This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

600090902Q

QUINTI SEPTIMII FLORENTIS

TERTULLIANI

OPERA OMNIA.

AD FIDEM OPTIMORUM LIBRORUM

RECENSUIT

FRANCISCUS OEHLER.

EDITIO MINOR

CUM

INDICIBUS ET ADNOTATIONE CRITICA.

LIPSIAE
T. O. WEIGEL.
MDCCCLIV.

110. c. 97.

INDEX LIBRORUM.

		pag.
1.	Ad Martyras	3
2.	De Spectaculis	8
3.	De Idololatria	33
4.	Apologeticum	58
5.	Ad Nationes Libri II.	153
6.	De Testimonio Animae	214
7.	De Corona	223
8.	De Fuga in Persecutione	247
9.	Scorpiace	267
10.	Ad Scapulam	296
11.	De Oratione	303
12.	De Patientia	320
13.	De Baptismo	339
14.	De Paenitentia	354
15.	Ad Uxorem Libri II.	369
16.	De Cultu Feminarum Libri II.	388
17.	De Exhortatione Castitatis	410
18.	De Monogamia	428
19.	De Pudicitia	451
20.	De Ieiunio adversus Psychicos	494
21.	De Virginibus Velandis	514
22.	De Pallio	533
23.	De Praescriptione Haereticorum	548
24.	Adversus Marcionem Libri V	582
25.	Adversus Hermogenem	831
26.	Adversus Valentinianos	866
27.	De Carne Christi	891

pag.
28. De Resurrectione Carnis 925
29. De Anima 1000
30. Adversus Praxean 1078
31. Adversus Iudaeos 1120

Fragmenta 1159
Libri Suppositicii 1165
Indices.

INDEX

SCRIPTURARUM SACRARUM QUAE IN LIBRIS TERTULLIANI CITANTUR.

EX GENESI.

I.

1. Adv. Hermog. 3. 20. 22. 26. Adv. Prax. 5. De Bapt. 3.
2. Adv. Hermog. 22. 24. 29. 30. 32. De Bapt. 3.
3. Adv. Prax. 7. Adv. Marc. II, 4. V, 11.
7. Adv. Hermog. 26. De Bapt. 3.
9. Adv. Hermog. 29.
11. Adv. Hermog. 22. 29.
12. Adv. Hermog. 22.
14. Adv. Marc. II, 3. V, 6. Apolog. 18.
16. Adv. Prax. 12.
20. Adv. Hermog. 22. De Bapt. 3.
21. Adv. Hermog. 12. 22. 23. Adv. Marc. II, 4. De Fuga in Persec. 4.
22. Adv. Marc. V, 11.
24. Adv. Hermog. 22. 29.
26. Adv. Marc. II, 4. Adv. Prax. 5. 12. De Resurr. Carn. 6. De Anima 27. De Pudic. 16.
27. Adv. Prax. 12. De Resurr. Carn. 6. De Bapt. 5. De Pudic. 16.
28. De Anima 22. 23. De Pudic. 16. Adv. Marc. I, 29. De Exhort. Cast. 6. De Monog. 7.
29. De Ieiun. 4.
31. Adv. Marc. I, 4. Adv. Hermog. 12. 23. De Fuga in Persec. 4.

II.

2. Adv. Hermog. 45. De Anima 4.
3. Contra Iud. 4.
7. Adv. Marc. I, 24. II, 4. 9. Adv. Hermog. 26. 31. De Resurr. Carn. 4. 5. De Anima 3. 4.
8. Adv. Marc. I, 24. De Resurr. Carn. 5.
15. Adv. Hermog. 4.
16. De Anima 37.
17. Adv. Marc. II, 4. Contra Iud. 2. De Anima 50.
18. Adv. Marc. II, 4. 11. De Monog. 4. De Virg. Vel. 5.
20. De Resurr. Carn. 61.
21. De Anima 43. 45. Adv. Hermog. 31.
23. Adv. Hermog. 31. De Virg. Vel. 5. De Monog. 9. De Resurr. Carn. 7. De Anima 11. 21. De Orat. 14.
24. De Virg. Vel. 5. De Exhort. Castit. 5. De Monog. 4. De Anima 11. 21.
25. Adv. Marc. II, 11. De Virg. Vel. 11.

III.
1. Adv. Valent. 2. De Patient. 5. De Spectac. 18.
3. Contra Iud. 2. Adv. Marc. II, 10.
4. Adv. Marc. II, 10. De Anima 21.
5. Adv. Marc. II, 10. Contra Iud. 2. Adv. Valent. 24.
6. De Praescript. Haeret. 47.
7. De Anima 38. De Virg. Vel. 11. De Pudic. 6. De Pallio 3.
8. Contra Iud. 2.
9. Adv. Marc. II, 25. IV, 12. 20. De Ieiun. 6.
15. Adv. Marc. II, 10. De Cultu Femin. I, 6.
16. De Cultu Femin. I, 1. Adv. Marc. II, 11.
18. Adv. Marc. I, 24. II, 11.
19. Adv. Marc. V, 9. De Resurr. Carn. 6. 18. 26. 52. De Anima 52.
20. Adv. Marc. I, 7.
21. De Cultu Femin. I, 1.
22. Adv. Marc. II, 25. Adv. Prax. 12. De Resurr. Carn. 63.
23. De Paenit. 2.

IV.
3. Contra Iud. 2. 4. 5.
4. Contra Iud. 5.
5. Contra Iud. 5. De Patient. 5.
6. Contra Iud. 5.
7. Contra Iud. 5.
8. Contra Iud. 5. De Patient. 5.
9. Contra Iud. 5.
10. Contra Iud. 5. Adv. Hermog. 31.
11. Contra Iud. 5. De Resurr. Carn. 24.
12. Contra Iud. 5.
13. Contra Iud. 5.
14. Contra Iud. 5.
19. De Exhort. Cast. 5. De Monog. 4.

V.
14. De Orat. 7.
22. Contra Iud. 2.
24. Contra Iud. 2. De Anima 50. De Resurr. Carn. 58.

VI.
1. De Virg. Vel. 7.
2. De Virg. Vel. 7. De Orat. 22. Adv. Marc. V, 18. De Idolol. 9.
3. De Monog. 1. De Resurr. Carn. 9.
6. De Patient. 5.
7. De Monog. 4. Adv. Prax. 16.
8. Contra Iud. 2.
19. De Monog. 4.

VII.
2. De Idolol. 24.
10. Adv. Prax. 16. De Pallio 2.
16. Adv. Prax. 16.

VIII.
9. Adv. Marc. I, 22.
11. Adv. Valent. 2. De Bapt. 9.
21. De Paenit. 2.

IX.
1. De Anima 27. De Pudic. 16.
3 et 4. De Ieiun. 4. De Anima 38.
5. De Resurr. Carn. 28. 39. De Spectac. 19.
6. De Resurr. Carn. 39. De Spectac. 19.

XI.
7. Adv. Prax. 16.

XII.
7. Adv. Prax. 14. 16.
13. De Cultu Femin. II, 2.
17. De Cultu Femin. 2.

XIII.
16. Adv. Marc. III, 24. V, 20.

XIV.
18. Contra Iud. 2. 3.

XV.
5. Adv. Marc. III, 24. V, 20.
6. De Patient. 6. De Bapt. 13.

XVII.
1. Adv. Prax. 14. 16.
4 et 5. De Monog. 6.
10. Contra Iud. 2. 3.
15. Adv. Marc. IV, 13.

XVIII.
1. Adv. Prax. 14. 16. De Carne Chr. 6.

2. De Carne Chr. 3.
4. Adv. Prax. 16.
18. Adv. Marc. II, 14.
21. Adv. Marc. II, 25.

XIX.
1. Adv. Marc. III, 9.
16. De Pudic. 6. De Carne Chr. 3.
17. De Monog. 16.
24. Adv. Prax. 13. 16.

XX.
2. De Cultu Femin. II, 2.

XXI.
13. Adv. Marc. II, 15.

XXII.
2. De Patient. 6. De Orat. 8.
6. Contra Iud. 10. 13.
17. Adv. Marc. III, 24. V, 20.
18. Contra Iud. 1. De Carne Chr. 22.

XXIII.
4. De Resurr. Carn. 18.

XXIV.
3. De Corona 13.
64 et 65. De Virg. Vel. 11. De Orat. 22. De Corona 4.

XXV.
22. De Anima 26.
23. Contra Iud. 1. De Anima 26. De Pudic. 8.
27. De Ieiun. 17.
30 et 31. De Ieiun. 17.

XXVI.
2. Adv. Prax. 14. 16.
3. Contra Iud. 1. De Carne Chr. 22.

XXVII.
28. Adv. Marc. III, 24.
39. Adv. Marc. III, 24.

XXVIII.
9. De Pudic. 6.
12. De Fuga in Persec. 1.
17. Adv. Marc. III, 24.

XXX.
4. Adv. Marc. III, 24.
24—26. De Carne Chr. 3.

XXXII.
28. Adv. Marc. IV, 39.
30. Adv. Prax. 14.
31. Adv. Prax. 14.

XXXVII.
28. Adv. Marc. III, 18. Contra Iud. 10.

XXXVIII.
14. De Cultu Femin. II, 12.

XLI.
18. De Pudic. 7.
42. De Idolol. 17.
45. De Monog. 6.

XLV.
24. De Orat. 10.

XLVI.
1. De Pallio 2.

XLVIII.
13. De Bapt. 8.

XLIX.
5. 6. Adv. Marc. III, 18. IV, 11. Contra Iud. 10.
11. Adv. Marc. IV, 40.
27. Adv. Marc. V, 1.

EX EXODO.

I.
11. Scorp. 8.
15. Adv. Marc. IV, 23.
16. Adv. Marc. II, 20. IV, 23.

II.
13. Adv. Marc. IV, 28.
14. Adv. Marc. IV, 28.

III.
2. Adv. Prax. 14. 16.
5. De Corona 1.
6. De Orat. 2.
8. Scorp. 1.
14. Adv. Prax. 17. De Orat. 3.
21. Adv. Marc. II, 20.

IV.
2. De Idolol. 19.
3. De Idolol. 19.
5. Adv. Prax. 14. 16. De Ieiun. 6.
6. De Resurr. Carn. 28. 55.
10 sqq. Adv. Marc. IV, 39.
24 et 25. Contra Iud. 3.

V.
9. Adv. Marc. II, 14.
14. Adv. Marc. II, 15. 20.

VI.
3. Adv. Prax. 14. 16. De Ieiun. 6.
23. De Monog. 6.

VII.
3. Adv. Marc. II, 14.
10. Adv. Marc. III, 3.
11. De Idolol. 9.
12. De Anima 56.
17. Adv. Marc. II, 14.
VIII.
19. Adv. Marc. IV, 26.
XI.
2. Adv. Marc. V, 13.
XII.
6. Contra Iud. 8. 9. 10. Adv. Marc. V, 7.
11. Adv. Marc. IV, 40. Contra Iud. 10.
12. De Spectac. 3. Adv. Marc. V, 7.
16. Adv. Marc. IV, 12.
34 et 35. Adv. Marc. II, 20. IV, 24. V, 13.
36. Adv. Marc. II, 20. IV, 24.
37. Adv. Marc. IV, 21.
XIII.
2. De Carne Chr. 23.
5. Adv. Marc. III, 2. De Ieiun. 5.
XIV.
21. Adv. Marc. IV, 20.
22. Contra Iud. 3.
27. De Paenit. 12. De Bapt. 9.
28. De Paenit. 12. De Bapt. 9.
30. De Ieiun. 5.
XV.
26. De Bapt. 9.
28. Adv. Marc. IV, 13. 24.
XVI.
2. De Ieiun. 5.
3. De Ieiun. 5.
13 et 15. Contra Iud. 3.
16. Adv. Marc. IV, 12. 21. Contra Iud. 4.
23. Adv. Marc. IV, 12.
XVII.
3. De Patient. 5.
6. De Bapt. 9.
10. De Idolol. 19.
11. Contra Iud. 10.
XIX.
2. Contra Iud. 2.
16. Adv. Marc. IV, 8. 22. De Ieiun. 6.
XX.
1. Adv. Marc. IV, 22. De Anima 35.
2. Scorp. 2.
3. Scorp. 2.
4. Adv. Marc. II, 22. Scorp. 2. De Spectac. 23. De Idolol. 4. 5.
5. Adv. Marc. II, 15. 22. IV, 15. Scorp. 2. De Pudic. 2. Adv. Valent. 3.
7. Adv. Prax. 7. De Idolol. 10. 20.
8. Contra Iud. 4.
9. Adv. Marc. II, 21. III, 5.
10. Contra Iud. 4.
12. Adv. Marc. II, 17. V, 18. Contra Iud. 2. De Corona 11.
13. Adv. Marc. II, 17. IV, 25. De Spectac. 2. De Pudic. 5.
14. Adv. Marc. I, 29. II, 17. IV, 25. De Pudic. 5. 6. De Spectac. 3.
15. Adv. Marc. II, 17. IV, 25. De Spectac. 3.
16. Adv. Marc. II, 17. IV, 25.
17. Adv. Marc. I, 29. II, 17. IV, 25.
XXI.
2. Adv. Marc. II, 17.
22. De Anima 37.
24. Adv. Marc. II, 18. 28. IV, 16. De Exhort. Castit. 6. De Patient. 6.
XXIII.
4. Adv. Marc. IV, 35.
13. De Idolol. 10. 20.
15. Adv. Marc. IV, 30.
20. Adv. Marc. III, 16. Contra Iud. 9.
21. Contra Iud. 9. Adv. Marc. III, 16.
XXIV.
15. Adv. Marc. V, 11.
16. Adv. Marc. III, 10. V, 11.
XXV.
18. De Resurr. Carn. 61.
XXVI.
18. Adv. Marc. II, 22.
XXVII.
13. Apolog. 16.

XXVIII.
13. De Idolol. 19.
17 et 18. Adv. Marc. IV, 13.
XXXII.
1. Adv. Marc. IV, 31. Contra Iud. 1. 3. De Patient. 5.
2 sqq. Scorp. 3. De Patient. 5. Contra Iud. 1.
6. Adv. Marc. II, 19. De Ieiun. 6. De Corona 9.
10. Adv. Marc. II, 26.
23. Contra Iud. 1.
32. Adv. Marc. II, 26. De Fuga in Persecut. 11.
34. De Resurr. Carn. 48.
XXXIII.
6. Contra Iud. 2.
11. Adv. Marc. IV, 22. Adv. Prax. 14.
13. Adv. Marc. IV, 22. Adv. Prax. 14.
17. Adv. Marc. IV, 22.
18 et 19. Adv. Marc. IV, 22.
20. Adv. Marc. II, 27. IV, 22. V, 19. Adv. Prax. 14. 24. Contra Iud. 9.
21. Adv. Marc. IV, 22.
XXXIV.
12. De Pudic. 5.
16. De Monog. 7.
17. Adv. Marc. IV, 30.
30. Adv. Marc. IV, 22. V, 11.
XXXVII.
7. Adv. Marc. II, 22.

EX LEVITICO.

I.
1. Contra Iud. 9.
VII.
1. Adv. Marc. II, 19.
VIII.
9. De Ieiun. 9.
12. De Bapt. 7.
44. De Exhort. Castit. 10.
XII.
2. 4 et 5. Adv. Marc. IV, 20.
XIII.
2 sqq. Adv. Marc. IV, 35.
12. De Pudic. 20.
13. De Pudic. 20.
14. De Pudic. 20.
XIV.
2 sqq. Adv. Marc. IV, 35.
19. Adv. Marc. IV, 12.
24. Adv. Marc. IV, 12.
30. Adv. Marc. IV, 12.
36. De Pudic. 20.
37. De Pudic. 20.
38. De Pudic. 20.
39. De Pudic. 20.
40. De Pudic. 20.
42. De Pudic. 20.
XVI.
7. Adv. Marc. III, 7. Contra Iud. 14.
14. De Ieiun. 4.
XIX.
4. Scorp. 2.
11. Contra Iud. 2.
17. Adv. Marc. IV, 35.
18. Adv. Marc. I, 23. IV, 35. V, 14. De Cultu Femin. II, 2. De Corona 11.
20. De Pudic. 21.
XX.
15. Adv. Marc. I, 29.
21. De Monog. 7.
XXI.
1. Adv. Marc. IV, 23. De Monog. 7.
14. De Exhort. Castit. 7.
XXII.
13. De Monog. 7.
XXIII.
3. Adv. Marc. IV, 12. 40.
27. De Ieiun. 2.
29. De Ieiun. 2.
XXIV.
20. Adv. Marc. II, 18. 28. IV, 16. De Exhort. Castit. 6. De Patient. 6.
XXV.
3. Adv. Marc. II, 17.
4. Adv. Marc. II, 17.
XXVI.
1. Scorp. 2.

EX NUMERIS.

I.
1. Contra Iud. 9.
5 sqq. Adv. Marc. IV, 36.

VI.
2. Adv. Marc. IV, 9.
3. Adv. Marc. V, 18. De Ieiun. 9.
5 et 7. Adv. Marc. IV, 23.

XI.
1. Adv. Marc. IV, 25.
4. Adv. Marc. IV, 26. De Ieiun. 5.
5. De Ieiun. 5. Adv. Marc. II, 18.
6. De Ieiun. 5.

XII.
2—5. De Anima 35.
6—8. Adv. Marc. IV, 22. Adv. Prax. 14.

XIII.
17. Contra Iud. 9.

XV.
30 et 33. Adv. Marc. II, 21.

XX.
11. De Bapt. 9.

XXI.
6. Adv. Marc. III, 18.
8. Contra Iud. 10.

XXII.
9. De Idolol. 5.

XXIV.
5. Adv. Marc. IV, 28.

XXV.
1. Scorp. 3.
9. De Pudic. 6.

XXVI.
5 sqq. Adv. Marc. IV, 36.

XXXIII.
1. Adv. Marc. IV, 24.
9. Adv. Marc. IV, 13. 24.

EX DEUTERONOMIO.

V.
9. Adv. Marc. II, 21.
16 sqq. Adv. Marc. II, 17.
21. Adv. Marc. I, 29. II, 17. IV, 16.

VI.
2. Scorp. 2.
4. Scorp. 2.
5. Adv. Marc. IV, 27. V, 4. Contra Iud. 2. Scorp. 2.
12. Scorp. 2.
13. Scorp. 2.
14. Scorp. 2.
15. Scorp. 2.

VIII.
12. Adv. Marc. IV, 15. De Ieiun. 6.
13. ibid.
14. ibid.

X.
16. Adv. Marc. V, 4. 13.

XI.
26. Adv. Marc. IV, 3.
27. Scorp. 2.
28. Scorp. 2.

XII.
2. Scorp. 2.
3. Scorp. 2.
30. Scorp. 2.

XIII.
1. Scorp. 2.
2. Scorp. 2.
3. Scorp. 2.
4. Scorp. 2.
5. Scorp. 2.
6. Scorp. 2.
7 et 8. Scorp. 2.
9. Scorp. 2.
10. Scorp. 2.
12 sqq. Scorp. 2.
16. Scorp. 2.

XIV.
3. Adv. Marc. II, 18. V, 5.
9. Adv. Marc. II, 20.

XV.
2. Adv. Marc. IV, 17.
4. Adv. Marc. IV, 16.
7. Adv. Marc. IV, 16.
8. Adv. Marc. IV, 16.

XVIII.
15. Adv. Marc. IV, 22.
16. Adv. Marc. IV, 22.
19. Adv. Marc. IV, 22.

XIX.
15. Adv. Marc. IV, 22.
21. De Patient. 6.

XXI.
21. Adv. Marc. V, 14.
22. Contra Iud. 10.
23. Adv. Marc. III, 18. Contra Iud. 10. De Patient. 8.
XXII.
5. De Spectac. 23. De Idolol. 16.
28 et 29. Adv. Marc. IV, 34.
XXIII.
3. Adv. Marc. IV, 24.
4. Adv. Marc. IV, 24.
19. De Pudic. 9.
XXIV.
1. Adv. Marc. IV, 34.
12. Adv. Marc. IV, 17.
13. Adv. Marc. IV, 17.
XXV.
4. Adv. Marc. IV, 21. 24.
XXVII.
15. Scorp. 2.
XXVIII.
63. Contra Iud. 11.
65. Contra Iud. 11.
66. Contra Iud. 11.
XXIX.
5. De Resurr. Carn. 58.
XXX.
11. Adv. Marc. IV, 35.
12. Adv. Marc. IV, 35.
14. Adv. Marc. IV, 35.
19. Adv. Marc. IV, 35.
XXXII.
15. De Ieiun. 6.
20. Adv. Marc. IV, 31.
21. Adv. Marc. IV, 31.
35. Adv. Marc. II, 14. 18. IV, 16. V, 14. De Patient. 10.
39. Adv. Marc. III, 23. IV, 1. V, 11. De Fuga in Persec. 3. De Resurr. Carn. 9. De Pudic. 2.
XXXIII.
17. Adv. Marc. III, 18. Contra Iud. 10.

EX IOSUE.

III.
1. Adv. Marc. III, 16. IV, 20. Contra Iud. 10.
IV.
3. Adv. Marc. IV, 13.
10. Adv. Marc. IV, 20.
V.
5. Adv. Marc. III, 16.
VI.
1 sqq. Contra Iud. 4. Adv. Marc. IV, 12.
XII.
12. De Ieiun. 10.

EX IUDICUM.

II.
8 sqq. Scorp. 3.
16 sqq. Scorp. 3.
III.
6 sqq. Scorp. 3.
VIII.
15. De Idolol. 20.
IX.
24. Adv. Marc. IV, 10. De Pudic. 6.
X.
2 et 14. Adv. Marc. II, 17.
XIII.
6 et 7. Adv. Marc. II, 14. Scorp. 3.
XX.
1. Scorp. 3.

EX I REGUM (I SAM.).

I.
15. De Ieiun. 9.
II.
6. Adv. Marc. III, 24. IV, 1. 34. V, 11.
8. Adv. Marc. IV, 14.
20. De Ieiun. 7.
IV.
17—19. De Ieiun. 16.
VII.
6. De Ieiun. 7.
VIII.
7. Adv. Marc. IV, 24.
IX.
16. Adv. Marc. II, 23.
X.
6. De Anima 11.
12. De Anima 11.
24. Adv. Marc. III, 6.

XI.
6. Adv. Marc. II, 24.
XII.
9. Scorp. 3.
XIII.
8. Adv. Marc. II, 23.
14. De Praescript. Haeret. 3.
XIV.
24. De Ieiun. 10.
43 et 44. Adv. Marc. IV, 10.
45. Adv. Marc. II, 17.
XV.
11. Adv. Marc. II, 24.
17. De Bapt. 7.
28. Adv. Marc. II, 24.
XVI.
7. De Praescript. Haeret. 3. De Cultu Femin. II, 13.
14. De Fuga in Persec. 2.
XXI.
10. Scorp. 8.
XXII.
6. Adv. Marc. IV, 12.
XXVIII.
7 et 11. De Anima 57.

EX II REGUM (II SAM.).
V.
8. Adv. Marc. IV, 36.
VII.
12. Adv. Marc. IV, 20.
15. et 27. De Monog. 6.
XI.
9. De Praescript. Haeret. 3.
XII.
13. Adv. Marc. IV, 10. V, 11. De Pudic. 6.
XV.
14. Adv. Marc. IV, 10.
XVII.
19. Adv. Marc. V, 9.

EX III REGUM (I REG.).
I.
39. Contra Iud. 13.
III.
11 sqq. Adv. Marc. IV, 15.
12. De Praescript. Haeret. 3.
IV.
15. Contra Iud. 7.
VI.
1 sqq. De Corona 9.
VIII.
1. De Corona 9.
63. De Corona 9.
XI.
3. De Monog. 7. De Praescript. Haeret. 3.
9. Adv. Marc. III, 20.
29 sqq. Adv. Marc. IV, 35.
XII.
28. Contra Iud. 1.
XIII.
9 et 19. 23 et 24. De Ieiun. 16.
XIV.
22. Adv. Marc. II, 15.
XVII.
1. De Ieiun. 7.
2. Adv. Marc. IV, 22. De Ieiun. 7.
6. De Ieiun. 9.
13 sqq. Adv. Marc. IV, 21.
22. Adv. Marc. IV, 18.
XIX.
2 sqq. De Ieiun. 6. De Resurr. Carn. 61.
9. De Ieiun. 6.
11. Adv. Marc. IV, 22. De Ieiun. 6.
12. Adv. Marc. IV, 23.
XXI.
19. De Ieiun. 7.
27. Adv. Marc. IV, 10. V, 11. De Ieiun. 7. De Pudic. 6.
28. Adv. Marc. V, 2. De Ieiun. 7.
29. De Ieiun. 7.

EX IV REGUM (II REG.).
I.
10. Adv. Marc. IV, 23.
II.
11. Adv. Marc. V, 12. De Anima 35. 50.
16. Contra Iud. 13.
24. Adv. Marc. II, 14. IV, 23.
IV.
26. Adv. Marc. IV, 12. 24.
29. Adv. Marc. IV, 24.

33. Adv. Marc. IV, 24.
42 sqq. Adv. Marc. IV, 21.
V.
14. Adv. Marc. IV, 9.
VI.
4. Contra Iud. 13.
23. Adv. Marc. II, 14. Scorp. 3.
26. 30. De Ieiun. 7.
XIII.
1. De Ieiun. 7.
XVIII.
1. Adv. Marc. IV, 29.
XIX.
1. Adv. Marc. V, 9. 11.
XX.
17. Scorp. 3.

EX I PARALIPOMENON.

XXII.
10. Adv. Marc. I, 3. 4.
XXVII.
21 et 22. Scorp. 8.

EX II PARALIPOMENON.

XXIV.
21 et 22. Scorp. 8.

EX I ESDRAE.

II et III.
1. De Corona 9.
V.
13. De Corona 9.
IX.
12. Adv. Marc. V, 7.
XII.
2 sqq. Adv. Marc. V, 7.

EX IV ESDRAE.

VIII.
20. De Praescript. Haeret. 3.
XV.
1. Adv. Marc. IV, 16.

EX IUDITH.

VIII.
1. De Monog. 17.

EX IOB.

I.
12. De Fuga in Persec. 2.
21. De Patient. 14.
II.
6. De Fuga in Persec. 2.
10. De Patient. 14.
V.
13. Adv. Marc. V, 6.
XVII.
14. De Patient. 14.
XIX.
25. De Resurr. Carn. 22.
XXI.
1. Adv. Marc. III, 11.
XXXVIII.
12 et 13. De Patient. 14.

EX PSALMIS.

I.
1. Adv. Marc. II, 19. IV, 42. De Spectac. 3. 27. De Pudic. 18.
2. Adv. Marc. II, 19. De Pudic. 6.
3. Adv. Marc. II, 19. De Paenitent. 4.
II.
1. Adv. Marc. I, 21. III, 22. IV, 42. V, 3. Adv. Prax. 28. De Resurr. Carn. 20.
2. Adv. Marc. I, 21. III, 22. IV, 42. V, 3. 14. Adv. Prax. 28. De Resurr. Carn. 20.
3. Adv. Marc. III, 22. V, 3. 4.
7. Adv. Marc. III, 20. IV, 22. V, 9. Adv. Prax. 7. 10. Contra Iud. 12.
8. Adv. Marc. IV, 16. 17. 25. V, 17. Contra Iud. 12. 14.
III.
1. Adv. Prax. 11.
4. Adv. Marc. IV, 13.
IV.
5. Adv. Marc. II, 19. V, 18. De Pudic. 19.
7. Adv. Marc. V, 11.
VII.
10. Adv. Marc. V, 7.
12. De Pudic. 2. 10.
VIII.
3. De Anima 20.
6. Adv. Marc. II, 27. III, 7. IV, 21. Adv. Prax. 9. 16. 23. Con-

tra Iud. 14. De Carne Chr. 14. 15. De Corona 15.
7. Adv. Marc. V, 17. Contra Iud. 14.
IX.
18. Adv. Marc. IV, 14.
19. Adv. Marc. IV, 14. 39.
XVII.
18. Adv. Marc. V, 18. De Exhortat. Castit. 10. De Pudic. 18.
48. Contra Iud. 3.
XVIII.
4. Adv. Marc. III, 22. IV, 43. V, 19. Contra Iud. 7. De Fuga in Persec. 6.
5. Adv. Marc. IV, 11.
6. Adv. Marc. IV, 11.
7. Adv. Marc. IV, 11.
8. De Pudic. 6.
9. De Pudic. 6.
11. Adv. Marc. IV, 17. Scorp. 1.
XIX.
1. Adv. Marc. V, 14.
8. De Corona 13.
XXI.
2. Adv. Marc. IV, 3.
6. Adv. Marc. III, 7. 17. IV, 21. Contra Iud. 14. De Carne Chr. 15.
7. Adv. Marc. IV, 42.
8. Adv. Marc. IV, 42.
9. De Carne Chr. 20.
12. De Carne Chr. 20.
16. Adv. Marc. IV, 42.
17. Adv. Marc. IV, 42.
18. Contra Iud. 8. 10. 13. (Adv. Marc. III, 19. IV, 42. Contra Iud. 10.)
19. Adv. Marc. IV, 42. Contra Iud. 10.
22. Adv. Marc. III, 19. Contra Iud. 10.
23. Adv. Marc. III, 22.
26. Adv. Marc. III, 22.
XXIII.
1. Adv. Hermog. 29.
2. Adv. Hermog. 29.
4. Adv. Marc. II, 19.
5. Adv. Marc. II, 19.
7. Scorp. 9. De Fuga in Persec. 12.
8. Adv. Marc. IV, 20.
12. Adv. Marc. V, 17.
XXV.
4. De Pudic. 18.
5. De Pudic. 18.
6. De Pudic. 18.
XXVIII.
2. Ad Uxor. I, 1.
3. Adv. Marc. IV, 20.
XXX.
2. Adv. Marc. IV, 42.
XXXI.
1. Scorp. 6.
2. Scorp. 6.
XXXII.
6. Adv. Hermog. 45. Adv. Prax. 7. 19.
18. Adv. Marc. II, 19.
19. Adv. Marc. II, 19.
XXXIII.
1. De Orat. 3.
13. Adv. Marc. II, 19.
14. Adv. Marc. II, 19. V, 14.
19. Adv. Marc. II, 19.
20. Adv. Marc. II, 19.
22. Adv. Marc. II, 19.
XXXIV.
14. Contra Iud. 10.
XL.
10. Adv. Marc. IV, 40.
XLIV.
1. Adv. Marc. II, 4. IV, 14. Adv. Hermog. 18. Adv. Prax. 7. 11.
3. Adv. Marc. III, 7. 17. Contra Iud. 9. 14.
4. Adv. Marc. III, 7. 14. V, 18. Contra Iud. 9. 14.
5. Adv. Marc. III, 7, 14. Contra Iud. 9.
6. Adv. Marc. III, 14. Contra Iud. 9.
7. Adv. Marc. III, 14. Contra Iud. 9.
8. Adv. Prax. 13.
9. Adv. Prax. 13.
XLVIII.
17. Adv. Marc. IV, 15.

18. Adv. Marc. IV, 5.
21. De Resurr. Carn. 52. De Anima 32.

XLIX.
14. Scorp. 1.
15. Contra Iud. 5.
17. De Pudic. 18.
19. De Spectac. 15.

L.
11. De Anima 14.
18. Contra Iud. 5.

LVIII.
12. Adv. Marc. III, 23. Contra Iud. 13.

LXI.
10. Adv. Marc. IV, 15.

LXIV.
7. Adv. Prax. 21.

LXVI.
5. Contra Iud. 13.

LXVII.
19. Adv. Marc. V, 2.
28. Adv. Marc. III, 22.

LXVIII.
6. Contra Iud. 10.
26. Contra Iud. 10. De Resurr. Carn. 20.

LXX.
18. Adv. Prax. 11.

LXXI.
1. Adv. Marc. V, 9.
4. Adv. Marc. IV, 14.
6. Adv. Marc. V, 9.
8. Adv. Marc. V, 9.
9. Adv. Marc. V, 9.
10. Adv. Marc. III, 13. Contra Iud. 9.
11. Adv. Marc. IV, 14. V, 9.
12. Adv. Marc. IV, 14.
13. Adv. Marc. IV, 14.
14. Adv. Marc. IV, 14.
15. Adv. Marc. III, 13. Contra Iud. 9.
17. Adv. Marc. V, 9.
18. Adv. Marc. V, 9.
19. Adv. Marc. V, 9.

LXXVII.
2. Adv. Marc. IV, 11.
29. Contra Iud. 3. De Carne Chr. 6.

LXXXI.
1. Adv. Marc. I, 7. Adv. Hermog. 5. Adv. Prax. 13.
3. Adv. Marc. I, 19.
4. Adv. Marc. I, 19.
6. Adv. Marc. I, 7. Adv. Hermog. 5. Adv. Prax. 13.

LXXXIII.
5. Ad Mart. 3.
11. Adv. Marc. IV, 13.

LXXXIV.
4. Adv. Marc. IV, 13.
5. Adv. Marc. IV, 13. (Adv. Prax. 27.)

XC.
13. Adv. Marc. IV, 24.

XCI.
12. De Resurr. Carn. 13.

XCIII.
11. Adv. Marc. V, 7.

XCIV.
5. Contra Iud. 13.

XCV.
2. Contra Iud. 13.
5. Ad Scap. 2.
7. Contra Iud. 5.
8. Contra Iud. 5.
9. Adv. Marc. III, 19. Contra Iud. 10. 13.

XCVI.
1. De Resurr. Carn. 26.
3. Adv. Marc. IV, 29. De Pudic. 2.
4. De Resurr. Carn. 26.
5. Adv. Hermog. 34. De Resurr. Carn. 26.

CI.
10. De Ieiun. 9.
26. Adv. Hermog. 34. 45.
27. Adv. Hermog. 34.

CIII.
5. Adv. Marc. II, 8. III, 9.

CVI.
16. De Resurr. Carn. 44.
33. Adv. Marc. III, 5. IV, 13.

CVIII.
7. De Praescript. Haeret. 20.

CX.
1. Adv. Marc. IV, 41. V, 9. 17. Adv. Prax. 4. 11. 13. 30.
2. Adv. Marc. V, 9. 17. Adv. Prax. 4. 11. 30.
3. Adv. Marc. V, 9.
4. Adv. Marc. III, 20. IV, 22. V, 9. Adv. Prax. 7. 10. Contra Iud. 12.
5. Adv. Marc. V, 9. Contra Iud. 14.
CXII.
5. Adv. Marc. IV, 14. 28.
6. Adv. Marc. IV, 14. 28.
7. Adv. Marc. IV, 14. 28.
CXIII.
1. De Pallio 2.
CXIV.
4. Scorp. 2. De Idolol. 20. De Corona 10.
5. Scorp. 2. De Corona 10.
6. Scorp. 2. De Corona 10.
7. Scorp. 2. De Corona 10.
8. Scorp. 5. De Idolol. 5.
CXV.
5. Adv. Marc. IV, 39. Scorp. 8.
CXVII.
8. Adv. Marc. II, 20. IV, 15. 27. V, 6.
9. Adv. Marc. IV, 15. 27. V, 6.
21. Adv. Marc. IV, 35.
22. Adv. Marc. IV, 35.
CXVIII.
2 sqq. De Orat. 10.
CXXV.
6. Adv. Marc. IV, 14. 36.
CXXXI.
11. Adv. Marc. III, 20. IV, 36.
18. Contra Iud. 9.
CXXXII.
1. Adv. Marc. II. 19. De Ieiun. 13.
CXXXIV.
15. Scorp. 2.
16. Scorp. 2.
CXXXVIII.
18. Scorp. 2. De Idolol. 4.
22. De Anima 15.
CXLVIII.
5. De Resurr. Carn. 5.

EX PROVERBIIS.

I.
20 et 21. Scorp. 7.
VI.
26 et 27. Scorp. 7.
32 et 33. De Pudic. 18.
VII.
21. De Orat. 7.
VIII.
22. Adv. Hermog. 18. 20. 45. Adv. Prax. 6. 7. 11.
23. Adv. Hermog. 18. Adv. Prax. 6.
24. Adv. Hermog. 18. 32.
25. Adv. Hermog. 18. Adv. Prax. 6. 7.
27. Adv. Hermog. 18. Adv. Prax. 6. 7. 19.
28. Adv. Hermog. 18. 32. Adv. Prax. 6.
29. De Bapt. 3.
30. Adv. Hermog. 18. 32. Adv. Prax. 6.
31. Adv. Hermog. 18.
XXI.
1. Adv. Prax. 4. De Orat. 5.
XXIV.
12. De Anima 15.

EX ECCLESIASTE.

III.
17. Adv. Marc. V, 4. De Virg. Vel. 1. De Monog. 3.

EX CANTICIS.

IV.
8. Adv. Marc. IV, 11.

EX SAPIENTIA.

I.
1. Adv. Valent. 2.
4. De Orat. 10.
6. De Anima 15.
II.
12. Adv. Marc. III, 22.
III.
8. Ad Mart. 2.
15. De Patient. 5.

VIII.
21. De Virg. Vel. 13.

EX ECCLESIASTICO.

XI.
14. Adv. Marc. I, 16.
XV.
18. De Exhort. Castit. 2. De Monog. 14.
XVIII.
30 et 31. De Cultu Fem. II, 2.
XXXIII.
16. De Spectac. 26.
XLVI.
1. Adv. Marc. III, 16. Contra Iud. 9.

EX ESAIA.

I.
2. Adv. Marc. III, 6. V, 9. Contra Iud. 3. 9. De Orat. 2. De Corona 8.
3. Adv. Marc. III, 6. 23. IV, 25. V, 10. Contra Iud. 13. De Corona 8.
4. Adv. Marc. III, 6. Contra Iud. 3.
7. Adv. Marc. III, 33. Contra Iud. 3. 13.
8. Adv. Marc. III, 23. IV, 25. 31. 42. Contra Iud. 3. 13.
10. Adv. Marc. IV, 27. Contra Iud. 9.
11. Adv. Marc. II, 19. 22. Contra Iud. 5. De Orat. 28.
12. Adv. Marc. II, 19. Contra Iud. 5. De Orat. 28.
13. Contra Iud. 5.
14. Adv. Marc. I, 20. IV, 12. 23. V, 4. De Idolol. 14.
15. Contra Iud. 3. De Orat. 11.
16. Adv. Marc. II, 19.
17. Adv. Marc. II, 19. IV, 14. 17. 30. Ad Uxor. I, 8.
18. Adv. Marc. IV, 10. 14. 17. Ad Uxor. I, 8. Scorp. 12.
19. De Resurr. Carn. 26.
20. Adv. Marc. III, 23. Contra Iud. 13.
22. De Anima 3.
23. Adv. Marc. IV, 27. Contra Iud. 9.

II.
1. Adv. Marc. III, 21. V, 4. Contra Iud. 3.
3. Adv. Marc. V, 1. 4. Contra Iud. 3.
4. Adv. Marc. III, 21. IV, 1. Contra Iud. 3.
12. Adv. Marc. IV, 33.
19. Adv. Marc. IV, 30. V, 16. Adv. Hermog. 33.
20. Adv. Marc. III, 23. Contra Iud. 13.

III.
1. Adv. Marc. III, 23. Contra Iud. 13.
2. Adv. Marc. III, 23. V, 6. 8. Contra Iud. 13.
3. Adv. Marc. IV, 27.
11. Adv. Marc. IV, 15.
12. Adv. Marc. IV, 42.
13. Adv. Marc. IV, 14. 42. De Resurr. Carn. 20.
14. Adv. Marc. IV, 14.
15 et 16. Adv. Marc. IV, 15. De Cultu Femin. II, 10.

V.
5. De Resurr. Carn. 22.
6. Adv. Marc. III, 23. Contra Iud. 13.
7. Adv. Marc. IV, 30.
12. De Corona 9.
14. Adv. Marc. IV, 15.
18. De Paenitent. 11.
20. Scorp. 1. De Carne Chr. 24. Adv. Marc. V, 14.
23. Adv. Marc. IV, 27.
26. Adv. Marc. IV, 14.

VI.
3. De Orat. 3.
10. Adv. Marc. III, 6. IV, 13. 19. V, 11. De Ieiun. 6. Apolog. 21. De Corona 8.

VII.
3. Apolog. 21.
9. Adv. Marc. IV, 20. 25. V, 11. De Bapt. 10. Apolog. 21.

13. Contra Iud. 9.
14. Adv. Marc. III, 12. 13. IV, 10. Contra Iud. 9. De Carne Chr. 17. 21. 23.
15. Contra Iud. 9.
16. Adv. Marc. III, 12. 13. V, 18. Contra Iud. 9. De Resurr. Carn. 20.
VIII.
14. Adv. Marc. IV, 13. 35. V, 5. Contra Iud. 14.
IX.
1. Adv. Marc. IV, 7.
2. Adv. Marc. IV, 7.
6. Adv. Marc. III, 19. Contra Iud. 10. De Carne Chr. 14.
X.
1. Adv. Marc. IV, 14.
2. Adv. Marc. IV, 14.
14. Adv. Marc. II, 25. Adv. Prax. 16.
23. Adv. Marc. IV, 1. 16.
33. Adv. Marc. IV, 15.
XI.
1. Adv. Marc. IV, 1. V, 8. Contra Iud. 9. De Carne Chr. 21. De Corona 13. 15.
2. Adv. Marc. III, 17. V, 8. 17. Contra Iud. 9.
3. Adv. Marc. III, 17. Contra Iud. 9.
6 et 7. Adv. Hermog. 11.
8. Adv. Marc. IV, 24. Adv. Hermog. 11.
10. De Corona 15.
XIII.
1. De Resurr. Carn. 20.
10. De Resurr. Carn. 22.
XIV.
4. Adv. Marc. V, 11. 17.
XV.
4. Contra Iud. 4.
XVI.
1 sqq. Contra Iud. 9. De Spectac. 3.
XVII.
1 sqq. De Resurr. Carn. 20.
XXI.
1 sqq. De Resurr. Carn. 20.
XXIII.
1 sq. De Resurr. Carn. 20.
XXIV.
19. De Resurr. Carn. 31.
XXVI.
20. De Resurr. Carn. 27.
XXVII.
1. Adv. Marc. IV, 24.
11. Adv. Marc. IV, 43.
XXVIII.
14. Adv. Marc. IV, 27.
15. Adv. Marc. V, 6. Contr Iud. 14.
XXIX.
13. Adv. Marc. III, 6. IV, 12. 17 41. V, 2. 14.
14. Adv. Marc. III, 6. IV, 25. V, 11.
18. Adv. Marc. V, 11.
21. De Corona 8.
XXX.
27. Adv. Marc. IV, 29.
XXXI.
5. Adv. Marc. III, 24.
9. De Monog. 7. 8.
XXXII.
9. Adv. Marc. IV, 19.
10. Adv. Marc. IV, 19.
XXXIII.
14. Adv. Marc. IV, 34.
17. Contra Iud. 13.
18. Contra Iud. 13.
XXXIV.
4. Adv. Hermog. 34.
11. De Idolol. 24.
XXXV.
1. Adv. Marc. IV, 9.
2. Adv. Marc. IV, 10.
3. Adv. Marc. IV, 10. 24. De Resurr. Carn. 20.
4. Contra Iud. 9.
5. Adv. Marc. IV, 24. Contra Iud. 9. De Resurr. Carn. 20.
6. Contra Iud. 9. De Resurr. Carn. 20.
8. Adv. Marc. IV, 24. De Anima 33.
9. Adv. Marc. IV, 24. De An. 33.
10. De Resurr. Carn. 58.

XXXVII.
Adv. Marc. V, 9.

XXXVIII.
16. De Resurr. Carn. 28.
21. De Corona 8.

XXXIX.
2—4. Adv. Marc. IV, 15. 28.
6. Adv. Marc. IV, 15.

XL.
3. Adv. Marc. IV, 11. 33.
4. Adv. Marc. V, 3. 4.
5. De Resurr. Carn. 10. 59.
7. Contra Iud. 4. De Resurr. Carn. 10. 59.
8. Adv. Marc. IV, 40. Adv. Prax. 27.
9. Adv. Marc. V, 2.
12. Adv. Hermog. 45.
13. Adv. Marc. II, 2. V, 14. 18. Adv. Hermog. 17. Scorp. 7.
14. Adv. Hermog. 17. Scorp. 7.
15. Adv. Marc. IV, 25. De Praescript. Haeret. 8. Contra Iud. 1. Scorp. 10. De Fuga in Persec. 2. De Resurr. Carn. 59. De Paenit. 4.
18. Adv. Marc. I, 4.
22. Scorp. 10.
23 et 26. Apolog. 17.
25. Adv. Marc. II, 22. Adv. Prax. 16. De Ieiun. 6.

XLI.
4. Adv. Marc. I, 11. Adv. Hermog. 6. Adv. Prax. 18.
17. Adv. Hermog. 34.
18. Adv. Hermog. 34.
19. Adv. Hermog. 34.

XLII.
1. Adv. Prax. 11.
2. Adv. Marc. IV, 23. Contra Iud. 9. De Patient. 3.
3. Adv. Marc. III, 17. IV, 23. Contra Iud. 9. De Patient. 3.
4. Adv. Marc. III, 21. V, 2. 4. De Resurr. Carn. 59.
5. De Anima 11.
6. Adv. Marc. III, 20. IV, 25. V, 2. 11. 7. Contra Iud. 12.
7. Adv. Marc. III, 20. Contra Iud. 12.
14. De Pudic. 2.
15. Adv. Hermog. 34.
19. Adv. Marc. III, 1. V, 17.

XLIII.
18 et 19. Adv. Marc. I, 20. IV, 1. 11. 33. V, 4. 12. De Pudic. 6.
20. Adv. Marc. III, 5. IV, 13.

XLIV.
5. Adv. Marc. IV, 39. Scorp. 7.
6. Adv. Marc. I, 11. IV, 39. Adv. Prax. 17. 18. Adv. Hermog. 6.
8. De Idolol. 4.
9. De Idolol. 4.
20. De Idolol. 4. De Resurr. Carn. 3.
24. Adv. Hermog. 6. Adv. Prax. 18.
25. Adv. Marc. IV, 25. Adv. Prax. 20. De Resurr. Carn. 3.

XLV.
1. Adv. Prax. 11. 28. Contra Iud. 7.
2. Contra Iud. 7.
3. Adv. Marc. IV, 25. V, 14.
5. Adv. Valent. 21. Adv. Prax. 18. 20. Ad Uxorem II, 5.
7. Adv. Marc. I, 2. 16. II, 14. 24. III, 23. IV, 1. Adv. Hermog. 32. De Fuga in Persec. 4. De Pudic. 2.
9. De Resurr. Carn. 7.
14. Adv. Prax. 13.
15. Adv. Prax. 13.
18. Adv. Hermog. 29.
23. Adv. Hermog. 6.

XLVI.
9. De Carne Chr. 24.
12. Adv. Marc. III, 22. V, 17.

XLVIII.
13. Adv. Hermog. 45.

XLIX.
6. Adv. Marc. IV, 11. 25. Adv. Prax. 11.
10. Adv. Marc. IV, 14.
12. Adv. Marc. IV, 13.
18. Adv. Marc. III, 24. IV, 11. 13.
21. Adv. Marc. IV, 13.

L.
3. Adv. Marc. IV, 42.
4. Adv. Marc. IV, 39. 40. 42. Adv. Prax. 22.
5. Adv. Marc. IV, 40.
6. Adv. Marc. III, 5. De Fuga in Persec. 12. De Resurr. Carn. 20.
10. Adv. Marc. III, 17. IV, 22.
11. Adv. Marc. III, 23. Contra Iud. 13.
LI.
4. Adv. Marc. IV, 1.
7. Adv. Marc. IV, 14.
9. De Resurr. Carn. 26.
LII.
5. Adv. Marc. III, 23. IV, 14. 35.
6. Adv. Marc. IV, 13.
7. Adv. Marc. III, 21. IV, 34. V, 2. 5.
10. Adv. Marc. III, 21.
11. Adv. Marc. III, 21. V, 18.
14. Adv. Marc. III, 17.
LIII.
1. Adv. Prax. 11. 13.
2. Adv. Marc. III, 7. 17. Adv. Prax. 11. Contra Iud. 14. De Idolol. 18. De Carne Chr. 15.
3. Adv. Marc. III, 7. 17. Contra Iud. 9. 14. De Carne Chr. 9. 15. De Idolol. 18.
4. Adv. Marc. III, 17. IV, 8.
5. Adv. Marc. IV, 21.
6. Adv. Prax. 30.
7. Adv. Marc. III, 17. IV, 40. 42. Contra Iud. 9. 13. 14. De Fuga in Persec. 12. De Resurr. Carn. 20. De Patient. 3. De Spectac. 20.
8. Adv. Marc. III, 7. Contra Iud. 10. 13. 14.
9. Contra Iud. 10.
10. Contra Iud. 10.
12. Adv. Marc. III, 19. IV, 10. Contra Iud. 10. De Fuga in Persec. 12. De Resurr. Carn. 20.
LV.
3. Adv. Marc. III, 20. IV, 1.
4. Adv. Marc. III, 20.
5. Adv. Marc. III, 20.
LVI.
2. Adv. Marc. IV, 12.
4. De Monog. 7. Ad Uxor. I, 6.
LVII.
1. Adv. Marc. III, 22. IV, 21. 28. Scorp. 8.
2. Adv. Marc. III, 19. IV, 43. Scorp. 8.
16. Adv. Hermog. 32. De Anima 11.
LVIII.
1. Contra Iud. 9.
2. Contra Iud. 9.
3. De Ieiun. 15.
4. De Ieiun. 15.
5. De Ieiun. 2. 15.
6. Adv. Marc. II, 19. IV, 16. 17. 31. 37.
8. De Resurr. Carn. 27.
13. Adv. Marc. IV, 12.
LIX.
3. Adv. Marc. IV, 25. 35.
8. Adv. Marc. III, 24. V, 15.
11. Contra Iud. 7.
LXI.
1. Adv. Marc. IV, 14. Adv. Prax. 11.
2. Adv. Marc. IV, 14.
3. Adv. Marc. IV, 14.
10. Adv. Marc. IV, 11.
LXIII.
1. Adv. Marc. IV, 40.
2. Adv. Marc. IV, 40.
5. Adv. Marc. IV, 25.
9. Adv. Marc. IV, 22. De Carne Chr. 14.
LXV.
2. Contra Iud. 13.
12. Adv. Marc. IV, 14. 15. Contra Iud. 13.
13. Adv. Marc. IV, 14. 15.
14. Adv. Marc. IV, 14. 15. Contra Iud. 13.
15. Contra Iud. 13.
LXVI.
1. Adv. Marc. II, 25. Adv. Prax. 16.
2. De Resurr. Carn. 31.
5. Adv. Marc. IV, 16.
14. De Resurr. Carn. 31.

22. De Resurr. Carn. 31.
23. Contra Iud. 4. De Resurr. Carn. 31.
24. De Resurr. Carn. 31.

EX IEREMIA.

I.
5. De Anima 26.
9. Adv. Prax. 22.

II.
10. Contra Iud. 13.
11. Contra Iud. 13.
12. Contra Iud. 13.
13. Contra Iud. 13.
31. Adv. Marc. IV, 31.

IV.
4. Adv. Marc. I, 20. IV, 1. 11. V, 4. Contra Iud. 3. De Pudic. 6.

VII.
15. De Pudic. 2. 19.
24. Adv. Marc. IV, 31.
25. Adv. Marc. IV, 31.

VIII.
4. De Paenitent. 8.

IX.
22. Adv. Marc. IV, 15.

XI.
8. Adv. Marc. IV, 31.
14. De Pudic. 2.
19. Adv. Marc. III, 19. IV, 40. Contra Iud. 10.
20. Adv. Marc. IV, 33. 35.

XIV.
8. Adv. Marc. III, 6.
11. De Pudic. 2.

XVI.
16. Adv. Marc. IV, 9.

XVII.
5. Adv. Marc. IV, 16. 27. 33. V, 7.
9. Adv. Marc. III, 7. Contra Iud. 14. De Carne Chr. 15.
10. Adv. Marc. IV, 33.

XVIII.
11. Adv. Marc. II, 24.

XIX.
11. De Paenitent. 4

XXII.
3. Adv. Marc. IV, 30.
5. Adv. Marc. II, 26.

XXXI.
8. De Bapt. 19.
29. Adv. Marc. II, 15. De Monog. 7.
30. De Monog. 7.
31. Adv. Marc. I, 20. IV, 1. Contra Iud. 3.
33. Contra Iud. 3.

XXXII.
25. Adv. Marc. IV, 40.

XLIX.
13. Adv. Marc. II, 26.
18. De Monog. 16.

LI.
15. Adv. Hermog. 45.

EX THRENIS.

IV.
7. Adv. Marc. IV, 8.
20. Adv. Marc. III, 6. Adv. Prax. 14.

EX BARUCH.

III.
38. Adv. Prax. 16.

VI.
3. Scorp. 8.
4. Scorp. 8.
5. Scorp. 8.
9. De Corona. 10.

EX EZECHIELE.

I.
1. Adv. Prax. 14.

VIII.
12. Contra Iud. 11.
13. Contra Iud. 11.
14. Contra Iud. 11.
15. Contra Iud. 11.
16. Contra Iud. 11.
17. Contra Iud. 11.
18. Contra Iud. 11.

IX.
1. Contra Iud. 11.
2. Contra Iud. 11.
3. Contra Iud. 11.
4. Contra Iud. 11. Adv. Marc. III, 22.

5. Contra Iud. 11.
6. Contra Iud. 11.
XVI.
3. Adv. Marc. III, 13. Contra Iud. 9.
XVIII.
7. Adv. Marc. IV, 16. 17.
8. Adv. Marc. IV, 16.
20. Adv. Marc. II, 15.
21. De Paenitent. 4.
23. Adv. Prax. 22. De Resurr. Carn. 9. De Orat. 7. De Paenitent. 4. Adv. Marc. II, 8. 17. IV, 10.
XXII.
8. Contra Iud. 4.
XXIII.
17 sqq. De Idolol. 1.
XXVIII.
11. Adv. Marc. II, 10.
12. Adv. Marc. II, 10.
13. Adv. Marc. II, 10.
14. Adv. Marc. II, 10.
15. Adv. Marc. II, 10.
16. Adv. Marc. II, 10.
XXXII.
7. De Resurr. Carn. 22.
XXXIII.
11. Adv. Marc. II, 13. IV, 10. 37. De Resurr. Carn. 9. De Paenitent. 4. De Pudic. 2. 10. 18. 22.
XXXIV.
2. De Fuga in Persec. 11.
3. De Pudic. 7.
4. De Pudic. 7.
16. De Resurr. Carn. 47.
22. Adv. Marc. V, 13.
XXXVII.
1. De Resurr. Carn. 29.
2. De Resurr. Carn. 29.
3. De Resurr. Carn. 29. 30.
4. De Resurr. Carn. 29.
5. De Resurr. Carn. 29.
6. De Resurr. Carn. 29.
7. De Resurr. Carn. 29.
8. De Resurr. Carn. 29.
9. De Resurr. Carn. 29.
10. De Resurr. Carn. 29.
11. De Resurr. Carn. 30.
12. De Resurr. Carn. 29.
13. De Resurr. Carn. 29.
14. De Resurr. Carn. 29. 30.
XLVII.
15. Adv. Marc. III, 24.

EX DANIELE.

I.
6. De Ieiun. 7. 9. De Anima 48.
10. De Ieiun. 9.
17. De Ieiun. 9.
II.
1. De Anima 47.
16. De Ieiun. 7.
35. De Resurr. Carn. 22. De Spectac. 2. Contra Iud. 3. Adv. Marc. IV, 35.
45. Contra Iud. 3.
III.
16. Scorp. 8.
17. Scorp. 8.
18. Scorp. 8. De Idolol. 15.
21. De Orat. 12. Adv. Hermog. 44.
25. Adv. Marc. III, 10. Adv. Prax. 16.
27. De Orat. 12.
IV.
30. De Paenit. 12.
33. De Paenit. 12. De Patient. 13.
V.
29. De Idolol. 15.
VI.
10. De Ieiun. 10. De Orat. 25.
13. Scorp. 8.
16. De Idolol. 15.
VII.
10. Adv. Prax. 3.
13. Adv. Marc. III, 7. 24. IV, 10. 39. 41. Contra Iud. 14. De Carne Chr. 15.
14. Adv. Marc. III, 7. IV, 39.
IX.
1. Contra Iud. 7.
2. Contra Iud. 8.
3. De Ieiun. 10.
21. Contra Iud. 8. De Ieiun. 10.
22. Contra Iud. 8.
23. Contra Iud. 8.
24. Contra Iud. 8.

25. Contra Iud. 8.
26. Contra Iud. 8. 13.
27. Contra Iud. 8.

X.
1. De Ieiun. 9.
2 et 3. De Ieiun. 9. De Anima 48.
12. De Ieiun. 9.

XIV.
48 sqq. De Corona 4.

XVI.
2 sqq. De Idolol. 18.
35 sqq. De Ieiun. 7.

EX OSEE.

I.
2. De Pudic. 6.
6. Adv. Marc. IV, 16.
9. Adv. Marc. IV, 16.

II.
1. Adv. Marc. IV, 16.
11. Adv. Marc. I, 20. V, 4.

VI.
1. Adv. Marc. IV, 43. Contra Iud. 13.
2. Adv. Marc. IV, 43.
6. Adv. Marc. II, 13. 17. IV, 17. 27. V, 11. De Paenitent. 8. De Pudic. 2.

VIII.
14. Adv. Marc. IV, 29.

X.
6. Adv. Marc. IV, 42.

XII.
4. Adv. Marc. IV, 39.

XIII.
14. Adv. Marc. V, 10.

EX IOELE.

II.
10. Adv. Prax. 16.
13. De Ieiun. 16. De Pudic. 2.
15. De Ieiun. 16.
22. Contra Iud. 13.
28. Adv. Marc. V, 4. 9. 11. De Resurr. Carn. 10.
30. Adv. Marc. IV, 39.
31. Adv. Marc. IV, 39.

III.
18. Adv. Marc. III, 5.

EX AMOS.

II.
6. Adv. Marc. IV, 40.
13. De Ieiun. 9.

IV.
13. Adv. Hermog. 32. Adv. Prax. 28. Adv. Marc. III, 6.

V.
21. Adv. Marc. V, 4.

VI.
1. Adv. Marc. IV, 35.
4. Adv. Marc. IV, 15.
5. Adv. Marc. IV, 15.
6. Adv. Marc. IV, 15.

VIII.
9. Contra Iud. 10. 13. Adv. Marc. IV, 42.
10. Contra Iud. 10.

IX.
6. Adv. Marc. III, 24. IV, 34. V, 15. Scorp. 10.

EX IONA.

I.
3. De Corona 8.

II.
1. De Resurr. Carn. 58. De Pudic. 10.
2. De Orat. 13.
11. De Resurr. Carn. 31. 58.

III.
4. Adv. Marc. II, 11. De Pudic. 10.
10. Adv. Marc. II, 24. IV, 10.

IV.
2. Adv. Marc. II, 24. De Pudic. 10.

EX MICHAEA.

V.
2. Contra Iud. 13.

VI.
6. Adv. Marc. IV, 30.

VII.
6. Adv. Marc. IV, 30.
18. Adv. Marc. IV, 10.
19. Adv. Marc. IV, 10.

EX NAHUM.

I.
4. Adv. Marc. IV, 20.
15. Adv. Marc. III, 6.

EX HABACUC.

II.
2. Adv. Marc. IV, 19. V, 3.

III.
2. Adv. Marc. IV, 22.
3. Adv. Marc. IV, 22.
8. Adv. Marc. IV, 39.
9. Adv. Marc. IV, 20. 39.
10. Adv. Marc. IV, 39.
11. Adv. Marc. IV, 39.
12. Adv. Marc. IV, 39.
13. Adv. Marc. IV, 39.

EX SOPHONIA.

I.
14. Adv. Marc. IV, 39.

EX ZACHARIA.

I.
14. De Carne Chr. 14.

II.
8. Adv. Marc. IV, 35.

III.
3. Contra Iud. 14.
5. Contra Iud. 14. Adv. Marc. III, 7.
8. Adv. Valent. 3.

IV.
3. Adv. Marc. IV, 22.
14. Adv. Marc. IV, 22.

VI.
12. Adv. Valent. 3.
14. Adv. Marc. IV, 39.

VII.
10. Adv. Marc. IV, 16.

VIII.
16. Adv. Marc. IV, 30.
17. Adv. Marc. IV, 16.

IX.
15. Adv. Marc. IV, 39.
16. Adv. Marc. IV, 39.

XI.
12. Adv. Marc. IV, 40. De R surr. Carn. 20.
13. Adv. Marc. IV, 40. De R surr. Carn. 20.

XII.
10. De Resurr. Carn. 26. Ad Marc. III, 7. Contra Iud. 14.

XIII.
7. De Fuga in Persec. 11.
9. De Fuga in Persec. 3.

XIV.
4. Adv. Marc. IV, 40.
14. Adv. Marc. III, 13. Contra Iud. 9.

EX MALACHIA.

I.
10. Adv. Marc. III, 22. Contra Iud. 5.
11. Adv. Marc. III, 22. IV, 1. Contra Iud. 5. 6.

II.
15. Adv. Marc. IV, 34.

III.
1. Contra Iud. 9.
2. De Resurr. Carn. 31.

IV.
4. De Anima 35.

EX I MACHABAEORUM.

I.
41. Contr. Iud. 4.

EX II MACHABAEORUM.

VII.
28. De Praescript. Haeret. 13.

EX MATTHAEO.

I.
1. De Carne Chr. 22.
16. De Carne Chr. 20.
20. De Carne Chr. 20.
21. Adv. Marc. III, 15. IV, 7. De Carne Chr. 21.
23. De Carne Chr. 17. 21. Adv. Prax. 27.
25. De Carne Chr. 21.

II.

1. De Carne Chr. 2.
2. De Idolol. 9.
5. Apolog. 21.
6. Contra Iud. 13.
12. De Idolol. 9.
14. De Fuga in Persec. 8.
16. Adv. Valent. 2.
23. Adv. Marc. IV, 8.

III.

2. De Cultu Femin. I, 7.
3. De Bapt. 8.
4. De Idolol. 19.
6. De Bapt. 10. 20.
7 et 8. Adv. Hermog. 12. De Anima 21. De Pudic. 10.
9. Adv. Hermog. 12. 37. De Anima 21. De Pudic. 10. 20.
10. De Exhort. Castit. 6.
12. De Praescript. Haeret. 3. De Fuga in Persec. 1.
14. Adv. Marc. IV, 9.
16. De Bapt. 8. 9.
17. Adv. Prax. 19. De Anima 17.

IV

1. Adv. Marc. IV, 6. De Orat. 8.
2. De Bapt. 20. De Ieiun. 8. De Carne Chr. 9. Adv. Prax. 27.
3. Adv. Prax. 1. 26. De Ieiun. 8.
4. De Ieiun. 6. De Resurr. Carn. 61. De Bapt. 20.
6. Adv. Prax. 1.
10. Scorp. 15.
17. De Praescript. Haeret. 13.
19. De Anima 3.
21 et 22. De Idolol. 12. De Bapt. 12.
23. Apolog. 21.

V.

3. Ad Uxor. II, 8. De Fuga in Persec. 6. De Patient. 11. De Idolol. 12.
4. De Patient. 11.
5. De Patient. 11. De Corona 13.
6. De Pudic. 6.
10. Scorp. 9. De Resurr. Carn. 41.
11. De Fuga in Persec. 7.
12. Scorp. 9. De Patient. 8. 11. De Corona 11.
14. De Cultu Femin. II, 13. De Idolol. 15.
15. De Praescript. Haeret. 26.
16. De Cultu Femin. II, 13. De Idolol. 15.
17. De Monog. 7. De Paenitent. 3. Adv. Marc. IV, 7. 9. 12. 36. V, 14.
20. Adv. Marc. I, 23. De Monog. 7. De Idolol. 2.
21. De Pudic. 6.
22. De Orat. 10. Apolog. 45. 47. De Patient. 6. De Pudic. 6. De Resurr. Carn. 35.
23. De Orat. 10. De Patient. 12.
25. De Anima 35.
26. De Anima 35.
27. De Pudic. 6.
28. De Exhort. Castit. 9. De Resurr. Carn. 15. De Anima 15. 40. 58. De Pudic. 6. De Idolol. 2. 22.
30. De Idolol. 7.
32. Adv. Marc. IV, 34. V, 7. De Monog. 9. De Pudic. 16.
34. De Pudic. 19.
36. De Cultu Femin. II, 6.
37. De Praescript. Haeret. 26. Adv. Prax. 9. De Carne Chr. 23.
38. De Exhort. Castit. 6. De Patient. 6.
39. De Patient. 8. De Spectac. 23. 25.
40. De Patient. 7.
42. De Monog. 11. De Fuga in Persec. 12.
43. Adv. Marc. I, 23.
44. Ad Scap. 1. De Patient. 7. De Spectac. 16. De Anima 35. Adv. Marc. I, 23. Apolog. 32.
45. Adv. Marc. IV, 36. De Resurr. Carn. 26.
47. De Idolol. 2.
48. Adv. Marc. I, 24. De Cultu Femin. II, 1.

VI.

2. De Virg. Vel. 13.

6. De Orat. 2.
9. Adv. Prax. 23. De Orat. 2.
10. Adv. Marc. IV, 26. De Orat. 2.
11. Adv. Marc. IV, 26. De Orat. 6.
12. Adv. Marc. IV, 26. De Orat. 6. De Pudic. 2.
13. De Orat. 8. De Fuga in Persec. 2.
16 et 17. De Ieiun. 8.
21. Ad Mart. 2. De Anima 57.
24. Adv. Marc. IV, 33. Ad Uxorem II, 3. De Spectac. 26. De Idolol. 12. De Anima 16. De Corona 12.
25. Ad Uxor. I, 4. De Orat. 6. De Idolol. 12. De Monog. 16.
26. Ad Uxor. I, 4.
27. De Spectac. 23.
28. Ad Uxor. I, 4. De Idolol. 12.
32. De Orat. 6.
33. De Orat. 6.

VII.
1. De Patient. 10. De Pudic. 2.
2. De Pudic. 2.
6. De Praescript. Haeret. 26. 41. Ad Uxor. II, 5. De Bapt. 18.
7. De Orat. 9. De Praescript. Haeret. 8. De Bapt. 20.
9. De Orat. 6.
12. Scorp. 10.
13. Adv. Marc. II, 13.
15. De Praescript. Haeret. 4.
16. De Praescript. Haeret. 30. De Anima 21.
17 et 18. Adv. Hermog. 13. De Carne Chr. 3. De Anima 1. 21. Adv. Marc. II, 24.
21. Adv. Marc. IV, 17.

VIII.
3. Adv. Marc. III, 8. De Anima 18.
5. Adv. Valent. 28. De Idolol. 19.
10. De Corona 11.
11. De Resurr. Carn. 35.
12. De Resurr. Carn. 35. Adv. Marc. I, 27.
15. Adv. Marc. III, 8.
17. Adv. Marc. III, 17.
21. De Idolol. 12. De Bapt.
24. De Bapt. 12.

IX.
2. De Bapt. 12.
4. De Resurr. Carn. 15. De A ma 15. De Pudic. 22.
6. Spectac. 22. De Pudic. Adv. Marc. IV, 10.
9. De Idolol. 12. Adv. Ma IV, 36.
10. De Patient. 3.
13. Adv. Marc. II, 17. IV, 17. 2 V, 11. De Paenitent. 8. De P dic. 2.
15. De Ieiun. 2. 12.
16. De Orat. 1. Adv. Marc. IV, 1 1
17. De Orat. 1. Adv. Marc. IV, 1 1
20 et 21. Adv. Marc. III, 8.
25. De Resurr. Carn. 38.
29. Adv. Marc. III, 8.
35. De Praescript. Haeret. 13.

X.
2. De Praescript. Haeret. 20.
5. De Fuga in Persec. 6.
6. De Fuga in Persec. 6.
7. De Resurr. Carn. 33.
16. Adv. Valent. 2. Scorp. 9. 15. De Bapt. 8. De Monog. 8.
17. Scorp. 9.
18. Scorp. 9.
21. Scorp. 9. 10.
22. De Praescript. Haeretic. 3. Scorp. 9. 10.
23. De Fuga in Persec. 6. 11.
24. Adv. Marc. IV, 4. Scorp. 9.
26. De Virg. Vel. 14.
27. De Praescript. Haeret. 26.
28. Scorp. 9. 10. De Fuga in Persec. 7. De Resurr. Carn. 35. De Pudic. 2.
29. De Exhort. Cast. 1. De Monog. 9. De Fuga in Persec. 3. De Resurr. Carn. 35.
30. Scorp. 9. De Resurr. Carn. 35.
31. Scorp. 9. De Resurr. Carn. 13.
32. Adv. Marc. IV, 28. Scorp. 9. De Fuga in Persec. 7. Adv. Prax. 26.

33. Adv. Marc. IV, 28. Scorp. 9. 10. De Fuga in Persec. 7. De Idolol. 13. De Corona 11.
34. Scorp. 10. Adv. Marc. III, 14.
35. Scorp. 10.
36. Scorp. 10.
37. Scorp. 10. Adv. Marc. IV, 19. De Bapt. 12.
38. De Fuga in Persec. 7. De Anima 55.
39. Scorp. 11. De Corona 11.
42. De Bapt. 9.

XI.
2. De Bapt. 10. De Praescript. Haeret. 8.
3. De Bapt. 10.
5. De Carne Chr. 4.
8. De Idolol. 18.
10. Contra Iud. 9.
11. De Bapt. 12.
13. Contra Iud. 8. De Pudic. 6. De Anima 35.
19. De Ieiun. 5. De Monog. 8.
21. De Pudic. 10.
24. De Resurr. Carn. 33.
25. Adv. Prax. 26.
27. Adv. Marc. II, 18. IV, 25. De Praescript. Haeret. 21. Adv. Prax. 8.
30. De Monog. 7.

XII.
1. Adv. Marc. IV, 12.
8. De Carne Chr. 15.
19. Contra Iud. 9.
20. Contra Iud. 9.
36. De Patient. 8.
37. Adv. Marc. II, 25. De Idolol. 20.
40. De Anima 55.
48. De Carne Chr. 7.

XIII.
3. Scorp. 11.
9. Adv. Marc. IV, 19.
10. De Resurr. Carn. 33.
11. De Praescript. Haeret. 22.
12. Adv. Marc. II, 2. De Fuga in Persec. 11.
13. De Resurr. Carn. 33.
25. Adv. Prax. 1. De Anima 16.
30. Adv. Prax. 1.
34. De Resurr. Carn. 33.
37. De Praescript. Haeret. 31.
39. De Praescript. Haeret. 31.
54. De Carne Chr. 9.
55. De Carne Chr. 7.

XIV.
4. Adv. Marc. IV, 34.
13. De Patient. 3.
25. De Bapt. 9.
29. De Bapt. 12.
36. Adv. Marc. III, 8.

XV.
13. De Praescript. Haeret. 3.
14. De Praescript. Haeret. 14. Adv. Marc. III, 7. De Resurr. Carn. 3.
18. De Patient. 8. De Spectac. 18.
24. Adv. Marc. IV, 7. De Praescript. Haeret. 8.
26. Adv. Marc. IV, 7. De Praescript. Haeret. 8. De Orat. 6.

XVI.
13. Scorp. 10.
16. De Praescript. Haeret. 8. Adv. Prax. 21.
17. Adv. Prax. 21. Adv. Marc. IV, 11.
18. De Pudic. 21.
19. De Praescript. Haeret. 22. De Pudic. 21.
24. De Idolol. 12.

XVII.
2. Ad Mart. 2.
3. Adv. Marc. IV, 22. De Resurr. Carn. 55. De Ieiun. 6.
4. Adv. Marc. IV, 22.
5. Adv. Marc. IV, 22. De Patient. 15. De Resurr. Carn. 55. Adv. Prax. 19. 23. 24. De Anima 17.
7. Adv. Marc. III, 8.
12. De Anima 35.
13. De Ieiun. 9.

XVIII.
3. De Monog. 8. Adv. Valent. 2.
9. Adv. Marc. I, 27. Apolog. 47.
15. De Praescript. Haeret. 16. De Bapt. 6. Adv. Prax. 22.

20. De Exhort. Castit. 5.
22. De Orat. 7. De Patient. 12. De Pudic. 21.
27. De Orat. 7.
34. De Orat. 7.
XIX.
3. De Monog. 8. De Carne Chr. 7.
6. Adv. Marc. IV, 34.
8. Adv. Marc. IV, 34. De Monog. 8. 14.
9. Adv. Marc. IV, 34. V, 7.
12. De Monog. 3. 15. De Patient. 13. De Cultu Femin. II, 9. De Fuga in Persec. 14.
14. De Bapt. 18.
17. Adv. Marc. II, 6. De Pudic. 2.
19. De Cultu Femin. II, 2. De Monog. 7.
21. De Idolol. 12.
23. Adv. Marc. IV, 15.
26. Adv. Prax. 10. De Resurr. Carn. 57. De Idolol. 12. De Bapt. 2.
28. De Resurr. Carn. 35.
XX.
1. De Monog. 10. Adv. Prax. 26.
2. De Monog. 10.
10. De Monog. 10.
16. Adv. Marc. IV, 31. Apolog. 20.
19. Apolog. 21.
21. De Resurr. Carn. 35.
34. Adv. Marc. III, 8.
XXI.
7. De Corona 13.
9. Adv. Prax. 17.
13. De Pudic. 1.
16. De Anima 19.
21. De Fuga in Persec. 14.
25. De Bapt. 10.
35. Contra Iud. 13.
37. De Carne Chr. 14.
XXII.
13. De Resurr. Carn. 35.
14. De Fuga in Persec. 14.
19. De Idolol. 15.
21. Scorp. 14. De Fuga in Persec. 12. De Resurr. Carn. 22. De Idolol. 15. 19. De Corona 12.
24. De Monog. 7. De Resurr Carn. 1. 35.
30. De Monog. 10. De Resurr Carn. 35. De Anima 26.
35. De Carne Chr. 7.
37. Scorp. 6. De Ieiun. 2.
39. De Ieiun. 2. De Cultu Fem. II, 2.
40. De Ieiun. 2. De Cultu Fem. II, 2.
XXIII.
9. De Orat. 2.
10. De Virgin. Veland. 1. Ad Scap. 5.
25. Adv. Marc. IV, 27.
27. Adv. Marc. IV, 16.
37. De Resurr. Carn. 26.
XXIV.
3. Adv. Hermog. 11. Apolog. 20.
5. De Praescript. Haeret. 44. De Anima 2.
6. Apolog. 20.
7. De Resurr. Carn. 22. Apolog. 20.
9. Ad Uxor. I, 5. De Exhort. Castit. 9.
13. De Fuga in Persec. 7.
21. Adv. Hermog. 34.
23. Adv. Marc. III, 3. De Praescript. Haeret. 4.
24. Adv. Marc. III, 3. 5. De Anima 57.
30. Adv. Prax. 30.
35. Adv. Hermog. 34. De Resurr. Carn. 22.
36. De Anima 33. De Resurr. Carn. 22.
38. Ad Uxor. I, 5. De Exhort. Castit. 9.
XXV.
1 sqq. De Anima 18.
29. De Fuga in Persec. 12.
34. De Carne Chr. 16.
41. Adv. Hermog. 11. De Carne Chr. 14.
63. De Praescript. Haeret. 13. Adv. Hermog. 11. De Carne Chr. 14. Apolog. 18. 48.

XXVI.
1. De Anima 17. De Pudic. 11.
14. De Patient. 3.
15. De Corona 12.
17. Contra Iud. 8. 10.
26. De Orat. 6.
28. De Anima 17.
38. De Fuga in Persec. 8. De Carne Chr. 13.
39. De Fuga in Persec. 8.
41. De Orat. 8. De Bapt. 20. Ad Uxor. I, 4. De Monog. 14. De Fuga in Persec. 8. De Carne Chr. 9. Ad Mart. 4. De Patient. 13.
52. De Fuga in Persec. 8. De Idolol. 19. De Corona 1. 11. De Patient. 3.
53. De Patient. 3. Adv. Prax. 26. De Fuga in Persec. 8.
54. Contra Iud. 10.
56. Contra Iud. 10.

XXVII.
2. Adv. Prax. 16.
3. De Corona 12.
10. Adv. Marc. IV, 40.
22. De Corona 14. Apolog. 21.
24. De Bapt. 8.
25. Adv. Marc. II, 15. Contra Iud. 8. Adv. Prax. 18. De Corona 12. 14.
29. De Patient. 3.
35. De Patient. 3.
45. Contra Iud. 13. Apolog. 21.
46. Adv. Prax. 25. 26. 30.
50. Apolog. 21.
51. Contra Iud. 13.
59 et 60. Adv. Prax. 16. De Ieiun. 10.
64. Apolog. 21.

XXVIII.
2. Apolog. 21.
4. Apolog. 21.
12. Apolog. 21.
18. Adv. Prax. 16.
19. De Praescript. Haeret. 8. 20. Adv. Prax. 27. De Bapt. 6. 13.

IX MARCO.

I.
2. Contra Iud. 9.
24. Adv. Prax. 26.
27. De Carne Chr. 9.
35. Ad Mart. 2.

II.
7. De Pudic. 21.

III.
29. Adv. Marc. IV, 28.

V.
1 sqq. De Anima 25.
12. De Fuga in Persec. 2.

VI.
22 sqq. Scorp. 8.

VII.
3. De Bapt. 15.
15. De Ieiun. 2.
18 et 19. De Patient. 8. De Spectac. 18.

VIII.
38. De Fuga in Persec. 7. De Carne Chr. 5. De Idolol. 13.

IX.
2 sqq. Ad Mart. 2.
7. Adv. Prax. 19.

X.
27. Adv. Prax. 10. De Resurr. Carn. 57. De Idolol. 12. De Bapt. 2.
29. De Idolol. 12.
52. De Bapt. 12.

XI.
30. De Bapt. 10.

XII.
25. De Resurr. Carn. 36. 61.

XIV.
12. Contra Iud. 8. 10.
13. De Bapt. 19.
21. De Praescript. Haeret. 30.

XV.
19. De Patient. 3.

XVI.
9. De Anima 25.
15. Apolog. 21. De Praescript. Haeret. 30.
16. De Praescript. Haeret. 30.
17. De Praescript. Haeret. 30.

7. Adv. Marc. IV, 24.
9. Adv. Marc. IV, 24.
10. Adv. Marc. IV, 24.
11. Adv. Marc. IV, 24.
16. Adv. Marc. IV, 24.
18. Adv. Marc. II, 10. De Anima 17.
19. Adv. Marc. IV, 24. Scorp. 1.
20. Adv. Marc. IV, 7.
21. Adv. Marc. IV, 25.
22. Adv. Marc. IV, 25.
23. Adv. Marc. IV, 25.
24. Adv. Marc. IV, 25.
25. Adv. Marc. IV, 19. 25.
27. Adv. Marc. IV, 25. V, 2.
28. De Carne Chr. 7.

XI.
1. Adv. Marc. IV, 26.
2. Adv. Marc. IV, 26. De Orat. 2. 5.
3. Adv. Marc. IV, 26. De Orat. 6.
4. Adv. Marc. IV, 26. De Orat. 7.
5. De Praescript. Haeret. 11.
7. Adv. Marc. IV, 26.
8. De Orat. 6. De Praescript. Haeret. 11.
9. Adv. Marc. IV, 26. De Praescript. Haeret. 11.
11. Adv. Marc. IV, 26.
12. Adv. Marc. IV, 26.
13. Adv. Marc. IV, 26.
14. Adv. Marc. IV, 26.
15. Adv. Marc. IV, 26.
18. Adv. Marc. IV, 26.
19. Adv. Marc. IV, 26.
20. Adv. Marc. IV, 26.
21 et 22. Adv. Marc. IV, 26. V, 6.
27. Adv. Marc. III, 11. IV, 26.
28. Adv. Marc. IV, 26.
29. Adv. Marc. IV, 26.
35. Adv. Marc. IV, 26.
37 et 38. Adv. Marc. IV, 26.
39. Adv. Marc. IV, 26.
40. Adv. Marc. IV, 26.
41. Adv. Marc. IV, 26.
44. Adv. Marc. IV, 27.
45. Adv. Marc. IV, 27.
46. Adv. Marc. IV, 27.
47. Adv. Marc. IV, 27.
50. Adv. Marc. IV, 27.
52. Adv. Marc. IV, 27.

XII.
1. Adv. Marc. IV, 27.
2. Adv. Marc. IV, 28.
4. Adv. Marc. IV, 28.
5. Adv. Marc. IV, 28.
8. Adv. Marc. IV, 28.
9. Adv. Marc. IV, 28.
10. Adv. Marc. IV, 28.
11. Adv. Marc. IV, 28. Scorp. 11
12. Adv. Marc. IV, 28.
13. Adv. Marc. IV, 28.
14. Adv. Marc. IV, 28.
16. Adv. Marc. IV, 28.
20. Adv. Marc. IV, 28.
22. Adv. Marc. IV, 28.
23. Adv. Marc. IV, 28.
24. Adv. Marc. IV, 28.
25. Adv. Marc. IV, 29. De Spectac. 23.
27. Adv. Marc. IV, 29.
28. Adv. Marc. IV, 29.
30. Adv. Marc. IV, 29.
31. Adv. Marc. III, 24. IV, 29.
35. Adv. Marc. IV, 29.
36. Adv. Marc. IV, 29.
39. Adv. Marc. IV, 29.
40. Adv. Marc. IV, 29.
41. Adv. Marc. IV, 29.
42. Adv. Marc. IV, 29.
47. Adv. Marc. IV, 29.
48. Adv. Marc. IV, 29.
49. Adv. Marc. IV, 29.
50. De Bapt. 16. De Pudic. 22.
51. Adv. Marc. IV, 29.
53. Adv. Marc. IV, 29.
56. Adv. Marc. IV, 29.
57. Adv. Marc. IV, 29. De Corona 4.
58. Adv. Marc. IV, 29.
59. Adv. Marc. IV, 29.

XIII.
14. Adv. Marc. IV, 29.
15. Adv. Marc. IV, 30.
19. Adv. Marc. IV, 30.
21. Adv. Marc. IV, 30.
26. Adv. Marc. IV, 30.
27. Adv. Marc. IV, 30.

23. Adv. Marc. IV, 15.
24. Adv. Marc. IV, 15.
25. Adv. Marc. IV, 15.
26. Adv. Marc. IV, 15.
27. Adv. Marc. IV, 16. De Anima 35.
28. Adv. Marc. IV, 16.
29. Adv. Marc. IV, 16. De Fuga in Persec. 13.
30. Adv. Marc. IV, 16. De Bapt. 18.
31. Adv. Marc. IV, 16. Scorp. 10.
34. Adv. Marc. IV, 17.
35. Adv. Marc. IV, 17.
36. Adv. Marc. IV, 17. De Pudic. 2.
37. Adv. Marc. IV, 17. De Orat. 7. De Patient. 12. De Pudic. 2.
38. Adv. Marc. IV, 17.
39. Adv. Marc. IV, 17.
40. Adv. Marc. I, 14. IV, 17. De Anima 55.
42. Adv. Marc. IV, 17.
43. Adv. Marc. I, 2. IV, 17. De Anima 21.
45. Adv. Marc. IV, 17.
46. Adv. Marc. IV, 17.

VII.

9. Adv. Marc. IV, 18.
15. Adv. Marc. IV, 18.
16. Adv. Marc. IV, 18.
19. Adv. Marc. IV, 18.
21 et 22. Adv. Marc. IV, 18.
23. Adv. Marc. IV, 18.
24. Adv. Marc. IV, 18.
26. Adv. Marc. IV, 18.
27. Adv. Marc. IV, 18.
28. Adv. Marc. IV, 18.
37 et 38. Adv. Marc. IV, 18. De Pudic. 11.
50. Adv. Marc. IV, 18.

VIII.

2. Adv. Marc. IV, 18.
3. Adv. Marc. IV, 18.
8. Adv. Marc. IV, 19.
10. Adv. Marc. IV, 19.
11. De Praescript. Haeret. 31.
16. Adv. Marc. IV, 19.
17. De Paenit. 6.
18. Adv. Marc. IV, 19.
20. Adv. Marc. III, 11. IV, 19.
21. Adv. Marc. IV, 19.
22. De Corona 8.
25. Adv. Marc. IV, 20.
30. Adv. Marc. IV, 20.
31. Adv. Marc. IV, 20.
43 et 44. Adv. Marc. IV, 20.
45. Adv. Marc. IV, 20.
46. Adv. Marc. IV, 20.
47. Adv. Marc. IV, 20.
48. Adv. Marc. IV, 20.

IX.

1 et 2. Adv. Marc. IV, 21.
3. Adv. Marc. IV, 21.
5. Adv. Marc. IV, 21.
7 et 8. Adv. Marc. IV, 21.
10. Adv. Marc. IV, 21.
14. Adv. Marc. IV, 21.
17. Adv. Marc. IV, 21.
18. Adv. Marc. IV, 21.
20. Adv. Marc. IV, 21. 22.
21. Adv. Marc. IV, 21.
22. Adv. Marc. IV, 21.
24. Adv. Marc. IV, 21.
26. Adv. Marc. IV, 21.
28. Adv. Marc. IV, 22.
29. Adv. Marc. IV, 22.
30 et 31. Adv. Marc. IV, 22. Adv. Prax. 14.
33. Adv. Marc. IV, 22.
34. Adv. Marc. IV, 22.
35. Adv. Marc. IV, 22. Adv. Prax. 19.
41. Adv. Marc. IV, 23.
47. Adv. Marc. IV, 23.
52. 54. Adv. Marc. IV, 23.
55. Adv. Marc. IV, 26.
56. De Carne Chr. 13.
57. Adv. Marc. IV, 23.
58. De Idolol. 18.
59. 60. Adv. Marc. IV, 23.
61. Adv. Marc. IV, 24.
62. De Idolol. 12.

X.

1. Adv. Marc. IV, 24.
4. Adv. Marc. IV, 24.
5. Adv. Marc. IV, 24. De Orat. 26.

8. Adv. Marc. IV, 37.
9. Adv. Marc. IV, 37.
10. Adv. Marc. IV, 37. De Resurr. Carn. 9. De Carne Chr. 12.
13. Adv. Marc. IV, 38.
20. De Praescript. Haeret. 26.
21. Adv. Marc. IV, 37.
23. Adv. Marc. IV, 37.
XX.
1. Adv. Marc. IV, 19.
4. Adv. Marc. IV, 38.
5. Adv. Marc. IV. 38.
6. Adv. Marc. IV, 38.
7. Adv. Marc. IV, 38.
25. Adv. Marc. IV, 38. Scorp. 14. De Fuga in Persec. 12. De Resurr. Carn. 23. De Corona 12.
27. Adv. Marc. IV, 38.
28. Adv. Marc. IV, 38.
34. Adv. Marc. IV, 38.
35. Adv. Marc. IV, 38.
36. Adv. Marc. III, 9. IV, 38.
39. Adv. Marc. IV, 38.
44. Adv. Marc. IV, 38.
XXI.
7. Adv. Marc. IV, 38.
8. Adv. Marc. IV, 39. V, 1.
9. Adv. Marc. IV, 39.
10. Adv. Marc. IV, 39.
11. Adv. Marc. IV, 39.
12. Adv. Marc. IV, 39.
14. Adv. Marc. IV, 39.
15. Adv. Marc. IV, 39.
16. Adv. Marc. IV, 39. Scorp. 11.
17. Adv. Marc. IV, 39. Scorp. 11.
19. Adv. Marc. IV, 39.
20. Adv. Marc. IV, 39.
25. Adv. Marc. IV, 39.
26. Adv. Marc. IV, 39. De Resurr. Carn. 22.
27. Adv. Marc. IV, 39. De Resurr. Carn. 22.
28. Adv. Marc. IV, 39. De Resurr. Carn. 22.
30 et 31. Adv. Marc. IV, 39. De Resurr. Carn. 22.
32. Adv. Marc. IV, 39.
34. Adv. Marc. IV, 39.
35. Adv. Marc. IV, 39.
36. De Resurr. Carn. 22.
37. Adv. Marc. IV, 39.
XXII.
1. Adv. Marc. IV, 40.
3. Adv. Marc. V, 6.
15. Adv. Marc. IV, 40. De A ma 16.
19. Adv. Marc. IV, 40. V, 8. Orat. 6.
20. Adv. Marc. IV, 40.
22. Adv. Marc. IV, 41.
28. De Bapt. 20.
29. Adv. Prax. 26.
31. De Fuga in Persec. 2.
32. De Fuga in Persec. 2.
35. Adv. Marc. IV, 41.
42. De Fuga in Persec. 8. Orat. 4.
48. Adv. Marc. IV, 41.
66. Adv. Marc. IV, 41.
67. Adv. Marc. IV, 41.
69. Adv. Marc. IV, 41.
70. Adv. Marc. IV, 41.
XXIII.
3. Adv. Marc. IV, 42.
4. Adv. Marc. IV, 42.
7. Adv. Marc. IV, 42.
8. Adv. Marc. IV, 42.
9. Adv. Marc. IV, 42. De Re surr. Carn. 20.
23. De Patient. 3.
25. Adv. Marc. IV, 42.
32. Adv. Marc. IV, 42. De Pu dic. 22.
34. Adv. Marc. IV, 42.
44. Adv. Marc. IV, 42. De Ieiun 10.
45. Adv. Marc. IV, 42. De Ieiun 10.
46. Adv. Marc. IV, 42. Apolog 21. Adv. Prax. 25. 26.
51. Adv. Marc. IV, 42.
52. Adv. Marc. IV, 42.
53. Adv. Marc. IV, 42.
XXIV.
1. Adv. Marc. IV, 42.
2. Adv. Marc. IV, 43.
4. Adv. Marc. IV, 43.
6. Adv. Marc. IV, 43.

8. Adv. Marc. IV, 43.
9. Adv. Marc. IV, 43.
11. Adv. Marc. IV, 43.
13. Adv. Marc. IV, 43.
15. Adv. Marc. IV, 43.
16 sqq. Adv. Marc. IV, 43.
21. Adv. Marc. IV, 43.
25. Adv. Marc. IV, 43.
37. Adv. Marc. IV, 43.
38. Adv. Marc. IV, 43.
39. Adv. Marc. IV, 43. De Carne Chr. 5.
41. Adv. Marc. IV, 43.
47. Adv. Marc. IV, 43.
51. Apolog. 21.

EX IOANNE.

I.

1. Adv. Hermog. 18. 20. Adv. Prax. 5. 7. 12. 13. 16. 21.
3. Adv. Hermog. 18. 21. 22. 45. Adv. Prax. 2. 7. 12. 16. 21. De Resurr. Carn. 5. Apolog. 21.
4. De Carne Chr. 12.
9. Adv. Prax. 12.
12. De Orat. 2.
13. De Carne Chr. 19. 24.
14. Adv. Prax. 16. 21. 26. De Resurr. Carn. 37. De Carne Chr. 18. De Pudic. 6. 16.
18. Adv. Prax. 8. 15. 21.
21. De Anima 35.
29. Adv. Prax. 21. Contra Iud. 9.
32. De Carne Chr. 3.
49. Adv. Prax. 21.
50. Adv. Prax. 21.

II.

8. De Bapt. 9. De Anima 17.
16. Adv. Prax. 21.
19. Adv. Prax. 22. De Pudic. 16.

III.

5. De Bapt. 9. 12. 13. 15.
6. Adv. Prax. 27. De Carne Chr. 18.
11. De Resurr. Carn. 23.
13. Adv. Prax. 30.
16. Adv. Prax. 21.
17. Adv. Prax. 21.
18. Adv. Prax. 21.
30. De Orat. 1.
31. De Orat. 1. De Bapt. 11.
35. Adv. Prax. 21. 24.
36. Adv. Prax. 21.

IV.

2. De Bapt. 11.
6. De Bapt. 9.
7. De Carne Chr. 9.
12. Adv. Marc. IV, 35.
17 et 18. De Pudic. 11.
20. Adv. Marc. IV, 35.
23. De Orat. 28.
24. De Orat. 28.
34. Adv. Prax. 21.

V.

2. De Bapt. 5.
16. Contra Iud. 9.
17 et 18. Contra Iud. 9.
19. Adv. Prax. 21.
20. Adv. Prax. 21.
21. Adv. Prax. 21. 24.
22. Adv. Prax. 16. 21. 24.
23. Adv. Prax. 21.
24. Adv. Prax. 21. De Resurr. Carn. 37.
25. Adv. Prax. 21. De Resurr. Carn. 37.
26. Adv. Prax. 21.
28. De Resurr. Carn. 37.
29. De Resurr. Carn. 37. De Paenitent. 3.
31. Adv. Hermog. 15.
35. Contra Iud. 9.
36. Adv. Prax. 21.
37. Adv. Prax. 21.
39. De Praescript. Haeret. 8.
43. Adv. Prax. 17. 21.

VI.

15. De Idolol. 18.
28. Adv. Prax. 21.
29. Adv. Prax. 21.
32. Adv. Prax. 21. De Orat. 6.
35. Adv. Prax. 21.
38. Adv. Prax. 8. De Resurr. Carn. 34. De Orat. 4.
39. De Resurr. Carn. 34. 35.
40. Adv. Prax. 21. De Resurr. Carn. 34.
43. Adv. Prax. 23.

44. Adv. Prax. 21. 24.
45. Adv. Prax. 21.
46. Adv. Prax. 16. 21.
48. Adv. Prax. 21. De Orat. 6.
51. De Carne Chr. 13.
62. Adv. Prax. 22.
63. De Resurr. Carn. 37. 50.
66. Adv. Prax. 21.
67. Adv. Prax. 21.
68. Adv. Prax. 21.
69. Adv. Prax. 21.
VII.
5. Adv. Prax. 24.
24. Adv. Marc. IV, 29.
28. Adv. Prax. 22.
29. Adv. Prax. 22.
33. Adv. Prax. 22.
37. De Bapt. 9.
VIII.
14. Adv. Prax. 22.
15. Adv. Prax. 21.
16. Adv. Prax. 22.
17. Adv. Prax. 22.
18. Adv. Prax. 22.
19. Adv. Prax. 22. 24.
23. Adv. Prax. 22.
26. Adv. Prax. 8. 22.
27. Adv. Prax. 22.
28. Adv. Prax. 22.
29. Adv. Prax. 22.
38. Adv. Prax. 22.
40. Adv. Prax. 22. De Carne Chr. 15.
42. Adv. Prax. 22.
44. Adv. Prax. 1. 22. De Corona 7.
49. Adv. Prax. 22.
51. Adv. Prax. 22.
54. Adv. Prax. 22.
55. Adv. Prax. 22.
56. Adv. Prax. 22.
58. Adv. Prax. 22.
IX.
4. Adv. Prax. 22.
35. Adv. Prax. 22.
36. Adv. Prax. 22.
37. Adv. Prax. 22.
X.
3. De Pudic. 7.
11. De Pudic. 7.
12. De Fuga in Persec. 1 1.
15. Adv. Prax. 22.
17. Adv. Prax. 22.
18. Adv. Prax. 22.
24. Adv. Prax. 22.
25. Adv. Prax. 22. Adv. Ma II, 5.
28. Adv. Prax. 22.
29. Adv. Prax. 22.
30. Adv. Hermog. 18. Adv. Pr 8. 20. 22. 24. 25. De Orat.
32. Adv. Prax. 22.
33. Adv. Prax. 22.
34. Adv. Prax. 22.
35. Adv. Prax. 22.
36. Adv. Prax. 22.
37. Adv. Prax. 22.
38. Adv. Prax. 20. 22.
XI.
11. Adv. Prax. 23. De Resur Carn. 53.
33. De Carne Chr. 9.
41. Adv. Prax. 23.
42. Adv, Prax. 23.
XII.
27. Adv. Prax. 23.
28. Adv. Prax. 23. 24.
30. Adv. Prax. 23.
44. Adv. Prax. 23.
45. Adv. Frax. 23.
49. Adv. Prax. 23.
50. Adv. Prax. 23.
XIII.
1. Adv. Prax. 23.
2. Adv. Marc. V, 6. Adv. Pra 23.
3. Adv. Prax. 23.
4. De Patient. 3. De Bapt. 9.
5. De Corona 8. De Idolol. 18 De Bapt. 12.
6. De Bapt. 12.
31. Adv. Prax. 23.
XIV.
2. De Monog. 10. De Resurr Carn. 41.
5. Adv. Prax. 24.
6. Adv. Prax. 24.
7. Adv. Prax. 24.

8. Adv. Prax. 24.
9. Adv. Prax. 20. 24.
10. Adv. Prax. 8. 20. 24.
11. Adv. Prax. 24.
12. Adv. Prax. 24.
15. Adv. Prax. 24.
16. Adv. Prax. 9. 24.
17. Adv. Prax. 9.
23. De Resurr. Carn. 41.
26. De Praescript. Haeret. 28.
28. Adv. Prax. 9. 14.

XV.
1. Adv. Prax. 25.
6. Adv. Marc. II, 4.
26. De Praescript. Haeret. 28.

XVI.
7. De Bapt. 10.
12. De Praescript. Haeret. 22. De Virg. Vel. 1. De Monog. 2.
13. De Praescript. Haeret. 22. De Corona 4.
14. Adv. Prax. 25.
15. Adv. Prax. 17.
20. De Spectac. 28. De Idolol. 13.
23. De Orat. 9.

XVII.
5. Adv. Prax. 25.
6. Adv. Prax. 17. De Orat. 3.
9. Adv. Prax. 25.

XVIII.
11. De Patient. 3.

XIX.
2. De Patient. 3.
9. Contra Iud. 13.
12. Contra Iud. 8.
17. Contra Iud. 13.
26. De Praescript. Haeret. 22.
34. De Bapt. 9. 16. De Anima 43. De Corona 11. De Pudic. 22.
37. De Resurr. Carn. 26. 51. De Carne Chr. 24.

XX.
17. Adv. Prax. 25. 28. De Anima 17.
24 sqq. Adv. Prax. 7. De Anima 17.
29. De Resurr. Carn. 34.
31. Adv. Prax. 25.

XXI.
20. De Praescript. Haeret. 22.
23. De Anima 50.

EX ACTIS APOSTOLORUM.

I.
3. Apolog. 21.
10. Apolog. 21.
11. De Resurr. Carn. 51. De Carne Chr. 24. De Bapt. 19.
22. De Carne Chr. 15.
26. De Praescript. Haeret. 20.

II.
2. De Praescript. Haeret. 22.
4. De Orat. 25.
9—11. Contra Iud. 7.
13. De Bapt. 19.
15. De Ieiun. 10.
17. De Resurr. Carn. 63.
22. De Pudic. 21. Adv. Prax. 17.
30. Adv. Marc. IV, 36.
36. Adv. Marc. III, 15. Adv. Prax. 28.

III.
1. De Ieiun. 2. 10. De Orat. 25.
19. De Resurr. Carn. 23.
20. De Resurr. Carn. 23.
21. De Resurr. Carn. 23.

IV.
2. De Praescript. Haeret. 26.
19. Adv. Marc. III, 22.
26. Adv. Prax. 28. De Bapt. 7.
34 et 35. De Fuga in Persec. 12.

V.
2. De Fugâ in Persec. 12.
5. De Pudic. 21.
18. De Fuga in Persec. 12.
40. Scorp. 15.

VI.
1. De Fuga in Persec. 12.
3. De Praescript. Haeret. 46.
12. De Fuga in Persec. 12.
15. De Resurr. Carn. 55.

VII.
55. Adv. Prax. 30. De Resurr. Carn. 55.

59. De Patient. 14. De Resurr. Carn. 55.
60. De Patient. 14.
VIII.
10. De Idolol. 9.
18. De Fuga in Persec. 12.
20. De Fuga in Persec. 12.
21. De Idolol. 9.
28. De Bapt. 18.
IX.
1 sqq. Adv. Marc. V, 1. Scorp. 13.
5. Adv. Marc. III, 15.
6. De Bapt. 13.
8. Adv. Prax. 15.
15. De Pudic. 14.
18. De Bapt. 13. 18.
25. De Fuga in Persec. 6.
X.
4. De Ieiun. 8.
9. De Orat. 25. De Ieiun. 10.
34. De Corona 11.
38. De Ieiun. 8.
XIII.
11. De Idolol. 9. De Anima 57. De Pudic. 21.
13. De Corona 8.
28. Contra Iud. 8.
46. De Fuga in Persec. 6.
XV.
5. Adv. Marc. V, 2.
18. De Pudic. 21. De Ieiun. 2.
28. De Pudic. 12.
XVI.
3. De Pudic. 17.
16. De Praescript. Haeret. 7.
XVII.
23. Adv. Marc. I, 9.
24. Adv. Prax. 16.
32. Adv. Prax. 16.
XVIII.
2. De Fuga in Persec. 12.
XIX.
4. De Bapt. 10.
XXI.
11. Scorp. 15.
12. Scorp. 15.
13. Scorp. 15. De Fuga in Persec. 6. 12.
24. Scorp. 15. De Fuga in Persec. 6. 12.
26. De Monog. 14.
30. De Praescript. Haeret. 23.
XXIII.
6. De Resurr. Carn. 39.
9. Ad Scap. 4.
XXIV.
27. De Fuga in Persec. 12.
XXVI.
22. De Resurr. Carn. 39.
XXVIII.
3. Scorp. 1.

EX EPISTULA AD ROMANOS.

I.
1. De Pudic. 14.
3. Adv. Prax. 27.
4. Adv. Prax. 13.
8. De Praescript. Haeret. 27. Adv. Prax. 28.
16. Adv. Marc. V, 13.
17. Adv. Marc. V, 13.
18. Adv. Marc. V, 13.
20. Adv. Hermog. 45. De Anima 18. Adv. Marc. I, 9. IV, 25.
25. Adv. Marc. V, 19.
27. De Corona 6.
II.
2. Adv. Marc. V, 13.
11. Adv. Marc. V, 13. De Exhort. Castit. 7.
12. Adv. Marc. V, 13.
13. De Exhort. Castit. 7.
14. Adv. Marc. V, 13. De Corona 6.
16. Adv. Marc. V, 13.
21. Adv. Marc. V, 13.
24. Adv. Marc. V, 13. De Cultu Femin. II, 11.
28. Adv. Marc. V, 13.
29. Adv. Marc. V, 13.
III.
3. Adv. Marc. V, 13.
21. Adv. Marc. V, 13.
29. Contra Iud. 1.

IV.
3. De Patient. 6.
V.
1. Adv. Marc. V, 13.
3. Adv. Marc. V, 4.
4. Scorp. 13.
5. Scorp. 13.
12. De Resurr. Carn. 53.
14. De Anima 40.
20. Adv. Marc. V, 13. De Resurr. Carn. 34.
21. Adv. Marc. V, 13. De Anima 40.
VI.
1. De Pudic. 17.
2. De Pudic. 17.
3. De Resurr. Carn. 47. De Pudic. 17.
4. De Resurr. Carn. 47. De Bapt. 11. De Pudic. 17.
5. De Resurr. Carn. 47. De Pudic. 17.
6. De Pudic. 17.
7. De Pudic. 17.
9. De Pudic. 17.
10. De Pudic. 17.
11. De Pudic. 17.
12. De Resurr. Carn. 47.
13. De Resurr. Carn. 47.
19. De Resurr. Carn. 47. De Pudic. 17.
20. De Resurr. Carn. 47.
21. De Resurr. Carn. 47.
22. De Resurr. Carn. 47.
23. De Resurr. Carn. 47.
VII.
2. De Monog. 13.
3. De Monog. 13.
4. Adv. Marc. V, 13. De Monog. 13.
5. Adv. Marc. V, 13. De Monog. 13.
6. Adv. Marc. V, 13. De Monog. 13.
7. Adv. Marc. V, 13. De Pudic. 6.
11. Adv. Marc. V, 13.
12. Adv. Marc. V, 13. De Pudic. 6.
14. Adv. Marc. V, 13.
18. De Pudic. 17.
20. Adv. Marc. IV, 27.
23. De Resurr. Carn. 51.
VIII.
2. De Resurr. Carn. 46. De Pudic. 17.
3. De Resurr. Carn. 16. 46. De Pudic. 17. Adv. Marc. V, 14. De Carne Chr. 16.
4. De Pudic. 17.
5. De Pudic. 17. De Corona 6.
6. De Exhort. Castit. 10. De Pudic. 17.
8. Adv. Marc. V, 10. De Ieiun. 17. De Resurr. Carn. 46. De Pudic. 17.
9. De Resurr. Carn. 46.
10. Adv. Marc. V, 14. De Resurr. Carn. 46.
11. Adv. Marc. V, 14. Adv. Prax. 28. De Resurr. Carn. 46.
12. De Resurr. Carn. 46.
13. De Resurr. Carn. 46. De Pudic. 17.
17. Scorp. 13. De Resurr. Carn. 40.
18. Scorp. 13. De Resurr. Carn. 40.
19. Adv. Hermog. 11.
20. De Corona 6.
32. Adv. Prax. 30. Scorp. 7. De Fuga in Persec. 12.
34. De Praescript. Haeret. 13. Adv. Prax. 30. De Resurr. Carn. 51.
35. Scorp. 13.
36. Scorp. 13.
37. Scorp. 13.
38. Scorp. 13.
39. Scorp. 13.
IX.
4. De Corona 8.
5. Adv. Prax. 13. 15.
20. De Resurr. Carn. 7.
23. De Corona 8.
X.
2. Adv. Marc. V, 14.
3. Adv. Marc. V, 14.

4. Adv. Marc. V, 14.
10. De Anima 15.
XI.
5. Adv. Marc. V, 9.
17. De Corona 8.
33. Adv. Hermog. 45. Adv. Marc. II, 2. V, 14.
34. Adv. Marc. V, 14. 18. Adv. Hermog. 17. Adv. Prax. 19. Scorp. 7.
35. Adv. Marc. V, 14. Adv. Hermog. 17.
36. Adv. Hermog. 17.
XII.
1. De Resurr. Carn. 47.
9. Adv. Marc. V, 14.
10. Adv. Marc. V, 14.
12. Adv. Marc. V, 14.
14. Adv. Marc. V, 14.
15. De Ieiunio 13. De Idololatria 13.
16. Adv. Marc. V, 14.
17. Adv. Marc. V, 14. De Exhort. Castit. 6. De Patient. 10.
18. Adv. Marc. V, 14.
19. Adv. Marc. II, 18. IV, 16. V, 14.
20. De Fuga in Persec. 13.
XIII.
1. De Spectac. 16. De Idolol. 15.
3. Scorp. 14.
4. Scorp. 14. De Anima 33.
5. Adv. Marc. V, 14.
13. De Pudic. 17.
XIV.
2. De Ieiun. 15.
3. De Ieiun. 15.
4. De Ieiun. 15. De Pudic. 2.
6. De Ieiun. 15.
10. Adv. Marc. V, 15.
17. De Ieiun. 15.
20. De Ieiun. 15.
XV.
4. De Praescript. Haeret. 8.
14. De Praescript. Haeret. 27.
XVI.
18. De Virg. Vel. 14. Ad Uxor. I, 8. De Ieiun. 17.

EX I EPISTULA AD CORINTHIOS.

I.
3. Adv. Marc. V, 5.
10. De Praescript. Haeret. 5. 2 De Bapt. 14.
12. De Bapt. 14.
14. De Bapt. 14. De Pudic. 1
15. De Pudic. 14.
16. De Bapt. 14.
17. De Bapt. 14.
18. Adv. Marc. V, 5.
19. Adv. Marc. V, 5.
20. Adv. Marc. V, 5. De Idolol. 9
21. Adv. Marc. II, 2. V, 5. De Pudic. 13.
22. Adv. Marc. V, 5.
23. Adv. Marc. V, 5. Contra Iud 10.
24. De Pudic. 9.
25. Adv. Marc. II, 2. V, 5.
27 et 28. Adv. Marc. V, 5. De Praescript. Haeret. 7. Adv. Prax. 10. De Idolol. 18. De Anima 56. De Corona 9.
29. Adv. Marc. V, 5.
31. Adv. Marc. V, 5.
II.
2. De Pudic. 14.
6. Adv. Marc. V, 6.
7. Adv. Marc. V, 6.
8. Adv. Marc. V, 6.
9. De Resurr. Carn. 26.
11. Adv. Hermog. 17. Adv. Prax. 8. 19.
14. Adv. Marc. II, 2.
16. Adv. Marc. V, 6. 14. 18. Adv. Prax. 19. Scorp. 7.
III.
2 et 3. De Praescript. Haeret. 27. De Monog. 11.
11. Adv. Marc. V, 6.
12. Adv. Marc. V, 6.
13. Adv. Marc. V, 7.
16. Adv. Marc. V, 6. De Cultu Femin. II, 1. De Pudic. 16. 19.
17. Adv. Marc. V, 6. De Pudic. 16. 18.

18. Adv. Marc. V, 6. De Pudic. 15.
19. Adv. Marc. V, 6.
20. Adv. Marc. V, 6.
21. Adv. Marc. V, 6.
22. De Resurr. Carn. 59.

IV.
3. De Pudic. 14.
4. De Pudic. 14.
5. Adv. Marc. V, 7.
6. De Idolol. 5.
7. De Virg. Vel. 13. De Orat. 22. De Pudic. 14.
8. De Ieiun. 12. De Pudic. 14.
9. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 14.
14. De Pudic. 14.
15. De Monog. 6. 7. 14.
18. De Pudic. 14.
19. De Pudic. 14.
20. De Pudic. 14.
21. De Pudic. 14.

V.
1. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 14.
2. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 14.
3 et 4. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 2. 13.
5. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 13. 14. 20. 22.
6. De Pudic. 13. 18. Adv. Marc. I, 3.
8. Adv. Marc. V, 7.
9. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 13. 18.
10. De Idolol. 14. De Anima 35. De Pudic. 18.
11. Ad Uxor. II, 3. De Pudic. 18. Adv. Marc. IV, 9.
12. De Pudic. 2. 19.
13. Adv. Hermog. 11. De Pudic. 13.

VI.
1. De Pudic. 2.
2. De Pudic. 2.
3. De Pudic. 14. Adv. Marc. II, 9.
6. De Corona 11.
8. De Monog. 11.
10. De Pudic. 16.
11. De Anima 21. De Pudic. 16.
12. De Cultu Femin. II, 10. De Exhort. Castit. 8. De Bapt. 17.
13. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 16.
14. Adv. Marc. V, 7.
15. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 6. 16.
16. De Pudic. 16.
17. De Pudic. 16.
18. De Monog. 9. De Pudic. 16.
19. De Pudic. 6. 16.
20. Adv. Marc. V, 7. De Resurr. Carn. 10. De Pudic. 6. 16.

VII.
1. De Monog. 3. 11. De Pudic. 16.
2. De Monog. 11. De Pudic. 16.
3. De Pudic. 16.
6. De Exhort. Castit. 3. De Monog. 11.
7. Ad Uxor. II, 1. De Monog. 3.
8. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 16. De Monog. 11.
9. Adv. Marc. V, 7. Ad Uxor. I, 3. De Exhort. Castit. 3. De Monog. 3. De Pudic. 1, 16.
10. Adv. Marc. V, 7. De Exhort. Castit. 3. De Monog. 3.
11. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 16.
12. Ad Uxor. II, 2.
13. Ad Uxor. II, 2.
14. Ad Uxor. II, 2.
15. Ad Uxor. II, 1.
18. De Monog. 11.
20. Ad Uxor. II, 1. De Monog. 11. De Idolol. 5.
21. De Monog. 11.
22. De Corona. 13.
25. De Exhort. Castit. 4.
27. Ad Uxor. I, 7. De Exhort. Castit. 4. De Monog. 11. De Pudic. 16.
28. De Exhort. Castit. 4. De Monog. 11. Ad Uxor. I, 7. De Pudic. 16.
29. Adv. Marc. I, 29. V, 7. 8. De Cultu Femin. II, 9. Ad Uxor. I, 5. De Exhort. Castit. 4. 5.

De Monog. 3. 7. 11. De Pudic. 16.
30. De Cultu Femin. II, 9.
31. De Cultu Femin. II, 9. De Resurr. Carn. 5. De Corona 10. De Pudic. 16.
32. De Monog. 3. De Pudic. 16.
33. De Monog. 3. De Pudic. 16.
34. Ad Uxor. I, 3.
38. De Pudic. 16. De Virg. Vel. 3.
39. Adv. Marc. V, 7. Ad Uxor. II, 1. 2. De Exhort. Castit. 4. De Monog. 11. De Corona 13.
40. De Exhort. Castit. 4. De Monog. 3. De Pudic. 16.

VIII.
2. De Praescript. Haeret. 27. De Pudic. 14.
4. De Idolol. 5. Adv. Marc. V, 7.
5. Adv. Marc. III, 15. V, 7. Adv. Hermog. 4.
6. Adv. Marc. V, 7. Adv. Hermog. 4.
8. De Ieiun. 2. 15.
10. De Ieiun. 15.
12. De Ieiun. 15.

IX.
1. Adv. Prax. 15. De Pudic. 14.
4. De Monog. 8. De Pudic. 14.
5. De Exhort. Castit. 8. De Monog. 8. De Pudic. 14.
6. De Pudic. 20.
8. Adv. Marc. V, 7.
9. Adv. Marc. III, 5. V, 7.
10. Adv. Marc. V, 7.
12. De Pudic. 14.
14. Adv. Marc. V, 7.
15. Adv. Marc. V, 7. De Pudic. 14.
20. De Praescript. Haeret. 24. De Monog. 14. Adv. Marc. I, 20. De Idolol. 14.
22. De Monog. 14. Adv. Marc. I, 20. IV, 3.
25. Ad Mart. 3.

X.
4. Adv. Marc. III, 6. 16. IV, 35. V, 7. Contra Iud. 9. De Bapt. 9.
6. Adv. Marc. V, 7. De Idolo 5. De Corona 9.
7. Adv. Marc. II, 19. De Ieiun. (
8. Scorp. 3.
11. Adv. Marc. V, 7. Adv. Prax 16. De Cultu Femin. II, 9.
12. De Pudic. 14.
14. De Corona 10.
19. De Corona 7.
20. De Corona 7.
21. De Spectac. 13.
23. De Cultu Femin. II, 10. De Exhort. Castit. 8. De Bapt. 17
24. De Cultu Femin. II, 2.
25. Adv. Marc. V, 7. De Ieiun. 2
28. De Corona 10.
33. De Idolol. 14.

XI.
2. Adv. Marc. IV, 8. 18. De Virg. Vel. 7. 8. De Corona 14.
3. Adv. Prax. 14.
4. De Orat. 12. 22. De Corona 14.
5. De Virg. Vel. 8. 11. De Orat. 21. 22.
6. De Virg. Vel. 7. De Orat. 22.
7. Adv. Marc. V, 8. De Virg. Vel. 7.
8. De Virg. Vel. 7.
10. Adv. Marc. V, 8. De Virg. Vel. 7. 17. De Corona 4. 14. De Orat. 22.
12. Adv. Marc. V, 8.
14. De Orat. 22.
15. De Virg. Vel. 7. De Orat. 22. De Corona 6.
16. De Virg. Vel. 8. De Pudic. 14.
18. De Praescript. Haeret. 4.
19. De Praescript. Haeret. 4. 30. De Resurr. Carn. 63. De Anima 3. Adv. Marc. V, 8. Adv. Valent. 5.
29. Adv. Marc. V, 8.

XII.
1. Adv. Marc. V, 8.
8. Adv. Marc. V, 8.
9. Adv. Marc. V, 8.
10. Adv. Marc. V, 8.

12. Adv. Marc. V, 8.
23. De Resurr. Carn. 9.
27. De Pudic. 6.
31. De Fuga in Persec. 3.

III.

1 sqq. Adv. Marc. V, 8.
3. Adv. Prax. 1.
4. De Patient. 12.
5. De Patient. 12.
7. De Patient. 12.
8. De Patient. 12.
11. De Pudic. 1.
12. Adv. Prax. 14.
13. De Patient. 12.

IV.

19. De Bapt. 17.
20. Adv. Valent. 2.
21. Adv. Marc. V, 8.
26. Adv. Marc. V, 8. - De Anima 47.
32. Adv. Marc. IV, 25.
33. Adv. Marc. IV, 25.
34. Adv. Marc. V, 8. De Virg. Vel. 9.

V.

3. Adv. Prax. 15. 29. 30. Adv. Marc. III, 8. De Carne Chr. 5.
11. Adv. Marc. I, 20. De Pudic. 19.
12. Adv. Marc. V, 9. De Praescript. Haeret. 33. De Resurr. Carn. 48.
13. De Resurr. Carn. 48. Adv. Marc. III, 8.
14. De Resurr. Carn. 48. De Carne Chr. 5. Adv. Marc. III, 8.
15. De Resurr. Carn. 48. Adv. Marc. III, 8.
16. De Resurr. Carn. 48.
17. De Resurr. Carn. 48.
18. De Resurr. Carn. 48.
19. De Resurr. Carn. 24.
21. Adv. Marc. V, 9. De Resurr. Carn. 48.
22. Adv. Marc. V, 9. De Resurr. Carn. 48.
23. De Resurr. Carn. 48.
24. Adv. Prax. 4.
25. Adv. Marc. V, 9. Adv. Hermog. 11. Adv. Prax. 4. 30.
26. Contra Iud. 10.
28. Adv. Prax. 4. Adv. Marc. II, 4.
29. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 48.
30. De Resurr. Carn. 48.
31. De Resurr. Carn. 48.
32. De Resurr. Carn. 48. 50. De Pudic. 22. De Ieiun. 17. De Monog. 16.
33. Ad Uxor. I, 8. II, 3.
35. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 48.
36. De Resurr. Carn. 52.
37. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 52.
38. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 52.
39. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 52.
40. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 52.
41. Adv. Marc. V, 10. 20. De Resurr. Carn. 49. 52. Scorp. 6.
42. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 52.
43. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 52.
44. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 51. 52.
45. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 51. 53.
46. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 54.
47. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 49. De Carne Chr. 3.
48. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 49.
49. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 49. 51.
50. Adv. Marc. V, 10. 14. De Resurr. Carn. 48. 49. 51.
51. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 42.
52. Adv. Marc. V, 10. De Resurr. Carn. 42. 51. 57.
53. Adv. Marc. V, 10. 12. De Resurr. Carn. 42. 51. 54. 57.

54 et 55. Adv. Marc. I, 22. V, 10. De Resurr. Carn. 47. 51. 54. 57. 60.
56. De Resurr. Carn. 57.
57. Adv. Marc. V, 10.
XVI.
22. Adv. Marc. V, 7.

EX II EPISTULA AD CORINTHIOS.

I.
3. Adv. Marc. V, 11.
4. De Resurr. Carn. 48.
II.
5. De Pudic. 13. 14.
6. De Pudic. 13. 14.
7. De Pudic. 13. 14.
8. De Pudic. 13.
9. De Pudic. 13.
10 et 11. De Pudic. 13. 14.
III.
3. Adv. Marc. V, 11.
6. Adv. Marc. V, 11.
7. Adv. Marc. V, 11.
14. Adv. Marc. V, 11.
16. Adv. Marc. V, 11.
18. Adv. Marc. V, 11.
IV.
1. De Pudic. 15.
2. De Pudic. 15.
4. Adv. Marc. V, 11.
6. Adv. Marc. V, 11.
7. Adv. Marc. V, 11. De Resurr. Carn. 7. 44.
8. Scorp. 13.
9. Adv. Marc. V, 11. Scorp. 13.
10. Adv. Marc. V, 11. Scorp. 13. De Resurr. Carn. 44.
11. Adv. Marc. V, 11. De Resurr. Carn. 44.
14. De Resurr. Carn. 44. Adv. Marc. V, 11. Scorp. 13.
17. Scorp. 13. De Resurr. Carn. 40.
18. Scorp. 13. De Resurr. Carn. 40.
V.
1. Adv. Marc. V, 12. De Resurr. Carn. 41.
2. Adv. Marc. V, 12. De R surr. Carn. 41.
3. Adv. Marc. V, 12. De R surr. Carn. 41. 42.
4. Adv. Marc. V, 12.
5. Adv. Marc. V, 12. De R surr. Carn. 51.
6. Adv. Marc. V, 12. De R surr. Carn. 43.
7. De Resurr. Carn. 43.
8. Adv. Marc. V, 12.
9. De Resurr. Carn. 43.
10. Adv. Marc. V, 12. De R surr. Carn. 43. 60.
17. Adv. Marc. V, 4. 12.
VI.
5. De Pudic. 15. De leium. 9.
6. De Pudic. 15.
14. De Pudic. 15.
15. De Pudic. 15. De Spectac 26. De Idolol. 13. Adv. Marc III, 8.
16. De Pudic. 6. 15.
17. De Pudic. 15. 18.
VII.
1. Adv. Marc. V, 12. De Pudic 15.
5. De Resurr. Carn. 40.
7. De Resurr. Carn. 40.
XI.
2. Adv. Marc. V, 12.
13. Adv. Marc. V, 12. De Praescript. Haeret. 4.
14. Adv. Marc. V, 12. De Resurr. Carn. 55. De Anima 57.
20. Scorp. 13.
24. Scorp. 13.
25. Scorp. 13.
27. Adv. Marc. V, 11.
XII.
2. De Praescript. Haeretic. 24. Scorp. 12.
4. De Praescript. Haeret. 24.
7. De Fuga in Persec. 2. De Pudic. 13.
8. Adv. Marc. V, 12.
9. Adv. Marc. I, 14. 29. V, 12. De Resurr. Carn. 9. 47. De Pudic. 13.

10 Scorp. 13.
21. De Pudic. 15.

XIII.
1. Adv. Marc. V, 12. De Praescript. Haeret. 22.
2. Adv. Marc. V, 12. De Corona 2.
10. Adv. Marc. V, 12.

IN EPISTULA AD GALATAS.

I.
1. Adv. Marc. V, 1. Adv. Prax. 28.
6. Adv. Marc. I, 20. V, 2. De Praescript. Haeret. 27.
7. Adv. Marc. IV, 4.
8. Adv. Marc. V, 2. De Praescript. Haeret. 6. 29. De Carne Chr. 6. 24.
10. De Idolol. 14.
13. Adv. Marc. V, 2.
14. De Ieiun. 16.
16. De Resurr. Carn. 50.

II.
1 sqq. Adv. Marc. I, 20. IV, 2. V, 3. De Praescript. Haeret. 44. Adv. Prax. 24.
3. Adv. Marc. V, 3.
4. Adv. Marc. I, 20. V, 3.
5. Adv. Marc. V, 3.
9. Adv. Marc. IV, 2. V, 3. De Praescript. Haeret. 23.
10. Adv. Marc. V, 3.
11. Adv. Marc. I, 20. V, 3. De Praescript. Haeret. 23.
12. Adv. Marc. V, 3.
14. Adv. Marc. I, 20. IV, 3.
16. Adv. Marc. V, 3.

III.
1. De Praescript. Haeret. 27.
6. Adv. Marc. IV, 3. De Patient. 6.
7. Adv. Marc. IV, 3. De Monog. 6.
8. Adv. Marc. IV, 3. De Patient. 6.
9. Adv. Marc. IV, 3.
10. Adv. Marc. IV, 3.
11. Adv. Marc. IV, 3. De Exhort. Castit. 7.
13. Adv. Marc. I, 11. IV, 3. Adv. Prax. 29. De Fuga in Persec. 12. De Patient. 8.
14. Adv. Marc. IV, 3.
15. Adv. Marc. IV, 4.
16. Adv. Marc. IV, 4. De Carne Chr. 22.
17. Contra Iud. 4.
20. Contra Iud. 2.
22. Adv. Marc. V, 13.
26. Adv. Marc. IV, 3.
27. De Monog. 7. De Pudic. 6. Adv. Marc. III, 12. De Resurr. Carn. 3.
28. De Corona 13.

IV.
3. Adv. Marc. IV, 4.
4. Adv. Marc. IV, 4. V, 2. De Virg. Vel. 6. De Carne Chr. 20.
5. Adv. Marc. V, 4. De Corona 13.
6. Adv. Marc. V, 4.
8. Adv. Marc. V, 4.
9. Adv. Marc. V, 4.
10. Adv. Marc. I, 20. V, 4. De Ieiun. 2.
19. Adv. Marc. V, 2. De Monog. 14.
20. De Pudic. 17.
22. Adv. Marc. III, 6. V, 4.
23. Adv. Marc. V, 4.
24. Adv. Marc. V, 4.
26. Adv. Marc. III, 23. V, 4. 15.
31. Adv. Marc. V, 4.

V.
1. Adv. Marc. V, 4.
2. Adv. Marc. V, 4. De Praescript. Haeret. 33.
3. De Resurr. Carn. 23.
6. Adv. Marc. V, 4.
7. De Praescript. Haeret. 27.
9. Adv. Marc. I, 2.
10. Adv. Marc. V, 4.
12. Adv. Marc. V, 4. De Anima 16. De Pudic. 1.
14. Adv. Marc. V, 4.

17. De Monog. 1.
19. Adv. Marc. V, 10. De Pudic. 17. 18.
20. Adv. Marc. V, 8. De Praescript. Haeret. 6.
21. De Resurr. Carn. 49. De Pudic. 17. Adv. Marc. V, 10.

VI.

2. Adv. Marc. V, 4.
7. Adv. Marc. V, 4. De Pudic. 2.
9. Adv. Marc. V, 4. De Resurr. Carn. 23.
10. Adv. Marc. V, 4.
12. De Cultu Femin. II, 2.
14. Adv. Marc. V, 4.
16. Adv. Marc. IV, 5.
17. Adv. Marc. V, 4.

EX EPISTULA AD EPHESIOS.

I.

9. De Monog. 5. Adv. Marc. V, 17.
10. Adv. Marc. V, 17. De Monog. 5.
12. Adv. Marc. V, 17.
13. Adv. Marc. V, 17.
15. De Praescript. Haeret. 27.
16. De Praescript. Haeret. 27.
17. Adv. Marc. V, 17. Adv. Prax. 28.
18. Adv. Marc. V, 17.
20. Adv. Marc. V, 17.

II.

1. Adv. Marc. V, 17.
2. Adv. Marc. V, 17.
3. Adv. Marc. V, 17. De Anima 16. 21. De Pudic. 17.
10. Adv. Marc. V, 17.
11. Adv. Marc. V, 17.
12. Adv. Marc. V, 17.
13. Adv. Marc. V, 17.
14. Adv. Marc. V, 17.
15. Adv. Marc. V, 17.
16. Adv. Marc. V, 17.
17. Adv. Marc. V, 17.
18. Adv. Marc. V, 17.
19. Adv. Marc. V, 17.
20. Adv. Marc. IV, 39. V, 17. Monog. 8.

III.

8. Adv. Marc. V, 18.
9. Adv. Marc. V, 18.
10. Adv. Marc. V, 18.
17. De Resurr. Carn. 35.

IV.

5. Adv. Marc. V, 10. De Bap 15.
8. Adv. Marc. V, 8. 18.
9. Adv. Praxean 30. De Anim 55.
15. De Fuga in Persec. 12.
22. De Resurr. Carn. 45.
23. De Resurr. Carn. 45.
24. De Resurr. Carn. 45.
25. Adv. Marc. V, 18. Contr. Iud. 8.
26. Adv. Marc. V, 18. De Resurr Carn. 45. De Orat. 10. De Patient. 12. De Pudic. 19.
27. De Fuga in Persec. 9. De Resurr. Carn. 45.
28. De Resurr. Carn. 45. De Pudic. 17.
29. De Resurr. Carn. 45. De Pudic. 17.
30. De Resurr. Carn. 45. Ad Mart. 1.
31. De Resurr. Carn. 45. De Spectac. 15.
32. De Resurr. Carn. 45. De Pudic. 2. De Spectac. 15.

V.

3. De Pudic. 17.
5. De Pudic. 17.
6. De Pudic. 17.
7. De Pudic. 18.
8. De Anima 21. De Pudic. 18.
11. Adv. Marc. V, 18. De Pudic. 18. 21.
12. De Pudic. 18.
16. De Fuga in Persec. 9.
18. Adv. Marc. V, 18. De Pudic. 17.
19. Adv. Marc. V, 18.
22. Adv. Marc. V, 18. De Cultu Fem. II, 7.

23. Adv. Marc. V, 18.
25. Adv. Marc. V, 18.
27. De Pudic. 18.
29. Adv. Marc. V, 18.
31. Adv. Marc. III, 5. V, 18. De Anima 12.
32. Adv. Marc. V, 18.

VI.

1. Adv. Marc. V, 18.
2. Adv. Marc. V, 18.
4. Adv. Marc. V, 18.
11. Adv. Marc. V, 18.
12. Adv. Marc. III, 14. V, 18. De Ieiun. 17. Adv. Valent. 22.
14. Adv. Marc. III, 14.
15. Adv. Marc. III, 14.
16. Adv. Marc. III, 14. De Fuga in Persec. 9.
17. Adv. Marc. III, 14. 16. Adv. Valent. 27.
19. Adv. Marc. V, 18.

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

I.

3 et 5. De Praescript. Haeretic. 27.
14. Adv. Marc. V, 20.
15. Adv. Marc. V, 20.
16. Adv. Marc. V, 20.
17. Adv. Marc. V, 20.
18. Adv. Marc. V, 20.
20. *De Cultu* Fem. II, 11.
23. *Ad* Uxor. I, 5. De Patient. 9. De Spectac. 28.
29. Scorp. 13.
30. Scorp. 13.

II.

6. Adv. Marc. V, 20. Adv. Prax. 7. De Resurr. Carn. 6.
7. Adv. Marc. V, 20.
8. Adv. Marc. V, 20. De Fuga in Persec. 12. De Carne Chr. 4.
15. De Cultu Femin. II, 13.
17. Scorp. 13.
15. Scorp. 13.

III.

2. De Fuga in Persec. 6.
3. De Cultu Femin. II, 9.
7. Adv. Marc. V, 20.
8. Adv. Marc. V, 20.
9. Adv. Marc. V, 20.
11. De Resurr. Carn. 23.
12. De Resurr. Carn. 23.
13. De Pudic. 6. De Resurr. Carn. 23.
14. De Pudic. 6. De Resurr. Carn. 23.
15. De Corona 4.
19. De Virg. Vel. 14. Ad Uxor. I, 8. De Ieiun. 17.
20. Adv. Marc. V, 20. De Corona 13.
21. Adv. Marc. V, 20. De Corona 13.

IV.

3. Scorp. 6.
5. De Cultu Femin. II, 13.

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

I.

5. Adv. Marc. V, 19.
6. Adv. Marc. V, 19.
15. Adv. Marc. V, 19. 20. Adv. Prax. 7.
16. Adv. Marc. I, 16. V, 19.
17. Adv. Marc. V, 19.
19. Adv. Marc. V, 19.
20. Adv. Marc. V, 19.
21. Adv. Marc. V, 19. De Resurr. Carn. 23.
22. Adv. Marc. V, 19.
24. Adv. Marc. V, 19.

II.

2. Adv. Marc. I, 23.
8. Adv. Marc. V, 19. De Praescript. Haeret. 7. De Anima 3.
11. Adv. Marc. V, 13.
12. De Resurr. Carn. 23.
13. Adv. Marc. V, 19. De Resurr. Carn. 23.
14. De Pudic. 19.
16. Adv. Marc. V, 19.
17. Adv. Marc. V, 19.
18. Adv. Marc. V, 19.
19. Adv. Marc. V, 19.

20. De Resurr. Carn. 23.
22. Adv. Marc. V, 19.
III.
1. De Resurr. Carn. 23. 51. De Praescript. Haeret. 13. Adv. Prax. 30.
2. De Resurr. Carn. 23.
3. De Resurr. Carn. 23.
5. De Pudic. 17.

EX I EPIST. AD THESSALONICENSES.

I.
6. De Resurr. Carn. 24.
10. De Resurr. Carn. 24.
II.
3. De Pudic. 17.
15. Adv. Marc. V, 15.
19. De Resurr. Carn. 24.
III.
5. De Orat. 8.
13. De Resurr. Carn. 24.
IV.
3. Adv. Marc. V, 15. De Exhort. Castit. 1. De Pudic. 17.
4. De Pudic. 17. Adv. Marc. V, 15.
5. De Pudic. 17.
11. De Idolol. 5.
13. De Patient. 9. De Resurr. Carn. 24.
14. De Resurr. Carn. 24.
15. De Resurr. Carn. 24. 41.
16. De Resurr. Carn. 24. 41.
17. Adv. Marc. III, 24. V, 15. De Resurr. Carn. 24. 41.
V.
1. De Resurr. Carn. 24.
2. De Resurr. Carn. 24.
3. De Resurr. Carn. 24.
14. De Fuga in Persec. 9.
17. De Ieiun. 10. De Orat. 3. 24.
19. Adv. Marc. V, 15.
20. Adv. Marc. V, 15.
21. De Praescript. Haeret. 4. De Virg. Vel. 16.
23. Adv. Marc. V, 15. De Resurr. Carn. 47.

EX II EPIST. AD THESSALONICENS

I.
4. Scorp. 13.
5. Scorp. 13.
6. Adv. Marc. V, 16.
7. Adv. Marc. V, 16.
8. Adv. Marc. V, 16.
9. Adv. Marc. V, 16.
II.
1. De Resurr. Carn. 24.
2. De Resurr. Carn. 24.
3. Adv. Marc. V, 16. De Resurr Carn. 24.
4. Adv. Marc. V, 16. De Resurr Carn. 24. De Anima 57.
5. De Resurr. Carn. 24.
6. De Resurr. Carn. 24.
7. De Resurr. Carn. 24.
8. De Resurr. Carn. 24.
9. Adv. Marc. V, 16. De Resurr Carn. 24.
10. De Resurr. Carn. 24. Adv Marc. V, 16.
11. Adv. Marc. V, 16.
12. Adv. Marc. V, 16.
III.
6. De Pudic. 18.
10. Adv. Marc. V, 16.
14. De Pudic. 13.
15. De Pudic. 13.

EX I EPISTULA AD TIMOTHEUM.

I.
4. De Praescript. Haeret. 7. 33. Adv. Valent. 3. Adv. Marc. I, 9.
15. De Pudic. 18.
16. De Pudic. 18.
17. Adv. Prax. 15.
18. De Praescript. Haeret. 25.
19. De Pudic. 13.
20. De Pudic. 13. De Fuga in Persec. 2. Apolog. 31.
II.
2. Apolog. 31.
5. Adv. Prax. 27. De Resurr. Carn. 51. De Carne Chr. 15.
7. De Pudic. 14.

9. De Virg. Vel. 8. De Corona 14.
12. Adv. Marc. V, 8. De Virg. Vel. 9. De Bapt. 18.
15. Ad Uxor. I, 5. De Monog. 12.

III.
1. De Anima 16.
3. De Monog. 12.
4. De Monog. 12.
5. De Monog. 12.

IV.
1. De Ieiun. 2.
2. De Ieiun. 2.
3. De Praescript. Haeret. 33. De Ieiun. 2. De Monog. 15.
4. De Monog. 15.
5. De Monog. 15.
10. De Pudic. 2.
22. De Praescript. Haeret. 33.

V.
9. Ad Uxor. I, 8. De Monog. 13.
14. De Praescript. Haeret. 33.
17. De Ieiun. 2.
22. De Bapt. 18. De Pudic. 18.
23. De Ieiun. 9. De Corona 8.

VI.
4. De Praescript. Haeret. 16.
8. De Idolol. 12.
10. De Patient. 7. De Idolol. 10.
13. De Praescript. Haeret. 25.
14. De Praescript. Haeret. 25. De Resurr. Carn. 23.
15. De Resurr. Carn. 23.
16. Adv. Prax. 15. 16.
20. De Praescript. Haeret. 25.

EX II EPISTULA AD TIMOTHEUM.

I.
7. Scorp. 13.
8. Scorp. 13.
12. De Praescript. Haeret. 25.
14. De Praescript. Haeret. 25.
15. De Praescript. Haeret. 3.
16. De Fuga in Persec. 12.
18 et 19. De Resurr. Carn. 23.

II.
2. De Praescript. Haeret. 25.
4. De Praescript. Haeret. 33.
11. Scorp. 13.
12. Scorp. 13.
13. Scorp. 13.
17. De Praescript. Haeret. 3. 7. De Fuga in Persec. 2.
18. De Praescript. Haeret. 33.
19. De Praescript. Haeret. 3.
23. De Praescript. Haeret. 7.

III.
16. De Cultu Femin. I, 3.

IV.
4. De Praescript. Haeret. 7.
6. Scorp. 13.
7. Scorp. 13. De Corona 15.
8. Scorp. 13. De Corona 15.
13. De Orat. 12. De Corona 8.

EX EPISTULA AD TITUM.

I.
6. De Monog. 7.
12. De Anima 20.
15. De Corona 10.

III.
9. De Praescript. Haeret. 7. De Anima 2.
10. De Praescript. Haeret. 6. 16.
11. De Praescript. Haeret. 6.

EX EPISTULA AD HEBRAEOS.

I.
1. De Praescript. Haeret. 13.
3. De Praescript. Haeret. 13. Adv. Prax. 30. De Resurr. Carn. 51.
4. Adv. Marc. II, 8.
7. Adv. Marc. II, 8. III, 9.
14. Adv. Marc. II, 9.

IV.
1. De Pudic. 20.
4. De Pudic. 20.
5. De Pudic. 20.
6. De Pudic. 20. De Bapt. 15.
7. De Pudic. 20.
8. De Pudic. 20.

4. Adv. Marc. V, 14.
10. De Anima 15.
XI.
5. Adv. Marc. V, 9.
17. De Corona 8.
33. Adv. Hermog. 45. Adv. Marc. II, 2. V, 14.
34. Adv. Marc. V, 14. 18. Adv. Hermog. 17. Adv. Prax. 19. Scorp. 7.
35. Adv. Marc. V, 14. Adv. Hermog. 17.
36. Adv. Hermog. 17.
XII.
1. De Resurr. Carn. 47.
9. Adv. Marc. V, 14.
10. Adv. Marc. V, 14.
12. Adv. Marc. V, 14.
14. Adv. Marc. V, 14.
15. De Ieiunio 13. De Idololatria 13.
16. Adv. Marc. V, 14.
17. Adv. Marc. V, 14. De Exhort. Castit. 6. De Patient. 10.
18. Adv. Marc. V, 14.
19. Adv. Marc. II, 18. IV, 16. V, 14.
20. De Fuga in Persec. 13.
XIII.
1. De Spectac. 16. De Idolol. 15.
3. Scorp. 14.
4. Scorp. 14. De Anima 33.
5. Adv. Marc. V, 14.
13. De Pudic. 17.
XIV.
2. De Ieiun. 15.
3. De Ieiun. 15.
4. De Ieiun. 15. De Pudic. 2.
6. De Ieiun. 15.
10. Adv. Marc. V, 15.
17. De Ieiun. 15.
20. De Ieiun. 15.
XV.
4. De Praescript. Haeret. 8.
14. De Praescript. Haeret. 27.
XVI.
18. De Virg. Vel. 14. Ad Uxor. I, 8. De Ieiun. 17.

EX I EPISTULA AD CORINTHIOS.

I.
3. Adv. Marc. V, 5.
10. De Praescript. Haeret. 5. 26. De Bapt. 14.
12. De Bapt. 14.
14. De Bapt. 14. De Pudic. 14.
15. De Pudic. 14.
16. De Bapt. 14.
17. De Bapt. 14.
18. Adv. Marc. V, 5.
19. Adv. Marc. V, 5.
20. Adv. Marc. V, 5. De Idolol. 9.
21. Adv. Marc. II, 2. V, 5. De Pudic. 13.
22. Adv. Marc. V, 5.
23. Adv. Marc. V, 5. Contra Iud. 10.
24. De Pudic. 9.
25. Adv. Marc. II, 2. V, 5.
27 et 28. Adv. Marc. V, 5. De Praescript. Haeret. 7. Adv. Prax. 10. De Idolol. 18. De Anima 56. De Corona 9.
29. Adv. Marc. V, 5.
31. Adv. Marc. V, 5.
II.
2. De Pudic. 14.
6. Adv. Marc. V, 6.
7. Adv. Marc. V, 6.
8. Adv. Marc. V, 6.
9. De Resurr. Carn. 26.
11. Adv. Hermog. 17. Adv. Prax. 8. 19.
14. Adv. Marc. II, 2.
16. Adv. Marc. V, 6. 14. 18. Adv. Prax. 19. Scorp. 7.
III.
2 et 3. De Praescript. Haeret. 27. De Monog. 11.
11. Adv. Marc. V, 6.
12. Adv. Marc. V, 6.
13. Adv. Marc. V, 7.
16. Adv. Marc. V, 6. De Cultu Femin. II, 1. De Pudic. 16. 19.
17. Adv. Marc. V, 6. De Pudic. 16. 18.

16. De Pudic. 2. 19.
21. De Corona 10.

IN II EPISTULA D. IOANNIS.

7. Adv. Marc. V, 16.
10. De Praescript. Haeret. 8.

IN EPISTULA D. IUDAE.

14. De Cultu Femin. I, 3.

IN APOCALYPSI D. IOANNIS.

I.

6. De Monog. 7. 12. De Exhort. Castit. 7. De Anima 9.
8. Adv. Prax. 17.
10. De Anima 9.

II.

1. Adv. Marc. IV, 5.
3. De Paenitent. 8.
4. De Paenitent. 8.
6. De Praescript. Haeret. 46.
7. De Corona 15.
8. Adv. Marc. IV, 5.
9. De Paenit. 8.
10. Scorp. 12. De Corona 15.
12. Adv. Marc. IV, 5. Scorp. 12.
13. Scorp. 12.
14. De Paenit. 8.
17. Scorp. 12.
18. Adv. Marc. IV, 5. De Paenitent. 8.
20. De Praescript. Haeret. 33. De Pudic. 19.
21. De Pudic. 19.
22. De Pudic. 19.

III.

1. Adv. Marc. IV, 5.
4. De Resurr. Carn. 27.
5. Scorp. 12.
7. Adv. Marc. IV, 5.
10. Scorp. 12.
12. Scorp. 12.
14. Adv. Marc. IV, 5.
19. De Patient. 11.

IV.

4. De Corona 15.
6. De Corona 15.
8. De Orat. 3.

V.

13. Ad Uxor. I, 1.

VI.

2. De Corona 15.
4. De Pudic. 20.
8. De Pudic. 20.
9. De Resurr. Carn. 25. De Anima 8. 9.
10. De Orat. 5.
11. De Cultu Femin. II, 13.
12. De Anima 28.
13. Adv. Hermog. 34.
14. Adv. Hermog. 34.

VII.

12. Ad Uxor. I, 1.
14. Scorp. 12.
17. De Resurr. Carn. 58.

X.

2. De Corona 15.

XI.

3. De Anima 50.

XII.

10. De Bapt. 5.

XIV.

4. De Resurr. Carn. 27.
14. De Corona 15.

XV.

7. De Resurr. Carn. 25.

XVI.

1. De Resurr. Carn. 25.
5. Contra Iud. 9.

XVII.

6. Scorp. 12. Adv. Marc. III, 13.
9. De Cultu Femin. II, 12.
18. De Cultu Femin. II, 12.

XVIII.

4. De Corona 13.

XIX.

15. Adv. Marc. III, 14.
19. De Resurr. Carn. 25.
21. De Resurr. Carn. 25.

XX.

3. Adv. Hermog. 11.
4. Adv. Marc. III, 24.
13. De Resurr. Carn. 32.

XXI.

1. Adv. Hermog. 34.
2. Adv. Marc. III, 24.
3. De Pudic. 19.
4. De Resurr. Carn. 58.
8. Scorp. 13. De Fuga in Persec. 7. De Pudic. 19.

XXII.

13. De Monog. 5.
14. De Pudic. 19.
15. De Pudic. 19. Adv. Marc II, 4.
18. Adv. Hermog. 22.
19. Adv. Hermog. 22.

AD

MARTYRAS.*

In scripturae discrepantia verbis scriptoris subiecta

A	significat codicem	Vindobonensem (*Aφ* ex collatione Hildebrandi).
B	- -	Leidensem.
C	- -	Florentinum bibliothecae Magliabechianae n. DXXIX.
D	- editionem	principem Beati Rhenani n. MDXXI.
a	- -	Joh. Gangneii a. MDXLV.
b	- -	Sigism. Gelenii a. MDLXII.
c	- -	Jacobi Pamelii a. MDLXXIX.
d	- -	Nicolai Rigaltii a. MDCXXXIV.

Inter carnis alimenta, benedicti martyres designati, quae vobis Cap. I.
et [1]domina mater ecclesia de uberibus suis et [2]singuli fratres [3]de opibus suis propriis in carcerem subministrant, capite aliquid et [4]a nobis, quod [5]faciat ad spiritum quoque educandum. Carnem enim saginari et spiritum esurire non prodest. Immo [6]si quod infirmum est curatur, aeque [7]quod infirmius est neglegi non debet. Nec tantus ego sum, ut vos alloquar. Verumtamen et gladiatores perfectissimos non tantum magistri et praepositi sui, [8]sed etiam idiotae et [9]supervacue quique adhortantur de longinquo, ut saepe de ipso populo dictata suggesta profuerint. Inprimis ergo, benedicti, nolite contristare spiritum sanctum, qui [10]vobiscum introiit Eph. IV, 30.
carcerem. Si enim non vobiscum nunc introisset, nec vos illic

* AD MARTYRAS *Ccd. Vaticani tres.* Incipit liber ad martirias. *A.* Quinti septimi florentis Tertulliani liber de corona militis finit: Ad martirias liber incipit *B.* AD MARTYRIAS *codex Florentinus bibliothecae Mediceo-Laurentianae plut. LVI cod. XII. et Magliabechiani n. DXXVII. et DXXVIII.* Ad Martyres *Dab.*

Cap. I. 1. communnia mater *Franc. Iunius.* 2. singuli *ABd. Fulv. Ursinus.* singuli *Aφ. Laurentianus et reliqui.* 3. de opibus *d. et Rhenanus in adnot. ad ed. a. MDXXVIII. Fulvius Ursinus.* de operibus *Laurentianus et reliqui omnes.* 4. a nobis *A (m. pr.) B.* 5. faciant *B.* 6. si quid *BC. Laurentianus.* 7. quod infirmus *AB. et Laurentianus.* qui infirmus *A. m. sec.* quod firmius *Aug. Neander.* 8. sed et idiotae (idiothae *B.*) *AB.* 9. supervacui *A. Hildebrandus ad Apul. Metam. II, 36. p.* 850. 10. nobiscum *C. et Laurentianus.*

hodie fuissetis. Et ideo date [11]operam, ut illic [12]vobiscum perse veret: ita vos inde perducat ad dominum. Domus quidem diabo [13]est et carcer, in qua familiam suam continet. Sed vos ideo in car cerem pervenistis, ut illum etiam in domo sua conculcetis. Iam enim foris congressi conculcaveratis. Non ergo dicat: In meo sunt temptabo illos [14]vilibus odiis, [15]defectionibus aut inter [16]se dis sensionibus. [17]Fugiat conspectum vestrum et in ima sua delitesca contractus et torpens, tamquam coluber excantatus aut effumigatus Nec illi tam bene sit in suo regno, ut [18]vos commitat, sed invenia munitos et concordia armatos, quia pax vestra [19]bellum est illi. Quam pacem quidam in ecclesia non habentes a martyribus [20]in carcere exorare consueverunt. Et ideo eam propterea in vobis [21]habere et [22]fovere et custodire debetis, ut, si forte, et aliis praestare possitis.

Cap. II. Cetera aeque animi impedimenta usque ad limen carceris deduxerint vos, [1]quousque et [2]parentes vestri. Exinde segregati estis ab ipso [3]mundo, [4]quanto magis a saeculo rebusque eius? Nec hoc vos [5]consternet, quod segregati estis a mundo. Si enim recogitemus ipsum magis mundum carcerem esse, exisse [6]vos e carcere quam in [7]carcerem [8]introisse intellegemus. Maiores tenebras habet mundus, quae hominum [9]praecordia excaecant. Graviores catenas [10]induit mundus, quae ipsas animas hominum constringunt. Peiores immunditias expirat mundus, libidines hominum. Plures postremo mundus reos continet, scilicet universum hominum genus. Iudicia denique non [11]proconsulis, sed dei sustinet. [12]Quo vos, benedicti, de carcere in [13]custodiarium, si forte, [14]translatos existimetis. Habet tenebras, sed lumen estis [15]ipsi. Habet vincula, sed vos soluti deo estis. Triste illic expirat, sed vos odor estis suavitatis. Iudex [16]expectatur, sed vos estis de iudicibus ipsis iudicaturi. Contristetur illic qui fructum saeculi suspi-

11. operum illic *C.* operam illic *Laurentianus.* 12. nobiscum *B.* 13. est carcer *A. m. sec.* 14. vilibus odiis *ABCcd. Laurentianus et Vaticani tres.* vilibus inediis *Dab.* vilibus ediis *Aφ. m. pr.* vilibus oediis *Divionensis.* utilibus inediis *Franc. Iunius.* vilibus scidiis *Nic. Rigaltius.* 15. defectionibus *ABCDab. Divionensis, Laurentianus.* affectionibus *cd. Vaticani tres teste Iac. Pamelio.* 16. se *om. Laurentianus.* 17. et fugiat *ABC.* 18. vos convincat *B.* 19. bellum cum illo *AB.* bellum illi *C. et Laurentianus.* 20. in carcerem *AB.* 21. habetur B. 22. ponere *C. sed correct. eadem manu in marg.* fovere.

Cap. II. 1. usque *om. AB.* 2. parentes. nostri *C. et Laurentianus.* 3. a mundo. *d.* 4. quanto magis a saeculo rebusque eius? Nec hoc vos consternet, quod segregati estis a mundo *om. d.* 5. consternat *C. et Laurentianus.* 6. nos *AB.* 7. in carcere *ABD.* 8. exiisse intellegemus *C.* 9. praecordia exerceant *B.* 10. imbuit *ABCD. Laurentianus.* 11. pro consulibus *Laurentianus.* 12. quo nos *ABC. Laurentianus.* 13. custodiarum *A.* (*m. pr.*) *B.* 14. tralatos *C.* 15. Ipsi habent *C. Laurentianus.* 16. expectatur, sed vos *d. Petr. Ciacconius.* expectatur de iudicibus, sed vos *Laurentianus et reliqui.*

rat. Christianus etiam extra carcerem saeculo renuntiavit, in carcere autem etiam carceri. Nihil interest, ubi sitis in saeculo, [17] qui extra saeculum estis. Et si aliqua [18] amisistis vitae gaudia, [19] negotiatio est aliquid amittere, ut maiora [20] lucreris. Nihil adhuc dico de praemio, ad quod deus martyres invitat. Ipsam interim conversationem saeculi et carceris comparemus, [21] si non plus in carcere spiritus acquirit, quam caro [22] amittit. Immo et quae iusta sunt caro non amittit per curam ecclesiae et [23] agapen fratrum, et insuper quae semper utilia fidei, spiritus adipiscitur. Non vides alienos deos, non imaginibus eorum incurris, non sollemnes natiorum dies ipsa commixtione participas, non nidoribus spurcis verberaris, non clamoribus spectaculorum, [24] atrocitate vel furore vel impudicitia celebrantium caederis, non in loca libidinum publicarum oculi tui impingunt, vacas a scandalis, a temptationibus, a recordationibus malis, iam et a persecutione. Hoc praestat carcer Christiano, quod [25] eremus prophetis. Ipse dominus in secessu frequentius agebat, ut liberius oraret, ut saeculo cederet: gloriam denique suam discipulis in solitudine demonstravit. Auferamus carceris nomen, [26] secessum vocemus. Etsi corpus includitur, etsi caro detinetur, omnia spiritui patent. [27] Vagare spiritu, [28] spatiare spiritu et non stadia opaca aut porticus longas [29] proponens tibi, sed illam viam, quae ad deum ducit. Quotiens eam spiritu deambulaveris, totiens in carcere non eris. Nihil crus sentit in nervo, [30] cum animus in caelo est. Totum hominem animus circumfert et, quo velit, transfert. Ubi autem erit cor tuum, illic erit et thesaurus tuus. Ibi ergo sit [31] cor nostrum, ubi volumus habere thesaurum. Matth. VI, 21.

[1] Sit nunc, benedicti, carcer etiam [2] Christianis molestus. Vocati sumus ad militiam dei vivi, iam tunc, cum in sacramenti verba [3] respondemus. Nemo miles ad bellum cum deliciis venit nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis et subtrictis, ubi omnis duritia et inbonitas et [4] insuavitas constitit. Cap. III.

17. qui extra *ABCDabc. Laurentianus.* extra *d.* 18. amisisti *Franc. Iunius.* 19. negotio *AB.* 20. lucretis *Hildebrandus ad Apul. Metam. I,* 24. p. 68. 21. si non *ABCabcd. Gorziensis.* si nos *D.* 22. admittit. immo *Laurentianus.* 23. agapen *abcd. Rhenanus.* age per *ABCD. Laurentianus.* 24. atrocitates vel furores vel impudicitias *d.* 25. heremus *AB.* 26. non secessum *A.* (*m. pr.*) *B.* 27. vacare spiritus *A.* (*m. pr.*) *BC. Laurentianus.* Vagare spiritus *D.* 28. spatiare spiritus *A.* (*m. pr.*) *BCD. Laurentianus.* 29. praeponens *D.* 30. cum animus *abcd.* cum manus *ABCD. Laurentianus.* 31. cor vestrum *AB.*

Cap. III. 1. Si nunc *d.* 2. Christianus *A.* (*m. pr.*) *BC. Laurentianus.* 3. respondemus *ABCD. Laurentianus.* spondimus *a.* respondimus *reliqui.* 4. suavitas *Laurentianus.*

[5]Etiam in pace labore et incommodis bellum pati iam ediscunt armis deambulando, campum decurrendo, fossam [6]moliendo, testudinem [7]destinando, desudando. Sudore omnia constant, ne corpora atque animi expavescant de umbra ad solem [8]et sole [9]ad gelum, de tunica ad loricam, de silentio ad clamorem, de quiete ad tumultum. Proinde vos, [10]benedicti, quodcunque hoc durum est ad exercitationem [11]virtutum animi et corporis deputate. Bonum agonem [12]subituri estis, in quo [13]agonothetes deus vivus est, xystarches spiritus sanctus, corona [14]aeternitatis [15]brabium angelicae substantiae, politia in caelis, gloria in saecula saeculorum. Itaque epistates vester Christus Iesus, [16]qui vos spiritu unxit et ad hoc [17]scamma [18]produxit, voluit [19]vos ante diem agonis ad duriorem tractationem a liberiore condicione seponere, ut vires corroborarentur in vobis. Nempe enim et athletae segregantur ad strictiorem disciplinam, ut robori aedificando vacent. Continentur a luxuria, a cibis laetioribus, a potu [20]iocundiore, coguntur, cruciantur, fatigantur: quanto plus in exercitationibus laboraverint, tanto
1. Cor. IX, 25. plus de victoria sperant. Et illi, inquit apostolus, ut coronam corruptibilem consequantur. Nos aeternam consecuturi carcerem nobis pro palaestra [21]interpretamur, ut ad stadium tribunalis bene exercitati incommodis omnibus producamur, quia virtus duritia extruitur, mollitia vero destruitur.

Cap: IV. Matth. XXVI, 41. Scimus ex dominico praecepto, quod caro infirma sit, spiritus promptus. Non ergo [1]nobis blandiamur, quia dominus consensit carnem infirmam esse. Propterea enim praedixit spiritum [2]promptum, ut ostenderet, quid cui debeat esse subiectum, scilicet ut caro serviat [3]spiritui, infirmior fortiori, ut ab eo etiam [4]ipsa fortitudinem assumat. Colloquatur spiritus cum carne de communi

5. etiam in pace, labore et incommodis *abcd. cum Gorziensi.* etiam in pace labor est. et incommodis (in commodis *A.*) *ABD. Laurentianus.* etiam in pace labor est in commodis *C.* 6. molliendo *A.* 7. destinando, desudando. Sudore *ego.* densando. Sudore *d.* densitando. Sudore *La Cerda.* desecando. Sudore *Rhenanus.* designando. Sudore *Latinius.* desidendo. Sudore *Iust. Lipsius De Mil. Rom. V,* 14, *p.* 341. *Vesal.* desiccando. Sudore *Dabc.* desiccando desudando sudore *ABC.* desudando. Sudore *tres Vaticani, prob. Pamelio et Iunio.* 8. et sole *ABCDabc.* de sole *d.* de solo *Ios. Scaliger.* 9. ad gelum *Iosias Mercerus et Fr. Iunius.* ad gelu *Rhenanus, Latinius.* ad caelum *ABCDabcd.* ad telum *A. m. sec. superscr.* 10. benedicti *d.* benedictae *reliqui.* 11. virtutum *d. Latinius* virtutis *A. m. sec.* virtutem *ABCDabc.* 12. subituri *d.* subiturae *reliqui.* 13. agonithetis *ABC.* xistarces *B.* xystarces *A. m. pr.* 14. aeternitas *d.* 15. bravium *BD. tres Vaticani.* 16. qui nos *C.* 17. scampna *AC.* scanna B. 18. perduxit *C.* 19. vos autem *A.* (*m. pr.*) *B.* 20. iocundiore *B.* 21. interpretamur *ABC.* interpretemur *reliqui.*

Cap. IV. 1. vobis *A.* (*m. pr.*) *B.* 2. promptum, ut *ABCDab.* promptum esse, ut *cd. tres Vaticani, teste Pamelio.* 3. spiritui *A.* (*m. pr.*) *B.* 4. ipsa *abcd. cum Gorziensi.* ipsam *ABCD.*

salute, nec iam [5]de incommodis [6]carceris, sed ipso agone et proelio cogitans. [7]Timebit forsitan caro gladium gravem et crucem excelsam et rabiem bestiarum et summam ignium poenam et omne carnificis ingenium in tormentis, sed spiritus contraponat sibi et carni acerba [8]licet ista, a multis tamen aequo animo excepta, immo et ultro appetita, famae et gloriae causa nec a viris tantum, sed etiam a feminis, [9]ut vos quoque, benedictae, sexui vestro respondeatis. Longum est, si enumerem singulos, qui se gladio confecerint animo suo ducti. De feminis ad manum [10]est. Lucretia, quae vim stupri [11]passa est, cultrum [12]sibi adegit in conspectu propinquorum, ut gloriam castitati suae pareret. [13]Mucius manum suam [14]dexteram in ara cremavit, ut hoc factum eius fama haberet. Minus fecerunt [15]philosophi Heraclitus, qui se [16]bubulo stercore obiitum exussit, item [17]Empedocles, [18]qui in ignes [19]Aetnaei montis [20]desilivit, et Peregrinus, qui non olim se rogo [21]immisit, cum feminae quoque contempserint ignes [22]Dido, cum post virum dilectissimum nubere cogeretur, item Asdrubalis uxor, quae iam ardente [23]Carthagine, [24]ne maritum suum supplicem [25]Scipionis videret, cum filiis suis in incendium patriae devolavit. Regulus, dux Romanorum, captus a [26]Carthaginiensibus, cum se unum pro multis captivis [27]Carthaginiensibus compensari [28]noluisset, maluit hostibus reddi et in arcae genus stipatus undique extrinsecus clavis transfixus tot cruces sensit. [29]Bestias femina libens appetiit, [30]et utique horridiores aspides serpentes tauro vel urso, quas Cleopatra immisit sibi, ne in manus inimici perveniret. Sed mortis metus non [31]tantus est, quantus tormentorum. [32]Itaque cessit carnifici meretrix Atheniensis, quae conscia coniurationis cum propterea torqueretur a tyranno, et non prodidit coniuratos et novissime linguam suam comestam in faciem tyranni, expuit, ut nihil

5. de incommodis *A.* (*m. sec.*) *ed. Harrisius.* incommodis *reliqui* 6. carceris, de ipso *Rhenanus.* 7. Tibebit *A.* (*m. pr.*) *B.* 8. et licet *AB.* sint licet *A. m. sec.* 9. ut nos *ABC.* 10. est et *ABC.* 11. passa est cultrum *ABCDa.* passa *reliqui.* 12. sibi agebit *A.* (*m. sec.*) *B.* 13. Mutius *libri omnes.* 14. dexteram *CD.* dextram *AB.* 15. filii sophi heraclitis *AφB.* filius sophii heraclitis *A.* filius locus Heracles *vel* Hercules *A. m. sec. in marg.* 16. bubalo *A.* (*m. pr.*) *BCD.* 17. pedocles *A.* (*m. pr.*) *B.* 18. qui ignes *C.* 19. ethnei *AB.* 20. dissilivit *ABbc.* dissiluit (*C?*)*bcd.* 21. emisit *ABCD.* 22. Dido (didon *ABC*) cum *ABCDabc.* Dido se *d.* 23. carthagine *A.* carhagine *C.* 24. ne maritum *Ios. Scaliger.* cum maritum *d.* maritum *reliqui.* 25. Scipioni *d.* 26. Carthaginensibus *BDabc.* 27. Carthaginensibus *Babc.* 28. voluisset *A.* (*m. pr.*) *B.* 29. et bestias *AB.* 30. et utique aspides serpentes tauro vel urso horridiores *d.* *Vocem* serpentes *inducit Fr. Iunius,* eumque eo *La Cerda.* 31. tanti est quanti *C.* tantis est quantis. *AB.* 32. Itaque non cessit *Ios. Scaliger.* Non itaque cessit *Fr. Iunius.* Itaque nec cessit *Latinius.*

agere [33]in se sciret tormenta, etsi ultra [34]perseverarent. [35]Na quod hodie apud Lacedaemonas sollemnitas maxima est [36]διαμ στίγωσις, id est flagellatio, non latet. In quo sacro ante aram n biles quique [37]adulescentes flagellis affliguntur, astantibus parent bus et propinquis et, uti perseverent, adhortantibus. Ornamentu enim et gloria deputabitur maiore quidem titulo, si anima poti cesserit plagis, quam corpus. Igitur si tantum terrenae gloriae l cet de corporis et animi vigore, ut gladium, ignem, crucem, bestia tormenta [38]contemnat sub praemio laudis humanae, possum dicer modicae sunt istae passiones ad consecutionem gloriae caelestis divinae mercedis. [39]Tanti [40]vitreum, [41]quanti verum margaritum Quis ergo non libentissime tantum pro vero habeat erogare, quan tum alii pro falso?

Cap. V. Omitto nunc gloriae causam. Eadem omnia saevitiae et cru ciatus certamina iam apud homines affectatio quoque et morbu [1]quidam animi conculcavit. [2]Quot otiosos affectatio armorum a gladium locat? Certe ad feras ipsas [3]affectatione descendunt et de morsibus et de cicatricibus formosiores sibi videntur. Ian et ad ignes quidam se auctoraverunt, ut certum spatium [4]in tunic ardente conficerent. Alii inter [5]venatorum taureas scapulis pa tientissimis inambulaverunt. [6]Haec, benedicti, non sine causa do minus in saeculum admisit, sed [7]ad nos et nunc exhortandos et i illo die [8]confundendos, si [9]reformidaverimus pati pro veritate i salutem quae alii affectaverunt pro vanitate in perditionem.

Cap. VI. [1]Sed haec exempla constantiae omittamus de affectatione venientis. Convertamur ad ipsam condicionis humanae contemplationem, ut et illa nos instruant, si qua constanter adeunda sint quae et invitis evenire consueverunt. Quotiens enim incendia vivos cremarunt? [2]quotiens ferae [3]et in silvis suis et in mediis civitatibus [4]elapsae [5]caveis homines devoraverunt? quot a latronibus ferro, ab hostibus etiam cruce extincti sunt, torti prius, immo et omni

33. in se sciret tormenta *Franc. Iunius.* se scirent tormenta *abcd.* se sciret in tormenta *ABCD.* se sciret vi tormentorum *Rhenanus.* 34. perseveraret *ABCD.* 35. Nam quae *cd, et Vaticani.* Namque *C.* Nam quod *reliqui.* 36. dyamastico-sis idem *B.* diamastigosis id est *A.* 37. adulescentes *C.* 38. contempnat *ABC.* contemnant *reliqui.* 39. Tanti *ABCDabc.* Si tanti *d. Ios. Scaliger.* An tanti *A. m. sec.* 40. vitrum *Ad. Latinius, Ios. Scaliger.* 41. quanti verum *ABCDabc.* quanti *d. Fr. Iunius, Ios. Scaliger.*

Cap. V. 1. quidem *AB.* 2. quod otiosos *AB.* quod otiosa *C.* 3. affectione *A.* (*m. pr.*) *BCD.* 4. in trunca ardente *AB.* 5. venatorum caveas scapulis *C.* 6. et haec *AB.* 7. ad vos *ABC.* 8. ad confundendos *ABC.* 9. reformaveribus *AB.* reformidaveritis *Aφ. m. sec.* reformaverimus *C.*

Cap. VI. 1. Si haec *ABC.* 2. quoties ferae *C.* 3. et in silvis suis *bis habet B.* 4. elepse *B. m. pr.* 5. caneis *A.* (m. *pr.*) *B.*

contumelia expuncti? Nemo non etiam hominis causa pati potest quod in causa dei pati dubitat. Ad hoc quidem vel praesentia nostra tempora documenta sint, quantae qualesque personae inopinatos natalibus et dignitatibus et corporibus et aetatibus suis exitus referunt hominis causa, aut ab ipso, si contra [6]eum fecerint, aut ab adversariis eius, si pro eo [7]steterint.

6. cum fecerint *BC*. 7. steterint. Quinti septimi florentis Tertulliani ad martiries liber finit *B*.

DE

SPECTACULIS.*

In scripturae discrepantia verbis scriptoris subiecta

A	significat codicem	Agobardinum (*Aβ* ex collatione Steph. Baluzii, *Aφ* e collatione Hildebrandi).
B	- editionem	principem Io. Gangneii a. MDXLV. (*Bmg* significat scripturam ex margine eius editionis prolatam).
C	- -	Sigism. Gelenii a. MDLXII., qui codice Anglico, Masburensi usus erat.
D	- -	Iac. Pamelii a. MDLXXIX., qui codice Anglico, Jo. Clementis usus erat.
E	- -	Nicol. Rigaltii a. MDCXXXIV.

Cap. I. [1]Qui status fidei, quae ratio veritatis, quod praescriptum disciplinae inter cetera [2]saecularium errorum etiam spectaculorum voluptates adimat, dei servi, cognoscite, qui cum maxime ad deum acceditis, recognoscite, qui iam accessisse vos testificati et confessi estis, ne aut ignorando aut dissimulando quis peccet. Tanta est [3]enim voluptatium vis, [4]ut ignorantiam protelet in [5]occasionem et conscientiam corrumpat in dissimulationem. [6]Ad utrumque adhuc forsan alicui opiniones ethnicorum [7]blandiantur, [8]qui in ista causa adversus nos [9]ista argumenta argumentari consuerunt: Nihil obstrepere religioni in animo [10]et conscientia tua tanta solatia extrinsecus oculorum vel aurium, [11]nec vero deum offendi oblectatione hominis, [12]qua salvo erga deum metu et honore suo in tem-

* INCIPIT DE SPECT ..... *Aβ*. Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI CARTHAGINENSIS DE SPECTACVLIS LIBER. *B*.

Cap. I. 1. Quis status *AB*. 2. saecularium *Aβ*. 3. enim .....tium *vis A*. voluptatum vis *E*. vis voluptatum *reliqui*. 4. ut et *BCD*. 5. occansionem *A*. 6. aut utrumque. Adhuc *BCD*. 7. blandiuntur *BCD*. 8. qui in ista *E*. *Fulv. Ursinus*. .... in ista *A*. quae in ista *BCD*. 9. ista argumenta argumentari consuerunt: Nihil *ego*. ita argumentari consueverunt nihil *CDE*. ita argumenta argumentari consuerunt nihil *B*. ita argumenta argum.....hil *Aφ*. ista argumenta argumentantur: nihil *Hildebrandus*. 10. et conscientia tua tanta *BCD*. et in conscientia tanta *E*. et in conscie.....ta *A*. 11. Nec verbo *B*. 12. quo salvo *B*.

pore et suo in loco frui scelus non sit. [13]Atquin hoc cum maxime paramus demonstrare, quemadmodum [14]ista non competant verae religioni et vero obsequio erga [15]verum deum. Sunt qui [16]existiment [17]Christianos, expeditum [18]morti genus, ad hanc [19]obstinationem abdicatione [20]voluptatium erudiri, quo facilius vitam contemnant, amputatis quasi retinaculis eius, [21]nec desiderent quam iam [22]supervacuam sibi [23]fecerint, ut hoc consilio potius et humano prospectu, non divino praescripto [24]definitum existimetur. Pigebat scilicet etiam [25]perseverantes in [26]tantis voluptatibus [27]propter deum mori. [28]Quanquam [29]et, si ita esset, tam apto consilio, tantae [30]obstinatio disciplinae debebat obsequium.

Cap. II.

Iam vero nemo est, qui non hoc quoque praetendat, omnia a deo instituta et homini attributa, sicut praedicamus, et utique [1]bona, ut omnia boni auctoris: inter haec deputari universa ista, ex quibus spectacula [2]instruuntur, equum verbi gratia et leonem et vires corporis et vocis suavitates. Igitur neque alienum videri posse neque inimicum [3]deo quod de conditione constet ipsius, neque [4]cultoribus dei deputandum quod dei non sit inimicum, quia nec alienum. Plane et ipsae extructiones locorum, quod saxa, quod caementa, quod marmora, quod columnae, dei res [5]sunt, qui ea ad instrumentum terrae dedit, sed et ipsi actus sub caelo dei transiguntur. Quam sapiens argumentatrix sibi videtur ignorantia humana! praesertim cum aliquid eiusmodi de gaudiis [6]et de fructibus saeculi metuit [7]amittere. Plures denique invenias, quos magis periculum voluptatis, quam vitae, [8]avocet ab hac secta. Nam mortem etiam stultus ut debitam non [9]extimescit, voluptatem etiam sapiens [10]ut datum non [11]contemnit, cum alia non sit et stulto et sapienti vitae gratia, nisi voluptas. Nemo negat, quia nemo ignorat quod ultro natura suggerit, deum esse universitatis conditorem, eamque

13. Atqui in hoc *B*. 14. ista *AE*. isthaec *reliqui*. 15. verum deum *AB*. deum verum *reliqui*. 16. existiment *BCD*. 17. Christianos, expeditum *E. Fulv. Ursinus*. XX. sexpeditum *Aβ*. Christianum expeditum *BCD*. 18. mortis *Aφ*. 19. obstinem *Aφ*. 20. voluptatium *A*. voluptatum *reliqui*. 21. nec *AE*. ne *reliqui*. 22. supervacuum *BC. prob. Fr. Iunio*. 23. fecerunt *AE*. fecerint *reliqui*. 24. definitum *ABmgCDE*. descriptum *B*. 25. perseverantis *Aβ*. 26. tantis *om. AE*. 27. propter dño *Aφ*. 28. quanquam *Aβ*. 29. et si *E. Franc. Iunius*. si *Hildebrandus*. etsi *BCD. Quid in A. fuerit hodie nequit dinosci*. 30. ad obstinationem *Leopoldus*. obstinationis *Hildebrandus*. observatio *liber Io. Clementis*.

Cap. II. 1. bona ut omnia *AE*. bona omnia ut *reliqui*, 2. instruuntur: equum E. ins.....quum *A*. instruuntur. Cum *B*. instruuntur: circum *reliqui*. 3. deo (*Aβ*)*BCE*. dei *D. liber Clementis*. 4. cultoribus dei deputandum *ego*. cul.....deputandum *Aφ*. cultoribus dei putandum *BC*. cultoribus dei vitandum *D. liber Clementis*. culpae deputandum *E*. 5. sunt *AE*. sint *reliqui*. 6. et fructibus (*Aβ*)*E*. 7. admittere *Aβ*. 8. avocet *CDE*. evocet *AB*. vocet *Hildebrandus*. 9. existim.....tatem *A*. 10. ut datum *ego*. ut tantam *ABCDE*. tantam *Fr. Iunius*. 11. contempno *Aβ*. contemnet *Aφ*.

universitatem tam bonam, quam homini mancipatam. Sed quia n penitus deum norunt, nisi naturali iure, non etiam familiari, longinquo, non de proximo necesse est ignorent, qualiter admi strari [12] aut iubeat aut prohibeat [13] quae institnit, [14] simul quae sit aemula [15] ex diverso adulterandis usibus divinae conditior [16] quia neque voluntatem neque adversarium noveris eius, quem n nus noveris. Non ergo hoc solum [17] respiciendum est, a quo om sint instituta, sed a quo conversa. Ita enim apparebit, [18] cui u sint instituta, si appareat, [19] cui non. Multum interest inter co ruptelam et integritatem, quia multum est inter institutorem et i terpolatorem. [20] Ceterum omnes species malorum, quae etiam et nici [21] ut indubitata et prohibent et defendunt, ex operibus dei [22] co stant. Vis homicidium ferro, veneno, [23] magicis devinctionibus pe fici? Tam ferrum [24] dei res est, quam herbae, quam ange [25] Numquid tameff in hominis [26] necem auctor ista [27] providit? A quin omnem [28] homicidii speciem uno et principali praecepto [29] inte imit: Non occides. Proinde aurum, aes, argentum, ebur, lignu et quaecunque fabricandis idolis materia [30] captatur, quis in saecu posuit, nisi saeculi auctor deus? Numquid tamen ut haec adve sus ipsum adorentur? Atquin summa [31] offensa penes illum [32] ido lolatria est. Quid non dei est [33] quod deum offendit? sed cum o fendit, dei esse desiit, et cum desiit, offendit. Ipse homo, om nium flagitiorum [34] auctor, non tantum opus dei, verum etia imago est, et tamen et corpore et spiritu [35] desciit a suo institutore Neque enim oculos ad [36] concupiscentiam sumpsimus [37] et linguam a maliloquium et aures ad exceptaculum maliloquii et gulam ad gulae cri men et ventrem ad gulae [38] societatem et genitalia ad excessus [39] im pudicitiae et manus ad vim et gressus ad vagam vitam, aut spiritu

Exod. XX, 13.

12. aut iubeat aut prohibeat *CD*. aut iuberet aut prohiberet *B*. iubeat *AE*. 13 quae instituit *BCD*. cum instituit *AE*. 14. simul quae vis sit aemula *Fulv. Ursinus*. simul quae vis aemula *E*. simul.....mula *A*. simul quae sit aemula *BC*. simul quis sit aemulus *D*. simul quae sint aemula *Hildebrandus*. 15. ex adverso (*Aβ*)*E*. 16. qua neque *Aβ*. 17. respiciendum est, a quo *E*. *Fulv. Ursinus*. respiciendum est, quo *BCD*. respicien.....*Aφ*. 18. cui usui sint instituta *E*. cuiusvis instituta *A*. cuius vi sint instituta *reliqui*. 19. cui non *AE*. cuius non sint *reliqui*. 20. Ceterum *Aβ*. 21. ut indubitata *AE*. indubitata *B*. indubitate *CD*. 22. constant. Vis *BCDE*. constatius *A*. constant. Scis *Ios. Scaliger*. constant. Vides *Fr. Iunius*. 23. magicis devotionibus *Colvius ad Apul. Metam. I*, 8. 24. dei res quam *A*. 25. Numquid — — providit? *om. Aβ*. 26. nece est auctor. Ita *B*. 27. prodidit? *Meursius Crit. Arnob. p.* 235. 28. homicidiis *Aφ*. 29. interimit *AE*. interemit *reliqui*. 30. captatur *CDE*. capiatur *B*. cap.....*Aφ*. 31. offensio *BCD*. 32. idololatria. Quid *AE*. 33. *quod dño* offendit *A*. 34. actor *D*. *ex codice Clementis*. 35. desciit *AE*. descivit *reliqui*. 36. concupiscentiam sumsimus *AE*. concupiscentias sumpsimus *reliqui*. 37. et linguam *ABC*. neque linguam *CD*. 38. societatem *AE*. *liber Clementis*. satietatem *reliqui*. 39. impudicitiae et manus ad vim et gressus *om. A*.

ideo insitus [40]corpori, ut insidiarum, [41]ut fraudium [42]et iniquitatum cogitatorium fieret? Non opinor. Nam si omnem malignitatem et si [43]tantam malitiam excogitatam deus exactor innocentiae odit, indubitate, quaecunque condidit, non [44]in exitum [45]operum constat condidisse, [46]quae damnat, licet [47]eadem opera per ea, quae condidit, administrentur, quando haec sit tota ratio damnationis, perversa administratio conditionis [48]a conditis. Nos igitur, [49]qui domino cognito etiam aemulum eius [50]inspeximus, qui institutore [51]comperto et interpolatorem una deprehendimus, neque mirari neque [52]dubitare oportet, cum ipsum hominem, opus et imaginem dei, totius universitatis possessorem, [53]illa vis [54]interpolatoris et aemulatoris angeli ab initio de integritate [55]deiecerit, [56]universam substantiam eius, [57]pariter cum ipso integritati institutam, pariter cum ipso in perversitatem [58]demutavit adversus institutorem, ut quam doluerat homini concessam, non sibi, in ea ipsa et hominem reum deo faceret, et suam [59]dominationem collocaret.

Hac conscientia [1]instructi adversus [2]opinionem ethnicorum convertamur magis ad nostrorum [3]detractatus. Quorundam enim fides aut simplicior aut scrupulosior [4]ad hanc abdicationem spectaculorum de scripturis auctoritatem exposcit et se in incertum constituit, quod non significanter neque nominatim denuntietur servis dei abstinentia eiusmodi. Plane nusquam invenimus, quemadmodum aperte positum est: Non occides, Non idolum coles, Non adulterium, non fraudem admittes, [5]ita exerte definitum: Non [6]ibis in circum, non in theatrum, agonem, munus non [7]spectabis. Sed invenimus ad hanc quoque speciem pertinere illam primam vocem David, [8]Felix vir, inquit, qui non abiit in concilium impiorum et in via peccatorum non stetit [9]nec in cathedra pestium [10]sedit. Nam etsi iustum illum videtur praedicasse, quod in concilio et [11]con-

Cap. III.

Exod. XX, 14 sqq.

Ps. I, 1.

40. corpori *CDE.* cum corpore *B. Quid in A. fuerit hodie nequit dinosci.* 41. ut fraudium *AE.* et fraudum *reliqui.* 42. et iniquitatium *Aφ.* ut iniquitatium *AβC.* et iniquitatum *reliqui.* 43. tantum *E. Fulv. Ursinus. Quid A. habuerit hodie nequit.* 44. in vanum *Bmg.* 45. operas *AB.* 46. quos damnat *B.* 47. eadem operae *A.* 48. a conditis *om. AE.* 49. qui domino (dño *A.*) *ACD.* quid non *B.* qui deo *E.* 50. inspeximus *AE.* inspicimus *reliqui.* 51. comperto et interpolatorem *ego.* comperto .....rporatorem *A.* comperto etiam palatorem *B.* comperto etiam interpolatorem *reliqui.* 52. dubitari *BC.* 53. illi vis *C.* 54. interploratoris *A.* 55. deiecerint *C.* 56. quin universam *Fulv. Ursinus.* 57. pariter cum ipso integritati institutam *AE. Omittunt reliqui.* 58. demutavit *ABE.* demutatam *reliqui.* 59. do dominationem *A.*

Cap. III. 1. instructa *AE.* 2. opiniones *BCD.* 3. detractatus *ABCD.* reractatus *E. ex emend. Fulvii Ursini.* 4. ab hac abdicatione *BmgC.* 5. ita est certe definitum *C.* 6. ibis in circum *AE.* in circum ibis *reliqui.* 7. spectabis *BCD.* aspectabis *AE.* 8. felix vir inquit *AE.* felix inquit *BCD.* 9. nec *AE.* et *reliqui.* 10. non sedit *BCD.* 11. consessu *ego.* in consessu *BCD.* in sessu *AE.*

sessu Iudaeorum [12]de necando domino consultantium non com
municavit, late tamen semper scriptura divina dividitur, [13]ubicum-
que secundum praesentis rei sensum etiam disciplina [14]munitur,
[15]ut hic quoque non sit aliena vox a spectaculorum interdictione.
Si enim pauculos tunc Iudaeos impiorum concilium vocavit, quanto
magis tantum conventum ethnici populi? [16]Minus impii ethnici,
minus peccatores, minus hostes Christi, quam tunc Iudaei? [17]Quid?
quod et cetera congruunt. Nam [18]apud spectacula et in via statur.
Vias enim [19]et cardines vocant [20]balteorum per ambitum et discri-
mina popularium per proclivum. [21]Cathedra quoque nominatur
ipse in anfractu ad consessum situs. Itaque [22]contrario infelix
qui in quodcumque concilium impiorum abierit et in quacumque via
peccatorum steterit et in quacumque cathedra [23]pestium sederit.
Generaliter dictum intellegamus, [24]cum quid etiam specialiter inter-
pretari capit. [25]Nam et specialiter quaedam pronuntiata [26]genera-
liter sapiunt. Cum deus Israëlitas admonet disciplinae vel obiur-
gat, utique ad omnes habet, cum Aegypto [27]et Aethiopiae [28]exi-
Exod. XII, 12. tium comminatur, utique in omnem gentem peccatricem praeiudicat.
Si omnis gens [29]peccatrix est Aegyptus [30]et Aethiopia, a specie ad
genus, quemadmodum etiam [31]de origine spectaculorum omne
spectaculum [32]concilium impiorum, [33]a genere ad speciem.

Cap. IV. Ne quis [1]argumentari nos putet, ad principalem auctoritatem
convertar ipsius signaculi nostri. Cum aquam ingressi Christianam
fidem in legis suae verba profitemur, renuntiasse nos diabolo et
pompae et angelis eius ore nostro contestamur. Quid erit sum-
mum [2]ac praecipuum, in quo diabolus et pompae et angeli eius
censeantur, quam idololatria? ex qua omnis immundus et nequam
spiritus, ut ita dixerim, quia nec diutius de hoc. Igitur si ex
idololatria universam spectaculorum paraturam constare constiterit,
indubitate praeiudicatum erit etiam [3]ad spectacula pertinere renun-

12. de necando domino *E.* de negando dño *A.* de deo denegando *BCD.* 13. ubicumque *Aβ.* 14. meunitur *B.* 15. ut haec quoque *Fulv. Ursinus.* 16. Minus impii ethnici *AE.* impii et iniqui *B.* ni pii ethnici *CD.* impii *Fulv. Ursinus.* 17. Quid quod et *AE. Salmas. ad Solin. p.* 645. quod et *B.* quo et *CD.* Quid? non *Fulv. Ursinus.* quo ad *Latinius.* 18. apud spectacula in cathedra et in via *B.* et apud spectacula et in via *Salmasius.* 19. et cardines vocant *A.* vocant et cardines *E.* vocant cardines *reliqui, Salmasius.* 20. balta .....*Aβ.* 21. et cathedra *Fr. Iunius.* 22. contrario (*Aβ*)*BCE.* e contrario (*Aφ*) *D. Fulv. Ursinus, France Iunius.* 23. pescium *A.* 24. cum quid aliter etiam *B.* cum quid aliter specialiter *Aβ.* 25. Nam specialiter *B.* 26. generaliter capiunt *Meursius Crit. Arnob. p.* 235. 27. et thiopiae *Aβ.* 28. exitum *Aβ.* 29. peccatrix est Aegyptus *Aφ.* peccatrix Aegyptus (*Aβ*)*E.* vocatur Aegyptus *BCD.* 30. et thiopia specie *A.* 31. de origine spectaculorum *φm. Aφ.* 32. concilium impiorum *A.* concilium vocat impiorum *reliqui.* 33. a genera *A.*

Cap. IV. 1. argutari *Fr. Iunius, Meursius Crit. Arnob. p.* 235. 2. ac (*Aφ*)*BCD.* atque (*Aβ*)*E.* 3. ad specula pertinere *Aφ.*

tationis nostrae testimonium in lavacro, quae diabolo et pompae et angelis eius sint mancipata, scilicet per [4]idololatrian. Commemorabimus origines singulorum, quibus [5]in cunabulis in saeculo adoleverint, exinde titulos quorundam, quibus nominibus nuncupentur, exinde apparatus, quibus superstitionibus instruantur, tum loca, quibus praesidibus dicentur, [6]tum artes, quibus auctoribus deputentur. Si quid ex his non ad idolum pertinuerit, [7]id neque ad idololatrian, [8]neque ad nostram eierationem pertinebit.

De originibus quidem, ut secretioribus et ignotis penes plures nostrorum, altius nec aliunde investigandum fuit, quam de instrumentis [2]ethnicalium litterarum. Extant auctores multi, qui super ista re commentarios ediderunt. Ab his ludorum origo sic traditur. [3]Lydos ex Asia transvenas in [4]Etruria consedisse [5]Timaeus refert, duce [6]Tyrrheno, qui fratri [7]suo cesserat regni contentione. Igitur in [8]Etruria inter ceteros ritus superstitionum suarum [9]spectacula quoque religionis nomine instituunt. Inde Romani [10]arcessitos artifices mutuantur, tempus, enuntiationem, ut [11]ludi a Lydis vocarentur. Sed etsi Varro ludos a ludo, id est a lusu interpretatur, sicut et Lupercos [12]ludios appellabant, quod ludendo discurrant, tamen eum lusum iuvenum et diebus festis et templis et religionibus reputat. Nihil iam de causa vocabuli, [13]dum rei eius idololatria sit. Nam et cum [14]promiscue ludi Liberalia vocarentur, honorem Liberi patris manifeste sonabant. Libero enim a rusticis primo fiebant ob beneficium quod ei adscribunt, [15]demonstrata gratia vini. Exinde ludi Consualia dicti [16]qui initio Neptunum honorabant. Eundem enim et Consum [17]vocant. Dehinc [18]Equiria Martis Romulus dixit, [19]quamquam et Consualia Romulo defendant, quod ea Conso dicaverit deo, ut volunt, consilii, eius scilicet, quo tunc Sabinarum virginum rapinam militibus suis in matrimonia excogitavit. Probum plane consilium, et nunc quo-

Cap. V.

4. idololatrian *A.* idololatriam *reliqui.* 5. incunabulis *editiones quaedam.* ab incunabulis *Fr. Iunius.* 6. tum artes *BCD.* artes *AE.* 7. id neque ad idololatrian *om. Aφ.* neque ad idololatriam *om. Aφ.* 8. denique ad nostram *Aφ.* n. pr. Post eierationem pertinebit. *in A. spatium vacuum relictum est, quod recentior manus implevit inscriptione* VNDE LVDI [illegible]TI., *quae ipsa comparet etiam in BCD.*

Cap. V. 1. [illegible]rorum artis nec *A.* nostrorum actis nec *Rigaltius.* nostrorum non altius *Fr. Iunius.* 2. ethnicalium *ABE.* ethnicarum *reliqui.* 3. Ludos *A.* 4. Etruria *B.* 5. ut Timaeus *CD.* 6. tyrreno *A.* 7. suo cesserat *CD. Lipsius, Petr. Scriver. Anecd. Philol. p.* 82. *ed. Westerhof.* ...cesserat *A.* suo necesserat *B.* 8. Etruria *B.* 9. specula quoque *A.* 10. arcessitos *Aβ.* accersitos *reliqui.* 11. lulydis *Aφ.* ludi lydis *Aβ.* 12. ludios *ego.* ludos *libri omnes.* 13. dum *AE.* cum *D.* quin *BC.* 14. promiscuae *A.* 15. pro demonstrata *BCD.* demonstrati *Rigaltius.* 16. queis initio *Fr. Iunius.* 17. vocant *AE.* vocabat *reliqui.* 18. ecurria quis *A.* Equiria quis *E.* 19. quamquam alii *Aφ.*

que [20]inter ipsos Romanos iustum et licitum, ne dixerim, penes deum. Facit [21]enim et hoc ad originis maculam, ne [22]bonum existimes quod initium a malo accepit, [23]ab impudentia, a violentia, [24]ab odio, a fratricida institutore, a [25]filio Martis. Et nunc ara Conso illi in circo [26]defossa est ad primas metas sub terra, cum inscriptione [27]huiusmodi: CONSUS CONSILIO MARS DUELLO LARES [28]COILLO POTENTES. Sacrificant apud eam nonis Iuliis sacerdotes publici, [29]XII. Kalend. Septembres flamen Quirinalis et Virgines. Dehinc idem Romulus Iovi Feretrio ludos instituit in Tarpeio, quos Tarpeios dictos et Capitolinos Piso [30]tradidit. Post hunc Numa Pompilius [31]Marti et Robigini fecit (nam et robiginis deam finxerunt), dehinc Tullus Hostilius, debinc Ancus Martius [32]et ceteri quoque per ordinem. Et quibus idolis ludos instituerint, positum est apud Suetonium Tranquillum, vel a quibus Tranquillus accepit. Sed haec satis erunt ad orginis de idololatria reatum.

Cap. VI. Accedit ad testimonium antiquitatis subsecuta posteritas, formam originis de titulis huius quoque temporis praeferens, per quos signatum est, [1]cui idolo et cui superstitioni [2]utriusque generis ludi notarentur. Megalenses [3]enim et Apollinares, idem Cereales et Neptunales et Latiares et Florales in commune celebrantur; reliqui ludorum de natalibus et [4]solemnibus regum et publicis prosperitatibus et municipalibus [5]festis [6]superstitionis causas [7]originis habent. Inter quos etiam privatorum memoriis legatariae editiones parentant; id quoque secundum institutionis antiquitatem. Nam et a primordio bifariam ludi censebantur, sacri et funebres, id est deis nationum et mortuis. Sed de idololatria nihil differt apud nos, sub quo nomine et titulo, dum ad eosdem spiritus perveniat, [8]quibus renuntiamus. Licebit mortuis, licebit deis suis faciant proinde mortuis faciant, una condicio partis

20. inter *AE.* apud *BCD.* 21. enim et hoc *AE.* etenim *BCD.* 22. bonum ex eis aestimes *B.* 23. ab impudentia, a violentia *E.* ab impudentia a violentia *A.* ab impudentia violentiae *BC.* ab impudentis violentiae *D.* 24. ab odio *E.*, *ex emend. Fulv. Ursini.* alio deo *ABCD.* 25. filio maritis *Aφ.* 26. defossa est (*Aβ*)*CDE.* dem....est (demersa est *putat Hildebrandus*) *Aφ.* adfossa est *B.* 27. einsmodi *A.* 28. COILLO *AE.* CVM ILLO B. COMITIO *CD.* COLIO *Salmasius.* 29. XV. Kalend. Septembres *Fr. Iunius.* 30. tradit *AE.* tradidit *reliqui.* 31. Marti et Robigini. Nam et Robiginem deam finxerunt *E. Fulv. Ursinus.* Marti et Robiginis deam fixerunt *A.*. 32. et ceteri quoque per ordinem. Et quibus *ABCD.* et ceteri. Qui quotque per ordinem et quibus *E. Fulv. Ursinus.*

Cap. VI. DE TITVLIS *inscriptio est in ABCD.* 1. cui dolo *Aβ.* 2. uniuscuiusque *Fr. Iunius.* 3. enim et *AE.* et *reliqui.* 4. solemnibus *AE.* solemnitatibus *reliqui.* 5. festis *ABE. Fulv. Ursinus.* fastis *BmgCD. Fr. Iunius.* 6. superstitiosis *Leopoldus.* superstitionibusque *Desid. Heraldus* (*Digress. I,* 19. *p.* 229.) *Fr. Iunius.* 7. originis *om. AE.* 8. quibus renuntiamus. Licebit mortuis, licebit deis suis faciant proinde mortuis faciunt, una *ego.* quibus renuntiamus. Licebit mortuis, licebit deis suis faciunt. Proinde mortuis faciunt. Una *A.* qui-

utriusque est, una idololatria, una renuntiatio nostra adversus [9]idololatriam.

Communis [1]igitur origo ludorum utriusque generis, communes et titulí, ut de communibus causis. [2]Proinde apparatus communes habeant necesse est de reatu [3]generali idololatriae conditricis suae. Sed circensium paulo [4]pompatior suggestus, quibus proprie hoc nomen pompa, [5]praecedens, quorum sit in [6]semetipsa [7]probans de simulacrorum serie, de imaginum agmine, de curribus, de [8]tensis, de [9]armamaxis, de sedibus, de coronis, de exuviis. Quanta praeterea sacra, quanta sacrificia praecedant, intercedant, succedant, [10]quot collegia, quot sacerdotia, quot officia moveantur, sciunt homines illius urbis, in qua daemoniorum conventus consedit. Ea si minore cura per provincias pro minoribus viribus administratur, tamen omnes ubique circenses illuc deputandi, unde et petuntur, inde inquinantur, unde sumuntur. Nam et rivulus tenuis ex suo [11]fonte et surculus modicus ex sua fronde qualitatem orginis continet. Viderit ambitio sive frugalitas eius, [12]si deum offendit qualiscumque pompa circi. Etsi pauca simulacra circumferat, in uno idololatria est; etsi unam tensam trahat, Iovis tamen plaustrum est: quaevis idololatria sordide instructa [13]vel modice locuples et splendida est censu criminis sui. Cap. VII.

[1]Ut et de locis secundum propositum exequar, circus Soli principaliter consecratur, [2]cuius aedis medio spatio et effigies de fastigio aedis emicat, quod non [3]putaverunt sub tecto consecrandum quem in aperto habent. [4]Qui spectaculum primum a [5]Circa [6]atque Soli patri suo, [7]ut volunt, [8]editum affirmant, ab ea et circi appellationem [9]argumentantur. Plane [10]venefica eis utique negotium gessit hoc nomine quorum sacerdos erat, daemoniis et angelis scilicet. Quot igitur in habitu loci [11]ipsius idololatrias recognoscis? Cap. VIII.

bus renuntiamus (renuntiavimus *Fulv. Ursinus.*), licet mortuis. Licebit diis suis facant, proinde mortuis faciunt. una *E. Fulv. Ursinus.* quibus renunciamus, licet mortuis, licet diis suis faciant. Proinde mortuis suis ut diis faciant, una *reliqui.* 9. idololatrian *Aφ.* idololatriam *reliqui.*

Cap. VII. DE APPARATIBVS *inscriptio est in ABCD.* 1. igitur *om. AE.* 2. perinde *AE.* 3. genitali *codex Clementis, prob. Fr. Iunio et Ios. Scaligero.* 4. pompatior *Fr. Iunius.* 5. praecedens *ABE.* praecedit *CD.* 6. semelipsa *A.* 7. probans *ABCD.* probat *E.* 8. tensis *AB.* 9. armomaxis *AB.* 10. quod collegia, quod sacerdotia, quod *Aβ.* 11. fonte, surculus *E.* 12. si deum *ego.* si deum *A.* Deum *E.* quos deum *reliqui.* 13. vel modice, locuples et splendida (*Aβ*)*E. Latinius.* vel modice locuples, sed splendida *BC.* vel locuples, splendida *D.*

Cap. VIII. DE LOCO *inscriptio est in ABCD.* 1. Ut de locis *Aβ.* 2. cuius aedis *Aβ.* cuius aedes *reliqui.* 3. putaverint *BCD.* 4. Qui *AE.* Quod *reliqui.* 5. Circa *AE.* Circe *reliqui.* 6. atque Soli *ego.* habent Soli *libri omnes.* Soli *Fr. Iunius.* 7. ut volunt *om. AE.* 8. editum *Aβ.* 9. argutantur *Fr. Iunius.* 10. beneficia eius *AB.* 11. illius *A.*

Singula ornamenta circi singula templa sunt. Ova honori Castorum adscribunt qui illos ovo editos [12]credendo de cygno Iove non erubescunt. [13]Delphines Neptuno [14]vomunt. Columnae Sessias a sementationibus, Messias a messibus, [15]Tutulinas a [16]tutelis fructuum sustinent. [17]Ante has tres arae [18]trinis deis parent: Magnis, Potentibus, [19]Valentibus. Eosdem Samothracas existimant Obelisci [20]enormitas, ut [21]Hermateles [22]affirmat, Soli [23]prostituta; scriptura eius, [24]unde et census, de Aegypto superstitio est. Frigebat daemonum concilium sine sua Matre Magna; ea itaque illic praesidet euripo. Consus, ut diximus, apud metas sub terra [25]delitescit Murcias. Has quoque [26]idolum fecit. [27]Murciam enim deam [28]amoris volunt, cui in illa parte aedem [29]vovere. Animadverte, Christiane, [30]quot nomina [31]inmunda possederint circum. Aliena est tibi religio, quam tot diaboli spiritus occupaverunt. De locis quidem locus est retractandi ad praeveniendam quorundam interrogationem. Quid enim, inquis, si alio in tempore circum adiero, periclitabor de inquinamento? Nulla est praescriptio de locis. Nam non sola ista conciliabula spectaculorum, sed etiam templa ipsa sine periculo disciplinae adire servus dei potest [32]urgente causa simplici dumtaxat, quae non pertineat ad [33]proprium eius loci negotium vel officium. Ceterum et plateae et forum et balneae et stabula et ipsae domus nostrae sine idolis omnino non sunt. Totum saeculum satanas et angeli eius repleverunt. Non tamen quod in saeculo sumus, a deo excidimus, sed si quid de saeculi criminibus attigerimus. Proinde si Capitolium, si [34]Serapeum sacrificator [35]et adorator intravero, a deo excidam, quemadmodum circum vel theatrum spectator. [36]Loca nos non contaminant per se, [37]sed quae in locis fiunt, a quibus et ipsa loca contaminari altercati sumus. [38]De contaminatis contaminamur. Propterea autem commemoramus quibus eiusmodi loca dicentur, ut

12. credendo decus cygno *A*. 13. Delphines *B*. Delphinos *reliqui*. 14. vomunt. Columnae Sessias *ego*. vomunt columnae: Sessias *AE*. *Salmasius*. vomunt, columnas sessias *B*. vovent, columnas sessias *reliqui*. 15. tutulinas *AβBC*. Tutelinas *reliqui*. 16. tutela *AE*. tutelis *reliqui*. 17. ante as *A*. anteas *B*. 18. tinis deis *A*. 19. Valentibus *om. A*. 20. enormitas *BCDE*. enormitates *ABmg*. 21. Hermateles *ABmgCDE*. Termateles *B*. Hermapion *La Cerda, ex loco Amm. Marcell. XVIII.* 4. 22. affirmat *Aβ*. 23. prostitutas *ABmg*. 24. unde et census (*Aφ*)*BCD*. unde eius et census (*Aβ*)*E*. 25. delitescit Murcias. Has quoque *E*. delitescit. Murcias (Murtias *BCD*.) quoque *ABCD*. delitescit. Murtia *Latinius*. 26. id olim fecit *Latinius*. 27. Murciam (*Aβ*)*E*. Murtiam (*Aφ*)*BCD*. 28. amoris *CD*. *Hildebr. ad. Arnob. Adv. Natt. IV*, 9. marcoris *E*. *Turnebus Adverss. XXII*. 17. *Salmasius ad Solin. p.* 636 *sqq*. marmoris *AB*. 29. vovere *BCDE*. voverunt *Aφ*. vover *Aβ*. 30. quod nomina *AB*. quot numina *Fr. Iunius, et sic est in Isidoro*. 31. inmunda *Aβ*. 32. urguente *Aβ*. 33. proprium *om. A*. 34. Serapeum *Aβ*. 35. et adorator *BCD*. vel adorator (*Aβ*)*E*. adorator *Aφ*. 36. et si loca nos *B*. 37. sed quaeque *B*. 38. De contaminatis contaminamur *om. A*.

eorum dæmonstrandus esse, quae [39]in his locis fiunt, quibus ipsa loca dicantur.

Nunc de artificio quo circenses exhibentur. Res equestris Cap. IX.
retro simplex [1]de dorso agebatur, et utique communis usus erus non erat. Sed cum ad ludos coactus est, [2]transiit a dei munere ad daemoniorum officia. Itaque Castori et Polluci deputatur haec species, quibus [3]equos a Mercurio distributos [4]Stesichorus docet. Sed et Neptunus equestris est, quem Graeci Ἵππιον appellant. [5]De iugo vero quadrigas soli, bigas lunae sanxerunt. Sed et

Primus [6]Erichthonius currus et quatuor [7]ausus
Iungere equos [8]rapidusque rotis insistere [9]victor.

[10]Erichthonius, Minervae et [11]Vulcani filius, et quidem de [12]caduca in terram libidine, portentum est daemonicum, immo diabolus ipse, non coluber. Si vero [13]Trochilus Argivus auctor est currus [14]primi, Iunoni id [15]opus suum dedicavit. Si Romae Romulus quadrigam primus ostendit, puto et ipse inter idola [16]conscriptus est, si idem est Quirinus. Talibus auctoribus quadrigae productae merito et aurigas coloribus [17]idololatriae vestierunt. [18]Namque initio duo soli fuerunt, albus et [19]russeus. Albus hiemi ob nives candidas, [20]russeus aestati ob solis ruborem voti [21]erant. Sed postea tam voluptate quam superstitione provecta [22]russeum [23]alii Marti, alii album Zephyris consecraverunt, prasinum vero Terrae Matri [24]vel verno, [25]venetum Caelo et Mari vel autumno. Cum autem omnis species idololatriae damnata sit a deo, utique etiam illa damnatur, quae elementis mundialibus profanatur.

Transeamus ad [1]scenicas res, quarum et originem communem Cap. X.
et titulos pares secundum ipsam ab initio ludorum appellationem [2]et administrationem coniunctam cum re equestri iam ostendimus.

39. in his *Aφ*

Cap. IX. DE ARTE CIRCI *inscriptio est in ABCD.* 1. de dorso *om. E.* 2. transit *DE. codex Clementis.* transit *BC.* tras...*Aβ.* 3. aequos *Aβ.* 4. et Stesichorus *D.* 5. De iugo vero *om. E.* 6. Erictonius *A.* 7. equos ausus agere *B.* 8. rapidisque *DE. Fulv. Ursinus. Harrisius.* 9. vector *Meursius Crit. Arnob. p.* 236. 10. Erictonius *A.* 11. Vulgani *A.* 12. caduta *Aβ.* 13. Trochilus *DE. Leopardus Emendatt. I,* 15. ut Prophylus *AβBmg.* Prophylus *Aφ.* et Acrophilus *B.* Acrophilus *C.* 14. primi *ego.* primae *ABC.* primo *D.* primus *E. Fulv. Ursinus. Latinius.* 15. opus sum *Aβ.* 16. conscriptus, si *CD.* conscriptus sit, inde est Quirinus. *Fr. Iunius.* 17. id est idololatriam *Salmasius.* 18. Namque initio *Salmasius.* Nam equi (aequi *A.*) initio *AE.* Nam initio equi *B.* et ab initio *CD.* Et ab initio equi *Fulv. Ursinus.* 19. russeus *ABmgCDE.* roseus *B.* 20. russeus *ABmgCDE.* roseus *B.* 21. erant. Et *A.* 22. roseum *BC.* 23. alii Mati *A.* 24. vel vero *A.* vel veri *Latinius.* 25. venetum Caelo et Mari vel autumno *om. A.*

Cap. X. DE THEATRO *AφBC.* DE THEATRIS *Aβ.* DE THEATRO ET ARTIBUS SCENICIS *D.* 1. scaenicas *AB.* 2. et administrationem *om. A.*

Apparatus etiam ex ea parte consortes, [3]qua ad scenam a tem
et aris et illa infelicitate thuris et sanguinis inter tibias et tu
itur, duobus inquinatissimis arbitris funerum et sacrorum, [4]
signatore et haruspice. Ita cum [5]de originibus ludorum ad
censes [6]transiimus, inde nunc ad [7]scenicos ludos [8]dirigemus,
loci. Initio theatrum [10]proprie sacrarium Veneris est. Hoc
nique modo id genus operis in saeculo evasit. Nam saepe c
sores [11]nascentia cum maxime theatra destruebant, moribus c
sulentes, [12]quorum scilicet periculum [13]ingens de lascivia provi
bant, ut iam [14]hinc ethnicis in testimonium cedat sententia ip
rum nobiscum faciens et nobis in exaggerationem disciplinae et
humanae praerogativa. Itaque Pompeius Magnus, solo theatro s
minor, cum illam [15]arcem omnium turpitudinum extruxisset,
ritus quandoque memoriae suae censoriam animadversionem,
neris aedem superposuit, et ad dedicationem edicto populum
cans, non theatrum, sed Veneris templum nuncupavit, Cui subie
mus, [16]inquit, gradus spectaculorum. Ita damnatum et damnandu
opus templi titulo [17]praetexit et disciplinam superstitione delus
Sed Veneri et Libero convenit. Duo ista daemonia conspirata
coniurata inter se sunt ebrietatis et libidinis. Itaque theatrum
neris Liberi quoque domus est. Nam et alios ludos scenicos L
beralia proprie vocabant, praeterquam Libero devotos ([18]quod su
Dionysia penes [19]Graecos) etiam a Libero [20]institutos. Et est pla
in artibus quoque scenicis Liberi et Veneris patrocinium. Qu
[21]privata et propria sunt scenae, de gestu et [22]corporis flu
[23]mollitiam Veneri et Libero immolant, [24]illi per sexum, [25]illi p
fluxum [26]dissolutis: quae vero voce et modis et organis et [27]lyr
transiguntur, Apollines et Musas et Minervas et Mercurios manci
pes habent. [28]Oderis, [29]Christiane, quorum auctores non pot

3. qua ad scaenam a templis *A.* qua ad scaenam. Nam a templis *E.* qu
ad scenam spectant, a templis *B.* quae ad scenam spectat: nam a templis *C*
4. dissignatore *ABC.* 5. de originibus ludorum *om. A.* 6. transiimus *Fr. Iuniu*
transimus *libri omnes.* 7. scaenicos *AB.* 8 dirigemus *A.* dirigimus *reliqu*
9. a loci. Initio *ego.* a loci vitio. *ABCD.* a loci initio. *E. Latinius.* A lo
initio *Fr. Iunius.* 10. proprie *om. Aβ.* 11. nascentia *AE.* renascentia *rel*
qui. enascentia *Fr. Iunius.* 12. corum *Aβ.* 13. ingens *om. A.* 14. hic
15. arcem *BCDE.* sortem *ABmg.* sordem *vel* sedem *Hildebrandus.* 16. inquid *A*
17. praetexit *AE.* praetexuit *reliqui.* 18. quae sunt *Ios. Scaliger.* 19. Graecos
sed iam *Aβ.* 20. institutos. DE ARTIBVS SCAENICIS. *ABC.* 21. priva *Fr. Iuniu*
22 corporis fluxu *AD. liber Clementis.* corporis flexu *BC. Ios. Scaliger.* flex
corporis *E.* 23. mollitiam Veneri et Libero *BCD.* mollitiae Veneris et Liberi *A*
24. isti per sexum *Heraldus.* 25. illi per fluxum *BCD. Heraldus ad Arnob. VI, p.* 245
Salmasius ad Tertull. De Pallio p. 304. *Omittit A.* illi per luxum *E. Fulv. Ursinus*
26. dissoluti Quae *D. ex Isidoro (et libro Clementis?) Heraldus l. l.* dissoluti sq
Aφ. dissolutis. Quae *reliqui.* 27. lyris *DE. ex Isidoro (et libro Clementis?)* lit
teris *reliqui et Fr. Iunius.* 28. Oderis *CDE.* oderis *AB.* 29. Christiane

non odisse. Iam nunc volumus suggerere [30]de artibus et de his, [31]quorum [32]auctores in nominibus [33]execramur. Scimus nihil esse nomina mortuorum, [34]sicut et ipsa simulacra eorum, sed non ignoramus, qui sub istis nominibus [35]institutis simulacris operentur et gaudeant et divinitatem mentiantur, nequam spiritus [36]scilicet, daemones. Videmus igitur etiam artes eorum [37]honoribus [38]dicatas esse, qui nomina incolunt auctorum [39]earum, nec ab idololatria [40]vacare quarum [41]institutores etiam propterea dii habentur. Immo, quod ad artes pertinet, altius [43]praescripsisse debemus daemonas ab initio prospicientes sibi inter cetera idololatriae etiam spectaculorum inquinamenta, quibus hominem [44]a domino avocarent et suo honori obligarent, eiusmodi quoque artium ingenia inspirasse. Neque enim ab aliis [45]procuratum fuisset quod ad illos perventurum esset; nec per alios tunc homines edidissent, quam per ipsos, in quorum nominibus et imaginibus et historiis fallaciam consecrationis sibi negotium [46]acturae [47]constituerunt.

Ut ordo peragatur, ineamus etiam agonum retractatum. Origo Cap. XI.
istis de ludorum propinquitate est. Inde et ipsi sacri vel funebres instituti aut diis nationum aut mortuis fiunt. [1]Proinde tituli Olympia Iovi, [2]quae sunt Romae [3]Capitolina, item Herculi [4]Nemea, Neptuno [5]Isthmia, ceteri [6]mortuarii agones. Quid ergo mirum, [7]si et apparatus agonum [8]idololatria [9]conspurcat de coronis profanis, de sacerdotalibus praesidibus, de collegiariis ministris, de ipso postremo boum sanguine? Ut de loco suppleam, [10]et de loco communi pro collegio artium Musicarum et Minervalium et Apollinarium, etiam Martialium, [11]per duellum, per tubam [12]in stadio circum [13]aemulantur, quod utique templum est et ipsum [14]eius

quorum auctores non potes non odisse *om. A. Et in margine ed. princ., quae* [illegible] *inclusa habet haec verba, adnotatum est „haec alias deesse." Sed firmat* [illegible] 30. DE ARTIBUS. Iam *ABC.* 31. quarum *Fr. Iunius.* 32. auctorum *A* 33. exsecramur *Aβ.* 34. sicut et *AE.* sicut ne *B.* sicut nec *CD.* 35. et inscratis *BCD.* 36. scilicet daemones *pro glossemate habet Meursius Crit. Arnob.* p. 236. 37. honeribus *A.* oneribus *Bmg.* 38. dictas *Aφ.* 39. earum nec ab. *D.* earum ab *B.* nec ab *AE.* 40. non vacare *B.* 41. institores *Fr. Iunius.* 42. quod artes pertinent *A.* 43. perscripsisse *B.* 44. a domia vo ..... *A.* a domo avocarent *reliqui.* 45. procuratum *ABmg.* praeoccupatum *BCD.* 46. actari *E.* 47. constituerunt *ABC.* constituerant *DE. liber Clementis.*

Cap. XI. DE AGONIBVS *inscriptio est in ABCD.* 1. Proinde tituli *ADE. liber Clementis.* proinde *BC.* 2. cui sunt Romae *La Cerda.* 3. capitolia *A.* Capitolini Apollini Pythia, Herculi *Fr. Iunius.* 4. nemaea *B.* 5. sthmia *A.* 6. mortuarii *ACE.* mortuarii varii *B.* mortuorum varii *BmgD. liber Clementis.* 7. si et [illegible] ut *Aφ.* [illegible] *Aβ.* si *CDE.* sicut *B.* 8. idololatria *ACDE.* idololatriae *B.* 9. conspurcat *A.* 10. et *Fr. Iunius.* ut *CD.* ac *E.* At *AB. Ios. Scaliger inducit* [illegible] ac de loco communi. 11. per duellum *om. A.* 12. in statio *Aφ.* stadio *Aβ.* statio *E.* aut stadio *B.* ut stadio *CD.* 13. aemulantur *ABC.* aemulatur *DC.* 14. eius idoli *ADE. liber Clementis.* idoli *reliqui.*

idoli, cuius [15]sollemnitates agit. Sed et [16]gymnicas artes Castorum et Herculum et Mercuriorum disciplinae prodiderunt.

Cap. XII. Superest illius [1]insignissimi spectaculi [2]ac receptissimi recognitio. Munus dictum est ab officio, quoniam officium etiam muneris nomen est. Officium autem mortuis hoc spectaculo facere se veteres [3]arbitrabantur, posteaquam illud humaniore atrocitate temperaverunt. Nam olim, quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captivos [4]vel malo ingenio servos mercati in exequiis immolabant. Postea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos paraverant armis, quibus tunc et qualiter poterant eruditos tantum ut occidi discerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant. Ita mortem homicidiis consolabantur. Haec [5]muneri origo; sed paulatim provecti ad tantam gratiam, ad quantam et crudelitatem, quia [6]ferarum [7]voluptati satis non [8]fiebat, nisi et feris humana corpora dissiparentur. Quod ergo mortuis litabatur, utique parentationi deputabatur. Quae species proinde idololatria est, quoniam et idololatria parentationis est species. Tam haec quam illa mortuis ministrat. In mortuorum autem idolis daemonia consistunt. Ut et titulos [9]consideremus, licet transierit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viventium, quaesturas dico et magistratus et flaminia et sacerdotia, cum tamen nominis dignitas idololatriae crimine teneatur, necesse est, [10]quicquid dignitatis nomine administratur, communicet etiam maculas eius, a qua habet causas. Idem de apparatibus [11]interpretabimur in ipsorum honorum suggestu deputandis, quod [12]purpurae, [13]quod fasces, quod vittae, quod coronae, quod denique [14]contiones et edicta, et pultes pridianae sine pompa diaboli, sine invitatione daemonum non sunt. Quid ergo de [15]horrendo loco perorem, quem nec periuria sustinent? Pluribus enim et asperioribus [16]nominibus amphitheatrum consecratur, quam Capitolium omnium daemonum templum est. Tot illic immundi spiritus considunt, quot homines capit. Ut et de artibus concludam, Martem et Dianam utriusque ludi [17]praesides novimus.

15. sollempnitates *Aβ*. 16. gymnica *C*.

Cap. XII. DE MVNERE *inscriptio est in ABCD*. 1. insignissimis *A*. indignissimi *Fr. Iunius*. 2. ac receptissimi *ego*. atque acceptissimi *Leopoldus*. ac septissimi *Rigaltius*. sed acceptissimi *Fr. Iunius*. acceptissimi *libri omnes*. 3. arbitrantur *Aφ*. 4. vel malo ingenio *BCD*. vel mali status *E*. vel..... tur *Aφ*. vel.....tus *legebat Rigaltius in libro Agobardi*. 5. muneri *AE*. muneris *reliqui*. 6. ferarum *ABCE*. ferrum *D. ex libro Clementis*. 7. voluptatis *Aφ*. 8. fiebat *ABCE*. faciebat *D. ex libro Clementis*. 9. considerem *A*. 10. quicquid *Aβ*. 11. interpraetabimur *Aβ*. 12. quod purae *A*. 13. quod fasces *BC*. quod fasciae *DE*. *In A. quid fuerit hodie nescitur*. 14. contiones *Aβ*. 15. horrendo loco *E*. horrendo *A*. horrido loco *reliqui*. 16. nominibus *libri omnes*. numinibus *Lipsius De Amphitheatro cap*. 3. 17. praesides. Novimus *Aφ*.

[1]Satis, opinor, implevimus ordinem, quot et quibus modis spectacula [2]idololatrian committant, de originibus, de titulis, de apparatibus, de locis, [3]de artificiis, quo certi simus, nulla ex parte competere nobis ea, [5]qui bis idolis renuntiavimus: Non quod idolum sit aliquid, apostolus ait, [6]sed quod quae faciunt daemoniis faciunt, consistentibus scilicet in consecrationibus idolorum sive mortuorum sive, ut putant, deorum. Propterea igitur, quoniam utraque species idolorum conditionis unius est, dum mortui [7]et dei unum sunt, utraque idololatria abstinemus. Nec minus templa quam monumenta [8]despuimus, neutram [9]aram novimus, neutram effigiem adoramus, non sacrificamus, non parentamus, sed neque [10]de sacrificato et parentato edimus, quia non possumus coenam dei edere et coenam daemoniorum. Si ergo gulam et ventrem ab inquinamentis liberamus, quanto magis augustiora [11]nostra, oculos et aures, ab idolothytis et [12]necrothytis voluptatibus abstinemus quae non intestinis transiguntur, [13]sed in ipso spiritu et anima digeruntur, quorum munditia magis ad deum pertinet, quam [14]intestinorum. Cap. XIII. I. Cor. VIII, 4, 10, 19, 20. I. Cor. X, 21.

Nunc interposito [1]nomine idololatriae, quod solum [2]subiectum sufficere [3]deberet ad abdicationem spectaculorum, alia iam ratione tractemus ex abundanti, propter eos maxime qui sibi blandiuntur, quod non nominatim abstinentia ista praescripta sit, quasi parum etiam [4]de spectaculis pronuntietur, cum concupiscentiae saeculi damnantur. Nam sicut pecuniae vel dignitatis vel gulae vel libidinis vel gloriae, ita et voluptatis concupiscentia est. Species autem voluptatis etiam spectacula. Opinor generaliter [5]nominatae concupiscentiae continent [6]in se et voluptates; [7]aeque generaliter intellectae voluptates specialiter et in spectacula [8]disseruntur. Cap. XIV.

Ceterum retulimus supra de locorum condicione, quod non per semetipsa nos inquinent, sed per ea quae illic geruntur, per Cap. XV.

Cap. XIII. 1. Satis opinor implevimus *om. A.* 2. idololatrian *A.* idololatriam reliqui. 3. de artificiis, quo certi simus *ego.* De artificiis, quo certi sumus *Fr. huius, La Cerda.* De sacrificiis quidem certi sumus *E.* de sacrificiis, quod certi sumus *B.* de sacrificiis, quo certi sumus *CD.* 4. compere *Aφ.* 5. qui bis *E.* ex *emendatione Fulv. Ursini.* quibus *B.* qui *ACD.* 6. sed quoniam *Aφ.* 7. et dei *AφBmg.* et dī *Aβ.* et dii *CDE.* et alii *B.* 8. dispuimus *A.* 9. aram *om. A.* 10. de sacrificio *Aφ.* de sacrificatio *Aβ.* 11. nostra ..... et oculos (i. e. nostra aures et oculos) ab *A.* 12. negrothytis *A.* 13. sed in ipso spiritu et anima digeruntur *om. A.* 14. intestimurum *A.*

Cap. XIV. 1. nomine idololatriae *E. Fulv. Ursinus.* nosse ne idololatriae *AB.* nosse ne idololatria *C.* nosse de idololatria *D.* 2. subiici cum sufficere *B.* 3. debet *AE.* 4. de spectaculis *ABDE. liber Clementis.* de litteris *BmgC.* 5. nomina concupiscentiae *liber Clementis.* 6. in se ut voluptates *A.* 7. aeque generaliter intellectae voluptates *om. A.* 8. differuntur *La Cerda.*

Cap. XV. 1. per semet sanos inquinent *A.*

quae simul inquinamentum [2]combiberunt, [3]tunc et in alteros respuunt. [4]Viderit [5]ergo, ut diximus, principalis titulus [6]idolatriae; reliquas [7]ipsarum rerum qualitates [8]contrarias omnes feramus dei. Deus praecepit spiritum sanctum, utpote pro [9]naturae suae bono tenerum et delicatum, tranquillitate et lenitate et quiete et pace tractare, non furore, non bile, non ira, non dolore inquietare. Huic [10]quomodo cum spectaculis poterit convenire? Omne [11]enim spectaculum sine concussione spiritus non est. Ubi enim voluptas, [12]ibi et studium, per quod scilicet voluptas sapit; ubi studium, [13]ibi et aemulatio, [14]per quam studium sapit. Porro et ubi aemulatio, ibi et furor et bilis et ira et dolor et cetera ex his, [15]quae cum his non competunt disciplinae. Nam etsi [16]qui modeste et probe spectaculis [17]fruitur pro dignitatis [18]vel aetatis vel etiam naturae suae condicione, non tamen [19]immobilis animi est sine tacita spiritus passione. Nemo ad voluptatem venit sine [20]affectu, nemo [21]affectum sine casibus suis patitur. [22]Ipsi casus incitamenta sunt affectus. [23]Ceterum si cessat affectus, nulla est voluptas, et est reus iam ille vanitatis eo conveniens, ubi nihil consequitur. [24]Puto autem, etiam vanitas extranea est nobis. Quid, [25]quod et ipse se iudicat inter eos positus, quorum [26]se similem nolens utique detestatorem confitetur? Nobis satis non est, si ipsi nihil tale facimus, nisi et talia [27]factitantibus non conferamur. Si furem, inquit, videbas, concurrebas cum eo. Utinam ne in saeculo quidem simul cum illis moraremur: sed tamen in saecularibus [28]separamur, quia saeculum dei est, [29]saecularia autem diaboli.

Eph. IV, 30.

Ps. XLIX, 18.

Cap. XVI. Cum ergo furor interdicitur nobis, ab [1]omni spectaculo auferimur, etiam a circo, ubi proprie furor praesidet. Aspice populum [2]ad spectaculum [3]iam cum furore venientem, [4]iam tumultuo-

2. combiberunt *A*. combiberint *reliqui*. 3. tunc et tum altero respuunt *A*. 4. Hic erit *Fr. Iunius*. 5. ergo *om. A*. 6. idolatria *Aφ*. 7. rerum ipsarum *BCD*. 8. contrarias omnes feramus dei *ego*. contra dei omnes feramus *AE*. contrarios omnes feramus dei *B*. contrariis omnes feramus *CD*. contrariis conferamus *Latinius. prob. Iunio*. 9. natare suae *Aφ*. 10. quomodo cum *BCDE*. modicum *ABmg*. 11. enim *om. Aφ*. 12. ibi studium *A*. 13. ibi aemulatio *A*. 14. per quam studium sapit. Porro et ubi aemulatio *om. Aβ*. 15. quae cum his *om. A*. 16. et si qui modeste et probe *BCDE*. et si quo modo .....te probes *Aβ*. et si quo modo honeste probes *Aφ*. 17. frui pro *A*. 18. vel aetatis *om. A*. 19. immobilis animi est sine *BCDE*. immobili animi et sine *A*. immobili animo est sine *liber Clementis*. 20. affectu *Aβ*. *constanter etiam in sequentibus*. 21. affectus *A*. 22. Ipse *Aβ*. 23. Ceterum si cessat affectus *om. Aφ*. 24. Sed puto autem *A*. Sed puto item *Hildebrandus*. 25. quod ipse *A*. 26. se simul nolens *ABmg*. 27. factitantibus non conferamur *liber Clementis*. facitantibus conferamur *A*. facientibus non conferamur *reliqui*. 28. saeparamur *Aβ*. 29. secularia *Aβ*.

Cap. XVI. 1. omnis *A*. 2. ad id spectaculum *BCD*. 3. iam *om. A*. 4. iam tunc tumultuosum *A*.

suum, iam caecum, iam [5]de sponsionibus concitatum. Tardus est illi praetor: semper oculi in urna eius cum sortibus volutantur: dehinc [6]ad signum anxii pendent: unius dementiae una vox est. [7]Cognosce dementiam de vanitate. Misit, dicunt, et nuntiant invicem quod simul ab omnibus visum est. Teneo testimonium caecitatis: non vident missum quid sit. Mappam putant, sed est diaboli ab alto praecipitati [8]figura. Ex eo itaque itur in furias et animos et discordias, et [9]quicquid non licet sacerdotibus pacis. [10]Inde maledicta, convicia sine iustitia odii, etiam suffragia sine merito amoris. Quid enim [11]suum consecuturi sunt qui illic agunt, qui sui non sunt? nisi forte hoc solum, per quod sui non sunt: de aliena infelicitate contristantur, de aliena felicitate laetantur. Quicquid optant, [12]quicquid abominantur, extraneum [13]ab illis est: ita et amor apud illos otiosus et odium iniustum. [14]An forsitan sine causa amare liceat, quam sine causa odisse? Deus certe etiam cum causa prohibet odisse, qui inimicos diligi iubet. Deus etiam cum causa maledicere non sinit, qui maledicentes benedici praecipit. Sed circo [15]quid amarius, ubi ne principibus quidem aut civibus suis parcunt? Si quid horum, quibus circus furit, [16]alicubi competit sanctis, etiam in circo licebit, si vero nusquam, ideo nec in circo.

Similiter [1]nec impudicitiam omnem [2]amandare iubemur? Hoc igitur modo [3]etiam a theatro separamur, quod est [4]privatum consistorium [5]impudicitiae, ubi nihil probatur, [6]quam quod alibi non probatur. Ita summa gratia eius dei spurcitia plurimum concinnata est, quam Atellanus [7]gesticulatur, quam minus etiam [8]per muliebres repraesentat, [9]sexum pudoris exterminans, ut facilius domi [10]quam scenae erubescant, quam denique pantomimus a pueritia patitur [11]in corpore, ut artifex esse possit. Ipsa etiam [12]prostibula publicae libidinis hostiae in scena proferuntur, plus miserae in prae- Cap. XVII.

5. desponsionibus *A*. 6. ad *om. A*. 7. Cognosce (*Aφ*) *BCD*. Cognosco (*Aβ*)*E*. 8. figura *BCD*. gula *AE*. 9. quicquid *Aβ*. 10. Iude maledicta *Aβ*. 11. suum consecuturi sunt qui illic agunt (*Aβ*)*E*. suum consecuturi sunt illic agunt *Aφ*. consecuturi sint suum qui illic agunt *B*. consecuturi suum illic agunt *CD*. consecuturi suum qui illic agunt *Fulv. Ursinus*. 12. quicquod (quidquod *Aφ*.) abominantur *A*. *omissis verbis* optant quicquid. 13. ab iis *A*. 14. An forsitan *AB*. Et forsitan *CD*. An fors sit, tam *E*. At forsitan *alii* 15. quid *om. A*. 16. alicubi *ABC*. *et liber Clementis*. aliubi *CD*.

Cap. XVII. 1. nec impudicitiam *ABmgE*. impudicitam *BCD*. 2. amandare ego. amare *ABmgE*. amoliri *BCD*. 3. etiam li heatro *A*. 4. privum *los. Scaliger*. 5. impudentiae *Bmg*. 6. quam *om. A*. 7. gesticulatur *ABC*. gesticulator *DE*. *Latinius*. 8. per muliebres *AB*. per mulieres *reliqui*. 9. sexus et pudoris *A*. 10. quam scaenae erubescant *B*. quam in scena erubescant *CDE*. *In A. haec verba omissa sunt*. 11. ex corpore *A*. 12. prostribula *Aφ*.

sentia feminarum, [13]quibus solis latebant, [14]perque omnis aetatis, omnis dignitatis ora transducuntur, locus, stipes, elogium, etiam quibus opus non est, praedicatur, [15]etiam, taceo de reliquis, [16]etiam quae in tenebris et in speluncis suis delitescere decebat, ne diem contaminarent. [17]Erubescat senatus, erubescant ordines omnes. Ipsae illae pudoris sui interemtrices de gestibus suis ad lucem et populum expavescentes semel [18]anno [19]erubescunt. Quodsi nobis omnis impudicitia [20]exsecranda est, cur liceat audire [21]quae loqui non licet, cum etiam scurrilitatem et omne vanum verbum [22]iudicatum a deo sciamus? Cur aeque liceat videre quae facere flagitium est? Cur quae ore prolata communicant hominem, ea [23]per oculos et aures admissa non videantur hominem communicare? cum spiritui appareant aures et oculi, nec possit mundus praestari, cuius apparitores inquinantur. Habes igitur et theatri interdictionem de interdictione impudicitiae. [24]Si et doctrinam saecularis [25]litteraturae, ut stultitiae apud deum deputatam, aspernamur, satis praescribitur [26]nobis et de illis [27]speciebus spectaculorum, quae saeculari litteratura [28]lusoriam vel agonisticam [29]scenam dispungunt. [30]Quodsi tragoediae et comoediae scelerum [31]et libidinum [32]auctrices cruentae et lascivae, impiae et prodigae, nullius rei [33]aut atrocis aut vilis commemoratio melior est. Quod in facto reicitur, etiam in dicto non est recipiendum.

Cap. XVIII. Quodsi et stadium contendas in scripturis nominari, sane obtinebis. Sed quae in stadio geruntur, indigna [1]conspectu tuo non negabis, pugnos et calces et colaphos et omnem petulantiam manus, et [2]quamcunque [3]humani oris, id est divinae imaginis depugnationem. Non probabis usquam vanos cursus et iaculatus [4]et saltus vaniores, [5]nusquam tibi vires aut iniuriosae aut vanae placebunt, sed nec cura [6]facticii corporis, ut plasticam dei [7]supergressa, et propter [8]Graeciae otium altiles homines oderis. Et palaestrica diaboli negotium est. Primos homines diabolus elisit.

13. quibus so solis *A*. 14. per quae *B*. 15. Etiam taceo *AB*. Taceo *reliqui*. 16. etiam quae *ABE*. ea quae *CD*. eaque *Fr Iunius*. 17. Erubescat senatus *om. A*. 18. anno *ACDE*. annon *B. prob. Sam. Petito Misc. II, p.* 68. 19. erubescant *AE. Meursius*. 20. exsecranda *Aβ*. 21. quod loqui *A*. 22. iudicatum iri a deo *Fulv. Ursinus*. 23. per aures et oculos *A*. 24. Si *AB*. Sin *reliqui*. 25. Litteraturae *A. ubicumque nihil adnotavero*. 26. nobis *om. A*. 27. speciebus et de spectaculorum *A*. 28. lusorium vel agonisticum schema *Ios. Scaliger*. 29. scena *Fr. Iunius*. 30. Quodsi *E. Fulv. Ursinus*. Quod sint *reliqui*. 31. aut libidinum *A*. 32. auctrices (autrices *Aβ*.) *ABCD*. actrices *E. Fulv. Ursinus*. 33. aut atrocis aut vilis *om. A*.

Cap. XVIII. 1. conspectu *A*. conspectui *reliqui*. 2. quaecunque *A*. 3. humanioris *CD*. 4. et saltus *om. A*. 5. nusquam tibi res *A*. 6. facticii *Aβ*. 7. supergressa et *AE*. supergressae *reliqui*. supergressa sed *Latinius*. supergressa *Fulv. Ursinus*. 8. Graeciae otium *ABCE*. otium Graeciae *D*.

[9]Ipse gestus colubrina vis est, tenax ad [10]occupandum, tortuosa ad obligandum, liquida ad [11]elabendum. Nullus tibi coronarum usus est, quid de coronis voluptates aucuparis?

Expectabimus nunc [1]et amphitheatri repudium de [2]scripturis. Cap. XIX. Si [3]saevitiam, si impietatem, si feritatem permissam nobis contendere possumus, eamus in [4]amphitheatrum. [5]Si tales sumus, quales dicimur, delectemur sanguine humano. Bonum est, cum puniuntur nocentes. Quis hoc [6]nisi tamen nocens negabit? Et tamen [7]innocens de supplicio alterius laetari non [8]potest, cum magis competat innocenti dolere, quod homo par eius tam nocens factus est, ut tam crudeliter impendatur. Quis autem mihi sponsor est, nocentes semper vel ad bestias vel ad [9]quodcumque supplicium decerni, ut non [10]innocentiae quoque inferatur aut ultione iudicantis aut infirmitate [11]defensionis aut instantia quaestionis? Quam melius ergo est [12]nescire cum [13]mali puniuntur, ne sciam et cum boni pereunt, si tamen bonum sapiunt. Certe quidem gladiatores innocentes in ludum [14]veneunt, ut publicae voluptatis hostiae fiant. Etiam qui damnantur in ludum, quale est, ut [15]de leviore delicto in homicidas emendatione proficiant? Sed [16]haec ethnicis respondi. Ceterum absit, ut de istius spectaculi aversione diutius discat Christianus. [17]Quamquam nemo haec omnia plenius exprimere potest, nisi qui adhuc spectat. [18]Malo non implere, quam meminisse.

Quam vana igitur, immo desperata argumentatio eorum, qui, Cap. XX. sine dubio [1]tergiversatione [2]amittendae [3]voluptatis, obtendunt nullam eius abstinentiae mentionem specialiter [4]vel localiter in scripturis determinari, [5]qua directo [6]prohibeant eiusmodi conventibus [7]inseri servum dei. Novam proxime defensionem [8]suaviludii cuiusdam [9]audivi. Sol, [10]inquit, immo [11]etiam ipse deus de caelo spectat, nec contaminatur. [12]Sane sol et in cloacam radios suos

9. Ipsi *Aβ*. 10. ocupandum *Aβ*. 11. delabendum *B*.

Cap. XIX. 1. nunc ut et *BCD*. 2. scripturis petamus. *BCD*. scripturis petamus? *Fr. Junius*, *Hildebrandus*. 3. saevitiam *Aβ*. 4. ampitheatrum *Aβ*. 5. Si tales sumus quales sumus quales dicimur sanguinis humani *A*. 6. nisi tamen *A*. nisi tantum *B*. nisi *reliqui*. 7. innocens *ABmgDE*. innocentes *B*. nocentes *C*. 8. potest *ABmgDE*. oportet *BC*. 9. quodcumque *Aβ*. 10. innocentia *Fr. Junius*. 11. defensionis *ABmg*. defendentis *BCDE*. 12. nescire cum *AE*. nescium et cum *B*. ne sciam cum *CD*. 13. alii *A*. 14. veneunt *A*. veniunt *reliqui*. 15. de *om. A*. 16. haec *om. A*. 17. quanquam *Aβ*. 18. malum *B*.

Cap. XX. 1. tergiversatione *AE*. tergiversationem *reliqui*. 2. amittendae *E*. admittendae *reliqui*. 3. voluptati obtendunt? *Fr. Junius*. voluptatis obtendunt (optendunt *Aβ*.) *libri omnes*. 4. vel localiter *om. AE*. 5. qua *ego*. quae *reliqui*. 6. prohibeant *AβBCD*. prohibent *Aφ*. prohibeat *E*. *Fulv. Ursinus*. 7. inseri *ABmgE*. interesse *BCD*. 8. suadiludii *Latinius*, *prob. Barthio ad Stat. Theb. V*, 454. *tom. III*, *p.* 1092. *Sed Barthius verba Tertulliani non intellexit*. 9. audivi *om. A*. 10. inquid *Aβ*. 11. ipse etiam *A*. 12. Sane *AE*. Plane *reliqui*.

defert, nec inquinatur. Utinam autem deus nulla flagitia hominum spectaret, ut omnes [13]iudicium evaderemus. Sed spectat et latrocinia, spectat et falsa et adulteria et fraudes et idololatrias et spectacula ipsa, [14]et idcirco ergo nos non spectabimus, ne videamur ab illo qui [15]omnia spectat. [16]Comparas, homo, reum et iudicem: reum, qui, quia videtur, reus est: iudicem, qui, quia videt, iudex est. [17]Numquid ergo et extra limites circi furori studemus, et extra cardines theatri [18]impudicitiae intendimus, et insolentiae extra [19]stadium, et immisericordiae extra amphitheatrum, quod deus [20]etiam extra cameras et gradus et [21]apulias oculos habet? Eramus. Nusquam et nunquam excusatur quod deus damnat. Nusquam et nunquam licet quod semper et ubique non licet. Haec est veritatis integritas et quae ei debetur disciplinae plenitudo et aequalitas timoris et fides obsequii, non immutare sententiam nec variare iudicium. Non potest aliud esse quod vere quidem est bonum seu malum. Omnia autem [22]penes veritatem dei fixa sunt.

Cap. XXI. Ethnici, quos penes [1]nulla est veritatis [2]plenitudo, quia nec doctor veritatis deus, malum [3]ac bonum pro arbitrio [4]ac libidine [5]interpretantur, alibi bonum quod alibi malum, [6]et alibi malum quod alibi bonum. [7]Sic ergo evenit, [8]ut qui in publico vix necessitate vesicae tunicam levet, idem in circo aliter non [9]exuat, nisi totum pudorem in faciem omnium [10]intentet: [11]ut et qui filiae virginis [12]ab omni spurco verbo aures tuetur, ipse eam in theatrum ad illas voces gesticulationesque deducat: et qui in plateis litem manu agentem aut compescit aut detestatur, idem in stadio gravioribus pugnis suffragium ferat: et qui ad cadaver hominis communi lege defuncti exhorret, idem in amphitheatro derosa et dissipata et in suo sanguine squalentia corpora patientissimis oculis desuper [13]incumbat: immo qui propter homicidae poenam probandam ad spectaculum veniat, idem gladiatorem ad homicidium flagellis et virgis [14]compellat invitum: et qui insigniori cuique homicidae leonem poscit, [15]idem gladiatori atroci [16]petat rudem et [17]pileum

13. iudicia *AE*. 14. et idcirco *AE*. Idcirco *reliqui*. 15. spectat omnia *A*. 16. Comparas (*Aβ*)*BCE*. Compares (*Aφ*)*D*. 17. Numquid *Aβ*. 18. impudicitiae intendimus et insolentiae extra stadium et immisericordiae extra amphitheatrum *om. A*. 19. studium *B*. 20. etiam *om. A*. 21. Apulas *Scipio Maffei De Amphith. II*, 14. ἐπαυλίας *Fulv. Ursinus, prob. Fr. Iunio*. 22. penes vos veritate defixa sunt. *liber Clementis*.

Cap. XXI. 1. nulla sit veritas *Aβ*. nulla est veritas *Aφ*. 2. plenitudo quia nec doctor veritatis deus *om. A*. 3. et bonum *A*. 4. et libidine *A*. 5. interpretatur *Aφ*. 6. et alibi malum quod alibi bonum *om. A*. 7. Sic *ACDE*. Si *B*. 8. ut quis *AB*. 9. exuat *Fulv. Ursinus*. exuet *AB*. exultet *reliqui*. 10. intentet *BCDE*. intendit *ABmg*. 11. ut et *AB*. et *reliqui*. 12. ab omni scaenico (*h. e.* obsceno) verbo *Aβ*. 13. incubat *A*. 14. compellit *A*. 15. id est gladiatori *A*. 16. petat *BCDE*. sperat *ABmg*. 17. pilleum *AB*.

[18]praemium conferat, illum vero confectum [19]etiam oris spectaculo repetat, libentius recognoscens de proximo [20]quem voluit occidere de longinquo, tanto durior, [21]si non voluit.

Quid mirum? [1]inaequata ista hominum miscentium et commutantium statum boni et [2]mali per inconstantiam sensus et iudicii [3]varietatem. Etenim [4]ipsi [5]auctores et administratores spectaculorum quadrigarios, scenicos, xysticos, arenarios illos [6]amantissimos, [7]quibus viri animas, feminae [8]autem illis etiam corpora sua substernunt. [9]propter quos in ea committunt [10]quae reprehendunt, ex eadem [11]parte [12]qua magnifaciunt, deponunt [13]et deminuunt, immo manifeste damnant ignominia et capitis minutione, arcentes curia, rostris, senatu, equite, ceterisque honoribus omnibus simul [14]et ornamentis quibusdam. Quanta perversitas! Amant quos [16]multant, [17]depretiant quos probant; [18]artem magnificant, artificem notant. Quale iudicium est, ut ob ea quis offuscetur, per quae promeretur? Immo quanta confessio est [19]malarum rerum, quarum [20]auctores, cum [21]acceptissimi sint, sine nota non sunt! Cap. XXII.

Cum igitur humana recordatio etiam obstrepente gratia voluptatis damnandos eos censeat ademptis bonis dignitatum in quendam populum famositatis, quanto magis divina iustitia in eiusmodi artifices animadvertit? An deo placebit auriga ille tot animarum inquietator, tot furiarum minister, tot [1]statuum, [2]ut sacerdos coronatus vel coloratus ut leno, quem [3]curru rapiendum diabolus adversus [4]Elian exornavit? Placebit [5]et ille, qui [6]vultus suos novarula mutat? infidelis erga faciem suam, quam non contentus Saturno et Isidi et Libero proximam facere, insuper contumeliis ala- Cap. XXIII.

18. praemium conferat *om. E.* 19. etiam oris spectaculo *E. Latinius.* etiam amore spectaculi *Ks. Scaliger.* etiam amoris spectaculo *ABCD.* 20. quem noluit *Fulv. Ursinus.* 21. si non voluit *AE.* si noluit *BCD.* si voluit *Fulv. Ursinus.*

Cap. XXII. 1. de inaequata *D.* 2. mali per innotans sensus *Aβ.* mali super innotans sensus *Aφ.* 3. varietate *D.* 4. ipso *A.* 5. auctores *ADE.* actores *BC.* 6. amatissimos *Fulr. Ursinus.* amentissimos *Lipsius ad Tacili Ann. I, 77. p. 39.* 7. quibus viri animas, feminae *E. Fulv. Ursinus, Lipsius l. l.* quibus viris..... feminis *Aβ.* quibus viris animas feminis *AφB.* quibus viles animas foeminae (foeminis *Bmg.*) *BmgCD.* 8. autem illis *Lipsius l. l.* aut illi *libri omnes.* 9. propter quos in ea committunt *om. A.* 10. quae *CDE.* quia *AB.* 11. parte *ABCD.* arte *E. Fulr. Ursinus.* 12. qua *AE.* quam *reliqui.* 13. et deminuunt *om. AE.* 14. et *AβBC.* atque (*Aφ*)*alii.* ac *DE.* 15. ornamentis. Quibus quanta *D.* 16. multant *AB.* 17. depraetiant *Aβ.* 18. artem magnificant *om. A.* 19. malarum rerum, quarum *ego.* mala rerum quarum *Aφ.* mal.....quarum *Aβ.* malae rei, quarum *BCD.* malae rei, cuius *E. Fulv. Ursinus.* malae rei, qua tum *Ios. Scaliger.* malae rei? quorum *Fr. Iunius.* 20. actores *Fulv. Ursinus, Fr. Iunius.* 21. acceptissimis *B.*

Cap. XXIII. 1. status *A.* 2. velut sacerdos *E. Fulv. Ursinus.* ut sacerdos coronatus vel coloratus *om. A.* 3. curru rapiendum *CDE.* corrumpendum *AB.* 4. Elian *A.* Heliam *reliqui.* 5. et ille *om. AE.* 6. voltus *A.*

parum sic [7]obicit, quasi de praecepto domini ludat? Docet scilicet [8]et diabolus verberandam maxillam patienter offerre. Sic et tragoedos [9]cothurnis extulit, quia nemo potest adicere cubitum unum ad staturam suam. Mendacem facere vult Christum. Iam vero ipsum opus personarum quaero an deo placeat, qui omnem similitudinem vetat fieri, quanto magis imaginis suae? Non amat falsum auctor veritatis; adulterium est apud illum omne quod fingitur. Proinde vocem, sexus, aetates mentientem, amores, iras, gemitus, lacrimas [10]asseverantem non probabit [11]qui omnem hypocri-
Deut. XXII, 5. sin damnat. Ceterum cum in lege praescribit maledictum esse qui muliebribus vestietur, quid de pantomimo [12]iudicabit, qui etiam muliebribus [13]curatur? Sane et ille artifex pugnorum impunitus ibit? Tales enim [14]cicatrices caestuum et callos pugnorum et [15]aurium fungos a deo, [16]cum plasmaretur accepit. Ideo [17]illi oculos deus commendavit, ut vapulando deficiant. Taceo de illo, qui hominem leoni prae se opponit, ne parum sit homicida [18]qui eundem postmodum iugulat.

Cap. XXIV. [1]Quot adhuc modis [2]perorabimus nihil ex his, quae [3]spectaculis deputantur, placitum deo esse, aut congruens [4]dei servis, quod domino placitum non sit? Si [5]omnia propter diabolum instituta et ex diaboli rebus instructa monstravimus (nihil enim non [6]diaboli est [7]quicquid [8]dei non est vel deo displicet), hoc erit pompa diaboli, [9]adversus quam in signaculo [10]fidei eieramus. Quod autem eieramus, neque facto neque dicto neque visu neque [11]prospectu participare debemus. Ceterum nonne eieramus et rescindimus signaculum rescindendo testationem eius? [12]Numquid ergo superest, ut ab ipsis ethnicis responsum flagitemus? Illi [13]nobis iam renuntient, an liceat Christianis spectaculo uti. Atquin hinc vel maxime intellegunt factum Christianum de repudio spectaculorum. Itaque negat manifeste, qui, per quod agnoscitur, tollit. Quid autem spei superest in [14]huismodi homine? Nemo in castra hostium transit, [15]nisi proiectis armis suis, nisi destitutis signis et sacramentis principis sui, nisi pactus simul perire.

7. obicit tāquam de *A*. 8. et *om. A*. 9. coturnis *Aφ*. 10. asseverantem *Aβ*. 11. qui omnem hypocrisin *BCDE*. omnem enim ypocrisin *A*. 12. iudicavit *A*. 13. curatur (*Aβ*)*BCDE*. cur....tur *Aφ*. utatur *Fulv. Ursinus*. 14. cicastrices tuum *Aβ*. 15. et rudium fungos *Latinius*. 16. cum plasmaretur *ABmgE*. cum suo plasmate *BCD*. 17. illi oculos deus commendavit *Bmg*. illos oculos commendavit *A*. illos oculos deus commendavit *E*. illi oculos deus plasmavit *BCD*. 18. qui (*Aβ*)*E*. quam qui (*Aφ*)*BCD*.

Cap. XXIV. 1. quod adhuc *AB*. 2. perorabimus *BCDE*. sperabimus *ABmg*. 3. expectaculis *A*. 4. servo dei *AE*. 5. omnia praeter *A*. 6. diabolo est *A*. 7. vel quidquid *E*. 8. dei non est vel *om. A*. 9. adversus quem *A*. 10. fidei eramus neque facto *A*. 11. conspectu *Aβ*. 12. Numquid *Aβ*. 13. nobis iam *A*. iam nobis *reliqui*. 14. eiusmodi *A*. 15. nisi proiectis armis suis *om. A*.

An ille [1]recogitabit eo tempore de deo, positus illic [2]ubi nihil est de deo? Pacem, opinor, habebit in animo contendens pro amica? pudicitiam ediscet attonitus [3]in animos? Immo in omni spectaculo nullum magis scandalum occurret, [4]quam ipse ille muliebrium et virorum accuratior cultus. Ipsa consensio, [5]ipsa in favoribus aut conspiratio aut dissensio inter se de commercio scintillas libidinum [6]conflabellant. Nemo denique in spectaculo ineundo prius cogitat, nisi videri et videre. Sed tragoedo vociferante exclamationes [7]ille alicuius prophetae retractabit? et inter [8]effeminati histrionis modos psalmum secum comminiscetur? et cum athletae agunt, ille dicturus est repercutiendum non esse? poterit [9]et de misericordia [10]moveri defixus in morsus ursorum et spongias retuniarum? Avertat deus a suis tantam voluptatis exitiosae cupiditatem. Quale est enim de ecclesia dei in diaboli ecclesiam tendere? de caelo, quod aiunt, in [11]caenum? illas manus, quas ad [12]deum extuleris, postmodum laudando histrionem fatigare? ex ore, quo Amen in Sanctum protuleris, gladiatori testimonium [13]reddere, ἀπ' αἰῶνος alii omnino dicere, nisi deo [14]et Christo? Cap. XXV.

Cur ergo non [1]eiusmodi etiam daemoniis penetrabiles fiant? Nam et exemplum accidit domino teste eius mulieris, quae [2]theatrum adiit et inde cum daemonio [3]rediit. Itaque in [4]exorcismo cum conteretur immundus spiritus, quod ausus esset fidelem [5]aggredi, constanter, Et iustissime quidem, [6]inquit, feci: in meo eam inveni. [7]Constat et alii linteum in somnis ostensum eius diei nocte, qua tragoedum audierat, cum exprobratione [8]nominato tragoedo, nec ultra quintum diem eam mulierem in saeculo fuisse. [9]Quot utique et alia documenta [10]cesserunt de his, qui cum diabolo apud spectacula [11]communicando a domino exciderunt! Nemo enim potest duobus dominis servire. Quid luci cum tenebris? quid vitae et morti? Cap. XXVI. Matth. VI, 24. II. Cor. VI, 24.

Odisse debemus istos conventus et coetus ethnicorum, [1]vel quod illic nomen [2]dei blasphematur, illic [3]quotidiani in nos leones Cap. XXVII.

Cap. XXV. 1. rogitabit *ABmg.* 2. ubi *om. A.* 3. immimos *A.* 4. quem et ille ipse *A.* 5. ipsa in favoribus aut conspiratio aut dissensio *om. A.* 6. flagellat *Aβ.* 7. illae *BC.* 8. effeminati histrionis *E.* effeminati lib.... *A.* effeminati liberi *Bmg.* effeminationis *BCD.* 9. et de (*Aβ*)*BCDE.* autem *Aφ.* 10. moveri defixus in *Scipio Maffeius l. l. p.* 115. moveri aut in *A.* 11. caenum *Aβ.* 12. deum *AE.* dominum *reliqui.* 13. reddere his apaeonos *A.* reddere εἰς αἰῶνας ἀπ' αἰῶνος *E.* reddere εἰς αἰῶνας *reliqui.* 14. et Christo *E.* Christo *reliqui.*

Cap. XXVI. 1. huiusmodi *E.* 2. theatrum agat et *A.* 3. redit *A.* 4. exorcismo *A.* 5. aggredi *Aβ.* 6. inquid *Aβ.* 7. Constat et *om. A.* 8. nominatim tragoedo *A.* nominatim tragoedi *E.* 9. Quot *E. Fulv. Ursinus.* Quod *Aφ.* Quo *reliqui.* 10. accesserunt *Fr. Iunius.* 11. communicanda exciderunt *A.*

Cap. XXVII. 1. vel quod *BCDE.* quoniam *A.* 2. dei *om. A.* 3. cotidiani in nos *BCD.* in nos quotidiani *AE.*

expostulantur, inde persecutiones [4]decernuntur, inde temptationes emittuntur. Quid facies in illo suffragiorum [5]impiorum aestuario deprehensus? Non quasi aliquid illic pati possis ab hominibus (nemo te cognoscit Christianum), sed recogita, quid de te fiat in caelo. [6]Dubitas illo enim momento, [7]quo diabolus in ecclesia furit, omnes angelos prospicere de caelo et singulos denotare, quis blasphemiam dixerit, quis audierit, quis linguam, quis aures diabolo adversus deum [8]ministraverit? [9]Non ergo fugies sedilia hostium Christi, illam cathedram pestilentiarum, ipsumque aërem, qui desuper incubat, [10]scelestis vocibus constupratum? Sint dulcia [11]licebit et grata et simplicia, etiam honesta quaedam. Nemo venenum temperat felle et elleboro, sed conditis pulmentis et bene saporatis et plurimum dulcibus id mali inicit. Ita et diabolus letale, [12]quod conficit, rebus dei gratissimis et acceptissimis imbuit. Omnia illic seu fortia, seu honesta, seu sonora, seu canora, seu subtilia, proinde habe [13]ac si stillicidia mellis [14]de lucunculo venenato; [15]nec tanti gulam facias voluptatis, quanti periculum per suavitatem.

Cap. XXVIII. Saginentur eiusmodi dulcibus convivae sui. Et loca et tempora et [1]invitator ipsorum est. Nostrae coenae, nostrae nuptiae [2]nondum sunt. Non [3]possumus cum illis discumbere, quia nec illi nobiscum. Vicibus disposita res est. Nunc illi laetantur, nos con-
Ioan. XVI, 20. flictamur. Saeculum, inquit, gaudebit, vos tristes eritis. Lugeamus ergo dum ethnici gaudent, ut cum lugere coeperint, gaudeamus, ne pariter nunc gaudentes, tunc quoque pariter lugeamus. [4]Delicatus es, Christiane, si et in saeculo voluptatem concupiscis, immo nimium stultus, si hoc existimas voluptatem. Philosophi [5]quidem hoc nomen quieti [6]et tranquillitati dederunt, in ea gaudent, in ea avocantur, in ea etiam gloriantur. Tu mihi [7]metas et scenas et pulverem et [8]arenam suspiras. Dicas velim: Non possumus vivere sine voluptate qui mori cum voluptate debebimus? Nam [9]quod est aliud

4. decernuntur in nos temptationes *om. A.* 5. impiorum aestu. Carior reprehensus (deprehensus *Aβ*)*A.* 6. Dubitas illo enim *AB.* Dubitas illo eum *Bmg.* Dubitas enim illo *reliqui.* 7. quo diabolus in ecclesia furit *ABmg.* quo diabolus in ecclesiam furit *E. Fulv. Ursinus.* quod in diaboli ecclesiam fueris *B.* quo in diaboli ecclesia fueris *CD.* 8. ministraverit *AE.* administraverit *reliqui.* 9. Non *ACDE.* Nam *B.* 10. scelestibus gaudeamus *A. Omnia igitur inde a vocabulo* vocibus *usque ad verba* ut cum lugere coeperint, *quae leguntur in medio capite XXVIII. in Agobardino libro omissa sunt.* 11. licebit *BC.* licet *DE. liber Clementis.* 12. quo conficit *D.* 13. ac si *BCDE.* ac *Fr. Iunius.* 14. de lucunculo venenato *Fr. Iunius, Ios. Scaliger.* delivacunculo venenatu *B.* de libacunculo venenato *CD.* de ranunculo venenato *E. Fulv. Ursinus* 15. nec tangi *B.* ne tanti *Fr. Iunius.*

Cap. XXVIII. 1. imitator *B.* 2. nondum sum *B.* 3. possumus *E. Fulv. Ursinus.* possum *BCD.* 4. Dilicatus *A.* 5. quidem *AβBCD.* quidam (*Aφ*)*E. Fr. Iunius.* 6. et tranquillitati dederunt *om. A.* 7. moetas et scaenam *A.* 8. arenam *AE.* harenas *BCD.* 9. quod et aliud *Aβ.*

votum nostrum, quam quod et apostoli, [10]exire de saeculo et recipi Philipp. I, 23.
quod dominum? [11]Hic voluptas, ubi et [12]votum.

Iam nunc [1]si putas delectamentis [2]exigere spatium hoc, cur Cap. XXIX.
tam ingratus es, [3]ut tot et tales voluptates a deo contributas tibi satis non habeas neque recognoscas? Quid enim iocundius, quam in patris et domini [4]reconciliatio, quam veritatis revelatio, quam errorum recognitio, quam tantorum retro criminum venia? Quae maior voluptas, quam fastidium ipsius voluptatis, quam saeculi totius contemptus, quam vera libertas, quam conscientia integra, quam vita sufficiens, quam mortis timor nullus? [5]quod calcas deos nationum? quod daemonia expellis? quod medicinas facis? quod remediabiles petis? quod deo vivis? [6]Hae voluptates, haec spectacula Christianorum sancta, perpetua, gratuita. In his tibi [7]circenses ludos interpretare, cursus saeculi intuere, tempora labentia, [8]spatia [9]dinumera, metas consummationis expecta, societates ecclesiarum [10]defende, ad signum dei suscitare, ad tubam angeli erigere, ad [11]martyrii palmas gloriare. [12]Si scenicae doctrinae delectant, satis nobis [13]litterarum est, [14]satis versuum est, satis sententiarum, satis etiam canticorum, satis vocum, nec fabulae, sed veritates, nec strophae, sed simplicitates. Vis et [15]pugillatus et luctatus? Praesto sunt non [16]parva et multa. Aspice [17]impudicitiam deiectam a castitate, perfidiam [18]caesam a fide, [19]saevitiam a misericordia contusam, petulantiam a modestia [20]obumbratam, et tales [21]sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur. Vis autem et sanguinis aliquid? habes Christi.

Quale autem spectaculum in proximo est adventus domini iam Cap. XXX.
indubitati, iam superbi, iam triumphantis! quae illa exultatio [1]angelorum, quae gloria resurgentium sanctorum! quale regnum exinde iustorum! qualis civitas nova Hierusalem! At enim supersunt alia spectacula, ille ultimus et perpetuus iudicii dies, ille nationibus insperatus, ille derisus, cum tanta saeculi vetustas et tot eius nati-

10. exire de saeculo et *om. A.* 11. Hic *E. ex emendatione Fulvii Ursini.* Haec *Fr. Iunius.* 12. votum *ABmgCDE.* vitium *B.* votum iam. *Fr. Iunius.*

Cap. XXIX. 1. si putas *BCD.* putas (*Aφ.*) puta (*Aβ*)*E.* 2. erigere *B.* 3. ut putes tales a deo *A.* 4. reconciliatio quam quam errorum *Aβ.* reconciliatio quam errorum *Aφ.* 5. quot calcas *A.* 6. Haec voluptates *A.* 7. circenses ludos *E* ludos circenses *reliqui.* 8. spatia *om. C. errore typographi, ni fallor.* 9. dinumera et has consumationes specta *A.* 10. defend *A.* 11. martyrum *AE.* 12 Si scae do.....ae delectant *Aβ.* si scenicae delectant *Aφ.* 13. litterarum et satis *Aβ.* litterarum satis *Aφ.* 14. versuum est satis *om. Aβ.* 15. pugillatusque praesto *Aβ.* pugillatus praesto *Aφ.* 16. parva et multa *ego.* par...sint multa *Aβ.* parva sed multa (*Aφ*)*BCD.* parva simul *E.* pauca, sed multa *Fulv. Ursinus, Latinius.* 17. impudiciciam *Aβ.* impudiciam *Aφ.* 18. caesam *A.* 19. saevitiam misericordia *A.* 20. adumbratam *BC.* 21. sunt *om. Aφ.*

Cap. XXX. 1. angelorum gloria *A.*

vitates uno [2]igni haurientur. Quae tunc spectaculi latitudo! quid admirer? quid rideam? ubi gaudeam? ubi exultem, [3]spectans tot ac tantos reges, qui in caelum recepti [4]nuntiabantur, [5]cum ipso Iove et ipsis suis testibus in imis tenebris [6]congemescentes! item praesides persecutores dominici nominis [7]saevioribus quam ipsi flammis saevierunt insultantibus contra Christianos liquescentes! [8]quos praeterea sapientes illos philosophos coram discipulis suis una conflagrantibus erubescentes, quibus nihil ad deum pertinere suadebant, quibus animas aut nullas aut non in pristina corpora [9]redituras affirmabant! etiam poëtas non ad [10]Rhadamanti, nec ad Minois, sed ad inopinati Christi tribunal palpitantes! [11]Tunc [12]magis tragoedi audiendi, magis scilicet vocales in sua propria calamitate; tunc histriones cognoscendi, solutiores multo per ignem; tunc [13]spectandus auriga, in flammea rota [14]totus rubens; [15]tunc xystici contemplandi non in gymnasiis, [16]sed in igne iaculati, nisi quod [17]ne tunc quidem illos velim visos, ut qui malim ad eos potius conspectum insatiabilem conferre, qui [18]in dominum desaevierunt. Hic est ille, dicam, fabri aut [19]quaestuariae filius, sabbati destructor, Samarites, et daemonium habens. [20]Hic est, quem a Iuda redemistis, hic est ille [21]arundine et colaphis diverberatus, sputamentis dedecoratus, felle et aceto potatus. Hic est, quem clam discentes subripuerunt, ut [22]resurrexisse dicatur, vel [23]hortulanus detraxit, ne lactucae suae frequentia commeantium [24]laederentur. Ut talia spectes, ut talibus exultes, quis tibi praetor aut consul aut quaestor aut sacerdos de sua liberalitate praestabit? Et tamen haec iam quodammodo habemus per fidem spiritu imaginante repraesentata. [25]Ceterum qualia illa sunt, quae nec oculus vidit nec auris audivit nec in cor hominis [26]ascenderunt? Credo, circo et utraque [27]cavea et omni stadio gratiora.

2. igni *AβBC.* igne (*Aφ*) *DE.* 3. spectans tot ac tantos reges *BCD.* tot spectans reges *AE.* 4. nunciabantur *Aβ.* 5. cum ipso Iove et ipsis suis testibus *BCDE.* cum ipso Iove et sis testibus *Aβ.* cum Iove ipso et sistestibus *Aφ.* 6. congemescentes *A.* congemiscentes *reliqui.* 7. saevioribus quam ipsi flammis saevierunt insultantibus contra Christianos (Christianis *D. ex libro Clementis*) *BCD.* saevioribus quam ipsi contra Christianos saevierunt flammis insultantibus *E. Fulv. Ursinus.* scti (scu *Aφ.*) flammis saeuferunt insultantibus contra Christianos *A.* 8. quos praeterea *ABCD.* praeterea *E. Fulv. Ursinus.* 9. redituros *A.* 10. Rhadamanthy nec ad minonis *A.* 11. Tum *A.* 12. tragoedi audiendi magis *om. A.* 13. exspectandus *Aφ.* 14. totus ruber *AE.* 15. tunc exy..... contemplandi *A.* 16. sed igne *Aφ.* 17. ne tunc quidem *A.* nec tunc quidem *reliqui.* 18. in dño desaevierunt *Aβ.* 19. quaestuarii *D.* 20. Hic est quem a Iuda redemistis *om. A.* 21. harundine *Aβ.* 22. surrexisse *A.* 23. ortolanus *A.* 24. adlaederentur (adlederentur *A.*) *AE.* 25. Caeterum *Aβ.* 26. ascendit *A.* 27. caula *B.* *Subscriptum est in Aβ*: EXPLICIT DE SPECTACVLIS.

DE

IDOLOLATRIA.

In scripturae discrepantia verbis scriptoris subiecta

A significat librum Agobardi (*Aβ* ex collatione Steph. Baluzii, *Aφ* ex collatione Hildebrandi).
B - editionem principem Ioh. Gangneii a. MDXLV. (*Bmg* significat scripturam ex margine huius editionis prolatam).
C - - Sigism. Gelenii a. MDLXII. Gelenius ad emendandum hunc librum codice manuscripto Anglico, Masburensi, erat usus.
E - - Iacobi Pamelii a. MDLXXIX.
F - - Nicol. Rigaltii a. MDCXXXIV.

Principale crimen generis humani, summus [1]saeculi reatus, Cap. I.
tota causa iudicii idololatria. Nam etsi suam speciem tenet unumquodque delictum, etsi suo [2]quoque nomine iudicio destinatur, in idololatriae tamen crimine expungitur. Omitte titulos, [3]opera recognosce, idololatres [4]item homicida est. Quaeris quem [5]occiderit? *Si quid ad elogii* ambitionem facit, non extraneum, nec inimicum, *sed* [6]*ipsum* se. Quibus insidiis? erroris sui. [7]Quo telo? offensa *dei*. *Quot* plagis? quotquot idololatriis. Qui negat idololatren perisse, is [8]negabit idololatren homicidium fecisse. [9]Proinde adulterium et stuprum in eodem recognoscas; nam qui falsis deis servit, sine dubio adulter est [10]veritatis, quia omne falsum adulterium est. Sic et [11]in stupro mergitur. Quis enim immundis spiritibus [12]cooperator non [13]conspurcatus et constupratus incedit? Atque adeo scripturae sanctae stupri vocabulo utuntur in idololatriae exprobratione. Fraudis condicio ea [14]est, opinor, si quis alienum ra-

Cap. I. 1. saeculi *Aβ*. 2. quodque *Fr. Iunius, Ios. Scaliger*. 3. opera *Iunius*. operas *libri omnes*. 4. item *ego*. idem *libri omnes*. 5. occident *B*. 6. ipsum se *Ab*. seipsum *reliqui*. 7. quod telo *Aφ*. 8. negavit *A*. 9. Permde *C*. 10. veritatis, quia omne falsum adulterium est *om. A*. 11. in *om. Ab*. 12. cooperator *ABmg*. operatus *BCab*. 13. conspurgatus *A*. 14. est *om. A*.

piat aut alii debitum deneget, et utique [15]erga hominem admissa fraus maximi criminis nomen est. [16]At enim idololatria fraudem deo facit, honores illi suos denegans et conferens aliis, ut fraudi etiam contumeliam coniungat. Quodsi tam fraus quam stuprum atque adulterium mortem [17]afferunt, [18]iam in his aeque idololatria de [19]homicidi reatu non liberatur. Post talia crimina, tam exitiosa, tam devoratoria salutis, cetera quoque aliquem [20]ad modum et seorsum proinde disposita in idololatria condicionem suam [21]repraesentant. In illa et concupiscentiae saeculi. Quae enim idololatriae [22]sollemnitas sine ambitione cultus et ornatus? In illa lasciviae et ebrietates, cum plurimum victus et ventris et libidinis causa [23]frequententur. In illa iniustitia. Quid enim iniustius ea quae iustitiae patrem nescit? In illa etiam vanitas, cum tota eius ratio vana sit. In illa [24]mendacium, cum tota substantia eius mendax sit. Ita fit, ut omnia in idololatria et in omnibus idololatria [25]deprehendatur. Sed et alias, cum universa delicta adversus [26]deum sapiant, nihil autem, quod [27]adversus deum sapiat, non daemoniis et immundis spiritibus deputetur quibus idola mancipantur, sine dubio [28]idololatrian admittit quicunque delinquit. Id enim facit quod ad idolorum mancipes pertinet.

Cap. II. Sed universa nomina criminum discedant in operum suorum proprietates, [1]remaneat idololatria in eo quod ipsa est. Sufficit sibi tam inimicum deo nomen, tam locuples substantia criminis, quae tot ramos porrigit, tot venas [2]diffundit, ut de hoc cum maxime materia suscepta sit, quot modis nobis praecavenda sit idololatriae latitudo, quoniam multifariam servos dei nec tantum ignorata, sed etiam dissimulata subvertit. Plerique [3]idololatrian simpliciter [4]existimant his solis modis interpretandam, [5]si quis aut incendat aut immolet aut [6]polluceat aut sacris aliquibus aut [7]sacerdotiis obligetur, quemadmodum si quis existimet adulterium in osculis et in amplexibus et in ipsa carnis congressione censendum, aut homicidium in sola sanguinis profusione et in animae ereptione reputandum. At enim, dominus quam extensius ista disponat, certi sumus, cum adulterium etiam in concupiscentia designat, si oculum
Matth. V, 22 sq. 28. quis impegerit libidinose et animam commoverit impudice, cum

15. arga *A.* 16. At enim ad idololatria *A.* 17. afferunt *Aβ.* 18. iam his aeque *Fr. Iunius.* 19. homicidi *A.* homicidii *reliqui.* 20. ad aliquem modum *BCa.* 21. repraesentat *AB.* 22. sollempnitas *Aβ.* 23. frequentantur *ab.* 24. mendatium *Aβ.* 25. deprahendatur *Aβ.* 26. deum (dm̄ *A.*) *Ab.* dominum *reliqui.* 27. aversus *b.* 28. idololatrian *A.* idololatriam *reliqui.*

Cap. II. 1. remaneant. Idololatria *A.* 2. diffundit *b. Fulv. Ursinus.* defundit *ABCa.* 3. idololatrian *A.* 4. existimantes solis *A.* 5. si quid aut *A.* 6. proluceat *ABC.* 7. sacerdotiis *BmgCab.* sacerdotibus *AB.*

homicidium etiam in verbo maledicti vel [8]convicii iudicat et in omni impetu irae et in [9]neglegentia caritatis in fratrem. Sicut [10]Iohannes docet homicidam esse qui oderit fratrem. Alioquin in I. Io. III, 15.
medico consisteret et diaboli ingenium de malitia et [11]dei domini de disciplina, qua nos adversus diaboli [12]altitudines [13]munit, si in his tantum delictis iudicaremur, quae etiam nationes decreverunt vindicanda. Quomodo abundabit iustitia nostra super Scribas et Pharisaeos, ut dominus praescripsit, nisi abundantiam adversariae eos, id est iniustitiae, perspexerimus? Quod si [14]caput iniustitiae idololatria est, prius est, uti adversus abundantiam idololatriae praemuniamur, dum illam non solum [15]in manifestis recognoscimus.

Idolum aliquamdiu retro non erat. Priusquam huius monstri Cap. III.
artifices [1]ebullissent, sola templa et vacuae aedes erant, sicut in hodiernum quibusdam locis vetustatis vestigia permanent. Tamen idololatria agebatur, [2]non in isto nomine, sed in isto opere. Nam et hodie extra templum et sine idolo agi potest. At ubi artifices statuarum et imaginum et omnis generis simulacrorum diabolus saeculo intulit, rude illud negotium humanae calamitatis et nomen de idolis consecutum est et profectum. [3]Exinde iam caput facta est idololatriae ars omnis quae idolum quoquomodo edit. Neque enim interest, an plastes effingat, an [4]caelator [5]exsculpat, an [6]phrygio detexat, quia nec de materia refert, an gypso, an coloribus, an lapide, an aere, an argento, [7]an filo formetur idolum. Quando enim et sine idolo idololatria fiat, utique, cum adest idolum, nihil interest, quale sit, [8]qua de materia, qua de effigie, [9]ne qui putet id solum idolum habendum, quod humana effigie sit consecratum. [10]Ad hoc necessaria est vocabuli interpretatio. Εἶδος Graece formam sonat; ab eo per [11]deminutionem [12]εἴδωλον deductum aeque [13]apud nos formulam fecit. Igitur omnis forma vel formula idolum se dici exposcit. Inde idololatria omnis circa omne idolum famulatus et servitus. Inde et omnis idoli artifex eiusdem et unius est criminis, nisi parum [14]idololatrian populus admisit qui simulacrum idoli et [15]non hominis sibi consecravit.

8. convicii iudicii iudicat *B. At in margine adnotatum est:* al. deest iudicii. 9. neglegentia caritatis *A.* 10. Iohannes *A.* 11. dei do..e disciplina *A.* dei domini de disciplina *Fr. Iunius.* 12. latitudines *b. Fulv. Ursinus.* 13. innuit *B.* 14. apud *Aβ.* 15. in *om. BCa.*

Cap. III. 1. ebulissent *AφBCa.* 2. non isto nomine *Aφ.* 3. Et inde 4. celator *Aβ.* 5. exculpat *Aβ.* 6. phrygriotestexat *A.* 7. an an figulo *AB.* 8. quam de materia quam de effigie *A.* 9. *In A. quid fuerit hodie nequit dinosci.* ne quis *alii.* 10. At ne- 11. deminutionem *Fr. Iunius..* diminutionem *libri omnes.* 12. 13. apud *Aβ.* 14. idololatrian *A.* idololatriam *re-* 15. non omnis sibi *B.*

Cap. IV. Idolum [1]tam fieri quam coli deus prohibet. Quanto praecedit, ut fiat quod coli possit, tanto prius est, ne fiat, si coli non licet. Propter hanc causam, ad eradicandam scilicet materiam idololatriae,
Lev. XXVI, 1. lex divina proclamat, Ne [2]feceritis idolum, et coniungens, Neque
Exod. XX, 3. Deut. V, 8. similitudinem eorum quae in caelo sunt et quae in terra et quae in mari, toto mundo eiusmodi artibus interdixit servis dei. Antecesserat [3]Enoch praedicens omnia elementa, omnem mundi [4]censum, quae caelo, quae mari, quae terra [5]continentur, in [6]idololatrian versuros daemonas et spiritus desertorum angelorum, ut pro deo adversus [7]deum consecrarentur. Omnia igitur colit humanus error praeter ipsum omnium conditorem. Eorum imagines idola, imaginum consecratio idololatria. [8]Quicquid idololatria committit, in artificem quemcumque et cuiuscumque idoli deputetur necesse est. Denique idem Enoch simul et cultores idoli et fabricatores in comminatione [9]praedamnat. Et rursus: Iuro vobis peccatores, quod in diem sanguinis [10]perditionis paenitentia parata est. Qui servitis lapidibus, et qui imagines facitis aureas et argenteas et ligneas et lapideas et fictiles, et servitis phantasmatibus et daemoniis et spiritibus [11]in fanis, et omnibus erroribus non secundum
Ies. XLIV, 8. scientiam, nullum [12]ab iis invenietis auxilium. [13]Esaias vero, Testes, ait, vos estis, si est deus absque me. Et non erant tunc qui fingunt et [14]exsculpunt, omnes vani, qui faciunt libita sibi, quae illis non proderunt. Et deinceps tota illa [15]pronuntiatio [16]quam
Ies. XLIV, 20. artifices, quam cultores detestatur. Cuius clausula est, Cognoscite, quod cinis sit cor illorum [17]et terra, et nemo animam suam liberare
Ps. CXV, 8. possit. [18]Ubi aeque [19]David [20]et factores. Tales fiant, inquit, qui faciunt ea. Et quid ego, modicae memoriae homo, ultra quid suggeram? quid recolam de scripturis? Quasi aut non [21]sufficiat vox spiritus sancti, aut ultra deliberandum sit, an maledixerit atque damnaverit dominus ipsos prius artifices eorum, quorum cultores maledicit et damnat?

Cap. V. Plane impensius respondebimus ad excusationes huiusmodi artificum, quos [1]numquam in domum dei admitti oportet, [2]si quis

Cap. IV. 1. tamen fieri *A*. 2. feceris *Ab*. 3. Enoch praedicens *b*. enim hoc praedicens *ABC*. praedicens Enoch. *a*. *Harrisius*. 4. censum *Ab*. *Petr. Ciacconius, Ios. Scaliger, Fr. Iunius*. sensum *BCa*. 5. continetur *Aφ*. 6. idololatrian *A*. idololatriam *reliqui*. 7. deum (dm̄) *A*. dominum *reliqui*. 8. Quicquid idololatra *BC*. 9. praedamnat prorsus: Iuro *Fr. Iunius*. 10. et perditionis *b*. *Fr. Iunius*. perditionis *reliqui*. 11. in fanis *ego*. infamis *ABC*. *Fr. Iunius*. infamibus *ab Latinius*. insanis *Fulv. Ursinus*. infernis *Harrisius*. 12. ab iis *A*. 13. Eseias *A*. 14. exculpunt *AB*. 15. pronunciatio *Aβ*. 16. quam artifices quam cultores *Ab*. qua in artifices qua in cultores *reliqui*. 17. et terra *ABCb*. et errant *a*. 18. Uti *Fr. Iunius*. 19. dauit *Aφ*. 20. et factores. Tales *ABCb*. et tales *a*. 21. sufficiat *Aφ*.

Cap. V. 1. numquam *Aβ*. 2. si quis eius disciplinam *Fr. Iunius*.

eam disciplinam norit. Iam illa obici solita vox, Non habeo aliud quo vivam, districtius repercuti potest: Vivere ergo habes? Quid tibi cum deo est, [3]si tuis legibus? Tum quod et de scripturis audent argumentari, dixisse apostolum, Ut quisque fuerit inventus, I. Cor. VII, 20.
ita perseveret. Possumus igitur omnes in peccatis perseverare ex ista [5]interpretatione. Nec [6]enim quisquam nostrum non peccator inventus est, cum Christus non alia ex causa descenderit, quam peccatorum liberandorum. Item eundem praecepisse dicunt secundum suum exemplum, ut [7]manibus suis unusquisque operetur I. Thess. IV, 11.
ad victum. Si hoc praeceptum ab omnibus manibus [8]defenditur, credo et fures [9]balneares manibus suis vivere, et ipsos latrones manibus agere quo vivant, item falsarios utique non pedibus, sed manibus operari malas litteras, histriones vero non manibus solis, sed totis membris victum elaborare. Pateat igitur ecclesia omnibus, qui manibus et suo opere tolerantur, si nulla exceptio est artium quas dei disciplina non recipit. Sed ait quidam adversus similitudinis interdictae propositionem: Cur ergo Moses in eremo simulacrum serpentis [10]ex aere fecit? Seorsum figurae, quae dispositioni alicui arcanae [11]praestruebantur, non ad [12]erogationem legis, sed ad exemplarium causae suae. Alioquin si haec ut adversarii legis interpretemur, numquid et nos, quod et Marcionitae, inconstantiam adscribimus [13]omnipotenti, quem illi hoc modo destruunt ut mutabilem, dum alibi vetat, alibi mandat? Si quis autem dissimulat illam effigiem aerei serpentis suspensi in modum figuram designasse dominicae crucis a serpentibus, id est ab angelis diaboli, liberaturae nos, dum per semetipsam diabolum, id est serpentem interfectum suspendit, sive quae alia figurae istius expositio dignioribus revelata est, [14]dummodo apostolus affirmet omnia tunc figurate populo accidisse, bene, quod idem deus, [15]ut lege retinet similitudinem fieri, [16]extraordinario praecepto serpentis similitudinem [17]interdixit. Si eundem deum observas, habes legem eius, Ne feceris similitudinem. Si et praeceptum factae postea si- Exod. XX, 4.
militudinis respicis, et tu imitare Moysen, ne facias adversus legem simulacrum aliquod, nisi et tibi deus iusserit.

3. tu tuis legibus *ACab*. sit vis legibus *B*. sit (*vel* fit) vis tuis legibus *Fulv. Ursinus*. 4. ita *AB*. ita et *reliqui*. 5. interpraetatione *Aβ*. 6. enim *om. BC*. 7. manibus suis *A*. manibus *reliqui*. *Ios. Scaliger inducit vocem* manibus. 8. defenditur *AB*. defendatur *reliqui*. 9. balneares *ego*. balneatores *AB*. balnearios *Ca*. balneatores *b*. 10. ex ea re *AB*. 11. praestruebatur *B*. 12. erogationem *AβCa*. derogationem *b*. *Fr. Iunius, Ios. Scaliger*. 13. omnipotenti? Quod illi *Fulv. Ursinus*. 14. dummodo ut *Fr. Iunius*. 15. ut *ego*. et *ABC*. *Fr. Iunius*. 16. et extraordinario *Fr. Iunius*. 17. interdixit *ABCa*. indixit *b*. fieri *Latinius*. interduxit *Fr. Iunius*.

Cap. VI. Si nulla lex dei prohibuisset idola fieri a [1]nobis, nulla vox spiritus sancti fabricatoribus idolorum non minus quam cultoribus comminaretur, de ipso sacramento nostro interpretaremur nobis adversas esse fidei eiusmodi artes. Quomodo enim renuntiavimus diabolo et angelis eius, si eos facimus? Quod repudium diximus [2]his, non dico cum quibus, sed de quibus vivimus? Quam discordiam suscepimus in eos, quibus exhibitionis nostrae gratia obligati sumus? Potes lingua negasse quod manu confiteris? verbo destruere quod facto struis? unum deum praedicare qui tantos efficis? verum deum praedicare qui falsos facis? Facio, ait quidam, [3]sed non colo: quasi [4]ob aliquam [5]causam colere non [6]audeat, nisi ob quam et facere non debebat, scilicet ob dei offensam [7]utrobique. Immo tu colis, qui facis, ut coli [8]possint. Colis autem non spiritu [9]vilissimi nidoris alicuius, sed tuo proprio, nec anima pecudis impensa, sed anima tua. Illis ingenium tuum immolas, [10]illis sudorem [11]tuum libas, illis prudentiam tuam accendis. Plus es illis quam sacerdos, cum per te habeant sacerdotem; diligentia tua [12]numen illorum est. Negas te quod facis colere? Sed illi non negant, quibus hanc saginatiorem et maiorem hostiam caedis, salutem tuam.

Cap. VII. Tota die ad hanc partem zelus fidei perorabit ingemens [1]Christianum ab idolis in ecclesiam venire, de [2]adversaria officina in domum dei venire, attollere ad deum patrem manus matres idolorum, his manibus adorare, quae foris adversus deum [3]adorantur, eas manus admovere corpori domini, quae [4]daemonlis corpora conferunt. Nec hoc sufficit. Parum sit, si ab aliis manibus accipiant quod [5]contaminant, sed etiam [6]ipsae tradunt aliis quod contaminaverunt. [7]Adleguntur in ordinem ecclesiasticum artifices idolorum. Pro scelus! Semel Iudaei Christo manus intulerunt, isti quotidie corpus eius lacessunt. O manus praecidendae! [8]Viderit iam, an
Matth. XVIII. 8. per similitudinem dictum [9]sit: Si te manus tua scandalizat, [10]amputa eam. Quae magis amputandae, quam in quibus [6]domini corpus scandalizatur?

Cap. VIII. Sunt et aliae complurium artium species, quae, etsi non con-

Cap. VI. 1. nobis, nulla vox *ABCa.* nobis, si nulla vox *b. Latinius, Fr. Iunius.* 2. his *BCa.* iis (*A*)*b.* 3. et non *A.* 4. ob aliquam *b. Fr. Iunius.* aliquam *AB.* obliquam *Bmg.* ob aliam *Ca.* 5. causam *A. constanter.* 6. non.. beat nisi *Aφ.* 7. utrobique *Aφ.* 8. possit *A.* 9. vilissimi odoris *Bmg.* 10. illis sudorem *A.* 11. tuum libas *om. A.* 12. numen *BCab.* nomen *A.*

Cap. VII. 1. Christum *Bmg.* 2. adversarii *b.* 3. adornantur *Fr. Iunius.* 4. daeminiis *Aβ.* 5. contaminant *Ab.* contaminent *reliqui.* 6. ipsae *ABCa.* ipsi *b. Fulv. Ursinus.* 7. Adleguntur *AB.* 8. Viderit *AB.* Viderint *reliqui.* 9. sit *om. A.* 10. ampute eam *A*

tingunt idolorum fabricationem, tamen ea, sine quibus idola [1]nil possunt, eodem crimine expediunt. Nec enim differt, an extruas vel exornes, si templum, si aram, si aediculam eius instruxeris, si [2]bratteam expresseris, aut insignia aut etiam domum fabricaveris. Maior est eiusmodi opera, quae non effigiem confert, sed auctoritatem. Si ita necessitas exhibitionis [3]extenditur, habent et alias species, quae sine exorbitatione disciplinae, id est sine idoli [4]confictura, opem victus [5]praestent. Scit albarius tector et tecta sarcire et tectoria inducere et cisternam [6]liare et [7]cymatia distendere et multa alia ornamenta praeter simulacra parietibus [8]incrispare. Scit et pictor et marmorarius et aerarius et [9]quicumque caelator latitudines [10]suas utique multo faciliores. Nam qui signum [11]describit, quanto facilius abacum linit? Qui de tilia Martem [12]exsculpit, quanto citius armarium compingit? Nulla ars non alterius artis aut mater aut propinqua est. Nihil alterius vacat. Tot sunt artium venae, quot hominum concupiscentiae. Sed de mercedibus et [13]manus pretiis interest. Proinde interest et de labore. Minor merces frequentiore actu repensatur. Quot parietes signa desiderant? Quot templa et aedes idolis aedificantur? Domus vero et praetoria et balnea et insulae quantae? Soccus, et baxa quotidie [14]deauratur, Mercurius et Serapis non quotidie. [15]Sufficiat ad [16]quaestum artificiorum. [17]Frequentior est omni superstitione luxuria et ambitio. Lances et [18]scyphos facilius ambitio quam superstitio desiderabit. Coronas quoque magis luxuria, quam [19]sollemnitas erogat. Cum igitur ad haec artificiorum genera [20]cohortemur, quae idolum quidem et quae idolo competunt non [21]adtingant, [22]sint autem et hominibus communia saepe quae et idolis, hoc quoque cavere debemus, ne quid scientibus nobis ab aliquibus de manibus nostris in rem idolorum postuletur. Quod si concesserimus et non remediis [23]tam usitatis egerimus, non puto nos a contagio idololatriae vacare, quorum manus non ignorantium in officio vel in honore et usu daemoniorum deprehenduntur.

Animadvertimus inter artes etiam professiones quasdam obnoxias [1]idololatriae. De astrologis ne loquendum quidem est. Sed Cap. IX.

Cap. VIII. 1. nil *ACa.* nihil *b. Omittit B.* 2. bratteam *Ab.* bracteam *reliqui.* 3. extenditur *ABCa.* obtenditur *b. Fulv. Ursinus.* attenditur *Fr. Iunius.* 4. confectura *a. Latinius.* 5. praestet *AB.* 6. ligare *Pamelius.* 7. cymathia *AB.* 8. incrispare *ABCb.* incrustare *a.* 9. quicumque *Aβ.* 10. suas et utique *Aφ.* 11. discribit *Fr. Iunius.* 12. exculpit *AB.* 13. manus praetis *A.* manu spretis *B.* manupretiis *Fr. Iunius.* 14. deauratur *AφBC.* deaurantur *(Aβ)ab.* 15. Sufficiant *Ca.* 16. questum *Aβ.* 17. frequentiores omni *Ca.* 18. scyfos *A.* 19. sollempnitas *Aβ.* 20. cohortemur equae *A.* 21. adtingant *Aβ.* 22. sunt autem *AφB.* 23. iam usitatis *b. Latinius, Fr. Iunius.*

Cap. IX. 1. idololatriae *A.*

vitates uno [2]igni haurientur. Quae tunc spectaculi latitudo! quid admirer? quid rideam? ubi gaudeam? ubi exultem, [3]spectans tot ac tantos reges, qui in caelum recepti [4]nuntiabantur, [5]cum ipso Iove et ipsis suis testibus in imis tenebris [6]congemescentes! item praesides persecutores dominici nominis [7]saevioribus quam ipsi flammis saevierunt insultantibus contra Christianos liquescentes! [8]quos praeterea sapientes illos philosophos coram discipulis suis una conflagrantibus erubescentes, quibus nihil ad deum pertinere suadebant, quibus animas aut nullas aut non in pristina corpora [9]redituras affirmabant! etiam poëtas non ad [10]Rhadamanti, nec ad Minois, sed ad inopinati Christi tribunal palpitantes! [11]Tunc [12]magis tragoedi audiendi, magis scilicet vocales in sua propria calamitate; tunc histriones cognoscendi, solutiores multo per ignem; tunc [13]spectandus auriga, in flammea rota [14]totus rubens; [15]tunc xystici contemplandi non in gymnasiis, [16]sed in igne iaculati, nisi quod [17]ne tunc quidem illos velim visos, ut qui malim ad eos potius conspectum insatiabilem conferre, qui [18]in dominum desaevierunt. Hic est ille, dicam, fabri aut [19]quaestuariae filius, sabbati destructor, Samarites, et daemonium habens. [20]Hic est, quem a Iuda redemistis, hic est ille [21]arundine et colaphis diverberatus, sputamentis dedecoratus, felle et aceto potatus. Hic est, quem clam discentes subripuerunt, ut [22]resurrexisse dicatur, vel [23]hortulanus detraxit, ne lactucae suae frequentia commeantium [24]laederentur. Ut talia spectes, ut talibus exultes, quis tibi praetor aut consul aut quaestor aut sacerdos de sua liberalitate praestabit? Et tamen haec iam quodammodo habemus per fidem spiritu imaginante repraesentata. [25]Ceterum qualia illa sunt, quae nec oculus vidit nec auris audivit nec in cor hominis [26]ascenderunt? Credo, circo et utraque [27]cavea et omni stadio gratiora.

2. igni *AβBC.* igne (*Aφ*) *DE.* 3. spectans tot ac tantos reges *BCD.* tot spectans reges *AE.* 4. nunciabantur *Aβ.* 5. cum ipso Iove et ipsis suis testibus *BCDE.* cum ipso Iove et sis testibus *Aβ.* cum Iove ipso et sistestibus *Aφ.* 6. congemescentes *A.* congemiscentes *reliqui.* 7. saevioribus quam ipsi flammis saevierunt insultantibus contra Christianos (Christianis *D. ex libro Clementis*) *BCD.* saevioribus quam ipsi contra Christianos saevierunt flammis insultantibus *E. Fulv. Ursinus.* scti (scu *Aφ.*) flammis saeuferunt insultantibus contra Christianos *A.* 8. quos praeterea *ABCD.* praeterea *E. Fulv. Ursinus.* 9. redituruus *A.* 10. Rhadamanthy nec ad minonis *A.* 11. Tum *A.* 12. tragoedi audiendi magis *om. A.* 13. exspectandus *Aφ.* 14. totus ruber *AE.* 15. tunc exy..... contemplandi *A.* 16. sed igne *Aφ.* 17. ne tunc quidem *A.* nec tunc quidem *reliqui.* 18. in dño desaevierunt *Aβ.* 19. quaestuarii *D.* 20. Hic est quem a Iuda redemistis *om. A.* 21. harundine *Aβ.* 22. surrexisse *A.* 23. ortolanus *A.* 24. adlaederentur (adlederentur *A.*) *AE.* 25. Caeterum *Aβ.* 26. ascendit *A.* 27. caula *B.* *Subscriptum est in Aβ*: EXPLICIT DE SPECTACVLIS.

is, luminum amissione [21]multatus est. Hoc et astrologi retulissent, credo, [22]si qui in apostolos [23]incidisset. Attamen cum magia punitur, cuius est species astrologia, utique et species in genere damnatur. Post evangelium nusquam invenias aut sophistas aut [24]Chaldaeos aut incantatores aut coniectores aut magos, nisi plane punitos. Ubi sapiens, ubi litterator, ubi conquisitor huius aevi? Nonne inhituavit deus sapientiam huius [25]saeculi? Nihil scis, mathematice, [26]si nesciebas te futurum Christianum. Si sciebas, hoc quoque scire debueras, nihil tibi futurum cum ista professione. Ipse te de periculo suo instrueret, quae aliorum climacterica [27]praecanit. Non est tibi pars neque sors in ista ratione. Non potest regna caelorum sperare cuius digitus aut radius abutitur caelo.

Act. App. XIII, 6 sqq.

I. Cor. I, 20.

Act. App. VIII, 21.

Quaerendum autem est etiam de ludimagistris, [1]sed et ceteris professoribus litterarum. Immo non dubitandum affines illos esse cultimodae idololatriae. Primum quibus necesse est deos nationum praedicare, nomina, genealogias, fabulas, ornamenta honorifica eorumque enuntiare, tum [2]sollemnia festaque eorundem observare, ut quibus vectigalia sua [3]supputent. Quis ludimagister [4]sine tabula septem idolorum [5]Quinquatria [6]tamen frequentabit? Ipsam primam novi discipuli stipem Minervae et honori et nomini consecrat, ut, etsi non profanatus alicui idolo verbotenus de idololatria esse dicatur, [7]pro idololatra vitetur. Quid minus est [8]inquinamenti eo, quam praestat [9]quaestus et nominibus et honoribus idolo [10]nuncupatus? [11]Quam Minervalia Minervae, quam Saturnalia Saturni, [12]quem etiam serviculis sub tempore Saturnalium colere necesse est. Etiam [13]strenae captandae et septimontium, et brumae et carae cognationis honoraria exigenda omnia, flore scholae coronandae; [15]flaminicae et aediles sacrificant, [16]creatis schola honoratur feriis. Idem fit [17]idoli natali; omnis diaboli pompa frequentatur. Quis haec competere Christiano existimabit,

Cap. X.

21. multatus *AB*. 22. si qui *Ab*. si quis *Ca*. si quid *B*. 23. incidisset *ABCa*. incidisset *b*. 24. Caldeos *Aφ*. 25. saeculi *Aβ*. 26. Si sciebas *Ab*. Si nesciebas *B*. Sin sciebas *Ca*. 27. praecanit *Ab*. praecavit *reliqui*.

Cap. X. 1. sed et ceteris *ABCa*. et ceteris *b*. et de ceteris *Latinius*. 2. sollemnia *Aβ*. 3. supputent *Ios. Mercerus*. suppetent *AB*. suppetant *reliqui*. 4. sine tabula septem idolorum *ABb*. si non tabularia idolorum *Ca*. *Latinius*, *Fr. Iunius*. 5. non quinquatria *Fr. Iunius*. 6. tamen *ABC*. tamen non *b*. *Latinius*, *Iul. Scaliger*. 7. pro idololatra vitetur *Ca*. pro idololatria vitatur *Ab*. *Omittit b*. 8. inquinamenti eo, quam *ego*. inquinamenti eo quem *AB*. inquinamento quod *C*. inquinamenti eo quod *ab*. 9. questus *Aβ*. 10. nuncupatis *B*. 11. Quam *ABb*. Iam *reliqui*. 12. quem etiam serviculis *ego*. quem etiam serviculi *AB*. quae etiam serviculis *Cab*. 13. strenuae *A*. strennae *B*. 14. flore scholae *Ca*. flores cole *Aφ*. florae colae *Aβ*. Florescolae *B*. Florae scholae *b*. 15. Flaminicae; et aedile sacrificante *Fr. Iunius*. 16. creatis schola *b*. creatiscola *A*. Cereatiscola *B*. Cereri schola *Ca*. 17. idolis *Fr. Iunius*.

nisi qui putabit convenire etiam non magistro? Scimus dici posse: Si docere litteras dei servis non licet, etiam nec discere licebit, et, Quomodo quis [18]institueretur ad prudentiam interim humanam, vel ad [19]quemcumque sensum vel actum, cum instrumentum sit ad omnem vitam litteratura? Quomodo repudiamus saecularia studia, sine quibus divina non possunt? Videamus igitur necessitatem [20]litteratoriae eruditionis, respiciamus ex parte eam admitti non posse, ex parte vitari. Fideles magis discere quam docere litteras capit; diversa est enim ratio discendi et docendi. Si [21]fidelis litteras doceat, [22]insertas idolorum [23]praedicationes sine dubio, dum docet, commendat, dum tradit, affirmat, dum commemorat, testimonium dicit. Deos ipsos hoc nomine obsignat, cum lex prohibeat, ut diximus, deos pronuntiari et nomen hoc in vano [24]conlocari. Hinc prima diabolo fides aedificatur ab initiis erudi tionis. Quaere, an idololatriam committat qui de idolis catechizat. At cum fidelis haec discit, si iam sapit [25]quid sit, neque recipit neque admittit, multo magis si [26]nondum sapit. Aut ubi [27]coeperit [28]sapere, [29]prius sapiat oportet quod prius didicit, id est de deo et fide. Proinde illa respuet nec recipiet, et erit tam tutus, quam qui sciens venenum ab ignaro accipit nec bibit. Huic necessitas ad excusationem deputatur, quia aliter discere non potest. Tanto autem facilius est litteras non docere quam non discere, quanto et reliqua scholarum de publicis [30]ac propriis sollemnitatibus inquinamenta facilius discipulus fidelis non adibit quam magister non frequentabit.

Exod. XXIII, 13.

Cap. XI. [1]De generationibus [2]si cetera delictorum recogitemus, inprimis cupiditatem radicem omnium malorum qua quidam irretiti circa fidem naufragium sunt passi [3](quamvis et [4]idololatria ab eodem apostolo dicta sit cupiditas), tum mendacium cupiditatis ministrum (taceo de periurio, quando ne iurare quidem liceat) — negotiatio servo dei apta est? Ceterum si cupiditas [5]abscedat, quae est causa adquirendi? Cessante causa [6]adquirendi non erit necessitas nego-

18. instituetur *Ios. Scaliger.* 19. quemcumque *Aβ.* 20. litteraturiae *AB.* 21. Fideles litteras *B.* 22. insertas *Cab. Salmasius in Solin. p.* 789. inserta *Fulv. Ursinus.* infertas *Fr. Iunius.* incertas *AB.* 23. praedicationes *ABb.* praedicatione *Ca. Fulv. Ursinus, Salmasius, Fr. Iunius.* praedicationis *Ios. Scaliger.* 24. conlocari *Aβ.* 25. quid sit *ego.* qui sit *libri omnes.* 26. nondum *ABCa.* dudum *b.* 27. ceperit *b.* 28. capere *AB.* 29. prius sapit quod *Ios. Scaliger.* 30. ac propriis *b. Fulv. Ursinus.* et propriis *Fr. Iunius, Ios. Scaliger.* propriis *ABCa.*

Cap. XI. 1. De generationibus *ABC. Fr. Iunius, Ios. Scaliger.* Degenerabimus *a.* De gravioribus *Latinius.* De negotiationibus *b. Desid. Heraldus ad Arnob. p.* 97. *ed. LB.* De negotiatione vero *Fulv. Ursinus, prob. Desid. Heraldo.* 2. si cetera *ABCa. Fulv. Ursinus, Fr. Iunius, Desid. Heraldus.* cetera *b. Ios. Scaliger.* 3. quum his et *Desid. Heraldus.* 4. idolatria *Aβ.* 5. abscedat dat *C.* 6. adquirendi noverit causa *A.*

tiandi. Sit nunc aliqua iustitia quaestus, secùra de cupiditatis et mendacii observatione, in crimen offendere idololatriae eam opinor, quae ad ipsam idolorum animam et spiritum pertinet, quae omne daemonium saginat. [7]Sane, non illa principalis [8]idololatria? Viderint, si [9]eaedem merces, [10]tura dico et cetera peregrinitatis sacrificium idolorum etiam hominibus ad pigmenta medicinalia, nobis quoque insuper ad solatia sepulturae usui sunt. Certe cum pompae, cum sacerdotia, cum sacrificia idolorum de periculis, de damnis, de incommodis, de cogitationibus, de discursibus [12]negotiationibusve instruuntur, quid aliud quam procurator idolorum demonstraris? Nemo contendat posse hoc modo omnibus negotiationibus controversiam fieri. Graviora delicta quaeque pro magnitudine periculi diligentiam extendunt observationis, ut non ab his tantum abscedamus, sed et ab iis per quae fiunt. Licet enim ab alio fiat, non interest, [13]si per me. In nullo necessarius esse debeo alii, cum facit quod mihi non licet. Ex hoc, quod vetor facere, intellegere debeo curandum mihi esse, ne fiat per me. De nunc in alia causa non levioris reatus praeiudicium istud observo. Nam quod mihi de stupro interdictum sit, aliis ad eam rem nihil aut operae aut conscientiae exhibeo. Nam quod ipsam carnem meam a lupanaribus segregavi, agnosco me neque lenocinium neque id genus [14]locorum alterius causa exercere posse. Sic et homicidii interdictio ostendit mihi lanistam quoque [15]ab ecclesia arceri: [16]nec per se non faciet quod faciendum [17]alio subministrat. Ecce magis proximum praeiudicium. Si publicarum victimarum redemptor ad fidem accedat, permittes [18]ei in eo negotio permanere? Aut si iam fidelis id agere susceperit, retinendum [19]in ecclesia putabis? Non opinor, nisi si quis et de turario dissimulabit. Scilicet ad alios pervenit procuratio sanguinis, ad alios odorum. Si, antequam idola in saeculo essent, his mercibus adhuc informis idololatria transigebatur, si et nunc fere sine idolo opus idololatriae incendiis odorum perpetratur, [20]et quid maioris operae et erga daemonia turarius. Nam facilius [21]sine idolo idololatria, quam sine [22]turarii merce. Ipsius fidei conscientiam perrogemus. [23]Quo ore

7. Sane non *ABb*. An non *Ca*. 8. idolalatria *Aβ*. 9. eadem *AB*. 10. tura *A*, *ubicumque nihil adnotavero*. 11. ad sacrificium *b*. *Fr. Iunius*, *La Cerda*. 12. negotionibustuae *Aβ*. negationibstuae *Aφ*. 13. nisi per *Fr. Iunius*. 14. locorum *AB*. lucrum *reliqui*. 15. ab eclesi *Aφ*. *Notat Hildebrandus syllabam in eraseam esse*. ab eclea *Aβ*. 16. nec posse non *AB*. 17. alio *A*. alios *B*. alis *reliqui*. 18. ei meo negotio *Aβ*. 19. eclesia *Aβ*. 20. et quid *ego*. et quid *libri omnes*. 21. sine idolo idololatria *b*. *ex emendatione La Cerdae*. sine idololatria *reliqui omnes*. 22. turarius A., *ubicumque nihil adnotavero*. 23. per *ABCab*. per *Latinius*.

Christianus turarius, [24]si per templa transibit, quo ore fumantes aras despuet et exsufflabit, quibus ipse prospexit? Qua constantia exorcizabit alumnos suos, quibus domum suam [25]cellarium praestat? Ille quidem si excluserit daemonium, non sibi placeat de fide. Neque enim inimicum exclusit. Facile debuit de eo impetrare, quem quotidie pascit. Nulla igitur ars, nulla professio, nulla [26]negotiatio, quae quid aut instruendis aut formandis idolis administrat, carere poterit titulo idololatriae; nisi si aliud omnino interpretemur [27]idololatrian, quam famulatum idolorum colendorum.

Cap. XII. Male nobis de necessitatibus humanae exhibitionis supplaudimus, si post fidem obsignatam dicimus: Non habeo quo vivam. Iam hic enim plenius illi abruptae propositioni respondebo. Sero dicitur. Ante enim fuit deliberandum, ex similitudine providentissimi aedificis illius, qui prius sumptus operis cum viribus [1]suis supputat, ne, ubi [2]coeperit, [3]defunctus postea erubescat. Sed et nunc habes dicta domini [4]exempla adimentia tibi omnem causatio-
Matth. V, 3. nem. Quid enim dicis? Egebo. Sed felices egenos dominus ap-
pellat. Victum non habebo: sed Nolite, inquit, cogitare de victu;
Matth. VI, 25. 28. et vestitus habemus exemplum lilia. Substantia mihi opus erat:
Luc. XVIII, 22. atquin omnia vendenda sunt et egentibus dividenda. Sed filiis et posteritati providendum: nemo aratro manum imponens et retro
Luc. IX, 62. spectans aptus est [5]operi. Sed conditionalis eram: nemo duobus
Matth. VI, 24. dominis servire potest. Si vis domini discipulus esse, [6]crucem
Matth. XVI, 24. tuam tollas et dominum sequaris necesse est, id est, angustias et cruciatus tuos, vel corpus solum, [7]quod in modum crucis est. Parentes, coniuges, liberi propter deum relinquendi erunt. De artibus et negotiationibus et de professionibus etiam liberorum et parentum causa [8]dubitas? Iam tunc demonstratum est nobis et [9]pignera et artificia et negotia [10]propter dominum derelinquenda,
Matth. IV, 21. 22. cum [11]Iacobus et [12]Ioannes vocati a domino et patrem navemque
Matth. IX, 9. derelinquunt, cum [13]Matthaeus de [14]teloneo suscitatur, cum etiam
Matth. VIII, 12 sqq. sepelire patrem tardum fuit fidei. Nemo eorum, quos dominus
Luc. IX, 59. allegit, Non habeo, dixit, quo vivam. Fides famen non timet. Scit

24. quo ore fumantes *ABCab*. fumantes *alii ex propositione Rigaltii*. 25. cellarium *ABb*. cellariam *reliqui*. 26. negociatio *AβB*. 27. idololatrian *A*. idoloatriam *reliqui*.

Cap. XII. 1. sui *A*. 2. ceperit *b*. 3. defunctus *ABCa*. defectus b. *Fr. Iunius*. 4. et exempla *b*. *Fulv. Ursinus*. 5. operi. Sed *b*. Operis et *AB*. Opera et *Ca*. 6. crucem *om. A*. 7. quod in modum crucis est *b*. quod in modum Christus (χρς *A*.) est *AB*. quod in domum Christi est *Ca*. quod in dominio Christi est *Fr. Iunius*. quod in modum Christi est *La Cerda*. 8. dubitas *inducit Ios. Scaliger*. 9. pignera *ABC*. pigtora *reliqui*. 10. propter dño *A*. 11. Iacob *A*. 12. Iohannes *A*. 13. Maitheus *A*. 14. theloneo *A*.

etiam famem non minus sibi [15]contemnendam propter deum, quam omne mortis genus. Didicit non respicere vitam, quanto magis victum? Quotusquisque haec adimplevit? Sed quae penes homines difficilia, penes deum facilia. Si tamen nobis de mansuetudine et clementia dei blandiamur, ut non usque ad idololatriae [16]affinitates necessitatibus largiamur, sed omnem [17]afflatum eius vice pestis etiam de longinquo [18]devitemus, non in his tantum quae praemisimus, sed in universa serie humanae superstitionis, sive deis suis, sive defunctis, sive regibus mancipatae, ut ad eosdem spiritus immundos pertinentis, modo per sacrificia et sacerdotia, modo per spectacula et hoc genus, modo per festos dies. Luc. XVIII 26. 27.

Sed de sacrificiis et de [1]sacerdotiis quid loquar? De spectaculis autem et voluptatibus eiusmodi summ iam volumen implevimus. Hoc loco retractari oportet de festis diebus et aliis extraordinariis [2]sollemnitatibus, quas interdum [3]lasciviae, interdum timiditati nostrae subscribimus adversus [4]fidem disciplinamque communem. De hoc quidem [5]primo consistam, an cum ipsis quoque nationibus communicare in [6]huiusmodi servus dei debeat, sive habitu, sive victu, vel quo alio genere laetitiae earum. Gaudere cum gaudentibus et flugere cum lugentibus, de fratribus dictum est ab apostolo ad unanimitatem cohortante. Ceterum ad haec nihil communionis est lumini et tenebris, vitae et morti, aut scindimus quod est scriptum: Saeculum gaudebit, vos vero lugebitis. Si cum saeculo [7]gaudemus, verendum est, ne cum saeculo et lugeamus. [8]Saeculo autem gaudente lugeamus, et saeculo [9]postea lugente gaudebimus. Sic et [10]Eleazar apud inferos in [11]sinu Abrahae refrigerium consecutus, contra dives in tormento ignis constitutus, alternas malorum [12]et bonorum vices aemula retributione compensant. Sunt quidam dies munerum, quae apud alios honoris titulum, apud alios [13]mercedis debitum expungunt. [14]Nunc ergo, inquis, recipiam meum, vel rependam alienum. Si hunc morem sibi homines de superstitione consecraverunt, tu extraneus ab omni eorum vanitate, quid participas idolothyta [15]sollemnia, quasi tibi quoque praescriptum sit de die, quominus id, quod homini debes Cap. XIII. Rom. XII, 15. II. Cor. VI, 14. Ioan. XVI, 20.

15. contempnendam *A*. 16. affinitates *Aβ*. adfinitates *reliqui*. 17. afflatum *Aβ*. adflatum *reliqui*. 18. vitemus *A*.

Cap. XIII. 1. et sacerdotiis *om. Aφ*. 2. sollemnitatibus *Aβ*. 3. lasciviae interdum *om. A*. 4. fidem disciplinamque communem. De hoc *ABmg*. fidei disciplinam communicantes nationibus in idolicis rebus *BCab*. 5. prima *A*. 6. huius mundi servus dei *A*. 7. gaudebimus, verendum *Aβ*. 8. Saeculo autem gaudente lugeamus *om. Aβ*. *Mox idem liber habet* sed saeculo. 9. postea gaudente gaudebimus *Aφ*. 10. Eleazar *ABC*. Lazarus *ab*. 11. sinus *A*. 12. et bonorum *om. Aβ*. 13. mercedis titulum expungunt *A*. 14. Non ergo *Bmg*. 15. sollemnia *Aβ*.

vel tibi ab homine debetur, citra diei observationem luas vel recipias. Da [17]formam, in quam velis agi tecum. Cur enim et lateas, cum ignorantia alterius tuam conscientiam contamines? [18]Si non ignoraris quod sis Christianus, [19]temptaris et contra conscientiam alterius agis tamquam non Christianus: [20]sin vero et dissimulaberis, [21]temptatus addictus es. Certe sive hac sive illac, reus es confusionis [22]in deo. Qui autem confusus super me fuerit pe-
Matth. X, 32 sq. Luc. IX, 26. nes homines, et ego confundar super illo, inquit, penes patrem meum, qui est in caelis.

Cap. XIV. Sed enim plerique iam induxerunt animo [1]agnoscendum esse, [2]si quando, quae ethnici, faciunt, ne nomen blasphemetur. Porro blasphemia, quae nobis [3]omni modo devitanda est, haec opinor est, [4]si qui nostrum ad iustam blasphemiam ethnicum deducat aut fraude aut iniuria aut contumelia aliave materia [5]dignae querelae, in qua nomen merito percutitur, ut merito irascatur [6]et
Rom. II, 24. Ies. LII, 5. dominus. Ceterum si de omni blasphemia dictum est, [7]Vestra
Ezech. XXXVI, 20. causa nomen meum blasphematur, perimus universi, cum totus circus [8]scelestis suffragiis nullo merito nomen lacessit. Desinamus, et non blasphemabitur. [9]Immo dum sumus, blasphemetur; in observatione, non in exorbitatione disciplinae; dum probamur, [10]non dum reprobamur. [11]O blasphemiam martyrii [12]adfinem, quae tunc me testatur [13]Christianum, cum [14]propter ea me detestatur! Benedictio est nominis maledictio custoditae disciplinae. Si hominibus,
Gal. I, 10. inquit, [15]vellem placere, servus Christi non essem. Sed idem alibi iubet, omnibus placere curemus. Quemadmodum ego, inquit, omni-
I. Cor. X, 33. bus per omnia placeo. Nimirum [16]Saturnalia et Kalendas Ianuarias celebrans hominibus [17]placebat? an modestia [18]et patientia? an gravitate, an humanitate, an integritate? Proinde cum dicit,

16. vel respicias *A.* 17. formam qualem vis *A.* formam qua vis *b.* 18. Si non *ABCab.* Non, si *Havercampus.* 19. temptaris *A. los. Scaliger verba* si non ignoraris quod sis Christianus *collocatpost* tamquam non Christianus. 20. sin vero et dissimulaberis *ego.* sin vero et dissimulaveris *Latinius, Fr. Iunius.* Enimvero et dissimulaberis *ABC.* Enimvero etsi simulaveris *a.* 21. temptatus *A.* 22. in domino (dño *A.*) *Ab.* in deo *BCa.* deo *Fr. Iunius.*

Cap. XIV. 1. agnoscendam esse *A.* ad cognoscendam esse *B.* ignoscendum esse *Cab.* id ignoscendum esse *Fulv. Ursinus.* 2. si quando quae *b.* si quandoque *A.* si quandoque et *B.* quandoque his quae *Ca.* 3. omni modo *A.* omnino *reliqui.* 4. si qui *Aφ.* si quis (*Aβ*) *reliqui.* 5. digna quae cui non inmerito irascatur A. 6. ei dominus *Leopoldus.* 7. vestri causa *ABmgab.* vae, cuius causa *BC.* 8. caelestis *Bmg.* 9. Immo dum sumus blasphemetur in observatione *ABCa.* Immo blasphemetur, dum sumus *b.* 10. nondum *B. Verba* non dum reprobamur *om. A.* 11. O blasphemiam *b. Fulv. Ursinus.* ob blasphemiam *ABCa.* 12. adfinem *Aβ.* affinem *Cab.* ad finem *B.* 13. Cristianum *Aφ.* 14. propterea me *Fr. Iunius, La Cerda.* propter eam *libri omnes.* 15. velim *A.* 16. siturnalia *Aβ.* 17. placeat *Aφ. manu secunda.* 18. et patientia *om. A.*

[19]Omnibus omnia factus sum, [20]ut omnes lucrifaciam, [21]numquid I. Cor. IX, 22.
idololatris [22]idololatres? [23]numquid ethnicis ethnicus? numquid saecularibus saecularis? Sed etsi non prohibet nos conversari cum idololatris et adulteris et ceteris criminosis, dicens, [24]Ceterum de I. Cor. V, 10.
mundo [25]exiretis, non utique eas habenas conversationis [26]immittit, ut, quoniam [27]necesse est et convivere [28]nos et commisceri cum peccatoribus, [29]idem et compeccare possimus. [30]Ubi est [31]commercium vitae, quod apostolus concedit, [32]ibi peccare, quod nemo permittit. Licet convivere cum ethnicis, [33]commori non licet. Convivamus [34]cum omnibus; [35]conlaetemur ex communione naturae, non superstitionis. [36]Pares anima sumus, non [37]disciplina, compossessores mundi, non erroris. Quod si nobis nullum ius [38]est communionis [39]in huiusmodi cum extraneis, quanto scelestius est haec inter fratres [40]frequentare. Quis hoc sustinere aut defendere potest? Iudaeis dies suos festos exprobrat spiritus sanctus. Sabbata, inquit, vestra et [41]neomenias [42]et ceremonias odit anima mea. Ies. I, 14.
Nobis, quibus sabbata extranea sunt et [43]neomeniae et feriae [44]a deo aliquando dilectae, Saturnalia et Ianuariae et Brumae et Matronales frequentantur, munera commeant, [45]strenae, consonant lusus, convivia constrepunt. O melior [46]fides nationum in suam sectam, quae nullam sollemnitatem Christianorum sibi vindicat! Non dominicum diem, non pentecosten, etiamsi nossent, [47]nobiscum communicassent; timerent enim, ne Christiani viderentur. Nos ne ethnici pronuntiemur, non veremur. Si quid et carni indulgendum est, habes; [48]non dicam tuos dies tantum, sed et plures. Nam ethnicis semel annuus dies quisque festus est, [49]tibi octavo quoque die. [50]Excerpe singulas sollemnitates nationum et in ordinem exsere: [51]pentecosten implere non poterunt.

Sed luceant, inquit, [1]opera [2]vestra. At nunc [3]lucent tabernae Cap. XV.

19. Omnibus omnia *ABb*. Omnia omnibus *Ca*. 20. ut omnibus lucrifaciam *A*. 21. numquid *Aβ*., *et ita in sequentibus*. 22. idololatres *om. A*. 23. numquid ethnicis et numquid *A*. 24. Caeterum *AβB*. 25. exissetis *a*. 26. immittit, ut *Petr. Ciacconius, prob. Fr. Iunio, La Cerda*. immutat *libri omnes*. 27. necesse est *A*. necesse sit *reliqui*. 28. nos commisceri *A*. nos commiscere *a*. 29. idem et compeccare *Ab*. idem et cum peccare *B*. ideo et cum eis peccare *Ca*. 30. Ubi est *AB*. Ibi est *Cab*. 31. commertium *Aβ*. 32. ibi *Ab*. sibi *B*. hic *Ca*. 33. commori *BCab*. commoveri *A*. 34. cum omnibus *Cab*. communibus *AB*. 35. laetemur *A*. 36. Paris animae *A*. 37. disciplinae *A*. 38. est *ab*. esset *AB*. *Omittit C*. 39. in huismodi cum *A*. in eiusmodi cum *Cab*. in eius modicum *B*. 40. frequentari *Fr. Iunius*. 41. numenia *A*. 42. et ceremonias *om. A*. 43. numenie *A*. 44. a deo aliquando *Aβ*. 45. et strenae *Ios. Scaliger, Fr. Iunius*. 46. fides *om. A*. 47. nobiscum non communicassent *Ca*. 48. non dicam tuos *BCa*. non dicam duos *Latinius*. non dicam suos *Petr. Ciacconius, prob. Fr. Iunio*. non tamen *Ab*. 49. tibi octavo quoque die. *BCa. Omittit A*. festus est, tibi octavus quisque dies *b. Fr. Iunius*. 50. exsere (exere *Bmg*.) *ABmgb*. texe *BCa*. 51. pentecostem *B*.

Cap. XV. 1. operae *A*. 2. vestra *om. A*. 3. lucent *b. Latinius*. luceant *ABCa*.

Matth. V, 16. et ianuae nostrae. Plures iam [4]invenias ethnicorum fores sine lucernis et laureis, quam Christianorum. De ista quoque specie quid videtur? Si idoli honor est, sine dubio idoli honor idololatria est. Si hominis causa est, recogitemus omnem [5]idololatrian in hominis causam esse. Recogitemus omnem [6]idololatrian in homines esse culturam, [7]cum ipsos deos nationum homines retro fuisse etiam apud suos constet. Itaque nihil interest, superioris an huius saeculi viris superstitio ista praestetur. Idololatria non propter personas, quae [8]opponuntur, sed propter officia ista damnata est, quae ad [9]daemonas pertinent. Reddenda sunt Caesari
Matth. XXII, 21. Luc. XX, 25. quae sunt Caesaris. Bene quod apposuit: et quae sunt dei deo. Quae ergo sunt Caesaris? Scilicet de quibus tunc consultatio movebatur, praestandusne esset census Caesari, an non. [10]Ideo et monetam ostendi sibi dominus postulavit, et de imagine, cuius esset, requisivit, et cum audisset Caesaris, Reddite, ait, quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt dei deo, id est imaginem Caesaris Caesari, quae in [11]numo est, et imaginem dei deo, quae in homine est, ut Caesari quidem pecuniam reddas, deo temetipsum. Alioquin, quid erit dei, si omnia Caesaris? Ergo, inquis, honor dei est lucernae pro foribus et laurus in postibus? Non utique quod dei honor est, sed quod eius, qui pro deo [12]eiusmodi officiis honoratur, quantum [13]in manifesto est, salva operatione quae est in occulto, ad daemonia perveniens. Certi [14]enim esse debemus, [15]si quos latet per ignorantiam litteraturae saecularis, etiam [16]ostiorum deos apud Romanos, Cardeam a cardinibus [17]appellatam, et Forculum a foribus, et Limentinum a limine, et ipsum Ianum a ianua: et utique scimus, licet nomina inania atque conficta sint, cum tamen in superstitionem deducuntur, rapere ad se daemonia et omnem spiritum immundum per consecrationis obligamentum. Alioquin daemonia nullum habent nomen [18]singillatim, sed ibi nomen inveniunt, ubi et pignus. Etiam apud Graecos Apollinem [19]*Θυραῖον* et Antelios daemonas ostiorum praesides legimus. Haec igitur ab initio praevidens spiritus sanctus etiam [20]ostia in superstitionem [21]ventura praececinit per antiquissimum [22]propheten Enoch. Nam [23]et alia ostia in balneis adorari videmus. Si au-

4. invenias *A*. invenies *reliqui*. 5. idololatrian *A*. idololatriam *reliqui*. 6. idololatrian *A*. idololatriam *reliqui*. 7. cum et ipsos *Ab*. 8. oppouuntur *ABCa*. apponuntur *b. Latinius*. 9. daemonas *Ab*. daemones *reliqui*. 10. Ideo monetam *A*. 11. numo *A*. nummo *reliqui*. 12. eiusmodi *ABCa*. huiusmodi *b*. 13. in manifesta est operatione *A*. 14. enim *om. A*. 15. si quo *A*. 16. hostiorum *Aφ*. 17. pellatam *A*. 18. singillatim *Ab*. singulatim *reliqui*. 19. *θυραῖον BCa*. Thyraeum *b*. tyreum *A*. 20. hostia *Aφ*. 21. venturam *B*. 22. prophenenoch *Aφ*. 23. et alias *b*. *in secundis curis*.

tem [24] sunt [25] qui in [26] ostiis [27] adorentur, ad eos et lucernae et laureae pertinebunt. Idolo feceris, [28] quicquid ostio feceris. Hoc in loco ex auctoritate quoque dei contestor, quia nec tutum est subtrahere [29] quodcumque uni fuerit ostensum utique omnium causa. Scio fratrem per visionem eadem nocte castigatum graviter, quod ianuam eius subito [30] adnuntiatis gaudiis publicis servi [31] coronassent. Et tamen non ipse coronaverat aut praeceperat; nam ante processerat, et regressus [32] reprehenderat factum. Adeo apud deum in huiusmodi etiam [33] de disciplina familiae nostrae [34] aestimamur. Iactat quod [35] attineat ad honores regum vel imperatorum, satis praescriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere secundum apostoli praeceptum subditos magistratibus et principibus Rom. XIII, 7. et potestatibus, sed intra limites disciplinae, quousque ab idololatria separamur. Propterea enim et illud exemplum trium [36] fratrum Dan. III, 12 sq. praecucurrit, qui, alias obsequentes erga regem [37] Nabuchodonosor, honorem imaginis eius constantissime respuerunt, probantes [38] idololatriam esse quicquid [39] ultra humani honoris modum ad instar divinae sublimitatis [40] extollitur. Sic et Daniel, [41] cetera Dario subnixus, tamdiu fuit in officio, quamdiu a periculo disciplinae vacaret. Nam Dan. VI, 5 sq. [42] ne id subiret, non magis leones regios timuit, quam [43] illi regios ignes. [44] Accendant igitur [45] quotidie lucernas, quibus lux nulla est, [46] affigant postibus lauros postmodum arsuras, quibus ignes imminent: illis [47] competunt et testimonia tenebrarum et auspicia poenarum. Tu lumen es mundi et arbor virens semper. Si templis renuntiasti, ne feceris templum ianuam tuam. Minus dixi: si lupanaribus renuntiasti, ne indueris [48] domui tuae faciem novi lupanaris.

Circa officia vero privatarum et communium [1] sollemnitatum, Cap. XVI. ut togae purae, ut sponsalium, ut [2] nuptialium, ut nominalium, nullum putem periculum observari de flatu [3] idololatriae, [4] quae intervenit. Causae enim sunt considerandae, quibus praestatur officium. Eas mundas esse opinor per semetipsas, quia neque vesti-

24. sunt *AB*. eorum sunt *reliqui*. 25. qui *Ios. Scaliger*. quae *libri omnes*. 26. in hostiis *A*. 27. adornentur *Fr. Iunius, La Cerda*. 28. quicquid *Aβ*. 29. quodcumque *Aβ*. 30. adnuntiatis *AβB*. 31. coronarint *A*. 32. reprehenderat *AbCa*. deprehenderat *b. Latinius*. 33. de disciplina *ego*. disciplina *libri omnes*. 34. aestimamur *ABb*. aestimatur *Ca*. 35. attinet *Fr. Iunius*. 36. fratrum *A*. 37. Nabucodonosor *A*. 38. idololatrian *Aφ*. idololatriam *reliqui*. 39. ultra om. *Ab*. 40. extollit *Ab*. 41. caetera *Aβ*. 42. ne id *AB*. id ne *reliqui*. 43. illi *ABmgCab*. ille *B*. 44. Accedant *A*. 45. cotidie *B. pro more*. 46. affigant *A*. adfigant *B*. 47. competant testimonia aut auspicia *A*. 48. domui *AB*. domi *reliqui*.

Cap. XVI. 1. sollemnitatum *Aβ*. 2. nuptiarum *Bmg*. 3. idolatriae *A*. 4. quae om. *A*.

tus virilis neque [5]anulus aut coniunctio maritalis de alicuius idol honore descendit. Nullum denique cultum a deo maledictum in-
Deut. XXII, 5. venio, nisi muliebrem in viro. Maledictus enim, inquit, omnis qui muliebribus induitur. Toga vero etiam [6]appellationis virilis est. Nuptias quoque celebrari non magis deus prohibet quam nomen imponi. Sed his accommodantur sacrificia. [7]Sim vocatus [8]nec adsacrificii sit titulus officii, et operae meae expunctio [9]quantum sibi libet. [10]Utinam quantum sibi quidem, nec videre [11]possemus quae facere nobis nefas est. Sed quoniam ita [12]malus [13]circumdedit saeculum idololatria, licebit adesse in quibusdam, quae nos homini, non idolo, officiosos habent. Plane ad sacerdotium et sacrificium vocatus non ibo (proprium enim idoli [14]officium est), sed neque consilio neque sumptu [15]aliave opera in eiusmodi fungar. Si propter sacrificium vocatus adsistam, ero particeps idololatriae: si me alia causa coniungit sacrificanti, ero tantum spectator sacrificii.

Cap. XVII. Ceterum quid facient servi vel [1]liberi fideles, item officiales sacrificantibus dominis vel patronis vel praesidibus [2]suis adhaerentes? Sed si [3]merum quis sacrificanti tradiderit, immo [4]si verbo quoque aliquo sacrificio necessario adiuverit, minister habębitur idololatriae. Huius regulae memores etiam magistratibus [5]et potestatibus officium possumus reddere secundum patriarchas et ceteros maiores, qui regibus idololatris usque ad finem idololatriae apparuerunt. Hinc proxime disputatio [6]oborta est, an servus dei alicuius dignitatis aut potestatis administrationem capiat, si ab omni specie idololatriae intactum se aut gratia aliqua aut astutia etiam praestare possit, secundum quod et Ioseph et Daniel mundi ab idololatria et dignitatem et potestatem [7]administraverunt [8]in ornamento et purpura praefecturae totius Aegypti sive Babyloniae. [9]Cedamus itaque succedere alicui posse, ut in quoquo honore [10]in solo honoris nomine incedat, neque sacrificet, neque sacrificiis

5. anulus *AβB*. 6. appellationis *ABb*. appellatione *Ca*. 7. Sim vocatus *Ab*. si invocatus *B*. Si in vocatu *Ca*. si sim vocatus *Fulv. Ursinus, La Cerda*. Si nec in vocatu *Latinius, Fr. Iunius*. 8. nec adsacrificii sit *b*. nec ad sacrificiis sit *A*. nec in sacrificiis *BCa. Fulv. Ursinus, La Cerda, Latinius, Fr. Iunius*. 9. quantum sibi libet *Ab*. quae tum sibi libet *B*. quid tum? si libet *Ca*. 10. Utinam quantum sibi quidem *Ab*. Utinam quidem *reliqui*. 11. possemus *Ab*. possimus *reliqui*. 12. malis *Ca*. 13. circumdedit saeculum *Aβ*. 14. est officium *A*. 15. alia vera opera *A*.

Cap. XVII. 1. liberti *b, Fr. Iunius*. 2. suis *om. Ab*. 3. mirum quis (quid *Aφ*.) sacrificantis *A*. 4. si vero quoque aliquos (alios quos *Aφ*.) *A*. 5. et potestatibus *om. A*. 6. oborta *ABb*. suborta *Ca*. 7. administraverint *B*. 8. in ornamento et purpura praefecturae *ego*. in ornamento praefecturae *b*. in ornamento extrae *A*. et in ornamento et purpura extitere *Fr. Iunius*. in ornamento et purpura extitere *reliqui*. 9. Cedamus *Ab*. Credamus *reliqui*. 10. in solo honoris *Ab. Ios. Scaliger*. ut in solo honoris *reliqui*.

auctoritatem suam accommodet, non hostias locet, non [11]curas templorum deleget, non vectigalia eorum procuret, non [12]spectacula edat de suo aut de publico aut edendis praesit, nihil sollemne pronuntiet vel edicat, ne iuret quidem; iam vero quae sunt potestatis, [13]neque iudicet de capite alicuius vel pudore — feras enim de pecunia — neque damnet neque praedamnet, neminem vinciat, neminem recludat aut torqueat, si haec credibile est fieri posse.

Iam vero de solo suggestu et [1]apparatu honoris retractandum. Cap. XVIII. Proprius habitus uniuscuiusque est, tam ad usum quotidianum, quam ad honorem et dignitatem. Igitur purpura illa et aurum cervicis ornamentum eodem more apud Aegyptios et Babylonios insignia erant dignitatis, quo more nunc praetextae vel trabeae vel palmatae et coronae aureae sacerdotum provincialium, sed non eadem condicione. Tantum enim honoris nomine [2]conferebantur his, qui familiaritatem regum merebantur. Unde et purpurati [3]regum vocabantur a purpura, sicut apud nos a toga candida [4]candidati, sed non ut suggestus ille sacerdotiis quoque aut aliquibus idolorum officiis adstringeretur. Nam si ita esset, utique tantae sanctitatis et constantiae viri statim habitus inquinatos recusassent, statimque apparuisset Danielem idolis non deservisse, nec Belem nec draconem colere, quod [5]multo postea apparuit. Simplex igitur purpura illa nec iam dignitatis [6]erat, sed ingenuitatis apud barbaros insigne. [7]Quemadmodum enim et Ioseph, qui servus fuerat, et Daniel, qui per captivitatem [8]statum verterat, civitatem Babyloniam et [9]Aegyptum sunt consecuti per habitum barbaricae ingenuitatis, sic penes nos quoque [10]fideles, si necesse fuerit, poterit [11]et pueris praetexta concedi [12]et puerilis stola, nativitatis insignia, non potestatis, generis, non honoris, ordinis, non superstitionis. [13]Ceterum purpura vel cetera insignia dignitatum et potestatum insertae dignitati et potestatibus idololatriae ab initio dicata habent profanationis suae maculam, cum praeterea ipsis etiam idolis [14]induantur praetextae et trabeae et laticlavi, fasces quoque et virgae praeferantur, et merito. Nam daemonia magistratus sunt [15]saeculi huius; unius collegii in-

11. curas temporum *Aβ*. 12. spectaculedat *Aβ*. 13. neque iudicia de capite alicuius vel pudore ferat, etiam de pecunia *Fr. Iunius*.

Cap. XVIII. 1. appratu *Aφ*. 2. conferebantur his *b*. conferebatur is *A*. conferebatur his *BCa*. 3. regum memorabantur a purpura *A*. 4. candida *om. A*. 5. multo poste *A*. 6. erat, sed ingenuitatis *om. A*. 7. Quemadmodum *ab*. Quemadmodo *Aβ*. Quodammodo *Aφ BC*. 8. statim *B*. 9. Aegyptiam *b*. 10. fideli *Ab*. 11. et puerilis praetexta *b*. 12. et puerilis stola *ABb*. et puellis stola *Ca*. 13. Caeterum *Aβ*. 14. induantur *b*, *Latinius*. inquantum *BCa*. *Omittit A*. 15. seculi. huius collegii *b*.

signia fasces et purpuras gestant. Quid ergo proficies, si suggestu quidem utaris, opera [16]eius vero non administres? Nemo [17]in immundis mundus videri potest. Tunicam si induas inquinatam per se, poterit forsitan illa non inquinari per te, sed tu per illam mundus esse non poteris. Iam [18]nunc qui de Ioseph et Daniel argumentaris, scito, non semper comparanda esse vetera et nova, rudia et polita, coepta et explicita, servilia et liberalia. Nam illi etiam [19]condicione servi erant: tu vero [20]nullius servus, in quantum solius Christi, qui te etiam captivitate saeculi liberavit, [21]ex forma dominica agere debebis. Ille dominus in humilitate [22]et ignobilitate in-
Luc. IX, 58. cessit [23]domicilio incertus: nam Filius, inquit, hominis non habet
Matth. XI, 8. ubi [24]caput collocet; vestitu incultus, neque enim dixisset, Ecce qui teneris vestiuntur, in domibus regum sunt; vultu denique et
Es. LIII, 2. aspectu inglorius, [25]sicut et Esaias pronuntiaverat. Si [26]potestatis ius quoque nullum ne in suos quidem exercuit, quibus sordido ministerio functus est, si [27]regem denique fieri conscius sui regni refugit, plenissime dedit formam suis [28]derigendo omni fastigio et suggestu [29]quam dignitatis quam potestatis. Quis enim magis [30]his usus fuisset, quam dei filius? Quales et quanti eum fasces producerent, qualis purpura [31]de humeris eius floreret, quale aurum de capite radiaret, nisi gloriam saeculi alienam et sibi et suis iudicasset? [32]Igitur quae noluit, reiecit, [33]quae reiecit, damnavit, quae damnavit, in pompa diaboli deputavit. Non enim damnasset, nisi non sua: alterius autem esse non possent, nisi diaboli, quae dei non sunt. Tu si diaboli pompam eierasti, quicquid ex ea attigeris, id scias esse idololatrian. Vel hoc te commonefaciat omnes huius saeculi potestates et dignitates non solum alienas, verum et [34]inimicas dei esse, quod per illas adversus dei servos supplicia [35]consulta sunt, per illas et poenae ad impios paratae [36]ignorantur. [37]Sed et nativitas et substantia tua molestae tibi sunt adversus [38]idololatrian. Ad evitandum remedia deesse non

16. eius vero *AB*. vero eius *Cab*. 17. in immundis *b*. inmundis *A*. immundis *reliqui*. 18. nunc quid (numquid *Αφ*.) Ioseph *A*. 19. condicione servi *ABb*. servi conditione *Ca*. 20. nullius inquilinatum solius *A*. nullius servus in quantum solus *B*. 21. ex forma *Ab*. et forma *reliqui*. 22. et ignobilitate *om. A*. 23. domicilii *Petr. Ciacconius*. 24. caput suum collocet *a*. 25. sicut Esaias *A*. 26. potestatis ius quoque nullum *Ab*. potestatem quoque nullam *reliqui*. 27. regem *Ab*. regem se *reliqui*. 28. derigendo *Fr. Iunius*. dirigendo *libri omnes*. 29. quam dignitatis *Ab*. tam dignitatis *reliqui*. 30. his *BCa*. iis *Ab*. 31. de umeris *A*. 32. Igitur quae *BCa*. Igitur quam *Ab*. 33. quam reiecit quam damnavit damnavit *A*. quam reiecit damnavit, quam damnavit *b*. 34. inimica dei *A*. 35. convulta sunt *A*. 36. ignorantur *ABCa*. irrogantur *b*, *Latinius*, *Fr. Iunius*. 37. Sed et *BCa*. Sed *reliqui*. 38. idololatrian *A*. idololatriam *reliqui*. *Ita etiam supra*. *Post vocem* evitandum *liber Agobardi pergit verbis* de minutiloquio aristotilis *in libri De Anima cap*. 6.

possunt, cum et, si defuerint, supersit unicum illud, [39]quo felicior factus non in terris magistratus, sed in caelis.

Possit in isto capitulo etiam de militia definitum videri, [1]quae inter dignitatem et potestatem est. At nunc de isto quaeritur, an fidelis ad militiam converti possit, et an militia ad fidem admitti, etiam caligata vel inferior [2]quaeque, cui non sit necessitas immolationum vel capitalium iudiciorum. Non convenit sacramento divino et humano, signo Christi et signo diaboli, castris lucis et castris tenebrarum; non potest una anima duobus deberi, deo et Caesari. Et virgam [3]portavit Moyses, fibulam et Aaron, [4]cingitur loro et Iohannes, agmen [5]agit et Iesus Nave, bellavit et populus, si placet ludere. Quomodo autem [6]bellabit, immo quomodo etiam in pace militabit sine gladio, [7]quem dominus abstulit? Nam etsi adierant milites ad Iohannem et formam observationis acceperant, si etiam centurio crediderat, omnem postea militem dominus in Petro [8]exarmando discinxit. Nullus habitus licitus est apud nos illicito actui adscriptus. Cap. XIX.

Sed enim cum conversatio divinae disciplinae non factis tantum, verum etiam verbis periclitetur (nam [1]sicut scriptum est, Ecce homo et facta eius, ita, Ex ore tuo iustificaberis), meminisse debemus [2]etiam in verbis quoque idololatriae incursum praecavendum aut de consuetudinis vitio aut timiditatis. Deos nationum nominari lex prohibet, non utique, [3]ne nomina eorum pronuntiemus, quae nobis ut dicamus conversatio extorquet. Nam id plerumque dicendum est: In templo Aesculapii illum habes, et, [4]In vico Isidis habito, et, Sacerdos Iovis factus est, et multa alia in hunc modum, quando et hominibus hoc genus nomina inducuntur. Neque enim Saturnum honoro, [5]si ita vocavero [6]eum suo nomine; tam non honoro, quam Marcum, si vocavero Marcum. Sed ait: Nomen aliorum deorum ne [7]commemoremini, neque audiatur [8]de tuo ore. Hoc praecepit, ne deos vocemus illos. Nam et in prima parte legis, Non sumes, inquit, nomen domini dei tui in vano, id est idolo. Cecidit igitur in idololatriam qui idolum nomine dei honoraverit. Quodsi deos dicendum erit, adiciendum est aliquid quo appareat, quia non ego illos deos dico. Nam et scriptura deos Cap. XX. Matth. XII, 21. Exod. XXIII, 13. Exod. XXIII, 13. Exod. XX, 7.

39. quod *b*.

Cap. XIX. 1. quae intra *Ios. Scaliger*. 2. quaeque *BCa*. quoque *b*, *Fulv. Ursinus*. 3. portabit *B*. 4. cingetur *B*. 5. aget *B*. 6. bellabit iam? *Fr. Iunius*. bellavit, immo *B*. 7. quae dominus *B*. 8. examinando *B*.

Cap. XX. 1. sicut et scriptum *B*. 2. etiam *BCa*. esse *b*, *Fulv. Ursinus*. 3. ne *om. B*. 4. in vico *b*. vico *BCa*. 5. si quem ita *b*, *Fulv. Ursinus*. 6. eum suo *BCa*. suo *b*, *Fulv. Ursinus*. 7. commemoremini *BCa*. commemorabitur *b*, *Fulv. Ursinus*. 8. de tuo ore *B*. de ore tuo *Ca*.

nominat, sed adicit suos vel nationum; sicut David, cum deos no-
Ps. CXV, 4. minasset, ubi ait, [9]Dei autem nationum daemonia. Sed hoc mihi ad sequentia magis praestructum est. Ceterum consuetudinis vitium est Mehercule dicere, Medius Fidius, accedente ignorantia quorundam, qui [10]ignorant iusiurandum esse per Herculem. Porro quid [11]erit deiratio per eos quos eirasti, quam praevaricatio fidei cum idololatria? quis enim, per quos deierat, non honorat?

Cap. XXI. Timiditatis est autem, cum te alius per deos suos obligat iuratione vel aliqua testificatione, et tu, ne intellegaris, quiescis. Nam aeque quiescendo confirmas maiestatem eorum, cuius causa [1]videberis obligatus. Quid refert, deos nationum dicendo deos an audiendo confirmes? [2]iures per idola, an ab aliq adiuratus acquiescas? Cur non agnoscamus versutias satanae, qui, quod ore nostro perficere non potest, id agit, ut suorum ore perficiat per aures [3]inferens nobis idololatriam? Certe quisquis ille est, aut amica aut inimica congressione [4]adstringit. Si inimica, iam ad pugnam vocaris, et scis tibi dimicandum esse: si amica, quanto securius in dominum transferes [5]sponsionem tuam, ut dissolvas obligationem eius, per quem te malus honori idolorum, id est idololatriae, quaerebat annectere. Omnis patientia eiusmodi idololatria. Honoras eos, quibus impositis obsequium praestitisti. Scio quendam, cui dominus ignoscat, cum illi in publico per litem dictum esset: Iupiter tibi sit iratus, respondisse: Immo tibi. [6]Quid aliter fecisset ethnicus, qui Iovem deum credidit? Etiamsi non per eundem retorsisset maledictum, nec [7]per ullum Iovis similem, confirmaverat Iovem deum, per quem se maledictum indigne tulisse demonstraverat remaledicens. Ad quid enim indigneris [8]per eum, quem scis nihil esse? Nam si [9]insanis, iam esse confirmas, et erit [10]idololatriae professio timoris tui: quanto magis, cum per ipsum remaledicis, eodem [11]Iovis honorem facis, quo et ille, qui te provocavit? Fidelis autem in eiusmodi ridere debet, non insanire, immo, secundum praeceptum, ne per deum quidem [12]remaledicere, sed plane benedicere per deum, ut et idola destruas et deum praedices et adimpleas disciplinam.

Cap. XXII. Aeque benedici [1]per deos nationum [2]Christo initiatus non

9. dii *B.* 10. ignorantius iurandum *B.* 11. erit *b, Fulv. Ursinus, Latinius.* erat *BCa.*

Cap. XXI. 1. videris *Fr. Iunius.* 2. iurat *C.* 3. inferes *B.* 4. te adstringit *Latinius.* 5. sponsionem *B.* responsionem *Cab.* 6. Quid aliud *Latinius.* 7. per illum *B.* 8. per eum, quem *BCa.* per eum maledictus, quem *b, Fulv. Ursinus.* 9. insanus *B.* 10. idololatriae *BCa.* idololatria *b, Fr. Iunius, Latinius.* 11. Iovis *BCa.* Iovi *b, Fulv. Ursinus, Ios. Scaliger.* 12. remaledicere *Cab.* et maledicere *B.*

Cap. XXII. 1. per *om. B.* 2. Christo initiatus *Cab.* Christum Sationistus *B.*

sustinebit, [3]ut non semper reiciat immundam benedictionem, et eam sibi in deum convertens emundet. Benedici per deos nationum, maledici est per deum. [4]Si dedero eleemosynam vel aliquid praestiero beneficii, et ille mihi deos suos vel coloniae genium [5]propitios imprecetur, iam oblatio mea vel operatio idolorum honor erit, per quae benedictionis gratiam [6]compensat. Cur autem non scias me dei causa fecisse, ut et deus potius glorificetur et daemonia non [7]honorentur in eo quod propter deum [8]feci? Si deus videt, quoniam propter ipsum feci, pariter videt, quoniam propter ipsum fecisse me nolui ostendere, et praeceptum eius idolothytum quodammodo feci. Multi dicunt, Nemo se debet promulgare; puto autem nec negare. Negat enim quicumque dissimulat in quacumque causa pro ethnico habitus, et utique omnis negatio idololatria est, sicut omnis idololatria negatio, sive in factis sive in verbis.

Sed est quaedam eiusmodi species in facto et [1]in verbo bis acuta et infesta [2]utrimque, licet tibi blandiatur, quasi vacet in utroque, dum factum non videtur, quia dictum non tenetur. Pecuniam de ethnicis mutuantes sub pignoribus [3]fiduciatis iurati cavent [4]et se negant; se scire volunt scilicet tempus persecutionis et [5]locus criminalis et [6]persona praesidis. Praescribit Christus non esse iurandum. Scripsi, inquit, sed nihil [7]dixi. Lingua, non littera occidit. Hic [8]ego naturam et conscientiam advoco: naturam, quia nihil potest manus scribere, etiamsi lingua in [9]dictando cessat immobilis et quieta, quod non [10]anima dictaverit; quamquam et ipsi linguae anima dictaverit aut a se conceptum aut ab alio traditum. Iam, ne dicatur, [11]Alius dictavit; hic conscientiam appello, an quod alius dictavit anima suscipiat et sive comitante sive residente lingua ad manum transmittat. Et bene, quod in animo et conscientia [12]delinqui dominus dixit. Si, inquit, concupiscentia vel malitia in cor hominis ascenderit, pro facto [13]teneri. Caristi igitur, quod in cor tuum plane ascendit, quod neque ignorasse te contendere [14]potes neque noluisse. Nam cum cave-

Cap. XXIII.

Matth. V, 28

3. ut non semper *BC. Fr. Iunius.* ut semper *ab.* 4. Si *BCa.* Si cui *b, Fulv. Ursinus.* 5. propicios *B.* 6. compensat *b, Fulv. Ursinus.* compensant *BCa.* 7. honorantur *B.* 8. feci? Si deus *ego.* feci? Sed deus *b, Fulv. Ursinus.* fecisse deus *B.* feci. Deus *Ca.*

Cap. XXIII. 1. in verbis acuta *Fr. Iunius.* in verbis cauta *alii.* 2. utrique *B.* 3. fiduciatis *b* (*lex secundis curis*). fiduciati *BCa.* 4. et se negant; se scire volunt ego. et se necant, se scire volunt *B.* et sic negant. Scire volunt *Ca.* et se negant scire. Volunt *b, Fr. Iunius.* 5. locus *B.* locum *reliqui.* 6. persona *B.* personam *reliqui.* 7. dixit *B.* 8. ego *Bb. Fulv. Ursinus.* ergo *Ca.* 9. dictando *B.* dictitando *reliqui.* 10. animae *B.* 11. alius dictavit *Cab.* alius dictarit *B.* 12. delinquit. *B.* 13. teneri *B. Fulv. Ursinus.* teneris *Cab.* 14. potes *b, Fulv. Ursinus.* potest *BCa.*

res, scisti, cum scires, utique voluisti; [15]egisti tam facto quam cogitatu, nec potes leviore crimine [16]maius excludere, ut dicas falsum plane effici, cavendo quod non [17]facis. Tamen non negavi, quia non iuravi. [18]Quoniam, etsi nihil tale fecisses, [19]sic tamen [20]dicereris deierare, [21]fecisse si consenseris. Non valet tacita vox in stilo, et mutus in litteris sonus. At enim Zacharias temporali vocis orbatione multatus cum animo conlocutus linguam inritam transit, [22]cum manibus suis a corde dictat et nomen filii sine ore pronuntiat: loquitur in stilo, auditur in cera [23]manus omni sono [24]clarior, littera omni ore vocalior. Quaere, an dixerit qui dixisse compertus est. Dominum oremus, ne qua nos eiusmodi contractus necessitas circumsistat et, si ita evenerit, [25]det [26]fratribus operandi copiam vel nobis abrumpendae omnis necessitatis [27]constantiam, ne illae litterae negatrices vicariae oris nostri in die iudicii adversus nos proferantur signatae signis, non iam advocatorum, sed angelorum.

Cap. XXIV. Inter hos scopulos et sinus, inter haec vada et freta idololatriae velificata spiritu dei fides navigat, tuta si cauta, secura si attonita. Ceterum inenatabile excussis profundum est, inextricabile [1]inpactis naufragium est, [2]inrespirabile devoratis hypobrychium in idololatria. Quicumque fluctus eius offocant, omnis [3]vertex eius ad inferos desorbet. Nemo dicat: Quis [4]tam tuto praecavebit? Exeundum de saeculo erit. Quasi non tanti sit exire, quam idololatren in saeculo stare. Nihil esse facilius potest, quam cautio idololatriae, si timor eius [5]in capite sit. Quaecumque necessitas minor est periculo tanto [6]comparata. Propterea spiritus sanctus consultantibus tunc apostolis vinculum et iugum nobis relaxavit, ut idololatriae devitandae vacaremus. Haec erit lex nostra, quo expedita hoc plenius administranda, propria [7]Christianorum, per quam ab ethnicis agnoscimur et examinamur, haec accedentibus ad fidem proponenda et ingredientibus in fidem inculcanda est, ut accedentes deliberent, observantes perseverent, non observantes re-

15. egisti tam facto *ego*. et est tam facto *B*. et es tam in facto *Cab*. et haeres tam in facto *Latinius, prob. Fr. Iunio*. 16. maius *b, Latinius, Fr. Iunius, La Cerda*. manus *BCa*. 17. facit tamen *B*. 18. Quoniam *B*. Immo *Cab*. 19. sic tamen *ego*. Si tamen *B*. tamen *reliqui*. 20. diceris *Fr. Iunius*. 21. fecisse si *B*. si *reliqui*. 22. cum manibus *ego*. eam manibus *B*. manibus *reliqui*. 23. manu *B*. 24. conclarior *B*. 25. det *Cab*. de *B*. 26. fratribus operandis copia *B*. 27. constantia *B*.

Cap. XXIV. 1. in pactis *B*. 2. inresperabile devoratis. Hypobricium in idololatria quicunque *B*. 3. vertex *BCa*. vortex *b*. 4. iam tutus *Fr. Iunius*. 5. in capite sunt *B*. 6. comparato *B*. 7. Christianum *B*.

mutient sibi. Viderimus enim si secundum [8]arcae typum et corvus et milvus et lupus et canis et serpens in ecclesia erit. Certe idololatres [9]in arcae typo non [10]habetur. Nullum animal in idololatrea figuratum est. Quod in arca non fuit, in ecclesia non sit.

8. arcae typum *b*, *Latinius*. archetypum *BCa*. 9. in arcae typo *b*, *Latinius*. in archetypo *BCa*. 10. habet. Nullum *B*.

APOLOGETICVM.*

In scripturae discrepantia verbis scriptoris subiecta

A	significat codicem	scriptum Parisiensem n. 1623., olim Claudii Puteani (*A*, ex collatione Steph. Baluzii, *Aφ* ex Hildebrandi).
B	- -	Parisiensem secundum n. 1656.
C	- -	Parisiensem tertium, n. 1689. Huius libri quatuor tantum priorum capitum variantes excerptae sunt. Inde igitur a capite quinto signum *C.* vacabit.
D	- -	Parisiensem quartum, n. 2616.
E	- -	Gothanum, n. M. 50.
F	- -	Erlangensem, olim Heilsbronnensem.
G	-	Leidensem, (n. 315.) Mss. Latin. Bibl. Publ. n. 2.
λ	- -	Fuldensem.
a	- editionem	priorem Beati Rhenani anni MDXXI.
b	- -	alteram Beati Rhenani anni MDXXIX. In hac libri Apologetici recensione B. Rhenanus usus erat excerptis ex codice scripto Gorziensi (*Gorz.*).
c	- -	Sigism. Gelenii (sive Franc. Zephyri) anni MDL.
d	- -	Iac. Pamelii anni MDLXXIX, emendatam ope librorum trium Vaticanorum (*Vatic.*), trium Belgicorum Elnonensis S. Amandi (*Elnon.*), Gandavensis S. Bavonis (*Gandav.*), Leodiensis (*Leod.*), aliorum.
e	- -	Desid. Heraldi anni MDCIII, emendatam ope librorum scriptorum duorum, Puteanei (hodie Paris. n. 1623.) et Bongarsiani (*Bong.*).
f	- -	Nicol. Rigaltii anni MDCXXXIV.

Praeterea passim a me citabuntur codex Vindobonensis n. 294., Florentinus, Mediceo-Laurentianus n. 13. plut. XXVI., Ambrosianus n. 51., Leidensis n. 108., Oxoniensis (cuius scripturae discrepantia est margini adscripta exempli editionis Heraldianae quod extat in bibliotheca Acad. Gottingensis n. E, 3, 6.), Erfurtanus, alii.

Cap. I. Si non licet vobis, Romani imperii antistites, in aperto [1] et edito, in ipso fere vertice civitatis praesidentibus ad iudicandum

* APOLOGETICVM (APOLLOGETICVM *F.*) *inscriptio est in EF, in Mediceo-Laurentiano, Oxoniensi, Erfurtano (bibl. Amplonianae), Vindobonensi, item in codice quondam Corbeiensi (qui memoratur in vetere catalogo edito in Naumanni Serapeo a.* 1841. *p.* 107.), *in libro Murbacensi (Montfauc. Bibl. Bibl. tom. II, p.* 1177.), *in libro bibl. monasterii B. M. de Becco (Montf. p.* 1250), *in libro bibl. monasterii S. Ebrulphi Uticensis (Montf. p.* 1269). APOLLOGICVM *habet Ambrosianus n.* 51. APOLOGYTICVM *est in A. et in codice bibl. coenobii Elnonensis S. Amandi (n.* 228. *V. Sander Bibl. Belg. Mss. p.* 51.), APOLOGITICVM *in G.*, APOLOGETICON *in libro Taurinensi (Pasin. Catal. Bibl. Reg. Taurin. Athenaei tom. II, fol.* 6). APOLOGETICVS *habent (BCD?) abcdef, liber Leidensis in Catal. Bibl. Publ. Univers. Lug-*

palam [2]dispicere et [3]coram examinare quid sit liquido in causa Christianorum, si ad hanc solam [4]speciem auctoritas vestra de iustitiae diligentia in publico aut timet aut erubescit inquirere, si denique, quod proxime accidit, domesticis [5]iudiciis [6]nimis operata infestatio [7]sectae huius [8]obstruit defensioni, liceat veritati vel occulta via tacitarum litterarum ad aures vestras pervenire. [9]Nihil de causa sua deprecatur, quia nec de condicione miratur. Scit se peregrinam in terris agere, inter extraneos facile [10]inimicos invenire. ceterum genus, sedem, spem, gratiam, dignitatem in caelis habere. Unum gestit interdum, ne ignorata damnetur. Quid [11]hic deperit legibus in suo regno [12]dominantibus, si audiatur? [13]An hoc magis [14]gloriabitur [15]potestas eorum, [16]quo etiam [17]auditam damnant veritatem? Ceterum inauditam si damnent, praeter invidiam magnitatis etiam suspicionem merebuntur alicuius conscientiae, nolentes audire quod auditum damnare non [18]possint. [19]Hanc itaque

Balearae p. 376., *liber Iac. Bongarsii, et sub hoc titulo, quem omnes, quod non, ante me editores indidere, vulgo enumeratur Tertulliani liber in bibliothecarum catalogis* (*Cf. Montfauc. Bibl. Bibl. tom. I, p.* 69. 524. 628. *tom. II, p.* 1401. *add. Bibl. Reg. tom. III, p.* 160. 172. 304. *tom. IV, p.* 504.). *Passim autem etiam in codicibus scriptis, quibus* APOLOGETICVM *titulus est*; *accidisse, ut masculina forma* APOLOGETICVS *inscripti in bibliothecarum catalogis commemorarentur, testis est Catalogus Bibl. Regiae, in cuius tomo III, p.* 160. *liber Puteaneus, quem constat inscriptum esse* APOLOGYTICVM (*et in calce iterum* APOLLOGYTICVM), *sub vulgari inscriptione enumeratur. Quam uti praeferrent editores maxime movisse videtur locus Hieronymi in Epist. ad Magnum* (*tom. IV. p.* 656. *ed. Bened.*): „*Quid Tertulliano eruditius, quid acutius?* Apologeticus *eius et contra Gentes libri cunctam obtinent saecularem disciplinam.*" *Sed eiusmodi testimonio non tantum tribuendum erat, ut venerandae aetatis ipsius opusculi exempla suam prae illo auctoritatem amitterent. Pariter quas vetustissimus ille Agobardi codex appellat* Ad Nationes, *Hieronymus l. l.* appellat Ad Gentes *libros, et quos eadem Epist. ad Magnum et in Catal. Scriptt. Eccles. laudat Arnobii libros septem* Adversus Gentes, *antiquissimus codex Regius n.* 1661. *habet inscriptos* Ad Nationes. *Nec quae a prioribus editoribus* Apologetici *titulo additis sunt verba* Adversus Gentes *ex antiquitatis fonte fluxisse putanda sunt, neque ullus in tanto numero liber ista tuetur praeter Taurinensem recentioris aetatis, qui in Fauni catalogis credi potest, inscriptionem habet* TERTULLIANI APOLOGETICON CONTRA GENTES. *Iac. Pamelius tamen eo additamento non contentus novo amplificavit* Pro Christianis, *ex uno Vaticano libro* (*qui omnes pessimae notae sunt*) *et ex auctoritate Eusebii, Nicephori, Cedreni, apud quos citatur Tertulliani* ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.

Cap. I. *Primum caput in veteribus libris titulum habet* DE IGNORANTIA.; *scripti addunt* CHRISTI IESV., *vel, ut alii habent,* IN CHRISTO IESV. *Unus Vaticanus habet* QVOD RELIGIO CHRISTIANA DAMNANDA NON SIT NISI QVALIS SIT PRIVS INTELLIGATVR. 1. et edito in ipso *Fλf.* et edito ipso *ABCDEGbde. Gorzeus. Erfurt. Ambros. Florent. Vindob. Oxon.* et in ipso *c.* et ipso *a.* 2. dispicere *F. Vaticanus unus, Vindobonensis.* discribere *Gb. Vaticanus unus, Gorzeusis, Florentinus.* 3. coronam *Florent.* 4. speciem *om. F. et Vindob.* si ad hanc solam tantum speciem λ. sed ad hanc solam speciem *a.* 5. iudicis *abcd. Oxoniensis.* 6. animis operata λ. nimis onerata *ac.* 7. sectae huius infestatio (λ) *abcde.* 8. obstruit viam *Eabcd.* viam obstruit *D.* obstruit *et* λ. obstat *F.* 9. Nihil illa de causa (λ)*abcde.* 10. inimicum *G.* 11. hinc *Iabc.* 12. damnantibus *G. Florent.* 13. An *om.* λ. 14. gloriabit *G. Florent.* 15. potestates *G.* 16. quod *abc.* 17. auditam *ABCDEFGef. Oxon. Florent. Ambros. Vindob.* inauditam (λ)*abcd.* 18. possunt *Oxon. Vindob.* poterant λ. potuerunt *Scioppius.* 19. Hanc igitur λ.

primam causam apud vos collocamus iniquitatis [20]odii erga nomen [21]Christianorum. Quam iniquitatem idem titulus et onerat et revincit qui videtur excusare, [22]ignorantia scilicet. Quid enim iniquius, quam ut oderint homines quod ignorant, etiam si [23]res meretur odium? Tunc [24]etenim meretur, cum [25]cognoscitur an mereatur. Vacante [26]autem meriti notitia, unde odii iustitia defenditur, quae non de eventu, sed de conscientia probanda est? Cum ergo propterea [27]oderunt [28]homines, quia ignorant quale sit quod [29]oderunt, cur non liceat eiusmodi [30]illud esse, quod non debeant odisse? Ita utrumque ex alterutro redarguimus, et ignorare illos, dum oderunt, et iniuste odisse, dum ignorant. Testimonium ignorantiae [31]est, quae iniquitatem dum excusat, condemnat, cum omnes qui retro oderant, quia ignorabant [32]quale sit quod oderant, [33]simul [34]desinunt ignorare, [35]cessant et odisse. Ex his fiunt Christiani, utique de conperto, et incipiunt odisse quod fuerant, et profiteri quod oderant, et sunt tanti [36]quanti et denotamur. [37]Obsessam vociferantur civitatem; in agris, in castellis, in insulis [38]Christianos; omnem sexum, aetatem, condicionem, [39]etiam dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi [40]detrimento maerent, nec tamen [41]hoc modo [42]ad aestimationem alicuius latentis boni promovent animos. [43]Non licet rectius suspicari, [44]non libet propius [45]experiri. [46]Hic tantum [47]curiositas humana torpescit. Amant ignorare, [48]cum alii gaudeant cognovisse. Quanto magis hos Anacharsis denotasset inprudentes de prudentibus indicantes [49]quam immusicos de musicis! [50]Malunt [51]nescire, quia iam oderunt. [52]Adeo quod nesciant praeiudicant id esse quod, [53]si sciant, odisse [54]non poterant, quando, si nullum [55]odii debitum deprehendatur, optimum utique sit desinere iniuste odisse, si vero de merito constet, non modo nihil odii

20. et odii *F. Vindob.* odium *abcd.* 21. Christianum *DFabcd.* 22. ignorantiae *Bongarsianus.* 23. res mereretur *bd.* 24. enim *F.* 25. ignoscitur *C.* agnoscitur *FG. Leidensis, Florentinus.* 26. aut *C.* 27. oderunt *ABCDEFλ. Ambros. Vindob. Leidens.* oderint *Gabcdef. Bongarsianus, Florentinus.* 28. homines *om. λ.* hii omnes *Ambros.* 29. oderent *G. Florent.* 30. esse illud *F.* 31. est *om. G. Florent.* 32. quale esset *Dab.* quale sit quod oderant *om. λf.* 33. simul cum *F.* simul ut *CDGab. Florent.* 34. desinant *ab.* 35. cessent *abcd.* 36. quanti denotamur *λ.* denotantur *E (m. pr.) abce. Oxoniensis, Erfurtanus bibl. Amplonianae.* 37. Civitatem obsessam vociferantur *ab.* Obs. vociferant civ. *F. Vindob.* 38. ob Christianos *Da.* 39. et iam *Gf.* et *(λ)abe. Oxon.* 40. de tormento *G.* 41. hoc modo *AE. Ambros. Oxon. Erfurt.* hoc ipso *BCFG.* hoc ipso modo *(D) abcdef.* ex hoc ipso modo *λ.* 42. ad extimationem *G.* ad existimationem *C. Leidensis.* 43. non libet rectius *c.* 44. non licet propius *cd.* non libet prius *G.* 45. expediri *abc.* 46. Sic tantum *c.* 47. humana curiositas *d.* urbana curiositas *Dab.* 48. cum alibi *Vonck. Lectt. Latt. p.* 98. 49. quam non musicos *abc.* quam inmusicos de musicis *om. λ.* 50. Malint *c.* 51. nescire *om. λ.* 52. Adeo praeiudicant id esse quod non poterant odisse, si sciant, quando si nullum *λ.* 53. nesciant *ABCDEFG. Ambros. Leidens. Vindob. Florent.* nesciunt *abcdef.* 54. non poterunt *Fr. Iunius.* 55. odii meritum *λ.*

detrahatur, sed amplius adquiratur [56]ad perseverantiam, etiam [57]iustitiae ipsius [58]auctoritate. [59]Sed non ideo, inquit, [60]bonum, quia multos convertit: quanti enim ad malum [61]performantur? quanti transfugae in perversum? [62]Quis negat? tamen quod vere malum est, [63]ne ipsi quidem, quos rapit, defendere pro bono audent. Omne malum aut timore aut [64]pudore natura [65]perfudit. Denique maleficii gestiunt latere, [66]devitant apparere, trepidant [67]deprehensi, negant accusati, ne torti quidem facile [68]aut semper confitentur, [69]damnati maerent. [70]Dinumerant [71]in semetipsos mentis malae impetus, vel fato [72]vel astris imputant; nolunt enim suum esse, [73]quia malum agnoscunt. [75]Christianus vero quid simile? Neminem pudet, neminem paenitet, nisi plane retro non fuisse. Si detestatur, gloriatur; si accusatur, non defendit; interrogatus vel extra confitetur, damnatus gratias agit. Quid hoc mali est, quod naturalia mali non habet, timorem, pudorem, tergiversationem, paenitentiam, deplorationem? [78]Quid? hoc [79]malum est, cuius reus gaudet? cuius accusatio votum est et [80]poena felicitas? Non potes dementiam dicere, [81]qui revinceris ignorare.

Si certum est denique nos nocentissimos esse, cur a vobis Cap. II.
ipsis aliter tractamur quam pares nostri, id est ceteri nocentes, cum [1]eiusdem noxae eadem tractatio [2]deberet [3]intervenire? Quodnam [4]dicimur, cum [5]alii dicuntur, [6]et proprio ore et mercenario advocatione utuntur ad innocentiae suae commendationem. Respondendi, altercandi facultas patet, quando [7]nec liceat indefensos et mauditos omnino damnari. Sed Christianis solis [8]nihil permitti-

56. ad perseverantiam — — auctoritate abutuntur. Sed *ab*. 57. iusti et ipsius *G. Florent.* iustitiae ipsius gloriae λ. 58. auctoritate (auctore *Flor.*) 59. Sed ideo *G. Leidens.* 60. bonum praeiudicatur, quia λ. 61. performantur *AβDEFGcef. Leidens. Ambros. Erfurt. Vindob. Florent.* praeformantur (*AφBC*)*abd. Vaticani.* reformantur λ. 62. Qui negat *G.* 63. nec ipsi *Ambros.* 64. pudore aut timore *E. Ambros. Vindob.* 65. perfundit *G.* profundit *Florent.* 66. devitant apparere *om. G.* 67. deprensi *F., pro more, et Vindob.* adprehensi λ. 68. aut semper *om. D.* 69. damnati *ABCEFGλdf. Erfurt. Oxon. Ambros. Florent. Leidens. Pamelii libri omnes.* condemnati (*D*)*abce.* 70. enumerant λ. deonerant *Latinius.* murmurant *Bernhardyus.* 71. in semetipsis *F.* in semetipso *G. Florent.* in semet ipsos *La Cerda.* semetipsos *Latinius.* inter semetipsos *Bernhardyus.* 72. malae ignaviam vel λ. 73. vel astris vel fato *G.* 74. quod malum *Fλf.* 75. Christianus vero quod *ABCEFbdf. Pamelii libri, Oxon. Florent. Ambros. Vindob.* Christianis vero quod *DE* (*m. sec.*) *ac. Erfurt.* Christianorum vero quod *G.* Christianos vero nihil λ. 76. naturalia (*D*)*Eλdef. Oxon. Erfurt. Pamelii libri.* natura alia *ABCFG. Florent. Vindob.* nam alia *Ambros.* naturam *abc.* 77. paenitentiam deplorationem *om. F. Vindob.* 78. Quid hoc *ABDFabcdef*(λ). *Oxon.* Quod hoc *CEG. Vindob. Leidens. Erfurt. Ambros.* 79. malum *ABCDEFG. Vindob. Florent. Leidens. Ambros. Erfurt. Oxon.* mali (λ)*abcdef.* 80. poena victoria λ. 81. quod revinceris λ*f.*

Cap. II. 1. eiusdem noxietatis λ*f.* eidem noxae *Leidens.* (*m. sec.*) 2. debet *Fλ. Vindob.* 3. pervenire *ab.* provenire *Leidens.* 4. dicimus *c.* 5. aliis *G. Leidens.* 6. et proprio et mercenario ore λ. 7. ne *BCG. Leidens. Florent.* 8. nil *BCG. Leidens.*

tur loqui quod causam purget, quod veritatem defendat, quod iudicem non faciat iniustum, sed illud solum [9]expectatur quod odio publico necessarium est, confessio nominis, [10]non examinatio criminis: quando, si [11]de aliquo nocente [12]cognoscatis, non statim [13]confesso [14]eo nomen [15]homicidae vel [16]sacrilegi vel [17]incesti vel publici hostis, ut [18]de nostris [19]elogiis loquar, contenti sitis ad pronuntiandum, [20]nisi et consequentia exigatis, qualitatem facti, [21]numerum, locum, [22]modum, tempus, [23]conscios, socios. De nobis nihil tale, cum aeque [24]extorqueri [25]oporteret [26]quod cum falso iactatur, [27]quot quisque iam infanticidia degustasset, [28]quot [29]incesta [30]contenebrasset, qui coci, qui canes adfuissent. O quanta illius praesidis [31]gloria, si [32]eruisset aliquem, qui centum iam infantes comedisset! [33]Atquin [34]invenimus inquisitionem quoque in nos prohibitam. Plinius enim Secundus cum provinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam [35]gradu pulsis, [36]ipsa tamen multitudine perturbatus, quid [37]de cetero ageret, consuluit [38]tunc Traianum imperatorem, adlegans praeter obstinationem non sacrificandi nihil aliud se de [39]sacramentis eorum conperisse quam coetus antelucanos ad canendum [40]Christo [41]et deo, et ad [42]confoederandam disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam et cetera scelera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit [43]hoc genus inquirendos quidem non esse, oblatos vero puniri oportere.

9. spectatur *Latinius, prob. Havercamp.* 10. et non *cd.* 11. de alio nocente *cd.* 12. cognoscatis *AφBCDEFG. Ambros. Florent. Vindob.* cognoscitis (*Aβλ. Oxon.*) *abcdef.* 13. confessio *a. Ambros.* 14. eo nomine *bc. Gorziensis. Ambros.* 15. homicidii *G.* homicidie *B.* 16. sacrilegii *AφCG. Leidens.* 17. incesti publici *BF. Florent. Leidens. Vindob.* 18. de vestris *d. Vaticanus unus.* 19. elogiis *E.* (*m. sec.*) *bdef.* eclogiis *c.* eulogiis *reliqui omnes.* 20. nisi ad consequentia *AφBC. Leidens.* nisi ex consequentia *Oxon.* 21. numerum *om.* (*Oxon.*) *acef.* 22. modum (*λ. Vindob.*) *abef. Gorziens. Ambros. Omittunt ABCDEFGcd.* 23. consocios *G.* consocios suos *Oxon. Post vocabulum* socios *novum caput incipiunt veteres libri, scripti cum titulo* CONTRA INQVISITIONEM., *pro quo unus Vaticanus* PERVERSITAS QVAE IN DAMNANDIS ET ABSOLVENDIS CHRISTIANIS OBSERVATVR., *typis excusi cum inscriptione* QVOD NOMEN IN CHRISTIANIS DAMNETVR NON CRIMEN. 24. extorquere *abcde.* 25. oportet *G. Ambros.* 26. quod cum falso *ABCDEG. Ambros. Florent. Oxon. Erfurt. Leidens.* quod quom falso *Vindobon.* quod tamen falso *F.* quod de falso *λ.* cum falso *ab.* quodcunque falso *cdef.* 27. quod quisque *ABCDEG. Ambros. Florent. Leidens. Erfurt.* 28. quod *ABCDEG. Ambros. Florent. Leidens. Erfurt.* 29. incerta *BC. Leidens.* 30. concelebrasset *ac.* 31. gloria fuisset si *λ.* 32 invenisset aliquem *c.* eruisset aliqua *G. Florent.* 33. Atquin (*Aφ*)*BCEGdf. Ambros. Oxon. Erfurt. Florent.* Ad quin *Aβ.* Ad quam *Leidens.* Atqui *DFλabce. Vindob.* Atque *Havercamp.* 34. inveniemus *Oxon.* 35. de gradu *λ.* 36. ipse tamen perturbatus *F.* ipsa tamen multitudine proturbatus *Leidens.* tempore tamen perturbatus *Vindob.* 37. de ceteris *λ.* 38. tunc *om. c.* 39. sacramentis *ABCDEFGef. Erfurt. Oxon. Ambros. Vindob. Florent. Leidens. Gandav. Elnon., duo Vaticani.* sacramento *λ.* sacris *abcd.* 40. et Christo *c.* 41. et deo *ABCDEFGλabcdef. Oxon. Erfurt. Florent. Ambros. Leidens. Vindob.* ut deo *Havercamp.* 42. conferendam *BCGc. Leidens. Florent.* conferandam *Erfurt.* 43. hos inquirendos *D.*

O sententiam necessitate confusam! Negat inquirendos ut innocentes, et [44]mandat puniendos ut nocentes. Parcit et saevit, dissimulat et animadvertit. Quid [45]temetipsam, censura, circumvenis? Si damnas, [46]cur non et inquiris? si non inquiris, cur [47]non et absolvis? Latronibus [48]vestigandis per universas provincias militaris statio [49]sortitur. In reos maiestatis et publicos hostes omnis homo miles est; [50]ad socios, ad conscios usque inquisitio extenditur. Solum Christianum inquiri non licet, offerri licet, quasi aliud esset [51]actura inquisitio [52]quam [53]oblationem. Damnatis [54]itaque oblatum quem nemo voluit requisitum, qui, puto, iam non ideo meruit poenam, quia nocens est, sed quia non requirendus [56]inventus est. Itaque nec in illo ex forma malorum iudicandorum agitis erga nos, quod ceteris negantibus [57]tormenta adhibetis ad confitendum, solis Christianis ad negandum, cum, si malum esset, nos quidem negaremus, [58]vos vero confiteri [59]tormentis compelleretis. Neque enim [60]ideo non putaretis requirenda quaestionibus scelera, quia certi essetis admitti ea ex nominis confessione, qui hodie de confesso homicida, scientes homicidium [61]quid sit, nihilominus [62]ordinem extorquetis admissi. [63]Quo perversius, cum praesumatis de sceleribus nostris ex nominis confessione, cogitis tormentis de [64]confessione decedere, ut negantes nomen pariter utique negemus et scelera, de quibus ex confessione nominis praesumpseratis. Sed, opinor, non vultis nos perire, quos pessimos creditis. Sic enim soletis dicere [65]homicidae [66]Nega, laniari [66*]iubere sacrilegum, si confiteri [67]perseveraverit. [68]Si non ita agitis circa [69]nos nocentes, [70]ergo nos innocentissimos [71]iudicatis, cum quasi innocentissimos non vultis in ea confessione perseverare, quam

44. mandat puniendos *ABCFGλbdf. Gorz. Leidens. Ambros. Vindob. Florent., et ceteri Pauli omnes.* mandat puniri *DEace. Oxon. Erfurt.* 45. temetipsam *ABCEGf. Ambros. Florent. Leidens. Vindob. Erfurt., prob. Fulv. Ursinus et Havercamp.* temetipsum *DFabcde.* 46. cur non inquiris *d.* cur nostrum quaeris *G. Florent.* cur et non inquiris *F.* 47. non absolvis *G.* 48. investigandis *CGc. Leidens.* 49. sortitur *om. G. Florent.* 50. et conscios inquisitio usque *D.* ad consocios usque ad inquisitionem *G. Florent.* ad consocios inquisitio usque *Havercamp.* ad conscios inquisitio usque *λabce.* 51. actura esset *DE.* 52. cum *BC.* 53. oblatio *DFabd. Vind.* 54. itaque *ABCEFGλ. Ambros. Leidens. Vindob. Florent. Erfurt.* ergo *Dabcdef.* 55. meruit ideo poenam *Dλbe.* meruit poenam ideo *F.* 56. invenius est *om. D.* est *om. c.* 57. tormenta adhibetis *ACEF. Erfurt. Vindob.* tormenta adhibitis *G. Florent.* tormenta exibetis *Ambros.* adhibetis tormenta (*Dλ*) *abcdef.* 58. non vero *D.* nos ergo *Leidens.* 59. tormentis. Nec enim *G. Florent.* 60. ideo putaretis non requirenda *cd.* ideo non putaretis inquirenda *Ambros.* 61. quod sit *cd.* quo cito quod scit *G.* quod cito *Florent.* 62. hominem extorquetis *D.* ordinem exquiritis *λ.* 63. quod perversius est cum *λ. In F. verba* qui hodie — — — a nobis confessione *omissa sunt.* 64. de confesso *c.* de confessis *G.* 65. homicida *F.* homicidas *cd.* 66. Negatis *cd.* 66.* iube *F. Ambros. Oxon. Latinius.* debere *λ.* 67. perseveratis *Ambros.* 68. Si vere ita *F.* 69. nos *om. λ.* 70. erga *BCλ. Leidens.* 71. iudicatis cum *om. λ.*

[72]necessitate, non iustitia damnandam [73]a vobis sciatis. Vociferatur homo: Christianus sum. Quod est dicit; tu vis audire quod non est. [74]Veritatis extorquendae praesides de nobis solis mendacium [75]elaboratis audire. Hoc sum, inquit, quod quaeris an sim. [76]Quid me torques in perversum? Confiteor, et torques: quid faceres, si negarem? Plane aliis negantibus non facile fidem accommodatis: nobis, si negaverimus, statim creditis. Suspecta [77]sit [78]vobis ista perversitas, ne qua vis lateat in occulto, [79]quae vos [80]adversus formam, adversus naturam iudicandi, contra ipsas quoque [81]leges ministret. [82]Nisi fallor enim, leges malos erui iubent, non abscondi, confessos damnari praescribunt, non absolvi. Hoc [83]senatusconsulta, hoc [84]principum [85]mandata definiunt. Hoc imperium, cuius ministri estis, civilis, non tyrannica [86]dominatio [87]est. Apud tyrannos enim tormenta, etiam pro poena [88]adhibebantur: apud [89]vos soli [90]quaestioni [91]temperatur. Vestram illis [92]servate legem usque ad confessionem [93]necessariam, et iam si confessione [94]praeveniantur, vacabunt: sententia opus est: debito poenae nocens [95]expungendus est, non eximendus. Denique nemo [96]illum gestit absolvere. [97]Non licet hoc velle, ideo nec cogitur quisquam negare. Christianum hominem omnium scelerum reum, deorum, imperatorum, legum, morum, naturae [98]totius inimicum existimas, et cogis negare, ut absolvas quem non poteris absolvere nisi negaverit. Praevaricaris [99]in leges. [1]Vis ergo neget se nocentem, ut eum facias innocentem, [2]et quidem [3]invitum iam, nec de praeterito reum. Unde ista perversitas, ut etiam illud non recogitetis, sponte confesso magis credendum esse quam per vim neganti? vel ne compulsus negare non ex fide [4]negarit et absolutus [5]ibidem post

72. necessitate iniustia *Leidens.* 73. a vobis putatis. Vociferatur λ. 74. Veritati *EG. Erfurt.* 75. audire laboratis λ. 76. qui me *BC.* 77. fit nobis *d. Erfurt.* sit nobis *Dab. Ambros. Florent.* 78. nobis illa *F.* 79. quae nos *Dab.* 80. adversum formam *F. Vindob.* 81. leges instiget *F.* leges infestet *Fulv. Ursinus.* 82. Nisi fallor enim *ABCDEFG. Ambros. Florent. Vindob. Leidens. Erfurt.* Nisi enim fallor *abcdef.* 83. senatusconsultum *Dab.* senatu consulti *G. Florent.* senatus consulit *F. Vindob.* senatum consultit *BC.* 84. principium *BC. Leidens.* 85. mandatum *C. Leid. Vindob.* 86. damnatio *c.* 87. vestra est *abcd.* 88. adhibebantur *ADEe. Bongarsii liber, Erfurt. Oxon.* adhibeantur *BC. Ambros. Vindob. Leidens.* adhibentur *FG* (λ) *abcdf. Florent.* 89. nos soli *BCde. Leidens.* vos solos λ*a.* vos styli *c.* 90. quaestiones *Gc.* quaestionis *Florent.* 91. temperatur *ABCDEF*λ*ade. Bongarsii liber, Ambros. Vindob. Oxon. Erfurt. Leidens.* temperantur *Gbcf. Gorziens. Florent.* 92. servare *D.* servire *abcd.* 93. necessariam. Quē *Ambros.* necessarium: et si *abcd.* necessariam et si *Oxon.* Et iam si (necessariam *deleto*) *Haverc.* si (*reliquis omissis*) *f. Omittunt G. Florent.* 94. praeveniatur *Ambros.* 95. expugnandus *FGc. Erfurt. Vindob. Florent.* 96. illum nemo *Dabcd.* 97. nobis non licet *ab.* 98. totius naturae *F.* 99. ita leges *Fulv. Ursinus.* 1. Vis ut neget λ. 2. equidem *Da.* 3. invitum non de *Da.* invitum nec de *b. Gorziens.* de imminente iam non de *F.* 4. negaret et *BCG. Leidens Florent.* neget et *F.* 5. ibi post *F.*

tribunal [6]de vestra rideat aemulatione [7]iterum Christianus? [8]Cum igitur [9]in omnibus nos aliter [10]disponitis [11]quam ceteros nocentes, [12]ad unum [13]contendendo, [14]ut de eo nomine excludamur (excludimur enim si [15]faciamus quae faciunt non Christiani), intellegere potestis non scelus aliquod in causa esse, sed nomen, quod quaedam [16]ratio aemulae operationis insequitur hoc primum [17]agens, ut homines [18]nolint scire pro certo quod se nescire pro certo sciunt. Ideo et credunt de nobis quae non probantur, et nolunt inquiri, ne probentur non esse quae [19]malunt [20]credidisse, ut nomen illius [21]aemulae rationis inimicum praesumptis, non probatis criminibus de sua sola confessione [22]damnetur. Ideo torquemur confitentes et punimur perseverantes [23]et absolvimur negantes, quia nominis proelium est. Denique [24]quid de tabella recitatis illum Christianum? Cur non et homicidam? [25]Si homicida Christianus, cur non et incestus vel quodcunque aliud [26]esse nos creditis? In nobis solis pudet aut piget ipsis nominibus [27]scelerum pronuntiare? Christianus [28]si nullius criminis nomine reus est, valde [29]incestum, si solius nominis, [30]crimen est.

Quid? quod ita plerique clausis oculis in odium eius inpingunt, ut bonum alicui testimonium ferentes admisceant nominis exprobrationem. Bonus vir [1]Gaius Seius, tantum quod Christianus. Item alius: [2]Ego miror Lucium Titium sapientem virum repente factum Cap. III.

6. vestrum de vestra λ. 7. inter Christianos *Gb. Gorsiens. Florent.* 8. Cur igitur λ. 9. in omnibus aliter nos λ. in omnibus in nos aliter *abcd.* 10. disponitis *ABCDEFGλbef. Leidens. Ambros. Florent. Oxon. Erfurt. Vindob. Gorziens.* disponitis *cd.* disquiratis *a.* 11. in ceteros *abcd.* 12. id unum *abcdef.* ad unum *BC. Gorziens.* ad unum *reliqui omnes.* 13. contenditis *b. Gorziens.* contendunt *G. Florent.* concedendo *D.* 14. ut de isto nomine λ. 15. faciamus *ABCEG. Ambros. Leidens. Florent. Erfurt.* facimus *DFλabcdef. Vindob.* 16. ratio aemulae rationis *Bernhardyus.* 17. agentes homines ut *a.* agentes ut homines *d.* 18. nolunt *Aφ* (*m. pr.*) *BC. Vindob. Leidens.* 19. malliut *F.* 20. credi esse *f. Latinus. Havercamp.* 21. aemulae rationis *ABCDEFaef. Ambros. Vindob. Leidens. Erfurt. Oxon. Pameliani omnes.* aemulae operationis λ. aemulationis *Gbcd. Gorziens. Florent.* 22. damnet λ. 23. et absolvimur negantes et punimur perseverantes *F.* 24. quod de *FG. Fulv. Ursinus. Reposueram* qui de. 25. Sed homicida *Bobc.* Sit homicida *Ambros.* si et homicida *Fulv. Ursinus.* 26. esse nos *ABCFGef. Florent. Ambros. Leidens. Vindob. Oxon.* nos esse *Eλbcd. Erfurt.* non esse *Da.* 27. scelera *F.* 28. si nullius criminis nomine reus est *FGc. Florent.* si nullius criminis nomen reus est *ABC. Vindob. Leidens.* si nullius criminis reus est, nomen *DEabde. Ambros. Oxon. Pamelii libri.* si nullius criminis nomen est *λf. Havercamp.* 29. incestum *ABCDEFG Florent. Vindob. Ambros. Bongars. Leidens. Erfurt.* ineptum *λf. Havercamp.* infestum *abcde.* (*Oxon.*) *libri Pamelii.* 30. crimen est, valde infestum. *Havercamp.*

Cap. III. DE NOMINIS EXPROBRATIONE *capitis inscriptio est in libris manu exaratis. Vatic. unus ap. Pamelium habet* DE ODIOSO CHRISTIANITATIS TITVLO. *In vett. editionibus est:* ODIOSISSIMVM SINE CAVSA CHRISTIANVM ESSE NOMEN. 1. Gaius sed malus tantum quod *G.* Gaius Seius sed malus tantum quod *Dabcd.* 2. Ego miror Lucium Titium λ. *Havercampus.* Ego miror Lucium *f.* Ego Lucium *E* (*m. sec.*). *Oxon. Erfurt.* Ego Lucium *Dabcd.* Ego tytum *F.* egotium *Vindobon.* Ego Titium *ABCEGabcde. Bongars. Leidens. Ambros.*

[3]Christianum. Nemo [4]retractat, [5]ne ideo bonus Gaius et prudens Lucius, quia Christianus, [6]aut ideo Christianus, quia prudens et bonus. Laudant quae sciunt, vituperant quae ignorant, et id quod sciunt eo quod ignorant [7]inrumpunt, cum sit iustius occulta de manifestis [8]praeiudicare quam manifesta de occultis [9]praedamnare. [10]Alii, quos retro ante hoc nomen vagos, viles, improbos noverant, [11]ex ipso [12]denotant [13]quod [14]laudant. Caecitate odii [15]in suffragium inpingunt: [16]Quae mulier! quam lasciva, quam festiva! [17]Quis iuvenis! [18]quam lascivus, [19]quam amasius! Facti sunt Christiani! Ita nomen emendationi imputatur. Nonnulli etiam de utilitatibus suis cum odio isto paciscuntur, contenti iniuria, dum ne [20]domi habeant quod oderunt. Uxorem iam pudicam maritus [21]iam non [22]zelotypus, [23]filium iam subiectum pater retro patiens abdicavit, servum iam [24]fidelem dominus olim mitis ab oculis [25]relegavit; ut quisque [26]hoc nomine emendatur, offendit. Tanti non [27]est bonum [28]quanti odium Christianorum. [29]Nunc igitur, si nominis odium est, [30]quis nominum reatus? Quae accusatio vocabulorum, [31]nisi si aut barbarum [32]sonat aliqua vox nominis, aut infaustum aut maledicum aut inpudicum? Christianus vero, [33]quantum interpretatio est, de unctione deducitur. [34]Sed et cum perperam [35]Chrestianus pronuntiatur a [36]vobis (nam nec nominis [37]certa est notitia [38]penes vos), de suavitate vel benignitate [39]conpositum est. [40]Oditur itaque in hominibus innocuis etiam nomen innocuum. [41]At enim

3. Christianum defero. Nemo *abcd*. 4. tractat *F. Vindob*. 5. non ideo *ab*. 6. qui ideo *F*. 7. inrumpunt *ABCDEFGλ. Oxon. Leidens. Ambros. Vindobon. Erfurt.* corrumpunt *abcdef*. 8. praedicare *G*. 9. damnare *G. Oxon*. 10. Aliis *C. Leidens*. 11. ex hoc ipso λ. 12. quo denotant laudant *Fulv. Ursinus. Ios. Scaliger*. 13. quod *ADEae. Oxon. Erfurt. Ambros. Bongars. Pamelii libri omnes*. quo *BCFλbdf*, cum *G. Omittit c*. 14. laudent *F*. collaudant *DFae*. 15. in suffragium enarrantes. 16. Quae mulier qui lasciva qui festiva *G*. Quod mulier, quod lasciva, quod festiva *Fulv. Ursinus*. 17. Quis *AβDE. Ambros. Erfurt. Oxon. Vindob*. Qui *BCFGλabcdef*. Quod *Fulv. Ursinus*. 18. quam lascivus *Bongars*. (*m. sec.*) *Ambros. Fulvii Ursini codex teste Latinio*. quam lucius *ABCDEFe. Oxon. Erfurt. Vindob. Bongars. Havercampus*. qui lutius *G*. quam Lusius *λf*. quod Lucius *ab. Gorziens*. qui Lucius *cd*. quod lascivus *Fulv. Ursinus*. 19. quod amasius *Fulv. Ursinus*. Quinti amasius *b., ex Gorziensi*. qui amasius *G*. 20. domi *om. E. Erfurt*. ne domi — — iam non *om. G*. 21. iam *om. FGc*. 22. zelotypus eiecit. *λf. Havercamp*. 23. filium iam subiectum pater *λf. Havercamp*. subiectum pater filium *F*. filium subiectum pater *abcde. Oxon. Ambros*. subiectum pater *ABCDEG. Leid. Erfurt. Vindob*. 24. fidelem iam *c*. 25. religavit *ABCG. Vindob*. 26. hoc nomen datur *E*. hoc nomen cularetur *D*. hoc datur *Erfurt. Oxon*. 27. est bonum esse *ab*. 28. quanti est odium *acdf*. quam odium λ. 29. Nunc ergo *Erfurt*. Nec igitur *G*. Igitur λ. 30. quis nominis *Dab*. quis nomini *EF*. 31. nisi aut *Dabe*. 32. sonet aliqua *F*. sonet aliquid *Fulv. Ursinus*. 33. interpretatione de *G*. 34. Sed et cum *ABCDEGλabdef. Ambros. Erfurt. Leidens. Oxon. libri Pamelii*. Sed cum *c*. Sed et *F. Vindob*. 35. Chrestianus *Fbcdef. Ambros*. Christianus *reliqui omnes*. 36. nobis *D*. 37. est certa *b*. est *ace*. certa est *om. F*. 38. penes suos *G*. 39. impositum *G*. 40. Oditur ergo *abcd*. 41. At vero *Oxon*. Aut enim *G*.

secta oditur in nomine utique sui auctoris. Quid novi, si aliqua disciplina de magistro cognomentum sectatoribus suis inducit? Nonne philosophi de auctoribus suis nuncupantur Platonici, Epicurei, Pythagorici? etiam a locis conventiculorum et stationum suarum Stoici, Academici? [42]aeque medici ab Erasistrato et grammatici ab Aristarcho, coci etiam ab Apicio? nec tamen quemquam offendit professio nominis cum institutione [43]transmissa ab institutore. Plane, [44]si qui [45]probavit malam sectam [46]et ita malum [47]et auctorem, [48]is probabit et nomen malum dignum odio de reatu sectae et auctoris, ideoque ante odium nominis conpetebat prius [49]de auctore sectam [50]recognoscere vel auctorem de secta. At nunc utriusque inquisitione et agnitione neglecta [51]nomen detinetur, nomen expugnatur, et ignotam sectam, [52]ignotum et auctorem vox sola praedamnat, [53]quia [54]nominantur, non [55]quia [56]revincuntur.

Atque [1]adeo quasi praefatus [2]haec ad [3]sugillandam odii erga nos publici iniquitatem, iam de causa innocentiae consistam, nec tantum refutabo quae nobis obiciuntur, sed etiam in ipsos retorquebo [4]qui obiciunt, ut ex hoc quoque [5]sciant homines in Christianis non esse quae [6]in se nesciunt esse, [7]simul uti erubescant accusantes non dico pessimi optimos, [8]sed iam, ut volunt, conpares suos. Respondebimus ad singula [9]quae in occulto admittere dicimur, [10]quae illos palam admittentes invenimus, in quibus scelesti, in quibus vani, in quibus damnandi, in quibus inridendi deputamur. Sed quoniam, cum ad omnia [11]occurrit veritas nostra, postremo legum [12]obstruitur auctoritas adversus eam, ut aut nihil faciatur retractandum esse post leges aut ingratis necessitas obsequii praeferatur veritati, [13]de legibus prius [14]concurram vobiscum [15]ut Cap. IV.

42. aeque (*Aβ*)*Eλdf. Oxon. Erfurt. libri Pamelii.* atque (*ABCD*)*FGabc. Vindob. Leidens.* aeque *e.* 43. transmissi *λf.* 44. si quis *F. Erfurt.* 45. probavit *ABCEFGcef. Oxon. Leidens. Vindob. Erfurt. libri Pamelii.* probet *λ. Gorziens.* probat *bd.* probant *Da.* 46. et item *F.* 47. et auctorem *ABCDEFGabef. Oxon. Leid. Erfurt. Vindob.* etiam auctorem *cd. In λ. extat* si qui probet malum auctorem et malam sectam. 48. is probavit et *b.* is et probabit *D.* is probabitur *Leidens.* 49. de auctoritate *G.* 50. cognoscere *F.* 51. nomen denotatur, nomen *Fr. Iunius. La Cerda.* 52. ignotamque auctorem *F. Vindob.* 53. quod *F.* 54. nominatur *DGλb. Gorziens.* 55. quod *F.* 56. revincitur *Gλb. Gorziens. Leidens.*

Cap. IV. 1. ideo *E* (*m. pr.*) *EFabe. Oxon. Erfurt.* 2. hic *G.* 3. suggillandum *F. Leidens. Vindob.* sigillandum *G.* 4. quae *Gc.* 5. sciant omnes *abcef.* 6. in se non nesciunt *λf.* quae in — — esse *om. G.* 7. simul — — optimos *om. λ.* 8. sed etiam *λ.* 9. quae occulte *F. Vindob.* 10. quae palam adinveniuntur *λf.* et quae palam adinveniuntur *Havercamp.* 11. occurrerit *Go.* 12. obstruatur *G.* obstruit *F.* adstruitur *a.* adstruatur *cd.* 13. de quibus prius *c.* 14. excurram *G.* consistam *λf.* 15. et cum *λ.* ut cum tutoribus legum *om. F. Vindob.* ut cultoribus legum *G. Post* legum *in vetustis libris incipit caput quartum, quod in ABCDEG. Oxon. Leidens. Ambros. Erfurt. Vindob. inscriptum est* DE INLICITO; *in uno Vaticano ap. Pamel.* QVOD LEGES PRINCIPVM ET SENATVS-CONSVLTA NONNVNQVAM ERRARE POSSVNT ATQVE ADEO REPVRGARI., *in ab.*

cum tutoribus legum. [16]Iam primum [17]cum dure definitis dicendo: [18]Non licet esse [19]vos! et hoc sine ullo retractatu humaniore praescribitis, vim profitemini et iniquam [20]ex arce dominationem, si ideo negatis licere, [21]quia vultis, non quia debuit non licere. Quodsi, [22]quia non debet, ideo non vultis licere, sine dubio [23]id non debet licere quod male fit, et [24]utique hoc ipso praeiudicatur licere quod bene fit. Si bonum invenero esse quod lex [25]tua prohibuit, [26]nonne ex illo [27]praeiudicio prohibere [28]me non potest quod, si malum esset, iure prohiberet? Si lex tua erravit, [29]puto, ab homine concepta est; neque enim de caelo ruit. Miramini hominem [30]aut errare potuisse [31]in lege condenda aut [32]resipuisse in reprobanda? [33]Non enim et ipsius Lycurgi leges a Lacedaemoniis emendatae tantum auctori suo doloris incusserunt, ut in secessu inedia de semetipso [34]iudicarit? Nonne et vos [35]cotidie experimentis inluminantibus tenebras antiquitatis totam illam veterem [36]et squalentem silvam legum novis principalium rescriptorum et edictorum securibus [37]truncatis et caeditis? Nonne [38]vanissimas Papias leges, quae ante liberos suscipi cogunt quam [39]Iuliae matrimonium contrahi, post tantae auctoritatis senectutem heri Severus, constantissimus [40]principum, exclusit? Sed et [41]iudicatos in partes secari a creditoribus leges erant, consensu tamen publico crudelitas postea erasa [42]est, in pudoris notam capitis poena [43]conversa est. Bonorum adhibita [44]proscriptio suffundere maluit hominis sanguinem quam effundere. [45]Quot adhuc [46]vobis [47]repurgandae [48]latent leges, quas neque annorum [49]numerus neque conditorum dignitas commendat, [50]sed aequitas sola? et ideo cum iniquae recognoscuntur, merito damnantur, [51]licet dam-

DE LEGIBVS ROMANORVM QVOD QVOTIDIE VETERES ABROGANTVR ET NOVAE FERVNTVR. 16. Nam *F.* 17. cum iure λ. *Havercamp.* quam dure *ab.* 18. non licet esse vos dicendo *D.* 19. vos: hoc si sine *ab.* 20. exercetis *bd.*, *ex Gorziensi.* ex arce *reliqui.* 21. quia non vultis λ. 22. quia non debet licere, ideo noluistis licere λ. 23. id quod non debet *c.* 24. hoc ipso utique *Oxon.* 25. tua *om.* λ. 26. minime ex illo *a.* nomen, ex illo *c.* 27. praeiudico *f. Havercamp. Om. C.* 28. me potest *a.* me non potes *F. Vindob.* me non potuit *G.* eam non posse *f. Havercamp.* 29. puta ab homine concepta neque *F.* 30. aut *om. c.* 31. in lege condenda errare potuisse *F.* 32. resipisse *B. Vindob. Leid.* recepisse se *c. unus Vaticanus.* recepisse *G.* 33. Nonne et *BGed.* 34. iudicaret *G.* vindicaret *F.* 35. cottidie *F. Vindob., pro more.* 36. et *om. G.* 37. ruspatis λ. rustatis *f.* ruscatis *Havercamp.* runcatis *los. Scaliger.* 38. novissimes *G.* 39. Iuliae permittunt matrimonium *Fulv. Ursinus.* 40. principium *G. Leidens.* 41. iudicatos retro in partes λ*f.* 42. est et in *abcd.* 43. conversa bonorum *abcdef.* 44. prescriptio *Aβ.* proscriptione *bcde.* 45. Quod *ABDE. Bongars. Erfurt.* 46. vobis *om. Oxon.* vos *be.* 47. repugnandae *DFG. Leidens.* 48. leges latent *CDabcde.* 49. numerus *om.* λ. 50. sed aequalitas sola *FG. Vindob.* 51. licet et damnentur, quomodo λ. licet non damnentur, cum *b., ex Gorziensi.* licet damnentur, cum *c.* licet damnent, cum *ade.* licet damnent, quoniam *Oxon.*

nent. Quomodo iniquas dicimus? Immo, si nomen puniunt, etiam stultas: si vero facta, [52]cur de solo nomine [53]puniunt facta, quae in aliis de admisso, non de nomine [54]probata defendunt? [55]Incestus sum, cur non [56]requirunt? [57]Infanticidia cur non [58]extorquent? In deos, in Caesares [59]aliquid committo, cur non audior [60]qui habeo [61]quo purger? Nulla lex [62]vetat [63]discuti quod prohibet admitti, quia neque iudex iuste ulciscitur, nisi cognoscat admissum esse quod non licet, [64]neque civis fideliter legi obsequitur ignorans quale sit quod [65]ulciscitur lex. Nulla lex sibi soli conscientiam iustitiae suae debet, sed eis a quibus obsequium expectat. Ceterum suspecta lex [66]est quae probari se non vult, inproba autem, si non probata [67]dominetur.

Ut de origine aliquid [1]retractemus eiusmodi legum, vetus erat decretum, ne [2]qui deus ab imperatore consecraretur nisi a senatu [3]probatus. Scit M. Aemilius de deo suo [4]Alburno. [5]Facit et hoc ad causam nostram, quod apud vos de humano arbitratu divinitas pensitatur. Nisi homini deus placuerit, deus non erit; homo iam [6]deo propitius esse debebit. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in saeculum [7]introivit, [8]adnuntiata sibi ex Syria [9]Palaestina, quae illic veritatem [10]ipsius [11]divinitatis [12]revelaverant, detulit ad senatum cum praerogativa suffragii sui. Senatus, quia [13]non ipse probaverat, respuit. Caesar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum. Consulite commen- Cap. V.

52. cur in nobis de solo *f. et Havercampus, ex coniectura Fulvii Ursini.* 53. puniuntur *Fulv. Ursinus.* 54. probanda definiunt *f. Fulv. Ursinus.* probanda defendunt *Havercamp.* 55. Incestuosus sum, cur *Da.* Incestum cur *b., ex Gorziensi.* 56. requiritur *F.* 57. infanticidia *ADEλab. Leidens. Oxon. Erfurt. Gorziens.* infanticida *BCGcdef.* infanticidia cur non extorquent *om. F.* 58. extorquentur *D.* 59. incestum aliquod *G.* 60. si quid habeo *f. Fulv. Ursinus.* quid habeo *ab.* 61. quod purger *G.* vero purger *Leidens.* quo purget *E.* 62. vetat *om. A.* prohibet *Bongars.* notat *Oxon.* non *E (m. sec.) Erfurt.* 63. discutit *Oxon.* 64. neque cuius *E (m. pr.). Erfurt.* neque quis *DE (m. sec.) ab.* 65. ulciscitur: Nulla lex *λf.* 66. est, si probari *λ. Havercamp.* 67. dominatur *λ. Havercamp.*

Cap. V. CONTRA IDOLA *inscriptum est caput quintum in ABCDEG. Vindob. Leidens. Erfurt. Oxon. In uno Vaticano ap. Pamelium est* QVOD ERRONEA FVIT LEX DEFINIENS NON LICERE CHRISTIANVM ESSE ET IDEO ABROGANDA. *Editiones ab. habent* QVOD ROMANI PRINCIPES CHRISTIANVM NOMEN PROBARINT ET QVI ODERINT ET TIBERII DECRETVM DE CHRISTO ADORANDO. 1. tractemus *Oxon.* 2. quis *F. Vindob. Om. c.* 3. probatus sit. In *G.* probatussit. M. *Vindob. Leidens.* probatus sit. Sicut M. *F.* probaretur M. *D.* probaretur, ut M. *abc.* probatus, ut M. *d.* 4. aburno *G. Leidens.* albueno *F.* 5. fecit: et hoc *c.* 6. deo *om. λ.* 7. intravit *λf.* 8. adnuntiata *λf.* adnuntiatam *a.* adnuntiatum *reliqui omnes.* adnuntiato *Ios. Scaliger.* 9. Palaestina quae *AβFλbef. Vindob. Leidens.* Palaestinaque *Ga. Ambros.* Palaestinae quae *E. Erfurt. Oxon.* Palaestina quod *(AqpBD)cd.* 10. ipsius *ABEFb. Vindob. Ambros. Leidens. Erfurt. Oxon λf.* illius *DGacde. Omittit Oxon.* 11. divinitas *Ambros.* divini *Havercamp.* 12. revelaverant *λ.* revelarant *f.* revelaverat *ABEFGb. Ambros. Leidens. Erfurt. Vindob. Oxon.* revelarat *Dacde.* revelatae *Rhenanus.* 13. ipse non *D.* non in se *Gcd. Havercamp.*

tarios vestros, illic reperietis primum Neronem in hanc sectam [14]cum maxime Romae orientem Caesariano gladio [15]ferocisse. [16]Sed tali dedicatore damnationis nostrae etiam [17]gloriamur. Qui enim scit illum, intellegere potest non nisi grande [18]aliquod bonum a Nerone damnatum. Temptaverat et [19]Domitianus, portio Neronis de crudelitate, [20]sed qua et homo, facile coeptum repressit, restitutis etiam quos relegaverat. Tales semper nobis [21]insecutores, iniusti, impii, turpes, quos et ipsi damnare [22]consuestis, [23]a quibus damnatos restituere soliti estis. Ceterum de tot exinde principibus [24]ad hodiernum divinum humanumque sapientibus edite aliquem debellatorem Christianorum! At [25]nos e contrario edimus protectorem, si litterae M. Aurelii gravissimi imperatoris [26]requirantur, quibus [27]illam Germanicam sitim Christianorum forte militum [28]precationibus [29]impetrato [30]imbri discussam [31]contestatur. Sicut non palam ab eiusmodi hominibus poenam dimovit, ita alio modo palam dispersit, adiecta etiam [32]accusatoribus damnatione, et quidem [33]tetriore. Quales [34]ergo leges istae quas adversus nos soli [35]exercent impii, iniusti, turpes, [36]truces, vani, [37]dementes? quas Traianus ex parte frustratus est vetando inquiri Christianos, quas nullus Hadrianus, quamquam omnium [38]curiositatum explorator, nullus Vespasianus, quamquam Iudaeorum debellator, nullus Pius, [39]nullus Verus inpressit. Facilius [40]utique pessimi ab optimis quibusque, ut ab aemulis, quam a suis sociis eradicandi iudicarentur.

Cap. VI. Nunc [1]religiosissimi legum et paternorum institutorum pro-

14. cum maxime *ABDFef. Ambros. Leidens.* tum maxime *EGabcd. Vindob. Erfurt. Oxon.* maxime λ. 15. graccho surrexisse *G.* 16. Sed *om.* λ. 17. gloriemur *DEab. Erfurt.* 18. aliquod bonum grande *DE. Erfurt.* aliquid bonum grande *ab.* aliquod grande bonum λ. 19. Domitianus praenomine Neronis *ac., Ios. Scaliger ad Euseb. Chron. p.* 149. 204 *sq.* Domitianus pro nomine Ner. *Fulv. Ursinus.* Dom. praemonitu Ner. *Wouwerenius.* 20. sed quia et *DEabc. Oxon. Erfurt.* quia et λ. sed quid? *Fulv. Ursinus.* 21. persecutores *Fulv. Ursinus.* 22. consuetis *G.* consuevistis *Haverc.* 23. et a quibus *cd.* 24. usque ad hodiernum *Gd.* 25. nos contrario *abe. Leidens.* 26. inquirantur *G.* 27. illam *om. c.* 28. depraecationibus *D.* 29. imperato *Leidens.* 30. imbre *ab.* 31. contestatur. Qui sicut non palam *c.* contestatur. Qui sicut palam *aed.* contestatur sicut palam *D.* 32. accusatorum λ. 33. detriore *Erfurt.* deteriore *F. Vindob. Post vocem* tetriore *in ABDEGab. Ambros. Vindob. Leidens. Erfurt. Oxon. novum caput incipit, quod inscriptum est* DE LEGIBVS., *in editis ab.* QVANTVM A PIETATE ET MAIORVM SVORVM MORIBVS ROMANI DESCIVERINT. 34. ergo truces leges *b., ex Gorziensi.* 35. exequuntur λ*f. Havercamp.* 36. truces *om. Dab. Haverc.* 37. dementes, vani *Dab.* varii, dementes *c.* vani *om. G.* 38. curiositatum omnium *DFabcdef.* 39. nullus Severus *Vaticanus unus et liber Leodiensis.* nullus nero *G. In* λ. *totus hic locus ita scriptus extabat:* quos nullus Vespasianus, quamquam Iudaeorum debellator, nullus Adrianus, quamquam curiositatum omnium explorator, nullus Pius, nullus Verus impressit. 40. itaque *cd.*

Cap. VI. 1. religiosissime *G. Leidens. Vindob.*

lectores et [2]ultores respondeant velim de sua fide et honore et obsequio erga maiorum consulta, si a nullo [3]desciverunt, [4]si in nullo exorbitaverunt, si non necessaria et aptissima quaeque disciplinae oblitteraverunt. Quonam illae leges abierunt sumptum et ambitionem comprimentes? quae centum aera non amplius in coenam subscribi iubebant nec amplius quam unam inferri gallinam, et eam non saginatam, quae patricium, quod [5]decem pondo argenti habuisset, pro magno [6]ambitionis titulo senatu submovebant, quae theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant, quae [7]dignitatum et honestorum natalium insignia non temere nec inpune usurpari sinebant? Video enim et centenarias coenas a centenis iam sestertiis dicendas, et in lances ([8]parum est si senatorum et non libertinorum vel adhuc flagra rumpentium) argentaria metalla producta. Video et theatra nec singula satis esse nec nuda; [9]nam ne vel hieme voluptas inpudica frigeret, primi Lacedaemonii [10]penulam ludis [11]excogitaverunt. Video et inter matronas [12]atque prostibulas nullum de habitu discrimen [13]relictum. Circa feminas quidem etiam illa maiorum instituta cecíderunt quae modestiae, quae sobrietati patrocinabantur, cum aurum [14]nulla norat praeter unico digito quem sponsus [15]obpignorasset pronubo anulo, cum mulieres usque [16]adeo vino [17]abstinerentur, ut matronam ob resignatos cellae vinariae loculos sui inedia [18]necarint, sub Romulo vero quae vinum attigerat, inpune [19]a Metennio marito trucidata [20]sit. Idcirco et oscula propinquis offerre [21]etiam necessitas erat, ut spiritu [22]indicarentur. Ubi est illa felicitas matrimoniorum de moribus utique prosperata, [23]qua per annos ferme sexcentos ab urbe condita nulla repudium domus scripsit? [24]At nunc in feminis prae auro

2. ultores *ABDGλd. Vindob. Leidens. libri Pamelii omnes.* cultores *Eabcef. Ambros. Oxon. Erfurt.* institutores *F.* 3. disciverunt *ABE. Leid. Erfurt.* 4. si in illo exorbitarent *c.* 5. decem pondera *F.* 6. ambitionis titulo *ABEFG. Leidens. Vindob. Erfurt.* titulo ambitionis *Dabcdef.* 7. dignitatum *ΑφBFGλabdf. Vindob. Leidens. Gorziens. duo Vaticani.* dignitatem *ΑβDEce. Erfurt. Oxon.* 8. est enim *in cd.* 9. nam *om.* λ. 10. penulam nudis *Gc.* odium paenulae ludis *λf. Havercamp.* 11. excogitarunt *abc.* 12. atque prostitutas *F.* 13. derelictum *F. Leidens.* 14. nulla membra norant praeter unicum digitum *c.* nulla norat praeter unicum digitum *FG. Leidens. Vindob.* 15. obpignorasset *ABDFGλabcd.* oppignorasset *Eef* (*Oxon. Vindob.*) *Erfurt.* 16. a vino λ. *Havercamp.* 17. abstinerentur *ABGλdef. libri Pamelii, Oxon. Vindob. Leidens.* abstinerent *DEFabc. Erfurt* 18. necaverint *Oxon.* 19. Metennio *ΑφBEF. Vindob. Ambros. et quatuor codices Pamelii.* Metenio *ΑβD.* Metemo *Oxon.* Metellonio (*quae scriptura orta videtur ex scriptura* Metenio *cum emendatione* Metello *conflata. Certe in E. conspicitur* llo *syllaba voci supereddita.*) *Erfurt.* Metannio *Leidens.* Metenino *G.* Maecenio *abef. Havercamp.* Maecenio *cd.* 20. sit *ABEFGd. quatuor Pamelii libri, Vindob. Leidens. Oxon. Erfurt. Ambros.* est *Dλabcef.* 21. etiam *ABEFGλd. quatuor libri Pamelii, Leidens. Vindob. Oxon. Erfurt. Omittunt hoc* etiam *ΑβDabcef.* 22. *Vindob.* indicarentur λ. indicarentur *abcd. Erfurt.* 23. quae per *ΑφBDEG. Oxon. Leidens. Vindob.* 24. At *om. aef.*

nullum leve est membrum, prae vino nullum [25]liberum est osculum, repudium vero iam et votum est, quasi matrimonii fructus. Etiam circa ipsos deos vestros [26]quae prospecte decreverant patres vestri, [27]idem vos obsequentissimi rescidistis. Liberum Patrem cum mysteriis [28]suis consules senatus auctoritate non modo urbe, sed universa Italia eliminaverunt. [29]Serapidem et Isidem et [30]Arpocratem cum suo cynocephalo Capitolio prohibitos [31]inferri, id est curia deorum pulsos, Piso et Gabinius consules non utique Christiani eversis etiam aris eorum abdicaverunt, turpium et otiosarum superstitionum vitia cohibentes. His vos restitutis summam maiestatem contulistis. Ubi religio, ubi veneratio maioribus [32]debita a vobis? Habitu, [33]victu, instructu, [34]sensu, ipso denique sermone proavis [35]renuntiastis. Laudatis semper [36]antiquitatem, et nove de die vivitis. Per quod ostenditur, dum a bonis maiorum institutis deceditis, ea vos retinere et custodire quae non debuistis, [37]cum quae debuistis non [38]custodistis. Ipsum adhuc quod videmini fidelissime tueri a patribus traditum, in quo principaliter reos transgressionis Christianos [39]destinastis, studium dico deorum colendorum, [40]de quo maxime erravit antiquitas, licet Serapidi iam Romano aras restruxeritis, licet Baccho iam Italico furias vestras [41]immoletis, suo loco ostendam [42]proinde despici et neglegi et destrui a vobis adversus maiorum auctoritatem. Nunc enim ad illam occultorum facinorum infamiam respondebo, [43]ut viam mihi ad manifestiora [44]purgem.

Cap. VII. Dicimur sceleratissimi de sacramento infanticidii et [1]pabulo inde, et post convivium incesto, quod eversores luminum canes, lenones scilicet [2]tenebrarum, libidinum impiarum [3]in verecundiam [4]procurent.

25. liberum osculum *D.* 26. quae prospecte *AβEFGdef. Vindob. Ambros. Oxon. Erfurt. libri Pamelii omnes.* quae specte *λ.* quae perspecte *AφBDabc. Leid.* 27. idem *Aβ.* ipsi *G.* iidem *reliqui.* 28. suis *om. Dabce.* 29. Serapidem isiden *E. Erfurt.* 30. arpocraten *EF. Erfurt.* 31. inferri *om. λf.* 32. dedita *D.* 33. victu et instructu *Dabc.* victu instructa? *F.* 34. censu *Havercamp.* 35. renuntiatis *F.* 36. antiquos et nove *λf. Haverc.* 37. cumque debuistis *AβF.* 38. custodistis. Adhuc (Adhoc *F.*) *ABDEFGd. Vindob. Oxon. Leid. Erfurt. libri Pamelii omnes.* custoditis. Adhuc *abcef.* custodistis. Ipsum adhuc *λ.* 39. destinastis *ABDEFλabc. Vindob. Erfurt. Leid.* destinatis *Gdef.* (*Oxon.*) *Gandav. Elnon.* 40. de *om. Gf.* 41. immoletis *Fλ.* immolaritis *abcd.* immolaveritis *ef. Leidens.* 42. perinde *c.* 43. ut viam mihi ad *ABEFλef. Vindob. Erfurt. Oxon.* ut iam mihi *G. Leidens.* ut iam mihi ad *D.* ut iam inde ad *abcd.* 44. pergam *abcd.*

Cap. VII. *Caput septimum in ab. inscriptum est* QVOD GRAVISSIMIS ACCVSATI SCELERIBVS CHRISTIANI NVNQVAM TAMEN CONVICTI SINT. 1. pabulo Iudae *a. Leidens.* pabulo crudae *c. Latinius.* 2. tenebrarum et libidinum *abcde.* tenebras, tum *f. Fulv. Ursinus.* tenebrarum in libidinum *λ.* 3. in verecundiam *ego.* inverecundiam *ABDEFGf. Bongars. Erfurt. Oxon. Leidens. Vindob. Ambros. Fulv. Ursinus.* verecundiam *λ.* inverecundia *bcde. Olim emendaveram* verecundia. 4. procurrent *Leid.* occurrent *G.*

Dicimur tamen semper, nec vos quod tam diu dicimur eruere curatis. [5]Ergo aut eruite, si creditis, aut nolite credere, qui non [6]eruistis. De vestra [7]vobis dissimulatione praescribitur non esse quod nec ipsi audetis eruere. Longe aliud munus [8]carnifici [9]in Christianos imperatis, non ut dicant quae faciunt, sed ut negent quod sunt. [10]Census istius disciplinae, ut iam edidimus, a Tiberio [11]est. Cum odio sui coepit [12]veritas. Simul atque apparuit, inimica [13]est. Tot hostes [14]eius quot extranei, et quidem [15]proprie ex aemulatione Iudaei, ex concussione milites, ex natura [16]ipsi etiam [17]domestici nostri. [18]Cotidie obsidemur, cotidie proditur. [19]in ipsis plurimum coetibus et congregationibus nostris opprimimur. Quis umquam taliter vagienti infanti supervenit? Quis cruta, ut invenerat, Cyclopum et [20]Sirenum ora [21]iudici [22]reservavit? Quis vel [23]in uxoribus aliqua inmunda vestigia [24]deprehendit? Quis talia facinora cum invenisset, celavit aut vendidit [25]ipsos trahens homines? Si semper latemus, quando proditum est quod admittimus? immo a quibus prodi potuit? Ab ipsis enim reis non utique, cum vel ex forma [26]omnibus mysteriis silentii [27]fides debeatur. Samothracia et [28]Eleusinia [29]reticentur, quanto magis talia [30]quae prodita interim etiam humanam animadversionem [31]provocabunt, [32]dum divina servatur? Si ergo non [33]ipsi proditores sui, sequitur ut extranei. Et unde extraneis notitia, cum semper etiam [34]piae initiationes arceant profanos [35]et arbitris caveant? [36]Nisi si impii [37]mi-

5. Ergo — — eruistis *om. Leidens.* 6. eruitis *Fλc.* 7. nobis *ab.* 8. carnifici EFλ)*ab. Leidens. Vindob. Oxon. Erfurt.* 9. in Christianis *FG.* 10. Sensus *Leidens.* 11. est *om. G.* 12. veritas simul atque apparuit *ABDEλabef. Leidens. Bongars. Erfurt.* simul veritas atque apparuit *Gcd.* veritas. atque ut apparuit *F.* 13. est *ABDEFGλ. Bongars. Leidens.* esse *abcdef.* (*Oxon. Vindob. Erfurt.*) 14. eius tot λ ei quot *F.* 15. proprie *ABDEFGcd. Leidens. Oxon. Erfurt.* proprii *def.* (*Vindob.*) 16. etiam ipsi λ. 17. domesticis nostris *ab.* 18. cottidie *F. Vindob., pro more.* 19. in ipsis etiam plurimum λ. 20. Sirenum *ABbd. Gorziens. Leidens. et Vaticanus unus.* syrenum *FG.* Sirenarum *DEacef. Oxon. Vindob. Erfurt.* 21. iudicii *a.* indicium *c.* iudicium *G.* 22. reseravit *Dabd. Leidens.* 23. in maribus usquam immunda λ. 24. deprendit *F. Vindob., pro more.* 25. ipsos tradens homines *c.* ipsos tradens homines *Rhenanus.* 26. omnium mysteriorum λ. 27. fides adhibeatur *Dab.* fides debebatur *G. Vindob.* 28. Eleusina *Bc.* 29. si reticentur *F.* 30. quae magis prodita humanam *a.* prodita interim etiam humanam *b.* quae prodita interiment, iam humanam *c.* quae prodita nostri humanam *D.* 31. provocabant *Gc.* 32. dum divina servatur *f. Leidens.* dum divina servantur *ABDEFGcde. Leidens. Vindob. Oxon. Erfurt.* quam divina servantur *a.* quam dum divina servantur *b.* dum divinitas (*leg.* divinitus) servatur λ. 33. Ipsi sunt proditores sui λ. 34. piae (*Aβ*)*λef. Havercamp.* impiae *AβBDEFGabcd. Oxon. Leidens. Erfurt. Vindob.* 35. etiam ab arbitris caveant λ. et ab arbitris caveant *Haverc.* et arbitris caveatur *a.* et arbitros caveant *cd.* et arbitris careant *F.* 36. nisi impii λ. *Erfurt.* si impii *G.* 37. nimis *a. Post vocabulum* metuunt *in vetustis libris scriptis incipit caput septimum cum inscriptione* DE INFANTICIDIO *in ABDG. Leidens., in Erfurt. Oxon.* DE FAMA., *in Vindob.* DE FAMA INCESTI., DE FAMA INCESTVS *in aliis scriptis,*

nus metuunt. Natura famae omnibus [38]nota est. Vestrum est Fama malum [39]qua non [40]aliud velocius ullum. [41]Cur malum fama? [42]quia velox? [43]quia index? an quia plurimum mendax [44]quae ne tunc quidem, cum aliquid veri [45]adfert, sine mendacii vitio est, detrahens, adiciens, demutans de veritate. [46]Quid? quod ea [47]illi condicio [48]est, ut non nisi cum mentitur perseveret et tamdiu [49]vivit quamdiu non probat, siquidem, [50]ubi probavit, cessat esse et quasi officio nuntiandi [51]functa rem tradit, [52]et exinde res tenetur, res nominatur. Nec [53]quisquam dicit verbi gratia, [54]Hoc Romae aiunt factum, aut, Fama est illum provinciam sortitum, sed, Sortitus est ille provinciam, et, Hoc factum est Romae. [55]Fama, nomen incerti, locum non habet ubi certum est. An [56]vero famae credat [57]nisi inconsideratus? [58]Quia sapiens non credit incerto. [59]Omnium est aestimare, quantacunque illa ambitione diffusa sit, quantacunque asseveratione constructa, quod ab uno aliquando [60]principe exorta sit necesse [61]est. Exinde in traduces linguarum et aurium [62]serpit, et ita [63]modici seminis vitium cetera rumoris [64]obscurat, ut nemo recogitet, [65]ne primum [66]illud os mendacium seminaverit, quod saepe fit aut ingenio aemulationis aut arbitrio suspicionis aut non nova sed ingenita quibusdam mentiendi voluptate. Bene autem quod [67]omnia tempus revelat, testibus etiam vestris proverbiis atque sententiis, [68]ex dispositione naturae, quae ita ordinavit, ut nihil diu lateat, etiam quod fama [69]non distulit. Merito [70]igitur fama tamdiu [71]conscia sola est scelerum [72]Christianorum. Hanc indicem adversus nos profertis, quae quod aliquando iactavit [73]tantoque spatio in opinionem corroboravit usque adhuc

INANIS EST FAMA QVAE CHRISTIANIS OBICITVR *in Vaticano uno, teste Pamelio. In ab. incipit caput octavum cum titulo* NON ESSE CREDENDVM FAMAE. 38. nota est vestrum. Est fama *Fc.* nota est, utrum est fama *Da.* 39. qua *A* (*m. sec.*) λ. quia *A* (*m. pr.*) *G.* quo *reliqui.* 40. aliud *om. D.* 41. Cur ea malum *c.* Cur fama malum *d.* Circa malum *G.* 42. an quia λ. 43. quia index *om. Dab.* 44. quae nec *DE. Oxon. Erfurt.* quia nec *G.* 45. defert λ. *Havercamp.* 46. Quid? quod *om. G.* 47. illi *om. E. Erfurt.* 48. est *om. Erfurt.* 49. vivat *F.* 50. uti *F.* 51. functam *ABG. Vindob.* 52. et *om.* λ*cd.* 53. quisquam famam dicit *F.* quispiam dicit *Erfurt.* 54. Hoc Romae (Romam *G.*) aiunt (aut *A.* meavit *G.*) factum *ABFG*λ*def. Vindob. Leidens. Pamelii libri.* Fama est hoc Romae factum *DEabc. Oxon. Erfurt.* 55. Fama incerti est *ab.* Fama incerti *D.* 56. vero *om.* λ. 57. nisi si λ. 58. Qui sapiens est non credit. In certo omnium λ. 59. Omnium est e scientia. res quantacunque illa *F.* Omnium est existimare, quantacunque *c.* Omnium est existimare, quantacunque illa *Da.* 60. principio *G.* 61. est, et exinde *F.* 62. serpit *ABFG. Vindob.* serpat *DE*(λ)*abcdef. Leidens. Oxon. Erfurt.* 63. modicum *F.* 64. obscurant *c.* 65. num primum *cd.* unum ne *Oxon. Bongars. prob. Herald.* 66. illud os *om. Da.* 67. tempus omnia *F.* 68. ex dispositione divinae naturae λ. 69. non *om. F.* 70. ergo *Erfurt.* 71. sola conscia est *cd.* 72. Christianorum. Quod dicitur, semper est, quia quod est, desinit dici. Hanc indicem λ. 73. tantoque temporis spatio λ. (*Leidens.*) *Havercamp.*

probare non [74]valuit, ut fidem naturae ipsius appellem [75]adversus eos qui talia [76]credenda esse praesumunt.

Ecce proponimus horum facinorum mercedem. Vitam aeternam [1]repromittunt. Credite interim. De hoc enim quaero, an et qui [2]crediderit tanti habeas ad eam tali conscientia [3]pervenire. Veni, demerge ferrum in infantem nullius inimicum, nullius reum, omnium filium, vel, si alterius officium est, tu modo adsiste morienti homini antequam vixit, fugientem animam novam [4]expecta, excipe eadem sanguinem, [5]eo panem tuum satia, vescere libenter. Interea discumbens dinumera loca, ubi mater, ubi soror; nota diligenter, ut, cum tenebrae ceciderint caninae, non erres. Piaculum [6]enim admiseris nisi incestum feceris. Talia initiatus et consignatus vivis in aevum. Cupio respondeas, [7]si tanti aeternitas. Aut si non, [8]ideo nec credenda. Etiamsi credideris, nego te velle; etiamsi volueris, nego te posse. Cur ergo alii [9]possint, si vos non potestis? cur non possitis, si alii possunt? [10]Alia nos, opinor, natura: [11]Cynopaene aut [12]Sciapodes? Alii ordines dentium, alii ad necestam libidinem nervi? Qui ista credis de homine, potes et [13]facere. Homo es et ipse, quod et Christianus. [14]Qui non potes facere, non debes credere. Homo est enim et [15]Christianus et quod et tu. Sed ignorantibus subicitur et [16]inponitur. Nihil enim tale de Christianis [18]asseverari sciebant observandum utique sibi et omni vigilantia investigandum. [19]Atquin volentibus initiari [20]moris est, opinor, prius patrem illum sacrorum adire, quae praeparanda [21]sint [22]describere. Tum [23]ille: Infans tibi necessarius adhuc tener, qui nescit mortem, qui sub cultro tuo rideat; item panis, [24]quo san-

Cap. VIII.

74. *Post* vocem valuit *in DEabcdef. Oxon. Erfurt. et omnibus libris Pamelii (praeter unum λ) caput novum incipit.* 75. adversus eos appellem *F.* 76. esse credenda *F.*

Cap. VIII. *Post vocem* praesumunt *caput octavum incipit in ABFG. Vindob. cum inscriptione* DE FAMA INCESTI (INCESTVS *G.*). *In E. Oxon. Erfurt. et plerisque Pamelii est* DE INFANTICIDIO ET INCESTO., *in uno Vaticano* FLAGITIA QVIBVS INFAMANTVR NEDVM FALSA SVNT SED DE CHRISTIANIS INCREDIBILIA. *In ab., qui novum caput inchoant, legitur inscriptio* QVOD QVAE DE INFANTICIDIIS OBIICIVNTVR NOBIS FALSA OMNINO SINT ET QVOD SACRA HVMANO SANGVINE IPSI POTIVS POLLVANT. 1. repromittimus *Ios. Scaliger.* 2. crediderit, tanta habeat λ. 3. perveniretur *F.* 4. specta *Gc.* 5. et panem *DF.* 6. enim feceris, nos λ. 7. sit tanta *c.* 8. ideo ne. 9. possunt, si *Eabcd.* volunt, si *D.* 10. Alia non opinor *Da.* Alii non opiner λ. 11. Cynopaene aut (*D*) *f. Haverc.* Cynopenae aut *ABEFG. Bongars. Elnon. Gandav. Erfurt. Vindob.* Cynopenae aut *bce* (Oxon.) *Salmas. in Solin.* p. 707. Cyclopes aut *b. Fulv. Ursinus.* Cynophanes aut *cd.* 12. Sicapodes *BG. Vindob.* siapodes *D.* sycapodes *F.* 13. facere. Tu homo *abc.* 14. Si non potes *F.* 15. Christianus et quod et tu *ABdef.* Christianus et quod tu *Vindob.* Christianus, quod et tu *DEFG*(λ)*abc. Oxon. Erfurt.* 16. apponitur *F.* 17. a Christianis *F.* 18. asseverare *c.* 19. Atqui *DFbc.* Atque *c* (Oxon.) 20. mos est *F.* (*m. sec.*) 21. sunt *FG.* 22. discribere *A.* 23. ille infanti necessarius *DE.* illi infans necessarius *E. m. sec.* 24. qui sanguinis *b.*

guinis [25]virulentiam [26]colligas; praeterea candelabra et lucernae et canes aliqui et offulae, quae illos ad eversionem luminum [27]extendant: ante omnia cum mátre et sorore tua venire debebis. Quid, [28]si noluerint vel nullae fuerint? [29]quid [30]denique singulares Christiani? [31]Non erit, opinor, [32]legitimus Christianus nisi frater aut filius. [33]Quid nunc, et si ista omnia ignaris praeparantur? Certe postea [34]cognoscunt et sustinent et ignoscunt. Timent plecti, [35]si proclament, qui defendi merebuntur, [36]qui etiam ultro perire [37]malint quam sub tali conscientia vivere. Age nunc timeant, cur etiam [38]perseverant? Sequitur enim, ne ultra velis id te esse quod, si prius scisses, non fuisses.

Cap. IX. [1]Haec quo magis refutaverim, a vobis fieri ostendam partim in [2]aperto, partim in occulto, per quod forsitan et [3]de nobis credidistis. Infantes penes Africam Saturno [4]immolabantur palam usque [5]ad proconsulatum Tiberii, [6]qui eosdem sacerdotes in eisdem arboribus templi sui [7]obumbratricibus scelerum votivis [8]crucibus exposuit, teste [9]militia patriae nostrae, [10]quae id ipsum munus illi proconsuli functa est. Sed et nunc in occulto [11]perseveratur hoc sacrum facinus. [12]Non soli vos contemnunt Christiani, nec [13]ullum scelus in perpetuum eradicatur aut mores suos [14]aliqui [15]deus mutat. Cum propriis filiis Saturnus non pepercit, extraneis utique non parcendo [16]perseverabat, quos quidem ipsi parentes sui offerebant et [17]libentes [18]respondebant et infantibus blandiebantur, ne lacrimantes immolarentur. Et tamen multum homicidio parricidium differt. Maior aetas apud Gallos Mercurio [19]prosecatur. Remitto [20]fabulas Tauricas theatris suis. [21]Ecce

25. virulentiam *A* (*m. pr.*) *BDEFGabc. Erfurt. Oxon. Vindob.* iurulentiam *A* (*m. sec. sed antiqua*) *λdef. quinque Pamelii codices scripti.* 26. colligat *b.* 27. extundant *F.* 28. si venire noluerint *λ.* 29. Quid (*ΑφΒ. Vindob.*) *λabcdef.* Quod *ΑβDEG. Erfurt.* Quot *F.* 30. denique sine pignore singulares *λ.* 31. Non eris *λ.* Non enim *F.* 32. legitimus, non Christianus *F.* 33. Quid tum, etsi *acd.* 34. reggnoscunt et sustinent *F.* cognoscunt et cernunt *Oxon.* 35. qui, si proclament, defendi *f. Havercamp.* 36. quin etiam *cd.* 37. malunt *Gλ.* malliat *F.* 38. perseverent (*λ*)*ab.*

Cap. IX. 1. Haec que *DF.* (*cum rasura.*) Haec quoque *DEG. Erfurt. Vindob.* 2 aperto et partim *Daef.* (*Vindob.*) 3. de *om. G.* 4. immolabant *F.* 5. ad consulatum *D.* ad proconsulem *Ios. Scaliger.* 6. qui ipsos sacerdotes *λf. Havercamp.* 7. obumbratricibus *ABDE* (*m. sec.*) *FGλabcdef. Oxon. Erfurt. Ambros.* obumbrati ribus *Vindob.* obumbrantibus *alii.* 8. crucibus vivos exposuit *λ. Havercamp.* cervicibus exposuit *E.* (*m. pr.*) *Oxon.* 9. militia patris nostri *λ.* militiae patriae nostrae *D.* 10. quae ad ipsum *λ.* 11. perseveratur *ABDEGef.* perseverat *F*(*λ*)*abcd.* 12. Non solum *F. Vindob. Oxon.* 13. illud scelus *G.* ullum facinus *λ.* 14. aliquis *DFλac.* 15. deus cum propriis filiis mutat. Saturnus *Da.* 16. perseverabit *F. m. pr.* perseverasset, sed *λ.* 17. libantes *F.* libenter *DG.* 18. respondebant *ABDEFGλdef. Vindob. Oxon. Erfurt.* exponebant *abc.* 19. prosecatur *ABDEabcde. Oxon. Erfurt.* prosequatur *G.* praesecatur *Vindob.* prosecabatur *λf. Haverc.* 20. fabulas Tauricas *ADE. Oxon. Erfurt.* tabulas tauricas *BFG.* Tauricas fabulas (*λ. Vindob.*) *abcdef.* 21. Sed et in illa *λ.*

in illa religiosissima urbe Aeneadarum piorum est Iupiter quidam quem ludis suis humano [22]sanguine proluunt. [23]Sed bestiarii, inquitis. [24]Hoc, opinor, minus quam hominis? An hoc turpius, quod mali hominis? certe tamen de homicidio funditur. O Iovem Christianum et solum patris filium [25]de crudelitate! Sed quoniam de infanticidio nihil interest sacro an arbitrio [26]perpetretur, [27]licet parricidium homicidio intersit, [28]convertar ad populum. [29]Quot [30]vultis ex his circumstantibus et in Christianorum sanguinem [31]hiantibus, ex ipsis etiam vobis iustissimis et severissimis in nos praesidibus apud conscientias pulsem, qui natos sibi liberos [32]enecent? [33]Siquidem et de genere necis differt, utique crudelius in aqua spiritum [34]extorquetis aut frigori et fami et canibus exponitis. Ferro enim mori aetas quoque maior [35]optaverit. Nobis vero semel [36]homicidio interdicto etiam conceptum [37]utero, dum adhuc sanguis in hominem [38]delibatur, dissolvere non licet. Homicidii festinatio est [39]prohibere nasci, nec refert natam quis eripiat animam an [40]nascentem disturbet. Homo est et qui est futurus; [41]etiam fructus omnis iam in semine est. De sanguinis pabulo et [42]eiusmodi tragicis ferculis legite, [43]necubi relatum sit ([45]est apud Herodotum, opinor), [46]defusum brachiis sanguinem [47]ex alterutro degustatum nationes quasdam foederi conparasse. Nescio quid et sub [48]Catilina degustatum est. [49]Aiunt et apud quosdam gentiles Scytharum defunctum quemque a suis comedi. Longe excurro. Hodie [50]istic Bellonae [51]sacratus sanguis de femore proscisso [52]in palmulam exceptus [53]et esui datus signat. Item illi qui munere in arena no-

22. sanguine proluunt *ABEFG. Oxon. Vindob. Erfurt.* proluunt sanguine (*D*λ)*abcdef.* 23. Sed bestiariorum *Db.* Sed bestiarum *FGa.* 24. Opinor hoc *DEab. Erfurt.* 25. de crudelitate *om. c.* 26. patretur λ. 27. licet de parricidio intersit λ*f. Haverc.* 28. convertat *Da.* 29. Quod *AβDEFa Oxon. Gorziens.* Quem *Bl.* 30. multis ex his *F.* 31. inhiantibus λ. *prob. Davis. ad Cic. de N. D. I,* 30. 32. enecent *ab.* 33. Si quid et de necis genere differt λ. Si quid et de genere necis? Differt *Haverc.* Si quid de genere necis differt *F.* 34. torquetis λ. aut fami aut canibus exponentes λ. 35. exoptaverit *D.* optaret *ed.* optabit *b.* 36. homicidio semel (*D*)λ*cdef.* homicidio semper *ab.* 37. uterum λ. 38. delibatur *F*λ*abcde.* deliberatur (delibatur) *ABDEGf. Vindob. Oxon. Erfurt. Bongars.* delibratur *Fr. Iunius.* 39. prohiberi *c.* 40. nascentium *ac.* nascentibus *F. Vindob.* 41. et fructus hominis iam *c.* 42. eiusmodi tragicis fabulis λ. huiusmodi erogatis ferculis *F.* huiusmodi tragicis fabulis *Vindob.* 43. necubi *AβDEGabcdef. Oxon. Ambros. Vindob. Erfurt.* nuncubi (*AqβB*). *Fulv. Ursinus.* nin *F.* 45. est *om.* λ. est apud Herodotum opinor *om. c.* 46. diffusum *FGabd. Vindob.* 47. et alterutro λ. 48. Catilina tale degustatum λ*f. Haverc.* 49. Aiunt apud *DGabc.* 50. isthic λ. et hic *Fulv. Ursinus et Haverc.* 51. sacratus *ABDEFGabcde. Vindob. Ambros. Oxon. Erfurt.* sacratos *f.* sacratur *Fulv. Ursinus.* secator λ. secatur *Haverccamp.* 52. in palmulam *ABDEFGabdef Bongars. Vindob. Oxon. Erfurt. Ambros.* in palmula λ. in parmulam *c.* in parmula *Haverc.* 53. et esui datus signat *ego.* esui datus signat *f.* et usui datus signat λ. et uiti datus signatur *F.* et sui datus signat *ABDEG. Bongars. Ambros. Oxon. Er-*

xiorum [54] iugulatorum sanguinem recentem de iugulo decurrentem [55] exceptum avida siti comitiali morbo [56] medentes auferunt, ubi sunt? item illi qui de arena ferinis obsoniis coenant, qui de apro, qui de cervo petunt? Aper ille quem cruentavit, [57] conluctando detersit. Cervus ille in gladiatoris [58] sanguine iacuit. [59] Ipsorum ursorum [60] alvei appetuntur [61] cruditantes adhuc de visceribus humanis. [62] Ructatur proinde ab homine caro pasta [63] de homine. Haec qui editis, quantum abestis [64] a conviviis Christianorum? Minus autem et illi faciunt qui libidine fera humanis [65] membris inhiant, quia vivos vorant? minus humano sanguine [66] ad spurcitiam consecrantur, quia futurum sanguinem lambunt? Non edunt infantes plane, sed magis puberes. Erubescat error vester [67] Christianis, qui ne animalium quidem sanguinem in [68] epulis esculentis habemus, qui propterea [69] suffocatis quoque et [70] morticinis abstinemus, [71] ne quo modo sanguine contaminemur vel intra viscera sepulto. Denique [72] inter temptamenta Christianorum botulos etiam cruore [73] distensos admovetis, [74] certissimi scilicet inlicitum esse penes illos per quod exorbitare eos vultis. Porro quale est, ut quos sanguinem [75] pecoris horrere confiditis, humano inhiare credatis, nisi forte [76] suaviorem eum experti? Quem quidem [77] et ipsum [78] proinde examinatorem Christianorum [79] adhiberi oportebat ut foculum, ut acerram. [80] Proinde enim probarentur sanguinem humanum [81] adpetendo quemadmodum sacrificium respuendo, [82] alioquin [83] negandi [84] si non gustassent, [85] quemadmodum [86] si immolassent,

furt. et (et *om. e.*) suis datus signatis *Dabe.* suis datur signatis *cd.* esu candidatos signat *Havercamp.* et haustui datus signat *Priorius.* 54. rigulatorum λ. 55. exceptum *om.* λ. de iugulo decurrentem exceptum *om. f.* 56. medentes auferunt (λ)*abcf. Fulv. Ursinus.* medentes hauserunt *reliqui omnes.* 57. conculcando *G.* cum luctando *Ambros.* luctando *ab.* 58. sanguinem iactavit λ. sanguine iactavit *abde.* 59. Ipsorum ursorum *ABEGλdef. Bongars. Erfurt. Vindob. Oxon.* Aprorum, ursorum *F.* Ursorum *Dabc.* 60. alvi *F.* 61. cruditantes λ*cdef.* cruditantibus *ABEG. Bongars. Ambros. Erfurt.* cruditatibus *Oxon. Vindob.* crudelitatibus *F.* trucidantibus *Dab.* 62. Ructatur deinde ab *c.* Ructatur ab λ. 63. de homine est *F.* 64. a *om. F. Vindob.* 65. membris vibrant *G.* 66. a spurcitia *Gc.* 67. Christianos qui *ab.* Christianis insultare qui *F.* 68. epulis *inducit los. Scaliger.* 69. suffocatis quoque *ABEFG. Erfurt. Vindob.* quoque in suffocatis *D.* quoque suffocatis *abcdef.* 70. morticiniis *b.* 71. ne quo modo *ABEF. Oxon. Erfurt.* ne quoque *Gd. aliquot libri Pamelii.* ne quo (*D*)*abcef.* (*Vindob.*) 72. in tormenta λ. 73. distensos *ABEF. Vindob. Erfurt.* distentos *DGabcdef.* 74. certissimi — — eos vultis *om. c.* scilicet *om. Havercamp.* 75. pecudis horrere λ. 76. suaviorem experti estis. Quem quid et λ. 77. et *om. DGabc.* 78. perinde *c.* 79. adhiberi oportebat ut foculum, ut acerram *ABEFG. Vindob. Oxon. Erfurt.* adhiberi ut foculum, ut acerram oportebat *Dabcdef.* 80. Perinde *c.* 81. appetendo Christiani qui sacrificium λ. 82. alioqui *c.* 83. negandi *BFGcd. Vindob.* necandi *ADEλabef. Erfurt. Oxon. Bongars. Fulv. Ursinus.* 84. si non gustassent *AβEFGλabc. Vindob. Erfurt. Oxon.* si gustassent (*AφBD*)*def. Bongars. Fulv. Ursinus.* 85. quemammodum *A. pro more.* 86. si immolassent *ABDEFGλabc. Vindob. Erfurt. Oxon.* si non immolassent *def. Bongars. Fulv. Ursinus.*

et utique non deesset vobis in auditione custodiarum et damnatione [87] sanguis humanus. Proinde incesti qui magis quam quos ipse Iupiter docuit? Persas cum suis matribus misceri Ctesias refert. Sed et Macedones suspecti, quia, cum primum Oedipum tragoediam audissent, ridentes incesti dolorem, [88] Ἤλαυνε, dicebant, εἰς τὴν μητέρα. Iam nunc recogitate quantum liceat erroribus ad incesta miscenda, suppeditante [89] materias passivitate luxuriae. Imprimis filios exponitis suscipiendos ab aliqua [90] praetereunte misericordia [91] extranea, vel adoptandos melioribus parentibus emancipatis. Alienati generis necesse est quandoque [92] memoriam dissipari, [93] et simul error inpegerit, exinde iam tradux proficiet incesti serpente genere cum scelere. Tunc deinde quocunque in loco, domi, peregre, trans freta comes est libido, [94] cuius ubique saltus facile possunt alicubi ignaris filios pangere vel ex aliqua [95] seminis portione, [96] ut ita sparsum genus per commercia humana concurrat in memorias suas, [97] neque eas [98] caecus incesti sanguinis agnoscat. Nos ab isto eventu diligentissima et fidelissima castitas sepsit, [99] quantumque ab stupris et ab omni post matrimonium excessu, tantum et ab incesti casu tuti sumus. Quidam multo securiores totam vim huius erroris [1] virgine continentia depellunt, senes pueri. [2] Haec in vobis esse si consideraretis, proinde in Christianis non esse perspiceretis. [3] Idem [4] oculi renuntiassent [5] utrumque. Sed [6] caecitatis duae species [7] facile concurrunt,

87. magnanis humani *G.* 88. Ἤλαυνε, dicebant, εἰς τὴν μητέρα *ego.* ΕΛΑΥΝΕ dicebant ΕΙΣΤΗΝΑΛΙΓΕΡΑ *A.* elaune dicebatis ten matera *Agobardi liber ad Nat.* I, 16. ἔλλυνε dicebant εἰς τὴν ἀλλιγέρα *Elnon. Gandav. teste Pamelio.* eliune dicebant eis tena ligera *B. alii.* ἐλαγγαε arebant μετεραν *λ.* emyne dicebant ΕΙΣΤΗΝΑΕΡΑ *E. Erfurt.* ἔμυνε (emyne *Oxon.*) εἰς τὴν μητέρα *Oxon. Bonon.* emyne dicebant ΕΙΣΤΗΝΑΕΡΑ *Vindob.* (*Graeca sunt a m. sec.*) ea a. y. se dicebant eitum epa *F.* dicebant epala *G.* emene dicebant *Da.* μεμμνε dicebant *b.* ἔμμεν dicebant εἰς τὴν μητέρα *cd.* ἔμηνε dicebant εἰς τὴν μητέρα *e.* ΕΛΑΥΝΕ dicebant ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ *f.* ἤλαυνε dicebant τὴν ματέρα *lac. Gothofredus et Havercamp.* ἐβίνει dicebant τὴν μητέρα *Io. Clericus Bibl. Ant. et Mod. tom. XV, p.* 106. 89. materia *λ. In Da. legitur* ad incestas miscere pessumatae luxuriae, *in c.* ad incesta miscenda suppeditare materias passim invitante luxuria. 90. praetereunte matre extranea (extranea *om. D.*) *Dabc.* praetereunte misericordi *Ios. Scaliger.* 91. extraneae *d. In D. absunt verba* extranea vel adoptandos melioribus. 92. memoriam dispesci *λ.* 93. et semel *λ.* 94. cuique ubique *λ.* 95. seminis sparsione *f. Havercamp.* 96. ut ita sparsum (Αβγ. *Havere.* ut ita asparsum *Αφ.* uti aspersum *BDEFabcde. Oxon. Vindob. Erfurt.* uti aspersum *G.* veluti aspersum *Fulv. Ursinus.* 97. ne quis eas *λ.* 98. caecus *ABλ.* cetus *E. Erfurt.* coetus *Dabcdef.* (*Oxon.*) cotus *Fulv. Ursinus.* cetum *G.* tecum *F. Vindob.* 99. quantumcunque *D. Vindob.* 1. virgine *ABEGef. Oxon. Vindob. libri Pamelii omnes.* virginea *Fdlabc.* virgini *D.* virginis *Erfurt.* 2. Si haec in vobis esse consideraretis *bdlabef.* 3. Idem *ΑΒΕFGcd. Erfurt. libri Pamelii.* Iidem (*ΑφBDλ. Vindob.*) *abef.* 4. oculi *om. Gc. Erfurt.* 5. utrisque *Erfurt.* 6. coecitati *ab.* 7. facile *om. Da.*

ut, qui non vident [8]quae sunt, videre videantur quae non sunt. [9]Sic per omnia ostendam. [10]Nunc de manifestioribus dicam.

Cap. X. Deos, inquitis, non colitis, [1]et pro imperatoribus sacrificia [2]non penditis. Sequitur ut eadem ratione pro aliis non sacrificemus, quia nec pro nobis [3]ipsis, semel deos non [4]colendo. Itaque [5]sacrilegii et maiestatis rei convenimur. Summa haec causa, [6]immo tota est, et utique digna cognosci, si non praesumptio aut iniquitas iudicet, altera quae [7]desperat, altera quae recusat veritatem. Deos vestros colere [8]desinimus [9]ex quo illos non esse cognoscimus. Hoc igitur exigere debetis, uti probemus non esse illos deos, et idcirco non colendos, quia tunc demum coli debuissent, si dei fuissent. Tunc et Christiani puniendi, [10]si quos non colerent, quia putarent non esse, constaret illos deos [11]esse. Sed nobis, inquitis, dei sunt. Appellamus et provocamus [12]a vobis ad conscientiam vestram: illa nos iudicet, [13]illa nos damnet, si poterit negare [14]omnes istos deos vestros homines fuisse. [15]Si et ipsa inficias ierit, de suis antiquitatum instrumentis revincetur, de quibus [16]eos didicit, testimonium perhibentibus ad hodiernum et civitatibus in quibus nati sunt, et regionibus in quibus aliquid [17]operati vestigia reliquerunt, in quibus etiam sepulti demonstrantur. [18]Nunc ergo per singulos decurram, tot ac tantos, novos, [19]veteres, barbaros, Graecos, Romanos, peregrinos, captivos, adoptivos, proprios, communes, [20]masculos, feminas, rusticos, urbanos, nauticos, militares? Otiosum [21]est etiam titulos persequi, [22]ut colligam in conpendium, et hoc non quo cognoscatis, [23]sed recognoscatis. [24]Certe enim oblitos [25]agitis. Ante Saturnum deus penes vos nemo est, ab illo

8. quae sunt videre *ABDEGcd. Vindob. Oxon. Erfurt.* quae sunt et videre *F(λ)bef.* quaerant et videre *a.* 9. Sic per omnia nunc ostendam *e. Omittit haec verba c.* ostendam *om. Dab.* 10. Nunc de manifestis. Deos *λf. Havercamp.*

Cap. X. DE NON COLENDO IDOLO (DE COLENDO IDOLA *A. m. pr.*) *ABDE. Vindob. Erfurt. Oxon.* DE NON COLENDO IDOLA *G.* DE NON COLENDIS IDOLIS *aliquot libri Pamelii.* QVOD SATVRNVS IVPITER ET ALII DII HOMINES FVERINT ET NON VERE DII *Vaticanus unus.* DEOS QVOS COLUNT NON ESSE DEOS *ab.* 1. et imperatorum *F. Vindob.* 2. non impenditis *Dacdcf.* 3. ipsis. Scimus deos *ab.* 4. colendos *Dab.* 5. sacrilegi *F. Vindob.* 6. immota est *Da.* 7. disperat *A.* desperet *λa.* 8. desivimus *F.* desiimus *c.* 9. ex quo illos non esse recognovimus *F.* et statim cognovimus *λ.* 10. si eos *λ.* 11. esse. Sed apud vos, inquitis, constat deos esse illos. Appellamus *λ.* 12. a vobis ipsis ad conscientiam *λ.* 13. illa vis nos damnet *F.* illa condemnet *λ.* 14. omnes deos istos *F.* omnes istos *E. Erfurt. Oxon.* 15. Si et ipsa inficias ierit *Aβλef.* Si (Sic *F.*) et ipsa inficia si erit *EFG. Vindob. Erfurt.* Sed et ipsa inficias (*AφB*) si ierit *AβBDbcd.* Si et ipsa inficias si ierit *a.* 16. eos dicit *A.* dicit eos *E. Erfurt.* dicit *a.* 17. operati aliquid *F.* 18. Nec ergo *Vindob.* Nec ego *cdef.* Num ergo *F(λ)b.* 19. veteres, servos, barbaros *ab.* veteres, barbaros, servos *D.* 20. masculinos *ab.* 21. est enim *λ.* 22. ut *om. b.* 23. sed ut *λ.* 24. certi *λ.* 25. *Post voc.* agitis *in veteribus libris novum caput incipit, decimum in scriptis ABDEG. Vindob. Oxon. Erfurt. Ambros. cum titulo* DE

census totius vel potioris [26]et notioris divinitatis. Itaque quod de origine constiterit, id et de posteritate conveniet. Saturnum itaque, [27]si quantum litterae [28]docent, neque [29]Diodorus Graecus aut [30]Tullus neque Cassius Severus aut Cornelius Nepos neque ullus commentator [31]eiusmodi antiquitatum aliud quam hominem [32]promulgaverunt, [33]si quantum rerum argumenta, nusquam invenio fidelior quam apud ipsam Italiam, in qua Saturnus post multas expeditiones [34]postque Attica hospitia consedit, exceptus a Iano, vel Iane, [35]ut Salii volunt. Mons quem [36]incoluerat, Saturnius dictus. civitas quam [37]depalaverat, Saturnia usque nunc est, tota denique Italia post Oenotriam Saturnia cognominabatur. Ab ipso primum [38]tabulae et imagine [39]signatus nummus, et inde aerario praesidet. Tamen si homo Saturnus, utique ex homine, et quia ab homine, non utique [40]de caelo et terra. Sed cuius parentes ignoti erant, facile fuit eorum filium dici quorum et omnes possumus videri. Quis enim non caelum [41]ac terram [42]matrem ac patrem venerationis et honoris gratia appellet? vel ex consuetudine humana, qua ignoti vel ex inopinato adparentes de caelo supervenisse dicuntur. Proinde Saturno [43]repentino ubique caelitem [44]contigit dici; nam et terrae filios vulgus vocat quorum genus [45]incertum est. Taceo quod ita [46]rudes adhuc homines agebant, ut cuislibet novi viri adspectu quasi divino commoverentur, cum hodie iam politi quos ante paucos dies luctu [47]publico mortuos sint confessi, in deos consecrent. Satis iam de Saturno, licet paucis. Etiam Iovem [48]ostendemus tam hominem quam ex homine, et deinceps totum [49]generis examen tam mortale quam seminis sui [50]par.

[1]Et quoniam sicut [2]illos homines fuisse non [3]audetis negare, Cap. XI.
ita post mortem deos factos instituistis adseverare, causas quae

SATVRNO ET IOVE., *undecimum in excusis cum inscriptione* QVOMODO VETERVM DEI PLANE MORTALES FVERE ET QVARE CUM HOMINES ESSENT FACTI SINT AB HOMINIBVS DEI. 26. et notioris *ABEG. Erfurt.* et nobilioris *F. Vindob.* vel notioris *Dabcdef.* 27. si quantum *ABDEFG. Vindob. Oxon. Erfurt.* quantum *Dcdef.* 28. docent *om.* λ. 29. theodorus *FGc. Vindob.* 30. Tallus *abce.* 31. eiusmodi *d. ex codd. scriptis nescio quibus.* huiusmodi *c.* 32. promulgarunt *c.* 33. si quaeras *abcd.* 34. postquam *ae. libri aliquot Pamelii.* 35. ut *Vindob.* ut alii *F. Fulv. Ursinus.* 36. coluerat *Dabc.* 37. debellaverat *Dabc.* depellaverat *G.* 38. tabula *ab.* 39. et signatus λ. 40. e caelo λ. 41. ac terram *ABEFG. Erfurt. Vindobon.* aut terram λ. et terram *Dabcdef.* 42. matrem ac patrem *ABEFabdef. Vindob.* patrem ac matrem *G.* patrem aut matrem λ. matrem et patrem (*DE. Erfurt.*) *c.* 43. repentino adventu ubique *abcd.* repentino adventu utique *Fulv. Ursinus.* 44. contingit *DGc. Erfurt.* 45. incerto est. λ. *Hesserc.* 46. rudes tunc λ. 47. publico humatos mortuos λ. 48. ostendimus *cd.* 49. generis ipsius λ. 50. par est. *DEab.* paret *E. m. sec.* et *Vindob.* pater (*aut* pater est.) *Meursius Crit. Arnob. p.* 227. *et Wopkens Misc. Miscell. tom.* I, *p.* 38.

Cap. XI. 1. Sed quoniam λ. 2. illos *om. ace.* 3. debetis *F.*

hoc exegerint retractemus. Inprimis quidem necesse est concedatis [4]esse aliquem sublimiorem deum et mancipem [5]quendam divinitatis, qui ex hominibus deos fecerit. Nam neque sibi illi sumere [6]potuissent divinitatem, quam non habebant, [7]nec alius praestare eam non habentibus nisi qui proprie [8]possidebat. Ceterum si [9]nemo esset qui deos faceret, frustra praesumitis deos factos auferendo factorem. Certe quidem si ipsi se facere potuissent, nunquam homines fuissent, possidentes [10]scilicet condicionis melioris potestatem. Igitur si est qui faciat deos, revertor [11]ad causas examinandas faciendorum ex hominibus deorum, nec ullas invenio, [12]nisi si ministeria et auxilia officiis divinis desideravit ille magnus deus. Primo indignum est, ut alicuius opera indigeret, et quidem mortui, cum dignius ab initio [13]deum aliquem fecisset qui mortui [14]erat operam desideraturus. Sed nec [15]operae locum video. Totum enim hoc mundi corpus sive innatum et [16]infectum secundum Pythagoram, sive [17]natum factumve secundum Platonem, semel utique [18]in ista constructione dispositum et instructum et ordinatum cum [19]omni rationis gubernaculo inventum est. Imperfectum non potuit esse quod [20]perfecit omnia. Nihil Saturnum et Saturniam gentem expectabat. Vani erunt homines, nisi certi sint a primordio et pluvias de caelo ruisse et sidera radiasse et lumina floruisse et tonitrua mugisse et ipsum Iovem quae in manu eius [21]inponitis fulmina timuisse, item omnem frugem ante Liberum et Cererem et Minervam, immo ante illum aliquem principem [22]hominem de terra exuberasse, quia nihil [23]continendo et sustinendo homini prospectum post hominem [24]potuit inferri. Denique invenisse dicuntur necessaria ista vitae, non instituisse. Quod autem invenitur, fuit, et quod fuit, non eius deputabitur qui invenit, sed eius qui instituit; erat enim antequam inveniretur. Ceterum si propterea Liber deus quod vitem demonstravit, male cum Lucullo actum est, qui primus [25]cerasia ex Ponto Italiae promulgavit, quod non est propterea consecratus [26]ut frugis novae auctor, qui ostensor. Quam-

4. esse *om. F.* *Vocabulum* aliquem *desideratur in ed. Havere.* 5. quidem *Gb. Gorziens.* 6. potuissent sumere *Dabcdef.* sumere debuissent *G.* 7. nec aliis *EGac.* 8. possidebant *ac.* 9. nemo est λ. 10. scilicet condicionis melioris *ABFG. Vindob.* scilicet melioris condicionis *DEabcdef.* scilicet apud se melioris λ. *Havere.* 11. ad examinandas rationes faciendorum deorum ex hominibus *F.* 12. nisi ministeria *E.* nisi si mysteria *c.* 13. deus *Da.* 14. operam erat *F.* 15. operae. *ABGbcdef. Vindob. Gorziens.* operi *Da. Oxon.* operis *F.* 16. infectum *Dab.* 17. natum et factum *Dabcdef.* 18. in hac constructione *abcd.* in ipsa conceptione λ. *Havere.* 19. omnis λ. 20. perficit *Dabcef.* 21. inponitis *ABGλ. Vindob.* ponitis *DEFabcdef. Erfurt. Oxon.* *In c. verba* et ipsum Iovem — — timuisse *desiderantur.* 22. hominum λ. 23. condendo λ. 24. potuit inveniri λ. 25. cerasia *ABEFG. Vindob. Ambros. Oxon. Erfurt.* cerasa (*D*)*abcdef.* cerasa (?) Romanis λ. 26. ut frugis

ebrem si ab initio et instructa et certis exercendorum officiorum suorum rationibus dispensata universitas constitit, vacat ex hac parte causa [27]adlegendae humanitatis in divinitatem, quia quas illis [28]stationes et potestates distribuistis, tam fuerunt ab initio quam et fuissent etiamsi deos istos non creassetis. Sed convertimini ad causam aliam, respondentes conlationem divinitatis meritorum remunerandorum fuisse rationem. Et hinc [29]conceditis, opinor, illum deum deificum iustitia praecellere, [30]qui non temere nec indigne nec prodige tantum praemium dispensarit. Volo igitur merita retrosere, [31]an eiusmodi sint, ut illos in caelum extulerint et non potius in imum tartarum [32]merserint, quem carcerem poenarum infernarum [33]cum vultis adfirmatis. Illuc enim abstrudi solent impii quique in parentes [34]et incesti in sorores et [35]maritarum adulteri et virginum raptores et puerorum contaminatores et qui saeviunt et qui occidunt et qui furantur et qui decipiunt et quicunque similes sunt alicuius dei vestri, [36]quem neminem integrum a crimine aut vitio probare poteritis, nisi hominem negaveritis. [37]Atquin ut [38]illos homines fuisse non [39]possitis negare, etiam istae notae accedunt quae nec deos postea factos credi permittunt. Si enim [40]vos talibus puniendis praesidetis, si conmercium, colloquium, convictum malorum et turpium probi quique [41]respuitis, horum autem parés deus ille maiestatis suae consortio [42]adscivit, quid ergo damnatis quorum collegas adoratis? Suggillatio est [43]in caelo vestra iustitia. Deos [44]facite criminosissimos quosque, ut placatis deis vestris. Illorum est honor consecratio coaequalium. Sed [45]ut omittam huius indignitatis retractatum, probi et integri et boni [46]fuerint. [47]Quot tamen potiores viros apud inferos reliquistis? aliquem de sapientia [48]Socratem, de iustitia [49]Aristiden,

novae auctor (novae frugis *E. Erfurt. Oxon.*) quia ostensor *ABEFG. Vindob. Oxon. Erfurt.* ut novae frugis auctor quia inventor et ostensor (*Dλ*)*abcdef.* 27. adlegandae *A* (*m. pr.*) *BG* (*λ*) *bcdef. Vindob.* (*Oxon.*) allegandae (alligandae *Aβ. m. sec.*) *DEFa. Erfurt.* 28. rationes *F.* 29. conceditis *A* (*m. pr.*) *BGf. Vindob.* concedetis *A* (*m. sec.*) *DEFabcde. Gorziens. Oxon. Erfurt. Pro* hinc *in c. est* hic, *in a.* huic. 30. qui non *ABFG. Vindob. Oxon. Erfurt.* qui nec *DEabcdef.* quod non *λ.* 31. utrum eiusmodi *F.* 32. demerserint *λ. Haverc.* 33. cum (quom *Vindob., pro more*) vultis *ABEFG*(*λ*)*bdef. Gorziens. Erfurt. Oxon. Vindob. Pamelii libri.* cum multis *Dac. Haverc.* 34. et incesti in sorores *ABEFG. Vindob. Erfurt. Oxon.* et in sorores incesti *Babcdef. Particulam* et *om. D. et Oxon.* 35. maritatarum *EG. Erfurt. Oxon.* 36. Quem hominem integrum — — negaveritis? *ac.* Quemne enim integrum — — negaveritis? *Latinius, prob. Junio.* 37. Atqui *ab.* 38. homines illos *λ. Haverc.* 39. potestis *λ. Haverc.* 40. vos talibus *ABFG. Vindob.* talibus vos *DEabcdef. Erfurt.* 41. respeistis *DFG. Vindob.* 42. adscivit *ABEFGλdef. Vindob. Erfurt. Oxon.* accivit *c.* abstruit *Da.* adstruit *b. Rhenanus.* 43. in caelum *λ. Haverc.* 44. facin *Bab. Vaticanorum unus.* 45. ut *om. FG. Vindob.* 46. fuerunt *DFGa.* 47. quod tamen *AβDEGa. Voc.* viros *om. F.* 48. Socraten *E. Erfurt.* 49. Aristiden *ABE. Erfurt.* Aristidem *reliqui.*

de militia [50]Themistoclem, de sublimitate Alexandrum, de felicitate [51]Polycraten, [52]de copia Croesum, de eloquentia [53]Demosthenen. Quis ex illis deis vestris gravior et sapientior Catone, iustior et [54]militarior Scipione? quis sublimior Pompeio, felicior Sylla, copiosior Crasso, eloquentior Tullio? Quanto dignius istos deos ille adsumendos expectasset, praescius utique potiorum? Properavit, opinor, et caelum semel [55]clusit, et nunc utique melioribus apud inferos [56]musitantibus erubescit.

Cap. XII. Cesso iam [1]de isto, ut qui sciam me ex ipsa veritate demonstraturum [2]quid non sint, cum ostendero [3]quid sint. Quantum igitur de [4]deis vestris, nomina solummodo video [5]quorundam veterum mortuorum et fabulas audio et sacra de fabulis recognosco: quantum autem de simulacris ipsis, nihil [6]aliud reprehendo [7]quam materias sorores esse vasculorum instrumentorumque communium, vel ex [8]isdem vasculis et instrumentis quasi [9]fatum consecratione mutantes licentia artis [10]transfigurante, [11]et quidem [12]contumeliosissime et in ipso opere sacrilege, [13]ut revera nobis maxime, qui propter [14]ipsos deos plectimur, solatium poenarum [15]esse possit quod eadem et ipsi patiuntur ut fiant. Crucibus et stipitibus imponitis Christianos. Quod simulacrum non prius argilla deformat cruci et stipiti superstructa? in patibulo primum corpus [16]dei vestri dedicatur. Ungulis [17]deraditis latera Christianorum. At in deos vestros per omnia membra validius incumbunt asciae et runcinae et scobinae. Cervices ponimus. Ante plumbum et [18]glutinum et gomphos sine capite sunt dei vestri. Ad bestias impellimur. Certe quas Libero et Cybele [18b]et Caelesti applicatis. Ignibus urimur. Hoc et illi a prima quidem massa. In metalla damnamur.

50. Themistoclen *E. Erfurt.* 51. Polycraten *ABE. Vindob. Erfurt.* Polycratem *reliqui.* 52. de copia Croesum *om. cd.* 53. Demostenen *ABE. Erfurt.* Demosthenem *reliqui.* 54. militatior λ. *Haverc.* 55. clausit *F.* 56. musitantibus *AβEFG. Vindob. Erfurt. Ambros.* mussitantibus *typis excusi omnes.*

Cap. XII. *Caput duodecimum in ab. inscriptum est* QVAM VANA DEORVM SIMVLACHRA., *in ABDEG. Vindob. Oxon. Erfurt., in quibus undecimum est,* DE SIMVLACRIS., *in Vaticano uno apud Pamelium* SIMVLACRA COLERE ALIENVM EST PRORSVS AB OMNI RATIONE. 1. istis *Dabcdef.* 2. quod non sint *Oxon. Herald.* qui non sint *G.* 3. quod sint *ABEG. Erfurt. Bongars.* 4. deis istis λ. 5. quorum *Da.* statuas quorundam λ. 6. aliud reprehendo *ABDEGabe. Vindob. Erfurt. Oxon. Bongars. Ambros.* aliud deprehendo (deprendo *F., pro more*) *Fcdf.* amplius deprehendo λ. *Haverc.* 7. quam matres sorores esse *ab. Haverc.* quam materias esse *c.* quam materies sorores λ. 8. hisdem *Aβ.* hiisdem *E. Erfurt.* eisdem *F.* 9. factum λ. 10. transfiguratae *G.* 11. equidem *F.* 12. contumeliose *c.* 13. et revera λ. 14. ipsos deos *ABEFG. Vindob. Erfurt. Oxon.* deos ipsos *Dabcdef.* 15. esse potuit quod eadem ipsi *F.* esse possit quod eadem ipsi *Vindob.* 16. dei nostri *Da.* de vestris *F. Vindob.* domini *G.* 17. eraditis λ. 18. glutini et corephos sine capite sunt dei vestri. λ. Glutinum et gomphosis capiti sunt diis vestris. *los. Scaliger.* 18b. et Cereri *abcd.*

Inde censentur dei vestri. [19]In insulis relegamur. Solet et [20]in insula [21]aliqui deus [22]vester aut nasci aut mori. Si per haec constat divinitas aliqua, [23]ergo qui puniuntur, [24]consecrantur, et numina erunt dicenda supplicia. Sed plane non sentiunt has iniurias et contumelias [25]fabricationis suae dei vestri, sicut nec obsequia. O impiae voces, o sacrilega convicia! Infrendite, [26]inspumate! Idem estis qui [27]Senecam aliquem pluribus [28]et amarioribus de vestra superstitione perorantem [29]reprehendistis. Igitur si statuas [30]et imagines frigidas [30]mortuorum suorum simillimas non adoramus, quas milvi et mures et araneae intellegunt, nonne laudem [31]magis quam poenam merebatur repudium agniti erroris? [32]Possumus enim videri laedere eos quos certi sumus omnino non esse? Quod non est, nihil [33]ab ullo patitur, quia non est.

Sed nobis dei sunt, [1]inquis. Et quomodo vos e contrario Cap. XIII.
impii et sacrilegi et inreligiosi erga deos [2]vestros deprehendimini, [3]qui, quos praesumitis esse, [4]neglegitis, quos timetis, [5]destruitis, quos etiam [6]vindicatis, inluditis? Recognoscite [7]si mentior. Primo [8]quidem, cum alii alios colitis, [9]utique quos non colitis, offenditis. Praelatio alterius [10]sine alterius contumelia non [11]potest procedere, quia nec electio sine reprobatione. Iam [12]ergo contemnitis quos reprobatis, quos reprobando offendere non timetis. Nam ut supra [13]praestruximus, status dei cuiusque in senatus aestimatione pendebat. Deus non erat quem homo consultus noluisset et nolendo [14]damnasset. Domesticos deos, quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis pignerando, venditando, demutando aliquando in

19. a insulis relegamur *DFGabcde. Oxon.* in insulis religamur *ABE. Vindob. Erfurt.* in insulas relegamur *λf.* 20. in insulis *Ded.* 21. aliqui *ABEef. Erfurt. Oxon.* aliquid *G.* aliquis *DFabcd. Vindob.* 22. vester nasci *F.* 23. ergo cum qui *Deb.* 24. consecrentur et numina essent *F.* 25. fabricationis suae *ABEfG. Vindob. Oxon. Erfurt.* suae fabricationis *Dabcdef.* 26. insputate *b.* 27. Senecam aliquam pluribus *liber Pithoei. Ios. Scaliger.* se nequam aliquem pluribus *G.* 28. et a maioribus *DGa.* et maioribus *Fed.* 29. reprehendistis *ABEDabcde. Erfurt. Oxon. Ambros.* reprendistis *F. et Vindob., pro more.* non reprehendistis *liber Pithoei. Fulv. Ursinus.* probetis *λ.* probatis *f. Haverc.* 30. mortuorum vestrorum *λ.* 31. magis merebatur quam poenam *F.* 32. Possumus autem *λ.* Possimus enim *E.* 33. ab eo patitur qui est *λ. Havercamp.*

Cap. XIII. 1. inquis *A (test. Baluzio et Herakio) DEFGaf. Vindob. Erfurt.* inquitis (*AqBqd*)*bcde.* (*Oxon.*) 2. nostros *a.* illos *λ.* istos *Haverc.* 3. ut quos *λ.* 4. neglegatis *λ.* 5. destruatis *λ.* 6. indicatis *Da.* 7. si mentior *ABFGdf. Vindob.* si mentiar *DEabce. Haverc. Erfurt. Oxon.* 8. quidem cum *A* (*m. sec. sed antiqua*) *λ.* qui cum *ABDEG. Oxon. Erfurt.* quis cum *Fabcdef. Vindob.* 9. utique non colitis *A.* (*m. pr.*) utique quem non colitis *A.* (*m. sec. sed antiqua.*) 10. sine contumelia alterius *cd.* 11. potest esse *λ.* 12. ergo *om. λ.* 13. praestruximus *ABDEGc.* praestruximus *d.* perstruximus *Fabef. Vindob. Oxon. Erfurt.* 14. Post vocabulum damnasset *in vett. libris incipit novum caput, in scriptis duodecimum, cui titulus in ABDEG. Vindob. Oxon. Erfurt. aliis* DE LARIBUS., *plenior in uno Vaticano* DE LVDIBRIO IN DEOS TVM LARES ID EST DOMESTICOS TVM PVBLICOS., *decimum tertium in ab. cum simplici illa inscriptione* DE LARIBVS.

[15]caccabulum de Saturno, aliquando in trullam de Minerva, ut quisque contritus atque [16]contusus est, dum diu colitur, [17]ut quisque dominus sanctiorem expertus [18]est domesticam necessitatem. Publicos aeque publico iure foedatis, quos in hastario vectigales habetis. [19]Sic Capitolium, sic olitorium forum petitur; sub eadem voce praeconis, sub eadem hasta, sub eadem [20]adnotatione quaestoris divinitas [21]addicta conducitur. Sed enim [22]agri tributo offusti [23]viliores, hominum capita [24]stipendio censa ignobiliora (nam [25]hae sunt notae captivitatis), dei vero qui magis tributarii, magis sancti, immo qui magis sancti, magis tributarii. Maiestas quaestuaria efficitur. Circuit cauponas religio mendicans. Exigitis mercedem pro solo templi, [26]pro aditu sacri. Non licet deos [27]gratis nosse; venales sunt. [28]Quid omnino ad honorandos eos faciţis quod non etiam mortuis vestris conferatis? Aedes proinde, aras proinde. Idem habitus et insignia in statuis. Ut aetas, [29]ut ars, ut negotium mortui fuit, ita deus est. [30]Quo differt ab epulo Iovis silicernium? a [31]simpulo obba? ab haruspice [32]pollinctor? Nam et haruspex mortuis apparet. Sed digne imperatoribus defunctis honorem divinitatis dicatis, quibus et viventibus eum [33]addicitis. Accepto [34]ferent dei vestri, immo gratulabuntur, quod pares [35]eis fiant domini sui. Sed cum [36]Larentinam publicum scortum, velim [37]saltim Laidem aut Phrynen, inter Iunones et Cereres [38]et Dianas adoretis, cum Simonem Magum statua et inscriptione Sancti Dei inauguratis, cum de [39]paedagogiis aulicis nescio quem [40]synodi deum facitis, licet non nobiliores dei [41]veteres, tamen con-

15. caccabulum *AEλ. Erfurt. Vindob.* tactabulum *Oxon.* caccabulo *BG.* cacabulum *DF. Verba* aliquando in caccabulum de Saturno *om. c.* 16. contusus *ADECλcdef. Erfurt. Oxon. Ambros.* concussus *BFab. Vindob.* 17. ut quisque dominus *ABEFGbde. Vindob. Oxon. Erfurt. Pameliani omnes.* ut quisque deum *λf. Haverc.* ut quisque dominum *ac. Latinius.* et quisque dominum *D.* 18. est et domesticam *c.* 19. Sic Capitolium, sic olitorium *ABDEaf. Erfurt. Oxon.* Si Capitolium sicolitorium *FG.* Sic Capitolium sic colitorium *Vindob.* si Capitolium, si olitorium *cde. Rhenanus.* Sic capitolium sicut olitorium (*λ*)*b.* 20. advocatione *F.* 21. abdicta condicitur *F. Vindob.* 22. agi *DEG. Erfurt. Oxon.* age *F.* 23. vilioris *λ.* 24. dispendio censet *F.* 25. hae *ABGλdef.* (*Vindob.*) *Haverc.* haec *DEFabc.* (*Oxon.*) *Erfurt.* 26. pro auditu sacri *G. Vindob.* pro aditu sacrarii *λ.* 27. gratis nosse *ABEFG. Erfurt. Vindob.* nosse gratis *Dabcdef.* 28. Quid non omnino adorandos *F.* Quid omnino adorandos *G.* Quid omni adorandos *Vindob.* Quid omnino ad inhonorandos *λ.* 29. ut ars, negotium *c.* 30. Quo differt *ABDFGλabcdef. Vindob. Oxon.* Quid differt *E. Oxon. Erfurt.* 31. simpuvio *c.* 32. polinctor *EF. Erfurt.* pollictor *G.* 33. adiicitis *c.* 34. ferant *Gorsiens.* ferrent *a.* 35. ei *acd.* 36. Larentinam *ABGdef. Vindob. Pamelii libri omnes.* Larentiam *Dabc.* Laurentinam *EF. Erfurt.* 37. saltim *ABE. Erfurt.* saltem *reliqui.* 38. et Dianas adoretis *ABEF.* et Dianas adore eius *G.* ac Dianas adoretis *Da.* ac Dianas adoratis *bcdef.* adoratis *λ.* 39. pedagogis aulicis *EFGλ. Erfurt. Vindob.* paedagogiis (paedagogis *Da.*) aut aulicis *Dabc.* 40. synodi *Df. Erfurt.* sinhodi *AB.* sinodi *EG.* sin hodie *Vindob.* sui hodie *F.* Cinhothi *λ.* cynaedum *abcde.* 41. veteres vestri *λ.*

tumeliam a vobis deputabunt hoc et [42]aliis licuisse [43]quod solis antiquitas contulit.

[1]Volo et ritus vestros recensere: non dico quales sitis in sacrificando, cum enecta et tabidosa [2]et scabiosa quaeque mactatis, cum de opimis et integris supervacua quaeque truncatis, capitula et ungulas, quae domi quoque pueris vel canibus destinassetis, cum de decima Herculis nec tertiam partem in aram eius inponitis ([3]laudabo magis sapientiam, quod de perdito aliquid eripitis), sed conversus ad litteras vestras, quibus informamini ad prudentiam [4]et liberalia officia, quanta invenio ludibria! deos inter se propter Troianos et Achivos ut gladiatorum paria congressos depugnasse, Venerem humana sagitta sauciatam, [5]quod filium suum Aenean paene interfectum ab eodem Diomede rapere vellet, Martem tredecim mensibus in vinculis paene consumptum, Iovem, ne eandem vim a ceteris caelitibus experiretur, opera cuiusdam monstri liberatum, et nunc flentem [6]Sarpedonis casum, nunc foede [7]subantem in sororem sub commemoratione non ita dilectarum [8]iampridem amicarum. Exinde quis non poeta ex auctoritate principis [9]sui dedecorator invenitur deorum? Hic Apollinem Admeto [10]regi pascendis pecoribus addicit, ille Neptuni structorias operas [11]Laomedonti locat. Est et [12]ille de lyricis (Pindarum dico) qui [13]Aescolapium canit avaritiae merito, [14]quia medicinam nocenter exercebat, fulmine [15]indicatum. Malus Iuppiter, si fulmen illius est, impius in nepotem, invidus in artificem. [16]Haec neque vera prodi neque falsa confingi apud religiosissimos oportebat. [17]Nec tragici quidem aut comici parcunt, [18]ut non aerumnas vel errores domus alicuius dei [19]praefentur. Taceo de philosophis, Socrate contentus, qui in contumeliam deorum quercum [19b]et hircum et canem deierabat.

Cap. XIV.

42. alii λ. 43. quod soli ab antiquitate praeceperant (perceperant *f.*) λ*f*. *Haverc.*

Cap. XIV. *Caput novum, quod decimum tertium est in scriptis libris, in ABDEG. Vindob. Oxon. Erfurt. aliis inscriptum est* DE SACRIFICANDO., *in ab.* DE SACRIFICANDI RITV ET QVID POETAE DE DIIS FABVLATI SINT. 1. Nolo *G. Haverc.* 2. et scabiosa *om.* λ. et saniosa *a.* 3. Laudabo *ABDEFGd. Vindob. Erfurt.* Laudo (λ. *Oxon.*) *abcef. Haverc.* 4. et liberalia *ABFGf. Erfurt. Vindob.* et ad liberalia *DEabcde.* 5. quod filium suum — — rapere vellet *om. f.* quod filium suum Aeneam se interimeretur rapere voluisset λ. Aenean *pro vulgata* Aeneam *habent ABEdf. Vindob. Erfurt.* Pro rapere in *F. est* recipere. 6. Sarpedonis causa λ. 7. cubantem *A* (*m. sec.*) *E. Erfurt.* 8. iampridem *om.* λ. 9. sui decorator *Gc.* dedecorator *E. Erfurt.* 10. regi *om.* λ. 11. Laomedontis *E. Erfurt.* 12. ille *om. b.* 13. Aescolapium *AB.* Aesculapium reliqui. 14. quia *ABEFGaf. Vindob. Erfurt. Oxon.* qua (*D*λ)*bcde. Haverc.* 15. indicatam *ABDEFGλf. Erfurt. Oxon. Vindob. Haverccamp.* vindicatum *abcde. Bonnensis liber.* 16. Haec neque vero proinde λ. 17. Ne tragici quidem λ. 18. et non *f. Haverc.* 19. praefentur *ABEde. Vindob. Erfurt. Oxon. libri Pamelii omnes.* profertur *G.* praefantur *f. Haverc.* praeferantur (*h. e.* praefarentur) λ. praeferentur *D. Ambros.* proferant *F.* prae se ferant *c.* praeferant *ab.* 19b. et hircum *om.* λ.

Sed propterea damnatus est Socrates, [20]quia deos [21]destruebat. Plane olim, id est semper, veritas odio est. Tamen cum [22]paenitentia sententiae Athenienses [23]et criminatores Socratis postea [24]afflixerint et imaginem eius auream in templo collocarint, [25]rescissa damnatio testimonium Socrati [26]reddidit. Sed et Diogenes nescio quid in Herculem ludit, et Romanus Cynicus Varro trecentos Ioves, [27]sive Iupitros [28]dicendos, sine capitibus [29]introducit.

Cap. XV. Cetera lasciviae ingenia etiam voluptatibus vestris per deorum dedecus operantur. [1]Dispicite Lentulorum et Hostiliorum [2]venustates, utrum mimos an deos vestros in iocis et strophis [3]rideatis: moechum [4]Anubin, et masculum Lunam, et Dianam flagellatam, [5]et Iovis mortui testamentum recitatum, et tres Hercules famelicos inrisos. Sed et histrionum [6]litterae omnem foeditatem eorum designant. Luget Sol filium [7]de caelo iactatum laetantibus vobis, [8]et Cybele [9]pastorum suspirat fastidiosum non erubescentibus vobis, et sustinetis Iovis elogia cantari, et Iunonem, Venerem, Minervam a pastore iudicari. [10]Ipsum quod imago dei vestri [11]ignominiosum caput et famosum vestit, quod corpus inpurum et ad istam [12]artem effeminatione productum Minervam [13]aliquam vel Herculem repraesentat, nonne violatur maiestas et divinitas constupratur [14]laudantibus vobis? Plane religiosiores estis in cavea, ubi super sanguinem humanum, super inquinamenta poenarum [15]proinde saltant dei vestri argumenta et historias noxiis ministrantes; nisi quod et ipsos deos vestros saepe noxii induunt. Vidimus ali-

20. qui *DE*. 21. destruxit *Oxon*. 22. paenitet λ. 23. ut criminatores *ABEFG*λ. *Vindob. Erfurt.* criminatores *d*. 24. efflixerint λ. afflixerit *D*. affluxerunt *G*. 25. rescissa damnatione λ. recisa damnatio *F*. recissa damnatio *Vindob*. 26. reddit *EFG. Vindob. Erfurt.* reddiderunt λ. 27. sive Iupitros *ABFG. Vindob. Ambros.* Iupiteros *D* (*qui invertit* Iupiteros sive Ioves) *E*λ. *Erfurt. libri Pamelii omnes.* Iupiteres *abcdef*. 28. dicendos *ABDEFG. Ambros. Vindob. Erfurt.* dicendum (λ)*abcdef*. 29. introducit *ABDFGdef. Haverc. Pamelii omnes, Erfurt. Vindob. Ambros.* inducit λ. introduxit *Eabc*. introducunt *Oxon*.

Cap. XV. *Caput novum, quod in scriptis est decimum quartum, in ABDEG. Erfurt. Vindob. Oxon. aliisque inscriptum est* DE FABVLIS ET MIMIS DEORVM ET FOEDITATIBVS (SORDITATIBVS *Oxon.*)., *in ab*. QVAM SINT FOEDA QVAE IN THEATRIS AC SCENA DE DIIS REPRAESENTANTVR. 1. Despicite *DFG. Vindob*. 2. vetustates *DE*λ*a. Erfurt. Oxon*. 3. rideatis *om. c*. 4. Anubin *ABE. Erfurt*. Anubim *DFGabcdef. Vindob*. 5. et Iovis mortui — — famelicos inrisos *om*. λ. 6. latera *c*. 7. de caelo iactatum *ABEFG. Vindob. Erfurt. Oxon*. iactatum de caelo *Dabcde*. detractum de caelo λ*f*. 8. et Cybele — — erubescentibus vobis *om. c*. 9. pastorum suspirat *ABG*. suspirat pasterum *Vindob*. suspirat pasterem *F*. pastorem suspirat *DEabcdef. Oxon. Erfurt*. 10. Ipsum quod (quo *G*.) *ABDEFG. Vindob. Oxon. Erfurt*. Quid quod *abcdef*(λ). 11. ignominiosum *ABEFG. Vindob. Oxon. Erfurt*. ignominiosissimum (λ)*Dabcdef*. 12. arcem *D*λ. 13. aliquem *E. Erfurt*. 14. laudantibus *ABDEFGabcde. Vindob. Erfurt. Oxon. Ambros*. plaudentibus λ*f. Haverc*. 15. proni *F*.

quando castratum [16]Attin, [17]illum deum ex [18]Pessinunte, et qui vivus ardebat, Herculem induerat. Risimus et inter ludicras meridianorum crudelitates Mercurium mortuos [19]cauteriò examinantem, vidimus et Iovis fratrem gladiatorum cadavera cum malleo [20]deducentem. Singula ista quaeque adhuc investigare [21]quis posset? Si honorum inquietant divinitatis, si maiestatis [22]vestigia obsoletant, de contemptu [23]utique censentur tam eorum qui eiusmodi factitant quam eorum quibus factitant. [24]Sed ludicra ista sint. Ceterum si adiciam, quae non minus conscientiae omnium recognoscent, [25]in templis adulteria conponi, inter aras lenocinia tractari, in ipsis plerumque aedituorum et sacerdotum tabernaculis sub [26]eadem vittis et apicibus et purpuris thure flagrante libidinem expungi, [27]nescio, ne plus de vobis dei vestri quam de Christianis querantur. Certe sacrilegi de vestris semper adprehenduntur. Christiani [28]enim templa nec interdiu [29]norunt; spoliarent forsitan ea et ipsi, si et ipsi ea adorarent. Quid ergo colunt qui talia non colunt? [30]Iam quidem intellegi subiacet veritatis esse cultores qui mendacii non [31]sint, nec errare amplius in eo in quo errasse se recognoscendo [32]cessaverunt. Hoc prius capite et omnem hinc sacramenti nostri ordinem haurite, repercussis [33]ante tamen opinionibus falsis.

[1]Nam et, ut quidam, somniastis caput asininum esse deum nostrum. Hanc Cornelius Tacitus suspicionem [2]eiusmodi *dei* inseruit. Is enim [3]in quinta historiarum suarum [4]bellum Iudaicum Cap. XVI.

16. Atin *ABEF. Ambros. Erfurt. Vindob.* Attem *G.* Atten *c.* Atyn *Dabdef.* 17. illum deum vestrum e λ. 18. Pessinuhta *ABEF. Erfurt. Oxon. Vindob.* pessimunta *C.* 19. cantherio *a.* canterio *D.* 20. diducentem *Ios. Scaliger.* 21. investigare quis posset (possit *AφBφ. Oxon.*) *AβBEFGf. Vindob. Oxon. Erfurt.* quis posset investigare *Dabcd.* investigare qui posset *e.* 22. vestigia obsoletant *ABMGcde. Vindob. Oxon. Ambros. Erfurt. Gorziens.* vestigia adsoletant *a.* fastigia obsoletant *F.* fastigium adsolant λ. *Haverc.* fastigia adsolant *f.* 23. itaque *Ambros.* 24. Sed ludicra ista sunt. Sed ludicra ista sint. *cd.* Sed ludicra ista. Sint *Haverc.* 25. in templo *F.* 26. hisdem *Aβ.* eisdem *F.* 27. nescio plusne *cd.* 28. enim om. *Dab.* 29. norunt; polluerent forsitan *Latinius.* 30. Iam quod *G.* 31. sunt *F.* 32. cessaverunt *ABEFGcd. Erfurt. Vindob.* cessaverint *Dabef.* 33. ante om. *abc.*

Cap. XVI. *Caput decimum sextum, quod in scriptis libris est decimum quintum, in ABEG. Erfurt. Vindob. Ambros. Oxon. aliisque titulum habet* DE CAPITE ASININO ET DE CETERIS INSIGNIBVS QVAE VIDENTVR COLERE., *in Vaticano uno* QVOD CHRISTIANI NON CAPVT ASININVM ADORENT VT EIS INPINGEBANT SED VERVM DEVM ET SIGNVM CRVCIS. *In Dab. inscriptio est* DE CAPITE ASININO ET CETERIS INSIGNIBVS QVORVM CVLTVRA CHRISTIANIS OBHCIEBATVR. 1. Nam et ut quidam *AE. Ambros. Erfurt.* Nam ut quidam *Aφ (m. pr.) BφDFGλd. Vindob. Haverc.* Nam et quidem *df.* Nam quidem *ab.* Iam ut quidam *c.* 2. eiusmodi dei inseruit *ego.* eiusmodi (huiusmodi λ.) inseruit *ABDEFGλabcdef. Ambros. Vindob. Oxon. Erfurt.* Iudaismo inseruit *Fr. Iunius.* 3. in quinta *ABDEFGef. Bongars. Erfurt. Oxon. Ambros. Vindob.* in quinto *abcd.* in quarto λ. 4. de bello Iudaico λ.

exorsus ab origine gentis etiam de ipsa tam origine quam de nomine et religione gentis quae voluit argumentatus Iudaeos [5]refert Aegypto expeditos sive, ut putavit, [6]extorres [7]vastis Arabiae in locis aquarum [8]egentissimis, cum siti macerarentur, onagris, qui forte de pastu potum petituri [9]aestimabantur, indicibus [10]fontis usos ob eam gratiam consimilis bestiae [11]superficiem consecrasse. Atque ita inde [12]praesumptum opinor nos quoque ut Iudaicae [13]religionis propinquos [14]eidem simulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, sane ille mendaciorum loquacissimus, in eadem historia refert Gneum Pompeium, cum Hierusalem cepisset [15]propterea que templum [16]adisset speculandis Iudaicae religionis arcanis, nullum illic reperisse simulacrum. Et utique, si id colebatur quod aliqua effigie repraesentabatur, nusquam magis quam in sacrario suo exhiberetur, eo magis, [17]quia nec verebatur extraneos arbitros quamquam vana cultura. Solis enim sacerdotibus adire [18]licitum; etiam conspectus ceterorum velo [19]oppanso interdicebatur. Vos tamen non negabitis et iumenta omnia et [20]totos cantherios [21]cum sua Epona coli a vobis. Hoc forsitan [22]inprobamur, quod inter cultores omnium [23]pecudum bestiarumque asinarii tantum sumus. Sed et qui crucis nos religiosos putat, [24]consecraneus erit noster. Cum lignum aliquod propitiatur, viderit habitus, [25]cum materiae qualitas eadem [26]sit, viderit forma, dum id ipsum dei corpus sit. Et tamen quanto distinguitur a crucis stipite Pallas Attica, et Ceres [27]Pharia, quae sine effigie rudi palo et [28]informi ligno [29]prostant? Pars crucis est omne robur quod erecta statione defigitur. Nos, si forte, integrum et totum deum colimus. Diximus originem deorum vestrorum [30]a plastis de cruce induci. Sed et Victorias

5. infert *c*. 6. exterminatos λ. *Haverc*. 7. in vastis Arabiae locis *cd*. vastis Arabiae in locis et λ. *Haverc*. 8. egentissimos cum *bce*. 9. aestimarentur λ. 10. fontis λ*f*. *Haverc*. (*Vindob*.?) fontibus *reliqui omnes*. 11. super faciem λ. effigiem *ab*. 12. praesumptum opinor *AEef*. *Erfurt*. *Haverc*. pressum opinor *BFG*. *Vindob*. opinor praesumptum *Dabcd*. 13. religionis *om. c*. 14. eodem λ. 15. propterque *F*. praetereaque *c*. propterea quod *a*. 16. adisset *ABEG*. adiisset *reliqui*. 17. quia nec verebatur extraneos unam culturam *G*. quia verebatur extraneos vana cultura *c*. quia verebatur extraneos arbitros vana cultura *d*. 18. licitum, etiam conspectus *ABDEGef*. *Vindob*. *Erfurt*. *Oxon*. licitum, et conspectus *Fabcd*. licitum erat, etiam conspectui λ. 19. oppasso *Αφ* (*m. pr.*) *d*. appanso *G*. 20. coctos *Da*. 21. cum sua Epona coli *ABλf*. *Haverc*. cum sua Eponia coli *E*. *Erfurt*. *Oxon*. cum sue pene coli *F*. cum suae ponaculi *G*. cum sua Hippona coli *Dabcde*. 22. improbandum *Dabcde*. 23. pecodum *A*. peccudum *B*. 24. consectaneus erit noster *F*. consectaneus noster erit *c*. consecraneus noster erit *Dab*. 25. cum *AβEFGab*. *Erfurt*. dum (*ΑφΒφΔφ*) *cdef*. *Haverc*. quando λ. 26. est λ. 27. Pharia λ*f*. faria *Bongars*. fariam *ABE*. *Oxon*. pariam *Erfurt*. farina *FG*. farra *D*. farrea *abcde*. *probb*. *Meurs*. *Crit*. *Arnob*. *p*. 227. *et Th*. *Canter*. *V*. *L*. *II*, 25. 28. infirmo λ. 29. prostant λ*d*. *Vatic*. *unus*. prostrat *ABEG*. *Erfurt*. prostat *Dabcef*. prostant. postera est omne robur *praebent F*. *Vindob*. *In c. pro* Pars *est* par. 30. a plaustris de cruce *a*. a plastris

adoratis, [31]cum in tropaeis cruces intestina sint [32]tropaeorum. [33]Religio Romanorum tota castrensis [34]signa veneratur, signa iurat, [35]signa omnibus deis praeponit. Omnes illi imaginum suggestus [36]in signis monilia [37]crucum sunt; [38]siphara illa vexillorum et [39]cantabrorum stolae crucum sunt. Laudo diligentiam. Noluistis [40]inculcas et nudas cruces consecrare. Alii plane humanius et verisimilius solem credunt deum nostrum. Ad Persas, [41]si forte, deputabimur, licet solem non in linteo depictum adoremus, habentes ipsum [42]ubique in suo clypeo. Denique inde suspicio quod innotuerit nos ad orientis regionem precari. Sed et plerique vestrum [43]adfectatione aliquando et caelestia adorandi ad solis ortum labia vibratis. Aeque si diem solis laetitiae indulgemus, alia longe ratione [44]quam religione solis secundo loco ab eis sumus qui diem Saturni otio et victui decernunt exorbitantes et ipsi a Iudaico more, quem ignorant. Sed nova iam dei nostri [45]in ista proxime civitate editio publicata est, ex quo [46]quidam frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum eiusmodi inscriptione: DEUS CHRISTIANORUM [47]*ONOKOIHTHΣ*. Is erat auribus asininis, altero pede ungulatus, librum gestans et togatus. Risimus et nomen et formam. Sed illi [48]debebant adorare statim biforme [49]numen, quia et canino et leonino capite [50]commixtos, [51]et de capro

de cruce *F. Vindobon.* a plastis in cruce λ. 31. cum tropheis intestina λ. tropheis pro tropaeis *est in ABDEFGabc. Vindob. Erfurt., ceteris.* 32. tropaeorum (libri scripti *et abc. iterum praebent* tropheorum) *pro glossemate habet Haverc.* alii coniecerunt adoratis in tropaeis, cum cruces intestina sint tropaeorum, *alii* cum adoratis in tropaeis, cruces intestina sunt tropaeorum, *sed adversantibus* vett. libris, *quorum quidem tantum DG., uterque deterioris notae,* sunt *pro* sint praebent, *in ceteris tamen cum reliquis consentiunt.* 33. Religio tota λ*f. Haverc.* 34. signa adorat λ. 35. signa *om. bc.* 36. in signis λ. *Havercamp. Lipsius* Epist. (haeretl. V, 15. insignes *reliqui omnes.* 37. crucum *ABEFGλf. Oxon. Erfurt. Vindob. Pamelii libri omnes.* crucium *abcde.* circum *D. Post verba* crucum sunt *interserit* λ. Laudo diligentiam. 38. siphara *f. Havercamp.* sifara *ABEFG. Oxon. Vindob. Erfurt.* si farra *D.* syphara λ. sypara *abcde.* 39. candelabrorum *c.* labarorum *ab.* 40. inculcas et nudas *ABEFG. Vindob. Erfurt.* nudas et inculcas *Dabcdef.* 41. sic forte *c.* 42. utique *f.* 43. affectatione aliquando caelestia *F.* affectatione aliquando et certa caelestia λ. in affectatione aliquando ut caelestia *cd.* 44. quam de religione λ. *Haverc.* qua religione *BG.* 45. in ista proxime civitate *ABDEGf. Vindob. Erfurt.* in ista proxima civitate *F.* in ista civitate proxime *abcde.* 46. quidam (quidem *d.*) in frustrandis *Dabcd.* 47. ONOKOIHTHΣ. Is erat *ego.* Onochoitis (Onochoites is *Aβ.*) erat *AB. et* aliquot Pamelii libri. Onochoites is erat λ. Onochoisitis (Onochoetisis *E. m. sec.* sed antiqua) erat *DE. Erfurt.* Onochoitissis erat *G.* Onochottusis erat *F. Vindob.* Onochotinis erat *Ambros.* Onochoili erat *Oxon.* Onochotasis erat *Bongars.* Onochoritis erat *duo Vaticani.* Ononychitis. Erat *ab.* Ononychites. Is erat *cd.* Onoeychitis. Is erat *e.* Onochoetes. Is erat *f.* Onokoitis. Is erat *Haverc.* Ονοχοίτης. Is erat *I. Croi Specim. Coniectur. p.* 30 *sq. Alii aliter. De libri Agobertini scriptura v. adnot. crit. ad Ad Natt. I,* 14. 48. debeant *D.* debuerant λ. 49. nomen *a.* 50. commixtos *ABDEF. Vindob. Erfurt. Ambros.* commistos *Gabcdef.* 51. et capro et de ariete cornutos et lumbis hircos *F.* et de capro et de ariete cornutos a lumbis hircos *Vindob.*

et de ariete cornutos, et a lumbis hircos, et a cruribus serpentes, [52]et planta vel tergo alites deos receperunt. Haec ex abundanti, ne quid rumoris [53]inrepercussum quasi de conscientia praeterissemus. Quae omnia conversi iam ad demonstrationem religionis [54]nostrae repurgavimus.

Cap. XVII. Quod [1]colimus, deus unus est, qui totam molem istam cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum verbo quo iussit, ratione qua disposuit, virtute qua potuit, de nihilo expressit, in ornamentum maiestatis suae, unde et Graeci nomen mundo [2]κόσμον accommodaverunt. Invisibilis est, etsi videatur; incomprehensibilis, etsi per gratiam repraesentetur; inaestimabilis, etsi humanis [2b]sensibus aestimetur. [3]Ideo verus et tantus [4]est. Ceterum quod videri [5]communiter, quod comprehendi, quod aestimari potest, minus est et oculis quibus occupatur, et manibus quibus contaminatur, et sensibus quibus invenitur: quod vero inmensum est, soli sibi notum est. [6]Hoc quod est, [7]deum aestimari facit, dum aestimari non capit. [8]Ita eum vis magnitudinis et notum hominibus [9]obicit et ignotum. Et haec [10]est summa delicti nolentium recognoscere quem ignorare non possunt. Vultis ex operibus [11]ipsius tot ac talibus, quibus continemur, [12]quibus sustinemur, quibus oblectamur, [13]etiam quibus exterremur, vultis ex animae ipsius testimonio [14]conprobemus? Quae licet carcere corporis pressa, licet institutionibus pravis [15]circumscripta, licet libidinibus [16]et concupiscentiis evigorata, licet falsis deis exancillata, cum tamen resipiscit, ut ex crapula, ut ex somno, ut ex aliqua [17]valitudine, et sanitatem suam [18]patitur, [19]deum nominat, [20]hoc solo, quia proprie

52. et a planta λ. *Haverc.* 53. inpercussum *c.* 54. nostrae repurgavimus. *ABdef. Gandavensis liber.* nostrae repurgabimus. *DE(λ)abc. Erfurt. Oxon.* nostrae repugnavimus. *G.* repurgamus *F. Vindob.*

Cap. XVII. *Caput decimum septimum, quod in libris scriptis est decimum sextum, in ABEG. Vindob. Oxon. Erfurt. et aliis inscriptum est* DE DEO., *plenius in uno Vaticano* QVOD DEVS VNVS SIT MVLTIS ARGVMENTIS PROBARI POSSE., *in D.* DE DEO QVEM CHRISTIANI COLVNT., *in ab.* QVOD VNVS SIT DEVS ET VERVS MVLTIS ARGVMENTIS PROBARI POSSE. 1. colimus et nos *Da.* colimus nos *d., ex uno Vaticano.* 2. cosmon *ABFG. Vindob.* cosmum *E. Erfurt.* 2b. sensibilis *c.* 3. adeo *Gcd.* 4. est *om.* λ. 5. communiter *om.* λ. 6. Hoc quod est *ABDEFGabcde. Vindob. Erfurt.* Hoc est quod λ*f. Haverc.* 7. deum *Αφ BDEλabcdef. Haverc. Erfurtensis liber.* Dnm̃ (*h. e.* Dominum) *Αβ.* dominum *G.* divinum *Vindob.* dum *F.* 8. Ita enim *abc.* Tanta enim *Fulv. Ursinus.* 9. obiecit *Dabcde. Bongars. Oxon.* 10. est *om. c.* 11. ipsis tot ac talibus *D.* istius tot ac (et *F.*) talibus *FG. Vindob.* 12. quibus sustinemur *om. c.* 13. et quibus exterremur *F.* etiam quibus exercemur *Erfurt.* 14. comprobemus *om.* λ. 15. circumsepta *F.* 16. et *ΑβEFGabcd. Erfurt. Ambros.* ac (*ΑφBφDφ. Vindob.*) *ef. Haverc.* 17. valitudine, sanitatem λ. 18. potitur *f. Latinius.* 19. dominum *G.* et deum *abc.* 20. hoc solo quia proprie verus (versus *BG.*) hic unus deus bonus et magnus *ABDEFGcde. Vindob. Oxon. Erfurt.* hoc solo nomine quia proprio dei veri. Deus magnus, deus bonus λ*f. Haverc.* solum quia proprie verus hic unus deus, bonus et magnus *ab.*

verus hic unus. Deus bonus et magnus, et Quod [21]deus dederit omnium vox est. [22]Iudicem quoque contestatur illum Deus videt, et Deo commendo, et Deus mihi reddet. O testimonium animae naturaliter Christianae! Denique pronuntians haec non ad Capitolium, sed ad caelum respicit. Novit enim sedem dei vivi ab illo, et inde descendit.

Sed [1]quo plenius et inpressius tam ipsum [2]quam dispositiones eius et voluntates [3]adiremus, adiecit [4]instrumentum litteraturae, [5]si qui velit de deo inquirere, et [6]inquisito invenire, et invento credere, et credito deservire. [7]Viros enim [8]iustitiae innocentia dignos deum nosse et ostendere a primordio in saeculum emisit spiritu [9]divino [10]inundatos, quo praedicarent deum unicum esse, qui universa condiderit, qui hominem de humo [11]struxerit (hic enim [12]est verus Prometheus), qui saeculum certis temporum dispositionibus et exitibus [13]ordinarit, exinde [14]quae signa [15]maiestatis suae indicantis ediderit per imbres, per ignes, [15b]quas demerendo sibi disciplinas determinaverit, [16]quae ignoratis [17]et desertis [18]et observatis his praemia destinarit, [18b]ut qui producto aevo isto iudicaturus sit suos cultores in vitae aeternae [19]retributionem, profanos in ignem aeque perpetem [20]et iugem, suscitatis omnibus ab initio defunctis et reformatis et [21]recensitis ad utriusque meriti [22]dispunctionem. Haec et nos risimus aliquando. De vestris [23]sumus. Fiunt, non nascuntur [24]Christiani. Quos diximus praedicatores,

Cap. XVIII.

21. deus om. *D.* 22. iudex quoque contestatur illud (illum *E.*) *DE.* iudices quoque cum testatur illum *a.*

Cap. XVIII. 1. quod *G.* 2. quam *om.* (*ΑφΒφ*). 3. adiret *F.* adoremus *G.* 4. instrumentum adiecit *Dabcdef.* 5. si qui *ABEλdef. Erfurt. Oxon. Vindob. Pamelii libri.* si quis *F.* si quid *Dabc.* sed quidquid *G.* 6. inquisitum *Fcd. Vindob.* 7. Et viros *ab.* 8. iustitia, innocentia *a.* iustitia ac innocentia *b.* iustitia et innocentia *cdef.* 9. divino *om. c.* 10. mundatos *Dab.* mandato *G.* 11. instruxerit *Eab.* 12. est *om. c.* 13. ordinarit *ego.* ordinavit *ABDEFGλabcde. Vindob. Oxon. Erfurt. Ambros.* ordinaverit *f. Haverc.* 14. quae *ΑβDEFGλabcde. Vindob. Oxon. Erfurt. Ambros.* qui (*ΑφΒφ*) *f. Haverc. Fulv. Ursinus.* 15. maiestatis suae indicandae *bc.* maiestati suae vindicandae *b. Fulv. Ursinus.* maiestatis suae iudicandis *F.* 15b. qui *f. Haverc.* 16. quas ignoratis *f. Haverc.* quibus ignoratis *Fulv. Ursinus.* 17. et desertis *b.* et deseritis *ABDEFGλacde. Vindob. Oxon. Erfurt.* aut desertis *Fulv. Ursinus.* aut deseritis *f. Haverc.* 18. et observatis his λ. *Fulv. Ursinus.* et observantibus his *ABEFGae. Vindob. Oxon. Erfurt.* et observandis his *b.* sed observantibus his *D.* Sed et observantibus his *c.* Sed et observantibus *d.* sed observantibus *f. Haverc.* 18b. ut qui producto *ABEFGcde. Vindob. Oxon. Erfurt.* ut qui producto *Haverc. ex coniectura Desid. Heraldi.* et qui producto *Dab.* qui producto *f. Fulv. Ursinus.* ut qui peracto λ. 19. restitutionem λ. *Haverc.* dispositionem *Vaticanus unus.* 20. et iugem *om. Dab. Oxon.* 21. recensis λ. recensetis *ΑβE. Erfurt.* 22. dispunctionem (depunctionem *F.*). et nos *F. Vindob.* 23. sumus *ABEF. Vindob. Oxon. Erfurt. Ambros.* fuimus *Dabcdef. Haverc.* 24. *Post vocem* Christiani *in libris veteribus incipit novum caput, decimum septimum in scriptis omnibus, cum titulo* DE PROPHETIS. *in ABDEG. Erfurt. Vindob. Oxon. aliis. In ab. inscriptum est* QVOD PTOLEMAEI PHILADELPHI OPERA SACRAE LITTERAE IN GRAECAM LINGVAM SVNT TRALATAE.

prophetae de officio [25]praefandi vocantur. Voces eorum itemque virtutes, quas ad [26]fidem divinitatis edebant, in thesauris litterarum manent, [27]nec istae latent. [28]Ptolemaeorum eruditissimus, [29]quem Philadelphum supernominant, et omnis litteraturae [30]sagacissimus, cum studio bibliothecarum [31]Pisistratum, opinor, aemularetur, inter cetera memoriarum, quibus aut vetustas aut curiositas aliqua ad famam patrocinabatur, ex suggestu [32]Demetri Phalerei grammaticorum tunc probatissimi, cui praefecturam mandaverat, libros a Iudaeis quoque postulavit, [33]proprias atque vernaculas litteras, quas soli habebant. Ex ipsis enim et ad ipsos semper prophetae peroraverant, scilicet ad domesticam dei gentem ex patrum gratia. Hebraei retro qui nunc [34]Iudaei. Igitur et litterae Hebraeae et eloquium. Sed ne notitia vacaret, hoc quoque [35]a Iudaeis Ptolemaeo [36]subscriptum est [37]septuaginta et duobus interpretibus indultis, quos Menedemus quoque philosophus, [38]providentiae vindex, de sententiae communione suspexit. Adfirmavit haec vobis etiam [39]Aristaeus. Ita in Graecum stilum [40]exaperta [41]monumenta reliquit. Hodie apud Serapeum Ptolemaei bibliothecae [42]cum ipsis Hebraicis [43]litteris exhibentur. Sed et Iudaei palam lectitant. Vectigalis libertas; vulgo [44]aditur sabbatis omnibus. Qui [45]audierit, inveniet deum qui etiam studuerit intellegere, cogetur et credere.

Cap. XIX. [1]Primam instrumentis istis auctoritatem summa antiquitas vin-

25. praefandi *ABFλbdef. Vindob. Gorziens. Gandav. Elnonensis.* prophetandi *DEGac. Erfurt. Oxon.* 26. finem *ace.* 27. nec istae latent *ABDEFλab. Vindob. Erfurt. Oxon.* nec iste ne latent *G.* nec istae nunc latent *cdef.* 28. Ptolomaeum *F. Vindob.* Ptolomaeorum *scriptum extat, non* Ptolemaeorum, *in libris fere omnibus, et sic constanter. Pro* eruditissimus *in F. Vindob. est* eruditissimum. 29. Ptolemaeus, quem Philadelphum supernominant, rexit omni (*leg.* rex et omnis) λ. 30. sapientissimum *F. Vindob.* 31. Pisistratum opinor *Fef.* Pisistratarum opinor *ABEG. Vindob. Erfurt.* Pisistratum ut opinor *D(λ)abcd. Pro* aemularetur *in G. est* aemulatur. 32. demetri phalerii *AB.* Demetrii falerii *E. Erfurt. Oxon.* Demetrii phalerii *FG. Vindob.* 33. proprias atque *ABDEFGλf. Erfurt. Ambros. Oxon. Vindob.* proprias scilicet atque *abcde.* 34. *Post vocabulum* Iudaei *in libris scriptis incipit caput decimum octavum, in veteribus editis decimum nonum, quod caput in ABDEG. Vindob. Erfurt. aliisque inscriptum est* DE SCRIPTVRIS DOMINICIS., *in Oxoniensi* DE SCRIPTVRIS DIVINIS., *in ab.* QVANTA SIT SACRAE SCRIPTVRAE ANTIQVITAS ET DE MOYSIS CAETERORVMQVE PROPHETARVM AETATE. 35. a Iudeis ptholomeo (ptolomaeo *E. Erfurt. Vindob.* ptolemaeo *F.*) *ABEFG. Vindob. Oxon. Erfurt.* Ptolemaeo a Iudaeis *Dabcdef.* 36. rescriptum est λ. 37. septuaginta duobus *d.* 38. providentiae vindex *ABFGλbcdef. Vindob. Gorziens.* providentiae iudex *Ambros. Erfurt.* pro provinciae iudex *Vaticanus unus.* provinciae iudex *E. Oxon.* provinciae Iudaeae *Da.* 39. Aristaeus (Aristeus *Ambros.* aritheus *G.* Aristheus *BFG. Vindob.*) *ABFGλf. Vindob. Ambros.* Aristaeas *DEabcde. Erfurt. Oxon.* 40. exaperta *Gasp. Scioppius.* ex aperta λ. exerta *Latinius.* exaperto *Haverc.* ex aperto *reliqui omnes.* 41. monimenta *Fλ. et edd. aliquot.* monumento *Deb.* 42. cum ipsis *om. FG. Vindob.* 43. litteris *om. BFGλ. Vindob.* 44. additur *FG. Vindob.* inditur *invenit Lipsius in aliquo scripto teste La Cerda.* 45. adierit *f.*

Cap. XIX. 1. Primam igitur instrumentis λ. *Haverc.*

dicat. Apud vos quoque religionis est instar, fidem [2]de temporibus adserere. [Auctoritatem litteris praestat antiquitas summa. Primus enim prophetes Moyses, qui mundi conditionem et generis humani [3]pullulationem et mox ultricem iniquitatis illius aevi vim cataclysmi de praeterito exorsus est, per vaticinationem usque ad suam aetatem et deinceps per res suas futurorum imagines edidit, penes quem et temporum ordo digestus ab initio supputationem saeculi praestitit. Superior invenitur annis circiter trecentis quam ille antiquissimus penes [4]vos Danaus in [5]Argos transvenisset; Troiano denique proelio ad mille annos ante est, unde et ipso Saturno. Secundum enim historiam Thalli, qua relatum est bellum Assyriorum et Saturnum Titanorum [6]regem cum Iove dimicasse, ostenditur bellum cccxx et duobus annis Iliacum exitum antecessisse. Per hunc Moysen etiam illa lex propria Iudaeis a deo missa est. Deinceps [7]multa et alii prophetae vetustiores litteris vestris. Nam et qui ultimo cecinit, aut aliquantulo praecucurrit aut certe concurrit aetate sapientiae auctoribus, etiam latoribus legis. Cyri enim et Darii regno fuit Zacharias, quo in tempore Thales, physicorum princeps, sciscitanti [8]Croeso nihil certum de divinitate respondit, habitus scilicet vocibus prophetarum. Solon eidem regi finem longae vitae intuendum praedicavit non aliter quam prophetae. Adeo Psalm. XXXIX, 5.
respici potest tam iura vestra quam studia de lege deque divina doctrina concepisse. Quod prius est, hoc sit semen necesse est, hinc quaedam nobiscum vel prope nos habetis. De sophia amor eius philosophia vocitatus est, de prophetia affectatio eius poeticam vaticinationem deputavit. Gloriae homines si quid invenerant, ut proprium facerent, adulteraverunt. Etiam fructibus a semine degenerare contigit. Multis adhuc de vetustate modis consisterem divinarum litterarum, si non maior auctoritas illis ad fidem de veritatis suae viribus quam de aetatis annalibus suppetisset. Quid enim potentius patrocinabitur testimonio earum, nisi dispunctio cotidiana saeculi totius, cum [9]dispositiones regnorum, cum casus urbium, cum exitus gentium, cum status temporum ita omnibus respondent, quemadmodum ante milia annorum praenuntiabantur? Unde et spes nostra, quam ridetis, animatur, et fiducia, quam praesumptionem vocatis, corroboratur. Idonea est enim recognitio praeteritorum ad disponendam fiduciam futurorum. Eadem voces praedicaverunt utramque partem, eadem litterae notaverunt. Unum est tempus

2. de tempore adserere λ. *Post quae verba quod uncinis inclusi segmentum solus habet Fuldensis liber. Res eo pertractatae commodius infra repetuntur.* 3. pullulatione λ. 4. nos λ. 5. Argo λ. 6. reges λ. 7. multi *Haverc.* 8. Cyro λ. 9. dispositionem *Leopoldus.* dispositione λ.

apud illas quod apud nos separari videtur. Ita omnia quae supersunt [10]improbata, *probata* sunt nobis, quia cum illis quae probata sunt tunc futuris praedicabantur. Habetis, quod sciam, et [11]vos Sibyllam, quatinus appellatio ista [12]verae vatis dei veri passim super [13]ceteros qui vaticinari videbantur usurpata est. [14]Sunt vestrae Sibyllae nomen de veritate mentitae, quemadmodum et dei [15]vestri.] Omnes itaque [16]substantias omnesque materias, origines, ordines, [17]venas veterani cuiusque stili [18]vestri, gentes etiam plerasque et urbes insignes [19]historiarum et canas memoriarum, ipsas denique effigies litterarum, indices custodesque rerum et (puto adhuc minus dicimus) ipsos inquam deos vestros, ipsa templa et oracula et sacra unius interim prophetae scrinium saeculis vincit, in quo videtur thesaurus collocatus totius Iudaici sacramenti [20]et inde iam nostri. Si quem audistis interim Moysen, [21]Argivo Inacho pariter aetate est. Quadringentis paene annis (nam et septem minus) Danaum, et ipsum apud vos vetustissimum, praevenit, [22]mille circiter cladem Priami antecedit, [23]possem etiam dicere quingentis [24]amplius et Homerum, habens quos sequar. Ceteri quoque prophetae etsi Moysi postumant, extremissimi tamen eorum non retrosiores [25]reprehenduntur primoribus vestris [26]sapientibus et legiferis et historicis? Haec quibus ordinibus probari possint non tam diffi-

10. improbata, probata sunt nobis *Leopoldus*. improbata sunt nobis λ. in probato sunt nobis *Gasp. Scioppius*. 11. nos λ. 12. verae vatis *Havercamp*. vera vates λ. 13. ceteras quae *Havercamp*. 14. Sunt *ego*. sicut λ. sciunt *Haverc*. 15. nostri λ. 16. substantiae omnesque materiae λ. 17. venas *om. c.* 18. nostri λa. 19. historiarum et canas memoriarum *ABEFG. Bongars. Erfurt. Vindob.* historiarum et caussas memoriarum *D.* historiarum causas et memoriarum *acde.* historias et causas memoriarum *b.* historiarum canas et memoriarum *Haverc.* canas memoriarum *f.* historiarum arcana et memoriarum λ. 20. et inde iam (iam et *E. Erfurt.*) nostri. Si quem audistis interim Moysen *Eλ. Erfurt.* et inde iam nostri si quem audistis. XVIIII. DE MOYSE PROPHETA. Interim Moysen *Aβ. Ambros.* et inde etiam nostri si quidem audistis. XVIIII. Interim Moysen *AφBφ.* et inde iam et nostri siquidem audistis. XVIIII. DE MOYSE PROPHETA. Interim Moysen (Moysem *D.*) *DG.* et inde iam et nostri si quem audistis. DE MOYSE PROPHETA. CAPIT. XVIIII. Interim Moysen *Vindob.* et inde etiam nostri. Si quem audistis interim Moysen *def. Pamelianorum quatuor.* et inde iam nostri si quem audistis. Interim Moyses *F.* et proinde etiam nostri. Siquidem audistis interim Moysen *Fulv. Ursinus.* 21. Argivo Inacho pariter aetate est. Quadringentis paene annis, nam et septem (nam septem λ.) minus *ABDEFGλef. Erfurt. Vindob. Ambros. Oxon.* Argivo Inacho parem aetate octingentis pene annis ante U. C. Centum (ante U. C. Nam et centum *c.*) septuaginta *abc.* Argivo Inacho par est aetate: quadringentis *d.* 22. mille circiter *ABDEFGλcdef. Vindob. Oxon. Erfurt. Ambros.* trecentos circiter annos *ab.* 23. possum dicere etiam λ. 24. amplius *om. a.* 25. reprehenduntur *ABDEG. Erfurt. Oxon. Bongars.* reprenduntur *Vindob.* deprenduntur *F.* deprehenduntur *abcdef.* Pro retrosiores *Meursius Cri. Arnob. p.* 228. *volebat* retrorsiores. 26. sapientibus et elegiferis *E. Oxon. Erfurt.* sapientibus legiferis *ab. Post verba* et historicis *in libris veteribus novum caput incipit, decimum nonum in E. Oxon. Erfurt., vigesimum in ABDFGab. Ambros. Vindob. aliisque. In ABDEG. Erfurt. Vindob. Oxon. Ambros. inscriptio est* DE STATV TEMPORVM., *plenior in uno Vaticano* QVOD ANTIQVITAS SCRIPTVRARVM POSSIT

cile est nobis exponere quam [27]enorme, nec arduum, sed interim longum. Multis instrumentis cum digitorum [28]supputariis gesticulis adhibendum est, [29]reseranda antiquissimarum etiam [30]gentium archiva. Aegyptiorum, Chaldaeorum, Phoenicum, [31]advocandi municipes eorum per quos notitia subministrata est, [32]aliqui [33]Manethon [34]Aegyptius et Berosus Chaldaeus, [35]sed et Hieromus Phoenix, Tyri rex, sectatores [36]quoque ipsorum [37]Mendesius Ptolemaeus et Menander Ephesius et Demetrius [38]Phalereus et rex Iuba et [39]Apion et Thallus [40]et si quis istos aut probat aut revincit, [41]Iudaeus Iosephus, antiquitatum Iudaicarum vernaculus vindex, Graecorum etiam censuales conferendi, [42]ut quae quando sint gesta [43]aut concatenationes temporum aperiantur, per quae luceant annalium numeri: peregrinandum est in historias et litteras orbis. Et tamen quasi [44]partem iam probationis intulimus, cum per quae probari possint [46]aspersimus. Verum differre praestat, [47]vel ne minus persequamur festinando vel diutius evagemur persequendo.

Plus iam [1]offerimus pro ista dilatione, maiestatem scripturarum. [2]si non vetustate divinas probamus, [3]si dubitatur antiquitas. Nec hoc tardius [5]aut aliunde discendum. Coram sunt quae docebunt, mundus et saeculum et [6]exitus. Quicquid agitur, praenuntiabitur; quicquid videtur, audiebatur. Quod terrae [7]vorant urbes, Cap. XX.

ET MOSIS AETATE ET SVPPVTATIONE TEMPORVM FACILE PROBARI. *Excusi ed. habent* QVOD ET VETVSTISSIMIS SCRIPTORIBVS ET RERVM PRAEDICTARVM EVENTV VERITAS PROBETVR. 27. enorme, et arduum. Sed interim longum multis ed. enorme, nec arduum, sed interim longum dinumerare. Multis λ. 28. subputatiis gesticulis asserendum est λ. 29. reservanda *ABE* (*m. pr.*) *FG*. 30. gentium urbana *Vaticanorum unus*. 31. advocandi municipes eorum per quos *ABEFGf. Vindob. Erfurt.* advocandi per quos λ. advocandi eorum municipes per quos *abd. Bongars.* advocandi etiam municipes per quos *cd*. 32. aliqui λ*abcdef*. aliõquin *ABDG. Vindob. Erfurt. Bongars. Gorziens.* 33. Manethos λ. 34. Aegyptius et Hebraeus et Chaldaeus λ. 35. sed et Hieromus Phoenix Tyri rex *ego*. sed et Hiromus (Iromus *f. Haverc.*) Tyri rex *f. Haverc. ex emendatione Ios. Scaligeri*. et Phoenix Phoenix Tyriorum rex λ. *In ABDEFGabcde. Oxon. Erfurt. Vindob. aliisque corrupte exhibent* sed et Hieronimus (*sic ABDG. Bongars. Alii variant inter* Hieronymus, Iieromus *et* Ieronymus) Phoenix Tyri (tyrii *ABDEG. alii.* tyrum *F. Vindob.*) rex. λ. quoque ipsorum *ABFG. Vindob.* eorum *DEabcdef. Erfurt. Oxon.* 37. medesius *ABE. Erfurt. Oxon.* Pro Ptolemaeus *in plerisque scriptis est* Ptolomaeus. 38. Phalerius *ABEG. Vindob. Erfurt.* valerius *F.* 39. Apion *ABFGab.* Appion *reliqui.* 40. et si quis *ABDEFG. Vindob. Erfurt. Oxon.* et qui istos *abcdef*. 41. Iudaeus Iosephus λ. 42. ut *ego*. et *libri omnes*. 43. aut *AβEFG. Vindob. Ambros. Erfurt.* et (*AφBφDφ*) *abcdef*. 44. concenationes *G*. contentationes *Vindob.* cum concatenationes *Ambros.* contenationes *liber Contii.* continuationes *Contius.* 45. partem *DEFabcdef. Oxon. Erfurt.* patrem *ABG. Bongars. Elnon. Gandav. Vaticani tres. Probus Fr. Iunius.* 46. aspeximus *Vaticanorum unus prob. Iunio.* 47. vel ne *ABFG. Vindob. Erfurt.* ne vel *DEabcdef*.

Cap. XX. 1. offeremus *G*. 2. si non vetustate divines probamus (probas habent) *ABDEFGλac. Vindob. Ambros. Bongars.* si non vetustatem: divines probamus *bdef*. 3. si dubitatur antiquitas *ADEλac. Ambros. Erfurt. Bongars.* antiquas *Bbdef. Vindob.* 4. ne hoc *Dλac. Vindob.* 5. an *G*. 6. exitus rerum. Quicquid λ. 7. vesterant λ.

quod insulas maria [8]fraudant, quod [9]externa atque interna bella [10]dilaniant, quod regnis regna [11]compulsant, quod fames et lues et locales [12]quaeque clades et [13]frequentiae plerumque mortium vastant, quod humiles sublimitate, sublimes humilitate mutantur, quod iustitia rarescit, [14]iniquitas increbrescit, bonarum omnium disciplinarum cura torpescit, quod etiam officia temporum et elementorum munia [15]exorbitant, quod et monstris et portentis naturalium forma turbatur, [16]providenter scripta sunt. Dum patimur, leguntur; dum recognoscimus, probantur. Idoneum, opinor, testimonium divinitatis [17]veritas divinationis. Hinc igitur apud nos futurorum quoque fides tuta est, iam scilicet probatorum, quia cum illis, quae cotidie probantur, [18]praedicebantur. [19]Eaedem voces sonant, [20]eaedem litterae notant, idem spiritus pulsat, unum tempus est divinationi futura [21]praefanti. Apud homines, si forte, distinguitur, dum expungitur, dum ex futuro praesens, [22]dehinc ex praesenti praeteritum deputatur. Quid delinquimus, oro vos, [23]futura quoque credentes, qui iam [24]didicimus illi per duos gradus credere?

Cap. XXI. Sed quoniam edidimus antiquissimis Iudaeorum instrumentis [1]sectam istam esse suffultam [2]quam aliquanto novellam, ut Tiberiani [3]temporis, plerique sciunt, profitentibus [4]nobis quoque, fortassean hoc [5]nomine de statu eius retractetur, [6]quasi sub umbraculo insignissimae religionis, [7]certe licitae, aliquid propriae praesumptionis abscondat, vel quia praeter aetatem neque de victus exceptionibus neque de solemnitatibus dierum neque de ipso signaculo corporis neque de consortio nominis cum Iudaeis [8]agimus,

8. fraudarent λ. 9. interna et externa λ. 10. dilaniarent λ. 11. compulsantur *F*. conpensant *Oxon*. 12. quoque *F*. 13. frequentiae plerumque mortium *ABEFλde*. *Ambros*. *Erfurt*. *Oxon*. *Pameliani omnes*. frequentium plerumque montium (motium *D*.) *Da*. frequentiae plerumque montium *Vindob*. efferventium plerumque montium *b*. frequentiae plerumque mortuae *c*. frequentiae plerumque montide *G*. frequentiae pleraque montium *f*. *Haverc*., *ex coniectura Fulvii Ursini*. 14. et iniquitas *abedef*. *Pro* increbrescit *in G*. *et Vindob*. *est* increbescit. 15. exorbitantur *Dab*. 16. providentiae λ. *Haverc*. 17. veritatem *abc*. 18. praecidebantur (*h*. *e*. praecinebantur) *D*. praedicabantur *Fλ*. *Vindob*. praedicabant *G*. 19. Eaedem *DEFabcf*. *Vindob*. *Erfurt*. *Oxon*. Eadem *ABλde*. *Pameliani omnes*. *Haverc*. easdem *G*. 20. eaedem *om*. *E*. *Erfurt*. eadem *λde*. *Pamelii libri*. *Haverc*. 21. praefanti *BFGcde*. *Vindob*. praefati *D*. praefandi *AEλf*. *Ambros*. *Erfurt*. *Bongars*. praefari *ab*. 22. dum hinc *FG*. *Vindob*. 23. futuro λ. *Haverc*. 24. didicimus illi *ABEF*. *Vindob*. *Erfurt*. *Oxon*. didicimus (dicimus *a*.) illis *DGabcdef*.

Cap. XXI. *Caput vigesimum primum, quod in E*. *Erfurt*. *Oxon*. *vigesimum est, in ABE*. *Erfurt*. *Vindob*. *Oxon*. *inscriptum habet* DE CHRISTO ET IVDAEIS., *in Pamelii libris* DE IVDAEIS ET CHRISTO., *in D*. DE CHRISTO ET QVID CHRISTIANI DIFFERANT AB HEBRAEIS ET DE DIVINIS PERSONIS., *in ab*. QVID CHRISTIANI DIFFERANT AB HEBRAEIS ET QVISNAM CHRISTVS QVOMODOVE PASSUS. 1. sectam nostram *F*. 2. quam aliquando *abc*. quam scient aliquando λ. 3. temporibus eatam plerique sciant λ. *Pro* Tiberiani *in λabc*. *est* Tiberii. 4. vobis *d*., *ex uno Vaticano*. 5. nomen de statu eius retractet *F*. 6. quasi ab *F*. *Vindob*. 7. certae licentiae aliquid et propriae *abcd*. 8. agamus *AF*. *Vindob*.

quod utique oporteret si eidem deo manciparemur? Sed et vulgus iam [9]scit Christum [10]ut hominum aliquem, qualem Iudaei indicaverunt, [11]quo facilius quis nos hominis cultores [12]existimaverit. Verum neque de Christo erubescimus, [13]cum sub nomine eius deputari et damnari iuvat, neque [14]de deo aliter praesumimus. Necesse est igitur [15]pauca de Christo [16]ut deo. Dudum Iudaeis erat [17]apud deum gratia ubi et insignis iustitia et fides originalium auctorum; unde illis et generis magnitudo [18]et regni sublimitas floruit et tanta felicitas, [19]ut de dei [20]vocibus, quibus edocebantur, de promerendo deo et non offendendo [21]praemonerentur. Sed quanta [22]deliquerint, [23]fiducia patrum inflati ad declinandum, derivantes a disciplina in profanum [24]modum, etsi ipsi non confiterentur, probaret exitus hodiernus ipsorum. Dispersi, palabundi, [25]et soli et caeli sui extorres vagantur per orbem sine homine, sine deo rege, quibus nec advenarum iure terram patriam [26]saltim vestigio [27]salutare conceditur. Cum haec illis sanctae voces praeminarentur, [28]eidem semper omnes ingerebant fore uti sub extimis [29]curriculis saeculi [30]ex omni iam gente et populo et loco cultores sibi adlegeret deus multo fideliores in quos [31]gratiam transferret, pleniorem [32]quidem ob disciplinae [33]auctioris capacitatem. Venit igitur [34]qui ad reformandam et inluminandam eam venturus a deo [35]praenuntiabatur, Christus ille filius dei. Huius igitur gratiae disciplinaeque

9 scient λ. 10. ut hominum aliquem *ABEG. Vindob.* ut hominem aliquem *F. Erfurt.* ut aliquem hominum (hominem *D.*) *Dabcdef.* hominem utique aliquem λ. *Haverc.* 11. quo facilius qui *Ea. Erfurt.* quos facilius quis *G. Vindob.* 12. existimaverit *a.* 13. ut quos sub λ. *Haverc.* 14. de deo aliquid praesumimus aliter. *abc.* de deo aliter sumus λ. 15. pauca dicamus de λ. 16. ut deo. Dudum *ego.* ut deo totum. *AβDEG. Vindob. Ambros. Erfurt. Oxon.* ut deo. Totum *AφBφ.* ut de deo totum. *λabcde.* ut deo dicamus. *F.* ut deo. Tantum *f. Haverc., ex coniectura Fulvi Ursini.* 17. apud deum gratia, ubi et insignis iustitia et fides (fidis *Aβ.*) *ABDEFabcde. Vindob. Oxon. Ambros. Erfurt.* apud deum praerogativa ob insignem iustitiam et fidem λ. apud deum gratia ob insignem iustitiam et fidem *f. Haverc.* 18. et rei *D.* 19. ut de dei *AβDEFabc. Erfurt. Vindob.* unde dei *G.* ut dei (*AφBφ.*) *def. Haverc.* de dei λ. 20. vocibus affuit, quibus et docebantur, promerendo λ. *Verba* quibus edocebantur *om. f.* 21. praemonebantur λ. 22. deliquerint *AφBDFabcf. Haverc. Ios. Scaliger.* dereliquerint *AβEGde. Ambros. Erfurt. Oxon. Vindob. Pamelii omnes.* 23. fiducia patrum inflati ad declinandum derivantes a disciplina *ABDEFGabde. Vindob. Oxon. Ambros. Erfurt. Pamelii omnes.* fiducia patrum inflati declinantes a disciplina *c.* fid. patrum infl. deviantes ab disciplina *f. Ios. Scaliger.* fid. patrum infl. ad delirandum a disciplina *Haverc.* fid. patrum infl. ad declinandum deviantes a disciplina *Latinius ex cod. ms. Fulv. Ursini.* ex fiducia patrum inflati ad delirandum disciplinam λ. 24. modis λ. 25. et soli et caeli sui *ABFG. Vindob.* et caeli et soli sui *DEabcdef. Erfurt. Oxon.* 26. saltim *ABEG.* saltem *reliqui.* 27. salutari *AG. Vindob.* salutaris *B.* 28. eaedem semper omnes *Ff. Haverc.* eaedem fere semper omnes *d., ex Vaticanis.* 29. curricula *FG. Vindob.* 30. ex illo hum *F.* 31. gratiam conferret *F.* gratiam suam transferret *D.* 32. quidem om. λ. 33. auctioris *ABDEFGc. Vindob. Erfurt.* auctoris *Fλdef.* (*Oxon.*) *humili libri.* et auctoris *a.* altioris *b., ex Gorziensi.* 34. quia *F. Vindob.* 35. praenuntiatur *ABD. Vindob. Verba* Venit igitur — — filius dei *om. f. Haverc.*

arbiter et magister, [36]inluminator atque deductor generis humani [37]filius dei adnuntiabatur: non quidem ita genitus, ut erubescat [38]in filii nomine aut de patris [39]semine. Non de sororis [40]incesto nec de stupro filiae [41]aut coniugis alienae deum patrem passus est squamatum aut cornutum aut plumatum, [42]amatorem in auro [43]conversum Danaidis. Iovis ista sunt [44]numina vestra. Ceterum dei filius nullam [45]de impudicitia habet matrem; etiam quam videtur habere, [46]non nupserat. Sed prius substantiam edisseram, [47]et ita nativitatis qualitas [48]intellegetur. Iam [49]ediximus deum universitatem hanc mundi verbo et ratione et virtute molitum. Apud vestros quoque sapientes [50]ΛΟΓΟΝ, id est sermonem atque rationem, constat artificem videri universitatis. Hunc enim [51]Zeno determinat [52]factitatorem, qui cuncta in dispositione formaverit; eundem et fatum vocari et deum et animum Iovis et necessitatem omnium rerum. [53]Haec Cleanthes in [54]spiritum congerit, quem permeatorem universitatis adfirmat. [55]Et nos autem [56]sermoni atque rationi itemque virtuti, per quae omnia molitum deum ediximus, propriam [57]substantiam spiritum inscribimus, cui et sermo insit [58]pronuntianti et ratio adsit disponenti et virtus praesit perficienti. Hunc ex deo prolatum [59]didicimus et prolatione generatum et idcirco filium [60]dei et deum dictum ex unitate substantiae. Nam et deus spiritus. [61]Et cum radius ex sole porrigitur, portio ex summa; [62]sed sol erit in radio, [63]quia solis est radius nec separatur substantia sed [64]extenditur. Ita de spiritu spiritus et de deo deus [65]ut lumen de lumine

36. et inluminator *F.* 37. dei *om. F. Vindob.* filius dei *om. G.* 38. de filii λ. *Haverc.* 39. semine, sicut de concubitu tauri, non λ. 40. incestu *G. Vindob.* 41. aut de coniugis λ. aut coniugio *F. Vindob.* 42. amatorem in auro *ABD(E) FGλabe. Vindob.* (*Erfurt.*) *Oxon.* (*Ambros.*) amatorem aut in auro *cd.* amatorem aut in aurum *F. Fulv. Ursinus.* amatorem in aurum *Haverc.* 43. conversum. Danaidis (de nardis *G.*) Iovis ista sunt *ABDEFGde. Oxon. Ambros. Erfurt. Vindob. Pamelii libri, quorum codicum pars minor punctum post* Danaidis *habet.* conversum Danaes. Iovis et ista sunt λ. conversum Danaes Iovis. et ista sunt *a. et b., quae altera punctum ante* Iovis *habet.* conversum. Iovis ista sunt *c.* conversum. Iovis enim ista sunt *f. Haverc., cum Fulv. Ursino.* 44. numina vestra *ABDEGabc. Vindob. Oxon. Erfurt.* et numina vestra *de.* nomina vestra *Vindob.* humana vestra λ. numina vestri *f. Haverc.* nomina vestri *F. Fulv. Ursinus.* 45. de pudicitia *c. Haverc.* 46. non *om. Dab.* 47. et ita *ABFGλdef. Vindob.* (*Oxon.*) *Pamelii libri.* ita *c.* et iam *DEab. Erfurt.* 48. intelligitur *e.* 49. diximus *Fλ. Vindob.* 50. ΛΟΓΟΝ *om. G. spatio vacuo relicto, Vindob. habet a m. sec. et in Erfurt. extat bis.* 51. Zeno *om.* λ. Zenon *ab.* 52. facitorem *Fa. Vindob.* factorem *G.* 53. hic Cleantes *G.* Hunc Cleantes *F.* 54. spiritu *Dac.* 55. Et nos autem *ΑβDEG. Ambros. Erfurt. Oxon. Pamelii libri.* nos autem *F.* (*Vindob.*) Et nos etiam *ΑφΒφ(λ)abcdef. Haverc.* 56. sermonem atque rationem itemque virtutem λ. 57. substantiam spiritus inscribimus *abc.* substantiam asscribimus λ. 58. pronuntianti *ABEGλcd.* (*Oxon.*) *Erfurt.* praenuntianti *DFbef. Vindob.* praenuntiari *a.* 59. dicimus λc. 60. dei *om. ace.* 61. Et *ABDFGf. Oxon. Vindob.* Etiam *E(λ)abcde.* 62. et *F.* 63. quia sol est *F. Paulo post* seperatur *A. pro more.* 64. expanditur λ., *in quo etiam omissa quae sequuntur* Ita de spiritu spiritus et de deo deus. 65. et lumen de lumine accensum λ. *Vindob.* et de lumine lumen accensum *F.*

accessum. Manet integra et indefecta [66]materiae matrix, etsi plures inde [67]traduces qualitatis mutueris: ita et quod [68]de deo profectum est, deus est et dei filius et unus ambo. [69]Ita et de spiritu spiritus et de deo deus modulo [70]alternum [71]numerum, gradu non statu fecit, et a matrice non recessit sed excessit. Iste igitur dei radius, ut retro semper praedicabatur, delapsus in virginem quandam et in utero eius caro [72]figuratus nascitur homo deo [73]mixtus. [74]Caro spiritu instructa nutritur, [75]adolescit, adfatur, docet, operatur et Christus est. [76]Recipite interim hanc fabulam (similis est vestris), dum ostendimus quomodo Christus [77]probetur et qui penes vos [78]eiusmodi fabulas aemulas ad destructionem veritatis [79]istiusmodi praeministraverint. Sciebant et Iudaei venturum esse Christum, scilicet quibus prophetae loquebantur. Nam et nunc adventum eius expectant, nec alia magis inter nos et illos conpulsatio est quam quod iam venisse non credunt. Duobus enim adventibus eius significatis, primo, qui iam expunctus est in humilitate conditionis humanae, secundo, qui concludendo saeculo imminet [80]in sublimitate divinitatis exertae, primum non intellegendo [81]secundum, quem manifestius praedicatum sperant, unum existimaverunt. [82]Ne enim intellegerent pristinum, credituri, si intellexissent, et consecuturi salutem, si credidissent, [83]meritum fuit [84]delictum eorum. Ipsi legunt ita scriptum mulctatos [85]se sapientia et intellegentia et oculorum et aurium fruge. [86]Quem igitur hominem solummodo Esai. VI, 10.
praesumpserant de humilitate, sequebatur [87]uti magum aestimarent de potestate, cum ille verbo [88]daemonia de hominibus [89]excuteret,

66. materia λ. *Haverc.* 67. traduces qualitatis *ABλd. Oxon. Pamelii libri.* traduces qualitates *EF. Erfurt.* traducis qualitatis *G.* traduces qualitatum *abcef. Gorziens. (Vindob.)* traduces qualitatem *D. Pro* mutueris *in a. vitiose exaratum est* mutueris. 68. de deo perfectum *a.* de coelo perfectum *G.* 69. Ita et de *ABDFGf. Vindob.* Ita de *Eabcde: Oxon. Erfurt.* 70. alter λ. alterum *f. Haverc. cum Fulv. Ursino.* 71. numerum non gradu sed statu fecit *G.* non numero, gradu non statu fecit *f. Haverc., cum Fulv. Ursino.* 72. figuratur *G. Vindob.* figurata *cd.* 73. mixtus *ABDEF. Vindob. Oxon. Erfurt.* mistus *G., cum pleraque editorum parte.* 74. Caro spiritu structa λ. Caro vel spiritus instructa *Oxon.* 75. adoliscit *A.* 76. Fabulam recipite interim hanc *F. Vindob.* 77. probetur. Sciebant et qui *Haverc. et Fulv. Ursinus.* probetur. Sciebant qui *f.* 78. eiusmodi *om. f.* huiusmodi *C.* 79. istiusmodi praeministraverunt *Haverc.* istius aemulas (*quod voc. antea om.*) praeministraverunt *f.* 80. in sublimitate paternae potestatis acceptae divinitatis exertae λ. 81. et secundum quem manifestius praedictum *c. Pro* sperant λ habet sperabant. 82. Nec intellexerunt λ. Nec vero intellegerent *Oxon.* Nec enim intellegerent *G.* 83. merito *F.* 84. delictorum. *b. Pro* Ipsi *F. et Vindob.* praebent si. 85. se *om. FG. Vindob. Verba* et oculorum *om. F. Vindob.* 86. Quem igitur (ergo *E. Erfurt.*) hominem solummodo *ABEF. Vindob. Erfurt. Oxon.* Quem igitur solum hominem modo *Dabcde.* Quem igitur hominem *G.* Quem igitur solummodo hominem *f. Haverc.* 87. uti (ut *FG.*) magum *ABDFGλbcdef. Vindob. Pithoei codex.* uti magnum *Ea. Erfurt. Ambros. Pamelii libri. Pro* aestimarent *in Gλ. extat* existimarent, *et antea* insequebantur *pro* sequebatur *in λ.* 88. demones *F. Vindob.* 89. excuteret verbo caecos λ.

caecos [90]reluminaret, leprosos purgaret, paralyticos restringeret, mortuos denique verbo redderet vitae, elementa ipsa [1]famularet compescens procellas et freta ingrediens, ostendens [2]se esse verbum dei, id est ΛΟΓΟΝ, illud primordiale, primogenitum, virtute et ratione comitatum et spiritu [3]fultum, eundem qui verbo omnia [4]et faceret et fecisset. Ad doctrinam vero eius, [5]qua revincebantur magistri primoresque Iudaeorum, ita exasperabantur, maxime [6]quod ingens ad eum multitudo [7]deflecteret, ut postremo oblatum Pontio Pilato, Syriam tunc [8]ex parte Romana procuranti, violentia suffragiorum [9]in crucem Iesum dedi sibi extorserint. Praedixerat et ipse ita facturos; [10]parum si non et prophetae [11]retro. Et tamen suffixus [12]multa mortis illius propria ostendit insignia. Nam spiritum cum verbo sponte [13]dimisit, praevento carnificis officio. Eodem momento dies [14]medium orbem signante sole subducta est. Deliquium utique [15]putaverunt qui id quoque super Christo praedicatum [16]non scierunt. Et tamen eum mundi casum relatum [17]in arcanis vestris habetis. [18]Tunc Iudaei detractum et sepulchro conditum [19]magna etiam militari manu custodiae diligentia [20]circumsederunt, ne, quia praedixerat tertia die resurrecturum se a morte, discipuli furto amoliti cadaver fallerent suspectos. [21]Sed ecce tertia die concussa repente terra, et mole revoluta quae obstruxerat sepulchrum, et [22]custodia pavore disiecta, nullis apparentibus discipulis nihil in sepulchro repertum est praeterquam [23]exuviae sepulti.

90. reluminaret *ABGdef. Gandav. Vaticanus unus.* (*Vindob.*) illuminaret *DEFλabc. Erfurt. et aliquot Pamelii libri.* 1. famularent *D.* famularentur *F. Vindob.* 2. se esse (sese *acd.*) verbum dei id est ΛΟΓΟΝ illud *ABDEFabcde. Gorziens. Oxon. Erfurt. Ambros. Vindob.* sese ΛΟΓΟΝ dei id est verbum illud *f. Haverc.* sese λόγον id est verbum dei illud *Fulv. Ursinus.* se esse verbum dei ..... aliud *G.* se esse filium et illum olim a deo praedicatum et ad omnium salutem natum verbum dei illud λ. 3. fultum *ABDFλf.* suffultum *G. Gandav. Elnon. Vaticanus unus.* stultum *E. Erfurt.* sanctum *unus Vatic.* instructum *abcde.* 4. et *om. d. Verba* eundem qui verbo omnia et faceret et fecisset *om. f.* 5. quia *abcef.* 6. quod ingens ad eum *ABEFG. Vindob. Ambros. Erfurt.* quod ad eum ingens *Dabcdef. Haverc.* 7. confluereet λ. 8. ex parte Romanam λ. ex plebe Romana *G. Pro* procuranti *F. habet* procurantem, *Ambros.* procurati. 9. in crucem ihesum dedi sibi *ABDEFGabcde. Oxon. Vindob. Erfurt.* in cruce dedi sibi λ*f. Haverc.* 10. parum si non *AβDEF. Oxon. Erfurt. Bongarsianus.* parum sine *G.* parum hoc si non (*AφBφ*)*abcdef. Haverc.* 11. retro. Et tamen *ABFGλf. Bongars. Oxon. Vindob.* retro etiam. Tamen *DEabcde. Erfurt.* retro. Et tandem *Nic. Rigaltius.* 12. *Verbo* multa — — insignia. Nam *om. λf. Haverc.* 13. demisit *ADE. Erfurt. Pro* praevento *D. habet* praeeunte. 14. media λ. *Haverc.* 15. putaverunt quid quoque *AβEG. Erfurt.* put. quod quoque *Vindob.* put. qui quoque *F.* 16. non scierunt, ratione non deprehensa negaverunt, et tamen λ*f. Haverc.* 17. arcanis *ABFλf. Bongars. Vindob. Erfurt. Pameliani quinque.* archivis *DEGabcde.* (*Oxon.*) 18. Hunc *f.*, *cum Fulv. Ursino.* 19. magna etiam militaris custodiae λ*f. Haverc.* 20. circumserunt *G.* circumseperunt *Vaticanus unus.* 21. Sed ecce tertia die *ABFG. Vindob.* Sed ecce die tertia *DEabcdef. Oxon. Erfurt.* Sed ad diem tertiam λ. 22. custodiae *ABG.* 23. exuviae sepulchri *f.* exuvias sepulturae λ.

Nihilominus tamen [24]primores, quorum intererat et scelus divulgare et populum vectigalem et [25]famularem [26]sibi a fide revocare, subreptum a discipulis iactitaverunt. [27]Nam nec ille se in vulgus edixit, ne impii errore liberarentur, [28]ut et fides, non mediocri praemio destinata, difficultate constaret. Cum discipulis autem quibusdam apud Galilaeam, [29]Iudaeae regionem, ad quadraginta dies egit docens eos quae docerent. Dehinc ordinatis eis ad officium praedicandi per orbem circumfusa nube in caelum est [30]receptus, [31]multo verius quam apud vos adseverare [32]de Romulo Proculi solent. Ea omnia [33]super Christo Pilatus, et ipse iam pro sua conscientia Christianus, Caesari [34]tunc Tiberio nuntiavit. Sed et Caesares credidissent super Christo, si aut Caesares non essent [35]necessarii saeculo, [36]aut si et Christiani potuissent esse Caesares. [37]Discipuli quoque diffusi per orbem [38]ex praecepto magistri dei paruerunt, qui et ipsi a Iudaeis [39]insequentibus multa perpessi utique pro fiducia veritatis libenter Romae postremo [40]per Neronis saevitiam sanguinem Christianum seminaverunt. Sed [41]monstrabimus vobis idoneos testes Christi ipsos illos [42]quos adoratis. Multum est si eos adhibeam [43]ut credatis Christianis [44]propter quos non creditis Christianis. Interim hic est ordo [45]nostrae institutionis, hunc [46]edidimus et sectae et nominis censum cum suo auctore. Nemo iam infamiam [47]incutiat, nemo aliud existimet, [48]quia nec fas est ulli de sua religione [49]mentiri. Ex eo enim quod aliud a se coli dicit quam colit, negat quod colit, [50]et culturam et honorem in alterum [51]transfert, et transferendo iam non colit quod negavit. Dicimus, et palam dicimus, et vobis torquentibus lacerati

24. primores Iudaeorum, quorum λ. 25. familiarem Fλ. *Vindob. Oxon. et Vaticanus unus.* 26. sibi a fide revocare *ABDEFacef. Erfurt. Oxon. Pamelii libri omnes.* sibi ad fidem revocare *Gbd. Gorsiens. Bongars. Ambros.* sibi a fide avocare λ. 27. Nam nec ille in vulgus se *F.* Nec ille nam se in vulgus *Erfurt.* Iam nec ille se in vulgus *Haverc.* 28. sed ut fides λ. ut et fides *G.* 29. Iudaeae regionem ad quinquaginta dies λ. 30. ereptus λ*f. Haverc.* 31. multo melius *Bacf.* 32. de Romulis λ*f. Haverc.* 33. de Christo *F.* 34. tum *cd.* Caesari *om. D.* 35. necessarii saeculo *ABEFG. Erfurt. Vindob.* saeculo necessarii *Dabcdef.* 36. aut si λ. aut et si *F.* aut *D.* 37. Discipuli vero λ. 38. ex *om. f.* 39. persequentibus *Dλ.* 40. post Neronis *G.* 41. monstrabimus *Fλbde. Haverc.* demonstrabimus *c.* monstravimus *ABDEGef. Erfurt. Vindob. Bongars.* 42. quos mirratis *Ba.* 43. ut credatis Christiani *Haverc., cum Devid. Heraldo.* 44. propter quos non creditis Christianis *om. cd. Post haec verba in veteribus libris novum caput incipit, quod est vigesimum secundum in ABDab. Vindob., vigesimum primum in E. Erfurt. Oxon. Vindob. Inscriptio in ABDE. Erfurt. Oxon. aliisque est* DE DEO OMNIPOTENTE ET CHRISTO., *in G.* DE CHRISTO ET OMNIPOTENTE., *in ab.* DE CHRISTO ET DAEMONIBVS EORVMQVE VIRIBVS ET ACTIONIBVS. 45. nostar *E. Erfurt.* 46. edimus λ. *Haverc. Verba* et sectae *om. D.* 47. concutiat λ. 48. quia nefas *E. Oxon. Erfurt.* 49. mentiri. Eo enim λ*f.* 50. et culturam *om. λ. Haverc.* 51. transfert *DEabcdef. Erfurt. Oxon.* transferet *ABF. Vindob.* transferret *G.*

et [52]cruenti vociferamur: Deum colimus per Christum. Illum hominem [53]putate, [54]per eum et in eo se cognosci et coli deus vult. [55]Ut Iudaeis respondeamus, [56]et ipsi dominum [57]per hominem Moysen colere didicerunt: ut Graecis occurram, Orpheus Pieriae, Musaeus Athenis, Melampus Argis, [58]Trophonius Boeotiae initiationibus homines obligaverunt: ut ad vos quoque dominatores [59]gentium adspiciam, homo fuit Pompilius Numa, qui Romanos operosissimis superstitionibus oneravit. Licuerit et Christo commentari divinitatem, [60]rem propriam, non [61]qua [62]rupices et adhuc feros homines [63]multitudini tot numinum demerendorum attonitos efficiendo ad humanitatem temperaret, [64]quod Numa, [65]sed qui iam expolitos et ipsa urbanitate deceptos in agnitionem veritatis [66]ocularet. Quaerite [67]igitur [68]si vera est ista divinitas Christi. Si ea est [69]qua cognita [70]ad bonum quis reformatur, sequitur [71]ut falsae renuntietur, conperta inprimis illa [72]omni ratione quae [73]delitiscens sub nominibus et imaginibus mortuorum quibusdam signis et miraculis et oraculis fidem divinitatis operatur.

Cap. XXII. Atque [1]adeo dicimus esse substantias quasdam [2]spiritales. [3]Nec novum nomen est. Sciunt [4]daemones philosophi, Socrate ipso [5]ad daemonii arbitrium exspectante. Quidni? cum [6]et ipsi daemonium [7]a pueritia adhaesisse dicatur, [8]dehortatorium plane a bono.

52. cruentati vociferamur λ. *Haverc.* cruenti vociferamus *F. Vindob.* cruenti vociferari *G.* 53. putari *Gorziens.* putare *G.* 54. per eum et in eo se cognosci et coli deus vult (vult deus *AβF.*) *ABEFG. Erfurt. Vindob. Oxon.* per eum se cognosci et coli deus voluit λ. per eum et in eo se cognosci vult deus et coli *Dabcdef. Haverc.* 55. Ut autem Iudaeis respondeamus *d., ex libro Gandavensi.* Ut Iudaeis respondeam λ. *Haverc.* 56. et ipsi dominum *ABG.* et ipsi deum *DEFabcdef. Vindob. Erfurt.* et ipsum deum *Oxon.* 57. per Moysen λ. *Haverc.* per hominem Mosem *D.* hominem per Moysen *BG.* 58. trophenius *ABG.* trophinius *E. Erfurt. Oxon.* trophemus *F. Vindob.* tryphonius λ. *Pro* Boeotiae *in plerisque scriptis est* boetiae, *in aliis* cetiae, cethie, oecie. 59. gentium convertar λ. 60. rem propriam *om.* λ. 61. qua *ABDEF*λ. *Vindob. Erfurt. Oxon.* quo *A. m. sec.* quae *G.* quia *a.* qui *bcdef. Haverc.* 62. rudes λ. 63. multitudini tot numinum *DE. Erfurt.* multitudini tot nominum *Aβ*λ. *Haverc.* multitudini tot hominum *G. Vindob.* multitudine tot hominum *F.* multitudine tot numinum *AφBφbcdef.* multitudinem tot numinum *a. Pro* demerendorum *a. habet* demendorum, *at in marg.* demendo. 64. quo Numa λ. quod numina *D.* 65. sed quod iam λ. sed quia iam *AφBφEFG. Vindob. Erfurt.* sed iam quia *Oxon.* 66. occularet *AB. Oxon. Vindob.* conculcaret *G.* 67. igitur *AφBFG. Vindob.* ergo *DEabcdef. Erfurt. Oxon.* 68. si vera sit λ. 69. quia *F.* 70. ad bonum quis reformatur *ABFGdef. Vindob.* ad bonum quis reformetur *Ec. Erfurt. Oxon. Ambros.* quis reformetur ad bonum *Dab.* 71. ut falsae renuntietur conperta *AD*λ*de. Erfurt. Oxon.* ut falsa renuntietur conperta *BGb.* ut falsa (false *F.*) renuntietur quaevis alia contraria comperta *EFf. Haverc.* ut false renuntientur comperta *a.* ut falsae renuntiet, comperta *c.* 72. omni ratione *om.* λ*f.* 73. delitiscens *AB.*

Cap. XXII. 1. ideo *E. m. pr. Erfurt. Oxon.* 2. spirituales *DF. Vindob. Erfurt.* 3. Nec novum nomen est. *AφBFG. Vindob.* Nec nomen novum est. (*Aβ. Oxon.*) *cdef.* Nec novum est nomen. *DEab.* 4. daemonas λ*cdef.* 5. ad daemonis λ. a daemonio *b.* 6. et *om.* λ. 7. adhaesisse a pueritia *Dabcdef.* 8. Dehortatorium plane a bono daemones. Sciunt *Fulv. Ursinus.* dehortatorium plane a bono. Daemonas sciunt *f.* dehortando plane a bono. Omnes sciunt *ab.*

Omnes sciunt poëtae; [9]etiam vulgus indoctum [10]in usum [11]maledicti frequentat. Nam et [12]Satanan, principem huius mali generis, proinde de propria conscientia [13]animae eadem execramenti voce pronuntiat. Angelos quoque etiam Plato non negavit. Utriusque nominis testes [14]esse vel magi adsunt. Sed quomodo de angelis quibusdam sua sponte corruptis corruptior gens daemonum evaserit, damnata a deo cum generis [15]auctoribus et cum eo quem diximus principe, apud litteras sanctas [16]ordo cognoscitur. Nunc de operatione eorum satis erit exponere. Operatio eorum est hominis eversio. Sic malitia spiritalis a primordio auspicata est in hominis exitium. Itaque corporibus quidem et valitudines infligunt et aliquos casus acerbos, animae vero repentinos et extraordinarios per vim excessus. Suppetit illis ad utramque substantiam hominis [17]adeundam subtilitas et tenuitas sua. Multum spiritalibus [18]viribus licet, ut invisibiles et insensibiles in [19]effectu potius quam in actu suo [20]apparent, si poma, si fruges nescio [21]quod aurae [22]latens vitium in flore praecipitat, in germine [23]exanimat, in pubertate convulnerat, [24]ac si caeca ratione [25]temptatus aër pestilentes haustus suos [26]effundit. Eadem igitur obscuritate contagionis adspiratio daemonum et angelorum mentis quoque corruptelas agit furoribus et amentiis [27]foedis aut saevis libidinibus cum erroribus variis, quorum iste potissimus [28]quo deos istos captis et circumscriptis [29]hominum mentibus [30]commendat, ut et sibi pabula propria nidoris et sanguinis [31]procuret simulacris [32]imaginibus [33]oblata. Et quae [34]illi

9. et om. *f. Haverc.* et *Erfurt.* 10. in usum *DEGλabcdef. Gorziens.* in usu *ABF. Erfurt. Vindob. Oxon.* 11. maledicti frequentat. Nam et *AφBGλdef.* maledictis frequentat. Nam et *DEFb. Gorz. Erfurt. Oxon. Vindob.* maledictis frequentant *a.* maledicti frequentant *c.* 12. satanan *AB.* sathanan *EF. Vindob. Erfurt.* sathanam *G.* 13. animae eadem execramenti *λf.* animae eadem (eandem *G.*) ex sacramenti *ABDEFGab. Vindob. Oxon. Erfurt. Bongars.* anima eadem ex sacramenti *cde.* animae eadem et sacramenti *Fulv. Ursinus.* 14. esse vel magi adsunt. *ABEf. Vindob. Erfurt. Bongars.* vel magi adsunt. *Haverc.* ecce vel magi adsunt. *Herald.* esse vel magi deus *G.* esse vel magi adserunt. *λ. Oxon.* esse vel magos nuntiant *Babcde.* 15. auctoribus et quem diximus principem aut litteras *λ.* 16. ordo *AβEFGλ. Vindob. Erfurt.* ordine (*AφBφDφ*) *abcdef.* Pro cognoscitur *in D.* est agnoscitur. 17. adeundam *AEFedef. Bongars. Erfurt. Oxon.* ad eundem *BG. Vindob.* adeundam mira *λ. Haverc.* laedendam *b.* alendam *Da.* 18. viribus licet et invisibiles *ab.* 19. affectu *DEFGa. Vindob.* affectum *Erfurt.* 20. apparent si *G.* apparent. Ac si *Rhenanus.* 21. quid *F. Erfurt.* 22. latentis *λ.* 23. examinat *ABGc.* 24. ac *om. b.* 25. turbatus *F. Vindob.* 26. offundit *ABEFdef. Gandav. Elnon. Erfurt. Vindob.* effundit *DGabc.* 27. foedis aut saevis *ABEFGλd. Pamelii omnes, Oxon. Erfurt. Vindob.* foedis ac saevis (scevis *D.*) *Babcef.* 28. quod eos istos *AβDEG. Erfurt.* quod eos ipsos *abcde.* 29. hominum om. *λ.* 30. commendat *BFGλcef. Vindob.* commedat *AD.* comedat *Eabd. Gandav. Elnon. Oxon. Erfurt. Bongars. Vaticanus unus.* 31. curet *λ.* 32. et imaginibus *λ. Haverc.* 33. oblata *om. λ.* immolata *F.* 34. illi *ABDEFGabcde. Pameliani omnes, Vindob. Oxon. Erfurt.* illis *λf. Haverc.*

[35]accuratior pascua est, [36]quam ut hominem [37]e cogitatu verae divinitatis [38]avertat praestigiis [39]falsis? Quas et ipsas [40]quomodo operetur expediam. Omnis spiritus [41]ales est. Hoc angeli et daemones. Igitur momento ubique sunt; totus orbis illis locus unus est; [42]quid ubi geratur tam facile sciunt quam [43]adnuntiant. Velocitas divinitas creditur, quia substantia ignoratur. Sic et auctores interdum videri volunt eorum quae adnuntiant. Et sunt plane malorum nonnunquam, bonorum tamen nunquam. Dispositiones etiam dei et [44]tunc prophetis contionantibus [45]excerpunt et nunc lectionibus resonantibus carpunt. Ita et hinc sumentes quasdam temporum sortes aemulantur divinitatem, dum furantur divinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in [46]eventus sciunt Croesi, sciunt Pyrrhi. Ceterum testudinem decoqui cum carnibus [47]pecudis Pythius eo modo [48]renuntiavit quo supra diximus; momento apud Lydiam [49]fuerat. [50]Habent de incolatu aëris et de vicinia siderum et de commercio nubium caelestes sapere paraturas, ut et pluvias, quas iam sentiunt, repromittant. [51]Benefici plane et [52]circa curas valitudinum. [53]Laedunt enim primo, dehinc remedia praecipiunt ad [54]miraculum nova sive contraria, [55]post quae desinunt laedere, et curasse creduntur. Quid [56]ergo de ceteris ingeniis[q] vel etiam viribus fallaciae spiritalis [57]edisseram? phantasmata Castorum, et aquam cribro gestatam, et navem cingulo promotam, et barbam tactu inrufatam, [58]ut numina lapides crederentur, [59]ut deus verus [60]non quaereretur?

Cap. XXIII. Porro, [1]si et magi phantasmata edunt et iam defunctorum

35. accuratiora pascua sunt *c.* 36. quam ut hominem (*Αβ*) *ef.* quam hominem *ΑφBDEG.* quod hominem *F.* qua hominem *ab.* hominem *cd.* nisi ut hominem *λ.* 37. e cogitatu *ADEabcde. Vindob. Erfurt. Oxon. Ambros.* et cogitatu *B.* ecogitatum *G.* a cogitatu *F.* a recogitatu *λf. Haverc.* 38. avertat *ABDEFGabcde. Erfurt. Oxon.* avertant *λf. Haverc.* (*Vindob.*) 39. falsae divinationis? quas *λf. Haverc.* 40. quomodo operetur *Fbcde.* quomodo operentur *λaf. Haverc.* (*Vindob.*) quomodo ut operetur *ΑβBD. Erfurt.* quomodo ut operentur *Αφ.* quomodo oportet *G.* 41. ales. hoc et angeli *λf.* 42. quid (quis *G.*) ubi geratur *ABDEGλef. Bongars. Vindob. Oxon. Erfurt.* uid igitur geratur *F.* quid (quod *c.*) ubique geratur *abcd.* 43. adnuntiant *ABEFGλ. Bongars. Erfurt. Vindob.* enuntiant *Dabcdef. Haverc.* 44. tunc *ABEFGλef. Vindob. Erfurt. Oxon. Bongars.* nunc *Dabcd.* 45. exceperunt *λf. Haverc.* 46. eventum *Gλ.* 47. pecoris *λ.* pecudum *F.* 48. denuntiavit *FG. Vindob.* 49. fuerant *λ.* 50. habent *Fabcdef.* habens *ABDEG. Erfurt. Vindob. Ambros.* habentes *λ.* 51. Venefici *λ. Haverc.* beneficii *DFa.* 52. circa medicinas valitudinum *λ.* 53. laedent enim primum dehinc remedia percipiunt *G.* 54. miracula *F. Vindob.* 55. postquam *DFabc. Pro* desinunt *in G. est* definiunt. 56. ego *b.* 57. edisseram, dum oracula profitetur, dum miracula exercet. phantasmata *λ.* 58. ut *ABDEFGλcdef. Erfurt. Vindob. Oxon.* et ut *a.* ut et *b. Haverc.* 59. ut deus *ABEG. Vindob. Erfurt.* et deus *Dλabcdef. Haverc.* nec deus *F.* 60. non crederetur. *D.* quaereretur. *F.* non quae effecerint. *λ.*

Cap. XXIII. *Caput novum in ABEGab. Vindob. Erfurt. Oxon. aliisque inscriptum est:* DE FANTASMATIBVS (FANTASMATE *G.*) MAGIAE (MAGICIS *E. Erfurt.* MAGICAE *Gab.*) ET DAEMONIIS. 1. et si *FG. Vindob.*

[2]inflamant animas, si pueros in eloquium oraculi [3]elidunt, si multa miracula circulatoriis praestigiis ludunt, si et somnia immittunt habentes semel invitatorum angelorum et daemonum adsistentem sibi potestatem, per quos et caprae et mensae divinare [4]consuerunt, quanto magis [5]ea potestas de suo arbitrio et pro suo negotio studeat totis viribus operari quod alienae [6]praestat negotiationi? Aut si eadem et angeli et daemones operantur quae et dei vestri, ubi est ergo praecellentia divinitatis, [7]quam utique superiorem omni potestate credendum est? Non ergo dignius praesumetur ipsos esse qui se deos [8]faciant, cum eadem edant quae faciant deos credi, [9]quam pares angelis et daemonibus deos esse? Locorum differentia [10]distinguitur, opinor, [11]ut a templis deos [12]existimetis quos alibi deos non dicitis; ut aliter [13]dementire videatur qui sacras terras [14]pervolat, aliter qui tecta viciniae transilit, et alia vis pronuntietur [15]in eo qui genitalia vel lacertos, [16]alia qui sibi [17]gulam prosecat. Compar exitus furoris et una ratio est [18]instigationis. Sed hactenus verba; iam hinc demonstratio rei ipsius, [19]qua ostendemus unam esse utriusque nominis qualitatem. Edatur hic [20]aliqui ibidem sub [21]tribunalibus vestris quem daemone [22]agi constet. Iussus a quolibet Christiano [23]loqui spiritus ille tam se daemonem confitebitur [24]de vero quam alibi [25]dominum de falso. Aeque producatur aliquis [26]ex his qui de deo pati [27]existimantur, qui [28]aris inhalantes numen [29]de nidore concipiunt, [30]qui ructando curantur, qui inhiando [31]praefantur. Ista ipsa [32]Virgo Caelestis pluviarum

2. inflamant *ABDEFGλf. Bongars. Erfurt. Oxon. Vindob. Pamelianorum quinque.* inclamant *cdeh.* 3. elidunt *ABDEFGf. Vindob. Erfurt. Bongars.* edunt *λ.* eliciunt *abcde.* 4. consuerunt *AβEG. Erfurt.* consueverunt *libri editi.* 5. ea *ABDEFabef. Oxon. Vindob. Ambros. Erfurt.* illa *Gcd.* 6. praestant *Fa.* 7. quae utique superior omni potestate credenda est *λ.* 8. faciunt *F.* 9. quam pares angeli et daemones esse *λ.* quam impares angelis et daemonibus deos esse *E. Oxon. Erfurt.* 10. distinguit *λ. Haverc. Fulv. Ursinus rescribi vult* distinguit, ut opinor, a templis. 11. ut in templis *λ.* 12. aestimetis *Fλf.* 13. dementire (demetire *Vindob.*) *Aβ(m. pr.) BDFGλdef. Pamelii libri, Vindob. et Ambros.* dementare *Aβ (m. sec.) Eabc. Erfurt.* dementitare *Oxon.* 14. praevolat *G.* 15. in illo *F.* 16. alia in eo qui *λ. Haverc.* 17. gulam prosecat. Compar *cdef. Haverc.* galam prosecat. compara *Oxon. Gandav. Vaticanus unus.* gulam prosecta cum par *DEab. Erfurt. Vaticanus unus.* gulam perfectam compera *G.* gulam laceratam comparat. *F.* gulam prosectam compara (compar *AB. m. sec.*) *ABλ. Vindob.* 18. investigationis *ac.* 19. quam *ABEFG. Erfurt.* 20. aliqui ibidem sub *ABG. Vindob. Bongars. Oxon. Pelaez liber.* aliquis ibidem sub *EF. Erfurt.* ibidem sub *λ.* aliquis sub *Dabcdef. Haverc.* 21. tribunali vestro *λ.* 22. angi *ab.* 23. loqui se spiritus *G.* 24. in vero est quam alibi deum quod in falso est *λ.* 25. dominum *ABG. Bongars.* deum *DEabcdef. Vindob. Erfurt. Oxon.* 26. ex his *ABFG.* ex iis *DEabcdef. Voc.* Aeque ex. *G.* 27. existimatur *DE. Erfurt.* 28. aris inhiantes *F.* aris malentes *G.* aeris malentes *D.* aeris maleficum *abc.* aris inhalantibus *λ.* 29. de imbre *D.* 30. qui ructando (ructuando *λ.* ruptando *G.*) curantur *ABDEFGhabcde. Ambros. Vindob. Erfurt. Oxon.* qui ructando conantur *f.* qui ructando curantur *Haverc.* 31. praefantur *ABEFGλd. Erfurt.* profantur *Dabcef. Ambros.* (*Oxon. Vindob.*) 32. Virgo caelestis *c.* vox caelestis *De.* ut caelestium *G.*

[33]pollicitatrix, [34]ipse iste Aesculapius medicinarum demonstrator, [35]aliam diem morituris [36]Socordio et [37]Tenatio et [38]Asclepiodoto [39]summministraturi, [40]nisi se daemones confessi fuerint Christiano mentiri non audentes, ibidem illius Christiani procacissimi sanguinem [41]fundite! Quid [42]isto opere manifestius? Quid hac probatione fidelius? Simplicitas veritatis in medio est. Virtus illi sua adsistit; [43]nihil suspicari licebit. [44]Magia aut aliqua eiusmodi fallacia fieri [45]dicitis? Non dicetis, si oculi vestri et aures [46]permiserint vobis. Quid autem [47]inici potest adversus id quod ostenditur nuda sinceritate? Si altera parte [48]vere dei sunt, cur [49]sese daemonia mentiuntur? An ut nobis obsequantur? Iam ergo [50]subiecta est Christianis divinitas vestra, [51]nec divinitas deputanda est quae subdita est homini et, si quid [52]ad dedecus facit, [53]aemulis suis. Si altera parte daemones sunt vel angeli, cur se alibi pro deis agere respondent? Nam sicut illi qui dei habentur daemones se dicere noluissent, si vere dei essent, scilicet [54]ne se de maiestate deponerent, ita et isti, quos [55]directo daemonas nostis, non auderent alibi pro deis agere, si aliqui omnino dei essent, quorum nominibus utuntur. [56]Vererentur enim abuti [57]maiestate [58]superiorum sine dubio et timendorum. [59]Adeo nulla est divinitas ista [60]quam tenetis, quia, si esset, neque a [61]daemoniis [62]adfectaretur in con-

33. sollicitatrix *F.* 34. ipse iste *ABE. Erfurt.* ipse ille *G.* iste ipse *DFabcdef. Vindob. Pro* Aesculapius *in λ. est* Aescopius, *id est* Aescolapius. 35. aliam diem morituris *ego.* alia die morituris *ABDEFf. Ambros. Vindob. Erfurt. Oxon. Elnon. Gandav. Bongars.* alia die moriturus λ. alia demorituris *Gd. Leodiensis liber, tres Vaticani.* alias demorituris *bcde.* 36. socrodio *G.* secordio *Erfurt. Ambros.* scordii *bcd.* socordi *e.* 37. thenacio *Vindob.* Thanatio *f. Haverc.* tanatio λ. denatio *ABDGa. Elnon. Gandav. Bongars. Oxon.* denacō *F.* denacō *Ambros.* denati *e.* denatii *bcd.* 38. asclepiadoto *Bongars. Oxon. Ambros. Gandav. Elnon.* asclepio docto *G.* Asclepiadoti *bcde.* 39. summministraturi *ego.* summministratur *ABDEGa. Bongars. Ambros.* subministrator *λbcde. Oxon. Erfurt. Vindob. Gandav. Elnon.* vitae summministrator *f. Haverc.* 40. ubi se *G.* 41. fundere *G.* 42. illo *G.* 43. nil *G.* 44. magica *Gc. Pro* eiusmodi *in F. et Vindob. extat* huiusmodi. 45. dicitis? Non dicetis si *ego.* dicitis non dicetis. Sed *G.* dictis non dicetis si *ABDEF. Erfurt. Oxon. Bongars. Vindob.* dicetis si *λf. Haverc.* Dictis non stetis si *abcde.* 46. permiserint *a.* praemiserunt *G.* 47. inici *AF.* (*Vindob.*) *Bongars. Elnon. Gandav.* iniici *f.* incipi *BG. Vaticanus unus.* niti *b.* inniti *DEacde. Oxon. Erfurt.* 48. veri dei *F.* vera dei *Oxon.* naturae dei *G.* 49. se daemonia *F. Vindob.* sese daemonas λ. 50. subiecta est Christianis *ABDEGλd. Bongars. Erfurt. Oxon. Vindob.* subiecta Christianis *abcef.* suspecta est Christianis *F.* 51. nec utique divinitas λ. *Haverc.* 52. ad decus *Fab.* 53. aemulo suo λ. 54. ne se de maiestate deponerent *ABEf. Erfurt. Vindob.* ne sedem maiestatis deponerent *G.* ne de maiestate se deponerent *Dabcde. Haverc.* ne de maiestate deponerentur *F. Pro* vere *in F. Vindob. extat* veri. 55. directe daemones nostis (noscis *G.*) *FG. Vindob.* 56. verentur *F. Vindob.* 57. maiestatem *ABd.* 58. superiorum *Gλf. Haverc., Franc. Iunius.* superiore *ABDEFabce. Erfurt. Oxon. Vindob.* superiorem *d.* 59. Ideo *Dae.* 60. quam timetis *F. Vindob.* 61. daemonibus *F. Erfurt.* 62. adfectaretur (effectaretur *B.*) in confessione neque (nec *F.* ne *Vindob.*) a deis *ABDEFGabde. Bongars. Erfurt. Vindob. Oxon.* affectaretur, neque in confessione a diis *c.* adfectaretur neque in confessione neque a deis λ. adfectaretur neque a deis *f. Haverc.*

fessione neque a deis negaretur. Cum ergo utraque pars concurrit [63]in confessionem deos [64]esse negans, agnoscite unum genus esse, id est [65]daemonas, verum utrobique. [66]Iam deos quaerite. [67]Quos enim praesumpseratis, daemonas esse cognoscitis. [68]Eadem vero opera nostra ab eisdem deis vestris non tantum hoc detegentibus quod neque ipsi dei [69]sint neque ulli alii, etiam illud in continenti [70]cognoscitis, [71]qui sit vere deus, et an [72]ille et an unicus quem Christiani [73]profitemur, et an ita credendus [74]colendusque, ut fides, ut disciplina disposita est Christianorum. [75]Dicent ibidem: Et quis ille Christus cum sua fabula? si homo communis conditionis? [76]si magus? [77]si post mortem de sepulchro a discipulis subreptus? si [78]nunc denique penes inferos? si non in caelis [79]potius, et inde venturus cum totius mundi motu, [80]cum orbis horrore, cum planctu omnium, [81]sed non Christianorum, ut dei virtus et dei spiritus [82]et sermo et sapientia et ratio et dei filius? [83]Quodcunque ridetis, rideant et illi vobiscum; negent Christum omnem [84]ab aevo animam restituto corpore iudicaturum, dicant hoc [85]pro tribunali, si forte, Minoem et Rhadamanthum secundum consensum Platonis et poëtarum [86]hoc esse sortitos; suae [87]saltim ignominiae et damnationis notam refutent. [88]Renuntiant se immundos spiritus esse, quod vel ex pabulis eorum, sanguine et fumo et [89]putidis rogis pecorum, [90]et impuratissimis linguis ipsorum vatum intellegi debuit: [91]renuant ab malitiam praedamnatos [92]se in eundem iudicii diem cum omnibus cultoribus [93]et operationibus suis. [94]Atquin omnis haec nostra [95a]in illos dominatio et potestas [95b]de nominatione Christi valet

63. a confessione *B. Erfurt.* 64. esse se negans *λ.* 65. daemones *G. pro more.* in *λ.* deest vocabulum verum. 66. deos iam *F.* 67. quos cum praesumpseratis daemonas *c.* quos enim praesumpseratis deos esse, iam daemonas *λ.* 68. Et eadem *E. Erfurt.* 69. sunt neque alii. Sed etiam *c.* 70. cognoscetis *λ.* agnoscitis *Bd.* 71. quid sit vere deus *ABDG.* quod sit vere deus *Vindob.* qui sit verus deus *F.* 72. illic *E. Erfurt.* 73. profitentur *F.* 74. colendusque et fides *λ.* colendusque est ut fides *D.* 75. Dicent ibidem: et quis (et quid *Αφ.*) *ΑβBDEFG. Oxon. Vindob. Erfurt.* Dicent ibidem: ecquis *abcde.* Dicant ibidem: ecquis *f.* dicentibus ibidem et quis *λ.* 76. si magne *G.* si magnus *DE. Erfurt.* nec magus *Oxon.* 77. si post crucem *λ. Haverc.* 78. hunc *λ.* 79. ocius *λ. Haverc.* 80. cum orbis horrore *ABEGλ. Vindob. Erfurt.* cum horroris horrore *F.* cum horrore orbis *Dabcdef.* 81. si non *DGbd. Gorziens.* non *a.* 82. ut ratio, ut dei filius et dei omnia. Quodcunque *λ.* 83. Quod cum *ab.* quotcunque *Vindob. Pro* rideant *in G. est* rident. 84. abebo *B.* habebo *AG.* ab eo *F.* 85. pro *om. λ.* 86. hoc *om. λf. Haverc.* 87. saltim *ABE. Erfurt.* 88. Renuntiant *ABDE. Vindob. Oxon. Erfurt.* Renuntient *FGabcde.* Renuant *λf. Haverc.* 89. putidis rogiis *AB.* putridis rogis *Vindob.* 90. et impurissimis *c.* impuratissimis *Αβ.* 91. rennuant *Αβ. Vindob.* renudent *E. m. sec.* remittant *G. Pro* debuit *in cd. erat* debuerit, *et pro* vatum *in F. Vindob.* fatum. 92. se eundem dicere *F.* se eundem diem *Vindob.* se in eundem diem *C.* 93. et operationibus *ABDEGac. Vindob. Erfurt. Omittit F.* et operatoribus *bdef. Haverc. Pamelii aliquot libri et Gorziens.* 94. Atquin *ABDEGd. Erfurt. Vindob.* Atqui *Fabcef. Haverc.* 95. in illis *Gcd.* 95b. de nominatione *ABfcdef. Vindob. Oxon.* denominatione *E. Erfurt.* de dominatione *λ.* dominatione *a.*

[96]et de commemoratione eorum quae sibi a deo per arbitrum Christum imminentia exspectant. Christum timentes in deo et deum in Christo [97]subiciuntur servis dei et Christi. Ita de contactu deque afflatu nostro, contemplatione et repraesentatione ignis illius [98]correpti etiam de corporibus nostro imperio excedunt inviti et dolentes et vobis praesentibus erubescentes. Credite illis, cum [99]verum de se loquuntur, qui mentientibus creditis. Nemo ad suum dedecus mentitur, [1]quin potius ad honorem. Magis fides [2]proxima est adversus semetipsos confitentes quam pro semetipsis negantes. Haec denique testimonia deorum vestrorum Christianos facere [3]consuerunt; [4]quam plurimum illis credendo [5]in Christo domino credimus. Ipsi litterarum nostrarum fidem accendunt, ipsi spei nostrae [6]fidentiam aedificant. [7]Colitis illos, [8]quod sciam, etiam de sanguine Christianorum. Nollent [9]itaque vos tam fructuosos, tam officiosos sibi [10]amittere, vel ne a vobis [11]quandoque a Christianis [12]fugentur, si illis sub Christiano, volente vobis veritatem probare, mentiri [13]liceret.

Cap. XXIV. Omnis ista confessio illorum qua se deos [1]negant esse quaque non alium [2]deum respondent praeter unum, cui nos mancipamur, satis idonea est ad depellendum [3]crimen laesae maxime Romanae religionis. Si enim non [4]sunt dei pro certo, nec religio pro certo est: si religio non est, [5]quia nec dei pro certo, nec nos pro certo rei sumus laesae religionis. At e contrario in vos [6]exprobratio resultavit, qui mendacium colentes veram religionem veri dei non modo neglegendo, quin insuper expugnando, [7]in verum committitis

de nomine *b. Gorziens.* 96. et de comminatione *a.* et commemoratione *G. Pro* eorum *F. habet* ipsorum. 97. proiciuntur *F. m. pr.* proicientur *F. m. sec.* 98. correpti etiam *Erfurt.* correcti etiam *G.* 99. verum *om. Dace.* 1. sed potius λ. 2. proxima *ABDEFGf. Bongars. Vindob. Erfurt. Pamelii libri.* prona *abcde. Pro* adversus *in c. est* in adversus. 3. consuerunt *ABEf. Erfurt.* consueverunt *DFGabcde. Vindob.* 4. quam *ABDEFG. Erfurt.* quia *abcdef. Haverc.* (*Vindob. Oxon.*) 5. in Christo domino credimus *ABDEGabdef. Erfurt. Oxon. Vindob.* in Christum dominum credimus *F. Fulv. Ursinus.* Christo domino credimus *c.* per Christum et in deum credimus λ. 6. fidentiam *ABDFGdef. Vindob. Pamelianorum quatuor.* fiduciam *Eabc. Erfurt.* 7. At colitis *cd.* 8. quod scitis esse de sanguine *a.* quod scientia etiam de sanguine *G.* qui sitiunt sanguinem *F.* 9. ubique λ. 10. admittere *Da. In F. pro* tam officiosos *extat* quam officiosos. 11. quandoque a Christianis *ABFG. Vindob.* quandoque an Christianis *Ef. Erfurt.* quandoque Christianis *Dabcde.* 12. fugarentur *Fulv. Ursinus.* 13. non liceret *F.*

Cap. XXIV. 1. negant esse quamquam non *D.* negantes esse quoque non *F.* negantes se quoque non *G. Vindob.* 2. deum *om. F.* 3. crimen laesae publice (publicae *Haverc.*) et maxime λ. *Haverc.* laesae maxime *F. Vindob., omisso vocrimen.* 4. sunt *om. F.* 5. quia nec dei pro certo, nec nos (nos *om. D.*) pro certo rei sumus *ABDFGλf. Vindob.* quia nec dii, nec pro certo rei sumus *bcd.* nec pro certo rei sumus *ae. In E. Erfurt. Oxon. verba* Si enim non sunt dei — — — rei sumus laesae religionis *absunt.* 6. exprobratio resultavit *ABDEGaef. Erfurt. Vindob. Oxon.* exprobrationes slutavit *B. m. pr.* exprobatio (exprobratio *Haverc.*) re ista resultabit λ. *Haverc.* exprobratio resultabit *Fb.* 7. in verum *ABDEFλf. Vindob. Erfurt. Oxon.* in vero *G.* verum deum *c.* deum verum *abde. Pro* committitis *in G. extat* committis.

crimen verae [8]inreligiositatis. [9]Nunc ut constaret illos deos esse, nonne [10]conceditis de aestimatione communi aliquem esse [11]sublimiorem et potentiorem, velut principem mundi perfectae [12]potentiae et maiestatis? Nam et sic plerique disponunt divinitatem, ut imperium summae [13]dominationis esse penes unum, [14]officia eius penes multos velint, ut Plato Iovem [15]magnum in caelo comitatum exercitu describit deorum pariter et daemonum. Itaque oportere et procuratores et praefectos et praesides pariter [16]suspici. Et tamen quod facimus admittit qui magis ad Caesarem promerendum et operam et spem suam transfert nec appellationem [18]dei ita ut imperatoris [19]in aliquo [20]principe confitetur, cum [21]capitale esse iudicetur alium praeter Caesarem et dicere et audire? Colat alius deum, alius Iovem, alius ad caelum [22]manus supplices tendat, alius ad aram [23]Fidei, alius si hoc putatis, nubes [24]numeret orans, alius lacunaria, alius suam animam deo suo voveat, [25]alius hirci. Videte enim ne et hoc ad inreligiositatis [26]elogium concurrat, adimere libertatem religionis et interdicere [27]optionem divinitatis, ut non liceat mihi colere quem velim, sed cogar colere quem nolim. Nemo ab invito coli [28]volet, ne homo quidem. Atque [29]adeo et Aegyptiis permissa est tam vanae superstitionis potestas avibus et bestiis consecrandis et [30]capite damnandis qui aliquem huiusmodi deum [31]occiderit. Unicuique etiam provinciae et civitati suus deus est, ut Syriae [32]Astartes, ut Arabiae [33]Dusares, ut [34]Noricis Be-

8. religiositatis *Cl.* 9. Nunc *ABDEFGd. Vindob. Erfurt. Oxon. Pamelianorum quatuor.* Non *abcef.* 10. concederitis λ. 11. potentiorem et sublimiorem *G.* 12. potentiae et maiestatis *Ff. Fulv. Ursinus et Haverc.* potentiae maiestatis *Aβ.* peritiae maiestatis *AφBDEG. Erfurt. Oxon. Vindob.* peritiae et maiestatis *abcde.* maiestatis *l.* 13. divinationis *FG. Vindob.* 14. officia vero eius λ. 15. magno *G.* 16. suspici *ABCdef. Haverc.* (*Vindob.*) suscipi *DEab. Erfurt. Oxon. Vaticanus unus.* suscipere *f.* (om. voc. et, *quae inde sequitur.*) suspicari λ. 17. operam *DFabcdef. Vindob.* opera *ABEG. Erfurt. Oxon. Pamelianí omnes.* 18. dei ita ut *inducit Ios. Scaliger.* ut dei ita et *Fr. Iunius.* 19. in aliquo *FGcd.* in alio quam *f. Haverc.* (*Vindob.*) in aliquam *A.* in aliq *B.* in aliquem *DEabe. Erfurt. Oxon.* 20. principe *ABCf. Vindob.* principem *DEabe. Erfurt. Oxon.* principum *cd.* 21. capitalis λ. 22. manus supplices *ABFG. Vindob.* supplices manus *reliqui cum Oxon. et Erfurt.* 23. Fidei, alius (*B*)*cdef.* fidie (fidie *Aβ.*) alius *AB.* phidiae manus alius *G.* fidie manus alius *E. Erfurt.* fidei manus, alius *Fab. Vindob.* Fidem manus alius λ. 24. numerat *FG. Vindob.* munerat *B.* 25. alius hircum λ. 26. eologium *Aφ.* eulogium *BDFG. Vindob.* Pro concurrat *G. habet* excurrat. 27. optione λ. 28. vellet *ABDEFGλf. Vindob. Erfurt. Oxon.* vellet *abcde.* 29. adeo *ABFGcd. Vindob.* adeo *Bdef. Erfurt. Oxon.* 30. capite damnandis *ABFλdef. Pamelii libri. Vindob.* capite damnandi *DEab. Erfurt.* pice damnandis *Gc.* 31. occiderit *ABDEFGλabde. Oxon. Erfurt. Vindob. Pamelii libri.* occiderint *cf. Haverc.* 32. Astartes *EFabcdef. Erfurt. Oxon. Pamelii libri.* adstartes *ABD. Vindob. Ambros.* astarces *G.* Adargatis (Atargatis *Haverc.*) λ. *Haverc.* 33. Dusares *Haverc.* Duzares λ. dysares *AE. Pamelii libri, Erfurt. et Vindob.* disares *BGdef.* dysores *F.* dissares *Ambros.* diasares *bc.* 34. Noricis Belenus *f. Haverc.* Noricis Belienus λ. norici belenus *ABde. Elmon. Cardin. Vaticanus unus.* norici belenus *G.* nolici belenus *Ambros.* norici tibelenus *D.* Norico Tibilenus *a.* Norico Tibelenus *bc.* nori cybelenus *EF. Vindob. Erfurt.*

lenus, ut Africae [35]Caelestis, ut [36]Mauritaniae reguli sui. Romanas, ut opinor, [37]provincias edidi, nec tamen [38]Romanos deos earum, quia Romae non magis coluntur quam qui [39]per ipsam quoque Italiam municipali consecratione censentur: [40]Casiniensium [41]Deluentinus, [42]Narniensium [43]Visidianus, [44]Asculanorum Ancharia, [45]Volsiniensium [46]Nortia, [47]Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum [48]Hostia; Faliscorum [49]in honorem Patris [50]Curis [51]et accepit cognomen Iuno. Sed nos soli arcemur a religionis proprietate. Laedimus Romanos nec Romani habemur [52]qui non Romanorum deum colimus. Bene quod omnium deus est, cuius velimus [53]aut nolimus omnes sumus. Sed apud vos quodvis colere ius est [54]praeter deum verum; quasi non hic [55]magis omnium sit deus cuius omnes sumus.

Cap. XXV. [1]Sátis quidem mihi videor probasse [2]de falsa et vera divini-

35. Caelestus *Dabc.* 36. mauretaniae *A.* 37. provintias *Aβ. pro more.* 38. Romanos deos earum *ABEGdef. Pamelii libri et Erfurt.* romanis deos eorum *F.* romanos deos eorum *Vindob.* Romani dei earum λ. Romanos dominos earum *Dabc.* 39. per *om.* λ. *Pro* ipsam *in A. legitur* ipsū, *signo ~ a m. sec. addito; item in G. Pro* Italiam *Aφ. m. pr. habet* italia, *B.* taliā. 40. Casiniensium (*Aφ Bφ*)λ*def. Haverc.* Casianensium *AβFG. Vindob. Ambros., item libri Pamelii, nisi quod pars eorum* Cassianensium *praebet.* Casianiensium *E. Erfurt.* Caliamensium *Oxon.* Crustuminiensium (Crustumeniensium *D.*) *Dabc.* 41. Deluentinus *ABDEFGλabf. Vindob. Oxon. Ambros. Pamelianorum pars.* Deluentinius *Erfurt.* Dementinus *Pamelii aliquot libri.* 42. Narniensium *E*(λ)*abcdef. Erfurt.* Narmensium *D.* Narnensium *ABFG. Vindob. Ambros. Agobardi liber Ad Natt. II*, 8. 43. Visidianus *ABFGf., quinque Pamelii libri et Vindob.* Viridianus *DE*(λ)*abcde. Erfurt. Oxon. Ambros.* Viridiana *Leodiensis liber.* 44. Asculanorum *d., ex libro Leodiensi et emendatione Adr. Turnebi Advers. XVII*, 24. Aesculanorum *ABDEF*(λ)*abcef. Vindob. Oxon.* esculanorum *G. Erfurt.* etsculanorum *Ambros.* Faesulanorum *Reines. Synt. Inscr. II*, 23. p. 257. 45. Volsinensium *F.* Volsimensium *Vindob.* 46. Nortia *EFG*λ. *Erfurt. Vindob.* norcia *A.* norsia *B.* Nora *Ambros.* Nursia *abef.* Nercia *Vaticanus unus et liber Leodiens.* Nersia *cd. Gandav. Elnon.* 47. Ocriculanorum *ABF*λ*def. Vindob. et libri Pamelii.* Oriculanorum *DE.* Oriculiniorum *Erfurt.* Ocriculatorum *Ambros.* Cericulanorum *G.* Otriculanorum *abc.* 48. Hostia λ. *Haverc.* Hortia *D.* norcia *A.* norsia *B.* Nortia *EFGabcdef. Vindob. Erfurt. Oxon. Ambros.* 49. in honorem patris λ*f. Haverc.* in honore patris *ADEFG. Vindob. Ambros. Erfurt.* in more patris *B.* in honorem est patris *a.* in honore est pater *cde.* Iuno curitis et pater *b.* 50. Curis *abcdef. Haverc.* Chumis λ. curris *ABDEG. Erfurt. Vindob. Ambros.* turris *F.* 51. et accepit *ABDEG*λ*af. Ambros. Vindob. Erfurt.* et accipit *F.* unde accepit *bcde.* 52. qui non *ABDEFG. Vindob. Erfurt.* quia nec λ. quia non *abcdef. Haverc.* 53. aut nolimus *DEadef. Oxon. Erfurt. Pamelii libri.* ac nolimus *AFG. Bongars.* ac nolumus *B. Vindob.* nolimus (λ)*bc.* 54. praeter deum verum *ABDEFabef. Vindob. Ambros. Oxon. Erfurt.* praeter verum deum *cd.* praeter deum *G.* 55. magis omnium sit deus cuius *ABEFGcde. Erfurt. Oxon. Vindob.* magis omnium sit cuius λ*f.* magnus omnium sit deus cuius *Dab.*

Cap. XXV. *Caput vigesimum quintum, quod in Aab. Vindob. aliisque est vigesimum quartum, in E. aliisque vigesimum tertium, in ABEG. Oxon. Vindob. Erfurt. et aliis inscriptionem habet:* DE RELIGIOSITATE ROMANORVM., *in ab.* DE RELIGIONE ROMANORVM., *pleniorem in uno Vaticano:* QVOD MAGNA FVIT PRAESVMPTIO ROMANORVM CREDENTIVM OB RELIGIONEM DEORVM SVORVM MVNDI SE IMPERIVM OCCVPASSE. 1. Satis quidem mihi *ABEG. Erfurt.* Satis quid mihi *Vindob.* Satis mihi quidem *Dabcdef. Voc.* videor *om. Erfurt., voc.* probasse *om. D.* 2. de vera et falsa *G. Voc.* cum *om. Oxon.*

tate, cum demonstravi [3]quemadmodum probatio consistat, non modo disputationibus, [4]nec argumentationibus, sed ipsorum etiam [5]testimoniis quos deos creditis, ut nihil iam ad hanc causam sit retractandum. Quoniam tamen Romani nominis [6]proprie mentio occurrit, non omittam congressionem, quam provocat illa praesumptio dicentium Romanos pro merito religiositatis [7]diligentissimae in tantum sublimitatis [8]elatos, ut orbem occuparint, [9]et adeo deos esse, ut praeter ceteros floreant qui illis officium praeter ceteros faciant. [10]Scilicet ista merces [11]a Romanis deis pro gratia expensa est. [12]Sterculus et [13]Mutunus et [14]Larentina provexit imperium. Peregrinos enim deos non putem extraneae genti magis [15]fautum voluisse quam suae, et patrium [16]solum, in quo nati, adulti, nobilitati [17]sepultique sunt, transfretanis dedisse. Viderit Cybele, si urbem [18]Romanam ut memoriam Troiani generis adamavit, [19]vernaculi sui scilicet adversus [20]Achivorum arma protecti, [21]si ad ultores transire prospexit, [22]quos sciebat Graeciam Phrygiae [23]debellatricem subacturos. Itaque maiestatis suae in urbem conlatae grande documentum [24]nostra etiam aetate proposuit, cum Marco Aurelio apud [25]Sirmium reipublicae exempto die [26]sexto decimo Kalendarum Aprilium archigallus ille [27]sanctissimus die nono Kalendarum earun-

3. quemadmodum *Aβ. constanter. Voc.* probatio *om. c. Pro* consistat *in F. est* consist. 4. nec argumentationibus *om. G.* ac argumentationibus *F.* 5. testimoniis de Romanis quos deos *λ.* 6. proprie mentio occurrit (*AφBφDφ. Vindob.*) *abcdef. Haverc* proprie (proprie *EF. Erfurt.*) menti occurrit *A* (*testibus Steph. Lucius et Desid. Heraldo*) *E. Erfurt. Bongars.* propriae mentis occurrit *G.* propriae mentis auctoritas *λ.* 7. diligentissimae *om. D.* diligentissime *λc.* 8. elatos, et in pontos ut orbem *λ.* 9. et ideo deos ut *F.* 10. Si ista *abcd.* 11. a Romanis deis (diis *D.* de his *B.*) pro gratia *ABDEGf. Bongars. Oxon. Erfurt.* Romanis a diis pro gratia *Fabcde. Vindob.* Romano nomini a deis praerogativa *λ.* 12. Sterculus *ABDEFGλf. Erfurt. Pamelii libri et liber Agobardi Ad Natt. II*, 17. Sterculus *abcde. Haverc.* 13. Mutunus *λef. Elnon. Gundav. et liber Agobardi Ad Nat. II*, 11. mutbunus *ABE. Erfurt.* muchunus *DF. Vindob.* mutianus *G.* Mutinus *ed. Vaticanus unus.* Mucunius *c.* 14. Larentina *ABFGdef. Vindob. Pamelioni unus.* Larentia (*λ*)*abc.* Laurentia *D.* Laurentina *E. Erfurt. Oxon.* 15. fautum *bdecf.* fatum *ABEFG. Vindob. Erfurt. In λ. extat* genti potius quam suae malusse nec patrium. 16. solium *d., ex Gundav.* 17. sepulti transfretanis dedisse *F. Pro* transfretanis *in λ. est* transfretanes. 18. Romanam ut memoriam *ABEFdef. Vindob. Erfurt. Oxon. Pamelii libri.* Romanam et memoriam *G.* Romam ut memoriam *abc.* Romanam ob memoriam *λ.* 19. vernaculis suis scilicet adversus Achivorum arma protectis *bc.* 20. Archivorum *E. Oxon. Erfurt.* Argivorum *E. m. sec., et Vaticanus unus.* 21. si ad ultores (adultores *AE. Erfurt. Bongars.*) transire *ABEef. Erfurt. Bongars.* si adulatores transire *Vaticanus unus.* si ad ultores ire *Oxon.* si ad ultores transferre *λ.* si adulteros transire *DFGac. Vindob.* si ad eos ultra transire *d.* si ultro ad eos transire *b.* 22. quo *AφF. Vindob.* 23. debellatricem *DEλabcdef. Erfurt. Oxon.* debellatorem *ABFG. Vindob. Bongars.* 24. nostra (*E. Erfurt.*) etiam aetate *ABEFλef. Vindob. Erfurt. Oxon.* nostrae etiam aetati (aetatis *D.*) *DGabcd.* 25. Syrmium *λ.* sermium *AB.* servium *c. Vindob.* serenium *F.* 26. sexto decimo *ABFGf. Vindob.* decimo sexto *d.* decimo sexta *c.* XVI. *Eabe. Erfurt. In λ. est* apud Syrmium subito interempto die XVIII. Kal. April. 27. impurissimus die *λ.*

dem, quo sanguinem inpurum lacertos quoque castrando [28]libabat, [29]pro salute imperatoris Marci iam intercepti solita aeque imperia mandavit. O nuntios tardos! o [29b] somniculosa diplomata, quorum vitio excessum imperatoris non ante Cybele cognovit, [30]ne deam talem riderent Christiani! Sed non statim et Iupiter Cretam suam Romanis [31]fascibus concuti sineret, oblitus antrum illud [32]Idaeum et aera Corybantia et [33]iocundissimum illic nutricis [34]suae odorem. Nonne omni Capitolio tumulum [35]illum suum praeposuisset, ut ea potius orbi [36]terrae praecelleret quae cineres Iovis texit? [37]Vellet Iuno Punicam urbem [38]posthabita Samo dilectam ab Aeneadarum [39]gente deleri? [40]Quod sciam

[41]hic illius arma,
Hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua [42]fata sinant, iam [43]tum tenditque fovetque.

Misera illa coniunx Iovis et soror adversus fata non valuit! Plane Fato stat Iupiter [44]ipse.

Nec tantum tamen [45]honoris fatis Romani dicaverunt dedentibus sibi Carthaginem adversus destinatum votumque Iunonis quantum [46]prostitutissimae lupae [47]Larentinae. Plures deos vestros regnasse certum est. Igitur si conferendi imperii tenent potestatem, cum ipsi regnarent, a quibus acceperant [48]eam gratiam? Quem coluerat Saturnus et Iupiter? Aliquem, opinor, [49]Sterculum. [50]Sed postea Romani [51]cum indigenis suis, etiam si qui non [52]regnaverunt? Ta-

28. libavit *F. Vindob.* 29. pro salute imperatoris Marci iam intercepti (intercepta *F. Vindob.*) *ABEFGe. Bongars. Erfurt. Oxon. Vindob.* pro salute imperatoris Marci iam interempti *Dabcd.* pro salute Marci iam interempti λ. pro salute Marci iam intercepti *f.* 29b somnicolosa *AB.* 30. Nae deam (deum *c.*) *acdf.* 31. fascibus (*ΑφΒφDφ*)F(λ)*abef. Vindob.* facibus *ΑβΕ. Erfurt.* fascibus suis *c.* facibus illum *d.* fascibus illam *Haverc.* facibus excuti *G.* 32. ydreum *AB.* idreum *G.* ydeeum *E. Erfurt.* 33. iocundissimum *ABEF.* 34. sui *c.* 35. illum *om. abcde.* 36. terrae λ*ef.* terre *ABDEG. Erfurt.* terra *Fabcd. Vindob.* 37. Vellet et Iuno λ. *Haverc.* 38. posthabitam *DE. Erfurt.* 39. genere *Dabcde.* gente non *F.* 40. Quod sciam *ABDEFG*λ*ef. Vindob. Erfurt. Oxon.* Quod si *abcd.* 41. huc *B.* 42. facta *B.* 43. tunc λ. 44. esse *e.* 45. honoris fatis Romani dicaverunt *ABEFf. Vindob. Erfurt.* honoris Romani dicaverunt fatis *Dabde. Haverc.* honorem Romani dicaverunt fatis *c.* honoris fati romanis dicaverunt *G.* 46. prostitutae *F.* prostratissimae λ. *Haverc.* 47. Larentinae *def. Haverc.* Laurentinae *ABDEFG*λ. *Oxon. Erfurt. Vindob.* Larentiae *abc. Post* Larentinae *in veteribus libris novum caput incipit, quod in ABDEGab. Vindob. Oxon. Erfurt. inscriptum est* DE REGNO DEORVM. 48. eam gratiam? Quem *Fbcdef. Haverc.* eam gratiam quam *ABDEa. Vindob. Erfurt. Ambros.* ipsam gratiam quam *G.* 49. Sterculum *BF*λ*f. Erfurt.* stercolum *ADEG. Vindob. Ambros.* Sterculium *abcde.* 50. sed postea Romani *EF. Erfurt. Oxon.* sed postea Romam *A.* sed postea Romanam *BG.* sed Romani postea *Da.* sed postea apud Romam λ. sed Romae postea *bcdef.* (*Vindob.*) *Haverc.* 51. cum indigenis suis etiam si qui *EFcd. Vindob. Oxon. Erfurt.* cum indignis suis etiam si qui *ABG.* cum indigenis cultoribus suis etiam si qui *Dab.* cum inditamentis (*Gasp. Scioppius emendat* indigitamentis) suis etiam si qui λ. cum indigenis: etiam si qui *ef. Haverc.* 52. regnaverint *G.* negarunt *D.* regnarunt *abcdef. Haverc.*

men [53]regnabantur ab aliis nondum cultoribus suis, ut qui nondum dei habebantur. [54]Ergo aliorum est regnum dare, quia [55]regnabatur multo ante quam isti dei [56]inciderentur. Sed quam vanum est [57]fastigium Romani nominis religiositatis meritis deputare, cum post imperium [58]sive adhuc regnum [59]religio profecerit. Age iam, rebus religio profecerit? Nam etsi a [60]Numa concepta est curiositas superstitiosa, nondum tamen aut simulacris aut templis res divina apud Romanos constabat. [61]Frugi religio et pauperes ritus et nulla Capitolia certantia [62]ad caelum, sed [63]temeraria de cespite altaria, et vasa adhuc Samia, et nidor [64]ex illis, et deus ipse nusquam. Nondum enim tunc ingenia Graecorum atque Tuscorum fingendis simulacris urbem [65]inundaverant. [66]Ergo non ante religiosi Romani quam magni, ideoque [67]non ob hoc magni, quia religiosi. [68]Atquin quomodo ob religionem magni, quibus magnitudo [69]de inreligiositate provenit? Ni fallor enim, omne regnum vel imperium bellis quaeritur et victoriis propagatur. Porro bella [70]et victoriae captis et eversis [71]plurimum urbibus constant. Id negotium sine [72]deorum iniuria non est. [73]Eaedem strages moenium et templorum, pares caedes civium et [74]sacerdotum, nec dissimiles rapinae sacrarum divitiarum et profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum quot [75]tropaea, tot de deis quot de gentibus triumphi, tot manubiae quot manent [76]adhuc simulacra captivorum deorum. Et ab hostibus [77]ergo suis sustinent adorari et illis imperium sine fine [78]decernunt quorum magis iniurias quam [79]adolationes remunerasse debuerant. Sed qui nihil sentiunt tam impune laeduntur quam frustra coluntur. Certe non potest [80]fidei convenire, ut religionis meritis excrevisse videantur qui, ut [81]suggessi-

53. regnabantur *ABGλ. Vindob. Probant Ios. Scaliger et Fr. Iunius.* regnabatur *DEFabcdef. Oxon. Erfurt. Ambros.* 54. Ergo alienum est *D.* Reg . . aliorum *G.* 55. negabatur multum *G.* 56. inciderent *Vindob.* indicerentur *D. Fr. Iunius. In λ. est* inciderentur. Auctis age iam rebus religio profecerit. Sed quam vanum *cett.* 57. fastigium *DEλabcdef. Erfurt. Oxon. Vindob.* fastidium *ABFG.* 58. sive hoc regnum *λ.* 59. religio profecerit (proficerit *AB. Ambros.*). Age iam rebus religio profecerit (proficerit *AB. Ambros.* profecerint *D.*). Nam *ABDEGacde. Erfurt. Ambros. Vindob.* religio profecérit. Nam *Fλ. Oxon.* provectis iam rebus religio profecerit. Nam *b.* auctis iam rebus religio profecerit *f. Haverc.* 60. Numa popilio *λ.* 61. fruge *G.* fruges *F. Vindob.* 62. ad caelum *ABDEFG. Vindob. Erfurt. Oxon. Bongars.* coelo *abcdef.* 63. temporaria *λ.* 64. exilis *Fλf.* 65. invaderant *D.* nudaverant *G.* 66. Non ergo *FG. Vindob.* 67. non propterea magni *λ.* 68. Atqui *Fabcdef.* 69. ob irreligiositatem *c.* 70. vel *D.* 71. plurimis *D.* 72. iniuria deorum *G.* 73. Caedem *G.* Adest *F. Vindob.* Eadem *λ. Idem paulo post pro* moenium *praebet* et moenium. 74. sacerdotem *Aφ.* 75. trophea *vel* trophaea *libri omnes tam scripti quam editi. Pro* tot de deis *in AB. est* tot deis, *in G.* quot deis, *in FG.* tot dies, *sed m. sec. F. habet superscriptum* edes *pro* dies. 76. adhuc *om. F. Vindob.* 77. ergo *om. λ.* 78. dederunt *F.* 79. adolationes *ABd. Bongars. Gandav. Elnon. Vindob.* adulationes *DEFGabce. Erfurt. Oxon.* adorationes *f.* 80. fides *λ.* 81. gessimus *FG. Vindob.*

mus, religionem aut laedendo [82]creverunt aut crescendo laeserunt. Etiam illi quorum regna conflata sunt in imperii Romani summam, cum ea amitterent, sine religionibus non fuerunt.

Cap. XXVI. Videte igitur, ne [1]ille regna dispenset cuius [2]est et orbis qui regnatur et homo ipse qui regnat, ne ille vices dominationum [3]ipsis temporibus in saeculo [4]ordinarit qui ante omne tempus [5]fuit et saeculum corpus temporum fecit, [6]ne ille civitates extollat aut deprimat sub quo [7]fuit sine civitatibus aliquando [8]gens hominum. Quid erratis? prior est [9]quibusdam deis suis [10]silvestris Roma, ante regnavit [11]quam tantum ambitum Capitolii extrueret. [12]Regnaverant et Babylonii ante Pontifices, et Medi ante Quindecimviros, et Aegyptii ante Salios, et Assyrii ante Lupercos, et [13]Amazones ante Virgines [14]Vestales. Postremo si Romanae religiones regna [15]praestant, nunquam retro Iudaea regnasset despectrix [16]communium istarum divinitatum, cuius et deum victimis et templum donis et gentem foederibus aliquamdiu [17]Romani honorastis, numquam dominaturi eius, [18]si deo non deliquisset ultimo in Christum.

Cap. XXVII. Satis haec adversus [1]intentationem [2]laesae divinitatis, [3]quo non videamur laedere eam [4]quam ostendimus non esse. Igitur provocati ad sacrificandum obstruimus gradum [5]pro fide conscientiae nostrae, qua certi sumus ad quos ista [6]perveniant officia sub imaginum prostitutione et humanorum nominum consecratione. Sed quidam dementiam existimant, quod, cum possimus et sacrificare in praesenti et inlaesi abire manente apud animum proposito, obstinationem

82. exercuerunt *D.*

Cap. XXVI. *Hoc caput in ABDEGab. Erfurt. Vindob. Oxon. aliisque inscriptum est* DE REGNO DEI., *plenius in uno Vaticano* QVOD SOLVS DEVS CVIVS EST ORBIS TERRARVM REGNA CONTVLIT. 1. illa *ABF (m. pr.) Gc. Oxon. Vindob.* 2. est orbis qui regnatur et homo qui regnat *F.* 3. ipsis *om.* λ. 4. ordinarit *ABEFGc. Vindob. Erfurt.* ordinaverit *Dabdef.* 5. fuit qui saeculum λ. *Haverc.* 6. nec *E. Erfurt.* 7. fuit sine civitatibus aliquando *ABFG. Vindob.* aliquando sine civitatibus *DEabcdef. Oxon. Erfurt.* 8. gens *ABFGf. Vindob.* genus *DEabcde. Erfurt. Oxon. Pamelii libri.* 9. quibusdam discipulis suis *Gc.* 10. silvestris *om.* λ., *et codex scriptus alius quem, teste La Cerda, olim inspexit Rykius.* 11. quam tantum ambitum Capitolii exstrueret λ*bf.* quam tantum ambitum Capitolii extrueretur *ABDEG. Erfurt.* quam tantus ambitus Capitolii extrueretur *F. Vindob.* 12. Regnaverant *ABG.* Regnaverunt *reliqui.* 13. Amazonas *G. Vindob.* 14. Vestae λ. 15. praestarent *F.* 16. omnium istarum *F. Vaticanus unus.* 17. Romani *om. f. Fulv. Ursinus rescribit* aliquando o Romani. 18. si deo non deliquisset (deliquissent *F. Vindob.*) ultimo in Christum *ABDEFGabcde. Vindob. Oxon. Erfurt.* si non ultimo deliquisset in Christum λ*f. Haverc.*

Cap. XXVII. *Hoc caput in ABDEGab. Erfurt. Vindob. Oxon. inscriptum est* DE SPIRITV DAEMONIACO (DAEMONICO *AφBφDφ.*)., *plenius in uno Vaticano* QVOD DAEMONES INCITENT CONTRA NOS GENTES QVIA LICET CHRISTIANIS SVBIICIANTVR SVNT TAMEN SERVI CONTUMACES. 1. intentationem *ADEFf. Bongars. Elnon. Gandav. Vindob.* intentionem *BGλabcde. Havera.* 2. laesae religionis ac divinitatis λ. *Haverc.* 3. quod *abcde.* 4. quam *om.* λ. *Haverc.* 5. pro fide *ABDEabdef. Erfurt. Oxon. Vaticanus unus.* perfidiae *FGλc. Vindob.* 6. pertineant *D.*

salutis praeferamus. Datis scilicet consilium, quo vobis abutamur; sed agnoscimus, unde talia suggerantur, [7]quis totum hoc agitet, et quomodo nunc astutia suadendi nunc duritia saeviendi ad constantiam nostram deiciendam operetur. Ille scilicet spiritus [8]daemoniacae et angelicae paraturae, qui noster ob divortium aemulus et ob dei gratiam invidus de mentibus vestris adversus [9]nos proeliatur occulta inspiratione modulatis et subornatis ad omnem quam in primordio exorsi sumus et iudicandi perversitatem et saeviendi iniquitatem. Nam licet subiecta sit nobis tota vis daemonum et eiusmodi [10]spirituum, [11]ut nequam [12]tamen et servi [13]metu nonnunquam [14]contumaciam miscent, et laedere gestiunt quos alias verentur. Odium enim etiam timor [15]spirat. Praeterquam et desperata condicio eorum ex praedamnatione solatium reputat fruendae interim malignitatis de poenae mora. Et tamen [16]adprehensi subiguntur et condicioni suae [17]succidunt, et quos de longinquo oppugnant, de proximo obsecrant. Itaque [18]cum vice rebellantium ergastulorum sive carcerum vel metallorum vel hoc genus poenalis servitutis erumpunt [19]adversus [20]nos, in quorum potestate sunt, certi [21]et impares se esse et hoc magis [22]perditos, ingratis resistimus [23]ut aequales et repugnamus perseverantes in eo quod oppugnant et illos nunquam magis detriumphamus quam cum pro fidei obstinatione damnamur.

[1]Quoniam autem facile iniquum [2]videretur liberos homines invitos urgeri ad sacrificandum (nam et alias divinae rei [3]faciundae liberis animus [4]indicitur), certe ineptum existimaretur, si quis ab Cap. XXVIII.

7. qui totum hoc agitent *a*. 8. daemonicae *Aβ*. *Vindob*. 9. vos praeliatur *Aφ*. nos praeliantur *Aβ*. 10. spirituum *ABDEFGλd*. *Pamelii libri*, *Erfurt*. *Oxon*. *Vindob*. spiritus *abcef*. 11. et nequam λ. 12. tamen et servi *ABDEFG*. *Vindob*. *Erfurt*. *Oxon*. tamen servi *λabcdef*. *Haverc*. 13. metu *ABDEG*. *Erfurt*. *Oxon*. metum *Fλ*. (*Vindob*.) metui *abcdef*. *Haverc*. 14. contumaciae λ. contumacia *FG*. 15. inspirat λ. *Haverc*. *Mox pro* praeterquam et *in f. est* Praeterque et, *in ed. Haverc.* vero Praeterquam quod, *ex coniectura Latinii et Fulvii Ursini*. 16. apprensi *F*. *Vindob*., *pro more*. 17. succinunt *c*. parent atque succedunt λ. 18. dum vice repugnantium vel (et *Haverc*.) rebellantium λ. *Haverc*. dum more bellantium *F*. quam more bellantium *Vindob*. 19. adversus *ABFGλ*. *Vindob*. adversum *DEabcdef*. *Oxon*. *Erfurt*. 20. nos praeliantur (praeliaturi *emend. Havere*.) in quorum λ. 21. et impares se esse *ABDEFG*. *Pamelii libri*. *Vindob*. *Oxon*. *Erfurt*. impares se esse *abcdef*. etiam perisse λ. 22. proditos *Haverca mp*. proditor *G*. 23. et aequales et repugnamus (pugnamus *D*.) *Da*.

Cap. XXVIII. *Caput novum inscriptum est in ABE*. *Erfurt*. *Oxon*. *Elnon*. *Gandav*. DE GENIO IMPERATORIS., *in DG*. *Vindob*. DE REGNO IMPERATORIS., *in Vaticano* ms QVOD GENTES PROPRIAM RELIGIONEM PARVIPENDANT TIMENTES MAGIS IMPERATOREM QVAM IOVEM., *in ab*. *denique* QVOD PLVS HONORIS IMPERATORIBVS SVIS EXHIBEANT QVAM DEIS. 1. Sed quoniam facile λ. 2. videtur *Ged*. 3. faciundae *ABdf*. *Pamelii libri*. faciendae *DEGabce*. *Vindob*. *Oxon*. *Erfurt*. faciende *F*. 4. indicitur *ABDGdef*. *Pamelii libri*. inducitur *EFabc*. *Vindob*. *Erfurt*. *Oxon*.

alio cogeretur ad honorem deorum, quos ultro sui causa placare deberet, ne prae manu esset [5]iure libertatis dicere: Nolo mihi Iovem propitium; tu [6]quis es? Me conveniat Ianus [7]iratus ex qua velit fronte; quid tibi mecum est? [8]Formati estis ab [9]isdem utique spiritibus, [10]uti nos pro salute imperatoris sacrificare cogatis, et inposita est tam vobis necessitas cogendi quam nobis obligatio [11]periclitandi. Ventum est igitur ad secundum titulum laesae augustioris maiestatis, siquidem [12]maiore formidine et callidiore timiditate Caesarem observatis quam ipsum de Olympo Iovem. [13]Et merito, si sciatis. [14]Quis enim ex viventibus [15]quilibet non mortuo [16]potior? Sed nec hoc [17]vos ratione facitis potius quam [18]respectu praesentaneae potestatis: adeo et in isto inreligiosi [19]erga deos vestros [20]deprehendemini, [21]cum plus timoris humano [22]dominio dicatis. [23]Citius denique apud vos per omnes deos quam per unum genium Caesaris peieratur.

Cap. XXIX. Constet igitur prius, si isti, quibus sacrificatur, salutem [1]imperatoribus vel cuilibet homini [2]inpertire possunt, et ita nos crimini [3]maiestatis addicite, si angeli aut daemones substantia pessimi spiritus beneficium aliquod operantur, si perditi conservant, si damnati liberant, si denique, [4]quod in conscientia vestra est, mortui vivos tuentur. [5]Nam utique suas primo statuas et imagines et aedes [6]tuerentur, quae, ut opinor, Caesarum milites [7]excubiis

5. de iure *F.* 6. quis *ABEFGf. Vindob. Erfurt. Oxon.* qui *Dabcde. Haverc.* 7. iratus qua velit *λ.* 8. Informati *E* (*m. sec.*) *c. Erfurt.* 9. hisdem *AβG.* hiisdem *E. Erfurt.* eisdem *λ.* iisdem *reliqui.* 10. uti nos *ADEF. Erfurt. Vindob.* ut in hos *B.* ut nos *Gabcdef.* 11. pereclitandi *AφBφ.* 12. maiori formidine et callidiori *FG. Vindob.* maiore formidine et calidiore *λ. Haverc.* 13. etiam merito *Eab. Erfurt.* 14. Quid enim? *Ff. Haverc. Salmasius ad Tertull. De Pallio p.* 366. *ex libro scripto, nescio quo.* 15. quilibet non mortuo *Aβ* (*Aφ. m. sec.*) *BFGf. Vindob. Salmas. l. l.* quolibet non mortuo *Aφ. m. pr.* cuilibet non mortuo *Aβ. m. sec.* non cuilibet mortuo *DEabcde. Erfurt. Oxon.* quilibet non omni mortuo *λ. Havercamp.* 16. potior est? *λ.* 17. vobis *G. Vindob.* 18. respectu (respectui *G.*) repraesentaneae *Gde. Vindob. Vaticanus unus. Haverc., et Casaub. ad Sueton. Claud. cap.* 34. representande *F.* 19. deos vestros erga *Da.* 20. deprehendemini *AEd. Pamelii libri et Erfurt.* deprehendimini (deprendimini *F. Vindob., pro more*) *reliqui libri.* 21. qui plus *λ. Haverc.* 22. domino *DFGλc.* 23. In civitatibus denique *a.*

Cap. XXIX. *Hoc caput in ADEGab. Vindob. Oxon. Erfurt. Vaticano uno, Gandav. Elnon. aliisque inscriptum est* AN POSSINT (POSSVNT *G.*) PRODESSE IDOLA., *plenius in altero Vaticano* DII NEC CAESAREM NEC ALIVM IVVARE POSSVNT QVARE MERITO CAESAR MAGIS HONORANDVS QVAM ILLI. 1. imperatori *Fλ. Haverc.* 2. inpertire possunt *AB.* impartire possint *G.* impartiri possunt *E. Erfurt.* impertiri possint *F.* impartiri possint *Vindob.* impertiri possunt *Dabcdef.* 3. maiestatis *om. Dacef. Haverc.* 4. quod (quos *λ.*) in conscientia vestra (nostra *a.*) est *AFadef. Vindob. Pamelii libri.* quod conscientia vestra est *DGc. Haverc.* in conscientia vestra est *Eb. Oxon. Erfurt.* 5. Nam *ABDEFG. Erfurt. Vindob. Oxon.* iam *abcdef. Haverc.* 6. vindicarent quae *λ.* 7. excubiis *AEG*(*λ*)*abc. Erfurt. Oxon. Pamelii aliquot libri.* excubiis suis *BDFdef. Vindob. Vaticanus unus.*

salva praestant. Puto autem, [8]eae ipsae materiae de metallis Caesarum veniunt, et tota templa de nutu Caesaris constant. Multi denique dei habuerunt Caesarem iratum. Facit ad causam, si et [9]propitium, cum illis aliquid [10]liberalitatis aut privilegii confert. [11]Ita qui sunt in Caesaris potestate, [12]cuius et toti sunt, quomodo habebunt salutem Caesaris in potestate, ut eam praestare [13]posse videantur, quam facilius ipsi a Caesare [14]consequantur? Ideo [15]ergo committimus in maiestatem [16]imperatoris, quia illos [17]non subicimus rebus suis, quia non ludimus de officio salutis [18]ipsorum qui eam non putamus in manibus esse plumbatis. Sed vos [19]inreligiosi, qui eam quaeritis ubi non est, petitis a quibus dari non potest, [20]praterito eo in cuius [21]est potestate. Insuper [22]eos debellatis [23]qui eam sciunt petere, qui etiam [24]possunt impetrare, dum sciunt petere.

Nos enim pro salute imperatorum deum [1]invocamus aeter- Cap. XXX.
num, deum verum, [2]deum vivum, quem et ipsi imperatores propitium sibi praeter ceteros [3]malunt. Sciunt quis illis dederit imperium, sciunt, [4]qua homines, [5]quis et animam, sentiunt [6]eum esse deum solum in cuius solius potestate sunt, a quo [7]sint secundi, post quem primi, ante omnes et super omnes [8]deos. Quidni?

8. eae ipsae materiae *A.* ea et ipse materiae *B.* et ipsae materiae *D.* hee ipse materiae *E. Erfurt.* ea ipse materiae *G.* ipsa materies *F.* et hae ipsae materiae λ. *Haverc.* hae ipsae materiae *abcdef.* 9. propitius illis *abce.* 10. aut liberalitatis λ. *Haverc.* 11. confert. Itaque sunt *AφEa. Erfurt.* praestat. Itaque sunt *Oxon.* 12. cuius et nunc et toti sumus λ. cuius et tuti sunt *E.* 13. sic Verba in Caesaris potestate, cuius et toti sunt *om. G., et in a. desiderentur* verba cuius et toti sunt, quomodo habebunt salutem Caesaris in potestate. 13. posse om. *F.* 14. consequantur *ABGdef. Vindob. Haverc.* consequuntur (consecutur F.) *DEFabc. Erfurt. Post vocabulum* consequantur *in vett. libris inscripti caput novum, quod in ABEG. Erfurt. Oxon. Vindob. inscriptum est* DE POTESTATE IMPERATORVM (IMPERATORIS *Oxon.*)., *plenius in ab.* IMPERATORES A DEO ESSE QVORVM SALVTEM CHRISTIANI A DEO VERO SVPPLICES PETANT QVI EAM DARE SOLVS POTEST. 15. enim committimus λ. *Haverc.* 16. imperatoris *AβDEG. Erfurt.* imperatorum *AφBφFabcdef. Vindob.* 17. nos subicimus *Da.* 18. ipsorum *ABDEFG(λ)abf. Vindob. Erfurt.* eorum *cde. Haverc. Pro* qui eam in *F. est* quodque eam. 19. inreligiosi *ABEFGbd. Gorziens. Erfurt.* religiosi *DAacef.* (*Vindob.*) *Haverc.* 20. praeteritis eum λ. Pretereo *F.* 21. potestate est *cd.* 22. eos *om.* λ. 23. qui etiam eam *F.* 24. possunt (*AφBφDφ*) *Eabd. Erfurt.* possint (*Aβ*) *acef. Haverc. In FG. Vindob. verba* qui etiam possunt impetrare dum sciunt petere *desiderantur.*

Cap. XXX. 1. invocamus et unum deum verum *F. Vindob.* vocamus aeternum deum verum *Eab. Oxon. Erfurt.* 2. et deum vivum *abc.* 3. mallent λ. *In B. extat* quem sibi imperatores propitium praeter ceteros malunt. 4. qua *ABFdef. Pamelii libri, Vindob.* quia *E.* que *Erfurt.* quis *Gc.* qui *ab.* 5. quis et animas *Gc.* qui et animas (anima *D.*) *Dab.* 6. eum esse deum *Adef. Pamelii libri.* deum eum esse *BFG. Vindob.* eum deum esse *DEabc. Erfurt.* deum esse *c.* 7. sunt *ABG.* sunt *reliqui.* 8. deos. Quidni cum super omnes homines *ABEbdef. Oxon. Erfurt. Pamelii libri.* deos qui diu? cum super (semper *D.*) omnes homines *Da.* deos, homines *FGc. Vindob.* homines λ. *ceteris omissis.*

cum super omnes homines, qui utique vivunt et mortuis [9]antistant. [10]Recogitant quousque [11]vires imperii sui valeant, et ita deum intellegunt; adversus quem valere [12]non possunt, per eum [13]valere se cognoscunt. Caelum denique debellet imperator, caelum captivum triumpho suo invehat, [13b]caelo mittat excubias, caelo vectigalia imponat. Non potest. Ideo magnus est quia caelo minor est. Illius enim est ipse [14]cuius et caelum est et omnis creatura. Inde est imperator [15]unde et homo antequam imperator, inde potestas illi unde et spiritus. [16]Illuc suspicientes Christiani manibus expansis, quia [17]innocuis, capite [18]nudo, quia non erubescimus, denique sine monitore, quia de pectore [19]oramus, precantes sumus semper pro omnibus imperatoribus. Vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, [20]quaecunque hominis et Caesaris [21]vota sunt, [22]haec ab alio orare non possum quam a quo [23]me scio consecuturum, quoniam et ipse est qui solus praestat et ego sum cui impetrare debetur, famulus eius, qui eum [24]solus observo, [25]qui propter disciplinam eius occidor, qui ei offero opimam et maiorem hostiam quam ipse mandavit, orationem de carne pudica, de anima innocenti, de spiritu sancto profectam, non grana thuris unius assis, [26]Arabicae arboris lacrimas, nec duas meri guttas, nec sanguinem reprobi [27]bovis mori optantis, et post omnia inquinamenta etiam conscientiam spurcam: ut mirer, [28]cum hostiae probantur penes vos a vitiosissimis sacerdotibus, [29]cum cuivis praecordia potius victimarum quam ipsorum sacrificantium examinantur. [30]Sic itaque nos ad deum expansos ungulae fodiant, cruces suspendant, ignes lambant, gladii guttura detruncent, bestiae insiliant: paratus est ad omne supplicium ipse habitus orantis Christiani. [31]Hoc agite, boni praesides, extorquete animam deo supplicantem

9. antistent *b.* antestant λ. (*Vindob.*) *Haverc.* 10. Recogitent λ. 11. vires (fines *F.*) imperii sui *ABFGλdef. Vindob. Pamelii libri.* vires imperii *DEabc. Erfurt.* 12. nemo potest *F.* 13. se valere *Fcd.* 13b. caelo mittat excubias, caelo vectigalia imponat *om. c.* 14. cuius est caelum et *c.* 15. unde est et homo *d.* unde et Caesar homo *Oxon.* 16. Illuc sursum suspicientes λ. *Haverc. Pro* suspicientes *ΔφBφDφG. habent* suscipientes. 17. innocui *F.* 18. nudato λ. 19. oramus. Precantes sumus semper pro *ΔβEFGλcd. Erfurt. Oxon.* oramus. Precantes sumus omnes semper pro (*ΔφBφDφ*)*abe.* (*Vindob.*) *Haverc.* oramus pro *f., reliquis omissis.* 20. et quaecunque *Dabef. Haverc.* 21. sunt vota *F.* 22. Hoc *DG.* 23. me scio *ABEFd. Vindob. Erfurt.* scio me *Dabef.* sciam me *c.* me sciam *G.* 24. solus *ABGef.* (*Vindob.*) *Bongars. Haverc.* solum *DEFabcd. Erfurt. Oxon.* 25. qui propter disciplinam eius occidor *om. Dace.* qui pro disciplina eius occidor λ. *Haverc.* 26. non Arabicae *cef.* non a radice *a.* 27. hominis mori *Dabcd.* 28. cum hostiae probantur *ABEGdef. Vindob. Erfurt. Oxon.* cum hostiae probentur *Dabc.* quomodo hostiae probantur *F.* 29. cum cuivis praecordia *ego.* cum quibus praecordia *AGDEFG. Bongars. Oxon. Vindob. Ambros. Erfurt.* cur praecordia (λ) *abcdef. Haverc.* 30. Sic ita nos *f.* Si itaque nos *Latinius.* 31. Hoc boni prae-

pro imperatore. Hoc erit crimen, ubi veritas [32]dei et devotio est.

[1]Adolati nunc sumus imperatori et mentiti vota quae diximus, Cap. XXXI.
[2]ad evadendam scilicet vim. [3]Plane proficit ista fallacia. Admittitis [4]nos enim probare quodcunque defendimus. Qui ergo [5]putaveris nihil nos de salute Caesarum curare, inspice dei voces, litteras nostras, quas neque ipsi supprimimus et plerique casus ad extraneos transferunt. [6]Scitote ex illis praeceptum [7]esse nobis ad redundantiam benignitatis etiam pro inimicis deum [8]orare et persecutoribus nostris bona precari. Qui magis inimici et persecutores Christianorum [9]quam de quorum maiestate convenimur in crimen? Sed etiam nominatim atque manifeste, Orate, inquit, I. Timoth. 2, 2.
pro regibus et pro principibus et potestatibus, ut omnia [10]tranquilla sint vobis. Cum enim concutitur imperium, concussis etiam ceteris membris eius utique et nos, licet extranei a turbis [11]aestimemur, in aliquo loco casus invenimur.

Est et alia maior necessitas nobis orandi pro imperatoribus, Cap. XXXII.
[1]etiam pro omni statu imperii rebusque Romanis, [2]qui vim maximam universo orbi imminentem ipsamque [3]clausulam saeculi acerbitates horrendas comminantem Romani imperii commeatu scimus retardari. [4]Itaque nolumus experiri, [5]et dum precamur [6]differri, Romanae diuturnitati favemus. [7]Sed et iuramus, sicut non per genios Caesarum, ita per salutem eorum, quae est augustior omnibus geniis. Nescitis genios daemonas dici et inde diminutiva voce daemonia? Nos iudicium dei [8]suspicimus in imperatoribus, qui

sides agite F_g Hoc te boni agri praesides *G.* hoc te boni agi praesides *Vindob.* 32. est dei et devotio λ. *Verba* Hic erit crimen, ubi veritas dei et devotio est *om. f.*

Cap. XXXI. *Capitis inscriptio in ABDEGab. Erfurt. Oxon. Vindob. aliisque est* DE ORATIONE PRO INIMICIS. 1. Adolati *AB. Elnon. Gandav.* Adulati *reliqui libri.* 2. ad evadendum *c.* 3. Tamen proficit λ. 4. nos enim *ABEGf. Vindob. Oxon.* enim nos *DFabcdef. Haverc.* *Pro* Admittitis *G. habet* Admittis. 5. putas *abcde.* 6. Scito *Gd. Haverc.* 7. est *G. Haverc.* 8. exorare *G.* 9. quam quorum *F.* quam deorum *Vindob.* 10. tranquilla sint vobis. Cum *f.* (*Vindob.*) *Haverc.* tranquillae sint vobis. Cum λ. tranquilla sint. Vobiscum *ABDEFGabcde. Oxon. Erfurt. Bongars.* 11. aestimemur *om.* λ*f. Haverc.*

Cap. XXXII. *Capitis inscriptio in ABDG. Vindob. est* ITEM (ITEM *om. G. Vindob.*) PRO IMPERIO ET POTESTATE IMPERATORIS (IMPERATORVM *BD. Vindob.* ROMANORVM *G.*)., *in E. Erfurt. Oxon.* DE EADEM RE., *in ab.* QVARE ETIAM PRO IMPERII ROMANI SALVTE CHRISTIANI ORENT. *Vaticanus unus habet* QVOD CHRISTIANI PRO IMPERATORIBVS PRECANTVR DVM ORANT SAECVLI CLAVSVLAM RETARDARI. 1. et pro omni statu *F.* et ita universo orbe et statu λ. 2. qui vim *ABDEFG*λ*f. Bongars. Vindob. Erfurt.* quod vim *abcde.* 3. clausulam *ABDE*λ*abdef. Oxon. Erfurt.* (*Vindob.*) *Pamelii libri.* clausuram *c.* cladem *FG.* 4. Itaque nolimus *B.* Itaque volumus *F.* Ita quae nolumus *Latinius.* 5. ea dum *Latinius, prob. Fr. Iunius et Havercampus.* 6. differre *F. Vindob.* 7. Sed et sic iuramus non λ. Sed et iuramus sicut tum *F.* 8. suscipimus *AG.*

gentibus illos praefecit. Id in eis scimus esse quod deus voluit, [9]ideoque et salvum volumus [10]esse quod deus voluit et pro magno [11]id iuramento habemus. Ceterum daemonas, id est genios, adiurare consuevimus, [12]ut illos de hominibus exigamus, non deierare, [13]ut eis honorem divinitatis conferamus.

Cap. XXXIII. Sed quid ego amplius de religione atque pietate Christiana [1]in imperatore? [2]quem necesse est suspiciamus ut eum quem dominus noster [3]elegit, ut merito dixerim: Noster est magis Caesar, [4]a nostro deo constitutus. Itaque [5]ut meo plus ego illi operor in salutem, [6]siquidem non solum ab eo postulo eam qui [7]potest praestare, aut [8]quod talis postulo qui merear impetrare, sed etiam quod temperans maiestatem Caesaris infra deum magis illum commendo deo, [9]cui soli subicio. Subicio autem cui non adaequo. Non enim deum imperatorem dicam, vel quia mentiri nescio, vel quia illum deridere non audeo, [10]vel quia nec ipse se deum volet dici. Si homo sit, interest [11]homini deo cedere. Satis [12]habeat appellari imperator. Grande et hoc nomen est, quod a deo traditur. Negat [13]illum imperatorem qui deum dicit; nisi homo sit non est imperator. Hominem se esse etiam triumphans in illo sublimissimo curru admonetur. Suggeritur enim [14]ei a tergo: Respice post te! [15]Hominem te memento! [16]Et utique hoc magis gaudet tanta se gloria coruscare, ut illi [17]admonitio condicionis suae sit necessaria. Minor erat, si tunc deus diceretur, [18]quia non vere diceretur. Maior est qui revocatur, ne se deum existimet.

Cap. XXXIV. Augustus, imperii formator, ne dominum quidem dici se vole-

9. ideoque et salvum volumus esse quod deus voluit *om. DEFGabce. Oxon. Erfurt. Vindob. Sed salva praestant ea verba ABλdf. Elnon. Gandav.* 10. esse *om. λ. Haverc.* 11. id iuramento *ABEFGodf. Erfurt. Oxon. Vindob. Gorziens.* adiuramento *λb.* adiumento *Dae.* 12. ut ex hominibus illos exigamus *G* ut illos ex hominibus exigamus *F. Vindob.* ut illos de hominibus expellamus *λ.* 13. ut eis *ABE (m. sec.) FG. Vindob. Erfurt.* ut illis *DEabcdef. Haverc.*

Cap. XXXIII. *Capitis inscriptio in ABEG. Oxon. Erfurt. est* PRO IMPERATORE., *in DF. Vindob.* DE IMPERATORE., *in ab.* IMPERATOREM HOMINEM ESSE NON DEVM. 1. in imperatore *ABDEG.* in imperatorem *reliqui.* 2. quam *ab.* 3. elegit, ut merito *ABEFGde. (Vindob.) Oxon. Erfurt. Pamelii libri.* elegerit. ut merito *Dabc.* elegit? et merito *f. Haverc.* 4. ut a nostro *Dabcd.* 5. ut meo *ABEFG (λ)bcde. Vindob. Oxon.* ut in eo *Da.* in eo *Erfurt.* et in eo *f. Fulv. Ursinus, Haverc.* 6. si quidem (si quid *Oxon. Vindob.*) non solum ab eo postulo eam qui *ABDEFGabcde. Oxon. Erfurt. Vindob.* quod non solum ab eo postulo eam qui *f. Fulv. Ursinus.* non solum quod eam ab eo postulo qui *λ. Haverc.* 7. potest praestare, aut quod talis postulo qui *om. c.* 8. qui *F.* 9. cui soli eum subiicio *λ.* 10. quia vel *F. Pro* ipse se deum *in G. est* ipse deum., *et deinde pro* sit *B. habet* scit. 11. hominis *c.* 12. habet *Fλf. Vindob.* 13. ille *Oxon.* 14. ei *om. Aφ.* 15. Hominem te memento (memento *B.*) *ABEFGf. Vindob. Erfurt.* hominem memento te *Dabcde.* hominem te, hominem memento *λ.* 16. Et utique *ABFGλdef. Vindob. Pamelii libri.* Etiam utique *DEab. Erfurt.* Etiam *c.* 17. monitio *λ.* 18. quia non vere diceretur *om. DEa. Tuentur ABFGλbcdef. Gorziens. Vindob.*

Cap. XXXIV. *Inscriptio capitis in ABEG. Vindob. Erfurt. Oxon. aliisque est*

bat; et hoc enim dei est cognomen. Dicam plane imperatorem dominum, [1]sed more communi, sed quando non cogor, ut dominum dei vice dicam. Ceterum liber sum illi. Dominus enim meus unus est, [2]deus omnipotens aeternus, idem qui et ipsius. Qui [3]pater patriae est, quomodo dominus est? Sed et gratius [4]est nomen pietatis quam potestatis. Etiam [5]familiae magis patres quam domini vocantur. [6]Tanto abest ut imperator deus debeat dici, [7]quod non potest credi [8]non modo turpissima sed et perniciosa [9]adulatione. [10]Tamquam si [11]habens imperatorem [12]alterum appelles, nonne maximam et [13]inexorabilem offensam contrahes eius quem habuisti, etiam ipsi timendam quem appellasti? Esto religiosus in deum, qui vis illum propitium imperatori. Desine alium [14]deum credere atque ita et hunc deum dicere cui [15]deo opus est. Si non de mendacio erubescit [16]adulatio eiusmodi hominem deum appellans, timeat [17]saltim de infausto. [18]Maledictum est ante apotheosin deum Caesarem [19]nuncupari.

Propterea igitur [1]publici hostes Christiani, [2]quia imperatoribus Cap. XXXV.
neque vanos neque mentientes neque temerarios honores dicant, quia verae religionis homines etiam sollemnia eorum conscientia potius quam lascivia celebrant. Grande videlicet officium focos et [3]toros in publicum [4]educere, vicatim epulari, civitatem tabernae habitu [5]abolefacere, [6]vino lutum cogere, catervatim cursitare ad iniurias,

DE (PRO G.) AVGVSTO IMPERATORE., *in ab.* NEC DOMINVM NISI MORE COMMVNI IMPERATOREM ESSE APPELLANDVM. 1. sed more communi *om. λf.* 2. deus omnipotens aeternus *AβDEλab. Erfurt.* deus omnipotens et aeternus *Aβ Bejef. Haverc.* deus omnipotens aeternus deus *F.* omnipotens deus aeternus *Ged. Vindob.* 3. patriae pater *F. Vindob. In λ. extat* Quomodo qui pater patriae est, dominus est? 4. est nomen *ABEFG. Vindob. Erfurt.* nomen est *Debef. Haverc.* nomen *c.* 5. familiae *om. F. Vindob. Pro* etiam *in G. est* et *idem.* 6. Tanto autem abest *d., ex libris scriptis nescio quibus.* 7. quod non potest credi *verba in λ. leguntur post voc.* adolatione, *in f. sunt omissa.* 8. nisi turpissima et perniciosa (perniciosissima *d., ex uno Vaticano.*) *ed.* 9. adolationem *AB. Elmon. Gandav.* 10. tamquam *om. λ.* 11. habes *E. Erfurt.* 12. alium *F.* 13. inexplicabilem *G.* 14. deum colere vel credere *d., ex libris scriptis nescio quibus.* 15. deis *λ.* 16. adulator *F.* 17. saltim *ABEG. Erfurt.*, ubicunque nihil adnotavero. 18. Male traditum est *λ.* 19. nuncupari *ABFG. Vindob. Pemelii libri.* nuncupare *DEλabcdef. Erfurt. Oxon. In λ. post* nuncupare *haec addita leguntur* Scio te isto nomine male velle et male abominari (adominari *coni. Haverc.*), ut vivente adhuc imperatore deum appelles, quod nomen illi mortuo accidit (accedit *coni. Gasp. Scioppius et Haverc.*).

Cap. XXXV. *Caput trigesimum quintum, quod in E. Erfurt. Oxon. aliisque est trigesimum quartum, in ABEGab. Oxon. Vindob. Erfurt. Ambros. aliisque inscriptum est* DE SOLEMNIBVS (SOLLEMNIBVS *Aβ.* SOLEMPNITATIBVS *E. Erfurt.* SOLEMNIIS *Vindob.*) CAESARVM., *plenius in Vaticano uno* QVOD CHRISTIANI MAIORES ET VERIORES HONORES EXHIBENT IMPERATORIBVS QVAM GENTILES. 1. publice *G. Vindob.* 2. qui *G.* 3. choros *DEFab. Vaticanus unus.* 4. deducere *λ.* 5. abolefacere *c. los. Scaliger. In λ. est* civitatem in tabernae habitum demutare. 6. mulentiam facere *λ.* vinolentum cogere *G.*

[7]ad inpudentias, ad libidinis inlecebras. [8]Sicine exprimitur publicum gaudium per [9]dedecus publicum? [10]Haecine solemnes dies principum decent, quae alios [11]dies non decent? Qui observant disciplinam de Caesaris respectu, [12]hi eam propter Caesarem [13]deserunt, et malorum morum licentia pietas erit, occasio [14]luxuriae religio deputabitur? O nos merito damnandos! Cur enim vota et gaudia Caesarum casti et sobrii et probi expungimus? cur die laeto non laureis postes [15]obumbramus nec lucernis diem [16]infringimus? Honesta res est solemnitate publica exigente [17]induere domui tuae habitum alicuius novi lupanaris. Velim tamen in hac quoque religione secundae maiestatis, de qua in secundum sacrilegium convenimur Christiani non celebrando vobiscum [18]solemnia Caesarum quo more celebrari nec modestia nec verecundia nec pudicitia permittunt, sed occasio voluptatis magis quam [19]digna ratio persuasit, fidem et veritatem [20]vestram demonstrare, ne forte et [21]isthic deteriores Christianis [22]deprehendantur qui nos nolunt Romanos haberi, [23]sed ut hostes principum Romanorum. Ipsos Quirites, [24]ipsam vernaculam septem collium plebem convenio, an alicui Caesari suo parcat illa lingua Romana? Testis [25]est Tiberis, et [26]scholae bestiarum. Iam si pectoribus [27]ad translucendum quandam specularem materiam natura obduxisset, cuius non praecordia [28]insculpta [29]apparent [30]novi ac novi Caesaris [31]scenam congiario [32]dividundo praesidentis? Etiam illa hora qua adclamant:

[33]De nostris annis augeat tibi Iupiter annos!

7. ad inpudicitias, ad libidinum ludibria λ. 8. Sicine *AB. Vindob.* Sic ne *G.* Sic enim λ. Siccine *reliqui.* 9. dedecus publicum *ABEGλ. Erfurt.* (*Vindob.*) publicum dedecus *DFabcdef.* 10. Haecine *A.* Haeccine *reliqui. In λ. extat* Haec in solemnes dixi principum decernuntque alios dies non decet. Quae observant *cett.* 11. dies *om. FG.* 12. ii *abcde.* hii *E. Erfurt.* 13. deserent *f. Fulv. Ursinus, Haverc.* 14. luxorie *A., pro more.* 15. adumbramus *c.* 16. effringimus λ. 17. inducere *ac.* 18. sollemnia Caesarum quomodo celebranda occasio voluntatis magis quam digna ratio persuasit si nec modestia nec verecundia permittunt fidem et veritatem nostram demonstrare λ. 19. dignatio persuasit *Aβ. Verba* sed occasio voluptatis magis quam digna ratio persuasit *om. f.* 20. nostram *a.* 21. isti *f.* istis *Oxon.* 22. deprendantur *F. Vindob., pro more.* 23. sed ut *ABDEFGλ. Oxon. Vindob. Erfurt.* sed *abcdef. Haverc.* 24. ipsamque λ. *Haverc.* 25. et Tiberis *abcd.* 26. schola bestiarum *f.* scholae bestiariûm *Latinius.* 27. humanis ad transducendum quoddam (translucendum quondam *emend. Haverc.*) specularem materiam natura λ. ad translucendum quoddam speculare natura *Meursius Crit. Arnob. p.* 228. 28. insculpta (*AφBφDφ*) *FGλcdef. Pamelii aliquot libri et Vindob.* insculta (*puncto sub* s *littera ab antiqua manu posito*) *Aβ.* inscalpta *ab.* inculta *E. Erfurt. Oxon. Ambros.* 29. apparent *ABDEG. Ambros. Erfurt. Oxon. Vindob.* apparerent *Fabcf. Haverc.* appararent *de., ex libris scriptis nescio quibus.* pareret λ. *Fulv. Ursinus emendat* apparerent hac novi Caesaris scena. 30. novi Caesaris *DF.* novum ac novum Caesarem λ. 31. scenam conceario λ. scenam cogiario *G.* scenam in congiario *d.* scena in congiario *be.* 32. dividundo praesidentis (praesentis *Gc.*) *ABFGcdf. Vindob.* dividendo praesidentis *DEabe.* dividundo praesidentem λ. 33. De nostris annis augeat tibi Iupiter annos *ABDFGλabc. Vindob.* De nostris augeat tibi Iuppiter annos *E. Erfurt. Oxon.* De nostris annis tibi Iupiter augeat annos *def. Haverc.*

[34]Haec Christianus tam enuntiare non novit [35]quam de novo Caesare optare. Sed vulgus, inquis. Ut vulgus, tamen Romani, [36]nec ulli magis [37]depostulatores Christianorum quam vulgus. Plane ceteri ordines pro auctoritate religiosi ex fide. Nihil hostium de ipso senatu, [38]de equite, de castris, de palatiis ipsis [39]spirat. Unde Cassii et Nigri et Albini? unde qui inter [40]duas laurus obsident Caesarem? unde qui [41]fascibus eius exprimendis palaestricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt, omnibus [42]tot Sigeriis atque Parthenniis audaciores? De Romanis, [43]nisi fallor, id est de non Christianis. Atque adeo omnes illi sub ipsa [44]usque impietatis eruptione et sacra faciebant pro salute imperatoris et genium eius [45]deierabant, alii foris alii intus, et utique publicorum hostium nomen Christianis dabant. [46]Sed et qui nunc scelestarum partium socii aut plausores cotidie revelantur, post vindemiam parricidarum racematio [47]superstes, quam recentissimis et ramosissimis laureis postes [48]praestruebant, quam elatissimis et clarissimis lucernis [49]vestibula nebulabant, quam cultissimis et superbissimis toris forum sibi dividebant, non ut gaudia publica celebrarent, [50]sed ut vota propria iam [51]ediscerent in aliena sollemnitate [52]et exemplum atque imaginem [53]spei suae inaugurarent, nomen principis in corde [54]mutantes. Eadem officia [55]dependunt et qui astrologos et aruspices et augures et magos de Caesarum capite [56]consultant, quas artes [57]ut ab angelis desertoribus proditas et a deo interdictas ne suis quidem causis adhibent Christiani. Cui autem opus est perscrutari super Caesaris [58]salute, nisi a quo aliquid [59]adversus illam cogitatur vel optatur, aut post illam speratur et sustinetur? Non

34. sed Christianus tam pronuntiare λ. *Loco voc.* enuntiare *in G. vacuum spatium conspicatur.* 35. quam novum Caesarem optare λ. quam diu de novo Caesare optare *Ba.* 36. ne ulli *E.* nec illi *a.* 37. depopulatores λ. depostulares *E. Erfurt.* 38. de aequitate λ. 39. spirat *f. Haverc.* spirant *ABDEFGλabcdef. Vindob. Oxon. Erfurt. Ambros. alii. Pro* ipsis *in c. extat* istis. 40. duas laurus *ABλf. (Vindob.) Haverc.* duas lauros *DEFabcde. Erfurt. Oxon.* duas laureos *G.* divas laures *La Cerda.* 41. fascibus *E (m. pr.) a. Erfurt.* 42. tot Sigeriis (sygeriis *F.* sgeris λ.) *ABDEFλa. Bongars. Erfurt. Vindob. Oxon.* tot signis *G.* Sigeriis *f. Haverc.* Stephanis *bcde.* 43. ni fallor *bcd.* 44. usque *om.* λ. 45. deferebant λ. *m. pr., pro more.* degerebant *G.* 46. Sed qui *Da.* 47 superest λ. 48. perstruebant *E.* 49. vestibula nebulabant *ABEGf. Bongars. Erfurt. Ambros.* vestibula nubilabant λ. *Oxon.* vestibulabant *F. Vindob.* vestibula enubilabant *Babcde. Haverc. Pro* clarissimis *in Oxon. est* lucentissimis. 50. sed ut vota publica propria iam λ. *In F. legitur* quam superbissimis, cultissimis et choris forum sibi dividebant, non ut gaudia publica celebrarent. *Pro* toris *Fulv. Ursinus* reddit tauris. 51. ediscerent in aliena *Fλ. Vindob.* ediscerent et in aliena *abcde.* edisserent in aliena *AB.* edicerent in aliena *DEf. Erfurt.* edisserent ne in aliena *G.* 52. et exemplum *ABFGf. Vindob.* exemplum *DEabcde. Erfurt. Oxon.* 53. speciei *G.* 54. mutantes *a.* invitantes *G.* 55. dependent *Oxon.* 56. consulant *a.* 57. ut ab. *Haverc.* 58. salutem *FG. Vindob.* 59. adversum illam *G.* ad verillam *J. Vindob.*

enim ea mente [60]de caris consulitur qua de dominis. Aliter curiosa est sollicitudo sanguinis, aliter servitutis.

Cap. XXXVI. Si haec ita sunt, ut hostes [1]deprehendantur qui Romani [2]vocabantur, cur nos, qui hostes [3]existimamur, Romani negamur? Non possumus et [4]Romani non esse et hostes [5]esse, cum hostes reperiantur qui Romani [6]habebantur. Adeo pietas et religio et fides imperatoribus [7]debita non in huiusmodi officiis consistit quibus et hostilitas magis ad velamentum sui potest [8]fungi, sed in [9]his moribus [10]quibus divinitas imperat tam vere quam circa omnes [11]necesse habent exhiberi. Neque enim haec opera bonae mentis solis imperatoribus debentur a nobis. Nullum bonum [12]sub exceptione personarum administramus, quia nobis praestamus, qui non ab homine aut laudis aut praemii expensum captamus, sed a deo exactore et remuneratore [13]indifferentis benignitatis. [14]Idem sumus imperatoribus [15]qui et vicinis nostris. Male enim velle, male facere, male dicere, male cogitare de quoquam ex aequo vetamur. Quodcunque non licet in [16]imperatorem, id nec in quemquam: quod in neminem, eo forsitan magis nec [17]in ipsum qui [18]per deum tantus est.

Cap. XXXVII. Si inimicos, ut supra diximus, iubemur diligere, quem [1]habemus odisse? [2]Item si laesi vicem referre prohibemur, ne de facto pares simus, quem [3]possumus laedere? Nam de isto ipsi recognoscite. [4]Quotiens enim in Christianos desaevitis, partim animis

60. de caris (karis *E.*) *ABDEabcdef. Oxon. Erfurt. Ambros.* de Caesare *G.* de Caesaris λ. de Caesaribus *F. Vindob.*

Cap. XXXVI. *Capitis inscriptio in ABEG. Vindob. Oxon. Erfurt. est* DE AEQVALITATE OMNIVM PERSONARVM., *in ab.* QVOD CHRISTIANI AEQVE OMNES AMANT., *in Vaticano uno* QVOD CHRISTIANI TENENTVR DILIGERE NON SOLVM IMPERATORES SED ET OMNES HOMINES. 1. deprendantur *F. Vindob.* 2. vocantur *Gλ. Om. D.* 3. existimantur Romani negantur? *F. Vindob.* existimamur Romani negemur? *bc.* 4. Romani non esse *ABDEFGλacde. Erfurt. Vindob. Oxon. Pamelii libri.* Romani esse *bf. Haverc.* Romani nos esse *coni. Desid. Heraldus.* 5. esse *om. c.* non esse *bf. Haverc.* 6. habeantur *abc.* 7. debita *(Aβ)FGλcf. Haverc.* dedita *(AφBφDφ)Eabde. Vindob. Oxon. Erfurt. Pamelii aliquot libri.* 8. fingi *ae. Vindob.* 9. his *ABDFG. Vindob.* hiis *E. Erfurt.* iis *abcdef. Haverc.* 10. quibus divinitas imperat tam vere quam *ABDEGλabcde. Vindob. Erfurt. Oxon.* quos divinitas imperat tam vere quam *F.* quibus civilitas tam vere in imperatorem quam *f. Fulv. Ursinus.* 11. necesse habent *ego.* necesse habet *libri quos novi omnes praeter c., in quo haec verba omissa sunt.* 12. sed *AφE. Erfurt. Oxon.* 13. indifferentia λ. in differentiis *c.* 14. Idem *AβEFG. Erfurt. Pamelii libri.* Iidem *reliqui.* 15. ex ipso qui λ., *pro quo Haverc. reponi vult* ex ipso quia. 16. principem *G.* 17. in ipsum imperatorem qui λ. 18. praeter *F. Vindob.*

Cap. XXXVII. *Capitis inscriptio in ABEGab. Vindob. Erfurt. Oxon. aliisque est* NE MALVM CONTRA MALVM., *in uno Vaticano* QVOD AD CHRISTIANOS SPECTAT NEMINEM LAEDERE QVAMQVAM PRO MVLTITVDINE POSSENT SE VINDICARE. 1. habemus *ABDFGλdf. Pamelii quatuor libri et Vindob.* habebimus *Eabce. Oxon. Erfurt.* 2. Item si iidem laesi λ. *Haverc.* Si item laesi *G.* 3. possimus *abc.* 4. Quotiens *DEFGd. Vindob. Erfurt.* Quoties *(AB)abcef. Sic etiam infra.*

propriis, partim legibus obsequentes? Quotiens etiam [5]praeteritis vobis suo iure nos inimicum vulgus invadit [6]lapidibus et incendiis? [7]Ipsis Bacchanalium furiis [8]nec mortuis parcunt Christianis, quin illos de requie sepulturae, de asylo quodam mortis, iam alios, iam nec totos avellant, dissecent, distrahant. Quid tamen [9]de tam conspiratis umquam denotatis, de tam animatis ad mortem usque pro iniuria [10]repensatum, quando vel una nox pauculis faculis [11]largiter ultionis posset operari, si malum malo dispungi penes nos liceret? Sed absit ut aut igni humano vindicetur [12]divina secta aut doleat pati in quo probatur. Si enim [13]et hostes [14]exertos, non tantum [15]vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum et copiarum? Plures nimirum Mauri et Marcomanni ipsique Parthi, vel quantaecunque unius tamen loci et suorum finium gentes quam totius orbis. [16]Hesterni sumus, [17]et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum; sola vobis [18]reliquimus [19]templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam inpares copiis, qui tam libenter trucidamur, si non [20]apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere? Potiamur et inermes nec rebelles, sed tantummodo discordes solius diversi invidia adversus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum [21]in aliquem orbis remoti sinum abrupissemus a vobis, [22]suffudisset utique [23]dominationem vestram tot [24]qualiumcumque [25]civium amissio, immo etiam et ipsa [26]destitutione punisset. Procul dubio [27]exprobrissetis ad solitudinem [28]vestram, ad silentium [29]rerum et temporum quendam quasi [30]mortui orbis. Quaesissetis quibus

5. praeteritis vobis sui iure *F. Vindob.* praeteritis vobis sui vice *G.* praeteritos a vobis suo iure *c.* 6. lapidibus et incendiis *om.* λ. 7. Ipsi *a.* 8. ne mortuis quidem parcunt Christianis, quin illos de reliquiis sepulturae iam alios, iam nec totos avellant, dissipent, distrahant λ. 9. de tam conspiratis umquam denotatis *AqBDEbcde. Erfurt. Oxon. Gorziens.* de tam conspiratis umquam denotatis (*Aβ*)*F. Vindob.* unquam denotastis. de tam conspiratis *f.* de tam conspiratis tamque denotatis *a.* 10. repensatum *Ff. Fulv. Ursinus.* repensatis reliqui libri. 11. largitur *G.* largitatem *abcd.* 12. divinitas sectae λ. *Haverc.* 13. et *om. e. Haverc.* 14. exortes *Gc.* extractos *D.* extraneos *ab.* 15. vindices *BFGabcdef. Vindob.* iudices *AE. Erfurt.* 16. Hesterni *ABef. Bongars.* Externi *DEFGabcd. Erfurt. Oxon.* 17. et orbem iam et vestra omnia λ. 18. reliquimus *ABDλ. Haverc.* relinquimus *EFGabcdef. Erfurt. Vindob.* 19. templa. Possumus dinumerare exercitus vestros: unius provinciae plures erunt. Cui bello λ. *Haverc.* 20. ad istam *D.* 21. in aliquem angulum orbis remotissimum λ. 22. suffudisset itaque *D.* suffudisset pudor (pudore *Haverc.*) utique λ. *Haverc.* 23. dominationem *DGabc.* 24. qualicumque *AB.* 25. civium amissio (amisso *Aβ.*) *ABFG. Vindob.* amissio civium *DEabcdef. Erfurt.* 26. institutione *c.* discutione *f. Vindob.* 27. exprobrissetis *G.* 28. nostram *ab. In* λ. *verba* tot qualiumcumque — — ad solitudinem vestram *desiderantur.* 29. reorum *Dab.* 30. mortui orbis. Quaesissetis λ*f. Haverc.* mortui urbis. quaesissetis *ABFG. Vindob.* mortui urbes quaesissetis *A. et Bongarsianus, teste Heraldo, et ita legitur etiam in c.* mortuae urbis. quaesissetis *DEabde. Erfurt. Oxon. Vaticanus unus.*

[31]imperaretis. Plures hostes quam cives vobis remansissent. Nunc enim pauciores hostes habetis prae multitudine Christianorum, paene omnium [32]civitatium paene [33]omnes cives Christianos [34]habendo. [35]Sed hostes [36]maluistis vocare [37]generis humani [38]potius quam erroris humani. Quis autem vos ab [39]illis occultis et usquequaque vastantibus mentes et valitudines vestras hostibus [40]raperet, a daemoniorum incursibus dico, quae de vobis [41]sine praemio, sine mercede depellimus? Suffecisset hoc solum nostrae ultioni, quod vacua exinde possessio immundis spiritibus [42]pateret. Porro nec tanti praesidii conpensationem [43]cogitantes non modo non molestum vobis genus, verum etiam necessarium hostes iudicare maluistis, [44]quia sumus plane, non generis [45]humani tamen, sed potius erroris.

Cap. XXXVIII. Proinde [1]nec paulo lenius inter [2]licitas factiones sectam istam deputari oportebat, a qua nihil tale committitur quale de inlicitis [3]factionibus timeri solet? Nisi fallor enim, prohibendarum factionum causa de providentia constat [4]modestiae publicae, ne civitas in partes scinderetur, [5]quae res facile comitia, concilia, curias, contiones, spectacula etiam aemulis studiorum conpulsationibus [6]inquietaret, cum iam et in quaestu habere coepissent venalem et mercenariam [7]homines violentiae suae operam. At enim nobis [8]ab omni gloriae et dignitatis ardore frigentibus nulla est necessitas coetus, nec ulla magis res aliena quam publica. Unam [9]omnium rempublicam agnoscimus, mundum. [10]Aeque spectaculis vestris in tantum renuntiamus in quantum originibus eorum, quas scimus de

31. imperaretis *ABEFGλcf. Vindob. Erfurt.* impetraretis *Oxon.* in ea imperaretis *Dabe.* in ea imperassetis *d., ex uno Vaticano.* 32. civitatium *ego.* civitatum *Haverc.* civium *libri omnes praeter f., in quo verba* paene omnium — — — erroris humani *omnino non extant.* 33. omnis civis *Aβ.* 34. habendo *DEabde. Erfurt. Oxon. Pamelii libri.* hostes habendo λ. habendos *ABG. Vindob.* habentes *F. In c. verba* paene omnes cives Christianos habendo *absunt.* 35. Sed hostes *DEabcde. Haverc. Erfurt. Pamelii libri.* et hostes *ABFG. Vindob.* Hostes λ. 36. maluissetis λ. 37. humani generis *F.* generis humani generis *B. Vindob.* 38. potius quam erroris humani *ABFGλde. Vindob. Omittunt ea verba DEabcf. Haverc.* 39. occultis illis *F. Vindob.* 40. eripiet *c.* 41. sine praemio *om. F. Vindob.* 42. pateretis λ. *Haverc.* 43. recogitantes λ. *Haverc.* 44. quia *ABDEFGabe. Erfurt. Oxon. Vindob.* qui *λcdf. Haverc.* 45. humani tamen, sed potius erroris *ABFGcdef. Vindob.* humani sed potius tamen erroris. *Bongars.* humani tamen sed potius tamen erroris. *DE.* humani hostes, sed potius erroris. λ. humani tamen sed potius tamen hostes erroris *Erfurt.*

Cap. XXXVIII. *Capitis inscriptio in ABDEGab. Oxon. Vindob. Erfurt. aliisque est* DE COETV., *plenior in uno Vaticano* QVOD CHRISTIANORVM COETVS NVLLAM POTEST PRODITIONIS GENERARE SVSPICIONEM. 1. nec paulo levius *ab. Vaticanus unus.* ne paulo lenius *Fλ. Vindob.* 2. illicitas λ., *prob. Dexid. Herald.* 3. factionibus praecavetur. Nisi λ. 4. modestia publice *FG. Vindob.* ac (ac *om. D.*) modestia publica *Dabcd.* 5. qua facile λ. 6. inquietarent λ. 7. homines *om.* λ. 8. ab omni gloria λ. omni gloriae *abc.* 9. omnes rempublicam cognoscimus *Dace.* omnium rempublicam cognoscimus *b.* 10. atque adeo spectaculis λ.

superstitione [11]conceptas, [12]cum et ipsis rebus, de quibus [13]transigunt, praetersumus. [14]Nihil est nobis [15]dictu, visu, auditu cum insania circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenae, cum [16]systi [17]vanitate. Quo vos offendimus, si alias praesumimus voluptates? Si oblectari [18]novisse nolumus, nostra iniuria est, [19]si forte, [20]non vestra. Sed reprobamus quae placent vobis. Nec vos nostra delectant. [21]Sed licuit [22]Epicureis aliquam decernere [23]voluptatis veritatem, id est animi [24]aequitatem, [25]et ampla negotia Christianae.

[1]Eadem iam nunc [2]ego ipse negotia Christianae factionis, [3]ut qui mala refutaverim, bona [4]ostendam. Corpus sumus de conscientia religionis et disciplinae [5]unitate et spei foedere. Coimus in coetum et [6]congregationem, ut ad deum quasi manu facta precationibus ambiamus [7]orantes. Haec vis deo grata est. Oramus etiam pro imperatoribus, pro [8]ministris eorum [9]et potestatibus, [10]pro statu saeculi, pro rerum quiete, pro mora finis. [11]Coimus ad litterarum divinarum commemorationem, si quid praesentium temporum qualitas aut praemonere cogit aut recognoscere. Certe idem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam praeceptorum nihilominus [12]inculcationibus densamus; ibidem etiam exhortationes, castigationes et censura divina. Nam et iudicatur magno cum pondere, ut apud [13]certos de dei conspectu, summumque futuri iudicii praeiudicium est, si quis ita deliquerit, Cap. XXXIX.

11. conceptus *G.* 12. cum ipsis *abc.* quin et ipsis *f.* 13. exiguntur praeterimus *bdc.* 14. Nihil enim nobis *λ.* 15. dictu, visu, auditu *om. cf.* 16. systi *BF. Vindob.* systi *ADE. Erfurt.* 17. vanitate. Quo vos *ABDEFGabcde. Vindob. Oxon. Erfurt. Ambros.* vanitate. licuit Epicureis aliam decernere voluptatis veritatem id est animae aequitatem. In quo vos *λ.* vanitate. Licuit Epicureis aliquam decernere voluptatis veritatem. Quo vos *f. Haverc.* 18. nos nolumus *c.* nonnisi nolumus *λ.* voluisse nolumus *F.* *Pro* oblectari *in Fλ. est* oblectare. 19. si *om. F.* 20. nostra non vestra *ad. Vaticanus unus.* 21. Si licuit *Oxon.* 22. de Epicureis *G.* 23. voluntatis (voluptatis *Vindob.*) voluptatem id est *F. Vindob.* 24. quietem *F. Fulv. Ursinus rescribendum putabat* voluptatis veritatem, ἀπραξίαν καὶ ἀτραξίαν, id est animi aequitatem et a publicis negotiis requiem. 25. et ampla negotia Christianae *ABG.* et ampla negotia Christianae factionis *F. Vindob.* et ampla negotia Christianae fidei *Ambros.* et ampla negotia Christiano Romanae *liber.* et ampla negotia *DEabcde. Erfurt. Oxon.* *In λf. Haverc. verba* Sed Epicureis — — Christianae *omissa sunt.*

Cap. XXXIX. *Inscriptio capitis in ABDEGab. Oxon. Erfurt. Vindob. ceterisque est* DE DISCIPLINA CHRISTIANORUM. 1. Eadem *FG.* 2. ego *om. Dabc.* 3. qui mala mala *λ.* 4. ostendam. Si etiam veritatem revelaverim. Corpus *λ. Haverc.* 5. unitate *ABDEFGdef. Vindob. Oxon. Erfurt. Pamelii libri.* divinitate *λ. Haverc.* veritate *abc.* 6. aggregationem, ut *Cab.* congregationem facimus, ut *λ. Haverc.* *Pro* coetum *in λ. est* coetu, *in F.* celum. 7. orantes *om. λf. Haverc.* 8. ministeriis *λ. Haverc.* 9. et *ABEFGcd. Vindob. Oxon. Erfurt.* ac *Dλabef.* 10. pro statu *om. Gc. Haverc.* 11. Colmus *ABDEFλacf. Oxon. Erfurt. Vindob. Pamelii duo libri.* coginus *G.* Cogimur *bcd. Gorziens. Vaticanus unus.* 12. in compunctionibus densamus *λ. Haverc.* 13. ceteros *Da.*

ut a communicatione orationis et conventus et omnis sancti commercii [14]relegetur. Praesident probati [15]quique seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti. Neque enim pretio ulla res dei constat. Etiam si quod [16]arcae genus est, non [17]de honoraria summa quasi redemptae religionis [18]congregatur. Modicam unusquisque stipem menstrua die, vel cum [19]velit, et si modo velit, et si modo possit, apponit; nam nemo compellitur, sed sponte confert. Haec quasi deposita pietatis [20]sunt. Nam inde non epulis nec potaculis nec [21]ingratiis voratrinis dispensatur, sed egenis alendis humandisque et pueris [22]ac puellis re ac parentibus destitutis, [23]iamque domesticis [24]senibus, item [25]naufragis, et si qui in metallis, et si qui in insulis vel in custodiis, dumtaxat ex causa dei [26]sectae, alumni confessionis suae [27]fiunt. Sed eiusmodi vel [28]maxime dilectionis operatio notam nobis [29]inurit penes quosdam. Vide, inquiunt, ut invicem se diligant; ipsi enim invicem oderunt: [30]et ut pro alterutro mori [31]sint parati; ipsi enim ad occidendum alterutrum paratiores [32]erunt. Sed et quod [33]fratres nos vocamus, non alias, opinor, [34]insaniunt quam quod apud ipsos omne sanguinis nomen de [35]affectione simulatum est. Fratres [36]autem etiam vestri sumus, iure naturae matris unius, [37]etsi vos parum homines, quia mali fratres. [38]At quanto dignius fratres et dicuntur et habentur qui unum patrem deum agnoverunt, qui unum spiritum [39]biberint sanctitatis, qui de uno utero ignorantiae eiusdem ad unam lucem [40]expaverint veritatis. Sed eo fortasse minus legitimi [41]existimamur, quia nulla de nostra [42]fraternitate tragoedia exclamat, vel quia ex substantia familiari fratres sumus, quae penes vos

14. religetur *ABDEFG. Vindob. Oxon. Erfurt.* 15. quinque *D.* 16. arte *G.* artis *a.* 17. de honoraria *ABG. Ios. Scaliger et Fr. Iunius.* de oneraria *DE*(λ)*abce. Oxon.* (*Vindob.*) *Erfurt.* de honeraria *F. Bongars.* dehonoraria *f. Haverc.* de ordinaria *d. Vaticanus unus.* 18. congregat *Gc.* 19. velit, et si modo velit, et si modo possit *ABEdef. Vindob. Oxon. Erfurt.* velit et si modo possit *Dabc.* velit et si modo velit vel possit *F.* velit et si ... vel possit *G.* 20. sunt. Quippe non epulis inde (inde nec *Haverc.*) potaculis λ. *Haverc.* 21. ingratiis (*vel* in gratiis) *AEae, Vindob. Bongars. Erfurt.* in garciis *F.* ingratus *B.* ingratis *Glbcdf.* 22. ac puellis re *om.* λ. 23. iamque domesticis *ABDEFGdef. Oxon. Erfurt. Vindob. Pamelianii quinque.* aetateque domitis *abc.* 24. senibus iam otiosis item λ. *Haverc.* 25. naufragiis *Aλ. Haverc.* 26. sectae conflictatur, alumni λ. 27. sunt *ab.* 28. maxime *Aβ.* 29. meruit *Da.* irruit *F. Vindob. In FG. Vindob. pro* notam *vitiose scriptum est* non tam. 30. et ut pro *ABGλbdef. Vindob. Erfurt. Oxon.* etiam ut pro *F.* et pro *DEac.* 31. sunt *Dab.* 32. erunt *om. λf. Haverc.* 33. fratrum appellatione censemur (censemus λ.) non alias *λf. Haverc.* 34. insaniunt *ABDEFGλabc. Bongars. Erfurt. Vindob. Oxon.* infamant *def. Haverc.* 35. affectione *ABDFGλf. Bongars. Vindob.* affectatione *Eabcde. Erfurt. Oxon.* 36. autem etiam vestri *ABEFGdf. Erfurt. Oxon. Vindob.* autem vestri *e.* etiam vestri *Dabc.* 37. etsi parum homines vos, quia *ae.* 38. At quando nunc dignius λ. 39. biberint *AB. Vindob.*, biberent *G.* biberunt *reliqui.* 40. expaverint *ABDEFGde. Vindob. Oxon. Erfurt. Pamelii libri.* expaverunt *λf. Haverc.* expiraverunt *abc.* 41. existimantur *F. Vindob.* 42. fraternitate *om. E. Erfurt. Oxon.*

[43]fere dirimit fraternitatem. Itaque [44]qui animo animaque miscemur, nihil de rei communicatione dubitamus. [45]Omnia indiscreta sunt apud nos praeter uxores. [46]In isto loco consortium solvimus in quo [47]solo ceteri homines consortium exercent, qui non amicorum solummodo matrimonia usurpant, sed et sua amicis patientissime subministrant; ex illa, credo, maiorum et [48]sapientissimorum disciplina, Graeci Socratis et Romani Catonis, qui uxores suas amicis communicaverunt, quas in matrimonium duxerant liberorum causa et alibi creandorum, nescio quidem an invitas. Quid enim de castitate curarent, quam mariti tam facile donaverant? O sapientiae Atticae, o Romanae gravitatis exemplum: [49]lenones philosophus et censor! Quid ergo mirum, si tanta caritas [50]conviolatur? Nam et oculas nostras praeterquam sceleris infames [51]ut prodigas quoque suggillatis. De nobis scilicet Diogenis dictum est: [52]Megarenses obsonant quasi crastina die [53]morituri, [54]aedificant vero quasi numquam morituri. Sed stipulam quis in alieno oculo facilius perspicit quam in suo trabem. Tot tribubus et curiis et decuriis [55]ructantibus acescit aër: [56]Saliis coenaturis creditor erit necessarius: Herculanarum [57]decimarum [58]et polluctorum [59]sumptus tabularii supputabunt: [60]Apaturiis, [61]Dionysiis, mysteriis Atticis cocorum [62]dilectus indicitur: ad fumum coenae [63]Sarapiacae sparteoli excitabuntur. [64]De solo triclinio Christianorum retractatur. Coena nostra de nomine rationem [65]sui ostendit. [66]Id vocatur quod dilectio penes Graecos. Quantiscumque sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumptum, siquidem inopes [67]quosque refrigerio isto iuvamus, non qua penes vos parasiti adfectant ad gloriam

43. facile dirimit *F.* fácere derimit *Vindob.* facile dirimitur *G.* 44. quia *Gd.* Pamelii dispost libri. 45. Omnia *om. F.* 46. In isto loco *ABDEFde. Vindob. Erfurt. Oxon.* Pamelii libri. in illo loco *abc.* in isto solo *λf.* iusto loco *G.* 47. solum *F.* 48. sapientiorum suorum *λ.* 49. lenones *f. Haverc.* Leno est *ΔφBDFGλabcde. Vindob.* lenon est *ΔβE. Erfurt.* 50. conviolatur *ABDEabcde. Vindob. Erfurt. Oxon.* convolatur *G.* violatur *F.* convivatur *λf. Haverc.* 51. ut (et *G.*) prodigas quoque suggillatis *ABDEFGλd. Vindob. Erfurt.* ut prodigas suggillatis *abcef. Haverc.* 52. megrenses *ΔβEG.* in egrenses *F. Vindob.* 53. moriturus est. *G.* 54. aedificant vero quasi numquam morituri (moriantur *λ.*) *ABEFλdef. Erfurt. Oxon. Pamelianorum quatuor.* Omittunt Bubc. *Vindob.* 55. ruptantibus *G.* Omittit *D.* Pro acescit in *FG. Vindob.* vitiose accessit. 56. Saliis *cdef. Haverc.* Aliis *ab.* Si aliis *ABDEFGλ. Vindob. Oxon. Erfurt.* 57. decimanarum *ABDE. Oxon. Erfurt.* demanarum *G.* 58. et polluctorum *def. Haverc.* pollinctorum *abc.* et pollinctorum *Oxon. Vindob.* et polinctorum *ABDE. Erfurt.* et polliticorum *F.* et polintorum *G.* et polincto lucitorum *λ.* 59. sumptus tabularii *Fλbdef. Haverc.* sumptu stabularii *ABDEG. Oxon.* sumptus stabulari *ac.* 60. Appaturiis *A.* aptaturiis *F.* 61. Dionysii *ab.* 62. delectus inducitur *λ.* delectus indicentur *cde.* 63. Sarapiacae *AE. Bongars. Erfurt. Pamelii libri.* Serapiacae (*ΔφBφ*)*Cf. Haverc.* Serapicae *DFabcde.* Serapiae *λ.* 64. de loco *λ.* 65. suum Bubc. 66. Id (Id quod *D.*) vocatur quod dilectio penes Graecos. *ABDEFCf. Vindob. Erfurt. Oxon.* id vocatur quod (vocatum quo *λ.*) dilectio penes Graecos est. *λ. Haverc.* vocatur (vocatur enim *cd.*) ἀγάπη id quod dilectio penes Graecos est *abcde.* 67. quoque *Fcd.*

famulandae libertatis sub auctoramento ventris inter contumelias saginandi, sed qua penes deum maior est contemplatio mediocrium. Si honesta causa est convivii, reliquum ordinem disciplinae [68]de causa aestimate. [69]Quod sit de religionis officio, nihil [70]vilitatis, nihil inmodestiae [71]admittit. Non prius discumbitur quam oratio ad deum praegustetur. Editur quantum esurientes [72]capiunt, bibitur quantum pudicis [73]utile est. Ita saturantur, [74]ut qui meminerint etiam per noctem adorandum deum sibi esse; ita fabulantur, ut qui [75]sciant dominum audire. Post aquam manualem et lumina, ut quisque de scripturis sanctis vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium [76]deo canere; hinc probatur quomodo biberit. [77]Aeque oratio convivium dirimit. Inde disceditur non in catervas [78]caesionum, [79]nec in classes discursationum, [80]nec in eruptiones lasciviarum, sed ad eandem curam modestiae et pudicitiae, ut qui non tam coenam [81]coenaverint quam disciplinam. Haec coitio Christianorum merito sane inlicita, si inlicitis par, merito damnanda, [82]si quis de ea queritur eo titulo quo de factionibus querela est. In cuius perniciem aliquando convenimus? Hoc sumus congregati quod et dispersi, hoc universi quod et singuli, neminem laedentes, neminem contristantes. [83]Cum probi, cum boni coeunt, cum pii, cum casti congregantur, non est factio dicenda, sed curia.

Cap. XL. At e contrario illis nomen [1]factionis [2]accommodandum est qui in odium bonorum et proborum conspirant, qui [3]adversum sanguinem innocentium [4]conclamant, praetexentes sane ad odii defensionem illam [5]quoque vanitatem, quod existiment omnis publicae cladis, omnis popularis [6]incommodi Christianos esse [7]in causam. Si Tibe-

68. de causa *om. acef. Haverc. Retinent scripti et editi reliqui omnes.* 69. quod sit de *ABDEG. Bongars. Vindob. Erfurt.* quod si de *F.* quid sit *Oxon.* quid sit de *abcde.* qui sit *f. Haverc., cum Fulvio Ursino.* 70. utilitatis nihil modestiae *a.* 71. admittitur *c.* 72. cupiunt *f. Haverc., cum Fulvio Ursino.* 73. utile est. *AB EFG. Vindob. Erfurt.* est utile. *Dabcdef. Haverc.* 74. ut meminerunt λ. *In E. Erfurt. Oxon. verba* meminerint — — fabulantur, ut qui *desiderantur.* 75. sciant dominum *ABDEGacdef. Vindob. Erfurt.* sciunt dominum *b.* sciant deum *Fλ. Oxon. In seqq. pro* et lumina *Fulv. Ursinus volebat* ad lumina. 76. de deo λ. 77. Et quae oratio *F. Vindob.* 78. censionum *a.* 79. nec *ABEF. Erfurt. Vindob.* neque *Dabcdef. Haverc. Omittit G.* 80. nec in inceptiones lasciviarum λ. 81. coenaverunt *G.* cenarint *F.* 82. si non dissimilis damnandis, si quis λ*f. Haverc.* 83. Cum boni, cum probi coeunt *F.*

Cap. XL. *Caput inscriptum est in AB.* ET CONTRA ETHNICAM RATIONEM., *quae verba in F. (qui liber capitum titulis caret) et Vindob. ad praegressi capitis finem retracta leguntur. In E. Erfurt. extat* CONTRA ETHNICAM RATIONEM., *in Vaticanorum uno titulus est* QVOD POST CHRISTI ADVENTVM PAVCIORES CLADES DEO PARCENTE EVENERINT. *In ab. hoc caput cum praegresso cum unum efficiat, inscriptionem non habet.* 1. factionum *abc.* 2. accommodatum *Oxon.* 3. adversus *Oxon.* 4. clamant *c.* concordant *G.* 5. queque *om. G.* 6. incommodi in primordio temporum Christianos λ. 7. in causam *ABD.* in causa *FGλc. Vindob.* causam *Eabdef. Erfurt. Oxon. Pamelianialiquot.*

ris ascendit [8]in moenia, si Nilus non ascendit [9]in arva, si caelum stetit, si terra [10]movit, si fames, [11]si lues, statim Christianos ad leonem! [12]adclamatur. Tantos ad unum? Oro vos, ante Tiberium, id est ante Christi adventum, quantae clades orbem et [13]urbes ceciderunt? Legimus [14]Hieran, Anaphen et Delon et Rhodon et [15]Co insulas multis cum milibus hominum pessum [16]abisse. Memorat et Plato maiorem Asiae [17]vel Africae terram Atlantico mari [18]ereptam. Sed et mare Corinthium terrae motus ebibit, et vis undarum Lucaniam [19]abscisam in Siciliae nomen [20]relegavit. Haec utique non sine iniuria incolentium accidere potuerunt. Ubi vero tunc, non dicam deorum vestrorum contemptores Christiani, sed ipsi dei vestri, cum totum orbem cataclysmus abolevit, [21]vel, ut Plato putavit, campestre solummodo? Posteriores enim illos clade diluvii contestantur ipsae urbes in quibus nati [22]mortuique sunt, etiam quas condiderunt; neque enim [23]alias hodiernum manerent nisi et ipsae posthumae cladis illius. Nondum Iudaeum ab Aegypto exunum Palaestina susceperat nec iam illic Christianae sectae origo consederat, cum regiones [24]adfines eius [25]Sodoma et Gomorra igneus imber [26]exussit. Olet adhuc incendio terra, et si qua illic arborum poma, [27]conantur oculis tenus, ceterum contacta [28]cinerescunt. Sed nec Tuscia iam tunc atque Campania de Christianis [29]querebantur, cum [30]Vulsinios de caelo, [31]Pompeios [32]de suo monte [33]perfudit ignis. Nemo adhuc Romae deum verum adorabat cum [34]Hannibal apud Cannas [35]per Romanos anulos [36]caedes suas modio metiebatur.

8. in moenia *cf.* 9. in rura λ. 10. vomit *D.* 11. si *om. F. Vindob.* 12. adclamatur *ABDFGab. Vindob. Erfurt. Oxon.* inclamant λ. *Omittunt cdef. Haverc.* 13. urbes *ADf. Vindob. Erfurt.* urbem *BDGabcde. Haverc.* 14. Hieran, Anaphen et *Haverc.* hieron (hierant *B.*) napean et *AB.* hierannapean et *E. Oxon. Erfurt. Paciuanorum pars.* hieramapeam et *D. Vaticanus unus.* hyeramcipeam et *G.* hieranapeam et *Vaticanus alter.* iherannapeam et *Bongars.* hienarranda penes λ. garan napean et *Ambros.* Hierapolim et *abcde.* Hierannapen et *f.* Hieren, Nean, Anaphen et *lac. Gothofredus ad Tertull. Ad Nati. I, 9. et Salmas. in Solin. p.* 102. 15. Co *f. Haverc. Salmasius.* Cho *ABEG. Vindob. Pamelii aliquot libri. Erfurt.* Choo *Ambros. Bongars.* thon *F.* Choon *D.* Con *abc.* Coon *de. Vaticanorum unus.* 16. abisse *ABEFC. Vindob. Erfurt.* 17. vel *ABDFGf. Vindob. Ambros. Oxon. Pameliani omnes.* et *Eabcde. Erfurt. Cf. De Pallio cap.* 2. *et Ad Nati. I,* 9.. 18. inereptam (leg. interceptam) λ. 19. abscisam (abecissam *Vindob.* abcisam *B.*) *ABDEGλ. Vindob. Bongars. Erfurt. Ambros.* Italiae abecissam (abecisam *Fd. Haverc.*) *Fabcdef. Haverc.* 20. religavit *G.* 21. velud *AG.* 22. moratique λ. 23. alias hodiernum *ABEGf. Vindob. Erfurt.* alias in hodiernum *DFabcde.* illae in hodiernum λ. 24. et fines *DEabcd.* 25. sodomam et gomoram *F.* 26. excussit *Fa. Vindob.* 27. conantur *ABEGλdef. Gandav. Elmon. Erfurt. Vaticanus unus.* cernantur *F. Vindob.* oriantur *Dabc. Ambros. Latinius.* cooriantur *Meursius Crit. Arnob. pag.* 229. 28. cineres sunt λ. *In seqq.* iam tunc *om. cd.* tunc *om.* λ. 29. querebatur *def. Haverc.* 30. ulscinios *F.* vulscinios *D. Vindob.* ulscinios *AβE.* ulcinios *AφBG.* ulcinios *Erfurt.* Volsinios *c.* 31. Tarpeios *Haverc., cum Gothofredo ad Tertull. Ad Nati. I,* 9. 32. Vesuvio monte *Meursius Crit. Arnob.* p. 229. 33. profudit *abc.* 34. Hannibal *Aβ.* Hanibal *E.* 35. per *om. Gλf. Haverc.* 36. caede sua *λf.*

Omnes dei vestri [37]ab omnibus colebantur, cum ipsum Capitolium Senones [38]occupaverant. [39]Et bene quod, [40]si quid adversi [41]urbibus accidit, [42]eaedem clades [43]templorum quae et moenium fuerunt, ut iam [44]hoc revincam non [45]ab eis evenire, [46]quia et ipsis evenit. [47]Semper humana gens male de deo meruit. Primo quidem ut [48]inofficiosa eius, quem cum intellegeret ex parte, [49]non requisivit, sed et [50]alios insuper sibi [51]commentata quos coleret; dehinc quod non inquirendo innocentiae magistrum et nocentiae [52]iudicem et exactorem [53]omnibus vitiis et criminibus inolevit. Ceterum si requisisset, [54]sequebatur, ut [55]cognosceret requisitum et recognitum observaret et observatum [56]propitium magis experiretur quam iratum. Eundem [57]igitur nunc quoque scire debet iratum quem et retro semper, priusquam Christiani nominarentur. [58]Cuius bonis utebatur ante editis quam [59]sibi deos fingeret, cur non [60]ab eo etiam mala intellegat evenire cuius bona esse non sensit? Illius [61]rea est [62]cuius et ingrata. [63]Et tamen si pristinas clades comparemus, leviora nunc accidunt, ex quo [64]Christianos a deo orbis accepit. Ex eo enim et innocentia saeculi [65]iniquitates temperavit et deprecatores [66]dei esse coeperunt. Denique cum ab imbribus aestiva hiberna suspendunt et annus in cura est, vos quidem [67]cotidie pasti statimque pransuri, balneis et [68]cauponiis et lupa-

37. ab hominibus *FG*, 38. occupaverant *ABDEFG. Vindob. Erfurt. Oxon. Bongars.* occupaverunt *abcdef. Haverc. Post* occupaverant *in vett. libris tam scriptis quam editis incipit novum caput cum inscriptione* DE ADVERSIS VRBIVM (VRBIBVS *DG.*). 39. Est bene *c.* 40. si aliquid *F.* si quidem *G.* 41. urbibus accidit *ABEFGf. Vindob. Erfurt.* accidit urbibus *Dabcde. Havercamp.* 42. eadem λ. aedium *ab.* 43. templorumque et *ab.* 44. et hoc revincam λ. hoc revincat *G.* 45. ab eis *ADEFG. Bongars. Erfurt. Oxon. Vindob.* a deis *ΑφΒφ abcdef. Haverc.* ab his λ. 46. quae et ipsis similia evenerunt λ. 47. semper. Et humana *Da.* Semper enim humana *b.* Semper et humana *e.* 48. in officia eius quemcunque *c.* in officiosa eius quaecunque *G.* 49. non requisivit sed *ABDEFGabcdef. Erfurt. Oxon. Vindob. Ambros.* non solum non requisivit timendum sed λ. *Haverc.* 50. alios insuper sibi *ABDEFGabcdef. Oxon. Erfurt. Vindob. Ambros.* alios sibi citius λ. *Haverc.* 51. commentata quos coleret *ABDEFG. Erfurt. Oxon. Vindob. Ambros.* commentaret *a.* commentata est quos coleret *bcdef. Gorziens.* commenta (commenta est *Haverc.*) quos coleret λ. *Bongars. Haverc.* 52. vindicem *Fulv. Ursinus.* 53. omnibus se vitiis et cerimoniis involvit *bc.* omnibus vitiis et criminibus incoluit *a.* 54. sequeretur ut *d.* et (ut *G.*), *omisso voc.* sequebatur, *Gc.* 55. cognosceret requisitum et recognitum *ABDEabe. Oxon. Erfurt.* recognosceret et recognitum *f.* recognosceret requisitum et recognitum *FGc. Vindob. Fulv. Ursinus.* cognosceret et recognosceret requisitum et recognitum *d.* 56. propitium magis *ABEFGef. Oxon. Vindob. Erfurt.* magis propitium *Dabcd.* 57. igitur *AEFGf. Bongars. Erfurt. Vindob.* ergo (*ΑφΒφΔφ*)*abcde*, *Haverc.* 58. Quibus bonis *a.* cuius boni G. 59. sibi deos *ABFGef. Vindob.* deos sibi *DEabcd. Oxon. Erfurt.* 60. etiam ab eo mala intelligant *F.* 61. rea est *om. F. Vindob.* 62. cuius bonis ingrata est λ. 63. Et tamen *ABFGλedef. Vindob.* Etiam tamen *DEab. Oxon. Erfurt.* 64. Christianos adeo orbis accepit. Exinde enim λ. 65. iniquitatem *F. Vindob.* 66. dei *om. F. Vindob.* 67. cotidie pasti statimque pransuri *om. f.* 68. cauponiis *ABF. Vindob.* cauponeis *DE. Erfurt.* caponis *c.* cauponis *Gabdef.*

naribus [69]operantibus, aquilicia Iovi immolatis, nudipedalia populo denuntiatis, caelum apud Capitolium quaeritis, nubila de laquearibus exspectatis, aversi ab ipso et deo et caelo: nos vero ieiuniis aridi et omni continentia [70]expressi, ab omni vitae [71]fruge dilati, in sacco et cinere [72]volutantes [73]invidia caelum tundimus, [74]deum tangimus, et cum misericordiam extorserimus, Iupiter [75]honoratur.

Vos igitur inportuni rebus humanis, vos [1]rei publicorum incommodorum [2]inlices semper, apud [3]quos deus spernitur, statuae adorantur. [4]Etenim credibilius haberi debet eum irasci qui neglegatur quam qui coluntur, [5]aut nae illi iniquissimi, [6]si propter Christianos etiam cultores [7]suos laedunt, [8]quos separare deberent a meritis Christianorum. Hoc, inquitis, et in deum vestrum reperiere est, [9]si quod et ipse [10]patiatur, propter profanos etiam [11]suos cultores laedi. Admittite prius dispositiones eius, et non retorquebitis. Qui enim semel aeternum iudicium destinavit post saeculi finem, non praecipitat discretionem, quae est condicio iudicii, ante saeculi finem. Aequalis est interim super omne hominum genus et indulgens et [12]increpans. Communia voluit esse [13]et commoda profanis et incommoda suis, ut pari consortio omnes et lenitatem eius et severitatem [14]experiremur. [15]Quia haec ita didicimus apud ipsum, diligimus lenitatem, metuimus severitatem, vos contra [16]utramque despicitis: [17]et sequitur ut omnes saeculi plagae [18]nobis, si forte, in [19]admonitionem, vobis in castigationem a deo [20]obveniant. [21]Atquin nos nullo modo laedimur; inprimis quia [22]nihil

Cap. XLI.

69. operantibus *ABDEFGλcf. Vindob. Erfurt. Ambros. Bongars. Ursini liber.* operati *abde.* 70. aspersi *ab.* 71. frugi *F. Vindob.* 72. voluntates *BG.* volvitantes *A.* 73. membra caelum *F.* inedia caelum *Rhenanus.* 74. deum tangimus *om. f.* 75. honoratur *a* vobis, deus neglegitur *λ. Haverc.*

Cap. XLI. *Caput quadragesimum primum, quod in A. aliisque est quadragesimum secundum, in ABEGab. Vindob. Oxon. Erfurt. Ambros. inscriptum est* QVOD DEVS SPERNITVR ET STATVAE ADORANTVR (ADORENTVR *E. Erfurt.*), *plenius in Vaticano uno* QVOD MERITO DEVS IN GENVS HVMANVM IRASCI DEBVIT CVM SPERNATVR ET STATVAE ADORENTVR. 1. rei *om. λ.* regi *G.* 2. inlices *ABEFGλf. Vindob. Erfurt. Oxon. Ambros.* illicet *D.* vos malorum illices *abcde. Haverc.* 3. vos *a.* 4. Utique enim *λ. Haverc.* 5. Sed ne *λ.* an ne *DEab. Erfurt. Oxon. Amon Latinius.* 6. qui propter *λ.* 7. suos *om. FG.* 8. quo superare *D.* quos separare *A., pro more.* 9. si quod (quid *F.*) *ABDEFG. Vindob. Erfurt.* si quidem *abcde.* quod *f.* qui *λ. Haverc.* 10. patitur *λabcde.* 11. etiam suos cultores *AE. Vindob. Oxon. Erfurt.* etiam eius cultores *G.* cultores suos etiam cultores *F.* etiam cultores *B.* etiam cultores suos *Dabcdef. Haverc.* 12. increpitans *cd.* incensens *λ.* 13. et *om. abce.* 14. experirer *G.* 15. Quia hoc ita didicimus *F.* Quia (Qui *c.*) sequitatem didicimus *Gbcde. Gorziens. et aliquot libri Pamelii.* Qui autem ita discimus *λ.* 16. utramque *Gc. Pro* despicitis in *A. est* dispicitis. 17. etiam sequitur *DEabc. Erfurt.* 18. nobis (vobis *D.*) si forte *ABDEFGλcdf. Vindob. Erfurt. Oxon. Ambros.* nobis forte *abe.* 19. admonitionem nobis *D.* admonitionem a deo obveniunt, vobis *λ. Pro* admonitionem *A. habet* ammonitionem, *pro more.* 20. eveniant *Oxon.* 21. Atqui *Fabc.* 22. nihil nostra (nostra nil *F.*) refert in hoc aevo iussi de eo *F. Vindob.*

nostra refert in hoc aevo nisi de eo quam celeriter excedere, dehinc, quia si quid adversi infligitur, [23]vestris meritis deputatur. [24]Sed etsi aliqua nos [25]quoque [26]praestringunt ut vobis cohaerentes, laetamur magis recognitione divinarum [27]praedicationum, [28]confirmantium scilicet fiduciam et fidem spei nostrae. [29]Sin vero ab eis quos colitis [30]omnia vobis mala eveniunt nostri causa, [31]quid colere perseveratis tam ingratos, tam iniustos, qui magis vos in [32]dolore Christianorum luvare et [33]adserere debuerant, [34]quos separare deberent a meritis Christianorum?

Cap. XLII. Sed alio [1]quoque iniuriarum titulo postulamur, et infructuosi [2]in negotiis dicimur. Quo pacto homines vobiscum degentes, eiusdem victus, habitus, instructus, eiusdem ad vitam necessitatis? Neque enim [3]Brachmanae aut Indorum gymnosophistae sumus, silvicolae et exules vitae. Meminimus gratiam [4]debere nos [5]deo, domino, creatori: nullum fructum operum eius repudiamus: plane temperamus, [6]ne ultra modum aut perperam [7]utamur. [8]Itaque non sine foro, non sine macello, non sine balneis, tabernis, officinis, stabulis, nundinis vestris ceterisque commerciis cohabitamus [9]in hoc saeculo. Navigamus et nos [10]vobiscum et militamus et rusticamur et [11]mercatus proinde miscemus, artes, [12]opera nostra publicamus usui vestro. Quomodo infructuosi [13]videmur negotiis vestris, cum quibus et de quibus vivimus, [14]non scio. Sed si caerimonias tuas non frequento, attamen [15]et illa die homo sum. [16]Non lavor dilu-

23. vestris id meritis λ. *Haverc.* veris meritis *c.* 24. Sed si *F.* 25. quoque *om. c.* 26. praestringunt *AβEF. Vindob. Erfurt.* perstringunt (*AφBD*)*Gabcdef.* 27. praedictionum *c.* 28. confirmamur: ut scilicet fiduciam et fidem spei nostrae agnoscentes. Iam vero si ab his molitis λ. *Pro* confirmantium *in G. est* recognitiones — — confirmantes. 29. Sin *ABFGd. Vindob. Pameliani aliquot.* Si *DEabcef. Oxon. Erfurt.* 30. omnia mala vobis eveniunt *F. Vindob.* omnia vobis male veniunt λ. 31. cur colere eos perseveratis λ. 32. dolore *ABEFGd. Erfurt. Vindob. Pamelii aliquot libri.* dolorem *Dabcef. Haverc.* 33. assistere *F.* 34. quos (quam nos *c.*) separare (seperare *A., pro more.* sperare *D.*) deberent (deberet *D.*) a meritis Christianorum *ABDEFGabcde. Vindob. Ambros. Oxon. Erfurt. Omittunt λf. Haverc.*

Cap. XLII. *Inscriptio capitis in ABEG. Ambros. Erfurt. Vindob. Oxon. aliisque est* QVOD INFRUCTVOSOS NOS (NOS *om. G. Vindob.*) DICVNT., *in Dab.* CONTRA EOS QVI INFRVCTVOSOS DICEBANT CHRISTIANOS. 1. adhuc iniuriarum λ. 2. negotiis λ. in negotio *Go. Oxon.* 3. brahmanae *Aβ.* bracmane *E. Erfurt.* bragmanni *F. Cf. interprr. ad Apul. Florid. II,* 15. *p.* 60. *ed. Hildebr.* brabiant *G.* 4. debere nos *ABFGf. Vindob.* nos debere *DEabcde. Erfurt. Oxon.* 5. deo domino *ABDEFGf. Vindob. Erfurt.* domino deo *abcde.* 6. ne *abcdef. Haverc.* nec *scripti libri omnes.* 7. mutamur *AφBDE. Erfurt.* 8. Ita non *F. Vindob.* 9. in hoc saeculo *ABDEGabcde. Oxon. Erfurt. Vindob.* in hoc saeculum *F.* hoc saeculum *λf. Haverc.* 10. vobiscum, et vobiscum *λf.* 11. mercatus *ABFE. Erfurt. Vindob. Oxon. Bongars. Habet* mercatus *etiam ed. Haverc., et probavit Salmas. de Usuris p.* 660. mercamur *DGλabcdef.* 12. operas nostras *λf. Haverc.* 13. videmur *ABDEFG. Erfurt.* videamur *abcdef. Haverc.* 14. non scio. Sed si *ABDEFGacdef. Vindob. Oxon. Erfurt.* nescio, et si λ. non scio. Sed *b.* 15. et *om. Dabce.* 16. Non lavo sub noctem Saturnalibus *λf. Haverc.*

cale Saturnalibus, ne et noctem et diem perdam, [17]attamen lavor honesta hora et salubri, quae mihi [18]et [19]calorem et sanguinem servet; [20]rigere et pallere post lavacrum mortuus possum. Non in publico Liberalibus discumbo, quod bestiariis [21]supremam coenantibus mos est, attamen [22]ubi de copiis tuis coeno. Non emo capiti coronam. Quid tua interest, emptis nihilominus floribus quomodo utar? Puto gratius [23]esse liberis et solutis et undique vagis. Sed etsi in coronam coactis, [24]nos coronam naribus [25]novimus; viderint qui per capillum odorantur. Spectaculis non convenimus; quae tamen apud illos coetus [26]venditantur [27]si desideravero, [28]liberius [29]de propriis locis [30]sumam. Thura plane non emimus. Si Arabiae queruntur, [31]sciant Sabaei pluris et [32]carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari [33]quam deis fumigandis. Certe, inquitis, templorum vectigalia cotidie decoquunt: stipes [34]quotusquisque iam iactat? Non [35]enim sufficimus et hominibus et deis vestris mendicantibus opem ferre, nec putamus aliis quam petentibus [36]inpertiendum. Denique porrigat manum Iupiter et accipiat, cum interim plus nostra misericordia insumit vicatim quam vestra religio templatim. [37]Sed cetera vectigalia gratias Christianis agent ex fide [38]dependentibus debitum, [39]qua alieno fraudando abstinemus, [40]ut, si metatur quantum [41]vectigalibus pereat fraude et mendacio vestrarum professionum, facile ratio haberi possit, unius speciei querela compensata pro commodo ceterarum rationum.

Plane [1]confitebor, [2]quinam, [3]si forte, vere de sterilitate Chri- Cap. XLIII.

17. attamen lavo et debita hora *f. Haverc.* sed lavo et debita hora λ. 18. et om. F. *Vindob.* 19. calorem *ABDEFadef. Vindob. Oxon. Erfurt. Gendav. Elnon. Vaticanus unus.* colorem *Gbc.* 20. frigere λ. 21. supremam *ABFGef. Vindob.* sub primam *Bogers.* suprema *DEabde. Erfurt. Oxon. Vaticanus unus.* 22. ubi *ABDEFG abd. Vindob. Oxon. Erfurt.* ubiubi *df. Haverc.* ubicunque λ. 23. esse λ*f. Haverc.* Pro liberis in *F. est* liberalibus, *in Vindob.* liberalis. 24. non *ab.* 25. admovimus *abc.* In λ. *extat* coactis, vos enim non novimus. 26. vendicantur *DFG.* 27. quod ego si λ. 28. libentius *Gaef. Haverc.* 29. de suis de propriis λ. 30. sumam. Thura plane λ*f.* sumam. Thura *Haverc.* sumantur. Thura plane (plane *om. e.*) *de.* sumatur plane *ABDEF. Erfurt. Vindob. Pamelii aliquot libri.* sumo. Thura plane *bc. Corbeiens.* sumere plane *a.* Plane *G.* 31. sciant *AβEFGλabcde. Erfurt. Oxon. Vaticani duo.* (*AαBD*)*f. Haverc.* 32. carius *c.* 33. quod eis *B.* 34. cotusquisque *F. Vindob.* 35. enim *om. abc.* 36. inpartiendum *DEG. Vindob.* 37. Sed et cetera *Gλ.* 38. debentibus *G.* Pro agent in λ*cd. est* agunt. 39. quo *F.* quis *G.* cum λ. 40. ut si metiatur *F.* ut si mereatur *G.* 41. publico pereat λ. *Haverc.* In λ. extat Sed et cetera vectigalia laedentur. sufficit si cetera. gratias Christianis agent ex fide dependentibus debitum, cum alieno fraudando abstinemus, ut, si inestur quantum publico pereat et fraude et mendacio vestrarum professionum, facile ratio haberi possit, unius speciei querela compensato pro ceterarum rationum securitate.

Cap. XLIII. *Caput quadragesimum tertium (quod in A. est quadragesimum quartum) in ABDEG. Erfurt. Oxon. Vindob. inscriptum est* DE LENOCINIO., *in ab.* QVI DE CHRISTIANIS CONQVERANTVR. 1. confitebar *G.* confiteor *Oxon.* 2. quonam λ. quidnam *G.* qui conqueruntur. Nam *abcd.* 3. si qui *abcd.*

stianorum conqueri [4]possint. Primi [5]erunt lenones, perductores, [6]aquarioli, tum [7]sicarii, venenarii, magi, item [8]aruspices, arioli, mathematici. His infructuosos esse magnus [9]est fructus. Et tamen quodcunque dispendium est rei vestrae per hanc sectam, [10]cum aliquo praesidio conpensari potest. [11]Quanti habetis, non dico [12]qui iam de vobis daemonia [13]excutiant, non dico iam qui pro vobis [14]quoque vero deo preces sternant, [15]quia forte non creditis, sed a quibus nihil timere possitis?

Cap. XLIV. [1]At enim illud detrimentum [2]reipublicae [3]tam grande quam verum nemo circumspicit, illam [4]iniuriam civitatis nullus expendit, [5]cum tot iusti impendimur, cum tot innocentes [6]erogamur. Vestros enim iam contestamur actus, qui cotidie iudicandis custodiis praesidetis, qui sententiis [7]elogia dispungitis. [8]Tot a vobis nocentes variis criminum elogiis recensentur: quis illic sicarius, quis manticularius, quis sacrilegus aut corruptor aut lavantium praedo, [9]quis ex illis etiam Christianus adscribitur? [10]aut cum Christiani suo titulo offeruntur, quis ex illis etiam talis [11]quales tot nocentes? De vestris semper aestuat carcer, de vestris semper metalla suspirant, de vestris [12]semper bestiae saginantur, de vestris semper munerarii noxiorum greges pascunt. Nemo illic Christianus, [13]nisi plane tantum Christianus, aut si et aliud, iam non Christianus.

Cap. XLV. Nos ergo soli innocentes. Quid mirum, si necesse est? Enimvero necesse est. [1]Innocentiam [2]a deo edocti et perfecte eam novimus, ut a perfecto magistro revelatam, et fideliter custodimus, ut ab [3]incontemptibili [4]dispectore [5]mandatam. Vobis autem humana

4. possint *ABDFd. Vindob. Pamelii libri.* possunt *E (m. pr.) Gλabcef. Erfurt.* 5. sunt *Vc.* 6. aquariolorum *F.* equarii olitu *G.* harioli tum λ. moecharioli tum *Fulv. Ursinus.* 7. secarii *AF. Vindob.* sequarii *B.* securii *G.* 8. arioli aruspices *cd. Haverc.* 9. est fructus *ABEFG. Vindob. Oxon. Erfurt.* fructus est *Dabcdef. Haverc.* 10. cum aliquo utique praesidio λ*f. Haverc. Post voc.* potest *in ABDEFG. Oxon. Erfurt. Vindob. aliisque incipit novum caput cum inscriptione* DE EXORCISMATE. 11. Quanti *ABD EFGλf. Bongars. Erfurt. Vindob.* Quantos *abcde. Vaticanus unus.* 12. iam qui λ*f. Haverc.* 13. discutiant λ. 14. deo quoque vero preces sternant *F.* quoque deo vero preces fundant λ. 15. quia forte non creditis *om.* λ*f.*

Cap. XLIV. *Hoc caput, quod quadragesimum sextum vulgo in libris scriptis est, in ABDEG. Vindob. Erfurt. Oxon. titulum habet* DE CVSTODIIS ETHNICORVM., *in ab.* QVANTVM INCOMMODI RESPVBLICA PATIATVR EX MORTE INNOCENTIVM CHRISTIANORVM. 1. Etenim *DG.* 2. rei *F.*. 3. tam verum tam grande λ. 4. incuriam *F. Vindob. Pro* expendit *in F.* expedit. 5. cum *om. D.* 6. erogamus *E. Erfurt.* 7. eologia *AB.* eulogia *FG. Vindob., pro more. Ita scriptum etiam in sequentibus.* 8. Quot λ. 9. idem etiam Christianus λ*f. Haverc.* 10. proinde cum Christiani λ. 11. qualis etiam notatur nomine? λ. 12. etiam bestiae λ. 13. nisi hoc tantum, aut λ*f. Haverc.*

Cap. XLV. *Capitis inscriptio in ABDEGab. Vindob. Oxon. Erfurt. aliisque est* DE INNOCENTIA CHRISTIANORVM. 1. Innocentia *F. Vindob.* 2. a deo doctore et λ. 3. intemptibili λ. inconceptibili *Da.* 4. dispectore *ABDEFGbdf. Gersiens. Elnon. Gandav. Erfurt. Vindob. Vaticanus unus.* dispensatore *acd.* deo doctore λ. 5. praeceptam λ.

[6]aestimatio innocentiam tradidit, humana item [7]dominatio imperavit; inde [8]nec plenae nec adeo timendae estis [9]disciplinae ad innocentiae veritatem. [10]Tanta est prudentia hominis ad [11]demonstrandum bonum quanta auctoritas ad exigendum; tam [12]illa [13]falli facilis quam ista contemni. Atque adeo quid plenius, [14]dicere: Non occides, [15]an docere: Ne [16]irascaris quidem? Quid perfectius, prohibere adulterium, an etiam [17]ab oculorum solitaria concupiscentia arcere? Quid eruditius, de maleficio, an [18]et de maliloquio interdicere? Quid instructius, iniuriam non permittere, an nec vicem iniuriae sumere? Dum tamen sciatis ipsas [19]leges quoque vestras quae videntur ad innocentiam pergere de divina lege, [20]ut [21]antiquiore forma, mutuatas. Diximus iam de [22]Moysi aetate. Sed quanta auctoritas legum humanarum, [23]cum illas et evadere homini contingat [24]et plerumque in admissis [25]delitiscenti, et aliquando contemnere [26]ex voluntate vel necessitate [27]delinquenti? [28]Recogitate ea etiam pro brevitate supplicii cuiuslibet, non tamen ultra mortem remansuri. Sic et Epicurus omnem cruciatum doloremque deprecatur, modicum quidem contemptibilem pronuntiando, magnum vero non diuturnum. Enimvero nos qui sub deo omnium speculatore dispungimur, quique aeternam ab eo poenam providemus merito, soli innocentiae occurrimus, et [29]pro scientiae plenitudine et pro litterarum difficultate et pro magnitudine cruciatus non diuturni,

6. aestimatio *c.* doctrina *λ.* 7. damnatio *a.* 8. nec plene adeo *a.* plane nec adeo *FG. Vindob.* 9. o disciplinae *DE. Erfurt. Oxon.* 10. Quanta est *Haverc.* Quanta *λ.* 11. demonstrandum quid vere bonum? quanta (tanta *λ.*) *λf. Haverc.* demonstrandum veritatem quanta *Oxon.* 12. ita *F. Vindob.* 13. falli *om. Da.* 14. dictum est *λf. Haverc. Pro* plenius *G. habet* peius. 15. an vero *λf. Haverc.* 16. irascaris *c.* 17. ab oculorum solitaria concupiscentia *ABDEFλadef. Erfurt. Vindob. Oxon. Pamelii libri.* ab oculis solitariam concupiscentiam *Gbc. Gorziens.* 18. et *om. Bad. Haverc.* 19. leges quoque *ABDEFf. Erfurt. Oxon. Vindob.* quoque leges *abcde.* leges *G.* 20. et *F. Vindob.* aut *D.* 21. antiquiore (antiquiori *Vindob.*) forma mutuatas *ABEFc. Vindob. Erfurt.* antiquioris formae mutuatas *bd. Gorziens. Vaticanus unus.* antiquiore formam mutuatas (*AφBD*)*cf. Haverc. Latinius.* antiquiorem formam mutuatas *λ.* antiquioris formas mutuatas *G.* antiquiore ferme mutuatas *a. Fulv. Ursinus.* 22. Moysi *DEFGλd. Vindob. Erfurt. Pamelii libri.* Moysei *AB.* Moysis *aut* Moysis *abcef. Haverc.* 23. cum illas et *Fλf. Vindob.* cum illa sed *ABG. Ambros. Bongars.* cum illa sed si *E. Erfurt.* cum illas etsi *d.* quam illas etsi *e.* cum ista sed si *B.* cum istas (ista *c.*) *abc.* 24. et *om.* (*λ*)*f. Haverc.* 25. delitescenti *Ff. Haverc.* delitiscendi *ABG. Vindob. Oxon.* delitescendi *DE. Erfurt.* delitescere *abcde.* 26. ex voluntate *ABDEFGhede. Bongars. Erfurt. Oxon. Vindob.* in voluntate *ab.* et voluntate *f. Haverc. Latinius.* 27. delinquenti *f. Haverc.* deliquendi *A.* delinquendi reliqui. 28. Recogitate ea etiam pro brevitate *ADE. Ambros. Erfurt. Oxon. Bongars.* recogitata ea etiam pro brevitate *BG.* recogitata etiam pro brevitate *F. Vindob. Haverc.* Recogitata etiam brevitate *ode.* recogitat etiam pro brevitate *ab.* Recogitata etiam pro brevitate *f.* Recogitate etiam pro veritate *λ.* recogitata enim brevitate *Fulv. Ursinus.* 29. pro scientiae (*λ*)*abcdef. Haverc.* pro splentie *A. m. pr.* prospicientiae (prospicienti a *D.*) *ABDEG. Bongars. Oxon. Erfurt. Elnon. Gandav. Vaticanus unus.* pro patientiae *F. Vindob.*

verum sempiterni, eum timentes quem timere [30]debebit et ipse qui timentes iudicat, deum, non proconsulem timentes.

Cap. XLVI. [1]Constitimus, ut opinor, adversus omnium criminum [2]intentationem, quae Christianorum sanguinem flagitat. Ostendimus totum statum nostrum, et quibus modis probare [3]possimus ita esse sicut ostendimus, ex fide scilicet et antiquitate divinarum litterarum, item ex confessione [4]spiritualium potestatum. [5]Qui nos revincere audebit, non arte verborum, sed eadem forma qua probationem constituimus, [6]de veritate? Sed dum unicuique [7]manifestatur veritas nostra, interim incredulitas, dum de bono sectae huius obducitur, quod [8]usui iam et de commercio innotuit, non utique divinum negotium [9]existimat, sed magis philosophiae genus. Eadem, inquit, et philosophi [10]monent [11]atque profitentur, innocentiam, iustitiam, patientiam, sobrietatem, pudicitiam. Cur ergo quibus comparamur de disciplina, [12]non proinde illis adaequamur [13]ad licentiam impunitatemque disciplinae? vel cur et [14]illi, ut pares nostri, non urgentur ad officia [15]quae nos non obeuntes periclitamur? Quis enim philosophum sacrificare aut deierare aut lucernas meridie [16]vanas proferre compellit? Quinimmo et deos vestros palam destruunt et [17]superstitiones vestras commentariis quoque accusant laudantibus vobis. Plerique [18]etiam in principes latrant sustinentibus vobis, et facilius statuis et [19]salariis [20]remunerantur quam [21]ad bestias pronuntiantur. Sed merito. [22]Philosophi enim non Christiani cognominantur. [23]Nomen hoc philosophorum daemonia non [24]fugat. [25]Quidni? cum secundum deos philosophi daemonas

30. debebat *F.* *In λ. ista habentur ita* verumtamen semper ternum deum timentes, quem timere debebit ipse qui iudicat deum non proconsulem timentes.

Cap. XLVI. 1. Constituimus *DFGab. Vindob.* Constitutum *Ambros.* (*m. sec.* Constitui). 2. intentationem *ADEf. Erfurt. Oxon. Pamelii libri.* intemptationem *Ambros.* intentionem *(B)FGλabcde. Vindob.* 3. possumus *Gc. Voc.* modis *om. λ.* 4. spiritalium *DFG.* 5. Qui nos (vos *F.*) *AβEFGf. Vindob. Erfurt.* nos *Oxon.* Quis nos *(AφBD)abcde.* Existat qui nos *λ. Haverc.* 6. de veritate debebit reniti (renidi *λ.*). Sed dum unicuique (dum tamen unicuique *λ.*) manifestatur veritas nostra, interim *λ. Haverc.* de veritate debebit reniti. Sed interim *f.* 7. manifestetur *FG. Vindob.* 8. usui *ABDEGλd. Vindob. Erfurt. Gorziens. Gandav. Elnon. aliique.* usu *Febcef.* 9. existimatis *λ.* 10. manent *E. Erfurt.* 11. atque *ABEGf. Oxon. Erfurt. Ambros.* et *DFabcde. Vindob.* 12. non (num *E. Erfurt. Oxon.*) proinde illis *ABEFG. Vindob. Ambros. Oxon. Erfurt.* proinde (perinde *c.*) illis non *Dabcde. Haverc.* non proinde *λf.* 13. diligentia (*Scioppius emend.* de licentia) et immunitate disciplinae *λ.* 14. illud pares *λ.* 15. quae nos obeuntes *Dc.* quae non obeuntes *c.* 16. vanas prostituere conpellit *λf. Haverc.* vanas ferre conpellitur *G.* 17. superstitiones publicas commentariis *λ.* 18. etiam principes latrant *Barthius ad Statium tom. II.* p. 88. 19. solariis *G. Lipsius.* salutariis *c.* salaribus *F. Vindob.* 20. honorantur *F. m. pr.* 21. ad bestias proiciantur. Sed *F.* ad bestias renuntiantur. Sed *Oxon.* ad bestias pronuntiantur. Et *Barthius l. l.* bestiis pronuntiantur. Sed *G.* 22. philosophi: non enim *Dabc.* 23. Nomen enim philosophorum *E. Erfurt.* 24. fugiunt *λ.* 25. Quidni non secundum *G.* Quidni cum etiam *F.*

[26]deputent. Socratis vox est: Si daemonium permittat. Idem [27]et cum aliquid de veritate [28]sapiebat deos negans, Aesculapio tamen [29]gallinaceum [30]prosecari iam in fine [31]iubebat, credo ob honorem patris eius, quia Socratem Apollo sapientissimum omnium cecinit. O Apollinem inconsideratum! Sapientiae testimonium reddidit ei viro qui negabat deos esse. [32]In quantum odium flagrat [33]veritas, in tantum qui eam ex fide praestat offendit; qui autem adulterat [34]et adfectat, hoc maxime nomine gratiam pangit [35]apud insectatores veritatis. [36]Quam [37]inlusores et [38]corruptores [39]inimice philosophi adfectant veritatem et adfectando corrumpunt, ut qui gloriam capiunt. Christiani [40]et necessario appetunt et integre praestant, ut qui [41]salutis suae curant. Adeo neque de [42]scientia neque [43]de disciplina, ut putatis, [44]aequamur. Quid enim Thales ille princeps [45]physicorum sciscitanti [46]Croeso de divinitate certum renuntiavit, [47]frustratus deliberandi saepe [47]frustratus? Deum quilibet opifex Christianus et invenit et ostendit et exinde totum quod [48]in deum [49]meritur re quoque [49]adsignat; licet Plato adfirmet [50]factitatorem universitatis neque [51]inveniri facilem et inventum enarrari [52]in omnes [53]difficilem. Ceterum si de pudicitia [54]provocemus, lego partem [55]eloquentiae Atticae, in Socratem [56]corruptorem adolescentium [56]pronuntiatum. [57]Sexum nec femineum mutat Christianus. Novi et Phryne meretricem Diogenis supra [58]recumbentis [59]ardori subantem, audio et quendam [60]Speusippum de Platonis schola in adulterio

26. deputent *ed.* 27. et qui aliquid λ. 28. sapiat *ac.* 29. gallinaceum *F. Vindob.* gallinatium *AG.* 30. prosecrari *F. Vindob.* 31. mandabat λ. 32. In quantum odium flagrat (fragiat *F.* fragrat *Vindob.*) *ABDEFGλaf. Erfurt. Oxon. Vindob. Gandav.* Etnon. *Bongars.* In quantum odio flagrat *bcde.* 33. in tantum veritas qui *B.* 34. et adfectat *om. f.* 35. apud *om. E. Erfurt.* 36. Quam *ABDEG. Vindob. Erfurt. Oxon.* qua *abcde. Haverc.* *Verba* Quam inlusores et corruptores inimice *om. f. In F. pro* Quam inlusores et corruptores *extat* et corruptores. 37. et illusores λ. *Haverc.* 38. contemptores λ. *Haverc.* 39. inimice *ABDE. Vindob. Erfurt.* inimici λ. Imminute *F.* in..... *G.* mimice *E* (*in marg.*) *bcde. Haverc.* 40. et *ABDEFf. Erfurt. Oxon. Vindob. Bongars. Omittit. G.* eam *bcde.* 41. salutis *FG. Vindob.* 42. conscientia *FGbc. Gorziens. Vindob. Pamelii aliquot libri.* 43. de disciplina (*Aβ*)*FGλdef. Vindob. Pamelii aliquot libri.* disciplina (*AφBD*)*Eabc. Oxon. Erfurt. Gorziens.* 44. aequamus *Haverc.* 45. philosophorum *F.* 46. Croeso de *om. G.* Croeso *om. Oxon. item in seqq. voc.* certum. 47. frustatus *F.* frustratur *Gandav.* 48. in deum *ABFG. Oxon. Erfurt. Bongars.* a deo *BEdef. Haverc.* a deo *cde.* 49. affirmat *G.* 50. factorem *F. Vindob.* factatorem *G.* 51. invenire facile *F. Vindob.* invenire facilem *G.* inveniri facile λ. 52. in omnes *om. Oxon.* 53. difficilem esse (*ē Vindob.*) *F. Vindob.* difficile λ. *In G voc.* difficilem *omissum est.* 54. provocemus *ABDEGde. Oxon. Bongars. Pamelii libri.* provocemur *Fabcf.* 55. corruptor λf. *Haverc.* 56. pronuntiatum *ABEFG Erfurt. Vindob.* pronunciatur λf. *Haverc.* pronunciatam *Dabcde.* 57. Christianus sexum (ad sexum λ. *Haverc.*) nec feminae mutat λf. *Haverc.* 58. recumbentis *AβEFGf. Oxon. Erfurt.* reconbentis *Vindob.* recubantis (*AφBD*)*abcde.* 59. ardorem *ABDEGabcde. Vindob. Oxon. Erfurt.* ardori λf. *Haverc.* 60. Spesippum *ABEG.* Speusippum λ.

[61] perisse. Christianus uxori suae [62] soli masculus nascitur. Democritus [63] excaecando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset [64] et doleret si non esset [65] potitus, [66] incontinentiam emendatione profitetur. At Christianus salvis oculis [67] feminas [68] non videt[z]; animo adversus libidinem caecus est. Si de probitate defendam, ecce lutulentis pedibus [69] Diogenes superbos Platonis toros alia superbia [70] deculcat: Christianus [71] nec in pauperem superbit. Si [72] de modestia certem, ecce Pythagoras apud [73] Thurios, [74] Zenon apud [75] Prienenses tyrannidem [76] adfectant: Christianus vero nec [77] aedilitatem. Si de [78] aequanimitate congrediar, Lycurgus [79] apocarteresin optavit, quod leges eius Lacones [80] emendassent: Christianus etiam [81] damnatus gratias agit. Si de fide conparem, Anaxagoras depositum [82] hostibus denegavit: Christianus [83] et extra fidelis vocatur. Si de simplicitate consistam, Aristoteles familiarem suum [84] Hermian turpiter [85] loco excedere fecit: Christianus nec inimicum suum laedit. Idem Aristoteles [86] tam turpiter Alexandro regendo potius [87] adolatur, [88] quam Plato a Dionysio ventris gratia [89] venditatur. Aristippus in [90] purpura sub magna gravitatis [91] superficie nepotatur, et [92] Hippias dum civitati insidias disponit, occiditur. Hoc pro suis omni atrocitate dissipatis nemo unquam [93] temptavit Christianus. Sed [94] dicet aliquis etiam de nostris [95] excedere quosdam a regula disciplinae. Desinunt [96] tamen [97] Christiani haberi penes [98] nos, philosophi vero illi cum talibus factis in nomine et

61. perisse *ABEFG. Vindob. Erfurt.* 62. solius *Oxon.* 63. exsecando *Erfurt. Pro* Democritus *in AB. est* Democretus. 64. sed *F.* sed et *Vindob. In λ. verba* et doleret si non esset potitus *non comparent.* 65. potius *FG. Vindob.* 66. in nocentia *G.* 67. feminam *DGbcde.* 68. non *om. DGabcde. Voc.* animo *om. G.* 69. Diogenis *ABG.* 70. decalcat *λ.* concalcat *F. Vindob. Pro* alia *in E. m. sec. extat* alta. 71. nec contumeliosus in pauperem *λ.* 72. de mestitia *G.* domesticam *F. Vindob.* 73. Thyrios *d.* tyrios *ABDEFG. Vindob. Erfurt.* 74. Zeno *cd.* 75. priennenses *ΑβEFG. Vindob. Erfurt.* 76. affectat *G.* 77. civilitatem *E. Erfurt.* civitatem *Da. Vaticanus unus.* 78. animi aequitate *λf. Haverc.* 79. apocarteres (apocartores *Erfurt.*) inoptavit *ABE. Erfurt.* aporcatesin optavit *D.* apocharceres inoptavit *G.* apo carceres inoptavit *F. Vindob.* ἀποχαρτερεῖν optavit *liber Contii, teste Rigaltio.* 80. emendaverint *λ.* 81. emendatus *Oxon. Pro* etiam *in F. est* vero. 82. hostibus denegavit *ABDEFGabcde. Oxon. Erfurt.* hospitibus denegavit *λ.* (*Vindob.*) *Haverc.* denegavit hospitibus *f.* 83. et *ABEFGf. Vindob. Erfurt.* etiam *Dabcde. Haverc.* 84. Hermian *ABEG. Erfurt.* heriman *F. Vindob.* Hermiam *Dabcdef. Haverc.* 85. toro *scribi volebat Havercampus. In G. mendose scriptum est* hermiantra pitriculo. 86. tam indecore Alexandro *λ. Haverc.* 87. adolatur *A., pro more.* adulatus *E. Erfurt. Pro* regendo *λ. habet* regi. 88. quam Plato a Dionysio *ABDEFG abcde. Oxon. Erfurt. Vindob.* quam Dionysio *λ.* quam Plato Dionysio *f. Haverc.* 89. vendicatur *FG.* 90. purpora *Αβ.* 91. superstitione potatur *F.* superstitione potatur *Vindob.* 92. icthydias *AB.* et hidias *D. Vaticanus unus.* et hydias *E. Oxon. Erfurt.* icthidias *F.* icthyclias *Vindob.* ichtidias *Vaticanus alter.* iethydias *Gandav. Elnon.* iethidias *G.* ycthyas *λ.* 93. Christianus tentavit *cd.* 94. diceret *F.* 95. excidere *λ.* etiam excedere *D. Pro* a regula *in G. est* regulam. 96. tamen *ABDFGf.* tum *Eabcde.* (*Vindob. Oxon.*) *Erfurt.* 97. haberi Christiani *F. Vindob.* hebrei Christiani *G. Voc.* haberi *om. ac.* 98. nos *c.*

[1]honore sapientiae [1]perseverant. [2]Adeo quid simile [3]philosophus et Christianus? [4]Graeciae [5]discipulus et caeli? famae negotiator [6]et vitae? verborum et factorum operator, [7]et rerum aedificator et [8]destructor? amicus et inimicus erroris? veritatis [9]interpolator et integrator [10]et expressor; et furator eius et custos?

[1]Antiquior omnibus veritas, nisi fallor, et hoc mihi proficit Cap. XLVII. antiquitas [2]praestructa divinae litteraturae, [3]quo facile credatur thesaurum eam fuisse [4]posteriori cuique sapientiae. Et [5]si non onus eam voluminis temperarem, [6]excurrerem in [7]hanc quoque probationem. Quis poëtarum, quis sophistarum, qui non [8]omnino de prophetarum fonte potaverit? Inde igitur [9]philosophi sitim ingenii sui rigaverunt, [10]ut quae de nostris habent, ea nos conparent illis. Inde, [11]opinor, [12]et [13]a quibusdam [14]philosophia quoque eiecta est, a [15]Thebaeis dico, [16]et a [17]Spartiatis et [18]Argivis, dum [19]ad nostra [20]conantur, [21]et homines gloriae, ut diximus, et eloquentiae solius studiosi, si quid in [22]sanctis scripturis offenderunt [23]digestis, [24]ex proprio instituto curiositatis [25]ad propria opera verterunt, neque satis [27]credentes divina esse, [28]quo minus interpolarent, neque satis

1. in honore *AβEFG. Erfurt. Vindob.* in honore (*AφBD*)*abcdef. Haverc.* 1. perseverant quod vos. *Fλf.* 2. Adeo quid *ABDEGλabf. Gorziens. Erfurt. Vindob.* Ideo quid *f.* quid adeo *cde.* 3. philosophis et Christianis *Da.* 4. gretie *A.* gratiae *Ga.* gracie *F.* grē *Vindob.* 5. discipulis *a.* 6. et salutis vitae λ. et salutis *f. Haverc.* 7. et *om. bedf.* 8. distructor *AG.* districtor *B.* In λ*f. Haverc. extat* destructor, et (et *om. f. Haverc.*) interpolator erroris, et integrator veritatis, furator eius et custos? Pro destructor, amicus in *G. est* amicus distructor. 9. interpellator *FG. Vindob.* 10. et expressor *om. d.*

Cap. XLVII. 1. Antiquior omnibus veritas (veritas *om. cd.*), nisi (ni *Dabcde.*) fallor, et hoc (hic *G.* hec *F.*) mihi proficit *ABDEFGabe. Ambros. Oxon. Erfurt. Vindob.* In libris scriptis distinctio fere est custos antiquior omnibus. nisi fallor *cett.*, in *c.* custos antiquior omnibus ni fallor? *cett.* In λ*f. Haverc. extat* Adhuc enim mihi proficit. 2. structa *Oxon.* 3. quo (quod *Oxon.*) facile credatur *ABEFGλedf. Oxon. Vindob. Erfurt.* quo facile credam *Dabe.* 4. posteriori *om. Haverc.* 5. si non onus tamen voluminis *Da.* si onus iam voluminis *F.* 6. excucurrissem λ. etiam excurrerem *Dabcde. Haverc.* 7. hac λ. 8. omnium *Fulv. Ursinus. Voc.* omnino *om.* λ*f. Haverc.* 9. et philosophi λ*f. Haverc.* 10. ut quae de nostris habent, ea nos conparent illis *om. f.* Num (Nam *Haverc.*) quia quaedam de nostris habent, ea propter nos conparent illis. λ. *Haverc.* 11. opinor *om. f.* 12. et *om. Gc.* 13. a *om. F. Vindob.* 14. philosophia quoque eiecta est *ABEFG. Oxon. Erfurt. Vindob.* quoque eiecta philosophia *Dabef.* quoque philosophia eiecta est *c.* philosophia legibus quoque eiecta est λ. *Haverc.* 15. Thebaeis *ABEFGλde. Oxon. Erfurt. Vindob.* Thebanis *abef.* Thebis *D.* 16. et a *AβEFG. Vindob. Erfurt. Amrosi.* et ab λ. a (*AφBD*)*abcdef. Haverc.* 17. spartiacis *Aφ.* 18. Argaeis λ. *Haverc.* 19. a vestra *Da.* nostra *cd.* auram *E. Erfurt.* 20. contaminantur *cf. Fulv. Ursinus.* 21. Sed λ*f.* ut *Ambros.* 22. scripturis sanctis *BFG. Vindob. Voc.* scripturis *om.* λ*f. Haverc.* 23. de gestis *F. Vindob.* 24. ex proprio instituto *ego.* ex proinstituto *ABE. Oxon. Erfurt.* ex inprostituto *DGa.* et pro instituto *F. Vindob.* pro instituto (λ?)*bcde.* exinde regestum pro instituto *f. Haverc., cum Fulvio Ursino.* 25. ad propria opera *AφBDEFG*(λ)*bd. Oxon. Erfurt. Vindob. Pamelii libri.* ad propria (λ?)*acef. Haverc.* 27. credentes divina esse quo minus interpolarent *om. F.* credentes *om. G.* 28. quo minus interpolarent, neque satis intellegentes, ut adhuc tunc subnubila, etiam ipsis Iudaeis obumbrata, quorum propria *om. G.*

intellegentes, ut adhuc tunc [29]subnubila, etiam ipsis Iudaeis obumbrata, quorum propria videbantur. [30]Nam et si qua simplicitas erat veritatis, eo magis scrupulositas humana fidem aspernata [31]mutabat, per quod [32]in incertum miscuerunt etiam quod invenerant certum. Inventum enim solummodo [33]deum non ut invenerant disputaverunt, ut et de qualitate et de natura eius [34]et de sede [35]disceptent. Alii incorporalem [36]adseverant, alii corporalem, ut tam Platonici quam Stoici; alii ex atomis, alii ex numeris, [37]qua Epicurus et Pythagoras, [38]alius [39]ex igni, [40]qua [41]Heraclito [42]visum est: et Platonici quidem curantem rerum, contra Epicurei otiosum et [43]inexercitum, et ut ita dixerim, [43b]neminem humanis rebus; positum vero extra mundum [44]Stoici, qui figuli modo extrinsecus torqueat molem hanc; intra mundum Platonici, qui gubernatoris exemplo [45]intra id maneat [46]quod regat. Sic et de ipso mundo natus innatusve sit, decessurus mansurusve sit, variant. Sic et [47]de animae statu, quam alii divinam et aeternam, alii dissolubilem contendunt, ut quis sensit, ita [48]et intulit aut reformavit. Nec mirum, si vetus [49]instrumentum ingenia philosophorum interverterunt. Ex horum semine [50]etiam nostram hanc novitiolam paraturam viri quidam suis opinionibus ad philosophicas sententias adulteraverunt et de una via [51]obliquos multos [52]et inexplicabiles tramites sciderunt. Quod ideo [53]suggesserim, ne cui nota varietas sectae huius in hoc quoque nos philosophis [54]adaequare videatur [55]et ex varietate [56]defensionum [57]iudicet [58]veritatem. Expedite autem praescribimus [59]adulteris nostris illam esse regulam veritatis quae veniat

29. sub nubilo *Fab.* sublimia *c.* 30. nam et qua (quae *G.* quia *F.*) *FG. Vindob.* 31. mutabat *ABDEGabcde. Bongars. Oxon. Erfurt. Vindob.* nutabat *Fλf. Haverc.* 32. in incertum *λf. Haverc.* incertum *reliqui.* 33. deum nostrum non λ. 34. et de sede *om. c.* et de se *F.* et de *Vindob.* 35. disputent *G.* 36. adseverant, alii corporalem ut tam Platonici quam Stoici *ABDEFGabcde. Erfurt. Oxon. Vindob.* asseverant qua Platonici et Stoici λ. asseverant, alii corporalem qua Platonici et Stoici *f.* asseverant, alii corporalem, qua Platonici, qua et Stoici *Haverc.* 37. qua *ABEFf. Vindob.. Haverc.* sicut *DGabcde.* 38. alius *AFλ. Vindob.* alii *BDEG abcdef. Erfurt. Oxon.* 39. ex igni *ABE. Vindob. Erfurt.* ex igne *DFGabcdef. Haverc.* igni λ. 40. qua *ABEFλaf. Erfurt. Vindob.* qualiter *DGbcde.* 41. Heracleto *λcd.* 42. visum et Platoni: et quidem curantem rerum factorem et actorem rerum contra Epicuri otiosum et inexercitatum et, ut ita dixerim, neminem in rebus humanis λ. 43. inexercitatum *Gλ.* 43b. immunem ab humanis *Fulv. Ursinus.* 44. Stoici — — — intra mundum *om. D.* 45. intra id *ABEFG. Erfurt. Vindob.* intra illud *Babcdef. Haverc.* 46. quos *ABEG. Erfurt.* 47. deam maiestatem *E. Erfurt.* 48. aut intulit quid aut λ. intulit aut *Dabcd.* 49. testamentum *F.* 50. etiam *ABFGf.* et *DEabcde. Erfurt. Oxon. Vindob.* Pro semine in *B. est* femine, in *G.* foeminae. 51. aliquos multos *E. Erfurt. Oxon.* 52. et inexplicabiles tramites sciderunt *ABEf.* (*Vindob.*) *Erfurt.* tramites et inexplicabiles exciderunt λ. et inexplicabiles sciderunt *F.* et inestimabiles tramites exciderunt *G.* tramites et inexplicabiles sciderunt *Dabcde.* 53. suggerimus λ. 54. aequare λ. 55. ut *c.* Pro ex varietate in *a. est* ex veritate. 56. defectionem λ. 57. iudicet *ABdef. Elnon. Gandav.* vindicet *DFGλabc. Gorziens. Vindob.* videlicet *E. Erfurt.* 58. veritatis λ., *prob. Scioppio.* 59. adulteriis *G. Haverc.*

a Christo transmissa per comites ipsius, quibus [60]aliquanto poste-
nores diversi isti commentatores [61]probabuntur. Omnia adversus
veritatem de ipsa veritate constructa sunt, operantibus aemulatio-
nem istam spiritibus erroris. Ab [62]his adulteria huiusmodi salu-
taris disciplinae [63]subornata, ab his quaedam etiam fabulae inmissae
quae [64]de similitudine fidem infirmarent veritatis [65]vel eam sibi
potius evincerent, ut quis ideo non putet Christianis credendum
quia nec poëtis [66]nec philosophis, vel ideo magis poëtis et philo-
sophis existimet credendum quia non Christianis. Itaque [67]ridemur
praedicantes deum iudicaturum. Sic enim et poëtae et philosophi
tribunal apud inferos ponunt. [70]Et gehennam si [71]comminemur,
quae est ignis arcani [72]subterraneam ad poenam thesaurus, proinde
[73]deschinnamur. Sic enim et Pyriphlegethon [74]apud mortuos amnis
est. Et si paradisum nominemus, locum divinae amoenitatis reci-
piendis sanctorum spiritibus destinatum, [75]maceria quadam igneae
illius zonae a notitia orbis communis segregatum, [76]Elysii campi
sibi [77]occupaverunt. Unde haec, oro vos, philosophis aut poëtis
tam consimilia? Nonnisi de nostris sacramentis. [78]Si de nostris
sacramentis, ut [79]de [80]prioribus, ergo fideliora sunt nostra [81]ma-
gisque credenda, quorum imagines quoque fidem [82]inveniunt. [83]Si
de suis sensibus, [84]iam ergo sacramenta nostra imagines posterio-
rum habebuntur, quod [85]rerum forma non sustinet. Nunquam
enim corpus umbra aut veritatem imago praecedit.

Age iam, [1]si qui philosophus adfirmet, ut ait [2]Laberius de sen- Cap. XI.VIII.
tentia Pythagorae, hominem fieri ex mulo, [3]colubram ex muliere,

60. aliquanto *ΑφG.* 61. deprehendunt *λ.* 62. his *ABFG. Vindob.* hiis *E. Erfurt.* is *Dabcdef. Haverc.* 63. subornata *ABDEFGλf. Vindob. Erfurt. Oxon.* suborta *abcde.* 64. de similitudine *ABFλef. Vindob. et liber Fulvii Ursini.* disconsimilitudine *DEGabcd. Oxon. Erfurt.* 65. vel (ut *G.*) eam sibi potius evincerent *ABFGλf. Corsiens. Oxon. Vindob.* vel etiam sibi (si *D.*) potius evincerent *DE. Erfurt.* vel etiam si possent evincerent *ac.* vel eadem sibi potius fidem raperent *λ.* 66. nec *ABFGλf. Vindob.* et *DEabce. Oxon. Erfurt.* 67. et ridemur *Dλabcde. Haverc.* 68. praedicantes deum *AβEG. Vindob. Oxon. Erfurt.* praedicantes *F.* deum praedicantes (*ΑφBD*)*abcdef. Haverc.* deum praeindicantes (praeindicantes *vult* Scaliger) *λ.* 69 apud inferos ponunt tribunal *F.* 70. Et gehennam si *ABDEf. Erfurt. Ambros.* Et gehennae si *λ.* Et gehennam (iehennam *F.*) sic *FG Vindob.* et in gehennam *Oxon.* Si gehennam *abcde.* 71. comminentur *G.* comminantur *F. Vindob.* 72. subterraneam *DE. Ambros. Erfurt., et ita iam volebat rescribere Rhodius.* subterranea *ABFGf. Vindob.* subterraneum *Bongars.* subterraneus *abcde.* 73. deschinnantur *G.* 74. ad mortuos *λ. Haverc.* 75 materia *DFac. Vindob.* 76. helysii *A.* helisii *BEF.* helisei *D.* helisi *G.* 77. occuparunt *bce. Haverc.* 78. si de nostris sacramentis *om. DEFGabc. Vindob. Erfurt. Firmant ea verba ABλ. Cantabr. Elmen., et extant in def. Haverc.* 79. de *om. F. Vindob.* 80 proprioribus *λ.* 81. magis credenda *FG. Vindob.* 82. invenerunt *λ.* 83. Si *om. ab.* 84. ergo iam *c.* 85. verum *Da.*

Cap. XI.VIII. 1. si qui *AEdf. Erfurt. Ambros.* si quis *DFabce. Vindob.* si quid *BG.* 2. liberius *F. Erfurt.* 3. colubram *ABFλf.* colubrum *DEGabcde Erfurt. Vindob.*

et in eam opinionem omnia argumenta [4]eloquii virtute [5]distorserit, nonne [6]consensum movebit et fidem infiget [7]etiam ab animalibus abstinendi [8]propterea? Persuasum quis [9]habeat, ne forte bubulam de aliquo proavo suo [10]obsonet? At enim Christianus si de homine hominem ipsumque de Gaio Gaium [11]reducem [12]repromittat, lapidibus magis, nec [13]saltim [14]coetibus a populo exigetur. [15]Si quaecunque ratio [16]praeest animarum humanarum [17]reciprocandarum in corpora, cur non in [17b]eandem substantiam redeant, cum hoc sit restitui, id esse quod fuerat? Iam non ipsae sunt quae fuerant, quia non potuerunt esse quod non erant, nisi desinant esse quod fuerant. Multis etiam [18]locis ex otio opus erit, si velimus ad hanc partem lascivire, [19]quis in quam bestiam reformari [20]videretur. Sed de nostra magis defensione, qui proponimus multo utique dignius credi hominem ex homine rediturum, [21]quemlibet pro quolibet, dum [22]hominem, ut eadem qualitas animae in [23]eandem [24]restauraretur [25]conditionem, etsi non effigiem. Certe quia ratio restitutionis destinatio iudicii [25b]est, necessario idem ipse qui fuerat [26]exhibebitur, ut boni seu contrarii meriti iudicium a deo referat. Ideoque repraesentabuntur et corpora, quia neque pati quicquam [27]potest anima sola sine [28]materia stabili, id est carne, [29]et quod omnino de iudicio dei pati debent animae, non sine carne meruerunt intra quam omnia egerunt. Sed quomodo, inquis, dissoluta materia ex-

4. eloquii sui λ. 5. distorserit *ADEλdf. Vindob. Erfurt. Pamelii libri.* distorserint *BF.* distorxerint *G.* detorserit *abce.* 6. consensu *Vindob.* consessum *c.* et sensum *Dabe.* 7. ut etiam ab animalibus sit abstinendum λ. 8. propterea*que f. Haverc.* 9. hoc habeat *cd.* 10. obsonet et prandeat? At *c.* 11. reducere *EGabd.* 12. repromittat, statim illic vesica quaeritur et (queritur *omisso voc.* et *Haverc.*) lapidibus λ. *Haverc.* 13. saltim *scripti libri,* saltem *editi, pro more.* 14. coetibus *ABG. Bongars.* cetibus *F. Ambros. Vindob.* caedibus *DEabcde. Erfurt.* caestibus *f. Haverc.* copiis λ. calcibus *Fulv. Ursinus.* 15. Quasi non quaecunque λ. *Haverc.* 16. subest *F.* 17. in corpora reciprocandarum, ipsa exigat illas in eadem corpora revocari: quia hoc sit revocari id est (id est *om. Haverc.*) esse quod fuerant. Nam si non id sunt quod fuerant, id est humanum et id ipsum corpus indutae, iam non ipsae erunt quae fuerant. Porro quae iam non erunt ipsae, quomodo redisse dicentur? Aut aliud factae non erunt ipsae, aut manentes ipsae non erunt aliunde. Multis λ. *Haverc.* 17 b. eadem? *F., qui liber om. quae sequuntur verba* substantiam — — quod fuerat? 18. locis ex otio *ABEGλde. Vindob. Erfurt. Pamelii libri.* locis exitio *F.* locis exoptio *Dab.* locis et ocio *c.* iocis et ocio *f. Haverc. Fulvius Ursinus.* 19. quis in quam *ABDEFGλf. Bongars. Erfurt. Vindob. Ursini liber, teste Latinio.* Quis inquam *abde. Fulv. Ursinus.* Quis unquam *c.* 20. vidit *Dabcde.* videatur *liber Ursini.* velit *Fulv. Ursinus.* 21. Qui et pro quolibet λ. 22. hominem ut *om. Dae.* 23. eadem λ. 24. restaura retur *ΔφEF. Vindob. Erfurt.* restauretur (*Δβ*)*BDGλabcdef. Haverc.* 25. etsi non effigiem, certe conditionem. Sed quia λ. 25 b. est, eo quod omnino de iudicio dei pati debent, necessario *cd.* 26. exhibetur *F.* 27. possit *F.* 28. stabili materia *cd.* 29. et quod omnino *ABFGef. Vindob. Pamelii libri.* eoque omnino *B.* eo quod omnino *Eabd. Oson. Erfurt.* et omnino λ. *In c. verba* quod omnino de iudicio dei pati debent *hic non comparent. Occurrebant paulo superius.*

[1]Hae sunt quae in nobis solis praesumptiones vocantur, in philosophis [2]et poëtis summae scientiae et insignia ingenia. Illi prudentes, nos inepti; illi honorandi, nos inridendi, immo eo amplius et puniendi. Falsa [3]nunc sint quae [4]tuentur et merito [5]praesumptio, attamen necessaria; inepta, attamen utilia; siquidem meliores [6]fieri coguntur qui [7]eis credunt, metu aeterni supplicii et spe aeterni refrigerii. Itaque non expedit falsa dici nec inepta haberi [8]quae expedit vera praesumi. [9]Nullo titulo damnari licet [10]omnino quae prosunt. In vobis itaque praesumptio est haec ipsa quae damnat utilia. Proinde nec inepta esse possunt; certe etsi falsa et inepta, nulli tamen noxia. Nam et multis aliis similia quibus nullas poenas [11]inrogatis, vanis et fabulosis, inaccusatis et impunitis, ut innoxiis. Sed in eiusmodi [12]enim, si utique, [13]inrisui [14]indicandum est, non gladiis et ignibus et crucibus et bestiis, [15]de qua iniquitate saevitiae non [16]modo caecum hoc vulgus exsultat et insultat, sed et quidam vestrum, quibus favor vulgi de iniquitate [17]captatur, gloriantur. [18]Quasi non totum quod in nos potestis nostrum sit arbitrium. Certe, si velim, Christianus sum. Tunc ergo me damnabis, si damnari velim; cum vero quod in me potes, nisi velim, non [19]potes, iam meae voluntatis est quod potes, non tuae potestatis. Proinde [20]et vulgus [21]vane de nostra vexatione gaudet. Proinde [22]enim nostrum est gaudium, quod sibi [23]vindicat, qui [24]malumus damnari quam a deo excidere: contra illi, qui nos oderunt, dolere, non gaudere debebant, [25]consecutis nobis quod [26]eligimus. Cap. XLIX.

Ergo, inquitis, cur querimini quod vos [1]insequamur, si pati vultis, cum diligere debeatis per quos patimini quod vultis? Plane volumus pati, verum eo more, quo et bellum [2]miles. Nemo [3]quidem libens patitur, cum et trepidare et periclitari sit necesse. Ta- Cap. L.

Cap. XLIX. 1. Hae *ABGd.* Haec *DEFabecf. Erfurt.* 2. et in poetis *F. Omittit G.* 3. utrum sint *G.* 4. tuentur *ABDEFG. Erfurt. Vindob.* tuemur *abcdef. Haverc.* 5. praesumtiones *cdef. Haverc.* 6. coguntur fieri *F.* 7. de eis *Oxon.* 8. et expedit *d.* 9. Proinde nullo λ. *Verba* Nullo titulo *om. Oxon.* 10. omnino quae prosunt *ABEFGf. Vindob. Erfurt.* quae prosunt omnino *Dabcde.* 11. inrogatis in eius modi accusatis et impunitis ut noxiis. aeque enim λ. 12. enim *ABDEFf. Erfurt. Vindob. Oxon. Bengars.* eum *G.* error *cde. Omittunt ab.* 13. inrisui *ABF. Vindob. Bengars.* in risu *G.* inrisum *f. Oxon.* inrisum λ. irrisioni *DEabcde.* 14. adindicandus *c.* 15. vindicandus, de qua *c.* 16. modice cum *F.* modice quom *Vindob.* 17. captatur *BφBG. Vindob.* 18. non quasi *Da.* 19. posses λ. 20. et *om. G.* 21. vana *DE. Oxon. Erfurt.* 22. et nostrum *cd.* 23. vindicat *ABDEabf. Gorziens. Erfurt. Oxon.* vendicat *FGc.* vindicant *de.* 24. malumus *AβBbdef. Gorziens. Vindob.* (malimus *Vindob.*) *FGc. Vindob.* malum *Aφ.* malunt *DEa. Oxon. Erfurt.* 25. consecuti *G.* 26. diligimus *G.* eligimus *abcd.*

Cap. L. 1. insectamur *F. Vindob.* 2. miles *om. λf. Haverc. In D. est* quo bellum milites. 3. quidem *ABFGλf. Vindob., et E. m. sec.* quippe *DEabcde. Oxon. Erfurt.*

men et proeliatur omnibus viribus, et vincens in proelio gaudet qui de proelio querebatur, quia et gloriam consequitur et praedam. Proelium est nobis quod provocamur ad tribunalia, ut [4]illic sub discrimine capitis pro veritate certemus. [5]Victoria est autem pro quo certaveris obtinere. Ea [6]victoria habet et gloriam placendi deo et praedam vivendi in aeternum. [7]Sed obducimur. Certe cum obtinuimus. Ergo [8]vicimus, cum occidimur, denique evadimus, cum obducimur. Licet [9]nunc [10]sarmenticios et [11]semaxios appelletis, quia ad stipitem dimidii [12]axis revincti sarmentorum ambitu exurimur. Hic est habitus victoriae nostrae, haec palmata vestis, tali curru triumphamus. Merito itaque victis non placemus; [13]propterea enim desperati et perditi existimamur. Sed haec desperatio et [14]perditio penes vos [15]in causa gloriae et famae vexillum virtutis extollunt. Mucius [16]dexteram suam libens in ara reliquit: o sublimitas animi! Empedocles totum [17]sese [18]Catanensium [19]Aetnaeis incendiis [20]donavit: o vigor mentis! Aliqua Carthaginis conditrix rogo [21]se secundum matrimonium dedit: o praeconium [22]castitatis! Regulus, ne unus pro multis hostibus viveret, toto corpore [23]cruces patitur: o virum fortem [24]et in captivitate victorem! Anaxarchus, cum in [25]exitum [26]tisanae pilo contunderetur: [27]Tunde, tunde, aiebat, Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non tundis: o philosophi magnanimitatem, qui [28]de tali exitu suo etiam iocabatur! Omitto [29]eos qui cum gladio proprio [30]vel alio genere mortis mitiore de laude pepigerunt. Ecce enim et tormentorum certamina coronantur a vobis. Attica [31]meretrix carnifice iam fatigato postremo linguam suam [32]comesam in faciem tyranni saevientis [33]exspuit, ut [34]exspueret et vocem, ne coniuratos confiteri posset, [35]si etiam victa voluisset. Zeno [36]Eleates consultus a Dionysio, quidnam philosophia

4. ibi *Oxon.* 5. Victoriae *F. Vindob.* 6. victoria *om. G.* 7. Sed occidimur, certo, cum obtinuimus. λ. 8. vincimus λ*f. Havere.* 9. et nunc λ. 10. sarmentarios λ. 11. semaxios *ABEdef. Erfurt. Oxon. Vindob. Ambros. Pamelii libri.* semiaxios λ. semarios *FG.* semassios *D.* semissios *ab.* semissarios *c.* 12. assis *abc.* aris *F. Pro* exurimur *in ΑφBG. est* exurimus. 13. merito desperati λ. 14. atque *FG. Vindob.* 15. in causam λ. 16. dexteram *ABEFG. Vindob. Erfurt.* 17. esse *FG. Vindob.* 18. Atheniensium *ADEFG.* Attinensium *B. Omittit* λ. 19. Atheneis *ABDG.* 20. donat λ. *Havere.* 21. se secundum *ABDEGabcde. Vindob. Erfurt.* secundum *Fλf. Havere. Latinius.* se ob vitandum *Fulvius Ursinus.* 22. castitatis et pudicitiae λ. 23. truces *ABG.* 24. etiam in λ. 25. exitum *ADEF. Vindob. Erfurt.* exitu *BG.* exitium *abcde.* exemplum λ*f. Havere.* 26. tisanae *ABEF. Vindob. Erfurt.* ptisanae *Dabcdef.* ptissanae λ. 27. Tunde (timide *G.*) aiebat *FG.* 28. de tali exitu suo *ABFf.* de tali suo exitu *DE. Erfurt.* tali de suo exitu *abcde.* 29. eos *om. DFae.* 30. vel alio *ABEFG. Erfurt. Vindob.* aliove *Dabcdef. Havercamp.* 31. quaedam meretrix λ. 32. comesam *ABFf. Vindob.* comessam *G.* comestam *DEabcde. Erfurt.* 33. exspuit *DE(λ)abcdef. Erfurt. Oxon.* expellit *ABFG. Vindob.* 34. expelleret λ. 35. etiamsi λ. 36. eleates *ABEFG.*

praestaret, cum respondisset [37]contemptum mortis, [38]inpassibilis flagellis tyranni [39]obiectus sententiam suam ad mortem usque signabat. Certe Laconum flagella[P] sub oculis etiam hortantium propinquorum acerbata tantum [40]honorem tolerantiae domui conferunt quantum sanguinis [41]fuderint. O gloriam licitam, quia [42]humanam, cui nec praesumptio perdita nec persuasio desperata [43]reputatur in contemptu mortis et [44]atrocitatis [45]omnimodae, cui tantum pro patria, [46]pro imperio, pro amicitia [47]pati permissum est quantum pro deo non licet! Et tamen illis omnibus [47b]et statuas [48]defunditis, et imagines [49]inscribitis, et titulos inciditis [50]in aeternitatem. Quantum de monumentis potestis scilicet, praestatis et [51]ipsi quodammodo mortuis resurrectionem. Hanc qui veram a deo sperat, si pro deo [52]patiatur, insanus est. Sed [53]hoc agite, boni praesides, meliores multo apud populum si [54]illis [55]Christianos immolaveritis, cruciate, torquete, damnate, [56]atterite nos: probatio est enim innocentiae nostrae iniquitas vestra. Ideo [57]nos haec pati deus patitur. Nam et proxime ad lenonem [58]damnando Christianam potius quam ad leonem [59]confessi estis labem pudicitiae apud nos atrociorem omni poena et omni morte reputari. Nec quicquam tamen [60]proficit exquisitior quaeque crudelitas vestra; inlecebra est magis sectae. [61]Plures [62]efficimur quotiens metimur a vobis; semen est sanguis Christianorum. Multi apud vos ad tolerantiam doloris et mortis hortantur, ut Cicero in Tusculanis, ut Seneca in Fortuitis, ut Diogenes, ut Pyrrhon, ut [63]Callinicus. Nec tamen tantos inveniunt verba discipulos quantos Christiani factis docendo. [64]Illa ipsa obstinatio, quam [65]exprobratis, magistra est. Quis enim non contemplatione eius concutitur ad requirendum quid intus in re sit? quis non, ubi requisivit, accedit? ubi [66]accessit, pati exoptat, ut [67]totam dei gratiam redimat, ut omnem veniam ab eo compensatione

37. contemtu *Haverc.* 38. inpassibilis *ABDEFGd. Vindob. Erfurt. Pamelii libri.* impassibilem *abc.* impassibilem fieri λ. *Haverc. Omittunt cf.* 39. obiectus *ADEF abcd. Vindob. Oxon. Erfurt. Pamelii libri.* abiectus *BG.* subiectus λ*f. Haverc.* 40. honor est tolerantiae deinde conferunt *Da.* honoris tolerantiae domui (domi *Haverc.*) conferunt λ. *Haverc.* tantum honorem conferunt *f.* 41. fuderunt *G. Haverc.* 42. humana λ. 43. deputatur *Haverc., cum Fulvio Ursino.* 44. atrocitas *F. Vindob.* 45. omni modo λ*ab.* 46. pro agro, pro imperio λ. *Haverc.* 47. pati *om.* λ. 47b. cum et statuas *Fulv. Ursinus.* 48. diffunditis *Dabc.* decernitis λ. 49. scribitis λ. 50. in *om. ab.* 51. ipsis *abce.* 52. patitur *D.* 53. hoc vel agite *F.* 54. illis *om. D.* illos *F.* 55. Christianis immolaretis *Vindob.* Christianos immolaretis *f.* Pro multo *in G. est* multum. 56. ac terite *Vindob.* 57. haec nos *F.* 58. damnando Christianam *b. Gorziens.* damnando Christianum *D.* damnandam Christianam λ. 59. confossi estis *F.* putastis et confessi estis λ. 60. profuit. exquisitior *Dabc.* 61. Etiam plures λ. 62. efficimus *AφBG.* 63. Gallinicus *ABEFG. Vindob. Erfurt.* Calinicus *a.* 64. Ipsa illa λ. 65. exprobatis *E.* reprobatis *Oxon.* 66. accedit *E(m. pr.). Erfurt.* 67. totam gratiam dei *F.* dei totam gratiam *f.* dei gratiam *Dac.*

sanguinis sui expediat? Omnia enim huic operi delicta [68] donantur. Inde est, quod ibidem sententiis vestris gratias agimus. Ut est aemulatio divinae rei et humanae, cum damnamur a vobis, a deo absolvimur.

68. condonantur *D.* *Subscriptio in AE. Erfurt. est* APOLLOGYTICVM (APOLOGETICVM *E. Erfurt.*) QVINTI TERTVLLIANI EXPLICIT. *Ambrosiano, cui inscriptio* APOLOGITICVM QVINTI TERTVLLIANI CONTRA PAGANOS DE IGNORANTIA IN CHRISTO IHESV., *subscriptum est:* APOLLOGICVM QVINTI TERTVLLIANI EXPLICIT.

AD

NATIONES

LIBRI DVO.

In scripturae discrepantia verbis scriptoris subiecta

A significat codicem Agobardinum (*Aφ* ex collatione Hildebrandi, *Aβ* ex collatione Steph. Baluzii).
α - editionem principem, Iac. Gothofredi, quae prodiit Genevae anno MDCXXV.
β - - Nicol. Rigaltii anni MDCXXXIV.
γ - supplementa Iac. Gothofredi.

LIBER PRIMVS.

Testimonium ignorantiae vestrae, quae iniquitatem dum defendit, revincit, in [1]promtu est, quod omnes qui vobiscum retro ignorabant et vobiscum oderant, simul eis contigit scire, desinunt odisse qui desinunt ignorare, [2]immo fiunt et ipsi quod oderant et incipiunt odisse quod fuerant. Adeo quotidie adolescentem numerum [3]Christianorum ingemitis, obsessam vociferamini civitatem, in agris, in castellis, in insulis Christianos; omnem sexum, omnem aetatem, omnem denique dignitatem transgredi a vobis quasi detrimento doletis. Nec tamen hoc ipso ad aestimationem alicuius latentis boni animos promovetis. Non licet rectius suspicari, non libet propius experiri; hic tantum curiositas humana torpescit. Amatis ignorare quod alii gaudeant invenisse; mavultis nescire, quia iam odistis, quasi certe non odituros vos sciatis. Atquin si nullum erit [3b]odii *debitum*, [4]reperietur optimum utique ab iniustitia priore discedere: sin vero [5]causa constiterit, nihil odio detrahetur, quod adeo amplius [6]iustitiae conscientia cumulabitur. Nisi si emendari Cap. I.

Cap. I. 1. promta *Aβ*. 2. immo *A.*, *ubicumque nihil adnotavero*. 3. Christianorum *Aφ*. 3b. odii debitum *ego*. odii *Aab*. 4. repperietur *Aa*. 5. causa *A.*, *contanter*. 6. iustitiae conscientia *Aφ*. iustitiae scientia *Aβb*. iniustitiae scientia *a*.

pudet, aut excusari piget. Scio plane qua responsione soletis redundantiae nostrae testimonium convenire: non utique eo bonum praeiudicari quia plerosque convertat et sibi [7]rapiat, inquitis. Novi demutationem mentis in malas partes. [8]Quot desertores bonae vitae? quot transfugae in perversum? Multi bona fide, immo iam plures pro extremitatibus temporum. Verum deficit adaequatio comparationis istius. Nam de malo ita constat apud omnes, ut ne ipsi quidem rei, qui ad malum transeunt et a [9]bonis in perversa divertunt, defendere malum pro bono audeant. Turpia timori, pudori impia habent. Denique gestiunt latere, devitant apparere, trepidant deprehensi, negant accusati; ne torti quidem facile aut semper confitentur, certe damnati [10]maerent. [11]Exprobrant etenim quod erant in semetipsos, [12]malae mentis ab innocentia transitum vel fato imputant. Adeo nolunt suum esse, quia malum negare non possunt. Christiani vero quid tale consequuntur? Neminem pudet, neminem [13]paenitet, nisi tantum pristinorum. Si denotatur, gloriatur, si trahitur, non subsistit, si accusatur, non defendit, interrogatus confitetur, damnatus gloriatur. Quod hoc malum est in quo mali natura cessat?

Cap. II. In quo ipsi etiam contra formam iudicandorum malorum iudicatis. Nam nocentes quidem perductos, si admissum negent, tormentis urgetis ad confessionem, Christianos vero sponte confessos tormentis comprimitis ad negationem. Quae tanta perversitas, ut confessioni repugnetis, tormentorum officia mutetis, [1]gratis reum evadere, invitum compellentes negare? Praesides extorquendae veritatis de solis nobis mendacium exquiritis, ut dicamus nos non esse quod sumus. Opinor, non vultis nos malos esse, ideoque gestitis de isto nomine excludere. Sane ceteros ad hoc tenditis et carnificatis, [2]ut negent quod esse dicuntur. Atquin illis negantibus non creditis: nobis, si negaverimus, statim creditis. Si certi estis nos nocentissimos esse, cur etiam in hoc aliter quam nocentes a vobis agimur? Non dico quod neque accusationi neque recusationi spatium commodetis ([3]soletis inaccusatos et indefensos non temere damnare): sed, verbi gratia, si de homicida [4]consultatur, non statim confesso eo nomen homicidae dispuncta causa est aut satiata cognitio. Quamquam confessis difficile [5]creditis, verum insuper

7. rapiat. Inquitis novi *Aφ*. 8. quod *A*. 9. bonis *Casp. Barthius, in ora exempli ed. princ. quod asservatur in Bibliotheca Senat. Lips. Rep. I*, 78. vobis *Aab*. 10. merent *Aβ*. 11. exprobant *Aφ*. 12. male *Aβ*. 13. penitet *A*.

Cap. II. 1. urgeatis *Casp. Barthius*. 2. ut negent quod esse *A*. ut negent esse quod esse *ab*. ut ne negent esse quod esse *Casp. Barthius*. 3. soletis inaccusatos *A*. soletis et inaccusatos *ab*. 4. consultatur *Rigaltius*. confutatur *Aab*. 5. creditis *b*. credatis *Aφa*.

consequentia exigitis, quotiens caedem egerit, quibus telis, quibus in locis, quibus spoliis, sociis, receptoribus, ne quid omnino mali hominis delitescat aut desit aliquid instruendae ad sententiam veritati. Porro de nobis, quos atrocioribus ac pluribus criminibus deputatis, breviora ac leviora elogia conficitis. Credo, non vultis oneratos quos omni opere perditos vultis, aut non putatis requirenda quae nostis. Hoc ergo perversius, si cogitis negare de quibus certissime scitis. Immo, [6]quo magis odio vestro competebat seposita forma iudicandi proprio studio non ad negationem certare, ne quos odistis liberaretis, sed ad confessionem singulorum sceleruin, quo magis inimicitiae satiarentur exaggeratione poenarum, dum recognoscitur quot quisque iam convivia illa celebrasset, quotiens in tenebris incursasset incesta? Quid? quod eradicandi generis diffundenda erat requisitio, porrigenda quaestio in socios consciosque. Perducerentur [8]infantariae et coci, ipsi canes probabi, emendata res esset. Etiam spectaculis gratia adgregaretur. Quanto enim studio in caveam convèniretur depugnaturo aliquo qui centum infantes devorasset? [9]Si enim tam horrenda tamque monstruosa de nobis deferuntur, utique erui debuerunt, ne incredibilia viderentur et odium in nos publicum refrigesceret. Nam et plerique fidem talium temperant, [10]horrentes naturam quaerere pabulum ferinum [11]quod [12]concubitu ab humano genere praeclusit.

Vos igitur, alias diligentissimi ac pertinacissimi discussores Cap. III.
scelerum longe minorum, cum talibus tam horrendis et omnem impietatem supergressis eam diligentiam deseratis, neque confessionem recipiendo, iudicantibus semper laborandam, neque exquisitionem digerendo, damnatoribus semper consulendam, iam apparet omne in nos crimen non alicuius sceleris, sed nominis dirigi. Adeo, si de criminum veritate constaret, ipsa criminum nomina [1]damnarent, si accommodarent, ut ita pronuntiaretur in nos: Illum homicidam, vel incestum, vel quodcunque iactamur, duci, [2]suffigi, ad bestias dari placet. Porro sententiae vestrae nihil nisi Christianum confessum notant. Nullum criminis nomen exstat, nisi nominis crimen est. Haec etenim est revera ratio totius odii adversus nos. Nomen in causa est, quod quaedam occulta vis per vestram ignorantiam oppugnat, ut nolitis scire pro certo quod vos pro certo

6. quo *Aa.* quod *b.* aio *Casp. Barthius.* 7. consocios quae perducerentur *Aa.* 8. infantariae et coci ipsi canes *Aa.* infantarii et coqui et ipsi *b.* 9. Si enim *ego.* Sed enim *Aab.* 10. horrentes *b.* honorantes *Aa.* 11. quod *ego.* quam *Aab.* 12. concubitu *Aa.* concubitus *b.* concupitu *Iac. Gothofredus.*

Cap. III. 1. damnarent, si accommodarent *ego.* damnaretis, si commodarent *Ap.* damnaretis, ac commodarent *a.* damnatis accommodarent *b.* 2. suffici *Aa.*

nescire certi estis, et ideo nec creditis quae non probantur, et ne [3]*re*probentur facile, non vultis inquirere, ut nomen inimicum sub praesumptione criminum puniatur. Adeo ut de nomine inimico recedatur, ideo negare compellimur, dehinc negantes liberamur, tota impunitate praeteritorum, iam non cruenti neque incesti, quia nomen illud amisimus. Sed dum haec ratio suo loco ostenditur, vos quam insequimini ad expugnationem [4]nominis, edite: quod nominis crimen, quae offensa, quae culpa? Praescribitur enim vobis non posse crimina obicere quae neque institutum dirigit neque [5]prolatio adsignat neque sententia enumerat. Quod praesidi offeratur, quod de reo inquiratur, quod respondetur vel negatur, quod de consilio recitatur, id reum agnosco. Itaque de nominis merito si qui reatus est nominum, si qua accusatio vocabulorum, ego arbitror nullam esse vocabulo aut [6]nomini querellam, nisi cum quid aut barbarum sonat aut infaustum sapit vel inpudicum vel aliter quam enuntiantem deceat aut audientem delectet. Haec vocabulorum aut nominum crimina, sicuti verborum atque sermonum barbarismus est vitium et soloecismus et insulsior figura. Christianum vero nomen, quantum significatio est, de unctione interpretatur. Etiam cum corrupte a vobis Chrestiani pronuntiamur (nam ne nominis quidem ipsius liquido certi estis), sic quoque de suavitate vel bonitate modulatum est. Detinetis igitur in hominibus innoxiis etiam nomen innoxium nostrum, non incommodum linguae, non auribus asperum, non homini malum, non [7]patriae infestum, sed et [8]Graecum *cum* aliis, et sonorum et [9]interpretatione iucundum. Et utique non gladio aut cruce aut bestiis punienda sunt nomina.

Cap. IV. Sed dicitis sectam nomine puniri sui auctoris. Primo quidem sectam de auctoris appellatione [1]notari utique probum usitatumque ius est, dum philosophi quoque de auctoribus cognominentur [2]Pythagorici et Platonici, ut medici [3]Erasistratei et grammatici Aristarchii. Itaque si [4]ob auctorem malum mala [5]secta, tradux mali nominis plectitur. Atquin temeritate praesumeretur. Prius erat cognoscere auctorem, ut cognosceretur secta, quam de secta inspectionem auctoris retinere. At nunc necessario ignorando sectam, [6]quia

3. reprobentur facile *Gothofredus*. probentur facile *Aab*. probentur falsae *Sigeb*. *Havercampus ad Tertull. Apolog. cap.* 2. *p.* 35. 4. nominis. Edite quod *Aφa*. 5. probatio *Leopoldus*. 6. nomini querellam *b*. *Casp. Barthius*. nomine querellam *Aa*. 7. patriae *b*. *Iac. Gothofredus*. patri *Aa*. 8. Graecum cum aliis *ego*. Graecum aliis *Aab*. Graecum alias *Casp. Barthius*. 9. interpretatione iucundum *A*.

Cap. IV. 1. notari *b*. mutari *Aa*. nominari *Casp. Barthius*. 2. Pythagorici *Ab*. et Pythagorici *a*. ut Pythagorici *Casp. Barthius*. 3. Aerasistrati *Aa*. *Pro* ut medici *Casp. Barthius volebat* et medici. 4. ab auctorem *A*. 5. sexta *A*. 6. quia *Aab*. qui *alii*.

ignoratis auctorem, aut non recensendo auctorem, quia nec sectam recensetis, in solum nomen inpingitis, quasi in illo detinentes sectam et auctorem, quos [7]omnino non nostis. Et tamen philosophis patet libertas transgrediendi a vobis in sectam et [8]auctorum et suum nomen, nec quisquam illis odium movet, cum in mores, ritus, cultus victusque vestros palam ac publice omnem eloquii amaritudinem elatrent, cum legum contemptu, sine respectu personarum, ut quidam etiam in principes ipsos libertatem suam inpune iaculentur. Sed veritatem saeculo operosissimam philosophi quidem affectant, possident autem Christiani, ideoque qui possident magis displicent, quia qui affectat, inludit, qui possidet, defendit. Denique Socrates ex ea parte damnatus est, [9]qua propius temptaverat veritatem, deos vestros destruendo. Quamquam nondum tunc in terris nomen Christianum, tamen veritas semper damnabatur. Itaque et sapientem non negabitis cui etiam Pythius vester testimonium dixerat. Virorum, inquit, omnium Socrates sapientissimus. Vicit Apollinem veritas, ut ipse adversus se pronuntiaret; confessus est enim se deum non esse, sed eum quoque sapientissimum affirmans qui deos abnuebat. Porro apud vos eo minus sapiens, quia deos abnuens, cum ideo sapiens, quia deos abnuens. Quo more etiam nobis soletis: Bonus vir [10]Lucius Titius, tantum quod Christianus. Item alius: Ego miror [11]Gaium Seium gravem virum factum Christianum. Pro stultitiae caecitate laudant quae sciunt, vituperant quae nesciunt, et id quod sciunt eo quod nesciunt vitiant. Nemini subvenit, ne ideo bonus quis et prudens, quia Christianus, aut ideo Christianus, quia prudens et bonus, cum sit humanius occulta manifestis adiudicare quam manifesta de occulto praeiudicare. [12]Alii quos retro ante hoc nomen vagos, viles, improbos norant, emendatos repente mirantur, et tamen mirari quam assequi norunt: alii tanta obstinatione certant, ut cum suis utilitatibus depugnent, quas de commercio istius nominis capere possunt. Scio maritum unum atque alium, anxium retro de uxoris suae moribus, qui ne mures quidem in cubiculum inrepentes sine [13]gemitu suspicionis sustinebat, comperta causa novae sedulitatis et inusitatae captivitatis omnem uxori patientiam [14]obtulisse, se negasse zelotypum, maluisse lupae quam Christianae maritum; ipsi suam licuit in perversum demutare naturam, mulieri non permisit in melius reformari. Pater filium, de

7. omnino non *ab*. omni non *A*. 8. auctorum *ego*. auctorem *Aab*. 9. qua *Aab*. quia *alii*. 10. Inciiustitois *Aφ*. 11. Gaium *Aa*. Caium *b*. 12. Alii quos *Priorius*. Aliquos *Aab*. 13. gemitus *Aa*. 14. obtulisse, se negasse *ego*. obtulisse, negasse *Aab*.

quo queri desierat, exheredavit. Dominus servum, quem praeterea necessarium senserat, in ergastulum dedit. Simul quis intellexerit Christianum, mavult nocentem. Nam et ipsa per se traducitur disciplina, nec aliunde prodimur quam de bono nostro, si et mali de suo malo [15]radiant. Aut nos soli contrà instituta naturae pessimi de bono denotamur? Quid enim insigne praeferimus, nisi primam sapientiam, qua frivola humanae manus opera non adoramus, abstinentiam, qua ab alieno temperamus, pudicitiam, quam nec oculis contaminamus, misericordiam, qua super indigentes flectimur, ipsam veritatem, qua offendimus, ipsam libertatem, pro qua mori novimus? Qui vult intellegere qui [16]sint Christiani, istis indicibus utatur necesse est.

Cap. V. Quod ergo dicitis: Pessimi et probrosissimi avaritia, luxuria, improbitate, non negabimus quosdam. Sufficit et hoc ad testimonium nominis nostri, si non omnes, si non plures. Necesse est in corpore, [1]et quantum velis integro aut puro, [2]uti naevus aliqui effruticet aut verrucula exsurgat aut lentigo sordescat. Caelum ipsum nulla serenitas tam colata purgat, ut non alicuius [3]nubiculae flocculo resignetur. Modica macula in fronte, in parte quadam exemplari [4]visa, *a* quo universitas munda est. Maior boni portio modico malo ad testimonium sui utitur. Cum tamen aliquos de nostris malos probatis, iam hoc ipso Christianos non probatis. Quaerite [5]sectam cui malitiae deputatur. Ipsi in conloquio, si quando adversus nos, Cur ille, inquitis, fraudator, si abstinentes Christiani? cur immitis, si misericordes? Adeo testimonium redditis non esse tales Christianos, dum cur tales sint qui dicuntur Christiani retorquetis. Multum distantiae inter crimen et nomen, inter opinionem et veritatem. Nam et nomina sic sunt instituta, ut fines suos habeant inter dici et esse. [6]Quot denique philosophi dicuntur nec tamen legem philosophiae adimplent? Omnes nomen de professionibus gestant, [7]sed ducunt nomen sine professionis praestantia qui superficie vocabuli infamant veritatem. Non statim sunt [8]quia dicuntur, sed quia non sunt, frustra dicuntur, et fallunt eos qui rem nomini addicant, cum de re status nominis competat. Et tamen eiusmodi neque congregant neque participant nobiscum, facti per delicta demuo vestri, quando ne illis quidem miscemur quos vestra vis atque

15. radiant. Aut *egb*. radiant, cur *b*. rabiant aut *Aa*. 16. sin *Aφ*.

Cap. V. 1. et *Aφ. in margine ab eadem manu.* 2. uti naevus aliqui *ego*. aut inevus *A*. ut naevus *ab*. 3. nubicutae *Aab*. nubecutae *alii*. 4. visa, a quo *ego*. visa, quo *b*. vis. aquo *Aa*. 5. sectam *Aa*. secta *b*. 6. quod *A*. 7. sed ducunt nomen sine professionis praestantia *ego*. seducant nomen sine professionis praestantia *Aab*. 8. quia *A*. qui *ab*.

saevitia ad negandum subegit. Utique enim facilius inter nos inviti desertores disciplinae quam voluntarii continerentur. Ceterum sine crimine vocatis Christianos quos ipsi negant Christiani, qui se negare non norunt.

His propositionibus responsionibusque nostris, quas veritas de suo suggerit, quotiens comprimitur et coartatur conscientia vestra, [1]tacita ignorantiae suae testis, confugitis aestuantes ad arulam quandam, id est legum auctoritatem, quod utique non plecterent sectam istam, nisi de meritis apud conditores legum constitisset. Quid ergo prohibuit apud exsecutores quoque legum proinde constare, cum de ceteris criminibus quae similiter legibus arcentur ac puniuntur, nisi prius requiratur, poena cessat? Verbi gratia homicidam, adulterum lege: discutitur tamen de ordine admissi, et tamen cognitum est omnibus genus facti. Christianum puniunt leges. Si quod est factum Christiani, erui debet. Nulla lex prohibet inquirere, atquin pro legibus facit inquisitio. Quomodo enim legem observabis cavendo quod lege prohibetur, adempta diligentia cavendi per [2]defectionem agnoscendi quid observes? Nulla sibi lex debet crucientiam institiae suae, sed eis a quibus captat obsequium. Ceterum suspecta lex est, si [3]probare se non vult. Merito igitur tunc iustae in Christianos et reverendae et observandae censentur, quamdiu ignoratur quod [4]persequuntur, merito post agnitionem iniquissimae repertae cum suis machaeris et patibulis et leonibus despuuntur. Legis iniustae honor nullus est. Ut opinor autem, dubitatur de iniquitate legum quarundam, cum quotidie novis consultis constitutisque duritias nequitiasque earum temperetis. Cap. VI.

Unde ergo, inquitis, tantum de vobis famae licuit, cuius testimonium sufficerit forsitan conditoribus legum? Quis, oro, sponsor aut illis tunc aut exinde vobis de fide? Fama est. Nonne haec est, Fama malum, quo non aliud velocius ullum? Cur malum, si vera semper [1]sit? Non mendacio, plurimumque ne tum quidem, cum vera defert, a libidine mendacii cessat, ut non falsa veris intexat adiciens, detrahens, varietate confundens. Quid? quod ea [2]condicio illi, ut nonnisi [3]quod mentitur perseveret. Tamdiu enim vivit quamdiu non probat quicquam; siquidem approbata cadit et quasi Cap. VII.

Cap. VI. 1. tacita *ego*. tacitae (*Aφ*)*ab*. tacitaei *Aβ*. 2. defectionem *A*. dilectum *ab*. 3. probare *A*. probari *ab*. 4. persequuntur *A* (*m. sec. sed eadem manus*) *ab*. persequentur *A*. *m. pr.*

Cap. VII. 1. sit? Non mendacio plurimumque *ego*. sit, non mendacio plurimum quo (quae *ab*.) *Aab*. sit. Non mendacior plurimum quae *Rigaltius*. sit. Non mendacio plurimum quae *Iac. Gothofredus*. 2. condicio *A*. 3. quod *Aβa*. cum (*Aφ*)*b*.

officio nuntiandi functa decedit; exinde res tenetur, res nominatur, nec quisquam dicit verbi gratia: Hoc Romae aiunt factum, aut: Fama est illum provinciam sortitum, sed: Ille provinciam sortitus est, et: Hoc factum est Romae. Nemo famam nominat nisi incertus, [4]quia nemo sit fama sed conscientia certus; nemo famae credit nisi stultus, quia sapiens non credit incerto. Fama quantacumque ambitione diffusa est, ab uno aliquando ore exorta sit necesse est, exinde in traduces quodammodo linguarum et aurium serpit et modicum originum vitium [5]rumoris obscurat, ut nemo recogitet, ne primum illud os mendacia seminaverit, quod saepe fit aut aemulationis ingenio, aut suspicionis arbitrio, aut etiam nova [6]mentiendi voluptate. Sed bene quod omnia tempus revelat, testibus sententiis et [7]proverbiis vestris ipsaque natura, quae ita ordinata est, ut nihil lateat, etiam quod fama non prodidit. Videte, [8]qualem prodigiam adversus nos [9]subornastis, quia quod semel detulit tantoque tempore ad fidem corroboravit usque adhuc probare non potuit. Principe Augusto nomen hoc ortum est, Tiberio disciplina eius inluxit, sub Nerone damnatio invaluit, ut iam hinc de persona persecutoris ponderetis: si pius ille princeps, impii Christiani, si iustus, si castus, iniusti et incesti Christiani, si non hostis publicus, [10]nos publice hostes; quales simus damnator ipse demonstravit, utique aemula sibi puniens. Et tamen permansit erasis omnibus hoc solum institutum Neronianum, iustum denique ut dissimile sui auctoris. Igitur aetati nostrae nondum anni CCL. Tot iniqui interea, tot cruces divinitatem consecutae, tot infantiae trucidatae, tot panes cruentati, tot strages lucernarum, tot errores nuptiarum, et adhuc Christianis sola fama decernit. Habet quidem grande fundamentum de vitio ingenii humani: felicius in acerbis atrocibusque mentitur. Quanto enim proni ad malitiam, tanto ad mali fidem oportuni estis; facilius denique falso malo quam vero bono creditur. Si quem tamen apud vos prudentiae locum iniquitas reliquisset, ad explorandam famae fidem utique iustitia poscebat [11]dispicere, a quibus potuisset fama in vulgus, et ita in totum orbem dari. Ab ipsis enim Christianis non opinor, cum vel ex forma [12]ac lege omnium mysteriorum silentii fides debeatur. Quanto magis talium quae prodita non [13]vitarent [14]interim animadversione [15]praesentanea

4. quia ne sit *Aφ.* 5. rumoris *Aa.* rumores *b.* 6. mentiendo *Aφ.*, *sed corr. ab eadem manu.* 7. proverbis *Aφ.* 8. qualem prodigiam *Asb.* qualem prodiciem *alii.* 9. subhornastis *Aa.* 10. nos publice hostes *A.* nos publici hostes *b.* nos hostes publice *a.* 11. disciplicere *Aa.* 12. a lege *Aa.* 13. vitarent *Iac. Fr. Gronovius Obss. in Scriptt. Eccles. Cap. X. p.* 120. evitarent *b.* invarent *Aa.* 14. interim animadversione (*aut* interim animadversionis) *l. Fr. Gronovius l. l.* inter humana adversione *Aa.* interim humana animadversione *b.* 15. praesentanea (*aut* prae-

supplicium? Si ergo non ipsi [16]proditores sui, sequitur ut extranei. Oro vos, extraneis unde notitia, cum [17]etiam iusta et licita mysteria omnem [18]arbitrum extraneum caveant, nisi [19]inlicita minus sperant? [20]Atquin extraneis tam [21]ignorare quam confingere magis [22]competit. Domesticorum curiositas furata est per rimulas et cavernas. Quid? cum domestici [23]eas vobis prodent res? [24]Omnes a nullis magis prodimur, quanto magis, si atrocitas tanta sit, quae iustitia indignationis omnem familiaritatis fidem [25]rumpit? Non potuerit continere quod horruit mens, quod expavit oculus. Hoc quoque mirum, si et ille, qui tanto impatientiae iure prosiluit deferre. [26]non et probare [27]gestiit, et ille, qui audiit, [28]non et videre curavit; siquidem par fructus est et delatoris, si quod detulit probet, et auditoris, si quod audit etiam sibi credat. Tunc, inquis, primo delatum et exhibitum est, auditum et inspectum est, atque exinde famae commendatum. Hoc quidem superscendit omnem admirationem, si semel deprehensum est quod semper admittitur: nisi desivimus iam talia factitare. Atquin et idem vocamur, et in [29]isdem deputamur, et de die redundamus; [30]quod plures, hoc pluribus odiosi. Magis increscit odium increscente materia: proficiente multitudine reorum quid ita non proficit multitudo nuntiorum? Quod sciam, et conversatio notior facta est, scitis et diebus conventuum nostrorum, itaque et obsidemur et opprimimur et in ipsis arcanis congregationibus detinemur. Quis unquam tamen semeso [31]cadaveri supervenit? quis in cruentato [32]pane vestigia dentium deprehendit? quis tenebris repentino lumine inruptis inmunda aliqua, ne dixerim incesta, indicia recognovit? Si praemio impetramus, ne tales in publicum extrahamur, quare et opprimimur? Possumus et omnino non extrahi. Quis enim [33]proditionem [34]criminis alicuius sine crimine ipso aut vendit aut redimit? Sed quid [35]extraneis speculatoribus et indicibus detractem, qui talia obiciatis

sentanea) *lac. Fr. Gronovius l. l.* praesentan *Aa.* praesentaneum *b.* 16. proditoris *Aφα.* 17. etiam *b.* enim *Aa.* 18. arbitrum *lac. Gothofredus.* arbitrii *Aab.* 19. inlicita *Aab.* inclita *alii.* 20. Adquin *a.* 21. ignorare *lac. Fr. Gronovius.* honorare *Aab.* 22. competit domesticorum *Aφ.* competit.. domesticorum *a.* competit.... domesticorum *b.* competit. At domesticorum *lac. Gothofredus.* competit. Aut (*vel* Sed) domesticorum *alii. Hildebrandus diserte testatur nihil desiderari in A. post voc.* competit. 23. eas vobis prodent res? *ego.* eos vobis prodentes *Aa.* eos vobis prodant? *b.* eos vobis proderent *lac. Fr. Gronovius l. l.* reos (*aut* heros *vel* eros) vobis prodentes *lac. Gothofredus.* 24. et omnes *l. Fr. Gronovius l. l.* 25. rumpat? *l. Fr. Gronovius l. l.* *In A. est* rumpit. Non potuerit *cett. In ab. coniunguntur prave duae sententiae:* quanto magis, si atrocitas — — — rumpit, non potuerit — — expavit oculus? 26. non et probare *Aab.* et non *alii.* 27. gestiit *l. Fr. Gronovius l. l.* gestit *Aab.* 28. non et videre *l. Fr. Gronovius l. l.* et non videre *Aab.* 29. isdem *Aφa.* iisdem *b.* 30. quod *Aab.* quo *lac. Gothofredus.* 31. cadaveri *aφ.* paveris *Aa.* pueri *b. Gothofredus.* 32. pane (*Aφ*)*b.* pa... *Aβa.* panis *γ.* 33. pro..tionem *Aφ.* 34. criminosi *Gothofredus.* 35. extranei *A.*

quae non ab ipsis nobis cum maxima vociferatione publicentur, aut statim audita, si prius demonstrantur, aut postea reperta, si interim [36]celantur? Sine dubio enim [37]initiari volentibus mos est prius ad magistrum sacrorum vel patrem adire. Tum ille dicet: Infans tibi, qui [38]ad hoc vadetur, necessarius, qui immoletur, et panis aliquantum, qui in sanguine infringatur; praeterea candelabra, quae canes annexi deturbent, et offulae, quae eosdem canes: sed et mater aut soror tibi necessaria est. Quid, si nullae erunt? Opinor, legitimus Christianus esse non poteris. Haec, oro vos, denuntiata ab aliis sustinent prodi? [39]Diversum opus non est scire illos. Prius fallaciae negotium perpetratur: [40]ignaris et dapes et nuptiae subiciuntur; nihil enim unquam retro de Christianis mysteriis [41]audierant. Tamen postea cognoscant necesse est, vel aliis [42]quos inducunt praeministranda. Ceterum quam vanum est profanos scire quod nesciat sacerdos? Tacent igitur et accepto ferunt, et nihil [43]tragoediae [44]Thyestae vel Oedipodis erumpunt, et non protrahunt ad populum. [45]Fidei de ministris et magistris et de ipsis potiores morsus iam [46]doctis *nihil* rapiunt. Si nihil tale probetur, grande nescio quid [47]aestimari oportet, cuius compensatio tantarum atrocitatum [48]tolerantia constat. Miserae atque miserandae nationes, ecce proponimus vobis disciplinae nostrae sponsionem. Vitam aeternam sectatoribus et conservatoribus suis spondet, e contrario profanis et aemulis supplicium aeternum aeterno igni comminatur; ad utramque causam mortuorum resurrectio praedicatur. Viderimus de fide istorum, dum suo loco digeruntur; interim credite, [49]quemadmodum nos. Volo enim scire, si per talia scelera adire parati estis, [50]quemadmodum nos? Veni, [51]si quis es, demerge ferrum in infantem; vel si alterius officium est, tum modo specta morientem animam antequam vixit, certe excipe rudem sanguinem in quo panem tuum saties, vescere [52]libenter; interea discumbe, dinumera loca, ubi mater aut soror torum [53]presserit; nota diligenter, ut,

36. celantur *Aφ*. colantur *Aβ* (?) celentur *ab*. 37. initiari *ego*. initiarum *Aa*. initiatum *b*. *Gothofredus*. 38. ad hoc vadetur *ego*. adhuc vagetur *Aab*. adhuc vagietur (*h. e.* vagit) *I. Gothofredus*. adhuc vagit *Leopoldus*. 39. diversum opus. non est scire illos prius *distinctio est in Aφ*. Diversum opus non est scire illos: prius *a*. Diversum opus. Non est scire illos: prius *b*. 40. ignaris *b*. Cnaris *Aφ*. gnaris *Aβa*. 41. audierant *A*. audierunt *ab*. 42. quos *b*. *Gothofredus*. quo *Aa*. 43. tragoediae *b*. *Gothofredus*. tragoedia *Aa*. 44. Thyestae vel Oedipodis *b*. *Gothofredus*. ....te velo edipodis *Aφ*. *et Aβ*. Thieste velo edipodis *A*., *tes* *Gothofredo*, *et a*. 45. Fidei de ministris *ego*. fide in ministros *Aab*. 46. doctis nihil rapiunt *ego*. doctis..... rapiunt *Aab*. doctis dentibus rapiunt *γ*. 47. aestimari *ab*. aesti.... *A*. 48. tolerantia *ab*. tole..tia *Aφ*. tole..... *Aβ*. 49. quemadmodum *b*. quae admodum *Aa*. 50. quemadmodum *b*. quae admodum *Aa*. 51. si quisses *Aβ*. 52. libenter interea. Discumbe *Aφa*. libenter: interea discumbens *b*. 53. presserit *Aβ*.

cum tenebrae [54]inruerint, temptantes scilicet diligentiam singulorum, non [55]erres extraneam incursans: piaculum feceris, nisi incestum. Haec cum expunxeris, vives in aevum. Cupio respondeas, si tanti [56]facis aeternitatem? Immo idcirco nec credis, [57]etiam si credideris, nego te velle, [58]etiam si velles, nego te posse. Cur autem alii possint, si vos non potestis? cur non possitis, si alii possunt? Impunitatem, aeternitatem quanto constare vultis? [59]An hae nobis omni modo redimendae videntur? an alii ordines [60]dentium Christianorum, et alii specus faucium, et alii ad incesti libidinem nervi? Non opinor. Satis enim est nobis sola [61]ver*itate* a vestra positione discerni.

[1]Plane, tertium genus dicimur. [2]Cynopaene aliqui vel Sciapodes? vel aliqui [3]de subterraneo Antipodes? Si qua istic apud vos [4]saltem ratio est, edatis [5]velim primum et secundum genus, ut ita de tertio constet. [6]Psammetichus quidem putavit [7]sibi de ingenio [8]exploratum esse de primogenitis. Dicitur enim infantes recenti e partu seorsum a commercio hominum alendos tradidisse nutrici quam et ipsam propterea elinguaverat, ut in totum exsules vocis humanae non auditu formarent loquellam, sed suo promentes cum primam nationem designarent cuius sonum natura dictasset. Prima vox [9]BEKKOS renuntiata est; interpretatio eius panis apud Phrygas nomen est; Phryges primi genus exinde habentur. [10]Sed unum hoc erit de vanitatibus vestrarum fabularum non otiose nobis retractandum, quo fidem vestram vanitatibus quam veritatibus deditam demonstrare gestimus. An omnino credibile sit, tali membro dececto, vastato ipsius animae organo [11]et utique radicitus caeso, castratis fucibus quae etiam extrinsecus periculose vulnerantur, exinde tabo in [12]praecordia [13]refluente, postremo [14]aliquandiu cessantibus alimentis, vitam [15]nutrici illi perdurasse? Age nunc, perseveraverit [16]Philomelae [17]medicamentis *suam vitam*, quam et ipsam

Cap. VIII.

54. inruerint temptantes *A*. 55. erres *b*. *Gothofredus*. errens *Aa*. 56. facis *A*. facias *ab*. 57. etiam si *A*. et iam si *ab*. 58. etiam si *A*. et iam si *ab*. 59. ita hoc *ab*. *Balusius et Hildebrandus haec verba non iam legerunt in codice. Sunt deinde*. 60. dentium *ab*. den.... *Aφ*. ...tium *Aβ*. 61. veritate *Ab*. *Gothofredus*. ver..... *a*.

Cap. VIII. 1. Plane, tertium (*Aβ*)*ab*. Tertium (*Aφ*). 2. Cynopennae (*Aβ*)*ab*. Cynopenae *Aφ*. 3. de subterraneo Antipodes *ego*. desubterraneantipodes *A*. de subterraneo Antipodes *ab*. 4. saltem ratio *Ab*. salteratio *a*. alteratio (*aut* alternatio) *Gothofredus*. 5. vel imprimum *a*. 6. Psammeticus *Aa*. 7. sibi de *Gothofredus*. tibi se *Aab*. 8. exploratum esse de primogenitis *ego*. exploratus si de prima generis *Aab*. explorandum de fide primi generis *Gothofredus*. 9. BEKKOS *b*. pactos *Aa*. 10. Sed unum hoc erit *A*. Sed hoc unum erit *ab*. 11. et *om*. *a*. 12. praecardia *Aφ*. *m. pr*. 13. refluentae *Aβ*. 14. aliquandiu *Aβ*. 15. nutrici illi per..sse *Aβ*. nutrici perdurasse *ab*. nutrici per ..... sse *Aφ*. nutrici perseverasse *Hildebrandus*. 16. filomelae *Aa*. 17. medicamentis suam vitam,

prudentiores non linguae [18]caede, *sed ex* pudoris rubore mutam interpretantur. Si ergo vixit, potuit [19]effutire aliquid obtusum. Et exarticulatum sonum tinnitumque sine modulatu labellorum, [20]expanso ore, lingua stupente de solis faucibus cogi licet. Id fors tunc infantes, quia unicum, facilius commentati paulo modulatius, utpote linguatuli, [21]*in* inventum alicuius [22]interpretationis [23]impegerint. Sint nunc primi Phryges, non tamen tertii Christiani. Quantae enim aliae gentium series post Phrygas? Verum recogitate, ne quos tertium genus dicitis principem locum [24]obtineant, siquidem non ulla gens non Christiana. Itaque quaecumque gens prima, nihilominus Christiana. Ridicula dementia novissimos dicitis et tertios nominatis. Sed de superstitione tertium genus deputamur, non de [25]natione, ut sint Romani, Iudaei, dehinc Christiani. Ubi autem Graeci? vel si in Romanorum superstitionibus censentur, [26]quoniam quidem etiam deos Graeciae Roma sollicitavit, ubi saltem Aegyptii, et ipsi, quod sciam, [27]privatae curiosaeque religionis? Porro si tam monstrosi qui tertii loci, quales habendi qui primo et secundo antecedunt?

Cap. IX. Sed quid ego mirer vana vestra, cum ex forma naturali concorporata et concreta intercessit malitia et stultitia sub eodem mancipe erroris? Sane, quia non miror, enumerem necesse est, [1]ut vos recognoscendo miremini, in quantam stultitiam incidatis, qui omnis cladis publicae vel iniuriae nos causas esse vultis. Si Tiberis redundaverit, si Nilus non redundavit, si caelum stetit, si terra [2]movit, *si Libi*tina vastavit, si famis afflixit, statim omnium vox: [3]Christi*anorum meri*tum! Quasi modicum habeant aut aliud metuere [4]qui deum *metuunt*. Opinor, ut contemptores deorum vestrorum haec iacula [5]eorum *provo*camus. Ut supra edidimus, aetatis nostrae nondum anni trecenti: quantae clades ante id spatium supra universum orbem ad singulas urbes et provincias ceciderunt? quanta bella externa et intestina? quot pestes, fames, ignes, hiatus mo-

quam *ego*. medicamentis..... quam *Aφ*. medicamentis..... (*Aβ*)*ab*. medicamentis vita quam *γ*. 18. caede, sed ex pudoris *ego*. caede..... udoris *Aφ*. caede .... udoris *a*. caede, sed pudoris *bγ*. 19. effutire *b*. *Gothofredus*. et future *Aa*. 20. expanso *b*. *Gothofredus*. expranso *Aa*. 21. in inventum *ego*. in ventum *ab*. inventum *A*. 22. interpraetationis *Aβ*. 23. impegerint *Gothofredus*. impegerit *Aab*. 24. optineant *Aa*. 25. ratione *quidam perperam*. 26. quoniam quidem (qm̃ quidem *Aφ*.) *A*. quandoquidem *ab*. 27. privatae *b*. *Gothofredus*. privati *Aa*.

Cap. IX. 1. ut *ego*. et *Aab*. 2. movit, si Libitina *I. Fr. Gronovius in Observv. in Eccl. Scriptt. cap. XI. p.* 123. *Equidem antea putaveram* movit, si vis nociva. *In Aab. est* movit, ...tina, *unde γ*. movit, si votiva. 3. Christianorum meritum *I. Fr. Gronovius l. l.* Christianorum fatum *γ*. Christis..... tum *Aφ*. Christi..... tum *Aβab*. 4. qui deum metuunt *ego*. quidm̃..... *Aφ*. quidm̃..... *a* (*in curis secundis*). quidm̃..... *Aβ*. Quid igitur? *ab*. 5 eorum provocamus *b*. eorum..... *Aa*. eorum revincamus *γ*.

tusque terrarum saeculum digessit? Ubi tunc Christiani, cum res Romana tot historias laborum suorum subministravit? Ubi tunc Christiani, cum [6]Hiera, Anaphe et [7]Delos et Rhodos et [8]Cea insulae multis cum milibus hominum [9]pessum ierunt, vel quam Plato memorat maiorem [10]Asia aut Africa in Atlantico mari mersam? cum Vulsinios de caelo, [11]Pompeios de suo monte perfudit ignis? cum terrae motu mare Corinthium ereptum est? cum totum orbem cataclysmus abolevit? Ubi tunc, non dicam contemptores deorum Christiani, sed ipsi dei vestri, quos clade illa posteriores loca, oppida approbant in quibus nati, morati, sepulti sunt, etiam quae condiderunt? Non alias enim [12]superfuissent ad hodiernum, nisi [13]postuma clades illius. [14]Si relegere et revolvere non curatis testimonia temporum, aliter vobis renuntiata, inprimis ne deos vestros [15]iniustissimos pronuntietis, qui propter contemptores etiam cultores [16]suos *laedunt*, [17]tunc nec vosmetipsos errare probatis, si [18]deos traditis qui [19]vos *a meritis* profanorum non discernunt? Quodsi, ut unus atque [20]alius *vanissimus* ait, idcirco vobis quoque irascuntur, quoniam de nostra [21]eradicatione neglegitis, absolutum est de infirmitate et mediocritate [22]eorum: nam non irascerentur vobis in animadversione cessantibus, si [23]ex se quid possent. Quanquam et alias confitemini istud, si quando illos supplicio nostro videmini [24]ulcisci. Si ab alio aliud, a maiore defenditur. Pudeat igitur deos ab homine defendi.

Effundite iam omnia venena, omnia calumniae tela infligite huic nomini, non cessabo ultra repellere, at postmodum obtundentur expositione totius nostrae disciplinae, Nunc vero eadem ipsa de nostro corpore vulsa in vos retorquebo, eadem vulnera criminum in vobis defossa monstrabo, quo [1]machaeris vestris admentationibusque cadatis. Iam primo quod in nos generali accusatione dirigitis, divortium ab institutis maiorum, considerate etiam atque etiam, ne Cap. X.

6. hierennape *Aab*. hierennapae *A.*, *teste Gothofredo*. 7. Delos *Gothofredus*. delphos *Aab*. 8. Cea *Gothofredus*. creta *Aab*. 9. pessum ierunt *ab*. pessumbier *A*. 10. Asia aut Africa *ego*. Asiam aut Africam *Aab*. Asia et Africa *Gothofredus*. 11. Pompeios *ego*. Tarpeios *Aab*. 12. superfuissent *b*. *Gothofredus*. superfluissent *Aa*. 13. postuma *b*. *Gothofredus*. postumae *Aa*. 14. Si *Aβa*. Sed (*Aφ*)*b*. 15. iniustissimos pronuntietis *b*. iniustis ... s pronuntietis *Aφ*. iniustis .... os pronuntietis *Aβ*. iniustis illos pronuncietis *a*. iniustos deos pronuncietis *Gothofredus*. 16. suos laedunt *b*. *Gothofredus*. suos .... nt *Aφ*. suos ..... nt *a*. 17. tunc nec *A*. m. *sc. sed eadem antiqua*. tunc ec *A. m. pr.* tunc enim *ab*. 18. deos *b*. *Gothofredus*. eos *Aφa*. 19. vos a meritis profanorum *b*. vos ..... s profanorum *Aa*. vos a turbis profanorum *γ*. 20. alius vanissimus *γ*. alius ..... mus *Aφ*. alius — mus (*Aβ*)*ab*. 21. eradicatione neglegitis *ab*. eradica ..... eglegitis *A*. 22. eorum: nam non *ab*. eorum ..... on *Aβ*. eorum ..... non *Aφ*. 23. ex se quid possent *A*., *teste Gothofredo in curis secundis*. exse .... possent *Aφ*. exse ... possent *Aβ*. exequi *ab*. 24. ulcisci. Si ab alio aliud *ego*. ulcisci. Abaliud *Aab*.

Cap. X. 1. macheris *Aa*. machinis *Gothofredus*.

vobiscum communicemus crimen istud. Ecce enim per omnia vitae ac disciplinae corruptam, immo deletam in vobis antiquitatem recognosco. De legibus quidem iam supra dictum est, quod eas novis de die consultis constitutisque obruistis. De reliqua vero conversationis humanae dispositione palam subiacet, quanta a maioribus mutaveritis, cultu, habitu, apparatu, ipsoque victu, ipsoque sermone; nam pristinum ut rancidum relegatis. Exclusa ubique antiquitas in negotiis, in officiis; totam auctoritatem maiorum vestra auctoritas deiecit. Sane, quod vobis magis probro est, laudatis semper vetustates, et nihilominus recusatis. Qua perversitate [2]tan*ta vana* maiorum apud vos permanere, [3]probari debuerunt, cum [4]ea, quae [5]probatis, recusetis? Sed et ipsum quod videmini a maioribus [5]traditum fidelissime custodire et defendere, vel quo maxime reos nos [6]transgressionis postulatis, de quo totum odium Christiani nominis animatur, deorum dico culturam, perinde a vobis destrui ac despici [7]ostendam. Nisi quod perinde nos etiam contemptores deorum haberi nulla ratio est, quia nemo [8]contemnit quod sciat omnino non esse. Quod omnino est, id contemni potest, quod nihil est, nihil patitur. Igitur quibus est, ab eis patiatur necesse est. Quo magis oneramini credentes esse et contemnentes, colentes et despuentes, honorantes et [9]lacescentes. Licet etiam hinc recognoscere inprimis: cum alii alios deos colitis, eos, quos non colitis, utique contemnitis. Praelatio alterius sine alterius contumelia [10]non potest, nec ulla electio non [11]reprobatione componitur. Qui de pluribus suscipit aliquem, eum, quem non suscipit, despexit. Sed tot ac tanti ab omnibus coli non possunt. Iam ergo tunc primo contempsistis, non veriti scilicet ita instituere, ut omnes coli non possent. At enim illi sapientissimi ac prudentissimi maiores, [12]quorum institutis renuntiare non nostis maxime in persona deorum vestrorum, ipsi quoque impii [13]deprehenduntur. Mentior, si nunquam censuerant, ne qui imperator fanum, quod [14]in *bello* vovisset, prius dedicasset quam senatus probasset; [15]ut contigit M. Aemilio, qui voverat Alburno deo. Utique enim impiissimum,

2. tanta vana maiorum *ego*. tant..... maiorum (*Aβ*)*ab*. tan..... maiorum *Aφ*. tanta inania *γ*. 3. probarique *Gothofredus*. 4. ea quae probatis *ab*. eaq ... batis *Aφ*. ea quae ... batis *Aβ*. 5. traditum fidelissime *ab*. traditum ..... sime *Aφ*. et *Aβ*. 6. transgressionis *ab*. transgr..... nis *Aφ*. et *Aβ*. 7. ostendam. Nisi quod perinde nos etiam *ego*. ostendam nisi quod perinde nos enim *Aa*. ostendam; nisi quod non perinde: nos enim *b*. *Gothofredus*. 8. contempsit *A.*, *pro more*. 9. lacescentes *Aa*. lacessentes *b*. 10. non potest *Aa*. esse non potest *b*. 11. reprobatione *b*. *Gothofredus*. reprobationē *A*. reprobationem *a*. 12. quorum *b*. eorum *Aa*. 13. deprehenduntur *A.*, *pro more*. 14. in belle vovisset *Gothofredus*. in proelio vovisset *b*. in ....o novisset *Aφa*. in .....o novisset *Aβ*. 15. ut contigit M. Aemilio *ab*. ut contigit .....o *Aφ*. ut contigit .....o *Aβ*.

immo [16]contumeliosissimum admissum est, in arbitrio et libidine sententiae [17]humanae locare honorem divinitatis, ut deus non sit nisi cui esse permiserit senatus. Saepe censores inconsulto populo abolverunt. [18]Certe Liberum Patrem cum [19]sacris suis consules senatus auctoritate non [20]urbe solummodo, verum tota Italia eliminaverunt. Ceterum Serapem et [21]Isidem et [22]Arpocraten et Anubem prohibitos Capitolio Varro commemorat, [23]eorumque *aras* a senatu deiectas nonnisi per vim popularium restructas. Sed tamen et Gabinius consul Kalendis Ianuariis, cum vix hostias probaret prae popularium coetu, quia nihil de Serape et Iside constituisset, potiorem habuit senatus censuram quam impetum vulgi, et aras institi prohibuit. Habetis igitur in maioribus vestris, etsi non nomen, attamen sectam Christianam, quae deos neglegit. Horum si vos salten [24]integri in honoribus vestris rei [25]essetis laesae religionis, sed invenio conspirasse a vobis tam superstitionis quam impietatis profectum. Quanto enim inreligiosiores deprehendimini? Privatos enim deos, quos Lares et Penates domestica consecratione perhibetis, domestica [26]et licentia inculcatis, venditando, pignerando pro necessitate ac voluntate. Essent quidem tolerabiliora eiusmodi contumaciae sacrilegia, nisi quod eo iam contumeliosiora quod modica. Sed aliquo [27]solatio privatorum et domesticorum deorum querellae invantur, [28]quod publicos turpius contumeliosiusque tractetis. Iam primum, quos in [29]hastarium regessistis, publicanis [30]subdidistis, omni quinquennio inter vectigalia vestra [31]proscriptos addicitis. Sic Serapeum, sic Capitolium petitur, addicitur, [32]conducitur, *ut forum*, sub eadem voce praeconis, eadem exactione quaestoris. Sedenim [33]agri tributo onusti viliores, hominum capita stipendio censa [34]ignobiliora (nam hae sunt [34b]captivitatis notae poenae): dei vero, qui magis [35]tributarii, magis sancti, immo qui magis sancti, magis tributarii. Maiestas constituitur in quaestum, negotiatio religione proscribitur, sanctitas locationem mendicat.

16. con ... sissimum *Aφ*. 17. humanae locare *ab*. humanae ..... *Aφ*. humanae ... re *Aβ*. 18. certe (*A*)*b*. certi *a*. 19. sacris suis *ego*. sacro suo *b*. *Gothofredus*. socru suas *Aβ*. socru sua *Aφa*. 20. urbes *Aβ*. 21. isydem *Aa*. 22. arpocraten *A*. Arpocratem *ab*. 23. eorumque aras a senatu *Gothofredus*. eorumque statuas a senatu *b*. eorumque a senatu *Aa*. 24. integri in *ego*. integrum *Aab*. 25. essetis *ego*. esset *Aab*. 26. et licentia *Aa*. licentia *b*. 27. solatio *Aβ*. 28. quod publicos *b*. quo publice *Aφa*. 29. astarium *Aa*. 30. subdidistis *ego*. subdi .. tis *Aβ*. subdu .. tis *Aφ*. subd ... tis *ab*. subditatis *γ*. 31. proscriptos addicitis (*Aφ*.) *Gothofredus*. proscripto addicitis (*Aβ*)*ab*. proscripto add ... *Aβ*. 32. conducitur, ut forum, sub *ego*. conducitur ..... sub *Aφ*. conducitur ... sub *Aβab*. conducitur divinitas sub *γ*. 33. agri tributo *ab*. a ... buto *Aβ*. et *Aφ*. 34. ignobiliora *ab*. igno ..... *Aφ*. et *Aβ*. 34b. captivitatis notae *Aquilinus*. captivitate notae *Aab*. 35. tributarii *ab*. trib ..... *Aφ*. et *Aβ*.

Exigitis mercedem pro solo templi, pro aditu sacri, pro [36]stipibus, pro [37]hostiis. Venditis totam divinitatem. Non licet eam gratis coli. Plus denique publicanis [38]refigitur quam sacerdotibus. Non suffecerat vectigalium deorum contumelia, de contemptu scilicet aestimanda, nec contenti estis deis honorem non habuisse, nisi etiam [39]quemcumque habetis depretietis aliqua indignitate. Quid enim omnino ad honorandos eos facitis, quod [40]non etiam mortuis vestris ex aequo praebeatis? Exstruitis deis [41]templa, *aeque mortuis templa;* extruitis aras deis, aeque mortuis aras; eisdem titulis superscribitis litteras, easdem statuis inducitis formas, ut cuique ars aut negotium aut aetas fuit: senex de Saturno, imberbis de Apolline, virgo de Diana figuratur, et miles in Marte, et in Vulcano faber ferri consecratur. Nihil itaque mirum, si hostias easdem mortuis quas et deis caeditis eosdemque odores [42]excrematis. Quis istam contumeliam excuset, quae [43]utut mortuos cum deis deputet? Regibus quidem etiam sacerdotia adscripta sunt [44]sacrique apparatus, et tensae et currus et solisternia et [45]lectisternia, *laetitiae* et ludi. Plane, quoniam illis caelum patet, hoc quoque non sine contumelia deorum: primo quidem, quod non decuerit alios [46]eis *adnumerari*, *si* datum sit post mortem deos fieri; secundum, quod [47]tam libere atque manifeste coram populo non peieraret [48]contemplator *hominis* in caelum recepti, nisi contemneret quos deieraret quam ipse quam [48b]ei qui ei peierare [49]permittunt. Consentiunt enim [50]ipsi nihil esse quod deierant, immo insuper et praemio afficiunt, quia publice contempserit periurii vindices. [51]Quanquam periurii apud vos [52]quotusquisque purus est? Immo iam per deos deierandi periculum evanuit, potiore habita religione per Caesarem deierandi, quod et ipsum ad offuscationem pertinet deorum vestrorum; facilius enim per Caesarem peierantes punirentur quam [53]per ullum Iovem. Sed contemptus honestior est, habens quandam

36. stipibus *Gothofredus*. stipitibus *Aab*. 37. hostiis *ego*. ostiis *Aab*. 38. reficitur *b*. 39. quemcumque *b*. *Gothofredus*. quecumque *A*. quaecunque *a*. quoscunque *Sigeb*. *Havercampus ad Tertulliani Apolog. cap.* 45. *p.* 373. 40. non etiam *Aab*. etiam non *alii*. 41. templa, aeque mortuis templa, exstruitis *b*. templa extruitis *Aa*. 42. excrematis *Aab*. crematis *alii*. 43. utut *Sigeb*. *Havercampus ad Tertulliani Apolog. cap.* 21. *p.* 210. ut aut *Aab*. 44. sacrique *ab*. .....ue *Aβ*. *et Aφ*. 45. lectisternia, laetitiae *γ*. lectisternia ....tiae (*Aβ*)*ab*. lectister .....ie *Aφ*. 46. eis adnumerari, si datum *ego*. eis.....rari datum *Aa*. eis adnumerari quibus datum *bγ*. 47. tam libere *ab*. tam.....e *Aφ*. *et Aβ*. *Gothofredus ambigebat utrum* libere, *an* proterve *in A. legeret*. 48. contemplator hominis *ego*. contemplaret .....is *Aφ*. contemplaret .....us *Aβ*. contemplaret ...litis *a*. contemplator Proculus *b*. contemplator caelitis *γ*. 48 b. ii *b*. 49. permittunt *Aab*. permittant *alii*. 50. ipsi *ab*. ipse *A*. 51. quanquam periurii *b*. quanquam periuria *Aa*. 52. quotusquisque *Rigaltius*. quod unusquisque *Aa*. unusquisque *b*. 53. per ullum *b*. *Gothofredus*. parvulum *Aa*.

superbiae [54] gloriam; venit enim aliquando etiam de fiducia vel conscientiae securitate vel naturali sublimitate animi. Derisus vero quanto lascivior, tanto denotatior ad contumeliae morsum. Recognoscite igitur, quam derisores inveniamini numinum vestrorum. Non dico quales sitis in sacrificando, quod enecta et tabida quaeque mactatis, de opimis autem et integris [55] supervacua esui capitula et ungulas et plumarum setarumque praevulsa, et si quid domi quoque [56] abiecturi fuissetis. Omitto [57] quae vulgi aut sacrilegae gulae videbuntur maiorum prope [58] religionem convenire: atquin doctissimi, gravissimi, quatenus gravitas atque prudentia de doctrina proficere [59] credunt, et [60] inreverentissimi erga deos vestros semper existunt, nec eis [61] cessat litteratura, [62] quam ut eo turpius aut vana aut falsa de deis inferat. Ab ipso [63] exordi*ar studio* vestro eius [64] unde somniat omnis nequior, cui quantum honorem [65] adi*udica*tis, tantum deis vestris derogastis, magnificando qui de eis [66] lusit. Adhuc meminimus Homeri. Ille, opinor, est qui divinam maiestatem humana [67] condicione tractavit, casibus et passionibus humanis deos imbuens, qui de illis favore diversis gladiatoria quodammodo paria [68] composuit, Venerem sauciat sagitta humana, Martem tredecim mensibus in vinculis detinet fortasse periturum, eadem Iovem paene perpessum a caelitum plebe traducit, aut lacrimas eius super Sarpedonem excutit, aut luxuriantem cum Iunone foedissime inducit commendato libidinis desiderio [69] per commemorationem et enumerationem amicarum. Exinde quis non poëtarum ex auctoritate principis sui in deos insolens aut vera prodendo aut falsa fingendo? Et tragici quidem aut comici pepercerunt, ut non aerumnas ac poenas dei praefarentur? Taceo de philosophis, quos superbia severitatis et duritia disciplinae ab omni timore securos nonnullus etiam afflatus veritatis adversus deos erigit. Denique et Socrates

54. gtiam *Aφ*. 55. supervacua esui *b*. supervacue sui *A*. supervacua sui *a*. 56. abiecturi *Gothofredus*. habiturî non *b*. habituri *Aa*. 57. quae vulgi *Aβ*. (*m. sec. sed antiqua*). quae vulgae *ab*. qua evulgäe *Aφ*. per quae vulgi *Gothofredus*. 58. r..gionem *Aφ*. *et Aβ*. 59. creduntur *Gothofredus*. 60. inreve..... mi *Aφ*. *et Aβ*. 61. cessat *Aa*. cessit *b*. *Gothofredus*. 62. quam ut eo turpius *ego*. quam ut aut turpia *b*. quam ut aut turpius *a*. qu.... aut turpius *Aβ*. *et Aφ*. 63. exordiar studio vestro *γ*. exordi..... vestro *a*. exordiar Homero vestro *b*. exordiar ..... vestro *Aβ*. exordi..... vestro *Aφ*. 64. unde somniat omnis nequior *ego*. unde omnia et omne aequore *Aa*. unda omnis et omne aequor *b*. unde omnis materia et omne aequor *γ*. 65. adiudicatis *ego*. adi..... tis *Aβ*. *et Aφ*. ' additis *ab*. 66. *Adnotavit Hildebrandus post voc.* lusit *in A. esse lacunam quinque litterarum. Quod si verum est suppleverim* Et nos. *Sed neque Gothofredus neque Baluzius illam lacunam animadverterunt, alioqui curiosi in talibus, certe mentionem de ea non fecerunt. Neque Rigaltius.* 67. condicione *A*. conditione *ab*. 68. composuit *A*. commisit *ab*. 69. per commemorationem et enumerationem *Aab*. per commemorationem *alii*.

in contumeliam eorum quercum et canem et [70]hircum iurat. Nam etsi idcireo damnatus est, cum [71]paenituerit Athenienses damnationis, [72]ut criminatores quoque [73]inpenderint, [74]restituitur testimonium Socrati, et possum retorquere probatum esse in [75]illo quod nunc reprobatur in nobis. Sed et Diogenes nescio quid in [76]Herculem lusit, et Romani stili Diogenes Varro trecentos Ioves, seu [77]Iuppiteres dicendum est, sine capitibus inducit. Cetera lasciviae [78]ingenia etiam voluptates vestras per dedecus deorum administrant. [79]Dispicite apud vos Lentulorum et Hostiorum [80]sacrilegas venustates, [81]utrum mimos an deos vestros in [82]strophis et iocis rideatis; sed et histrionicas litteras magna cum voluptate suscipitis, quae omnem foeditatem designant deorum. [83]Constuprantur coram vobis maiestates in corpore inpuro. [84]Famosum et diminutum caput imago cuiuslibet dei vestit. Luget Sol filium fulmine [85]extinctum laetantibus vobis, Cybela pastorem suspirat fastidiosum non erubescentibus vobis, et sustinetis Iovis elogia modulari. Plane religiosiores estis in gladiatorum cavea, [86]ubi *super* sanguinem humanum, super inquinamenta poenarum proinde saltant dei vestri argumenta et historias nocentibus erogandis, aut in ipsis deis nocentes puniuntur. Vidimus saepe castratum Attin deum a Pessinunte, et qui vivus cremabatur, Herculem induerat. Risimus et meridiani ludi de deis lusum, [87]quod Ditis Pater, Iovis frater, gladiatorum exsequias cum malleo deducit, [88]quod Mercurius, [89]in calvitio pennatulus, in [90]caduceo ignitulus, corpora exanimata iam mortemve simulantia e cauterio probat. Singula ista quaeque adhuc investigare quis possit, si honorem [91]inquietant divinitatis, si maiestatis fastigium adsolant? De contemptu utique [92]censentur quam eorum qui eiusmodi [93]factitant quam eorum qui [94]ita suscipiunt. Quare nescio, ne plus de

70. hircum *ego*. heram *Aab*. 71. penituerit *Aβa*. 72. ut criminatores *ego*. discriminatores *Aab*. 73. inpenderiut *Gothofredus*. inpenderit *Aab*. 74. restituitur *bγ*. resti...tur *a*. resti.....r *Aφ*. 75. illo quod nunc *ab*. illo..... me *Aφ*. illo ... nunc *Aβ*. 76. Herculem lusit et *ab*. herc..... et *Aφ*. hercu..... et *Aβ*. 77. Iuppiteres dicendum *ab*. iuppi..... icendum *Aφ*. *et Aβ*. 78. ingenia etiam *ab*. ingenia..... *Aφ*. *et Aβ*. 79. Dispicite apud vos *b*. *Gothofredus*. despicite duos *a*. Despici..... duos *Aβ*. despici.... duos *Aφ*. 80. sacrilegas venustates *b*. *Gothofredus*. sacrilega venustate *Aa*. 81. utrum mimos *ab*. utrum ... nos *Aφ*. *et Aβ*. 82. strophis et iocis *b*. *Gothofredus*. trofis (trophis *a*.) et locis *Aa*. 83. Constuprantur *b*. *Gothofredus*. Constupratur *Aβa*. constupra.tur *Aφ*. 84. Famosum *b*. *Gothofredus*. fumosum *Aa*. 85. extinctu *Aβ*. 86. ubi super sanguinem (*Aβ*)*b*. *Gothofredus*. ubi sanguinem *Aφa*. 87. quod Ditis Pater *ego*. quo Dis Pater *b*. quodistis pater *Aa*. 88. quod *Aa*. quo *b*. 89. in calvitio pennatulus *b*. in calvitio pennaculus (penaculus *a*.) *Aβa*. incaluit ioppenaculus *Aφ*. 90. caduceo *Aab*. 91. inquietanti *A*. 92. censentur quam eorum (*Aφ*)*ab*. censentur..... quam eorum *Aβ*. *Si oculi non fefellerunt Steph. Baluzium suppleveris* probra. 93. factitant *b*. facitant *Aa*. 94. ita suscipiunt. Quare nescio *ab*. ita suscip.... Qua nescio *Aφ*. *et Aβ*.

vobis dei vestri quam de nobis [95]querantur. Contemptis ex alia parte adulamini, redimitis si qua delinquitis, et [96]postremo licet vobis in eos quos esse voluistis. Nos vero in totum [97]aversamur.

Nec tantum in hoc nomine rei desertae communis religionis, Cap. XI.
[1]sed superductae monstruosae superstitionis. Nam ut quidam [2]somniastis caput asininum esse deum nostrum, hanc Cornelius Tacitus suspicionem fecit. [3]Is enim in quarta Historiarum suarum, ubi de bello Iudaico digerit, ab origine gentis [4]exorsus, et tam de ipsa origine quam de nomine religionis ut voluit argumentatus, Iudaeos refert in expeditione vastis in locis [5]aquae inopia laborantes onagris, qui de pastu aquam petituri aestimabantur, indicibus [6]fontis usos evasisse; ita ob eam gratiam consimilis bestiae superficiem a Iudaeis coli. Inde opinor praesumptum, nos quoque, ut Iudaicae religionis propinquos, eidem simulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, sane ille mendaciorum loquacissimus, oblitus affirmationis suae in posterioribus refert Pompeium Magnum [7]de Iudaeis debellatis captisque Hierosolymis templum adisse et perscrutatum nihil simulacri reperisse. Ubi ergo is deus fuerit? Utique nusquam magis quam in templo tam memorabili, praesertim omnibus praeter sacerdotibus clauso, quo non [8]vererentur extraneum. Sed quid ego defendam, professus interim [9]confessionem temporalem omnium in vobis ex pari [10]transferendorum? *Credatur* deus noster asinina aliqua persona; certe negabitis vos [11]eadem habere nobiscum? Sane vos totos asinos colitis et cum sua [12]Epona, [13]et *omnia* iumenta et pecora et bestias, quae perinde cum suis praesepibus [14]consecratis. Et hoc forsitan crimini datis, quod inter cultores [15]omnium tantum asinarii sumus.

Sed et qui [1]nos *crucis* antistites affirmat, [2]consa*cran*eus erit Cap. XII.
noster. Crucis qualitas signum est de ligno: etiam de materia

95. querantur. Contemptis ex alia *ego*. querantur ..... *Aφ*. querantur ..... ex alia *a*. querantur ..... ex alia (*Aβ*)*b*. 96. postremo *ab*. po .... mo *Aφ*. *et Aβ*. 97. aversemur *ab*. avers .... *Aφ*. *et Aβ*.

Cap. XI. 1. sed superductae (*Aβ*)*ab*. sed ... superductae *Aφ*. *Supplet Hildebrandus* etiam. 2. somniastis caput (*Aβ*)*ab*. somniasti .... caput *Aφ*. 3. His enim *Aβ*. 4. exhorsus *a*. 5. aquae *ab*. quae *A*. 6. fontis *ego*. fontibus *Aab*. 7. de Iudaeis *Aφa*. Iudaeis (*Aβ*)*b*. 8. vereretur *Sigeb*. *Havercampus ad Tertull. Apolog. cap*. 16. *p*. 159. 9. confessionem (*Aβ*)*ab*. con .... onem *Aφ*. 10. transferendorum? Credatur deus *bγ*. transferendorum ..... r deus *Aa*. 11. eadem habere nobiscum *b*. eadem ... ere nobiscum *a*. eadem ..... nobiscum. *Aβ*. *et Aφ*. eadem facere nobiscum *γ*. eadem colere nobiscum *Hildebrandus*. 12. Epona *b*. *Gothofredus*. poena *Aa*. 13. et omnia iumenta *γ*. et .... iumenta *Aβa*. et .... uma *Aφ*. 14. consecratis *ab*. con ..... s *Aβ*. *et Aφ*. 15. omnium tantum *ab*. omnium .... m *Aβ*. *et Aφ*. *Gothofredus in secundis curis ait se in A. deprehendisse* in totum.

Cap. XII. 1. nos crucis antistites affirmat *b*. nos antistes affirmant *Aab*. 2. consacraneus erit *bγ*. consa .... eos *a*. consa ..... os *Aβ*. *et Aφ*.

colitis penes vos cum effigie. Quanquam sicut vestrum humana figura est, ita et nostrum [3]sua propria. Viderint nunc [4]lineamenta, dum una sit qualitas; viderit forma, dum ipsum sit dei corpus. Quodsi de hoc differentia [5]intercedit, quanto [6]distinguitur a crucis stipite Pallas Attica et Ceres [7]Pharia, quae sine [8]forma rudi palo et solo staticulo ligni informis repraesentatur? Pars crucis et quidem [9]maius est omne robur quod derecta statione defigitur. Sed nobis tota crux imputatur, cum [10]antemna scilicet sua et cum illo sedilis excessu. Hoc quidem vos incusabiliores, qui mutilum et truncum dicastis lignum, quod alii plenum et structum consecraverunt. Enimvero de reliquo integra est religio vobis integrae crucis, sicut ostendam. Ignoratis autem etiam originem istam deis vestris de isto patibulo provenisse. Nam omne simulacrum, seu ligno seu lapide desculpitur, seu aere defunditur, seu [11]quacunque alia locupletiore materia producitur, plasticae manus praecedant necesse est. Plasta autem liguum crucis in primo statuit, quoniam [12]ipsi quoque corpori [13]nostro tacita et secreta linea crucis situs est. Quod [14]caput emicat, quod spina dirigitur, quod humerorum [15]obliquatio *excedit*, si statueris hominem manibus expansis, imaginem crucis [16]feceris. Huic igitur exordio et velut [17]statumini argilla desuper [18]intex*ta pau*latim [19]membra complet, et corpus struit, et habitum, quem [20]placuit *argil*lae, intus cruci ingerit; inde circino et plumbeis modulis [21]prae*para*tio simulacri in marmor, in lutum, vel [22]aes, vel quodcumque placuit deum fieri, [23]transmigratura. A cruce argilla, ab argilla deus: quodammodo transit crux in deum per argillam. Crucem igitur consecratis, a qua incipitur consecratus. Exempli gratia dictum erit: nempe de olivae nucleo et [24]nuce persici et grano piperis sub terra temperato arbor exsurgit in ramos, in comam, in speciem sui generis. Eam si transferas, vel de brachiis eius in aliam [25]subole utaris, cui deputabitur quod de traduce provenit? Non illi grano aut nuci aut nucleo? Nam cum tertius gradus secundo adscribitur, aeque primo secundus, sic ter-

3. sua propria *Aab*. propria *alij*. 4. liniamenta *Aab*. 5. intercedit *b*. *Gothofredus*. intersedit *Aa*. 6. destinguitur *A*. 7. faria *Aa*. 8. forma rudi palo et solo staticulo ligni informis *b*., *ex emendatione Salmasii in Exercitt. Plin. p*. 94. formarum dipalo et solistaticulo ligni infirmis *A*. 9. maior *Gothofredus*. 10. antem nasci licet *Aφ*. 11. quocunque *A*. 12. ipsi quoque *ab*. ip.. quoque *Aβ*. *et Aφ*. 13. nostri *A*. 14. caput *ab*. ca... *Aβ*. *et Aφ*. 15. obliquatio excedit, si *ego*. obliquatio..... si (*Aβ*)*ab*. obliquatio..... si *Aφ*. obliquatio cornuat, si *γ*. 16. feceris. Huic *bγ*. fe.... Huic *Aβa*. f..... Huic *Aφ*. 17. statumini *b*. statimini *Aa*. 18. intexta paulatim *bγ*. intex..... latim *a*. intext..... lati *Aβ*. intext.... latim *Aφ*. 19. menbra *Aβ*. 20. placuit argillae *bγ*. placuit.... lae *Aφ*. placu.. ..... lae *Aβ*. 21. praeparatio *bγ*. prae.... tio *Aa*. 22. aes vel quodcumque *Aβab*. aes vel argentum..... vel quodcunque *Aφ* (?). 23. transmigratura *ego*. transmigratur *Aab*. 24. nunce *A*. 25. subole *ego*. subolem *Aab*.

tus [26]redigetur ad primum, transmissus per secundum. Nec diutius super isto argumentandum est, quando naturali praescriptione omne omnino genus censum ad originem [27]refert, quantoque genus censetur origine, tanto origo convenitur in genere. Si igitur in genere deorum [28]crucem originem [29]*coli*tis, hic erit nucleus et granum primordiale, ex quibus apud [30]vos simulacrorum silvae propagantur. [31]At manifesta iam. [32]Victorias ut *nu*mina, et quidem augustiora quanto laetiora, veneramini. [33]Con*struction*em quibus mediis extollant, cruces erunt, intestina [34]quodammo*do tro*paeum. Itaque in victoriis et [35]cruces colit castrensis religio, [36]signa adorat, signa deierat, signa [37]ipsi Iovi praefert. Sed ille [38]imaginum suggestus et totius auri cultus monilia crucum sunt. Sic [39]etiam *in canta*bris atque vexillis, quae non minore sanctitate militia [40]custodit, siphara illa vestes crucum sunt. Erubescitis, opinor, incultas et nudas cruces colere.

Alii plane humanius solem Christianum deum aestimant, quod monuerit ad orientis partem facere nos [1]precationem, vel die solis laetitiam curare. Quid? vos minus facitis? Non plerique affectatione adorandi aliquando etiam caelestia ad solis initium labra vibratis? Vos certe estis, qui etiam in laterculum septem dierum solem recepistis, et ex diebus [2]ipso priorem praelegistis, quo die lavacrum subtrahatis aut in vesperam differatis, aut otium et prandium curetis. Quod quidem facitis exorbitantes et ipsi a vestris ad alienas religiones. Iudaei enim festi sabbata et coena pura et Iudaici ritus lucernarum et ieiunia cum [3]azymis et orationes litorales, quae utique alienae sunt a diis vestris. Quare, ut ab excessu revertar, qui solem et diem eius nobis exprobratis, agnoscite vicinitatem; non longe a Saturno et sabbatis vestris [4]sumus. Cap. XIII.

Nova iam de deo nostro fama suggessit, [1]nec adeo nuper quidam perditissimus in ista [2]civitate, etiam suae religionis desertor, solo detrimento cutis Iudaeus, [3]uti*que* magis post bestiarum Cap. XIV.

26. redigetur *Aφ*. redigitur (*Aβ*)*ab*. 27. referet *A*. 28. crucem *Aa*. crucum *b*. [illegible] 29. colitis *bγ*. co..itis *Aa*. 30. vos simulacrorum *ab*. vos..mulacrorum *Aφ*. vos...ulacrorum *Aβ*. 31. At (*Aβ*)*ab*. Ad (*Aφ*). *Havercampus ad Tertull. Apolog. cap.* 16. *p.* 162. 32. Victorias ut numina *bγ*. Victoria ut..mina *Aa*. 33. Constructionem quibus mediis *ego*. con.....ne quid melius *Aab*. contignatione (aut compactione) quid melius *γ*. 34. quodammodo tropaeum *γ*. quodammodo tropaeum *b*. quodammo.... paeum *Aa*. 35. cruce *Aφ*. 36. signa adorat *ab*. [illegible] *Aβ*. et *Aφ*. 37. ipsiovi praefert *Aφ*. 38. imaginum suggestus *ab*. magn...gestus *Aβ*. et *Aφ*. 39. etiam in cantabris *bγ*. etiam..... bris *Aβa*. etiam...bris *Aφ*. 40. custodit *ab*. cus..... *Aβ*. et *Aφ*.

Cap. XIII. 1. praecationem *Aβa*. 2. ipso priorem *ego*. ipsum *b*. ipsorum *Aa*. 3. azimis *Aβa*. 4. summus *Aφ*.

Cap. XIV. 1. nec adeo *Aa*. Adeo *b*. 2. civitate *ab*. civit... *Aβ*. et *Aφ*. 3. utique magis post *b*. uti... magis potest *Aa*. uti harum magis potest *γ*., *prob*.

morsus, [4]ut ad quas se locando [5]quotidie toto iam corpore [6]decutiendus incedit, [7]picturam in nos [8]proposuit sub ista proscriptione: [9]ONOCOETES. Is erat auribus [10]canteriorum et in toga, cum libro, altero pede ungulato. Et credidit [11]vulgus infami ludaeo. Quod enim aliud genus [12]seminari est infamiae [13]nostrae? Itaque in tota civitate [14]Onocoëtes praedicatur. Sed et hoc [15]tamquam hesternum et auctoritate temporis destitutum et [16]qualitate auctoris infirmum libenter excipiam studio retorquendi. Videamus igitur, an hic quoque nobiscum deprehendamini. Neque enim interest qua forma, dum [17]deformia simulacra curemus. Sunt penes vos et canino capite, et leonino, et de bove et de ariete et hirco cornuti dii, caprigenae vel anguini, et alites [18]planta, fronte et tergo. Quid itaque nostrum unicum denotatis? Plures [19]Onocoëtae penes vos deprehenduntur.

Cap. XV. Si in deis aequalitate concurrimus, sequitur ut sacrificii vel sacri quoque inter nos diversitas nulla sit, ut ex alia specie [1]comparationi satisfiat. Nos infanticidio litamus sive initiamus. Vos, si de memoria abierunt quae caede hominis quaeque infanticidiis [2]transegistis, recognoscetis suo ordine; nunc enim differimus pleraque, ne eadem videamur ubique retractare. Interim, ut dixi, ex alia parte non deest adaequatio. Nam etsi [3]nos aliter, tamen non aliter vos quoque infanticidae, qui [4]infantes editos enecantes legibus quidem prohibemini, sed nullae [5]magis leges tam impune, tam secure sub omnium conscientia unius [6]aetatis tabellis eluduntur. Sed nec eo [7]distat, si vos non ritu sacri [8]neque deo eos necatis. Atquin hoc asperius, quod frigore et fame aut [9]bestiis

Havercampo ad Tertulliani Apolog. cap. 16. *p.* 169. 4. ut ad *ego*. et ad *Αβα*. ad (*Αφ*)*b*. 5. quotidie *bγ*. quoti... *Aa*. 6. decutiendus *ego*. decutit et cum incedit *a*. decutit cum incedit (*A*)*b*. decutit, eccum incedit *Havercamp. l. l.* 7. picturam *b. Gothofredus*. pictura *A. et Havercamp.* 8. proposuit *b*. praefert *γ*. prolata *Haverc. l. l.* p..... *Αφα*. p..... *Αβ*. 9. ONOCOETES. Is erat *ego*. ONOCHOETES. Is erat *b*. onocholtesiserat *Αφ*. ONOCHOLTES: Is erat *a*. Onocholetes is erat *Αβ*. 10. canteriorum et in *ab*. cant..... in *Αφ*. *et Αβ*. 11. vulgus infami ludaeo *γ*. vulgus ..... ludaeo *Αφα*. vulgus ludaeo *b*. vulg.. ludaeo *Αβ*. 12. seminari est *ego*. seminarium est *b*. seminariae *Aa*. 13. nostrae? Itaque *b*. nostrae? Exinde *γ*. nostrae ..... *Aa*. 14. Onocoëtes *ego*. Oenocholtes *Αφα*. Onochoetes *b*. Onocholetes *Αβ*. 15. tamquam *γ*. tamque *b*. tam.... *Aa*. 16. qualitate auctoris infirmum *bγ*. qualitate a..... infirmum *Αφ*. qualitate..... infirmum *Αβα*. 17. deformia *A* (*m. sec. sed eadem*) *b*. deforma *Aa*. 18. planta *b*. plana *Aa*. 19. Onochoetae *Aab*.

Cap. XV. 1. comparationi *ego*. comparationis *Aab*. 2. transegistis *ego*. transegisse *Aab*. 3. nos *b*. non *Aa*. 4. infantes editos *ab*. infan ... aeditos *Αφ*. 5. magis leges *bγ*. magis ... es *Αφα*. magis .... s *Αβ*. 6. aetatis tabellis *γ*. ae.... tabellis *Aab*. 7. distat *ego*. distant *Aab*. 8. neque deo eos necatis *ego*. neque deo necatis *b*. neque deis necatis *γ*. neque ..... atis *Αφα*. neque ..... atis *Αβ*. 9. bestiis erogatis *ego*. bestiis obicitis *γ*. best ..... tis *Αφα*. bestiis ..... tis *b*. bes ..... tis *Αβ*.

erogatis, aut longiore in aquis [10]morte summergitis. At et si [11]quo genere dissimilius penes vos fit, eo adicite, [12]quod vestra pignora [13]extinguitis, et supplebitur, immo superacervabitur in vobis [14]quicquid ab alia ratione defecerit. Sed de ea impietatis hostia [15]dicimur coenare. Dum [16]ita quoque in vobis recognoscitur ubi opportunus positum est, non multo secernimur a vestra voracitate. Si illa impudica est, nostra vero crudelis, coniungimur, si forte, natura, qua semper saevitia cum impudicitia concordat. [17]Quanquam quid minus, immo quid non amplius facitis? Parum scilicet humanis visceribus inhiatis, quia vivos et puberes devoratis? parum humanum sanguinem lambitis, quoniam futurum sanguinem elicitis? parum infante vescimini, quia infantem totum [18]praecocum perhauritis?

Ventum est ad horam lucernarum et caninum ministerium et meram tenebrarum. Quo in loco metuo ne cedam. Quid enim tale in vobis detinebo? Verum iam laudate consilium incesti verecundi, quod adulteram noctem commenti sumus, ne aut lucem aut veram noctem contaminaremus, quod etiam luminibus terrenis parcendum existimavimus, quod nostram quoque conscientiam ludimus: quodcunque enim facimus, si volumus, suspicamur. Ceterum incesta vestra pro sua libertate et luce omni et nocte omni et tota caeli conscientia fruuntur, [1]quoque felicius proveniant, cum palam misceatis incesta toto conscio caelo, soli ipsi [2]ignoratis; nos vero etiam in tenebris scelera nostra recognoscere possumus. Plane Persae, [3]Ctesias edit, tam scientes quam [4]non horrentes [5]cum matribus libere [6]vivunt. Sed et Macedones, id [7]quod [8]probaverunt, palam est factitare, [9]siquidem, cum [9b]primum scenam eorum [10]Oedipus intravit trucidatus oculos, risu ac derisu exceperunt. Cap. XVI.

10. morte summergitis *ego*. morte demergitis *b*. morte semergitis *Αφα*. mortes semergitis *Αβ*. 11. quo genere dissimilius *γ*. quo ..... dissimilius *Αφ*. quo ..... dissimilius (*Αβ*)*ab*. 12. quod *Gothofredus*. quo *Aab*. 13. exstinguitis *γ*. ex ..... s *ab* 14. quicquid ab alia ratione *ego*. quicquid a sacra ratione *γ*. quicquid ..... ratione *Aab*. 15. dicimus coenare. Dum *ego*. ducimur Esto, dum *γ*. dicimur ..... Dum *Αφ*. dicimur ..... dum (*Αβ*)*ab*. 16. ista *Gothofredus*. 17. Quanquam *Αβ*. 18. praeco semper hauritis *Αφ*.

Cap. XVI. 1. quoque felicius proveniant *ego*. quodque felicius proveniat *bγ*. quoque felicius prove ... *Aa*. 2. ignoratis; nos vero *bγ*. igno ..... nos vero *Aa*. 3. Ctesias edit *b*. *Gothofredus*. Thesias edit *a*. thesia sedit *A*. 4. non *antea omissum in A. addidit eadem manus, teste Hildebrando*. 5. cum matribus *ab*. cum .. tribus *Αφ*. 6. vivunt *ego*. fiunt *Aab*. 7. quod *b*. quo *Aa*. quoque *Gothofredus*. 8. probaverunt, palam est factitare *b*. probaver̄ ..... est factitare *Αφ*. probaverunt — est factitare *Αβ*. probaverunt ..... est factitare *a*. probaverunt (probare est factitare) *γ*. 9. siquidem (*Αφ*)*b*. *Gothofredus*. si quidam *Αβa*. 9 b. primum *ego*. primus *Aab*. 10. Oedipus (Oedippus *Αβ*.) intravit *Αβb*. Oedipp ..... intravit *Αφ*. Oedippus — intravit *a*. Oedipus facie nuda intravit *γ*.

[11] Tra*goedus* consternatus retracta persona, [12] Numquid, ait, [13] domini, displicui vobis? Responderunt Macedones: Immo tu quidem [14] pulchre, at scriptor vanissimus si finxit, aut Oedipus dementissimus si ita fecit: atque exinde alter ad alterum, [15] *Ἤλαυνε*, dicebat, *εἰς τὴν ματέρα*. Sed una vel alia gens quantula macula totius orbis? Nos enim omnem infecimus solem, omnem polluimus oceanum. Date igitur aliquam nationem vacantem ab eis quae omne hominum genus ad incestum trahunt. Si qua gens concubitu ipso et aetatis ac sexus necessitate, ne dixerim libidine et luxuria, caret, ea erit quae carebit incesto. Si qua ab humana [16] condicione privata quaedam natura remota est, ut neque ignorantiae neque errori neque casui opposita sit, ea erit quae sola Christianis respondere constantius possit. Respicite igitur luxuriam inter errores [17] ut ventos fluctuantem, si desunt populi quos ad hoc sceleris incursent lata vada et [18] aspera erroris. Inprimis cum infantes vestros alienae misericordiae exponitis aut in [19] adoptionem melioribus parentibus, obliviscimini quanta materia incesti [20] sumministratur, quanta occasio casibus aperitur? Plane ex aliqua [21] disciplina *severiores* aut certo respectu eiusmodi [22] eventûm a libidine [23] temperatis quocunque loco, domi aut peregre, ut non dispersio seminum et saltus [24] ubique luxuriae nescientibus filios edat, quos aut ipsi postmodum parentes aut [25] alii *filii* incursent, quando etiam aetatum moderatio libidine exclusa [26] sit. Quotcunque adulteria, quotcunque stupra, quotcunque publicatae [27] libidinis *errores*, sive stativo vel ambulatorio titulo, tot sanguinis [28] mixtiones, tot compagines generis, tot inde traduces ad incestum; unde adeo mimis et comoedis argumentorum venae fluunt, unde ista quoque talis ante tragoedia erupit, Fusciano praefecto Urbi [29] iudicata. Puer nobili genere

11. Tragoedus *bγ*. Tra..... *Aa*. 12. Numquid *Aβa*. Nunquid *b*. 13. domini displicui vobis *ab*. domini .. sp .... vobis *Aβ*. domini ..... vobis *Aφ*. 14. pulchre, at *ego*. pulchre: ut *I. Fr. Gronovius in Obss. in Scriptt. Eccles. cap. IX. p.* 125. pulcre: ant *b*. pulcher aut *Aa*. 15. *Ἤλαυνε*, dicebat, *εἰς τὴν ματέρα* *egφ*. *ΗΛΑΥΝΕ*, dicebat, *ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ b*. elaune dicebatis ten matera *A*. elaune ten matera dicebatis *a*. 16. condicione privata quedam *A*. conditione privata quodam *ab*. 17. ut *ego*. et *Aab*. 18. aspera *Aφab*. asper *Aβ*. 19. adoptionem *ab*. adoptio ... *Aφ*. *et Aβ*. 20. subministratur *A* (*m. pr.*) *ab*. 21. disciplina severiores *b*. disciplina meliores *γ*. disciplina .... iores *Aφa*. 22. eventum *Aa*. eventuum *b*. 23. temperatis quocunque *Aβab*. temperatis .... q *Aφ*. 24. ubique luxuriae nescientibus *ab*. ubique ..... nescientibus *Aβ*. *et Aφ*. 25. alii filii incursent *γ*. alii ..... incursent *ab*. alii ..... sent *Aφ*. alii ..... sent *Aβ*. 26. sit Quotcunque adulteria *ab*. sit ..... dulteria *Aφ*. sit. Q ..... adulteria *Aβ*. 27. libidinis errores sive stativo *γ*. libidinis ..... sive stativo *ab*. libidinis ..... tativo *Aφ*. libidinis ..... sive stativo *Aβ*. *Pro* errores *possis et* genera. 28. mixtiones, tot compagines *ab*. mixtiones ..... pagines *Aβ*. *et Aφ*. 29. iudicata. Puer nobili genere natus *ego*. iudicata punitione senatus *Aa*. iudicata punitione restus *b*. iudicata cognitione senatus *Gothofredus*.

natus fortuita neglegentia comitum ultra ianuam progressus iter praeterentibus tractus domo excidit. Qui eum nutrierat Graeculus, vel a limine Graeculo more captaverat intrans. Inde mutatus Asiae aetate Romam in venalicio refertur. Emit inprudens pater et utitur Graeco; dehinc, ut [29b] suerat, [30] adulescentem dominus in ergum et vincula legat. Illic iam dudum paedagogus et nutrix poenas dabant. Repraesentatur eis tota causa, referunt invicem exitus suos: illi, quod alumnus in pueritia perisset, ille, se quoque a pueritia perisse; ceterum eodem [31] eventu, Romae natum honesta domo; forsitan et signa quaedam retexuerit. Igitur dei [32] voluntate, ut tuta saeculo macula exprobraretur, spiritus [33] de die concutit, tempora cum aetate respondent, aliquid et oculi de [34] lineamentis recordantur, proprietates nonnullae in corpore recensentur. Domino, immo iam parentes tantum, [35] prolatae inquisitionis diligentia impellit. Investigatur venaliciarius, infeliciter invenitur. Revelato scelere parentes sibi laqueo medentur, bona filio [36] *male* superstiti praefectus adscribit, non ad hereditatem, sed ad [37] stipendium stupri et incesti. Satis erat unum istud exemplum publicae [38] *eruptionis* eiusmodi scelerum [39] delitiscentium in vobis. Nihil semel [40] evenit in rebus humanis. Semel plane erui potest de sacramentis nostrae [41] religionis, opinor. Intentatis, et sunt paria vestris etiam nos sacramentis.

De obstinationibus vero vel praesumptionibus, si qua proponitis, ne istae quidem ad communionem comparationis absistunt. Prima obstinatio est quae secunda [1] a dei religio constituitur Caesariana maiestatis, quod inreligiosi dicamur in Caesares, neque imagines eorum [2] repropitiando neque genios [3] deierando. Hostes populi nuncupamur. Ita vero sit, cum ex vobis nationibus quotidie Caesares et Parthici et Medici et Germanici fiant. Hoc loco Romana gens viderit in quibus indomitae et extraneae nationes. Vos tamen de nostris adversus nostros conspiratis. Agnoscimus sane Romanam in Caesares fidem. Nulla [4] umquam coniuratio erupit, Cap. XVII.

29b. sacrat *ego*. vestra *Aab*. 30. adulescentem *Aa*. adolescentem *b*. 31. eventu nocatum *Aφ*. 32. voluntate ut *AβAφb*. voluntate ... ut *a*. voluntate fit ut *γ*. 33. de die concutit *b*. dei de die concutit *a*. dī die concutit *A*. 34. lineamentis (*Aβ*)*b*. liniamentis *Aφa*. 35. prolatae (*Aβ*)*b*. praelatae *Aφa*. 36. male *bγ*. ma.. *Aa*. 37. stipendium stupri *ab*. stipendium ... pi *Aφ*. stipendium -pri *Aβ*. 38. eruptionis eiusmodi *ego*. eru ..... eiusmodi *Aa*. erubescentiae eiusmodi *b*. ersendorum eiusmodi *γ*. 39. delitiscentium *A*. delitescentium *ab*. 40. evenit in rebus humanis *ab*. evenit ..... manis *Aβ*. *et Aφ*. 41. religionis opinor *ab*. reli .... opinor *Aβ*. *et Aφ*.

Cap. XVII. 1. a dei *ego*. ab eis *Aab*. a deis *Sigeb*. *Havercampus ad Tertulliani Apolog. cap.* 35. *p.* 295. 2. repropitiando *Aab*. ture propitiando *Sigeb*. *Havercampus l. l.* 3. deierando *A*. 4. umquam *A*.

nullus in senatu vel in palatiis ipsis [5]sanguis Caesaris notam fixit, nulla in provinciis affectata maiestas. Adhuc Syriae cadaverum odoribus spirant, adhuc Galliae Rhodano suo non lavant. Sed omitto vesaniae crimina, quia nec ista Romanum nomen admittunt. Vanitatis [6]sacrilegia con*veniam*, et ipsius vernaculae gentis inreverentiam [7]recognoscam, *et* festivos libellos quos statuae sciunt, et illa obliqua [8]nonnunquam *dicta* a concilio atque maledicta quae circi sonant. Si non [9]armis, *salt*im lingua semper rebelles estis. Sed aliud, opinor, est non [10]iurare *per* genium Caesaris; dubitatur enim de periuris iure, cum ne per [11]deos *quidem* vestros ex fide deieretis. Sed non dicimus deum imperatorem; [12]super *hoc* enim, quod vulgo aiunt, sannam facimus. Immo [13]qui deum Caesarem dicitis, et deridetis, dicendo quod non est, et maledicitis, [14]quia *non vult* esse quod dicitis. Mavult enim vivere quam deus fieri.

Cap. XVIII. Reliquum obstinationis in illo capitulo collocatis, quod neque gladios neque cruces neque bestias vestras, non ignem, non tormenta ob duritatem ac [1]contemptum mortis animo recusemus. At enim haec omnia [2]apud priores maioresque vestros non contemni modo, sed [3]etiam magna laude [4]pensari a virtute didicerunt. Gladius quot et quantos viros voluntarios! Piget prosequi. Crucis vero novitatem numerosae, abstrusae, Regulus vester libenter dedicavit; regina Aegypti bestiis suis usa est, ignes post Carthaginensem feminam Asdrubale marito in extremis patriae constantiorem docuerat invadere ipsa Dido. Sed et tormenta mulier Attica fatigavit tyranno negans, postremo, ne cederet corpus et sexus, linguam suam pastam expuit, totum [5]eradicatae confessionis ministerium. Sed vestris ista ad gloriam, nostris ad [6]duritiam deputatis. Destruite nunc gloriam maiorum, quo nos quoque [7]destruatis. Contenti estote detrahere etiam [8]laude parentum ad [9]praesens, ne nobis locum detis de his. Forsitan et temporum qualitas [10]robu*stio*ris antiquitatis exegerit ingenia duriora. At nunc [11]tranquilli-

5. sanguis *Sigeb. Havercampus ad Tertulliani Apolog. cap.* 35. *p.* 300. sanguinis *Aab.* 6. sacrilegia conveniam (*Aφ*)*by*. sacrilegia ... veniam *Aβa*. 7. recognoscam et *by*. recognoscam .. *Aa*. 8. nonnunquam dicta *by*. nonnunquam .. ta *Aa*. 9. armis, saltim *by*. armis ... tim *a*. armis . a .... *Aβ*. armis ..... *Aφ*. 10. iurare per genium *by*. iurare ... genium *Aa*. 11. deos quidem vestros *by*. deos ..... vestros *Aa*. 12. super hoc enim *b*. super ... enim *Aβ*. super ..... nī *Aφ*. super .... im *a*. superque eum *γ*. 13. qui deum Caesarem *ab*. quidem cae ... *Aβ*. *et Aφ*. 14. quia non vult esse *b*. quia ..... c̄e *Aφ*. *et Aβ*. quia ..... t esse *a*. quia non cupit esse *γ*.

Cap. XVIII. 1. contemptum *b*. contempta *Aφa*. 2. apud *A*. 3. etiam *b*. *Gothofredus*. enim *Aa*. 4. pensari a virtute *b*. *Gothofredus*. pensantia virtute *Aa*. 5. eradicatae *ab*. e .. dicatae *Aφ*. *et Aβ*. 6. duritiam *Aβab*. d ... tism *Aφ*. 7. destruatis *ab*. des ... atis *Aφ*. *et Aβ*. 8. laude *Aa*. laudi *b*. *Gothofredus*. 9. praesens *ab*. prae .... *Aφ*. *et Aβ*. 10. robustioris *by*. robu .... ris *Aa*. 11. tran-

tate pacis et ingenia mitiora et mentes hominum etiam in [12]extraneos. *Esto*, inquitis, veteribus vos comparate; nobis necesse est in vobis [13]odio prosequi quod a nobis non probatur, quia nec invenitur in [14]nobis. Respondete igitur ad singulas species. Non eadem voce [15]exempla deposco. Si contemptu scilicet mortis gladius de manibus [16]fabulas fecit, utique non vitae amore gladio vos [17]ad lanistas [18]auctoratis, *metu* mortis nomen militiae datis. Si feminae [19]alicui de bestiis famosa mors est, [20]medio quotidie pacis sponte libera ad bestias itis. Si crucem, configendi corporis machinam, nullus adhuc ex vobis Regulus pepigit, attamen iam ignis contemptus evasit, ex quo se quidam proxime vestiendum incendiali tunica ad certum usquequaque locum auctoravit. Si flagris mulier insaluit, hoc quoque [21]proxume inter venatorios ordine transcurso remensus est, ut taceam de [22]Laconica gloria.

Hucusque, opinor, horrenda obstinationum Christianarum. Quae si [1]vobiscum communicamus, superest deridenda personarum confractus. [2]Quanquam de persuasionibus omnis obstinatio nostra praestruitur; mortuorum enim praesumimus resurrectionem. Spes resurrectionis fastidium est mortis. Ridete igitur quantumlibet stupidissimas mentes quae moriuntur ut vivant, sed [3]quo facilius rideatis et resolutius decachinnetis, arrepta [4]spongia vel [5]interim lingua delete litteras interim vestras, quae similiter [6]asseverant animas in corpora redituras. Attamen quanto acceptabilior nostra praesumptio est, quae in eadem corpora redituras defendit? vobis autem quanto vanius traditum est hominis spiritum in cane vel mulo aut [7]pavone rediturum? Item iudicium annuntiamus a deo pro cuiusque meritis post [8]interitum destinatum. Id vos Minoi et Rhadamantho adscribitis, [9]iustiore *interim* Aristide recusato. Eo iudicio

Cap. XIX.

quillitate *A.*, *teste Gothofredo, qui probat et ita edi voluerat.* tranquillitas (*Aφ*)*ab.* tranquil... *Aβ.* 12. extraneos. Esto, inquitis *ego.* extraneos .... Ergo, inquitis *b.* extraneos ... inquitis *a.* extraneos esse inquitis *γ.* extraneos ... inquitis *Aβ.* extraneos ... inquitis *Aφ.* *Hildebrandus deprehendere sibi visus est* extraneost. Inquitis, *quamvis fugientibus litteris.* 13. odio prosequi *Aβab.* odi .... *Aφ.* 14. nobis. Respondete *ab.* nobis ... pondete *Aβ.* nobi .... pondete *Aφ.* 15. exempla deposco *ab.* exem ... co *Aφ.* exem ..... co *Aβ.* 16. fabulas fecit, utique *ab.* fabu ... utique *Aβ.* et *Aφ.* 17. ad lanistas *b.* *Gothofredus.* adlatant stas *Aa.* 18. auctoratis, metu mortis *γ.* auctoratis, sed mortis *b.* auctoratis ..... mortis *a.* auctoratis ... mortis *Aβ.* et *Aφ.* 19. alicui *b.* aliquid *A.* 20. medio *b.* *Gothofredus.* medie *Aa.* 21. proxume *Aφa.* proxime (*Aβ*)*b.* 22. Laconica *b.* caconica *Aa.*

Cap. XIX. 1. vobiscum *ab.* nobiscum *A.* 2. Quanquam *Aβa.* 3. quo facilius *ab.* quo ... ius *Aφ.* et *Aβ.* 4. spongea *Aa.* 5. interim lingua *b.* interea lingua *γ.* inter ... lingua *Aβa.* inter .... ngua *Aφ.* 6. asseverant animas *ab.* asseverant ... as *Aβ.* et *Aφ.* 7. pavone rediturum *Aβab.* pavo ..... ũ *Aφ.* 8. interitum *Hildebrandus adnotavit in A. ab secunda manu esse additum.* 9. iustiore interim Aristide *b.* iustiore ..... Aristide *Aβa.* iustiore ..... stide *Aφ.*

iniquos aeterno igni, pios et [10]insontes amoeno in loco dicimus perpetuitatem transacturos. Apud [11]vos quoque [12]Pyriphlegethontis et Elysii non [13]alias condicio disponitur. Nec mythici ac [14]poëtici soli talia canunt, sed et [15]philosophi de animarum [16]reciprocatione et iudicii distributione confirmant.

Cap. XX. [1]Quonam igitur usque, iniquissimae nationes, non agnoscitis, immo insuper execramini vestros, si nihil [2]inter nos diversitas habet, si unum et eidem sumus? Quia non odistis quod estis, date dextras potius, compingite oscula, miscete complexus, cruenti cum cruentis, incesti cum incestis, coniurati cum coniuratis, obstinati et vani cum aequalibus. Pariter deorum numina laesimus, pariter indignationem eorum provocamus. Habetis et vos tertium genus etsi non de tertio ritu, attamen de tertio sexu. Illud aptius de viro et femina viris et feminis iunctum. Aut [3]numquid ipso vos collegio offendimus? Solet aequalitas aemulationis materiam sumministrare. Sic figulus figulo, faber fabro invidet. Immo iam [4]desine simulata confessio! [5]Rediit conscientia *ad* veritatem et ad constantiam [6]veri*tatis*. Nam omnia ista in nobis solis erunt et a nobis solis revincuntur [7]quibus *in*lata sunt, [8]agnitione scilicet diversae partis, unde scientia [9]instructa et consilium inspirat et iudicium [10]gubernat. Vestra denique [11]*sententia est*, ne causam quis iudicet nisi duobus auditis, quod in nobis solis [12]negl*egitis*. Naturae vitio satisfacitis, ut quae in [13]vobis non refutetis, in [14]aliis *damnet*is, aut quorum [15]reatum in vobis memineritis, ea in alios [16]iactetis. *Diverso* opere [17]occupati eritis: in extraneos casti, in vosmetipsos [18]in*cesti*, exertiores foris, subiecti domi. Haec est iniquitas, ut gnari [19]ab *ignaris*, absoluti a reis [20]iudicemur. Auferte stipulam de oculo vestro, [21]aut *trabem* de oculo vestro, ut stipu-

10. *Syllabam* tes *in voce* insontes *et vocem* ameno *manus sec. in A. addidit, teste Hildebrando.* 11. vos quoque *Aφ*. vos.... quoque *a*. vos locus quoque *γ*. vos ..... e *Aβ*. vos ..... quoque *b*. 12. pyriflegetontis *Aa*. 13. alias condicio *ego*. alias indicio *Aa*. alia conditio *b*. 14. poetici *b*. *Gothofredus*. petici *Aa*. 15. phylosophi *Aβ*. 16. reciprocatione *b*. *Gothofredus*. recipi provocatione *Aa*.

Cap. XX. 1. Quonam *b*. *Gothofredus*. Quoniam *Aa*. 2. internos *Aφ*. 3. numquid *Aβa*. 4. desine *ego*. de fine *Aab*. 5. Rediit conscientia ad veritatem *ego*. redigit conscientia veritatem *Aa*. redigit conscientiam ad veritatem *b*. *Gothofredus*. 6. veritatis. Nam *b*. veritas. Nam *γ*. verit..... Nam *Aa*. 7. quibus inlata (*Aφ*)*b*. quibus delata *γ*. quibus.. lata *Aβa*. 8. agnitione *b*. agnitionem *a*. agnitione *Aβ*. *et Aφ*. 9. instructa et *ab*. instru ... et *Aφ*. *et Aβ*. 10. gubernat *b*. gubernatur *Aa*. 11. sententia est, ne *bγ*. sent..... ne *a*. sent.... ne *Aφ*. sen..... ne *Aβ*. 12. neglegitis. Naturae *bγ*. negle..... naturae *a*. negleg.... naturae *Aφ*. *et Aβ*. 13. vobis *ego*. nobis *Aab*. 14. aliis damnetis *ego*. aliis..... tis *Aab*. 15. reatum *b*. *Gothofredus*. relatam *Aa*. 16. iactetis. Diverso opere *γ*. iactetis.... opere *Aφ*. iactetis ..... opere (*Aβ*)*ab*. 17. occupati eritis *ego*. occupatiores eritis *Aab*. 18. incesti, exertiores *bγ*. in..... exertiores *a*. ..... exertiores *Aφ*. *et Aβ*. 19. ab ignaris, absoluti *bγ*. ab..... absoluti *Aa*. 20. iudicemur *A*. 21. aut trabem de *bγ*. aut ..... de *Aa*.

iam de alieno extrahatis. Emendate vosmetipsos prius, ut Christianos punietis. Nisi quod emendaveritis, non punietis, immo eritis Christiani; immo si fueritis Christiani, eritis emendati. Discite [22]quid in nobis accusetis, et non accusabitis: recognoscite quid in vobis non accusetis, et accusabitis. Patet [23]iam hinc vobis, quantum aperire potuerimus e [24]pauculis istis libellulis, erroris inspectio et veritatis recognitio. Damnate veritatem, sed inspectam si potestis, et probate errorem, sed repertum si putatis. Quodsi praescribitur vobis errorem amare et odisse veritatem, cur quod amatis et odistis non noveritis?

LIBER SECVNDVS.

Nunc de deis vestris, [1]miserandae nationes, congredi vobiscum defensio nostra desiderat, provocans ipsam conscientiam vestram ad censendum, an vere dei, ut vultis, an falso, ut scire non vultis. Haec [2]enim materia est erroris humani per artificem eius, ne ignorantia [3]erroris *vacet*, quo magis rei sitis. Patent oculi, nec vident; hiant aures, nec [4]audiunt; cor stupet saliens, nescit minus quod agnoscit. Denique si [5]tantam perversitatem eius praescriptione discuti liceret, [6]in expedito esset nuntiatio, cum omnes istos deos ab hominibus institutos [7]novimus, iam hinc excidere fidem verae divinitatis, quod nihil [8]utique *aliquando* coeptum divinum videri iure possit. Sedenim multa sunt, quibus teneritas conscientiae obduratur in callositatem voluntarii erroris. Ingenti manu veritas obsidetur, [9]et ipsa de sua virtute secura est! Quidni? [10]quemcumque vult, de ipsis adversariis socios protectoresque

Cap. I.

22. quid *A.* quod *ab.* 23. iam *Αφ. Ita ego iam prius emendaveram.* etiam (*Αβ*)*ab.* 24. pauculis istis libellulis *A.* paucis istis libellulis *ab.* *Subscriptio in A. est* TERTVLLIANI AD NATIONES LIB I EXPLICIT. INCIPIT LIBER II AD NATIONES.

Cap. I. 1. miserandae *Αβ.* 2. enim materia (*Αφ*)*bγ.* enim ... eria *Αβa.* 3. erroris vacet, quo *ego.* erroris tollatur, quo *Rigaltius.* erroris eruatur quo *γ.* erroris ... quo *bab.* 4. audiunt, cor *ab.* au ..... cor *Αβ. et Αφ.* 5. tantam perversitatem *ab.* tant ..... versitatem *Αβ. et Αφ.* 6. in expedito esset nuntiatio (*Αβ*)*ab.* in expedito ... untiatio *Αφ.* 7. novimus, iam *ego.* non manifestam *a.* non ... *b.* non ... sum *Αβ.* non ... s iam *Αφ.* 8. utique aliquando coeptum *b.* utique al ... coeptum *Αφ.* utique ..... coeptum *Αβ.* utique coeptum *a.* 9. et *Αα.* et *b.* 10. quemcumque *ego.* quoscunque *bγ.* quoscumque *A.*

iniquos aeterno igni, pios et [10]insontes amen[illegible] [illegible]m p[illegible]
perpetuitatem transacturos. Apud [11]vos que[illegible] [illegible]us ini[illegible]
et Elysii non [12]alias condicio disponitur. [illegible] [illegible]inantiu[illegible]
soli talia canunt, sed et [13]philosophi de[illegible] [illegible]letudin[illegible]
et iudicii distributione confirmant. [illegible]nae om[illegible]

Cap. XX. [1]Quonam igitur usque, iniquis[illegible] [illegible] secund[illegible]
immo insuper execramini vestros, [illegible] [illegible]ere cepis[illegible]
bet, si unum et eidem sumus? [illegible] [illegible] vos auc[illegible]
dextras potius, compingite os[illegible] [illegible]um Varro[illegible]
cruentis, incesti cum inces[illegible] [illegible]tis comme[illegible]
et vani cum aequalibus. [illegible] [illegible] si interroge[illegible]
indignationem eorum p[illegible] [illegible]esignat aut populos [illegible]
etsi non de tertio ri[illegible] [illegible] censum distinxit: unum e[illegible]
viro et femina viri[illegible] [illegible]actant, aliud mythicum, quod in[illegible]
collegio offendim[illegible] [illegible] gentile, quod populi sibi quique adop[illegible]
ministrare. S[illegible] [illegible] [14]philosophi physicum coniecturis concinnari[illegible]
[4]desine simu[illegible] [illegible] de fabulis traxerint, populi gentile ultro pr[illegible]
constantiar[illegible] [illegible] *mythicum* [illegible], *ubinam* veritas collocanda? In coniecturis? Sed [15]i[illegible]
nobis so[illegible] [illegible] *conceptio* est. In fabulis? Sed foeda relatio est. In [16]ad[illegible]
versae [illegible] *conceptio*? [17]Sed *passiva* et municipalis adoptatio est. Deniq[illegible]
cium[illegible] [illegible] *philosophos* incerta, quia varia, apud poëtas omnia indig[illegible]
iu[illegible] [illegible] *quia turpia*, apud populos passiva omnia, quia voluntaria. Po[illegible]
[illegible] *divinitas*, si veram retractes, ea definitione est, ut [19]ista neq[illegible]
argumentationibus incertis colligatur, neque fabulis indignis con[illegible]
minetur, neque adoptionibus passivis iudicetur; haberi enim deb[illegible]
sicut est, certa, integra, communis, quia scilicet omnium. Ceteru[illegible]
quem deum credam? Quem suspicio aestimavit? Quem histo[illegible]
iactavit? Quem civitas voluit? Dignius multo neminem creda[illegible]
quam dubitandum, aut pudendum, aut adoptivum.

Cap. II. Sed physicorum auctoritas philosophorum ut mancipium s[illegible]
pientiae patrocinatur. Sane mera sapientia [1]philosophorum, cui[illegible]
infirmitatem prima haec contestatur varietas opinionum, veniens [illegible]
ignorantia veritatis. Quis autem sapiens expers veritatis, qui ipsi[illegible]
sapientiae ac veritatis patrem et dominum deum [2]ignoret? *Nam*
Proverb. IX, 10. Psalm. XI, 10. divina alias enuntiatio Solomonis, Initium, inquit, [3]sapientiae *met*[illegible]

11. expugnatorum *b*. expugnatorem *Aa*. 12. istam divinitatem istam corrobor[illegible] verint *Aa*. istam divinitatem corroboraverunt *b*. 13. exposuit *b*. et posuit *A*[illegible] 14. phylosophi *Aβ*. 15. incerta conceptio *b*. incerta deceptio (*aut* praeceptio) [illegible] in ..... ceptio *Aβa*. in ..... ceptio *Aφ*. 16. adoptionibus *Aa*. adoptationibus [illegible] 17. Sed passiva et *bγ*. sed ..... et *Aβa*. sed ..... et *Aφ*. 18. philosophos incer[illegible] quia *ab*. philosophos ..... quia *Aβ*. *et Aφ*. 19. ista *ego*. istud *Aab*.

Cap. II. 1. phylosophorum *Aβ*. 2. ignoret. Nam et *ego*. ignoret. *Nam etiam* [illegible] ignoret ..... (*Aβ*)*ab*. ignoret ... et *Aφ*. 3. sapientiae metus in *bγ*. sapientiae ..... in *A*[illegible]

...ris origo notitia est; quis enim timebit quod
...timuerit [5]ignotior omnium, deum omnium
...cutus plenam atque perfectam sapientiam
...sophiae non liquido successit. Licet
...dae litteraturae inspiciendae divinis
...bus, *possint* videri incursasse et
...en *interpolarunt*, probant sese
...ibus *credidisse* (nam et alias
...n *passivae* fidei nutat), et
...venii opera mutasse, per
...erant et facta est argu-
... uno atque alio veritatis. Invento
...ut [17]invenerunt exposuerunt, ut de
...c natura, etiam de [19]sede disceptent: Platonici
...lem rerum et arbitrum et iudicem, Epicurei otiosum
...exercitum et, ut ita dixerim, neminem, positum vero extra
...dum Stoici, [20]intra mundum Platonici. Quem non penitus ad-
...erant, neque nosse potuerunt neque timere nec inde sapere,
...orbitantes scilicet ab initio sapientiae, id est metu in deum.
...t testimonia tam ignoratae quam dubitatae inter philosophos
...itatis. Diogenes consultus, quid in caelis agatur, [22]Numquam,
..., ascendi. Item, an dei essent, Nescio, inquit, nisi ut sint
...dire. Thales Milesius [22]Croeso sciscitanti, quid de deis arbitra-
..., post aliquot deliberandi commeatus, Nihil, renuntiavit. So-
...tes ipse deos istos quasi certus negabat. Idem Aesculapio [24]gal-
...cum secari quasi certus iubebat. Et ideo cum tam incerta et
...constans definiendi de deo philosophia deprehenditur, quem
...potuit *metum habe*re eius quem non liquido tenebat determinare?
...[27]mundo *deo di*dicimus. Hunc enim physicum theologiae genus

4. ignorat? Ita qui *b.* ignorat? Itaque *a.* igno ..... q' *Aφ.* ignorat? Quique *γ.* *b.* ...ignotior omnium, deum *ego.* ignotio omnium deum *Aa.* *In b. haec verba non comparent.* 6. veritatem adsecutus *ab.* verita ..... secutus *Aβ.* *et Aφ.* 7. autem philosophiae (*Aβ*)*ab.* autem ..... phiae *Aφ.* 8. omnimodae litteraturae *ab.* omnimo ..... raturae *Aφ.* *et Aβ.* 9. ut antiquioribus possint videri *b.* ut antiquioribus ..... videri *Aφa.* ut antiquioribus p ..... videri *Aβ.* 10. tamen interpolarunt *ego.* tamen ..... nt *Aφ.* tamen ..... nt (*Aβ*)*ab.* tamen aberrant *γ.* 11. dispexisse *A.* 12. omnibus credi-dere *γ.* omnibus ..... *Aab.* 13. veritatis *b.* *Gothofredus.* everitatis *Aa.* 14. scrupulositatem passivae fidei nutat *ego.* scrupulositatem ..... ne denutat *Aφ.* scrupulositatem ..... fide nutat *Aβ.* scrupulositatem ..... ne fide nutat *ab.* scrupulositatem plerumque fide nutat *γ.* 15. in incertum *ego.* incertum *Aab.* 16. deo *ego.* eo *Aab.* 17. invenerunt (invenerī *Aφ.*) *Aab.* invenerant *alii.* 18. qualitate hypothes. qualitatis *Aab.* 19. sede *b.* fide *Aa.* 20. intra *b.* extra *Aa.* 21. otiosantes *a.* 22. numquam *Aβ.* 23. Croeso *Aφa.* 24. gallinacium secari *b.* gallinacium sesecari *Aa.* 25. inconstans definiendi *ab.* in ..... definiendi *Aβ.* *et Aφ.* 26. potuit metum habere *ego.* potuit metum subire *γ.* potuit ..... re *ab.* pot ..... re *Aβ.* po ..... re *Aφ.* 27. mundo deo didicimus *ego.* mundo ..... dicimus

sibimet assumit et omnem illam [11]expugnatorum multitudinem prosternit. Adversus haec igitur nobis negotium est, adversus institutiones maiorum, auctoritates receptorum, leges dominantium, argumentationes prudentium, adversus vetustatem, consuetudinem, necessitatem, adversus exempla, prodigia, miracula, quae omnia adulterinam [12]istam divinitatem corroboraverint. Quare secundum vestros commentarios, quos ex omni theologiae genere cepistis, gradum conferens, quoniam maior in huiusmodi penes vos auctoritas literarum quam rerum est, elegi ad compendium Varronis opera, qui rerum divinarum ex omnibus retro digestis commentatus idoneum se nobis scopum [13]exposuit. Hunc si interrogem, qui insinuatores deorum, aut philosophos designat aut populos aut poëtas. Triplici enim genere deorum censum distinxit: unum esse physicum, quod philosophi retractant, aliud mythicum, quod inter poëtas volutetur, tertium gentile, quod populi sibi quique adoptaverunt. Igitur cum [14]philosophi physicum coniecturis concinnarint, poëtae mythicum de fabulis traxerint, populi gentile ultro praesumpserint, ubinam veritas collocanda? In coniecturis? Sed [15]in*certa con*ceptio est. In fabulis? Sed foeda relatio est. In [16]adoptionibus? [17]Sed *passiva* et municipalis adoptatio est. Denique apud [18]philosophos incerta, quia varia, apud poëtas omnia indigna, quia turpia, apud populos passiva omnia, quia voluntaria. Porro divinitas, si veram retractes, ea definitione est, ut [19]ista neque argumentationibus incertis colligatur, neque fabulis indignis contaminetur, neque adoptionibus passivis iudicetur; haberi enim debet, sicut est, certa, integra, communis, quia scilicet omnium. Ceterum quem deum credam? Quem suspicio aestimavit? Quem historia iactavit? Quem civitas voluit? Dignius multo neminem credam quam dubitandum, aut pudendum, aut adoptivum.

Cap. II. Sed physicorum auctoritas philosophorum ut mancipium sapientiae patrocinatur. Sane mera sapientia [1]philosophorum, cuius infirmitatem prima haec contestatur varietas opinionum, veniens de ignorantia veritatis. Quis autem sapiens expers veritatis, qui ipsius sapientiae ac veritatis patrem et dominum deum [2]ignoret? *Nam et* divina alias enuntiatio Solomonis, Initium, inquit, [3]sapientiae *metus*

Proverb. IX, 10. Psalm. XI, 10.

11. expugnatorum *b*. expugnatorem *Aa*. 12. istam divinitatem istam corroboraverint *Aa*. istam divinitatem corroboraverunt *b*. 13. exposuit *b*. et posuit *Aa*. 14. phylosophi *Aβ*. 15. incerta conceptio *b*. incerta deceptio (*aut* praeceptio) *γ*. in ..... ceptio *Aβa*. in ..... ceptio *Aφ*. 16. adoptionibus *Aa*. adoptationibus *b*. 17. Sed passiva et *bγ*. sed ..... et *Aβa*. sed ..... et *Aφ*. 18. philosophos incerta quia *ab*. philosophos ..... quia *Aβ*. *et Aφ*. 19. ista *ego*. istud *Aab*.

Cap. II. 1. phylosophorum *Aβ*. 2. ignoret. Nam et *ego*. ignoret. Nam etiam *γ*. ignoret ..... (*Aβ*)*ab*. ignoret ... et *Aφ*. 3. sapientiae metus in *bγ*. sapientiae ..... in *Aa*.

in deum. Porro timoris origo notitia est; quis enim timebit quod [4]ignorat? Ita qui deum timuerit [5]ignotior omnium, deum omnium notitiam et [6]veritatem adsecutus plenam atque perfectam sapientiam obtinebit. Hoc [7]autem philosophiae non liquido successit. Licet enim per curiositatem [8]omnimodae litteraturae inspiciendae divinis quoque scripturis, [9]ut antiquioribus, *possint* videri incursasse et inde nonnulla dempsisse, cum [10]tamen *interpolarunt*, probant sese aut omnia [11]despexisse aut non [12]omnibus *credidisse* (nam et alias [13]veritatis simplicitas per [14]scrupulositatem *passivae* fidei nutat), et ita accedente libidine gloriae ad proprii ingenii opera mutasse, per quod [15]in incertum abiit etiam quod invenerant et facta est argumentationum inundatio de stillicidio uno atque alio veritatis. Invento enim solummodo [16]*deo* non ut [17]invenerunt exposuerunt, ut de [18]qualitate eius et de natura, etiam de [19]sede disceptent: Platonici quidem curantem rerum et arbitrum et iudicem, Epicurei otiosum et inexercitum et, ut ita dixerim, neminem, positum vero extra mundum Stoici, [20]intra mundum Platonici. Quem non penitus adnisserant, neque nosse potuerunt neque timere nec inde sapere, [21]exorbitantes scilicet ab initio sapientiae, id est metu in deum. Extant testimonia tam ignoratae quam dubitatae inter philosophos divinitatis. Diogenes consultus, quid in caelis agatur, [22]Numquam, inquit, ascendi. Item, an dei essent, Nescio, inquit, nisi ut sint expedire. Thales Milesius [23]Croeso sciscitanti, quid de deis arbitraretur, post aliquot deliberandi commeatus, Nihil, renuntiavit. Socrates ipse deos istos quasi certus negabat. Idem Aesculapio [24]gallinaceum secari quasi certus iubebat. Et ideo cum tam incerta et [25]inconstans definiendi de deo philosophia deprehenditur, quem [26]potuit *metum habere* eius quem non liquido tenebat determinare? De [27]mundo *deo* didicimus. Hunc enim physicum theologiae genus

4. ignorat? Ita qui *b*. ignorat? Itaque *a*. igno ..... q' *Aφ*. ignorat? Quique *γ*. 5. ignotior omnium, deum *ego*. ignotio omnium deum *Aa*. *In b. haec verba non comparent.* 6. veritatem adsecutus *ab*. verita ..... secutus *Aβ*. *et Aφ*. 7. autem philosophiae (*Aβ*)*ab*. autem ... phiae *Aφ*. 8. omnimodae litteraturae *ab*. omnimo ..... raturae *Aφ*. et *Aβ*. 9. ut antiquioribus possint videri *b*. ut antiquioribus ..... videri *Aφa*. ut antiquioribus p ..... videri *Aβ*. 10. tamen interpolarunt *ego*. tamen ..... nt *Aφ*. tamen ... nt (*Aβ*)*ab*. tamen aberrant *γ*. 11. dispexisse *A*. 12. omnibus credidisse *γ*. omnibus ..... *Aab*. 13. veritatis *b*. *Gothofredus*. everitatis *Aa*. 14. scrupulositatem passivae fidei nutat *ego*. scrupulositatem ..... ne denutat *Aφ*. scrupulositatem ..... fide nutat *Aβ*. scrupulositatem ..... ne fide nutat *ab*. scrupulositatem plerumque fide nutat *γ*. 15. in incertum *ego*. incertum *Aab*. 16. deo ego. eo *Aab*. 17. invenerunt (invenerĕ *Aφ*.) *Aab*. invenerant *alii*. 18. qualitate *Aφ*. qualitatis *Aab*. 19. sede *b*. fide *Aa*. 20. intra *b*. extra *Aa*. 21. exorbitantes *a*. 22. numquam *Aβ*. 23. Croeso *Aφa*. 24. gallinacium secari *b*. gallinacium sesecari *Aa*. 25. inconstans definiendi *ab*. in ..... definiendi *Aβ*. *et Aφ*. 26. potuit metum habere *ego*. potuit metum subire *γ*. potuit ..... re *ab*. pot ... re *Aβ*. po ..... re *Aφ*. 27. mundo deo didicimus *ego*. mundo ... dicimus

[28]cogunt, *quando* ita deos tradiderunt, ut Dionysius Stoicus trifariam [29]eos dividat. Unam vult speciem quae in promptu sit, ut Solem, [30]Lunam, *Astra;* aliam, quae non compareat, ut Neptunum; [31]reliquam, quae de hominibus ad divinitatem transisse dicitur, ut Herculem, Amphiaraum. Aeque [32]Arcesilaus trinam formam divinitatis ducit, Olympios, Astra, Titaneos, de Caelo et Terra: ex his, Saturno et Ope Neptunum, Iovem et Orcum, et ceteram successionem. Xenocrates [33]Academicus bifariam facit, Olympios et Titanios, qui de Caelo et Terra. Aegyptiorum plerique [34]quattuor deos credunt, Solem et Lunam, Caelum ac Terram. Cum reliquo igni superno deos [35]ortos Democritus suspicatur, cuius instar vult esse naturam [36]Zenon. Unde et Varro ignem mundi animum facit, ut perinde in mundo ignis omnia gubernet sicut animus in nobis. [37]Atqui vanissime. Nam cum est, inquit, in nobis, ipsi sumus; cum exivit, emorimur. Ergo et ignis cum de mundo per fulgura proficiscitur, mundus emoritur.

Cap. III. [1]His ita expeditis videmus [2]physicum istud ad hoc subornatum, ut deos [3]elementa contendat, [4]cum ex his etiam alios deos natos alleget; dei enim nonnisi [5]de deis nascerentur. Quos quoniam in mythico apud poëtas plenius suo loco examinabimus, tamen, quod de ipsis interim retractandum est [6]quod ad praesentem speciem facit, simul et de praesenti specie [7]ad ipsos *conversi forsan* ostensuri sumus deos nullo modo videri posse qui de elementis nati dicuntur, [8]ut iam hinc praeiudicatum sit deos elementa non [9]esse, cum qui de elementis nati dicuntur, dei non sunt; aeque [10]demonstran*tes elementa* deos non esse ad illam [11]agnatorum speciem [12]praestruemus *recte deos* non esse defendi quorum parentes, id est elementa, dei non sunt. [13]Scitum deum e deo nasci, quemad-

Aab. mundo isto (*aut* istud) dicimus *γ*. 28. cogunt, quando ita *ego*. cogunt q..... ta *Aab*. cogunt. Quid? non ita *γ*. 29. eos dividat *ego*. deos dividat *ab*. deos div.... *Aβ*. div..... *Aφ*. 30. Lunam, Astra; aliam *ego*. lunam, aetherem, aliam *γ*. lunam..... aliam *Aab*. 31. reliquam, quae de hominibus *ab*. reliquam ..... minibus *Aφ*. *et Aβ*. 32. Actesilaus trinam *Aβa*. accesilau strinam *Aφ*. 33. Acadamicus *Aβ*. 34. quattuor *Aβa*. 35. hortos *Aa*. 36. Zenon *Aa*. Zeno *b*. 37. Atqui *ab*. atqi *Aβ*. atq³ *Aφ*.

Cap. III. 1. His ita expeditis *ab*. his ita ..... tis *Aβ*. *et Aφ*. 2. hysicam *A*. 3. elementa contendat *ab*. elementa... tendat *Aβ*. *et Aφ*. 4. cum ex his *Aab*. cum his *alii*. 5. de deis nascerentur *ab*. d.... nascerentur *Aβ*. *et Aφ*. 6. quod ad praesentem *ab*. quod.... aesentem *Aβ*. quod ad..sentem *Aφ*. 7. ad ipsos conversi forsan *ego*. ad ipsos .....an *Aφ*. ad ipsos .....an *ab*. ad ipsos arguendo iam *γ*. 8. ut iam *ab*. iam *A*. 9. esse cum qui de *ab*. esse .... de *Aφ*. *et Aβ*. 10. demonstrantes elementa *A*., *teste Gothofredo in secundis curis*. demonstrando orta *ab*. demonstran..... ta *A*. 11. agnatorum *b*. *Gothofredus*. magnatorum *Aa*. 12. praestruemus recte deos non esse *γ*. praestruemus recte non esse *b*. praestrue..... non esse *Aφa*. praestrue..... on esse *Aβ*. 13. Scitum *vocabulum Gothofredus et Hildebrandus in A. sibi visi sunt oculis eruisse. Non deprehendit Batavius.*

modum de non deo non deum. Igitur quod elementa [14] contineat mundus iste, ut summaliter tractem de universitate, partibus eius praeministrans (nam quae [15] condicio eius, eadem utique erit et elementorum [16] et membrorum), aut ab aliquo institutus sit necesse est, qua Platonis humanitas, aut a nullo, [17] qua Epicuri duritia; et si institutus est, habendo initium habebit [18] etiam finem. Ita quod aliquando non fuit ante initium et quandoque non erit post finem, non capit utique videri deus, carens substantia divinitatis id est aeternitate, quae sine initio et fine censetur. Si vero institutus omnino non est ac propterea deus habendus, quod ut deus neque initium neque finem sui patitur, quomodo quidam assignant elementis, quae deos volunt, generationem, cum Stoici negent quicquam [19] deo nasci? Item quomodo volunt quos de elementis natos ferunt [20] deos haberi, cum deum negent nasci? Itaque quod mundi erit, hoc elementis [21] adscribetur, caelo dico et terrae et sideribus et igni, quae deos et deorum [22] parentes adversus negatam generationem dei et nativitatem [23] frustra *vobis* credi proposuit Varro, [24] ut qui Varro [25] indicaverat animalia esse caelum et astra. Quod si ita est, etiam mortalia sint necesse est, secundum [26] animalis formam; nam etsi immortalem constat animam, ipsi hoc soli [27] licebit, non etiam illi cui [28] adnectatur, id est corpori. Nemo autem [29] negabit elementis corpus esse, cum et contingamus ea et contingamur ab eis, [30] certaque *cor*pora ex illis decidere videamus. Ergo si animalia [31] deposita *ratio*ne animae, qua corporum [32] condicio, mortalia, [33] non utique *immortalia*. Et tamen unde animalia Varroni videntur elementa? [34] Quoniam *elementa mo*ventur. Ac ne ex diverso proponatur, multa alia [35] moveri, *ut rotas*, ut plaustra, ut machinas ceteras, ultro praevenit dicens eo animalia credita, quod per semetipsa moverentur, nullo extrinsecus apparente motatore

14. continet *Gothofredus*. 15. condicio A. 16. ut membrorum *Gothofredus*. 17. qua (*Aβ. et Aφ.*)*b*. quae *a*. 18. etiam finem *ego*. et finem *b*. et infinem *Aa*. 19. deo nasci *bγ*. d..nasci *Aa*. 20. deos haberi *ab*. deos..beri *Aβ. et Aφ*. 21. adscribetur *ab*. ad....etur *Aβ. et Aφ*. 22. parentes (*Aβ*)*ab*. p..rentes *Aφ*. 23. frustra vobis credi *γ*. frustra u....credi *Aφ*., *et Gothofredus secundis curis ita in L. legit*. frustra credi (*Aβ*)*ab*. 24. ut *ego*. et *Aab*. 25. indicaverat *ab*. indicaver (*h. e.* indicaverunt) *Aβ. et Aφ*. 26. animalis formam *ab*. anim....formam *Aβ. et Aφ*. 27. licebit *ab*. lic.... *Aβ*. lic.. *Aφ*. 28. adnectatur *Aβ*., *et ita ei se voluisse Gothofredus in Erratis adnotavit*. adnectitur (*Aφ*)*ab*. 29. negabit elementis corpus esse *ego*. negabit mortale corpus esse *bγ*. negabit..... corpus *Aa*. 30. certaque corpora *ego*. certaque tempora *γ*. certa corpora *b*. cer..—pora *Aφ*. cer....pora *Aβa*. 31. deposita ratione *bγ*. deposit.....ne *Aa*. 32. condicio A. 33. non utique immortalia. Et *ego*. non utique dii elementa. Et *bγ*. non utique.... Et *a*. non utique..... Et *Aφ. et Aβ*. 34. Quoniam elementa moventur *bγ*. Quoniam..... ventur *a*. quoniam..... ventur *Aφ*. 35. moveri, ut rotas *b*. moveri non animalia *γ*. mover..... *Aa*.

eorum [36]aut incitatore, sicuti apparet qui rotam compellit et plaustra volvit et machinam temperat. Igitur nisi animalia, non mobilia per se. Porro allegans quid non appareat, ostendit quid quaesisse debuerat, id est artificem et arbitrum motus; neque enim statim non est quod, quia non videmus, non credimus esse. Immo eo altius investigandum est quod non [37]videatur, ut quod videatur quale sit scire [38]possimus. Alioquin si tantum ea quae comparent ideo esse [39]credantur quia comparent, quomodo deos etiam [40]eos recipitis qui non comparent? si autem videntur esse qui non sunt, cur non [41]sint *et qui* non videntur? Motatorem dico caelestium rerum. Sint ergo et [42]anima*lia*, quia mobilia per se, [43]etiam mobilia per se, quia non per alium, [44]tamen *ut ea* non statim dei, quia animalia, ita nec ideo, quia per se mobilia: [45]aut *quid* vetat universa animalia, ut mobilia per se, deos [46]haberi? *Et hoc* alia sane vanitate Aegyptiis licet.

Cap. IV. Aiunt quidam propterea [1]deos *fuisse appell*atos quod [2]*θέειν* et *σείεσθαι* procurrere ac motari interpretatio [3]est. *Ergo iam* vocabulum istud non est alicuius maiestatis; a cursu enim et [4]motu, *non ab divini*tatis eis dominatione formatum est. Sed cum etiam ille unus [5]Deus *quem colimus θεός* cognominetur, nec tamen aut motus ullus aut [6]cursus *eius appare*at, quia nec visibilis cuiquam sit, palam est ut vocabulum [7]istud *sit aliunde de*sumptum, propriumque, [8]quia a se nativum, divinitatis [9]inventum. *Itaque semota* interpretationis eius astutia verisimilius est non a cursu et motu [10]*θεούς* dictos, sed de appellatione veri dei mutuatum, uti quos aeque deos excudissetis, [11]*θεούς* cognominaretis. Denique quam ita sit, probatio suppetit, cum etiam universos deos vestros, in quibus [12]nullius cursus aut motus officium denotatur, [13]*θεούς* com-

36. aut incitatore, sicuti *ego*. et initiatore, sicuti *Gothofredus*. aut minatore, sicut *b*. ut iniatore *Aa*. 37. videtur *Gothofredus*. 38. possimus *Aa*. possumus *b*. 39. credantur quia comparent *Αβο*. creduntur quia comparent *b*. credantur qua.. mparent *Αφ*. 40. eos recipitis *bγ*. eos.. cipitis *Aa*. 41. sint et qui non *bγ*. sint..... non *Aa*. 42. animalia quia *bγ*. anima... quia *Aa*. 43. et iam *ab*. 44. tamen ut ea non *ego*. tamen illa non *bγ*. tamen.... non *Aa*. 45. aut quid vetat *bγ*. aut.... vetat *Aa*. 46. haberi? Et hoc alia *ego*. haberi? Colere animalia *γ*. haberi..... lia (*Αβ*)*ab*. haberi.....lia *Αφ*.

Cap. IV. 1. deos fuisse appellatos *bγ*. deos..... atos *Αφα*. deos.u..... latos *Αβ*. 2. *θέειν* et *σείεσθαι b*. *θέειν* et *ἐξίεσθαι Gothofredus*. thin et siesta *Aa*. 3. est. Ergo iam vocabulum *γ*. est. Sane vocabulum *b*. est..... vocabulum *Αφα*. 4. motu, non ab divinitatis eis dominatione *ego*. non ab divinitatis denominatione *b*. motu nomen divinitatis denominatione *γ*. motu..... tatis dominatione *Aa*. 5. deus quem colimus *θεός bγ*. deus..... s theos *Aa*. 6. cursus eius appareat *bγ*. cursus..... at *Aa*. 7. istud sit aliunde desumptum *γ*. istud ..... sumptum *Aab*. 8. quia a se *Gothofredus*. quia se *Aab*. 9. inventum. Itaque semota interpretationis *γ*. inventum..... interpretationis *Aab*. 10. theos *Αβ*. 11. theos *Αβ*. 12. nullius *b*. nullus *Aa*. 13. theos *Αβ*.

nuniter appelletis. Itaque si aeque ϑεός aeque immobiles, discetur vocabuli interpretatione pariter et divinitatis opinione, [14] quae a cursu et motu modulata rescinditur. Quod [15] si nomen istud proprium divinitatis, et simplex nec interpretatorium in illo deo, [16] reprehensum in cetera quae deos vultis, docete etiam qualitatis inter illos esse consortium, ut iure consistat collegium nominis communione substantiae. Porro ϑεός ille iam [17] *hoc* solo, quod non sit in promptu, [18] vacat a comparatione eorum [19] quae in *promptu* sunt et visui et sensui (sed sensui satis), quod est testimonii ad [20] diversitatem occulti et manifesti renuntiatio. Si elementa palam [21] proposita omnibus, si contra deus nemini, quomodo poteris ex ea parte [22] quam *non vidisti* quae vides congredi? Cum ergo non habes coniungere [23] sensu *neque* ratione, quid vocabulo coniungis, ut coniungas etiam potestate? Ecce enim Zeno quoque materiam mundialem a deo separat, vel eum per illam [24] tamquam sed per faves transisse dicit. Itaque materia [25] et deus duo vocabula, duae res. Pro discrimine vocabulorum etiam [26] res separantur, etiam materiae [27] condicio vocabulum sequitur. Quodsi materia non est, quia sic et appellatio praescribit, quomodo quae sunt in materia, id est elementa, dei habebuntur, cum membra a corpore [28] *alienigena* esse non possint? Sed quid ego cum argumentationibus physiologicis? [29] *Sursum mens* ascendere debuit de statu mundi, non in incerta [30] descen*dere*. *Rotunda mun*do Platonica forma. Quadratum eum angulatumque [31] com*mentum ab aliis*, *cre*do, circino rotundo ita collegit, quod sine capite solum [32] credi laborat. [33] Sed Epicurus, qui dixerat, Quae super nos, nihil ad nos, cum et ipse caelum inspicere desiderat, solis orbem pedalem deprehendit. Adhuc scilicet frugalitas et in caelis agebatur. Denique ut ambitio profecit, etiam sol aciem suam extendit; ita illum orbem maiorem Peripatetici denotaverunt. Oro vos, quid sapit coniecturarum libido? Quid probat tanta praesumptione asseverationis otium

14. quae a cursu *b*. qua cursu *Aa*. 15. si *b*. *Gothofredus*. is *Aa*. 16. deprehensum *Gothofredus*. 17. hoc solo *bγ*. h..solo *Aa*. 18. vacuata comparatione *a*., *sed correctum in Erratis*. 19. quae in promptu *b*. qui in....tu *Aa*. 20. diversitatem *bγ*. diver....tem *Aa*. 21. proposita omnibus *bγ*. propo....omnibus *Aa*. 22. quam non vidisti *bγ*. quam.....disti *Aa*. 23. sensu neque ratione *γ*. sensu....ratione *Aab*. 24. tamquam *Aβ*. 25. et deus duo vocabula *b*. et dei vocabula *a*. et.....vocabula *Aβ*. et....vocabula *Aφ*. 26. res separantur, etiam *ab*. res se.....etiam *Aβ*. *et Aφ*. 27. condicio *A*. 28. alienigena esse *γφ*. alienigena esse *γ*. alig....esse *ab*. alige...esse *Aβ*. elige....esse *Aφ*. 29. Sursum mens ascendere *γ*. S.....ascendere *Aab*. 30. descendere. Rotunda mundo *γ*. descen.....lo (*Aβ*)*ab*. descen..... *Aφ*. 31. commentum ab aliis credo *γφ*. com.....do (*Aβ*)*ab*. com.....o *Aφ*. 32. credi laborat *ab*. cre — *Aβ*. credeilaorat *Aφ* (m. *sec.*). 33. Sed et Epicurus *Gothofredus*.

[34]affectatae morositatis eloquii artificio adornatum? Merito ergo Milesius [35]Thales *dum* totum caelum examinat et ambulat oculis, in puteum [36]cecidit *turpiter*, multum inrisus Aegyptio illi: In terra, [37]inquit, nihil [38]perspici*ebas*, caelum tibi speculandum existimas? Itaque casus eius [39]per figuram *philosophos* notat, scilicet eos, qui stupidam exerceant [40]curiositatem *in res* naturae quam prius in artificem eius et praesidem, [41]in vacuum *suum studium* habituros.

Cap. V. Quin ergo ad humaniorem aliquanto [1]con*vertimur* opinionem, quae de communi omnium sensu et [2]simplici *coniectura* deducta videatur? Nam et Varro meminit eius, creditam praeterea dicens elementorum divinitatem, quod nihil omnino sine suffragio illorum gigni, ali, provehi possit ad vitae [3]humanae et terrae sationem, quando ne ipsa quidem corpora aut [4]animas sufficere licuisset sine elementorum temperamento, quo habitatio ista mundi circulorum conditionibus foederata praestatur, [5]nisi quod *hominum* incolatui denegavit enormitas frigoris aut [6]caloris, *propterea*que deos credi solem, qui diei de suo cumulet, fruges [7]caloribus *maturet*, annum stationibus servet: lunam, solatium noctium, patrocinium [8]mensum gubernaculis: item sidera, signacula quaedam temporum ad [9]rurationem notandorum: ipsum denique caelum, sub quo omnia, [10]terram, super quam omnia, et quicquid illorum inter se ad commoda humana conspirat. Nec tantum beneficiis fidem divinitatis elementis convenire, sed etiam de diversis quae [11]tamquam de ira et offensa eorum [12]inci*dere* solęant, ut fulmina, ut grandines, ut ardores, ut aurae pestilentes, item diluvia, item hiatus motusque terrarum, et iure credi deos quorum natura honoranda sit in secundis, metuenda

34. affectatae morositatis *ab*. affectatae .... ositatis *Aβ. et Aφ*. 35. Thales dum totum *by*. Thales ... totum *Aa*. 36. cecidit turpiter *γ*. cecidit ..... r *Aab*. 37. inquit *ab*. inquis *A*. 38. perspiciebas caelum *b*. perspici ..... caelum *a*. perspici ..... lum *Aβ. et Aφ*. 39. per figuram philosophos notat *ego*. per figuram ..... os notat *Aφ*. per figuram philosophis notat *γ*. per figuram ..... s notat *ab*. 40. curiositatem in res naturae *γ*. curiositatem ..... naturae *Aab*. 41. in vacuum suum studium habituros *ego*. in vacuum currendum habituros *γ*. in vacuum ..... ndum habituros *ab*. in vacuum ..... dum habituros *Aφ. et Aβ*.

Cap. V. 1. convertimur *γ*. con ..... mur *Aab*. conducimur *Hildebrandus*. 2. simplici coniectura *γ*. simplici cognitione *Priorius*. simplici cog ..... e (*sed in Erratis cor*. con *pro* cog) b. simplici .... ura *Aφ*. 3. humanae et terrae sationem *ab*. humana ..... ionem *Aβ*. humana ..... ationem *Aφ*. 4. anima *A*. 5. nisi quod hominum incolatui *by*. nisi qu . d ..... incolatui *a*. n ..... incolatui *Aφ. et Aβ*. 6. caloris, propterea que deos *ego*. caloris aestivitas: ideo deos *γ*. caloris. itaque deos *b*. caloris ..... deos *Aφ*. 7. caloribus maturet, annum *ego*. caloribus ..... annum *Aβ. et Aφ*. caloribus . p ..... et annum *ab*. caloribus expediat et annum *γ*. 8. mensum *Aa*. mensium *b*. 9. rurationem *Merkelius Prolegg. ad Ovidii Fasti. p. CCXXV*. 10. terram *b*. in terra *Aa*. 11. tamquam *Aβ*. 12. incidere soleant *b*. incusari soleant *γ*. inc ..... soleant *Aa*.

sit in adversis, domina scilicet iuvandi et nocendi. Porro si [13]ita sentiuntur [14]in civium conversatione, non perinde rebus ipsis quibus iuvantur sive [15]laedunturaut gratias referunt aut [16]querellas intendunt, sed his sub [17]quorum *vi* et potestate operatio rerum decurrit. [18]Nam in [19]voluptatibus *quoque* non tibiae aut citharae corum ad praemium [20]adiudicatis, sed artifici qui tibiam et citharam suavitatis temperet vi. Aeque [21]cum quis *vale*tudine male est, non luis nec antidotis aut [22]malagmatibus ipsis gratiam meministis, sed medicis, quorum opera atque [23]prudentia *remedia* proveniunt. Item in adversis qui ferro sauciantur, non gladium ipsum aut [24]lanceam accusant, sed hostem vel latronem, et [25]quos *tecta opprimunt*, non tegulas aut imbrices arguunt, sed vetustatem, sicut et [26]naufragi non petrae et fluctibus imputant, sed procellae. Merito. Certum enim est, quodcunque [27]fit, ei adscribendum, non per quod fit, sed a quo fit, quia is est caput facti qui et ut fiat et per quid fiat instituit (et sunt in omnibus rebus tres titulli isti: quod est, per quod est, et a quo est), quia prius [28]est qui quid velit fieri [28b]et, quo possit inveniri. Et ita recte in ceteris agitis, auctorem considerantes, at in physicis contra naturam regula vestra, qua in ceteris sapientiam iudicatis, auferendo summum gradum auctoris, et quae [29]fiunt non a quo [30]fieri *considerando*. Ita credere contingit elementorum potestates et [31]ar*bitria* esse quae sunt servitutes et officia. Non in ista investigatione [32]alicuius artificis intus et domini servitutis [33]artem ostendimus [34]elementorum *certis ex* operis eorum quas facis potestatis? Sed dei non serviunt; ea [35]igitur quae serviunt dei non sunt. Aut doceant vulgo fieri, ut de licentia

13. sic Gothofredus. 14. in civium *ego*. in c..... *Aβ. et Aφ.* in..... *ab.* in aetatis *γ*. 15. laedunturab. ledu.... *Aβ. et Aφ.* 16. querellas *Aa.* 17. quorum Hildebrandus. quorum ducate *bγ*. querum... *a.* quor..... *Aφ.* 18. Nam et Gothofredus. 19. voluptatibus quoque *γ*. voluptatibus vestris *b.* voluptatibus... *Aφ.* 20. adiudicatis, sed artifici *ab.* adiudicatis..... fici *Aβ. et Aφ.* 21. cum quis voletudine *bγ*. cum quis.... tudine *a.* cum..... tudine *Aφ.* 22. malagmatis ipsis... tiam *Aφ.* malagmatis ipsis gratiam *ab.* malagma..... tiam *Aβ.* 23. prudentia remedia *bγ*. prudentia.... dia *Aa.* 24. lanceam *b. Gothofredus.* lanceam *Aa.* 25. quos tecta opprimunt non tegulas *b.* quos casus subitus obtrit... non tegulas *γ*. quos..... tegulas *Aφ.* 26. naufragi non petrae sed (*at* in Estrada corr. et) *a.* naufragi non petris et *b.* nau..... et *Aφ.* naufragi non petra et *Aβ.* 27. fit *Aφ.* sit *Aβ.* est *b.* praesto est *a.* 28. est qui quid *b.* esse quid quid *A.* esse quid quod *Gothofredus.* 28 b. et quo *ego.* et quod *Aab.* 29. fiunt *bγ*. fi..t *Aa.* 30. fieri considerando. Ita *ego.* fieri, ita *a.* fieri, ita *Aγ*. fieri... ita *b.* 31. arbitria esse *γ*. ar... ria esse *Aφ.* ar..... a esse *Aβ.* ar... esse *ab.* 32. alicuius *γ*. ali... ius *Aφ.* ali.... us *Aφab.* 33. autem ostendimus *ego.* autem non tendimus *Aab.* 34. elementorum certis ex operis *γ*. elementorum.... operis *Aφa.* elementorum..... operis (*Aβ*)*b.* Non enim ita investigatione alicuius artificii intus et domini servitutes etiam ostendimus elementorum certis ex operis eorum quas facis potestates? *volebat Gothofredus.* 35. igitur quae *bγ*. igitur... *A.* igitur..... *a.*

[36]passivitatis libertas approbetur, de libertate dominatio, de dominatione [37]divinitas intellegatur. Nam si omnia haec super nos certis curriculis, [38]legitimis *decursibus*, propriis spatiis, aequis vicibus sub legis instar constituta [39]vol*vendis* temporibus et exercendis temporum ducatibus occurrere [40]meminerunt, *num non* ex ipsa observatione condicionum suarum, et fide operum, et [41]instantia *curriculorum*, et cura demutationum, memoria reciprocatorum, aliquam [42]dominationem sibi praeesse persuadeant vobis, cui apparere [43]videatur *universa* negotiatio mundialis perveniens ad humani generis utilitatem [44]et *laesio*nem? Non enim potes dicere ea sibi agere ista ac sibi curare nec quicquam hominum causa disponere, cum propterea defendas elementis divinitatem quod ab illis aut [45]iuvari te aut laedi sentias. Nam [46]si sibi praestant, nihil eis debes.

Cap. VI. Age iam, conceditisne divinitatem non modo non serviliter currere, sed inprimis integre stare neque minui neque intercipi neque corrumpi debere? Ceterum abiit omnis felicitas eius, si quid patitur [1]umquam. Ecce autem et astra intercidunt et intercidisse se attestantur. Confitetur et luna quantum amiserit, cum resumit. Iam maiora eius detrimenta soletis in aquae speculo considerare, ut nihil amplius [2]ulla *in parte* credam quod [3]magi norunt. Ipse etiam sol saepe defectione temptatus est. Fingite [4]qualibet rationes caelestium casuum, [5]non volet deus aut minor fieri aut esse desinere. [6]Viderint igitur humanae doctrinae patrocinia quae coniectandi artificio sapientiam [7]men*tiuntur* et veritatem. Nam alias natura sic est, ut qui melius dixerit, hic [8]ver*ius di*xisse videatur, non qui verius, is melius. Ceterum cui res [9]examinabitur; verisimilius utique dicet elementa ista ab aliquo regi quam [10]ultro *moveri*: igitur non deos quae sub aliquo. At si in isto erratur,

36. passivitatis libertas *ab*. passivita..... ertas *Aφ. et Aβ*. 37. divinitas intellegatur *ab*. divini..... ellegatur *Aφ. et Aβ*. 38. legitimis decursibus *bγ*. legitimis..... ibus *Aa*. 39. volvendis *bγ*. vol..... s *Aa*. 40. meminerunt, num non ex *γ*. meminerunt..... ex *Aab*. 41. instantia curriculorum et *γ*. instantia..... et *Aab*. 42. dominationem sibi *ab*. do..... sibi *Aφ. et Aβ*. 43. videatur universa negotiatio (*Aφ*)*bγ*. videatur..... negotiatio *Aβa*. 44. et laesionem *Havercamp. ad Tertulliani Apolog. cap.* 13. *p.* 135. et collisionem *Hildebrandus*. seu accessionem *γ*. et..... nem *Aβab*. et..... nem *Aφ*. 45. iuvari *b. Gothofredus*. turbari *Aa*. 46. si sibi *b. Gothofredus*. sibi *Aa*.

Cap. VI. 1. umquam *Aβ*. 2. ulla in parte *γ*. ullam..... (*Aβ*)*ab*. ullam p..... *Aφ*. 3. magi norunt *b. Gothofredus*. maginorum *Aa*. 4. qualibet *Aa*. quaslibet *b. Gothofredus*. 5. non volet *ab*. non vo... *Aβ*. non..let *Aφ*. 6. Viderint (*Aφ*)*ab*. Videri *Aβ*. 7. mentiuntur et *bγ*. men..... et *Aa*. 8. verius dixisse *Aφ. et Aβ*. *bγ*. ver..... xisse *a*. 9. examinabitur *ab*. examinab.... *Aβ. et Aφ*. 10. ultro moveri: igitur *ego*. ultro cadere: igitur *γ*. ultro..... igitur *Aβab*. ultro..... Itaque *Aφ*.

melius [11]est *errare* simpliciter quam ut physici diligenter. Sed-
enim si ad [12]mythicum *spectes*, melius iam in physico mortalitas
erat eis divinitatem [13]adscribendo quae super [14]hominem putat situ
et vi et magnitudine et [15]divinitate sentiri. Quod enim super ho-
minem, credas deo proximum.

[1]Ceterum *ut ad* mythicum transeamus, quod poëtis deputatur, Cap. VII.
nescio an [2]tantum *par quaerere* mediocritati nostrae, an tanti de
documentis divinitatis [3]con*firmentur*, ut Mopsus [4]Africanus et
Boeotus Amphiaraus. Delibanda enim [5]nunc est species ista, cuius
eo loco ratio reddetur. Interim hos certe homines fuisse vel eo
talem est, quod non constanter deos illos, sed heroas appellatis.
Quid ergo contendimus? Si addicenda mortuis divinitas erat, non
utique talibus. Ecce vos, cum eadem licentia praesumptionis [6]sepul-
chris regum vestrorum caelum infamatis, nonne [7]probatos quosque
iustitia, virtute, pietate et omni bono eiusmodi consecrationis [8]so-
latio *honestatis*, contenti pro talibus etiam inrideri peierantes, at
contrario [9]impios, *turpes* etiam pristinis humanae gloriae prae-
mis auferis, decreta [10]eorum *et titulos* lancinatis, imagines detra-
hitis, nonetam [11]repercutitis? Ille autem conspector omnium,
comprobator, [12]immo *largitor* bonorum, tantae indulgentiae suae
ordinationem vulgo [13]pro*stituet*, et plus diligentiae atque iustitiae
hominibus licebit in [14]distribuend*is divi*nitatibus sapere? Mundiores
erunt regum et principum [15]comi*tes quam* summi dei? Atquin
horretis et aversamini vagos, [16]exules, *pauperes*, debiles, [17]sor-
ide natos, inhoneste institutos, contra incestos, adulteros, rapto-
res, parricidas etiam legibus [18]exornatis. [19]Riden*dum an* irascen-

11 est errare simpliciter *Hildebrandus* (*ad Arnob. Adv. Nati. I*, 34. *p.* 50.). est..... simpliciter *Aq.* e..... simpliciter *Aβ.* 12. mythicum spectes *Hildebrandus l. l.* mythicus deflectes *γ.* mythicu.... tes *Aφ.* mythic..... tes *ab.* myth..... tes *Aβ.* 13. adscribendo *ab.* adsc..... do *Aφ. et Aβ.* 14. hominem *b. Gothofredus.* omnem 15. divinitate *ab.* divini.... *Aφ.* di..... *Aβ.*

Cap. VII. 1. Ceterum ut ad mythicum *bγ.* Ceterum ut ad .. thicum *Aφ.* Ceterum.... thicum *Aβ.* Ceterum .... mythicum *a.* 2. tantum par quaerere *ego.* tantum laborandum *γ.* tantum..... *Aab.* 3. confirmentur, ut Mopsus *ego.* confidentes sint, ut Mopsus *γ.* confi..... mox *Aβ.* conf..... ut mox *ab.* conf..... ut mox *Aq.* 4. Africanus et Boeotus Amphiaraus *b. Gothofredus.* affricanos (Africanos *A3a.*) et boetus ampharaus *Aa.* 5. nunc *b.* non *Aa.* 6. sepulchris *Aβa.* 7. probatos *b. Gothofredus.* probatis *Aa.* 8. solatio honestatis *bγ.* solacio one.... is *a.* solacio one.... tis *Aβ. et Aφ.* 9. impios, turpes *bγ.* impios ... pes *Aa.* 10. eorum et titulos *bγ.* eorum.... los *Aa.* 11. repercutitis *ab.* repercu..... *A.* 12. immo largitor *bγ.* immo tributor *Hildebrandus.* immo ..... tor *Aa.* 13. prostituet, et *bγ.* pro.... et *a.* pro.... et et *Aφ. et Aβ. Sic etiam Gothofredus in adnot.* 14. distribuendis divinitatibus *bγ.* distribuend ..... nitatibus *Aa.* 15. comites quam *bγ.* comi.... sum *Aa.* 16. exules, pauperes *ego.* exules, mutilos *γ.* exules..... s *Aab.* 17. sordide *b. Gothofredus.* sordidos (sorditos *a.*) *Aa.* 18. exornatis *ego.* exarendis *Aa.* exerendis *b.* exarandis *Gothofredus.* 19. Ridendum an irascendum *bγ.* Riden.... rascendum *a.* Riden ..... irascendum *Aφ. et Aβ.*

dum sit, tales deos credi quales homines esse non [20]debeant? Sedenim in isto mythico genere, quod poëtae ferunt, quam incerti [21]agitis *circa* conscientiae pudorem et pudoris defensionem! Nam quotiens [22]mis*era vel* turpia vel atrocia deorum exprobramus, [23]allegatione poëti*cae licentiae* ut fabulosa defenditis, quotiens ultro siletur de eiusmodi poëtica, [24]*non* modo non [25]horretis, sed insuper honoratis utque in necessariis artibus habetis, denique per hanc initiatricem litteraturae ingenuitatis studia producitis. Criminatores deorum poëtas eliminari Plato censuit, ipsum Homerum sane coronatum civitate pellendum. At cum [26]recipiatis illos et retineatis, cur non credatis talia retexentibus de deis vestris? Igitur si creditis poëtis, cur tales deos colitis? Si ideo colitis quia non creditis poëtis, cur laudem mendacibus fertis nec cavetis ne offendatis eos quorum [27]detractatores honoratis? Sane fides a poëtis non exigenda. Nonne, qui dicitis deos post mortem factos, homines confitemini ante mortem? Quid ergo novi, si, qui homines fuerint, humanis aut casibus aut criminibus aut fabulis polluuntur? Non creditis poëtis, cum de relationibus eorum etiam sacra quaedam disposueritis? Cur rapitur sacerdos [28]Cereris, *si non* tale Ceres passa est? Cur Saturno alieni liberi immolantur, si [29]ille *suis pe*percit? Cur Idaeae masculus amputatur, si nullus illi [30]fastidiosi*or adules*cens libidinis frustratae dolore castratus est? Cur [31]Herculeum *pol*luctum mulieres [32]Lanuvinae non gustant, si non mulierum causa [33]p*raeivit*? Mentiuntur sane poëtae! sed non ideo quòd talia [34]gesserint *vestri dei*, homines [35]quando fuerint, nec quod divinas [36]adscripserint [37]*foeditates* divinitatis, cum interim vobis credibilius visum est deos [38]fuis*se, sed* non tales, quam tales, sed non deos.

Cap. VIII. Superest gentile [1]illud *genus* inter populos deorum, quos libi-

20. debeant? Sedenim in isto mythico *ab*. debeant ..... in isto mythicho *Αφ*. debeant ..... sto myticho *Αβ*. 21. agitis circa conscientiae *bγ*. agitis ..... conscientiae *a*. agitis ..... scientiae *Αφ*. et *Αβ*. 22. misera vel *γ*. mise ..... *Aab*. 23. allegatione poeticae licentiae *ego*. allegationem poetices a limine *γ*. allegationem poeti ..... e (*Αβ*)*ab*. allegationem poeticae licentiae *etiam Hildebrandus sibi visus erat in A. deprehendere*. 24. non modo *bγ*. modo *Aa*. 25. horretis *b*. erratis *Aa*. 26. recipiatis *Gothofredus*. excipiatis *b*. ecipiatis *Aa*. 27. detractatores *A*. detrectatores *ab*. 28. Cereris, si non tale *bγ*. Cereris ..... tale *Aa*. 29. ille suis pepercit *bγ*. ille ..... percit *Αβa*. ille suis .. percit *Αφ*. 30. fastidiosior adolescens *bγ*. fastidiosi ..... cens *Aa*. 31. Herculeum polluctum *bγ*. Hercule ..... luctum *Aa*. 32. Lanuvinae non gustant *b*. *Gothofredus*. Lanuvie non gustat *Aa*. 33. praeivit *ego*. prius fuit *γ*. p ..... *Aab*. 34. gesserint vestri dei *ego*. gesserint ..... *Aab*. digesserint de deis *γ*. 35. quando fuerint *ego*. quas defuerint *Aab*. quam defuerint *Gothofredus*. 36. adscribserint *Aa*. 37. foeditates *ego*. fo ..... *Aab*. 38. fuisse, sed non (*Αφ*)*bγ*. fuis ..... non *Αβa*.

Cap. VIII. 1. illud genus *bγ*. illud ..... *Aa*.

dine sumptos, non [2]pro *notitia* veritatis, docet privata notitia. Deum [3]ergo existimo [4]ubique *notum*, ubique praesentem, ubique dominantem, omnibus colendum, omnibus demerendum. At enim cum illi quoque, quos [5]totus orbis communiter colit, excidant probationi verae divinitatis, quanto magis isti quos ne ipsi quidem municipes sui norunt? Nam quae idonea auctoritas praecucurrit eiusmodi theologiae quam etiam fama destituit? Quanti sunt qui [6]norint visu vel auditu [7]Atargatim Syrorum, Caelestem Afrorum, Varsutinam Maurorum, [8]Obodan et Dusarem Arabum, Belenum Noricum, vel quos Varro ponit: Casiniensium [9]Deluentinum, [10]Narnesium Visidianum, [11]Atinensium [12]Numiternum, [13]Asculanorum Anchariam, [14]et quam perceperint Vulsiniensium Nortiam, quorum ne [15]nominum quidem dignitas humanis cognominibus distat? Satis video [16]etiam *deos* decuriones cuiusque municipii, quibus honor intra muros suos [17]determinatur. Haec libertas adoptandorum deorum quousque profecerit Aegyptiorum superstitiones docent, qui etiam bestias privatas [18]colunt, *feles*, crocodilos et anguem suum. Parum est, si etiam hominem [19]consacra*verunt*, illum dico quem non iam Aegyptus aut Graecia, verum totus [20]orbis *colit et* Afri iurant, de cuius statu [21]quid conici potest apud nostras [22]litteras, ut verisimile videatur, positum est. Nam Serapis iste quidam olim [22b]Ioseph *dictus* fuit, de genere sanctorum. Iunior inter ceteros fratres, sed [23]excelsior *ingenio* ab isdem fratribus per [24]livorem venum in Aegyptum [25]datus servi*ebat in fam*ilia regis Aegyptiorum

2. pro notitia *by*. pron..... *a*. pro..... *Aφ*. *et Aβ*. 3. ego *Gothofredus*. 4. ubique notum *Aφ by*. ubique..... *Aβa*. 5. totus *b*. *Gothofredus*. totos *Aa*. 6. norunt visu vel auditu *b*. *Gothofredus*. norint (norunt *a*., *sed corr. in Erratis*) visu vel auditum *Aa*. 7. Atargatin *b*. *Gothofredus*. et argatim *Aa*. 8. Obodan et Dusarem *b*. Obodanedussirem (*sed in curis secundis Gothofr. legit* Obodanedusarem) *a*. obodanedusarem *Aφ*. obodadus..rem *Aβ*. 9. Deluentinum *b*. Deluentim *a*. deietim *Aβ*. dei....um *Aφ*. 10. Narniensium *b*. narnensium *Aa*. 11. Atinensium *ego*. Aternensium *Gothofredus*. *Probat Merkel. Prolegg. ad Ovidii Fast. p.* CLXXIVIII. Atheniensium *AφAβb*. Athemensium *a*. 12. Numiternum *ego*. Numertinum *A*. Numentinum *ab*. 13. Asculanorum Anchariam *ego*. Aesculanorum Anchariam *by*. Aesculanorum..chariam *Aa*. 14. et quam perceperint *ego*. et quam praeverint *Aa*. et Quampraeverim *Gothofredus*. et quam Praeverint *b*. 15. nominum *ab*. no..num *Aφ*. *et Aβ*. 16. etiam deos *by*. etiam deos *Aφa*. etiam d..s *Aβ*. 17. determinatur (*Aβ*)*by*. deter...atur *Aφa*. 18. colunt feles, crocodilos *Hildebrandus*. colunt et aspidem, crocodilos *γ*. colunt sp..corcodrillos *a*. colunt sp....crocodillos *b*. colunt.....corcodrillos *Aβ*. *et Aφ*. *Inter ediderem* colunt spiritu, crocodillos. 19. consacraverunt *ego*. consacra..*Aβa*. consecra..... *Aφ*. consecrarunt *b*. 20. orbis colit et Afri *γ*. orbis..afrii (Afri. *Aφ b*.) *Aab*. 21. quod *Gothofredus*. 22. litteras, ut verisimile videatur *ego*. litteras ut verisimile videtur *by*. litteras..verisimile videatur *Aφ*. litteras..risimile videatur *Aβa*. 22b. Ioseph dictus fuit *γ*. Iosef..... fuit *ab*. io.. fuit *Aβ*. *et Aφ*. 23. excelsior ingenio ab isdem *γ*. excelsior..... ab isdem (isdem b.) *Aab*. 24. liborem *Aa*. 25. datus serviebat in familia *by*. datur servi..lia *Aa*.

[26]Pharao. A regina minus pudica [27]desider*atus, sed* quia non obsequebatur, e contrario ab eadem delatus [28]a rege *in carcerem* datur. Illic somnia quibusdam non perperam [29]interpretatus vim spiritus sui ostendit. Interea rex quoque [30]somniat terribilia quaedam. Illi [31]detractus quod convocatus erat [32]valuit exponere [33]Ioseph, experimenta de carcere edocuit, somnium regi aperit: illos boves septem opimissimos, [34]diffluentes, totidem annorum ubertatem significare, posteriores aeque septem [35]enectos subsequentium septem annorum inopiam praedicare. [36]Suadet itaque de recondendis praesidiis in futuram famem de copia priore. Credidit rex: exitus rerum et prudentem et sanctum semper [37]et necessarium probavit. Itaque [38]Pharao universae Aegypto et frumentandae et exinde curandae eum praefecit. Hunc [39]Serapidem ex suggestu, quo caput eius ornatum, vocaverunt; cuius suggestus [40]modialis figura [41]frumentationis eius memoriam [42]obsignat, et curam frugum super caput eius fuisse ipsis spicis, quibus per ambitum notatur, apparet. Propterea et canem, [43]quem *apud* inferos deputant, sub dextera eius dicaverunt, quod sub manu [44]eius compressa cura Aegyptiorum. Et [45]Phariam adiungunt, quam [46]filiam regis [47]Pharao derivatio nominis esse demonstrat. Nam et tunc [48]Pharao *inter* cetera honorum et remunerationum filiam quoque in matrimonium ei dederat. Sed quia et feras et homines colere susceperant, [49]ut*ramque fa*ciem in unum Anubin contulerunt, in quo naturae [50]condicionis*que suae* potius argumenta videri [51]posset consecrasse gens rixosa, [52]suis reg*ibus* recontrans, in extraneis deiecta, sane et gula et [53]spurcitia *canina* etiam [54]servi ipsa.

Cap. IX. Haec secundum tripertitam [1]dispositionem *Varronis* divinitatis

26. farao *Aa.* 27. desideratus, sed quia *bγ.* deside..... quia *Aφ. et Aβ. Voculam* quia *etiam Gothofredus deprehendit per curas secundas.* deside..... ma *a.* 28. a rege in carcerem datur *Aφbγ.* a rege..... datur (*Aβ*)*b.* 29. interpraetatus *Aβ., pro more.* 30. somniat *ego.* somnia *Aab.* 31. detractus quod convocatus erat *ego.* detractis quos convocaverat *Aab.* 32. valuit *Aa.* voluit *bγ.* 33. Ioseph, experimenta *ego.* Iosef (Ioseph *b.*) expedimenta *Aab.* 34. diffluentes *ego.* defluentes *Aab.* 35. enectos *ego.* ineptos *Aab.* 36. Suadet itaque *ego.* Saepe itaque *Aa.* saepe itaque *b.* 37. et *om. b.* 38. farao *Aa.* 39. Serapitem *Aa.* 40. modiali *Gothofredus.* 41. frumentationis eius memoriam *γ.* frumentationis memoriam (*Aβ*)*ab.* frumentationis.... memoriam *Aφ.* 42. obsignat, et curam *b. Gothofredus.* obsignatura *Aa.* 43. quem apud inferos *bγ.* quem.... inferos *Aβa.* que... inferos *Aφ.* quem ad inferos *Hildebrandus.* 44. eius compressa cura *ego.* eius compressatur *A.* eius..... compressatur *a.* eius compressatus *b.* eius fames compressa tum *Gothofredus.* 45. fariam *Aab.* 46. filiam regis *Aφbγ.* filiam.... *Aβa.* 47. farao *Aa.* 48. Pharao inter *bγ.* farao..... *Aa.* 49. utramque fàciem *bγ.* ut..... ciem *Aβa.* utram..... ciem *Aφ.* 50. conditionisque suae (*Aφ*)*bγ.* condicionis..... *Aβa.* 51. posset *b.* possunt *Gothofredus.* posse *Aa.* 52. suis regibus *Aφbγ.* suis reg..... *a.* su..... *Aβ.* 53. spurcitia canina *γ.* spurcitia..... *Aφ.* spurcitia..... (*Aβ*)*ab.* 54. serva *Gothofredus.*

Cap. IX. 1. dispositionem Varronis divinitatis *γ.* dispositionem..... nitatis *Aφ.*

aut notiora aut insigniora digessimus, ut [2]possit *iam videri* satis responsum de physico genere, de poëtico, de [3]gentili. Sed quoniam omnis [4]substitutio non iam [5]philosophorum nec poëtarum nec popularum, a quibus tradita est, sed dominantium Romanorum, a quibus occupata est, [6]a quibus auctoritatem sibi extruxit, alia iam nobis ineunda est humani erroris latitudo, immo silva caedenda, quae undique conceptis superstitionum seminibus [7]vitii pueritatem obumbravit. Sed et Romanorum deos Varro [7b]trifariam disposuit *in certos*, incertos et electos. Tantam vanitatem! Quid enim erat illis cum incertis, si certos habebant? Nisi si [8]Attico stupori recipere voluerunt. Nam et Athenis ara est inscripta: IGNOTIS DEIS. Colit ergo quis quod ignorat? Tum si [9]certos habebant, contenti esse debuerunt, nec electos desiderare. In quo etiam [10]inreli*giosi* deprehenduntur. Si enim dei ut [11]bulbi seliguntur, qui non [12]seliguntur *impro*bi pronuntiantur. Nos vero bifariam Romanorum deos [13]recognosc*imus* communes et proprios, id est quos cum omnibus habent et [14]quos *ipsi* sunt commenti. Et numquid hi sunt publici et adventicii [15]dicti? *Hoc enim* arae docent, adventiciorum ad fanum Carnae, publicorum in [16]P*alatio*. Quare cum communes [17]dei quam *in* physico quam in mythico [18]comprehendantur, actum est iam de istis. Speciebus de propriis [19]dicere *iam libet*. De Romanis stupeamus tertium illud genus hostilium [20]deorum, *propterea* quod nulla gens alia tantum sibi superstitionis [21]invenerit. *Ceteros in* duas species dirigimus, alios de hominibus assumptos, alios [22]m*odo alio* conceptos. Igitur quoniam idem illis color suppetit consecrationis mortuorum, tanquam ob merita vitae, eandem et nos responsionem opponamus necesse

dispositionem ..... divinitatis *ab*. 2. possit iam videri satis *bγ*. possit ..... satis *Aa*. 3. gentili. Sed *ego*. gentibus. Et *Aab*. 4. superstitio *Gothofredus*. 5. philosophorum *Aβ*. 6. a quibus *om. b*. 7. vitii pueritatem *b*. vitiis puritatem *Gothofredus*. vitiis pueritatem *Aa*. 7 b. trifariam disposuit in certos, incertos *Gothofredus*. trifariam disposuit incertos *Aab*. 8. Attico stupori *Aa*. Atticos stupores *b*. Attico stupore *Gothofredus*. 9. certos habebant *bγ*. certo ..... ant *Aβa*. certo ... ebabant *Aφ*. 10. inreligiosi *bγ*. inreli ..... *Aa*. 11. bulbi seliguntur *b*. *Gothofredus ex Augustino de Civ. Dei VII*, 1. vultis eliguntur *Aa*. 12. seliguntur, improbi *Gothofredus*, *ex Augustino*. seliguntur, reprobi *b*. seliguntur ..... bi *Aa*. 13. recognoscimus *bγ*. recognosci .. *Aa*. 14. quos ipsi sunt *Aφbγ*. quos .... sunt *Aβa*. 15. dicti? Hoc enim *bγ*. dicti? si quidem *Ambrosch Forschungen* p. 165. dicti ..... m *Aβa*. dicti ... m *Aφ*. 16. Palatio; quare cum communes *bγ*. pa ..... quare communes *Aa*. 17. dei quam in *ego*. dei quam *Aab*. 18. comprehendantur, actum *bγ*. compre ... ntur. Actum *Aa*. 19. dicere iam libet. De *ego*. dicere attinet. De *Gothofredus*. dicere ..... et. De *Aab*. 20. deorum, propterea *Hildebrandus*. deorum ..... eum *Aφ*. deorum ..... se? eo *a*. deorum ..... e eo *b*. deorum nexuisse, eo *γ*. *Vocabulo nexuisse vestigia deprehendisse sibi visus erat Gothofredus*. 21. invenerit. Ceteros in duas *γ*. invenerit ..... duas *Aab*. invenerit. Igitur in duas *Hildebrandus*. 22. modo alio conceptos *ego*. m̄ ..... s *Aβ*. in .. conceptos *a*. inde conceptos *Aφbγ*.

est, neminem ex his quoque tanti fuisse. Patrem diligentem [23]Aenean crediderunt, militem [24]numquam gloriosum, lapide debilitatum. Quod telum quantum [25]volgare, atque caninum, tanto ignobile [26]volnus! Sed et proditor patriae Aeneas invenitur, tam Aeneas quam Antenor. Ac si hoc verum nolunt, [27]Aeneas certe patria [28]flagrante dereliquit socios, feminae Punicae subiciendus, quae maritum Hasdrubalem Aeneae [29]timiditate miti supplicantem hosti non [30]comitata raptis secum filiis formam et patrem sibi habere non in fugam sapit, sed in ignes [31]ardentis Carthaginis ut in amplexus patriae pereuntis incubuit. Pius Aeneas ob unicum puerum et decrepitum senem Priamo et Astyanacte destitutis? Atquin Romanis magis [32]detestan*dus*, qui pro salute principum et domus eorum adversus liberos et coniuges et [33]o*mne* pignus suum deierant. [34]Consecrant filium Veneris, et hoc [35]Volcanus sciens *pa*titur et Iuno concedit. [36]Filii si pietate parentum in caelo sedent, cur non potius Argivi iuvenes dei habiti, quod matrem, ne in sacris [37]piaculum committeret, plus quam humano more iugales provexerunt? Cur non magis dea, quae magis pia, illa filia patris in carcere fame defecti uberibus suis [38]educ*atrix*? Quid aliud Aeneae gloriosum, nisi quod proelio Laurentino nusquam comparuit? Rursus forsitan solito more quasi desertor e proelio fugerit. Romulus aeque post mortem deus. Si quia urbem [39]condidit? *Cur non* alii usque in feminas urbium auctores? Sane Romulus et fratrem interfecit et alienas virgines dolo rapuit. Ideo deus, ideo [40]Quirinus *est*, *quia* tunc parentibus [41]quiritatum est per illum. Quid [42]Sterculus meruit ad divinitatem? Si agros stercoribus iuvando diligens fuit, plus fimi [43]Augias conferebat. Si Faunus Pici filius in ius agitabatur mente ictus, curari eum magis quam consecrari decebat. Si Fauni filia pudicitia praecellebat, ut ne conversaretur quidem inter viros, aut barbaria aut conscientia deformitatis aut [44]rubore insaniae paternae, quanto dignior Bona Dea Penelopa, quae inter tot vilissimos amatores diversata obsessam castitatem

23. Aenean *b*. *Gothofredus*. aenea *Aa*. 24. numquam *Aβ*. 25. volgare *Aab*. 26. volnus *Aab*. 27. Aeneas *b*. aenea *Aa*. 28. flagrante *ab*. fraglante *A*. *In seqq*. *Aβ*. *habet* dereliquid. 29. timiditate miti *ego*. timiditate *b*. *Gothofredus*. timiditatem (timiditatē *Aβ*.) his *Aa*. 30. comitata *b*. *Gothofredus*. comitatu *Aa*. 31. ardentis *b*. ardentes *Aa*. 32. detestandus *bγ*. detestan... *Aa*. 33. omne pignus *bγ*. o.... pignus *Aa*. 34. Consecrant *ego*. Consecrat *Aab*. 35. Volcanus sciens patitur *bγ*. Volcanus scien... titur *Aa*. 36. Filii si pietate parentum *ego*. Si veredi parentum *b*. sibi sede parem *Gothofredus*. Si bisepte parentum *Aβ*. sibi septe parentum *Aφa*. 37. piculum *A*. 38. educatrix *bγ*. educ..... *Aa*. 39. condidit? Cur non alii *ego*. condidit..... alii *Aa*. condidit; et alii *bγ*. 40. Quirinus est, quia tunc *bγ*. Quirinus..... tunc *Aa*. 41. quiritatum *b*. *Gothofredus*. queritatum *Aa*. 42. Sterculus *Ab*. Sterculinus *a*. 43. Augeas *Aβa*. 44. ruborae *A*.

tenere protexit? Est et Sanctus propter hospitalitatem a rege Platio fanum consecutus: potuit et Vlixes de humanissimo [45]Alcinoo unum amplius deum vobis contulisse.

Ad foediora festino. Non puduit auctores vestros de [1]Larentina palam facere. Scortum haec [2]meritorium fuit, sive dum Romuli [3]nutrix et ideo lupa quia scortum, sive dum Herculis amica est, [4]et iam mortui Herculis, id est iam dei. Nam ferunt aedituum eius solum forte [5]in aede calculis [6]ludentem ut sibi [7]conlusorem, quem non habebat, repraesentaret, una manu Herculis nomine, alia vero sua persona lusum inisse, si ipse vicisset, coenulam [8]et *scortulum* ex [9]stipibus Herculis sumeret, si vero Hercules, id est manus [10]altera, eadem Herculi exhiberet. Vicit manus Herculis. Id quoque [11]potuit duodecim titulis eius adscribi. Aedituus coenam Herculi [12]dependit, *scortum* Larentinam conducit; coenat ignis, [13]qui solvit ipsius Herculis [14]*corpus, et* omnia ara consumpsit. Larentina in aede sola [15]dormit *et mulier* de [16]lenonio ludo iactitat se omnibus [17]Herculi functam, et [18]*potuit, dum* animo contemplatur, omnio pati. Eam de aede [19]progredi*entem* mane primo quidam [20]adolescens, tertius quod aiunt Hercules, concupiscit, ad [21]se *invitat. Illa obsequitur, memor commodo fore* id dictum sibi ab Hercule, [22]utique *impetrat, ut legitimo connubio commis*ceantur non enim impune [23]licui*t cum dei scorto rem habuisse*); *coniux* heredem quoque scribit. Mox illa [24]prope *mortem populo Romano* legavit *quem* per Herculem fuerat insecuta [25]agrum *satis amplum.*

45 Alcinoo *Aa.*

Cap. I. 1. Larentina *by.* Laren...a *Aφ.* Laren.... *Aβa.* 2. meritorium *b.* meretorium *Aa.* 3. nutrix et ideo *ab.* nutrix ... eo *Aφ. et Aβ.* 4. etiam *a.* 5. in aede calculis *by.* in ae calculis *Aa.* 6. ludentem *ab.* lu...ntem *Aφ. et Aβ.* 7. conlusorem *b. Gothofredus.* conclusorem *Aa.* 8. et scortulum *Aβ. et Aφby.* et ...rtulum *a.* 9. stipibus *ego.* stipitibus *Aab.* 10. altera *Aφab.* a..... *Aβ.* 11. duodecim *ab.* potuit ... eoim *Aβ. et Aφ.* 12. dependit, scortum (*Aφ*)*by.* dependit ... m *Aβa.* 13. qui solvit *ego.* qui sol et *Aab.* quia Sol et *Gothofredus.* 14. corpus, et omnia *ego.* comes. Omnia *γ.* co..... mnia *Aab.* 15. dormit, et mulier ego. dormit, mulier *γ.* dormit..... *Aab.* 16. lenonis *a., sed corr. in Erratis.* 17. Herculis *Aa.* 18. potuit, dum animo *by.* po..... animo *Aa.* 19. progredientem *Aφby.* progredi..... *Aβa.* 20. adulescens *Aa.* adolescens *b.* 21. se invitat. Illa obsequitur, memor commodo fore id *ego.* se compellat: Larentia obsequitur, nempe id *γ.* se..... id *Aab.* 22. utique impetrat, ut legitimo connubio commisceantur *ego.* utique et legitimo connubio commiscentur *γ.* utique..... centaur (ceantur *ab., sed in a. est corr.* centaur *in Erratis*) *Aab.* 23. licuit cum dei scorto rem habuisse; coniux heredem *ego.* licuisset lupari. Iade Larentinam et heredem *γ.* licui..... dem *Aab.* 24. prope mortem populo Romano legavit quem per *ego.* prope mortem populo Romano reliquit quae per *γ.* prop..... per *Aab.* *Pro* Herculem *in Aφ. est* herculaem. 25. agrum satis amplum. Hinc quaesivit divinitatem *ego.* agrum Turacem, Semurum, Lutirium, Solinium. Hinc quaesivit divinitatem *γ.* agrum..... divinitatem *Aab.*

Hinc quaesivit divinitatem et filiabus suis, quas [26]et ipsas [27]*heredes instituere debuit* divina Larentina. Romanorum numina [27b]*dignitate eius aucta. Nempe* sola de tot uxoribus Herculis cara, sola enim [28]dives, *longeque adeo felicior* Cerere, quae mortuo placuit. Tot exemplis et [29]*nominibus apud vos* quis non deus affirmari potuit? Quis denique Antinoo [30]*controversiam divinitatis* agitavit? [31]Quo decorior Ganymedes aut carior suo [32]amatori? *Patet* apud vos mortuis caelum. Viam ab inferis ad astra subigitis. [33]Pass*im scorta* ascendunt, ne multum putetis vos praestare regibus vestris.

Cap. XI. [1]Nec *estis* contenti eos deos asseverare qui visi retro, auditi contrectatique [2]sunt, *quorum* effigies descriptae, negotia digesta, memoria [3]propagata, [4]umbr*as nescio* quas incorporales, inanimales, et nomina de rebus [5]efflagitant *caelo et* sanciunt, dividentes omnem statum hominis singulis [6]potestat*ibus ab ipso* quidem uteri conceptu, ut sit deus [7]Consevius quidam, qui consationibus concubitalibus praesit, et [8]Fluviona, quae infantem in [9]utero *retineat*, hinc Vitumnus et Sentinus, per quem viviscat infans et [10]sentiat *primum*, dehinc Diespiter, qui puerum perducat ad partum. Cum [11]*primum pariebant*, et Candelifera, quoniam ad candelae lumina pariebant, et [12]quae *aliae deae sunt ab officiis part*us dictae. [13]Perverse natos *adiuvandi Postvertae*, *recte nat*os Prosae Carmentis esse [14]provin*ciam voluerunt. Deus est dictus* et ab effatu [15]Fari-

26. et *ego*. ut *Aab*. 27. heredes instituere debuit. Divina *γ*. h ..... divina (dium a *ab*.) *Aab*. 27 b. dignitate eius aucta. Nempe sola de *γ*. digni .... lade *Aa*. digni ..... sola de *b*. 28. dives longeque adeo felicior *γ*. dives ..... or *Aab*. 29. nominibus apud vos quis *ego*. votis totius populi quis *γ*. uo ..... quis *Aab*. 30. controversiam divinitatis *bγ*. controu ..... nitatis *Aab*. 31. Quo *ego*. quod *Aab*. 32. amatori? Patet *Havercamp. ad Tertulliani Apolog. cap*. 13. *pag*. 136. amatori? Igitur *γ*. amatori ..... *Aab*. 33. Passim scorta *ego*. Passim alii ita *γ*. Passim ita catamiti *Havercamp. l. l.* Pass ..... ta *Aab*. *Pro* subigitis *Havercampus vult* subigitur.

Cap. XI. 1. Nec estis contenti *Hildebrandus*. Nec ..... contenti *Aφ*., *et ita Gothofredus quoque edi voluerat*. Non contenti *ab*. No. contenti *Aβ*. Nec Romani contenti *γ*. 2. sunt, quorum *bγ*. sunt ..... *Aa*. 3. propagate *A*. 4. umbras nescio quas *b*. umbras aliquas *γ*. umbr ..... quas (quasi *a*., *sed corr. in Erratis*) *Aa*. 5. efflagitant caelo et *ego*. efflagitant deosque *bγ*. efflagitant ..... *Aa*. *Pro* nomina *Gothofredus vult* numina. 6. potestatibus ab ipso *bγ*. potestat ..... so *Aa*. *Pro* uteri *in a. est* uteris. 7. Consevius quidam, qui consationibus *Aβab*. conse ..... nibus *Aφ*. 8. Fluviona (*Aφ*.). Fluvionia (*Aβ*)*ab*. 9. utero retineat *ego*. utero retinebat *γ*. utero nutriat *Merkel. Prolegg. ad Ovidii Fasti. p. CLXXXVI*. utero ..... *Aab*. 10. sentiat primum *γ*. sentiat ..... (*Aβ*)*ab*. sentiat ..... *Aφ*. 11. primum pariebat *γ*. prin (prim *Aφ*.) ..... *Aab*. 12. quae aliae deae sunt ab officiis partus *ego*. quae alias parturientium praeesse nixibus *γ*. quae ..... us (ae *Aφ*.) *Aab*. 13. Perverse natos adiuvandi Postvertae, recte natos *ego*. Perverse nato partu Postvertae, recte Varro *γ*. Perverse natos (Perversae natos *Aβ*. Perversa enatos *Aφ*.) ..... ro (to *b*.) *Aab*. 14. provinciam voluerunt. Deus est dictus et *ego*. provinciam quoque scribit, et *γ*. provin ..... et *Aφ*. provin ..... et (*Aβ*)*ab*. 15. Farinus *Gothofredus*. Farmus (*AφAβ*)*ab*.

nus et aliis a [16]lo*quendo Locutius*. *Adest oculum gravem* ad cavendum [17]sumministratque *quietem Cunina*. *Est educatrix* et [18]Levana et una [19]Rumina. [20]Mirum *infantum sordibus eluendis deos* non esse provisos. Exinde et primi cibi [21]sume*ndi potionisque capiendae* Potina et Edula, et statuendi infantis [22]Sta*tina*. *Adeundi Adeona, ab abeundo* Abeona [23]est. Domiducam et habeat, [24]et deam *Mentem, quae faciat mentem bonam aeque* et malam, item voluntatis Volumnum [25]Voletam*que*. *Habent et Pa*ventinam pavoris, [26]spei Veniliam, voluptatis [27]Volupiam, *praesta*ntiae Praestitiam, aeque ab actu Peragenorem, a consiliis [28]Consum. Inventa novorum togatorum, [29]virorum iam Fortuna [30]Barbata. Si de nuptialibus disseram, Afferenda est ab afferendis dotibus [31]ordinata, *sed sunt, proh* pudor! et Mutunus et Tutunus et [32]dea Pertunda et Subigus et [33]Prema *dea et Perfica*. Parcite dei impudentes! [34]Luctantibus sponsis nemo [35]intervenit. *Ipsi*, quorum totum est, foris gaudentes erubescunt.

Et [1]quonam usque [2]deos *edam*, quia disserendum quales deos recoperitis? Quantum vobis [3]erubes*cendum*? Rideam vanitatem et exprobrem caecitatem est [4]admodum *incertum*. Nam quot deos et quos utique producam? maiores an et [5]minores? veteres an et [6]novicios? mares an et feminas? caelibes an et [7]le*cto iunctos*? Cap. XII.

16. loquendo Locutius. Adest oculum gravem *ego*. loquendo Locutius: sed et gravem *γ*. lo ..... nem *Aab*. 17. sumministratque quietem Cunina. Est educatrix *ego*. sumministrat. Est et Cunina cunarum tutrix *γ*. sumministrat ..... ——rix *Aab*. 18. Levana *Gothofredus*. Albana *Aab*. 19. Rumina *Gothofredus*. Rumina *Aab*. 20. Mirum infantum sordibus eluendis deos non *γ*. Mirum ..... ——non *Aab*. 21. sumendi potionisque capiendae Potina *ego*. sumendi et potionis ministrandae Potina *γ*. sum (sum̄ *Aφ*.) ..... Potina *Aab*. 22. Statina. Adeundi Adeona, ab abeundo *ego*. Statilina, ab adeundo et abeundo Adeona et *γ*. Sta——do *Aab*. 23. est *ego*. et *Aab*. 24. et deam Mentem, quae faciat mentem bonam aeque *ego*. deam, et bonam Mentem bonae, malae *γ*. edeam ..... ——*Aab*. 25. Voletamque. Habent et Paventinam *egδ*. Voletam; habent et Paventinam *γ*. Voletam ..... entinam *Aab*. 26. spei Veniliam *bγ*. speive. neleiam *Aa*. 27. Volupiam, praestantiae *γ*. *Merkel. l. l.* Volupiam ..... ntiae *Aab*. 28. Consum. Inventa *ego*. Consum, Inventam *bγ*. Consum .. ventam *Aa*. 29. virorum *b*. *Gothofredus*. viorum *Aa*. 30. Barbata. Si de nuptialibus *ego*. Barbata. Et de nuptialibus *γ*. Barbata —— nuptialibus (*Aβ*)*ab*. barbata .... ptialibus *Aφ*. 31. ordinata, sed sunt, proh pudor *ego*. ordinata. Proh pudor *γ*. ordinata ..... dor (*Aβ*)*b*. ordinata .... dor *Aφ*. ordinata ..... dor *a*. *Pro* dotibus *in A. est* totibus. 32. dea Pertunda *b*. et Devertunda *a*. et devertunde *Aφ*. et de uertunde *Aβ*. 33. Prema dea et Perfica *ego*. Prema ..... *bγ*. Praemat ..... *Aβa*. praemat *Aφ*. Prema. Humano pudor *Bouvercamp. ad Tertulliani Apolog. cap.* 35. *p.* 302. 34. luctantibus *b*. *Gothofredus*. luptantibus *Aa*. 35. intervenit. Ipsi quorum *ego*. intervenist nisi quorum *γ*. intervenit .... quorum *Aab*.

Cap. XII. 1. quonam *b*. *Gothofredus*. quoniam (qm̄ *Aβ*.) *Aa*. 2. deos edam? *ego*. deos recensemus *γ*. deos ..... *AφAβb*. deos ..... *a*. 3. erubescendum? *γ*. erubes —— *Aab*. 4. admodum incertum. Nam *bγ*. admodum ..... nam *Aa*. 5. minores? veteres *ab*. mi ..... teres *Aφ*. *et Aβ*. 6. novicios *A*. 7. lecto iunctos? *ego*. lectos iunctos *γ*. le ..... *Aab*.

artifices an et inertes? rusticos an et urbanos? cives an et [7b] peregrinos? Tot enim familiae, tot nationes census bona fide quaerunt, ut dispici et distingui describique non possint. [8] *At* quanto diffusa res est, tanto [9] substringenda nobis erit, et ideo qui in ista specie unum tuemur propositum demonstrandi illos omnes homines fuisse (non quidem ut cognoscatis, nam quasi [10] obliti agitis), [10b] conpendium ab ipsa dispiciendi [10c] ratione sumamus, originem generis illorum retractando. Origo enim totius posteritatis. Ea origo deorum vestrorum Saturno, ut opinor, signatur. Neque enim si Varro antiquissimos deos Iovem, Iunonem et Minervam refert, nobis [11] excid*isse* debet omnem patrem filiis antiquiorem, tam Saturnum Iove quam Caelum Saturno; de Caelo enim et Terra Saturnus. Et tamen Caeli et Terrae originem omitto. Erant [11b] undeunde caelibes diu et orbi antequam mariti et parentes. Longo scilicet aevo crescendum illis fuit ad tantam [12] procer*itatem*. Denique simul coepit et Caelo vox insolescere et ubera Terrae [13] lapillis*cere;* faciunt nuptias inter se. Credo, aut Caelum descendit ad [14] sponsam, *aut Terra* ascendit ad sponsum. [15] Concepit tamen Terra de Caelo et [16] peperit illa acto anno Saturnum, mira ratione. Utri parentum similis? Sed [17] et *peperer*it, certe ante Saturnum neminem procreaverunt, [18] *nec* nisi unam [19] post*ea* Opem; exinde de subole cessatum est. Nam Saturnus quidem [20] Caelum *castra*vit dormientem. Legimus Caelum genere masculino. [21] Ceterum *quomodo* pater nisi masculinus? Sed et unde castrandum? [22] Falx illi. [23] Hoc s*cilicet aevo*? Nondum enim Vulcanus artifex ferri. Terra vero [24] orbata *distulit*, etsi adhuc [25] iuvenili aetate, alii nubere. Sed nec habebat [26] Caelum *alium*. *Quid* tamen nisi illam Mare amplectitur? Sed olet [27] salsuginem; *dulcibus est* aquis assueta. Ita Saturnus unicus masculus Caeli atque Terrae. Sed ipse pubescens [28] sorori suae

7b. peregrinos *ab*. pe..... *Aφ*. *et Aβ*. 8. At *ego*. ut *Aab*. 9. substrigenda *A*. 10. obliti *ego*. oblita *Aab*. 10b. compendium *ego*. compendio *Aab*: 10c. ratione sumamus *ego*. rationem summam *Aab*. 11. excidisse *bγ*. excid..... *Aβa*. excid... *Aφ*. 11b. undeunde *ego*. unde *Aab*. 12. proceritatem *bγ*. proceri..... *Aa*. 13. lapilliscere *bγ*. lapillis.... *Aa*. 14. sponsam, aut Terra *b*. sponsam, aut sponsa *γ*. sponsam..... *Aa*. 15. concaepit *A*. 16. peperit illa acto anno *ego*. peperit illa Athos: Athos *ab*. peperit... lathos *Aφ*. pepe.... lathos *Aβ*. 17. et pepererit *γ*. et peperit *b*. et..... rit *a*. et p.... rit *Aφ*. et .... rit *Aβ*. 18. nec nisi *ego*. nisi *Aab*. 19. postea *bγ*. post.. *Aa*. 20. Caelum castravit *bγ*. caelum..... vit *Aa*. 21. Ceterum quomodo *bγ*. Ceterum..... *Aa*. 22. Falx *b*. *Gothofredus*. fax *Aa*. 23. Hoc scilicet aevo? *ego*. hoc sed unde? *γ*. hoc.. l..... *Aab*. hoc scin..... *Aφ*. 24. orbata distulit, etsi *bγ*. orbata..... etsi *Aa*. 25. iuvenili *b*. *Gothofredus*. vili *Aa*. 26. Caelum alium. Quid tamen *ego*. Caelum alium; tamen *γ*. caelum..... tamen *Aab*. 27. salsuginem; dulcibus est aquis *ego*. salsuginem, marinis aquis *γ*. salsuginem..... aquis *Aβab*. salsuginem caelum aquis *sibi visus est Hildebrandus in A. deprehendere*. 28. sorori *b*. *Gothofredus*. sororis *Aa*.

imagitur. Nondum leges quae [29]incesta prohiberent, nec quae parricidium plecterent. Itaque filios virili sexu devorabat; melius ipse quam lupi, si exponeret. Timebat scilicet, ne quis illorum de paterna falce didicisset. Nato mox et abalienato Iove saxum infantis commentiti deglutivit. Hoc ingenio diu securus tandem filio quem non [30]digesserat *in tenebris* adulto oppressus regnoque privatus est. Hunc vobis [31]patriar*cham* deorum Caelum et Terra poëtis obstetricantibus [32]procreaverunt. *Sed* eleganter quidam sibi videntur [33]physiologice per [34]allegoricam *arg*umentationem de Saturno [35]interpretari tempus esse, et ideo Caelum [36]et *Ter*ram parentes ut et ipsos [37]origini nullos, et ideo falcatum quia [37b]tempore *omnia* dirimantur, et ideo voratorem suorum quod omnia ex se [38]edita *in se* ipsum consumat. Nominis quoque testimonium [39]compellant: *Κρόνον esse* dictum Graece ut [40]*Χρόνον*. Aeque Latini vocabuli a sationibus [41]rationem *deducunt* qui eum procreatorem coniectantur, per eum seminalia [42]caeli *in terram* deferri. Opem adiungunt, quod opem [43]vivendi semina [43]conf*erant*, *tum* et quod opere semina evadant. Quae, oro, huius [44]translatio nem*pe velim ex*ponas. Aut Saturnus fuit, aut tempus. Quomodo [45]Saturnus, *si tempus? si ille*, quomodo tempus? Utrumque enim non potes corporale in [46]eo *uno* existimare. Quid autem prohibuit tempus coli in sua [47]qualitate? quid corpus hominis aut fabulam hominis in sua specie, non in [48]tempore *coli?* Quid sibi vult intellectio ista, nisi foedas materias mentitis argumentationibus [49]colorare? Saturnum neque ideo, [50]quia *dicis hominem*, *vis* tempus, aut dum eum tempus facis, tum nec hominem vis [51]fuisse. *Plane vester deus* omnino Saturnus

29. incesta *b. Gothofredus.* ingesta *Aa.* 30. digesserat, in tenebris *by.* digesserat — tenebris *ka. Pro* nondum *Aβ. habet* non, *et pro* obstetricantibus *Aa. habet* obsecundantibus. 31. patriarcham *by.* patriar.... *Aa.* 32. procreaverunt. Sed eleganter [illegible] procreaverunt ... eleganter *Aβa.* procreaverunt .... legantur *Aφ.* 33. physiologice *b.* physiologi esse *a.* 34. allegoricam argumentationem *by.* allegoricam ... umentationem *Aa.* 35. interpretati *Gothofredus.* 36. et Terram *by.* et ... ram *Aa.* 37. origine *Gothofredus.* 37 b. tempore omnia *by.* tempore ..... *Aa.* 38. edita in se ipsum *b.* in semet ipsum *γ.* in .... ipsum *Aa.* 39. compellant: *Κρόνον* dictum *ego.* compellant: Chronium dictum *b.* compellunt: Chronium enim dicunt *γ.* compellent chron ..... um *Aa.* 40. Chronon *Aab.* 41. rationem deducunt *γ.* rationem ..... nt *Aab.* 42. caeli in terram *by.* caeli ..... *Aa.* 43. conferant, tum et *γ.* conferant, et *b.* confe ..... et *Aa.* 44. translationem nempe velim exponas *γ.* translationem ..... ponas *Aab.* 45. Saturnus, si tempus? si ille, quomodo *ego.* Saturnus, si tempus? si Saturnus, quomodo *γ.* Saturnus — quomodo *Aab.* 46. eo uno existimare *ego.* eo existimare *γ.* eo ..... mare *Aab.* 47. qualitate? Quid corpus *γ.* qualitate ..... s *Ab.* qualitate ..... eius *a* (*sed* [illegible] *in Erratis*). *Hildebrandus in A. legere sibi visus erat* qualitate temporalis. 48. tempore coli? Quid *ego.* tempore colere? Quid *γ.* tempo ..... Quid *Aab.* 49. colorare *ka.* 50. quia dicis hominem, vis tempus *ego.* quod hominis corpus *γ.* [illegible] d — tempus *Aφa.* qui . d ..... *Aβ.* qu . d ..... corpus *A., teste Gothofredo* [illegible] secundis. 51. fuisse. Plane vester deus *γ.* fuisse. Pla ..... s *a.* fuisse — s *Aβ. et Aφ.*

in terris humanae qualitatis apud veteres memorias recensetur. Potest incorporaliter fingi quodvis quod non fuerit omnino, vacat fingendi locus ubi veritas est. Cum autem Saturnum constat vixisse, frustra demutatis; non conceditur vobis quem non negabitis fuisse hominem, qui neque deus neque tempus defendi potest. Exstat apud litteras vestras usquequaque Saturni census. Legimus apud Cassium Severum, apud Cornelios [52]Nepotem et Tacitum, apud Graecos quoque [53]Diodorum, quive alii antiquitatum canos collegerunt. Nec fideliora [54]vestigia *eius* quam in ipsa Italia signata sunt. Nam post plurimas terras et [55]At*tica* hospitia Italiae, vel ut tunc vocabatur, Oenotriae consedit, [56]ex*ceptus* ab Iano sive [57]Iane, ut Salii vocant. [58]Mons quem [59]coluerat, Satur*nius* dictus, urbs quam depalaverat, Saturnia usque nunc est; tota [60]de*nique* Italia de Saturno vocabatur. Tali teste [61]terra, quae nunc [62]do*minatur* orbi, etiamsi de origine Saturni dubitatur, de actu tamen [63]*constat* hominem illum fuisse. Ita si homo Saturnus, proculdubio [64]*de homine*, immo quia homo, non utique de Caelo atque Terra, sed cui [65]parentes *ignoti*, quibusdam facile fuit illum [66]deorum filium dici, quorum [67]poss*unt omnes* videri. Quis enim non caelum ac terram patrem ac matrem [68]vene*rationis grat*ia appellet? An de consuetudine humana, [69]qua ignoti [70]quique *ex inop*inato apparentes de caelo advenisse dicuntur? [71]Proinde *quia venis*set pere*grinus*, repentino ubique inolevit caelitem dici. Nam et volgo [72]generis *incert*os terrae filios iactitamus. Nihil allego de statu antiquitatis, [73]qua *ita* rudes tunc agebantur et oculi et mentes hominum, [74]ut cuiuslibet [75]nov*i viri* aspectu quasi divino commoverentur, nedum

52. Nepotum *Aa.* 53. Diodorum *b. Gothofredus.* Deodorum *Aa.* Diodorum, Thallum *Gothofredus.* 54. vestigia eius quam *γ.* vestigia e ... quam *Αφa.* vestigia ... quam *Αβb.* 55. Attica *bγ.* at .... *Aa.* 56. exceptus *bγ.* ex ..... s *Aa.* 57. Iane, ut Salii *b* (*in Erratis*). *Cf. Apol. cap.* 12. Ianae (Iane *b.*) ut si alii *Aab.* 58. Mons *bγ.* mos *Aa.* 59. coluerat Saturnius *b.* coluerunt Satur .... *Aa.* 60. denique *bγ.* d ..... *Aa.* 61. terra *γ.* terram *Aab.* 62. dominatur orbi *bγ.* do ..... orbi *Aa.* 63. constat hominem *bγ.* c ..... hominem *Aa.* 64. de homine, immo *ego.* deus non, immo *γ.* d ..... immo *Aab.* 65. parentes ignoti *bγ.* parentes ..... *Αβa.* parentes ..... *Αφ.* 66. deorum *Aab.* eorum *Havercamp. ad Tertulliani Apolog. cap.* 10. *p.* 112. 67. possunt omnes videri *b.* possunt ..... videri *Αφ.* poss .... videri *a.* possumus videri *γ.* pos ..... videri *Αβ.* 68. venerationis gratia *bγ.* vene ..... tia *Aa.* venerati ..... tia *Αφ.* 69. qua *b. Gothofredus.* quae *Aa.* 70. quique ex inopinato (*Αφ*)*bγ.* quique ..... nato *Αβa.* 71. Proinde quia venisset peregrinus repentino *ego.* Proinde ..... semper (*Hildebrando teste hoc* semper *a manu sec. est exaratum*) eg ..... repentino *Aab.* Proinde Saturno semper egeno et repentino *Havercamp. ad Tertulliani Apolog. cap.* 10. *p.* 113. 72. generis incertos *A., test. Hildebrando, et Gothofredo in curis secundis, et ita est in b.* generis ..... tos *a.* g ..... s ..... *Αβ.* 73. qua ita *Leopoldus.* qua .... *ΑφΑβb.* quo ... *a.* quod eo *A., teste Gothofredo in curis secundis.* 74. ut *b. Gothofredus.* et *Aa.* 75. novi viri aspectu *b.* nov ..... aspectus *a.* novi .... aspectu *Αβ.* novi viri spectu *Αφ.* novelli aspectu *γ.*

et regis, et quidem primi. Adhuc de Saturno immorabor [76]quo et ceteris compendium praestruam, satiata primordiorum disputatione, nec [77]*praetermittam* potiora testimonia divinarum litterarum, quibus fides pro antiquitate [78]superior debetur. Ante enim Sibylla quam omnis [79]litteratura *extitit*, illa scilicet Sibylla veri vera vates [80]de cuius vocabulo daemon*io*rum vatibus induistis. Ea [81]senario versu in hunc sensum de [81b]Saturni prosapia et rebus eius exponit: Decima, inquit, genitura [81c]hominum ex quo [82]cataclysmus prioribus accidit, regnavit Saturnus et [82b]Titan et [83]Iapetus, Terrae et Caeli fortissimi filii. Si qua ergo vel [84]vestris *script*oribus [85]litterisve vestris superioribus, sed idcirco magis [86]proximis *quoniam* illius aetatis, fides adiacet, satis de Saturno et prosapia [87]eius *probatum* est homines fuisse. Tenemus compendium, in ceteros [88]origi*nis* *praescrip*tionem, ne per singulos evagemur. Qualitas [89]posteritat*is* a principibus generis ostenditur, mortalia de mortalibus, [90]terre*na* *de terrenis*; gradus ad gradus comparantur, nuptiae, [91]conceptus, *natales* cucurrerunt, patriae, sedes, regna, [92]monumenta *liquent*. Igitur qui natos non possunt negare, mortuos [93]credant, *qui mortuos* confitentur, deos non putent.

Sed enim manifestis [1]vis sua adsistit. Quos a primordio [2]possunt non asserere *nisi homines fuisse, recipiunt in* divinitatem, [3]*affirmando* illos post mortem [4]deos factos, ut Varro, et qui cum eo somniaverunt. Hic igitur [5]consisto: *si sunt* allec*ti dei vestri* in Cap. XIII.

76. quo *ego*. quod *Aab*. 77. praetermittam *Aφ.Aβbγ*. p.... rmittam *a*. 78. superior *b*. *Gothofredus*. superiore *Aa*. 79. litteratura extitit, illa *bγ*. litteratura — illa *Aa*. 80. de cuius vocabulo daemoniorum *γ*. et cuius vocabula daemoniorum *b*. de cuius vocabulo daemo... rum *Aa*. 81. senario *b*. *Gothofredus*. senario *Aa*. 81 b. Saturni prosapia *ab*. satur... rosapia *Aβ*. *et Aφ*. 81 c. hominum *ab*. homi... *Aφ*. *et Aβ*. 82. cataclysmus *ego*. cataclysmum *Aab*. 82 b. Titan *ab*. ti... *Aφ*. *et Aβ*. 83. Iapetus *ego*. Iamfetus *Aab*. 84. vestris scriptoribus *ego*. vestris divinioribus *γ*. vestris..... oribus *a*. vestris.... oribus *Ab*. 85. litterisve vestris *ego*. litteris vestris *Aab*. 86. proximis quoniam *γ*. proximis — m *a*. proximis.... in (*Aβ*)*Aφb*. 87. eius probatum *γ*. eius..... um (*Aβ*)*ab*. eius — um *Aφ*. 88. originis praescriptionem *bγ*. origi..... criptionem *Aφ*. origi — scriptionem *Aβ*. origi..... ptionem *a*. 89. posteritatis a principibus *bγ*. posteri... — ncipibus *Aa*. 90. terrena de terrenis *bγ*. terre..... nis *Aa*. 91. conceptus, natales *bγ*. conceptus..... s *Aβa*. conceptus..... tales *Aφ*. 92. monumenta liquent. Igitur qui *ego*. monumenta. Iam igitur qui *γ*. monumenta l..... qui *Aφ*. *et b*., *nisi quod in b*. monumenta *extat*. monumenta..... qui *Aφa*. 93. credant, qui mortuos confitentur *bγ*. credant..... confitentur *Aa*.

Cap. XIII. 1. vis *ab*. suis *A*. 2. possunt non asserere nisi homines fuisse, recipiunt in divinitatem *ego*. possunt non asserere..... divinitatem *Aφ*. possunt non asserere..... divinitatem *a*. possunt non asserere..... divinitatem (*Aβ*) non..... divinitatem *b*. non possunt asserere sacros et in illam divinitatem *γ*. 3. affirmant *Gothofredus*. 4. deos factos, ut Varro *ab*. de..... — ro *Aφ*. *et Aβ*. 5. consisto: si sunt allecti dei vestri in *ego*. consisto..... — m *Aφ*. consisto.... alle..... in *b*. consisto..... in *Aβ*. consisto; ..... alle.. in *a*. consisto. Opinor deus qui illos allegit in *γ*.

hoc nomen et numen, ut in ordinem [6]senatorium, *sapientia* vestra *esse con*cedatis iam necesse est aliquem summum [7]dominatorem *habentem* allegandi potestatem et quasi Caesarem; neque quisquam aliis [8]praes*tare potest de quo* non *ipse* dominetur. Ceterum si potuerunt deos sese facere post [9]mortem, a*ge, quid* deterioris condicionis ab initio esse voluerunt? Aut si nemo est qui [10]deos *fecerit*, quomodo facti dicentur qui non nisi ab alio fieri potuissent? [11]Ita *nullus* datur vobis renuendi locus esse mancipem quendam divinitatis. Perspiciamus itaque causas [12]allegandae mortalitatis in caelum. Harum duplicem rationem credo proferetis. Aut enim [13]*ille quis*quis id praestans facit, ut habeat vel [14]amminicula vel [15]mu*nimenta* vel etiam ornamenta fastigii sui, aut meritorum [16]necessitas, *conferens* dignis quibusque. Aliud quid [17]suspicare non datur. [18]Nemo *quid lar*giendo alicui aut non sua aut illius causa facit. Sed [19]neque *hoc potest com*petere numini, [20]ut est tanta ei potestas, ut [21]scilicet *deos* faciat, ut sic tanta humanitas inrogetur, [22]quia egeat [23]opera *vel adiu*mento quorundam, et quidem mortuorum, [24]quod mirum, *cum ab in*itio sibi immortales instituere potuisset. Nec diutius [25]de *his argumenta*tus conquiret qui humana divinis comparavit. [26]Sa*ne quae poste*rior opinio est, discuti debet, si deus [27]reminis*centia meritorum divinitatem tribuerit. Sed si ita*

6. senatorium, sapientia vestra esse concedatis *ego*. senatorium ..... vestra ..... datis *Aφ*. senatorium ..... vestra ..... cedatis *b*. senatorium ..... cedatis *Aβ*. senatorium ..... est ..... cedatis *a*. senatorium allegi mos est: quare concedatis *γ*. 7. dominatorem habentem allegandi *ego*. dominatorem habentem allegendi *bγ*. dominatorem ..... allegandi *a*. dominatorem ipsam allegandi *A. m. sec., teste Hildebrando*. 8. praestare potest de quo non ipse dominetur *ego*. praestare potest qui non ipse dominetur *b*. praestare potest, si non ipse dominetur *γ*. praestare potest .... *Aφ*. praestare . o ..... n .. ip .. dominetur *Aβ*. prest ..... non .... dominetur *a*. 9. mortem, age, quid deterioris *ego*. mortem, atquin deterioris *γ*. mortem a ..... deterioris *a*. mortem .... deterioris *Aφ*. mortem a ..... deterioris *b*. mortem ..... deterioris *Aβ*. 10. deos fecerit *bγ*. deos ..... *Aa*. 11. Ita nullus datur *bγ*. Ita ..... datur *Aφ*. Ita ..... datur *Aβ*(?). 12. allegandae *Aa*. allegendae *b*. *Gothofredus*. 13. ille quisquis id *ego*. ille deus quisquis id *γ*. ille ..... quis id *a*. illu ..... quis idem *b*. illu ..... quis id *Aβ*. ille ... quis id *Aφ*. 14. amminicula *b*. *Gothofredus*. amnicula *Aa*. 15. munimenta *bγ*. muni ..... *Aφ*. *et Aβ*. mu ..... *a*. 16. necessitas conferens *ego*. necessitas ..... s *Aφ*. necessi ..... s *Aβ*. necessita .... s *a*. necessitate conferens *γ*. 17. suspicare *Aa*. suspicari *b*. 18. Nemo quid largiendo *ego*. Nemo quid fungendo *γ*. Nemo ..... giendo *Aa*. 19. neque hoc potest competere *ego*. neque potest competere *γ*. neque ..... petere *a*. neque ..... petere *AφAβb*. 20. ut est tanta ei *ego*. ut est tanta et *a*. inest tanta et (*AφAβ*)*b*. ut est tanta haec *γ*. 21. scilicet deos faciat, ut sic *ego*. scilicet deum ex non deo faciat, et si *γ*. scilicet ..... faciat, et si (*Aβ*)*b*. scilicet denique ..... faciat, si *Aφ*. 22. quia (qa) *Aβ*. qui (*Aφ*)*ab*. 23. opera vel adiumento *b*. opera vel curae symmeria *γ*. opera ..... merita *a*. opera vel .... menta *A*. 24. quod mirum, cum ab initio sibi *ego*. quo mirum ..... tio sibi (ibi *Aβ*.) *Ab*. quo mirum magis, cum alios sibi *b*. quo mirum, cum ab initio sibi *γ*. 25. de his argumentatus *ego*. derenendis his ictus *γ*. de ..... tus *Ab*. de ..... tus *a*. 26. Sane quae posterior *γ*. Sa ..... rior *Aφa*. Sa ..... rior (*Aβ*)*b*. 27. reminiscentia meritorum divinitatem tribuerit. Sed si ita est attributa *ego*. reminis ..... buta *a*.

est attributa, si pristinis [28]viris *caelum propter sua merita patuit*, recogitandum, quod exinde nemo [29]*dignus eo honore fuit*. *Nisi* si capere iam locus non potest. Tantis [30]videlicet *privilegiis caelestia* meruerit antiquitas. Ergo an meruerit [31]*retractemus*. *Qui ait* meruisse, proponat ipsius merita. Si quid in [32]cunabulis *admissa temporalitatis* valent ad suffragium divinitatis, [33]incesto *commaculatos* Opem et Saturnum fratres recepistis. Furtivus [34]infans *vester Iuppiter* indignus et tecto et ubere humano, meritoque [35]in Creta *proles* tam mala [36]manebat. Adultus denique qualemcunque [36b]genitorem *regno privat felicissimum*, regem aurei scilicet saeculi, sub quo laboris, [37]inopiae *nescia laetaque* pax quiescebat, sub quo, Nulli [38]subigebant arva [39]coloni; *ipsaque omnia* tellus nullo poscente ferebat. Sed oderat patrem incestum [40]eius *et avi quondam* castratorem. Ecce autem et ipse cum sorore miscetur, ut huic.[41]*primum illud dictum* putem: [42]*Τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον*. Tam pius pater quam pius [43]filius. *Si iustis etiam* tunc legibus ageretur, in duos reliquos dividi Iovem [44]decuit. *Post haec quid* dubitaret libidine ac incesto corroboratá in leviora, [45]id est *adulteria se* et stupra diffundere? De quo poëtica sic lusitavit [46]quomodo *fere, quando* de legitimo palam factum, solemus et operam eius [47]percon*tationi*

[28] ..... buta *Aφ*. reminis ..... buta (*Aβ*) *b*. [29] ..... ms caelum propter sua merita patuit, recogitandum *ego*. viris caelum ob merita patuit, recogitandum *γ*.. viris ..... recogitandum *Aφ*. viris ..... recogitandum (*Aβ*)*ab*. 29. dignus eo honore fuit. Nisi si *ego*. dignior illis assumptus est; nisi si *γ*. dig ..... nsi *Aφ*. dig ..... si (*Aβ*)*ab*. 30. videlicet privilegiis caelestia *γ*. videlicet ..... a *Aφ*. videlicet ..... a (*Aβ*)*ab*. 31. retractemus. Qui ait meruisse *γ*. re ..... eruisse *Aφ*. re ..... meruisse *a*. re ..... meruisse (*Aβ*)*ab*. 32. cunabulis admissa temporalitatis *ego*. cunabulis admissa foeditatis *γ*. cunabulis ..... litatis *Aφ*. cuna .. lis ..... litatis *a*. cunabulis ..... litatis (*Aβ*)*b*. 33. incesto commaculatos Opem *ego*. incesto ium inuctos Opem *γ*. incesto .. m .... Opem *a*. incestorum .... Opem *b*. incesto ..... Opem *Aφ*. incesto ..... *Aβ*. 34. infans vester Iuppiter *ego*. infans Iupiter plane infans *γ*. infans ..... ter *Aβa* (*sed a. in adnot. habet* infans ..... ter *b*). infans ..... ter *Aφ*. 35. in Creta proles tam mala *γ*. incre ..... tam mala *Aφ*. incre ..... tam mala (*Aβ*)*ab*. 36. manebat *Gothofredus*. manebant *Aa*. 36b. genitorem regno privat felicissimum *ego*. genitorem regno privat felicissimum *γ*. genitorem ..... licissimum *Aφ*. genitorem ..... licissimum (*Aβ*)*ab*. 37. inopiae nescia laetaque *γ*. inopiae ..... ae *Aφ*. inopiae ..... ae (*Aβ*)*ab*. 38. subigebant *b*. *Gothofredus*. subiacebant *Aa*. 39. coloni ipsaque omnia tellus *ego*. coloni, ipsaque tellus omnia liberius *γ*. colonis (coloni *b*.) ..... tellus *Ab*. 40. eius et avi quondam castratorem *ego*. eius etiam avi castratorem *γ*. eius ..... castratorem *Aφ*. eius .... castratorem (*Aβ*)*ab*. 41. primum illud dictum *ego*. primum dictum *bγ*. pri ..... tum *Aφ*. pri ..... tum *Aβa*. 42. *Τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον ab*. τυραρρος τοροδιον *Aφ*. tu patros topodion *Aβ*. 43. filius. Si iustis etiam *ego*. filius. Si etiam *γ*. filius ..... m *Aφ*. filius ..... m (*Aβ*)*ab*. 44. decuit. Post haec quid dubitaret *γ*. decuit ..... dubitaret *Aφ*. decuit ..... (*Aβ*)*ab*. 45. id est adulteria se et *ego*. id est adulteria et *γ*. id est ..... et *Aφ*. id est ..... et (*Aβ*)*ab*. 46. quomodo fere, quando de *ego*. quomodo, quando de *Hoevercamp. ad Tertulliani Apolog. cap.* 2. *p.* 27. quomodo ..... de *Aφ*. quomodo ..... de (*Aβ*)*ab*. 47. percontationi alienae abusui *ego*. percontando abusui

alienae abusui nundinare, modo in pretia luxuriae eum [48]figurando, *tamquam si* bovem aut pretium bovis pensaverit, et imbrem [49]pergulis *immiserit aut* aditum pecunia ruperit, modo in similitudines actuum [50]ip*sas*, *in aquila*m qui rapuit, cycnum qui cantaverat. Adeo non fabulae istae sunt [51]de f*astidiosissimis foeditatibus atque summis flagitiis compositae*? *Aut for*sitan non [52]lascivi*ores inde evadant mores atque ingen*ia hominum? [53]Quos q*uomodo daemones, malorum angelorum proles*, emissa iam pridem a fide [54]per incre*dulitatem et fabulas similes avertere studuerint*, *hic* non est nobis extensius agendum. Si enim et [55]re*gibus et princi*pibus et proseminatoribus suis morata plebs [56]eadem *quidem non erat* natura, alibi auctoritas exigebat similitudinem [57]morum. *Illorum vero* quanto deterior qui non melior? Privato enim titulo Iovem [58]Optimum *vulgo appella*tis, et est Vergilii [59]Aequus Iuppiter. [60]Omnes proinde incesti in suos, [61]impudici in extraneos, impii, iniusti. Cui nullam insignem infamiam fabula [62]reliquit, *is* deus fieri non fuit dignus.

Cap. XIV. Sed quoniam alios seorsum volunt [1]in divinitatem ab ho*minibus* receptos, et distingui inter nativos et factos secundum [2]Dionys*ium Stoi*cum, de ista quoque specie adiciam. De ipso quidem [3]Hercule *erit sum*ma responsionis, an dignus caelo et divinitate; sic enim [4]prò vo*luntate* meritis addicunt divinitatem. Si ob virtutem, quod feras [5]constan*ter confece*rit, quid tam memorabile? Nonne ludo

Havercamp. l. l. percon ..... abusui *Aφ*. percon ..... abusui (*Aβ*)*ab*. 48. figurando, tamquam si bovem *ego*. figurando ..... bovem *Aφ*. figurando ..... bovem (*Aβ*)*ab*. 49. pergulis immiserit aut aditum *ego*. pergulis ..... aditum *Aφ*. pergulis .... aditum (*Aβ*)*ab*. 50. ipsas, in aquilam qui *ego*. ip ..... qui *Aφ*. ip ... im qui *ab*. ip ..... qui *Aβ*. 51. de fastidiosissimis foeditatibus atque summis flagitiis compositae? Aut forsitan *ego*. de fa ..... sit an *Aφ*. fa ..... sit an *a*. fa ..... sit an (*Aβ*)*b*. 52. lasciviores inde evadant mores atque ingenia *ego*. lasciv ..... na *Aφ*. lasciv ..... na *a*. lasciv ..... na (*Aβ*)*ab*. 53. Quos quomodo daemones, malorum angelorum proles emissa *ego*. quose ..... emissa *Aφ*. quos ..... emissa *a*. quos ..... emissa (*Aβ*)*b*. 54. per incredulitatem et fabulas similes avertere studuerint, hic non *ego*. per incr ..... non *Aφ*. per incr ..... non *a*. per incr ..... non (*Aβ*)*b*. 55. regibus et principibus *ego*. re ..... pibus *Aφa*. re ..... pibus (*Aβ*)*b*. 56. eadem quidem non erat natura *ego*. eadem q ..... natura *Aφa*. eadem q ..... natura (*Aβ*)*b*. 57. morum. Illorum vero quanto *ego*. morum ..... quanto *Aφa*. morum ..... quanto (*Aβ*)*b*. 58. Optimum vulgo appellatis *ego*. optimum ..... tis *a*. optim ..... tis *Aφ*. optimum ..... tis (*Aβ*)*b*. 59. Aequus Iuppiter *b*. aegus iuppiter *Aa*. 60. Omnes (om̃s *A*.) proinde *A*. Optimus. Proinde *ab*. 61. impudici in extraneos *ab*. Impudici .... traneos *Aφ*. et *Aβ*. 62. reliquit, is *ego*. reliquit .. (*Aβ*)*ab*. reliquit .... *Aφ*.

Cap. XIV. 1. in divinitatem ab hominibus *bγ*. in divinitatem .... minibus *Aab*. 2. Dionysium Stoicum *bγ*. Dionys ..... cum *Aa*. 3. Hercule erit summa *ego*. Hercule ea nobis erit summa *γ*. Hercule ..... ma *Aab*. 4. pro voluntate meritis *ego*. pro u ..... meritis *a*. pro v ..... meritis (*Aβ*)*b*. pro v ..... meritis *Aφ*. 5. constanter confecerit *γ*. constan ..... rit *Aab*.

panitii, vel etiam [6]ad *munus dati* arenariae vilitatis plurimas in unum, et quidem [7]studiosiores *bestias conficiunt*? [8]Si ob peragratum orbem, quantis et locupletibus [9]dulcis *liber*tas aut philosophis famulatoria [10]mendicitas idem [11]praesti*tit*? *Non me*minerunt [12]Asclepiaden Cynicum unica vaccula, cuius et [13]do*rso vehebatur* et si quando ubere alebatur, orbem totum oculis subegisse? [14]Si *Hercules* etiam ad inferos adiit, quis hoc nesciat, viam ad inferos [15]omnibus *patere*? *Si eum consecrastis ob caedes et pugnas* [16]plurimas, *edidit multo maiorem numerum magnus* ille [17]Pompeius, *maritimorum praedonum victor, ipsam* qui nec [18]Ostiam sal*vam* reliquerunt: *et quot, quaeso, milia usque* in unum [19]angulum Byrsae [20]Carthaginis *a Scipione caesi fuere*? Quo magis Scipio quam Hercules [21]ob*tinendus divinitati* deputatur. Adicite potius titulis [22]*Herculaneis stupra puellarum*, uxorum, [23]et fascias [24]Omphales, et ob decori pueri [25]amissio*nem turpiter* desertam militiam Argonautarum. Adicite ad gloriam post [26]turpi*tudinis not*am etiam furias eius, [27]adorate sagittas quae filios et [28]uxorem *interfe*cerunt. Qui nunc dignius rogo sese inrogasset prae dolore [29]parri*cidiorum*, qui furiis ob lasciviam venenis circumventus magis [30]meru*it ut in*honesta morte moreretur, hunc vos de pyra in caelum [31]sublevastis,

6. ad munus dati ad bestias auctorati arenariae *γ*. ad ..... araenariae *Λφ*. ad ..... arenariae *Λβab*. 7. studiosiores bestias conficiunt? *γ*. studiosiores ..... ciunt *Aa*. studiosiores — ciunt *b*. 8. Si ob (*Λφ*)*b*. Scio *Λβa*. 9. dulcis libertas *ego*. dulcis peregrinitas *γ*. dul ..... tas *Λφ*. dulcis ..... tas *Λβab*. 10. mendicitis *A*. 11. praestitit? Non meminerunt *bγ*. praesti ..... minerunt *Aa*. 12. Asclepiaden *A*. Asclepiaden *a*. 13. do*rso* vehebatur et *bγ*. dor ..... et *Λφ*. do ..... et *a*. dor ..... *Λβ*. 14. Si Hercules etiam *γ*. Si ..... etiam *Aab*. 15. omnibus patere? Si eum consecrastis ob caedes et pugnas *ego*. omnibus ostentari *γ*. omni ..... as *Λφ*. omni ..... as *a*. omni ..... as (*Λβ*)*b*. 16. plurimas, edidit multo maiorem numerum magnus ille *ego*. plurimas ..... s ille *Λφ*. plurimas ..... s ille *a*. plurimas ..... s ille (*Λβ*)*b*. 17. Pompeius, maritimorum praedonum victor, ipsam qui *ego*. Pompeius ..... qui *Λφ*. Pompeius ..... qui *a*. Pompeius ..... qui (*Λβ*)*b*. 18. Ostiam salvam reliquerunt: et quot, quaeso, milia usque in unum *ego*. ostias al ..... n unum *Λφ*. ostias al ..... n unum *a*. hostias (ostias *Λβ*.) ..... n unum (*Λβ*)*b*. 19. angulum *ego*. agnulum *Aab*. 20. Carthaginis a Scipione caesi fuere? *γ*. carthaginis ..... re *Λφ*. Cartha ..... re *a*. Cartha ..... re (*Λβ*)*b*. 21. obtinendus divinitati *ego*. ob ..... ti *Aa*. ob ..... ti *b*. 22. Herculaneis stupra puellarum *ego*. Herculaneis stupra puerorum *γ*. Hercula ..... um (*Λφ*.) Hercula ..... um (rum *b*.) *Λβab*. 23. et fascias *ego*. et factas *a*. et foetas (*Λβ*)*b*. et fascias *Λφ*. 24. Omfales *Aa*. 25. amissionem turpiter desertam *γ*. amissio — desertam *a*. amissio — desertam (*Λβ*)*b*. 26. turpitudinis notam *ego*. turpitudinis omnis infamiam *γ*. turpitudinem *Hildebrandus*. turpi ..... em *Λφ*. turpi ..... em *a*. turpi — em (*Λβ*)*b*. 27. adorate *Λβ*. auctorate (*Λφ*)*ab*. 28. uxorem interfecerunt *ego*. uxorem simul eius interemerunt *γ*. uxorem ..... cerunt *Λφ*. uxorem — erunt *a*. uxorem — erunt (*Λβ*)*b*. 29. parricidiorum *γ*. parri ..... um *Λφ*. parri — m *Λβ*. parri ..... *a*. parti ..... *b*. 30. meruit ut inhonesta *ego*. meri — honesta *Aa*. metu — honesta *b*. 31. sublevastis illa *ego*. sublevastis eam *Hildebrandus*. sublegistis ea *γ*. suble ..... a *Aab*.

illa facilitate qua et alium [32]ignis ex divini *vi* confectum, qui [33]pauca *experientiae* ingenia commentus dicebatur mortuos ad vitam [34]recurasse. *Is Apolli*nis filius, tam homo quam Iovis nepos, Saturni [35]pronepos (*vel potius* spurius ut incerto patre, ut Argivus Socrates [36]detulit, *quippe expositum* repertum, turpius Iove educatum, canino scilicet [37]ubere), *merito, id quod* nemo negare potest, fulmine haustus est. Malus [38]Iuppiter *Optimus hic rur*sus est, impius in nepotem, invidus in artificem. Sedenim [39]Pin*darus meri*tum eius non occultavit: cupiditatem et avaritiam [40]lucri *in eo dicit vindic*atam, qua quidem ille vivos ad mortem, non [41]mortu*os autem ad vitam* praevaricatione venalis medicinae agebat. Dicitur etiam mater eius eodem casu obisse, [42]merito*que quae tam periculo*sam m*undo* bestiam ediderat isdem quasi scalis ad caelum erupisse. Et tamen Athenienses scient eiusmodi deis sacrificare. Nam Aesculapio et matri inter mortuos parentant. Quasi non et ipsi Thesea suum [43]adorent, [44]mer*ito* deum. [45]Quidni? si conservatricem suam in [46]litore peregrino dereliquit, eadem oblivione, immo amentia, quae patri causa mortis fuit?

Cap. XV. [1]Longum foret recensere etiam de illis quos in sidera sepelistis et audaciter [2]deis *minis*tratis. Sic opinor digni de caelo Castores et Perseus et Erigona, [3]quemadmodum et Iovis [4]exoletus. Sed quid mirandum? etiam canes et [5]scorp*ios et* cancros in caelum transtulistis. Differo de his quos in [6]oraculis *colitis*; *hab*et testi-

32. ignis ex divini vi *ego*. ignis et quidem divini vi *Gothofredus*. ignis et divini *Aab*. 33. pauca experientiae ingenia *ego*. paucorum medicaminum ingenia *γ*. pauca e ..... ingenia *Aa*. pauca e .... ingenia *b*. 34. recurasse. Is Apollinis *ego*. recurasse, Apollinis *γ*. recurasse ..... s *Aβ*. recurasse ..... ns *Aφ*. recurasse ..... *b*. recurasse ..... *a*. recurasse ..... nis *A.*, *teste Gothofredo in secundis curis*. 35. pronepos, vel potius spurius *γ*. pronepos ..... spurius *Aφ*. pronepos ..... spurius *a*. pronepos .... spurius (*Aβ*)*b*. *Et ante voc.* pronepos *lacunam paucularum litterarum in A. deprehendisse sese Hildebrandus adnotavit. Reliqui tacent.* 36. detulit, quippe expositum repertum *γ*. detulit ..... repertum *Aφ.a*. detulit ..... repertum (*Aβ*)*b*. 37. ubere, merito, id quod nemo *ego*. ubere nutritum, quod nemo *γ*. ubere ..... nemo *Aab*. 38. Iuppiter Optimus hic rursus *ego*. Iuppiter hic rursus *γ*. Iuppiter ..... sus *Aφ*. Iuppiter ..... sus (*Aβ*)*ab*. Iuppiter, si fulmen illius *Nic. Rigaltius ex Apolog. cap.* 14. 39. Pindarus meritum *ego*. Pindarus vitium *γ*. pin ..... um *Aφ*. pin ..... um (*Aβ.*)*ab*. 40. lucri in eo dicit vindicatam *ego*. lucri ..... atam *Aφ*. lucri pervulgatam *γ*. lucri ..... atam (*Aβ*)*ab*. 41. mortuos autem ad vitam *ego*. mortuos ad vitam *γ*. mortu ..... *Aφ*. mortu ..... (*Aβ*)*ab*. 42. meritoque quae tam periculosam mundo bestiam *ego*. merito quae tam malam bestiam *γ*. merito ..... bestiam *Aφ*. *et Aβ*. merito ..... sam m ..... bestiam *ab*. 43. adorarent *Aβ*. 44. merito deum *γ*. mer ..... deum (*Aβ*)*ab*. mer .. deum *Aφ*. merum deum *Hildebrandus*. 45. Quidni? si *ego*. qui nisi *Aab*. 46. litore *Aβ*.

Cap. XV. 1. Longum foret (*Aβ*)*ab*. Longum ... *Aφ*. 2. deis ministratis *ego*. deis monstratis (*aut* incentratis) *γ*. dei .... tratis *Aab*. 3. quemadmodum *ab*. que .... modum *Aφ*. *et Aβ*. 4. exsoletus *Aa*. 5. scorpios et *ego*. scorpios *bγ*. scorpios .... *Aa*. 6. oraculis colitis. Habet *ego*. oraculis consecratis et *γ*. oraculis ..... et *Aab*.

monium [7]hoc divini. Quid? et tristitiae deos arbitros esse [8]voltis, ut sit *Viduus*, qui animam corpore viduet, quem intra muros cludi [9]non *admittendo* damnastis, item Caeculus, qui oculos sensu [10]exanimet, *item Orbana*, quae in orbitatem semina extinguat; et ipsius mortis *dea est*. Ut cetera transvolem, etiam locorum [12]urbisve deos [13]*arbitramini*, *Ianum* Patrem ([11]et diva arquis est Iana,) et montium [15]*septem* Septemontium. *Geniis eisdem* illi faciunt qui in eisdem locis aras vel aedes habent, [16]praeterea *aliis qui* in alieno loco aut mercedibus habitant. Taceo [17]Ascensum *a scansione* et [18]Clivicolam a clivis; taceo deos [19]Forculum a foribus et [20]Car*deam* a cardinibus et liminum Limentinum, sive qui alii inter [21]vicinos apud vos *numinum* ianitorum adorantur. Quid enim magnum? cum [22]et *numina sua* habeant in lupanaribus, in [23]culinis [24]et etiam in carcere? [25]In*numeris* itaque [26]propr*iis caelum impletur* his aliisque Romanorum [27]deis, quibus totius vitae officia distribuuntur, taliter ut ceteris deis opus non sit. Immo cum privatim apud Romanos deputentur quos supra signavimus, nec facile foris occurrant, quomodo ea omnia quibus illos praeesse voluerunt in omni usu humano et in omni [28]gente proveniunt ubi praedes eorum non modo honore, sed ipsa quoque notitia carent?

Sedenim quidam fructus et [1]necessaria victui demonstraverunt. Cap. XVI.
Quaeso vos, cum dicitis invenisse illos, [2]non*ne con*fitemini prius fuisse quae invenirentur? Cur ergo non auctorem [3]po*tius ho*nora-

[7] hoc divini. Quid? et *ego*. hic divini, qui et *Aab*. divinitatis, qui et *Gothofredus*. [8] voltis, ut sit Viduus *ego*. voltis. Est et Viduus *γ*. voltis ..... dius *Aab*. 9. non admittendo *γ*. non permittendo *b*. no ..... tendo *Aa*. 10. exanimet, item Orbana *Aφ*. exanime ..... bana *Aφ*. exanim .... bana *Aβ*. exani ..... bana *a*. exanimet, et Orbana *γ*. exani .... Orbana *b*. 11. mortis dea est. Ut *ego*. mortis ..... Ut [12] urbisve *A*. urbis vel *ab*. 13. arbitramini, Ianum Patrem *ego*. arcuum Iana patrem *γ*. ar ..... patrem *Aφ*. ar ..... patrem (*Aβ*)*ab*. 14. et diva arquis est Iana *ego*. et diva arquis et Iana *Aab*. Est et diva Arquis et Iana *Gothofredus*. [15] septem Septemontium. Geniis eisdem illi *ego*. septemontium ..... illi *Aφ*. Septemontium ... illi (*Aβ*)*ab*. Septemontium habitantium, illi *γ*. 16. praeterea aliis [17] a ego. prae ..... in *Aφ*. praeterea ..... in (*Aβ*)*ab*. praeterea et qui in *γ*. [18] Ascensum a scansione et *ego*. Ascensum ab ascensu et *γ*. Ascensum ..... et [19] ascensum ..... *Aφ*. 18. Clivicolam *Nic. Rigaltius*. levico iam *Aφ*. [20] (*Aβ*)*ab*. Levicliviam *Gothofredus*. 19. Forculum *ab*. aforculum *Aφ*. [21] Ianum *Aβ*. 20. Cardeam a cardinibus *by*. card ..... nibus *Aφ*. Car ..... nibus. Car ... nibus (*Aβ*)*b*. 21. vicinos apud vos numinum *ego*. vicinos apu ..... [22] *Aφ*. vicinos ap ..... num (*Aβ*)*ab*. ricinos, apuas, titinuum *γ*. 22. et [23] sua habeant *ego*. et ..... habeant *Aφ*. et habeant *ab*. et ... habeant *Aβ*. et deos vos habeant *γ*. 23. culinis *ab*. cunilis *A*. 24. et etiam in *Aφ*. et [25] (*Aβ*)*ab*. 25. Innumeris itaque *ego*. in usu singuli illi itaque *γ*. im ... [26] *Aφ*. in i ..... itaque (*Aβ*)*ab*. 26. propriis caelum impletur his aliisque proprio similes aliique *γ*. propr ..... aliisque *Aφ*(*Aβ*)*b*. propr ..... aliis- [27] dei *Gothofredus*. 28. gente (*Aβ*)*ab*. g ... e *Aφ*. 29. non modo [28] ab. no mo ... onore *Aφ*. non mo ... honore *Aβ*.

Cap. XVI. 1. necessaria *by*. ne ..... ia *Aa*. 2. nonne confitemini *ego*. non [1] confitemini *γ*. non confitemini *b*. non ..... fitemini *Aa*. 3. potius honoratis *by*.

tis, cuius haec dona sunt, sed auctorem transfertis in [4]repertores? *Prius*quam *qui* invenisset, utique auctori gratias egit, utique illum deum [5]sensit *cuius vere est* ministerium institutoris, a quo et ipse institutus est qui [6]invenit *et illud ip*sum quod inveniretur. Ficum viridem Romae nemo [7]noverat *Africanam,* cum Cato senatui intulit, ut [8]quo iam provincia hostilis esset, cui [9]sub*igendae* semper instabat, exprimeret. [10]Cerasium Cn. Pompeius de [11]Ponto *primus* Italiae [12]provolgavit. Potuerunt mihi novorum apud Romanos [13]pomorum *inventores hi me*ruisse praeconium divinitatis. Tam vanum hoc quam [14]etiam *propter artium* commenta deos haberi. Quibus si comparentur nostrae [15]aetatis *artifices, quanto* dignius posteris quam prioribus consecratio [16]competisset? *Quaeso vos, an non* omnibus iam artificiis antiquitas exolevit, usu [17]quotidiano *ubique* instruente novitatem? Atque adeo quos ob artes [18]san*ctifi*cat*is, laeditis* in ipsis artibus et provocatis in [19]aemulis insuperatis.

Cap. XVII. [1]Denique *religionis vestrae t*utoribus suis non negatis omnibus his quos deos antiquitas voluit, [2]posteritas c*redidit, nobis superest adhuc illa Romanarum* [3]superstitionum *praegrandis* [4]praesumptio,

po ..... noratis *Aa.* 4. repertores? Priusquam qui *ego.* repertores? nam priusquam *γ.* repertores ..... q' *Αφ.* repertores ..... q; *Αβ.* repertores ..... quam *ab.* 5. sensit cuius vere est ministerium institutoris *ego.* sensit cui praebuit ministerium inventoris (*aut* sensit penes quem magisterium institutoris) *γ.* sensit ..... ministerium institutoris *Aab.* 6. invenit et illud ipsum *γ.* invenit..... sum *Aab.* 7. noverat Africanam cum *ego.* noverat cum Africanam *γ.* noverat ..... um *Aab.* noverat, usque dum *Hildebrandus.* 8. quoniam *a., sed corr. in Erratis.* 9. subigendae semper *ego.* subiugandae (*aut* substruendae) semper *γ.* sub ..... semper *Αφ.* sub ..... semper (*Αβ*)*ab.* 10. Cerasium *Aa.* Cerasum *b.* 11. Ponto primus Italiae *γ.* Ponto ..... Italiae *ab.* Ponto ..... taliae *Αφ.* Ponto ..... aliae *Αβ.* 12. provolgavit *Aab.* 13. pomorum inventores hi meruisse *γ.* pomorum ..... ruisse *Αφ. Hildebrandus adnotavit oculorum aciem hodie effugere utrum in A. scriptum sit* ruisse, *an* tuisse. pomorum ..... ruisse *ab.* pomorum ..... tuisse *Αβ.* 14. etiam propter artium commenta *ego.* etiam ob artium commenta *γ.* etiam ..... commenta *Αφ.* etiam ..... commenta (*Αβ*)*ab.* 15. aetatis artifices, quanto dignius *ego.* aetatis artifices, multo dignius *γ.* aetatis ..... gmo (?) dignius *Αφ.* aetatis ..... o dignius *ab.* aetatis ..... eo dignius *Αβ.* 16. competisset? Quaeso vos, an non *ego.* competisset, quandoquidem *γ.* competisset ..... on *Αφ.* competisset ... on (*Αβ*)*ab.* 17. quotidiano ubique instruente *γ.* quotidiano ..... e instruente *A., teste Gothofredo in curis secundis.* quoti ..... e instruente *Αφ.* quotidiano instruente *ab.* quoti .... o instruente *Αβ.* 18. sanctificatis, laeditis in *ego.* sanctificatis, eos in *γ.* sanctifi ..... in *Αφ.* sanctifi ..... in (*Αβ*)*ab.* 19. aemulis insuperatis *ego.* aemulis insuperatos *Aab.*

Cap. XVII. 1. Denique religionis vestrae tutoribus *ego.* Denique Romae auctoribus *γ.* Denique ..... utoribus *Αφ.* Denique ..... toribus (*Αβ*)*ab.* 2. posteritas credidit, nobis superest adhuc illa Romanarum superstitionum *ego.* posteritas ..... superstitionum *Αφ.* posteritas credidit, postremum nobis superest adhuc illa Romanarum superstitionum *γ.* posteritas c ..... superstitionum *a.* posteritas c ..... superstitionum (*Αβ*)*b.* 3. superstitionum praegrandis praesumptio *ego.* superstitionum praeg ..... praesumptio *Αφ.* superstitionum ..... l. praesumptio *ab.* superstitionum ..... praesumptio *Αβ.* superstitionum perridicula praesumptio *γ.* 4. praesumptio, cui adversus vos, nationes, congredi habemus *γ.*

cui *adversus vos, nationes, congredi habemus*, propterea scilicet Romanos totius orbis [5]dominos *atque arbitros factos fuisse*, quod officiis religionum [6]meruerint dominare *sic, ut parum absit, quin ipsis suis deis* praevaleant. Nimirum [7]Sterculus, et Mutunus, et Larentina *provexit* hoc [8]imperium. Unus Romanorum destinatus *a suis deis dominationi populus. Peregrinos enim non putem* extraneo [9]potius *populo factum voluisse quam suo, ut fierent desertores* et destitutores, [10]*immo proditores patrii soli, in quo nati, adulti, nobilitati* sepultique sunt. [11]Ita ne Iuppiter quidem *Cretam suam Romanis fascibus concuti sineret*, oblitus antrum illud [12]Idaeum et *aera Corybantia et nutricis suae illic iucundissimum* odorem. Nonne omni [13]Capitolio *tumulum illum suum praeposuisset*, ut illa potius terra [14]regnaret *quae Iovis cineres texit? Vellet Iuno Punicam urbem* posthabita Samo dilectam et utique Aeneadarum ignibus adoleri? *Quod sciam*

hic illius arma,
Hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus esse,
Si [16]qua fata sinant, iam tunc tenditque fovetque.

Nostra adversus [17]fata non valuit! Nec tamen tantum honoris Ro-

praesumptio, cui ..... bemus *Aφ*. praesumptio, cui ..... bemus *a*. praesumptio, cui ..... bemus (*Aβ*)*b*. 5. dominos atque arbitros factos fuisse *ego*. dom ..... se *Aφ*. dominos factos fuisse *γ*. domin ..... se *a*. domin ..... se *Aβ*)*b*. 6. meruerint dominare sic, ut parum absit, quin ipsis suis deis *ego*. meruerat ..... eis *Aφ*. dominatum orbis sic, ut nulli hostes eis *γ*. ..... nis ..... cis (*sed a. habet in Erratis corr.* eis) *ab*. 7. Sterculus et Mutunus et Larentina provexit hoc *ego*. Sterculius et Mutinus et Larentina Romanis peperit hoc *γ*. Sterculus ..... hoc *Aφ*. Sterculus (Sterculius *a*.) ..... hoc *Aβa*. Sterculus ..... hoc *b*. 8. imperium. Unus Romanorum destinatus a suis deis dominationi populus. Peregrinos enim non putem *ego*. imperium unus Romanorum destin ..... tem *Aφ*. imperium Latio (*sed in Erratis del. voc.* Latio) .. seu Romanorum distin ..... tem *a*. imperium ..... seu Romanorum distin ..... tem (*Aβ*)*b*. imperium. Vestra Romana destinatum ad imperium, quid? Nec prae natali solo putem *γ*. 9. potius populo factum voluisse quam suo, ut fierent desertores *ego*. potius deos aperto voluisse favisse, alioquin impios desertores *γ*. potius ..... tores *Aφ*. potius ..... tores *a*. potius ..... tores (*Aβ*)*b*. 10. immo proditores patrii soli, in quo nati, adulti, nobilitati *γ*. im ..... ti *Aφ*. in ..... ti *a*. im ..... ti (*Aβ*)*b*. 11. Ita ne Iuppiter quidem Cretam suam Romanis fascibus concuti sineret, oblitus *ego*. Ita ne iuppiter quidem ..... oblitus *Aφ*. Ita nempe Iuppiter Cretam suam Romanis fascibus premi sineret, oblitus *γ*. Ita nempe ..... oblitus *Aβa*. Ita nempe ..... oblitus *b*. *Iac. Gothofredus curis secundis in A. deprehendisse sibi risus est haec vocabulorum vestigia:* Ita nempe Iuppiter ..... ms ..... nis fascibus pr ..... oblitus. 12. Idaeum et aera Corybantia et nutricis suae illic iucundissimum *γ*. Idaeum ..... dissimum *Aφ*. Idaeum ..... dissimum *a*. Idaeum ..... dissimum (*Aβ*)*b*. 13. Capitolio tumulum illum suum praeposuisset, ut *ego*. Capitolio ..... ut *Aφ*. Capitolio tumulum praeposuisset, ut *γ*. Capitolio ..... ut *a*. Capitolio ..... ut *b*. ca ..... ut *Aβ*. 14. regnaret quae Iovis cineres texit. Vellet Iuno Punicam urbem posthabita *ego*. regnaret quae Iovis cineres tegit? Vellet Iuno urbem posthabita *γ*. regnaret ..... posthabita *Aφ*. regnaret ..... posthabita *a*. regnaret ..... posthabita (*Aβ*)*b*. 15. adoleri. Quod sciam hic *γ*. adoleri (adoleru *Aφ*.) ..... hic *Aab*. 16. qua fata sinant (*Aβ*)*ab*. q ..... sinant *Aφ*. 17. fata non

mani [18]fatis decreverunt, ut [19]ded*entibus* Carthaginem sibi, quantum Larentinae. [20]Sed dei isti conferendi *regni* in [21]pot*estate non sunt*. *Si regna*vit enim Iuppiter Cretae et Saturnus Italiae et Isis [22]Aegypto, *et homines* regnaverunt, quibus etiam operati plerique traduntur. [23]Ita qui *servit, et do*minos facit, et [24]dediticius Admeti cives Romanos [25]imper*io auget, dum libera*lem cultorem suum [26]Croesum ambiguis sortibus [26b]fallendo *perdidit*. *Quid* timebat deus verum constanter praenuntiare regno [27]ex*cidendum ei esse*? *Aucti* potestate regnandi quoque [28]veluti urbes suas [29]tueri *unquam* potuissent! Si Romanis praestitisse valuerunt, cur Athenas a Xerxe Minerva non defendit? vel cur Delphos de manu [30]Pyrrhi Apollo non eruit? [31]Servant urbem [32]Romam qui [33]suas perdiderunt, si hoc religiositas Romana [34]meruit. Atqui non post summum imperiûm auctis iam rebus superstitio quaesita est? [35]Etsi a Numa sacra introducta sunt, nondum tamen aut simulacris aut templis res vestras divina frustrabant. Frugi religio et paupertina [36]superstitio; *altaria tem*eraria et vasa sordida, et [37]nidor *parvus* ex illis, et deus ipse [38]nusquam. *Ergo non ante* religiosi quam maiores, quia religiosi. Atquin [39]quomodo *summam ob* religionem et deorum profundissimam curam imperium [40]Romanis *quaesitum* videri possit, quod laesis potius deis

valuit. Nec *ab*. fata ..... nec *Αφ*. *et Αβ*. 18. fatis decreverunt *ego*. satis decreverint *Aab*. 19. dedentibus Carthaginem *bγ*. dede ..... Carthaginem *a*. deden ..... aginem *Αβ*. dedentinem ..... g *Αφ*. 20. Sed dei isti conferendi regni *ego*. Si dei isti conferendi *Aab*. 21. potestate non sunt. Si regnavit enim *ego*. potestate. Regnavit *γ*. pote ..... vit enim (*Αβ*)*ab*. potest ..... uit *Αφ*. 22. Aegypto et homines regnaverunt *ego*. Aegypto. Non minus regnaverunt *γ*. aegyp ..... regnaverunt *Αβ*. Aegypto ..... regnaverunt *ab*. aegypto ..... regnaverunt *Αφ*. 23. Ita qui servit, et dominos *ego*. Ita quis alios dominos *γ*. Itaque ..... minos (mines *ab*., *sed Gothofredum* minos *edi voluisse adnotatio eius testatur*) *Aab*. 24. dediticius *Αβ*. 25. imperio auget, dum liberalem *ego*. imperare voluit. Qualem *γ*. imper ..... lem *a*. imper ..... lem (*Αβ*)*b*. imperium ..... lem *Αφ*. 26. Croesion *Αβ*. 26b. fallendo perdidit. Quid timebat deus *ego*. fallendo perdidit. Timebat enim *γ*. fallendo ..... timebant deum *Αφ*. fallendo .... timebat deum (*Αβ*)*ab*. 27. excidendum ei esse? Aucti potestate *ego*. exc .... potestate *Αφ*. excidium. Et alioquin accepta potestate *γ*. exc ..... potestate (*Αβ*)*b*. exc ..... potestate *a*. 28. veluti *ego*. velut in *Aab*. 29. tueri unquam potuissent *ego*. tueri omnino potuissent *γ*. tueri ..... potuissent *Αφ*. tueri ..... potuissent (*Αβ*)*ab*. 30. Pyrri *Aa*. 31. Servant *A*. Servarint *ab*. 32. Romam (*Αβ*)*ab*. Romanam (*Αφ*.) 33. suas *Αφ*. *et Αβ*. sua *ab*. 34. meruit. Atqui (*Αφ*)*ab*. meruerit qui *Αβ*. 35. Etsi a Numa (*Αβ*)*ab*, e si anima *Αφ*. 36. superstitio; altaria temeraria *b*. superstitio; arae temerariae *γ*., *prob. Havercamp. ad Tertulliani Apolog. p.* 255. superstitio temeraria *Hildebrandus*. supersti ..... neraria *Αφ*. superstitio ..... eraria (*in adnot.* erariae) *a*. supersti ..... eraria *Αβ*. 37. nidor parvus (*aut* gratus) ex illis *γ*. nidor ..... ex illis *Aab*. 38. nusquam. Igitur non ante religiosi *ego*. nusquam. Ergo non ante religiosi *γ*. nusquam ..... religiosi *a*. nusquam ..... on ante religiosi *A*., *teste Gothofredo ex curis secundis*. nusquam ..... gnante religiosi *Αφ*. nusquam ..... religiosi (*Αβ*)*b*. 39. quomodo summam ob religionem *ego*. quomodo ..... religionem *Αφ*. quomodo ..... religionem (*Αβ*)*ab*. quomodo ob religionem *γ*. 40. Romanis quaesitum videri *γ*. Romanis ..... videri *Aab*.

nctum est? Nisi fallor [41] enim omne regnum vel imperium bellis quaeritur et bellis ampliatur. [42] Porro *laeduntur victor*ibus et dei urbis. Nam eadem strages et moenium et [43] templorum, pares caedes et civium et sacerdotum, [44] eaedem rapinae profanorum [45] et sacrorum. Tot sacrilegia Romanorum quot [46] tropaea, tot [47] deinde de deis *quot de gent*ibus [48] triumphi. Manent [49] et simulacra captiva, et utique [50] *si* sentiu*nt victores su*os, non amant. Sed quia nihil sentiunt, inpune [51] laeduntur, *et quia inpune* laeduntur, frustra adorantur. Itaque quorum [52] fastigium *per victorias* adultum est, non possunt videri religionis meritis [53] excrevisse, *sive crescendo laesores religionis*, sive laedendo creverunt. Regnum universae [54] nationes suis *quaeque* temporibus habuerunt, ut Assyrii, ut Medi, ut Persae, ut [55] Aegyptii; *est et adh*uc penes quosdam, et tamen qui amiserunt, non sine religionibus et cultu et depropitiorum deorum [56] *morabantur, donec postremo Romanis* cessit universa [57] paene dominatio. Sors temporum ita [58] volutavit *regna*. Quaerite quis temporum vices ordinavit. Idem regna dispensat, [59] et *nunc* penes Romanos eam summam tanquam pecuniam de multis [60] nominibus eiusdem in unam arcam congregavit. Quid de ea statuerit sciunt proximi ei.

41. nam omne regnum *ab*. enim ..... um *Aβ*. enim ..... num *Aφ*. 42. Porro laeduntur victoribus *ego*. Porro bella (*voc.* bella *in adnot. non comparet*) ..... ib . Porro ..... ib (*Aβ*)*b*. Porro ..... ibus *Aφ*. Porro cedunt victoribus *γ*. 43. templorum, pares caedes (*Aβ*)*ab*. templiorum ..... des *Aφ*. 44. eaedem *ab*. eadem *A*. 45. et sacrorum *ab*. et ..... rum *Aβ*. et ..... rum *Aφ*. 46. tropaea *a*. tropea *Aβ*. trophaea (*Aφ*)*b*. 47. deinde de deis quot de gentibus *ego*. dein de deis quot de gentibus *γ*. de deis quot de gentibus *b*. deinde dei ..... ntibus *Aφ*. *a Aβ*. deinde dei ..... ibus *a*. 48. triumfi *Aa*. 49. et *ab*. at *A*. 50. si sentiunt victores suos *ego*. sentiunt Romanos *γ*. sentientes deos *Priorius*. senti ..... os *Aφ*. senti ..... os (*Aβ*)*ab*. 51. laeduntur, et quia inpune laeduntur *ego*. laedantur ..... leduntur *Aφa*. leduntur ..... leduntur *Aβb*. laeduntur, et qui laedantur *γ*. laeduntur, et qui non laeduntur *Priorius*. 52. fastigium per victorias adultum fastigium per proelia *γ*. fastigium ..... *Aφa*. fastigium ..... (*Aβ*)*b*. 53. excrevisse, sive crescendo laesores religionis *ego*. excrevisse ..... nis *Aφ*. excrevisse ..... nis (*Aβ*)*ab*. excrevisse, qui uti diximus, crescendo laeserunt *γ*. 54. nationes suis quaeque temporibus *ego*. nationes antiquis temporibus *γ*. nationes ..... poribus *Aφ*. nationes ..... temporibus *a*. nationes ... poribus *Aβ*. nationes temporibus *b*. 55. Aegyptii. Est et adhuc *γ*. Aegyptii ..... aut (uc *in adnot. haeret a.*) *ab*. Aegyp ..... uc *Aβ*. aegyp ..... ive *Aφ*. 56. morabantur, donec postremo Romanis cessit *ego*. morabantur, donec Romanis cessit *γ*. morav ..... cessit *Aφ*. mora ..... cessit (*Aβ*)*ab*. 57. paene *Aβ*. 58. volutavit regna ego. volutavit ..... *Aφ*. volutat ..... (*Aβ*)*ab*. 59. et nunc penes (*Aφ*)*bγ*. et ... penes *Aβa*. 60. nominibus (*Aβ*)*b*. numinibus *Aφa*. *Subscriptio in A. Iente Sepl. Balusio est:* AD NATIONES LIBER II. EXPLICIT.

DE

*TESTIMONIO ANIMAE.

In scripturae discrepantia verbis scriptoris subiecta

A significat codicem Agobardinum (*Aφ* ex collatione Hildebrandi, *Aβ* ex collatione Steph. Baluzii).
B - editionem principem, Io. Gangneii anni MDXLV. (*Bmg.* scripturam ex huius editionis margine prolatam).
C - - secundam, Sigism. Gelenii (a. MDLXII.), qui codice Britannico, Masburensi, in hoc libro emendando usus erat.
a - - Iac. Pamelii (a. MDLXXIX.).
b - - Nicol. Rigaltii anni MDCXXXIV.

Cap. I. Magna curiositate et maiore longe memoria opus est [1]ad studendum, [2]si qui velit ex [3]litteris [4]receptissimis quibusque philosophorum vel poëtarum vel quorumlibet [5]doctrinae ac sapientiae [6]saecularis magistrorum testimonia excerpere Christianae veritatis, ut aemuli persecutoresque eius de suo proprio instrumento et erroris in se et iniquitatis in nos [7]rei revincantur. Nonnulli quidem, quibus de pristina [8]litteratura et curiositatis labor et memoriae tenor perseveravit, [9]ad eum modum opuscula penes nos condiderunt, commemorantes et [10]testificantes [11]in singula rationem et originem traditionum et sententiarum argumenta, per quae recognosci possit nihil nos aut novum aut portentosum suscepisse, de

* INCIPIT DE TESTIMONIO ANIMAE FELICITER. *Aβ*.

Cap. I. 1. adstudendum *b*. 2. si quis *BCa*. 3. litteris *A.*, *ubicumque nihil adnotavero*. 4. receptissimis cuiusque *Ciacconius, prob. Iunio*. 5. doctrina sapientiae *BCa*. 6. saecularis *Aβ*. 7. rei evincantur. Ac nonnulli *Iunius*. 8. litteratura *A.*, *ubicumque nihil adnotavero*. 9. ad eum modum opuscula *BCa*. ad ..... opuscula *Aφ*. ad gentes *b*. 10. testificantes *Aφ*. contestificantes (*Aβ*)*BCab*. 11. in singula rationem et originem traditionum *ego*. in singulationem et originem et traditionem *A*. in suggillationem et originem et traditionem *BCa*. in singula rationem et originem et traditionem *b*. in suggillationem et originum et traditionum et sententiarum *Latinius, probante Fr. Iunio, adversante Barthio Adverss. p.* 938. in singula rationem et originem et traditionem et argumenta sententiarum per quae re cognosci *Priorius, partim ex sententia Barthii prolata l. l.*

quo non etiam communes et publicae litterae ad suffragium nobis patrocinentur, si quid aut erroris eiecimus aut aequitatis admisimus. [12]Sed suis quidem magistris, alias probatissimis [13]atque lectissimis, fidem inclinavit humana [14]de incredulitate duritia, sicubi in argumenta Christianae defensionis impingunt. Tunc vani poëtae, cum deos humanis passionibus et fabulis [15]designant, tunc philosophi duri, cum [16]veritatis fores pulsant. Hactenus sapiens et prudens habebitur qui prope Christianum [17]pronuntiaverit, cum, si quid prudentiae aut sapientiae affectaverit seu [18]caerimonias despuens seu saeculum revincens, pro Christiano denotetur. Iam igitur nihil nobis erit cum litteris et doctrina perversae felicitatis, [19]cui in falso potius creditur quam in vero. Viderint, si qui de unico et solo deo pronuntiaverunt. Immo nihil omnino [20]relatum sit, quod agnoscat Christianus, ne exprobrare possit. Nam et quod relatum est, neque omnes sciunt, neque qui sciunt, constare confiunt. [21]Tanto abest, ut nostris litteris annuant homines, ad quas nemo venit nisi iam Christianus. Novum testimonium advoco, immo omni litteratura notius, omni doctrina agitatius, omni editione vulgatius, toto homine maius, id est totum quod [22]est hominis. Consiste in medio anima: seu divina et aeterna res es secundum plures philosophos, eo magis non [23]mentieris: seu minime divina, quoniam quidem mortalis, ut Epicuro soli videtur, eo magis mentiri non debebis, seu de caelo exciperis, seu de terra conciperis, seu numeris seu atomis concinnaris, seu cum corpore [25]incipis, seu post corpus induceris, undeunde et quoquo modo hominem facis animal rationale, sensus et scientiae capacissimum. Sed non eam te advoco, quae scholis formata, bibliothecis exercitata, [26]academiis et porticibus Atticis [27]pasta sapientiam [28]ructas. Te simplicem et rudem et impolitam et idioticam compello, [29]qualem te habent qui te solam habent, illam ipsam de compito, de trivio, [30]de textrino totam. Imperitia tua mihi opus est, quoniam aliquantulae [31]peritiae tuae nemo credit. Ea expostulo quae [32]tecum homini infers, quae aut ex temetipsa aut ex quocunque auctore tuo

12. Sed suis quidem *ABmg*. Sed ne suis quidem *BCab*. 13. atque lectissimis *ra A*. 14. de incredulitate *A*. dei incredulitate *Barthius l. l.* 15. absignant *Fr hum*. 16. variotatis fores *Aβ*. 17. pronuntiarit *Ca*. 18. cerimonias *Aβ*. cerimonias (*Aφ*)*BCab*. 19. cum in falso eius creditur *A*. 20. relatum fit *a*. 21. Tantum *hunius*. 22. est homines *A*. 23. mentieris *Ciacconius*. mentiens (*Aβ*) *BCab*. 24. non debens *b*., *ex coniectura Fulvii Ursini*. 25. incoeperis *BCa*. inciperis *hunius*. 26. acadamicis *Aβ*. academicis *BC*. 27. pasta sapientiam *Ab*. pastam sapientiam *volebat Hildebrandus ad Apuleium tom. II. p.* 332. parta sapientia *B*. partam sapientiam *Ca*. 28. eructas *Ursinus*. 29. qualem habent *BCa*. 30. de textrino notam *Aφ*. 31. peritiae tuae nemo *BCa*. peritiae nemo *Ab*. 32. tecum homini *Ab*. tecum in hominem *BCa*.

sentire didicisti. Non es, quod sciam, Christiana. Fieri enim, non nasci [33]solet Christiana. Tamen nunc a te testimonium flagitant Christiani, ab extranea adversus tuos, ut vel tibi erubescant, quod nos ob ea oderint et [34]inrideant quae te nunc [35]conscientia detinent.

Cap. II. Non placemus [1]deum praedicantes hoc nomine [2]unico unicum, a quo omnia et sub quo universa. Dic testimonium, si ita scis. Nam te quoque palam et tota libertate, qua non licet nobis, domi ac foris audimus ita pronuntiare, Quod deus dederit, et, Si deus voluerit. Ea voce et aliquem esse significas et omnem illi confiteris potestatem ad cuius spectas voluntatem, simul et ceteros negas deos esse, dum suis vocabulis nuncupas, Saturnum, Iovem, Martem, Minervam. [3]Nam solum deum confirmas quem tantum deum nominas, ut, [4]cum et illos interdum deos appellas, de alieno et quasi pro mutuo usa videaris. De natura quoque dei, [5]quem praedicamus, nec te latet. Deus [6]bonus, Deus benefacit tua vox est. [7]Plane, adicis, Sed homo malus, scilicet [8]contraria propositione oblique et figuraliter exprobrans ideo malum hominem, quia a deo bono abscesserit. Etiam, quod penes deum bonitatis et benignitatis omnis benedictio inter nos summum sit disciplinae et conversationis sacramentum, Benedicat te deus tam facile pronuntias quam Christiano necesse est, at cum [9]in maledictum convertis [10]dictionem dei, perinde dicto omnem super nos potestatem eius consistere secundum nos confiteris. Sunt qui etsi deum non negent, [11]dispectorem plane et arbitrum et iudicem non putent (in quo utique nos maxime reiciunt, qui ad istam disciplinam metu praedicati iudicii transvolamus), sic deum honorantes, dum curis observationis et molestiis animadversionis absolvunt cui ne iram quidem adscribunt. Nam si deus, inquiunt, irascitur, corruptibilis et passionalis est: porro quod patitur quodque corrumpitur etiam interitum potest capere, quem deus non capit. At [12]idem alibi animam divinam et a deo [13]conlatam confitentes cadunt in testimonium ipsius animae retorquendum adversus opinionem superiorem. Si enim anima aut divina aut a deo data est, sine dubio

33. solet *ABCa.* soles *b.*, *ex coniectura Ursini.* 34. inrideant *AB.* 35. conscientia detinent *ego.* conscientia detinet *AφBmg.* consciam detineant *(Aβ)BCab.*

Cap. II. 1. dominum *BCa.* 2. unico *om. Aφ.* 3. Nam *om. Ab.* 4. cum et *ego.* et cum *ABCab.* 5. quam praedicamus *b.* 6. bonus est *BCa.* 7. planea dicis *A.* Plane ea dicis *BCa.* Plane adiicis *b.* 8. et contraria *B.* 9. id maledictum *BCa.* in maledictum *Ab.*, *et antea ita emendaverat Latinius.* 10. dictionem dei, perinde dicto *ABmg.* benedictionem dei, perinde dicto *Cab.* benedictionem dei. Proinde dicis *B.* 11. despectorem *AC.* 12. idem *AβB.* 13. conlatam *ABb.*

datorem suum novit, [14]et si novit, utique et timet, [15]et tantum postremo [16]adauctorem. An non timet [17]quem magis propitium velit quam iratum? Unde igitur naturalis timor animae in deum, si deus [18]non novit irasci? Quomodo timetur qui nescit [19]offendi? Quod timetur, nisi ira? Unde ira, nisi ex animadversione? Unde animadversio, nisi [20]de iudicio? Unde iudicium, nisi de potestate? Cuius potestas summa, nisi dei solius? Hinc ergo tibi, anima, de conscientia suppetit domi ac foris nullo irridente vel prohibente praedicare, Deus videt omnia, et Deo commendo, et Deus reddet, et Deus inter nos iudicabit. Unde [21]tibi hoc non [22]Christianae? atque adeo plerumque et vitta Cereris [23]redimita, et pallio Saturni [24]coccinata, et deae Isidis [25]linteata, in ipsis denique templis deum iudicem imploras? Sub Aesculapio [26]stas, Iunonem [27]in aere exornas, [28]Minervam [29]calcias furvis galeam formis, et neminem de praesentibus deis contestaris. In tuo foro aliunde iudicem appellas, in tuis templis alium deum pateris. O testimonium veritatis, quae apud ipsa daemonia [30]testem efficit Christianorum!

Enimvero [1]cum [2]daemonia affirmamus esse, [3]sane, quasi non et probemus qui ea [4]soli de corporibus [5]exigimus, aliqui Chrysippi [6]adsentator [7]inludit. [8]Et esse et abominationem sustinere execrationes tuae respondent. Daemonium vocas hominem aut immanitia aut malitia aut insolentia aut quacumque macula quam nos daemoniis deputamus [9]ad necessitatem [10]odii inportunum. [11]Satanan denique in omni [12]vexatione et aspernatione [13]et detestatione pronuntias, quem nos dicimus malitiae angelum, totius erroris artificem, totius saeculi interpolatorem, per quem homo a primordio circumventus, ut praeceptum dei excederet, et propterea in mortem datus exinde totum genus de suo semine infectum suae etiam damnationis traducem fecit. Sentis igitur perditorem tuum,

Cap. III.

14. et si non novit *AβB*. 15. ut tantum *BCa*. 16. adauctorem *Ab*. auctorem *BCa*. 17. et quem (quam *Aφ*.) magis *AB*. 18. non vult irasci *Ab*. 19. offendi *A*. 20. de iudicio *b*. de dei iudicio *ABCa*. 21. tibi hoc *Ab*. hoc tibi *BCa*. 22. Christianae. Atque deo et plerumque *Aφ*. Christiana? atque adeo plerumque *Aφ*. Christianae? Atque ad eum plerunque *B*. Christiana, atque id plerumque *a*. Christiane? Atque id plerumque *C*. 23. redemita *A*. 24. coccinata *BmgCab*. coccinata *AB*. 25. linteata *BmgCab*. lintiata *AB*. 26. stas *ego*. stans *ABCab*. 27. in aere exornas *Bmg*. in aere (aëre *B*.) exoras *AB*. in aere exorans *Ca*. in aere exorans *b*. 28. Minervam (*Aβ*)*BCab*. Minervae (*Aφ*.) *Iunius et Pamelius*. 29. calcias furvis *ABC*. calceans furvis *ab*. 30. te testem *Iunius*.

Cap. III. 1. cum *ABmgb*. cur *BCa*. 2. demonia affirmamus *Aβ*. 3. Anne pro sane *Latinius*. 4. soli de *Cab*. solide *B*. solida e *Bmg*. 5. esse? sane — — exigimus? Aliqui *BCa*. 6. adsentatori *Bmg*. 7. inludit (*Aβ*)*B*. illudit *Aφ*. 8. et esse se et *A*. ea et esse se et *B*. ea et esse et *Ca*. Et esse et *b*. 9. ad eos aut ad *ABCab*. 10. odii inportunum *Ab*. odii oportunam *BCa*. odiis oportunum *Iunius*. 11. Satanan *A*. 12. vexatione *ABC*. aversatione *Bmgab*. 13. et detestatione om. *A*., *reliqui habent*.

et licet soli illum [14]noverint Christiani, vel [15]quaecumque apud dominum secta, et tu tamen eum nosti, dum odisti.

Cap. IV. Iam nunc quod ad necessariorem sententiam tuam spectet, [1]quantum et ad ipsum statum tuum tendit, [2]adfirmamus te manere post vitae dispunctionem et expectare diem iudicii proque meritis aut cruciatui destinari aut refrigerio, utroque sempiterno; quibus sustinendis necessario tibi substantiam pristinam eiusdemque hominis materiam et memoriam reversuram, quod et nihil mali ac boni sentire possis sine carnis passionalis facultate, et nulla ratio sit iudicii sine ipsius exhibitione qui meruit iudicii passionem. Ea opinio Christiana etsi honestior multo Pythagorica, quae te non in bestias transfert, etsi plenior Platonica, quae tibi etiam dotem corporis reddit, etsi [3]Epicurea [4]gravior, quae te ab interitu defendit, tamen [5]propter suum nomen soli vanitati et stupori et, ut dicitur, praesumptioni deputatur. Sed non erubescimus, si tecum erit nostra praesumptio. Primo enim, cum alicuius defuncti recordaris, miselium vocas eum, [6]non utique quod de bono vitae ereptum, sed ut poenae et iudicio iam [7]adscriptum. Ceterum [8]alias securos vocas defunctos. Profiteris et vitae incommodum et mortis beneficium. Vocas porro securos, si quando extra portam cum obsoniis et [9]matteis tibi potius parentans [10]ad busta recedis, aut a bustis dilutior redis. At ego sobriam tuam sententiam exigo. Misellos vocas mortuos, cum de tuo loqueris, cum ab eis [11]longe es. Nam in convivio [12]eorum quasi praesentibus et conrecumbentibus sortem suam exprobrare non possis. Debes adulari [13]propter quos lautius vivis. Misellum ergo vocas qui nihil sentit? Quid? quod ut sentienti maledicis, [14]cuius memoriam cum alicuius offensae morsu facis. Terram gravem [15]inprecaris et cineri [16]penes inferos tormentum. Aeque ex bona parte cui gratiam debes, ossibus et cineribus eius refrigerium [17]comprecaris et ut bene requiescat apud inferos cupis. Si nihil passionis est tibi post mortem, si nulla sensus perseverantia, si denique nihil [18]es ipsa ubi corpus reli-

14. noverunt *Aφ.* noverint *omnes reliqui.* 15. quaecumque *A.* quaecumque capit dominum *Iunius.* quaecumque sapit dominum *Ciacconius.*

Cap. IV. 1. quantum (*Aβ*)*BCab.* in quantum (*Aφ.*) *Iunius, qui etiam* necessariorum *in antecedentibus reponendum autumabat.* 2. adfirmamus *AβB.* 3. Epicuraea *Aβ.* Epicura *Aφ.* 4. gravior *ABb.* gratior *BmqCa.* 5. propter suum nomen soli *ABCa.* propter nomen solum *b. Latinius, prob. Iunio.* 6. non utique quod (*Aφ*)*BCa.* non utique *Aβ.* non uti *b. Latinius qui et* dereptum *pro* ereptum. 7. adscriptum *AB.* 8. alias seros vocas *Aφ.* 9. mattaeis *BCa.* mattyis *Iunius.* 10. ad busta cedis *Lipsius.* 11. longe est *B.* 12. eorum quasi *ABCa.* cum quasi *b. Latinius et Iunius.* 13. propter quos lautius *Ab. Ciacconius.* propter quod laetius *BCa.* propter quos laetius *Latinius et Iunius.* 14. si cuius *Iunius.* 15. inprecaris *Aβ.* 16. penes inferos stramentum *AB. Latinius ita corrigendam et constituendam sententiam censuit:* Quid, cum — — — facis, terram *cett.* 17. compraecaris *Aβ.* 18. est ipsa *B.*

quisti, cur mentiris in te, quasi aliquid ultra pati possis? Immo cur in totum times [19]mortem? Nihil est tibi timendum post mortem, qua nec experiundum post mortem. Nam etsi [20]dici potest ideo mortem timeri non [21]ultra quid minantem, sed ut commodum vitae amputantem, atquin cum et incommoda longe plura vitae pariter [22]excidant, lucratione gravioris partis metum [23]diluit, [24]nec iam timenda est amissio bonorum, quae altero bono, id est incommodorum pace, pensatur. Non est timendum quod nos liberat ab omni timendo. Si times vita decedere, quia optimam nosti, certe mortem timere non debes, quam malam nescis. At cum times, scis malam. Non scires autem malam, quia nec timeres, si non scires aliquid esse post mortem quod eam malam faciat, ut timeas. Omittamus nunc naturalem formam timendi mortem. Nemo timeat quod evadere non potest. Ex altera parte congredior, [25]laetioris spei post mortem. Nam omnibus fere ingenita est famae post mortem cupido. Longum est retexere Curtios et Regulos [26]et Graecos viros, quorum [27]innumerabilia elogia sunt contemptae mortis propter postumam famam. Quis non hodie memoriae post mortem frequentandae [28]ita studet, [29]vel ut litteraturae operibus vel simplici laude morum vel ipsorum sepulchrorum ambitione nomen suum servet? [30]Unde animae hodie affectare aliquid quod velit post mortem, et tantopere [31]praeparare [32]quae sit usura post obitum? [33]Nihil utique de postero curaret, si nihil de postero sciret. Sed forsitan de sensu post excessum tui [34]certior sis quam de resurrectione quandoque, cuius nos praesumptores denotamur. Atquin hoc quoque ab anima praedicatur. Nam si de aliquo iam pridem defuncto [35]tanquam de vivo quis requirat, prae manu occurrit dicere, [36]Abiit iam et reverti debet.

Haec testimonia animae quanto vera, tanto simplicia, quanto Cap. V.

19. mortem nihil *A.* mortem, si nihil *BCab.* mortem, si nihil es? tibi — — experiundum post mortem *Semlerus.* 20. dici potest *Ab.* dicere potest *B.* dicere potes *Ca.* 21. ultra quid *ABb.* ut aliquid *Ca.* 22. excidant, lucratione *ego.* excedant, lucratione *Ab.* excedant, et lucratione *B.* excedas, et lucratione *Ca.* excedas, ea lucratione *Iunius.* 23. diluit *ABb.* diluis *Ca. Iunius.* 24. ne iam *A.* 25. laetiores spei *B.* 26. et graecos *A.* vel graecos *reliqui.* 27. innum ..... liae *A.*, *unde scripsi* innumerabilia elogia. *In reliquis omnibus est* innumera elogia. *Iunius vult scribi* ellogia. 28. ista studet *BCa.* ita studet (*in A. quid extiterit hodie Iunius nequit*) *b. Ciacconius et Iunius.* 29. vel ut *AB.* ut vel *reliqui.* 30. unde — affectare *Acp.* (*Hildebrandus propter spatii vacui exiguitatem voculam* hodie *in cod. Acob. extare potuisse negat.*) Unde anima hodie adfectaret *BCa.* Unde animae hodie affectare *b.* 31. praeparare *ABb.* praepararet *Ca.* 32. quaesitura post *ABbcp.* quo sit usura post *BCa.* quae sit usura *b.* 33. Nihil utique de poste.. — si *A.* Nihil utique de postero sciret, si *B.* Nihil utique de postero curaret, *ut b. In Ca. verba* Nihil — sciret *non leguntur.* 34. certior sis *A.* certioris *B.* certior es *Cab.* 35. tanquam de vivo *Ab.* tanquam vivo *reliqui.* 36. habet iam *AB.* abiit iam *reliqui.*

simplicia, tanto vulgaria, quanto vulgaria, tanto communia, quanto communia, tanto naturalia, quanto naturalia, tanto divina. Non [1]puto cuiquam [2]frivola et frigida videri posse, si recogitet naturae maiestatem, ex qua censetur auctoritas animae. Quantum dederis magistrae, tantum adiudicabis discipulae. Magistra natura, anima discipula. Quicquid aut illa [3]edocuit aut ista perdidicit, a deo traditum est, magistro scilicet ipsius magistrae. Quid anima possit de principali institutore praesumere, in te est aestimare de ea [4]quae in te est. Senti illam quae ut sentias efficit. Recogita in praesagiis vatem, [5]in ominibus augurem, [6]in eventibus prospicem. Mirum, si a deo data [7]novit homini divinare? Tam mirum, si eum, a quo data est, novit? Etiam circumventa ab adversario meminit sui auctoris et bonitatis et decreti eius et exitus [8]sui *et* adversarii ipsius. Sic mirum, si a deo data eadem canit quae deus suis dedit nosse? Sed qui eiusmodi eruptiones animae non putavit doctrinam esse [9]naturae congenitae et ingenitae conscientiae [10]tacita commissa, dicet potius [11]diventilatis in vulgus opinionibus [12]publicatarum litterarum usum iam et quasi vitium corroboratum taliter [13]sermocinandi. Certe prior anima quam littera, et prior sermo quam liber, et prior sensus quam stilus, et prior homo ipse quam [14]philosophus et poëta. Numquid ergo credendum est ante litteraturam et divulgationem eius [15]mutos ab huiusmodi pronuntiationibus homines vixisse? Nemo deum et bonitatem eius, nemo mortem, nemo inferos loquebatur? Mendicabat sermo, opinor, immo nec ullus esse poterat, cessantibus etiam tunc sine quibus [16]etiam hodie beatior et locupletior et [17]prudentior esse non potest, si ea, quae tam facilia, tam assidua, tam proxima hodie sunt, in ipsis quodammodo labiis [18]parta, retro [19]non fuerunt, antequam litterae in saeculo germinassent, antequam Mercurius, [20]opinor, natus fuisset. Et [20b]unde, oro, ipsis litteris [21]contigit nosse et [22]in usum loquelae disseminare quae nulla [23]umquam mens con-

Cap. V. 1. puto *Ab*. putem *reliqui*. 2. frivola et frigida *ego*. frivolae tridi..... videri *Aφ*. frivolam et rigi.... videri *Aβ*. frivolum et frigidum *reliqui*. frivola et ridicula *Hildebrandus*. 3. docuit *A*. 4. quae in te est *ABCa*. quae est in te *b*. 5. in hominibus *A*. 6. in euntibus *Aφ*. 7. novit homini *ABb*. homini novit *Ca*. 8. sui.....rsarii *Aφ*. sui adversarii *BCa*. sui et adversarii *b*. 9. naturae congenitae *Ab*. naturae et congenitae *reliqui*. 10. tacite commissam *Ursinus*. 11. diventilatis *ABb*. de ventilatis *Ca*. 12. publicatum *Iunius*. 13. sermonandi *Aφ*. 14. phylosophus *Aβ*. 15. mutos ab huiusmodi *Ab*. multos ab huiusmodi *B*. mutos absque *Ca*. 16. etiam hodie beatior *Ab*. hodie iam beatior *reliqui*. 17. providentior esse non potest *Bmg*. prudentior non potest *A*. prudentior esse non potest *reliqui*. 18. parat. Retro *B*. 19. non fuerint *Aφ*. non fuerunt *reliqui*. 20. opinor *om. Aβ*. 20b. oro *ego*. ordo *libri omnes*. 21. contigit? Unde nosse *vult Iunius*. 22. usu loquelae *Aβ*. 23. umquam *Aβ*.

ceperat aut lingua protulerat aut auris exceperat? At enim cum divinae scripturae, quae penes nos vel Iudaeos sunt, [24]in quorum oleastro insiti sumus, multo [25]saecularibus litteris [26]vel modica tantum aetate aliqua [27]antecedant, ut loco suo edocuimus ad fidem earum demonstrandam, et si haec eloquia de litteris usurpavit anima, utique de nostris credendum erit, non de vestris, quia potiora sunt ad instruendam animam priora quam postera, quae et ipsa a prioribus instrui sustinebant, cum, etsi de vestris [28]instructam concedamus, ad originem tamen principalem traditio pertineat, nostrumque omnino sit quodcunque de nostris sumsisse et tradidisse contigit vobis. Quod cum ita sit, non multum refert, [29]a deo formata sit animae conscientia, an litteris dei. Quid igitur vis, homo, de humanis sententiis litterarum tuarum exisse haec in [30]usus communis callositatem?

[1]Crede itaque tuis, et de commentariis nostris tanto magis Cap. VI.
crede divinis, sed de animae ipsius arbitrio perinde crede naturae. [2]Elige quam ex his fidelius sororem observes veritatis. Si te tuis litteris dubitas, neque deus neque natura mentitur. Ut et naturae et deo credas, crede animae, ita fiet [3]ut et tibi credas. Illa certe est quam tanti facis [4]quantum illa te facit: cuius es totus, quae tibi omnia est, sine qua nec vivere potes nec mori, propter quam deum neglegis. Cum enim times fieri Christianus, eam conveni. Cur alium [5]colit, deum nominat? Cur, cum [6]maledicendos spiritus denotat, daemonia pronuntiat? Cur ad caelum contestatur, et ad terram detestatur? Cur alibi servit, alibi [7]vindicem convenit? [8]Quid de mortuis iudicat? [9]Quae verba habet Christianorum, quos nec [10b]auditos visosve vult? Cur aut nobis dedit ea verba, aut accepit a nobis? Cur aut docuit, aut didicit? [11]Suspectam habe convenientiam praedicationis in tanta disconvenientia conversationis. Vanus es, si huic linguae soli aut Graecae, quae [12]propinquae inter se habentur, reputabis eiusmodi, ut neges naturae universitatem. Non Latinis nec Argivis solis anima de caelo cadit. Omnium gentium unus [13]homo nomen est, una anima, varia vox, unus spi-

24. in quorum olea ex oleastro *b. Latinius, prob. Iunio.* 25. saecularibus *Aβ.* 26. vel modica *ABC.* non modica *ab.* 27. antecedantur *A.* 28. instructam *Cab.* instructa *AB.* 29. a deo *Ab.* an a deo *Cab.* 30. usu communi, scallositatem *Aβ.* usus communis scallositatem *B.*

Cap. VI. 1. Credo itaque *AβBmg.* 2. elige quem *Aβ.* 3. ut et tibi credis *A.* 4. quasi illa *Iunius.* 5. colit *ego.* colat *A.* colens *BCab.* 6. maledicendo *AB.* maledicendos *reliqui.* 7. uidicem *A.* 8. Quid de mortuis *AB.* cur de mortuis *reliqui.* 9. quae verba *AB.* cur verba *reliqui.* 10. quos ne *AB.* 10 b. au ..... sosve *Aβ.* auditos visosque *BCab.* 11. Suspectam habes *Iunius.* 12. propinquo *A.* 13. homo nomen est *ABCa.* homo, varium nomen est *b. Fulv. Ursinus, probb. Wowerio et Iunio.*

ritus, varius sonus, propria cuique genti loquela, [14]sed loquel materia communis. Deus ubique et bonitas dei ubique, daemonim ubique et maledictio daemonii ubique, iudicii divini invocati ubique, [15]mors ubique et conscientia mortis ubique, et testimoniu ubique. Omnis anima suo iure proclamat quae nobis [16]nec muti conceditur. Merito igitur omnis [17]anima et rea et testis est, tantum et rea erroris [18]in quantum et testis veritatis, [19]et stal ante aulas dei die iudicii nihil habens dicere. Deum praedicab [20]et non requirebas, daemonia abominabaris, et illa adorabas, iu cium dei appellabas, nec esse credebas, inferna supplicia praesum bas, et non praecavebas, Christianum nomen [21]sapiebas, et Ch stianum persequebaris.

14. sed loquelae *om. A.* 15. mors ubique *om. A.* 16. nec mutire *Ab. Fulv. Ursin* ne mutire *BCa.* 17. anima et rea *Ab.* anima rea *BCa.* 18. in quantum testis *Ab.* in quantum testis *BCa.* 19. stabit *ACab.* stabilis *B.* 20. et requirebas *om. A.* 21. sapi.....baris *Aφ., unde Hildebrandus scribi maruli* piebas et persequebaris. *Rigaltius reponendum putat* Christum sapiebas et Christ num nomen persequebaris. *In Aβ. subscriptum est* DE TESTIMONIO ANIM EXPLICIT.

DE

*CORONA.

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta

A respicit codicem Agobardinum (*Aφ* ex collatione Hildebrandi, *Aβ* ex collatione Steph. Baluzii).
B - - Vindobonensem (*Bφ* ex collatione Hildebrandi).
C - - Leidensem.
D - - Florentinum, bibliothecae Mediceo-Laurentianae plut. XXVI. c. XII.
E - editionem principem Beati Rhenani anni MDXXI.
F - - Ioh. Gangneii anni MDXLV.
G - - Sigism. Gelenii anni MDLXII.
H - - Iac. Pamelii anni MDLXXIX.
I - - Nic. Rigaltii anni MDCXXXIV.

Proxime [1]factum est: Liberalitas praestantissimorum impe- Cap. I.
ratorum [2]expungebatur in castris, milites laureati [3]adibant. Quidam illic magis dei miles ceteris constantior fratribus, qui se duobus dominis [5]servire posse praesumpserant, solus libero capite, coronamento in manu otioso, [6]vulgato iam et ista disciplina [7]Christiano relucebat. [8]Denique singuli designare, [9]eludere eminus, [10]infrendere cominus. Murmur tribuno defertur; [11]et persona iam

* INCIPIT LIBER DE CORONA FELICITER. *Aβ*. DE CORONA *inscriptio est libri in R., in reliquis omnibus tam manu quam typis exaratis* DE CORONA MILITIS.

Cap. 1. 1. factum est: Liberalitas *AR*. factum est liberalitate *BCDE*. *liber Germanensis, Florentinus codex bibliothecae Magliabechianae n. CXXVIII., tres Vaticani apud Pamelium.* facta est liberalitas *FGH*. facta liberalitate *Iunius*. 2. expungebatur *AR*. expungebantur *reliqui*. 3. adibant. Quidam *AR*. Adhibetur quidem *B* (a m. sec.) *EFGH*. *Magliabechianus*. Adhibetur quidem *BCD*. 4. illici *(D. Magliabechianus*. 5. servire posse praesumpserant *AR. Latinius*. servire posse praesumpserat *BEFG*. servire non posse praesumpserat *BφCDH*. *Magliabechianus, tres Vaticani, prob. Iunio*. 6. ..gato *A*. vulgato *R*. vulgata *reliqui et Magliabechianus*. 7. Christiano *AR*. Christianorum *reliqui et Magliabechianus*. 8. ..... singuli *A*. Denique singuli *omnes reliqui praeter R. in qua* Denique *abest*. 9. et ludere *AR*. eludere *reliqui omnes, Gorziensis, Magliabechianus et tres Vaticani*. 10. infrendere cominus. Murmur *ABCDER*. infrendere continuo murmur (infrendere. Continuo murmur. *FG*.) *Divionensis liber ap. Rigaltium, et Gorziensis*. infrendere comminus in nostrum *H., ex tribus Vaticanis*. 11. Ut persona *Iunius*.

ex ordine [12]decesserat. Statim tribunus, Cur, inquit, tam diversus [13]habitus? Negavit ille [14]sibi cum ceteris licere. Causas expostulatus, Christianus sum, respondit. O militem [15]gloriosum in deo! Suffragia exinde, et res [16]ampliata, et reus [17]ad praefectos. Ibidem gravissimas penulas posuit, [18]relevari auspicatus, [19]speculatoriam morosissimam [20]de pedibus absolvit, terrae [21]sanctae insistere [22]incipiens, gladium nec dominicae defensioni necessarium reddidit, laurea [23]et de manu deruit, et nunc [24]rufatus [25]sanguinis sui spe, calceatus de evangelii paratura, succinctus acutiore verbo dei, totus de apostolo armatus et de martyrii [26]candida melius coronatus donativum Christi in carcere expectat. Exinde sententiae super illo, nescio [27]an Christianorum — non enim aliae ethnicorum, ut de abrupto et praecipiti et mori cupido, qui de habitu interrogatus nomini negotium fecerit, solus scilicet fortis inter tot fratres commilitones, solus Christianus. [28]Plane superest, ut etiam martyria recusare meditentur qui prophetias eiusdem spiritus sancti respuerunt. [29]Musitant denique tam bonam et longam [30]sibi pacem [31]periclitari. Nec dubito [32]quosdam scripturas emigrare, sarcinas expedire, fugae accingi de civitate in civitatem. Nullam enim aliam [33]evangelio memoriam curant. Novi et pastores eorum in pace leones, [34]in proelio cervos. Sed de quaestionibus confessionum alibi docebimus. At nunc [35]quatinus et illud opponunt:

12. decesserat *ACDR.* accesserat *reliqui et Magliabechianus.* abscesserat *B. a m. sec. in marg.* 13. habitus *A.* habitu *reliqui.* 14. sibi cum ceteris *AR.* cum ceteris sibi *reliqui et Magliabechianus.* quod ceteris sibi *Latinius, prob. Iunio.* 15. gloriosum in deo *AR.* in deo gloriosum *reliqui et Magliabechianus praeter E. in qua est* in deum gloriosum. 16. ampliata *AR.* apud acta *reliqui et Magliabechianus.* 17. apud praefectos *C.* (*a m. pr.*) *et Magliabechianus.* 18. relevari *ABCDER, et unus Vaticanus, Ciacconius, Iunius.* revelari *FGH.* 19. spiculatoriam (spiculator iam *CE.*) *BCDE, et Magliabechianus, prob. Iunio. In B. non eadem sed tamen satis vetusta manu margini adscriptum est* clavum morosissimum, *aut quemadmodum Hildebrando adnotatum est* speculator clavum morosissimum. 20. de pedibus *AR.* pedibus *reliqui.* 21. sancte *BCR. Iunius.* sanctae *reliqui.* 22. incipientis *Bφ* (*m. sec.*). 23. et de manu deruit *ego.* et de.....ruit *Aφ.* et (ei *B. m. sec.*) de manu claruit *BCDEGH, et Magliabechianus.* et de manu caruit *F. Ursinus et Iunius.* et de manu corruit *R.* et de manu aruit *Wouwerius.* laurea et de manu ruit *vel* lauream et de manu eruit *scribendum censebat Rhenanus.* 24. rufatus *A. Rhenanus.* rufatu *DE. Magliabechianus.* infatu (*in B. m. sec. superscr.* infula) *BC.* russatus *reliqui et Latinius.* 25. sanguine suo *FGH.* 26. candida melius coro..... *Aφ.* candida melius coronandus (*D?*) *R. Ursinus.* candida melius coronatus *BCE. Magliabechianus. Latinius.* candida, laurea melius coronatus *FGH. Gorziensis.* 27. an et Christianorum *Iunius.* 28. plane. Superest *distinguit Iunius.* 29. musitant *AC.* mussitant *reliqui.* mussitent *Iunius.* 30. sibi *om. C.* 31. periclitari is (insueti *superscr. a m. sec. in B.*). Nec *BCD. Magliabechianus.* 32. quosdam scriptore *D.* quasdam scripturas *H.* quosdam secundum scripturas *B. a m. sec.* 33. evangelio *ABφCD. Magliabechianus.* evangelium *B.* ex evangelio *Bφ. a m. sec.* evangelii *reliqui.* 34. et in praelio *Magliabechianus.* 35. quatinus (quatenus *omnes praeter A.*) et illud *ABCDER.* quatenus illud *H., ex tribus Vaticanis, et Magliabechianus.* quia maxime illud *FG. Gorziensis.*

Ubi autem [36]prohibemur coronari? hanc magis localem substantiam causae praesentis [37]aggrediar, ut et qui ex sollicitudine ignorantiae quaerunt instruantur, et qui [38]in defensionem delicti contendunt, [39]revincantur, ipsi vel maxime Christiani laureati, quibus [40]id solum quaestio est, quasi aut nullum aut incertum saltem [41]haberi possit delictum quod patiatur quaestionem. Nec nullum autem nec incertum hinc interim ostendam.

Neminem dico fidelium coronam [1]capite nosse alias extra tempus temptationis eiusmodi. Omnes ita [2]observant a catechumenis usque ad confessores et martyres vel negatores. [3]Videris, unde auctoritas moris, de qua [4]nunc maxime [5]quaeritur. Porro cum quaeritur quid observetur, observari interim constat. Ergo [6]nec nullum nec incertum videri potest delictum [7]quod committitur in observationem [8]suo iam nomine [9]vindicandam et satis auctoratam consensus patrocinio. [10]Plane, ut ratio quaerenda sit, sed salva observatione, nec in destructionem eius, sed in aedificationem potius, quo magis observes, cum fueris etiam de ratione securus. Quale est autem, [11]ut tunc quis in quaestionem provocet observationem, cum ab ea excidit? et tunc requirat, unde habuerit observationem, cum ab ea [12]desiit? quando, etsi ideo velit videri ad quaestionem vocare, [13]uti ostendat se non deliquisse in [14]observationis destitutione, [15]nihilominus deliquisse [16]eum constet retro in observationis praesumptione. Si enim non deliquit hodie suscepta corona, [17]deliquit aliquando recusata. Et ideo non ad eos erit iste tractatus quibus non competit quaestio, sed ad illos qui studio discendi non quaestionem deferunt, sed consultationem. Nam et

Cap. II.

36. prohibemur *BφC*. 37. aggrediar *A*. 38. in defensionem delicti *AR*. in defensione delicti *B*. in defensione delicti *reliqui et Magliabechianus*. 39. revincantur ipsi vel maxime Christiani *AR*. revincantur ipsius vel maxime Christiani *bL*. revincantur ipsius vel maxime exemplo Christiani *FGH. Gorziensis, Magliabechianus*, et *B. m. sec. quae super* delicti *adscripsit verba* ex exemplo. 40. id solum *AR*. in solatium *reliqui et Magliabechianus*. 41. haberi possit *R*. habere possit *A*. haberi posset *reliqui*.

Cap. II. 1. capiti *Ursinus*. 2. observant cathecumis *Aφ*. observant cathecumenis *Aβ*. observat a catechumenis (chathecumenis *C*. cathecuminis *D*.) *BCD*. 3. Viseris *AR*. Viderint *reliqui*. 4. nunc maxime *AC* (*a m. sec.*) *R*. quam maxime *Gorziensis*. cum maxime *reliqui et Magliabechianus*. 5. quaeritur. Porro cum quaeritur, quid observetur, observari interim constat *ego*. quaeritur quid observari ..... stat *Aφ*. quaeritur. porro cum quaeritur observari in ..... stat *Aβ*. quaeritur. Porro cum quaeritur, cur quid observetur, observari interim constat (constet *BφC*.) *reliqui omnes*. 6. nec ullum *BCD*. 7. quam committitur *E*. 8. suo nomine *Latinus*. suo iam nomini *Iunius*. 9. vindicandam *B, et Magliabechianus*. 10. Plane ut *ABCDER*. Plane, sic tamen ut *FGH. Gorziensis*. 11. ut nunc *D*. 12. desciit *Bildebrandus*. 13. uti *A*. ut *reliqui*. 14. observationis distinctione *b*. 15. nihilhominus *A*. 16. eum constat *B*. cum constet *C*. 17. deliquit *Aβ*.

[18]semper quaeritur de isto, et laudo fidem quae [19]ante credidit observandum esse quam didicit. Et facile est statim exigere, ubi [20]scriptum sit, ne [21]coronemur. [22]At enim scriptum est, [23]ut coronemur? Expostulantes enim scripturae patrocinium [24]in parte diversa praeiudicant suae quoque parti scripturae patrocinium adesse debere. Nam si ideo dicetur coronari licere, quia non [25]prohibeat scriptura, aeque retorquebitur ideo [26]coronari non licere, quia scriptura non iubeat. Quid faciet disciplina? Utrumque recipiet, quasi neutrum prohibitum sit? an utrumque [27]reiciet, quasi neutrum praeceptum sit? Sed quod non prohibetur, ultro [28]permissum est. Immo prohibetur quod non ultro est permissum.

Cap. III. [1]Et quamdiu per hanc lineam [2]serram reciprocabimus, habentes observationem inveteratam, quae praeveniendo statum [3]fecit? Hanc si nulla scriptura determinavit, certe consuetudo corroboravit, quae sine dubio [4]de traditione manavit. Quomodo enim usurpari quid potest, si traditum prius non est? Etiam in traditionis obtentu exigenda est, [5]inquis, auctoritas scripta. Ergo quaeramus an et [6]traditio nisi scripta non [7]debeat recipi. Plane [8]negabimus recipiendam, si nulla [9]exempla praeiudicent aliarum observationum, [10]quas sine ullius scripturae instrumento solius traditionis titulo [11]et exinde consuetudinis patrocinio vindicamus. Denique [12]ut a baptismate ingrediar, aquam [13]adituri ibidem, [14]sed et aliquanto prius in ecclesia sub antistitis manu, contestamur nos renuntiare diabolo et pompae et angelis eius. Dehinc ter [15]mergitamur [16]amplius aliquid respondentes [17]quam dominus in evangelio determinavit. Inde suscepti lactis et mellis concordiam praegustamus, [18]exque ea die [19]lavacro quotidiano per totam [20]hebdomadem [21]abstinemus.

18. semper *om. D.* 19. .....didit *A.* ante credidit *R.* ante credit *FGH. Gorziensis.* antecedit *reliqui et Magliabechianus.* 20. scriptum est ne *BC.* 21. coronentur *Magliabechianus.* 22. At enim scriptum est. Expostulant enim *A.* At enim ubi scriptum est ut (ubi *D.*) coronemur? Expostulantes enim *reliqui.* 23. ut coronentur *Magliabechianus.* 24. in parte diversa, praeiudicant suae quoque parti scripturae patrocinium *om. A.* partis *BCDE.* 25. prohibea *C.* 26. coronari licere *Magliabechianus.* 27. reiciet *A.* 28. permissum est; immo prohibetur quod non ultro *om. BCD. Magliabechianus.*

Cap. III. 1. et quoniam diu *B. a m. sec.* 2. seram reciprocavimus *BCD. Magliabechianus.* 3. fecit: et hanc *BCD. Magliabechianus.* 4. detractione manavit *D.* 5. iniquis *B (a m. pr.) CD.* 6. traditio non scripta *FGH. Gorziensis.* traditionis scripta *B (a m. pr.) CDE, et Magliabechianus.* 7. debeant *C.* 8. negavimus *B (sed in hoc m. sec. emendatum* negamus) *CD. Magliabechianus.* 9. exempla re..... t *A.* exempla praeiudicent *reliqui.* 10. quasine ullius *AR.* 11. et exinde *AR.* et *om. reliqui et Magliabechianus.* 12. ut baptismater ingrediar *A.* 13. additur ibidem *Aφ.* aditur ibidem *Aβ., et ita legebat etiam Rigalt. in A.* 14. sed aliquanto *D.* 15. mersitamur *Iunius.* 16. amplius non aliquid *BCDE, et Magliabechianus. In reliquis et in Gorziensi negatio abest.* 17. qm̃ (*h. e.* quoniam) dominus *Bφ. m. sec.* 18. ex quo *BCD, et Magliabechianus.* 19. lavatio *B (a m. pr.) C.* 20. ebdomadem *Aβ.* hebdomadem *BCDR. tres Vaticani.* hebdomadam *reliqui.* 21. abstinere *BC.*

Eucharistiae sacramentum et in tempore victus et omnibus mandatum a domino etiam antelucanis coetibus, nec de aliorum manu quam [22]praesidentium sumimus. Oblationes pro defunctis, pro [23]nataliciis [24]annua die facimus. Die dominico ieiunium nefas ducimus [25]vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die [26]Paschae in Pentecosten usque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum [27]et calciatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, [28]quacumque nos conversatio exercet, [29]frontem signaculo terimus.

Harum et aliarum eiusmodi disciplinarum si legem expostules [1]scripturarum, nullam leges. Traditio tibi praetendetur [2]auctrix, [3]consuetudo confirmatrix, [4]et fides [5]observatrix. Rationem [6]traditioni et consuetudini et fidei patrocinaturam [7]aut ipse perspicies, aut ab aliquo qui [8]perspexerit disces. Interim [9]nonnullam esse credes [10]cui debeatur obsequium. Adicio unum adhuc exemplum, quatinus et de veteribus docere [11]conveniet. Apud Iudaeos tam [12]solemne est feminis eorum velamen capitis, [13]ut inde noscantur. Quaero legem. Apostolum differo. Si Rebecca conspecto procul sponso velamen invasit, privatus pudor legem facere non potuit, aut causae [14]suae fecerit. Tegantur virgines solae, [15]et hoc nuptum venientes, nec antequam [16]cognoverint sponsos. Si et Susanna in iudicio revelata [17]argumentum [18]velandi praestat, possum dicere: et hic velamen [19]arbitrii fuit. Rea venerat, erubescens [20]de infamia sua, merito abscondens decorem, vel quia timens iam placere. Ceterum [21]in stadio mariti non putem velatam deambulasse quae

Cap. IV.

22. praesidentium summus (sumus *D.*) *BφCD.* 23. nataliciis *A.* 24. anima die *BφD.* 25. vel de geniculis *AFGHR. Gorziensis.* vel geniculis *reliqui et Magliabechianus.* 26. pascae *C.* 27. et calciatum (*Aφ.*) ad calciatum (*Aβ*)*R.* et calceatum *reliqui et Magliabechianus.* 28. quaecumque *Bauldri ad Lactant. de Mort. Persecut.* cap. 10. p. 87 *sq.* 29. .... tem signaculo *A.* frontem signaculo *BCDE. Magliabechianus.* frontem crucis signaculo *reliqui et Gorziensis.*

Cap. IV. 1. scripturam nullam leges *A.* scripturarum, nulla legis *BCDE, et Magliabechianus.* scripturarum, nullam invenies *FGHR. Gorziensis.* 2. auctor *B. a m. sec.* 3. et consuetudo *Aβ.* 4. et fidei *BCDE. Magliabechianus, et tres Vaticani.* 5. conservatrix *BC.* confirmatrix *tres Vaticani.* 6. traditioni et consuetudini *A* (*in qua tamen voc.* traditioni *situ prorsus deletum videtur*) *R.* traditionis et consuetudinis *BCDE, et Magliabechianus.* traditioni consuetudini *FGH.* (*Gorziensis*). 7. aut ipse *B* (*a m. pr.*) *C.* 8. perspexeris dices *D.* 9. nonnulla *BCD.* non nullam *Iunius.* 10. quibus debeatur *B. a m. sec.* 11. conveniet (*Aβ*)*R.* convenit *B. m. sec.* convenit *reliqui et Magliabechianus.* 12. solempne *Aβ.* 13. et inde *BφC.* 14. suae si fecerit, tegantur *Iunius.* 15. et ad nuptum *B.* 16. cognoverint *ABGDHR, et tres Vaticani.* cognoverunt *EFG.* 17. argumentum velatae *B*(*C*)*DEFGH.* argumentum velandi *AR.* 18. velandi praestant *Aβ.* velare praestet *Magliabechianus.* 19. arbitris *C.* 20. de infamio suo *BφC.* de infamiae suae *D.* 21. in spatio *Rudelbrandus.*

placuit. Fuerit nunc [22]velata semper. In ipsa quoque [23]legem habitus requiro, vel in quacunque alia. Si legem nusquam reperio, sequitur ut traditio consuetudini [24]morem hunc dederit, habiturum quandoque apostoli auctoritatem ex interpretatione rationis. [24b]His igitur exemplis renuntiatum erit posse etiam non scriptam traditionem in observatione defendi, confirmatam [25]consuetudine, [26]idonea teste probatae tunc traditionis ex perseverantia observationis. Consuetudo autem etiam in civilibus rebus pro lege suscipitur, cum [27]deficit lex, nec differt, scriptura [28]an ratione consistat, quando et [29]legem ratio commendet. Porro si [30]ratione lex constat, lex erit omne iam quod ratione constiterit a quocunque productum. An non putas omni fideli licere concipere [31]et constituere, dumtaxat quod deo congruat, quod disciplinae conducat, quod saluti proficiat,
Luc. XII, 57. dicente domino, [32]Cur autem non et [33]a vobis ipsis quod [34]iustum iudicatis? [35]Et non de iudicio tantum, sed de omni sententia re-
Phil. III, 15. rum examinandarum dicit et apostolus, Si quid ignoratis, deus vobis revelabit, solitus et ipse consilium subministrare, cum praeceptum domini [36]non habebat, [37]et dicere [38]a semetipso, spiritum dei habens deductorem [39]omnis veritatis. Itaque [40]consilium eius divini iam praecepti instar [41]obtinuit de rationis divinae patrocinio. Hanc nunc [42]expostula [43]salvo traditionis [44]respectu, quocumque [45]traditore censetur, nec auctorem respicias, sed auctoritatem, et inprimis consuetudinis ipsius, quae propterea colenda est, ne non [46]sit rationis interpres, ut, si et hanc deus dederit, tunc [47]discas non an observanda sit tibi consuetudo, sed cur.

Cap. V. [1]Maior [2]efficitur ratio Christianarum observationum, cum illas etiam natura [3]defendit, quae [4]prima omnium disciplina est. Ideoque

22. velatā semper *A*. 23. legem habitus *AFGHR. Gorziensis*. lege habitum *BCDE. Magliabechianus*. 24. mortem *BφD*. 24 b. Et his igitur *D. Magliabechianus*. 25. consuetudinem *BφCD*. 26. idoneae *D*. 27. defecit *CD. Magliabechianus*. 28. a ratione *BC*. 29. legem recommendet *BC*. 30. ratione lex *AR*. lex ratione *reliqui et Magliabechianus*. 31. et constituerit *BCD*. 32. curate autem *A*. cur aut *C*. 33. a nobis *BφC*. 34. iustum iudicatis *A*. iustum est iudicatis *reliqui*. 35. et non de *AR*. ut non de *reliqui et Magliabechianus*. 36. non habebat *AEmgFGHR*. nostri habebat *reliqui et Magliabechianus*. 37. et dicere *A*. et quaedam edicere *reliqui*. 38. a semetipso, spiritum dei *ego*. a semetipso .... dei *A*. a semetipso, sed et ipse spiritum dei *reliqui*. 39. omnis veri statim itaque *A*. omnis veritatis. Itaque *reliqui*. 40. consilium eius *A*. consilium et dictum eius *BCDE*. consilium et edictum eius *FGHR. Rhenanus*. 41. optinuit *Aβ*. 42. expostulo *A*. 43. salva *C, et Magliabechianus*. 44. respectum *Magliabechianus*. 45. traditio recensetur *BCD. Magliabechianus*. 46. sit trationis *Aβ*. 47. discas non an *AR*. discas quod non *BCDE. Magliabechianus*. discas, cur nam *FGH*.

Cap. V. 1. *Omnes editores novum caput incipiunt:* Sed cur maior *sqq., excepto uno Rigaltio, qui tamen non magis quam reliqui rationem loci intellexit cum distingueret:* consuetudo, sed cur maior — — — disciplina est. Ideoque *sqq.* 2. efficitur *omnes libri praeter FGH., quae praebent* exigitur. 3. defendat *Ursinus*. 4. prima omni disciplina *BφCD*.

haec prima [5]praescribit coronam capiti non convenire. Puto autem [6]naturae deus noster est, qui figuravit hominem et fructibus rerum [7]appendendis, iudicandis, consequendis [8]certos in eo sensus [9]ordinavit per propria membrorum quodammodo organa. Auditum in auribus fodit, [10]visum in oculis accendit, gustum in ore conclusit, odoratum in naribus ventilavit, contactum in manibus [11]extimavit. Per haec exterioris hominis ministeria [12]interiori homini administratis fructus munerum divinorum [13]ad animam deducuntur a sensibus. Quis igitur fructus ex floribus? Substantia enim propria, certe praecipua, coronarum flores agri. Aut odor, inquis, aut color, aut pariter utrumque. Qui erunt sensus [14]coloris, odoris? visus, opinor, et odoratus. Istos [15]sensus quae membra sortita sunt? oculi, nisi fallor, et nares. Utere itaque floribus visu et odoratu, quorum sensuum fructus est, utere per oculos et nares, [16]quorum sensuum membra sunt. [17]Substantia tibi a deo tradita est, habitus a saeculo. [18]Quamquam nec habitus extraordinarius ordinario usui [19]obstrepit. [20]Hoc sint tibi flores et inserti et innexi et in filo et in [21]scirpo, quod liberi, quod soluti, spectaculi scilicet et spiraculi res. Coronam, [22]si forte, fascem existimas florum per seriem [23]conprehensorum, ut plures [24]semel portes, ut omnibus pariter utaris. Iam vero et in sinum [25]conde, si tanta mundicia est, [26]et in lectulum sparge, si tanta mollitia est, [27]et in poculum crede, si tanta innocentia est. Tot modis fruere, quot et sentis. Ceterum in capite quis sapor floris, quis coronae

5. praescribit *AR.* scribet *C.* praescribet *reliqui.* 6. ...urae deus noster est *Aφ.* ...urae deus noster *Aβ.* naturae deus noster est *DEFGH, et Magliabechianus.* naturae deus noster est *BC.* quod natura deus noster est *B. m. sec.* naturae dominus deus noster est *R.* 7. appendendis *D.* 8. certos meos sensus *C.* 9. ordinavit propria *BCD. Magliabechianus. Quid A. habuerit hodie nescitur. In reliquis omnibus est* ordinavit per propria. 10. attendit *C. Verba* visum in oculis accendit *in A. non extant.* 11. extimavit *ABCR.* aestimavit *reliqui.* 12. conteriori homini ministranti *BCD, et Magliabechianus. In AR. extat* Per haec exterioris hominis administrantia munerum *reliquis omissis.* Interiori homini ministrantis *B (m. sec.) E.* interiori homini ministrantia *FGH.* 13. ab anima deducuntur ad sensus (adsensus uno vocabulo *R.*) *AR. Fortasse reseribendum* ad animam deducuntur ac sensus. *In reliquis omnibus et in Magliabechiano est* ad animam deducuntur a sensibus. 14. coloris et odoris (*Aβ*)*R.* coloris, odoris (*Aφ.*) *reliqui et Magliabechianus.* 15. omnes aeque membra *E.* 16. quorum sensum membra *Aβ.* quorum sensus membra *Aφ.* quorum sensuum membra *reliqui.* quae eorum sensuum *Hildebrandus.* 17. Substantia ter (*in marg. B. m. sec. proponit emendandum* terrae *vel* tibi) a deo *BC.* 18. quanquam *Aβ.* 19. opstrepit *A.* 20. Haec sint ter flores *BC.* Haec sint terrae flores *m. sec. in marg. B.* obstrepit. Et haec sint tibi flores *Magliabechianus.* 21. scripo *ACD.* stripo *Bφ.* 22. si forte fascem existimas florum *om. A.* 23. comprachensorum *Aφ.* conprachensorum *Aβ.* 24. simul portes *I. Ursinus.* semel fortes *BCD. Magliabechianus.* simul flores *m. sec. in marg. C.* semel portes *reliqui.* 25. condensi tanta *D.* 26. et in lectulum *A.* in lectulum *reliqui.* 27. et in poculum *AR.* in poculum *reliqui et Magliabechianus.*

sensus, nisi [28]vinculi tantum, [29]quo neque color cernitur, neque odor ducitur, nec [30]teneritas commendatur? Tam contra naturam est florem capite sectari, quam [31]cibum aure, quam sonum nare. Omne autem, quod contra naturam est, monstri [32]meretur [33]notam penes omnes, penes nos vero etiam elogium sacrilegii in deum, naturae [34]dominum et auctorem.

Cap. VI. [1]Quaerens igitur dei [2]legem habes communem istam in publico mundi, in [3]naturalibus tabulis, ad quas et Apostolus solet provo-
I Cor. XI, 14. care, ut cum in velamine feminae, Nec [4]natura vos, inquit, docet?
Rom. II, 14. ut cum ad Romanos [5]natura facere dicens nationes ea, quae sunt legis, et legem naturalem suggerit et [6]naturam legalem. [7]Sed et
Rom. I, 26 sq. in [8]primo epistolae naturalem [9]usum conditionis in [10]non naturalem masculos et feminas [11]inter se demutasse affirmans ex retributione erroris in vicem poenae utique [12]naturalibus patrocinatur. [13]Ipsum deum secundum naturam prius novimus [14]scilicet deum appellantes deorum, bonum praesumentes et iudicem invocantes. Quaeris, an conditioni eius fruendae natura [15]nobis debeat praeire, ne illa rapiamur qua dei aemulus universam conditionem certis usibus [16]homini [17]mancipatam cum ipso homine [18]corrupit, unde
Rom. VIII, 20. eam et apostolus invitam ait [19]vanitati [20]succidisse, [21]vanis primum usibus, [22]tum turpibus et [23]iniustis et impiis subversam? Sic itaque et circa voluptates spectaculorum infamata conditio est ab eis qui natura quidem [24]omnia dei sentiunt ex quibus spectacula instruuntur, [25]scientia autem deficiunt illud quoque [26]intellegere, omnia esse a diabolo mutata. Sed et huic materiae propter suaviludios nostros Graeco quoque stilo satisfecimus.

Cap. VII. Proinde [1]coronarii isti agnoscant interim naturae auctoritatem

28. vincula *BCD, et Magliabechianus.* 29. quo neque *AR.* quia neque *reliqui et Magliabechianus.* 30. temeritas *C.* 31. cybum aure *Aβ.* 32. meretur n ..... vero *A.* 33. notas *B* (*sed a m. sec.* notam) *CD. Magliabechianus.* 34. domino *A.*

Cap. VI. 1. Quaerens *BCD, et Magliabechianus.* Quaeres *AEFGH.* Quaeris *R. Iunius.* 2. legem habes *A.* legem? habes *R.* legem, habens *reliqui et Magliabechianus.* 3. naturalibus talibus *A.* 4. natura inquid *A.* natura nos inquit *D.* 5. naturae *BC.* 6. naturam regalem *BCD.* 7. Sed in *D.* 8. primo epistolae *ego.* p ... epistolae *A.* priore epistolae *CH, et unus Vaticanus.* priore epistola *reliqui.* primore epistola *Rhenanus, Ursinus.* 9. usum coitionis *B. m. sec.* 10. non naturales *C.* 11. inter se demutasse affirmans *om. A.* 12. naturalibus *A., prob. Rigaltio.* naturali usui *EFGHR.* naturalium sui *BCD.* naturalium sibi *B. m. sec.* 13. ipsum dño *Aβ.* 14. scilicet deum *ego.* sed deum *AE, et Magliabechianus.* et deum *R. Rhenanus ad mary. ed. a.* 1528. deum *reliqui.* 15. vobis debeat *BφC.* 16. hominum *duo Vaticani et Iunius.* 17. mancipata *BφCD.* 18. corrumpit *BC.* 19. unitati *A.* 20. succedisse *BφC.* 21. variis primum *A.* variis plurimum *BCDE.* vanis plurimum *FGH.* vanis primum *R.* 22. tunc *D.* 23. iniustis *Aβ.* 24. omnia dei *ACDE.* dei omnia *BHR. tres Vaticani.* dei *om. FG.* 25. scientia aut *C.* 26. intellegere *A. ubicumque nihil annotavero.* intellege *EFGH.* intelligere *reliqui.*

Cap. VII. 1. coronarii *AFmgGHR.* dedecorati *F.* dedecorari *BCD.*

[2]communis sapientiae nomine, qua homines, [3]et propriae religionis [4]pignora, qua deum naturae [5]de proximo colentes, atque ita [6]velut ex abundanti ceteras quoque [7]rationes [8]dispiciant quae nostro [9]privatim capiti coronamentis et quidem omnibus interdicunt. Nam et [10]urgemur a communione naturalis disciplinae converti ad proprietatem [11]Christianae totam iam defendendam per ceteras quoque species coronarum, quae aliis usibus [12]prospectae videntur, [13]ut aliis substantiis structae, [14]ne, quia non ex floribus constant, quorum [15]usum natura signavit, ut ipsa haec laurea militaris, non [16]credantur [17]admittere sectae interdictionem, quia evaserint naturae praescriptionem. Video igitur et curiosius et [18]plenius agendum ab originibus usque ad [19]profectus et excessus rei. Litterae ad hoc [20]saeculares necessariae. De suis enim instrumentis saecularia probari necesse est. [21]Quantulas [22]attigi, credo sufficient. Si [23]fuit aliqua [24]Pandora, quam primam feminarum [25]memorat Hesiodus, hoc primum caput coronatum [26]est a Charitibus, cum ab omnibus [27]muneraretur, unde Pandora. Nobis vero Moyses, [28]propheticus, non poëticus pastor, principem feminam Evam facilius [29]pudenda foliis quam [30]tempora floribus [31]incinctam describit. Nulla erga [32]Pandora. [33]Sed et de mendacio erubescenda est coronae origo. [34]Iam nunc et de veritatibus suis. Certe enim [35]certos fuisse constat auctores rei vel illuminatores. Saturnum [36]Pherecydes [37]ante omnes refert coronatum, [38]Iovem [39]Diodorus post devictos [39b]Titanas [40]hoc munere a ceteris [41]honoratum. [42]Dat et Priapo taenias idem, et Ariadnae [43]sertum ex auro et Indicis gemmis, Vul-

2. omnis sapientiae *A.* communis sapientiae *R.* communis patientiae *BCDE.* communis parentis *FGH.* 3. sed propriae *AR.* et propriae *reliqui.* 4. pignore *Iunius.* 5. de proxime *A.* de proximo *R.* proxime *B. m. sec. Latinius.* proximo *BDEFGH.* proximum *mg. E.* proximis *C.* 6. velunt *A.* 7. nationes *BφC.* 8. dispiciant *FGH.* despiciant *reliqui.* 9. privati in capite *BφCD.* 10. urguemur *Aφ.* 11. Christianam *A.* Christianae *reliqui.* 12. prospectur *Bφ.* prospectitae *CD.* prospecte *Aβ.* 13. ut aliis *AR.* ut ex aliis *reliqui.* 14. neque vero ex floribus *B.* 15. usu *BφC.* 16. credatur *Bφ. m. sec.* 17. admittere sanctae *D.* 18. plenius mei *libri omnes.* planius *alii.* 19. perfectus *BC.* defectus *m. sec. in marg. B.* 20. saeculares *non* seculares *scriptum fere ubique in A.* 21. Quantulas quantulas *Hildebrandus.* 22. attingi *D.* 23. fuit *ADR. Ursinus.* fuerit *reliqui.* 24. pandora *C.* 25. meminerat hesiodus *D.* 26. est achantibus *C.* 27. muneratur *Bφ.* numeraretur *C.* 28. profeticus *R.* 29. pudende *C.* 30. tympora *C.* 31 uinctam *C.* 32. pandona *B.* 33. Sed ut *Iunius.* 34. ita nunc *Iunius.* 35. certos *Ursinus.* Graecos *R.* caecos *Latinius, prob. Iunio.* ceteros *libri mei omnes* (etiam *A., teste Balusio et Hildebrando*). veteres *Hildebrandus.* 36. pherecydes *A.* 37. autem omnes *BφC.* 38. Iovem *C.* 39. dyodorus *B. m. pr.* 39b. tytanas *B. m. pr.* 40. *Verba* hoc munere a ceteris honoratum *om. R.* 41. honoratur *C.* 42. Dat et priapotemianias idem et ariadne *A.* dat et priã potencia si demetriane *B.* dat et prima potentia si demetriani *C.* Dat et Priapotentia si demetriane *Hirsangiensis.* Sat et prima potentia si demetari alie *D.* Dat et Priapo taenias idem et Ariadnae (Ariadne *E.*) *reliqui.* 43. sectum *C.*

cani [44] ac post Liberi [44b] munus, postea sidus. Iunoni vitem [45] Callimachus induxit. Ita et [46] Argis signum eius palmite redimitum subiecto [47] pedibus corio leonino [48] insultantem [49] ostentat novercam [50] de exuviis utriusque privigni. [51] Hercules nunc populum capite praefert, nunc [52] oleastrum, nunc apium. Habes [53] tragoediam Cerberi, habes [54] Pindarum atque Callimachum, qui et Apollinem memorat interfecto [55] Delphyne dracone lauream induisse, [56] qua supplicem. Erant enim supplices coronati apud veteres. [57] Liberum, eundem apud Aegyptios [58] Osiris, [59] Harpocration industria [60] hederatum argumentatur, quod hederae [61] natura sit cerebrum ab [62] heluco defensare. Sed et alias Liberum principem coronae plane laureae, in qua ex Indis triumphavit, etiam vulgus agnoscit, cum dies in illum [63] sollemnes Magnam appellat Coronam. Si et Leonis [64] Aegyptii [65] scripta volvas, prima [66] Isis repertas spicas capite circumtulit, rem magis ventris. Plura quaerentibus omnia exhibebit praestantissimus in hac quoque materia [67] commentator Claudius Saturninus. Nam est illius de coronis liber et origines et causas et species et [68] sollemnitates earum ita edisserens, ut nullam gratiam floris, nullam laetitiam frondis, nullum [69] cespitem aut palmitem non alicuius capiti [70] invenias consecratum; quo satis [71] instruatur, quam [72] alienum iudicare [73] debeamus coronati capitis institutionem [74] ab eis prolatam et in eorum [75] deinceps [76] honorem dispensatam

44. ac post *A.* opus *reliqui.* 44b. munus post thesydus (thesidus *D. Gorziensis et Hirsaugiensis.* hesiodum *superscr. m. sec. in B.*) iunoni *BCD.* munus post sidus ariadne *B. m. sec. in marg.* munus post Thesei. Iunoni *E.* munus: post et sidus. Iunoni *FGH.* munus: ac postea sidus. Iunoni *R.* munus, postea sidus. Iunoni *A., quem ego secutus sum. Notandum est post voc.* munus *in libro Agobardino pergi verbis* sanguinis sui, *quae sunt primi huius libri capitis. Cf. etiam adnot. ad cap.* 4. 45. calimacus *R. m. pr.* 46. argi (argis *m. pr. teste Hildebrando*) signum eius palmitem remitum *A.* Argis signum eius palmite redimitum (redemitum *BφC.*) *reliqui.* 47. pedibus corio *A.* pedibus eius corio *reliqui.* 48. exultantem *Iuniss.* 49. ostentat *ADR.* ostentant *B.* ostentam *C.* ostentans *B. m. sec. et reliqui libri.* 50. de eximiis *BC.* 51. Et Hercules *B.* Et Herculis *CD.* 52. oleastra *Bφ.* oleastro *CD.* 53. tragoediam Cebetis *Ios. Scaliger.* 54. pyndarum *A. in quo verba* Habes tragoediam Cerberi *omissa sunt. Cf. adnot. ad cap.* 5. *fin.* 55. delphyne (*Aβ*)*DR.* delphine (*Aφ*)*BC.* Delphino *E.* Delphico *FGH. Rhenanus.* 56. quam supplicem corona ..... teres *A.* qua (quae *C.* quasi *B. m. sec.*) supplicem (suplicem *D.*). Erant enim supplices coronarii (coronati *B. m. sec., Ursinus*) apud veteres *reliqui praeter R. in qua haec omnia deleta sunt.* 57. liberos *B* (*m. pr.*)*tC.* 58. 58. osirim *B.* osirni *C.* 59. arpocration de industria *B. m. sec.* 60. ederatum *A.* 61. naturae sit *A., in quo quae statim sequuntur verba* ab heluco defensare. Sed et alias Liberum *per librarii incuriam sunt omissa.* 62. heleuco *BC.* 63. sollempnes *Aβ.* selempnes *D.* 64. aegyptiis *BC.* 65. scripta (scripte *BφC.*) volvas *ABC.* evolvas *reliqui.* 66. Ysis spic.. *Aβ.* Isis repertas spicas *Aφ.* isis reperta picas *BCD.* 67. commendator *D.* 68. solempnitates *D.* 69. caespitem *Aβ.* 70. invenies *BφC.* 71. instruatur *ABφ.* instruamur *reliqui.* 72. aligenum *BφC.* aligeni *BD.* aliena *B. m. sec. in marg.* alienum *reliqui.* alienam *Hildebrandus.* 73. debemus *C.* 74. ab eo *BC.* 75. inceps *B* (*m. pr.*) *CD.* 76. honore *A.*

[77]quos saeculum deos credidit. Si enim [78]mendacium divinitatis diabolus operatur in hac etiam specie, a primordio mendax, sine dubio et eos ipse [79]prospexerat [80]in quibus mendacium divinitatis ageretur. [81]Quale igitur habendum est apud homines [82]dei veri [83]quod a gentibus candidatis diaboli introductum et [84]ipsis a primordio dicatum est, [85]quodque iam [86]tunc idololatriae [87]initiabatur ab idolis [88]et in idolis adhuc vivis? non quasi aliquid [89]sit idolum, sed quoniam quae idolis [90]alii faciunt ad [91]daemones pertinent? Porro si quae alii idolis faciunt ad daemones pertinent, quanto magis [92]quod ipsa sibi idola fecerunt [93]cum adviverent? Ipsi scilicet sibi [94]procuraverant daemones per eos in quibus [95]esurierant [96]ante quod [97]procuraverant.

Tene interim [1]hanc fidem, dum [2]incursum quaestionis excutio. Iam enim audio dici et alia multa ab eis prolata [3]quos saeculum deos credidit, [4]tamen et in nostris hodie usibus [5]et in pristinorum sanctorum et in dei rebus et in ipso Christo deprehendi, non [6]alias scilicet [7]homine functo quam [8]per communia ista instrumenta exhibitionis humanae. Plane ita sit, [9]nec antiquius adhuc in [10]origines disceptabo. Primus [11]litteras Mercurius [12]enarravit: lucernarias confitebor et [13]commerciis rerum et nostris erga deum [14]utitur. Sed et si nervos [14]idem in sonum strinxit, non negabo et [15]hoc ingenium [16]cum sanctis fecisse et deo ministrasse, audiens Cap. VIII.

77. quos secundum *B* (*m. pr.*) *CD*. 78. mendatium *A*. 79. perspexerat *BφCD*. 80. in quibus mendatium *A*. in quibus id mendacium *reliqui*. 81. Quale igitur *AFGHR*. *Rhenanus in marg. E*. Qua igitur *BCDE*. Cur igitur *B. m. sec.* 82. dei veri *A*. veri dei *reliqui*. 83. quod a gentibus candidatis diaboli *ego*. quod agentibus ... tis diaboli *Aφ*. quod a gentibus diaboli *Aβ*. quod a canditatis diaboli *reliqui*. quod agentibus candidatis diaboli *Hildebrandus*. 84. ipsi a primordio *Aφ*. 85. quoque (*sed eadem manu corr.* queque) *A*. 86. tunc idolislatriae *A*. 87. initiabatur *Aφ*. unciebatur *C*. 88. et in idolis *ACDEF*. *Faber Agon. I*, 5. et idolis *BR*. et id idolis *GH*. 89. sit *om. Aφ*. 90. aliis (*sed s a m. pr. deleta*) faciant *A*. alii faciant *EmgGHR*. alii fiunt *DEF*. aliis fiunt *BC*. ab aliis fiunt *B m. sec.* 91. daemones pertinere *A*. 92. quod (que *B. m. sec. superscr.*) ipsa is (sibi *Bφ. m. sec.*) idola *BCD*. 93. ..... verent *A*. cum adviverent *DEFGHR*. cum advivarent *C*. cum advivarent *B. m. pr.* cum adhuc viverent *B. m. sec. Latinius*. 94. procuraverant *A*. procuraverunt *reliqui*. 95. esurierant *ABDEFGH*. exurierant *BφC*. esurierunt *R*. haesuri erant *vel* laesuri erant *Rhenanus in marg. ed.* 1528. esurierunt *Ursinus*. 96. ante quod *AR*. antequam *reliqui, et Faber l. l.* 97. procuraverant *ACDEFGHR*. procuraverunt *BR*. *Ursinus*. procurarent *Faber*.

Cap. VIII. 1. hunc finem *A*. hanc fidem *reliqui*. 2. in cursum *GH*. 3. quos secundum deos *BφCD*. 4. tamen et in nostris *ACDE*. tamen in nostris *reliqui*. 5. et in pristinorum sanctorum et in dei rebus *om. A*. 6. alis *Iunius*. 7. homine *A*. hominem *reliqui*. 8. pro communia *C*. per convivia *D*. 9. ne antiquius *C*. nec antiquius *Aφ. m. sec.* 10. origines *AR*. originem *reliqui*. 11. litteras Mercurius *AR*. Mercurius litteras *reliqui*. 12. enarravit *A*. enarraverit *reliqui*. 13. commerciis rerum *ABR*. commercii rebus *reliqui*. 14. identidem *A*. 15. hoc inventum *Bφ. m. sec.* 16. cum sanctis fecisse et deo ministrasse *FGHR*. cum (cum *Aφ.*) satis fecisse et deo ministrasse *A*. cum sanctis fecisset et deo ministrasset *BCDE*., *prob. Iunio*. curis artificis, sed et deo ministrasse *Rhenanus*.

David. Primus [17]medellas [18]Aesculapius [19]exploravit: [20]meminit et Esaias [21]Ezechiae languenti aliquid medicinale mandasse. Scit et Paulus stomacho vinum modicum prodesse. Sed et Minerva prima molita sit navem: videbo [22]navigantem Ionan et [23]apostolos. Plus est, quod et Christus [24]vestietur; habebit etiam paenulam Paulus. Si et [25]uniuscuiusque suppellectilis et singulorum [26]vasorum aliquem ex diis saeculi auctorem [27]nominaris, [28]agnoscam necesse est et recumbentem [29]in lectulo Christum, et cum pelvem discipulorum pedibus offert, et cum aquam ex [30]urceo ingerit, et cum linteo [31]circumstringitur, propria Osiridis veste. Huiusmodi quaestioni sic ubique respondeo, admittens quidem utensilium communionem, sed provocans eam ad rationalium et [32]inrationalium distinctionem, quia [33]passivitas fallit obumbrans corruptelam conditionis, [34]qua subiecta est vanitati. Dicimus enim ea demum et nostris et [35]superioribus usibus et dei rebus et ipsi Christo competisse [36]quae meras utilitates et certa subsidia et honesta [37]solatia [38]necessariis vitae humanae procurant, [39]ut ab ipso deo [40]inspirata credantur, [41]priore prospectore et instructore et oblectatore, si forte, hominis sui, quae vero hunc ordinem [42]excesserunt, ea non convenire usibus nostris, praesertim quae propterea scilicet nec [43]apud saeculum nec in dei rebus nec in conversationibus Christi recognosci est.

Cap. IX. Quis denique patriarches, quis prophetes, quis levites aut sacerdos aut archon, quis vel postea apostolus aut evangelizator aut episcopus invenitur coronatus? Puto nec ipsum dei templum nec [1]arca testamenti nec tabernaculum martyrii nec altare nec candelabrum, quibus utique et in prima dedicationis [2]sollemnitate [3]et in

17. medellas *A.* 18. ascalapius *BφC.* 19. exploravit *AD.* exploraverit *reliqui.* 20. meminit et esaias *A.* memini Esaiam *D.* memini et Esaiam (isaiam *C.*) *reliqui.* 21. Eczechiae *Aβ.* 22. navigavigantem Ionan *A.* navigantem Ionam *reliqui.* 23. apostolus *D.* 24. vestitur *A.* vescietur *C.* vestietur *reliqui.* 25. unuscuiusque *C.* 26. vasorum *A.* vasculorum *reliqui.* 27. nominaris *ABDEFGH.* nominant *R.* nominans *C.* 28. agnoscam *BCDEFGH.* agnoscant *AR.* 29. in coenaculo Christum *BC.* 30. urgeo *A. m. pr.* 31. arcumstringitur *C.* 32. inrationalium *Aβ.* 33. passivitas *AHR. et EDFG. in marg., ex emendatione Rhenani.* passibilitas *BCDEFG.* 34. quae subiecta *B.* 35. superioribus *A.* superiorum *reliqui.* 36. *Malim cum Hildebrando* veras *pro* meras, *quae vulgata est scriptura.* qua emeras *B (m. pr.) CD.* 37. solatio *CD.* 38. necessariis necessitatibus procurant (procurent *D.*) *AD.* necessariis necessitatibus vitae humanae procurent *BCEFGH.* necessariis vitae humanae procurent *R.* 39. ut et ipso *Aφ.* 40. inspirante dantur *A.* 41. priore et oblectatore *A.* proprióre prospectione et instructione et oblectatione *BCD.* propiore prospectore et instructore et oblectatore *EFGH.* priore prospectore et instructore et oblectatore *R.* 42. excesserunt *A.* excesserint *reliqui.* 43. apud secundum *BC.*

Cap. IX. 1. arcam *BCD.* 2. sollempnitate *A.* solempnitate *D.* 3. et in saecula *C.*

secunda [4]restitutionis gratulatione [5]competisset coronari, si dignum deo esset. [6]Atquin si figurae nostrae fuerunt (nos enim sumus et templa dei et altaria et [7]luminaria et vasa), hoc quoque [8]figurate portendebant, homines dei coronari non oportere. Imagini veritas respondere debebit. [9]Si forsitan opponis ipsum Christum coronatum, ad hoc [10]breviter interim audies: Sic et tu coronare; [11]licitum est. Tamen nec illam impietatis [12]contumeliosae coronam populus consecrvit. Romanorum militum [13]fuit commentum, [14]ex usu rei saecularis, [15]quem populus dei nec publicae [16]umquam laetitiae nec mereitae luxuriae [17]nomine admisit, [18]facilius cum tympanis et tibiis et psalteriis revertens de captivitate [19]Babyloniae quam cum coronis. [20]et post cibum et potum [21]exsurgens ad ludendum sine coronis. Nam neque laetitiae descriptio neque luxuriae [22]denotatio de coronae [23]decore aut dedecore [24]tacuisset. [25]Adeo et Esaias [26]quoniam [26]inquit, Cum tympanis [27]et psalteriis et tibiis bibunt Isa. V, 12.
vinum. dicturus esset etiam, Cum coronis, si [28]umquam hic usus [29]fuisset in dei rebus.

Ita cum idcirco proponis deorum saecularium [1]ornamenta etiam Cap. X.
apud deum deprehendi, ut inter haec coronam quoque capitis communi usui [2]vindices, ipse tibi iam [3]praescribis non habendum [4]in communionem usus apud nos [5]quod non inveniatur [6]in dei rebus. Quid enim [7]tam indignum deo quam [8]quod dignum idolo? [9]Quid autem tam dignum idolo [10]quam quod et mortuo? Nam et mortuorum est ita coronari, [11]vel [12]quoniam et ipsi idola statim fiunt et habita et cultu consecrationis, quae apud nos [13]secunda idolo-

4. restitutionis *FGHR.* praestitutionis *ABCDE.* prostitutionis *Hildebrandus.* 5. competisse *CD.* 6. Atquin *AEFGHR.* at quoniam *BCD.* 7. luminaria et vasa *BCDEFGHR.* lumina sua *A., prob. Hildebrando.* 8. figurata *BC.* 9. Si forsitan opponis *AR.* Si forsitan obpones *BD.* Sed forsitan oppones *reliqui.* 10. interim breviter *BCD.* 11. licitum est *AR.* et licitum est *reliqui.* 12. contumeliosae corum *C.* 13. fuit commentum *A.* commentum fuit *reliqui.* 14. ex usu rei saecularis *BCDEFGHR.* luxuria saecularis *A. m. sec. sed antiqua (quid prius scriptum fuerit dignosci nequit).* 15. q..... lus dedit *A.* quem populus dei *reliqui.* 16. umquam *Aβ.* 17. nomen admisit *A. m. sec.* 18. et facilius *BC.* 19. babylonae *C.* 20. quod post cibum *BCD.* et post cybum *Aβ.* 21. exsurgens *Aβ.* 22. denotio *A.* 23. decore aut decore *Bφ.* 24. tacuisset a deo *D.* 25. quocum *ABCDER.* quando *FGH. Gorziensis.* 26. inquid *Aβ.* 27. et psalteriis et tibiis bibunt vinum, dicturus esset etiam *ego.* et psalteriis et tibiis ..... dicturus etiam *A.* et tibiis et psalteriis bibunt vinum, dicturus esset etiam *reliqui.* 28. umquam *A.* 29. fuisset in *AR.* fuisset et in *reliqui.*

Cap. X. 1. ornamenta *AR.* comenta *B.* ornamenta *reliqui.* 2. vendices *unus Vaticanorum.* 3. praescribes *BCD.* 4. in communionem usus quod *AR.* in communione eous apud nos, quod *reliqui.* 5. quod non inveniatur *AFGHR.* quod inveniatur *reliqui.* 6. in dei rebus *AR.* in rebus dei *reliqui.* 7. tam indignum *R. Vaticanus.* tam dignum *libri mei reliqui omnes.* 8. quod dignum idolo *AφCR. Ursinus.* quod dignum idolo *Aβ.* quod indignum idolo *reliqui.* 9. Quid enim tam *C. In A.* verba Quid autem tam dignum idolo *sunt omissa, et bene abesse possunt.* 10. quam quod mortuo *BC.* 11. vel *om. AR.* 12. quem et ipsi *B (m. pr.) CD.* 13. secunda idolatria *D.*

latria est. Igitur qui [14]careant sensu, illorum erit [15]perinde uti
ea re, cuius [16]careant sensu, [17]atque si [18]abuti ea vellent, si sensu
non carerent. Nulla vero distantia est abutendi, cum veritas ces-
sat utendi. Cessante natura sentiendi, [19]qua vult, quis abutatur,
cum non habeat qua utatur? Nobis autem abuti apud apostolum
non licet, facilius non uti docentem, nisi quod nec abutuntur qui
nihil sentiunt. Sed vacat totum et est ipsum quoque opus mor-
tuum, [20]quantum in idolis, vivum plane, quantum in daemoniis,
Psalm. CXV, 4—8. [21]ad quae pertinet superstitio. Idola nationum, [22]inquit David, ar-
gentum et aurum. Oculos habent, nec vident, [23]nares, nec odo-
rantur, [24]manus, nec [25]contrectabunt. Per haec enim floribus frui
est. Quod si [26]tales edicit futuros qui idola fabricantur, tales iam
Tit. I, 15. sunt qui secundum idolorum ornatum quid utuntur. Omnia munda
mundis, ita et immunda omnia immundis, nihil autem immundius
idolis. Ceterum substantiae mundae, ut dei res, et hac sua con-
ditione communes usui. [27]Sed et ipsius usus administratio interest.
Nam et ego mihi [28]gallinaceum macto, non minus quam Aesculapio
Socrates, et si me odor alicuius loci [29]offenderit, Arabiae aliquid
incendo, sed non eodem ritu [30]nec eodem habitu nec eodem ap-
paratu [31]quo agitur apud idola. [32]Si enim verbo nudo conditio
I Cor. X, 28. polluitur, ut apostolus docet, [33]Si quis autem dixerit, Hoc [34]idolo-
lothytum est, [35]non contigeris, multo magis, [36]cum [37]habitu et ritu
et apparatu [38]idolothytorum [39]contaminatur. Ita et corona idolothy-
tum efficitur. [40]Hoc enim ritu et habitu et apparatu [41]idolis immo-
latur auctoribus suis, [42]quorum eo vel maxime proprius est usus,
ne in communionem possit [43]admitti quod in dei rebus non inve-
I Cor. X, 14. nitur. Propterea apostolus [44]inclamat, Fugite [45]idololatriam! [46]Om-

14. careant sensu *A.* sensu careant *reliqui.* 15. perinde *AR.* proinde *reliqui.* 16. careant sensu *AR.* sensu careant *BCD.* sensu carent *E.* sensu carerent *reliqui.* 17. aeque si *FGH.* ac quasi *Rhenanus in marg. ed.* 1528. 18. abuti ea vellent *R.* abuti eo vellent *A.* abuti vellent *reliqui.* 19. quave quis abutatur *FGH.* qua velut quis abutatur *Rhenanus in marg. ed.* 1528. 20. quantum *om. C.* 21. atque pertinet *BC.* 22. inquid *Aβ.* 23. nares nec *AR.* nares habent nec *reliqui.* 24. manus habent nec *C.* 25. contrectant *R.* 26. tales se dicit *BC.* tale se dicit *D.* 27. sed et ipsius *Aφ.* sed ipsius *reliqui.* 28. gallinacium *BCD.* 29. defenderit *A.* 30. nec eodem habitu *om. Aφ.* 31. quod agitur *B (m. pr.) CD.* 32. Sed enim verbo *Aβ.* 33. Si quis autem *AEFGHR.* Si quis vero *C.* Si quis non *B (m. pr.) D.* Si quis modo *B. m. sec.* 34. idolothichum *C.* idolothicum *D.* 35. ne contigeris, multo magis cum *AR.* non contigeris, multo magis cum *BCEFGH.* non cum *D. verbis* contigeris, multo magis *omissis.* 36. cum habitu *BCDEFGH.* cum saltitaveris habitu *AR.* 37. habitu ritu *BC.* 38. idolytharum *B.* idolothicorum *C.* idolaticarum *D.* 39. contaminatur. Ita et corona idolothytum *om. BCD.* corona idolothytorum *EFGH.* 40. et hoc enim *D.* 41. idolo *AR.* idolis *reliqui.* 42. quoque eo *B. m. pr.* quoque enim *B. m. sec.* 43. amitti *D.* 44. clamat *Aφ.* inclamat *(Aβ)DEFGHR.* exclamat *BC.* 45. idolatriam *C.* 46. Omnem utique *AGHR. Gorziensis.* in omnem utique *reliqui.*

nem utique [47]et totam. Recogita silvam [48]et quantae latitant spinae. Nihil [49]dandum idolo, [50]sic nec sumendum ab idolo. [51]Si in idolio recumbere alienum est a fide, quid in idoli habitu videri? Quae II Cor. VI, 15.
communio [52]Christo [53]et Beliae? Et ideo fugite. Longum enim divortium mandat ab [54]idololatria, [55]in nullo proxime agendum. Draco etiam terrenus de longinquo [56]homines spiritu [57]absorbet. Altius [58]Iohannes, Filioli, [59]inquit, custodite vos ab idolis! non I Ioh. V, 21.
iam [60]ab idololatria [61]quasi officio, [62]sed ab idolis, id est ab ipsa effigie eorum. Indignum enim, ut imago dei vivi imago idoli et mortui [63]fias. [64]Usque adhuc proprietatem [65]istius habitus et ex [66]originis censu et ex superstitionis usu idolis [67]vindicamus, [68]ex eo praeterea, quod dum in rebus [69]dei non refertur, magis [70]magisque illorum deputatur, in quorum et [71]antiquitatibus et [72]sollemnitatibus [73]et officiis convenitur. [74]Ipsae denique fores, [75]et ipsae [76]hostiae et arae, ipsi [77]ministri ac sacerdotes eorum [78]coronantur. [79]Habes omnium [80]collegiorum sacerdotalium coronas [81]apud Claudium. Sed et illam [82]interstruximus distinctionem [83]differentium rationalium [84]et irrationalium eis occurrentem, qui communionem in omnibus de [85]quorundam exemplorum [86]occasione defendunt. Ad hanc itaque partem causas iam ipsas coronarias inspici superest, cum ostendimus extraneas, immo et contrarias disciplinae,

47. et totam. Recogita *AEFGHR.* et eo tam recogita *D.* et eo tam recognitam *B.* m. pr. *C.* et eo tam reconditam *B. m. sec.* 48. ecquantae *Rhenanus in marg. ed.* 1528. 49. dandum ab idolo *A.* claudum idolo *D.* 50. sic nec sumendum ab idolo *AA.* 51. Si in idolo *BCD.* 52. Christo *AR.* Christi *reliqui.* 53. et belue *B.* et belial *C.*, *et B. in marg.* et Heliae *D.* 54. idolatria *CD.* 55. ni in nullo *E.* ne a nulla *Rhenanus in marg. ed.* 1528. 56. homines spiritu *ABR.* hominis spiritus *CE.* hominis spes *D.* non minus spiritu *FGH.* 57. absorbet. Altius *ABCEF.* absorbet alites. *FGH.* absorbet. Aliter *Ios. Scaliger.* 58. Iohannes *Aβ.* 59. apud *Aβ.* 60. *Verba* ab idololatria — — — — quorum exempla nobis obvertantur (v. fin. cap.) *repetita sunt in A. post vocem* coronae *initio capitis sequenti. In C.* verba non iam ab idololatria quasi officio, sed ab idolis *sunt omissa.* ab idolatria *A. priore, sed* ab idololatria *altero loco.* 61. quasi officio *A. priore,* sed quam officia *altero loco.* quasi ab officio *reliqui.* 62. sed diabolis id est *Aφ.* altero loco. 63. fias *AR.* fiat *reliqui. Post* fias *A. pergit* tius habitus, *sed in repetitione plene legitur* Usque adhuc proprietatem istius habitus. 64. Utique adhuc *D* (m. pr.). 65. ipsius *BC.* 66. originis consuet ex *A. priore loco.* 67. vindicamus *A.* 68. et eo *D.* 69. dei non refertur *ABR.* dei nostri refertur *D.* dei nostri refertur *E.* dei nostri non refertur *reliqui.* 70. magisque imago illorum *R.* 71. antiquitatibus *A.* et antiquitatibus *reliqui.* 72. sollempnitatibus *Aβ.* 73. et officium *AEFGHR.* officiis *BCD.* 74. ipse denique furis *A. priore loco.* ipse denique fortes *BCD.* 75. et ipsae *A. priore* et ipse *altero loco.* et ipsae *R.* hostiae ipsae. 76. hotiae *A. priore loco.* 77. ministri ac sacerdotes *A.* ministri et sacerdotes *reliqui.* 78. coronantur. eorum *CD.* 79. et habes omnium *BCD.* 80. collegiorum *Aβ. priore* colligi .... *contra altero loco.* 81. aput *Aβ.* 82. interstruximus *FG.* 83. differentium *A. altero loco.* differentiae *A. priore loco, et repetit.* et differentiam *Hildebrandus.* 84. et irrationalium *om. A. utroque loco.* 85. corundam *A.* 86. occansione *A. utroque loco.* 87. cum ostendimus *A. in altero loco.*

nullam earum [88]rationis patrocinio [89]fultam probemus, [90]quod posset habitus [91]huiusmodi quoque communioni vindicari, [92]sicut et quidam, quorum exempla nobis obiectantur.

Cap. XI. Etenim, ut ipsam causam coronae militaris aggrediar, puto [1]prius conquirendum, an in totum Christianis militia conveniat. Quale [2]est alioquin [3]de accidentibus [4]retractare, [5]cum a praecedentibus culpa sit? [6]Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere, et in alium [7]dominum respondere post Christum, et eierare [8]patrem et matrem et omnem proximum, [9]quos et lex honorari et post deum diligi [10]praecepit, [11]quos et evangelium, [12]solo Christo [13]pluris non faciens, [14]sic quoque honoravit? Licebit in gladio conversari, domino [15]pronuntiante gladio periturum qui gladio fuerit usus? [16]Et proelio operabitur filius pacis, cui nec litigare conveniet? Et vincula et carcerem et tormenta [17]et supplicia [18]administrabit, nec suarum ultor iniuriarum? [19]Iam et stationes [20]aut aliis magis [21]faciet quam Christo, aut et dominico die, quando nec Christo? Et [22]excubabit pro templis, quibus [23]renuntiavit? Et [24]coenabit illic, ubi apostolo non placet? Et quos interdiu exorcismis [25]fugavit, noctibus [26]defensabit, incumbens et requiescens [27]super pilum, quo perfossum [28]latus est Christi? Vexillum quoque [29]portabit aemulum Christi? Et signum [30]postulabit a principe, qui iam a deo accepit? [31]Mortuus etiam [32]tuba inquietabitur aeneatoris, [33]qui excitari a tuba angeli expectat? Et cremabitur ex disciplina castrensi Christianus, cui cremare non licuit, cui Christus merita ignis indulsit? Quanta [34]alia inde delicta cir-

88. rationi es patrocinio *A. priore loco.* 89. fultura probemus *D.* 90. quod posset *BCDEFGH. et A. utroque loco.* quo possit *R. Ursinus.* quo posset *Iunius.* 91. huiusmodi quoque *A. utroque loco.* eiusmodi quoque *BCDEFGH.* huiusmodi, usus quoque *R. Ursinus.* 92. sicut et quidam *A. utroque loco et BDEFGH.* sicut et quidem *C.* etsi sunt quidam *R. Ursinus.*

Cap. XI. 1. prius cum quirendum *BC.* prius inquirendum *B. m. sec.* 2. est alioquin *om. A.* 3. de accedentibus *Iunius.* 4. retrae cum *A.* 5. cum praecedentibus *EFG.* 6. Credimus nec *Αβ.* 7. dño respondere *Αβ.* 8. patrem et *ABC.* patrem ac *reliqui.* 9. quos lex *A.* 10. praecepit *ABCDEFGH.* praecipit *R.* 11. quos et *AR.* Hos et *EFGH.* Nos et *BCD.* 12. solo Christo *EFGHR.* solo Xp̃m pluris *A.* christo solo *BCD.* 13. pluris non faciens *AE*(1528) *FGHR.* plure non faciens *E.* (*in marg. emendat Rhenanus* pluris). pluere (plũe *BC.*) non faciens *BCD.* 14. sic quorum honoravit *BC.* sic quoque inhonorabit *Ursinus.* 15. ...nunciante qui gladio *A.* 16. et praelio operabit *BCD.* 17. et supplicia *AR.* ac supplicia *Ursinus.* supplicia *reliqui.* 18. administravit *CD.* 19. Iam et stationes (stationis *CD.*) *BCDEFGH.* Iam stationes *AR.* 20. aut aliis *AR.* aut alii *DEFGH.* ut alii *BC.* 21. faciat *BC.* 22. excusabit *B*(*m. pr.*) *CDE.* 23. renunciavit *Αβ.* 24. cenavit *CD.* 25. fugabit *B.* 26. defensavit *D.* 27. super pilum quo *AR.* super lumbos (limbos *B?*) quo *BCDE.* super lancea qua *B. m. sec. in marg.* super luncho quo *FGH.* super lonche qua *Iunius.* 28. latus est *A.* est latus *reliqui.* 29. portavit *CD.* 30. postulavit *CD.* 31. mortuis etiam *D.* 32. tubae *C.* 33. qui a mortuis excitari tuba *B. m. sec.* 34. alia inde delicta *ego.* alia in delicta *BCD.* alibi imitata *Αφ.* alia in delictis (*Αβ*)*EFGHR.*

conspici possunt castrensium munium transgressioni interpretanda! Ipsum de castris lucis in castra tenebrarum nomen [35] deferre [36] transgressionis est. Plane, si quos militia praeventos fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum, quos [37] Iohannes admittebat ad lavacrum, ut centurionum fidelissimorum, quem Christus probat et quem Petrus [38] catechizat, dum tamen suscepta fide atque [39] signata aut deserendum statim sit, [40] ut a multis actum, aut omnibus modis cavillandum, ne quid adversus deum committatur, quae nec [41] extra militiam permittuntur, aut novissime [42] perpetiendum pro deo, quod aeque fides pagana condixit. Nec enim delictorum impunitatem aut martyriorum immunitatem militia [43] promittit. [44] Nusquam [45] Christianus aliud est. Unum evangelium [46] et idem Iesus, negaturus omnem negatorem et [47] confessurus omnem [48] confessorem dei, et salvam facturus animam pro nomine eius [49] amissam, [50] perditurus autem de contrario adversus nomen eius [51] lucri habitam. Apud hunc tam miles est [52] paganus fidelis, [53] quam paganus est [54] miles fidelis. [55] Non admittit [56] status fidei necessitates. Nulla est necessitas [57] delinquendi, [58] quibus una est necessitas non delinquendi. Nam et ad sacrificandum [59] et directo negandum necessitate quis premitur tormentorum sive poenarum, tamen nec illi [60] necessitati disciplina [61] conivet, [62] quia potior est necessitas timendae [63] negationis et obeundi martyrii quam evadendae passionis et impleendi officii. Ceterum subvertit totam substantiam sacramenti causatio [64] eiusmodi, ut etiam voluntariis delictis fibulam laxet. Nam et [65] voluntas [66] poterit necessitas contendi, [67] habens scilicet unde cogatur. Vel [68] ipsam praestruxerim [69] et ad ceteras officialium coronarum [70] causas, quibus familiarissima [71] ista ducatio ne-

35. deferri R. deferret CD. 36. transgressionis est A. transgressio est reliqui. 37. Iohannes A. 38. cathecizat Aβ. catezizat C. 39. signata deserendum C. 40. ut a multis AR. ut multis reliqui. 41. extra militiam A. ex militia reliqui. 42. perpetiendum Aβ. 43. promittit A. promittet reliqui. 44. promittet usquam B. a. rec. 45. Christianos CD. et Bφ. m. pr. Christianis B. 46. et idem ibs negaturus Aφ. 47. confessurus omnem om. BCDE. 48. confessorem et salvam Aβ. confessorem dei, et salvam (Aφ)FGHR. confessorem et dei salvam BCDE. 49. animam BCD. 50. perditurus aut de contrario C. producturus autem de contrario B. 51. lucri Aβ. 52. paganis fidelis D. 53. quam pagus est C. quam paganis est D. quem paganus est C. 54. miles infidelis (Aβ?)FGHR. miles fidelis (Aφ.) reliqui. 55. Nunc admittit B(m. pr.) CD. 56. status fidec in necessitates Aφ. status fide in necessitates Aβ. status fidei necessitates R. status fidei allegationem necessitatis reliqui. status fidei causam necessitatis Hildebrandus. 57. delinquendi Aφ. 58. quibus una est necessitas non delinquendi om. A. 59. et directo BD. 60. necessitate BCD. 61. conivet A. conibet BCDE. tres Vaticani. succubet R. m. sec. connivet reliqui. 62. quod potior BC. 63. negotiationis R. m. pr. 64. eiusmodi etiam A. 65. voluptas BCE. 66. poterat (B?)E. 67. hanc scilicet BCDE. 68. ipsam AR. ipse haec BDEFGH. ipse huc C. 69. et ad ceteras AR. Rhenanus in marg. ed. 1528. et ceteras reliqui. 70. causas, quibus familiarissima ista ducatio necessitatis cum om. A. 71. ista ducatio EFGH. ista

cessitatis, cum [72]idciroo aut officia [73]fugienda sunt, [74]ne delictis [75]incidamus, [76]aut martyria toleranda sunt, ut officia rumpamus. De prima specie quaestionis, etiam militiae ipsius [77]inlicitae, plura non [78]faciam, ut secunda reddatur. [79]Nae, si [80]omni ope expulero militiam, frustra iam de corona militari provocarim. Puta denique licere militiam usque ad causam coronae.

Cap. XII. Sed et de corona prius [1]dicam. Laurea ista Apollini vel Libero [2]sacra est, [3]illi ut deo [4]telorum, [5]huic ut deo [6]triumphorum. Sic docet Claudius, [7]cum et myrto ait milites [8]redimiri solere. Veneris enim [9]myrtus, matris [10]Aeneadarum, etiam amiculae [11]Martis, per Iliam [12]et Romulos Romani. [13]Sed ego Venerem non credo ex hac parte [14]cum Marte Romanam, [15]qua pellicis dolor est. [16]Cum et olea [17]militia coronatur, [18]ad Minervam est idololatria, armorum aeque deam, [19]sed et paci cum Neptuno [20]initae ex hac arbore [21]coronatam. In his erit serti militaris superstitio [22]ubique polluta et [23]polluens [24]omnia. Quae iam polluatur [25]et causis. Ecce [26]annua votorum nuncupatio quid videtur? Prima in principiis, secunda in [27]Capitoliis. Accipe post loca et verba: [28]Tunc tibi, Iuppiter, [29]bovem cornibus auro [30]decoratis [31]vovemus [32]esse

ducatio est *B. m. sec. in marg.* ista ducatione *BCD.* est advocatio *R. Latinius.* 72. Iccirco *Aφ.* 73. fugienda sunt *A.* fugienda sint *reliqui.* 74. ne delictis *A.* ne in delictis *reliqui.* ut in delictis incedamus *Iunius.* 75. indicamus *Aβ.* 76. aut martyria *A.* aut et martyria *reliqui.* 77. inlicitae *Aβ.* 78. faciam, ut secunda *R. Ursinus.* faciunt, ut secunda *ABCDEFGH.* 79. Nae, si *ego.* ne, si *AR.* Nisi *DEFGH.* nec *BC.* 80. omne *C.*

Cap. XII. 1. dicam' (*h. e.* dicamus) *Aφ.* 2. sacra *AR.* sacrata *reliqui.* 3. illut deo *Aφ.* Illud deo *B* (*m. pr.*) *CD.* 4. celorum *B* (*m. pr.*) *CD.* 5. huic video *B* (*m. pr.*) *CD.* 6. triumpharum *Aφ.* 7. cum (quum *Aφ.*) et murto *A.* cum et myrto *R.* quamquam ex myrto (mirto *D.*) *reliqui.* Quamquam et myrto *Iunius.* 8. redi solere *A.* 9. myrthus *Aβ.* myrtus *AφBCDE.* myrtum *FGHR.* 10. Aeneadarum etiam amiculae *AR.* Aeneae ad aurum etiam amiculae *DE.* aeneę ad aurum etiam avunculę *BC.* Aeneae, non laurum, etiam amiculae *reliqui.* Aeneae, ac laurum etiam, amiculae *Iunius.* 11. Martis per Iliam *AEFGHR.* matris (marcus *D.*) in illam *BCD.* 12. et Romulos Romani *FGHR.* et Romulus et Romani *A.* et romulus romam *BCDE.* 13. Sed ego *AFGHR.* Sed et ego *reliqui.* 14. cum marte romana *DE.* 15. quę pelicis ..... dolor *Aβ.* pelicis *scriptum est etiam in C.* 16. Cum et olea *ABER.* Cum et olei *CD.* Quin et olea *FGH.* 17. militia coronatur *ABCDER.* militiam coronari *FGH.* 18. ad Minervam est idololatria armorum aeque deam *AR.* a Minerva est idololatria (idolaria *C.* idolatria *D.*) marmoreaque dea *BCDE.* a Minerva, non solum artium, sed armorum quoque dea *FGH.* 19. Sed et paci *AER.* Sed et pauci *D.* Sed et pati *BC.* Sed et patruo *B. m. sec. in marg.* et pacem *FGH.* et pace *Iunius.* 20. initae *AR.* incite *BCD.* incitante *B. m. sec.* ineite *E.* inisse *FGH.* inita *Iunius.* 21. incoronatam *D.* 22. ubique *om. R.* 23. polluata et *A.* pollutata *Hildebrandus.* 24. omnia. Quae iam polluatur *La Cerda.* omnia quae iam polluantur (*Aφ*)*BCDEFGH.* omnia quae iam polluentur (*Aβ.*) omniaque iam polluentur *R.* 25. et causis *om. A.* ex causis *B. m. sec.* 26. anima votorum *BCD.* 27. Capitolio *Gruterus, Ursinus.* 28. Tunc tibi (*Aβ*)*DR.* Tunc ter *BC.* Hunc tibi (*Aφ*)*EFGH.* Nunc tibi *Ursinus.* 29. bove *R. Ursinus.* 30. decoronatis *Aφ.* 31. vovimus (*Aβ*)*R. Ursinus.* 32. esse facturum *B. m. sec. in marg., Theod. Canterus, Lipsius* (*ad Tac. Ann. XVI. Exc. A. p.* 541.), *Heraldus* (*ad Martial. Epigr. VIII,* 4.), *Iunius.*

futurum. Cuius sententiae [33]vox est? [34]Utique negationis. Etiamsi
tacet [35]illic Christianus ore, coronatus capite [36]respondit. Eadem
laurea [37]in donativi dispensatione [38]denuntiatur. [39]Plane non
gratuita [40]idololatria, aliquibus aureis venditans [41]Christum, ut ar-
genteis Iudas. Hoc erit, Non potestis deo servire et mammonae, Matth. VI, 24.
mammonae manum tradere [42]et deo absistere? [43]Hoc erit, Reddite Matth. XXII, 21.
quae sunt Caesaris Caesari et quae dei deo, [44]nec hominem deo
reddere et denarium Caesari auferre? Triumphi laurea foliis [45]strui-
tur. [46]an cadaveribus? [47]lemniscis [48]ornatur, an bustis? unguen-
tis [49]delibutur, an [50]lacrimis coniugum et matrum? fortasse quo-
rundam et Christianorum; et apud barbaros [51]enim Christus. Qui
hanc portaverit in capite causam nonne et [52]ipsi pugnavit? Est et
alia militia regiarum familiarum. Nam et castrenses appellantur,
munificae et ipsae [53]sollemnium [54]Caesarianorum. Sed [55]et tum
profunde miles ac servus alterius [56]es, et si duorum, dei et Caesa-
ris, [57]certe tunc non Caesaris, [58]cum te deo debes, etiam in com-
munibus, credo, potiori.

Coronant et [1]publicos ordines laureis publicae causae, [2]ma- Cap. XIII.
gistratus vero insuper aureis, ut Athenis, ut Romae. [3]Superferun-
tur etiam illis [5]Hetruscae. Hoc vocabulum est coronarum [6]quas
gemmis et foliis ex auro [7]quercinis [8]ab Iove [9]insignes ad dedu-
cendos [10]tensas cum [11]palmatis togis sumunt. Sunt et [12]provincia-

33. est vox *C.* 34. ructique *B (m. pr.) C.* 35. illi *BCDE.* 36. respondens serio *ACφ.* 37. in donatis dispensationem *A.* in donativi dispensatione *reliqui omnes.* in donativi dispensationem *Hildebrandus.* 38. denuntiantur *BφCD.* 39. Plane non gratuita *FGHR.* Plane non gratia *BCDE.* plane gratuita *A., prob. Hildebrandus.* 40. idolata *CD.* 41. Christum *om. A.* 42. et deo *A.* et ab eo *BCDE.* et a deo *FGHR.* 43. Hoc erit *AR. Ursinus.* hoc est *EFGH.* vocem *DR.* domini vox est *B. m. sec. in marg.* 44. hec hominem *B (mi. pr.) CD.* 45. struitur *AEFGHR. Salmasius.* instruitur *BCD. tres Vaticani. Iunius.* 46. an cadaveribus (cadeveribus *Acφ.*) *AR.* hanc adverbis *BCDEFG.* hinc adverbis *H.* haec tres *B. m. sec. in marg.* hinc inde adverbis *marg. F. G.* hinc adversis *Iunius.* adornatur *Ursinus.* aureis *Salmasius.* 47. lemniscis *BCEFGH. Salmasius, Ursinus.* lemnis. leviniscis *D.* lemnis *A.* lamnis *R.* 48. ornatur an bustis *R.* ornatus an bustis *A.* inornatura ambustis *BCE.* inornata ira ambustis *D.* inornata lemniscis *B. m. sec. in marg.* inoratur lamnulis *F.* ambitur lamnulis *marg. FG.* inornatur lamnulis *GH.* inornatur ac mustis *Salmasius.* hinc auratur lamnulis *Iunius.* 49. delibeitur *Acφ. Salmasius.* delibitur *B. m. sec. et C.* 50. lachrimis *Aβ.* 51. enim Christus. Qui *AFGHR.* Christus enim, qui *reliqui.* 52. ipsi pugnavit *ρ.* ipse oppugnavit *R. Ursinus.* ipse pugnavit *reliqui.* 53. sollempnium *Aβ.* solemnium *D.* solemnos *Bφ. m. sec.* 54. Caesarianorum (*Aβ*)*R. Iunius.* Caesareanorum *reliqui.* 55. et tum *ego.* et tu *libri mei omnes praeter A. qui om.* 56. es *m. A.* 57. certe tunc non Caesaris *om. A.* 58. cum deo *B.*

Cap. XIII. 1. publicos ordines laureis *om. A.* 2. magistra vero *BCD. Verba* ut Athenis, ut Romae *om. R.* et Athenis *C.* 3. superferuntur *ABCDER.* praeferuntur *reliqui.* 4. enim illis *AβBE.* 5. et Ruscae *E.* 6. quod gemmis *BC.* quercinis *CDEFGHR.* quecernis *A.* querci *B. sed sec. m. superscr.* querceis. 8. ab Iove *A.* a Iove *D.* obionem *BC.* ob Iovem *B. m. sec. et reliqui.* 9. insignes *CDE.* insigneis *FR.* 10. tensas *ABEF.* thensas *reliqui.* 11. palmitis *BCD.* 12. proeiptiales *B. m. pr.* pronuntiales *C.*

les [13]aureae, [14]imaginum [15]iam, non virorum, capita maiora quaerentes. Sed tui [16]ordines et tui magistratus et ipsum curiae nomen ecclesia est Christi. [17]Illius es, conscriptus in libris vitae. Illic purpurae tuae sanguis [18]domini et clavus [19]latus in cruce ipsius; illic [20]securis [21]ad caudicem iam arboris [22]posita; illic [23]virga ex [24]radice Iesse. [25]Viderint [26]et publici equi cum coronis suis. Dominus tuus, ubi secundum [27]scripturam [28]Hierusalem ingredi voluit,
Ps. XX, 8. nec asinum habuit privatum. Isti in curribus et isti in equis, nos autem in nomine [29]domini dei nostri invocabimus. Ab ipso incolatu Babylonis illius in Apocalypsi [30]Iohannis submovemur, nedum [31]a suggestu. Coronatur et vulgus nunc ex principalium [32]prosperitatum exultatione, nunc ex municipalium sollemnitatum proprietate. [33]Est enim omnis publicae laetitiae luxuria [34]captatrix. [35]Sed tu [36]peregrinus mundi huius, [37]civis civitatis supernae Hierusalem.
Phil. III, 20. Noster, [38]inquit, municipatus [39]in caelis. Habes tuos census, [40]tuos fastos, nihil tibi cum gaudiis saeculi, immo contrarium debes.
Ioh. XVI, 20. [41]Saeculum enim gaudebit, vos vero lugebitis. [42]Et, puto, felices ait legentes, [43]non coronatos. Coronant et nuptiae sponsos, [44]et ideo non [45]nubemus ethnicis, ne [46]nos ad idololatrian usque deducant; a qua apud illos nuptiae incipiunt. Habes legem a patriarchis [47]quidem, habes apostolum in domino nubere iubentem. Coronat et libertas saecularis. Sed tu iam redemptus es a [48]Christo, et quidem magno. Servum alienum quomodo saeculum manumittet? Etsi libertas [49]videtur, sed et servitus videbitur. Omnia imaginaria in saeculo et nihil veri. Nam et tunc liber [50]hominis eras, redemptus a Christo, et nunc servus es Christi, licet [51]ma-

13. aure *A*. 14. immaginum *B. m. pr., sed a sec. m. corr.* in magnum. 15. iam numerum capita *BCDE*. iam non viro capita *Aβ*. iam non virorum capita *reliqui*. iam non virûm capita *Hildebrandus*. 16. ordines *ABCR*. ordinis *reliqui*. 17. illius est *C*. 18. dño et *Aβ*. 19. latus inicũ ipsius *A*. 20. securus *BCD*. secures *A*. 21. ad caudicem iam *A*. ad caudicem *R*. ad candices *B. m. pr.* ad caudices *B. m. sec. DEFGH*. ad radices *B. m. sec. C. Iunius. Rhen. in marg. C.* 22. positae *BCD*. 23. virga *BCEFGH*. virgae *ADR*. 24. radicaeesse *Aφ*. 25. viderunt *D*. 26. et publici et qui cum *BCDE*. et pudeat eos qui *B. m. sec. in marg.* 27. scripturarum *CD*. scripturás *B. m. sec.* 28. Hierusalem *AE*. ierusalem *BCD*. 29. domini non invocabimus *A*. 30. Iohannis *ABCD*. 31. ad suggestum *BCDE*., *prob. Iunio*. ab suggestu *Rhenanus in marg. C.* 32. prosperitatum *AR*. proprietatum *reliqui*. 33. Est enim *A*. et est *reliqui omnes*. 34. capatrix *C*. 35. Si tu *BCD*. 36. peregrinus *AR*. peregrinus es *reliqui*. 37. civis civitatis supernae Hierusalem *A*. civitatis civis supernae ierusalem *BCD*. civis supernae Hierusalem *reliqui*. 38. inquam *B. m. sec.* 39. in caelis. In caelis habes *Iunius*. 40. tuos fastos *om. A*. tuos fastus *D*. 41. saeculum *A*. 42. Et puto *BCDEFGHR*. puto *A*. 43. non coronatos *om. A*. 44. et ideo *BCDEFGH*. ideo *AR*. 45. nubemus *A*. nubemus *R*. nubimus *reliqui*. 46. nos ad idolatriam *D*. nos idolatrian *A*. 47. qui idem *Iunius*. 48. Christo et quidem magno *AEFGHR*. Christo nigno (mgno *B.?*) *BC*. Christo in ligno *D*. 49. videbitur *A(D)R*. videbatur *reliqui*. videatur *Ursinus*. 50. hominis eras *AR*. homini eras *reliqui*. 51. manumissus sis ab homine *Aφ*.

amiseus ab homine. [52]Si veram putes saeculi libertatem, ut et [53]corona eam consignes, redisti in servitutem hominis, quam putas libertatem, amisisti libertatem Christi, [54]quam putas servitutem. Nunquid et agonisticae causae disputabuntur, quas statim tituli sui denuntiant, [55]et sacras et [56]funebres scilicet? Hoc enim superest, ut Olympius Iupiter et [57]Nemeaeus Hercules et [58]misellus [59]Archemorus et [60]Antinous infelix in Christiano continentur, ut ipse spectaculum fiat, quod spectare [61]taedet. Universas, ut arbitror, eaus [62]enumeravimus, nec ulla nobiscum est; omnes alienae, profanae, finitae, semel iam in sacramenti [63]testatione cieratae. [64]Hae [65]erant pompae diaboli et angelorum eius, officia saeculi, luxuria, [66]sollemnitates, [67]popularitates, falsa vota, humana servitia, laudes vanae, gloriae turpes, et in omnibus istis [68]idololatriae in solo quoque censu coronarum, quibus omnia ista redimita sunt. [69]Praestabitur quidem Claudius etiam caelum sideribus apud Homeri carmina coronatum, certe [70]a deo, certe homini; igitur et homo ipse a deo coronandus est. Ceterum a saeculo coronantur et luxuria et latrinae et [71]pistrinae [72]et carcer et ludus et ipsa amphitheatra [73]et ipsa spoliaria ipsaeque [74]libitinae. [75]Quam sacer [76]sanctusque, quam honestus [77]ac mundus sit habitus iste, noli de um poetico caelo, [78]sed de totius mundi commerciis [79]aestimare. Ad eum Christianus nec [80]ianuam suam laureis [81]infamabit, si norit, quantos deos etiam [82]ostiis diabolus [83]adfinxerit, Ianum a ianua, [84]Limentinum a limine, Forculum et [85]Carnam a [86]foribus et cardinibus, [87]etiam apud Graecos [88]Thyraeum Apollinem et Antelios [89]daemonas.

52. Si vera *CDE*. 53. corona eam *A*. coronam *CDEFGH*. corona *BR*. *Latinius*. 54. quam putasti servitutem *Aβ*. quam non putas servitutem *BCD*. 55. et *ante* sacras *om. A*. 56. funebras *BC*. 57. nemeus *A*. 58. mesellus *CD*. 59. Archimorus *CDE*. 60. anthinous *C*. 61. taedet *ego*. debet *AR*. non debeat *DEFGH*. non debebat *BC*. dedecet *Hildebrandus*. 62. enumeravimus *ABR*. *Ursinus*, *Iunius*. enumeramus *reliqui*. 63. temptatione cieratae (ei erat *B. m. pr.*) *BC*. tentatione cieratae *EFG*. testatione cieratae *reliqui*. tinctione cieratae *Latinius*. 64. nec enim (*B m. pr.*) *CD*. 65. erunt *CD*. 66. solempnitates *A*. 67. popularitates *ADR*. *Ursinus*. postularitates *BE*. postulantes *C*. postulatrices *reliqui*. 68. idololatriae *A*. idolatriae *CD*. idololatria *reliqui*. 69. Praestabitur *D*. 70. ipse a domino *Aφ*. 71. pistrinae (pristinae *Aφ*.) *ABCDE*. pistinae *B. m. sec.* pistrina *reliqui*. 72. et carcer *om. A*. 73. et ipsae apoesariae *A*. 74. libicinae *C*. 75. quamquam *C*. *et B. m. sec.* 76. sanctusque quam *ADR*. sanctus quamquam *BC*. sanctus quamque *reliqui*. 77. at mundus *Aβ*. et mundus *C*. 78. sed de *om. Aφ*. 79. aestimare *C*. 80. ianuis suam lauream *Aβ*. lauream suam ianuis *Aφ*. 81. infamavit *CD*. 82. ostiis *R*. hostiis *AβFGH*. hostis *B* (*m. pr.*) *CDE*. 83. adfinxerit *Aβ*. affinxerit *FGHR*. finxerit *BCDE*. 84. limitinum a limite *D*. lumen tuum a limine *C*. 85. Carnam *AE*. Carna *CD*. Cardam *BFGHR*. 86. foribus atque cardinibus *Aβ*. 87. etiam *ABC*. et apud *reliqui*. 88. thyreum *AB*. 89. daemonas *Aφ*. daemones *reliqui*.

Cap. XIV. [1]Tanto abest, ut [3]capiti suo [4]munus inferat [5]idololatriae, immo iam dixerim Christo, siquidem viri [6]caput Christus est, tam liberum quam et Christus, ne velamento quidem obnoxium, nodum obligamento. Porro et quod obnoxium est velamento, [7]caput feminae, [8]hoc ipso iam occupatum non vacat etiam obligamento. Habet humilitatis suae sarcinam. Si nudo capite videri non debet propter angelos, multo [9]magis coronato [10]fortasse tunc illos coronatos scandalizaverit. Quid [11]enim est [12]in capite [13]feminae corona [14]quam formae lena, [15]quam summae lasciviae nota, extrema negatio verecundiae, conflatio [16]inlecebrae? Propterea [17]nec ornabitur operosius mulier ex apostoli prospectu, ut nec [18]crinium artificio coronetur. Qui tamen et viri [19]caput est et feminae facies, [20]vir [21]ecclesiae, [22]Christus Iesus, quale, oro te, sertum pro utroque sexu subiit? Ex spinis opinor et tribulis, in figuram delictorum, quae nobis protulit terra carnis, abstulit [23]autem virtus crucis, [24]omnem aculeum mortis in dominici capitis tolerantia obtundens. Certe praeter figuram [25]contumelia [26]in promptu est [27]et dedecoratio et turpitudo et his implexa saevitia, [28]quae tunc domini tempora [29]foedaverunt et lancinaverunt, uti tu nunc laurea et myrto et [30]olea et [31]inlustri [32]aliqua fronde et, quod magis usui est, [33]centenariis quoque [34]rosis [35]de horto Midae lectis et [36]utrisque liliis et omnibus vidlis [37]coroneris, etiam [38]gemmis forsitan et auro, ut et illam Christi coronam aemuleris, quae postea ei obvenit, quia et favos post fella gustavit, nec ante rex gloriae in caelestibus salutatus est, quam rex Iudaeorum proscriptus [39]cruci, minoratus primo a

Cap. XIV. 1. tanto habes ut *BCD*. tamen (*superscr.* tm̃) abest ut *B. m. sec. in marg.* 3. capiti tuo *B. m. sec.* 4. munus *AR.* manus *reliqui.* 5. idolatriae *BCD.* idolatria *B. m. sec. Latinius.* 6. caput (capud *Aβ.*) viri *AR.* viri caput *reliqui.* 7. capud *Aβ.* 8. hoc ipso iam *AR.* iam hoc ipso *reliqui.* 9. magis coronatos *B.* 10. fortasse tunc illos coronatos *R.* fortasse tunc illos coronato (*Aφ.*) tunc illo fortasse coronato *D.* fortasse tunc illo coronato *reliqui.* 11. enim aliud est *B. m. sec.* 12. in capite *AR.* capite *reliqui.* capiti *Latinius, prob. Pamelio.* 13. faeminae *Aβ.* 14. quam formae lena *om. A.* quam forma linea *D.* quam formae linea *BCE.* 15. quam summae *A.* quam summa *reliqui.* 16. inlecebrae *Aβ.* 17. nec ornabitur *AR.* non ornabitur *H. Iunius.* non coronabitur *BCDEFG.* 18. criminum *BC.* 19. caput (capud *Aβ.*) est et feminae *AEFGHR.* caput est feminae *reliqui.* 20. vir *AR.* ut *reliqui.* 21. ecclesia *BCD.* 22. Christus ipse *Aφ.* Christus Iesus *AβFGHR.* Christi Iesu (ihesu *C.*) *BCDE.* 23. aut virtus *D.* 24. omnem aculeum *AR.* omnes aculeos *reliqui.* 25. contumeliam *C.* 26. in proptu *Aβ.* 27. et dedecoratio et turpitudo *A.* et turpitudo et dedecoratio *reliqui.* 28. quae tunc domini *D.* 29. foedaverunt *A(BC?).* et foedaverunt *reliqui.* 30. olei *CD.* 31. inlustri *Aβ.* illustri *R.* illustriore *reliqui.* 32. aliqua *AR.* quaque *reliqui.* 33. centenariis (*Aφ*)*FGHR.* centenarii *Aβ.* centaureis *reliqui. Divionensis liber et tres Vaticani.* 34. rosis *AFGHR. et B. m. sec.* roris *reliqui et Divionensis.* 35. de (ex *FGH.*) horto Midae lectis *FGHR.* et hortomi delictis *BCD.* ortomi delectis *E. Divionensis.* de horto lectis *A.* et hortorum deliciis *B. m. sec.* 36. utriusque *B* (*m. pr.*) *C.* 37. coroneis *C.* 38. genus *BCD.* 39. cruci *AR.* in crucem *reliqui.* in cruce *Iunius.*

pare [40]modico [41]quid citra angelos, et ita gloria et honore coronatus. Si [42]ob haec [43]caput ei tuum debes, tale, [44]si potes, ei reponde, quale suum pro tuo obtulit, aut nec floribus coroneris, si spinis non potes, [45]quia floribus non potes.

Serva deo rem suam [1]intaminatam. Ille eam, si volet, coronabit. [2]Immo et vult denique, invitat. Qui vicerit, inquit, dabo ei coronam vitae. Esto et tu fidelis ad mortem [3]et decerta et tu bonum agonem, cuius coronam et [4]apostolus repositam sibi merito [5]confidit. [6]Accipit et angelus victoriae coronam procedens in candido equo, ut vinceret, [7]et alius iridis ambitu ornatur caelesti [8]prato. Sedent et presbyteri coronati eodemque auro [9]et ipse filius hominis [10]supra nubem micat. Si tales imagines in visione, quales veritates in [11]repraesentatione? Illas aspice, illas [12]odora. Quid [13]caput [14]strophiolo aut [15]dracontario damnas, diademati destinatum? [16]Nam et reges nos deo et patri suo fecit Christus Iesus. Quid tibi cum flore morituro? [17]Habes florem ex virga [18]Iesse, [19]super quem tota divini spiritus gratia requievit, florem incorruptum, [20]immarcescibilem, sempiternum; quem et bonus miles eligendo in caelesti [21]ordinatione profecit. [22]Erubescite, commilitones eius, iam non ab ipso iudicandi, sed ab aliquo [23]Mithrae milite, qui cum initiatur in [24]spelaeo, in castris vere tenebrarum, coronam interposito [25]gladio sibi oblatam, quasi [26]mimum [27]martyrii, dehinc capiti suo accommodatam monetur obvia manu [28]a capite pellere [29]et in humerum, si forte, transferre, dicens [30]Mithran esse coronam suam. Atque exinde nunquam [31]coronatur, [32]idque in

Cap. XV.

Apoc. II, 10.
Iac. I, 12.

40. modico *Aβ*. modice *BCDE*. modicum (*Aφ*)*FGHR*. 41. quid *om. C*. 42. ob hoc *BD*. 43. capud *Aβ*. 44. si potes (*Aβ*)*HR*. *Latinius*. ....tes *Aφ*. si forte *reliqui*. si pote *Hildebrandus*. 45. quia floribus non potes *A*. quia non floribus potes *reliqui*.

Cap. XV. 1. intaminatam *A*(*D*)*R*. *G. Scioppius*. inattaminatam *EFGH*. incontaminatam *BC*. 2. Immo *om. A.*, *prob. Hildebrando*. 3. et decerta *A*. decerta *reliqui*. 4. apostolus repositam sibi merito *ADEFGHR*. apostolus scilicet merito *BC*. 5. confidet *D*. confidat *C. et B. m. sec.* 6. Accepit (*Aφ*.) 7. At alius *Aβ*. Et ita legebat *in A. etiam Salmasius*. 8. prato. Sedent *AR*. proto sedent *BD*. Protosedent *reliqui*. Porro sedent *Ursinus*. parato. Sedent *Salmasius*. pro te. Sedent *Iunius*. paratu. Sedent *Ios. Scaliger*. 9. et ipsi (et ipse *Aφ*.) coronati *AφBCD*. 10. sup (*h. e.* super) *Aβ*. 11. reprehensatione *Bφ*. 12. odora *AR*. adora *B. m. sec.* adorare *reliqui*. 13. capud *Aβ*. 14. stropiolo *C*. stupri ... *Aβ*. stupri ... *Aφ*. 15. dracontrario *B*. drantrario *C*. 16. Nam reges *A*. 17. et habes *C*. 18. Iessae *A*. 19. super quae *C*. superque *D*. 20. immarcesibilem *R*. 21. ordinatione profecit *A*. ordinatione dignatione *R*. dignatione ordinatione *B. m. sec.* dignatione ordinatione *reliqui*. 22. Erubescite commilitones *R*. ...bescite commilitones *A*. Erubescite Romani commilitones *reliqui*. 23. Mitrae *AβE*. 24. speleo *Aβ*. 25. glodio *Aβ*. 26. numum martyrii *C*. mimus martyrii *Iunius*. 27. matyrii *Aβ*. 28. a capite pellere *AR*. capite depellere *reliqui*. 29. et in humerum si forte transferre *om. A*. 30. mitran *A*. mitram *E*. Mithram *reliqui*. 31. corotur *Aβ*. 32. idque *AR*. id quod *reliqui*.

signum habet ad probationem sui, [33]sicubi temptatus fuerit de sacramento, [34]statimque creditur Mithrae miles, si deiecerit coronam si eam in deo suo esse dixerit. Agnoscamus ingenia diaboli, id circo quaedam de divinis [35]affectantis, ut nos de suorum fide confundat et indicet.

33. sui si (sic *Aφ.*) sacramento *ceteris omissis A.* 34. statim quod *C.* quod stitimque *Aβ.* 35. affectantis *AFGHR.* affectantem *BCDE.* *In margine B. superiorbique alio signo haec scripta extant:* Quid est homo? quod minuisti eum paulo minus ab angelis? gloria et honore coronasti eum?, *quae pertinere ad ultima vertitis praegressi nemo est qui non videat. In Aβ. subscriptum est:* DE CORONA EX.....

DE

FUGA IN PERSECUTIONE.

In scripturae discrepantia verbis scriptoris subiecta

A significat codicem Vindobonensem (*Aφ* ex collatione Hildebrandi).
B - - Leidensem.
a - editionem principem Beati Rhenani (anni MDXXI.).
b - - Ioh. Gangnaii (anni MDXLV.).
c - - Sigism. Gelenii (anni MDLXII.).
d - - Iac. Pamelii (anni MDLXXIX.).
e - - Nic. Rigaltii (anni MDCXXXIV.)

---

[1]Quaesisti proxime, Fabi frater, [2]fugiendum necne sit in persecutione, quod nescio quid annuntiaretur. Ibidem [3]ego [4]oblocutus [5]aliquid pro loco ac tempore [5]et quarundam personarum importunitate semitractatam materiam abstuli mecum plenius eam de stilo nunc renuntiaturus, utpote quam [6]mihi tua consultatio commendarit et condicio temporum suo iam nomine iniunxerat. Quanto enim frequentiores imminent persecutiones, tanto examinatio procuranda est, quomodo eas excipere fides debeat. Procuranda autem examinatio [7]penes vos, [8]*qui*, si forte, [9]paracletum non recipiendo [10]deductorem omnis veritatis merito adhuc etiam aliis quaestionibus [11]obnixi estis. Igitur consultationi tuae ordinem quoque indimus, animadvertentes ante determinari oportere de statu ipsius Cap. I.

1. Quinti Septimi Florentis Tertulliani incipit liber de fuga in persecutione *AB*. De Fuga sive De Persecutione *codex Magliabechianus n. DXXVII.* De Fuga in Persecutione *reliqui*. De Persecutione *codex Magliabechianus n. DXXVIII. et Laurentianus Plut. XXVI. cod. VII., tres Vaticani, teste Pamelio, Hieronymus, Nicephorus, Pithoeus, Trithemius, alii.*

Cap. I. 2. fugiendum ne sit *Laurentianus*. 3. ergo *AB*. 4. oblatus *A*(m. pr.)*B*. locutus *Beatus Rhenanus* in *ed. a. MDXXVIII.* 5. ex quarundam *Rhenanus* in ed. a. *MDXXVIII.* 6. mihi et tua *e*, *et Fulvius Ursinus*. et tua *Iunius*. ei et tua *reliqui*. ei tua *Laurentianus*. 7. penes suos *ac. Laurentianus*. 8. qui si forte *Fulv. Ursinus*. si forte *reliqui*. 9. paraclitum *B*. 10. dedactoris *AB*. 11. obnixi *ded. Laurentianus*. onixi *AB*. obnexii *a. Rhenanus*, *prob. Iunio*. obnexi *Ios. Scaliger*.

persecutionis, utrum a deo obveniat, an a diabolo, quo facilius de obitu eius constare possit. Omnis enim rei [12]inspectio auctore cognito planior. Satis est quidem [13]praescribere nihil fieri sine dei voluntate. Sed non statim hac sententia [14]ceteris retractatibus locum dabimus, ne a praesenti articulo [15]avocemur, [16]si qui [17]responderit: Ergo et malum a deo et delictum a deo, nihil iam [18]in diabolo, nihil etiam in nobis ipsis. De persecutione nunc quaeritur. Circa hanc interim dixerim nihil fieri sine dei voluntate, respiciens eam inprimis dignam deo esse et, ut ita dixerim, necessariam, [19]ad probationem scilicet servorum eius sive reprobationem. Quis est enim exitus persecutionis, quis [20]effectus alius, nisi probatio et reprobatio fidei, [21]qua suos utique dominus [22]examinabit? [23]Hoc domini iudicium est persecutio, per quam quis aut probatus aut reprobatus iudicatur. Porro iudicium soli deo competit. [24]Haec pala illa, quae et nunc dominicam aream purgat, ecclesiam scilicet, confusum acervum fidelium eventilans et discernens frumentum [25]martyrum [26]et paleas negatorum, [27]et haec [28]etiam [29]scalae, quas [30]somniat Iacob, aliis ascensum in superiora, aliis descensum ad inferiora demonstrantes. Sic et agonem [31]intellegi [32]capit persecutionem. A quo [33]certamen edicitur, nisi a quo corona et praemia proponuntur? Legis edictum agonis istius in Apocalypsi, quibus praemiis ad victoriam invitet vel maxime illos qui proprie vicerint in persecutione, vincendo luctati revera non adversus carnem et sanguinem, sed adversus spiritalia nequitiae. Ita agnosces ad eundem [34]agonothetam pertinere certaminis arbitrium qui invitat ad praemium. Totum quod agitur in persecutione gloria dei est, probantis et reprobantis, imponentis et deponentis. Quod autem ad gloriam dei pertinet, utique ex voluntate illius eveniet. Sed quando deus magis creditur, [35]nisi cum magis timetur? nisi in tempore

12. suspectio *B*. 13. praescribere *de*. perscribere *reliqui*. 14. ceteris retractatibus *A* (*m. sec.*) *e*. *Rhenanus in ed. a. MDXXVIII., Fulv. Ursinus*. ceteris retractavimus *Ba. Laurentianus*. ceteris retractaverimus *bcd*. ceteras retractantibus *los. Scaliger*. de ceteris retractaverimus *Latinius*. ceteris retractantibus *A. m. sec. in marg*. 15. revocemur *B. Iunius*. 16. si qui *Aabcd*. se qui *B*. se quis *e*. 17. responderint *Aφ. m. sec*. 18. a diabulo *Laurentianus*. 19. approbationem *ABa*. 20. affectus alias *AB. Laurentianus*. 21. quam suos *AB*. 22. examinabit *Rhenanus*. examinavit *et scripti et editi libri*. 23. Hoc domini iudicium *d*. et hoc nomen iuditium *AB*. Hoc nomen iudicium *abc*. Hoc nomen iudicum *Laurentianus*. Hoc omne iudicium *e. Fulv. Ursinus, Harrisius*. Hoc nomen iudicii (*vel etiam* Hoc nonne iudicium) *Rhenanus in ed. MDXXVIII*. 24. et haec palam *AB*. 25. maturum *ABa. Laurentianus*. 26. et palias *B*. 27. et haec *B*. Haec *de. tres Vaticani*. et hae *A*. Hae *reliqui*. 28. etiam *ABabc*. enim *reliqui*. 29. schalae *B*. 30. somniavit *Laurentianus et tres Vaticani*. 31. intellegi *a*. 32. cepit *Laurentianus*. 33. certamen dicitur *a*. certamine dicitur *AB. Laurentianus*. 34. agonithetam *AB. Laurentianus*. 35. nisi cum — — persecutionis ecclesia *Latinius*.

persecutionis? [36]Ecclesia in [37]attonito est. Tunc et fides in expeditione sollicitior et disciplinatior in ieiuniis [38]et stationibus et orationibus et humilitate, [39]in alterutra diligentia et dilectione, in sanctitate et sobrietate. Non enim vacatur nisi timori et spei. Adeo et ex hoc ipso ostenditur nobis non posse diabolo deputari eam quae meliores efficit dei servos.

[1]Si, quod iniquitas a deo non est, sed a diabolo, persecutio autem ex iniquitate consistit ([2]quid enim [3]iniquius, quam veri dei antistites, [4]omnes sectatores veritatis nocentissimorum [5]more tradari?), ideo videtur persecutio a diabolo evenire, a quo iniquitas agitur ex qua constat persecutio, scire debemus, [6]quatinus nec persecutio [7]est sine iniquitate [8]diaboli [9]nec probatio fidei sine persecutione, propter probationem fidei necessariam [10]iniquitatem non patrocinium [11]praestare persecutioni, sed ministerium; praecedere enim dei voluntatem circa fidei probationem, quae est ratio persecutionis, sequi autem diaboli iniquitatem ad instrumentum persecutionis, quae ratio est probationis. Nam et alias in quantum iustitiae iniquitas aemula est, in tantum materia est ad testimonia eius, cuius est aemula, ut sic [12]iustitia in iniquitate perficiatur, quemadmodo virtus in infirmitate perficitur. Nam infirma mundi electa sunt a deo, ut confundantur fortia, [13]et stulta eius, ut [14]confundatur sapientia. Ita et iniquitas adhibetur, ut iustitia probetur confundens iniquitatem. Igitur quod ministerium non est arbitrii, sed servitii (arbitrium enim domini persecutio propter fidei probationem, ministerium autem iniquitas diaboli propter persecutionis instructionem), ita eam per diabolum, si forte, non a diabolo evenire credimus. Nihil satanae in servos dei vivi licebit, nisi permiserit dominus, ut aut ipsum destruat per fidem electorum [15]in temptatione victricem, [16]aut homines eius fuisse traducat qui [17]defecerint ad illum. Habes exemplum Iob, cui diabolus nullam potuit

Cap. II.

I Cor. I, 27.

36. Tunc ecclesia *e.* 37. actonitu *A. Laurentianus.* 38. in stationibus *b.* et stationibus *reliqui omnes et tres Vaticani.* 39. et alterutra *AB.*

Cap. II. 1. Si quidem iniquitas *A. m. sec. in marg.* Si, quoniam iniquitas [illegible], *prob. Iunio.* 2. quod enim *AB.* 3. iniquus *AB.* 4. omnes *ABabc.* [illegible] *de. tres Vaticani.* homines *Rhenanus.* 5. more mactari *A. m. sec.* 6. quatinus (4)a. quatenus *reliqui.* 7. est sine *cde. Gorziensis.* potest sine *ABab. Laurentianus.* pot' est *Iunius.* potest esse sine *A. m. sec.* 8. diabuli *Laurentianus.* 9. nec probatio fidei *bcde. Gorziensis.* nec perfectio fidei *A. m. sec.* nec persecutio fidei *ABa. Laurentianus.* nec probatio fieri *Rhenanus.* 10. iniquitati non *Rhenanus.* 11. praestare persecutionem *ABa. Laurentianus. Rhenanus.* praestari persecutioni [illegible], *Gorziensis, et Rhenanus in marg. ed. pr.* 12. iustitia in *de.* iustitiam *AB.* [illegible] *reliqui.* 13. et stulta eius *AB. Laurentianus.* et stulticia eius *A. m. sec.* [illegible] *marg.* 14. confundatur *ABabd. Laurentianus et duo Vaticani.* confundantur *ce.* [illegible] in tentatione *bcde. Gorziensis. Rhenanus.* intentationem *reliqui et Laurentianus.* [illegible] aut hominem *AB.* 17. defecerit *Laurentianus.*

incutere temptationem, nisi a deo accepisset potestatem, [18]nec in
Iob. I, 12. substantiam quidem eius, nisi dominus, Ecce, dixisset, omnia quae
sunt ei, in manu [19]tua do, in ipsum autem ne extenderis manum.
Denique [20]nec extendit, nisi [21]posteaquam et hoc postulanti [22]domi-
Iob. II, 6. nus, Ecce, dixisset, trado tibi illum, tantum animam eius custodi.
Sic et in apostolos facultatem temptationis postulavit non habens
eam nisi ex [23]permissu, siquidem dominus in evangelio ad Petrum,
Luc. XXII, 31. Ecce, inquit, postulavit satanas, [24]ut cerneret vos velut frumen-
tum, [25]verum ego rogavi pro te, ne deficeret fides tua, [26]id est,
ne tantum [27]diabolo permitteretur, ut fides periclitaretur. [28]Quo
ostenditur utrumque apud deum esse, et concussionem fidei et pro-
tectionem, cum utrumque ab eo petitur, concussio a diabolo, pro-
tectio a filio. Et utique cum filius dei protectionem fidei habet in
sua potestate, quam a patre postulat, a quo omnem accipit pote-
statem in caelis et in terris, quale est, ut concussionem fidei dia-
bolus in manu sua habeat? Sed in legitima oratione, cum dicimus
Matth. VI, 13. ad patrem, Ne nos inducas in temptationem (quae autem maior
temptatio quam persecutio?), ab eo illam profitemur accidere a
quo veniam eius deprecamur. [29]Hoc est enim quod sequitur, Sed
erue nos a maligno, [30]id est, ne nos induxeris in temptationem
permittendo nos maligno. Tunc enim eruimur [31]diaboli manibus,
cum illi non tradimur in temptationem. Nec in porcorum gregem
diaboli legio habuit potestatem, nisi eam de deo impetrasset; [32]tan-
tum potestatem abest [33]ut in oves dei habeat. Possum dicere [34]por-
corum quoque setas [35]tunc numeratas [36]apud deum fuisse, [37]nedum
capillos sanctorum. Habere videtur diabolus [38]propriam iam pote-
statem, [39]si forte, in eos [40]qui ad deum non pertinent, [41]semel
in [42]stillam situlae et in pulverem areae et in salivam nationibus
deputatis a deo ac per hoc diabolo expositis in vacuam quodam-

18. nec substantiam *AB. Laurentianus.* 19. tua domine in ipsum *AB.* 20. nec ostendit *B.* 21. post quam *AB.* 22. dominus et ceteris *A. m. pr. Ba. Laurentianus.* dominus, ecce, ait *A. m. sec.* dominus, ecce, dixisset *reliqui et Gorziensis.* 23. promissu *AB.* 24. ut cerneret *Aa.* uti cerneret *Bde. tres Vaticani.* ut discerneret *bc. Gorziensis.* 25. verum ego rogavi pro te *bcde.* sed ego oravi patrem *A. m. sec. in marg. Verba om. ABa. Laurentianus.* 26. id est ne tantum *abcde.* vel ne tantum *AB.* 27. diabulo *Laurentianus.* 28. Quod ostenditur *AB. Laurentianus.* 29. et hoc est *AB.* 30. id est ne *abcde.* vel ne *A, et Laurentianus. Verba* id est — — maligno *om. B.* 31. diaboli *ABabcd.* e diaboli *A. m. sec.* a diaboli *e. Fulv. Ursinus.* 32. tantum potestatem abest *ego.* tantum abest *bcde.* tantum (tantem *a.*) potestatem habet *ABa. Laurentianus.* tantum abest ut potestatem *A. m. sec. in marg.* 33. ut moves *B.* 34. porcorum quoque setas *abcde.* porcorum coques quoque et has *AB, et Laurentianus.* porcorum greges quoque et has *A. m. sec.* 35. tunc numeras *AB.* tunc immanes *Aβ. m. sec.* tunc immunes *Aα. m. sec.* 36. apud eum *A. m. sec.* 37. in capillos *A. m. sec.* 38. propriam iam *ABacde, et tres Vaticani.* propriam potestatem *bc.* 39. nisi forte *A. m. sec.* 40. quo ad *A* (*m. sec.*) *B. Laurentianus.* 41. simul in *A. m. sec.* 42. scillam siculae *AB.*

modo possessionem. Ceterum in domesticos dei [43] nihil illi [44] licet ex propria potestate, quia, quando liceat, id est ex quibus causis, exempla in scripturis signata demonstrant. Aut enim ex causa probationis [45] conceditur ei ius temptationis [46] provocato vel provocanti, [47] ut in superioribus, [48] aut ex causa reprobationis traditur [49] ei peccator, quasi carnifici in poenam, ut Saul (Et [50] abscessit, inquit, spiritus domini a Saule, et concutiebat eum spiritus nequam a domino et suffocabat eum), [51] aut ex causa [52] cohibitionis, ut apostolus refert datum [53] sibi sadem angelum satanae, ut [54] colaphizaretur; [55] nec hanc speciem permitti diabolo [56] in sanctos humiliandos per carnis [57] vexationem, nisi simul ut et virtus tolerantiae scilicet in infirmitate perfici possit. Nam et ipse apostolus [58] Phygellum et Hermogenem tradidit satanae, uti emendentur, ne blasphement. [59] Vides iam et a servis dei facilius diabolum accipere potestatem; [60] tanto abest, ut eam ex proprietate possideat. I Sam. XVI, 14.

Cum ergo et haec exempla magis in persecutionibus evenìunt, Cap. III.
[1] siquidem magis tunc probamur vel reprobamur, et magis tunc humiliamur vel emendamur, ab eo permittatur vel [2] imperetur necessitas est catholice fieri haec a quo et [3] ex parte, scilicet ab illo qui dixit, Ego sum qui facio pacem et condo [4] mala, id est bellum; hoc est enim contrarium paci. Nostrae autem paci [5] quod est bellum quam persecutio? Si persecutionis vel maxime exitus aut vitam [6] afferunt aut mortem, aut plagam aut sanationem, habeo [7] auctorem eiusdem: Ego percutiam et sanabo, ego vivificabo et mortificabo. [8] Uram, inquit, illos sicut [9] uritur aurum, et probabo, inquit, illos sicut [10] probatur argentum. Cum enim exurimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. [11] Haec erunt Is. XLV, 7. Deut. XXXII, 39. Zach. XVI, 9.

43. nihil om. *AB. Laurentianus.* 44. liceat vel ex quibus *AB. Laurentianus.* 45. conceditur ut vis *AB.* conceditur et ius *Laurentianus.* conceditur ut vi *A. m. sec.* 46. provocato provocanti *AB. Laurentianus.* 47. ut in *bcde. Rhenanus.* uti *reliqui et Laurentianus.* 48. aut ex causa reprobationis *bede. Gorziensis.* aut ex causa probationis *Abe. Laurentianus.* 49. et peccator *AB. Laurentianus.* 50. accessit *A* (m. pr.) *B.* abcessit *a.* 51. ut ex causa *Laurentianus.* 52. cohabitationis *a.* cohibitionis *reliqui et Gorziensis.* 53. sibi si id est angelum *AB.* sibi si idem angelum *Laurentianus.* sibi scilicet angelum *A. m. sec.* 54. colafizaretur *AB. Vaticani.* colaphizetur *reliqui et Laurentianus.* 55. ne hanc *AB. Laurentianus.* in eo hanc(?) *lu. Scaliger.* sic hanc *Iunius.* 56. ni ad sanctos *Rhenanus.* ni sanctos *b.* 57. uxationem, nisi simul *e.* vexationem simul *reliqui et Laurentianus.* 58. Phygellum *c.* Phigelum *AB.* Phygelum *abc.* Phigellum *d.* Philetum *Gorziensis,* „nec hic hetum. *De quo quis mirari queat*" *adnotavit Rhenanus.* 59. Videns *AB. Laurentianus.* 60. tum abest *A. m. sec.*

Cap. III. 1. sed quidem *AB. Laurentianus.* 2. impetretur *A.* 3. ex patre *A. m. sec.* in marg. 4. mala vel bellum *AB. Laurentianus.* 5. quid est *e. Latinius.* 6. afferunt *e. Latinius.* auferunt *abcd.* anfertur *B. Laurentianus.* aufert *A.* afert *A. m. sec.* 7. auctoritatem *A. m. sec.* 8. Vestro inquit *B.* 9. uritur argentum *de.* 10. probatur aurum *de.* 11. et haec erunt *AB.*

ignea iacula diaboli, per quae fidei ustio et conflatio administratur, ex dei tamen voluntate. De isto quis dubitare possit, ignoro, nisi plane frivola et frigida fides, deprehendens eos qui timide conveniunt in ecclesiam. [12]Dicitis enim, [13]quoniam incondite convenimus et simul convenimus et complures concurrimus in ecclesiam, [14]quaerimur a nationibus et timemus, ne turbentur nationes. [15]Annon scitis, quod deus omnium sit dominus? Et si velut deus, tunc persecutionem patieris, si vero [16]noluerit, silebunt nationes. Credas utique, [17]si tamen in eum deum credis, sine cuius voluntate nec passer unius assis cadit in terram. Nos autem, puto, multis passeribus antistamus.

Cap. IV. Igitur si [1]constat a quo persecutio eveniat, possumus iam consultationem tuam inducere et determinare ex hoc ipso [2]praetractatu fugiendum in persecutione non esse. Si enim persecutio a deo evenit, nullo modo fugiendum erit, quod a deo evenit; sicut duplex ratio [3]defendit, quia [4]neque debeat devitari neque possit evadi quod a deo evenit. Non debet devitari, quia bonum; necesse est enim bonum esse omne quod deo visum est. Et numquid ideo in Genesi sic positum est, Et vidit deus quia bonum est, non quod ignoraret bonum esse, nisi vidisset, sed ut hoc sono portenderet bonum esse [5]quod deo visum est? Multa quidem sunt, quae a deo eveniant et alicuius malo eveniant. Immo bonum est ideo, quia a deo evenit, ut [6]divinum, rationale. Quid enim divinum non rationale, non bonum? Quid bonum non divinum? Si autem sensui [7]cuiusque videtur, non sensus hominis praeiudicat statui [8]rerum, sed status sensui. Status enim [9]unusquisque certum [10]quid est et dat sensui legem [11]ita sentiendi statum [12]sicuti est. Si autem [13]statu quidem bonum quod a deo venit ([14]nihil enim a deo non bonum, quia divinum, quia rationale), sensui vero malum videtur, erit status [15]in tuto, sensus in vitio. [16]Statu optima res pudicitia

12. Dicitis enim inquit *ABa. Laurentianus.* 13. quomodo incondite *AB.* 14. quaerimus *Laurentianus.* 15. Annon *bcde.* Aeae non *a.* eae. Non *B.* hec. Non *A.* hae. Non *Laurentianus.* 16. noluerint *AB.* 17. sed tamen — — in terram? *Leopoldus.* si tamen meum deum *AB. Laurentianus.*

Cap. IV. 1. constet *bc.* constat *reliqui et tres Vaticani.* 2. retractatu *Rhenanus.* 3. defendit *e. Ciacconius.* dependit *reliqui et Vaticani.* 4. neque debeat devitari, neque possit evadi (evadi possit *e.*) *bcde. Gorziensis.* neque (nec *a.*) debeat evadi *ABa.* 5. quod deum *AB.* 6. divinum rationale *ABab.* divinum et rationale *reliqui.* 7. cuiusque non videtur *A. m. sec.* 8. rerum *om. cde.* 9. uniuscuiusque *de. Rhenanus, tres Vaticani.* 10. quid est et dat *bcde. Rhenanus.* quid est, sed dat *ABa.* quid ex se dat *Rhenanus.* 11. ita sentiendi *e. A. m. sec. in marg.* sentienti *bcd. Rhenanus.* sentientis *reliqui.* 12. sicuti est *e.* si est *reliqui.* 13. statum quidem *AB.* status quidam *A. m. sec.* 14. nihil enim *bcde. Gorziensis.* nihil *ABa.* 15. in toto *A (m. pr.) Ba.* 16. Status optima *A. m. sec.*

et veritas et iustitia, [17]quae a multorum [18]sensu displicent. Numquid ideo status [19]sensui addicitur? Ita et persecutio statu bona est, quia divina et rationalis dispositio, sensui eorum [20]vero, quorum malo [21]venit, displicet. Vides etiam illud malum [22]rationale apud deum [23]habere, cum quis in persecutione evertitur de salute, sicut et [24]bonum illud ratione contingere, [25]cum quis ex persecutione [26]proficit in salute. Nisi si irrationaliter quis aut perit apud dominum aut salvus est, is non poterit persecutionem malum dicere, quae etiam [27]in mali parte bonum est, dum ratione administratur. Ita si bonum persecutio quoquo modo, quia de statu constat, merito definimus quod bonum est vitari non oportere, quia delictum sit quod bonum est recusare, eo amplius, quod deo visum est, iam vero nec posse vitari, quia a deo evenit, cuius voluntas non poterit [28]evadi. Igitur qui putant fugiendum aut malum exprobrant deo, si persecutionem uti [29]malum fugiunt (bonum enim nemo devitat), aut fortiores se deo existimant, qui putant se evadere posse, si deus tale aliquid voluerit evenire.

Sed quod meum est, inquit, fugio, ne peream, si negavero; Cap. V.
dum est, si voluerit, [1]etiam fugientem [2]me reducere in medium. Hoc mihi prius responde: certus [4]es te negaturum, si non fugeris, an incertus? Si enim certus, iam negasti, quia praesumendo te negaturum id despopondisti de quo praesumpsisti, et vane iam fugis, ne neges, qui, si negaturus es, iam negasti. Si vero [5]incertus es, cur non ex aequalitate incerti metus inter utrumque eventum etiam confiteri te posse praesumis et salvum magis fieri, quo minus fugias, [6]sicut negaturum te praesumis, ut fugias? Iam nunc aut in nobis est utrumque aut totum in deo. Si in nobis est confiteri aut negare, cur [7]non id praesumimus, quod est [8]melius, id est confessuros nos? Nisi si vis confiteri, [9]pati non vis; nolle

17. quae multorum *A. m. sec.* 18. sensu displicent *abcde.* sensus displicent *AB.* sensibus displicent *A. m. sec.* 19. sensui addicitur (adicitur *A. m. sec.*) *bcde. Gorziensis* et *A. m. sec.* sensus a sui adicitur *A.* sensus sui addicitur *Ba.* 20. vero *Ba.* quorum *A. m. sec.* quorum malo venit mala *Rhenanus in marg.* 21. venit, displicet. Vides *bcde. Gorziensis.* venit. Sed quid est *ABa.* venit. Sequitur *Rhenanus.* 22. rationale *ABa.* rationem *reliqui.* 23. haberi *Rhenanus.* 24. bonum *ad ABab.* illud bonum *reliqui.* 25. cum quis et persecutione evertitur de salute sicut et bonum illud ratione contingere cum quis ex persecutione *A.* 26. proficit in salutem. Si rationaliter *Rhenanus.* 27. in mali parte *e. Ios. Scaliger.* in malis parte *ABd, et tres Vaticani.* in malis par *abc.* 28. evadi. Igitur *bcde. Rhenanus.* eo adi igitur *A.* eo adigitur *Ba.* evitari igitur *A. m. sec.* eo ad igitur (*in marg.* eo ad id est adeo) *Divionensis, teste Rigaltio.* 29. malum fugiant *e.*

Cap. V. 1. est fugientem *AB.* 2. me reducere *B.* 3. et hoc mihi *AB.* 4. es negaturum *abc.* es te negaturum *reliqui et tres Vaticani.* 5. incertus est *A.* 6. sicut *bcde. Gorziensis, et antea Rhenanus ex coniectura.* si cum *reliqui.* 7. id non *AB.* 8. melius vel confessuros *AB.* 9. pati non vis *bcde.* patiaris *reliqui.*

autem confiteri negare est. Si vero in deo totum est, cur non totum relinquimus arbitrio eius agnoscentes virtutem et potestatem, quod possit nos sicut fugientes [10]reducere in medium, ita et non fugientes, immo et in medio populo conversantes obumbrare? Quale est, ut ad fugiendum deo honorem reddas, qui possit te etiam fugientem producere in medium, [11]ad contestandum autem inhonores illum desperans potentiam protectionis ab illo? [12]Quare non magis ex hac parte constantiae et fiduciae in deum dicis: Ego quod meum est facio; non discedo; deus, si voluerit, ipse me proteget? Hoc potius nostrum est, stare sub dei arbitrio, quam fugere sub nostro. Rutilius sanctissimus martyr, cum totiens fugisset persecutionem de loco in locum, etiam periculum, ut putabat, mortis redemisset, [13]post totam securitatem, quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus et praesidi oblatus tormentis dissipatus, credo pro fugae castigatione, dehinc ignibus datus passionem, quam vitarat, [14]misericordiae dei retulit. Quid aliud voluit dominus nobis demonstrare hoc documento, quam fugiendum non esse, quia nihil fuga prosit, si deus nolit?

Cap. VI. Immo, [1]inquit, praeceptum adimplevit fugiens de civitate in civitatem. [2]Sic enim voluit quidam, [3]sed et ipse fugitivus, argumentari, et qui proinde [4]nolunt intellegere sensum [5]domini illius [6]pronuntiationis, [7]ut eam ad velamentum timiditatis suae [8]utantur,
Matth. X, 23. cum et personas suas habuerit et tempora et causas. [9]Cum coeperint, inquit, persequi vos, fugite de civitate in civitatem. Hoc in [10]personas proprie apostolorum et in tempora et in causas eorum pertinere defendimus, [11]sicut subsequentes sensus probabunt, qui
Matth. X, 5, 6. non nisi in apostolos competunt: In viam nationum ne ieritis et in civitatem Samaritanorum ne introieritis, [12]sed ite potius ad oves perditas domus Israëlis. Nobis autem et via nationum patet, in qua et inventi sumus et usque in finem incedimus, et nulla civitas excepta est, [13]quo per totum orbem praedicamus, sed nec cura

10. reducere *e. Latinius, ex Vaticano aliquo.* educere *reliqui.* 11. ad contestandum *bcde. Gorziensis.* aut constandum *ABa.* 12. Quare non *de. Latinius.* Quanto magis *reliqui.* 13. post tutam *A. m. sec.* 14. misericordiae *bcde. Gorziensis.* misericordia *reliqui.*

Cap. VI. 1. inquit, praeceptum *Iunius.* inquit, quia praeceptum *libri omnes.* 2. Sicut enim *AB.* 3. sed et ipse *bcde.* fiet ipse *ABa.* fieri ipse *A. m. sec.* 4. noluit *AB.* 5. dominicae *A. m. sec., et Rhenanus.* 6. pronumptiationis *A.* 7. ut eam *ABabcd.* ut ea *A (m. sec.) e, et Ursinus.* 8. utatur *B.* 9. Cum coeperint — — — tempora et causas *om. B.* 10. personas *e. Ursinus, Iunius.* persona *Aabcd.* 11. sicut subsequentes sensus probabunt *abc.* sicut subsequentes probabunt *AB.* sicut subsequentia probabunt *A. m. sec.* sicut praecedentes et subsequentes sensus probabunt *de., praeter omnem scriptorum auctoritatem.* 12. sed nec potius *AB.* 13. qua per *e. Latinius.* quoniam per *Rhenanus.*

nobis Israëlis iniuncta est extra ordinem, nisi qua et omnibus gentibus praedicare debemus. Etiam si apprehendamur, non in concilia eorum perducemur nec in synagogis illorum flagellabimur, sed Romanis utique potestatibus et tribunatibus obiciemur. [14] Sic igitur et fugae praeceptum apostolorum condicio desiderabat, [15] quoniam primo praedicandum erat ad oves perditas domus Israëlis. Ut ergo [16] perficeretur praedicatio apud quos [17] priores eam perfici oportebat, ut panem ante filii quam canes sumerent, ideo illis fugere tunc ad tempus [18] praecepit, non propter [19] eludendum periculum [20] proprio nomine persecutionis ([21] atquin persecutiones eos passuros [22] praedicebat et tolerandas docebat), sed propter profectum annuntiationis, ne [23] statim oppressis evangelii quoque disseminatio [24] perimeretur. Neque enim [25] quasi tacite in aliquam civitatem transfugiendum erat, sed quasi ubique annuntiaturis et ex hoc ubique persecutiones subituris, donec replerent [26] doctrinam suam. Denique, Non [27] consummabitis, inquit, civitates Israëlis. Adeo intra terminos Iudaeae [28] praeceptum fugae continebatur. Nobis autem nulla Iudaeae praefinitio competit praedicationis in omnem iam carnem effuso spiritu sancto. Itaque Paulus et apostoli ipsi memores praecepti dominici contestantur illum apud Israël, quem iam [29] doctrina sua impleverant, Vobis oportuit [30] in primis sermonem dei tradi, [31] sed quoniam repulistis eum nec dignos vos aeterna vita existimastis, ecce convertimus nos ad nationes. Atque exinde conversi et ipsi, sicut antecessores instituerant, et in viam nationum abierunt et in [32] civitates [33] Samaritanorum introierunt, ut in totam scilicet terram exiret sonus eorum [34] et in terminos orbis voces eorum. Si ergo cessavit exceptio viae nationum [35] et [36] introitus in civitates Samaritanorum, cur non cessaverit et fugae praeceptum pariter emissum? Denique ex quo saturato Israële apostoli in nationes transierunt, [37] nec fugerunt de civitate in civitatem nec pati dubitaverunt. [38] Atquin et Paulus, qui se per murum concesserat expediri de par-

Matth. X, 23.

Act. XIII, 46.

14. Sic igitur et *de*. Si igitur et *abc*. fugitur et *AB*. fugite hoc et *A. m. sec.* 15. quam primo *AB*. 16. perficeretur *e. Latinius, Ursinus.* perciperetur *reliqui.* 17. priores eam perfici *ABabcd*. priores perfici *e*. 18. praecipit *e*. 19. eludendum *ABbcde*. elidendum *a*. 20. pro nomine *Latinius*. 21. atquin *abcde*. et quoniam *B*. ut quoniam *A*. et qui *A. m. sec.* 22. praedicebat *A. m. sec.* 23. statim *bde. Rhenanus*. statu *reliqui, prob. Iunio*. 24. perveneretur *A. m. pr.* 25. quasi tacitis *Latinius*. 26. doctrina sua *ABae. Iunius*. doctrinam suam *reliqui et Gerlacius*. 27. consumabitis inquit cuntes israelis *AB*. 28. praeceptum — — Iudaeae *om. AB*. 29. doctrinam suam *AB*. 30. in pennis sermonem *AB*. 31. sed quomodo repulistis cum nec *AB*. 32. civitate *AB*. civitatem *A. m. sec.* 33. Samaritarum *ABabcd*. 34. et in terminos orbis voces eorum *om. AB*. 35. et a *B. m. pr.* 36. introitus *om. AB*. 37. nec fugerunt *e. Ciacconius*. et fugerunt *reliqui*. 38. Atquin et Paulus *de. tres Vaticani*. Atquin (Atqui *A.*) Paulus *ABe*. Quia et Paulus *reliqui*.

secutione, [39]qua ad hoc tempus erat [40]praecepti, idem iam in clausula officii et in consummatione praecepti discipulis magnopere deprecantibus, ne se Hierosolyma committeret [41]passurus illic quae Agabus prophetaverat, [42]sollicitudini eorum non subscripsit, sed e
Act. XXI, 13. contrario, Quid, inquit, facitis lacrimantes et conturbantes cor meum? Ego enim non modo vincula pati optaverim, sed etiam mori Hierosolymis pro nomine domini mei Iesu Christi. Atque ita omnes aierunt, Fiat voluntas domini. Quae erat voluntas domini? Utique non fugiendi iam persecutionem. Ceterum poterant et priorem domini voluntatem proposuisse, qua fugere mandaverat, qui illum persecutionem vitasse maluerant. Igitur cum etiam sub apostolis ipsis temporale [43]fuerit fúgae praeceptum, sicut et reliquorum praescriptorum, non potest apud nos perseverare, quod apud doctores nostros concessavit, etsi non proprie ad illos fuisset emissum, aut, si perseverare illud dominus voluit, deliquerunt apostoli, qui non usque in finem fugere curaverunt.

Cap. VII. Videamus nunc, an et cetera domini edicta congruant perpetuo fugae praecepto. Primo quidem, si a deo persecutio est, quale est, ut idem fugiendam eam mandet, qui et infert? Quam si evadi vellet, melius non immitteret, ne voluntatem suam alia voluntate praevaricari videretur. Aut pati enim nos voluit persecutionem aut fugere. Si fugere, quomodo pati? si pati, quomodo fugere? Iam vero quanta inaequalitas sententiarum iubentis fugere et invitantis
Matth. X, 32. 33. ad passionem contrariam [1]fugae. Qui confessus [2]fuerit me et ego
Marc. VIII, 38. [3]confitebor illum coram patre meo. Quomodo confitebitur fugiens?
Luc. IX, 26. quomodo fugiet confitens? [4]Qui mei confusus fuerit, et ego confundar [5]eius coram [6]patre. Si [7]devito passionem, [8]confundor con-
Matth. V, 11. fessionem. Felices qui persecutionem passi fuerint causa nominis mei. Infelices ergo qui fugiendo ex praecepto non erunt passi.
Matth. X, 22. Qui sustinuerit in finem, iste salvabitur. [9]Quid ergo me iubens fugere vis in finem sustinere? Tanta diversitas sententiarum si non congruit divinae gravitati, apparet ex his quoque praeceptum fugae suam tunc habuisse rationem, quam [10]ostendimus. Sed infirmitatem, inquit, quorundam prospiciens dominus pro sua humanitate nihilominus et portum fugae demonstravit. Non enim idoneus erat etiam sine fuga tam turpi et indigno et servili praesidio salvos fa-

39. quoad hoc *A*. 40. praeceptum *A. m. sec.* 41. passuros *AB*. passurum *A. m. sec.* 42. solitudini *AB*. 43. fuit fugae *e*.

Cap. VII. 1. fugae. Qui *bcde*. fugae que (me *A. m. sec. superscr.*) qui *AB*. fugae. Quae? Qui *a*. 2. fuerit in me *de*. 3. confitebor in illo *bd*. 4. Qui me *bd*. 5. eum coram *bd*. 6. patre meo *A. m. pr.* 7. debito *ABa*. 8. confundor *Ios. Scaliger*. confundo *libri mei omnes*. 9. Qui ergo *e*. 10. ostendemus *AB*.

cere in persecutione quos sciret infirmos. [11] Atquin non fovet, sed recusat semper infirmos, primum docens non fugiendos esse persecutores, sed potius non timendos. Nolite timere eos qui corpus Matth. X, 28.
occidere possunt, animae autem nihil valent facere, sed timete eum qui et corpus et animam perdere potest in gehennam. Atque exinde quae timidis praefinit? Qui pluris fecerit animam suam quam me, Luc. XIV, 26.
non est me dignus, et qui non tollit crucem suam et sequitur me, non potest esse meus discipulus. Rostremo [12] in Apocalypsi non tagam timidis offert, sed inter ceteros reprobos particulam [13] in stagnum sulphuris et ignis, quod est mors secunda.

Refugit et [1] ipse vim interdum, sed eadem ratione qua apo- Cap. VIII.
stolis fugere praeceperat, donec scilicet doctrinam suam impleret, qua [2] consummata, non dico stetit, sed nec auxilium a patre [3] angelorum exercituum desideravit, increpito etiam Petri gladio. Professus quidem et ipse est animam anxiam usque ad mortem et carnem infirmam, ut tibi ostenderet primo in se [4] utramque substantiam humanam fuisse ex proprietate [5] anxietatis animae et imbecillitatis carnis, ne aliam, ut quidam nunc induxerunt, aut carnem aut animam Christi interpretareris, dehinc ut demonstratis conditionibus earum scires illas nihil valere per semetipsas sine spiritu. Et ideo praeponit [6] spiritus promptus, ut utramque conditionem substantiae utrumque respiciens [7] intellegas in te esse etiam fortitudinem spiritus, quomodo et infirmitatem carnis, ac iam hinc scias quid unde facias et quid cui subicias, infirmum scilicet forti, ne, ut nunc facis, de carnis quidem infirmitate causeris, de spiritus autem firmitate dissimules. Postulavit et ipse a patre, si fieri posset, transiret ab illo calix passionis. Postula et tu, sed stans ut ille, sed postulans tantum, sed subiungens et reliqua, Verum non quod ego Matth. XXVI, 39.
volo, sed quod tu. Fugiens autem [8] quomodo hoc postulabis, ipse tibi praestans calicis translationem, nec quod pater vult [9] faciens, sed quod tu?

[1] Omnia apostoli secundum deum utique docuerunt, [2] omnia Cap. IX.
evangelii revolverunt. Ubi [3] illos ostendis praeceptum fugiendi de civitate in civitatem restaurasse? quia nec potuissent tale quid

11. Atqui *ABede. tres Vaticani.* Atqui *A. m. sec., et reliqui.* 12. apocalypsim *AB.* 13. in stagnum *ABa.* in stagno *reliqui.*

Cap. VIII. 1. ipse *AB.* 2. consumata *B. pro more.* 3. angelorum exercituum *ABa et A. m. sec.*) *aut* angelicorum exercituum *Rhenanus.* 4. utraque *AB.* 5. anxietatis *B.* 6. spiritus propretus *A.* spiritus pro praetiis *B.* 7. intelligas interesse *AB.* intelligas interesse *a.* 8. quomodo haec *AB.* 9. facies *Aφ.*

Cap. IX. 1. Omnia — — docuerunt *om. B.* 2. omnia evangelii revolverunt *om. Junio.* omnia cum angelis revolverunt *A.* omnia evangelizare voluerunt *Rhenanus et Gorziensis.* 3. illis ostendit *AB.*

constituere tam contrarium exemplis suis, ut fugam mandarent, qui cummaxime de vinculis vel insulis, quibus ob confessionem, non ob fugam nominis continebantur, ad ecclesias scribebant. Infirmos [4]sustinere iubet Paulus, utique enim non fugientes. Quomodo enim [5]sustineantur absentes? [6]An patientia? [7]Dicit [8]sustinendos, [9]sicubi per infirmitatem fidei suae offenderint, sicut pusillanimes consolari, non tamen in fugam mitti. Sed cum admonet, ne locum malo demus, non fugae suggerit consilium, sed iracundiae docet temperamentum, et si redimendum tempus dicit, quia dies nequam sunt, non per fugam, [10]per sapientiam conversationis lucrari nos vult commeatum. Ceterum qui [11]lucere nos iubet [12]velut filios lucis non iubet fuga abscondi ut filios tenebrarum. Stare immobiles praecipit, utique nec fuga mobiles, et accinctos, in fugam, an in occursum evangelii? Arma quoque demonstrat, quae fugitaris non essent necessaria. Inter quae et clypeum, quo possitis tela diaboli extinguere, resistentes sine dubio et excipientes omnem vim illius. Proinde et Iohannes pro fratribus quoque animas ponendas docet, nedum pro domino. Hoc a [13]fugientibus non potest adimpleri. Denique memor [14]Apocalypsis suae, in qua timidorum exitum [15]au-
I Ioh. IV, 18. dierat, [16]de suo sensu admonet et ipse timorem reiciendum: Timor, inquit, non est in dilectione. Sed enim perfecta dilectio foras mittit timorem, quia timor [17]suppliciamentum habet, utique ignem stagni; qui autem timet, non est perfectus in dilectione, dei scilicet. Porro quis fugiet persecutionem, nisi qui timebit? Quis timebit, nisi qui non [18]amavit? Spiritum vero si consulas, quid magis [19]sermone illo [20]spiritus [21]probat? Namque omnes paene ad martyrium [22]exhortatur, non ad fugam; ut et illius commemoremur: Publicaris, inquit, bonum tibi est; qui enim non publicatur in hominibus, publicatur in domino. Ne confundaris, iustitia te producit in medium. Quid confunderis laudem ferens? Potestas fit, cum conspiceris ab hominibus. Sic et alibi: Nolite in lectulis nec in [23]aborsibus et febribus mollibus optare exire, sed in martyriis, uti glorificetur qui est passus pro vobis.

4. sustineri *tres Vaticani*. 5. sustineantur *ego*. sustinebantur *libri omnes*. 6. non patientia *tres Vaticani, teste Pamelio*. 7. dicit *bede*. dicti *ABa*. 8. substinendos *A*. 9. sicubi *bede. et A. m. sec.* si cum *reliqui*. 10. sed per sapientiam *de*. 11. lucere *de*. lugere *ABa*. (*et tres Vaticani, ut puto*.) fulgere *b., et Gorziensis*. fugere *c*. 12. vult ut filios nos lucis *AB*. 13. fugientibus potest impleri? *AB*. 14. apocalypsi *AB*. 15. audierat *bede. Gorziensis*. audieram *reliqui*. 16. de sensu *c*. 17. suppliciamentum *e*. supplicium *A. m. sec.* supplicamentum *reliqui*. 18. amabit *A. m. sec. Rhenanus*. 19. sermones illos *ABa*. 20. spiritus *delet. m. sec. in A*. 21. probat? Namque omnes *bede*. probat? Nam quod omnes *Ba*. probat? Nam quid illos omnes *A*. probat? qui illos omnes *A. m. sec.* probat, quam quod omnes *Rhenanus*. 22. exortantur *ABa*. 23. aborsibus *bede*. avorsibus *e*. aversibus *AB*.

Sed [1]omissis quidam divinis exhortationibus illum magis Grae- Cap. X.
cum versiculum saecularis sententiae sibi adhibent: Qui [2]fugiebat, [3]rursus proeliabitur; ut et rursus forsitan fugiat. Et quando vincet qui, cum fugerit, victus est? Bonum militem Christo imperatori suo praestat qui tam plene ab apostolo armatus [4]tuba persecutionis [5]audita diem deserit persecutionis. Respondebo et ego de saeculo aliquid: Usque adeone mori miserum est? Moriatur quoque modo aut victus aut victor. Nam etsi negando ceciderit, cum tormentis tamen proeliatus. Malo miserendum quam erubescendum. Pulchrior est miles [6]in pugna pilo transmissus quam in fuga salvus. Times hominem, [7]Christiane, quem timeri oportet ab angelis, siquidem angelos iudicaturus es: quem timeri oportet a daemoniis, siquidem et in daemonas accepisti potestatem: quem timeri oportet ab universo mundo, siquidem et in te mundus iudicatur? Christum [8]abnegas es, siquidem in Christum tinctus es, qui fugis diabolum. [9]Deprecatasti Christum, qui in te est, fugitivum cum diabolo te reddidisti. Sed dominum fugiens exprobras omnibus fugitivis [9]sui [10]vanitatem consilii. Fugerat et quidam animosus propheta dominum. traiecerat ab [11]Ioppe Tarsum, quasi et a deo [12]transfretaret, sed illum non dico in mari et in terra, verum [13]in uterum etiam [14]illius [14]invenio, in quo nec mori per triduum potuit nec vel sic eum evadere. [15]Quanto melius qui sive [16]inimicum dei timens [17]non fugit eum, [18]sed potius contemnit, confidens scilicet de tutela domini, sive deum reformidat [19]quanto magis sub oculis eius astitit, dicens: Dominus est, potens est. Omnia illius sunt; [20]ubi fuero, in manu eius sum; faciat quod vult, non discedo, et si perire me velit, ipse me perdat, dum me ego servo illi. Malo invidiam ei facere per voluntatem [21]ipsius pereundo, [22]quam bilem per meam evadendo.

[1]Hoc sentire et facere omnem servum dei oportet, etiam mi- Cap. XI.

Cap. X. 1. omissis quibusdam *AB*. 2. fugiet *Aφ. m. sec.* 3. rursus sibi proeliabitur *B*, et *A. m. pr.* 4. tuba *bcde.* ut tuba (tubam *B.*) *ABa., prob. Iunio.* ut tuba *Rhenanus.* 5. audita persecutionis *om. AφB.* 6. in pugna pilo transmissus *A.* in pugna pilo missus *B.* in pugna praelio amissus *abcd.* in proelio amissus *e. Latinius.* 7. Christiane, quem timeri *bcde.* Christi neque timere (timeri *a.*) *Ba.* 8. deprecasti *AB.* 9. sui *be. Rhenanus.* suis *reliqui.* 10. nativitatem consilii *AB.* 11. iopen *AB.* 12. transfecerat *AB.* transfectarat *Aφ. m. sec.* 13. in uterum *ABa.* in utero *reliqui.* 14. invenio *ABade. tres Vaticani.* invenit *bc.* 15. Quanto melius qui *ABd. tres Vaticani.* Quanto melius servus qui *abc.* Quanto melius deo servus *e. Fulvius Ursinus.* 16. inimicum dei timens *ego.* inimicus dei timens *e. Fulvius Ursinus.* inimicus dei timens *A. m. sec.* iniquus deus (deum *abcd.*) *ABabcd.* 17. non fugit eos *A. m. sec.* 18. sed potius convenit *Rhenanus.* 19. tanto *Fr. Iunius.* 20. ubi ubi fuero *e. Fulvius Ursinus.* 21. illius pereundo *AB.* 22. quam velim *ABa.*

Cap. XI. 1. et hec sentire *AB.*

noris loci, [2]ut maioris fieri possit, si quem gradum [3]in persecutionis [4]tolerantia ascenderit. [5]Sed cum ipsi auctores, id est [6]ipsi diaconi [7]et presbyteri [8]et episcopi fugiunt, quomodo laicus intellegere poterit, qua ratione dictum: Fugite de civitate [9]in civitatem? Itaque cum duces fugiunt, quis de gregario numero sustinebit ad gradum [10]in acie figendum [11]suadere? Certe quidem bonus pastor animam pro pecoribus ponit, ut Moyses [12]non domino adhuc Christo
Exod. XXXII, 32. revelato [13]et iam in se figurato ait: Si perdis hunc populum, inquit, et me pariter cum eo disperde. Ceterum Christo [14]confirmante figuras suas malus pastor est qui viso lupo fugit et pecora diripienda [15]derelinquit. Proicietur de villa pastor huiusmodi, detinebuntur illi missionis suae [16]mercedes [17]in compensationem, immo et de priore peculio eius exigetur detrimenti dominici resti-
Mauh. XIII, 12. XXV, 29. tutio. Etenim qui habet, dabitur ei, ab eo autem, qui non habet, etiam quod videtur habere auferetur. Sic Zacharias comminatur:
Zach. VIII, 7. Exurge [18]rhomphaea in pastores et evellite oves, et superducam [19]manum meam in pastores. In quos et Ezechiel et [20]Hieremias iisdem minis perorant, quod non tantum de pecoribus improbe vescantur pascentes potius semetipsos, [21]verum et dispersum gregem faciant et in praedam esse omnibus bestiis agri, dum non est pastor illis. Quod numquam magis fit, quam cum in persecutione destituitur [22]ecclesia a clero. Si et spiritum quis agnoverit, [23]audiet fugitivos denotantem. Porro si eos qui gregi praesunt fugere, cum lupi irruunt, nec decet, immo nec licet (qui enim talem pastorem malum pronuntiavit, utique damnavit, omne autem quod damnatur, illicitum [24]factum est sine dubio), ideo praepositos ecclesiae in persecutione fugere non oportebit. Ceterum si grex fugere deberet, non [25]deberet praepositus [26]gregis stare, sine causa [27]staturus ad tutelam gregis, quam grex non desideraret, ex licentia fugae scilicet.

2. et maioris *AB*. 3. in persecutionis *ABabc*. ex persecutionis *reliqui*. *Beatus Rhenanus corrigi volebat* si qui in gradu in persecutionis tolerantia steterit. 4. tollerantia absconderit *AB*. 5. Sed cum ipsi auctores *bede*. *Gorziensis*. secum ipsi actor *ABa*. *tres Vaticani*. sed cum ipsi lectores (lictores *Aφ*.) *A. m. sec.* Sed cum pastores ipsi diaconi *Rhenanus*. 6. vel ipsi diaconi *AB*. 7. et presbyteri *abc*. ut presbyteri *B*. presbyteri *reliqui*. 8. vel episcopi *A. m. sec.* 9. in civitste *B*. 10. in acie fugiendum *ABa*. 11. suadere *ABabcd*. suadentes *e*. *Fulvius Ursinus*. sudare *Rhenanus*. 12. nondum adhuc *Rhenanus*. 13. etiam in se *libri, ut videtur, omnes*. 14. confirmantem *B*. 15. dereliquit *AB*. 16. mercedes suae in *abcd*. 17. compensatione *Babcd*. messionis suae mercedes vel in compensationem *Latinius*. mensiones suae, mercedes suae in compensationem *Rhenanus*. 18. a romphaea *B*. 19. agnum meum *ABabc*. 20. Ieremias iisdem nimis *B*. 21. verum quod dispersum gregem faciant et (et *om. e.*) in praedam esse *e*. *Latinius*. 22. ecclesia adero *B*. 23. audiet et *de*. 24. factu *A. m. sec.* 25. debere praepositos *ABa*. 26. stare — — gregis *om. B*. 27. staturos *A. m sec.*, *et a*.

Quod pertineat, frater, ad tuum problema, habes sententiae nostrae responsionem et exhortationem. Porro [1]qui quaerit, an persecutio [2]fugienda sit, [3]sequentem *quaestionem* quoque iam prospicit necesse est, an, si fugienda [4]non est, redimenda certe sit. Ubi igitur et de hoc tibi suggeram, [5]definiens persecutionem, quam constat non esse fugiendam, proinde nec [6]redimendam. Pretium interest; ceterum sicut fuga redemptio gratuita est, ita redemptio nummaria fuga est. Certe et huius [7]timiditatis consilium est. Quod times, [8]redimis, ergo fugis. Pedibus stetisti, [9]curristi nummis. Hoc [10]ipso, quod stetisti, ex redemptione fugisti. Ut autem redimas hominem [11]tu nummis, quem sanguine suo redemit [12]Christus, quam indignum deo et [13]dispositionibus eius, qui filio suo non pepercit pro te, ut fieret [14]maledictum pro nobis, quia maledictus qui pependerit in ligno, qui tamquam ovis ad victimam ductus est et tamquam agnus ante tondentem, sic non aperuit os, sed posuit dorsum suum in flagella, maxillas autem in palmas, et faciem non avertit a sputaminibus, et inter iniquos deputatus est, et traditus est in mortem, mortem autem crucis. Totum hoc, ut nos a peccatis lucraretur. [15]Sol cessit diem emptionis nostrae. Apud inferos [16]remancipatio nostra est et stipulatio nostra in caelis. Sublevatae sunt portae sempiternae, ut introiret rex gloriae, dominus virtutum, hominem de terris, immo ab inferis mercatus in caelos. Quis est nunc, qui [17]adversus illum reluctatur, immo [18]depretiat [19]mercem eius tam magno [20]comparatam, pretiosissimo scilicet sanguine, *et* [21]commaculat? Iam ergo melius fugere quam fieri viborem, si non tanto sibi constabit homo, quanti constitit dominum. Et dominus quidem illum redemit ab angelis munditenen-

Cap. XII.

Cap. XII. 1. quis quaerit *AB*. 2. fugiendi sit *B*. 3. sequentem quaestionem quoque (quoque quaestionem *e*.) iam *e*. *Fulvius Ursinus*. sequentem quoque iam *reliqui omnes*. 4. non est, non est redimenda certe sit ultro. Igitur *ABa*. non est, ut non est redimenda certe sit ultro. Igitur *A*. *m*. *sec*. 5. diffiniens *AB*. 6. redimendam. nihil inter fugam pretium *A*. *m*. *sec*. 7. timiditas *Fulvius Ursinus, et* [illegible] *sec*. 8. redimes *Aφ*. *m*. *pr*. 9. curristi nummis curristi hoc *a*. curristi nummis. Hoc *reliqui, praeter AB*. *qui om*. *verba* curristi — — quod stetisti. *Fulv*. *Ursinus emendat* cucurristi. 10. ipso *ego*. ipsum *reliqui*. 11. tu nummis quem sanguine *bc*. *Gorziensis et A*. *m*. *sec*. tuum nummis sanguine *ABa*. tuum nummis quem sanguine *reliqui et tres Vaticani*. tuum nummis, te Christus sanguine *Rhenanus*. 12. Christus *om*. *a*. 13. dispositionibus *ego*. dispositionis *ABabcd*. dispositionis *e*. *Latinius et Iunius*. dispositioni *A*. *m*. *sec*., *et Rhenanus*. 14. maledictus [illegible] *sec*. 15. solus in diem redemptionis *Iunius*. sol conscit diem emancipationis *Rhenanus*. 16. remancipatio *ABa*. *tres Vaticani*, *prob*. *Iunio*. emancipatio *reliqui*. 17. adversus illas *A*. *m*. *sec*. 18. depretiat *Rhenanus*, *Rigaltius*. depretiat et *bcde*. de pretio et *reliqui*. 19. mercem *Rhenanus*, *Rigaltius*. mercede *AB*. mercedem *reliqui*. 20. comparata *Aφ*. *m*. *pr*. comparatis *A*. *m*. *sec*. [illegible] et commaculat *ego*. commaculat *abcde*. commaculati *B*. commaculatis *A*. [illegible] *sec*.

tibus [22]potestatibus, a [23]spiritualibus nequitiae, a tenebris [24]huius aevi, a iudicio aeterno, a morte perpetua. Tu autem [25]pro eo pacisceris cum delatore vel milite vel furunculo aliquo praeside sub tunica et [26]sinu, quod aiunt, [27]ut furtivo, quem coram toto mundo Christus emit, immo et manumisit. [28]Hunc ergo liberum pretio [29]aestimabis et pretio possidebis, nisi [30]eodem, quanto, ut diximus, domino constitit, sanguine suo scilicet? Ut quid ergo de homine Christum [31]redimis in homine, in quo Christus est? Non aliter et Simon facere tentavit, cum pecuniam apostolis obtulit pro spiritu Christi. Audiet ergo et iste, qui se redimens Christi spiritum
Act. VIII, 20. redemit: Pecunia tua tecum sit in interitum, [32]quoniam gratiam dei pretio consequendam putasti. Quis [33]tamen abnegatorem [34]spernat? Quid enim dicit [35]ille concussor? Da mihi pecuniam. Certe ne eum tradat, siquidem non aliud venditat, quam quod praestaturus est praemio tuo. Cum das, utique ne [36]tradaris voluisti. Non traditus autem [37]traduci habebas? [38]Ergo dum nolendo tradi [39]non vis traduci, nolendo [40]negasti, quod te esse [41]traduci noluisti. Immo, inquis, dum nolo traduci quod [42]sum, *sum* confessus id esse quod nolo [43]traduci, id est Christianum. [44]Potest itaque te martyrem [45]vindicare constanter [47]ostendisse *se* Christus? Redimens non [46]ostendit. Apud unum, si forte, confessus es, ergo et apud plures nolendo confiteri negasti. Ipsa salus [48]iudicabit hominem excidisse, dum evadit. Exeidit ergo qui maluit evasisse. Negatio est etiam martyrii recusatio. Christianus pecunia salvus est, et in hoc nummos habet, ne patiatur, dum adversus deum
Matth. V, 3. erit dives. At enim Christus sanguine fuit dives pro illo. Felices itaque pauperes, quia illorum est, inquit, regnum caelorum, qui animam solam in confiscato habent. Si non possumus deo servire et mammonae, [50]possumus et a deo [51]redimi et a mammona? Quis

22. et (ex *Aqp.*) potestatibus *A. m. sec.* 23. spiritualibus *AB.* 24. huius cuius a iudicio *AB.* 25. pro eo paristervis cum *AB.* 26. sinum *ABa.* 27. ut furtivum quoque *ABa.* ut furtum quem *A. m. sec.* ut furtivo quo, quem *Iunius.* ut furtivo quem *reliqui.* 28. Nunc ergo *B.* 29. extimabis *AB.* 30. eadem *B.* 31. redemis *AB.* 32. quomodo gratiam *AB.* 33. tamen abnegatorem *ABabcd.* talem abnegatorem *e.* tamen obnegatorem *tres Vaticani.* tamen a negatore *Rhenanus.* tamen ab negatore rem *Latinius.* tamen eum abnegatorem *Iunius.* 34. sperat *Rhenanus.* 35. illi *Rhenanus.* 36. tradaris, tradi noluisti: traditus autem *Rhenanus.* 37. nec traduci habebas *Latinius.* 38. Ego *B.* 39. non ut traduci nolendo *ABa.* ut non traduci volendo *Rhenanus.* 40. negasti quod te esse *bcde. Rhenanus.* negasti te esse *ABa.* 41. traduci sum *A. m. sec.* 42. sum, sum confessus *e. Rhenanus, Latinius.* sum, confessus *reliqui.* 43. traduci vel Christianum *AB.* 44. Potest *ABa.* Potes *reliqui.* 45. vendicare *ABab.* vindicans constanter ostendi Christianus, redimens non ostendi? *Ios. Scaliger.* 47. ostendisse se Christus? *ego.* ostendisse Christum *libri omnes.* ostendis te Christianum *Rhenanus.* 48. ostendit *ego.* ostendi *ABabcd.* ostendisti? *e. Fulvius Ursinus.* 49. indicabit *Iunius.* 50. possumus a deo *e.* 51. redemi *AB.*

[illegible] magis servivit mamuionae quam quem mamnonas redemit? Postremo quo exemplo uteris in redemptionem traditionis? Apostoli [52]tractantes persecutionibus agitati quando se pecunia liberaverunt? Quae illis utique non decerat ex praediorum pretiis ad pedes eorum depositis, certe multis locupletibus credentibus viris et feminis, qui his etiam refrigeria subministrabant. Quando [53]Onesiphorus aut Aquila aut [54]Stephanus hoc modo eis in [55]persecutione succurrerunt? Paulus quidem, cum Felix praeses pecunias acceptum se pro eo a discipulis sperasset, de quo et ipse in carcere tractavit cum ipso, neque ipse pro se neque discipuli pro eo numeraverunt. Illi utique discipuli, qui flentes, [56]quod neque Hierosolymam [57]tendere perseverarent et persecutiones praecavere illic non [58]praecaverent, postremo inquiunt: Fiat voluntas Act. XXI, 13.
dei. Quae ista voluntas? Utique ut pateretur pro nomine domini, non ut redimeretur. Oportet enim, quemodo [60]Christus animam suam posuit pro nobis, ita fieri pro eo et a nobis, nec tantum pro ipso, immo etiam pro fratribus propter ipsum. Quod Ioannes dicens [61]non et pro fratribus numerandum, sed moriendum potius pronuntiavit. Nihil interest, si quem Christianum redimere non debeas [62]aut emere. [63]Et adeo voluntas dei sic est. [64]Aspice regum et imperiorum utique a deo [65]dispositum statum, in cuius manu cor regis, tanta cotidie aerario augendo prospiciuntur remedia censuum, vectigalium, collationum, stipendiorum, nec umquam usque adhuc [66]ex Christianis [67]tale aliquid prospectum est [68]sub aliqua redemptione capitis et sectae [69]redigendis, cum tantae multitudinis [69]nemini ignotae fructus ingens [70]meti posset. [71]Sanguine empti, sanguine numerati nullum nummum pro capite debemus, quia caput nostrum Christus est. Non decet Christum pecunia constare. Quemodo et martyria fieri possent in gloriam domini, si tributo licentiam sectae compensaremus? Itaque qui eam praemio paciscitur, dispositioni divinae adversatur. Cum igitur nihil nobis Caesar indixerit [72]in hunc modum stipendiariae sectae,

52. tractantes *post* pecunia *habet e., ex emendatione Pithoei.* 53. onesiphemis *B.* 54. Stephana *Pamelius.* 55. persecutionem *AB.* 56. quod aeque Hierosolymam [illegible]. quod Hierosolymam *bcde.* quod neque Hierosolymam *ABa.* quod etiam Hierosolymam *A. m. sec.* 57. tendere perceret *Rhenanus.* 58. praecavere *AB.* 59. Christus om. *AB.* 60. non et fratribus numerandum *e.* 61. aut emere *bcde. Gorziensis.* alium mente *ABa.* alium, nec te *Rhenanus.* 62. et a deo *B.* 63. Aspice *ac.* Ab spice *bcd. Gorziensis.* spisce *AB.* 64. disposito statu *bcd. Gorziensis.* dispositum statum *reliqui, et Vaticanus unus teste Giacconio.* 65. ex Christianis *bcde.* e Christianis *B.* Christianis *A.* 66. talem *B.* 67. sub aliqua redemptione *ABa.* sub aliquam redemptionem *reliqui.* 68. redingendis *B.* 69. [illegible] *AB.* 70. meti posset *bcde.* metipsos: sed *ABa.* in semetipso *aut* in censu [illegible] emendandum *censebat Rhenanus.* 71. sanguine munereti *e. Latinius.* 72. in [illegible] mundum *ABa.*

[73]sed nec indici umquam tale quid possit, [74]antichristo iam instante et in sanguinem, non in pecunias [75]hiante Christianorum, quomodo
Matth. XXII, 21. mihi proponere [76]potest [77]scripturam esse, Reddite quae sunt Caesaris Caesari? Miles [78]me vel delator vel inimicus concutit, nihil Caesari exigens, immo [79]contra faciens, cum Christianum, legibus humanis reum, [80]mercede dimittit. Alius est denarius quem Caesari debeo, qui ad eum pertinet, de quo tunc agebatur, tributarius, a [81]tributariis scilicet, non a liberis debitus. [82]Aut quomodo reddam quae sunt dei deo, utique proinde imaginem et monetam ipsius inscriptam nomine [83]eius, id est hominem Christianum? Quid autem deo debeo, sicut denarium Caesari, nisi sanguinem quem pro me filius fudit ipsius? Quodsi deo quidem hominem et sanguinem meum debeo, [84]nunc vero in eo sum tempore, ut quod deo debeo expostuler, utique fraudem deo facio id agens, ne quod debeo solvam. [85]Bene observavi praeceptum Caesari reddens quae sunt Caesaris, deo vero quae sunt dei abnegans.

Cap. XIII. Sed et omni [1]petenti me dabo in causa eleemosynae, non in concussurae. Petenti inquit. Porro qui [2]concutit, non petit. Qui comminatur, si non acceperit, non postulat, sed extorquet. Non eleemosynam expectat qui non miserandus, sed timendus venit. Dabo igitur [3]misericordiae, non timiditatis meae nomine, ubi qui accepit deum honorat et benedictionem mihi reddit, non ubi [4]amplius et benefactum [5]praestitisse se credit et praedam suam aspiciens dicit: [6]De reatu. [7]Irascar et *in* inimicum? Sed inimicitiae [8]et alios habent titulos. Non tamen [9]dixit traditorem aut persecutorem aut concussorem. Nam huic quanto magis carbones acervabo super caput, si me non [10]redemero? Proinde, inquit, qui tibi tunicam sustulerit, vel etiam pallium concede. Ad eum pertinet, qui rem, non qui fidem meam eripere quaesierit. Concedam et pallium non minanti traditionem. Si minatus fuerit, etiam tunicam

73. sed nec indici umquam tale *bcde. Rhenanus.* sed nec indictum quam tale (talem *Aa.*) *ABa.* indictum quia tale *A. m. sec.* 74. ante christo *AB.* 75. hii ante (hi ante *Ba.*) Christianum *ABa.* is autem Christianus *A. m. sec.* 76. potes *Fr. Iunius.* 77. scriptum esse *Ios. Scaliger.* 78. me delator *AB.* 79. contra faciem faciens *Ba, et libri scripti Rhenani.* 80. mercedem *AB.* 81. tributarius tributariis *ABabc.* 82. ut quomodo *AB.* 83. eius vel hominem *AB.* verum homo christianus quid deo debeo *A. m. sec. in marg.* 84. cum vero *ABa, prob. Iunio.* 85. et bene observem *AB.*

Cap. XIII. 1. potenti *AB.* 2. concutit *e. Rhenanus et Ciacconius.* incutit *ABabcd.* 3. misericordiae *bcde. Gorziensis.* misericordiam *reliqui.* 4. amplius et *ABa.* amplius se *reliqui, ex emendatione Rhenani.* 5. praestitisse se credit *ego.* praestitisse credit *bcde. Rhenanns.* praestitisset et reddit *ABa.* 6. de reatu est. *e. Fulv. Ursinus.* 7. Irascar et in inimicum *ego.* Irascar et inimicum *ABabcd.* Pascam et inimicum *e. Fulvius Ursinus.* ulciscar et inimicum *Latinius.* irascar et in amicum *et* ulciscier inimicum (*sc.* convenit) *et* irascier inimicum (*sive* inimice) *emendationes sunt a Rhenano propositae in ed.* 1528. 8. et alios *ABabcd.* alios *e.* 9. dixi *Rhenanus.* 10. redimero *AB, pro more.*

reposcam. Omnium iam nunc [11]domini sententiarum suae sunt et causae et regulae. Termini non [12]in infinitum nec ad omnia spectant. [13]Atque adeo omni [14]petenti dari iubet, ipse signum petentibus non dat. Alioquin si omnibus passim petentibus dandum putas, tu mihi videris, non dico vinum [15]febricitanti, sed etiam venenum aut gladium mortem desideranti daturus. Facite [16]autem Luc. XVI, 9.
vobis amicos de mammona, quomodo intellegendum sit, parabola praemissa [17]te doceat. Ad populum Iudaicum [18]dictum, qui, commissum sibi rationem [19]domini cum male administrasset, [20]deberet de [21]mammonae [22]hominibus, quod nos eramus, amicos sibi potius prospicere quam inimicos, et [23]relevare nos a debitis peccatorum, quibus deo detinebamur, si nobis [24]id dominica ratione conferrent, ut, cum coepisset [26]ab his deficere gratia, ad nostram iidem refugientes reciperentur in tabernacula aeterna. Quamvis nunc per aliam interpretationem parabolae et sententiae istius, dum ipsas verisimile non esse, ut concussores nostri in amicitiam recepti per mammonam recipiant tunc nos in tabernacula aeterna. Sed quid non timiditas persuadebit? Quasi et fugere [27]scriptum permittat et redimere praecipiat. Parum denique est, si unus aut duo [28]ita eruitur. [29]Massaliter [30]totae ecclesiae tributum sibi irrogaverunt. Nescio dolendum an erubescendum sit, cum in matriculis [32]beneficiariorum et [33]curiosorum inter tabernarios et [34]ianeos et fures balnearum et [35]aleones et lenones [36]Christiani quoque vectigales continentur. Hanc episcopatui formam apostoli providentius condiderunt, [37]ut regno suo [38]securi frui possent, [39]sub obtentu [40]procurandi? Scilicet enim talem pacem Christus ad patrem regrediens mandavit a militibus per [41]Saturnalia redimendam!

11. domini sententiarum suae *ego*. dominicarum suae *ABabcd*. dominicarum sententiarum sui *e*. dominicarum pronuntiationum suae *Fulv. Ursinus*. dominicarum sententiarum *Latinius*. 12. in infinitum *e. Fulv. Ursinus*. infiniti *Latinius*. infinitum *reliqui*. 13. Atque adeo *ABabcd*. Atque adeo qui *e. Fulv. Ursinus*. At qui adeo *Latinius*. 14. potenti *AB*. 15. febrici tantum *AB*. 16. autem *om. AB*. 17. te doceat *ABabcd*. doceat *e*. 18. dictum *ABabcd*. dicta *e*. *Fulv. Ursinus*. 19. domini *om. AB*. 20. debere *a*. 21. mammona *Αφ*. 22. nobis *Latinius*. homines *A. m. sec*. 23. revelare *AB*. *Verba* nos a debitis — — *om. AB*. 24. id *ABabcde*. in *Iunius*. de *e. Latinius*. 25. conferent et *A*. ab hiis *e. Fulv. Ursinus*. ab hiis *A*. 27. scriptum *ABabcd. tres Vaticani*. scriptura *e. Rhenanus, Latinius*. 28. ita exuritur *AB*. 29. massalitur *AB*. 30. tot *A. m. sec*. 31. irrogaverint *A*. (irrogaverunt *Αφ*.) irrogaverim *B*. irrogavere *A. m. sec*. 32. beneficiatorum *A. m. pr. et B*. 33. curiosiorum *ABa*. causariorum *A. m. sec*. 34. ianeos *AB. Gorziensis et tres Vaticani, prob. Iunio*. ianios *Gorziensis*. lanios *reliqui*. 35. aleones et leones *ABa*. 36. Christianis *Aa*. Christianus *B*. 37. et regno *B*. 38. secure *Rhenanus*. 39. sub *om. B*. sibi obtentu *Rhenanus*. 40. procurandi *bcde*. procurando *a*. procurandae *AB*. procurandae pacis *A. m. sec., et A. Neander*. 41. saturnalia *AB*. Saturnalicia *reliqui*.

Cap. XIV. Sed quomodo colligemus, inquis, quomodo dominica sollemnia celebrabimus? Utique quomodo et apostoli, fide, non pecunia tati, quae fides si montem transferre potest, multo magis militem. Esto sapientia, non praemio cautus. Neque enim statim et a populo eris tutus, si officia militaria redemeris. Una ergo tibi et fides et sapientia ad tutelam opus est, quibus non adhibitis et redemptionem tuam [1]potes perdere, [2]adhibitis haud redemptionem [3]desiderare. Postremo si colligere interdiu non potes, habes noctem, [4]luce Christi [5]luminosa adversus eam. Non potes discurrere per singulos. [6]Sit tibi et in tribus ecclesia. Melius est, turbas tuas aliquando non videas, quam addicas. Serva Christo virginem sponsam; nemo quaestum de ea faciat. [7]Haec tibi, frater, dura forsitan et intolerabilia videntur, [8]sed recita deum dixisse, Qui capit, capiat, id est, Qui non [9]capit, discedat. Non potest qui pati timet eius esse qui passus est. At qui pati non timet, iste perfectus erit in dilectione, utique dei. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem. [10]Et ideo multi vocati, pauci electi. Non quaeritur qui latam viam sequi paratus sit, sed qui angustam. Et ideo [11]paracletus necessarius, deductor omnium veritatum, exhortator omnium tolerantiarum. Quem qui receperunt, neque fugere persecutionem neque redimere noverunt, habentes ipsum qui pro nobis erit, sicut [12]locuturus [13]in interrogatione, [14]ita iuvaturus in passione.

Matth. XIX, 12.

I Ioh. IV, 18.

Matth. XXII, 14.

Cap. XIV. 1. potest *B.* 2. adhibitis aut *Aφα.* adhibitis autem *AB.* 3. non desiderare *A. m. sec.* 4. lucem *Rhenanus.* 5. luminosa *Ios. Scaliger.* luminosi *ABabcde.* luminosam *e. Fulv. Ursinus. Verba* adversus eam *Rigaltius inducenda putat.* 6. si tibi est in *ABa.* 7. et haec tibi *AB.* 8. sed reputa deum *Iunius.* sed recita eum *B. m. sec.* Sed recogita deum *Rhenanus.* 9. capiat vel qui *AB.* 10. *Verba* Et ideo *suspecta habuit Iunius.* 11. paraclitus *AB.* 12. locuturus *bcde.* locutus *ABa.* 13. in *om. AB.* 14. ita vivamus in passione *AB.* Quinti Septimi Florentis Tertulliani de fuga in persecutione liber finit. Eiusdem ad Scapulam liber incipit *B.* Explicit liber Tertulliani de persecutione. Incipit liber Tertulliani ad scapulam. *Aφ.*

[1]SCORPIACE.

In scripturae discrepantia verbis scriptoris subiecta

A scripsit codicem Agobardinum (*Aφ* ex collatione Hildebrandi, *Aβ* ex collatione Steph. Baluzii).
B - editionem principem Io. Gangneii anni MDXLV. Signum *Bmg.* denotat scripturam in margine eius editionis adnotatam.
C - - Sigism. Gelenii a. MDLXII., quae editio innititur codice Britannico, Masburensi.
a - - Iac. Pamelii a. MDLXXIX.
b - - Nicol. Rigaltii anni MDCXXXIV.

---

[2]Magnum de modico malum [3]scorpio terra suppurat. Tot [4]verba quot genera, tot pernicies quot et species, tot dolores quot et colores. Nicander [5]scribit et pingit. Et tamen unus omnium violentiae gestus de cauda nocere, quae cauda erit [6]quodcumque in postremo corporis propagatur et verberat. [7]Proinde scorpii serius illi uderum venenatae intrinsecus [8]venula [9]subtilis arcuato impete insurgens hamatile spiculum in summo tormenti ratione [10]stringit. Unde et bellicam machinam [11]retractu tela vegetantem de scorpio nominant. Id spiculum et fistula est patula tenuitate [12]in vulnus [13]et virus, qua figit, effundit. Familiare periculi tempus [14]aestus; Austro et Africo saevitia velificat. In remediis naturalia plurimum; aliquid et magia circumligat; medicina cum ferro [16]et

Cap. I.

1. INCIPIT SCORPIACE. LEGE FELICITER. *Aβ.* Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI CARTHAGINENSIS contra Gnosticos Scorpiacum. *BC.* Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRESBYTERI ADVERSVS GNOSTICOS SCORPIACVM DE BONO MARTYRII. *a.* Q. SEPTIMI FLOR. TERTVLLIANI SCORPIACE. *b.*

Cap. I. 2. Magnum de modico *Aφ.* 3. scorpio *AB.* scorpium *Ca.* scorpio *b. Fulv. Ursinus et Ios. Mercerus.* 4. quot genera *ABb.* quot ingenia *BmgCa.* quot et genera *Ciacconius.* 5. et scribit *ego.* et scripsit *A.* scribit *reliqui.* 6. quocumque *Aβ.* 7. perinde ut scorpii *C.* Proinde scorpiis *Franc. Junius.* 8. venulas *B.* 9. suptilis *Aβ.* 10. stringit *AB.* restringit *Bmg.* restringens *BCa.* 11. a retractu *B.* 12. id vulnus *C.* 13. et virus *om. A.* 14. aestus *a.* 15. plurimum *BCa.* plur.... *Aφ.* plurima *b. Fulvius Ursinus.* 16. et populo *Aβ.*

poculo occurrit. [17]Nam et praebibunt [18]quidam festinando tutelam; sed concubitus exhaurit, et denuo sitiunt. Nobis fides praesidium, si non et ipsa percutitur diffidentia, [19]signandi statim et adiurandi et [20]unguendi [21]bestia calcem. Hoc denique modo etiam ethnicis saepe subvenimus, donati a deo ea potestate quam apostolus dedicavit cum morsum viperae sprevit. Quid ergo promittit stilus iste, si fides de suo [23]tuta est? [23]Ut et alias [24]de suo tuta sit, cum [25]suos scorpios [26]patitur. Acerba mediocritas [27]et istis et genus varium, et uno modo armantur, et certo tempore subornantur, nec alio quam ardoris. Hoc apud Christianos persecutio est. Cum igitur fides aestuat et ecclesia exuritur de figura rubi, tunc Gnostici erumpunt, tunc Valentiniani proserpunt, tunc omnes martyriorum refragatores ebulliunt [28]calentes et ipsi offendere, figere, occidere. Nam [29]quod sciant multos simplices ac rudes tum infirmos, plerosque vero [30]in ventum et si placuerit Christianos, [31]numquam magis adeundos sapiunt, quam cum aditus animae formido laxavit, [32]praesertim cum aliqua iam atrocitas fidem martyrum coronavit. Itaque primo trahentes adhuc caudam de [33]affectibus applicant aut quasi in vacuum flagellant: Haeccine pati homines innocentes? [34]Ut putes fratrem aut de melioribus ethnicum. Siccine tractari sectam nemini molestam? Dehinc adigunt: Perire homines [35]sine causa. Perire enim, et sine causa, prima fixura. Exinde iam [36]caedunt. Sed nesciunt simplices animae, quid quomodo scriptum sit, ubi et quando et coram quibus confitendum, nisi quod nec simplicitas ista, sed vanitas, immo dementia pro deo mori, [37]ut qui me salvum faciat. Si is [38]occidit, [39]qui salvum facere debebit? Semel Christus pro nobis obiit, semel occisus est, ne occideremur. Si vicem repetit, num et ille salutem de mea nece expectat? An deus hominum sanguinem flagitat, maxime si taurorum et hircorum recusat? Certe peccatoris paenitentiam mavult quam mortem. Et quomodo non [40]peccatorum desiderat

Psalm. XLIX, 13.
Ezech. XXXIII, 11.

17. Nam praebibunt *Aβ*. Iam et praebibunt *Franc. Iunius*. 18. quaedam festinando *Fulv. Ursinus*. 19. signando statim et adiurando *Fulv. Ursinus*. 20. unguendi (ungendi *B.*) *ABCa*. ungendo *Fulv. Ursinus*. urgendi *e. Latinius*. 21. bestiae calcem *ABCab*. bestia calcem *Franc. Iunius*. 22. tuta est *Ab*. tuta sit *reliqui*. 23. ut et alias (*Aφ*)*BCb*. et alias *Aβa*. *Franc. Iunius*. 24. ut de suo *Iunius*. 25. suo scorpios *B*. suo scorpio *Ursinus*. 26. patitur acerba *B*. patitur acerbam *Ursinus*. 27. et isti *BCa*. *Ursinus*. 28. callentes *a*. 29. quod sciam *ABmg*. 30. in ventum et si *ACb*. invento et si *B*. inventum et si *Bmg*. in ventum si *a*. 31. numquam *Aβ*. 32. praesertim cum aliqua iam *ego*. praesertim cum aliqua *Ab*. praesertim si aliqua iam *reliqui*. 33. affectibus applicant *Aβ*. 34. ut puta *a.*, *probante Iunio*. 35. et sine causa *BCab*. sine causa *A*. 36. cedunt *B*. 37. ut qui *BCa*. Et quis *b*. *Fulv. Ursinus*. *In A. quid fuerit hodie erui nequit.* 38. occidet *Ab*. 39. quis salvum *Ca*. 40. peccatorum non *a*.

mortem? [41]Haec et si qua alia [42]adinventa haereticorum venenorum quem non vel in scrupulum figant, si non in [43]exitium vel in bidem, si non in mortem? At tu, si fides vigilat, ibidem scorpio pro sola anathema inlidito et relinquito [44]in suo sopore morientem. Ceterum, si plagam satiaverit, intimat virus, et properat in viscera; statim omnes pristini sensus retorpescunt, sanguis animi [45]gelascit, [46]caro spiritus exolescit, nausea hominis [47]inacrescit. Iam et ipsa mens sibi, quo vomat, quaerit, [48]atque ita semel [49]infirmitas, qua percussa est, sauciatam fidem vel in [50]haeresim vel in [51]saeculum [52]exspirat. [53]Et nunc praesentia rerum est medius [54]ardor, ipsa canicula persecutionis, [55]ab ipso scilicet cynocephalo. Alios ignis, alios gladius, alios bestiae Christianos probaverunt, [56]alii fustibus interim et ungulis insuper [57]degustata martyria in carcere esuriunt. Nos [58]ipsi ut lepores, destinata venatio, de longinquo obsidemur, et haeretici ex more grassantur. Itaque tempus admonuit adversus nostrates bestiolas [59]nostram mederi [60]theriacam stilo temperare. Qui legeris, biberis. [62]Nec [63]amarum potio. Si quia domini dulcia super mella et favos, inde pigmenta sunt. Si hoc et melle promissio dei manat, hoc sapiunt quae illuc facunt. Vae autem qui dulce in amarum et lumen in tenebras convertunt! Perinde enim et qui martyriis [64]refragantur salutem [65]perdidisse interpretantes tam dulce in amarum quam lucem [66]in tenebras reformant, atque ita miserrimam hanc vitam illi beatissimae praevertendo tam amarum [67]pro dulce quam tenebras pro lace supponunt. Psalm. XI,7. Exod. III,17. Ies. V,20.

Sed nondum de bono [1]martyri, [2]nisi de debito primum, [3]nec ante de utilitate eius, quam de necessitate [4]discendum. Auctoritas divina praecedit, an [5]tale quid voluerit atque mandaverit deus, ut qui negant bonum non [6]suadeantur [7]accommodum, nisi cum subacti fuerint. Cap. II.

41. Haec est et si *A*. 42. adinventa *BCa*. admenta *Ab*. 43. exitum *a*. actu *B*. 44. in suo pare morientem *Iunius*. 45. gelescit *A*. 46. carne *ab*. *In A. verba* caro spiritus exolescit *sunt omissa*. 47. inagrescit *ACa*. magrescit *B*. inaccrescit *Ca*. 48. atque *Ab*. ut quae *BCa*. 49. infirmitas qua percussa est *ego*. infirmitas quae percussa est *Ab*. infirmitas quaeque percussa *B*. infirmitate quoque percussa *Ca*. 50. heresim *A*. haeresim *B*. 51. saeculum *Aβ*. 52. exspirat *Ab*. expust *C*. 53. Et nunc praesentia rerum *ABb*. Et in praesentiarum *Ca*. 54. ardor *A*. 55. ab ipso *Ab*. ab isto *reliqui*. 56. alios fustibus *A*. 57. degustata martyrio *Ca*. 58. ipsi ut *Ab*. *Fulv. Ursinus*. ipsius *BCa*. 59. nostram mederi *A*. nostrati mederi *B*. nostrate *Ca*. promptam mederi *b*. 60. theriacam (theriacam *A*) *ABmgb*. scorpiacam *B*. scorpiacum *Ca*. 61. stilo *A*. 62. Nec (*Aφ*)*Ca*. Non (*Aβ*)*b*. 63. amara enim *Latinius*. 64. refrangantur *Aβ*. 65. perditione *B*. 66. in tenebris *A*. 67. pro dulce *A*. pro dulci *reliqui*.

Cap. II. 1. martyri *A*. 2. nisi de debito *Ciacconius*. nisi debito *ABCab*. 3. nec ante de *Cab*. negant et de *A*. negant de *B*. 4. dicendum *Latinius, prob. Lus*. 5. tale qui *B*. 6. suadentur *Aφ*. 7. accomodum *Ab*. ad commodum *BCa*.

Ad officium haereticos compelli non [8]illici dignum est. Duritia vincenda est, non suadenda. Et utique satis optimum praeiudicabitur quod probabitur a deo constitutum atque praeceptum. Sustineant evangelia paulisper, dum radicem eorum exprimo [9]legem, dum inde elicio dei voluntatem unde et ipsum recognosco:
Exod. XX, 2 sqq. Ego sum, [10]inquit, [11]deus deus tuus qui te eduxi de terra Aegypti. Non erunt tibi [12]dii alii praeter me. Non facies tibi simulacrum [13]eorum quae in caelo et quae in terra deorsum et quae in mari infra terram. Non [14]adorabis ea, neque [15]famulaberis eis. [16]Ego
Exod. XX, 22. enim dominus deus tuus. Item in [17]eadem Exodo: Ipsi vidistis, quod de caelo locutus ad vos sim. Non facietis [18]vobis deos argenteos, et deos [19]aureos non facietis vobis. Secundum haec et in
Deut. VI, 4 sqq. Deuteronomio: Audi Israël, [20]dominus deus tuus unus est, et diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo et totis viribus tuis [21]et ex tota anima tua. Et rursus: [22]Nec obliviscaris domini dei tui, qui te eduxit de terra [23]Aegypti [24]ex domo servitutis. Dominum deum tuum timebis, et illi famulaberis soli, [25]et illi adglutinaberis, et in nomine eius deierabis. Non ibitis post deos [26]alienos et deos nationum, quae circum vos, [27]quia et deus aemulator dominus deus tuus in te, et ne iratus indignetur et exterminet te a facie terrae.
Deut. XI, 27 sqq. Sed et proponens [28]benedictiones et maledictiones: Benedictiones, [29]inquit, si audieritis praecepta domini dei vestri, quaecunque ego praecipio vobis [30]hodie, et non erraveritis de via quam mandavi vobis, ut abeuntes serviatis [31]deis aliis, quos non scitis. De qui-
Deut. XII, 2 sq. bus omnifariam extirpandis: Perditione perdetis omnia loca, in quibus servierunt nationes [32]deis suis, quas vos possidebitis hereditate, [33]super montes et colles [34]et sub [35]arbores densas, quasque

8. illic dignum *A.* inlici dignum *B.* 9. legem *Cab.* legimus *Aφ.* legamus *AβB.* 10. inquid *Aβ.* 11. deus deus *ABC.* dominus deus *a.* deus *b.* 12. dii alii *Ab.* dei alii *a.* alii dii *B.* alii *C.* 13. eorum *om. A.* 14. adorabitis *A.* 15. famulaberis *Ab.* servies *BCa.* 16. Ego enim dominus deus tuus *BC.* Ego enim sum dominus deus tuus *ab.* Ego enim deus deus tuus *A.* 17. eodem exhodo *A.* 18. vobis deos *Aab.* inibi deos *BC.* 19. aureos et argenteos non facietis *a.* 20. deus deus tuus *A.* 21. et ex tota anima tua et ex totis viribus tuis *ab.* 22. Nec *B.* Ne *Cab. Verba* ex toto corde — — — obliviscaris domini dei tui *om. A.* 23. egypti *A.* 24. ex domo *A.* e domo *Fr. Iunius.* et domo *BCab.* 25. et illi glut..... et in nomine *A.* 26. alienos et deos nationum *ego.* alienos ex deos nationum *A.* alienos ex deis nationum *b.* aliorum ex deis nationum *Fr. Iunius.* aliorum et deos nationum *reliqui.* 27. quia et deus aemulator dominus deus tuus in te, et ne *BC.* quia deus aemulator dominus deus tuus in te, et ne (ut ne *Iunius.*) *a.* quia aemulatur deus deus tuus in te, ne *Ab.* 28. benedictionem et maledictionem. Benedictionem *a.* 29. inquid *Aβ.* 30. hodie et non *Ab.* hodie, ne erraveritis *BC.* hodie, maledictionem, si *a.* hodie, et maledictionem, si non audieritis praecepta domini dei nostri, quaecumque ego praecipio vobis hodie et erraveritis *Fr. Iunius.* 31. deis *A.* 32. deis *A. Voc.* suis *om. a.* 33. subter montes *b. Quid in A. fuerit scriptum hodie nequit dignosci.* 34. et sub arbores *ABb.* et arbores *Ca.* 35. et sub arbore densa quaque *Fr. Iunius.*

effodietis [36] aras eorum, evertetis et comminuetis [37] staticula eorum, et excidetis [38] lucos eorum, [39] et sculptilia [40] ipsorum deorum concremabitis igni, et dispendetis [41] nomen eorum de loco illo. Adhuc ingerit, cum introissent terram promissionis et exterminassent nationes eius: Cave tibi, ne sequaris [42] eas, posteaquam exterminatae fuerint a facie tua, ne requisieris deos illarum dicens, Quemadmodum faciunt nationes [43] deis suis, [44] ut et ego ita faciam. [45] Sed et, Si ipse prophetes, inquit, exsurrexerit in te [46] aut somnium somnians, et dederit tibi signum vel ostentum, et [47] venerit, et dixerit, Eamus et serviamus [48] diis aliis, quos non scitis, ne audiatis sermonem prophetae aut somniatoris illius, quia [49] temptat vos dominus deus vester, [50] an ex toto corde vestro et ex tota anima [51] vestra timeatis deum. [52] Post dominum deum vestrum abibitis, [53] et hunc timebitis, et praecepta eius custodietis, et vocem eius audietis, et illi servietis, et illi adiciemini. Prophetes autem [54] vel somniator ille morietur; locutus est [55] enim ad seducendum te a domino deo tuo. Sed et [56] alio capitulo: Si autem rogaverit te frater tuus ex patre vel matre, aut filius tuus, aut [57] filia tua, aut mulier quae in gremio tuo est, aut amicus qui animae tuae par est, clam dicens, Eamus et serviamus [58] diis aliis, quos non scis, nec patres tui, [59] ex deis nationum, quae circum te [60] proxime aut longe, ne velis ire cum illo, et ne audieris [61] eum. [62] Non parcet oculus tuus super eum, nec [63] desiderabis nec salvabis eum; [64] annuntians annuntiabis de eo. [65] Manus tuae erunt in eum in primis ad occidendum, et manus populi tui in novissimis, et lapidabitis illum, et morietur, quoniam quaesivit [66] avertere te a domino deo tuo. Subicit etiam de civitatibus, si quam ex his constitisset suasu iniquorum hominum transisse ad deos alios, ut interficerentur omnes incolentes eam, et [67] devotamenta fierent [67 b] universa eius, et

Deut. XII, 30.

Deut. XIII, 1 sqq.

Deut. XIII, 6 sqq.

36. aras eorum *BC.* aras ..... *A.* aras earum *ab.* 37. staticula eorum *ABC.* staticula earum *ab.* 38. lucos eorum *BC.* lucos ..... *A.* lucos earum *ab.* 39. et sculptilia *BCa.* et scalptilia *b.* et captilia *A.* 40. ipsorum deorum *BCb.* ipsorum de eorum *Aφ.* deorum ipsarum *a.* 41. nomen illorum de loco illo *Aβ.* 42. ea posteaquam exterminata *A.* 43. deis *A.* 44. ut et ego *ABC.* et ego *ab.* 45. Sed et si ipse *BCa.* Sed et id si *b.* sed et ipsi *A.* 46. aut *om. A.* 47. venerit *AβBC.* evenerit (*Aφ*)*ab.* 48. diis *Aβ.* 49. temptat vos deus deus vester *A.* 50. an ex toto *Ab.* ex toto *BC.* ut sciat si ex toto *a.* 51. vestra ametis deum *Fr. Iunius.* 52. Post deum vestrum *BCa.* 53. ut hunc *A.* *Verba* et praecepta eius custodietis *om. A.* 54. vel *A.* et *reliqui.* 55. enim est *A.* 56. alio titulo *A.* 57. filia aut *A.* 58. diis *A.* 59. ex deis *A.* 60. proxime (proximae *B.*) aut *AB.* proxime sunt aut *reliqui.* 61. eam *om. A.* 62. ne *Aβ.* 63. desiderabis nec salvabis *C.* desiderabis nec salutabis *B.* desidera ..... vabis *A.* misereberis nec celabis *ab.* 64. annuntians annuntiabis *Aβ.* adnuntians adnuntiabis *B.* 65. manus populi tui *ABC.* manus omnis populi *ab.* 66. averteret *Aφ.* 67. devotamenta fierent *Cab.* devota ..... fierent *A.* devota mente fieret *B.* 67 b. universa et colligerentur *A.*

colligerentur omnia spolia eius in omnes [68] exitus eius, et igni cremarentur [69] in omnibus viis suis, et cum omni populo in conspectu
Deut. XIII, 16 sqq. domini dei, et non erit habitabilis, inquit, in aeternum, non reaedificabitur amplius, nec adhaerebit [70] quicquam manibus tuis ex [71] devotamento eius, [72] uti avertatur dominus ab indignatione irae suae. Maledictionum quoque ordinem ab idolorum execratione commisit:
Deut. XXVII, 15. Maledictus homo qui fecerit [73] sculptile aut fusile [74] aspernamentum, opus manuum artificis, et collocaverit illud in abscondito. In Le-
Lev. XIX, 4. vitico vero: [75] Ne sequimini, inquit, idola, et deos fusiles non fa-
Lev. XXV, 55. XXVI, 1. cietis vobis. Ego dominus deus vester. Et alibi: Filii Israël famuli pueri mei. Hi sunt quos eduxi de terra Aegypti. Ego dominus deus vester. Non facietis vobis manu facta nec [76] sculptile [77] staticulum statuetis vobis. Nec lapidem scopum ponetis in terra vestra. Ego dominus deus vester. [78] Et haec quidem prima per Moysen [79] dicta sunt a domino, utique pertinentia quoscumque dominus deus [80] Israëlis perinde de Aegypto superstitiosissimi saeculi et de domo humanae servitutis eduxerit. Sed et deinceps omne os prophetarum eiusdem dei vocibus sonat, eandem legem suam eorundem praeceptorum instauratione cumulantis, nec [81] aliud primum tam principaliter [82] denuntiantis, quam ab omni factura atque cultura idolo-
Psalm. CXXXV, 15 sqq. CXV, 4 sqq. rum cavere; ut per David: Dii nationum argentum et aurum, oculos habent [83] nec vident, aures habent nec audiunt, nares habent nec odorantur, os, nec [84] loquuntur, manus, nec contrectant, pedes, nec ingrediuntur. Similes erunt illis [85] qui ea faciunt et qui fidunt in illis.

Cap. III. Nec putem disceptandum, an digne deus prohibeat nomen et honorem suum [1] mendacio addici, an digne quos ab errore superstitionis avulserit rursus in Aegyptum regredi nolit, an digne a se non [2] patiatur absistere [3] quos sibi adlegit. Ita nec illud [4] expectabit retractari a nobis, [5] an observari voluerit disciplinam quam voluit instituere, [6] et an merito ulciscatur desertam quam voluit observatam, quando frustra instituisset, si observari eam noluisset, et

68. exitus et igni *A*. 69. in omnibus viis suis *A*. cum omnibus viis suis *Bmg*. cum omnibus vasibus suis *BCab*. 70. quicquam *Aβ*. 71. devota mente *B*, *sed emendatum in marg*. 72. uti *Aφ*. 73. scalptile *b*. 74. aspernamentum opus *ABC*. aspernamentum domino *ab*. 75. Ne sequimini *A*. Non sequimini *BCab*. Non sequemini *alii*. 76. scalptile *b*. 77. nec staticulum *a*. 78. Et haec quidem prima *BCa*. Et quidem prima haec *ab*. 79. dicta sunt a domino *ABb*. dei scita sunt ad omnes *BmgCa*. 80. Israhelis *A*. Israelis *b*. Israel *reliqui*. 81. aliut *Aβ*. 82. denunciantis *Aβ*. 83. nec vident *Ab*. et non vident *reliqui*. 84. locuntur *Aβ*. 85. qui ea faciunt *AB*. qui faciunt ea *a*. qui faciunt *reliqui*.

Cap. III. 1. mendatio *Aβ*. 2. patitur *Ab*. 3. quod sibi *B*. 4. *expectabitur Fulv. Ursinus*. 5. an servari *A*. 6. *Verba* et an merito — — — voluit observatam *om. A*.

frustra observari voluisset, si vindicare noluisset. Sequitur enim, ut has [7]definitiones dei adversus superstitiones tam [8]evictas quam etiam vindicatas [9]probem, quoniam ex his tota martyriorum ratio constabit. Aberat apud deum [10]in monte Moyses, cum populus Exod. XXII.
tam [11]necessariam absentiam eius impatiens deos sibi producere quaerit [12]quos potius ipse perdiderit. Urgetur Aaron, [13]et iubet aures feminarum suarum in ignem conferri. Amissuri enim erant [14]a iudicium sibi vera ornamenta aurium, dei voces. Sapiens ignis [15]defundit illis, [16]suggillans illic cor habentes ubi et thesaurum, apud Aegyptum scilicet, inter cetera animalia bovis [17]Itaque tria milia hominum a pa-
[18]proximis caesa, quia tam proximum parentem deum [19]In arithmis cum divertisset Israël [20]apud Sethim, abeunt libidi- Num. XXV, 1 sqq.
[21]ut et spiritu fornica-
[22]dehinc et adorant deos [23]Beelphegor initiantur. Ob hanc quoque [24]idololatriam [25]sororem viginti tria milia [26]domesticis obtruncata gladiis [27]Iesu Nave [28]derelinquunt deum Iudic. II, 8. 13.
[29]Baalim et Astartis, et iratus [30]in manibus diripientium, et diripiebantur ab [31]venumdabantur inimicis, nec poterant omnino subsistere a [32]erat [33]compressati sunt valde. [34]Post quae in-
[35]intellegimus. Sed [36]nec istis obaudire perseveraverunt. Ut quis Critarum obierat, illi [37]post deos [38]adorando eos. [39]Itaque dominus iratus, Iudic. II, 20 sq.
[40]transgressi sunt gens ista pactum meum, [41]audierunt vocem meam, [42]advertam ad auferendum virum a facie eorum ex na-

7. definitiones *A*. 8. edictas quam *Fulv. Ursinus*. 9. probem *Cab*. probent *AB*. 10. a montem *B*. 11. necessariam absentiam *ABb*. necessariae absentiae *reliqui*. 12. quos se potius *Fr. Iunius*. 13. et iubet *Ab*. iubet *reliqui*. 14. in iudicio *A*. 15. defundit, illos *Fulv. Ursinus*. 16. suggillans *A*. 17. Itaque tria *Cab*. Ita ..... *A*. 18. quod tria *B*. 18. et proximis *BCa*. 19. in arathmis cum devenisset *A*. 20. quod ustia *A*. 21. ut et spiritu *Ab*. ut spiritu *reliqui*. 22. dehinc adorant *A*. 23. beelpegor *A*. 24. idolatriam *Aβ*. 25. sorore XXIIII domesticis *A*. 26. domesticis *B*. 27. ihū nauue *Aφ*. 28. derelincunt *Aβ*. 29. bahalim *A*. 30. in manus *Aφ*. 31. venumdabantur *AβB*. 32. erant *Ab*. 33. compressati isti sunt *Aφ*. 34. Post quae *Aab*. postquam *BC*. 35. intellegimus *Aβ*. 36. nec isti *Aφ*. 37. post duos *A*, *sed ab eadem manu correctum*. 38. adorando *Aab*. orando *BC*. 39. Itaque deus iratus *A*. 40. transgressi sunt *A*, *prob. Rigallio*. transgressa est *BCab*. 41. audierunt vocem meam *Ab*. obaudierunt voci mese *BCa*. 42. avertam *B*.

tionibus, quas [43]reliquit decedens Iesus. Atque [44]ita per om paene annales Critarum et deinceps Regum reservatis genti circumcolarum viribus bello et captivitate et iugo [45]Allophylor iram dispensavit Israël, quotienscumque ab illo maxime in [46]ido latrian exorbitaverunt.

Cap. IV. Hanc igitur si a primordio constat et prohibitam, de tot ta tisque praeceptis, et [1]numquam inpune commissam, de tot tan que documentis, nec ullum tam superbum crimen [2]deputari a deum, quam huiusmodi transgressionem, ultro intellegere deben divinarum et denuntiationum et executionum intentionem iam t martyriis patrocinatam non modo non dubitandis, verum etiam stinendis, quibus scilicet locum fecerat prohibendo [3]idololatri Aliter enim martyria non evenirent. Et utique auctoritatem su praestruxerat, [4]volens ea evenire quibus locum fecerat. Nunc e de dei [5]voluntate [6]conpungimur, et ingeminat scorpius plagam, h negans, hanc accusans voluntatem, ut aut alium deum insin cuius haec non sit voluntas, aut nostrum nihilominus destr cuius talis sit voluntas, [7]aut omnino neget voluntatem dei, si ips negare non [8]poterit. Nos autem de deo alibi dimicantes et reliquo corpore haereticae cuiusque doctrinae nunc in unam s ciem congressionis certas praeducimus lineas, non alterius dei qu [9]Israëlis eam defendentes voluntatem quae martyriis locum fece tam ex praeceptis prohibitae semper quam ex iudiciis punitae i lolatriae. Si enim praeceptum [10]observatum vim patitur, hoc quodammodo observandi [11]praecepti praeceptum, [12]ut id patiar quod petero observare praeceptum, vim scilicet, [13]quaecumque m imminet [14]caventi ab idololatria. Et utique qui [15]inponit prae ptum, extorquet obsequium. Non potuit ergo noluisse ea even per quae constabit obsequium. Praescribitur mihi, ne quem [16]ali deum dicam, ne vel dicendo, non minus lingua quam manu, de fingam neque alium adorem [17]aut quo modo venerer, praeter u cum illum, qui ita mandat, quem et iubeor timere, ne ab eo d serar, et de omni substantia diligere, ut pro eo moriar. H

43. reliquid *Aβ*. 44. ita omnes *b*. 45. allophylorum dispensavit *Aβ*. 46. i latrian *Aβ*. idololatriam *b*. *Ios. Scaliger*. idololatria (*Aφ*)*BCa*.

Cap. IV. 1. nunquam inpune *Aβ*. 2. deputari apud deum *A*. apud de deputari *reliqui*. 3. idolatrian *A*. 4. volens evenire *A*. 5. voluntate et 6. conpungimur *Aβ*. 7. aut omnino neget *Cab*. aut domino neget *B*. neget *A*. 8. poterit *Ab*. potuerit *reliqui*. 9. israhelis *A*. 10. observatum patitur *ABmqb*. observando vim patior *BCa*. 11. praecepti praeceptum *BCa*. pr cepti *A*. praeceptum *b*. 12. ut ita patiar *AB*. 13. quaecumque *Aβ*. 14. venti *Cab*. cavendam *AB*. 15. inponit *Aβ*. 16. alium deum vel dicendum 17. aut quo modo *Fr. Iusius*. aut quomodo *ABCa*. aut quoquo modo *b*. *F Ursinus, Ios. Mercerus, Latinius*.

sacramento militans ab hostibus provocor. Par sum illis, [18]si illis meus dedero. Hoc defendendo depugno in acie, vulneror, [19]conciditur, occidor. Quis hunc militi suo exitum voluit, nisi qui tali [20]eum sacramento consignavit?

Habes igitur dei mei voluntatem. Occursum est huic plagae. Cap. V.
[1]In alium [2]ictum consideremus de voluntatis qualitate. Longum est, ut eum meum bonum ostendam, quod iam a nobis didicerunt fideliuitae. Deum interim sufficit dici, ut necesse sit bonum esse. Malum enim deum [3]quis praesumpserit, constare in utroque non poterit: aut deum negare debebit quem malum existimarit, [4]aut bonum quem deum [5]pronuntiarit. Bona igitur erit et voluntas [6]eius qui nisi bonus non erit deus. Probabit hoc etiam ipsius sui bonitas quam deus voluit, martyrii dico, [7]quia bonum non nisi bonus voluit. Bonum contendo martyrium [8]apud eundem deum [9]a quo prohibetur et punitur idololatria. Obnititur enim et adversatur idololatriae martyrium. Malo autem obniti et adversari nisi bonum non potest. Non quasi [10]negem esse aemulationem tam malorum inter se quam et bonorum, sed alia conditio est huius malitiae. Martyrium enim non de communi aliqua [11]malitia certat cum idololatria, sed [12]de sua gratia; liberat enim ab idololatria. Quod a malo liberat [14]quis non bonum pronuntiabit? Quid aliud est adversatio idololatriae atque martyrii quam mortis et vitae? In tantum [15]vita martyrio deputabitur, quantum [16]morti idololatria. Vitam qui malum dixerit, habet mortem, quam bonum dicat. Est et haec perversitas hominum salutaria excutere, exitiosa suscipere, periculum [17]quaque [18]medicamina devitare, aut mori denique citius quam sani desiderare. Nam et medicinae [19]praesidium [20]plures qui relinquunt, [21]plures stulti, plures timidi et male verecundi. Et est plus quasi saevitia [22]medicinae de scalpello [23]deque cauterio, de ipsis incendio; non tamen secari [24]et inuri [25]et extendi [26]mor-

18. si. illis *Latinius*. 19. conci ..... hunc *A*, *unde apparet omissum fuisse* vocabulum. 20. sacramento eum *A*.

Cap. V. 1. nec alium *Latinius*. 2. hictum *A*. 3. quis praesumpserit *BCa*. qui praesumpserit *b*. ..... aescripserit *A*. 4. aut bonum quem *AB*. aut bonum deum quem *reliqui*. 5. pronuntiaverit *Aβ*. 6. eius *om*. *A*. 7. quia bonum non nisi bonus voluit *Ab*. quia non nisi bonus voluit bonum *reliqui*. 8. apud eum deum *Aβ*. 9. a quo prohibetur *AC*. a quo et prohibetur *Bab*. 10. negem *A*. negemus *reliqui*. 11. malitia *A*. *Latinius*, *prob*. *Iunio et Rigaltio*. militia *Kab*. 12. idolatria *Aβ*. 13. eum sua gratia *A*. 14. qui non *a*. 15. vita *ACab*. vita *b*. 16. morti idololatria *ABCab*. mors idololatriae *Fulv*. *Ursinus*. 17. quaeque *Ka*. quaerere *b*. *Quid in A. fuerit hodie nequit dignosci*. 18. medicamina devitare aut mori ego. medica male vitare aut mori *AB*. medicamina vitare, mori *Ca*. medica male vitare, mori *b*. 19. in praesidium *B*. 20. plures relinquunt *b*. *In A. haec verba omnino non comparent*. 21. Plures enim stulti (*Aβ*)*b*. 22. medicinae *Ab*. medicina *reliqui*. 23. denique cauterio *B*. 24. et inuri *Ab*. eum *reliqui*. 25. et excendi *Fr*. *Iunius*. 26. morderique *om*. *Ab*.

derique idcirco malum, quia dolores utiles [27]affert, nec quia tantummodo contristat, recusabitur, sed quia necessario contristat, adhibebitur. Horrorem operis fructus excusat. Ululans denique ille et gemens et mugiens inter manus medici postmodum easdem mercede cumulabit et artifices optimas praedicabit et saevas iam negabit. [28]Sic et martyria desaeviunt, [29]sed in salutem. Licebit et deo [30]in vitam aeternam per ignes et gladios et acerba quaeque curare. Sed medicum [31]quidem miraberis etiam in illo, quod [32]ferme pares adhibet qualitates [33]medellarum adversus qualitates [34]querellarum, cum quasi de perverso auxiliatur per ea subveniens per quae laboratur. Nam et calores caloribus amplius [35]onerando compescit, et ardores siti potius macerando [36]restinguit, et fellis [37]excessus amaris quibusque [38]potiunculis [39]colligit, et sanguinis fluxus defusa insuper venula revocat. Deum vero et quidem [40]zelotem culpandum existimabis, si voluit certasse cum causa et iniuriae aemulando prodesse, mortem morte dissolvere, occisionem occisione dispargere, tormentis tormenta discutere, supplicia suppliciis evaporare, vitam auferendo conferre, carnem [41]laedendo iuvare, animam eripiendo servare. Perversitas, quam putas, ratio est; quod saevitiam existimas, gratia est. Ita deo de momentaneis [42]aeterna [43]medicante magnifica bono tuo [44]deum tuum; incidisti in manus eius, sed feliciter incidisti. Incidit et ille in aegritudines tuas. Homo semper [45]prior negotium medico facit, denique sibimet ipse periculum mortis attraxit. Acceperat a domino [46]suo ut a medico satis utilem disciplinam secundum legem vivendi, ut omnia quidem ederet, [47]ab una solummodo arbuscula temperaret, [48]quam ipse medicus [49]inportunam interim [50]noverat. Audiit ille quem maluit, et abstinentiam rupit. Edit inlicitum et transgressione saturatus in mortem [51]cruditavit, dignissimus bona fide in totum [52]perire qui voluit. Sed dominus [53]sustentata fervura delicti, donec tempore medicina temperaretur, paulatim remedia composuit, omnes fidei disciplinas et ipsas aemulas vitio, verbum mortis verbo vitae rescindentes, auditum transgressionis auditu [54]devotionis limantes. Ita,

27. affert *Aβ*. 28. Sic et *Ab*. Et si *reliqui*. 29. sed *inducit Ios. Scaliger*. 30. in *inducit Ios. Scaliger*. 31. quidem *Ab*. quoque *reliqui*. 32. perme pares *A*. 33. medellarum *A*. 34. querellarum *A*. 35. honerando *Aβ*. 36. restinguit *b*. *Latinius, Ios. Scaliger*. resringit *A*. restringit *reliqui*. 37. excessas *A*. 38. potiunculis *Ab*. potionibus *reliqui*. 39. corrigit *Latinius*. 40. zelotem *b*. 41. eledendo (?) *Aφ*. 42. aeternam *B*. 43. medicante *Ab*. meditante *reliqui*. 44. deum tetrum (tetrii *A*.) *Ab*. 45. prior negotium medico *Aβ*. medico prior negotium *reliqui*. 46. suo *om*. *A*. 47. et ab una *B*. 48. et quam *B*. 49. inportunam *Aβ*. 50. noverat *Ab*. norat *reliqui*. 51. cruditavit *b*. *Fulv. Ursinus*. ..ditavit *A*. eruditavit *B*. eructavit *Ca*. 52. perire *Ab*. perisse *reliqui*. 53. .....ta fervura *A*. sustentata fervura *b*. sustentato fervore *reliqui*. 54. devotioni *B*.

[illegible] cum mori praecipit medicus ille, veternum mortis excludit. Quid [illegible] [55]nunc pati homo ex remedio quod non est tunc grava[illegible] pati ex vitio? Displicet occidi in salutem cui non displicuit [illegible] in perditionem? [56]Nauseabit ad antidotum qui hiavit ad [illegible]?

Sed si certaminis nomine deus nobis martyria [2]proposuisset, Cap. VI.
[illegible] quae cum adversario experiremur, ut, a quo libenter homo [illegible] est, eum iam constanter elidat, hic quoque liberalitas ma[illegible] quam acerbitas dei praeest. Evulsum enim hominem de dia[illegible] gula per fidem iam et inculcatorem eius voluit efficere per [illegible], ne solummodo evasisset, verum etiam [4]evicisset inimicum. [illegible], qui vocaverat in salutem, invitare [6]et ad gloriam, [7]ut, [illegible] gaudebamus liberati, exultemus etiam coronati. Agonas istos, [illegible] sollemnia et superstitiosa certamina [8]Graecorum et re[illegible] et [9]voluptatum, quanta gratia saeculum celebret [10]iam et [illegible] licuit. [11]Adhuc Carthaginem singulae civitates [12]gratulando [illegible] donatam Pythico agone post stadii senectutem. Ita ab [illegible] dignissimum creditum est studiorum experimentum committere [illegible] corporum et vocum [13]praesentia exprimere, praemio indice, [illegible] iudice, sententia [14]voluptate. Qua [15]nuda sunt proelia, [illegible] nulla sunt vulnera; pugni [17]quassant, [17b]calces arietant, caestus [illegible], flagella dilacerant. Nemo tamen agonis [18]praesidem [19]sug[illegible] erit, quod homines [20]violentiae [21]obiectat. Iniuriarum actio[illegible] extra stadium. Sed, quantum livores illi et cruores et [22]vibices [illegible], [23]intendet, coronas scilicet et gloriam et dotem, pri[illegible] publica, [24]stipendia civica, imagines, [25]statuas et, qualem [illegible] praestare saeculum, [26]de fama aeternitatem, de memoria [illegible].

Pyctes ipse non queritur dolere [27]se, nam vult;

[illegible] nunc pati *A.* pati nunc *reliqui.* 56. nausiabit *A.* Nausei abit *B.*

Cap. VI. 1. Sed si *Ab.* Sed et *reliqui.* 2. proposuisset *Ab.* proponit *reliqui.* [illegible] *Aβ.* 4. evicisset *Ab.* devicisset *reliqui.* 5. Amavit qui (*Aβ*)*b. Fulv. Ursinus.* [illegible] quae *BCa.* Amavit quos *Latinius.* 6. et ad *Ab.* ad *reliqui.* 7. ut qui gau[illegible] ego. ut qui gaudeamus *BCa.* ut gaudeamus *Ab.* ut qui gaudemus *Franc.* [illegible] 8. Graecorum *B.* gregorum *A.* Graecarum *reliqui.* 9. voluntatum *Aβ.* [illegible] et Africae licuit *A.* etiam et Africae licuit *B.* etiam Africae liquuit *reliqui.* [illegible] Adhuc certamine singulae *A.* 12. gratulando .... tan donatam *A.* 13. prae[illegible] (praesentia *Aβ.*) exprimere *ABmgb.* de praestantia expendere *B.* praestantiam [illegible] *reliqui.* 14. voluntate *A.* volutante *Ios. Scaliger.* 15. nuda *AB.* nulla [illegible] ex emendatione *Latinii.* 16. nonnulla sunt vulnera *BCa.* nonnulla vul[illegible] *A.* nulla sunt vulnera *Latinius.* 17. cassant *B.* 17 b. calvae arietant *Faber* [illegible] II, 9. 18. praeside *A.* 19. suggillans erit *AB.* suggillaverit *reliqui.* [illegible] volentiae *Aβ.* 21. obiectat *b.* oblectant *Aφ.* obiectet *reliqui.* 22. vibices [illegible] *BCab.* vib ..... tientur *A.* 23. intendet (*Aβ*)*b.* intende *Aφ.* inten[illegible] intendis *reliqui.* 24. stipendia, civitatem, imagines *Latinius, prob. Iunio.* [illegible] *Aβ.* 26. de fama *om. A.* 27. se, nam vult *Ab.* se non vult *re*[illegible]

corona premit [27b] vulnera, palma sanguinem obscurat; [28] plus victoria tumet quam iniuria. Hunc tu laesum existimabis, quem vides laetum? Sed nec victus ipse de [29] agonotheta casum suum exprobrabit. Deum [30] dedecebit artes et disciplinas suas educere [31] in medium, in hoc saeculi spatium, in spectaculum hominibus et angelis et universis potestatibus? [32] carnem atque animam probare de constantia atque tolerantia? dare huic palmam, huic honorem, illi civitatem, illi [33] stipendia? etiam quosdam reprobare, et castigatos cum ignominia [34] submovere? Nimirum [35] praescribis deo, quibus temporibus aut modis aut locis de familia sua iudicet, [36] quasi non et praeiudicare iudici congruat. [37] Quid nunc, si non certaminis nomine in martyria fidem exposuisset, [38] sed proprii profectus, nonne oportebat illam habere aliquem spei cumulum, cui studium suum cogeret votumque suspenderet, quo eniteretur ascendere, cum terrena quoque officia [39] in gradus aestuent? Aut quomodo multae mansiones apud patrem, si non pro varietate meritorum? quomodo
I Cor. XV, 41. et [40] stella ab stella distabit in gloria, nisi pro diversitate radiorum? Porro et si fidei propterea congruebat [41] sublimitati et claritatis aliqua prolatio, tale quid esse oportuerat illud emolumenti, quod magno [42] constaret labore, cruciatu, tormento, morte. Sed respice compensationem, cum caro et anima dependitur — quibus in homine nihil carius est, alterum manus dei, alterum [43] flatus, — ipsa [44] dependi in profectu quorum est profectus, ipsa erogari quae lucri fiant, eadem pretia quae et merces. Prospexerat et alias deus [45] inbecillitates conditionis humanae, adversarii insidias, rerum [46] fallacias, saeculi retia, etiam post lavacrum periclitaturam fidem, perituros plerosque rursum post salutem, qui vestitum obsoletassent [47] nuptialem, qui faculis oleum non praeparassent, qui requirendi per montes et saltus et [48] humeris essent reportandi. Posuit igitur

27 b. vulnera *om. A.* 28. plus victoria tumet quam iniuria *b.* plus victoriatum et quam iniuria *A.* plus victoria tuum est quam iniuriatum *BC.* plus victoriatum est quam iniuriatum *a.* Plus victiarum est quam iniuriarum *Latinius, Ios. Scaliger et Iunius.* Plus victoria tamen est quam iniuria *Harrisius.* Plus victoria tum est quam iniuria *alii.* 29. agonitheta *A.* 30. decebit *AHmg.* 31. remedium *B, sed in marg. extat* in medium. 32. carmen *Aφ. m. pr.* carnen *Aφ. m. sec.* 33. stipendia *Ab.* stipendium *reliqui.* 34. submovere *Aβ.* 35. praescribis *A.* praescribes *reliqui.* 36. quasi non praeiudare *A.* 37. Quid nunc, si non *Aab.* Quid nunc sine *B.* Qui si non *C.* 38. sed et proprii *Ab.* 39. in gradus *Ab.* in gradu *reliqui.* 40. stella ab stella *A.* stella a stella *reliqui.* 41. sublimitati et claritatis *AB.* sublimitati et claritati *Ca.* sublimitatis et claritatis *b. Fulv. Ursinus.* 42. constaret ..... labore *Aφ. Cum sex litterarum vocabuli situ obesi vestigia in Agobardino libro comparere Hildebrandus testetur, si quid scripturae evenuit, reposuerim* pretio. 43. flatus *Ab.* adflatus *reliqui.* 44. dependi in praefectum *Franc. Iunius.* 45. inbecillitates conditionis *A.* 46. fallatias saeculi *Aβ.* 47. nuptialem, qui faculis oleum non praeparassent *om. Aβ.* 48. umeris *Aβ.*

secunda [49]solatia [50]et extrema praesidia, dimicationem martyrii et lavacrum sanguinis exinde [50]securum. De cuius felicitate David: Beati quorum [51]dimissae sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata. [52]Beatus vir cui non [53]imputaverit deus delictum. Proprie enim martyribus nihil iam reputari potest, quibus in lavacro ipsa ista deponitur. Sic dilectio operit multitudinem [54]peccatorum, quae deum scilicet diligens ex totis viribus suis, quibus in martyrio decertat, ex tota anima sua, quam pro deo posuit, hominem martyrem excudit. Haec tu remedia, consilia, iudicia, spectacula etiam dei atrocitatem [55]vocabis? Sanguinem hominis deus concupiscit? Ut tamen ausim dicere, si et homo regnum dei, [56]si homo certam salutem, si et homo secundam regenerationem. [57]Nulli compassio invidiosa est in qua aut gratiae aut iniuriae communis est ratio. Psalm. XXXI, 1 sq. I Petr. IV, 8. Matth. XXII, 37.

Incutiat adhuc scorpius homicidam deum ventilans, horrebo plane spurcum blasphemiae [1]flatum de haeretico ore [2]foetentem, [3]sed et talem deum de fiducia rationis amplectar, qua ratione etiam ipse se plus quam homicidam pronuntiavit ex [4]sophiae suae persona, voce [5]Solomonis. [6]Sophia, inquit, iugulavit filios suos. Sophia sapientia est. Sapienter utique iugulavit, dum [7]in vitam, et similiter, dum [8]in gloriam. O [9]parricidii ingenium! o sceleris artificium! o argumentum crudelitatis, quae idcirco occidit, ne moriatur quem occiderit! Et ideo quid sequitur? Sophia [10]in exitibus cantatur hymnis; cantatur enim et exitus martyrum. Sophia [11]in pateis de constantia agit; bene enim filios suos iugulat. Super omnes autem muros confisa dicit, [12]cum quidem secundum [13]Esaiam hic exclamat: Ego dei sum; et hic vociferatur: In nomine Iacob; et alius [14]scribit: In nomine Israëlis. O bonam matrem! opto et ipse in filios eius redigi, ut ab ea occidar; opto occidi, [15]ut filius fiam. Solum autem iugulat filios suos, an et torquet? Audio enim et alibi dicentem deum: Uram filios [16]sicut uritur [17]aurum. Cap. VII. Prov. IX, 2. Prov. I, 20. Iesa. XLIV, 5. Zach. XIII, 19.

49. solacia *Aβ*. 49. et extrema *BCa*. extrema *Ab*. 50. securum *ABmgCab*. securum *B*. 51. dimissae sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata *A*. dimissae sunt delicta et quorum opertae sunt iniquitates *reliqui*. 52. beatus ... non *Aφ*. *Hildebrandus vocem* vir *in A. extitisse negat*. 53. imputaverit *Ab*. reputaverit *reliqui*. 54. peccatorum *A*. delictorum *reliqui*. 55. vocabis *A*. iudicabis *reliqui*. 56. si homo certam salutem *om. A*. si et homo certam salutem *Ciaccon*. 57. Nulla *Pulv. Ursinus*.

Cap. VII. 1. flatum *Ab*. adflatum *reliqui*. 2. fetentem *Aβ*. 3. sed talem *Aφ*. 4. sofiae *Aβ*. 5. Solomonis *AB*. 6. Sofia *Aβ*., *utroque loco*. 7. invitam *B*. 8. ingloriam *B*. 9. paricidii *b*. 10. in exitibus cantatur *b*. in exitubus cantatur *Aβ*. in exitu cantatur *Aφ*. in exitibus canitur *reliqui*. 11. in pateis constantiam *a*. 12. cum quidem *Ab*. cum quis *reliqui*. 13. Eseiam *Aφ*. 14. scribit *Ab*. inscribit *reliqui*. 15. ut filius filiam *Aφ*. 16. sicut *A*. sicuti *reliqui*. 17. aurum *ABC*. argentum *ab*.

rum, et probabo illos sicuti probatur [18]argentum. Utique per tormenta ignium et suppliciorum, per martyria fidei examinatoria. Scit
Rom. VIII, 32. et apostolus qualem deum adscripserit, cum scribit: Si deus filio suo non pepercit, sed pro nobis tradidit [19]illum, quomodo [20]non et cum illo omnia condonavit nobis? Vides, quomodo etiam proprium suum filium primogenitum et unigenitum sophia divina [21]ingulaverit, utique victurum, immo et ceteros in vitam redacturum.
Rom. IV, 25. [22]Possum dicere cum [23]sophia dei: Christus est qui se tradidit pro delictis nostris. Iam et semetipsam [24]sophia trucidavit. Verba non sono solo sapiunt, sed et sensu, nec auribus tantummodo audienda sunt, sed et mentibus. Crudelem deum, qui non intellegit, credit. [25]Quamquam [26]et non intellegenti posita sententia est,
Rom. XI, 33 quae temeritatem cohibeat aliter intellegendi. Quis enim, inquit, cognovit sensum [27]domini? aut quis illi consiliarius fuit, qui eum instruat, aut viam intellegentiae quis demonstravit illi? Sed enim Scytharum Dianam aut Gallorum Mercurium aut Afrorum Saturnum hominum victima placari apud saeculum [28]licuit, et [29]Latio [30]ad hodiernum Iovi media in urbe humanus sanguis ingustatur, nec quisquam retractat, aut non [31]ratione praesumit aliqua aut [32]inaestimabile dei sui [33]voluntate. Si noster quoque deus propriae hostiae nomine martyria sibi depostulasset, [34]quis illi exprobrasset funestam religionem et [35]lugubres ritus et aram rogum et pollinctorem sacerdotem, et non [36]beatum amplius reputasset quem deus comedisset?

Cap. VIII Unum igitur gradum insistimus et in hoc solum provocamus, an praecepta sint a deo martyria, ut credas ratione praecepta, si praecepta cognoveris, quia nihil deus non ratione praeceperit. Si-
Ps. CXV, 5. quidem honorata est apud illum mors religiosorum ipsius, ut canit David, non, opinor, ista communis et omnium debitum (atquin ista etiam ignominiosa est ex elogio transgressionis et merito damnationis), [1]sed illa quae in ipso aditur ex testimonio religionis et
Ies. LVII, 1. proelio confessionis pro iustitia et sacramento. Sicut [2]Esaias, [3]Videte, [4]inquit, quomodo perit iustus, et nemo excipit corde, et viri

18. argentum *ABC.* auram *ab.* 19. illum *om.* *Aφ.* 20. non et *ABab.* et non *C.* 21. ingulaverat *Aβ.* 22. Possim *Aφ.* 23. sofia *Aβ., ut etiam in sequentibus.* 24. sophiam trucidavit *B.* 25. quanquam *Aβ.* 26. et non intelligendi *Ca.* 27. domini (dñi) *A.* dei *reliqui.* 28. liquuit *a.* 29. Latiari *Ciacconius.* 30. ad hodiernum *ABb.* in hodiernum *reliqui.* 31. ratione praesumit aliqua *AB.* rationem praesumit aliquam *reliqui.* 32. inaestimabile *Aφ.* inaestimabilem *reliqui.* 33. voluntate *ego.* voluntatem *libri omnes.* 34. quis ille *A.* 35. lugebres *Aβ.* 36. beatum *om. A.*

Cap. VIII. 1. sed ista *A.* 2. Eseias *Aφ.* 3. Videte (*Aβ*)*ab.* Vide (*Aφ*)*C.* Videt *B.* 4. inquid *Aβ.*

iusti auferuntur, et nemo animadvertit; a facie enim iniustitiae perit iustus et erit honor sepulturae eius. Habes hic quoque et praedicationem et remunerationem martyriorum. A primordio enim iustitia vim patitur. Statim ut coli deus [5]coepit, invidiam religio sortita est. Qui deo placuerat, occiditur, et quidem a fratre. Quo [6]proclivius impietas alienum sanguinem [7]sectaretur, a suo [8]auspicata insectata est, denique non modo iusterum, verum etiam et prophetarum. David exagitatur, Helias fugatur, Hieremias lapidatur, [9]Esaias secatur, Zacharias inter altare et aedem trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus [10]assignans. Ipse clausula legis et prophetarum, nec prophetes, sed angelus dictus, contumeliosa caede truncatur in puellae [11]psalticae lucar. Et utique qui spiritu dei agebantur, ab ipso in martyria dirigebantur, [12]ut et iam patiendo quae et praedicassent. Proinde et trina fraternitas, cum dedicatio magnis [13]regiae urbem urgeret officio, non [14]ignoraverunt quid fides, quae sola in illis captiva non fuerat, exigeret, moriendum scilicet adversus [15]idololatrian. Meminerant enim et Hieremiae vaticinantis ad eos, [16]quibus illa captivitas imminebat: Et nunc videbitis deos Babyloniorum aureos et argenteos et ligneos portari super humeros ostentantes nationibus timorem. Cavete igitur, ne et vos consimiles sitis [17]allophylis et timore capiamini, dum aspicitis turbas adorantes retro eos et ante, sed dicite in animo vestro: Te domine adorare debemus. Itaque dixerunt [18]a deo concepta fiducia, [19]quando vigore animi [20]condicionales minas regis excutiunt: Non habemus necessitatem [21]respondendi huic tuo imperio. Est enim deus noster, quem colimus, potens eruere nos de fornace ignis et ex manibus tuis, et tunc manifestum fiet tibi, quod neque idolo tuo [22]famulabimur nec imaginem tuam auream, quam statuisti, adorabimus. O martyrium et sine passione perfectum! Satis passi, satis exusti sunt, quos propterea deus texit, ne potestatem eius mentiti viderentur. Nam et [23]Danielem, nullius praeter dei [24]supplicem et [25]idcirco a Chaldaeis delatum ac depostulatum, statim utique conclusa et usitata feritas leonum devorasset, si Darii digna praesumptio de deo falli debuisset. Ceterum pati oportebat omnem

Matth. XIV, 3 sqq.

Baruch. VI, 3 sq.

Dan. III, 16.

5. coepit b. 6. ...clius impietas *A*. 7. sectaretur *Ab*. insectaretur *reliqui*. 8. avectata est. Denique *Aβ*. auspica... sectata est. Denique *Aφ*. auspicata insectata est. Denique *BC*. auspicata est. Denique *ab*. 9. Esaias *A*. 10. assignans *Aβ*. 11. psalticae *AB*. selticae *reliqui*. 12. ut et iam *Ab*. ut etiam *B*. etiam *reliqui*. 13. regiae turbam *Franc. Iunius*. 14. ignoverunt *Aβ*. 15. idololatrian *A*. 16. quae illa *Aφ*. 17. allofilis *A*. 18. a deo coepta *A*. 19. quante *AB*. 20. condicionales illas minas *Aβ*. 21. respondenti *A*. 22. famulabitur *AβB*. 23. Danielem *Aβ*. danibelum *Aφ*. 24. suplicem *Aβ*. 25. idcirco a callatum ac postulatum (postulatum *Aφ*.) *A*.

dei praedicatorem atque cultorem [26]qui ad idololatriam provocat negasset obsequium, secundum illius quoque rationis statum, [27]q et praesentibus tunc et posteris deinceps commendari veritat oportebat, pro qua fidem diceret passio ipsorum [28]defensorum ei quia nemo [29]voluisset occidi, nisi compos veritatis. Talia a p mordio et praecepta et exempla debitricem martyrii fidem ostendu

Cap. IX. Superest, ne antiquitas [1]suum forte habuerit sacrame tum, [2]novitatem Christianam recensere, quasi et de deo aliam proinde disciplina quoque aemulam, cuius sophia filios suos [3]iug lare non norit. Plane, alia in Christo et divinitas et volun et [4]schola. Martyria aut nulla in totum aut aliter intellegen [5]mandarit qui neminem ad huiusmodi discrimen hortetur, pro eo passis nihil repromittat, quia pati eos nolit, et ideo pr

Matth. V, 10 sqq. Luc. VI, 23. ceptorum principia deducens, Beati, [6]inquit, qui persecution patiantur ob iustitiam, quoniam [7]ipsorum est regnum caelorum Hoc quidem absolute ad omnes; dehinc proprie ad apostolos ips Beati eritis cum vos dedecoraverint et persecuti fuerint et dixer adversus vos omnia mala propter me: Gaudete et exultate, quoni merces vestra plurima in caelo: sic enim faciebant et prophe patres [8]illorum: ut etiam prophetaret, quod et ipsi occidi hal rent ad exemplum prophetarum. [9]Quamquam et si omnem ha persecutionem [10]condicionabilem in solos tunc apostolos destinass [11]utique per illos cum toto sacramento, cum propagine nomin cum traduce spiritus sancti in nos quoque spectasset etiam per cutionis obeundae disciplina, ut in haereditarios discipulos et ap stolici seminis frutices. Nam [12]et sic rursus ad apostolos dirig

Matth. X, 16 sqq. Ecce ego [13]mitto vos tamquam oves in medio luporum, et: C vete ab hominibus; [14]tradent enim vos in consessus et in synago suis flagellabunt vos, et ad praesides [15]et ad reges perducem mei causa, in testimonium illis et nationibus et cetera. Cum aut subicit: Tradet autem frater fratrem et pater filium in mortem, insurgent filii in parentes et mortificabunt eos, manifeste iniqui tem istam in ceteros pronuntiavit, quam in apostolis non inve mus. Nemo enim eorum aut fratrem aut patrem passus est [16]tr

26. qui idololatriam *A*. qui ad idololatriam *reliqui*. 27. quia et *BCa*. 28. defensorem *A*. 29. voluisset frustra occidi *A*.

Cap. IX. 1. suum forte *BCa*. suum quoque *Ab*. 2. novitate Christianam *A*. 3. iugulanda etiam norit *Acp*. 4. schola, qui martyria *Fulv. Ursin* 5. mandarit qui in huiusmodi *A*. 6. inquid *Aβ*. 7. ipsorum *A*. illorum *reliq* 8. illorum *A*. eorum *reliqui*. 9. quamquam *Aβ*. 10. condicionabilem (*Ap*)*B* condicionalem (*Aβ*)*b*. 11. utique illos *A*. 12. et sic *ego*. et si *AB*. et *reliq* 13. mittā vos tamquam *Aβ*. 14. tradent enim vos *om. A*. 15. et ad reges *A* et reges *reliqui*. 16. traditorem *om. A*.

ditorem, quod plerique iam nostri. Dehinc ad apostolos revocat: Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Quanto magis nos, quos a parentibus quoque tradi oportet? Ita [17]ipsam hanc traditionem nunc ad apostolos, nunc ad omnes disponendo eundem in universos nominis exitum [18]effundit in quibus [19]consederit nomen cum odii sui lege. Qui autem sustinuerit usque in finem, iste salvus fiet. Quid sustinendo, nisi persecutionem, nisi traditionem, nisi occisionem? Nec enim aliud est sustinere in finem quam pati finem. Et ideo: Non est discipulus super magistrum, statim sequitur, nec servus super dominum suum, quia cum magister et dominus ipse perpessus sit persecutionem et traditionem et occisionem, multo magis servi et discipuli [20]eandem expendere debebunt, ne quasi superiores exempti de iniquitate videantur, quando hoc ipsum sufficere eis ad gloriam debeat, aequari passionibus domini et magistri; ad quarum tolerantiam aedificans monet non eos timendos, qui solum corpus occidant, animam autem interficere non valeant, sed illi potius metum consecrandum, qui [21]et corpus et animam occidere et perdere possit in [22]gehennam. Quinam hi solum corporis [23]interemptores, nisi praesides et reges supra dicti, homines opinor? Quis etiam animae dominator, nisi deus solus? Ipse [24]iste, nisi ignium [25]comminator, [26]nisi is, sine cuius voluntate nec passerum alter in terram cadit, id est nec altera ex duabus substantiis hominis, caro aut anima? quia et capillorum apud eum [27]regestus est numerus. Nolite ergo metuere. [28]Cum super dicit: Habita passeribus antistatis, non frustra, id est non sine emolumento casuros in terram repromittit, si magis ab hominibus quam a deo caedi [29]eligamus. Omnis igitur, qui in me confessus fuerit coram hominibus, et ego confitebor in illo coram patre meo, qui in caelis est. Et [30]omnis, qui negaverit me coram hominibus, et ego negabo illum coram patre meo, qui in caelis est. Manifesta, [31]ut opinor, definitio et [32]ratio est tam confessionis quam negationis, etsi dispositio diversa est. Qui se Christianum confitetur, Christi [33]se esse testatur, qui Christi est, in Christo sit necesse est. [34]Si in Christo est, in Christo utique confitetur, [35]cum se Christianum confitetur. Hoc enim non potest esse, nisi sit in Christo.

17. quam hanc traditionem *ABmg.* ipsa hac permistione *BCab.* 18. effudit *Ab.* 19. consederit *A.* 20. eadem *Fulc. Ursinus.* 21. et corpus animas *A.* 22. gehenna *Ab.* 23. interemptores *B.* 24. iste nisi ignium *ABCa.* iste ignium *b.* 25. comminator *A.* 26. nisi is *om. A.* 27. regestus numerum *A.* 28. cum super dicit *Mab.* cum dicit *A.* cum insuper dicit *Franc. Junius.* 29. deligamus *A.* 30. omnis qui me nega — me *A.* 31. ut opinor est et definitio *BCa.* 32. ratio est tam *Ab.* ratio tam *reliqui.* 33. se esse *A.* esse *reliqui.* 34. Si *om. A.* 35. cum se Christianum confitetur *om. A.*

Porro in Christo confitendo Christum [36]quoque confitetur, qui sit in Christo, dum et ipse in illo est, utpote Christianus. [37]Nam et si diem dixeris, lucis rem [38]ostendisti, quae diem praestat, licet non dixeris lucem. Ita etsi non directo pronuntiavit, Qui me confessus fuerit, non est diversus actus [39]quotidianae confessionis a sensu dominicae pronuntiationis. Quod enim est [40]qui se confitetur, id est Christianum, etiam id, per quod est, confitetur, id est Christum. Proinde qui se negavit Christianum, in Christo negavit, negando [41]se esse in Christo, dum [42]negat se Christianum; et Christum autem in se negando, dum se in Christo negat, Christum quoque negabit. Ita et qui in Christo negaverit, [43]Christum negabit, et qui in Christo confessus fuerit, Christum confitebitur. Suffecisset igitur etsi de confitendo tantummodo dominus pronuntiasset. Ex forma enim confessionis contrario quoque eius praeiudicaretur, id est negationi, [44]perinde [45]negatione negationem rependi a domino, quemadmodum [46]confessione confessionem. Et ideo cum in forma confessionis etiam negationis condicio intellegatur, apparet [47]ad alium modum [48]negationis pertinere, quod de ea aliter [49]dominus pronuntiavit, quam de confessione dicendo, Qui me negaverit, non, Qui in me. Prospexerat enim et hanc vim plerumque in expugnatione nominis subsecuturam, ut qui se Christianum negasset, [50]ipsum quoque Christum compelleretur blasphemando negare. Sicut non olim [51]pro! auspice [52]cum tota fide quorundam colluctatum hoc modo horruimus. Itaque frustra erit dicere: Etsi [53]me negavero Christianum, non negabor a Christo, non enim ipsum negavi. Ex illa enim negatione tantundem tenebitur, qua se Christianum negando Christum in se negans etiam ipsum negavit. Plus est autem quod et confusioni confusionem comminatur: [54]Qui me confusus fuerit coram hominibus, et ego confundar eum coram patre meo, [55]qui est in caelis. Sciebat enim a confusione vel maxime formari [56]negationem; mentis statum in fronte consistere; priorem esse pudoris quam corporis plagam.

Cap. X. Qui vero non hic, id est non intra hunc ambitum terrae nec

36. quoque *om. A.* 37. Nam ut si *Fulv. Ursinus.* 38. ostendis *Ab.* 39. quotidianae (*Aβ.*) 40. qui se *Aβb.* qui se se *Aφ.* cum se *reliqui.* 41. se esse in Christo *A.* se in Christo esse *reliqui.* 42. negat Christianum *A.* 43. Christum negavit *B.* 44. proinde *B.* 45. negatione negationem *BCa.* negationem negatione *A.* negationi negationem *b.* 46. confessioni confessionem *Ab.* 47. ad alium *Ab.* non ad alium *reliqui.* 48. negotiationis pertinere *Aβ.* 49. deus pronuntiavit *B.* 50. ipse quoque *B.* 51. pro auspice *BCa.* pro.... spice *b.* pro ..... uspice *Aφ.* 52. cum tota *Ab.* cum in tota *reliqui.* 53. me negabo Christianum *A.* 54. qui me confessus *A.* 55. qui est in caelis *Aβ.* qui in caelis est *reliqui.* 56. negotiationem *A.*

per hunc commeatum vitae nec apud homines huius [1]communis naturae confessionem putant constitutam, quanta praesumptio est adversus omnem ordinem rerum in terris [2]istis et in vita ista [3]et sub humanis potestatibus experiundarum? Nimirum cum animae de corporibus [4]excesserint et per singula tabulata caelorum [5]de recepto dispici coeperint et interrogari [6]arcana illa haereticorum sacramenta, tunc confitendum apud veras potestates et veros [7]homines, Teletos scilicet et [8]Abascantos et Acinetos Valentini. Nostrates enim, inquiunt, nec [9]ipse Demiurgus constanter [10]homines probabat, quos [11]stillicidium situlae et pulverem [12]areae et sputamen et locustas deputavit, etiam irrationalibus iumentis adaequavit. Plane, ita scriptum. Non tamen idcirco aliud hominis genus intellegendum praeter nos, [13]quod, quia constat esse, comparatione potuit induere salva et proprietate generis et [14]singularitate. Neque enim si vita vitiata est, ut [15]despectui iudicata despectis compararetur, statim natura sublata est, ut alia in nomine eius deputaretur. Atquin servatur natura, etsi suffunditur vita, nec alios [16]novit Christus homines quam de quibus dicit: Quem me aiunt esse homines? Et: Quomodo vultis ut faciant vobis homines, [17]ita et vos facite illis. Vide, an servaverit genus a quibus et testimonium sui expectet et in quos iustitiae vicem mandat. Illos autem caelestes homines si expostulem mihi ostendi, [18]facilius Aratus Persea et Cephea et Erigonam et Ariadnam inter sidera [19]delineabit. Quis autem prohibuit [20]dominum illic etiam confessionem hominum faciendam [21]manifeste determinare, ubi suam futuram aperte [22]pronuntiavit, [23]ut ita esset positum: Qui in me confessus fuerit coram hominibus [24]in caelis, et ego [25]in illo confitebor coram patre meo, qui in caelis est? Eripere me debuit ex isto terrenae confessionis errore, quam suscipi noluisset, [26]si caelestem praecepisset, quia

Ies. XL, 15.

Matth. XIV, 13.

Matth. VII, 12. Luc. VI, 31.

Cap. X. 1. communis naturae *A.* naturae communis *reliqui.* 2. istis in vita *A.* 3. et subi humanis *Aφ.* 4. excesserunt *A.* 5. de recepto *BCab.* de respecto *A.* de receptu *Latinius, Croi Specim.* p. 22. de praecepto *Rigaltius.* 6. archana *Aβ.* 7. homines Teletos *BCa.* homines Theletos *b.* homines .... letos *Aφ.* 8. aginetos et abscantos *Aφ.* Abascantos et Aginetos *BCa.* Abascantos et Acinetos *b.* Abascantos et Ageratos *Fulv. Ursinus.* Abascantos et Agennetos *Fr. Iunius.* 9. ipse demiurgus *Ab. Fulv. Ursinus.* ipsi, sed demiurgus *Latinius.* ipsi eadem iurgiis *B.* ipsi Eadem iurgiis *Ca.* 10. homines probabat (*Aφ.*) homines probabit *BC.* homines probabat veros esse (*Aβ*)*b.* probabat homines veros non esse *a.* 11. stilicidium *Aβ.* 12. aereae *Aβ.* 13. quod *ABCa.* quos *b. Latinius, Fulv. Ursinus.* 14. singulatate *A.* 15. dispectis *A.* 16. novit dominus homines *A.* 17. ita et vos *A.* et vos ita *BCa.* et ita vos *b.* 18. facilius perseacen et serigonam et ariadnam *A.* facilius Aratus Persea et Cephea et Erigonem et Ariadnen *B.* 19. deliniabit *ACab.* deliniabat *B.* 20. dominus *A.* 21. manifeste *om. BCa.* 22. inpronuntiavit *Aφ.* 23. at ita *Franc. Iunius.* 24. in caelis *om. Aβ.* 25. in illo *Ab.* in illum *reliqui.* 26. si *Cab.* etsi *AB.*

nullos alios homines noveram praeter incolas terrae, ne ipse quidem [27]adhuc tunc in caelis homine conspecto. Quae porro fides rerum, ut post excessum ad superna [28]sublevatus illic [29]probor, quo non nisi iam probatus [30]imponerer, illic [31]de praecepto examinarer, quo nisi admittendus pervenire non possem? Christiano caelum ante patet quam via; quia nulla via in caelum, nisi cui patet caelum; quod qui attigerit, intrabit. Quas mihi potestates ianitrices adfirmas iuxta Romanam superstitionem, [32]Carnum quendam et Forculum et Limentinum? quas a cancellis ordinas potestates? Si
Ps. XXIV, 7. unquam [33]legisti apud David, Auferte portas, principes, [34]vestras, et subleventur portae aeternae, et intrabit rex gloriae, si item au-
Amos. IX, 6. disti apud Amos, Qui ascensum suum aedificat in caelos, [35]et profusionem suam fundat in terras, [36]scito et ascensum illum exinde complanatum vestigiis domini et introitum exinde [37]reseratum viribus Christi, nec ullam moram aut [38]quaestionem in limine Christianis occursuram, qui non [39]dinosci habeant illic, sed agnosci, nec interrogari, sed admitti. Nam etsi adhuc clausum putas caelum, memento [40]claves eius hic dominum Petro et per eum ecclesiae reliquisse, quas hic unusquisque interrogatus atque confessus feret secum. Sed [41]asseverat diabolus illic confitendum, ut suadeat hic negandum. [42]Pulchra videlicet documenta praemittam, bonas mecum claves feram, timorem eorum, qui solum corpus occidunt, animae autem nihil faciunt: commendatus ero huius praecepti desertione, honeste in caelestibus stabo, qui in terrenis stare non potui, sustinebo maiores potestates, qui minoribus cessi, [43]merebor denique admitti, iam exclusus. Suppetit adhuc dicere: Si in caelestibus confitendum, [44]et hic negandum est. [45]Nam ubi alterum, [46]ibi utrumque. Aemula enim quaeque concurrunt. Etiam persecutionem in caelis agitari oportebit, quae confessionis negationisve materia est. Quid itaque cessas, audacissime haeretice, totum ordinem Christianae concussionis in superna transferre, et inprimis ipsum nominis odium illic collocare, ubi ad patris [47]dexteram praesidet Christus? [48]Illic constitues et synagogas Iudaeorum, fontes

27. tunc.. nō in caelis *Aφ*. 28. sublevatus *Ab*. sublatus *reliqui*. 29. probor *ABCab*. probarer *Fulv. Ursinus*. 30. inponerer *Aβ*. 31. de praecepto *ABmgb*. de recepto *BCa*. de recepto *Fulv. Ursinus*. 32. Carnum quendam *Hildebrandus ad Arnobium IV*, 9. *p*. 342. Cardeam quendam *a*. bernum quendam *AB*. Cardum quendam *C*., *prob*. *Fr. Iunio*. Ianum quendam *b*. 33. legistis *A*. 34. vestri *Ab*. 35. et promissionem suam *Bmg*. *Latinius*, *Iunius*. 36. cito *A*. 37. reservatum *B*. 38. quaescionem *Aβ*. 39. dinosci *AB*. 40. claves hic dominus *A*. 41. asseverat *Aβ*. 42. Pulchra *Aβ*. 43. merebor utique admitti *Aβ*. 44. et hic *Ab*. vel *reliqui*. 45. Nam *Ab*. *Latinius*. ne *B*. nae *Ca*. 46. ibi *Ab*. ibidem *reliqui*. 47. dextera *A*. 48. illi constitues *B*.

persecutionum, apud quas apostoli flagella perpessi sunt, et populos nationum cum suo quidem circo, ubi facile conclamant: Usque quo [49]genus tertium? [50]Sed et fratres nostros et patres et filios et socrus et nurus et domesticos nostros ibidem exhibere [51]debetis, per quos traditio disposita est; item reges et praesides et armatas potestates, [52]apud quas causa [53]pugnanda est. Erit certe eum carcer in caelo, carens sole aut ingratis luminosus, et vincula fortasse de zonis, et [54]eculeus axis ipse [55]qui torquet. Tum si lapidandus Christianus, grandines aderunt, si urendus, fulmina prae manu sunt, si trucidandus, Orionis [56]armati manus operabitur, si bestiis finiendus, ursas [57]septentrio emittet, zodiacus tauros et leones. Haec qui sustinuerit in finem, iste erit salvus. Ergone et finis in caelis et passio, et occisio et prima confessio? Et ubi ceteris omnibus istis necessaria? ubi corpus, quod solum ab hominibus habet occidi? Haec nobis etiam iudicium in modum certa ratio mandavit, nec ullus obicem praescriptionis istius extrudet, ut non omnem ordinem persecutionis, omnem eius causae firmam naturam illuc transferre cogatur, ubi [58]confessioni locum dederit. Ipsam confessio a persecutione deducitur et persecutio in confessione finitur, nec possunt non una sequi quae et aditum et exitum, id est initium finemque disponunt. Porro et odium nominis hic est, et persecutio hic erumpit, et traditio hic producit, et interrogatio hic compellit, et carnificina hic desaevit, et totum hunc ordinem in terris confessio vel negatio [59]expungit. Igitur si cetera hic, nec confessio alibi; si confessio alibi, nec cetera hic. Enimvero non alibi cetera, itaque nec confessio in caelo. [60]Aut si aliam volunt esse rationem [61]interrogationis et confessionis [62]caelestis, utique et ordinem suum illi struere debebunt alium longe et ab ista dispositione [63]diversum, quae scripturis notatur. Et [64]possimus dicere: Viderint, dum hic ordo terrenae interrogationis et confessionis [65]ex materia decurrens persecutionis et discordiae publicae in nomen salvus sit suae fidei, [66]ita credendum sit, sicut et scribitur, ita intellegendum [67]sit, sicuti auditur. Hic omnem ordinem [68]sustineo, ipso domino non aliam regionem mundi [69]destinante.

49. quam tertum *Fulv. Ursinus.* 50. Sed et patrem et fratres nostros socrus *Aβ.* sed et patrem et fratres et filios et socrus *Aφ.* 51. debebis *Fulv. Ursinus.* 52. apud quas (*Aφ*)*BCa.* apud quos (*Aβ*)*b.* 53. pugnanda est (*Aφ*)*BC. Franc. Iunius.* pugnada est (*Aβ*)*Bmgeb.* 54. eculeus *AB.* 55. qui torquent *Franc. Iunius.* 56. armati manus *ab.* 57. septenario mittet *A.* 58. confessionis *Aφ.* 59. expugit *Aφ.* 60. aut si iam volunt *Aβ.* 61. interrogationis et om. *A.* 62. caelestibus *A.* 63. diversumque scripturis *B.* 64. possimus *Ab.* possumus *reliqui.* 65. et materia *A.* 66. ut ita *b. Fulv. Ursinus.* 67. sit uti auditur *A.* 68. sustineo (sic. sustineas *AB.* 69. destinantem *AB.*

Matth. X, 34 sqq. Quid enim post confessionis et negationis terminum subiungit? putaveritis venisse me, uti pacem mittam in terram, [70]sed mach ram, certe in terram. Veni enim dividere hominem adversus pat suum et filiam adversus [71]matrem suam et socrum adversus nur Matth. X, 21 sq. suam, et inimici [72]hominis domestici sui. Sic enim efficitur, tradat frater fratrem in mortem et pater filium, et insurgant filii parentes, et mori eos faciant. Et qui sustinuerit in finem, [73] sit salvus. Adeo [74]totus [75]hic ordo dominicae [76]machaerae non caelum missae, sed [77]in terram, illic constituit etiam confession quae in finem sustinendo passura est mortem.

Cap. XI. Eadem igitur forma cetera quoque ad martyrii statum pertin Luc. XIV, 26. Matth. X, 39. defendimus. Qui pluris, [1]inquit, fecerit etiam animam suam qu me, non est me dignus, id est qui maluerit vivere [2]me nega quam mori confitendo, [3]et, Qui animam suam invenerit, [4]per illam, qui vero [5]perdiderit mei causa, inveniet illam. Proinde en [6]invenit [7]eam qui negat lucri faciendo vitam, [8]sed perdet in hennam qui se putat negando lucri facere eam. Perdet aut eam ad praesens qui confessus occiditur, [9]sed et inventurus e in vitam aeternam. Ipsi denique praesides cum [10]hortantur ne tioni, Serva animam tuam! dicunt, [11]et, Noli animam tuam p dere! Quomodo loqueretur Christus, nisi quomodo tractare Christianus? Sed cum prohibet meditari responsionem ad tribu Matth. X, 19. famulos suos instruit, spiritum sanctum responsurum repromit Matth. XXV, 36. et cum in [12]carcerem fratrem vult visitari, [12b]confessuris impe Luc. XVIII, 7. curam, et cum deum vindictam facturum electorum suorum [13]affi Matth. XIII, 3 sqq. mat, passiones consolatur illorum, etiam in parabola [14]sermo post cespitem arefacti [15]in persecutionum figurat ardorem. H si non ita accipiuntur quemadmodum pronuntiantur, sine du praeter quam sonant sapiunt, et aliud in vocibus erit, [16]aliud sensibus, ut allegoriae, [17]ut parabolae, ut [18]aenigmata. [19]Que

70. sed machaeram *A.* non veni, sed ut machaeram *reliqui.* 71. matrem et crum *A.* 72. hominis *AφB.* homini *reliqui.* 73. iste sit salvus *Aβ.* iste vus erit (*Aφ.*) hic salvus erit *reliqui.* 74. totus *ABmgCab.* tutus *B.* 75. *om. A.* 76. macherae *A.*, *uti iam supra.* macariae *B.* 77. in terram *Ab.* terras *reliqui.*

Cap. XI. 1. inquid *Aβ.* 2. me *om. A.* 3. et qui *A.* qui *reliqui.* 4. p dit *Aφ.* 5. perdiderit mei causa *Ab.* perdiderit illam mei causa *reliqui.* 6. venit (*Aβ*)*BCab.* inveniet (*Aφ.*) 7. eam qui negat *A.* eam qui negarit *b.* qui negarit *reliqui.* 8. ut perdet *Franc. Iunius.* 9. sed et *A.* sed *reliqui.* hortantur *Aφb.* cum ortantur *Aβ.* cum cohortantur *reliqui.* 11. ei Noli 12. carcerem *A.* carcere *reliqui.* 12b. confessuris *AB.* confessoris *reliqui.* affirmat *Aβ.* 14. sermonis *A.* seminis *reliqui.* 15. in persecutionum *AB.* p secutionum *reliqui.* 16. aliud in sensibus *om. A.* 17. ut parabolae *BCab.* parabolae *Aβ.* parabolae *Aφ.* 18. enigmata *Aβ.* 19. Quodcunque igitur c ceperint venenum *Franc. Iunius.*

cunque igitur conceperint ventum argumentationis Scorpii isti, quocunque se acumine [20]impegerint, una iam linea est, ad ipsas res provocantur, an secundum scripturas transigantur. Siquidem tunc aliud [21]significabitur in scripturis, si non id ipsum reperiatur in rebus. Quod enim scriptum est, [21b]hoc evenire oportebit. Porro tunc veniet [22]quod est scriptum, si non [23]aliud veniet. Ecce autem et vae habemur ab omnibus hominibus nominis causa, quomodo [24]scriptum est, et tradimur etiam a proximis, quomodo [25]scriptum est. et perducimur ad potestates, et interrogamur, et torquemur, et confitemur, et trucidamur, quomodo [26]scriptum est. [27]Sic dominus edixit. Si aliter edixit haec, cur non aliter eveniunt [28]quam edixit, [29]id est quemadmodum edixit? Atquin non aliter eveniunt quam edixit; ergo sicut eveniunt, ita edixit, et sicut edixit, ita eveniunt. Nam nec licuisset [30]aliter evenire quam edixit, nec ipse aliter edixisset quam evenire voluisset. Ita non aliud significabunt scripturae [31]istae quam in rebus [32]recognoscimus, [33]ut, si nondum aguntur illa quae praedicantur, [34]quomodo agantur quae praedicata non sunt? Non sunt enim haec praedicata quae aguntur, si alia sunt quae praedicantur, et non haec quae aguntur. At [35]nunc quia ipsa sunt in rebus [36]quae in vocibus dicta creduntur, quid fieret, si aliter [37]facta invenirentur? [38]Sed haec erit perversitas fidei, probata non credere, non probata praemere. Cui perversitati illud quoque opponam, ut, si haec, quae sic agantur quemadmodum scripta sunt, non erunt ipsa quae praedicantur, [39]illa quoque non debeant sic agi quemadmodum scripta sunt, ne et ipsa horum exemplo periclitentur excludi, siquidem aliud in vocibus, [40]aliud in rebus est, et relinquitur nec praedicata videri, [41]cum evenerint, si aliter praedicantur, quam evenire habent. Et quomodo credentur quae [42]non erunt [43]praedicata quomodo eveniunt? Ita haeretici quae praedicantur non ut probata sunt credendo ea quae [44]nec praedicata sunt credunt.

20. impegerint *Aβ*. 21. significabatur *Aβ*. 21 b. hoc venire *Aβ*. 22. quod est scriptum *Ab. Fulv. Ursinus*. quod et scriptum *reliqui*. 23. aliud *Ab*. aliter *reliqui*. 24. et scriptum est *BCab*. 25. et scriptum est *BCab*. 26. et scriptum est *BCab*. 27. sicut dominus *Aφ*. 28. quae edixit *Franc. Junius*. 29. *Verba* id est — — — hoc ipse om. *A*. 30. et aliter evenire *B*. 31. istae *om. Ab*. 32. recognoscimus *Ab*. recognoscitur *reliqui*. 33. aut si *Abb. Fulv. Ursinus*. At si *reliqui*. 34. quomodo aguntur quae *A*. quomodo aguntur haec quae *B*. quomodo haec agantur quae *ab*. quomodo haec quae *C*. 35. cum ipsa *Ciaconius*. 36. quae et in vocibus *BCa*. 37. facta *Ab*. acta *reliqui*. 38. sed ..... perversitas *A*. sed haec est perversitas *b*. 39. illa quoque *ego*. illa quae *libri omnes*. 40. aliud in rebus est relinquitur *A*. aliud in rebus est. Ita relinquitur *Franc. Junius*. 41. cum evenerit *A*. 42. non erint *A*. 43. praedicata quomodo (quodo *Aβ*.). eveniunt *ABCa*. praedicata, quia non ita erunt praedicata, quomodo eveniant *b*. 44. ne praedicata *A*.

Cap. XII. [1]Quis nu[illegible] [2]medullam scripturarum magis nosset, quam ipsa Christi schola? quos et sibi discipulos dominus adoptavit omnia utique edocendos, et nobis magistros ordinavit omnia utique docturos. Cui potius figuram vocis suae declarasset, quam cui effigiem gloriae suae revelavit, [3]Petro, Iohanni, Iacobo et postea Paulo, quem paradisi quoque [4]compotem fecit ante martyrium? An et illi aliter, quam sentiunt, scribunt, fallaciae magistri, non veritatis? Petrus quidem ad Ponticos, Quanta enim, [5]inquit, gloria, si non ut delinquentes puniamini sustinetis? Haec enim gratia est, in hoc et vocati estis, quoniam et Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum semetipsum, uti [6]adsequamini vestigia ipsius. Et rursus: [7]Dilecti, ne epavescatis ustionem, quae agitur in vobis in [8]temptationem, quasi novum accidat vobis. Etenim secundum quod communicatis passionibus Christi, gaudete, uti et in revelatione gloriae eius gaudeatis exultantes. Si dedecoramini in nomine Christi, beati estis, [9]quod [10]gloria et [11]dei spiritus requiescit in vobis, dum ne quis vestrum patiatur ut homicida aut fur aut maleficus aut alieni speculator, si [12]autem ut Christianus, ne erubescat, glorificet [13]autem dominum in nomine isto. [14]Iohannes [15]vero, ut etiam pro fratribus nostris animas ponamus, hortatur, negans timorem esse in dilectione. Perfecta enim dilectio foras abicit timorem, quoniam timor poenam habet, et qui timet non est perfectus in dilectione. Quem timorem [16]intellegi praestet, nisi negationis auctorem? Quam dilectionem perfectam [17]adfirmat, nisi fugatricem timoris et animatricem confessionis? [18]Qua poena timorem puniat, nisi quam negator relaturus est cum corpore et anima occidendus [19]in gehennam? Quodsi pro fratribus, quanto magis pro domino moriendum docet, satis de [20]Apocalypsi quoque sua instructus haec suadere? Mandaverat etenim spiritus ad angelum ecclesiae [21]Smyrnaeorum: Ecce diabolus ex numero tuo [22]coniciet in carcerem, ut temptemini diebus decem. Esto fidelis ad mortem usque, et dabo tibi vitae coronam. Item ad Pergamenorum de Antipa, fidelissimo martyre, interfecto in habitatione satanae. Item ad

I Petr. II, 20 sq.

I Petr. IV, 12 sqq.

I Ioh. III, 16. IV, 18.

Apocal. II, 10.

Apocal. II, 12 sqq.

Cap. XII. 1. Qui *A.* 2. medullam *A.* medullas *reliqui.* 3. Petro Iohan ..... et postea *Aβ.* Petro Iohan ..... bo et postea *Aφ.* 4. conpotem *Aβ.* 5. inquit *om. A.* 6. adsequamini (*Aβ*)*B.* 7. dilectione expavescatis *B.* 8. temptationem *Aβ.* 9. quod *AφB.* quoniam *reliqui.* 10. gloriae *Franc. Iunius.* 11. dei ..... it *Aφ.* dei spiritus requiescit (*Aβ*)*ab.* dei spiritus requiescet *BC.* 12. autem Christianus *A.* 13. autem deum *Aβ.* 14. Iohannes *Aβ.* 15. ve .. etiam *Aφ., unde Hildebrandus voculam* ut *inducendam putat.* 16. intellegi praestet *A.* intelligi praestet *reliqui.* 17. adfirmat (*Aβ.*) 18. Qua poena timorem *Aug. Nesander.* Quam poenam timore *ABCab.* 19. in gehenna *Ab.* 20. apocalipsi *Aβ.* 21. Smyrneorum *Aβ.* 22. coniiciet in carcerem, ut *ab.* coniicit in carcerem, ut *BC.* conici ..... rem ut *Aφ.*

[23]Philadelphenorum, quod a temptatione ultima liberaretur, qui domini nomen non negarat. Exinde [24]victori cuique promittit nunc arborem vitae et mortis veniam secundae, nunc latens manna cum calculo candido et nomine ignoto, nunc ferreae virgae potestatem et stellae matutinae claritatem, nunc albam vestiri nec deleri de libro vitae et columnam fieri in dei templo in nomine dei et domini et Hierusalem caelestis [25]inscriptam, nunc residere [26]cum domino in throno eius, quod aliquando [27]Zebedaei filiis negabatur. Quanam isti tam beati victores, nisi proprie martyres? Illorum etenim victoriae, quorum et pugnae, eorum vero pugnae, quorum et sanguis. Sed et interim sub altari martyrum animae placidum quiescunt [28]et fiducia ultionis patientiam pascunt et indutae stolis candidam claritatis [29]usurpant, donec et alii consortium [30]illorum gloriae [31]impleant. Nam et rursus innumera multitudo [32]albati et palmis [33]victoriae insignes revelantur, scilicet de Antichristo [34]triumphantes, sicut unus ex presbyteris, Hi sunt, ait, [35]qui veniunt ex illa pressura magna et laverunt [36]vestimentum suum et candidaverunt ipsum in sanguine agni. Vestitus enim animae caro. Sordes [37]quidem baptismate abluuntur, [38]maculae vero martyrio candidantur. Quis et [39]Esaias [40]ex russeo et coccino niveum et laneum reproduxit. Magna etiam Babylon cum describitur ebria sanctorum sanguine, sine dubio ebrietas eius martyriorum poculis ministratur, quorum formido quid relatura sit aeque ostenditur. Inter omnes enim reprobos, immo [41]ante omnes, *timidi*. Timidis autem, [42]inquit, dehinc ceteris particula in stagno ignis et [43]sulphuris. Sic [44]timor, in epistola eius quem dilectio foras abicit, habet poenam.

Matth. XX, 20—23.

Apocal. VII, 14.

Es. I, 18.

Paulus vero apostolus de persecutore, qui primus ecclesiae sanguinem fudit, postea gladium [1]stilo mutans et convertens machaeram in aratrum, lupus rapax Beniamin, dehinc [2]ipse adferens escam secundum Iacob, qualiter martyria iam et sibi optabilia com-

Cap. XIII.

23. Filadelphenorum quod a temptatione *Aβ*. 24. victoribus quib..... nunc (*h. e.* victoribus quibusque promittit nunc) *A*. 25. inscripta *Ab*. 26. cum deo in throno *A*. 27. Zebedei *A*. 28. et fiducia ultionis patientiam (pascientiam *Aφ*.) pascunt et indutae (induta est *Aφ*.) stolis candidam (candidae *Bmg*.) *ABmgb*. et fiducia ultionis candidam *reliqui*. 29. usurpant, donec et alii *BCab*. susurrant donec alii *A*. 30. illorum *A*. illarum *reliqui*. 31. impleantur *Aφ*. 32. albati *A*. 33. victoria *B*. 34. triumfantes *Aβ*. triumphales *BCa*. triumphantes *b*. 35. qui venerunt *Aφ*. 36. vestimenta sua *a*. 37. et quidem *A*. 38. macule *Aβ*. 39. Esaias *A*. 40. ex russeo et coccino (coctino *Aφ*.) *Ab*. ex rufo et coccino *reliqui*. 41. ante omnes, timidi. Timidis *ego*. ante omnes timidis *AB*. ante omnes. Timidis *Cab*. 42. inquid *Aβ*. 43. sulfuris *A*. 44. timor in epistola eius quem *B*. timor eius in epistola quem *Ca*. timor eius in epistola eius quem *b*. timor ..... quem *Aφ*.

Cap. XIII. 1. stilo *A*. 2. ipse adferens escam *Ab?* ipse adferens etiam escam *B*. adferens ipse etiam escam *Ca*.

II Thess. I, 3, 4. mendat! [3]cum de Thessalonicensibus gaudens, Uti, [4]inquit, gloriemur in vobis in ecclesiis dei pro tolerantia vestra et fide, in omnibus persecutionibus et [5]pressuris, quibus sustinetis ostentamen iusti iudicii dei, ut digni habeamini regno eius, pro quo et pati-
Rom. V, 3 sqq. 11. mini. Sicut et ad Romanos: Non solum autem, verum etiam exultantes in pressuris, [6]certi, quod pressura tolerantiam perficit, tolerantia vero probationem, probatio autem spem, spes vero non
Rom. VIII, 17 sqq. 35. confundit. Et rursus: Quodsi filii et haeredes, [7]haeredes quidem dei, cohaeredes vero Christi; siquidem [8]compatiamur, uti et cum illo glorificemur. Reputo enim [9]passiones huius temporis non esse dignas ad gloriam, quae [10]in nobis revelabitur. Et ideo postmodum, Quis, [11]inquit, separabit nos a dilectione Christi? pressura, an angustia, an [12]famis, an nuditas, an periculum, [13]an machaera? secundum [14]quod scriptum est: [15]Tua causa mortificamur tota die; deputati sumus ut pecora iugulationis, sed in omnibus istis supervincimus pro eo qui nos dilexit. Persuasum enim habemus, quod neque mors neque vita neque virtus neque sublimitas [16]neque profundum neque alia condicio poterit nos a dilectione dei separare, quae est in Christo Iesu domino nostro. [17]Sed et Corinthiis pas-
II Cor. XI, 23 sqq. siones suas enumerans [18]patiendum utique praefinivit: In laboribus abundantius, [19]in carceribus plurimum, in mortibus saepius, a Iudaeis [20]quinquies quadragenas citra unam accepi, ter virgis caesus, semel lapidatus, et reliqua. Quae si magis incommoda quam
II Cor. XII, 10. martyria [21]videbuntur, tamen rursus, Propter quod, [22]inquit, boni duco in infirmitatibus, in iniuriis, in necessitatibus, in persecutio-
II Cor. IV, 8 sqq. 16 sq. nibus, in angustiis pro Christo. Etiam in superioribus: Qui in omnibus tribulemur, sed non [23]coangustemur, et indigeamus, sed non perindigeamus, [24]quoniam persecutionibus agitemur, sed non derelinquamur, qui deiciamur, sed non pereamus, semper mortificationem [25]Christi in corpore nostro circumferentes. Sed etsi, inquit, exterior homo noster vitiatur, caro scilicet vi persecutionum, sed interior renovatur die et die, anima scilicet spe promis-

3. cum de Thessalonicensibus (*Aφ*)*BCa*. cum Thessalonicensibus (*Aβ*)*b*. 4. inquid *Aβ*. 5. praessuris *Aβ*., *et sic in sequentibus ubique*. 6. certi quod pressura tolerantiam *b*. *Franc. Iunius*. certe quod pressura tolerantiam *BCa*. certi quod praestolerantiam *A*. 7. et heredes dei *A*. 8. compatiamur *AB*. compatimur *reliqui*. 9. passionis *A*. 10. in nobis revelabitur *Ab*. in nos habeat revelari *reliqui*. 11. inquid *Aβ*. 12. famis *A*. fames *reliqui*. 13. an machaera *BCab*. an g ..... *Aβ*. an gladius *Aφ*. 14. quod est scriptum *B*. 15. Tua *A*. Tui *reliqui*. 16. neque profundum neque *Ab*. neque profunditas neque *reliqui*. 17. Sed Corinthiis *B*. 18. paciendum *Aβ*. 19. in carceribus plurimum *om*. *A*. 20. quinquies .. L citra *A*. 21. videbantur *A*. 22. inquid *Aβ*. 23. in omnibus coangustemur *A*. 24. qui etiam persecutionibus *Fr. Iunius*. 25. Christi Iesu in corpore *ab*.

sacum. Nam quod ad praesens temporale et leve pressurae nostrae, [26]per supergressum in supergressum aeternum pondus gloriae perficit, nobis non intuentibus quae videntur, sed quae non videntur. Quae enim videntur temporalia, de incommodis dicens, quae Phil. I, 29sq.
vero non videntur aeterna, [27]de praemiis spondens. [28]Thessalonicensibus vero de vinculis scribens utique beatos [29]affirmavit quibus Phil. II, 17sq.
donatum esset non tantum [30]credere in Christum, sed etiam [31]pro ipso pati. Eundem, inquit, agonem habentes quem in me [32]et vidistis [33]et nunc auditis. Nam etsi libor super sacrificium, gaudeo et congaudeo omnibus vobis; perinde et vos gaudete et congaudete mihi. Vides, quam martyrii definiat felicitatem, [34]cui de gaudio mutuo adquirit sollemnitatem. [35]Ut proximus denique voti sui factus est, qualiter de prospectu eius [36]exultans scribit Timotheo:
Ego enim [37]iam libor, et tempus [38]diiunctionis instat; agonem bo- II Tim. IV, 6 sqq.
num decertavi, cursum consummavi, fidem custodivi; superest corona, quam mihi dominus illa die reddet, scilicet passionis. Satis et ipse supra alloquutus: Fidelis sermo. Si enim commortui sumus II Tim. II, 11 sqq.
Christo, et convivemus, si sufferimus, et conregnabimus, si negavimus, et ille nos [39]negabit: si non credimus, ille fidelis est, negare se non potest. Ne ergo confundaris [40]martyrium domini II Tim. I, 8.
[41]nostri, neque [42]me vinctum eius; quia praedixerat: Non enim II Tim. I, 7.
dedit nobis deus spiritum [43]timoris, sed virtutis et dilectionis et sanae mentis. Virtute enim patimur ex dilectione in deum, et sana mente, cum ob innocentiam patimur. Sed et sicubi tolerantiam praecepit, quibus magis eam quam passionibus prospicit? sicubi ab idololatria divellit, quid ei magis quam martyria praevellit?

Plane monet Romanos omnibus potestatibus subici, quia non Cap. XIV.
sit potestas nisi a deo, [1]et quia non sine causa gladium [2]gestet, Rom. XII, 1 sqq.
et quia [3]ministerium sit dei, [4]sed et ultrix, inquit, in iram [5]ei qui malum fecerit. Nam et praemiserat: Principes enim non sunt [6]timores boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem,

26. per supergressum in supergressum *Ab*. *Latinius*. per supergressum insuper per reliqui. 27. de promissis spondens *A*. 28. Philippensibus vero *a*. 29. affirmavit *Aβ*. 30. credere in Iesum, sed *A*. 31. pro ipso pati *Ab*. pati pro ipso *reliqui*. 32. et vidistis *A*. vidistis *reliqui*. 33. et nunc audistis (*Aβ*)*b*. 34. cui gaudio mutuo adquirit sollempnitatem *A*. 35. ut proximis *B*. 36. exultans scribit Timotheo *A*. exultans Timotheo scribit *b*. exultat scribens Timotheo *B*. exultat dicens Timotheo *Ca*. 37. libor iam *Aφ*. 38. diiunctionis (disinnctionis *Bmqb*) instat *ABmqb*. deversionis insistit *BCa*. 39. negabit nos *A*. 40. martyrium (*Aφ*)*Ca*. martyrio (*Aβ*)*Bb*. 41. nostri *om*. *A*. 42. me *om*. *A*. 43. timoris *A*. timiditatis *reliqui*.

Cap. XIV. 1. et quia *A*. quia *reliqui*. 2. gestat *A*. 3. ministerium *Ab*. ministra *reliqui*. 4. sed et ultrix *Cab*. sed ultrix *B*. et *illud utrum A. habuerit nunc dinosci hodie non potest*. 5. ei *om*. *A*. 6. timores boni operis, sed mali *Cφ*. timoris boni operis sed mali *A*. timori bono operi sed malo *reliqui*.

[7]fac bonum, et [8]laudem ab ea referes. Dei ergo [9]ministerium es tibi in bonum. Si vero malum facias, time. Ita non in occasion frustrandi martyrii iubet te subici potestatibus, sed in provocation bene vivendi, etiam sub illarum respectu, quasi [10]adiutricum tribu tarum iustitiae, [11]quasi ministrarum divini iudicii hic etiam de no-
Rom. XIII, 7. Matth. XXII, 21. centibus praeiudicantis. Dehinc et exequitur, quomodo velit [12]t subici potestatibus, reddere iubens cui tributum, tributum, cui ve ctigal, vectigal, id est quae sunt Caesaris Caesari, et quae dei deo
Petr., II 13. [13]solius autem dei homo. Condixerat scilicet Petrus regem qui dem honorandum, ut tamen tunc rex honoretur, cum suis rebu insistit, cum a divinis honoribus longe est; quia et pater et mat [14]diligentur cum deo, non comparabuntur. Ceterum super deu [15]diligere nec animam licebit.

Cap. XV. [1]Nunc ergo et apostolorum litterae [2]nobiles. Et nos usqu quaque simplices animae, et solummodo columbae, libenter erra tes? Credo vivendi cupiditate. Ita vero sit, ut recedant a litte [3]suis sensus. Quae tamen passos apostolos scimus, manifes doctrina est. Hanc intellego solam Acta decurrens, nihil quae Carceres illic et vincula et flagella et saxa et gladii et impetus I daeorum et coetus nationum et tribunorum [4]elogia et regum au toria et proconsulum tribunalia et Caesaris nomen interpretem n habent. Quod Petrus [5]caeditur, quod Stephanus opprimitur, qu Iacobus immolatur, quod Paulus distrahitur, ipsorum sangui scripta sunt. Et si fidem [6]commentarii voluerit haereticus, instr menta imperii loquentur, ut lapides Hierusalem. Vitas Caesaru legimus: orientem fidem Romae primus Nero cruentavit. Tu Petrus ab altero cingitur, cum cruci adstringitur. Tunc Pau civitatis Romanae consequitur nativitatem, cum illic martyrii ren scitur generositate. Haec ubicumque iam legero, pati disco; n mea interest, quos sequar martyrii magistros, sensusne an exit apostolorum, nisi quod et sensus in exitibus recognosco. Ni enim passi fuissent quod non prius patiendum [7]esse scissent. Cu vincula Paulo Agabus gestu quoque prophetasset, discipuli flent et orantes, ne se Hierosolyma committeret, frustra [8]oraverunt. I

7. bonum fac *B*. 8. laudem habea referes *Aβ*. 9. ministerium *Aφ*. minister *A* ministra *reliqui*. 10. adiutricum tributarum iustitiae *ego*. adiutricum tribut iustitiae *A*. adiutricum iustitiae *BCab*. 11. quasi ministrum *A*. 12. te om. 13. solius (*Aφ*)*b*. *Fulv. Ursinus*. solus *AβBCa*. 14. diligenter *a*. deligentur 15. diligi nec *Ab*.

Cap. XV. 1. Nunc *Aβ*. Num (*Aφ*.) *reliqui*. 2. mobiles *b*. *Fulv. Ursin* nubilae *Fr. Iunius*. 3. sui sensus *Fulv. Ursinus*. 4. ellogia *Franc. Iunius*. editur *Rigaltius*. 6. commentarii voluerit *b*. commenta ... vo ..... *Aφ*. commen voluerit *reliqui*. 7. esse scissent *A*. esse sensissent *reliqui*. 8. orant *A* oraverant *Aφ*.

enim quod semper docuerat animatus, Quid fletis, inquit, et contristatis cor meum? At ego non modo vincula Hierosolymis pati [9]optaverim, verum etiam mori pro nomine domini [10]mei Iesu Christi. Atque ita cesserunt dicendo: Fiat voluntas domini; fidentes scilicet passiones [11]ad voluntatem dei pertinere. Non enim dehortationis consilio, sed dilectionis retinere temptaverant, ut apostolum desiderantes, non ut martyrium dissuadentes. Quodsi iam tunc [12]Prodicus aut Valentinus adsisteret suggerens non in terris esse [13]confitendum apud homines, [14]minus vero, [15]ne deus humanum sanguinem sitiat nec Christus vicem passionis, quasi et ipse de ea salutem consecuturus exposcat, statim audisset a servo dei quod audierat [16]diabolus a domino: Recede [17]satana, scandalum mihi es. Scriptum est Dominum deum tuum adorabis, et illi soli servies. Sed et nunc audire debebit, quatenus multo post venena ista suffodit, nulli infirmorum [18]facile nec sic nocitura, [19]si qui [20]hanc nostram ex fide praebiberit vel etiam superbiberit potionem.[21]

Act. XXI, 11 sqq.

Matth. XVI, 23. IV, 10.

9. optaveram *Aφ*. 10. mei *om. A*. 11. ad dei voluntatem *Aφ*. ad voluntatem *Aβ*. 12. Prodigus *AB*. 13. confitendum *Aab*. conandum *BC*. 14. minus vero *Aβ*. quod *Ca*. 15. ne *Ab*. nec *BCa*. 16. a domino diabolus *A*. 17. satana *Ab*. sathanas *reliqui*. 18. facile nec sic nocitura *ego*. facile nisi nocitura *Bb*. facile sinocitura *A*. facile nocitura *Ca*. *Ios*. *Mercerus*. 19. si qui *Ab*. nisi si qui *Ios*. *Mercerus*. si quis *reliqui*. 20. hanc (*Aφ*)*BCa*. non hanc (*Aβ*)*b*. 21. —I: SCORPIACE: EXPLICIT. *Aβ*.

AD

[1]SCAPULAM.

In scripturae discrepantia verbis scriptoris subiecta

A significat codicem Vindobonensem (*Aφ* ex collatione Hildebrandi).
B - - Leidensem.
C - editionem principem Beati Rhenani anni MDXXI.
a - - Iob. Gangnei anni MDXLV., sive alterum Beati Rhenani.
b - - Sigism. Gelenii anni MDLXII.
c - - Iac. Pamelii anni MDLXXIX.
d - - Nic. Rigaltii anni MDCXXXIV.

Cap. I. Nos quidem neque expavescimus neque pertimescimus ea quae ab ignorantibus patimur, cum ad hanc sectam utique suscepta condicione eius [2]pacti venerimus, ut etiam animas nostras auctorati in has pugnas [3]accedamus, ea quae deus repromittit consequi optantes et ea quae diversae vitae comminatur pati timentes. Denique [4]cum omni saevitia vestra concertamus etiam ultro erumpentes, magisque damnati quam absoluti gaudemus. Itaque hunc libellum [5]non nobis timentes misimus, sed vobis et omnibus inimicis [6]nostris, nedum amicis. Ita enim disciplina iubemur diligere inimicos quoque et orare pro iis qui nos persequuntur, ut haec sit perfecta et propria bonitas nostra, non communis. Amicos enim diligere omnium est, inimicos autem solorum Christianorum. Qui ergo dolemus [7]de ignorantia vestra, et miseremur erroris humani,

1. Explicit liber de Persecutione. Incipit liber Tertulliani ad scapulam *A*. Quinti Septimi Florentis Tertulliani de fuga in persecutione liber finit. Eiusdem ad scapulam Liber incipit. *B*. Q. Septimii Florentis Tertulliani ad Scapulam Liber *C*.

Cap. I. 2. pacti venerimus, ut etiam animas nostras auctorati *abcd*. *Gorziensis codex*. pacti ante cum anima nostra et auctorati (auctoritati *AB*.) *ABC*. *Florentinus codex Biblioth. Laurent. Plut. XXVI. c. XII.* 3. accedamus *abcd*. accedimus *ABC*. *Florentinus*. 4. cum omni sententia concertamus *AB*. 5. non vobis timentes *AB*. 6. vestris necdum *A* (m. pr.) *B*. nostris necdum *A* (m. sec.) *C*. *Florentinus*. 7. de ignorantia nostra *AB*.

et futura [8]prospicimus, [9]et signa eorum [10]cottidie [11]intentari videmus, necesse est vel hoc modo erumpere ad proponenda vobis ea quae palam non vultis audire.

Nos unum deum colimus, quem omnes naturaliter nostis, ad cuius fulgura et tonitrua [1]contremiscitis, ad cuius beneficia gaudetis, Ceteros et ipsi putatis deos esse quos nos [2]daemonas scimus. Tamen humani iuris et naturalis potestatis est unicuique quod putaverit colere, nec alii obest aut prodest alterius religio. Sed nec religionis est cogere religionem, quae sponte suscipi debeat, non vi, cum et hostiae ab animo libenti [3]expostulentur. Ita etsi nos compuleritis ad sacrificandum, nihil praestabitis diis vestris. Ab invitis enim sacrificia non desiderabunt, [4]nisi si contentiosi sunt; contentiosus [5]autem deus non est. Denique qui est verus, omnia non [6]a aequo et profanis et suis praestat, ideoque et [7]iudicium constituit aeternum de gratis et ingratis. Tamen nos, quos sacrilegos existimatis, nec [8]in furto unquam deprehendistis, nedum in sacrilegio. [9]Omnes autem, qui templa [10]dispoliant et per deos iurant et eosdem colunt, et Christiani [11]non sunt et sacrilegi tamen deprehendantur. [12]Longum est, si retexamus, quibus aliis modis et [13]deridentur et contemnantur omnes dii ab ipsis cultoribus suis. [14]Sic et circa maiestatem imperatoris [15]infamamur, tamen numquam Albiani nec Nigriani vel Cassiani invenire potuerunt Christiani, sed [16]idem ipsi qui per genios eorum [17]in pridie usque iuraverant, qui pro salute eorum hostias [18]et fecerant et [19]voverant, qui Christianos saepe damnaverant, hostes eorum sunt reperti. Christianus [20]nullius est hostis, nedum imperatoris, quem sciens a deo suo constitui necesse est ut et ipsum diligat et revereatur et honoret et salvum velit cum toto Romano imperio, quousque saeculum stabit: [21]tamdiu enim stabit. [22]Colimus ergo et imperatorem sic quomodo et nobis licet et ipsi expedit, ut hominem a deo secundum et quicquid est [23]a deo consecutum [24]et solo deo mi-

Cap. II.

8. prospiciemus *AB. Florentinus.* 9. et signa *ABCabc.* signa *d.* 10. cottidie *ABC.* 11. intentari videmus *Franc. Iunius.*

Cap. II. 1. contremiscimus *ABC. Florentinus.* contremiscimus *habet iam editio Iuntina a. MDXXVIIII.* 2. daemones *AB. Florentinus.* 3. prosequantur ut hac sit *Florentinus.* 4. nisi si *ABCabc. Florentinus.* nisi *d.* 5. aut deus *B.* 6. ex equo et profanis *B.* 7. iuditium *B.* 8. in futuro unquam deprehendistis nec dum *AB. Florentinus.* 9. Omnis autem *B. Florentinus.* 10. dispoliant *AB. tres Vaticani codices.* despoliant *reliqui.* 11. non sunt sacrilegi *A. m. pr.* 12. et longum *AB.* 13. deridentur et condtempnantur *B.* 14. et sic *B.* 15. infamiam *Florentinus.* 16. idem ipsi (ipse *B. Florentinus*) *ABCc. Florentinus, tres Vaticani.* fidem ipsi *reliqui.* 17. in presidiis usque *A. m. sec.* 18. et fecerant *abcd.* effecerant *BC. Florentinus.* effecerunt *A. m. pr.* efferunt *A. m. sec.* 19. noverant *B.* vovent *A. m. sec.* 20. nullus *B.* 21. tamdiu enim stabit *om. B.* 22. Colamus *B.* 23. a deo secundum et *B.* 24. et solo *A (m. sec.) cd. Vaticani.* solo *Cab.* est solo *A (m. pr.) B.*

norem. Hoc et ipse volet. Sic enim omnibus maior est, (solo vero deo [25]minor est. Sic et ipsis diis maior est, dum et in potestate sunt eius. Itaque et sacrificamus pro salute imp toris, sed deo nostro et [26]ipsius, sed quomodo praecepit d pura prece. Non enim eget deus, conditor [27]universitatis, od aut sanguinis alicuius. [28]Haec enim [29]daemoniorum pabula s Daemones autem non tantum respuimus, verum et revincimu [30]cottidie traducimus et de hominibus expellimus, sicut plur notum est. Ita nos magis oramus pro salute imperatoris, al [31]eam postulantes qui praestare potest. Et utique ex disci [32]patientiae divinae agere nos satis manifestum esse vobis po cum tanta hominum multitudo, pars [33]paene maior civitatis cu que, in silentio et modestia [34]agimus, singuli forte noti m quam omnes, nec aliunde noscibiles quam de emendatione vi rum pristinorum. Absit enim, ut indigne feramus ea nos [35]quae optamus, aut ultionem a nobis aliquam machinemur, q a deo [36]expectamus.

Cap. III. Tamen, sicut supra diximus, [1]doleamus necesse est, q nulla civitas impune latura sit sanguinis nostri effusionem; s et sub [2]Hilariano praeside, cum de [3]areis sepulturarum nostra [4]adclamassent: Areae non [5]sint! areae ipsorum non fuerunt! [6]M ses enim suas non egerunt. Ceterum [7]et imbres anni praet quid [8]commemoraverint genus humanum apparuit, cataclysm scilicet et retro fuisse propter [9]incredulitates et [10]iniquitates ho num, et ignes, qui super moenia Carthaginis proxime pepender per noctem, [11]quid minati sint, sciunt [12]qui viderunt, et prist tonitrua [13]quid sonaverint, sciunt qui obduruerunt. Omnia h signa sunt imminentis irae dei, quam necesse est, [14]quoquo m

25. minor est et ipsis *B.* 26. ipsius scilicet quomodo *B. Florentinus.* 27. (versitatis *A* (*m. sec.*) *Cabcd.* immensitatis *AB., tres Vaticani et Florentinus.* 28 haec enim *AB.* 29. daemonas *B.* 30. cottidie *C.* quotidie *B.* 31. tam po lantes *B.* 32. pacientiae *B.* 33. paene maior civitatis *abcd. Gorziensis.* p civitatis *ABC. Florentinus.* 34. agimus singuli *abcd. Rhenanus.* agimus singuli augurum singulis *B. Florentinus.* augurum singuli *A. Manus secunda A. in* gine *pro* augurum *proponit* arguuntur *aut* anguntur *vel* aguntur *reponendum.* quae optamus *abcd. Gorziensis liber, Rhenanus.* quam optamus *C.* quae obea *AB. Florentinus.* 36. expectemus *Florentinus.*

Cap. III. 1. dolemus *AB. Florentinus.* 2. Hilariano praeside *abcd. Gorzien* Hilariano *ABC. Florentinus.* 3. arei *A. m. pr.* arci *B.* 4. adclamassent *A* *B.* sint, areo ipsorum *B.* sicut areae ipsorum *Florentinus.* 6. messes *cum suas* 7. et imbres *BC.* et imbre *abcd.* per imbres *A.* 8. commemoraverint *ABC.* co memoravèrim *Rhenanus.* commernerit *editio Rhenani a. MCXXVIII. et reliqui.* co mernerunt (*m. sec.* commernerint) *Florentinus.* 9. incredulitatem *d.* incredulit *B. Florentinus.* 10. iniquitatis *B.* 11. quid minati sint *abcd.* qui mirati s *reliqui.* 12. qui viderunt *abcd.* quid viderunt *AC.* quod viderunt *B.* 13. qu sonaverint *B.* quid sonuerint *d.* 14. quomodo *B.*

possumus, ut et [15]nuntiemus et praedicemus et deprecemur interim localem esse. Universalem enim et supremam suo tempore sentient qui exempla eius aliter interpretantur. Nam et sol ille [16]in conventu [17]Uticensi extincto paene lumine adeo portentum fuit, ut non potuerit ex ordinario deliquio hoc pati positus in suo [18]hypsomate et domicilio. [19]Habetis astrologos. Possumus [20]aeque et exitus quorundam praesidum tibi proponere, qui in fine vitae suae recordati sunt deliquisse, quod vexassent Christianos. [21]Vigellius Saturninus, qui primus hic gladium in nos egit, lumina amisit. [22]Claudius Lucius [23]Herminianus in [24]Cappadocia, cum, indigne laesa uxorem suam ad hanc sectam transisse, Christianos crudeliter tractasset, [25]solusque in praetorio [26]suo vastatus peste [27]convivis [28]vermibus ebullisset, Nemo sciat, aiebat, [29]ne gaudeant Christiani [30]aut sperent Christianae. Postea [31]cognito errore suo, quod tormentis quosdam a proposito suo excidere fecisset, paene Christianus decessit. [32]Caecilius Capella in illo exitu Byzantino, Christiani gaudete! exclamavit. [33]Sed qui videntur sibi impune [34]tulisse, venient in diem divini iudicii. Tibi quoque optamus [35]admonitionem solam fuisse, [36]quod cum [37]Adrumeticum [38]Mavilum ad bestias [39]damnasses, [40]et statim haec vexatio subsecuta est et nunc ex eadem causa interpellatio sanguinis. [41]Sed memento de cetero.

Non te terremus, qui nec timemus, sed [1]velim, ut omnes Cap. IV.
salvos facere possimus monendo [2]μὴ θεομαχεῖν. [3]Potes et [4]officio Act. Ap. V, 39. XXIII, 9.
iurisdictionis tuae fungi et humanitatis meminisse, vel quia et vos

15. nuntiemus *ABC. Florentinus.* annuntiemus *reliqui.* 16. in comitatu *B. m. pr.* 17. uticensi *AB.* 18. hippomate *B.* hyppomote *A.* 19. et habetis *AB.* 20. eque et exitus *AB.* aeque et erit *Florentinus.* 21. Vigellius Saturninus *ACabcd.* ingellius saturninus *B.* Valgius Saturninus *Iac. Pamelius.* Vitellius Saturninus *Franc. Iunius.* M. Gellius Saturninus *alii.* 22. Claudius Lucius *C.* gladius lutius *AB.* Claudius *abcd.* 23. Herminianus *abcd.* hyeroraninianus *A.* hyerominianus *Αφ.* hieroraninianus *B.* Hierominianus *C.* Geromnianus *tres Vaticani.* Hieronymianus *alii.* 24. capadociam *AB.* 25. solusque in *abcd.* solo *ABC.* 26. in suo *B.* 27. convivis *les. Scaliger.* cum vivis *C.* cum vivus *abcd.* cum muris *AB.* cum mamoris *A. m. sec.* cutem vivus *Franc. Iunius.* 28. vermibus obtulisset *B.* 29. ne spe gaudeant *cd., ex Vaticano uno.* 30. aut sperent Christianae *Rhenanus.* aut spe Christianae *ABC. Omittunt ea verba abcd. cum Gorziensi.* 31. cognito horrore *B.* 32. Cecilius Capilla *ABC.* 33. Sed et qui *bcd.* 34. tulissent *Αφ.* 35. admonitionem *AB.* 36. quod cum *abcd.* quod *B.* quod et *AC.* quod ut *Rhenanus.* 37. Adrumeticum *abcd.* Adyrmenticum *A. m. pr.* Adrymetticum *A. m. sec.* Adrymeticum *C.* adirmeticum *B.* Adrimeticum *tres Vaticani.* 38. Mavilum *ACabcd.* mavilum *B.* Mavillium *tres Vaticani.* 39. damnasses *A (m. sec.) abcd. Rhenanus.* damnasset *ABC.* damnas. Sed *editio Rhenani a. MDXXVIII.* 40. et statim haec vexatio *abcd.* statim et vexatio *C.* statim et veratio *A. m. pr.* statim et veneratio *A. m. sec.* statim et ne ratio *B.* 41. Sed memento *abcd.* et memento *ABC.*

Cap. IV. 1. velim ut *abcd., ex emend. Rhenani, quae iam recepta est in edit. a. MDXXVIII. et Gorziensi libro.* velim et *ABC.* 2. μὴ θεομαχεῖν *om. AB. spatio vacuo relicto.* 3. Potest *AB.* 4. offitio iuris et dictionis (ditionis *A. m. sec.*) *AB.*

sub gladio estis. Quid enim [5]amplius tibi mandatur quam nocentes confessos damnare, negantes autem ad tormenta revocare? [6]Videtis ergo, quomodo ipsi vos contra mandata faciatis, ut confessos negare cogatis. Adeo confitemini innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non vultis. Si autem contendistis ad elidendos nos, iam ergo innocentiam expugnatis. Quanti autem praesides et constantiores [7]et crudeliores dissimulaverunt ab huiusmodi causis? ut Cincius Severus, [8]qui [9]Thysdri ipse dedit remedium, quomodo responderent Christiani, ut dimitti possent: ut [10]Vespronius Candidus, qui Christianum quasi [11]tumultuosum civibus suis satisfacere dimisit: ut Asper, qui modice vexatum hominem et statim deiectum nec sacrificium compulit facere, ante professus inter advocatos et adsessores [12]dolere se incidisse in hanc causam. [13]Pudens etiam missum ad se Christianum in elogio [14]concussione eius intellecta dimisit, scisso eodem elogio, sine [15]accusatore negans se auditurum [16]hominem secundum mandatum. [17]Haec omnia tibi et [18]de officio suggeri possunt et ab [19]eisdem advocatis, qui et ipsi beneficia habent Christianorum, licet acclament quae volunt. Nam et cuiusdam notarius, cum a daemone praecipitaretur, liberatus est, et quorundam propinquus et puerulus, et quanti honesti viri (de vulgaribus enim non dicimus) aut a daemoniis aut [20]valetudinibus remediati sunt? Ipse etiam Severus, pater Antonini, Christianorum memor fuit. [21]Nam et Proculum [22]Christianum, qui [23]Torpacion cognominabatur, [24]Euhodiae procuratorem, [25]qui eum per oleum aliquando curaverat, requisivit et in palatio suo habuit usque ad mortem eius; quem et Antoninus optime [26]noverat lacte Christiano educatus. [27]Sed et clarissimas feminas et clarissimos viros Severus, sciens huius sectae esse, non modo non [28]laesit, verum et testimonio exornavit et populo furenti [29]in nos palam [30]restitit. Marcus quoque Aurelius in Germanica expeditione Chri-

5. amplius ter mandatur *A (m. pr.) B.* 6. Videritis *Aφ. m. sec.* 7. et cum delitiores *AB.* et cum delinores *Aφ.* 8. qui *Cabcd.* quod *AB.* 9. Thysdri *d.* Thystri *AB.* Thistri *Cabc.* Thristi *Vaticanus unus.* Tysdri *A. m. sec. Ios. Scaliger.* 10. vesperinus candidis *B.* 11. tumultuosis civibus suis satisfaceret *A. m. sec.* 12. dolere se *abcd.* se *AC.* sed *B.* 13. Pudes *B.* 14. confessione *A. m. sec.* 15. accusatione *AB.* 16. hominem *abcd., ex Gorziensi. Omittunt reliqui libri.* 17. et haec omnia ter et *AB.* 18. de edicto *A. m. sec.* 19. eiusdem *AB., tres Vaticani. Probat Fr. Iunius.* 20. valitudinibus *AB.* 21. Nam et *abcd. Gorziensis.* Nam cum *ABC.* 22. Christianum *abcd., ex Gorziensi. Reliqui omittunt.* 23. Torpacion *abcd. Gorziensis.* Torpeion *C.* Tot pacion *AB.* 24. Eubodiae *d. Ios. Scaliger.* euhodiae *Iac. Pamelius, Fr. Iunius.* Euhodese *Cabc.* euhodae *A.* euhodae *B.* Euhode *Gorziensis.* Euboeae *Rhenanus.* Euhodi *Petr. Pithoeus, alii.* 25. qui eum *Otto Sperlingius.* 26. noverat Christianis educatum *Divionensis liber.* 27. Sed et *bcd., ex Gorziensi.* Non enim et *ABC.* 28. lesit *B.* lexit *A.* neglexit *A. m. sec.* 29. in nos *ABd. Gorziensis et tres Vaticani.* in os *reliqui.* in eos *Baronius Ann. II, p.* 275. 30. resistit *AB.*

stinorum militum orationibus ad deum factis imbres in siti illa impetravit. Quando non geniculationibus et ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsae? Tunc et populus adclamans deo deorum, [31]qui solus potens, in levis nomine deo nostro testimonium reddidit. [32]Praeter haec depositum non abnegamus, matrimonium nullius [33]adulteramus, pupillos pie tractamus, indigentibus relinquimus, nulli malum pro malo reddimus. Viderint qui sectam mentiuntur, quos et ipsi recusamus. Quis denique de nobis alio nomine [34]quaeritur? Quod aliud negotium patitur Christianus, nisi suae sectae, quam incestam, quam crudelem tanto tempore nemo probavit? Pro tanta innocentia, pro tanta probitate, pro iustitia, pro pudicitia, pro fide, pro veritate, pro deo vivo cremamur, [35]quod nec sacrilegi nec [36]hostes publici [37]veri nec tot maiestatis rei pati solent. Nam et nunc a praeside Legionis et a praeside Mauritaniae vexatur hoc nomen, sed gladio tenus, sicut et a primordio mandatum est animadverti in huiusmodi. Sed maiora certamina, maiora [38]praemia.

Crudelitas vestra gloria est nostra. Vide tantum, ne hoc ipso, quod talia sustinemus, ad hoc solum videamur erumpere, ut hoc ipsum probemus, nos haec non timere, sed ultro vocare. Arrius Antoninus in Asia cum persequeretur instanter, omnes illius civitatis Christiani [1]ante [2]tribunalia eius se manu facta obtulerunt. [3]Tum ille paucis duci [4]iussis reliquis ait, [5]Ὦ δειλοὶ, εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνοὺς ἢ βρόχους ἔχετε. [6]Hoc [7]si placuerit et hic fieri, quid facies [8]de tantis milibus hominum, tot viris ac feminis, omnis sexus, omnis aetatis, omnis dignitatis, offerentibus se tibi? Quantis ignibus, quantis gladiis opus erit? [9]Quid ipsa Carthago passura est, [10]decimanda a te, cum propinquos, cum contubernales suos illic unusquisque cognoverit, cum [11]viderit illic fortasse et tui ordinis viros et matronas et principales quasque personas et amicorum tuorum vel propinquos vel amicos? Parce ergo

Cap. V.

31. qui *abcd., ex Gorziensi.* et qui *ABC.* 32. Praeter *abcd., ex Gorziensi.* Propter *ABC.* 33. adulteramur *C.* adulteratorum *B.* 34. quaeritur *Latinius, Iunius.* 35. quos nec *AB.* 36. hospes *A(m. pr.) B.* 37. veri *ABCabc.* verum *d. Rhenanus, Latinius.* 38. praemia *ABC.* sequuntur praemia *abcd. Gorziensis.*

Cap. V. 1. ante *abcd. Gorziensis.* ad *A. m. sec. Omittunt ABC.* 2. Christiani tribunali eius *Rhenanus.* 3. tum ille *C.* cum ille *reliqui.* 4. iussit *BC.* 5. Ὦ δειλοὶ, εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνοὺς ἢ βρόχους ἔχετε *abcd.* Ω ΔΙ ΙΩΙΗ Ω ΙΛΗΘΗΛ ΙΙ Θ ΩΝΗΣΚΗΙΝ ΚΡΗΜΝΩΥΣ Η ΒΡΩΧΩΥΣ ΗΧΘΗ *C.* Ὦ δειλοὶ εἰ θελ. κτλ. *tres Vaticani, prob. Franc. Iunio.* Ὦδὶ ποῖον πλῆθος ἀποθνήσκειν κρημνοὺς ἢ βρόχους ἤχθη *Rhenanus in annot. ad edit. a. MDXXVIII.* Verba desiderantur omnino in *AB.* 6. et hoc *AB.* 7. si placuerit *A. m. sec.* 8. de tantis milibus *abcd., ex Gorziensi.* decem milibus *ABC.* 9. quod ipsa *BC.* 10. decimanda *abcd., ex auctoritate, opinor, Gorziensis.* decimata *ABC.* 11. videris *A. m. sec.*

tibi, si non nobis. Parce Carthagini, si non tibi. Parce provinciae, quae visa intentione tua obnoxia facta est concussionibus et militum et inimicorum [12]suorum cuiusque. Magistrum neminem habemus, [13]nisi deum solum. Hic ante te est nec abscondi potest, sed cui nihil facere possis. Ceterum quos putas tibi magistros, homines sunt, et ipsi morituri quandoque. Nec tamen deficiet haec secta, quam tunc magis aedificari scias, cum caedi videtur. [14]Quisque enim tantam tolerantiam [15]spectans, [16]ut aliquo scrupulo [17]percussus, et inquirere accenditur, [18]quid sit in causa, et ubi cognoverit veritatem, et ipse statim sequitur.

12. suorum cuiusque *abcd.* cuius quorum cuiusque (*A. m. sec.*) *BC.* quorumcumque cuiusque *A.* et curiosorum cuiusque *Rhenanus.* 13. nisi *A* (*m. sec.*) *Cabcd.* vero *AB.* 14. Quisque *abcd.* Quis *ABC.* 15. spectans *abcd.* expectans *reliqui.* 16. ut *abcd.* in *ABC.* non *Rhenanus.* 17. perculsus *A. m. sec.* 18. quod sit *AB.*

DE

ORATIONE.

In scripturae discrepantia verbis scriptoris subiecta

A significat codicem Agobardinum (*Aφ* ex collatione Hildebrandi, *Aβ* ex collatione Steph. Baluzii).
B - - Ambrosianum, olim Bobbiensem.
C - editionem principem Ioh. Gangneii (anni MDXLV.).
D - - Sigism. Gelenii, qui codice scripto Anglico, Masburensi, usus erat, anni MDL.
a - - Iac. Pamelii (anni MDLXXIX.).
b - - Nic. Rigaltii (anni MDCXXXIV.).
c - - Lud. Ant. Muratorii (anni MDCCXIII.).

Dei spiritus et dei sermo et dei ratio, sermo rationis et ratio sermonis et [1]spiritus, utrumque Iesus Christus dominus noster [2]nobis discipulis Novi Testamenti novam [3]orationis formam determinavit. Oportebat enim in hac quoque specie novum vinum novis utribus recondi et novam plagulam novo [4]adsui vestimento. Ceterum quicquid retro fuerat, aut demutatum est, ut [5]circumcisio, aut suppletum, ut reliqua lex, aut impletum, ut prophetia, aut perfectum, ut fides ipsa. Omnia de carnalibus in [6]spiritalia renovavit nova dei gratia, superducto evangelio, expunctore totius retro vetustatis, in quo et dei spiritus et dei sermo et dei ratio approbatus est dominus noster Iesus Christus, spiritus quo valuit, sermo quo docuit, ratio [7]qua venit. [8]Sic oratio a Christo [9]constituta ex tribus constituta est. Ex sermone, quo enuntiatur, ex spiritu, qua tantum [10]potest, docuerat et [11]Iohannes discipulos suos [12]ado- Cap. I. Matth. IX, 16. 17.

Cap. I. 1. spiritus utriusque *malebat vir doctus in Miscell. Observ. vol. III, tom. I, p. 220.* 2. novis *a.* 3. orationem *Aφ.* orationum *Aβ.* 4. adsui *AC.* 5. circumcisio *Aβ.* circuncisio *C.* 6. spālia *Aφ.* spiritalia *Aβ.* spiritualia *CD.* 7. qua venit *bc. Fr. Iunius.* quo venit *ACDa.* qua promovit *Latinius.* 8. Sic oratio a Christo Deb*c.* Sic igitur a Christo *AC.* Sic igitur oratio a Christo *bc.* 9. instituta *malebat vir doctus in Misc. Obs. l. l.* 10. potest, docuerat *ACD.* potest, ex ratione qua docetur. Docuerat *a.* potest, ex ratione qua suscipitur. Docuerat *bc., cum Fulvio Ursino.* 11. Iohannes *A.* Ioannes *C.* 12. orare *Fulv. Ursinus.*

rare; sed omnia [13]Iohannis Christo praestruebantur, donec [14]ipso
Ioh. III, 30. aucto (sicut idem Iohannes praenuntiabat illum augeri oportere, se vero deminui) totum praeministri opus cum ipso spiritu transiret ad dominum. Ideo nec [15]extat, in quae verba docuerit Iohannes
Ioh. III, 31. adorare, quod terrena caelestibus cesserint. Qui de terra est, inquit, terrena fatur, et qui de caelis adest, quae vidit, ea loquitur. Et quid non caeleste quod domini Christi est, ut haec quoque orandi disciplina? Consideremus itaque, benedicti, caelestem eius [16]sophiam, inprimis de praecepto secrete adorandi, quo et fidem hominis exigebat, ut dei omnipotentis et conspectum et auditum sub tectis et in [17]abditum etiam adesse confideret, et [18]modestiam fidei desiderabat, ut, quem ubique audire et videre fideret, ei soli religionem suam offerret. [19]Sequente sophia [20]in sequenti [21]praecepto proinde [22]pertineat ad fidem et modestiam fidei, si non agmine verborum adeundum putemus ad dominum, quem ultro suis
Matth. VI, 8. prospicere certi [23]sumus. [24]Et tamen brevitas ista, quod ad tertium sophiae gradum faciat, magnae ac beatae interpretationis substantia fulta est, quantumque substringitur verbis, tantum diffunditur sensibus. Neque enim propria tantum orationis officia complexa est, [25]vel venerationem dei aut hominis petitionem, sed omnem paene sermonem domini, omnem commemorationem disciplinae, ut revera in oratione breviarium totius evangelii comprehendatur.

Cap. II. Incipit a testimonio dei et merito fidei, cum dicimus, [1]PATER QUI IN CAELIS ES. Nam et deum oramus et fidem commendamus,
Ioh I, 12. cuius meritum est haec appellatio. Scriptum est, Qui in eum [2]crediderint, dedit eis potestatem, ut filii dei vocentur. [3]Quamquam frequentissime dominus patrem nobis pronuntiavit deum, immo et
Matth. XXIII, 9. praecepit, ne quem in terris patrem vocemus, nisi quem habemus in caelis. Itaque sic adorantes etiam praeceptum obimus. Felices, qui patrem agnoscunt. Hoc est quod [4]Israēli exprobratur, quod
Ies. I, 2. caelum ac terram spiritus contestatur, Filios, dicens, genui, et illi me non agnoverunt. Dicendo autem patrem deum quoque cognominamus. Appellatio ista et pietatis et potestatis est. Item in

13. Iohannis *A*. Ioannis *C., et sic ubicumque nihil adnotavero*. 14. ipso *om. Aφ*. 15. extat *AC*. 16. sofiam *Aβ., ubicumque nihil adnotavero*. 17. abditum *AC*. abditis *Dabc*. 18. modestiam *Abc. Fulv. Ursinus*. modestum *CDa*. *Verba* et modestiam fidei *in C. sunt uncinis inclusa*. 19. Sequens *Franc. Iunius*. 20. insequenti *C*. 21. praecepto; quod etsi proinde *bc., cum Fulv. Ursino*. 22. pertinet *Franc. Iunius*. *Vir doctus in Misc. Obs. l. l. volebat scribi* quod etsi proinde pertineat ad fidem hominis et modestiam fidei. 23. sumus (*Aφ*)*CDac*. simus (*Aβ*)*b*. 24. Et tamen *ACDa*. attamen *bc., cum Fulv. Ursino*. 25. vel venerationem *AC*. venerationem *Dabc*.

Cap. II. 1. Pater noster *Fulv. Ursinus*. 2. crediderint *CDabc*. crediderant *Aβ*. credidē *Aφ*. 3. Quanquam *AβC*. 4. Israheli exprobatur *Aφ*.

patre filius invocatur. Ego enim, inquit, et pater unum sumus. Ioh. X, 30
Ne mater quidem ecclesia praeteritur. Siquidem in filio et patre mater recognoscitur, de qua constat et patris et filii nomen. Uno igitur genere aut vocabulo et deum cum suis honoramus et praecepti meminimus et oblitos patris denotamus.

Nomen dei patris nemini proditum fuerat. Etiam qui de ipso Cap. III.
interrogaverat [1]Moyses, [2]aliud quidem nomen audierat. Nobis revelatum est in filio. Iam enim filius [3]novum patris nomen est. [4]Ego veni, inquit, in nomine patris; et rursus: Pater, glorifica Ioh. V, 43. XII, 28.
nomen tuum; et apertius: Nomen tuum manifestavi hominibus. Id Ioh. XVII, 6.
ergo ut sanctificetur postulamus. Non quod deceat homines bene deum optare, quasi sit et [5]alius de quo ei possit optari aut laboret, nisi optemus. Plane benedici deum omni loco ac tempore condecet et debitam semper memoriam beneficiorum eius ab omni homine. Sed et hoc benedictionis vice fungitur. Ceterum quando non sanctum et sanctificatum est per semetipsum nomen dei, cum ceteros sanctificet ex semetipso? Cui illa angelorum circumstantia non [6]cessant dicere: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Proinde igitur et nos angelorum, si [7]meruerimus, candidati, iam hinc caelestem illam laudem vocem et officium futurae claritatis [8]ediscimus. Hoc quantum ad gloriam dei. Alioquin quantum ad nostram petitionem, cum dicimus: SANCTIFICETUR NOMEN TUUM, id petimus, ut sanctificetur in nobis, qui in illo sumus, simul et in ceteris, quos adhuc gratia dei expectat, ut et [9]huic praecepto pareamus, [10]orando pro omnibus, etiam pro inimicis nostris. Ideoque suspensa enuntiatione non dicentes, Sanctificetur in nobis, in omnibus dicimus. Is. VI, 3. Apoc. IV, 8.

Secundum hanc formam subiungimus: FIAT VOLUNTAS TUA IN Cap. IV.
CAELO ET IN TERRA, non quod aliquis obsistat, quo minus voluntas dei fiat, et ei successum voluntatis suae oremus, sed in omnibus petimus fieri voluntatem eius. Ex interpretatione enim figurata carnis et spiritus nos sumus caelum et terra. [1]Quamquam, etsi simpliciter [2]intellegendum est, idem tamen est sensus petitionis, ut in nobis fiat voluntas dei in terris, ut possit scilicet fieri et in caelis. Quid autem deus vult quam incedere nos secundum suam disciplinam? Petimus ergo substantiam et facultatem voluntatis suae subministret nobis, ut salvi simus et in caelis et in terris,

Cap. III. 1. Moses *A.* 2. aliud quidam *A.* aliud quid, non *Franc. Iunius.* 3. novum *Dabc.* non *AC.* 4. Ego veni, inquit, in nomine patris: et rursus: Pater glorifica nomen tuum *om. CDa.* 5. alius *ACb.* aliud *Dac.* 6. cessant *Aβbc.* cessant (*Aφ*)*Cda.* 7. meruerimus *ACa.* meminerimus *Dbc. Probat hoc etiam Fr. Iunius.* 8. ediximus *c.* 9. huius *Fr. Iunius.* 10. orandi *praetulit V. D. in Misc. Gr. l. l.*

Cap. IV. 1. Quanquam *A., pro more.* 2. intellegendum *A., constanter.*

quia summa est voluntatis eius salus eorum quos adoptavit. Est et illa dei voluntas, quam dominus administravit praedicando, ope-
Ioh. VI, 38. rando, sustinendo. [3]Si enim ipse pronuntiavit non suam, sed patris facere se voluntatem, sine dubio, quae faciebat, ea [4]erant voluntas patris, ad quae nunc nos velut ad exemplaria provocamur, ut et praedicemus et operemur et sustineamus ad mortem usque. Quae ut implere possimus, opus est dei voluntate. Item dicentes, Fiat voluntas tua, vel eo nobis bene optamus, quod nihil [5]mali sit in dei voluntate, etiam si quid pro meritis cuiusque [6]secus inrogatur. Iam hoc dicto ad sufferentiam nosmetipsos praemonemus. Dominus quoque cum [7]substantia passionis infirmitatem carnis de-
Luc. XXII, 42. monstrare iam in sua carne voluisset, Pater, inquit, [8]transfer poculum istud; et recordatus, Nisi quod mea non, sed tua fiat voluntas. Ipse erat voluntas et potestas patris, et tamen ad demonstrationem sufferentiae debitae voluntati se patris tradidit.

Cap. V. Veniat quoque regnum tuum ad id pertinet, [1]quo et Fiat voluntas tua, in nobis scilicet. Nam deus quando non regnat, in
Prov. XXI, 6. cuius manu cor omnium regum est? Sed quicquid nobis optamus, in illum auguramur, et illi deputamus quod ab illo expectamus. Itaque si ad dei voluntatem et ad nostram suspensionem pertinet regni dominici repraesentatio, quomodo quidam [2]protractum quendam in saeculo postulant, cum regnum dei, quod ut adveniat oramus, ad consummationem saeculi tendat? Optamus maturius regnare, et non diutius servire. Etiamsi praefinitum in oratione non esset de postulando regni adventu, ultro eam [3]vocem protulissemus, festinantes ad spei nostrae complexum. Clamant ad dominum
Apoc. VI, 10. [4]invidia animae martyrum sub altari: Quonam usque non ulciscceris, domine, sanguinem nostrum de incolis terrae? Nam utique ultio illorum a saeculi fine dirigitur. Immo quam [5]celeriter veniat, domine, regnum tuum votum Christianorum, confusio nationum, exultatio angelorum, propter quod conflictamur, immo potius propter quod oramus.

Cap. VI. Sed quam eleganter divina sapientia ordinem orationis instruxit, ut post caelestia, id est post dei nomen, dei voluntatem et dei regnum terrenis quoque necessitatibus petitioni locum face-

3. Si *AφC*. Sic *Dabc*. 4. erat *Aφ*. 5. mali sit (*Aβ*)*Cbc*. sit mali (*Aφ*)*Da*. 6. sequius *Ios. Scaliger*. 7. substantia *ACDa*. sub instantiam *bc*., *Fulvio Ursino*. 8. transfert *C*.

Cap. V. 1. quo et *Leopoldus*. quod et *ACDab*. quod est *Semlerus*. 2. protractum *Abc*. *Fulv. Ursinus*. pertractum *CDa*. per tractum *Ios. Scaliger*. 3. vocem protulissemus *ba*. vocem postulissemus *A*. vocem postulassemus *CDa*. voto postulassemus *Latinius*. vocem post tulissemus *Ios. Scaliger*. 4. invidia *ACb*. in visu *Dac*. 5. caeleriter *Aβ*.

ret! Nam [1]et edixerat dominus: Quaerite prius [2]regnum, et tunc vobis etiam haec adicientur. Quamquam PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE [3]spiritaliter potius intellegamus. Christus enim panis noster est, quia vita Christus et [4]vita panis. Ego sum, inquit, panis vitae. Et paulo supra: Panis est sermo dei vivi, qui descendit de caelis. [5]Tum quod et corpus eius in pane censetur: Hoc est corpus meum. Itaque petendo panem quotidianum perpetuitatem postulamus in Christo et individuitatem a corpore eius. Sed et quia carnaliter admittitur ista VOX, non sine religione potest fieri et [6]spiritalis disciplinae. Panem enim peti mandat, quod solum fidelibus necessarium est; cetera enim nationes requirunt. Ita et exemplis inculcat et parabolis retractat, cum dicit: Numquid panem filiis pater aufert et canibus tradit? Item: Numquid filio petenti lapidem tradit? Ostendit enim, quid a patre filii expectent. Sed et nocturnus ille pulsator panem [7]pulsabat. Merito autem adiecit: Da nobis hodie, ut qui praemiserat: Nolite de crastino cogitare quid edatis. Cui rei parabolam quoque accommodavit illius hominis, qui [8]provenientibus fructibus ampliationem horreorum et longae securitatis spatia [9]cogitavit, is ipsa nocte auferitur.

Ioh. VI, 35. Ioh. VI, 33. Matth. XXVI, 26. Luc. XXII, 19. Matth. VI, 32. Matth. XV, 26. Matth. VII, 9. Luc. XI, 5. Matth. VI, 34. Luc. XII, 16 sqq.

Consequens erat, ut observata [1]dei liberalitate etiam clementiam eius precaremur. Quid enim alimenta prodierunt, [2]si illis repetamur revera quasi taurus ad victimam? Sciebat dominus se solum sine delicto esse. Docet itaque Petamus [2b]DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA. Exomologesis est petitio veniae, quia qui petit veniam delicti confitetur. Sic et [3]paenitentia demonstratur acceptabilis deo, [4]qui mavult eam quam mortem peccatoris. Debitum autem in scripturis delicti figura est, quod perinde iudicio debeatur et ab eo exigatur, nec evadat iustitiam exactionis, nisi donetur exactio: sicut illi servo dominus debitum remisit. Huc enim spectat exemplum parabolae totius. Nam et quod idem servus [5]a domino liberatus non perinde parcit debitori suo ac propterea delatus penes dominum tortori delegatur ad solvendum novissimum quadrantem, id est modicum usque delictum, eo competit, quod remittere nos quoque profitemur debitoribus nostris. Iam et alibi ex

Cap. VII. Matth. V, 25. 26.

Cap. VI. 1. et edixerat *Dabc.* et ei dixerat *AC.* 2. regnum dei et *V. D. in Misc. Obss. l. l.* 3. spiritaliter *AC.* 4. vitae *Semlerus et V. D. in Misc. Obss. l. l.* 5. Tum (*Aφ*)*Dabc.* Tunc *AβC.* 6. spiritalis *AC.* 7. pulsabat *ACDa.* poscebat *bc.*, cum *Fulvio Ursino.* 8. pro venientibus *Fr. Iunius.* 9. cogitans ipse *V. D. in Misc. Obss. vol. III, tom.* 1. *p.* 221.

Cap. VII. 1. dei *Dabc.* diei *AC.* 2. si illis *ACDa.* si illi *bc.* si in eis *Fr. Iunius.* 2b. *Possis* DIMITTE. 3. patientia *C.* 4. qui mavult (*Aφ.*) *Leopoldus.* quia vult (*Aβ*)*CDabc.* 5. a dom̄ *A.*

Luc. VI, 37. [6]hac [7]specie orationis: Remittite, inquit, et remittetur vobis. Et
Matth. XVIII, 21. 22. cum interrogasset Petrus, si septies remittendum esset fratri, Immo, inquit, septuagies septies; ut legem in melius reformaret, quod in Genesi de Cain septies, de Lamech autem septuagies septies ultio reputata est.

Cap. VIII. Adiecit ad plenitudinem tam expeditae orationis, ut non de remittendis tantum, sed etiam de avertendis in totum delictis supplicaremus: NE NOS INDUCAS IN [1]TEMPTATIONEM, id est, ne nos patiàris induci, ab eo utique qui [2]temptat. Ceterum absit ut dominus temptare videatur, quasi aut ignoret [3]fidem cuiusque aut deicere [4]sit gestiens. Diaboli est et infirmitas et malitia. Nam et [5]Abraham non temptandae fidei gratia sacrificare de filio iusserat, sed probandae, ut per eum faceret exemplum praecepto suo, quo mox praecepturus erat, [6]ne quae pignora deo [7]cariora haberet. Ipse a diabolo temptatus praesidem et artificem temptationis demonstravit.
Luc. XXII, 46. Hunc locum posterioribus confirmat, Orate, dicens, ne temptemini. [8]Adeo temptati sunt dominum deserendo, [9]quia somno potius indulserant quam orationi. Ergo respondet [10]clausula, interpretans quid sit, Ne nos deducas in temptationem. Hoc est enim: SED [11]DEVEHE NOS A [12]MALO.

Cap. IX. Compendiis [1]pauculorum verborum [2]quot attinguntur edicta prophetarum, evangeliorum, apostolorum, sermones domini, parabolae, exempla, praecepta! [3]quot simul expunguntur [4]officia! Dei honor in patre, [5]fidei testimonium in nomine, oblatio obsequii in voluntate, commemoratio spei in regno, petitio vitae in pane, exomologesis debitorum in deprecatione, sollicitudo [6]temptationum in

6. hac *om. c.* 7. spetie *Aβ.*

Cap. VIII. 1. temptationem *Aβ., ubicunque nihil adnotavero.* 2. temptat *Aβ., ubicunque nihil adnotavero.* 3. et fidem *C.* 4. sit gestiens (*Aβ*)*bc.* sit consentiens (*Aφ*)*CDa.* 5. Abraham *ACDa.* Abrahamum *bc.* 6. ne quae *ego.* ne quis *Ios. Mercerus.* neque *ACDabc.* 7. chariora haberet *C.* carior haberet *A.* cariora habenda *Dabc.* 8. A Deo *C.* 9. quia *AβC.* qui (*Aφ*)*Dabc.* 10. causula *Aβ.* 11. devehe *ACbc.* evehe *Da.* 12. malos *C.*

Cap. IX. *Hic incipit codex B. cum hac inscriptione:* INC. TERTVLLIANI DIVERSARVM RERVM NECESSARIARVM. I. Posse nos superadicere. II. Ne orans patrem fratri irascaris. III. Etiam omni animi contusionē vacuum esse debere. IV. De lavatione manuum. V. Apostrophe. VI. De expositis penulis. VII. De assidendo post orationem. VIII. De manibus elatis. IX. De vultu. X. De osculo. XI. De stationibus. XII. De habitu feminarum. XIII. De virginibus. XIV. Responsio. XV. De genu ponendo. XVI. De loco. XVII. De tempore. XVIII. De fratrum digressu. XIX. De subingendo psalmo. XX. De hostia spirituali. XXI. De vi et affectu orationis. ANACEPHALESIS. Compendiis *cett.* *In A. extat:* malo. *ANAKEΦAΛAIωCIC.* Compendiis (Compendium *Aφ.*) *cett.* *Inscriptionem Ἀνακεφαλαίωσις habent etiam CDc. Abest tantum in ab.* 1. pauculorum *Bc.* paucorum *ACDab.* 2. quot *bc.* quod *ABCDa.* 3. quod *ABC.* 4. officia dei, honor *distinguunt* (*A*)*BCDa.* 5. fidei (*Aβ*)*Bbc. Fulv. Ursinus, Franc. Iunius.* fides *AφCDa.* 6. temptationum *AB., ubicumque.*

postulatione tutelae. Quid mirum? Deus solus docere potuit, quomodo se vellet orari. Ab ipso igitur ordinata religio orationis, et [8]de spiritu ipsius iam tunc, cum ex ore divino ferretur, sanata, suo privilegio ascendit in caelum, commendans patri quae filius docuit.

Quoniam tamen dominus prospector humanarum necessitatum seorsum post [1]traditam orandi disciplinam, Petite, inquit, et accipietis, et sunt, quae petantur pro [2]circumstantia cuiusque, praemissa legitima et ordinaria oratione quasi fundamento, [3]accedentium desiderium ius est [4]superstruendi extrinsecus petitiones, cum memoria tamen praeceptorum. Cap. X. Matth. VII, 7. Luc. XI, 9.

Ne [1]quantum a praeceptis, tantum ab auribus dei longe simus, memoria praeceptorum viam orationibus sternit ad caelum; quorum praecipuum [2]est, ne prius ascendamus ad [3]altare dei, quam, si quid discordiae vel offensae cum fratribus contraxerimus, resolvamus. [4]Quale est enim ad pacem dei [5]accedere sine pace? ad remissionem debitorum cum retentione? Quomodo placabit patrem iratus in fratrem, cum omnis ira ab initio interdicta sit nobis? Nam et [6]Ioseph dimittens fratres suos ad perducendum patrem, Et ne, inquit, irascamini in via. Nos scilicet [7]monuit (alias enim via nominatur disciplina nostra), tum ne in via orationis constituti ad patrem cum ira incedamus. Exinde aperte dominus amplians legem iram in fratrem homicidio superponit. Ne verbo quidem malo permittit expungi; etiam si irascendum est, non ultra solis receptum, ut apostolus [8]admonet. Quam [9]autem temerarium est aut diem sine oratione transigere, [10]dum cessas fratri satisfacere, aut orationem perseverante iracundia perdere? Cap. XI. Matth. V, 23 sq. Gen. XLV, 24. Eph. IV, 26.

Nec ab ira solummodo, sed omni omnino [1]confusione animi Cap. XII.

7. quomodo *B.* ut *ACDabc.* 8. de spiritu *ABCDabc.* spiritu *alii.*

Cap. X. *Inscriptio* POSSE NOS (HOS *Aφ.*) SVPERADICERE (super adiicere *D.* superadiicere *c.*) *extat in ABC., abest in ab.* 1. tradita morandi *Aφ.* 2. circumstantia *Cb., pro more.* 3. accedentium desideriorum *B.* accedentium iuxta desideriorum *L. Latinius et Fr. Iunius.* accidentium iuste desideriorum *Ios. Scaliger.* accidentium iustorum desideriorum *Fulv. Ursinus.* accidentium ius est desideriorum *ACDabc.* 4. superfluendi *c.*

Cap. XI. 1. quantum *CDabc.* quam *A.* quã *B.* 2. est, NE ORANS PATREM FRATRI IRASCARIS. Ne prius *ABCD.* *In c. caput XI. incipit post voc.* simus, *cum eadem inscriptione. In ab., quorum haec caput X. incipit item post* simus, *illa cum verbis* Cum memoria tamen, *abest inscriptio.* 3. altare dei *B.* dei altare *ACDabc.* 4. Quale est enim *Aβ.* Quale est enim si quid *B.* Quid est enim (*Aφ*)*CDabc.* 5. accedere (*Aφ*)*BCDa.* recedere (*Aβ*)*bc.* 6. Ioseſ *Aβ., pro more.* 7. monuit Helias enim *B.* 8. ammonet *Aβ.* 9. aũ temerariũ *B.* 10. an (*eadem manus corr. est*) dũ *B.*

Cap. XII. ETIAM OMNI ANIMI CONFVSIONE (CONTVSIONE *B.*) VACVVM ESSE DEBERE (DEBERE *om. B.*) Nec (Ne *A.*) *ABCDc. Inscriptionem non habent ab.* 1. contusione *B.*

libera [2]esse debet orationis intentio, de tali spiritu emissa, qualis est spiritus ad quem [3]mittitur. Neque enim agnosci poterit [4]spiritu sancto spiritus inquinatus, aut tristis a laeto, aut impeditus a libero. Nemo adversarium recipit, nemo nisi comperem suum admittit.

Cap. XIII. Ceterum quae ratio est, manibus quidem ablutis, spiritu vero sordente orationem obire, quanto et ipsis manibus [1]spiritales munditiae sint necessariae, ut a falso, a caede, a saevitia, a [2]veneficiis, ab [3]idololatria ceterisque maculis, quae spiritu conceptae manuum [4]opera transiguntur, parae alleventur? Hae sunt verae munditiae, non quas plerique superstitiose curant, ad [5]omnem orationem, etiam [6]cum a lavacro totius corporis veniunt, aquam sumentes. Id cum [7]scrupulosius percontarer et rationem requirerem, comperi commemorationem [8]esse in domini deditionem. Nos dominum adoramus, non [9]dedimus, immo et adversari debemus deditoris exemplo, nec propterea manus abluere. Nisi [10]quod conversationis humanae inquinamentum conscientiae [11]causa, ceterum satis mundae sunt manus, quas cum toto corpore in Christo semel lavimus.

Cap. XIV. Omnibus licet membris lavet quotidie [1]Israël, nunquam tamen mundus est. Certe manus eius semper immundae, sanguine prophetarum et ipsius domini [2]cruentatae in aeternum; et ideo conscientia patrum haereditarii rei nec attollere eas ad dominum au-
Ies. I, 15. dent, ne exclamet aliquis [3]Esaias, ne exhorreat Christus. Nos vero non attollimus tantum, sed [4]etiam expandimus, [5]et *de* dominica passione [6]modulati et orantes confitemur Christo.

Cap. XV. Sed quoniam unum [1]aliquod attigimus vacuae observationis,

2. esse debet *B.* debet esse *ACDabc.* 3. emittitur *B.* 4. spiritu *ABC.* a spiritu *Dabc.*

Cap. XIII. DE LAVATIONE MANVVM. Ceterum *ABCDc.* *Inscriptio non comparet in ab., in quibus hic incipit caput XI.* 1. spiritales *AC.* spirituales *B.* 2. beneficiis *B.* 3. idolatria *B.* 4. opere *B.* 5. omnememorationem *Aqp.* 6. cum a lavacro totius corporis veniunt, aquam *ego.* cum a lavacro totius corporis veniunt ad aquam *B.* cum lavacro totius corporis veniunt aquam *AC.* cum lavacro totius corporis aquam *Dabc.* 7. scrupulosius *B.* scrupulose *ACDabc.* 8. esse in domini deditionem *Dabc.* esse in domini dedicationem *AC.* esse pilati. manus abluisse in domini deditione *B.* *Verba* pilati manus abluisse *quin glossatoris sint vix ambigendum puto.* 9. dicimus *B.* 10. quod conversationis *ACDabc.* quod aliquâ conversationis *B.* quoad conversationis *Ios. Mercerus.* 11. causa, ceterum *AB.* causa lavemus. Ceterum *CDabc.* *Perperam Muratorius cum voce* Ceterum *incipit caput XIV.*

Cap. XIV. APOSTROPHE (APOSTROFE *A.*). Omnibus *ABC.* *Inscriptio desideratur in Dab.* 1. Israhel numquam *A.* *Pro* quotidie *in B. est* cottidie. 2. incrustatae *B.* 3. Esaias *A.* 4. etiam *in B. est postea additum, sed ab eadem manu.* 5. et de dominica *ego.* et dominica *ABCDa.* e dominica *bc.* 6. modulati *ego.* modulamur *Desid. Heraldus ad Tertull. Apolog. cap.* 29. *p.* 118. modulatum *ABbc.* modulantes *CDa.* *Leopoldus rescribendum censuit* et dominicam passionem modulantes.

Cap. XV. *In ab. incipit caput XII.* 1. aliquâ attingimus *B.*

non [2]pigebit cetera quoque denotare, quibus merito vanitas [3]exprobranda est, [4]siquidem [5]sine ullius aut dominici aut apostolici praecepti auctoritate [6]fiunt. Huiusmodi enim non [7]religioni, sed superstitioni deputantur, affectata et coacta et curiosi potius quam rationalis officii, certe vel eo [8]coërcenda, quod gentilibus [9]adaequent. Ut est quorundam [10]expositis paenulis orationem facere; sic enim adeunt ad idola nationes. Quod utique [11]si fieri oporteret, [12]apostoli, qui de habitu orandi docent, comprehendissent; nisi si qui putant Paulum paenulam suam in oratione penes Car- II Tim. IV, 13.
pum reliquisse. Deus scilicet non audiat paenulatos, qui tres san- Dan. III, 19 sqq.
ctos in fornace [13]Babylonii regis orantes cum [14]sarabaris et [15]tiaris suis exaudivit.

Item quod [1]assignata oratione assidendi mos est quibusdam, Cap. XVI.
non [2]perspicio rationem, [3]nisi quam pueri volunt. Quid enim, si Hermas ille, cuius scriptura fere PASTOR inscribitur, transacta oratione non super lectum assedisset, verum aliud quid fecisset, id quoque ad observationem vindicaremus? Utique non. Simpliciter enim et nunc positum est, Cum adorassem et [4]assedissem super lectum, ad ordinem narrationis, [5]non ad instar disciplinae. Alioqui nusquam erit adorandum, nisi ubi fuerit lectus. [6]Immo contra scripturam fecerit, si quis in cathedra aut subsellio sederit. Porro cum [7]perinde faciant nationes, [8]vel adoratis sigillaribus suis residendo, vel propterea in nobis [9]reprehendi meretur quod apud idola celebratur. Eo apponitur et [10]inreverentiae crimen, etiam apud nationibus, si quid [11]saperent, intellegendum. Si quidem [12]inreverens est assidere sub conspectu contraque conspectum eius quem [13]cum maxime reverearis ac venereris, quanto magis sub conspectu dei vivi, angelo adhuc orationis [14]adstante, factum istud [15]inreligiosissimum est? Nisi exprobramus deo, quod nos oratio fatigaverit.

2. pigebat *B*. 3. exprobanda *Aφ*. 4. si quidem (*Aφ*)*BDabc*. Et siquidem *AβC*. 5. si ullius *B*. 6. definiunt *B*. 7. religionis *A*. 8. cohercenda *B*. 9. adaequant. DE EXPOSITIS (POSITIS *D*.) PENVLIS. Ut est *ABCD*. *In ab. inscriptio non comparet, in c. legitur initio huius capitis*. 10. expositis *ABCbc*. positis *Da*. 11. si fieri oporteret *ACDabc*. fieri oportere *B*. 12. apostoli, qui *BDabc*, apostoli quae *C*. apostolique *A*. 13. Babylonis *B*. 14. sarabaris *Dabc*. sabaris *ABC*. 15. tyaris *ACDbc*.

Cap. XVI. DE ASSIDENDO POST ORATIONEM. Item *ABCDc*. *Abest titulus in ab*. 1. assignata *B*. adsignata *AC*. 2. perspici orationem *BC*. 3. nisi quam pueri volunt. Quid enim si *B*. nisi si *ACDabc*. 4. sedissem *B*. 5. nos *B*. 6. immo, non imo, *scriptum est in ABC., ubicunque nihil adnotavero*. 7. proinde *B*. 8. vel adoratis *AβBC*. adoratis (*Aφ*)*Dabc*. 9. deprehendi *B*. 10. inreverentiae *AβB*. 11. saperet *B*. 12. inreverens *AβBC*. 13. cum maxime *ACDabc*. maxime *B*. 14. adstante *AC*. astante *B*. *Pro* orationis *Fr. Iunius vult* orationi. 15. inreligiosissimum *ABC*.

Cap. XVII. Atqui cum modestia et humilitate adorantes magis [1]commendamus deo preces nostras, ne ipsis quidem manibus sublimius [2]elatis, sed temperate ac probe [3]elatis, ne vultu quidem in audaciam [4]erecto. [5]Nam ille publicanus, qui non tantum prece, sed et vultu
Luc. XVIII, 9 sqq. [6]humiliatus atque deiectus orabat, iustificatior pharisaeo procacissimo discessit. [7]Sonos etiam vocis subiectos [8]esse oportet, aut quantis arteriis opus est, si pro sono [9]audiamur? Deus autem non vocis, sed cordis auditor est, sicut conspector. Daemonium oraculi [10]Pythii, Et mutum, inquit, intellego et non loquentem exaudio. [11]Dei aures sonum [12]expectant? Quomodo ergo oratio Ionae [13]de imo ventre [14]ceti per tantae bestiae viscera ab ipsis [15]abyssis per tantam aequoris molem ad caelum potuit evadere? Quid amplius [16]referent isti qui clarius adorant, nisi quod proximis obstrepunt? Immo prodendo petitiones suas quid minus faciunt, quam si in publico [17]orent?

Cap. XVIII. Alia iam consuetudo invaluit. Ieiunantes habita oratione cum fratribus subtrahunt osculum pacis, quod est signaculum orationis. [1]Quando autem magis conferenda cum fratribus pax est, [2]nisi cum operationis tempore oratio commendabilior ascendit, ut ipsi de nostra operatione [3]participent, qua maduerint de sua pace fratri [4]transigendo? Quae oratio cum divortio sancti osculi integra? Quem domino officium facientem impedit pax? Quale sacrificium est a quo sine pace [5]receditur? Quaecumque [6]oratio sit, non erit potior praecepti observatione, quo iubemur ieiunia nostra celare. Iam enim de abstinentia osculi agnoscimur ieiunantes. Sed et si qua ratio est, ne tamen huic [7]praecepto reus sis, [8]potes domi, si forte, inter quos latere ieiunium [9]in totum non datur,

Cap. XVII. DE MANIBVS ELATIS. Atqui *ABCD*. DE MANIBVS ELATIS ET DE VVLTV. Atqui *c*. *In ab., qui inscriptionem non habent, incipit caput XIII.* 1. commendamus (*Aφ*)*Dabc*. commendavimus *AβC*. *Possis inde* commendabimus. 2. elatis *deleri vult Fr. Iunius*. 3. elatis. DE VVLTV. Ne vultu *ABCD*. 4. recto *B*. 5. Nam et ille *B*. 6. humilis *B*. 7. DE SONO VOCIS. Sonos (Sono *B*.) *ABCD*. 8. esse *non habent AB*. 9. audimur *B*. 10. phytii *Aβ*. 11. das̄ aures *B*. 12. expectant *AB*., *ubicumque nihil adnotavero*. 13. de imo ventre *B*. de ventre *ACDabc*. 14. coeti *B*. 15. abys *A*. 16. refer̄ (*i. e.* referunt) *B*. 17. *Manus diversa, sed antiqua, in margine B. addit* veraciter namque orare est. amaros in cōpunctione gemitus et incomposita verba resonare.

Cap. XVIII. DE OSCVLO. Alia *ABCDc*. *Abest inscriptio in ab*. 1. Quanto *B*. 2. nisi cum operationis tempore oratio *ego*. nisi cum operationis. cum oratio *B*. nisi cum oratio *bc*. nisi cum oratione *ACDa*. 3. participent qua maduerint *B*. participent quam auderent *ACDa*. participes iam audeant *bc*., *cum Fulvio Ursino*. 4. transigendo *ego*. transigend *B*. transigendus *A*. transigere *CDabc*. 5. disceditur *B*. 6. oratio sit *AφC*. ratio sit *BDá*. operatio sit (*Aβ*)*b*. operatio est *c*. 7. praecepto reus *ABbc*. *Emendaverat ita iam Fulv. Ursinus*. praeceptor tu *CDa*. 8. potes domi si forte *ABbc*. potes domi forte *CDa*. 9. in totum *ACDab*. totum *B*.

differre pacem. [10]Ubicumque autem alibi operationem tuam abscondere potes, [11]debes meminisse praecepti; ita et disciplinae [12]foris et consuetudini domi [13]satisfacies. Sic et die Paschae, quo communis et quasi publica [14]ieiunii religio est, merito deponimus osculum, nihil curantes de [15]occultando quod cum omnibus faciamus.

Similiter [1]et de stationum diebus [2]non putant plerique sacrificiorum orationibus interveniendum, quod statio solvenda sit accepto corpore domini. Ergo devotum deo obsequium eucharistia resolvit, an magis deo obligat? Nonne [3]sollemnior erit statio tua, si [4]et ad aram dei steteris? Accepto corpore domini et reservato [5]utrumque salvum est, et participatio sacrificii et [6]executio officii. Si statio de militari exemplo nomen [7]accepit (nam et militia dei nomen), utique nulla laetitia [8]sive tristitia obveniens castris stationes militum rescindit. Nam laetitia libentius, tristitia sollicitius [9]administrabit [10]disciplinam. Cap. XIX.

De habitu vero [1]dumtaxat feminarum varietas observationis [2]efficit post sanctissimum apostolum nos vel maxime nullius loci feminas impudenter retractare, nisi quod non impudenter, si secundum apostolum retractemus. De modestia quidem cultus et ornatus aperta praescriptio est etiam Petri, cohibentis eodem [3]ore, qui eodem et spiritu, [4]quo Paulus, et vestium gloriam et auri [5]ornatum et [5]crinium [6]lenonem [7]operositatem. Cap. XX.

Sed [1]quod [2]promisce [3]observatur per ecclesias [4]quasi incertum, id retractandum est, velarine debeant virgines, an non. Qui enim virginibus indulgent capitis immunitatem, hoc niti videntur, quod apostolus non virgines nominatim, sed mulieres designaverit velandas esse, nec sexum, ut diceret feminas, sed gradum sexus, Cap. XXI.

10. Ubicunque *A.* Ubicunque *BC.* 11. debet *B.* 12. foris *Dab.* iuris *ABC.* 13. satisfaciet *B.* *Post voc.* satisfacies *in c. incipit caput XIX.* 14. ieiuniis *B.* 15. occultando (*Aβ*)*Bbc.* escultando *Aφ.* osculando *CDa.*

Cap. XIX. *Inscriptio* DE STATIONIBVS *extat in BCDc. In A. est vitiose* DE TESTATIONIBVS. *Carent inscriptio ab.* 1. et de *B.* det *Aφ.* de *AβCDa.* et *bc.*, *cum Fulv. Ursino.* 2. nos *B.* 3. sollemnior *A.* sollempnior *B.* solennior *C.* 4. *Vocula* et *in B. compunct. antiqua manu.* 5. utrunque *BC.* 6. exsecutio *BC.* 7. accepit *B.* accipit *ACDab.* 8. sine *C.* 9. administravit *B.* 10. *Post voc.* disciplinam *quae sequuntur, non habent CDa. In C. subscriptum legitur* LIBRI TERTVLLIANI DE ORATIONE FINIS.

Cap. XX. DE HABITV FEMINARVM. De habitu *ABC.* *Abest inscriptio in b.* 1. dumtaxat *Aβ.* duntaxat *B.* 2. efficit *Ab.* effecit *Bc.* *Probat V. D. in Misc. Obs. Vol. III, tom. I, p.* 223. 3. ore (*Aβ*)*bc.* more *AφB.* 4. quo Paulus *om. Ab.* 5. crinium *B.* 6. lenonem *ABbc.* lenoniam *Leopoldus.* 7. operositatem *Abc.* nunciatem *B.*

Cap. XXI. DE VIRGINIBVS. Sed *ABc.* Sed *b.* 1. qd (*h. e.* quod) *B.* quid *c.* 2. promisce *B.* promiscue *c.* praemiscę *A.* 3. observatur *B.* observetur *c. Cf. Misc. Obs. Vol. III. tom. I, p.* 210. 4. quas *A., post quod vocabulum sequuntur in* o *atque alia distinctione disposita utensilitas cett., quae leguntur De Cultu Femin. I, 5.* *Aφ* *quae solus habet B., et inde extant in c.*

I Cor. IX, 5. dicendo mulieres. Nam si sexum nominasset, feminas dicendo, a solute definisset de omni muliere, [5]at cum unum gradum sex nominat, alium tacendo secernit. Potuit enim, inquiunt, aut virgines nominare specialiter, aut compendio generaliter feminas.

Cap. XXII. Qui ita [1]concedunt, recogitare debent de statu vocabuli ipsi quid est mulier a primis quidem literis sanctorum commentari rum. [2]Nam inveniunt sexus esse nomen, non gradum sexus; quidem [3]Evam nondum virum [4]expertam deus mulierem et femin

Gen. II, 23. cognominavit, feminam, [5]qua sexus generaliter, mulierem, qua g dus sexus specialiter. [6]Ita quoniam tunc [7]innupta adhuc Eva n lieris vocabulo fuit, commune id vocabulum et virgini factum Nec mirum, si apostolus eodem utique spiritu actus, quo cum om scriptura [8]divina, tum et illa Genesis digesta est, eadem voce u est mulierem ponendo, quae exemplo Evae innuptae et virgini co petat. Cetera denique [9]consonant. Nam et hoc ipso, quod vir

I Cor. VII, 34. nes non nominavit, sicut alio in loco, ubi de nubendo docet, s praedicat de omni muliere et de toto sexu dictum, nec distinct esse [10]inter virginem, [11]cum omnino non nominat. Qui enim a distinguere meminit, ubi scilicet differentia postulat (distinguit tem [12]utramque speciem suis vocabulis designans), ubi non dis guit, dum utramque non nominat, nullam vult differentiam [13]in legi. Quid? quod Graeco sermone, quo litteras apostolus f usui est mulieres vocare [14]quam feminas, id est [15]γυναῖκας, qu [16]θηλείας. Igitur si pro sexus nomine vocabulum istud frequ tatur, quod est interpretatione pro eo quod est femina, sex nominavit, dicens [17]γυναῖκα. In sexu autem et virgo [18]contingi

I Cor. IX, 4.5. Sed et manifesta pronuntiatio est: Omnis, inquit, mulier adora et prophetans intecto capite dedecorat caput suum. Quid est om mulier, nisi omnis aetatis, omnis ordinis, omnis condicionis? N mulieris excipit dicendo Omnis, sicut [19]nec viri nec velandi; proi enim Omnis vir inquit. Sicut ergo in masculino sexu sub viri mine etiam investis [20]velari vetatur, ita et in feminino sub nom mulieris etiam virgo velari iubetur. Aequaliter in utroque s

5. at *V. D. in Misc. Obss. l. l.* aut *Bb.*

Cap. XXII. RESPONSIO. Qui ita *B.* Qui ita *c.* 1. contendunt *V. D. in Observatt. Vol. III, tom. I. p.* 47. 2. iam (*aut* eam) *V. D. in Misc. Obss. l. l.* Eva *B.* 4. experta *B.* 5. quã *B.* 6. Ita quoniam *ego.* Itaque iam *Bc.* cum innupta *V. D. in Misc. Obss. l. l.* 8. divino, tum *V. D. in Misc. Obss.* divinitatum *Bc.* 9. consonant *V. D. in Misc. Obss. p.* 48. 10. inter mulieren virginem *V. D. in Misc. Obss. l. l.* 11. cum omnino *ego.* quam omnino *V. D Misc. Obss. l. l.* 12. utranque *B., pro more.* 13. intelligi *B., pro more.* quã *B.* tam *c.* 15. γυναικας *B.* 16. ΘΗλειας *B.* 17. γυναικα *B.* contineatur *V. D. Misc. Obss. l. l.* 19. nec viri *Muratorius.* nec vir *Bc.* 20. lare vertatur *B.*

minor aetas maioris sequatur disciplinam, aut velentur et virgines masculi, si non velantur et virgines feminae, quia nec isti nominatim tenentur; aliud sit vir [21] et investis, si aliud est mulier et virgo. Nempe propter angelos ait velari oportere, quod angeli propter filias hominum desciverunt a deo. Quis ergo contendat solas mulieres, id est nuptas iam et [22] virginitate defunctas, [23] concupiscentiae, nisi si non licet et virgines specie praestare et amatores invenire? [24] Immo videamus, ne virgines solas concupierint, cum dicat scriptura filias hominum, quia potuit uxores hominum nominasse vel feminas indifferenter. Etiam quod ait, Et accepe- Gen. VI, 2.
runt sibi in uxores, eo facit, quod accipiuntur in uxores quae vacant scilicet. De non vacantibus autem aliter [25] enuntiasset. Itaque vacant tam viduitate quam et virginitate. Adeo sexum nominando generaliter [25 b] filias et species in genere commiscuit. Item [26] cum dicit naturam ipsam docere [27] velandum feminis esse, quae capillum I Cor. XI, 14.
pro tegumento et ornamento mulieribus assignavit, nonne idem tegumentum et idem honor capitis virginibus quoque [28] asscriptus est? Si mulieri turpe est radi, et virgini [29] proinde. In quibus ergo una [30] condicio capitis deputatur, una et disciplina capitis exigitur, etiam ad eas virgines, quas pueritia defendit; a primo enim femina nominata est. Sic denique et Israël observat. Sed si non observaret, nostra lex ampliata atque suppleta defenderet sibi adiectionem. Virginibus quoque iniciens velamentum excusetur. Nunc aetas, quae sexum suum ignorat, simplicitatis privilegium teneat. Nam et Eva et Adam, ubi eis contigit sapere, [31] texerunt statim quod agnoverant. Certe [32] in quibus iam pueritia mutavit, sicut naturae, ita et disciplinae debet aetas esse munifica. Nam et membris et officiis mulieribus resignantur. Nulla virgo est ex quo potest nubere, quoniam aetas iam in ea nupsit suo viro, id est tempori. Sed aliqua se deo vovit. Iam et crinem exinde transfigurat, et omnem habitum ad [33] mulieris convertit. Totum ergo asseveret, et totum virginis praestet: quod propter deum abscondit, plane obumbret. Interest nostra quod dei gratia [34] exerceat solius dei conscientiae commendare, ne, quod a deo speramus, ab homine

21. et investis *c.* investis *B.* 22. virginitate *ego.* virginitatē *B.* virginitati *c.* 23. concupisci *V. D. in Misc. Obss. l. l.* 24. Immo videamus ne *ego.* Immo videmus ne *B.* Imo videmus quod non *c.* 25. enuntiasset *B. Pro* Itaque *V. D. in Misc. Obss. p.* 50. *mavult* Utique. 25 b. filias *vult deleri V. D. in Misc. Obss. l. l.* 26. cum *B., constanter.* 27. velandum feminis *B.* feminas velandas *c.* 28. asscriptus *B.* 29. proinde *B.* perinde *c.* 30. condicio *B.* 31. texerunt *B.* texuerunt *c.* 32. in quibus iam *B.* in quibus *c.* 33. mulieris *B., manu secunda, sed eadem antiqua.* mulieres *B* (*m. pr.*) *c.* 34. exerceamus *V. D. in Misc. Obss. l. l. p.* 51.

compensemus. Quid denudas ante deum quod ante homines tegis? Verecundior eris in publico quam in ecclesia? Si dei gratia est,
I Cor. IV, 7. et accepisti, quid gloriaris, inquit, quasi non acceperis? Quid alias [35]ostensione tui iudicas? An alias gloria tua ad bonum invitas? Atqui et ipsa periclitaris [36]amittere, si gloriaris, et alias ad [37]eadem pericula cogis. Facile [38]eliditur quod affectione gloriae assumitur. Velare virgo, si virgo es; debes enim erubescere. Si virgo es, plures oculos pati noli. Nemo miretur in tuam faciem; nemo mendacium tuum sentiat. Bene mentiris nuptam, si caput veles. Immo mentiri non videris; nupsisti enim Christo. Illi carnem tuam tradidisti, age pro mariti tui disciplina. Si nuptas alienas velari iubet, suas utique multo magis. Sed non putet [39]institutionem unusquisque antecessoris commovendam. Multi alienae consuetudini prudentiam suam et constantiam eius addicunt. Ne compellantur velari, certe voluntarias prohiberi non oportet; quae se etiam virgines negare non possunt, [40]contentae [41]abuti fama sua conscientiae apud deum securitate. De illis tamen, quae sponsis dicantur, constanter super meum modulum pronuntiare contestarique possum velandas ex ea die esse qua ad primum viri corpus osculo et dextera expaverint. Omnia enim in his praenupserunt, et aetas per maturitatem, et caro per aetatem, et spiritus per conscientiam, et pudor per osculi experimentum, et spes per exspectationem, et
Gen. XXXIV, 65. mens per voluntatem. Satisque nobis exemplo Rebecca est, quae sponso [42]demonstrato tantum notitia eius nubendo velata est.

Cap. XXIII. De genu quoque ponendo varietatem observationis patitur oratio per pauculos quosdam qui sabbato abstinent [1]genibus. Quae dissensio [2]cum maxime apud ecclesias causam [3]dicit, dominus dabit gratiam suam, ut aut cedant, aut sine aliorum scandalo sententia sua utantur. Nos vero, sicut accepimus, solo die [4]dominicae resurrectionis non ab isto tantum, sed omni anxietatis habitu et [5]officio cavere debemus, differentes etiam negotia, ne quem diabolo locum demus. [6]Tantundem et spatio Pentecostes, [7]quod eadem exultationis [8]sollemnitate dispungimus. Ceterum omni die quis

35. ostentione *B.* ostentatione *c.* 36. admittere *B.* 37. eidem periculis *B.* 38. eliditur *M. Iosephus Routh Scripti. Eccles. Opusc. tom. I. p.* 184. *ed. alt.* eligitur *Bc.* 39. institutionem unusquisque *Aug. Neander.* institutione unusquisque *Bc.* institutione uniuscuiusque *Muratorius.* 40. contenti *B.* 41. abuti fama sua *ego.* abuti in fama sua *B.* abuti in fama suae *c.* 42. demonstratũ *B.*

Cap. XXIII. DE GENV PONENDO. De genu *Bc.* 1. gentibus *B. m. pr.* 2. cum *B.* 3. dic̃ (*h. e.* dicit) *B.* dicat *c.* 4. dominicę *B.* dominico *c.* 5. officio *V. D. in Misc. Obss. p.* 212. officia *Bc.* 6. tantundem *B.* 7. quod *ego.* quae *Bc.* quo *V. D. in Misc. Obss. l. l.* 8. sollemnitate dispungimus *ego.* sollemnitate dispungitur *Routh.* sollemnitate dispungimur *V. D. in Misc. Obss. l. l.* sollemnitatem dispungimur *Bc.* sollemnitas est, dispungimus *Muratorius.*

habitet prosternere se deo vel prima [9]saltem oratione qua lucem ingredimur? Ieiuniis autem et stationibus nulla oratio sine genu et reliquo humilitatis more celebranda est. Non enim oramus tantum, sed et deprecamur, et satisfacimus deo domino nostro. De temporibus orationis nihil omnino praescriptum est, nisi plane omni in tempore et loco orare.

Sed quomodo omni loco, cum prohibeamur in publico? Omni, inquit, loco, quem [1]opportunitas aut etiam necessitas [2]importarit. Neque enim contra praeceptum reputatur ab apostolis factum, qui in carcere audientibus custodiis orabant et canebant deo, [3]apud Paulum, qui in navi coram omnibus eucharistiam fecit. Cap. XXIV. I Tim. II, 8. Act. Apost. XXVII, 35.

De tempore vero non [1]erit otiosa extrinsecus observatio etiam horarum quarundam, istarum dico communium quae diei interpatia signant, tertia, sexta, nona, quas [2]sollemniores in scripturis invenire est. Primus spiritus sanctus congregatis discipulis hora tertia infusus est. Petrus, qua die visionem communitatis omnis in illo vasculo expertus est, sexta hora [3]orandi gratia ascenderat in superiora. Idem cum [4]Iohanne ad nonam in templum adibat, ubi [5]paralyticum sanitati reformavit [6]suae. Etsi simpliciter se [7]habent sine ullius observationis praecepto, bonum tamen [8]sit aliquam continere praesumptionem, [9]quae et orandi admonitionem constringat et quasi lege ad tale munus extorqueat a negotiis interdum, ut, quod Danieli quoque legimus observatum utique ex Israëlis disciplina, ne minus ter die saltem adoremus, [10]debitores trium Patris et Filii et Spiritus Sancti; exceptis utique legitimis orationibus, quae sine ulla admonitione debentur ingressu lucis et noctis. Sed et cibum non prius sumere, et lavacrum non prius adire quam interposita oratione fideles decet. Priora enim habenda sunt spiritus refrigeria et pabula quam carnis, et priora caelestia quam terrena. Cap. XXV. Act. Apost. II, 15. X, 9. III, 1. Dan. VI, 10.

Fratrem domum tuam introgressum ne sine oratione dimiseris (Vidisti, inquit, fratrem, vidisti dominum tuum), maxime advenam, ne angelus forte sit. Sed neo ipse a fratribus [1]exceptus priora Cap. XXVI.

9. saltem *B. m. pr.* *Verba* Ceterum — — ingredimur? *prave omissa sunt in edd. Semleri et Leopoldi.*

Cap. XXIV. DE LOCO. Sed *Bc.* 1. oportunitas *B.* 2. importarit. Neque *B.* importaret. Non *c.* 3. aut a Paulo *Muratorius, prob. V. D. in Misc. Obss. p.* 213.

Cap. XXV. DE TEMPORE. De *Bc.* 1. *inter voc.* erit *et* otiosa *in libro B. exscribitur versura quinque litterarum.* 2. sollempniores *B., pro more.* 3. orandi gratia ascenderat *B.* ascenderat orandi gratia *c.* 4. Iohanne *B., ut solet.* 5. paraliticum *B.* 6. Quae etsi *V. D. in Misc. Obss. p.* 214. 7. habent si *B.* habent sine *c.* 8. sit *c.* si *B.* 9. quae *Routh.* qua *Bc.* 10. debitores trium, Patris *B.* debitores patris *c.*

Cap. XXVI. DE FRATRVM DIGRESSV. Fratrem *Bc.* 1. exceptus *V. D. in*

fecerit refrigeria terrena caelestibus. Statim enim iudicabitur fides
Luc. X, 5. tua. Aut quomodo secundum praeceptum pax huic domui dices, nisi et eis qui in [2]domo sunt pacem mutuam reddas?

Cap. XXVII. Diligentiores in orando subiungere in orationibus Alleluia solent et hoc genus psalmos quorum clausulis respondeant qui simul sunt. Et est optimum utique institutum omne quod [1]praeponendo et honorando deo [2]conpetit saturatam orationem velut [3]opimam hostiam admovere.

Cap. XXVIII. Haec est enim hostia spiritalis quae pristina sacrificia delevit.
Ies. I, 11. Quo mihi, inquit, multitudinem sacrificiorum vestrorum? Plenus sum holocaustomatum arietum, et [1]adipem agnorum et [2]sanguinem taurorum et hircorum nolo. Quis enim requisivit ista de manibus
Ioh. IV, 23. vestris? Quae ergo quaesierit deus evangelium docet. Veniet hora, inquit, [3]cum veri adoratores adorabunt patrem in spiritu et
II Cor. III, 17. veritate. Deus enim spiritus est, et adoratores itaque tales requirit. Nos sumus veri adoratores et veri sacerdotes, qui spiritu orantes spiritu sacrificamus [4]orationem hostiam dei propriam et acceptabilem, quam scilicet requisivit, quam sibi prospexit. Hanc de toto corde devotam, fide pastam, veritate curatam, innocentia integram, castitate mundam, agape coronatam cum pompa operum bonorum inter psalmos et hymnos deducere ad dei altare [5]debemus, omnia nobis a deo impetraturam.

Cap. XXIX. Quid enim orationi de spiritu et veritate venienti [1]negavit deus, qui eam exigit? Legimus et audimus et [2]credimus quanta documenta efficaciae eius. Vetus quidem oratio et ab ignibus et a bestiis et ab inedia liberabat, et tamen non a Christo acceperat formam. Ceterum quanto amplius [3]operatur oratio [4]Christiana!
Dan. III, 25 sqq. VI, 16 sqq. II Reg. IV, 38 sqq. Non roris [5]angelum in mediis ignibus sistit, nec ora leonibus obstruit, nec esurientibus rusticorum prandium transfert, [6]nullum sensum passionis [7]delegata gratia avertit, sed patientes et sentientes et dolentes sufferentia instruit, virtute ampliat [8]gratiam, ut sciat

Misc. Obss. p. 214. exeptis *B.* exemtis *c.* 2. domu *B.*

Cap. XXVII. DE SUBIUNGENDO PSALMO. Diligentiores *Bc.* 1. praeponendo *B.* proponendo *c.* 2. conpetit *B.* 3. opimam *V. D. in Misc. Obss. p.* 214. optimam *Bc.*

Cap. XXVIII. DE HOSTIA SPIRITALI QVIA (*repone* QVAE) ORATIO SIT. Haec est *B.* Haec est *c.* 1. adipe *B* (*m. pr.*) *c.* adipe *B. m. sec.* 2. sanguine *B.* 3. cum *B.*, *constanter.* 4. orationem hostiam dei *B.* orationem dei *c.* 5. debemus, omnia *Muratorius.* debemus. DE VI ET AFFECTV (*repone* EFFECTV) ORATIONIS. Omnia *Bc.*

Cap. XXIX. 1. negabit *V. D. in Misc. Obss. p.* 218. (*cf. p.* 223.) 2. cerniunt *maluit V. D. in Misc. Obss. p.* 223. 3. operatur *V. D. in Misc. Obss. p.* 223. oratur *Bc.* oratio *V. D. in Misc. Obss. p.* 218. 4. Christiana *B.* Christianorum *c.* 5. angelum duntaxat in mediis *Muratorius.* 6. nec ullum *maluit V. D. in Misc. Obss. p.* 218. 7. deligata *B.* 8. gratiam *delet V. D. in Misc. Obss. p.* 218.

fides quid a domino consequatur, [9]intelligens quid pro dei nomine patiatur. Sed et retro oratio plagas irrogabat, fundebat hostium exercitus, imbrium utilia prohibebat. Nunc vero oratio iustitiae omnem iram dei avertit, pro inimicis excubat, pro persequentibus supplicat. [10]Mirum si aquas caelestes extorquere novit, quae potui et ignes impetrare? Sola est oratio quae deum vincit; [11]sed Christus eam nihil mali voluit operari. Omnem illi virtutem de bono contulit. Itaque nihil novit, nisi [12]defunctorum animas de ipso mortis itinere [13]revocare, debiles reformare, aegros remediare, daemoniacos expiare, claustra carceris aperire, vincula [14]innocentium solvere. Eadem diluit delicta, [15]temptationes repellit, persecutiones extinguit, pusillanimos consolatur, magnanimos oblectat, peregrinantes deducit, fluctus mitigat, latrones obstupefacit, alit pauperes, regit divites, lapsos erigit, cadentes suspendit, stantes continet. Oratio murus est fidei, arma et tela nostra adversus [16]hostem, qui nos undique observat. Itaque [17]nunquam inermes incedamus. Die stationis, nocte vigiliae meminerimus. Sub armis orationis signum nostri imperatoris custodiamus, tubam angeli exspectemus orantes. Orant etiam angeli omnes, orat omnis creatura, orant pecudes et ferae et genua declinant, et egredientes de stabulis ac speluncis ad caelum non [18]otioso ore suspiciunt, vibrantes [19]spiritum suo more. [20]Sed et aves nido exurgentes eriguntur ad caelum, et alarum crucem pro manibus [21]expandunt, et dicunt aliquid quod oratio videatur. Quid ergo amplius de officio orationis? Etiam ipse dominus oravit, cui sit honor et virtus in [22]secula seculorum.

9. intelligens *B.*, *constanter*. 10. et mirum *moluit V. D. in Misc. Obss. l. l.* 11. sed Christus eam nihil mali voluit *V. D. in Misc. Obss. p.* 218. sed Christus eam nihil mali novit *Bc.* *Possis etiam* sed Christus ea nihil mali novit. *Aliis placuit* sed Christianus ea nihil mali novit. 12. defunctorum *Bc.* perfunctorum *ed. Semleri.* 13. revocare *V. D. in Misc. Obss. p.* 217. vocare *Bc.* 14. innocentum *B. a. p.* 15. temptationes repellit persecutiones *B.* 16. hostem *V. D. in Misc. Obss. p.* 223. hominem *Bc.* 17. nunquam *B.* 18. otioso *Muratorius* otiosi *Bc.* 19. spiritum suo more *V. D. in Misc. Obss. p.* 222. spiritu suo movere *Bc.* 20. Sed et aves nido exsurgentes *V. D. in Misc. Obss. p.* 219. Sed et aves cum exsurgentes — — extendunt, dicunt *V. D. in Misc. Obss. l. l.* Sed et aves hinc exsurgentes *V. D. in Misc. Obss. p.* 223. Sed et aves nunc exurgentes *Bc.* 21. exponunt *B.* extendunt *c.* 22. seculo seculorum *ed. Semleri, vitiose.*

DE

PATIENTIA*.

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta siglum

A significat codicem scriptum Vindobonensem (*Aφ* ex collatione Hildebrandi).
B - - - Leidensem.
C - editionem principem, Beati Rhenani, a. MDXXI. Editor usus erat duobus codicibus, uno Paterniacensi, qui hodie Seletstadii asservatur, altero Hirsaugiensi.
a - - Ioh. Gangaeii, quae prodiit Parisiis anno MDXLV.
b - - Sigism. Gelenii a. MDL.
c - - Iac. Pamelii a. MDLXXIX. Pamelius usus est excerptis ex tribus codicibus scriptis Vaticanis.
d - - Nicol. Rigaltii a. MDCXXXIV. Rigaltius passim respexit variantes scripturas codicis scripti Pithoeani.

Litterae *mg.* siglis *C* et *a* additae denotant scripturam in margine horum librorum additam.

Cap. I. Confiteor ad dominum deum satis temere me, si non etiam impudenter, de patientia componere ausum, cui praestandae idoneus omnino non [1]sum, ut homo nullius boni, quando oporteat demonstrationem et commendationem alicuius rei adortos ipsos prius in administratione eius rei deprehendi et constantiam [2]commonendi propriae conversationis auctoritate dirigere, ne dicta factis deficientibus erubescant. Atque utinam erubescere [3]istud remedium [4]ferat, [5]uti pudor non exhibendi quod aliis [6]suggestum imus exhibendi fiat magisterium, nisi quod bonorum quorundam sicuti et malorum intolerabilis magnitudo est, ut [7]ad capienda et praestanda ea sola

* DE PATIENTIA. *Cabcd., et codex scriptus bibliothecae Magliabechianae n. DXXVII.* DE PATIENTIA DEI. *AB., codex scriptus bibliothecae Laurentianae XII. plut. XXVI. et Magliabechiani n. DXXVIII. et CCLIX.*

Cap. I. 1. sim *Bcd., tres Vaticani, liber biblioth. Laurentianae n. XII. plut. XXVI. et liber biblioth. Magliabechianae n. DXXVII.* sum *ACab.* 2. comendi *AB.* commendandi *A. m. sec., Latinius, prob. Fr. Iunio.* 3. illud *AφB. Laurentianus.* 4. feret *Laurentianus.* 5. ut *AφB.* 6. suggestum (subgestum *A.*) unus *AB.* subgestum munus *A. m. sec.* suggestum minus *Magliabechianus.* 7. a capienda *AφB.*

gratia divinae inspirationis operetur. Nam quod maxime bonum, id maxime penes deum, nec alius id quam qui possidet dispensat, ut cuique dignatur. Itaque velut solatium erit disputare super eo quod frui non datur, [8]vice languentium, [9]qui, cum vacent a sanitate, de bonis eius tacere non norunt. Ita miserrimus ego, semper aegor caloribus impatientiae, quam non obtineo patientiae sanitatem et [10]suspirem et invocem et perorem necesse est, cum recordor et in meae imbecillitatis contemplatione digero bonam fidei [11]valitudinem et dominicae disciplinae sanitatem non facile cuiquam, nisi patientia [12]adsideat, provenire. Ita [13]praeposita dei rebus est, ut nullum praeceptum [14]obire quis, nullum opus [15]domino complacitum perpetrare [16]extraneus a patientia possit. Bonum [17]eius etiam [18]qui extra eam vivunt summae virtutis appellatione [19]honorant. Philosophi quidem, qui alicuius sapientiae [20]animalia deputantur, tantum illi subsignant, ut [21]cum inter sese variis [22]sectarum libidinibus et sententiarum aemulationibus discordent, solius tamen patientiae in commune memores [23]huic uni studiorum suorum [24]commiserint pacem. [25]In eam conspirant, [26]in eam foederantur, [27]illam in adfectatione [28]virtutis unanimiter student, omnem sapientiae ostentationem de patientia praeferunt. Grande testimonium eius est, cum [29]etiam vanas saeculi disciplinas ad laudem et gloriam [30]promovet. Aut numquid potius iniuria, [31]cum divina [32]res in saecularibus artibus [33]volutatur? Sed [34]viderint illi quos mox sapientiae suae cum saeculo destructae ac [35]dedecoratae pudebit.

Nobis exercendae patientiae auctoritatem non [1]adfectatio hu- Cap. II.
mana [2]caninae [3]aequanimitatis stupore formata, sed [4]vivae ac cae-

8. nunc languentium *A. m. sec.* mee languentium *A. m. pr.* mea languentium *Laurentum.* 9. cum eum vacent *Laurent.* 10. susparem *B.* suspirarem *A.* 11. valitudinem *AB. Laurent. Magliab.* 12. adsit *Beatus Rhenanus.* 13. praeposita. *Aφ. Laurent.* proposita *reliqui.* 14. obire *ABCabcd. Laurentianus et liber Hirsaugiensis.* obicere *liber Paternicensis et Magliabechianus.* 15. dominicum placitu (placitū *Magliab.*) *AB. Laurent. Magliab.* 16 extraneus a patientia *Cabcd.* extraneus patientia *AB. Laurent. Magliab.* 17. etiam eius *Laurent.* 18. qui extra eam vivunt *Laurent.* que ex ea vivunt (veniunt *A. m. sec.*) *AB.* qui ceca iuvat *Magliab.* qui caeciunt *Rhenanus.* qui caeca vivunt *Cabc.* qui caeci vivunt *d., cum Fulvio Ursino.* 19. honorant *d., ex emend. Fulvii Ursini.* honorent *Cabc. Magliab.* honorarent *AB. Laurent.* honorare *Aφ. m. sec.* 20. animalia *Fulv. Ursinus.* 21. eum *AB.* 22. sectarum *AB.* 23. huic uni *Cabcd. Magliab.* hinc *A.* huic *AφB. Laurent.* 24. commerunt *A.* comiscerint *Aφ.* 25. meam *B. Laurent.* 26. meam *B Laurent.* 27. illam in adfectatione *ego.* illam in affectione *AB. Magliab. Laurent.* illam adfectatione *d.* illi in adfectatione *Cabc.* 28. virtutum *Laurent. Verba* unanimiter student, omnem sapientiae *om. AB. Laurent.* 29. et *AB.* 30. promerem *B.* promorem *A.* promoverit *A. m. sec.* 31. eum *AB.* 32. res sit in *A. m sec.* 33. volutar *Laurent.* voluntĩ *AφB.* 34. viderit *AφB.* 35. decoratae *AφB.*

Cap. II. 1. affectio *b.* affectatam *Laurent.* 2. caninae *Cabcd. Magliabech.* carne *Laurent.* et animae *AB.* 3. equanimitati *A.* equanimitas *A. m. sec.* 4. vivae ac *cd. Laurent. Vaticani tres, Latinius.* viva ac *Cab. Magliab.* nunc a te *B.*

lestis disciplinae divina dispositio [5]delegat, [6]deum ipsum ostendens patientiae exemplum iam primum, [7]qui florem [8]lucis huius super iustos et iniustos aequaliter spargit, [9]qui temporum officia, elementorum servitia, totius geniturae tributa dignis simul et indignis [10]patitur occurrere, sustinens ingratissimas nationes, ludibria artium et opera manuum [11]suarum adorantes, [12]nomen cum familia ipsius persequentes, luxuriam, avaritiam, iniquitatem, malignitatem [13]quotidie [14]insolescentem, ut sua [15]sibi patientia detrahat. Plures enim dominum idcirco non credunt, quia saeculo [16]iratum tamdiu nesciunt.

Cap. III. Et haec [1]quidem divinae patientiae species, quasi de longinquo [2]fors ut de supernis [3]aestimetur. Quid illa autem, quae inter homines palam in terris quodammodo manu apprehensa est? Nasci [4]se deus in utero patitur matris [5]et exspectat, et natus [6]adolescere sustinet, et adultus non [7]gestit agnosci, sed contumeliosus insuper sibi est et a servo suo [8]tinguitur; [9]et temptatoris congressus solis verbis repellit, [10]cum de domino fit magister docens [11]hominem [12]evadere mortem, absolutam scilicet [13]veniam offensae patientiae eruditus. Non contendit, non reclamavit, nec quisquam in plateis vocem eius audivit; arundinem quassatam non fregit, [14]linum fumigans non [15]restinxit. Nec enim mentitus fuerat propheta, imm ipsius dei contestatio, spiritum suum [16]in filio cum tota patientia [17]collocantis. Nullum volentem sibi adhaerere non [18]suscepit, nul

5. delegat *abcd.* diligat *ABC. Magliab. Laurent.* dirigat *Cmg.* 6. deum ipsum dem *B. Laurent.* 7. qui florem *Cabc. Magliab. Laurent.* quae florem *AB.* qui rorem *d., cum Fulvio Ursino.* 8. luci h' *Aφ.* 9. quae *A. Laurent.* 10. patitur cc currere *AB. Laurent.* patiatur occurrere *Ca. Magliab.* patiatur simul occurrere patitur simul occurrere *cd.* (*Vaticani tres*). 11. suorum *AB.* 12. nomen cu familia *ABcd. Laurent. Vaticani tres, et Hirsaugiensis liber m. sec.* nomen, familia *Cab. Magliab. Hirsaug. Paterniac., et liber quem Salmasius inspexit, ut testatur Adnot. ad Tertull. De Pallio p.* 131. (*ed. LB.* 1656.). omnem familiam *aut* nome ac familiam *Rhenanus.* 13. cottidie *Ca., constanter.* 14. inolescentem *d.*, *cum Fulvio Ursino.* 15. sibi *Cabcd. Magliab.* eis *AB. Laurent.* ei *A. m. sec.* 16. ira tum tamdiu nesciunt *Cabcd. Magliab.* reatum tamdiu nescivit *AB. Laurent.*

Cap. III. 1. quidem *om. c.* 2. sors *A* (*m. pr.*) *B. Laurent.* 3. aestimatu *Laurent.* extimatur *AB.* 4. deus se *Magliab.* 5. et expectat, et natus *Bd. Magliab.* expectat, et natus *A. Laurent.* et expectat, natus *Cabc.* 6. adulescere *Laurent.* 7. gestiet *AB. Laurent. Magliab.* 8. cingnitur *AB.* ringitur *A. m. sec.* 9. et temptatoris congressus *Cabcd. Magliab.* temptatoris egressus *Laurent.* temptatore egressus *AB.* a temptatore agressus *A. m. sec.* 10. Tum *Latinius.* cum *Laurent.* 11. homines *A. Laurent.* 12. evadere mortem, absolutam scilicet *Birrionensis liber.* evadere mortem absolitam scilicet *Magliab.* evadere mortem, absolute scilicet *Cab.* evadere mortem, ob salutem scilicet *c. Vaticani tres, liber Pithoei.* evadere ob salutem scilicet *Laurent.* evadere ad salutem, scilicet *d.* evadere mortem, ad solitae scilicet *Fulv. Ursinus.* 13. veniam offensae patientiae *Cab. Birrionensis liber et liber Pithoei et Magliab.* venire offensa patientia *ABc. Laurent. Vaticani tres.* 14. lumen *B. Laurent.* 15. restrinxit *Aφ.* 16. in filium cum patientia tota *Magliab.* 17. collocantur *B.* collocantum *Laurent.* 18. suscipit *AB.*

lias mensam tectumve despexit, [19]atquin ipse lavandis discipulorum pedibus ministravit; non peccatores, non publicanos aspernatus est, non illi [20]saltim civitati, quae eum recipere [21]noluerat, iratus est, cum etiam discipuli tam contumelioso oppido caelestes ignes [22]repraesentari voluissent; ingratos curavit, insidiatoribus [23]cessit. Parum hoc, si non etiam proditorem suum secum habuit, nec constanter denotavit. Cum vero traditur, cum [24]adducitur, ut pecus ad victimam (sic enim non magis aperit os quam agnus sub [25]tondentis potestate), ille, cui legiones angelorum, si [26]voluisset, uno dicto de caelis affuissent, ne unius quidem [27]discentis [28]gladium ultorem probavit. Patientia domini in Malcho [29]vulnerata est. Itaque [30]et gladii opera maledixit in [31]posterum, et sanitatis restitutione ei, quem non ipse vexaverat, satisfecit, [32]per patientiam, misericordiae matrem. Taceo quod figitur; in hoc enim [33]venerat. [34]Umquid tamen [35]subeundae morti etiam contumeliis opus fuerat? sed saginari voluptate [36]patientiae discessurus volebat. Despuitur, [37]verberatur, deridetur, foedis vestitur, foedioribus coronatur. [38]Mira aequanimitatis fides. Qui in hominis figura proposuerat bona, nihil de impatientia hominis imitatus est. [39]Hinc vel maxime Christi dominum agnoscere debuistis; patientiam huiusmodi nemo hominum perpetraret. Talia tantaque documenta, quorum magnitudo penes nationes quidem [40]detrectatio fidei est, penes nos vero ratio [41]et structio, satis [42]aperte non sermonibus modo in praecipiendo, sed etiam passionibus [43]domini in sustinendo probant [44]his quibus credere datum est, patientiam dei esse [45]naturam, effectum et praestantiam [46]ingenitae cuiusdam proprietatis.

Igitur si probos quosque servos et bonae mentis pro ingenio Cap. IV.
dominico conversari videmus (siquidem artificium [1]promerendi ob-

19. atquin *ABCabc.* (*Vaticani tres*) *Pithoei liber, Laurent. et Magliab.* aquam *d., ex coniectura Fulvii Ursini.* 20. saltim *ABC. Magliab. Laurent.* 21. noluerit *AB.* 22. repraesentare *AB. Laurent.* 23. gessit *Aφ.* 24. adduci *B.* 25. tondente *AB.* 26. voluissent *Magliab.* 27. distentu *AB.* educentis *C., ex libro Paterniacensi.* discentis est in *abcd. Hirsaug. Laurent. Magliab. aliisque.* 28. gladium in ultorem *bc.* 29. vulnerato *AB.* 30. et *om. AB.* 31. postosterum *Aφ.* 32. Pro patientiam *C.* 33. venerit *AB.* 34. Umquam tamen *AB.* Nam quod tamen *Laurent.* 35. subeundae *Labd. Magliab. Laurent.* subiendae *A. Vaticani tres.* subigendae *amg.* 36. patrem discessurus *Laurent.* patientiae discessum *AB.* 37. flagellatur *Magliab. Pro* deridetur in *B. est* deriditur. 38. Mira (mirra *A.*) aequanimitas *AB. Laurent. Magliab.* 39. hunc (hinc *A.*) maxime *AB.* 40. detrectatio (detractatio *B.*) fidei est *ABCabcd. Magliab.* detractatio est fidei *Laurent.* retrectatio fidei est *Semlerus edidit.* 41. et structio *Cabcd. Magliab.* et instructio *AB. Laurent.* 42. aperta *AB. Laurent.* 43. domini in sustinendo *Fr. Iunius.* domini (domino *Laurent.*) sustinendo (substinendo *Magliab.*) *ABCabc.* in sustinendo *d.* 44. hii *A.* hi *B. Laurent.* 45. naturam, effectum *d.* naturam effectam *ABCabc. Laurent. Magliab.* Iunius etiam reponere patientiam dei dei esse natura effectam *cett.* 46. ingente *Magliab.*

Cap. IV. 1. promerendae *Laurent.*

sequium est, [2]obsequii vero disciplina morigera subiectio est), quanto magis nos [3]secundum dominum moratos inveniri oportet, servos scilicet dei vivi, cuius iudicium in suos non in compede aut pileo vertitur, sed in aeternitate aut poenae aut salutis? Cui severitati declinandae vel liberalitati invitandae tanta obsequii diligentia opus est quanta sunt ipsa quae aut severitas comminatur aut liberalitas pollicetur. Et tamen nos non de [4]hominibus modo servitute [5]subnixis vel quolibet alio iure debitoribus obsequii, verum etiam de pecudibus, etiam de bestiis obedientiam exprimimus, intellegentes usibus nostris [6]eas a domino provisas [7]traditasque. Meliora ergo nobis erunt [7b]in obsequii disciplina quae nobis deus [8]subdit? Agnoscunt denique, quae obediunt. Nos, cui soli subditi sumus, domino scilicet, auscultare dubitamus? [9]At quam iniustum est, quam etiam ingratum, quod per alterius indulgentiam de aliis [10]consequaris, idem illi per [11]quem consequeris de temetipso non rependere! [12]Nec pluribus de obsequii exhibitione debita a nobis domino deo. Satis enim agnitio dei quid sibi incumbat intellegit. [13]Ne tamen ut [14]extraneum de obsequio videamur [15]interiecisse, ipsum quoque obsequium de patientia trahitur. Numquam impatiens obsequitur [16]aut patiens [17]quis non oblectatur. Quam ergo dominus omnium bonorum et demonstrator et [18]acceptor deus in semetipso circumtulit, quis de bono eius [19]late retractet? Cui item dubium [20]sit omne bonum, quia ad deum pertineat, pertinentibus ad deum [21]tota mente sectandum? Per quae in expedito et quasi in praescriptionis compendio [22]et commendatio et exhortatio de patientia [23]constituta est.

Cap. V. Veruntamen [1]procedere disputationem de necessariis fidei non est otiosum, quia nec [2]infructuosum. Loquacitas in aedificatione nulla [3]turpis, si quando turpis. Itaque [4]si de aliquo bono sermo

2. obsequi *B.* 3. secundum dominum moratos *abcd.* secundum moratos *C. Magliab.* secundum morigeratos *AB.* quam seculum morigeratos *A. m. sec.* secundum morigeros *Vaticani tres.* 4. hominis *A. m. sec.* 5. sub viris *A. Laurent.* subnexis *los. Scaliger.* 6. eas *om. c.* 7. tractasque *AB. Laurent.* 7 b. in *om. Magliab.* 8. subdidit *A. m. sec.* 9. Ac *Magliab.* ut *A.* uti *B.* 10. consequatur *Laurent.* 11. quem consequaris *Magliab.* quam consequetur *Laurent.* 12. Nec obsequii exhibitione non debite a vobis (debita nobis *A. m. sec.* debite a vobis *B.*) domino deo gratias non agere. Satis *AB.* Nec dum plurima obsequi exhibitione debitae a nobis domino deo gratias non agere. Satis *Laurentianus, cuius libri scripturae variantes in sequentibus non amplius adnotabuntur.* 13. nec *AB.* 14. extraneo *A. m. sec.* 15. interiisse *AB.* disseruisse *A. m. sec.* 16. at patientia *A. m. sec.* 17. quis non oblectatur *ABC. Magliab.* quis oblectatur *abcd.* 18. acceptator *d.* 19. late retractet *Cd. Magliab.* latere tractet *AB. Vaticani tres.* latere retractet *abc.* 20. si *AB.* 21. sit tota *A. m. sec.* 22. et commendatio et exhortatio *om. d.* 23. constituta est *A* (*m. sec.*) *abc.* constitutum est *ABCd. Magliab.*

Cap. V. 1. procudere *los. Scaliger.* 2. infructuosa *A. m. sec.* 3. turpe *Aφ.* 4. si *om. AB. Magliab.*

est, res postulat [5]contrarium quoque boni recensere. Quid enim sectandum sit, magis [6]illuminabis, si quod vitandum sit proinde [7]digesseris. Consideremus igitur de impatientia, an sicut patientia [8]in deo, ita adversaria eius in adversario nostro nata atque comperta sit, ut ex isto appareat [9]quam principaliter fidei adversetur. Nam quod ab aemulo dei conceptum est, utique non est amicum dei rebus. [10]Eadem discordia est rerum quae et auctorum. Porro cum deus optimus, diabolus e contrario pessimus, ipsa sui diversitate testantur neutrum alteri [11]facere, ut nobis non magis a malo aliquid boni quam a bono aliquid mali [12]editum videri possit. Igitur tales impatientiae in ipso diabolo deprehendo, iam tunc [13]cum dominum deum universa opera, quae fecisset, imagini suae, id est homini, subiecisse impatienter tulit. Nec enim doluisset, si sustinuisset, [14]nec invidisset homini, [15]si non doluisset. Adeo [16]decepit eum, quia inviderat; inviderat autem, quia doluerat; doluerat, quia patienter [17]utique non tulerat. Quid primum fuerit ille angelus perditionis, malus an [18]impatiens, contemno quaerere, palam cum sit [19]aut impatientiam cum malitia aut malitiam ab impatientia auspicatam deinde inter se conspirasse et individuas in uno patris sui adolevisse. At enim quam primus [20]senserat, [21]per quam primus delinquere intraverat, [22]de suo experimento quid ad peccandum [23]adiutaret [24]instructus eandem impingendo [25]in crimen homini advocavit. Conventa statim [26]illi mulier, non temere dixerim, per colloquium [27]ipsum eius afflata est spiritu impatientia infecto. Usque adeo [28]nunquam omnino pecasset, si [29]divino interdicto patientiam [30]perseverasset. [31]Quid? quod non sustinuit sola [32]conventa, sed

5. *a contrarium AB.* 6. illuminabit *Magliab.* 7. digesseris. Consideramus *A.* digesseris. consideramus *B. Pro* proinde *Cmg. habet* provide. 8. video in deo *A (m. pr.) B.* 9. quoniam *AB.* 10. Earum *AB. Magliab.* 11. favere *Fulv. Ursinus.* 12. editum *omnes.* dictum *ABCa. Magliab.* ductum *A. m. sec.* 13. eum *A (m. pr.) B.* eum *A. m. sec.* 14. nec enim invidisset *AB. Magliab.* 15. si doluisset *A (m. pr.) B.* non doluisset *A. m. sec.* 16. cepit *Rhenanus.* 17. utique *om. Magliab.* 18. patiens *AB.* 19. aut impatientiam cum *A. m. sec. et Magliab.* aut impatientiam a *Rhenanus.* an impatientiam cum *A. m. pr.* impatientiam cum *BCabcd.* 20. scripserat *AB.* serpserat *A. m. sec.* 21. per quam primus (primum *B. m. pr.*) delinquere intraverat (intraverit *AB. Magliab. Gorziens. Paterniac.*) *AB. Pithoei liber, Magnol. Gorziens. Paterniac.* per quam delinquere intraverit *ab., sed Rhenanus voluit* per quam primus delinquere intraverit *edi.* per quam delinquere intraverat *cd., Fulv. Ursinus.* per quam primus deliquerat *C., ex Hirsaugiensi, ni fallor.* 22. de experimento suo quod *B.* 23. adiutaret *Cabcd. Magliab.* adiuvaret (adiuvare *B.*) *AB. Vaticani tres.* 24. instructus *d. Magliab., Fulv. Ursinus.* structus *ABCabc.* 25. inermem homini *AB.* inermi homini *A. m. sec.* 26. ille illi *AB.* 27. ipsa *AB.* 28. ut nunquam *liber Pithoei, Fulv. Ursinus.* 29. in divino *C. (sed abest* in *in ed. repetita anni* MDXXVIII.), *prob. Fr. Iunio. In Magliab. absunt verba* si divino — — perseverasset. *In* divino interdicto *in AB. est* domino intellecto. 30. perservasset *Bcd. Vaticani tres.* praeservasset *ACab.* perseverasset *Salmasius ad Tertull. De Pallio p.* 291. *ed. il* 1656. 31. Quin quod *Rhenanus.* Quod quod *A.* Quod *B.* 32. est venta *AB.*

apud [33]Adam nondum maritum, nondum aures sibi debentem, impatiens etiam tacendi est, [34]ac traducem illum eius, quod a malo hauserat, [35]facit. Perit igitur et alius homo per impatientiam alterius; perit mox et ipse per impatientiam suam utrobique commissam et circa dei praemonitionem et circa diaboli [36]circumscriptionem, illam servare, hanc refutare non sustinens. Hinc prima iudicii, unde delicti origo; hinc [36b]deus irasci exorsus, unde offendere homo inductus. Inde in deo prima patiéntia, unde indignatio prima, [37]qui tunc maledictione sola contentus ab animadversionis impetu in diabolo temperavit. Aut quod crimen ante istud impatientiae admissum homini imputatur? Innocens erat et deo [38]de proximo amicus et paradisi colonus. [39]At ubi semel [40]succidit impatientiae, [41]desivit deo sapere, desivit caelestia sustinere posse. Exinde homo terrae datus et ab oculis dei eiectus facile usurpari ab impatientia coepit in omne quod deum [42]offenderet. Nam statim illa [43]semine diaboli concepta malitiae fecunditate [44]iram filium procreavit, editum suis artibus [45]erudivit. [46]Quod enim ipsum Adam et Evam morti [47]immerserat, docuit et filium ab homicidio incipere. Frustra [48]istud impatientiae adscripserim, [49]si Cain ille primus homicida et primus fratricida oblationes suas [50]a domino recusatas aequanimiter nec impatienter tulit, [51]si iratus fratri suo non est, si neminem denique interemit. Cum ergo nec occidere potuerit nisi iratus, nec irasci nisi impatiens, demonstrat quod per iram [52]gessit ad eam referendum a qua ira suggesta est [53]per haec impatientiae tunc infantis quodammodo incunabula. Ceterum quanta mox incrementa? Nec mirum. [54]Si prima deliquit, consequens est, ut, quia prima, idcirco et sola sit matrix in omne delictum, [55]defundens de suo fonte varias [56]criminum venas. De homicidio quidem dictum est. Sed ira editum a primordio etiam quascunque

33. adamandum maritum *AB*. 34. ac traducem illum *d.*, *Latinius*. adtraducem illum *Rigaltius*. ad traducem illum *Cabc*. *Magliab*. ad traducere ad illum (ad virum *correxit m. sec.*) *A*. ad traducem ad illum *B*. 35. facit *delet Fulv. Ursinus*. 36. circumspectionem *A*. circumventionem *A. m. sec.* circumseptionem *AφB*. 36b. deus *om. AB*. 37. qua *AB*. 38. de *om. Magliab*. 39. Aut ubi semel *e*. At ubi *C*. 40. succubuit *AB*. *Vaticani apud Pamelium*. 41. desinit deo sapere, desinit *ABC*. *Sed ed. Rhenani a. MDXXVIII. iam correctum habet* desivit — desivit. 42. effundet *A* (*m. pr.*) *B*. 43. semina *AB*. 44. irae *AB*. mira *Fr. Iunius*. *Pro* fecunditate *A. m. pr. habet* fermiditate, *B*. fermeditate. 45. erudivit *A*. *Magliab*. erudiit *reliqui*. 46. Quid enim *Latinius*. 47. immiserat *AB*. 48. illud *Aφ*. 49. si eam (iam *A. m. sec.*) ille *AB*. 50. ad dominum *ABC*. 51. si *om. ab*. 52. gessit *Babcd*. *Magliab*. cessit *AC*. 53. per haec (hanc *Magliab.*) impatientiae (impatientia est *B*. *Hirsaug*. impatientiae est *A*.) tunc *ABCabc*. *Magliab*. *Gorziens*. *Hirsaug*. Et haec impatientiae tunc *A. m. sec. Rhenanus*. Et haec quidem impatientiae *d.*, *Fulv. Ursinus*. 54. Si *AC*. *Magliab*. Nam si *Babcd*. 55. diffundens *A*. 56. terminum *A* (*m. pr.*) *B*.

[57]postmodum causas sibi invenit [58]ad impatientiam ut ad originem sui [59]confert. Sive enim quis inimicitiis sive praedae gratia id sedus conficit, prius est ut aut odii aut avaritiae fiat impatiens. Quicquid compellit, sine impatientia sui non est ut perfici possit. [60]Quis adulterium sine libidinis impatientia subiit? Quod et si pretio in feminis cogitur venditio illa pudicitiae, utique [62]impatientia contemnendi lucri [63]ordinatur. Haec ut principalia penes dominum dicta. Nam ut compendio dictum sit, omne peccatum impatientiae adscribendum. Malum impatientia est [64]boni. Nemo impudicus nisi impatiens pudicitiae, et improbus [65]probitatis, et impius [66]pietatis, et inquietus [67]quietis. Ut malus unusquisque fiat, bonus perseverare non poterit. Talis igitur [68]excetra delictorum cur non dominum offendat improbatorem malorum? [69]An non ipsum quoque Israël per impatientiam semper in deum deliquisse manifestum est? Exinde cum oblitus brachii caelestis, quo [70]Aegyptiis afflictaribus fuerat extractus, de Aaron [71]deos sibi duces postulat, [72]cum in idolum auri sui [73]collationes defundit; tam necessarias enim Moysis cum domino [74]congredientis [75]impatienter exceperat moras. Post [76]mannae escatilem pluviam, post petrae aquatilem [77]sequelam desperant de domino, [78]tridui sitim non sustinendo. Nam [79]haec quoque illis impatientia a domino exprobratur. Ac [80]ne omnia pervagemur, nunquam non per impatientiam delinquendo perierunt. Quomodo autem [81]manus prophetis intulerunt, [82]nisi per impatientiam audiendi? domino autem [83]ipsi, per impatientiam etiam videndi. Quodsi patientiam inissent, liberarentur.

Ipsa adeo est quae fidem [1]et subsequitur et antecedit. Denique Abraham deo credidit et iustitiae deputatus ab [2]illo est; sed fidem eius patientia probavit, cum filium immolare iussus [3]est ad fidei, non temptationem [4]dixerim, sed [5]typicam contestationem. Ceterum deus [6]quem iustitiae [7]deputasset sciebat. Tam grave prae- Cap. VI.

57. postmodum *ABCa. Magliab.* postea *bcd.* 58. ab impatientia *Magliab.* 59. conferret *AB.* 61. Cuius *AB.* 62. patientia *AB.* 63. ordinatur (orditur *Aqv. m. sec.*). Nec *AB.* 64. bonum *AB.* 65. probitate *AB.* 66. pietate *AB.* 67. quietate *AB.* 68. excetra *amgbcd.* exhedra *a.* exedra *C. Magliabechianus.* dum *AB.* 69. Unde non ipsum quoque *A.* An non quoque *Magliab.* 70. ab Aegyptius *A. m. sec.* 71. deos sibi *AB. Magliab.* sibi deos *reliqui.* 72. cum in idolum *A (m. pr.) B.* 73. collocationes *A. m. pr. Manus secunda correxit* collocationes *et superscripsit* collatione. 74. egredientes (egressiones *A. m. sec.*) *AB.* 75. impatienter exceperat. Post *AB. liber Pithoei.* patienter exceperat. Post *Magliab.*, *in quo quae sequuntur verba* mannae escatilem — — impatientiam audiendi *non comparent.* 76. manna *B. Vaticani tres.* 77. sequellam *A.* 78. sedui *A. m. pr.* sedui *B.* sed diu *A. m. sec.* 79. hoc *B.* 80. nec *AB.* 81. manus prophetis *ABd.* prophetis manus *Cabc.* 82. non per *B.* 83. ipso *B. Magliab.* 84. et *B.*

Cap. VI. 1. et *om. Magliab.* 2. isto *c. Pro* deputatus *Fr. Iunius maluit* deputatum. 3. est *om. Magliab.* 4. diximus *AB.* 5. triplicem *AB.* 6. quae *AB.* 7. deputabat *B.*

ceptum, quod nec domino perfici placebat, patienter et audivit et, si deus voluisset, implesset. Merito ergo benedictus, quia et fidelis; merito fidelis, quia et patiens. Ita fides patientia illuminata, cum in nationes seminaretur per [8]semen Abrahae, quod est Christus, et gratiam legi superduceret, ampliandae adimplendaeque legi [9]adiutricem suam patientiam praefecit, quod ea [10]sola ad iustitiae doctrinam retro defuisset. [11]Nam olim et oculum pro oculo et dentem pro dente repetebant, et malum malo fenerabant. Nondum enim patientia in terris, quia nec fides. Scilicet interim impatientis occasionibus [12]legis fruebatur. Facile erat absente domino patientia [13]et magistro. Qui postquam supervenit et gratiam fidei [14]patientiae composuit, iam nec verbo quidem lacessere nec fatue quidem dicere sine iudicii periculo [15]licet. Prohibita ira, [16]restricti animi compressa petulantia manus, [17]exemptum linguae venenum. Plu-
Matth. V, 44. lex quam amisit invenit, dicente Christo, Diligite inimicos vestros et maledicentibus benedicite, et orate pro persecutoribus vestris ut filii sitis patris vestri caelestis. Vides quem nobis patrem patientia acquirat? Hoc principali [18]praecepto universa patientiae disciplina succincta est, quando [19]ne digne quidem malefacere concessum [20]est.

Cap. VII. Iam vero percurrentibus nobis causas impatientiae cetera quoque praecepta suis locis respondebunt. Si detrimento rei familiari animus concitatur, omni paene in loco contemnendo saeculo scripturis dominicis commonetur; nec maior ad pecuniae contemptum exhortatio subiacet, quam quod ipse dominus in nullis divitiis invenitur. Semper pauperes iustificat, divites praedamnat. Ita [1]detrimentum patientiae, fastidium opulentiae praeministravit, demonstrans per [2]abiectionem divitiarum laesuras quoque earum computandas non esse. Quod ergo nobis appetere minime opus est quia nec dominus appetivit, [3]detruncatum vel etiam ademptum non
I Tim. VI, 10. aegre sustinere debemus. Cupiditatem omnium malorum radicem spiritus domini per apostolum pronuntiavit. Eam [4]non in concupiscentia [5]alieni tantum constitutam interpretemur: nam et quod

8. sanctum *AB*. 9. adiutricem suam patientiam *Cabcd. Hirsaug. Magliab.* adiutricem suam sapientiam *Paterniac.* aductricem suam patientiam *AB.* adiutrice sua patientia *A. m. sec.* 10. solo *B.* 11. Nam et olim oculum *AB.* 12. legi *A m. sec.* 13. et *delevit m. sec. in A.* 14. patientiam *AB.* 15. licere *AB.* 16 restincti *Latinius. Probavit Fr. Iunius.* 17. exempto linguae veneno *AB.* 18. praeceptore *Magliab.* 19. ne digne *Cabd. Magliab., alii.* ne (nec *A.*) linguae *ABc. Vaticani tres. Probat Fr. Iunius.* 20. est *om. AB.*

Cap. VII. 1. detrimentorum *Fulv. Ursinus; probat Rigaltius.* 2. adiectionem *A* 3. detrimentum *AB. In A. m. sec. delet verba* detrimentum vel etiam. 4. non *om. A.* 5. alicui *A.* alicuius *B.*

nostrum videtur, alienum [6]est; nihil enim nostrum, quoniam dei [7]omnia, cuius ipsi quoque nos. Itaque si damno affecti [8]impatienter senserimus, [9]non de nostro amissum dolentes, adfines cupiditatis deprehendemur. Alienum quaerimus cum alienum amissum [10]aegre sustinemus. Qui damni impatientia concitatur terrena caelestibus anteponendo, de proximo in deum peccat. Spiritum enim, quem a [11]domino sumpsit, saecularis rei gratia concutit. [12]Libenter igitur terrena amittamus, caelestia tueamur. Totum licet saeculum pereat, dum patientiam lucrifaciam. Iam qui minutum sibi aliquid aut furto [13]aut vi [14]aut etiam ignavia non constanter sustinere constituit, nescio an facile vel ex animo ipse rei suae manum mittere posset in causa eleemosynae. [15]Quis enim ab alio secari omnino non sustinens ipse ferrum [16]in corpore suo ducit? Patientia in detrimentis exercitatio est largiendi et communicandi. Non ipse donare eum qui non timet perdere. [18]Alioquin quomodo duas habens tunicas alteram earum nudo dabit, nisi idem sit qui auferenti tunicam etiam pallium offerre possit? Quomodo amicos de iniquitate [19]fabricabimus nobis, si eum in tantum amaverimus, [20]ut animam non sufferamus? Peribimus cum perdito. [21]Quid hic invenimus ubi habemus amittere? Gentilium est omnibus detrimentis impatientiam adhibere, qui rem [22]pecuniariam fortasse animae anteponant. [23]Nam et faciunt cum lucri cupiditatibus [24]quaesitis pericula mercimoniorum in mari exercent, [25]cum pecuniae causa etiam in foro nihil damnationi timendum aggredi [26]dubitant, cum denique ludo et castris sese locant, cum [27]per viam [28]in morem bestiarum latrocinantur. Nos vero secundum diversitatem, qua cum illis sumus, non animam pro pecunia, sed pecuniam pro anima deponere [29]convenit, seu sponte in largiendo seu patienter in amittendo.

Ipsam animam, [1]ipsum qui corpus in saeculo isto expositum Cap. VIII.
[1b]ad iniuriam gerimus eiusque iniuriae patientiam [1b]subimus

6. est om. *AB*. 7. omida *A*. oimda *B*. 8. impatienter senserimus *ABCed. Magliab. Vaticani tres*. impatientes erimus *ab., ex coniectura Rhenani*. impatienter ferens aut sufferimus *Rhenanus in marg. ed. MDXXVIII*. 9. de non nostro *d*. non dolentes aegre *c*. 11. deo *Magliab*. 12. Libenter *BCab. Magliab*. Libentes *Magd*. 13. aut vi *om. ABC. Magliab*. 14. au etiam *A*. au et *B*. 15. Cuius omn *Ab*. 16. corpori suo *d*. 17. detrimentum *AB*. 18. Alioqui *A. m. sec*. 19. fabricamus *AB*. 20. et *AB*. 21. Quod *B*. 22. pecuniarum *A. m. sec*. *Pro* qui *a b*. *et* quae. 23. Nam quid faciunt *Latinius*. 24. qua aestuosa *A. m. pr*. quia quaesita *A. m. sec*. 25. ad pecuniae *AB., sed m. sec. delevit voc.* ad *in A*. 26. habent *B*. 27. pervia *A*. 28. in morem *ego*. in mores *cd. Paterniac. m. pr*. in memores *Paterniac. m. sec. et liber Pithoei*. immemores *ABC. Magliab*. more *ab*. 29. eum venit *AB*.

Cap. VIII. 1. ipsum qui *ego*. ipsumque *libri omnes*. 1 b. sub unius *AB*. [illegible] memorum *A. m. sec. habet* nummi.

minorum [2]delibatione laedemur? Absit a servo Christi tale inq
namentum, ut [3]patientia maioribus temptationibus praeparata in
volis excidat. Si manu quis temptaverit [4]provocare, praesto
Matth. V, 39. dominica monela: Verberanti te, inquit, in faciem etiam alte
genam obverte. Fatigetur improbitas patientia tua. [5]Quivis ic
ille sit dolore et contumelia [6]constrictus, gravius a domino [6b]
pulat. Plus improbum illum caedis sustinendo. [7]Ab eo e
[8]vapulabit cuius gratia sustines. Si linguae amaritudo maled
Matth. V, 12. sive convitio eruperit, [9]respice dictum: Cum vos maledixerint,
Deut. XXI, 23. dete. Dominus ipse maledictus in lege est, et tamen solus
Gal. III, 13. benedictus. Igitur dominum servi consequamur et maledic
patienter, ut benedicti esse possimus. Si parum aequanimiter
diam dictum aliquod in me protervum aut [11]nequam, reddan
ipse amaritudinis vicem necesse est, [12]aut cruciabor impatie
muta. [13]Cum ergo percussero [14]maledictus, quomodo secutus
veniar doctrinam domini, qua traditum est non [15]vasculorum in
Marc. VII, 15. namentis, sed eorum quae ex [16]ore promuntur hominem [17]com
Matth. XII, 36. nicari? Item: Manere nos [18]omnis vani et supervacui dicti res
Sequitur ergo ut a quo nos dominus [19]arcet, idem ab alio ae
nimiter pati [19b]admoneat. [20]Adiciam de patientiae [21]voluptate.
[22]omnis iniuria, seu lingua seu manu [23]incussa, cum [24]patien
offenderit, eodem exitu [25]dispungetur', quo telum aliquod [26]in
constantissimae duritiae [27]libratum et obtusum. [28]Concidet e
ibidem inrita opera et infructuosa, et nonnunquam repercuss
in eum qui [29]emisit reciproco impetu saeviet. Nempe idcirco
te laedit, ut doleas, quia fructus [30]laedentis in dolore laesi
Ergo cum fructum eius everteris non dolendo, ipse doleat nec
est amissione fructus sui. Tunc tu non modo illaesus [31]

2. delibatione laedemur *a. Latinius.* deliberatione laedemur *Cbcd. Magliab.* beratione laederunt (laedimus *A. m. sec.*) *AB.* de liberatione laedemur *Pal* devibratione *aut* delibratione *Ios. Scaliger.* 3. in patientia *Magliab.* 4. pro *ABC. Magliab.* 5. Cuius *C.* quamvis (quavis *Αφ. m. sec.*) *A. m. sec.* 6. con ptus *A.* 6b. vapulabit *Latinius, ex Vaticano quodam.* 7. inibeo enim *AB.* (a te *Αφ.*) enim *A. m. sec.* ab eo *Paterniac.* 8. vapulavit *AB. Paterniac. Ma bech.*, ' *cuius variantes scripturas hic desino amplius adnotare.* 9. inspice *B.* benedictus est *AB.* 11. nequãquã *B.* 12. ut cruciabor *A.* ne crucier *A. m* 13. Cur *AB. Pro* percussero *A. m. sec. habet* repercussero. 14. maledictus *A Fulv. Ursinus.* maledicto *amgbcd.* maledictis *A. m. sec.* 15. esculentorum *A. m* 16. orte *A.* 17. communicari *cd. Rhenanus.* communicare *Cab.* coninqu (conquinari *A.*) *ABCmg. Vaticani tres.* 18. omnes *AB.* 19. arcet *om. AB.* admonuerat *Cmg.* 20. Adiciam *ego.* Nec (Ne *ΑφB.*) iam *AB.* haec iam *A. m* etiam *Fr. Iunius.* Hic iam *reliqui.* 21. voluptate *d. Rhenanus.* voluntate *A* voluntatem *C.* 22. omnes iniuriae *AB.* 23. incussae *A.* 24. patientia offende patientia offendent *A.* patientiam offenderint *A. m. sec.* 25. dispungentur *A. m* 26. impetra *AB.* 27. liberatum *B.* 28. concedet *B.* 29. remisit recepto 30. ledentur *AB.* 31. abis *d. Fulv. Ursinus et Fr. Iunius.* ibis *ABCabc.*

quod etiam solum tibi sufficit, sed insuper adversarii tui et fru-
stratione oblectatus et dolore defensus. [32]Haec est patientiae utili-
tas et [33]voluptas.

Ne illa quidem impatientiae species [1]excusatur in amissione Cap. IX.
nostrorum, ubi aliqua [2]doloris patrocinatur [3]assertio. [4]Praepo-
nendus est enim respectus denuntiationis [5]apostoli, qui ait: Ne I Thes. IV, 13.
[6]contristemini dormitione [7]cuiusquam, sicut nationes, quae spe
carent. Et merito. Credentes enim resurrectionem Christi [8]in
nostrum quoque credimus, propter quos ille et obiit et resurrexit.
Ergo cum constet de resurrectione mortuorum, vacat dolor mortis,
vacat et impatientia doloris. Cur [10]enim doleas, si [11]perisse non
credis? Cur impatienter feras subductum interim quem credis re-
surgentem? Profectio est quam putas mortem. Non est lugendus
qui antecedit, sed plane desiderandus. Id quoque desiderium pa-
tientia temperandum. Cur enim immoderate feras [12]abisse quem
[13]subsequeris? Ceterum impatientia in huiusmodi et spei
nostrae male ominatur et fidem praevaricatur. Et Christum laedi-
mus cum evocatos quosque ab illo quasi miserandos non aequani-
mitate accipimus. Cupio, inquit apostolus, recipi [14]iam et esse Phil. I, 23.
cum Christo. Quanto [16]melius ostendit votum? Christianorum
[17]ergo votum si alios consecutos impatienter dolemus, ipsi con-
tempti nolumus.

Est et alius summus impatientiae stimulus, ultionis libido, Cap. X.
impetum curans aut gloriae aut malitiae. Sed et gloria [1]ubique
vana et malitia nunquam non domino odiosa, hoc quidem loco
[2]maxime, cum [3]alterius malitia provocata superiorem se in exse-
quenda ultione constituit et remunerans nequam duplicat quod semel
factum est. [4]Ultio penes errorem solatium videtur doloris, penes
veritatem [5]contra redarguitur [6]malignitatis. Quid enim refert inter
provocantem et provocatum, nisi quod ille prior in maleficio de-
prehenditur, at ille posterior? Tamen uterque [7]laesi hominis do-

32. hoc est *AB*. 33. voluptas *d. Rhenanus, Fulv. Ursinus, Fr. Iunius.* voluntas *ABCabc.*

Cap. IX. 1. excusator *AB.* 2. dolori *A. m. sec.* 3. assertio *ABCabc.* affectio *d., Fulv. Ursinus.* 4. Praeponendus est *BCabc.* Proponendus est (*A*)*d.* Proponendus *Fulv. Ursinus.* 5. ampliusque ait *A* (*m. pr.*) *B.* 6. constritemini *A.* constriuemur *B.* 7. cuiusque *AB.* 8. in *om. Fr. Iunius.* 9. vacat et impatientia doloris *om. A.* 10. enim *Bcd. Vaticani tres.* ergo *ACab.* 11. perisse *ABC.* 12. abisse *ABCa.* 13. subsequetur *AB.* 14. iam *om. A.* 15. cum Christo *Bcd. Vaticani tres.* cum domino *reliqui.* 16. magis *AB.* 17. ergo votum *om. C.*

Cap. X. 1. ubique vana et malitia *Latinius.* ubique unusque malitia *AB.* ubique vana et malitia *Cabc.* utique vana et malitia *d., Fulv. Ursinus.* 2. maxime *abd* cum maxime *ABC. Vaticanus codex apud Latinium.* 3. ab alterius *abc.* 4. [illegible] *AB.* 5. contra *ego.* certam *ABCabc.* certamen *d.* certe *Fulv. Ursinus.* 6. malignitatem *B.* 7. laesores (lesor est *A. m. sec.*) hominis *AB.*

mino reus est, [8]qui [9]omne nequam et prohibet et [10]damnat. Nulla in maleficio ordinis ratio est, [11]nec locus secernit quod similitudo
Rom. XII, 17. coniungit. Absolute itaque praecipitur malum [12]malo non rependendum. Par factum par [12b]habet meritum. Quomodo id [13]observabimus, si [14]fastidientes in fastidio ultionis [14b]non erimus? Quem autem honorem [15]litabimus domino deo, si nobis arbitrium defensionis arrogaverimus? Nos [16]putres, vasa fictilia. Servulis nostris adsumentibus sibi de conservis ultionem graviter offendimur, eosque qui nobis patientiam obtulerint suam, ut memores humilitatis, servitutis, [17]ius dominici honoris diligentes, non probamus modo, sed ampliorem [18]quam ipsi sibi praesumpsissent satisfactionem [19]facimus. Id nobis in domino tam iusto ad [20]aestimandum, tam potenti ad perficiendum periclitatur? Quid ergo credimus iudicem illum, si non et ultorem? Hoc [21]se nobis [22]repromittit dicens,
Deut. XXXII, 35. Vindictam mihi, et ego vindicabo, [23]id est, Patientiam mihi, et
Matth. VII, 1. ego patientiam remunerabo. Cum enim dicit, Nolite iudicare, ne iudicemini, nonne [24]patientiam flagitat? Quis enim non iudicabit alium, nisi qui patiens erit [25]non defendendi? [26]Quis idcirco iudicat, ut ignoscat? [27]Ac si ignoscet, tamen [28]iudicantis impatientiam cavit, et honorem unici iudicis, id est dei, abstulit. Quantos vero casus huiusmodi impatientia [29]incursare consueverat? [30]Quotiens paenituit defensionem? Quotiens instantia eius deterior [31]inventa est causis suis? Quoniam nihil impatientia susceptum sine impetu transigi novit, nihil impetu actum [32]non aut offendit aut corruit aut praeceps [33]abiit. Iam si levius defendaris, insanies, si [34]uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cuius modum regere non [35]possum per impatientiam doloris? Quodsi patientiae incubabo, [36]non dolebo, si non dolebo, ulcisci non desiderabo.

Cap. XI. Post has principales impatientiae materias ut [1]potuimus regestas quid inter [2]ceteras evagemur, quae domi, quae foris? Lata

8. quod *AB*. 9. omne *ABCd*. *los. Scaliger*, *Fulv. Ursinus*. omnem *abc*. 10. damnatur *AB*. 11. nonne (anne *A. m. sec.*) locus *AB*. 12. mala *B*. 12b. habet et *Fulv. Ursinus*. 13. servabimus *A*. 14. fastidientes in *ABCabc*. fastiditi ante in *d.*, *Fulv. Ursinus*. 14 b. nocuerimus? *Rigaltius*. 15. lictabimus *AB*. 16. putres *ABCabc*. *Pithoei codex*. utres *d.*, *Fulv. Ursinus*. 17. ut dominici *A. m. sec.* 18. quoniam *B*. 19. facinus *A*. 20. destinandum *AB*. 21. ipsi nobis *A. m. sec.* 22. promittit *B*. 23. idem *B*. 24. patientia *B*. 25. non defendendi *bcd*. non defendi *Ca*. *Probat Fr. Iunius*. non (et non *A. m. sec.*) defenditur *AB*. 26. qui *AB*. 27. at (et *A. m. sec.*) si *AB*. 28. iudicantis patientiam cavit *Latinius*. iudicatus impatientiam cavit *AB*. iudicans in impatientiam cadit *A. m. sec.* 29. incursare consueverat *ABc*. incursare consuevit *d.*, *Fulv. Ursinus*. incursare consuerit *Acp. m. sec.* incussare consueverat *Cab*. 30. Quotiens paenituit defensionem? *om. AB*. 31. inventa (invecta *A.*) est *ACab*. facta est (*B*)*cd*. 32. non aut *ABCa*. aut non *bcd*. 33. abruit *A*. 34. ulterius *AB*. 35. possim *AB*. 36. nonne *AB*.

Cap. XI. 1. potuis *A. m. pr.* potui *A. m. sec.* 2. cetera *AB*.

atque diffusa [3]est operatio Mali, multiplicia [4]spiritus incitamenta incitantis, et modo parvula, modo maxima. Sed parvula de sua mansuetudine contemnas, maximis [5]pro sua exuperantia cedas. Ubi minor iniuria, ibi nulla necessitas impatientiae. At ubi maior iniuria, ibi [6]necessarior iniuriae medela, [7]patientia. Certemus igitur quae a Malo infliguntur sustinere, ut hostis studium aemulationis nostrae aequanimitatis eludat. Si vero quaedam [8]ipsi in nos aut [9]imprudentia aut sponte etiam superducimus, aeque patienter demus quae nobis imputamus. Quodsi a domino nonnulla credimus [10]incuti, cui magis patientiam quam domino praebeamus? [11]Quin insuper gratulari et gaudere nos [12]docet dignatione divinae castigationis. [13]Ego, inquit, quos diligo, castigo. O servum illum beatum, cuius [14]emendationi dominus instat, cui dignatur irasci, quem admonendi dissimulatione non [15]decipit! Undique igitur adhibiti sumus officio patientiae administrandae, [16]quaqua ex parte per erroribus nostris aut Mali insidiis [17]admonitionibus domini intervenimus. Eius officii magna merces, felicitas scilicet. Quos illum felices dominus nisi patientes nuncupavit, dicendo: Beati pauperes spiritu, illorum est enim regnum caelorum? Nullus profecto spiritu pauper nisi humilis. Quis enim humilis [19]nisi patiens? Quem nemo subicere sese potest sine prima patientia subiectionis ipsius. Beati, inquit, flentes atque lugentes. Quis talia sine patientia tolerat? Itaque talibus et [20]advocatio et risus promittitur. Beati mites. Hoc quidem vocabulo impatientes non licet omnino intelligi. Item cum pacificos eodem titulo felicitatis notat et filios dei nuncupat, numquid impatientes pacis adfines? [21]Stultus hoc intelligit. Cum vero, Gaudete et exultate, dicit, quotiens [22]vos maledicunt et persequentur, merces enim vestra plurima in caelo, id utique non exultationis impatientiae pollicetur, quia nemo in tribulatione [23]exultabit, [24]nisi ante ea contempserit. Nemo contemnet, nisi patientiam gesserit.

Prov. III, 12. Hebr. XII, 6. Apoc. III, 19.

Matth. V, 3.

Matth. V, 5.

Matth. V, 4.

Matth. V, 15.

3. est (ex m. sec.) operatione *A*. 4. aspidum *amg*. 5. pro sua exuperantia *BCad*. pro sua exuberantia *bc*. persussionibus exuperantia *A*. propter suam exuberantiam *A* m. sec. 6. necessaria *A*. m. sec. 7. patientia *ABCd*. *Latinius, Fulv. Ursinus*. patientiae *abc*. 8. ipsius in nos *A*. ipsius unos *B*. 9. imprudentiae *AB*. 10. incuti *A* m. sec. meritis (meritus *A*.) *AB*. 11. qui *Fr. Iunius*. 12. decet *A*. m. sec. *Lamus, Ios. Mercerus*. 13. Quos ego, inquit, diligo *AB*. 14. emendationem *A*. 15. deripit *AB*. 16. Quaqua ex parte *d*., *Fulv. Ursinus*. Quia qua ex parte *ABCabc*. 17. admonitionibus *Ios. Scaliger*. admonitionibus an *B*. an admonitionibus *A*. aut admonitionibus *A* (m. sec.) *Cabcd*. 18. intervenimus, eius *ABCabc*. intervenit eius *A*. m. sec. intervenit usus eius *d*., *Fulv. Ursinus*. 19. non patiens *AB*. 20. avocatio *Hildebrandus ad Apul. Metam. I*, 20. *p*. 60 *sq*. 21. Stultus hoc *Cad*. Stultus haec *bc*. hos stultus *AB*. 22. nos *Aqp*. 23. exultabit *ABd*. exultavit *ABC*. 24. non ante *AB*.

Cap. XII. [1]Quod pacis gratissimae [2]deo attinet disciplinam, quis omnino impatientiae natus vel semel [3]ignoscet fratri suo, non dicam septies, [4]sed septuagies septies? Quis [5]iudicium adversario suo dirigens negotium convenientia solvet, [6]nisi prius iam dolorem, duritiam, amaritudinem, venena scilicet impatientiae [7]amputarit? Quomodo remittes et remittetur tibi, si tenax iniuriae per [8]absentiam patientiae fueris? Nemo convulsus animum in fratrem suum [9]munus apud altare perficiet, nisi prius reconciliando fratri reversus ad patientiam fuerit. Sol super iram nostram si occiderit, periclitamur. Non licet nobis una die sine patientia manere. At enim cum omnem speciem salutaris disciplinae gubernet, quid mirum, quod etiam paenitentiae [10]ministrat, solitae lapsis subvenire, cum disiuncto matrimonio (ex ea tamen causa qua licet seu viro seu feminae ad [11]viduitatis perseverantiam sustineri) haec exspectat, haec exoptat, [12]haec exorat paenitentiam quandoque [13]inituris salutem? Quantum boni utrique confert! Alterum [14]adulterum non facit, alterum emendat. Sic et illis dominicarum similitudinum exemplis [15]de patientia sanctis adest. Erroneam ovem [16]patientia pastoris requirit et invenit. Nam impatientia unam facile contemneret. Sed laborem inquisitionis patientia suscipit, et [17]humeris insuper advehit bainlus patiens peccatricem derelictam. Illum quoque prodigum filium patientia patris et recipit et vestit et pascit et apud impatientiam irati fratris excusat. Salvus est igitur qui perierat, quia paenitentiam iniit. Paenitentia non [18]perit, quia patientiam invenit. Nam dilectio summum fidei sacramentum, Christiani nominis thesaurus, [19]quam apostolus totis viribus sancti spiritus commendat, cuius [20]nisi patientiae disciplinis eruditur?
I Cor. XIII, 2—7. 13. Dilectio, inquit, magnanimis est: ita patientiam sumit. [21]Benefica est: malum patientia non facit. Non aemulatur: id quidem patien-

Cap. XII. 1. Quod pacis *BCabc*. Quod primam pacis *Aφ. m. pr.* Quae ad pacis *A. m. sec.* Quod ad pacis *d.*, *Latinius*, *Fulv. Ursinus*. 2. domino attinent *AB*. 3. ignoscit *ABC*. 4. sed et *d.* vel *Latinius*. 5. iudicium adversario *ego*. iudicem cum adversario *ABC*. ad iudicem cum adversario *abc*. iudicium cum adversario *d.*, *Fulv. Ursinus*. 6. nisi prius iam dolorem *Petr. Ciacconius*. nisi prius iam doleret (doloret *Aφ. m. pr.* doloris *Aφ. m. sec.*) *ABCabc*. nisi prius animi dolorem *d.*, *Fulv. Ursinus*. 7. amputarit *d.*, *Fulv. Ursinus*. amputaret *reliqui*. 8. abstinentiam (absentiam *B.*) impacientiae *AB*. 9. munus apud altare perferet (*vel* porriciat) *A. m. sec.* 10. immisceat *AB*. se immisceat *A. m. sec.* *Pro* paenitentiae *amg. habet* patientiae. 11. viduitatem *AB*. 12. haec exorat *cd.*, *Fulv. Ursinus*. haec et orat *Vaticani tres apud Pamelium*. haec etortat *Gorziensis*. haec exortat *Paterniacensis*. haec et ortatur *AB*. haec exhortatur *ab*. *Omittit C*. haec extortat *Rhenanus*. 13. victuros (victuro *A. m. sec.*) *AB*. 14. ad alterum *A* (*m. pr.*) *C.*, *alii*. non adulterum facit *pro* adulterum non facit *habet sola d.* 15. dei patientia *Rhenanus*. *Pro* sanctis *A. m. sec. habet* sanctio. 16. pastor patientia requirit *AB*. 17. humerus super *B*. 18. periit *Fr. Iunius*. 19. quoniam *AB*. 20. nec *AB*. 21. scilicet benefica est *B*.

proprium est. Nec protervum sapit: modestiam de patientia
it. Non inflatur, non [22]proterit: non enim ad patientiam per-
t. Nec sua requirit, [23]si offert sua, dum alteri prosit. Nec
ituir: [24]ceterum quid impatientiae reliquisset? Ideo, inquit,
cio omnia sustinet, omnia [25]tolerat, utique quia patiens. Merito
nunquam excidet; nam cetera evacuabuntur, consummabuntur.
uiuntur linguae, scientiae, prophetiae: [26]permanent fides,
, dilectio: fides, [27]quam Christi patientia induxit, spes, quam
mis patientia expectat, dilectio, quam deo magistro patien-
comitatur.

Usque huc de patientia [1]tandem simplici et uniformi et tan- Cap. XIII.
in animo constituta, cum [2]eandem etiam in corpore demerendo
multipliciter [3]adlaborem, utpote quae ab ipso domino in
oris quoque virtute edita est, siquidem rector animus facile
unicat spiritus [5]invecta cum habitaculo suo. Quae igitur ne-
tio patientiae in corpore? Inprimis [6]adflictatio carnis, hostia
placatoria per humiliationis sacrificium, [7]cum sordes cum
stia victus domino libat, [8]contenta simplici pabulo [9]puroque
potu, cum ieiunia coniungit, cum cineri et sacco inolescit.
patientia corporis precationes commendat, deprecationes affir-
; haec aures [10]Christi dei aperit, severitatem dispergit, clemen-
[11]elicit. Sic ille rex Babylonius offenso domino cum squalore Dan.
IV, 25 sqq
aedore septenni ab humana forma exulasset, immolata patientia
oris sui et regnum recuperavit et, quod optabilius homini
, satis deo fecit. Iam si altiores et feliciores gradus corporalis
tiae [12]digeramus, eadem sanctitati quoque procurat [13]conti-
entiam carnis. Haec et viduam tenet, et virginem adsignat, et
uterum spadonem ad regna caeli levat. Quod de virtute animi Matth.
XIX, 12.
. in carne perficitur, carnis patientia in persecutionibus de-
proeliatur. Si fuga urgeat, [14]*ad* incommoda fugae caro mi-
. Si et carcer [15]praeveniat, caro in vinculis, caro in ligno,
in solo, et in illa paupertate lucis, et in illa [16]patientia

proterit *abc. Fr. Iunius.* 23. si offert *d.* sed offert *Latinius.* suffert *Cabc.* [illegible] *B.* sufert *A.* non aufert *A. m. sec.* 24. Ceteroquin impatientiae *Latinius.* [illegible] *A* (*m. pr.*) *B.* 26. permanent aut (autem *m. sec.*) *A.* 27. quoniam *A* (*m.* [illegible]). 25. homini patienti induxit (indulsit *A. m. sec.*) *ABC.*

Cap. XIII. 1. tantum *Fr. Iunius.* 2. eandem *BCd.* eadem *Aabc.* 3. adla- [illegible] *BCd.* adlaboret *abc.* 4. *Verba* corporis quoque — — — prophetae [illegible] *ABC. Habent primi ab., quorum in margine legitur:* Haec sunt [illegible] et vetusto codice. 5. invicta *Fulv. Ursinus.* 6. adfectatio *a.* 7. cur *a.* [illegible] *Fulv. Ursinus.* 8. contecta *a.* 9. puro quoque potu *a.* 10. [illegible] et dei *Fr. Iunius.* 11. eligit *a.* 12. degeramus *a.* 13. continentia *Petr.* [illegible], *Ios. Scaliger.* *Pro* procurat *in a. est* praecurat. 14. ad incommoda [illegible] incommoda *abc.* adversus incommoda *d., Fulv. Ursinus.* 15. praeveniat *abc.* [illegible] *d., Fulv. Ursinus.* 16. patientia *abc.* penuria *d., Fulv. Ursinus.*

mundi. Cum vero producitur ad experimentum felicitatis, ad occasionem secundae intinctionis, ad ipsum divinae sedis ascensum,
Matth. XXVI, 24. nulla plus illic quam patientia corporis. Si spiritus promptus, sed caro sine patientia infirma, ubi salus spiritus et carnis ipsius? At cum hoc dominus de carne dicit, infirmam pronuntians, quid ei firmandae opus sit, ostendit, patientia scilicet adversus omnem subvertendae fidei vel puniendae [17]paraturam, ut verbera, ut ignem, ut crucem, bestias, gladium constantissime toleret, quae prophetae, quae [18]apostoli sustinendo vicerunt.

Cap. XIV. His patientiae viribus [1]secatur Esaias et de domino non tacet, lapidatur Stephanus et veniam hostibus suis postulat. O felicissimum illum [2]quoque, qui omnem patientiae speciem adversus omnem diaboli vim expunxit! quem non abacti greges, non [3]illae in pecore divitiae, non filii uno ruinae impetu adempti, non ipsius denique corporis in [4]vulnere cruciatus a [5]patientia et fide domino [6]dedita exclusit, quem diabolus totis viribus frustra cecidit. Neque [7]enim a respectu dei tot doloribus avocatus ille [8]est, sed constitit nobis in exemplum et testimonium tam spiritu quam carne, tam animo quam corpore, patientiae [9]perpetrandae, ut neque damnis [10]saecularium, nec amissionibus carissimorum, nec corporis quidem conflictationibus succidamus. Quale in illo viro feretrum [11]deus diabolo [12]extruxit? Quale vexillum de inimico gloriae suae extulit, cum ille homo ad omnem [13]acerbum nuntium nihil ex ore promeret nisi Deo gratias, cum uxorem iam malis [14]delassatam et ad prava remedia [15]suadentem execraretur? [16]Quid ridebat deus, quid [17]dissecabatur Malus, cum Iob immundam ulceris sui redundantiam magna aequanimitate [18]destringeret, cum erumpentes bestiolas inde in eosdem specus et pastus [19]refossae carnis [20]ludendo revocaret? Itaque operarius ille victoriae dei retusis omnibus iaculis [21]temptationum lorica clypeoque patientiae et integritatem mox corporis a deo [22]recuperavit, et quae amiserat [23]conduplicata possedit. Et

17. paraturam ut *cd.* paratur aut *a.* paratum ut *b.* 18. apostoli sustinendo vicerunt *abcd.* apostolis sustinendo (substinendo *A.*) vicerit *ABC. Vaticani tres.*

Cap. XIV. 1. setatur *A.* setatis *B.* 2. Iob *A. m. sec.* 3. ille in pectore *AB.* 4. ulcere *d., Fulv. Ursinus.* 5. patientia fide *A. m. pr.* patientiae fide *A. m. sec.* 6. debita *d., Fulv. Ursinus.* 7. omnia (omnino *A. m. sec.*) respectu *AB.* 8. est om. *B.* 9. perpetuandae *Fr. Iunius.* 10. perpetrandis secularium *A. m. pr.* 11. deus diabolo *Cd.* deus de diabolo *abc.* dictus (victo *A. m. sec.*) diabolo *AB.* 12. struxit *A. m. sec.* extensit traxit (traxit *Αφ.*) *A. m. pr.* traxit *B.* 13. acerbum nuntium *A* (*m. sec.*) *abc.* acervum nuntiorum *A* (*m. pr.*) *BCd.* 14. delaxatam *AB.* 15. subdentem *A.* subridentem *A* (*m. sec.*) *B.* 16. Qui deridebat *Fr. Iunius.* 17. disserebatur *B.* differebatur *A.* 18. distringeret *c.* 19. refossae *Rhenanus.* reformasse *ABC.* reformate *A. m. sec.* foraminosae *abc.* reformosae *d.* formicosae *Fr. Iunius.* reforatae *alii.* 20. ludendorum vacaret *A* (*m. pr.*) *B.* ludendo vocaret *A. m. sec.* 21. temptationis *A.* temptationibus *B.* 22. recuperatam *C.* 23. con-

si filios quoque restitui voluisset, pater iterum vocaretur. Sed maluit in illo die reddi sibi. Tantum gaudii, [21]securus sic de domino distulit. Sustinuit [25]iam voluntariam orbitatem, ne sine aliqua patientia viveret.

[1]Adeo satis idoneus patientiae sequester deus. Si iniuriam deposueris penes eum, ultor est: si damnum, restitutor est: si doleres, medicus est: si mortem, resuscitator est. Quantum patientiae licet, ut deum habeat debitorem? [2]Nec immerito. Omnia enim placita eius tuetur, omnibus mandatis eius intervenit. Fidem tenit, pacem gubernat, dilectionem adiuvat, humilitatem instruit, paenitentiam expectat, exomologesin adsignat, carnem regit, spiritum servat, linguam frenat, manum continet, temptationes inculcat, scandala pellit, martyria [3]consummat, pauperem consolatur, divitem temperat, infirmum non extendit, valentem non consumit, deum delectat, gentilem invitat, servum domino, dominum deo commendat, feminam exornat, virum approbat; amatur in puero, laudatur in iuvene, [4]suspicitur in sene; in omni sexu, in omni aetate formosa est. Age iam, [5]si et effigiem habitumque eius commendamus. Vultus illi tranquillus et placidus, frons pura, nulla moeroris aut irae rugositate contracta; remissa aeque in laetum modum supercilia, oculis humilitate, non infelicitate deiectis; os innocentitatis honore signatum; color, qualis [7]securis et innoxiis; hostis frequens capitis in diabolum [8]et minax risus; ceterum amictus [9]circum pectora candidus, et corpori impressus, [10]ut qui nec vilatur nec [11]inquietatur. Sedet enim in throno [12]spiritus eius mitissimi et mansuetissimi, [13]qui non turbine glomeratur, non nubilo livet, sed est tenerae serenitatis, [14]apertus et simplex, quem turbio vidit Helias. Nam ubi deus, ibidem et [15]alumna eius, patientia scilicet. Cum ergo spiritus [16]dei descendit, individua patientia comitatur [17]eum. Si non cum spiritu [18]admiserimus, in nobis morabitur semper? Immo nescio an [19]diutius perseveret. Sine sua comite ac ministra omni loco ac tempore [20]angatur ne-

Cap. XV.

I Reg. XIX. Matth. XVII, 3 sqq.

duplicata *Bad.* centuplicata *AC.* reduplicata *bc.* 24. securus sic de *Cabc.* securus de *ABd.* 25. iam voluntariam *Fulv. Ursinus.* tum voluntariam *Fr. Iunius.* tam voluptariam *AB.* tam voluntariam *Cabcd.*

Cap. XV. 1. Ideo *A.* 2. hec enim omnia *A. m. sec.* nec (hec *A.*) immerito omnia *AB.* Nec immerito enim. Omnia *Ca.* 3. consumat *Ca.* 4. suspicitur *A.* 5. sis *Fr. Iunius. Voculam* et *non habet A.* 6. moerore *A.* 7. securis *AB.* 8. et *om. A.* 9. circumspector ac candidus *B.* circumspectus (circumspectar *m. sec.*) ac candidus *A.* 10. te qui *AB.* 11. inquietatur *d., Fulv. Ursinus.* 12. spem eius *AB.* 13. quae *AB.* 14. aptus *AB.* 15. alimenta (aliementa *Aφ.*) *AB.* 16. dei *om. B.* 17. eum. Si non cum *ABC.* eum. Si nos cum *abc.* eum. Si non eam cum *d.* eam. Si nos eam cum *Fulv. Ursinus.* Eam si nos cum *Fr. Iunius.* Eam si non cum *Rigaltius.* 18. amiserimus *A.* 19. diu quis perseveret sine sua comite *Fr. Iunius.* 20. angatur *d., Rhenanus.* tangatur *ABCabc.*

cesse est. Quodcunque inimicus eius inflixerit, solus sustinere no poterit, carens instrumento sustinendi.

Cap. XVI. Haec patientiae ratio, haec [1]disciplina, haec opera caelesti [2]et verae, [3]scilicet Christianae, non ut illa patientia gentium te rae, falsa, [4]probrosa. Nam ut in isto quoque domino diaboli aemularetur, quasi plane ex pari (nisi quod ipsa diversitas mali boni aequaliter [5]magnitudine par est) docuit et [6]suos patientia propriam, illam dico, quae maritos dote venales aut lenociniis n gotiantes uxorum potestatibus subicit, quae aucupandis orbitati omnem coacti obsequii laborem [7]mentitis adfectionibus tolerat, q ventris operarios [8]contumeliosis patrociniis subiectione libertatis lae addicit. Talia nationes patientiae studia [10]noverunt, et tanti h nomen foedis operationibus occupant; [11]patientes rivalium et d tum et invitatorum, impatientes solius dei vivunt. Sed [12]vide sua et sui praesidis patientia, quam subter ignis expectat. Ca rum nos amemus patientiam dei, patientiam Christi: rependa illi quam pro nobis ipse [13]dependit. Offeramus patientiam s tus, patientiam carnis, qui [14]in resurrectionem carnis et spi credimus.

Cap. XVI. 1. disciplinae *ABC.* 2. et verae *Bad.* ut vere (vera *m. pr.*) et vere *C.* et vera *bc.* 3. scilicet Christianae *d.* scilicet Christiana *Babc.* licet quam (quae *m. sec.*) Christiana *A.* 4. probosa *A. Voc.* falsa in *A. deside videtur.* 5. magnitudine *AB. Fr. Iunius, Ludov. de la Cerda.* magnitudinis *reli* 6. filios *AB.* 7. mentitur *A.* mentitus *B.* 8. contumeliosis patronis *d.* con meliosos patronis *Fulv. Ursinus.* 9. gula *Fulv. Ursinus. Omittit d. Pro addi in A. est* adicit. 10. moverunt *AB.* 11. rivalium — — impatientes *om. AB* 12. viderint sua et sui praesidis patientia quam *ego.* viderint sua et sui (sua *A. m. sec.* suam sui *c. Latinius*) praesides quam (quoniam *AB.*) patientia sui *ABCabc.* viderit sua et sui praesidis patientia, quam subter *d., Fulv. Ursinus. Scaliger inducit verba* patientia quam. 13. dependit *cd.* defendit *reliqui.* 14. *deleri vult Fr. Iunius.*

DE

BAPTISMO*.

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta

a significat editionem principem Iob. Gangneii, quae prodiit Parisiis anno MDXLV. Signum *mg.* additum significat scripturam ex margine huius libri prolatam.

b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae anno MDL. Gelenius testatur se in hoc libro emendando usum fuisse codice scripto Britannico, in coenobio Masburensi reperto, quem sibi communicaverit Io. Lelandus.

c - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae anno MDLXXIX.

d - - Nic. Rigaltii, quae prodiit Lutetiae anno MDCXXXIV.

Felix sacramentum aquae nostrae, [1]quia ablutis delictis pri- Cap. I.
stinae caecitatis in vitam aeternam liberamur! Non erit otiosum dictum istud, instruens tam eos qui cum maxime formantur, quam et illos qui simpliciter credidisse contenti non exploratis rationibus traditionum intentatam probabilem fidem per imperitiam portant. Atque adeo nuper conversata istic quaedam de [2]Gaiana haeresi vipera venenatissima doctrina sua plerosque rapuit, inprimis baptismum destruens. Plane secundum naturam. Nam [3]fere viperae et aspides ipsique reguli serpentes arida et inaquosa sectantur. Sed nos pisciculi secundum *IXΘYN* nostrum Iesum Christum in aqua [4]nascimur, nec aliter quam in aqua permanendo salvi sumus. [5]Itaque illa monstrosissima, cui nec [6]integre quidem docendi ius erat, optime norat pisciculos necare de aqua salientes.

Sed enim quanta vis est perversitatis ad fidem labefactandam Cap. II.
vel in totum non recipiendam, ut ex his eam impugnet ex quibus

* DE BAPTISMO ADVERSVS QVINTILLAM LIBER *a*.

Cap. I. 1. qua ablati *b., Fulv. Ursinus.* 2. Caiana *ab.* 3. fere *ab., ex emendatione Latinii.* ferae *AB.* 4. nascamur *AB.* 5. itaque illa *A.* Ita Quintilla *reliqu.* 6. integrae *Fr. Iunius.*

constat! Nihil adeo est [1]quod obduret mentes hominum quam simplicitas divinorum operum quae in actu [2]videntur et magnificentia quae in effectu repromittitur: ut [3]hinc quoque, quoniam tanta simplicitate, sine pompa, sine apparatu novo aliquo, denique sine sumptu homo in [4]aqua demissus et inter pauca verba tinctus non multo vel nihilo mundior resurgit, eo incredibilis existimetur consecutio aeternitatis. Mentior, si non e contrario idolorum sollemnia vel arcana de suggestu et apparatu [5]deque sumptu fidem et auctoritatem sibi extruunt. Pro misera incredulitas, quae denegas deo proprietates suas, simplicitatem et potestatem! Quid ergo? nonne mirandum et lavacro dilui mortem? Atquin eo magis credendum, si, quia mirandum est, idcirco non creditur. [6]Qualia enim decet esse opera divina, nisi super omnem admirationem? Nos quoque ipsi miramur, sed quia credimus. Ceterum incredulitas miratur, non credit. Miratur enim simplicia quasi vana, magnifica quasi impossibilia. Et sit plane ut putas, satis ad utrumque
1 Cor. I, 27. Matth. XIX, 26. divina pronuntiatio praecucurrit. Stulta mundi elegit deus, ut confundat sapientiam eius, et praedifficilia penes homines facilia penes deum. Nam si deus et sapiens et potens, quod etiam praetereuntes eum non negant, merito in adversariis sapientiae potentiaeque, id est in stultitia et [7]impossibilitate, materias operationis suae instituit; quoniam virtus omnis ex his causam accipit a quibus provocatur.

Cap. III. Huius memores [1]pronuntiationis tamquam [2]praescriptionis, nihilominus quam stultum et impossibile sit [3]aqua reformari [4]tractamus. Quid utique ista materia [5]tantae dignationis meruerit officium? Ut opinor, auctoritas liquidi [6]elementi exigenda est. Atquin plurima suppetit, et quidem a primordio. Nam unum ex his est quae ante omnem mundi suggestum impolita adhuc specie
Gen. I, 1. 2. penes deum [7]quiescebant. In primordio, inquit, fecit deus caelum et terram. Terra autem erat [8]invisibilis et incomposita, et tenebrae erant super abyssum, et spiritus [9]domini super aquas ferebatur. Habes homo inprimis aetatem venerari aquarum, quod antiqua substantia; dehinc dignationem, quod divini spiritus sedes, gratior scilicet ceteris tunc elementis. Nam et tenebrae totae adhuc sine cultu siderum informes, et tristis abyssus, et terra imparata,

Cap. II. 1. quod tam obduret *b.*, *Fulv. Ursinus.* quo obduret *Fr. Iunius.* 2. videntur *ABa.* videtur *b.*, *Fulv. Ursinus.* 3. hinc *A.* hic *Bab.* 4. aquam *Fr. Iunius.* 5. de quo sumptu *A.* 6. Atquin eo magis credendum est, qualia *AB.* 7. in possibilitate *A.*

Cap. III. 1. praenuntiationis *Amg.* 2. praescriptionis *AmgBab.* scriptionis *A.* 3. a qua *A.* 4. tractemus *b.* 5. tantae *Bab.* et ante *A.* ante *Amg.* 6. alimenti *A.* 7. quiescebat *A.* 8. visibilis *Semlerus.* 9. domini *AB.* dei *ab.*

et caelum rude; solus liquor, semper materia perfecta, laeta, simplex, de suo pura, dignum [10]vectaculum deo subiiciebat. Quid quod exinde dispositio mundi modulatricibus quodammodo aquis deo constitit. Nam ut firmamentum caeleste suspenderet in medietate, distinctis aquis fecit; [11]ut terram aridam suspenderet, [12]segregatis aquis expediit. Ordinato dehinc per elementa mundo cum aquae darentur, primis aquis praeceptum est animas proferre. Primus liquor quod viveret edidit, ne mirum sit in baptismo, si aquae animare noverunt. [13]Non enim ipsius quoque hominis figurandi opus sociantibus aquis absolutum est? De terra materia [14]convenit, non tamen [15]habilis nisi humecta et succida, quam scilicet ante quartum diem segregatae aquae in stationem suam superfluo humore limo [16]temperant. Si exinde universa vel plura prosequar, quae de elementi istius auctoritate commemorem, quanta vis eius aut gratia, quot ingenia, quot officia, quantum instrumentum mundo ferat, vereor, ne laudes aquae potius quam baptismi rationes videar congregasse: licet eo plenius docerem non esse dubitandum, si materiam, quam in omnibus rebus et operibus suis deus disposuit, etiam in sacramentis propriis parere fecit, si quae vim [17]terrenam gubernat, et in caelesti procurat.

Sed ea satis erit praecerpsisse in quibus et ratio baptismi Cap. IV.
recognoscitur prima illa, [1]quae iam tunc etiam ipso habitu praenotabatur ad baptismi figuram, dei spiritum, qui ab initio supervectabatur super aquas [2]intinctorum moraturum. Sanctum autem utique super sanctum ferebatur, [3]aut ab eo quod superferebatur id quod ferebat sanctitatem mutuabatur, quoniam subiecta quaeque materia eius quae desuper imminet qualitatem rapiat necesse est, maxime corporalis spiritalem, et penetrare et insidere facilem per substantiae suae subtilitatem. Ita de sancto sanctificata natura aquarum et ipsa sanctificare concepit. Nemo dicat: [4]Numquid ipsis enim aquis [5]tinguimur, quae [6]tunc in primordio fuerunt? Non utique ipsis, nisi ex ea parte qua genus quidem unum, species vero complures. Quod autem generi adtributum est, etiam in specie redundat. Ideoque nulla distinctio est, mari quis an stagno, flu-

10. vestibulum *alii, sed nescio qui. Verba* subiiciebat — — aquis deo *uncinis* [illegible] *comparent in A.* 11. ut *A.* et ut *Bab. Pro* suspenderet *Fr. Iunius volebat* dispenseret. 12. et segregatis *A.* 13. Non enim *A.* Nam *Bab.* 14. convenit [illegible] *AmgBa.* 15. habili *Aa.* 16. temperarant *ab., Latinius.* 17. terrenam *b., Fulv. Ursinus.* aeternam *ABa.*

Cap. IV. 1. qua *Fulv. Ursinus.* 2. intinctorum moraturum *b.* intinctorem moraturum *Amg. Fulv. Ursinus.* intinctorem oraturum *A.* intinctos reformaturum *Ba.* [illegible] et ab eo *Fr. Iunius.* 4. Num quid *uncinis inclusum habet A.* 5. tingimur *A.* [illegible] nunc *Ba.* 7. ipsis *Bab.* ipsi *B.*

mine an fonte, lacu an alveo diluatur, nec quicquam refert inter eos quos Ioannes [8]in Iordane et quos Petrus in Tiberi tinxit. Nisi et ille spado, quem Philippus inter vias fortuita aqua tinxit, plus salutis aut minus retulit. Igitur omnes aquae de pristina originis praerogativa sacramentum sanctificationis consequuntur invocato [9]deo. Supervenit enim statim spiritus de caelis et aquis superest sanctificans eas de semetipso, et ita sanctificatae vim sanctificandi [10]combibunt. Quamquam ad simplicem actum competat similitudo, ut, quoniam vice sordium delictis inquinamur, aquis abluamur. Sed delicta sicut non in carne comparent, quia nemo super cutem portat maculam idololatriae aut stupri aut fraudis, ita eiusmodi in spiritu sordent, qui est auctor delicti. Spiritus enim dominatur, caro famulatur. Tamen utrumque inter se communicant reatum, spiritus ob imperium, caro ob ministerium. Igitur medicatis quodammodo aquis per angeli interventum, et spiritus in aquis corporaliter diluitur et caro in eisdem spiritaliter mundatur.

Cap. V. Sed enim nationes extraneae ab omni intellectu spiritalium [1]potestatum eadem efficacia idolis suis [2]subministrant. Sed viduis aquis sibi mentiuntur. Nam et sacris quibusdam per lavacrum initiantur, Isidis alicuius aut Mithrae; ipsos etiam deos suos lavationibus efferunt. Ceterum villas, domos, templa totasque urbes aspergine circumlatae aquae expiant passim. Certe ludis Apollinaribus et [3]Eleusiniis tinguuntur, idque se in regenerationem et impunitatem periuriorum suorum agere praesumunt. Item penes veteres [4]quisquis se homicidio infecerat, [5]purgatrices aquas explorabat. Igitur si de sola natura [6]aquae, quod propria materia sit [7]abluendi, in auspicia emundationis blandiuntur, quanto id verius aquae praestabunt per dei auctoritatem, a quo omnis natura earum constituta est? Si religione aquam medicari putant, quae potior religio quam dei vivi? Quo agnito hic quoque studium diaboli recognoscimus res dei aemulantis, cum et ipse baptismum in suis exercet. Quid simile? Immundus emundat, perditor liberat, damnatus absolvit. Suam videlicet operam destruet [8]diluens delicta,

8. inter Iordanem *A.* 9. deo *uncinis inclusum habet A.* 10. combibunt, vice sordium aquis abluantur. Quanquam *A. Hanc scripturam sibi adnotaverat etiam Fulv. Ursinus. Io. Wouwerius inde effinxit* combibunt, ut et delicta vice sordium aquis abluantur. Quamquam *cett. Videntur ea verba per errorem ex sequentibus repetita, aut irrepserunt ex margine.*

Cap. V. 1. potestatem *Ba.* 2. subministravit *A.* 3. Eleusiniis *b., Fulv. Ursinus.* Pelusiis *ABa.* 4. quisque *A.* 5. purgatrices aquas explorabat *A.* purgatrice aqua expiabatur *Amg.* purgatrice aqua se expiabat *Bab.* 6. aquae *A.* aqua *Ba.* aquis *b., Fulv. Ursinus.* 7. abluendi, in auspicia emundationis *b., Fulv. Ursinus.* adloquendi inauspicii emundationis *A.* adlegendi auspicii emundationis *AmgBa.* 8. deluens *Fr. Iunius, quemadmodum iam supra.*

quae inspirat ipse. Haec quidem in testimonium posita sunt repellentibus fidem, si minime credant rebus dei, quarum adfectationibus apud aemulum dei credunt. Annon et alias sine ullo sacramento immundi spiritus [9]aquis incubant, adfectantes illam in primordio divini spiritus gestationem? Sciunt opaci quique fontes, et avii quique rivi, et in balneis piscinae et euripi in domibus, vel cisternae et putei, qui rapere dicuntur, scilicet per vim spiritus nocentis. [10]Nympholeptos et [11]lymphaticos et [12]hydrophobos vocant quos aquae necaverunt aut amentia vel formidine [13]exercuerunt. Quorsum ista retulimus? Ne quis durius credat angelum dei sanctum aquis in salutem hominis temperandis adesse, cum [14]angelus malus [15]profanum commercium eiusdem elementi in perniciem hominis [16]frequentat. Angelum aquis intervenire si novum videtur, exemplum futuri praecucurrit. Piscinam Bethsaidam angelus interveniens commovebat. Observabant qui valetudinem querebantur. Nam si quis praevenerat descendere illuc, queri post lavacrum desinebat. Figura ista medicinae corporalis spiritalem medicinam tenebat, ea forma qua semper carnalia in figura spiritalium antecedunt. Proficiente [17]itaque in hominibus gratia dei plus aquis et angelo accessit. Qui vitia corporis remediabant, nunc [18]spiritum mulcentur; qui temporalem operabantur salutem, nunc aeternam reformant; qui unum semel anno liberabant, nunc quotidie populos conservant, deleta morte per ablutionem delictorum. Exempto scilicet reatu eximitur et poena. Ita [19]restituetur homo deo ad similitudinem eius, qui retro ad imaginem dei fuerat. Imago in [20]effigie, similitudo in aeternitate censetur. Recipit enim illum dei spiritum, quem tunc de adflatu eius acceperat, sed post amiserat per delictum.

Non quod in aquis spiritum sanctum consequamur, sed in aqua emundati sub angelo [1]spiritui sancto praeparamur. Hic quoque figura praecessit; sic enim Ioannes [2]ante praecursor domini fuit, praeparans vias eius. Ita et angelus baptismi arbiter superveniturus spiritui sancto vias dirigit ablutione delictorum, quam fides impetrat obsignata in Patre et Filio et Spiritu Sancto. Nam si in Cap. VI. Matth. XVIII, 16.

9. aquis uncinis inclusum habet *A.* 10. Nympholeptos *ego.* Nam et esietos *A.* Nam et enectos *Ba.* Nam et apopnictos *b., Fulv. Ursinus.* 11. lymphaticos *A.* lymphatos *Bab.* 12. hydrophobas *A.* 13. exercuerunt *AmgBab.* execuerunt *A.* 14. angelis malis *A.* 15. profanum *b., Fulv. Ursinus.* profanus *ABa.* 16. frequentat *ABa.* frequentet *b., Fulv. Ursinus, Fr. Iunius.* 17. ita qui nominibus *A.* 18. spiritum *Aab.* spiritui *B.* spiritu *Fulv. Ursinus.* 19. restituetur *ABa.* restituitur *b., Fulv. Ursinus.* 20. effigiem *A.*

Cap. VI. 1. spiritui *AmgBab.* spiritu *A.* 2. ante praecursor *ab.* anteprae-cursor *AB.*

tribus testibus stabit omne [3]verbum, quanto magis, [4]dum habemus per benedictionem eosdem arbitros fidei quos et sponsores salutis, sufficit ad fiduciam spei nostrae etiam numerus nominum divinorum? Cum autem sub tribus et testatio fidei et sponsio salutis pignerentur, necessario adicitur ecclesiae mentio, quoniam ubi tres, id est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, ibi ecclesia, quae trium corpus est.

Cap. VII. Exinde egressi de lavacro perungimur benedicta unctione de pristina disciplina, qua ungi oleo de cornu in [1]sacerdotio solebant; ex quo Aaron a Moyse unctus est, unde Christus dicitur a chrismate, quod est unctio, quae domino nomen accommodavit, facta spiritalis, quia [2]spiritu unctus est a deo patre, sicut in Actis: Act. Apost. IV, 27. Collecti sunt [3]enim vere in ista civitate adversus sanctum filium tuum, quem unxisti. Sic et in nobis carnaliter currit unctio, sed spiritaliter proficit; quomodo [4]et ipsius baptismi carnalis actus, quod in aqua mergimur, spiritalis effectus, quod delictis liberamur.

Cap. VIII. Dehinc manus imponitur, per benedictionem advocans et invitans spiritum sanctum. Sane humano ingenio licebit spiritum in aquam arcessere et concorporationem [1]eorum accommodatis desuper manibus alio spiritu tantae claritatis animare, deo autem in suo organo non licebit per manus sanctas sublimitatem modulari spiritalem? Sed est hoc quoque de veteri sacramento, quo nepotes suos ex Ioseph, [2]Ephrem et Manassem, Iacob capitibus impositis et intermutatis manibus benedixerit, et quidem ita transversim obliquatis in se, ut Christum [3]deformantes iam tunc portenderent benedictionem in Christum futuram. Tunc ille sanctissimus spiritus super emundata et benedicta corpora [4]libens a patre descendit, [5]super baptismi aquas tanquam pristinam sedem recognoscens conquiescit, columbae figura delapsus in dominum, ut natura spiritus sancti declararetur per animal simplicitatis et innocentiae, quod Matth. X, 16. etiam corporaliter ipso felle careat columba. Ideoque, Estote, inquit, simplices sicut columbae; ne hoc quidem sine argumento praecedentis figurae. Quemadmodum enim post aquas diluvii, quibus iniquitas antiqua purgata est, post baptismum, ut ita dixerim, mundi pacem caelestis irae praeco columba terris adnuntiavit dimissa ex arca et cum olea reversa, quod signum [6]etiam apud na-

3. verbum dei, quanto *A*. 4. donum habemus benedictionem *A*.

Cap. VII. 1. sacerdotio *AB*. sacerdotium *ab*. 2. spiritus *A*. 3. enimvero *A*. 4. et spiritus ipsius *A*.

Cap. VIII. 1. aerum *Ios. Scaliger*. 2. Efrem *ABa*. Ephraim *b*., *Fulv. Ursinus*. 3. deformantis *A*. *Pro* Christum *Ios. Scaliger mavult* Chreston. 4. labens *Ios. Scaliger*. 5. et super *Fr. Iunius*. 6. apud etiam *A*.

tones. paci praetenditur, eadem dispositione spiritalis effectus ter-
ra, id est carni nostrae, [7]emergenti de lavacro post vetera delicta
columba sancti spiritus advolat, pacem dei adferens, emissa de
caelis, ubi ecclesia est arca figurata. Sed mundus rursus [8]deliquit;
quo male [9]comparetur baptismus [10]diluvio. Itaque igni destinatur,
sicut et homo qui post baptismum delicta restaurat, ut hoc quoque
in signum admonitionis nostrae debeat accipi.

Quot igitur patrocinia naturae, [2]quot privilegia gratiae, [3]quot Cap. IX.
mandata disciplinae, figurae, praestructiones, precationes religio-
nis aquae ordinaverunt? Primo quidem cum populus de Aegypto
libere expeditus vim regis Aegypti per aquam transgressus evadit,
ipsum regem cum totis copiis aqua extinxit. Quae figura mani-
festior in baptismi sacramento? Liberantur de saeculo nationes
per aquam scilicet, et diabolum dominatorem pristinum in aqua
pressum [5]derelinquunt. Item aqua de amaritudinis vitio in [6]suum
commodum suavitatis Mosei ligno remediatur. Lignum illud erat
Christus, venenatae et amarae retro naturae venas [7]in saluberrimas
ipsas baptismi scilicet ex sese remedians. Haec est aqua quae de
monte petra populo defluebat. Si enim petra Christus, sine dubio
aqua in Christo baptismum videmus benedici. Quanta aquae gratia
pater deum et Christum eius est ad baptismi confirmationem! Nun-
quam sine aqua Christus: siquidem et ipse aqua tinguitur, prima
rudimenta potestatis suae vocatus ad nuptias aqua auspicatur, cum
sermonem facit, sitientes ad aquam suam invitat sempiternam, cum
de agape docet, aquae calicem [9]pauperi oblatum inter opera dilectio-
nis probat, apud puteum vires resumit, super aquam incedit, liben-
ter trasfretat, aquam discentibus ministrat. Perseverat testimo-
nium baptismi usque ad passionem: cum deditur in crucem, aqua
intervenit; sciunt Pilati manus: cum vulneratur, aqua de latere pro-
rumpit; scit lancea militis.

Diximus, quantum mediocritati nostrae licuit de universis quae Cap. X.
baptismi religionem struunt; nunc ad reliquum statum eius aeque
ut potero progrediar de quaestiunculis quibusdam. Baptismus ab
Iohanne denuntiatus iam tunc habuit quaestionem, ab ipso quidem
domino propositam Pharisaeis, caelestisne is baptismus esset, an
vero terrenus? De quo illi non valuerunt constanter respondere,

7. emergendi *A*. 8. delinquit *b.*, *Fulv. Ursinus*. *Pro* Sed *Fr. Iunius maluit* Si et 9. comparatur *Fr. Iunius*. 10. Diluvio itaque ignis *Fr. Iunius*.

Cap. IX. 1. Quod *A*. 2. quod *A*. 3. quod *A*. 4. liber *Fulv. Ursinus*, *Iunius* vec. expeditus. *Omittit* libere *unus b*. 5. derelinquit *A*. 6. suum *ABa*. suum *b.*, *Latinius*, *Fr. Iunius*. 7. insaluberrimas *AB*. *Fr. Iunius*, *Semlerus*, *alii*. 9. aqua *ABa*. aquae *b.*, *Fulv. Ursinus*. 9. pauperi *b.*, *Fulv. Ursinus*. patri *AB*. fratri *a*.

utpote non intelligentes, quia nec credentes. Nos porro quantula fide sumus, tantulo et intellectu possumus aestimare divinum quidem eum baptismum fuisse, [1]mandatu tamen, non et potestate, quod et Ioannem a domino missum legimus in hoc munus, ceterum humanum condicione. Nihil enim caeleste praestabat, sed caelestibus praeministrabat, paenitentiae scilicet praepositus, quae est in hominis potestate. Denique legis doctores et Pharisaei, qui credere noluerunt, nec paenitentiam [2]egere. Quod si paenitentia humanum est, et baptismus ipsius eiusdem condicionis fuerit necesse est, aut daret et spiritum sanctum et remissionem delictorum, si caelestis fuisset. Sed neque peccatum dimittit neque spiritum indulget nisi deus solus. Etiam ipse dominus, nisi ipse prius ascenderet ad patrem, aliter negavit spiritum descensurum. Id quod dominus nondum conferebat, servus utique [3]praestare non posset. Adeo postea in Actis Apostolorum invenimus, quoniam qui Ioannis baptismum habebant non accepissent spiritum sanctum, quem ne auditu quidem noverant. Ergo non erat caeleste, quod caelestia non exhibebat, cum ipsum, quod caeleste in Ioanne fuerat, spiritus [4]prophetiae, post totius spiritus in dominum translationem usque adeo defecerit, ut quem praedicaverat, quem advenientem designaverat, postmodum an ipse esset miserit sciscitatum. Agebatur itaque baptismus paenitentiae quasi candidatus remissionis et sanctificationis in Christo subsecuturae. Nam quod praedicabat baptismum paenitentiae in remissionem delictorum, in futuram remissionem enuntiatum est: siquidem paenitentia antecedit, remissio subsequitur, et hoc est viam praeparare; qui autem praeparat, non idem ipse [5]perficit, sed alii perficiendum procurat. Ipse profitetur
Ioh. III, 31. sua non esse caelestia, sed Christi, dicendo, Qui de terra est, de
Luc. III, 16. Matth. III, 11. terra loquitur; qui de supernis venit, super omnes est: item [6]sola se paenitentia tinguere, venturum mox qui tingueret in spiritu et igni. Scilicet quia vera et [7]stabilis fides aqua tinguitur in salutem, simulata autem et infirma igni tinguitur in iudicium.

Cap. XI. Sed ecce, inquiunt, venit dominus et non tinxit. Legimus
Ioh. IV, 2. enim: Et tamen is non tinguebat, verum discipuli eius. [1]Quasi revera ipsum suis manibus tincturum Ioannes praedicasset. Non utique sic intelligendum est, sed simpliciter dictum more communi. Sicut est verbi gratia: Imperator proposuit edictum, aut Praefectus

Cap. X. 1. mandatum *A*. 2. egere *ab.*, *Latinius*, *Harrisius*. agere *AB*. 3. praestare posset? *b*. 4. et prophetiae *A*. 5. perfecit *A*. 6. in sola se *b.*, *Fulv. Ursinus*. 7. stabilis fides aqua *Nic. Rigaltius*. stabilis aquae fides qua *ABab*.

Cap. XI. 1. Quasi *A*. *Fr. Iunius*. quia *Bab*.

fustibus cecidit: numquid ipse proponit, aut numquid [2]ipse caedit? Semper is dicitur facere [3]cui praeministratur. Ita erit accipiendum, Ipse vos tinguet, pro eo quod est, Per ipsum tinguemini, vel in ipsum. Sed ne moveat quosdam quod non ipse tinguebat. In quem enim tingueret? In paenitentiam? quo ergo illi praecursorem? In peccatorum remissionem, quam verbo dabat? in semetipsum, quem humilitate celabat? in [4]spiritum sanctum, qui nondum [5]a patre descenderat? in ecclesiam, quam nondum apostoli struxerant? Itaque tinguebant discipuli eius ut ministri, ut Ioannes [6]ante praecursor, eodem baptismo Ioannis, ne qui alio putet, quia nec exstat alius nisi postea Christi, qui tunc utique a discentibus dari non poterat, utpote nondum adimpleta gloria domini, nec instructa efficacia lavacri per passionem et resurrectionem, quia nec mors nostra dissolvi posset nisi domini passione, nec vita restitui [7]sine resurrectione ipsius.

Cum vero praescribitur nemini sine baptismo competere salutem, ex illa maxime pronuntiatione domini qui ait, Nisi natus ex aqua quis erit, non habet vitam, suboriuntur scrupulosi, immo temerarii retractatus quorundam, quomodo ex ista [1]praescriptione apostolis salus competat, quos tinctos non invenimus in domino, praeter Paulum. Immo cum Paulus solus ex illis baptismum Christi induerit, aut praeiudicatum esse de ceterorum periculo qui careant aqua Christi, ut praescriptio salva sit, aut rescindi praescriptionem, si etiam non [2]tinctis salus statuta est. Audivi, domino teste, [3]eiusmodi, ne quis me tam perditum existimet, [4]ut ultro excogitem libidine stili quae aliis scrupulum [5]incutiant. Et nunc illis, ut potero, respondebo qui negant apostolos tinctos. Nam si humanum Ioannis baptismum inierant et dominicum desiderabant, quatenus unum baptismum [6]definierat ipse dominus dicens Petro perfundi [7]nolenti, Qui semel lavit, non habet necesse rursum, quod utique non tincto non omnino dixisset, et haec est probatio exerta adversus illos qui adimunt apostolis etiam Ioannis baptismum, ut destruant aquae sacramentum. An credibile videri potest in his personis viam tunc domini non praeparatam, id est

Cap. XII.

Ioh. III, 5.

Ioh. XIII, 6.

2. ipse caecidit *A*. 3. cui fit. Ita *Amg*. 4. spiritusancto *A*. 5. a patre descenderat *AmgBab*. ad patrem ascenderat *A*. 6. ante praecursor *ABab*. 7. sine resurrectione *b*., *Fr. Iunius*. sine snrrectione *ABa*.

Cap. XII. 1. praescriptione *AmgBab*. praescriptione, praestructione *A*. 2. tinctus *A*. 3. in eiusmodi *A*. 4. ut ultro excogitem libidine *ego*. et ultro excogitet libidinem *A*. ut ultro exagitem libidinem *a*., *Latinius*. ut ultro exagitem libidine *b*., *Fulv. Ursinus*. et ultro exagitet libidinem *B*. *Fr. Iunius*. ut ultro exagitet libidine *Io. Wouwerius*. 5. incutiat *Ba*. 6. definiebat *Fulv. Ursinus*. 7. volenti *Fr. Iunius*.

baptismum Ioannis, quae ad viam domini per totum orbem aperi
dam [8]destinabantur? Ipse dominus nullius paenitentiae debi
tinctus est: peccatoribus non fuit necesse? [9]Quod ergo alii ti
non sunt, non tamen comites Christi, sed aemuli [10]fidei, l
doctores et Pharisaei. Unde et suggeritur, [11]cum adversantes
mini tingui noluerint, eos qui dominum sequebantur tinctos fu
[12]nec cum aemulis suis sapuisse, maxime quando dominus,
Matth. XI, 11. cui adhaerebant, testimonio Ioannem extulisset, Nemo, dic
maior inter natos feminarum Ioanne baptizatore. Alii plane s
coacte iniciunt tunc apostolos baptismi vicem implesse, cum
navicula fluctibus adspersi operti sunt; ipsum quoque Petrum
mare ingredientem satis mersum. Ut opinor autem, aliud adsp
vel intercipi violentia maris, aliud tingui disciplina religionis.
terum navicula illa figuram ecclesiae praeferebat, quod in mari
est saeculo, fluctibus, id est persecutionibus et tentationibus
quietatur, domino per patientiam velut dormiente, donec oratio
bus sanctorum in ultimis suscitatus compescat saeculum et tr
quillitatem suis reddat. Nunc sive tincti quoquo modo fuerunt,
illoti perseveraverunt, ut et illud dictum domini de uno lav
sub Petri persona ad nos tantummodo spectet, de salute ta
apostolorum satis temerarium est aestimare, [14]quia illis vel pri
adlectionis et exinde individuae [15]familiaritatis praerogativa co
pendium baptismi conferre posset, [16]cum illi, opinor, sequeban
illum qui credenti cuique salutem pollicebatur. Fides tua te, aieb
Marc. X, 52. salvum fecit, et, [17]Remittentur tibi peccata, credenti utique,
tamen tincto. Id si apostolis defuit, nescio [18]quorum fide
verbo domini [19]suscitatus teloneum dereliquit, patrem et navem
artem qua vitam sustentabat deseruit, [20]qui patris exsequias
Matth. X, 37. spexit, summum [21]illud domini praeceptum, Qui patrem aut
trem mihi praetulerit, non est me dignus, ante perfecit qu
audivit.

Cap. XIII. Hic ergo scelestissimi illi provocant quaestiones. Adeo dicu
Baptismus non est necessarius quibus fides satis est; nam et Ab
ham nullius aquae nisi fidei sacramento deo placuit. Sed in omn
bus posteriora concludunt, et sequentia antecedentibus praevale

8. destinabatur ipse dominus *A*. 9. Quod ergo alii tincti non sunt *AB.*, *Fr. Iun*
Quid ergo? alii tincti non sunt (sint *Fulv. Ursinus*) *ab.*, *Fulv. Ursinus*. 10. *fide*
11. et cum *A*. 12. ne *A*. 13. si cui *A*. cui *Bab*. 14. quae *A*. 15. cum
familiaritatis *Fr. Iunius*. 16. cum illi *b.*, *Fulv. Ursinus*. Cum illo *ABa*. cum
Ios. Scaliger. 17. Remittentur *A*. remittuntur *Bab*. 18. quorum fide *ego*. q
rum fides *ABab.*, *Fulv. Ursinus*. quorsum fidens *Ios. Scaliger*. 19. suscitatus *A*
suscitata *b.*, *Fulv. Ursinus*. 20. qui patris *ABa*. patris *b*. 21. illud *b.*, *F*
Ursinus. illius *ABa*.

fuerit salus retro per fidem nudam ante domini passionem et resurrectionem. At ubi fides aucta est credendi in nativitatem, passionem resurrectionemque eius, addita est ampliatio sacramento, obsignatio baptismi, vestimentum quodammodo fidei, quae retro erat nuda, nec [1]potest iam sine sua lege. Lex enim tinguendi imposita est et forma praescripta. Ite, inquit, docete nationes, Matth. XXVIII, 19. tingentes eas in nomen Patris et Filii et Spiritus Sancti. Huic legi collata definitio illa, Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, Ioh. III, 5. non intrabit in regnum caelorum, obstrinxit fidem ad baptismi necessitatem. Itaque omnes exinde credentes tinguebantur. Tunc et Paulus, ubi credidit, tinctus est. Et hoc est quod [2]ei dominus in illa plaga orbationis praeceperat, Exsurge, dicens, et introi Damascum, illic tibi demonstrabitur, quid debeas agere, scilicet tingui, quod solum ei deerat. Alioquin satis didicerat atque crediderat Christum esse dominum dei filium. Act. IX, 6.

Sed de ipso apostolo revolvunt, quod dixerit, Non enim me misit tinguendum Christus misit. Quasi hoc argumento baptismus Cap. XIV. I Cor. I, 17. damnatur. Cur enim tinxit Gaium et Crispum et Stephanae domum? Quamquam etsi non eum miserat Christus ad tinguendum, tamen illis apostolis praeceperat tinguere. Verum haec pro condicione illius temporis ad Corinthios scripta sunt, quoniam schismata et dissensiones inter illos movebantur, dum alius Paulo deputat, alius Apollo. Propter quod pacificus apostolus, ne sibi omnia deferre videretur, non ad tinguendum ait se missum, sed ad praedicandum. Nam et prius est praedicare, posterius tinguere. [1]Sic prius praedicatum. Puto autem, licuit et tinguere cui licuit praedicare.

Nescio si quid amplius ad controversiam baptismi ventilatur. Cap. XV Hinc retexam quod supra omisi, ne imminentes sensus videar praecidere. Unus omnino baptismus est nobis, [1]tam ex domini evangelio quam ex apostoli litteris, quoniam [2]unus deus et unum [3]baptismum et una ecclesia in caelis. Sed circa haereticos sane [4]quae custodiendum sit, digne quis retractet. Ad nos enim editum est. Haeretici autem nullum habent consortium nostrae disciplinae, quos extraneos utique testatur ipsa ademptio communicationis. Non debeo in illis [5]cognoscere quod mihi est praeceptum,

Cap. XIII. 1. potest iam sine *Ab.*, *Fulv. Ursinus.* potentiam habuit sine *AmgBa.* 2. ei dominus *Fulv. Ursinus.* et dominus *A.* dominus *Bab.*

Cap. XIV. 1. Sic *ego.* Sed *A.* Si *AmgBa.* Sed sit *b.*, *Fulv. Ursinus.*

Cap. XV. 1. tamen *A.* 2. unus deus et *b.*, *Fulv. Ursinus.* unus dominus et *Latinius*, *Harrisius.* unus et *AB.* 3. baptismum *ABa.* baptisma *b.*, *Fulv. Ursinus*, *Casp. Scioppius.* 4. quae *AB.* quid *ab.* 5. agnoscere *Semlerus.*

quia non idem deus est nobis et illis, nec unus Christus, id idem, ideoque nec baptismus unus, quia non idem; quem cum non habeant, sine dubio non habent, nec capit numerari qu non habetur; ita nec possunt accipere, quia non habent. Sed isto plenius iam nobis in Graeco digestum est. Semel ergo la crum inimus, semel delicta diluuntur, quia ea iterari non oport Ceterum Israël Iudaeus quotidie lavat, quia quotidie inquinat Quod ne in nobis quoque factitaretur, propterea de uno lava definitum est. Felix aqua quae semel abluit, quae ludibrio p catoribus non est, quae non adsiduitate sordium infecta rur quos diluit inquinat.

Cap. XVI. Est quidem nobis etiam secundum lavacrum, unum et ips
Luc. XII, 50. sanguinis scilicet, de quo dominus, Habeo, inquit, baptismo tin
I Ioh. V, 6. cum iam tinctus fuisset. Venerat enim per aquam et sanguin sicut Ioannes scripsit, ut aqua tingueretur, sanguine glorificare [1]proinde nos facere aqua vocatos, sanguine electos. Hos d baptismos de vulnere perfossi lateris [2]emisit, quatenus qui in guinem eius crederent, aqua lavarentur, qui aqua lavissent, d sanguinem [3]potarent. Hic est baptismus qui lavacrum et non ceptum repraesentat et perditum reddit.

Cap. XVII. Superest ad concludendam materiolam de observatione quo dandi et accipiendi [1]baptismi commonefacere. Dandi quidem ha ius summus sacerdos, qui est episcopus; dehinc presbyteri et d coni, non tamen sine episcopi auctoritate, propter ecclesiae hon rem, quo salvo salva pax est. Alioquin etiam laicis ius est. Qu enim ex aequo accipitur, ex aequo dari potest. Nisi episcopi aut presbyteri aut diaconi, [2]vocantur discentes. Domini sermo debet abscondi ab ullo. Proinde et baptismus, aeque dei cen ab omnibus exerceri potest. Sed quanto magis laicis disciplina recundiae et modestiae incumbit, cum ea maioribus [3]competant, sibi adsumant dicatum [4]episcopi [5]officium! Episcopatus aemul
I Cor. VI, 12. X, 23. schismatum mater est. Omnia licere dixit sanctissimus aposto sed non omnia expedire. Sufficiat scilicet in necessitatibus utaris, sicubi aut loci aut temporis aut personae condicio compe Tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum urget circ

Cap. XVI. 1. proinde nos facere *AB*. proinde ut nos faceret *a.*, *Lati Fulv. Ursinus*. proinde, nos faceret *b*. 2. omisit, quia qui *Latinius*. 3. p rent *Bab*. portarent *A*.

Cap. XVII. 1. baptismi *A*. baptismum *Bab*. 2. vocantur discentes *b*. carentur discentes *Latinius*. vocantur dicentes *ABa*. 3. competant *b*. comp *ABa*. 4. episcopis *b.*, *Fulv. Ursinus*, *Ios. Scaliger*. 5. officium? Episcop aemulatio *Fr. Iunius*. officium episcopatus. Aemulatio *editi libri*. 6. ut utaris utaris *b*.

[illegible]tia periclitantis, quoniam reus erit perditi hominis, si superuenerit praestare quod libere potuit. [7]Petulantiae autem mulier, quae usurpavit docere, utique non etiam tinguendi ius sibi pariet, nisi si quae [8]nova bestia evenerit similis pristinae, ut, quemadmodum illa baptismum auferebat, ita aliqua per se eum conferat. Quodsi quae Pauli perperam scripta sunt exemplum Theclae ad licentiam mulierum docendi [10]tinguendique defendunt, sciant in Asia presbyterum qui eam scripturam construxit, quasi titulo Pauli de se commodans, convictum [11]atque confessum id se amore Pauli hinc loco decessisse. Quam enim fidei proximum videretur, ut a docendi et tinguendi daret feminae potestatem qui ne [12]discere quidem constanter mulieri permisit? Taceant, inquit, et domi suos consulant. I Cor. XIV, 34.

Ceterum baptismum non temere credendum esse sciunt quo- Cap. XVIII.
officium est. Omni petenti te dato, suum habet titulum [1]per- Luc. VI, 30.
ad eleemosynam pertinentem. Immo illud potius perspicien-
: Nolite dare sanctum canibus et porcis proicere [2]margarita Matth. VII, 6.
, et, Manus ne facile imposueris, ne participes aliena delicta. I Tim. V, 22.
Philippus tam facile tinxit eunuchum, recogitemus manifestam et
dignationem domini intercessisse. Spiritus Philippo prae-
in eam viam [3]pertendere; spado et ipse inventus est non
, nec qui subito tingui concupisceret, sed ad templum orandi
profectus scripturae divinae impressus sic oportebat [4]de-
. cui ultro deus apostolum miserat, quem rursus spiritus ut
curriculo eunuchi adiungeret iussit: scriptura ipsius fidei occur-
tempore, exhortatus adsumitur, dominus ostenditur, fides
uratur, aqua non expectatur, apostolus perfecto negotio eri-
. Sed et Paulus revera cito [5]tinctus est. Cito enim cogno-
[6]Simon hospes vas eum esse electionis constitutum. Dei
atio suas praemittit praerogativas; omnis petitio et decipere et
pi potest. Itaque pro cuiusque personae condicione [7]ac dis-

Petulantiae autem mulier *ego*. Petulantia autem mulier *A*. Petulantia autem mulierum *Ba*. Petulantia autem mulieris *b*., *Fulv. Ursinus*. 8. nova bestiae vestra *Fr. Iunius*. 9. Quodsi quae Pauli perperam scripta sunt exemplum Theclae ad licentiam *ego*. Quodsi quae Pauli perperam scripta legunt, exemplum Theclae ad licentiam *Ba*. Quod si quae Pauli perperam scripta sunt, scriptum (*pro* scripura *sq. habet* exemplum) Theclae ad licentiam *A*. Quod si quae Paulo perperam adscripta sunt, ad licentiam *b*. Quod si quae Paulo perperam adscripta sunt, scriptum Theclae ad licentiam *Fulv. Ursinus*. 10. tingendi quae *A*. 11. apud [illegible] atque *Fr. Iunius*. 12. docere *A*.

Cap. XVIII. 1. perinde *ABa*. proinde *b*., *Fulv. Ursinus*. 2. margarita vestra *Fulv. Ursinus*. margaritam vestram *AB*. margaritas vestras *a*. 3. pertendere *Fulv. Ursinus*. praetendere *ABa*. 4. deprendi *ABa*. deprehendi *b*. 5. tinctus est *ab*. unctus est *AB*. 6. Simon *ABb*. Iudas *a*. Ananias *Latinius*. 7. a [illegible] *A*.

positione, etiam aetate, cunctatio baptismi utilior est, praecipue tamen circa parvulos. [8]Quid enim necesse, si non tam necesse est, sponsores etiam periculo [9]ingeri, qui et ipsi per mortalitatem destituere promissiones suas possunt et [10]proventu malae indolis falli? Ait quidem dominus, Nolite illos prohibere ad me venire. Veniant ergo, dum adolescunt; veniant, dum discunt, dum quo veniant docentur; fiant Christiani, cum Christum nosse potuerint. [11]Quid festinat innocens aetas ad remissionem peccatorum? Cautius agetur in saecularibus, ut cui substantia terrena non creditur, divina credatur. Norint petere salutem, ut [12]petenti dedisse videaris. Non minore de causa innupti quoque procrastinandi, in quibus tentatio praeparata est tam virginibus per maturitatem quam viduis per [13]vacationem, donec aut nubant aut continentiae corroborentur. Si qui pondus intelligant baptismi, magis timebunt consecutionem quam dilationem; fides integra secura est de salute.

Matth. XIX, 14.

Cap. XIX. Diem baptismo sollemniorem Pascha praestat, cum et passio domini in [1]qua tinguimur adimpleta est. Nec [2]incongruenter ad figuram interpretabitur, quod cum ultimum Pascha dominus esset acturus, missis discipulis ad praeparandum, [3]Convenietis, inquit, hominem aquam baiulantem, Paschae celebrandae locum de signo aquae ostendit. Exinde Pentecoste ordinandis lavacris [4]laetissimum spatium est, [5]quo et domini resurrectio inter discipulos frequentata est, et gratia spiritus sancti dedicata, et spes adventus domini subostensa, quod tunc in caelos recuperato eo angeli ad apostolos dixerunt sic venturum, quemadmodum et in caelos conscendit, utique in Pentecoste. Sed enim Hieremias cum dicit: Et congregabo illos ab extremis terrae in die festo, Paschae diem significat et Pentecostes, qui est proprie dies festus. Ceterum omnis dies domini est, omnis hora, omne tempus habile baptismo: si de sollemnitate interest, de gratia nihil refert.

Marc. XIV, 13.

Ierem. XXXI, 8.

Cap. XX. Ingressuros baptismum orationibus crebris, ieiuniis et geniculationibus et pervigiliis orare oportet et cum confessione omnium retro delictorum, ut exponant etiam baptismum Ioannis. Tingue-

Matth. III, 6.

8. Quid enim necesse, si non tam necesse est, sponsores *A.* Quid enim necesse est, si non tam necesse est, sponsores *a., Fulv. Ursinus.* Quid enim necesse est sponsores *Bb.* 9. ingeri, qui *Ba.* ingeri? quia *b., Fulv. Ursinus.* integri, quid *A.* 10. proventum *A.* 11. quod *A.* 12. petendi *A.* 13. vacationem *b., Fulv. Ursinus.* vagationem *ABa.*

Cap. XIX. 1. quam *b., Fulv. Ursinus.* 2. incongruenter quis ad *b., Fulv. Ursinus.* incongruenter aut *A.* 3. Convenietis *AB.* Invenietis *ab.* 4. laetissimum *A.* latissimum *AmgBab.* 5. quod *A.*

lantur, inquit, confitentes delicta sua. Nobis gratulandum est, [1]si nunc publice confitemur iniquitates aut turpitudines nostras. Simul enim et de pristinis satisfacimus conflictatione carnis et spiritus, et subsecuturis tentationibus [2]munimenta praestruimus. Vigilate et orate, inquit, ne incidatis in tentationem. Et ideo, credo, tentati sunt, quoniam obdormierunt, ut [3]adprehensum dominum destituerunt, et qui cum eo [4]perstiterit et gladio sit usus, ter etiam negaverit: nam et praecesserat dictum, neminem intentatum regna caelorum consecuturum. Ipsum dominum post lavacrum statim tentationes circumsteterunt quadraginta diebus ieiuniis functum. Ergo et nos, dicet aliquis, a lavacro [5]potius ieiunare oportet. [6]Et quis enim prohibet, nisi necessitas gaudii et gratulatio salutis? Sed dominus, [7]quantulum aestimo, de figura Israëlis exprobrationem in ipsum retorsit. Namque populus mare transgressus [8]et in solitudine translatus per quadraginta annos, illic cum divinis copiis laetatur, nihilominus ventris et gulae meminerat quam dei. [9]Deinde dominus post aquam segregatus in [10]deserta quadraginta dierum spatia emensus ostendit non pane vivere hominem dei, sed dei verbo, tentationesque plenitudini et immoderantiae ventris appositas abstinentia elidi. Igitur benedicti, quos gratia dei expectat, cum de sanctissimo lavacro novi natalis ascenditis et primas manus in matrem cum fratribus aperitis, petite de patre, petite de domino [11]peculia gratiae, distributiones charismatum [12]subiacere. Petite, et accipietis, inquit. Quaesistis enim, et invenistis; pulsa-bitis, et apertum est vobis. Tantum oro, ut, cum petitis, etiam Tertulliani peccatoris memineritis.

Matth. XXVI, 41.

Luc. XXII, 28. 29.

Matth. VII, 7.

Cap. IX. 1. si nunc publice *Fr. Iunius.* si publice *Desid. Heraldus ad Arnob. Adv. Nat. II*, p. 86. si non publice *ABab.* 2. monumenta *A.* 3. adpraehensum *A.* 4. praestitit *A.* 5. protinus *Ios. Scaliger.* 6. *Pro* Et quis *ma*- Ecquis. 7. quantulum aestimo *ABa.* quantum existimo *b*, *Fulv. Ursinus.* et in *Ba.* est in *A.* in *b.* *Pro* solitudine *Fr. Iunius maluit* solitudinem. 9. Tertullianus. 10. deserta *ABa.* deserto *b.*, *Fulv. Ursinus.* 11. peculia gratiae *A.* peculia gratia *A.* peculia, gratias *Ba.* 12. subiacere *A.* subiacente *B.* subiacente *ab.*

DE

PAENITENTIA.

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta

A significat librum scriptum Vindobonensem.
B - - - Leidensem.
C - editionem principem, Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDX
a - - Ioh. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV.
b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
c - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX.
d - - Nic. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Cap. I. [1]Paenitentiam hoc genus hominum quod et ipsi retro fuim caeci, sine domini lumine, natura tenus norunt passionem an quandam esse quae veniat de offensa sententiae [2]peioris. Ceter a ratione eius tantum absunt, quantum ab ipso rationis aucto Quippe res dei ratio; quia deus omnium conditor nihil non ratio providit, disposuit, ordinavit, [3]nihil non ratione tractari intellegi voluit. Igitur ignorantes quique deum rem quoque eius ignor necesse est, quia nullus omnino thesaurus extraneis patet. Ita universam [4]vitae conversationem sine gubernaculo rationis tra fretantes imminentem saeculo procellam vitare non norunt. Qu autem in paenitentiae actu [5]irrationabiliter [6]diversentur, vel i isto satis erit expedire, cum illam etiam [7]in bonis factis suis hibent. Paenitet fidei, amoris, [8]simplicitatis, patientiae, miseric diae, prout quid [9]in ingratiam cecidit. [10]Semetipsos exsecran quia [11]benefecerint, eamque maxime [12]paenitentiae speciem q optimis operibus irrogatur in corde figunt, meminisse curantes.

Cap. I. 1. Poenitentinm *B. Florentinus liber, bibl. Laurentianae.* 2. pe *ABC. Florentinus.* prioris *abcd., ex corr. Beati Rhenani.* 3. nibilq *A.* nihil qu nihilque *Florentinus et duo Vaticani.* 4. vitem (vicem *B.*) conversionem *AB.* irrationaliter *d.* 6. diversentur *ABCab., Florentinus.* deversentur *cd.* 7. in n factis *AB. Florent.* 8 simplicitas *AB Florent.* 9. in gratiam *ABC. Florent.* servire (seviret *Florent.*) ipsos exequntur *AB. Florent.* 11. bene fecerunt *AB.* paenitentiae *abcd. Gossiensis liber.* patientiae *ABC. Florent. Vaticani tres.*

quid boni rursus praestent; contra [13]paenitentiae malorum levius [14]incubant. Denique facilius per eandem delinquunt quam per [15]eandem recte faciunt.

Quod si dei ac per hoc rationis quoque compotes agerent, merita primo paenitentiae expenderent, nec unquam eam [1]ad argumentum perversae emendationis adhiberent; modum denique paenitendi temperarent, quia et delinquendi tenerent, timentes dominum scilicet. Sed ubi metus nullus, emendatio proinde nulla: ubi emendatio nulla, paenitentia necessario vana; quia caret fructu suo cui eam deus sevit, id est hominis saluti. Nam deus post tot ac tanta delicta humanae temeritatis a principe generis Adam auspicata, post condemnatum hominem cum saeculi dote, post eiectum paradiso mortique subiectum, cum rursus ad suam misericordiam maturavisset, iam inde in semetipso paenitentiam dedicavit, [2]rescissa sententia irarum pristinarum ignoscere pactus genti et imagini suae. Itaque et populum sibi congregavit, et multis bonitatis suae largitionibus fovit, et ingratissimum totiens exputus ad paenitentiam semper hortatus est, et prophetando universorum prophetarum emisit ora: mox gratiam pollicitus, quam in extremitatibus temporum per spiritum suum universo orbi illuminatus esset, praeire [3]intinctionem paenitentiae iussit, [4]si quos per gratiam vocaret ad promissionem semini [5]Abraham destinatam per paenitentiae subsignationem [6]ante componeret. Non tacet Ioannes. Paenitentiam inite, dicens, iam enim salus nationibus approximabit, dominus scilicet, afferens [6b]secundum dei promissum. Ita praeministrans paenitentiam destinabat purgandis mentibus [7]praepositam, uti quicquid error vetus inquinasset, quicquid in mente hominis ignorantia contaminasset, id paenitentia [9]verrens et radens et [10]foras abiciens mundam pectoris domum superventuro spiritui sancto paret, quo se ille cum caelestibus bonis libens inferat. Horum bonorum unus est titulus, salus hominis, criminum pristinorum abolitione praemissa. Haec paenitentiae causa, haec [11]opera negotium divinae misericordiae curans. Quod homini [11]pro-

Cap. II.

Matth. III, 2.

13 paenitentiae malorum *d., ex emendatione Petri Ciacconii.* paenitentiam malorum *abc. Gorziensis liber.* patientiae malum *ABC. Florent.* 14. incumbant *AB.* 15. eam *d., Fulv. Ursinus.*

Cap. II. 1. ad argumentum *Ad., Fulv. Ursinus.* ad augumentum *B. Florent.* ad argumentum *Cabc.* 2. recissa *AB.* reclsa *Florent.* 3. intentionem *AB. Florent.* 4. si quos *ABC Florent.* ut quos *abcd.* 5. habrahae *Florentinus.* 6. ante compooerat *abcd. Gorziensis liber.* anteponeret *ABC. Florent.* 6b. *Quid, si* secum domini promissam? 7. cui praeministrant *AB. Florent.* 8. praepositam *ABCabc.* praepositam *d.* 9. verrens et radens *abcd.* avertens et tradens *ABC. Florent. Vatic.* 10. foris (foris pro foras *extat etiam in Vaticanis et Florentino*) abiciens *AB.* 11. profecit *d.*

ficit, deo servit. Ceterum ratio eius, quam cognito domino disc mus, certam formam tenet, ne [12]bonis unquam factis cogitatis quasi [13]violenta aliqua manus iniciatur. Deus enim reprobatione bonorum ratam non [14]habens, utpote suorum, quorum [15]cum auctor et defensor sit necesse est, proinde et acceptator, si acceptato etiam remunerator. Viderit ergo [16]ingratia hominum, si etia bonis factis paenitentiam cogit. Viderit et gratia, si captatio ei ad benefaciendum incitamento est, terrena, mortalis utraque. Quar tulum enim compendii, si grato benefeceris? vel dispendii, si i grato? Bonum factum deum habet debitorem, sicuti et mal quia iudex omnis remunerator est causae. At cum iudex de iustitiae [17]carissimae sibi exigendae tuendaeque praesideat, et [18] eam omnem summam disciplinae [19]suae sanciat, dubitandum [20]e sicut in universis actibus nostris, ita in paenitentiae quoque ca iustitiam deo praestandam esse? quod quidem ita impleri licebit, peccatis solummodo adhibeatur. Porro peccatum nisi malum facta dici non meretur, nec quisquam benefaciendo delinquit. Qua non delinquit, cur paenitentiam invadit, delinquentium [21]privatum Cur malitiae officium bonitati suae [22]imponit? Ita [23]evenit, ut, c aliquid ubi non oportet adhibetur, illic ubi oportet neglegatur.

Cap. III. Quorum ergo paenitentia iusta et debita videatur, id est qu delicto deputanda sint, locus quidem expostulat denotare, sed oti sum videri potest. Domino enim cognito ultro spiritus a suo au ctore [1]respectus emergit ad notitiam veritatis, et admissus ad do minica praecepta ex ipsis statim eruditur id [2]peccato deputandu a quo deus arceat. Quoniam, cum [3]deum grande quid [4]boni co stet esse, utique bono nisi malum non displiceret, quod inter co traria sibi nulla amicitia est. Perstringere tamen non pigebit d lictorum quaedam esse carnalia, id est corporalia, quaedam ve [5]spiritalia. Nam cum ex hac duplicis substantiae congregatio confectus homo sit, non aliunde delinquit quam unde constat. S non eo [6]inter se differunt quod corpus et spiritus duo sunt ([7]ali quin eo magis paria sunt, quia duo unum efficiunt), ne quis p diversitate materiarum peccata eorum discernat, ut alterum alte

12. bonis *ed. Vaticani, et ita emendaverat iam ante Latinius.* nobis *Cab. Florent.* v bis *AB.* 13. violenta *d., Fulv. Ursinus.* violentia *ABCabc. Florent.* 14. habet 15. cum auctor est, defensor sit necesse est *Fulv. Ursinus.* 16. ignorantia *A. m. s* 17. carissime *C.* 18. in ea *Florent.* 19. suae sanciat *abcd. Corsiniana.* sanci (sanciat *Florent.* sanctiat *B.*) *ABC. Florent.* 20. non est *A.* 21. Privatam cur *Ca Latinius delet* privatam, *Fr. Iunius pro eo reponit* peccatum. 22. imponitur *Florent.* 23. invenit *AB. Florent.*

Cap. III. 1. respersus *A. m. sec.* 2. peccati *B.* peccatum *A.* 3. domini *A* 4. bonum esset *AB.* 5. spiritualia *B.* 6. intra *B.* 7. alioquin *Ca.* alioqui *bc* Atqui *AB.* atqui *A. m. sec.*

levius aut gravius existimet. Siquidem et caro et spiritus dei res, alia manu eius expressa, alia afflatu eius consummata. Cum ergo ex pari ad dominum pertineant, quodcunque eorum deliquerit, ex pari dominum offendit. An tu discernas actus carnis et spiritus, quorum et in vita et in morte et in resurrectione tantum communionis atque consortii est, ut pariter tunc aut in vitam aut in iudicium suscitentur, quia scilicet pariter aut deliquerint aut [8]innocenter egerint? Hoc eo praemiserimus, ut non minorem alteri quam utrique parti, si quid deliquerit, paenitentiae necessitatem deleganus impendere. Communis reatus amborum est, communis et iudex, deus scilicet, communis igitur et paenitentiae medela. Hinc [9]spiritalia et corporalia nominantur, quod delictum omne aut agitur aut cogitatur, ut corporale sit quod in facto est, quia factum, ut corpus, et videri et contingi habet, spiritale vero quod in animo est, quia spiritus neque videtur neque tenetur. Per quod [10]creditur non facti solum, verum et voluntatis delicta vitanda et paenitentia purganda esse. Neque enim, si mediocritas humana facti solum iudicat, quia voluntatis latebris par non est, idcirco omnia eius etiam sub deo neglegamus. Deus in omnia sufficit. Nihil a conspectu eius remotum unde omnino delinquitur, quia non ignorat nec omittit, quominus in iudicium decernat. Dissimulator et praevaricator perspicaciae suae non est. Quid, quod voluntas facti origo est? Viderint enim, si qua casui aut necessitati aut ignorantiae imputantur, quibus exceptis iam non nisi voluntate delinquitur. Cum ergo facti origo est, non tanto potior ad poenam est, quanto [11]principalis ad culpam, quae ne tunc quidem liberatur, cum aliqua difficultas perpetrationem eius intercipit? Ipsa enim sibi imputatur, nec excusari poterit per illam perficiendi infelicitatem, operata quod suum fuerat. Denique dominus quemadmodum se adiectionem [12]legi superstruere demonstrat, nisi et voluntatis [13]interdicendo delicta, cum [14]adulterum non eum solum dixit qui cominus in alienum matrimonium [15]cecidisset, verum etiam illum qui aspectus concupiscentia contaminasset? Adeo quod prohibetur administrare, satis periculose animus sibi repraesentat, et temere per voluntatem expungit effectum. Cuius voluntatis cum vis tanta sit, [16]ut non solatium sui saturans pro facto cedat, pro facto ergo plectetur. Vanissimum est dicere, Volui, nec tamen

8. innocentes *d.* 9. spiritualia *AB., pro more.* 10. facti *d., ex emendatione Latinius.* factis *BCabc.* de factis *A.* 11. principalioris *A.* 12. legi *d., Latinius.* legis *ABCabc.* 13. intercidendo *B.* 14. ad ultimum non *C.* 15. incidisset *B.* 16. ut *ABC., alii vett. libri.* cur *abcd., ex coniectura Rhenani.*

feci. [17]Atquin perficere [18]debes, quia vis, [19]aut nec velle, qu
nec perficis. Sed ipse conscientiae tuae confessione pronuntia
Nam si bonum concupisceres, perficere gestisses: porro sicut m
lum non perficis, nec concupiscere debueras. [20]Quaqua te [21]co
stitueris, crimine adstringeris, quia aut malum volueris, aut bonu
non adimpleveris.

Cap. IV. Omnibus ergo delictis seu carne seu spiritu seu facto seu v
luntate commissis qui poenam per iudicium destinavit, idem
Ezech. XVIII, 21. 23. XXXIII, 11 sqq. veniam per paenitentiam spopondit, dicens ad populum, [1]Paenite
et salvum faciam te. Et iterum, Vivo, inquit, [2]dominus, et p
nitentiam malo quam mortem. Ergo paenitentia vita est, m
praeponitur morti. Eam tu peccator, mei similis (immo me mi
ego enim praestantiam in delictis meam agnosco), ita invade,
amplexare, ut naufragus alicuius tabulae fidem. Haec te pecca
rum fluctibus mersum [3]prolevabit et in portum divinae clemen
Ies. XL, 15. LXIV, 8. protelabit. Rape occasionem inopinatae felicitatis, ut ille [4]tu m
Ier. XIX, 11. quondam penes deum [5]nisi stilla situlae et areae pulvis et va
Rom. IX, 20. 21. lum figuli arbor exinde fias. illa quae penes aquas seritur et
Ps. I, 3. Math. III, 10. foliis perennat et tempore suo fructus agit, quae non ignem, n
[6]securem videbit. Paeniteat errorum reperta veritate, paenit
amasse quae deus non amat, quando ne nos quidem ipsi serva
nostris ea quibus offendimur [7]non odisse permittimus. Obseq
enim ratio in similitudine animorum constituta est. De bono pa
nitentiae [8]enumerando diffusa et [9]pro hoc magno eloquio commi
tenda materia est. Nos vero pro nostris angustiis unum inculc
mus, bonum atque optimum esse quod deus [10]praecipit. Audaci
existimo de bono divini praecepti disputare. Neque enim quia b
num est, idcirco auscultare debemus, sed quia deus praecepit.
exhibitionem [11]obsequii prior est maiestas divinae potestatis, pr
est auctoritas imperantis quam utilitas servientis. [12]Bonum
paenitere, an [13]non? Quid revolvis? deus praecipit. At enim
non praecipit tantum, sed etiam hortatur. Invitat praemio, [14]s
Ezech. XXXIII, 11. lute; iurans etiam, Vivo, dicens, cupit credi sibi. O beatos [15]n
quorum causa deus iurat! O miserrimos, si nec iuranti domi

17. atqui *A. m. sec.* 18. debet *AB.* 19. aut *om. AB.* 20. Quaqua *d.* Q
quam *A.* Quaque *BCabc.* 21. converteris *Latinius, prob. Fr. Iunio.*

Cap. IV. 1. paeniteat te et salvum *Fulv. Ursinus.* 2. deus *AB.* 3. p
levabit *Cabd.* prolavabit *Vaticanorum unus.* perlavabit *ABc. Vaticanorum duo.*
te *ABC.* 5. nihil *C.* 6. securem *ABC. Vaticani tres.* securim *abcd.* 7. n
odisse *abcd.* nosse *ABC.* 8. enim merendo *AB.* 9. pro *AB. Vaticani tres.*
Iunius. per *Cabcd.* 10. praecepit *C.* 11. obsequii *Cabcd.* praecepti *AB.*
et bonum *AB.* 13. num *AB.* 14. salute *d.* salutem *ABCabc.* salutis *Petr. Ca*
conius. 15. nos *om. C.*

credimus! Quod igitur deus tantopere commendat, quod etiam humano more sub deieratione testatur, summa utique [10]gravitate et aggredi et custodire debemus, ut in asseveratione divinae gratiae permanentes in fructu quoque eius et emolumento proinde perseverare possimus.

Hoc enim dico, paenitentiam, quae per dei gratiam ostensa et indicta nobis in gratiam nos domino revocat, semel cognitam atque susceptam nunquam posthac iteratione delicti resignari oportet. Iam quidem nullum ignorantiae praetextum tibi patrocinatur, quod domino agnito praeceptisque eius admissis denique paenitentia delictorum functus rursus te in delicta [1]restituis. [2]Ita in quantum ignorantia segregaris, [3]in tantum contumaciae adglutinaris. Nam si idcirco te deliquisse paenituerat, quia dominum coeperas timere, cur, quod metus gratia gessisti, rescindere maluisti, nisi quia metuere [4]desisti? Neque enim timorem alia res quam contumacia subvertit. Cum etiam ignorantes dominum nulla exceptio tentatur [5]ad poenam, quia deum in aperto constitutum et vel ex his caelestibus bonis comprehensibilem ignorari non licet, quanto contemptum despici periculosum est? Despicit porro qui bonorum ac malorum intellectum ab illo consecutus quod intellegit fugiendum quoque iam fugit resumens intellectui suo, id est dei dono, contumaciam facit: respuit datorem, cum datum deserit, negat [6]beneficium, cum [7]beneficium non honorat. Quemadmodum ei potest placere cuius munus sibi displicet? Ita in dominum non modo contumax, sed etiam ingratus apparet. Ceterum non leviter in dominum peccat qui, cum aemulo eius diabolo paenitentia renunciavit et hoc nomine illum domino subiecisset, rursus eundem ingressu suo erigit et exultationem eius seipsum facit, ut denuo malus recuperata praeda sua adversus dominum gaudeat. Nonne, quod dicere quoque periculosum est, sed ad aedificationem [8]proferendum est, diabolum domino praeponit? [9]Comparationem enim videtur egisse qui utrumque cognoverit, et iudicato pronuntiasse eum meliorem cuius se rursus esse maluerit. Ita qui per delictorum paenitentiam instituerat domino satisfacere, diabolo per aliam paenitentiae paenitentiam [10]satisfaciet, eritque tanto magis perosus deo, quanto aemulo eius acceptus. Sed aiunt quidam satis deum

Cap. V.

10. gravitate *Fr. Iunius. Probat Ludov. de la Cerda.*

Cap. V. 1. restituis *abcd.* restitues *ABC.* 2. Iam ita *AB.* 3. in tantum contumaciae adglutinaris *om. AB.* 4. desisti *C.* desiisti *abcd.* desistis *AB.* 5. ad poenam *ABC.* a-poena *abcd.* 6. beneficum *d., Fr. Iunius.* beneficium *ABCabc.* 7. beneficium *ABCbcd.* beneficum *a.* 8. proferendum *abcd.* praeferendum *ABC.* 9. Comperationem *AB.* 10. satisfaciat *ABC.*

habere, si corde et animo suspiciatur, licet actu minus fiat; itaq se salvo metu et fide peccare, hoc est salva castitate matrimon violare, salva pietate parenti venenum temperare. Sic ergo et ip salva venia in gehennam detrudentur, dum salvo metu pecca Primum exemplum perversitatis: quia timent, delinquunt. Opino non delinquerent, si non timerent. Igitur qui deum nolit offen sum, nec revereatur omnino, si timor offendendi patrocinium es Sed ista ingenia de semine hypocritarum pullulare consuerun [11] quorum individua cum diabolo amicitia est, quorum paenitent nunquam fidelis.

Cap. VI. Quicquid ergo mediocritas nostra ad paenitentiam semel c pessendam et perpetuo continendam suggerere conata est, omn quidem deditos domino spectat, ut [1] omnes salutis in promeren deo petitores, sed praecipue novitiolis istis imminet, qui cum m xime incipiunt divinis sermonibus aures rigare, quique catuli i fantiae adhuc recentis nec perfectis luminibus incerta reptant, dicunt quidem pristinis renuntiare et paenitentiam assumunt, includere eam neglegunt. Interpellat enim illos ad [2] desiderand ex pristinis aliquid ipse finis desiderandi, velut poma, cum iam acorem vel amaritudinem senescere incipiunt, ex parte aliqua tam adhuc ipsi gratiae suae adulantur. Omne praeterea cunctati et tergiversationis erga paenitentiam vitium praesumptio [3] intinctionis importat. Certi enim indubitatae veniae delictorum medi tempus interim furantur et commeatum sibi faciunt delinquen quam eruditionem non delinquendi. Quam porro ineptum, [4] qu paenitentiam non adimplêre, ei veniam delictorum sustinere? H est pretium non exhibere, ad mercem manum emittere. Hoc em pretio dominus veniam [5] addicere instituit; hac paenitentiae compe satione redimendam proponit impunitatem. Si ergo qui vendit prius numum quo paciscuntur [6] examinant, ne scalptus [7] neve rasu ne adulter, etiam dominum [8] credimus paenitentiae probatione prius inire, tantam nobis [9] mercedem perennis scilicet vitae co cessurum. Sed differamus [10] tantisper paenitentiae veritatem. Tu opinor, emendatos [11] liquebit, cum absolvimur. Nullo pacto. S

11. quorum paenitentia nunquam fidelis, quorum individua cum diabolo amici est. *AB.* *In sola c. pro* individua *legitur* invidia.

Cap. VI. 1. omnes *ab. Fr. Iunius.* omnis *ABCcd. Vaticani tres.* 2. diserendo *AB.* 3. intentionis *AB., pro more.* 4. quam paenitentiam non adimplere, ei venia *ego.* quam, paenitentiam non adimplere et venism *ABCabc.* quam iniquum paen tentiam non adimplere, et venism *d., cum Fulv. Ursino. Fr. Iunius delendum c sebat alterum* quam. 5. adducere *ABC.* 6. examinare *AB.* 7. ne peresus nene resus *B.* 8. credamus paenitentiae probatione ante prius inita tantam nob mercem *Ios. Scaliger.* 9. mercedem *Latinius. Probant Fr. Iunius et Ludov. de Cerda.* 10. per *AB.* 11. licebit *ABCa.*

cum pendente venia poena [12]prospicitur, cum adhuc liberari non [13]meretur, ut possimus mereri, cum deus comminatur, non cum ignoscit. Quis enim servus, posteaquam libertate mutatus est, furta sua et fugas sibi imputat? Quis miles, postquam castris suis emisses, pro notis suis satagit? Peccator ante veniam deflere se debet, quia tempus paenitentiae [14]idem quod periculi et timoris. Ipse ego renuo divinum beneficium, id est abolitionem delictorum, inituris aquam omnimodo salvum esse: sed ut eo pervenire contingat elaborandum est. Quis enim tibi tam infidae paenitentiae ire asperginem unam cuiuslibet aquae commodabit? Furto quidem aggredi et [14b]praepositum huius rei asseverationibus tuis circumvenire facile est: sed deus thesauro suo providet, nec sinit obrepere indignos. Quid denique ait? Nihil occultum, quod non Luc. VIII, 17.
publicabitur. Quantascunque tenebras factis tuis superstruxeris, deus lux est. Quidam autem sic opinantur, quasi deus necesse habeat praestare etiam indignis quod spopondit, et liberalitatem eius fiant servitutem. Quodsi necessitate nobis symbolum mortis indiderit, ergo invitus facit. Quis [15]autem [16]permittit permansurum quod tribuerit invitus? Non enim multi postea excidunt? non saepe donum illud aufertur? [17]Hi sunt scilicet, qui obrepunt, qui paenitentiae fidem aggressi super arenas domum ruituram collocant. Nemo ergo sibi aduletur quia inter auditorum tirocinia deputatur, quasi eo etiam nunc sibi [18]delinquere liceat. Dominum simul cognoveris, timeas, simul inspexeris, reverearis. Ceterum quid te cognovisse interest, cum iisdem incubas quibus retro ignorasti? Quid autem te a perfecto [19]servo dei separat? An alius est infantis Christus, alius audientibus? Num spes alia vel merces, alia formido iudicii, alia necessitas paenitentiae? Lavacrum illud signaculum est fidei, quae fides a paenitentiae fide incipitur et commendatur. Non ideo abluimur, ut delinquere desinamus, sed [20]quia desiimus, quoniam iam corde loti sumus. Haec enim prima auditatis intinctio est, metus integer. Exinde, quoad dominum meteris, fides sana, conscientia semel paenitentiam amplexata. Ceterum si ab aquis peccare desistimus, necessitate, non sponte, paenitentiam induimus. Quis ergo in bonitate praecellens? cui non

12. prospicitur *AB*. 13. meretur *ABC*. meremur *abcd*. 14. idem quod *cd.*, *Vaticani* id est quod *ABCab*. 14b. praepositum *d.*, *ex emendatione Fulvii Ursini.* praepositum *reliqui libri*. 15. autem *ego*. enim *libri omnes*. 16. promittit *Fr.* [illegible], *Ios. Scaliger*. 17. ethii *AB*. 18. derelinquere *AB*. 19. servo dei *ABCab*. in servo *cd*. dei verbo *Vaticani tres apud Pamelium*. 20. quia *delet Ios. Scaliger*. 21. desimus *AB*. desivimus *A. m. sec. In edd. Semleri et Leopoldi verba* id quia desiimus *prave omissa sunt*.

licet, [22]aut cui displicet malo esse? qui iubetur, an qui delectat [23]a crimine vacare? Ergo nec a furto manus avertamus, nisi cla strorum duritia repugnet, nec oculos a stupri [24]concupiscentiis r frenemus, nisi a custodibus corporum [25]abstracti, si nemo domi deditus delinquere desinet nisi intinctione alligatus. Quod si c ita senserit, nescio an intinctus magis [26]contristetur, quod pecca desierit, quam laetetur, quod evaserit. Itaque audientes opt intinctionem, non praesumere oportet. Qui enim optat, honor qui praesumit, superbit. In illo verecundia, in isto petulantia a paret. Ille satagit, hic neglegit. Ille mereri cupit, at hic ut d bitum sibi repromittit. Ille sumit, hic invadit. Quem cens digniorem nisi emendatiorem? [27]quem emendatiorem, nisi timid rem, et idcirco vera paenitentia functum? Timuit enim adhuc linquere, ne non mereretur accipere. At ille praesumptor, c sibi repromitteret, securus scilicet, timere non potuit: sic paenitentiam implevit, quia instrumento paenitentiae, id est me caruit. Praesumptio inverecundiae portio est: inflat [28]petitor despicit datorem. Itaque decipit nonnunquam. Ante enim qu debeatur repromittit, quo semper is qui est praestaturus offendit

Cap. VII. Hucusque, Christe domine, de [1]paenitentiae disciplina ser tuis [2]discere vel audire contingat, quousque etiam delinquere n oportet audientibus, vel nihil iam de paenitentia noverint, ni eius requirant. Piget secundae, immo iam ultimae spei subtexe mentionem, ne retractantes de residuo auxilio paenitendi spatiu adhuc delinquendi demonstrare videamur. Absit, ut [3]aliquis i interpretetur, quasi eo sibi etiam nunc pateat ad delinquendu quia patet ad paenitendum, et redundantia clementiae caelestis lib dinem faciat humanae temeritatis. Nemo idcirco deterior sit qu deus melior est, totiens delinquendo quotiens ignoscitur. Ceteru finem utique evadendi habebit, cum offendendi non habebit. Ev simus semel; hactenus periculosis nosmetipsos inferamus, e iterum evasuri videmur. Plerique [4]naufragio liberati exinde rep dium et navi et mari dicunt, et dei beneficium, salutem suam se licet, memoria periculi honorant. Laudo timorem, diligo verecu diam: nolunt iterum divinae misericordiae oneri esse; formida videri inculcare quod consecuti sunt, [5]bona certe sollicitudine it

22. aut *ABCab.* an (*A. m. sec.*) *cd.* 23. a crimine vacare *abcd.* a crimine v care *C.* crimine vocare *AB.* 24. concupiscentes *AB.* 25. abstracti *duo Vatic* astructi *AB.* abstructi *unus Vaticanus.* obstructi *Cabcd.* astricti *A. m. sec.* constritetur *A.* 27. quem emendatiorem, nisi timidiorem *om. A.* 28. potiorem A

Cap. VII. 1. paenitentia *AB.* 2. discere *d., Fulv. Ursinus.* dicere *ABCab* 3. alius *AB.* 4. naufragiis *A.* naufragis *B.* 5. et bona *AB.*

rum experiri vitant quod semel [6]didicerunt timere. Ita modus temeritatis testatio est timoris. Timor autem hominis dei honor est. Sed enim pervicacissimus hostis ille nunquam malitiae suae otium facit. Atquin tunc maxime saevit, cum hominem plene sentit liberatum; tunc plurimum accenditur, dum extinguitur. Doleat et ingemiscat necesse est venia peccatorum [7]permissa tot in [8]homine mortis opera diruta, tot titulos damnationis retro suae erasos. Dolet, quod ipsum et angelos eius Christi servus ille peccator iudi- I Cor. VI, 3.
caturus est. Itaque observat, oppugnat, obsidet, si qua possit aut oculos [9]concupiscentia carnali ferire, aut animum illecebris saecularibus irretire, aut fidem terrenae potestatis formidine evertere, aut a via certa perversis [10]traditionibus detorquere; non scandalis, non tentationibus deficit. Haec igitur venena eius providens deus, clausa licet ignoscentiae ianua et intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere. Collocavit in vestibulo paenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat; sed iam semel, quia iam secundo; sed amplius nunquam, quia proxime frustra. Non enim et hoc semel satis est? Habes quod iam [11]non merebaris; amisisti enim quod acceperas. Si tibi indulgentia domini accommodat unde restituas quod amiseras, iterato beneficio gratus esto, nedum ampliato. Maius est enim restituere quam dare, quoniam miserius est perdidisse quam omnino non accepisse. Verum non statim succidendus ac subruendus est animus desperatione, si secundae quis paenitentiae debitor fuerit. Pigeat sane peccare rursus, sed rursus paenitere non pigeat; pigeat iterum periclitari, sed non iterum liberari. Neminem pudeat. Iteratae valetudinis iteranda medicina est. Gratus in [12]dominum exstiteris, si quod tibi dominus offert non recusaveris. Offendisti, sed reconciliari adhuc potes. Habes cui satisfacias, et quidem volentem.

Id si dubitas, evolve quae spiritus ecclesiis dicat. Desertam Cap. VIII.
dilectionem Ephesiis imputat, stuprum et idolothytorum esum Thyatirenis exprobrat, [1]Sardos non plenorum operum incusat, Pergamenos docentes perversa reprehendit, Laodicenos fidentes divitiis Apoc. II. III.
obiurgat, et tamen omnes ad paenitentiam commonet, sub comminationibus quidem. Non comminaretur autem non paenitenti, si non ignosceret paenitenti. Dubium, [2]si non et alibi hanc clementiae suae [3]profusionem demonstrasset. Non ait, Qui ceciderit, Ier. VIII, 4.
resurget, et qui aversatus fuerit, convertetur? Ille est scilicet, Hos. VI, 6. Matth. IX, 13.

6. dedicerunt *AB*. 7. promissa *AB*. 8. hominem *AB*. 9. concupiscentie *AB*. 10. traditionibus *Cabcd*. conditionibus *AB*. *Vaticani tres*. traductionibus *Fr. Iunius*. 11. non *om. d*. 12. domino *ABG*.

Cap. VIII. 1. Sardios *a*. 2. immo et alibi *A*. 3. perfusionem *AB*.

Luc. XV, 10. ille est qui misericordiam mavult quam [4]sacrificia. [5]Laetantur ca
et qui [6]illic angeli paenitentia hominis. Heus tu, peccator, bo
animo sis! vides, ubi [7]de tuo reditu gaudeatur. Quid illa sim
litudinum dominicarum argumenta nobis volunt? Quod mul
drachmam perdidit et requirit et reperit et amicas ad gaudi
invitat, nonne restituti peccatoris exemplum est? Errat et u
[8]pastoris ovicula, sed grex una carior non erat: una illa conqui
tur, una pro omnibus desideratur, et [9]tandem invenitur et humé
pastoris ipsius refertur; multum enim errando laboraverat. Ill
etiam mitissimum patrem non tacebo, [10]qui prodigum filium r
vocat, et post inopiam [11]paenitentem libens suscipit, immolat vi
lum [12]praeopimum, convivio gaudium suum exornat. Quidni? [13]fil
enim invenerat quem amiserat, cariorem senserat quem lucri fe
rat. Quis ille nobis intellegendus pater? Deus scilicet. Tam pa
nemo, tam pius nemo. Is ergo te filium suum, etsi acceptum
eo prodegeris, etsi nudus redieris, recipiet, quia redisti, magis
de regressu tuo quam de alterius sobrietate laetabitur; sed si p
niteat ex animo, si famem tuam cum saturitate mercenarior
paternorum compares, si porcos immundum relinquas pecus,
Luc. XV, 21. patrem repetas vel offensum, Deliqui, dicens, pater, nec dig
[14]ego iam vocari tuus. Tantum relevat confessio [15]delictorum, qua
tum dissimulatio [16]exaggerat. Confessio enim satisfactionis co
silium est, dissimulatio contumaciae.

Cap. IX. Huius igitur paenitentiae secundae et unius quanto is ar
negotium est, tanto operosior [1]probatio, ut non sola conscien
[2]praeferatur, sed aliquo etiam actu administretur. Is actus, q
magis Graeco vocabulo exprimitur et frequentatur, [3]exomologe
est, qua delictum domino [4]nostrum confitemur, non quidem
ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessio
paenitentia nascitur, paenitentia deus mitigatur. Itaque exomol
gesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est, [5]conve
sationem [6]iniungens misericordiae illicem. De ipso quoque hab
atque victu [7]mandat sacco et cineri incubare, corpus sordibus o

4. sacrificium *c. Vaticani tres.* 5. et laetantur *AB.* 6. illi *AB.* 7. de tuo re
gaudeatur *ed., ex Paciano.* de tuo gaudeatur *ABCab.* 8. pastori *AB.* 9. tam
BC. 10. quod *AB.* 11. paenitentiae *ABC.* 12. praeoptimum *AB. Vaticani tr*
13. et filium enim *A.* 14. ego sum iam *AB.* 15. delictorum *ABCed. Vatic*
tres. delictum *ab., et d. in Erratis. Gorziensis liber.* 16. exaggerat — — di
simulatio *om. B.*

Cap. IX. 1. probatio est, ut *bcd.* 2. praeferatur *Babcd.* proferatur *A*
perferatur *Petr. Ciacconius.* 3. exhomologesis *C., constanter.* 4. nostro *B.*
conversionem *A. m. sec.* 6. iniungens *abcd.* inungens *codex Divionensis.* inungue
AC. inguens *B.* 7. mandat *om. C. Et Jos. Scaliger* mandat *pro glossemate abu*

[illegible]rare, animum maeroribus deiicere, illa quae peccavit tristi tra-[illegible]tione mutare, ceterum pastum et potum pura nosse, non ventris [illegible]ilicet, sed animae causa, plerumque vero ieiuniis preces alere, [illegible]miscere, lacrimari et mugire [8]dies noctesque ad dominum deum [illegible], presbyteris advolvi, et [9]caris dei adgeniculari, omnibus fra-[illegible]bus legationes deprecationis suae iniungere. Haec omnia exomo-[illegible], ut paenitentiam commendet, ut de periculi timore dominum [illegible], ut in peccatorem ipsa pronuntians pro dei indignatione [illegible] et temporali [10]afflictatione aeterna supplicia, non dicam [illegible]tetur, sed [11]expungat. Cum igitur provolvit hominem, magis [illegible]: cum squalidum facit, magis mundatum reddit; cum accusat, [illegible]; cum condemnat, absolvit. In quantum non peperceris tibi, [illegible] tibi deus, crede, parcet.

[illegible] [1]Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui, aut suffu- Cap. X.
[illegible] aut de die in diem differre. [2]Praesumo, pudoris magis me-[illegible]es quam salutis; velut illi qui in partibus verecundioribus cor-[illegible] contracta vexatione conscientiam medentium vitant et ita cum [illegible]escentia sua pereunt. Intolerandum scilicet [3]pudori domino [illegible] satisfacere, saluti prodactae reformari. [4]Nae tu verecundia [illegible]. ad delinquendum expandens frontem, ad deprecandum vero [illegible]ens. Ego rubori locum non facio, cum plus [5]de detrimento [illegible] acquiro, [6]cum ipse hominem quodammodo exhortatur, Ne me [illegible]peceris, dicens, per te [7]mihi melius est perire. Certe pericu-[illegible] eius tunc, si forte, onerosum est, cum penes insultatores in [illegible]loquio consistit, ubi de alterius ruina alter attollitur, ubi pro-[illegible] [8]superscenditur: ceterum inter fratres atque conservos, ubi [illegible]mis spes, metus, gaudium, dolor, passio, quia communis [illegible] de communi domino et patre, [9]quid tu hos aliud quam te [illegible]ris? Quid consortes casuum tuorum [10]ut plausores fugis? [illegible] potest corpus de unius membri vexatione laetum agere; [11]con-[illegible]lent universum et ad remedium conlaboret necesse est. In uno [illegible] altero ecclesia est, ecclesia vero Christus. Ergo cum te ad fra-[illegible] genua protendis, Christum contrectas, Christum exoras. Aeque [illegible] cum super te lacrimas agunt, Christus patitur, Christus patrem [illegible]quitur. [12]Facile impetratur semper quod filius postulat. Grande

[illegible] socis diesque *AB*. 9. caris *ABcd.*, *Vaticani tres.*, aris *Cab*. 10. afflictione [illegible]. 11. expugnat *ABC*.

Cap. X. 1. Pleramque *AB*. 2. praesumimus *A*. 3. puderi *Ios. Scaliger*. [illegible] *B*. 5. de *om. AB*. 6. quin ipse *Latinius et Fr. Iunius*. 7. vi *A*. *Omittit B*. [illegible] superscendetur *AB*. 9. quid tu hos *d.*, *ex codice Divionensi*. quid tuos *ABCabc*. [illegible] *Rheinemp. ad Tertulliani Apolog. cap.* 35. *Inepte*. 11. cum doleat *AB*. 12. et facile *AB*.

plane emolumentum verecundiae occultatio delicti pollicetur. Vid licet si quid humanae notitiae subduxerimus, proinde et deum c labimus? Adeone existimatio hominum et dei conscientia co parantur? An melius [13]est damnatum latere quam palam absol [14]Miserum est sic ad exomologesin pervenire! Malo enim [15] miseriam pervenitur; sed ubi paenitendum est, [16]desinit miseru quia factum est salutare. Miserum est secari et cauterio exuri pulveris alicuius mordacitate [17]anxiari; tamen quae per insuavitat medentur, et emolumento curationis offensam sui excusant et pra sentem iniuriam superventurae utilitatis gratia commendant.

Cap. XI. Quid si praeter pudorem, quem potiorem putant, etiam commoda corporis reformident, quod inlotos, quod sordulent quod extra laetitiam oportet [1]deversari in asperitudine sacci et h rore cineris et oris de ieiunio [2]vanitate? Num ergo in coc et Tyrio pro delictis supplicare nos condecet? Cedo acum crini distinguendis et pulverem dentibus elimandis et bisulcum alic ferri vel [3]aeris unguibus [4]repastinandis, si quid ficti nitoris, quid coacti ruboris in labia aut genas [5]urgeat. Praeterea exqui balneas laetiores hortulani maritimive secessus, adicito ad su ptum, conquirito altilium enormem saginam, defaecato senectu [6]vini, cumque quis interrogarit, [7]cuinam ea largiaris, Deliqui, cito, in [8]deum, et periclitor in aeternum perire; itaque nunc [9]p deo et maceror et excrucior, ut deum reconciliem mihi, quem d linquendo laesi. Sed enim illos, qui [10]ambitu obeunt capessen magistratus, neque pudet neque piget incommodis animae et co poris, nec incommodis tantum, verum [11]et contumeliis omni eniti in causa votorum suorum. Quas non ignobilitates vesti affectant? quae non atria nocturnis et crudis salutationibus occupa ad omnem occursum maioris cuiusque personae decrescentes, n lis conviviis celebres, nullis comessationibus congreges, sed ules a libertatis et laetitiae felicitate, [12]idque totum propter un anni volaticum gaudium. Nos, quod [13]securium virgarumve peti sustinet, in periculo aeternitatis tolerare dubitamus? et castigat nem victus atque cultus offenso domino praestare cessabimus, qu

13. est *om. AB.* 14. Miserum — — salutare *om. A.* 15. ad miseriam s amans si *BC.* et aniasi *Beatus Rhenanus in ora libri C.* 16. deserit *BC.* anxiari *Cab.* cruciari *reliqui et tres Vaticani.*

Cap. XI. 1. diversari *A.* 2. inanitate *A. m. sec.* 3. ereis *A.* aereis *B.* repascindis *AB.* 5. vigeat *A. m. sec.* 6. vini, cumque quis *abcd.* quanquam quis *ABC.* quumque vicinus quis *Rhenanus.* 7. cuinam ea *d.* cur animae *ABC* 8. dominum *AB.* 9. pandes *A.* prandens *B.* 10. ambitus *d.* 11. etiam 12. idque *abcd., ex emendatione Beati Rhenani.* itaque *ABC.* 13. securum 14. et hii *AB.*

gentiles nemine omnino laeso sibi irrogant? [14]Hi sunt de quibus scriptura commemorat: Vae illis qui delicta sua velut procero fune nectunt.

Si de exomologesi retractas, gehennam in corde [1]considera, quam tibi exomologesis [2]extinguet, et poenae prius magnitudinem imaginare, [3]ut de remedii [4]adoptione non dubites. Quid illum thesaurum ignis aeterni [5]aestimamus, cum fumariola quaedam eius tales flammarum [6]ictus suscitent, ut proximae urbes aut iam nullae extent aut idem sibi [7]de die sperent? Dissiliunt superbissimi montes ignis intrinsecus [8]fetu, et quod nobis iudicii perpetuitatem probat, cum dissiliant, cum devorentur, nunquam tamen finiuntur. Quis haec supplicia interim montium non iudicii minantis exemplaria deputabit? quis scintillas tales non magni alicuius et inaestimabilis foci missilia quaedam et exercitoria iacula consentiet? Igitur cum scias adversus gehennam post prima illa intinctionis dominicae [9]munimenta esse adhuc in exomologesi secunda subsidia, cur salutem tuam deseris? cur cessas aggredi quod scias mederi posse? Mutae quidem [10]animae et irrationales medicinas sibi divinitus attributas in tempore agnoscunt. Cervus sagitta transfixus, ut ferrum et irrevocabiles moras eius de vulnere expellat, scit sibi [11]dictamno medendum. Hirundo, [12]si excaecaverit pullos, novit illos oculare rursus de sua chelidonia. Peccator restituendo sibi institutam a domino exomologesin sciens praeteribit illam, quae Babylonium regem in regna restituit? Diu enim paenitentiam domino immolarat, septenni squalore exomologesin operatus, [13]unguem aquilinum in modum efferatione et capilli incuria horrorem [14]leoninum praeferente. Proh malae tractationis! Quem homines perhorrebant, deus recipiebat. Contra autem Aegyptius imperator, qui populum dei aliquando afflictum, diu domino suo denegatum, persecutus in [15]proelium irruit, post tot documenta plagarum [16]discidio maris, quod soli populo pervium [17]licebat, revolutis fluctibus [18]periit. Paenitentiam enim et ministerium eius exomologesin abiecerat. Quid [19]ego ultra de istis [20]duabus humanae salutis quasi

Cap. XII.

Cap. XII. 1. considera *abcd., ex emendatione Beati Rhenani.* desidera *ABC.* 2. extinguet *ABcd. Vaticani tres.* extingnit *Cab.* 3. et *AB.* 4. adoptione *ABCab.* adoptione *cd., Ioh. Harrisius.* 5. extimamus *AB.* 6. ictu suscitentur *AB.* 7. de die *A. m. sec.* 8. fetu *ABd. Latinius. Fulv. Ursinus.* foeta *Cabc.* 9. munimenta *ABCabc.* 10. animantes *A.* 11. dictamno medendum *Cabcd.* dictamnum medendum *AB.* dictamnum edendum *A. m. sec.* 12. si quis *Ios. Scaliger.* 13. unguem aquilinum in modum *ego.* unguium aquilinum in morem *cd., ex Pamm.* unguium leoninum in modum *ABCab.* 14. leoninum *cd.* aquilinum *Scal.* 15. proelio *ABC.* 16. discidio *ABcd.* dissidio *Cab.* 17. liquebat *Ios. Scaliger.* 18. periit *AB.* perit *Cabcd.* 19. ergo *C.* 20. duobus *c., ex codice Vaticanis.*

[21]plancis, stili potius negotium quam officium conscientiae me curans? Peccator enim omnium notarum cum sim, nec ulli rei ni paenitentiae natus, non facile possum super illa tacere, quam ip quoque et stirpis humanae et offensae in dominum princeps Ada [22]exomologesi restitutus in paradisum [23]suum, non tacet.

21. plancis, stili *Bd.* plane sibi *A.* plane stili *C.*, *et A. m. sec.* pharis, stili 22. exomologesin *ABC.* 23. suum delet *Fr. Iunius.*

AD

UXOREM*

LIBRI DVO.

In scripturae discrepantia Tertulliani verbis subiecta

significat librum Parisinum, S. Agobardi (*Aφ* ex collatione Hildebrandi, *Aβ* ex collatione Steph. Baluzii).
- - Vindobonensem.
- - Leidensem.
- editionem principem Beati Rhenani, anni MDXXI.
- - Ioh. Gangneii, anni MDXLV.
- - Sigism. Gelenii, anni MDL.
- - Iac. Pamelii, anni MDLXXIX.
- - Nicol. Rigaltii, anni MDCXXXIV.

LIBER PRIMVS.

Dignum duxi, dilectissima mihi in domino conserva, quid tibi sectandum sit post discessum de saeculo meum, si prior te huic vocatus, iam hinc providere, ut provisum observes, mandare fidei tuae. Nam saecularibus satis agentes sumus, et utrique nostrum consultum [2]volumus. Si talibus tabulas ordinamus, cur non magis de divinis [2b]atque caelestibus posteritati nostrae prospicere debemus, [3]et legatum quodammodo praelegare, admonitionem et demonstrationem eorum quae ex bonis immortalibus [4]et de haereditate caelorum deputantur? Tu modo ut solidum capere possis Cap. I.

* INCIPIT AD VXOREM LĪB. I. *Aβ*.

Cap. I. 1. Dignum duxi dilectissima mihi in domino conserva *Aabcd. Gerlevii liber.* In domino conservam *BC.* Diu domino conservam *liber Florentinus, Laurentianae n.* 22. *plut.* 26. Dilectissima in domino conserva *D.* 2. volumus. Si talibus tabulas ordinamus *Leopoldus.* volumus. Talibus tabulas ordinamus *d.* volumus si talibus talibus ordinamus *Aφ.* volumus talibus talibus ordinamus *Aβ., et sic legit etiam Rigaltius in libro Agobardino.* volumus. Si talibus ordinamus *abc.* volumus. Si de talibus ordinamus *Fulv. Ursinus.* volumus, talibus ordinamus. *D.* nolibus talibus ordinamus *BC. Florentinus.* 2b. adque *Aβ.* 3. sed *BD. Florentinus.* 4. et de *BCDabc. Florentinus.* et *Ad.*

hoc meae admonitionis [5]fideicommissum deus faciat, cui sit hon gloria, claritas, dignitas [6]et potestas nunc et in saecula saecul rum. [7]Praecipio igitur tibi, quanta continentia potes, post exce sum nostrum renunties nuptiis, nihil mihi isto nomine collata nisi quod tibi proderis. Ceterum Christianis saeculo [8]digressis na restitutio nuptiarum in [9]die resurrectionis repromittitur, transla scilicet in angelicam [10]qualitatem et sanctitatem. Proinde sollicita nulla quae de carnis zelo [11]venit etiam *in* illa, quam septem fr tribus per successionem nupsisse voluerunt, neminem tot mari rum resurrectionis die offendet, nec quisquam illam confu expectat. Quaestio Sadducaeorum cessit sententiae domini. me putes propter carnis tuae integritatem mihi [13]perservandam contumeliae dolore suspectum insinuare iam hinc tibi consil viduitatis. Nihil tunc inter nos dedecoris voluptuosi resum [14]Non enim tam [15]frivola, tam [16]spurca deus suis pollicetur. an tibi vel cuicumque [17]alii feminae ad deum [18]pertinenti [19]pro quod suademus licet [20]pertractare.

Cap. II. Non quidem abnuimus coniunctionem viri [1]et feminae dictam [2]a deo ut seminarium generis humani, et [3]replendo orbi instruendo saeculo excogitatam atque exinde permissam, unam men. Nam et Adam unus Evae maritus, et Eva una uxor illi una mulier, una costa. Sane apud veteres nostros ipsosque triarchas non modo nubere, sed etiam plurifariam matrimoniis fas fuit. Erant et concubinae. Sed licet [4]figuraliter in synago ecclesia intercesserit, ut tamen simpliciter interpretemur, nece sarium fuit instituere quae postea [5]aut amputari aut temper [6]mererentur. Superventura enim lex erat. [7]Oportebat [8]enim le

5. ac fidei commissum *Ad.* 6. et potestas et nunc *Ad.* et potestas nunc potestas nunc *Dabc., Florent.* 7. Praecipio *Ad.* amen. Praecipio *BCDabc. Flo* 8. degressis *BC.* 9. die *Ad.* diem *reliqui.* 10. quantitatem *A.* 11. venit et in illa, quam septem fratribus per successionem nupsisse voluerunt, neminem maritorum resurrectionis die offendet *ego.* venit etiam illam quam septem fr bus per successionem maritorum resurrectionis die offendet *A.* venit etiam i septem maritorum resurrectionis die offendet *d.* vel in sententiam illam q septem fratribus per successionem nuptiis evolvere (evolverunt *C. Florent.*) nemi tot maritorum resurrectionis die offendet *BCD. Florent.* Vel domini sententia, quam septem fratribus per successionem nupsisse voluerunt, neminem tot mar rum resurrectionis die offendet *abc.* 12. Nec *d.* 13. perservandam *Ad.* re vandam *reliqui.* 14. Non *Ad.* Nec *reliqui.* 15. frivola *Aφ.* 16. spurca 17. aliae *C. Florent.* 18. pertinenti *C. Florent.* 19. proficiet *Ad.* proficat *liqui.* 20. pertractare *Ad.* retractare *reliqui.*

Cap. II. 1. et *Ad.* ac *reliqui.* 2. a deo ut seminarium generis huma a domino, ut sciremus generi humano *BCDabc. Florent.* 3. replendo orbi *ABd* (*Florent.*) reprehendo *BC.* 4. figuraliter in synagoga ecclesia intercesserit figuratum in synagogam et ecclesiam cesserit *reliqui.* 5. aut *om. B. Florent.*, *m. sec.* 6. merentur *BC.* 7. Oportebat *om. BC.* 8. enim legis *A.* legis *reli*

adimplendae causas praecucurrisse. [9]Item mox legi [10]succedere habebat dei sermo circumcisionem inducens spiritalem. Igitur per licentiam tunc passivam [11]materiae subsequentium emendationum praeministrabantur, quas dominus evangelio suo, dehinc apostolus in extremitatibus saeculi aut [12]excidit redundantes aut composuit inconditas.

Sed non ideo praemiserim de libertate vetustatis et posteritatis castigatione, ut praestruam Christum separandis matrimoniis, [1]abolendis coniunctionibus advenisse, quasi iam hinc finem nubendi [2]praescribam. Viderint qui inter cetera perversitatum suarum disiungere docent carnem [3]in duobus unam, negantes eum qui feminam de masculo mutuatus duo corpora [4]ex eiusdem materiae consortio sumpta rursus in se matrimonii [5]computatione compegit. Denique prohiberi nuptias nusquam omnino legimus, ut bonum scilicet. Quid tamen bono isto melius sit accipimus ab apostolo, permittente quidem nubere, sed abstinentiam praeferente, illud propter insidias temptationum, hoc propter angustias temporum. Qua ratione utriusque pronuntiationis inspecta facile dinoscitur necessitate nobis concessam esse nubendi potestatem; quod autem necessitas praestat, depretiat ipsa. Quod denique scriptum est, Melius est nubere quam uri, quale hoc bonum est, oro te, quod mali comparatio commendat, ut ideo melius sit nubere, quia deterius est uri? At enim quanto melius est neque nubere neque uri? [8]Sed etiam in persecutionibus melius est ex permissu fugere de oppido in oppidum quam [7]comprehensum et distortum [8]negare. [9]Atque isto beatiores qui valent beata testimonii [10]confessione excedere. Possum dicere: Quod permittitur, bonum non est. Quid enim? necesse est mori mihi. [11]Si ploro, bonum est. [12]Quod si timeo quod permittitur, suspectam [13]habet permissionis suae causam. Quod autem melius est, nemo permisit, [14]ut indubitatum et sua sinceritate manifestum. Non propterea appetenda sunt quaedam, quia non vetantur: etsi quodammodo vetantur, cum alia illis

Cap. III.

I Cor. VII, 9.

9. Item *Ad.* Idem *BCD.* Eidem *abc., et A. m. sec.* 10. succedere *Ad.* succurrere *reliqui.* 11. materiam *BC. Florent.* 12. excidet *A.*

Cap. III. 1. abolendis *Ad.* et delendis *reliqui.* 2. praescribam. Viderint qui *Ad.* praescriptam viderint qui (que *BC.*) *BCDabc.* 3. in *Ad.* de *reliqui.* 4. ex eiusdem matheriae *A.* et eiusdem materiae *BC.* 5. computatione *Ad.* compactione *reliqui.* coniugatione *vult Hildebrandus.* 6. Sed *om. Ad.* 7. comprehensum *Ad.* compressum *B. m. sec.* compressum *BCDabc.* 8. necare *C.* 9. Atque isto beatiores qui volent beata *Ad.* atque isto beata est. Idemve qui negent beati *BCD.* si quae ista beatitas est, ideo ne qui neget, beati *abc.* atque si isto modo beata est, id est ne qui negent beati *A. m. sec.* 10. confessione excedere *Leopoldus.* confessionem excedere *A.* confessione excidere *BCDabc.* confessione non excidere *d.* 11. Si ploro, bonum est. Quod si timeo *delet Ios. Scaliger.* 12. Quod si *Ad.* si *reliqui.* 13. habet *om. A.* 14. et *BC.*

[15]praeferuntur. Praelatio enim [16]superiorum dissuasio est [17]inf
morum. Non ideo quid bonum est, [18]quia malum non est, n
ideo malum non est, quia non obest. Porro [19]plene bonum h
[20]antecedit, quod non modo non obest, sed insuper prodest. [21]Nam
que malle debes quod prodest quam quod non obest. Ad primu
enim locum certamen omne contendit; secundus solatium hab
victoriam non habet. Quod si apostolo auscultamus, obliti post
riorum [22]et extendamur in priora et meliorum [23]donativorum [24]s
ctatores simus. [25]Sic nobis etsi laqueum non imponit, quid uti
I Cor. VII, 34. tatis sit ostendit dicens, Innupta de dominicis cogitat, [26]uti et co
pore et spiritu sancta sit: nupta vero sollicita est quomodo coni
suo placeat. Ceterum nusquam ita nuptias permittit, ut non p
tius ad suum exemplum nos eniti malit. Felicem illum, qui Pa
similis extiterit.

Cap. IV. Sed carnem legimus infirmam, et hinc nobis adulamur
quibusdam. Legimus tamen et spiritum firmum. Nam in u
[2]sensu utrumque positum est. Caro terrena materia est, spiri
vero caelestis. Cur ergo ad excusationem proniores quae in no
[3]infirma sunt opponimus, quae vero fortiora non tuemur? C
caelestibus terrena non cedant? Si spiritus carne fortior, quia
generosior, nostra culpa [4]infirmiorem sectamur. Nam disiunctis
matrimonio duae species humanae imbecillitatis necessarias nupti
faciunt. [6]Prima quidem potentissima quae venit de concupiscenti
carnis, sequens de concupiscentia saeculi. Sed utraque repudiand
est a servis dei, [7]qui et luxuriae et ambitioni renuntiamus. Carn
concupiscentia aetatis officia defendit, decoris messem requiri
gaudet de contumelia sua: dicit virum necessarium sexui, ut aucto
ritatis et solatii [8]causa, [9]vel ut a malis rumoribus tuta sit. Et
adversus consilia haec eius adhibe sororum nostrarum exempl

15. proferuntur *A.* 16. superiorum *Ios. Scaliger, Semler.* superior *ABCDabc* 17. infimorum *Acd. Vaticanorum unus.* infirmorum *BDab.* inferiorum *C.*, et *m. sec.* 18. quia malum non est, nec (*B.*) *Leopoldus.* quia malum non e ideo *CDabc.* nec *Ad.* 19. plane *c. Vaticanorum duo.* 20. antecedit *Ad.* ant cedet *reliqui.* 21. Namque malle (male *A.*) *Ad.* itemque malle *B.* item qu malle *C.* Item qui malle *D.* Itaque malle *abc.* 22. et extendamur *Ad.* exte damur *Dabc.* ostendamur *C.* ostendamus *A. m. pr.* contendamus *A. m. sec.* 23 donativorum *Ad.* donationum *Dabc.* dampnationum *BC.* conditionum *B. m.* 24. septatores sumus *BC.* 25. Sic nobis etsi laqueum *Ad.* Si nobis laqueu *reliqui.* 26. uti et *A.* uti *BCDabcd.*

Cap. IV. 1. in quibusdam *Ad.* impensius *reliqui.* 2. censu *Ios. Scaliger* 3. infirmata *BCD.* 4. infirmiorem *Ad.* infirmiores *D.* insaniores *C.* infirmores *B.* infirmiora *B* (*m. sec.*) *abc.* 5. a matrimonio *Ad.* matrimonio *reliqui.* 6. prima quidem potentissima quae venit de concupiscentia carnis, sequens de concupiscentia saeculi *BCDabcd.* prima quidem concupiscentia et potentissima quae venit ex concupiscentia saeculi *A.* 7. quia luxuriae *C.* 8. causam *Ad.* 9. vel ut a malis *A.*

quarum nomina penes dominum, [10]quae nullam formae vel aetatis occasionem praemissis maritis sanctitati anteponunt. Malunt enim deo nubere. Deo speciosae, deo sunt puellae. Cum illo vivunt, cum illo sermocinantur, illum diebus et noctibus tractant, orationes suas velut dotes domino [11]assignant, ab eodem dignationem velut munera [12]dotalia, [13]quotienscunque desiderant, [14]consequuntur. Sic aeternum sibi [15]donum domini occupaverunt, [16]ac iam in terris non nubendo de familia angelica deputantur. Talium exemplis feminarum ad aemulationem te continentiae exercens [17]spiritali affectione carnalem illam concupiscentiam [18]humabis, temporalia et volatica desideria formae vel aetatis [19]immortalium bonorum compensatione delendo. Ceterum [20]haec saecularis concupiscentia causas habet gloriam, cupiditatem, ambitionem, insufficientiam, per quas necessitatem nubendi subornat, videlicet caelestia repromittens, dominari in aliena familia, [21]alienis opibus [22]incubare, cultum de alieno extorquere, [23]sumptum quem non sentias [24]caedere. Haec procul a fidelibus, quibus nulla cura tolerandae vitae, nisi si [25]diffidimus de promissis dei [26]et cura et providentia, qui lilia [27]agri tanta gratia vestit, qui volatilia caeli nullo ipsorum labore pascit, qui prohibet de crastino [28]victu vestituque curari, spondens scire se quid cuique servorum suorum opus sit, non quidem monilium pondera, non vestium [29]taedia, non [30]Gallicos mulos, nec Germanicos baiulos, quae nuptiarum gloriam [31]accendunt, sed [32]sufficientiam, quae modestiae et pudicitiae apta est. [33]Praesume, oro te, nihil tibi opus esse, si domino appareas, immo omnia habere, si habeas dominum, cuius omnia. Caelestia recogita, et terrena [34]despicies. Nihil viduitati apud deum subsignatae necessarium est quam perseverare.

Adiciunt [1]quidem sibi homines causas nuptiarum de sollicitu- Cap. V.

10. quae nullam formae (formam *ABCD.*) vel aetatis occasionem praemissis (permissis *B.*) maritis sanctitati (sanctitatem *BCD.*) anteponunt *Ad.* quae nulla formae vel aetatis occasione pressae maritis sanctitatem anteponunt *abc.* 11. assignant *Aβ.* 12. dotalia *Ad.* maritalia *reliqui.* 13. quotienscunque *ABDg.* 14. consecuntur *Aβ.* 15. donum domini *Aφ.* bonum donum domini *Aβd.* bonum domini *reliqui.* 16. hic *Aβ.* 17. spiritalia affectionem *A.* 18. humanis *A.* 19. immortalium bonorum compensatione delendo *Ad.* inimicantium bonorum compensas (compensans *abc.*) delenda *BCDabc.* 20. haec *om. BCDabc.* 21. alienis *A.* in alienis *BCDabcd.* 22. incubare *Ad.* incumbere *reliqui.* 23. sumptum quem *Ad.* sumptu quem *reliqui.* 24. caedere *A.* edere *d.* cedere in te *reliqui.* 25. difidimus *Aβ.* 26. et cura et providentia *om. Ad.* 27. agri tanta gratia *Ad.* agrestia *reliqui.* 28. victu vestituque *Ad.* victuque *reliqui.* 29. tedia *A.* cedia *BC.* 30. Gallicos mulos *B* (in. sec.) *D* (in *merg.*) *d., los. Mercerus.* Gallicos vultus *BCDabc. Vaticani tres.* calligos multos *A.* 31. accedunt *A.* 32. sufficientia *A.* 33. praesume te *A.* 34. despicies *Aφ.*

Cap. V. 1. quidem *om. BC.*

dine posteritatis et liberorum amarissima voluptate. [2]Nobis otiosum est. Nam quid gestiamus liberos [3]gerere, quos cum habemus [4]praemittere optamus, respectu [5]scilicet imminentium angustiarum, cupidi et ipsi iniquissimo isto saeculo [6]eximi et recipi [7]apud dominum, quod etiam apostolo votum fuit? Nimirum necessari [8]suboles servo dei. Satis enim [9]de salute nostra securi sumus ut liberis vacemus: quaerenda nobis onera sunt quae etiam a gentilium [10]plerisque vitantur, quae legibus [11]coguntur, quae parricidiis expugnantur, nobis [12]demum plurimum importuna, [13]quantum
Matth. XXIV, 19. Luc. XXI, 23. fidei periculosa. Cur enim dominus Vae [14]praegnantibus et [15]nutricantibus cecinit, nisi quia filiorum impedimenta testatur in illa die [15b]expeditionis incommodum futura? [16]Ea utique nuptiis imputantur. [17]Istud autem ad viduas non pertinebit. Ad primam angeli tubam expeditae prosilient, quamcunque pressuram persecutionemque libe[18]perferent, nulla in utero, nulla in uberibus aestuante sarcina nuptiarum. Igitur sive carnis, sive saeculi, sive posteritatis gratia [19]nubitur, nihil ex istis necessitatibus [20]competit dei servis, ut non satis [21]habeam semel alicui earum succubuisse et uno matrimonio omnem [22]concupiscentiam huiusmodi expiasse. Nubamus quotidie et nubentes a die illo [23]timoris deprehendamur ut [24]Sodoma Gomorrha. Nam illic non utique nuptias et [25]mercimonia solum
Luc. XVII, 27—29. modo agebant, sed cum dicit, Nubebant et emebant, insignio ipsa carnis et saeculi vitia [26]denotat, quae a divinis disciplinis plurimum avocent, alterum per lasciviendi voluptatem, alterum per adquirendi [27]cupiditatem. [28]Et tamen illa tunc caecitas longe finibus saeculi habebatur. Quid ergo fiet, si quae olim detestabil
I Cor. VII, 29. sunt penes [29]deum, ab iis [30]nos nunc arceat? Tempus, inquit,

2. Nobis otiosum est *Ad.* Sed id quoque penes nos odiosum est *reliqui.* 3. gerere *Ad.* serere *Dabc.* scire *BC.* suscipere *B. m. sec.* 4. praetermittere 5. scilicet et *A.* scilicet *reliqui.* 6. eximi *ABDabcd.* excuti *C. Vaticani tr Probat Fr. Iunius.* 7. apud *Αφ.* ad *reliqui.* 8. suboles *A. ubique.* 9. salute nostra *Ad.* desunt nostra *Dabc.* desinit nostra *BC.* de fine nostra *m. sec.* de sumptu nostro *Ios. Scaliger.* 10. plerisque *Ad.* prophanis *reliq* 11. coguntur *Ios. Mercerus.* coluntur *Ad.* locuntur *BCD.* locantur *abc.* demum *Ad.* quidem *reliqui.* 13. quanto *Ios. Scaliger.* 14. et praegnatibus 15. nutrientibus *BC.* 15b. expeditionis in eo modum futurae *B.* expectation in eo modum futurae *C.* 16. Ea utique nuptiis (nuptias *A.*) imputantur *Ad.* ut que nuptias imputaturus *reliqui.* 17. Istud *Ad.* Tum *Dabc.* Cum *BC.* 18. pe ferunt nullam in utero nullam in uberibus extuante sarcinam *BC.* 19. nubitur nubebit *C. Vaticani tres.* nubet *reliqui.* 20. competit *om. BCDabc. Ios. Mercer et Ios. Scaliger volunt scribi* necessitatis dei servis, ut non satis habeant *co* 21. habeamus *Latinius.* habeant *d., in Erratis. Ios. Mercerus et Ios. Scaliger.* 2 concupiscentiae *A.* 23. timoris *om. BCDabc.* 24. sodomae et gomorrmae *A* 25. matrimonia *BC.* 26. denotat *Ad.* definit *abc.* detinentes *BCD.* 27. cupid tatem *Ad.* voluptatem *C.* voluntatem *reliqui.* 28. Et tamen *Ad.* Etenim *reliq* 29. deum, ab iis *A.* dominum ab iis *d.* dominum ab his *reliqui.* 30. nos nu arceat *Αφ Dabc.* nunc nos arceat (*Αβ*)*d.* nos nunc arcet *BC.* nos nunc arce

collecto est. Superest ut qui matrimonia habent tamquam non habentes [31]agant.

[1]Quod si [2]hi qui habent obliterare debent quod habent, quanto Cap. VI.
magis non habentes prohibentur repetere quod non habent, ut cuius maritus de [3]rebus [4]abiit, exinde [5]requiem sexui suo nubendi abstinentia iniungat, [6]quam pleraeque gentilium feminarum memoriae carissimorum [7]maritorum [8]parentant. [8b]Cum quid difficile videtur, difficiora alios obeuntes recenseamus. [9]Quot enim sunt, qui statim a lavacro carnem suam [10]obsignant? [11]quot item qui consensu pari inter se matrimonii debitum tollunt, [12]voluntarii spadones pro cupiditate [13]regni caelestis? Quodsi salvo matrimonio abstinentia toleratur, [14]quanto magis adempto? Credo enim difficilius salvum derelinqui quam amissum non desiderari. Durum plane [15]et arduum satis continentia sanctae [16]feminae post viri excessum dei causa, cum gentiles satanae suo et virginitatis et viduitatis [17]sacerdotia perferant? Romae [18]quidem quae ignis illius inextinguibilis imaginem tractant, [19]auspicia poenae suae cum ipso [20]dracone curantes in virginitate censentur. [21]Achaeae [22]Iunoni apud [22b]Aegium oppidum virgo sortitur, et quae Delphis insaniunt, nubere nesciunt. Ceterum viduas Africanae [23]Cereri adsistere scimus, durissima quidem oblivione [24]a matrimonio allectas. Nam [24b]manentibus [25]in vita viris non modo [26]decedunt, sed et alias eis utique [27]ridentibus loco suo insinuant, adempto omni contactu usque ad osculum filiorum, et tamen durante usu perseverant in tali viduitatis disciplina, quae pietatis etiam [28]sanctae solatia excludit. [29]Haec diabolus [30]suis praecepit, et auditur. [31]Provocat nimirum dei servos continentia suorum, quasi [32]ex aequo. Continent etiam gehennae [33]sacer-

tempus? Tempus *cett. vult scribi Ios. Mercerus.* 31. agant *om. BC.*

Cap. VI. 1. *Verba* Quod si habentes obliterare debent quod habent, quanto magis non habentes *om. BC.* 2. hi qui habent *A.* habent *D.* habentes *abcd.* 3. re *A.* 4. habiit *Aβ.* habuit *BCD.* 5. requiem *Ad.* quietem *reliqui.* 6. quum (in quoniam) *A. m. sec., et Latinius.* 7. maritorum *om. BC.* 8. parentant *Ad.* perant *reliqui.* 8b. Quod quia difficile *Latinius.* 9. quod *A.* qui *C.* 10. assignant *C.* 11. quod *AC.* 12. Voluntarii spadonibus *BCDabc.* 13. regni caelestis? Quodsi salvo *Ad.* caelesti salvo *reliqui.* 14. quam magis ademptor *BC.* 15. et ardum *Aβ.* e tardum *Aφ.* 16. femina *BCD.* 17. sacerdotio *d.* 18. quidem *BC.* 19. auspici penae *A.* 20. dracone curantes *om. A.* 21. achaie *A.* Acrae *B.* ecce *BC.* 22. murem *BC.* 22b. aegrum *BC.* egeum *A.* 23. Caelesti *Pat. Pithoeus.* 24. a matrimonio *Ad.* matrimonio *BCD.* matrimonii *reliqui.* 24b. manentibus *Latinius.* 25. in vita *Ad.* interim *Latinius.* in aeternum *BCDabc.* 26. decedunt *Ad.* toro decedunt *reliqui.* 27. viventibus *volebat rescribi Iac. Pamelius.* 28. sancta *BC. Vaticani tres. Probat Fr. Iunius.* 29. et haec *BC.* 30. suis praecepit (praecipit d.) *Ad.* praecipit *reliqui.* 31. provocant *A.* 32. ex aequo. Continent etiam *Ad.* ex equo continentiam *BC.* ex aevo continentiam *D.* ex aequo. o continentiam *reliqui.* ex aequo contineat iam *Fr. Iunius.* 33. sacerdotes *Ad.* sacerdotem *reliqui.*

dotes. Nam invenit quomodo homines etiam [34]in bonis [35]sectationibus [36]perderet, et nihil apud eum refert alios luxuria, alios continentia [37]occidere.

Cap. VII. Nobis continentia ad [1]instrumentum aeternitatis demonstrata est a domino salutis, ad testimonium fidei, ad commendationem carnis istius [2]exhibendae superventuro indumento incorruptibilitatis ad sustinendam novissime voluntatem dei. Super haec enim recogites, moneo, [3]neminem non ex dei voluntate de saeculo [4]educi [5]si ne folium quidem ex arbore sine dei voluntate [6]delabitur. Idem qui nos mundo infert, idem et [7]educat necesse est. Igitur defuncta per dei voluntatem viro etiam matrimonium dei voluntate defungitur. Quid tu restaures cui finem deus posuit? Quid libertatem
ICor. VII, 10sqq. 28. [8]oblatam tibi iterata matrimonii servitute [9]fastidis? Obligatus es, [10]inquit, matrimonio, [11]ne quaesieris [12]solutionem: solutus es matrimonio, ne quaesieris obligationem. Nam etsi non delinquis [13]renubendo, carnis tamen pressuram subsequi dicit. Quare facultatem continentiae, quantum possumus, [14]diligamus, [15]quam primum [16]obvenerit, inbibamus, ut quod in matrimonio non valuimus, in viduitate sectemur. Amplectenda occasio est quae [17]adimit quae necessitas imperabat. [18]Quantum detrahant fidei, quantum [19]obstrepant sanctitati nuptiae [20]secundae, [21]disciplina ecclesiae et prae
ITim. III, 2. 12. Tit. 1, 6. scriptio apostoli declarat, cum digamos non [22]sinit praesidere, cum viduam [23]adlegi in ordinem nisi univiram non [24]concedat. Aram enim dei mundam proponi oportet. Tota illa [25]ecclesiae candida de sanctitate [26]describitur. Sacerdotium viduitatis et [27]caelibatum est apud nationes. Pro diaboli scilicet aemulatione. Regem [28]saeculi, Pontificem Maximum, rursus nubere nefas est. Quantum deo sanctitas placet, cum [29]illam etiam inimicus affectat? non

34. in bonis *AD.* bonis *D.* boni *abc.* in hominis *BC.* 35. affectationibus *Des Herald. Digress. p.* 261. 36. proderet *BC.* 37. hoccidere *Aβ.*

Cap. VII. 1. instrumentum *Ad., Fulv. Ursinus.* strumentum *reliqui.* 2. exhibendae *A.* 3. neminem non *Ad.* neminem nisi *abc.* neminem *BCD.* 4. educi *A Fulv. Ursinus.* duci *reliqui.* 5. sed nec *BC.* 6. dilabitur. Idem *BCDabc.* delabitur. Adeo *Fulv. Ursinus.* 7. educet *B (m. sec.) C.* 8. oblatam *Ad.* collatam *reliqui.* 9. fatidis *Aβ.* 10. inquid *Aβ.* 11. ne quaesieris solutionem; solutus es matrimonio *om. BCD.* 12. solutionem: solutus *Ad.* absolutionem: absolutus *abc.* 13. renubendo *ADabcd.* denubendo *BC.* denuo nubendo *B. m. sec.* 14. diligamus *Ad., Latinius.* non diligamus? *reliqui.* 15. quum *Latinius.* 16. obvenerit *om. BC.* 17. adimit *Ad.* ademit *reliqui.* 18. Quantum detrahant fidei *A.* Quantum fidei detrahant *abc.* Quantum detrahant (dethavit *B.*) *BCD.* 19. obstrepant *Aβ.* 20. secundum *BC.* 21. disciplinae *BCD.* 22. sunt *BC.* 23. adlegi in ordinem *d.* adegi in ordinem *Aβ.* ade in ordinem *Aφ.* allegi in ordinationem *reliqui.* 24. concedat *A.* concedit *reliqui.* 25. ecclesiae *Ad.* ecclesia *reliqui.* 26. conscribitur *Ad.* describitur *reliqui.* 27. caelibatum *AB.* caelibatum *d.* celebratum *reliqui.* 28. sacrificulum *B. m. sec.* 29. illum etiam inimicum *BCD.*

utique [30]ut alicuius boni affinis, sed ut dei domini placita cum contumelia affectans.

Nam de [1]viduitatis honoribus apud [2]deum uno [3]dicto eius per [4]prophetam expeditum [5]est: Iuste [6]facito viduae et pupillo, et ve- Cap. VIII. Ies. I, 17. 18.
nite [7]disputemus, dicit dominus. Duo ista nomina, in quantum [8]destituta auxilio humano, in tantum divinae misericordiae exposita, [9]suscipit tueri pater omnium. Vide, quam ex aequo [10]habetur qui viduae [11]benefecerit, quanti est vidua ipsa, cuius assertor [12]cum domino [13]disputabit! Non tantum [14]virginibus datum, opinor. Licet in illis integritas solida et tota sanctitas de proximo [15]visura sit faciem dei, tamen vidua habet aliquid operosius, quia facile est non appetere quod nescias et aversari quod [16]desideres nunquam. Gloriosior continentia quae ius suum sentit, quae quid viderit novit. Poterit virgo felicior haberi, at vidua laboriosior: illa, quod bonum semper habuit, ista, quod bonum sibi invenit; in illa gratia, in ista virtus [17]coronatur. Quaedam enim sunt divinae liberalitatis, quaedam nostrae operationis. Quae a domino indulgentur, sua gratia gubernantur; [18]quae ab homine captantur, studio perpetrantur. Stude igitur ad virtutem [19]continentiae, quae pudori [20]procurat. sedulitati, quae [21]vagas non facit, frugalitati, quae saeculum spernit. [22]Convictus atque colloquia deo digna sectare, memor illius versiculi sanctificati per apostolum: Bonos corrumpunt mores I Cor. XV, 34.
[23]congressus mali. Loquaces, otiosae, vinosae, curiosae contubernales [23]vel maxime proposito viduitatis officiunt. [24]Per loquacitatem irrepunt verba pudoris inimica, per otium [25]a severitate deducunt, per [26]vinolentiam quidvis mali insinuant, per [27]curiositatem aemulationem [28]libidinis convehunt. Nulla huiusmodi feminarum de bono univiratus loqui novit. Deus enim illis, ut ait apostolus, Phil. III, 19.

30. ad A.

Cap. VIII. 1. viduitatem *BCDabc.* 2. dm̄ (*h. e.* deum) *Aφ.* dominum *reliqui.* 3. dicta *B.* 4. profetam *Aβ.* 5. est *om. BCDabc.* 6. facito *AφBCD.* facite *reliqui.* 7. disputamus *BC.* 8. destituta auxilio *Ad.* despectui *abc.* de spe *BCD.* 9. suscipit *Ad.* suscepit *reliqui.* 10. habetur *BC.* 11. benefecerit *ABCd. Vaticani tres.* benefecit *reliqui.* 12. cum domino *Ad.* dominus *reliqui.* 13. disputabit *Aabcd.* disputavit *BCD.* 14. virginis *A.* 15. uxara *BC.* 16. desideres. Nunquam *A.* desideraveris nunquam. *reliqui.* 17. eo coronatur *BC.* 18. quae ab homine captantur *om. A.* 19. continentiae quae *Ad.* continentiae, moderatae quae *reliqui.* 20. procupat. sedhutilitati *A.* procurat sed utilitati *BC.* 21. vagas *los. Mercerus.* vacas *A.* augas *reliqui.* 22. Convictus atque colloquia *Ad.* Convictum atque commercia *reliqui.* 23. vel maxime proposito viduitatis officiunt *Dabcd.* vel maximi propositi viduitatis officium *A.* vel maximi propositi viduitatis officiant *BC.* vel maximi propositi viduitati (*malim* viduitatibus) officiunt *Hildebrandus.* 24. *Verba* Per loquacitatem irrepunt verba pudoris inimica *om. A.* 25. a severitate deducunt *Ad.* se veritate deducunt *c. Vaticani tres.* severitate deducunt *BCD.* severitatem deducunt *B. m. sec.* securitatem inducant *ab. Gorziensis.* 26. vinolentiam *A.* 27. curiositatis *CDabc.* 28. libidines *BCDabc.*

venter est, ita et quae ventri propinqua. [29]Haec tibi iam hinc e
mendo, conserva carissima, post apostolum quidem ex [30]abund
pertractata, sed tibi etiam solatio futura, quod meam memori
si ita evenerit, in illis [31]frequentabis.

LIBER SECVNDVS.

Cap. I. Proxime tibi, dilectissima in domino conserva, quid fem
sanctae matrimonio quacumque sorte adempto sectandum sit,
potui [1]prosecutus sum. Nunc ad secunda consilia convertar
respectu [2]humanae infirmitatis, [3]quarundam exemplis admonenti
quae divortio vel mariti excessu oblata continentiae occasione
modo [4]abiecerunt opportunitatem tanti boni, sed ne in nub
1Cor.VII,39. quidem [5]rursum disciplinae meminisse voluerunt, ut in dom
potissimum nuberent. Itaque mihi confusus est animus, ne
[6]nuper te ad univiratus et viduitatis perseverantiam hortatus
[8]nunc mentione nuptiarum [9]proclivium tibi [10]labendi oblatio
faciam. Quod si integre [11]sapis, [12]certe scis id servandum
esse quod sit utilius. [14]Quod vero [15]difficile est, et non sine
cessitatibus, [16]et hoc maximum propositum vitae, [17]subresedi;
mihi de isto quoque referendi ad te causae [18]fuissent, nisi gra
rem [19]iam sollicitudinem comprehendissem. Nam quanto gra
est continentia carnis, quae [20]viduitati ministrat, tanto, si
sustineatur, [21]ignoscibile videri potest. Difficilium enim facilis
tunc venia. Quanto [22]autem nubere in domino perpetrabile
uti nostrae potestatis, tanto culpabilius est non observare q

29. et haec *B.* et hoc *C.* 30. habundanti pertractata *A.* abundanti retractata *liqui.* 31. frequentatibus *BC.* — *Subscriptio libri in Aβ. est* AD VX LIB. I. EXPLICIT.

Cap. I. 1. persecutus *BC.* 2. humana eius firmitatis *Aφ.* 3. quorum *BCD.* 4. abiecerint oportunitatem *Aβ.* 5. rursum *om. Ad.* 6. te nuper *BCD* 7. sim *A.* sum *reliqui.* 8. non mentionem *Aβ.* 9. proclivium *Ad.*, *et B. m.* proclivum *reliqui.* 10. labendi oblationem *ego.* cavendi ablationem *Ad.* lab ab altioribus *reliqui.* 11. satis *A.* 12. certe scis id *abc.* certe istud *Ad.* ce istud *BCD.* 13. ibi *Ad.* 14. Quoniam vero *Latinius.* 15. differt et non 16. et *om. d.* 17. subresedi *Ad.* supremi praesidii *reliqui.* 18. fuisset *Scaliger.* 19. iam *ego.* in ea *Ad.* meam *reliqui.* *In B. m. sec. extat* nisi vior me sollicitudo comprehendisset. 20. viduitati *Ad.* viduitatem *reliqui.* ignoscibile *Ad.* ignoscibilis *reliqui.* 22. est tunc venia *A.* est venia *reliqui.* enim *BC.*

potis. Eo [24]accedit quod apostolus de viduis quidem et [25]innuptis, ut ita permaneant, suadet, cum dicit, Cupio autem omnes [26]meo I Cor. VII, 7.
exemplo perseverare: de nubendo vero in domino, cum [27]adicit, Tantum in domino, iam non suadet, sed exerte iubet. Igitur in ista maxime specie, [28]nisi obsequimur, periclitamur; quia [29]suasum [30]impune quis neglegat quam iussum, quod illud de consilio veniat et voluntati proponatur, hoc autem de potestate descendat [31]et [32]necessitati obligetur, illic libertas, hic contumacia [33]delinquere videatur.

Igitur cum quaedam istis diebus nuptias suas de ecclesia tol- Cap. II.
laret [1]ac gentili coniungeretur, [2]idque ab aliis [3]retro factum [4]recordarer, miratus aut ipsarum petulantiam aut [5]consiliariorum praesumptionem, quod nulla scriptura eius [6]facti licentiam [7]profert, [8]quid, inquam, de illo capitulo sibi blandiuntur [9]primae ad Corinthios, ubi scriptum est: Si quis [9]fratrum infidelem habet uxo- I Cor. VII, 12—14.
rem, et illa matrimonio consentit, ne dimittat eam: similiter mulier fidelis infideli nupta, si [10]consentaneum maritum experitur, ne dimittat eum; sanctificatur enim infidelis vir a fideli uxore et infidelis uxor a fideli marito; ceterum immundi essent filii vestri? Hanc [11]mentionem fors [12]de fidelibus iunctis simpliciter [13]intellegendo putant etiam infidelibus nubere licere. Qui ita [14]interpretatur, absit ut sciens se circumscribat. [15]Ceterum manifestum est scripturam istam eos fideles designare qui in matrimonio gentili inventi a dei gratia [16]fuerint, secundum verba ipsa. [17]Si quis, inquit, fidelis uxorem habet infidelem. Non dicit, Uxorem [18]ducit infidelem. Ostendit iam in matrimonio agentem mulieris infidelis mox gratia dei conversum perseverare cum uxore [19]debere, scilicet propterea, ne [20]qui fidem consecutus putaret sibi [21]divertendum esse ab aliena iam et extranea quodammodo femina. Adeo et rationem subicit, in pace

24. accidit *A.* 25. innupti *A.* nuptiis *C.* nuptis *B (m. pr.) Dab.* 26. in meo *Hildebrandus.* ex eo *BCD.* 27. adicit *A.* dicit *reliqui.* 28. nisi obsequimur, periclitamur ego. nisi obsequium, periclitatur *A.* hoc sequimur, periclitamur *BCDabc.* 29. tum suasum *Fulv. Ursinus.* 30. impune (impone *A.*) quis neglegat *Ad.* impune quid (quidem *B.*) negligas *BCDabc.* 31. ut *BC.* 32. necessitati *Ad.* necessitatis *reliqui.* 33. derelinquere *A.*

Cap. II. 1. ac *Ad.* id est *reliqui.* 2. utque *BC.* 3. petro *A.* 4. recordaret *M.* recordarer *om. A.* 5. consiliorum *A.* 6. facti *AB (m. sec.) abcd.* factum *BCD.* 7. profert *Ad.* proferent *BC.* proferrent *reliqui.* 8. primo *BC.* 9. fratrum *d.* fratrem *A.* frater *reliqui.* 10. consentanea *B (m. pr.) CD.* 11. motionem *B.* mentionem *A.* 12. de fidelibus iunctis *Ad.* fidelibus iniunctis *BCabc. Vaticani tres.* fidelibus invinctis *D.* 13. intellegendo *Ad., Fulv. Ursinus.* intelligendum *bc.* intelligendum *BCDa.* 14. interpretantur. Absit *BCDabc.* 15. Caeterum *Ad.*, pro more. 16. fuerint *Ad.* fuerunt *reliqui.* 17. Sed *BC.* 18. duci *BCD.* 19. haberet *A.* 20. quis *Fulv. Ursinus.* 21. divertendum *Ad.* evertendum *BC.* devertendum *reliqui.*

nos vocari [21b] ad dominum deum et posse infidelem a fideli per usu
matrimonii lucrifieri. Ipsa etiam clausula hoc ita intellegendu
I Cor. VII, 15—17. esse confirmat, Ut quisque, ait, vocatur a domino, ita [22] persever
Vocantur autem gentiles, opinor, non fideles. [23] Quod si de fid
lium tantum matrimonio pronuntiasset absolute, permiserat sanct
[24] vulgo nubere. Si [25] vero permiserat, [26] nunquam tam diversa
atque contrariam permissui suo pronuntiationem [27] subdidisset, d
cens: Mulier defuncto viro libera est; cui vult nubat, tantum
domino. Hic certe nihil [28] retractandum est; [29] nam de quo retr
ctari potuisset, [30] spiritus cecinit: Ne quod ait, Cui [31] velit nuba
male uteremur, adiecit, Tantum in domino, id est in nomine d
mini, quod est indubitate [32] Christiano. Ille igitur [33] spiritus sa
ctus, qui viduas [33b] et innuptas integritati perseverare mavult,
nos ad exemplum sui hortatur, nullam aliam formam repetundar
nuptiarum nisi in domino praescribit, huic soli condicioni con
nentiae detrimenta concedit: Tantum, [34] inquit, in domino. [35]
iecit pondus legi suae, Tantum. Quo sono et modo enuntiav
dictum istud, [36] onerosum est: et iubet et suadet, et praecipit
hortatur, [38] et rogat et comminatur. [39] Districta, expedita senten
est, et ipsa sui brevitate [40] facunda. Sic solet divina [41] vox,
statim intellegas, statim observes. Quis enim [42] non intellegere
possit multa pericula et vulnera fidei in huiusmodi nuptiis, qu
prohibet, [43] apostolum providisse, et primo quidem carnis sanct
in carne gentili inquinamentum praecavisse? Hoc loco [44] dicit a
quis, Quid ergo refert inter [45] eum qui in matrimonio [46] gentili
domino allegitur et olim [47] id est ante [48] nuptias fidelem, ut n
[49] proinde carni suae caveant, [50] cum alter [51] a nuptiis infidelis arce
tur, alter in [52] eis perseverare [53] iubeatur? cur, si a gentili inq

21 b. ad dominum deum *Ad.* a domino *reliqui.* 22. perseveretur *B.* 23. Q
si de fidelium tantum matrimonio (*Aβ*)*d.* Quod si de lium tantum matri
nio *Aφ.* Quod si de fideli ante matrimonium *reliqui.* 24. volgo *Aφ.*
vero *AD., Fulv. Ursinus.* vere *reliqui.* 26. unquam *B.* umque *C.* 27. su
diset *Aβ.* 28. tractandum *A.* 29. nam de quo retractari *Ad.* nam de eo q
tractari *reliqui.* 30. spiritus *Ad.* apostolus *reliqui.* 31. vellit *A.* 32.
stiano *Aβ.* 33. spiritus *Ad.* xstus *BC.* Christus *D.* apostolus *reliqui.* 3
et *om. BCDabc.* 34. inquid *Aβ., pro more.* 35. Abiecit *BCD.* 36. et o
rosum *BCD.* 37. et *om. A.* 38. ergo et rogat *A.* 39. districta, expedita
districte expeditae *A.* detractata et exerta (experta *C.*) *reliqui.* 40. *facunda*
foecunda *reliqui.* 41. vox, ut statim intellegas, ut statim observes *Ad.* uxor
tim observes *BCDabc.* vox statim observes *B. m. sec.* vox: statim observes *F*
Ursinus. 42. non intellegere possit multa pericula *Ad.* alius possit perc
multa *abc.* intellegere possit pericula multa *BCD.* 43. apostolum *Ad.* apostol
reliqui. 44. dicit *ABCDd.* dicet *reliqui.* 45. eam *BC.* 46. gentili *A.* gent
BCDabcd. 47. id est *om. BC.* 48. nuptia *A.* 49. preinde *A.*
Ad. alter *reliqui.* 51. a nuptiis infidelis arceatur *Ad.* arceatur a nuptiis infi
lis *reliqui.* 52. eis *Ad.* his *reliqui.* 53. iubeatur *Ad., Latinius, Fulv. Ursi*
videatur *reliqui.*

mur, [54]non ille [55]diiungitur, quemadmodum iste non obligatur? respondebo, si spiritus dederit, ante omnia allegans dominum [56]magis gratum habere matrimonium non contrahi quam omnino disiungi: denique divortium prohibet, nisi stupri causa, continentiam vero commendat. [57]Habeat igitur ille perseverandi necessitatem, hic [58]porro etiam non nubendi potestatem. Tunc si secundum scripturam qui in matrimonio [59]gentili [60]a fide [61]deprehendentur, [62]propterea non inquinantur, [63]quia cum ipsis alii quoque sanctificantur, sine dubio isti qui ante nuptias sanctificati sunt, si extraneae carni commisceantur, sanctificare eam [64]non possunt in qua non sunt deprehensi. Dei autem gratia illud sanctificat quod ingenit. Ita quod sanctificari non potuit, immundum est: [65]quod immundum est, cum sancto non habet partem, nisi ut de suo inquinet et occidat.

[1]Haec si ita sunt, fideles gentilium matrimonia subeuntes stupri Cap. III.
res [2]constat esse et arcendos ab omni [3]communicatione fraternitis, ex litteris apostoli dicentis cum eiusmodi [4]ne cibum quidem I Cor. V, 11.
manducare. [5]Aut numquid tabulas nuptiales [6]de illo apud tribunal [7]proferemus, et [8]matrimonium rite contractum allegabimus quod [9]vetuit ipse? Non adulterium est quod [10]prohibitum est, non [11]stuprum est. Extranei hominis admissio minus templum dei violat, minus membra Christi cum membris adulterae commiscet. Quod [12]sciam, non sumus [13]nostri, sed pretio empti, et quali pretio? sanguine dei. Laedentes igitur carnem istam eum laedimus in proximo. Quid sibi [14]voluit ille qui dixit delictum quidem esse extraneo nubere, sed minimum, cum alias [15]seposita carnis iniuria ad dominum pertinentis omne delictum voluntarium [16]in dominum [17]est? Quanto enim potestas vitandi fuit, tanto contumaciae [18]crimine oneratur. Recenseamus nunc cetera pericula [19]aut vul-

54. non ille *Ad.* non et ille *reliqui.* 55. diiungitur *Ad.* disiungitur *reliqui.* 56. magis gratum *Ios. Mercerus.* magistratum *ABC.* magis ratum *reliqui.* 57. Habeat *Ad.* Habet *reliqui.* 58. vero *Fr. Iunius.* 59. gentili *Ad.* gentilis *reliqui.* 60. a fide *A.* 61. deprehendentur *A.* deprehendunatur *reliqui.* 62. propterea *Ad.* erunt, propterea *D.* ac propteres *reliqui.* 63. quia cum ipsis *Ad.* cum ipsis *reliqui.* 64. non possunt, in qua non sunt deprehensi *Ad.* non possint, cum (quia *Ios. Scaliger*) non sint deprehensi *Latinius, Ios. Scaliger.* non sunt (sint *Dabc.*) deprehensi *BCDabc.* 65. quod immundum est om. *A.*

Cap. III. 1. Haec si ita sunt *ego.* Haec (et haec *BC., pro more*) tria sunt *ABCD.* Haec cum ita sint *abcd.* 2. constat se *A.* esse constat *reliqui.* 3. communione *B. m. sec.* commutatione *BC.* 4. ne cibum quidem *Ad.* nec cibum *reliqui.* 5. Aut *Ad.* At *reliqui.* 6. dillo *A.* 7. proferamus *BC.* 8. matrimonium rite contractum om. *Ad.* 9. renuat *B. m. sec.* veniat *BC.* 10. prohibitum est *Ad.* prohibetur *reliqui.* 11. stripum *A.* 12. sciat *A.* 13. nostris et pretio empti empti et *A.* 14. volunt *Aφ.* 15. seposita *Ad.* deposita *reliqui.* 16. in dominum (domi *A.*) *AB. m. sec. Fr. Iunius.* in domino *BCDabcd.* 17. est *ABCD.* sit *reliqui.* 18. crimine *Ad.* crimen *reliqui.* 19. aut *Ad.* ac *B. m. sec.* et *BCDabc.*

nera, ut [20]dixi, fidei ab apostolo [20b]provisa, non [21]carni tantu
verum [22]etiam et ipsi spiritui molestissima. Quis enim dubit
[23]obliterari quotidie fidem commercio infideli? Bonos corrumpu
mores confabulationes malae: quanto magis [24]et convictus et
viduus usus? Quaevis mulier fidelis [25]deum observet necesse
Et quomodo potest duobus dominis [26]servire, domino et mam
[27]adde gentili? Gentilem enim observando [28]gentilia exhibebit,
mam, exstructionem, munditias saeculares, blanditias turpi
ipsa etiam [29]matrimonii secreta maculosa, non ut penes s
officia sexus cum honore ipsius necessitatis, tanquam sub o
dei modeste [30]et moderate [31]transigantur.

Cap. IV. Sed viderit, qualiter viro [1]officia [2]pendat. Domino certe
potest pro disciplina satisfacere, habens in latere diaboli ser
procuratorem domini sui ad impedienda fidelium studia et o
ut, si statio facienda est, maritus [3]de die condicat ad balu
si ieunia observanda [4]sunt, maritus eadem [5]die convivium e
ceat, si procedendum erit, numquam magis familiae occ
[6]obveniat. Quis [7]enim sinat coniugem suam visitandorum fr
gratia [8]vicatim aliena et quidem pauperiora quaeque tuguria
cuire? Quis nocturnis convocationibus, si ita oportuerit, a la
suo [9]adimi libenter feret? Quis denique sollemnibus Paschae [10]
noctantem securus sustinebit? Quis ad convivium dominicum ill
quod infamant, sine [11]sua suspicione [12]dimittet? Quis in carcere
ad osculanda vincula martyris reptare patietur? Iam vero alic
fratrum ad osculum convenire? aquam sanctorum pedibus offer
de cibo, de poculo invadere, desiderare, in mente [13]habere? [14]
pereger frater adveniat, quod in aliena domo hospitium? si
largiendum erit, horreum, [15]proma praeclusa sunt.

Cap. V. [1]Sed aliquis sustinet nostra nec obstrepit. Hoc est igitur
lictum, quod gentiles nostra noverunt, quod sub conscientia [2]

20. dixit *B* (*m. pr.*) *CD*. 20 b. praevisa *Veticani tres*. 21. carni *Ad*. carnis re
22. etiam et (et *om. d.*) spiritui *Ad*. etiam ipsius spiritus *reliqui*. 23. oblite
quotidiae *Aβ*. 24. et *om. BCDabc*. *Pro* convictus in *De. et duobus Veticani*
coniunctus 25. deum (dm̄ *A.*) *Ad*. dominum *reliqui*. 26. servire *A*. deser
reliqui. 27. at de *BC*. 28. gentili *Aφ*. 29. matrimonia *A*. 30. est et
31. transigantur *Ad*. transiguntur *reliqui*.

Cap. IV. 1. officium *Ios. Scaliger*. *Pro* viro in *B* (*m. pr.*) *CD*. *extat* vir. 2. p
det *BC*. 3. de diae concaedat *A*. 4. sint *Aφ*. 5. diae *Aβ*. 6. obveniat
adveniat *reliqui*. 7. autem *Ad*. 8. viatim *A*. *Probat Hildebrandus*. 9. adim
eximi *reliqui*. 10. adnoctantem *BC*. 11. scaeva *Ios. Scaliger*. 12. dimittit *B*
pr.) *CD*. 13. haberi *A*. 14. Si pereger (*Aβ*)*d*. Si peregre *Aφ*. Si et pere
reliqui. 15. poma *BCD*.

Cap. V. 1. Sed aliquis sustinet nostra nec obstrepit *Ad*. Sed aliqui su
nent nostra nec obstrepunt *reliqui*. 2. iniustorum, *AB* (*m. sec.*) *d*. istorum
coni. Rhenani. iustorum *reliqui*.

istorum sumus, quod [3]beneficium eorum est, si quid operamur. [4]Non potest nescire qui sustinet, aut si celatur quia non sustinet, timetur. Cum autem scriptura utrumque mandet, et sine alterius conscientia et sine nostra pressura operari domino, nihil interest, in qua parte delinquas, aut [5]in conscientiam [6]mariti, si sit patiens, aut in conflictationem tui, dum vitatur impatiens. Nolite, inquit, Matth. VII, 6. [7]margaritas vestras porcis iactare, [9]ne conculcent [10]eas et conversi vos quoque evertant. [11]Margaritae vestrae [12]sunt etiam quotidianae conversationis insignia. Quanto curaveris ea occultare, tanto suspectiora feceris et magis [13]captanda gentili curiositati. Latebisne tu, [14]cum lectulum, cum corpusculum tuum signas, cum aliquid immundum [15]flatu explodis, cum etiam per noctem exurgis oratum, et non magiae aliquid [16]videberis operari? Non sciet maritus quid secreto ante omnem cibum gustes? et si sciverit panem, [17]non illum credit esse qui dicitur? Et haec ignorans [18]quisque rationem simpliciter sustinebit? sine gemitu? sine suspicione panis an veneni? Sustinent [19]quidam, sed ut [20]inculcent, ut illudant huiusmodi feminis, quarum arcana in periculum quod credunt [21]reservent, si forte laedantur, [22]sustinent, quarum dotes [23]obiectione nominis mercedem silentii faciant, scilicet apud arbitrum speculatorem litigaturi. Quod [24]pleraeque non providentes [25]aut re excruciata aut fide [26]perdita recognoscere consueverunt.

Moratur dei ancilla cum [1]laboribus alienis, et inter illos omnibus [2]nominibus [3]daemonum, omnibus sollemnibus regum, incipiente anno, incipiente mense, nidore [4]turis agitabitur. Et [5]procedet de ianua laureata et [6]lucernata, ut de novo consistorio libi- Cap. VI.

3. beneficiorum *BCD*. 4. Non potest nescire *Ad*. Non potest se dicere nescire *Bdc*. Non potest ediscere (edicere *G*.) scire *BC*. Non potest dici nescire *B. m. sec.* 5. in conscientiam *Ad*. in conscientia *reliqui*. 6. mariti, si sit (*Aβ*)*d*. maritis, si *Aφ*. mariti, si sit ut *reliqui*. 7. aut in conflictationem *Ad*. in conflictationem *BCD*. aut conflictatione *B. m. sec.* aut in conflictatione *reliqui*. 8. margaritas vestras *Ad*. margarita vestra *reliqui*. 9. nec *BC*. *Omittit A*. 10. eas *d*. ea *reliqui*. 11. Margaritae vestrae *Ad*. Margarita vestra *reliqui*. 12. sunt etiam *Ad*. sunt *reliqui*. 13. captanda *d*. castanda *A*. cavenda *reliqui*. scrutanda *Hildebrandus*. 14. cum lectulum *om. A*. 15. flatu explodis *ego*. flantis explodis *d*. flatus explodis *A*. flatu expuis *reliqui*. 16. videris *BCD*. 17. num *Fulv. Ursinus*. 18. quis qua ratione *Fr. Iunius*. 19. quidam *Ad*., *Fulv. Ursinus*. quidem *reliqui*. 20. inculent *Ios. Scaliger*. 21. reservent *Ad*. servent *reliqui*. 22. Sustinent *Ad*. ipsi. Sustinent *reliqui*. 23. obiectione (obiectionem *BCD*.) nominis *BCDabc*. subiectione nominis *d*. obiectionem domini *A*. 24. pleraeque *abcd*. plerique *ABCD*. 25. aere excrutiata *A*. 26. perdita recognoscere consueverunt *d*. perdit recognosce re (recognoscere *Aβ*.) consueverunt *A*. recesserunt *Fulv. Ursinus*. recenserunt *BCDabc*.

Cap. VI. 1. laboribus *Ad*. laribus *reliqui*. 2. nominibus *d*. hominibus *A*. honoribus *BCDabc*. 3. daemoniùm *BCD*. 4. tarris *Aφ*. 5. procedet *Ad*. procedi *reliqui*. 6. lugernata *A*.

dinum publicarum, [7]discumbet cum marito [8]saepe in [9]sodalitiis, saepe in [10]popinis, et ministrabit nonnumquam iniquis, solita quondam sanctis ministrare, et non hinc praeiudicium damnationis suae [11]agnoscet, eos [12]observans quos erat iudicatura? Cuius manum desiderabit? de cuius poculo participabit? Quid maritus suus illi, vel marito quid [13]ipsa cantabit? [14]Audiet sane [15]aliquid [16]dei coenae de taberna. [17]De gehenna quae dei mentio? quae Christi invocatio? Ubi fomenta fidei de scripturarum [18]interiectione? [19]Ubi spiritus? [20]Ubi refrigerium? Ubi divina benedictio? Omnia [21]extranea, omnia inimica, omnia damnata, [22]atterendae [23]saluti a malo immissa.

Cap. VII. Haec si [1]illis quoque evenire [2]possunt [3]quae in matrimonio [4]gentili fidem [5]adeptae morantur, tamen excusantur, ut in ipsis [6]deprehensae a deo, et iubentur perseverare et sanctificantur et spem lucrationis accipiunt. Si ergo ratum est apud deum matrimonium huiusmodi, cur [7]non et prospere cedat, ut [8]pressuris et angustiis et impedimentis [9]et inquinamentis non ita lacessatur, [10]habens iam ex parte divinae gratiae patrocinium? Nam et [11]ad aliquam virtutem caelestem documentis [12]dignationis alicuius [13]vocatus ille de gentibus terrori est gentili, quo minus sibi obstrepat, minus [14]insidiet, minus speculetur. Sensit magnalia, vidit [15]experimenta, scit [16]meliorem factum; [17]sic et ipse [18]dei candidatus est [19]timore. Ita facilius huiusmodi [20]lucro fiunt in quos dei gratia consuetudinem fecit. Ceterum aliud est ultro et sponte in prohibita descen-

7. discumbet *Ad.* discumbit *reliqui.* 8. saepe *om. BCDabc.* 9. sodaliciis *A.* 10. opinionis *BCD.* cauponis *Rhenanus.* 11. agnoscet *Ad., et B. m. sec.* adcognoscet *abc.* adcognoscent *BC.* adconnoscet *D.* cognoscet *Hildebrandus ad Apul. Metam. VII, 4. p.* 527. 12. observans *Ad.* observabit *Dabc.* observat *BC.* 13. ipsa *A.* illa *reliqui.* 14. Audiet *A.* Audiat *reliqui.* 15. aliquid *A.* audiat aliquid *reliqui.* 16. di cenans *A.* de scena *d., Fulv. Ursinus.* dei coena *BCDabc.* 17. De gehenna *ABCDabc.* de genea *d., Fulv. Ursinus.* 18. interiectione *Ad.* interfectione *BCD.* interlectione *reliqui.* 19. Ubi *om. BC.* 20. Ubi *om. BCDabc.* 21. extra *A.* extera *Hildebrandus.* 22. atterendae *B (m. sec.) cd. Vaticani tres.* atterande *A.* abterrendae *ab.* ad terrendae *BCD.* attenuandae *alii.* 23. salutis *BCD.*

Cap. VII. 1. illis *Ad.* ei *reliqui.* 2. possunt *A.* possint *reliqui.* 3. quae *abcd.* qui *ABCD.* 4. gentili *Ad.* gentilis *reliqui.* 5. adeptae morantur *cd.* adepta moratur *ab.* adempti morantur *AB (m. sec.).* adepti moratur *D.* adempti moratur *BC.* 6. deprehensi *ABCD.* 7. non et *Ad.* non *reliqui.* 8. pressuris *Ad.* et a pressuris *reliqui.* 9. et inquinamentis *om. A.* 10. habens iam *Ad.* iam habens *reliqui.* 11. ad aliquam virtutem caelestem *(Aφ)abc. Gorziensis.* aliquam virtutem caelestem *(Aβ)d.* aliqua virtute caelesti *B. m. sec.* ad aliquam quae virtutem caelestem *BCD.* 12. et dignationis *BC.* 13. vocatus ille de gentibus *Ad.* vocata illa de gentibus *Aug. Neander, prob. Leopoldo.* vocatus (vocatur *B. m. sec. et C.*) *BCD.* vocata *abc.* 14. insidiet *ego.* sit et *BCD.* sciat *abcd. In A. extat* quo minus speculetur *ceteris omissis.* 15. experimenta *Aabcd., Rhenanus.* expedimenta *reliqui.* 16. meliorem factum *BCD.* meliorem factum *Aφ.* meliorum factum *Aβ.* meliorem factam *abcd.* 17. si et ipse *Aβ.* 18. dei *om. BCDabc.* 19. timore *Ad.* timoris *reliqui.* 20. lucro fiunt *ABCD.* lucrifiunt *B (m. sec.) abcd.*

dere. Quae domino [21]non placent, utique dominum offendunt, [22]utique a malo inferuntur. Hoc signi erit, [23]quod solis [24]petitoribus placet nomen Christianum. [25]Ideo inveniuntur qui tales non [26]exhorreant [27]ut exterminent, ut [28]abrapiant, ut a fide excludant. Habes causam, qua non dubites nullum huiusmodi matrimonium prospere decurri, [29]dum a malo conciliatur, a domino vero damnatur.

[1]Ad hoc [2]quaeramus, [3]an iure, quasi revera [4]dispectores divinorum sententiarum. [5]Nonne etiam penes nationes severissimi quique domini et disciplinae tenacissimi servis suis foras nubere interdicunt? scilicet ne in [6]lasciviam excedant, officia deserant, [7]dominica extraneis promant. Nonne insuper censuerunt [8]servituti vindicandos qui cum [9]alienis servis post dominorum denuntiationem in [10]consuetudine perseveraverunt? [11]Severiores habebuntur terrenae disciplinae caelestibus praescriptis? ut gentiles quidem extraneis [12]iunctae libertatem suam amittant, nostrae vero diaboli servos sibi coniungant et in statu suo perseverent? Scilicet negabunt sibi a domino per apostolum [13]eiusdem denuntiatum. Quam huius amentiae causam [14]detineam, nisi fidei imbecillitatem [15]proferam semper in [16]concupiscentias saecularium gaudiorum? Quod quidem plurimum in lautioribus deprehensum est. Nam quanto dives aliqua [17]est et matronae nomine inflata, tanto [18]capaciorem domum [19]oneribus suis requirit, ut campum in quo ambitio decurrat. [20]Sordent talibus ecclesiae. Difficile in domo dei dives, ac si quis est, difficile caelebs. Quid ergo faciant? [21]Unde nisi a diabolo mari-

Cap. VIII.

21. non placent utique dominum *om. A.* 22. utique a malo inferuntur *Ad.* utique malo se inferunt *reliqui.* 23. quod solis *Ad., Latinius.* ut solis, quod solis *reliqui.* 24. petitoribus *ABCDabc.* peioribus *d* peritoribus *los. Mercerus.* 25. ideo *D* de *BC.* nae *B. m. sec.* 26. exorreant *A.* exhortant *BC.* exoptant *B. m. sec.* 27. ut exerta eminent *BCD.* 28. abrapiant *A.* abripiant *d.* arripiant *reliqui.* 29. dum a malo *Ad.* a malo *reliqui.*

Cap. VIII. 1. Adhuc *Rhenanus.* 2. queramur *A.* 3. an in iure *Αφ.* animae *BC.* 4. dispectores *Ad.* dispectatores *BC.* disceptatores *B m. sec.* despectores *reliqui.* 5. Nonne etiam penes nationes severissimi quique domini *Ad.* Nonne quique domini *reliqui.* 6. lasciviam *A. Probat Rigaltius.* 7. dominica extraneis promant *om. A.* 8. servituti vindicandos qui *BCDabd.* servituti vindicandas quae *c.* uti vindicandos qui *Αφ.* vindicandos qui *Αβ* 9. alienis servis *Ad.* alienis servis *B(m. sec.)abc.* alienos servos *BCD.* 10. consuetudinem *BCD.* 11. seriores *B.* seniores *C.* saniores *B. m. sec.* 12. iunctae *(BC)cd.* iuncti *ADab.* 13. eius *Latinius.* 14. definiam *Latinius.* destinem *los. Scaliger.* 15. promam *BC.* 16. concupiscentias *A.* concupiscentiam *reliqui.* 17. est et matronae *A.* est et matrona *B(m. sec.)ab. Gorziensis.* *Reperitur haec scriptura etiam in marg. B.* adnotata. commatronae *los. Scaliger.* commatrona *BCDe. Vaticani tres.* matronae *d.* 18. capaciorem *Ad.* capacem *reliqui.* *Vocabulum* domum *delet los. Scaliger.* 19. honorius *BC.* 20. Sordent talibus ecclesiae *om. A.* *In BC. est* sordent talibus ecclesiae, *sed in B. m. sec. correxit* sordet talibus ecclesia. 21. idoneum nam *A.*

tum [22]petant idoneum exhibendae sellae et mulabus et [23]cinerariis peregrinae proceritatis? [23b]Christianus ista etiam dives fortasse non praestet. Quaeso te, gentilium exempla proponas tibi. Pleraeque et genere nobiles et re beatae [24]passim ignobilibus et mediocribus [25]sibi coniunguntur [26]ad luxuriam [27]inventis, aut ad licentiam [28]sectis. [29]Nonnullae se libertis et servis suis [30]conferunt, omnium hominum [31]existimatione [32]despecta, dummodo [33]habeant a quibus nullum impedimentum [34]libertatis suae timeant. Christianam fidelem fideli [35]re minori nubere piget, [36]locupletatiorem [37]futuram
Matth. V, 3. in viro paupere? Nam si pauperum sunt regna caelorum, [38]divitium non sunt, plus dives in paupere inveniet. [39]Maiore dote dotabitur de bonis eius qui in deo dives est. Sit illa [40]ex aequo in terris, quae in caelis forsitan non erit. Dubitandum et inquirendum et [41]identidem deliberandum est, an [42]idoneus sit [43]invectis dotalibus cui deus censum suum credidit? Unde [44]sufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii quod ecclesia conciliat et confirmat oblatio et [45]obsignat benedictio, angeli renuntiant, pater [46]rato habet? Nam nec in terris filii sine consensu patrum [47]recte et iure [48]nubunt. Quale iugum fidelium [49]duorum unius spei, unius voti, unius disciplinae, eiusdem servitutis? Ambo fratres, ambo conservi, nulla spiritus carnisve discretio. [50]Atquin vere duo in carne una. Ubi caro una, unus [51]et spiritus. Simul orant, simul volutantur, [52]simul ieiunia transigunt, alterutro [53]docentes, alterutro [54]exhortantes, [55]alterutro sustinentes. In [56]ecclesia dei pariter

22. petant idoneum *A.* petent donum *BC.* petant bonum *reliqui.* 23. cineraris *A.* emerariis *BC.* lecticariis *B. m. sec.* onerariis *Rhenanus.* 23 b. Christiano *A.* 24. passim ignobilibus *Ad.* pessimis (pessimus *B.*) de ignobilibus *reliqui.* 25. sibi *A.* ibi *d.* simul *reliqui.* 26. aut ad *BCDabc.* 27. inventos *D.* 28. sectis *Ad.* electis *Ios. Mercerus.* expectatis *B.* expectatos *CD.* expetitis *B* (*m. sec.*) *abc.* 29. nonnulla esse libere et servis *Αφ.* non in ulla esse libere et servis *Αβ. Verba* Nonnullae — — — timeant *om. d.* 30. conferunt *ADabc.* conserunt *B. m. sec., et Fulv. Ursinus.* confertur *BC.* 31. aestimatione *Fulv. Ursinus.* 32. despecta dummodo *Abc.* dispectandum modo *BC.* despectandum modo *Da.* despectandas, modo *Fulv. Ursinus.* dispectandis modo *B. m. sec.* 33. habeant *Aabc.* habeatur *BCD.* 34. libertati *B. m. sec., Ios. Scaliger.* 35. reminor inubere *Αφ. Pro* re *in BCD. extat* rerum. 36. locupletatiorem *Ad.* locupletiorem *reliqui.* 37. fugam *BCD.* 38. divitium *Αβ.* divitum (*Αφ.*) quis divitum *Dabcd.* quid divitum *BC.* et divitum *B. m. sec.* 39. Maiore dote dotabitur de bonis eius qui in deo dives est. Sit *Ad.* maiore dote. Sit *BCDabc.* Maiore dote sit *distinxit Ios. Scaliger.* 40 ex quo *BC.* 41. idem *A.* item *Hildebrandus.* 42. idoneus *Ad.* ideo *reliqui.* adeo *Fulv. Ursinus.* 43. invectis *ADd.* innectis *BC.* investis *reliqui.* 44. sufficiamus *Ad.* sufficiam *reliqui.* 45. obsignat *d.* obsignata *A.* obsignatum *BCDabc.* 46. raro *BC.* ratum *B. m. sec.* 47. recte *Ad.* rite *reliqui.* 48. nubunt *Ad.* nubent *reliqui.* 49. inorum *BCD.* 50. adquin *Αβ., pro more.* 51. est *A.* 52. simul *A.* et simul *reliqui.* 53. docentes *Ad. Latinius.* ducentes *reliqui.* 54. exhortantes *Αφ.* hortantes (*Αβ.*) *reliqui.* 55. alterutro sustinentes *om. BCDabc.* 56. convivio *Fulv. Ursinus.*

utrique, pariter in convivio dei, pariter in angustiis, in persecutionibus, in refrigeriis. Neuter alterum celat, neuter alterum vitat, neuter alteri gravis est. Libere aeger visitatur, indigens sustentatur. Eleemosynae sine tormento, sacrificia sine scrupulo, quotidiana diligentia sine impedimento; non furtiva signatio, non trepida gratulatio, non muta benedictio. Sonant inter duos psalmi et hymni, et mutuo provocant quis melius domino suo cantet. Talia Christus videns et audiens gaudet. His pacem suam mittit. Ubi duo, ibi et ipse: ubi et ipse, ibi et malus non est. Haec sunt quae apostoli vox illa sub brevitate intellegenda nobis reliquit. Haec tibi suggere, si opus fuerit. His te ab exemplis quarundam reflecte. Non licet aliter fidelibus nubere, non expedit.

57. utrique, pariter *om. BCDabc.* 58. convivio *AB (m. sec.) d.* connubio *reliqui.* 59. in persecutionibus *om. BCDabc.* 60. Neuter alterum celat *om. A.* 61. indigens sustentatur *om. Aβ.* 62. elemosinae *A.* 63. himni *Aβ.* 64 domino (dm̃o *Aβ.*) *A.* deo *reliqui.* 65. sp̃o (*h. e.* spiritus) *A.* 66. ubi et ipse ibi *om. A.* 67. brevitate *Ad.* benignitate *reliqui.* 68. relinquid *A.* reliquit *reliqui.* 69. subgere *Aβ.* 70. iste *Aβ.* 71. nubere, non expedit *Ad.* nubere, et si liceret, non expediret *reliqui. Subscriptio in Aβ. est* AD VXORE LIBER. II. EXPLICIT.

*DE

CULTU FEMINARUM

LIBRI DVO.

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta

A significat codicem scriptum Agobardi (*Aφ* ex Hildebrandi, *Aβ* ex Steph. Balu collatione).
B - - - Vindebonensem.
C - - - Leidensem.
D - editionem principem Beati Rhenani, a. MDXXI.
a - - Ieb. Gangnii, a. MDXLV.
b - - Sigism. Gelenii, a. MDL.
c - - Iac. Pamelii, a. MDLXXIX.
d - - Nic. Rigaltii, a. MDCXXXIV.

LIBER PRIMVS.

Cap. I. Si tanta in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in caelis, nulla omnino [1]vestrum, sorores dilectissimae, e quo deum vivum cognovisset, et de sua, id est [2]de feminae conditione didicisset, laetiorem habitum, ne dicam gloriosiorem appetisset, ut non magis in sordibus ageret, et squalorem potius affectaret, ipsam se circumferens Evam lugentem et paenitentem, quo plenius id quod de Eva trahit (ignominiam dico primi delicti et invidiam perditionis humanae) [3]omni satisfactionis habitu expiaret.
Gen. III, 16. In doloribus et anxietatibus [4]paris, mulier, [5]et ad virum tuum conversio tua, et ille [6]dominatur tui. Et Evam te esse nescis? Vivit

* DE CVLTV FEMINARVM LIBER I. *d., ex indice libro Agobardi praefixo. Ab hoc ipso enim abest prior pars primi libri usque ad medium fere caput quintum. Et liber II. subscriptum habet in A.* DE CVLTV FEMINARVM LIBER. II. EXPLICIT. *Reliqui libri mei tam scripti (inter hos etiam Laurentianus et tres Magliabechiani) quam editi omnes inscriptionem huius libri praeferunt* DE HABITV MVLIEBRI.

Cap. I. 1. nostrum *BC.* 2. de *om. d.* 3. omnis *d.* 4. paris *BCDab. Laurentianus.* paries *cd.* 5. et *om. BC.* 6. dominatur *ab., Gorziensis.* dominabitur *reliqui, et tres Vaticani teste Pamelio.*

sententia dei super sexum istum in hoc saeculo; vivat et reatus necesse est. Tu es diaboli ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es divinae legis prima desertrix, tu es [7]quae eum suasisti quem diabolus aggredi non valuit. Tu imaginem dei, hominem, tam facile elisisti. Propter tuum meritum, id est mortem, etiam filius dei mori habuit: et adornari tibi in mente est super [8]pelliceas tuas tunicas? Age nunc, si ab initio rerum et Milesii oves tonderent, et Seres arbores nerent, et Tyrii tinguerent, et Phryges insuerent, et Babylonii intexerent, et [9]margaritae canderent, et ceramia coruscarent, si ipsum quoque aurum iam de terra cum cupiditate prodisset, si iam [10]et speculo tantum mentiri liceret, [11]et haec Eva [12]concupiit de paradiso expulsa, iam mortua, opinor? Ergo nec nunc appetere debet aut nosse, si cupit reviviscere, quae nec habuerat nec noverat quando vivebat. Ideo omnia ista damnatae et mortuae mulieris impedimenta sunt, quasi ad pompam funeris constituta.

Nam et illi qui ea constituerunt damnati in poenam mortis Cap. II.
deputantur, illi scilicet angeli qui ad filias hominum de caelo ruerunt, ut haec quoque ignominia feminae accedat. Nam cum et materias quasdam bene occultas et artes plerasque non bene revelatas saeculo multo magis imperito prodidissent, siquidem et metallorum opera nudaverant et herbarum ingenia traduxerant et incantationum vires [1]provulgaverant et omnem curiositatem usque ad stellarum interpretationem [2]designaverant, proprie et quasi peculiariter feminis instrumentum istud muliebris gloriae contulerunt, lumina lapillorum quibus monilia variantur, et circulos ex auro quibus brachia [3]artantur, et medicamenta ex fuco quibus [4]lanae colorantur, et illum ipsum nigrum pulverem quo oculorum [5]exordia producuntur. Haec qualia [6]sunt, interim iam ex doctorum suorum qualitate et conditione pronuntiari potest, quod nihil ad integritatem [7]peccatores, nihil ad castitatem adamatores, nihil ad timorem dei desertores spiritus aut monstrare potuerunt aut praestare. Si doctrinae dicendae sunt, mali magistri male docuerint necesse est; si mercedes pro libidine, nullius rei turpis merces decora est. Quid autem tanti fuit ista monstrare [8]sicut conferre? utrumne mu-

7. quae eum suasisti *BCDabc.* quae eum persuasisti *d., Fulv. Ursinus.* 8. pellicias *BC. Laurentianus.* 9. margarita *Da. Vaticanorum unus.* 10. ex *Fr. Iunius.* 11. et ex. *abcd.* 12. concupit *BCD. Laurentianus.* concupisset *reliqui.*

Cap. II. 1. promulgaverant *Laurentianus, Fr. Iunius.* 2. designaverunt *BC. Laurentianus.* 3. arctantur *C.* 4. genae *Fr. Iunius et Ios. Scaliger.* 5. exodia *Fr. Iunius.* 6. sunt *BC. Laurentianus.* sint *reliqui.* 7. pectoris *BCD. Laurentianus, tres Vaticani.* 8. sicut *BCDab. Laurentianus, tres Vaticani.* sive *cd., Rhenanus.*

lieres sine materiis splendoris et sine ingeniis decoris placere non [9]possent hominibus, quae adhuc incultae et incompositae et, ut ita dixerim, crudae ac rudes angelos moverant? anne sordidi et per gratuitum usum contumeliosi amatores viderentur, si nihil feminis in connubium allectis contulissent? Sed haec non [10]capit aestimare. Nihil plus desiderare poterant quae angelos possidebant, magno scilicet nupserant. Enimvero qui utique interdum cogitabant unde cecidissent et post libidinum vaporata momenta caelum suspirabant, illud ipsum bonum feminarum naturalis decoris, ut causam mali, sic remuneraverunt, ne eis profuisset felicitas sua, sed ut [11]devectae de simplicitate et sinceritate una cum ipsis in offensam dei pervenirent. Certi erant omnem et gloriam et ambitionem et [12]affectionem per carnem placendi deo displicere. Hi sunt nempe angeli [13]quos iudicaturi sumus, hi sunt angeli quibus in lavacro renuntiamus, haec sunt utique per quae ab homine iudicari meruerunt. Quid ergo [14]faciunt apud iudices suos res eorum? quod est commercium damnaturis cum damnandis? opinor, quod Christo et [15]Beliae. Qua constantia tribunal illud [16]ascendimus decreturi adversus eos quorum munera appetimus? Nam et vobis eadem tunc substantia angelica repromissa, idem sexus qui et viris, [17]eandem iudicandi dignationem pollicetur. Nisi ergo hic iam praeiudicaverimus res eorum praedamnando quas in illis damnaturi sumus, illi potius nos iudicabunt atque damnabunt.

Cap. III. Scio scripturam Enoch, quae hunc ordinem angelis dedit, non recipi a quibusdam, quia nec in armarium Iudaicum admittitur. Opinor, non putaverunt illam ante cataclysmum editam post eum casum orbis omnium rerum abolitorem salvam esse potuisse. Si ista ratio est, recordentur pronepotem ipsius Enoch fuisse superstitem cataclysmi Noë, qui utique domestico nomine et haereditaria traditione audierat et meminerat de proavi sui penes deum gratia et de omnibus praedicatis eius, cum Enoch filio suo Matusalae nihil aliud mandaverit, quam [1]ut notitiam [2]eorum posteris suis traderet. Igitur sine dubio potuit Noë in praedicationis delegatione successisse, vel quia et alias non tacuisset tam de dei conservatoris sui dispositione quam de ipsa domus suae gloria. Hoc si non tam expedite haberet, illud quoque [3]assertionem scripturae illius tuere-

9. possunt *Laurentianus*. 10. capita aestimare *D*. capita extimare *C. Laurentianus*. 11. devictae *Fulv. Ursinus*. deiectae *La Cerda*. devectum *BCD*. 12. affectationem *Semlerus*. 13. quosquos *BC*. quos nos *B. m. sec*. 14. faciunt *BCcd. Laurentianus, Vaticani tres*. facient *reliqui*. 15. belial *B. m. sec*. belied *C*. 16. ascendamus *Fr. Iunius*. 17. eadem *C. Laurentianus*.

Cap. III. 1. et *BC*. 2. earum *BCD*. 3. assertione *BCD*.

tur. [4]Proinde potuit abolefactam eam violentia cataclysmi in spiritu rursus reformare, quemadmodum et Hierosolymis Babylonia expugnatione deletis omne instrumentum Iudaicae litteraturae per Esdram constat restauratum. Sed cum Enoch eadem scriptura etiam de domino praedicarit, a nobis quidem nihil omnino reiciendum est quod pertineat ad nos. Et legimus omnem scripturam aedificationi habilem divinitus inspirari. A Iudaeis [5]potest iam videri propterea [6]reiecta, sicut et cetera fere quae Christum sonant. Nec utique mirum hoc, si scripturas aliquas non receperunt de [7]eo locutas quem et ipsum coram loquentem non erant recepturi. Eo [8]accedit, quod Enoch apud Iudam apostolum testimonium possidet. II Tim. III, 16. Iud. 14.

Nulla nunc [1]muliebri pompae nota [2]inusta sit praedamnationis de exitu auctorum. Nihil angelis illis [3]imputetur [4]praeter repudium caeli et matrimonium carnis: rerum ipsarum qualitates examinemus, ut consilia quoque concupiscentiae earum deprehendamus. Habitus feminae duplicem speciem circumfert, cultum et ornatum. Cultum dicimus quem mundum [5]muliebrem vocant, ornatum, quem immundum muliebrem convenit dici. Ille in auro et argento et gemmis et vestibus deputatur, iste in cura capilli et cutis et earum partium corporis quae oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri prostitutionis: ut iam hinc prospicias, dei ancilla, quid ex his disciplinae tuae conveniat, quae de diversis institutis censearis, scilicet humilitatis et castitatis. Cap. IV.

Aurum et argentum principes materiae cultus saecularis [1]id sint necesse est unde sunt, terra scilicet, plane gloriosior, quoniam in maledictorum metallorum [2]feralibus officinis poenali opera [3]deplorata nomen terrae in igni reliquit, atque exinde de tormentis in ornamenta, de suppliciis in delicias, de ignominiis in honores metalli refuga mutatur. Sed et ferri et aeris et aliarum vilissimarum materiarum par conditio est, et terreni generis et metallici operis, quo nihilo generosior iudicari possit auri et argenti substantia penes naturam. [4]Quod si de qualitate usus gloria est auro et argento, atquin magis ferro et aeri, quorum ita [5]disposita est utensilitas, ut et proprias operas plures [6]et necessariores exhibeant Cap. V.

4. Proinde *BCDabc.* perinde *d.* 5. potest iam *d., Fulv. Ursinus.* potest et *B. m. sec.* postea iam *reliqui.* 6. reiecta *d., Fulv. Ursinus.* reiectam. *reliqui.* 7. deo *Da.* 8. accepit *BC.* accidit *D.*

Cap. IV. 1. muliebris *BCD.* 2. iniusta *BC.* 3. imputatur *BC.* 4. propter *d., Fulv. Ursinus.* 5. mulieres *BC.*

Cap. V. 1. id sint *Latinius, Fr. Iunius.* assint *reliqui.* 2. ferialibus *BCD.* 3. depurata *Fr. Iunius.* 4. Quid *Latinius.* 5. *Verbis* disposita utensilitas *incipit liber Agobardi, qui desierat in verba* per ecclesias quas *habes cap.* 14. *libri De Oratione.* 6. et *om. Aφ.*

rebus humanis et nihilominus auri et argenti [7] de suo vicem accommodent iustioribus causis. Nam et annuli ferro fiunt, quaedam esui et potui vascula ex aere adhuc servat memoria antiquitatis. Viderit, si etiam ad [8] spurca [9] instrumentis auri et argenti demens copia deservit. Certe nec ager auri opere paratur, nec navis argenti [10] vigore contexitur. [11] Nullum [12] bidens aurum demergit in terram, nullus clavus argentum [13] intimat tabulis. Taceo totius vitae necessitates ferro et [14] aere innixas, cum [15] ipsae illae divites materiae, et de metallis [16] refodiendae et in quocunque usu [17] procudendae, sine ferri et aeris [18] operario [19] vigore non possint. Iam igitur [20] aestimandum est, unde obveniat tanta dignitas auro et argento, cum et consanguineis, [21] quantum ad genus, et potioribus, quantum ad utensilitatem, materiis praeferantur.

Cap. VI. Sed et lapillos istos, qui cum auro superbiam iungunt, [1] quid aliud [2] interpreter, nisi lapillos et calculos [3] et eiusdem terrae minutalia, nec tamen aut fundamentis demandandis [4] aut parietibus moliendis aut [5] fastigiis sustinendis aut tectis densandis necessaria? [6] Solum hunc mulierum [7] stuporem aedificare [8] noverunt, quia tardeteruntur ut niteant, et [9] subdole substruuntur ut floreant, et auris ferantur ut pendeant, et auro lenocinium mutuum praestant. [10] Sed si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur, conchae genus est, non dico conchylio aut ostreo, sed nec [11] peloride gratius de sapore. Ad hoc enim conchas noverim maris poma. Quod si concha illa aliquid intrinsecus [12] pustulat, vitium [13] magis eius debet esse quam gloria. Et licet [14] margaritum vocetur, [15] tamen aliud intellegendum quam conchae illius aliqua dura et rotunda verruca. Aiunt et de frontibus draconum gemmas erui, sicut et in piscium cerebris [16] lapidositas quaedam est. Hoc quoque [17] decerat Christianae, ut de serpente cultior fiat. Sic calcabit diaboli capita, dum de capite eius cervicibus suis aut ipsi capiti [18] ornamenta struit?

7. de suo vicem *d.*, *Fr. Iunius.* de se vicem *Ios. Scaliger.* de sua vice *reliqui.* 8. surca *BC* 9. instrumentis *Ad.* instrumenta *reliqui.* 10. rigore *B. m. sec.* 11. Nullum *Ad.* Nullus *reliqui.* 12. videns *BCD.* 13. intumat *BC.* 14. aere *A.* aeri *reliqui.* 15. ipsae illae *A.* illae ipsae *reliqui.* 16. refodi *d.* 17. procudendae *A.* procudi *d.* producendae *reliqui.* 18. operari vigore *Ios. Mercerus.* 19. vigere non possint *Latinius et Fr. Iunius.* 20. existimandum *BC.* 21. quantum ad genus et potioribus *om. A.*

Cap. VI. 1. quod *Salmasius.* 2. interpretetur *BC.* interpretem *B. m. sec.* 3. nisi eiusdem *Salmasius.* 4. aut parietibus moliendis *om. A. Salmasius.* 5. suffragiis *BC.* 6. Olim *Ad.*, *Salmasius.* 7. splendorem *A.* 8. noverant *A.* 9. sedulo substernuntur *Ios. Scaliger.* 10. Sed et *d.* 11. pelonde *C.* poride *A.* 12. pustulat *abcd.* postulat *ABCD.* 13. magis eius *A.* eius magis *reliqui.* 14. margeritum *BC.* 15. tamen aliud *A.* aliud tamen *reliqui.* 16. capidositas *A.* 17. decerat *Ad.*, *Ios. Scaliger et Fr. Iunius.* decerit *reliqui.* 18. ornamenta (*Aαβ*)*BCDabc.* ornamentum (*Aβ*)*d.*

Haec omnia de [1]raritate et peregrinitate sola [2]gratiam possi- Cap. VII.
dent. Denique intra terminos [3]suos [4]patrios non tanti habentur. Semper abundantia contumeliosa in [5]semetipsam est. Apud barbaros quosdam, quia vernaculum est aurum et copiosum, auro vinctos in ergastulis habent, et divitiis malos onerant, tanto locupletiores, quanto nocentiores. Aliquando revera inventum [6]est, quomodo [7]et aurum non ametur. Gemmarum quoque nobilitatem vidimus Romae de fastidio Parthorum [8]et Medorum ceterorumque gentilium suorum coram matronis [9]erubescentem, nisi quod nec ad [10]ostentationem fere habentur. Latent in [11]cingulis smaragdi, et cylindros vaginae suae solus gladius sub sinu novit, et [12]in perenibus uniones emergere de lute cupiunt. [13]Nihil denique tam gemmatum habent, [14]quam quod gemmatum esse non debet, si non comparet, [15]aut ideo comparet, ut neglectum quoque ostendatur.

[1]Perinde et [2]vestium [3]de coloribus honorem servi etiam eorum Cap. VIII.
[4]terunt. Sed et parietes Tyriis et [5]hyacinthinis et illis [6]regiis velis, quae vos operose resoluta transfiguratis, pro pictura abutuntur. Vilior est apud illos purpura quam rubrica. Quis enim est vestium honor iustus de adulterio [7]colorum iniustorum? Non placet deo quod non ipse produxit. Nisi si non potuit purpureas et [8]aërinas aves nasci iubere. Si potuit, ergo iam noluit; [9]quod deus noluit, utique non licet fingi. Non ergo natura [10]optima sunt ista quae a deo non sunt, auctore naturae. Sic a diabolo esse intelleguntur, ab interpolatore naturae. Alterius enim esse non possunt, si dei non sunt, [11]quia aemuli sint necesse est, quae dei non sunt. Alius autem praeter diabolum et angelos [12]eius aemulus dei non est. Ceterum [13]si materiae ex deo sunt, non statim et huiusmodi fructus [14]illarum in hominibus. Quaeritur et unde sint conchae, et qua dispositione decorent, et ubi speciem suam collocent. Nam et

Cap. VII. 1. rarietate *Aβ*. 2. glam (*h. e.* gloriam) *A*. 3. suos *om. Ad.* 4. patrias *om. C.* 5. semetipsum *Ad.* semetipsa *reliqui.* 6. est *om. Ad.* 7. et *om. Ad.* 8. et Medorum ceterorumque *om. A.* 9. erubescentem *A., Salmasius.* 10. ostentationem *Ad.* ostensionem *reliqui.* 11. circulis *Ad., Salmasius.* 12. in perenibus *BC.* perniouibus *D.* 13. Nihil denique tam *Ad.* Denique tam (etiam *β* m. sec.) *BCD. Vaticanorum unus.* Denique tantum *ab.* Denique iam *c., ex duobus Vaticanis.* 14. quam quod *Ad.* quod *reliqui.* 15. aut ideo comparet *om. A.*

Cap. VIII. 1. Perinde *A.* Proinde *reliqui.* 2. vestiunt *Aβ.* 3. de coronibus *A.* decoribus *C.* 4. gerunt *A.* 5. yacinethinis *Aβ.* 6. regis *Aφ.* 7. locorum *BCD.* 8. aerinas *Ad.* arinas *Gorziensis.* earinas (carinas *BC?*) *BCDabc.* 9. quod deus noluit *om. A.* 10 optima *Aβ.* 11. quia aemuli sint necesse est quae dei non sunt *om. BC.* 12. eius emnae ex deo sunt *Aφ.* eius aemulus dei non est emnae ex deo sunt *Aφ.* 13 si *om. BCDabc.* 14. illarum in hominibus. Quaeritur et unde sint conchae et qua dispositione decorent et ubi speciem suam collocent. Nam ego. illarum quae in omnibus quaeritur. et unde sint conchae et qua dispositione decurrant et ubi spem suam collocent. Nam *A.* latere in omnibus quaeritur et unde sint conchae et qua dispositione decurrant et ubi collocan-

omnes istae profanae spectaculorum saecularium voluptates, sicut de [15]illis suum volumen edidimus, ipsa etiam [16]idololatria ex rebus dei constat. Non tamen ideo circi furoribus aut arenae atrocitatibus aut scenae turpitudinibus Christianum affici oportet, [17]et quod et equum et pantheram et vocem homini [18]deus dedit, [19]sicut nec ideo idololatrian impune [20]faciat Christianus, quia dei [21]conditio est et tus et merum et [22]ignis qui vescitur, et animalia quae victimae fiunt, cum et ipsa [23]materia quae adoratur dei sit. Sic [24]ergo et circa actum materiarum census a deo descendens [25]propterea [26]excusat, ut deo extraneum, ut reum scilicet gloriae [27]saecularis?

Cap. IX. Nam ut [1]quaedam rerum per singulas quasque terras et unamquamque regionem [2]maris a deo distributa sunt invicem sibi peregrina, [3]apud exteros mutuo [4]rara, apud [5]suos iure, [6]si utique, [7]vel negleguntur vel appetuntur, quia non tantus est in illis [8]gloriae fervor, inter domesticos frigidae. Sed enim ex possessionum distributione, quam deus ut voluit ordinavit, raritas et peregrinitas apud extraneos semper gratiam inveniens de simplici causa non habendi quae deus alibi collocavit concupiscentiam [9]concitat habendi. Ex hac vitium aliud extenditur, immoderate habendi. Quod [10]etsi forte habendum sit, modus tamen debetur. Haec [11]erit ambitio, unde et nomen eius interpretandum [12]est, quod concupiscentia apud animum [13]ambiente nascatur ad gloriae votum, grande scilicet votum, [14]quod, ut diximus, non natura, nec veritas, sed vitiosa animi passio [15]concupiscentia [16]commendavit. Et alia vitia ambitionis et gloriae. Sic et pretia rebus inflammavit, ut se quoque accenderet. [17]Nam tanto maior [18]fit concupiscentia, quanto [19]magno fecit quod [20]concupivit. [21]De brevissimis loculis patrimonium grande profertur. [22]Uno lino decies sestertium inseritur. [23]Saltus et in-

tur. Nam *BCDabc.* illarum. Nam *d.*, *reliquis deletis.* latet in omnibus, quaeritur: et unde sint conchae et qua dispositione decurrant et ubi collocentur. Nam *Latinius et Ludov. de la Cerda.* 15. illis *Ad.* ipsis *reliqui.* 16. idolatria *CD.*, *pro more.* 17. et quod aequum *A.* quia deus et equum *reliqui.* 18. deus dedit *A.* dedit *reliqui.* 19. sicut nec *A.* nec *reliqui.* 20. faciat *ABC.* faciet *reliqui.* 21. conditos et tus *A.* 22. ignem *A.* 23. materie *A.* 24. ergo *AB* (*m. sec.*) *Cabcd.* ego *BD.* 25. propterea *om. d.* 26. excusat ut *ego.* accusat *d.* excusatus *reliqui.* 27. saecularis *Ad.* saeculum *reliqui.*

Cap. IX. 1. quaedam *Ad.* quaeque *reliqui.* 2. maris *Ad.* materiis *reliqui.* 3. et apud *Ad.* apud *reliqui.* 4. rata *BC.* data *B. m. sec.* 5. suos *Ad.* vos *reliqui.* 6. sic *Fr. Iunius.* 7. vel negleguntur vel appetuntur *Ad.* vel appetuntur vel negliguntur *reliqui.* 8. gloriae fervor *A.* fervor gloriae *reliqui.* 9. exconcitat *BC.* excitat *Vaticanorum duo.* excitat *Vaticanorum unus.* 10. etsi forte *BCDabcd.* si *A.* 11. erat *BCD.* 12. est *om. d.* 13. ambigente *BCD.* 14. quae *A.* 15. concupiscentia *om. A.* 16. commendavit. Et *ego.* commendavit, ut *Latinius.* commendavit, et *reliqui.* 17. Nam (*Αβ*)*d.*, *Rhenanus, Latinius.* Non (*Αφ*)*BCDabc.* 18. fiat *C.* 19. magno fecit *A.* maiori stetit *B. m. sec.* magni fecit *reliqui.* 20. concupivit *Αβ.*, *Salmasius.* cupivit *Αφ.* concupit *reliqui.* 21. De brevissimis *Ad.*, *Salmasius.* et brevissimis *BC.* Brevissimis *reliqui.* 22. unioni decies *B. m. sec.* 23. altus *A.*

sulas tenera cervix [24]circumfert. Graciles aurium cutes kalendarium expendunt, et [25]sinistra per singulos digitos de saccis singulis ludit. Hae sunt vires ambitionis, tantarum [26]substantiarum usuram uno et muliebri corpusculo baiulare.

LIBER SECVNDVS.

Ancillae dei vivi, conservae et sorores meae, quo iure deputor vobiscum, postremissimus [1]equidem eo iure conservitii et fraternitatis, audeo ad vos [2]facere sermonem, non utique [3]affectionis, sed affectioni procurans in causa vestrae salutis. Ea salus, nec feminarum modo, sed etiam virorum, in exhibitione praecipue pudicitiae [4]est. Nam cum omnes templum [5]dei simus, inlato in nos et consecrato spiritu sancto eius templi [6]aeditua et antistita pudicitia est, quae nihil inmundum nec profanum inferri sinat, ne deus, ille qui inhabitat inquinatam sedem offensus derelinquat. Sed modo [7]nos non de pudicitia, cui indicendae et exigendae sufficiunt instantia ubique divina praecepta, verum [8]de pertinentibus ad [9]eam, id est qualiter vos incedere oporteat. Pleraeque enim ([10]quod ipsum mihi utique reprehendendo in omnibus reprehendere deus permittat) aut ignorantes simpliciter aut dissimulantes [11]audaciter ita ingrediuntur, quasi pudicitia in sola carnis integritate et stupri [12]aversatione consistat, [13]nec quicquam et extrinsecus opus sit, de cultus dico et ornatus [14]dispositione, studiis [15]formae et nitoris, eandem [16]superficiem incessu circumferentes [17]quam feminae natio-

Cap. I.

24. circumfert *Ad.* fert *reliqui.* 25. in sinistra *BCDab.* 26. substantiarum usuram *A., Salmasius.* usurarum substantiam *reliqui.* — *Subscriptio in BC. est* Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI EXPLICIT LIBER DE HABITV MVLIEBRI. INCIPIT LIBER EIVSDEM DE CVLTV FEMINARVM.

Cap. I. 1. equidem eo *ego.* equidem meo *Ad.* omnium quidem eo *Fr. Iunius et Is. Scaliger.* omnium qui de meo *reliqui.* 2. facere sermonem *Ad.* verba ista facere *reliqui.* 3. affectionis *Ad.* affectioni *BC.* affectationi *reliqui.* 4. est *Ad.* virtus est *reliqui.* 5. simus dei *c.* 6. aeditua et antistita *Ad.* editua et antistes *R.* aeditua et antistes *reliqui.* 7. nos non *Ad.* non *reliqui.* 8. de *om. A.* 9. eam *Ad.* eandem *reliqui.* 10. quod mihi *A.* 11. audaciter *Ad.* audacter *reliqui.* 12. aversatione *Ad.* aversione *reliqui.* 13. nec quicquam et *Ad.* nec quicquam *reliqui.* 14. dispositione, studiis *Ad.* dispositione. Sed enim perseverant (perseverant *a.*) in pristinis studiis *reliqui.* 15. formam nitoris sui eandem (eandem sui *Fr. Iunius*) *Latinius et Fr. Iunius.* 16. superficiem incessu circumferentes *ego.* superficiem incessu circumferentes *A.* superficiem circumferentes *d.* sui speciem circumferentes *Fulv. Ursinus.* sui circumferentes *Dabc.* circumferentes *BC.* 17. quae *B* quem *C.*

num, a quibus abest [18]conscientia verae pudicitiae, quia nihil verum in his qui deum nesciunt praesidem et [19]magistrum veritatis. Nam et si [20]qua in gentilibus pudicitia credi potest, usque [21]adeo imperfectam et inconditam constat, [22]ut, licet [23]in animo aliquatenus tenax sui agat, in [24]habitus tamen [25]licentias sese dissolvat, [26]pro perversitate gentilium appetendo cuius rei devitat effectum. [27]Quot denique est quae [28]ne placere quidem extraneis concupiscat? quae non [29]vel idcirco se expingi curet, et neget appetitam? Quanquam et hoc gentili pudicitiae familiare sit, non delinquere, [30]attamen [31]velle, vel etiam nolle, attamen non denegare. [32]Quid mirum perversa sunt omnia quae [33]dei non sunt. [34]Viderint igitur quae non totum bonum obtinendo facile et quod [35]obtinent malo [36]commiscent. Vos ab [37]eis, ut in ceteris, [38]incessu quoque [39]divertere necessarium est, quoniam [40]perfectae esse debetis, sicut pater vester qui est in caelis.

Cap. II. Perfectae, [1]id est Christianae [2]pudicitiae, appetitionem sui non tantum non [3]appetendam, sed etiam exsecrandam [3b]vobis sciatis. Primo, quod non de integra conscientia venit studium placendi per decorem, quem naturaliter invitatorem libidinis scimus. Quid igitur [4]excitas in te malum istud? [5]quid invitas cuius te profiteris extraneam? Tum, quod temptationibus viam aperire non debemus, quae nonnunquam quod deus a suis abigat instando [6]perficiunt, certe vel [7]spiritum scandalo permovent. Debemus quidem ita sancte [8]ex tota fidei substantia incedere, ut [9]confisae et securae simus de conscientia nostra, optantes perseverare id in nobis, non tamen [10]praesumentes. [11]Nam qui praesumit, [12]minus veretur, [13]qui minus veretur, minus praecavet, [14]qui minus praecavet, plus periclitatur. Timor fundamentum salutis est, praesumptio impedimentum timoris.

18. constientia *Aβ*. 19. magistram *BC*. 20. quae gentilibus *Salmasius*. 21. adeo *Ad*. adeo eam *reliqui*. 22. ut licet *abcd*. licet *ABCD*. 23. in animo *Ad*. animo *reliqui*. 24. ambitus *A*. 25. licentias sese *ego*. licentias se *d*. licentias esse *A*. licentia sese *reliqui*. 26. pro perversitate gentilium *Ad*. propter vanitatem gentilium solatium *Salmasius*. propter veritatem gentilium, solatium *reliqui*. 27. Tota *BCDab*. *Pro* effectum *in BC. est* offitium. 28. ne *Ad*. nec *reliqui*. 29. vel idcireo expingi se curet? et neget appetitam? *Ad*. 30. ac tamen *BC*. *Indicunt Fr. Iunius et Ios. Scaliger*. 31. velle vel etiam nolle, attamen *om. A*. 32. Quid mirum *Ad*. Mirum *reliqui*. 33. dei *Ad*. a deo *reliqui*. 34. Viderint *Ad*. Videant *reliqui*. 35. optinent *Aβ*. 36. permiscent *BCDabc*. 37. eis *A*. illis *reliqui*. 38. incessus *A*. 39. divertere *Ad*. devertere *reliqui*. 40. perfectae esse debetis, sicut pater vester in caelis *om. Ad*.

Cap. II. 1. autem id est *BCDabc*. 2. pudicitiae *Ad*. pudicae *reliqui*. 3. approbandam *Ios. Scaliger*. 3b. a nobis *C*. 4. excitas in te *Ad*. in te excitas *reliqui*. 5. quod *Aβ*. 6. perficiuntur *A*. 7. spiritum scandalo *Ad*. spiritum scandalum *reliqui*. 8. ex *Fr. Iunius*. 9. confisae *AB (m. sec.) d., Fr. Iunius et Ios. Scaliger*. confessae *B (m. pr.) CDabc*. 10. praesumentes *Ad*. praesumere *reliqui*. 11. Namque praesumit *A*. 12. minus iam *Ad*. minus *reliqui*. 13. qui minus veretur *om. BCDabc*. 14. qui minus praecavet *om. BCDabc*.

Utilius ergo, si sperenus nos posse delinquere, [15]quam si praesumamus non posse. Sperando enim timebimus, [16]timendo cavebimus, cavendo salvi erimus: contra si praesumamus, neque timendo neque [17]praecavendo salvi erimus. Qui securus agit, non [18]et sollicitus, non possidet tutam et firmam securitatem. At qui sollicitus est, is vere poterit esse securus. Et de suis quidem servis [19]dominus misericordia sua curet, [20]ut etiam praesumere [21]illis de bono suo feliciter liceat. Quid autem alteri periculo sumus? [22]quid alteri concupiscentiam importamus? [23]quam si deus non ampliando legem [24]facto [25]stupri concupiscentiam non discernat in [26]poena, nescio an impune [26b]habeat [27]qui alicui [28]causa fuerit perditionis. Perit enim ille, simul [29]in [30]tuam formam concupierit, [31]et admisit iam in animo quod concupivit, et facta [32]es tu gladius illi, [33]ut, etsi a culpa vaces, ab invidia non [34]libereris. Ut, cum in alicuius agro latrocinium gestum est, [35]crimen quidem dominum non [36]continget, dum [36b]rus tamen [37]ignominia notatur, ipse quoque [38]infamia aspergitur. Expingamus nos, ut alteri pereant? Ubi [39]ergo est, Diliges proximum tuum [40]sicuti te ipsum? Nolite vestra [41]tantum curare, sed alterius? Nulla enuntiatio spiritus sancti ad praesentem tantum materiam, et non ad omnem utilitatis occasionem dirigi et suscipi [42]debet. Cum igitur et nostra et aliorum causa versetur in studio periculosissimi decoris, iam non tantum confictae et elaboratae [43]pulchritudinis suggestum recusandum a vobis sciatis, sed etiam naturalis speciositatis oblitterandum dissimulatione et incuria, ut [44]perinde oculorum incursibus molestum. Nam etsi accusandus decor non est, ut felicitas corporis, [45]ut divinae plasticae accessio, ut animae aliqua [46]vestis bona, [47]timendus est tamen vel propter

Matth. XIX, 19. XXII, 39.

15. quam si praesumamus non posse *bis extat in Aφ.* 16. timendo cavebimus *bis extat in Aφ.* 17. praecavendo (precando *A.*) salvi *Ad.* cavendo, difficile salvi *reliqui.* 18. et *Ad.* est *reliqui.* qui non est sollicitus *voluit Ios. Mercerus.* 19. deus misericordia *Aβ.* dominus misericordia *Aφ.* dominus pro misericordia *reliqui.* 20. ut *om. BCDabc.* 21. illi *BDab.* 22. quid illis alteri *abc.* Quid illius alteri *Fulv. Ursinus.* 23. Quasi deus non *A.* quam si dominus (deus *d.*) *reliqui.* 24. a facto *BCDabc.* 25. stupri (stupri *om. Aφ.*) concupiscentiam non discernat *A.* stupri non discernat *d.* stupri non discernit *reliqui.* 26. poena, nescio *BCDabcd.* 26 b. abeat *abc.* 27. quae *d.* 28. causa fuerit *A.* fuerit causa *reliqui.* 29. in *AφBCDabc.* ut (*Aβ*)*d.* 30. tuam formam concupierit *Ad.* tua forma, si concupierit *reliqui.* 31. et admisit iam in animo quod concupivit *om. Ad.* 32. est *Aβ.* 33. ut etsi *AB*(*m. sec.*)*Dd.* ut quod si *BC.* ut *reliqui.* 34. libereris *Ad.* liberaberis *reliqui.* 35. crimine *Vaticanorum unus. Probat Fr. Iunius.* 36. continget *Ad.* constringit *reliqui.* 36 b. res *BCDabc.* 37. eius ignominia *BCDabc.* 38. in familia *Ad.* non infamia *C.* modo infamia *B.* infamia *reliqui.* ipse quodammodo infamia *B. m. sec.* 39. ergo est *Aφ.* est ergo (*Aβ*)*BCDabcd.* 40. sicuti *Aφ.* sicut (*Aβ*)*BCDabcd.* 41. tantum *om. BCDabc.* 42. debet *Ad.* potest *reliqui.* 43. pulchritudinis *Ad.* cupidinis *BC. Vaticani tres. Probat Fr. Iunius.* libidinis *reliqui.* 44. perinde *Ad.* proinde *reliqui.* 45. et *BC.* 46. vestitus bona *D.* vestis ur[illegible] *abc.* 47. timendus est tamen *Ad.* timendum tamen est *reliqui.*

iniuriam et violentiam [48]sectatorum, [49]quam etiam pater fidei [50]Abraham in uxoris suae specie pertimuit, [51]et Isaac sororem ementitu Rebeccam salutem contumelia redemit.

Cap. III. Nunc [1]non sit timenda [2]dignitas formae, ut nec possidentibu [3]gravis, nec appetentibus exitiosa, nec coniunctis periculosa, [4]no exposita temptationibus, [5]non circumdata scandalis existimetur: sufficit, quod angelis dei non est necessaria. Nam ubi pudicitia, i vacua pulchritudo, [6]quia proprie usus et fructus [7]pulchritudin luxuria, nisi si quis [8]aliam messem decori corporis arbitratur. Illi sibi formositatem et datam extendant et non datam [9]requirant, qu quod ab illa flagitatur sibi quoque praestare se putant, cum alte praestant? [10]Dicet aliquis, Quid ergo non [11]et exclusa luxur [12]et admissa castitate [13]laude formae sola frui et de bono corpor gloriari licet? Viderit, quem [14]iuvat de carne gloriari. Nobis a tem [15]primo quidem nullum gloriae studium [15b]est, quia gloria e altationis [16]ingenium est. Porro [17]exaltatio non congruit [18]profe soribus humilitatis ex [19]praescriptis dei. [20]Dehinc si omnis glor vana [21]et stuporata, quanto magis quae in carne, [22]nobis duntaxa Nam etsi gloriandum est, [23]in spiritus bonis, non in carne [24]pla cere velle debemus, quia [25]spiritalium sectatores sumus. [26]Quibu operamur, [27]illis gaudeamus. De his gloriam [28]carpamus, de qu bus salutem speramus. Plane gloriabitur Christianus [29]etiam i carne, sed cum propter [30]Christum lacerata [31]duraverit, [31b]ut spi ritus in ea coronetur, non ut oculos et suspiria [32]adulescentiu post se trahat. Ita quod ex omni parte in [33]vobis vacat, merit et non habentes fastidiatis [34]et habentes neglegatis. [35]Sanctae femi

48. sectatorum *AB(m. sec.)d.*, septatorum *BC.* spectatorum *reliqui.* 49. quam quem *A.* quae *reliqui.* 50. habraam *BC.* 51. et Isaac sororem ementitus R beccam *A.* et sororem mentitus Saram (suam *C.*) *reliqui.*

Cap. III. 1. ut non *B. m. sec.* 2. dignitas me ut *Aφ.* 3. gravis, nec a petentibus *om. A.* 4. non *Ad.* nec *reliqui.* 5. nec *Fr. lunius.* 6. quid *B* 7. et pulchritudinis luxuria *A.* est pulchritudinis luxuria *Hildebrandus.* pulchritud luxuria *BCDabc.* 8. aliam messem decori corporis *Ad.* alias esse decorem *reliqu* 9. requirant *Ad.* conquirant *reliqui.* 10. Dicet et *BC.* 11. et *Ad.* est *reliqu* 12. et *om. BCDabc.* 13. laudes corporis gloriam licet *Ad.* 14. iuvat de *BCDab* iucunde *A.* 15. primo quidem *om. BCDabc.* 15 b. est *om. BCDabc.* 16. incen tivum *B.* 17. exultatio *A.* 18. professoribus *Ad., Rhenanus.* professionib *BCDabc. Vaticani tres.* 19. praescriptis *Ad.* praeceptis (praecepti *C.*) *BCDabc.* 20 Dehinc *Ad.* Dein *reliqui.* Deinde *Fr. lunius.* 21. est *A.* est et *Hildebrandu* 22. vobis *BC.* 23. in spiritus bonis *d.* in spiritu (spiritum *Aφ.*) bonis *A.* spiritus bono *Dabc.* in spiritu bono *BC.* 24. placitione velle *BC.* 25. spirita lium *ABC.* 26. Qnibus *Ad.* In qnibus *reliqui.* 27. illis gaudeamus *Ad.* illis et gaudemus *reliqui.* 28. capimus *BCDabc.* 29. etiam *om. BCDabc.* 30 Christum *om. A.* 31. duraverat *BC.* 31 b. ut et *BCDabc.* 32. adulescentium *A* 33. nobis *A.* 34. et habentes neglegatis *om. BC.* 35. Sanctae feminae naturaliter speciosae *Ad.* Sancta femina sit naturaliter speciosa *reliqui.*

nae, si naturaliter speciosae, non adeo sit [36]occasio. Certe [37]si et fuerit, non [38]adiuvare, sed [39]etiam [40]impedire debet.

Quasi gentilibus dicam, [1]gentili et communi omnium praecepto alloquens vos, solis maritis vestris placere debetis. In tantum autem placebitis eis, in quantum [2]aliis placere non curaveritis. Securae estote, benedictae: uxor nulla deformis est marito suo. Satis placuit, cum electa est, [3]seu forma, seu moribus commendata. [4]Ne qua [5]vestrum putet, si temperaverit a compositione sui, odium et [6]aversionem maritorum [7]prosecuturam. Omnis maritus castitatis exactor est, formam vero fidelis [8]quidem non [9]expostulat, quia non [10]isdem bonis quae gentiles [11]bona putant capimur: infidelis contra etiam suspectam habet, [12]vel ex illa scelerata in nos opinione gentilium. Cui ergo pulchritudinem tuam [13]nutris? si [14]fideli, non exigit, si [15]infideli, nisi simplicem non credit. Quid [16]gestis aut [17]suspecto aut non desideranti placere? Cap. IV.

Haec utique non [1]in crudam in totum et ferinam habitudinem [2]insinuanda vobis suggeruntur nec de bono [3]squaloris et paedoris sudemus, sed de modo et cardine et iustitia corporis excolendi. [4]Non supergrediendum ultra [5]quam simplices et sufficientes munditias concupiscunt, ultra quam [6]deo [7]placet. In illum enim deinquunt quae cutem medicaminibus [8]urgent, genas rubore maculant, oculos fuligine [9]porrigunt. Displicet [10]nimirum illis plastica dei, a ipsis [11]se nimirum arguunt, reprehendunt artificem omnium. Reprehendunt enim, cum emendant, cum adiciunt, utique ab adversario artifice sumentes additamenta ista. [12]Is est diabolus. Nam Cap. V.

36. occasioni *BCDabc*. *Ios. Scaliger emendavit* Sancta femina sit naturaliter speciosa, non ardori occasioni. 37. si et *Ad*. si *reliqui*. 38. adiuvare *Ad*. luvare *B m. sec*. ignare *BC*. ignorare *reliqui*. inornare *Heraldus*. 39. etiam *om. Aφ*. 40. impedire debet *Ad*. impedire se debet *reliqui*.

Cap. IV. 1. gentili et communi omnium (*Aβ*)*d*. gentili et communi praecepto *Aφ*. gentiles communionum (coniugum *B m. sec.*) praeceptis *reliqui*. gentiles communione praecepti *Ios. Scaliger*. 2. aliis *Ad*. alteris *reliqui*. 3, seu forma seu moribus *A*. seu moribus seu forma *reliqui*. 4 Ne qua *Ad*. Ne quae *abc*. Neque *BCD*. 5. nostrum *BC*. 6. adversionem (adversione *B*.) meritorum *BC*. 7. persecuturam *BC*. persecuturas *bc*. 8. quidem *om. BCDabcd*. 9. expostulat *Ad*. expectat *reliqui*. spectat *Latinius*. expetit *B. m. sec*. 10. isdem *Aβ*. 11. bona *om. BCDabcd*. 12. vel ex illa scelerata in nos opinione *Ad*. vel propter illam sceleratam in nos opinionem *reliqui*. 13. nutris *Ad*. nutrias *reliqui*. 14. fideli *Ad*. fidelis *reliqui*. 15. infideli, nisi simplicem *A*. infideli, simplicem *d*. gentili *reliqui*. 16. gestis *Ad*. gestias *reliqui*. 17. suspecto *Aabcd*. *Gorziensis*. suspecta *BCD*.

Cap. V. 1. in *Ad*. ad *reliqui*. 2. insinuanda *Ad*. insinuandam *reliqui*. 3. squaloris et paedoris *Ad*. corporis squalorem, sed de pudoris *reliqui*. 4. Non supergrediendum *om. A*. 5. quam quod simplices *BCDabc*. 6. deo *Ad*. domino *reliqui*. 7. placet *AB* (*m. sec*) *d*. placere *reliqui*. 8. urgent *Ad*. unguent *D*. ungunt *reliqui*. 9. porrigunt *Ad*. colligunt *BCD*. collinunt *B*(*m. sec.*)*abc*. corrigunt *Ios. Mercerus*. 10. illis nimirum *BCDabc*. 11. se nimirum arguunt *Ad*. redarguunt *reliqui*. 12. Is est diabolus *Ad*. id est diabolo *reliqui*.

quis corpus [13]mutare monstraret, nisi qui et [14]spiritum homi
malitia transfiguravit? Ille indubitate [15]eiusmodi ingenia [16]conci
navit, [17]ut in vobis pareat manus vos quodammodo deo aller
Quod nascitur, opus dei est. Ergo quod [18]infingitur, diaboli n
gotium est. Divino operi satanae ingenia superducere quam sc
lestum est! Servi nostri ab inimicis nostris nihil mutuantur, m
lites ab [19]hostibus imperatoris sui nihil concupiscunt. De adversa
enim eius in cuius manu [20]sis aliquid usui [21]postulare [22]tra
gressio est. Christianus a malo illo adiuvabitur [23]in aliquo? Nes
[24]an hoc nomen ei perseveret. Erit enim eius [25]de cuius doctri
instrui concupiscit. [26]Quam autem a [27]vestris disciplinis et pr
fessionibus aliena sunt, quam indigna [28]nomini Christiano faci
fictam gestare, quibus simplicitas omnis indicitur? [29]effigie me
tiri, quibus [30]in lingua non licet? appetere quod [31]tuum non s
quibus [32]alieni abstinentia traditur? adulterium in specie exerce
quibus studium pudicitiae [33]sit! [34]Credite, benedictae, quomo
praecepta dei custodietis, [35]lineamenta [36]eius in vobis non cust
dientes?

Cap. VI. Video quasdam [1]capillum croco vertere. Pudet eas etiam n
tionis [2]suae, quod non [3]Germaniae atque Galliae sint procreat
ita [4]iam capillos transferunt. Male ac pessime sibi auspican
[5]flammeo capite, et decorum putant quod inquinant. [6]Atquin
detrimentum crinibus medicaminum vis inurit, et cerebro pernic
etiam cuiuslibet sinceri [7]humoris assiduitas [8]reservat, [9]tum s
animando simul et siccando capillo [10]exoptabilis ardor [11]nocet. Q
decor cum iniuria? quae cum inmunditiis pulchritudo? Croc

13. mutare monstraret *Ad.* monstraret mutare *reliqui.* 14. spiritum hom
(hominum *Aφ.*) *A.* hominis spiritum *reliqui.* 15. eiusmodi *A.* huiusmod
liqui. 16. continuavit *BC.* 17. ut in vobis pareat manus vos quodammodo
afferre (inferre *d.*) *Ad.* ut in nobis quodammodo manus deo inferret *reliqui.*
18. infingitur *Ad.* fingitur *reliqui.* 19. hostibus *A.* hoste *reliqui.* 20. si
vis *A.* sit *reliqui.* 21. postulavit *A.* 22. congressio *BC.* 23. in aliquo
BCDabc. 24. in hoc nomen et perseveret *A.* 25. de cuius instrui *A.* de cu
iussis (*vel* dolis) instrui *Hildebrandus.* 26. Quam *Aφ.* Quantum (*AβBCD*
27. nostris *c., ex emendatione Harrisii.* 28. nomini *ABC.* nomine *reliqui.*
effigie mentiri *d., Petr. Ciacconius.* effigiem mentiri *BCDabc.* effigiem mentiri
30. in *om. BCDabcd.* 31. tuum *Ios. Mercerus.* ad tuum *A.* datum *reliqui.*
alieni abstinentia traditur? adulterium in specie *Ad.* alienum abstinentiam (al
abstinentia *B. m. sec.*) in specie *BCD* alienum abstinendum: speciem *abc.* 33
BCDabc. 34. Edite *c., ex emendatione Harrisii.* Cedite *Fr. Iunius.* 35. elin
menta *BC.* 36. eius in vobis *om. BCDabc.*

Cap. VI. 1. capillum *Ad.* et capillum *reliqui.* 2. suae *om. Ad.* 3. G
maniae atque Galliae *d.* Germaniae aquae Galliae *Aβ.* Germania ea quae ga
Aφ. Germaniae aut Gallae *reliqui.* 4. iam capillos *Ad.* patriam capillo *reliq*
5. flammeo capite et decorum putant *om. A.* 6. Atquin *Ad.* Atque *reliqui.*
umoris *Aβ.* 8. inferat *B. m. sec.* reserat *Fr. Iunius.* 9. tunc *Aβ.* cum *C.*
et optabilis *Aφ.* exitiabilis *Melch. Goldastus ap. Meursium Auct. Philol. tom. V. O*
750. 11. nocet *om. BCDabc.*

capiti suo mulier Christiana [12]ingeret [13]ut in aram? Quodcunque [14]enim immundo spiritui excremari solet, id nisi probis et necessariis et [15]salutaribus usibus [16]adhibetur, ad quod [17]dei creatura prospecta est, sacrificium videri potest. Sed enim [18]deus ait, Quis vestrum potest capillum [19]album atrum facere, aut album ex atro? [20]Itaque revincunt [21]dominum. Ecce, inquiunt, pro albo vel atro flavum facimus, [22]gratia faciliorem. Quamvis et atrum ex albo [23]conantur quas [24]paeniteat ad senectam usque vixisse. Pro [25]temeritas! Erubescit aetas exoptata votis, [26]furtum [27]conficitur, adulescentia, in qua [28]deliquimus, suspiratur, occasio [29]gravitatis interpolatur. Absit [30]a sapientiae filiabus stultitia [31]tanta. Senectus cum plus [32]occultari studuerit, plus [33]detegetur. Haec est aeternitas [34]vera de [35]capilli iuventute. [36]Hanc [37]incorruptibilitatem habemus [38]superinduere [39]ad novam domum domini, [40]quam monarchia pollicetur. Bene [41]properatis ad dominum, bene festinatis excedere [42]de isto iniquissimo saeculo, quibus [43]ad finem propinquare deforme est. Matth. V, 36.

Quid [1]item tanta [2]ordinandi crinis [3]operositas ad salutem subministrat? Quid crinibus vestris quiescere non licet, [4]modo substrictis, modo relaxatis, modo suscitatis, modo elisis? Aliae gestiunt in [5]cincinnos coërcere, aliae ut vagi et volucres [6]elabantur, non bona simplicitate. [7]Affigitis praeterea nescio quas enormitates [8]subtilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri [9]modum Cap. VII.

12. ingeret *Ad.* ingerit *reliqui.* 13. ut inurat *B. m. sec.* ut aram *Aβ.* 14. enim *om. A.* 15. salutaribus *Ad., Petr. Ciacconius.* salubribus *reliqui.* 16. adhibetur *A.* adhibeatur *reliqui.* 17. dei creatura prospecta est *Ad.* creatura est dei perspecta (perfecta *B. m. sec.*) *BC.* creatura dei est prospecta *reliqui.* 18. deus *A.* dominus *reliqui.* 19. album atrum *A.* atrum ex albo *reliqui.* 20. Itaque *Ad.* Hae (haec *B.* et hae *BC.*) quae *reliqui.* 21. dominum *A.* deum *reliqui.* 22. gratiae *BCDabc.* 23. conantur *Aφ.* conantur facere (*Aβ*)*BCDabcd.* 24. paeniteat ad senectam ego. paeniteat senectam *Ad.* poenituit ad senectam *reliqui.* 25. temeritas *AB*(*m. sec.*)*d.* temeritate *BCD.* temeritatem *reliqui.* 26. et furtum *BC.* 27. conficitur *Ad.* confitetur *reliqui.* 28. deliquimus *AB*(*m. sec.*). delinquimus *reliqui.* 29. gravitatis *Ad.* pravitatis *BDabc.* paternitatis *C.* 30. sapientiae *Ad.* a sapientiae (sapientia *C.*) *reliqui.* 31. tantum *BC.* 32. occultari studuerit plus *om. A.* 33. detinetur *Ad.* 34. vera *Ad.* nostra *reliqui.* *Pro* aeternitas *in Aβ. est* aeteritas. 35. capilli *Ad.* capitis *reliqui.* 36. et hanc *BC.* 37. incorruptibilitatem *Ad.* incorruptibilem *reliqui.* 38. superinduere *d.*[1] semper induere *reliqui.* 39. ad novam domini domum *ego.* ad novam domum *d.* ad novum dominum *A.* ad domum domini *reliqui, liber Pithoei et Divionensis.* 40. quam (qua *A.*) monarchia *Ad.* quam ἀκακία (acacia *BCD.*) *reliqui, liber Pithoei et Divionensis.* 41. festinatis *A.* 42. de iniquissimo *Ad.* 43. ad finem propinquare *Ad.* in fine appropinquare *reliqui.*

Cap. VII. 1. item *Ad.* enim *reliqui.* 2. ordinandi crinis *Ad.* ordinandi capitis *BCD.* ornandi capitis *abc. Gorziensis.* 3. onerositas salutem *BCDabc.* 4. modo substrictis *Dabcd.* modo substructis *BC. Vaticani tres. Omittit A.* 5. cincinnos *Ad.* cincinnis *reliqui.* 6. delabantur *Hildebrandus.* 7. Affigitis *ABCD* (in marg.) *abcd.* castoditis *D.* 8. subtilium *ABCD. Vaticani tres.* sutilium *B. m. sec.*, et *reliqui. Verba* subtilium atque textilium *om. d.* 9. nodum *B. m. sec.*

quasi vaginam capitis et operculum verticis, nunc in [10]cervicem retro suggestum. Mirum, quod [11]non contra [12]dominica praescripta contenditur. Ad mensuram neminem sibi [12b]adicere posse pronuntiatum [13]est. Vos [14]vero adicitis ad pondus [15]colluras quasdam [16]vel scuti umbilicos cervicibus [17]adstruendos. Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti, ne exuvias alieni capitis, [18]forsan immundi, [19]forsan nocentis et gehennae [20]destinati, sancto et Christiano capiti [21]supparetis. Immo [22]omnem hanc ornatus servitutem a libero capite [23]depellite. Frustra laboratis ornatae videri, frustra [24]peritissimos [25]quosque structores [26]capillaturae adhibetis. Deus vos velari iubet. Credo, ne quarundam capita videantur. Atque utinam miserrimus ego in [27]illa die Christianae exultationis vi[28]infra calcanea vestra caput elevem! [29]videbo, an cum cerussa, purpurisso et croco et in illo [30]ambitu capitis resurgatis, an tal[ter] [31]expictas angeli in [32]nubila sublevent obviam [33]Christo in aëre. Si nunc bona et dei sunt, tunc quoque occurrent resurgentibus corporibus et sua loca agnoscent. Sed non potest resurgere nisi caro et spiritus solus ac purus. [34]Damnatum est igitur quod in spiritu et carne non resurgit, quia dei non [35]est. [36]Damnatis hodie abstinete. Hodie vos [37]tales deus videat, quales tunc videbit.

Cap. VIII. Videlicet [1]nunc vir [2]ut sexu aemulus feminas a suis depellit. [2b]An et nobis quaedam respectu [3]obeundae gravitatis propter nostrum debitum [4]deo [5]detrahuntur? Siquidem et viris propter feminas, ut feminis propter viros, vitio naturae ingenita est placendi voluntas, propriasque praestigias formae et hic sexus sibi agnoscit, barbam acrius caedere, intervellere, [6]circumradere, capillum disp-

10. cervicum *Ad.* 11. non *om. BCDabc.* 12. dominica praescripta *A.* domini praecepta *d.* domini praecepta *reliqui.* 12 b. addicare *BC.* additare *B. m.* 13. est *om. A.* 14. vero *Ad.* plane *reliqui.* 15. colluras (*Αβ*)*d.*, *Salmasius Ex citt. Plin. p.* 779. collurias *Αφ.* collyrias *Leopoldus.* collyridas (colliridas *B.* lirydas *BC.*) *BCDabc., los. Scaliger.* colurulas *B. m. sec.* 16. vel scuti *A., Salmasius* vel scutorum *B* (*m. sec*) *d. Vaticani.* vel sputorum *BCD.* sputorum *ab., los. Scaliger.* scutorum *c.* 17. adstruendos *A*, *Salmasius.* adstruendo *reliqui.* 18. forsan *Ad.* forsitan *reliqui.* 19. forsan *A.* forsitan *reliqui.* 20. distinati *Αφ.* 21. supparetis *Ad., Fr. Iunius, los. Scaliger.* suppares *reliqui.* 22. omnem *om. BCD* 23. depellite *Ad.* propellite *reliqui.* 24. pernitiosissimos *BC.* 25. quoque *Αφ.* 26. capiliturae *Αβ.* 27. illa *Ad.* illo *reliqui.* 28. infra *Ad.* inter *reliqui.* 29. videbo *Ad.* videre *reliqui, praeter C., qui habet* videte. 30. habitu *Melch. Goldastus.* 31. expictas *Ad.* expictum *Meursius.* expictam *reliqui.* 32. nebula *D.* 33. Christo in aere *Ad.* Christo *reliqui.* 34. Damnatum est igitur quod in spiritu et carne non resurgit *A.* Damnata sunt igitur quae in carne et spiritu non resurgunt *reliqui.* 35. est *A.* sunt *reliqui.* 36. Damnatis hodie abstinete *om. A.* 37. tales deus *Αφ.* deus tales *reliqui.*

Cap. VIII. 1. nunc vir *Ad.* nunc (non *C.*) et vir *reliqui.* 2. ut sexu *Ad.* et sexu *reliqui.* et sexus *Leopoldus.* 2b. Nam *C.* 3. obeundae (obaeundae *A.*) gravitatis (*Αφ.*) *Latinius.* obeundae gratuitatis *Αβd.* obediendae gravitatis *reliqui.* obtinendae gravitatis *B. m. sec.* 4. deo *A.* domino *reliqui.* 5. detrahunt *C.*, *tribus Vaticanis.* 6. circumradere *Ad.* circumdare *reliqui.*

nere, [7]et decolorare canitiem, primam quamque subducere totius corporis [8]lanuginem, pigmento quoque muliebri [9]distringere, cetera pulveris cuiusdam [10]aspritudine laevigare, tum speculum omni occasione consulere, [11]anxie inspicere, cum tamen cognito deo adempta placendi voluntate per luxuriae [12]occasionem omnia illa [13]ut otiosa, [14]ut hostilia [15]pudicitiae recusantur. Nam ubi deus, [16]ibi pudicitia, ibi gravitas adiutrix et socia [17]eius. Quo ergo pacto pudicitiam sine instrumento [18]suo, id est sine gravitate tractabimus? Quomodo autem gravitatem [19]administrandae pudicitiae [20]adhibebimus, nisi et in facie et in cultu et in totius hominis contemplatione severitas circumferatur?

Quamobrem erga vestitum quoque et reliqua compositionis Cap. IX.
[1]vestrae impedimenta [2]perinde vobis curanda est amputatio et decussio [3]redundantioris nitoris. Nam quid prodest faciem quidem [4]frugi et expeditam et [5]simplicitatem condignam divinae disciplinae exhibere, cetera vero corporis [6]laciniosis pomparum et delitiarum inpiis occupare? Hae pompae quam de proximo [7]curent luxuriae negotium et obstrepant pudicitiae disciplinis dinoscere in[8]facile est, quod gratiam decoris cultus societate prostituant: adeo, si [9]desinant, [10]irritam et ingratam reddunt, velut [10]exarmatam et naufragam. Contra si forma [11]deficit, adminiculum nitoris quasi de suo gratiam [12]supplet. Aetates denique [13]requietas iam et in portum modestiae subductas splendor et dignitas cultus avocant et severitatem appetitionibus inquietant, compensantibus scilicet [14]habitus irritamenta pro frigore aetatis. Ergo, benedictae, primo quidem [15]ut lenones et prostitutores vestitus et cultus ne in vos admiseritis, tum, si quas [16]divitiarum [17]vel natalium vel retro dignitatum ratio compellit ita pompaticas progredi, ut [18]sapientiam non videantur consecutae, temperare [19]malum huiusmodi curate, ne totis habenis licentiam usurpetis praetextu necessitatis. Quomodo

7. et decolorare *Ad.* etiam colorare *reliqui.* 8. lanuginem *C.* 9. distringere *Ad.* distinguere *reliqui.* 10. aspritudine *Ad.* asperitudine *reliqui.* 11. anxie inspicere *om. A.* 12. occasionem *Ad.* vacationem *reliqui.* 13. aut *A.* 14. aut hostilia *A.* ut utilia *A.* 15. pudicitiae *om. Ad.* 16. ubi *BC.* 17. est eius *C.* 18. suo *Ad.* eius *reliqui.* 19. administrandae *om. BC.* 20. adhibemus *editiones Semleri et Leopoldi, nescio unde.*

Cap. IX. 1. nostrae *BC.* 2. perinde *Ad.* proinde *reliqui.* 3. redundantioris *Ad.* 4. frugi *BC.* 5. simplicitate *BCDabc.* 6. laciniosis *ADabcd.* lacrimosis *BC.* lasciviosis *Vaticani tres. Probat Fr. Iunius.* 7. current *A.* 8. facile *ABC.* facili *reliqui.* 9. desinant *A.* desint *reliqui.* 10. exarmatam *Ad.* exornatam *reliqui.* 11. deficit *ABC.* defecit *reliqui.* 12. supplent *Fr. Iunius.* 13. inquietes *BC.* 14. habitus irritamenta pro frigore *B. m. sec.* habitus irritamentum pro frigore *d.* habitus inritum est tam per frigora *A.* habitus irritamento pro frigore *reliqui.* 15. et *BC.* 16. vel divitiarum *BCDabc.* 17. suarum vel *BCDabc.* 18. sapientiam non videantur consecutae *Ad.* sapientiam consecutae *reliqui.* 19. malum *Ad.* saltem ab *reliqui.*

[20]etenim humilitatem, quam [21]nostri profitentur, implere [22]poterit
non [23]repastinantes divitiarum vestrarum vel elegantiarum usu
[24]quae tantum ad gloriam faciunt? Gloria [25]autem exaltare, n
humiliare consuevit. [26]Non enim quaesitis utemur nostris? Q
I Cor. VII, 29—31. autem prohibet uti? Secundum apostolum tamen, qui nos uti m
net mundo isto, quasi non abutamur. Praeterit enim [27]habi
mundi huius. Et qui emunt, [28]sic agant, quasi non possident
Cur ita? Quoniam praemiserat, dicens, Tempus in collecto
Si ergo uxores quoque ipsas sic habendas demonstrat, tanqu
non [29]habeantur, propter angustias temporum, quid [30]sentiat
Matth. XIX 12. vanis [31]his instrumentis earum? Non enim [32]et multi ita faci
et se spadonatui [33]obsignant [34]propter regnum dei, tam fortem
utique permissam [35]voluptatem sponte ponentes? [36]Numquid
aliqui ipsam dei creaturam sibi interdicunt, abstinentes vino
animalibus [37]esculentis, quorum fructus nulli periculo [38]aut soll
tudini adiacent, sed humilitatem animae suae in victus quoque
stigatione deo immolant. Satis igitur et vos usae estis divitiis a
deliciis; satis dotum vestrarum [39]fructus decidistis ante notit
salutarium disciplinarum. [40]Nos sumus, in quos [41]decurrerunt f
saeculorum. Nos destinati a deo ante mundum [42]in extimatione te
porali. Itaque castigando et castrando, ut ita dixerim, saec
erudimur a [43]deo. Nos sumus circumcisio omnium [44]spiritalis
carnalis. [45]Nam et in spiritu et carne saecularia circumcidimus.
Cap. X. Nimirum enim deus [1]demonstravit [2]sucis herbarum et c
charum [3]salivis incoquere lanas. Exciderat [4]illi, cum unive
nasci iuberet, purpureas et coccineas oves mandare. Deus et ip

20. etenim *A.* enim *reliqui.* 21. nostri (nri *Aφ.*) profitentur *Ad.* Christ
profitemur *reliqui.* 22. poteritis *Ad.* poterimus *reliqui.* 23. perpastinantes
24. quae tantum *ego.* quetum *A.* quae *reliqui.* 25. autem exaltare non h
liare consuevit *Ad.* autem reconsuevit *reliqui.* autem regerere consuevit *Rhe*
in marg. ed. pr. 26. Non enim quaesitis utemur *ego.* Non inquisitis utemur
Non conquisitis utemur *Hildebrandus.* Non enim utemur *reliqui.* 27. hab
mundi huius *Ad.* inquit, habitus huius mundi *reliqui.* 28. inquit, sic a
BCDabc. 29. habeant *BC.* 30. sentiat *om. BCDabc.* 31. his *om. Ad.* 32
multi ita *Ad.* et ita multi *reliqui.* 33. obsignant *Ad.* adsignant *reliqui.* 34
propter *BCDab.* 35. voluntatem *AβBCD.* virilitatem *reliqui.* 36. Numquid
aliqui *Ad.* Quidam *reliqui.* 27. esculentis *Ad.* exulantes *reliqui.* exolentes V
cani tres. 38. aut sollicitudini *om. A.* 39. fructus decidistis ante notitiam
fructum caecidistis. Unde notitia *BCDabc.* fructu. An excidistis de notitia Lat
fructum caecidistis, utique notitia *Meursius.* 40. Noscimus *B. m. sec.* 41. decu
rerunt *BCDabc.* 42. in extimatione temporali. Itaque *d.* in existimatione tem
rali. Itaque *A.* in extimationem (aestimationem *Dabc.*) temporum, tanquam *BCD*
43. deo *A.* domino *reliqui.* 44. et spiritalis (spiritualis *BC.*) *BCDabc.* 45. N
et in spiritu et in carne saeculo circumcidimur *Ad.* Nam spiritu et carne sa
laria circumcidimus *reliqui.*

Cap. X. 1. monstravit *C. Vaticani tres.* 2. sucis *A.* 3. salivis *Ad.* al
reliqui. 4. ille *A.*

rum vestium officinas commentus, [5]quae leves et exiles solo pretio graves essent, deus et auri tanta opera produxit, [6]complectendis et distinguendis lapillis, [7]scrupulosa deus et auribus vulnera intulit, [8]et tanti habuit vexationem operis sui et cruciatus infantiae [9]innocentis tunc primum dolentis, ut ex illis [10]ad ferrum nati corporis cicatricibus grana nescio quae penderent, quae plane Parthi [11]peronibus quoque suis bullarum vice inserunt. Quamquam et aurum ipsum, cuius vos gloria occupat, cuidam genti ad [12]vincula servire [13]referunt gentilium litterae. Adeo non veritate bona sunt, sed raritate; [14]artibus autem per angelos peccatores, qui et ipsas materias prodiderunt, inductis operositas cum [15]raritate commissa [16]pretiositatem et ex ea libidinem [17]possidendae pretiositatis [18]feminarum excitavit. [19]Quod si iidem angeli qui et materias [20]eiusmodi [21]et inlecebras detexerunt, [22]auri dico et [23]lapidum inlustrium, et [24]operas eorum tradiderunt, [25]et iam ipsum [26]calliblepharum [27]vellerumque tincturas inter cetera docuerunt, damnati a deo sunt, ut Enoch refert, quomodo placebimus deo gaudentes rebus illorum qui iram et animadversionem [28]dei propterea provocaverunt? [29]Nunc ut ista prospexerit deus, deus permiserit, nullam [30]de conchylio vestem Esaias [31]increpet, [32]nullum botronatum retundat, Ies. III, 18 sqq.
nullas lunulas reprobet, tamen non ut gentiles, ita nos quoque nobis [33]adolemur, institutorem [34]solummodo deum existimantes, non etiam [35]despectorem institutorum suorum. Quanto enim [36]utilius

5. quae *ABCd.* quo *abc.* quod *D.* 6. contemplandis *BCDabc.* 7. scrupulosa deus et auribus *Aφ.* et scrupulosa deus auribus *Aβ.* scrupulosa deus auribus *reliqui.* 8. et in tanti habitu *A.* 9. innocentis *om. BCDabc.* 10. adferruminati *los. Mercerus.* nam ferruminati *Latinius.* 11. peronibus quoque suis bullarum (bulbarum *A.*) *Ad.* per omnia quaeque sua bullarum *reliqui.* 12. vincla *Dabc.* 13. ferunt *Ad.* 14. artibus autem per angelos peccatores, qui et ipsas materias prodiderunt, inductis operositas *Ad.* Per angelos autem peccatores demonstrata sunt communi et ipsas materias prodiderunt et operositas *BC.* Per angelos autem peccatores demonstrata sunt qui (qui *om. D.*) et ipsas materias prodiderunt et (ut *B. m. sec.*) operositas *B* (*m. sec.*) *Dabc.* 15. raritas *Fulv. Ursinus.* 16. pretiositate (pretiositatem *C.*) ex ea libidine *BCDabc.* excitet ad libidinem *B. m. sec.* pretiositate ex ea libido *Latinius.* 17. possidendae (possidenda *Aφ.*) de pretiositate *A.* 18. feminas *B. m. sec.* 19. Quod iidem (idem *BCD.*) angeli *BCDabc.* *Fulv. Ursinus correxit* Quod si iidem angeli — — ad inlecebras detexerunt. 20. huiusmodi *bc.* et eiusmodi *BC.* 21. et *om. BCDabc.* 22. auri *Ad.* aurum *reliqui.* 23. lapidum inlustrium *Ad.* argentum illustrium *reliqui.* 24. operas *Ad.* opera *reliqui.* 25. et iam ipsum *Ad.* etiam *reliqui.* 26. calliblefarium *A.* 27. vellerumque *Aabcd.* vel plerumque *BCD.* palpebrarumque *B. m. sec.* 28. dei propterea *om. BCDabc.* 29. Nunc ut ista prospexerit deus permiserit *A.* Nunc deus ista prospexerit, deus permiserit (promiserit *BC.*) *BCDabc.* 30. de est conchylio *BC.* detextam conchylio *B. m. sec.* *Pro* conchylio in *A* *est* concilio, *et* Eseias *pro* Esaias. 31. increpat *BC.* 32. nullum botronatum redundat, nullas lunulas reprobet *A.* nullas lunulas reprobet, nullum botronatum retundat *reliqui.* 33. adolemur *A.* adulemur *reliqui.* 34. solummodo deum *Ad.* deum solummodo *reliqui.* 35. dispectorem *Semlerus perperam.* 36. minus *Ad.* melius *reliqui.*

et cautius egerimus, si [36b]praesumamus omnia quidem a deo provisa tunc et [37]in saeculo posita, [37b]uti nunc [38]essent in quibus disciplina servorum eius probaretur, ut [39]per licentiam utendi continentiae [40]experimenta procederent? Nonne sapientes patresfamiliae de industria quaedam servis suis offerunt [41]atque permittunt, ut experiantur, an [42]et qualiter permissis utantur, si probe, si [43]moderate? Quanto autem laudabilior qui abstinuerit in totum, qui timuerit etiam indulgentiam domini? Sic igitur [44]et apostolus,
I Cor. X, 23. Omnia, inquit, licent, sed non omnia [45]expediunt. Quanto facilius inlicita timebit qui licita verebitur?

Cap. XI. Quae autem vobis [1]causae [2]extructius prodeundi, cum [3]remotae sitis ab his quae [4]talium indigent. Nam nec templa [5]circumitis, nec spectacula postulatis, nec festos dies [6]gentium nostis. Propter [7]istos enim [8]conventus et [9]multum videre ac videri omnes pompae in publicum proferuntur, [9b]aut ut [10]luxuria negotietur [10b]aut gloria insolescat. Vobis autem nulla procedendi causa non tetrica. Aut [11]inbecillus [11b]aliqui ex fratribus [12]visitatur, aut sacrificium offertur, aut dei [13]sermo administratur. [14]Quidvis horum gravitatis [15]et sanctitatis [16]negotium est, cui opus non sit habitu extraordinario, [17]et composito et soluto. [18]Ac si necessitas amicitiarum officiorumque gentilium vos vocat, cur non vestris armis indutae [19]procedatis, tanto magis, quanto ad extraneas fidei? ut sit [20]inter dei ancillas et diaboli discrimen, ut exemplo sitis illis, ut [21]aedificentur in vo-
Phil. I, 20. bis, ut, quomodo ait apostolus, magnificetur deus in corpore vestro. [22]Magnificatur autem [23]in corpore per pudicitiam, utique et per habitum pudicitiae competentem. Sed enim [24]a quibusdam dicitur, ne [25]blasphemetur nomen [26]in nobis, si quid de pristino

36 b. praesummamus *Aβ*. 37. in *om. BCDabc*. 37 b. uti *ABCcd. Vaticani tres.* ut *Dab*. 38. essent *d., Fr. Iunius.* esset *reliqui*. 39. perlicentia *A*. 40. experimenta procederent *Ad.* experientia procederet *reliqui*. 41. adque *Aβ*. 42. et qualiter *AB (m. sec.) d.* aequaliter *Dabc*. aequalem *BC*. 43. moderate *Ad.* modeste *reliqui*. 44. et *om. A*. 45. expediunt *Ad.* aedificant *reliqui*.

Cap. XI. 1. causae *Ad.* causa est *reliqui*. 2. extructius *Ad.* structius *reliqui*. 3. remoti *A*. 4. ad aliud indigent *BCDabc*. 5. circumitis *Ad.* circuitis *reliqui*. 6. gentium *A*. gentilium *reliqui*. 7. istos *Ad.* ipsos *B. m. sec.* ipsum *reliqui*. 8. conventum *BCDabc*. 9. multum videre hac *A*. mutoum videre ac *reliqui*. 9 b. ut aut *Leopoldus*. 10. luxuriae *A*. 10 b. aut ut *Fr. Iunius*. 11. inbecillus *Ad.* imbecillis *reliqui*. 11 b. aliqui *Ad.* aliquis *reliqui*. 12. visitatur *Ad.* visitandus *reliqui*. 13. sermo *Ad.* verbum *reliqui*. 14. Quidvis *Ad.* Quodvis *B (m. sec.) abc*. quamvis *BCD*. 15. et sanctitatis *om. A*. 16. negotium est cui *AB (m. sec.) d.* negotium et cui *abc*. negotium et si cui *BCD*. 17. et soluto, sed composito *Aug. Neander*. 18. hac *A*. 19. procedatis *A*. procedite *BC*. proceditis *reliqui*. 20. inter dei ancillas et diaboli *A*. inter ancillas diaboli et dei *reliqui*. 21. aedificentur in vobis, ut quomodo ait apostolus *om. A*. 22. magnificetur *A*. 23. in corpore per *Ad.* si per *reliqui*. 24. a quibusdam dicitur *Ad.* dicitur a quibusdam *reliqui*. 25. blasfemetur *Aβ*. 26. eius in nobis *ab. Gorziensis. Voculam* eius *praeter nostros libros omittunt etiam tres Vaticani.*

habitu et cultu detrahamus. Non auferamus ergo [27]vitia pristina: simus et moribus iisdem, [28]si et superficie eadem, et tunc vere non [29]blasphemabunt nationes. Grandis blasphemia est [30]ex qua dicatur: Ex quo facta est Christiana, pauperius [31]incedit. [32]Timebis pauperior videri, ex quo locupletior facta [33]es, et sordidior, ex quo mundior? Secundum gentilium, an secundum dei placitum incedere Christianos oportet?

Optemus tantummodo ne iustae blasphemationis causa simus. Cap. XII.
Quanto autem [1]magis blasphemabile est, si, quae sacerdotes pudicitiae dicimini, impudicarum ritu procedatis cultae [2]et expictae? Aut [3]quid minus [4]habeant infelicissimae illae [6]publicarum libidinum victimae? [7]quas etsi quae leges a [8]maritalibus et matronalibus decoramentis coërcebant, iam certe saeculi [9]improbitas quotidie insurgens honestissimis quibusque feminis usque ad errorem [10]dinoscendi coaequavit. Quamquam lenocinia formae [11]nunquam non prostituto corpori coniuncta [12]et debita etiam scripturae suggerunt. Illa civitas valida, quae super [13]montes septem et plurimas aquas [14]praesidet, [15]prostitutae [16]appellationem a domino [17]meruit. Sed quali habitu [18]appellationi suae comparata est? Sedet certe in purpura [19]et coccino et auro et lapide pretioso. [20]Quam maledicta sunt sine quibus non potuit maledicta et prostituta [21]describi! Thamar illa, quia se [22]expinxerat et ornaverat, idcirco Iudae [23]suspicione visa est [24]sedere, [25]adeoque sub velamento latebat, habitus qualitate quaestuariam mentiente, [26]ut quaestuariam et [27]voluerit et compellarit et pactus sit. Unde addiscimus adversus congressus [28]et suspiciones impudicas providendum omni modo esse. Quid enim castae mentis integritas [29]alterius suspicione maculatur? quid [30]speratur in me quod aversor? [31]quid non meos mores habitus Gen. XXXVIII, 14 sq.

27. nobis et vitia *BCDabc.* 28. sit et superficies *B. m. sec.* 29. blasfemabunt *A.*, pro more. 30. ex qua *Ad.* si qua *reliqui.* 31. incedit *ABCDad.* incedere *bc.* 32. Timebit *BCDabc.* 33. est *BCDabc.*

Cap. XII. 1. magis *om. BCDabc.* 2. aut *BCDabc.* 3. qui *AB.*, *Hildebrandus.* 4. habeant *A.* habent *reliqui.* 6. impudicae *B.* impudicarum *CD. Vaticani tres.* 7. quas etsi quas *A.* quas si quae *reliqui.* 8. maritalibus *Ad.* matronis *reliqui.* 9. improbitatis *BC.* 10. dinoscendi quoaequavit *A.* 11. quam *A.* 12. est *A.* 13. montes septem *ABCDad.* septem montes *bc.* 14. possidet *BC.* 15. cum prostitutae *BCDabc.* 16. a domino appellationem *bc.* 17. mernit. Sed quali *Ad.* meruisset, quali *reliqui.* 18. appellationis *BCD.* 19. cum coccino *BCDabc.* 20. Quam *Ad.* quae *reliqui.* 21. describi *om. A.*, *prob. Hildebrando.* 22. expinxerat *Ad.* 23. suspicioni *BCDabc.* 24. sedere *A.* quaestui sedere *reliqui.* 25. adeoque *ABCd.* adeo quia *reliqui.* 26. ut *Ad.* et fecit, ut *reliqui.* 27. voluerit et compellarit (compellaverit *d.*) et pactus sit *Ad.* voluit et compellavit et pactus est *reliqui.* *Pro* quaestuariam et *Fr. Iunius maluit* quaestuaria, nam et. 28. etiam et *ACDabc.* 29. in alterius *BCDabc.* 30. spectatur *B. m. sec.* 31. quid non meos mores (mores meus *d.* meos mores meus *Hildebrandus.* meoferes meos *A.*) *Ad.* cur non mores meos *reliqui.*

[32]praenuntiat, ne spiritus per aures ab impudentia vulneretur? [33]Liceat videri pudicam, certe impudicam [34]non licet.

Cap. XIII. I Sam. XVI, 7. [1]Aliqua [2]fors dicet, Non est mihi necessarium hominibus probari: nec enim [3]testimonium hominum requiro; deus conspector [4]est cordis. Scimus omnes, [5]dum tamen quid idem per apostolum Phil. IV, 5. dixerit recordemur: Probum vestrum coram hominibus appareat. Ad quid, nisi [6]ut malitia [7]accessum ad vos omnino non habeat, [8]vel ut malis [9]exemplo et testimonio sitis? Aut quid est, Luceant Matth. V, 14—16. [10]operae vestrae? [11]Quid autem nos dominus [12]lucem mundi vocat? quid civitati [13]super montem constitutae comparavit, si non relucemus [14]in tenebris et extamus inter [15]demersos? Si lucernam tuam sub [16]modio abstruseris, in tenebris [17]derelicta a multis [18]incurseris necesse est. [19]Haec sunt quae nos luminaria mundi faciunt, bona scilicet nostra. Bonum [20]autem, dumtaxat verum et plenum, non [21]amat tenebras; [22]gaudet videri [23]et in ipsas denotationes exultat. [24]Pudicitiae Christianae satis non est esse, verum et videri. Tanti enim debet esse plenitudo eius, ut emanet ab animo [25]ad habitum et [25b]eructet a conscientia in superficiem, ut et [26]a foris inspiciat quasi [27]supellectilem suam, [28]quae conveniat fidei continendae in perpetuum. Discutiendae [29]sunt enim deliciae quarum mollitia et [30]fluxu fidei virtus effeminari potest. Ceterum nescio an manus [31]spatalio circumdari solita [32]in duritiam catenae stupescere sustineat. Nescio an crus [33]periscelio laetatum in nervum se [34]patiatur [35]artari. Timeo cervicem, ne margaritarum et smaragdorum laquei occupata locum [36]spathae non det. Quare, benedictae, meditemur

32. praenuntiat *Aφ.* pronuntiat *reliqui.* 33. licet *Fr. Iunius.* iaceat *B.* 34. scilicet *Ad.* si licet *Hildebrandus.*

Cap. XIII. 1. Aliqua *Aabcd.* licet aliqua *D.* lacet aliqua *BC.* Hic aliqui *B. m. sec.* 2. fors dicet *Ad.* forsan dicat *B* (*m. sec.*) *abc.* forsan dicam *BCD.* 3. testimonium hominum *Ad.* humanum testimonium *reliqui.* 4. cordis est *BCDabc.* 5. dum *Ad.* cum *reliqui.* 6. ut *om. BCDabc.* 7. accessum ad vos *Ad.* ad vos accessum *reliqui.* 8. vel ut (velud *A.*) *Ad.* et ut *reliqui.* 9. et exemplo *BCDabc.* 10. operae vestrae *A.* opera vestra *reliqui.* 11. Quid autem *Ad.* Aut quid *reliqui.* 12. lucem mundi vocat *Ad.* lumen terrae vocavit *reliqui.* 13. super *Ad.* supra *Dabc.* sub *BC.* 14. in tenebris *Ad.* inter tenebrosos *BCDa.* inter tenebras *bc.* 15. dimersos *Dabc.* diversos *BC. Vaticani tres.* 16. modio *Ad.* modium *reliqui. Pro* abstruseris *in BC. extat* obstruxeris. 17. derelicta *d.* delicta *A.* relicta *BC.* relictae *reliqui.* 18. incurseris *d.* incluseris *A.* incuseris *reliqui. Pro* necesse *Aφ habet* necessis. 19. et haec *BC., pro more. Sic iidem paulo infra* et bonum *pro* Bonum. 20. autem, dumtaxat verum et plenum *om. A.* 21. hamat de (de *om. Aφ.*) tenebras *A.* 22. sed gaudet *BCDabc.* 23. et in ipsas denotationes *Ad.* et ipsa denotatione sui *reliqui.* 24. Pudicitia *ABC.* 25. ad *Ad.* in *reliqui.* 25b. eruptet *BC.* 26. a foris *Ad.* foris *reliqui.* 27. superlectilem *B.* 28. quae *Ad.* ut *reliqui.* 29. sunt enim *Ad.* enim sunt *reliqui.* 30. luxu *Meursius.* 31. spathalio *BC.* 32. in duritiam *Ad.* in duritia *reliqui.* 33. periscelio (periscaelio *A.*) laetatum *Ad.* de periscelio *Dabc.* de peristello *BC.* 34. patitur *BC.* 35. artari *A.* 36. spathae *ABCabcd.* spatae *d.*

dariora, et non sentiemus: relinquamus laetiora, et non desiderabimus. Stemus [37]expeditae ad omnem vim, nihil habentes quod relinquere timeamus. Retinacula ista sunt spei nostrae. Proiciamus ornamenta terrena, si caelestia optamus. Ne dilexeritis aurum, in quo [38]omnia delicta populi [39]Israël denotantur. Odisse debetis quod [40]patres perdidit, [41]quod a relinquentibus deum adoratum est. [42]Etiam tunc aurum ignis est [43]esca. Ceterum tempora [44]Christianis semper, et nunc vel maxime, non auro, sed ferro transiguntur: stolae [45]martyriorum praeparantur, [46]angeli baiuli sustinentur. Prodite vos [47]iam medicamentis et ornamentis exstructae [48]prophetarum et apostolorum, sumentes de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictae oculos verecundia et [49]os taciturnitate, inserentes in aures [50]sermones dei, adnectentes cervicibus iugum Christi. Caput maritis subicite, et satis ornatae eritis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, et plus quam in auro [51]placebitis. [52]Vestite vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiae. Taliter pigmentatae deum habebitis amatorem.

37. expedite *abc*. 38. omnia *Ad*. prima *reliqui*. 39. Israël (Isri *Aφ*. isrl' *B*.) *ABCd*. Israëlis *reliqui*. 40. patres *Ad*. Iudaeos *reliqui*. 41. quod a relinquentibus deum adoratum est *Ad*. quod derelinquentes deum adoraverunt *reliqui*. 42. Etiam *Ad*. Iam *reliqui*. 43. esca *om. Ad*. 44. Christianis *Ad*. Christianorum *reliqui*. 45. martyrorum *BC*. 46. angeli (anguli *Aφ*.) baiuli *Ad*. angelis baiulis *reliqui*. 47. iam *om. Ad*. 48. prophetarum et *om. BCDabc*. 49. os *Ad*. spiritus *reliqui*. 50. sermones *Ad*. sermonem *reliqui*. 51. placebitis *Ad*. placebunt *reliqui*. 52. Vestite vos serico probitatis *om. A*. — *In Aβ. libri subscriptio est* DE CVLTV FEMINARV LIB. II. EXPLICIT.

*DE

EXHORTATIONE CASTITATIS.

In scripturae discrepantia Tertulliani verbis subiecta

A significat codicem scriptum Parisinum, St. Agobardi (*Aφ* ex collatione Hildebrandi, *Aβ* ex collatione Steph. Baluzii).
B - - - Vindobonensem.
C - - - Leidensem.
D - editionem principem, quae prodiit Basileae a. MDXXI.
a - - Ioh. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV.
b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
c - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX.
d - - Nicol. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Cap. I. Non dubito, frater, te post uxorem [1]in pace praemissam ad conpositionem animi conversum de exitu singularitatis cogitare et utique [2]consilii indigere. Quamquam [3]in huiusmodi cum fide sua conloqui [4]debet unusquisque eiusque vires consulere, tamen quoniam in ista specie carnis [5]necessitas cogitatum [6]movet, [7]quae fere apud eandem conscientiam [8]fidei resistit, opus est fidei extrinsecus [9]consilio tamquam advocato adversus carnis [10]necessitates. Quae quidem necessitas [11]facillime circumscribi potest, si voluntas potius dei quam indulgentia consideretur. Nemo [12]indulgentia utendo pro-
1Thess.IV,3. meretur, sed voluntati obsequendo. Voluntas dei est sanctificatio

* INCIPIT DE EXHORTATIONE CASTITATIS *Aβ*. DE EXHORTATIONE CASTITATIS *BCDcd.*, *libri scripti bibliothecae Magliabechianae n.* 527., *n.* 528., *n.* 529., *et bibliothecae Laurentianae plut. XXV., n. XII., Vaticani tres, et Politianus liber.* EXHORTATIO AD CASTITATEM *ab.*

Cap. I. 1. in pacem remissam (praemissam *d.*) *Ad.* 2. consilium digere *BCD.* consilium digerere *B. m. sec. et Laurentianus.* consilium dirigere *abc. Gaziensis liber.* 3. et *BCDabc. Laurentianus.* de *Latinius.* 4. debeat *BCDabc. Laurentianus.* 5. necessitatis *Aβ.* 6. monet *BC.* 7. quaerere apud *BCDabc. Laurentianus.* 8. fidei *d., los. Mercerus.* fidem *A.* in fidem *Hildebrandus.* quae fidei *reliqui.* 9. consilium tanquam advocatum *BCDabc. Laurentianus.* 10. necessitatum *BCDabc. Laurentianus.* 11. facillime *om. BCDabc. Laurentianus.* 12. indulgentia utendo *Ad.* indulgentiam audendo *reliqui.*

nostra. Vult enim imaginem suam nos etiam [13]similitudinem fieri, ut simus sancti, [14]sicut ipse sanctus [15]est. Id bonum, sanctificationem dico, in species [16]distribuo complures, ut in aliqua [17]earum deprehendamur. Prima species est virginitas a nativitate: secunda, virginitas [18]a secunda nativitate, id est a lavacro, quae aut in matrimonio purificat ex compacto, aut in viduitate perseverat ex arbitrio: tertius gradus superest [19]monogamia, [20]cum post matrimonium unum interceptum exinde sexui renuntiatur. [21]Prima virginitas felicitatis est [22]non nosse in totum a quo postea optabis liberari: [23]secunda virtutis est contemnere [24]cuius vim [25]optime noris: [26]reliqua species [27]hactenus nubendi post matrimonium morte disiunctum praeter [28]virtutis etiam modestiae laus est. [29]Modestia est enim ablatum non desiderare, et ablatum a [30]domino deo, sine cuius voluntate nec folium de arbore [31]delabitur nec passer assis unius ad terram cadit. Lev. XI, 44 sq XIX, 2. XX, 7. I Petr. I, 16. Matth. X, 29.

Quam denique modesta illa vox est: [1]Dominus dedit, dominus abstulit, ut domino visum est, ita factum est. [2]Et ideo si nuptias [3]sublatas restauremus, sine dubio contra voluntatem dei nitimur, volentes habere [4]rursus quod [5]habere nos noluit. [6]Si enim voluisset, non abstulisset. [7]Nisi si et hoc voluntatem dei interpretamur, quasi [8]et rursus voluerit habere quod iam [9]noluit. Non est bonae et solidae fidei sic omnia [10]ad voluntatem dei referre, et ita [11]adu- Cap. II. Iob. I, 21.

13. similitudine *Fulv. Ursinus et Fr. Iunius.* 14. sicut ipse *Aφ.* sicuti ipse (*Aβ*)*d.* sicut et ipse *c. Laurentianus.* sicuti et ipse *reliqui.* 15. est, inquit. *BCDabc. Laurentianus.* 16. distribuo complures (*Aβ*)*d.* distribui complures *Aφ.* distribuit complures *reliqui.* distribui complures oportet *Fulv. Ursinus.* 17. earundem *A.* 18. a secunda nativitate id est a lavacro, quae *Ad.* ut ex arbitrio suo vidua maneat, cum alibi dicas damnandam si nupserit, id est a lavacro aquae *BCDab. Laurentianus.* a lavacro aquae *ceteris omissis c.* a lavacro aquae, id est, ut ex arbitrio suo vidua maneat *Fulv. Ursinus.* 19. monogamiae *BCDabc. Laurentianus.* 20. cum post — — renuntiatur *om. BC.* 21. Prima felicitas prima virginitas est *BCDabc. Laurentianus.* Prima felicitas primae virginitatis est *Fulv. Ursinus.* 22. non nosse a quo postea optabis liberari in totum *Dabc. Laurentianus. In BC. haec verba cum iis quae sequuntur usque ad voc.* contemnere *desunt.* 23. secundae virginitatis est *Dabc.* secunda felicitas secundae virginitatis est *Fulv. Ursinus.* 24. cuius *om. BCDabc. Laurentianus.* 25. quam optime *BCDabc. Laurentianus. Pro* novis *BC. Laurentianus habent* moris. 26. reliquas *BC. Laurentianus.* 27. hactenus *BCDabcd. Laurentianus.* sanctae (sce *Aβ.*) *A.* 28. virtutes *BCDabc. Laurentianus.* 29. Modestia est enim *Ad.* Modestiae enim laus est *Dabc. Omittunt BC. Laurentianus.* 30. domino deo *Ad.* deo domino *reliqui.* 31. delabitur *Ad.* labitur *reliqui.*

Cap. II. 1. deus *D. Verba* dominus dedit *absunt in A., et verba* dominus dedit — — factum est *desiderantur in BC.* 2. Et *om. BCDabc.* 3. ablatas *BCDabc.* 4. rursus *om. A.* 5. haberetur *A. Quo in vocabulo latere puto* iterum, *vel* rursus *illud.* 6. minime abstulisset. Si enim voluisset *A.* 7. nisi si et hoc *Ad.* nisi et in hoc *reliqui.* 8. et rursus nos voluerit habere *Ad.* rursus vellet in nos *reliqui.* rursus vellet in nobis *Fulv. Ursinus.* 9. noluit deus *BCDabc.* 10. et voluntatem *Aφ.* et in voluptatem *Hildebrandus.* 11. adulari sibi unumquemque *d., ex emendatione Fulvii Ursini.* adulari (adhulari *Aβ.*) unumquemque *Da.* adulari ad unumquemque *bc.* adulari utrumque *BC.* adulari utrinque *B. m. sec.*

lari *sibi* unumquemque dicendo nihil fieri sine [12]nutu eius, ut ne
intellegamus [13]esse aliquid in nobis ipsis. Ceterum excusabitu
omne delictum, si [14]contenderimus nihil fieri a nobis sine dei vo
luntate, [15]et ibit definitio ista in [16]destructionem totius disciplina
etiam ipsius dei, si [17]aut quae non vult de sua voluntate [18]prod
cat, aut nihil est quod deus non vult. Sed [19]quomodo vetat quae
dam quibus etiam supplicium aeternum comminatur (utique [20]eni
quae vetat non vult, a quibus et offenditur), [21]sic et e contrar
quae vult praecipit et [22]accepto facit et aeternitatis mercede di
pungit. [23]Itaque cum utrumque ex praeceptis eius didicerimu
quid [24]nolit et quid velit, [25]tamen nobis est voluntas [26]et arbitrio
Sirac. XV, 18. eligendi alterum, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonum
malum: gustasti [27]enim de [28]agnitionis arbore. Et ideo non deb
mus quod [29]nostro expositum est arbitrio [30]in domini refer
voluntatem, [31]quod non ipse vult aut non vult quod bonum e
qui malum non vult. Ita nostra est voluntas, cum malum v
lumus adversus dei voluntatem, qui bonum vult. Porro si qua
ris, unde [32]venit ista voluntas, qua quid volumus adversus d
voluntatem, [33]dicam, Ex nobis ipsis. Nec temere. Semini [34]eni
tuo respondeas necesse [35]est; siquidem ille princeps [36]et gene
et delicti Adam voluit quod deliquit. Neque enim diabolus volu
tatem [37]ei imposuit delinquendi, sed materiam [37b]voluntati subm
nistravit. Ceterum voluntas dei [38]in obaudientiam venerat. Proin
et tu si non [39]oboedieris deo, qui te proposito praecepto liber
potestatis instituit, per voluntatis libertatem volens [40]deverges in
quod deus [41]non vult, [42]et ita te putas a diabolo subversum, qui [43]et

12. iussione *BCDabc.* 13. esse aliquid *Ad.* aliquid esse *reliqui.* 14. continue
mus *BCDabc.* 15. et ibit (hibit *Aβ.*) definitio ista in *Ad.* et ibi definito (diffi
BC.) istam *reliqui.* At tibi definio istam *Fulv. Ursinus.* 16. distructionem
17. et me *BC.* et quae *Dabc.* 18. producit *BCDabc.* 19. quomodo *AφBCD*
quando (*Aβ*)*d., Fulv. Ursinus.* 20. enim *Ad.* etiam *reliqui.* 21. sic et e contra
quae vult *ego.* sicut e contrario quae vult *Ad.* sicut et quae vult *reliqui.*
accepto facit *Ad.* accipit *reliqui.* 23. Itaque (Igitur *Aβ.*) cum vult utrumque
24. nolit et quid velit *A.* velit et quid nolit *reliqui.* 25. tamen *Ad.* iam
qui. 26. et arbitrium *om. BCDabc.* 27. enim *om. A.* 28. agnitionis (agnit
Aβ.) arbore *A.* arbore agnitionis *reliqui.* 29. nostri *BCDabc.* 30. in dom
num referre et in voluntatem *Hildebrandus.* in domino (dño *Aβ.*) referre in v
luntatem *A.* in dei referre voluntatem *reliqui.* 31. quod non ipse vult aut non v
quod bonum est *A.* quos vult ipse et velle *reliqui.* 32. veniat *BCDabc.* 33.
dicam *BCDabc.* 34. enim *om. BCDabc.* 35. esse *Aφ.* 36. et *om. BCDabc.* 37.
ab. Gorziensis. eius *B* (*m. pr.*) *CD.* 37 b. voluntatis *BCDabc.* voluntati *Ad. Latin*
38. ob inaudientiam *BC.* ei in obedientiam *Fulv. Ursinus.* 39. obedieris *A.* ob
dieris *reliqui.* *Pro* deo *Aφ. habet* domino. *Negatio ante* oboedieris *non comp*
in a. 40. devergis in id *abc.* devergi sinit *BCD.* 41. noluit *BCDabc.* 42.
te putas a diabolo *BCD.* ita deputat diabolo *abc.* Ita te puta a diabolo *Fu*
Ursinus. 43. etsi quid vult evelle *Aφ.* etsi quid vult velle *Aβ.* etsi vult te vel
BCDabc.

quid vult te velle quod deus non vult, [44]non tamen facit ut et velis, quia nec tunc [45]istos protoplastos ad voluntatem [46]delicti subegit, immo neque invitos neque ignorantes quid deus [47]nollet. Utique enim nolebat fieri, [48]cum admisso mortem destinabat. Ita diaboli opus unum est, [49]temptare, [50]an velis, quod in te est, ut velis. [51]At ubi voluisti, sequitur ut [52]te sibi subigat, non operatus in te voluntatem, sed nactus [53]occasionem voluntatis. Igitur cum solum [54]sit in nobis velle, [55]et in hoc probetur nostra [56]erga deum mens, an ea [57]velimus quae cum [58]voluntate ipsius faciunt, [59]alte et impresse recogitandam esse dico dei voluntatem, quid etiam in occulto velit.

Quae enim [1]in manifesto, scimus [2]omnes, eaque ipsa qua- Cap. III.
liter [3]in manifesto sint perspiciendum est. Nam [4]etsi quaedam videntur voluntatem dei sapere, dum [5]ab eo remittuntur, non statim omne quod permittitur ex mera et tota voluntate procedit eius qui permittit. [6]Ex indulgentia est quodcumque permit- I Cor. VII, 6.
titur. Quae etsi sine voluntate non est, quia tamen aliquam habet causam in [7]illo cui indulgetur, quasi de invita venit voluntate, passa causam sui quae cogit voluntatem. Vide, qualis sit voluntas [8]cuius [9]alter est causa. Secunda [10]item species consideranda est [11]purae voluntatis. Vult nos deus [12]agere quaedam placita sibi, in quibus non [13]indulgentia patrocinatur, sed disciplina dominatur. Si tamen [14]alia istis praeposuit, utique quae magis vult, [15]dubiumne est ea nobis [16]sectanda esse quae mavult, [17]cum quae minus vult, [18]quia

44. non tamen facit, ut et *om. A.* 45. istos *Ad.* invitos *reliqui.* 46. dilecti *Aq.* 47. nollet *ADbcd.* nolet *a.* nolit *BC.* 48. cum *Ad.* cui *reliqui.* 49. temperare *B (m. pr.) CD.* 50. an velis, quod in te est, ut velis *ego.* an velis qui ante (quante *Aφ.*) est ut velis *A.* quod in te est, ut velis *reliqui.* 51. adhabi *A.* 52. te sibi subigat *BCDabc.* et sibi subiungat *Ad.* 53. occasionem voluntatis (voluptatis *A.*) *Ad.* possessionem voluntatis *reliqui.* 54. erit *BCDabc.* 55. et in hoc probetur *Ad.* in hoc probatur *reliqui.* 56. in *BCDabc.* 57. volumus *BC.* 58. voluntate ipsius faciant *Ad.* voluntate (voluntatem *BC.*) eius sapiant *reliqui. Post haec verba in Dabc. incipit caput tertium.* 59. alte et impresse *Ad.* alte impresse *BCDab.* A te impresse *Fulv. Ursinus.*

Cap. III. 1. in manifesto *Ad., Latinius.* manifesto *reliqui libri.* 2. omnes *reliqui.* 3. in manifestis intus inspiciendum est *A.* 4. si *BCDabc.* 5. ab eo remittuntur *Hildebrandus.* habeo remittuntur *A.* a deo permittuntur *reliqui.* 6. Ex *ADBCDabcd.* ut ex *Aφ.* At ex *Hildebrandus.* 7. illo *Ad., Fulv. Ursinus.* loco *reliqui.* 8. eius cuius *BCDabc.* ea cuius *Fulv. Ursinus.* 9. altera sit *BCDabc.* 10. iterum *BCDabc.* 11. non purae *d., Fulv. Ursinus.* 12. agere quaedam placita *Ad.* sibi placita *BCDabc.* facere sibi placita *B. m. sec.* sibi placita facere *Fulv. Ursinus.* 13. indulgentia patrocinatur *d.* indulgentiam patrocinatur *A.* indulgentia operatur patrocinatur *BCD.* indulgentia operatori patrocinatur *reliqui.* 14. alia istis praeposuit *Ad.* alia (talia *B.*) ista praeponit (proponit *BCD.*) *reliqui.* et alia ista praeponit *Fulv. Ursinus.* 15. Nec dubium est *Fulv. Ursinus.* 16. sectanda *Ad.* texenda *B.* exequenda *B. m. sec.* taxanda *CDabc.* 17. cum quae minus vult, quia *Ad.* quam ea quae minus vult. Qui (Qui *om. B.*) *reliqui.* cum ea quae minus vult qui *Fulv. Ursinus.* 18. quia alia magis vult *om. B.*

alia magis vult, [19] perinde habenda sunt atque si nolit? Nam [20] osten-
dens quid magis velit, minorem voluntatem [21] maiore delevit. Quan-
toque notitiae tuae utramque proposuit, tanto [22] definiit id te secta-
debere quod [23] declaravit se magis velle. Ergo si ideo declaravi
[24] ut id secteris quod magis vult, sine dubio, nisi ita facis, cont
voluntatem [25] eius sapis, sapiendo contra potiorem eius voluntaten
[25 b] magisque offendis quam promereris, quod vult quidem faciend
[26] et quod mavult respuendo. Ex [27] parte delinquis; ex parte,
non delinquis, non tamen promereris. [28] Non porro et promere
nolle delinquere est? Secundum [29] igitur matrimonium, [30] si est e
illa dei voluntate quae indulgentia [31] vocatur, [32] negabimus mera
[33] voluntatem cui [34] indulgentia est causa, si [35] ex ea cui potior al
praeponitur continentiae magis appetendae didicerimus non potiore
a potiore [36] rescindi. Haec [37] praestrinxerim, ut iam apostoli [37 b] voc
decurram. Inprimis autem non videbor inreligiosus, [38] si quod ip
profitetur animadvertam, omnem illum indulgentiam nuptiarum
suo, id est de humano sensu, non de divino [39] praescripto induxiss
Nam et cum [40] de viduis et innuptis definiit, uti nubant, si con
tinere non possunt, quia melius [41] sit nubere quam uri, converst
I Cor. VII, 10. ad [42] alteram speciem, Nuptis autem denuntio, inquit, non [43] quide
ego, sed dominus. [44] Ita ostendit [45] ex translatione personae su
[46] in dominum id quod supra dixerat [47] non ex [48] domini person
sed ex sua pronuntiasse, Melius [49] est nubere quam uri. Quae [50] vo
licet ad eos pertineat [51] qui inupti vel vidui a fide deprehenduntu

19. perinde (preinde *Aφ.*) habenda sunt (sint *d.*) atque (adque *Aβ.*) *Ad.* proin habenda sunt *reliqui.* proinde habenda sint quasi nolit *Fulv. Ursinus.* 20. osten dens *Ad.* ostendendo (ostendenda *B.*) *reliqui.* 21. maiorem *A.* 22. definiit *A* definivit (diffinivit *B.*) *reliqui.* 23. declaravit se *Ad. et B. m. sec.* paruit eum al paravit te *reliqui.* 24. ut id *Ad.* uti *reliqui.* 25. dei sapiendo *A.* 25 magis *A.* 26. et quod mavult *Ad.* quod mavult *B* (*m. sec.*) *abc.* mavult *B* (*m. pr.*) *CDabc.* 27. patre delinqui *A.* parte non delinquis *Latinius.* 28. N porro *A.* Porro *reliqui, sine interrogationis signo in clausula sententiae.* 29. ig tur *Ad.* itaque *reliqui.* 30. si est ex *d., Fulv. Ursinus.* si ex *libri omnes scri et editorum reliqui.* 31. vocatur *Ad.* cogitur *reliqui.* 32. negavimus *BCD.* 3 voluntatem *om. BCDabc.* 34. indulgenda *BCD.* 35. ex ea *Ad., Fulv. Ursinus.* 3 rescindit *A.* scindi *CDabc.* discindi *B.* 37. praestrinxerim *Ad.* praestruxerim *reliqu* 37 b. voce *BCDabc.* 38. si quod ipse profitetur animadvertam *Ad.* si quid ipse pro tetur (profiteretur *B.*) coptinentiam magis appetendam didicerimus. Iam animad vertam *reliqui. Scripturae libri Leidensis* (*C.*) *discrepantias annotare hic desin Concinit tantum non in omnibus cum Vindobonensi.* si qui quod ipse profitetur continentiam magis appetendam didicerimus, iam animadvertam *Fulv. Ursinus.* 39 praescriptu *BDabc.* 40. de viduis et innuptis definiit (definivit *abc.*) *Aabcd.* de buisset innuplis definivit *BD.* 41. sit nubere *Ad.* est nubi *BDab.* est nubere 42. aliam *BDabc.* 43. quidem *om. BDabc.* 44. Ista *Aβ.* 45. ex translatione ex tralatione *d.* extra rationem *reliqui.* 46. in dominum id *d.* in deum et *B* dominum et *abc.* in dno id *A. Pro* dixerat *in A. est* dixerant. 47. id non *BDab* 48. domini persona *Ad.* persona domini *reliqui.* 49. esse nubi *BDab.* 50. volunta licet *A.* 51. qui innupti (nupti *A.*) vel vidui a fide deprehenduntur, quia *Ad.* qu

quia tamen [52]omnes eam ad nubendi licentiam amplectuntur, velim [53]pertractare quale bonum ostendat quod melius est poena, quod non potest videri bonum nisi pessimo comparatum, ut ideo bonum sit nubere, quia deterius [54]sit ardere. Bonum ita est, si perseveret nomen obtinens sine comparatione, non dico mali, sed etiam boni alterius, ut, etsi bono alii [55]comparatur et alio adumbratur, [56]nihilominus remaneat [57]in boni nomine. Ceterum si per mali [58]condicionem cogitur [59]bonum dici, non tam bonum est quam genus mali inferioris, quod a superiore malo [60]obscuratum ad nomen boni impellitur. [61]Aufer denique condicionem comparationis, ut non [62]dicas, Melius est nubere quam uri, et quaero an dicere audeas, Melius est nubere, non adiciens [63]quid sit id quod melius est. Ergo quod non melius, utique nec bonum, [64]quia abstulisti et removisti [65]condicionem comparationis, quae dum melius illud [66]facit, [67]ita bonum haberi cogit. Melius [68]est nubere quam uri sic accipiendum est, [69]quomodo melius est uno oculo quam duobus carere: si tamen a comparatione discedas, non erit melius unum oculum [70]habere, quia nec bonum. Nemo igitur [71]captet ex hoc capitulo defensionem, quod proprie ad [72]innuptos et viduos spectat, quibus nulla adhuc coniunctio numeratur. Quamquam ostenderim etiam [73]illis intellegendam esse permissi condicionem.

Ceterum de secundo matrimonio scimus [1]plane apostolum pronuntiasse, Solutus es ab uxore, ne quaesieris uxorem, [2]sed si duxeris, non [3]delinques. [4]Perinde tamen et huius sermonis ordinem de consilio suo, non de divino praecepto introduxit. Multum autem interest inter dei praeceptum et consilium hominis. Prae- Cap. IV. I Cor. VII. 25—40.

sunt innupti vel vidui *c.* qui sunt nupti vel viduae (vidui *b.*) qui *BDab.* qui sunt nupti vel viduae, cum *Fulv. Ursinus.* 52. omnes eam ad nubendi licentiam amplectuntur *Ad.* tamen nubendi licentiam amplectuntur *reliqui, et Fulv. Ursinus, qui maevult* amplectantur. 53. retractare *BDabc.* 54. est ardere. Bonum ita est si perseveret nomen obtinens *d.* sit si perseveret nomen optinens *A.* est ardere. Bonum ita est (et *BD.*) si per se nomen hoc obtinet *reliqui.* 55. comparatur et alio (ab alio *BDabc.*) adumbratur *ABDabc.* comparatum et alio adumbratum *Ios. Mercerus.* comparetur et ab illo adumbretur *Fulv. Ursinus.* 56. nihil omnino *B.* 57. in boni nomine *Aabcd.* id boni nominis *BD.* 58. collationem *BDabc.* 59. bonum *om. BDabc.* 60. obsturbatum *B.* 61. Aufer denique conditionem *Ad.* Aufer denique dictionem *abc.* auferendique dictionem (condictionem *B. m. sec.*) *BD.* 62. discas *Aβ.* 63. quid sit id quod (quo *abc.*) melius est. Ergo quod non melius, utique *abcd.* quid sit fieri, melius est ergo fieri. Quod non melius utique *BD.* quid sit melius utique *A.* quid sit melius. Itaque nec bonum *Hildebrandus.* 64. qui *A.* 65. indictionem *B.* condictionem *B. m. sec.* inditionem *D.* dictionem *abc.* 66. facit alio, ita *abc.* 67. ita (id *B. m. sec.*) haberi *BD.* 68. esse nubi *BDabc.* 69. ac si melius *BDabc.* 70. non (non *delet m. sec. in B.*) habere quam et bonum (quam duos *B. m. sec.*) *BDabc.* 71. capiet *B.* 72. innuptos et viduos *Acd.* nuptos et viduas (viduos *b.*) *BDab.* 73. illis intellegendam *Ad.* illis (illius *B.*) numerandam *reliqui.*

Cap. IV. 1. tamen *BDabc.* 2. sed et si *BDabc.* 3. delinquis *Ad.*

ceptum [5]domini, inquit, non habeo, sed consilium do, quasi mi ricordiam [6]consecutus a domino fidelis esse. [7]Ceterum neque evangelio neque [7b]in ipsius Pauli epistolis ex praecepto dei [8]inven permissam matrimonii [9]iterationem. Unde unum habendum con matur, quia quod a domino permissum non invenitur, id [10]agnos tur [11]interdictum. Adde quod et haec ipsa [12]humani consilii [13] teriectio, quasi iam recogitationem excessus sui passa, statim [14]refrenat et revocat, cum subiungit, Verumtamen huiusmodi pr suram carnis habebunt, cum parcere se eis dicit, cum tempus [15]collectum esse adicit, quo oporteat etiam habentes matrimonia non habentibus agere, cum sollicitudinem [16]nuptorum et innupto committit. Per haec enim docens, cur non expediat nubere, [17] suadet ab eo quod supra indulserat. Et hoc [18]de primo matri nio, quanto magis [19]de secundo? Cum [20]vero nos ad exemp suum hortatur, utique ostendens quid nos velit esse, id est tinentes, pariter declarat quid nos esse [21]nolit, id est incontin tes. Ita et ipse cum aliud vult, id quod non vult nec sponte veritate permittit. Si enim vellet, non permisisset, immo im rasset. Sed ecce rursus mulierem marito [22]defuncto dicit nul posse, si cui velit, tantum in domino. At enim felicior erit, in si sic [23]permanserit secundum meum consilium. Puto autem, [24]ego dei spiritum habeo. Videmus duo consilia, quo supra nub veniam facit, et quo postmodum continentiam nubendi [25]docet. ergo, inquis, [26]assentabimur? [27]Inspice et lege. Cum veniam f hominis prudentis consilium allegat, cum continentiam [28]ind spiritus sancti consilium affirmat. Sequere admonitionem cui nitas patrocinatur. Spiritum quidem dei etiam fideles [29]habent, non omnes fideles [30]apostoli. Cum ergo qui se fidelem di

4. Proinde *BDabc.* 5. dei *BDabc.* *Pro* inquit *A.* *habet* inquid, *pro more.* 6. secutus (secutus *A.*) a domino (ad ño *Aφ.*) fidelis (fideles *A.*) esse *Ad.* conse fidelis esse *reliqui.* 7. Ceterum *Ad.* quoniam *Dabc.* quam *B.* 7b. in *BDabc.* 8. pervenias *A.* pervincas *Hildebrandus.* 9. iterationem *Ios. Mere* rationem *A.* separationem *reliqui.* 10. agnoscitur *BDabc.* ignoscitur *Ad.* interdictum *om. Ad.* 12. huius *BDabc.* 13. interiectio, quasi iam recogitatio excessus *d., Fulv. Ursinus.* interiectio, quasi inrecogitationem excessus (exce *BD.*) *reliqui.* 14. frenant *Aφ.* refrenant *Aβ.* 15. collectum *Ad.* collecto *qui, praeter B. qui offert corrupte* intellecto. 16. nuptorum et innuptorum c mittit *Ad.* nuptorum committit *reliqui.* 17. dissuadis *BD.* dissuadens *B.* m 18. ne *BDabc.* 19. de *om. BDabc.* 20. nos vero *BDabc.* 21. nolit. Ita et cum aliud vult, id quod non vult *Ad.* nolit. Id quod non vult *reliqui.* 22 rito defuncto *Ad.* defuncto marito *reliqui.* *Pro* ecce *in A. scriptum est* hecce. perseveraverit *BDabc.* 24. ego dei spiritum *Ad.* ego spiritum dei *reliqui.* docet *ego.* docit *A.* indicit *BDabcd.* 26. consilio adsentabimur *BDabc.* Inspici *Aβ.* 28. incidit *A.* 29. habent set *Aβ.* habentes et *Aφ.* *Verba* non omnes fideles *non comparent in B.* 30. Apostoli. Cur ergo cum fidelem d rit *abc.* Apostolicum (apostoli. cum *B.*) ergo quod fidelem dixerit *BD.*

[31]adiecit postea [32]spiritum dei se habere, quod nemo [33]dubitaret etiam de fideli, idcirco [34]id dixit, ut sibi apostoli fastigium redderet. Proprie enim apostoli spiritum sanctum habent [35]qui plene habent in operibus [36]prophetiae et efficacia virtutum [37]documentisque linguarum, [38]non ex parte, quod ceteri. Ita [39]spiritus sancti auctoritatem ad eam speciem adire fecit, [40]cui magis nos obsequi voluit, et factum est iam non [41]consilium divini spiritus, sed pro eius maiestate praeceptum.

Ad legem semel nubendi [1]dirigendam ipsa origo humani generis patrocinatur, contestans quid deus [2]in primordio constituerit in formam [3]posteritati recensendam. Nam cum hominem [4]figulasset eique [5]parem necessariam prospexisset, unam de costis eius mutuatus unam illi [5b]feminam finxit, cum utique nec artifex nec materia defecisset. Plures costae in Adam [6]et infatigabiles manus in deo, sed non plures uxores apud deum. Et ideo [7]homo dei Adam et [8]mulier dei Eva unis inter se nuptiis [9]functi formam hominibus de originis auctoritate et [10]prima dei voluntate sanxerunt. [11]Denique, Erunt, inquit, duo in carne una, non tres, neque quatuor. [12]Alioquin iam non una caro [13]nec duo [14]in unam carnem. Tunc erunt, [15]si coniunctio et concretio [16]in unitate semel fiat. Si vero rursus aut saepius, iam una esse desiit, et erunt [17]non duo in [18]unam carnem, sed una plane [19]costa in plures. At cum apostolus in ecclesiam et Christum interpretatur, Erunt duo in [20]unam carnem, secundum [21]spiritales nuptias ecclesiae et Christi (unus enim Christus et una eius ecclesia) agnoscere debemus duplicatam et exaggeratam esse nobis unius [22]matrimonii legem tam secundum generis fundamentum quam secundum Christi [23]sacramen-

Cap. V.

Ephes. V, 31.

31. adiecit *BDabc.* 32. se spiritum dei *B.* spiritum se dei *Dabc.* 33. dubitat *BDabc.* 34. hoc *BDabc.* 35. qui plene habent *om. Ad.* 36. prefetiae *Aβ.* 37. documentisque *Ad.* atque documentis *reliqui.* 38. non quasi ex parte *BDabc.* 39. spiritum sanctum auctoritate ad eandem speciem *BDabc.* 40. cui nos magis *BD* *abd.* cum magis nos *A.* 41. consilii *BD.*

Cap. V. 1. dirigam. Ipsa *BDabc.* dirigens *B. m. sec.* 2. ab initio *BDabc.* 3. posteritati recensendam. Nam (Nam *om. A.*) cum *Ad.* posteritatis recensendam (recensendam *c.*). Nam cum *reliqui.* 4. figurasset *BDabc.* 5. patrem necessario *A.* 5b. femina *Aβ.* 6. et infabricabiles manus in deo (deum *B.*) *BD.* *Pro* infatigabiles *Aβ. habet* infatigabilis. 7. modo *A.* 8. mulier dei *om. A.* *Pro* Eva *A.* habet Euha. 9. functi formam hominibus de originis *Ad.* defuncti sunt. Formam hominis dei de originis *reliqui.* 10. prima dei voluntate *Ad., Fulv. Ursinus.* primam dei voluntatem *reliqui.* 11. Denique erunt inquid duo in carne una *A.* Denique, Erunt duo, inquit, in carne una *d.* Erunt duo inquit in una carne (unam carnem *c.*) *reliqui.* 12. alioquin quoniam una *Aφ.* 13. Nam duo in una carne tunc erunt *Latinius.* ac duo in unam carnem tunc *Hildebrandus.* 14. in una carne *BDab.* 15. nisi *B. m. sec.* 16. in (*Aβ*)*d.* duum in (*Aφ*)*abc.* dum in *reliqui.* 17. iam non *BDabc.* 18. una carne *BD.* 19. costa *Ad.* caro *reliqui.* 20. una carne *BDab.* 21. spirituales *B.* 22. matrimonii legem tam *Ad., Fulv. Ursinus.* matrimonii tam *reliqui.* 23. firmamentum *BDabc.*

tum. De uno matrimonio censemur [24]utrobique, [25]et carnaliter Adam et [26]spiritaliter in Christo. Duarum nativitatum unum monogamiae praescriptum. In utraque [27]degenerat is qui de mon gamia exorbitat. Numerus matrimonii a maledicto viro coep
Gen. IV, 19. Primus [28]Lamech duabus maritatus tres in unam carnem effecit.

Cap. VI. Sed et benedicti, inquis, patriarchae non modo pluribus ux ribus, verum etiam concubinis coniugia miscuerunt. Ergo propter nobis quoque licebit [1]innumerum nubere? Sane licebit, [2]si adh typi, [2b]futuri alicuius sacramenta, supersunt quos nuptiae tu
Gen. I, 28. [3]figurent, [4]vel si etiam nunc locus est vocis illius: Crescite et mu tiplicamini, id est, si nondum alia vox supervenit, Tempus iam collecto esse, restare, ut et qui uxores [5]habeant tamquam non h bentes agant. Utique enim continentiam indicens et compesc concubitum, seminarium generis, [6]abolefecit Crescite illud et mul plicamini. Ut opinor autem, unius et eiusdem dei utraque pr nuntiatio [7]et dispositio est, qui [8]tum quidem in primordio seme tem generis emisit indultis coniugiorum habenis, donec mund repleretur, donec novae disciplinae materia proficeret. Nunc ve [9]sub extremitatibus temporum [10]compressit quod [11]emiserat [12]revocavit quod indulserat, non sine ratione [13]prorogationis in pr mordio et [14]repastinationis in ultimo. Semper initia [15]laxant Propterea [16]silvam quis instituit et crescere sinit, ut tempore s [17]caedat. Silva erat vetus dispositio, quae [18]ab evangelio novo d
Matth. III, 10. Matth. V, 38. putatur, in quo et securis [19]ad radices posita. Sic et Oculum p
Rom. XII, 17. [20]oculo et dentem pro dente iam senuit ex quo iuvenuit Malum p [21]malo nemo reddat. Puto autem [22]etiam in humanas constitution atque decreta posteriora pristinis praevalere.

Cap. VII. Cur autem de pristinis exemplis non ea potius agnoscam quae [1]cum posterioribus communicant de disciplina et formam vet

24. utrubique *Aφ.* utrum ubique *B.* 25. carnaliter et in *B.* 26. spiritali *B., pro more.* 27. degenerat is (u *Aφ.*) que demonoia exorbitat *A.* degen qui de monogamia exorbitat *reliqui.* 28. lamen duabus *A.*

Cap. VI. 1. in numerum nubere (munere *B. m. pr.* matrimonium *B. m.* *BDabc.* 2. si qui (quia *B.*) adhuc *BDabc.* 2b. futuri alicuius sacramenta futuri alicuius sacramenti *A.* alicuius futuri sacramenti *reliqui.* 3. figurant 4. quod si *BD.* aut si *abc.* 5. habeant *A.* habent *reliqui.* 6. abolescit *BDab* 7. et dispositio *om. A.* 8. tunc *BDabc.* 9. cum *BDabc.* 10. compensit *B. m.* compescit *B. m. sec.* 11. demiserat *Aφ.* remiserat *Hildebrandus.* 12. rev cabit *B.* 13. propagationis *BDabc.* 14. pastinationis *Ad.* 15. laxantur, contrahuntur. Propterea *BDabc. Pro* laxantur *in A. est* laxatur. 16. silvas instituet *B.* 17. caedat: Silverit *A.* caedat silvam. erat *BDabc.* caedat. *Ios. Scaliger.* 18. in *BDabc.* 19. ad radices posita. Sic *A.* ad radicem (rad ces *d.*) arboris posita est. Sic *reliqui.* 20. oculo dente *A.* 21. malum 22. etiam humanam constitutionem atque decretum postea (postera *Fulv. Ursinus.* *BDabc. Fulv. Ursinus.*

Cap. VII. 1. cum posterioribus communicant dé disciplina et forma *Ad.* cu

statis ad novitatem transmittunt? Ecce enim in [2]vetere lege animadverto castratam licentiam saepius nubendi. [3]Cautum in Levitico: Sacerdotes mei non plus [4]nubent. Possum dicere etiam illud plus esse quod semel non est. Quod non unum est, numerus est. Denique post unum incipit numerus. Unum autem est omne quod semel est. [5]Sed Christo servabatur, sicut in ceteris, ita in isto quoque legis plenitudo. Inde igitur apud nos plenius atque [6]instructius praescribitur unius matrimonii esse oportere [7]qui allegun- Tit. I, 6.
tur in ordinem sacerdotalem. Usque [8]adeo quosdam memini [9]digamos loco [10]deiectos. Sed dices: Ergo ceteris licet, [11]quos excipit. Vani erimus, si putaverimus quod sacerdotibus non liceat laicis licere. Nonne et laici sacerdotes sumus? [12]Scriptum est: Regnum Apoc. I, 6.
quoque nos et sacerdotes deo et patri suo fecit. Differentiam inter ordinem et plebem constituit ecclesiae auctoritas, et honor per ordinis [13]consessum [14]sanctificatus. Adeo ubi ecclesiastici ordinis [15]non est consessus, [16]et offers et tinguis et sacerdos es tibi solus. [17]Sed ubi tres, ecclesia est, licet laici. Unusquisque enim [18]sua fide vivit, nec est personarum [19]exceptio apud deum; quoniam non auditores legis iustificantur a [20]domino, [21]sed factores, secundum Rom. II, 11. 13.
quod et apostolus dicit. Igitur si habes ius sacerdotis in temetipso ubi necesse est, habeas oportet etiam [22]disciplinam [23]sacerdotis, ubi necesse sit habere ius sacerdotis. Digamus [24]tinguis? digamus offers? Quanto magis laico [25]digamo capitale est agere pro sacerdote, cum ipsi [26]sacerdoti digamo facto auferatur agere sacerdotem?

posteris communicant disciplinae, formam *reliqui*. cum posterae communicant disciplinae, formam *Fulv. Ursinus*. 2. vetere *Αβabc*. veteri (*Αφ*)*BD*. *Pro* lege *in A. est* legem. 3. Cautum est in *BDabc*. 4. nubunt *Ad*. nubant *Hildebrandus*. 5. Sed Christo *Ad*. Sed in Christo *BD*. Sed uni Christo *reliqui*. 6. structius *BDabc*. strictius *B. m. sec., et Latinius*. 7. qui alleguntur in ordinem sacerdotalem *d*. qui allegunt in ordinem sacerdotalem *A*. quos (quod *B*.) allegi (alleget *BD*.) in ordinem sacerdotalem *BDab*. quos allegi liceat in ordinem sacerdotalem *c*. quos adlegit in ordinem sacerdotalem *Ios. Scaliger*. quos allegi in ordinem sacerdotalem oportet. *Fulv. Ursinus*. 8. ad quosdam *BDab*. 9. dicamus *BD*. 10. deiactos. Sed si dices *A*. 11. cum quibus non liceat excipit (non liceat non excipit *c*.) *BDabc*. 12. Scriptum est laici sacerdotes sumus regnum *BD*. 13. consensum *B*. 14. sanctificatus adō ubi *Αβ*. sanctificatus adeo. ibi *BD*. sanctificatus a deo. Ubi *abc*. sanctificatus. Ideo ubi *Fulv. Ursinus*. 15. non *om. c*. 16. et offert et tinguit *BDabc*. 17. Sed et ubi *Dabc*. Sed est ibi *B*. 18. de sua *BDabc*. 19. exceptio *Αφ*. acceptio *reliqui*. 20. domino *A*. deo *reliqui*. *Pro* iustificantur *in Dabc*. *extat* iustificabuntur, *in B. viliose* vivificabuntur. 21. sed factores legis iustificabuntur, secundum *Αφ*. 22. disciplina *BD*. 23. sacerdotis nec ubi necesse sit *Αβ*. sacerdotis ubi necesse est (*Αφ*.) *Latinius*. sacerdotis necesse sit *reliqui*. 24. tinguis? digamus *om. A*. *Fulv. Ursinus maluit* tingues? digamus offeres? 25. dicat quo apud salutem (quod ad salutem *bc*.) erit agere *BDabc*. dicat quod saltim erit agere *Fulv. Ursinus*. 26. sacerdoti digamo facto (facto *om. Αφ*.) auferatur agere sacerdotem? *Ad*. sacerdoti dicitur quo ne (quove *D*. qui eo *abc*. *Gorziensis*.) facto comicatur (communicatur *c*. *Gorziensis*. excommunicatur *ab*. *Vaticani tres, et Latinius*) actione sacerdotis *BDabc*. *Gorziensis*.

Sed necessitati, inquis, [27]indulgetur. Nulla necessitas excusatur quae potest [28]non esse. Noli denique digamus deprehendi, et non committis in necessitatem administrandi quod non licet [29]digamo. Omnes nos deus ita [30]vult disposites esse, [31]ut ubique [32]sacramentis eius obeundis apti simus. Unus deus, una fides, una et disciplina. Usque adeo nisi et laici ea observent per quae presbyteri [33]alleguntur, quomodo erunt presbyteri qui de laicis alleguntur? Ergo [34]pugnare debemus [35]ante laicum iussum a secundo matrimonio [36]abstinere, dum presbyter esse non alius potest quam laicus [37]semel fuerit [38]maritus.

Cap. VIII. Liceat nunc denuo nubere, [1]si omne quod licet bonum [2]est.
1 Cor. VI, 12. Idem apostolus [3]exclamat, Omnia licent, sed non omnia [4]prosunt. Quod non prodest, oro te, [5]bonum potest dici? Si licita sunt [6]et quae non pro salute, ergo et quae non bona sunt licita sunt. Qui autem magis velle debebis, quod [7]ideo bonum est quia licet, an quod [8]ideo quia prodest? Multum existimo esse inter licentiam et salutem. De bono [9]non dicitur LICET, quia bonum [10]permitti non exspectat, [11]sed assumi. Permittitur [12]autem quod an bonum sit [13]in dubio est, quod potest etiam non [14]permitti, si non habeat aliquam sui causam [15]primam, quia propter incontinentiae periculum permittitur nubere [16]secundo, quia nisi [17]licentia alicuius non bonae rei subiaceret, non esset in quo probaretur [18]qui divinae voluntati [19]et qui potestati suae [20]obsequeretur, quis nostrum [21]utilitati praesentiam sectetur et quis occasionem licentiae [22]amplexetur. Licentia plerumque [23]temptatio est disciplinae, quoniam disciplina per temptationem probatur, [24]temptatio per licentiam operatur. Ita fit, ut omnia liceant, sed non omnia expediant, dum temptatio

27. indulserit *BDabc.* 28. non esse necessitas. Denique digamos (dicamus *B*) deprehendi (reprehendi *abc.*) et necessitate administrandi (administrantes *abc.*) *BDab* 29. Dicam omnes *Dabc.* dicere omnes *B.* 30. voluit *BDabc.* 31. et *BD.* 32. sanctiones (sanctionis *D.* sanctionibus *B.*) eius obeundi (obeundis *BD.*) sit (si *BD*) disciplina. Usque adeo nisi laici ea observent *BDabc.* 33. alleguntur *BDabc.* 34. perferre *BD. Vaticani tres.* praeferre *abc.* proferre *Fulv. Ursinus.* 35. aut *Vat. senorum unus.* 36. retinere *BDabc.* continere *Fulv. Ursinus.* 37. qui semel *abc.* 38. maritatus *BDabc.*

Cap. VIII. 1. si et omne *BDabc.* 2. et idem *A.* 3. exclamabat *BDabc.* 4. prosunt *Ad.* pro salute *reliqui.* 5. potest bonum *BDabc.* 6. et quae — licita sunt *om. A.* 7. ergo *BDabc.* 8. ergo *BDabc.* 9. non dicitur licet *A.* non vincis licet *BD.* non vincis, scilicet *abc.* dici solet licere *Fulv. Ursinus.* 10. permittit *ABD. Fulv. Ursinus rescribit* non permitti exspectat. 11. sed adsumi permittitur *Dabc.* 12. aut *BD.* ut *abc.* 13. indubium *BD.* 14. permisi *A.* 15. primam, quia propter *ABabc.* primam. Propter *d., Fulv. Ursinus.* 16. secundum *BDabc.* 17. licentiae *abc.* 18. quid *A.* quis *Fulv. Ursinus.* 19. et quis potestati suae *A.* et qui suae potestate *reliqui.* 20. obsequeretur *Ad.* obsequatur *reliqui.* 21. utilitati *A.* 22. amplexetur, quis divinae voluntati et qui suae voluptati obsequatur. Licentia *BDabc.* 23. temptatio est *Aabcd. Gorsiensis* tentatione *reliqui.* 24. tentatur *D.*

cui permittitur, et [25]iudicatur dum in permissione temptatur. Licebat et apostolis nubere et uxores circumducere. Licebat et de [26]evangelio [27]ali. [28]Sed qui iure hoc non usus est [29]in occasionem, ad exemplum nos [30]suum provocat, docens in eo esse probationem in quo [31]licentia experimentum abstinentiae [32]praestruxit. ICor. IX, 5. 14 sq.

[1]Si penitus sensus eius interpretemur, non [2]aliud dicendum erit secundum matrimonium [3]quam species stupri. Cum enim dicat maritos hoc in [4]sollicitudine habere, [5]quemadmodum sibi placeant, non utique de moribus ([6]nam bonam sollicitudinem non [7]suggillaret), [8]et de cultu et ornatu et omni studio formae ad inlecebras [9]moliendas sollicitos [10]intellegi velit, de forma [11]autem et cultu placere carnalis concupiscentiae ingenium sit, quae etiam stupri causa est, [12]ecquid videtur tibi stupri [13]affine esse [14]secundum matrimonium, quoniam ea in illo [15]deprehenduntur quae stupro competunt? [16]Ipse dominus, Qui viderit, inquit, mulierem [17]ad concupiscendum, iam stupravit eam in corde suo. Qui autem eam ad ducendum viderit, minus [18]an plus fecit? Quid si etiam duxerit? quod non faceret, nisi [19]et ad ducendum concupisset [20]et ad concupiscendum vidisset. Nisi [21]ai potest duci uxor quam [22]non videris nec concupieris. Multum sane [23]interest, [24]maritus an caelebs aliam concupiscat. Omnis mulier [25]etiam caelibi alia est, quamdiu aliena, nec per [26]aliud tamen fit marita, nisi per [27]quod et [28]adultera. Leges videntur matrimonii et stupri [29]differentiam facere, per diversitatem inliciti, non per condicionem rei ipsius. Alioquin quae res et viris et feminis [30]omnibus adest ad matrimonium et stuprum? commixtio Cap. IX. Matth. V, 28.

25. vincatur *BDabc*. *Fulv. Ursinus reseribit* cui permittitur et vinci, dum in permissione tentatur. 26. euuangelio *A.*, *pro more.* evangeliis *BDabc.* 27. ali *Ad.* 28. Sed quibus reus non est *BD.* Sed qui his usus non est *abc.* 29. in *om. A.* 30. scilicet et provocat *A.* 31. licentiae experimentum. Abstinentiae praestruxerit superiorem ne sensus *cett. BDabc.* 32. praestuxit *Aβ.*

Cap. IX. 1. superiorem ne sensus *BDabc.* 2. illud *BDabc.* 3. quasi speciem *BDabc.* 4. sollicitudinem *BDabc.* 5. quonam modo *BDabc.* 6. nam ut bonam *BDabc. Vaticani tres.* 7. sublevaret *BDabc. Vaticani tres.* 8. et *Ad.* sed *reliqui.* 9. movendas *BDabc.* 10 intelligit, velut *Fulv. Ursinus.* iungi velit (velut *abc.*) *BDabc.* 11. autem *om. BDabc.* 12. eo quod videtur (videatur *B.*) *BD.* Verba causa est, ecquid videtur tibi stupri *non extant in A.* 13. affinem *AB.* 14. secundum *om. A.* 15. deprehenduntur *A.* reprehendo *Da.* deprehendo *reliqui.* 16. interim dominus ipse dicit qui *BDabc.* 17. ad concupiscendum eam *BDabc.* 18. an plus fecit *d.*, *los. Mercerus.* amplius fecit *A.* par fecit *BD.* perfecit *abc.* 19. et *om. BDabc.* 20. et ad concupiscendum vidisset *om. BDabc.* 21. si *om. BDabc.* 22. et si non videris at (et *B.*) concupieris saltem cum ipsam ducere coeperis. Multum *BDabc.* 23. abest *BDabc.* 24. maritos apud coelum non concupiscent. Sed omnis (concupiscentes. Omnis *D.*) *BD.* maritus ab zelo, non concupiscens. Omnis *abc.* 25. etiam caelibi alia *Ad.* caeli via *BD.* zelivira *abc.* 26. alium *BDabc. Idem libri non habent particulam* tamen. 27. quem *Dabc.* quae *B.* quod *Fulv. Ursinus.* 28. adultera. Leges videntur *Ad.*, *los. Mercerus.* adultera legis. Videtur *BDabc.* 29. differentia. Alioquin res *BDabc.*, *reliquis omissis.* 30. omnibus adest ad *Ad.* eandem bonitatem ad *BD.* eadem imponit: est enim et *abc.*

carnis [31]scilicet, cuius concupiscentiam dominus stupro adaequavit. Ergo, [32]inquit, iam et primas, id est unas nuptias destruis? Nec immerito, [33]quia et ipsae ex eo constant [34]quod est stuprum. [35]Ideo optimum [36]est homini mulierem [37]non attingere, [38]et ideo virginis principalis est sanctitas, [39]quia caret stupri affinitate. [40]Et cum hae etiam de primis et unis nuptiis praetendi ad causam continentiae possint, quanto magis secundo matrimonio recusando [41]praeiudicabunt? Gratus esto, [42]si semel tibi [43]indulsit deus nubere. Gratus autem eris, [44]si iterum indulsisse illum tibi nescias. Ceterum [45]abuteris indulgentia, cum [46]sine modestia uteris. Modestia [47]modo intellegitur. Non tibi sufficit de summo illo [48]immaculatae virginitatis [49]gradu in secundum [50]recidisse nubendo, [51]sed in tertium adhuc devolveris, et in quartum, et [52]fortassis in plures, postquam in secunda statione continens non fuisti, quia nec [53]prohibere plures nuptias voluit qui de secundis [54]provocandis retractavit. Nubamus igitur [55]quotidie, et nubentes ab ultimo die deprehendamur
Matth. XXIV, 19. tamquam Sodoma et Gomorra, quo die VAE illud super praegnantes [56]et lactantes adimplebitur, id est [57]super [58]maritos et incontinentes; de nuptiis enim uteri et [59]ubera et infantes. Et quando finem nubendi? Credo post finem [60]vivendi.

Cap. X. [1]Renuntiemus carnalibus, ut aliquando spiritalia [2]fructificemus. Rape occasionem, etsi non [3]exoptatissimam, [4]attamen opportunam non habere cui debitum [5]solveres et a quo exsolvereris. [6]Desis esse debitor. O te felicem! [7]Dimisisti debitorem: [8]sustine damnum

31. scilicet certandum cuius concupiscentiam (concupiscentia *abc.*) non (nos ab) stupro *BDabc.* 32. inquid *A.* inquis *reliqui.* 33. quia *A.* quoniam *reliqui* 34. pro quo et stuprum *A.* 35. Et ideo *BDabc.* 36. et homini *A.* 37. attangere *abc.* iungere *BD.* non contingere *Rhenanus in marg. D.* 38. et ideo virginis principalis est (et *A. Omisit d.*) sanctitas *om. BDabc.* 39. quia cara stupri affinitate *BDabc.* quia caro est stupri adfinitate *Fulv. Ursinus.* 40. Et *BDabc.* 41. praevidebuntur *Dabc.* praevidebantur *B.* 42. si mel *A.* 43. indulsit deus *Ad.* deus indulsit *reliqui.* 44. si et iterum *BDabc.* 45. uteris indulgentiam *BDabc.* 46. nec modestiam *BDabc.* 47. ammodo iungitur *D.* animo iungitur (*m. sec. corr.* vincitur) *B.* a modo dicitur *abc.* 48. immaculatae *A.* inuxorae etiam *abc.* iunxere etiam *D.* iunxere animo etiam *B.* 49. secundum gradum in secundum *B.* 50. reccidisse *Αφ.* deliquisse *BDabc.* 51. sed in tertium sed adhuc *A.* 52. futuris impellis post qui (post enim quam *B.* potes qui *abc.*) in *BDabc.* 53. proibere *Αβ.* praebere *Αφ.* 54. revocandis *A.* 55. cottidie *Da., pro more.* quotidiae *A.* 56. et lactantes *om. Ad.* *Vocabulum* adimplebitur *in BDabc. comparet post verba* quo die. 57. super *d.* supra *A. Omittunt reliqui.* 58. maritos incontinentiae *BDabc.* 59. ubera infantis *BDabc.* 60. vivendi *BD. Vaticani tres.* subandi *abc.*

Cap. X. 1. Renuntient tandem carnalibus fructibus ut (et *B.*) *BDabc.* Renuntiemus *emendaverat iam Fulv. Ursinus.* 2. retractemus *Dabc.* retractamus *B.* 3. exhortatissimam *D.* 4. attamen desisti habere cui debitum solveres. O te felicem *BDabc.* 5. solvere sed a quo *A.* 6. desisti *A.* 7. amisisti *BD.* *Omittunt abc.* 8. sustinendam numquid si quod *Αφ.* simile damnum quod si *BD.* simile damnum, quid *abc.*

num. Quid si, quod [9]diximus damnum, lucrum [10]senties? Per continentiam enim [11]negotiaberis magnam substantiam [12]sanctitatis, [13]parsimonia carnis spiritum acquires. Recogitemus enim ipsam conscientiam nostram, quam [14]alium se homo sentiat, cum [15]forte a sua femina cessat. [15b]Spiritaliter sapit. Si orationem [16]facit ad dominum, [16b]prope est caelo. [17]Si scripturis incumbit, totus illic est. Si psalmum canit, placet sibi. [18]Si daemonem adiurat, confidit sibi. Ideo apostolus [19]temporalem purificationem orationum [20]commendandarum causa adiecit, ut sciremus, quod ad tempus prodest semper nobis exercendum esse, ut semper prosit. [21]Quotidie, omni momento oratio hominibus [22]necessaria est, utique et continentia, [23]postquam oratio [24]necessaria est. Oratio de conscientia procedit. Si conscientia [25]erubescat, [26]erubescit oratio. Spiritus [27]deducit orationem ad deum. Si spiritus reus apud se sit [28]conscientiae erubescentis, quomodo audebit orationem [29]deducere [30]ad altare, qua erubescente et ipse suffunditur sanctus minister? [31]Etenim [32]est prophetica vox veteris testamenti: Sancti [32b]eritis, quia deus sanctus, et rursus: Cum sancto [33]sanctificaberis, et cum viro [34]innocenti [35]innocens eris et cum electo [36]electus. Debemus enim ita ingredi in disciplina domini, ut dignum est, non secundum carnis [37]squalentes concupiscentias. Ita enim et apostolus dicit, quod sapere secundum carnem mors [38]sit, secundum spiritum vero sapere vita aeterna sit in Christo Iesu domino nostro. [39]Item per sanctam [40]prophetidem Priscam ita evangelizatur, quod

Lev. XI, 44 sq XIX, 2. IPetr. I, 16.

9. non diximus *BD*. 10. senties *A*. senties *d*. sentientem *BDabc*. 11. negotiaverimus *BD*. 12. necessitatis *BDabc*. 13. parcimonii carnis saevientis adquirens *D*. patrimonii carni sementis adquirens *B*. parsimoniae carnis servientis acquirens *abc*. *Fulv. Ursinus rescribit* simile damnum (quid diximus damnum?) lucro sarcientem. Per continentiam enim negotiaberis magnam substantiam necessitate carnis parsimoniae *cett*. 14. alius alium *BDabc*. 15. forte a *om*. *BDabc*. 15b. Spiritaliter sapit *om*. *BDabc*. 16. faciat (facit *Aβ*.) adnũ prope *A*. 16b. imprope *BD*. in prope *abc*. *Fulv. Ursinus emendat* prope est in caelo. 17. Si *om*. *Ad*. 18. Si daemonem adiurat, confidit sibi *om*. *BDabc*. 19. purificationi orationem commendavit, causantes id quod ad tempus permiserat semper nobis exercere (exercendum *abc*.) esse quod semper prosit *BDabc*. 20. commendarum *A*. 21. Si cottidie omni momento *BDabc*. Quotidie, immo si omni momento *Fulv. Ursinus*. 22. necesse est *Aφ*. 23. postquam oratio *Ad*. quae orationi *reliqui*. 24. necesse est *Aφ*. necessaria sit *BDabc*. 25. erubescit *BDabc*. 26. erubescat *BDabc*. 27. ducit *BDabc*. 28. conscientia erubescit *BDabc*. si conscientia erubescit *Fulv. Ursinus*. 29. ducere *BDabcd*. 30. ad altare, qua *ego*. ab alia re qua *A*. ad altare, de qua *d*. *In BDabc. verba* qua erubescente et ipse suffunditur sanctus minister *non extant*. 31. sic etenim *BDabc*. 32. et profetica *A*. 32b. erimus *BDabc*. 33. sanctificaris *BDabc*. 34. innocenti *Aβ*. innocente (*Aφ*)*BDabc*. 35. innocuus *Aβ*. 36. electus eris *BDabc*. 37. squalentes concupiscentias *A*. calentes concupiscentia *d*. exsqualentiae (esqualentiae *bc*.) concupiscentiam *abc*. ex squalentiae concupiscentia *D*. exqualentie concupiscentia eri *B*. et squalentiae concupiscentiam *Ios. Scaliger*. 38. est *BDabc*. 39. *Verba* Item per sanctam — — — quam et occultas *solus habet A*. 40. profetidem *A*., pro more.

sanctus minister sanctimoniam noverit ministrare. Purificantia e
concordat, ait, et visiones vident, et ponentes [41]faciem deor
etiam voces audiunt manifestas, tam salutares quam et occu
Si haec [42]obtusio, etiam cum in [43] unis nuptiis [44]res carnis e
cetur, spiritum sanctum avertit, [45]quanto magis, cum in secu
matrimonio agitur?

Cap. XI. Duplex enim [1]rubor est, quia in secundo matrimonio
uxores eundem circumstant maritum, una spiritu, alia [2]in ca
[3]Neque enim pristinam poteris odisse, cui etiam [4]religiosiorem
servas affectionem, [5]ut iam receptae apud [6]dominum, pro e
spiritu [7]postulas, pro qua oblationes annuas [8]reddis. Stabis
ad [9]dominum cum tot [10]uxoribus [11]quot in oratione commemo
et offeres pro duabus, et commendabis illas duas per sacerdoten
monogamia ordinatum aut etiam de virginitate sancitum, circ
datum [12]viduis univiris? et ascendet sacrificium tuum libera fro
et inter [13]cetera bonae mentis [14]postulabis tibi et uxori castitat

Cap. XII. Scio, quibus [1]causationibus [2]coloremus insatiabilem ca
cupiditatem. [3]Praetendimus necessitates [4]adminiculorum, don
administrandam, familiam [5]regendam, loculos, claves custodien
[6]lanificium dispensandum, victum procurandum, curas [7]comminu
das. Scilicet solis maritorum domibus bene est. Perierunt [8]c
libum familiae, res spadonum, fortunae militum aut peregrinant
sine uxoribus. Non enim [9]nos et milites sumus? eo quidem
ioris disciplinae, quanto tanti imperatoris? [10]Non et nos pere
nantes in isto saeculo sumus? Cur autem ita dispositus [11]es
Christiane, ut sine uxore non [12]possis? [13]Nunc et [14]consors o

41. fatiem *A.* 42. obtusio *habent libri scripti mei et editi. Unde Semlerus* [illegible] *rit* obfusio *nescio.* 43. unius *B. Vaticani tres.* 44. in nos carnis *BDab.* in caro *c.* opus carnis *Fulv. Ursinus.* 45. quanto magis in secundum *Acφ.*

Cap. XI. 1. iste rubor *BDabc.* 2. in *om. BDabc.* 3. Nec (et haec *B.*) [illegible] pristinam (pristina *B.*) *BDabc.* 4. clariorem reservas (reservans *D.*) *BDabc.* etiam (et iam *abc.*) repete apud *BDabc.* etiam repertae *Ios. Scaliger.* 6. do num *Ad.* deum *reliqui.* 7. postules *BDabc.* 8. reddas *Dabc.* redesset *B.* deum *BDabc.* dnō *A.* 10. uxores *D.* 11. quod in oratione commemores quod illas orationem (oratione *abc.* orationi *D.*) commemoras *BDabc.* quot oratione commemoras *Fulv. Ursinus.* 12. viduis univiris *A.* virginibus ac univ *abcd. Gorziensis.* virginibus (virginis *D.*) univiris *BD.* 13. cetera bonae [illegible] tera frontene *A.* cetera voluntas bonae *BD.* ceteras voluntates bonae *abc.* postulabit (populabit *B.*) tibi et uxoris *BD.*

Cap. XII. 1. excusationibus *BDabc.* 2. coloremur insatiabili carnis cupi tate *B.* 3. ex quibus necessitates adminiculorum descendunt: administrand *BDabc.* 4. admiculorum *A.* 5. regendos locutos *abc. Gorziensis.* 6. lanifici dispensandum *om. A.* 7. comminuendas *ego.* communiendas *Ad.* domestic *BDabc.* 8. caelestibus familiares spadonum familiae (famulae *D.*) *BD.* caelib familiae, spadonum *abc.* 9. et nos *BDabc.* 10. Nonne *Acφ.* 11. est Christi nus *BDabc.* 12. possit *abc.* possis esse *B. m. sec.* 13. Num *ab.* 14. co sortium *BDabc.*

rum domesticorum [15]necessaria est. Habe aliquam uxorem spiritalem. Assume de viduis [16]fide pulchram, paupertate [17]dotatam, aetate signatam. Bonas nuptias [18]feceris. Huiusmodi uxores etiam plures haberi deo gratum est. Sed [19]posteritatem recogitant [20]Christiani, quibus crastinum non est. Haeredes dei servus desiderabit, qui semetipsum de saeculo [21]exhaereditavit? [22]Et ideo quis repetat matrimonium, [23]si de pristino non [24]habeat liberos? [25]Habebit itaque hoc [26]primum bonum, [27]ut diutius velit vivere, ipso apostolo festinante ad dominum? [28]Certe expeditissimus in persecutionibus, [29]constantissimus in martyriis, [30]promptissimus in communicationibus [31]rerum, [32]temperantissimus in acquisitionibus, postremo [33]securus morietur, relictis filiis, [34]forsitan qui illi parentent. Numquid ergo huiusmodi et rei publicae prospectu aguntur? ne civitates deficiant, si suboles non exerceantur, [35]ne legis iura, ne commercia deserantur, ne templa derelinquantur, [36]ne non sint qui [37]acclament, [38]Christianis leonem! Haec enim audire desiderant qui filios quaerunt. [39]Sufficiant ad consilium [39b]viduitatis vel ista, [40]praecipue apud nos, importunitas liberorum, ad quos suscipiendos legibus compelluntur homines; quia sapiens [41]quisque nunquam [42]libens filios desiderasset. Quid ergo facies, si [43]novam uxorem de tua conscientia impleveris? [44]dissolvas medicaminibus conceptum? Puto nobis [45]non magis licere nascentem [46]nocere quam et natum. [47]Sed fortasse illo tempore praegnantis uxoris remedium [48]tantae sollicitudini a deo petere audebis, [49]quod in te positum [50]recusasti? [51]Ali-

15. necessarium *BDabc.* 16. fide *om. B.* 17. dotatam aetate *om. A.* 18. fecerit huiusmodi uxor. *abc.* feceris huiusmodi uxor (uxori *B.*) *BD.* 19. de posteriori tempore cogitant *BDabc.* 20. xpi *A.* 21. exhaereditavit *AβBab.* exhaeredavit (*Aβ*)*Bcd.* 22. ut ergo quis repetis (quid repetit *ab.* quis repetit *c.*) *BDabc.* 23. cum de pristino *abc.* de pristino *BD. Negationem non habet B.* 24. habebat *A.* 25. Habebit *om. BDabc.* 26. primum bonum *A.* primum *reliqui.* 27. diutius ut velint ipso *BD.* 28. Certe expeditissimus *om. BDabc. In A. non extant verba* persecutionibus — — promptissimus in. 29. constantissimum in (in *om. B.*) *BDabc.* 30. promptissimum in communicationibus (commutationibus *B.*) *BDabc.* 31. rerum *d.* Omittit *d.* 32. temperatissimum *BDabc. Fulv. Ursinus rescribit* constantissimi martyriis, promptissimi in communicationibus rerum, temperatissimi *cett. Alii aliter.* 33. usuria, morte relinquendis, filiis *BDabc.* 34. Forsan reipublicae prospectu agantur ne divites deficiant, si soboles non habeant, ne *BDabc.* 35. ne legis iura *A.* ne leges ne iura *reliqui.* 36. ne modo non *c.* ne non modo sint *BD.* 37. exclament *BDabc.* 38. Christiani ad bestias *abc.* Christiani illius nescio *BD.* 39. Sufficiat consilium (ad consilium *abc.*) *BDabc.* 39b. divinitatis *Aφ.* 40. praecipue apud nos importunitas (importunitatis *B.*) *BD.* praecipua causa importunitas *abc.* 41. quique *cd.* qui *B.* 42. habens *B.* 43. nobis *B.* nolis *D.* nolis, si *abc.* nolens *Petr. Ciacconius.* 44. dissoluturus es (es *om. B*) medicamine *BDabc.* 45. non magis (*Aβ*)*d., Fulv. Ursinus.* magis non *Aφ.* non *BDabc.* tam *Latinus.* 46. nocere quam et natum *Aβ.* nocere quam natum (*Aφ*)*d.* necare quam et natum *reliqui.* 47. Sed fortasse in (in *om. d.*) illo *Ad.* seu forte illo *reliqui.* 48. tantam (tantum *B.* tanta *abc.*) sollicitudinem (sollicitudine *abc.*) *BDabc.* 49. quod (quid *B.*) interpositum *BD.* 50. recusanti *A.* 51. Opinor aliqua *BDabc.*

qua, opinor, sterilis prospicietur, [52]iam vel frigidioris aetatis. Sa
consulte et inprimis fideliter. Nullam enim credidimus deo volen
sterilem aut anum enixam. Quod adeo magis evenire potest, si qu
[53]praesumptione huius providentiae suae dei aemulationem prov
carit. Scimus denique quendam ex [54]fratribus, cum propter [55]filia
suam secundo matrimonio sterilem [56]captasset uxorem, [57]tam it
rum patrem factum quam et iterum maritum.

Cap. XIII. [1]Ad hanc meam [2]cohortationem, frater dilectissime, [3]accedu
etiam saecularia exempla, quae saepe nobis etiam in testimon
posita sunt, cum [4]quid bonum et deo [5]placitum ab extraneis qu
que agnoscitur et testimonio [6]honoratur. [7]Denique monogam
apud ethnicos ita in summo honore est, ut [8]et virginibus legiti
nubentibus univira pronuba adhibeatur; [9]et si auspicii causa, u
que boni auspicii est. Item, [10]ut in quibusdam sollemnibus et [11]
ficiis prior sit univirae locus. Certe [12]Flaminica non nisi univi
est; [13]quae et Flaminis lex est. [14]Nam quod ipsi Pontifici Maxi
iterare [15]matrimonium non licet [15b]utique monogamiae gloria e
Cum autem [16]dei [17]sacramenta satanas affectat, provocatio est n
stra, immo suffusio, si pigri [18]simus ad continentiam deo exhibe
dam, [19]quam diabolo quidam praestant, nunc virginitate, nunc
duitate [20]perpetua. [21]Novimus virgines Vestae, [22]et Iunonis [23]ap
Achaiae oppidum, [24]et Apollinis apud Delphos, et [25]Minervae
Dianae quibusdam locis. [26]Novimus et continentes viros, [26b]et qu

52. iam vel frigidioris aetatis. Satis consulte et inprimis fideliter. Nullam en
credidimus deo volente sterilem aut anum enixam. Quod adeo *Ad.* vel eti
anus saepius (quis *BD.*) enixa. Quod (Quid *ab.*) a domino *BDabc.* 53. praesu
ptionem eius pro dei aemulatione provocaret *BDabc.* 54. patribus *BDabc.* 5
filiam *Ad.* familiam *reliqui.* 56. temptasset *B.* 57. tam terum *A.*

Cap. XIII. 1. An *ab.* 2. contentionem (contemptionem *B.*) *BDabc.* 3. vi
mus etiam saeculi exempla *BDabc.* 4. quod *BDabc.* 5. placitum videtur, te
monio *BDabc.* 6. honoratur *ego.* oneratur *ABDabc.* ornatur *alii.* 7. Denq
om. BDabc. 8. et *om. A.* 9. et si auspici initium est. Item *BDabc.* et si
spici initium est. Item *Ios. Scaliger.* 10. ut *om. BDabc.* 11. auspiciis, ut pr
BDabc. 12. Flaminia *Dabc.* 13. quae flaminia (flaminina *B.*) lex est *BDab.*
Nam cum ipsi pontifici *d.* Nam ipsi pontifice *A.* Nam duo ipsi pontifici a
15. matrimonia *BDabc.* 15 b. quod monogamiae *BDabc.* 16. deus summus ta
tum, satanas (statuat *B.*) ad perficiendum provocatio est nostra, immo (prov
cationem nostram in uno *B.*) subfusio (subfuso *BD.*) si (si *om. abc.*) pigrissi
mum (pigrissimorum *abc.*) ad continentiam *BDabc.* 17. sacramento *A.* 18. s
mus *A.* sumus *d.* 19. qua diabolo quidam (quaedam *B.*) stant *BD.* qu
diabolo qui antistant *abc.* *Fulv. Ursinus rescribit* Cum autem dei sit simus ta
tum Satanas ad perficiendum provocatio est nostri — — quia diabolo qui ant
stant *cett.* 20. perinrant *BD.* evirant *abc.* 21. Noveram *BDabc.* Noverim
Fulv. Ursinus. 22. et Iunonis *om. BDab.* 23. apud Achanum *BDabc.* ap
Achaiam *Fulv. Ursinus.* apud Achaiae Aegium *Ios. Scaliger.* 24. et Apollinis ap
Delphos *Ios. Scaliger.* et Apollinis apud Ephesos *Ad.* et atrocis apud delphos re
liqui. 25. Minervae quibusdam locis *Ad.* Minervae et Dianae quibus locis *BDab*
Minervae et Dianae omnibus locis *Fulv. Ursinus.* 26. Noveram continentes (conti
nentiae *BD.*) *BDabc.* Noverimus continentes *Fulv. Ursinus.* 26 b. *Verba* et qu

dem tauri illius Aegyptii antistites: feminas vero [27]Cereri [28]Africanae, cui etiam [29]sponte abdicato matrimonio [30]assenescunt, [31]aversantes exinde contactum masculorum usque ad oscula filiorum. Invenit [32]scilicet diabolus post luxuriam [33]etiam [34]castitatem perditricem, quo [35]magis reus sit Christianus qui castitatem recusaverit conservatricem. Erunt nobis in testimonium et feminae quaedam saeculares ob univiratus obstinationem famam [36]consecutae, [37]aliqua Dido, quae profuga in alieno solo, ubi nuptias [38]regis ultro [38b]optasse debuerat, ne tamen secundas experiretur, [39]maluit e contrario [40]uri quam nubere; vel illa Lucretia, quae [41]etsi semel per vim et invita alium virum passa est, sanguine suo [42]maculatam carnem abluit, ne [43]viveret iam non sibi univira. Plura exempla [44]curiosius de nostris [45]invenias, et quidem [46]alteris potiora, [47]quia maius est vivere in castitate quam pro [48]ea mori. [49]Facilius animam ponas quia bonum amiseris, quam vivendo serves ob quod emori malis. [50]Quanti igitur et quantae [51]in ecclesiasticis ordinibus de continentia censentur, qui deo nubere maluerunt, [52]qui carnis suae honorem [53]restituere, [54]quique se iam illius [55]aevi filios dicaverunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis, et totum illud quod [56]intra paradisum non potuit [57]admitti! Unde praesumendum est hos qui intra paradisum recipi [58]volent tandem debere cessare ab ea re a qua paradisus [59]intactus est.

dem — — — aversantes *in B. non extant.* 27. Caereri *A.* Cereris *BDabc.* 28. Africanae *Aβ.* Aphricanae *Dab.* 29. et sponte *D.* 30. assenescunt *Aβ.* 31. aversantes exinde contactum masculorum usque ad oscula filiorum *Ad.* Exinde quo pacto masculorum usque ad oscula filiorum *BD.* Exinde adempto contactu masculorum usque ad oscula filiorum *abc.* 32. scilicet *om. BDabc.* 33. etiam *om. BDabc.* 34. castitatis *abc. Gorziensis.* 35. modo reus *BDabc.* 36. famam consecutae *Aβ.* famam consequutae *d.* consequetur *BD.* 37. aliqua Dido *Ad.* ut Dido *abc.* aut divino *B* (*m. pr.*) *D.* 38. regis solo ultro *D.* 38 b. obtasse *Aβ.* 39. maluit contrario *BD.* 40. uni quam *om. BD.* 41. ut semel *abc.* et semel *BD.* 42. maculata *BD.* 43. vivere *Aβ.* 44. curiosius *Ad.* certa *reliqui.* 45. invenum *BDabc.* 46. alteris potiora *ego.* aliter potiora *Ad.* tanto (*B*)*abcd.* 47. quia minus *ego.* quia difficilius *Hildebrandus.* quia facilius *A.* quanto facilius *d.* quanto minus *abc.* quam in anima *BD.* 48. amori *A.* ea mereri *BD.* 49. Facilius animam ponas quia bonum amiseris quam vivendo serves ob (id *A.*) quod emori (amori *A.*) malis *A.* hoc est animae id bonum misceri quam vivendo (non vivendo *d.*, *Fulv. Ursinus*) separari animam *abcd.*, *Fulv. Ursinus.* in cuius animam id bonum admiseris (amiseris *D.*) quam vivendo separati omne (omnia *D.*) malo *BD.* 50. Quanti (Quantae *abc.*) igitur et quae *BDabc.* 51. in ecclesiis ordinari in ecclesia solent qui (quae *abc.*) deo *BDabc.* 52. quae *abc.* 53. restituere *A.* restituerunt *d.* instituerunt *reliqui.* 54. quaeque *abc.* 55. aevi filios *Ad.* pudoris filias (filios *B.?*) *reliqui.* 56. inter *D.* 57. amitti *A.* 58. volunt *BDabc.* 59. intactus est. DE EXHORTATIONE CASTITATIS EXPLICIT. *A.* instructus (abstructus *B. m. pr.* obstructus *B. m. sec.*, *et abc.*) est. Gratia ergo cum (omni *Fulv. Ursinus*) indulgenti (intelligenti *abc.*) haec. Memento in (in *om. BCD.*) orationibus tuis Tertulliani (Tertullianum *BCD.*) ad haec exhortantis (exercentes *BCD.*) *BCDabc.*

DE

MONOGAMIA.

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta

A significat librum scriptum Vindobonensem.
B - - - Leidensem.
C - editionem principem Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXI.
a - - - Ioh. Gangneii, quae concinit cum editione altera Beati Rh nani, in qua adornanda utebatur excerptis codicis scri Gorziensis. Prodiit Parisiis a. MDXLV.
b - - - Sigism. Gelenii, qui se usum profitetur codice scripto B tannico, ex coenobio Masburensi advecto. Prodiit Ba leae a. MDL.
c - - Iacobi Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX. Pam lius usus erat exemplaribus tribus scriptis Vaticanis uno Ioh. Clementis.
d - - Nicol. Rigaltii, qui usus est codice scripto Divionensi. Pr diit Parisiis a. MDCXXXIV.

Cap. I. Haeretici nuptias auferunt, [1]psychici ingerunt. Illi nec semel isti non [2]semel nubunt. [3]Quid agis, lex creatoris? Inter alienas spadones et [4]aurigas tuos tantundem quereris de domestico obsequio quantum de fastidio extraneo. Proinde [5]te laedunt qui abutuntur quemadmodum qui non utuntur. Verum neque continentia eiusmodi laudanda, quia haeretica est, neque licentia defendenda, quia [6]psychica est. Illa blasphemat, ista luxuriat; illa destruit nuptiarum deum, ista confundit. Penes nos autem, quos spiritales merito [7]dici [8]facit agnitio spiritalium charismatum, continentia [9]tam religiosa est quam licentia [10]verecunda, quandoquidem ambae cum

Cap. I. 1. psychici *AB. Florentinus liber bibliothecae Laurentianae* a. XI *plut. XXVI.* physici *C., et A. m. sec.* 2. solum *AB. Florent.* 3. Quod *B.* 4 prourigas *Heraldus ad Arnob. pag.* 225. perorigas *Rigaltius.* urigas *Priorius.* et te *cd. Clementis liber.* 6. physica *ABC. Florent.* 7. dici *om. B.* 8. faci agnitio spiritalium charismatum *bcd.* faciunt spiritalia charismata *a.* facit spiritalium charismatum *ABC.* 9. tam religiosa est quam *cd. liber Clementis.* religiosa est cum *reliqui et Florent.* 10. verecunda, quandoquidem ambae *abcd.* verecunda continentiae. Ambae *AB.* verecundia continentia. Ambae *Florent.* verecunda, verecunda continentia, ambae *C.*

creatore sunt. Continentia legem nuptiarum honorat, licentia temperat; illa non cogitur, ista regitur; illa arbitrium habet, haec modum. Unum matrimonium novimus, sicut unum deum. Magis honorem refert lex nuptiarum, ubi habet et pudorem. Sed [11]psychicis non recipientibus spiritum ea quae sunt spiritus non placent. [12]Ita, dum quae sunt spiritus non placent, ea quae sunt carnis placebunt, [13]ut contraria spiritus. Caro, inquit, adversus spiritum concupiscit, et spiritus adversus carnem. [14]Quid autem concupiscet caro quam quae magis carnis sunt? Propter quod et in primordio extranea spiritus facta est. Non, [15]inquit, permanebit spiritus meus in istis hominibus in aevum, eo quod caro sint. Gal. V, 17. Gen. VI, 3.

Itaque monogamiae disciplinam in haeresim [1]exprobrant, nec ulla magis ex causa [2]paracletum negare coguntur, quam dum existimant novae disciplinae institutorem, et quidem [3]durissimae illis, ut iam de hoc primum consistendum sit [4]in generali retractatu, an capiat paracletum aliquid tale docuisse quod aut novum deputari possit adversus catholicam traditionem aut onerosum adversus levem [5]sarcinam domini. De utroque autem ipse dominus pronuntiavit. Dicens enim, Adhuc multa habeo quae loquar ad vos, sed nondum potestis portare ea, cum venerit spiritus sanctus, ille vos ducet in omnem veritatem, satis utique praetendit [6]ea acturum illum quae et nova existimari possint, ut nunquam retro edita, et aliquando onerosa, ut idcirco non edita. Ergo, [7]inquis, hac argumentatione quidvis novum et onerosum [8]paracleto adscribi poterit, etsi ab adversario spiritu fuerit. Non utique. Adversarius enim spiritus ex diversitate praedicationis [9]appareret, primo regulam adulterans fidei, et ita ordinem adulterans disciplinae, quia [10]cuius gradus prior est, eius corruptela antecedit, id est fidei, quae prior est disciplina. Ante quis de deo haereticus sit necesse [11]est, et tunc de instituto. Paracletus autem multa habens edocere quae in illum distulit dominus, secundum praefinitionem, ipsum primo Christum contestabitur qualem credimus, cum toto ordine dei creatoris, et ipsum glorificabit, et de ipso commemorabit, et sic de principali [12]regula agnitus illa multa quae sunt disciplinarum revelabit, fidem [13]dicente Cap. II. Ioh. XVI, 12 sq.

11. phyticis *AB. Florent.* physicis *C.* 12. Ita dum quae sunt *bcd.* (*Florent.?*) Ita quibus quae sunt *a.* ita quae sunt *reliqui.* 13. ut contraria spiritui *cd. liber Clementis.* contraria spiritus *Ca. Florent.* contraria spiritu *AB.* 14. Quod *AB. Florent.* 15. permanebit inquit *AB.*

Cap. II. 1. exprobant *ABCa.* 2. paraclitum *A.* 3. dirissimae *C.* 4. ut *ABCa.* 5. sarcinam domini. De *cd. liber Clementis.* sarcinam. De *reliqui.* 6. et docturum *liber Clementis.* 7. inquit *B.* 8. paraclitum *AB.* 9. appareret *ABcd. Vaticani tres.* apparet *reliqui.* 10. enim *AB.* 11. stet tunc *ABC.* est tunc *ab.* 12. regula agnitus illa *bcd.* regula illa *reliqui.* 13. eliciente (*cf. Adv. Marc. III,* 2.) *Latinius.* ducente *Fr. Iunius.*

pro eis integritate praedicationis, [14]licet novis, quia nunc revel
tur, licet onerosis, quia nec nunc sustinentur, non alterius tan
Christi quam qui habere se dixit et alia multa quae a parac
edocerentur, non minus istis onerosa quam illis a quibus nond
tunc sustinebantur.

Cap. III. [1]Sed an onerosa monogamia, viderit adhuc impudens infir
tas carnis, an autem nova, de hoc interim constet. Illud e
amplius dicimus, etiamsi totam et solidam virginitatem sive co
nentiam paracletus hodie determinasset, ut ne unis quidem nup
Matth. XIX, 12. fervorem carnis [2]despumare permitteret, sic quoque nihil novi
ducere videretur, ipso domino spadonibus aperiente regna caelor
ut et ipso spadone, [3]ad quem [4]spectans et apostolus propterea
ipse castratus continentiam mavult. Sed salvo, [5]inquis, iure
bendi. Plane salvo, et videbimus quousque, nihilominus [6]iam
I Cor. VII, 1. ea parte destructo qua continentiam praefert. Bonum, inquit,
mini mulierem non contingere. [7]Ergo malum est contingere. N
enim bono contrarium nisi malum. Ideoque superesse, ut et
habeant uxores sic sint quasi non [8]habeant, quo magis qui
habent habere non debeant. Reddit etiam causas, cur ita suad
I Cor. VII, 32 sq. quod inupti de deo cogitent, nupti vero, quomodo [9]in matrim
quis suo placeat. Et possum contendere, non [10]mere bonum e
quod permittitur. Quod enim mere bonum est, non permitti
sed ultro licet. Permissio habet causam aliquando et [11]necessita
Denique in hac specie non est voluntas permittentis nubere. A
I Cor. VII, 7. enim vult: Volo vos, inquit, omnes sic esse quomodo et ego.
cum ostendit melius esse, [12]quid utique se velle confirmat qu
quod melius esse praemisit? Et ita si aliud quam quod vo
permittit, non voluntate, sed necessitate permittens, non m
I Cor. VII, 9. bonum ostendit quod invitus indulsit. Denique cum dicit, Me
est nubere quam uri, [13]quale id bonum intellegendum quod m
lius est poena? quod non potest videri melius nisi pessimo co
paratum? Bonum illud est quod per se hoc nomen tenet, s
comparatione, non dico mali, sed etiam boni alterius, [14]ut et
alio bono comparatum adumbretur, remaneat nihilominus in bo
nomine. Ceterum si per mali [15]collationem cogitur bonum d

14. licet *om.* (*AB?*)*Ca*.

Cap. III. 1. Sed onerosam monogamiam *BCa*. Sed onerosa monogamia 2. despumare *abcd*. de spū manare *A*. de spiritu manare *reliqui*. 3. ad 4. *ABCab*. 4. spectasset apostolus *ABC*. 5. inquit *AB*. 6. tamen *ABCa*. 7. E malum est contingere *om. ABCa*. 8. habentes *ABCa*. 9. in *om. b*. 10. mere 11. necessitas *AC*. 12. quod *ABC*. 13. quare *AC*. *In B. desiderantur* nubere quam uri quale id [bonum intellegendum quod melius est. 14. ut alio *ABCa*. ut si et alio *bc*. ut si et alii *d.*, *Fulv. Ursinus*. 15. cogitationem

non tam bonum est quam genus mali inferioris quod ab altiore malo obscuratum ad nomen boni impellitur. Aufer denique condicionem, ut [16]non dicas, Melius est nubere quam uri, et quaero an dicere audeas, Melius nubere, non adiciens quo melius [17]sit? Fit ergo iam non melius, et dum non melius, nec bonum, sublata condicione, quae dum melius illud facit alio, ita bonum haberi cogit. Melius est unum oculum amittere quam duos. Si tamen discedas a [18]comparatione mali utriusque, non erit melius unum oculum habere, quia nec bonum. [19]Quid nunc, si omnem indulgentiam nubendi de suo, id est de humano sensu accommodat, ex necessitate qua diximus, quia melius sit nubere quam uri? Denique conversus ad alteram speciem dicendo, Nuptis autem denuntio, non I Cor. VII, 10.
ego, sed dominus, ostendit illa quae supra dixerat non dominicae auctoritatis fuisse, sed humanae [20]aestimationis. At ubi ad continentiam reflectit animos, Volo autem vos sic esse omnes, Puto I Cor. VII, 7 et 40.
autem, inquit, et ego spiritum dei habeo, ut si quid indulserat ex necessitate, id spiritus sancti auctoritate revocaret. Sed [21]et Ioannes monens sic nos incedere debere quemadmodum et dominus, utique etiam secundum sanctitatem carnis admonuit incedere. Adeo [22]manifestius, Et omnis, inquit, [23]qui spem istam in illo habet, I Ioh. III, 3.
castificat se, sicut et ipse castus est. Nam et alibi, Estote sancti, I Ioh. II, 3.
sicut et ille sanctus fuit, scilicet carne. De spiritu enim non dixisset, quia spiritus ultro sanctus agnoscitur nec [24]exspectat sanctitatis admonitionem, quae propria natura est eius. Caro autem [25]docetur sanctitatem, quae et in Christo fuit sancta. Igitur si omnia ista obliterant [26]licentiam nubendi, et condicione licentiae inspecta et praelatione continentiae imposita, cur non potuerit post apostolos idem spiritus superveniens ad deducendam disciplinam in omnem Ioh. XVI, 13.
veritatem per gradus temporum (secundum quod Ecclesiastes, Tempus omni rei, [27]inquit) supremam iam carni fibulam imponere, Eccl. III, 17.
iam non oblique a nuptiis avocans, sed exerte, cum magis nunc I Cor. VII, 29.
tempus in collecto factum sit, annis circiter CLX exinde productis? Nonne ipse apud te [28]retractares: Vetus haec disciplina [29]est, praemonstrata iam tunc in carne domini et [30]voluntate, dehinc in apostolorum eius tam consiliis quam exemplis? Olim sanctitati huic

comparationem *liber Clementis*. 16. non *om. ABC*. 17. sit? Fit ergo *cd. liber Clementis*. sit? Ergo *reliqui*. 18. comparatione mali utriusque *cd. liber Clementis*. comparatione utriusque *ABCab*. *Verba* mali utriusque *inducunt Latinius et Fr. Iunius*. 19. Quod *AB*. 20. extimationis *AB., pro more*. 21. et *om. ABCa*. 22. manifestus et (ut *AB.*) *ABCa*. manifeste. Et *reliqui*. 23. quae spem istam in nullo *AB*. 24. spectat *ABCa*. 25. docetur *abcd. Gorziensis liber*. docet *ABC*. 26. licentia *C*. 27. inquit super terram, iam *ABCa*. 28. retractare suetus *ABC*. retractans vetus *Fab. Ursinus*. 29. sit *ABCa*. 30. in voluntate *ABC*.

destinabamur. Nihil novi paracletus inducit. Quod praemonui definit: quod sustinuit, exposcit. Et nunc recogitans ista faci tibi persuadebis multo magis [31] unicas nuptias competisse paracleti praedicare, qui potuit et nullas, magisque credendum temperas illum quod et abstulisse [32] decuisset, si quae velit Christus intellega In hoc quoque paracletum agnoscere debes advocatum, quod a to continentia infirmitatem tuam excusat.

Cap. IV. Secedat nunc mentio paracleti, ut nostri alicuius auctori Evolvamus communia instrumenta scripturarum pristinarum. Il ipsum demonstratur a nobis, neque novam neque extraneam es monogamiae disciplinam, immo et antiquam et propriam Christi norum, ut paracletum restitutorem potius sentias eius quam inst tutorem. Quod pertineat ad antiquitatem, quae potest antiqui forma proferri quam ipse census generis humani? Unam femina masculo deus finxit, una costa eius decerpta, et utique ex pluribu

Gen. II, 18. Sed et in praefatione ipsius operis, Non est, inquit, bonum hom solum eum esse, faciamus adiutorium illi. Adiutores enim dixis si pluribus eum uxoribus destinasset. Adiecit et legem de futur

Gen. II, 24. siquidem [1] prophetice dictum est, Et erunt duo in unam carne non tres, neque plures: ceterum iam non duo, si plures. Ste lex. Denique perseveravit unio coniugii in auctoribus generis finem usque, non quia non erant feminae aliae, sed quia ideo n erant, ne primitiae generis duplici matrimonio contaminarent Alioquin si deus voluisset, [2] et esse potuissent; certe de filiar suarum numerositate sumpsisset, non minus ex ossibus et ex car sua [3] habens Evam, [4] si hoc pie fieret. At ubi primum scelus h micidium in fratricidio dedicatum, tam dignum secundo loco se lus non fuit quam duae nuptiae. Neque enim refert, duas q uxores singulas habuerit, an pariter singulae [5] duas fecerint. Id [6] numerus coniunctorum et separatorum. Semel tamen vim pa institutio dei per Lamech constitit postea in finem usque gen illius. Secundus Lamech nullus exstitit, quomodo duabus [7] mar tatus. Negat scriptura quod non notat. [8] Aliae diluvium iniquitat provocaverunt, semel defensae, [9] quales fuerunt, non tamen sequ

31. unicas nuptias competisse *cd. liber Clementis.* unicas competisse *reliqui.* 32. docuisset *ABC.* decuisset *reliqui, et Gorziensis.*

Cap. IV. 1. prophetice *abcd. Gorziensis.* prophetiae *C.* profacie *AB.* 2. esse potuissent *B.* et esse potuisset *ACa.* esse potuissent *bd.* esse et potu sent *c.* 3. habens Evam *bcd. Ita emendavit Beatus Rhenanus ad oram libri* hanc sevam *C.* hanc sevam *AB.* quam Evam *a.* 4. sibi hoc *ABC.* si his *Fr. Iunius.* 5. duos *Ca.* 6. numerus est iunctorum *AB.* 7. maritatus *cd. liber Clementis.* maritus *reliqui.* 8. alia diluvium et iniquitates *AB.* 9. qualescuns fuerunt *d., Fulv. Ursinus.*

gies septies, quod duo matrimonia meruerunt. Sed et reformatio secundi generis humani monogamia matre censetur. Iterum duo in unam carnem crescere et redundare suscipiunt, Noë et uxor filiique eorum in unicis nuptiis. Etiam in ipsis animalibus monogamia recognoscitur, ne vel bestiae de moechia nascerentur. Ex omnibus, inquit, bestiis ex omni carne duo induces in arcam, ut vivant tecum masculus et femina: erunt de animalibus volatilibus secundum genus, et de omnibus serpentibus terrae secundum genus ipsorum: duo ex omnibus introibunt ad te, masculus et femina. Eadem forma et septena ex binis adlegi mandat ex masculo et femina, uno et una. Quid amplius dicam? Immundis quoque alitibus cum binis feminis introire non licuit. Gen. VI, 19 sqq.

Haec quantum ad primordiorum testimonium et originis nostrae patrocinium et divinae institutionis praeiudicium. Quae utique lex est, non [1]monimentum; quoniam si ita factum est a primordio, invenimus nos ad initium dirigi à Christo; sicut in quaestione repudii dicens illud propter duritiam ipsorum a Moyse esse permissum, [2]ab initio autem non ita fuisse, sine dubio ad initium revocat matrimonii individuitatem. Ideoque [3]quos deus ab initio coniunxit in unam carnem duos, hodie homo non separabit. Dicit et apostolus scribens ad Ephesios deum proposuisse in semetipso ad dispensationem adimpletionis temporum ad caput, id est ad initium, reciprocare universa in Christo, quae sunt super caelos et super terras in ipso. Sic et duas Graeciae litteras, summam et ultimam, sibi induit dominus, initii et finis concurrentium in se figuras, uti, quemadmodum *A* [4]ad *Ω* [5]usque volvitur et rursus *Ω* ad *A* replicatur, [6]ita ostenderet in se esse et [7]initii decursum ad finem et finis recursum ad initium, ut omnis dispositio [8]in eum desinens per quem coepta est, per sermonem scilicet dei [9]qui caro factus est, proinde desinat quemadmodum et coepit. Et [10]adeo in Christo omnia [11]revocantur ad initium, ut et fides reversa sit a circumcisione ad integritatem [12]carnis illius, sicut ab initio fuit, et [13]libertas ciborum et sanguinis solius abstinentia, sicut ab initio fuit, et matrimonii individuitas, sicut ab initio fuit, et repudii cohibitio, [14]quod ab initio non fuit, et postremo totus homo in paradisum [15]revocatur, ubi ab initio fuit. Cur ergo vel monogamum [16]illo

Cap. V. Matth. XIX, 6 sqq. Eph. I, 9. Apoc. I, 8. XXII, 13.

Cap. V. 1. nomine tunc *ABC*. 2. ab initio autem non ita fuisse, sine dubio ad initium revocat matrimonii individuitatem. Ideoque quos deus *om. ABCa*. 3. quod *b*. 4. et *ABCa*. 5. usque volvitur et rursus *Ω* ad *A om. ABCa*. 6. ita ut ostenderet *c*. 7. initium *AB*. 8. in *ω* desinens *C*. in eo desinens *AB*. 9. quia *ABC*. 10. a deo *Ca*. 11. revocarentur *ABCa*. 12. carnis *om. ABCa*. 13. libertas ciborum et *om. ABCa*. 14. quae *ABC*. 15. revocaretur *a*. 16. illo non *d., Fulv. Ursinus*. illum *Ca*. illo *reliqui*.

non debeat Adam referre, qui non potest tam integrum [17]praesta
quam inde [18]dimissus est? Quantum pertinet itaque ad initii res
tutionem, id a te exigit et dispositionis et spei tuae ratio, qu
ab initio fuit secundum initium, quod tibi et in Adam censetur
in Noë recensetur. Elige in quo eorum initium tuum [19b]deput
In ambobus te sibi monogamiae censura defendit. Sed et si in
tium transmittit ad finem, ut *A* [20]ad *Ω*, quomodo finis remittit
initium, [21]ut *Ω* ad *A*, atque ita census noster transfertur in Ch
stum, animalis in spiritalem, quia non primo quod spiritale e
sed quod animale, dehinc quod spiritale: proinde videamus, an
ipsum debeas huic quoque censui secundo, [22]an in eadem te for
conveniat [23]novissimus quoque Adam in [24]qua et [25]primus, quan
novissimus Adam, id est Christus, innuptus in totum, quod eti
primus Adam ante exilium. Sed donato infirmitati tuae carnis s
exemplo perfectior Adam, id est Christus, eo quoque nomine p
fectior [26]qua integrior, volenti quidem tibi spado occurrit in car
Si vero non sufficis, monogamus [27]occurrit in spiritu, unam
bens ecclesiam sponsam, secundum [28]Adam et Evae figuram, [29]qu
apostolus [30]in illud magnum sacramentum interpretatur, in Ch
stum et ecclesiam, [31]competisse carnali monogamiae [32]per spiri
lem. Vides igitur quemadmodum etiam in Christo [33]novans c
sum non possis eum sine monogamiae professione [34]deferre,
[35]carne sis quod spiritu ille est, licet et quod fuit [36]in carne ae
esse [37]debueris.

Cap. VI. Sed adhuc nobis quaeramus aliquos originis principes. N
placent enim quibusdam monogami parentes Adam et Noë; forta
nec Christus. Ad Abraham denique provocant, prohibiti pat
alium praeter deum agnoscere. [1]Sit nunc pater noster Abrah
I Cor. IV, 15. [2]sit et Paulus. In evangelio, inquit, ego vos generavi. Et
Abrahae [3]te filium exhibe. Non enim [4]passivus tibi census est
illo. Certum tempus est quo tuus pater est. Si enim ex fide

17. praestare *om. ABCa.* 18. dimissus *ABc. Vaticani tres.* demissus *Ca.* mi
d., Fulv. Ursinus. 19. et in Noë recensetur *om. ABCab. Addidit Pamelius ex*
bus scriptis Vaticanis. 19 b. deputas *AB.* 20. et *ABCa.* 21. ut *Ω* ad *A*
ABCa. 22. an in eadem te forma esse conveniat (conveniet *Fulv. Ursinus.*) *d., F*
Ursinus. an in eandem te formam conveniat *bc.* an in eadem te forma conve
ABCa. 23. in qua novissimus *d., Fulv. Ursinus.* 24. qua *ad., Fulv. Ursinus.* q
reliqui. 25. primus, quando novissimus Adam id est *om. ABCa.* 26. qua
quaque *B.* quam *d.* 27. occurrit *cd. tres Vaticani.* accurrit (*B.?*) incurrit
liqui. 28. Adam et Evae *om. ABCa.* 29. in qua *Fulv. Ursinus.* 30. in
ABCa. 31. competentes *ABCa.* 32. perspicitatem *AB.* 33. novas *ABC.* 34.
ferret *ABC.* referre *Latinius.* 35. in carnis is *A.* carnis is *BC.* 36. in e
37. debuerit *ABC.*

Cap. VI. 1. Sic *Ab.* 2. sic *ABC.* 3. te *om. b.* 4. passus *AB.*

[5]deputamur Abrahae, ut apostolus docet, dicens ad Galatas, Cognoscitis nempe, quia qui ex fide, isti sunt filii Abrahae, quando credidit Abraham deo, et deputatum [6]est ei in iustitiam? Opinor, adhuc in monogamia, quia in circumcisione nondum. Quodsi postea in utrumque mutatus est, et in digamiam per ancillae concubinatum, et in circumcisionem per testamenti signaculum, non potes illum patrem agnoscere nisi tunc cum deo credidit, siquidem secundum fidem filius eius es, non secundum carnem. Aut si posteriorem Abraham patrem [7]sequeris, id est digamum, recipe et circumcisum. Si reicis circumcisum, ergo recusabis et digamum. Duas dispositiones eius binis inter se modis diversas miscere non poteris. [8]Digamus cum circumcisione esse orsus est, [9]monogamus cum praeputiatione. Recipis digamiam, admitte et circumcisionem. Alteris praeputiationem, teneris et monogamiae. Adeo autem [10]monogami Abrahae filius [11]es, sicut et praeputiati, ut si circumcidaris, non sis filius, quia non eris ex fide, sed ex signaculo fidei praeputiatione iustificatae. [12]Habes apostolum, disce cum Galatis. Proinde etsi digamiam [13]tibi intuleris, non es illius [14]Abrahae filius cuius fides in monogamia praecessit. Nam etsi postea pater multarum nationum nuncupatur, sed earum quae ex fide [15]digamiam praecedente filii habebant deputari Abrahae. Exinde res viderint. Aliud sunt figurae, aliud formae. Aliud imagines, aliud definitiones. Imagines transeunt adimpletae, definitiones permanent adimplendae. Imagines prophetant, definitiones gubernant. Quid digamia illa Abrahae portendat idem apostolus [16]edocet interpretator utriusque testamenti, sicut idem semen nostrum in Isaac vocatum determinat. Si ex libera es, ad Isaac [17]pertinens, hic certe unum matrimonium retulit. Isti itaque sunt, ut opinor, in quibus censeor. Ceteros [illegible]cio. Quorum si exempla [18]circumspicio, alicuius [19]David etiam [illegible] sanguinem [20]nuptias sibi ingerentis, alicuius Salomonis etiam [illegible]ribus divitis, meliora sectari fussus, habes et Ioseph [21]uniiugum, [illegible] hoc nomine audeo dicere patre meliorem, habes Moysen dei de [illegible]ximo arbitrum, habes Aaronem principalem sacerdotem. Secundum quoque Moyses populi secundi, qui imaginem nostram [22]in

Gal. III, 7.

5. deputamur *ABCa*. 6. est *om. ABCa*. 7. sequere sat est *AB*. se quaeri sat est *C*. [illegible] et *a*. 8. Digamus cum (a *ab*.) circumcisione esse orsus est *abcd*. [illegible] *Clementis*. digami a (digamia *C*.) circumcisione seorsus est *ABC*. 9. monogamia *AB*. et monogamia *C*. 10. monogamiae *AB*. 11. est *AB*. 12. Habens *C*. 13. iam tibi *ABCabc*. 14. Abrahae filius *om. ABCa*. 15. digamia *ABC*. [illegible] docet *AB*.* 17. pertinens, hic certe *cd. Vaticanus unus*. pertines et hic certe [illegible] pertines, hic certe *reliqui*. 18. circumspicis *d., Fulv. Ursinus*. 19. dabit *C*. 20. nescias *ABCa*. 21. monogamum *ABCa*. 22. in promissionem dei in[illegible], in quo primo nomen domini dedicatum *bcd*. in promissionem in imaginem [illegible]mini dedicatus *reliqui*.

promissionem dei induxit, in quo primo nomen domini dedicatu
est, non fuit digamus.

Cap. VII. Post vetera exempla originalium personarum aeque ad [1]vete
transeamus instrumenta [2]legalium scripturarum, ut per ordine
[3]de omni nostra paratura retractemus. Et quoniam quidam inte
Matth. V, 17. dum nihil sibi dicunt esse cum lege, quam Christus non dissolv
sed adimplevit, interdum quae volunt legis arripiunt, plane et n
Act. XV, 10. sic dicimus decessisse legem, ut onera quidem eius, [4]secundu
sententiam apostolorum, quae nec patres sustinere valuerunt, [5]co
cesserint, quae vero ad iustitiam spectant, non tantum reserv
permaneant, verum et ampliata, ut scilicet redundare possit iusti
nostra super scribarum et pharisaeorum [6]iustitiam. [7]Si iustit
Deut. XXV, 5. utique et pudicitia. Si ergo, quoniam in lege praecipitur, ut qu
fratris sui uxorem sine liberis defuncti in matrimonium adsumat
suscitandum fratri suo semen, idque saepius evenire in unam pe
sonam potest secundum callidam illam quaestionem Sadducaeoru
ideo et alias putant permissam frequentiam nuptiarum, intellege
debebunt primo rationem ipsius praecepti, et ita scient illam rati
nem iam [8]cessantem ex eis esse quae evacuata [9]sunt legis. N
cessario succedendum erat in [10]matrimonium fratris sine libe
defuncti. Primum quia adhuc vetus illa benedictio decurrere hab
Gen. I, 28. bat, Crescite et redundate, dehinc quoniam patrum delicta eti
Exod. XX, 5. de filiis exigebantur, [11]tertio quoniam spadones et steriles ignom
Gen. XXX, 1 sqq. Deut. XXIII, 1. niosi habebantur. Itaque ne proinde maledicti iudicarentur qui n
naturae reatu, at mortis praeventu orbi decessissent, ideo illis
suo genere vicaria et quasi posthuma suboles supparabatur. At u
et, Crescite et redundate, evacuavit extremitas temporum, inducen
Cor. VII, 29. apostolo, Superest ut et qui habent uxores sic sint ac si non h
beant, quia tempus in [12]collecto est, et [13]desiit uva acerba a p
Jer. XXXI, 29 sq. tribus manducata filiorum dentes obstupefacere, unusquisque eni
in suo delicto morietur, et spadones non tantum ignominia caru
runt, verum et gratiam meruerunt invitati in regna caelorum, s
pulta lege succedendi in matrimonium fratris contrarium eius ol
tinuit, non succedendi in matrimonium fratris. Et ita, ut praedix
mus, quod cessavit valere, cessante ratione, non potest alii argu

Cap. VII. 1. vera *ABC*. 2. regalium *ABC*. 3. de omni *bcd*. per omn *reliqui*. 4. quae secundum sententiam apostolorum nec *d.*, *Fulv. Ursinus*. 5. co cesserint *ABd*. concessarint *reliqui*. 6. iustitia *AB*. 7. Si iustitia *abcd*. iu *reliqui*. 8. cessantem (cessante *A*.) ex eius *AB*. 9. sunt legis. Necessario *cd*. lib *Clementis*. sint. Necessario *Cab*. sit. Necessario *AB*. 10. matrimonio *AB*. 1 tertio — — habebantur *om*. *B*. 12. collectum *AB*. 13. desiit (desinit *AB*.) u acerba a patribus manducata *ABCcd*. *liber Clementis et tres Vaticani*. desieru uvae acerbae a patribus manducatae *ab*. *Gorziensis liber*.

mentationem accommodare. Ergo non nubet defuncto viro uxor, fratri utique nuptura, si nupserit. Omnes enim nos fratres sumus. Et illa nuptura in domino habet nubere, id est non ethnico, sed fratri, quia et vetus lex [14]adimit coniugium allophylorum. Cum autem et in Levitico cautum sit, Quicunque sumpserit fratris uxo- Lev. XX, 21.
rem, immunditia est, turpitudo, sine liberis [15]morietur, sine dubio, dum ille prohibetur denuo nubere, et illa prohibetur, non habens nubere nisi fratri. Quomodo ergo apostolo [16]conveniet et legi, [17]quam non in totum impugnat, cum ad epistolam ipsius [18]veneri-
mus, ostendetur. Interim quod pertineat ad legem, magis nobis competunt argumentationes eius. Denique prohibet eadem sacer- Lev. XXI, 14.
dotes denuo nubere. Filiam quoque sacerdotis iubet viduam vel eiectam, si semen non fuerit illi, in domum patris sui regredi et Lev. XXII, 13.
de pane eius ali. Ideo si semen non fuerit illi, non ut si fuerit, denuo nubat (quanto magis enim non nubet, si filios habeat?), sed [19]ut si habuerit, a filio potius alatur quam a patre, quo et filius praeceptum dei exsequatur, Honora patrem et matrem. [20]Nos autem Iesus summus sacerdos et [21]magnus patris de suo vestiens (quia qui in Christo tinguuntur, Christum induerunt), sacerdotes Gal. III, 27.
deo patri suo fecit, secundum Ioannem. Nam et illum adulescen- Apoc. I, 6.
tem festinantem ad exsequias patris ideo revocat, ut ostendat sacerdotes nos vocari ab eo, [22]quos lex vetabat parentum sepulturae adesse: Super omnem, inquit, animam defunctam sacerdos non Lev. XXI, 1. 11.
introibit et super patrem suum et super matrem suam non contaminabitur. Ergo et nos hoc interdictum observare debemus? Non utique. Vivit enim [23]unicus pater noster deus et mater ecclesia, et [24]neque mortui sumus, qui [25]deo vivimus, neque mortuos sepelimus, quia et illi vivunt in Christo. Certe sacerdotes sumus a Christo vocati, monogamiae debitores, ex pristina dei lege, quae nos tunc in suis sacerdotibus prophetavit.

Nunc ad legem proprie nostram, id est [1]ad evangelium, con- Cap. VIII.
versi qualibus excipimur exemplis, dum ad sententias pervenimus? Ecce statim quasi in [2]limine [3]duae nobis antistites Christianae sanctitatis occurrunt, monogamia et continentia, alia pudica, in Zacharia sacerdote, alia integra, in Ioanne antecursore, alia [4]placans deum, alia praedicans Christum, alia totum praedicans sacerdotem,

14. admittit *AB*. 15. morientur *cd*. 16. conveniat *B*. 17. quam quomodo in totum a. 18. veneris *ABCa*. 19. et si *ABC*. 20. Non autem is summus *ABC*. 21. agnus *los. Scaliger*. 22. quod *B*. 23. unitus *AB*. 24. neque ipsi mortui *cd*. 25. de deo *c*.

Cap. VIII. 1. ad evangelium *cd*. *liber Clementis et tres Vaticani*. evangelium *ABCab*. 2. lumine *AB*. 3. duae *bcd*. duo *reliqui*. 4. praecans *A*.

alia plus praeferens quam [5]propheten, scilicet eum qui non tantu
praedicaverit aut demonstraverit coram, verum etiam baptizaver
Christum. Quis enim corpus domini dignius initiaret quam eim
modi caro qualis et concepit illud et peperit? Et Christum qu
dem virgo enixa est, semel nuptura [6]post partum, ut uterq
titulus sanctitatis in Christi censu dispungeretur, per matrem
virginem et univiram. At ubi infans templo exhibetur, quis illu
in manus suscipit? quis in spiritu primus agnoscit? Vir iustus
[7]cautus, et [8]utique non digamus, vel ne [9]dignius mox Christus
femina praedicaretur vetere vidua et univira, quae et templo dedi
satis in semetipsa portendebat, quales [10]spiritali templo, [11]id e
ecclesiae, debeant adhaerere. Tales arbitros infans dominus expe
tus non alios habuit et adultus. Petrum solum invenio maritu
per socrum: monogamum praesumo per ecclesiam, [12]quae sup
illum aedificata omnem gradum ordinis sui de monogamis erat c
locatura. Ceteros cum maritos non invenio, aut spadones intell
gam necesse est aut continentes. Nec enim, si penes Grae
communi vocabulō censentur mulieres et uxores pro consuetudi
facilitate (ceterum est proprium vocabulum uxorum), ideo Paulu
sic [13]interpretabimur, quasi [14]demonstret uxores apostolos habuiss
Si enim de matrimoniis [15]disputaret, quod in sequentibus facit, u
magis apostolus aliquod exemplum nominare potuisset, recte vid
I Cor. IX, 4 sqq. retur dicere, Non enim habemus potestatem uxores circumducen
sicut ceteri apostoli et Cephas? At ubi ea [16]subiungit quae
victuaria exhibitione abstinentiam eius ostendunt, dicentis, N
enim potestatem habemus manducandi et bibendi? non uxores d
monstrat ab apostolis [17]circumductas, quas et qui non habent, p
testatem tamen manducandi et bibendi habent, sed simpliciter m
lieres quae illis eodem instituto quō et dominum comitant
ministrabant. Iam vero si Christus reprobat scribas et pharisaeo
sedentes in cathedra Moysi nec facientes quae docerent, quale es
ut et ipse super cathedram suam collocaret qui sanctitatem carn
praecipere magis, non etiam obire meminissent, quam illis omni
bus modis [18]insinuarat et docendam et agendam? in primis [19]de su
Matth. XVIII, 2. XIX, 14. exemplo, [20]tunc de ceteris argumentis, cum puerorum dicit ess

5. propheten (*A?*)*bcd*. prophetans *reliqui*. 6. post *ABCcd*. *Vaticani tres*. ob
7. castus *b*. 8. uterque *d*. 9. indignius *Ac*. *Vaticani tres*. 10. in spiritali *A*
11. ut ecclesiae *A*. vel ecclesia *B*. 12. quae super illum aedificata omnem gr
dum ordinis sui de monogamis erat collatura *bcd*. qua (quae *B*. quam *A*. m.
quoniam *A*. *m*. *sec*.) super illum omnem gradum ordinis sui de monogamis er
collocaturus (collaturus *a*.) *ABCa*. 13. interpretabimus *AB*. 14. demonstrass
ABCa. 15. disputasset *ABCa*. 16. quae subiungit de *AB*. 17. circumductas *bc*
deductas *reliqui*. 18. insinuaret *A*. 19. de *om*. *ABCa*. 20. tum *Latinius*.

regnum caelorum, cum consortes illis facit alios post nuptias pueros, cum ad simplicitatem columbae provocat, avis non tantum innocuae, verum et pudicae, quam unam unus masculus novit, cum Samaritanae maritum negat, ut adulterum ostendat numerosum maritum, cum in [21] revelatione gloriae suae de tot sanctis et prophetis Moysen et Heliam secum mavult, alterum monogamum, alterum spadonem. Non enim aliud fuit Helias quam Ioannes qui in virtute et spiritu venit Heliae, cum ille vorator et potator homo, prandiorum et coenarum cum publicanis et peccatoribus frequentator, semel apud unas nuptias coenat multis utique nubentibus. Totiens enim voluit celebrare eas quotiens et esse.

Matth. X, 16. Ioh. IV, 17 sq. Matth. XVII, 3 sqq. Matth. XI, 13. 19. Luc. XV, 2. Ioh. II, 2 sqq.

Sed hae argumentationes potius existimentur de coniecturis coactae, si non et sententiae adstiterint, quas dominus emisit in repudii retractatu, quod permissum aliquando iam prohibet, inprimis quia ab initio [1] non fuit sic, sicut matrimonii numerus, [2] tum quia quos deus coniunxit, homo non separabit, [3] scilicet ne contra dominum faciat. Solus enim ille separabit qui et coniunxit. Separabit [4] autem non per duritiam repudii, [5] quam exprobrat et compescit, sed per debitum mortis. Siquidem unus ex passeribus duobus non cadit in terram sine patris voluntate. Igitur si quos deus coniunxit, homo non separabit repudio, [6] aeque consentaneum est, ut quos deus separavit morte, homo non coniungat matrimonio, proinde contra dei voluntatem iuncturus [7] separationem atque si separasset coniunctionem. Hoc quantum ad dei voluntatem non destruendam et [8] initii formam restruendam. Ceterum et alia ratio conspirat, immo non alia, sed quae initii formam imposuit et voluntatem dei movit [9] ad prohibitionem repudii, [10] quoniam qui dimiserit uxorem suam [11] praeterquam ex causa adulterii, facit eam adulterari, [12] et qui dimissam a viro duxerit, [13] adulteratur utique. [14] Non et nubere legitime potest repudiata, et si [15] quid tale commiserit sine matrimonii nomine, non capit elogium adulterii, qua adulterium in matrimonio crimen est? Deus [15b] taliter censuit citra quam homines, ut in totum, sive per nuptias sive vulgo, alterius

Cap. IX. Matth. XIX, 6. 8. Matth. X, 29. Matth. V, 32.

21. revelationem *AB*.

Cap. IX. 1. non fuit sic *cd. liber Clementis.* haec non fuit *b.* non fuit *reliqui.* 2. tunc (*A*)*BCa.* 3. scilicet ne contra dominum faciat. Solus enim ille separabit qui et coniunxit. Separabit *om. ABCa.* 4. non autem *ABCa.* 5. quam et exprobat *BC.* 6. et quid *AC. In B. verba* repudio — — separavit *omissa sunt.* 7. separationem coniunctionem. Hoc *C.* separationem coniunctione. et hoc *AB.* 8. admiratus *A. m. sec.* 9. et *ABC.* 10. quomodo *AB.* 11. praeter *AB.* 12. et qui dimissam a viro duxerit adulteratur *om. AB.* 13. adulterat *bc.* 14. nam et nubere legitime non (non *om. b.*) potest *Cab.* 15. quod *AB.* 15b. taliter *ego.* alter *libri omnes.*

viri admissio adulterium [16]pronuntietur ab eo. Videamus enim quid sit matrimonium apud deum, [17]et ita cognoscemus quid sit aeque adulterium. Matrimonium est, cum deus iungit duos in unam carnem, aut iunctos deprehendens [18]in eadem carne [19]coniunctionem signavit. Adulterium est, cum quoquo modo disiunctis duobus alia
Gen. II, 23. caro, immo aliena miscetur, de qua dici non possit, Haec est caro ex carne mea, et hoc os ex ossibus meis. Semel enim hoc factum et pronuntiatum sicut ab initio, ita et nunc in aliam carnem non potest convenire. Itaque sine causa dices deum vivo marito nolle repudiatam alii viro iungi, quasi mortuo velit, quando si mortuo non tenetur, proinde [20]nec vivo. Tam [21]repudio matrimonium dirimente quam morte non tenebitur ei cui [22]per quod tenebatur [23]abruptum est. [24]Cui ergo tenebitur? Nihil deo interest, vivo an mortuo viro nubat. Neque enim [25]in illum [26]delinquit, sed
Cor. VI, 18. in semetipsam. Omne delictum quod admiserit homo, extra corpus est: qui autem adulteratur, in corpus suum delinquit. Adulteratur autem, sicut [27]supra praestruximus, [28]qui aliam carnem sibi immiscet super [29]illam pristinam quam deus aut coniunxit in duos aut coniunctam deprehendit. Ideoque abstulit repudium, quod ab initio non fuit, [30]ut quod ab initio fuit muniat, duorum in unam carnem perseverantiam, [31]ne necessitas vel occasio tertiae concarnationis irrumpat, [32]soli causae permittens repudium, si forte [33]praevenerit cui praecavetur. Adeo autem repudium a primordio [34]non fuit, ut apud Romanos post annum sexcentesimum urbis conditae id genus duritiae commissum denotetur. Sed illi etiam non repudiantes adulteria commiscent: nobis, [35]etsi repudiemus, ne nubere quidem licebit.

Cap. X. Video iam hinc [1]nos ad apostolum [2]provocari. Ad cuius sensum facilius perspiciendum tanto instantius praeculcandum est mulierem magis defuncto marito teneri, quo minus alium virum admittat. Recogitemus enim repudium aut [3]discordia fieri aut discordiam facere, [4]mortem vero ex lege dei non ex hominis offensa evenire,

16. pronuntietur ab eo. Videamus *ego*. pronuntietur a deo. Videamus *abc*. pronuntietur. Videamus *d*. pronuntietur. Imo ideo videamus *ABC*. 17. aeque et ita *AB*. 18. eandem carnem *AB*. 19. coniunctione *ABC*. 20. nec *om. AB*. 21. in repudio *ABC*. 22. per quod *bcd*. quo *Fulv. Ursinus*. quod *reliqui*. 23. abreptum *ABC*. 24. Cui ergo tenebitur? Nihil deo interest *c., ex libro Clementis*. Adeo non interest *abd*. de eo interest *ABC*. 25. in illum *abcd*. illo *reliqui*. 26. delinquat *ABCa*. 27. supra *om. A*. 28. quia vivam carnem *(A)BCa*. 29. vivam *ABCa*. 30. ut *om. ABC*. 31. ne *om. ABC*. 32. et soli *ABC*. 33. provenerit *a*. 34. tunc fuit *AB*. 35. et ni *AC*. et ut *A. m. sec.*

Cap. X. 1. nos ad apostolum (populum *AB*.) *ABCa*. ad apostolum nos *cd*. ad apostolum *b*. *In Gorziensi erat* nos apostolum provocantem, *quomodo edi voluit Rhenanus*. 2. provocantem *ABCa*. 3. discordia fieri aut *om. AB*. 4. mortem

idque omnium esse debitum, etiam non maritorum. Igitur si repudiata quae per discordiam et iram et odium et causas eorum, iniuriam vel contumeliam vel quamlibet querelam, et anima et corpore separata est tenetur inimico, ne dicam marito, quanto magis illa quae neque suo neque mariti vitio, sed dominicae legis eventu, [5]a matrimonio non separata, sed relicta, eius erit etiam defuncti, cui etiam defuncto concordiam debet? A quo repudium non audiit, non divertit; cui repudium non scripsit, cum ipso est; quem amisisse noluit, retinet. Habet secum animi licentiam, qui omnia homini quae non habet imaginario fructu repraesentat. Ipsam denique interrogo feminam: Dic mihi, soror, in pace praemisisti virum tuum? Quid respondebit? An in discordia? Ergo hoc magis [6]ei vincta est cum quo habet apud deum causam. Non discessit quae tenetur. Sed in pace? Ergo perseveret in ea cum illo necesse est quem iam repudiare non poterit, [7]ne sic quidem nuptura, si repudiare potuisset. [8]Enimvero et pro anima eius [9]erat, et refrigerium [10]interim adpostulat ei, et in prima resurrectione consortium, et [11]offert annuis diebus dormitionis eius. Nam haec nisi fecerit, vere repudiavit, quantum in ipsa est, et quidem hoc [11b]iniquius, [12]quanto quomodo potuit, quia non potuit, et hoc indignius, quanto iam indignius, si quia non meruit. Aut numquid nihil erimus post mortem, secundum aliquem Epicurum, et non secundum Christum? Quod si [13]credimus mortuorum resurrectionem, utique [14]tenebimur cum quibus resurrecturi sumus rationem de alterutro reddituri. Si autem in illo aevo neque nubent neque nubentur, sed erunt aequales angelis, non ideo non tenebimur coniugibus defunctis, quia non erit restitutio coniugii? Atquin eo magis tenebimur, quia in meliorem statum destinamur, resurrecturi in [15]spiritale consortium, agnituri tam nosmetipsos quam et nostros. Ceterum quomodo gratias deo in aeternum [16]canemus, si non manebit in [17]nobis sensus et memoria debiti huius, [18]si substantia, non conscientia reformabimur? Ergo qui cum deo erimus, simul erimus, dum omnes apud deum unum (licet merces varia, licet multae mansiones penes patrem eundem), uno denario

Matth. XXII, 30.

Matth. XX, 10

tero ex lege dei, non ex hominis *cd. Vaticani tres.* mortem vero ex lege, non ex hominis *Cob.* mortem non ex hominis *AB.* 5. a matrimonio *bcd.* matrimonio *reliqui.* 6. ei vincta *cd. Vaticani, et liber Clementis.* ei iuncta *ab.* evincta *ABC.* 7. nec *ABC.* 8. Enimvero et pro *cd. Vaticani, et liber Clementis.* Enimvero *ABC.* et pro *ab.* 9. oret *ab.* 10. interimat postulat *ABC.* interim adpostulet *ab. Pro* ei in *ABC. extat* enim. 11. offerat *ab.* 11 b. inquies *AB.* 12. quanto iam iniquius, quia non potuit, et hoc indignius, quanto iam indignius, quia non meruit *Fr. hanus.* 13. credidimus *ABC.* 14. tenebitur *ABC.* 15. spirituale *AB., pro* more. 16. cavebimus *B.* 17. nos *AB.* 18. si *om. c. cum libro Clementis.*

eiusdem mercedis operati, id est vitae aeternae, in qua magis non separabit quos coniunxit deus, [19]quam in ista [20]minore vita separari vetat. Cum haec ita sint, quomodo alii viro vacabit quae suo etiam in [21]futurum occupata est? Utrique autem sexui loquimur, etsi ad [21b]alterum sermo est, quia una disciplina praeest. [22]Alium habebit in spiritu, [23]alium in carne. Hoc erit adulterium, unius feminae in duos viros conscientia. Si alter a carne disiunctus est, sed [24]in corde remanet, illic, ubi etiam [25]cogitatus sine carnis congressu et adulterium ante [26]perficit ex concupiscentia et matrimonium ex voluntate, usque adhuc maritus est, ipsum illud possidens per quod et factus est, id est animum: in quo si et alius [27]habitabit, hoc erit crimen. Ceterum non est exclusus, si a viliore commercio carnis [28]discessit. Honoratior maritus est, quanto mundior factus est.

Cap. XI. Ut igitur in [1]domino nubas [2]secundum legem et apostolum (si tamen vel hoc curas), qualis [3]es id matrimonium postulans quod eis a quibus postulas non licet habere, ab episcopo monogamo, a presbyteris et diaconis eiusdem sacramenti, a viduis, quarum sectam in te recusasti? Et illi plane sic dabunt viros et uxores quomodo [4]buccellas. Hoc enim est apud illos, Omni petenti te dabis. Et coniungent vos in ecclesia virgine, unius Christi unica sponsa. Et orabis pro maritis tuis, novo et vetere. Elige cui te adulteram praestes. Puto, ambobus. Quodsi sapias, taceas defuncto. Repudium sit illi silentium tuum, alienis iam dotalibus scriptum. Hoc modo novum promereberis maritum, si veteris obliviscaris. Debes magis illi placere propter quem [5]deo placere non maluisti. Haec [6]psychici volunt apostolum probasse aut in totum
I Cor. VII, 39. non recogitasse, cum scriberet: Mulier [7]vincta est, in quantum temporis vivit vir eius; si autem mortuus fuerit, libera est: cui vult, nubat, tantum in domino. Ex hoc enim capitulo defendunt licentiam secundi matrimonii, immo et plurimi, si secundi; quod enim semel [8]esse desiit, [9]omni obnoxium est numero. Quo autem sensu [10]apostolus scripserit, ita relucebit, si prius constet non hoc illum sensu scripsisse quo [11]psychici utuntur. Constabit autem

19. qui in *ABCab*. 20. minori *AB*. 21. futuro *AB*. 21 b. alterutrum *tres Vaticani*. 22. Aliud *ABCa*. 23. aliud et *ABCa*. 24. carne remaneret *AB*. 25. congregatus *ABC*. 26. perficitur *ABC*. 27. habitavit *ABC*. 28. decessit *bcd*. discessit *reliqui*.

Cap. XI. 1. domino *cd. liber Clementis*. deo *reliqui*. 2. secundum legem et *cd. liber Clementis*. secundum et *reliqui*. 3. est *AB*. 4. buccellos *AB*. 5. deo placere non maluisti *abcd. liber Gorziensis*. deo non maluisti *reliqui*. 6. physici *ABC*. 7. vincta (*B*)*cd. liber Clementis*. iuncta *reliqui*. 8. desit esse *AB*. 9. omni *d., Fulv. Ursinus*. omne *reliqui, praeter c., in quo non extat*. 10. apostolus — — sensu *om. A*. 11. physici *ABC*.

si quis ea recordetur quae huic capitulo diversa sunt et apud doctrinam et apud voluntatem et apud propriam ipsius Pauli disciplinam. Si enim secundas nuptias [12]permittit, quae ab initio non fuerunt, quomodo affirmat omnia ad initium recolligi in Christo? Si vult nos iterare coniugia, quomodo semen nostrum in Isaac semel marito auctore defendit? Quomodo totum ordinem ecclesiae de monogamis disponit, si non haec disciplina praecedit in laicis, ex quibus ecclesiae ordo proficit? Quomodo in matrimonio adhuc positos a fructu matrimonii avocat, dicens in [13]collecto esse tempus, si per mortem matrimonio elapsos iterum in matrimonium revocat? Haec si diversa sunt ei capitulo de quo agitur, constabit, ut diximus, non hoc illum sensu scripsisse quo [14]psychici utuntur; quia facilius est, ut aliquam rationem habeat unum illud capitulum [15]quae cum ceteris [16]sapiat, quam ut apostolus diversa inter se docuisse videatur. Eam rationem in ipsa materia poterimus recognoscere. [16b]Quae ista materia apostolo fuit [17]scribendi talia? Tirocinium novae et [18]cum maxime orientis ecclesiae, quam lacte I Cor. III, 2.
scilicet educabat, nondum solido cibo validioris doctrinae, adeo ut prae illa infantia fidei ignorarent adhuc quid sibi agendum esset circa carnis et sexus necessitatem. Cuius etiam ipsas species ex rescriptis intellegimus, cum dicit, De his autem quae scribitis: I Cor. VII, 1 sq.
Bonum est homini mulierem non attingere; propter fornicationes autem unusquisque uxorem suam habeat. Ostendit fuisse qui in matrimonio a fide deprehensi verebantur, ne non liceret eis matrimonio suo exinde uti, quia in carnem sanctam Christi credidissent. Et tamen secundum veniam concedit, non secundum imperium, id est indulgens, non praecipiens ita fieri. Ceterum malebat omnes I Cor. VII, 7.
id esse quod et ipse. Proinde et de repudio rescribens demonstrat quosdam de isto quoque cogitasse, vel maxime quia et in ethnicis matrimoniis non putabant post fidem [19]sibi perseverandum. Quaerebant et de virginibus consilium (praeceptum enim domini non erat), bonum esse homini si sic permaneat, utique quomodo a fide fuerit inventus. Vinctus [20]es uxori, ne quaesieris solutionem. Solutus es ab uxore, ne quaesieris uxorem. Si autem acceperis uxorem, non deliquisti, quia ante fidem soluto ab uxore non numerabitur post fidem secunda uxor, quae post fidem prima est. A fide enim etiam ipsa vita nostra censetur. Sed hic parcere se

12. permittit *cd. liber Clementis.* remittit *reliqui.* admittit *adnotatum est in margine C.* 13. collectum *AB., pro more.* 14. physici *ABC.* 15. quam *a.* 16. habeat *ABC.* 16b. Qua *ABCa.* 17. scribenda, ut alia *a.* scribenda. Italia *ABC.* 18. quam maxime *ABCa.* 19. sibi perseverandum *cd. liber Clementis.* perseverandum *reliqui.* 20. es enim uxori *ABCa.*

dicit illis; alioquin pressuram carnis subsecuturam prae angustiis temporum impedimenta matrimonii recusantibus; [21] quin potius de domino sollicitudinem habendam [22] promerendo quam de [23] marito. Et ita revocat quod permisit. Sic ergo in eodem ipso capitulo,
I Cor. VII, 24. quo definit unumquemque in qua vocatione vocabitur, in ea permanere debere, adiciens, Mulier vincta est quamdiu vivit vir eius; si autem dormierit, libera est, [23 b] cui volet nubat, tantum in domino: [24] hinc quoque eam demonstrat intellegendam quae et ipsa sic fuerit inventa soluta a viro, quomodo et vir solutus ab uxore per mortem utique, non per repudium facta solutione, quia repudiatis non permitteret nubere adversus pristinum praeceptum. Itaque mulier, si nupserit, non delinquet, quia nec hic secundus maritus deputabitur [25] qui est a fide primus, et adeo sic est, ut propterea adiecerit, Tantum in domino: quia de ea agebatur quae ethnicum habuerat et amisso eo crediderat, [26] ne scilicet etiam post fidem ethnico se nubere posse praesumeret; licet nec hoc [27] psychici curent. Sciamus plane non sic esse in Graeco authentico, quomodo in usum [28] exiit per duarum syllabarum aut [29] callidam aut simplicem
Cor. VII, 39. eversionem: [30] Si autem dormierit vir eius; quasi de futuro sonet ac per hoc videatur ad eam pertinere quae iam in fide virum amiserit. Hoc quidem si ita [31] esset, in infinitum emissa licentia totiens virum dedisset, quotiens amissus esset, sine ullo pudore nubendo etiam ethnicis [32] congruente. Sed [33] etsi ita esset, quasi de futuro Si cuius maritus mortuus fuerit, tantundem et futurum ad eam pertineret cuius ante fidem morietur maritus. [34] Quavis accipe, dum cetera non evertas. Nam cum et illa sententiae cedant: Servus vocatus es, ne curaveris: Impraeputiatus [35] vocatus es, ne circumcidaris: Circumcisus vocatus es, ne adduxeris, — quibus concurrit: Vinctus es uxori, ne quaesieris solutionem: solutus es ab uxore, ne quaesieris uxorem, satis manifestum est ad eos haec pertinere qui in nova et recenti vocatione constituti de his consulebant in quibus a fide fuerant deprehensi. Haec erit interpretatio capituli istius de hoc examinanda, an et tempori et causae et tam exemplis et [36] argumentis praecedentibus quam et sententiis et sensibus subsequentibus, et in primis an ipsius apostoli et con-

21. quoniam *AB*. 22. promendo *c*. 23. marito, ita revocat *c*. 23 b. cuilibet *AB*. 24. hinc *d*., *ex emendatione Fulvii Ursini*. hanc *ABCabc*. 25. quia *d*. 26. ne *om. ABC*. 27. physici *ABC*., *pro more*. 28. exigit *ABC*. 29. callibem *A* (*m. pr.*) *B*. 30. Si dormierit *cd*. 31. est et in *ABC*. 32. congruentes *ABC*. 33. etsi *cd*, si *reliqui*. 34. Quavis *ego*. Quam vis *c*. *liber Clementis*. Quaevis *bd*. *In ABCa verba* Quavis accipe, dum cetera *non comparent*. 35. vocatus *om*. *ABCa*. 36. argumentibus *AB*.

silio proprio congruat et instituto; nihil enim custodiendum est [37]quam ne diversus sibi [38]quis deprehendatur.

Audi et subtilissimam e contrario argumentationem. Adeo, inquiunt, permisit apostolus iterare connubium, ut solos qui [1]sunt in clero monogamiae iugo [2]astrinxerit. Quod enim quibusdam praescribit, [3]id non omnibus praescribit. Numquid ergo et quod omnibus praecipit, [3b]solis episcopis non praescribit, si quod episcopis praescribit, non et omnibus praecipit? An ideo omnibus, quia et episcopis? et ideo episcopis, quia et omnibus? Unde enim episcopi et clerus? Nonne de omnibus? Si non omnes monogamiae tenentur, unde monogami in clerum? An ordo [4]aliqui seorsum debebit institui monogamorum, de quo allectio fiat in clerum? Sed cum extollimur et [5]inflamur adversus clerum, tunc [6]unum omnes sumus, tunc omnes sacerdotes, [7]quia sacerdotes nos deo et patri fecit. Cum ad peraequationem disciplinae sacerdotalis provocamur, deponimus infulas, et [8]pares sumus. De ecclesiasticis [9]ordinibus agebatur, quales ordinari oporteret. Oportebat igitur omnem communis disciplinae formam sua fronte proponi, edictum quodammodo futurum universis [10]impressioni, quo magis sciret plebs eum ordinem sibi observandum qui faceret praepositos, [11]et ne vel ipse honor aliquid sibi ad licentiam quasi de privilegio loci [12]blandiatur. Prospiciebat spiritus sanctus dicturos quosdam, Omnia licent episcopis, sicut ille vester Utinensis nec Scantiniam timuit. Quot enim [13]et digami praesident apud vos, insultantes utique apostolo, certe non erubescentes, cum haec sub illis leguntur? Age iam, qui putas [14]exceptionem monogamiae de episcopis factam, recede [15]et a reliquis tuis titulis disciplinae, qui cum monogamia episcopis ascribuntur. Noli esse irreprehensibilis, sobrius, bene moratus, ornatus, hospitalis, [16]docibilis, quin vero et vino deditus et manu promptus ad caedendum et [17]pugnax et pecuniae amans et domum non regens nec filiorum curans disciplinam, sed nec ab extraneis bonam famam sectans. Si enim suam habent episcopi legem circa monogamiam, etiam cetera quae monogamiae accedere

Cap. XII.

Apoc. I, 6. V, 10.

I Tim. III, 2 sqq.

37. quam ne *bcd.* qua ne *A. m. sec.* qua *ABCa.* 38. quis *om. ABCa.*

Cap. XII. 1. sint *B.* 2. adstruxerit *B.* 3. id non omnibus praescribit *om. AB.* 3b. solis episcopis — — non et omnibus praecipit *om. AB.* 4. aliqui *cd. liber Clementis.* aliquis *reliqui.* 5. inflammamur *liber Clementis.* 6. omnes unum *AB.* 7. quia sacerdotes *om. AB.* 8. pares *ABCac.* partes *b.* impares *d., Marrinus.* impartes *Fulv. Ursinus.* 9. ordinibus *om. liber Divionensis. In A. extat* pares sumus ecclesiasticis ordinibus *cett.* 10. impressioni *ego.* impressione *ABCabc.* in praesessione *d.* in praecessione *liber Divionensis.* 11. ut ne *AB.* 12. blandiretur *d., Fulv. Ursinus.* 13. et (et *om. AB.*) ex digamia *ABCa.* 14. acceptionem *ABC.* 15. et *om. ABCab.* 16. docilis *B.* 17. pugnas *ABC.*

oportebit episcopis erunt scripta. Laicis vero, [18]queis [19]monogami non convenit, cetera quoque aliena sunt. Evasisti, [20]psychice, s velis, vincula disciplinae totius. Praescribe constanter [21]non omni bus praecipi quae quibusdam sint praecepta, aut si cetera quide communia sunt, monogamia vero solis episcopis imposita est, num quid illi soli Christiani pronuntiandi in quos tota disciplina collata est

Cap. XIII. II Tim. V, 11—15. Sed et Timotheo scribens vult iuvenculas nubere, filios susc pere, matres familiae agere. Ad eas dirigit quales supra denota iuvenculas viduas, quae in viduitate deprehensae et aliquamdiu [1]ad sectatae, postquam in deliciis habuerunt Christum, nubere volun habentes iudicium quod primam fidem resciderunt, illam videlic a qua in viduitate inventae et professae eam non perseverant. Pro pter quod vult eas nubere, ne primam fidem susceptae viduitat postea rescindant, non ut totiens nubant, quotiens in viduita [2]temptata, immo et in deliciis habita, noluerint perseverare. Legi

Rom. VII, 2—6. mus eum et ad Romanos scribentem: Quae autem sub viro e [3]mulier, viventi viro vincta est; si autem obierit, evacuata est lege viri. Nempe ergo vivente viro adulterare putabitur, si [4]iunc fuerit alteri viro. Si vero obierit vir, liberata est a lege, quo non sit adultera facta [5]alii viro. Sed et sequentia recognosce, qu [6]sensus iste, qui tibi blanditur, evadat. Itaque, inquit, [7]fratre mei, mortificamini et vos legi per corpus Christi, ut efficiami [8]alteri, ei scilicet qui a mortuis resurrexit, uti fructum feramu deo. Cum enim eramus in carne, passiones delictorum, quae pe legem efficiebantur, in membris nostris ad fructum ferendum morti nunc autem evacuati sumus [9]a lege, mortui in quo tenebamur, a serviendum deo in novitate spiritus, et non in vetustate litterae Igitur si mortificari nos iubet legi per corpus Christi, quod es ecclesia, quae spiritu novitatis constat, non per literam vetustatis id est legis, auferens te a lege, quae [10]non tenet uxorem mariti defuncto, quominus alii viro fiat, ad contrariam te redigit condicio nem, ne amisso viro nubas, quantumque non deputareris adulter facta alteri viro post mortem mariti, si adhuc in lege agere de beres, tanto ex diversitate condicionis adulterii te praeiudicat pos mortem mariti alii nubentem; quia iam [11]mortificata es legi, no potest tibi licere, cum recessisti ab ea apud quam tibi licebat.

18. queis (quis *abc.*) *Babcd.* quos *reliqui.* 19. monogamiae *AB.* 20. physic *ABC.* 21. aut omnibus praecepi *A.*

Cap. XIII. 1. adsectatae *cd., ex emendatione Harrisii.* affectatae *reliqu.* 2. temptanda *ABCa.* 3. mulierum *AB.* 4. vincta *A.* 5. alteri *AB.* 6. sensu *AB.* 7. fratres mei *ABcd. liber Clementis.* fratres *reliqui.* 8. aliter *A(B)C.* 9. a lege mortis in quo *c., ex libro Clementis. Rhenanus in marg. C.* 10. non om. *ABC.* 11. mortificata es *abcd.* mortificatae *reliqui.*

Nunc [1]si et absolute apostolus permisisset in fide amisso matrimonio nubere, proinde fecisset quemadmodum et cetera quae adversus formam regulae suae pro condicione temporum gessit, circumcidens Timotheum propter [2]superinducticios falsos fratres, et Cap. XIV.
usos quosdam inducens in templum propter observationem Iudaeorum, ille qui Galatas in lege volentes agere castigat. Sed ita res Act. XVI, 3. XXI, 24.
[3]exigebant, ut omnibus omnia fieret, quo omnes lucrifaceret, parturiens illos, donec formaretur Christus in ipsis, et calefaciens I Cor. IX, 22. Gal. IV, 19.
tanquam nutrix parvulos fidei, docendo quaedam per veniam, non per imperium (aliud est enim indulgere, aliud iubere), proinde temporalem licentiam permittens denuo nubendi propter infirmitatem carnis, quemadmodum Moyses repudiandi propter duritiam [4]cordis. Deut XXIV, 1.
Et hic itaque reddemus supplementum sensus istius. Si enim Christus abstulit quod Moyses praecepit, quia ab initio non fuit sic, Matth. XIX, 8.
nec sic ideo ab alia venisse virtute reputabitur Christus, cur non et paracletus abstulerit quod Paulus indulsit, quia et secundum matrimonium ab initio non fuit, nec ideo suspectus habendus sit, quasi spiritus alienus, tantum ut deo et Christo dignum sit quod [5]superducitur? [6]Si deo et Christo dignum fuit [7]duritiam cordis tempore expleto compescere, cur non dignius sit et deo et Christo infirmitatem carnis tempore iam collectiore discutere? Si iustum est matrimonium non separari, utique et non iterari honestum est. Denique apud saeculum utrumque in bona disciplina deputatur, aliud concordiae nomine, aliud pudicitiae. Regnavit duritia cordis usque ad Christum, regnaverit et infirmitas carnis usque ad paracletum. Nova lex abstulit repudium (habuit quod auferret), nova prophetia secundum matrimonium, non minus repudium prioris. Sed facilius duritia cordis Christo cessit quam infirmitas carnis. Plus haec sibi Paulum defendit quam [8]illa Moysen; si tamen defendit cum indulgentem eum captat, praescribentem recusat, quae potiores sententias et perpetuas voluntates eius [9]eludit, quae non sinit nos [10]hoc apostolo praestare quod mavult. Et quousque infirmitas ista impudentissima in expugnando meliora perseverabit? Tempus eius, donec paracletus [11]operaretur, fuit, in quem [12]dilata sunt a domino quae tunc [13]sustineri non poterant, quae iam nemini competit portare [14]non [15]posse, quia per quem datur portare posse

Cap. XIV. 1. si *om. ABC.* 2. superductitios *ACa.* superdictios *B.* 3. exigebat liber *Clementis.* 4. cordis *abcd. liber Gorziensis.* carnis *reliqui.* 5. superducitur *A(B). Vaticani tres.* 6. Si *cd. Vaticani tres.* Sed *reliqui.* 7. duritiem *AB.* 8. illa non sensi tamen *ABC.* 9. velut idque *ABC.* 10. et hoc *AB.* 11. operatur *C.* operatus *AB.* 12. dilatata *C.* 13. sustinere *ABc. Vaticani tres.* 14. non *om. a.* 15. posse, quia per quem datur portare posse non deest. Quamdiu *bcd.* posse. Quamdiu *a.* posse non deest. Quamdiu *reliqui.*

Matth. XXVI, 41. non deest. Quamdiu causabimur carnem, quia dixit dominus, Car
infirma? Sed praemisit et, Spiritus promptus, ut vincat spiritu
Matth. XIX, 12. carnem, ut cedat quod infirmum est fortiori. Nam et, Qui potes
capere capiat, inquit, id est qui non potest, discedat. Discessit e
ille dives, qui non ceperat substantiae dividendae egenis praece
Matth. XIX, 16—22. ptum, et dimissus est sententiae suae a domino. Nec ideo duriti
Deut. XXX, 15. imputabitur Christo de [16]arbitrii cuiuscunque liberi [17]vitio. Ecc
Sirac. XV, 18. inquit, posui ante te bonum et malum. Elige quod bonum est
si non potes, quia non vis (posse enim te, si velis, ostendit, qui
tuo arbitrio utrumque proposuit), discedas oportet ab eo cuius no
facis voluntatem.

Cap. XV. Quae igitur hic duritia nostra, si non facientibus voluntate
dei renuntiamus? Quae haeresis, si secundas nuptias, ut illicitas
iuxta adulterium iudicamus? Quid [1]est enim adulterium quam ma
I Tim. IV, 3. trimonium illicitum? Notat apostolus eos qui in totum nuber
prohibebant, qui et de cibis interdicebant quos deus condidit. No
vero non magis nuptias auferimus, si secundas recusamus, quan
cibos reprobamus, si saepius ieiunamus. Aliud est [2]auferre, aliu
temperare; aliud est legem non nubendi ponere, aliud [3]est modu
nubendi statuere. Plane qui exprobrant nobis duritiam vel haere
sim [4]in hac causa aestimant, si in tantum fovent [5]carnis infirmi
tatem, ut in nubendo frequenter [6]sustinendam putent, cur illam i
alia causa neque sustinent neque venia fovent, cum tormentis ex
pugnata est in negationem? Utique enim illam magis excusari ca
pit quae in proelio cecidit quam quae in cubiculo, quae in equule
succubuit quam quae [7]in lectulo, quae crudelitati cessit quam qua
libidini, quae gemens devicta est quam quae subans. Sed illa
quidem a communicatione depellunt, quia non sustinuit in finem;
hanc vero suscipiunt, quasi et haec sustinuerit in [8]finem. Propone,
quid utraque non sustinuerit in finem; et invenies eius causam
honestiorem quae saevitiam quam quae pudicitiam sustinere non
potuit. Et tamen nec cruentam defectionem infirmitas carnis ex
cusat, nedum impudicam.

Cap. XVI. Rideo autem, cum infirmitas carnis opponitur, quae summa
fortitudo [1]dicenda est. Iterum nubere est res virium; resurgere
in opera carnis de continentiae otio [2]substantia est laterum. Talis

16. arbitrio *AB*. 17. servitio *ABC*.

Cap. XV. 1. enim est *AB*. 2. referre (*A*)*BC*. 3. est *om. d*. 4. in hac causa aestimant, si *liber Clementis*. in hac causa, si *ABCabcd*. 5. carnis meae infirmitatem *AB*. 6. sustinendam *ABCacd*. *liber Clementis, Latinius*. sustinendum *b*. 7. inlectui *AB*. in lecto *A. m. sec.* 8. fine *A*(*B*)*C*.

Cap. XVI. 1. dicenda *om. AB*. 2. substantiam *AB*.

infirmitas et tertio et quarto et usque septimo forsitan matrimonio sufficit, ut quae totiens fortior quotiens fuerit infirmior, habitura iam non apostolum auctorem, sed [3]Hermogenem aliquem, plures solitum mulieres ducere quam pingere. Materia enim in illo abundat, unde et animam esse praesumens multo magis spiritum a deo non habet, iam nec [4]psychicus, quia non de afflatu dei psychicus. Quid, si inopiam quis causetur, ut carnem suam aperte prostitutam profiteatur, exhibitionis causa nubentem, oblitus de victu et vestitu Matth. VI, 25. non esse cogitandum? Habet deum etiam [5]corvorum educatorem, etiam florum excultorem. Quid, si solitudinem domus [6]obtendat? quasi una mulier frequentiam praestet homini ad fugam proximo. Habet viduam utique, quam assumat licebit. Non unam generis huius uxorem, sed [7]etiam plures habere concessum est. Quid, si de posteritate quis [8]cogitet iisdem animis quibus oculis uxor Loth, [9]ut ideo quis repetat matrimonium, quia de priore liberos non habuit? Haeredes scilicet Christianus quaeret saeculi totius exhaeres. Habet fratres, habet ecclesiam matrem. Aliud est, si et apud Christum legibus [10]Iuliis agi credunt, et [11]existimant caelibes et orbos ex testamento dei solidum non posse capere. Nubant igitur huiusmodi in finem usque, ut in ista confusione carnis, sicut Sodoma et Gomorrha et diluvii dies, ab illo ultimo exitu saeculi deprehendantur. Adiciant tertium dictum, Manducemus et I Cor. XV, 32. bibamus et nubamus, cras enim moriemur, non recogitantes VAE Matth. XXIV, 19. illud praegnantibus et [12]lactantibus multo gravius et amarius eventurum in concussione totius mundi quam evenit in vastatione unius particulae [13]Iudaeae. Satis opportunos novissimis temporibus fructus iteratis matrimoniis colligant, ubera [14]fluitantia et uteros nauseantes et infantes [15]pipiantes. Parent antichristo, in [16]quae libidinosius saeviat. Adducet illis carnifices obstetrices.

Habebunt plane Christo quod [1]allegent speciosum privilegium, Cap. XVII. carnis usquequaque imbecillitatem. Sed hanc iudicabunt [2]iam non Isaac monogamus pater noster, nec Ioannes aliqui Christi [3]spado, nec Iudith filia Merari, nec tot alia exempla sanctorum. Solent ethnici iudices destinari. Exsurget regina Carthaginis et decernet

3. hermogeneralis quem *AB*. 4. psychicus, quia non de afflatu dei psychicus. Quid *bcd*. psychicus (physicus *C*. physicum *AB*.). Quid *ABCa*. 5. corvorum *cd*. *liber Clementis*. corporum *reliqui*. 6. obtendat *cd*. *liber Clementis*. ostendat *reliqui*. 7. etiam *cd*. *liber Clementis*. iam *reliqui*. 8. cogitetis de minimis *ABC*. 9. ut ideo *bcd*. utque ideo *a*. utique deo (adeo *B*.) *reliqui*. 10. nilus *AB*. 11. aestimant *C*. extimant *AB*. 12. lactentibus *A*. 13. viribus *AB*. 14. fluctantia *A*. fluctantia *B*., *et A. m. sec*. 15. pipantes *ABCa*. 16. quo *ABCa*.

Cap. XVII. 1. legent (*A*)*BCa*. 2. tam *A*(*B*)*C*. 3. spadonis nec vidui nec filia mereri *AB*. spadone (spado *a*.) nec Iudith nec filia Merari *Ca*.

in Christianas, quae profuga et in alieno solo et tantae civitati cum maxime formatrix, cum regis nuptias ultro optasse debuisse ne tamen secundas eas experiretur, maluit e contrario uri quam nubere. Assidebit et illi matrona Romana, quae etsi per vim nocturnam nihilominus experta alium virum maculam carnis suo sanguine abluit, ut monogamiam in semetipsam vindicaret. Fuerunt et quae [4]pro viris mori mallent quam post viros [5]nubere. Idolis certe [6]et monogamia et viduitas [7]apparent. Fortunae Muliebri coronam non imponit nisi univira, sicut [8]nec Matri Matutae. Pontifex Maximus et Flaminica nubunt semel. [9]Cereris sacerdotes viventibus etiam viris et consentientibus amica separatione viduantur. Sunt et [10]quae de tota continentia iudicent nos, virgines Vestae et Iunonis Achaicae et Dianae Scythicae et Apollinis Pythi. Etiam bovis illius Aegyptii [11]antistites de continentia infirmitatem Christianorum iudicabunt. Erubesce, caro, quae Christum induisti. Sufficiat tibi semel nubere, in quod a primordio facta es, [12]quod a fine revocaris. Redi in Adam vel priorem, si in novissimum non potes. Semel gustavit ille de arbore, semel concupivit, semel pudenda protexit, semel deo erubuit, semel ruborem suum abscondit, semel de paradiso sanctitatis exulavit, semel exinde nupsit. Si in illo fuisti, habes tuam formam; si in Christum transisti, melior esse debebis. Exhibe [13]tertium Adam et hunc digamum et tunc poteris esse, quod inter duos non potes.

4. pro viris mori mallent quam *om. ABCa.* 5. nuberent idolis. his (his *om.* C) certe *Ca.* 6. et in monogamia (*A*)*BC.* 7. apparet *Ca.* 8. nec *om. ABCa.* Ceteris sacerdos *AB.* 10. qui *ABC.* 11. antistes *AB.* 12. in quo definiri revocaris *ABC.* in quod e fini revocaris *a.* 13. te tertium *ABCa.*

DE

PUDICITIA.

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta

A significat editionem principem, Iob. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV.
B - - alteram, Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL. Gelenius usus est libro scripto Britannico, ex coenobio Masburensi advecto, quod ei communicaverat Io. Lelandus.
C - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX. Usus est Pamelius libro scripto Ioh. Clementis.
D - - Nic. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Pudicitia, flos morum, honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, praeiudicium [1]omnis bonae mentis, quamquam rara nec facile perfecta atque perpetua, tamen aliquatenus in saeculo morabitur, si natura praestruxerit, si disciplina persuaserit, si censura compresserit, quidem omne animi bonum aut nascitur aut eruditur aut cogitur. sed ut mala magis vincunt, quod ultimorum temporum ratio est, iam nec nasci licet, ita corrupta sunt semina, nec erudiri, ita deserta sunt studia, nec cogi, ita exarmata sunt iura. Denique de qua incipimus eo usque iam exolevit, ut non [2]eiuratio, sed moderatio libidinum pudicitia credatur, isque satis castus habeatur, qui [3]non nimis castus fuerit. Sed viderit saeculi pudicitia cum saeculo ipso, cum suo ingenio si nascebatur, cum suo studio si erudiebatur, cum suo servitio si cogebatur; nisi quod infelicior etiam, si stetisset ut infructuosa quae non apud deum egisset. [4]Malim nullum bonum quam vanum. [5]Quid prodest esse [6]quod esse non prodest? Nostrorum bonorum status iam [7]mergitur, Cap. I

Cap. I. 1. omnibus *A.* 2. eiuratio *D., P. Ciacconius, Fulv. Ursinus.* ei ratio *A.* eius ratio *BC.* 3. non nimis castus *C., Harrisius.* non minus castus *AB.* non nimis incestus *Fulv. Ursinus.* minus castus *D.* a nonariis castus *Fr. Iunius.* 4. Malim nullum *D., Fulv. Ursinus.* Malo nullum *BC.* malum nullumque *A.* 5. Quod *A.* 6. quod esse *om. A.* 7. exigitur *D., Fulv. Ursinus.*

Christianae pudicitiae ratio concutitur, quae omnia de caelo trahit et naturam per lavacrum regenerationis, et disciplinam per instrumentum praedicationis, et censuram per iudicia ex utroque testamento, [8]et coacta constantius ex metu et voto aeterni ignis e regni. Adversus hanc [9]nonne dissimulare potuissem? Audio etiam edictum esse propositum, et quidem [10]peremptorium. Pontifex scilicet Maximus, [11]quod *est* episcopus episcoporum, edicit: Ego et moechiae et [12]fornicationis delicta paenitentia functis dimitto. O edictum cui adscribi non poterit BONUM FACTUM! Et ubi proponetur liberalitas ista? Ibidem, opinor, in ipsis libidinum iaruis sub ipsis libidinum titulis. Illic eiusmodi paenitentia promulgand est ubi delinquentia ipsa versabitur. Illic legenda est venia qu [13]cum spe eius intrabitur. Sed hoc in ecclesia legitur, et in eccle sia pronuntiatur, et virgo est. Absit, absit a sponsa Christi tal praeconium! Illa, quae vera est, quae pudica, quae sancta, carebi etiam aurium macula. Non [14]habet quibus hoc repromittat, et s habuerit, non repromittit, [15]quoniam et terrenum dei templum
Matth. XXI, 13. citius spelunca latronum appellari potuit a domino quam moecho rum et fornicatorum. [16]Erit igitur et hic adversus psychicos titulus adversus meae quoque sententiae retro penes illos societatem, qu magis hoc mihi in notam levitatis [17]obiectent. Nunquam societati repudium delicti praeiudicium [18]est. Quasi [19]non facilius sit erra cum pluribus, quando veritas cum paucis ametur. At enim me m magis [19b]dedecorabit [20]utilis levitas quam ornarit nocens. N suffundor errore quo [21]carui, quia caruisse delector, quia me rem me et pudiciorem recognosco. Nemo proficiens erube Habet et in Christo scientia aetates suas, per quas devolutus
I Cor. XIII, 11. et apostolus. Cum parvulus, inquit, essem, tanquam parvulus quebar, [22]tanquam parvulus sapiebam; at ubi vir sum factus, quae parvuli fuerant evacuavi. Adeo [23]devertit a sententiis pri nis, nec idcirco deliquit quod aemulator factus est non paterna
Gal. V, 12. traditionum, sed [24]Christianarum, optans etiam ut praecideren qui circumcisionem detinendam suadebant. Atque utinam et i qui meram et veram integritatem carnis [25]obtruncant, amputan

8. et *delet Latinius.* 9. nuncne *B. Fr. Iunius distinguit* nunc, ne dissimulare tuissem, audio *cett.* 10. peremptorem *A.* 11. quod est episcopus *D., Fulv. sinus.* quod episcopus *A.* episcopus *reliqui.* 12. fornicationis funes dimitto 13. conspectius intrabitur *A.* 14. habebit quibus hoc repromittet *Fulv. Ursi* 15. quod et *A.* 16. Erigitur *A.* 17. obiicient *A.* 18. est omn *A.* 19. no 19b. decorabit *D.* 20. utilis *Petr. Ciacconius, Fr. Iunius.* inutilis *ABCD.* 21. rui, quia *delet Fulv. Ursinus.* 22. tanquam parvulus sapiebam *CD. liber Clem Reliqui non habent.* 23. devertit *AC. liber Clementis.* divertit *BD.* 24. Chris narum *CD. liber Clementis.* Christianorum *reliqui.* 25. obtruncatam putantes

non summam superficiem, sed intimam effigiem pudoris ipsius, cum moechis et fornicatoribus veniam pollicentur adversus principalem Christiani nominis disciplinam, quam ipsum quoque saeculum usque adeo testatur, ut, si quando, eam in feminis nostris inquinamentis potius carnis quam tormentis punire contendat, id volens eripere quod vitae [26]anteponunt. Sed iam haec gloria extinguitur, et quidem per eos quos tanto constantius oportuerat eiusmodi maculis nullam subscribere veniam, [27]quanto propterea, quotiens volunt, [28]nubunt, ne moechiae et fornicationi succidere cogantur, [29]quoniam melius est nubere quam uri. Nimirum propter continentiam I Cor. VII, 9. incontinentia necessaria est, incendium ignibus extinguetur. Cur ergo [30]et crimina postmodum indulgent paenitentiae nomine, quorum remedia praestituunt multinubentiae iure? Nam et remedia vacabunt, cum crimina indulgentur, et crimina manebunt, si remedia vacabunt. Itaque utrobique de sollicitudine et neglegentia laborant, praecavendo vanissime quibus parcunt et parcendo ineptissime quibus praecavent, cum aut praecavendum non sit ubi parcitur, aut parcendum non sit ubi praecavetur. Praecavent enim, quasi nolint admitti [31]aliquid, indulgent autem, quasi velint admitti; quando si admitti nolint, non debeant indulgere, si indulgere velint, non debeant praecavere. Nec enim moechia et fornicatio de modicis et de [32]maximis delictis deputabuntur, [33]ut utrumque competat, et sollicitudo quae praecavet et securitas quae indulget. Sed tam ea sint quae culmen criminum teneant, non [34]capit et indulgeri quasi modica, et praecaveri quasi maxima. Nobis autem maxima aut summa sic quoque praecaventur, dum [35]nec secundas quidem post fidem nuptias permittitur nosse, nuptialibus et dotalibus, si forte, tabulis a moechiae et fornicationis opere diversas, [36]et ideo durissime nos infamantes paracletum disciplinae enormitate digamos foris sistimus. Eundem limitem liminis moechis quoque et fornicatoribus figimus, ieiunas pacis lacrimas profusuris, nec amplius ab ecclesia quam publicationem dedecoris relaturis.

Ceterum deus, inquiunt, bonus et optimus, et misericors et Cap. II. miserator et misericordiae plurimus, quam omni sacrificio anteponit, non tanti ducens peccatoris mortem quam paenitentiam, [1]salutificator omnium hominum et maxime fidelium. Itaque et filios

26. anteponent *A.* anteponant *D., Fulv. Ursinus.* 27. quanto *D., Fulv. Ursinus.* quando *ABC.* 28. nubunt *D., Fulv. Ursinus.* nubant *ABC.* 29. quod melius *A.* 30. et crimina *CD. liber Clementis.* crimine *reliqui.* 31. tale quid *CD. liber Clementis.* 32. maximis *D., Fulv. Ursinus.* mediis *ABC.* 33. ut *om. A.* 34. capit *D., Fulv. Ursinus.* capiunt *ABC.* 35. ne *Latinius.* 36. Et *D., Fulv. Ursinus.* Sed *ABC.*

Cap. II. 1. salutificator *ABC.* salvificator *D., Fulv. Ursinus.*

Ioel. II, 13. Hos. VI, 6. Ezech. XXXIII, 11. I Tim. IV, 10. Luc. VI, 36. Eph. IV, 32. Matth. VII, 1 sq. Rom. XIV, 4.

dei misericordes et pacificos esse oportebit, donantes invicem sicut et Christus donavit nobis, non iudicantes, ne iudicemur. Domino enim suo stat quis vel cadit: tu quis es, ut servum iudices alienum? Dimitte, et dimittetur tibi. Talia et tanta [2]futilia eorum quibus et deo adulantur et sibi lenocinantur, effeminantia magis quam vigorantia disciplinam, quantis et nos et contrariis possumus repercutere, quae et dei severitatem intemptent et nostram constantiam provocent? Quia etsi bonus natura deus, tamen et iustus

Ps. VII, 12. Deut. XXXII, 39. Ies. XLV, 7. Ier. XIV, 11 sq. XI, 14. VII, 15 sq.

Ex causa enim, sicut sanare novit, ita et caedere, faciens pacem sed et condens mala, paenitentiam malens, sed et Hieremiae mandans, ne pro populo peccatore deprecaretur. [3]Quoniam si ieiunaverint, inquit, non exaudiam obsecrationem eorum. Et rursus: Et tu ne adoraveris pro populo, et ne postulaveris pro his in prece et oratione, quoniam non exaudiam in tempore quo [4]invocaverint me, in tempore adflictionis suae. Et adhuc supra, [5]idem misericordiae praelator quam sacrificii: Et tu ne adoraveris pro populo isto, et ne postulaveris misericordiam consequi eos, et ne accesseris pro his ad me, quoniam non exaudiam utique misericordiam postulantes, utique ex paenitentia flentes et ieiunantes, et adflictionem suam offerentes deo. Deus enim zelotes, et qui naso non deridetur, adulantium scilicet [6]bonitati eius, et qui licet patiens tamen per Esaiam [7]comminatur patientiae finem: Tacui, numquid et semper tacebo et sustinebo? Quievi velut parturiens, exsurgam et arescere faciam. Ignis enim procedet ante faciem ipsius, et exuret inimicos eius, non solum corpus, verum et animas occidens in gehennam. Ceterum iudicantibus quomodo dominus comminetur ipse demonstrat. Quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis. Ita non prohibuit iudicare, sed docuit. Unde et apostolus iudicat, et quidem in causa fornicationis, dedendum eiusmodi hominem satanae in interitum carnis, increpans etiam quod fratres non apud sanctos iudicarentur. Adiciens enim [8]inquit, [9]Ad quid mihi eos qui foris sunt iudicare? [10]Dimittis autem, ut dimittatur tibi a deo. Delicta mundantur quae quis in fratrem, non deum admiserit. Debitoribus denique dimissuros nos in oratione [11]profitemur, sed non decet ultra de auctoritate scripturarum eiusmodi fu-

Exod. XX, 5. Gal. VI, 7. Ies. XLII, 14 sq. Ps. XCVII, 3. Matth. X, 28. Matth. VII, 2. I Cor. V, 3 sq. 12. VI, 1 sqq.

2. futilia *BAD.*, *Gasp. Scioppius.* sparsilia *C. liber Clementis, et codex scriptus Ramensis, quem, teste Rigaltio, inspexerat Pithoeus.* 3. Quoniam *CD. liber Clementis.* Quod et si *AB.* 4. invocaverint me in tempore *CD. liber Clementis.* invocaverint me, et in tempore *AB.* 5. hisdem *A.* 6. bonitati *CD. liber Clementis.* bonitatem *reliqui.* 7. comminatur *ego.* comminetur *ABCD.* 8. inquit om. *A.* 9. Ad quid *ego.* Ut quid *libri omnes.* 10. Dimitti autem, ut dimittantur tibi a deo delicta mandantur *Petr. Ciacconius, Fr. Iunius, Ios. Scaliger.* 11. profitemur *ACD liber Clementis.* profitetur *B.*

nem contentiosum alterno ductu in diversa distendere, ut haec restringere frenos disciplinae, illa laxare [12]videatur, [13]quasi [14]incertae, et paenitentiae subsidium illa prosternere per lenitatem, haec negare per austeritatem. Porro et auctoritas scripturae in suis terminis stabit sine alterutra oppositione. [15]Et paenitentiae subsidium suis condicionibus [16]determinatur sine passiva concessione, et ipsae prius causae [17]eius distinguuntur sine confusa propositione. Causas paenitentiae delicta condicimus. Haec dividimus in duos exitus. Alia erunt remissibilia, alia inremissibilia. Secundum quod nemini dubium est alia castigationem mereri, alia damnationem. Omne delictum aut venia [18]dispungit aut poena, venia ex castigatione, poena ex damnatione. De ista differentia iam et quasdam praemisimus altercationes scripturarum hinc retinentium hinc dimittentium delicta. Sed et Ioannes docebit: Si quis scit I Ioh. V, 16.
fratrem suum delinquere delictum non ad mortem, postulabit, et dabitur vita [19]ei; quia non ad mortem delinquit, hoc erit remissibile. Est delictum ad mortem; non pro illo dico, ut quis postulet, hoc erit inremissibile. Ita [20]ubi est postulationis *vis*, illic etiam remissionis; ubi nec postulationis, ibi aeque nec remissionis. Secundum hanc differentiam delictorum paenitentiae quoque condicio discriminatur. Alia erit quae veniam consequi possit, in delicto scilicet remissibili, alia quae consequi nullo modo possit, in delicto scilicet inremissibili. [21]Et superest specialiter de moechiae et fornicationis statu examinare, in quam delictorum partem debeant redigi.

Sed prius decidam intercedentem ex diverso responsionem ad Cap. III.
eam paenitentiae speciem [1]quam cum maxime definimus venia carere. Si enim, inquiunt, aliqua paenitentia caret venia, iam nec in totum agenda tibi est. Nihil enim agendum est frustra. Porro frustra agetur paenitentia, si caret venia. [1b]Omnis autem paenitentia agenda est. Ergo omnis [2]veniam [3]consequatur, ne frustra agatur, quia non erit [4]agenda, si frustra agatur. Porro frustra [5]agitur, si venia carebit. Merito [6]itaque opponunt, [7]quoniam huius quoque paenitentiae fructum, id est veniam, in sua potestate usur-

12. videantur *BD*. 13. quia si *A*. 14. incertae, et paenitentiae *AD*. incertae poenitentiae *BC*. in certae poenitentiae *Fr. Iunius*. 15. si et *D., Fulv. Ursinus*. 16. determinetur *A*. 17. enim distinguuntur *A*. 18. dispungit *A. liber Clementis*. expungit *BCD*. 19. ei qui non *Latinius*. 20. ubi est postulationis vis, illic *ego*. ubi est postulationis, illic *ABC*. ubi est conditio vel ratio postulationis, illic *D., Fulv. Ursinus*. 21. Et *delet Latinius*.

Cap. III. 1. quam maxime definivi venia caret. Si enim *A*. 1b. Omni *Nicol. Latinius*. 2. venia *A*. 3. consequitur *Latinius*. 4. agenda *om. A*. 5. agetur *D., Fulv. Ursinus*. 6. itaque *ABC*. utique ita *D., Fulv. Ursinus*. 7. quod *A*.

paverunt. Quantum enim ad illos, a quibus pacem humanam [8]con sequitur. Quantum autem ad nos, qui solum dominum meminimu delicta concedere, et utique mortalia, non frustra agetur. Ad de minum enim remissa et illi exinde prostrata, hoc ipso magis op rabitur veniam, quod eam a solo deo exorat, quod delicto su humanam pacem sufficere non credit, quod ecclesiae mavult erub scere quam communicare. Adsistit enim pro foribus eius, et notae suae exemplo ceteros admonet et lacrimas fratrum sibi quoq advocat, et redit [9]plus *usque* negotiata, compassionem scilicet qua communicationem. Et si pacem hic non metit, apud domin seminat. Nec amittit, sed praeparat fructum. Non vacabit ab em lumento, si non vacaverit ab officio. Ita nec paenitentia huiusmo vana, nec disciplina eiusmodi dura est. Deum ambae honom Illa nihil sibi blandiendo facilius impetrabit, ista nihil sibi ads mendo plenius adiuvabit.

Cap. IV. Possumus igitur demandata paenitentiae distinctione ad ips rum iam delictorum regredi censum, an [1]ea sint, quae veniam [2]hominibus consequi possint. Inprimis quod moechiam et fornic tionem nominamus, usus expostulat. Habet et fides quorund nominum familiaritatem. Ita in omni opusculo usum custodim Ceterum si adulterium et si stuprum dixero, unum erit contam natae carnis elogium. Nec enim interest nuptam [3]alienam viduam quis incurset, dum non suam [4]feminam; sicut nec lo refert, in cubiculis an in [5]turribus pudicitia trucidetur. Omne h micidium [6]*et* extra silvam latrocinium est. Ita et ubicunque in [7]guacunque semetipsum adulterat et stuprat qui aliter qua nuptiis utitur. Ideo penes nos occultae quoque coniunctiones, est non prius apud ecclesiam professae, iuxta moechiam et for cationem iudicari periclitantur. [8]Nec inde consertae obtentu mat monii crimen eludant. Reliquas autem libidinum furias impias in corpora et in sexus ultra iura naturae, non modo limine, rum omni ecclesiae tecto submovemus, quia non sunt delicta, s monstra.

Cap. V. Ergo moechia, quod etiam fornicationis est res, secundu

8. consequitur, frustra agitur; quantum *Petr. Ciacconius.* 9. plus usque *ego.* p utique *D., Fulv. Ursinus.* plusque *ABC.* precibusque *Latinius.* plus quid *Fr. Iun* plus plusque *Ios. Scaliger.*

Cap. IV. 1. ea *CD. liber Clementis.* haec *Fulv. Ursinus.* hae *AB.* 2. hom nibus *Latinius, Ios. Scaliger.* omnibus *ABCD.* 3. alienam *delet Petr. Ciacconi* 4. feminam *delent Petr. Ciacconius et Ios. Scaliger.* 5. curribus *D., Petr. Ciaccon* 6. et extra *ego.* intra *Iac. Pamelius.* extra *ABCD.* 7. quacunque *A., Fr. Iun* quamcunque *reliqui.* 8. ne inde *Latinius, Ios. Saliger.* 9. et in *CD. liber C mentis.* in *AB.*

opus criminis quanti aestimanda sit sceleris prima lex dei praesto est. Siquidem post interdictam alienorum deorum superstitionem ipsorumque idolorum fabricationem, post commendatam sabbati venerationem, post imperatam in parentes secundam a deo religionem, nullum aliud in talibus titulis firmandis [1]monendisque substruxit praeceptum quam, Non moechaberis. Post spiritalem enim casti- Exod. XX, 14.
tatem sanctitatemque corporalis sequebatur integritas. [2]Et hanc itaque munivit, hostem statim eius prohibendo moechiam. Quale delictum iam [3]intellege, cuius cohibitionem post idololatriam ordinavit. Nihil secundum longinquat a primo. Nihil tam proximum primo quam secundum. Quod fit ex primo, aliud quodammodo primum est. Itaque moechia adfinis idololatriae. Nam et idololatria moechiae nomine et fornicationis saepe populo exprobrata etiam [4]sorte coniungetur illi, sicut et serie; etiam damnatione cohaerebit illi, sicut et dispositione. Eo amplius praemittens, Non moechaberis, adiungit, Non occides. [5]Honoravit utique moechiam, quam homicidio anteponit, in prima [6]utique fronte sanctissimae legis, in primis titulis caelestis edicti, principalium utique delictorum proscriptione [7]signatam. De loco modum, de ordine statum, de confinio meritum cuiusque dignoscas. Est et mali dignitas, quod in summo aut in medio pessimorum collocatur. Pompam quandam atque suggestum aspicio moechiae, hinc ducatum idololatriae antecedentis, hinc comitatum homicidii insequentis. Inter duos apices facinorum eminentissimos sine dubio digna consedit, et per medium eorum quasi vacantem locum pari criminis auctoritate complevit. Quis eam talibus lateribus inclusam, talibus costis circumfultam a cohaerentium corpore divellet, de vicinorum criminum nexu, de propinquorum scelerum complexu, ut solam eam secernat ad paenitentiae fructum? Nonne hinc idololatria, inde homicidium detinebunt, et si qua [8]vox fuerit, reclamabunt, Noster hic cuneus est, nostra compago? Ab idololatria [9]metamur, illa distinguente coniungimur, illi de medio emicanti [10]adunamur; concorporavit nos scriptura divina, litterae ipsae glutina nostra sunt, iam nec ipsa sine nobis potest. Ego quidem idololatria saepissime moechiae occasionem subministro. Sciunt luci mei et mei montes, et vivae aquae ipsaque in urbibus templa, quantum evertendae pudicitiae

Cap. V. 1. muniendisque *Latinius, Rigaltius.* 2. Et hunc itaque minuit *A.* 3. intellege *liber Clementis. Et ubique* intellegere *non* intelligere *in eo libro scriptum extare adnotavit Pamelius.* 4. forte *A.* 5. Honoravit itaque *Latinius.* Onerarit utique *AD.* Oneravit itaque *BC.* 6. utique *Fr. Iunius.* ubique *C. liber Clementis.* 7. signata *D., Fulv. Ursinus.* 8. vis *Petr. Ciacconius.* 9. invitamur *A.* 10. adunamur *D., Latinius.* adulamur *ABC.*

[10b] procuremus. Ego quoque homicidium nonnunquam [11] moechiae elaboro. Ut tragoedias omittam, sciunt hodie [12] venenarii, sciunt magi, [13] quot pellicatus ulciscar, [14] quot rivalitates defendam, [15] quot custodes, [16] quot delatores, [17] quot conscios auferam. Sciunt etiam obstetrices, quot adulteri conceptus trucidentur. Etiam apud Christianos non est moechia sine nobis. Ibidem sunt idololatriae, ubi immundi spiritus res est; ibidem est et homicidium, ubi homo, cum inquinatur, occiditur. Igitur aut nec illis aut etiam nobis paenitentiae subsidia convenient. Aut detinemus eam, aut sequimur. Haec [18] ipsae res loquuntur. Si res voce deficiunt, adsistit idololatres, adsistit homicida, in medio eorum adsistit et moechus. Pariter de paenitentiae officio [19] sedent in sacco et cinere inhorrescunt, eodem [20] fletu [21] gemiscunt, eisdem precibus ambiunt, eisdem genibus exorant, eandem invocant matrem. Quid agis mollissima et humanissima disciplina? Aut omnibus eis hoc esse debebis
Matth. V, 6. (beati enim pacifici), aut si non omnibus, nostra esse. [22] Idololatren quidem et homicidam semel damnas, moechum vero de medio excipis? idololatrae successorem, homicidae antecessorem, utriusque collegam? Personae acceptatio est: miserabiliores paenitentias reliquisti.

Cap. VI. Plane, si ostendas, de quibus patrociniis exemplorum [1] praeceptorumque caelestium soli moechiae et in ea fornicationi quoque ianuam paenitentiae [2] expandas, ad hanc iam lineam dimicabit nostra congressio. Praescribam tamen tibi formam necesse est, ne ad
Ies. XLIII, 18 sq. vetera manum emittas, ne in terga respicias. Vetera enim trans-
Ier. IV, 4. ierunt secundum Esaiam, et novata est iam novatio secundum
Phil. III, 13. Matth. IX, 13. Hieremiam, et obliti posteriorum in priora porrigimur secundum apostolum, et lex et prophetae usque ad Ioannem secundum dominum. Nam et si cum maxime a lege coepimus demonstrando moechiam, merito ab eo statu legis quem Christus non dissolvit, sed implevit. Onera enim legis usque ad Ioannem, non remedia. Operum iuga reiecta sunt, non disciplinarum. Libertas in Christo non fecit innocentiae iniuriam. Manet lex tota pietatis, sanctitatis, humanitatis, veritatis, castitatis, iustitiae, misericordiae, benevolen-
Ps. I, 2. tiae, pudicitiae. In qua lege Beatus vir qui meditabitur die ac
Ps. XIX, 8 sq. nocte. De qua idem David rursus: Lex Domini invituperabilis, con-

10b. procurem *Petr. Ciacconius.* 11. moechiae elaboro *D.* moechiae laboro *Petr. Ciacconius, Ios. Mercerus.* moechiae laboro *reliqui.* 12. venerarii *A.* 13. quod *ABC.* 14. quod *ABC.* 15. quod *ABC.* 16. quod *ABC.* 17. quod *ABC.* 18. ipsae res *D., Fulv. Ursinus.* ipsi rei *ABC.* 19. sedere *A.* sedentes *Fulv. Ursinus.* 20. fletu *A., Ios. Scaliger.* flatu *BCD.* 21. ingemiscunt *liber Clementis.* 22. Idololatrem *ABC.* Idololatram *D.*

Cap. VI. 1. praeceptorumque *CD. liber Clementis.* praeceptorum *AB.* 2. pandas *Latinius.*

vertens [3]animas; iura domini directa, oblectantia [4]corda; praeceptum domini longe lucens, inluminans oculos. Sic et apostolus: Itaque lex quidem sancta est, et praeceptum sanctum et optimum; utique: Non moechaberis. Sed et supra: Legem ergo evacuamus per fidem? Absit, sed legem sistimus, scilicet in his quae et nunc novo testamento interdicta etiam cumulatiore praecepto [5]prohibentur. Pro, Non moechaberis, Qui viderit ad concupiscentiam, iam moechatus est in corde suo, et pro, Non occides, Qui dixerit fratri suo Racha, reus erit gehennae. Quaere, an salva sit lex non moechandi, cui accessit nec concupiscendi. Ceterum si qua vobis exempla in [6b]sinu plaudent, non opponentur huic quam defendimus disciplinae. Frustra enim lex suprastructa est, origines quoque delictorum, id est [5c]concupiscentias et voluntates, non minus quam facta condemnans, si ideo hodie [6]concedetur [7]moechiae venia quia et [8]aliquando concessa est. [9]Cui emolumento hodie [9b]plenior disciplina coërcetur, nisi ut [9c]*a* maiore forsitan lenocinio tuo indulgeatur? Dabis ergo et [10]idololatrae et omni apostatae [11]veniam, quia et populum ipsum [11b]totiens reum istorum totiens invenimus retro restitutum. Communicabis et homicidae, quia et Nabothae sanguinem Achab [12]deprecatione delevit, et David Uriae caedem [13]cum causa eius moechia confessione purgavit. Iam et incesta donabis propter Loth, et fornicationes cum incesto propter Iudam, et turpes de prostitutione nuptias propter Osee, et non tantum [14]frequentatas, verum et semel plures, propter patres nostros. Utique enim dignum est peraequari nunc quoque gratiam circa omnia retro indulta, si de pristino aliquo exemplo venia moechiae vindicatur. Habemus quidem et nos eiusdem vetustatis exempla pro sententia nostra, non modo non indulti, verum etiam repraesentati iudicii fornicationis. Et utique sufficit tantum numerum XXIV milium populi fornicantis in filias [15]Madian una plaga ruisse. Sed malo in gloriam Christi a Christo deducere disciplinam. [16]Habuerint pristina tempora omnis impudicitiae, si volunt psychici, etiam potestatem. Luserit [17]ante Christum caro, immo perierit antequam a domino suo requisita est: nondum erat digna [18]dono salutis, non-

Rom. VII, 12 et 7.

Matth. V, 27 sq. 22.

I Reg. XXI, 27. II Sam. XII, 13.

Gen. XIX, 33. XXVIII, 9. XXXVIII, 16 sqq. Hos. I, 2.

Num. XXV, 1 sqq.

3. animas *CD. liber Clementis.* animam *AB.* 4. corde *A.* 5. prohibemur *A.* 5b. sinu *ego.* sinum *libri omnes.* 5c. concupiscentia *A.* 6. concedetur — — emolumento hodie *om. A.* 7. moechia *B.* 8. aliquando *D., Fulv. Ursinus.* aliqua *BC.* 9. Cui *BC.* Cur *D., Fulv. Ursinus.* 9b. plenior *Ios. Scaliger.* pleniore *libri omnes.* 9c. a maiore *ego.* maiore *libri omnes.* 10. idololatriae et omnia apostata *A.* idololatriae *habet etiam D.* 11. veniam *om. A.* 11b. quotiens *Latinus.* 12. in deprecatione *A.* 13. tum causam eius moechiam *D., Fulv. Ursinus.* cum causa eius moechiae *A.* 14. frequentas *A.* 15. Madian una *AB.* Moab *reliqu.* 16. Habuerunt *A.* 17. antichristum *A.* 18. domino salutis *A.*

dum apta officio sanctitatis. Adhuc in Adam deputabatur cum suo vitio, facile quod speciosum viderat concupiscens, et ad inferiora respiciens, et de ficulneis foliis pruriginem retinens. [19]Inhaerebat usquequaque libidinis virus ([20]ex lacte sordes hoc habent), idoneae quod nec ipsae adhuc aquae laverant. At ubi sermo dei descendit
Ioa. I, 1. 14. in [21]carnem, ne nuptiis quidem resignatam, et sermo caro factus est, ne nuptiis quidem resignanda, quae ad lignum non incontinentiae, sed tolerantiae accederet, quae non dulce aliquid, sed amarum [22]aliquid inde gustaret, quae non ad inferos, sed ad caelum pertineret, quae non lasciviae frondibus, sed sanctimoniae floribus praecingeretur, quae munditias suas aquis traderet, exinde caro quaecunque in Christo reliquas sordes pristinas solvit, alia iam res est, nova emergit, iam non ex seminis limo, non ex concupiscentiae [23]fimo, sed ex aqua pura et spiritu mundo. Quid
I Cor. XII, 27. VI, 15. 19. itaque illam de pristino excusas? Non corpus Christi, non membra
II Cor. VI, 16. Christi, non templum dei vocabatur, cum veniam moechiae conse-
Gal. III, 27. I Cor. VI, 20. quebatur. Itaque si exinde quo statum vertit et in Christum tincta induit Christum et magno redempta est, sanguine scilicet domini et [24]agni, tenes aliquod exemplum sive praeceptum sive formam sive sententiam, indultae sive indulgendae fornicationis atque moechiae, habes etiam temporis a nobis definitionem ex quo deputetur aetas quaestionis.

Cap. VII. Luc. XV, 4 sqq. A parabolis licebit incipias, ubi est ovis perdita a domino requisita et humeris eius revecta. Procedant ipsae picturae calicum vestrorum, si vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius, utrumne Christiano an ethnico peccatori de restitutione [1]conlineet. Praescribimus enim ex naturae disciplina, ex lege auris et linguae, ex mentis sanitate ea semper responderi quae provocantur, [2]id est ad ea quae provocant. [3]Provocabat, ut opinor, quod pharisaei publicanos et peccatores ethnicos admittentem dominum et cum illis de victu communicantem indignati mussitabant. Ad hoc dominus pecudis perditae restitutionem [4]cum figurasset, cui alii configurasse

19. Inhaerebat *BCD*. In herba *A*. 20. ex lacte sordes hoc habent, *idoneae ego*. et lactae sortes non habentes idoneae *ABC*. et lactae sordes non ablui idoneae *D*., *Fulv. Ursinus*. et luctae sordes non habenis idoneae *Ios. Scaliger*. ut lacteae fores non habentis idoneas *Fr. Iunius*. et caecae sordes, non ablui idoneae *I. Fr. Gronovius Obss. in Eccl. Scriptt. cap.* 12. *p.* 127. (*p.* 617. *ed. Frotsch.*). 21. carcerem *A*. 22. aliquid *delet Latinius*. 23. fimo, *D*., *Fulv. Ursinus*. fumo *ABC*., *I. Fr. Gronovius l. l.* 24. magnum *A*.

Cap. VII. 1. conliniet *ABCD*. 2. id est ad ea quae provocant *uncinis inclusa habet D*. 3. Provocabat *D*. Provocabit *ABC*. Provocavit *Fr. Iunius*. 4. cum figurasset, cui alii configurasse credendum est *Nicol. Rigaltius*. cum figurasset, cui alii reddendum est *B*. cui alii configurasse credendum (credendus *emendat Leopoldus*) est *CD*. *liber Clementis*. cum alii configurasset, reddendum est *A*. cum figurasset, cui alii credendum est *Fr. Iunius*.

credendum est quam ethnico perdito, de quo agebatur, non de Christiano, [5]qui adhuc nemo? aut quale est, ut dominus quasi cavillator responsionis, omissa specie praesenti quam repercutere deberet, de futura [6]laboret? Sed ovis proprie Christianus, et grex domini ecclesiae populus, et pastor bonus Christus, et ideo Christianus [7]in ove intellegendus, qui ab ecclesiae grege erraverit. Ergo nihil ad pharisaeorum mussitationem respondisse vis dominum, sed ad tuam praesumptionem. Et tamen ita eam vindicare debebis, ut neges in ethnicum competere quae in Christianum existimas convenire. Dic mihi, [8]nonne omne hominum genus unus dei grex est? nonne universarum gentium idem deus et dominus et pastor est? Quis magis perit a deo quam ethnicus, quamdiu [9]errat? Quis magis requiritur a deo quam ethnicus, quando revocatur a Christo? Denique antecedit hic ordo in ethnicis; siquidem non aliter Christiani ex ethnicis fiunt nisi prius perditi et a deo requisiti et a Christo reportati. Ita etiam hunc ordinem servari oportet, ut in eos tale aliquid interpretemur in quibus prius [10]est. At tu, opinor, hoc [11]velis, ut ovem non de grege perditam faceret, sed de arca vel armario. Sic etsi ethnicorum reliquum numerum [12]iustum ait, non ideo Christianos esse ostendit, cum Iudaeis [13]agens et illos cum maxime obtundens, quod indignarentur spei ethnicorum: sed ut exprimeret adversus livorem pharisaeorum suam gratiam et benevolentiam etiam circa unum ethnicum, praeposuit unius peccatoris salutem ex paenitentia quam illorum ex iustitia. Aut numquid non iusti Iudaei, et quibus paenitentia opus non esset, [13b]habentes gubernacula disciplinae et timoris instrumenta legem et prophetas? Posuit igitur illos in parabola, et si non quales erant, sed quales esse debuerant, quo magis suffunderentur, aliis et non sibi paenitentiam audientes necessariam. Proinde [14]drachmae parabolam, ut ex eadem materia provocatam, [15]aeque in ethnicum interpretamur, etsi in domo amissam, quasi in ecclesia, etsi ad lucernae lumen repertam, quasi ad dei verbum. Atquin totus hic mundus una omnium domus est, in quo magis [16]ethnico gratia dei inlucet, qui in tenebris invenitur, quam [17]Christiano, qui iam in dei luce est. Denique et ovi et drachmae unus error adscribitur. Nam si iam in Christianum peccatorem defingerentur, post fidem perditam et iterata [18]amissio

5. quid A. 6. laboretur *A.* 7. in ove *CD. liber Clementis.* non *AB.* homo *Fulv. Ursinus.* 8. nonne omne hominum *CD. liber Clementis.* nonne hominum *reliqui.* 9. erratur *A.* 10. est *om. A.* 11. velles *D., Fulv. Ursinus.* 12. iustum *D., Fulv. Ursinus.* istum *reliqui.* 13. habens *A.* 13b. habentibus *liber Clementis.* 14. in drachmae parabola, ut ex eadem materia provocata, aeque ethnicum drachmam interpretamur *D., Fulv. Ursinus.* 15. aeque in ethnicum *C. liber Clementis.* aeque ethnicum *reliqui.* 16. in ethnico *D., Fulv. Ursinus.* 17. in Christiano *ABD.* 18. amis-

eorum et restitutio notaretur. Decedam nunc paulisper de gradu isto, quo magis eum etiam decedendo commendem, cum sic quoque obduxero diversae partis praesumptionem. [19]Condico Christianum iam peccatorem in parabola utraque portendi, non tamen ideo eum adfirmandum qui de facinore moechiae et fornicationis restitui per paenitentiam possit. Licet enim perisse dicatur, [20]erit et de perditionis genere retractare, quia et ovis non moriendo, sed errando, et drachma non [21]interiendo, sed latitando perierunt. Ita licet dici perisse quod salvum est. Perit igitur et fidelis elapsus in spectaculum quadrigarii furoris et gladiatorii cruoris et scenicae foeditatis et xysticae [21b]vanitatis, *aut si* in lusus, in convivia saecularis sollemnitatis, in officium, in ministerium alienae idololatriae [22]aliquas artes adhibuit [22b]curiositatis, *si* in verbum ancipitis [23]negationis [24]aut blasphemiae impegit. Ob tale quid extra gregem datus est, vel et ipse forte [25]ira, tumore, aemulatione, quod denique saepe fit, [26]dedignatione castigationis abrupit. Debet requiri atque revocari. Quod potest [27]recuperari, non perit nisi [28]foris perseveraverit. Bene interpretaberis parabolam viventem adhuc revocans peccatorem. Moechum vero et fornicatorem quis non mortuum statim admisso pronuntiavit? Quo ore mortuum restitues in gregem ex parabolae eius auctoritate quae non mortuum pecus revocat? Denique si meministi prophetarum, cum pastores increpantur, puto Ezechielis est vox: Pastores, ecce lac devoratis et lanis vestimini; quod forte est occidistis, quod infirmum est non curastis, quod [29]comminutum est non ligastis, quod expulsum est non convertistis, quod [30]periit non requisistis. Numquid et de mortuo exprobrat, quod non et illud in gregem reficere curaverint? Plane ingerit, quod perire oves fecerint et a bestiis agri comedi. Neque possunt nec perire in mortem nec comedi, si relinquantur. [31]Non, ut perditae in mortem et comestae resumantur, iuxta drachmae quoque exemplum etiam intra domum dei ecclesiam licet esse aliqua delicta pro ipsius drachmae modulo ac pondere mediocria, quae ibidem delitescentia, mox ibidem et reperta, statim ibidem cum gaudio emendationis transigantur? Moechiae vero et fornicationis non drachma, sed talentum, quibus exquirendis non lucernae [32]spiculo lumine, sed

Ezech. XXXIV, 2 sq.

sione eorum et restitutione tractaretur *A*. 19. Cum dico *A*. 20. erit et de *CD*. *liber Clementis*. erit de *reliqui*. 21. interiendo *AB*. intereundo *CD*., *Latinius*. 21 b. vanitatis aut si in lusus *ego*. vanitatis, in lusus *libri omnes*. 22. maleficas *Ios. Scaliger*. magicas *Hildebrand. ad Apul. Metam. VI*, 16. *p*. 448. 22 b. curiositatis, si in *ego*. curiositatis, in *libri omnes*. 23. negationis *D*., *Latinius et Fulv. Ursinus*. negotiationis *reliqui*. 24. aut blasphemiae *om. C*. 25. iratum ore aemulatione *A*. 26. de dignatione *A*. 27. recuperari non poterit si foris *D*. 28. forte *habet A. in margine*. 29. communitum *A*. 30. perit *A*. 31. ut non *D*. 32. spicule

totius [33]solis lancea opus est. Simul apparuit, statim homo de ecclesia expellitur, nec illic manet, nec gaudium confert [34]repertrici ecclesiae, sed luctum, nec congratulationem [35]advocat vicinarum, sed contristationem proximarum fraternitatum. Commissa itaque etiam hac nostra cum illorum interpretatione eo magis in ethnicum [36]spectabunt et ovis et drachmae argumenta, quanto nec in eius delicti Christianum competere possunt propter quod in Christianum de diversa parte coguntur.

Sed enim plerosque interpretes parabolarum idem exitus decipit [1]quem in vestibus purpura oculandis saepissime evenire est. [2]Cum putaveris recte conciliasse temperamenta [3]colorum et crediderís comparationes eorum inter se [4]animasse [5]erudite, mox utroque corpore et luminibus expressis errorem omnem [6]traducta diversitas evomet. Eadem itaque caligine circa filiorum quoque duorum parabolam quibusdam ad praesens concolorantibus figuris a vero [7]lumine exorbitant eius comparationis quam parabolae materia praetexit. Duos enim populos in duobus filiis collocant, Iudaicum maiorem, Christianum minorem. Nec enim possunt exinde Christianum peccatorem in filio minore disponere veniam consecuturum, nisi in [8]maiore Iudaicum expresserint. Porro si Iudaicum ostendero deficere a comparatione filii maioris, consequenter utique nec Christianus admittetur de configuratione filii minoris. Licet enim filius audiat et Iudaeus et maior, quia prior in adoptione, licet et Christiano reconciliationem dei patris invideat, quod vel maxime diversa pars [9]carpit, sed non erit Iudaei dictum ad patrem: Ecce [10]quot annis tibi servio, et praeceptum tuum nunquam praeterivi. Quando enim non transgressor legis Iudaeus, aure audiens et non audiens, odio habens [11]traducentem in portis et [12]aspernamento sermonem sanctum? [13]Sic nec patris ad Iudaeum erit vox: Tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt. Iudaei enim apostatae filii pronuntiantur, generati quidem et in altum elati, sed qui non computaverint [14]dominum, et qui dereliquerint dominum, et in iram provocaverint sanctum Israëlis. Omnia plane Iudaeo concessa dicemus, cui etiam conditio gratior quaeque de gula erepta est, ne-

Cap. VIII.

Luc. XV, 11 sqq.

Rom. IX, 4.

Luc. XV, 29.

Luc. XV, 31.

Ies. VI, 10. I, 2 sq.

lumine *ABC*. spiculi lumine *D., Fulv. Ursinus*. spiculo luminis *Fr. Iunius*. spiculo delete vocabulo lumine *Latinius et Ios. Scaliger*. 33. solis *non habet A*. 34. reperiri ei ecclesiae *A*. 35. advocat *D., Fulv. Ursinus*. advocant *ABC*. 36. expectabunt *A*.

Cap. VIII. 1. quam *A*. 2. cum putaverit *A*. 3. seculorum *A*. 4. animasse *D., Fulv. Ursinus*. hamasse *Fr. Iunius*. amasse *ABC*. 5. erudite *ego*. erudito *libri omnes*. *Hildebrandus ad Apul. Metam. VII*, 13. *p*. 571. *rescribit:* erudite, mox in utroque corpore hominibus *cett*. 6. traductum *A*. 7. liminis *A*. 8. maiorem *A*. 9. carpitur *A*. 10. quotannis *A*. 11. traducem in hortis *Ios. Scaliger*. 12. aspernans *Fulv. Ursinus*. 13. Sicne *A*. 14. deum *liber Clementis*.

dum ipsa terra paternae promissionis. Atque adeo non minus hod
Luc. XV, 13. Iudaeus quam minor filius prodacta substantia dei in aliena regio
mendicat, serviens usque adhuc principibus eius, id est saecu
huius. [15] Quaerunt igitur alium Christiani suum fratrem; Iudaeu
enim parabola non recipit. Multo aptius Christianum maiori
Iudaeum minori filio adaequassent secundum fidei comparationem
Gen. XXV, 22 sq. si ordo utriusque populi ab utero Rebeccae designatus permitter
demutationem. Nisi quod et clausula refragaretur. Christianu
enim de restitutione Iudaei gaudere et non dolere [16] conveniet, s
quidem tota spes nostra cum [17] reliqua Israëlis expectatione co
iuncta est. Ita et si quaedam [17 b] favent, [18] sed aliis contra sapie
tibus interimitur exemplorum peraequatio. Quamquam, etsi omn
ad speculum respondere possint, unum [19] sit praecipuum periculu
interpretationum, ne aliorsum temperetur [20] felicitas comparationu
quam quo parabolae cuiusque materia mandavit. Meminimus eni
et histriones, cum allegoricos gestus adcommodant canticis, al
longe a praesenti et fabula et scena et persona et tamen congrue
tissime [21] exprimentes. Sed viderit ingenium extraordinarium. Nil
enim ad [22] Andromacham. Sic et haeretici easdem parabolas q
volunt [23] tribuunt, non quo debent aptissime excludunt. Qua
aptissime? [24] Quoniam a primordio secundum occasiones parab
larum ipsas materias confinxerunt doctrinarum. [25] Vacuit scili
illis solutis a regula veritatis ea conquirere atque componere qu
rum parabolae videntur.

Cap. IX. Nos autem quia non ex parabolis materias commentamur, s
ex materiis parabolas interpretamur, nec valde laboramus omnia
Luc. XV, 4 sqq. 8 sqq. expositione torquere, dum contraria quaeque caveamus. Qua
centum oves? et quid utique decem drachmae? et quae illae sc
pae? Necesse [1] erat, *ut* qui unius peccatoris salutem gratissima
[2] deo volebat exprimere, aliquam numeri quantitatem nominaret
quo unum quidem perisse [3] describeret, necesse erat, ut habitu
requirentis drachmam in domo tam scoparum quam lucernae a
miniculo adcommodaretur. Huiusmodi enim curiositates et suspec
faciunt quaedam et coactarum expositionum subtilitate plerumqu
deducunt a veritate. Sunt autem quae et simpliciter posita sunt a
struendam et disponendam et texendam parabolam, ut illuc perdu

15. Quaerant *CD., ex coniectura Harrisii.* 16. non veniet *A.* 17. aliqua *ed*
Semleri et Leopoldi, mendose. 17 b. favent *ego.* facient *libri omnes.* 18. et
19. si *A.* 20. facilitas *Fr. Iunius.* 21. exprimentur *A.* 22. andromachiam
23. trahunt *Latinius.* tradunt *Ios. Scaliger.* 24. quonam *A.* 25. Vacavit *D., Fu*
Ursinus.

Cap. IX. 1. erat, ut *ego.* erat *BCD.* erant *A.* 2. a deo *A.* 3. descr
bere *A.*

cantur cui exemplum procuratur. Et duo utique filii illuc [4]spectabunt quo et drachma et ovis. Quibus enim cohaerent, eandem habent causam, eandemque utique mussitationem pharisaeorum erga commercium domini [4b]*et* ethnicorum. Aut si quis dubitat ethnicos fuisse publicanos apud Iudaeam usurpatam iam pridem Pompeii manu atque Luculli, legat Deuteronomium: Non erit vectigal pendens ex filiis Israël. Nec tam execrabile esset nomen publicanorum apud dominum, nisi extraneum, vendentium ipsius caeli et terrae et maris transitus. Peccatores autem cum adiungit publicanis, non statim Iudaeos ostendit, etsi aliqui fuisse potuerunt. Sed unum genus ethnicorum alios ex officio peccatores, id est publicanos, alios ex natura, id est non publicanos, pariter ponendo distinxit. Ceterum nec denotaretur cum Iudaeis communicans victum, sed cum ethnicis, quorum [5]mensa Iudaica disciplina depellit. Nunc de filio prodigo id prius considerandum est quod utilius. Non enim admittetur exemplorum adaequatio, licet [6]in agina congruentissima, si fuerit saluti nocentissima. Totum autem statum salutis in tenore disciplinae constitutum subverti videmus ea interpretatione quae ex diverso adfectatur. Nam si Christianus est qui acceptam a deo patre substantiam utique baptismatis, utique spiritus sancti et exinde spei aeternae longe evagatus a patre prodigit ethnice vivens, si exutus bonis mentis etiam principi saeculi (cui [7]alii quam diabolo?) servitium suum tradidit, et ab eo porcis alendis immundis, scilicet spiritibus curandis, praepositus [8]resipuit ad patrem reverti, iam [9]non moechi et fornicarii, sed idololatrae et blasphemi et negatores et omne apostatarum genus [10]hac parabola patri satisfacient, et elisa est verissime hoc magis modo tota substantia sacramenti. Quis enim timebit prodigere quod habebit postea recuperare? Quis curabit perpetuo conservare quod non perpetuo poterit amittere? Securitas delicti etiam libido est eius. Recuperabit igitur et apostata vestem priorem, indumentum spiritus sancti, et [11]anulum denuo signaculum lavacri, et rursus illi mactabitur Christus, et recumbet eo in toro de quo indigne vestiti [12]a tortoribus solent tolli et abici in tenebras, nedum spoliati. Plus est igitur, si nec expedit in Christianum [13]convenire ordinem filii prodigi. Quod si nec in Iudaeum integre filii imago concurrit, ad propositum domini simpliciter interpretatio gubernabitur. Venerat dominus utique ut

Deut. XXIII, 19.

Luc. XV, 2. Matth. IX, 10. XI, 19.

Luc. XV 22 sq.

4 expectabunt quod *A.* 4b. et ethnicorum *ego.* ethnicorum *libri omnes.* 5. mensam *A.* 6. in agina *ABC.* imagini *D., Fulv. Ursinus.* 7. aliquamdiu diabolo *A.* 8. resipuit *CD. liber Clementis.* 9. nunc moechis et fornicatoriis et *A.* 10. hanc parabolam *A.* 11. anulum *A.* 12. a tortoribus *CD. liber Clementis.* auribus *reliqu.* moribus *Fulv. Ursinus.* 13. et invenire *A.*

Matth. XVIII, 11. Luc. XIX, 10 Matth. IX, 12 sq. Luc. V, 31 sq.

quod perierat salvum faceret, medicus languentibus magis qua sanis necessarius. Hoc et in parabolis figurabat, et in sentent praedicabat. Quis perit hominum, quis [14]labat de valetudine, n qui [15]dominum nescit? Quis salvus ac sanus, nisi qui [16]domin novit? Has duas species de genere fraternas haec quoque signa parabola. Vide an habeat ethnicus substantiam in deo patre cens et sapientiae et naturalis agnitionis in deum, per quam et apostol

I Cor. I, 21.

notat in sapientia dei non cognovisse mundum per sapientiam deu quam utique a deo acceperat. Hanc itaque prodegit longe a domi moribus [16b]iactus inter errores et inlecebras et libidines saeculi, [17]fame veritatis compulsus tradidit se principi huius aevi. Ille e praefecit porcis ([18]ut familiare id daemonum pecus [19]pasceret), nec [20]ille compos esset vitalis [21]escae simulque alios [22]videret opere divino abundantes pane caelesti. Recordatur patris dei, tisfacto redit, vestem pristinam recipit, statum scilicet eum qu Adam transgressus amiserat. [23]Anulum quoque [24]accepit tunc [25]p mum, quo fidei pactionem interrogatus obsignat, atque ita exi opimitate dominici corporis vescitur, eucharistia scilicet. Hic prodigus filius, qui nunquam retro frugi, qui statim prodigus, q non statim Christianus. Hunc et Pharisaei de saeculo ad pa complexus revertentem in publicanis et peccatoribus [26]maereba Et ideo ad hoc solum maioris fratris adcommodatus est livor, quia innocentes et deo obsequentes Iudaei, sed quia invide nationibus salutem, plane quos semper apud patrem esse op tuerat. Et utique Iudaeus ad primam statim vocationem Christi gemit, non ad secundam restitutionem. Illa enim etiam ethni relucet, haec vero quae in ecclesiis agitur ne Iudaeis quidem n est. Puto me et materiae parabolarum et congruentiae rerum tutelae disciplinarum adcommodatiores interpretationes reddidis Ceterum si in hoc gestit diversa pars ovem et drachmam et luxuriam Christiano peccatori configurare, ut moechiam et forni tionem paenitentia donent, aut et cetera delicta pariter capit concedi oportebit, aut paria quoque eorum moechiam et fornicat nem inconcessibilia servari. Sed plus est quod nihil aliud arg mentari licet citra id de quo agebatur. Denique si aliorsum pa bolas transducere liceret, ad martyrium potius dirigeremus sp illarum, quod solum omni substantia prodacta restituere filium p

14. levat *A*. 15. deum *CD*. *liber Clementis*. 16. deum *CD*. *liber Clementis*. 1 iactus *ego*. factus *libri omnes*. 17. fama *A*. 18. in familiare *A* 19. pascere 20. ille *D*., *Petr. Ciacconius*. illi *ABC*. 21. escae *D*., *Petr. Ciacconius*. esca *A* 22. videt *A*. 23. Anulum *A*. 24. accipit *D*., *Fulv. Ursinus*. 25. pristinum 26. merebant *A*.

terit, et drachmam inter omnia licet in stercore repertam cum gaudio praedicabit, et ovem per aspera quaeque et abrupta fugitivam humeris ipsius domini in gregem [27] referet. Sed malumus in scripturis [28] minus, si forte, sapere quam contra. Proinde sensum domini custodire debemus atque praeceptum. Non est levior transgressio in interpretatione quam in conversatione.

Excusso igitur iugo [1] in ethnicum disserendi parabolas istas, et semel dispecta vel recepta necessitate non aliter interpretandi quam materia propositi est, contendunt iam nec competere ethnicis paenitentiae denuntiationem, quorum delicta obnoxia ei non sint, ignorantiae scilicet imputanda, quam sola natura [2] ream deo faciat. Porro nec remedia sapere quibus pericula ipsa non sapiant, illic autem paenitentiae constare rationem ubi conscientia et voluntate delinquitur, ubi et culpa sapiat et gratia, illum lugere, illum volutari, [3] qui sciat et quid amiserit et quid sit recuperaturus, si paenitentiam deo immolarit, utique eam magis filiis offerenti quam extraneis. [4] Num ergo et Ionas idcirco ethnicis Ninivitis non putabat paenitentiam necessariam, cum cavillaretur in praedicationis officio, an potius misericordiam dei providens etiam in extraneos profusam quasi destructuram praeconium verebatur? atque adeo propter civitatem profanam, nondum dei compotem, adhuc ignorantia delinquentem, paene periit prophetes? Nisi quod exemplum passus est dominicae passionis ethnicos [5] quoque paenitentes redempturae. Bene quod et Ioannes domini vias sternens non minus militantibus et publicanis quam filiis Abraham paenitentiae erat praeco. Ipse dominus Sidoniis et [6] Tyriis praesumpsit paenitentiam, si virtutum documenta vidissent. Atquin ego illam naturalibus magis peccatoribus competere contendam quam voluntariis. Magis enim merebitur fructum eius qui nondum eo usus est quam qui iam et abusus est, magisque sapient remedia prima quam exoleta. Numirum dominus [7] ingratis benignus magis quam ignaris, et citius reprobatis misericors quam nondum probatis, ut non magis irascatur contumeliis clementiae suae quam blandiatur, et non libentius extraneis eam impertiat quam in filiis perdidit, cum gentes sic adoptaverit, dum Iudaei de patientia ludunt. Sed hoc volunt psychici, ut deus [8] iusti iudex eius peccatoris paenitentiam malit quam mortem qui mortem paenitentia maluit. Quod si ita est, peccando promeremur. Age tu funambule pudicitiae et castitatis et omnis

Cap. X.

Ion. III, 4.

Luc. III, 13 sq.

Matth. XI, 21.

27. refert *A*. 28. minus forte *A*.

Cap. X. 1. ethnicorum *A*. 2. rem a deo *A*. 3. quae *A*. 4. Num *BD*. Nunc *A*. Non *C*. 5. quoque paenitentes redempturae *CD*. *liber Clementis*. quoque redempturae *AB*. 6. Tyris *A*. 7. gnaris *Latinius*. 8. iustus *CD*.

circa sexum sanctitatis, qui tenuissimum [9]filum disciplina eiusmo
[10]veri avia pendente vestigio ingrederis, carnem spiritu librans, ani
mam fide moderans, oculum metu temperans. Quid itaque in grad
totus es? [11]Perge sane, si potueris, si volueris, dum [12]tam se
curus et quasi in solido es. Nam si qua te carnis vacillatio, anim
avocatio, oculi evagatio de tenore decusserit, deus bonus est. Sui
non ethnicis, sinum subicit; secunda te paenitentia [13]excipiet; er
iterum de moecho Christianus. Haec tu mihi benignissime d
interpres. Sed cederem tibi, [14]si scriptura Pastoris, quae so
moechos amat, divino instrumento meruisset incidi, si non a
omni concilio ecclesiarum, etiam vestrarum, inter apocrypha et fal
iudicaretur, adultera et ipsa et inde patrona sociorum, a qua
alias initiaris, cui ille, si forte, patrocinabitur pastor quem in c
lice depingis, prostitutorem et ipsum Christiani sacramenti, meri
et ebrietatis idolum et moechiae [15]asylum post calicem subsec
turae, de quo nihil libentius [16]libas quam ovem paenitentiae s
cundae. At ego eius pastoris [17]scripturas haurio [18]qui non pote
frangi. [19]Hunc mihi statim Ioannes offert cum paenitentiae lavac
Matth. III, 8 sq. et officio dicentem, Facite dignos paenitentiae fructus, et ne dix
ritis, Patrem habemus Abraham (ne scilicet rursum blandimen
delinquentiae de patrum resumerent gratia): Potest enim deus
lapidibus istis filios suscitare Abrahae. Sic et [20]nos sequitur,
eos qui hactenus delinquant, facientes dignum paenitentiae fructu
Quid enim ex paenitentia maturescit quam emendationis effectu
Sed etsi venia potius est paenitentiae fructus, hanc quoque co
sistere non licet sine cessatione delicti. Ita cessatio delicti rad
est veniae, ut venia sit paenitentiae fructus.

Cap. XI. Exinde quod ad evangelium pertinet, parabolarum quide
[1]discussa iam quaestio est. Si vero et factis aliquid tale pro pe
catoribus edidit dominus, ut cum peccatrici feminae etiam corpor
Luc. VII, 37 sq. sui contactum [2]permittit lavanti lacrimis pedes eius et crinibus de
Matth. XXVI, 1 sqq. tergenti et [3]unguento sepulturam ipsius inauguranti, ut cum Sama
Ioh. IV, 7 sqq. ritanae sexto iam matrimonio non moechae, sed prostitutae, etia
quod nemini facile, quis esset ostendit, nihil ex hoc adversari
confertur, [4]etsi iam Christianis veniam delictorum praestitisse
Nunc enim dicimus, Soli domino hoc licet, hodie potestas indul

9. filium *A.* 10. veri a vere via pendentem *A.* 11. pergesne si potueris *A.* 1
tamen *A.* 13. excepi caeteris iterum *A.* 14. si *om. A.* 15. asilum *Nicol. R*
galtius. 16. libas *Fulv. Ursinus.* bibas *libri omnes.* 17. scripturas *AD.* script
ram *reliqui.* 18. quae *A., Latinius.* 19. Hunc *D., Fulv. Ursinus.* Hanc *A*
20. mox *Nicol. Rigaltius.*

Cap. XI. 1. discussio *A.* 2. permittat *A.* 3. ungenti *A.* 4. et suam Chr
stianis *A.*

gentiae eius operetur. [5]Ad illa tamen tempora, quibus in terris egit, hoc definimus nihil adversum nos praeiudicare, si peccatoribus etiam Iudaeis venia conferebatur. Christiana enim disciplina a novatione testamenti et, ut praemisimus, a redemptione carnis, id est domini passione censetur. Nemo perfectus ante repertum ordinem fide, nemo Christianus ante Christum caelo resumptum, nemo sanctus ante spiritum sanctum de caelo repraesentatum ipsius disciplinae determinatorem.

Itaque isti qui alium paracletum in apostolis et per apostolos Cap. XII.
[1]receperunt, quem [2]nec in prophetis [3]propriis agnitum iam nec in apostolis possident, age nunc vel de apostolico instrumento doceant maculas carnis post baptisma [4]respersae paenitentia dilui posse. Non in apostolis quoque veteris legis formam [5]salutamus circa moechiae quanta sit demonstrationem, ne forte lenior existimetur in novitate disciplinarum quam in vetustate. Cum primum intonuit evangelium et vetera concussit, ut de legis retinendae [6]necne statu disceptaretur, primam hanc regulam de auctoritate spiritus sancti apostoli emittunt ad eos qui iam ex nationibus [7]allegi coeperant. Visum est, inquiunt, spiritui sancto et nobis nullum Act. XV. 28 sq.
amplius vobis adicere pondus quam eorum a quibus necesse est abstineri, a sacrificiis et a fornicationibus et sanguine. A quibus observando recte [8]agitis vectante vos spiritu sancto. Sufficit et hic servatum esse moechiae et fornicationi locum honoris sui inter idololatriam et homicidium. Interdictum enim sanguinis multo magis humani intellegemus. Porro qualia videri volunt apostoli crimina, quae sola in observatione de lege pristina excerpunt, quae sola necessario abstinenda praescribunt? Non quod alia permittant, sed quod haec sola [9]praeponant utique non remissibilia qui ethnicorum causa cetera legis onera remissibilia fecerunt. Cur ergo cervicem nostram a tanto iugo excusant, nisi ut illis compendia ista disciplinae semper imponant? Cur [10]tot vincula indulgent, nisi ut perpetuo ad [11]necessariora constringant? Solverunt a pluribus, ut nocentioribus observandis obligaremur. Compensatione res acta est. Lucrati sumus multa, ut aliqua praestemus. Compensatio autem revocabilis non est, [12]siquidem revocabitur

5. At *BC*.

Cap. XII. 1. reciperent *A*. 2. nunc *A*. 3. propriis *B*. proprius *ACD*. propius *Fr. Iunius*. 4. respersa paenitentiae *A*. 5. solutam *A*. 6. necne statu *D*. necessitate *Ios. Mercerus*. nec statu *ABC*. 7. allegi *BCD*. a lege *A*. 8. agetis vectante vos spiritu sancto. Sufficit *Fulv. Ursinus*. agetis. Vectate vos. Spiritui sancto sufficit *Salmasius ad Scriptt. Hist. Aug. p.* 286. *et Ios. Scaliger ad Manil.* p. 450 sq. 9. proponant *D., Fulv. Ursinus*. 10. totum gula indulgent *A*. 11. necessariora *CD. liber Clementis*. necessaria *AB*. 12. siquidem *ego*. nisi de-

iteratione, moechiae utique et sanguinis et idololatriae. Tota eni
iam lex sumetur, si veniae condicio solvetur. Sed non levite
[13]nobiscum pactus est spiritus sanctus, etiam ultro pactus, qu
magis honorandus. Sponsionem eius nemo dissolvet nisi ingratu
lam nec recipiet quae dimisit, nec [14]dimittet quae retinuit. Novis
simi testamenti semper indemutabilis [15]status est, et utique [16]rec
tatio decreti consiliumque illud cum saeculo desinet. Satis dene
gavit veniam eorum quorum custodiam elegit, [17]vindicavit quae ne
proinde concessit. Hinc est, quod neque idololatriae neque san
guini pax ab ecclesiis redditur. De qua finitione sua apostol
excidisse, puto, non licet credere; aut si credere quidam possu
debebunt probare.

Cap. XIII. Novimus plane et hic suspiciones eorum. Revera enim [1]susp
cantur apostolum Paulum in secunda ad Corinthios eidem fornic
tori veniam dedisse quem in prima dedendum satanae in interitu
carnis pronuntiarit, impium patris de matrimonio haeredem, [2]qua
II Cor. II. 5—11. vel ipsum postea stilum verterit scribens: Si quis autem contrist
vit, non me contristavit, sed ex parte, ne vos onerem omne
Satis est talis increpatio quae a multis fit; uti e contrario [3]malit
vos donare et advocare, ne forte abundantiore tristitia devoret
eiusmodi. Propter quod oro vos, constituatis in eum dilectione
In hoc enim et scripsi, uti cognoscam probationem vestram, qu
in omnibus obauditis mihi. Si cui autem donaveritis, et ego. Na
et ego si [4]quid donavi, donavi [5]in persona Christi, ne fraudem
a satana, [6]quoniam non ignoramus iniectiones eius. Quid hic
fornicatore, quid de paterni tori contaminatore, quid de Christia
[7]ethnicorum impudentiam supergresso intellegitur, cum proin
utique speciali venia absolvisset quem speciali ira damnasset? Ob
scurius miseretur quam indignatur. Apertior est in austeritate qua
in lenitate. Atquin facilius ira quam indulgentia obliqua est. Mag
tristiora [8]cunctantur quam laetiora. De modica scilicet indulgent
agebatur; quae, si forte, nunc aestimaretur, quando maxima quae
que non soleant etiam sine praedicatione donari, tanto abest [9]sin
significatione. Et tu quidem [10]paenitentiam moechi ad exorandar

nique *Nicol. Rigaltius.* iisdemque *libri omnes.* 13. nobiscum pactus est *D.*
Fulv. Ursinus. nobis compactus *ABC.* 14. dimisit *A.* 15. factus est *A.* 16. *Ver*
recitatio decreti *non comparent in A., spatio duorum vocabulorum vacuo relicto.* 1
vindicavitque non *A.*

Cap. XIII. 1. suspicatur *A.* 2. quasi vel *Fr. Iunius.* quasique *D., Fulv. U*
sinus. quasive *ABC.* 3. malitis *ego.* magis *libri omnes.* 4. quod *A.* 5.
persona Christi *CD. liber Clementis.* in Christo *AB.* 6. quoniam *CD. liber Cl*
mentis. quod *AB.* 7. ethnicorum impudentiam *CD.* ethnicorum impudentia
ethnicum impudentia *B.* 8. conctantur *A.* 9. sive *A.* 10. paenitentiae moech
ad exorandum *A.*

fraternitatem in ecclesiam inducens [11]conciliciatum et concineratum cum dedecore et horrore compositum [12]prosternis in medium ante vidua, ante presbyteros, omnium [13]lacrimas invadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem, [14]inque eum hominis exitum quantis potes misericordiae inlecebris bonus pastor et benedictus papa contionaris, et in parabola ovis capras tuas quaeris? [15]tua ovis ne rursus de grege [15b]exiliat (quasi non exinde iam liceat quod nec semel licuit), ceteras etiam metu comples cum maxime indulgens? Apostolus vero sceleratam libidinem fornicationis [16]incesto onustam tam proiecte ignovisset, ut nec hunc saltem habitum [17]legalem paenitentiae, quem ab ipso didicisse deberes, ab eo [18]exegerit? nihil de postero sit comminatus, nihil de cetero allocutus? Quinimmo et [19]ultra obsecrat, constituerent in eum dilectionem, quasi satisfaciens, non quasi ignoscens. Et tamen dilectionem audio, non communicationem. Quod et ad Thessalonicenses: Si quis autem non obaudit sermoni nostro per epistolam, hunc notate, nec commisceamini illi, ut revereatur, non quasi inimicum deputantes, sed quasi fratrem obiurgantes. Adeo potuisset dicere et fornicatori dilectionem solummodo concessam, non et communicationem, incesto vero nec dilectionem, quem scilicet auferri iussisset de medio ipsorum, multo magis utique de animo. Sed verebatur, ne fraudarentur a satana circa eius personae amissionem quem satanae ipse proiecerat, aut ne abundantia maeroris devoraretur quem in interitum carnis addixerat. Hic iam carnis [20]interitum in officium paenitentiae interpretantur, quod videatur iciuniis et sordibus et incuria omni et dedita opera malae tractationis carnem exterminando satis deo [21]facere, ut ex hoc argumentetur fornicatorem, immo incestum illum non in perditionem satanae ab apostolo traditum, sed in emendationem, quasi postea veniam ob interitum, id est conflictationem carnis, consecuturum, igitur et [22]consecutum. Plane idem apostolus [23]Hymenaeum et Alexandrum satanae tradidit, [24]ut emendarentur non blasphemare, sicut Timotheo suo scribit. Sed et ipse datum sibi ait sudem, angelum satanae, a quo colaphizaretur, ne se [25]extolleret. Si et hoc tangunt, ut traditos satanae ab illo in emendationem, non in

II Thess. III, 14.

I Tim. I, 20.

II Cor. XII, 7.

11. conciliciatum *CD.*, *Latinius.* conciliatum *AB.* 12. prosternis *D.*, *Fulv. Ursinus.* prosternens *reliqui.* 13. lacrimas invadentem *ego.* lacrimas suadentem *ABC.* lacrimas invadentem *D.*, *Fulv. Ursinus.* 14. in quae cum hominis *A.* 15. tua domus ne rursus *A.* *Verba* tua ovis *delenda iudicavit Latinius.* 15 b. exiliant *Latinius.* 16. incesto onus tantum proiecte *A.* 17. legalem *ego.* legatum *ABC.* legitimum *D.*, *Fulv. Ursinus.* 18. exigeres. Nihil *A.* 19. ultro *D.*, *Fulv. Ursinus.* 20. interitu quem in officium *A.* 21. faceret *A.* 22. consecuta *A.* 23. Himeneum *A.* 24. ut eum darentur *A.* 25. extolleretur *A.*

perditionem intellegamus, [26]quid simile blasphemia et incestum et
[27]anima ab his integra, immo non aliunde quam ex summa sancti-
tate et ex omni innocentia [28]elata, quae in apostolo colaphis, s
forte, cohibebatur, per dolorem, ut aiunt, auriculae vel capitis'
Incestum vero atque blasphemia totos homines in possessionem ips
satanae, non angelo eius tradidisse meruerunt. Et de hoc enim
interest, immo et ad hoc plurimum [29]refert, quod illos traditos a
apostolo legimus satanae, apostolo vero angelum datum satanae
Cor. XII,9. Postremo cum deprecatur dominum Paulus, quid audit? Satis hab
gratiam meam, virtus enim in infirmitate perficitur. Hoc qui sata
nae deduntur audire non possunt. [30]Hymenaei autem et Alexandr
crimen si et in isto et in futuro aevo inremissibile est, blasphemi
scilicet, utique apostolus non adversus terminum domini sub sp
veniae dedisset satanae iam a fide in blasphemiam [31]mersos. Und
et naufragos eos iuxta fidem pronuntiavit, non habentes iam sola
tium navis ecclesiae. Illis enim venia negatur qui de fide in [32]blas
phemiam impegerunt. Ceterum ethnici et haeretici cotidie ex blas
I Tim. I, 20. phemia emergunt. Sed etsi dixit, Tradidi eos satanae uti disci
plinam acciperent non blasphemandi, de ceteris dixit qui illi
traditis satanae, id est extra ecclesiam proiectis, erudiri habere
blasphemandum non esse. Sic igitur et incestum fornicatorem no
in emendationem, sed in perditionem tradidit satanae, ad que
iam super [33]ethnicum delinquendo transierat, ut discerent fornicar
dum non esse. Denique in interitum, inquit, carnis, non in cru
ciatum, ipsam substantiam damnans, per quam exciderat, qua
I Cor. V, 5. exinde iam perierat baptismate amisso, ut spiritus, inquit, salv
sit in die domini. Et de hoc enim quaeratur, si spiritus ho
minis ipsius salvus erit. Ergo salvus erit spiritus tanto sce
lere pollutus, propter hoc perdita carne, [34]ut salvus sit in poen
Ergo poenam sine carne censebit contraria interpretatio, [35]si re
surrectionem carnis amittimus. Superest igitur ut [36]eum spiritu
dixerit qui in ecclesia censetur salvum, id est integrum praestan
dum in die domini ab immunditiarum contagione, eiecto incest
I Cor. V, 6. fornicatore. Siquidem subiungit, Non scitis, quod modicum fer
mentum totam [37]desipiat consparsionem? Et tamen fornicatio in
cesta non erat modicum, sed grande fermentum.

Cap. XIV. Et his itaque discussis, quae intercesserant, regredior ad se
cundam Corinthiorum, ut probem illud quoque apostoli dictum

26. quod *A*. 27. animi ab his integri immo aliunde *A*. 28. elatoque in apo
stolo *A*. 29. referet *A*. 30. Hymenei *A*. 31. mersus *A*. 32. blasphemia
33. ethnicos *CD*. 34. ut *om. A*. 35. Sic *Fulv. Ursinus*. 36. cum *A*. 37
desipiat conspersionem *CD*. decipiat consparsionem *AB*.

Sufficiat eiusmodi homini increpatio ista quae a multis non in II Cor. II, 6.
fornicatoris [1]personam convenire. Si enim dedendum satanae pronuntiaverat in interitum carnis, utique damnaverat eum magis quam increpaverat. Alius ergo erat cui voluit sufficere increpationem; siquidem fornicator non increpationem de sententia eius retulerat, sed damnationem. Nam et hoc ipsum [2]dispiciendum tibi offero, an fuerint in epistola prima [3]et alii qui apostolum contristaverint incondite agentes, et contristati [4]sint ab illo increpationem referentes iuxta sensum epistolae secundae, ex quibus in ea veniam aliquis potuerit adipisci. [5]Animadvertamus autem totam epistolam primam, ut ita dixerim, non atramento, sed [6]felle conscriptam, tumentem, indignantem, dedignantem, comminantem, invidiosam, et per singulas causas in quosdam quasi mancipes earum figuratam. Sic enim exegerant schismata et aemulationes et dissensiones et praesumptiones et elationes et contentiones, ut et invidia onerarentur et correptione retunderentur et superbia elimarentur et austeritate deterrerentur. Et qualis invidia humilitatis aculeus? Deo I Cor. I, 14 sq. II, 2. IV, 9. 14.
gratias ago, quod neminem vestrum tinxerim, nisi Crispum et Gaium, ne [7]qui dicat, quod in nomine meo tinxerim. Nec enim iudicavi scire aliquid in vobis quam Iesum Christum, et hunc crucifixum. Et puto, nos deus apostolos novissimos elegit velut bestiarios, [8]quoniam spectaculum facti sumus huic mundo et angelis et hominibus, et purgamenta huius mundi facti sumus, omnium [9]peripsema: et, Non sum liber, non sum apostolus, non Christum I Cor. IX, 1.
Iesum dominum nostrum vidi? [10]De quali contra supercilio pronuntiare compulsus est, Mihi autem in modico est, ut a vobis I Cor. IV, 3 sq.
interroger, [11]aut ab humano die; neque enim conscius mihi sum: et, Gloriam meam nemo inaniet. Non scitis quod angelos sumus I Cor. IX, 15. VI, 3.
iudicaturi? Ceterum libertas quam apertae obiurgationis, quam aperta acies machaerae spiritalis: Iam ditati estis, iam saturati I Cor. IV, 8.
estis, iam regnatis, et, Si quis se putat scire, nondum scit quem- I Cor. VIII, 2.
admodum oporteat eum scire! Nonne et tunc in faciem alicuius impingens, Quis enim, inquit, te discernit? Quid autem habes I Cor. IV, 7.
quod non accepisti? [12]Quid gloriaris, quasi non acceperis? Nonne et illos in os caedit? Quidam autem in conscientia usque nunc I Cor. VIII, 10. 12.
quasi idolothytum edunt. Sic autem delinquentes percutiendo conscientias fratrum infirmas in Christum delinquent. Iam vero et

Cap. XIV. 1. persona *A*. 2. despiciendum *A*. 3. et *om. A*. 4. sunt *A*. 5. Animadvertam *A*. 6. folle *A*. 7. qui *CD. liber Clementis*. quis *reliqui*. 8. quoniam *CD. liber Clementis*. quod *AB*. 9. per ipsum *A*. 10. De quali *ABCD*. Vide quasi *Latinius*. Quali *Fr. Iunius*. 11. ut *A*. 12. Si autem accepisti, quid gloriaris *D., Fulv. Ursinus*.

I Cor. X, 4 sq. 12. nominatim: Aut non habemus potestatem manducandi et bibendi
mulieres circumducendi, sicut et ceteri apostoli, et fratres domi
et Cephas? [13] et, Si alii de potestate vestra consequuntur, non mag
I Cor. X, 12. nos? Aeque et illos singulari stilo figit: Propterea qui se put
I Cor. XI, 16. stare, videat ne cadat: et, Si quis contentiosus videtur, nos tale
consuetudinem non habemus, neque ecclesia domini. Tali clausu
I Cor. XVI, 22. maledicto detexta, Si quis non amat dominum Iesum, sit [14] an
thema maranatha, aliquem utique percussit. Sed illic magis stab
ubi apostolus magis [15] fervet, ubi ipse fornicator aliis quoque n
I Cor. IV, 18—21. gotium fecit. Quasi non sim venturus ad vos, inflati sunt quida
Veniam autem citius, si permiserit dominus, et cognoscam n
sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in se
mone est regnum dei, sed [16] in virtute. Et quid vultis? veniam
I Cor. V, 1 sq. vos in virga, an in spiritu lenitatis? Quid enim suberat? Audit
in vobis in totum fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec in ge
tibus, ut uxorem patris sui quis habeat. Et vos inflati estis,
non luxistis potius, ut auferatur de medio vestrum qui tale facin
admisit? Pro quo lugerent? Utique pro mortuo. Ad quem lug
rent? Utique ad dominum, [17] ut quo modo auferatur de med
eorum, non utique ut extra ecclesiam detur. Hoc enim non
deo postularetur quod erat in praesidentis officio, sed ut per mo
tem hanc quoque communem et propriam carnis ipsius, quae i
cadaver, [19] quae capulum esset immunditia inrecuperabili tabiosu
plenius de ecclesia deberet auferri. Et ideo, quomodo inter
potuit auferri, iudicavit dedendum eiusmodi satanae in interitu
carnis. Maledici enim eam sequebatur quae diabolo proiciebatu
ut sacramento benedictionis exauctoraretur, nunquam in cast
ecclesiae reversura. Videmus itaque hoc in loco divisam apost
severitatem in quendam inflatum et in quendam incestum, in alt
rum virga, in alterum sententia armatum. Virga, [20] quam minab
tur, sententia, quam exsequebatur; illam adhuc coruscantem, ha
statim fulminantem, qua increpabat, quaque damnabat. Certumqu
est exinde increpitum quidem sub intentatione virgae tremuiss
damnatum vero sub repraesentatione poenae perisse. Statim il
timens [21] plagam abiit, ille luens poenam. Cum ad Corinthios eius
dem apostoli litterae [22] iterantur, venia fit plane, sed incertum cu

13. Etsi *ABC*. 14. anathema maranatha, aliquem *CD. liber Clementis*. anathem aliquem *AB*. 15. servet *A*. 16. in *om. A*. 17. ut quo modo *AB*. Quomo ut *D., Fulv. Ursinus*. Quomodo *C*. ut quoquo modo *Latinius*. 18. adeo *A*. quae capulum esset *D., Fulv. Ursinus*. quo captivum esset *A*. quod captiv esset *BC*. quod corruptivum esset et *Latinius*. 20. quam *D., Fulv. Ursinus*. q *reliqui*. 21. plagam, abiit ille *distinxit Nicol. Rigaltius, suasore Fulvio Ursino*. 2 iterantur, venia fit plane *ego*. iterant, venia fit plane *C. liber Clementis*. itera

quia nec persona nec causa proscribitur. Res cum sensibus conferam. Si incestus opponitur, ibidem erit et inflatus. Sane [23]rei ratio satis habetur, cum inflatus increpitus est, incestus vero damnatus est. Inflato ignoscitur, sed increpito; [24]incesto non videtur ignotum, ut damnato. Si ei ignoscebatur cui devoratio ex maerore nimio timebatur, devorari adhuc increpitus periclitabatur, deficiens ob comminationem et [25]maerens ob increpationem; damnatus vero et culpa et sententia iam devoratus deputabatur, qui non maerere haberet, sed pati quod ante passionem maerere potuisset. Si idcirco ignoscebatur, ne fraudaremur a satana, in eo utique detrimentum praecavebatur quod nondum perisset. Nihil de [26]transacto praecavetur, sed de adhuc salvo. Damnatus autem, et quidem in possessionem satanae, iam tunc perierat ecclesiae cum tale facinus admiserat, nedum cum et ab ipsa cierabatur. Quomodo vereretur fraudem pati eius quem iam et ereptum amiserat et damnatum habere non potuerat? Postremo, quid iudicem indulgere conveniet, quod pronuntiatione deciderit, an quod interlocutione suspenderit? Et utique [27]eum iudicem qui non solet ea quae destruxit reaedificare, ne transgressor habeatur. Age iam, si non tot personas prima epistola contristasset, si neminem increpuisset, neminem terruisset, si solum incestum cecidisset, si nullum in causam eius in pavorem misisset, inflatum consternasset, nonne melius [28]suspicareris et fidelius argumentareris aliquem potius longe alium apud Corinthios tunc in eadem causa fuisse, ut increpitus et territus et maerore [29]iam saucius propterea permittente modulo delicti veniam postea [30]ceperit, quam ut eam inceste fornicatori interpretareris? Hoc enim legisse debueras, etsi non [31]in epistola, sed in ipsa apostoli secta a pudore clarius quam stilo eius impressum, ne scilicet [32]Paulum apostolum Christi, doctorem [33]nationum in fide et veritate, vas electionis, ecclesiarum conditorem, censorem disciplinarum, tantae levitatis inficeres, ut aut damnaverit temere quem mox esset absoluturus, aut temere absolverit quem non temere damnasset, ob solam licet fornicationem simplicis impudicitiae, nedum ob incestas nuptias et impiam luxuriam et libidinem parricidalem, quam nec [34]nationibus [35]comparaverat, ne [36]consuetudini deputaretur, quam absens iudicaret, ne spatium reus lucraretur, I Cor. V, 1. 3. 4.

venia sit plane *AB*. iterant veniam, sic (sit *D.*) plane *D.*, *Fulv. Ursinus*. 23. rei ratio *C.* reatio *AB*. relatio *D.*, *Fulv. Ursinus*. 24. incesto *CD. liber Clementis*. incestus *AB*. 25. moeroris *A*. 26. transacta *A*. 27. cum iudice *A*. 28. suspiraveris *A*. 29. iam *om. A*. 30. coeperit *A*. 31. in epistola *D.*, *Fulv. Ursinus*. epistola reliqui. 32. et Paulum *A*. 33. nationum in fide et veritate, vas electionis, ecclesiarum conditorem *om. A*. 34. rationibus *A*. 35. comparat *D*. 36. in consuetudinem *A*.

quam advocata etiam domini virtute damnaverat, ne humana sen
tentia videretur. Lusit igitur et de suo spiritu et de ecclesia
angelo et de virtute domini, si quod de consilio eorum pronun
tiaverat rescidit.

Cap. XV. Si etiam sequentia illius epistolae ad [1]intentationem aposto
extendas, nec ipsa comparabuntur ad obliterationem incesti, ne
hic suffundatur apostolus posteriorum [2]incongruentia sensuum
Quale est enim, ut cum maxime incesto fornicatori postliminiu
largitus ecclesiasticae pacis statim ingesserit de [3]aversatione in
munditiarum, de amputatione macularum, de exhortatione sanct
moniarum, quasi nihil contrarium paulo ante decreverit? Compa
II Cor. IV, 1 sq. denique, an eius sit dicere, Propterea habentes ministratione
istam, secundum quod misericordiam consecuti sumus, non defic
mus, sed abdicamus occulta dedecoris, qui non dedecoris tantu
sed et sceleris [4]manifestum dedamnaverit: an eiusdem [5]sit exc
sare aliquam impudicitiam qui inter titulos laborum suorum po
II Cor. VI, 5 sq. angustias atque pressuras, post ieiunia et vigilias castimoniam qu
que praedicarit: an eiusdem sit recipere in communicationem r
II Cor. VI, 14 sqq. probos quosque qui scribat, Quae enim societas iustitiae et iniqu
tati? quae autem communicatio luci et tenebris? quae consonant
Christo et Belial? aut quae pars fideli cum infideli? aut quis co
sensus templo [6]dei et idolis? Nonne constanter audire debebit,
quomodo discernis quae supra incesti restitutione iunxisti? I
enim concorporato rursus ecclesiae et iustitia cum iniquitate soci
tur et tenebrae cum luce communicant et Belial consonat Chris
et [7]infidelis cum fideli sacramenta participat. Et viderint idol
II Cor. VI, 16 sqq. ipse templi dei [8]vitiator in templum dei convenit. Nam et hic, V
enim, inquit, estis templum dei vivi. Dicit enim, Quia inhabital
in vobis, et inambulabo, et [9]ero deus illorum, et illi erunt mi
populus. Propter quod discedite de medio eorum, separamini
immundum ne attigeritis. Hoc quoque evolvis, o apostole, ut cu
maxime ipse tanto immunditiarum gurgiti [10]manum tradis, imm
II Cor. VII, 1. et adhuc [11]superdicis, Habentes igitur promissionem istam, [12]dile
cti, emundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, [13]per
ficientes castimoniam in [14]dei timore. Oro te, qui talia infig
mentibus nostris, revocaverat aliquem fornicatorem in ecclesiam

Cap. XV. 1. intentionem *Ios. Scaliger.* 2. in congruentia *A.* 3. aversatio *D., Fulv. Ursinus, Ios. Scaliger.* adversatione *reliqui.* 4. manifestando damn *verat A.* manifestum praedamnaverit *Latinius.* 5. sit *om. AB. Habent CD., libro Clementis.* 6. dei et *CD. liber Clementis.* et *AB.* 7. infidelis *CD. liber C mentis.* infidelitas *AB.* 8. vitiatur *A.* 9. ego *D.* 10. malum *Latinius.* supra dicis *Fulv. Ursinus.* 12. dilecti *CD., ex emendatione Harrisii.* delicti 13. perficientis *AB.* 14. fidei *AB.*

an ideo scribit, ne tibi nunc revocasse videatur? Haec [15]sicuti et praeteritis [16]praescribere, ita et sequentibus praeiudicare debebunt. In finem enim epistolae dicens, Ne rursus cum venero, humiliet II Cor. XII, 21. me deus, et lugeam multos eorum qui ante deliquerunt et paenitentiam non egerunt super immunditia quam admiserunt, fornicatione et [17]vilitate, non utique recipiendos constituit, si paenitentiam inissent, quos in ecclesia inventurus erat, sed lugendos et sine dubio eiciendos, ut paenitentiam perderent. Et ceterum non competit eum de communicatione aliquid hic ostendisse qui eam supra luci et tenebris, iustitiae et iniquitati negarat. Sed ignorant apostolum omnes isti qui aliquid contra naturam atque propositum hominis ipsius, contra formam et regulam doctrinarum eius intellegunt, ut sanctitatis omnis etiam ex semetipso magistrum, impuritatis omnis exsecratorem et expiatorem et ubique talem citius incesto quam alicui humaniori reo ecclesiam reddidisse praesumant.

Necesse est igitur usque illis apostolum ostendi quem ego et Cap. XVI. in secunda Corinthiorum talem defendam qualem [1]in omnibus litteris novi. Qui et in prima primus omnium templum dei dedicavit: Non scitis vos templum dei esse et in vobis dominum habitare? I Cor. III, 16 sq. qui et templo sanciendo purificandoque aeditualem legem scripsit: Si quis templum dei vitiaverit, [2]vitiabit illum deus; templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Age iam, quis omnino vitiatum [3]a deo redintegravit, id est traditum satanae in interitum carnis, cum idcirco substruxerit: Nemo seducat semetipsum, id est, nemo I Cor. III, 18. praesumat vitiatum [4]a deo redintegrari denuo posse? Sicut rursus inter cetera, immo et ante cetera, moechos et fornicatores et mol- I Cor. VI, 9. les et masculorum concubitores negans regnum dei consecuturos praemisit: [5]Ne erraveritis, scilicet si putaveritis eos consecuturos. Quibus autem regnum adimitur, utique nec vita permittitur quae inest regno. Etiam ingerens, Sed haec quidem fuistis, sed abluti I Cor. VI, 11. estis, sed sanctificati estis in nomine domini Iesu Christi et in spiritu dei nostri, quanto delicta ista ante lavacrum accepto facit, tanto post lavacrum inremissibilia constituit, siquidem denuo ablui non licet. Agnosce et in sequentibus Paulum columnam immobilem disciplinarum: Cibi ventri, et venter cibis, deus et hunc et illos I Cor. VI, 13. [5b]conficit; corpus autem non fornicationi, sed [5c]deo. Faciamus Gen. I, 27. enim hominem, ait deus, ad imaginem et similitudinem nostram, et fecit hominem deus, ad imaginem et similitudinem dei fecit

15. sicuti *A.* 16. praescriberet *A.* 17. utilitate *AB.*

Cap. XVI. 1. et in *A.* 2. vitiabit *CD., ex coniectura Harrisii.* vitiavit *AB.* 3. a deo *A.* deo *reliqui.* 4. a deo *A.* deo *reliqui.* 5. Nec *C.* 5b. conficiet *Latinius.* 5c. domino *Latinius.*

Ioh. I, 14. illum. [5d]Dominus corpori; et sermo enim caro factus est. De
I Cor. VI, 14. autem et dominum suscitavit, et nos [6]suscitabit per virtutem sua
I Cor. VI, 15. propter corporis scilicet nexum cum illo. [7]Et ideo: Non sci
corpora vestra membra Christi? quia et Christus dei templu
Ioh. II, 19. Evertite templum hoc, et ego illud in triduo resuscitabo. Aufere
I Cor. VI, 15—20. membra Christi, faciam membra fornicariae? Non scitis, quod
adglutinatur fornicariae, unum corpus efficitur? Erunt enim d
in unam carnem. Qui autem adglutinatur domino, unus est spi
tus. Fugite fornicationem. Si revocabilem [8]venia, quomodo fugi
[9]moechus denuo futurus? Nihil [10]profecero, si eam fugero; un
ero corpus, cui communicando adglutinabor. Omne delictum qu
admiserit homo extra corpus est; [11]qui autem fornicatur, in cor
suum peccat. Ac ne hoc dictum in licentiam fornicationis in
deres, ut in rem tuam, non domini delicturus, [12]aufert te tibi,
Christo, sicut disposuerat, [13]addicit, Et non estis vestri, sta
[14]opponens, Empti enim estis pretio, sanguine scilicet domi
glorificate et tollite [14b]dominum in corpore vestro. Hoc qui pr
cipit, vide an [15]ignoverit ei qui [16]dedecoraverit dominum et
deiecerit eum de corpore suo, et quidem per incestum. Si vis omn
notitiam apostoli ebibere, ut intellegas, quanta [17]secure censu
omnem silvam libidinum caedat et eradicet et [18]excaudicet,
quidquam de recidivo [19]fruticare permittat, [20]aspice illum a iu
fruge naturae, a matrimonii dico pomo, animas ieiunare cupie
I Cor. VII, 1 sqq. tem. De quibus autem [21]scripsistis, bonum est homini mulier
non contingere; sed propter fornicationem unusquisque uxor
suam habeat; vir uxori et uxor viro debitum reddat. Huius b
fibulam quis illum nesciat invitum relaxasse, ut fornicationi obvi
[22]esset? Quam si cui indulsit vel indulget, utique consilium
medii sui [23]infregit, et tenebitur iam frenandis continentiae co
iugiis, si fornicatio, ob quam permittuntur, non timebitur. N
enim timebitur quae ignoscetur. Et tamen ignovisse se profite
matrimonii usum, non imperasse. Vult enim omnes sibi [24]es
I Cor. VII, 6—9. aequales. Quando autem licita ignoscuntur, inlicita qui speran

5d. Et dominus *Latinius*. 6. suscitavit *A*. 7. Et non ideo non scitis *A*. ideo, Scitis *D*. 8. veniam *A*. 9. moechum *A*. 10. profecero si eam *CD*. *Clementis*. proficere. Si ergo eam *A*. fecero, si eam *B*. 11. quae *A*. 12. au te tibi *D*., *ex emendatione Petri Ciacconii*. aufert tibi *BC*. auferat tibi *A*. 13. dicit *Petr. Ciacconius*, *Fr. Iunius*. adiicit *ABCD*. 14. apponens *D*. 14b. de *Petr. Ciacconius*. 15. ignoraverit *A*. 16. decoraverit *A*. *Pro* dominum in *Clementis extabat* deum. 17. secure *A*. securi *reliqui*. 18. audi *A*. 19. fru ficare *AB*. 20. ut aspicias *A*. 21. scripsistis *D*., *Fulv. Ursinus*. scriptis *A*. s bitis *BC*. 22. isset *C*. iret *Ios. Scaliger*. 23. infregit *ACD*. *liber Clem* infringit *B*. 24. esse aequales. Quando *ego*. . esse aequales. Adae *A*. adh rere. Si *reliqui*.

Innuptis quoque et viduis bonum esse dicit exemplo eius perseverare, si vero deficerent, nubere; quia [25]praeest nubere quam uri. Quibus, oro, ignibus deterius est uri, concupiscentiae, an poenae? Atquin si fornicatio habet veniam, non [26]erit concupiscentia eius. [27]Apostoli autem magis est poenae ignibus providere. Quod si poena est quae urit, ergo veniam non habet fornicatio, quam [28]manet poena. Interea et divortium prohibens pro eo aut viduitatis perseverantiam aut reconciliationem pacis dominico praecepto adversus moechiam procurat, quia Qui dimiserit uxorem praeter causam moechiae, facit eam moechari, et qui dimissam a viro ducit, moechatur. Quanta remedia spiritus sanctus instaurat, ne id scilicet denuo admittatur quod ignosci denuo non vult? Iam si usquequaque optimum dicit homini sic esse, Innctus es uxori, ne quaesieris solutionem, ut moechiae locum non des: Solutus es ab uxore, ne quaesieris uxorem, ut opportunitatem tibi serves: Quod et si duxeris uxorem, et si nupserit virgo, non peccat, pressuram tamen carnis habebunt huiusmodi, — et hic parcendo permittit. Ceterum tempus in collecto constituit, ut et qui habent uxores sic sint tanquam non habentes. Praeterit enim habitus huius mundi, iam scilicet non [29]desiderantis, Crescite et multiplicamini. Sic vult [30]nos praeter sollicitudinem degere, quia innupti de domino curent quomodo placeant deo, nupti vero de mundo recogitent quomodo placeant [31]coniugio. Sic melius facere pronuntiat [32]virginis conservatorem quam erogatorem. Sic et illam beatiorem [33]discernit quae amisso viro fidem ingressa amaverit occasionem viduitatis. [34]Sic haec omnia continentiae consilia ut divina commendat; Puto, inquit, et ego spiritum dei habeo. Quis iste est adsertor audacissimus omnis impudicitiae, moechorum et fornicatorum et incestorum plane fidelissimus advocatus, quibus [35]honorandis suscepit hanc causam adversus spiritum sanctum, ut falsum testimonium recitet de apostolo eius? Nihil tale Paulus indulsit, qui totam carnis necessitatem de probis etiam titulis obliterare conatur. Indulget sane, non adulteria, sed nuptias. Parcit sane, matrimoniis, non stupris. Tentat ne naturae quidem ignoscere, [36]ne culpae blandiatur. Studet compescere benedictionis concubitum, ne maledictionis excusetur. Hoc ei supererat, carnem vel a sordibus purgare; a maculis enim non potest. Sed est hoc sollemne perversis et idiotis haereticis,

Matth. V, 32.

I Cor. VII, 27 sqq.

Gen. I, 28. I Cor. VII, 32 sq.

I Cor. VII, 38—40.

25. praestat *Latinius*. 26. urit *D.*, *Fr. Iunius*. uret *Latinius*. 27. Apostolum *A*. 28. manet *BCD*. inuret *A*. 29. desiderantes *A*. 30. nos praeter *AD*. nos pater praeter *CD*. nos Paulus praeter *Iac. Pamelius*. 31. coniugi *Latinius*. 32. virginem *A*. 33. discernit *ABC*. decernit *D.*, *Fulv. Ursinus*. 34. Sic *D.*, *Fulv. Ursinus*. Si *ABC*. 35. honorari *A*. 36. quique culpae *A*.

[37]iam et psychicis universis, alicuius capituli ancipitis [38]occasio
adversus exercitum sententiarum instrumenti totius armari.

Cap. XVII. [1]Provoca ad apostolicam aciem, aspice epistolas eius, omn
pro pudicitia, pro castitate, pro sanctitate praetendunt, omnes
luxuriae et lasciviae et libidinis negotia iaculantur. Quid deniq
I Thes. II, 3. IV, 3 sqq. et Thessalonicensibus scribit? Advocatio enim nostra non ex s
ductione, nec ex immunditia: et, Haec est voluntas dei, sanc
monia vestra, abstinere vos a fornicatione, scire unumquemque
suum possidere in sanctimonia et honore, non in libidine con
piscentiae, sicut nationes, quae [2]deum ignorant. Quid Gala
Gal. V, 19. legunt? Manifesta sunt opera carnis. Quaenam ista? [3]In pri
posuit fornicationem, immunditiam, lasciviam, quae praedico vo
sicut praedixi, quod qui talia agunt, regnum dei non sunt con
cuturi [4]haereditate. Romani vero quid magis discunt quam
Rom. VI, 1—13. derelinquere dominum post fidem? Quid ergo [5]dicimus? per
veramus in delinquentia, ut superet gratia? Absit. Qui mo
sumus delinquentiae, [6]quomodo vivemus in ea adhuc? An igno
tis, quod qui tincti [7]sumus in [7b]Christo, in mortem eius sum
tincti? [8]Consepulti *illi* ergo sumus per baptismum in mort
ut sicut Christus resurrexit a mortuis, ita et nos in novitate vi
incedamus. Si enim [9]consepulti sumus simulacro mortis eius,
et resurrectionis erimus, hoc scientes quod vetus homo nos
confixus est illi. Si autem mortui sumus cum Christo, credim
quod et convivemus cum illo, scientes quod Christus suscitatus
mortuis iam non moriatur, mors non iam dominetur eius. Q
enim mortuus est delinquentiae, mortuus est semel. Quod aut
vivit, deo vivit. Ita et [10]vos reputate vosmetipsos mortuos quid
delinquentiae, viventes autem deo per Christum Iesum. Igitur se
Christo mortuo nemo potest, [11]qui post Christum mortuus, del
quentiae, et maxime tantae, reviviscere. Aut si possit fornica
et moechia denuo admitti, poterit et Christus denuo mori. Ins
autem apostolus prohibens regnare delinquentiam in corpore nos
mortali, cuius infirmitatem carnis [12]noverat. Sicut enim exhibuis
membra vestra [13]famulari immunditiae et [14]iniquitati, ita et nu
Rom. VII, 18. exhibete ea famula iustitiae in sanctimoniam. Nam etsi habita

37. etiam et *A*. 38. occasionem *A*.

Cap. XVII. 1. Provocat *A*. 2. dũm (*h. e.* dominum) *A*. 3. In primo
4. haereditati *liber Clementis*. 5. dicimus? perseveremus *AB*. dicemus? perse
rabimus *CD*. 6. qũo *A*. 7. sunt *A*. 7b. Christo Iesu *CD*. 8. Consepulti
ergo *ego*. Consepulti ergo illi *CD*. Consepulti ergo *AB*. 9. consati *C*.
vos *om. CD*. 11. qui *om. CD*. 12. noverat *BCD*. voverat *edd. Semleri et L*
poldi; vitiose. *vestrae *A*. 13. famulari *A*. famula *reliqui*. 14. iniquitati
iniquitatem *CD*.

bonum in carne sua negavit, sed secundum legem litterae, in qua fuit, secundum autem legem spiritus, cui nos annectit, liberat ab infirmitate carnis. Lex enim, inquit, spiritus vitae [15]manumisit te Rom. VIII, 2.
a lege delinquentiae et mortis. Licet enim ex parte ex [16]Iudaismo disputare videatur, sed in nos dirigit integritatem et plenitudinem disciplinarum, propter quos laborantes in lege [17]miserit deus per Rom. VIII, 3—8. 13.
carnem filium suum in [18]similitudine carnis delinquentiae, et propter delinquentiam damnaverit delinquentiam in carne, uti ius legis, inquit, impleretur in nobis, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum incedimus. Qui enim secundum carnem incedunt, ea quae carnis sunt sapiunt, et qui secundum spiritum, ea quae sunt spiritus. Sensum autem carnis mortem adfirmavit esse; dehinc et inimicitiam, et in [19]deum, et eos qui sunt in carne, id est in sensu carnis, deo placere non posse: et, Si secundum carnem vivitis, inquit, futurum est ut moriamini. Quid autem intellegimus carnis sensum et carnis vitam, nisi quodcunque pudet pronuntiare? Cetera enim carnis et apostolus nominasset. Proinde et Ephesiis pristina reputans de futuro monet: In quibus et nos conversati Eph. II, 3.
sumus, facientes concupiscentias et [19b]voluptates carnis. Notans denique illos qui se negassent, scilicet Christianos, [20]eo quod se tradidissent in operationem immunditiae omnis, Vos autem, inquit, Eph. IV, 20. 28.
non sic didicistis Christum. Et iterum [21]sic dicit: Qui furabatur, iam non furetur. Sed et qui [22]moechabatur hactenus, non moechetur, et qui fornicabatur hactenus, non fornicetur. Adiecisset enim et haec, si talibus veniam porrigere consuesset vel porrigi omnino voluisset, qui nec verbo pollui volens, Omnis, inquit, Eph. V, 4. 3. 5 sq.
sermo turpis non procedat ex ore vestro. Item: Fornicatio autem et immunditia omnis ne nominetur quidem inter vos, sicut decet sanctos, tanto abest ut excusetur, hoc scientes, quod omnis fornicator aut immundus non habeat dei regnum. Nemo vos seducat inanibus verbis. Propter hoc venit ira dei super filios incredulitatis. Quis seducit inanibus verbis, nisi qui contionatur remissibilem esse moechiam? non intuens etiam fundamenta eius ab apostolo [23]effossa, cum ebrietates et comessationes compescit, sicut et hic: Et [24]nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Demonstrat Eph. V, 18.
et Colossensibus quae membra mortificent super terram, fornicatio- Coloss. III, 5.
nem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et turpilo-

15. manum misit ea lege *A*. 16. Iudaeis modo disputare *A*. 17. per carnem miserit deus *CD*. 18. similitudinem *CD*. 19. deum *CD*. *liber Clementis*. dominum *AB*. 19b. voluntates *Fr. Iunius*. 20. eo quod *CD*. *liber Clementis*. gratia quod *A*. gratia, eo quod *B*. 21. si *A*. 22. moechatur *A*. 23 effusa *A*. 24 noli te *B*.

quium. Concede iam tot ac talibus sententiis unum illud qu
tenes. Pauca multis, dubia certis, obscura manifestis adumbrant
II Cor. II. Etiam si pro certo apostolus Corinthio illi fornicationem donass
[25]esset aliud, quod semel contra institutum suum pro ratione te
Act. XVI, 3. poris faceret. Circumcidit Timotheum solum, et tamen abst
circumcisionem.

Cap. XVIII. Sed haec, inquit, ad interdictionem pertinebunt omnis imp
dicitiae et [1]addictionem omnis pudicitiae, [1b]salvo tamen loco
niae, quae non statim denegatur, si delicta damnantur, quas
[2]veniae tempus cum damnatione concurrat, quam excludit. Seq
batur et hoc psychicos sapere, et ideo reservavimus huic loco q
aperte ad communicationem ecclesiasticam causis eiusmodi neg
dam etiam antiquitus cauta [3]sunt. Nam et in proverbiis Salom
quae *ΠΑΡΟΙΜΙΑΣ* dicimus, specialiter de moecho nusquam expiab
Prov. VI, 32 sq. Moechus autem, inquit, per indigentiam sensuum perditionem a
mae suae adquirit, dolores et dehonestationes sustinet. Ignomi
autem eius non abolebitur in [4]aevum. Plena enim zeli indigna
viro non [5]parcet in die iudicii. Hoc si de ethnico putaveris dicta
Ies. LII, 11. II Cor. VI, 17. certe de fidelibus iam audisti per [6]Esaiam: Excedite de me
eorum et separamini, et immundum ne [7]tetigeritis. Habes sta
Ps. I, 1 sq. in Psalmis, Beatum virum, qui non abierit in consilio impior
nec in via peccatorum steterit, et in cathedra pestilentiae non
Ps. XXVI, 4 sqq. derit. Cuius et postea vox: Non sedi cum [8]consessu vanitatis, [8b]
cum inique agentibus non introibo ([9]hoc de ecclesia male age
tium), et cum impiis non sedebo, et, Lavabo cum innocentib
manus meas, et altare tuum circumdabo, domine, ut [9b]solus p
Ps. XVIII, 26. res, [10]quoniam quidem, Cum sancto sanctus eris: et cum v
innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum pe
Ps. L, 16 sqq. verso perversus eris. Et alibi: Peccatori autem dicit dominus,
quid tu [11]exponis iustificationes meas, et adsumis testamentu
meum per os tuum? Si videbas furem, currebas cum eo, et cu
adulteris portionem tuam ponebas. Hinc igitur informatus et ap
I Cor. V, 9 sqq. stolus, Scripsi, inquit, vobis in epistola, non commisceri fornic
toribus, non utique fornicatoribus [12]huius mundi, et reliqua. C
terum oportebat vos exire de mundo. Nunc autem scribo vobi

25. esset *CD.*, *ex emendatione Harristii.* esse *AB.*

Cap. XVIII. 1. ad indictionem *Latinius.* 1 b. salva *A.* 2. veniet *A.* sunt *ACD. liber Clementis.* sint *B.* 4. aevum *CD. liber Clementis.* eum *AB.* parcet *CD. liber Clementis.* paret *AB.* 6. Esaiam *Latinius.* cassum *ABCD.* attigeritis. Habet *Latinius.* egeritis. Habet *AB.* 8. consensu *AB.* 8 b. sed 9. Odivi ecclesiam malignantium *Latinius.* *Probat Fr. Iunius.* 9 b. solius *Latini* 10. quod quid est cum *A.* 11. expones *A.* 12. huiusmodi et reliqua *A.*

si quis frater nominatur in vobis fornicator aut idololatres ([13]quid enim tam coniunctum?) aut fraudator (quid enim tam propinquum?) et cetera, cum talibus ne cibum quidem sumere, nedum eucharistiam; [14]quoniam scilicet et fermentum modicum totam [15]desipit I Cor. V, 6.
conspersionem. Item ad Timotheum: Manus nemini cito imponas, I Tim. V, 22.
neque communices delictis alienis. Item ad Ephesios: Nolite ergo Ephes. V, 7 sq. 11 sq.
participes esse eorum; fuistis enim aliquando tenebrae. Et adhuc pressius: Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, immo et revincite ea. Quae enim in occulto ab eis fiunt, turpe est [16]edicere. Quid turpius impudicitiis? Si autem et ab otiose incedente fratre denuntiat subduci Thessalonicensibus, quanto magis II Thess. III, 6.
et a fornicatore? Haec enim [17]consultata sunt Christi ecclesiam diligentis, qui se pro ea tradidit, uti eam sanctificet, emundans Ephes. V, 25 sqq.
lavacro aquae in verbo, [18]ut sistat sibi ecclesiam gloriosam non habentem maculam aut rugam, utique post lavacrum, sed sit sancta et sine opprobrio, exinde scilicet sine ruga [19]vetustatis ut virgo, sine macula fornicationis ut sponsa, sine probro vilitatis ut emundata. [20]Quid, si et hic respondere concipias, adimi quidem peccatoribus vel maxime carne pollutis communicationem, sed ad praesens, restituendam scilicet ex paenitentiae ambitu, secundum illam
clementiam dei [21]quae mavult peccatoris paenitentiam quam mor- Ezech. XXXIII, 11.
tem? Hoc enim fundamentum opinionis vestrae usquequaque pulsandum est. Dicimus itaque, clementiae divinae si [22]cavisse competisset [23]demonstrationem sui etiam post fidem lapsis, ita apo-
stolus diceret, Nolite communicare operibus tenebrarum, nisi pae- Ephes. V, 11. I Cor. V, 11. III, 17
nitentiam egerint, et, Cum talibus ne cibum quidem sumere, nisi posteaquam caligas fratrum volutando deterserint, et, Qui templum dei vitiaverit, vitiabit illum [24]deus, nisi omnium focorum cineres in ecclesia de capite suo excusserit. Debuerat enim quae damnaverat proinde determinasse, quoniam usque [25]et sub condicione damnasset, [26]si temporali et condicionali et non perpetua severitate damnasset. Porro cum in omnibus epistolis et post fidem talem prohibeat admitti, et admissum [27]a communicatione detrudat, sine

13. quid tam in propinquum *A*. 14. quoniam scilicet et fermentum modicum totam *ego*. modicam scilicet, et fermentum modicum totam *AB*. medicam. Scilicet et fermentum modicum totam *C*. Modicum scilicet fermentum totam *D*., *Fulv. Ursinus*. 15. despicit *A*. 16. dicere *B*. 17. consultata sunt *om. A. vacuo spatio relicto*. consulte sunt *edd. Semleri et Leopoldi*, *vitiose*. 18. et *A*. 19. vetustatis *D*, *Fulv. Ursinus*. veritatis *ABC*. vanitatis *Latinius*. 20. Quod si *Latinius*. 21. qua mavult *D*., *Fulv. Ursinus*. qua ei vult *A*. 22. cavisse *ego*. ita esse *libri omnes*. 23. dari restitutionem suis *Latinius*. 24. deus *om. A*. 25. et sub qua condicione *Fulv. Ursinus*. aut sub condicione *Latinius*. 26. *Verba* si temporali et condicionali et non perpetua severitate damnasset *non extant in AB*. *Primum addita sunt ab Pamelio ex libro Clementis*. 27. ad communicationem *A*.

spe condicionis ullius aut temporis, nostrae magis sententiae [28] a
sistit, eam paenitentiam ostendens dominum malle quae ante fide
quae ante baptisma morte peccatoris potior habeatur, semel [29]
luendi per Christi gratiam, semel pro peccatis nostris morte fun
Nam hoc etiam in sua persona apostolus statuit. Adfirmans en
Christum ad hoc venisse, ut peccatores salvos faceret, quor
I Tim. I, 16. primus ipse fuisset, quid adicit? Et misericordiam sum conse
tus, [30] quoniam ignorans feci in incredulitate. Ita clementia illa
malentis paenitentiam peccatoris quam mortem ad ignorantes adl
et adhuc incredulos spectat, quorum causa liberandorum ven
Christus, non qui iam deum norint et sacramentum didicerint fi
Quod si clementia dei ignorantibus adhuc et infidelibus compe
utique et paenitentia ad se clementiam invitat, salva illa paenit
tiae specie post fidem, quae aut [31] levioribus delictis veniam
episcopo consequi poterit, aut maioribus et inremissibilibus
deo solo.

Cap. XIX. Sed quonam usque de Paulo, quando etiam Ioannes nes
quid diversae parti subplaudere videatur? quasi in Apocalypsi n
nifeste fornicationi posuerit paenitentiae auxilium, ubi ad angel
Apoc. II, 20 sqq. Thyatirenorum spiritus mandat habere se adversus eum, [1] qu
teneret mulierem Iezabel, quae se [2] propheten dicit et docet, at
seducit servos meos ad fornicandum et edendum de idolothy
Et largitus sum illi temporis spatium, ut paenitentiam iniret,
vult eam inire nomine fornicationis. Ecce dabo eam in lectum
moechos eius cum ipsa in maximam pressuram, nisi paenitenti
egerint operum eius. Bene autem quod apostolis et fidei et dis
I Cor. XV, 11. plinae regulis convenit. Sive enim ego, inquit, sive illi, sic pr
dicamus. Totius itaque sacramenti interest nihil credere ab Ioan
concessum quod a Paulo sit denegatum. Hanc aequalitatem spiri
sancti qui observaverit, ab ipso deducetur in sensus eius. Haer
ticam enim feminam, quae quod didicerat a Nicolaitis docere susc
perat, in ecclesiam latenter introducebat et merito ad paenitenti
urgebat. Cui enim dubium est haereticum institutione decept
cognito postmodum casu et paenitentia expiato et veniam conseq
et in ecclesiam redigi? Unde et apud nos, ut ethnico par, imm
et super ethnicum, haereticus etiam per baptisma veritatis utroq
[3] homine purgatus admittitur. Aut si certus [4] es mulierem illa

28. adsciscite *A*. 29. diluendae *A*. 30. quoniam *CD. liber Clementis*. quod *A*
31. lenioribus *A*.

Cap. XIX. 1. quod teneret mulierem *CD. liber Clementis*. quod mulier rebq
2. prophetin *D.*, *los. Scaliger*. 3. nomine *Latinius*. *Probat Fr. Iunius*. 4. es
Fulv. Ursinus. est *ABC*.

post fidem vivam in [5]haeresin postea exspirasse, ut non quasi [6]haereticae, sed quasi fideli peccatrici [7]veniam ex paenitentia [8]vindices, sane agat paenitentiam, [9]sed in finem moechiae, non tamen et restitutionem consecutura. Haec enim erit paenitentia quam et nos deberi quidem agnoscimus multo magis, sed de venia deo reservamus. Denique ea Apocalypsis in posterioribus propudiosos et fornicatores, sicut timidos et incredulos et homicidas et veneficos et idololatras, qui tale quid in fide [10]fuerint, in stagnum ignis sine ulla condicionali damnatione decrevit. Non enim de ethnicis videbitur sapere, cum de fidelibus pronuntiarit, Qui vicerint, [10b]haereditatem habebunt istam, et ero illis deus, et illi mihi in filios, et ita subiunxerit: Timidis autem et incredulis et propudiosis et fornicatoribus et homicidis et veneficis et idololatris [11]particula in stagno ignis et sulphuris, quod est mors secunda. Sic et rursus: Beati qui ex praeceptis agunt, ut in lignum vitae habeant potestatem, et in portas ad introëundum in sanctam civitatem. [12]Canes venefici, fornicator, [13]homicida, foras, utique qui non [14]ex praeceptis agant. Illorum est enim foras dari qui intus fuerunt. Ceterum quid mihi eos, qui foris sunt, iudicare? praecesserat. De epistola quoque Ioannis carpunt statim. Dictum est, Sanguis filii eius emundat nos ab omni delicto. Semper ergo et omnifariam [15]delinquemus, si semper et ab omni delicto [16]emundat nos ille; aut si non semper, non etiam post fidem, et si non ab delicto, non etiam a fornicatione. Unde autem [17]exorsus est? Lumen praedixerat deum, et tenebras non esse in illo, et mentiri nos, si dicamus nos communionem habere cum eo et in tenebris incedamus. Si vero, inquit, in lumine incedamus, communionem cum eo habebimus, et sanguis Iesu Christi domini nostri emundat nos ab omni delicto. Ergo in lumine incedentes delinquimus, et in lumine delinquentes emundabimur? Nullo pacto. Qui enim delinquit, non in lumine est, sed in tenebris. Unde et ostendit, quomodo emundabimur a delicto, in lumine incedentes, in quo delictum agi [18]non potest. [19]Adeo sic emundari nos ait, non [20]qua delinquamus, sed [21]quā non delinquamus. Incedentes enim in lumine, tenebris vero non communicantes, emundati agemus, non deposito,

Apoc. XXI, 7. 8. XXII, 14 sq.

I Cor. V, 12.

I Ioh. I, 7.

I Ioh. I, 5 sqq.

5. haeresin *D., Fulv. Ursinus.* haeresi *ABC.* 6. haeretico *A.* 7. cui veniam *A.* 8. vindices *AD., Fulv. Ursinus.* vindicet *BC.* 9. sed in finem *D.* sed in fidem *BC.* sed fidem *A.* 10. fuerint *D., Fulv. Ursinus.* fuerit *ABC.* 10 b. haereditatem habebunt istam *AB.* haereditate habebunt ista *CD. liber Clementis.* 11. particulam stagno *A.* 12. canes venefici *A. liber Clementis.* Canis veneficus *reliqui.* 13. homicidae *A.* 14. ex *om. A.* 15. delinquimus *A.* 16. emundandus ille *A.* 17. exorsus est lumen *A.* 18. non *om. A.* 19. a deo *A.* 20. quasi *AB.* 21. quia *AB.*

sed non admisso delicto. Haec est enim vis dominici sangu
ut quos iam [22]delicto mundarit et exinde in lumine constit
mundos exinde [23]praestet, si in lumine incedere perseverav
Sed subicit, inquis, Si dicamus nos delictum non habere, se
mus nosmetipsos, et veritas non est in nobis. Si confitemur
licta nostra, fidelis et iustus est, ut dimittat ea nobis et em
nos ab omni iniustitia. Numquid ab immunditia? Aut si it
ergo et ab idololatria. Sed aliud in sensu est. Ecce enim et
I Ioh. I, 8 sqq. II, 1 sq. sus, Si dicamus, ait, nos non deliquisse, mendacem facimus i
et sermo eius non est in nobis. Eo amplius, Filioli, haec s
vobis, ne delinquatis, et si deliqueritis, advocatum habemus
[24]deum patrem, Iesum Christum iustum, et ipse placatio est
delictis nostris. Secundum haec, inquis, et delinquere nos e
niam habere constabit. Quid ergo fiet, cum procedens aliu
venio? Negat enim [25]nos omnino delinquere, et in [26]hoc pluri
tractat, ut nihil tale concedat, proponens semel a Christo d
deleta, non habitura postea veniam, in [27]quo nos sensus ad a
I Ioh. III, 3—9. nitionem castimoniae demandat. Omnis, inquit, qui habet [28]
istam, castificat semetipsum, quia et ille castus est. Omnis
facit delictum, et iniquitatem facit, et delictum est iniquitas.
scitis quod ille manifestatus sit, ut auferat delicta, utique hac
admittenda. Siquidem subiungit, Omnis qui manet in illo,
[29]delinquit. Omnis qui delinquit, neque vidit neque cognovit
Filioli, nemo vos seducat. Omnis qui facit iustitiam, iustus
sicut et ille iustus est. Qui facit delictum, ex diabolo est, [30]
niam diabolus a primordio delinquit. In hoc enim manifestatus
filius Dei, ut solvat opera diaboli. Nam et solvit liberans homi
Col. II, 14. I Ioh. III, 9 sq. per lavacrum, donato [31]ei chirographo mortis. Et ideo o
[32]qui ex deo nascitur non facit delictum, quia semen dei mane
illo, et non potest delinquere, quia ex deo natus est. In hoc
nifesti sunt filii dei et filii diaboli. In quo, nisi illi non de
quendo, ex quo de deo nati sunt, isti delinquendo, quia de dia
sunt, [33]proinde atque si nunquam sint ex deo nati? Quod si d
I Ioh. I, 8. Qui non est iustus, ex deo non est, qui non pudicus, quom
rursus ex deo fiet, qui iam esse desiit? Iuxta est igitur ut e
disse sibi dicamus Ioannem in [34]primore quidem epistola [35]neg
tam nos sine delicto esse, nunc vero praescribentem non delinq

22. a delicto *Latinius*. 23. perstare *A*. 24. dominum *A*. 25. hos *A*.
hos *A*. 27. quo *D*, *Latinius et Fulv. Ursinus*. quae *ABC*. 28. et spem *A*
delinquet *B*. delinquet *A*. delinquit *CD*. 30. quoniam *CD*. *liber Clementis*.
AB. 31. ei *om*. *D*. 32. quae a deo *A*. 33. periade *D*, *Fulv. Ursinus*.
priore *A*. 35. negante *A*.

omnino, et illic quidem aliquid de venia blandientem, hic vero districte negantem filios dei quicunque deliquerint. Sed absit. Nam nec ipsi excidimus a qua digressi sumus distinctione delictorum. Et hic enim illam Ioannes commendavit, quod sint quaedam delicta cotidianae incursionis, quibus omnes simus obiecti. Cui enim non [36]accidet aut irasci inique, et ultra solis occasum, aut et manum Eph. V, 26.
immittere, aut facile maledicere, aut temere iurare, aut fidem pacti destruere, aut verecundia aut necessitate mentiri? In negotiis, in officiis, in quaestu, in victu, in visu, in auditu quanta tentamur? ut si nulla sit venia istorum, nemini salus competat. Horum ergo erit venia per exoratorem patris Christum. Sunt autem et contraria istis, ut graviora et exitiosa, quae veniam non capiant, homicidium, idololatria, fraus, negatio, blasphemia, utique et moechia et fornicatio, et si qua alia violatio templi dei. Horum ultra exorator non erit Christus; haec non admittet omnino qui natus ex deo fuerit, non futurus dei filius, si admiserit. Ita [37]Ioannis ratio constabit [38]diversitatis, distinctionem delictorum [39]disponentis, cum delinquere filios dei nunc adnuit, nunc abnuit. Prospiciebat enim clausulam litterarum suarum, et illi [40]praestruebat hos sensus dicturus in fine manifestius, Si quis scit fratrem suum delinquere delictum non ad IIoh. V, 16.
mortem, postulabit, et dabit ei vitam dominus qui non ad mortem delinquit. Est enim delictum ad mortem; non de eo dico, ut quis postulet. Meminerat et ipse Hieremiam prohibitum a deo deprecari Ier. VII, 16. XI, 14. XIV, 11.
pro populo mortalia delinquente. Omnis iniustitia delictum est, IIoh. III, 4. V, 17.
et est delictum ad mortem. Scimus autem, quod omnis qui ex deo natus sit non delinquit, scilicet delictum quod ad mortem est. Ita nihil iam superest quam aut neges moechiam et fornicationem mortalia esse delicta, aut inremissibilia fatearis, pro quibus nec [41]exorare permittitur.

Disciplina igitur apostolorum proprie quidem [1]instruit ac deter- Cap. XX.
minat principaliter sanctitatis omnis [2]erga templum dei [3]antistitem [4]ad ubique de ecclesia [5]eradicandum omne sacrilegium [6]pudicitiae, sine ulla restitutionis mentione. Volo tamen ex [7]redundantia alicuius etiam comitis apostolorum testimonium superducere, idoneum confirmandi de proximo iure disciplinam magistrorum. Extat enim

36. accidit *D., Fulv. Ursinus.* accedet *ABC.* 37. Ioannis *A., Fulv. Ursinus.* Ioanni *BCD.* 38. diversitates *A.* 39. disponentis *A., Fulv. Ursinus.* disponenti *BCD.* 40. perstruebat *A.* 41. orari *D., Fulv. Ursinus.*

Cap. XX. 1. instrumenta determinant *A.* 2. circa *coniecit V. D. ad oram templi alicuius quod ego possideo.* 3. sanctitatem et *A.* 4. ad *ego.* ut *Fr. Iunius* et *libri omnes.* 5. eradicandum *ego.* eradicantem *libri omnes.* 6. impudicitiae *Latinius.* 7. redundanti *Latinius. Probat Nicol. Rigaltius.*

et Barnabae titulus ad Hebraeos, [8]a deo satis auctorati viri,
I Cor. IX, 6. quem Paulus iuxta se constituerit in abstinentiae tenore: Aut e
solus et Barnabas non habemus [9]operandi potestatem? Et utiq
receptior apud ecclesias epistola Barnabae illo apocrypho Pasto
Hebr. VI, 1. 4—8. moechorum. Monens itaque discipulos omissis omnibus initiis
perfectionem magis tendere nec rursus fundamenta paenitenti
iacere ab operibus mortuorum, Impossibile est enim, inquit, e
qui semel inluminati sunt et donum caeleste gustaverunt [10]et pa
ticipaverunt spiritum sanctum et verbum dei dulce gustaverunt, c
cidente iam aevo cum exciderint, rursus [11]revocari in paenitentia
refigentes cruci in semetipsos filium dei et dedecorantes. Te
enim, quae bibit saepius devenientem in se humorem et pepe
herbam aptam his propter quos et colitur, benedictionem dei co
sequitur; proferens autem spinas reproba et maledictioni proxim
cuius finis in exustionem. Hoc qui ab apostolis didicit et c
apostolis docuit, nunquam moecho et fornicatori secundam pae
tentiam promissam ab apostolis norat. Optime enim legem inte
pretabatur, et figuras [12]eius iam in ipsa veritate [13]servabat.
Lev. XIII, 12 sqq. hanc denique speciem disciplinae de leproso cautum fuit: Si aut
varietas efflorueri in cutem et totam cutem texerit a capite usq
ad pedes per omnem conspectum, et sacerdos cum viderit, emu
dabit eum, [14]quoniam convertit in album, mundus est. Qua ve
die visus fuerit in eiusmodi color vivus, inquinatus est. Conve
sum enim hominem de pristino carnis habitu in candorem fid
quae vitium et macula aestimatur in saeculo, et totum novatu
[15]mundum voluit intellegi, qui iam non sit varius, non sit de pr
stino et novo aspersus. Si vero post [16]abolitionem in vetustate
aliquid ex illa revixerit, rursum in carne eius quod [17]emortuu
delicto habebatur immundum iudicari, nec expiari iam a sacerdot
Ita [18]moechia de pristino recidiva et unitatem novi coloris, a qu
fuerat exclusa, commaculans immundabile est vitium. Item c
Lev. XIV, 36 sqq. domo: Si quae maculae et cavositates adnuntiatae in parietibus sa
cerdoti fuissent, priusquam introiret ad inspiciendam eam, iub
auferri de domo omnia, ita immunda non futura quae domus es
sent. Dehinc introgressus sacerdos si invenisset cavositates viri
dicantes vel rubescentes, et aspectum earum humiliorem cit

8. a deo satis auctorati viri *Ios. Scaliger.* adeo satis auctoritati viri *ABC.* ad satis auctoritatis viro *D., Fulv. Ursinus.* 9. hoc operandi *CD.* 10. et participaverunt spiritum sanctum et verbum dei dulce gustaverunt *om. AB. Primum addid Io. Pamelius ex libro Clementis.* 11. renovari *Latinius.* 12. ei *A.* 13. servabant *AB.* 14. quod *AB.* 15. mundum voluit intellegi *CD. liber Clementis.* mundum intelligi *AB.* 16. abolitiem *liber Clementis.* 17. emortuo *A.* 18. moechia de pristino recidivam *A.*

[19]parietinam formam, exiret ad ianuam et secerneret domum illam septem diebus. Dehinc die septima regressus si animadvertisset diffusum in parietibus tactum illum, imperaret [19b]extrahi eos lapides, in quibus [20]tactus leprae fuisset, et abici extra civitatem in locum immundum, et sumi alios lapides politos et [21]solidos et reponi loco pristinorum et pulvere alio [22]inliniri domum. Oportet enim, cum pervenitur ad summum sacerdotem patris Christum, de domo hominis nostri in tempore hebdomadis auferri omnia impedimenta prius, ut munda sit quae remanet domus, caro et anima, [23]et ubi introierit eam sermo dei et invenerit maculas ruboris et viroris, extrahi statim et abici foras sensus mortiferos et cruentos (nam et Apocalypsis viridi equo mortem, [24]russeo autem proeliatorem imposuit), proque illis politos et in compaginem aptos et firmos [25]substrui lapides, quales in Abrahae fiunt, ut ita homo habilis deo sit. Quod si post recuperationem et reformationem rursus sacerdos animadverterit in eadem domo de pristinis [26]causis aliquid et maculis, immundam eam pronuntiavit, et iussit deponi materias et lapides et omnem structuram eius et abici in locum immundum. Hic erit homo caro atque anima, qui post baptisma et introitum sacerdotum reformatus denuo [27]resumit [28]scabra et maculas carnis, et abicitur extra civitatem in locum immundum, deditus scilicet satanae in carnis interitum, nec amplius reaedificatur in ecclesia post ruinam. Sic et de famulae concubitu, quae homini esset reservata, necdum redempta, necdum liberata. Propicietur, inquit illi, et non morietur, quia nondum est manumissa cui servabatur. Nondum enim caro a Christo manumissa, cui servabatur, impune contaminabatur, ita iam manumissa non habet veniam.

Apoc. VI, 4. 8. — Matth. III, 9. — I Cor. V, 4 seqq. — Lev. XIX, 20.

Haec si apostoli magis norant, magis utique curabant. Sed et in hunc iam gradum decurram, excernens inter doctrinam apostolorum et potestatem. Disciplina hominem gubernat, potestas adsignat, [1]seorsum quod potestas spiritus, *spiritus* autem deus. Quid autem docebat? Non communicandum operibus tenebrarum. Observa quod iubet. Quis autem poterat donare delicta? Hoc solius

Cap. XXI. — Ephes. V, 11.

19. parietinam *BCD*. parietem non *A*. 19b. exterminari *liber Clementis*. 20. tactus leprae *Fr. Iunius*. tactus lepra *AB*. lepra *CD*. 21. solitos *BC*. 22. inliniri *ABC*. illini *D.*, *Fulv. Ursinus*. 23. ut *A*. 24. roseo *A*. 25. substruit *D.*, *Fulv. Ursinus*. 26. cavis *Latinius*. 27. respuit *A*. 28. scabram *Ios. Scaliger*.

Cap. XXI. 1. seorsum quod potestas spiritus, spiritus autem deus *ego*. sed rursum quid potestas? Spiritus. Spiritus autem deus *Latinius*. Seorsum quid potestas? Spiritus. Spiritus autem deus *Nicol. Rigaltius*. seorsum quod potest, aspirat autem deus *Ios. Scaliger*. seorsum quod potestas, spiritus autem deus *libri omnes*.

Marc. II, 7. [2]ipsius est. Quis enim dimittit delicta, ni solus deus? et utiqu
mortalia [3]quae in ipsum fuerint admissa, et in templum eius. Na
Matth. XVIII, 22. tibi quae in te reatum habeant etiam septuagies septies iuberis in
dulgere in persona Petri. Itaque si et [4]ipsos beatos apostol
tale aliquid indulsisse constaret cuius venia a deo, non ab homin
competeret non ex disciplina, sed ex potestate [5]fecisse. Nam
mortuos suscitaverunt, quod deus solus, et debiles redintegrav
runt, quod nemo nisi Christus, immo et plagas inflixerunt, qu
noluit Christus. Non enim decebat eum saevire qui pati vener
Act. V, 5. XIII, 11. Percussus est Ananias et Elimas, Ananias morte, [5b]Elimas cae
tate, ut hoc [6]ipso probaretur Christum et haec facere potuis
Sic et prophetae caedem et cum ea moechiam paenitentibus [7]ign
verunt, quia et severitatis documenta fecerunt. Exhibe igitur
nunc mihi, apostolice, prophetica exempla, [8]ut agnoscam divini
tem, et [9]vindica tibi delictorum eiusmodi remittendorum potes
tem. Quod si disciplinae solius officia sortitus es, nec impe
praesidere, sed ministerio, quis aut quantus es indulgere, qui n
que prophetam nec apostolum exhibens cares ea virtute cuius
indulgere? Sed habet, inquis, potestatem ecclesia delicta donar
Hoc ego magis et agnosco et dispono, qui ipsum paracletum
prophetis [10]novis habeo dicentem, Potest ecclesia donare delictu
sed non faciam, ne et alia delinquant. Quid, si pseudoprophetic
spiritus pronuntiavit? Atqui magis eversoris fuisset et semetipsu
de clementia commendare et ceteros ad delinquentiam [11]tempera
Aut si et hoc secundum spiritum veritatis adfectare gestivit, e
spiritus veritatis potest quidem indulgere fornicatoribus venia
sed cum plurium malo non vult. De tua nunc sententia quae
unde hoc [12]ius ecclesiae usurpes. Si quia dixerit Petro domin
Matth. XVI, 18 sq. Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, tibi dedi cla
regni caelestis, vel, Quaecunque alligaveris vel solveris in ter
erunt alligata vel soluta in caelis, idcirco praesumis et ad te de
vasse solvendi et alligandi potestatem, id est ad omnem ecclesi
Petri propinquam? [13]Qualis es, evertens atque commutans [14]m
nifestam domini intentionem personaliter hoc Petro conferente
Super te, inquit, aedificabo ecclesiam meam, et, Dabo tibi clav
non ecclesiae, et, Quaecunque solveris vel alligaveris, non qu

2. spiritus est *Latinius*. 3. quod *A*. 4. ipsos beatos apostolos tale aliq
indulsisse *CD*. *liber Clementis*. ipsos ab eo apostolos tale aliquid indulsisset
ipsis beatis apostolis tale aliquid indulsisset *B*. 5. fecissent *A*. 5 b. et Elimas
6. ipso probaretur *CD*. *liber Clementis*. ipsum probaret *AB*. 7. ignorarerant
8. ut *ego*. et *libri omnes*. 9. vendica *AB*. 10. nobis ab eo dicentem *A*.
temptare *los. Scaliger*. 12. iussisse ecclesiae *A*. 13. Qualis sese vertens *A*.
manifestum *A*.

solverint vel alligaverint. Sic enim et exitus docet. In ipso ecclesia
estructa est, id est per ipsum, ipse clavem imbuit, [15]vides quam:
Viri Israëlitae, auribus mandate quae dico: Iesum Nazarenum virum Act. II, 22.
a deo vobis destinatum, et reliqua. Ipse denique primus in Christi
baptismo reseravit aditum caelestis regni, quo solvuntur alligata
retro delicta et alligantur quae non fuerint soluta, [16]secundum ve-
ram salutem, et Ananiam [17]vinxit vinculo mortis et debilem pedibus
absolvit vitio valetudinis. Sed et in illa disceptatione custodiendae
[18]necne legis primus omnium Petrus spiritu instinctus et de natio-
num vocatione praefatus. Et nunc, inquit, cur tentastis dominum Act. XV, 10.
de imponendo iugo fratribus, quod neque nos neque patres nostri
sufferre valuerunt? Sed enim per gratiam Iesu credimus nos salu-
tem consecuturos sicut et illi. Haec sententia et solvit quae omissa
sunt legis, et alligavit quae reservata sunt. Adeo nihil ad delicta
fidelium capitalia potestas solvendi et alligandi Petro emancipata.
Cui si praeceperat dominus etiam septuagies septies delinquenti in
eum fratri indulgere, utique nihil postea alligare, id est retinere,
mandasset, nisi forte [19]ea quae in dominum, non in fratrem, quis
admiserit. Praeiudicatur enim non dimittenda in deum delicta,
nam in homine admissa donantur. Quid nunc et ad ecclesiam, et
quidem tuam, psychice? Secundum enim Petri personam spiritali-
bus potestas ista conveniet aut apostolo aut prophetae. Nam [20]et
ipsa ecclesia proprie et principaliter ipse est spiritus, in quo est
trinitas unius divinitatis, pater et filius et spiritus sanctus. Illam
ecclesiam congregat quam dominus in tribus posuit. Atque ita
exinde etiam numerus omnis qui in hanc fidem conspiraverint [21]ec-
clesia ab auctore et consecratore censetur. Et ideo ecclesia qui-
dem delicta donabit, sed ecclesia spiritus per spiritalem hominem,
non ecclesia numerus episcoporum. Domini enim, non famuli est
ius et arbitrium; dei ipsius, non sacerdotis.

At tu iam et in martyras tuos effundis hanc potestatem. Ut Cap. XXII.
quisque ex [1]consensione vincula induit adhuc [2]mollia in novo cu-
stodiae nomine, statim ambiunt moechi, statim adeunt fornicatores,
iam preces circumsonant, iam lacrimae circumstagnant maculati
cunsque, nec ulli magis aditum carceris redimunt quam qui [3]eccle-
siam perdiderunt. Violantur viri ac feminae in tenebris plane ex

15. vides quam *BC*. fidei quam *A*. vide quam *D.*, *Fulv. Ursinus*. 16. secundum *A*.
17. iunxit *A*. 18. necne om. *AB*. *Inc. Pamelius primum addidit, necnon ex ex libro Clementis*. 19. eam *A*. 20. et ipsa ecclesia *Fr. Iunius*. et ipse ecclesia *ABC*. et ecclesia *D*. 21. ecclesia *D.*, *Latinius*. ecclesiae *ABC*.

Cap. XXII. 1. confessione *Latinius*. *Probavit Aug. Neander*. 2. immollia *A*.
3. ecclesiae *Petr. Ciacconius*.

usu libidinum notis, et pacem ab his quaerunt qui de sua perich
tantur. Alii ad metalla confugiunt et inde communicatores re
vertuntur, ubi iam aliud martyrium necessarium est delictis po
martyrium novis. Quis enim in terris et in carne sine culpa
Quis martyr [4]saeculi incola, [5]denariis supplex, [6]medico obnoxi
et [7]feneratori? Puta nunc sub gladio iam [7b]capite librato, pu
in patibulo iam corpore expanso, puta in stipite iam [8]leone co
cesso, puta [9]in axe iam incendio [10]adstructo, in ipsa, dico, s
curitate et possessione martyrii, quis permittit homini donare qu
deo reservanda sunt, [11]a quo ea sine excusatione damnata sun
quae nec apostoli, quod sciam, martyres et ipsi donabilia [12]indic
1 Cor. XV, 32. V, 3 sqq. verunt? Denique iam ad bestias depugnaverat Paulus Ephesi, cu
interitum decernit [13]incesto. Sufficiat martyri propria delicta pu
gasse. Ingrati vel superbi est in alios quoque spargere quod p
magno fuerit consecutus. Quis alienam mortem sua solvit, [14]n
solus dei filius? Nam et in ipsa passione liberavit latronem.
hoc enim venerat, ut [15]ipse a delicto purus et [16]omnia sanctus p
peccatoribus [17]obiret. Proinde qui illum aemularis donando delic
si nil ipse deliquisti, plane patere [18]pro me. Si vero peccator
quomodo oleum faculae tuae sufficere et tibi et mihi poterit? Hab
etiam nunc quo probem Christum. Si propterea Christus in ma
tyre est, ut moechos et fornicatores martyr absolvat, occulta co
dis edicat, ut ita delicta concedat, et Christus est. Sic enim d
Matth. IX, 4 sqq. minus Iesus Christus potestatem suam ostendit: Quid cogita
nequam in cordibus vestris? Quid enim facilius est dicere par
lytico, Dimittuntur tibi peccata, aut, Surge et ambula? Igitur
sciatis filium hominis habere dimittendorum peccatorum in ter
potestatem, tibi dico paralytice, Surge et ambula. Si dominus ta
tum de potestatis suae probatione curavit, uti traduceret cogitat
et ita imperaret sanitatem, ne non crederetur posse delicta dimi
tere, non licet mihi eandem potestatem in aliquo sine eisdem pro
bationibus credere. Cum tamen moechis et fornicatoribus a martyr
expostulas veniam, ipse confitesis eiusmodi crimina non nisi pro
prio martyrio diluenda, qui [19]praesumis alieno. [20]Quod si est, ian
Luc. XII, 50. et martyrium aliud erit baptisma. Habeo enim, inquit, et aliu
Ioh. XIX, 34. baptisma. Unde et ex vulnere lateris dominici aqua et sangui

4. sacculi *A*. 5. donariis *Latinius*. damnatis *Nicol. Rigaltius*. 6. medio *le Scaliger*. moecho *Nicol. Rigaltius*. 7. fornicatori *Nicol. Rigaltius*. 7b. capiti *La tinius*. 8. leoni *Latinius*. 9. in axe iam *om. A*. 10. adstructo *D., Fulv. Ur sinus*. adstricto *ABC*. 11. a quo eas in excusatione? damnatas quae *A*. 12 indicaverant *A*. 13. incerto *A*. 14. ni *A*. 15. ipso *A*. 16. omnia *CD. lib Clementis*. omnino *AB*. 17. obiret *D., Fulv. Ursinus, Ios. Scaliger*. obediret *reliqu* 18. prome *A*. 19. praesumus *A*. 20. Quod sciam et *A*.

utrinsque lavacri paratura manavit. Debeo ergo et primo lavacro alium liberare, si [21]possum secundo, [22]ingeramusque in [23]sinum necesse est: Quaecunque auctoritas, quaecunque ratio moecho et fornicatori pacem ecclesiasticam reddit, eadem debebit et homicidae et idololatrae paenitentibus subvenire, certe negatori, et utique illi quem in proelio confessionis tormentis conluctatum saevitia deiecit. Ceterum indignum deo et illius misericordia [24]qui paenitentiam peccatoris [25]morti praevertit, ut facilius in ecclesiam redeant qui [26]subandо quam qui dimicando ceciderunt. [27]Urget nos dicere indignitas. Contaminata potius corpora revocabis quam cruentata. Quae paenitentia miserabilior, titillatam prosternens carnem, an vero laniatam? Quae iustior venia in omnibus causis, quam voluntarius, [28]an quam invitus peccator implorat? Nemo volens negare compellitur, nemo nolens [29]fornicatur. Nulla ad libidinem vis est, nisi ipsa; nescit [30]quodlibet cogi. Negationem porro quanta compellunt ingenia [31]carnificis et genera poenarum? Quis magis negavit, qui Christum vexatus, an qui delectatus amisit? qui cum [32]amitteret doluit, an qui cum amitteret lusit? Et tamen illae cicatrices Christiano proelio insculptae, et utique invidiosae apud Christum, quia vicisse cupierunt, et sic quoque gloriosae, quia non vincendo cesserunt, in quas adhuc et diabolus ipse suspirat, cum sua infelicitate, sed casta, cum paenitentia maerente, sed non erubescente ad dominum de venia, denuo [33]dimittentur [34]eis, quia piaculariter negaverunt. Solis illis caro infirma est. [35]Atquin nulla tam fortis caro quam quae spiritum elidit.

21. possumus *A.* 22. ingeram usque *Latinius, Ios. Scaliger.* 23. finem *A.* 24. einsque paenitentiam *A.* 25. mortem *A.* 26. subdendo *A.* 27. Urgemur dicere *A.* 28. an *om. A.* 29. fornicator *A.* 30. quo libet *A.* quolibet *B.* 31. carnificii *Ios. Scaliger.* 32. averteret *D.* 33. dimittentur *A.* dimittetur *BC.* dimittitur *D.* 34. eis quia piaculariter *ego.* eis qui piaculariter *BCD.* resculpiculariter *A.* eis qui peculiariter *Nicol. Rigaltius.* 35. Atqui *D., Latinius.*

*DE

IEIUNIO ADVERSUS PSYCHICOS.

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta

A significat editionem principem Ioh. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXI Siglum *mg.* additum denotat scripturam ex margine hu libri prolatam.

B - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL. In hac ed nanda Sig. Gelenius se codice quodam Masburensi, Britannia adlato, usum esse notavit.

C - - Iacobi Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX., qu que passim innititur codice scripto Iob. Clementis.

D - - Nicol. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Cap. I. Mirarer [1]psychicos, si sola luxuria [2]tenerentur, qua saepi nubunt, [3]si non etiam ingluvie [4]lacerarentur, qua ieiunia oderu Monstrum scilicet haberetur libido sine gula, cum duo haec t unita atque concreta sint, ut si disiungi omnino potuissent, i prius ventri pudenda non adhaererent. Specta corpus, et una re est. Denique pro dispositione membrorum ordo vitiorum. Pri venter, et statim cetera saginae substructa lascivia est; per eda tatem salacitas transit. Agnosco igitur animalem fidem stu carnis, [5]qua tota constat, tam multivorantiae quam multinubenti pronam, ut merito spiritalem disciplinam pro substantia aemula in hac quoque specie continentiae accuset, proinde gulae fren [6]induentem per nullas interdum vel seras vel aridas escas, quema modum et libidini per unicas nuptias. Piget iam cum talibus co

* DE IEIVNIIS *inscripserunt Iac. Pamelius et Nicol. Rigaltius, non ex scri alicuius libri auctoritate, sed Hieronymi, Nicephori et Trithemii fidem secuti. S horum scriptorum in eiusmodi titulis servandis quam parum fida sit fides vel ex apparebit quae ad inscriptionem libri Apologetici supra sunt adnotata. Rigaltius levit insuper alteram partem inscriptionis, verba* ADVERSVS PSYCHICOS, *quae m quiores libri omnes vindicant.*

Cap. I. 1. psychicos istos si *C. liber Clementis.* 2. tenderentur *D.* 3. *om. A.* 4. lacerarentur *AD.* ducerentur *BC.* laxarentur *Fulv. Ursinus.* 5. qu totam *A.* 6. induentem *CD., ex emendatione Harrisii.* imbuentem *AB.*

gredi, pudet [7]iam de eis altercari quorum nec defensio verecunda est. Quomodo enim protegam castitatem et sobrietatem sine taxatione adversariorum? Quinam isti sint semel nominabo: exteriores et interiores botuli psychicorum. Hi paracleto controversiam faciunt; propter hoc novae prophetiae recusantur; non quod alium deum praedicent Montanus et Priscilla et Maximilla, nec quod Iesum Christum solvant, nec quod aliquam fidei aut spei regulam evertant, sed quod plane doceant saepius ieiunare quam nubere. De modo quidem nubendi iam edidimus monogamiae defensionem. Nunc de castigatione victus [7b]secundae vel magis primae continentiae pugna est. Arguunt nos, quod ieiunia propria custodiamus, quod stationes plerumque in vesperam producamus, quod etiam xerophagias observemus, siccantes cibum ab omni carne et omni iurulentia et uvidioribus quibusque pomis, [8]nec quid vinositatis vel edamus vel potemus; lavacri quoque abstinentiam, congruentem arido victui. Novitatem igitur obiectant, de cuius inlicito praescribant aut [9]haeresin iudicandam si humana praesumptio est, aut pseudoprophetiam pronuntiandam si spiritalis indictio est, dum [10]quaque ex parte anathema audiamus qui aliter adnuntiamus.

Nam quod ad ieiunia pertineat, certos dies a deo constitutos opponunt, ut cum in Levitico praecipit dominus [1]Moysi decimam mensis septimi diem placationis, Sancta, inquiens, erit vobis dies, et vexabitis animas vestras, et omnis anima, quae vexata non fuerit in illa die, exterminabitur de populo suo. Certe in evangelio illos dies ieiuniis determinatos putant in quibus ablatus est sponsus, et hos esse iam solos legitimos ieiuniorum Christianorum, abolitis legalibus et propheticis vetustatibus. Ubi volunt enim, adgnoscunt quid sapiat, Lex et prophetae usque ad Ioannem. Itaque de cetero [1b]indifferenter ieiunandum ex arbitrio, non ex imperio, novae disciplinae pro temporibus et causis uniuscuiusque; sic et apostolos observasse, nullum aliud imponentes iugum certorum et in commune omnibus obeundorum ieiuniorum, proinde nec stationum, quae et ipsae suos quidem dies habeant quartae feriae et sextae, [2]passive tamen [3]currant, neque sub lege praecepti neque ultra [4]supremam diei, quando et orationes fere hora nona concludat, de Petri exemplo, quod Actis refertur. Xerophagias vero novum [5]affectati officii nomen et proximum ethnicae superstitioni, quales

Cap. II.
Lev. XVI, 29 sqq. XXIII, 27.
Luc. XVI, 16. Matth. XI, 13.
Act. XV, 10.

7. et iam *CD. liber Clementis.* 7 b. secundae vel magis primae continentiae *ABC.* secunda vel magis prima continentia (continentiae *D.*) *D., Fulv. Ursinus.* 8. ne *CD., ex coniectura Latini.* 9. haeresim *ABD.* 10. quaque *CD. liber Clementis.*

Cap. II. 1. Mosi *BC.* 1 b. differenter *D.* 2. passim *A., Fulv. Ursinus.* 3. currant *A.* 4. suprema indici *A.* 5. adfecti *A.*

castimoniae Apim, Isidem et Magnam Matrem certorum eduli
exceptione purificant, cum fides libera in Christo ne Iudaicae
dem legi abstinentiam quorundam ciborum debeat, semel in t
I Cor. X, 25. macellum ab apostolo admissa, [6]detestatore eorum qui sicut
bere prohibeant, ita iubeant cibis abstinere a deo conditis. Et
I Tim. IV, 1 sq. nos esse iam tunc praenotatos in novissimis temporibus absc
tes a fide, intendentes spiritibus mundi seductoribus, doc
mendaciloquorum inustam habentes conscientiam. Quibus, o
ignibus? [7]Credo, quibus nuptias saepe deducimus et coenas
Gal. IV, 10. tidie coquimus? Sic et cum Galatis nos quoque percuti
observatores dierum et mensium et annorum. Iaculantur i
Ies. LVIII, 4 sq. et Esaiam pronuntiasse, Non tale ieiunium dominus elegit,
non abstinentiam cibi, sed opera iustitiae quae subtexit; et
dominum in evangelio ad omnem circa [7b]victum scrupulosi
Marc. VII, 15. compendio respondisse, non his [8]communicari hominem quae
inferantur, sed quae ex ore proferantur, cum et ipse mand
Matth. XI, 19. et biberet usque in notationem: Ecce homo vorator et po
I Cor. VIII, 8. sic et apostolum docere, quod esca nos deo non commendet
que abundantes, si edamus, neque deficientes, si non ed
His et huiusmodi sensibus eo iam subtiliter tendunt, ut umu
que pronior ventri possit [9]supervacua nec adeo [10]necessaria
mare [11]sublati vel [12]deminuti vel demorati cibi [13]officia, pr
nente scilicet deo iustitiae et innocentiae opera. Et scimus
sint carnalium commodorum suasoriae, quam facile dicatur,
est de totis praecordiis credam, diligam deum et proximum
quam me. In his enim duobus praeceptis tota lex pendet et
phetae, non in pulmonum et intestinorum meorum inanitate.

Cap. III. Itaque nos hoc prius [1]affirmare debemus quod occulte
periclitatur, quantum valeat apud deum inanitas ista, et ante
unde ratio ipsa processerit hoc modo promerendi deum.
enim agnoscetur observationis necessitas, cum eluxerit ra
auctoritas a primordio recensendae. Acceperat Adam a deo
non gustandi de arbore agnitionis boni et mali, moriturus s
stasset. Verum et ipse tunc in psychicum reversus post [2]ec
spiritalem, in qua magnum illud sacramentum in Christum et
siam prophetaverat, nec iam capiens quae erant spiritus, fa

6. de testatore *A*. 7. trado *A*. 7b. victum *D.*, *Fulv. Ursinus*. victus relig
8. communicari *CD. liber Clementis*. 9. supervacuam *A*. 10. necessariam
sublati *CD*. dilati *AB*. 12. diminuti *BC*. 13. officinam, praeponentes *A*.
praepotente *Ios. Scaliger*. officia praeponentes *Fr. Iunius*. 14. tanquam
mihi *CD. liber Clementis*.

Cap. III. 1. firmare *Ios. Scaliger*. 2. ecstasim *A*.

ventri quam deo cessit, pabulo potius quam praecepto annuit, salutem gula vendidit. Manducavit denique et [3]periit, salvus alioquin si uni arbusculae ieiunare maluisset; ut iam hinc animalis fides semen suum recognoscat, exinde deducens carnalium adpetitionem et spiritalium recusationem. Teneo igitur a primordio homicidam gulam tormentis atque suppliciis inediae puniendam, etiamsi deus nulla ieiunia praecepisset. Ostendens tamen, unde sit occisus Adam, mihi reliquerat [4]intellegenda remedia offensae, qui offensam demonstrarat. [5]Ultro cibum, quibus modis quibusque temporibus potuissem, pro veneno deputarem et antidotum famem sumerem, per quam purgarem mortis a primordio causam in [6]me quoque cum ipso genere transductam, certus hoc deum velle cuius contrarium noluit, satisque confidens placituram illi continentiae curam a quo damnatam comperissem incontinentiae culpam. Porro, cum et Ps. L, 18.
ipse ieiunium mandet et animam [7]conquassatam proprie utique [8]cibi angustiis sacrificium appellet, quis iam dubitabit omnium erga [9]victum macerationum hanc fuisse rationem, qua rursus interdicto cibo et observato praecepto primordiale iam delictum expiaretur, ut homo per eandem materiam causae satis deo faciat per quam offenderat, id est per cibi interdictionem, atque ita salutem aemulo modo redaccenderet inedia, sicut extinxerat sagina, pro [10]unico inlicito plura licita contemnens?

Haec ratio servabatur apud providentiam dei, pro temporibus Cap. IV.
omnia [1]modulantis, ne quis ex diverso ad deiciendam propositionem nostram, Cur ergo, dicat, non statim deus aliquam victus constituit castigationem, quinimmo et auxit permissionem? Nam in primordio quidem herbidum solummodo et [1b]arboreum homini pabulum addixerat: Ecce dedi vobis omne foenum [2]sementivum Gen. I, 29.
seminans semen quod est super terram, et omne lignum quod habet in semetipso fructum seminis [3]sementivi vobis erit in escam. Postea vero ad Noë enumerata subiectione omnium bestiarum terrae et volatilium caeli et moventium in terra et piscium maris et omnis [4]serpentis, Erunt, inquit, vobis in escam: velut holera foeni dedi Gen. IX, 2.
vobis universa, verum carnem in sanguine animae suae non edetis. Nam et hoc ipso, quod eam solam carnem [5]esui eximit cuius anima non per sanguinem effunditur, omnis reliquae carnis usum concessisse manifestum est. Ad haec respondemus non competisse

3. perit *A*. 4. intelligendae *A*. 5. ultio *A*. 6. me *om. A*. 7. concassatam *A*. 8. sibi *A*. 9. victum *D., Fulv. Ursinus*. victus *reliqui libri*. 10. uno *A*.

Cap. IV. 1. modulantis *CD. liber Clementis*. moderantis *reliqui*. 1 b. arboreum *A*. 2. sementinum *A*. 3. sementini *A*. 4. serpentis *AB., Fr. Iunius, Ios. Scaliger*. viventis *CD. liber Clementis*. 5. esui eximit *CD. liber Clementis*. eximit *AB*.

onerari hominem aliqua adhuc abstinentiae lege, qui cum maxime tam levem interdictionem unius scilicet pomi tolerare non potuit; remissum itaque illum libertate ipsa corroborandum. [6]Aeque post diluvium in reformatione generis humani suffecisse unam interim legem a sanguine abstinendi, permisso usu ceterorum. Iam enim iudicium dominus ostenderat per diluvium, adhuc etiam commina-
Gen. IX, 5. tus fuerat per exquisitionem sanguinis de manu fratris et de manu bestiae omnis. Itaque iustitiam iudicii praeministrans materiam libertatis emisit per veniam supparans disciplinam, permittens omnia, ut demeret quaedam, plus exacturus, si plus commisisset, abstinentiam imperaturus, cum indulgentiam praemisisset, quo magis, ut diximus, primordiale delictum expiaretur maioris abstinentiae operatione in maioris licentiae occasione.

Cap. V. Denique ubi iam et familiaris populus allegi deo coepit et restitutio hominis imbui potuit, tunc leges disciplinaeque omnes impositae etiam quae decerperent victum, ademptis quibusdam veluti immundis, quo facilius aliquando ieiunia toleraret homo perpetui in quibusdam abstinentia usus. Nam et primus populus primi hominis [1]resculpserat crimen, pronior ventri quam deo deprehensus, cum de duritia Aegyptiae servitutis valida manu dei et sublimi brachio [2]ereptus dominus eius visus est, terrae lacte et melle [3]manantibus destinatus, statim autem solitudinis [4]incopiosae circumspectu scandalizatus, saturitatis Aegyptiae [5]detrimenta suspirans in Moysen
Exod. XVI, 2 sqq. et Aaron mussitavit: Utinam obiissemus percussi a domino in terra Aegypti, quando super ollas carnium sedebamus et panes in plenitudinem comedebamus. [6]Quomodo eduxisti nos in haec deserta ad [7]interficiendam synagogam istam fame? Eadem ventris praelatione deploraturus erat eosdem duces suos et dei arbitros, quos desiderio carnis et recordatu Aegyptiarum copiarum exacerbabat. Quis nos [8]vescet carne? venerunt in [9]mentem nobis pisces quos in Aegypto edebamus gratis, et cucumeres et pepones et porri et cepe
Num. XI, 4 sqq. et allia. At nunc anima nostra arida, nihil nisi manna vident oculi nostri. Ita et illis xerophagiae [10]panes angelici displicebant, alium potius et cepe quam caelum [11]fragrare malebant. Et ideo tam ingratis gratiora et esculentiora quaeque detracta sunt, puniendae

6. Aeque *CD*. Atque *AB*.

Cap. V. 1. sculpserat *A*. 2. ereptus dominus eius visus est terrae *ABC* ereptus dominus eius visus, et terrae *Fulv. Ursinus*. ereptus dominis eius visus est terrae *Fr. Iunius*. *Verba* dominus eius visus est *delet Ios. Scaliger*. 3 manantis *A*. 4. in copiose *A*. 5. detrimenta *CD*. *liber Clementis*. detrimento *AB*. 6 quoniam *C*. *liber Clementis*. 7. interficiendum *A*. 8. vescetur *A*. pasceat *Fr. Iunius*. 9. mente *A*. 10. panis *D*., *Fulv. Ursinus*. 11. fragrare *AmgBCD*. Ca-gnare *A*.

simul gulae et exercendae continentiae causa, ut illa damnaretur, ista erudiretur.

Nunc si temere rationes [1]castigati a deo victus et castigandi propter deum a nobis ad primordiorum experimenta revocavimus, conscientiam communem consulamus. Ipsa natura [2]enuntiabit quales nos ante pabulum et potum in virgine adhuc saliva exhibere consuerit rebus duntaxat [3]sensu agendis, quo divina tractantur, si multo pollentioris mentis, si multo vivacioris cordis, quam cum totum illud domicilium interioris hominis escis stipatum, vinis inundatum, [4]decoquendis iam stercoribus [5]aestuans praemeditatorium efficitur latrinarum, in quo plane nihil tam in proximo supersit quam ad lasciviam sapere. Manducavit populus et bibit, et surrexerunt ludere. Intellege sanctae scripturae verecundiam lusum nisi impudicum non denotasset. Ceterum quotusquisque meminerit religionis, occupatis memoriae locis, impeditis sapientiae membris? Nemo ita ut decet, ita ut par est, ita ut utile est, recordabitur dei [6]in eo tempore quo ipsum sibi hominem excidere sollemne est. Omnem disciplinam victus aut occidit aut vulnerat. Mentior, si non dominus ipse oblivionem sui exprobrans Israëli causam plenitudini [7]reputat. Incrassatus est dilectus et pinguefactus et dilatatus est, et dereliquit deum, qui fecit eum, et abscessit a domino salutificatore suo. Denique in eodem Deuteronomio eandem causam praeaveri iubens, Ne, inquit, cum manducaveris et biberis et domos optimas aedificaveris, ovibus et bubus tuis multiplicatis et argento et auro extollatur cor tuum et obliviscaris domini dei tui. Praetexuit corruptelae divitiarum edacitatis enormitatem, cui ipsae divitiae procurant. Per [8]illas scilicet incrassatum erat cor populi, ne oculis videret et auribus audiret et corde coniceret adipibus obtructo, quas nominatim esui abstulit, dedocens hominem saginae studere. Ceterum cui cor [9]erectum potius inveniebatur quam impinguatum, [10]qui quadraginta diebus totidemque noctibus supra humanae naturae facultatem ieiunium perennavit spiritali fide virtutem administrante, et vidit oculis dei gloriam et audivit auribus dei vocem et corde coniecit dei legem iam tunc docentis non in solo pane vivere hominem, sed in omni verbo dei, cum quidem nec ipsum Moysen deo pastum [11]inediamque eius [12]nomine saginatam constanter contemplari valeret pinguior populus. Merito igitur etiam in carne se dominus ei ostendit collegae ieiuniorum suorum, non

Cap. VI.

Exod. XXXII, 6.

Deut. XXXII, 15.

Deut. VIII, 12 sqq.

Deut. VIII, 3. Luc. IV, 2. 4. Matth. IV, 2. 4.

Matth. XVII, 3 sqq.

Cap. VI. 1. castigandi deo *A.* 2. nuntiabit *A.* 3. sensu *AB.* sensus *CD.* 4. de coquendis *A.* 5. exaestuans *liber Clementis.* 6. eo in tempore *A.* 7. reputat *ABC.* deputat *D., Fulv. Ursinus.* 8. illa *A.* 9. evectum *C. liber Clementis.* 10. qui om. *CD.* 11. mediamque *A.* 12. numine *Fulv. Ursinus.*

minus et Heliae. Nam et Helias hoc primum, quod famem fuerat
I Reg. XVII, 1. imprecatus, satis iam se ieiuniis voverat. Vivit, inquit, dominus,
cui adsisto in conspectu eius, si erit ros istis annis et imber. De-
binc minantem Iezabel fugiens post unicum pabulum et potum,
quem ab angelo expergefactus invenerat, et ipse quadraginta diebus
et noctibus vacuo ventre arido ore pervenit in montem Choreb,
ubi cum in [13]spelunca devertisset, quam familiari congressu de
I Reg. XIX, 9. exceptus est! Quid tu Helia hic? multo amicior ista vox quam
Gen III, 9. Adam ubi es? Illa enim pasto homini minabatur, ista ieiuno blan-
diebatur. Tanta est circumscripti victus praerogativa, ut deum
praestet homini contubernalem, parem revera pari. Si enim deus
Ies. XL, 28. aeternus non esuriet, ut testatur per Esaiam, hoc erit tempus quo
homo deo adaequetur, cum sine pabulo vivit.

Cap. VII. Processimus itaque iam ad exempla, uti revolvamus utilitatis
efficacia potestates istius officii quod etiam iratum deum homini
I Sam. VII, 5 sqq. reconciliat. Deliquerat Israël in aquatione apud [1]Maspha congre-
gatus a Samuele, [2]sed ita statim delictum ieiunio diluit, ut peri-
culum proelii simul [3]fuderit. Cum maxime Samuel offerebat holo-
caustum (in nullo magis procuratam audimus dei clementiam quam
abstinentia populi), et allophyli [4]proelio admovebant, [5]ibidem
dominus intonuit voce magna super allophylos, et confusi sunt et
corruerunt in conspectu Israëlis, et processerunt viri Israël et
[6]Maspha et persecuti sunt allophylos et usque [7]Bethor ceciderunt
pastos impasti, armatos inermes. Hae [7b]erunt vires ieiunantium
deo. Caelum pro eiusmodi militat. Habes formam praesidii etiam
spiritalibus bellis necessariam. Proinde cum rex Assyriorum Sen-
nacherib [8]compluribus iam civitatibus captis Israëli per Rapsaces
blasphemias et minas intentaret, nihil aliud illum a proposito in
Aethiopias avertit. Dehinc [9]quid aliud [10]centum octoginta quatuor
milia de exercitu eius per angelum [11]absumpsit quam Ezechiae
regis humiliatio? Siquidem duritia hostis adnunciata vestem scidit,
saccum induit, eodemque habitu seniores sacerdotum ad deum per
Esaiam adire iussit, utique ieiunio preces prosequente. Neque
enim cibi tempus in periculo, nec saturitatis cultus in sacco. [12]Sem-
II Reg. XVIII. XIX Ies. XX. per inedia [13]maeroris sequela est, sicut laetitia accessio saginae.
Per hanc maeroris sequelam et inediam etiam civitas illa peccatrix

13. spelunca *Fr. Iunius.*

Cap. VII. 1. Masphat *AB.* 2. sed *om. C.* 3. fuderit *AB.* fugerit *CD. Harrisius.* 4. proelium *Latinius.* 5. ibidem *AD. liber Clementis, et liber Vaticanus quidam nescio quis h. l. a Pamelio citatus.* Ibi demum *B.* 6. Masphat *AB.* 7. Bethchar *A.* Bethor *B.* 7 b. *Malim* erant. 8. cum pluribus *A.* 9. quid aliud *om. BC.* 10. centum octoginta quatuor *A.* centum et octoginta *reliqui.* 11. assumpsit *A.* 12. Semper *om. A.* 13. sequela maeroris *A.*

Ninive de exitio praedicato liberatur. Satis enim paenitentia scelerum [13b] commendaverat ieiunium triduo functa, etiam pecudibus Ion. III.
exactis, quibus iratus deus non erat. Sodoma quoque et Gomorra Gen. XIX.
evasissent, si ieiunassent. Hoc remedium agnoscit et Achab. Cum I Reg. XXI.
[14] illi post transgressionem et idololatriam et necem Nabuthae propter vineam interempti a Iezabel exprobrasset Helias, Qualiter occidisti et haereditatem possedisti: [15] in loco quo sanguinem Nabuthae canes delinxerant, tuum quoque [16] delinguent, — destituit semetipsum et [17] saccum carni suae imposuit et ieiunavit et dormivit in sacco. Et tunc sermo domini ad Heliam, Vidisti, ut reveritus sit Achab a facie mea: pro eo, quod reveritus est, non superducam laesuram in diebus ipsius, sed in diebus filii eius superducam eam, qui non erat ieiunaturus. Ita ieiunium in deum reverentiae opus est, per quod Anna quoque ambiens uxor Helcanae retro I Sam. I.
sterilis impetravit facile a deo inanem cibo ventrem filio implere, et quidem propheta. Sed non modo naturae mutationem aut periculorum aversionem aut delictorum obliteratione, verum etiam sacramentorum agnitionem ieiunia de deo merebuntur. Aspice Danielis exemplum. Circa somnium regis Babylonis omnes turban- Dan. II. VI. X. XIV, 34 sqq.
tur sophistae, negant [17b] ultro de praestantia humana posse cognosci. Solus Daniel deo fidens, et sciens [18] quid ad demerendam dei gratiam faceret, spatium tridui postulat, cum sua fraternitate ieiunat, atque ita orationibus commendatis et ordinem et significationem somnii per omnia instruitur, tyranni sophistis parcitur, deus glorificatur, Daniel honoratur, non minorem dei gratiam et postea quoque relaturus anno primo regis Darii, cum ex recogitatu praedicatorum temporum ab Hieremia dedit faciem suam deo [19] in ieiuniis et sacco et cinere. Nam et angelus missus ad eum hanc statim professus est causam divinae dignationis: Veni, inquit, demonstrare tibi, quatenus miserabilis es, ieiunando scilicet. Si deo miserabilis, leonibus in lacu fuerat horribilis, ubi quidem [20] illi sex diebus ieiunanti prandium angelus procuravit.

[1] Reddimus et cetera. Ad nova enim nunc documenta propera- Cap. VIII.
mus. In limine evangelii Anna [2] prophetis, filia Phanuelis, quae Luc. II, 37 sqq.
infantem dominum et agnovit et multa super eo praedicavit expectantibus redemptionem Israëlis, post egregium titulum veteris et univirae viduitatis ieiuniorum quoque testimonio augetur, ostendens in quibus officiis adsideri ecclesiae debeat, et a nullis magis intel-

13b. commendaverat *D.*, *Fulv. Ursinus.* commendaverit *reliqui.* 14. illo *A.* 15. in loco quo *ACD. liber Clementis.* in quo loco *B.* 16. dilingent *A.* 17. saccum *om. A.* 17b. ultra *Fr. Iunius.* 18. quod *D.* 19. in *om. A.* 20. illis *A.*

Cap. VIII. 1. Reddidimus vetera *Latinius.* 2. prophetes *A.*

Matth. IV, 2. legi Christum quam semel nuptis et saepe ieiunis. Ipse mox dominus baptisma suum, et in suo omnium, ieiuniis dedicavit, habens efficere panes ex lapidibus, etiam Iordanem vino fortasse manare, si ita vorator et potator fuisset. Immo novum hominem in veteris sugillationem virtute fastidiendi cibi initiabat, ut eum diabolo rursus per escam tentare quaerenti fortiorem fame tota
Matth. VI, 16 sq. ostentaret. Praestituit exinde ieiuniis legem sine tristitia transigen-
Matth. XVII, 13. dis. Cur enim triste quod salutare? Docuit etiam adversus diriora daemonia ieiuniis proeliandum. Quid enim mirum, si eadem operatione spiritus iniquus educitur qua sanctus inducitur? Denique, ut
Act. X, 4. in centurionem Cornelium necdum tinctum dignatio spiritus sancti cum charismate insuper prophetiae festinasset, ieiunia eius legimus
II Cor. XI, 27. exaudita. Puto autem et apostolus in secunda Corinthiorum inter labores suos et pericula et incommoda post famem ac sitim ieiunia quoque plurima enumerat.

Cap. IX. Principalis haec species in castigatione victus potest iam de inferioribus quoque abstinentiae operationibus praeiudicare, ut et ipsis pro modo utilibus aut necessariis. Nam exceptio eduliorum quorundam portionale ieiunium est. Inspiciamus igitur et xerophagiarum novitatem aut vanitatem, si non et in his tam antiquissimae quam efficacissimae religionis operatio est. Redeo ad Danielem et
Dan. I. fratres eius leguminum pabulum et aquae potum ferculis et oenophoris regiis praeferentes atque exinde formosiores, ne [1]quis de specie quoque corpusculi metuat, ceterum spiritu insuper cultos. Dedit enim deus adolescentulis scientiam et intellegentiam in omni litteratura et Danieli in omni verbo et in [2]somniis et in omni sophia, qua hoc ipsum quoque saperet, quibus modis de deo impetraretur agnitio sacramentorum. Anno denique tertio Cyri regis Persarum [3]cum in recogitatum incidisset visionis, aliam formam
Dan. X, 1 sq. XII. humiliationis prospexit. In illis, inquit, diebus ego Daniel eram [4]lugens per tres hebdomadas, panem suavem non edi, caro et vinum non introierunt in os meum, oleo unctus non sum, donec consummarentur tres hebdomades, quibus transactis angelus emissus est taliter alloquens: Daniel, homo es miserabilis, ne timueris, quoniam ex die prima qua dedisti animam tuam recogitatui et humiliationi coram deo exauditum est verbum tuum, et ego introivi verbo tuo. Ita xerophagiarum miseratio et humiliatio metum expellunt et aures dei advertunt et occultorum compotes faciunt. Revertor etiam ad Heliam. Cum corvi illum pane et carne saturare

Cap. IX. 1. qui *CD. liber Clementis.* 2. somnis *A.* 3. cum regi cogitatum incidisset visionis *A.* 4. legens *A.*

consuessent, cur postmodum apud [5]Bersabe Iudaeae excitato ei de somno quidam [6]ille angelus sine dubio panem solum et aquam obtulit? Defecerant corvi, qui eum liberalius pascerent, an difficile angelo fuerat aliquem alicunde de convivio regis ministrum cum instructissimo ferculo raptum ad Heliam transferre, sicut [7]Danieli in [8]lacum leonum esurienti prandium metentium exhibitum est? Sed constitui oportebat exemplum docens in tempore pressurae et persecutionis et cuiuscunque circumstantiae xerophagiis esse vivendum. Tali victu David exomologesin suam expressit, cinerem quidem edens velut panem, id est panem velut cinerem aridum et sordidum, potum vero fletu miscens, utique pro vino. Ps. CI, 10. Habet enim et abstinentia vini suos titulos, quae et Samuelem deo voverat et Aaronem consecrarat. Nam de Samuele mater, Et vinum, inquit, I Sam. I, 15. et ebriamen non [9]bibet; talis enim et ipsa deum orabat. Et dominus ad Aaron: Vinum et siceram non bibetis, tu et [10]filius tuus Lev. X, 9. post te, si quando ingrediemini tabernaculum, vel ascendetis ad altare, et non moriemini. Adeo morientur qui non sobrii in ecclesia ministraverint. Sic et Israëli proximo exprobrat: Et potum Amos II, 13. dabatis sanctificatis meis vinum. Et haec autem strictura [11]potus xerophagiae portio est. Quanquam ubi abstinentia [12]vini aut a deo exigitur [13]aut ab homine vovetur, illic intellegatur etiam pabuli pressura formam praestruens potui. Qualis enim esus, talis et potus. Verisimile non est, ut quis dimidiam gulam deo immolet, aquis sobrius et cibis ebrius. An autem et apostolus xerophagias norit, qui maiora celebraverat, sitim et famem et multa ieiunia, II Cor. XI, 27. qui ebrietates et comessationes recusaverat, vel de discipulo Timo- Rom. XIII, 3. theo argumenti satis est, quem propter stomachum et adsiduas imbecillitates modico vino [14]monens uti, quo ille non [15]ex institu- I Tim. V, 23. tione, sed ex devotione abstinebat (ceterum stomacho magis consuetudo prodesset), hoc ipso abstinentiam vini dignam deo suasit, [16]quam ex necessitate dissuasit.

Aeque stationes nostras ut [1]indictas, [1b]quidam vero et in Cap. X. serum constitutas, novitatis nomine incusant, hoc quoque munus et ex arbitrio obeundum esse dicentes et non ultra nonam detinendum, de suo scilicet more. Sed quod pertineat ad [1c]indictionis quaestionem, semel pro omnibus causis respondebo. Nunc ad

5. Bersabae Iuda *A.* 6. illi *Fulv. Ursinus.* 7. Danieli *D., Latinius.* Daniel *ABC.* 8. lacu *Latinius.* 9. bibi *A.* 10. filii tui *CD.* 11. potius *A.* 12. est vini *A.* 13. aut om. *A.* 14. monet *A.* 15. ex intimatione abstinebat quod stomacho magis prodesset *A.* 16. quam nec dissuasit *A.* quum ex necessitate dissuasit *Latinius.*

Cap. X. 1. indictas *Nicol. Rigaltius.* indignas *libri omnes.* 1 b. quidam *ego.* quaedam *libri omnes.* 1 c. indictionis *Nicol. Rigaltius.* interdictionis *libri omnes.*

proprium huius speciei articulum, de modo temporis dico, de ipsis prius expostulandum, unde hanc formam [1d] nona dirimendis stationibus praescribant. Si, [2]quia Petrus et qui cum eo ad horam
Act. III, 1. nonam orationis templum introgressi [3]leguntur, quis mihi [4]probabit illos ea die statione functos, ut horam nonam ad clausulam et expunctionem stationis interpretetur? Atqui facilius invenias Petrum
Act. X, 9. hora sexta capiendi cibi causa prius in superiora ad orandum ascendisse, quo magis sexta diei finiri officio huic possit, [4b]quae illud absolutura post orationem videbatur. Porro cum in eodem commentario Lucae et tertia hora orationis [5]demonstretur, sub qua
Act. II, 15. spiritu sancto initiati pro ebriis habebantur, et sexta, qua Petrus ascendit in superiora, et nona, qua templum sunt introgressi, cur non intellegamus salva plane indifferentia semper et ubique et omni tempore [6]orandum, tamen tres istas horas ut insigniores in rebus humanis, quae diem distribuunt, quae negotia distinguunt, quae publice resonant, ita et sollemniores fuisse in orationibus divinis? Quod etiam suadet Danielis quoque argumentum ter die orantis, utique per [7]aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem quam [8]insigniorum, exinde apostolicarum, tertiae, sextae, nonae. Hinc itaque et Petrum dicam ex vetere potius usu nonam observasse tertio orantem supremae orationis munere. Haec autem propter illos qui se putant ex forma Petri agere, quam ignorant; non quasi respuamus nonam, [9]cui et quarta sabbati et sexta plurimum fungimur, sed quia eorum quae ex traditione observantur tanto magis dignam rationem adferre debemus, quanto carent scripturae auctoritate, donec aliquo caelesti charismate aut confirmentur aut
Phil. III, 15. corrigantur. Et si qua, inquit, ignoratis, dominus vobis revelabit. Itaque [10]seposito confirmatore omnium istorum paracleto, duce universae veritatis, [11]an dignior apud [12]nos [13]ratio adferatur in nonam observandi [14]require, ut etiam Petro ea ratio deputanda sit, si statione tunc functus est. Venit enim de exitu domini, quem etsi semper commemorari oportet sine differentia horarum, impressius tamen [15]tum ei secundum ipsum stationis vocabulum [16]addicimur. Nam et milites nunquam immemores sacramenti magis stationibus parent. Itaque in eam usque horam celebranda pres-

1 d. non a dirimendis *A.* novam dirimendis *Amg.* 2. qua *A.* 3. aguntur *A.* 4. probabit *CD. liber Clementis.* probat *AB.* probet *Fr. Iunius.* 4 b. *Malim* qua. 5. demonstret *A.* 6. orandi *D., Fulv. Ursinus.* 7. aliquarum *ACD. liber Clementis.* aliarum *B. Probat Fr. Iunius.* 8. insigniorem *A.* 9. qua *Fulv. Ursinus.* 10. si posito *A.* 11. an *om. A.* 12. vos *D., Fulv. Ursinus.* 13. ratione feratur *A.* 14. require *ABC.* requiro *D., Latinius. Probat et Fr. Iunius.* 15. tum ei *D., Fr. Iunius.* cum eis *ABC.* 16. addicimur *D., Fulv. Ursinus.* addiscimus *ABC.*

sura est in qua a sexta contenebratus orbis defuncto domino lugubre fecit officium, ut tunc et nos revertamur ad iocunditatem cum et mundus recepit claritatem. Hoc si magis ad religionem sapit Christianam, dum magis Christi gloriam celebrat, possum aeque serae stationis ex eodem rei ordine statum figere, ut ieiunemus ad serum, expectantes tempus dominicae sepulturae, cum Ioseph postulatum detulit corpus et condidit. Inde et irreligiosum est ante famulorum carnem [17]refrigerare quam domini. [18]Sed hactenus haec ex argumentationum provocatione commiserim, coniecturas coniecturis, [19]et tamen, puto, fidelioribus repercutiens. Videamus, an aliquid tale nobis de vetustatibus quoque patrocinetur. In Exodo habitus ille Moysis adversus Amalech orationibus proeliantis usque in occasum perseverans nonne statio fuit sera? Iesum Nave debellantem Amorrhaeos prandisse illa die existimamus quae ipsis elementis stationem [20]imperavit? Stetit sol in Gabaon et luna in Aialon, stetit sol et luna in statione, donec ultus est populus de inimicis suis, et stetit sol medio caelo. [21]Ut autem accedebat in occasum et finem diei unius, non fuit dies talis retro et in novissimo, utique tam prolixus, ut, inquit, exaudiret deus hominem, parem scilicet solis, [21b]instantem tam diu in officio, stationem etiam sera longiorem. Certe Saul et ipse in proelio constitutus manifeste munus istud indixit: Maledictus homo, qui ederit panem ad vesperam usque, dum ulciscar de inimico meo, et non gustavit totus populus eius, et tota terra [22]prandebat. Tantam autem deus praestitit auctoritatem edicto stationis illius, ut Ionathan, filius Saulis, quamquam ignarus ieiunationis in serum definitae gustum mellis admiserat, et [23]sorte mox de delicto sit traductus, et vix per precem populi periculo exemptus. Gulae enim, licet simplicis, reus fuerat. Sed et Daniel anno primo regis Darii, cum [24]ieiunus in sacco et cinere exomologesin deo ageret, Et adhuc, inquit, loquente me in oratione, ecce vir, quem videram in somnis initio, velociter volans appropinquavit mihi quasi hora vespertini sacrificii. Haec [25]erit statio sera quae ad vesperam ieiunans pinguiorem [26]orationem deo immolat.

Exod. XVII, 8 sqq.

Ios. X, 7 sqq.

I Sam. XIV, 24 sqq.

Dan. IX, 21.

Omnia autem ista credo ignota eis qui ad nostra turbantur, aut sola forsitan lectione non etiam intentione comperta, secundum maiorem vim imperitorum apud gloriosissimam scilicet multitudinem

Cap. XI.

17 refrigerari *Fulv. Ursinus.* 18. Sed hactenus haec *A.* ut haec *B.* Sed hoc *CD.* 19. sed *Latinius.* 20. imperavit. Stetit *ABCD. liber Clementis.* impetravit? Stet *Fulv. Ursinus.* 21. Ut autem *AB.* et non *reliqui.* 21 b. instantis *Fr. Iunius.* In seq. *malerrim* statione etiam sera longiore. 22. non prandebat *CD.* 23. forte *A.* 24. ieunis *A.* 25. erat *Fulv. Ursinus.* 26. rationem *A.*

psychicorum. Propterea per singulas direximus species ieiunationum, xerophagiarum, stationum, ut, dum recensemus secundum utriusque testamenti paraturam quantum proficiant recusati vel recisi vel retardati pabuli officia, eos retundamus qui haec velut vacantia infirmant, item dum pariter ostendimus quo semper in ordine fuerint religionis, eos revincamus qui haec ut nova accusant; nec novum enim quod semper, nec vacuum quod utile. Sed et illud in medio est, quaedam ex his officiis a deo homini imperata legem constituisse, quaedam ab homine deo oblata votum expunxisse. Tamen et votum, cum a deo acceptatum est, legem in posterum [1]facit per auctoritatem acceptatoris; exinde enim faciendum mandavit qui factum comprobavit. Itaque et hinc in alia specie altercatio diversae partis obducitur, cum dicunt, Aut pseudoprophetia est, si spiritalis vox sollemnia ista constituit, aut haeresis, si humana praesumptio adinvenit. Eam enim formam reprehendentes qua et vetera decucurrerunt, et ex ea retorquentes quae et adversarii veterum adversus illa [2]poterunt retractare, aut et illa recusare [2b]debebunt [3]*aut* exerta ista suscipere; [4]necessarie, [5]maxime cum et ista, a quocunque institutore [6]sunt, sive spiritali sive tantum fideli, eidem deo currant cui et vetera. Indubitate enim et haeresis et [7]pseudoprophetia divinitatis diversitate iudicabuntur [8]apud nos omnes unici dei creatoris et Christi eius antistites, adeoque indifferenter hanc partem defendo, illis offerens in quo velint gradum figere. Spiritus diaboli est, dicis, o psychice. Et quomodo dei nostri officia indicit nec alii offerenda quam deo nostro? Aut contende diabolum cum deo facere nostro, aut satanas
I Ioh. II, 18. 22. IV, 3. II Ioh 7. paracletus habeatur. Sed hominem antichristum adfirmas; hoc enim vocantur haeretici nomine penes Ioannem. Et quomodo quisquis ille est in Christo nostro haec erga dominum nostrum officia disposuit, cum et antichristi [9]erga deum, adversum nostrum processerint Christum? Quo [10]itaque putas laterum confirmatum apud nos spiritum, cum imperat an cum probat quae deus noster et imperavit semper et probavit? Sed rursus palos terminales figitis deo, sicut de gratia, ita de disciplina, sicut de charismatibus, ita [11]et de sollemnibus, ut proinde officia cessaverint, quemadmodum et beneficia eius, atque ita negetis usque adhuc eum munia imponere,

Cap. XI. 1. sancit *Latinius*. 2. potuerunt *Latinius*. poterant *D., Fulv. Ursinus*. 2b. debuerunt *Latinius*. 3. aut exerta (exerte *vult Fr. Iunius*) *Latinius et Fr. Iunius*. aut certe *D., Fulv. Ursinus*. exerte *C. liber Clementis*. exerta *AB*. 4. necessario *D., Fulv. Ursinus*. 5. maxime *delet Fulv. Ursinus*. 6. sint *D., Fulv. Ursinus*. 7. pseudoprophetiae *A*. 8. apud nos apud omnes *A*. 9. erga deum *delet Latinius*. 10. utique *A*. 11. et *om. B*.

quia et hic Lex et prophetae usque ad Ioannem. Superest ut to- Matth. XI, 13.
tum auferatis quantum in vobis tam otiosum.

Iam enim et in ista specie [1]ditati saturatique regnatis, non Cap. XII.
delicta [2]incursantes, quae ieiuniis elimentur, nec revelationum I Cor. IV, 8.
scientia indigentes, quae xerophagiis extorqueantur, nec bella propria metuentes, quae stationibus discutiantur. Ut ab Ioanne paracletus obmutuisset, [3]ipsi nobis prophetae in hanc maxime causam extitissemus, iam non dico ad exorandam dei iram, nec ad impetrandam tutelam eius aut gratiam, sed ad praemuniendam per nosmet ipsos novissimorum temporum condicionem, indicentes omnem ταπεινοφρόνησιν, cum carcer ediscendus, et fames ac sitis exercendae, et tam inediae quam anxii victus tolerantia usurpanda sit, ut in carcerem talis introeat Christianus qualis inde prodisset, non poenam illic passurus, sed disciplinam, nec saeculi tormenta, sed sua officia, eoque fidentior processurus ad certamen [4]e custodia abusus nihil habens carnis, sic ut nec habeant tormenta materiam, cum sola et arida sit cute loricatus, et contra [4b]ungulas corneus, praemisso iam sanguinis succo tanquam animae impedimentis, properante iam et ipsa, quae [4c]iam saepe ieiunans mortem de proximo norit. Plane vestrum est in carceribus popinas exhibere martyribus [5]incertis, ne consuetudinem quaerant, ne taedeat vitae, ne nova abstinentiae disciplina scandalizentur, quam nec ille [6]Pristinus vester non Christianus martyr adtigerat, [7]quem ex facultate custodiae [8]liberae aliquamdiu [9]farsum, omnibus balneis quasi baptismate melioribus, et omnibus luxuriae secessibus quasi [10]ecclesiae secretioribus, et omnibus vitae [11]istius inlecebris quasi [12]aeternae dignioribus hoc, puto, [13]obligatum, ne mori vellet, postremo ipso tribunalis die luce summa condito mero tanquam antidoto praemedicatum ita [14]enervastis, ut paucis ungulis titillatus (hoc enim ebrietas sentiebat) quem dominum confiteretur interrogati praesidi respondere non potuerit amplius, atque ita [15]de hoc iam [16]extortus, cum singultus et ructus solos haberet, in ipsa negatione [17]discessit. Ideo sobrietatis disciplinam qui praedicant

Cap. XII. 1. dotati *A.* 2. incursantes *Ios. Scaliger.* incusantes *libri omnes.* 3. et ipsi *A.* 4. e custodia obesus *Latinius.* e custodia ab usu *Ios. Scaliger.* 4b. virgulas *D.* 4c. tam *Petr. Ciacconius.* 5. incertis *AmgBCD.* incestis *A.* 6. pristinus *A.* pristinum *Nicol. Rigaltius.* 7. quam (?) ex *Fulv. Ursinus.* quem et *libri omnes.* 8. libere *A.* 9. farsum *AB., Fr. Iunius.* fartum *CD. liber Clementis.* 10. ecclesia *D, in Addendis.* 11. istius *om. D. in Addendis.* 12. aeterna dignitatibus *D. in Addendis.* 13. obligatum *D., Fulv. Ursinus.* oblegatum *ABC.* obleccatum *Leopoldus.* 14. enerva sitis *A.* 15. de *om. Latinius.* 16. extortus *ACD. liber Clementis.* exortus *B.* 17. discessit *Fr. Iunius. Probat etiam Muenterus Prim. Eccl. Afr.* p. 184. digessit *libri omnes.*

pseudoprophetae, ideo haeretici qui observant. Quid ergo cessatis paracletum, quem in Montano negatis, in [18]Apicio credere?

Cap. XIII. Praescribitis constituta esse sollemnia huic fidei scripturis vel traditione maiorum, nihilque observationis amplius adiciendum [1]ob illicitum innovationis. [2]State in isto gradu, si potestis. Ecce enim convenio vos et praeter pascha ieiunantes citra illos dies quibus ablatus est sponsus et stationum semiieiunia interponentes, et [3]vos interdum pane et aqua victitantes, ut cuique visum est. Denique respondetis haec ex arbitrio agenda, non ex imperio. Movistis igitur gradum excedendo traditionem, cum quae non [4]sunt constituta obitis. Quale est autem, ut tuo arbitrio permittas quod imperio dei non das? Plus humanae licebit voluntati quam divinae potestati? Ego me saeculo, non deo liberum memini. Sic meum est ultro officium facere domino, [5]sic indicere illius est. Non tantum obsequi ei debeo, sed et adulari; illud enim imperio eius, hoc arbitrio meo praesto. Bene autem, quod et episcopi universae plebi mandare ieiunia adsolent, non dico de industria stipium conferendarum, ut vestrae capturae est, sed interdum et ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticae causa. Itaque si et ex hominis edicto et in unum omnes ταπεινοφρόνησιν agitatis, quomodo in nobis ipsam quoque unitatem ieiunationum et xerophagiarum et stationum denotatis? nisi forte in senatus consulta et in principum mandata coitionibus opposita delinquimus. Spiritus sanctus, cum in quibus vellet terris et per quos vellet praedicaret, [6]ex providentia imminentium sive ecclesiasticarum tentationum sive mundialium plagarum, [7]qua paracletus, id est advocatus ad exorandum iudicem, huiusmodi officiorum remedia mandabat, puta, nunc ad exercendam sobrietatis et abstinentiae disciplinam; hunc qui recipimus, necessario etiam quae tunc constituit observamus. Aspice ad Iudaicos fastos, et invenies nihil novum, si quae patribus sunt praecepta omnis deinceps posteritas haereditaria religione custodit. Agnatur [8]praeterea per Graecias [9]illa certis in locis concilia ex universis ecclesiis, per quae et altiora quaeque in commune tractantur, et ipsa repraesentatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur. Et hoc quam dignum fide auspicante congregari undique
Ps. CXXXIII, 1. ad Christum! Vide, quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum! Hoc tu psallere non facile nosti, nisi quo tempore

18. Apitio *ABC*.

Cap. XIII. 1. ab illicito *A*. 2. statu *A*. 3. vero *D*., *Fulv. Ursinus*. 4. sunt *A*. sint *BCD*. 5. sicut *D*., *Latinius*. 6. ex *om*. *A*. 7. qua paracletus, id est advocatus ad exorandum iudicem dicitur, huiusmodi *A*. 8. praeterea *AD*. *liber Clementis*. praecepta *BC*. 9. illa *D*., *Fulv. Ursinus*. illas *ABC*.

cum compluribus coenas. Conventus autem illi stationibus prius et ieiunationibus [10]operati dolere cum dolentibus, et ita demum congaudere gaudentibus norunt. Si et ista sollemnia, quibus tunc praesens patrocinatus est sermo, nos quoque in diversis provinciis fungimur in spiritu invicem [11]repraesentati, lex est sacramenti.

Horum igitur tempora observantes et dies et menses et annos galaticamur. Plane, si Iudaicarum caeremoniarum, si legalium sollemnitatum observantes sumus; illas enim apostolus dedocet compescens veteris testamenti in Christo sepulti perseverantiam et novi sistens. Quod si nova conditio [1]in Christo, nova et sollemnia esse debebunt: aut si omnem in totum devotionem temporum et dierum et mensium et annorum erasit apostolus, cur pascha celebramus [2]annuo circulo in mense primo? cur quinquaginta exinde diebus in omni exultatione decurrimus? cur stationibus quartam et sextam sabbati dicamus et ieiuniis parasceuen? Quamquam vos etiam sabbatum, si quando, continuatis, nunquam nisi in pascha ieiunandum secundum rationem alibi redditam. Nobis certe [3]omnis dies etiam vulgata consecratione [4]celebratur. Nec ergo apud apostolum differentiae ratio, distinguentem nova et vetera. Sed et hic inaequalitas vestra ridebitur, cum vetustatum formam nobis exprobratis in [5]quo causam novitatis accusatis.

Cap. XIV. Gal. VI, 10 sqq.

II Cor. V, 17.

[1]Reprobat etiam illos qui [2]iubeant cibis abstinere, sed de providentia spiritus [3]sancti, praedamnans iam haereticos perpetuam abstinentiam praecepturos ad destruenda et despicienda opera creatoris, quales inveniam apud Marcionem, apud Tatianum, apud Iovem, hodiernum de Pythagora haereticum, non apud paracletum. Quantula est enim apud nos interdictio ciborum? Duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet sabbatis et dominicis, offerimus deo, abstinentes ab eis quae non reicimus, sed differimus. [3b]Atqui ad Romanos scribens vos nunc compungit [4]retractatores huius officii, Ne propter pabulum solveritis, inquit, opus dei. Quod opus? De quo ait, Bonum est carnem non edere et vinum non potare. Nam qui in istis servit, placabilis et pro-

Cap. XV. I Tim. IV, 3.

Rom. XIV, 20 sq.

10. operari *A*. 11. repraesentari lex est sacramenti *Ios. Scaliger*.

Cap. XIV. 1. in Christo, nova *D., Fulv. Ursinus, Fr. Iunius*. in Christo sepulti per perseverantiam nova *A*. in Christo sepulti perseverant, iam nova *BC*. in Christo sepelit perseverantiam, nova *Ios. Scaliger*. *Quam emendationem recepissem, nisi illa* sepulti per perseverantiam *per errorem librarii ex praecedentibus repetita esse videntur apparerent. Alioquin possis et rescribere* nova conditione in Christo sepulta perseverantia, nova *cett*. 2. animo *A*. 3. omni die *A*. 4. celebrantur *A*. 5. quo *D., Fulv. Ursinus*. qua *ABC*.

Cap. XV. 1. Reprobrat *A*. 2. iubebant *CD*. 3. sancti *D., Petr. Cisconius*. sanctus *ABC*. *Probat Fr. Iunius*. 3 b. Atquin *CD*. 4. retractatores *ABC*. detractatores *Fulv. Ursinus*. detrectatores *D*.

Rom. XIV, 2 sqq. pitiabilis deo nostro est. Quidam credit omnia manducanda esse, quidam autem infirmus [4b] olera vescitur; qui manducat, ne [5] nullificet non manducantem. Tu quis es, qui alienum servum iudicas? Et qui manducat, et qui non manducat, deo agit gratias. Cum autem humano arbitrio [6] vetet controversiam fieri, quanto magis divino? Ita sciebat quosdam castigatores et interdictores victus incusare, qui ex fastidio, non qui ex officio abstinerent, probare vero qui in honorem, non qui in convicium creatoris. Et si claves macelli

I Cor. X, 25 sqq. tibi tradidit permittens esui omnia ad constituendam idolothytorum

Rom. XIV, 17. exceptionem, non tamen in macello regnum dei inclusit, Nec enim,

I Cor. VIII, 8. inquit, esus aut potus est dei regnum, et, Esca nos deo non commendat, non ut de arida dictum putes, sed potius de uncta et accurata, siquidem subiciens, Nec si manducaverimus, [7] abundabimus, nec si non manducaverimus, deficiemus, tibi magis insonat qui abundare te existimas si edas, et deficere si non edas, et ideo

Matth. XI, 19. IV, 2. V, 6. ista detractas. Dominum quoque quam indigne ad tuam libidinem interpretaris passim manducantem et bibentem, sed puto, quod etiam [8] ieiunarit qui beatos non saturatos, sed esurientes et sitientes pronuntiarit, qui escam profitebatur, non quam discipuli existi-

Ioh. IV, 34. VI, 27. Matth. VI, 11. marant, sed paterni operis perfectionem, docens operari escam quae permanet in vitam aeternam, [9] in ordinaria etiam oratione panem mandans postulandum, non et [10] Attalicas divitias. Sic et Esaias

Ies. LVIII, 3 sqq. non negavit deum elegisse ieiunium, sed quale non elegerit enumeravit. In diebus enim, inquit, ieiuniorum vestrorum inveniuntur [11] voluntates vestrae, et omnes subiectos vobis succutitis, aut ad convicia et lites ieiunatis et caeditis pugnis. Non tale ieiunium ego elegi, sed quale subiecit, et subiciendo non abstulit, sed confirmavit.

Cap. XVI. Nam et si mavult opera iustitiae, non tamen sine sacrificio,

Ps. LI, 18 sq. quod est anima conflictata ieiuniis. Ille certe deus, cui nec popu-

Num. XI, 4. 13. 32 sqq. lus incontinens gulae placuit, nec sacerdos, nec prophetes. Manent adhuc [1] monumenta concupiscentiae, ubi sepultus est populus carnis avidissimus usque ad choleram [2] ortygometras [3] cruditando. Eliditur

I Sam. IV, 17 sqq. pro templi foribus senior Heli, filii eius in acie ruunt, nurus expirat in [4] partu. Hanc enim meruerat a deo plagam domus impu-

4b. olera *CD. liber Clementis.* olere *AB.* 5. nullificet *CD. liber Clementis, Fulv. Ursinus.* vilificet *AB.* 6. vetet *CD., Harrisius, Fulv. Ursinus.* vitet *AB.* 7. abundabimus *CD., Harrisius.* abundavimus *AB.* 8. ieiunarit *CD. liber Clementis.* ieiunavit *AB.* 9. inordinaria *A.* 10. Attalicas divitias. Sic *AD.* Attalicas. Sic *BC.* 11. voluntates *C.* voluptates *reliqui.*

Cap. XVI. 1. munimenta *A.* 2. ortygometras *D.* ortygometram *Ios. Scaliger.* ortygometra *ABC.* 3. conditando *A.* eructando *Iac. Pamelius, Hieronymus Adrianus. II, p. 211. tom. IV. ed. Bened. secutus.* 4. pasta *A.*

dens, sacrificiorum carnalium defraudatrix. Sameas, homo dei, cum exitum prophetasset idololatriae introductae a rege Hieroboam, post manum eius regis arefactam et statim restitutam, post altare diffusum, ob haec signa [6]de satisfactione invitatus a rege plane recusavit (prohibitus enim a deo fuerat) illic cibum in totum attingere; sed ab alio mox sene mentito [8]prophetam temere pastus, secundum verbum dei ibidem factum super mensam, non est in paternis sepultus. Leonis enim in via occursu prostratus et apud I Reg. XIII. exteros conditus poenam deserti ieiunii luit. Haec erunt exempla et populo et episcopis, etiam spiritalibus, si quam incontinentiam gulae admiserint. Sed nec apud inferos admonitio cessavit, [9]ubi in Luc. XVI, 25. 29. divite epulone quidem convivia [10]cruciantur, in paupere vero ieiunia recreantur, habentia praeceptores Moysen et prophetas. Nam et Iohel exclamavit, [11]Sanctificate ieiunium [12]et curationem, prospiciens iam Ioel II, 14. [13]tunc et alios apostolos et prophetas sancituros ieiunium et praedicaturos officia curantia deum. Unde et qui in [14]idolis comendis et [15]in sacro [16]ornandis et ad singulas horas salutandis [17]adulantur, curationem facere dicuntur. Sed et omnem ταπεινοφρόνησιν ethnici agnoscunt. Cum stupet caelum et aret annus, nudipedalia denuntiantur, [18]magistratus purpuras ponunt, fasces retro avertunt, precem indigitant, hostiam instaurant. Apud quasdam vero colonias praeterea [19]annuo ritu saccis velati et cinere conspersi idolis suis invidiam [20]supplicem obiciunt, balnea et [20 b]tabernacula in nonam usque cluduntur. [21]Unus in publico ignis apud aras, aquae nec in lacibus. [22]Niniviticum [23]credo [24]iustitium. Iudaicum certe ieiunium ubique celebratur, cum omissis templis per omne litus quocunque in aperto aliquando iam precem ad caelum mittunt. Et licet cultu et ornatu maeroris munus infament, tamen fidem abstinentiae adfectant et stellae auctoritatem demorantis suspirant. Sed bene quod [25]in nostris xerophagiis blasphemias ingerens [26]casto Isidis et Cybeles eas adaequas. Admitto testimonialem comparationem. [27]Hinc

5. diffusum *Harrisius*. 6. de satisfactione *ego*. ad satisfactionem *Latinius*. et satisfactione *ABCD*. 7. recusavit *malebat V. D. ad marg. exempli alicuius quod ego paudro*. 8. prophetam *AB. liber Clementis* prophetiam *CD*. 9. ubi in divite epulone quidem *ego*. de divite epulone quidem *A*. ubi in divite quidem *BCD*. 10 conciliantur *A*. 11. Sanctificate *AB*. Sancite *CD. liber Clementis*. 12. et orationem *AB*. et praedicate curationem *CD*. 13. et tunc *BCD*. 14. idolis comendis *BCD*. idolis comedissent *A*. 15. in sacro *ego*. in hac re *ABC*. in aris *D. Fulv. Ursinus*. 16. ordinandis *A*. 17. diis adulantur *Fulv. Ursinus*. 18. magistratus purpuras *A*. 19 annuo *A*. 20. supplices *Barthius ad Statii Opp. tom. III. p. 1058*. 20 b. tabernae *Petr. Cicconius*. 21. unus om. *A*. 22. in Niniviticum *A*. Niniviticam *liber Clementis*. 23 crede *A*. 24. iustitiam *liber Clementis*. iustitiam *A*. 25. in nostris *Fulv. Ursinus*. in nostris *libri omnes*. 26. sacco Isidis *A*. 27. Huic *A*.

[28]divina constabit, quam diabolus divinorum aemulator imitatur. Ex veritate mendacium struitur, ex religione superstitio compingitur. Hinc tu eo inreligiosior quanto ethnicus paratior. Ille denique [29]deo idolo gulam suam mactat, tu deo non vis. Deus enim tibi venter est, et pulmo templum, et aqualiculus altare, et sacerdos cocus, et sanctus spiritus nidor, et condimenta charismata, et ructus prophetia.

Rom. XVI, 18.

Cap. XVII. [1]Vetus es, vera si velimus dicere, tu qui tantum gulae indulges, et merito te priorem iactitas; semper agnosco sapere Esau venatorem ferarum; ita passim indagandis [2]turdis studes, ita de campo laxissimae disciplinae tuae venis, ita spiritu deficis. Si tibi lenticulam defruto inrufatam obtulero, statim totos primatus tuos vendes; apud te [3]agape in caccabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis iacet. Sed maioris est agape, quia per hanc adulescentes tui cum sororibus dormiunt. Appendices scilicet gulae lascivia atque luxuria [4]est. Quam societatem et apostolus sciens, cum praemisisset, Non in ebrietatibus nec in comessationibus, adiunxit, Nec in cubilibus et libidinibus. Ad elogium gulae tuae pertinet, quod duplex apud te praesidentibus honor binis partibus deputatur, cum apostolus duplicem honorem dederit, ut et fratribus et praepositis. Quis sanctior inter vos, nisi convivandi frequentior, nisi obsonandi pollucibilior, nisi calicibus instructior? Merito homines solius animae et carnis spiritalia recusatis. Talibus si placerent prophetae, mei non erant. Cur ergo non constanter praedicatis, Manducemus et bibamus, cras enim moriemur? Sicuti nos non dubitamus exerte mandare, Ieiunemus fratres et sorores, ne forte cras moriamur. Palam disciplinas [5]nostras vindicemus. Nos certi sumus eos qui in carne sunt deo placere non posse, non utique [6]substantia carnis, sed in cura, sed in affectione, sed in operatione, sed in voluntate. Macies non displicet nobis; neque enim ad pondus deus carnem tribuit, sicut nec spiritum ad mensuram. Facilius, si forte, per angustam salutis ianuam introibit caro exilior; citius resuscitabitur caro levior, diutius in sepultura durabit caro aridior. Saginentur pugiles et pyctae Olympici. Illis ambitio corporis competit quibus et vires necessariae, et tamen [7]illi quoque xerophagiis invalescunt. Sed nostra alia robora aliaeque vires, sicut et alia cer-

Rom. XIII, 13.
I Tim. V, 17.
Ies. XXII, 13.
I Cor. XV, 32.
Rom. VIII, 8.
Ioh. III, 34.
Eph. VI, 12.

28. divinam *D.*, *Fulv. Ursinus.* 29. deo *om. D.*, *cum Fulvio Ursino.*

Cap. XVII. 1. Vetus es, vera si *BD.* vetus est. Vera si *C.* vetus est. Et si *D.* 2. turbis *A.* 3. agapē caccabis sero, et fides in culinis *A.* 4. est *om. D.* 5. nostras *ACD*, *liber Clementis.* vestras *B.* 6. in substantia *D.*, *Latinius.* 7. alii *A.*

tamina, quibus non est luctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus mundi [8]potestates, adversus spiritalia malitiae. Adversus haec non carne et sanguine, sed fide et spiritu robusto oportet adsistere. Ceterum [9]saginatior Christianus ursis et leonibus forte quam deo erit necessarius, nisi quod et adversus bestias maciem exercere [10]debebit.

8. *potestes Latinius.* 9. saginator *B.* 10. debebit. EXPLICIT DE IEIVNIO ADVERSVS PSYCHICOS. *A.*

DE

VIRGINIBUS VELANDIS

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta

A significat librum scriptum Vindobonensem.
B - - - Leidensem.
C - editionem principem, Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXI.
a - - Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXXIX.
b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
c - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX.
d - - Nic. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Cap. I. Proprium iam negotium passus meae opinionis Latine quoque ostendam virgines [1]nostras velari oportere ex quo transitum aetatis suae fecerint: hoc exigere veritatem, cui nemo praescribere potest, non spatium temporum, non [2]patrocinia personarum, non privilegium regionum. Ex his enim fere consuetudo initium sumit aliqua ignorantia vel simplicitate sortita in usum per successionem
Ioh. XIV, 6 corroboratur et ita adversus veritatem [3]vindicatur. Sed dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem, cognominavit. Si semper Christus, et prior omnibus, aeque veritas sempiterna et antiqua res. Viderint ergo quibus novum est quod sibi vetus est. [4]Haereses non tam novitas quam veritas revincit. Quodcumque adversus veritatem sapit, hoc erit haeresis, etiam vetus consuetudo. Ceterum suo vitio quis quid ignorat. Quod autem ignoratur fuit tam requirendum quam recipiendum quod agnoscitur. Regula quidem fidei una omnino est, sola [5]immobilis et irreformabilis, credendi scilicet in unicum deum omnipotentem, mundi conditorem, et filium eius Iesum Christum, natum ex virgine Maria

Cap. I. 1. vestras *liber scriptus biblioth. Laurentianae n. XII, plut. XXVI.* patrocinii *A (m. pr.) B. liber Laurentianus.* patrocinium *A. m. sec.* 3. vendicatur 4. haereseis *abcd.* haeresibus *A.* haeresis *B. Laurentianus.* 5. inviolabilis et reformidabilis *Laurentianus.*

crucifixum sub Pontio Pilato, [6]tertia die resuscitatum a mortuis, receptum in caelis, sedentem nunc ad dexteram patris, venturum iudicare vivos et mortuos per carnis etiam resurrectionem. Hac lege fidei manente cetera iam disciplinae et conversationis admittunt novitatem correctionis, operante scilicet et proficiente usque in finem gratia dei. Quale est enim, ut diabolo semper operante et adiciente cottidie ad iniquitatis ingenia opus dei aut cessaverit aut proficere destiterit? cum propterea [8]paracletum miserit dominus, ut, quoniam humana mediocritas omnia semel capere non poterat, paulatim dirigeretur et ordinaretur et ad [9]perfectum perduceretur disciplina ab illo vicario domini, spiritu sancto. [10]Adhuc, inquit, multa habeo loqui vobis, sed nondum potestis ea baiulare: Ioh. XVI, 12.
cum venerit ille spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem et supervenientia renuntiabit vobis. Sed et supra de hoc eius opere renuntiavit. Quae est ergo paracleti administratio, nisi [11]haec, quod disciplina dirigitur, quod scripturae revelantur, quod intellectus reformatur, quod ad meliora proficitur? Nihil sine aetate est, [12]omnia tempus expectant. Denique Ecclesiastes, Tempus, Eccl. III, 17.
inquit, [13]omni rei. Aspice ipsam creaturam paulatim ad fructum promoveri. Granum est primo, et de grano [14]frutex oritur, et de frutice arbuscula enititur: deinde rami et frondes invalescunt et iam arboris nomen expanditur, inde germinis tumor et flos de germine solvitur, et de flore [16]fructus aperitur: is quoque rudis diuamdiu et informis paulatim aetatem suam dirigens eruditur in consuetudinem saporis. Sic et iustitia (nam idem deus iustitiae et creaturae) primo fuit in rudimentis, [17]natura deum metuens: deinde per legem et prophetas promovit [18]in infantiam, dehinc per evangelium [19]efferbuit in iuventutem, nunc per paracletum componitur in maturitatem. Hic erit solus a Christo magister et dicendus et verendus. Non enim ab se [20]loquitur, sed quae mandantur a Christo. Hic solus antecessor, quia solus post Christum. [21]Hunc qui receperunt, veritatem consuetudini anteponunt. Hunc qui audierunt [22]usque, non olim, prophetantem, virgines contegunt.

6. tertia *ABcd. tres Vaticani, Laurentianus.* tertio *reliqui.* 7. perficere *AB. Laurentianus.* 8. paraclitum *AB. ubicunque nihil annotavero.* 9. perfectionem *AB.* 10. Adhuc ad vos multa habeo loqui sed *AB. Laurentianus.* 11. hoc *Laurentianus.* 12. et omnia *d.* 13. omnis *A.* 14. fructus *A (m. pr.) B.* 15. fructice arbuscula *AB.* 16. fructus. Aperitur *distinguunt AB. et Laurentianus.* 17. naturae *AB.* 18. in om. *Laurentianus.* 19. effervit *Laurentianus.* efferint *AB.* 20. loquitur *d., ita Ursinus.* loquetur *ABCabc. Laurentianus.* 21. Nunc *B. Laurentianus.* 22. usque non olim *ABCabc. Laurentianus, et liber Divionensis, teste Rigaltio.* usque nunc, non olim *d., Fulv. Ursinus.* usque nunc *deletis reliquis rescribendum putavit Rigaltius.* usque nunc olim *Fr. Iunius.*

Cap. II. Sed nolo interim hunc [1]morem [2]veritati deputare. Consuetudo sit tantisper, ut consuetudini etiam consuetudinem opponam. Per Graeciam et quasdam barbarias eius plures ecclesiae virgines suas abscondunt. Est et sub hoc caelo institutum istud alicubi, ne qui gentilitati Graecanicae aut barbaricae consuetudinem illam adscribat. Sed eas ego ecclesias proposui quas et ipsi apostoli [3]vel apostolici viri condiderunt, et puto ante quosdam. Habent igitur et illae eandem consuetudinis auctoritatem, tempora et antecessores opponunt magis quam posterae istae. Quid observabimus, quid [4]deligemus? Non possumus respuere consuetudinem, quam damnare non possumus, utpote non extraneam, quia non extraneorum, cum quibus scilicet [5]communicamus ius pacis et nomen fraternitatis. Una nobis et illis fides, unus deus, idem Christus, eadem spes, eadem lavacri sacramenta, semel [6]dixerim, una ecclesia sumus. Ita nostrum est quodcunque nostrorum est. Ceterum dividis corpus. [7]Tamen hic, sicut in omnibus varie institutis et dubiis et incertis fieri solet, adhibenda fuit examinatio, quae magis ex duabus tam diversis consuetudinibus disciplinae dei conveniret. Et utique ea deligenda quae virgines includit, soli deo notas, quibus, [8]praeter quod a deo non ab hominibus captanda gloria est, etiam ipsum bonum suum erubescendum est. Virginem magis laudando quam vituperando confundas; quia delicti durior frons est, ab ipso et in ipso delicto impudentiam docta. Nam illam consuetudinem, quae virgines [9]negat dum ostendit, nemo probasset, nisi [10]aliqui tales quales virgines ipsae. Tales enim oculi volent virginem visam, quales habet virgo quae videri volet. Invicem se [11]eadem oculorum genera desiderant. Eiusdem libidinis est videri et videre. Tam sancti viri est subfundi, si virginem viderit, quam sanctae virginis, si a viro visa sit.

Cap. III. Sed nec inter consuetudines dispicere voluerunt illi sanctissimi antecessores. Tamen tolerabilius apud nos ad usque proxime utrique consuetudini communicabatur. Arbitrio permissa res erat, ut quaeque voluisset aut tegi aut prostitui, sicut et nubere, quod et ipsum neque cogitur neque prohibetur. Contenta erat veritas [1]pacisci cum consuetudine, ut tacite sub consuetudinis nomine

Cap. II. 1. mortem *B. Laurentianus.* 2. veritatis *ABC. Laurentianus.* 3. vel apostolici *om. B. Laurentianus.* 4. diligemus *AB.* diligimus *Laurentianus.* deligemus *extat iam in ed. Rhenani quae prodiit Basileae a. MDXXVIII.* deliginus *habet C.* 5. communicavimus *Laurentianus.* 6. dilexerim *AB. Laurentianus.* 7. tamen *d., Fulv. Ursinus.* tam *reliqui, et Laurentianus.* 8. praeterea a deo *ABC. Laurentianus.* 9. neget *Laurentianus.* 10. aliqui *ABC(in marg.)abcd. tres Vaticani et Laurentianus.* aliquae *C.* 11. eadem *abcd.* eiusdem *ABC. Laurentianus.*

Cap. III. 1. pacisci *abcd.* paucis (pacis *A. m. pr., et B.*) si (et *B. m. pr.,* sicut

frueretur se vel ex parte. Sed quoniam coeperat agnitio proficere, ut per licentiam utriusque moris indicium melioris partis emergeret, statim ille adversarius bonorum multoque institutorum opus suum fecit. Ambiunt virgines hominum adversus virgines dei nuda plane fronte [2]temerariam in audaciam excitatae, et virgines videntur quae aliquid a viris petere possunt, nedum tale factum, ut scilicet aemulae earum, tanto magis liberae quanto Christi solius ancillae, dedantur illis. Scandalizamur, inquiunt, quia aliter aliae incedunt, et malunt scandalizari quam provocari. Scandalum, nisi fallor, non bonae rei, sed malae exemplum est, aedificans ad delictum. Bonae res neminem scandalizant, nisi malam mentem. Si bonum est modestia, verecundia, fastidium gloriae, soli deo captans placere, agnoscant malum suum quae de tali bono scandalizantur. Quid enim, si et incontinentes dicant se a continentibus scandalizari, [3]continentia revocanda est? Et ne [3b]multinubi scandalizentur, monogamia recusanda est? Cur non magis hae quaerantur scandalo sibi esse petulantiam, impudentiam ostentaticiae virginitatis? Propter eiusmodi igitur capita nundinaticia trahantur virgines sanctae in ecclesiam, erubescentes quod cognoscantur in medio, paventes quod detegantur [4]accersitae quasi ad stuprum. Non minus enim et hoc pati [5]nolunt. Omnis publicatio virginis bonae stupri passio est, et tamen vim carnis pati minus est, quia de officio naturae venit. Sed cum spiritus ipse violatur in virgine sublato velamine, didicit amittere quod tuebatur. O sacrilegae manus, quae dicatum deo habitum detrahere potuerunt! Quid [6]peius aliquis persecutor fecisset, si hoc a virgine electum cognovisset? Denudasti puellam a capite, et tota iam virgo sibi non est, alia est facta. Exsurge igitur veritas, [7]exsurge et quasi de patientia erumpe! Nullam volo consuetudinem defendas; nam iam et [8]illa, sub qua te fruebaris, [9]expugnatur. Te esse demonstra quae virgines [10]tegit. Ipsa scripturas tuas interpretare, quas consuetudo non novit. Si enim nosset, nunquam esset.

Quatenus autem et de scripturis adversus veritatem argumentari consuetudo est, statim opponitur [1]nobis nullam mentionem virginum ab apostolo factam ubi de velamine praefinit, sed tantum Cap. IV. I Cor. XI, 5 sqq.

idem m. sec.) cum (cum *om. B.*) consuetudine *ABC., libri scripti Rhenani omnes.* 2. temerariam in *ego.* in temerariam *d., Fulv. Ursinus.* temerarie *ABCabc.* 3. continentiae *B.* 3b. multinubi *Rigaltius.* multi nobis *libri omnes.* 4. arcessitae *tres Vaticani.* 5. volunt *tres Vaticani.* 6. peius *abc. Gorziensis liber.* prius *ABCd.* 7. exsurge *om. Cabc. Habent ABd.* 8. illa sub qua *d., Fulv. Ursinus.* illa consuetudo sub qua *A. m. sec.* illa consuetudine sub qua *A. m. sec., reliqui.* 9. expugnatur *ABCab.* expungitur *cd. Vaticani tres.* 10. tegis *d., Fulv. Ursinus.*

Cap. IV. 1. vobis *AB.*

mulieres nominatas, cum, si voluisset et virgines tegi, de virginibus quoque cum mulieribus [2]nominatis pronuntiasset: quomodo illic, inquit, ubi de nuptiis tractat, quid observandum sit etiam de virginibus declarat. Itaque non contineri eas lege velandi capitis, ut non nominatas in hac lege, immo ex hoc [3]revelari, [4]qua non iubentur quae nec nominantur. Sed et nos eandem argumentationem retorquemus. Qui enim sciebat [5]alias utriusque generis facere mentionem, virginis dico et mulieris, id est non virginis, ex causa distinctionis, in his, in quibus non nominat virginem, non faciens distinctionem ostendit condicionis communionem. Ceterum [6]potuit hic quoque constituere differentiam inter virginem et mulierem, sicut alibi dicit, Divisa est mulier et virgo. Igitur quas non divisit tacendo, [7]inalteravit. Nec tamen quia illic divisa est et mulier et virgo, hic quoque patrocinabitur illa divisio, ut [8]quidam volunt. Quanta enim alibi dicta non valent, ubi dicta scilicet non sunt, nisi si eadem sit causa quae alibi, ut sufficiat semel dictum? Illi autem causa virginis et mulieris longe divisa est ab hac specie.
I Cor. VII, 32 sqq. Divisa est, inquit, mulier et virgo. Quare? quoniam innupta, id est virgo, cogitat ea quae sunt domini, ut sit sancta et corpore et spiritu, nupta autem, id est non virgo, cogitat quomodo placeat viro. Haec erit interpretatio divisionis illius, nullum habens locum in isto capitulo, in quo neque de nuptiis neque de animo et cogitatu [9]mulieris et virginis pronuntiatum, sed de capite velando. Cuius nullam volens esse disceptationem spiritus sanctus uno nomine mulieris etiam virginem intellegi voluit, quam proprie non nominando a muliere non separavit, et non separando coniunxit et a qua non separavit. [10]Novum est nunc ergo principali vocabulo uti et cetera nihilominus in eo vocabulo intellegi, ubi nulla est necessitas singillatim distinguendae universitatis? Naturaliter compendium sermonis et gratum et necessarium est, quoniam sermo [11]laciniosus et onerosus et vanus est. Sic et generalibus vocabulis contenti sumus, comprehendentibus in se specialium intellectum. Ergo iam de vocabulo ipso. Naturale vocabulum est femina. Naturalis vocabuli generale mulier. Generalis etiam speciale virgo [12]vel nupta vel vidua vel [13]quot etiam aetatis nomina accedunt. Subie-

2. nominatim *Fr. Iunius.* 3. revelari *d., Fulv. Ursinus.* non velari *c.* velari *AB(ab)* 4. quia *A(m. sec.)d.* 5. alias *cd. tres Vaticani.* in alias *AC.* malitias *B.* in alios *A(m. sec.)ab.* alios *Fulv. Ursinus.* 6. hic potuit *AB.* 7. inalteravit *abcd.* in altera iniit *C., et libri scripti quos Rigaltius vidit.* in altera nuit *AB.* in altera innuit *A. m. sec. Rescribendum puto* in altera alteram indidit. 8. quidem *bc.* 9. mulieris *ABcd. duo Vaticanorum apud Pamelium.* muliebri *Cab.* 10. nomini *AB* 11. lacrimosus *AB.* 12. et *AB.* 13. quod *AB.*

dum igitur est generali speciale, quia generale prius est, [14]et [15]subcessivum antecessivo et portionale universali; [16]in ipso [17]intellegitur cui subicitur, et in ipso significatur, quia in ipso continetur. Sic nec manus nec pes nec ullum membrorum desiderat significari corpore nominato. Et si mundum dixeris, illic erit et caelum et quae in eo, sol et luna et sidera et astra et terra et freta et omnis census elementorum. [18]Omnia dixeris, [19]cum id dixeris quod ex omnibus constat. Sic et mulierem nominando quicquid est mulieris nominavit.

Sed quoniam ita mulieris nomen usurpant, ut non putent com- Cap. V.
petere illud nisi ei soli quae virum passa sit, probari a nobis oportet proprietatem eius vocabuli ad sexum ipsum, non ad gradum sexus pertinere, quo communiter etiam virgines censeantur. Cum hoc genus secundi hominis a deo factum est in adiutorium Gen. II, 18.
hominis, femina illa, statim mulier est cognominata, adhuc felix, adhuc digna paradiso, adhuc virgo. Vocabitur, inquit, mulier. Gen. II, 23.
Habes itaque nomen, non dico iam virgini commune, sed proprium, quod a principio virgo sortita est. Sed ingeniose quidam de futuro volunt dictum, Vocabitur mulier, quasi quae hoc futura esset, cum virginitatem resignasset, quoniam et [1]adiecit, Propterea relinquet Gen. II, 24.
homo patrem et matrem, et conglutinabitur mulieri suae, et erunt duo in [2]una carne. Ostendant igitur primo, ubi sit subtilitas ista, si de futuro mulier cognominata est, quod interea vocabulum acceperit. Non potest enim sine vocabulo praesentis qualitatis suae fuisse. Ceterum quale est, ut quae in futurum vocaretur nomine designato, in praesenti nihil cognominaretur? Omnibus animalibus Adam nomina imposuit et nemini ex futura condicione, sed ex praesenti institutione, cui condicio quaecunque serviret, hoc appellata quod a primordio voluit. Quid ergo tunc vocabatur? Atquin quotienscunque in scriptura nominatur, mulier appellatur, antequam nupta, et nunquam virgo, cum virgo. Hoc nomen [3]tum unum illi fuit, et quando nihil prophetico modo dictum est. Nam cum scriptura refert fuisse nudos duos, Adam et mulierem eius, nec hoc de futuro sapit, quasi mulierem dixerit eius in praesagio uxoris, sed quoniam et innupta illius mulier, ut de substantia ipsius. Hoc, inquit, os ex ossibus meis et caro ex carne mea vocabitur mulier. Gen. II, 23.
Hinc ergo tacita conscientia naturae ipsa divinitas animae in usum

14. ut *Fulv. Ursinus.* 15. subcessivum *d., Fulv. Ursinus.* subiectivum *reliqui.* 16. et in *d.* 17. intelligetur *Cab.* 18. omnē *AB.* 19. cum id dixeris *verba sunt quae omisse a Semlero et Leopoldo.*

Cap. V. 1. adiicit *libri scripti Pamelii.* 2. carnem unam *c.* 3. cum *AB.*

sermonis eduxit nescientibus hominibus, sicut et alia multa, quae ex scriptura fieri et dici solere alibi poterimus ostendere, uti mulieres nostras dicamus uxores, quamquam et improprie quaedam loquamur. Nam et Graeci, qui magis vocabulo mulieris in uxore utuntur, alia habent propria vocabula uxoris. Sed malo hunc usum ad scripturae testimonium deputare. Ubi enim duo in unam carnem efficiuntur per matrimonii nexum, caro ex carne et os ex ossibus vocatur secundum originem [4]mulier eius ex cuius substantia incipit censeri facta uxor. Ita mulier [5]non natura nomen est [6]uxoris, [7]sed uxor condicione nomen est mulieris. Denique mulier et non uxor dici potest, [8]non mulier autem uxor dici non potest, quia [9]nec esse. Constituto igitur nomine novae feminae, quod est mulier, et explicito quod prius fuit, id est nomine assignato, convertit iam ad propheticam rationem, uti diceret, Propter [10]hanc relinquet homo patrem et matrem. Adeo separatum est nomen a prophetia, [11]quantum et ab ipsa persona, ut non utique de ipsa Eva dixerit, sed in illas feminas futuras, quas in matrice generis feminini [12]nominarit. Alioquin non Adam relicturus erat patrem et matrem, quos non habebat, propter Evam. Ergo non ad Evam pertinet, quia nec ad Adam, quod prophetice dictum est. De maritorum enim condicione [13]praedictum, qui ob mulierem parentes suos erant relicturi, quod in Evam cadere non potuit, quia nec in Adam. Si ita res est, apparet non propter [14]futurum mulierem cognominatam, ad quam futurum non pertinebat. Eo accedit, quod ipse rationem eius nominis edidit. Cum enim dixisset, Vocabitur [15]mulier, Quoniam ex viro suo sumpta est, [16]*ait*, et ipso adhuc virgine. Sed dicemus et de viri nomine suo loco. Nemo itaque nomen ad prophetiam interpretetur, quod ex alia significatione deductum est, praesertim cum appareat, ubi de futuro nomen acceperit, illic scilicet, ubi Eva cognominatur, personali iam vocabulo, quia naturale praecesserat. Si enim Eva mater [17]viventium est, ecce ex futuro cognominatur, ecce uxor et non virgo praenuntiatur. Hoc erit vocabulum nupturae; ex nupta enim mater. Ita hic quoque ostenditur non de futuro mulierem tunc nominatam, quae postmodum acceptura erat futurae condicionis suae nomen. Responsum satis est ad hanc partem.

Cap. VI. Videamus nunc, si et apostolus formam vocabuli istius secun-

4. mulieris *AB*. 5. non *om. Latinius*. 6. mulieris uxoris *B*. 7. et *Latinius*. 8. non autem mulier non uxor dici non potest *AB*. 9. necesse *AB*. 10. hoc *c*. 11. quam *AB*. 12. nominaverit *AB*. 13. praedictum est *AB*. 14. futuram *AB*. 15. mulier quoniam *ABCabc*. mulier, addidit, Quoniam *d., Fulv. Ursinus*. 16. ait et *Fr. Iunius*. et *libri omnes*. 17. iuventum *AB*.

dum Genesim [1]observat, sexui deputans illud, sic mulierem vocans virginem Mariam quemadmodum et Genesis Evam. Scribens enim ad Galatas, Misit, inquit, deus filium suum factum ex muliere, Gal. IV, 4.
quam utique virginem constat fuisse, licet Hebion resistat. Agnosco et angelum Gabrielem ad virginem missum. Sed cum benedicit illam, inter mulieres, non inter virgines deputat: Benedicta tu inter Luc. I, 28.
mulieres. Sciebat et angelus mulierem etiam virginem dici. Sed et ad haec duo ingeniose quidam respondisse sibi visus est, quoniam quidem desponsata est Maria, idcirco et ab angelo et ab apostolo mulierem pronuntiatam. Desponsata enim quodammodo nupta. Tamen inter quodammodo et verum satis interest, duntaxat hoc in loco. Nam alibi ita sane habendum est. Nunc vero, non quasi iam nuptam mulierem Mariam pronuntiaverunt, sed quasi nihilominus feminam, etiamsi non sponsam, quasi hoc a primordio dictam. Illud enim praeiudicet necesse est a quo forma descendit. Ceterum quod [2]pertineat ad hoc capitulum, si hic desponsatae adaequatur, ut ideo mulier dicta sit Maria, non [3]qua femina, sed [4]qua [5]maritata, iam ergo Christus non ex virgine natus est, quia ex desponsata, quae virgo esse desierit hoc nomine. Quod si ex virgine natus est, licet et desponsata, tamen integra, agnosce mulierem etiam virginem, etiam integram dici. Hic certe nihil prophetice dictum videri potest, ut futuram mulierem, id est nuptam, apostolus nominarit, dicendo [6]factum ex muliere. Non enim poterat posteriorem mulierem nominare, de qua Christus nasci non habebat, id est virum passam, sed illa, quae erat praesens, quae erat virgo et mulier vocabatur [7]post vocabuli huius proprietatem, secundum primordii formam [8]virgini et ita universo mulierum generi defensam.

[1]Convertamur ad ipsas iam rationes recensendas per quas Cap. VII.
apostolus docet velari feminam oportere, an [2]eaedem etiam virginibus [3]competant, ut ex hoc quoque [4]vocabuli communio inter virgines et non virgines constet, dum [5]eaedem velaminis [6]causae in utraque parte deprehenduntur. Si caput mulieris vir est, utique et virginis, de qua fit mulier illa quae nupsit, nisi si virgo tertium genus est monstruosum aliquod sui capitis. Si mulieri turpe est I Cor. XI, 6.
radi sive tonderi, utique et virgini. Proinde viderit saeculum aemu-

Cap. VI. 1. observat *ABC.* observet *reliqui.* 2. pertinet *Fr. Iunius.* 3. quae *AB.* 4. quae *AB.* 5. marita *ed., Petr. Ciacconius.* 6. et factum *AB.* 7. per *d.*, cum Latinis. 8. virgini *A (m. sec.) abcd.* virginis *A (m. pr.) BC.*

Cap. VII. 1. Convertamur *ACab.* Convertamus *Bcd. tres Vaticani.* 2. eadem *AB. Sculerus.* 3. competat *AB.* 4. vocabuli communio *abcd.* vocabulo communionis *ABC.* vocabulo communi vis *Rhenanus.* 5. eadem *AB.* 6. causa *A. m. pr.*

lum dei, si ita virgini [6b] caesum capillum decori [7] mentitur, quemadmodum et puero [8] permissum. Ergo cui aeque non convenit radi sive tonderi, aeque convenit operiri. Si gloria viri est mulier,
I Cor. XI, 8. 10. quanto magis virgo, quae et gloria sibi est? Si mulier ex viro et propter virum, [9] costa illa Adae virgo primum fuit. Si mulier potestatem habere super caput debet, vel eo iustius virgo, ad quam pertinet quod in causa est. [10] Si enim propter angelos, scilicet quos legimus a deo et caelo excidisse ob concupiscentiam feminarum, quis praesumere potest [11] tales angelos maculata iam corpora et humanae libidinis reliquias desiderasse, ut non ad virgines potius exarserint, [11b] quarum flos etiam humanam libidinem [12] excusat?
Gen. VI, 1 sq. Nam et scriptura sic suggerit: Et factum est, inquit, cum coepissent homines plures fieri super terram, et filiae natae sunt eis: conspicati autem filii dei filias hominum, quod pulchrae essent, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerunt. Hic enim nomen mulierum Graecum [13] uxores sapit, quia de nuptiis mentio est. Cum ergo filias hominum dicit, manifeste virgines portendit, quae adhuc apud parentes deputarentur (nam nuptae maritorum nuncupantur), cum potuerit dixisse uxores hominum, aeque non adulteros nominans angelos, sed maritos, dum innuptas sumunt filias hominum, quas natas supra dixit, sic quoque virgines [14] significans. Supra natas, at hic angelis nuptas. [15] Aliud eas nescio quam natas et dehinc nuptas. Debet ergo adumbrari facies tam periculosa, quae usque ad caelum scandala iaculata est, ut [16] coram deo adsistens, cui rea est angelorum exterminatorum, ceteris quoque angelis [17] erubescat, et malam illam aliquando libertatem capitis sui comprimat, iam nec hominum oculis offerendam. Sed etsi contaminatas iam feminas angeli illi appetissent, tanto magis propter angelos virgines velari debuissent, quanto magis propter virgines angeli deliquisse potuissent. Si autem et naturae praeiudicium adi-
I Cor. XI, 15. cit apostolus, quod honor sit mulieris redundantia capillorum, quia coma pro operimento est, utique hoc maxime virgini insigne est, [18] quarum et ornatus [19] ipse proprie sic est, ut [20] concumulata in verticem ipsam capitis arcem ambitu crinium contegat.

Cap. VIII. I Cor. XI, 4. 7. Horum certe omnium contraria efficiunt, ne vir caput velet,

6b. censum *AB*. 7. mentitur *ABCabcd. liber Divionensis.* metitur *Latinius.* *Nec improbat Rigaltius.* 8. promissum *Latinius.* 9. constituta (constitutam *A. m. pr.*) illa a deo virgo *AB*. 10. Sed enim *A.* 11. tales *cd.* quales *ABCab.* 11b. quorum *C.* 12. excussat *c.* 13. uxoris *A.* 14. significavit supra natas, et *Fr. Iunius.* 15. alius *AB.* 16. coram *Rigaltius in Addendis suae editionis.* cum *libri omnes.* uni *A. m. sec.* 17. erubescet *AB.* 18. quarum *abcd. Gorziensis.* quare *ABC.* 19. ipsa *d., Fulv. Ursinus.* 20. cumulata *d.*

scilicet quia non sit naturaliter consecutus ambitionem capillorum, quia radi sive tonderi non sit turpe illi, quia non propter illum angeli exorbitarint, quia gloria et imago dei sit, quia caput eius Christus. Itaque cum de viro et muliere apostolus tractet cur illam oporteat velari, illum vero non, apparet cur et virginis silentium fecerit, eadem ratione scilicet virginem in [1]muliere intellegendam sinens, qua et puerum ut in viro deputandum non nominavit, totum ordinem utriusque sexus propriis vocabulis [2]complexus, mulieris et viri. Sic [3]etiam Adam adhuc integer vir in Genesi est cognominatus: Vocabitur, inquit, mulier, quia de viro suo sumpta est. Sic vir Adam ante nuptiarum congressum, quemadmodum et Eva mulier. De utraque parte satis ad universam speciem cuiusque sexus apostolus pronuntiavit, et breviter et [4]plene tam instructa definitione, Omnis, inquit, mulier. Quid est omnis, nisi omnis generis, omnis ordinis, omnis condicionis, omnis dignitatis, omnis aetatis? siquidem omne totum est et integrum et nulla sui parte defectum. Pars autem mulieris et virgo est. Aeque et de viro non velando, Omnis, [5]inquit. Ecce duo diversa nomina, vir et mulier. Omnis uterque. Duae leges obnoxiae invicem, hinc velandi, inde nudandi. Igitur si eo, quod dictum sit omnis vir, commune est nomen viri etiam nondum viri, masculi investis, commune autem cum sit nomen secundum naturam, communis est et lex non velandi eius qui inter viros virgo est, secundum disciplinam, cur non praeiudicatum sit proinde et [6]mulierem virginem omnem muliere nominata contineri consortio nominis, ut contineatur et communione legis? Si virgo mulier non est, nec vir investis est. Si non operitur virgo, quia mulier non sit, operiatur investis, quia vir non sit. Eiusdem virginitatis aequa sit venia. Sicut virgines non cogantur velari, ita pueri non iubeantur revelari. Cur ex parte [7]definitionem apostoli agnoscimus absolutam circa omnem virum, nec [8]retractamus quare non et puerum nominarit, ex parte autem praevaricamur, aeque absoluta ea circa omnem mulierem? Si quis, inquit, contentiosus est, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia dei. Ostendit contentionem aliquam de ista specie fuisse ad quam extinguendam toto compendio usus est, neque virginem nominans, ut ostenderet dubitandum de velanda non esse, et omnem nominans mulierem, cum nominasset virginem. Sic et

Gen. II, 23.

I Cor. XI, 5.

I Cor. XI, 4.

I Cor. XI, 16.

Cap. VIII. 1. mulierem *ABC*. muliere *extat iam in ed. Rhenani quae prodiit a. MDXXVIII.* 2. compressus *B*. 3. Adam etiam *bcd*. 4. plane *B*. 5. inquit, vir. Ecce *scribit V. D. in Miscell. Observ. Vol. III. tom. I. p.* 49. 6. mulierem *scribit V. D. in Miscell. Observ. Vol. III. tom. I. p.* 48. 7. diffinitionem *ABCa*. 8. retractamus *d., ex emend. Rhenani.* detractamus *ABCabc.*

ipsi Corinthii intellexerunt. Hodie denique virgines suas Corinthii velant. [9]Quid docuerint apostoli [10]qui didicerunt [11]approbant.

Cap. IX. Videamus nunc, an sicut naturae et causae argumenta virgini quoque competere monstravimus, ita etiam disciplinae ecclesiasticae praescripta de muliere [1]in virginem [2]spectant. Non permittitur mulieri in ecclesia loqui, sed nec docere, nec tinguere, nec offerre, nec ullius virilis muneris, [3]nedum sacerdotalis officii sortem sibi [4]vindicare. Quaeramus, an aliquid horum virgini liceat. Si virgini [5]non licet, sed in omnibus eadem condicione subicitur, et necessitas humilitatis cum muliere censetur, unde illi unum hoc licebit quod omni feminae non licet? Quid praerogativae meretur adversus condicionem suam, si qua virgo est, [6]et carnem suam sanctificare proposuit? Idcirco velaminis venia fit illi, ut in ecclesiam notabilis et insignis introeat, ut honorem sanctitatis in libertate capitis ostendat? Potuit dignius honorari aliqua praerogativa virilis aut gradus aut officii. Plane scio alicubi virginem [7]in viduatu ab annis nondum viginti collocatam. Cui si quid refrigerii debuerat episcopus, aliter utique salvo respectu disciplinae praestare potuisset, ne tale nunc miraculum, ne dixerim monstrum, in ecclesia denotaretur, virgo vidua, hoc quidem portentuosior, quod nec qua vidua caput texit, utrumque se negans, et virginem, quae vidua deputetur, et viduam, quae virgo dicatur. Sed ea auctoritate illic sedet [8]intecta qua et virgo, ad quam sedem praeter annos sexaginta non tantum univirae, id est nuptae, aliquando eliguntur, sed et matres, [9]et quidem educatrices filiorum, scilicet ut experimentis omnium affectuum [9b]structae [10]et facile norint ceteras et consilio et solatio iuvare et ut nihilominus ea [11]decucurrerint per quae femina probari potest. Adeo nihil virgini ad honorem de loco permissum est.

1 Cor. XIV, 34. 1 Tim. II, 12. 1 Tim. V, 9.

Cap. X. Sic nec de aliquibus insignibus. Ceterum satis inhumanum, [1]si feminae quidem per omnia [2]viris subditae honorigeram notam virginitatis suae praeferant, [3]qua suspiciantur et circumspiciantur et magnificentur a fratribus, viri autem tot virgines, tot spadones voluntarii caeco hono suo incedant, nihil gestantes quod et ipsos

9. quod *Rigaltius in Addendis suae editionis.* 10. quid didicerint *AB.* 11. approbantes *d.*

Cap. IX. 1. in *delent B., et los. Scaliger.* 2. spectent *cd. tres Vaticani.* 3. ne duo *ABC., et libri Rhenani omnes.* 4. vendicarent *ABC.* 5. non *om. A (m. pr.) BC.* 6. nec *B.* 7. invidum *A.* inviduum *B.* 8. intecta *abcd. Gorziensis liber.* contecta *ABC.* non tecta *Fr. Iunius.* 9. equidem *A (m. pr.) B.* 9 b. *Reposuerim* instructae. 10. et facile *ABCa.* facile *reliqui.* 11. decurrerint *AB.*

Cap. X. 1. si *om. A (m. pr.) B.* ut *A. m. sec.* 2. viri *A (m. pr.) B.* 3. quasi *d.*

faceret illustres. Debebunt [4]enim et ipsi aliqua [5]sibi insignia defendere, [6]aut [7]pennas Garamantum, aut [8]stropulos barbarorum, aut cicadas Atheniensium, aut cirros Germanorum, aut stigmata [9]Britonum: aut ex [10]diverso fiat, capite velati in ecclesia lateant. Certi sumus spiritum sanctum magis masculis tale aliquid subscribere potuisse, si feminis subscripsisset, cum praeter sexus auctoritatem etiam [11]ipsius continentiae nomine [12]masculos potius honorari oportuisset. [13]Quorum quanto sexus avidior et [14]calidior in feminas, tanto continentia maioris ardoris laboratior ideoque dignior omni ostentatione, si ostentatio virginitatis est dignitas. [15]Non enim et continentia [16]virginitati antistat, sive [17]viduorum, sive qui ex consensu contumeliam communem iam recusaverunt? Nam virginitas gratia constat, continentia vero virtute. Non concupiscendi cui concupiscendo inoleveris grande certamen est. Cuius autem concupiscendi ignoraveris fructum, facile non concupisces, adversarium non habens, [18]concupiscentiam fructus. Quomodo ergo non magis viris aliquid tale deus in honorem subscripsisset, vel quia [19]familiariori [20]scilicet imagini suae, vel quia plus laboranti? Si autem nihil masculo, multo magis feminae.

Sed quod supra intermisimus ex parte subsecutae disputationis, ne cohaerentiam eius dispergeremus, nunc responso [1]expungemus. Ubi enim gradum fiximus de apostoli absoluta [2]definitione, omnem mulierem etiam omnis aetatis intellegendam, responderi ex diverso habebat ergo a nativitate et a primo nomine aetatis virginem operiri oportere. Non ita est autem, sed ex quo se intellegere coeperit et [3]sensum naturae suae intrare et de [4]virginis exire et pati novum illud quod alterius aetatis est. Nam et principes generis Adam et Eva, quamdiu intellectu carebant, nudi agebant. At ubi de arbore agnitionis gustaverunt, nihil primum senserunt quam erubescendum. [5]Ita sui [6]quique sexus intellectum tegmine notaverunt. Sed etsi propter angelos velanda est, sine dubio ab ea aetate lex velaminis [7]operabitur a qua potuerunt filiae

Cap. XI.

ICor. XI, 5.

4. enim *ego*. etiam *libri omnes*. 5. sui *A*. sua *B*. 6. ut *Fr. Iunius*. 7. pinnas *Fr. Iunius*. 8. stropulos *d.*, *Salmasius in Solin. p.* 535. strobolos *A*. (*sed in margine legitur* feroboli) fecobolos *B*. strobulos *ab*. scrobulos *C*. crobylos *e.*, *Burrisius, et Adr. Iunius de Coma II*, 1. 9. brittonum *ABC*. 10. adverso *AB*. 11. ipsius *om. c*. 12. masculis *A. m. pr.* magis masculis *B*. 13. Quarum *vitiose excusum est in edd. Semleri et Leopoldi*. 14. callidior *A*(*m. pr.*) *BC*. 15. Num enim *A*(*m. sec.*) *B*. Num etiam *A*. 16. virginitatis *A*(*m. pr.*) *BC*. 17. viduorum *abcd. Corsiensis*. viduarum *ABC*. 18. concupiscentiae fructum *A*. 19. familiariores *A*. familiariore *B*. 20. simus *vel* sint *corrigi vult m. sec. in A*.

Cap. XI. 1. et expungemus *AB*. 2. diffinitione *ABC*. 3. censum *d*. 4. virgineis *Fr. Iunius*. 5. Ita *ABCab*. Itaque *cd*. 6. quique *ABCcd. Vaticani tres*. quaque *ab*. 7. operabatur *AB*.

hominum concupiscentiam sui [8]adducere et nuptias pati. Ex illo enim [9]virgo desinit ex quo potest non esse. Et ideo penes Israël illicitum est ad virum tradere nisi post contestatam sanguine maturitatem; ita ante hunc indicem acerba res est. Igitur si tam diu virgo quamdiu acerba est, desinit [10]virginem cum matura cognoscitur, et ut non virgo iam legi applicatur, sicut et nuptiis. Et desponsatae quidem habent exemplum Rebeccae, quae cum ad sponsum ignotum adhuc ignota perduceretur, [11]simul ipsum cognovit esse quem de longinquo [12]prospexerat, non sustinuit dexterae colluctationem nec osculi congressionem nec salutationis [13]communicationem, sed confessa quod senserat, id est spiritu nuptam, negavit virginem velata ibidem. O mulierem iam de Christi disciplina! Ostendit enim etiam nuptias de aspectu et animo fieri, quemadmodum stuprum; nisi quod etiam Rebeccam quidam adhuc velant. De ceteris vero, id est quae desponsatae non sunt, [14]viderit parentum procrastinatio ex angustiis vel scrupulositate descendens, viderit et ipsum continentiae votum. Nihil pertinet ad aetatem sua spatia currentem suaque debita maturitati luentem. Alia in occulto mater, natura, et alius [15]in latenti pater, tempus, filiam suam legibus suis maritarunt. Aspice nuptam iam [16]illam tuam virginem, et animam [17]expectatione et carnem [18]transfiguratione, cui tu secundum paras maritum. Iam et vox obsolefacta est, et membra completa sunt, et pudor [18b]ubique vestitur, et menses tributa [19]dependunt, ac tu mulierem negas quam muliebria pati dicis? Si congressio viri mulierem facit, non tegantur nisi post ipsam nuptiarum passionem. Atquin etiam apud ethnicos velatae ad virum ducuntur. Si autem ad desponsationem velantur, quia et corpore et spiritu masculo mixtae sunt per osculum et dexteras, per quae primum [20]resignarunt pudorem [21]spiritu, per commune conscientiae pignus quo totam condixerunt confusionem, quanto magis tempus illas velabit, sine quo sponsari non possunt et quo urgente sine sponsalibus virgines desinunt esse? Tempus etiam ethnici observant, ut ex lege naturae iura sua aetatibus reddant. Nam feminas quidem a duodecim annis, masculum vero a duobus amplius ad negotia mittunt, pubertatem in annis, non spon-

Gen. XXIV, 64 sq.

8. abducere *AB*. 9. virgo desunt *A*. virgines desunt *A*. 10. virgine *AB*. esse virgo *A. m. sec.* 11. similiter illum *AB*. 12. prospexerat *d*. perspexerat *reliqu.* 13. communionem *AB. tres Vaticani.* 14. viderit parentum *abcd*. viderint aut parentum *ABC*. 15. malenti *AB*. 16. in illam *ABC*. in illa *A. m. sec.* 17. expectationem *ABC*. 18. transfigurationem *ABC*. 18b. utique *Ludov. de la Cerda.* 19. dependunt *d., Petr. Ciacconius.* defundunt *Ios. Scaliger.* defendunt *ABCabc. liber Divionensis.* 20. resignarent *B*. 21. spiritus *d., Fulv. Ursinus.*

salibus aut nuptiis decernentes. Mater familiae vocatur, licet virgo, et pater familiae, licet investis. A nobis nec naturalia observantur, quasi alius sit deus naturae quam noster.

[1]Agnosce et mulierem, agnosce et nuptam de testimoniis et corporis et spiritus, quae patitur et in conscientia et in carne. Hae sunt tabellae priores naturalium sponsalium et nuptiarum. Impone velamen extrinsecus [2]habenti tegumen intrinsecus. Tegantur etiam superiora cuius inferiora nuda non sunt. Vis scire quae sit aetatis auctoritas? Propone utramque, immutare compressam in habitu mulieris, et quae maturitate progressa in virginitate duret cum suo habitu: facilius illa mulier negabitur, quam ista virgo credetur. Tanta est adeo fides aetatis, ut nec habitu [3]obstrui possit. Quid? quod [4]etiam hae nostrae etiam habitu mutationem aetatis confitentur, simulque se mulieres intellexerunt, de virginibus [5]educantur, a capite quidem ipso deponentes quod fuerunt: vertunt capillum et [6]acu [7]lasciviore comam sibi [8]inserunt, crinibus a fronte divisis apertam professae mulieritatem. Iam et consilium formae a speculo petunt, et faciem morosiorem lavacro macerant, forsitan et aliquo eam medicamine interpolant, pallium extrinsecus iactant, calceum stipant multiformem, plus instrumenti ad balneas deferunt. Quid singula persequar? [9]Solae autem manifestae paraturae totam circumferunt mulieritatem, sed [10]virginari volunt sola capitis nuditate, uno habitu negantes quod toto suggestu protentur. Cap. XII.

Si propter homines habitu abutuntur, impleant illum etiam in hoc, [1]et ut apud ethnicos caput [1b]velant, certe in ecclesia virginitatem suam abscondant, quam extra ecclesiam celant. [1c]Timent extraneos, revereantur et fratres: aut constanter audeant et in vicis virgines videri, sicut audent in ecclesiis. Laudabo vigorem, si [2]aliquid et apud ethnicos virginitatis nundinarint. Eadem natura foris quae et intus, eadem institutio apud homines et apud dominum eadem libertate constat. [3]Quo ergo foris quidem bonum suum abstrudunt, in ecclesia vero [3b]provulgant? Exposco rationem. Cap. XIII.

Cap. XII. 1. Agnoscet mulierem agnoscet nuptam *A (m. pr.) BC.* 2. habenti tegumen intrinsecus *om. AB.* 3. obstrui — — etiam habitu *om. A.* 4. et iam *Fr. Iunius.* 5. educuntur *Ios. Scaliger.* 6. in acu *bc.* 7. lasciviorem *Fr. Iunius.* 8. inferunt *A (m. pr.) BCabc.* 9. Solae autem manifestae paraturae *ABC. liber Diviosensis.* Solennem manifestae paraturae *abc.* Sola autem manifesta paratura *d.* Solenne (*h. e. pompa*) manifesta paratura *Ios. Scaliger.* Solae enim manifestae paraturae *vel* Sola enim manifesta paratura *Petr. Ciacconius.* 10. virginari *A (m. sec.)* dicit virginali *A (m. pr.) BC.*

Cap. XIII. 1. et ut *Nic. Rigaltius.* ut et *libri omnes.* 1 b. velant *Nic. Rigaltius.* velent *libri omnes.* 1 c. timentes *Leopoldus.* 2. apud aliquid et *AB.* 3. Cur *A. m. sec.* 3 b. pervulgant *duo Vaticani.*

Utrumne ut fratribus suis placeant, an ut ipsi deo? Si ut ipsi deo, tam idoneus est ad conspicienda [4]quaequae in occulto fiunt quam iustus ad remuneranda quae soli sibi fiunt. Denique praecipit, nihil [5]debucinemus eorum quae apud illum mercedem merebuntur, nec ea ab hominibus compensemus. Quod si unius victoriati vel quamcunque eleemosynae operationem sinistra [6]conscia facere prohibemur, quantum tenebrarum circumfundere debemus cum tantam oblationem deo offerimus ipsius corporis et ipsius spiritus nostri, cum [7]illi ipsam naturam consecramus? Ergo quod non potest videri propter deum fieri, quia sic fieri deus non vult, sequitur ut hominum gratia fiat, utique primo illicitum, [8]ut gloriae libidinosum. Gloria enim illicitum est eis quorum probatio in omni [9]humiliatione constat. Et si a deo confertur continentiae virtus, quid gloriaris quasi non acceperis? Si vero non accepisti, quid habes quod datum tibi non est? [10]Hoc ipso autem constat a deo [11]datam tibi non esse, quod [12]illam non soli deo praestas. Videamus ergo quod humanum est, an firmum [13]sit et verum.

Matth. VI, 2 sqq.

1 Cor. IV, 7.

Cap. XIV. Referunt aliquando dictum a [1]quodam, cum primum quaestio ista temptata est, Et [2]quomodo ceteras sollicitabimus ad huiusmodi opus? Scilicet felices nos facient, si plures erunt, et non dei gratia vel merita [3]cuiusque. Virgines ecclesiam, an ecclesia virgines ornat [3b]deo sive commendat? [4]Confessus est igitur gloriam esse in causa. Porro ubi gloria, illic sollicitatio, ubi sollicitatio, illic coactio, ubi coactio, illic necessitas, ubi necessitas, illic infirmitas. Merito itaque, dum caput [5]non tegunt, ut sollicitentur gloriae causa, ventres tegere coguntur infirmitatis ruina. Aemulatio enim [6]illas, non religio producit. Aliquando et ipse [7]deus venter [8]earum, quia [9]facile virgines [10]fraternitas suscipit. Nec tantum autem ruunt, sed et funem longum delictorum sibi attrahunt. Prolatae enim in medium et publicato bono suo elatae et [11]fratribus omni honore et [12]caritatis operatione cumulatae, dum [13]non labent, ubi quid admissum est, tantum dedecoris [14]cogitant

4. quaequae *ego*. quaeque *ABCabc*. quae *d., Fulv. Ursinus*. 5. debucinemus *AB*. debuccinemus *reliqui*. 6. conscientia *ABC*. 7. illi ipsam *ABCa*. illi ipsi *liber Divionensis*. illam ipsam *bcd*. 8. et *AB*. 9. humilitate *marg. C*. 10. Hoc ipso — — — non esse *om. B*. 11. datum *ABC* (*sed iam in ed. Rhenan. a. MDXXVIII. extat* datam). 12. illi *B*. illum *AC* (*sed iam in ed. Rhenan. a. MDXXVIII. extat* illam). 13. sit et *ABabcd. Gorziensis liber*. et *C*.

Cap. XIV. 1. quadam *d., Fulv. Ursinus*. 2. quonam modo *A. m. sec.* quoniam *B*. 3. eiusque *ex ed. Semleri prave repetitum est in ed. Leopoldi*. 3b. deove *A. m. sec.* 4. Confessa *d., Fulv. Ursinus*. 5. inie *A*. invite *A. m. sec.* nisi *B*. 6. illas *A* (*m. sec.*) *abcd*. illarum *ABC*. 7. venter deus *AB*. 8. caron *A*. caro *A. m. sec.* 9. faciles *AB*. 10. fraternitatis *AB*. 11. a fratribus *A* (*m. sec.*) *d., Fulv. Ursinus*. 12. caritate et operatione *ABC*. 13. non labent *ego*. non latent *libri omnes*. modo latent *Latinius, Ios. Scaliger, Fr. Iunius*. 14. cogitantes *ABC*.

quantum honoris habuerunt. Si intectum caput virginitati adscribitur, si qua virgo exciderit de gratia virginitatis, ne prodatur, intecto permanet [15]capite, et tunc iam alieno ambulat [16]habitu. [17]Consciae. [18]mulieritatis iam [19]indubitatae audent nudo capite ad deum adire. Sed aemulator deus et dominus, qui dixit, Nihil occultum quod non revelabitur, plerasque etiam in conspectum dedocit. Non enim confitebuntur nisi ipsorum infantium suorum capitibus proditae. Quantum autem plures, non etiam de pluribus sceleribus suspectas habebis? Dicam, licet nolim, difficile mulier semel fit quae [20]timet fieri, quaeque iam facta potest virginem mentiri sub deo. Quanta item circa uterum suum audebit, ne etiam mater detegatur? Scit deus [21]quot iam infantes et perfici et perduci ad partum integros [22]iuverit debellatos aliquamdiu a matribus. [23]Facillime semper concipiunt et felicissime pariunt huiusmodi virgines, et quidem simillimos patribus. Haec admittit flagitia coacta et [24]invita virginitas. Ipsa concupiscentia non latendi [25]non est pudica. Patitur aliquid quod virginis non sit, studium placendi utique et viris. Quantum velis bona mente conetur, necesse est publicatione sui periclitetur, dum percutitur oculis incertis et malis, dum digitis demonstrantium titillatur, dum nimium amatur, dum inter amplexus et oscula assidua concalescit. Sic frons duratur, [26]sic pudor teritur, sic solvitur, sic discitur aliter iam placere desiderare. Matth. X, 26.

Sed enim vera et tota et pura virginitas nihil magis timet quam semetipsam. Etiam feminarum oculos pati non vult. Alios ipsa oculos habet. Confugit ad velamen capitis quasi ad galeam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat adversus ictus temptationum, adversus iacula scandalorum, adversus suspiciones [1]et suspiros et aemulationem, ipsum quoque livorem. Nam est aliquid etiam apud ethnicos metuendum, quod fascinum vocant, infeliciorem laudis et gloriae enormioris eventum. [2]Hoc nos interdum diabolo interpretamur, ipsius est enim boni odium; interdum [3]deo Cap. XV.

15. capite esse et *A (m. pr.) BC.* 16. habitu. Consciae *Ludov. de la Cerda, Nicol. Rigaltius.* habitu, id est quem sibi vindicat (vendicat *ABCabc.*) virginitas; permanet nihilominus in habitu vel tunc saltem alieno, ne scilicet mutatione prodatur (prohetur *AB.*) *libri omnes.* 17. Consciae *abcd., Latinius.* Conscientiae *C.* et conscientiae *AB.* 18. mulieritatis *d., Latinius.* muliebritatis *reliqui.* 19. indubitate *Mabc.* indubitati *B.* 20. non timet *d.* 21. quod *A (m. sec.) BC.* 22. iuverit *ego.* duxerit *libri omnes.* 23. et facillime *AB., pro more. Iidem iterum sic in sequentibus habent* et haec *pro* Haec. 24. invitata *ABC (sed iam ed. a. MDXXVIII.* habet invita). *liber Divionensis.* 25. non compudica *AB. tres Vaticani.* non cum pudica *A. m. sec.* 26. si *B.*

Cap. XV. 1. et *om. A (m. sec.) B.* 2. et hoc *AB., pro more.* 3. de deo disputamus *AB.*

Ps. CXLVII, 6. Luc. I, 52. deputamus, illius est enim superbiae iudicium, extollentis humiles et deprimentis elatos. Timebit itaque virgo sanctior, vel in nomine fascini, hinc adversarium, inde deum, illius lividum ingenium, huius censorium lumen, et gaudebit [4]sibi soli et deo nota. Sed et si cui innotuerit, sapit si temptationibus gradum [5]obstruxerit. Quis enim audebit oculis suis premere faciem clausam, faciem non sentientem, faciem, ut dixerim, tristem? Quicunque malus cogitatus ipsa severitate frangetur. Iam se etiam mulierem negat quae virginem celat.

Cap. XVI. In his consistit defensio nostrae opinionis secundum scripturam, secundum naturam, secundum disciplinam. Scriptura [1]legem condit, natura contestatur, disciplina exigit. Cui ex his consuetudo opinionis prodest, vel qui diversae sententiae color est? Dei est scriptura, dei est natura, dei est disciplina. Quicquid contrarium est istis, dei non est. Si scriptura incerta est, natura manifesta est, et de eius testimonio scriptura incerta non potest esse. Si de natura dubitatur, disciplina quid magis deo ratum sit ostendit. Nihil est illi carius humilitate, nihil acceptius modestia, nihil [2]operosius [3]gloria et studio hominibus placendi. Illud itaque sit tibi et scriptura et natura et disciplina quod ratum deo inveneris, sicut iube-
I Thess. V, 21. ris omnia examinare et meliora quaeque sectari. Superest etiam ut ad ipsas convertamur, quo libentius ista suscipiant. Oro te, sive mater, sive soror, sive filia virgo, secundum annorum nomina dixerim, vela caput: si mater, propter filios, si soror, propter fratres, si filia, propter patres. Omnes in te aetates periclitantur. [4]Indue armaturam pudoris, circumduc vallum verecundiae, murum sexui tuo strue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos. Adimple habitum mulieris, [5]ut statum virginis serves. Mentire aliquid ex [6]his quae intus sunt, [7]ut soli deo exhibeas veritatem. Quamquam non mentiris nuptam. [8]Nupsisti enim Christo, illi tradidisti carnem tuam, illi sponsasti maturitatem tuam. Incede secundum sponsi tui voluntatem. Christus est qui et alienas sponsas et [9]maritatas velari iubet, utique multo magis suas.

Cap. XVII. Sed et vos admonemus, alterius pudicitiae mulieres, quae in nuptias incidistis, [1]ne sic a disciplina velaminis [2]exolescatis, ne

4. ipsi *B*. 5. obstruxerit *d.*, *Latinius*. obtraxerit *ABCabc*.

Cap. XVI. 1. lege *A. m. sec.* longe *AB*. 2. operosius *ABC. tres Vaticani. Hirsaugiensis liber et Gorziensis. Probat Fr. Iunius.* perosius *abcd., ex coniectura Beati Rhenani.* odiosius *A. m. sec.* 3. gratia *B*. 4. Induc *AC*. 5. et *AB*. 6. his *A., pro more.* 7. sed *AB*. 8. Nupsisti in Christo *AB*. 9. maritatas *ABcd.* maritas *reliqui.*

Cap. XVII. 1. nec *AC*. 2. exsolescatis *AB., Fr. Iunius.*

quidem in momento horae, ut, quia reicere illam non potestis, alio modo destruatis, neque tectae neque nudae incedentes. Mitris enim et lanis quaedam non velant caput, sed conligant, a fronte quidem protectae, qua proprie autem caput est, [3]nudae. Aliae modice linteolis, credo ne caput premant, nec ad aures usque demissis, cerebro tenus operiuntur. [3b]Misereor, si tam infirmo auditu sunt, ut per tegmen audire non possint. [4]Sciant quia totum caput mulier est. Limites et fines eius eo usque porriguntur unde incipit vestis. Quantum resoluti crines occupare possunt, tanta est velaminis regio, [5]ut cervices quoque ambiantur. Ipsae enim sunt quas subiectas esse oportet, propter quas potestas supra caput haberi I Cor. XI, 10. debet. Velamen iugum illarum est. Iudicabunt [6]vos Arabiae feminae ethnicae, quae non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut [7]uno oculo liberato contentae sint dimidiam frui lucem quam totam faciem prostituere. Mavult femina videre quam videri. Quas propterea infelicissimas ait Romana quaedam regina quod adamare magis quam adamari possint; cum sint vel ex alterius [8]infelicitatis et quidem frequentioris immunitate felices, quia facilius adamari quam adamare feminae possint. Et ethnicae quidem disciplinae meracior et, ut ita dixerim, barbarior modestia. Nobis dominus etiam revelationibus velaminis spatia metatus est. Nam cuidam sorori nostrae angelus in somnis cervices, quasi applauderet, verberans, Elegantes, inquit, cervices et merito nudae! bonum est usque ad lumbos a capite [9]reveleris, ne et tibi ista cervicum libertas non prosit. Et utique [10]quod uni dixeris, omnibus dixeris. [11]Quantam autem castigationem merebuntur etiam [12]illae quae inter psalmos vel in quacunque dei mentione retectae perseverant, [13]moraturae etiam [14]in oratione ipsa facillime fimbriam aut villum aut quodlibet filum cerebro superponunt et tectas se opinantur? Tanti caput suum [15]mentiuntur. Aliae, quibus plane maior est [16]palma omni fimbria et filo, non minus capite suo abutuntur, ut bestia quaedam magis quam avis, licet pennata, brevi capite, protracta cervice, cetera [17]altegradia. Hanc aiunt, cum delitescendum habet, caput solum plane totum in condensum abstrudere, reliquam se in aperto relinquere. Ita dum in capite secura est, nuda qua maior

3. nudae *Cabc.* renudae *d.* he nudae *AB.* 3b. Misereo *A(m. pr.)B.* 4. Sciant, quia totum caput mulieris, limites et fines eius. Eo usque porriguntur *Fr. Iunius.* 5. et *A(m. pr.)B.* 6. nos *ABCa.* 7. uno oculo libero *Fr. Iuretus in Symmach. Epist. I,* 89. p. 56. uno vocabu liberato *A.* 8. felicitatis *ABC.* 9. reveleris *Fr. Iunius.* veleris *libri omnes.* 10. quod *om. AB.* 11. Quanta autem castigatione *ABC.* 12. illos *AB.* 13. moraturae *ego.* meritone *ABCabcd.* meriturae *Nat. Rigaltius.* 14. quae in *d., Fulv. Ursinus.* 15. metiuntur *abcd.* 16. palla *Beic. Rhenanus.* 17. alte grandia *ABC.*

est capitur tota cum capite. Tales erunt et istae minus quam utile est tectae. Oportet ergo omni tempore et omni loco memores legis incedere, paratas et instructas ad omnem dei mentionem, quasi fuerit in pectore, cognoscetur et in capite feminarum. [18]Haec cum bona pace legentibus, [19]utilitatem consuetudini praeponentibus, pax et gratia a domino nostro Iesu redundet, [20]cum [21]Septimio Tertulliano, cuius hoc opusculum est.

18. et haec *AB.*, *pro more.* 19. veritatem *A* (*m. sec.*) *d.*, *Latinius.* 20. et cum *AB* 21. septenno *B.* *Verba* cum Septimio Tertulliano cuius hoc opusculum est *Semlerus, cui adsensus est Leopoldus, spuria iudicavit. Rationem sententiae alter pro more suo aspernatus est.*

DE

PALLIO.

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta

significat librum scriptum Vindobonensem.
- - - Leidensem.
- editionem principem Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXI.
- - Ioh. Gangaeii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV.
- - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
- - Iacobi Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX.
- - Cl. Salmasii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXII.
- - Nicol. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Principes semper Africae, viri [1]Carthaginienses, vetustate nobiles, novitate felices, gaudeo vos tam prosperos temporum, cum a vacat ac iuvat, habitus denotare. Pacis haec et [2]annonae otia. b imperio et a caelo bene est. Tamen et vobis habitus aliter im [3]tunicae fuere, et quidem in [4]fama de [5]subteminis studio l hominis [6]concilio et [7]mensurae temperamento, quod neque trans rura [8]prodigae nec intra genua [9]inverecundae nec brachiis [10]parae nec manibus artae, sed nec cingulo [12]sinus [13]dividere expedito umbratae [14]quadrata [15]iustitia [16]in viris stabant. [17]Pallii extrinsecus habitus et ipse [18]quadrangulus ab utroque laterum repastus et cervicibus [19]circumstrictus in fibulae morsu [20]humeris Cap. I.

Cap. I. 1. Carthaginenses *(AB)Cab., et liber scriptus bibliothecae Laurentianae* n. III. *plut. XXVI.* 2. annonae otia *e.* annona et otia *reliqui libri, et Laurentianus.* 3. tunicae *pro glossemate habet Adr. Behotius Apophoret. I,* 1. 4. in femina *Ludov.* Carrio. 5. subtegminis *Cab. Laurentianus.* 6. consilio *(A)BCabc. Laurentianus.* 7. mensura et temperamento *ABC. Laurentianus.* 8. prodige *Cab.* 9. verecunde *Cab.* 10. parcae *ce.* parce *A (m. sec.) B.* pare *A (m. pr.) Cab. liber Salmasii.* parae *d.* pares *Vaticanorum duo apud Pamelium, et Laurentianus.* 12. tenus *Rhenanus.* 13. dividere expedito umbratae *ego.* dividere expeditum brace (beate *A.* m. pr. *Ca. Laurentianus.*) *ABCa. Laurentianus.* dividente expedita (expeditae *c.*) atque *bc.* dividere expetitum *e.* dividere expeditum *d.* 14. quadrata *Cabde. duo Vaticani, et Laurentianus.* quadratae *ABc. Vaticanus unus.* 15. iustitia *A (m. pr.) Cde. Laurentianus.* instita *A (m. sec.) Bbc.* 16. in viris stabant (autem *abc.*) *BCabc. Laurentianus.* beatae in viris stabant *(A?)de.* 17. Pallium *de. liber Salmasii.* 18. quadrangulis *C. Laurentianus.* 19. circumstrictus *de. liber Salmasii.* circumstrictus *reliqui, et Laurentianus.* 20. imminens *AB.* numeris *Laurentianus.*

[21] acquiescebat. Instar eius hodie [22] Aesculapio iam vestro [23] sacerdotium est. Sic et in proximo soror civitas vestiebat, et sicuti alibi in Africa Tyros. [24] At cum saecularium [25] sortium [26] variant urna et Romanis deus maluit, soror quidem civitas [27] suopte arbitrio mutare properavit, ut adpulsum Scipionem ante iam de habitu [28] salutasset, [29] Romanum praecoca. Vobis vero post iniuriae beneficium, ut senium, non [30] fastigium exemptis, post Gracchi obscena omina et Lepidi violenta ludibria, post trinas [31] Pompei [32] aras et longas Caesaris moras, ubi moenia [32b] Statilius Taurus imposuit, sollemnia Sentius Saturninus enarravit, cum concordia [33] iurat, toga [34] oblata est. Pro, quantum circumneavit, a Pelasgis [35] ad Lydos, a Lydis ad Romanos, ut ab humeris [36] sublimioris populi [37] Carthaginienses complecteretur! Exinde tunicam longiorem cinctu [38] arbitrante suspenditis, et pallii iam teretis redundantiam [39] tabulata congregatione fulcitis, et si [40] quid praeterea condicio vel dignitas vel temporalitas [41] vestit, pallium tamen generaliter vestrum immemores etiam denotatis. [42] Equidem haud miror prae documento superiore. Nam et arietem (non quem Laberius [43] reciprocicornem [44] et lanicutem et [45] testitrahum, sed trabes machina est, quae muros [46] frangere militat) [47] nemini unquam adhuc libratum illa dicitur Carthago, studiis asperrima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus, commentata vim tormenti [48] de bile pecoris [49] caput [50] vindicantis. Cum tamen [51] ultimant tempora patriae et aries iam Romanus in muros quondam suos [52] audet, stupuere illico [53] Carthaginienses ut novum extraneum ingenium:

Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas!

Sic denique [54] nec pallium agnoscitur.

21. acquiescat *A (m. pr.) B. Laurentianus.* 22. Aesculapii tam vestri *A.* 23. sacerdotum *A (m. sec.) B.* 24. ad *C. Laurentianus.* 25. sdtium *AB.* fortium *Laurentianus.* 26. uaria iuturna et *AB.* uauia uiturna et *C.* navia iuturna et *Laurentianus.* domina Fortuna et *ab.* dominia fortunare *Petr. Pithoeus.* 27. et suopte *B.* suapte *Cd.* 28. salutasset *ABed. liber Salmasii, et Laurentianus.* salutaret *reliqui.* 29. Romanum *ABCde. liber Salmasii, et Laurentianus.* Romana *reliqui.* 30. fastidium *b. liber Salmasii.* 31. Pompei *ABCa.* Pompeii *reliqui.* 32. aras *om. AB.* 32 b. *Iunstilius A.* fastilius *A (m. sec.) B.* 33. Iubae *ab.* 34. ablata *AB.* 35. a lydo saldes *AB. Laurentianus.* 36. sublimiores *ABC. Laurentianus.* 37. Carthaginenses *ABCab. Laurentianus.* 38. arbitrantes *ABC. Laurentianus.* 39. tabulatam *Ios. Scaliger.* 40. quae *B.* 41. vertit *Adr. Turnebus Adverss. VII, 20. p. 227.* 42. Et quidem *A(B)c. tres Vaticani, et Laurentianus.* 43. reciprocicornem, lanicutem, testitrahum *L.* 44. ut *ABC. Laurentianus.* 45. testitrahum *A(B)C.* textrahum *Laurentianus.* 46. fragore debilitat *Ios. Scaliger.* frangere minitat *alii ap. Casaub. ad. Scripti. Hist. Aug. p. 20.* 47. verum *AB.* novum *Laurentianus.* 48. debile *ABC. Laurentianus. Probat Ios. Scaliger.* 49. capite *abc.* 50. vindicantes *ABC. Laurentianus.* 51 ultimant *Cde. liber Salmasii, et Laurentianus.* ultimarent *abc.* ultimavit *AB.* 52. audet *ABCde. liber Salmasii, et Laurentianus.* 53. Carthaginenses *ABCab. Laurentianus.* 54. nec *om. c.*

[1]Sit nunc aliunde res, ne Poenicum inter Romanos aut eru- Cap. II.
bescat aut doleat. Certe habitum [2]vertere naturae totius [3]sollemne munus est. [3b]Fungitur et [4]ipse mundus interim iste quem incumbimus. Viderit Anaximander, si plures putat, viderit, si quis uspiam alius, ad Meropas, ut Silenus penes aures Midae [5]blatit, aptas sane grandioribus fabulis. Sed [5b]et si quem Plato aestimat, cuius imago hic sit, etiam ille habeat necesse est [6]proinde mutare. Quippe si mundus ex diversis substantiis officiisque constabit, ad formam eius quod mundus [7]hic est; neque enim mundus, si non ut mundus proinde. Diversa in unum ex demutatione diversa sunt. Denique diversitatis discordiam vices foederant. Ita mutando erit mundus omnis qui [7b]ex diversitatibus corporatus et vicibus temperatus. [8]Nostra certe metatio, quod clausis, vel in totum Homericis oculis liquet, totum versiforme est. Dies et nox invicem vertunt. [9]Sol stationibus annuis, luna modulationibus menstruis variat. Siderum distincta confusio interdum [10]deicit quid, interdum [11]resuscitat. Caeli ambitus nunc [12]subdivo splendidus, nunc nubilo sordidus; aut imbres ruunt, et si qua missilia cum imbribus; dehinc substillum, et denuo sudum. Sic et mari fides infamis, dum et flabris aeque mutantibus de tranquillo probum, de flustris temperatum, et extemplo de [13]decumanis inquietat. Sic et terram si recenseas temporatim [13b]vestiri amantem, [14]prope sis eandem negare, memor viridem cum conspicis flavam, mox visurus et canam. Ceteri quoque eius [15]ornatus quid non aliud ex alio mutant, et montium [16]scapulae decurrendo, et fontium venae [17]cavillando, et fluminum viae [18]obhumando? Mutavit et totus orbis aliquando, aquis [19]omnibus obsitus. Adhuc maris conchae et [20]buccinae peregrinantur in montibus, cupientes Platoni probare etiam ardua [21]fluitasse. Sed et enatando rursus [22]in forma mutavit rursus orbis, alius idem. Mutat et nunc localiter habitus, cum situs laeditur, cum inter insulas nulla iam Delos, [22b]harenae Samos, et [23]Sibylla non mendax, [24]cum in Atlantico Libyam aut

Cap. II. 1. Sic *ABC.* 2. vetera *ABC.* 3. solemnem unus *ABC.* 3b. stringitur *Vaticanorum unus.* 4. ipso *de.* 5. blattit *cde.* 5b. ipse Plato *Ios. Mercerus, Salmasius.* 6. Proinde mature *C.* 7. stic est *liber Salmasii.* scit esse (est *A.*) *AB.* 7b. et *ABcde. tres Vaticani.* 8. Nam certe metatio (mutatio *m. sec.*) *A.* 9. solstitionibus *A* (*m. pr.*) *BCabe.* 10. reicit *ABC.* 11. res vitiat *ABC.* 12. sudo splendidum *A. m. pr.* 13. decimanis *AB.* 13b. verti variantem *Adr. Turnebus l. l.* 14. prope sis (propessis *BC.*) eadem *ABC.* prope possis *Adr. Turnebus l. l.* 15. ornatus quid *Cabc.* ornatu si quid *AB.* ornatus si quid *de. liber Salmasii.* 16. scopulae *Cab.* 17. ebullando *abc.* 18. obhumando *de.* obumando *liber Salmasii.* obummando *alii libri apud eundem.* obumbrando *reliqui.* obambulando *Latinius.* 19. omnis *Ios. Scaliger.* 20. buchinae *BC.* 21. fluctuasse *AB.* 22. informa *de. Vaticanus unus.* infirma *ABCab. liber Salmasii.* infima *c.* 22b. Rhene *Adr. Turnebus l. l.* 23. et si ille *c.* et illa, si *Adr. Turnebus l. l.* ut Sibylla *Ios. Scaliger.* 24. cum

[25]Asiam adaequans [26]quaeritur, [27]cum Italiae quondam latus [28]Hadria Tyrrhenoque quassantibus medio tenus interceptum reliquias Siciliam facit, cum tota illa plaga discidii [29]contentiosos aequorum coitus [30]angustis [30b]retorquens [31]novum vitii [32]mari induit, non exspuentis naufragia, sed devorantis. [33]Patitur et continens de caelo aut de suo. Aspice ad Palaestinam. Qua [34]Iordanis amnis finium arbiter, vastitas ingens, et orba regio, et frustrá [35]ager. Et urbes retro, et populi [36]frequentes, et [36b]solus audiebat. Dehinc, ut deus censor [37]est, impietas [38]ignium meruit imbres. Hactenus Sodoma, et nulla Gomorrha, et [39]cinis omnia, et propinquitas maris iuxta cum solo [40]mortem vivit. Ex huiuscemodi nubilo et Tuscia [41]Vulsinios pristinos deusta, quo magis de montibus suis Campania speret, erepta Pompeios. Sed absit. Utinam et Asia secura iam sit de soli ingluvie! Utinam et Africa semel voraginem paverit, [42]unicis castris fraudatis expiata! Multa et alia huiusmodi detrimenta habitum orbis [43]novavere situsque movere. Bellis quoque plurimum [44]licuit. Sed piget [45]tristia non minus [46]quam regnorum vices recensere, quotiens et ista [47]mutaverint iam inde à Nino [47b]Beli progenie; si tamen Ninus [48]regnare primus, ut [49]autumant superiorum profanitas. Ferme apud vos ultra stilus non solet. Ab Assyriis, si forte, [50]aevi historiae patescunt. Qui vero divinas [51]lectitamus, ab ipsius mundi natalibus compotes sumus. Sed laeta iam malo, quippe et laeta mutant. Denique si quid mare dixit, caelum [52]deussit, terra subduxit, gladius detotondit, alias versura [53]compensati redit. [54]Nam et [55]primitus [56]maiorem ambitum terra cassa et vacans hominum, et sicubi [57]aliqua gens [58]occuparat, sibimet soli erat. Itaque [59]colere omnia [60]se demum [61]intellegens alibi

de. liber Salmasii. autem *AB.* aeon *reliqui.* Plato *Adr. Turnebus l. l.* 25. astam *BC.* 26. Nam quaeritur *ABC.* 27. nunc *abc.* 28. hadriano *AB.* 29. contemptiosos *B.* 30. angustiis *abc.* 30b. torquens *liber Salmasii.* 31. omen *abc.* 32. mari (maris *A.*) imbuit *ABCde. Vaticani.* 33. pariter *AB.* 34. Iordanes *de.* 35. ager est et *c.* ager: at *de., los. Scaliger.* 36. frequentis *los. Scaliger.* 36b. sol sua videbat *Ludov. Carrio.* solum exaudiebat *Latinius.* 37. est et *ABC.* esset *abc.* 38. ignem *AB.* 39. cum sona et *AB.* 40. mortem vivit *e.* mortuum ivit *d.* mortum ibit *liber Salmasii.* mortum bibit *AB.* mortem bibit *Cabc.* in mortem ivit *Salmasius in Solinum p.* 432. 41. vulsinos *AB.* 42. Tunicis *C.* 43. novavere *ABCabc.* mutavere *de.* 44. licuit. Sed piget *abc.* licuisse et piget (perget *liber Salmasii*) *ABC. liber Salmasii.* licuisse et *d.* 45. tristia *abc.* tristitia *ABC. liber Salmasii.* tristitia perget *de.* 46. quam et *liber Salmasii.* 47. mutaverint *ABC. liber Salmasii.* mutaverunt *de.* 47b. Bili *liber Salmasii.* 48. regnavit *abc.* 49. autumant *ABC.* 50. cui *AB. tres Vaticani.* 51. lectitant *ABC.* 52. deussit *abc.* adussit *Petr. Ciacconius.* dixit *AB. liber Salmasii.* texit *Cabc.* 53. compensati *de. liber Salmasii.* compensito *ABC.* compensato *reliqui.* consequenter *Adr. Turnebus.* 54. Iam *ABCab.* 55. primitiis *Cab. liber Salmasii.* 56. maiore ambitu *c., tres tribus Vaticanis.* 57. alia *A.* 58. occuparet *AB.* 59. colere *de. liber Salmasii.* colares *ABC.* cogitans *reliqui.* 60. se demum *ego.* si domini *A.* si domi *B.* si domum *C. liber Salmasii.* sibi domum *abc.* si demum *de.* 61. intelligens *abc.*

stipantem copiam, alibi deserentem, runcare atque [62]ruspare [63]consuluit, ut inde velut ex surculis et propaginibus populi de populis, urbes de urbibus per ubique [64]orbis [65]pangerentur. Transvolavere redundantium gentium examina. [66]Scythae exuberant [66b]Persas, Phoenices in Africam [67]eructant, Romanos Phryges pariunt, Chaldaeum semen in Aegyptum [68]educatur, dehinc cum inde transducitur, Iudaea gens est. Sic et Herculea posteritas [69]Temeno pariter Peloponnesum occupando producunt. Sic et Iones [70]Nelei comites Asiam novis urbibus instruunt; sic et Corinthii cum Archia [71]muniunt Syracusas. Sed vanum iam antiquitas, quando curricula nostra coram. Quantum reformavit orbis saeculum istud! quantum urbium aut produxit aut auxit aut reddidit praesentis imperii triplex virtus! Deo tot Augustis in unum favente [72]quot census transcripti? quot populi [73]repugnati? quot ordines illustrati? quot barbari exclusi? Revera orbis cultissimum huius imperii rus est, eradicato [74]omni aconito hostilitatis et [75]cacto et rubo subdolae familiaritatis [76]convulso, [77]et amoenum super Alcinoi pometum et [78]Midae rosetum. Laudans igitur orbem mutantem, quid denotas hominem?

Mutant et bestiae pro veste formam; quamquam et pavo pluma vestis, et quidem de [1]cataclistis, immo omni [2]conchylio pressior qua colla florent, et omni patagio inauratior qua terga fulgent, et omni syrmate solutior qua caudae iacent, multicolor et discolor et versicolor, nunquam ipsa semper alia, etsi semper ipsa quando alia, totiens denique mutanda quotiens movenda. Nominandus est et serpens, licet [3]pone pavum; nam et iste quod sortitus est convertit, corium et aevum. Siquidem [4]ut senium persensit, [5]in an- Cap. III.

intelligis *Cde. liber Salmasii.* intellegi *AB.* 62. ruspare *ABCabc. liber Salmasii.* mutare *de.* 63. consuluit *ABCabc. liber Salmasii.* instituit *de.* 64. urbes *ABC.* 65. peragerentur *A.* 66. inaschites *AB.* in aschite *C. tres Vaticani.* Macetae *Ludov. Cerro.* Parthi a Scythis *A. m. sec.* 66 b. in Persas *Adr. Turnebus.* 67. eruptant *AB.* 68. educitur *Ios. Scaliger. Pro* in Aegyptum *manus sec. in A. correxit* in Aegypto. 69. Temeno (*B*)*de. liber Salmasii.* quae Temeno *AC.* qui Temeno *abc.* cum Temeno *Ludov. de la Cerda.* a Temeno — — producuntur *correxit Leopoldus, praeter consilium.* prodierunt *Ios. Scaliger pro* producunt. 70. Nili *ABC.* Nilei *abc.* 71. moeniunt *de.* 72. quod *AB. Sic et in sequentibus.* 73. repugnati *e. liber Salmasii.* repurgati *d.* repugnantes *ABC.* propaginati *abc.* regnati *Rhenanus in ed. MDXXVIII.* 74. omnia condito *ABC.* 75. coacto *ABC.* 76. convulso *ego.* consultus *e., et sic Salmasius voluit edi in sua, quae* consultus *habet.* consultus *C. liber Salmasii.* consultos *AB.* consitum *abc.* 77. et amoenum super Alcinoi *abc.* et amoenus super Alcinoi *de.* et amoenus per alcinoi *liber Salmasii.* et amoenusti paradisum (paraclitum *A. m. pr.*) *AB.* et amoenusci paralcimii *C.* 78. moderosetum et laudans *AB.*

Cap. III. 1. cataclistis *de., ex emendatione Marcilii.* cataclitis *reliqui.* 2. conchylio pressior *de. liber Salmasii.* conchylio (concilio *AB.*) depressior (depressor *AB.*) *ABCabc.* 3. pene *AC.* 4. et seni *AB.* 5. in angusta se stipat *e.*

gustias stipat, pariterque specum ingrediens [6]et [7]cutem egrediens ab ipso statim limine erasus exuviis ibidem relictis [8]novus explicat; cum squamis et anni [9]recusantur. [10]Hyaena, si observes, sexus annalis est, marem et feminam alternat. Taceo cervum, [11]quod et ipse, aetatis suae arbiter, serpente pastus veneno languescit in [12]iuventutem. Est et

Quadrupes tardigrada, agrestis, humilis, aspera.

Testudinem [13]Pacuvianam putas? Non est. [14]Capit et alia bestiola versiculum, de mediocribus oppido, sed nomen grande. Chamaeleontem qui audieris [15]haud ante gnarus, iam timeris aliquid amplius [15b]cum leone. At cum offenderis apud vineam ferme sub pampino totum, ridebis illico audaciam [16]egregiam nominis, quippe nec sucus est corpori, [17]quod minutioribus multo [18]liquet. Chamaeleon [19]pellicula vivit. Capitulum statim a dorso; nam deficit cervix. Itaque durum reflecti, sed circumspectu [20]emissioni ocelli, immo luminis puncta vertiginant. Hebes, fessus, [21]vix a terra suspendit, molitur incessum stupens [21b]et promovet, gradum magis demonstrat quam explicat, ieiunus scilicet semper et [22]infectus; oscitans vescitur, follicans ruminat, de vento cibus. Tamen et chamaeleon mutare totus, nec [23]aliud, valet. Nam cum illi coloris proprietas una sit, ut quid accessit, inde suffunditur. Hoc soli [24]chamaeleonti datum, quod vulgo dictum est, de corio suo ludere. Multa dicendum fuit, ut ad hominem [25]praestrictim perveniretur. Hunc [26]quoquo primordio accipitis, nudus certe et investis figulo suo constitit; post demum sapientiam, haud dum [27]licitum, praereptam potitur. Ibidem quod in novo corpore indebitum adhuc pudori erat protegere festinans [28]ficulneis foliis interim circumdat: dehinc cum de originis loco exterminat, [29]quippe deliquerat, pellitus orbi ut metallo datur. Sed arcana ista, non omnium nosse. Cedo iam de vestro quod Aegyptii narrant et

6. et cute egrediens *om. e.* 7. cutem *d. liber Salmasii.* cute *reliqui.* 8. novus explicat *Cabde.* explicat *AB.* novum se explicat *c., ex coniectura Adr. Turnebi.* 9. recusantur *de.* recursantur *ABCab.* recurantur *e.* 10. Hyaena *cde.* duo *Vaticani.* et hyaena *B.* Hyaenam *ACab.* 11. qui *A. m. sec.* 12. iuventute *ABC.* 13. pacuma nam putas *AB.* 14. capit et alia *abc.* capit et talis *C. liber Salmasii.* capit et alis *de.* capite talis *AB.* 15. aut *ABC.* 15 b. cum *delet Ios. Scaliger.* 16. egregiam nominis *Latinius, Fr. Iunius.* et Graeci iam nominis *ACabd.* et Graeciam nominis *BCe. liber Divionensis, Ludov. Carrio.* et gratiam nominis *Adr. Turnebus.* e Graecia nominis *Salmasius.* et Graeci anonominis *Ios. Scaliger.* 17. Quod *ego.* quo *BCe.* et quo *d. liber Salmasii.* qui *reliqui.* 18. liquet *e.* licet *reliqui.* 19. si pellicula *d. liber Salmasii.* 20. hyemis sicco caeli *AB.* hiemis sic ocelli *C.* 21. vix se a terra *c.* 21 b. nec *Petr. Ciacconius.* 22. infessus *ab.* 23. aliud *ABCabc.* alius *de.* 24. chamaeleon *AB.* 25. perstrictim *AB.* praestrictim *C.* 26. quoque *A. m. sec. B. Pro* Hunc *A. m. sec. habet* Hic. 27. licitum *de. liber Salmasii.* licitam *reliqui.* 28. in ficulneis *de.* 29. quippe deliquerat *om. de.*

Alexander digerit et [30]mater legit [30b]de tempestate Osiridis qua ad illum ex Libya Ammon [31]facit [32]ovium dives. Denique cum ipsis Mercurium autumant forte palpati arietis mollitie delectatum [33]deglubasse [34]oviculam, dumque pertemptat [35]et, quod facilitas materiae suadebat, tractu prosequente [36]filum eliquat, [37]in retis pristini modum, [38]quem [39]philyrae taeniis [40]iunxerat, [41]texuisse. [42]Sed vos omnem lanicii dispensationem structuramque telarum Minervae maluistis, cum penes Arachnen diligentior officina. Exinde materia: nec de ovibus dico Milesiis et Selgicis et Altinis, aut [43]quis Tarentum vel Baetica [44]cluet [45]natura colorante, sed [46]quoniam et arbusta vestiunt, [47]et lini herbida post [48]virorem lavacro [49]nivescunt, nec [50]fuit satis tunicam pangere et [51]serere, ni etiam piscari vestitum contigisset. Nam et de mari vellera, [51b]qua [51c]muscosae lanositatis lautiores conchae comant. Prorsus haud latet bombycem (vermiculi genus est) quae [51d]per aërem [52]liquando araneorum [53]horoscopis [54]idonius [55]distendit, dehinc devorat, mox [56]salva reddere. [57]Proinde, si necaveris, [57b]animata iam [58]stamina [59]volves. Tantam igitur [60]paraturam materiarum ingenia quoque [61]vestificinae prosecuta, primum tegendo homini, qua necessitas praecessit, dehinc et ornando, immo et inflando, qua ambitio successit, varias indumentorum formas [62]promulgare. Quarum pars gentilitus inhabitantur, ceteris incommunes, pars vero passivitus, omnibus utiles, ut hoc pallium, etsi Graecum magis, sed lingua

30. mater *ABCde. Vaticani duo et liber Salmasii.* Afer *abc.* 30 b. de *Marcilius.* ea *libri omnes.* 31. vasit *abc.* 32. omnium *A.* 33. diglubasse *abcde.* dilabasse *AC. tres Vaticani.* dilibasse *A (m. sec.) B. Coniectarunt* deglubisse, dilabrasse, dilabasse, *similia.* 34. oveculam dumque *abc.* veculandumque *ABC.* 35. et *non habet ABCabc.* 36. filum eliquat *Cde. liber Salmasii.* filium eliquit *AB.* filum eliquesse *abc.* 37. in retis pristini modum *ego.* in restis pristini modum *de.* et in retis (tetis *C.*) pristini (pristimi *C.*) modum *C. liber Salmasii.* et naticis (niticis *B.*) pristino dum *AB.* et in vestis pristinae modum *abc.* et vitias pristi nodum *A. m. sec.* 38. quem *de. liber Salmasii, et A. m. sec.* quam *reliqui.* 39. philyrae taeniis *ego.* phylirae tenus *ABC.* phylira tenui *abc.* philyrae tenus *de.* 40. vinxerat *abc.* 41. texuisse *abc.* texisse *A. m. sec.* exisse *ABCde. liber Salmasii.* 42. suos omnem *ABC.* 43. quista renitum *C.* quis tareptum *AB.* 44. eluet *AB.* cluit *de.* 45. victura *AB.* tinctura *A. m. sec.* 46. quod iam *Latinius, Salmasius.* quomodo *B.* 47. de lini *C.* in lini *A. m. sec.* delim *AB.* 48. nitorem *A (m. pr.) B.* 49. vivescunt *A (m. pr.) B.* 50. si ut satis *ABC.* 51. sereni etiam *AB.* 51 b. qua *ego.* quo *libri omnes.* quae *alii.* 51 c. muscosae lenositatis plantiores *C. liber Salmasii.* inusto sele (mustoselae *B.*) nos iratis plantiores *AB. Pro* plantiores *in abc. extat* lautiores, *quod et Salmasio placuit.* 51 d. per erema *liber Salmasii.* 52. aliquando *ABCabc.* 53. more scopis *abc.* et horoscopi *AB.* 54. si domus *AB.* 55. distendit *C. liber Salmasii.* discendit *AB.* se distendit *bc.* sedes tendit *de.* 56. salva *ego.* alvo *de., ex emendatione Rhenani.* a quo *BC. liber Salmasii.* aequo *A.* aeque *abc.* 57. proinde *cde. liber Salmasii.* perinde *reliqui.* 57 b. nematam iam *Salmasius.* 58. stamina *Ade.* stamine *reliqui, et liber Salmasii.* 59. volves *ABCede. liber Salmasii, tres Vaticani.* alvo *ab.* 60. paraturam *abcde. liber Gorziensis.* materiam *reliqui.* 61. testificinae *A. m. pr.* textificinae *A. m. sec.* festificinae *B.* 62. promulgare *AB.* promulgavere *reliqui.*

iam penes Latium est. Cum voce vestis intravit. Atque adeo ipse qui Graecos [63]praeter urbem censebat, [64]litteras eorum vocemque senex iam eruditus, idem Cato iuridicinae suae [65]in tempore humerum exertus, [66]haud minus palliato habitu Graecis favit.

Cap. IV. Quid nunc, si [1]est [2]Romanitas [3]omni salus, nec [4]honestis tamen [5]admodum Graeci estis? [6]Aut, ni ita est, unde gentium in provinciis melius [7]exercitis, quas natura agro potius eluctando commodavit, studia palaestrae, male senescentia et [8]cassum laborantia, et [9]lutea unctio et pulverea volutatio [9b]et arida saginatio? unde apud [10]aliquos Numidas, etiam equis [11]caesariatos, iuxta autem tonsor et [12]cultri vertex solus immunis? unde apud hirtos et hirsutos tam rapax [13]ab ala resina, tam furax a mento [14]volsella? Prodigium est [15]haec sine pallio fieri. Illius [16]est haec tota res Asiae. Quid tibi, Libya et Europa, cum [17]xysticis munditiis, quas vestire non nosti? Revera enim quale est Graecatim [18]depilari magis quam amiciri? Habitum transferre ita [19]demum culpae prope est, si non consuetudo, sed natura mutetur. [20]Sat refert inter honorem temporis et [21]religionem. Det consuetudo fidem tempori, natura deo. Naturam itaque concussit Larissaeus heros in virginem mutando, ille ferarum medullis educatus (unde et nominis [22]concilium, quandoquidem labiis [23]vacuerat ab uberum gustu), ille apud rupicem et [24]silvicolam [25]et monstrum eruditorem [26]scrupea schola eruditus. Feras [27]si in puero [28]matris sollicitudinem patiens, certe [29]iam histriculus, certe iam [30]virum [31]alicui [32]clanculo fun-

63. praeter urbem *ABCde. liber Salmasii.* pellendos urbe *reliqui.* 64. litteras *abcde.* intrans *A.* intians *B.* in terras *C.* 65. intemporeum verum *ABC.* 66. aut minus *AC.*

Cap. IV. 1. et *BC. liber Salmasii.* 2. Romanus *B.* 3. omni salus *ABCde.* omnis alus *liber Salmasii.* omnis alia *reliqui.* 4. vestis tamen? *abc.* 5. admodum Graeci *abc.* admodum gratis *AB.* admodis gratis *C.* modis ad Graios *de.* modis ad gratos *liber Salmasii.* 6. Aut ni *de.* At non *ab.* Anne *c.* aut ne *ABC. Vaticani, et liber Salmasii.* 7. exercitus *ABC.* 8. incassum *A* (*m. sec.*) *c. Vaticani.* 9. lictea uncio *A.* 9 b. et *om. ABC.* 10. aliquo *de.* 11. caesarentos *AC.* 12. cultrix *AB.* cultris *A. m. sec.* 13. ab ala resina, tam *abc.* a culo resina, tam *de.* atalores si natam *BC.* a talore sinatam *A.* a talo resina tam *liber Salmasii.* 14. vel sella *ABC.* volsilla *A. m. sec.* 15. et hoc *AB.* 16. est haec *Cade.* haec *bc.* est et hoc *B.* est et haec *A.* 17. xusticis *ABd. liber Salmasii.* exotics *abc.* rusticis *C.* 18. depilari *de.* depelari *liber Salmasii.* depalari *ABCab. Ios. Scaliger.* depallari *c.* depellari *Fr. Iunius.* 19. demum culpae prope est *de.* demum cultus probrum est *abc.* domunculae (domũcule *A.* domuncule *B.*) prope est *ABC.* 20. sed *AB.* 21. religionem. Det *de.* religionem dei *reliqui.* 22. concilium *de., Ios. Scaliger.* 23. vacuerit *AB.* vacaverit *A. m. sec.* vacaverat *Vaticanorum unus. et Latinius.* 24. silvicolem *AB.* 25. monstrum *d.* et monstrorum *Cabc.* 26. strupea *AB.* 27. si *om. abc.* 28. matri *ABC.* 29. iam histriculus *e.* iam ut striculus *d.* ianius triculus *AB.* iam ustriculus *C. Vaticanorum unus, et liber Salmasii.* iam vistriculus *Vaticanorum alter.* iam striculus *Adr. Turnebus.* iam ustriculus *abc.* 30. viros *AB.* uxores *A. m. sec.* 31. alicui *de. liber Salmasii.* alicuius *ABCabc.* 32. clanculo *abc.* clanculos *ABC.* clanculus *de.* clanculis *liber Salmasii.*

ctus adhuc sustinet stolam fundere, comam struere, cutem fingere, speculum consulere, collum [33]demulcere, aurem quoque foratu offeminatus, quod illi [34]apud Sigeum [35]strongyla [36]servat. Plane postea miles est; necessitas enim reddidit sexum. De praelio sonuerat, nec arma longe. Ipsum, inquit, ferrum virum attrahit. Ceterum si post incentivum quoque [36b]puellam perseverasset, potuit et nubere. Ecce itaque mutatio. Monstrum equidem geminum, de viro femina, mox de femina vir, quando neque veritas negari debuisset neque fallacia confiteri. Uterque habitus mutandi malus, alter adversus naturam, alter contra salutem. Turpius adhuc libido virum cultu transfiguravit quam aliqua materna formido, [37]tametsi adoratur a vobis qui [38]erubescendus est, scytalosagittipelliger [39]ille qui totam epitheti sui sortem cum muliebri cultu compensavit. Tantum Lydiae clancularia licuit, ut Hercules in Omphale, et Omphale in Hercule prostitueretur. Ubi Diomedes et cruenta praesepia? ubi Busiris et bustuaria altaria? ubi Geryon [40]ter unus? Cerebris adhuc eorum clava foetere malebat, cum unguentis [41]offenderetur. Vetus iam Hydrae [42]Centaurorumque sanguis in sagittis punice [43]spiculi excludebatur, insultante luxuria, ut post [44]monstra transfixa coronam forsitan suerent. Ne sobriae mulieris quidem aut viraginis alicuius scapulae sub exuvias bestiae [45]tantae introire potuissent nisi diu mollitas et evigoratas et [46]exodoratas (quod apud Omphalen balsamo aut [47]telino spero factum; credo et iubas pectinem passas), ne cervicem enervem inureret [48]sciria [49]leonina. Hiatus crinibus [50]infarsus, [51]genuini inter antias [52]adumbrati, [53]tota oris contumelia mugiret, si posset. Nemaea certe, si quis [54]loci genius, ingemebat; tunc enim se circumspexit leonem perdidisse. Qualis ille Hercules in [55]serico Omphales fuerit, iam [56]Omphale in Herculis scorto designata descripsit. Sed et qui [57]ante Tyrinthium accesserat, [58]pugil Cleomachus, post [59]Olympiae cum [60]incredibile

33. demulgere *C.* demulgare *AB.* 34. ad praesiga cum *B.* ad presiga eum *A.* 35. strogyla *liber Salmasii.* stagila *ABC.* statua *abc.* 36. serviet *B.* 36 b. puellam *ABde. liber Salmasii.* puella *reliqui.* 37. quam et si *ABC.* 38. potius erubescendus *de.* 39. levi totam ephiteti *C.* leniconta ephitecis *B.* lenicota ephytecis *A.* 40. ter unus *abcd. liber Gorziensis.* tum unus *AB.* unus *C.* 41. offenderetur *ABCabc.* offunderetur *de.* 42. centaurorum quaeve sanguis *B.* Centaurorum aeque sanguis *C.* 43. spiculi *Salmasius.* speculi *ABCabcd.* et peniculo *A. m. sec.* 44. monstratas fixa (monstra transfixa *A.*) coronant *ABC.* 45. et antea *C.* et ante *AB.* 46. exeduratas *de.* 47. pelino *ABC. Vaticani libri.* 48. sciria *de. Vaticani, et liber Salmasii.* stiria *ABabc.* et stiria *C.* 49. leonini *A. m. sec.* 50. infarsus *de. liber Salmasii.* infersus *AC.* infensus *A* (*m. sec.*) *B.* infersos *reliqui.* 51. genuini *de. liber Salmasii.* genuina *C.* genitia *A.* gementia *B.* genuinos *reliqui.* 52. adumbratos *abc.* adumbrari *A. m. sec.* 53. ne tota *c.* 54. legis *C.* legis *B.* 55. Sericho *C.* theristro *c., ex coni. Rhenani.* 56. Omphales *C.* 57. ante *ABde. Vaticani, et liber Salmasii.* arte *reliqui.* 58. pulige leomachus *BC.* pugile leomacus *A.* 59. olympia *abc.* 60. incredibile *ABC.* in-

mutatu de masculo fluxisset, [61] intra cutem caesus et ultra, inter Fullones iam [62] Novianos coronandus, [63] meritoque mimographo Lentulo in [64] Catinensibus commemoratus, utique sicut [64b] vestigia cestuum [65] viriis occupavit, ita et endromidis solocem aliqua multicia synthesi [66] extrusit. [67] Physconem et [68] Sardanapalum tacendum est, qui nisi insignes libidinum, alias reges nemo nosset. Tacendum autem, ne quid et illi de Caesaribus quibusdam vestris obmussitent pariter [69] propudiosis, ne caninae forte constantiae mandatum sit impuriorem Physcone et molliorem Sardanapalo Caesarem designare, et quidem [70] Subneronem. Nec tepidior [71] vis vanae quoque gloriae mutandis [72] induviis, etiam [73] viro salvo. Calor est omnis affectus; verum cum in [73b] affectationem flabellatur, iam de incendio gloriae [74] ardor est. Habes igitur ex isto fomite [75] aestuantem magnum regem, sola gloria minorem. Vicerat Medicam gentem, et victus est Medica veste. Triumphalem [76] cataphracten amolitus in captiva sarabara [77] decessit; [78] pectus squamarum signaculis [79] disculptum textu [80] pellucido tegendo nudavit, [81] anhelum adhuc [82] ab opere belli, [83] et ut mollius, [84] ventilante serico extinxit. [85] Non erat satis animi tumens Macedo, ni illum etiam [86] vestis inflatior [87] delectasset; nisi quod et philosophi, puto, ipsi aliquid eiusmodi affectant. Audio enim et [88] in purpura philosophatum. Si philosophus in purpura, cur non et in [89] baxa? [90] Tyrium [91] calciari nisi auro [92] minime [93] Graecatur. Dicet, Atquin alius et sericatus et [94] crepidam [95] aeratus incessit. Digne quidem, [96] ut bacchantibus indumentis aliquid [97] subtinniret, cymbalo incessit. Quod si iam tunc locorum Diogenes de dolio latraret, non coenulentis pedibus, ut tori Platonici

credibili *reliqui*. 61. intra *de*. infra *liber Salmasii*. inter *reliqui*. 62. nomanos *AB*. 63. merito quem imagrafolentulo *C*. merito quem in agrafo lentulo *B*. meritoque in agrafo lentulo *A*. 64. Chatiniensibus *BCabc*. 64 b. fastigia *c*. 65. viriis *Bde*. virus *A*. *liber Salmasii*. birrus *Salmasius*. viria *ab*. viriosa *c*. viriola *Ios. Scaliger*. 66. extruxit *Cc*. 67. Phiconem *C*. physsonem *B*. 68. sardanapallum *B*. *Sic et infra*. 69. propudiosis, ne caninae *de*. propudiosis ne canine *liber Salmasii*. propudiosisse necant et *AB*. propudiosisse ne cane et *C*. propudiosis: nec magnae *reliqui*. 70. sub Neronem *ABC*. sub Nerone *abc*. 71. visūst quoque *B*. 72. indubiis *ABCab*. in dubiis *c*. 73. vero *abc*. 73 b. affectionem *Barth. Adverss. XVIII*, 17. *p*. 926. 74. ardorem habes *AB*. 75. extuante (aestuante *C*.) *ABC*. 76. catapharactē amolitus *C*. cataphractem amolitus *abc*. catapharactena manitus *AB*. 77. discessit *AB*. 78. pectus *AB*. 79. disculitum *AB*. discalptum *Lipsius De Militia Rom. III*, 6. 80. per ludicum *AC*. per ludierum *A*. *m. sec*. perlucidum *B*. 81. et anhelum *de*. 82. ad opere velli *C*. ad opera velli *AB*. 83. et ut *ABCabc*. ut *de*. 84. ventilantes *ABC*. 85. Noverat satis *AB*. 86. vectis inflactior *AB*. 87. deiectasset *de*. delaxasset *Oudinus in Dorvill. Obss. tom. IV*, *p*. 404. 88. inter purpuras *AB*. 89. baxea *c*. 90. Tyrum *AB*. tyria *abc*. 91. calceari *liber Salmasii*. calciare *abc*. 92. numine *B*. non *liber Salmasii*. 93. Graecatos decet *abc*. Graecatur decet *ABC*. *liber Salmasii*. 94. crepidem *A* (*m. pr.*) *B*. *liber Salmasii*. 95. eratus *liber Salmasii*. mercatus *ABC*. 96. ut *om*. *ABC*. 97. substinuerit *AB*.

sciunt, sed omnino totum Empedoclem in adyta Cloacinarum detulisset, ut qui se caelitem deliraret sorores prius suas, dehinc homines [98]deus salutaret. Tales igitur habitus qui de natura et modestia transferunt [99]et acie figere et digito destinare et nutu tradere merito sit. Prorsus si quis [1]Menandrico fluxu delicatam vestem humi protrahat, audiat [2]penes se quod dicit comicus, Qualem demens iste chlamydem disperdit? Enimvero iam [2b]dudum censoriae intentionis [3]episcynio disperso, quantum denotatui, passuras offert libertinos in equestribus, subverbustos in liberalibus, dediticios in ingenuis, rupices in urbanis, scurras in forensibus, paganos in militaribus: [4]vespillo, leno, lanista tecum vestiantur. Converte [5]et ad feminas. Habes spectare, quod [6]Caecina Severus graviter senatui impressit, [6b]matronas [7]sine stola in publico. Denique Lentuli [8]auguris consultis, quae ita sese exauctorasset, pro stupro erat poena; quoniam quidem indices custodesque dignitatis habitus, ut lenocinii [9]factitandi [10]impedimenta, sedulo quaedam desuefecerant. [10b]At nunc in semetipsas lenocinando, [11]quo planius adeantur, et stolam et supparum et crepidulum et [12]calendrum, ipsas quoque iam lecticas [13]et sellas, quis in publico quoque domestice [14]ac secrete habebantur, [15]eieravere. Sed alius extinguit sua lumina, alius non sua accendit. Aspice lupas, popularium libidinum nundinas, ipsas quoque [16]fricatrices, et si praestat oculos abducere ab eiusmodi propudiis occisae in publico castitatis, aspice tamen vel sublimis, iam matronas videbis. [17]Et cum latrinarum antistes sericum ventilat, et immundiorem loco cervicem monilibus consolatur, et [17b]armillis, quas [18]ex virorum fortium donis ipsae quoque matronae temere [19]usurpassent, omnium pudendorum conscias manus [20]inserit, impuro [21]cruri purum aut [22]malleolum inducit calceum, cur [23]istos non spectas? vel illos item habitus [24]qui [25]novitati suae stare religionem mentiuntur?

98. deus *ABCabc*. 99. et acie — — destinare *om. AB*. 1. Menandrico (Menadrico *ab.*) fluxu *abde. Vaticani libri, et Salmasianus.* Maeandrico *c.* Menandri confluxu *ABC.* 2. penes se quod dicit comicus *ego.* pone se quod et comicus *Cabc.* plene sed quod et comicus *AB.* pene se et comicus *de.* 2b. dubium *c.* 3. epischynio *Ca.* 4. vespalo *B.* vispillo *c.* 5. te *A. m. sec.* 6. Cecinas evertis *ABC.* Caecinae severitas *A. m. sec.* 6b. matrona *ABCabc.* 7. in escola *AB.* 8. auguriis (auguris *C.*) consulitis *ABC.* 9. iactitandi *ABC.* latitandi *A. m. sec.* 10. impedimenta *ABC.* 10b. et *B.* 11. quod planitus *ABC.* quo planitus *abc.* 12. callisandrum *ABCab.* 13. ad stellas quis *ABC.* 14. adsecrete *ABC.* 15. et ierasere *C.* et irravere *AB.* 16. fictrices *Ade.* frictrices *reliqui. Probat los. Scaliger.* 17. Et *om. c.* 17b. armillis *ce., Turnebus.* armillas *reliqui.* 18. et *C.* 19. usurpant et *A. m. sec.* 20. inserunt *A. m. sec.* 21. crure *AC.* 22. malleolum includit *AC.* malleolum inducit *B.* 23. istos *de.* istas *reliqui.* 24. qui *om. A.* 25. novitati suae stare religionem *de.* novitatis (novitate *abc.*) vestitur (vestitus *Cabc.* vestitu *A. m. sec.*) rehgione (religionem *A. m. sec., et abc.*) *ABCabc.* novitati sue stitare religionem *liber Salmasii.*

cum [26]ob cultum omnia candidatum et ob notam [27]vittae et privilegium galeri [28]Cereri initiantur, cum ob diversam affectionem tenebricae vestis et [29]tetrici [30]super caput velleris in Bellone [31]mentes [32]fugantur, cum [33]latioris purpurae ambitio et Galatici ruboris superiectio Saturnum commendat? Cum ipsum hoc pallium morosius ordinatum et [34]crepidae Graecatim Aesculapio adulantur, quanto tunc magis arguas illud et [35]urgeas oculis, [36]etsi iam simplicis et inaffectatae, tamen superstitionis reum? Enimvero cum hanc primum sapientiam vestit quae vanissimis superstitionibus renuit, tunc certissime pallium super omnes exuvias et peplos augusta vestis, superque omnes apices et [37]tutulos [38]sacerdos suggestus. [39]Deduc oculos, suadeo, reverere habitum, unius interim erroris tui renuntiatorem.

Cap. V. Tamen, inquis, ita [1]a toga ad pallium? Quid enim, si a diademate et a sceptro? An aliter [2]mutavit Anacharsis, cum regno [3]Scythiae philosophiam praevertit? Nulla in melius [4]transgressi sint [5]signa, est habitus iste quod [5b]faciat. Prius etiam ad simplicem [6]captatelam eius: nullo taedio constat. Adeo nec [7]artifice necesse est qui pridie rugas ab exordio formet et inde deducat [8]nitidius, totumque [9]contracti umbonis figmentum custodibus forcipibus [10]assignet, dehinc diluculo tunica prius cingulo correpta, quam praestabat [11]moderatiorem texuisse, recognito rursus [12]umbone et si quid exorbitavit reformato, [13]partem quidem de laevo promittat, [14]ambitum vero eius ex quo sinus nascitur iam deficientibus tabulis retrahat a scapulis et exclusa dextera in [15]laevum adhuc congerat cum [16]alio pari tabulato [17]in terga [18]devoto, atque ita hominem [19]sarcina vestiat. Conscientiam denique tuam [20]perro-

26. occultum *ABC*. 27. vitae (victe *B*.) in privilegium *AB*. 28. ceteri *AB*. 29. tritici *AB*. trici *C*. atri *A. m. sec.* 30. supra *de*. 31. mentes *e*. mentis [illegible] montis *liber Salmasii*. montes *Cabc*. monte *AB*. 32. vagantur *Fr. Iunius*. 33. lacinoris *AB*. 34. crepidae Graecatim *Leopoldus*. crepidae Graecatae Graecatim [illegible] crepidae cretatae Graecatim *c*. crepidae Graecatum *de*. crepidae grecatae grecatum *ABC*. crepidae Graecata Graecatum *liber Salmasii*. 35. urgeas *de. liber Salmasii*. urges *reliqui*. 36. etsi iam *de*. etiam *reliqui*. 37. titulos *ABCabc*. 38. sacerdos suggestus *ABCde. liber Salmasii*. sacerdotumque suggestus *A. m. sec.* sacer suggestus *abc*. 39. deduc (*B*)*de. liber Salmasii*. deducit *reliqui*.

Cap. V. 1. cogato ad *AB*. toga ad *liber Salmasii*. 2. mutabit *ABC*. 3. Scythice *AB*. Sythice *C*. 4. transgressi *ABCde. liber Salmasii*. transgressis *a*. transgressus *bc*. 5. digna *ABC*. 5b. faciant *AB*. 6. captatelam *ABde. liber Salmasii*. captat telam *C*. specta telam *abc*. 7. artifice *abc*. 8. nitidius *rel*. in talias *de*. in tillius *C*. intillis *AB*. in tilias *abc*. *C. A. Böttiger*. in tabulas *ala*. 9. contractum bonis *AC*. 10. assignent *AC*. 11. moderationem *ABC*. 12. umbonem ut *ABC*. 13. quidem partem *ABC*. 14. vero ambitu vero eius *ABC*. 15. laevum *AB*. 16. alio *AB*. 17. in terga (*B*)*de. liber Salmasii*. in tergo *reliqui*. 18. devoco *AB*. demoto *Ios. Scaliger*. dimoto *Lud. de la Cerda*. 19. sarcinam *BC*. sarcium *A. m. pr.* 20. prorogabo *AB*.

gabo quid te prius in toga sentias, [21]indutum, anne onustum? habere vestem, an baiulare? Si negabis, domum consequar, videbo quid statim a limine properes. Nullius profecto alterius indumenti expositio quam togae gratulatur. Calceos nihil dicimus, proprium togae tormentum, immundissimam pedum tutelam, verum et falsam. [22]Quem enim non expediat in algore et ardore rigere nudipedem quam in calceo [23]vincipedem? Magnum [24]incessui munimentum sutrinae [25]Venetiae prospexere perones effeminatos. At enim pallio nihil expeditius, etiam si duplex, [26b]quod [26]Cratetis. Mora nusquam vestiendo [27]imponitur; quippe tota molitio eius operire est [28]solutim. Id ex uno circumiectu [28b]licet, equidem nusquam inhumano; ita omnia hominis simul contegit. Humerum [29]velans exponit vel includit, [30]ceteroquin [31]humerum adhaeret, nihil circumfulcit, nihil circumstringit, nihil de tabularum fide laborat, facile sese regit, facile reficit; etiam cum [32]exponitur, nulli [33]cruci in crastinum [34]demandatur. Si quid interulae [35]subter est, vacat sonae tormentum; si quid calceatus inducitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis, [36]certe viriles magis quam in calceis. [37]Haec pro pallio interim, quantum nomine [38]comitiasti. Iam vero et de negotio [39]provocat. Ego, inquit, nihil foro, nihil campo, nihil [39b]curiae debeo, nihil officio advigilo, nulla rostra praeoccupo, nulla praetoria observo, [40]canales non odoro, cancellos non adoro, subsellia non contundo, iura non conturbo, causas non elatro, non iudico, non milito, non regno, secessi de populo. [41]In me unicum negotium [42]mihi est; [43]nisi aliud non curo quam ne curem. [44]Vita meliore magis in secessu fruare quam in promptu.

21. indutumne an onustum *c. Vaticani. Ita et Latinius.* indutum me non ustum *B.* indutum inea nonustum *A.* 22. quam enim *c.* 23. vincipedem *de.* uncipedem *c.* tagnipedem *ab.* hunc pedem *ABC. liber Salmasii.* 24. incessu *ABC.* 25. veneriae *abc.* 25 b. quoque *Latinius.* 26. Cratetis more *abc.* crateris moram *AB.* cratetis moram *C. liber Salmasii.* 27. imponitur *ego.* componitur *ABCabc. liber Salmasii.* cum ponitur *de.* 28. solutim. Id ex uno *de.* solutim, id est uno *abc.* solutim id uno *C.* soluti. nudino *B.* soliti. nuduno *A.* 28 b. licente quidem nusquam inurbano *Latinius, Ios. Scaliger, Fr. Iunius.* 29. vaelans *C.* volens *AB.* vel *Salmasius.* 30. ceteroquin *Bde.* cetero qui *A.* ceterosquin *liber Salmasii.* cetero qui in *C.* cetero qua in *abc.* 31. uberum *ABC.* 32. exponitur *ABCade. liber Salmasii.* reponitur *bc.* 33. cruci in posterum *de.* cruo in posterum *liber Salmasii.* cruor in crastinum *B.* cruď in crastinum *A.* ceuo in crastinum *C.* cippo in crastinum *abc.* 34. dimandatur *Ca.* 35. subter est *de.* superest *ABCabc.* 36. certe viriles magis *om. AB.* 37. et haec *AB., pro more.* 38. comitiasti *de.* comitasti *ABC. liber Salmasii.* concitasti *abc.* 39. provoces *ABC.* 39 b. cura *liber Salmasii.* 40. canales (carnales *liber Salmasii*) non odoro, cancellos non adoro *de. liber Salmasii.* cancellos non odoro (adoro *C.*), canales non adoro *ABC.* cancellos non adoro *abc.* 41. in me *ABde.* in mo *liber Salmasii.* imo *reliqui.* 42. mihi est *Cabde.* nihil est *AB.* 43. nisi aliud non curo *Cde. liber Salmasii.* nisi et aliud non curo *AB.* nec aliud nunc curo *C (in marg.) abc.* 44. vitae mulierem (fortasse *C.*) *ABC.*

Sed [45]ignavam infamabis. Scilicet patriae et imperio [46]reique vivendum est. [47]Erat olim ista sententia. Nemo alii nascitur moriturus sibi. Certe cum ad [48]Epicuros et Zenonas ventum est, sapientes vocas totum [48 b]quietis magisterium, qui eam summae atque unicae voluptatis nomine [49]consecravere. Tamen [50]propemodum mihi quoque licebit in publicum [51]prodesse. Soleo de qualibet [51 b]margine vel ara medicinas moribus dicere, quae [51 c]felicius publicis rebus et civitatibus et imperiis [52]bonas valetudines conferent quam tuae operae. Quippe si pergam ad acuta tecum, plus [53]togae laesere rempublicam quam loricae. [54]Atquin nullis vitiis adulor, nullis veternis parco, [54 b]nulli impetigini. [54 c]Adigo [55]cauterem ambitioni, [56]qua M. Tullius quingentis [57]milibus numum orbem citri emit, qua bis tantum Asinius Gallus [58]pro mensa eiusdem Mauritaniae numerat. Hem, quantis facultatibus [59]aestimavere ligneas maculas! item qua lances centenarii ponderis [60]Sulla molitur! Vereor sane, ne parva sit ista trutina, cum [61]Drusillanus, [62]equidem servus Claudii, [63]quingenariam promulsidem aedificat, suprascriptis [63 b]fortassean mensis [63 c]necessariam, cui, si officina exstructa est, debuit et triclinium. Inmergo aeque scalpellum [64]acerbitati ei qua Vedius Pollio servos muraenis [64 b]invadendos obiectabat. Nova scilicet saevitia [65]delectato [66]terrenae bestiae [67]et edentulae et [68]exungues et [69]excornes; de piscibus placuit feras cogere, utique statim coquendis, ut in visceribus earum aliquid de servorum suorum corporibus et ipse gustaret. Praecidam gulam, qua Hortensius orator primus parum cibi causa potuit occidere, qua Aufidius [70]Lurco primus sagina corpora [71]vitiavit et coactis alimentis in [72]adulterinum provexit sapo-

45. ignava (ignavia *A. m. sec.*) infama (infamat *A. m. sec.*) vis (ius *C.*) *ABC.* ignava infamavis *liber Salmasii.* ignava infamique *abc.* ignavia infamat *Ios. Scaliger.* 46. reique *Ade. liber Salmasii.* rei quae *BC.* reique publicae *abc.* 47. Errat *ABCabc.* 48. episcopos *AB.* 48 b. pnycis *Ios. Scaliger.* 49. conservavere *ABCabc.* 50. vel propemodum *ABC.* 51. prodisse *BC.* 51 b. imagine *Vaticani, Adr. Turnebus.* 51 c. facilius publicis et civitatibus *liber Salmasii.* 52. lanas *AB.* 53. cogo *AB.* 54. Ad quem *AB.* 54 b. nullum petigini *A* (*m. pr.*) *BC.* 54 c. Adigo *de.* adeler. Adigo *ABCabc.* 55. cancerem *AB.* 56. quamquam Tullius *C.* quam Tullius *AB.* 57. millibus numum orbem *cde. Emendavit ita primus Hadr. Iunius Animadv. V. 10, postque eum Adr. Turnebus Adversa. p.* 230. millibus (minibus *A.*) non unum orbem *ABCab.* 58. pro menda eiusdem *ABC.* 59. extimavere *B., pro more.* 60. Silla *AB.* Sylla *Cabc.* 61. Drusillianus *A.* rusillianus *B.* Rusilianus *C.* 62. et quidem *Cab., Ios. Scaliger.* 63. quingenaria promulside (promulsidem *B.* paropside *A. m. sec.*) *ABC.* 63 b. fortassean mensis *Cabc.* fortassean mensisset *AB.* fortasse mensis *de.* 63 c. necessaria *ABC.* 64. acerbitat ei *ABC.* 64 b. mandendos *Petr. Cuccoanus.* 65. delectato *Bade. Vaticani, Turnebus.* a delectato *C.* delectatio *bc.* delectatum *A. m. pr.* delectatus *A. m. sec., Ios. Scaliger.* a delectatos *liber Salmasii.* 66. terrae *Latinius.* 67. exedentulae *ABCabc. liber Salmasii.* 68. exungues (exangues *A.*) *ABC. I. F. Gronovius Obss. in Eccl. Scriptl. cap.* 12. exunguis *abcde. liber Salmasii.* 69. excornes *ABC. I. F. Gronovius.* excornis *abcde. liber Salmasii.* 70. Lurcho *ABC.* 71. initiavit *AB.* 72. adulterinum *ce., Ioh. Harrisius.* adulterium *ABCabd.*

rem, qua Asinius [73]Celer mulli unius obsonium [74]sex sestertiis detulit, qua Aesopus histrio ex avibus eiusdem pretiositatis, ut canoris et loquacibus quibusque, [75]centum milium patinam [76]confiscavit, [77]qua filius eius post tale pulpamentum potuit aliquid [78]sumptuosius esurire. Margarita namque vel ipso nomine pretiosa dehausit, credo ne mendicius [79]patre coenasset. Taceo Nerones et Apicios [80]et Rufos. Dabo catharticum impuritati Scauri et aleae Curii et vinolentiae Antonii. Et memento istos interim ex multis togatos fuisse; [81]quales apud pallium haud facile. [82]Has purulentias civitatis quis eliciet et [83]exsuppurabit, ni sermo palliatus?

Sermone, inquit, me [1]suasisti medicamine sapientissimo. Verum etsi eloquium quiescat, aut infantia subductum aut verecundia retentum (nam et [1b]elingua philosophia vita contenta est), ipse habitus sonat. Sic denique auditur philosophus, dum videtur. De occursu meo vitia [2]suffundo. Quis non, aemulum suum cum videt, patitur? quis oculis in eum potest in quem mentibus non potest? Grande pallii beneficium est, sub cuius recogitatu improbi mores vel erubescunt. Viderit nunc philosophia quid prosit; nec enim sola mecum est. Habeo et alias artes in publico utiles. De meo vestiuntur et primus informator litterarum et primus [3]enodator vocis et primus numerorum [4]harenarius et grammaticus et rhetor et sophista et medicus et poëta et qui musicam pulsat et qui [5]stellarem coniectat et qui volaticam spectat. Omnis liberalitas studiorum quatuor meis angulis tegitur. Plane [6]post Romanos equites. Verum et [7]accendones et omnis gladiatorum ignominia togata producitur. Haec nimirum indignitas erit A toga ad pallium. Sed ista pallium loquitur. [8]At ego [9]iam illi etiam divinae sectae [10]ac disciplinae commercium confero. Gaude pallium et exsulta! Melior iam te philosophia dignata est ex quo Christianum vestire coepisti. Cap. VI.

73. cetus mulli *C.* cet' mulli *A.* cetniulli *B.* 74. sex sestertiis *de.* sexis *ABC.* VI. HS. *abc.* 75. sexcentorum millium *c., Adr. Iunius Animadv. X,* 51. 76. conflavit *c., Adr. Iunius l. l.* 77. qua filius eius *ABCabc.* Filius eius *de.* 78. sumptiosius *liber Salmasii.* 79. patrocinasset *liber Salmasii.* 80. et *om. ABC.* 81. Qualis *Nic. Rigaltius.* 82. et has *AB.* 83. exsuppurabit *de.* exvsporabit *reliqui.*

Cap. VI. 1. sanavisti *lo. Mercerus.* 1b. elingua *ABCabc. liber Salmasii.* elinguis *de.* elingui *A. m. sec.* 2. sui fundo *BC.* 3. enodator *de. liber Salmasii.* edonator *ABC.* edomator *A (m. sec.) abc.* 4. harenarius *ABCabc.* arenarius *de.* 5. stellarium *A.* stellarum *BC.* 6. postrema, non equites *los. Scaliger.* 7. accendones *de. liber Salmasii.* accedonis *ABC.* cerdones *abc.* 8. ac *AB.* 9. iam me illi *c.* 10. ad *ABC.*

*DE

PRAESCRIPTIONE HAERETICORUM.

In scripturae discrepantia verbis Tertulliani subiecta

A significat librum Agobardinum (*Aβ* ex collatione Steph. Baluzii, *Aφ* ex collatione Hildebrandi).

B - - Leidensem.

C - editionem principem Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXI. Signum *mg.* additum denotat scripturam ex margine libri prolatam.

a - - Io. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV. Signum *mg.* additum notat scripturam ex margine libri prolatam.

b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL. Gelenius hunc libro adhibuit codicem scriptum Masburensem.

c - - Iacobi Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX. Pamelius usus est, praeter unum Vaticanum, codice scr. pro Io. Clementis.

d - - Nicol. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Cap. I. [1]Condicio praesentium temporum [2]etiam hanc [3]admonitionem provocat nostram, non oportere nos mirari super [4]haereses istas, sive quia sunt, futurae enim praenuntiabantur, sive quia fidem quorundam subvertunt, ad hoc enim sunt ut fides habendo [5]temptationem [6]haberet etiam probationem. Vane ergo et [7]inconsiderate plerique hoc ipso scandalizantur quod tantum haereses valeant.

Matth. VII, 15 sqq. XXIV, 4. 11. 24. I Cor. XI, 19.

* DE PRAESCRIPTIONE HAERETICORUM *codex Paterniacensis, hodie Selestadiensis bibl. B. Rhenani, et liber Agobardi, in quo legitur* INCIPIT DE PRAESCRIPTIONE HAERETICORUM. LEGE FELICITER. DE PRAESCRIPTIONIBVS *habet codex n.* 527. *bibl. Magliabechianae.* DE PRAESCRIPTIONIBVS HAERETICORVM *BC, codex n.* 13. *bibl. Laurentianae* (*cf. Bandini Catal. tom. I. p.* 764.) *et cod.* 55. *eiusdem bibliothecae* (*cf. Bandini Catal. tom. III. p.* 318.), *codex bibl. Magliabechianae n.* 528., *et codex quondam bibl. Corbeiensis, teste vel. catalogo in Maii Spicil. Rom. V. p.* 203. *Io. Trithemius citat* DE PROSCRIPTIONIBVS HAERETICORVM. *Editi libri praeter Cd., habent* DE PRAESCRIPTIONIBVS ADVERSUS HAERETICOS.

Cap. I. 1. condicio *Aβ.* 2. fratres etiam *ab. Fr. Iunius cit. cap.* 29. 3. ammonitionem *BCab.* 4. heresis *A.* 5. temptationem *A., ubique.* 6. haberet *ABCabd.* habeat *c., ex libro Clementis.* 7. inconsiderato *Aβ.* .....rato *Aφ.* inconsiderate *reliqui.*

[8]Quantum, si non fuissent? Cum quid sortitum [9]est ut omnimodo [10]sit, causam accipit ob quam sit. [11]Haec vim [12]consequitur per quam sit, [13]ne esse non possit.

Febrem denique inter [1]ceteros mortiferos et [2]cruciarios exitus Cap. II.
[3]erogando homini deputatam neque quia est miramur, est enim, neque quia [4]erogat hominem, ad hoc enim est. Proinde haereses ad languorem et interitum fidei productas si expavescimus [5]hoc posse, prius est ut [6]expavescamus hoc eas esse, quae dum sunt, habent posse, et dum possunt, habent esse. Sed enim febrem ut malum et de causa et de potentia sua, ut notum est, abominamur potius quam miramur et, quantum in nobis est, praecavemus, non habentes abolitionem eius in nostra potestate. [7]Haereses vero mortem aeternam et maioris ignis ardorem inferentes malunt quidam mirari quod hoc possint [8]quam devitare ne possint, cum habeant devitandi potestatem. Ceterum nihil [9]valebunt, si illas tantum valere non mirentur. [10]Aut enim dum mirantur, in scandalum subministrantur, aut quia scandalizantur, ideo mirantur [11]quasi quod tantum valeant [12]ex aliqua veniat veritate. Mirum scilicet, ut malum vires suas habeat; nisi quod haereses apud eos multum [13]valeant qui in fide [14]non valent. In pugna pugilum et gladiatorum plerumque non quia fortis est vincit [15]quis, aut quia non potest vinci, sed quoniam ille qui victus est nullis viribus fuit: adeo idem ille victor, bene valenti postea [16]comparatus, etiam superatus recedit. Non aliter [17]haereses de quorundam infirmitatibus habent quod valent, nihil valentes, si in bene valentem fidem incurrant.

Solent quidem isti [1]infirmiores etiam de quibusdam personis Cap. III.
[2]ab haeresi captis aedificari in ruinam. Quare illa vel ille fidelis-

8. Quantum si non fuissent? Cum quid (quod *edit. Rhenani a.* 1539.) *Ad., edit. Rhenani a.* 1539. „*consentientibus vetustis exemplaribus.*", *et liber Divionensis teste Rigaltio.* quantum si non fuissent quod *B., et Vaticanus.* quantum non valerent, si non fuissent: cum quod *ab.* quantum sint: cum quod (quid *c.*) *Cc.* non quantum sint: cum quod *Latinius.* quantum sint, fuissent *Cmg.* quantum si non essent: cum quod *Fulv. Ursinus.* 9. est ut omni *Aad.* est omni *reliqui.* 10. sit sicut causam *BCabc.* 11. Haec vim *Ad.* hic vim *B.* sic vim *reliqui.* 12. consequatur *Fulv. Ursinus.* 13. nec esse non *BCa.* ne esse non *bc.* necesse ut *Fulv. Ursinus.*

Cap. II. 1. ceteros *om. Aφ.* 2. cruciatorios *liber Io. Clementis.* 3. aegrotando hominem *A.* 4. aegrotat *A.* 5. hoc posse *A.* hoc eas posse *reliqui.* 6. expavescantur *liber Clementis.* 7. Haeresis *A.* 8. quam devitare ne possint *om. A.* 9. valebit *A.* 10. Etenim *c.* 11. quasi quod *d.* quod quasi *A.* quod quam sed *B.* quod *reliqui.* 12. ex aliqua veniat veritate *Ad.* ex aliqua veniant veritate *B.* quasi ex aliqua veritate veniant *reliqui.* 13. valeant *Ad.* valent *reliqui.* 14. parum valent *liber Clementis.* 15. quis aut quia non potest vinci *om. A.* 16. comperatus *B., pro more.* 17. haeresis *B.*

Cap. III. 1. infirmiores *Aβd.* infir..... *Aφ. Sic legerat etiam Rigaltius.* miriones *reliqui, et liber Divionensis.* 2. ad heresis *A.* adhaeresi *B.*

simi [3]et prudentissimi et [4]usitatissimi in ecclesia in illam partem transierunt? Quis hoc dicens non ipse sibi [5]respondet neque prudentes neque fideles neque usitatos aestimandos quos haereses potuerint demutare? Et hoc mirum, opinor, ut probatus [5b]aliqui retro postea excidat? Saul, bonus prae ceteris, [6]livore postea evertitur. David, vir bonus secundum cor domini, postea caedis et stupri reus est. [7]Solomon, omni gratia et sapientia donatus a domino, ad [8]idololatriam a mulieribus inducitur. Soli enim dei filio servabatur sine delicto permanere. Quid ergo, si episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si doctor, si etiam martyr lapsus [9]a regula fuerit, ideo haereses veritatem videbuntur obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? Nemo [10]est sapiens, [11]nemo
Matth. X, 22. fidelis, nemo maior, [12]nisi Christianus. Nemo autem Christianus, nisi qui ad finem usque perseveraverit. Tu, ut homo, extrinsecus
IV Esdrae VIII, 20. unumquemque nosti. Putas quod vides. [13]Vides autem, quousque
I Sam. XVI, 7. oculos habes. Sed oculi, inquit, domini alti. Homo in faciem,
II Tim. II, 19. deus in praecordia contemplatur. Et ideo [14]contemplatur et ideo
Matth. XV, 13. cognoscit dominus qui sunt [15]eius, et plantam, quam non plantavit,
Matth. III, 12. Luc. III, 17. [16]eradicat, et de primis novissimos ostendit: [17]et ventilabrum in manu portat ad purgandam aream suam. Avolent quantum [18]volunt paleae levis fidei quocunque [19]adflatu temptationum, eo purior massa frumenti in horrea domini reponetur. Nonne ab ipso domino [20]quidam discentium scandalizati [21]deverterunt? Nec tamen propterea ceteri quoque discedendum a vestigiis eius putaverunt, sed qui [22]scierunt illum vitae esse verbum et a deo venisse, perseveraverunt in comitatu eius usque ad finem, cum [23]illis, si vellent et [24]ipsi discedere, placide obtulisset. Minus est [25]si et apostolum
II Tim. I, 15. II, 17. eius aliqui [26]Phygelus et [27]Hermogenes et Philetus et Hymenaeus
I Tim. I, 20. reliquerunt: ipse traditor Christi de apostolis fuit. Miramur de ecclesiis eius, si a quibusdam deseruntur, cum ea nos [28]ostendunt
I Ioan. II, 19. Christianos quae patimur ad exemplum ipsius Christi. Ex nobis, inquit, prodierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.

3. et *om. abcd.* 4. usitatissimi *Cmgabcd.* vetustissimi *ABC. liber Vaticanus.* versatissimi *Latinius.* verendissimi *alii.* 5. respondit *Ca.* 5b. aliqui *ABd.* aliquis *reliqui.* 6. libore *A.* 7. Solomon *Ad.* Salomon *reliqui.* 8. idolatriam *AβB.* 9. a regula *Aφ.* 10. est sapiens *A.* sapiens est *reliqui.* 11. nemo *ABC.* nisi *reliqui.* 12. nisi *ABCcd. Vaticanus, et liber Clementis.* nemo *ab.* 13. Vides autem *om. A.* 14. contemplatur et ideo cognoscit *A.* cognoscit *reliqui.* 15. su *Aφ. Hildebrandus reponit* sui. 16. pater eradicat *bcd.* 17. et ventilabrum *ABCad. Vaticanus.* et palam *amgbc.* 18. volunt *ABCa.* volent *reliqui.* 19. adflatu temptationum *Aβ.* 20. quidem *a.* 21. diverterunt *B. Vaticanus.* 22. sciverunt *B.* 23. illis *ABCmgabcd.* illi *C.* ille *Cmg.* 24. ipsis *BCab.* 25. et si apostolum *Aβ.* 26. Phygellus *cd.* phyelus *B.* Philetus *liber Gorziensis.* 27. hermoginis *B.* 28. ostendant *d.*

Quin potius memores simus tam dominicarum [1]pronuntiationum quam apostolicarum litterarum, quae nobis et futuras haereses [2]praenuntiaverunt et fugiendas praefinierunt, [3]et sicut esse illas non expavescimus, ita [4]et posse id, propter quod [5]effugiendae sunt, non miremur. Instruit dominus multos esse venturos sub [6]pellibus ovium rapaces lupos. Quaenam istae [7]sunt pelles ovium, nisi nominis Christiani extrinsecus [7b]superficies? Qui lupi rapaces, nisi sensus et spiritus subdoli, ad [8]infestandum gregem Christi intrinsecus delitescentes? Qui pseudoprophetae sunt, nisi falsi praedicatores? Qui pseudoapostoli, nisi adulteri evangelizatores? Qui antichristi interim et semper, nisi Christi rebelles? [9]Hoc erunt haereses [10]non minus doctrinarum perversitate ecclesiam [11]lacessentes quam tunc antichristus persecutionem atrocitate persequetur; nisi quod persecutio et [12]martyras facit, [13]haeresis apostatas tantum. Et ideo haereses quoque oportebat esse, ut probabiles quique manifestarentur, tam qui in persecutionibus steterint quam qui ad [14]haereses non exorbitaverint. Neque [15]enim eos [16]probabiles intellegi [17]iuvat qui in [18]haeresin fidem [19]demutant; sicut ex diverso sibi [20]interpretantur quia [21]dixerit alibi, Omnia examinate, quod bonum est tenete. Quasi non liceat omnibus male examinatis [22]in electionem alicuius mali impingere per errorem.

Cap. IV. Matth. VII, 15. I Cor. XI, 19. I Thess. V, 21.

Porro [1]si dissensiones et [2]schismata increpat, quae sine dubio mala sunt, et in continenti haereses subiungit. Quod malis [3]adiungat, malum utique profitetur, et quidem maius, cum [4]ideo credidisse se dicat de [5]schismatibus et dissensionibus, quia [6]sciret etiam haereses oportere esse. Ostendit enim gravioris mali [7]conspectu de levioribus se facile credidisse, certe non ut ideo [8]de malis crediderit quia haereses bonae essent, sed uti de peioris quoque notae [9]temptationibus praemoneret non esse mirandum

Cap. V. I Cor. XI, 18 sq.

Cap. IV. 1. praenunciationum *d.* 2. pronuntiarunt *Aβ.* pronuntiaverunt *Aφ.* 3. et *Ad.* ut *reliqui.* 4. et *om. d.* 5. effugiendae *A.* fugiendae *reliqui.* 6. pelle *A.* 7. sunt *om. Aβ.* 7 b. superficies — — intrinsecus *om. B.* 8. infestandam *Aφ.* 9. Hoc erunt *ABCabc.* Hae sint *amg.* Nunc sunt *d.* 10. n.... num *Aβ.* no.... tum *Aφ.* *Hildebrandus vult* non tantum. *Malim* suarum. *Ellipsis enim comparativi magis usitatissima est Tertulliano. In B. extat* nihilominus. 11. lacessentes *A.* 12. martyras *Acd. liber Clementis.* martyres *reliqui.* 13. haeresis *ABcd. Vaticanus.* haereses *reliqui.* 14. heresis *Aφ.* 15. enim *om. A.* 16. probabiles *Acd.* probatos *reliqui.* 17. iuvat *Cmgc.* iuvet *C.* 18. heresin *A.* haeresim *reliqui.* 19. demutantes *Aφ.* demutatur *B.* 20. interpraetantur *Aβ., pro more.* 21. dixerit *A.* dixit *reliqui.* 22. in electionem (*Aβ*)*bcd.* in electione *amg., Fulv. Ursinus.* iniectione *BCa.* iniectionē *Aφ.* in lectionem *vult Hildebrandus.*

Cap. V. 1. si *om. A.* 2. scismatas *Aφ.* 3. adiungat *ABCabd.* adiungit *c., ex libro Clementis.* adiugat *Fr. Iunius.* 4. idem *BC.* 5. scismatibus *A., et sic ubique nihil annotavero.* 6. etiam sciret *Aφ.* 7. conspectu *A.* despectu *BCa.* prospectu *amgbcd.* 8. de *om. Aφ.* 9. temptationibus *A., ubique.*

[10]quas diceret [11]tendere ad probabiles [12]quosque manifestandos, scilicet quos non potuerint depravare. Denique si totum capitulum ad [13]unitatem continendam et separationes [14]coercendas [14b]sapit. [15]haereses vero non minus ab unitate divellunt quam schismata et dissensiones, sine dubio et [16]haereses in ea [17]condicione reprehensionis constituit in qua [18]et schismata et dissensiones: [19]ac per hoc non eos probabiles facit qui in [20]haereses diverterint, cum maxime
I Cor. I, 10. diverti [21]ab eiusmodi [22]obiurget, [23]edocens unum omnes loqui et [24]id ipsum sapere, quod etiam haereses non sinunt.

Cap. VI. Nec diutius de isto, si idem [1]est Paulus qui et alibi [2]haereses
Gal. V, 20. inter carnalia crimina [3]numerat scribens ad Galatas, et qui Tito
Tit. III, 10sq. suggerit hominem haereticum post primam correptionem recusandum, quod perversus sit eiusmodi et delinquat, ut a semetipso damnatus. Sed [4]et in omni paene [5]epistula de adulterinis doctrinis fugiendis inculcans [6]haereses taxat. Quarum [7]opera sunt adulterae doctrinae, haereses dictae Graeca voce, ex interpretatione electionis qua [7b]quis sive ad instituendas sive ad suscipiendas eas utitur. Ideo et sibi damnatum dixit [8]haereticum, quia et in quo damnatur sibi elegit. Nobis vero nihil ex nostro arbitrio [9]indulgere licet, sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos domini habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt, sed acceptam a Christo disciplinam fide-
Gal. I, 8. liter nationibus [10]assignaverunt. Itaque etiam si angelus de caelis [11]aliter [12]evangelizaret, anathema [13]diceretur a nobis. Providerat iam tunc spiritus sanctus futurum in virgine quadam [14]Philumene angelum seductionis, transfigurantem se in angelum lucis, cuius signis et praestigiis Apelles inductus novam haeresin induxit.

Cap. VII. Hae sunt doctrinae hominum et daemoniorum, prurientibus
II Tim. IV, 3. auribus natae de ingenio sapientiae [1]saecularis, quam dominus stul-
I Cor. III, 18. 1, 27. titiam vocans stulta mundi [2]in confusionem etiam [3]philosophiae

10. quas ediceret *a*. quasi diceret *C*. 11. tendere *ABCad*. impendere *amgbc*. 12. quoque *Aφ*. 13. veritatem *A*. 14. cohercendas *AβC*., *pro more*. 14 b. sapit *Aabcd*. *liber Gorziensis*. aptes *BC*. 15. heresis *A*. 16. heresis *A*. 17. condicione *Aβ*. conditione *reliqui*. 18. et *om. d*. 19. et *A*. 20. heresis *A*. 21. ab eiusmodi *ABCamgcd*. ad eiusmodi *ab*. 22. obiurgans *BCabc*. 23. et docens *BCabc*. 24. id ipsum *bcd*. ipsum *ABCa*.

Cap. VI. 1. est Paulus *Abcd*. et Paulus *BC*. est et Paulus *a*. 2. heresis *A*. 3. enumerat *BCabc*. 4. et in *om. Aφ*. 5. epistula *Aφ*. epistola *reliqui*. 6. heresis *Aφ*. 7. opere *A*. 7 b. quis sive ad instituendas *Cabcd*. quis sive instituendas *B*. quis maxime ad instituendas *Aφ*. quis maxim ..... tuendas *Aβ*. 8. adhaereticum *A*. 9. inducere *cd*., *cum Isidoro Origg. VIII*, 3, 2. *et Hrabano Maur. de Instit. Cleric. II*, 58. 10. assignaverunt *Aβ*. 11. aliter *om. Aφ*. 12. evangelizaret *liber Clementis*. 13. dicetur *liber Clementis*. didiceretur *B*. 14. Filumene *Aβ*.

Cap. VII. 1. seculi *c*., *ex libro Clementis*. 2. in confusionem *Abcd*. confusione *reliqui*. 3. philosophiam elegit *A*.

ipsius elegit. Ea est enim materia sapientiae [4]saecularis, temeraria interpres divinae naturae [5]et dispositionis. Ipsae denique haereses a philosophia subornantur. Inde [6]aeones, et formae nescio quae [7]infinitae, et trinitas hominis apud Valentinum; Platonicus [8]fuerat: inde Marcionis deus melior de tranquillitate; a Stoicis venerat: et [9]ut anima interire dicatur, [10]ab Epicureis observatur: et ut carnis restitutio negetur, de una omnium philosophorum schola sumitur: et ubi materia cum deo aequatur, Zenonis disciplina est: et ubi aliquid de igneo deo [11]allegatur, [12]Heracletus intervenit. [13]Eadem materia apud haereticos et philosophos [14]volutatur, [15]idem retractatus implicantur: unde malum, et quare? et unde homo, et quomodo? et, quod proxime [16]Valentinus proposuit, unde deus? scilicet [17]de [17b]enthymesi et [18]ectromate. [19]Miserum [20]Aristotelem! qui illis dialecticam instituit, artificem struendi et destruendi, versipellem in sententiis, coactam in coniecturis, duram in argumentis, operariam [21]contentionum, molestam etiam sibi [22]ipsi, omnia [23]retractantem, ne [24]quid omnino tractaverit. Hinc illae fabulae et genealogiae [25]interminabiles, et quaestiones infructuosae, et sermones serpentes velut cancer, a quibus nos apostolus refrenans nominatim philosophiam [26]contestatur caveri oportere, scribens ad [27]Colossenses, Videte, ne [28]qui [29]sit circumveniens vos per philosophiam et inanem seductionem, secundum traditionem hominum, praeter providentiam spiritus sancti. Fuerat Athenis, et istam sapientiam [30]humanam, affectatricem et interpolatricem veritatis, de congressibus noverat, ipsam quoque [31]in suas haereses multipartitam [32]varietate sectarum invicem repugnantium. Quid ergo Athenis et Hierosolymis? quid academiae et ecclesiae? quid haereticis et Christianis? Nostra institutio de porticu [33]Solomonis est, qui et ipse tradiderat dominum in simplicitate cordis esse quaerendum. Viderint qui Stoicum [34]et Platonicum et dialecticum [35]Chri-

I Tim. I, 4. Tit. III, 9. II Tim. II, 17. 23.

Coloss. II, 8.

Sap. Salom. I, 1.

4. saecularis *Aβ., pro more.* 5. et *om. BCa.* 6. aones *A.* 7. infinitae ..... nis apud *Aβ.* infinitae hominis apud *Aφ. Sic legit etiam Rigaltius.* aeternitas hominis apud *B.* et trinitas hominis apud *reliqui.* 8. fuit *B.* furor *liber aliquis ms., sponsore Theod. Contero apud Fr. Iunium.* 9. uti *BCabc.* 10. Epicurus observatur *c.* 11. alligatur *BC.* 12. Heracletus *A.* Heraclitus *reliqui.* 13. Eaedem materiae *BCabc.* 14. volutantur *BCabc.* 15. idem *Aβd.* iidem *reliqui.* 16. Valentinianus *A.* 17. et de *BCa.* 17b. enthymesin *A.* 18. tectromate *BC.* tectomarte *A.* 19. Miserum *Abd.* inserunt *Bac. Vaticanus.* sequitur *C.* 20. aristotelen *A.* 21. contentione molestam *BCa.* 22. ipsam *Aβ.* ipsum *B.* 23. tractantem *BC.* 24. quid omnino tractaverint *Aβ.* quid non tractaverint *Aφ.* 25. indeterminabiles *BCabc.* 26. contestatur *Ad.* testatur *bc.* et inanem seductionem contestatur *reliqui.* 27. colonsenses *Aφ.* colenses *B.* 28. qui *Aβ.* 29. sit circumveniens vos *ABCab.* vos circumveniat *cd. liber Clementis.* 30. humani *B.* 31. in haeresis multipartitas *A.* in suas haereses multipartitas *BC.* 32. varietatis *C.* varietates *B.* 33. Solomonis *A.* Salomonis *reliqui.* 34. et Platonicum et dialecticum *om. A.* 35. Christianismum protulerunt *Abcd. Vaticanus.* Christianismo protulerunt *BC.* Chri-

stianismum protulerunt. Nobis curiositate opus non est post Christum Iesum, nec inquisitione post evangelium. Cum credimus, nihil desideramus ultra credere. Hoc enim prius [36]credimus, non esse quod ultra credere [37]debeamus.

Cap. VIII. Venio itaque ad illum articulum quem et nostri praetendunt ad ineundam curiositatem [1]et haeretici inculcant ad importandam
Matth. VII, 7. [2]scrupulositatem. Scriptum est, inquiunt, Quaerite et invenietis. Quando hanc vocem dominus emisit, recordemur. Puto in primitiis ipsis doctrinae suae, cum adhuc dubitaretur apud omnes an Chri-
Matth. XVI, 14. XI, 2. stus esset, [3]et cum adhuc nec Petrus illum dei filium pronuntiasset, cum etiam [4]Ioannes de illo certus esse desisset. [5]Merito ergo tunc dictum est, Quaerite et invenietis, quando quaerendus adhuc erat [6]qui adhuc agnitus non erat. Et hoc quantum ad Iudaeos. Ad illos enim pertinet totus sermo suggillationis istius, qui
Luc. XVI, 29. habebant ubi quaererent Christum. Habent, inquit, [7]Moysen et Heliam, id est legem et prophetas Christum praedicantes, secun-
Ioan. V, 39. dum quod alibi aperte: Scrutamini [8]scripturas, in quibus salutem speratis; illae enim de me [9]loquuntur. [10]Hoc erit, Quaerite et invenietis. Nam et sequentia in Iudaeos competere manifestum est.
Matth. VII, 7. Pulsate et aperietur vobis. Iudaei retro penes deum fuerant, dehinc eiecti ob delicta extra deum esse coeperunt. Nationes vero
Ies. XL, 15. [11]nunquam penes deum, nisi stillicidium de situla et pulvis ex area et foris semper. [12]Ita qui foris semper, quomodo pulsabit eo ubi nunquam fuit? quam ianuam novit, in [13]qua nec receptus nec eiectus aliquando? an qui scit se intus fuisse et [14]foras actum, is potius [15]pulsavit, [16]et ostium novit? Etiam, Petite et accipietis, et competit qui [17]sciebat [18]a quo esset petendum, a quo [19]et erat aliquid [20]repromissum, a deo scilicet Abraham, Isaac et Iacob, quem nationes [21]non magis noverant quam ullam repromissionem eius.
Matth. XV, 24. X, 5. XXVIII, 19. Et [22]ideo ad [23]Israël loquebatur: Non sum, inquit, missus, nisi ad oves perditas domus [24]Israël. Nondum canibus [25]iactarat panem

stianis praetulerunt *a.*, *ex Gorziensi.* 36. quaereremus *amg.* 37. debeamus *Abcd.* debemus *reliqui.*

Cap. VIII. 1. et haeretici — — scrupulositatem *om. B.* 2. scrupulositatem *Ad.* curiositatem *reliqui.* 3. et *om. Aβ.* 4. Iohannes *A.* 5. Merito ergo tunc dictum est *om. BC.* 6. qui adhuc agnitus non erat *om. BC.* 7. moseu et eliam *A.* 8. inquit scripturas *abcd.* 9. locuntur *Aβ.* 10. Hic *BC.* 11. nunquam *Aβ.* 12. Ita qui *ego.* 1.. qui *Aφ.* Itaque *BC.* Itaque qui *reliqui.* 13 qua (*Aφ*)*BCabc.* quam (*Aβ*)*d.* 14. foris *c. Vaticanus.* 15. pulsavit *Ad.* pulsabit *reliqui.* 16. qui ostium *Latinius.* 17. scibat *Aφ.*, *Hildebrandus.* 18. a quo sē et petendum *Aφ. Haec verba non habent BC.* 19. et erat (*Aβ*)*abcd.* erat *AφBC.* 20. repromissum *Ad.* promissum *reliqui.* 21. magis non *Aφ.* 22. adeo *A.* 23. israhel *A.* 24. isrl (*h. e.* israhel) *A.* Israel *d.* Israelis *reliqui.* 25. iactarat *A.* iactabat *reliqui.*

filiorum, nondum in [26]viam [27]nationum [28]ire mandabat. Siquidem in [29]fine [30]praecipit, vaderent ad docendas et [31]tinguendas nationes, consecuturi mox spiritum sanctum [32]paracletum, qui illos deductu- Ioan. XVI, 13.
rus esset in omnem veritatem. Et hoc [33]ergo illo facit. Quodsi nationibus destinati doctores apostoli, ipsi quoque doctorem consecuturi erant [34]paracletum, multo magis vacabat erga nos, Quaerite et invenietis, quibus ultro erat obventura doctrina per apostolos et ipsis apostolis per spiritum sanctum. Omnia quidem [35]domini dicta omnibus posita sunt; [36]per aures Iudaeorum ad nos transierunt. Sed pleraque in [37]personas directa non proprietatem admonitionis nobis constituerunt, sed exemplum.

[1]Cedo nunc sponte de gradu isto. Omnibus dictum sit, Quae- Cap. IX.
rite et invenietis; tamen et hic [2]expetit sensus certare cum interpretationis gubernaculo. Nulla vox divina ita dissoluta est et diffusa, ut verba tantum defendantur, et ratio verborum non constituatur. Sed in primis hoc propono, unum [3]itaque et certum aliquid institutum esse a Christo quod credere omni modo debeant nationes, et idcirco quaerere, ut possint, cum invenerint, credere. Unius porro et certi instituti infinita inquisitio [3b]non potest esse. Quaerendum est, donec invenias, et credendum, ubi inveneris, et nihil amplius, nisi custodiendum quod credidisti, [4]dum hoc insuper [5]credas, [6]aliud non esse credendum, ideoque nec requirendum, cum [7]id inveneris et credideris quod ab eo institutum est qui non aliud tibi mandat inquirendum quam quod instituit. De hoc quidem si [8]qui dubitat, constabit [9]penes nos esse id quod [10]a Christo institutum est. Interim ex fiducia probationis [11]praevenio, admonens quosdam nihil esse quaerendum ultra [12]quae crediderunt id esse quod quaerere debuerunt, [13]ne, Quaerite et invenietis, sine disciplina rationis interpretentur.

Ratio autem dicti huius in tribus articulis constitit, in re, in Cap. X.

26. via *A.* viam *reliqui.* 27. nationum *ABcd. Vaticanus et liber Clementis.* gentium vel nationum *Cab.* 28 remandabat *A.* 29. finem *BCa.* 30. praecipit vaderent *A.* praecepit ut vaderent *reliqui.* 31. tinguendas *AB.* 32. paraclitum *A., pro more.* 33. ergo illo *ABd.* ergo illos *C.* erga illos *reliqui, ex emendatione Rhenani.* 34. paraclitum *A.* 35. domini dicta *A.* dicta domini *reliqui.* 36. quae per *abc.* 37. persona *A. Probat Hildebrandus.*

Cap. IX. 1. *Credo Aβ.* 2. expetit (expedit *a.*) sensus certare cum interpretationis gubernaculo *ABCa.* expedit sensu certare cum interpretationis gubernaculo *d., Fulv. Ursinus.* expetit sensus certae interpretationis gubernaculum *amgbc.* 3. itaque *ABCa.* utique *bcd.* 3b. esse non potest *Aβ.* 4. dum hoc insuper *Aabcd.* dum insuper *BC.* 5. credas *Ad.* credis *reliqui.* 6. alium *C.* 7. id om. *A.* 8. qui *Ad.* quis *reliqui.* 9. penes nos esse *om. A.* 10. a Christiani institutis est *A.* 11. praevenio *Aacd.* praevento *BCb.* praeverto *Latinius.* 12. quae *Ad.* quod *reliqui.* 13. ne *om. BCa.*

tempore, [1]in modo. [2]In re, ut quid sit quaerendum consideres, in tempore, ut quando, in modo, ut quousque. Igitur quaerendum est quod Christus instituit, [3]utique quamdiu non invenis, utique donec invenias. Invenisti autem cum credidisti. Nam non credidisses, si non invenisses, sicut nec quaesisses, nisi ut invenires. Ad hoc ergo [4]quaerens, ut invenias, et ad hoc [5]inveniens, ut credas. Omnem prolationem quaerendi et [5b]inveniendi credendo fixisti. Hunc tibi modum statuit [6]fructus ipse quaerendi. Hanc tibi [7]fossam determinavit ipse qui te non vult aliud credere quam quod instituit, ideoque nec quaerere. Ceterum si [8]quia et alia tanta ab aliis sunt instituta, propterea in tantum quaerere debemus in quantum possumus invenire, semper [9]quaerimus et nunquam omnino [10]credimus. Ubi enim erit finis quaerendi? ubi statio credendi? ubi expunctio inveniendi? Apud Marcionem? Sed et Valentinus proponit, Quaerite et invenietis. Apud Valentinum? Sed et [11]Apelles hac me pronuntiatione [11b]pulsabit, et Hebion et Simon et omnes [12]ex ordine non habent aliud quo se [13]mihi insinuantes me [14]sibi [15]addicant. [16]Ero itaque nusquam, dum ubique [17]convenio, Quaerite et invenietis, [18]et velut si nusquam; quasi qui nunquam apprehenderim illud quod Christus instituit, [19]quod quaeri oportet, quod credi necesse est.

Cap. XI. Impune erratur, nisi delinquatur; quamvis [1]et errare delinquere est. Impune, inquam, vagatur qui nihil deserit. At enim, [2]si quod debui credere credidi, et aliud denuo puto requirendum, spero utique [3]aliud esse inveniendum, nullo modo speraturus istud, nisi quia aut non crediderام, qui videbar credidisse, aut desii credidisse. Ita fidem meam deserens negator invenior. Semel dixerim: Nemo quaerit, nisi qui aut non habuit aut perdidit. Per-

Cap. X. 1. et in modo *B.* 2. In re — — in modo *om. B.* 3. utique quamdiu (quando *d.*) non invenis (invenis et *abc.*) *Aabcd. Non extant haec verba in BC.* 4. quaerens *A.* quaeris *reliqui.* 5. inveniens *A.* invenies *BC.* invenis *reliqui.* 5 b. inveniendi credendo fixisti. Hunc tibi modum statuit (statue *amg*) *amgbcd.* inveniendi statuit *ABCa.* 6. fructus quaerendo fossam *amg.* fructus ipse credendi. Hanc tibi fossam *Fulv. Ursinus.* 7. forsan *A. Probat Hildebrandus.* 8. quae talia tanta *BCa.* 9. quaerimus *ego.* cre..... *Aβ.* cre ...mus *Aγ.* quaeremus *reliqui.* 10. credimus *A.* credemus *reliqui.* 11. Appelles *Aβ.* 11 b. pulsabit (*Aβ*)*bcd.* pulsavit (*Aγ*)*BCa.* 12. ex *om. Ad.* 13. mi *A.* 14. si *Aγ.* 15. adducant *Cabc.* abducant *B.* 16. Ero itaque *bcd.* Et ero itaque *a.* Et erit itaque *BC.* eritaque *A.* 17. convenio *ABCad.* convenior *bc.* 18. et velut si nusquam *ego.* et velut si nusquam et *d.* et velim si nunquam *A.* et velut sic nusquam *Ca.* et velim sic nusquam *Bb.* et velint me sic esse nusquam. 19. quod quaeri oportet, quod credi necesse est *ABcd.* quod credi necesse est, quod quaeri oportet *Ca.* quod quaeri necesse est, quod credi oportet *b. Fulv. Ursinus hunc locum sic rescripsit:* addicant. Quaerite et invenietis: velut si nusquam et quasi qui nunquam adprehenderim illud, quod Christus instituit, quod credi oportet, quod quaeri necesse est.

Cap. XI. 1. et errare *A.* errare *reliqui.* 2. quod si *C.* 3. et aliud *bcd.*

diderat unam ex decem [4]drachmis anus illa, et ideo quaerebat: Luc. XV, 8.
ubi tamen invenit, quaerere desiit. Panem vicinus non habebat, XI, 5. XVIII, 2 sq.
et ideo pulsabat: ubi tamen apertum est ei, [5]et accepit, pulsare cessavit. Vidua a iudice petebat audiri, quia non admittebatur: sed ubi audita est, hactenus institit. Adeo finis est et quaerendi et pulsandi et petendi. Petenti enim dabitur, inquit, et pulsanti aperietur, et quaerenti invenietur. Viderit qui quaerit semper, quia non invenit. Illic [6]enim quaerit ubi non [7]invenietur. Viderit qui semper pulsat, quia nunquam aperietur. [8]Illuc enim pulsat ubi nemo est. Viderit qui semper petit, quia nunquam [9]audietur. Ab eo enim petit qui non audit. Luc. XI, 9.

Nobis [1]etsi quaerendum est adhuc et semper, ubi tamen quaeri oportet? [2]Apud haereticos, ubi omnia extranea et adversaria nostrae [3]veritati, ad quos vetamur accedere? [4]Quis servus cibaria ab extraneo, ne dicam ab inimico domini sui, sperat? Quis miles ab infoederatis, ne dicam ab hostibus regibus, donativum et stipendium captat, nisi plane desertor et transfuga et rebellis? Etiam anus illa intra tectum suum [5]drachmam requirebat, etiam pulsator ille vicini ianuam tundebat, etiam vidua illa non inimicum, licet durum, iudicem interpellabat. Nemo [6]inde instrui potest unde destruitur; nemo ab eo inluminatur a quo contenebratur. Quaeramus ergo in nostro et a nostris et de nostro, [7]idque dumtaxat quod salva regula fidei potest in quaestionem devenire. Cap. XII.

Regula est autem fidei, ut iam hinc quid [1]defendamus profiteamur, [2]illa scilicet qua creditur unum omnino deum esse nec alium praeter mundi [3]conditorem, qui universa de nihilo produxerit per verbum suum primo omnium [4]demissum; id verbum [5]filium eius appellatum, [6]in nomine dei varie visum [7]a patriarchis, in prophetis semper auditum, postremo delatum ex spiritu [8]patris dei et virtute in virginem Mariam, carnem factum [9]in utero eius et ex ea natum [10]exisse Iesum Christum, exinde praedicasse novam legem Cap. XIII.

4. drachmis *Ad.*, *Latinius*. dragonis *B*. didragmis *reliqui*. 5. et ut accepit *Bc*. *Vaticanus*. 6. enim *om*. *Aφ*. 7. invenitur *b*. 8. illic *bcd*. 9. audietur *Abcd*. auditur *reliqui*.

Cap. XII. 1. etsi quaerendum est (esset *c*.) *Abcd*. et quaerendum est *BCa*. 2. Non apud *b*. 3. veritatis *A*. 4. Qui *A*. quia *B*. 5. dragmam *ABCabc*. 6. inde instrui *Ad*. *liber Clementis*. vi destrui *B*. inde strui *reliqui*. 7. idque *cd*., *ex emendatione Rhenani et Latinii*. id quo *Aφ*. in quo? *AβBCab*.

Cap. XIII. 1. defendamus *Aamgbd*. credamus *BCac*. 2. illac *Aβ*. 3. conditorem *ABCmgamgbcd*. creatorem *Ca*. 4. demissum *Ad*. emissum *reliqui*. 5. filium *ABcd*. *liber Clementis*. filius *reliqui*. 6. eius in nomine *b*. eum in nomine *Latinius*. 7. a patriarchis *Ad*. patriarchis *reliqui*. 8. patris dei *ABCad*. dei patris *c*. dei *b*. 9. et in utero *A*. 10. exisse *Fulv. Ursinus*. egisse *ABCad*. hominem et esse *amgbc*.

et novam promissionem regni caelorum, virtutes [11]fecisse, [12]cruci fixum tertia die resurrexisse, in caelos ereptum [13]sedisse ad dexteram patris, misisse vicariam vim spiritus sancti, qui credentes agat, venturum cum claritate ad sumendos sanctos in vitae aeternae et promissorum caelestium fructum et ad profanos [14]iudicandos igni perpetuo, facta utriusque partis resuscitatione cum carnis [15]restitutione. Haec regula a Christo, ut probabitur, instituta nullas habet apud nos quaestiones, nisi quas [16]haereses inferunt et quae haereticos faciunt.

Cap. XIV. Ceterum manente forma eius in suo ordine quantumlibet quaeras et tractes et omnem libidinem curiositatis effundas, si quid tibi videtur [1]vel ambiguitate [2]pendere vel obscuritate obumbrari. Est utique frater [3]aliqui doctor gratia scientiae [4]donatus, est aliqui inter exercitatos, conversatus [5]aliqui tecum [6]curiosus, tecum tamen quaerens [7]novissime ignorare *te* melius sciet, ne quod non debeas noris, [8]quia quod debeas nosti. Fides, inquit, tua te salvum fecit.
Luc. XVIII, 42. non [9]exercitatio scripturarum. Fides in regula posita est; [10]habet legem et salutem de observatione legis: exercitatio autem in curiositate consistit, habens gloriam solam de peritiae studio. Cedat curiositas fidei, cedat gloria saluti. Certe aut non obstrepant, aut quiescant. Adversus regulam [11]nihil scire omnia scire est. Ut non inimici essent veritatis haeretici, ut de refugiendis eis non praemoneremur, quale est conferre cum hominibus qui et ipsi adhuc se quaerere [12]profiteantur? Si enim [13]adhuc vere quaerunt, nihil adhuc [14]certi [15]repererunt, et ideo, [16]quaecunque videntur interim tenere, dubitationem suam ostendunt, quamdiu quaerunt. Itaque tu, qui [17]perinde quaeris, [18]spectans [19]ad eos qui et ipsi quaerunt,
Matth. XV, 14. dubius [20]ad dubios, [21]incertus ad incertos, caecus [22]a caecis in foveam deducaris necesse est. Sed cum decipiendi gratia [23]prae-

11. fecisse, sedisse ad dexteram patris *BC*. *Rhenanus haec verba exemisse se dicit codicum fidem secutum.* 12. cruci fixum *A*. fixum cruci *reliqui*. 13. sedisse ad *Abd*. sedere ad *BCac*. 14. iudicandos *ABCabc*. adiudicandos *d*., *ex coniectura Fulv. Ursini*. 15. resurrectione *c*. 16. haeresis *B*.

Cap. XIV. 1. vel *om. B*. 2. pendere vel obscuritate *om. A*. 3. aliqui *Ad*. aliquis *reliqui*. 4. donatus, est aliqui *d*. donatus, est aliquis *BCabc*. donatus ..... quid *Aβ*. donatus, est aliqui aliquid *Acφ*. 5. aliqui *Ad*. aliquis *Bbc*. aliquid *Ca*. 6. curiosius tamen quaerens *BCa*. 7. novissime ignorare te melius sciet *ego*. novissime ignorare melius est *reliqui*. novistine, ignorare melius est *Leopoldus*. 8. quia quod debeas nosti *om. BC*. 9. inexercitatio *Acφ*. 10. habes *bcd*. 11. nihil ultra scire *c*. 12. profiteantur *Ad*. profitentur *liber Clementis*. confitentur *reliqui*. 13. adhuc vere *Ad*. vere adhuc *reliqui*. 14. certe *d*. 15. reppererunt *Ad*. deprehenderunt *abc*. reprehenderunt *BC*. 16. quaecunque *Ad*. quodcunque *reliqui*. 17. perinde *Ad*. proinde *reliqui*. 18. spectas *Ca*. 19. ab eis *amg*. 20. a dubiis *amgbd*. 21. certus ad incertos *c*. incertus ab incertis *amgbd*. 22. ad caecos ut in foveam *B*. ad caecos in foveam *c*., *ex Vaticano*. 23. praetendunt *cd*. *Vaticanus*.

tendant se [23b] adhuc quaerere, ut nobis per sollicitudinis iniectionem tractatus suos [24] insinuent, denique ubi [25] adierunt ad nos, [26] statim quae dicebant quaerenda esse [27] defendant, iam illos sic debemus [28] refutare, ut sciant nos non Christo, sed sibi negatores esse. Cum enim quaerunt adhuc, nondum tenent; cum autem [29] non tenent, nondum crediderunt; [30] cum autem nondum crediderunt, non sunt Christiani. At cum tenent quidem et credunt, quaerendum tamen dicunt, ut defendant. Antequam defendant, negant [31] quod confitentur se nondum credidisse, dum quaerunt. Qui ergo nec sibi sunt Christiani, quanto magis nobis? Qui per fallaciam veniunt, qualem fidem disputant? Cui veritati patrocinantur qui eam a mendacio [32] inducunt? [33] Sed ipsi de scripturis agunt, et de scripturis suadent. [34] Aliunde scilicet loqui possent de rebus fidei, nisi ex litteris fidei?

Cap. XV.

Venimus [1] igitur ad propositum. [2] Hoc enim [3] dirigebamus [4] et hoc praestruebamus [5] allocutionis [6] praefatione, ut iam hinc de eo congrediamur de quo adversarii provocant. Scripturas obtendunt, et hac sua audacia statim quosdam movent. In ipso vero congressu firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt. Hunc igitur potissimum gradum obstruimus non admittendi eos ad [8] ullam de scripturis disputationem. [9] Si hae sunt illae vires eorum, [10] uti eas habere possint, dispici debet [11] cui competat possessio scripturarum, ne is admittatur ad [12] eas cui nullo modo competit.

Cap. XVI.

Hoc de consilio diffidentiae aut de studio aliter ineundae constitutionis induxerim, nisi ratio constiterit inprimis illa quod fides nostra obsequium apostolo debeat, prohibenti quaestiones inire, novis vocibus aures accommodare, haereticum post unam correptionem [1] convenire, non post disputationem. [2] Adeo inter-

I Tim. VI, 3. Tit. III, 10.

23b. ad hoc *ab*. 24. insinuent — — ad nos *om. B*. 25. audierint *A*. adierint *d*. 26. statimque dicebant *ABC*. 27. defendant *ego*. defen... *Aφ*. defendunt *reliqui*. 28. reputare *Ad*. 29. non non tenent *Aφ*. nondum tenent *Hildebrandus*. tenent *BC*. 30. cum autem nondum crediderunt *om. ABC*. 31. quod confitentur *Ad*. quod credunt confitentes *reliqui*. 32. indicunt *Semlerus et Leopoldus, nescio unde*. 33. ipsi et de *c*. et ipsi de *b*. Sed de ipsis *B*. 34. Aliunde (Unde *amg*.) scilicet loqui possent — — fidei? *Aamgd*. Aliunde scilicet suadere non possent — — fidei. *reliqui praeter B., qui habet* Aliunde sed possent de rebus fidei.

Cap. XV. 1. ergo *B*. 2. Hoc *abc*. 3. dirigebam *BCa*. 4. et hoc praestruebamus (praestruebamur *A*.) *Aamgbcd*. et praestamus *BCa*. 5. ad locutionis *bc*. 6. praefationem *BCabc*. 7. admittendi eos *AφBCab*. admittendos eos (*Aβ*)*bcd*. 8. ullam (*Aβ*)*bcd*. illam (*Aφ*)*BCa*. 9. si hae sunt vires eorum *c*. sintne illae iuris eorum *Latinius*. 10. uti eas *ABd*. uti ne eas *Ca*. anne *bc*. 11. cum nullo modo competat possessio scripturarum. De admit.....d *A*. 12. eas *Abc*. eam d., *Fuls. Ursinus*. eandem *Ca*. eadem *B*.

Cap. XVI. 1. non convenire *a*. 2. Ideo *amg*.

dixit [3]disputationem, correptionem designans [4]causam haeretici con-
Matth. XVIII, 15.16. veniendi, et hoc unam scilicet, quia non est Christianus, ne more Christiani semel et iterum et sub duobus [5]aut tribus testibus castigandus videretur, cum ob hoc sit castigandus propter quod non sit cum illo disputandum, [6]dehinc [7]quoniam nihil proficiat congressio scripturarum, nisi plane [8]ut stomachi qua ineat [9]eversionem aut [10]cerebri.

Cap. XVII. Ista haeresis non recipit quasdam scripturas, et si quas recipit, [1]et adiectionibus et detractionibus ad dispositionem instituti sui intervertit, et si recipit, non recipit [2]integras, et si [3]aliquatenus integras praestat, nihilominus diversas expositiones commentata convertit. Tantum veritati obstrepit adulter sensus quantum et [4]corruptor stilus. [5]Vanae praesumptiones necessario [6]nolunt agnoscere ea per quae revincuntur. His nituntur quae ex falso composuerunt et quae [7]de ambiguitate ceperunt. Quid promovebis, exercitatissime scripturarum, cum si quid defenderis, negetur et diverso, si quid negaveris, defendatur? Et tu quidem nihil perdes nisi vocem in [8]contentione, nihil consequeris nisi [9]bilem de blasphematione.

Cap. XVIII. Ille vero, si quis est cuius causa [1]in congressum descendis scripturarum, ut eum dubitantem confirmes, ad veritatem, an magis ad haereses devergat? Hoc ipso [2]motus quod te videat nihil promovisse, aequo gradu negandi et defendendi [3]adversa parte, [4]statu certe pari, altercatione incertior discedet, nesciens quam [5]haeresin iudicet. Haec utique et ipsi habent in nos retorquere. Necesse est enim [6]et illos [7]dicere a nobis potius adulteria scripturarum et expositionum [8]mendacia inferri, qui [9]proinde sibi defendant veritatem.

Cap. XIX. Ergo non ad scripturas [1]provocandum est, nec in his consti-

3. disputatione *Fulv. Ursinus.* 4. causam *Abcd.* causa *reliqui.* 5. et tribus *Aβ.* 6. dehinc *A.* deinde *reliqui.* 7. quomodo proficiat *B.* 8. ut stomachi (sthomachi *A.*) qua ineat *Ad.* ut aut stomachi quis ineat *BCabc.* ut stomachi quis ineat *liber Divionensis.* 9. versionem *BCa. liber Divionensis.* 10. crebri *A.* celebri *B.*

Cap. XVII. 1. et adiectionibus *A.* adiectionibus *reliqui.* non recipit integras: adiectionibus *d.* 2. integras *om. A. Verba* et si recipit, non recipit integras in 4. *leguntur ante* et adiectionibus. 3. aliquatinus *AB.* 4. correptor *amg.* 5 Vanae *Fr. Iunius, Desid. Heraldus Diqress. p.* 261. Variae *libri omnes.* 6. volunt *AC. liber Divionensis.* 7. de ea ambiguitate *A.* 8. contentione *Abcd.* contentionem *Ca.* concione *amg.* contemptionem *B.* 9. bilem de blasphematione. (blasfematione *A*) *Abcd.* vilem de blasphematione laudem *Ca.* vilem blasphemiam *B.*

Cap. XVIII. 1. in congressu dissides scripturarum *A.* in congressu distentis scripturarum *B.* 2. motu *Aβ.* 3. adversa *Ad.* diversa *reliqui.* 4. statu certe pari *Ad.* statutum certe et pari *BCa.* statum certe de pari *amgbc.* 5. haeres *ACcd. Vaticanus et liber Clementis.* haeresim *Bub.* 6. ut *C.* 7. discere nobis *B.* dicere nobis *C.* 8. eorum (earum *B.*) mendacia *BCa.* 9. perinde *Aφ.*

Cap. XIX. 1. provocatum *B.*

tuendum certamen [2]in quibus aut nulla aut incerta victoria est aut [3]parum certa. Nam etsi non ita evaderet conlatio scripturarum, [4]ut utramque partem parem sisteret, ordo rerum desiderabat illud prius proponi, quod nunc solum disputandum est: quibus competat fides ipsa, cuius [5]sint scripturae, a quo, et per quos, et quando, et quibus sit tradita disciplina qua fiunt Christiani. Ubi enim apparuerit esse veritatem [6]disciplinae et fidei Christianae, illic erit veritas [7]scripturarum et expositionum et omnium traditionum [8]Christianarum.

Christus Iesus, dominus noster, [1]permittat dicere interim, quisquis [2]est, cuiuscunque dei filius, cuiuscunque materiae homo et deus, cuiuscunque fidei praeceptor, cuiuscunque mercedis [3]repromissor, quid esset, quid fuisset, quam patris voluntatem administraret, quid homini agendum determinaret, [4]quamdiu in terris agebat, ipse pronuntiabat [5]sive populo palam sive discentibus seorsum, ex quibus duodecim praecipuos lateri suo allegerat, destinatos nationibus magistros. Itaque uno eorum decusso reliquos undecim [6]digrediens ad patrem post resurrectionem iussit ire et docere nationes [7]tinguendas in patrem [8]et in filium et [9]in spiritum sanctum. Statim igitur apostoli, quos haec appellatio missos interpretatur, assumpto per sortem duodecimo [10]Matthia in locum Iudae ex auctoritate [11]prophetiae, quae [11b]est in psalmo David, [12]consecuti promissam vim spiritus sancti ad virtutes et eloquium, primo per Iudaeam [13]contestata fide in Iesum Christum [14]et ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti eandem doctrinam eiusdem fidei nationibus promulgaverunt. Et [15]perinde ecclesias [16]apud unamquamque civitatem condiderunt, [17]a quibus traducem fidei et semina doctrinae ceterae exinde [18]ecclesiae mutuatae sunt et [19]cottidie mutuantur, ut ecclesiae fiant. [20]Ac per hoc et ipsae apostolicae [21]deputabantur ut [22]suboles apostolicarum ecclesiarum. Omne genus ad

Cap. XX.

Matth. XXVIII, 19.

Ps. CIX, 3. Act. Apost. I, 15 sqq.

2. in *om. BCa.* 3. parum certa *Cabc.* parum incerta *AB.* par incertae *d.* 4. utramque partem parem sistere *B.* 5. sunt *AB.* 6. et disciplinae *d.* 7. et scripturarum *Aφ.* 8. Christianarum *Acd.* Christianorum *reliqui.*

Cap. XX. 1. permittar *Fulv. Ursinus.* 2. est Christus cuiuscunque *c.* 3. promissor *(B)Cabc.* 4. et quamdiu *AB.* 5. sive *om. Aφ.* 6. digrediens *Ad.* regrediens *reliqui.* 7. tingnendas *AφB.* intingnendas *(Aβ)d.* tingendas *reliqui.* 8. et filium *Aβ.* 9. in spiritum *(Aφ)BCmgcd. Vaticanus et liber Clementis.* spiritum *AβCab.* 10. Mathia *Aa.* 11. profethiae *Aβ.* 11 b. in psalmo est *B.* 12. consecutio promissa *BC.* consecuta promissa *a.* 13. contestatam fidem Iesu Christi *amg.* 14. et *om. Semlerus et Leopoldus, praeter omnem librorum auctoritatem.* 15. perinde *A.* proinde *reliqui.* 16. aput *Aβ.* 17. a *om. C.* 18. doctrinae *(hoc vocab. non erat in libro Hirsaugiensi nec est in B.)* ecclesiae multae sunt *BC.* 19. cottidie *Aβ.* quotidie *reliqui.* 20. Ac fiant. Ac per hoc *C.* 21. deputabuntur *ABC. Vaticanus.* deputantur *reliqui.* 22. suboles *A.* soboles *reliqui.*

originem suam censeatur necesse est. [23]Itaque tot ac tantae ecclesiae [24]una est illa ab apostolis [25]prima, ex qua omnes. Sic omne[s] [26]primae et omnes apostolicae, dum [27]una omnes probant unitat communicatio pacis et appellatio fraternitatis et [28]contesseratio ho spitalitatis, quae iura non alia ratio regit quam eiusdem sacrament una traditio.

Cap. XXI. Hinc igitur dirigimus praescriptionem, [1]si dominus Christu Iesus apostolos misit ad praedicandum, alios non esse recipiendo
Matth. XI, 27. praedicatores quam [2]Christus instituit, quia nec alius patrem novit nisi filius et cui filius revelavit, [3]nec aliis videtur revelass filius quam apostolis quos misit ad praedicandum, utique quod illi revelavit. Quid autem praedicaverint, id est [4]quid illis Christu revelaverit, et hic praescribam non aliter probari debere, nisi pe easdem ecclesias quas ipsi apostoli condiderunt, ipsi eis praedi cando tam viva, quod aiunt, voce quam per [5]epistulas postea. S haec ita sunt, constat [6]perinde omnem doctrinam quae cum illi ecclesiis apostolicis matricibus et originalibus fidei [7]conspiret veritati [8]deputandam, [9]id sine dubio [10]tenentem quod ecclesiae a apostolis, apostoli a Christo, Christus a deo [11]accepit: [12]omnem vero doctrinam de mendacio praeiudicandam quae sapiat contra veritatem ecclesiarum et apostolorum [13]Christi et dei. Superest ergo ut demonstremus [14]an haec nostra doctrina, cuius regulam supe edidimus, de apostolorum traditione censeatur, et ex hoc ipso [15]an ceterae de mendacio veniant. Communicamus cum ecclesiis apostolicis, quod [16]nulla doctrina diversa. Hoc est testimonium veritatis.

Cap. XXII. Sed quoniam [1]tam expedita probatio est, ut, si statim proferatur, nihil iam sit retractandum, ac si prolata non sit a nobis locum interim demus diversae parti, si quid putant ad [2]infirmandam hanc [3]praescriptionem movere se posse, solent dicere nos

23. Ita quae *a*. 24. unam esse illam *Ca*. *Fulv. Ursinus voluit* censetur. Necesse e itaque tot ac tantas ecclesias unam esse illam ab apostolis primam. 25 pr mam *Ca*. 26. prima et apostolicae *Ad*. 27. una omnes probant unitate com municatio *ego*. una (unam *BCabc.*) omnes probant unitatem. Communicatio (*A*) *BCabc*. una omnes probant unitatem, dum est illis communicatio (*Aβ*)*d*., *Fulv. Ursinus* 28. contestatio *C*.

Cap. XXI. 1. si dominus Christus Iesus *ego*. si deus Christus Iesus *AB*. *Divionensis*. si deus Iesus Christus *C*. si dominus Iesus Christus *reliqui*. si deus Iesum Christum, Christus *Petrus Pithoeus*. 2. quos Christus *BCabc*. 3. et nec (*A*) 4. quod *A*. 5. epistulas *A*., *pro more*. 6. perinde *A*. proinde *reliqui*. 7. conspirent *A*. 8. disputandam *B*. 9. id *Aamgbc*. et *BCa*. *Non habet d*. 10. tenentes *ABC*. 11. accepit *Ad*. *liber Clementis*. suscepit *BCabc*. 12. omnem vero *Ad*. reliquam vero omnem *reliqui*. 13. Christi *Aβ*. et Christi *reliqui*. 14. an haec nostra *Aabcd*. an nostra *BC*. 15. an *om*. *A*. 16. nulli *d*., *lo. a Wower*.

Cap. XXII. 1. tum *BCa*. 2. infirmandum *B*. *Vaticanus*. 3. etiam praescriptionem *Aφ*.

omnia apostolos scisse, eadem agitati dementia qua [4]susum rursus convertunt omnia quidem apostolos scisse, sed non omnia omnibus tradidisse, in utroque Christum reprehensioni [5]inicientes, [6]qui aut minus instructos aut parum simplices apostolos miserit. Quis [7]igitur [8]integrae mentis credere potest aliquid eos ignorasse quos magistros dominus dedit, individuos [9]habens in comitatu, in [10]discipulatu, in convictu, quibus obscura quaeque [11]seorsum disserebat, illis dicens datum esse cognoscere arcana, quae populo intellegere non liceret? Latuit aliquid Petrum [12]aedificandae ecclesiae petram dictum, [12b]claves regni caelorum consecutum et solvendi et alligandi in caelis et in terris potestatem? Latuit et [13]Ioannem aliquid, dilectissimum domino, pectori eius incubantem, cui soli dominus Iudam traditorem [14]praemonstravit, quem loco suo filium Mariae demandavit? Quid eos ignorasse voluit quibus etiam gloriam suam exhibuit et Moysen et [15]Helian et insuper de caelo patris [16]vocem? non quasi ceteros reprobans, sed [16b]quoniam in tribus testibus stabit omne verbum. Ignoraverunt itaque et illi quibus post resurrectionem quoque [17]in itinere omnes scripturas [18]edisserere dignatus est. Dixerat plane aliquando, Multa habeo adhuc [19]loqui vobis, sed non potestis modo ea sustinere, tamen adiciens, Cum venerit ille spiritus veritatis, ipse vos [20]deducet [21]in omnem veritatem. Ostendit illos nihil ignorasse quos omnem veritatem consecuturos per spiritum veritatis [22]promiserat. Et utique implevit repromissum, probantibus Actis Apostolorum descensum spiritus [23]sancti. Quam scripturam qui non recipiunt, nec spiritus sancti esse possunt, qui necdum spiritum [24]sanctum [25]possunt agnoscere discentibus missum, sed nec ecclesiam [26]se dicant defendere, qui quando [27]et quibus incunabulis institutum est hoc corpus probare non habent. Tanti [28]est enim illis non habere probationes eorum

Matth. XVI, 18 sq.

Ioan. XVI, 13.

4. susum rursus *A.*, *et Divionensis teste Rigaltio.* sursum rursus *B.* susum iusum *Rigaltius.* rursus *reliqui.* 5. inicientes *ABC.* subiicientes *reliqui.* 6. quia ut *C. Vaticanus.* qui ut *B.* 7. igitur *Ad.* enim *reliqui.* 8. inter amentes *B.* 9. habens *Ad.* habitus *B.* habitos *reliqui.* 10. disciplinatu *B.* 11. seorsum *ABCa.* seorsim *bcd.* 12. aedificandi ecclesiam *B.* 12b. clavis *Aβ.* 13. Iohannem *A.*, *pro more.* 14. praemonstravit *Aamgbcd.* demonstravit *BCa. Vaticanus.* 15. Helian *Ad.* Heliam *reliqui.* 16. vocem ceteros *B.* 16b. quomodo *B.* 17. in *om. Aφ.* 18. disserere *A.* 19. loqui vobis *A.* vobis loqui *reliqui.* 20. deducet *Aabcd.* ducet *C.* docet *B.* 21. in omni..... *A.* in omni veritate *BC.* 22. promiserat *A.* repromissa erat *B.* repromiserat *reliqui.* 23. sancti. Quam scripturam qui non recipiunt, nec spiritus sancti esse possunt, qui necdum (nedum *a.*) *ad.*, *Fulv. Ursinus.* sancti. Quam scripturam qui non recipiunt, nec (ne *bc.*) *Abc.* sancti. Nedum *C.* sancti. ne *B.* 24. sanctum *om. d.* 25. possunt *Abc.* possint *reliqui, et Fulv. Ursinus.* 26. se dicant defendere *Cabc.* se defendere *AB.* defendere *d.* 27. in quibus *Aβ.* 28. est enim *ABd.* enim est *reliqui.*

quae defendunt, ne pariter admittantur traductiones eorum quae mentiuntur.

Cap. XXIII. Proponunt ergo ad suggillandam ignorantiam aliquam apostolorum quod Petrus et qui [1]cum eo reprehensi [2]sunt a Paulo. Adeo, inquiunt, aliquid eis defuit; ut ex hoc etiam illud struant, potuisse postea pleniorem scientiam supervenire, qualis obvenerit Paulo reprehendenti antecessores. [3]Possum et hic Acta Apostolorum repudiantibus dicere: Prius est [4]ut ostendatis quis iste Paulus, et quid ante apostolum, et quomodo apostolus, [5]quatenus et alias ad quaestiones plurimum eo utuntur. Neque enim [6]si ipse se apostolum de persecutore profitetur, sufficit unicuique examinate credenti, quandò nec [7]dominus ipse [8]de se testimonium dixerit. Sed [9]credant sine scripturis, ut credant adversus scripturas, tamen doceant ex eo quod allegant Petrum a Paulo reprehensum [10]aliam evangelii formam a Paulo [11]superductam citra eam quae praemiserat Petrus et ceteri. [12]Atquin demutatus in praedicatorem de persecutore deducitur ad fratres a fratribus, ut unus ex fratribus, [13]et ad illos ab illis qui ab apostolis fidem induerant. [14]Dehinc, [15]sicut ipse enarrat, [16]ascendit in Hierosolyma, cognoscendi Petri causa, ex officio et iure scilicet eiusdem fidei et praedicationis. Nam et illi non essent [17]mirati de persecutore factum praedicatorem, si aliquid contrarium praedicaret, nec dominum praeterea magnificassent, quia adversarius eius Paulus obvenerat. Itaque et [18]dexteram ei dederunt, signum concordiae et convenientiae, et inter se distributionem officii ordinaverunt, non separationem evangelii, nec ut aliud alter, sed ut [19]aliis alter praedicarent, Petrus in circumcisionem, Paulus in nationes. Ceterum si reprehensus est Petrus, quod [20]cum convixisset ethnicis, postea se a convictu eorum separabat personarum respectu, utique conversationis fuit vitium, non praedicationis. Non enim ex hoc alius deus quam creator, et alius Christus quam ex Maria, et alia spes quam resurrectio annuntiabatur.

Cap. XXIII. 1. cum eo *Ad.* cum eo erant *reliqui.* 2. sunt *AB.* sint *reliqui.* 3. Possum *A.* Possent *B.* Possumus *reliqui.* 4. ut *A.* uti *reliqui.* 5. quatinus *A., pro more.* 6. si ipse (ipsi *amg.*) se apostolum *Aamgbcd.* sub se apostolum sed *B.* pseudoapostolum se *Ca.* 7. deus *Ca.* 8. de eo testimonium *amg.* 9. credunt sane *Fulv. Ursinus.* credant sane *a.* credent sine *BC.* 10. alius *C.* 11. superinductam *bc.* 12. Atquin *e. liber Clementis et Vaticanus.* Quin (*Aβ*)*d.* qui *Acp.* Atqui *reliqui.* 13. et ad illos ab illis *bcd.* ab illo et ab illis *Ca.* ab illis et ab illis *B.* ad illos et ab illis *A.* 14. Dehinc *om. A.* 15. sicuti *C.* 16. ascendit in Hierosolyma *d.* ascendi in Hierusolyma *Aβ. Hildebrandus arbitratur in A. post voc. enarrat aliquid (sex aut septem litterarum) intercidisse.* ascendi (ascendi *B.*) Hierosolymam *BCabc.* 17. ammirati *BCabc.* 18. dextram *Acp.* 19. alii *ab.* 20. cum *om. ABC.*

Non mihi tam bene est, immo non mihi tam male est ut apostolos committam. Sed [1]quoniam perversissimi isti illam reprehensionem ad hoc obtendunt ut suspectam faciant doctrinam superiorem, respondebo quasi pro Petro ipsum Paulum dixisse factum se [2]esse omnibus [3]omnia, Iudaeis Iudaeum, non Iudaeis non Iudaeum, ut omnes [4]lucrificaret. Adeo pro temporibus et personis et causis quaedam reprehendebant in quae et ipsi aeque pro temporibus et personis et causis [5]committebant, quemadmodum si et Petrus reprehenderet Paulum quod prohibens circumcisionem [6]circumcideret ipse Timotheum. Viderint qui de apostolis iudicant. Bene quod Petrus Paulo et in martyrio adaequatur. Sed [7]etsi in tertium usque caelum ereptus Paulus [8]et in paradisum [9]delatus [10]audiit quaedam illic, [11]non possunt videri [12]fuisse quae illum in aliam doctrinam instructiorem praestarent, cum [13]ita fuerit condicio eorum, ut nulli hominum proderentur. Quodsi ad alicuius conscientiam [14]manavit nescio quid illud, et hoc se aliqua haeresis sequi affirmat, aut Paulus secreti proditi reus est, aut et alius postea in paradisum ereptus debet ostendi, cui permissum sit eloqui quae Paulo mutire non licuit.

Cap. XXIV.

I Cor. IX, 20 sqq.

II Cor. XII, 2 sqq.

Sed, ut diximus, eadem dementia est, cum confitentur quidem nihil apostolos ignorasse, nec diversa inter se praedicasse, [1]non tamen omnia volunt illos omnibus revelasse, [2]quaedam enim palam et universis, quaedam secreto et paucis demandasse, quia et hoc verbo usus est Paulus ad Timotheum, O Timothee, depositum custodi, et [3]rursum, Bonum depositum [4]serva. Quod hoc depositum est, [5]tam tacitum, ut [6]alterius doctrinae deputetur? An illius denuntiationis de [7]qua ait, Hanc denuntiationem commendo apud te, [8]filiole Timothee? item illius praecepti de quo ait, [9]Denuntio tibi ante deum, qui vivificat omnia, et Iesum Christum, qui [10]testatus est sub Pontio Pilato [10b]bonam confessionem, [11]custodias praeceptum? Quod autem praeceptum [12]et quae denuntiatio? [13]Ex supra et infra scriptis [14]intellegetur non nescio quid subostendi hoc

Cap. XXV.

I Tim. VI, 20

II Tim. I, 14.

I Tim. I, 18

I Tim. VI, 13 sq.

Cap. XXIV. 1. quomodo *C.* 2. esse omnibus *Ad.* omnibus esse *Cabc.* esse pro *B.* 3. omnibus Iudaeis *B.* 4. lucrificaret *Abcd.* lucrifaceret *BCa.* 5. promittebant *A.* 6. circumcideret *A.* circumciderit *reliqui.* 7. et in *BCa.* 8. est in *Ca.* in *B.* 9. dilatus *C.* 10. sudit *B.* 11. quae non *BCa.* 12. ea fuisse *c.*, ex libro *Clementis.* 13. ista fuerit *Aφ.* ita fuit *B.* 14. emanavit *Aφ.*

Cap. XXV. 1. non tamen *Ad.* sed non *reliqui.* 2. quaedam enim palam *Abcd. Vaticanus.* quaedam palam *reliqui.* 3. rursus *B.* 4. serva *ABd.* custodi *reliqui.* 5. tam tacitum *bc.* tacitum *Ad.* tam id acrum *B.* tam idoneum *Ca.* 6. alteri *d.* 7. quo *BCa.* 8. filiole (*Aφ*)*Cabc.* filioli *B.* fili (*Aβ*)*d.* 9. denuntibi *Aφ.* 10. testatus *Ad.* testificatus *reliqui.* 10b. ut bonam *B.* 11. ut custodias *Cabc.* custodias et *B.* 12. et *om. bc.* 13. Supra et infra ex *BC.* 14. intelligetur (*Aβ*)*bcd.* intelligere erat *Rhenanus.* intellegerat *Ca.* intelligerunt *B.* intelleg.. *Aφ.*

dicto [15]de remotiore doctrina, sed potius [16]inculcari de non admittenda alia praeter eam quam audierat ab ipso, et puto [17]palam.
II Tim. II, 2. Coram multis, inquit, testibus. Quos multos testes si nolunt ecclesiam intellegi, nihil interest, [18]quando nihil tacitum fuerit quod
II Tim. II, 2. sub multis testibus [19]proferebatur. Sed nec quia [20]voluit illum haec fidelibus hominibus demandare, qui idonei sint et alios docere, id quoque [21]argumentum occulti alicuius evangelii [22]interpretandum est. Nam [23]cum dicit Haec, de eis dicit de quibus in praesenti scribebat. De occultis autem, [24]ut de absentibus, apud conscientiam non Haec, sed Illa dixisset.

Cap. XXVI. Porro consequens erat, ut cui demandabat evangelii administrationem non passim nec inconsiderate [1]administrandam, [2]adiceret
Matth. VII, 6. secundum dominicam vocem, ne margaritam porcis et sanctum canibus iactaret. Dominus palam edixit, sine ulla significatione
Matth. X, 27. alicuius [3]tecti sacramenti. Ipse praeceperat, si quid in tenebris [4]et in abscondito audissent, in [5]luce et in tectis praedicarent. Ipse
Luc. XIX, 20. per similitudinem praefiguraverat, ne unam mnam, id est unum
Matth. V, 15. verbum eius, sine fructu in abdito reservarent. Ipse docebat lucernam non sub [6]modium [7]abstrudi solere, sed in candelabrum constitui, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Haec apostoli aut neglexerunt [8]aut minime [9]intellexerunt, si non adimpleverunt, abscondentes aliquid de lumine, id est [10]de dei verbo et Christi sacramento. Neminem, quod scio, verebantur, non Iudaeorum [11]vim, non ethnicorum; quo magis utique in [12]ecclesia libere praedicabant qui in synagogis et in locis publicis non tacebant. Immo neque Iudaeos convertere neque ethnicos inducere potuissent, nisi quod credi ab eis volebant [13]ordine exponerent. Multo magis iam credentibus ecclesiis nihil subtraxissent quod aliis paucis seorsum demandarent. Quamquam, etsi quaedam inter domesticos, ut ita dixerim, disserebant, non tamen ea fuisse credendum est quae aliam regulam fidei superducerent, diversam et contrariam illi quam [14]catholice in medium proferebant, ut alium [15]deum in ecclesia dice-

15. de remotiore doctrina *abcd.* remotiore doctrina *ABC.* remotioris doctrinae *Rhenanus.* 16. inc.. care *A.* 17. palam coram (*Aβ*)*d.* coram (*Aφ*)*BCabc.* 18. quando *d.* quoniam *Hildebrandus.* quomodo *ABCabc.* 19. profitebatur *B.* 20. voluit (*Aβ*)*d.* volunt *amgb.* monet (*Aφ*)*BCac. Vaticanus.* 21. ad argumentum (*Aβ*)*d.* argumentum (*Aφ*)*BCabc.* 22. interpraetandam *Aβ., pro more.* 23. cum (*Aβ*)*d.* et cum (*Aφ*)*BCabc.* 24. et *B.*

Cap. XXVI. 1. administrandum *AB.* 2. adiiceret et *bc.* adiecerat et *C.* 3. tecti *Ad.* taciti *reliqui.* 4. et *om. A.* 5. lucem *BCa.* 6. modio *BCabc.* 7. abstrudi *ACmgbd.* abscondi *B.* obstrui *C.* abstrui *ac.* 8. aut minime intellexerunt *om. C.* 9. intellexerunt *om. B.* 10. de dei verbo et Christi (*Aβ*)*bcd.* dei verbo et Christi (*Aφ.*). verbo Christi *B.* dei verbo, Christi *Ca.* 11. vim *om. A.* 12. ecclesiam *B.* 13. ordine *Aamgbcd.* ordinarie *a.* ordinari *BC.* 14. catholicae *Ad.* 15. dominum *BCab.*

rent, alium in hospitio, [16]aliam Christi substantiam designarent in aperto, [17]aliam in secreto, [18]aliam spem resurrectionis apud omnes annuntiarent, aliam apud paucos, cum ipsi [19]obsecrarent in [20]epistulis suis, ut id ipsum et unum loquerentur omnes, et non Cor. I, 10. essent [21]schismata et dissensiones in ecclesia, [22]quia sive Paulus sive alii eadem praedicarent. Alioquin meminerant, Sit sermo Matth. V, 37. vester: est, est, non, non, [23]nam quod amplius, hoc a malo est, [24]ne evangelium in diversitate tractarent.

Si ergo incredibile est vel ignorasse apostolos plenitudinem Cap. XXVII. praedicationis vel non omnem ordinem regulae omnibus edidisse, videamus, [1]ne forte apostoli quidem simpliciter et plene, ecclesiae autem suo vitio aliter acceperint quam apostoli [2]proferebant. Omnia ista scrupulositatis incitamenta invenias praetendi ab haereticis. Tenent correptas ab apostolo ecclesias, O insensati [3]Galatae, quis Gal. III, 1. vos fascinavit? [4]et, Tam bene currebatis, quis vos impediit? Gal. V, 7. [5]ipsumque principium, Miror, quod sic tam cito transferimini ab Gal. I, 6. eo qui [6]suos vocavit in gratia, ad aliud evangelium. Item ad Co- I Cor. III, 1 sq. rinthios scriptum, quod essent adhuc carnales, qui lacte educaren- VIII, 2. XVI, 19. tur, nondum idonei ad pabulum; qui putarent, se scire aliquid, quando nondum scirent quemadmodum [7]scire oporteret. Cum correptas ecclesias opponunt, credant [8]emendatas. Sed et illas recognoscant de quarum fide et scientia et conversatione apostolus Rom. I, 8. gaudet et deo gratias agit, [9]quae tamen hodie cum illis correptis unius institutionis iura [10]miscent.

Age nunc omnes erraverint; deceptus sit et apostolus de testi- Cap. XXVIII. monio [1]reddendo; nullam respexerit spiritus sanctus, uti eam in [2]veritatem deduceret, ad hoc missus a Christo, ad hoc postulatus Ioan. XIV, 26. de patre, ut esset doctor veritatis; [3]neglexerit officium dei [4]vilicus, Ioan. XV, 26. [5]Christi vicarius, sinens ecclesias aliter [6]interim intellegere, aliter credere [7]quod ipse per apostolos praedicabat: ecquid verisimile est, ut tot ac tantae in unam fidem erraverint? Nullus inter multos

16. et aliam *Cabc.* in aliam *B.* 17. aliam in secreto *om. A.* 18. et aliam *Cabc.* 19. obsecrarent (*Aβ*)*amgbcd.* observarent (*Aφ*)*BCa.* 20. epistulis *A., ubique.* 21. scismata *AB.* 22. sive quia *C.* 23. nam quod *A.* quod *reliqui.* 24. ne *AφCab. Pamelii codices.* nec *B.* ne scilicet (*Aβ*)*cd.*

Cap. XXVII. 1. ne forte *Acd. liber Clementis.* ne *reliqui.* 2. praeferebant *BCa.* 3. galathae *A.* 4. item bene *Fr. Iunius.* 5. ipsumque *BCabcd.* ipsum *A.* et ipsum *Hildebrandus.* 6. suos *Ad.* vos *reliqui.* 7. scire *Ad.* sciri *reliqui.* 8. ecce mandatas *B.* et emendatas *Cmg.* 9. qui tamen *Ca.* quantum *B.* 10. commiscent *bc.*

Cap. XXVIII. 1. reddendo quibusdam; nullam respexerit *Cabc.* reddendo quibusdam; in illa respexit *B.* 2. veritate *BCa. Ios. Scaliger rescribendum putabat* nullum respexerit sp. s., uti eum *cett.* 3. neglexerit *abcd., ex emendatione Rhenani.* neglexerit sit *C.* neclexitait *A.* neglexit *B.* 4. vilicus *A.* villicus *reliqui.* 5. Christus *C.* 6. interim *om. A.* 7. quod *ABCd.* quam *bc.* quam quod *a.*

[8]eventus unus est. Exitus variasse debuerat [9]error doctrinae ecclesiarum. Ceterum quod apud multos unum invenitur, non est erratum, [10]sed traditum. Audeat ergo aliquis dicere illos errasse qui tradiderunt?

Cap. XXIX. [1]Quoquo modo sit erratum, tam diu utique [2]regnavit error quam diu haereses non erant. Aliquos Marcionitas et [3]Valentinianos liberanda veritas expectabat. Interea perperam [4]evangelizabatur, perperam credebatur; tot milia milium perperam tincta, tot opera fidei perperam [5]administrata, tot virtutes, tot charismata perperam operata, tot sacerdotia, tot [6]ministeria perperam [7]functa, tot denique martyria perperam [8]coronata. Aut si non perperam nec in vacuum, quale est ut ante res dei [9]currerent quam cuius dei notum esset? ante Christiani quam Christus inventus? ante [10]haereses quam vera doctrina? Sed enim in omnibus veritas imaginem antecedit, [11]post vero similitudo succedit. Ceterum satis ineptum ut [12]pro priori doctrina haeresis habeatur, vel [13]quoniam ipsa est quae futuras haereses [14]cavendas [15]praenuntiabat. Ad eius doctrinae [16]ecclesiam scriptum est, immo ipsa doctrina ad [17]ecclesiam
Gal. 1, 8. scribit, Et si angelus de caelo aliter evangelizaverit, citra quam nos, anathema sit.

Cap. XXX. Ubi tunc Marcion, Ponticus nauclerus, Stoicae studiosus? Ubi [1]tunc Valentinus, Platonicae sectator? Nam constat illos neque adeo olim fuisse, Antonini fere principatu, et in [2]catholicae primo doctrinam credidisse apud ecclesiam Romanensem [3]sub episcopatu [4]Eleutheri benedicti, [4b]donec ob inquietam [5]semper curiositatem, [6]qua fratres quoque vitiabant, semel et iterum eiecti, Marcion quidem cum ducentis [7]sestertiis quae ecclesiae intulerat,

8. eventus unus est. Exitus variasse *d.* eventus est, unus est. Exitus variasse *c.* eventus est unus exitus: variasse *bc.* eventus unus exitus variasse (variasset *B.*) *BC.* eventus variasse *A.* 9. error *Aamgbcd.* ordo *B.* ordinem *Ca.* 10. sed traditum *om. BC.*

Cap. XXIX. 1. quomodo *Aβ.* 2. erravit *BCa.* 3. Valentinos *A.* 4. evangelizabatur, perperam credebatur *abcd.* evangelizabatur *ABC.* 5. administrata (*Aφ*)*bcd.* ministrata *AβBCa.* 6. mysteria *A.* 7. functa, tot denique martyria perperam *om. BC.* 8. coronata. Aut si non (si nec [*Aφ*]*bc.* sint *amg.*) perperam, nec in vacuum *Aamgbcd.* perperam nec (et *Ca.*) in vacuum *BCa.* 9. currerent *ABabcd. Gorziensis.* curent *C.* 10. heresis *Aφ.* 11. post vero *ego.* post rem *d.* post rem vero *Hildebrandus.* postremo *ABCabc.* 12. pro priori doctrina *ego.* proprior in doctrina *A., quod probat Hildebrandus.* prior in doctrina *reliqui.* prior doctrina *Fulv. Ursinus.* 13. quomodo *B.* 14. cavendas *Ad.* et cavendas *reliqui.* 15. praenuntiavit *bc.* 16. ecclesiae *A.* 17. ecclesiam *Ad.* ecclesiam suam *reliqui.*

Cap. XXX. 1. tunc *om. d.* 2. catholicae primo (*Aβ*)*d.* catholicae pri- *Aφ* catholicam primo *bc.* catholicam pene *BCa.* 3. donec sub *c.* 4. eleuteri *A.* 4b. donec *om. c.* 5. semper *Ab.* eorum semper *Ca.* semper eorum *cd.* 6. quae fratres quoque vitiabant *BCabc.* quam fratres quoque vitabant *Ad.* 7. sestertiis *Ad* sexternis *B.* S—H *Ca.* S—H suis *bc.*

novissime in perpetuum [8]discidium [9]relegati venena doctrinarum suarum [10]disseminaverunt. Postmodum [10b]Marcion paenitentiam confessus cum [11]conditioni datae sibi occurrit, ita pacem recepturus, si ceteros [12]quos perditioni erudisset ecclesiae restitueret, [13]morte praeventus est. Oportebat enim haereses esse. Nec tamen ideo I Cor. XI, 19.
bonum [14]haereses quia esse eas oportebat. Quasi non et malum oportuerit esse. Nam [15]et dominum tradi oportebat, [15b]sed Vae Marc. XIV, 21.
traditori, [16]ne quis etiam hinc haereses defendat. [17]Si et Apellis stemma retractandum est, tam non vetus et ipse quam Marcion [18]institutor et praeformator eius, sed lapsus in [19]feminam desertor continentiae Marcionensis ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam secessit. Inde [20]post annos regressus non melior, nisi tantum qua iam non Marcionites, in alteram feminam impegit, illam virginem Philumenen, quam supra edidimus, postea vero immane [21]prostibulum, [22]et ipsam cuius energemate circumventus [23]quae ab ea didicit [24]Phaneroseis scripsit. Adhuc in saeculo supersunt qui [25]meminerint eorum, etiam proprii discentes et successores ipsorum, ne [26]posteriores negare possint. Quamquam et de operibus Matth. VII, 16.
suis, ut dixit dominus, revincuntur. Si enim Marcion novum testamentum a vetere separavit, [27]posterior est eo quod separavit, quia [28]separare non posset nisi quod [29]unitum fuit. Unitum ergo antequam separaretur postea [30]factum separatum posteriorem ostendit separatorem. Item Valentinus aliter exponens et sine dubio emendans hoc [31]nomine quicquid emendat, ut mendosum retro, [32]alterius fuisse [33]demonstrat. [34]Hos ut insigniores et frequentiores adulteros veritatis nominamus. Ceterum et Nigidius nescio [35]qui, et Hermogenes, et multi alii [36]adhuc ambulant pervertentes vias [37]domini.

8. discidium *ABCabcd. Pamelii codices.* dissidium *Io. a Wouwer.* 9. relegatus *BCa.* 10. disseminavit *BCa.* 10 b. idem Marcion *d.* 11. conditione data *Vaticanus.* conditione datae *BC.* 12. quos *Ad.* quoque quos *reliqui.* 13. mortem morte *A.* 14. haereses *Aabcd.* haeresis *BC.* 15. et *om. A.* 15 b. idus et traditori *A.* 16. ne quis etiam hinc haereses (heresis *A.*) *Ad.* ne quis etiam hinc haeresim *amgbc.* ne quid etiam hinc haeresis *BCa.* 17. Si et Apellis stemma *bcd.* Sed et Apellis stemma *Ca.* Sed et Apellicema *B.* Si (Sed *Aφ.*) et Appelles stigma *A.* Sed et Apellae stigma *Hildebrandus.* 18. institor *B.* 19. feminam *Aabcd.* femina *BC.* 20. post aliquot annos *Io. a Wouwer.* 21. prostribulum *A.* postribulum *B.* 22. et ipsam cuius energemate *bcd.* et ipsa mergimate *B.* et ipsam in Ergemate *C.* et ipsam Energemate *a.* et ipsis cuiusque inergemata *A.* 23. quae *ABCabc.* quas *d., Io. a Wouwer.* 24. phanerosis *AB.* facinorosus *C.* 25. meminerunt *B.* 26. ne posteriores *d., Io. a Wouwer.* 27. posterior est eo quod separavit *om. BC.* 28. separari *amgb.* 29. unicum *BC.* 30. factum *om. d.* 31. omnino *d., Fulv. Ursinus.* 32. alterius *d., Fulv. Ursinus. Quid A. habuerit hodie nescitur.* 33. demonstrat *ABcd. Vaticanus.* demonstret *Cab.* 34. Hos (hoc *Aβ.*) ut insigniores *Aβbcd.* Hos insigniores *Aφ.* Hos utique insigniores (segniores *B.*) *BCa.* 35. qui *ABc. Vaticanus.* quis *Cabd.* 36. qui adhuc *d., Fulv. Ursinus.* 37. domini. Ostendant *A.* dei, ostendant *d.* dei. cupio ut ostendant *B.* dei. Cupio ostendant *reliqui.*

Ostendant mihi ex qua auctoritate [38]prodierint? Si alium deum praedicant, quomodo eius dei rebus et litteris [39]et nominibus utuntur adversus quem praedicant? si [40]eundem, quomodo aliter? Probent se novos apostolos esse, dicant Christum iterum [41]descendisse, iterum ipsum docuisse, iterum crucifixum, [42]iterum mortuum, iterum resuscitatum. Sic enim [43]apostolus descripsit, sic enim apostolos solet facere, [44]dare praeterea illis virtutem eadem signa edendi [45]quae et ipse. Volo igitur [46]et virtutes eorum [47]proferri; nisi quod agnosco maximam virtutem eorum qua apostolos in perversum aemulantur. Illi enim de mortuis [48]vivos faciebant, isti de vivis [49]mortuos faciunt.

Cap. XXXI. Matth. XIII, 37 sqq. Sed ab excessu revertar ad principalitatem [1]veritatis et posteritatem [2]mendacitatis [3]disputandam ex illius quoque parabolae patrocinio quae bonum semen frumenti [3b]a domino seminatum [4]in primore constituit, avenarum autem sterilis [5]foeni adulterium ab inimico diabolo postea superducit. [6]Proprie enim doctrinarum distinctionem figurat, quia et alibi verbum dei seminis similitudo est. Ita ex ipso ordine manifestatur id esse dominicum et verum quod sit prius traditum, id autem extraneum et falsum quod sit posterius [7]inmissum. Ea sententia manebit adversus posteriores quasque [8]haereses, quibus nulla constantia [9]de conscientia [10]competit [11]ad defendendam sibi veritatem.

Cap. XXXII. Ceterum si quae audent interserere se aetati apostolicae, ut ideo [1]videantur ab apostolis traditae quia sub apostolis fuerunt, possumus dicere: Edant ergo origines ecclesiarum [2]suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum, ita per [3]successionem ab initio [4]decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum apostolis [5]perseveravit, habuerit

38. prodierint *A*. prodierunt *reliqui*. 39. et *om*. *Aβ*. 40. eundem *Aamgbd*. eiusdem *BCa*. 41. ascendisse *A*. 42. iterum mortuum, iterum resuscitatum *d*. iterum resuscitatum *reliqui*. 43. apostolus descripsit, sic enim apostolos solet facere *ego*. apostolus descripsit solet facere *A*. apostolus descripsit *Nic. Rigaltius*. apostolos solet facere *BCabcd*. 44. dare praeterea illis *A*. dare illis praeterea *reliqui*. 45. quae (qua *A*.) et ipse *Aamgbcd*. quae et ipsi *BCa*. 46. et *om*. *BCa*. 47. proferri *d*. proferre *reliqui*. *Verba* proferri; nisi quod agnosco maximam virtutem eorum *om*. *Aφ*. 48. vivos faciebant *Abcd*. suscitabant *BCa*. *Vaticanus*. 49. mortuis *Aφ*.

Cap. XXXI. 1. veritati *cd*. *Vaticanus*. 2. mendacitati *BCac*. *Vaticanus*. 3. disputandam *Ad*. deputandam *reliqui*. 3b. et a domino *A*. 4. in primore constituit *Ad*. *liber Clementis et Vaticanus*. in primo reconstituit *BC*. primo constituit *abc*. 5. faeni *Aβ*. 6. Proprie *Aamgbcd*. pro parte *BCa* 7. inmissum *A*. 8. heresis *A*. 9. de *Abcd*. et *BCa*. 10. competit *Aamgbcd*. concedit *BC*. concepit *Cmg*. 11. ad *om*. *A*.

Cap. XXXII. 1. videant *A*. 2. suarum *om*. *A*. 3. successionem *A*. 4. decurrente *BC*. 5. perseveraverit *ACabd*. persoveraverint *c*. *Vaticanus*. perseveraverunt *B*.

auctorem et antecessorem. Hoc enim modo ecclesiae apostolicae census suos deferunt, sicut [6]Smyrnaeorum ecclesia [6b]Polycarpum ab [7]Ioanne [8]collocatum refert, sicut Romanorum Clementem a Petro ordinatum [9]itidem. [10]Perinde utique et ceterae exhibent quos [10b]ab apostolis in episcopatum constitutos apostolici seminis traduces [10c]habeant. Confingant tale aliquid haeretici. Quid enim [11]illis post blasphemiam inlicitum est? Sed etsi confinxerint, nihil promovebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum apostolica comparata ex diversitate et contrarietate sua pronuntiabit neque [12]apostoli alicuius auctoris esse neque apostolici, quia sicut apostoli non diversa inter se docuissent, ita et [13]apostolici non contraria apostolis edidissent. Nisi illi qui ab apostolis [14]didicerunt aliter praedicaverunt. Ad hanc itaque formam [15]probabuntur ab illis ecclesiis, quae licet [16]nullum ex apostolis vel apostolicis auctorem suum [17]proferant, ut multo posteriores, quae denique [18]cottidie instituuntur, tamen in eadem fide conspirantes non minus apostolicae deputantur pro consanguinitate doctrinae. Ita omnes haereses ad utramque formam [19]a nostris ecclesiis provocatae probent se [20]quaqua putant apostolicas. Sed adeo [21]nec sunt nec [22]probare possunt quod non sunt, nec recipiuntur in pacem [23]et communicationem ab ecclesiis quoquo modo apostolicis, scilicet ob diversitatem sacramenti nullo modo apostolicae.

Adhibeo super haec ipsarum doctrinarum recognitionem quae Cap. XXXIII.
[1]tunc sub apostolis fuerunt ab [2]isdem apostolis et demonstratae et deieratae. Nam et sic facilius traducentur, dum aut iam tunc fuisse [3]deprehenduntur, aut ex illis quae iam tunc fuerunt [4]seminia sumpsisse. Paulus in prima [5]ad Corinthios nôtat negatores et 1 Cor. XV, 12.
dubitatores resurrectionis. Haec opinio [6]propria Sadducaeorum. Partem eius usurpat Marcion et Apelles et Valentinus, et si qui alii resurrectionem [7]carnis infringunt. [8]Et ad Galatas scribens in- Gal. V, 2.
vehitur in [9]observatores et defensores circumcisionis et legis. He-

6. Zmyrnaeorum *A.* smirrieorum *B.* 6b. habens Polycarpum *abc.* 7. Iohanne *A, fere ubique.* 8. collocatum *A.* 9. itidem *Ad.* id et *Ca.* edit *bc.* idem *B.* 10. Perinde *Ad.* proinde *reliqui.* 10b. ab apostolis *Aabcd.* apostoli *BC.* 10c. habent *Latinius, et Pearson. Vindic. Ignat. II,* 2. 11. illis *om. Aφ.* 12. apostoli — — quia sicut *om. A.* 13. apostolica *Aφ.* 14. didicerunt aliter *Ad.* discesserunt *liber Clementis.* desciverunt et aliter *reliqui.* 15. probabuntur *Ad.* provocabuntur *reliqui.* 16. nullum *BC.* 17. proferebant *A.* 18. cottidie *Aβ.* 19. a nostris *Abcd.* nostris *reliqui.* 20. quamquam *B.* 21. nec sunt *om. Aφ.* 22. probare possunt *Ad.* possunt probare *reliqui.* 23. et *Ad.* et in *reliqui.*

Cap. XXXIII. 1. tunc *om. BC.* 2. isdem *AC.* eisdem *B.* iisdem *reliqui.* 3. deprenduntur *B.* deprehendentur *d.* 4. seminia assumps.... *Aφ.* seminias sump.... *Aβ.* semina sumpsisse *reliqui.* 5. ad Corinthios epistola notat *c., ex Fulgentio.* epistola *B.* 6. propria *Aamgbd.* prima *BCac.* 7. carnis *om. BC.* 8. Et ad Galatas *Ad.* Ad Galatas *reliqui.* 9. observationes *A.*

I Tim. IV, 3. bionis [10]haeresis sic est. Timotheum instruens nuptiarum quoque interdictores suggillat. Ita [11]instituunt Marcion et Apelles, eius II Tim. II, 3. secutor. Aeque tangit eos qui dicerent factam iam resurrectionem. I Tim. I, 4. [12]Id de se Valentiniani asseverant. Sed et cum genealogias indeterminatas nominat, Valentinus agnoscitur, apud quem [13]Aeon ille nescio qui novi et non unius nominis generat [14]ex sua [15]Charite Sensum et Veritatem, et hi aeque procreant [16]ex se Sermonem et Vitam, dehinc et isti generant Hominem et Ecclesiam, [17]de qua prima ogdoade Aeonum exinde decem alii, [18]et duodecim reliqui Aeones miris nominibus oriuntur in [19]meram fabulam triginta Aeonum. Idem apostolus, cum improbat elementis servientes, [20]aliquid Hermogenis ostendit, qui materiam non natam introducens deo non [21]nato eam comparat, et ita matrem elementorum deam faciens Apoc. II, 14. potest ei servire quam deo comparat. Ioannes vero [22]in Apocalypsi idolothyta edentes et stupra committentes [23]iubetur castigare. Sunt et nunc alii Nicolaitae. [24]Gaiana haeresis dicitur. At in [25]epistula eos maxime antichristos vocat qui Christum negarent in [26]carnem venisse, et qui non putarent Iesum esse filium dei. Illud Marcion, hoc [27]Hebion vindicavit. Simonianae autem magiae disciplina angelis serviens utique et ipsa inter [28]idololatrias deputabatur et a Petro apostolo in ipso Simone damnabatur.

Cap. XXXIV. Haec sunt, ut arbitror, genera doctrinarum adulterinarum, quae sub apostolis fuisse ab ipsis apostolis discimus. Et tamen nullam invenimus institutionem [1]inter tot diversitates perversitatum quae de deo creatore universorum controversiam [1b]moverit. Nemo alterum deum ausus est suspicari. Facilius de filio quam de patre haesitabatur, donec Marcion praeter creatorem alium deum solius bonitatis induceret, [2]Apelles creatorem [3]angelum nescio quem gloriosum superioris dei faceret deum legis et [4]Israëlis, illum igneum affirmans, Valentinus Aeonas suos spargeret et unius Aeonis vitium in originem deduceret dei creatoris. His solis et his primis revelata [5]est veritas divinitatis, maiorem scilicet [6]dignationem et pleniorem

10. haeresis sic est *ABCa*. 11. instituit *Aβ*. 12. sic se *BC*. 13. adeo *A*. cum *B*. 14. ex sua *A*. e sua *abcd*. et sua *BC*. 15. charitate *BC*. 16. et se *A*. duo *reliqui*. 17. de qua prima ogdoade (ogdoada *Aβ*.) aeonum *Amgbc*. de qua ogdo adae eonum *Aφ*. estque haec prima ogdoas aeonum *d*., *Fulc. Ursinus*. de qua prima haec ideo decas aeonum (de causa eorum *B*.) *BCa*. 18. et *om. A*. 19. mira fabula *A*. 20. aliquid Hermogenis *Ad*. aliquid Hermogenem *B*. aliquem Hermogenem *reliqui*. 21. notam comparat *A*. 22. in *om. a*. 23. iubetur (*Aβ*)*bcd*. iubet (*Aφ*)*BCa*. 24. Gaiana *ABC*. Caiana *bcd*. Caimana *a*. Eiana *amg*. 25. epistula *A*. 26. carnem *A*. carne *reliqui*. 27. haebion *A*. Hebeion *C*. abeon *B*. 28. idolatrias *Aβ*. idolatria *B*.

Cap. XXXIV. 1. ut diversitates *BC*. 1b. moverint *C*. 2. appelles *Aβ*. 3. angelorum (*Aβ*)*d*. *Quid olim extiterit in A. hodie posse dinosci Hildebrandus negat*. 4. israhelis *A*. 5. et veritas *a*. est veritatis *A*. 6. dignitatem *A*.

gratiam a diabolo consecutis, [7]qui deum sic quoque [8]voluerit aemulari, [9]ut de doctrinis venenorum, quod [10]dominus negavit, ipse faceret discipulos super magistrum. Eligant igitur sibi tempora universae [11]haereses quae quando [12]fuerint, [13]dum non intersit quae quando, [14]dum de veritate non sint, [15]et utique quae sub apostolis non fuerunt, fuisse non possint. Si [16]autem fuissent, nominarentur et ipsae, ut et ipsae coërcendae [17]essent. Quae vero sub apostolis fuerunt, in sua nominatione [18]damnantur. Sive ergo [19]eaedem nunc sunt aliquanto expolitiores quae sub apostolis rudes, habent suam exinde damnationem: sive aliae quidem [20]fuerunt, aliae autem postea [21]obortae [22]quasdam ex illis opiniones usurpaverunt, habendo cum eis consortium praedicationis [23]habeant necesse est etiam consortium damnationis, praecedente illo fine supradicto posteritatis, [24]quod etsi nihil de damnaticiis [25]participarent, de aetate sola praeiudicarentur, tanto magis adulterae quanto nec [26]ab apostolis nominatae. Unde firmius constat has esse quae adhuc tunc nuntiabantur futurae.

His definitionibus provocatae a nobis et revictae haereses omnes, Cap. XXXV. sive [1]quae posterae sive [2]quae coaetaneae apostolorum, dummodo diversae, sive generaliter sive specialiter notatae ab eis, dummodo praedamnatae, audeant respondere et ipsae aliquas eiusmodi praescriptiones adversus nostram disciplinam. Si enim negant veritatem eius, debent probare illam quoque [3]haeresin esse [4]eadem forma revictam qua ipsae revincuntur, et ostendere simul ubinam quaerenda sit veritas quam apud illas non esse iam constat. [5]Posterior nostra res [5b]non est, immo omnibus prior est, [6]et hoc erit testimonium veritatis [7]ubique occupantis principatum: apostolis [8]ubique non damnatur, immo defenditur, hoc erit indicium proprietatis.

7. quod eum *Aβ*. 8. voluerint *A*. 9. et de *BC*. 10. deum *B*. dominum *C*. 11. heresis *B*. 12. fuerit *A*. 13. dum modo intersit (*Aβ*)*d*. tam non intersit *Fr. Iunius*. cum non intersit *M. I. Routh*. 14. dum *om. BC*. 15. et (et *om. BCabc.*) utique quae (quae *om. A*) sub apostolis non fuerunt, fuisse (eas dicere fuisse *c.*) non possint (possunt *BCabc.*) *ABCabc*. utique quae ab apostolis nominatae non fuerunt, sub apostolis fuisse non possunt *d., Fulv. Ursinus*. 16. autem *A*. enim *reliqui*. 17. essent *om. BCabcd*. Pro coërcendae *A. habet* cohercendae, *ut solet*. 18. dignantur *C*. 19. eadem *AβB*. 20. illae fuerunt *BCabc*. 21. obortae *ACd*. abortae *B*. obortae sunt et *abc*. 22. quasdam ex illis opiniones *BCabc*. quiddam ex illis opiniones *A*. quiddam ex illis *d*. quiddam ex illis opinionis *Hildebrandus*. 23. habent *BC*. 24. quod *Aβ*. quo (*Aφ*)*BCabcd*. 25. participarent *ABbcd*. participarentur *reliqui*. 26. ab *om. ab*.

Cap. XXXV. 1. quae (*Aβ*)*abcd*. qua (*Aφ*)*BC*. 2. quae *Aabcd*. qua *BC*. 3. haeresin esse *abcd*. haeresim *C*. haeresis *B*. hereses inesse *Aφ*. heresinesse *Aβ*. 4. eandem formam *B*. 5. Superior nostra res non est *A*. 5 b. nomen imo *C*. 6. et hoc *A*. Hoc *BCabcd*. 7. ubi occupantis *Aβ*. 8. apostolis ubique non *A*. Apostolis utique non *d*. Ab apostolis non *BC*. Quod ab apostolis *abc*.

[9]Quam enim non damnant qui [10]extraneam quamque [11]damnarunt, suam ostendunt, ideoque et defendunt.

Cap. XXXVI. Age iam, qui voles curiositatem melius exercere in negotio salutis tuae, percurre ecclesias apostolicas, apud quas ipsae adhuc cathedrae apostolorum suis locis [1]praesident, apud quas [2]ipsae authenticae litterae eorum recitantur, sonantes vocem [2b]et [3]repraesentantes faciem [4]uniuscuiusque. [5]Proxima est tibi [6]Achaia, habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia, habes Philippos, [7]habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiae [8]adiaces, habes [9]Romam, unde nobis [10]quoque auctoritas praesto [11]est. Ista quam felix ecclesia cui totam doctrinam apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni dominicae adaequatur, ubi Paulus [12]Ioannis exitu coronatur, ubi apostolus [13]Ioannes, posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus est, in insulam relegatur. Videamus quid [14]didicerit, quid docuerit, [15]cum Africanis quoque ecclesiis [16]contesserarit. Unum deum [17]dominum novit, creatorem [18]universitatis, et Christum Iesum ex virgine Maria filium dei [19]creatoris, et carnis resurrectionem; legem et prophetas cum evangelicis et apostolicis litteris [20]miscet; inde [21]potat fidem; [22]eam aqua signat, sancto spiritu vestit, eucharistia pascit, [22b]martyrium [23]exhortatur, et ita adversus hanc institutionem neminem recipit. Haec est institutio, non dico iam, quae futuras [24]haereses praenuntiabat, sed de qua haereses prodierunt. Sed non [25]sunt ex illa ex quo factae sunt adversus illam. Etiam de olivae nucleo mitis et opimae [26]et necessariae asper oleaster [27]oritur, etiam de papavere [28]ficus gratissimae et suavissimae ventosa et vana [29]caprificus exsurgit. Ita et [30]haereses de nostro

9. Quam enim non damnant qui *Ad., Rhenanus.* Quam enim damnant qui *BC.* Quam enim damnant quasi *abc. Gorziensis.* 10. extranea *b.* 11. damnarunt *A.* non damnaverunt *reliqui. Io. a Wowwer vult reponi* Quam enim non damnant quam extraneam, quamque non damnaverunt *celt.*

Cap. XXXVI. 1. praesidentur *Cabc.* 2. ipsae *om. B. Sed C. in margine habet.* 2b. et *om. BC.* 3. praesentantes *A.* 4. uniuscuiusque *om. BC.* 5. Proxime *BC. Vaticanus.* 6. acaia *Aφ.* 7. habes Thessalonicenses *om. ABC.* 8. adiiceris *C.* adicies *B.* 9. Romanam *BCa. Vaticanus.* 10. auctoritas quoque *A.* 11. est. Ista quam felix *Ad.* est statuta. Felix *C.* est. Statu felix *Bc. Vaticanus.* est. Felix *b.* 12. Iohannis *A.* 13. Iohannes *A., ubicunque nihil annotavero.* 14. dixerit *BCc. Vaticanus.* 15. quid cum *c.* 16. contestatur *Ca.* contestare *B.* contesseratur *P. Pithoeus, Rigaltius.* 17. dominum *om. BCabcd.* 18. in universitatem *A.* 19. creatorem et carnis resurrectorem *A.* 20. miscet (miscit *A.*) inde *ABC.* miscet et inde *reliqui.* 21. portat *Ca.* importat *Fulv. Ursinus.* 22. eam *om. BC.* 22b. martyrium *ABCad. Vaticanus.* martyrio *bc.* ad martyrium *Fulv. Ursinus.* 23. exortatur *Aβ.* 24. heresis praenunciabat *Aβ.* 25. sunt *Aγδ.* fuerunt (*Aβ*)*bcd.* omnes *Ca.* 26. et necessariae asper oleaster oritur, etiam de papavere ficus gratissimae *om. BC.* 27. oritur *Ad.* exoritur *abc.* 28. ficus *Ad.* fici *abc.* 29. caprofícus *A.* 30. haeresis *B.*

[31]frutice, non nostro genere, veritatis' grano, [32]sed mendacio silvestres.

Si haec ita se habent, ut veritas nobis adiudicetur, quicunque in ea regula incedimus, [1]quam [2]ecclesia ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a deo tradidit, constat ratio propositi nostri, definientis non esse admittendos haereticos [3]ad ineundam de scripturis provocationem, quos sine scripturis probamus ad scripturas non pertinere. Si enim haeretici sunt, [4]Christiani esse non possunt, non a Christo habendo quod de sua electione sectati haereticorum [5]nomina admittunt. Ita non [6]Christiani nullum ius capiunt Christianarum litterarum, ad quos merito dicendum est: Qui estis? quando, et unde venistis? quid in meo agitis, non mei? quo denique, Marcion, iure silvam meam caedis? qua licentia, Valentine, fontes meos transvertis? qua potestate, Apelles, limites meos commoves? [7]Mea est possessio. Quid hic, ceteri, ad voluntatem [8]vestram seminatis et pascitis? Mea est possessio, olim possideo, [9]prior possideo, habeo origines firmas ab ipsis auctoribus quorum fuit res. Ego sum haeres apostolorum. Sicut caverunt testamento suo, sicut fidei commiserunt, sicut adiuraverunt, ita teneo. Vos certe exhaeredaverunt semper et abdicaverunt ut extraneos, ut inimicos. Unde autem [10]extranei et inimici apostolis haeretici, nisi ex diversitate doctrinae, quam unusquisque de suo arbitrio adversus apostolos aut protulit aut recepit? Cap. XXXVII.

Illic igitur et scripturarum et expositionum adulteratio deputanda est, [1]ubi doctrinae diversitas invenitur. Quibus fuit propositum aliter docendi, [2]eos necessitas coëgit aliter disponendi instrumenta doctrinae. Alias enim non potuissent aliter docere, nisi aliter haberent per quae [3]docerent. Sicut illis non potuisset succedere corruptela doctrinae [4]sine corruptela instrumentorum eius, ita [5]et nobis integritas doctrinae non competisset sine integritate eorum per quae doctrina tractatur. Etenim quid [6]contrarium nobis Cap. XXXVIII.

31. frutice, non nostro genere veritatis *Ad.* fructicaverunt, non nostrae: degeneres veritatis (varietatis *C.*) *reliqui, et Gorziensis.* 32. et *BCabc.*

Cap. XXXVII. 1. quem *A.* 2. ecclesiae *Aq B.* 3. ad ineundam *Acd. liber Clementis.* ad eundem *B.* ad eandem *ab.* adeundam *C.* 4. Christiani non possunt esse *B.* 5. nomina admittunt *Ad.* nomen adepti sunt *Desid. Heraldus Dissert. II,* 5. *p.* 286. nomine admittunt *BCabc.* 6. Christiani nullum ius habent *om. A.* 7. Mea est possessio. Quid hic *Aabcd.* Quid hic *BC.* 8. vestram *om. A.* 9. prior possideo *om. BC.* 10. ut extranei *Aβ.*

Cap. XXXVIII. 1. ubi doctrinae diversitas invenitur *A.* ubi diversitas invenitur doctrinae *reliqui.* 2. eos necessitas coëgit *Abcd.* eos necessitas institit *a.* necessitas (necessarias *B.*) institnit *BC.* 3. docerent haeresin. Sicut *abc.* 4. sine corruptela instrumentorum *om. BC.* 5. et nobis et a nobis *Ad.* 6. contrarium nobis in nostris? quid de proprio intulimus, ut aliquid contrarium ei *om. A.*

in nostris? quid de proprio intulimus, ut aliquid contrarium ei [7]et in scripturis deprehensum detractione vel adiectione vel transmutatione remediaremus? Quod sumus, hoc sunt [8]scripturae ab initio suo. Ex illis sumus, [9]antequam aliter fuit, antequam a vobis interpolarentur. Cum autem omnis interpolatio posterior credenda sit, veniens [10]utique ex causa aemulationis, [11]quae neque prior neque [12]domestica unquam est eius quod aemulatur, tam incredibile est sapienti cuique, ut [13]nos adulterum stilum intulisse videamur scripturis, qui [14]simus [15]a principio et primi, quam illos non intulisse, qui sunt et posteri et adversi. Alius [16]manu scripturas, alius [17]sensus expositione intervertit. Neque enim si Valentinus integro [18]instrumento [19]uti videtur, non callidiore ingenio quam Marcion [20]manus intulit veritati. Marcion enim exerte et palam machaera, non stilo usus est, quoniam ad materiam suam caedem scripturarum confecit: Valentinus autem pepercit, quoniam non ad materiam scripturas, sed materiam ad scripturas excogitavit, et tamen plus abstulit et plus adiecit, auferens proprietates singulorum quoque verborum [21]et adiciens dispositiones non comparentium rerum.

Cap. XXXIX. [1]Erant ingenia de [2]spiritalibus nequitiae, cum quibus luctatio est nobis, fratres, merito [3]contemplanda, fidei necessaria, ut electi manifestentur, [4]ut reprobi detegantur. Et ideo habent vim et [5]in [6]excogitandis instruendisque erroribus [7]facilitatem, non adeo mirandam quasi difficilem et inexplicabilem, cum de saecularibus quoque scripturis exemplum praesto sit eiusmodi facilitatis. [8]Vides hodie ex [9]Vergilio fabulam in totum aliam componi, [9b]materia secundum versus [10]et versibus secundum [11]materiam concinnatis. Denique [12]Hosidius [13]Geta [14]Medeam tragoediam ex [15]Vergilio plenissime

7. quod esset in *d.*, *Fulv. Ursinus.* 8. scripturae ab initio suo *Abcd.* Inde (in *b.*) scripturae ab initio suo *BCa.* scripturae iam inde ab initio suo *Fulv. Ursinus.* 9. antequam aliter fuit, antequam a vobis *Ad.* antequam nihil aliter fuit, quam sumus. Quid denique fuit antequam nobis (a nobis *bc.*) *BCabc.* 10. utique *ABCmgbcd.* itaque *C.* 11. qua *BCa.* 12. domestica unquam est eius *d.* domestica est eius unquam *bc.* domesticarum est eius quam *Ca.* domestica unquam est ceteris *A.* dominicarum est eius *B.* 13. non *BC.* 14. simus *Aφ.* 15. a principio et primi *Amgbcd.* et primi et ex ipsis *BCa.* 16. manus *A.* 17. sensus expositione (*Aβ*)*d.*, *Fulv. Ursinus.* sensus expositio.. *Aφ.* sensu (sensus *B.*) expositiones *BCabc.* 18. strumento *A.* 19. uti *ACmgabcd.* et *B.* et ut *C.* 20. manus intulit veritati *om. BC.* 21. et *om. A.*

Cap. XXXIX. 1. Erant *Ad.* Haec sunt *reliqui.* 2. spiritibus *amg.* 3. contemplanda *Ad.* contemplandae *reliqui.* 4. ut reprobi detegantur *om. Aφ.* 5. in *om. BCabc.* 6. excogitandam instruendam *B.* 7. facilitatem *ABCa.* felicitatem *amgbcd.* 8. Vides *Ad.* Vis *bc.* quovis *a.* quo ius *BC.* Qua vides *h.* e *Wowwer.* 9. Vergilio *Cabc.* Virgilio (*AB*)*d.* 9b. materiam *BC.* 10. et versibus *Aβ.* versibus *reliqui.* 11. materiam *Ad.* materias *reliqui.* 12. Hosidius *d.* Vosidius *A.* Osidius *ab.* Ovidius *BCa.* Offidius *Vaticanus.* 13. citra *BC.* 14. mediam *AB.* 15. Vergilius *Cabc.* Virgilius (*AB*)*d.*

[16]exsuxit. Meus [17]quidam propinquus ex eodem poëta inter cetera stili sui otia Pinacem [18]Cebetis explicuit. [19]Homerocentones [20]etiam [21]vocari solent qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarciunt corpus. Et utique fecundior divina litteratura ad facultatem [22]cuiusque materiae. Nec periclitor dicere ipsas quoque scripturas sic esse ex dei voluntate dispositas ut haereticis materias subministrarent, cum legam oportere haereses esse, quae sine scripturis esse non [23]possunt.

[1]Sequetur a quo intellectus [2]interpretetur eorum quae ad haereses faciant? A diabolo scilicet, cuius [3]sunt [4]partes intervertendi veritatem, qui ipsas quoque res sacramentorum divinorum [5]idolorum mysteriis aemulatur. Tingit et ipse quosdam, utique credentes et fideles suos; [6]expositionem delictorum de lavacro repromittit: et si adhuc [7]memini, Mithra signat illic in frontibus milites suos; celebrat et [8]panis oblationem, [9]et imaginem resurrectionis inducit, et sub gladio redimit coronam. Quid, quod et summum pontificem [10]in unius nuptiis statuit? habet et virgines, habet et continentes. Ceterum si Numae [11]Pompilii superstitiones revolvamus, [12]si [13]sacerdotalia officia [14]et insignia et privilegia, si [15]sacrificalia ministeria et instrumenta et vasa ipsorum sacrificiorum ac piaculorum et votorum curiositates consideremus, nonne manifeste diabolus morositatem illam [16]Iudaicae legis imitatus est? Qui ergo ipsas res, de quibus sacramenta Christi administrantur, tam aemulanter adfectavit exprimere in negotiis idololatriae, utique et idem et eodem ingenio [17]gestiit et potuit instrumenta quoque divinarum rerum et sanctorum Christianorum sensum de sensibus, verba de verbis, parabolas de parabolis, [18]profanae et aemulae fidei [19]attem- Cap. XL.

16. exsuxit *Ad.* expressit *reliqui.* 17. quidem *Ad.* 18. caebytis *A.* 19. Homerocentones *Ad.* Homeri centonas *Ca.* Homerocentone *B.* Homerocentonas *bc.* 20. sententiam *BC.* 21. vocari *ABd.* vocare *reliqui.* 22. cuiuscunque *BCabc.* 23. possunt *Ad.* possent *reliqui.*

Cap. XL. 1. Sequetur *Ad.* Sed quaeritur *reliqui.* 2. intervertatur *Latinius.* 3. sunt *om. Acφ.* 4. pares *BC.* 5. in idolorum *BCabc.* 6. expositionem *Ad.* expiationem *reliqui.* 7. memini, Mithra *Ad.* meminit Mithrae *BC.* initiat Mithrae *abc.* 8. panes et oblationem *A.* 9. et imaginem *om. A.* 10. in (in *om. Ad.*) unius nuptiis *ABabcd. Hirsaugiensis liber.* nuptiis *C. Paterniacensis liber.* unis nuptiis *Hildebrandus.* 11. popilii *Acφ.* 12. si *om. A.* 13. sacerdotia *A.* 14. et *om. BCabcd.* 15. sacrificalia *bcd.* sacrificantia *BCa.* sac..... *A.* sacrificantum *Fulv. Ursinus ap. Rigaltium, qui probat. Post vocabulum* ministeria *quae sequuntur usque ad verba* Sed nunc quidem generaliter *cap.* 45. *in A. omissa sunt.* 16. Iudaicae legis *amgbcd.* Iudaeae *BCa.* 17. gestit *d.* 18. profanae et aemulae *BCamgbcd.* prophane et aemule *a.* 19. attemperare *amgbcd.* attentare *BCa.*

perare. Et ideo neque a diabolo immissa esse spiritalia nequitiae, ex quibus etiam haereses veniunt, dubitare quis [20]debet, neque ab idololatria distare haereses, cum et auctoris et operis eiusdem sint cuius et idololatria. Deum aut fingunt alium adversus creatorem, aut si unicum creatorem confitentur, aliter eum disserunt quam in vero est. [21]Itaque omne mendacium [22]quod de deo dicunt [23]quodammodo [24]genus est [25]idololatriae.

Cap. XLI. Non omittam ipsius etiam conversationis haereticae descriptionem, quam futilis, quam terrena, quam humana sit, sine gravitate, sine auctoritate, sine disciplina, [1]ut fidei suae congruens. Inprimis quis catechumenus, quis fidelis, incertum est; pariter adeunt, pariter audiunt, pariter [1b]orant, etiam ethnici, si supervenerint; sanctum canibus et porcis margaritas, licet non veras, iactabunt. Simplicitatem volunt esse [2]prostrationem disciplinae, cuius penes nos curam lenocinium vocant. Pacem quoque passim cum omnibus miscent. Nihil enim [3]interest illis, licet diversa tractantibus, dum ad unius veritatis expugnationem conspirent. Omnes [4]tument, omnes scientiam pollicentur. Ante sunt perfecti catechumeni quam [5]edocti. Ipsae mulieres haereticae, quam procaces! quae audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, [6]forsitan et tingere. Ordinationes eorum temerariae, leves, inconstantes. [7]Nunc neophytos conlocant, nunc [8]saeculo obstrictos, nunc apostatas nostros, ut gloria eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquam facilius proficitur quam in castris rebellium, ubi ipsum esse illic promereri est. Itaque alius [9]hodie episcopus, cras alius, hodie diaconus qui cras lector, hodie presbyter qui cras laicus. Nam et [10]laicis sacerdotalia munera iniungunt.

Cap. X De verbi autem administratione [1]quid dicam, cum hoc sit negotium illis, non [2]ethnicos convertendi, sed nostros evertendi? Hanc magis gloriam captant, si stantibus ruinam, non si iacentibus elevationem operentur. Quoniam et ipsum opus eorum non de suo

20. debet *bcd.* debeat *(B)Ca.* 21. Itaque *amgbcd.* Ita *BCa.* 22. quod de deo (eo *amgb.*) dicunt *amgbcd. Pamelii libri.* de deo vel natio *BC.* de deo varistio *a.* 23. quodammodo *om. amgb.* 24. genus *amgbcd.* sexus *BCa.* 25. idolatriae *B., pro more.*

Cap. XLI. 1. aut *BC.* 1b. *Malim* orant; etiam ethnicis, si supervenerint, sanctum canibus *cett.* 2. post rationem *BCa.* 3. interest *abcd.* verum est *B.* verum inest *Cmg.* in verum est *C.* 4. tument, omnes *om. BC.* 5. edocti *BCa. Vaticanus.* educati *amgbc.* 6. forsitan *abcd.* fortasse an *BC.* 7. Nunc *BCmgbcd.* Tunc *C.* 8. saeculo *amg.* 9. hodie presbyter qui cras laicus, episcopus cras, alius hodie diaconus qui cras lector, hodie presbyter qui cras laicus *B.* 10. laicis *abcd.* laici *BC.*

Cap. XLII. 1. quid tam *C.* quidam *B.* 2. ethnicis convertendis, sed nostros evertendis *liber Clementis.*

proprio aedificio venit, sed de veritatis destructione, nostra suffodiunt, ut sua aedificent. Adime illis [3]legem Moysi et prophetas et creatorem deum, accusationem [4]eloqui non habent. Ita fit ut ruinas facilius operentur stantium aedificiorum quam [5]exstructiones iacentium ruinarum. Ad haec solummodo opera humiles et blandi et summissi agunt. Ceterum nec suis praesidibus reverentiam noverunt. Et hoc est quod schismata apud haereticos fere non sunt, quia cum sint, non parent. [6]Schisma est enim unitas [7]ipsa. Mentior, si non etiam a regulis suis variant inter se, dum unusquisque proinde suo arbitrio modulatur [8]quae accepit quemadmodum de [9]suo arbitrio [10]ea composuit ille qui tradidit. Agnoscit naturam suam et originis suae [11]morem profectus [12]rei. Idem licuit Valentinianis quod Valentino, idem Marcionitis quod Marcioni, de arbitrio [13]suo fidem innovare. Denique penitus inspectae haereses omnes in multis cum auctoribus suis dissentientes deprehenduntur. Plerique nec ecclesias habent; sine matre, sine [14]sede, [15]orbi fide, [16]extorres, [17]sua in vilitate vagantur.

Notata sunt etiam commercia haereticorum cum magis quam pluribus, cum circulatoribus, cum astrologis, cum philosophis, curiositati scilicet deditis. Quaerite et invenietis, [1]ubique meminerunt. Adeo et de genere conversationis qualitas fidei aestimari potest. [2]Doctrinae index disciplina est. Negant deum timendum. Itaque libera sunt illis omnia et soluta. Ubi autem deus non timetur, nisi ubi non est? Ubi deus non est, nec veritas ulla est. [3]Ubi veritas nulla est, merito et talis disciplina est. At ubi deus, ibi metus in deum, qui est initium sapientiae. Ubi metus in deum, ibi gravitas, [4]honesta et diligentia adtonita et cura sollicita et [5]adlectio explorata et communicatio deliberata et [6]promotio emerita et subiectio religiosa et [7]apparitio devota et [8]processio [9]modesta et ecclesia unita et dei omnia. Cap. XLIII.

3. in lege *b*. 4. et loqui *BCa*. 5. extructionis *be*. 6. Schisma est enim *b*. Schisma est *d*., *Fulv. Ursinus*. schismata. Est enim *BCac*. 7. ipsis *d*., *Fulv. Ursinus*. 8. quem *B*. quod *libri Pamelii*. 9. suo *om. BC*. 10. ea *om. B*. 11. more *C*. in ore *B*. 12. re *amg*. 13. suo *om. B*. 14. sede *amgbcd*. deo *BCa*. 15. orbi *d*., *Fulv. Ursinus*. orba *BCabc*. 16. exteriores *BC*. 17. sua in vilitate vagantur *ego*. quasi sibilat evagatur *B*. quasi sibilatae vagantur *Ca*. sibi late vagantur *b*. quasi sibi late vagantur *c*. *Vaticanus*. sine lare vagantur *d*., *Fulv. Ursinus*, *Theod. Canterus*. quasi abii *Ios. Scaliger*.

Cap. XLIII. 1. ut ubique *malim ego*. 2. doctrinae index disciplina est *cd*. *Vaticanus*. doctrina index disciplinae est *ab*. doctrinae inde disciplina est *BC*. 3. Ubi veritas nulla est *om. BC*. 4. honestas *BC*. 5. adiectio *BC*. 6. promotio (promotio *bcd*. promissio *Ca*. 7. apparatio *amg*. 8. processio *amgbcd*. pressio *BCa*. 9. moderata *b*.

Cap. XLIV. Proinde haec [1]pressioris apud nos testimonia disciplinae ad probationem veritatis accedunt, a qua [2]divertere nemini expedit qui meminerit futuri iudicii, quo omnes nos necesse est apud Christi tribunal adstare, reddentes rationem inprimis ipsius fidei. Quid ergo dicent qui illam stupraverint adulterio haeretico virginem traditam a Christo? [3]Credo, allegabunt nihil unquam sibi ab illo vel ab apostolis eius de [4]scaevis et perversis doctrinis futuris pronuntiatum et de cavendis [5]abominandisque praeceptum. [6]Agnoscent suam potius culpam [7]et suorum, qui [8]nos non ante praestruxerunt. Adicient praeterea multa de auctoritate cuiusque [9]doctoris haeretici; illos [10]maxime doctrinae suae [11]fidem confirmasse, mortuos suscitasse, debiles reformasse, futura significasse, uti merito apostoli crederentur. [12]Quasi nec hoc scriptum sit, venturos multos qui etiam virtutes maximas [13]ederent ad fallaciam muniendam corruptae praedicationis. Itaque veniam [14]merebuntur. [15]Si vero memores dominicarum et apostolicarum [16]scripturarum et denuntiationum in fide [16b]integra steterint, credo, de venia periclitabuntur, respondente [17]domino: Praenuntiaveram plane futuros fallaciae magistros in meo nomine et prophetarum et apostolorum etiam, et discentibus meis eadem ad vos praedicare mandaveram; [18]scilicet cum vos non crederetis. Semel evangelium et eiusdem regulae doctrinam apostolis meis delegaveram; libuit mihi postea aliqua inde mutare. Resurrectionem promiseram, etiam carnis; sed recogitavi, ne implere non possem. Natum me ostenderam ex virgine; sed postea turpe mihi visum est. Patrem dixeram qui solem et pluvias facit; sed alius me pater [19]melior adoptavit. Prohibueram vos aurem accommodare haereticis; sed erravi. [20]Talia capit opinari eos qui exorbitant et fidei veritatis periculum non cavent. [21]Sed nunc quidem generaliter actum est [22]nobis adversus haereses omnes certis et [23]iustis et necessariis praescriptionibus repellendas a con-

Cap. XLIV. 1. pressioris *d., Fulv. Ursinus.* pressiora *Ca.* praessio *B.* *Omittunt bc.* 2. devertere *Bc.* 3. Credo allegabunt *BCmgabcd.* Allegabunt *C.* 4. scaevis *Fr. Iunius.* saevis *BCabc.* seris *d., Fulv. Ursinus.* 5. abominandisque *bcd.* et de abominandis quid *Ca.* et de abbominandis quod *B.* 6. Agnoscant *BCa. Vaticanus.* 7. et suorum *Bb.* quam suorum *Cac.* quam illorum *d., Fulv. Ursinus.* 8. nos non ante *abc.* nos ante *BC.* nos tanto ante *d., Fulv. Ursinus.* 9. de doctoribus hereticis ignis illos *B.* 10. maxima *Ca.* 11. fidem *om. BCa.* 12. quia si nec *C.* 13. ediderunt *BC.* 14. merebunt *B.* 15. Qui *d., Fulv. Ursinus.* 16. scripturarum et *om. BCd., Fulv. Ursinus.* 16b. integri *d., Fulv. Ursinus.* 17. domino *cd. liber Clementis.* deo *BCab.* 18. scilicet cum vos non crederetis. Semel *ego.* sed cum (cum *om. B.*) vos non crederetis. Semel *BCab., Fr. Iunius.* semel *cd.* 19. melior *bcd.* melius *BCa.* 20. Talia *mgbcd.* Alia *BCa.* 21. Sed nunc *cett. Inde ab his verbis pergit liber Agobardi, qui cap. 40. desierat in vocabulo* ministeria. 22. nobis *ABCab.* a nobis *cd. Vaticanus.* 23. iniustis *A.*

latione scripturarum. De reliquo, si dei gratia adnuerit, etiam specialiter quibusdam [24]respondebimus. Haec in fide veritatis [25]cum otio *per*legentibus pax et gratia dei nostri Iesu Christi [26]in aeternum.

24. *Hoc vocabulo finiunt BC. Codex Leidensis subscriptum habet* Quinti Septimi Florentis Tertulliani DE PRAESCRIPTIONE HERETICORVM liber finit. Eiusdem ADVERSUS HERMOGENEM liber incipit. *Editio princeps subscriptum habet*: QVINTI SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE PRAESCRIPTIONIBVS ADVERSVS HAERESES OMNEIS FINIS. *In abc. liber spurius qui vulgo inscribitur* ADVERSVS HAERESES *vel* HAERETICOS OMNES *ita adiunctus est ut statim continuetur:* Quorum haereticorum *cett. Quem librum relegavi ad calcem meae editionis.* 25. cum otio perlegentibus *ego.* cum ocy.... legentibus *Aφ.* ci..... legentibus *Aβd.* 26. in aeternum. CONTRA HERETICOS EXPLICIT. INCIPIT SCORPIACE. LEGE FELICITER. *subscriptio est in A.*

ADVERSUS MARCIONEM

LIBRI QUINQUE.

In scripturae discrepantia Tertulliani verbis subiecta

A significat codicem scriptum Vindobonensem. Qui cum contineat tres tantum priores operis libros, siglum *A* ultra non comparebit.
B - - scriptum Leidensem.
C - editionem principem, Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXI.
a - - Io. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV.
b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
c - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverp. a. MDLXXIX.
d - - Nicol. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

LIBER PRIMUS.

Cap. I. Si quid retro gestum est nobis adversus Marcionem, iam hinc viderit. Novam rem aggredimur ex vetere. Primum opusculum quasi properatum [1]pleniore postea compositione rescideram. Hanc quoque nondum exemplariis suffectam fraude tunc fratris, dehinc apostatae, amisi, qui forte descripserat quaedam mendosissime et exhibuit frequentiae. Emendationis necessitas facta est. [2]Innovationis eius occasio aliquid adicere persuasit. Ita stilus iste nunc de secundo tertius et de tertio iam hinc primus hunc opusculi sui exitum necessario praefatur, ne [3]quem varietas eius in disperso reperta confundat. Pontus, [4]qui dicitur Euxinus, [5]natura negatur, nomine illuditur. Ceterum hospitalem Pontum [6]nec de situ aestimes; ita ab humanioribus fretis nostris quasi quodam barbariae suae pudore secessit. Gentes ferocissimae inhabitant; si tamen

Cap. I. 1. pleniorem *B*. 2. innovatio *AB*. 3. quem *ABd*. *Vaticani duo apud Pamelium*. quemquam *Cabc*. 4. qui dicitur *d*. qui igitur *ABC*. igitur qui *abc*. qui a Graecis *Pithoeus*. 5. natura negatur *abcd*. *liber Gorziensis*. negatur *ABC*. *Vaticani*. 6. ne *Ios. Scaliger*.

habitatur in plaustro. Sedes incerta, vita [7]cruda, libido promiscua et plurimum nuda, etiam cum abscondunt, suspensis de iugo pharetris [8]indicibus, [9]ne temere qui intercedat. Ita nec armis suis erubescunt. Parentum cadavera cum pecudibus caesa convivio convorant. Qui non ita decesserint ut [10]escatiles fuerint, maledicta mors est. Nec feminae sexu mitigantur secundum pudorem; ubera excludunt, pensum securibus faciunt, malunt militare quam nubere. Duritia de caelo quoque. Dies nunquam patens, sol nunquam [11]libens, [12]unus aër nebula, totus annus hibernum, omne quod flaverit aquilo est. Liquores ignibus redeunt, amnes glacie negantur, montes pruina exaggerantur. Omnia torpent, omnia rigent; nihil illic nisi feritas calet, illa scilicet quae fabulas scenis dedit de sacrificiis Taurorum et amoribus Colchorum et crucibus Caucasorum. Sed nihil tam barbarum ac triste apud Pontum quam quod illic Marcion natus est, Scytha tetrior, Hamaxobio instabilior, [13]Massageta inhumanior, [14]Amazona audacior, nubilo obscurior, hieme frigidior, gelu fragilior, [15]Istro fallacior, Caucaso abruptior. Quidni? penes quem verus Prometheus deus omnipotens blasphemiis [16]lancinatur. Iam et bestiis illius [17]barbariae importunior Marcion. Quis enim tam castrator carnis castor quam qui nuptias abstulit? Quis tam comesor mus Ponticus quam qui evangelia corrosit? [18]Nae tu, Euxine, probabiliorem feram philosophis edidisti quam Christianis. Nam [19]ille canicula Diogenes hominem invenire cupiebat lucernam meridie circumferens, Marcion [20]deum quem invenerat extincto lumine fidei suae amisit. Non negabunt discipuli eius primam [21]illius fidem nobiscum fuisse, ipsius litteris testibus, ut hinc iam destinari possit haereticus qui deserto quod prius fuerat id postea sibi elegerit quod retro non erat. In tantum enim haeresis deputabitur quod postea inducitur, in quantum veritas habebitur quod retro et a primordio traditum est. Sed alius libellus hunc gradum sustinebit adversus haereticos, etiam sine retractatu doctrinarum revincendos, quod hoc sint de praescriptione novitatis. Nunc quatenus admittenda [22]congressio est, interdum ne compendium praescriptionis ubique advocatum diffidentiae deputetur, regulam [23]adversarii

7. crudelitudo promiscua *AB*. 8. ut indicibus *ABC*. 9. ne temere qui (quis *ab*.) intercedat *abcd*. notentur ne qui (quis *C*.) intercedat *ABC*. 10. extatiles *AB*. 11. libens *ABCab*. *codex Pithoei*. liber *c*., *Latinius*. liquens *Io. a Wouwer*. lucens *Leopoldus*. 12. una est aer nebula *Meursius Auct. Philol. cap.* 26., *p.* 750. *tom. V. Opp.* 13. maxageta *AB*. 14. Amazona *liber Pithoei*. *Probavit Rigaltius*. Amazonia *Cabc*. Amazone *d*. amazonior *AB*. 15. Histro *Cab*. bystro *AB*. 16. laciniatur *ABC*. 17. barbariei *C*. barbarici *AB*. 18. Ne *C*. 19. illa *d*., *Fulv. Ursinus*. 20. domini quem *AB*. 21. illius *d*., *Fulv. Ursinus*. illi *c*., *Rhenanus*. illis *reliqui*. 22. est congressio est *AB*. 23. prius adversarii praetextam *AB*.

prius praetexam, ne cui lateat in qua principalis quaestio dimicatura est.

Cap. II. Duos [1]Ponticus deos affert, tanquam duas Symplegadas naufragii sui, quem negare non potuit, [2]id est creatorem nostrum, et quem probare non poterit, id est suum; passus infelix huius praesumptionis [3]instinctum de simplici capitulo dominicae [4]pronuntiationis in homines non in deos disponentis exempla illa bonae et malae
Luc. VI, 43 sq. arboris, quod neque bona malos neque mala bonos proferat fructus, id est, neque mens vel fides bona malas edat operas neque mala bonas. Languens enim (quod et nunc multi, et maxime haeretici,) circa mali quaestionem, unde malum, et [5]obtunsis sensibus ipsa
Ies. XLV, 7. enormitate curiositatis inveniens creatorem [6]pronuntiantem, Ego sum qui [7]condo mala, quanto ipsum praesumpserat mali auctorem et ex aliis argumentis, quae ita persuadent perverso cuique, tanto in creatorem interpretatus malam arborem malos fructus [8]condentem, scilicet mala, alium deum praesumpsit esse debere in [9]partem bonae arboris bonos fructus. Et ita in Christo quasi aliam inveniens dispositionem [10]solius et purae benignitatis, ut diversae a creatore, facile novam et hospitam argumentatus est divinitatem
I Cor. V, 6. in Christo suo revelatam, modicoque exinde fermento totam fidei massam haeretico [11]acore [12]desipuit. Habuit et Cerdonem quendam, [13]informatorem scandali huius, quo facilius duos deos caeci perspexisse se existimaverunt. Unum enim non integre viderant. Lippientibus etiam singularis lucerna numerosa est. Alterum igitur deum, quem confiteri cogebatur, de malo infamando destruxit, alterum, quem commentari [14]connitebatur, de bono [15]praestruendo construxit. Has naturas quibus disposuerit articulis per ipsas responsiones nostras ostendimus.

Cap. III. Principalis itaque, [1]et exinde tota congressio de numero, an duos deos liceat induci, si [2]forte, poëtica et pictoria licentia, et tertia iam, haeretica. Sed veritas Christiana [3]destricte pronuntiavit, Deus si non unus est, non est, quia dignius credimus [4]non esse quodcunque [5]non ita fuerit ut esse debebit. Deum autem ut scias unum esse debere, quaere quid sit deus, et non aliter invenies.

Cap. II. 1. Ponticos *C.* 2. id est creatorem nostrum *AB.* creatorem id est nostrum *Latinius.* id est creatorem id est nostrum *reliqui.* 3. instructum ac (sic *A.*) de *AB.* 4. praenuntiationis *B. Vaticanus uterque.* 5. obtunsis *ABCd. Vaticanorum unus.* obtusis *d. Vaticanorum alter.* 6. praenunciantem *Cab.* 7. creo *Vaticanus uterque.* credo *AB.* 8. credentem *B.* credentes *A.* 9. patrem *AB.* 10. Solus *C.* 11. acrore *C.* actore *AB.* 12. desipuit *Ios. Scaliger.* decepit *libri omnes.* 13. in forma scandali *AB.* 14. conitebatur *A.* 15. praestruendo *ABC. Vaticanus uterque.* praeferendo *abcd.*

Cap. III. 1. est et *Fr. Iunius.* 2. sorte *bcd.* 3. stricte *AB.* 4. non *om. AB.* 5. ita non *B.*

Quantum humana conditio de deo definire potest, id definio quod et omnium conscientia agnoscet, deum summum esse magnum, in aeternitate constitutum, innatum, infectum, sine initio, sine fine. Hunc enim statum aeternitati censendum, quae summum magnum deum efficiat, dum hoc est in deo ipsa, atque ita et cetera, ut sit deus summum magnum et forma et ratione et vi et potestate. Cum de isto [6]conveniat apud omnes (nemo enim negabit deum summum magnum quid esse, [7]nisi qui poterit deum [8]imum modicum quid e contrario pronuntiare, ut deum neget auferendo quod dei est), quae erit iam condicio ipsius summi magni? Nempe ut nihil illi adaequetur, id est ut non sit aliud summum magnum, quia, si fuerit, adaequabitur, et si adaequabitur, non erit iam summum magnum, eversa condicione et, ut ita dixerim, lege quae summo magno nihil sinit adaequari. Ergo unicum sit necesse est quod fuerit summum magnum, par non habendo, ne non sit summum magnum. Ergo non aliter erit quam per quod habet esse, [9]id est unicum omnino. Proinde deus cum summum magnum sit, recte veritas nostra pronuntiavit, Deus si non unus est, non est. Non quasi dubitemus esse deum, dicendo, Si non unus, [10]non est, sed quia quem confidimus esse, [11]id eum definiamus esse quod si non est, deus non est, [12]summum scilicet magnum. Porro summum magnum unicum sit necesse est. Ergo et deus unicus erit, non aliter deus, nisi summum magnum, nec aliter summum magnum, nisi parem non habens, nec [13]aliter parem non habens, nisi unicus fuerit. Certe [14]quemcunque alium deum induxeris, non alia poteris eum forma tueri deum quam ut et illi proprium divinitatis adscripseris, sicut aeternum, ita et summum magnum. Duo ergo summa magna quomodo consistent, cum hoc sit summum magnum, par non habere, par autem [15]non habere uni competat *et* in duobus esse nullo modo possit?

Sed argumentabitur quilibet posse et duo summa magna consistere, distincta atque disiuncta in suis finibus, et utique advocabit exemplum regna terrarum tanta numero et tamen summa magna in suis quibusque regionibus, et putabit [1]ubique humana divinis conferenda. Iam ergo si huic argumentationi locus dabitur, quid prohibet, non dico et tertium et quartum deum inducere, verum Cap. IV.

6. convenit *AB*. 7. nisi *om. AB*. 8. unum *AB*. 9. id et unicum *bcd*. 10. non est deus, sed *c.*, *ex duobus Vaticanis*. 11. id eum *d*. idem *Ac. Vaticanus utrque*. iidem *reliqui*. 12. summum *d*. et summum *reliqui*. 13. autem parem *AB*. 14. quodcunque *AB*. 15. non habere uni competat et in duobus *ego*. non habere cum uni competat, in duobus *d*. cum non habere uni competat, in duobus *Fulv. Ursinus*. non habere uni competat, in duobus *ABCabc*.

Cap. IV. 1. utique *d.*, *Fulv. Ursinus*.

tot iam numero quot et gentium reges? De deo agitur, cuius hoc principaliter proprium est nullius exempli capere comparationem. Hoc natura ipsa, si non aliquis Esaias, vel ipse per Esaiam deus, contionabitur, Cui me similabitis? Divinis forsitan comparabuntur humana, deo [2]non ita. Aliud enim deus, aliud quae dei. Denique qui exemplo uteris regis quasi summi magni, vide ne iam non possis [3]uti. Rex enim etsi summum magnum est in suo solio usque ad deum, tamen infra deum, comparatus autem ad deum excidet iam de summo magno, [3b]translato in deum. Hoc si ita, quomodo uteris eius rei exemplo ad dei comparationem quae, dum ad comparationem accedit, amittitur? Quid nunc, si nec inter reges plurifarium videri potest summum magnum, sed unicum et singulare, apud eum scilicet qui rex regum ob summitatem magnitudinis et subiectionem ceterorum graduum quasi culmen dominationis excipitur? Sed etiam alterius formae reges, qui singulares in unione imperii praesunt, [4]si minutalibus, ut ita dixerim, [5]regnis undique conferantur in examinationem, qua constet quis eorum praecellat in substantiis et viribus regni, in unum necesse est [6]summitas magnitudinis eliquetur, omnibus gradatim per comparationis exitum de magnitudinis summa expressis et exclusis. Adeo etsi in disperso multifarium videtur summum magnum, suis viribus et sua natura et suo statu unicum est. Proinde cum duo dii conferuntur, ut duo reges [7]et duo summa magna, in alterum concedat necesse est unio summi magni ex sententia comparationis, [8]quia summum [9]ex victoria sua constat, superato aemulo alio magno, non tamen summo, atque ex defectione aemuli solitudinem quandam de singularitate praestantiae suae possidens unicum est. Ineluctabilis iste complexus in hoc sententiam constringit, aut negandum deum esse summum magnum, quod nemo patietur sapiens, aut nulli alii communicandum.

Is. XL. 18. 25.

Cap. V. Aut quae ratio duo summa magna composuit? Primo enim exigam, cur non plura, si duo, quando locupletiorem oporteret credi substantiam divinitatis, si competeret ei numerus. Honestior et liberalior Valentinus, qui simul ausus est duos concipere, [1]Bython et [2]Sigen, cum usque ad xxx Aeonum fetus, tanquam [3]Aeneiae scrofae, examen divinitatis effudit. Quaecunque ratio plura summa

2. non ita *d.*, *lo. a Wouwer.* nostro *B.* nostra *reliqui.* 3. uti *AB.* eo uti *reliqui.* 3b. translato *ego.* translatio *libri omnes.* 4. si *Babcd. Gorziensis liber.* si in *C.* sed in *A.* 5. regni *Meursius.* 6. summitates *AB.* 7. ut duo *B.* 8. quia *d.* 9. ex *om. d.*

Cap. V. 1. Bythum *ABabc.* Bythiun *C.* 2. Sygeneum (Sigeneum *C.*) usque *ABC.* Sigen, tum *Latinius.* 3. aeoniae *abc.* Aeoneiae *ABC. liber Pithoei.*

magna non patitur admitti, eadem nec duo, ut ipsa plura post unum. [4]Post unum enim numerus. Quae potuit duo admittere, eadem potuit et [5]plura. Post duo enim multitudo, unione iam excessa. Denique apud nos vis rationis istius ipso termino plures deos credi non sinit, [6]quod nec duos illa regula unum deum sistens, qua deum id esse oporteat cui nihil adaequetur, ut summo magno, unicum autem sit cui nihil adaequetur. Iam nunc duo summa magna, duo paria, cui operae pretio, cui emolumento deputarentur? Quid interfuit numeri, cum duo paria non differant uno? Una enim res est quae eadem in duobus est. Etiamsi plura essent paria, tantundem omnia unum fuissent, nullo [7]inter se differendo, qua paria. Porro si neutrum ex duobus altero distat, iam [8]ut ambo summa magna, [9]qua dei ambo, neutrum plus altero praestat, nullam rationem numeri sui ostendunt, praestantiam non habentes. Numerus autem divinitatis summa ratione constare deberet, vel quoniam et cultura eius in anceps deduceretur. Ecce enim duos intuens deos tam pares quam duo summa magna quid facerem, si ambos colerem? Vererer ne abundantia officii superstitio potius quam religio existimaretur, quia duos tam pares et in altero ambos possem in uno demereri, hoc ipsum testimonio praestans parilitati et unitati eorum, dum alterum in altero venerarer, dum in uno mihi duo sunt. Si alterum colerem, aeque recogitarem ne suffundere viderer numeri vanitatem sine differentia supervacui, hoc est ut tutius censerem neutrum colendum quam alterum cum scrupulo colendum aut ambos vane.

Sic adhuc videmur disputare quasi Marcion duos pares constituat. Nam dum defendimus deum summum magnum unicum credi oportere, excludentes ab eo parilitatem, tanquam de duobus paribus de his [1]retractavimus, nihilominus tamen docendo pares esse non posse secundum summi magni formam satis confirmavimus duos esse non posse, [2]alioquin certi Marcionem dispares deos constituere, alterum iudicem, ferum, bellipotentem, alterum mitem, placidum et tantummodo bonum atque optimum. Dispiciamus aeque et hanc partem, an diversitas saltim duos capiat, si parilitas capere non potuit. Porro et hic eadem regula summi magni patrocinabitur nobis, utpote quae totum statum vindicet divinitatis. Conveniens enim [3]et quodammodo iniecta manu detinens adversarii sensum non Cap. VI.

4. Post enim unum *B*. 5. plura. Post duo *d.*, *Fr. Iunius*. plura post; duo *abc.*, *ex libro Gorziensi*. plura potest. Duo *ABC*. 6. quo *Ios. Scaliger*. 7. inter se *ABCcd*. *Vaticanus uterque*. ante se *a*. a se *b*. 8. et *AB*. 9. qua *abcd*. *Gorziensis liber*. quae *reliqui*.

Cap. VI. 1. tractavimus *AB*. 2. alioqui *BCabc*. 3. et *om. AB*.

negantis creatorem deum iustissime praescribo illi diversitati locum non esse inter eos qui ex aequo deos confessus non potest facere diversos, non quia non [4]et homines licet sub eadem appellatione diversissimos esse, sed quia [5]deus non erit [6]dicendus, quia nec credendus nisi summum magnum. [7]Cum ergo summum magnum cogatur agnoscere quem deum non negat, non potest admitti ut summo magno aliquam adscribat deminutionem, qua subiciatur alii summo magno. Desinit enim, si subiciatur. Non est autem dei desinere de statu suo, id est de summo magno. Nam et in [8]illo deo potiore periclitari poterit summum magnum, si depretiari capit in creatore. Ita cum duo dii pronuntiantur duo summa magna, necesse est neutrum altero aut maius sit aut minus, [9]neutrum altero [10]aut sublimius aut deiectius. Nega deum quem dicis deteriorem; nega summum magnum quem credis minorem. Deum vero confessus utrumque duo summa magna confessus [11]es. Nihil alteri adimes aut alteri adscribes. Agnoscens divinitatem negasti diversitatem.

Cap. VII. Temptabis ad haec de nomine dei [1]concutere retractatum ut pas-
Ps. LXXXII, 1. 6. sivo [2]et in alios quoque permisso, quia scriptum sit, Deus deorum stetit in ecclesia deorum, in medio autem deos [3]diiudicabit, et, Ego dixi, vos dii estis. Nec tamen idcirco eis competat possessio summi magni quia dei cognominentur; ita nec creatori. Respondebo et stulto, qui nec hoc recogitaverit, ne tantundem et in deum Marcionis possit retorqueri, ut et illum deum dictum, non ideo tamen summum magnum probatum, sicut nec angeli aut homines creatoris. [4]Si communio nominum condicionibus praeiudicat, quanti nequam servi regum nominibus insultant, Alexandri et Darii et [5]Olofernis? Nec tamen ideo regibus id quod sunt detrahetur. Nam et ipsa idola gentium dei vulgo, sed deus [6]nemo ea re qua deus dicitur. Ita ego non nomini dei nec sono nec [7]notae nominis huius summum magnum in creatore defendo, sed ipsi substantiae cui nomen hoc [8]contigit, hanc inveniens solam innatam, infectam, solam aeternam et universitatis conditricem, non nomini, sed statui, nec appellationi, sed condicioni eius summum magnum et adscribo et vindico. Et ideo, quia deus iam vocari obtinuit sub-

4. et *om. AB.* 5. ita deus *ABc. Vaticanus uterque.* 6. dicendo *AB.* 7. Cur *c.* 8. illo magno deo potiore *c., ex Vaticano utroque.* 9. neutro *AB.* 10. autem *B.* 11. est *ABC.*

Cap. VII. 1. convertere *ABc. Vaticanus uterque.* 2. et malo quoque permissum *AB.* 3. diiudicabit *d., Latinius.* diiudicavit *ABCabc.* 4. Sic *ABC.* 5. Holofernis *d.* Olofernae *codex Pithoei.* 6. ea re qua nemo deus *c., ex Vaticano.* 7. voce *vel* notae *C., in margine.* 8. contingit *Vaticani.*

stantia cui adscribo, nomini me adscribere putas, quia necesse est per nomen ostendam cui adscribam substantiae, scilicet qua constat qui deus dicitur, et summum magnum ex substantia, non ex nomine, deputatur. Denique [9]hoc et Marcion suo deo vindicans, secundum statum, non secundum vocabulum vindicat. Id ergo summum magnum, quod deo adscribimus ex substantiae lege, non ex nominis sorte, contendimus ex pari esse debere in duobus qui ea substantia constant [10]qua deus dicitur, [11]quia in quantum dii vocantur, id est summa magna, substantiae scilicet merito innatae et aeternae ac per hoc magnae [12]et summae, in tantum non possit summum magnum minus et deterius alio summo magno haberi. Si summi magni felicitas et sublimitas et integritas stabit in deo Marcionis, stabit aeque et in nostro, si non et in nostro, aeque nec in Marcionis. Ergo nec paria erunt duo summa magna, quia prohibet disposita iam regula summi magni comparationem non sustinentis, nec disparia, quia et alia summi magni regula occurrit, diminutionem non admittens. [13]Haesisti, Marcion, in medio Ponti tui [14]aestu. Utrinque te fluctus involvunt veritatis. Nec pares nec dispares deos sistere potes. Duo enim non sunt; quod pertineat proprie ad numeri retractatum. [15]Quamquam tota materia de duobus deis dimicetur, his interim lineis eam [16]clausimus, intra quas de singularibus iam proprietatibus congrediemur.

Primo, supercilio stuporem suum aedificant Marcionitae, quod Cap. VIII.
novum deum [1]proferant, quasi nos veteris dei pudeat. Inflantur et pueri novis calceis, sed a vetere paedagogo calceati mox vanam gloriam vapulabunt. Novum igitur audiens deum in vetere mundo et in vetere aevo et sub vetere deo ignotum, inauditum, quem tantis retro saeculis neminem, et [2]ipsa [3]ignorantia antiquum, quidam [4]Iesus Christus, et ille in veteribus nominibus novus, revelaverit, nec alius antehac, gratias ago huic gloriae eorum, [5]maximo adiutorio eius hinc iam haeresim probaturus, novae scilicet divinitatis professionem. [6]Haec erit novitas quae etiam ethnicis deos peperit novo semper ac novo titulo consecrationis cuiusque. Quis deus novus nisi falsus? Ne Saturnum quidem tanta hodie antiquitas deum probabit, quia et illum novitas aliquando produxerit, cum primum consecravit. At enim viva et germana divinitas nec de novitate nec de vetustate, sed de sua veritate censetur. Non [7]ha-

9. et hoc *c., ex Vaticanis.* 10. quia *AB.* 11. quia qui in quantum *ABC.* 12. et *om. abc.* 13. nescisti *AB.* 14. estui *AB.* 15. Quicunque *AB.* 16. clusimus *d.*

Cap. VIII. 1. proferant *cd. Vaticani.* praeferant *reliqui.* 2. ipsum *ABC.* 3. ignorantiam et quidam *AB.* 4. Iesum Christum *BC.* 5. maxime *c., ex Vaticanis.* 6. hoc *AB.* 7. hoc tempus *AB.*

bet tempus aeternitas. Omne enim tempus ipsa est. Quod facit, pati non potest. Caret aetate quod non licet nasci. Deus si est vetus, non erit, si est novus, non fuit. Novitas initium testificatur, vetustas finem comminatur. Deus autem tam alienus ab initio et fine est quam a tempore, arbitro et metatore initii et finis.

Cap. IX. Scio quidem quo sensu novum deum iactitent, agnitione utique. Sed et ipsam novitatis cognitionem percutientem rudes animas ipsamque naturalem novitatis gratiositatem volui repercutere, et hinc iam de ignoto deo provocare. Utique enim quem agnitione novum opponunt, ignotum ante agnitionem demonstrant. Age igitur, ad lineas rursum et in gradum. Persuade deum ignotum esse potuisse. Invenio plane ignotis deis aras prostitutas, sed Attica idololatria est. Item incertis diis, sed superstitio Romana est. Porro incerti dei minus noti, ut minus certi, et proinde ignoti, qua minus certi. Quem titulum incidemus ex duobus deo Marcionis? Utrumque, opinor, et nunc incerto et retro ignoto. Sicut enim ignotum eum fecit deus notus creator, ita et incertum deus certus. Sed non evagabor, uti dicam, Deus [1]si ignotus fuit latuitque, illum regio latebrarum obumbravit, nova utique et ipsa [2]et ignota, et similiter nunc quoque incerta, certe immensa aliqua et maior [3]indubitate eo quem abscondit; sed breviter proponam et plenissime exsequar, praescribens deum ignorari [4]nec potuisse nomine magnitudinis nec debuisse nomine benignitatis, praesertim in utroque praelatiorem nostro creatore. Sed quoniam animadverto in quibusdam ad formam creatoris provocari oportere omnis dei novi et retro ignoti probationem, hoc ipsum ratione fieri a nobis prius commendare debebo, quo constantius utar rationis editae patrocinio. Ante omnia quidem quale est ut qui deum [5]agnoscis creatorem et priorem de notitia confiteris, non eisdem modis et alium scias tibi examinandum quibus iam in alio [6]didicisti deum nosse? Omnis res anterior posteriori normam praeministravit. Duo nunc dei proponuntur, ignotus et notus. De noto vacat [7]quaestio. Esse eum constat, quia notus non fuisset nisi esset. De ignoto instat altercatio. Potest enim et non esse, quia si esset, notus fuisset. Quod ergo quaeritur quamdiu ignoratur, [8]incertum est quamdiu quaeritur, et potest non esse quamdiu [9]in incerto est. Habes deum certum, qua notum, et incertum, qua ignotum. Si ita est, [10]ecquid tibi videtur iusta ratione defendi, ut ad normam et formam et re-

Cap. IX. 1. si *om. bc.* 2. et *om. bc.* 3. indubitate *d.* indubitato *reliqui.* 4. non *AB.* 5. agnoscunt *AB.* 6. didicistis *C.* 7. quae scio esse cum constat *AB.* 8. incertum *ABcd. Vaticani.* in incerto *reliqui.* 9. incertum est *d.* 10. hoc quid *AB.*

gulam certorum probentur incerta? Ceterum si ad hanc causam et ipsam adhuc incertam etiam argumenta de incertis adhibeantur, series implicabitur quaestionum ex ipsorum quoque argumentorum aeque incertorum retractatu periclitantium de fide per incertum, et ibitur in illas iam indeterminabiles quaestiones, quas apostolus non amat. [11]Sin de certis et indubitatis et absolutis regulae partibus incertis et dubiis et inexpeditis praeiudicabunt plane in quibus diversitas status invenitur, fortassean non provocentur ad formam [12]certorum, ut liberata a reliqua comparationis provocatione per diversitatem status principalis. Cum [13]vero duo dei proponuntur, communis est illis status principalis. [14]Quod enim deus est, ambo sunt, innati, infecti, aeterni. Hic erit status principalis. Cetera viderit Marcion si in diversitate disposuit. Posteriora enim sunt in retractatu, immo nec admittentur, si de principali statu constet. Porro constat, quia dei ambo: et ita de quorum statu constat communem esse, cum sub eo ad probationem devocantur, si incerta sunt, ad eorum certorum formam provocanda erunt cum quibus de communione status principalis censentur, ut proinde et de probatione communicent. Hinc itaque constantissime [15]dirigam deum non esse qui sit hodie incertus, quia retro ignotus, quando quem constat esse, ex hoc ipso constat quod nunquam fuerit ignotus, ideo nec incertus.

Siquidem a primordio rerum conditor earum cum ipsis pariter compertus est, ipsis ad hoc prolatis ut deus cognosceretur. Nec enim si aliquanto posterior Moyses primus videtur in templo litterarum suarum deum mundi dedicasse, idcirco a Pentateucho natales agnitionis supputabuntur, cum totus [1]Moysi stilus notitiam creatoris non instituat, sed a primordio enarret, a paradiso et Adam, non ab Aegypto et Moyse recensendam.[2] Denique maior popularitas generis humani, ne nominis quidem [2]Moysi compotes, nedum instrumenti, deum [3]Moysi tamen norunt; etiam [4]tantam idololatria dominationem obumbrante seorsum tamen illum quasi proprio nomine deum perhibent et deum deorum, et, Si deus dederit, et, Quod deo placet, et, Deo commendo. Vide an noverint [5]quem [6]omnia posse testantur. Nec hoc ullis [7]Moysi libris debent. Ante anima quam prophetia. Animae enim a primordio conscientia dei Cap. X.

11. Si non *ABC*. 12. ceterorum *AB*. 13. vere *C*. 14. Quid enim deus est? ambo *ABCabc*. 15. dirigatur *AB*.

Cap. X. 1. Mosis *d*. 2. Mosis *d*. 3. Mosis *d*. 4. tantam idololatria (idololatriae *C*.) dominationem *Cd*. tanta idololatriae (idololatria *abc*.) dominationem *AB*.*bc*. 5. quae *A*. 6. comioda *B*. omida *A*. 7. Mosis *d*., *ubicunque nihil omiserero*.

dos est; eadem nec alia et in Aegyptiis et in Syris et in Ponticis. [8]Iudaeorum enim deum dicunt, animae deum. Noli, [9]barbare haeretice, priorem Abraham constituere quam mundum. Et si unius familiae deus fuisset creator, tamen posterior tuo non erat, etiam Ponticis ante eum notus. Accipe [10]igitur ab antecessore formam, a certo [11]incertus, a cognito incognitus. Nunquam deus latebit, nunquam deus deerit. Semper [12]intellegetur, semper audietur, etiam videbitur, quomodo volet. Habet deus testimonia, totum hoc quod sumus et in quo sumus. Sic probatur et deus et unus, dum non ignoratur, alio adhuc probari laborante.

Cap. XI. Et merito, inquiunt. Quis enim non tam suis notus est quam extraneis? Nemo. Teneo et hanc vocem. Quale est enim ut aliquid extraneum deo sit, cui nihil extraneum esset, si quis esset? quia dei hoc est, omnia illius esse et omnia ad illum pertinere, vel ne statim audiret a nobis, Quid ergo illi cum extraneis? Quod plenius suo loco audiet. At nunc satis est nullum probari cuius nihil probatur. Sicut enim creator ex hoc et deus, et indubitatus deus, quia omnia ipsius et nihil extraneum illi, ita et alius idcirco non deus quia omnia non eius ideoque [1]et extranea. Denique si universitas creatoris est, iam nec locum video dei alterius. Plena et occupata sunt omnia suo auctore. Si vacat aliquid spatii alicuius divinitati in creaturis, plane [2]falsae vacabit. Patet mendacio veritas. Tanta vis idolorum cur non recipiat alicubi deum Marcionis? Igitur [3]et hoc ex forma creatoris expostulo, deum ex operibus cognosci debuisse alicuius proprii sui mundi et hominis et saeculi, quando etiam error orbis propterea deos praesumpserit quos homines interdum confitetur, quoniam [4]aliquid ab unoquoque prospectum videtur utilitatibus et commodis vitae. Ita et hoc ex forma dei creditum est divinum esse, instituere vel demonstrare quid aptum et necessarium sit rebus humanis. Adeo inde auctoritas accommodata [5]falsae divinitati unde praecesserat verae. Unam saltim cicerculam deus Marcionis propriam protulisse debuerat, ut novus [6]aliqui Triptolemus praedicaretur. Aut exhibe rationem deo dignam, cur nihil condiderit, si est; quia condidisset, si fuisset, illo scilicet praeiudicio quo et nostrum deum non alias manifestum est esse quam quia totum condidit hoc. Semel enim praescriptio stabit non posse illos et deum confiteri creatorem et eum quem volunt aeque deum

8. Iudaeorum enim deum dicunt animae deum *om. ABC. Dedit iste Beatus Hieronymus primum ex Gorziensi.* 9. barbarare *AB.* 10. ergo *AB.* 11. certus *ABC.* 12. intelligitur *ABC.*

Cap. XI. 1. et *om. AB.* 2. false *C.* 3. ex forma hoc et *ABCa.* ex forma et hoc *bc.* 4. aliquid *om. ABC.* 5. si falsae *ABC.* 6. aliqui *AB.* aliquis reliqui

credi non ad eius formam probare quem et ipsi et omnes deum, ut, quando hoc ipso nemo creatorem deum dubitet quia totum hoc condidit, hoc ipso nemo debeat credere deum et illum qui nihil condidit, nisi ratio forte proferatur. Duplex ista videatur necesse est, ut aut noluerit condere quid aut non potuerit. Tertium cessat. Sed non potuisse indignum deo est. Noluisse an dignum, volo inquirere. Dic mihi, Marcion, voluit deus tuus cognosci se quocunque in tempore, [7]an non? alio proposito et descendit et praedicavit et passus resurrexit quam uti cognosceretur? Et sine dubio, si cognitus est, voluit. [8]Nihil enim circa eum fieret nisi voluisset. Quid ergo tantopere notitiam sui procuravit ut in dedecore carnis exhiberetur, et quidem maiore, si [9]falsae. Nam hoc turpius, si et mentitus est substantiam corporis, qui et maledictum in se creatoris admisit ligno suspensus. Quanto honestius [10]per aliqua propriae molitionis indicia cognitionem sui praestruxisset, maxime adversus eum cognosci habens apud quem ex operibus ab initio cognitus non erat. Nam et quale est ut creator quidem ignorans esse alium super se deum, ut volunt Marcionitae, qui solum se etiam iurans asseverabat, tantis operibus notitiam sui armaverit, quam potuerat non ita curasse, secundum singularitatis suae praesumptionem, ille autem sublimior sciens inferiorem deum tam instructum [11]nullam sibi prospexerit agnoscendo paraturam? quando etiam insigniora et [12]superbiora opera debuisset condidisse, ut et deus ex operibus cognosceretur secundum creatorem, [13]et ex honestioribus potior et generosior creatore.

Ceterum et si esse eum possemus confiteri, sine causa [1]esse Cap. XII.
eum deberemus argumentari. Sine causa enim esset qui rem non haberet, quia res [2]omnis causa est, ut sit aliquis cuius res sit. Porro in quantum nihil oportet esse sine causa, id est sine re, quia si sine causa sit, [3]perinde est atque si non sit, non habens rei causam [4]rem ipsam, in tantum deum dignius credam non esse quam esse sine causa. Sine causa est enim qui rem non habendo non habet causam. Deus autem sine causa, id est sine re, esse non debet. Ita [5]quotiens ostendo eum sine causa esse, tanquam sit, hoc constituo, non esse illum, quia si fuisset, omnino sine causa non fuisset. Sic et ipsam fidem dico illum sine causa ab omine captare, aliter solito deum credere ex operum auctoritate

one alio *d.*, *Latinius.* an alio *c.* 8. enim ut nihil circa *AB.* 9. false *C.* *Fr. Iunius.* 10. super *AB.* 11. nulla *ABC.* 12. superiora *P. Ciacconius.* ut *ABC.*

Cap. XII. 1. esse *om. AB.* 2. omnes *AB.* 3. proinde *AB.* 4. res ipsa *AB.* 5. quoties *Cabcd.*

formatum, quia nihil tale prospexit per quod homo deum didicit. Nam etsi credunt plerique in illum, non statim ratione credunt, non habentes dei pignus, opera eius deo digna. Itaque hoc nomine cessationis et defectionis operum et [6]impudentiae et malignitatis affinis est: impudentiae, qua fidem non debitam sibi captat, cui praestruendae nihil prospexit, malignitatis, qua plures incredulitatis reos fecit nihil fidei procurando.

Cap. XIII. Cum deum hoc gradu expellimus, cui nulla conditio tam propria et deo digna quam creatoris testimonium praesignaverit, narem contrahentes impudentissimi Marcionitae convertuntur ad destructionem operum creatoris. Nimirum, inquiunt, grande opus et dignum deo mundus. Numquid ergo creator minime deus? Plane deus. Ergo nec mundus deo indignus; nihil etenim deus indignum se fecit, etsi mundum homini, non sibi fecit, etsi omne opus inferius est suo artifice. Et tamen, si quale quid fecisse indignum est deo, quanto indignius deo est nihil eum omnino fecisse vel indignum, quo posset etiam digniorum auctor sperari? Ut ergo aliquid et de isto huius mundi indigno loquar, cui et apud Graecos ornamenti et cultus, non sordium, nomen est, indignas videlicet substantias ipsi illi sapientiae professores, de quorum ingeniis omnis haeresis animatur, deos pronuntiaverunt, ut Thales aquam, ut Heraclitus ignem, ut Anaximenes aërem, ut Anaximander universa caelestia, ut Strato caelum et terram, ut Zeno aërem et aetherem, ut Plato sidera, quod genus deorum igneum appellat, cum de mundo considerando scilicet et magnitudinem et vim et potestatem et honorem et decorem, opem, fidem, legem singulorum elementorum, quae omnibus gignendis, alendis, conficiendis reficiendisque conspirant, [1]ut plerique physicorum [2]formidaverint [3]initium ac finem mundo constare, ne substantiae eius, tantae scilicet, minus de haberentur, [4]quas colunt et Persarum magi et Aegyptiorum hierophantae et Indorum gymnosophistae. Ipsa quoque vulgaris superstitio communis [5]idololatriae, cum in simulacris de nominibus et fabulis veterum mortuorum pudet, ad interpretationem naturalium refugit, et dedecus suum ingenio obumbrat, figurans Iovem in substantiam fervidam et Iunonem eius in aëream, secundum sonum Graecorum vocabulorum, item Vestam in ignem, et Camenas in [6]aquas, et Magnam Matrem in terram seminalia demessam, lacertis aratam, lavacris rigatam. Sic et [7]Osiris quod semper sepelitur

6. impudenti et malignitati *AB*.

Cap. XIII. 1. et *Fulv. Ursinus*. 2. formidaverunt *AB*. 3. initium ac finem mundo dare *d*. initio ac fine mundo stare *AB*. 4. quos *C*. 5. idolatriae *AB*. pro more. 6. aquam *d*. 7. Osirin *abc*.

et in [8]vivido quaeritur et cum gaudio invenitur, reciprocarum frugum et vividorum elementorum et recidivi anni fidem argumentantur, sicut aridae et ardentis [9]naturae sacramenta leones [10]Mithrae philosophantur. Et superiores quidem situ aut statu substantias sufficit facilius deos habitas quam deo indignas. Ad humilia deficiam. Unus, opinor, de sepibus flosculus, non dico de pratis, una cuiuslibet maris conchula, non dico de rubro, una [11]tetraonis pennula, taceo de [12]pavo, sordidum artificem pronuntiabit tibi creatorem?

At cum et animalia irrides minutiora quae maximus artifex de Cap. XIV.
industria ingeniis aut viribus ampliavit, sic magnitudinem in mediocritate probari docens quemadmodum virtutem in infirmitate II Cor. XII, 5.
secundum apostolum, imitare, si potes, apis aedificia, formicae stabula, araneae retia, bombycis stamina, sustine, si potes, illas ipsas lectuli et tegetis tuae bestias, cantharidis venena, muscae spicula, culicis et tubam et lanceam. Qualia erunt maiora, cum tam modicis aut iuvaris aut laederis, ut nec in modicis despicias creatorem? Postremo te tibi circumfer, intus ac foris considera hominem: placebit tibi vel hoc opus dei nostri, quod tuus dominus, ille deus melior, adamavit, propter quem in haec paupertina elementa de tertio caelo descendere laboravit, cuius causa in hac cellula [1]creatoris etiam crucifixus est. Sed ille quidem usque nunc nec aquam reprobavit creatoris qua suos abluit, nec oleum quo suos unguit, nec mellis et lactis societatem qua suos infantat, nec panem quo ipsum corpus suum repraesentat, etiam in sacramentis propriis egens mendicitatibus creatoris. At tu super magistrum discipulus, et servus super dominum, sublimius illo sapis, [2]destruens quae ille desiderat. Volo inspicere si ex fide saltim, ut non et ipse quae destruis appetas. Adversaris caelo, et libertatem caeli in habitationibus captas. Despicis terram [3]plane [4]inimice iam tuae carnis matricem, et omnes medullas eius victui extorques. Reprobas et mare, sed usque ad copias eius, quas sanctiorem cibum deputas. Rosam tibi si obtulero, non fastidies creatorem. [5]Hypocrita, ut apocarteresi probes te [6]Marcionitam, id est repudiatorem creatoris (nam haec apud vos pro martyrio affectari debuisset, si vobis mundus displiceret), in quamcunque materiam resol-

8. mundo *AB*. 9. naturae *om. AB*. 10. mire *ABC*. 11. tetra pavonis pennula *ABC*. *Hirsaugiensis liber*. 12. pavone *AB*.

Cap. XIV. 1. creator *A*. 2. destrues *BC*. 3. plane *om. AB*. 4. inimice iam tuae *A*, *Nic. Rigaltius*. inimicae iam tuae *B*, *liber Pithoei*. inimica iam tuae *C*. inimice tuae *abc*. 5. Hypocrita, ut apocarteresi *abcd*., *ex Gorziensi*. Hypocrita ut porcartere si *ABC*. 6. Marcionitam id est repudiatorem creatoris *abcd*., *ex Gorziensi*. id est repudiatorem Marcionitam creatoris *ABC*.

veris, substantia creatoris uteris. Quanta obstinatio duritiae tuae! Depretias in quibus et vivis et moreris.

Cap. XV. Post haec, vel ante haec, cum dixeris esse et illi conditionem suam et suum mundum et suum caelum, de caelo quidem illo tertio videbimus si et ad apostolum vestrum discutiendum perveneri-mus, interim, quaecunque substantia est, cum suo utique deo apparuisse debuerat. At nunc quale est ut dominus [1]a XII Tiberi Caesaris revelatus sit, substantia vero [2]ad XV iam Severi imperatoris nulla omnino comperta sit, quae frivolis creatoris praecellen utique latere desisset, non latente iam domino suo et auctore? B ideo si ipsa non potuit manifestari in hoc mundo, quomodo dominus paruit eius in hoc mundo? Si dominum [3]cepit hic mundus cur substantiam capere non potuit, nisi domino fortasse maiorem! Iam nunc de loco quaestio est, pertinens et ad mundum illum superiorem et ad ipsum deum eius. Ecce enim si et ille habet mundum suum infra se, super creatorem, in loco utique fecit eum cuius spatium vacabat inter pedes suos et caput creatoris. Ergo et deus ipse in loco erat, et mundum in loco faciebat, et erit ut locus ille maior et deo et mundo. Nihil enim non maius est i quod capit eo quod capitur. Et videndum ne qua adhuc illic vacent [4]subsiciva, in quibus et tertius [5]aliqui stipare deus se cum mundo suo possit. Ergo iam incipe deos computare. Erit eni et locus deus, non tantum qua deo maior, sed et qua innatus infectus ac per hoc aeternus et deo par, in quo semper deus fuerit. Dehinc si et ille mundum ex aliqua materia subiacente molitus e innata et infecta et contemporali deo, quemadmodum [6]de creatore Marcion sentit, redigis et hoc ad maiestatem loci, qui et deum materiam, duos deos, clusit. [7]Et materia enim deus, secundum formam divinitatis innata scilicet et infecta et aeterna. Aut si nihilo molitus est mundum, hoc et de creatore sentire cogetur, materiam subicit in substantia mundi. Sed ex materia et ille fecisse debebit, eadem ratione occurrente illi quoque deo quae opponeretur creatori, ut aeque deo. Atque ita tres interim mihi deos mera Marcionis, factorem et locum et materiam. Proinde et creatorem in loco facit utique eadem condicione censendo, et materiam ei subicit utique innatam et infectam et hoc nomine aeternam, domino. Amplius et malum materiae deputans, innatum innat

Cap. XV. 1. a XII. *libri omnes.* a XV. *Meursius l. l.* 2. a XV. *ABCab ticani.* 3. cepit nec dominum fortasse *AB., reliquis omissis.* 4. subsicva *Latinius.* subcisiva *bc.* subscidiva *AB., et C. in marg.* subsciva *Ca.* subsi *a., in marg.* 5. aliqui *ABCcd.* aliquis *ab.* 6. et de *d.* 7. Est *A.*

infectum infectae et aeternum aeternae, quartum iam [a]hic deum fecit. Habes igitur in superioribus tres substantias divinitatis, in inferioribus quatuor. His cum accedunt et sui Christi, alter qui apparuit sub Tiberio, alter qui a creatore promittitur, manifestam iam fraudem Marcion patitur ab eis qui duos illum deos inferre praesumunt, cum novem assignet, licet nesciens.

Non comparente igitur mundo alio, sicut nec deo eius, conse- Cap. XVI.
quens est ut duas species rerum, visibilia et invisibilia, duobus auctoribus deis dividant, et ita suo deo invisibilia defendant. Quis autem poterit inducere in animum, nisi spiritus haereticus, eius esse invisibilia qui nihil visibile praemiserit, quam eius qui visibilia operatus invisibilium quoque fidem fecerit, cum iustius multo sit aliquibus exemplariis adnuere quam nullis? Videbimus et apostolus cui auctori invisibilia deputet, cum et illum exploraverimus. Coloss. I, 16.
Nunc enim communibus plurimum sensibus et argumentationibus iustis secuturae scripturarum quoque advocationi fidem sternimus, confirmantes diversitatem hanc visibilium et invisibilium [1]adeo creatori deputandam, sicuti tota operatio eius ex diversitatibus constat, ex corporalibus et incorporalibus, ex animalibus et inanimalibus, ex vocalibus et mutis, ex mobilibus et stativis, ex genitalibus et sterilibus, ex aridis et [2]succidis, ex calidis et frigidis. Sic et hominem ipsum diversitas temperavit, tam in corpore quam in sensu. Alia membra fortia, alia infirma, alia honesta, alia inhonesta, alia gemina, alia unica, alia comparia, alia disparia. Proinde et in sensu nunc laetitia, nunc anxietas, nunc amor, nunc odium, nunc ira, nunc lenitas. Quod si ita est, ut aemula inter se conditionis universitas ista modulata sit, iam igitur et visibilibus invisibilia debentur, non alteri auctori deputanda quam cui et aemula eorum, ipsum creatorem [3]diversum [4]notantia, iubentem quae prohibuit et prohibentem quae iussit, percutientem et sanantem. Cur in hac sola specie uniformem eum capiunt, visibilium solummodo conditorem, quem proinde credendum sit et visibilia et invisibilia condidisse, quemadmodum et vitam et mortem, et mala et pacem? Et utique, si illa invisibilia maiora sunt visibilibus creaturis suo loco magnis, sic quoque congruit eius esse maiora cuius et magna, quia nec magna, nedum maiora, ei competant cuius nec modica comparent.

a. hinc *d.*, *Io. a Wouwer.*

Cap. XVI. 1. adeo creatori *Ad.* adeo creatore *B.* a deo creatore *Cabc.* deo creatori *C.*, *in marg. Probarunt Io. a Wouwer et Leopoldus.* 2. succidis *d.*, *Petr. Cisconius.* siccis *ABCabc.* 3. diversum *Cabcd.* deum suum *B.* dominum suum *A.* 4. notantia *d.*, *Fulv. Ursinus.* notant *ABCabc.*

Cap. XVII. His compressi erumpunt dicere: Sufficit unicum opus deo nostro, quod hominem liberavit summa et praecipua bonitate sua, et omnibus [1]locustis anteponenda. O deum maiorem, cuius tam magnum opus non potuit inveniri quam in homine dei minoris! Enimvero prius est ut probes eum esse per quae deum probari oportet, per opera, tunc deinde per beneficia. Primo enim quaeritur, an sit, et ita, qualis sit. Alterum de operibus, alterum de beneficiis [2]dinoscetur. Ceterum non quia liberasse dicitur hominem, ideo esse eum constat, sed si esse constiterit, tunc et liberasse dicetur, ut et an liberaverit constet, quia potuerit et esse et non liberasse. Quomodo ergo [3]quia liberasse dicetur, etiam esse credetur, cum potuerit et esse et non liberasse? Nunc in isto articulo ab ignoti dei quaestione [4]deducto satis constitit tam nihil illum condidisse quam debuisse condidisse, uti cognosceretur ex operibus, quia si fuisset, cognosci debuisset, et utique a primordio rerum; deum enim non decuisse latuisse. Regrediar necesse est ad originem quaestionis dei ignoti, ut ceteros quoque ramulos eius excutiam. Primo enim quaeri oportebit, qui postea se protulerit in notitiam, cur postea, et non a primordio rerum; quibus utique necessarius, qua deus, et quidem melior [5]quo necessarior, latere non debuit. Non enim potest dici non fuisse aut materiam aut causam cognoscendi deum, cum et homo a primordio esset in saeculo, cui nunc subvenit, et malitia creatoris, adversus quam [6]ut bonus subvenit. Igitur aut ignoravit et causam et materiam suae revelationis necessariae, aut dubitavit, aut non potuit, aut noluit. Omnia haec deo indigna, maxime optimo. Sed et hunc locum alibi implebimus [7]exprobratione serae revelationis, sicut nunc solita demonstratione.

Cap. XVIII. Processerit, age, iam in notitiam quando voluit, quando potuit, quando hora fatalis advenit. Fortasse enim [1]anabibazon ei obstabat, aut aliquae maleficae, aut Saturnus quadratus, aut Mars trigonus. Nam et mathematici plurimum Marcionitae, nec hoc erubescentes, de ipsis etiam stellis vivere [2]creatoris. Tractandum et hic de revelationis qualitate, an digne cognitus sit, ut constet, an vere, et ita credatur esse quem digne constiterit revelatum. Digna enim deo probabunt deum. Nos definimus deum primo na-

Cap. XVII. 1. loculis *Meursius Auct. Philol. cap.* 15. *p.* 742. *Opp. tom.* I. Locutiis *Fr. Iunius.* 2. dinoscetur *d.* dei dinoscetur *AB.* dei dignoscitur (vel dinoscitur) *reliqui.* 3. qui *AB.* 4. deducto *bc.* deducta *ABCa.* deductis *d.* deductus *Gorziensis liber.* 5. qua *Fr. Iunius.* 6. et *bc.* 7. exprobatione *AB.*

Cap. XVIII. 1. anabibalone iob stabat *AB.* 2. creatorem *AB.*

tura cognoscendum, [2]deinde doctrina recognoscendum, natura ex operibus, doctrina ex praedicationibus. Sed cui nulla natura est, naturalia instrumenta non suppetunt. Ergo vel praedicationibus revelationem sui debuerat operari, maxime adversus eum revelandus qui et conditionis et praedicationis operibus tot ac tantis vix tamen [4]hominum fidem impleverat. Quomodo itaque revelatus est? Si per humanam coniecturam, [5]nega deum alias cognosci posse quam per semetipsum, nec tantum ad formam provocans creatoris, verum et ad condicionem tam divinae magnitudinis quam humanae mediocritatis; ne maior deo [6]homo videri possit, qui [7]eum non ultro volentem cognosci suis viribus quodammodo in publicum agnitionis extraxerit, cum humana mediocritas facilius deos fingere sibi norit secundum totius aevi experimenta quam verum sectari quem natura iam intellegunt. Alioquin, si [8]sic homo deum commentabitur quomodo Romulus Consum et Tatius Cloacinam et Hostilius Pavorem et Metellus Alburnum et quidam ante hoc tempus Antinoum[1], hoc aliis licebit, nos Marcionem nauclerum novimus, non regem nec imperatorem.

Immo, inquiunt Marcionitae, deus noster, etsi non ab initio, etsi non per conditionem, sed per semetipsum revelatus est in Christo Iesu. Dabitur et in Christum liber de omni statu eius. Distingui enim materias oportet, quo plenius et ordinatius retractentur. Interim satis erit ad praesentem gradum ita occurrere, ut ostendam Christum Iesum non alterius dei circumlatorem quam creatoris, et quidem paucis. Anno xv Tiberii Christus Iesus de caelo manare dignatus est, spiritus salutaris. Marcionis [1]salutem, [2]qui ita voluit, quoto quidem anno Antonini maioris de Ponto suo exhalaverit [3]aura canicularis non curavi investigare. De quo tamen constat, [4]Antoninianus haereticus est, sub Pio impius. A Tiberio autem usque ad Antoninum anni fere [5]cxv et dimidium anni cum dimidio mensis. Tantundem temporis ponunt inter Christum et Marcionem. Cum igitur sub Antonino primus Marcion hunc deum induxerit, sicut probavimus, statim, qui sapis, plana res est. Praeiudicant tempora quod sub Antonino [6]primum processit sub Tiberio non processisse, id est deum [7]Antoniniani imperii Tiberiani non

Cap. XIX.

1. dehinc *Vaticanus uterque.* 4. hominum fidem *d., Fulv. Ursinus.* hominem fidem *AB.* hominem fide *reliqui, et liber Pithoei.* 5. nega *d.* negas *reliqui.* 6. et homo *AB.* 7. non eum non ultro *abc.* modo eum non ultro *Latinius.* 8. Sic (*B.*) *Semleri editio.*

Cap. XIX. 1. salutem *d., Fulv. Ursinus.* salutis *reliqui.* 2. qui ita voluit [illegible]dum *iudicavit Ios. Scaliger.* 3. aula *AC. Vaticani.* 4. Antoninus *ABCa.* 5. centum viginti quinque *B.* 6. statim primum cessit *A.* primum cessit *B.* 7. Antoniniani *d.* Antonini *reliqui.*

fuisse, atque ita non a Christo revelatum quem constat a Marcione [8]primum praedicatum. Hoc nunc ut probem constare, quod superest, ab ipsis adversariis sumam. Separatio legis et evangelii proprium et principale opus est Marcionis, nec poterunt negare discipuli eius quod in [9]summo instrumento habent, quo denique [10]initiantur et [11]indurantur in [12]hanc haeresim. Nam hae sunt [13]Antitheses Marcionis, id est contrariae [14]oppositiones, quae conantur discordiam [15]evangelii cum lege committere, ut ex diversitate sententiarum utriusque instrumenti diversitatem quoque argumententur deorum. Igitur cum ea separatio legis et evangelii ipsa sit quae alium deum evangelii insinuaverit adversus deum legis, apparet ante eam separationem deum in notitia non fuisse qui ab argumento separationis innotuit, atque ita non a Christo revelatum, qui fuit ante separationem, sed a Marcione commentatum, qui instituit separationem adversus evangelii legisque pacem, quam retro illaesam et inconcussam ab apparentia Christi usque ad audaciam Marcionis illa utique ratio servavit quae non alium [16]deum et legis et evangelii tuebatur praeter creatorem, adversus quem tanto post tempore separatio a Pontico immissa est.

Cap. XX. Huic expeditissimae probationi defensio quoque a nobis necessaria est adversus obstrepitacula diversae partis. Aiunt enim Marcionem non tam innovasse regulam separatione legis et evangelii quam retro adulteratam recurasse. O Christe, patientissime domine, qui tot annis interversionem praedicationis tui sustinuisti, donec [1]scilicet tibi Marcion subveniret! Nam et ipsum Petrum ceterosque
Gal. II, 9. columnas apostolatus, a Paulo reprehensos opponunt quod non recto pede incederent ad evangelii veritatem, ab illo certe Paulo qui adhuc in gratia rudis, trepidans denique ne in vacuum cucurrisset aut curreret, tunc primum cum antecessoribus apostolis conferebat. Igitur si ferventer [2]adhuc, ut neophytus, adversus Iudaismum aliquid in conversatione reprehendendum existimavit, passivum
I Cor. IX, 22. scilicet convictum, postmodum et ipse usu omnibus omnia factus, ut omnes lucraretur, Iudaeis quasi Iudaeus, et eis qui sub lege tanquam in lege, tu illam solius conversationis, placiturae postea accusatori suo, reprehensionem [3]suspectam vis haberi etiam de praedicationis erga deum praevaricatione. Atquin de praedicationis uni-

8. primum *abcd.* primo *ABC. Vaticani.* 9. suo *Ios. Scaliger. Nec improbo.* 10. nunciantur *AB.* 11. indurantur *abcd.* induantur *AB.* indicantur *C.* 12. hanc haeresim *ACabc.* hanc haeresin *d.* hac haeresi *Vaticani.* 13. antithesis *BC.* 14. dispositiones *A. m. pr.* 15. evangelii cum *abcd. Gorziensis liber.* cum religione. 16. et deum legis et *ab.*

Cap. XX. 1. scilicet tibi *abc. Gorziensis liber.* tibi scilicet *d.* tibi *ABC.* 2. ut adhuc neophytus *d.* 3. susceptam *C.*

tate, quod supra legimus, dextras iunxerant, et ipsa officii
bulione de evangelii societate condixerant, sicut et alibi. Si
inquit, sive illi, sic praedicamus. Sed et si quosdam falsos
[4]irrepsisse descripsit, qui vellent Galatas ad aliud evangeliun
ferre, ipse demonstrat adulterium illud evangelii non ad
dei et Christi fidem transferendam, sed ad disciplinam legi
servandam habuisse intentionem, [5]deprehendens scilicet ill
cumcisionem vindicantes et observantes tempora et dies et
et annos Iudaicarum caeremoniarum, quas iam exclusas ag
debuerant, secundum innovatam dispositionem creatoris
hoc [7]ipso praedicantis per prophetas suos. Ut per Esaiam,
transierunt, inquit, [8]ecce nova, quae ego nunc facio; et a
disponam testamentum, non quale disposui ad patres vestro
illos eduxissem de terra [9]Aegypti. Sic et per Hieremiam,
rate vobis novamen novum, et circumcidimini deo vestro,
cumcidimini praeputia cordis vestri. Hanc ergo circumcisior
sistens apostolus et hoc novamen illas quoque vetustates ca
niarum dissuadebat de quibus idem conditor earum quandoq
saturis profitebatur per Osee, Et avertam omnes iocunditat
et dies festos eius et neomenias et sabbata et omnes caer
eius. Sic enim per Esaiam, Neomenias vestras et sabbata
magnum non sustineo, ferias et ieiunium et dies festos vest
anima mea. Quod [10]si et creator omnia haec iam pridem
verat, et apostolus ea iam recusanda pronuntiabat, ipsa
sententia consentanea decretis creatoris probat non alium d
apostolo praedicatum quam cuius decreta cupiebat iam agno
sos et apostolos et fratres notans in hac causa, qui eva
Christi creatoris transferrent a novitate praenuntiata a cre
vetustatem recusatam a creatore.

Ceterum [1]si qua novum deum praedicans veteris de
cupiebat excludere, quare de deo quidem novo nihil pra
sed de vetere lege solummodo, nisi quoniam fide manente
torem sola lex eius concessare debebat? Ut et psalmus ill
cinuerat: Disrumpamus vincula a nobis eorum et abiciamus
iugum a nobis; ex quo scilicet tumultuatae sunt gentes e
meditati sunt inania; [2]astiterunt reges terrae et magistratu
venerunt in unum adversus dominum et adversus Christu

4. recessisse *B.* recepisse *A.* 5. observandam *Vaticanus unus.* 6. deus *d.*, *Fulv. Ursinus.* 7. ipso *om. ABC.* 8. recenovaque *A.* recenov recentioraque *Hildebrandus.* 9. aegypta *AB.* 10. si et *Acd. Vaticanus* et si *reliqui.*

Cap. XXI. 1. si quasi *d.* quasi *Fulv. Ursinus.* 2. praececinerat *d.* venerunt *cd. Vaticanus uterque.* circumvenerunt *reliqui.*

Et utique, si alius deus praedicaretur a Paulo, nulla disceptatio esset servandae legis necne, non [4]pertinentis scilicet ad dominum novum et aemulum legis. Ipsa enim dei novitas atque diversitas abstulisset non modo quaestionem veteris et alienae legis, verum omnem eius mentionem. Sed hic erat totus status quaestionis, quod, cum idem deus legis in Christo praedicaretur, [5]legi eius derogaretur. Stabat igitur fides semper in creatore et Christo eius, sed conversatio et disciplina nutabat. Nam et alii de idolothyto edendo, alii de [6]mulierum velamento, alii de nuptiis vel repudiis, nonnulli et de spe resurrectionis disceptabant, de deo nemo. Nam [7]si fuisset haec quoque quaestio disceptata, et ipsa apud apostolum inveniretur, vel quanto principalis. Quodsi post apostolorum tempora adulterium veritas passa est circa dei regulam, ergo iam apostolica traditio nihil passa est in tempore suo circa dei regulam, et non alia agnoscenda erit traditio apostolorum quam quae hodie apud ipsorum ecclesias editur. Nullam autem apostolici census ecclesiam invenias quae non in creatore [8]christianizet. Aut si hae erunt a primordio corruptae, quae erunt integrae? nimirum adversariae creatoris? Exhibe ergo aliquam ex tuis apostolici census, et obduxeris. Igitur cum omnibus modis constet alium deum in regula sacramenti istius non fuisse a Christo usque ad Marcionem quam creatorem, satis iam et probatio nostra munita est, qua ostendimus notitiam dei [9]haeretici ex evangelii et legis separatione [10]coepisse, et definitio superior instructa est, non esse credendum deum quem homo de suis sensibus composuerit, nisi plane prophetes, id est non de suis sensibus. Quod si Marcion poterit dici, debebit etiam probari. Nihil retractare oportebat. Hoc enim cuneo veritatis omnis extruditur haeresis, cum Christus non alterius dei quam creatoris circumlator ostenditur.

Cap. XXII. Sed quomodo funditus evertetur antichristus, nisi ceteris quoque iniectionibus eius elidendis locus detur, relaxata praescriptionum defensione? Accedamus igitur iam hinc ad ipsam dei personam, vel potius umbram et phantasma, secundum Christum ipsius, per idque examinetur per quod creatori praefertur. Et utique erunt regulae certae ad [1]examinandam dei bonitatem. Sed prius est ut inveniam illam et apprehendam, et ita ad regulas perducam. Cum enim circumspicio tempora, nusquam est a primordio materiarum et [2]in introitu causarum, cum quibus debuerat inveniri, exinde

4. pertinentes *bc*. 5. lege *ab*. 6. mulieris *AB*. 7. si *om. ABC*. 8. christianum. et aut si hae *A*. christianum et aut sit haec *B*. 9. haeretice *ABC*. 10. coepisse *ego*. cepisse *libri omnes*.

Cap. XXII. 1. examinandum *AB*. 2. in *om. Bbcd*.

agens [3]quod agi habuit. Erat enim iam [4]mors, et aculeus mortis delictum, et ipsa malitia creatoris, adversus quam subvenire deberet alterius dei bonitas, primae huic regulae divinae bonitatis occurrens, si se naturalem probaret, statim succurrens ut causa [5]coepit. Omnia enim in deo naturalia et ingenita esse debebunt, ut sint aeterna, secundum statum ipsius, ne obvenientia et extranea reputentur, ac per hoc temporalia et aeternitatis aliena. Ita et bonitas perennis [6]et iugis exigetur in deo, quae in thesauris naturalium proprietatum reposita et parata antecederet causas et materias suas, et primam quamque susciperet, non despiceret et destitueret, si antecedebat. Denique [7]et hic non minus quaeram, cur non a primordio operata sit bonitas eius, quam de ipso quaesivimus, cur non a primordio sit revelatus? Quidni? qui [8]per bonitatem revelari haberet, si qui fuisset. Non posse [9]quid deo non licet, nedum naturalibus suis fungi; quae si continentur quo minus currant, naturalia non erunt. Et otium enim sui natura non novit. Hinc censetur, si [10]agat; [11]sic nec noluisse videbitur exercere bonitatem interim naturae nomine. Natura enim [12]se non potest nolle quae [12]se ita dirigit ut si cessaverit non sit. Sed cessavit aliquando in deo Marcionis de opere [14]bonitas. Ergo non fuit naturalis bonitas quae potuit aliquando cessasse, quod naturalibus non licet. Et si non erit naturalis, iam nec aeterna credenda nec deo par, quia non aeterna, dum non naturalis quae denique nullam sui perpetuitatem aut de praeterito constituat aut de futuro repromittat. Nam et a primordio non fuit et in finem sine dubio non erit. Potest enim et non esse quandoque, sicut non fuit aliquando. Igitur cum constet in primordio cessasse bonitatem dei illius ([15]non enim a primordio liberavit hominem), et voluntate potius eam quam infirmitate cessasse, iam voluntas suppressae bonitatis finis invenietur malignitatis. Quid enim tam malignum quam nolle prodesse cum possis, quam [16]utilitatem cruciare, quam iniuriam sinere? Totum denique creatoris elogium in illum rescribetur qui saevitias eius bonitatis suae mora iuvit. Nam in cuius manu est quid ne fiat, eius iam deputatur [17]cum fit. Homo damnatur in mortem ob unius arbusculae delibationem, et exinde [18]proficiunt delicta cum poenis, et pereunt iam omnes qui paradisi nullam cespitem norunt. Et hoc

3. quod *d.*, *Fulv. Ursinus.* quo *ABCabc.* qui *Fr. Iunius.* 4. et mors et *cd.* 5. cepit *d.* 6. et iugis *om. b.* 7. non minus et hic *d.* 8. per *om. AB.* 9. quidvis *Latinius.* 10. agat *d.*, *P. Ciacconius.* agatur *reliqui.* 11. et sic *Fr. Iunius.* ut *d.* 12. si *BC.* 13. de *delet Ios. Scaliger.* 14. bonitas *Acd.* bonitatis *reliqui*, *Fr. Iunius.* 15. non *om. ABC.* 16. utilitatem cruciare *ABd.* utilitate cruciari *reliqui.* 17. cum iam fit *Cabc.* 18. proficiunt *ABd. Vaticanus uterque.* prosiliunt *reliqui.*

melior aliqui deus aut nescit aut sustinet? [19]Si ut ex hoc melior inveniretur, quanto creator deterior haberetur? satis et in isto consilio malitiosus, qui et illum voluit [20]oneratum, operationibus eius [21]admissis, et saeculum in vexatione detinuit. Quid de tali medico iudicabis qui nutriat morbum mora praesidii et periculum extendat dilatione remedii, quo pretiosius aut famosius curet? Talis et in deum Marcionis dicenda sententia est, mali permissorem, iniuriae fautorem, gratiae lenocinatorem, benignitatis praevaricatorem, [22]quam non statim causae suae exhibuit; plane, si natura bonus, exhibiturus, et non accessione, si ingenio optimus, et non disciplina, si ab aevo deus, et non a Tiberio, immo, quod verius, a Cerdone et Marcione. Tiberio nunc deus ille praestiterit ut imperio eius divina bonitas in terris dedicaretur.

Cap. XXIII. Aliam illi regulam praetendo, sicut naturalia, ita rationalia [1]esse debere in deo omnia. Exigo rationem bonitatis, quia nec aliud quid bonum haberi liceat quod non rationaliter bonum sit, nedum ut ipsa bonitas irrationalis deprehendatur. Facilius malum cui rationis aliquid affuerit pro bono habebitur quam ut bonum ratione desertum non pro malo iudicetur. Nego rationalem bonitatem dei Marcionis iam hoc primo quod in salutem processerit hominis alieni. Scio dicturos atquin hanc esse principalem et perfectam bonitatem, cum sine ullo debito familiaritatis in extraneos voluntaria et libera effunditur, secundum quam inimicos quoque nostros et hoc nomine iam extraneos diligere iubeamur. Cum ergo non a primordio hominem respexit, a primordio extraneum, cessando praeiudicavit cum extraneo nihil sibi esse. Ceterum disciplinam diligendi extraneum vel inimicum antecessit praeceptum diligendi proximum tanquam teipsum, quod etsi ex lege creatoris, et tu quoque illud excipere debebis, ut a Christo non destructum, sed potius exstructum. Nam quo magis proximum diligas diligere iubetur inimicum et extraneum. Exaggeratio est debitae bonitatis exactio indebitae. Antecedit autem debita indebitam, ut principalis, ut dignior ministra et comite sua, id est indebita. Prior igitur cum prima bonitatis ratio sit in rem suam exhiberi ex iustitia, secundam autem in alienam ex redundantia iustitiae super Scribarum et Pharisaeorum, quale est secundam ei rationem referri [2]cui deficit prima, non [3]habenti proprium hominem, ac per hoc quoque exi-

19. Sicut *ABC*. 20. honeratum *B*. 21. admisisset secundum *AB*. admisisset seculum *C*. 22. quoniam *AB*., *pro more*.

Cap. XXIII. 1. esse debere *cd*. *Vaticanus uterque*. esse *reliqui*. 2. *Aut cui c. habet insertum* scilicet iuvando alium, *ex Vaticano uno*. *Ios. Scaliger, Fr. Iunius, Nic. Rigaltius hoc recte pro spurio iudicarunt*. 3. habenti *d*., *Latinius*. habente *A*.

guae? Porro exigua, quae suum non habuit, quomodo in alienum redundavit? [4]Exhibe principalem rationem, et tunc vindica sequentem. Nulla res sine ordine [5]rationalis potest vindicari, tanto abest ut ratio ipsa in aliquo ordinem amittat. Sit nunc et a secundo gradu incipiens ratio bonitatis, in extraneum scilicet, nec secundus illi gradus ratione constabit alio modo destructus. Tunc enim rationalis habebitur vel secunda in extraneum bonitas, si sine iniuria eius operetur cuius est res. Quamcunque bonitatem iustitia prima efficit rationalem. Sic et in principali gradu rationalis erit, cum in rem suam exhibetur, si iusta sit. Sic et in extraneum rationalis videri poterit, si non sit iniusta. Ceterum qualis bonitas quae per iniuriam constat, et quidem pro extraneo? Fortasse enim pro domestico aliquatenus rationalis habeatur bonitas iniuriosa. Pro extraneo vero, cui nec proba legitime deberetur, qua ratione tam iniusta rationalis defendetur? Quid enim iniustius, quid iniquius et improbius quam ita alieno benefacere servo ut domino eripiatur, ut alii vindicetur, ut adversus caput domini subornetur, et quidem, [6]quo indignius, in ipsa adhuc domo domini, de ipsius adhuc horreis vivens, sub ipsius adhuc plagis tremens? Talis assertor etiam damnaretur in saeculo, nedum plagiator. Non aliter deus Marcionis irrumpens in alienum mundum, eripiens deo hominem, patri filium, educatori alumnum, domino famulum, ut eum efficiat deo impium, patri irreligiosum, educatori ingratum, domino nequam. Oro te, si rationalis bonitas talem facit qualem faceret irrationalis? [7]Non putem impudentiorem quam qui in aliena aqua alii deo tinguitur, ad alienum caelum alii deo expanditur, in aliena terra alii deo sternitur, super alienum panem alii deo gratiarum actionibus fungitur, de alienis bonis ob alium deum nomine eleemosynae et dilectionis operatur. Quis iste deus tam bonus ut homo ab illo malus fiat, tam propitius ut alium illi deum, et dominum quidem [8]ipsius, faciat iratum?

Sed deus sicut aeternus et rationalis, ita opinor et perfectus in omnibus. Eritis enim perfecti, quemadmodum pater vester, qui in caelis est. Exhibe perfectam quoque bonitatem eius. Etsi de imperfecta satis constat, quae neque naturalis invenitur neque rationalis, nunc et alio ordine traducetur; nec iam imperfecta, immo et defecta, exigua et exhausta, minor numero materiarum suarum, quae non in omnibus exhibetur. Non enim omnes salvi fiunt, sed

Cap. XXIV. Matth. V, 48.

habentis *reliqui*. 4. Exhibe *d*. Exhibe rei *Beat. Rhenanus et Fr. Iunius*. Exhibe ei *Latinius*. Exhibere *AC*. Exhibe re *abc*. 5. rationis *d. in Erratis*. 6. quo *ACd*. quo? (*B*)*abc*. 7. An (*in adnott. Rhenani legitur* At *pro* An) putem *ab*. 8. ipsius *om. Cab*.

pauciores omnibus et Iudaeis et Christianis creatoris. Pluribus vero pereuntibus quomodo perfecta defenditur bonitas ex maiore parte cessatrix, paucis aliqua, pluribus nulla, cedens perditioni, partiaria exitii? Quodsi plures salvi non erunt, erit iam non bonitas, sed malitia perfectior. Sicut enim bonitatis operatio est, quae facit salvos, ita malignitatis, quae non facit salvos. Magis autem non faciens salvos dum paucos facit, perfectior erit in non iuvando quam iuvando. Non poteris et in creatorem referre bonitatem, in omnes defectionem. Quem enim iudicem tenes, dispensatorem, si forte, bonitatis ostendis intellegendum, non profusorem, [1]quod deo tuo vindicas. Usque adeo hac sola eum praefers bonitate creatori quam si solam profitetur et totam, nulli deesse debuerat. Sed nolo iam de parte maiore pereuntium [1b]imperfectum bonitatis arguere deum Marcionis. Sufficit ipsos quos salvos facit imperfectae salutis inventos imperfectam bonitatem eius ostendere, scilicet anima tenus salvos, carne deperditos, quae apud illum non resurgit. Unde haec dimidiatio salutis nisi ex defectione bonitatis? Quid [2]erat perfectae [3]bonitatis quam totum hominem redigere in salutem, totum damnatum a creatore, totum a deo optimo allectum? [4]Quod sciam, et caro tinguitur apud illum, et caro de nuptiis tollitur, et caro in confessione nominis desaevitur. Sed etsi carni delicta reputantur, praecedit animae reatus, et culpae principatus animae potius adscribendus, cui caro ministri nomine occurrit. Carens denique anima caro hactenus peccat. Ita et in hoc iniusta bonitas et sic quoque imperfecta, innocentiorem substantiam relinquens in exitium, obsequio, non arbitrio, delinquentem; cuius Christus etsi non induit veritatem, ut tuae haeresi visum est, imaginem tamen eius subire dignatus est. [5]Ipso, quod mentitus est illam, aliquid ei [6]debuit debuisse. Quid est autem homo aliud quam caro, siquidem nomen hominis materia corporalis, non animalis, ab auctore sortita est? Et fecit hominem deus, inquit, limum de terra, non animam; anima enim de afflatu: et factus est homo in animam vivam; [7]quid? utique qui de limo: et posuit deus hominem in paradiso; quod finxit, non quod flavit; qui caro nunc, non qui anima. Itaque si ita est, quo ore contendes perfectum [8]bonitatis titulum, quae non iam a partitione speciali hominis liberandi defecit, sed a proprietate generali? Si plena est gratia et

Gen. II, 7 sq.

Cap. XXIV. 1. quod deo tuo *cd. Vaticanus uterque.* quod tuo *reliqui.* 1b. *Fortassean* imperfectae. 2. erat *ABCabc.* enim tam *d., Latinius.* 3. caritatis *Latinius.* 4. quod sciam *d.* Quod si iam *reliqui.* 5. Ipso *ego.* Ipsum *libri omnes.* 6. debuit (debui *C.*) debuisse *Cabcd.* debuisse *AB.* habuit debuisse *Fr. Iunius.* 7. quis *abc.* 8. bonitate *ABC.*

solida misericordia quae soli animae salutaris est, plus praestat haec vita, qua toti et integri fruimur. Ceterum ex parte resurgere multari erit, non liberari. Erat et illud perfectae bonitatis, ut homo liberatus in fidem dei optimi statim eximeretur de domicilio atque dominatu dei [9]saevi. At nunc et [10]febricitas, o Marcionita, et ceteros tribulos et spinas dolor carnis tuae tibi edit, nec fulminibus tantum aut bellis et pestibus aliisque plagis creatoris, sed et scorpiis eius obiectus. In quo te putas liberatum de regno eius, cuius te muscae adhuc calcant? Si de futuro [11]erutus es, cur non et de praesenti, ut [12]perfecte? Alia est nostra condicio apud auctorem, apud iudicem, apud offensum principem generis. Tu tantummodo bonum [13]deum praefers. Non potes autem perfecte [14]bonum ostendere a quo non perfecte liberaris.

Quod attinet ad bonitatis quaestionem, his lineis deduximus eam minime deo adaequari, ut neque ingenitam neque rationalem neque perfectam, sed et improbam et iniustam et ipso iam bonitatis nomine indignam, quod scilicet in quantum deo congruat, in tantum deum non esse conveniat qui de tali bonitate etiam praeferatur, nec de tali modo, verum et sola. Iam enim et hoc discuti par est, an deus de sola bonitate censendus sit, negatis ceteris appendicibus, sensibus et affectibus, quos Marcionitae quidem a deo suo abigunt in creatorem, nos vero et agnoscimus in creatore ut deo dignos. Et ex hoc quoque negabimus deum in quo non omnia quae deo digna sint constent. Si aliquem de Epicuri schola deum affectavit Christi nomine titulare, ut quod beatum et incorruptibile sit neque sibi neque alii molestias praestet (hanc enim sententiam ruminans Marcion removit ab illo severitates et iudiciarias vires); aut in totum immobilem et stupentem deum concepisse debuerat (et quid illi cum Christo, molesto et Iudaeis per doctrinam et sibi per [1]sensum?), aut et de ceteris motibus eum [2]agnovisse (et quid illi cum Epicuro, nec sibi nec Christianis necessario?). Ecce enim hoc ipso quod retro quietus qui nec notitiam sui aliquo interim opere curaverit, post tantum aevi senserit in hominis salutem, utique per voluntatem, nonne concussibilis tunc fuit novae voluntati, ut et ceteris motibus videatur obnoxius? Quae autem voluntas sine concupiscentiae stimulo est? [3]Quis volet quod non con- Cap. XXV.

9. sui *AB*. 10. febricitates *Latinius*. 11. exutus *AB*. 12. perfecte?, Alia *d*. perfecta est. alia *ABC*. perfecte sis: alia *reliqui*. 13. deum *om. bc*. 14. bonum (*B*)*abcd*. *Gorziensis liber*. deum *reliqui*.

Cap. XXV. 1. sensum *d*., *Fulv. Ursinus*. yhum *A*. ihesum *B*. Iesum *reliqui*. 2. agnovisset *Fulv. Ursinus*. 3. Quis volet quod non concupiscet? *om. abcd*. *et Gorziensis*.

cupiscet? Sed et cura accedet voluntati. [4]Quis enim volet [5]quid et concupiscet, et non [6]curabit? Igitur cum et voluit et [7]concupiit in hominis salutem, iam et sibi et aliis negotium fecit, Epicuro nolente, consiliario [8]Marcione. Nam et adversarium sibi constituit ipsum illud adversus quod et voluit et concupiit et curavit, sive delictum sive mortem, inprimis [9]ipsum arbitrum eorum et dominum, [10]hominis creatorem. Porro nihil sine aemulatione decurret quod sine adversario non erit. Denique volens et concupiscens et curans hominem liberare hoc ipso iam aemulatur [11]et eum a quo liberat, adversus eum scilicet sibi liberaturus, [12]et ea de quibus liberat, in alia liberaturus. Proinde [13]enim aemulationi [14]occurrant necesse est officiales suae in ea quae aemulatur, ira, discordia, odium, dedignatio, [15]indignatio, bilis, nolentia, offensa. Haec omnia si aemulationi adsistunt, aemulatio autem liberando homini procurat, liberatio autem hominis operatio bonitatis est, non poterit ea bonitas sine suis dotibus, id est sine sensibus et affectibus, per [16]quos administratur adversus creatorem, ne sic quoque irrationalis praescribatur, si careat et sensibus et affectibus debitis. [17]Haec multo plenius defendemus in causa creatoris, in qua et exprobrantur.

Cap. XXVI. At hic sufficit perversissimum deum ostendi in ipso praeconio solitariae bonitatis, qua nolunt ei adscribere eiusmodi motus animi quos in creatore reprehendunt. Si enim neque aemulatur neque irascitur neque damnat neque vexat, utpote qui nec iudicem praestat, non invenio quomodo illi disciplinarum ratio consistat, et quidem plenior. Quale est enim ut praecepta constituat non executurus, ut delicta prohibeat non vindicaturus, quia non iudicaturus, extraneus scilicet ab omnibus sensibus severitatis et animadversionis? Cur enim prohibet admitti quod non defendit admissum, cum multo rectius non prohibuisset quod defensurus non esset quam ut non defenderet quod prohibuisset? Immo et permisisse directo debuit, sine causa prohibiturus, [1]ut non defensurus. Nam et nunc tacite permissum est quod sine ultione prohibetur. Et utique non aliud prohibet admitti quam quod non amat fieri. Stupidissimus ergo qui non offenditur facto quod non amat fieri, quando offensa comes sit frustratae voluntatis. Aut si offenditur, debet irasci; si

4. Quis volet quod non concupiscet? Quis enim volet quid et concupiscet *ed.* Qui quod *BC.* 6. curavit *ABC.* 7. concupivit *Vaticani.* 8. Marcione *Ad., Fulv. Ursinus* Marcionis *Babc.* 9. ipsum *om. AB.* 10. hominis creatorem — — — et curans *om. AB.* 11. et *delet Ios. Scaliger.* 12. et ea *d., Fulv. Ursinus et Fr. Iunius.* cum *C.* eum *reliqui.* 13. enim *om. AB.* 14. concurrant *d.* 15. indignatio, bilis *Babcd.* indigna bilis *C.* indignabilis *B.* 16. quod *ABC.* 17. hoc *AB.*

Cap. XXVI. 1. ut non *d.* non ut *reliqui.* non et *Fr. Iunius.*

irascitur, debet ulcisci. Nam et ultio fructus est irae, et ira debitum offensae, et offensa, ut dixi, comes frustratae voluntatis. Sed non ulciscitur; ergo nec offenditur. Sed non offenditur, ergo nec laeditur voluntas eius, cum fit quod fieri noluit, et fit iam delictum secundum voluntatem eius, quia non fit adversus voluntatem quod non laedit voluntatem. Aut si hoc erit divinae virtutis sive bonitatis, nolle quidem fieri et prohibere fieri, non moveri tamen, si fit, dicimus iam motum esse illum qui noluit, et vane non moveri ad factum qui motus sit ad non faciendum, quando noluit fieri. Nolendo enim prohibuit. Non enim et iudicavit nolendo fieri et ideirco prohibendo? Non faciendum enim iudicavit et prohibendum pronuntiavit. Ergo et ille iam iudicat. Si indignum est deum iudicare, aut si eatenus dignum est deum iudicare qua tantummodo nolit et prohibeat, non [2]etiam defendat admissum. Atquin nihil deo tam indignum quam non exequi quod noluit et prohibuit admitti: primo, quod qualicunque sententiae suae et legi debeat vindictam in auctoritatem et obsequii necessitatem, secundo, quia aemulum sit necesse est quod noluit admitti et nolendo prohibuit. Malo autem parcere deum indignius sit quam animadvertere, et quidem deo optimo, qui non alias plene bonus sit, nisi mali aemulus, uti boni amorem odio mali exerceat [3]et boni tutelam expugnatione mali impleat.

Sed iudicat plane malum nolendo et damnat prohibendo, dimittit autem non vindicando et absolvit non puniendo. O deum veritatis praevaricatorem! sententiae suae circumscriptorem! Timet damnare quod damnat, timet odisse quod non amat, factum sinit quod fieri non sinit, mavult ostendere quid nolit quam probare. Hoc erit bonitas imaginaria, disciplina phantasma, et ipsa transmictoria praecepta secura delicta. Audite, peccatores, quique nondum hoc estis, ut esse possitis! deus melior inventus est, qui nec offenditur nec irascitur nec ulciscitur, cui nullus ignis coquitur in gehenna, cui nullus dentium frendor horret in exterioribus tenebris: bonus tantum est. Denique prohibet delinquere, sed litteris solis. In vobis est, si velitis illi obsequium subsignare, ut honorem deo habuisse videamini; timorem enim non vult. Atque adeo prae se ferunt Marcionitae quod deum suum omnino non timeant. Malus autem, inquiunt, timebitur, bonus autem [2]diligetur. Stulte, quem [3]dominum appellas, negas timendum, cum hoc Cap. XXVII.

2. eum bc. 3. et *abcd*. ut *ABC*.

Cap. XXVII. 1. se praeferunt (*A*)*BC*. 2. diligetur *cd*. *Vaticanus unus*. diligitur reliqui. 3. deum *AB*.

nomen potestatis sit etiam timendae? At quomodo diliges, nisi timeas non diligere? Plane nec pater tuus est, in quem competat et amor propter pietatem et timor propter potestatem, nec legitimus dominus, ut diligas propter humanitatem et timeas propter disciplinam. Sic denique plagiarii diliguntur, non etiam timentur. Non enim timebitur nisi iusta et ordinaria dominatio, diligi autem potest etiam adultera; sollicitatione enim constat, non auctoritate, et adulatione, non potestate. Quid denique adulantius quam delicta non exequi? Age itaque, qui deum non times quasi bonum, quid non in omnem libidinem ebullis, summum, quod sciam, fructum vitae omnibus qui deum non timent? Quid non frequentas tam sollemnes voluptates [4]circi furentis et caveae saevientis et scenae lascivientis? Quid non et in persecutionibus statim oblata acerra animam negatione lucraris? Absit, inquis, absit. Ergo iam times delictum, et timendo probasti illum timeri qui prohibet delictum. Aliud est si eadem dei tui perversitate quem non times observas qua et ille quod non vindicat prohibet. Multo adhuc vanius cum interrogati, Quid fiet peccatori cuique [5]die illo? [6]respondent abici illum quasi ab oculis. Nonne et hoc iudicio agitur? Iudicatur enim abiciendus, et utique iudicio damnationis; [7]nisi si in salutem [8]abiciatur peccator, ut et hoc deo optimo competat. Et quid erit abici, nisi amittere id quod erat consecuturus [9]si non abiceretur, id est salutem? Ergo salutis in detrimentum abicietur, et hoc decerni non poterit nisi ab irato et offenso et executore delicti, id est iudice.

Cap. XXVIII. Exitus autem illi abiecto quis? Ab igne, inquiunt, creatoris deprehendetur. Adeone nullum habet elementum vel in hanc causam provisum quo peccatores suos vel sine saevitia releget, nisi illos dedat creatori? Quid tunc creator? Credo, [1]sulphuratione eis gehennam [2]praeparabit, ut blasphemis suis scilicet; nisi quod deus zelotes fortassean desertoribus adversarii [3]sui parcat. O deum usquequaque perversum, ubique irrationalem, in omnibus vanum atque ita neminem! cuius non statum, non condicionem, non naturam, non ullum ordinem video consistere, iam nec ipsum fidei eius sacramentum. Cui enim rei baptisma quoque apud eum exigitur? Si remissio delictorum est, quomodo videbitur delicta dimittere qui non videbitur retinere? Quia retineret, si iudicaret.

4. circumfurenteis *C.* circumferentis *AB.* 5. die illo *d.*, *Latinius.* dei illorum *Cabc.* die illorum *B.* deus illorum *A.* 6. respondebunt *Latinius.* 7. nisi *ABcd. Vaticanus uterque.* nisi *Cab.* 8. abicietur *AB.* 9. nisi abiceretur *A.*

Cap. XXVIII. 1. sulphurationem *A(B)C.* 2. praeparavit *ABC.* 3. sui parcat *BCd.* sui pareat *A.* parcet *abc.*

absolutio mortis est, quomodo absolveret a morte qui non devinxit ad mortem? Devinxisset enim, si a primordio damnasset. Si regeneratio est hominis, quomodo regenerat qui non generavit? Iteratio enim non competit ei a quo quid nec semel factum est. Si consecutio est spiritus sancti, quomodo spiritum attribuet qui animam non prius contulit? Quia suffectura est quodammodo spiritus anima. Signat igitur hominem, nunquam apud se resignatum, lavat hominem, nunquam apud se coinquinatum, et in hoc totum salutis sacramentum carnem mergit exsortem salutis? Nec rusticus terram rigabit fructum non relaturam, nisi tam vanus [4]quam deus Marcionis. Proinde [5]cur tantam sive sarcinam sive gloriam [6]infirmissimae aut indignissimae carni imponit sanctitatem? Quid dicam autem de disciplinae vanitate, qua sanctificat substantiam sanctam? Quid [7]aut onerat infirmam aut exornat indignam? Quid non salute remunerat quam onerat vel exornat? Quid fraudat mercedem operis non [8]rependens carni salutem? Quid et honorem sanctitatis in illa mori patitur?

Non tinguitur apud illum caro, nisi virgo, nisi vidua, nisi caelebs, nisi divortio baptisma mercata, quasi non etiam spadonibus ex nuptiis nata. Sine dubio ex damnatione coniugii institutio ista constabit. Videamus, an iusta, non quasi destructuri felicitatem sanctitatis, ut aliqui Nicolaitae assertores libidinis atque luxuriae, sed qui sanctitatem sine nuptiarum damnatione noverimus et sectemur et praeferamus, non ut malo bonum, sed ut bono melius. Non enim proicimus, sed deponimus nuptias, nec praescribimus, sed suademus sanctitatem, servantes et bonum et melius pro viribus cuiusque sectando, tunc denique coniugium exserte defendentes, cum inimice accusatur spurcitiae nomine in destructionem creatoris, qui proinde coniugium pro rei honestate benedixit [1]in crementum generis humani, quemadmodum et universum conditionis in integros et bonos usus. Non ideo autem et cibi damnabuntur quia operosius exquisiti in gulam committunt, [2]ut nec vestitus ideo accusabuntur quia pretiosius comparati in ambitionem tumescunt. Sic nec matrimonii res ideo despuentur quia intemperantius diffusae in luxuriam inardescunt. Multum differt inter causam et culpam, inter statum et excessum. Ita huiusmodi non institutio, sed exorbitatio reprobanda est, secundum censuram institutoris ipsius, cuius est iam, Crescite et multiplicamini, quam et, Non adulterabis et uxo-

Cap. XXIX.

Gen. I, 28. Exod. XX, 14.

4. ut deus *ABC*. 5. cur *d.*, *Latinius*. cum *reliqui*. 6. infirmissime aut indignissime imponit *AB*. 7. aut *d.*, *Fulv. Ursinus*. autem *reliqui*. 8. rependens *abcd*. *Latinius utcrque*. reprehendens *ABC*.

Cap. XXIX. 1. incrementum *A*. 2. tunc nec *ABC*.

rem proximi tui non concupisces, morte punientis et incestam,
Lev. XX, 10. 13. sacrilegam atque monstruosam in masculos et in pecudes libidinum insaniam. Sed et si nubendi iam modus [3]ponitur, quem quidem apud nos spiritalis ratio paracleto auctore defendit unum in fide matrimonium praescribens, eiusdem erit modum figere qui modum aliquando diffuderat, is colliget qui sparsit, is caedet silvam qui
I Cor. VII, 29. plantavit, is metet segetem qui seminavit, is dicet, Superest ut et qui uxores habent sic sint quasi non habeant, cuius et retro fuit Crescite et multiplicamini, eiusdem finis cuius et initium. Non tamen [4]ut accusanda caeditur silva, nec ut damnanda secatur seges, sed ut tempori suo parens. Sic et connubii res non ut mala securem et falcem admittit sanctitatis, sed ut matura defungi, ut ipsi sanctitati reservata, cui caedendo [5]praestaret messem. Unde iam dicam deum Marcionis, cum matrimonium ut malum et impudicitiae negotium reprobat, adversus ipsam facere sanctitatem, cui videtur studere. Materiam enim eius eradit, quia si nuptiae non erunt, sanctitas nulla est. Vacat enim abstinentiae testimonium cum
II Cor. XII, 9. licentia eripitur, quoniam ita quaedam in diversis probantur. Sicut et virtus in infirmitate perficitur, sic et abstinentia nubendi in facultate dinoscitur. Quis denique abstinens dicetur sublato eo a quo abstinendum est? Quae temperantia gulae in fame? Quae ambitionis repudiatio in egestate? Quae libidinis infrenatio in castratione? Iam vero sementem generis humani compescere [6]totum nescio [illegible] hoc quoque optimo deo congruat. Quomodo enim salvum homin[illegible] volet quem vetat nasci, de quo nascitur auferendo? Quomo[illegible] habebit in quo bonitatem suam signet, quem esse non patit[illegible] Quomodo diligit cuius originem non amat? Timet [7]forsitan [illegible] dundantiam subolis, ne laboret plures liberando, ne multos fa[illegible] haereticos, ne generosiores habeat Marcionitas ex Marcionitis. N[illegible] erit [8]immanior duritia Pharaonis nascentium enecatrix. Nam [illegible] animas adimit, hic non dat; ille aufert de vita, hic non admittit [illegible] vitam. Nihil apud ambos [9]a homicidio differt. Sub utroque ho[illegible] interficitur, sub altero iam editus, sub altero edendus. Gra[illegible] esses, o dee haeretice, si isses in dispositionem creatoris, q[illegible] marem et feminam miscuit; utique enim et Marcion tuus ex nup[illegible] natus est. Satis haec de deo Marcionis, quem et definitiones u[illegible] divinitatis et condiciones [10]statuum eius omnino non esse [11]co[illegible] mant. Sed et totius opusculi series in hoc utique succedit.

3. imponitur *Vaticanus unus*. 4. ut accusanda *cd. Vaticanus unus*. sec[illegible] *reliqui*. 5. praestare messem *ego*. praestaret esse *ABCd*. praestat et ess[illegible] 6. in totum *d., Latinius, Fulv. Ursinus*. 7. forsan *B*. 8. humanior *ABC*. [illegible] vita *ABCabc*. de vita *d*. 10. statum *AC*. statim *B*. 11. confirmantes, sed [illegible]

inde si cui minus quid videmur egisse, speret reservatum suo tempori, sicut et ipsarum scripturarum [12]examinationem quibus Marcion [13]utitur.

LIBER SECVNDVS.

Occasio reformandi opusculi huius, cui quid acciderit primo [1]libellulo praefati sumus, hoc quoque contulit nobis, uti duobus deis adversus Marcionem retractandis suum cuique titulum et volumen distingueremus pro materiae divisione, alterum deum definientes omnino non esse, alterum defendentes digne deum esse, quatenus ita Pontico placuit alterum inducere, alterum excludere. Non enim poterat aedificare mendacium sine demolitione veritatis. Aliud subruere necesse habuit, ut quod vellet exstrueret. Sic aedificat qui propria paratura caret. Oportuerat autem in hoc solum disceptasse, quod nemo sit deus ille qui creatori superducitur, ut falso deo depulso regulis certis et unicam et perfectam praescribentibus divinitatem nihil iam quaereretur in deum verum, quem quanto constaret esse sic quoque dum alium esse non constat, tanto qualemcunque sine controversia haberi deceret, adorandum [2]potius quam indicandum, et demerendum magis quam retractandum, vel quam timendum ob severitatem. Quid enim amplius homini necessarium quam cura in deum verum, in quem, ut ita dixerim, inciderat, quia alius deus non erat? Cap. I.

At nunc negotium patitur deus omnipotens, dominus et conditor universitatis. Ideo tantum opinor, quia a primordio [1]notus est, quia nunquam latuit, quia semper illuxit, etiam ante Romulum ipsum, nedum ante Tiberium; nisi quod solis haereticis cognitus non est, qui ei negotium faciunt, propterea alium deum existimantes praesumendum, quia quem constat esse [2]reprehendere magis possunt quam negare, de arbitrio sensus sui [3]pensitantes deum, aliqui proinde [4]atque si [5]caecus vel [6]fluitantibus oculis ideo alium solem praesumere velit mitiorem et salubriorem quia quem videat Cap. II.

12. examinatione *C.* examinatum *AB.* 13. utitur *om. AB.*

Cap. I. 1. libellulo *d. Vaticanus unus.* libello *reliqui.* 2. magis *AB.*

Cap. II. 1. natus *A(B).* 2. reprehendendum *ABC.* 3. pensitant *Latinius.* 4. ac *AB.* 5. caecis *Salmasius.* 6. fluctuantibus *AB.*

non videt. Unicus sol est, o homo, qui mundum hunc temperat, et quando non putas, optimus et utilis, et cum tibi acrior et infestior vel etiam sordidior atque corruptior, rationi tamen suae par est. Eam tu [7]si perspicere non vales, iam nec [8]ullius alterius solis, si qui fuisset, radios sustinere potuisses, utique [9]maioris. Nam qui [10]in inferiorem deum caecutis, quid in sublimiorem? Quin potius infirmitati tuae [11]parcis, nec in periculum extenderis, habens deum certum et indubitatum et hoc ipso satis visum, cum id primum conspexeris eum esse quem non scias nisi ex parte qua voluit ipse. Sed deum quidem ut sciens non negas, ut nesciens retractas, immo et accusas quasi sciens, quem si scires, non accusares, immo nec retractares. Reddens nomen illi negas substantiam nominis, id est [12]magnitudinis quae deus dicitur, nòn tantam eam [13]agnoscens, quantam si homo [14]omnifariam nosse potuisset, magnitudo non esset. [15]Esaias iam tum apostolus prospiciens haeretica
Ies. XL, 13 sq. Rom. XI, 34. corda, Quis, inquit, cognovit sensum domini, aut quis [16]consiliarius eius fuit? aut ad quem consultavit, aut viam intellectus et scientiae
Rom. XI, 33. quis demonstravit ei? Cui et apostolus [17]condicet, O profundum divitiarum et sophiae dei, ut ininvestigabilia iudicia eius, utique dei iudicis, et ininvestigabiles viae eius, utique intellectus et scientiae, quas ei nemo monstravit, nisi forte isti censores divinitatis, dicentes, Sic non debuit deus, et, Sic magis debuit, quasi cogno-
I Cor. II, 11. scat aliquis quae sint in deo nisi spiritus dei. Mundi autem ha-
I Cor. I, 21. bentes spiritum, non agnoscentes [18]in sapientia dei per sapientiam deum, [19]consultiores sibimet videntur deo, quoniam sicut sapientia mundi stultitia est penes deum, ita et sapientia dei stultitia est
I Cor. I, 25. penes mundum. Sed nos scimus stultum dei sapientius hominibus, et invalidum dei validius hominibus. Et ita deus tunc maxime magnus, cum homini pusillus, et tunc maxime optimus, cum homini non bonus, et tunc maxime unus, cum homini duo aut plures.
I Cor. II, 14. Quodsi a primordio homo animalis non recipiens quae sunt spiritus stultitiam existimavit dei legem, ut quam observare neglexit,
Matth. XIII, 12. ideoque non habendo fidem etiam quod videbatur habere ademptum
Luc. VIII, 18. est illi, paradisi gratia et familiaritas dei per quam omnia dei

7. si perspicere non valeas *Vaticanus unus.* perspicere non valens *AB.* 8. illius *ABC.* 9. maiores *Vaticanus unus.* 10. in *om. ABd.* 11. parcens *A.* 12. magnitudinis quae *ABCabcd.* magnitudinem qua *Latinius. Probat hoc etiam Fr. Iunius.* 13. cognoscens *A(B).* 14. omnifaria *AB.* 15. Esaias iam tum *d., cum Latinio et codice aliquo Vaticano.* ipse enim *AB.* Ipse iam *Cab.* Ipse iam tunc *c., ex Vaticano uno.* 16. consiliarius eius *ABCabc.* illi consiliarius *d.* 17. condicet *ABcd. Vaticanus uterque.* contradicet *Cab.* 18. in sapientia *cd.* in sapientiam *A.* in sapientiam *Cab. In B. verba* Mundi autem — — — in sapientia dei *sunt omissa.* 19. consultores *AB.*

cognovisset si obedisset, quid minum, si redhibitus materiae suae et in ergastulum terrae laborandae relegatus in ipso opere prono et devexo ad terram usurpatum ex illa spiritum mundi universo generi suo tradidit, duntaxat animali et haeretico, non recipienti quae sunt dei? Aut quis dubitabit ipsum illud Adae delictum [20]haeresim pronuntiare, quod per [21]electionem suae potius quam divinae sententiae admisit? Nisi quod Adam nunquam figulo suo dixit, Non prudenter definxisti me. Confessus est seductionem. Non occultavit seductricem. Rudis [22]admodum haereticus fuit. Non [23]obaudiit, non tamen blasphemavit creatorem, nec reprehendit auctorem, quem a primordio sui [24]bonum et optimum invenerat, et ipse, si forte, iudicem [25]fecerat a primordio.

Igitur oportebit ineuntes examinationem in deum notum, si quaeritur in qua condicione sit notus, ab operibus eius incipere, quae priora sunt homine, ut statim cum ipso comperta bonitas eius et exinde constituta atque praescripta aliquem sensum suggerat nobis intellegendi qualiter sequens rerum ordinatio evaserit. Possunt autem discipuli Marcionis recognoscentes bonitatem dei nostri dignam quoque deo agnoscere per eosdem titulos per quos indignam ostendimus in deo illorum. Iam hoc [1]ipsum, quod materia est agnitionis suae, non apud alium invenit, sed de suo sibi fecit. Prima denique bonitas creatoris, qua se deus noluit in aeternum latere, id est non esse aliquid cui deus cognosceretur. Quid enim tam bonum quam notitia et fructus dei? Nam etsi nondum apparebat hoc bonum esse, quia nondum erat quicquam cui appareret, sed deus praesciebat quid boni apparituruum esset, et ideo in suam summam commisit bonitatem, apparituri boni negotiatricem, non utique repentinam nec obventiciae bonitatis nec provocaticiae animationis, quasi exinde censendam quo coepit operari. Si enim [2]ipsa constituit initium exinde quo coepit operari, non habuit initium ipsa cum fecit. Initio autem facto ab ea etiam ratio temporum nata est, utpote quibus distinguendis et notandis sidera et luminaria caelestia disposita sunt. Erunt enim, inquit, in tempora et menses et annos. Ergo nec tempus habuit ante tempus [3]quae fecit tempus, sicut nec initium ante initium [4]quae constituit initium. Atque ita carens et ordine initii et modo temporis de immensa et

Cap. III.

Gen. I, 14.

20. haeresim *A(B)Cab.* haeresin *cd.* 21. lectionem *AC.* 22. admodum *ABabcd. Carnensis liber et Vaticanus uterque.* adhuc *C.* 23. obaudivit *Vaticanorum unus.* 24. bonum *ABcd. Vaticanus uterque.* et bonum *Cab.* 25. fecerat. A primordio quae oportebit *cett. distinguit Fr. Iunius.*

Cap. III. 1. ipso *ABC.* 2. ipse *ABcd. Vaticanus unus.* ipse *Cab.* 3. qui *AB.* 4. qui *AB.*

interminabili aetate censebitur, nec poterit repentina vel obventicia et provocaticia reputari, non habens unde reputetur, id est aliquam temporis speciem, sed [5]et aeterna et deo ingenita et perpetua praesumenda ac per hoc deo digna, suffundens iam hinc bonitatem dei Marcionis, non dico initiis et temporibus, sed ipsa malitia creatoris posteriorem, si tamen malitia potuit a bonitate [6]committi.

Cap. IV. Igitur cum cognoscendo deo hominem prospexisset bonitas dei ipsius, etiam hoc praeconio suo addidit, quod prius domicilium homini commentata est, aliquam postmodum molem maximam, postmodum et maiorem, ut in magna tanquam in minore proluderet atque proficeret, et ita de bono dei, id est de magno, ad optimum quoque eius, id est ad maius habitaculum promoveretur. Adhibet
Ps. XLIV, 2. operi bono optimum etiam ministrum, sermonem suum. [1]Eructavit, inquit, [2]cor meum sermonem optimum. Agnoscat hinc primum fructum optimum utique optimae arboris Marcion. Imperitissimus rusticus quidem in malam bonam inseruit. Sed non valebit blasphemiae surculus; arescet cum suo artifice, et ita se bonae arboris natura testabitur. Aspice ad summam, qualia sermo [3]fructificaverit.
Gen. I. Et dixit deus, Fiat, et factum est, et vidit deus quia bonum, non quasi nesciens bonum nisi videret, sed quia bonum, ideo videns, honorans et consignans et dispungens bonitatem operum dignatione conspectus. Sic et benedicebat [4]quae benefaciebat, ut tibi totus deus commendaretur, bonus et dicere et facere. Maledicere adhuc sermo non norat, quia nec malefacere. Videbimus causas quae hoc quoque a deo exegerunt. Interim mundus ex bonis omnibus constitit, satis praemonstrans quantum boni pararetur illi cui praeparabatur hoc totum. Quis denique dignus incolere dei opera quam ipsius imago et similitudo? Eam quoque bonitas et quidem operantior operata est, non imperiali verbo, sed familiari manu, etiam
Gen. I, 26. verbo blandiente praemisso, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Bonitas dixit, bonitas finxit [5]hominem de limo in tantam substantiam carnis ex una materia tot qualitatibus exstructam. Bonitas inflavit [6]animam, non mortuam, sed vivam. Bonitas praefecit universis fruendis atque regnandis, etiam cognominandis. Bonitas amplius delicias adiecit homini, ut, quamquam totius orbis possidens, in amoenioribus moraretur translatus in paradisum, iam tunc de mundo in ecclesiam. Eadem bo-

5. et *om. ABC.* 6. committere *ABC.*

Cap. IV. 1. eruptavit *A.* 2. cor meum verbum sermonem *ABC.* 3. fructificavit *Vaticanus unus.* 4. qui *A.* 5. hominem *om. ABC.* 6. in animam *ABCab.* in eum animam *Fr. Iunius, ex lib. De Resurr. Carn. capp.* 5 *et* 6.

nitas et adiutorium prospexit, ne quid non boni. Non est enim, Gen. II, 18.
inquit, bonum, solum esse hominem. Sciebat illi sexum Mariae et deinceps ecclesiae profuturum. Sed et quam arguis legem, quam in controversias torques, bonitas erogavit, consulens homini, quo deo adhaereret, ne non tam liber quam abiectus videretur, aequandus famulis suis, ceteris animalibus, solutis a deo et ex [7]fastidio liberis, sed ut solus homo gloriaretur, quod solus dignus fuisset qui legem a deo sumeret, [8]utque animal rationale intellectus et scientiae capax ipsa quoque libertate rationali contineretur, ei subiectus qui subiecerat illi omnia. Cuius legis observandae consilium bonitas pariter adscripsit: Qua die autem ederitis, morte mo- Gen. II, 17.
riemini. Benignissime enim demonstravit exitum transgressionis, ne ignorantia periculi neglegentiam iuvaret obsequii. Porro si legis imponendae ratio praecessit, sequebatur etiam observandae, ut poena transgressioni adscriberetur, quam tamen evenire noluit qui ante praedixit. Agnosce igitur bonitatem dei nostri interim vel hucusque ex operibus bonis, ex benedictionibus bonis, ex indulgentiis, ex providentiis, ex legibus et [9]praemonitionibus bonis et benignis.

Iam hinc ad quaestiones [1]omnes, o canes, quos foras aposto- Cap. V.
lus expellit, [2]latrantes in deum veritatis. Haec sunt argumentatio- Apoc. XXII, 15.
num ossa, quae obroditis. Si deus bonus et praescius futuri et avertendi mali potens, cur hominem, et quidem imaginem et similitudinem suam, immo et substantiam suam, per animae scilicet censum, passus est labi de obsequio legis in mortem circumventum a diabolo? Si [3]enim et bonus, qui evenire tale quid nollet, et praescius, qui eventurum non ignoraret, et potens, qui depellere valeret, nullo modo evenisset quod sub his tribus condicionibus divinae maiestatis evenire non posset. Quod si evenit, absolutum est e contrario deum neque bonum credendum neque praescium neque potentem; siquidem in quantum nihil tale evenisset, si talis deus, id est bonus et praescius et potens, in tantum ideo evenit quia non talis deus. Ad haec prius est istas species in creatore defendere quae in dubium vocantur, bonitatem dico et praescientiam et potentiam. Nec immorabor huic articulo, praeeunte definitione etiam ipsius Christi. Ex operibus ineundae [5]probationes. Io. X, 25.
Opera creatoris utrumque testantur, et bonitatem eius, qua bona,

7. fastio *bc*. 8. ut aeque animal intellectus rationale et scientiae *AB*. 9. praemunitionibus *ABCa*.

Cp. V. 1. omnes, o canes *abcd*. omnes, canes *ABC*. 2. latrantes deum *Cap. arthius ad Statii Theb. I*, 551. *p.* 188. 3. enim *om. AB*. 4. venit *AC*. 5. probationis *ABC*.

sicut ostendimus, et potentiam, qua tanta, et quidem ex nihilo. Nam et si ex aliqua materia, ut quidam volunt, hoc ipso tamen ex nihilo, dum non id fuerunt quod sunt. Postremo vel sic magna, dum bona, vel sic deus potens, dum omnia ipsius, unde et omnipotens. De praescientia vero quid dicam, quae tantos habet testes quantos fecit prophetas? Quamquam quis praescientiae titulus in omnium auctore, qua universa utique disponendo praesciit et praesciendo disposuit? certe ipsam transgressionem, quam nisi [6]praescisset, nec cautionem eius delegasset sub metu mortis. Igitur [7]si et fuerunt in deo istae facultates prae quibus nihil mali evenire homini aut potuisset aut debuisset, et nihilominus evenit, videamus et hominis condicionem, ne per illam potius evenerit quod per deum evenire non potuit. Liberum et sui arbitrii et suae potestatis invenio hominem a deo institutum, nullam magis imaginem et similitudinem dei in illo animadvertens quam eiusmodi status formam. Neque enim facie et corporalibus lineis tam variis in genere humano ad uniformem deum expressus est, sed in ea substantia quam ab ipso deo traxit, id est [8]animae ad formam dei [9]respondentis, et arbitrii sui libertate et potestate signatus [10]est. Hunc statum eius confirmavit etiam ipsa lex tunc a deo posita. Non enim poneretur [11]lex ei qui non haberet obsequium debitum legi in sua potestate, nec rursus comminatio mortis transgressioni adscriberetur, si non et contemptus legis in arbitrii libertatem homini deputaretur. Sic et in posteris legibus creatoris invenias, proponentis ante hominem bonum et malum, vitam et mortem, sed nec aliis totum ordinem disciplinae per praecepta dispositum, avocante deo, et minante, [12]et exhortante, nisi et ad obsequium et ad contemptum libero et voluntario [13]homine.

Cap. VI. Sed quoniam ex hoc iam [1]intellegimur eo struentes liberam hominis potestatem arbitrii sui ut quod ei [2]evenit non deo, sed ipsi debeat [3]exprobrari, ne et tu hinc iam opponas non ita illum institui debuisse, si libertas et potestas arbitrii exitiosa futuri esset, hoc quoque prius defendam ita institui debuisse, quo fortius commendem et ita institutum et digne deo institutum, potiore ostensa ea causa quae ita fecit institui. Bonitas dei [4]et ratio eius huic quoque instituto patrocinabuntur, in omnibus conspirantes

6. praestitisset *AB*. 7. et si *B*. 8. animae *abcd*. animam *reliqui*. 9. respondentis *d.*, *Latinius*. spondentis *ABCabc*. 10. est *om. AB*. 11. ei lex *AB*. 12. et exhortante *d*. et hortante *Fr. Iunius*. exhortante *ABCa*. exhortanteve *bc*. 13. homine *abcd*. homini *ABC*.

Cap. VI. 1. intelligimur eo struentes *d*. intelligimus eos struentes *reliqui*. 2. evenit *ABCcd*. *Vaticani duo*. venit *ab*. 3. exprobari *A*. 4. initio eius hic quoque *AB*.

apud deum nostrum. Nec ratio enim sine bonitate ratio est, nec bonitas sine ratione bonitas, nisi forte penes deum Marcionis irrationaliter bonum, sicut ostendimus. Oportebat deum cognosci. Bonum hoc utique et rationale. Oportebat dignum aliquid esse quod deum cognosceret. Quid tam dignum prospici posset quam imago dei et similitudo? Et hoc bonum sine dubio et rationale. Oportebat igitur imaginem et similitudinem dei liberi arbitrii et suae potestatis institui in qua hoc ipsum imago et similitudo dei deputaretur, arbitrii scilicet libertas et potestas, in quam rem ea substantia homini accommodata est quae huius status esset, afflatus dei utique liberi [5]et suae potestatis. Sed et alias quale erat ut totius mundi possidens homo non inprimis animi sui possessione regnaret, aliorum dominus, sui famulus? Habes igitur et bonitatem dei agnoscere ex dignatione, [6]et rationem ex dispositione. Sola nunc bonitas deputetur quae tantum homini largita sit, id est arbitrii libertatem. Aliud sibi ratio defendat in eiusmodi institutionem. Nam bonus natura deus solus. Qui enim quod est sine initio habet, non institutione [7]habet illud, sed naturâ. Homo autem, qui totus ex institutione est, habens initium cum initio sortitus est formam qua esset, atque ita non natura in bonum dispositus est, sed institutione, non suum habens bonus esse, quia non natura in bonum dispositus est, sed institutione, secundum institutorem bonum, scilicet bonorum conditorem. Ut ergo bonum iam suum haberet homo, emancipatum sibi a deo, et fieret proprietas iam boni in homine et quodammodo natura, de institutione adscripta est illi quasi [8]libripens emancipati a deo boni libertas et potestas arbitrii, quae efficeret bonum, ut proprium, iam sponte praestari ab homine, quoniam et hoc ratio bonitatis exigeret voluntarie exercendae, ex libertate scilicet arbitrii, [9]non favente institutioni, non serviente, ut ita demum bonus consisteret homo, si secundum institutionem quidem, sed [10]ex voluntate, iam bonus inveniretur, quasi de proprietate naturae, proinde [11]ut et contra malum (nam et illud utique deus providebat) [12]fortior homo praetenderet, liber scilicet et suae potestatis, quia si [13]careret hoc iure, ut bonum quoque non voluntate [14]obiret, sed necessitate, usurpabilis etiam malo futurus esset ex infirmitate servitii, proinde et malo sicut bono famulus. Tota ergo libertas arbitrii in utramque partem concessa est illi, ut sui dominus constanter oc-

5. et suae — — quale erat *om. AB.* 6. et *om. AB.* 7. habet illud *abcd.* habet id *AB.* est, habet illud *C.* 8. libri petisse mancipati *AB.* libripense mancipati *C.* 9. non favente institutioni *d., Latinius.* non favente institutionis *ABCabc.* favente institutioni *Fulv. Ursinus.* 10. et *AB.* 11. ut *om. AB.* 12. ut fortior *ABC.* 13. careret *d.* caperet *ABCabc.* 14. abiret *ABC.*

curreret et bono sponte servando et malo sponte vitando, quoniam et alias positum hominem sub iudicio dei oportebat iustum illud efficere de arbitrii sui meritis, liberi scilicet. Ceterum nec boni nec mali merces iure pensaretur ei qui aut bonus aut malus necessitate fuisset inventus, non voluntate. In hoc et lex constituta est, non excludens, sed probans libertatem de obsequio sponte praestando vel transgressione sponte committenda; ita in utrumque exitum libertas patuit arbitrii. Igitur si et bonitas et ratio dei invenitur circa libertatem arbitrii concessam homini, non oportet omissa prima definitione bonitatis atque rationis, quae ante omnem tractatum constituenda est, post factis praeiudicare non ita deum instituere debuisse, [15]quia aliter quam [16]deum deceret evasit, sed dispecto, quia ita debuerit instituere, salvo eo quod dispectum est cetera explorare. Ceterum facile est offendentes statim in hominis ruinam, antequam conditionem eius inspexerint, in auctorem referre quod accidit, quia nec auctoris examinata sit ratio. Denique et bonitas dei a primordio operum perspecta persuadebit nihil a deo mali evenire potuisse, et libertas hominis recogitata se potius ream [17]ostendet quod ipsa commisit.

Cap. VII. Hac definitione omnia deo salva sunt, et natura bonitatis et ratio dispositionis et praescientiae et potentiae copia. Exigere tamen a deo debes et gravitatem summam et fidem praecipuam in omni institutione eius, [1]ut desinas quaerere an deo nolente potuerit quid evenire. Tenens enim gravitatem et fidem dei boni, sed rationalibus institutionibus eius vindicandas, nec illud miraberis, quod deus non intercesserit adversus ea quae noluit evenire ut conservaret ea quae voluit. Si enim semel homini permiserat arbitrii libertatem et potestatem, et digne permiserat, sicut ostendimus, utique fruendas eas ex ipsa institutionis auctoritate permiserat, fruendas autem, quantum in ipso, secundum ipsum, id est secundum deum, id est in bonum (quis enim adversus se permittet aliquid?), quantum vero in homine, secundum motus libertatis ipsius (quis enim non hoc praestat ei cui quid semel frui praestat ut pro animo et arbitrio suo fruatur?). Igitur consequens erat uti deus secederet a libertate, semel concessa homini, id est contineret in [2]ipso et praescientiam et praepotentiam suam, per quas intercessisse potuisset, quominus homo male libertate sua frui aggressus in periculum laberetur. Si enim intercessisset, rescidisset

15. quia *d.*, *Latinius.* qui *ABCabc.* 16. deo *ABC.* 17. ostendet *d.*, *Latinius*, *Fr. Iunius.* ostendit *ABCabc.*

Cap. VII. 1. ut *(A)d.*, *Latinius.* et *BCabc.* 2. semetipso *cd. Vaticanus* utque *apud Pamelium, Rhenanus.* ipso *ABCab.*

arbitrii libertatem, quam ratione et bonitate permiserat. Denique puta intercessisse, puta rescidisse illum arbitrii libertatem, dum revocat ab arbore, dum ipsum circumscriptorem colubrum a congressu feminae arcet, nonne exclamaret Marcion, O dominum futilem, instabilem, infidelem, rescindentem quae instituit? Cur permiserat liberum arbitrium, si intercedit? Cur intercedit, si permisit? Eligat ubi semetipsum erroris notet, [3]in institutione, an in rescissione. Nonne tunc magis deceptus ex impraescientia futuri videretur, cum obstitisset? et quod quasi ignorans quomodo evasurum esset indulserat, quis non diceret? Sed et si praescierat male hominem institutione sua usurum, quid tam dignum deo quam gravitas, quam fides institutionum qualiumcunque? Vidisset homo, si non bene [4]dispunxisset quod bene acceperat, [5]ut ipse legi reus fuisset cui obsequi noluisset, non ut legislator ipse fraudem legi suae faceret, non sinendo praescriptum eius impleri. Haec dignissime peroraturus in creatorem, si libero arbitrio hominis ex providentia et potentia, quas exigis, obstitisset, nunc tibi insusurra pro creatore et gravitatem et patientiam et fidem, institutionibus suis functo ut et rationalibus et bonis.

Neque enim ad vivendum solummodo produxerat hominem, ut non ad recte vivendum, in respectu scilicet dei legisque [1]eius. Igitur vivere quidem [2]illi ipse praestiterat [3]facto in animam vivam, recte vero vivere demandarat admonito in legis obsequium. Ita non in mortem institutum hominem probat qui nunc cupit in vitam restitutum, malens peccatoris paenitentiam quam mortem. Igitur sicut deus homini vitae statum induxit, ita homo sibi mortis statum attraxit, et hoc non per infirmitatem, sicuti nec per ignorantiam, ne quid auctori imputaretur. Nam etsi angelus qui seduxit, sed liber et suae potestatis qui seductus est, sed imago et similitudo dei fortior angelo, sed afflatus dei generosior spiritu materiali quo angeli constiterunt. Qui facit, inquit, spiritus angelos et apparitores flammam ignis. Quia nec universitatem homini subiecisset infirmo dominandi et non potiori angelis, quibus nihil tale subiecit, sic nec legis pondus imposuisset, si gravis lex invalido sustinendi, nec quem excusabilem sciret nomine imbellicitatis, [4]eum definitione mortis convenisset; postremo non libertate nec potestate arbitrii fecisset infirmum, sed potius defectione earum. Atque adeo eundem hominem, eandem substantiam animae, eundem Adae statum

Cap. VIII.

Ezech. XVIII, 23.

Ps. CIV, 4.

3. in *om. ABC.* 4. dispunxisset *d.* depunxisset *abc.* depinxisset *ABC. libri scripti Rhenani atque Pamelii.* 5. ut ipse *d., Latinius.* ipse *ABCabc.*

Cap. VIII. 1. eius *om. AB.* 2. ille praestiterat *AB.* 3. factum *A.* facta *B.* 4. eum *d.* eum *reliqui.*

eadem arbitrii libertas et potestas victorem efficit hodie de eodem diabolo, cum secundum obsequium legum eius administratur.

Cap. IX. Quoquo tamen, inquis, [1]modo substantia creatoris delicti capax invenitur, cum afflatus dei, id est anima, in homine deliquit, nec potest non ad [2]originalem summam referri corruptio portionis. Ad hoc interpretanda erit qualitas animae. Inprimis tenendum quod Graeca scriptura signavit, afflatum nominans, non spiritum. Quidam enim de Graeco interpretantes non recogitata differentia nec curata proprietate verborum pro afflatu spiritum ponunt, et dant haereticis occasionem spiritum dei delicto infuscandi, id est ipsum deum. Et usurpata iam quaestio est. Intellege itaque afflatum minorem [3]spiritu esse; etsi de spiritu accidit, ut aurulam eius, non tamen spiritum. Nam et aura vento rarior, et si de vento aura, non tamen ventus aura. Capit etiam imaginem spiritus dicere flatum. Nam et ideo homo imago dei, id est spiritus; deus enim spiritus. Imago ergo spiritus [4]afflatus. Porro imago veritati non usquequaque adaequabitur. Aliud est enim secundum veritatem esse, aliud ipsam veritatem esse. Sic et afflatus cum imago sit spiritus, non potest ita imaginem dei [5]comparare, ut, quia veritas, id est spiritus, id est deus, sine delicto est, ideo et afflatus, id est imago, non debuerit admisisse delictum. In hoc erit imago minor veritate et afflatus spiritu inferior, habens illas utique lineas dei, qua immortalis anima, qua libera et sui arbitrii, qua praescia plerumque, qua rationalis, capax intellectus et scientiae, tamen et in his imago, et non usque ad ipsam vim divinitatis, sic nec usque ad integritatem a delicto, quia hoc soli deo cedit, id est veritati, et hoc solum imagini non licet. Sicut enim imago, cum omnes lineas exprimat veritatis, [6]vi tamen ipsa caret, non habens motum, ita et anima, imago spiritus, solam vim eius exprimere non valuit, id est non delinquendi [7]felicitatem. Ceterum non esset anima, sed spiritus, nec homo, qui animam sortitus est, sed deus. Et alias autem non omne quod dei erit deus habebitur, ut expostules deum et afflatum, id est vacuum a delicto, quia dei sit afflatus. Nec tu enim si in tibiam flaveris, hominem tibiam feceris, quamquam de anima tua flaveris, sicut et deus de spiritu suo. Denique cum manifeste scriptura dicat flasse deum in faciem hominis, et factum hominem in animam vivam, non in spiritum vivificatorem, separavit eam a condicione factoris. Opus enim aliud sit necesse est ab

Gen. II, 7.

Cap. IX. 1. malo *B.* 2. originem *d.* 3. spiritum *ABCab.* 4. flatus *d.* 5. compariare *Petr. Ciacconius.* comparere *A.* 6. vita tamen *Semlerus.* 7. felicitatem *Cabcd. Vaticanus uterque.* facilitatem *AB.* facultatem *loc. Pamelius.*

artifice, id est inferius artifice. Nec urceus enim factus a figulo ipse erit figulus, ita nec afflatus factus a spiritu ideo erit spiritus. Ipsum quod anima vocitatus est flatus. Vide etiam ne de afflatus condicione transierit in aliquam deminutiorem qualitatem. Ergo, inquis, dedisti animae infirmitatem supra negatam. Plane cum illam exigis deo parem, id est delicti immunem, dico infirmam. Cum vero ad angelum provocatur, fortiorem defendam necesse est domi- Hebr. I, 14.
num universitatis, cui iam angeli administrant, qui etiam angelos I Cor. VI, 3.
iudicaturus est, si in dei lege constiterit, quod in primordio noluit. Hoc ipsum ergo potuit afflatus dei admittere; potuit, sed non debuit. Potuisse enim habuit [8]per substantiae exilitatem, qua afflatus, non spiritus, non debuisse autem per arbitrii potestatem, qua liber, non servus, adsistente amplius demonstratione non delinquendi, sub comminatione moriendi, qua substrueretur substantiae exilitas et regeretur sententiae libertas. Itaque non per illud iam videri potest anima deliquisse quod illi cum deo affine est, id est per afflatum, sed per illud quod substantiae accessit, id est per liberum arbitrium, a deo quidem rationaliter attributum, ab homine vero qua voluit agitatum. Quodsi ita se [9]habent, omnis iam dei dispositio de mali [10]exprobratione purgatur. Libertas enim arbitrii non ei culpam suam respuet a quo data est, sed a quo non ut debuit administrata est. Quod denique malum describes creatori? Si delictum hominis, non erit dei quod est hominis, nec idem habendus est delicti auctor qui invenitur interdictor, immo et condemnator. Si mors malum, nec mors comminatori suo, sed contemptori faciet invidiam, ut auctori. Contemnendo enim eam fecit, non utique futuram si non contempsisset.

Sed [1]et si ab homine in diabolum transcripseris mali elogium, Cap. X.
[2]ut in instinctorem delicti, uti sic quoque in creatorem dirigas culpam ut in auctorem diaboli, qui [3]facit angelos [4]spiritus, ergo quod factus a deo est, id est angelus, id erit eius qui fecit, quod autem factus a deo non est, id est diabolus, id est delator, superest ut ipse sese fecerit, deferendo de deo, et quidem falsum, primo, quod deus illos ex omni ligno edere vetuisset, dehinc, quasi morituri non essent, si edissent, tertio, quasi deus illis invidisset divinitatem. Unde igitur [5]malitia mendacii et fallaciae in homines et infamiae in deum? A deo utique non, qui et angelum ex forma

8. si per *AB*. 9. habent *ABCabcd*. habet *Leopoldus*. 10. exprobatione *A*., pro more.

Cap. X. 1. etsi non ab homine *ABC*. etsi nunc ab homine *Fr. Iunius*. 2. ut in instinctorem *d*. ut instinctorem *Cabc*. ut institutorem *AB*. 3. facit *ABcd*. *Vaticem duo*. fecit *Cab*. 4. spē *AB*. 5. malitiae et fallaciae *AB*.

operum bonorum instituit bonum. Denique sapientissimus omnium editur ante quam diabolus; nisi malum est sapientia. Et si evolvas Ezechielis prophetiam, facile animadvertes tam institutione bonum angelum illum quam sponte corruptum. In [6]persona enim principis
Ezech. XXVIII, 11—16. Sor ad diabolum pronuntiatur, Et factus est sermo domini ad me dicens: Fili hominis, sume planctum super principem Sor, [7]et dices, Haec dicit dominus: Tu es resignaculum similitudinis, qui scilicet integritatem imaginis et similitudinis [8]resignaveris, corona decoris (hoc ut eminentissimo angelorum, ut archangelo, ut sapientissimo omnium) in deliciis paradisi dei tui natus es; illic enim, ubi deus in secunda animalium figurae formatione angelos fecerat. Lapidem optimum indutus [9]es, sardium, [10]topazium, smaragdum, carbunculum, sapphirum, iaspin, [11]lyncurium, achaten, amethystum, chrysolithum, beryllum, [12]onychinum, et auro replesti horrea tua et thesauros tuos. Ex qua die conditus es, cum [13]Cherub imposui te in monte sancto dei, fuisti in medio lapidum igneorum, fuisti invituperabilis in diebus tuis, ex qua die conditus es, donec inventae sunt laesurae tuae; de multitudine negotiationis tuae promus tuas replesti, et deliquisti, et cetera, quae ad suggillationem angeli, non ad illius principis, proprie pertinere manifestum est, eo quod nemo hominum in paradiso dei natus sit, ne ipse quidem Adam, translatus potius illuc, nec cum [14]Cherub impositus in monte sancto dei, id est in sublimitate caelesti, de qua [15]satanam dominus quoque decidisse testatur, nec inter lapides igneos demoratus,
Luc. X, 18. inter gemmantes siderum ardentium radios, unde etiam quasi fulgur deiectus est satanas. Sed ipse auctor delicti in persona peccatoris viri denotabatur, retro quidem invituperabilis a die conditionis suae, a deo in bonum conditus, ut a bono conditore invituperabilium conditionum, et excultus omni gloria angelica, et apud deum constitutus, qua bonus apud bonum, postea vero a semetipso translatus in malum. Ex quo enim, inquit, apparuerunt laesurae tuae, illi eas reputans, quibus scilicet laesit hominem [16]eiectum a dei obsequio, et ex illo deliquit ex quo delictum seminavit, atque ita exinde negotiationis, id est malitiae, suae multitudinem exercuit,

6. persona *cd. Vaticani duo.* personam *reliqui.* 7. et dices ei, Haec dicit dominus, Tu resignaculum *Latinius.* 8. resignaveris, plenus sapientia, corona decoris *cd.* 9. est *ABCab.* 10. topalium *AB.* 11. lyncurium *d.* Lyncurium *Fulv. Ursinus* ligurium *ABCabc.* 12. onychinum *ABCad. Vaticani duo.* onychium *bc.* 13 Cherub imposui *ego.* cherubin posui *ABCa.* cherubim posui *b.* cherub posui *cd.* 14. Cherub impositus *ego.* cherubin positus *ABCa.* cherubim positus *b.* cherub positus *cd.* 15. satanam *Aabcd.* satanan *C.* 16. eiectum a dei obsequio *d., Petr. Ciacconius.* electum a dei obsequio *Cabc.* electum a deo obsequio *AB.* electum ad dei obsequium *Latinius.*

delictorum [17]scilicet censum, non minus et ipse liberi arbitrii institutus, ut spiritus. Nihil enim deus [18]proximum sibi non libertate eiusmodi ordinasset. Quem tamen [19]et praedamnando [20]testatus est ab institutionis forma libidine propria conceptae ultro malitiae exorbitasse, et commeatum [21]operationibus eius admetiendo rationem bonitatis suae egit, eodem consilio differens extinctionem diaboli quo hominis restitutionem. Certamini enim dedit spatium, ut et homo eadem arbitrii libertate elideret inimicum qua [22]succiderat illi, probans suam, non dei culpam, et ita salutem digne per victoriam recuperaret, et diabolus amarius puniretur ab eo quem eliserat ante devictus, et deus tanto magis bonus inveniretur, sustinens hominem gloriosiorem in paradisum ad licentiam decerpendae arboris vitae iam de vita regressurum.

Igitur usque ad delictum hominis deus a primordio tantum Cap. XI.
bonus, exinde iudex et severus et, quod Marcionitae volunt, saevus.
Statim mulier in doloribus parere et viro servire damnatur, sed Gen. III, 16.
quae ante sine ulla contristatione per benedictionem incrementum
generis audierat, Crescite, tantum, et multiplicamini, sed quae in
adiutorium masculo, non in servitium fuerat destinata. Statim et
terra maledicitur, sed ante benedicta. Statim tribuli et spinae, sed Gen. III, 18.
ante foenum et herbae et arborum fructuosa. Statim sudor et
labor panis, sed ante ex omni ligno victus immunis et alimenta
secura. Exinde homo ad terram, sed ante de terra; exinde ad
mortem, sed ante ad vitam; exinde in scorteis vestibus, sed ante
sine scrupulo nudus. Ita prior bonitas dei secundum naturam,
[1]severitas posterior secundum causam. Illa ingenita, haec accidens;
illa propria, haec accommodata; illa edita, haec adhibita. Nec natura enim inoperatam debuit continuisse bonitatem, nec causa dissimulatam evasisse severitatem. Alteram sibi, alteram rei deus praestitit. Incipe nunc etiam iudicis statum ut affinem mali arguere, qui idcirco alium deum somniasti, solummodo bonum, quia non potes iudicem; quamquam et illum ut iudicem ostendimus. Aut si non iudicem, certe perversum ac vanum disciplinae non vindicandae, id est non iudicandae, constitutorem. Non reprobas autem deum iudicem, qui non iudicem deum probas. Ipsam sine dubio iustitiam accusare debebis, quae iudicem praestat, aut [2]et eam in species malitiae deputare, id est iniustitiam in titulos bonitatis adscribere. Nunc enim iustitia malum, si iniustitia bonum. Porro cum cogeris

17. scilicet censum *ego*. scilicet et censuum *reliqui*. 18. proprium proximum *B*. 19. non *B*. 20. testas est *AB*. 21. ex operationibus *AB*. 22. succiderat *abcd*. Vibeani duo. succederat *AB*. succederet *C*.

Cap. XI. 1. severior posteritas *ABC*. 2. det eam *ABC*. eam *liber Gorziensis*.

iniustitiam de pessimis pronuntiare, eodem iugo urgeris iustitiam de optimis censere. Nihil enim aemulum mali non bonum, sicut et boni aemulum nihil non malum. [3]Igitur quanto malum iniustitia, tanto bonum iustitia. Nec species solummodo, sed tutela reputanda bonitatis, quia bonitas, nisi iustitia regatur ut iusta sit, non erit bonitas, si iniusta sit. Nihil enim bonum quod iniustum, bonum autem omne quod iustum.

Cap. XII. Ita si societas et conspiratio bonitatis atque iustitiae, [1]separationem earum non potes cavere. Quo ore constitues diversitatem duorum deorum, in separatione seorsum deputans deum bonum et seorsum deum iustum? Illic consistit bonum ubi et iustum. A primordio denique creator tam bonus quam et iustus. Pariter utrumque processit. Bonitas eius operata est mundum, iustitia [2]modulata est, quae etiam tum mundum iudicavit ex bonis faciendum quia cum bonitatis consilio iudicavit. Iustitiae opus est quod inter lucem et tenebras separatio pronuntiata est, inter diem et noctem, inter caelum et terram, inter aquam superiorem et inferiorem, inter maris [3]coetum et aridae molem, inter luminaria maiora et minora, diurna atque nocturna, inter marem et feminam, [4]inter arborem agnitionis mortis et vitae, inter orbem et paradisum, inter aquigena et terrigena animalia. Omnia ut bonitas concepit, ita iustitia distinxit. Totum hoc iudicato dispositum et ordinatum est. Omnis situs, habitus elementorum, effectus, motus, status, ortus, occasus singulorum iudicia sunt creatoris. Ne putes eum exinde iudicem definiendum quo malum coepit, atque ita iustitiam de causa mali offusces. His enim modis ostendimus eam cum auctrice omnium bonitate prodisse, ut et ipsam ingenitam deo et naturalem nec obventiciam deputandam quae in domino inventa sit arbitratrix operum eius.

Cap. XIII. At enim ut malum postea erupit atque inde iam coepit bonitas dei cum adversario agere, [1]aliud quoque negotium eadem illa iustitia dei nacta est iam secundum [2]adversionem dirigendae bonitatis, ut seposita libertate eius, qua et ultro deus bonus, pro meritis cuiusque pensetur, dignis offeratur, indignis denegetur, ingratis auferatur, proinde omnibus aemulis vindicetur. Ita omne hoc iustitiae opus procuratio bonitatis est; quod iudicando damnat, quod dam-

3. Igitur — — iustitia. Nec *om. AB.*

Cap. XII. 1. separationem earum non potes cavere *ego.* separationem earum non potest capere *d., Latinius.* separatione earum non potes carere *ABCabc.* separationem eorum non potest carere *liber Pithoei.* separatione earum non potest currere *Fulv. Ursinus.* 2. moderata est *A. m. sec.* 3. cetum *Cab.* tetum *AB* 4. et inter *Ca.*

Cap. XIII. 1. id *A(m. sec.)B.* ad *A. m. pr.* 2. aversionem *Ios. Scaliger.*

nando punit, quod, ut [3]dicitis, saevit, utique bono, non malo proficit. Denique timor iudicii ad bonum, non ad malum confert. Non enim sufficiebat bonum per semetipsum commendari, iam sub adversario laborans. Nam et si commendabile per semetipsum, non tamen et conservabile, quia expugnabile iam per adversarium, nisi vis aliqua praeesset timendi, quae bonum etiam nolentes appetere et custodire compelleret. Ceterum tot illecebris mali expugnantibus bonum quis illud appeteret quod impune contemneret? [4]Quis custodiret quod sine periculo amitteret? Legis mali viam latam et Matth. VII, 13.
multo frequentiorem: nonne omnes [5]illa laberentur, si nihil in illa timeretur? Horremus terribiles minas creatoris, et vix a malo avellimur. Quid, si nihil minaretur? Hanc iustitiam malum [6]dices, quae malo non favet? Hanc bonum negabis, quae bono [7]prospicit? [8]Qualem oportet deum velles? qualem malle expediret, sub quo delicta gauderent, cui diabolus illuderet? Illum bonum iudicares deum qui hominem posset magis malum facere securitate delicti? Quis boni auctor, nisi qui [9]et exactor? Proinde quis mali extraneus, nisi qui et inimicus? Quis inimicus, nisi qui [10]et expugnator? [11]Quis expugnator, nisi qui et punitor? Sic totus deus bonus est, dum pro bono omnia est. Sic denique omnipotens, quia et iuvandi et laedendi potens. Minus est tantummodo prodesse, quia non aliud quid possit [12]quam prodesse. De eiusmodi qua fiducia bonum sperem, si hoc solum potest? quomodo innocentiae mercedem secter, si non et nocentiae [13]spectem? Diffidam necesse est, ne nec alteram partem [14]remuneretur qui utramque non valuit. Usque adeo iustitia etiam plenitudo est divinitatis ipsius, exhibens deum perfectum et patrem et dominum, patrem clementia, dominum disciplina, patrem potestate blanda, dominum severa, patrem diligendum pie, dominum timendum necessarie, diligendum, quia malit misericordiam quam sacrificium, et timendum, quia nolit pec- Hos. VI, 6.
catum, diligendum, quia malit paenitentiam peccatoris quam mor- Ezech. XXXIII, 11.
tem, et timendum, quia nolit peccatores sui iam non paenitentes. Matth. XXII, 37 sqq.
Ideo lex utrumque definit: Diliges deum, et, Timebis deum. Aliud obsecutori proposuit, aliud exorbitatori.

3. dicitur *AB*. 4. Quis — — amitteret *om. AB*. 5. illa laberentur *d*. illaberentur *reliqui*. 6. dicas *A*. 7. non prospicit *BC*. 8. Qualem oportet deum velles? qualem malle expediret *ego*. Qualem oportet deum velles? qualem malles? Expediret *ABCabc*. Non qualem oportet deum velles; qualem malles expediret? *d*. Qualem oportet deum velles? quales malles expediret? *liber Pithoei, apud Rigaltium*. Qualem oportet deum, vel qualem malles expediret? *Latinius. Probavit Fr. Iunius, et Semlerus recepit*. 9. et *om. AB*. 10. et *om. AB*. 11. Quis expugnator *om. AB*. 12. eum *A*. cum *C*. 13. spectem *bcd., ex emendatione Beati Rhenani*. speciem *ABCa. Corsiensis liber et Hirsaugiensis*. 14. remuneret *Vaticanus unus*.

Cap. XIV. Ad omnia tibi occurrit deus, idem percutiens, sed et sanans, mortificans, sed et vivificans, humilians, sed et sublimans, condens mala, sed et pacem faciens, ut etiam et [1]hinc respondeam haereticis. Ecce [2]enim, inquiunt, ipse se conditorem profitetur
Ies. XLV, 7. malorum, dicens, Ego sum qui condo mala. Amplexi enim vocabuli communionem duas malorum species in ambiguitate turbantes, quia mala dicuntur et delicta et supplicia, passim volunt eum conditorem intellegi malorum, [3]ut malitiae auctor renuntietur. Nos autem adhibita distinctione utriusque formae, separatis malis [4]delicti et malis supplicii, malis culpae et malis poenae, suum cuique parti [5]definimus auctorem, malorum quidem peccati et culpae diabolum, malorum vero supplicii et poenae deum creatorem, ut illa pars malitiae deputetur, ista iustitiae, mala [6]condentis iudicia adversus mala [7]delicti. De his ergo creator profitetur malis quae congruunt iudici. Quae quidem illis mala sunt quibus rependuntur, ceterum suo nomine bona, qua iusta, et bonorum defensoria et delictorum inimica, atque in hoc ordine deo digna. Aut proba ea iniusta, ut probes malitiae deputanda, id est iniustitiae mala, quia si iustitiae erunt, iam mala non erunt, sed bona, malis tantummodo mala, quibus etiam directo bona pro malis damnantur. Constitue igitur iniuste hominem divinae legis voluntarium contemptorem id retulisse quo [8]voluit caruisse, iniuste malitiam aevi illius imbribus, dehinc et ignibus caesam, iniuste Aegyptum foedissimam, superstitiosam, amplius hospitis populi conflictatricem, decemplici castigatione percussam. Indurat cor Pharaonis. [9]Sed meruerat in [10]exitium sub-
Num. XI. XXI. ministrari qui iam negaverat deum, qui iam legatos eius [11]totiens superbus excusserat, qui iam populo laborem operis adiecerat, postremo qua Aegyptius, olim deo reus fuerat gentilis idololatriae, ibin et crocodilum citius colens quam deum vivum. [12]Impendit
II Reg. II, 23 sqq. et ipsum populum, sed ingratum. Immisit et pueris ursos, sed irreverentibus in prophetam.

Cap. XV. Iustitiam ergo primo iudicis [1]dispice, cuius si ratio constiterit, tunc et severitas, et per quae severitas decurrit, rationi et iustitiae reputabuntur. Ac ne pluribus immoremur, [2]asserite causas ceteras quoque, ut sententias condemnetis, excusate delicta, ut iudicia

Cap. XIV. 1. hinc *d.* hic *reliqui.* 2. enim *om. AB.* 3. ut et malitiae iniuste auctor *c., ex uno Vaticano.* 4. delictis et malis suppliciis *ABC.* 5. defendimus *Vaticanus unus.* 6. condentis *ABCcd. Vaticani duo.* condenti *ab.* 7. delicti *ABCcd. Vaticani duo.* delicta *ab.* 8. noluit *C.* 9. sed *abcd.* et *ABC.* 10. exitum *Vaticanus unus.* 11. totiens *AB.* toties *reliqui.* 12. Impendit *d., Dend. Heraldus in Tertull. Apolog. p.* 189. Impedit *reliqui.*

Cap. XV. 1. despice *A(B)C.* 2. asseritas causas — — condemnet excusatis — — reprobet *AB.*

reprobetis. Nolite reprehendere iudicem, sed revincite malum iudicem. Nam [3]et si patrum delicta [4]de filiis exigebat, duritia populi talia remedia compulerat, ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinae obedirent. Quis enim non magis filiorum salutem quam suam curet? Sed et si benedictio patrum semini quoque eorum destinabatur, sine ullo adhuc merito eius, cur non et reatus patrum in filios quoque redundaret? Sicut gratia, ita et offensa; ut per totum genus et gratia decurreret et offensa, salvo eo quod postea decerni habebat, non dicturos acidam uvam patres mandu- Ier. XXXI, 29.
casse et filiorum dentes obstupuisse, id est non sumpturum patrem delictum filii, nec filium delictum patris, sed unumquemque delicti sui reum futurum, ut post duritiam populi duritia legis edomita iustitia iam non genus, sed personas iudicaret. Quamquam si evangelium veritatis accipias, ad quos pertineat sententia reddentis in filios patrum delicta cognosces, ad illos scilicet qui hanc ultro sibi sententiam fuerant irrogaturi, Sanguis illius super capita nostra et Matth. XXVII, 25.
filiorum nostrorum. [5]Hoc itaque omnis providentia dei censuit quod iam audierat.

Bona igitur et severitas quia iusta, si bonus iudex, id est Cap. XVI.
iustus. Item cetera bona per quae opus bonum currit bonae severitatis, sive ira sive aemulatio sive saevitia. Debita enim omnia haec sunt [1]severitati, sicut severitas debitum est iustitiae. Vindicanda [2]erat procacitas aetatis verecundiam debentis. Atque ita non [3]poterunt iudici [4]exprobrari quae iudici [5]accedunt, carentia et ipsa culpa, sicut [6]et iudex. Quid enim, si medicum quidem dicas esse debere, ferramenta vero eius accuses quod secent [7]et inurant et amputent et constrictent, quando sine instrumento artis medicus esse non possit? Sed accusa male secantem, importune amputantem, temere inurentem, atque ita ferramenta quoque eius ut mala ministeria reprehende. Proinde est enim cum deum quidem iudicem admittis, eos vero motus et sensus per quos iudicat destruis. Deum nos a prophetis et a Christo, non a philosophis nec ab Epicuro erudimur. Qui credimus deum etiam in terris egisse et humani habitus humilitatem suscepisse ex causa humanae salutis, longe sumus a sententia eorum qui nolunt deum curare quicquam. Inde venit ad haereticos quoque definitio eiusmodi, si deus irascitur et

3. et si *cd.* et *ABCab.* 4. ex *bcd.* 5. Hac *ABC. Probat Fr. Iunius.*

Cap. XVI. 1. severitatis *Fr. Iunius.* 2. erat *ABCa. Vaticanus unus.* erit *bcd.* 3. potuerunt *A. Vaticanus unus.* 4. exprobari *A(B)C.* 5. accidunt *c., ex Vaticano uno.* 6. et iudex *ABcd. Vaticanus unus.* - iudex *reliqui.* 7. tessuram *AB.* tonsuram *C.*

aemulatur et extollitur et exacerbatur, ergo et corrumpetur, ergo et morietur. Bene autem quod Christianorum est etiam mortuum deum credere et tamen viventem in aevo aevorum. [8]Stultissimi, qui de humanis divina [9]praeiudicant, ut, [10]quoniam in homine corruptoriae conditionis habentur huiusmodi passiones, idcirco et in deo eiusdem status existimentur. Discerne substantias, et suos eis distribue sensus tam diversos quam substantiae exigunt, licet vocabulis communicare videantur. Nam et dexteram et oculos et pedes dei legimus, nec ideo tamen humanis comparabuntur quia de appellatione sociantur. Quanta erit diversitas divini corporis et humani sub eisdem nominibus membrorum, tanta erit et animi [11]divini et humani differentia sub eisdem licet vocabulis sensuum, quos tam corruptorios efficit in homine corruptibilitas substantiae humanae quam incorruptorios in deo efficit incorruptibilitas substantiae divinae. Certe deum confiteris creatorem? Certe, inquis. Quomodo ergo in deo humanum aliquid existimas, et non divinum omne? Quem deum non negas, confiteris [12]non humanum, siquidem deum confitendo praeiudicasti utique illum ab omni humanarum conditionum qualitate diversum. Porro cum pariter agnoscas hominem a deo inflatum in animam vivam, non deum ab homine, satis perversum est ut in deo potius humana constituas quam in homine divina, et hominis [13]imagine deum [14]induas potius quam dei hominem. Et haec ergo imago censenda est dei in homine, quod eosdem motus et sensus habeat humanus animus quos et deus, licet non tales quales deus; pro substantia enim et status eorum et exitus distant. Denique contrarios eorum sensus, lenitatem dico, patientiam, misericordiam, ipsamque matricem earum, bonitatem, cur divina praesumitis? Nec tamen perfecte ea obtinemus, quia solus deus perfectus. Ita et illas species, [15]irae dico et [16]exasperationis, non tam feliciter patimur, quia solus deus de incorruptibilitatis proprietate felix. Irascetur enim, sed non exacerbabitur, sed non periclitabitur; movebitur, sed non evertetur. Omnia necesse est adhibeat propter omnia; tot sensus quot et causas; et iram propter scelestos, [17]et bilem propter ingratos, et aemulationem propter superbos, et quicquid non expedit malis. Sic et [18]misericordiam propter errantes, et patientiam propter non [19]resipiscentes, et praestantiam propter merentes, et quicquid bonis opus est.

8. Stultissimum *AB*. 9. praedicant *bc*. 10. quomodo *BC*. 11. divinitas et *ABC*. 12. et humanum *AB*. 13. imaginem *A*. 14. indnas *AB*. imbuas *abcd*. 15. irae dico *abcd*. praedico *ABC*. 16. exasperationeis *C*. exasperationes (*B*). 17. exacerbabilem propter *liber Gorziensis*. *Et ita voluit edi Beatus Rhenanus*. et mobilem *AB*. 18. omnia *B*. omnia *A*. 19. respicientes *ABCab*.

Quae omnia patitur suo more, quo eum pati condecet, propter quem homo eadem patitur aeque suo more.

Haec [1]ita dispecta totum ordinem dei iudicis operarium et, ut dignius dixerim, protectorem catholicae et summae illius bonitatis ostendunt quam semotam a iudiciariis sensibus et in suo statu puram nolunt Marcionitae in eodem deo agnoscere, pluentem super bonos et malos et solem suum oriri facientem super iustos et iniustos, quod alius deus omnino non praestat. Nam etsi hoc quoque testimonium Christi in creatorem Marcion de evangelio eradere ausus est, sed ipse mundus inscriptus est et omni a conscientia legitur. Et erit haec ipsa patientia creatoris in iudicium Marcionis, [2]illa patientia quae expectat paenitentiam potius peccatoris quam mortem, et mavult misericordiam quam sacrificium, avertens iam destinatum exitium Ninivitis, et largiens spatium vitae Ezechiae lacrimis, et restituens statum regni Babylonis tyranno [3]paenitentia functo: illam dico misericordiam quae et [4]filium Saulis moriturum ex devotione [5]populo concessit, et David delicta in domum Uriae confessum venia liberavit, et ipsum Israël totiens restituit quotiens iudicavit, totiens refovit quotiens et increpuit. Non solum igitur iudicem aspiciens convertere et ad optimi exempla. [6]Notans cum ulciscitur considera cum indulget. Rependе austeritati lenitatem. Cum utrumque conveneris in creatore, invenies in eo et illud propter [7]quod alterum deum credis. Veni denique ad inspectationem doctrinarum, disciplinarum, praeceptorum consiliorumque eius. Dices forsitan haec [8]etiam humanis legibus determinari. Sed ante Lycurgos et Solonas omnes Moyses et Deus. Nulla posteritas non a primordiis accipit. Tamen non a tuo deo didicit creator meus [9]praescribere, Non occides, non adulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, alienum non concupisces, honora patrem et matrem, et diliges proximum tuum ut te ipsum. Ad haec innocentiae, pudicitiae et iustitiae et pietatis principalia consulta accedunt etiam humanitatis praescripta, cum septimo quoque anno servitia libertate solvuntur, cum eodem tempore agro [10]parcitur, egenis [11]cedendo locum, bovi etiam terenti vincula oris remittuntur ad fructum praesentis laboris, quo facilius in pecudibus praemeditata humanitas in hominum refrigeria erudiretur.

Cap. XVII. Matth. V, 45. Hos. VI, 6. Ion. III, 10. II Reg. XX, 1 sqq. Dan. IV, 33. I Sam. XIV, 45. II Sam. XII, 13. Lev. XXV, 4 sqq.

Sed quae potius legis bona defendam quam quae haeresis concupiit? ut talionis definitionem, oculum pro oculo, dentem pro

Cap. XVIII. Exod. XXI, 24.

Cap. XVII. 1. itaque *cd. Vaticanus unus.* 2. in patientia *AB.* 3. poenitentiam *cd. Vaticanus unus.* 4. filiam Saul *B.* 5. populi *ABC.* 6. Nota *bc.* 7. quod *Ad, Fulv. Ursinus.* quem *BCabc.* 8. et *AB.* 9. proscribere *d.* 10. patitur *AB.* 11. tendendo *AB.*

dente, [1]et livorem pro livore repetentis. Non enim iniuriae mutuo exercendae licentiam sapit, sed in totum cohibendae violentiae prospicit, ut quia durissimo et infideli in deum populo longum vel etiam incredibile videretur a deo expectare defensam, edicendam postea per prophetam, Mihi defensam, et ego defendam, dicit dominus, interim commissio iniuriae metu vicis statim occursurae repastinaretur, et licentia retributionis prohibitio esset provocationis, ut sic improbitas [2]extincta cessaret, dum secunda permissa prima terretur, et prima deterrita nec secunda committitur, qua et alias facilior timor talionis per eundem saporem passionis. Nihil amarius quam id ipsum pati quod feceris aliis. Et si lex aliquid cibis detrahit et immunda pronuntiat animalia quae aliquando benedicta sunt, consilium exercendae continentiae intellege, et frenos impositos illi gulae agnosce quae cum panem ederet angelorum, cucumeres et pepones Aegyptiorum desiderabat. Agnosce simul et comitibus gulae, libidini scilicet atque luxuriae, prospectum, quae fere ventris castigatione frigescunt. Manducaverat enim populus et biberat et surrexerat ludere. Proinde ut [3]et pecuniae ardor [4]restringeretur ex parte, qua de victus necessitate [5]causatur, pretiosorum ciborum ambitio detracta est. Postremo, ut facilius homo ad ieiunandum deo formaretur, paucis et non gloriosis escis assuefactus, et nihil de lautioribus esuriturus. Reprehendendus sane creator quod cibos potius populo suo abstulit quam ingratioribus Marcionitis. Sacrificiorum quoque onera et operationum et oblationum negotiosas scrupulositates nemo reprehendat, quasi deus talia sibi proprie desideraverit, qui tam manifeste exclamat, Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? et, Quis exquisivit ista de manibus vestris? sed illam dei industriam sentiat qua populum pronum in idololatriam et transgressionem eiusmodi officiis religioni suae voluit adstringere quibus superstitio saeculi agebatur, ut ab ea avocaret [6]illos, sibi iubens fieri, quasi desideranti ne simulacris faciendis delinqueret.

Deut. XXXII, 35. Rom. XII, 19. Exod. XXXII, 6. Ies. I, 11. 12.

Cap. XIX. Sed et in ipsis commerciis vitae et conversationis humanae domi ac foris adusque curam vasculorum omnifariam distinxit, ut istis legalibus disciplinis occurrentibus ubique ne [1]ullo momento vacarent a dei respectu. [2]Quid enim faceret beatum hominem [3]quam

Cap. XVIII. 1. et *om. AB.* 2. extincta *ego.* aestuata *ABCc. Vaticanus unus.* astuta *abd. liber Gorziensis.* 3. et *om. AB.* 4. restingueretur *cd., Ioh. Herrisius.* 5. causata *Fulv. Ursinus.* 6. illum — — delinqueret *aut* illos — — delinqueret *Leopoldus. Non opus est.*

Cap. XIX. 1. ullo momento *d., Latinius.* illi momento *c., ex uno Vaticano.* ulli momento *Bab.* ulli momenta *AG.* 2. quod *AB.* 3. quamquam *AB.*

in lege domini voluntas eius? et in lege domini meditabitur die ac Ps. I, 1 sq.
nocte. Quam legem non duritia promulgavit auctoris, sed ratio summae benignitatis, populi potius duritiam edomantis et rudem obsequio fidem operosis officiis dedolantis, ut nihil de arcanis attingam [4]significantiis legis, spiritalis scilicet et propheticae, et in omnibus paene argumentis figuratae. Sufficit enim in praesenti si simpliciter hominem deo obligabat, ut nemo eam reprobare debeat, nisi cui non [5]placet deo deservire. Ad hoc beneficium, non onus, legis adiuvandum [6]etiam prophetas eadem bonitas dei ordinavit, docentes deo digna, auferre nequitias de anima, discere benefacere, Ies. I, 17.
exquirere iudicium, iudicare [7]pupillo et iustificare viduam, [8]diligere quaestiones, fugere improborum [9]contactum, dimittere conflictam [10]integram, dissipare scripturam iniustam, infringere panem esu- Ies. LVIII, 7.
rienti et tectum non habentem inducere in domum tuam, nudum si videris, contegere, et domesticos seminis tui non despicere, compescere linguam a malo, et labia, ne loquantur dolum, decli- Ps. XXXIV, 13 sq.
nare a malo, et facere bonum, quaerere pacem et sectari eam, irasci et non delinquere, id est in ira non perseverare sive saevire, Ps. IV, 5.
non abire in concilium impiorum, nec stare in via peccatorum, nec Ps. I, 1.
in cathedra [11]pestilentium sedere. Sed ubi? Vide quam bonum Ps. CXXXIII, 1.
[12]et quam iocundum habitare fratres in unum, meditantes die ac nocte in lege domini, quia bonum scilicet fidere in [13]dominum quam Ps. CXVIII, 8. 9.
fidere in hominem, et sperare in [14]dominum quam sperare [15]in hominem. Qualis enim apud deum merces homini? Et erit tan- Ps. I, 3.
quam lignum quod plantatum est iuxta exitus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, et folium eius non decidet, et omnia quaecunque faciet prosperabuntur illi. Innocens autem et Ps. XXIV, 4 sq.
purus corde, qui non [16]accepit in vanum nomen dei [17]et non iuravit ad proximum suum in dolo, iste accipiet benedictionem a domino, et misericordiam a deo [18]salutificatore suo. Oculi enim domini Ps. XXXIII, 18 sq.
super timentes eum, sperantes in misericordiam ipsius, ad [19]deliberandas animas eorum de morte, utique aeterna, et nutricandos eos in fame, utique vitae aeternae. Multae enim pressurae iustorum, Ps. XXXIV, 20.
et ex omnibus [20]liberabit eos dominus. Honorabilis mors in con-

4. significantis *ABCd*. 5. placeat *B*. 6. sed etiam *ABC*. 7. pupillos *A*. 8. diri-gere *c*., *ex coniectura Ioh. Harrisii*. 9. contractum *c*. contactum *reliqui et Pithoeanus codex*. 10. in integram *d*. „*Sic habent exemplaria vetera*." (*Rigalt*.) 11. pestilentiae sedere vide *AB*. 12. et quam iucundum *cd*. *Vaticanus unus*. et iucundum *reliqui*. 13. dominum *cd*. *Vaticani duo*. deum *reliqui*. 14. dominum *cd*. *Vaticani duo*. deum *reliqui*. 15. in principes *cd*. *Sic infra lib. IV. cap.* 15. *extat*. 16. accipiet *ABC*. *Vaticani duo*. 17. et intravit *AB*. 18. salutificatore *Cabcd*. salutari *AB*. *Vaticanus unus*. 19. deliberandas *Cabc*. eliberandas *d*., *ex codice Pithoeano*. deliberandas *AB*. liberandas *Latinius*. 20. liberabit *abcd*. liberavit *ABC*. *Vaticanus unus*.

spectu domini sanctorum eius. Dominus [21]custodit omnia ossa eorum: [22]unum ex ipsis non comminuetur. [23]Redimet dominus animas servorum suorum. Pauca ista de tantis scripturis creatoris intulimus, et nihil puto iam ad testimonium dei optimi [24]deesse, quod satis et praecepta bonitatis et praemissa consignant.

Cap. XX. Deut. XIV, 14. Sed enim [1]sepiae isti, quorum figura illud quoque pisculentum de cibis lex recusavit, ut traductionem sui sentiunt, tenebras hinc blasphemiae intervomunt, atque ita intentionem uniuscuiusque iam proximam dispargunt, [2]iactitando et asseverando ea quae relucentem bonitatem creatoris infuscent. Sed et per istas caligines sequemur nequitiam, et in lucem extrahemus ingenia tenebrarum, obicientia creatori vel maxime fraudem illam et rapinam auri et argenti, [3]mandatam ab illo Hebraeis in Aegyptios. Age, infelicissime haeretice, te ipsum expostulo arbitrum, cognosce in utramque gentem prius, et ita de auctore praecepti iudicabis. Reposcunt Aegyptii de Hebraeis vasa aurea et argentea. Contra Hebraei mutuas petitiones instituunt; allegantes sibi quoque eorundem patrum nomine, ex eodem scripturae instrumento, mercedes restitui oportere illius operariae servitutis pro laterinis deductis, pro civitatibus et villis aedificatis. Quid iudicabis, optimi dei elector? Hebraeos fraudem agnoscere debere, an Aegyptios compensationem? Nam et aiunt ita actum per legatos utrinque, Aegyptiorum quidem repetentium vasa, Iudaeorum vero reposcentium operas suas. [4]Et tamen vasis iustitia renuntiaverunt ibi Aegyptii. Hodie adversus Marcionitas amplius allegant Hebraei negantes [5]compensationi satis esse, quantumvis illud auri et argenti, [6]si sexcentorum milium operae per tot annos vel singulis nummis diurnis aestimentur. Quae autem pars maior, repetentium vasa an incolentium villas et urbes? Querela ergo maior Aegyptiorum, an gratia Hebraeorum? Ut solo iniuriarum iudicio Hebraei Aegyptios reperculerent, liberi homines in ergastulum subacti? ut solas scapulas suas scribae eorum apud subsellia sua ostenderent flagellorum contumeliosa atrocitate laceratas? Non paucis lancibus et scyphis, pauciorum utique divitum ubique; sed totis et ipsorum facultatibus et popularium omnium collationibus satisfaciendum [7]Hebraeis pronuntiasset. Igitur si bona

Exod. XI, 2. XII, 35 sq.

21. custodivit *ABC. Vaticanus uterque.* 22. unum ex ipsis non comminuetur *abcd* et non comminuentur (comminuetur *C.*) *ABC.* 23. Redimet *cd.* Redemit *reliqui.* 24. deest *d.*

Cap. XX. 1. sepiae *abcd. Gorziensis, et Vaticanus unus.* saepe *BC.* sepe *A.* 2. iactitando *ABcd. Vaticani duo.* iactando *reliqui.* 3. mandatam *d.* mandata *reliqui.* 4. Et tamen vasis iustitia renuntiaverunt ibi *ego.* et tandem vasis istis renuntiaverunt sibi *d., ex coniect. Latinii.* et tamen has iustitia renuntiaverunt sibi *reliqui.* 5. competens actioni satis *AB.* 6. si *om. ABC.* 7. Hebraeis pronuntiasset *ABC.*

Hebraeorum causa, bona iam et causa, id est mandatum, creatoris, qui et Aegyptios gratos fecit nescientes, et suum populum in tempore expeditionis angusto aliquo solatio tacitae compensationis expunxit. Plane minus exigi iussit. Hebraeis [8]etiam filios Aegyptii restituere debuerant.

Sic et in ceteris contrarietates praeceptorum ei exprobras ut mobili et instabili, [1]prohibentis sabbatis operari et [2]iubentis arcam circumferri per dies octo, id est etiam sabbato, in expugnatione civitatis [3]Hiericho. Nec sabbati enim inspicis legem, opera humana, non divina, prohibentem. Siquidem, Sex, inquit, diebus operare, et facies omnia opera tua, septima autem die [4]sabbata domino deo tuo; non facies in ea omne opus. Quod? utique tuum. Consequens enim est ut ea opera sabbato auferret quae sex diebus supra indixerat, tua scilicet, id est humana et cotidiana. Arcam vero circumferre neque cotidianum opus videri potest neque humanum, sed et rarum et sacrosanctum et ex ipso tunc dei praecepto utique divinum. Quod et ipse quid significaret edissererem, [5]nisi longum esset figuras argumentorum omnium creatoris expandere, quas forsitan nec admittis. Sed plus est si de absolutis revincamini, simplicitate veritatis, non curiositate. Sicut et nunc certa distinctio est sabbati, humana, non divina, opera prohibentis. Ideoque qui sabbatis lignatum ierat, morti datus est. Suum enim opus fecerat, lege interdictum. Qui vero arcam sabbatis circumtulerant, impune gesserunt. Non suum enim [6]opus, sed dei, ex praecepto scilicet ipsius, administraverant. Cap. XXI. Exod. XX, 9 sq.

Proinde et similitudinem vetans fieri omnium quae in caelo et in terra et in aquis ostendit et causas, idololatriae scilicet [1]caecae substantiam cohibentes. Subicit enim, Non adorabitis ea neque servietis illis. Serpentis autem aenei effigies postea praecepta [1]Moysi a domino non ad idololatriae titulum pertinebat, sed ad remediandos eos qui a serpentibus infestabantur. Et taceo de figura remedii. Sic et [3]Cherubim et Seraphim aurea in arcae figuratum exemplum certe simplex ornamentum; accommodata suggestui, longe diversas habendo causas ab idololatriae condicione, ob quam similitudo prohibetur, non videntur similitudinum prohibitarum legi Cap. XXII.

Vaticani duo. Hebraeus pronuntiasset ab. Hebraeis pronuntiasses d. Hebraeos (sic) pronuntiasses Fulv. Ursinus. 8. etiam C. et AB. enim etiam reliqui.

Cap. XXI. 1. prohibenti Leopoldus. 2. iubenti Leopoldus. 3. ierico AB. 4. sabbata ABCcd. sabbatiza ab. 5. nisi cd. Vaticani duo. nimis ABCa. ni nimis b. 6. sed dei opus, ex praecepto d.

Cap. XXII. 1. caecae substantiam ego. quae substantiam ABCa. substantiam [illegible]. Pro cohibentes Fulv. Ursinus rescripsit cohibens, teste Rigaltio. Rhenanus [illegible] cohibent. 2. Mosi d. 3. Cherubin et Seraphin ABCab.

refragari, non in eo similitudinis statu deprehensa ob [4]quem similitudo prohibetur. Diximus de sacrificiorum rationali institutione, [5]avocanti scilicet ab idolis ad deum officia ea quae si rursus
Ies. I, 11. eiecerat dicens, Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? hoc ipsum voluit intellegi quod non sibi ea proprie exegisset. Non
Ies. XL, 28. Ps. L, 13. enim bibam, inquit, sanguinem taurorum, quia et alibi ait, Deus aeternus non esuriet nec sitiet. Nam etsi ad oblationes Abel [6]advertit, et holocausta Noë odoratus est libenter, quae iocunditas sive viscerum vervecinorum sive nidoris ardentium victimarum? [7]Sed animus simplex et deum metuens offerentium ea quae a deo habebant, et pabuli et suavis olentiae, [8]gratiae apud deum [9]deputabatur, non quae fiebant exigentis, sed illud propter quod fiebant, ob honorem scilicet dei. [10]Si cliens diviti aut regi nihil desideranti tamen aliquid vilissimi munusculi [11]obtulerit, quantitas et qualitas muneris [12]infuscabit divitem et regem, an [13]delectabit titulus officii? At si cliens ei munera ultro, vel [14]etiam edicta, ordine suo offerat, [15]et sollemnia regis observet, non ex fide tamen, nec corde puro, nec [16]pleno circa cetera quoque obsequia, nonne consequens ut rex
Ies. I, 11. ille vel dives exclamet, Quo mihi multitudinem munerum tuorum? Plenus sum et sollemnitates et dies festos et vestra [17]sabbata; vestra dicendo quae secundum libidinem suam, non secundum religionem dei [18]celebrando sua iam, non dei [19]fecerant, condicionalem idcirco et rationalem demonstravit recusationem eorum quae administranda praescripserat.

Cap. XXIII. Si vero [1]etiam circa personas [2]levem vultis [3]intellegi, cum reprobat aliquando probatos, aut improvidum, cum probat quandoque reprobandos, quasi iudicia sua aut damnet praeterita aut ignoret futura, atquin nihil tam bono et iudici convenit quam pro
I Sam. IX. XIII. praesentibus meritis et reicere et [4]adlegere. Adlegitur Saul, sed
Reg. XI. nondum despector [5]prophetae Samuelis. Reicitur Salomon, sed iam a mulieribus alienis possessus et idolis Moabitarum et [6]Sidoniorum mancipatus. Quid faceret creator ne a Marcionitis reprehenderetur? Bene adhuc agentes praedamnaret iam propter futura delicta? Sed dei boni non erat nondum merentes praedamnare. Proinde

4. quom *A*. quam *B*. 5. avocantis *ABd*. avocante *c*. 6. advertis *C*. avertis *B*. 7. si animus *AB*. 8. gratis *bcd*. 9. deputabantur *AB*. 10. Sic *Leopoldus, praeter consilium*. 11. obtulit *AB*. 12. infuscavit *AB*. 13. delectavit titulos *AB*. 14. etiam edicta *d*. ex edicto *Latinius*. etiam dicto *reliqui*. 15. ut *B*. 16. pleno *ABCabcd*. plena *edd. Semlerus et Leopoldus, mendose*. 17. odit anima mea: vestra *cd*. 18. celebrabant deo, sua *ABC*. 19. fecerat *AB*.

Cap. XXIII. 1. et *AB*. 2. legem *ABC*. 3. intellegere *AB*. 4. adligere. Eligitur *Cab*. adeligere. eligitur *AB*. adlegere. Adlegitur *cd*. *Vaticanus unus*. 5. prophetiae *B*. 6. sodomorum *AB*.

peccantes nunc non recusaret propter pristina benefacta? Sed iusti iudicis non erat rescissis iam bonis pristinis scelera donare. Aut quis hominum sine delicto, ut eum deus semper [7]adlegeret quem nunquam posset recusare? Vel quis item sine aliquo bono opere, ut eum deus semper recusaret quem nunquam posset [8]adlegere? Exhibe bonum semper, et non recusabitur; exhibe malum semper, et nunquam [9]adlegetur. Ceterum si idem homo, ut in utroque pro temporibus, in utroque dispungetur a deo et bono et iudice, qui non levitate aut improvidentia sententias vertit, sed censura gravissima et providentissima merita temporis cuiusque dispensat.

Sic et paenitentiam [1]apud illum prave interpretaris, quasi pro- Cap. XXIV.
inde mobilitate vel improvidentia, immo iam ex delicti recordatione
paeniteat, quoniam quidem [2]dixerit, Paenituit quod regem [3]fecerim I Sam. XV, 11.
Saul, praescribens scilicet paenitentiam confessionem sapere mali operis alicuius vel erroris. Porro non semper. Evenit enim in bonis factis paenitentiae confessio ad invidiam et [4]exprobrationem eius qui beneficii ingratus extiterit, sicut et tunc circa personam Saulis honorandam annuntiatur a creatore, qui non deliquerat cum Saulem assumit in regnum et sancto spiritu auget; optimum enim adhuc, qualis, inquit, non erat in filiis Israëlis, dignissime [5]adlegerat. Sed [6]nec ignoraverat ita [7]eventurum. Nemo enim te sustinebit improvidentiam adscribentem deo ei quem deum non negans confiteris et providum. Haec enim illi propria divinitas constat. Sed malum factum Saulis, ut dixi, onerabat paenitentiae suae professione, quam vacante delicto circa Saulis adlectionem consequens est invidiosam potius intellegi, non criminosam. Ecce, inquis, [8]crimi-
nosam eam animadverto circa Ninivitas, dicente scriptura Ionae, Et Ion. III, 10.
paenituit dominum de malitia quam dixerat facturum se illis, nec fecit. Sicut et ipse Ionas ad [9]dominum, Propterea praeveni pro- Ion. IV, 2.
fugere in Tarsos, quia cognoveram te [10]esse misericordem et miserescentem, patientem et [11]plurimum misericordiae, paenitentem malitiarum. Bene igitur quod praemisit optimi dei titulum, patientissimi scilicet super malos et [12]abundantissimi misericordiae et miserationis super agnoscentes et deplangentes delicta sua, quales tunc Ninivitae. Si enim optimus qui talis, de isto prius cessisse debebis, non competere in talem, id est in optimum, [13]etiam ma-

7. adlegeret *cd. Vaticanus unus.* eligeret *reliqui.* 8. adlegere *cd. Vaticanus unus.* eligere *reliqui.* 9. adlegetur *cd. Vaticanus unus.* eligetur *reliqui.*

Cap. XXIV. 1. apud illum prave *abcd. Vaticanus alter.* apud prave *ABC.* apud deum prave *Semler.* 2. dixit *A.* 3. fecerit *ABC.* 4. exprobationem *A.* 5. eligerat *A.* 6. ne *AB.* 7. venturum *A.* 8. criminosam *om. AB.* 9. dominum *cd. Vaticanus unus.* deum *reliqui.* 10. tunc *B.* 11. plurimae *Latinius.* 12. abundantissimae *Vaticanus unus.* 13. et *AB.*

litiae concursum. Et quia [14]et Marcion defendit arborem bonam malos quoque fructus non licere producere, sed malitiam tamen nominavit, quod optimus non capit, numquid aliqua interpretatio subest [15]etiam earum malitiarum intellegendarum quae possint et in optimum decucurrisse? Subest autem. Dicimus denique malitiam nunc significari non quae ad naturam redigatur creatoris, quasi mali, sed quae ad potestatem, quasi iudicis; secundum quam enun-
Ies. XLV, 7. Ier. XVIII, 11. tiarit, Ego sum qui condo mala, et, Ecce ego emitto in vos mala, non peccatoria, sed ultoria, quorum satis diluimus infamiam ut congruentium iudici. Sicut autem, licet mala dicantur, non reprehenduntur in iudice, nec hoc nomine suo malum iudicem ostendunt, ita et malitia haec erit intellegenda nunc quae ex illis malis iudiciariis deputata cum ipsis competat iudici. Nam et apud Graecos interdum malitiae pro vexationibus et laesuris, non pro malignitatibus [16]ponuntur, sicut et in isto articulo. Atque adeo si eius malitiae paenituit creatorem, quasi creaturae reprobandae scilicet, et [17]*de* delicto vindicandae, atqui nec [18]hic ullum admissum criminosum reputabitur creatori, qui iniquissimam civitatem digne meritoque decreverat abolendam. Ita quod iuste destinaverat non male destinans ex iustitia, non ex malitia destinarat; sed poenam ipsam malitiam nominavit ex malo et merito [19]passionis ipsius. Ergo, dices, si malitiam iustitiae nomine excusas, quia iuste exitium destinarat in Ninivitas, sic quoque culpandus est, qui iustitiae utique non paenitendae paenitentiam gessit. Immo nec iustitiae, inquam, paenitebit deum, et superest iam agnoscere quid sit paenitentia dei. Non enim, si hominem ex recordatione plurimum delicti, interdum et ex alicuius boni operis ingratia paenitet, ideo et deum proinde. In quantum enim deus nec malum admittit nec bonum damnat, in tantum nec paenitentiae boni aut mali apud eum locus est. Nam et hoc tibi eadem scriptura determinat, dicente Samuele Sauli,
I Sam. XV, 28 sq. Discidit dominus regnum Israëlis de manu tua hodie et dabit illud proximo tuo, optimo super te, et scindetur Israël in duas partes, et non convertetur neque paenitentiam aget, quia non sicut homo est ad paenitendum. [20]Haec itaque definitio in omnibus aliam formam divinae paenitentiae statuit, quae neque ex improvidentia neque ex levitate neque ex ullo boni aut mali operis damnatione reputetur, sicut humana. Quis ergo erit mos paenitentiae divinae? Iam relucet, si non ad humanas condiciones eam referas. Nihil

14. et *om. cd. Vaticanus unus.* 15. etiam earum *cd. Vaticanus unus.* earum *reliqu.* 16. ponuntur *abcd.* ponunt *C.* pomosus *AB.* 17. de delicto *ego.* delictum *ABCd.* deletui *abc.* 18. hic *om. bcd.* 19. et passionis *ABC.* 20. Nec haec *AB.*

enim aliud intellegetur quam simplex conversio sententiae prioris, quae [21]etiam sine reprehensione eius possit admitti, [22]etiam in homine, nedum in deo, cuius omnis sententia caret culpa. Nam et in Graeco sono paenitentiae nomen non ex delicti confessione, sed ex animi demutatione [23]compositum est, quam apud deum pro rerum variantium sese [24]occursu regi ostendimus.

Iam nunc, ut omnia eiusmodi expediam, ad ceteras [1]pusillitates et infirmitates et incongruentias, ut putatis, interpretandas purgandasque pertendam. Inclamat deus, Adam, ubi es? scilicet ignorans ubi esset, et causato nuditatis pudore an de arbore gustasset interrogat, scilicet incertus. Immo nec [2]incertus admissi nec ignorans loci. Enimvero oportebat conscientia peccati delitescentem evocatum [3]prodere in conspectum domini, non sola nominis inclamatione, sed cum aliqua iam tunc admissi suggillatione. Nec enim simplici modo, id est interrogatorio sono legendum est, [4]Ubi es, Adam? sed impresso et incusso et imputativo, Adam, ubi es? id est in perditione es, id est iam hic non es, ut et increpandi et dolendi exitus vox sit. Ceterum qui totum orbem comprehendit manu velut nidum, cuius caelum thronus et terra scabellum, nimirum huius oculos aliqua paradisi portio evaserat, quominus illi ubicunque Adam ante evocationem viseretur tam latens quam de interdicta fruge sumens? Speculatorem vineae vel horti tui lupus aut faruncolus non latet. Deum puto de sublimioribus oculatiorem aliquid subiecti praeterire non posse. Stulte, qui tantum argumentum divinae maiestatis et humanae instructionis naso agis. [5]Interrogabat deus quasi incertus, [6]ut et [7]hic liberi arbitrii [8]probans hominem in causa aut negationis [9]aut confessionis daret ei locum sponte confitendi delictum et hoc nomine relevandi. Sicut de Cain sciscitatur ubinam frater eius; quasi non iam vociferatum a terra sanguinem Abelis audisset: sed ut et ille haberet potestatem ex eadem arbitrii potestate sponte negandi delicti et hoc nomine gravandi, atque ita nobis conderentur exempla confitendorum potius delictorum quam negandorum; ut iam tunc [10]initiaretur evangelica doctrina, Ex ore tuo [11]iustificaberis et ex ore tuo damnaberis. Nam etsi Adam propter statum legis deditus morti est, sed spes ei salva est, dicente domino, Ecce Adam factus est tanquam unus ex nobis, de

Cap. XXV.

Gen. III, 9. 11.

Matth. XII, 37.

Gen. III, 22.

21. et *AB*. 22. et *AB*. 23. comparatum est *Vaticanus unus*. 24. occursu regi *d*. occursu rei *ABCab. Hirsaugiensis, Gorziensis, Pithoeanus, Vaticani*. occursura *c*. occursu fieri *Fulv. Ursinus et Petr. Ciacconius*.

Cap. XXV. 1. pusillanimitates *AB*. 2. victus *AB*. 3. prodere *ABd*. prodere *reliqui*. 4. Adam, ubi es? *d*. 5. Interrogat *ABCab*. 6. ut *om. c*. 7. hinc *etc*. 8. improbans *ABC*. 9. aut confessionis daret *d*. aut confessionis ut daret *abc*. aut ut confessionis daret *ABC*. 10. nunciaretur *B*. 11. coniustificaberis *C*.

futura scilicet adlectione hominis in divinitatem. Denique quid sequitur? Et nunc, ne quando extendat manum et sumat de ligno vitae et vivat in aevum. Interponens enim, Et nunc, praesentis temporis verbum, temporalem et ad praesens dilationem vitae fecisse se ostendit. Ideoque nec maledixit ipsum Adam et Evam, ut [12]restitutionis candidatos, ut confessione relevatos. Cain vero [13]et maledixit et cupidum morte luere delictum mori interim vetuit, ut praeter admissum [14]etiam negationis [15]eius oneratum. Haec erit ignorantia dei nostri, quae ideo simulabatur ne deliuquens homo quid sibi agendum sit ignoret. Sed ad Sodomam et Gomorram descendens, Videbo, ait, si secundum clamorem pervenientem ad me [16]consummantur, si vero non, ut agnoscam. Et hic videlicet ex ignorantia incertus et scire cupidus? An hic sonus pronuntiationis necessarius, non dubitativum, sed comminativum exprimens sensum, sub sciscitationis obtentu? Quodsi descensum quoque dei irrides, quasi aliter non potuerit perficere iudicium nisi descendisset, vide ne tuum aeque deum pulses. Nam et ille descendit ut quod vellet efficeret.

Gen. XVIII, 21.

Cap. XXVI. Isa. XLV, 23.

Sed et iurat deus. Numquid forte per deum Marcionis? Immo, inquit, [1]multo vanius, quod per semetipsum. [2]Quid vellet facere, si alius deus non erat in conscientia eius, hoc cum maxime [3]iurantis alium absque se omnino non esse? Igitur peierantem deprehendis, [4]an vane deierantem? Sed non potest videri peierasse qui alium esse non scivit, ut dicitis. Quod enim scit, hoc deierans [5]vere non peieravit. Sed non vane deierat alium deum non esse. Tunc enim vane deieraret, si non fuissent qui alios deos crederent, tunc quidem simulacrorum cultores, nunc vero et haeretici. Iurat [6]igitur per semetipsum, ut vel iuranti deo credas alium deum omnino non esse. Hoc ut deus faceret tu quoque Marcion coegisti. Iam tunc enim providebaris. Proinde si et in promissionibus aut comminationibus iurat, fidem in primordiis arduam extorquens, nihil deo indignum est quod efficit deo credere. Satis et tunc pusillus deus in ipsa etiam ferocia sua, cum ob vituli consecrationem efferatus in populum de famulo suo postulat Moyse, Sine me, et indignatus ira disperdam illos, et faciam te in nationem magnam. Unde meliorem soletis affirmare Moysen deo suo, deprecatorem,

Exod. XXXII, 10.

12. restitutionis *abcd*. restitutioni *ABC*. *Vaticanus uterque*. 13. et om. *d*. 14. et *AB*. 15. eius *ABCabd*. exemplo *c*., *ex Vaticano uno*. 16. consumantur *ABCab*. consumment *cd*.

Cap. XXVI. 1. multo vanius quod per *ABCabc*. quod multo vanius per *d*., *ex coniect. Fulv. Ursini*. 2. Quid vellet facere, si *abc*. quid vellet faceret. Si *ABC*. Quid velles facere *d*., *Fulv. Ursinus*. 3. iurans *Fulv. Ursinus*. 4. ad vane peierantem *ABC*. 5. vero *ed. Semler*. 6. ergo *AB*. 7. et in ira disperdam *d*.

immo et prohibitorem irae. Non facies [8]enim, inquit, istud, aut et me una cum eis impende. [9]Miserandi vos quoque cum populo, qui Christum non agnoscitis, in persona Moysi figuratum, patris deprecatorem et oblatorem animae suae pro populi salute. Sed sufficit si et Moysi proprie donatus est populus ad praesens. Quod ut famulus postulare posset a domino, id dominus a se postulavit. Ad hoc enim famulo dixit, Sine me, [10]et disperdam illos, ut ille postulando et semetipsum offerendo non sineret, atque ita disceres quantum liceat fideli et prophetae apud deum.

Iam nunc, ut et cetera compendio absolvam, quaecunque ad- Cap. XXVII.
huc ut [1]pusilla et infirma et indigna [2]colligitis ad destructionem creatoris, simplici et certa ratione proponam, deum non potuisse humanos congressus inire, nisi humanos et sensus et affectus suscepisset, per quos vim maiestatis suae, intolerabilem utique humanae mediocritati, humilitate temperaret, sibi quidem indigna, homini autem necessaria, et ita iam deo digna, quia nihil tam dignum deo quam salus hominis. De isto pluribus retractarem, si cum ethnicis agerem; quamquam [3]et cum haereticis [4]non multo diversa stet congressio. [5]Quatenus et ipsi deum in figura et in reliquo ordine humanae conditionis [6]diversatum iam credidistis, non exigetis utique diutius persuaderi deum conformasse semetipsum humanitati, sed de vestra fide revincimini. Si enim deus, et quidem sublimior, tanta humilitate fastigium maiestatis suae stravit, ut etiam morti [7]subiceret, et morti crucis, [8]cur non putetis nostro quoque deo aliquas pusillitates congruisse, tolerabiliores tamen Iudaicis contumeliis et patibulis et sepulcris? An hae sunt pusillitates, quae iam [9]hinc praeiudicare debebunt Christum humanis passionibus obiectum eius dei esse [10]cui humanitates [11]exprobrantur a vobis? Nam et profitemur Christum semper egisse in dei patris nomine, ipsum ab initio conversatum, ipsum congressum cum patriarchis et prophetis, filium creatoris, sermonem eius, quem ex semetipso proferendo filium fecit, [12]et exinde omni dispositioni suae voluntatique praefecit, diminuens illum modico citra angelos, Ps. VIII, 6.
sicut apud [13]David scriptum est; qua diminutione in [14]haec quoque dispositus est a patre quae ut humana reprehenditis, ediscens iam

8. enim inquit istud *cd. Vaticanus unus.* enim istud *reliqui.* 9. Miserando *ABC.* Miserandos *Fr. Iunius.* 10. ut *AB.*

Cap. XXVII. 1. pusilla *om. AB.* 2. collegitis *B.* 3. nec *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* 4. non multo diversa *cd. Vaticanus unus.* nec multo diversa *Fulv. Ursinus.* non multo *ABCab.* 5. quatinus *A.* 6. deversatum *ABCc. Vaticanus unus.* 7. subiceretur *Vaticanus unus.* 8. cur etiam non *AB.* 9. hinc *om. bcd.* 10. cui *ABd.* cuius *reliqui.* 11. exprobantur *AB., pro more.* 12. et *d., Latinius.* ut *ABCabc.* 13. David *d., Latinius.* eum *ABCabc.* 14. hac *ABC.*

inde a primordio, iam inde hominem, quod erat futurus in fine. Ille est qui descendit, ille qui interrogat, ille qui postulat, ille qui iurat. Ceterum [15]patrem nemini visum etiam commune testabitur
Matth. XI, 27. evangelium dicente Christo, Nemo cognovit patrem nisi filius. Ipse
Exod. XXXIII, 20. enim et veteri testamento pronuntiarat, Deum nemo videbit et vivet, patrem invisibilem determinans, in cuius auctoritate et nomine ipse erat deus, qui videbatur dei filius. Sed et penes nos Christus in persona Christi accipitur, quia [16]et hoc modo noster est. Igitur [17]quaecunque exigitis deo digna, habebuntur in patre invisibili [18]incongressibilique et placido et, ut ita dixerim, philosophorum deo. Quaecunque autem ut indigna reprehenditis, deputabuntur in filio et viso et audito et congresso, arbitro patris et ministro, miscente in semetipso hominem et deum, in virtutibus deum, in pusillitatibus hominem, ut tantum homini conferat quantum deo detrahit. Totum denique dei mei penes vos dedecus sacramentum est humanae salutis. [19]Conversabatur deus, ut homo divina agere doceretur. Ex aequo [20]agebat deus cum homine, ut homo ex aequo agere cum deo posset. Deus pusillus inventus est, ut homo maximus fieret. Qui talem deum dedignaris, nescio an ex fide credas deum crucifixum. Quanta itaque perversitas vestra erga utrumque ordinem creatoris? Iudicem eum designatis, et severitatem [21]iudicis secundum merita causarum congruentem pro saevitia exprobratis. Deum optimum exigitis, et lenitatem eius benignitati congruentem pro captu mediocritatis humanae deiectius conversatam ut pusillitatem depretiatis. Nec magnus vobis placet, nec modicus, nec iudex, nec amicus. Quid si [22]nunc eadem et in vestro deprehendantur? Iudicem quidem et illum esse iam ostendimus in libello suo, et de iudice necessarie severum, et de severo. [23]sic et saevum, si tamen saevum.

Cap. XXVIII. Nunc et de pusillitatibus et malignitatibus ceterisque notis et [1]ipse adversus Marcionem [2]Antitheses aemulas faciam. Si ignoravit deus meus esse alium super se, etiam tuus omnino non scivit esse alium infra se. Quod enim ait Heraclitus ille tenebrosus, eadem via sursum et deorsum. Denique si non ignorasset, et ab initio ei occurrisset. Delictum et mortem et ipsum auctorem delicti diabolum et [3]omne malum quod deus meus passus est esse, hoc et

15. quia patrem *ABCab.* 16. in hoc *AB.* 17. quicunque exigit *AB.* 18. incognoscibiliqne *Vaticanus unus.* 19. Conservabatur *ABC.* 20. aiebat *a., vitiose.* 21. iudici *Fulv. Ursinus.* 22. nunc *d., ex emendat Fulvii Ursini et Fr. Iunii.* non *ABCabc.* enim *Latinius.* 23. sic et *ego.* sicut *ABCabcd.* scilicet *Latinius.*

Cap. XXVIII. 1. ipsum *A(B)C.* 2. antithesis *BC.* antitheseis *abcd.* 3. omne malum quod *d., Fulv. Ursinus.* omnem malum quem *AB.* omne malum quem *Cab.* omne malum quae *c.*

tuus, qui illum pati passus est. Mutavit sententias suas deus noster, proinde [4]qua et vester. Qui enim genus humanum tam sero respexit, eam sententiam mutavit [5]qua tanto aevo non respexit. Paenituit [6]mali in aliquo deum nostrum, sed et vestrum. Eo enim, quod tandem animadvertit ad hominis salutem, paenitentiam dissimulationis [7]pristinae fecit debitam [8]malo facto. Porro malum factum deputabitur neglegentia salutis humanae, non nisi per paenitentiam emendata apud deum vestrum. Mandavit fraudem deus noster, sed auri et argenti. Quanto autem homo pretiosior auro et argento, tanto fraudulentior deus vester, qui hominem domino et factori suo eripit. Oculum pro oculo reposcit deus noster, sed et vester vicem prohibens iterabilem magis iniuriam facit. Quis enim non rursus percutiet non repercussus? [9]Nescit deus noster quales [10]adlegeret. Ergo nec vester. Iudam traditorem. [11]non [12]adlegisset, si praescisset. Si et mentitum alicubi dicis creatorem, longe maius mendacium est in tuo Christo, cuius corpus non fuit verum. Multos saevitia dei mei absumpsit. Tuus quoque deus quos salvos non facit utique in exitium disponit. Deus meus aliquem iussit occidi. Tuus semetipsum voluit interfici, non minus homicida in semetipsum quam [13]in eum a quo vellet occidi. Multos autem occidisse deum eius probabo Marcioni. Nam fecit homicidam, utique periturum, nisi si populus nihil deliquit in Christum. Sed expedita virtus veritatis paucis amat. Multa [14]mendacio erunt necessaria.

Ceterum ipsas quoque Antitheses Marcionis cominus cecidissem, si operosiore destructione earum egeret defensio creatoris tam boni quam et iudicis, secundum utriusque partis exempla congruentia deo, ut ostendimus. Quodsi utraque pars bonitatis atque iustitiae dignam plenitudinem divinitatis efficiunt omnia potentis, compendio interim possum [1]Antitheses retudisse, gestientes ex qualitatibus ingeniorum sive legum sive virtutum discernere, atque ita alienare Christum a creatore, ut optimum a iudice, et mitem a fero, et salutarem ab exitioso. Magis enim eos coniungunt quos in eis diversitatibus ponunt quae deo congruunt. Aufer titulum Marcionis et intentionem atque propositum operis ipsius, et nihil aliud [2]praestaret quam demonstrationem eiusdem dei optimi et iudi- Cap. XXIX.

4. quomodo et *AB*. 5. quam *AB*. 6. mali in aliquo *abcd*. *Gorziensis liber*. mali quo *reliqui*. 7. pristinae *d*. pristinam *reliqui*. 8. male facto *AB*. 9. Nesciit *c*, *Fulv. Ursinus*. 10. eligeret *AB*. 11. non *om. d*. 12. elegisset *AB*. 13. in eo *ABC*. 14 mendacia *C*.

Cap. XXIX. 1. antithesis *AB*. antitheseis *Cabcd*. *Sic etiam supra et infra*. 2. praestaret *ego*. praestat *abcd*. praestare *reliqui*.

cis, quia haec duo in solum deum competunt. Nam et ipsum studium [3]in eis exemplis opponendi Christum creatori ad unitatem magis spectat. Adeo enim ipsa et una erat substantia divinitatibus, bona et severa, et eisdem exemplis et in similibus argumentis, ut bonitatem suam voluerit ostendere in quibus praemiserat severitatem; quia nec mirum erat diversitas temporalis, si postea deus mitior pro rebus edomitis, qui retro[b] austerior pro indomitis. Ita per Antitheses facilius ostendi potest ordo creatoris a Christo reformatus [4]quam repercussus, et redditus potius quam exclusus, [5]praesertim *cum* deum tuum ab omni motu amariore secernas, utique et ab aemulatione creatoris scilicet. Nam si ita est, [6]quomodo eum Antitheses singulas species creatoris aemulatum demonstrant? Agnoscam igitur et in hoc per illas deum meum zeloten, qui res suas [7]arbustiores in primordiis [8]bona, [9]ut rationali, aemulatione maturitatis [10]praecuraverit suo iure, cuius Antitheses etiam ipse mundus eius agnoscet ex contrarietatibus elementorum, summa tamen ratione modulatus. Quam ob rem, inconsiderantissime Marcion, alium deum lucis ostendisse debueras, alium vero tenebrarum, quo facilius alium bonitatis, alium severitatis persuasisses. Ceterum eius erit Antithesis cuius est et in mundo.

LIBER TERTIVS.

Cap. I. Secundum vestigia pristini operis, quod amissum reformare perseveramus, iam hinc ordo de Christo, licet ex abundanti post decursam defensionem unicae divinitatis. Satis etenim praeiudicatum est Christum non alterius dei intellegendum quam creatoris, cum determinatum est alium deum non credendum praeter creatorem. quem adeo Christus praedicaverit, et deinceps apostoli non alterius Christum adnuntiaverint quam eius dei quem Christus praedicavit. id est creatoris, ut nulla mentio alterius dei atque ita nec alterius Christi agitata sit ante scandalum Marcionis. Facillime hoc probatur

3. meis *ABC. libri Rhenani.* 4. quam *Leopoldus.* quo *ABCabc.* et *d., ex coniect. Latinii.* 5. praesertim cum deum *Leopoldus.* cum praesertim deum *d., ex coniect. Latinii.* praesertim deum *ABCabc.* 6. quoniam *Cabc.* 7. ambustiores *AB.* austeriores *Rhenanus, Latinius.* 8. bonis *AB.* 9. ut *ABCab.* et *cd.* 10. praecuravit *AB.*

apostolicarum et haereticarum ecclesiarum recensu, illic scilicet pronuntiandam regulae interversionem ubi posteritas [1]invenitur. Quod etiam primo libello [2]intexui. Sed et nunc congressio ista [3]seorsum in Christum examinatura eo utique proficiet, ut dum Christum probamus [4]creatoris, sic quoque deus excludatur Marcionis. Decet veritatem totis viribus uti suis, [5]non ut laborantem. Ceterum in praescriptionum compendiis vincit. Sed decretum est ut gestientem ubique adversario occurrere, in tantum furenti ut facilius praesumpserit eum venisse Christum qui nunquam sit adnuntiatus quam eum qui semper sit praedicatus.

Hinc denique gradum [1]consero, an debuerit tam subito venisse. Primo quia et ipse dei sui filius. Hoc enim ordinis [2]fuerat, ut ante pater filium profiteretur quam patrem filius, et ante pater de filio testaretur quam filius de patre. Dehinc et [3]quia missus praeter filii nomen. Proinde enim praecessisse debuerat mittentis patrocinium in testimonium missi, quia nemo veniens ex alterius auctoritate ipse eam sibi ex sua affirmatione defendit, sed ab ipsa [4]defensionem potius expectat, praeeunte suggestu eius qui auctoritatem praestat. Ceterum nec filius agnoscetur quem nunquam pater nuncupavit, nec missus credetur quem nunquam mandator designavit, nuncupaturus pater et designaturus mandator, si fuisset. Suspectum habebitur omne quod [5]exorbitarit a regula, rerumque principalis gradus non sinit posterius agnosci patrem post filium et mandatorem post mandatum et [6]deum post Christum. Nihil origine sua prius est in agnitione, [7]qua nec in dispositione. Subito filius et subito missus et subito Christus. [8]Atquin nihil putem a deo subitum, quia nihil a deo non dispositum. [9]Si autem dispositum, cur et non praedicatum, ut probari posset et dispositum ex praedicatione et divinum ex dispositione? Et utique tantum opus, quod scilicet humanae saluti parabatur, vel eatenus subitum non fuisset qua per fidem profuturum. In quantum enim credi habebat, ut prodesset, in tantum paraturam desiderabat, ut credi posset, substructam fundamentis dispositionis et praedicationis, quo ordine fides informata merito et homini [10]indiceretur a deo et deo exhibe- Cap. II.

Cap. I. 1. evenitur. Quod et primo *AB*. 2. intexuisset et nunc *ABC*. 3. seorsus Christum *d*. seorsum Christum *Fr. Iunius*. 4. creatorem *AB*. 5. non ut laborantem, sed vi gestientem. Ceterum in praescriptionum compendiis vincit. Decretum est ubique *Fr. Iunius*.

Cap. II. 1. consero *ABCd*. *Vaticanus unus*. confero *abc*. 2. fuerat *ABcd*. *Vaticani duo*. fuerit *Cab*. 3. qua *ABCabc*. 4. defensione *AB*. defendi se *d*. 5. exorbitaria regula *ABC*. 6. Christum post deum *ABC*. 7. qua *ego*. quia *libri omnes*. 8. Atqui *ABCab*. 9. Si autem — — dispositum *om. AB*. 10. indicaretur *ABC*.

retur ab homine, [11]ex agnitione debens credere quia posset, quae scilicet credere didicisset ex praedicatione.

Cap. III. Non fuit, inquis, ordo eiusmodi necessarius, quia statim se et filium et missum et dei Christum rebus ipsis esset probaturus per documenta virtutum. At ego negabo solam hanc illi speciem ad testimonium competisse, quam et ipse postmodum exauctoravit, siquidem edicens multos venturos et signa facturos et virtutes magnas edituros, aversionem etiam electorum, nec ideo tamen [1]admittendos, temerariam signorum et virtutum fidem ostendit, ut etiam apud pseudochristos [2]facillimarum. Aut quale est si inde se voluit probari et intellegi et recipi, ex virtutibus dico, unde [3]ceteros noluit aeque et ipsos tam subito venturos quam a nullo auctore praedicatos? [4]Si quia prior eis venit et prior virtutum documenta signavit, idcirco, quasi locum in balneis, ita fidem occupavit, posteris quibusque praeripuit, vide ne et ipse in condicione posteriorum deprehendatur, posterior inventus creatore ante iam cognito, et proinde virtutes ante operato, et [5]non aliter praefato non esse aliis credendum, post eum scilicet. Igitur [6]si priorem venisse et priorem de posteris pronuntiasse hoc fidem [7]cludet, [8]praedamnatus erit et ipse iam ab eo [9]quod posterior est agnitus, et solius erit auctoritas creatoris hoc in [10]posteros constituendi, qui nullo posterior esse potuit. Iam nunc, cum probaturus sim creatorem easdem virtutes, quas solas ad fidem Christo tuo [11]vindicas, interdum per famulos suos retro edidisse, interdum per Christum suum edendas destinasse, possum et ex hoc merito praescribere tanto magis Christum non ex solis virtutibus credendum fuisse quanto illum non alterius quam creatoris interpretari potuissent, ut [12]respondentes virtutibus creatoris, et editis per famulos suos et in Christum suum repromissis. Quamquam, et si alia documenta invenirentur in tuo Christo, nova scilicet, facilius crederemus etiam nova eiusdem esse cuius et vetera, quam cuius tantummodo nova, egentia experimentis fidei victricis vetustatis, ut sic quoque praedicatus venire debuerit tam praedicationibus propriis exstruentibus ei fidem quam et virtutibus, praesertim adversus Christum [13]creatoris venturum et signis et [14]prophetis propriis muni-

Matth. XXIV, 24.

11. et ex agnitione debes *B.* ex agnitione des *A.* ex agnitione debes *C.*

Cap. III. 1. adimendos *A.* ad dimittendos *B.* 2. facillimam *c.* 3. caeteris *C.* 4. Si *d.* Sed *reliqui.* 5. nominatim praefato *Latinius.* nominaliter *Fr. Iunius.* 6. sit *ABC.* 7. eludet *AB. Vaticanus unus.* eliciet *Latinius.* 8. praedamnato *AB.* 9. quo *ABCa.* 10. posteros *abcd. Gorziensis liber.* posteris *ABC.* 11. vendicas *ABCabc., pro more.* 12. respondentes *ACd.* respondentem *abc. In B. verba* interpretari — — virtutibus *desiderantur.* 13. creatorem *A.* 14. prophetys *A.*

tum, ut aemulus Christi per omnes diversitatum species reluceret. Sed quomodo a deo nunquam praedicato Christus eius praedicaretur? Hoc est ergo quod exigit, nec deum nec Christum tuum credi, quia et deus ignotus esse non debuit et Christus agnosci per deum debuit.

Dedignatus, opinor, est imitari ordinem dei nostri, ut displicentis, [1]ut cum maxime revincendi. Novus nove venire voluit, filius ante patris professionem et missus ante mandatoris auctoritatem, ut et [2]ipse fidem monstruosissimam induceret, qua ante crederetur Christum venisse quam sciretur fuisse. Competit [3]mihi etiam illud retractare, [4]cur non post Christum venerit. Nam cum intueor [5]dominum eius tanto aevo patientissimum acerbissimi creatoris annuntiantis interea in homines Christum suum, quacunque id ratione [6]fecit tam revelationem quam intercessionem suam differens, eadem ratione dico illum patientiam debuisse creatori in Christo quoque suo dispositiones suas exsecuturo, ut perfecta et expleta omni operatione aemuli dei et aemuli Christi tunc et ipse proprias dispositiones superduceret. Ceterum paenitentia tantae patientiae fecit quod non in finem rerum creatoris perseveraverit. Vane sustinuit praedicari Christum eius quem non sustinuit exhiberi. Aut sine causa intercidit temporis alieni decursum, aut sine causa tam diu non intercidit. Quid illum detinuit, quidve turbavit? Atquin in utrumque commisit, post creatorem quidem tam tarde revelatus, ante Christum vero eius tam propere. Alterum vero iam dudum debuerat traduxisse, alterum nondum. Ne illum quidem tam diu saevientem sustinuisse, istum vero adhuc quiescentem inquietasse! circa ambos excidens ab optimi dei titulo, certe varius et ipse et incertus, tepidus scilicet in creatorem et calidus in Christum, et vanus [7]utrobique. Non magis enim compescuit creatorem quam obstitit Christo. Manet et creator, qualis omnino est; veniet et Christus, qualis et scribitur. Quid venit post creatorem, quem emendare non valuit? Quid ante Christum eius revelatus est, quem revocare non potuerit? Aut si emendavit creatorem, post illum revelatus est, ut emendanda praecederent: ergo et Christum eius aeque emendaturus expectasse debuerat, proinde et illius posterior emendator futurus, sicut creatoris. Aliud est si et ipse post illum rursus adveniet, ut primo quidem adventu processerit adversus creatorem, legem et prophetas destruens eius, secundo vero procedat

Cap. IV.

Cap. IV. 1. et *Latinius*. 2. ipsum *d*. 3. inde etiam *B*. 4. cur et Christus agnosci per deum debuit non post Christum venerit *AB*. 5. dominum deum eius *AB*. 6. facit *AB*. 7. in utroque *Vaticanus unus*.

adversus Christum, regnum redarguens eius. Tunc ergo conclusurus ordinem suum, tunc, si forte, credendus est, aut si iam hinc perfecta res est eius, vane ergo venturus est, nihil scilicet peracturus.

Cap. V. His [1]proluserim quasi de gradu primo adhuc et quasi de longinquo. Sed et hinc iam ad certum et cominus dimicaturus video aliquas etiam nunc lineas [2]praeducendas, ad quas erit dimicandum, ad scripturas scilicet creatoris. Secundum eas enim probaturus Christum [3]creatoris fuisse, ut postea Christo suo adimpletas, necesse habeo ipsarum quoque scripturarum formam et, ut ita dixerim, naturam demandare, ne tunc [4]in controversiam deductae, cum adhibentur ad causas, et sua et causarum defensione commixtae obtundant lectoris intentionem. Duas itaque causas prophetici eloquii adlego agnoscendas abhinc adversariis nostris. Unam, qua futura interdum pro iam transactis enuntiantur. Nam et divinitati competit quaecunque decreverit ut perfecta reputare, quia non sit apud illam differentia temporis apud quam uniformem statum [5]temporum dirigit aeternitas ipsa. Et divinationi propheticae magis familiare est id quod prospiciat, dum prospicit, iam visum atque [6]ita iam expunctum, id est omni modo futurum, demonstrare, sicut
Ies. L, 6. per Esaiam, Dorsum meum posui in flagella, maxillas autem meas in palmas, faciem meam [7]vero non averti a sputaminibus. Sive enim Christus iam tunc in semetipsum secundum nos sive prophetes de semetipso secundum Iudaeos pronuntiabat, nondum tamen factum pro iam transacto sonabat. Alia species erit qua pleraque figurate portenduntur per aenigmata et allegorias et parabolas, aliter
Ioël. III, 23. intellegenda quam scripta sunt. Nam et montes legimus [8]destillaturos dulcorem, non tamen ut [9]sapam de petris aut [10]defrutum de
Exod. III, 8. 17. Deut. XXVI, 9. 15. rupibus speres, et terram [11]audimus lacte et melle manantem, non tamen ut de glebis credas te unquam placentas et [12]Samias [13]coacturum; quia nec statim aquilicem et agricolam se deus repromisit,
Ies. XLI, 19. dicens, Ponam flumina in regione sitienti et in solitudine [14]buxum
Ies. XLIII, 20. et cedrum. Sicut et praedicans de [15]nationum conversione, Benedicent me bestiae agri, sirenes et filiae passerum, non utique ab hirundinum pullis et vulpeculis et illis [16]monstruosis fabulosisque cantricibus fausta omina relaturus est. Et quid ego de isto genere

Cap. V. 1. proluserim *Bd. Vaticanus uterque.* praeluserim *reliqui.* 2. producendas *A.* 3. creatorem *AB.* 4. in controversiam — — et sua *om. AB.* 5. temporum *cd. Vaticanus unus.* temporis *reliqui.* 6. ut iam *Fr. Iunius.* 7. vero *om. AB.* 8. distillaturos *Vaticanus unus.* 9. sapiam *A.* sapientiam *B.* 10. fructum *B.* 11. audivimus *AB.* 12. psomias *Latinius.* 13. coacturum *ABCabcd.* cocturum *Leopoldus.* 14. buxum et cedrum *ABCab.* cedrum et buxum *cd.* 15. nationis *AB.* 16. monstruosisque cantricibus *AB.*

amplius? cum etiam [17]haereticorum apostolus ipsam legem indulgentem [18]bubus terentibus os liberum non de [19]bubus, sed de nobis interpretetur, et petram potui subministrando comitem Christum adleget fuisse, docens proinde [20]et Galatas duo argumenta filiorum Abrahae allegorice cucurrisse, et suggerens Ephesiis quod in primordio de homine praedicatum est relicturo patrem et matrem et futuris duobus in unam carnem, id se in Christum et ecclesiam agnoscere.

I Cor. IX, 9 sq. I Cor. X, 4. Galat. VI, 22 sqq. Eph. V, 31 sq.

Si satis constat de istis interim duabus proprietatibus Iudaicae litteraturae, memento, lector, constitisse, ut, cum tale quid adhibuerimus, non retractetur de forma scripturae, sed de statu causae. Cum igitur haeretica dementia eum Christum venisse praesumeret qui nunquam fuerat annuntiatus, sequebatur ut eum Christum nondum venisse contenderet qui semper fuerat praedicatus; atque [1]ita coacta est cum Iudaico errore sociari et ab eo argumentationem sibi struere, quasi Iudaei certi et ipsi alium fuisse qui venit non modo respuerint eum ut extraneum, verum et interfecerint eum ut adversarium, agnituri sine dubio et omni officio religionis prosecuturi, si ipsorum fuisset. Scilicet nauclero illi non quidem Rhodia lex, sed Pontica [2]caverat errare Iudaeos in Christum suum non licere, quando, et si nihil tale praedicatum in illos inveniretur, vel sola utique humana conditio deceptui obnoxia persuasisset Iudaeos errare potuisse, qua homines, nec statim praeiudicium sumendum de sententia eorum quos credibile [3]fuerat errasse. Porro cum et praedicatum sit non agnituros eos Christum ideoque etiam perempturos, iam ergo ipse erit et ignoratus et interemptus ab illis in quem ita admissuri praenotabantur. Hoc si probari exigis, non eas scripturas evolvam quae interemptibilem Christum edicentes utique [4]et ignorabilem affirmant (nisi enim ignoratus nihil scilicet pati posset), sed reservatis eis ad causam passionum eas praedicationes in praesenti [5]sufficiet adhibere quae interim ignorabilem probent Christum, et hoc breviter, dum ostendunt omnem vim intellectus ademptam populo a creatore. Auferam, inquit, sapientiam sapientium illorum, et prudentiam prudentium eorum abscondam, et, Aure audietis, et non audietis, et oculis videbitis, et non videbitis: incrassatum est enim cor populi huius, et auribus graviter audierunt et oculos concluserunt, ne quando auribus audiant et

Cap. VI.

Ies. XXIX, 14. Ies. VI, 9 sq.

17. ethnicorum *Latinius*. 18. bobus *Vaticanus unus*. 19. bobus *Vaticanus unus*. 20. et (*A*)*Bcd*. ad *reliqui*.

Cap. VI. 1. inde *Vaticanus unus*. 2. caverit *AB*. *Vaticanus unus*. 3. fuerit *AB*. *Vaticanus unus*. 4. et ignorabilem *ABcd*. *Vaticani duo*. ignorabilem *reliqui*. 5. sufficit *Vaticanus unus*.

oculis videant et corde coniciant et convertantur, et sanem illos. Hanc enim [6]obtunsionem salutarium sensuum meruerant, labiis diligentes deum, corde autem longe absistentes ab eo. Igitur si Christus quidem annuntiabatur a creatore solidante tonitruum, et [7]con-
Amos IV,13. cludente spiritum, et annuntiante in homines Christum suum secun-
Ioël III, 1. dum [8]Ioëlem prophetam, si omnis spes Iudaeorum, [9]ne dicam etiam gentium, in Christi revelationem [10]destinabatur, sine dubio id dèmonstrabantur non agnituri et non intellecturi, [11]ablatis agnitionis et intellegentiae viribus, sapientia atque prudentia, quod annuntiabatur, id est Christus, erraturis in eum principalibus sapientibus eorum, id est scribis et [12]prudentibus eorum, id est pharisaeis, pariter et populo auribus audituro et non audituro, utique Christum docentem, et oculis visuro et non visuro, utique Chri-
Ies. XLII, 19 sq. stum signa facientem, secundum quod et alibi, Et quis caecus, nisi pueri mei? et quis surdus, nisi qui dominatur eorum? Sed et cum
Ies. I, 3. exprobrat per eundem Esaiam, Filios generavi et exaltavi, at illi me reiecerunt: agnovit bos possessorem suum et asinus praesepe domini sui, Israël autem me non cognovit et populus me non intellexit. Nos quidem certi Christum semper in prophetis locutum,
Thren. IV, 3. spiritum scilicet creatoris, sicut propheta testatur, [13]Persona spiritus nostri, Christus dominus, [14]qui ab initio vicarius patris in dei nomine et auditus sit et visus, scimus [15]ipsius voces eiusmodi fuisse iam tunc Israëli [16]exprobrantis, quae in illum commissuri
Ies. I, 4. praedicabantur, [17]Dereliquistis dominum et in iram provocastis sanctum Israël. [18]Si vero non in Christum, sed in ipsum potius deum volueris referre omnem Iudaicae ignorantiae de pristino reputationem, nolens etiam retro sermonem et spiritum, id est Christum creatoris, despectum ab eis et non agnitum, sic quoque revinceris. Non negans enim filium et spiritum et substantiam creatoris esse Christum eius, concedas necesse est eos qui patrem non [19]agnoverint nec filium agnoscere potuisse per eiusdem substantiae condicionem, cuius si plenitudo intellecta non est, multo magis portio.

6. obtunsionem *ABCa.* obtusionem *reliqui.* 7. condente *Latinius.* 8. Iohelem prophetam *ABCab.* Amos prophetam *cd.* 9. ne dicam *Ad., Fulv. Ursinus.* nedum (et nodum *B.*) dicam *reliqui.* 10. redestinabatur *Vaticanus unus.* 11. ablatis agnitionis et intelligentiae viribus, sapientia atque prudentia *abcd. Gorziensis liber.* ablatis et intelligentiae viribus sapientia atque prudentia *C.* oblatione agnitione et intellegentiam viribus sapientiam atque prudentiam *A.* oblationem et intellegentiam viribus sapientiam atque prudentiam *B.* 12. prudentibus eorum, id est *cd. Vaticanus unus.* prudentibus id est *reliqui.* 13. persona spiritus nostri, Christus dominus *ab.* persona spiritus nostri Christum dominum *ABC.* spiritus personae eius Christus dominus *cd.* personam spiritus nostri, Christum dominum *Fr. Iunius.* 14. quia *C., Fr. Iunius.* 15. et ipsius *c.* 16. exprobranti *ABC.* 17. Dereliquisti — provocasti *ABC.* 18. vero si non *ABC.* 19. agnoverant *Vaticanus unus.*

[20]certe qua plenitudinis consors. His ita dispectis iam apparet quomodo et respuerint Iudaei Christum et interemerint, non ut extraneum Christum intellegentes, sed ut suum non agnoscentes. [21]Qui enim extraneum intellegere potuissent de quo nihil unquam fuerat annuntiatum, [22]cum intellegere non potuissent de quo semper fuerat praedicatum? Id enim intellegi vel non intellegi capit quod habendo substantiam praedicationis habebit et materiam vel agnitionis vel erroris. Quod vero materia caret, non admittit sapientiae eventum. Et adeo non qua alterius dei Christum [23]aversati persecutique sunt, sed qua solummodo hominem, quem planum in signis et aemulum in doctrinis existimabant, ut et ipsum hominem qua suum, id est Iudaeum, sed Iudaismi exorbitatorem et destructorem, deduxerint in iudicium et suo iure punierint, alienum scilicet non iudicaturi. Tanto abest ut alienum Christum intellexisse videantur qui nec hominem eius ut alienum iudicaverunt.

[1]Discat nunc haereticus ex abundanti cum ipso licebit Iudaeo rationem quoque errorum eius, a quo ducatum mutuatus in hac argumentatione caecus a caeco in eandem [2]decidit foveam. Duos dicimus Christi habitus a prophetis demonstratos totidem adventus eius praenotasse: unum in humilitate, utique primum, cum tanquam ovis ad victimam deduci habebat, et tanquam agnus ante tondentem sine voce, ita non aperiens [3]os suum, [4]ne aspectu quidem honestus. Annuntiavimus enim, inquit, de illo: sicut puerulus, sicut radix in terra sitienti, et non est species eius neque gloria, et vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem, sed species eius inhonorata, deficiens citra filios hominum, homo in plaga, et sciens ferre infirmitatem, ut positus a patre in lapidem offensionis et petram scandali, minoratus ab eo modicum citra angelos, vermem se pronuntians, et non hominem, ignominiam hominis et nullificamen populi. Quae ignobilitatis argumenta primo adventui competunt, sicut sublimitatis secundo, cum fiet iam non lapis offensionis nec petra scandali, sed lapis summus angularis post reprobationem adsumptus et sublimatus in consummationem templi, ecclesiae scilicet, et petra sane illa apud Danielem, de monte praecisa, quae imaginem saecularium regnorum comminuet et conteret. [5]De quo adventu idem prophetes, Et ecce cum nubibus caeli, tanquam filius hominis veniens, venit usque ad veterem dierum, [6]aderat

Cap. VII.

Ies. LIII. 2 sqq.

Ies. VIII, 14.

Ps. VIII, 6.

Ps. XXII, 7.

Dan. II, 34 sq.

Dan. VII, 13 sq.

20. certae *a*. 21. quia nec *BC*. 22. non intellegere potuissent *ABC*. 23. adversati *Vaticanus unus*.

Cap. VII. 1. Dicat *ABC*. 2. decidit *ABCd*. deductus *abc*. 3. os suum *ed*. *Pseudo codices*. os *reliqui*. 4. nec *Acd*. 5. De quo secundo adventu *ed*. 6. et aderat *cd*.

in conspectu eius, et qui adsistebant, adduxerunt illum, et data est ei potestas regia, et omnes nationes terrae secundum genera, et omnis gloria famulabunda, et potestas eius usque in aevum, quae non auferetur, et regnum eius, quod non vitiabitur, tunc scilicet habiturus et speciem honorabilem et decorem indeficientem super filios hominum. Tempestivus enim, inquit, decore citra filios hominum, effusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te
Ps. LXV, 3sq. deus [7]in aevum. Accingere ensem super femur tuum, potens tem-
Ps. VIII, 6. pestivitate tua et pulchritudine tua; cum et pater, posteaquam diminuit eum modicum quid citra angelos, gloria et honore coronabit
Zach. XII, 12. illum et subiciet omnia [8]pedibus eius. Tunc et cognoscent eum qui compugerunt, et caedent pectora sua tribus ad tribum, utique quod retro non agnoverunt eum in humilitate condicionis [9]humanae.
Ier. XVII, 9. Et homo est, inquit Hieremias, et quis cognoscet illum? Quia et
Ies. LIII, 8. Nativitatem eius [10]Esaias, quis, inquit, enarrabit? Sic et apud
Zach. III. Zachariam in persona Iesu, immo et in [11]ipso nominis sacramento, verus summus sacerdos patris, Christus Iesus, duplici habitu in duos adventus [12]delineatur, primo sordidis indutus, id est carnis passibilis et mortalis indignitate, cum et diabolus adversabatur ei, auctor scilicet Iudae traditoris, ne dicam etiam post baptisma temptator, dehinc despoliatus pristinas sordes, et exornatus podere et mitra et cidari munda, id est secundi adventus gloria et honore.
Lev. XVI, 5sqq. Si enim et duorum hircorum qui ieiunio offerebantur faciam interpretationem, nonne et illi utrumque ordinem Christi figurant? Pares quidem atque consimiles propter eundem [13]dominum conspectum, quia non in alia venturus est forma, ut qui agnosci habeat a quibus [14]laesus est. Alter autem eorum circumdatus coccino, maledictus et [15]consputus et convulsus et compunctus, a populo extra civitatem adiciebatur in perditionem, manifestis notatus insignibus dominicae passionis. Alter vero pro delictis oblatus et sacerdotibus templi in pabulum datus secundae repraesentationis argumenta signabat, qua delictis omnibus expiatis sacerdotes templi spiritalis, id est ecclesiae, dominicae gratiae quasi visceratione quadam fruerentur, ieiunantibus ceteris a salute. Igitur quoniam primus adventus et plurimum figuris obscuratus et omni inhonestate prostratus [16]canebatur, secundus vero et manifestus et deo condignus, idcirco quem facile et intellegere et credere potuerunt, eum solum intuen-

7. in aeternum *B. Vaticani duo.* 8. sub pedibus eius *cd.* 9. humanae constitutum. Et *cd.* 10. inquit Esaias quis enarrabit *cd.* 11. ipsius *cd.* 12. delineatur *ABCabcd.* 13. domini *Latinius.* 14. et laesus est. Unus quidem eorum s. et laesus est. Alter autem eorum *d.* 15. consputatus *cd.* 16. cavebatur *AB.*

tes, id est [17]secundum, non immerito decepti sunt circa obscuriorem, certe indigniorem, id est primum. Atque ita in hodiernum negant venisse Christum suum, quia non in sublimitate venerit, dum ignorant etiam in humilitate fuisse venturum.

Desinat nunc haereticus a Iudaeo, aspis, quod aiunt, a vipera, [1]mutuari venenum, evomat iam hinc proprii ingenii virus, phantasma vindicans Christum. Nisi quod et ista sententia alios habebit auctores, [2]praecoquos et [3]abortivos quodammodo Marcionitas, quos apostolus Ioannes antichristos pronuntiavit, negantes Christum in carne venisse, et tamen non ut alterius dei ius constituerent, quia et de isto notati fuissent, sed quoniam incredibile praesumpserant deum carnem. Quo magis antichristus Marcion sibi eam rapuit praesumptionem, [4]aptior scilicet ad renuendam corporalem substantiam Christi, qui ipsum deum eius nec auctorem carnis induxerat nec resuscitatorem, optimum videlicet et in isto, et diversissimum a mendaciis et fallaciis creatoris. Et ideo Christus eius, ne mentiretur, ne falleret, et hoc modo creatoris forsitan deputaretur, non erat quod videbatur, et quod erat mentiebatur, caro nec caro, homo nec homo, proinde deus Christus, nec deus. Cur enim non etiam dei phantasma portaverit? An credam ei de interiore substantia qui sit de exteriore frustratus? Quomodo verax habebitur in occulto tam fallax repertus in aperto? Quomodo autem in semetipso veritatem spiritus fallacia carnis confundens negatam ab apostolo, lucis, id est veritatis, et fallaciae, id est tenebrarum, commisit [5]communicationem? Iam nunc cum mendacium deprehenditur [6]Christus caro, sequitur ut et omnia quae per carnem Christi gesta sunt mendacio gesta sint, congressus, contactus, convictus, ipsae quoque virtutes. Si enim tangendo aliquem liberavit a vitio, vel tactus ab aliquo, quod corporaliter actum est non potest vere actum credi sine corporis ipsius veritate. Nihil solidum ab inani, nihil plenum a vacuo perfici licuit. Putativus habitus, putativus actus: imaginarius operator, imaginariae operae. Sic nec passiones Christi eius fidem merebuntur. Nihil enim passus est qui non vere est passus; vere autem pati phantasma non potuit. Eversum est igitur totum dei opus. Totum Christiani nominis et pondus et fructus, mors Christi negatur, quam tam impresse apostolus demandat, utique veram, summum eam fundamentum evangelii constituens et salutis nostrae et praedicationis suae. Tradidi enim, inquit, vobis inpri-

Cap. VIII.

I Ioh. II, 18. 22. IV, 4.

II Cor. VI, 14.

I Cor. XV, 3. 4.

17. secundum, qui est in honore et gloria *cd., ex lib. Contra Iud. cap. ult.*

Cap. VIII. 1. mutuare *Vaticanus unus.* mutare *AB.* 2. praecocos *A.* 3. abortivos *Vaticanus unus.* 4. apertior *AB.* 5. communicatis *AB.* 6. Christi *d., ex correctione Fulvii Ursini.*

mis, quod Christus mortuus sit pro peccatis nostris, et quod sepultus sit, et quod [7]resurrexerit tertia die. Porro si caro eius negatur, quomodo mors eius asseveratur, quae propria carnis est passio, per mortem [8]devertentis in terram, de qua est sumpta, secundum legem sui auctoris? Negata vero morte, dum caro negatur, nec de resurrectione constabit. Eadem enim ratione non resurrexit qua mortuus non est, non habendo substantiam scilicet carnis, cuius sicut et mors, ita et resurrectio est. Proinde resurrectione Christi infirmata etiam nostra subversa [9]est. Nec ea enim valebit, propter quam Christus venit, si [10]Christi non valebit. Nam sicut illi, qui dicebant resurrectionem mortuorum non esse, revincuntur ab apostolo ex resurrectione Christi, ita resurrectione Christi non consistente aufertur et mortuorum resurrectio. Atque ita inanis est [11]et fides nostra, inanis [12]est praedicatio apostolorum. Inveniuntur autem etiam falsi testes dei, quod testimonium dixerint, quasi resuscitaverit Christum, quem non resuscitavit. Et sumus adhuc in delictis. Et qui in Christo dormierunt, perierunt; sane resurrecturi, sed phantasmate forsitan, sicut et Christus.

I Cor. XV, 13 sqq.

Cap. IX. In ista quaestione qui putaveris opponendos esse nobis angelos creatoris, quasi et illi in phantasmate, putativae utique carnis, egerint apud Abraham et Loth, et tamen vere sint et congressi et pasti et operati quod mandatum eis fuerat, primo non admitteris ad eius dei exempla quem destruis. Nam et quanto meliorem et perfectiorem deum inducis, tanto non competunt illi eius exempla quo nisi diversus in totum non erit omnino melior atque perfectior. Dehinc scito nec illud concedi tibi, ut putativa fuerit in angelis caro, sed verae et solidae substantiae humanae. Si enim difficile non fuit illi putativae carnis veros et sensus et actus exhibere, multo facilius habuit veris et sensibus et actibus veram dedisse substantiam carnis, vel qua proprius auctor et artifex eius. [1]Tuus autem deus, eo quod carnem nullam omnino produxerit, merito fortasse phantasma eius intulerit cuius non valuerat [2]veritatem. Meus autem deus, qui illam de limo sumptam in hac reformavit qualitate, nondum ex semine coniugali et tamen carnem, aeque potuit ex quacunque materia angelis quoque adstruxisse carnem, qui etiam mundum ex nihilo in tot [3]ac talia corpora, et qui-

7. resurrexerit *cd. Vaticani duo.* resurrexit *reliqui.* 8. revertentis *Latinius.* 9. est *om. AB.* 10. Christi non valebit *ego.* Christus non valebit *Cab.* Christus non resurrexit *cd., ex emendat. Latinii. In AB. desiderantur verba* propter quam Christus venit si Christus non resurrexit. 11. et *om. cd. cum Vaticano uno.* 12. est et praedicatio *c., ex Vaticano uno.* et praedicatio *Fr. Iunius.*

Cap. IX. 1. Tuus ab eo *AB.* 2. virtutem *AB.* 3. ac *ABcd. Vaticanus uterque.* et *reliqui.*

dem verbo aedificavit. Et utique, si deus tuus veram quandoque substantiam angelorum hominibus pollicetur, Erunt enim, inquit, Luc. XX, 36. sicut angeli, cur non [4]et deus meus veram substantiam hominum angelis accommodarit [5]undeunde sumptam? Quia nec tu mihi respondebis unde illa apud te angelica sumatur, sufficit [6]mihi hoc definire quod deo congruit, veritatem scilicet eius rei quam tribus testibus sensibus obiecit, visui, tactui, auditui. Difficilius deo mentiri quam carnis veritatem [7]undeunde producere, licet non natae. Ceterum et aliis haereticis, definientibus carnem illam in angelis ex carne nasci debuisse si vere fuisset humana, certa ratione respondemus, [7b]qua et humana vere fuerit et innata: humana vere propter dei veritatem a mendacio et fallacia extranei, et quia non possent humanitus tractari ab hominibus nisi in substantia humana; innata autem, quia solus Christus in carnem ex carne nasci habebat, ut nativitatem nostram nativitate [8]sua reformaret, atque ita [9]etiam mortem nostram morte sua dissolveret resurgendo in carne, in qua natus est, ut et mori posset. Ideoque et ipse cum angelis tunc apud Abraham in veritate quidem carnis apparuit, sed nondum natae, quia nondum moriturae, sed [10]et discentis iam inter homines conversari. Quo magis angeli, neque ad moriendum pro nobis dispositi, brevem carnis commeatum non debuerunt nascendo sumpsisse, quia nec moriendo deposituri eam fuerant, sed [11]undeunde sumptam et quoquo modo [12]omnino dimissam, mentiti eam tamen non sunt. Si creator facit angelos spiritus et apparitores suos Ps. CIV, 4. [13]ignem flagrantem, tam vere spiritus quam et ignem, idem illos vere fecit et carnem, ut nunc recordemur et haereticis renuntiemus eius esse promissum homines in angelos reformandi quandoque qui angelos in homines formarit aliquando.

Igitur non [1]admissus ad consortium exemplorum creatoris, [2]ut Cap. X. alienorum, et suas habentium causas, velim edas et ipse consilium dei tui, quo Christum suum non in veritate carnis exhibuit. Si aspernatus est illam ut terrenam et, ut dicitis, stercoribus infercam, cur non et simulacrum eius proinde despexit? Nullius enim dedignandae rei imago dignanda est. Sequitur statum similitudo. Sed quomodo inter homines conversaretur, nisi per imaginem substantiae [3]humanae? Cur ergo non potius per veritatem, ut vere

4. et *om. AB.* 5. undeunde *d., ex emendatione Fulvii Ursini.* Unde *reliqui libri.* 6. in hoc *A.* 7. undeunde *cd., Latinius.* unde *BCab.* nude *A.* 7 b. *Malim* quia. 8. sua *om. b.* 9. et mortem *AB.* 10. et discentis (discent *A.*) *ABCcd. Vaticanus uterque.* discentis *ab* 11. undeunde *cd.* unde *reliqui.* 12. mentiti (mentit' *A.* mentitis *B.*) omnino dimissam. mentiti (mentita *AB.*) eam tamen non sunt *ABC.* 13. igne flagrante *AB.*

Cap. X. 1. admissum *ABC.* 2. ut (ut *om. B.*) et alienorum et habentium *AB.* 3. humanae *om. AB.*

conversaretur, si necesse habebat conversari? Quanto dignius necessitas fidem quam [4]stropham administrasset? Satis miserum deum instituis, hoc ipso, quod Christum suum non potuit exhibere nisi in indignae rei effigie, et quidem alienae. Aliquantis enim indignis conveniet [5]uti, si nostris, sicut alienis non congruet uti, licet dignis. Cur enim non in aliqua alia digniore substantia venit, et inprimis sua, ne et indigna et aliena videretur eguisse? Si creator meus per rubum quoque et ignem, idem postea per nubem et globum cum homine congressus est, et elementorum corporibus in repraesentationibus sui usus est, satis haec exempla divinae potestatis ostendunt deum non eguisse aut falsae aut [6]etiam verae carnis paratura. Ceterum si ad certum spectamus, nulla substantia digna est quam deus induat. Quodcunque induerit, ipse dignum facit, absque mendacio tamen. Et ideo quale est ut dedecus existimarit veritatem potius quam mendacium carnis? Atquin honoravit illam fingendo. Quanta iam caro est cuius phantasma necessarium fuit deo superiori?

Cap. XI. Totas istas praestigias putativae in Christo corpulentiae Marcion illa intentione suscepit, ne ex testimonio substantiae humanae nativitas quoque eius defenderetur, atque ita Christus creatoris vindicaretur, ut qui nascibilis ac per hoc carneus annuntiaretur. Stultissime et hic Ponticus; quasi non facilius crederetur caro in deo non nata quam falsa, praestruentibus vel maxime fidem istam angelis creatoris in carne vera conversatis, nec tamen nata. Nam et [1]Philumene illa magis persuasit [2]Apelli ceterisque desertoribus Marcionis ex fide quidem Christum circumtulisse carnem, nullius tamen nativitatis, utpote de elementis eam [3]mutuatum. Quodsi verebatur Marcion ne fides carnis nativitatis quoque fidem induceret, sine dubio qui homo videbatur, natus utique credebatur. Nam et
Luc. XI, 27. mulier quaedam exclamaverat, Beatus venter, qui te portavit, et
Luc. VIII, 19 sqq. ubera, quae [4]hausisti. Et quomodo mater et fratres eius dicti sunt foris stare? Et videbimus de his capitulis [5]suo tempore. Certe cum et ipse se filium hominis praedicaret, natum scilicet profitebatur. Nunc ut haec omnia ad evangelii distulerim examinationem, tamen, quod supra statui, si omni modo natus credi habebat qui homo videbatur, [6]vane nativitatis fidem consilio imaginariae carnis [7]expungendam putavit. Quid enim profuit non vere fuisse quod

4. scopham *A*. scofam *B*. stofam *C*. 5. uti, si nostris (*B*)*d*. *liber Pithoei*. ut si nostris *AC*. uti nostris *reliqui*. 6. et *AB*.

Cap. XI. 1. philomene *AB*. 2. appelli *A*. 3. mutuatam *A*. 4. sumpsisti *Vaticanus alter, sub quo Pamelius latere putat* suxisti. 5. in suo *Vaticani duo*. 6. vanae *B*. 7. expugnandam *AC*.

pro vero haberetur, tam carnem quam nativitatem? Aut si dixeris, viderit opinio humana: iam deum tuum honoras fallaciae titulo, si aliud se sciebat esse quam quod homines fecerat opinari. Iam tunc potuisti [8]etiam nativitatem putativam illi accommodasse, ne in hanc quoque impegisses quaestionem. Nam et mulierculae nonnunquam praegnantes sibi videntur aut sanguinis tributo aut aliqua valetudine inflatae. Et utique debuerat phantasmatis scenam decucurrisse, ne originem [9]carnis non [10]desaltasset, qui [11]personam substantiae ipsius egisset. Plane nativitatis mendacium recusasti: ipsam enim carnem veram edidisti. Turpissimum scilicet dei etiam vera nativitas. Age iam, perora in illa sanctissima et reverenda opera naturae, invehere in totum quod [12]es: carnis atque [13]animae originem destrue; cloacam [14]voca uterum tanti animalis, id est hominis producendi officinam; persequere et partus immunda et pudenda tormenta, et ipsius exinde puerperii spurcos, anxios, ludicros exitus. Tamen cum omnia ista destruxeris, ut deo [15]indigna confirmes, non erit indignior morte nativitas et cruce infantia et natura poena et carne damnatio. Si vere ista passus est Christus, minus [16]fuit nasci. Si mendacio passus [17]est, ut phantasma, potuit et mendacio nasci. Summa ista Marcionis argumenta, per quae alium efficit Christum, satis opinor ostendimus non consistere omnino, dum docemus magis utique competere deo veritatem quam mendacium eius habitus in quo Christum suum exhibuit. Si veritas fuit, caro fuit, si caro fuit, natus est. Ea enim, quae expugnat haec haeresis, confirmantur, cum ea, per quae expugnat, destruuntur. Itaque, si carneus habebitur, quia natus, et natus, quia carneus, quia phantasma non fuerit, ipse erit agnoscendus qui in carne et ex nativitate venturus annuntiabatur a creatoris prophetis, utpote Christus creatoris.

Provoca nunc, ut soles, ad hanc Esaiae comparationem Christi, contendens illam in nullo convenire. Primo enim, inquis, Christus Esaiae Emmanuel vocari habebit, dehinc virtutem sumere Damasci et spolia Samariae [1]adversum regem Assyriorum. Porro iste, qui venit, neque sub eiusmodi nomine est editus neque ulla re bellica functus est. At ego te admonebo, uti cohaerentia quoque utriusque capituli recognoscas. Subiuncta [2]est enim et interpretatio Emmanuelis, Nobiscum deus; uti non solum sonum nominis spectes, Cap. XII. Jes. VII, 14. VIII, 4. Matth. I, 23.

5. et *A*. 9. carnem *ABC*. carneam *Fr. Iunius*. 10. dealtasset *ABC*. 11. persona *A*. 12. est *A*. 13. animae *om. AB*. 14. voca *om. AB*. 15. indigna *cd*. *Vaticanorum alter*. digna *reliqui*. 16. fuit *ABd*. fuisset *reliqui*. 17. fuit *Vaticani duo*.

Cap. XII. 1. adversus *A*. 2. enim est *bc*.

sed et sensum. Sonus enim Hebraicus, quod est Emmanuel, suae gentis est, sensus autem eius, quod est Deus nobiscum, ex interpretatione communis est. Quaere ergo an ista vox, Nobiscum deus, quod est Emmanuel, exinde [2b] quod Christus illuxit, agitetur in Christo. Et puto, non negabis, utpote qui et ipse dicas, Deus nobiscum dicitur, id est Emmanuel. [3] Aut si tam vanus es, ut, quia penes te Nobiscum [4] deus dicitur, non Emmanuel, idcirco nolis venisse illum cuius proprium sit vocari Emmanuel, quasi non hoc sit [5] et Deus nobiscum, [6] invenies apud Hebraeos Christianos, immo et Marcionitas, Emmanuelem nominare, cum volunt dicere [7] Nobiscum deus; sicut et omnis gens, quoquo sono dixerit Nobiscum deus, Emmanuelem pronuntiavit in sensu sonum expungens. Quodsi Emmanuel Nobiscum deus est, deus autem nobiscum Chri-
Gal. III, 27. stus est, qui etiam in nobis est (quotquot enim in [8] Christum tincti estis, Christum induistis), tam proprius est Christus in significatione nominis, quod est Nobiscum deus, quam in sono nominis, quod est Emmanuel. Atque ita constat venisse iam illum qui praedicabatur Emmanuel, quia quod significat Emmanuel venit, id est Nobiscum deus.

Cap. XIII. Aeque [1] et sono nominum duceris, cum virtutem Damasci et spolia Samariae et regem Assyriorum sic accipis quasi bellatorem portendant Christum creatoris, non animadvertens quid scriptura
Ies. VIII, 4. [2] praemittat. Quoniam priusquam [3] cognoscat vocare patrem et matrem, accipiet virtutem Damasci et spolia Samariae adversus regem Assyriorum. Ante est enim [4] inspicias aetatis demonstrationem, an hominem iam Christum exhibere possit, nedum imperatorem. Scilicet vagitu ad arma esset convocaturus infans, et signa belli non tuba, sed crepitacillo daturus, nec ex equo vel de curru vel de muro, sed de nutricis aut gerulae suae collo sive dorso hostem destinaturus, atque [5] ita Damascum et Samariam pro mammillis subacturus? Aliud est si penes Ponticos [6] barbariae gentis infantes in proelium erumpunt, credo ad solem uncti prius, dehinc pannis armati et butyro stipendiati, qui ante [6b] norint lanceare quam lancinare. Enimvero si nusquam hoc natura concedit, ante militare quam vivere, ante virtutem Damasci sumere quam patris et matris vocabulum nosse, sequitur ut figurata pronuntiatio videatur. Sed

2b. quo *rescripserim ego*. 3. Aut si — — Emmanuel *om. AB*. 4. deus *om. ABCab*. 5. ut *AB*. 6. aut si tam vanus es ut quia penes te nobiscum invenies *AB*. 7. deus nobiscum deus *Cab*. 8. Christo *bc*.

Cap. XIII. 1. et *om. ABCab*. 2. praemittat *cd. Vaticanorum uterque*. promittat *reliqui*. 3. cognoscat puer vocare *cd*. 4. inspiciat *ABC*. 5. ut *AB*. 6. barbariae *Acd. Vaticani duo*. barbaricae *reliqui*. 6b. norunt *AB*.

et virginem, inquit, parere natura non patitur, et tamen creditur [7]prophetae. Et merito. Praestruxit enim fidem incredibili rei, rationem edendo, quod in signo esset futura. Propterea, inquit, dabit Ies. VII, 14.
vobis dominus signum: Ecce virgo concipiet in utero et pariet filium. Signum autem a deo, nisi novitas aliqua monstruosa, [8]tam dignum non fuisset. Denique et Iudaei, si quando ad nos deiciendos mentiri audent, quasi non virginem, sed iuvenculam concepturam et parituram [9]scriptura contineat, hinc revincuntur, quod nihil signi videri possit res cotidiana, iuvenculae scilicet praegnatus et partus. In signum ergo disposita virgo et mater merito [10]creditur, infans vero bellator non aeque. Non enim et hic signi ratio versatur. Sed signo nativitatis novae adscripto exinde post signum alius ordo iam infantis edicitur, mel et butyrum manducaturi. Nec hoc utique in signum est malitiae non assentaturi, et hoc enim [11]infantia est, sed accepturi virtutem Damasci et spolia Samariae adversus regem Assyriorum. Serva modum aetatis et quaere sensum praedicationis, immo redde evangelio veritatis quae posterior detraxisti, et tam intellegitur prophetia [12]quam renuntiatur expuncta. Maneant [13]autem orientales illi Magi in infantia Christum recentem auro et ture munerantes, et [14]acceperit infans virtutem Damasci sine proelio et armis. Nam praeter quod omnibus notum est, orientis virtutem, id est vim et vires, auro et odoribus pollere solitam, certe est [15]creatori virtutem ceterarum quoque gentium aurum constituere, sicut [16]per Zachariam, Et Iudas [17]praetendet apud Hierusalem et Zach. XIV, 14.
[18]congregabit omnem valentiam populorum per circuitum, aurum et argentum. De illo autem tunc auri munere etiam David, Et dabitur Ps. LXXII, 10.
illi ex auro Arabiae; et rursus, Reges Arabum et Saba munera [19]offerent illi. Nam et Magos [20]reges habuit fere Oriens, et Damascus Arabiae retro deputabatur, antequam transcripta [21]esset in Syrophoenicen ex distinctione Syriarum, cuius tunc virtutem Christus accepit, accipiendo insignia eius, aurum scilicet et odores; spolia autem Samariae ipsos Magos, qui cum illum cognovissent et muneribus honorassent et genu posito adorassent quasi deum et regem sub testimonio indicis et ducis stellae, spolia sunt facti Samariae, id est idololatriae, credentes videlicet in Christum. Idololatriam enim Samariae nomine notavit, ut ignominiosae ob idolo-

7. prophetiae *c., ex altero Vaticano.* 8. tam dignum fuisset *AB.* iam signum non fuisset *Latinius, ex lib. Contra Iud. cap.* 9. *Probarunt Iunius et Rigaltius.* 9. scriptura *om. ACab.* 10. crederetur *ACab.* 11. infantiae *Io. a Wouwer.* 12. quam renuntiatur expuncta *om. AB.* 13. enim *Acd. Vaticani duo.* autem *reliqui.* 14. acceperit *cd. Vaticani duo.* accepit *reliqui.* 15. creatoris *c., ex altero Vaticano.* 16. per Zachariam dicit, Et *c.* 17. praetendet *ABC.* pertendet *reliqui.* 18. congregavit *BC.* 19. afferent *cd.* 20. reges *om. b.* 21. esset *ABcd.* erat *reliqui.*

latriam, qua desciverat tunc a deo sub rege Hieroboam. Nec hoc enim novum est creatori, figurate uti translatione nominum ex
Ies. I, 16. comparatione criminum. Nam et archontas Sodomorum appellat archontas Iudaeorum, et populum ipsum populum Gomorrae vocat.
Ezech. XVI, 3. Et idem alibi, Pater, inquit, tuus Amorraeus et mater tua [22]Cethea, ob consimilem impietatem; quos aliquando etiam suos filios dixerat,
Ies. I, 2. Filios generavi et exaltavi. Sic et Aegyptus nonnunquam totus orbis [23]intellegitur apud illum superstitionis et maledictionis elogio. Sic et Babylon etiam apud Ioannem nostrum Romanae urbis figura est, proinde magnae et regno superbae et sanctorum dei debellatricis. Hoc itaque usu Magos quoque Samaritarum appellatione titulavit despoliatos, quod habuerant cum Samaritis, ut diximus, idololatriam. Adversus regem autem Assyriorum adversus Herodem intellege, cui utique adversati sunt Magi tunc non renuntiando de Christo, quem intercipere quaerebat.

Cap. XIV. Adiuvabitur haec nostra interpretatio, dum et alibi bellatorem existimans Christum, ob armorum quorundam vocabula et eiusmodi verba, ex reliquorum quoque sensuum comparatione convinceris.
Ps. XLV, 4. Accingere, inquit David, [1]ense super femur. Sed quid supra legis
Ibid. v. 3. de Christo? Tempestivus decore praeter filios hominum, effusa est gratia in labiis tuis. Rideo, si, quem ad bellum ense cingebat, ei de tempestivitate decoris et labiorum gratia blandiebatur. Sic item
Ibid. v. 5. subiungens, Et extende et prosperare et regna, adiecit propter veritatem et lenitatem et iustitiam. Quis enim [2]*haec* ense operabitur, et non contraria [3]potius, dolum et asperitatem et iniustitiam, propria scilicet negotia proeliorum? Videamus ergo an alius sit ensis ille, cuius alius est actus. Nam et apostolus Ioannes in Apo-
Apoc. I, 5. calypsi ensem describit ex ore dei prodeuntem bis acutum, praeacutum, quem intellegi oportet sermonem divinum, bis acutum. duobus testamentis legis et evangelii, acutum sapientia, infestum diabolo, armantem nos adversus hostes spiritales nequitiae et concupiscentiae omnis, amputantem etiam a carissimis ob dei nomen. Quodsi Ioannem agnitum non vis, habes communem magistrum
Eph. VI, 14 sqq. Paulum, praecingentem lumbos nostros veritate et lorica iustitiae, et calciantem nos [4]praeparationem evangelii pacis, non belli, adsumere iubentem scutum fidei, in quo [5]possimus omnia diaboli ignita tela extinguere, et galeam salutaris, et gladium spiritus, quod
Matth. X, 34. est, inquit, dei sermo. Hanc et dominus ipse machaeram venit

22. Chetaea *c.* 23. intellegeretur *AB.*

Cap. XIV. 1. ensem *b.* 2. haec ense *d., Fulv. Ursinus.* ea ense *Latinus.* 3. potius lenitati et iustitiae, dolum *cd.* 4. praeparationem *Acd. Vaticanorum utrique.* praeparatione *reliqui.* 5. possumus *Abc.*

mittere in terram, non pacem. Si tuus Christus est, ergo et ipse bellator est. Si bellator non est, machaeram intentans allegoricam, licuit ergo et Christo creatoris in psalmo sine bellicis rebus [6]ense sermonis praecingi figurato, cui supradicta tempestivitas congruat et gratia labiorum, quem tunc iam cingebatur super femur apud David, quandoque missurus in terram. Hoc est enim, quod ait, *Et extende et prosperare et regna:* Extendens sermonem in omnem terram ad universarum gentium vocationem, prosperaturus successu fidei, qua est receptus, et regnans exinde, qua mortem resurrectione devicit. Et [7]deducet te, inquit, mirifice dextera tua, virtus scilicet gratiae spiritalis, qua Christi agnitio deducitur. Sagittae tuae acutae, pervolantia [8]ubique praecepta, [9]et minae et traductiones cordis, compungentes et [10]transfigentes conscientiam quamque. Populi sub te concident, utique adorantes. Sic bellipotens et armiger Christus creatoris, sic et nunc accipiens spolia, non solius Samariae, verum et omnium gentium. Agnosce et spolia [11]figurata, cuius et arma [12]allegorica didicisti. Figurate itaque et domino eiusmodi loquente et apostolo scribente non temere interpretationibus eius utimur, quarum exempla [13]etiam adversarii admittunt, atque ita in tantum Esaiae erit Christus qui venit, in quantum non fuit bellator, quia non talis ab Esaia praedicatur.

De quaestione carnis et per eam nativitatis et unius interim [1]nominis Emmanuelis hucusque. De ceteris vero nominibus et inprimis Christi quid pars diversa respondebit? Si proinde commune est apud vos Christi nomen quemadmodum et dei, ut sicut utriusque dei filium Christum competat dici, sic utrumque patrem dominum, [2]certe ratio huic argumentationi refragabitur. Dei enim nomen quasi naturale divinitatis potest in omnes [3]communicari quibus divinitas vindicatur, sicut et idolis, dicente apostolo, Nam et sunt qui dicuntur dii sive in caelo sive in terris. Christi vero nomen non ex natura veniens, sed ex dispositione, proprium eius efficitur a quo dispositum invenitur. Nec in [4]communicationem alii deo subiacet, maxime aemulo et habenti suam dispositionem, cui et nomina privata debebit. Quale est enim quod diversas dispositiones duorum commentati deorum societatem nominum admittunt in discordiam dispositionum, quando nulla magis probatio assisteret duo-

Cap. XV.

I Cor. VIII, 5.

6. ensem sermonis dei praecingi *cd., ex cap.* 9. *lib. Contra Iudaeos.* 7. deducet *ABcd. Vaticani duo.* deducit *reliqui.* 8. utique *Latinius.* 9. minantes traductionem *c.* 10. transfigentes *Bcd. Vaticanus uterque.* transigentes *A.* transfigurantes *reliqui.* 11. figura ita *AB.* 12. allegorice *C.* allegoriae *B.* allegorie *A.* 13. et *AB.*

Cap. XV. 1. numinis *a.* 2. certa *B.* 3. comutari *A.* commutari *B.* 4. commutationem *AB.*

rum et aemulorum deorum quam si in [5]dispositione eorum etiam diversitas nominum inveniretur? Nullus enim status differentiarum nonnisi proprietatibus appellationum consignatur. Quibus deficientibus si quandó [6]nunc Graeca [7]katachresis de alieno abutendo succurrit. Apud deum autem deficere, puto, nihil debet, nec de alieno instrui dispositiones eius. Quis hic deus est, qui filio quoque suo nomina a creatore vindicat? non dico aliena, sed vetera et vulgata quae vel sic non competerent deo novo et incognito. Quomodo denique docet novam plagulam non adsui veteri vestimento, nec vinum novum veteribus utribus credi, adsutus ipse et indutus nominum senio? Quomodo abscidit evangelium a lege, tota lege vestitus? in nomine scilicet Christi. Quis illum prohibuit aliud vocari, aliud praedicantem, aliunde venientem, cum propterea nec corporis susceperit veritatem, ne Christus creatoris crederetur? Vane autem noluit eum se videri quem voluit vocari, quando et si vere corporeus fuisset, magis Christus creatoris non videretur, si non vocaretur. At nunc substantiam respuit, cuius nomen [8]accepit, [9]etiam substantiam probaturus ex nomine. Si enim Christus unctus est, ungui [10]utique corporis passio est. Qui corpus non habuit, ungui omnino non potuit; qui ungui omnino non potuit, Christus vocari nullo modo potuit. Aliud est si et nominis phantasma affectavit. Sed quomodo, inquit, irreperet in Iudaeorum fidem, nisi per sollemne apud eos et familiare nomen? Inconstantem aut subdolum deum narras; aut diffidentiae aut malitiositatis consilium est fallendo quid promovere. Multo liberius atque simplicius egerunt pseudoprophetae adversus creatorem in sui dei nomine venientes. Sed nec effectum consilii huius invenio, cum facilius aut suum crediderint Christum aut planum potius aliquem quam alterius dei Christum, sicut evangelium probabit.

Matth. IX, 16 sq.

Cap. XVI. Nunc si nomen Christi, ut sportulam furunculus, captavit, cur [1]etiam Iesus voluit appellari, non tam expectabili apud Iudaeos nomine? Nec enim, si nos per dei gratiam intellectum consecuti sacramentorum eius hoc quoque nomen agnoscimus Christo destinatum, ideo et Iudaeis, quibus adempta est sapientia, nota erit res. Denique ad hodiernum Christum sperant, non Iesum, et Heliam potius interpretantur Christum quam Iesum. Qui ergo et in eo nomine venit in quo Christus [2]non praesumebatur, potuit in eo solo nomine venisse quod solum praesumebatur. Ceterum cum duo

5. dispositionem *ABC*. 6. tunc *d.*, *ex emendat. Petr. Ciacconii*. 7. gratata chersis *AB*. 8. etiam accepit, etiam *bc*. 9. et *AB*. 10. itaque *A*.

Cap. XVI. 1. et *AB*. 2. non *om. ABC*. *Quod probat Fr. Iunius.*

miscuit, speratum et insperatum, expugnatur utrumque consilium eius. Sive enim ideo Christus, ut interim quasi creatoris irreperet, [3]obrepit Iesus, quia non sperabatur Iesus in Christo creatoris: [4]sive *ideo Iesus*, ut alterius haberetur, non sinit Christus, quia [5]non alterius sperabatur Christus quam creatoris. Quid horum constare possit ignoro. Constabit autem utrumque in Christo creatoris, in quo invenitur etiam Iesus. Quomodo, inquis? Disce et hic cum partiariis erroris tui Iudaeis. Cum successor Moysi destinaretur Auses filius Nave, transfertur certe de pristino nomine et incipit vocari Iesus? Certe, inquis. Hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia Iesus Christus secundum populum, quod sumus nos nati in saeculi desertis, introducturus erat in terram promissionis melle et lacte manantem, id est vitae aeternae possessionem, qua nihil dulcius, idque non per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed per Iesum, [6]per evangelii gratiam, provenire habebat, circumcisis nobis petrina acie, id est [7]Christi, petra enim Christus, — ideo is vir, qui in huius sacramenti [8]imagines parabatur, etiam nominis dominici inauguratus est figura, Iesus cognominatus. Hoc nomen ipse Christus suum iam tunc esse testatus est cum ad Moysen loquebatur. Quis enim loquebatur, nisi spiritus creatoris, qui est Christus? Cum ergo mandato diceret populo, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui te custodiat in via et introducat in terram, quam paravi tibi, [9]intende illi et [10]exaudi eum, ne [11]inobaudieris eum: non enim [12]celavit te, quoniam nomen meum super illum est, angelum quidem [13]eum dixit ob magnitudinem virtutum, quas erat editurus, et ob officium prophetae, nuntiantis scilicet divinam voluntatem; Iesum autem ob nominis sui futuri sacramentum. Identidem nomen suum confirmavit, quod ipse ei indiderat, quia non angelum nec Ausen, sed Iesum eum iusserat exinde vocitari. Ergo si utrumque nomen competit in Christum creatoris, tanto utrumque non competit in Christum non creatoris, sicut [14]nec reliquus ordo. Facienda est denique iam hinc inter nos certa ista et iusta praescriptio et utrique parti necessaria, qua determinatum sit nihil omnino commune esse debere alterius dei [15]Christo cum Christo creatoris. Nam et a vobis proinde diversitas defendenda est, sicut a nobis repugnanda est, quia

Num. XIII, 9. 17.

Exod. XXIII, 20 sq.

3. obstrepit *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* 4. sive ideo Iesus, ut *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* sive ut *reliqui.* 5. non *om. A.* 6. id est per *cd., ex cap.* 9. *lib. Contra Iudaeos.* 7. Christi praeceptis, petra *cd.* 8. imagine *c. Vaticanus unus.* 9. intendite *ABCab.* 10. exaudite *ABCab.* 11. inobaudieritis *ABCa.* inobedieritis *b.* 12. caelavi *Cab.* celavi *AB.* 13. meum *BCab.* 14. nec *cd. Vaticanus unus.* tero *B.* non *reliqui.* 15. Christum *BCa.*

nec vos probare poteritis alterius dei venisse Christum, nisi eum longe alium demonstraveritis a Christo creatoris, nec nos eum creatoris vindicare, nisi talem eum ostenderimus qualis constituitur a creatore. De nominibus iam obduximus. Mihi vindico Christum, mihi defendo Iesum.

Cap. XVII. Reliquum ordinem eius cum scripturis conferamus. Quodcunque illud corpusculum sit, quoniam habitum et quoniam conspectum fuit, si inglorius, si ignobilis, si inhonorabilis, meus erit Christus, talis enim habitu et aspectu annuntiabatur. Adest rursus Esaias:
Ies. LIII, 2 sq. Annuntiavimus, inquit, coram ipso: velut puerulus, velut radix in terra sitienti, et non est species eius neque gloria, et vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem, sed species eius inhonorata, deficiens citra omnes homines. Sicut et supra patris
Ies. LII, 14. ad filium vox, Quemadmodum expavescent multi super te, sic sine
Ps. XLV, 3 sq. gloria erit ab hominibus forma tua. Nam etsi [1] tempestivus decore apud David [2] supra filios hominum, sed in allegorico illo statu gratiae spiritalis, cum accingitur [3] ense sermonis, qui vere species et
Ps. XXII, 7. decor et gloria ipsius est. Ceterum habitu incorporabili apud eundem prophetam vermis etiam et non homo, ignominia [4] hominis et nullificamen populi. Neque interiorem qualitatem eius [5] eiusmodi [6] annuntiat. Si enim plenitudo in illo spiritus constitit, agnosco virgam de radice Iesse. Flos eius meus erit Christus, in quo re-
Ies. XI, 1 sq. quievit secundum Esaiam spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et vigoris, spiritus agnitionis et pietatis, spiritus timoris dei. Neque enim ulli hominum diversitas spiritalium documentorum competebat nisi in Christum, flori quidem ob gratiam spiritus adaequatum, ex stirpe autem Iesse deputatum, per Mariam inde [7] censendum. Expostulo autem de proposito, si das ei omnis humilitatis et patientiae et tranquillitatis intentionem, et ex his Esaiae erit
Ies. LIII, 2 sq. Christus? Homo in plaga et sciens ferre imbecillitatem, qui tanquam ovis ad victimam adductus est, et tanquam agnus ante tondentem non aperuit os, qui neque contendit neque clamavit, nec audita est foris vox eius, qui arundinem contusam, id est quassam
Ies. XLII, 2 sq. Iudaeorum fidem, non comminuit, qui linum ardens, id est mo-

Cap. XVII. 1. *In voce* tempestivus *desinit codex A., in quo cum reliqua hanc libri parte etiam integri libri IV et V omnino desiderantur. Codex B. desinit in voce* decore, *unde incipit in eo lacuna octo foliorum, quae sunt vacua relicta ab librario. Codex scriptus Florentinus, bibliothecae Laurentianae, unius familiae cum Vindobonensi et Leidensi, continuatur; cuius inde scripturas ad finem usque huius libri annotabo.* 2. supra *cd.* citra *reliqui et Laurentianus.* 3. ensem *cd.* 4. hominis *om. ab.* 5. eiusmodi *ab. Laurentianus.* cuiusmodi *C.* eiuscemodi *cd.* 6. annuntiat *d., ex emend. Fulvii Ursini.* annuntiis *reliqui et Laurentianus.* 7. censendam *Cod. Laurent.*

mentaneum ardorem gentium, non [8]extinxit. Non potest alius esse quam qui praedicebatur. Oportet actum eius ad scripturarum regulam recognosci, duplici, nisi fallor, operatione distinctum, praedicationis et virtutis. Sed de utroque titulo sic disponam, ut, quoniam ipsum quoque Marcionis evangelium [9]discuti placuit, de speciebus doctrinarum et signorum [10]illuc differamus, quasi in rem praesentem. Hic autem generaliter expungamus ordinem coeptum, docentes praedicatorem interim annuntiari Christum per Esaiam: Quis enim, inquit, in vobis, qui [11]deum [12]metuit et exaudiet vocem filii eius? Item medicatorem. Ipse enim, inquit, imbecillitates nostras abstulit, et [13]languores portavit. Ies. L, 10. Ies. LIII, 4.

De exitu plane, puto, diversitatem temptatis inducere, negantes passionem crucis in Christum creatoris praedicatam, et argumentantes insuper non esse credendum, ut in id genus mortis exposuerit creator filium suum quod ipse maledixerat. Maledictus, inquit, omnis qui pependerit in ligno. Sed huius maledictionis sensum differo, dignae sola praedicatione crucis, de qua [1]nunc maxime quaeritur, quia et alias antecedit rerum probatio rationem. De figuris prius edocebo. Et utique vel maxime sacramentum istud figurari in praedicatione oportebat, quanto incredibile, tanto magis scandalo futurum si nude praedicaretur, quantoque magnificum, tanto magis obumbrandum, ut difficultas intellectus gratiam dei quaereret. Itaque inprimis Isaac, cum a patre in hostiam deditus lignum sibi [2]ipse portaret, Christi exitum iam tunc denotabat, in victimam concessi a patre et lignum passionis suae baiulantis. Ioseph et ipse [3]Christum figuratus, nec hoc solo, ne demorer cursum, quod persecutionem a fratribus passus [4]est ob dei gratiam, sicut et Christus a Iudaeis carnaliter [5]fratribus, cum benedicitur [6]a patre etiam in haec verba, Tauri decor eius, cornua unicornis cornua eius, in eis nationes ventilabit pariter ad summum usque terrae. Non utique rhinoceros destinabatur unicornis nec minotaurus bicornis, sed Christus in illo significabatur, taurus ob utramque dispositionem, aliis ferus ut iudex, aliis mansuetus ut salvator, cuius cornua essent crucis [7]extima. Nam et in [8]antenna, quae Cap. XVIII. Deut. XXI, 23. Gal. III, 13. Deut. XXXIII, 17.

8. extinxit, sed lucernam magis fecit ortu luminis sui. Non potest *cd.* 9. excuti *Vaticani duo, et Laurentianus.* 10. illud *C. Laurent.* 11. dominum *Vaticanus alter.* 12. metuit et exaudiat *d. Laurent.* metuit? exaudiat *c. Cf. Adv. Marc. IV*, 22. metuit et exaudiet *reliqui.* 13. langores *Laurent.*

Cap. XVIII. 1. cum maxime *Latinius.* 2. portaret, ipse Christi *Laurent.* 3 in Christum *d., cum Fulvio Ursino.* 4. est et venumdatus in Aegyptum, ob dei gratiam *cd., ex cap.* 10. *lib. Contra Iudaeos.* 5. fratribus venumdatus, a Iuda cum traditur. Nam et cum benedicitur *cd., ex cap.* 10. *lib. Contra Iudaeos.* 6. a patre, etiam om. *cd.* 7. extima *cd. Laurent., et alter Vaticanus.* extrema *reliqui.* 8. an-

crucis pars est, extremitates cornua vocantur; unicornis autem [9]medius stipitis palus. Hac denique virtute crucis et hoc more cornutus universas gentes et nunc ventilat per fidem, auferens a terra in caelum, et tunc per iudicium ventilabit, deiciens de caelo in terram. Idem erit et alibi taurus apud eandem scripturam, cum Iacob in Simeonem [10]et Levi, id est in scribas et pharisaeos (ex illis enim deducitur census istorum) spiritaliter interpretatur. Simeon et Levi perfecerunt iniquitatem ex sua haeresi, qua scilicet
Gen. LIX, 5 sq. Christum sunt persecuti. In concilium eorum ne venerit anima mea, et in stationem eorum ne incubuerint iecora mea, quia in indignatione sua interfecerunt homines, id est prophetas, et in concupiscentia sua ceciderunt nervos tauro, id est Christo, quem post necem prophetarum [11]suffigendo, [12]nervos [13]utique eius, clavis desaevierunt. Ceterum vanum, si post homicidia alicuius bovis illis exprobrat carnificinam. Iam vero Moyses, quid utique tunc tantum, cum Iesus adversus Amalech proeliabatur, expansis manibus [14]orabat residens, quando in rebus tam attonitis magis utique genibus [15]depositis et manibus caedentibus pectus et facie humi volutante orationem commendare debuisset, nisi quia illic, ubi nomen [16]domini dimicabat, dimicaturi quandoque adversus diabolum, crucis quoque erat habitus necessarius, per quam Iesus victoriam esset relaturus? Idem rursus Moyses post interdictam omnis rei similitudinem cur aereum serpentem ligno impositum pendentis habitu in spectaculum [17]salutare [18]proposuit? An et hic dominicae crucis vim intentabat, qua serpens diabolus publicabatur, et laeso cuique a spiritalibus colubris, intuenti tamen et credenti in eam, sanitas morsuum peccatorum [19]et salus exinde praedicabatur?

Cap. XIX. Ps. XCVI, 10. Age nunc, si legisti penes David, Dominus regnavit a ligno, expecto quid intellegas. Nisi forte lignarium aliquem regem significari Iudaeorum, et non Christum, qui exinde a passione ligni superata morte regnavit. Etsi enim mors ab Adam regnavit usque ad Christum, cur Christus non regnasse dicatur a ligno, ex quo crucis ligno mortuus regnum mortis exclusit? Proinde et Esaias,
Ies. IX, 6. Quoniam, inquit, puer est natus [1]nobis. Quid novi, si non de

tenna navis quae *cd.* 9. medius *Fulv. Ursinus.* medio *Fr. Iunius.* media *reliqui.* 10. et Levi exporrigens benedictionem id est *cd.* 11. interfecerunt et suffigendo *cd.* 12. in nervos *Io. a Wouwer.* 13. utique *om. cd.* 14. orabat *cd. Laurent., et Vaticanus alter.* orat *Cab.* 15. positis *c.* dispositis *Vaticanus alter.* 16. domini Iesu dimicabat *cd.* 17. Israeli salutare *cd.* 18. proposuit eo tempore quo a serpentibus exterminati sunt, nisi quod et hic dominicae *cd., ex cap.* 10. *lib. Contra Iudaeos.* 19. et salus *abcd. Laurent., et Gorziensis.* et sanitas *C.*

Cap. XIX. 1. nobis, et datus est nobis filius. Quid novi *cd.*

filio dei dicit? [2]Et datus est nobis cuius imperium factum est super humerum ipsius. Quis omnino regum insigne potestatis suae humero praefert, et non aut capite diadema aut manu sceptrum aut aliquam propriae vestis notam? Sed solus novus rex [3]novorum aevorum Christus Iesus novae gloriae et potestatem et sublimitatem suam humero extulit, crucem scilicet, ut secundum superiorem prophetiam exinde dominus regnaret a ligno. Hoc lignum et Hieremias tibi insinuat, dicturis praedicans Iudaeis, Venite, [4]mittamus Ier. XI, 19.
lignum in panem eius, utique in corpus. Sic enim deus in evangelio quoque vestro revelavit, panem corpus suum appellans, ut et hinc iam eum intellegas [5]corpori sui figuram panis dedisse cuius retro corpus in panem prophetes figuravit, ipso domino hoc sacramentum postea interpretaturo. Si adhuc quaeris dominicae crucis praedicationem, satis iam tibi potest facere vigesimus primus psalmus, totam Christi continens passionem, canentis iam tunc gloriam suam: Foderunt, inquit, manus meas et pedes, quae [6]propria atrocitas crucis. Et rursus, cum auxilium patris implorat, Salvum, inquit, fac me ex ore leonis, utique mortis, et de cornibus [7]unicornis humilitatem, de apicibus scilicet crucis, ut supra ostendimus. Quam crucem nec ipse David passus est, nec ullus rex Iudaeorum, ne putes alterius alicuius [8]prophetari passionem quam eius qui solus a populo tam insigniter crucifixus est. Nunc et si omnes istas interpretationes respuerit et irriserit haeretica duritia, concedam illi nullam Christi crucem [9]significatam a creatore, quia nec ex hoc probabit alium esse qui crucifixus est. Nisi forte ostenderit hunc exitum eius a suo deo praedicatum, [10]ut diversitas passionum, ac per hoc etiam personarum, ex diversitate praedicationum vindicetur. Ceterum nec ipso Christo eius praedicato, nedum cruce ipsius, sufficit in meum Christum solius mortis prophetia. Ex hoc enim quod non est edita qualitas mortis potuit et per [11]crucem evenisse, tunc alii deputanda, si in alium fuisset praedicatum. Nisi si nec mortem volet Christi mei prophetatam, quo magis erubescat, si suum quidem Christum mortuum annuntiat, quem negat natum, meum vero mortalem negat, quem nascibilem confitetur. Et mortem autem et sepulturam et resurrectionem Christi mei una voce

2. Et datus est nobis *om. cd.* 3. aevorum novorum *Laurent.* 4. mittamus *abcd. Laurent., et Gorziensis.* iniiciamus *C.* coniciamus *Vaticani duo.* 5. corpori sui figuram panis *ego.* corporis sui figuram pani *cd. Laurent., et Vaticanus uterque.* corporis sui figuram panis *Cab.* corpori suo figuram pane *Latinius apud Pamelium.* 6. propria atrocitas *Laurent.* proprie atrocitas *cd.* propria atrocia *Ca.* proprie atrocia *b.* 7. unicorniorum *c.* 8. prophetari passionem quam eius *om. Cab. Laurent.* 9. significare me a creatore *C. Laurent.* 10. ut si diversitas *Laurent.* 11. crucem *Caed. Laurent., et Vaticani duo.* Christum *b.*

Ies. LVII, 2. Esaiae volo ostendere dicentis, Sepultura eius sublata de medio est. Nec sepultus enim esset nisi mortuus, nec sepultura eius sublata
Ies. LIII, 12. de medio nisi per resurrectionem. Denique subiecit, Propterea ipse multos haereditati habebit et multorum dividet [12]spolia, pro eo quod tradita est anima eius in mortem. Ostensa est enim causa gratiae huius pro iniuria scilicet mortis repensandae. Pariter ostensum est [13]haec illum propter mortem consecuturum, post mortem utique per resurrectionem [14]consecuturum.

Cap. XX. Sufficit hucusque de his interim ordinem Christi decucurrisse, quo talis probatus qualiter annuntiabatur non alius haberi debeat quam qui talis annuntiabatur, ut iam ex ista consonantia rerum eius et scripturarum creatoris illis etiam restituenda sit fides ex praeiudicio maioris partis quae ad diversas sententias vel in dubium deducuntur vel negantur. Amplius nunc superstruimus ea quoque paria ex scripturis creatoris [1]quaequae post Christum futura praecinebantur. Nec enim dispositio expuncta inveniretur, si non ille venisset post quem habebat evenire. Aspice universas nationes de voragine erroris humani exinde emergentes ad deum creatorem, [2]ad [3]deum Christum, et, si audes, nega prophetatum. Sed statim
Ps. II, 7. tibi in psalmis promissio patris [4]occurret. Filius meus es tu, ego hodie generavi te. Postula [5]a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae. Nec poteris magis David filium [6]eum vindicare quam Christum, aut terminos terrae David potius promissos, qui intra unicam Iudaeorum gentem [7]regnavit, quam Christo, qui totum iam orbem evangelii sui fide cepit.
Ies. XLII, 6 sq. Sic et per Esaiam: Ecce dedi te in dispositionem [8]generis, in lucem nationum, aperire oculos caecorum, utique errantium, exsolvere de vinculis vinctos, id est de delictis liberare, et de cella carceris, id est mortis, sedentes in tenebris, ignorantiae scilicet. Quae si per Christum eveniunt, non in alium erunt prophetata quam per
Ies. LV, 3 sqq. quem eveniunt. Item alibi: Ecce testimonium eum nationibus posui, principem et imperantem nationibus; nationes, quae te non sciunt, invocabunt te, et populi confugient ad te. Nec enim haec in David
Ps. CXXXII, 11. interpretaberis, quia praemisit, Et disponam vobis dispositionem aeternam, religiosa et fidelia David. Atquin hinc magis Christum

12. spolia. Quis enim alius, nisi qui natus est, ut supra ostendimus? Pro eo *cd.*, *ex cap.* 10. *lib. Contra Iudaeos.* 13. haec illum post mortem utique per resurrectionem consecuturum *Fr. Iunius.* 14. consecuturus *Cab. Laurent.*

Cap. XX. 1. quaequae *ego.* quaeque *reliqui libri.* 2. et ad *cd. Vaticanus unus.* ad *reliqui, et Laurent.* 3. dominum *Laurent.* 4. occurret *cd. Laurent., et Vaticanus unus.* occurrit *reliqui.* 5. a me *c. Laurent., et Vaticanus unus.* de me *reliqui.* 6. eum *cd. Vaticanus unus.* eius *reliqui, et Laurent.* 7. regnavit *cd. Vaticanus unus.* regnarit *reliqui, et Laurent.* 8. generis mei, in lucem *cd.*

intellegere debebis ex David deputatum carnali genere ob Mariae virginis censum. De hoc enim promisso iuratur in psalmo ad David, Ex fructu ventris tui collocabo super thronum tuum. Quis iste venter est? Ipsius David? Utique non. Neque enim pariturus esset David. Sed nec uxoris eius. Non enim dixisset, Ex fructu ventris tui, sed potius, Ex fructu ventris uxoris tuae. Ipsius [9]autem dicendo ventrem superest ut aliquem de genere eius ostenderit cuius ventris futurus esset fructus caro Christi, quae ex utero Mariae floruit. Ideoque et fructum ventris tantum nominavit, ut proprie ventris, quasi solius ventris, non etiam viri, et ipsum ventrem ad David redegit, ad principem generis et familiae [10]patrem. Nam quia viro deputare non poterat virginis, eum ventrem patri deputavit. [11]Ita quae in Christo nova dispositio invenitur hodie, haec erit quam tunc creator pollicebatur, religiosa et fidelia David appellans, [12]quae erant Christi, quia Christus ex David, immo ipsa erit caro eius religiosa et fidelia David, [13]iam sancta religione et fidelis ex resurrectione. Nam et Nathan propheta in [14]prima [15]Basiliarum professionem ad David facit [16]semini eius. Quod erit, II Sam. VII, 12.
inquit, ex ventre [17]ipsius. Hoc si in Salomonem simpliciter edisseres, risum mihi incuties. Videbitur enim David peperisse Salomonem. An et hic Christus significatur ex eo ventre semen David qui esset ex David, id est Mariae? [18]Quia et aedem dei magis Christus aedificaturus esset, hominem scilicet sanctum, in quo potiore templo [19]inhabitaret dei spiritus, [20]in dei filium magis Christus habendus esset quam Salomon filius David. Denique et thronus in aevum et regnum in aevum magis Christo competit quam Salomoni, temporali scilicet regi. [21]Sed et a Christo misericordia dei non abscessit, Salomoni vero etiam ira dei accessit post luxuriam et idololatriam. Suscitavit enim illi Satan [22]hostem Idumaeum. Cum ergo nihil horum competat in Salomonem, sed in Christum, certa erit ratio interpretationum nostrarum, ipso etiam exitu rerum probante quas in Christum apparet praedicatas. Et ita in hoc erunt sancta et fidelia David. Hunc deus testimonium nationibus posuit, non David; principem et imperantem nationibus, non David, qui

9. ergo *cd.* 10. patrem. Nam quia viro deputare non poterat virginis, eum ventrem patri deputavit *abcd. Gorziensis liber.* patrem: quia viro deputare non poterat virginis ventrem *C. In Laurent. est* redegit principem generis patrem et familiae quia viro deputare non poterat virginis ventrem. Itaque *cett.* 11. Ita quae in Christo — — haec erit *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* Itaque in Christo — — hodie. Haec erit *reliqui.* 12. quae erat quia christus ex david *Laurent.* 13. iam *d.* tam *reliqui, et Laurent.* 14. prima *Ca. Laurent.* primo *b.* secundo *cd.* 15. basilicarum *Laurent.* 16. semen tuum quod *c.* 17. tuo *c.* 18. Quin et *d., cum Fulvio Ursino.* 19. habitaret *Laurent.* 20. et in dei *d.* 21. Sed et *d.* Et *Laurent.* Sed *reliqui.* 22. id est hostem *c.*

soli Israëli imperavit. Christum hodie invocant nationes, quae eum [23]non sciebant, et populi ad [24]Christum hodie confugiunt, quem retro ignorabant. Non potest futurum [25]dici quod vides fieri.

Cap. XXI. Sic nec illam iniectionem tuam potes sistere ad differentiam duorum Christorum, quasi Iudaicus quidem Christus populo soli ex dispersione redigendo destinetur a creatore; vester vero omni humano generi liberando collatus sit a deo optimo, cum postremo priores inveniantur Christiani creatoris quam Marcionis, exinde vocatis omnibus populis in regno eius ex quo deus regnavit a ligno, nullo adhuc Cerdone, nedum Marcione. Sed et revictus de nationum vocatione convertere iam in proselytos. [1]Quaeris qui de nationibus [2]transeant ad creatorem, quando et proselyti diversae et
Ies. XVI, 4. propriae condicionis seorsum a propheta nominentur? Ecce, inquit [1]Esaias, proselyti per me accedent ad te, ostendens ipsos quoque
Ies. XLII, 4. proselytos per Christum accessuros ad deum. [3]Et nationes, quod sumus nos, proinde suam [4]habebant nominationem sperantes in
Ies. II, 2 sqq. Christum. Et in nomine, inquit, eius nationes sperabunt. Proselyti autem, quos in nationum praedicatione substituis, non in Christi nomine sperare solent, sed in Moysi ordine, a quo institutio illorum est. Ceterum allectio nationum a novissimis diebus exorta est. [5]Iisdem verbis Esaias, Et erit, inquit, in novissimis diebus manifestus mons domini, utique sublimitas dei, [6]*et* aedes dei super summos montes, utique Christus, catholicum dei templum, in quo deus colitur, constitutum super [7]omnes eminentias virtutum et potestatum: et venient ad eum universae nationes, et ibunt multi, et dicent, Venite, ascendamus in montem domini, et in aedem dei Iacob, et annuntiabit nobis viam suam, et incedemus in ea: ex Sion enim exibit lex, et sermo domini ex Hierusalem. Haec erit [8]via novae legis evangelium, et novi sermonis in Christo, iam non in Moyse. Et iudicabit inter nationes, de errore scilicet earum. Et revincent populum amplum, ipsorum inprimis Iudaeorum et proselytorum. Et concident machaeras suas in aratra et [9]sibynas in falces, id est animorum nocentium et linguarum infestarum et omnis malitiae atque blasphemiae ingenia convertent in studia modestiae et pacis. Et non accipiet gens super gentem machaeram, utique discordiae. Et non discent amplius bellare, id est inimicitias perficere, ut et hic discas Christum non bellipotentem, sed paciferum

23. nesciebant *Laurent.* 24. deum hodie *Laurent.* 25. dici *om. Laurent.*

Cap. XXI. 1. Quaeritis *Laurent.* 2. transeunt *Laurent.* 3. ut *Fulv. Ursinus.* 4. habebant *cd. Laurent., et Vaticanus unus.* habeant *Cab., Fulv. Ursinus.* 5. Isdem *Laurent.* 6. et *om. Cab. Laurent.* 7. omnes enim eminentias *Ca. Laurent.* 8. via sua novae *cd.* 9. libinas *C.* zibinas *Laurent.*

repromissum. Haec [10]aut prophetata nega, cum coram videntur, aut adimpleta, cum leguntur, aut si non negas utrumque, in eo erunt adimpleta in quem sunt prophetata. Inspice enim adhuc etiam ipsum introgressum atque decursum vocationis in nationes a novissimis diebus adeuntes ad [11]deum creatorem, non in proselytos, [12]quorum a primis magis diebus [13]allectio est. Etenim fidem istam apostoli induxerunt.

Habes et apostolorum opus [1]praedicatum. Quam tempestivi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona, non bellum nec [2]mala. Respondit et psalmus, In omnem terram exivit sonus eorum et [3]in terminos terrae voces eorum, circumferentium scilicet legem ex Sion profectam et sermonem domini ex Hierusalem, ut fieret quod scriptum est, Longe quique a iustitia mea appropinquaverunt iustitiae meae et veritati. Cum huic negotio accingerentur apostoli, renuntiaverunt presbyteris et [4]archontibus et sacerdotibus Iudaeorum. An non vel maxime, inquit, ut alterius dei praedicatores? Atquin ipsius eiusdem cuius scripturam cum maxime implebant. Divertite, divertite, inclamat Esaias, excedite illinc, et immundum ne attigeritis, blasphemiam scilicet in Christum. Excedite de medio eius, utique synagogae; separamini, qui [5]dominica vasa portatis. Iam enim secundum supra scripta revelaverat dominus brachio suo sanctum, id est virtute sua Christum coram nationibus, ut viderint universae nationes et summa terrae salutem, quae erat a deo. Sic et ab ipso Iudaismo divertentes, cum legis obligamenta et onera evangelica iam libertate mutarent, psalmum exsequebantur: [5b]Dirumpamus vincula eorum et abiciamus a nobis iugum eorum; postea [6]certe quam tumultuatae sunt gentes et populi meditati sunt inania; astiterunt reges terrae, et principes congregati sunt in unum adversus dominum et adversus Christum eius. [7]Quae dehinc passi sunt apostoli? Omnem, inquis, iniquitatem persecutionum, ab hominibus scilicet creatoris, ut adversarii eius quem [8]praedicabant. [9]Et quare creator, si adversarius erat Christi, non modo praedicat hoc passuros apostolos eius, verum et exprobrat? Nam neque praedicaret alterius dei ordinem, quem ignorabat, ut vultis, neque [10]exprobrasset quod ipse curasset. Videte quomodo perit iustus,

Cap. XXII. Ies. LII, 7. Rom. X, 15. Ps. XIX, 5. Ies. XLVI, 12 sq. Ies. LII, 11. Ps. II, 2 sqq. Ies. LVII, 1.

10. aut *d. Laurent.* autem *reliqui.* 11. dominum *Laurent.* 12. quoque a primis magis *Laurent.* 13. est allectio *d.*

Cap. XXII. 1. praedicantium *Laurent.* 2. mala *d. Laurent.* malum *reliqui.* 3. in fines terrae *Laurent.* 4. archontis *Laurent.* 5. dominica vasa *d., ex emendat. Latinii.* domini causam *reliqui, Laurent. et Vaticanorum uterque.* 5 b. dirumpamus *Laurent.* 6. certae *a.* 7. quod *Laurent.* 8. praedicabant *bcd.* praedicabas *C. Laurent.* 9. Et quare *ego.* Et qui *abc.* Ecquid *d. Latinius.* et quae *C. Laurent.* 10. exprobasset *Laurent.*

[11]nec quisquam excipit corde, et viri iusti [12]auferuntur, nec quisquam animadvertit. A persona enim [13]iniustitiae sublatus est iustus.
Sap. Sal. II, 12. Quis, nisi Christus? Venite, [14]inquiunt, auferamus iustum, quia inutilis est nobis. Praemittens itaque, et subiungens proinde passum etiam Christum, aeque iustos eius eadem passuros tam apostolos quam et deinceps omnes fideles prophetavit signatos, illa
Ezech. IX, 4. nota scilicet de qua Ezechiel: Dicit dominus ad me, Pertransi [15]in [16]medio portae in media Hierusalem, et [17]da signum Tau in frontibus virorum. Ipsa [18]est enim littera Graecorum Tau, nostra [19]autem T, species crucis, quam portendebat futuram in frontibus nostris apud veram et catholicam Hierusalem, in qua fratres Christi, filios scilicet dei, gloriam patri deo relaturos psalmus vigesimus primus canit ex persona ipsius Christi ad patrem: Enarrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiae hymnum tibi dicam. Quod enim in nomine et spiritu ipsius hodie fieri habebat, merito a se futurum praedicabat. Et paulo infra: A te laus mihi in ecclesia magna. [20]Et in sexagesimo septimo: In ecclesiis benedicite domi-
Malach. I, 10 sq. num deum; ut pariter concurreret et [21]Malachiae prophetia: Non est voluntas mea, dicit dominus, et sacrificia vestra non accipiam; quoniam ab ortu solis usque in occasum nomen meum [22]glorificatum est in nationibus, et in omni loco sacrificium nomini meo [23]offertur, et sacrificium mundum, gloriae scilicet relatio et benedictio et laus et hymni. Quae omnia cum in te quoque deprehendantur, et signaculum frontium et ecclesiarum sacramenta et munditiae sacrificiorum, debes iam erumpere uti dicas spiritum creatoris tuo Christo prophetasse.

Cap. XXIII. Nunc, quia cum Iudaeis negas venisse Christum eorum, recognosce et exitum ipsorum, quem post Christum relaturi praedicabantur ob impietatem, qua eum [1]et despexerunt et interemerunt.
Ies. II, 20. Primum enim ex die, qua secundum Esaiam proiecit homo aspernamenta sua aurea et argentea, quae fecerunt adorandis vanis et [2]nocivis, id est ex quo genus hominum dilucidata per Christum
Ies. III, 1 sqq. veritate idola proiecit, vide an quod sequitur expunctum sit: Abstulit enim dominus [3]sabaoth a Iudaea et ab Hierusalem inter cetera

11. neque *bcd*. 12. auferentur *Cab. Laurent.* 13. iniustitiae *cd. Laurent.* iustus *reliqui*. 14. inquit *Laurent.* 15. in *om. d. Laurent.* 16. medio portae, in medio Hierusalem *Cabd.* medio portae mediam Hierusalem *c.* media porta ierusalem *Laurent.* 17. da signum *cd. Laurent.* da signa *Cab.* signa *alii.* 18. est *om. Laurent.* 19. autem species *Laurent.* 20. Et in sexagesimo septimo *cd.* Et in quinquagesimo septimo *Cab.* Et in LVII. *Laurent.* 21. Malachiae *cd.* Michaeae *reliqui et Laurent.* 22. gloriatum *Cab. Laurent.* *Sed cf. Adv. Marc. IV*, 1. *et Contra Iudaeos* cap. 5 23. offeretur *Laurent.*

Cap. XXIII. 1. et despexerunt *cd. Laurent.* despexerunt *reliqui.* 2. nocius *Cab.* nocuis *Laurent.* noctuis *cd.* 3. sabbaoth *d.*

et prophetam et sapientem architectum, spiritum scilicet sanctum, qui aedificat ecclesiam, templum scilicet et domum et civitatem dei. Nam exinde apud illos destitit dei gratia, et mandatum est nubibus, Ies. V, 6.
ne pluerent imbrem super vineam [4]Sorech, id est caelestibus beneficiis, ne provenirent domui Israëlis. Fecerat enim spinas, ex quibus dominum coronaverat, et non iustitiam, sed clamorem, quo in crucem eum extorserat. Et ita subtractis charismatum [5]roribus lex et prophetae usque ad Ioannem. Dehinc cum [6]ea perseverantia furoris et nomen domini per ipsos blasphemaretur, sicut scriptum est: Propter vos [7]blasphematur nomen meum in nationibus (ab illis Ies. LII, 5.
enim coepit infamia), et tempus medium a Tiberio usque ad Vespasianum non [8]paenitentiam intellexissent, facta est terra eorum de- Ies. I, 7 sqq.
serta, civitates eorum [9]exustae, regionem eorum sub ipsorum conspectu extranei devorant, derelicta [10]filia Sion, et tanquam specula in vinea vel in cucumerario casula, ex quo scilicet Israël dominum non cognovit, et populus eum non intellexit, sed dereliquit, et in indignationem provocavit sanctum [11]Israëlis. Sic et machaerae condicionalis comminatio, Si volueritis nec audieritis me, machaera vos Ies. I, 20.
comedet, probavit Christum fuisse, quem non audiendo perierunt. Qui et in psalmo [12]quinquagesimo octavo dispersionem eis postulat a patre: [13]Disperge eos in virtute tua. Qui et rursus per Esaiam in exustionem eorum [14]perorans, Propter me haec, inquit, facta Ies. L, 11.
sunt vobis, in anxietate dormietis. Satis vane, si haec non propter eum passi sunt qui propter se passuros pronuntiarat, sed propter Christum dei alterius. Atquin Christum, inquam, alterius dei dicitis, a creatoris virtutibus et potestatibus, ut [15]ab aemulis, in crucem actum. Sed ecce defensus ostenditur a creatore, et dati sunt pessimi pro sepultura eius, qui scilicet [16]subreptam eam asse- Ies. LIII, 9.
veraverant, et locupletes pro morte eius, qui scilicet et a Iuda traditionem redemerant, et a militibus falsum testimonium cadaveris subrepti. Igitur [17]aut non propter illum acciderunt ista Iudaeis, tui revinceris conspirante [18]et sensu scripturarum cum exitu rerum et ordine temporum, — aut si propter illum acciderunt, non potuit creator ulcisci nisi suum Christum, remuneraturus potius Iudam, si adversarium domini sui [19]peremissent. Certe si nondum venit Christus creatoris, propter quem haec passuri praedicantur, cum

4. Soreth *Cab.* 5. rationibus *Vaticanus unus.* 6. ea *Cab. Laurent.* ex *cd.* 7. nomen meum blasphematur *Laurent.* 8. poenitentiae *Latinius.* 9. exustae igni, regionem *cd.* 10. est filia Sion tanquam *cd.* 11. israel *Laurent.* 12. quinquagesimo octavo *cd.* quinquagesimo septimo *reliqui.* LVII *Laurent.* 13. Disperge *cd.* Disperde *Cab. Laurent.* 14. exorant *Laurent.* 15. ab *om. Laurent.* 16. subreptam eam *Cab. Laurent.* subreptum eum *cd.* 17. aut *om. Laurent.* 18. et *om. cd.* 19. peremisset *Laurent.*

venerit ergo, patientur. Et ubi tunc filia Sion derelinquenda, quae nulla hodie est? Ubi civitates exurendae, quae iam in tumulis? Ubi dispersio gentis, quae iam extorris? Redde statum Iudaeae, quem Christus creatoris inveniat, et alium contende venisse. Iam vero quale est ut per caelum suum admiserit quem in terra sua esset interempturus, honestiore et gloriosiore regni sui regione violata, ipsa aula sua et arce calcata? An hoc magis affectavit? Plane [20]deus zelotes, tamen vicit. Erubesce, qui victo deo credis. Quid sperabis ab eo qui se protegere non valuit? Aut enim per infirmitatem oppressus est a virtutibus et hominibus creatoris, aut per malitiositatem, ut tantum illis sceleris patientia infigeret.

Cap. XXIV. Immo, inquis, spero ab illo, quod et ipsum faciat ad testimonium diversitatis, regnum dei aeternae et caelestis possessionis. Ceterum vester Christus pristinum statum Iudaeis pollicetur ex restitutione terrae, et post decursum vitae apud inferos in sinu Abrahae refrigerium. Deum optimum, si reddit placatus quod et abstulerat iratus! O deum tuum, qui et caedit et sanat, condit mala et facit pacem! O deum etiam ad inferos usque misericordem! Sed de sinu Abrahae suo tempore. De restitutione vero Iudaeae, quam et ipsi Iudaei ita ut describitur [1]sperant locorum et regionum nominibus inducti, quomodo allegorica interpretatio in Christum et in ecclesiam et habitum et fructum eius spiritaliter competat et longum est [1b]persequi et in alio opere digestum, quod inscribimus DE SPE FIDELIUM, et in praesenti vel eo otiosum, quia non de terrena, sed de caelesti promissione sit quaestio. Nam et confitemur in terra nobis regnum repromissum, sed ante caelum, sed alio statu, utpote post resurrectionem in mille annos in civitate divini operis Hierusalem caelo delata, quam et apostolus matrem nostram sursum designat, et [2]politeuma nostrum, id est municipatum, in caelis esse pronuntians alicui utique caelesti civitati eum deputat. Hanc et Ezechiel novit, et apostolus Ioannes vidit. Et qui apud fidem nostram est novae prophetiae sermo testatur, ut etiam effigiem civitatis ante repraesentationem eius conspectui futuram in signum praedicarit. Denique [3]proxime expunctum est orientali expeditione. Constat enim ethnicis quoque testibus in Iudaea per dies quadraginta matutinis momentis civitatem de caelo pependisse, omni moeniorum habitu evanescente de profectu diei, et alias de proximo nullam. Hanc dicimus excipiendis resurrectione sanctis et refovendis omnium

Philipp. III, 20.
Ezech. XLVIII, 30 sqq.
Apoc. XXI, 2 sqq.

20. deus *om. C. Primum reperitur in a., ex auctoritate libri Gorziensis.*
Cap. XXIV. 1. separant *C.* 1 b. prosequi *Laurent.* 2. *πολίτευμα C.b.*
3. Denique proxime expunctum *abcd. Laurent., Gorziensis.* Denique expunctum *C.*

bonorum utique spiritalium copia in compensationem eorum quae in saeculo vel despeximus vel amisimus a deo prospectam. Siquidem et iustum et deo dignum illic quoque exultare famulos eius ubi sunt et afflicti in nomine ipsius. Haec ratio regni caelestis, post cuius mille annos, intra quam aetatem concluditur sanctorum resurrectio pro meritis maturius vel tardius resurgentium, tunc et mundi destructione et iudicii conflagratione commissa demutati in atomo in angelicam substantiam, scilicet per illud incorruptelae superindumentum, transferemur in caeleste regnum, de quo nunc sic ideo retractatur, quasi non praedicato apud creatorem, ac per hoc alterius dei Christum probante, a quo primo et solo sit revelatum. Disce iam hinc illud et praedicatum a creatore et sine praedicatione credendum apud creatorem. Quid tibi videtur, cum Abrahae semen post primam promissionem, [4]qua in multitudinem arenae repromittitur, ad instar quoque stellarum destinatur, nonne et terrenae et caelestis dispositionis auspicia sunt? Cum Isaac benedicens Iacob filium suum, Det, ait, tibi deus de rore caeli et de opimitate terrae, nonne utriusque indulgentiae exempla sunt? Denique [5]animadvertenda est hic etiam structura benedictionis ipsius. Nam circa Iacob, qui quidem [5b]posterioris et praelatioris populi figura est, id est nostri, prima promissio caelestis est roris, secunda terrenae opimitatis. Nos enim primo ad caelestia invitamur, cum a saeculo avellimur, et ita postea invenimur etiam terrena consecuturi. Et evangelium [6]vestrum quoque habet, Quaerite primum regnum dei, et haec adicientur vobis. Ceterum ad Esau promittit benedictionem terrenam, et subicit caelestem de opimitate terrae, dicens, Erit inhabitatio tua et a rore caeli. Iudaeorum enim dispositio in Esau, priorum natu et posteriorum affectu filiorum, a terrenis bonis imbuta per legem postea ad caelestia per evangelium credendo deducitur. Cum vero Iacob somniat scalas obfirmatas in terra ad caelum et angelos alios ascendentes et alios descendentes, innixum desuper dominum, temere, si forte, interpretabimur scalis his iter ad caelum demonstrari, quo alii perveniant, unde alii decidant, domini constitutum esse [7]iudicio. Cur autem, ut evigilavit et primum loci horrore concussus est, convertitur ad interpretationem [8]somnii? Cum enim dixisset, Quam terribilis est locus iste! Non est, inquit, aliud, sed aedes dei, et haec porta caeli. Christum dominum enim viderat, templum dei et portam, eundem, per quem

Gen. XXVII, 28.

Luc. XII, 31.

Gen. XXVII, 39.

Gen. XXVIII, 17.

4 qua *d.* quam *reliqui, Laurent., Vaticani.* 5. advertenda *Laurent.* 5b. praelatioris et posterioris *Laurent.* 6. quoque vestrum *Ca.* (*Laurent.*) 7. iudicio *d.*, *& emend. Fulvii Ursini.* iudicium *reliqui.* 8. somnii *cd. Laurent.* somni *reliqui.*

aditur caelum. Et utique portam caeli non nominasset, si caelum non editur apud creatorem. Sed est et porta, quae recipit et quae
Amos IX, 6. perducit, strata [9]iam a Christo. De quo Amos: Qui aedificat in caelum ascensum suum, utique non sibi soli, sed et suis, qui cum illo erunt. Et circumdabis enim illos tibi, inquit, tanquam ornamentum sponsae. Ita per illum ascensum ad caelestia regna ten-
Ies. XLIX, 18. dentes miratur spiritus dicens, Volant velut qui sunt milvi, ut nubes volant, et velut pulli columbarum, ad me, scilicet simpliciter ut
Ies. LX, 8. columbae. [10]Auferemur enim in nubes obviam domino, secundum
I Thess. IV, 17. apostolum (illo scilicet filio hominis veniente in [11]nubibus, secundum
Dan. VII, 13. Danielem), et ita semper cum domino erimus, eatenus dum et in terra et in caelo, qui ob utriusque promissionis ingratos ipsa etiam
Ies. I, 2. elementa testatur: Audi caelum et in [12]aures percipe terra. Et ego quidem, etiam si nullam spei caelestis manum mihi totiens scriptura porrigente satis haberem huius quoque promissionis praeiudicium, quod iam terrenam gratiam teneam, expectarem aliquid et de caelo, a deo caeli sicut et terrae; ita crederem Christum sublimiora pollicentem eius esse qui et humiliora promiserat, qui [13]et experimenta maiorum de parvulis fecerat, qui hoc inauditi, si forte, regni praeconium soli Christo reservaverat, ut per famulos quidem terrena gloria, caelestis vero per ipsum deum annuntiaretur. At tu hinc quoque alium argumentaris Christum quod regnum novum annuntiet. Prius est aliquod exemplum indulgentiae proferas, ne merito dubitem de fide tantae promissionis, quam sperandam dicis; immo ante omnia est ut, quem caelestia praedicas repromittere, aliquod caelum probes eius. At nunc vocas ad coenam, nec domum ostendis; allegas regnum, nec regiam monstras. An quia Christus tuus caeleste regnum repromittit, non habens caelum, quomodo et hominem praestitit non habens carnem? O phantasma [14]omne! O praestigia magnae etiam promissionis!

LIBER QVARTVS.

Cap. I. Omnem sententiam et omnem paraturam impii atque sacrilegi Marcionis ad ipsum iam evangelium eius provocamus, quod inter-

9. via a Christo *Latinius. Probat Fr. Iunius.* 10. Auferamur *Laurent.* 11. nubibus *vd.* 12. auribus recipe *Laurent.* 13. et experimenta *cd. Vaticanus unus, g Laurent.* experimenta *reliqui.* 14. inane *d., cum Fulvio Ursino, ad verba lib. IV, 18.*

polando suum fecit. Et ut fidem instrueret, dotem quandam commentatus est illi, opus ex contrarietatum oppositionibus [1]Antitheses cognominatum et ad separationem legis et evangelii coactum, qua duos deos dividens, proinde diversos, alterum alterius instrumenti, vel, quod magis [2]usui est dicere, testamenti, ut exinde evangelio quoque secundum [3]Antitheses credendo patrocinaretur. Sed et istas proprio congressu cominus, id est per singulas iniectiones Pontici, cecidissem, si non multo opportunius in ipso et cum ipso evangelio, cui procurant, retunderentur; quamquam tam facile est praescriptive occurrere, [4]et quidem ut accepto eas faciam, ut rato habeam, ut nobiscum facere dicam, quo magis de caecitate auctoris sui erubescant, nostrae iam Antitheses adversus Marcionem. Atque adeo confiteor alium ordinem decucurrisse in veteri dispositione apud creatorem, alium in nova apud Christum. [4b]Non nego distare documenta eloquii, praecepta virtutis, legis disciplinas, dum [5]tamen tota diversitas in unum et eandem deum competat, illum scilicet a quo constat [6]eam dispositam sicut et praedicatam. Olim contionatur Esaias prodituram ex Sion legem et sermonem domini ex Hierusalem, aliam utique legem aliumque sermonem. Denique iudicabit, inquit, inter nationes, et traducet populum plurimum, scilicet non unius gentis Iudaeorum, sed nationum, quae per novam legem evangelii et novum sermonem apostolorum iudicantur et traducuntur apud semetipsas de pristino errore, simul crediderunt, atque exinde concidunt machaeras suas in aratra, et [7]sibynas, quod genus venabulorum est, in falces, id est feros et saevos quondam animos convertunt in sensus probos et bonae frugis operarios. Et rursus: Audite me, [8]audite me, et populus meus et reges, auribus intendite in me, quoniam lex prodibit a me et iudicium meum in lucem nationum, quo iudicaverat atque decreverat nationes quoque illuminandas per evangelii legem atque sermonem. Haec erit lex [9]et apud David, invituperabilis, qua perfecta, convertens [10]animam, utique ab idolis ad deum. Hic erit et sermo, de quo idem Esaias, Quoniam, inquit, [11]decisum sermonem faciet dominus in terra. Compendiatum est enim novum testamentum [11b]et a legis [12]laciniosis

Is. II, 3 sq.

Is. LI, 4.

Ps. XIX, 8.

Is. X, 23.

Cap. I. 1. antithesis *Cabc. codex Florent., bibl. Laurentianae, et duo Vaticani.* 2. est visui dicere *Laurent.* est in usu dicere *Vaticanus alter, testibus Latinio et Pamelio.* 3. antithesis *Laurent.* antitheseis *reliqui, pro more.* 4. et quidem *d. Laurent., et Vaticanus unus codex, teste Latinio.* Equidem *reliqui.* 4b. Non nego *abcd. Laurent., Gorziensis liber.* Nonne ergo *C.* 5. tantum *Laurent.* 6. eam dispositam *Ca. Laurent.* dispositam *bcd.* 7. sibinas *C.* zibbinas *Laurent.* 8. audite me et populus *Ca.* audite et populus *Laurent.* audite me populus *cd.* 9. et apud *Cab. Laurent.* apud *cd.* 10. animam *Cab. Laurent.* animas *cd.* 11. sermonem decisum *Laurent.* 11b. et legis *d.* 12. lasciniosis *a.* lasciniose *Laurent.*

oneribus expeditum. Sed quid pluribus, cum manifestius et luce ipsa clarius novatio [12]praedicetur a creatore per eundem? Ne rememineritis [13b]priorum, et antiqua ne [14]recogitaveritis: Vetera transierunt, nova oriuntur: Ecce facio nova, quae nunc orientur. Item per Hieremiam: Novate vobis novamen novum, et ne severitis in spinas, et circumcidimini [15]praeputio cordis vestri. Et alibi: Ecce [16]venient dies, dicit dominus, et perficiam domui Iacob et domui [17]Iudae testamentum novum, non secundum testamentum, quod disposui patribus eorum in die qua arripui dispositionem eorum ad educendos eos de terra Aegypti. Adeo pristinum [18]testamentum temporale significat, dum mutabile ostendit, etiam dum aeternum de postero pollicetur. Nam per Esaiam, Audite me et vivetis, et disponam vobis testamentum aeternum, adiciens sancta et fidelia David, ut id testamentum in Christo decursurum [19]demonstraret. Eundem ex genere David, secundum Mariae censum, etiam in virga ex radice Iesse processura figurate praedicabat. Igitur si alias leges aliosque sermones et novas testamentorum dispositiones a creatore dixit futuras, ut etiam ipsorum sacrificiorum alia officia potiora et quidem apud nationes destinarit, dicente [20]Malachia, Non est voluntas mea in vobis, inquit dominus, et sacrificia vestra non excipiam de manibus vestris, quoniam a solis ortu usque ad occasum glorificatum est in nationibus nomen meum, et in omni loco sacrificium [21]nomini meo offertur, et sacrificium mundum, scilicet simplex oratio de conscientia pura, necesse est omnis demutatio veniens ex innovatione diversitatem ineat cum his quorum [22]fit, et contrarietatem ex diversitate. Sicut enim nihil demutatum quod non diversum, ita nihil diversum quod non contrarium. Eiusdem ergo deputabitur etiam contrarietas ex diversitate cuius fuerit demutatio ex innovatione. Qui disposuit demutationem, iste instituit et diversitatem; qui praedicavit innovationem, iste [23]praenuntiavit et contrarietatem. Quid differentiam rerum ad distantiam interpretaris potestatum? quid Antitheses exemplorum distorques adversus creatorem, quas in ipsis quoque sensibus et affectionibus eius potes recognoscere? Ego, inquit, percutiam, et ego sanabo: [24]Ego, inquit, occidam, et [25]ego vivificabo, condens

Ies. XLIII, 18 sq. — Ier. IV, 3 sq. — Ier. XXXI, 31 sq. — Ios. LV, 3. — Ies. XI, 1 sq — Malach. I, 10 sq. — Deut. XXXII, 39. — Ies. XLV, 7.

13. praedicatur *b*. 13b. priorum *abcd. Laurent., Gorziensis liber.* proprium *C.* 14. cogitaveritis *d.* 15. praeputio *Cab. Laurent.* praeputis *cd.* 16. venient *Cab. Laurent.* veniunt *cd. Vaticani.* 17. Iuda *cd.* 18. testimonium *Laurent.* 19. demonstraret *Cd. Laurent.* demonstraretur *reliqui.* 20. Malachin *C.* Malachim *Vaticani duo.* 21. nomini meo offertur *cd. Laurent.* nomine meo offeretur *reliqui.* 22. fit *cd. Vaticani duo, et Laurent.* sit *reliqui, et Fr. Iunius.* 23. praenuntiavit *cd. Vaticanus uterque, et Laurent.* pronuntiavit *reliqui.* Probavit *Fr. Iunius.* 24. ego inquit *om. Laurent.* 25. ego *om. Laurent.*

[26]scilicet mala et faciens pacem; qua etiam soles illum mobilitatis quoque et inconstantiae nomine reprehendere, prohibentem quae [27]iubet et iubentem quae [28]prohibet. Cur ergo non et [29]Antitheses ad naturalia reputasti contrarii sibi semper creatoris? Nec mundum [30]saltim recogitare potuisti, nisi fallor, etiam apud Ponticos ex diversitatibus [31]structum aemularum invicem substantiarum. Prius itaque debueras alium deum luminis, alium tenebrarum determinasse, ut ita posses alium legis, alium evangelii asseverasse. Ceterum praeiudicatum est ex manifestis, cuius opera et ingenia per Antitheses constant, eadem forma constare etiam sacramenta.

Habes nunc [1]*ad* Antitheses expeditam a nobis responsionem. Cap. II. Transeo nunc ad evangelii, sane non Iudaici, sed Pontici, interim adulterati demonstrationem, praestructuram ordinem quem aggredimur. Constituimus inprimis evangelicum instrumentum apostolos auctores habere, quibus hoc munus evangelii promulgandi ab ipso domino sit impositum. Si et apostolicos, non tamen solos, sed cum apostolis et post [2]apostolos, quoniam praedicatio discipulorum suspecta fieri posset de gloriae studio, si non adsistat illi auctoritas magistrorum, immo Christi, [3]quae magistros apostolos fecit. Denique nobis fidem ex apostolis Ioannes et Matthaeus insinuant, ex apostolicis Lucas et Marcus instaurant, [4]isdem regulis exorsi, quantum ad unicum deum attinet creatorem et Christum eius, natum ex virgine, supplementum legis et prophetarum. Viderit enim si narrationum dispositio variavit, dummodo de capite fidei conveniat, de quo cum Marcione non convenit. Contra Marcion evangelio, scilicet suo, nullum adscribit auctorem, quasi non licuerit illi titulum quoque affingere, cui nefas non fuit ipsum corpus evertere. Et possem hic iam gradum figere, non agnoscendum contendens opus quod non erigat frontem, quod nullam constantiam praeferat, nullam fidem repromittat de plenitudine tituli et professione debita auctoris. Sed per omnia congredi [5]malumus, nec dissimulamus quod ex nostro intellegi potest. Nam ex [6]iis commentatoribus quos habemus Lucam videtur Marcion elegisse quem caederet. Porro Lucas non apostolus, sed apostolicus, non magister, sed discipulus,

26. scilicet *om. Laurent.* 27. iubeat *d., Fulv. Ursinus.* 28. prohibeat *d., Fulv. Ursinus.* 29. antitheseis *abcd.* antithesis *Laurent. Librorum veterum et editionum scriptura in hoc ita vocabulo variat per totum opus. Quam ob causam in sequentibus neglecta omni variante scriptura constanter scribam, quomodo supra,* Antitheses. 30. saltem (*Laurent.*) 31. structum *cd. Vaticanus unus, et Laurent.* constructum *reliqui, et Fr. Iunius.*

Cap. II. 1. ad antitheses *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* antithesis (*vel* antitheseis *aut* antitheses) *reliqui.* 2 apostolicos *C. Laurent. Probat Fr. Iunius.* 3. quae *Cub. Laurent.* qui *cd. Vaticanus unus.* 4. isdem *Laurent.* iisdem *reliqui.* 5. malumus *d.* maluimus *reliqui, et Laurent.* 6. his *Cub. Laurent., Fr. Iunius.*

utique magistro minor, certe tanto posterior quanto posterioris apostoli sectator, Pauli sine dubio, ut et si sub ipsius Pauli nomine evangelium Marcion intulisset, non sufficeret ad fidem singularitas instrumenti destituta patrocinio antecessorum. Exigeretur enim id quoque evangelium quod Paulus invenit, cui fidem dedidit, cui mox suum congruere gestiit, siquidem propterea Hierosolymam
Gal. II, 2. ascendit ad cognoscendos apostolos et consultandos, ne forte in vacuum cucurrisset, id est ne non secundum illos credidisset et non secundum illos evangelizaret. Denique ut cum auctoribus contulit et convenit de regula fidei, [7]dextras miscuere, et exinde officia praedicandi distinxerunt, ut illi in Iudaeos, Paulus in Iudaeos et in nationes. Igitur si ipse illuminator Lucae auctoritatem [8]antecessorum et fidei et praedicationi suae optavit, quanto magis eam evangelio Lucae expostulem, quae evangelio magistri eius fuit necessaria?

Cap. III. Aliud est si penes Marcionem a discipulatu Lucae coepit religionis Christianae sacramentum. Ceterum si et retro decucurrit, habuit utique [1]authenticam paraturam, per quam ad Lucam usque pervenit, cuius testimonio adsistente Lucas quoque possit admitti.
Gal. II, 11 sqq. 4 sq. Sed enim Marcion nactus epistulam Pauli ad Galatas, etiam ipsos apostolos suggillantis ut non recto pede incedentes ad veritatem evangelii, simul et accusantis pseudapostolos quosdam pervertentes evangelium Christi, connititur ad destruendum statum eorum evangeliorum quae propria et sub apostolorum nomine eduntur, vel etiam apostolicorum, ut scilicet fidem, quam illis adimit, suo conferat. Porro etsi reprehensus est Petrus et Ioannes et Iacobus,
Gal. II, 9. qui existimabantur columnae, manifesta causa est. Personarum enim respectu videbantur variare convictum. Et tamen cum ipse
I Cor. IX, 19. Paulus omnibus omnia fieret, ut omnes lucraretur, potuit et Petro hoc in consilio fuisse aliquid aliter agendi quam docebat. Proinde si et pseudapostoli irrepserant, horum quoque qualitas edita est, circumcisionem vindicantium et Iudaicos [2]fastos. Adeo non de praedicatione, sed de conversatione a Paulo denotabantur, aeque denotaturo, si quid de deo creatore aut Christo eius errassent. Igitur distinguenda erunt singula. Si apostolos praevaricationis et simulationis suspectos Marcion haberi queritur usque ad evangelii depravationem, Christum iam accusat, accusando quos Christus elegit. Si vero apostoli quidem integrum evangelium contulerunt, de sola con-

7. dexteras miscuerunt *Laurent.* 8. antecessorum *cd. Laurent., et Vaticanus* unus.
Cap. III. 1. autenticam *C.* aut haereticam *Laurent.* 2. fastos *abcd.* fastas *C. codex Pithoei.* factus *Laurent.*

victus inaequalitate reprehensi, pseudapostoli autem veritatem eorum interpolaverunt, et inde sunt nostra digesta, quod erit germanum illud apostolorum instrumentum, quod adulteros passum est? quod Paulum illuminavit, et ab eo Lucam? Aut si tam funditus deletum est, ut cataclysmo quodam, ita inundatione falsariorum obliteratum, iam ergo nec Marcion habet verum. Aut si ipsum erit verum, id est apostolorum, quod Marcion habet solus? et quomodo nostro consonat quod non apostolorum, [3]sed Lucae refertur? Aut si non statim Lucae deputandum est quo Marcion utitur, quia nostro consonat, scilicet adulterato etiam circa titulum, [4]ceterum apostolorum est. Iam ergo et nostrum, quod illi consonat, aeque apostolorum est, sed adulteratum de titulo quoque.

Funis [1]ergo ducendus est contentionis, pari hinc inde nisu fluctuante. Ego meum dico verum, Marcion suum. Ego Marcionis affirmo adulteratum, Marcion meum. Quis inter nos determinabit, nisi temporis ratio, ei praescribens auctoritatem quod antiquius reperietur, et ei praeiudicans vitiationem quod posterius [2]revincetur? In quantum enim falsum corruptio est veri, in tantum praecedat necesse est veritas falsum. Prior erit res passione, et materia aemulatione. Alioquin quam absurdum, ut, si nostrum antiquius probaverimus, Marcionis vero posterius, et nostrum ante videatur falsum quam habuerit de veritate materiam, et Marcionis ante credatur aemulationem a nostro expertum quam et editum, et postremo id verius existimetur quod est serius, post tot ac tanta iam opera atque documenta Christianae religionis saeculo edita, quae edi utique non potuissent sine evangelii veritate, id est ante evangelii veritatem. Quod ergo pertinet ad evangelium interim Lucae, quatenus communio eius inter nos et Marcionem de veritate disceptat, adeo antiquius Marcione est quod est secundum nos, ut et ipse illi Marcion aliquando crediderit, cum et pecuniam in primo calore fidei catholicae ecclesiae contulit, proiectam mox cum ipso, posteaquam in haeresim suam a nostra veritate [3]descivit. Quid nunc, si negaverint Marcionitae primam apud nos fidem eius adversus epistulam quoque ipsius? Quid, si nec epistulam agnoverint? Certe Antitheses non modo fatentur Marcionis, sed et [4]praeferunt. Ex his mihi probatio sufficit. Si enim id evangelium quod Lucae refertur penes nos (viderimus an et penes Marcionem), ipsum est

Cap. IV.

3. si *Laurent.* 4. ceterum *d., ex emendat. Petri Ciacconii.* ceterorum *reliqui, et Laurent.*

Cap. IV. 1. ergo *om. c.* est ergo ducendus *Laurent.* 2. revincetur invenietur. In quantum *C. Laurent.* 3. desciit *abc.* deciit *Laurent.* 4. proferunt *Latinius. Probat Fr. Junius.*

quod Marcion per Antitheses suas arguit ut interpolatum a protectoribus Iudaismi ad concorporationem legis et prophetarum, qua etiam Christum inde confingerent, utique non potuisset arguere nisi quod invenerat. Nemo post futura reprehendit quae ignorat futura. Emendatio culpam non antecedit. Emendator sane evangelii a Tiberianis usque ad [5]Antoniniana tempora eversi Marcion solus et primus obvenit, expectatus tamdiu a Christo, paenitente iam quod apostolos praemisisse properasset sine praesidio Marcionis. Nisi quod humanae temeritatis, non divinae auctoritatis, negotium est haeresis, quae sic semper emendat evangelia, dum vitiat; cum [6]et
Matth. X, 24. si discipulus Marcion, non tamen super magistrum, et si apostolus
I Cor. XV, 11. Marcion, Sive ego, inquit Paulus, sive illi, sic praedicamus, et si prophetes Marcion, et spiritus [7]prophetarum prophetis erunt sub-
I Cor. XIV, 32. diti, non [8]enim eversionis sunt, sed pacis, etiam si angelus Mar-
Gal. I, 8. cion, citius anathema dicendus quam evangelizator, quia aliter evangelizavit. Itaque dum emendat, utrumque confirmat, et nostrum [9]anterius, id emendans quod invenit, et id posterius quod de nostri emendatione constituens suum et novum fecit.

Cap. V. In summa, si constat id verius quod prius, id prius quod et ab initio, [1]*id* ab initio quod ab apostolis, pariter utique constabit id esse ab apostolis traditum quod apud ecclesias apostolorum fuerit [1b]sacrosanctum. Videamus [2]quod lac a Paulo Corinthii hauserint, ad quam regulam Galatae sint [3]recorrecti, quid legant Philippenses, Thessalonicenses, Ephesii, quid etiam Romani de proximo sonent, quibus evangelium et Petrus et Paulus sanguine quoque suo signatum reliquerunt. Habemus et Ioannis alumnas ecclesias. Nam etsi Apocalypsin eius Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensus in Ioannem stabit auctorem. Sic et ceterarum generositas recognoscitur. Dico itaque apud illas, nec solas iam apostolicas, sed apud universas quae illis de societate sacramenti [4]confoederantur, id evangelium Lucae ab initio editionis suae stare quod cum maxime tuemur, Marcionis vero [5]plerisque nec notum, [6]nullis autem notum [7]ut non eadem damnatum. Habet plane et illud ecclesias, sed suas, tam posteras quam adulteras.

5. Antoniana *C. Laurent.* 6. et discipulus *Laurent.* 7. procellarum *Laurent.* 8. enim *om. Laurent.* 9. anterius *d., ex emendat. Latinii.* alterius *Cabc. Laurent.*

Cap. V. 1. id ab *d., ex emendat. Latinii* ab *Cabc.* 1 b. sacramentum *Laurent.* 2. *Post vocabulum* quod *desinit lacuna codicis Leidensis, cuius iam hinc in scriptura adnotanda continuabitur.* 3. recorrecti *BCabcd.* correcti *Vaticanus unus.* correpti *Laurent.* 4. conferantur *B. Laurent.* 5. plerisque nec tum motum *F.* 6. nullis autem notum *abcd.* (*Laurent.*) nullis notum *BC. Vaticani duo.* 7. ut non eadem damnatum *ego.* ut non eadem notum *B.* ut non eodem natum *C.* ut non eo damnatum *abcd. Gorziensis* (*Laurent.*) ut cum eo damnatum *Pamelius.* ut non etiam damnatum *Latinius, qui simul illam Pamelii emendationem proposuit.*

quarum si censum requiras, facilius apostaticum invenias quam apostolicum, Marcione scilicet conditore, vel aliquo de Marcionis examine. Faciunt favos et vespae, faciunt ecclesias et Marcionitae. Eadem auctoritas ecclesiarum apostolicarum ceteris quoque patrocinabitur evangeliis, quae proinde per illas et secundum illas habemus, Ioannis dico et Matthaei, licet et Marcus quod edidit Petri affirmetur, cuius interpres Marcus. Nam et Lucae digestum Paulo adscribere solent. [8]Capit magistrorum videri quae discipuli promulgarint. Itaque et de his Marcion flagitandus, [9]quod omissis eis Lucae potius institerit, quasi non et haec apud ecclesias a primordio fuerint, quemadmodum et Lucae. Atquin haec magis a primordio fuisse credibile est, ut priora, qua apostolica, ut cum ipsis ecclesiis dedicata. Ceterum quale est, si nihil apostoli ediderunt, ut discipuli potius ediderint, qui nec discipuli existere potuissent sine ulla doctrina magistrorum? Igitur dum constet haec quoque apud ecclesias fuisse, cur non haec quoque Marcion attigit aut emendanda, si adulterata, aut agnoscenda, si integra? Nam et competit ut, si qui evangelium pervertebant, eorum magis curarent perversionem quorum sciebant auctoritatem receptiorem. Ideo et pseudapostoli, quod per falsum apostolos imitarentur. In quantum ergo emendasset quae fuissent emendanda, si fuissent corrupta, in tantum confirmavit non fuisse corrupta quae non putavit emendanda. Denique emendavit quod corruptum existimavit. Sed nec hoc merito, quia non fuit corruptum. Si enim apostolica [10]integre [11]decucurrerunt, Lucae autem, quod est secundum nos, adeo congruit regulae eorum ut cum illis apud [12]ecclesias maneat, iam et Lucae constat integrum [13]decucurrisse usque ad sacrilegium Marcionis. Denique ubi manus illi Marcion intulit, tunc diversum et aemulum factum est [14]apostolicis. Igitur dabo consilium discipulis eius, ut aut illa convertant, licet sero, ad formam sui, quo cum apostolicis convenire videantur (nam et cotidie reformant illud, prout a nobis cotidie revincuntur), aut [15]erubescant de magistro utrobique traducto, cum evangelii veritatem nunc ex conscientia tramittit, nunc ex impudentia evertit. His fere compendiis utimur, cum de [16]evangelii fide adversus haereticos expedimur, defendentibus et temporum ordinem posteritati falsariorum praescribentem, et auctoritatem ecclesiarum traditioni apostolorum patrocinantem, quia veri-

8. capita *C. Laurent.* Capit autem *Fr. Iunius.* 9. quid *d.*, *cum Fulvio Ursino.* 10. integre *BCabc. Laurent.* integra *d.*, *Latinius.* 11. decucurrerunt *Cac. Laurent.* decurrerunt *Bbd.* 12. ecclesiam *B.* 13. decurrisse *B.* 14. ab apostolicis *bc.* 15. erubescant *Bcd. Laurent. Vaticanorum uterque.* erubescunt *reliqui.* 16. evangelii fide *abcd.* (*Laurent.*) evangeliis *BC.*

tas falsum praecedat necesse est, [17] et ab eis procedat a quibus tradita est.

Cap. VI. Sed alium iam hinc inimus gradum, ipsum, ut professi sumus, evangelium Marcionis provocantes, sic quoque probaturi adulteratum. Certe enim totum quod [1] elaboravit etiam Antitheses praestruendo in hoc cogit, ut veteris et novi testamenti diversitatem constituat, proinde Christum suum a creatore [2] separatum, ut dei alterius, ut alienum legis et prophetarum. Certe propterea contraria [3] quaeque sententiae suae erasit, conspirantia cum creatore, quasi ab assertoribus eius intexta: competentia autem sententiae suae reservavit. Haec conveniemus, haec amplectemur, si nobiscum magis fuerint, si Marcionis praesumptionem percusserint. Tunc et illa constabit eodem [4] vitio haereticae caecitatis erasa quo et haec reservata. Sic habebit intentio et forma opusculi nostri, sub illa utique condicione quae ex utraque parte [5] condicta sit. Constituit Marcion alium esse Christum qui Tiberianis temporibus a deo quondam ignoto revelatus sit in salutem omnium gentium, alium qui a deo creatore in restitutionem Iudaici status sit destinatus quandoque venturus. [6] Inter hos magnam et omnem differentiam scindit, quantam inter iustum et bonum, quantam inter legem et evangelium, quantam inter Iudaismum et Christianismum. Hinc erit et nostra praescriptio, qua defigimus nihil [7] Christo dei alterius commune esse debere cum creatore, ceterum creatoris pronuntiandum, si administraverit dispositiones eius, si impleverit prophetias eius, si adiuverit leges eius, si repraesentaverit promissiones eius, si restauraverit virtutes eius, si sententias reformaverit, si mores, si proprietates expresserit. Huius pacti et huius praescripti, quaeso te, lector, memineris ubique, et incipe recognoscere aut Marcionis Christum aut creatoris.

Cap. VII. Luc. III, 1. IV, 31. Anno quintodecimo principatus [1] Tiberiani proponit [2] eum descendisse in civitatem Galilaeae Capharnaum, utique de caelo creatoris, in quod de suo ante descenderat. [3] Ecquid ergo ordinis fuerat, ut prius de suo caelo in creatoris descendens describeretur? Cur enim non et ista reprehendam quae non implent fidem ordinariae narrationis, deficientia in mendacio semper? Plane semel dicta

17. aut ab eis praecedat *B.* et ab eis praecedat *C.*, *Fr. Iunius.*

Cap. VI. 1. elaboravit *abcd. Laurent.* elorabit *C.* elaborabit *B.* 2. separatum, ut dei *d.* separaturus, ut dei *abc.* separatum ut deum *a.*, *in margine (ex Gorziensi, uti colligitur ex adnot. Rhenani), et Laurent.* separaturum ut deum *BC.* separaturam, ut dei *Fr. Iunius.* 3. quaecumque *Laurent.* 4. indicio *B.* 5. condita *B.* 6. Intra *C.* 7. Christo *primum extat in a., ex Gorziensi. Habent eius B. et Laurent.*

Cap. VII. 1. tiberii *Laurent.* 2. deum *bc.* 3. Ecquid *d.* (*Laurent.*), *Latinus.* Et quid *reliqui.*

sint per quae iam alibi retractavimus an descendens per creatorem, et quidem adversus ipsum, potuerit ab eo admitti et inde [4]tramitti in terram aeque ipsius. Nunc autem et reliquum ordinem descensionis expostulo, tenens descendisse illum. Viderit enim sicubi apparuisse positum est. Apparere [5]subitum ex inopinato sapit conspectum, qui semel impegerit oculos in id quod sine mora apparuit. Descendisse autem dum [6]fit, videtur et [7]subit oculos. De facto etiam ordinem facit, atque ita cogit exigere, quali habitu, quali suggestu, [8]quonam impetu vel temperamento, etiam quo in tempore diei noctisve descenderit. Praeterea quis viderit descendentem, quis retulerit, quis asseveraverit rem utique nec asseveranti facile credendam. Indignum denique ut Romulus quidem ascensus sui in caelum habuerit Proculum affirmatorem, Christus vero [9]dei descensus de caelo [10]sui non [11]invenerit annuntiatorem, quasi non sic et ille [12]ascenderit [13]iisdem mendacii scalis, sicut et iste descendit. Quid autem illi cum Galilaea, si non erat creatoris, cui ista regio destinabatur ingressuro praedicationem? dicente Esaia, [14]Hoc primum bibito, cito facito, regio Zábulon et terra Is. IX, 1 sq.
[15]Nephthalim, [16]et ceteri qui maritimam [17]et Iordanis, Galilaea nationum, populus, qui sedetis in tenebris, videte lumen magnum: qui [18]habitatis terram, sedentes in umbra mortis, lumen ortum [18b]est super vos. Bene autem quod et deus Marcionis illuminator vindicatur nationum, quo magis debuerit vel de caelo descendere, [19]et, si utique, in Pontum potius descendere quam in Galilaeam. Ceterum [20]et loco et illuminationis opere secundum praedicationem occurrentibus Christo iam eum prophetatum incipimus agnoscere, ostendentem in primo ingressu venisse se, non ut legem et pro- Matth. V, 17.
phetas dissolveret, sed ut potius adimpleret. Hoc enim Marcion ut additum erasit. Sed frustra [21]negabit Christum dixisse quod statim fecit ex parte. Prophetiam enim interim de loco adimplevit. De caelo statim ad synagogam. Ut dici solet, ad [22]quod venimus, hoc age, Marcion, aufer [23]etiam illud de evangelio, Non sum mis- Matth. XV, 24. 26.
sus, nisi ad oves perditas domus Israël, et, [23b]Non est auferre panem filiis et dare eum canibus, ne scilicet Christus [23c]Israëlis

4. transmitti *Bb*. 5. subito *c. Vaticanus unus*. 6. fit *BCd. Laurent.* it *reliqui*. 7. subicit *BC. Laurent.* 8. quoniam *b*. 9. dei *om. c., cum Vaticano uno*. 10. suo *Laurent.* 11. invenitur *B*. 12. ascendit *B*. 13. hisdem *Laurent.* 14. hic primum ibito *Laurent.* hoc primum ibite *B*. hoc primum obito *ab. Gorziensis liber*. 15. neptalin *B*. Neptalim *Cab. Laurent.* 16. et *om. Laurent.* 17. et Iordanis *BCab. Laurent.* *Probat Fr. Iunius.* ad Iordanem *cd*. 18. habitatis terram *abcd. Laurent.) Gorziensis*. habitatis *BC*. 18b. est vobis *Laurent.* 19. et, si utique *ge, cum Fr. Iunio*. etsi utique *reliqui*. 20. et in loco *BC. Laurent.* 21. negavit *BC. Laurent.* 22. hoc *B*. 23. et *B*. 23b. Non est bonum auferre *Latinius*. 23c. israel *B*.

videretur. [24]Sufficiunt mihi facta pro dictis. Detrahe [25]voces Christi [26]mei, res loquentur. Ecce venit in synagogam; certe ad oves perditas domus Israëlis. Ecce doctrinae suae panem prioribus offert [27]Israëlitis; certe ut filios praefert. Ecce aliis eum nondum [28]impertit; certe ut canes praeterit. Quibus autem magis impertisset quam extraneis creatoris, [28b]si ipse inprimis non fuisset creatoris? Et tamen quomodo in synagogam potuit admitti tam repentinus, tam ignotus, cuius nemo adhuc certus de tribu, de populo, de domo, de censu denique Augusti, quem testem fidelissimum dominicae nativitatis Romana archiva custodiunt? Meminerant certe, nisi circumcisum scirent, non admittendum in sancta sanctorum. Sed etsi passim synagoga adiretur, non tamen ad docendum nisi ab optime cognito et explorato et probato, iam pridem in hoc ipsum vel aliunde commendato cum hoc munere. Stupebant autem omnes ad doctrinam eius. Plane. Quoniam, inquit, in potestate erat sermo
Luc. IV, 32. eius, non quoniam adversus legem et prophetas docebat. Utique enim eloquium divinum et vim et gratiam praestabat, magis exstruens quam destruens substantiam legis et prophetarum. Alioquin non stuperent, sed horrerent. Nec mirarentur, sed statim [29]aversarentur destructorem legis et prophetarum, et utique inprimis alterius dei praedicatorem, quia nec potuisset adversus legem et prophetas docere et hoc nomine adversus creatorem, non praemissa [30]diversae atque aemulae divinitatis professione. Cum ergo nihil tale scriptura significet, nisi solam vim et potestatem sermonis admirationi fuisse, facilius ostendit secundum creatorem docuisse illum, quia non negavit, quam adversus creatorem, quia non significavit. Atque ita aut eius erit agnoscendus secundum quem docuit, aut praevaricator iudicandus, si secundum eum adversus quem venerat docuit. Ex-
Luc. IV, 33 sq. clamat ibidem spiritus daemonis, Quid nobis et tibi est Iesu? Venisti perdere nos. Scio qui sis, sanctus dei. Hic ego non retractabo an et hoc cognomentum competierit ei quem [31]nec Christum vocari oporteret, si non creatoris. Alibi iam de nominibus expostulatum est. At nunc discepto quomodo [32]hoc eum vocari cognoverit daemon, nulla unquam retro emissa praedicatione in illum a deo ignoto et in id temporis muto, cuius nec sanctum eum contestari potuit, [33]ut ignoti etiam ipsi suo creatori. Quid autem iam

24. Sufficiunt *Bcd. Vaticanorum uterque, et Laurent.* Sufficiant *Cab.* 25. voces *d. Vaticani, et Laurent.* vocem *BCab.* 26. mores loquentur *Laurent.* 27. Israëlis *B. Laurent.* 28. impartit *Laurent.* 28b. *Verba* si ipse inprimis non fuisset creatoris? *prave sunt omissa in ed. Leopoldi.* 29. adversarentur *B. Vaticanorum* [illegible] 30. diversa atque aemula *Ios. Scaliger.* 31. nec *B. Laurent., et Vaticani duo* 32. hoc eum *Babcd. Laurent.* eum *C.* 33. ut ignoti etiam ipsi *d., ex emendat. Fulv. Ursini.* ut ignoto iam (etiam *B?*) ipsi *BCabc. Laurent.*

tale ediderit novae divinitatis per quod [34]posset alterius dei sanctus intellegi? Tantum quod synagogam introgressus, et nec sermone operatus aliquid adversus creatorem? Sicut ergo quem ignorabat nullo modo poterat Iesum et sanctum dei agnoscere, ita quem norat agnovit. Nam et prophetam meminerat sanctum dei praedicasse, et Iesum nomen dei esse in filio Nave. Haec et ab angelo exceperat secundum nostrum evangelium. Propterea quod in te Luc. I, 35. nascetur vocabitur sanctum, filius dei, et vocabis nomen eius Iesum. Matth. I, 21. Sed et habebat utique sensum aliquem dominicae dispositionis (licet daemon tamen), magis quam alienae et nondum satis cognitae. Nam et praemisit, [35]Quid nobis et tibi? non quasi in extraneum Iesu, ad quem pertinent spiritus creatoris. Nec enim dixit, Quid tibi et nobis? sed, Quid nobis et tibi? [36]se deplorans et sorti suae exprobrans; quam iam videns adicit, Venisti perdere nos. Adeo [37]iudicis et ultoris et, ut ita dixerim, saevi dei filium agnoverat Iesum, non optimi illius, et perdere et punire nescientis. Quorsum hunc locum praemisimus? [38]Ut Iesum et a daemone non alium doceamus agnitum et a semetipso non alium confirmatum quam creatoris. Atquin, inquis, increpuit illum Iesus. Plane, [39]ut invidiosum, et in ipsa confessione petulantem [40]et male adulantem; quasi haec esset summa gloria Christi, si ad perditionem daemonum venisset et non potius ad hominum salutem, qui nec discipulos de subactione spirituum, sed de candida salutis gloriari volebat. Aut cur Luc. X, 20. eum increpuit? Si quasi mentitum in totum, ergo non fuit Iesus, nec dei sanctus omnino: si quasi ex parte mentitum, [41]quod eum Iesum quidem et sanctum dei, sed creatoris, existimasset, iniustissime increpuit hoc sentientem quod sciebat sentiendum, et hoc non [42]existimantem quod ignorabat [43]existimandum, alium Iesum et alterius dei sanctum. Quodsi verisimiliorem statum non habet increpatio nisi quem nos interpretamur, iam ergo et daemon nihil mentitus est, non ob mendacium increpitus; ipse enim erat Iesus, praeter quem alium daemon agnovisse non poterat, et Iesus eum confirmavit quem agnoverat daemon, dum non ob mendacium increpat daemonem.

Nazaraeus vocari habebat secundum prophetiam Christus crea- Cap. VIII.

34. posset *cd. Vaticanus unus.* possit *reliqui.* 35. Quid nobis et tibi, Iesu? non quasi in extraneum, sed ad quem pertinent *Fr. Iunius.* 36 Sed deplorans *BC.* sed et plorans *Laurent.* 37. et iudicis *B.* 38. ut et Iesum *c., ex duobus Vaticanis.* 39. et *B.* 40. et *cd.* (*Laurent.*) *Vaticanus unus.* ut *BCab.* 41. quod Iesum *B.* quod in eum *Laurent.* 42. existimantem *cd. Laurent., Vaticani.* extimantem *B.* aestimantem *Cab.* 43. existimandum *cd., Laurent., Vaticani.* extimandum *B.* aestimandum *Cab.*

toris. Unde et ipso nomine nos Iudaei [1]Nazaraeos appellant per
Thren. IV, 7. eum. Nam et sumus de quibus scriptum est: Nazaraei exalbati
sunt super nivem, qui scilicet retro luridati delinquentiae maculis
Luc. IV, 16—30. et nigrati ignorantiae tenebris. Christo autem appellatio Nazaraei
competitura erat [2]ex infantiae latebris, [3]ad quas apud Nazareth descendit, vitando Archelaum, filium Herodis. Hoc propterea non omisi, quia Christum Marcionis oportuerat omne commercium eiserasse [4]etiam locorum familiarium Christi creatoris, habentem tanta Iudaeae oppida, non ita Christo creatoris per prophetas [5]emancipata. Ceterum prophetarum erit Christus ubicunque secundum pro-
Luc. IV, 23. 29. phetas invenitur. Et tamen apud Nazareth quoque nihil novi notatur praedicasse, dum alio, merito unius proverbii, eiectus refertur. Hic primum manus ei iniectas animadvertens necesse habeo iam de substantia eius corporali praefinire, quod non possit phantasma credi qui contactum et quidem violentia plenum detentus et captus et ad praecipitium usque protractus admiserit. Nam etsi per medios evasit, sed ante iam vim expertus, et postea dimissus; scilicet soluto, uti assolet, tumultu, vel etiam irrupto, non tamen per caliginem [6]eluso, quae nulli omnino tactui succidisset, si fuisset.

Tangere enim et tangi nisi corpus nulla potest res,
Luc. IV, 40. etiam saecularis sapientia digna sententia est. Ad summam, et ipse mox tetigit alios, quibus manus imponens, utique sentiendas, beneficia medicinarum conferebat, tam vera, tam non imaginaria, quam erant per quas conferebat. Ipse igitur est Christus Esaiae, reme-
Ies. LIII, 4. diator valetudinum. Hic, inquit, imbecillitates nostras aufert et [7]languores portat. Portare autem Graeci etiam pro eo solent ponere quod est tollere. Sufficit interim mihi generalis [8]repromissio. Quodcunque curaverit Iesus, meus est. Veniemus [9]tamen et ad species curationum. Ceterum et a daemoniis liberare curatio est valetudinis. Itaque spiritus nequam quasi ex forma iam prioris exempli cum
Luc. IV, 41. testimonio excedebant vociferantes, Tu es filius dei. Cuius dei, vel [10]hic pareat. Sed proinde increpabantur et iubebantur tacere. Proinde enim Christus ab hominibus, non a spiritibus immundis, volebat se filium dei agnosci, ille Christus duntaxat cui hoc congruebat quia praemiserat per quos posset agnosci, et utique digniores praedicatores. Illius erat praeconium immundi spiritus respuere cui sancti abundabant. Porro qui nunquam fuerat annuntiatus (si tamen volebat agnosci, frustra autem venerat, si nolebat), non

Cap. VIII. 1. Nazaraeos *ed. Vaticanus alter.* Nazarenos *reliqui.* 2. ex *om. B.* 3. ad *om. BCa.* 4. et *B.* 5. mancipata *Fr. Iunius.* 6. eius o quae *C.* eius eque *B.* 7. langores *B., pro more.* 8. promissio *B.* 9. autem ad *B.* 10. hic *om. BC.*

[11]esset aspernatus testimonium alienae et cuiuscunque substantiae, qui propriae non habebat, qui in aliena descenderat. Iam nunc et qua destructor creatoris nihil magis gestisset quam a [12]spiritibus ipsius agnosci et divulgari prae timore; nisi quod Marcion deum suum timeri negat, defendens bonum non timeri, sed iudicem, apud quem sint materiae timoris, ira, saevitia, iudicia, vindicta, damnatio. Sed et daemonia timore utique cedebant. Ergo timendi dei filium confitebantur, occasionem habitura non cedendi, si non timendi, et ille iussu et increpitu ea expellens, non suasu, qua bonus, timendum se exhibebat. Aut numquid ideo increpabat quia *timebatur*, nolens timeri? Et quomodo ea volebat excedere, quod nisi timore non facerent? Cecidit ergo in necessitatem qua disparem se naturae suae ageret, cum posset ut bonus semel eis parcere. Cecidit et in aliam praevaricationis notam, cum se a daemoniis quasi filium creatoris sustineret timeri, ut iam non propria potestate expelleret daemonia, sed per creatoris auctoritatem. In soli- Luc. IV, 42.
tudinem [13]procedit. Solemnis et huiusmodi regio creatoris. Oportebat sermonem illic quoque videri in corpore ubi egerat aliquando et in nube. Competebat [14]et evangelio habitus loci qui placuerat et legi. Capiat itaque [15]iocunditatem solitudo, hoc Esaias promi- Ies. XXXV, 1.
serat. Detentus a turbis, Oportet me, inquit, et aliis civitatibus Luc. IV, 42 sq.
annuntiare regnum dei. [16]Ostenderat iam alicubi deum suum? Non puto adhuc usque. Sed de [17]his loquebatur qui alium quoque deum noverant? Nec hoc credo. Ergo si nec ille alium deum ediderat nec illi noverant praeter creatorem, eiusdem dei regnum portendebat quem solum sciebat notum eis qui audiebant.

De tot generibus operum quid utique ad piscaturam respexit, Cap. IX.
ut ab illa in apostolos sumeret Simonem et filios Zebedaei (non Luc. V, 1—11.
enim simplex factum videri potest de quo argumentum processurum erat), dicens Petro trepidanti de copiosa indagine piscium, Ne time, abhinc enim homines eris capiens? Hoc enim dicto intellectum illis suggerebat adimpletae prophetiae, se [1]eum esse qui per Hiere- Ier. XVI, 16.
miam pronuntiarat, Ecce ego mittam piscatores multos, et piscabuntur illos, homines scilicet. Denique relictis naviculis secuti sunt eum, ipsum intellegentes qui coeperat facere quod edixerat. Aliud est si affectavit de navicularioruin collegio adlegere, habiturus apostolum quandoque nauclerum Marcionem. Praestruximus quidem adversus Antitheses nihil proficere proposito Marcionis quam putat

11. esse et *BC*. 12. spiritalibus *B*. 13. procedi *B*. procedii *C*. 14. et in evangello *B*. 15. iucunditatem *d*. 16. Offenderat *C*. 17. his *BC*. eis *reliqui*.
Cap. IX. 1. enim esse *C*.

diversitatem legis et evangelii, ut et hanc a creatore dispositam, denique praedicatam in [2]repromissione novae legis et novi sermonis et novi testamenti. Sed quoniam attentius argumentatur apud illum
Luc. V, 12—14. suum nescio quem [3]*συνταλαίπωρον*, [4]id est commiseronem, et [5]*συμμισούμενον*, [6]id est coodibilem, in leprosi purgationem, non pigebit ei occurrere et inprimis figuratae legis vim ostendere, quae in exemplo leprosi non contingendi, immo ab omni commercio submovendi, communicationem prohibebat hominis delictis comma-
I Cor. V, 11. culati, cum qualibus et apostolus cibum quoque vetat sumere; participari enim stigmata delictorum, quasi ex contagione, si [7]qui se cum peccatore [8]miscuerit. Itaque dominus volens altius intellegi legem per carnalia spiritalia significantem, et hoc nomine non destruens, sed magis exstruens quam pertinentius volebat agnosci, tetigit leprosum, a quo [9]etsi homo inquinari potuisset, deus utique non inquinaretur, incontaminabilis scilicet. Ita non [10]praescribetur illi quod debuerit legem observare et non contingere immundum, quem contactus immundi non erat inquinaturus. Hoc magis meo Christo competere sic doceo, dum tuo non competere demonstro. Si enim ut aemulus legis tetigit leprosum, nihili faciens praeceptum legis per contemptum inquinamenti, quomodo posset inquinari, qui corpus non habebat quod inquinaretur? [11]Phantasma enim inquinari non posset. Qui ergo inquinari non poterat ut phantasma, iam non virtute divina incontaminabilis erit, sed phantasmatis inanitate; nec contempsisse videri potest inquinamentum, cuius materiam non habebat; ita nec legem destruxisse, qui inquinamentum ex occasione phantasmatis, non ex ostentatione virtutis, evaserat.
II Reg. V, 10 sqq. Si autem Helisaeus prophetes creatoris unicum leprosum Naaman Syrum ex tot leprosis Israëlitis emundavit, nec hoc ad diversitatem facit Christi, quasi hoc modo [12]melioris, dum Israëliten leprosum [13]emundat extraneus, quem suus dominus emundare non valuerat. Syro facilius emundato, [14]significato per nationes [15]emundationis in Christo lumine earum, quae septem maculis capitalium delictorum inhorrerent, [16]idololatria, blasphemia, homicidio, adulterio, stupro, falso testimonio, fraude. Quapropter septies, quasi per singulos titulos, in Iordane lavit, simul et ut [17]totius hebdomadis [18]caneret expiationem, [19]et quia unius lavacri vis et plenitudo Christo soli

2. promissione *B.* 3. tintaan nopoum *B.* 4. id est *om. B.* 5. cinmei coymenoym *B.* 6. id est *om. B.* 7. qui *B.* quis *reliqui.* 8. misuerint *B.* 9. si et *B.* 10. praescriberetur *B.* 11. Phantasma enim inquinari non posset *om. B.* 12. melioris *abc.* meliori se *BC., et a. in marg.* 13. emundavit *cd. Vaticanorum uterque.* emundat *BCab.* 14. significato *abcd*, significat *BC. Leopoldus.* 15. emundationem *Leopoldus.* 16. idolatria *B., pro more.* 17. toties *d*, 18. caperet *Fr. Iunius.* 19. et quia *BCab.* quia *cd.*

dicabatur, facturo in terris, sicut sermonem compendiatum, ita et lavacrum. Nam et hoc opponit Marcion, [20]Helisaeum quidem materia eguisse, aquam adhibuisse, et eam septies, Christum vero verbo solo, et hoc semel, [21]functum curationem statim repraesentasse. Quasi non audeam et verbum ipsum in substantiam creatoris vindicare. Nullius rei non ille potior auctor qui prior. Incredibile plane ut potestas creatoris verbo remedium vitii unius operata sit, quae verbo tantam mundi molem semel protulit. Unde magis dinoscitur Christus creatoris quam ex verbi potestate? Sed ideo alius Christus, quia aliter quam Helisaeus, quia potentior dominus famulo suo. Quid constituis, Marcion, proinde res agi a servis quemadmodum ab ipsis dominis? Non times ne in dedecus tibi vertat, si ideo Christum negas creatoris quia potentior fuerit famulo creatoris, qui ad Helisaei pusillitatem maior agnoscitur, si tamen maior? Par enim curatio, licet distet operatio. Quid amplius praestitit tuus Christus quam meus Helisaeus? Immo quid magnum praestitit tui Christi verbum, cum id praestiterit quod fluvius creatoris? Secundum haec cetera quoque occurrunt. Quantum enim ad gloriae humanae aversionem pertinebat, vetuit eum divulgare, quantum autem ad tutelam legis, iussit ordinem impleri. Vade, [22]ostende te sacerdoti, et offer munus quod praecepit Moyses. Luc. V, 14. Argumenta enim figurata [23]utpote [24]prophetatae legis adhuc in suis imaginibus tuebatur, quae significabant hominem quondam peccatorem verbo mox dei emaculatum offerre debere munus deo apud templum, orationem scilicet et actionem gratiarum apud ecclesiam per Christum Iesum, catholicum patris sacerdotem. Itaque adiecit, Ut sit vobis in testimonium, sine dubio quo testabatur se legem non dissolvere, sed [25]adimplere, quo testabatur se ipsum esse qui morbos et valetudines eorum suscepturus annuntiabatur. Hanc [26]tam congruentem et debitam interpretationem testimonii adulator Christi sui Marcion sub obtentu mansuetudinis et lenitatis quaerit excludere. Nam et bonus, inquit, praeterea sciens omnem qui lepra esset liberatus solemnia legis executurum, [27]ideo ita praecepit. Quid tum? Perseveravitne in bonitate, id est permissione legis, [28]an non? Si enim bonus perseveravit, [29]nunquam destructor erit legis, nec dei alterius habebitur, cessante legis destructione per quam alterius dei [30]vindicatur. Si non perseveravit bonus, destruendo postea legem, falsum ergo testimonium postea

20. et helisaeum *B*. 21. functum *d.*, *ex emendat. Latinii*. functo *reliqui*. 22. et ostende *Bc*. 23. utpote *d*. utputa *BCabc*. 24. prophetatae *cd*. *Vaticani duo*. prophetae *Bb*. prophetae *Ca*. 25. implere *ab*. 26. totam *b*. 27. adeo *B*. 28. an *cd*. aut *reliqui*. 29. nunquam *cd*. nusquam *reliqui*. 30. indicatur *B*.

collocavit apud illos in curatione leprosi; deseruit enim bonitatem, dum destruit legem. Malus iam, quando legis eversor, [31]si bonus, cum legis indultor. Sed et eo, quod indulsit legi obsequium, bonam legem confirmavit. Nemo enim [32]malo obsequi patitur. Ergo et sic malus, si obsequium malae legi indulsit, et sic deterior, si bonae legis destructor advenit. Proinde si ut sciens omnem qui lepra liberatus esset ita facturum ideo praecepit munus offerre, potuit et non praecepisse quod sciebat ultro futurum. In vanum ergo descendit, quasi legem destructurus, cum cedit obsecutoribus legis. [33]Atquin quasi sciens formam eorum magis ab ea avertendos praevenire debuerat, si in hoc venerat. Cur [34]ergo non tacuit, ut homo solo suo arbitrio legi obediret? tunc enim aliquatenus posset videri patientiae suae [35]perstitisse. Sed adicit etiam auctoritatem suam exaggeratam testimonii pondere. Cuius iam testimonii, nisi legis assertae? Certe nihil interest quomodo firmaverit legem, sive qua bonus, sive qua supervacuus, sive qua patiens, sive qua inconstans, dum te, Marcion, de gradu pellam. Ecce praecepit legem impleri. Quocunque modo [36]praecepit, eodem potuit etiam
Matth. V, 17. illam praemisisse sententiam, Non veni legem dissolvere, sed adimplere. Quid ergo tibi fuit de evangelio erasisse quod salvum est? Confessus es enim prae bonitate fecisse illum quod negas dixisse. Constat ergo dixisse illum, quia et fecit, et te potius vocem domini de evangelio [37]erasisse quam [38]nostros iniecisse.

Cap. X. Luc. V, 15—26. Curatur et paralyticus, et quidem in coetu, spectante populo. Videbit enim, inquit Esaias, populus sublimitatem domini et gloriam
Ies. XXXV, 2 sq. dei. Quam sublimitatem, et quam gloriam? Convalescite manus dimissae et genua dissoluta; hoc erit paralysis. Convalescite, nec timete. Non otiose iterans, Convalescite, nec vane subiungens, Nec timete, quoniam cum redintegratione membrorum virium quoque repraesentationem pollicebatur: Exsurge, et tolle grabatum tuum, simul et animi vigorem, ad non timendos qui dicturi erant, Quis [1]dimittet peccata nisi solus deus? Habes itaque iam et specialis medicinae dispunctam prophetiam, et eorum quae medicinam sunt secuta. Pariter et dimissorem delictorum Christum recognosce apud
Ies. LIII, 12. eundem prophetam. [2]Quoniam, inquit, [3]in plurimis dimittet delicta eorum, et delicta nostra ipse aufert. [4]Nam et in priore ex

31. sed *B.* 32. obsequio *C.* 33. atqui *b.* 34. ergo *cd.* enim *reliqui.* 35. perstitisse *ego.* praestitisse *libri omnes.* 36. praecepit *cd. Vaticanus alter.* praecipit *reliqui.* 37. erassisse *cd. Vaticanus alter.* eradicasse *reliqui.* 38. nostras *C.*

Cap. X. 1. dimittet *cd. Vaticani duo.* dimittit *reliqui.* 2. Quoniam *cd. Vaticanus unus.* Quomodo *reliqui.* 3. in primis *B.* 4. Nam et in primore *Vaticanus alter.* Nam in priorem *B.*

ipsius [5]domini persona, Etsi fuerint delicta vestra tanquam roseum, Ies. I, 18.
velut nivem [6]exalbabo, etsi tanquam [7]coccinum, velut lanam exalbabo; in roseo sanguinem ostendens prophetarum, in coccino domini, ut clariorem. [8]Etiam Micheas de venia delictorum, Quis Micha VII, 18.
deus, quomodo tu? eximens iniquitates et praeteriens iniustitias [9]residuis haereditatis tuae; [10]et non tenuit in testimonium iram suam, quia [11]voluit esse misericordem; avertet, et miserebitur nostri; [12]demerget delicta nostra, et [13]demerget in [14]profundo maris peccata nostra. Sed et si nihil tale in Christum fuisset praedicatum, haberem huius benignitatis exempla in creatore, promittentia mihi et in filio patris affectus. Video Ninivitas scelerum veniam Ion. III. 9.
consecutos a creatore, ne dixerim tunc quoque a Christo, quia a primordio egit in patris nomine. Lego et Nathan prophetam agnoscenti David delictum suum in Uriam dixisse, Et dominus circumduxit delictum tuum et non morieris; proinde et Achab regem, II Sam. XII, 13.
maritum Iezabel, reum [15]idololatriae et sanguinis Nabuthae, veniam I Reg. XXI, 29.
meruisse paenitentiae nomine; Ionathan, filium Saulis, resignati I Sam. XIV, 43 sqq.
ieiunii culpam deprecatione delesse. Quid de ipso populo retexam totiens delictorum indulgentia restituto? ab eo scilicet deo qui mavult misericordiam quam sacrificium, et [16]peccatoris paenitentiam Ezech. XXXIII, 11.
quam mortem. Prius est igitur neges creatorem indulsisse aliquando delicta, consequens [17]est ut ostendas nec in Christum suum tale quid eum praedicasse; et ita probabis novam istam Christi novi scilicet benignitatem, si probaveris nec parem creatori nec praedicatam a creatore. Sed et peccata dimittere an eius possit esse qui negetur tenere, et an eius sit absolvere cuius non sit etiam damnare, et an congruat eum ignoscere in quem nihil sit admissum, alibi iam congressi [18]maluimus admonere quam retractare. De filio hominis duplex est nostra praescriptio, neque mentiri posse Christum, ut se filium hominis pronuntiaret, si non vere erat, neque filium hominis constitui, qui non sit natus ex homine, vel patre vel matre, atque ita discutiendum cuius hominis filius accipi debeat, patris an matris. Si ex deo patre est, utique non [19]est ex homine; si non [20]et ex homine, superest ut ex homine sit matre; si ex homine, iam apparet quia ex virgine. Cui [21]enim homo pater non

5. dei *B.* 6. dealbabo *B.* 7. coccineum *B.* 8. Et *B.* 9. residuis *BCacd. Vaticani duo.* residuas *b.* 10. et *om. cd.* 11. voluit esse misericordem; avertet ego. voluit misericordiam; advertet *Leopoldus.* voluit misericordiam. Avertet *cd.* et misericordem avertet *Cab.* voluit et misericordiae avertet *a., in marg.* voluit et ni sede avertet *B.* 12. demerget *cd. Vaticani duo.* dimerget *Cab.* demergat *B.* 13. demerget *cd. Vaticani duo.* dimerget *Cab.* demergat *B.* 14. profunda *cd.* 15 idolatriae *B., pro more.* 16. peccatorum *B.* 17. est *om. d.* 18. malumus *C.* 19. est *om. d.* 20. et *om. B.* 21. enim homo pater *Babcd.* enim pater *C.*

datur, nec vir matri eius deputabitur: porro, cui vir non deputabitur, virgo est. Ceterum duo iam patres habebuntur, deus et homo, si non virgo sit mater. Habebit enim virum, ut virgo non sit, et habendo virum duos patres faciet, deum et hominem, ei qui et dei et hominis esset filius. Talem, si forte, Castori aut Herculi nativitatem tradunt fabulae. Si haec ita distinguuntur, id est si ex matre filius est hominis quia ex patre non est, ex matre
Ies. VII, 14. autem virgine quia non ex patre homine, hic erit Christus Esaiae quem concepturam virginem praedicat. Qua igitur ratione admittas filium hominis, Marcion, circumspicere non possum. Si patris hominis, negas dei filium; si et dei, Herculem de fabula facis Christum; si matris tantum hominis, meum concedis; si neque [22] patris hominis, ergo nullius hominis est filius, et necesse est mendacium admiserit, qui se quod non erat dixit. Unum potest angustiis tuis subvenire, si audeas aut deum tuum patrem Christi hominem quoque cognominare, quod de [23] Aeone fecit Valentinus, aut virginem hominem negare, quod [24] nec Valentinus quidem fecit. Quid nunc,
Dan. VII, 31. si ipso titulo filii hominis censetur Christus apud Danielem? Nonne [25] sufficit ad probationem prophetici Christi? Cum enim id se appellat quod in Christum praedicabatur creatoris, sine dubio ipsum se praestat intellegi in quem praedicabatur. Nominum communio [26] simplex, si forte, videri potest, et tamen nec Christum nec Iesum vocari debuisse defendimus diversitatis condicionem tenentes. Appellatio autem, quod est filius hominis, in quantum [27] ex accidenti obvenit, in tantum difficile est ut et ipsa concurrat super nominis communionem. Ex [28] accidenti enim proprio est, maxime cum causa non convenit eadem per quam deveniat in communionem. Atque adeo si et Christus Marcionis natus ex homine diceretur, tunc et ipse caperet appellationis communionem, et essent duo filii hominis, sicut [29] et duo Christi et duo Iesus. Ergo cum appellatio propria est eius in quo habet causam, si [30] et alii [31] vindicetur in quo est communio nominis, non etiam appellationis, suspecta iam fit communio nominis quoque in eo cui vindicatur sine causa communio appellationis, et sequitur ut unus idemque credatur qui et nominis et appellationis capacior invenitur, dum alter excluditur, qui non habet appellationis communionem, carens causa. Nec [32] alius erit capacior utriusque quam qui prior et nomen sortitus est Christi

22. matris *Fr. Iunius.* 23. eo nec fecit *BC.* 24. nec *BCabc.* ne *d., ex emendat. Latinii.* 25. sufficiet *cd.* 26. duplex *Fr. Iunius.* 27. ex accidenti obvenit *abcd. Gorziensis.* ex accidentia invenit *BC.* 28. accidentia *B.* 29. et *om. B.* 30. et *om. d.* 31. vindicetur *cd. Vaticani, ubique.* vendicetur *BCab., pro merr.* 32. aliqua *B.*

et appellationem filii hominis, Iesus scilicet creatoris. [33]Hic erat visus Babylonio regi in fornace cum martyribus suis quartus, tanquam filius hominis. Idem [34]ipsi Danieli revelatus directo filius hominis veniens cum caeli nubibus iudex, sicut et scriptura demonstrat. Hoc dixi sufficere potuisse [35]de nominatione prophetica circa filium hominis. Sed plus mihi scriptura confert, ipsius scilicet domini interpretatione. Nam cum Iudaei solummodo hominem eius intuentes, necdum et deum certi, qua dei quoque filium, merito retractarent non posse hominem delicta dimittere, sed deum solum, cur non secundum intentionem eorum de homine eis [36]respondit habere eum potestatem dimittendi delicta, quando et filium hominis nominans hominem nominaret? nisi quia ideo ipsa voluit eos appellatione filii hominis ex instrumento Danielis repercutere, ut ostenderet [37]deum et hominem qui delicta dimitteret; illum scilicet solum filium hominis apud Danielis prophetiam, consecutum iudicandi potestatem, ac per eam utique et dimittendi delicta (qui enim iudicat, et absolvit), ut scandalo isto discusso per scripturae recordationem facilius eum agnoscerent ipsum esse filium hominis ex ipsa peccatorum remissione. Denique nusquam adhuc professus est se filium hominis quam in isto loco primum in quo primum peccata dimisit, id est in quo primum iudicavit, dum absolvit. Ad [38]haec quodcunque diversa pars fuerit argumentata quale sit [39]dispice. Nam in illam necesse est amentiam tendat, ut et filium hominis defendat, ne mendacem eum faciat, et ex homine neget natum, ne filium virginis concedat. Quodsi et auctoritas divina et rerum natura et communis sapientia non admittunt [40]insaniam haereticam, occasio est et hic interpellandi quam brevissime de substantia corporis adversus phantasmata Marcionis. Si natus ex homine est, ut filius hominis, corpus ex corpore est. Plane facilius invenias hominem natum cor non habere vel cerebrum, sicut ipsum Marcionem, quam corpus, ut Christum Marcionis. Atque adeo inspice cor Pontici aut cerebrum.

Dan. III, 25. Dan. VII, 13. Luc. V, 24.

Publicanum adlectum a domino in argumentum deducit, quasi ab adversario legis adlectum, extraneum legis et Iudaismi profanum. Excidit ei vel de Petro, legis homine, et tamen non tantum adlecto, sed etiam testimonium consecuto agnitionis praestitae a patre.

Cap. XI. Luc. V, 27—30. Matth. XVI, 17.

33. Haec erit *B.* 34. ipsi Danieli *abcd.* ipse Daniel *BC.* 35. demonstratione prophetica *B.* 36. respondebit *d.* 37. deum et hominem *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* eum et hominem *abc. Gorziensis.* et hominem *C.* esse hominem *B.* 38. hoc *B.* 39. dispice *d.* inspice *reliqui.* 40. insaniam *d., ex emendat. Latinii.* in insaniam *reliqui.*

Nusquam legerat lumen et spem et [1]expectationem nationum prae-
Luc. V, 31. dicari Christum. [2]Atquin probavit potius Iudaeos, dicendo medicum sanis non esse necessarium, sed male habentibus. Si enim male valentes voluit intellegi ethnicos et publicanos, quos adlegebat, sanos Iudaeos confirmabat, quibus medicum necessarium negabat. Hoc si ita est, male descendit ad legem destruendam, quasi ad malam valetudinem remediandam, in qua qui agebant, bene valebant, quibus medicus necessarius non erat. Quale est autem ut similitudinem medici proposuerit, nec impleverit? Nam sicut sanis medicum nemo adhibet, ita nec in tantum extraneis, [2b]quantum est homo a deo Marcionis, suum habens et auctorem et protectorem, et ab illo potius medicum Christum. [3]Hoc similitudo praeiudicat, ab eo magis praestari medicum ad quem pertinent qui languent.
Luc. V, 33. Unde autem et Ioannes venit in medium? Subito Christus, subito et Ioannes. Sic sunt omnia apud Marcionem, quae suum et plenum habent ordinem apud creatorem. Sed de Ioanne cetera alibi. Ad praesentes [4]enim [5]quosque articulos respondendum est. Nunc illud tuebor, ut demonstrem et Ioannem Christo et Christum Ioanni convenire, utique prophetae creatoris, qua Christum creatoris, atque ita erubescat haereticus, Ioannis ordinem frustra frustratus. Si
Ies. XL, 3. enim nihil omnino administrasset Ioannes, secundum Esaiam vociferator in [6]solitudinem et praeparator viarum dominicarum per [7]denuntiationem et laudationem paenitentiae, si non etiam ipsum inter ceteros tinxisset, nemo discipulos Christi manducantes et bibentes
Luc. V, 33. ad formam discipulorum Ioannis assidue ieiunantium et orantium provocasset, quia, si qua diversitas staret inter Christum et Ioannem et gregem utriusque, nulla esset comparationis exactio, vacaret provocationis intentio. Nemo enim miraretur et nemo torqueretur, si diversae divinitatis aemulae [8]praedicationes [9]de disciplinis quoque inter se non convenirent, non convenientes prius de auctoritatibus disciplinarum. Adeo Ioannis erat Christus et Ioannes Christi, ambo creatoris et ambo de lege et prophetis, praedicatores et magistri. Sed et Christus [10]reiecisset Ioannis disciplinam, ut dei alterius, et discipulos defendisset, ut merito aliter [11]incedentes, aliam scilicet et contrariam initiatos divinitatem. At nunc humiliter reddens ra-
Luc. V, 34 sq. tionem quod non possent ieiunare filii sponsi quamdiu cum eis esset sponsus, postea vero ieiunaturos promittens cum ablatus ab

Cap. XI. 1. spectationem *BCa.* 2. at quando *B.* 2b. in quantum *Fr. Iunius.* 3. hoc *BCcd. Vaticani duo.* haec *reliqui.* 4. enim *om. cd., cum duobus Vaticanis.* 5. quoque quosque *B.* 6. solitudine *Fr. Iunius.* 7. enunciationem *B.* 8. praedicationis *BC.* 9. de *om. B.* 10. iniecisset *B.* 11. intercedentes *BC.*

eis sponsus esset, nec discipulos defendit, sed potius excusavit, quasi non sine ratione [12]reprehensos, nec Ioannis reiecit disciplinam, sed magis concessit, tempori Ioannis eam praestans, [13]ut tempori suo eam destinans, [14]reiecturus alioquin eam et defensurus aemulos eius, si non ipsius fuisset [15]iam quae erat. Teneo meum Christum etiam in nomine sponsi, de quo psalmus, Ipse Ps. XIX, 6 sq. tanquam sponsus egrediens de thalamo suo: a summo caeli [16]profectio eius et deversio eius ad summum usque eius. Qui [17]etiam per Esaiam gaudens ad patrem, Exultet, inquit, anima mea in do- Ies. LXI, 10. mino, induit enim me indumentum salutaris, et tunicam iocunditatis velut sponso, circumposuit mihi mitram [18]velut sponsae. In se [19]enim et ecclesiam deputat, de qua idem spiritus ad ipsum, Et Ies. XLIX, 18 [20]circumpones tibi omnes eos, velut ornamentum [21]sponsae. Hanc sponsam Christus sibi [22]etiam per Salomonem ex vocatione gentium arcessit. [23]Siquidem legisti, Veni sponsa de Libano, eleganter Li- Sal. Cant. IV, 8. bani utique montis mentione iniecta, qui [24]turis vocabulo est penes Graecos; de [25]idololatria enim sibi sponsabat ecclesiam. Nega te nunc dementissimum, Marcion. Ecce legem tui quoque dei impugnas. Nuptias non coniungit, coniunctas non admittit, neminem [26]tingit nisi caelibem aut spadonem, [27]morti aut repudio baptisma servat. Quid itaque Christum eius sponsum facis? Illius hoc nomen est qui masculum et feminam coniunxit, non qui separavit. Errasti in illa etiam domini pronuntiatione qua videtur nova et ve- Luc. V, 36 sqq. tera discernere. Inflatus es utribus veteribus et [28]excerebratus es novo vino, atque ita veteri, id est priori evangelio, pannum haereticae novitatis assuisti. In quo alter creator, velim discere, cum per Hieremiam praecepit, Novate vobis novamen novum, nonne a Ier. IV, 4. veteribus avertit? cum per Esaiam edicit, Vetera transierunt, [29]et Ies. XLIII, 19. ecce nova quae ego facio, nonne ad nova convertit? Olim hanc statuimus destinationem pristinorum a creatore potius repromissam a Christo exhiberi, sub unius [30]et eiusdem dei auctoritate, cuius sint et vetera et nova. Nam et vinum novum [31]is non committit

12. reprehendendos *B.* 13. ut tempori suo *d.*, *Latinius, ex codice Vaticano.* et tempori suo *Fr. Iunius.* ut temporis, ut tempori (tempore *BC.*) suo *BCabc.* 14. reiecturus alioquin eam et defensurus *abcd.* reiecturos alioquin eam et defensuros *BC. Delet haec verba Latinius, nescio an ex auctoritate sui codicis Vaticani.* 15. iam quae erat. Teneo *d.*, *Latinius ex Vaticano.* Iamque teneo *abc.* Iam quaerat, teneo *BC.* 16. prospectio eius et diversio *B.* 17. et *B.* 18. et velut sponsam ornavit me ornatu. In se *c.* 19. enim et *Bcd. Vaticani duo.* et *reliqui.* 20. circamponens *ab.* 21. sponsa *c.*, *ex altero Vaticano.* 22. etiam *om. BC.* 23. Si quid est *B.* Siquit est *C.* 24. turis (turris *BC.*) *BC. Vaticani duo.* thuris *reliqui.* 25. idolatria *B.*, *pro more.* 26. tinguit *cd.* 27. mortis autem *BC.* 28. exacerbatur *B.* 29. et *om. d.* 30. et *cd. Vaticanus alter.* dei et *reliqui.* 31. id *BC.*

in veteres utres qui et veteres utres [32]non habuerit, et novum additamentum nemo inicit veteri vestimento nisi cui non defuerit et vetus vestimentum. Ille non facit [33]quid, si faciendum non est, qui habeat unde faciat, si faciendum esset. Itaque si in hoc dirigebat similitudinem, ut ostenderet se evangelii novitatem separare a legis vetustate, suam demonstrabat et illam a qua separabat alienorum [34]separatione non fuisse [35]notandam, quia nemo alienis sua adiungit, ut ab alienis separare possit. Separatio per coniunctionem capit, de qua fit. [36]Ita quae separabat, et in uno ostendebat fuisse, sicut et fuissent, si non separaret. Et tamen [37]sic concedimus separationem istam per reformationem, per amplitudinem, per profectum, sicut fructus separatur a semine, cum sit fructus ex semine: sic [38]et evangelium separatur a lege, dum provehitur ex lege, aliud ab illa, sed non alienum, diversum, sed non contrarium. Nec forma sermonis in Christo nova. Cum similitudines obicit, cum quaestiones refutat, de septuagesimo [39]septimo venit
Ps. LXXVII, 2. psalmo: Aperiam, inquit, in parabolam os meum, id est similitudinem; eloquar problemata, id est edisseram quaestiones. Si hominem alterius gentis probare voluisses, utique de proprietate loquelae probares.

Cap. XII. Luc. VI, 1—11. De sabbato quoque illud praemitto; [1]nec hanc quaestionem consistere [2]potuisse, si non [3]dominum sabbati circumferret Christus. Nec enim disceptaretur cur destrueret sabbatum, si destruere deberet. Porro destruere deberet, si alterius dei esset, nec quisquam miraretur facientem quod illi congruebat. Mirabantur ergo, quia non congruebat illi deum creatorem circumferre et sabbatum eius impugnare. Et ut prima quaeque decidamus, ne eadem ubique novemus ad omnem argumentationem adversarii ex aliqua nova Christi institutione nitentem, haec iam definitio stabit, ideo de novitate institutionis cuiusque disceptatum, quia de [4]novitate divinitatis nihil erat usque adhuc editum, sicuti nec disceptatum, nec posse retorqueri ex ipsa novitate institutionis cuiusque satis aliam a Christo demonstratam divinitatem, quando et ipsam novitatem pronuntiatam a creatore constiterit in Christo non esse mirandam. Et oportuerit utique prius alium deum exponi, postea disciplinam eius induci, quia deus auctoritatem praestet disciplinae, non deo

32. non *om. BCa.* 33. quod *B.* 34. separatione *d.* separationem *reliqui.* 35. notanda *B.* 36. Ita quae separabat *d., Fulv. Ursinus.* itaque separabit *B.* Itque separabat (seperabat *C.*) *Cabc.* 37. si *BCabc.* 38. et *om. B.* 39. septimo *om. Cab.*

Cap. XII. 1. ne *Bd.* 2. potuisses *BCa.* 3. dominum *cd. Vaticanorum alter.* deum *reliqui.* 4. nativitate *B.*

disciplina; nisi si et Marcion plane tam perversas non per magistrum litteras didicit, sed per litteras magistrum. Cetera de sabbato ita dirigo. Si sabbatum Christus intervertit, secundum exemplum fecit creatoris; siquidem in obsidione civitatis [5]Hierichuntis circumlata per muros arca testamenti [6]octo diebus, etiam sabbato, ex praecepto creatoris sabbatum operatione destruxit, ut putant qui hoc et de Christo existimant, ignorantes neque Christum sabbatum destruxisse neque creatorem, ut mox docebimus. Et tamen per Iesum tunc quoque concussum est sabbatum, ut et hoc in Christum renuntiaretur; etiam si odio insecutus est sollemnissimum Iudaeorum diem, ut Christus non Iudaeorum, de odio quoque sabbati professus creatorem, ut Christus ipsius, sequebatur exclamantem ore Esaiae, Neomenias et sabbata vestra odit anima mea. Ies. I, 14. Sed et haec [7]quoquo modo dicta sint, scimus adhibendam tamen in hac specie etiam abruptam defensionem adversus abruptam provocationem. Nunc et [8]ad ipsam materiam disceptabo, in qua visa est destruere sabbatum Christi disciplina. Esurierant discipuli ea die; spicas decerptas manibus [9]efflixerant, cibum operati ferias ruperant. Excusat illos Christus et reus est sabbati laesi; accusant pharisaei, Marcion captat status controversiae ([10]ut aliquid [11]ludam cum mei domini veritate), [12]scripti et voluntatis. De scriptura Luc. VI, 1—4. enim [13]sumitur creatoris et de Christi voluntate color, [14]quasi de I Sam. XXI, 2 sq. exemplo David introgressi sabbatis templum et operati cibum audenter fractis panibus propositionis. Meminerat enim et ille hoc privilegium donatum sabbato a primordio quo dies ipse compertus est, veniam ieiunii dico. Cum enim prohibuisset creator in biduum legi manna, solummodo permisit in parasceue, ut sabbati sequentis ferias pridiana pabuli paratura ieiunio liberaret. Bene igitur quod et causam eandem secutus est dominus in sabbati, si ita volunt [15]dici, destructione; bene quod et affectum creatoris expressit in [16]sabbato non ieiunandi honore. Denique tunc demum sabbatum destruxisset, etiam ipsum creatorem, si discipulos sabbato ieiunare mandasset adversus statum scripti et voluntatis creatoris. Sed quoniam discipulos non constanter tuebatur, sed excusat, quoniam humanam opponit necessitatem quasi deprecatricem, quoniam potiorem honorem sabbati servat non contristandi quam [17]vacandi, quoniam David comitesque eius cum discipulis suis aequat in culpa et in

5. Hierichontis *Cab.* iericontis *B.* 6. septem *cd.* 7. quoque *B.* 8. ad *prave transtum in edd. Semleri et Leopoldi.* 9. effrixerant *c.* 10. quasi ut *Cab., et alter Vaticanus. Probavit Fr. Iunius.* 11. ludam *ego.* cludam *cd. Vaticanus alter.* eludam *reliqui.* 12. scripti voluntate *B.* 13. sumantur *B.* 14. quia si *BC.* 15. dici *Cabc.* 16. sabbato *d.* sabbati *reliqui.* 17. vocandi *BC.*

venia, quoniam placet illi quia creator indulsit, quoniam de exemplo eius [18]et ipse tam bonus est, ideo alienus est a creatore?
Luc. VI, 7. Exinde observant pharisaei si medicinas sabbatis ageret, ut accusarent eum, certe qua sabbati destructorem, non qua novi dei professorem; fortasse enim hunc solum articulum [19]ubique ingeram, alium Christum nusquam praedicatum. In totum autem errabant pharisaei circa sabbati legem, non animadvertentes condicionaliter eam indicentem ferias operum, sub certa specie eorum. Nam cum
Exod. XX, 10. de die sabbati dicit, Omne opus tuum non facies in ea, dicendo Tuum de humano opere definiit, quod quisque ex artificio vel negotio suo exequitur, non de divino. Opus autem [20]salutis et incolumitatis non est hominis, sed dei proprium. Sicut et rursus in
Exod. XII, 16. lege, Non facies, inquit, omne opus in ea, [21]nisi quod fiet omni animae, id est in causa animae liberandae: quia opus dei [22]etiam per hominem fieri potest in [23]salutem animae, a deo tamen, quod facturus fuerat et Christus homo, quia et deus. In hunc ergo sensum legis inducere volens illos per manus arefactae restitutionem
Luc. VI, 9. interrogat, Licetne sabbatis benefacere, an non? animam liberare, an perdere? ut id operis [24]permittens quod pro anima facturus esset admoneret eos quae [25]opera sabbati lex prohiberet, humana scilicet, et quae praeciperet, divina scilicet, quae fierent animae
Luc. VI, 5. [26]omni. Dominus sabbati dictus, quia sabbatum ut rem suam tuebatur. Quod etiam si destruxisset, merito, qua dominus magis ille qui instituit. Sed non omnino destruxit qua dominus, ut hinc iam apparere possit ne tum quidem in arcae circumlatione apud [27]Hierichuntem sabbatum a creatore destructum. Nam et illud opus dei erat quod ipse praeceperat, et quod propter animas disposuerat hominum suorum in discrimine belli constitutas. Sed et si odium
Ies. I, 14. alicubi sabbatorum professus est, Vestra sabbata dicendo, hominum ea deputans, non sua, quae sine dei timore celebrat populus plenus
Ies. XXIX, 13. delictis, labiis deum diligens, non corde, suis sabbatis, id est quaecunque disciplina eius agerentur, alium statum fecit, quae per
Ies. LVIII, 13. Ies. LVI, 2. eundem postea [28]propheten [29]vera et delicata et non profananda pronuntiat. Ita nec Christus omnino sabbatum rescindit, cuius legem tenuit et supra in causa discipulorum pro anima operatus (esurientibus enim solatium cibi indulsit), et nunc manum aridam
Matth. V, 17. curans, factis ubique ingerens, Non veni dissolvere legem, sed

18. et *om. d.* 19. utique *BC.* 20. sabbati *B.* 21. non quod *B.* 22. et *B.*, *pro more.* 23. salute *bc.* 24. permittens *B.*, *Fulv. Ursinus.* promittens *reliqu.* 25. in opera *B.* 26. omni *d.*, *Latinius.* omnia *BCabc.* 27. Hierichontem *Cab.* ierichonthem *B.* 28. prophetem *BC.* 29. vera et delicata *cd.* vera et dilecta *ab.* renuerat delicata *B.* tenuerat delicta *C.*

adimplere, [30] si Marcion hac voce os ei obstruxit. Adimplevit enim et hic legem, dum condicionem interpretatur eius, operum differentiam illuminat, dum facit quae lex de sabbati feriis excipit, dum ipsum sabbati diem benedictione patris a primordio sanctum benefactione sua efficit sanctiorem, in quo scilicet divina praesidia ministrabat, quod adversarius aliis diebus praestitisset, ne sabbatum creatoris ornaret, ne opera debita sabbato redderet. In quo die si et Helisaeus [31] prophetes [32] Sunamitidis filium mortuum restituit in vitam, vides pharisaee, tuque Marcion, olim creatoris esse sabbatis benefacere, animam liberare, non perdere, nihil Christum novi intulisse quod non sit ex forma, ex lenitate, ex misericordia, ex praedicatione quoque creatoris. Nam et hic specialis medicinae prophetiam repraesentat. Invalescunt manus dissolutae, sicut et genua dissoluta in paralytico. II Reg. IV, 23. Ies XXXV, 3.

Certe evangelizat Sion et Hierusalem pacem et bona omnia, certe ascendit in montem et illic pernoctat in oratione et utique auditur a patre. Evolve igitur prophetas, et ordinem totum recognosce. In montem [1] excelsum, inquit Esaias, ascende, qui evangelizas Sion, extolle cum vigore vocem tuam, qui evangelizas Hierusalem. Adhuc in vigore [2] obstupescebant in doctrina eius; erat enim docens tanquam virtutem habens. Et rursus: Propterea cognoscet populus nomen meum in illa die. Quod nomen, nisi Christi? Quod ego sum ipse qui [3] loquor. Tunc enim ipse erat qui in prophetis loquebatur, sermo, filius creatoris. Adsum, dum [4] hora est, in montibus, ut evangelizans auditionem pacis, [5] ut evangelizans bona. Item Naum ex duodecim, [6] Quoniam ecce veloces pedes in monte evangelizantis pacem. De voce autem nocturnae orationis ad patrem manifeste psalmus: Deus meus, clamabo per diem, et exaudies, et nocte, et non in vanitatem mihi. Et alibi de loco et voce eadem psalmus: Voce mea ad dominum exclamavi, et exaudivit me de monte sancto suo. Habes nominis repraesentationem, habes [7] actum evangelizantis, habes locum montis, et tempus noctis, et sonum vocis, et auditum [8] patris, habes Christum prophetarum. Cur autem duodecim apostolos elegit, et non alium quemlibet numerum? Nae et ex hoc meum Christum interpretari possem, non tantum vocibus prophetarum, sed et argumentis rerum praedicatum. Huius enim numeri figuras apud creatorem deprehendo duodecim fontes

Cap. XIII. Luc. VI, 12. Ies. XL, 9. Ies. LII, 6. Ies. LII, 7. Nahum II, 1. Ps. XXII, 3. Ps. III, 5. Luc. VI, 13—19.

30. si *BCabc.* nec *d., ex coni. Fulvii Ursini.* 31. prophetae *C.* 32. sunamitis *B.*
Cap. XIII. 1. inquit excelsum *BCa.* 2. obstupebant *B.* 3. loquebar *cd.* 4. mora *B.* 5. et *om. cd.* 6. quam *B.* 7. actum *d., Latinius.* factum *Petr. Cocconius, et probat Fr. Iunius.* sanctum *Cabc. Omittit vocem B.* 8. patris *BCabc.* pacis *d., Latinius.*

Num. XXXIII, 9. Exod. XXVIII, 9sqq. Ios. IV, 5sqq. Elim, et duodecim gemmas in tunica sacerdotali [9]Aaronis, et duodecim lapides ab Iesu de Iordane electos et in arcam testamenti conditos. Totidem enim apostoli portendebantur, proinde ut fontes et amnes rigaturi aridum retro et desertum a notitia orbem natio-
Ies. XLIII, 20. num (sicut et per Esaiam: Ponam [9b]in terra inaquosa flumina), proinde ut gemmae [10]illuminaturi sacram ecclesiae vestem, quam induit Christus pontifex patris, proinde ut et lapides solidi fide, quos de lavacro Iordanis Iesus verus elegit et in sacrarium testamenti sui recepit. Quid tale de numeri defensione competit Christo Marcionis? Non potest simpliciter factum ab illo quid videri quod
Luc. VI, 14. potest videri non simpliciter factum a meo. Eius erit res apud quem invenitur rei praeparatura. Mutat et Petro nomen de Simone, quia et creator Abrahae et Sarae et Auseae nomina reformavit, hunc vocando Iesum, illis syllabas adiciendo. Sed et cur Petrum? Si ob vigorem fidei, multae materiae solidaeque nomen de suo accommodarent. An quia et petra et lapis Christus? Siquidem et legi-
I Petr. II, 8. Rom. IX, 33. Ies. VIII, 14. mus positum eum in lapidem offendiculi et in petram scandali. Omitto cetera. Itaque affectavit carissimo discipulorum de figuris suis peculiariter nomen communicare, puto [11]propius quam de non
Luc. VI, 17. suis. Conveniunt a Tyro et ex aliis regionibus multitudo etiam
Ps. LXXXVII, 4. transmarina. [12]Hoc spectabat psalmus: Et ecce allophyli et Tyrus et populus Aethiopum, isti fuerunt illic. Mater Sion dicet homo, et homo factus est in illa (quoniam deus homo natus est), et [13]aedificavit eam voluntate patris, ut scias ad eum tunc gentiles convenisse, quia deus homo natus erat [14]aedificaturus ecclesiam ex voluntate
Ies. XLIX, 12. 18. 21. patris, [15]ex allophylis quoque. Sic et Esaias: Ecce isti [16]veniunt de longinquo, isti autem [17]veniunt ab aquilone et mari, alii autem de terra Persarum. De quibus et rursus: Attolle per circuitum oculos tuos, et vide, omnes congregati sunt. De quibus et infra: [18]Vides ignotos et extraneos, et dices cordi tuo, Quis istos genuit mihi? porro hos quis mihi educavit? at hi mihi ubi fuerunt? Hic erit Christus non prophetarum? et quis erit Christus Marcionitarum? Si perversitas placet, qui non fuerit prophetarum.

Cap. XIV. Venio nunc ad ordinarias sententias eius, per quas proprietatem doctrinae suae inducit ad edictum, ut ita dixerim, Christi.
Luc. VI, 20. Beati mendici (sic enim exigit interpretatio vocabuli quod in Graeco est), quoniam illorum est regnum [1]dei. Iam hoc ipsum, quod a be-

9. Aaraonis *Bcd. Vaticani.* Aaraon *reliqui.* 9b. intra inaquosa *BC.* 10. illuminaturae *BC.* 11. proprios *c., ex altero Vaticano, Fr. Iunius.* 12. Hos *Petr. Canisius.* 13. aedificavit *Bcd. Vaticanus uterque.* aedificabit *reliqui.* 14. et aedificaturus *B.* 15. et ex *B.* 16. venient *c.* 17. venient *c.* 18. videns *Latinus.*
Cap. XIV. 1. dei *BCab.* coelorum *cd.*

nedictionibus coepit, creatoris est, qui universa, prout edidit, nulla alia voce quam [2]benedictionis dedicavit. [3]Eructavit [4]enim, inquit, Ps. XLV, 2.
cor meum sermonem optimum. Hic erit sermo optimus, benedictionis scilicet, qui et novi quoque testamenti initiator agnoscitur de [5]veteri exemplo. Quid ergo [6]mirum est, si et ab affectibus creatoris ingressus est, per huiusmodi dictionem semper mendicos et pauperes et humiles ac viduas et pupillos usque diligentis, consolantis, asserentis, vindicantis? ut hanc Christi quasi privatam benignitatem rivulum credas de fontibus salvatoris. Revera quo dirigam nescio in tanta frequentia eiusmodi vocum, tanquam in silva vel in prato vel in nemore pomorum. Passim prout incidit res petenda est. Inclamat psalmus: Iudicate pupillo et mendico, et Ps. LXXXII, 3.
humilem et pauperem iuste tractate, liberate pauperem, et mendicum de manu [7]peccatoris eruite. Item psalmus septuagesimus primus: Iustitia iudicabit mendicos populi et faciet salvos filios pau- Ps. LXXII, 4. 17. 12 sqq.
perum. Et in sequentibus de Christo: Omnes nationes servient ei. David autem uni genti Iudaicae praefuit, ne [8]qui in David putet dictum, quia et ille susceperat humiles et necessitatibus laborantes. Quod [9]liberaverit, inquit, a dynasta mendicum, parcet mendico [10]et Ps. IX, 18 sqq.
pauperi, et animas pauperum salvas faciet, ex usura et iniustitia redimet eorum animas, et honoratum nomen eorum [11]in conspectu ipsius. Item: Avertantur peccatores in inferos, omnes nationes, Ps. CXIII, 5 sqq.
quae dei obliviscuntur, quoniam non in finem oblivioni habebitur mendicus, tolerantia pauperum non peribit in finem. Item: Quis sicut deus noster, qui habitat in excelsis, et humilia prospectat in caelo et in terra, qui suscitat mendicum de terra, et de stercore exaltat pauperem, uti sedere eum faciat cum principibus populi, utique in regno suo. Sic et retro in Basiliis Anna, mater [11b]Samuelis, spiritu gloriam deo reddens, Qui, inquit, excitat pauperem I Sam. II, 8.
de terra et mendicum, uti sedere eum faciat cum dynastis [12]populi, utique in regno suo, et in thronis gloriae, utique [13]regalibus. Per Esaiam vero quomodo invehitur in vexatores egenorum: Vos autem, Ies. III, 13.
ad quid incenditis vineam meam, et [14]rapina mendici in domibus vestris? Cur vos laeditis populum meum, et faciem mendicorum confunditis? Et rursus: Vae qui scribunt nequitiam, scribentes Ies. X, 1.
enim scribunt nequam, vitantes iudicia mendicorum et diripientes

benedictionibus *d.* bene dignis *BC.* 3. eruptavit *B.* 4. enim inquit *cd., ex altero Vaticano.* inquit *reliqui.* 5. veteris *Fr. Iunius.* 6. mirum est *cd. Vaticanus alter.* mirum *reliqui.* 7. peccatorum *B.* 8. qui *BC.* quis *reliqui.* 9. liberavit *B.* liberavit *c., ex uno Vaticano.* 10. et *om. B.* 11. in conspectu (conspectum *B.*) ipsius *BCabd.* coram ipso *c.* 11 b. Samuhelis *C.* 12. populi, utique in regno suo *cd., ex Vaticanorum altero.* populi et *BCab.* 13. regalibus benedictionibus. Per *B.* 14. rapinam *BC.*

iudicata pauperum populi mei. Quae iudicia pupillis quoque et
Ies. I, 17. viduis exigit, ut et ipsis egenis [15]solatii. Iudicate pupillo, et iuste
tractate viduam, et venite, conciliemur, dicit dominus. Cui tantus
affectus in omnem condicionem humilitatis creatoris est, eius erit
et regnum quod a Christo repromittitur, ad cuius affectum iam du-
dum pertinent [16]ii quibus repromittitur. Nam et si putas creatoris
quidem terrenas promissiones fuisse, Christi vero caelestes, bene
quod caelum nullius alterius usque adhuc dei apparet nisi cuius et
terra, bene quod creator vel minora promisit, ut facilius illi et de
maioribus credam quam qui nunquam de minoribus prius fidem
Luc. VI, 21. liberalitatis suae struxit. Beati esurientes, [17]quoniam ipsi satura-
buntur. Possem hunc titulum in superiorem transmisisse, quod
non alii [18]sunt esurientes quam pauperes et mendici, si non et hanc
promissionem creator specialiter in evangelii scilicet sui praestruc-
tionem destinasset; siquidem per Esaiam de eis quos vocaturus
Ies. V, 26. esset a summo terrae, [19]utique nationes, Ecce, inquit, velociter,
[20]leviter advenient, velociter, [21]qua properantes sub finibus tempo-
rum, leviter, [22]qua sine oneribus pristinae legis. Non esurient,
neque sitient. Ergo saturabuntur, quod utique nisi esurientibus et
Ies. LXV, 13. sitientibus non promittitur. Et rursus, Ecce, inquit, qui serviunt
mihi, saturabuntur, vos autem esurietis: ecce, qui serviunt mihi,
bibent, vos autem sitietis. Videbimus et contraria ista, an Christo
praeministrentur. Interim quod esurientibus saturitatem repromittit,
Luc. VI, 21. [23]dei creatoris est. Beati plorantes, quia ridebunt. Decurre sen-
Ies. LXV, 13 sq. tentiam Esaiae: Ecce, qui serviunt mihi, [24]exultabunt in iocunditate,
vos autem confundemini: ecce qui serviunt mihi, [25]oblectabuntur,
vos autem clamabitis prae dolore cordis. Et haec contraria apud
Christum recognosce. Certe oblectatio et exultatio in iocunditate
illis promittitur qui in diversa condicione sunt, maestis et tristibus
Ps. CXXVI, 5. et anxiis. Scilicet etiam psalmus [26]cxxv.; Qui seminant, inquit, in
lacrimis, [27]in exultatione metent. Porro tam exultantibus et iocun-
ditatem capientibus risus accedit quam maerentibus et dolentibus
fletus. Ita creator materias risus et fletus praedicans risuros plo-
rantes prior dixit. Igitur [28]qui a consolatione pauperum et humi-

15. solatia *Petr. Ciacconius. Probat Fr. Iunius.* 16. hii *Ca.* 17. quoniam ipsi saturabuntur *cd., ex uno Vaticano.* quoniam (qui *B.*) Saturabuntur *reliqui.* 18. sunt *B.* 19. utique nationes *abcd. Gorziensis.* nationes *reliqui.* 20. et leviter *cd.* 21. qua *cd., ex altero Vaticano.* quia *reliqui.* 22. qua *cd., ex altero Vaticano.* quia *reliqui.* 23. dei *om. B.* 24. exultabunt in iocunditate *bcd. Vaticanorum uterque.* oblectabuntur *BCa.* 25. oblectabuntur *cd. Vaticanorum uterque.* exultabunt in iocunditate *Cab.* oblectabuntur exultabunt in iocunditatem *B.* 26. XXV. *cd.* XXVII. *Cab.* centesimus vicesimus septimus *B.* 27. in gaudio *Vaticanus unus.* 28. qui (*in adnot. a.* quia) a consolatione *abcd., ex Gorziensi.* qua consolatione *C* qui consolatione *B.*

lium et esurientium et flentium exorsus est, statim se illum repraesentare gestivit quem demonstraverat per Esaiam: Spiritus domini Ies. LXI, 1.3.
super me, propter quod [29] unxit me ad evangelizandum pauperibus. Luc. VI, 20. 21.
Beati mendici, quoniam illorum est regnum caelorum; misit me curare obtritos corde: Beati, qui esuriunt, quoniam [30] saturabuntur; advocare languentes: Beati, qui plorant, quoniam ridebunt; dare lugentibus Sionis gloriam [31] et pro cinere unguenti iocunditatem et gloriae habitum pro spiritu taedii. Haec si statim admissus Christus administravit, aut ipse est qui se ad haec venturum praedicavit, aut si nondum venit qui praedicavit, ridicule, sed necessarie dixerim, fortasse mandaverit Christo Marcionis. Beati eritis, cum Luc. VI, 22.
vos odio habebunt homines et exprobrabunt, et eicient nomen vestrum, velut [32] malum propter filium hominis. Hac pronuntiatione sine dubio ad tolerantiam exhortatur. Quid minus creator per Esaiam? Ne metueritis ignominiam ab hominibus, et nullificatione Ies. LI, 7.
eorum ne minuamini. Quae ignominia, quae nullificatio? Quae futura erat propter filium hominis. Quem istum? Qui est secundum creatorem. Unde probabimus? Excidio in ipsum quoque praedicato; sicut per Esaiam ad auctores [33] odii Iudaeos: Propter Ies. LII, 5. Rom. II, 24.
vos blasphematur nomen meum in nationibus; et alibi: [34] Sancite eum qui circumscribit animam suam, qui aspernamento habetur a nationibus, famulis et magistratibus. Si enim odium in illum filium hominis praedicabatur qui secundum creatorem est, evangelium autem nomen Christianorum, utique a Christo deductum, odio futurum contestatur propter filium hominis, quod est Christus, eum filium hominis in causa odii constituit [35] qui erat secundum creatorem, in quem odium praedicabatur. Et utique si nondum venisset, non potuisset nominis odium, quod agitur hodie, personam nominis antecessisse. Nam et [36] sancitur penes nos, et animam suam circumscribit, propter nos eam ponens, et aspernamento habetur a nationibus. Et qui natus est, ipse erit filius hominis, propter quem et nomen nostrum recusatur.

Secundum haec, inquit, faciebant prophetis patres eorum. O Cap. XV.
Christum versipellem, nunc destructorem, nunc assertorem prophetarum! destruebat ut aemulus, convertens discipulos eorum, sibi asserebat ut amicus, suggillans insectatores eorum. Porro, in quan- Luc. VI, 23.

29. misit *B.* 30. ipsi saturabuntur *B.* 31. et *om. c.* 32. nequam *d. Vaticanus alter.* 33. odii Iudaeos *cd., ex altero Vaticano.* Iudaeos *reliqui.* 34. sanctificate *codex Vaticanus apud Pamelium et Latinium.* sanctite *B.* 35. quaerat secundum *a., in margine.* 36. sanctificatur *codex Vaticanus apud Pamelium et Latinium.* sanctitur *B.*

tum [1]non congruisset Christo Marcionis assertio prophetarum, ad quorum venerat destructionem, in tantum congruit Christo creatoris suggillatio in insectatores prophetarum, quos in omnibus adimplebat, vel quia magis creatoris est delicta patrum filiis [2]exprobrare quam eius dei qui nec propria cuiusque castigat. Sed non statim, inquis, prophetas tuebatur, si iniquitatem Iudaeorum affirmatam volebat, quod nec cum prophetis suis pie egissent. Atquin nulla hic iniquitas exprobranda erat Iudaeis, laudandis potius et probandis, si eos [2b]suggillaverunt ad quorum destructionem post tantum aevi deus optimus motus est. Sed, puto, iam et non optimus, iam aliquid et cum creatore moratus, nec in totum Epicuri deus. Ecce enim demutat in [3]maledictionem, et ostendit eum se esse
Luc. VI, 24. qui novit offendi et irasci. Vae enim dicit. Sed [4]fit nobis quaestio de verbi istius qualitate, quasi non tam maledictionis sit quam admonitionis. Et quid causae interest, quando et admonitio non [5]fit sine aculeo comminationis, maxime per Vae amarior facta? Et admonitio autem et comminatio eius erunt qui norit irasci. Nemo enim admonebit et nemo comminabitur ne quid faciat, nisi qui factum vindicabit. Nemo vindicarit nisi qui norit irasci. Alii agnoscunt quidem verbum maledictionis, sed volunt Christum sic Vae pronuntiasse, non quasi ex sententia sua proprie, sed quod Vae a creatore sit, et voluerit illis asperitatem creatoris opponere, quo suam supra in benedictionibus sufferentiam commendaret. Quasi non creatori competat, qua utrumque praestanti, et bonum deum et iudicem, ut, quia [6]praemiserat in benedictionibus benignitatem, subiceret etiam in maledictionibus severitatem, amplitudinem disciplinae utriusque instruendae, tam ad benedictionem sectandam quam
Deut. XXX, 19. ad maledictionem praecavendam. Nam et ita praemiserat: Ecce posui ante vos benedictionem et maledictionem. Quod [7]etiam in hanc evangelii dispositionem portendebat. Alioquin qualis est ille qui, ut suam insinuaret bonitatem, creatoris opposuit asperitatem? [8]Infirma commendatio est [9]quae de alterius destructione fulcitur. [10]Atquin opponens asperitatem creatoris timendum eum confirmavit. Si timendum, magis utique obaudiendum quam neglegendum, et incipit iam Christus Marcionis creatori docere. Tunc, si Vae creatoris est [11]quod in divites spectat, ergo Christus non est divitibus

Cap. XV. 1. non *om. BC.* 2. et probare *B.* 2b. suggillaverunt *ego.* figuraverunt *libri omnes.* 3. maledictionem *cd., ex altero Vaticano.* maledictione *BC.* 4. sit *C.* 5. fit *Bd.* sit *reliqui.* 6. promiserat *C.* 7. et *B., pro more.* 8. Infirma *abcd. Gorziensis.* dei (de *B.*) alterius infirma *BC.* 9. quae de alterius destructione *abcd. Gorziensis.* quae destructione *BC.* 10. atqui *d.* 11. quod induit et expectat *BC.*

offensus, sed creator, et ratas habet Christus divitum causas, superbiam dico et gloriam et saeculi studia et dei incuriam, per quae Vae [12]merentur a creatore. Sed quomodo non eiusdem sit divites reprobare qui supra mendicos probarit? Nemo non contrarium eius quod probaverit reprobat. Itaque si creatori deputabitur maledictio in divites, eiusdem defendetur benedictio in mendicos, et totum iam opus Christo creatoris est. Si deo Marcionis adscribetur benedictio in mendicos, eiusdem imponetur et maledictio in divites, et erit par iam [13]creatoris, tam bonus quam et iudex, nec erit iam discrimini locus quo duo dei fiunt, sublatoque discrimine supererit unum deum renuntiari creatorem. Igitur Vae si et vox maledictionis est vel alicuius austerioris inclamationis, et a Christo dirigitur in divites, debeo creatorem divitum quoque aspernatorem probare, sicut probavi mendicorum advocatorem, ut Christum in hac quoque sententia creatoris ostendam, locupletantis [14]Salomonem. Sed [15]quia permissa sibi optione maluit ea postulare quae sciebat deo grata, sapientiam, et meruerat etiam divitias consequi, quas non magis voluit. Quamquam et divitias praestare non incongruens deo sit, per quas et [16]divites solatio iuvantur et multa [17]inde opera iustitiae et dilectionis administrantur. Sed accidentia vitia divitiis illa in evangelio quoque Vae divitibus adscribunt, Quoniam, inquit, recepistis advocationem vestram, utique ex divitiis de gloria earum et saecularibus fructibus. [18]Itaque in Deuteronomio Moyses, Ne, inquit, cum manducaveris, et repletus fueris, et [19]domus magnas aedificaveris, pecoribus et bubus tuis [20]multiplicatis et pecunia et auro exaltetur cor tuum, et obliviscaris domini dei tui. Quemadmodum et Ezechiam, regem thesauris inflatum et de eis potius quam de deo gloriatum, apud illos qui ex Perside advenerant insilit per Esaiam: Ecce dies veniunt, et auferentur omnia quae in domo tua sunt, [21]et quae patres tui congesserunt in Babylonem [22]transferentur. Sic et per Hieremiam quoque [23]edicit, Ne glorietur dives in divitiis suis, et qui gloriatur, scilicet in deo glorietur. Sic et in filias Sionis invehitur per Esaiam, cultu et divitiarum abundantia inflatas, comminabundus et alibi nobilibus et superbis: [24]Dilatavit orcus animam suam et aperuit os suum, et descendent inclyti et magni et divites (hoc erit Christi Vae super divites), et humiliabitur homo, utique exaltatus divitiis, et [25]inhonorabitur vir, utique ob substan-

I Reg. III, 5 sqq.
Luc. VI, 24.
Deut. VIII, 12.
Ies. XXXIX, 6.
Ier. IX, 23 sq.
Ies. III, 16 sqq.
Ies. V, 14.

12. merentibus *Ba.* moerentibus *C.* 13. creator. Is tam *B.* 14. quidem Salomonem *d.* 15. qui *Fr. Iunius.* 16. divitiae *BC.* 17. in deo *BC.* 18. itaque *abcd. Gorziensis.* utique *BC.* 19. domus *BCa.* domos *bcd.* 20. multificatis *d.* 21. et om. *B.* 22. transferentur *abcd. Gorziensis.* transferuntur *BC.* 23. edicit *cd. Vaticanorum alter.* edidit *reliqui.* 24. dilatabit *C.* 25. honorabitur *Ca.*

Ies. X, 33. tiam honorabilis. De quibus et rursus: Ecce dominus virtutum conturbabit gloriosos cum valentia, et elati comminuentur, et ruent gladio sublimes. Qui magis quam divites? quia [26] receperunt scilicet advocationem suam, gloriam et honorem, sublimitatem [27] ex divitiis.
Ps. XLIX, 17 sq. A quibus avertens nos et in psalmo XLVIII., Ne timueris, inquit, cum dives factus fuerit homo, et cum abundabit gloria eius, quoniam cum morietur, non tollet omnia, [27 b] nec descendet cum illo
Ps. LXII, 11. gloria sua. Item in [28] LXI., Ne [29] desideraveritis divitias, et si relucent, ne [30] adieceritis cor. Id ipsum postremo verbum Vae olim
Amos VI, 1. 4 sqq. per Amos in divites affluentes [31] delitiis destinatur. Vae [32] enim, inquit, qui dormiunt in lectis [33] eburneis [34] et delitiis fluunt in toris [35] suis, qui edunt hoedos de gregibus caprarum et vitulos de gregibus boum lactantes, complaudentes ad sonum organorum: tanquam perseverantia deputaverunt, et non tanquam fugientia, qui bibunt vinum liquatum, et unguentis primariis unguntur. Igitur et si tantummodo dehortantem a divitiis ostenderem creatorem, non etiam praedamnantem divites, etiam verbo ipso quo et Christus, nemo dubitaret ab eodem adiectam in divites comminationem per Vae Christi a quo ipsarum materiarum, id est divitiarum, dehortatio [36] praecucurrisset. Comminatio enim dehortationis accessio est.
Luc. VI, 25. [37] Ingerit Vae etiam saturatis, quia esurient, [38] etiam ridentibus nunc, quia lugebunt. [39] His respondebunt illa quae supra benedictionibus
Ies. LXV, 13 sqq. opposita sunt apud creatorem: Ecce, [40] qui mihi serviunt, saturabuntur, vos autem esurietis, utique quia saturati estis: et ecce, qui mihi serviunt, oblectabuntur, vos autem confundemini, utique plo-
Ps. CXXVI, 6. raturi, qui nunc ridetis. Sicut enim in psalmo: Qui seminant in lacrimis, in laetitia metent, ita in evangelio: Qui in risu seminant, scilicet [41] ex laetitia, in lacrimis metent. Haec olim creator simul posuit, Christus solummodo distinguendo, non mutando, renovavit.
Luc. VI, 26. Vae, cum vobis benedixerint homines. Secundum haec faciebant et pseudoprophetis patres illorum. Aeque creator benedictionis et
Ies. III, 12. laudis humanae sectatores incusat per Esaiam: Populus meus, qui vos beatos dicunt, seducunt vos et vias pedum vestrorum disturbant. Prohibet et alias fidere omnino in hominem, sic et in lau-
Ier. XVII, 5. dem hominis, ut per Hieremiam: Maledictus homo qui spem habet

26. receperunt *d.* receperint *reliqui.* 27. ex divitiis *abcd. Gorziensis.* et divitias *B.* et divitias *C.* 27 b. sed *C.* 28. sexagesimo primo *B.* 29. desideraveritis *cd. Vaticanorum uterque.* desideraveris *BCab.* 30. adieceritis *cd. Vaticanorum uterque.* adieceris *BCab.* 31. delitiis *Babcd. Gorziensis.* divitiis *C.* 32. enim *om. cd. cum Vaticanorum altero.* 33. eburneis *abcd. Gorziensis.* eburnaciis *BC.* 34. et in delitiis *B.* 35. suis *om. BC.* 36. praecurrisset *B.* 37. Ingruit *B.* 38. et *B.* 39. Hic *B.* 40. qui esuriunt *B.* 41. ex laetitia *d.* et laetitia *BCa.* laetitia *reliqui.*

in homine. Nam et in psalmo [42]CXVII: Bonum est [43]confidere in domino quam [44]confidere in homine, et bonum est sperare in [46]domino quam sperare in [46]principibus. Ita totum quod ab homine captatur, abdixit creator, nedum benedictionem. Pseudoprophetas autem laudatos sive benedictos a patribus eorum tam eius est exprobrare [47]quam prophetas vexatos et recusatos: sicut iniuriae prophetarum non pertinuissent ad deum ipsorum, ita nec gratiae pseudoprophetarum displicuissent nisi deo prophetarum. Ps. CXVIII, 8.

Sed vobis dico, inquit, qui auditis (ostendens hoc olim mandatum a creatore, Loquere in aures audientium), diligite inimicos vestros, et [1]benedicite eos qui vos oderunt, et orate pro eis qui vos calumniantur. Haec creator una pronuntiatione clusit per Esaiam: Dicite, fratres nostri estis, eis qui vos oderunt. Si enim qui inimici sunt et oderunt et [2]maledicunt et calumniantur fratres appellandi sunt, utique et benedici odientes et orari pro [3]calumniatoribus iussit, qui eos fratres deputari praecepit. Novam plane patientiam docet Christus, [4]etiam vicem iniuriae cohibens permissam a creatore, oculum exigente pro oculo et dentem pro dente, contra ipse alteram amplius maxillam offerri iubens, et super tunicam pallio quoque cedi. Plane haec Christus adiecerit ut supplementa consentanea disciplinae creatoris. Atque adeo hoc statim renuntiandum est, an disciplina patientiae [5]praedicatur penes creatorem? [5b]Si per Zachariam praecepit, ne unusquisque malitiae fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam et rursus, Malitiam, inquit, proximi sui [6]unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit iniuriae qui indixit oblivionem. Sed et cum dicit, Mihi vindictam, et ego vindicabo, proinde patientiam docet vindictae [7]expectatricem. In quantum ergo [8]fidem non capit ut idem videatur et dentem pro dente, oculum pro oculo in vicem [9]iniuriae exigere qui non modo vicem, sed [10]etiam ultionem, etiam recordationem et recogitationem iniuriae prohibet, in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo et dentem pro dente censuerit, non ad secundam iniuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed ad primam coërcendam, quam prohibuerat

Cap. XVI. IV Esdrae XV, 1. Luc. VI, 27. 28. Ies. LXVI, 5. Exod. XXI, 24. Luc. VI, 29. Zach. VII, 10. VIII, 17. Deut. XXXII, 35.

42. centesimo decimo nono *B.* CXVIIII. *Cab.* 43. confidere in domino *B. Vaticani duo.* fidere in dominum *c.* fidere in deum *reliqui.* 44. confidere in homine *B. Vaticani duo.* fidere in hominem *reliqui.* 45. domino *Vaticani duo.* dominum *c.* deum *reliqui.* 46. principibus *B. Vaticani duo.* principes *reliqui.* 47. tam *BC.*

Cap. XVI. 1. benefacite eis *Vaticanorum alter.* 2. maledicent *BC.* 3. calumniantibus *B.* 4. et *B.* 5. praedicatur *C* (in *marg.*) *abcd.* praedicat *BC. Probat Fr. Iunius.* 5 b. Si *d.* Sic *reliqui.* 6. unusquisque *cd. Vaticanus alter.* quisque *reliqui.* 7. et peccatricem *B.* 8. fidem *om. cd., cum altero Vaticano.* 9. iniuriae *a* (in *marg.*) *bcd.* iniuriam *BCa.* 10. et ultionem et *B.*

[11]talione, opposito, ut unusquisque respiciens licentiam secundae iniuriae a prima semetipsum contineret. Facilius enim vim comprimi scit repraesentatione talionis quam repromissione ultionis. Utrumque [12]autem constituendum fuit pro natura et fide hominum, ut qui deo crederet, ultionem a deo expectaret, qui minus [13]fideret, [14]leges talionis timeret. Hanc legis voluntatem de intellectu laborantem dominus et sabbati et legis et omnium paternarum dispositionum Christus et revelavit et compotem fecit, mandans [15]alterius quoque maxillae oblationem, ut tanto magis vicem iniuriae extingueret quam et lex per talionem voluerat impedisse, certe quam prophetia manifeste coërcuerat, et memoriam iniuriae prohibens et ultionem ad deum redigens. Ita si quid Christus intulit, non adversario, sed adiutore praecepto, non destruxit disciplinas creatoris. Denique si in ipsam rationem patientiae praecipiendae, et quidem tam plenae atque perfectae, [16]considerem, non consistet, si non est creatoris, qui vindictam repromittit, qui iudicem praestat. Alioquin si tantum patientiae pondus non modo non repercutiendi, sed et aliam maxillam praebendi, et non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi, et non modo non retinendi tunicam, sed [17]et amplius et pallium concedendi, is mihi imponit qui non sit me defensurus, in vacuum patientiam praecepit, non exhibens mihi mercedem praecepti, patientiae dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat, si ipse non praestat, aut si mihi non permittebat, ipse [18]praestare; quoniam et disciplinae interest iniuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrenatur. Ceterum passim emissa libertate dominabitur, utrumque oculum effossura et omnem dentem [19]excitatura prae impunitatis securitate. Sed hoc est dei optimi et tantum boni, patientiae iniuriam facere, violentiae ianuam pandere, probos non defendere, improbos non coërcere. Omni petenti te dato, utique indigenti, vel tanto magis indigenti, si etiam et abundanti. Ne quis ergo indigeat, [20]datori imperatam habes in Deuteronomio formam creatoris. Non erit, inquit, in te indigens, uti benedicens benedicat te dominus deus tuus, datorem scilicet, qui fecerit non esse indigentem. Et plus hic. Non enim petenti iubet dari. Sed non sit, inquit, indigens in te, id est cura [21]ultro ne sit; quo magis petenti praeiudicat dandum.

Luc. VI, 30.

Deut. XV, 4.

11. opposito talione *d.* talione opposita *alii.* 12. autem *om. B.* 13. confideret *Vaticanus alter.* 14. legis *BC.* 15. et alterius *B.* 16. consideremus *d.*, *ex altero Vaticano.* 17. et *om. bcd.* 18. praestare *d.*, *Latinius.* praestaret *reliqui.* 19. excussura *Latinius.* 20. datori imperatam habes *d.*, *Latinius.* in datorem paratam habes *c.* datori paratam habes *ab.* datorem imparatam habens *BC.* 21. ultra *Latinius.*

etiam in sequentibus. Si autem fuerit indigens e fratribus tuis, non avertes cor tuum, nec constringes manum tuam a fratre [22]indigente. Aperiens aperies illi manum, fenus fenerabis illi, quantum [23]desiderarit. Fenus enim nisi petenti dari non solet. Sed [24]de fenore postmodum. Nunc si qui voluerit argumentari creatorem quidem fratribus dari iussisse, Christum vero omnibus petentibus, ut hoc sit novum atque diversum, immo unum erit [25]ex his per quae lex creatoris erit in Christo. Non enim aliud Christus in omnes [26]praecepit quam quod creator in fratres. Nam etsi maior est bonitas quae operatur in extraneos, sed non prior ea quae ante [27]deberet in proximos. [28]Quis enim poterit diligere extraneos? Quodsi [29]secundus gradus bonitatis est in extraneos qui in proximos primus est, eiusdem erit secundus gradus cuius et primus, facilius quam ut eius sit secundus cuius non [30]extitit primus. Ita creator et secundum naturae ordinem [31]primum in proximos docuit benignitatem, emissurus eam [32]postea in extraneos, et secundum rationem dispositionis suae [33]primo in Iudaeos, postea et in omne hominum genus. Ideoque quamdiu intra Israëlem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat, at ubi Christo dedit gentes [34]haereditatem et possessionem terminos terrae, et coepit expungi quod dictum est per Osee: Non populus meus, populus meus, et non misericordiam consecuta, misericordiam consecuta, natio scilicet, exinde Christus in omnes legem paternae benignitatis extendit, neminem excipiens in miseratione, sicut in vocatione. [35]Ita et si quid amplius docuit, hoc quoque in haereditatem gentium accepit. Et sicut vobis fieri vultis ab hominibus, ita et vos [36]facite illis. In isto praecepto utique alia pars eius subauditur. Et sicut vobis non vultis fieri ab hominibus, ita et vos ne faciatis illis. Hoc si novus deus et ignotus retro et nondum plane editus praecepit, qui me nulla antehac institutione formaverit, qua prius scirem quid deberem mihi velle vel nolle atque ita et aliis facere [37]quae et mihi vellem, non facere [38]quae et mihi nollem, passivitatem sententiae meae permisit, nec adstrinxit me ad convenientiam voluntatis et facti, ut id aliis faciam quod mihi velim et id nec aliis faciam quod mihi nolim. Non enim definiit

Deut. XV, 7 sq.

Ps. II, 8.

Hos. I, 6. 9.

Luc. VI, 31.

22. tuo indigente *cd.* 23. desiderarit *cd., ex altero Vaticano.* desiderat *reliqui.* 24. de *abcd.* dato *BCa* (*in marg.*). 25. et his *BC.* 26. praecipit *c., ex altero Vaticano.* 27. deberet *BC.* debetur *reliqui.* 28. Quis enim non diligens proximos poterit *d., ex coniectura Fulvii Ursini.* 29. secundum gradum *B.* 30. extitit *bd.* exsistit *reliqui.* 31. primum *om. b.* 32. postea et in *d.* 33. proximo *B.* 34. haereditatem *BCcd. Vaticanus uterque.* in haereditatem *ab.* 35. Ita si quid *B.* 36. faciatis *B.* 37. quae et mihi *BCabc.* quae mihi *d.* 38. et quae mihi *C.*

quid mihi atque aliis debeam velle vel nolle, ut ad legem [39]voluntatis parem factum, [40]et possim [41]alii non praestare quod ab alio mihi velim praestitum, amorem, obsequium, solatium, praesidium et eiusmodi bona, proinde [42]et alii facere quod ab alio mihi fieri nolim, vim, iniuriam, contumeliam, fraudem et eiusmodi mala. Denique hac inconvenientia voluntatis et facti agunt ethnici nondum [43]a deo instructi. Nam etsi natura bonum et malum notum est, non tamen dei disciplina, [44]qua cognita tunc demum convenientia voluntatis et facti ex fide, ut sub metu dei, agitur. Itaque deus Marcionis [45]cum maxime revelatus sit, tamen revelatus non potuit huius praecepti, de quo agitur, tam strictum et obscurum et caecum adhuc et facilius pro meo potius arbitrio interpretandum compendium emittere, [46]cuius nullam praestruxerat distinctionem. At enim creator meus [47]et olim et ubique praecepit indigentes, pauperes et pupillos et viduas protegi, iuvari, refrigerari; sicut et per
Ies. LVIII, 7. Esaiam: [48]Infringito panem tuum [49]mendicis, et qui sine tecto sunt, in domum tuam inducito, et nudum si videris, tegito. Item per
Ezech. XVIII, 7. Ezechielem de viro iusto: Panem suum dabit esurienti, et nudum [50]conteget. Satis ergo iam [51]tunc me docuit ea facere aliis quae
Exod. XX, 13 sqq. mihi velim fieri. Proinde denuntians, Non occides, Non adulterabis, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, docuit ne faciam aliis quae fieri mihi nolim; et ideo ipsius erit praeceptum in evangelio qui illud retro et praestruxit et distinxit et ad arbitrium disci-
Ies. X, 23. plinae suae disposuit et merito iam compendio substrinxit, quoniam et alias recisum sermonem facturus in terris dominus, id est Christus, praedicabatur.

Cap. XVII. Luc. VI, 34. Hic nunc de fenore cum interponit, Et si feneraveritis a quibus speratis vos recepturos, quae gratia est vobis? percurre se-
Ezech. XVIII, 8. quentia Ezechielis de eodem viro iusto: Pecuniam, inquit, suam [1]fenori non dedit, et quod abundaverit, non sumet, fenoris scilicet redundantiam, quod est usura. Prius igitur fuit ut fructum fenoris eradicaret, quo facilius adsuefaceret hominem ipsi quoque fenori, [2]si forte, perdendo, cuius fructum didicisset amittere. Hanc etenim dicimus operam legis fuisse procurantis evangelio. Quorundam tunc fidem paulatim ad perfectum disciplinae Christianae nitorem primis quibusque praeceptis balbutientis adhuc benignitatis informa-

39. voluntati sperem *BC*. 40. ut *Fr. Iunius*. 41. aliis *B*. 42. et *BCabc*. nec *d*., *Latinius*. 43. ab eo *BC*. 44. qua *d*., *Latinius*. a qua *reliqui*. 45. etsi cum maxime *Latinius*. 46. cuius nullam praestrinxerat *C*. cuius per nullam strinxerat *B*. 47. et olim *cd*., *ex altero Vaticano*. olim *reliqui*. 48. infringito esurienti panem *cd*. 49. et mendicos qui *cd*. 50. contegit *B*. 51. nunc *b*.

Cap. XVII. 1. foenore *Cab*. 2. sic *C*.

bat. Nam et supra, Et pignus, inquit, [3]reddes dati; utique si non Exech. XVIII, 17.
sit [4]solvendo, quia [5]solutori utique pignus restituendum esse [6]utcunque non scriberet. Multo manifestius in Deuteronomio: Non Deut. XXIV, 12.
dormies super pignus eius, redditione reddes illi pallium circa solis occasum, et dormiet in pallio suo. Adhuc clarius supra: Dimittes Deut. XV, 2.
omne debitum quod tibi proximus debet, et fratrem tuum non reposces, quoniam remissio domini dei tui invocata est. Porro cum debitum dimitti iubet, utique non [6b]exsoluturo (plus [7]enim est, etsi [7b]exsoluturo, cum reposci vetat), quid aliud docet quam non [8]exsoluturo feneremus, qui [9]tantum detrimentum fenori indixit? Et eritis filii dei. Nihil impudentius, si ille nos sibi filios faciet qui Luc. VI, 35.
nobis filios facere non permisit auferendo connubium. Quomodo in id nomen allecturus est suos quod iam erasit? Filius spadonis esse non possum, maxime [10]cum patrem habeam eundem quem et omnia. Nam tam pater omnium qui conditor universitatis quam spado qui nullius substantiae conditor. Et si marem ac feminam non miscuisset creator, et si non universis quoque animalibus filios concessisset, hoc eram eius ante paradisum, ante delictum, ante exilium, ante duos, unum. Denuo factus filius fui, statim cum me manibus enixus est, cum de suo halitu movit. Ille me nunc rursus filium nuncupat, iam non in animam, sed in spiritum pariens. Quia ipse, inquit, suavis est adversus ingratos et malos. Luc. VI, 35.
Euge, Marcion, satis ingeniose detraxisti illi pluvias et soles, ne creator videretur. Sed quis iste suavis, qui ne cognitus quidem usque adhuc? Quomodo suavis, a quo nulla beneficia [11]praecesserant hoc genus suavitatis qua soles et imbres qui feneraverat? non [12]recepturus ab humano genere, ut creator, qui pro tanta elementorum liberalitate facilius idolis quam sibi debitum gratiae referentes homines usque adhuc sustinet. Vere suavis etiam spiritalibus commodis. Eloquia enim domini dulciora super mel et favos. Ps. XIX, 11
Ille igitur et ingratos suggillavit qui gratos experiri merebatur, cuius [13]solem et imbres tu quoque Marcion [14]ingratus habuisti. Ceterum tuus non poterat iam queri ingratos, qui non paraverat gratos. Misericordiam quoque praecipiens, Estote, inquit, misericordes, Luc. VI, 36.
sicut pater [15]vester misertus est vestri. Hoc erit, Panem infringito Isa. LVIII, 7.

3. reddes dati, utique *ego*. reddes beati utique *BC*. reddes utique *ab*. reddet utique *cd*. 4. solvendo *abcd*. solvendum *BC*. 5. soluturo *d*., *ex emendatione Petri Cisceonii*. 6. utcunque non scriberet *ego*. utrum homo scriberet? *BCabcd*. 6b. exsolvituro *Vaticanus alter*. 7. etiam *Fulv. Ursinus*. 7b. exsolvituro *Vaticanus alter*. 8. exoluturos *BCabc*. exsolvituros *Vaticanus alter*. 9. tantum *Priorius*. iam *Fr. Iunius*. tam *BCabcd*. 10. qui *Vaticanus unus*. 11. praecesserunt *d*., *Latinius*. 12. recepturus est ab *Fr. Iunius*. 13. soles *d*. sol *B*. 14. ingratos *Bbc*. 15. pater vester *cd*., *ex duobus Vaticanis*. pater *reliqui*.

esurienti, [16]et *si* sine tecto, in domum tuam inducite, et nudum
Ies. I, 17. si videris, tegito, et, Iudicate pupillo, et iustificate viduam. Agno-
Hos. VI, 6. sco doctrinam eius veterem qui mavult misericordiam quam sacrificium. Aut si [17]alius nunc misericordiam praecepit, quia et ipse
Luc. VI, 37. 38. misericors sit, cur tanto aevo misericors mihi non fuit? Nolite iudicare, ne iudicemini. Nolite condemnare, ne condemnemini. Dimittite, et dimittemini. Date, et dabitur vobis, mensuram bonam, pressam ac fluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem, qua mensi eritis mensura, remetietur vobis. Ut opinor, haec retributionem [18]pro meritis provocatam [19]sonant. A quo [20]ergo retributio? Si ab hominibus tantum, ergo humanam docet disciplinam et mercedem, et in totum hominibus obediemus: si a creatore, ut a iudice et dispunctore meritorum, ergo illi nostrum impellit obsequium apud quem constituit retributionem captandam vel timendam, prout quisque iudicaverit aut condemnaverit aut dimiserit aut mensus fuerit: si ab ipso, ergo et ille iam iudicat, quod Marcion negat. Eligant itaque Marcionitae ne tanti sit de magistri regula excidere [21]quanti Christum aut hominibus aut creatori docentem habere. Sed caecus caecum ducit in foveam. Credunt aliqui [22]Marcioni. Sed
Luc. VI, 39. non est discipulus super magistrum. [23]Hoc meminisse debuerat
Luc. VI, 40. Apelles, Marcionis de discipulo emendator. Eximat et de oculo suo trabem haereticus, tunc in oculo Christiani si quam putat stipulam revincat. Proinde et arbor bona non proferat malum fructum, quia nec veritas haeresim, nec mala bonum, quia nec haeresis veritatem.
Luc. VI, 41—45. Sic nec Marcion aliquid boni de thesauro Cerdonis malo protulit, nec Apelles de Marcionis. Multo enim haec congruentius in ipsos interpretabimur quae Christus in homines allegorizavit, non in duos deos secundum scandalum Marcionis. Puto me non [24]temere hucusque adhuc lineae insistere, qua definio nusquam omnino alium deum a Christo revelatum. In hoc solo [25]adulterium Marcionis manus stupuisse miror; Nisi quod etiam latrones timent. Nullum maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui. Tam diu ergo et Iudaei non alium deum norant quam praeter quem neminem adhuc norant nec alium deum appellabant quam quem so-
Luc. VI, 46. lum norant. Si ita est, quis videbitur dixisse, Quid [26]vocas, domine, domine? Utrumne qui nunquam hoc fuerat vocatus, ut nusquam adhuc editus, an ille qui semper dominus habebatur, ut

16. et si sine *ego*. et qui sine *Leopoldus*. et sine *BCab*. et mendicos sine tecto *cd*. 17. aliud *BC*. 18. promeritis *ab*. 19. sonat *BC*. 20. ergo om. *b*. 21. quanti *d*., *Latinius*. quam *BCabc*. 22. Marcionem *B*. 23. Hoc et meminisse *cd*. 24. temere *Babcd*. *Gorziensis*. timere *C*. 25. adulterio *Fr. Iunius*. 26. vocatis *cd*.

a primordio cognitus, deus scilicet Iudaeorum? Quis item adiecisse potuisset, Et non [27]facitis quae dico? Utrumne qui cum maxime edocere temptabat, an qui a primordio ad illos et legis et prophetarum eloquia mandaverat? Qui et [28]inobaudientiam illis exprobrare posset, etiam si nunquam alias exprobrasset? Porro qui ante Christum, Populus iste me labiis diligit, cor autem eorum longe absistit a me, contionatus est, veterem utique illis contumaciam imputabat. Alioquin quam absurdum, ut novus deus, novus Christus, novae tantaeque religionis illuminator, contumaces et inobsequentes pronuntiaret quos non potuisset experiri? Is. XXIX, 13.

Proinde extollenda fide centurionis incredibile si is professus est talem se fidem nec in Israële invenisse ad quem non pertinebat fides [1]Israëlis. Sed nec exinde pertinere poterat adhuc cruda ut probaretur vel compararetur, ne dixerim adhuc nulla. Sed cur non licuerit illi alienae fidei exemplo uti? Quoniam si ita esset, [2]dixisset talem fidem nec in Israële unquam fuisse, ceterum dicens talem fidem [3]debuisse se invenire in Israële, [4]qui quidem ad hoc venisset ut eam inveniret, deus scilicet et Christus Israëlis, quam non suggillasset nisi exactor et sectator eius. Aemulus vero etiam maluisset eam talem inventam, ad quam infirmandam et destruendam magis venerat, non ad comprobandam. Resuscitavit et mortuum filium viduae. Non novum documentum. Hoc et prophetae creatoris ediderant, quanto magis filius? Adeo autem in illud usque momenti nullum alium dominus Christus intulerat, ut omnes illic creatori gloriam retulerint dicentes, Magnus prophetes prodiit in nobis, et respexit deus populum suum. Quis deus? Utique cuius populus, et a quo prophetae. Quodsi illi quidem creatorem glorificabant, Christus [5]vero et audiens et sciens non corrigebat, et quidem in tanto documento mortui resuscitati creatorem adhuc orantes, sine dubio aut non alium circumferebat deum quam quem in suis beneficiis atque virtutibus honorari sustinebat, aut quale est ut illos tam diu errantes sustineret, ad hoc veniens ut errori eorum mederetur? Sed scandalizatur Ioannes auditis virtutibus Christi, ut alterius. [6]At ego rationem scandali prius expediam, quo facilius haeretici scandalum explodam. Ipso iam domino virtutum sermone et spiritu patris operante in terris et praedicante necesse erat portionem spiritus sancti, [7]quae ex forma prophetici moduli in

Cap. XVIII Luc. VII, 1—10.

Luc. VII, 11—17.

Luc. VII, 16.

Luc. VII, 20.

27. facis *Fr. Iunius.* *In B. verba* Quis item — — quae dico? *desiderantur.* 28. inobedientiam *d.*

Cap. XVIII. 1. Israelis *cd.* Israel *reliqui.* 2. dixisset *om. BC.* 3. debuisse se invenire *ego.* debuisse invenire *BC.* debuisse inveniri *abcd.* 4. qui quidem *ego.* quique *libri omnes.* 5. vero *om. B.* 6. Ad decorationem *BC.* 7. quae ex

Ioanne egerat praeparaturam viarum dominicarum, abscedere iam ab Ioanne, redactam scilicet in [8]dominum, ut in massalem suam summam. Itaque Ioannes communis iam homo, et [9]unus iam de turba, scandalizabatur quidem qua homo, sed non qua alium Christum sperans vel intellegens, qui neque [10]eundem speraret, ut nihil novi docentem vel operantem. Nemo haesitabit de aliquo quem dum scit non esse nec sperat nec intellegit; Ioannes autem certus erat neminem deum praeter creatorem, vel qua Iudaeus, etiam prophetes. Plane facilius quasi haesitavit de eo quem cum scirt esse
Luc. VII, 20. an ipse sit nesciat. Hoc igitur metu et Ioannes, Tu es, inquit, qui venis, an alium [11]expectamus? simpliciter inquirens an ipse venisset quem expectabat. Tu es, qui venis, [12]id est qui venturus [13]es, an alium expectamus? id est an alius est quem expectamus, si non tu es quem venturum expectamus? Sperabat enim, sicut [14]omnes opinabantur, ex similitudine documentorum potuisse et prophetam interim missum esse, a quo alius esset, id est maior, ipse scilicet dominus, qui venturus expectabatur. Atque adeo hoc erat Ioannis scandalum quod dubitabat ipsum venisse quem expecta-
Luc. VII, 21. 22. bant, quem et praedicatis operationibus agnovisse debuerant, ut dominus per easdem operationes agnoscendum se nuntiaverit Ioanni. Quae cum [15]constent praedicata in Christum creatoris, sicut ad singula ostendimus, satis perversum, ut Christum non creatoris per ea renuntiarit intellegendum per quae magis Christum creatoris agnosci compellebat. Multo perversius, si et testimonium [16]Ioanni perhibet non Ioannis Christus, propheten eum confirmans, immo
Luc. VII, 26. 27. et supra ut angelum, ingerens etiam scriptum super illo: Ecce [17]ego
Malach. III, 1 sqq. mitto angelum meum ante faciem tuam, qui [18]praeparabit viam tuam: eleganter ad superiorem sensum scandalizati Ioannis commemorans prophetiam, ut confirmans praecursorem Ioannem iam advenisse extingueret scrupulum interrogationis illius: Tu es, qui venis, an alium expectamus? Praecursore enim iam functo officium, praeparata via domini, ipse erat intellegendus cui praecursor ministraverat, [19]maior quidem omnibus natis mulierum, sed non ideo [20]subiecto ei qui minor fuerit in regno dei; quasi alterius sit dei regnum
Luc. VII, 28. in quo modicus quis maior erit Ioanne, alterius Ioannes qui omni-

forma *abcd. Gorziensis.* quae et *B.* qui et *C.* 8. domino *BC.* 9. unus iam de turba *Bcd. Vaticanus uterque.* unus de turba *Cab.* 10. eundem (*B*)*d.*, *Latinius.* unde *reliqui.* 11. expectamus *cd.*, *ex utroque Vaticano.* speramus *reliqui.* 12. id est *cd.* idem *B.* vel *reliqui.* 13. es *cd.* est *reliqui.* 14. omne somniabantur *BC.* 15. constent *BC. Vaticanus uterque.* constet *reliqui.* 16. Ioannis *C.* Ioannes *B.* 17. ego *om. B., et Vaticanus alter.* 18. praeparabit *cd. Vaticanus alter.* praeparet *reliqui.* 19. maior *BCab.* maiori *d.* maiore *c.* 20. subiectus *Leopoldus.*

bus natis mulierum maior sit. Sive enim de quocunque dicit modico per humilitatem, sive de semetipso, quia minor Ioanne habebatur, omnibus scilicet in solitudinem concurrentibus ad Ioannem potius quam ad Christum (Quid existis videre in solitudinem?), Luc. VII, 25.
tantundem et creatori competit et Ioannem ipsius esse maiorem natis mulierum, et Christum vel quemque modicum, qui maior Ioanne futurus sit in regno aeque creatoris, et qui sit maior tanto propheta, [21]qui non fuerit scandalizatus in Christum, quod tunc Ioannem minuit. Diximus de [22]remissa peccatorum. Illius autem [23]peccatricis feminae argumentum eo pertinebit, ut cum pedes do- Luc. VII, 36—50.
mini osculis figeret, lacrimis [24]mundaret, crinibus detergeret, unguento perduceret, solidi corporis veritatem, non phantasma inane, tractaverit, et ut peccatricis paenitentia secundum creatorem meruerit veniam, praeponere solitum sacrificio. Sed et si paenitentiae stimulus ex fide acciderat, per paenitentiam ex fide iustificatam ab eo audiit, Fides tua te salvam fecit, qui per Abacuc pronuntiarat, Habac. II, 4.
Iustus ex fide sua [25]vivet.

Quod divites Christo mulieres adhaerebant, quae et de facul- Cap. XIX.
tatibus suis ministrabant ei, inter quas et uxor regis procuratoris, Luc. VIII, 1—3.
de prophetia est. Has enim vocabat per Esaiam mulieres divites: Exsurgite et audite vocem meam, ut discipulas primo, dehinc ut Ies. XXXII, 9 sq.
operarias et ministras ostenderet: Filiae in spe audite sermones [1]meos: die anni mementote cum labore in spe; cum labore enim, [2]quo sequebantur, et ob spem ministrabant. Aeque de parabolis semel sufficiat probatum hoc genus eloquii a creatore [3]promissum. At nunc illa quoque pronuntiatio eius ad populum, Aure audietis Ies. VI, 10.
et non audietis, dedit Christo frequenter inculcare, Qui habet aures, Luc. VIII, 8.
audiat. Non quasi ex diversitate auditum permitteret Christus quem dedisset creator, sed quia comminationem exhortatio sequebatur. Primo, aure audietis et non audietis; dehinc, qui habet aures, audiat. Non enim audiebant ultro qui aures habebant, sed ostendebat aures cordis necessarias, quibus illos audituros negarat creator. Et ideo per Christum adicit: Videte quomodo audiatis et non Luc. VIII, 18.
audiatis, non corde scilicet audientes, sed aure. Si dignum sensum pronuntiationi accommodes pro sensu eius qui auditui suscitabat, etiam dicendo, Videte quomodo audiatis, non audituris minabatur. [4]Sane minatur mitissimus deus, quia nec iudicat nec irascitur. Hoc probat etiam subiacens sensus. Ei qui habet dabitur, ab eo autem Luc. VIII, 18.

21. quia *Fr. Iunius.* 22. remissa *abcd. Gorziensis, et Vaticanus alter.* remissione *BC.*
23. peccantis *B.* 24. mundaret *B.* 25. vivet *Bcd. Vaticani duo.* vivit *reliqui.*
Cap. XIX. 1. meos, dies anni *cd.* dei, anni *BCab.* 2. prosequebantur *Fr. Iunius.* 3. permissum *B.* 4. Sane minatur *ego.* sane nominatur *libri omnes.*

transitu eius [6]Iordanis machaeram fuisse, cuius impetum atque
Ios. V, 4. decursum plane et Iesus docuerat prophetis transmeantibus stare.
Quid ad haec? Si tuus Christus est, non erit potentior famulis
creatoris. Sed his solis exemplis usus essem, si non etiam prae-
dicatio marinae istius expeditionis Christum antecessisset. Nam cum
Ps. XXIX, 3. transfretat, psalmus expungitur. Dominus, inquit, super aquas
Hab. III, 9. multas. Cum undas freti [7]discutit, Abacuc [8]adimpletur. [9]Dispar-
gens, inquit, aquas itinere. Cum ad minas eius eliditur mare,
Nahum I, 4. Naum quoque absolvitur. Comminans, inquit, mari et arefaciens
illud, utique cum ventis, quibus [10]inquietabatur. Unde vis meam
vindicem Christum? de exemplis, an de prophetis creatoris? Age
nunc, qui militarem et armatum bellatorem praedicari putas, non
figurate nec allegorice, qui bellum spiritale adversus spiritales
hostes spiritali militia et spiritalibus armis spiritaliter debellaturus
Luc. VIII, 30. esset, cum invenis in uno homine multitudinem daemonum, legio-
nem se professam, utique spiritalem, disce et Christum expugna-
torem spiritalium hostium spiritaliter armatum et spiritaliter belli-
cosum intellegendum, atque ita ipsum esse qui cum legione quoque
daemonum erat dimicaturus; ut et de hoc bello psalmus possit
videri pronuntiasse, Dominus validus, dominus potens in [11]bello.
Ps. XXVI, 8. Nam cum ultimo hoste morte [12]proeliatus per [13]tropaeum crucis
triumphavit. Cuius autem dei filium Iesum legio [14]testata est? Sine
Luc. VIII, 28. dubio cuius tormenta et abyssum noverant et timebant. Nec enim
[15]videntur posse ignorasse adhuc quod novi et ignoti dei virtus
operaretur in terris, quia verisimile non est creatorem ignorasse.
Si enim alium [16]supra se deum ignoraverat aliquando, tamen iam
infra caelum suum agentem utique compererat. Quod autem do-
minus comperisset, iam et universae familiae [17]innotuisset in eodem
mundo et intra eundem ambitum caeli quo peregrina divinitas con-
versaretur. In quantum ergo et creator scisset eam, et substantiae
eius, si fuisset, in tantum, quia nulla fuit, non alium daemones
sciebant quam dei sui Christum. Non enim [18]depetunt ab alio quod
meminissent petendum sibi a creatore, veniam scilicet abyssi cre-
atoris. Denique impetraverunt. Quo merito? Quia mentiti erant,
quia saevi dei filium eum fecerant? Et qualis erit qui mentitos
iuvabat, qui infamantes sustinebat? Sed enim quia mentiti non

6. Iordani *Fr. Iunius.* 7. discutet *Montispessul.* 8. adimpletus *Montispessul.* 9. dispargens *d. Montispessul.* dispergens *Cab.* disperges *c.* 10. inquiebatur *Montispess.* 11. proelio *Vaticanus unus.* 12. praeliaturus *Montispessul.* 13. trophaeum *Cab.* tropheum *Montispessul.* 14. testatus est *C. Montispessul.* 15. videbant *C. Montispessul.* 16. superesse deum *C. Montispessul.* 17. innotuisse *Montispessul.* 18. peterent *Fulv. Ursinus.*

erant, quia deum abyssi et suum [19]cognoverant, ita eum se et ipse confirmavit quem [20]cognoverunt daemones, Iesum iudicem et ultoris dei filium. Ecce aliquid et de illis pusillitatibus et infirmitatibus creatoris in Christo. Ignorantiam enim et ego adscribere ei volo. Permittite mihi adversus haereticum. Tangitur a femina quae sanguine fluitabat, et nescivit a qua. Quis me, inquit, tetigit? Etiam excusantibus discipulis perseverat [21]in ignorantiae voce. Tetigit me aliquis, idque de argumento affirmat. Sensi enim virtutem ex me profectam. Quid dicit haereticus? Sciebatne personam? Et cur quasi ignorans loquebatur? Ut confessionem certe provocaret, ut timorem probaret. Sic et Adam aliquando quaesierat quasi ignorans, Adam ubi es? Habes et creatorem cum Christo excusatum et Christum creatori adaequatum. Sed et hoc [22]qui adversarius legis, ut, quia lex a contactu [23]feminae sanguinantis summovet, idcirco gestierit non tantum contactum eius admittere, sed etiam sanitatem donare. O deum non natura beneficum, sed aemulatione! At enim, si fidem mulieris invenimus ita meruisse, cum dicit, Fides tua te salvam fecit, quis es, ut aemulationem legis interpreteris in isto facto, quod ipse dominus ex fidei remuneratione editum ostendit? Sed hanc vis mulieris fidem constituere qua contempserat legem. Et cui credibile ut mulier nullius adhuc dei conscia, [24]nullius adhuc novae legis initiata, legem inrumperet eam cui adhuc tenebatur? Qua denique fide inrupit? in quem deum credens? quem spernens? Creatorem? Certe enim ex fide tetigit. Si ex fide creatoris, quae alium deum ignorabat, [25]ecquomodo legem eius inrupit? Tam enim inrupit, si inrupit, quam ex fide creatoris. Quomodo enim utrumque conveniet, ut et inruperit et ex fide eam inruperit, propter quam inrupisse non debuit? Dicam. Fides haec fuit primo, qua deum suum confidebat misericordiam malle quam ipsum sacrificium, qua eum deum [26]certa erat operari in Christo, [27]qua sic eum tetigit, non ut hominem sanctum, nec ut prophetam, quem contaminabilem pro humana substantia sciret, sed ut ipsum deum, quem nulla spurcitia pollui posse praesumpserat. Itaque non temere interpretata est sibi legem, ea contaminari significantem quae essent contaminabilia, non deum, quem in Christo confidebat. Sed et illud recogitavit, ordinarium et [28]sollemnem men-

Luc. VIII, 45—46.

Lev. XV, 19 sqq.

Luc. VIII, 48.

19. cognoverunt *C.* 20. cognoverunt *Cabc.* agnoverunt *Hildebrandus ad Apul. Metam. VII, 4. p.* 528. adcognoverunt *d., ex Montispessulano.* 21. in *om. a.* 22. qua *Fr. Iunius.* quia *Leopoldus.* 23. sanguinantis feminae *Montispessul.* 24. nulli adhuc novae legi *Fulv. Ursinus.* 25. ecquomodo *ego.* et quomodo *libri omnes.* 26. certe *Montispessul.* 27. quasi eum *Montispessul.* 28. sollepne *Montispessul.*

strui vel partualis sanguinis fluxum in lege taxari qui veniat ex officio naturae, non ex vitio valetudinis. Illa autem ex vitio valetudinis redundabat, cui non modum temporis, sed divinae misericordiae auxilium necessarium sciebat. Atque ita potest [29] videri legem non inrupisse, sed distinxisse. Haec erit fides, quae contulerat etiam intellectum. Nisi credideritis, inquit, non [30] intellegetis. Hanc fidem probans Christus eius feminae, quae solum credebat creatorem, eius fidei se deum respondit quam probavit. Nec illud [31] omittam, quod, dum tangitur vestimentum eius, utique corpori, non phantasmati inditum, corpus quoque demonstrabatur; non quasi iam de hoc retractemus, sed quia ad praesentem conspirat quaestionem. Si enim non erat veritas corporis, phantasma utique contaminari, qua res vacua, non posset. Qui ergo non potest contaminari prae inanitate substantiae, quomodo voluisset? Ut aemulus legis mentiebatur, qui non vere polluebatur.

Ios. VII, 9.

Cap. XXI. Luc. IX, 1—6.

Dimittit discipulos ad praedicandum dei regnum. Numquid vel hic edidit cuius? Prohibet eos victui aut vestitui quid in viam ferre. Quis hoc mandasset, nisi qui et corvos [1] alit, et flores agri vestit, qui bovi quoque terenti libertatem oris ad veniam pabuli et opere [2] summovendi ante praecepit, quia dignus operarius mercede sua? Haec Marcion deleat, dum sensui salva sint. At cum iubet pulverem excutere de pedibus in eos a quibus excepti non fuissent, et hoc in testimonium mandat fieri. Nemo testatur quod non iudicio destinatur; inhumanitatem qui [3] in testationem redigi iubet, iudicem comminatur. Nullum deum novum a Christo probatum illa etiam opinio omnium declaravit, quia Christum Iesum alii Ioannem, alii Heliam, alii unum aliquem ex veteribus prophetis Herodi adseverabant. Ex quibus quicunque fuisset, non utique [4] ob hoc est suscitatus ut alium deum post resurrectionem praedicaret. Pasc[t] populum in solitudine, de pristino scilicet more. Aut si n d eadem et maiestas, ergo iam minor est creatore, qui non uno die, sed annis quadraginta, nec de inferioribus materiis panis et piscis, sed de manna caelesti, nec quinque circiter, sed sexcenta milia hominum protelavit. Adeo autem ea fuit maiestas ut et pabuli exiguitatem non tantum sufficere, verum etiam exuberare de pristino voluerit exemplo. Sic enim et in tempore famis sub Helia viduae Sareptensi modica et suprema alimenta ex prophetae benedictione per totum famis tempus redundaverant. [4b] Habes [5] tertiam [5b] Basi-

Luc. IX, 7.8.

Luc. IX, 10—17.

I Reg. XVII, 7—16.

29. videri *om. C.* 30. intelligitis *Montispessul.* 31. omittat *Montispessul.*

Cap. XXI. 1. pavit *C.* 2 sumendi *Fulv. Ursinus.* 3. *Verbis* in testaberet *pergit B.* 4. ob *om. B. Montispessul.* 4b. habens *B.* 5. tertium *c.* 5b. basilicarum *Montispessul.*

harum. Si et [6]quartam [7]resolvas, invenies totum hunc ordinem [8]Christi circa illum dei hominem qui oblatos sibi [9]decem hordeaceos panes cum populo [10]distribui iussisset, et minister eius proinde comparata multitudine et pabuli mediocritate respondisset, Quid [11]ego hoc [12]dem [13]in conspectu [14]centum hominum? Da, inquit, et manducabunt, quoniam [15]haec dicit dominus, [16]Manducabunt et relinquent reliquias secundum dictum domini. O Christum et in novis veterem! Haec itaque [17]qui viderat Petrus et cum pristinis compararat, et non tantum retro facta, sed et in futurum iam tunc prophetantia recognoverat, interroganti domino quisnam illis videretur, cum pro omnibus responderet, Tu es Christus, non potest [18]non eum sensisse Christum, nisi quem noverat in scripturis, quem iam recensebat in factis. Hoc et ipse confirmat usque adhuc patiens, immo et silentium indicens. Si enim Petrus quidem non poterat alium eum confiteri quam creatoris, ille autem praecepit ne cui [19]hoc dicerent, utique id noluit [20]provulgari quod Petrus senserat. Immo, inquis, quia non recte senserat, noluit mendacium disseminari. Sed aliam silentii causam edixit, quia oporteret filium hominis multa pati, et reprobari a presbyteris et scribis et sacerdotibus, et interfici, et post tertium diem resurgere. Quae cum praedicata sint et ipsa in Christum creatoris, sicut suis locis implebimus, sic quoque ipsum se ostendit esse in quem praedicabantur. Certe et si non essent praedicata, eam causam indicti silentii protulit quae non Petri errorem demonstraret, [21]obeundarum passionum necessitatem. Qui voluerit, inquit, animam suam salvam facere, perdet illam, et qui perdiderit eam propter me, salvam faciet eam. Certe filius hominis hanc sententiam emisit. Perspice igitur et tu cum rege Babylonio fornacem eius ardentem, et invenies illic tanquam filium hominis (nondum enim vere erat, nondum scilicet natus ex homine) iam tunc istos exitus constituentem. Salvas facit animas trium fratrum, qui eas pro deo perdere conspiraverant, Chaldaeorum vero perdidit, quas illi per [22]idololatriam salvas

II Reg. IV, 42 sqq.

Luc. IX, 20.

Luc. IX, 20. 21.

Luc. IX, 22.

Luc. XI, 24.

6 quartam *c.* 7. revolvas *Fulv. Ursinus.* 8. Christum *BC. Montispessul.* 9. decem hordeaceos *BC.* X ordiacios *Montispessul.* viginti hordeaceos *reliqui.* 10. distribuisset et minister *B.* 11. ergo *BCd. Montispessul.* 12. idem *BC.* (*Montispessul.*) 13. inspectum *BCab.* in conspectum *c.* in spectu *Montispessul.* 14. centum milibus hominum *BCab. Montispessul.*, *Vaticanorum uterque.* 15. haec *Bcd. Montispessul.*, *Vaticani.* hoc *Cab.* 16. manducabunt (manducabimur *B.*) et relinquent *BCab. Montispessul.* Et manducaverunt et reliquerunt *cd.* manducabunt et relinquent: et manducaverunt et reliquerunt *Fr. Iunius.* 17. qui *abc.* quae *BC. Montispessul.* 18. novum sensisse Christum, nisi quem, *aut* non eum sensisse Christum quem *Latinius.* 19. hoc diceret *d.* (*Montispessul.*) dicerent *BC.* 20. provulgari *BCabcd. Montispessul.* promulgari *Vaticanus alter.* 21. sed obeundarum *abc.* 22. idolatriam *B. Montispessul.*, *pro more.*

facere maluerant. Quae est ista nova doctrina cuius vetera documenta sunt? Quamquam et praedicationes martyriorum tam futurorum quam a deo mercedem relaturorum decucurrerunt. Vide, inquit
Ies. LVII, 1. Esaias, quomodo perit iustus, et nemo excipit corde, et viri iusti auferuntur, et nemo considerat. Quando magis hoc fit quam in persecutione sanctorum eius? Utique non simplex, nec de naturae lege communis, [23] sed illa insignis et pro fide militaris, in qua qui animam suam propter deum perdit, servat illam, [24] ut et hic tamen iudicem [25] cognoscas, qui malum animae lucrum perditione eius et bonum animae detrimentum salute eius [26] remuneratur. Sed et ze-
Luc. IX, 26. loten deum [27] mihi exhibet, malum malo reddentem. Qui confusus, inquit, [28] mei fuerit, et ego confundar [29] eius. Quando nec confusionis materia conveniat nisi meo Christo, cuius ordo magis pudendus, ut etiam haereticorum conviciis pateat, omnem nativitatis et educationis foeditatem et [30] ipsius etiam carnis indignitatem quanta amaritudine possunt perorantibus. Ceterum quomodo ille erit obnoxius confusionis qui eam non capit? non vulva licet virginis, tamen feminae, [31] coagulatus, et si non semine, tamen ex lege substantiae corporalis, [32] ex feminae humore, non caro habitus ante formam, non pecus dictus post figuram, non [33] decem mensium cruciatu [34] deliberatus, non subita dolorum concussione cum tanti temporis coeno per corporis cloacam effusus ad terram, nec statim lucem lacrimis auspicatus et primo retinaculi sui vulnere, nec multum ablutus, nec sale [35] ac melle medicatus, nec pannis iam sepulturae [36] involucrum initiatus, nec exinde per immunditias inter sinus volutatus, molestus uberibus, diu infans, vix puer, [37] tarde homo, sed de caelo expositus, semel grandis, semel totus, statim Christus, spiritus et virtus et deus tantum. Ceterum [38] ut non verus, qui non videbatur, ita nec de crucis maledicto erubescendus, cuius carebat veritate, carens corpore. Non poterat itaque dixisse, Qui [39] mei confusus fuerit. Noster hoc debuit pronuntiasse, minoratus
Ps. VIII, 6. a patre, modico citra angelos, vermis et non homo, ignominia ho-
Ps. XXII, 7. Ies. LIII, 5. minis et nullificamen populi, [40] quatenus ita voluit, ut [41] livore eius sanaremur, ut dedecore eius salus nostra constaret. Et merito se

23. et *B. Montispessul.* 24. et ut *B.* 25. adcognoscas *d. Montispessul.* 26. remuneratur *abc.* remuneraturus *BCd.* remuneratus (*Montispessul.*) 27. mihi *om. ab.* 28. mei *d.* (*Montispessul.*) *Fulv. Ursinus.* me *reliqui.* 29. eius *BCabd. Montispessul.* eum *c., ex Vaticanis.* 30. ipsis *Fulv. Ursinus.* 31. coagulatum *BC. Montispessul.* 32. ex femine et humore *Montispessul.* ex semine et humore *BC.* 33. novem *c.* 34. delibratus *Latinius. Probat Fr. Iunius.* 35. ac *B. Montispessul.* et *reliqui.* 36. involucro *Fulv. Ursinus.* 37. tarde *abcd. Montispessul.* tardus *BC.* tardius *Rhenanus. Recepit Leopoldus.* 38. ut *om. BC. Montispessul.* 39. me *c.* 40. quatinus *C., Fr. Iunius, pro more.* 41. liquore *Montispessul.*

pro suo homine deposuit, pro imagine et similitudine sua, non [42]aliena, ut, quoniam homo [43]non erubuerat lapidem et lignum adorans, eadem constantia non confusus de Christo pro impudentia [44]idololatriae satis deo faceret per impudentiam fidei. Quid horum Christo tuo competit, Marcion, ad meritum confusionis? Plane pudere te debet quod illum ipse finxisti.

Nam et hoc vel maxime erubescere debuisti, quod illum cum Moyse et Helia in secessu montis conspici pateris, quorum destructor advenerat. Hoc scilicet intellegi voluit vox illa de caelo: Hic est filius meus dilectus, hunc audite! id est non Moysen iam et Heliam. Ergo sufficiebat vox sola sine ostentatione Moysi et Heliae. Definiendo enim quem audirent quoscunque alios vetuisset audiri. Aut numquid Esaiam et Hieremiam ceterosque quos non ostendit permisit audiri, si vetuit quos ostendit? Nunc et si praesentia illorum fuit necessaria, non utique in colloquio ostenderentur, quod familiaritatis indicium est, nec in consortio claritatis, quod dignationis et gratiae exemplum est, [1]sed in sordibus aliquibus, quod destructionis argumentum est, immo in tenebris creatoris, quibus discutiendis erat missus, longe etiam discreti a claritate Christi, qui voces et litteras ipsas eorum ab evangelio suo erat separaturus. [2]Sic in alienos demonstrat illos dum secum habet. Sic relinquendos docet quos sibi iungit. Sic destruit quos de radiis suis exstruit. Quid faceret Christus ipsorum? Credo, secundum perversitatem tales eos revelasset quales Christus Marcionis debuisset, aut quoscunque alios secum quam prophetas suos. Sed quid tam Christus creatoris quam secum ostendere praedicatores suos? cum illis videri quibus in revelationibus erat visus? cum illis loqui qui eum fuerant locuti? cum eis gloriam suam communicare a quibus dominus gloriae nuncupabatur? cum [3]principalibus suis, quorum alter populi informator aliquando, alter reformator quandoque, alter initiator veteris testamenti, alter consummator novi. Igitur et Petrus [4]merito contubernium Christi sui agnoscens individuitate eius suggerit consilium: Bonum est nos hic esse (bonum plane ubi Moyses scilicet et Helias), et, Faciamus hic tria tabernacula, unum tibi, et Moysi unum, et Heliae unum; sed nesciens quid diceret. Quomodo nesciens? Utrumne simplici errore, an ratione [5]qua defendimus in causa novae prophetiae gratiae [6]ecstasin, id est amentiam, con-

Cap. XXII. Luc. IX, 28—36. Luc. IX, 35. Luc. IX, 33.

42. aliena tunc ut *BC. Montispessul.* 43. non *om. BC. Montispessul.* 44. idolatriae *B. Montispessul., pro more.*

Cap. XXII. 1. sed et in *Cabc.* 2. Sic enim alienos *Latinius. Probat Fr. Iunius.* 3. principibus *B. Vaticanus unus.* 4. meritum *BCab. Probat Fr. Iunius.* 5. qua *Fr. Iunius.* quam *libri omnes.* 6. ecstasim *B.*

venire? In [7]spiritu enim homo constitutus, praesertim cum gloriam dei conspicit, vel cum per ipsum deus loquitur, necesse est excidat sensu, obumbratus scilicet virtute divina, de quo inter nos et [8]psychicos quaestio est. Interim facile est amentiam Petri probare. Quomodo enim Moysen et Heliam cognovisset, nisi in spiritu? (nec enim imagines eorum vel statuas populus habuisset et similitudines, lege prohibente) nisi quia in spiritu viderat? Et ita quod dixisset in spiritu, non in sensu, constitutus, scire non poterat. Ceterum si sic nescit quasi errans, eo quod putaret illorum esse Christum, ergo iam constat et supra Petrum interrogatum a Christo, quem se existimarent, ut de creatoris dixisse, Tu es Christus; quia, si tunc alterius dei illum cognovisset, hic quoque non errasset. Quodsi ideo et hic erravit quia et supra, ergo certus es in illum diem quoque nullam novam divinitatem a Christo revelatam, et usque adhuc non errasse Petrum, Christo usque adhuc nihil eiusmodi revelante, et tamdiu non alterius deputandum Christum quam creatoris, cuius omnem et hic ordinem expressit. Tres de discentibus arbitros futurae visionis et vocis assumit. Et hoc creatoris est.
Luc. IX, 28. Deut. XIX, 15. In tribus, inquit, testibus stabit omne verbum. In montem secedit. Agnosco formam loci. Nam et pristinum populum apud montem et visione et voce sua creator initiarat. Oportebat in eo suggestu consignari novum testamentum in quo conscriptum vetus fuerat, sub eodem etiam ambitu nubis, quam nemo [8b]dubitabit de aëre creatoris conglobatam. Nisi et nubes suas illo deduxerat, quia et ipse per caelum creatoris viam ruperat; aut proinde et nubilo creatoris precario usus est. Itaque nec nunc muta nubes fuit, sed vox solita de caelo, et patris novum testimonium super filio, [8c]ut qui in [9]primo
Ps. II, 7. psalmo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. De quo et per
Ies. L, 10. Esaiam: Quis deum metuens audiat vocem filii eius? Itaque iam repraesentans eum, Hic est filius meus, utique subauditur, Quem [10]repromisi. Si enim repromisit aliquando, et postea dicit, Hic est, eius est exhibentis voce uti in demonstratione [11]promissi qui aliquando promisit, non eius cui possit responderi, Ipse enim tu quis es qui dicas, Hic est filius [12]meus, de quo non magis praemisisti quam te ipsum quod prius [12]eras revelasti? Hunc igitur audite quem ab initio edixerat audiendum in nomine prophetae,
Deut. VIII, 15. [14]quoniam et prophetes existimari habebat a populo. Prophetam.

7. spiritu *cd. Latinius.* spiritum *BCab.* 8. phisicos *B., pro more.* 8b. dubitabit *ego.* dubitavit *libri omnes.* 8c. ut qui *ego.* atque *BCabcd.* seque *Fr. hunc.* 9. secundo *cd.* 10. repromisit *BC.* 11. promisit *C.* 12. meus dilectus de quo *B.* 13. eras *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* erat *BCabc.* 14. quomodo prophetes extimare *B.*

inquit Moyses, suscitabit vobis deus ex filiis vestris, secundum carnalem scilicet [15]censum, tanquam me [16]audietis illum. Omnis autem qui illum non audierit, exterminabitur anima eius de populo suo. Sic et Esaias: Quis in vobis metuens exaudiat vocem filii eius. Quam et ipse pater commendaturus erat. Sistens enim, [17]inquit, verba filii sui, dicendo scilicet, Hic est filius meus dilectus, hunc [18]audite. Itaque et si facta translatio sit auditionis a Moyse et Helia in [19]Christo, sed non ut ab alio deo, nec ad alium Christum, sed a creatore in Christum eius, secundum decessionem veteris et successionem novi testamenti. Non legatus, inquit Esaias, nec nuntius, sed ipse [20]deus salvos eos [21]faciet, ipse iam praedicans et implens legem et prophetas. Tradidit igitur pater filio discipulos novos, ostensis prius cum illo Moyse et Helia in claritatis praerogativa, atque ita dimissis, quasi iam et officio et honore dispunctis, ut hoc ipsum confirmaretur propter Marcionem, societatem esse etiam claritatis Christi cum Moyse et Helia. Totum autem habitum visionis istius habemus etiam apud Abacuc, ubi spiritus ex persona interdum apostolorum: Domine, audivi auditum tuum, et extimui. [21b]Quem magis quam vocis caelestis illius: Hic est filius meus dilectus, hunc audite? Consideravi [22]opera tua, [23]et excidi mente. [24]Quando magis quam cum visa claritate eius nesciit quid diceret Petrus? In medio duorum animalium cognosceris, Moysi et Heliae. De quibus et Zacharias vidit in figura duarum olearum et duorum ramulorum oleae. Nam hi sunt de quibus dictum est illi, Duo filii opimitatis adsistunt domino universae terrae. Et rursum idem Abacuc: Operuit caelos virtus, utique nubilo illo, et splendor eius ut lux erit, utique qua etiam vestitus eius refulsit. Et si commemoremur promissionis Moysi, hic invenietur expuncta. Cum enim desiderasset conspectum domini Moyses dicens, Si [25]ergo inveni gratiam coram te, manifesta te mihi, ut cognoscenter videam te, cum conspectum desiderans in quo hominem esset acturus, quod propheta sciebat. Ceterum [26]*de* dei facie iam audierat, Nemo homo videbit [27]me et vivet. Et hunc, inquit, sermonem quem dixisti, faciam tibi. Et rursus Moyses: Ostende mihi gloriam tuam. Et dominus similiter de futuro: Ego praecedam in gloria mea, et reliqua. Et in novissimo: Et tunc

Ies. L, 10.
Ies. XLIV, 26.
Ies. LXIII, 9.
Habac. III, 2.
Zach. IV, 3. 14.
Habac. III, 3 sq.
Exod. XXXIII, 12 sqq.

15. censum *Bbc.* 16. audieritis *d.* 17. inquit *om. d., cum Fulvio Ursino.* 18. audite inquit. Itaque *d., cum Fulvio Ursino.* 19. Christum *Fulv. Ursinus et Fr. Iunius.* 20. dominus *cd.* 21. fecit *cd.* 21 b. quam *C.* 22. opera tua *Vaticani duo.* operam tuam *BCab.* 23. et excidi *d.* excidi *reliqui.* 24. quando *BCd.* quanto *ab.* quo *c., ex coniect. Latinii.* 25. ergo inveni *abcd.* inveni ergo *B.* inveni *C.* 26. de dei facie *ego.* dei faciem *libri omnes.* 27. me *om. d.*

videbis posteriora mea. Non lumbos, nec suras, sed quam desideraverat gloriam in posterioribus temporibus revelandam. In qua facie ad faciem visibilem se ei [28]repromiserat, etiam ad Aaronem
Num. XII, 6 sqq. dicens, [29]Et si fuerit prophetes in vobis, in visione cognoscar illi, et in [30]visione loquar ad eum, non quomodo ad Moysen: Os ad os loquar [31]ad eum in [32]specie ([33]utique hominis, quam erat gestaturus), non in aenigmate. Nam et si Marcion noluit eum colloquentem domino ostensum, sed stantem, [34]tamen et stans os ad os stabat et faciem ad faciem cum illo, inquit, non extra illum, in gloriam ipsius, nedum in [35]conspectu. De qua gloria non aliter illustratus discessit a Christo quam solebat a creatore, proinde tunc oculos [36]percutere filiorum Israëlis quemadmodum et nunc excaecati Marcionis, qui hoc quoque argumentum adversus se facere non vidit.

Cap. XXIII. Suscipio in me personam Israëlis. Stet Christus Marcionis et
Luc. IX, 41. exclamet: O genitura incredula, quousque ero [1]apud vos? Quousque sustinebo vos? Statim a me audire debebit: Quisquis es, ἐπερχόμενε, prius ede quis sis, et a quo venias, et quod in nobis tibi ius? Usque adhuc creatoris est totum [2]apud te. Plane si ab illo venis et illi agis, admittimus increpationem. Si vero ab alio, dicas velim, quid nobis unquam de tuo commisisti quod credere debuissemus, ut exprobres incredulitatem, qui nec te ipsum aliquando nobis revelasti? Quam olim apud nos agere coepisti, ut tempus queraris? In quibus nos sustinuisti, ut patientiam imputes? Asinus de Aesopi puteo modo venis, et iam exclamas. Suscipio adhuc et personam discipulorum, in quos insiliit. O natio incredula, quamdiu ero vobiscum, quamdiu vos sustinebo? Hanc eruptionem eius utique hoc modo [3]iustissime repercuterem: Quisquis es, [4]ἐπερχόμενε, prius ede qui sis, a quo venias, quod tibi ius sit in nobis? Usque adhuc, puto, creatoris es, et ideo [5]secuti sumus recognoscentes omnia illius in te. Quodsi ab illo venis, admittimus increpationem. Si vero alii agis, oro te, dicas, quid nobis aliquando [6]commisisti duntaxat de tuo quod iam credidisse debuissemus, ut exprobres incredulitatem, qui nec [7]auctorem tuum usque adhuc edis? Quam olim autem apud nos agere coepisti, ut tempus quoque opponas? In quibus autem nos sustinuisti, ut et

28. repromittit *cd.* 29. et si *BCab.* si *cd.* 30. visionem *BC.* 31. ad eum *om. BC.* 32. speciem *Ba.* 33. itaque *BC.* 34. et tamen *d.* 35. conspectum *cd., ex uno Vaticano.* 36. percutiens *d., Fulv. Ursinus.*

Cap. XXIII. 1. apud vos? Quousque sustinebo vos? *abcd. Gorziensis.* apud vos? *BC.* 2. apud te *abcd. Gorziensis.* apud *BC.* 3. iustitiae *BC.* 4. perchomene *B.* 5. securi *B.* 6. commisisti *om. BCa.* 7. auditorem *BC.*

patientiam iactes? Asinus de Aesopi puteo modo [8]huc apparuit, et iam exclamat. Quis [9]non ita iniustitiam increpationis retudisset, si eius eum credidisset qui nondum queri debuisset? Nisi quod nec ille eos insilisset, si non olim apud illos in lege, [10]in prophetis, in virtutibus et beneficiis deversatus incredulos semper fuisset expertus. Sed ecce Christus diligit parvulos, tales esse docens debere qui semper maiores velint esse. Creator autem ursos pueris immisit, ulciscens [11]Helisaeum propheten convicia ab eis passum. Satis impudens Antithesis, cum tam diversa committit, parvulos et pueros, innocentem adhuc aetatem et iudicii iam capacem, quae conviciari poterat, ne dicam [12]blasphemare. [12b]Qua ergo iustus deus, nec pueris impiis pepercit, exigens maiori aetati honorem, et utique magis a minore; qua vero bonus, adeo diligit parvulos, ut apud Aegyptum benefecerit obstetricibus, protegentibus partus Hebraeos periclitantes edicto Pharaonis. Ita et haec affectio Christi cum [13]creatore est. Iam nunc deus Marcionis, qui connubium [14]adversatur, quomodo videri potest parvulorum dilector, quorum tota causa connubium est? Qui semen odit, fructum quoque exsecretur necesse est. [15]Nae ille saevior habendus Aegyptio rege: Nam Pharao educari non sinebat infantes, iste nec nasci, auferens vitam illis etiam decem mensium in utero. At enim quanto credibilius ut eius deputetur affectio in parvulos qui benedicendo connubium in propagationem generis humani ipsum quoque fructum connubii benedicendo promisit, qui de infantia primus est? Repraesentat creator ignium plagam Helia postulante in illo pseudopropheta. Agnosco iudicis severitatem. E contrario [16]Christi in eandem animadversionem [17]destinantes [18]discipulos super illum viculum Samaritarum. Agnoscat et haereticus ab eodem severissimo iudice promitti hanc Christi lenitatem. Non contendet, inquit, nec vox eius in platea audietur: harundinem quassatam non comminuet, et linum fumigans non extinguet. Talis utique multo magis homines non erat crematurus. Nam et tunc ad Heliam, Non in igni, inquit dominus, sed in spiritu [19]miti. At enim humanissimus deus cur recusat eum qui se tam individuum illi comitem offert? Si quia superbe vel ex hypocrisi dixerat, Sequar te quocunque ieris, ergo aut superbiam aut [20]hypocrisin recusandam iudicando iudicem gessit. Et utique

Luc. IX, 46—48.
II Reg. II, 23 sq.
II Reg. I, 9 sqq.
Luc. IX, 51—56.
Ies. XLII, 2.
I Reg. XIX, 12.
Luc. IX, 57. 58.

8. huic *B.* 9. novit iniustitiam *BC.* 10. in *om. BC.* 11. Heliseum *BCa.* 12. blasphemari *BC.* 12b. Quia *abc.* 13. creator *BC.* 14. adversatur *Bd. Vaticanus unus.* aversatur *reliqui.* 15. Nec *C.* 16. Christi in eandem *ego.* Christi eandem *BCab.* Christi lenitatem, increpantis eandem *cd.* 17. destinantes *cd.* destinantis *Bab.* destinatis *B.* destinantibus *Fr. Iunius.* detestantis *Latinius.* 18. discipulis *Latinius et Fr. Iunius.* 19. mitti *ab.* 20. hypocrisim *B.*

damnavit quem recusavit, non [21]secuturum scilicet salutem. Non sicut ad salutem vocat quem non recusat, vel etiam quem ultro vocat, ita in perditionem damnat quem recusat. Illi autem eu-
Luc. IX, 59. 60. sato patris sepulturam cum respondet, Sine mortui sepelient mortuos suos, tu autem vade et annuntia regnum dei, utrumque legem creatoris manifeste confirmavit, et de sacerdotio in Levitico prohibentem sacerdotes supremis etiam parentum inter-
Levit. XXI, 1. esse (Super omnem, inquit, animam defunctam sacerdos non introibit, et super [22]patrem suum non contaminabitur), et de de-
Num. VI, 6 sq. votione in Arithmis; nam et illic qui se deo voverit inter cetera iubet ne super ullam animam introeat defunctam, ne super patris quidem aut matris aut fratris. Puto autem et devotioni et sacerdotio destinabat quem praedicando regno dei imbuerat. Aut si non ita est, satis impius pronuntiandus qui nulla ratione legis interce-
Luc. IX, 61. 62. dente sepulturas parentum despici a filiis imperabat. Cum vero et tertium illum prius suis valedicere parantem prohibet retro respectare, sectam creatoris exequitur. Hoc et ille noluerat fecisse quos ex Sodomis liberarat.

Cap. XXIV. Adlegit et alios septuaginta apostolos super duodecim. Quo
Luc. X, 1 sqq. Exod. XV, 27. enim duodecim secundum totidem fontes in Elim, si non et septua-
Num. XXXIII, 9. ginta secundum totidem arbusta palmarum? [1]Antitheses plurimum causarum diversitas fecit, non potestatum. Sed qui diversitatem causarum non respexit, facile eam potestatum existimavit. Profectionem filiorum Israëlis creator etiam illis spoliis aureorum et argenteorum vasculorum et vestium praeter oneribus consparsio-
Luc. X, 4. Matth. X, 10. num offarcinatam [2]educit ex Aegypto, Christus autem nec [3]virgam discipulis in viam ferre praescripsit. Illi enim in solitudinem promovebantur, hi autem in civitates mittebantur. Considera causarum offerentiam, et intelleges unam et eandem potestatem quae secundum penuriam et copiam expeditionem suorum disposuit, proinde per civitates abundaturam [4]circumcidens sicut et egituram per solitudinem [5]struxerat. Etiam calciamenta portare vetuit illos. Ipse enim erat sub quo nec in solitudine per tot annos populus calciamenta detriverat. Neminem, [6]inquit, [7]per viam salutaveritis. O Christum destructorem prophetarum, a quibus hoc quoque accepit! Helisaeus, cum [8]Giezin puerum suum mitteret in viam ad filium
II Reg. IV, 29. Sunamitidis resuscitandum de morte, puto sic ei praecepit: Accinge

21. consecuturum *cd. Vaticanus alter.* 22. parentem *d.*

Cap. XXIV. 1. antithesis *B.* antitheseis *Cabc.* 2. educit ex *BCa.* edcut de *d.* eduxit ex *bc.* 3. peram *c.* 4. circumcidens *d., Latinius.* circaiens *BCabc.* 5. strinxerat *C. in marg.* 6. inquit *om. B.* 7. per viam *cd., ex altero Vaticano.* in via *reliqui.* 8. Gezin *BC.*

lumbos tuos et sume bacillum meum in [9]manum et vade: quemcunque conveneris in via, ne benedixeris eum, id est ne salutaveris, et qui te benedixerit, ne responderis ei, id est ne resalutaveris. Quae est enim inter vias benedictio nisi ex occursu mutua salutatio? Sic et [10]dominus, In quam introissent domum, pacem ei dicere. Exemplo eodem est. Mandavit enim et hoc Helisaeus, cum introisset ad [11]Sunamitin, diceret ei, Pax viro tuo, pax [12]filio tuo. Haec erunt potius nostrae [13]Antitheses, quae comparant, non quae separant Christum. [14]Dignus est autem operarius mercede sua, quis magis pronuntiarit quam deus iudex? quia et hoc ipsum iudicare est, dignum facere mercede operarium. Nulla retributio non ex [15]iudicatione constitit. Iam nunc et hic lex consignatur creatoris, etiam boves operantes dignos operarios mercede iudicantis. Bovi, inquit, terenti os non colligabis. Quis tam praestans in homines nisi qui et in pecudes? Quodsi et Christus dignos pronuntiat mercede operarios, excusavit praeceptum illud creatoris de vasis aureis et argenteis Aegyptiorum auferendis. Qui enim villas et urbes operati [16]fuerant Aegyptiis, digni utique operarii mercede, non ad fraudem sunt [17]instructi, sed ad mercedis compensationem, quam alias a dominatoribus exigere non poterant. Regnum dei neque novum neque inauditum sic quoque confirmavit, dum [18]illud iubet annuntiari appropinquasse. Quod enim longe fuerat aliquando, id potest dici appropinquasse. Si autem nunquam retro fuisset antequam appropinquasset, nec dici potuisset appropinquasse quod nunquam longe fuisset. Omne quod novum et incognitum est, subitum est. Omne quod subitum est cum annuntiatur, tunc primum [19]speciem inducens tunc primum [20]accipit tempus. Ceterum nec retro tardasse poterit, quamdiu non annuntiabatur, nec ex quo annuntiari coeperit, appropinquasse. Etiam [21]adicit, ut eis qui illos non recepissent dicerent, Scitote tamen appropinquasse regnum dei. Si hoc non et comminationis gratia mandat, vanissime mandat. Quid enim ad illos si appropinquaret regnum, nisi quia cum iudicio appropinquat? in salutem scilicet eorum qui annuntiationem eius recepissent. Quomodo, si [22]comminatio potest sine executione, habes deum executorem in comminatore et iudicem in utroque? Sic et pulverem

Luc. X, 5.
II Reg. IV, 26.
Luc. X, 7.
Deut. XXV, 4.
Luc. X, 9.
Luc. X, 11

9. manu *B*. 10. dominus in quam *cd. Vaticanus uterque*. dominus ut in quam *reliqui*. 11. Sunamiten *C*. Sunamitem *B*. 12. filio tuo *cd. Vaticanus uterque*. filio *reliqui*. 13. antithesis *BC*. antitheseis *cd. Vaticani*. 14. Dignus est *cd. Vaticanus uterque*. dignus *reliqui*. 15. vindicatione *B*. 16. fuerant *d*. fuerint *reliqui*. 17. instructi *Bd., Fulv. Ursinus*. instinctl *reliqui*. 18. id *B*. 19. speciem *cd., ex altero Vaticano*. spem *reliqui*. 20. accepit *BCabc*. 21. edicit *Vaticanorum unus*. dicit *Vaticanorum alter*. 22. comminatio potest *ego*. comminatio non potest *reliqui*.

iubet excuti in illos, in testificationem, [23]et haerentia terrae eorum, nedum communicationis reliquae. Si enim inhumanitas et inhospitalitas nullam ab eo relaturae sunt ultionem, cui rei praemittit testificationem, minas utique portendentem? Porro cum etiam crea-
Deut. XXIII, 3. tor in Deuteronomio Ammonitas et Moabitas prohibeat recipi in ecclesiam, quod populum Aegypto profectum inhumane et inhospitaliter copiis defraudassent, ergo in Christum inde manasse con-
Luc. X, 16. stabit communicationis interdictum ubi habet formam, Qui vos
Num. XIV, 27. [24]spernit, me spernit. Hoc et Moysi creator: Non te [25]contempserunt, sed me. Tam enim apostolus Moyses quam [26]et apostoli prophetae. Aequanda erit auctoritas utriusque officii, ab uno eodemque domino apostolorum et prophetarum. Quis nunc dabit
Luc. X, 19. potestatem calcandi super colubros et scorpios? Utrumne omnium animalium dominus, an nec [27]unius lacertae deus? Sed bene quod creator hanc potestatem etiam [28]parvulis pueris per Esaiam repro-
Ies. XI, 8. misit, conicere manum in cavernam aspidum et in cubile natorum aspidum, nec omnino laedi. Et utique scimus (salva simplicitate scripturae, nam nec et ipsae bestiae nocere potuerunt ubi fides fuerit) figurate scorpios et colubros portendi spiritalia malitiae, quorum ipse quoque princeps in serpentis et draconis et [29]eminentissimae cuiusque bestiae nomine deputetur penes creatorem, largitum hanc potestatem priori Christo suo, sicut nonagesimus psalmus ad
Ps. XCI, 13. eum: Super aspidem et basiliscum incedes, et conculcabis leonem
Ies. XXVII, 1. et draconem. Sicut etiam Esaias: Illa die superducet dominus deus machaeram sanctam, magnam et fortem, Christum scilicet suum, in draconem illum, colubrum magnum et tortuosum, et interficiet eum
Ies. XXXV, 8 sq. illa die. Sed cum idem, Via munda et via sancta vocabitur, et non transibit illic immundum, nec erit illic via immunda, qui autem dispersi erunt, vadent in ea, et non errabunt, et non erit iam illic leo, nec ex bestiis pessimis quicquam ascendet in eam nec invenietur illic, cum [30]via fidem demonstret per quam ad deum perveniemus, iam tunc eidem viae, id est fidei, hanc [31]evacuationem et subiectionem bestiarum pollicetur. Denique et tempora
Ies. XXXV, 3. 5 sq. promissionis congruere invenias, si quae antecedunt legas: Invalescite manus dimissae et genua resoluta: tunc patefient oculi cae-

23. et haerentia *ego*. et haeret etiam *BC*. ei. haeret etiam *liber P. Pithoei*. et adhaerentiam *ab*. et ad horrentiam *c., ex coniect. Rhenani*. et horrentiam *Fr. hanc*. 24. sprevit, me sprevit *B*. 25. contempserint *B*. 26. et *om. B*. 27. unius lacertae deus *abcd. Gorziensis*. unius (unus *B*.) deus *BC*. 28. parvulis pueris *cd. Vaticanus uterque*. puerulis *B*. parvulis puerulis *reliqui*. 29. immanissimae *d. ex coniect. P. Ciacconii*. 30. via fidem *Bd*. viam fides *reliqui*. viam fidei *Fr. hanc*. 31. evacuationem *BCac. Vaticanus uterque*. evocationem *b*. erogationem *d., cum Latinio*.

corum, et aures exaudient surdorum: tunc saliet claudus ut cervus, et clara erit lingua mutorum. Igitur ubi medicinarum edidit beneficia, tunc et scorpios et serpentes sanctis suis subdidit, ille scilicet qui hanc potestatem, ut [32]et aliis praestaret, prior acceperat a patre et secundum ordinem praedicationis exhibuit.

Quis dominus caeli invocabitur qui non prius factor ostenditur? Gratias enim, inquit, ago, et confiteor, domine caeli, quod ea quae erant abscondita sapientibus et prudentibus, revelaveris parvulis. Quae ista? et cuius? et a quo abscondita? et a quo revelata? [1]Si a deo Marcionis abscondita et revelata, qui omnino nihil praemiserat in quo aliquid absconditum esse potuisset, non prophetias, non parabolas, non visiones, non ulla rerum aut verborum aut nominum argumenta per allegorias et figuras vel aenigmatum nebulas obumbrata, sed ipsam magnitudinem sui absconderat, quam cum maxime per Christum revelabat, satis inique. Quid enim deliquerant sapientes et prudentes, ut absconderetur illis deus, ad quem cognoscendum non [2]suffecerat sapientia atque prudentia illorum? Nulla via data ab ipso per aliquam operum praedicationem, vel vestigia, per quae sapientes atque prudentes deducerentur. Quamquam et si in aliquo deliquissent erga deum ignotum, pone [3]nunc notum, non tamen zeloten eum experiri debuissent, qui dissimilis creatoris inducitur. Igitur si nec materias praemiserat, in quibus aliquid occultasset, nec reos habuerat, a quibus occultasset, nec debuerat occultasse, etiam si habuisset, iam nec revelator ipse erit, qui absconditor non fuit, ita nec dominus caeli nec pater Christi, sed ille in quem competunt omnia. Nam et abscondit praemisso obscuritatis propheticae instrumento, cuius intellectum fides mereretur (Nisi [3b]enim credideritis, non intellegetis) et reos habuit sapientes atque prudentes ex ipsis operibus tot ac tantis intellegibilem deum non requirentes vel perperam in illum philosophantes et ingenia haereticis subministrantes, et novissime zelotes est. Denique olim hoc per Esaiam contionabatur quod Christus gratulatur: Perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium [4]celabo. Sicut et alibi tam abscondisse quam revelaturum esse significat: Et dabo illis thesauros absconditos, invisibiles aperiam illis. Et rursus: Quis alius [5]disiciet signa ventriloquorum et divinationes ex corde, avertens in posteriora sapientes et cogitationes eorum

Cap. XXV. Luc. X, 21. Ies. VII, 9. Rom. I, 20 sqq. Ies. XXIX, 14. Ies. XLV, 3. Ies. XLIV, 25.

32. et om. *B*.

Cap. XXV. 1. Si a deo Marcionis abscondita et a quo revelata? Si a deo Marcionis abscondita et revelata *Ca*. 2. sufficerat *B*. 3. tunc *d*. 3 b. enim om. *BC*. 4. zelabo *Cab*. celebs *B*. eorum celabo *c*. *Vaticanus alter*. 5. difficiet *B*.

infatuans? Si autem et Christum suum illuminatorem nationum
Isa. XLII, 6. XLIX, 6. designavit: Posui te in lucem nationum, [6]quas interpretamur in nomine parvulorum, sensu scilicet retro parvas et imprudentia infantes, iam vero et humilitate fidei pusillas, facilius utique credemus eundem etiam parvulis revelasse per Christum qui et retro absconderit et per Christum revelationem repromiserit. Aut si deus Marcionis ea quae a creatore abscondita retro fuerant [7]patefecit, ergo iam creatori negotium gessit, res eius edisserens. Sed in destructionem, inquis, uti traduceret eas. Ergo illis traduxisse debuerat quibus creator [8]abscondidit, sapientibus et prudentibus. Si enim benignitate faciebat, illis erat agnitio praestanda, quibus fuerat negata, non parvulis, quibus nihil creator inviderat. Et tamen usque adhuc, puto, probamus exstructionem potius legis et pro-
Luc. X, 22. phetarum inveniri in Christo quam destructionem. Omnia sibi tradita dicit a patre. Credas, si creatoris est Christus, cuius omnia, [9]quia non [10]minori se tradidit omnia filio creator, quae per eum condidit, per sermonem suum scilicet. Ceterum si [11]ἐπερχόμενος ille, quae sunt omnia quae illi a patre sunt tradita? Quae sunt creatoris? Ergo bona sunt quae pater filio tradidit, et bonus iam creator, cuius omnia bona sunt, et ille iam non bonus qui in aliena bona invasit, ut filio traderet, docens alieno abstinere. Certe mendicissimus qui nec filium unde ditaret habuit nisi de alieno. Aut si nihil de creatoris traditum est ei a patre, [12]ecquomodo hominem creatoris sibi vindicat? Aut si solus homo ei traditus est, omnia homo non est. Scriptura autem omnium edicit traditionem filio factam. Sed et si Omnia ad hominum genera, id est ad omnes na-
Ps. II, 8. tiones, interpretaberis, et has filio tradidisse creatoris est: Dabo tibi gentes haereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae. Aut si habet et ipse aliqua sua quae omnia filio traderet, pariter cum homine creatoris, ostende unum [13]aliquod ex omnibus in fidem, in exemplum, ne tam merito non credam eius esse omnia cuius nihil video quam merito credam etiam quae non video eius
Luc. X, 22. esse cuius sunt universa quae video. Sed, Nemo scit qui sit pater, nisi filius, et qui sit filius, [14]nisi pater, et cuicunque filius revelaverit. Atque ita Christus ignotum deum praedicavit. Hinc enim et alii haeretici fulciuntur, opponentes creatorem omnibus notum, et Israëli secundum familiaritatem [15]et nationibus secundum [16]naturam.

6. quas *om. b.* 7. patefacit *B.* 8. abscondit *c.* 9. et quia *BCa.* 10. minorum si *BC.* 11. eperchomenus *BC.* eperchomenos *d.* 12. ecquomodo *ego.* et quomodo *BCabcd.* 13. aliquod *d., ex emendatione P. Ciacconii.* aliquem *BCabc.* 14. nisi pater et cuicunque *cd., Fr. Iunius.* nisi pater. nemo enim scit patrem nisi filius et filium nisi pater et cuicunque *BCab.* 15. et omnibus nationibus *B.* 16. natu-

Et quomodo ipse testatur nec Israëli cognitum se? Israël autem Ies. I, 3.
me non cognovit, et populus me non intellexit; [17] nec nationibus:
Ecce enim nec de nationibus, inquit, nemo. Propter quod et illas Ies. LXV, 5. XL, 15. I, 8.
stillicidium situlae deputavit, et Sionem tanquam speculam in vinea
dereliquit. Vide ergo an confirmatio sit propheticae [18] vocis expro-
brantis ignorantiam in deum humanam, quae fuerit ad filium usque.
Nam et ideo subtexuit ab eo cognosci patrem cui filius revelaverit,
quoniam ipse erat qui positus a patre illuminatio nationum annun-
tiabatur, utique de deo illuminandarum, etiam Israëlis, utique per
agnitionem dei pleniorem. Ita non [19] proficient argumenta in fidem
dei alterius quae creatori competere possunt, quia quae non com-
petunt creatori, haec poterunt in fidem proficere dei alterius. Si
et sequentia inspicias, Beati oculi, qui vident quae videtis: dico enim Luc. X, 23. 24.
vobis, quia prophetae non viderunt quae vos videtis, de superiori
sensu descendunt, adeo neminem, ut decuit, deum cognovisse,
quando nec prophetae vidissent quae sub Christo videbantur. Nam
si non meus esset Christus, nec prophetarum hoc in loco mentio-
nem collocasset. Quid enim mirum si non viderant res dei ignoti,
et tanto post aevo revelati? Quae autem fuisset felicitas eorum,
qui tunc videbant quae alii merito vidisse non poterant si non erant
consecuti repraesentationem eorum quae nunquam praedicarant, nisi
[20] quoniam qui poterant vidisse aeque dei sui res, quas etiam praedi-
caverant, non tamen viderant? Haec autem felicitas erit aliorum qui
videbant [21] quae alii tantum praedicaverant. Denique ostendemus,
et iam ostendimus, ea visa in Christo quae fuerant praedicata, ab-
scondita tamen et ab ipsis prophetis, ut absconderentur et a sa-
pientibus et a prudentibus saeculi. In evangelio veritatis legis doctor
dominum aggressus, Quid faciens, inquit, vitam aeternam conse- Luc. X, 25.
quar? In haeretico vita solummodo posita est, sine aeternae men-
tione, ut doctor de [22] ea vita videatur consuluisse quae in lege pro-
mittitur a creatore [23] longaeva, et dominus [24] ideo illi secundum Exod. XX, 12. Deut. VI, 2.
legem responsum [25] dedisse, Diliges dominum deum tuum ex toto Luc. X, 27.
corde tuo et ex tota anima tua et totis viribus tuis, quoniam de
lege [26] vitae sciscitabatur. Sed sciebat utique legis doctor quo pacto
vitam legalem consequi posset, ut non de ea interrogasset cuius
regulas etiam docebat. Sed quia et mortui iam suscitabantur a

ralem *BCa*. 17. nec (haec *B.*) nationibus *Babcd.* nec nationes *C.* 18. vocis *d.* vocis et *Cabc.* vatis ex *B.* 19. perficient *B.* 20. quoniam qui poterant vidisse aeque dei sui res quas *ego.* quoniam (quomodo *B.*) qui poterant vidisse qui dei sui res quas *BCabc.* quoniam poterant vidisse qui dei sui res quas *d., Fulv. Ursinus.* quoniam qui poterant vidisse, hi dei sui res quas *Fr. Iunius.* 21. quae *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* quam *BCabc.* 22. ea *om. B.* 23. longaeva aeterna. Et dominus *BC.* 24. ideo *om. B.* 25. dedisse *abcd.* dedit *BC.* 26. vitae *om. B.*

Christo, [27]exsuscitatus ad spem aeternae vitae per exempla recidivae, ne plus aliquid observationis exigeret sublimior [28]spe, idcirco consuluit de aeternae vitae consecutione. Itaque dominus, ut nec ipse alius, nec aliud novum inferens praeceptum quam quod principaliter ad omnem salutem et utramque vitam facit, ipsum caput ei legis opponit, omnifariam diligendi dominum [29]deum suum. Denique si de vita longaeva et ille consuluit et Christus respondit, quae [30]sit penes creatorem, non de aeterna, quae sit penes Marcionis deum, quomodo consequitur aeternam? Non utique eodem modo quo et longaevam. Pro differentia enim mercedum operarum quoque credenda distantia est. Ergo non ex dilectione dei tui consequetur vitam aeternam Marcionites, sicut longaevam dilector creatoris. Sed quale est ut non magis diligendus sit qui aeternam pollicetur, si diligendus est qui longaevam repromittit? Ergo eiusdem erit utraque vita, cum eadem est utrique vitae captanda disciplina. Quod creator docet, [31]id et Christo opus est [32]diligi ut praestet, interveniente et hic illa [33]praescriptione qua facilius apud eum debeant credi maiora apud quem minora praecedunt quam apud eum cui nullam de maioribus fidem aliqua minora praeparaverunt. Viderit nunc si aeternam nostri addiderunt. [34]Hoc mihi satis est, quod Christus ille aeternae, [35]non longae, vitae invitator de longaeva consultus, quam destruebat, non [36]ad aeternam potius exhortatus est hominem, quam inferebat. [37]Quid, oro te, fecisset Christus creatoris si qui creatori diligendo aedificaverat hominem non erat creatoris? Credo, negasset diligendum creatorem.

Cap. XXVI. Cum in quodam loco orasset ad patrem illum superiorem, satis
Luc. XI, 1. impudentibus et temerariis oculis suspiciens ad caelum creatoris, a quo tam aspero et saevo et grandine et fulmine potuisset elidi, sicut et Hierusalem [1]suffigi ab eo potuit, aggressus eum ex disci-
Luc. XI, 1. pulis quidam, Domine, inquit, doce nos orare, sicut [2]et Ioannes discipulos suos docuit, scilicet quia alium deum aliter existimaret orandum. Hoc qui [3]praesumpserat, prius est probet alium deum editum a Christo. Nemo enim ante voluisset orare nosse quam didicisset quem oraret. Igitur si didicerat, proba. Si nusquam usque adhuc probas, scito illum in creatorem formam orationis postulasse, in quem etiam discipuli Ioannis orabant. Sed quia

27. et suscitatus *B.* 28. spe *ego.* spei *BCabc.* spes *d., Latinius, Fr. Iunius.* 29. deum *om. B.* 30. sunt *B.* si *a.* 31. idem Christo *B.* 32. diligendi dei praeceptum ut praestet *Fulv. Ursinus.* 33. praestructione *B.* 34. Haec C. 35. non *om. BC.* 36. ad *om. BC.* 37. Quod *b.*

Cap. XXVI. 1. suffigi *ab., Fr. Iunius.* suffugi *BCcd. Vaticanus uterque.* 2. et *om. ab.* 3. praesumpserit *Fulv. Ursinus.*

et Ioannes novum aliquem ordinem orationis induxerat, ideo hoc et a Christo discipulus eius [4]expostulandum non immerito praesumpserat, ut et illi de proprio magistri sui instituto non [5]alium, sed aliter, deum orarent. Proinde nec Christus ante orationis notitiam discipulo contulisset quam dei ipsius. Ita et ipse in eum docuit orationem quem discipulus usque adhuc noverat. Denique sensus orationis quem deum sapiant recognosce. Cui dicam, Pater? ei qui me omnino non fecit, a quo originem non Luc. XI, 2.
traho, an ei qui me faciundo et instruendo generavit? A quo spiritum sanctum postulem? a quo nec mundialis spiritus praestatur, an a quo fiunt etiam angeli spiritus, cuius et in primordio spiritus super aquas ferebatur? Eius regnum optabo venire quem nunquam regem gloriae audivi, an in cuius manu etiam corda sunt regum? Quis dabit mihi panem cotidianum? qui nec milium mihi condit, Luc. XI, 3.
an qui etiam de caelo panem angelorum cotidianum populo suo praestitit? Quis mihi delicta dimittet? qui ea non iudicando non Luc. XI, 4.
retinet, an qui, si non dimiserit, retinebit, ut iudicet? Quis non sinet nos deduci in temptationem? quem poterit temptator non timere, an qui a primordio temptatorem angelum praedamnavit? Hoc ordine qui alii deo supplicat et non creatori, non orat illum, sed infamat. Proinde a quo petam, ut accipiam? apud quem quae- Luc. XI, 9.
ram, ut inveniam? ad quem pulsabo, ut aperiatur mihi? quis habet petenti dare, nisi cuius omnia, cuius sum etiam ipse qui peto? Quid autem perdidi apud deum illum, ut apud eum quaeram et inveniam? Si sapientiam atque prudentiam, has creator abscondit. Apud eum ergo quaeram? Si salutem et vitam, et has apud creatorem? Nihil alibi quaeretur ut inveniatur quam ubi latuit ut appareat. Sic nec aliorsum pulsabo quam unde sum [6]functus. Denique si accipere et invenire et admitti laboris et instantiae fructus est illi qui [7]petiit et quaesivit et pulsavit, intellege haec a creatore mandari et repromitti. Ille enim deus optimus ultro veniens ad praestandum non [8]suo homini nullum illi laborem nec instantiam [9]indixisset. Iam enim non optimus, si non ultro daret [10]non petenti, et invenire praestaret non quaerenti, et aperiret non pulsanti. Creator autem potuit indicere ista per Christum, ut, quia delinquendo homo offenderat deum suum, laboraret, et instantia petendi acciperet, et quaerendi inveniret, et pulsandi introiret. Sic et prae- Luc. XI, 5—8.
missa similitudo nocturnum panis petitorem [11]amicum facit non

4. postulandum *Vaticanorum alter.* 5. alium *c.* 6. functus *BCcd. Vaticanorum alter.* fugatus *ab.* 7. petit *BC.* 8. sui *BC.* 9. induxisset *C.* 10. non *om. BC.* 11. amici *BC.*

alienum, et ad amicum pulsantem, non ad ignotum. Amicus autem, etiam si offendit, magis creatoris est homo quam dei Marcionis. Itaque ad eum pulsat ad quem ius illi erat, cuius ianuam norat, quem habere panes sciebat, cubantem iam cum infantibus, quos nasci voluerat. Etiam quod sero pulsatur, creatoris est tempus. Illius et serum cuius saeculum et saeculi occasus. Ad deum autem novum nemo sero pulsasset, tantum quod [12]lucescentem. Creator est qui et ianuam olim nationibus [13]clauserit, quae olim pulsabatur [14]Iudaeis; is et exsurgit et dat, et si iam non quasi amico, non tamen quasi extraneo homini, sed quasi molesto, inquit. Molestum autem tam cito deus recens neminem pati [15]potuit. Agnosce igitur et patrem quem etiam appellas creatorem. Ipse est qui scit quid filii postulent. Nam et panem petentibus de caelo dedit manna, et
Luc. XI, 11—13. carnem desiderantibus emisit ortygometram; non serpentem pro pisce, nec scorpium pro ovo. Illius autem erit non dare malum pro bono cuius utrumque sit. Ceterum deus Marcionis non habens scorpium non poterat id se dicere non daturum quod non habebat, sed ille qui habens et scorpium non dat. [16]Itaque et spiritum sanctum is dabit apud quem est et non sanctus. Cum surdum dae-
Ies. XXIX, 18. monium expulisset (ut et in ista specie curationis Esaiae occurris-
Luc. XI, 14—19. set), in [17]Beelzebub dictus eicere daemonia, Si ego, inquit, in Beelzebub eicio daemonia, filii vestri in quo eiciunt? hac voce quid magis portendit quam in eo eicere se in quo et filii eorum? In virtute scilicet creatoris. Nam si putas sic accipiendum: [18]Si ego [19]in Beelzebub, filii vestri in [20]quo? quasi illos suggillaret in Beelzebub eicientes, resistet tibi prior sensus, non posse [21]satanam dividi adversus semetipsum. Adeo nec illi in Beelzebub eiciebant, sed, ut diximus, in virtute creatoris, quam ut intellegi faceret,
Luc. XI, 20. subiungit: Quodsi ego in digito dei expello daemonia, ergone [22]ap-
Exod. VIII, 19. propinquavit in vos regnum dei? Apud Pharaonem enim venefici illi adhibiti adversus Moysen virtutem creatoris digitum dei appellaverunt. Digitus dei est hoc [23]quod significaret etiam modicum, validissimum tamen. Hoc et Christus ostendens, commemorator, non obliterator, vetustatum scilicet suarum, virtutem dei digitum dei dixit, non alterius [24]intellegendum quam eius apud quem hoc

12. lucescentum *BC*. 13. clauserit *BCabc*. cluserit *d*. 14. o deus iste exurgit *BC*. 15. patiatur *B*. 16. Ita *B*. 17. Beelzebub *Vaticanus uterque*. Belzebub *B* Beelzebule *cd*. Belzebule *Cab*. *Ita etiam in sequentibus*. 18. sic *c*. 19. in Beelzebule eiicio daemonia, filii vestri *cd*. *Vaticani*. 20. quo eicere quasi *B*. 21. satan *B*. 22. appropinquavit *Bubcd*. appropinquabit *C*. *Vaticanus uterque*. *Prebarus Fr. Iunius*. 23. quod significaret *BCd*. quod significarent *abc*. quo significaret *Latinius, Fr. Iunius*. 24. intelligendam *Ca., Fr. Iunius*.

erat appellata. Ergo et regnum ipsius appropinquaverat cuius et virtus digitus vocabatur. Merito igitur applicuit ad parabolam fortis illius armati, quem validior alius oppressit, principem daemoniorum, quem Beelzebub et satanam supra dixerat, significans digito dei oppressum, non creatorem ab alio deo subactum. Ceterum quomodo adhuc staret regnum eius in suis terminis et legibus et officiis quem, licet integro mundo, vel sic potuisset videri superasse validior ille deus Marcionis, si non secundum legem eius etiam Marcionitae morerentur, in terram defluendo, saepe et a scorpio docti non esse superatum creatorem? [25]Exclamat mulier de turba, Beatum uterum, qui illum portasset, et ubera, quae illum educassent. Et dominus, Immo beati, qui sermonem dei audiunt et faciunt. Quia et retro sic reiecerat matrem aut fratres, dum auditores et obsecutores dei praefert. Nam [26]nec hic mater assistebat [27]illi. Adeo nec retro negaverat [28]natum. Cum id rursus [29]audit, rursus proinde felicitatem ab utero et uberibus matris suae transtulit in discipulos, a qua non transtulisset si eam non haberet.

Luc. XI, 21 sq.

Luc. XI, 27. 28.

Alibi malo purgare quae reprehendunt Marcionitae in creatore. Hic enim sufficit si [1]ea in Christo reperiuntur. Ecce inaequalis et ipse, inconstans, levis, aliud docens aliud faciens, iubet omni petenti dare, et ipse signum petentibus non dat. Tanto aevo lucem suam ab hominibus abscondit, et negat lucernam abstruendam, sed confirmat super candelabrum proponendam, ut omnibus luceat. Vetat remaledicere, multo magis utique maledicere, et Vae ingerit pharisaeis et doctoribus legis. Quis est tam similis dei mei Christus nisi ipsius? Saepe iam [2]fiximus nullo modo potuisse illum destructorem legis denotari si alium deum [3]promulgasset. Ideo et [4]tunc pharisaeus, qui illum [5]vocaret ad prandium, retractabat penes se cur non prius tinctus esset quam recubuisset, secundum legem, qui deum legis circumferret. Iesus autem [6]etiam interpretatus est ei legem, dicens illos calicis et catini exteriora emundare, interiora autem ipsorum plena esse rapina et iniquitate, ut significaret vasculorum munditias hominum esse intellegendas apud deum; quia et pharisaeus de homine, non de calice illoto, apud se tractaverat. Ideo exteriora, inquit, calicis lavatis, id est carnem, interiora autem vestra non [7]emundatis, id est animam; adiciens, 'Nonne qui exteriora fecit, id est carnem, et interiora fecit, id est animam?

Cap. XXVII.

Luc. XI, 29.

Luc. XI, 33.

Luc. VI, 28.

Luc. XI, 37 sqq.

25. Exclamabat *d.* 26. ne *B.* 27. illi *om. B.* 28. natum *BC.* ut ne tum *abcd.* ut nec tum *Fr. Iunius.* 29. audit rursus *abcd.* habiturus *BC.*

Cap. XXVII. 1. ea *om. B.* 2. fiximus *d., ex emendat. Latinii.* fluximus *BCabc.* 3. provulgasset *C.* 4. tunc *BCacd. Vaticani duo.* nunc *b.* 5. vocaret *Bbcd. Vaticanus uterque.* vocarat *C.* 6. etiam *om. B.* 7. emundastis *B.*

[7b] quo [8] dicto aperte demonstravit ad eundem deum pertinere munditias hominis exterioris et interioris cuius uterque sit, praeponentis misericordiam non modo lavacro hominis, sed etiam sacrificio. Subiungit enim, Date quae habetis eleemosynam, et omnia munda erunt vobis. Quodsi et alius potest deus misericordiam mandasse, non tamen ante quam cognitus. Porro et hic apparet illos non de deo increpitos, sed de eius disciplina a quo illis et figurate vasculorum munditiae et manifeste misericordiarum opera imperabantur.
Luc. XI, 42. Sic et holuscula decimantes, vocationem autem et dilectionem dei praetereuntes obiurgat. Cuius dei vocationem et dilectionem, nisi cuius et rutam et mentam ex forma legis [9] de decimis offerebant? Totum enim exprobrationis hoc erat quod modica curabant, ei
Deut. VI, 5. utique cui maiora non exhibebant, dicenti, Diliges dominum deum tuum, ex toto [10] corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis, qui te vocavit ex Aegypto. Ceterum nec tempus admisisset, ut Christus tam praecoquam, immo tam acerbam adhuc dilectionem expostularet [11] novo et recenti deo, ne dixerim nondum palam facto. Primatum quoque captantes locorum et honorum salutationum cum incusset, sectam creatoris administrat, eiusmodi
Ies. I, 10. principes Sodomorum archontas [12] appellantis, prohibentis etiam con-
Ps. CXVIII, 8 sq. fidere in praepositos, immo et in totum miserrimum hominem pronuntiantis qui spem habet in homine. Quodsi propterea quis affectat principatum, ut de officiis aliorum glorietur, [13] quia officia vetuit eiusmodi sperandi et confidendi in hominem, idem [14] et affectatores principatuum increpuit. Invehitur et in doctores ipsos
Luc. XI, 46. legis, quod onerarent alios importabilibus oneribus, quae ipsi ne digito quidem aggredi auderent, non legis onera suggillans quasi detestator eius. Quomodo enim detestator, qui cum maxime potiora legis praetereuntes incusabat, eleemosynam et vocationem et dilectionem dei, ne haec quidem gravia, nedum decimas rutarum [15] et munditias catinorum? Ceterum excusandos potius censuisset si importabilia portare non possent. Sed quae onera taxat? quae ipsi de suo exaggerabant, docentes praecepta, doctrinas hominum, com-
Ies. V, 8. 23. X, 2. modorum suorum causa, iungentes domum ad domum, ut quae proximi sunt auferrent, clamantes populum, amantes munera, sectantes retributionem, diripientes iudicata pauperum, uti esset illis vidua in rapinam et pupillus in praedam. De quibus idem Esaias:

7b. quod *C*. 8. dicto *abcd*. digito *BCa* (*in marg.*). 9. de *abcd*. et *BC*. 10. corde tuo *Bcd*. *Vaticanorum alter*. corde *reliqui*. 11. novam *BC*. 12. appellantis, prohibentis *abcd*. *Corsiensis*. appellantes, prohibentes *B*. appellans, prohibens *C*. 13. qui *BCa*. 14. et *om. b*. 15. et *om. ab*.

Vae qui valent in [16]Hierusalem; et rursus: Qui vos postulant, [17]dominantur vestri. Qui magis quam legis doctores? Hi si et Christo displicebant, ut sui displicebant. Alienae enim legis doctores non omnino pulsasset. Cur autem Vae audiunt etiam quod aedificarent prophetis monimenta interemptis a patribus eorum, laude potius digni, qui ex isto opere pietatis testabantur se non consentire factis patrum, si non erat zelotes, qualem arguunt Marcionitae, delicta patrum de filiis exigentem usque in quartam nativitatem? Quam vero clavem habebant legis doctores nisi interpretationem legis? ad cuius intellectum neque ipsi adibant, non credentes scilicet (Nisi enim credideritis, non intellegetis), neque alios admittebant, utique [18]docentes praecepta potius et doctrinas hominum. Qui ergo nec ipsos introeuntes nec aliis aditum praestantes increpabat, obtrectator habendus est legis an fautor? Si obtrectator, placere debebant et praeclusores legis, si fautor, iam non et aemulus [19]legis. Sed haec omnia ad infuscandum creatorem ingerebat, ut saevum, erga quem delinquentes Vae habituri essent. Et quis saevum non potius timeret provocare [20]deficiendo ab eo? Tanto magis ergo demerendum docebat quem timendum ingerebat. Sic oportebat Christum creatoris.

Merito itaque non placebat illi hypocrisis pharisaeorum, labiis scilicet amantium deum, non corde. Cavete, inquit discipulis, a fermento pharisaeorum, quod est hypocrisis, non praedicatio creatoris. Odit contumaces patris filius, non vult suos tales existere in illum, non in alium, in quem hypocrisis fuisset admissa, cuius exemplum a discipulis caveretur. Ita pharisaeorum [1]prohibet exemplum. In eum prohibebat illud admitti in quem admittebant pharisaei. Igitur quoniam hypocrisim eorum taxarat, utique celantem occulta cordis et incredulitatis secreta [2]superficialibus officiis obumbrantem, quae clavem agnitionis habens nec [3]ipsa introiret nec alios sineret, ideo adicit, Nihil autem opertum, quod non [4]patefiet, et nihil absconditum, quod non [5]dinoscetur; ne quis existimet illum dei ignoti retro et occulti revelationem et [6]adagnitionem intentare, cum subiciat etiam quae inter se [7]mussitarent vel tractarent, scilicet super ipso dicentes, Hic non expellit daemonia nisi a [8]Beelzebub, in apertum processura, et in ore hominum futura,

Isa. XXVIII, 14. III, 4. Luc. XI, 47. Luc. XI, 52. Cap. XXVIII. Luc. XII, 1. Luc. XII, 2. Luc. XII, 3.

16 Hierusalem *ed. Vaticanorum unus.* Israelem *B.* Israhele *C.* Israele *a.* Israel *b.* 17. dominentur *b.* 18. docentes *abcd.* docebant *BC.* 19. legis *om. B.* 20. deperiendo *BC.*

Cap. XXVIII. 1. prohibet *Bcd. Vaticanus uterque.* perhibet *reliqui.* 2. superficialibus *abcd., Rhenanus in marg. ed. princ.* superficii talibus *C. Fr. Iunius.* superfi talibus *B.* 3. ipsa *d., Fr. Iunius.* in ipsa *BCabc.* 4. patefiat *B.* 5. demonstretur *B.* 6. agnitionem *B.* 7. mussitarant vel tractarant *c.* 8. Beelzebule *ed.*

Luc. XII, 4. [9]ex evangelii promulgatione. Dehinc conversus ad discipulos, Dico autem, inquit, vobis [10]amicis, nolite terreri ab eis qui vos solummodo occidere [11]possunt, nec post hoc ullam in vobis habent po-
Ies. LVII, 1. testatem. Sed [12]iis erit Esaias praedicens: Vide quomodo iustus
Luc. XII, 5. aufertur, et nemo advertit. Demonstrabo autem vobis quem timeatis: Timete eum qui postquam occiderit, potestatem [13]habet mittendi in gehennam; creatorem [14]utique significans: Itaque dico vobis, hunc timete. Et hoc in loco sufficeret mihi si quem timeri iubet offendi vetat, et quem offendi vetat demereri iubet, et qui haec mandat ipsius est cui timendo et non offendendo et demerendo
Luc. XII, 8. procurat. Sed habeo et de sequentibus sumere. Dico enim vobis, omnis qui confitebitur [15]in me coram hominibus, confitebor in illo coram deo. Qui confitebuntur autem in Christo, occidi habebunt coram hominibus, nihil utique amplius passuri post occisionem ab illis. [16]Hi ergo erunt quos supra praemonet ne timeant tantummodo occidi; ideo praemittens non timendam occisionem, ut sub-
Luc. XII, 9. iungeret [17]sustinendam confessionem: Et omnis qui negaverit me coram hominibus, denegabitur coram deo, ab eo utique qui illum confitentem confessurus fuisset. Si enim confessorem confitebitur, ipse est qui et negatorem negabit. Porro si confessor est cui nihil timendum est post occisionem, negator erit cui timendum est etiam post mortem. Itaque cum creatoris sit quod timendum est post mortem, gehennae scilicet poena, et negator ergo creatoris est. Si autem [18]negator, et confessor, qui post occisionem nihil ab homine passurus est, a deo plane passurus si negaret. Atque ita Christus creatoris est, qui ostendit negatores suos creatoris gehennam timere debere. Post deterritam itaque
Luc. XII, 10. negationem sequitur et blasphemiae formidandae admonitio: Qui dixerit in filium hominis, [19]remittetur illi, qui autem dixerit in spiritum sanctum, non remittetur [20]ei. Quodsi iam et remissio et retentio delicti iudicem deum sapiunt, [21]huius erit spiritus sanctus non blasphemandus, non remissuri scilicet blasphemiam, sicut et supra non negandus, occisuri scilicet etiam in gehennam. Quodsi et blasphemiam Christus a creatore avertit, quomodo adversarius et venerit non scio. Aut si et per haec severitatem eius infuscat, non remissuri blasphemiam et occisuri etiam in gehennam, superest

Belzebule *ab.* Belzebul *C.* Belzebub *B.* 9. ex *abcd. Gorziensis.* et *BC.* 10. amicis meis *cd.* 11. possint *b.* 12. hiis *Ca.* 13. habet *Bcd. Vaticanus utrque.* habet *reliqui.* 14. utique significans; itaque *abcd. Gorziensis liber.* utique; itaque *B.* 15. in *om. BC.* 16. Hic *d.* 17. sustinendam *BCab., Fr. Iunius.* substruendam *cd. Vaticanorum alter.* 18. et negator *cd.* 19. remittetur illi, qui autem *d.* remittetur, illi autem qui *BCabc.* 20. ei remissio. Quodsi iam et retentio *BC.* 21. cuius *BC.*

ut et illius diversi dei impune et spiritus blasphemetur, et Christus negetur, et nihil intersit de cultu eius deve contemptu, et sicut de contemptu nulla poena, ita et de cultu nulla speranda sit merces. [22]Perductos ad potestates prohibet ad interrogationem cogitare de responsione. Sanctus enim, inquit, spiritus docebit vos ipsa hora [23]quid eloqui debeatis. Si eiusmodi documentum creatoris est, eius erit et praeceptum cuius praecessit exemplum. Balaam prophetes in Arithmis arcessitus a rege Balach ad maledicendum Israëlem, cum quo proelium inibat, simul spiritu implebatur; non ad quam venerat maledictionem, sed quam illi ipsa hora spiritus suggerebat benedictionem pronuntiabat, ante professus apud nuntios [24]regis, mox etiam apud ipsum, id se pronuntiaturum quod deus ori eius [25]indidisset. Hae sunt novae doctrinae novi Christi, quas olim famuli creatoris initiaverunt. Ecce plane diversum exemplum Moysi et Christi. Moyses rixantibus fratribus ultro intercedit [26]et iniuriosum increpat: Quid proximum tuum percutis? Et reicitur ab illo: Quis te [27]constituit magistrum aut iudicem super nos? Christus vero postulatus a quodam ut inter illum et fratrem ipsius [28]de dividunda haereditate componeret, operam suam, et quidem tam probae causae, denegavit. Iam ergo melior Moyses meus Christo tuo, fratrum paci studens, iniuriae occurrens. Sed enim optimi et non iudicis dei Christus, [29]Quis me, inquit, iudicem constituit super vos? Aliam vocem excusationis invenire non potuit ne ea uteretur qua improbus vir et impius frater assertorem probitatis atque pietatis excusserat. Denique probavit malam vocem, utendo ea, et malum factum, pacis inter fratres componendae [30]declinatione. Aut numquid indigne tulerit hoc dicto fugatum Moysen, ideoque in causa pari disceptantium fratrum voluit illos commemoratione eiusdem dicti confudisse? Plane ita. [31]Ipse enim tunc fuerat in Moyse, qui talia audierat, spiritus scilicet creatoris. Puto iam alibi satis commendasse nos divitiarum gloriam damnari a deo nostro, ipsos dynastas detrahente de solio, et pauperes allevante de sterquilinio. Ab eo ergo erit et parabola divitis blandientis sibi de proventu agrorum suorum, cui deus dicit, Stulte, hac nocte animam tuam reposcent; quae autem parasti, [32]cuius erunt? Sic denique rex de gazis et apothecis deliciarum suarum apud Persas gloriatus per Esaiam male audivit.

Luc. XII, 11. 12.
Num. XXII—XXIV.
Exod. II, 13 sq.
Luc. XII, 13. 14.
Luc. I, 52. Ps. CXIII, 7.
Luc. XII, 16—20.
Ies. XXXIX.

22. productos *Vaticanorum alter*. 23. quid eloqui debeatis *Cabcd*. quid eloquimini debeatis *B*. quid loquamini *Vaticanorum alter*. 24. regios *bcd*. 25. indixisset. Haec *B*. 26. et *om. d*. 27. magistrum constituit *B*. 28. de dividunda *c*., *ex altero Vaticano*. dividunda *reliqui*. 29. Qui *b*. 30. declinationem *BC*. 31. si ipse *BC*. 32. cui *Latinius*.

Cap. XXIX. Quis nollet curam nos agere animae de victu et corpori de
Luc. XII, 22—28. vestitu nisi qui ista homini ante prospexit et exinde praestans merito curam eorum tanquam aemulam liberalitatis suae prohibet? qui et substantiam ipsius animae accommodavit potiorem esca, et materiam ipsius corporis figuravit potiorem tunica, cuius et corvi non serunt nec metunt nec in apothecas condunt, et tamen aluntur ab ipso, cuius et lilia et foenum non texunt nec nent, et tamen vestiuntur ab ipso, cuius et Salomon gloriosissimus, nec ullo tamen flosculo cultior. Ceterum nihil tam abruptum quam ut alius praestet, alius de praestantia eius [1]secure agere mandet, et quidem derogator ipsius. Denique si quasi derogator creatoris non vult de eiusmodi frivolis cogitari de quibus nec corvi nec lilia laborent, ultro scilicet pro sua vilitate subiectis, paulo post parebit. Interim cur illos modicae fidei incusat, id est cuius fidei? Eiusne quam nondum poterant perfectam exhibere deo, tantum quod [2]revelato cum maxime discentes eam, an quam hoc ipso titulo debebant creatori, uti crederent haec illum ultro generi humano subministrare, nec de eis cogitarent? Nam et cum subicit, Haec enim nationes mundi quaerunt, non credendo scilicet in deum conditorem omnium et [3]praebitorem, quos pares gentium nolebat, in eundem deum modicos fidei increpabat in quem gentes [4]incredulas notabat. Porro
Luc. XII, 30. cum et adicit, Scit autem pater opus esse haec vobis, prius quaeram quem patrem intellegi velit Christus? Si ipsorum creatorem demonstrat, et bonum confirmat, qui [5]scit quid filiis opus sit, sin illum alium deum, quomodo scit necessarium esse homini victum atque vestitum, quorum nihil praestitit? Si enim scisset, praestitisset. Ceterum si scit quae sunt homini necessaria, nec tamen praestitit, aut malignitate aut infirmitate non praestitit. Professus autem necessaria haec homini, utique bona confirmavit. Nihil enim mali necessarium. Et non erit iam depretiator operum et indulgentiarum creatoris, ut quod supra distuli expunxerim. Porro si quae necessaria scit homini alius et prospexit et [6]praestat, quomodo
Luc. XII, 31. haec ipse [7]promittit? An de alieno bonus est? Quaerite enim, inquit, regnum dei, et haec vobis adicientur. Utique ab ipso. Quodsi ab ipso, qualis est qui aliena praestabit? Si a creatore, cuius et sunt, quis est qui aliena promittat? Ea si regno [8]accedunt, secundo gradu restituenda, eius est secundus gradus cuius et primus, eius victus atque vestitus cuius et regnum. Ita tota pro-

Cap. XXIX. 1. securos *BC*. 2. revelato *ego*. velato *BCabcd*. revelata *Latinius*. 3. praebitorem *a* (*in marg.*) *bcd*. probatorem *BCa*. 4. incredules *BC*. 5. sciat *Fulv. Ursinus*. 6. praescit *B*. 7. repromittit *d*. 8. accedent *cd*. *Vaticanus unus*.

missio creatoris est parabolarum status, similitudinum peraequatio, si nec [9]in alium spectant quam cui per omnia [10]pariaverint. [11]Sumus servi, dominum enim habemus deum. Succingere debemus lumbos, id est expediti esse ab impedimentis laciniosae vitae et implicitae. Item lucernas ardentes habere, id est mentes a fide accensas et operibus veritatis relucentes, atque ita expectare domi- Luc. XII, 35. 36.
num, id est Christum. Unde redeuntem? si a nuptiis, creatoris est, cuius nuptiae; si non creatoris, nec ipse Marcion invitatus ad nuptias isset, deum suum [12]intuens detestatorem nuptiarum. Defecit itaque parabola in persona domini, si non esset cui nuptiae competunt. In sequenti quoque parabola satis errat qui furem illum, Luc. XII, 39.
cuius horam si [13]pater familiae sciret, non sineret [14]suffodi domum suam, in personam disponit creatoris. Fur enim creator quomodo videri potest, dominus totius hominis? Nemo sua furatur aut suffodit, sed ille potius qui in aliena descendit, et hominem a domino eius alienat. Porro cum furem nobis diabolum [15]demonstret, cuius horam etiam in primordio si homo scisset, nunquam ab eo suffossus esset, propterea iubet ut parati simus, quia qua non puta- Luc. XII, 40.
mus hora filius hominis adveniet, non quasi ipse sit fur, sed iudex scilicet eorum qui se non [16]paraverint, nec caverint furem. Ergo si ipse est filius hominis, iudicem teneo, et in iudice creatorem defendo; si vero Christum creatoris in nomine filii hominis hoc loco ostendit, ut eum furem portendat, qui quando venturus sit ignoremus, habes [17]supra praescriptum neminem rei suae furem esse, salvo et illo, quod in quantum timendum creatorem ingerit, in tantum illi negotium agens creatoris est. Itaque interroganti Petro in illos an [18]et in omnes parabolam [19]dixisset, ad ipsos et ad universos qui ecclesiis praefuturi essent [20]proponit actorum similitudinem, quorum qui bene tractaverit conservos absentia do- Luc. XII, 41—46.
mini reverso eo omnibus bonis praeponetur, qui vero secus egerit, reverso domino qua die non putaverit, hora qua non scierit, illo scilicet filio hominis, Christo creatoris, non fure, sed iudice, segregabitur et pars eius cum infidelibus ponetur. Proinde igitur aut et hic iudicem dominum opponit et [21]illi catechizat, aut si deum optimum, iam et illum iudicem affirmat, licet nolit haereticus. Temperare enim temptant hunc sensum, cum deo eius vindicatur. Quasi

9. in *om. d.* 10. pariaverint *abcd. Ex emendatione Rhenani.* paria venerint *BC. Pithoei liber. Probat Nic. Rigaltius.* 11. id sumus *BC. Pithoei liber. Probat Nic. Rigaltius.* 12. metuens *Latinius. Quod verum puto cum Fr. Iunio.* 13. paterfamilias *d.* 14. suffodi *BCcd. Vaticanus uterque.* effodi *ab.* 15. demonstravit *Vaticanorum alter.* 16. paraverunt nec caverunt *B.* 17. supra praescriptum *ego.* supra scriptum *libri omnes.* 18. et *om. ab.* 19. dixit et ad ipsos *BC.* 20. proponi tactorum (tractorum *B.*) *BC.* 21. illic *a.*

tranquillitatis sit et mansuetudinis segregare solummodo et partem eius cum infidelibus ponere, ac si non sit vocatus, [22]ut statui suo redditus. Quasi non et hoc ipsum iudicato fiat. Stultitia! Quis erit exitus segregatorum? Nonne amissio salutis? siquidem ab eis segregabuntur qui salutem consequentur. [23]Quis igitur infidelium status? Nonne damnatio? Aut si nihil patientur segregati et infideles, aeque ex diverso nihil consequentur retenti et fideles. Si vero consequentur salutem retenti et fideles, hanc amittant necesse est ex diverso segregati et infideles. Hoc erit iudicium, quod qui intendit creatoris est. Quem alium intellegam caedentem servos paucis aut multis plagis, et prout commisit illis, ita et exigentem ab eis, quam retributorem deum? Cui me [24]decet obsequi nisi
Luc. XII, 49. remuneratori? Proclamat Christus tuus: Ignem veni mittere in terram. Ille optimus, nullius gehennae dominus, qui paulo ante discipulos ne ignem postularent inhumanissimo viculo coërcuerat, quando iste Sodomam et Gomorram nimbo [25]igneo exussit, quando
Ps. XCVII, 3. cantatum est: Ignis ante ipsum procedet et cremabit inimicos eius,
Hos. VIII, 14. quando [26]et per Osee comminatus est: Ignem emittam in civitates
Ier. XV, 14. [27]Iudaeae, vel per [28]Esaiam: Ignis exarsit ex indignatione mea.
Ies. XXX, 27. Non mentiatur. Si non est ille qui de rubo quoque ardenti vocem suam emisit, [28b]viderit quem ignem intellegendum contendas. Etiam si figura est, hoc ipso quod de meo elemento argumenta sensui suo sumit meus est qui de meis utitur. Illius erit similitudo ignis eius et veritas. Ipse melius interpretabitur ignis istius qualitatem,
Luc. XII, 51. adiciens, Putatis venisse me pacem mittere in terram? non, dico
Matth. X, 34. vobis, sed separationem. Machaeram quidem scriptum est. Sed Marcion [29]emendat; quasi non et [30]separatio opus sit machaerae. Igitur et ignem eversionis intendit qui pacem negavit. Quale proelium, tale et incendium. Qualis machaera, talis et flamma; neutra
Luc. XII, 52. congruens [31]domino. Denique, Dividetur, inquit, pater in filium et filius in patrem, et mater in filiam et filia in matrem, et nurus in
Mich. VII, 6. socrum et socrus in nurum. Hoc proelium inter parentes si in ipsis verbis tuba cecinit prophetae, vereor ne [32]Michaeas Christo
Luc. XII, 56. Marcionis [33]praedicarit. Et ideo hypocritas pronuntiabat, caeli quidem et terrae faciem probantes, tempus vero illud non dinoscentes, quo scilicet adimplens omnia quae super ipsos [34]fuerunt praedicata nec aliter docens debuerat agnosci. Ceterum quis posset eius tem-

22. et *Fr.Iunius*. 23. Quis *Bd*. Quid *reliqui*. 24. docet *B*. 25. igneorum usit *B*. 26. et *om*. *BC*. 27. Iudae *cd*. *Vaticanus uterque*. iudex *B*. 28. Bieremiam *Fr. Iunius*. 28 b. videris — — contendas *Fr. Iunius*. viderit — — contendat *d*. 29. emendans *B*. 30. seperatio *B*., *uti assolet*. 31. deum *B*. 32. Michaeas *cd*. Micheas *reliqui*. 33. praedicaret *BCabc*. 34. fuerant *Ca*.

pora nosse cuius per quae probaret non habebat. Merito [35]expro- Luc. XII, 57.
brat etiam quod iustum non a semetipsis iudicarent. Olim hoc
mandat per [36]Zachariam: Iustum iudicium et pacatorium iudicate; Zach. VIII, 16.
per Hieremiam: Facite iudicium et iustitiam; per Esaiam: Iudicate Ier. XXII, 3.
pupillo et iustificate viduam, imputans etiam vineae [37]Sorech quod Ies. I, 17. V, 16.
non iudicium fecisset sed clamorem. Qui ergo docuerat ut face-
rent ex praecepto, is exigebat ut facerent et ex arbitrio. Qui
[38]seminaverat praeceptum, ille et redundantiam eius urgebat. Iam
vero quam absurdum ut ille mandaret iuste iudicare qui deum iudi-
cem iustum destruebat? Nam et iudicem, qui mittit in carcerem Luc XII, 58. 59.
nec ducit inde nisi soluto etiam novissimo quadrante, in persona
creatoris obtrectationis nomine disserunt. Ad quod necesse habeo
eodem gradu occurrere. Quotienscunque enim severitas creatoris
opponitur, totiens illius est Christus cui per timorem cogit ob-
sequium.

Quaestionem rursus de curatione sabbato facta quomodo dis- Cap. XXX.
cussit? Unusquisque vestrum sabbatis non solvit asinum aut bo- Luc. XIII, 10—17.
vem suum a praesepi et ducit ad potum? Ergo secundum condi- Exod. XII, 16.
cionem legis operatus legem confirmavit, non dissolvit, iubentem
nullum opus fieri nisi quod fieret omni animae, quanto potius hu-
manae? Parabolarum congruentiam ubique [1]recognoscor exigere.
Simile est regnum dei, inquit, grano sinapis, quod accepit homo Luc. XIII, 18. 19.
et seminavit in horto suo. Quis in persona hominis intellegendus?
Utique Christus, quia, licet Marcionis, filius hominis est dictus,
qui accepit a patre semen regni, sermonem scilicet evangelii, et
seminavit in horto suo, utique in mundo, puta nunc in homine.
Sed cum in suo horto dixerit, nec mundus autem nec homo illius
sit, sed creatoris, ergo qui in suum [2]seminarit [3]creator ostenditur.
Aut si, ut hunc laqueum evadant, converterint [4]hominis personam
a Christo in hominem accipientem semen regni et seminantem in
horto cordis sui, nec ipsa materia alii conveniet quam creatori.
Quale est enim [5]ut *sit* lenissimi dei regnum quod etiam [6]iudicii
fervor lacrimosa austeritate subsequitur? De sequenti plane simili- Luc. XII, 20. 21.
tudine vereor ne forte alterius dei regno portendat. Fermento
enim comparavit illud, non azymis, quae familiariora sunt creatori.
Congruit et haec coniectura mendicantibus argumenta. Itaque et

35. et probat *BC*. 36. Ezechielem *BCab*. 37. Soreth *BCab*. 38. seminaverit *BC*.
Cap. XXX. 1. recognosco te exigere *Latinius*. *Probat etiam Fr. Iunius*. 2. seminavit *B*. 3. nec creator *d*. 4. homines in personam Christi *C*. homines personam in personam Christi (*B*.) 5. ut sit lenissimi dei regnum quod *ego*. ut lenissimi dei regnum quod *BCabc*. ut lenissimi dei regnum significet semen quod *d*. 6. iudicium fervoris lachrymosae austeritates subsequuntur *Fulv. Ursinus*.

ego vanitatem vanitate depellam, fermentationem quoque congruere dicens regno creatoris, quia post illam clibanus vel furnus gehennae sequatur. Quotiens adhuc se iudicem ostendit et in iudice creatorem? Quotiens utique eiecit et damnat reiciendo? Sicut hic quo-
Iesa. II, 19. que, Cum surrexerit, inquit, [7]pater familiae; quo? nisi quo dixit Esaias, Cum [8]surrexerit comminuere terram? et [9]cluserit ostium;
Luc. XIII, 25—28. utique excludendis iniquis. Quibus pulsantibus respondebit, Nescio unde sitis, et rursus enumerantibus quod coram illo ederint et biberint [10]et in plateis eorum docuerit, adiciet, Recedite a me omnes operarii iniquitatis: illic erit fletus et frendor dentium. Ubi? foris scilicet, ubi erunt exclusi, ostio cluso ab eo. Ergo erit poena a quo fit exclusio in poenam, cum videbunt iustos introeuntes in regnum dei, se vero detineri foris. A quo? Si a creatore, quis [11]erit ergo intus recipiens iustos in regnum? Deus bonus. Quid ergo [12]illuc creatori, ut foris detineat in poenam quos adversarius eius exclusit, suscipiendos a se, [13]si utique, magis in adversarii bilem? Sed et ille exclusurus iniquos sciat utique creatorem illos detenturum in poenam [14]aut non sciat oportet. Ergo aut nolente eo detinebuntur, et minor est illo qui detinet, cedens ei nolens, aut si vult ita fieri, ipse ita faciendum iudicavit, et non erit melior creatore ipse auctor infamiae creatoris. Haec si nulla ratione consistunt, ut alius punire, alius liberare credatur, unius erit tam iudicium quam et regnum, et dum unius est utrumque, qui et iudicat creatoris est.

Cap. XXXI. Luc. XIV, 12—14. Iesa. LVIII, 7. Ad prandium vel ad coenam quales vocari iubet? Quales ostenderat per Esaiam: Confringe panem tuum esurienti, et mendicos, [1]et qui sine tecto sunt, induc in domum tuam, qui scilicet [2]humanitatis istius vicem retribuere non possint. Hanc si Christus captari vetat, in resurrectione eam repromittens, creatoris est forma, cui non placent amantes munera, sectantes retributionem. Etiam invitatoris parabola cui magis parti occurrat [3]expende. Homo
Luc. XIV, 16 sqq. quidam fecit coenam et vocavit multos. Utique coenae paratura vitae aeternae saturitatem figurat. Dico primo extraneos et nullius iuris adfines invitari ad coenam non solere, certe facilius solere domesticos et familiares. Ergo creatoris est invitasse, ad quem pertinebant qui invitabantur, et per Adam, qua homines, et [4]per patres, qua Iudaici, non eius ad quem neque natura pertinebant neque praerogativa. [5]De-

7. paterfamilias *d.* 8. surrexit *B.* 9. clauserit *B. Vaticanorum unus.* 10. *Recuperim* et quod in plateis. 11. ergo erit *B.* 12. illic *Fr. Iunius.* 13. si utique *BC.* utique *reliqui.* 14. an *BC.*

Cap. XXXI. 1. etiam *B.* 2. et humanitatis *BC.* 3. expende *d.* expende *reliqui.* 4. per *om. BCa.* 5. Deinde *B.*

hinc si is mittit ad convivas qui coenam paravit, sic quoque creatoris est coena, qui misit ad convivas admonendos, ante iam vocatos per patres, admonendos autem per prophetas, non qui neminem miserit ad monendum, nec qui nihil prius egerit ad vocandum, sed ipse descenderit subito, tantum quod innotescens, iam invitans, tantum quod invitans, [6]iam in convivium cogens, eandem faciens horam coenandi et ad coenam invitandi. Excusant se invitati. Si ab alio Luc. XIV, 18—20.
deo, merito, quia subito invitati, si non merito, ergo nec subito. Si autem non subito invitati, ergo a creatore, a quo olim, cuius denique declinaverant vocationem, tunc primo dicentes ad Aaronem, *Fac nobis deos*, qui praeeant nobis; atque exinde aure audientes Exod. XXXII, 1.
et non audientes, vocationem scilicet dei, qui pertinentissime ad Ies. VI, 10.
hanc parabolam per Hieremiam, Audite, inquit, vocem meam, et Ier. VII, 23 sq. XI, 7 sq.
ero vobis in dominum et vos mihi in populum, et ibitis in omnibus viis meis, quascunque mandavero vobis. Ecce invitatio dei. Et non audierunt, inquit, et non adverterunt aurem suam. Ecce recusatio populi. Sed abierunt in [7]iis quae [8]concupiverunt corde suo
malo. Agrum emi, et boves mercatus sum, et uxorem duxi. Et Luc. XIV, 18—20.
adhuc ingerit: Et emisi [9]ad vos omnes famulos meos prophetas. Hic erit spiritus sanctus, admonitor convivarum, die et ante lucem. Et non audiit populus meus, et non intendit auribus suis, et ob- Ier. VII, 25.
duravit collum suum. Hoc ut [10]patrifamiliae renuntiatum est, motus tunc (bene quod et motus, negat enim Marcion moveri deum Luc. XIV, 21.
suum, ita et [11]hoc meus est) mandat de plateis et vicis civitatis facere sublectionem. Videamus an eo sensu quo rursus per [12]Hieremiam: Numquid solitudo factus sum domui Israëlis? [13]aut terra Ier. II, 31
in incultum derelicta? id est, Numquid non habeo quos allegam aut unde allegam? quoniam dixit populus meus, Non venimus ad te. Itaque misit ad alios vocandos ex eadem adhuc civitate. [14]Dehinc Luc. XIV, 23.
loco abundante praecepit etiam de viis et sepibus colligi, id est nos iam de extraneis gentibus; illa scilicet aemulatione qua in Deuteronomio: Avertam faciem meam ab eis, et monstrabo quid illis Deut. XXXII, 20 sq.
in novissimis, id est alios possessuros locum eorum quoniam genitura perversa est, filii in quibus fides non est. Illi obaemulati sunt me in non deo, et provocaverunt me in iram in idolis suis, et ego obaemulabor eos in non natione, [15]in natione insipienti provocabo eos in iram, in [16]nobis scilicet, quorum [17]spem Iudaei

6. in convivium iam *B*. 7. eis *c*. hiis *Ca*. his *B*. 8. concupiverunt *Ca*. concupiverunt *B*. concupierunt *bcd*. 9. omneis ad vos *Cab*. 10. patrifamilias *d*. 11. hic *B*. 12. ieremiam *B*., *uti assolet*. 13. terra inculta *B*. 14. et dehinc *B*. 15. in natione *om*. *C*. 16. novis *BC*. 17. speciem Iudaei gerunt *Latinius*. spiritus Iudaei gerunt *B*. spem Iudaei gemunt *Semler*.

Luc. XIV, 24. gerunt, de qua illos gustaturos negat dominus, derelicta Sione,
Ies. I, 8. tanquam specula in vinea et in cucumerario casula, posteaquam et novissimam in [18] Christum invitationem [19] recusavit. Quid ex hoc ordine secundum [20] dispositionem et praedicationes creatoris recensendo competere potest illi, cuius nec ordinem habet nec dispositionem ad parabolae conspirationem qui totum opus semel fecit? Aut quae erit prima vocatio eius, et quae secundo actu admonitio? Ante debent alii excusare, postea alii convenisse. Nunc autem pariter utramque partem invitare venit, de civitate, de sepibus, adversus speculum parabolae. Nec potest iam fastidiosos indicare quos nunquam retro invitavit, quos cum maxime aggreditur. Aut si de futuro eos indicat contempturos vocationem, ergo et sublectionem loco eorum ex gentibus de futuro portendit. Plane ad hoc secundo venturus est ut gentibus praedicet. Et si venturus est autem, puto, non quasi vocaturus adhuc convivas, sed iam collocaturus. Interea qui coenae istius vocationem [21] in caeleste convivium interpretaris spiritalis saturitatis et iocunditatis, memento et terrenas promissiones vini et olei et frumenti et ipsius civitatis aeque in spiritalia figurari a creatore.

Cap. XXXII. Luc. XV, sqq. 8 sqq. Ovem et [1] dragmam perditam quis requirit? nonne qui perdidit? Quis autem perdidit? nonne qui habuit? [2] Quis vero habuit? nonne cuius fuit? Si igitur homo non alterius est res quam creatoris, is eum habuit cuius fuit, is perdidit qui habuit, is requisivit qui perdidit, is invenit qui quaesivit, is exultavit qui invenit. Ita utriusque parabolae argumentum vacat circa eum cuius non est ovis neque dragma, id est homo. Non enim perdidit, quia non habuit, nec requisivit, quia non perdidit, nec invenit, quia nec requisivit, nec exultavit, quia non invenit. Atque adeo exultare illius est de paenitentia peccatoris, id est [3] de perditi recuperatione, qui se professus est olim malle [4] peccatoris paenitentiam quam mortem.

Cap. XXXIII. Luc. XVI, 13. Quibus duobus dominis neget posse serviri, quia alterum offendi sit necesse, alterum defendi, ipse declarat, deum proponens et mammonam. Deinde mammonam quem intellegi velit, si interpretem non habes, ab ipso potes discere. Admonens enim nos de saecularibus suffragia nobis prospicere amicitiarum, secundum servi illius exemplum qui ab actu summotus dominicos debitores [1] demi-
Luc. XVI, 1—9. nutis cautionibus relevat in subsidium sibi, Et ego, inquit, dico vobis, facite vobis amicos de mammona iniustitiae, de nummo se

18. Christo *BC*. 19. recusat *B*. 20. dispositiones *d*. 21. in *delet Petr. Ciacconius*.
Cap. XXXII. 1. drachmam *d*. *Ita etiam infra*. 2. Qui *BCa*. 3. de *om. B*.
4. peccatorum *B*.
Cap. XXXIII. 1. deminutis *d., ex emendatione Latinii*. diminuit *BCabc*.

licet, de quo et servus ille. Iniustitiae enim auctorem et dominatorem totius saeculi nummum scimus omnes. Cui famulatam videns pharisaeorum cupiditatem [2]ammentavit hanc sententiam: Non potestis deo servire et mammonae. Irridebant denique pharisaei pe- Luc. XVI, 14.
cuniae cupidi, quod intellexissent scilicet mammonam de nummo dictum. Ne quis existimet in mammona creatorem intellegendum et Christum a creatoris illos servitute revocasse. [3]Quid? nunc potius ex hoc disce unum a Christo deum ostensum. Duos enim [4]dominos nominavit, deum et mammonam, creatorem et nummum. Denique non potestis deo servire, utique ei cui servire videbantur, et mammonae, cui magis destinabantur. Quodsi ipse alium se ageret, non duos dominos, sed tres demonstrasset. Et creator enim dominus, quia deus, et utique magis dominus quam mammonas, magisque [5]observandus, qua magis dominus. Quale est enim ut qui mammonam dominum dixerat, et cum deo iunxerat, vere ipsorum dominum taceret, id est creatorem? Aut numquid tacendo eo concessit serviendum ei esse, si solummodo sibi et mammonae negavit posse serviri? Ita cum unum deum ponit, nominaturus et creatorem, si alius esset ipse, creatorem nominavit, quem dominum sine alio deo non posuit. Et illud itaque relucebit, quomodo [6]dictum, Si in mammona iniusto fideles non extitistis, quod verum est quis vobis credet? in nummo scilicet iniusto, non in creatore, Luc. XVI, 11.
quem et Marcion iustum facit. Et si in alieno fideles inventi non Luc. XVI, 12.
estis, [7]meum quis dabit vobis? alienum enim debet esse a servis dei quod iniustum est. Creator [8]autem quomodo alienus erat pharisaeis, proprius deus Iudaicae gentis? Si ergo haec non cadunt in creatorem, sed in mammonam, Quis vobis credet quod verius est? et, Quis vobis dabit quod meum est? non potest quasi alius dixisse de alterius dei gratia. Tunc enim videretur ita dixisse, si eos in creatorem, non in mammonam, infideles notando per creatoris mentionem distinctiones fecisset dei alterius, non commissuri suam veritatem infidelibus creatoris. [9]Quomodo tunc alterius videri potest, si non ad hoc proponatur ut a re de qua agitur separetur? Si autem et iustificantes se coram hominibus pharisaei spem mercedis in homine ponebant, illo eos sensu increpabat quo et pro-

2. ammentavit *d.* amentavit et liberavit ab amento dictum est libro brasi amento talis vel magis vibravit augmentavit hanc sententiam *B.* *Cui simile glossema etiam in altero Vaticanorum suorum reperiri ad marginem adscriptum notavit Pamelius:* „*Nam et alteri codici ms. Vatic. adiuncta erat haec ad marginem expositio:* amentabant, id est ab amento librabat seu vibrabat." 3. Quid *BCacd. Vaticanus uterque.* Quin *b.* 4. dominus *BC.* 5. non observandus *BCa.* 6. dictum, Si in *cd.* dictum si in *reliqui.* 7. quod meum est quis *cd.* 8. autem quomodo *abcd.* alio modo *BC.* 9. Quoniam (*B*)*C.*

Ier. XVII, 5. pheta Hieremias: Miser homo, qui spem habet in homine. [10]Si et
Ier. XVII, 10. XX, 12. adicit, Scit autem deus corda vestra, illius dei vim commemorabat
[11]qui lucernam se [12]pronuntiabat, scrutantem renes et corda. Si
Luc. XVI, 15. superbiam tangit, Quod elatum est apud homines, perosum est deo,
Ies. II, 12. Esaiam ponit ante oculos: Dies enim domini sabaoth, in omnem
contumeliosum et superbum, in omnem sublimem et elatum, et
humiliabuntur. Possum iam colligere cur tanto aevo deus Marcionis
Luc. XVI, 16. fuerit in occulto. Expectabat, opinor, donec haec omnia disceret
a creatore. Didicit ergo usque ad Ioannis tempora, atque ita exinde
processit annuntiare regnum dei, dicens, Lex et prophetae usque
ad Ioannem, ex quo regnum dei annuntiatur. Quasi [13]non et nos
limitem quendam agnoscamus. Ioannem constitutum inter vetera et
nova, ad quem desineret Iudaismus et a quo inciperet Christianismus, non tamen ut ab alia virtute facta sit sedatio legis et prophetarum et initiatio evangelii, in quo est dei regnum, Christus
ipse. Nam etsi probavimus et vetera transitura et nova successura
praedicari a creatore, si et Ioannes antecursor et praeparator ostenditur viarum domini evangelium superducturi et regnum dei promulgaturi, et ex hoc iam quod Ioannes venit ipse erit Christus
qui Ioannem erat subsecuturus ut antecursorem, et si desierunt
vetera et coeperunt nova interstite Ioanne, non erit mirum quod
ex dispositione est creatoris, [14]ut undeunde magis probetur quam
ex legis et prophetarum in Ioannem occasu et exinde ortu regnum
Luc. XVI, 17. XXI, 33. Ies. XL, 3 sqq. dei. Transeat igitur caelum et terra citius, sicut et lex et prophetae, quam unus apex verborum domini. Verbum enim, inquit
Esaias, dei nostri manet in aevum. Nam quoniam in Esaia iam
tunc Christus, sermo scilicet et spiritus creatoris, Ioannem [15]praedicarat, vocem [16]clamantis in deserto parare viam domini, in hoc
venturum ut legis et prophetarum ordo exinde cessaret, per adimpletionem, non per destructionem, et regnum dei a Christo annuntiaretur, ideo subtexuit facilius elementa transitura quam verba
sua, confirmans hoc quoque quod de Ioanne dixerat non praeterisse.

Cap. XXXIV. Sed Christus divortium prohibet dicens, Qui dimiserit uxorem
Luc. XVI, 18. suam et aliam duxerit, adulterium [1]committit; qui dimissam a viro
duxerit, aeque adulter est. Ut sic quoque prohibeat divortium,
illicitum facit repudiatae matrimonium. Moyses vero permittit re-
Deut. XXIV, 1 sqq. pudium in Deuteronomio: Si sumserit quis uxorem, et habitaverit

10. Si *Cacd. Vaticanorum alter.* Sic *Bb.* 11. qui *om. Cab.* 12. pronuntians se scrutantem *B.* 13. vero et *B.* 14. ut undeunde *Latinius.* ut aliunde *d., Fulv. Ursinus.* ut unde *BCabc.* 15. praedicaret *B.* 16. clamantem *B.*

Cap. XXXIV. 1. committet *C.* commisit *c.*

cum ea, et evenerit non invenire eam apud eum gratiam, eo quod inventum sit in illa impudicum negotium, scribet libellum repudii et dabit in [2]manu eius, et dimittet illam de domo sua. Vides diversitatem legis et evangelii, Moysi et Christi? Plane. Non enim recepisti illud quoque evangelium eiusdem veritatis et eiusdem Christi, in quo prohibens divortium propriam quaestionem eius absolvit: Moyses propter duritiam cordis vestri praecepit libellum repudii dare; a primordio autem non fuit sic; quia scilicet qui marem et feminam fecerat, Erunt duo, dixerat, in [3]carne una: quod deus itaque iunxit, homo [4]disiunxerit? Hoc enim responso et Moysi constitutionem protexit, ut sui, et creatoris institutionem direxit, ut Christus ipsius. Sed quatenus ex his revincendus es [5]quae recepisti, sic tibi occurram ac si meus Christus. Nonne et ipse prohibens divortium et patrem tamen [6]gestans eum qui marem et feminam iunxit excusaverit potius quam destruxerit Moysi constitutionem? Sed ecce sic tuus sit iste Christus contrarium docens Moysi et creatori, ut, si non contrarium ostendero, meus sit. Dico enim illum condicionaliter nunc fecisse divortii prohibitionem, si ideo quis dimittat uxorem [7]ut aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, uxorem, et aliam duxerit, adulterium commisit, et qui a marito dimissam duxerit, aeque adulter est, ex eadem utique causa [8]dimissam qua non licet dimitti, ut alia ducatur; illicite enim dimissam pro indimissa ducens adulter est. Manet enim matrimonium quod non rite diremptum est; manente matrimonio nubere adulterium est. Ita si condicionaliter prohibuit dimittere uxorem, non in totum prohibuit, et quod non prohibuit in totum, [9]permisit alias, ubi causa cessat ob quam prohibuit. Etiam non contrarium Moysi docet, cuius praeceptum alicubi conservat, nondum dico confirmat. Aut si omnino negas permitti divortium a Christo, quomodo tu nuptias dirimis, nec coniungens marem et feminam, nec alibi coniunctos ad sacramentum baptismatis et eucharistiae admittens nisi inter se coniuraverint adversus fructum nuptiarum, [9b]ut adversus ipsum creatorem? Certe quid [10]facit apud te maritus si uxor eius commiserit adulterium? Habebitne illam? [11]Scilicet nec tuum apo-

Matth. XIX, 8sq. 4sq.

2. manu *Bcd. Vaticanus uterque.* manum *reliqui.* 3. carnem unam *c.* 4. disiunget *c. Vaticanus alter.* 5. quaerere coepisti *C.* 6. testans *Latinius.* 7. et *BC.* 8. dimissam *om. cd., cum Sixto Senensi Bibl. Sanct. lib. VI. cap.* 81. 9. permisit alias, ubi causa cessat *d.* permisit. Aliud est ubi causa cessat *abc.* permisit. Alia subiici causa cessat *C.* permisit alia subiri causa cessat *B.* permisit. Aliud subici causa cessat *liber Pithoei.* 9b. et *B.* 10. faciet *d., Fulv. Ursinus.* 11. Scilicet nec tuum apostolum sinere *ego.* Sed nec tuum apostolum sinere scis *d., Fulv. Ursinus.* Scis nec tuum apostolum sinere *Fr. Iunius.* Sed nec tuum apostolum sinere *BCabc.*

I Cor. VI, 15 sq. stolum sinere coniungi prostitutae membra Christi. Habet itaque et Christum assertorem iustitia divortii. Iam hinc confirmatur ab illo Moyses, ex eodem titulo prohibens repudium quo et Christus, si inventum fuerit in muliere negotium impudicum. Nam et in Matth. V, 32. evangelio Matthaei, Qui dimiserit, inquit, uxorem suam praeter causam adulterii, facit eam adulterari. [12]Aeque adulter censetur et ille qui dimissam a viro duxerit. Ceterum praeter ex causa adul- Deut. XXII, 28 sq. terii nec creator disiungit, quod ipse scilicet coniunxit, eodem alibi Moyse constituente eum qui ex compressione matrimonium fecerat non posse dimittere uxorem in omne tempus. Quodsi ex violentia coactum matrimonium stabit, quanto magis [13]ex convenientia volun- Malach. II, 15. tarium? sicut et [14]prophetiae auctoritate, Uxorem iuventutis tuae non dimittes. Habes itaque Christum ultro vestigia ubique creatoris ineuntem tam in permittendo repudio quam in prohibendo. Habes etiam nuptiarum, [15]quoquo velis latere, prospectorem, quas nec separari vult prohibendo repudium, nec cum macula haberi tunc permittendo divortium. Erubesce non coniungens quos tuus quoque Christus coniunxit. Erubesce etiam disiungens sine eo merito quo disiungi voluit et tuus Christus. Debeo nunc et illud ostendere unde hanc sententiam deduxerit dominus quove direxerit. Ita enim plenius constabit eum non ad Moysen destruendum spectasse per repudii propositionem subito interpositam, quia nec subito interposita est, habens radicem ex eadem Ioannis mentione. Ioannes enim retundens Herodem quod adversus legem uxorem fratris sui defuncti duxisset, habentis filiam ex illa (non alias hoc permittente, immo et praecipiente lege, quam si frater [16]illiberis decesserit, ut a fratre ipsius et ex costa ipsius [17]supparetur semen illi), coniectus in carcerem fuerat, ab eodem [18]Herode postmodum et occisus. Facta igitur mentione Ioannis dominus, et utique successus exitus eius, illicitorum matrimoniorum [18b]et [19]adulterii [20]figura iaculatus est in Herodem, adulterum pronuntians etiam qui dimissam a viro duxerit, quo magis impietatem Herodis oneraret, qui non minus morte quam repudio dimissam a viro duxerat, et hoc fratre habente ex illa filiam, et vel eo nomine [21]illicite, ex libidinis, non ex legis instinctu, ac propterea propheten quoque assertorem legis occiderat. Luc. XVI, 19—31. Hoc mihi disseruisse proficiet etiam [22]ad subsequens argumentum divitis apud inferos dolentis et pauperis in sinu Abrahae requie-

12. Aeque adulter censetur *abc*. atque ita adulter censetur *d*. atque adulter censetur *C*. atque adulter *B*. 13. et *C*. est *B*. 14. prophetae *Latinius*. 15. quoque *BC*. 16. illecebris *BC*. 17. supparetur *d*. suppararetur *reliqui*. 18. Herode *om BC*. 18b. *Malim* ex. 19. adulterii *cd*. *Vaticanus alter*. adulteri *reliqu*. 20. figuras *d*. fulgura *Petr. Ciacconius*. 21. illicita *BC*. 22. ad *om*. *BC*.

scentis. Nam et illud, quantum ad scripturae superficiem, subito propositum est, quantum ad intentionem sensus, et ipsum cohaeret mentioni Ioannis male tractati et [23]suggillati [24]Herodis male [25]maritati, utriusque exitum deformans, Herodis tormenta et Ioannis refrigeria, ut iam audiret Herodes, Habent illic Moysen et prophetas, illos audiant. Sed Marcion aliorsum cogit, scilicet [26]ut utramque mercedem creatoris sive tormenti sive refrigerii apud inferos [27]determinet eis positam qui legi et prophetis [28]obedierint, Christi vero et dei sui caelestem [29]definiat sinum et portum. Respondebimus [30]ad haec, ipsa scriptura revincente oculos eius, quae [31]ab inferis discernit Abrahae sinum pauperi. Aliud enim inferi, ut puto, aliud quoque Abrahae sinus. Nam et magnum ait [32]intercedere regiones istas profundum et transitum [33]utrinque prohibere. Sed nec allevasset dives oculos, et quidem de longinquo, nisi in superiora, et de altitudinis longinquo per immensam illam distantiam sublimitatis et profunditatis. Unde apparet sapienti cuique, qui aliquando Elysios audierit, esse aliquam localem determinationem quae sinus dicta sit Abrahae ad recipiendas animas filiorum eius, etiam ex nationibus, patris scilicet multarum nationum in Abrahae censum deputandarum, et ex eadem fide qua et Abraham deo credidit, nullo sub iugo legis nec in signo circumcisionis. Eam itaque regionem sinum dico Abrahae, [34]etsi non caelestem, sublimiorem tamen inferis, interim refrigerium praebituram animabus iustorum, donec consummatio rerum resurrectionem omnium plenitudine mercedis expungat, tunc apparitura caelesti promissione, quam Marcion [34b]suo [35]vindicat, quasi non a creatore promulgatam. Ad quam ascensum suum Christus aedificat in caelum, secundum [36]Amos, utique suis, ubi est et locus aeternus, de quo Esaias: Quis annuntiabit vobis locum aeternum, nisi scilicet Christus incedens in iustitia, loquens viam rectam, odio habens iniustitiam et iniquitatem? Quodsi aeternus locus repromittitur et ascensus in caelum aedificatur a creatore, promittente etiam semen Abrahae velut stellas caeli futurum, utique ab caelestem promissionem, salva ea promissione cur non capiat sinum Abrahae dici temporale aliquod animarum fidelium receptaculum in quo iam delinietur futuri imago [37]ac candida [38]quaedam utriusque iudicii prospiciatur? admonens quoque vos haereticos,

Amos IX, 6.

Les. XXXIII, 14.

23. suggillatui *d.* 24. hoc eodem *B.* 25. maritati *a. in marg., ex coniectura Heraeus.* meritati *BCabcd.* invitati *Fr. Iunius.* 26. ut utramque *Cab.* et utramque *B.* utramque *cd.* 27. determinat *Bd.* 28. obedierunt *B.* 29. definit *d.* 30. ad haec *ego.* et haec *BC.* et hae *abcd.* 31. ab inferis *cd.* ad inferos *requi.* 32. intercidere *C. Probat Fr. Iunius.* intendere *B.* 33. utrumque *BC.* 34. et non *BC.* 34 b. suo Christo vindicat *Petr. Ciacconius.* 35. vendicat *BCab.* 36. *ita ubique.* Osee *BCab.* 37. et *Latinius.* ad *B.* 38. quadam *B.*

dum in vita estis, Moysen et prophetas unum deum praedicantes creatorem, et unum Christum praedicantes eius, et utrumque iudicium poenae et salutis aeternae apud unicum deum positum, qui occidat et vivificet. Immo, inquit, nostri dei [39]monela de caelo non Moysen et prophetas iussit audiri, sed Christum: hunc audite. Merito. Tunc enim apostoli satis iam audierant Moysen et prophetas, qui secuti erant Christum, credendo Moysi et prophetis. Nec enim [40]accepisset Petrus dicere, Tu es Christus, antequam audisset et credidisset Moysi et prophetis, a quibus solis adhuc Christus annuntiabatur. Haec igitur fides eorum meruerat ut etiam voce caelesti confirmaretur, iubente illum audiri quem agnoverant evan-
Ies. LII, 7. XXXIII, 14. Amos IX, 6. gelizantem pacem, evangelizantem bona, annuntiantem locum aeternum, aedificantem illis ascensum suum in caelum. Apud inferos autem de eis dictum est: Habent illic Moysen et prophetas, audiant illos, qui non credebant, vel qui nec omnino [41]sic credebant, esse post mortem superbiae divitiarum et gloriae deliciarum supplicia annuntiata a Moyse et prophetis, decreta autem ab eo deo qui de
Ps. CXIII, 6 thronis deponit dynastas, et de [42]sterquilinis elevat inopes. Ita cum utrinque pronuntiationis diversitas competat creatori, non erit divinitatum statuenda distantia, sed ipsarum materiarum.

Cap. XXXV. Conversus ibidem ad discipulos Vae dicit auctori scandalorum,
Luc. XVII, 1. 2. [1]expedisse ei, si natus non fuisset, aut si molino saxo ad collum deligato praecipitatus esset in profundum, quam unum ex illis modicis utique discipulis eius scandalizasset. [2]Aestima quale supplicium comminetur [3]illi. Nec enim alius ulciscetur scandalum discipulorum eius. Agnosce igitur et iudicem et illo affectu pronuntiantem de cura suorum quo et creator retro: Qui tetigerit vos,
Zach. II, 8. ac si pupillam oculi mei tangat. Idem sensus eiusdem est. Pec-
Luc. XVII, 3. cantem fratrem iubet corripi; quod qui non fecerit, utique deliquit, aut ex odio volens fratrem in delicto perseverare, aut ex
Lev. XIX, 17. [4]acceptione personae parcens ei, habens Leviticum: Non odies fratrem tuum in animo tuo, traductione [5]traduces proximum tuum, utique et fratrem, et non sumes propter illum delictum. Nec mirum
Exod. XXIII, 4. si ita docet qui pecora quoque fratris tui, si errantia in via inveneris, prohibet despicias quominus ea reducas [6]fratri, nedum ipsum sibi. Sed et veniam [6b]des fratri in te delinquenti iubet, etiam septies. Parum plane. Plus est enim apud creatorem, qui

39. monella *Vaticanus uterque*. 40. cepisset Petrum *Petr. Ciacconius*. 41. si *BC*. 42. sterquilinis *B*. sterculinis *d*. sterquiliniis *reliqui*.

Cap. XXXV. 1. expedisset *b*. 2. Existima *Vaticanorum alter*. 3. ille *Latinius*. 4. acceptatione *B*. 5. traduces *c*. *Vaticanorum alter*. traducens *d*. non traduces *BCab*. 6. fratri tuo, nedum *bcd*. 6b. dei *C*.

nec modum statuit, in infinitum pronuntians Fratris malitiae memor ne sis, nec petenti eam [7]praestes mandat, sed et non petenti. Non enim dones offensam vult, sed obliviscaris. Lex leprosorum quantae sit interpretationis erga species ipsius vitii et inspectationis summi sacerdotis nostrum erit scire, Marcionis, morositatem legis opponere, ut et hic Christum aemulum eius affirmet, praevenientem sollemnia legis etiam in curatione decem leprosorum, quos tantummodo ire iussos, ut se ostenderent sacerdotibus, in itinere *purgavit*, sine tactu iam et sine verbo, tacita potestate et sola voluntate; quasi necesse sit semel remediatore languorum et vitiorum *annuntiato* Christo et de effectibus probato de qualitatibus curationum retractari, aut creatorem in Christo ad legem provocari; si quid aliter quam lege distinxit, ipse perfecit, cum aliter [8]utique dominus per semetipsum operetur sive per filium, aliter per prophetas famulos suos, [9]maxime documenta virtutis et potestatis, quae ut clariora et validiora, qua propria, distare a vicariis fas est. Sed eiusmodi et alibi iam dicta sunt in documento superiore. Nunc etsi praefatus est multos tunc fuisse leprosos [10]apud [11]Israëlem in diebus Helisaei prophetae et neminem eorum purgatum nisi [12]Naaman Syrum, non utique [13]et numerus faciet ad differentiam deorum in destructionem creatoris unum remediantis et praelationem eius qui decem emundarit. Quis enim dubitabit plures potuisse curari ab eo qui unum curasset quam ab illo decem qui nunquam retro unum? Sed hac cum maxime pronuntiatione diffidentiam Israëlis vel superbiam pulsat, quod cum multi essent illic leprosi et prophetes non deesset, etiam edito documento nemo [14]decucurrisset ad deum operantem in [15]prophetis. Igitur quoniam ipse erat authenticus pontifex dei [16]patris, inspexit illos secundum legis arcanum, significantis Christum esse verum disceptatorem et elimatorem humanarum macularum. Sed et quod in manifesto fuit legis, praecepit, Ite, ostendite vos sacerdotibus. Cur, si illos ante erat emundaturus? An quasi legis illusor, ut in itinere curatis ostenderet nihil esse legem cum ipsis sacerdotibus? Et utique viderit, si cui tam opiniosus videbitur Christus. Immo digniora sunt interpretanda et fidei iustiora. Ideo illos remediatos, [16b]qua secundum legem iussi abire ad sacerdotes obaudierant; neque enim credibile est emeruisse medicinam a destructore legis [17]observatores legis. Sed cur pristino leproso nihil tale praecepit? Quia nec Helisaeus

Lev. XIX, 18.
Lev. XIII. XIV.
Luc. XVII, 11—19.
Luc. IV, 27.

7. praestans *b*. 8. uti dominus sive per *Latinius*. 9. maxime *d*. maximae *reliqui*. 10. a populo *B*. 11. Israhel *C*. *Uti assolet*. 12. Neeman *C*. Neemam *B*. 13. et *om*. *d*. 14. decurasset *B*. 15. prophetae *B*. 16. patris *om*. *B*. 16b. *Malim* quia. 17. obsecratores *C*.

Syro [18]Naaman; et tamen non idcirco non erat creatoris. Satis respondi; sed qui credidit, intellegit etiam altius aliquid. Disce igitur et causas. In Samariae regionibus res agebatur, unde erat
I Reg. XI, 29 sqq. et unus interim ex leprosis. Samaria autem desciverat ab Israële, habens schisma illud ex [19]novem tribubus, quas avulsas per Achiam prophetam collocaverat apud Samariam [20]Hieroboam. Sed et alias semper sibi placentes erant Samaritani de montibus et puteis patrum, sicut in evangelio Ioannis Samaritana illa in colloquio domini
Io. IV, 12. 20. apud puteum: [21]Nae tu maior sis, et cetera; et rursus: Patres nostri in isto monte adoraverunt, et vos dicitis quia Hierosolymis
Amos VI, 1. oportet adorare. Itaque qui et per [22]Amos Vae dixerit eis qui [23]confident in monte Samariae, iam et ipsam restituere dignatus de industria [24]iubet ostendere se sacerdotibus, utique qui non erant nisi ubi et templum, subiciens Samaritam Iudaeo, quoniam ex Iudaeis salus, licet Israëlitae et [25]Samaritae. Tota enim promissio tribui Iudae Christus fuit; ut scirent Hierosolymis esse et sacerdotes et templum et matricem religionis et fontem, non puteum salutis. Et ideo, ut vidit agnovisse [26]legem illos Hierosolymis expungendam, ex fide iam iustificandos sine legis ordine remediavit. Unde et unum illum solutum ex decem memorem divinae gratiae Samariten miratus non mandat offerre munus ex lege, quia satis iam obtulerat [27]gloriam deo reddens, hoc et domino volente interpretari legem. Et tamen cui deo gratiam reddidit Samarites, quando nec Israëlites alium deum usque adhuc didicisset? Cui alii quam cui omnes remediati retro a Christo? [28]Et ideo, Fides tua te salvum fecit, audiit, [29]quia intellexerat veram se deo omnipotenti oblationem, gratiarum scilicet actionem, apud verum templum et verum pontificem eius Christum facere debere. Sed nec pharisaei possant videri de alterius dei regno consuluisse dominum quando venturum sit quamdiu alius a Christo editus deus non erat, nec ille de alterius regno respondisse quam de cuius [30]consulebatur. Non venit,
Luc. XVII, 20. 21. inquit, regnum dei cum observatione, nec dicunt, Ecce hic, ecce illic: ecce enim regnum dei intra vos est. Quis non ita interpretabitur: Intra vos est, id est in manu, in potestate vestra, si audiatis, si faciatis dei praeceptum? Quodsi in praecepto est dei regnum, propone igitur contra, secundum nostras [31]antitheses,
Deut. XXX, 11 sqq. Moysen, et una sententia est. Praeceptum, inquit, excelsum non

18. Neman *BC*. 19. decem *cd*. 20. Veroboam *B*. 21. Ne *BCab*. 22. Ensium *BCab*. 23. confiderent *Latinius*. 24. prohibet *B*. 25. Samaritanae *d*. 26. illos legem *d*. 27. gratiam *B*. 28. Et *om. bcd*. 29. qui *B*. 30. consulabatur *B*. 31. antithesis *B*.

est, nec longe a te. [32]Non est in caelo, ut dicas, Quis [33]ascendet in caelum et deponet nobis illud, et auditum illud faciemus? nec ultra mare est, ut dicas, Quis transfretabit et sumet illud nobis, et auditum illud faciemus? Prope te est verbum, in ore tuo, et in corde tuo, et in manibus tuis facere illud. Hoc erit, Non hic, nec illic; ecce enim intra vos est regnum dei. Et ne argumentetur audacia haeretica de regno creatoris, de quo consulebatur, non de suo respondisse eis dominum, sequentia obsistunt. Dicens enim filium hominis ante multa pati et reprobari oportere, ante adven- Luc. XVII, 25.
tum suum, in quo et regnum substantialiter revelabitur, suum ostendit et regnum de quo responderat, quod passiones et reprobationes ipsius expectabat. Reprobari autem habens, et postea agnosci et assumi et extolli, etiam ipsum verbum reprobari inde [34]decerpsit ubi in lapidis aenigmate utraque revelatio eius apud David canebatur, prima recusabilis, secunda honorabilis. Lapis, in- Ps. CXVIII, 21.
quit, quem reprobaverunt aedificantes, iste factus est in caput anguli. A domino factum est hoc. Vanum enim, si credidimus Isa. VIII, 14. I Cor. X, 4.
deum de contumelia aut gloria scilicet alicuius praedicasse, [35]ut non eum portenderet quem et in lapidis et in petrae et in montis figura [36]portenderat. Sed si de suo loquitur adventu, cur eum die- Luc. XVII, 26—32.
bus Noë et Loth comparat tetris et atrocibus, deus et lenis et mitis? Cur admonet meminisse uxoris Loth, quae praeceptum creatoris non impune contempsit, si non cum iudicio venit vindicandorum praeceptorum suorum? Etiam si vindicat ut ille, si iudicat me, non debuit per eius documenta formare quem destruit, ne ille me formare videatur. Si vero et hic non de suo loquitur adventu, sed de Iudaei Christi, expectemus etiam nunc ne quid de suo praedicet, illum interim esse credentes quem omni loco praedicat.

Nam et orandi perseverantiam et instantiam mandans parabo- Cap. XXXVI. Luc. XVIII, 1—18.
lam iudicis ponit coacti audire viduam instantia et perseverantia interpellationum eius. Ergo iudicem deum ostendit orandum, non se, si non ipse est iudex. Sed subiunxit facturum deum vindictam electorum suorum. Si ergo ipse erit iudex qui et vindex, [1]creatorem ergo meliorem deum probavit, quem electorum suorum clamantium ad eum die [2]et nocte vindicem ostendit. Et tamen cum Luc. XVIII, 9—14.
templum creatoris inducit, et duos adorantes diversa mente describit, pharisaeum in superbia, publicanum in humilitate, ideoque alterum reprobatum, alterum iustificatum descendisse, utique do-

32. non in caelo *B.* non in coelo est *C.* 33. ascendet in caelum et deponet id. *Vaticanorum alter.* ascendit in caelum et deponit *reliqui.* 34. excerpsit *Vaticanorum alter.* 35. non ut *BCa.* 36. portenderet *bcd.*

Cap. XXXVI. 1. si creatorem *BC.* 2. ac *bcd.*

cendo qua disciplina sit orandum eum et hic orandum constituit a quo relaturi essent eam orandi disciplinam, sive reprobatricem superbiae sive [3]iustificatricem [4]humilitatis. Alterius dei nec templum nec oratores nec iudicium invenio penes Christum, nisi creatoris. Illum iubet adorare in humilitate, ut allevatorem humilium, non in superbia, ut destructorem superborum. Quem alium adorandum mihi ostendit? qua disciplina? qua spe? Neminem, opinor. Nam et quam docuit orationem, creatori probavimus convenire. Aliud est si etiam adorari, [5]qua deus optimus et ultro bonus, non vult.
Luc. XVIII, 19. Sed quis optimus, nisi unus, inquit, deus? Non quasi ex duobus diis unum optimum ostenderit, sed unum esse optimum deum solum, qui sic unus sit optimus, [6]qua solus deus. Et utique opti-
Matth. V, 45. mus, qui pluit super iustos et iniustos, et solem suum oriri facit super bonos et malos, sustinens et alens et iuvans etiam Marcio-
Luc. XVIII, 18—22. nitas. Denique interrogatus ab illo quodam, Praeceptor optime, quid faciens vitam aeternam possidebo? de praeceptis creatoris an ea sciret, id est faceret, expostulavit, ad contestandum [7]praeceptis creatoris vitam acquiri sempiternam: [8]cumque ille principaliora quaeque affirmasset observasse se ab adulescentia, Unum, inquit, tibi deest: Omnia, quaecunque habes, vende et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo, et veni, sequere me. Age, Marcion, omnesque iam commiserones et coodibiles eius haeretici, quid audebitis dicere? [9]Resciditne Christus priora praecepta, non occidendi, non adulterandi, non furandi, non falsum testandi, diligendi patrem et matrem? [10]an et illa servavit, et quod deerat adiecit? Quamquam et hoc praeceptum largitionis in egenos ubique diffusum sit in lege et prophetis, uti gloriosissimus ille observator praeceptorum pecuniam [11]multo cariorem habiturus traduceretur.
Matth. V, 17. Salvum est igitur et hoc in evangelio: Non veni dissolvere legem et prophetas, sed potius adimplere. Simul et cetera dubitatione liberavit, manifestando unius esse et dei nomen et optimi, et vitam aeternam et thesaurum in caelo, et semetipsum, cuius praecepta supplendo et conservavit et auxit, secundum Michaeam quoque hoc
Micha VI, 8. loco recognoscendus, dicentem, Si annuntiavit tibi, homo, quid bonum, aut quid a te dominus exquirit quam facere iudicium, diligere misericordiam, et paratum esse sequi dominum deum tuum? Et homo enim Christus annuntians quid sit bonum, scientiam legis, Praecepta, inquit, scis. Facere iudicium: Vende, inquit, quae ha-

3. iustificationem *BC.* 4. humiliatis *a.* 5. quam *C.* quem *B.* 6. quam *C.* 7. praeceptoris vitam *B.* praeceptoris creatoris *C.* 8. quique illum *C.* 9. recidit ne *BC.* 10. ante et *BC.* anne et *Rhenanus. Quod probat Fr. Iunius.* 11. multam *BC.*

bes; [12]diligere misericordiam: Et da, inquit, egenis; paratum [13]esse ire cum [14]domino: Et veni, inquit, sequere me. Tam distincta fuit a primordio Iudaea gens per tribus et populos et familias et domos, ut nemo facile ignorari de genere [15]potuisset, vel de recentibus Augustianis censibus, adhuc tunc fortasse pendentibus. Iesus autem Marcionis (et natus non dubitaretur qui homo videbatur) utique, qua non natus, nullam potuerat generis sui in publico habuisse notitiam, sed erat unus [16]aliqui deputandus ex iis qui [17]quoquo modo ignoti habebantur. Cum igitur praetereuntem illum caecus audisset, cur exclamavit, Iesu, fili David, miserere mei! Luc. XVIII, 38. 39. nisi quia filius David, id est ex familia David, non temere deputabatur per matrem et fratres, qui aliquando ex notitia utique annuntiati ei fuerant? Sed antecedentes increpabant caecum, uti taceret. Merito, quoniam quidem vociferabatur, non quia de David filio mentiebatur. Aut doce increpantes illos scisse quod Iesus non esset filius David, ut idcirco silentium caeco indixisse credantur. Sed et si doceres, facilius illos ignorasse [18]praesumeret quam dominum falsam in se praedicationem sustinere potuisse. Sed patiens dominus. Non tamen confirmator erroris, immo etiam detector creatoris, ut non prius hanc caecitatem hominis illius enubilasset, ne ultra Iesum filium David existimaret. Atquin ne patientiam eius infamaretis, [19]nec ullam rationem dissimulationis illi [20]affigeretis, nec filium David negaretis, manifestissime confirmavit caeci praedicationem et ipsa remuneratione medicinae et testimonio fidei. Fides, Luc. XVIII, 42. inquit, tua te salvum fecit. Quid vis caecum credidisse? Ab [21]illo deo descendisse Iesum ad [22]deiectionem creatoris, ad destructionem legis et prophetarum? non illum esse qui ex radice Iesse et ex Ps. CXXXII, 11. fructu lumborum David destinabatur, caecorum quoque [23]remunerator? Sed nondum, puto, eiusmodi tunc caeci erant qualis Marcion, ut haec fuerit caeci illius fides qua crediderit in voce, Iesu fili David. Qui hoc se et cognovit et [24]cognosci ab omnibus voluit, fidem hominis etsi melius oculatam, etsi veri luminis compotem, exteriore quoque visione donavit, ut et nos regulam simulque mercedem fidei disceremus. Qui vult videre Iesum David filium, credat per virginis censum. Qui non ita credet, non audiet ab illo,

12. dilige *BCab*. 13. se inquit ire *BC*. 14. deo *cd*. 15. potuit. Sed vel *BC*. 16. aliqui *BCacd*. *Vaticanus uterque*. aliquis *b*. 17. quoquo modo (*B*)*d*., *Latinius et Fulv. Ursinus*. quo modo *reliqui*. 18. praesumeret *BC*. *Vaticanus uterque*. praesumeretur *reliqui*. 19. ne *Petr. Ciacconius*. *Probat Fr. Iunius*. 20. affigeretis *BC*. *Vaticanus uterque*. affingeretis *reliqui*. 21. alio *d*., *Fulv. Ursinus*. 22. deiectionem *d*., *Fulv. Ursinus*. detectionem *BCabc*. 23. remuneratorem *Fr. Iunius*. 24. cognosci ab omnibus (hominibus *Vaticanus alter*) *BCa*. *Vaticanus uterque*. ab omnibus cognosci *cd*. cognosci *b*.

Fides tua te salvum fecit, atque ita caecus remanebit, ruens in antithesim, ruentem et ipsam antithesim. Sic enim caecus caecum
II Sam. V, 6 sqq. deducere solet. Nam si aliquando Davidem in recuperatione Sionis offenderant caeci resistentes quominus admitteretur (in figuram populi proinde caeci, non admissuri quandoque Christum filium David), ideo Christus ex diverso caeco subvenit, ut hinc se ostenderet non esse filium David, [25]ut ex animi diversitate bonus caecis, quos ille iusserat caedi. Et cur fidei [26]equidem pravae praestitisse se dixit? Atquin et hoc filius David, [27]antithesim de suo retundendam. Nam [28]et qui David offenderant, caeci; nunc vero [29]eiusdem carnis homo supplicem se obtulerat filio David. Idcirco ei satisfacienti quodammodo placatus filius David restituit lumina, cum testimonio fidei, qua hoc ipsum crediderat, exorandum sibi esse filium David. Et tamen David audacia hominum, puto, offenderit, non valetudo.

Cap. XXXVII. Luc. XIX, 1—10. Luc. XVIII, 37. 43. Consequitur et Zachaei domus salutem. Quo merito? Numquid vel ille crediderat Christum a Marcione venisse? Atquin adhuc in auribus erat omnium vox illa caeci, Miserere mei, Iesu fili David, et, Omnis populus laudes [1]referebat deo, non Marcionis, sed David. Enimvero Zachaeus etsi allophylus, fortasse tamen aliqua notitia scripturarum ex commercio Iudaico afflatus, plus est autem et
Ies. LVIII, 7. ignorans Esaiam praecepta eius impleverat. Confringito, inquit, panem tuum esurienti, et non habentes tectum in domum tuam [2]inducito. Hoc cum maxime agebat, exceptum domo sua pascens dominum. Et nudum si videris, [3]contegito. Hoc cum maxime promittebat, in omnia [4]misericordiae opera dimidium substantiae offerens, dissolvens violentiorum [5]contractuum obnexus et dimittens conflictatos in laxamentum, et omnem conscriptionem iniquam dissipans, dicendo, Et si cui quid per calumniam eripui, quadruplum
Luc. XIX, 9. 10. reddo. Itaque dominus, Hodie, inquit, salus huic domui. Testimonium dixit salutaria esse quae praeceperat prophetes creatoris. Cum vero dicit, Venit enim filius hominis salvum facere quod periit, iam non contendo eum venisse ut salvum faceret quod perierat, cuius fuerat et cui perierat quod salvum venerat facere, sed in alterius quaestionis gradum dirigo. De homine agi nulla dubitatio est. Hic cum ex duabus substantiis constet, ex corpore et anima,

25. ut *ego.* et *libri omnes.* 26. equidem *ego.* et quidem *libri omnes.* 27. antithesin *B.* 28. et *om. BCa.* 29. eiusdem carnis *Ba (in marg.) d.* eiusdem indecoris *abc., Fr. Iunius.* eius deinde carnis *C.*

Cap. XXXVII. 1. referebat *(B)cd.* referebant *Cab.* resonabat *Vaticanorum unus.* 2. ducito *B.* 3. contegito *cd. Vaticanorum unus.* tegito *BCab.* 4. opera misericordiae *B.* 5. contractuum obnexus *cd. Vaticanus alter.* contractuum (contractum *C.*) obnoxiis *BC.* contractuum obnoxios *ab.*

quaerendum est ex qua substantiae specie periisse videatur. Si ex corpore, ergo corpus perierat, anima non. Quod perierat, salvum facit filius hominis: habet igitur et caro salutem. [6]Si ex anima perierat, animae perditio saluti destinatur: caro, quae non periit, salva est. Si totus homo perierat ex utraque substantia, totus homo salvus fiat necesse est, et elisa est sententia haereticorum negantium carnis salutem. Iam et Christus creatoris confirmatur, qui secundum creatorem totius hominis [7]salutem pollicebatur. Servorum quoque parabola, qui secundum rationem feneratae pecuniae dominicae diiudicantur, iudicem ostendit deum, etiam ex parte severitatis non tantum honorantem, verum et auferentem quod quis videatur habuisse. Aut si et hic creatorem finxerit austerum, tollentem quod non posuerit et metentem quod non severit, hic quoque me ille instruit cuius pecuniam ut fenerem edocet. Luc. XIX, 11—27.

Sciebat Christus baptisma Ioannis unde esset. Et cur quasi nesciens interrogabat? Sciebat non responsuros sibi pharisaeos. Et cur frustra interrogabat? An ut ex ore ipsorum iudicaret illos, vel ex corde? Refer ergo et haec ad excusationem creatoris et ad comparationem Christi, et considera iam quid secuturum esset, si quid pharisaei ad interrogationem renuntiassent. Puta illos renuntiasse humanum Ioannis baptisma, statim lapidibus elisi fuissent. Existeret [1]aliqui Marcion adversus Marcionem, qui diceret, O deum optimum, o deum diversum a creatoris exemplis! Sciens praeceps ituros homines ipse illos in [2]praerupium imposuit. Sic enim et de creatore in arboris lege tractatur. Sed de [3]caelis fuit baptisma Ioannis. Et quare, inquit Christus, non credidistis ei? Ergo qui credi voluerat Ioanni, increpaturus quod non credidissent, eius erat cuius sacramentum Ioannes administrabat. Certe nolentibus renuntiare quid saperent cum et ipse vicem opponit, Et ego non dico vobis in qua virtute haec facio, [4]malum malo reddidit. Reddite quae Caesaris Caesari, et quae sunt dei deo. Quae erunt dei? Quae similia [5]sunt denario Caesaris; imago scilicet et similitudo eius. Hominem igitur reddi iubet creatori, in cuius imagine et similitudine et nomine et materia expressus est. Quaerat sibi monetam deus Marcionis, Christus denarium hominis suo Caesari iubet reddi, non alieno; nisi quod necesse est, qui suum denarium non habet. Iusta et digna praescriptio est in omni quaestione ad propositum interrogationis pertinere debere sensum responsionis. Ce- Cap. XXXVIII. Luc. XX, 1—8. Luc. XX, 25.

6. Si ex *B.* Si et *reliqui.* et si *Fr. Iunius.* 7. salutem *om. d.*

Cap. XXXVIII. 1. aliqui *d.* aliquis *reliqui libri.* 2. praerupium *BC. Vaticanus utrique et Gorziensis.* praeruptum *reliqui, ex coniect. Rhenani.* 3. caelo *B.* 4. malum pro malo reddit *d.* 5. sint *Ca.*

terum aliud consulenti aliud respondere dementis est. Quo magis absit a Christo quod ne homini quidem convenit. Sadducaei, re-
Luc. XX, 27—33. surrectionis negatores, de ea habentes interrogationem proposuerant domino ex lege materiam mulieris quae septem fratribus ex ordine defunctis secundum praeceptum legale nupsisset, cuius viri deputanda esset in resurrectione. Haec fuit materia quaestionis, haec substantia consultationis. Ad hoc respondisse Christum necesse est. Neminem timuit, ut quaestiones aut declinasse videatur, aut per occasionem earum quod alias palam non docebat subostendisse.
Ibid. v. 34. Respondit igitur huius quidem aevi filios nubere. Vides quam pertinenter ad causam. Quia de aevo venturo quaerebatur, in quo neminem nubere definiturus praestruxit hic quidem nubi ubi sit et
Luc. XX, 35. 36. mori. Quos vero dignatus sit deus illius aevi possessione et resurrectione a mortuis, neque nubere neque nubi, quia nec morituri iam sint, cum similes angelorum [6]fiant, dei [7]et resurrectionis filii facti. Cum igitur [8]sensus responsionis non ad aliud sit dirigendus quam ad propositum interrogationis, si hoc [9]sensu responsio propositum absolvitur interrogationis, non [10]aliud responsio domini sapit quam quo quaestio absolvitur. Habes et tempora permissarum et negatarum nuptiarum, non ex sua propria, sed ex resurrectionis quaestione. Habes et ipsius resurrectionis confirmationem, et totum quod Sadducaei sciscitabantur, non de alio deo interrogantes, nec de proprio nuptiarum iure quaerentes. Quodsi ad ea facis respondere Christum de quibus non est consultus, negas eum de quibus interrogatus est respondere potuisse, Sadducaeorum scilicet sapientia captum. Ex abundanti nunc et post praescriptionem retractabo adversus argumentationes cohaerentes. Nacti enim scripturae textum ita in legendo decucurrerunt: Quos autem dignatus est deus illius aevi. [11]Illius aevi [12]deo [13]adiungunt quo alium deum [13b]faciant illius aevi; cum sic legi [14]oporteat: [15]Quos autem dignatus est deus, ut facta hic distinctione post deum ad sequentia pertineat [16]illius aevi, id est quos dignatus sit deus illius aevi possessione et resurrectione. Non enim de deo, sed de statu illius aevi consulebatur, cuius uxor futura esset post resurrectionem in illo aevo. Sic et de ipsis nuptiis responsum subvertunt, ut, Filii huius aevi nubunt et nubuntur, de hominibus dictum sit creatoris nuptias permittentis, se autem, quos deus illius aevi, alter scilicet, dignatus sit resurrectione, iam et hic non nubere, quia non sint

6. sint *d.* fuit *B.* 7. et *om. BCa.* 8. census *C.* 9. censu *C.* 10. ad aliud *BC.* 11. illius aevi *om. BC.* 12. ideo *Semler et Leopold. Nescio unde.* 13. adiungat *BC.* 13b. faciunt *C.* 14. oportet *BC.* 15. Quod *a.* 16. illius aevi *om. b.*

filii huius aevi; quando de nuptiis illius aevi consultus non de huius eas negaverat de quibus consulebatur. Itaque qui ipsam vim et vocis et pronuntiationis et distinctionis exceperant, nihil aliud senserunt quam quod ad materiam consultationis pertinebat. Atque adeo scribae, Magister, inquiunt, bene dixisti. Confirmaverat enim Luc. XX, 39.
[17]resurrectionem, formam eius edendo adversus Sadducaeorum opinionem. Denique testimonium eorum qui ita eum respondisse praesumpserant non recusavit. Si autem scribae Christum filium David Ib. v. 41—44.
existimabant, ipse autem David dominum eum appellat, quid hoc ad Christum? Non David errorem scribarum obtundebat, sed honorem Christo David procurabat, quem [18]dominum Christum magis quam filium David confirmabat, quod non congrueret destructori creatoris. At ex nostra parte [19]quam conveniens interpretatio! Nam qui olim a caeco illo filius David fuerat invocatus, quod tunc reticuit, non habens in praesentia scribas, nunc ultro coram eis de industria protulit, ut se, quem caecus secundum scribarum doctrinam filium tantum David praedicarat, dominum quoque eius ostenderet, remunerata quidem fide caeci, qua filium David crediderat [20]illum, pulsata vero [21]traditione scribarum, qua non et dominum eum norant. Quodcunque ad gloriam spectaret [22]Christi creatoris, sic non alius tueretur quam Christus creatoris. Luc. XVIII, 38 sq.

Olim constitit de nominum [1]proprietate deberi illam qui prior Cap. XXXIX.
et Christum suum in homines annuntiaret et Iesum transnominaret. Constabit itaque et de impudentia eius qui multos dicat venturos in nomine ipsius, quod non sit ipsius, si non Christus et Iesus creatoris est, ad quem proprietas nominum pertinet, amplius et prohibeat eos recipi quorum et ipse par sit, [2]ut qui proinde in nomine venit alieno, si non ipsius erat a mendacio nominis praevenire discipulos, qui per proprietatem nominis possidebat veritatem eius. Venient denique illi dicentes, Ego sum Christus. Reci- Luc. XXI, 8.
pies eos, qui consimilem recepisti. Et hic enim in nomine suo venit. Quid nunc, quod et ipse veniet nominum dominus [3]Christus et Iesus creatoris? Reicies illum? Et quam iniquum, quam iniustum et optimo deo indignum, ut non recipias eum in [4]nomine suo venientem, qui [5]alium in nomine eius recepisti! Videamus et quae signa temporibus imponat. Bella, opinor, et regnum super Luc. XXI, 9—11.

17. per resurrectionem *BC.* 18. dominum *om. abc.* 19. quamquam *BC.* 20. in illum *BC.* 21. traductione *Vaticanus unus.* 22. Christi *delet Fr. Iunius.*

Cap. XXXIX. 1. proprietate deberi illam qui *ego.* proprietate, ei illam competere qui *d., ex coniect. Fulvii Ursini.* proprietate ei illam qui *BCabc. Vaticanus uterque.* 2. ut qui *abcd. Gorziensis.* utique et *BC.* 3. Christus et Iesus *cd. Vaticanorum alter.* Iesus *reliqui.* 4. suo nomine *BC.* 5. alium *BCacd. Vaticanus uterque.* alienum *b.*

regnum, et gentem super gentem, et pestem, et fames terraeque motus, et formidines, et prodigia de caelo, quae omnia severo et atroci deo congruunt. Haec cum [6]adicit etiam oportere fieri, quem se praestat? destructorem an probatorem creatoris? Cuius dispositiones confirmat impleri oportere, quas ut optimus tam tristes [7]quam atroces abstulisset potius quam constituisset, si non ipsius
Luc. XXI, 12. fuissent. Ante haec autem persecutiones eis praedicat et passiones venturas, in martyrium utique et in salutem. Accipe praedicatum
Zach. IX, 15 sq. in Zacharia: Dominus, inquit, omnipotens proteget eos, et consument illos et lapidabunt lapidibus fundae et [8]bibent sanguinem illorum velut vinum et replebunt [9]pateras quasi altaris, et salvos eos faciet dominus illo die velut oves, populum suum, [10]quia lapides sancti [11]volutant. Et ne putes haec in passiones praedicari, quae illos tot bellorum nomine ab allophylis manebant, respice ad species. Nemo in praedicatione bellorum legitimis armis debellandorum lapidationem enumerat popularibus coetibus magis et inermi tumultui familiarem. Nemo tanta in bello sanguinis flumina paterarum capacitate metitur, aut unius altaris [12]cruentationi adaequat. Nemo oves appellat eos qui in bello armati et ipsi ex eadem feritate certantes cadunt, sed qui in sua proprietate atque patientia dedentes potius semetipsos quam vindicantes trucidantur. Denique, [13]Quia lapides, inquit, sancti [14]volutant, non [14b]quia milites pugnant. Lapides
Eph. II, 20. enim sunt et fundamenta, super quae nos aedificamur, extructi, secundum Paulum, super fundamentum apostolorum, qui lapides
Luc. XXI, 14. sancti oppositi omnium offensui [15]volutabant. Et hic igitur ipse vetat cogitari quid responderi oporteat apud tribunalia, qui di
Num. XXII—XXIV. [16]Balaam quod non cogitaverat, immo contra quam cogitaverat, sug-
Exod. IV, 12. gessit, et Moysi causato linguae tarditatem os repromisit. Et sa-
Luc. XXI, 15. pientiam ipsam, cui nemo [17]resisteret, per Esaiam demonstravit:
Ies. XLIV, 5. Hic [18]dicet, Ego dei sum, et clamabit in nomine Iacob, et alius [19]inscribetur in nomine Israëlis. Quid enim sapientius et [20]incontradicibilius confessione simplici et [21]exserta in martyris nomine cum deo invalescentis, quod est interpretatio Israëlis? Nec mirum si is [22]cohibuit [23]praecogitationem qui et ipse a patre [24]excepit
Ies. L, 4. pronuntiandi tempestive subministrationem: Dominus mihi dat linguam disciplinae, quando debeam proferre sermonem; nisi Marcion

6. dicit *Vaticanus unus.* 7. tam *Fr. Iunius.* 8. bibunt *BC.* 9. quasi paterae altare *c.* 10. quia *cd.* qui *reliqui.* 11. volitant *B.* 12. cruentationi *d., Pab. Ursinus.* cruentatione *BCabc.* 13. quia *cd.* qui *reliqui.* 14. volitant *B.* 14b. qui *abc.* 15. volitabant *B.* 16. Balaam *Bcd. Vaticanorum alter.* Balae *Cab.* 17. resistet *B.* 18. dicent *BC.* 19. scribetur *B.* 20. ni contra confessione *B.* 21. exertra *a.* 22. prohibuit *B. Vaticanorum alter.* 23. praeconizationem *B.* 24. cepit *B.*

Christum non subiectum patri infert. A proximis quoque persecu- Luc. XXI, 16 17.
tiones et nominis ex odio utique blasphemiam praedicatam non
debeo [25]rursus ostendere. Sed per tolerantiam, inquit, salvos Ibid. v. 19.
facietis vosmetipsos, de qua scilicet psalmus, Tolerantia, [26]inquit, Ps. IX, 19.
iustorum non [27]periet in finem. Quia et alibi: Honorabilis mors Ps. CXVI, 15.
iustorum; ex tolerantia sine dubio, quia et Zacharias: Corona au- Zach. VI, 14.
tem erit eis qui toleraverint. Sed ne audeas argumentari apostolos
ut alterius dei praecones a Iudaeis vexatos, memento prophetas
quoque eadem a Iudaeis passos tamen non alterius dei apostolos
fuisse quam creatoris. Sed monstrato dehinc tempore [27b]excidii,
cum coepisset vallari exercitibus Hierusalem, signa iam ultimi finis
enarrat, solis et lunae siderumque prodigia, et [28]in terra angustias
nationum obstupescentium velut a sonitu maris fluctuantis [29]pro
expectatione imminentium orbi malorum. Quod et ipsae vires cae- Luc. XXI, 20 sqq. 25 sq.
lorum concuti habeant, accipe [30]Ioëlem: Et dabo prodigia in caelo, Ioël III, 3 sq.
et in terra sanguinem et ignem et fumi vaporem: sol convertetur
in tenebras et in sanguinem luna, priusquam [31]adveniat dies magnus
et illustris domini. Habes et [32]Abacuc: Fluminibus disrumpetur Habac. III, 8 sqq.
terra, videbunt te, et parturient populi: [33]disperges aquas gressu;
dedit abyssus sonum suum, sublimitas timoris eius elata est: sol
et luna constitit in suo ordine, in lucem [34]coruscationes tuae ibunt,
a [35]fulgorem [36]fulgur scutum tuum: in comminatione tua diminues
terram, et in indignatione tua depones nationes. Conveniunt, opi-
nor, et domini pronuntiationes et prophetarum de concussionibus
mundi et orbis elementorum et nationum. Post haec quid dominus?
Et tunc videbunt filium hominis venientem de caelis cum plurima Luc. XXI, 27. 28.
virtute. Cum autem haec fient, erigetis vos, et [37]levabitis capita,
quoniam [38]appropinquavit redemptio vestra, in tempore scilicet Ibid. v. 29. 30.
regni, de quo [39]subiecta erit ipsa parabola. Si et vos cum vide- Ibid. v. 31.
ritis omnia haec fieri, scitote appropinquasse regnum dei. [40]Hic
erit dies magnus domini et illustris venientis de caelis filii hominis,
secundum Danielem: Ecce cum caeli nubibus tanquam filius hominis Dan. VII, 13.
adveniens et cetera. Et data est illi regia potestas, quam in para- Luc. XIX, 11 sqq.
bola postulaturus exierat, relicta pecunia servis, qua [41]feneraretur,
et universae nationes, quas promiserat ei in psalmo pater: Postula Ps. II, 8.

25. usus *BC*. 26. inquit om. *B*. 27. peribit *d*. 27 b. excidium coepisset *BC*. 28. inter angustias *BCa*. 29. pro expectatione *Cabcd*. per expectationem *B*. prae expectatione *Semler et Leopold. Nescio unde*. 30. Iohelem *BCabc*. 31. adveniet *d*. 32. Abacuc *abcd*. abacuch *B*. Abacũ *C*. 33. dispergent *ab*. dispergens *BC*. 34. coruscationes *c*. coruscationis *BCabd*. circumstationes *Vaticanus unus*. 35. fulgurem *B*. 36. fulgur *BCcd*. *Vaticanus uterque*. fulgor *ab*. fulguris *Leopoldus*. 37. elevabitur *B*. 38. appropinquavit *cd*. appropinquabit *reliqui*. 39. subiectarit ipsa parabola, Sic *d*. 40. Haec *BC*. 41. feneraretur *Latinius*.

de me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam: Et gloria omnis serviens illi, et potestas eius aeterna, quae non auferetur, et regnum eius, quod non corrumpetur, quia nec morientur in illo, nec nubent, sed erunt sicut angeli. De eodem adventu filii hominis et [42]fructu eius apud [43]Abacuc: Existi in [44]salutem populi tui ad salvos faciendos Christos tuos; [45]erecturos scilicet [46]se et capita [47]levaturos in tempore regni [48]redemptos. Igitur cum et haec quae sunt promissionum proinde conveniant sicut et illa quae sunt concussionum, ex consonantia propheticarum et dominicarum pronuntiationum, nullam [49]hic poteris interstruere distinctionem, ut concussiones quidem referas ad creatorem, saevitiae scilicet deum, quas nec sinere, [50]nedum expectare deberet deus optimus, promissiones vero deo optimo deputes, quas creator ignorans illum non prophetasset. Aut si suas prophetavit, non distantes a promissionibus Christi, par erit in libertate optimo deo, nec plus videbitur a Christo tuo repromitti quam a meo filio hominis. Ipsum decursum scripturae evangelicae ab interrogatione discipulorum usque ad parabolam fici ita invenies contextu sensus filio hominis hinc atque illinc adhaerere ut in illum compingat et tristia et laeta et concussiones et promissiones, nec possis separare ab illo alteram partem. Unius enim filii hominis adventu constituto inter duos exitus concussionum et promissionum necesse est ad unum pertineant filium hominis et incommoda nationum et vota sanctorum, [51]qui ita positus est in medio ut communis exitibus ambobus, alterum conclusurus adventu suo, id est incommoda nationum, alterum incipiens, id est vota sanctorum, ut, sive mei Christi concesseris adventum filii hominis, quo mala imminentia ei [52]deputes quae adventum eius antecedunt, cogaris etiam bona ei adscribere quae ab adventu eius oriuntur, [53]sive tui malueris, quo bona ei adscribas quae ab adventu eius oriuntur, cogaris mala quoque ei deputare quae adventum eius antecedunt. Tam enim mala cohaerent adventui filii hominis antecedendo quam et bona subsequendo. Quaere igitur quem ex duobus Christis constituas in persona unius filii hominis in [54]quam utraque dispositio referatur. Aut et creatorem optimum aut [55]et deum tuum asperum dedisti natura. In summa ipsius parabolae considera exemplum. Aspice ficum et arbores omnes, cum fructum protulerint, [56]intellegunt homines aestatem appropinquasse, sic et vos cum

Luc. XX, 35 sq.

Habac. III, 13.

Luc. XXI, 29—31.

42. fructus *bcd.* 43. Abacum *C.* ambitum *B.* 44. salute *C.* 45. erecturus *C.* erepturus *B.* 46. et se et *B.* 47. elevaturus *B.* levaturus *C.* 48. redemptum *BC.* 49. huius poteris inconstruere *B.* 50. necdum *BCab.* 51. quia *d* 52. reputes *BC.* 53. sive tui malueris, quo bona ei adscribas quae ab adventu eius oriuntur *om. BC.* 54. quem *d., cum Fulvio Ursino.* 55. et *om. d.* 56. intel

videritis haec fieri, scitote in proximo esse regnum dei. Si enim fructificationes arbuscularum signum aestivo tempori praestant, antecedendo illud, proinde [57]conflictationes [58]orbis signum praenotant regni, praecedendo illud. Omne autem signum eius [59]est *cuius est* res cuius est signum, et omni rei ab eo imponitur signum cuius est res. Ita si conflictationes signa sunt regni, sicut fructificationes aestatis, ergo et regnum creatoris est, [60]cuius conflictationes deputantur quae signa sunt regni. [61]Praemiserat oportere haec fieri tam atrocia, tam dira, deus optimus, certe a prophetis et a lege praedicata; adeo legem et prophetas non destruebat, cum quae praedicaverant confirmat perfici oportere. Adhuc ingerit non transiturum caelum [62]ac terram, nisi omnia peragantur. Quaenam ista? Si quae a creatore [63]sunt, merito sustinebunt elementa domini sui ordinem expungi, si quae a deo optimo, nescio an sustineat caelum et terra perfici quae aemulus statuit. Hoc si patietur creator, zelotes deus non est. Transeat age nunc terra et caelum. Sic enim dominus eorum destinavit, dum verbum eius maneat in aevum. Sic enim et Esaias [64]praenuntiavit. Admoneantur et discipuli, ne quando graventur corda eorum crapula et ebrietate et saecularibus curis, et insistat eis repentinus dies ille velut laqueus, utique oblitis deum [65]ex plenitudine et cogitatione mundi. [66]Moysi erit admonitio. Adeo is [67]liberabit a laqueo diei illius qui hanc admonitionem retro intulit. Erant et loca alia apud [68]Hierusalem ad docendum, erant et extra Hierusalem ad secedendum. Sed enim per diem in templo docebat, ut qui per Osee praedixerat: In templo meo me invenerunt, et illic disputatum est ad eos. Ad noctem vero in elaeonem secedebat. Sic enim Zacharias demonstrarat: Et stabunt pedes eius in monte elaeone. Erant horae quoque auditorio competentes. Diluculo conveniendum erat, qui per Esaiam cum dixisset, Dominus dat mihi linguam disciplinae, adiecit, Apposuit mihi mane aurem ad audiendum. Si hoc est prophetias dissolvere, quid erit adimplere?

Ib. v. 32. 33.
Ies. XL, 8.
Deut. VIII, 12 sqq.
Luc. XXI, 37.
Hos. XII, 4.
Luc. XXI, 37.
Zach. XIV, 4.
Luc. XXI, 38.
Ies. L, 4.

Proinde scit et quando pati oporteret eum cuius passionem lex figurat. Nam [1a]e tot festis Iudaeorum paschae diem [1b]elegit. In hoc enim sacramentum pronuntiarat Moyses, Pascha est domini. Ideo et affectum suum ostendit: Concupiscentia concupivi pascha

Cap. XL.
Luc. XXII, 1 sqq.
Lev. XXIII, 5.
Luc. XXII, 15.

legunt *Bcd. Vaticanus uterque.* intelligent *reliqui.* 57. et conflictationes *d.* 58. arboris *B.* 59. est cuius est (et *Fulv. Ursinus*) res *d., ex emendatione Fulvii Ursini.* est res *BCabc.* 60. cui *Latinius.* 61. Promiserat *B.* 62. et *B.* 63 sunt *Bcd. Vaticanus uterque.* fiunt *reliqui.* 64. pronuntiavit *BC.* 65. ex *Bcd. Vaticanorum alter.* et *reliqui.* 66. Moysei *B., et uterque Vaticanus.* 67. liberavit *BC.* 68. israhelem *B.*

Cap. XL. 1. et *BC.* 1b. egit *BC.*

edere vobiscum, antequam patiar. O legis destructorem, qui concupierat etiam pascha servare! Nimirum vervecina illum Iudaica
Ies. LIII, 7. delectaret? An ipse erat qui tanquam ovis ad victimam adduci habens, et tanquam ovis coram tondente, sic os non [2]aperturus, figuram sanguinis sui salutaris implere concupiscebat? Poterat et ab extraneo quolibet tradi. [3]Ne dicerem et in hoc psalmum ex-
Ps. XL, 10. punctum: Qui mecum panem edit, [4]levabit in me plantam. Poterat et sine praemio tradi. Quanta enim opera traditoris circa eum qui populum coram offendens nec tradi magis potuisset quam invadi? Sed hoc alii competisset Christo, non qui prophetias adimplebat.
Amos II, 6. Scriptum est enim: Pro eo quod [5]venumdedere iustum. Nam et quantitatem et exitum pretii postea Iuda paenitente revocati et in
Matth. XXVII, 3 sqq. emptionem dati agri figuli, sicut in evangelio Matthaei continetur,
Ier. XXXII, 7 sqq. 25. Hieremias [6]praecanit: Et acceperunt triginta [7]argenteos, pretium
Zach. XI, 12 sq. appretiati [8]vel honorati, et dederunt [9]eos in agrum figuli. Professus itaque se concupiscentia concupisse edere pascha ut suum (indignum enim ut quid alienum concupisceret deus), acceptum panem
Luc. XXII, 19. et distributum discipulis corpus [10]suum illum fecit, hoc est corpus meum dicendo, id est figura corporis mei. Figura autem non fuisset nisi veritatis esset corpus. Ceterum vacua res, quod est phantasma, figuram capere non posset. Aut si propterea panem corpus sibi finxit quia corporis carebat veritate, ergo panem debuit tradere pro nobis. Faciebat ad vanitatem Marcionis, ut panis crucifigeretur. Cur autem panem corpus suum appellat, et non magis peponem, quem Marcion cordis loco habuit? Non intellegens veterem fuisse istam figuram corporis Christi, dicentis per Hieremiam,
Ier. XI, 19. Adversus me cogitaverunt cogitatum, dicentes, Venite [11]coniciamus lignum in panem eius, scilicet crucem in corpus eius. Itaque illuminator antiquitatum quid tunc voluerit significasse panem satis
Luc. XXII, 20. declaravit corpus suum vocans panem. Sic et in calicis mentione testamentum constituens sanguine suo obsignatum substantiam corporis confirmavit. Nullius enim corporis sanguis potest esse nisi carnis. Nam et si qua corporis qualitas non carnea opponetur nobis, certe sanguinem nisi carnea non habebit. Ita [12]consistet probatio corporis de testimonio carnis, probatio carnis de testimonio sanguinis. Ut autem et sanguinis veterem figuram in vino

2. aperiturus *B*. *In eodem libro verba quae sequuntur* sanguinis sui — — — in me plantam *omissa sunt*. 3. ne dicerent non et in hoc *Fulv. Ursinus*. ne dicerem et in hoc *Fr. Iunius*. 4. levavit *Latinius*. 5. vendiderunt *Vaticanus utrque*. 6. praedicavit *B*. 7. argentea *d*. 8. vel honorati *pro glossemate delent Latinius et Fr. Iunius*. 9. ea *BCd*. 10. illum suum *d*. 11. coiciamus *BC*. 12. consistet *B*. *Vaticanus uterque*. consistit *Cabcd*.

recognoscas, aderit Esaias: Quis, inquit, qui advenit ex Edom? Ies. LXIII, 1 sq.
rubor vestimentorum eius ex [13]Bosor? [14]Sic decorus in stola violenta cum fortitudine? Quare rubra vestimenta tua, et indumenta sicut de foro torcularis pleno conculcato? Spiritus enim propheticus velut iam contemplabundus dominum ad passionem venientem, carne scilicet vestitum, ut in ea passum, cruentum habitum carnis in vestimentorum rubore [15]designat, conculcatae et expressae vi passionis tanquam [16]in foro torcularis, quia exinde quasi cruentati homines de vini rubore descendant. Multo manifestius Genesis in benedictione Iudae, ex cuius tribu carnis census Christi processurus iam tunc Christum in Iuda [17]delineabat, Lavabit, inquit, in Gen. XLIX, 11.
vino stolam suam et in sanguine uvae amictum suum, stolam et amictum carnem demonstrans et vinum sanguinem. Ita et nunc sanguinem suum in vino consecravit, qui tunc vinum in sanguine figuravit.

Vae, ait, per quem traditur filius hominis. Ergo iam Vae Cap. XLI.
constat imprecationis et comminationis inclamationem intellegendam Luc. XXII, 22.
et irato et offenso deputandam; nisi si Iudas impune erat tantum sceleris relaturus. Aut si impune, vacat Vae: si non impune, utique ab eo puniendus in quem scelus traditionis admisit. Porro si sciens passus est hominem quem ipse comitatui suo asciverat in tantum scelus ruere, noli iam de creatore circa Adam retractare quae in tuum quoque deum retorquentur, aut ignorasse illum, qui non ex providentia obstitit peccaturo, aut obsistere non potuisse, si ignorabat, aut noluisse, si et sciebat et poterat, atque ita malitiosum iudicandum, qui passus sit hominem suum ex delicto perire. Suadeo igitur agnoscas potius et in isto creatorem quam parem illi deum optimum adversus sententiam tuam facias. Nam et Petrum Luc. XXII, 34. 54—62.
praesumptorie aliquid elocutum negationi potius destinando zeloten deum tibi ostendit. Debuit etiam osculo tradi propheticus scilicet Ibid. v. 47 sq.
Christus, ut eius scilicet filius qui labiis a populo diligebatur. Ies. XXIX, 13.
[1]Perductus in consessum an ipse esset Christus interrogatur. De Luc. XXII, 66. 67.
quo Christo Iudaei quaesisset nisi de suo? Cur ergo non vel tunc alium eis prodidit? Ut pati posset, inquis. Id est ut ille optimus ignorantes adhuc in scelus mergeret. Atquin et si dixisset, passurus esset. Si dixero enim, inquit, vobis non [2]creditis. Porro Ibid.
non crediturí perseverassent in [3]necem eius. Et cur non magis passurus esset, si alterius dei, ac per hoc adversarium creatoris

13. Busor *BC.* 14. Sic *BCcd. Vaticanus uterque.* Sed *ab.* 15. designatum *BC.*
16. de *cd.* 17. delineabat (*aut* deliniabat) *abcd.* declinabat *BC.*
Cap. XLI. 1. Productus *Fr. Iunius.* 2. credetis *cd.* 3. nece *B.*

[4]manifestasset? Ergo non ut pateretur alium se tunc quoque supersedit ostendere, sed [5]quoniam ex ore eius confessionem extorquere cupiebant, nec confesso tamen crediturí, qui eum ex operibus scripturas adimplentibus agnovisse debuerant, ita eius fuit occultasse se cui ultro debebatur agnitio. Et tamen adhuc eis manum porrigens, Abhinc, inquit, erit filius hominis sedens ad dexteram virtutis dei. Suggerebat enim se [6]ex Danielis prophetia filium hominis, [7]et e psalmo David sedentem ad dexteram dei. Itaque [8]ex isto dicto et scripturae comparatione illuminati quem se vellet intellegi, Ergo, inquiunt, tu dei filius es? Cuius dei, nisi quem solum noverant? Cuius dei, nisi quem in psalmo meminerant dixisse filio suo, Sede ad dexteram meam? Sed respondit, Vos dicitis, [9]quasi non ego. Atquin confirmavit id se esse quod illi dixerant, dum rursus interrogant. Unde autem probabis [10]interrogative et non ipsos [11]confirmative pronuntiasse, Ergo tu filius dei es? Ut, quia oblique ostenderat se per scripturas filium dei intellegendum, sic [12]senserunt, Ergo tu dei es filius? quod te non vis aperte dicere. [13]aeque ita et ille, Vos dicitis, confirmative respondit, et adeo sic fuit pronuntiatio eius, ut [14]perseveraverint in eo quod pronuntiatio sapiebat.

Ibid. v. 69. Dan. VII, 13. Ps. CX, 1. Luc. XXII, 70.

Cap. XLII. Perductum enim illum ad Pilatum onerare coeperunt quod se regem diceret Christum, sine dubio dei filium, sessurum ad dei dexteram. Ceterum alio eum titulo gravassent, incerti an filium dei se dixisset, [1]nisi, Vos dicitis, sic pronuntiasset, hoc se esse quod dicerent. Pilato quoque interroganti, Tu es Christus? proinde, Tu dicis, ne metu potestatis videretur amplius respondisse. Constitutus est igitur dominus in iudicio. Et statuit in iudicio populum suum. Ipse dominus in iudicium [2]venit cum presbyteris et archontibus populi, secundum Esaiam. Atque exinde omne scriptum passionis suae implevit. Tumultuatae sunt ibidem nationes, et populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terrae, et archontes congregati sunt in unum adversus dominum et adversus Christum eius. Nationes, Romani qui cum Pilato fuerant, populi, tribus Israëlis, reges, in Herode, [3]archontes, in summis sacerdotibus. Nam et Herodi velut munus a Pilato missus [4]Osee vocibus fidem reddidit. De Christo enim prophetaverat: Et vinctum eum ducent

Luc. XXIII, 1. 2. Ibid. v. 3. Ies. III, 13 sq. Ps. II, 1 sq. Luc. XXXIII, 11. Hos. X, 6.

4. se manifestasset *Fr. Iunius.* 5. quomodo *BC. Fr. Iunius.* 6. esse Danielis *BC* 7. et de psalmo *BC.* 8. et isto *BC.* 9. quasi non ego *BCab.* quia ego sum *cd* 10. interrogativo *B.* 11. confirmativo *B.* 12. senserunt *d., ex emendatione Fulvii Ursini.* senserint *reliqui.* 13. aeque *d., ex emendatione Fulvii Ursini.* atque *reliqui.* 14. perseveraverit *BC.*

Cap. XLII. 1. nisi *abcd.* si *BC.* 2. veniet *c.* 3. archontae *B.* 4. Osee *B., quemadmodum solet.*

[1]xenium regi. Delectatus est denique Herodes viso Iesu, nec vocem ullam ab eo audivit. Tanquam agnus enim coram tondente, sic non aperuit os suum, quia dominus dederat illi linguam disciplinae, ut sciret quomodo eum oporteret proferre sermonem, illam scilicet linguam quam in psalmo adglutinatam gutturi suo tunc probabat non loquendo. Et Barrabas quidem nocentissimus vita ut bonus donatur, Christus vero iustissimus ut homicida morti expostulatur. Sed et duo scelesti circumfiguntur illi, ut inter iniquos scilicet deputaretur. Vestitum plane [6]eius a militibus [7]divisum, partim sorte concessum, Marcion abstulit, respiciens psalmi prophetiam: Dispertiti sibi sunt vestimenta mea, et in vestitum meum sortem miserunt. Aufer igitur et [7b]crucem ipsam. Idem [8]tamen psalmus de eo non tacet: Foderunt manus meas et [9]pedes meos. Totus in illo exitus legitur. Circumdederunt me canes, synagoga maleficorum circumvallavit me: omnes qui spectabant me, naso irridebant me: locuti sunt labiis, et capita moverunt: speravit in deum, liberet eum. Quo iam testimonium [10]vestimentorum? Habe falsi tui praedam; totus psalmus vestimenta sunt Christi. Ecce autem et elementa concutiuntur. Dominus enim patiebatur ipsorum. Ceterum adversario laeso caelum luminibus floruisset, magis sol radiis insultasset, magis dies stetisset, libenter spectans pendentem a patibulo Christum Marcionis. Haec [11]argumenta quoque mihi competissent, et si non fuissent praedicata. Caelum, inquit Esaias, vestiam tenebris. Hic erit dies de quo et Amos: Et erit illa die, dicit dominus, occidet sol meridie (habes et horae sextae significationem), et [12]contenebrabit super terram. Scissum est et templi velum, angeli eruptione, derelinquentis filiam Sionis, tanquam in vinea speculam, et in cucumerario casulam. O quantum persevevit etiam [13]tricesimo psalmo Christum ipsum reddere! Vocifera-vit ad patrem, ut et moriens ultima voce [14]prophetas adimpleret. Hoc dicto expiravit. Quis? spiritus semetipsum, an caro spiritum? sed spiritus semetipsum expirare non potuit. Alius est qui expirat, alius qui expiratur. Si spiritus expiratur, ab alio expiretur necesse est. Quodsi solus spiritus fuisset, discessisse potius diceretur quam expirasse. Quis igitur expirat spiritum nisi caro, [15]quae et spirat quando illum habet, et ita eum cum amittit expirat? De-

Luc. XXIII, 8. 9. Ies. LIII, 7. L, 4. Ps. XII, 16. Luc. XXIII, 18 sqq. 32. 34. Ps. XXII, 19. Ps. XXII, 8 sq. 17 sq. Luc. XXIII, 44—46. Ies. L, 3. Amos VIII, 9. Luc. XXXIII, 45. Ezech. XI, 23. Ies. I, 6. Ps. XXXI, 6. Luc. XXIII, 46.

xenio *B. m. pr.* 6. eius militibus *d.* 7. divisum partim, partim sorte concessum *Latinius. Probat Fr. Iunius.* 7b. tamen ipsam *BC.* 8. tamen *Bcd. Vaticanus uterque.* enim *reliqui.* 9. pedes meos *cd. Vaticanorum alter.* pedes *reliqui.* 10. vestimentorum habes *Latinius.* 11. argumentata *B.* 12. contenebravit *BCab.* 13. tricesimo *B.* trigesimo *d.* XXX *reliqui.* 14. prophetias *B.* 15. quae et spirat *abcd. Gorziensis liber et Vaticanus uterque.* quae spirat *B.* quae expirat *C.*

nique si caro non [16]fuit, sed phantasma carnis, phantasma autem spiritus fuit, spiritus autem semetipsum expiravit et expirando discessit, sine dubio phantasma discessit cum spiritus, qui erat phantasma, discessit, et nusquam comparuit phantasma cum spiritu. Nihil ergo remansit in ligno, nihil pependit etiam post expirationem, nihil de Pilato postulatum, nihil de patibulo detractum, nihil [17]sindone involutum, nihil sepulcro novo conditum. Atquin non nihil. Quid igitur illud fuit? Si phantasma, adhuc ergo inerat et Christus. Si discesserat Christus, ergo abstulerat phantasma. Superest impudentiae haereticae dicere phantasma illic phantasmatis remansisse. Sed si et Ioseph corpus fuisse noverat, quod tota pietate tractavit? ille Ioseph qui non consenserat in scelere Iudaeis?
Ps. I, 1. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra [18]pestilentiae non sedit.

Cap. XLIII. Oportuerat etiam sepultorem domini prophetari ac iam tunc
Luc. XXIV, 1 sqq. merito benedici, [1]si nec mulierum illarum officium praeterit prophetia quae ante lucem convenerunt ad sepulcrum cum odorum
Hos. V, 15. VI, 1 sq. paratura. De hoc enim per Osee, Ut quaerant, inquit, faciem meam, ante lucem vigilabunt ad me dicentes, Eamus et convertamur ad dominum, quia ipse [2]eripuit et curabit nos, percussit et miserebitur nostri, sanabit nos post biduum, in die tertia resurgemus. Quis enim haec non credat in recogitatu mulierum illarum volutata inter dolorem praesentis destitutionis, qua percussae sibi videbantur a domino, et spem resurrectionis ipsius, qua restitui rite arbitrantur? Corpore autem non invento sublata erat sepultura
Ies. LVII, 2. eius de medio, secundum Esaiam. Sed et duo ibidem angeli apparuerunt. Tot fere laterensibus uti solebat in duobus testibus consistens dei sermo. Revertentes quoque a sepulcro mulieres, et
Ies. XXVII, 11. ab illa angelorum visione, prospiciebat Esaias: Mulieres, inquit, [3]venientes a visione, venite, ad renuntiandam scilicet domini re-
Luc. XXIV, 11 sq. surrectionem. Bene autem quod incredulitas discipulorum perseverabat, ut in finem usque defensio nostra consisteret Christum Iesum non alium se discipulis edidisse quam prophetarum. Nam cum duo ex illis iter agerent et dominus eis adhaesisset, non comparens quod ipse esset, etiam dissimulans de conscientia rei gestae, Nos
Luc. XXIV, 13 sqq. autem putabamus, inquiunt, ipsum esse redemptorem Israëlis, utique suum Christum, id est creatoris. Adeo nec alium se ediderat

16. fuit, sed *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* fuisset *BCabc.* 17. in sindone *BC.* 18. pestilentiae *B. Vaticanus alter.* pestium *Cabcd.*

Cap. XLIII. 1. si *delet Fr. Iunius, tanquam accrevisset ex fine antecedentis verbi* benedici. 2. eripuit dixit et curabit nos *BCab.* 3. venite venientes a visione venite *BCab.*

illis. Ceterum non existimarent eum creatoris, et cum creatoris existimaretur, non sustinuisset hanc de se existimationem, si non is esset qui [4]existimatur. Aut ipse erit auctor erroris et praevaricator veritatis adversus dei optimi titulum. Sed nec post resurrectionem alium se eis ostendit quam [5]quem existimatum sibi dixerant. Plane invectus est in illos: O insensati et tardi corde in non credendo omnibus quae locutus est ad vos. [6]Quae locutus non alterius se dei esse probat, [7]sed eiusdem dei. [8]Nam eadem et angeli ad mulieres: Rememoramini quae locutus sit vobis in Galilaea dicens, quod [9]oportet tradi filium hominis et [10]crucifigi et tertia die resurgere. Et quare oportebat, nisi quia ita a deo creatore scriptum? Igitur [11]increpavit illos ut de sola passione scandalizatos, et ut dubios de fide resurrectionis annuntiatae sibi a feminis, per quae non crediderant ipsum fuisse quem existimarant. Itaque quod existimaverant, id volens [12]credi se eum se confirmabat quem existimaverant, creatoris scilicet Christum, redemptorem Israëlis. De corporis autem veritate quid potest clarius? cum haesitantibus eis ne phantasma esset, immo phantasma credentibus, Quid turbati estis? [13]inquit, et quid cogitationes subeunt in corda vestra? Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum, quoniam spiritus ossa non habet, sicut [14]me videtis habere. Et Marcion quaedam contraria sibi illa, credo industria, eradere de evangelio suo noluit, ut ex his quae eradere potuit nec erasit illa quae erasit [15]aut negetur erasisse aut merito erasisse dicatur. Nec parcit nisi eis quae non minus aliter interpretando quam delendo subvertit. Vult itaque sic dictum quasi, Spiritus ossa non habet, sicut me videtis habentem, ad spiritum referatur, sicut me videtis habentem, [16]id est non habentem ossa, sicut et spiritus. Et quae ratio tortuositatis [17]istius? cum simpliciter pronuntiare potuisset, Quia spiritus ossa non habet, [18]sicut me videtis non habentem. Cur autem inspectui eorum manus et pedes suos offert, quae membra [19]ex ossibus constant, si ossa non habebat? Cur adicit, Et scitote, quia ego sum, quem scilicet corporeum retro noverant? Aut si phantasma erat usquequaque, cur illos phantasma credentes increpabat? At-

Luc. XXIV, 25.

Luc. XXIV, 6. 7.

Luc. XXIV, 37—39.

4. existimabatur *Latinius. Probat Fr. Iunius.* 5. quae *bc.* 6. Quaenam locutus? Alterius *BC.* 7. sed eiusdem dei *abcd.* et manus de deo *BC.* et minus de deo *Semler.* 8. An eadem *BC.* 9. oporteret *Fulv. Ursinus.* 10. crucifigi *abcd.* transiip *B.* tamen figi *C.* 11. increpuit *Vaticanorum unus.* 12. credidisse eum *BC.* 13. inquit, et quid *cd.* et quid *reliqui.* 14. me habentem videtis *d.* 15. aut *abcd. Gorziensis liber.* nec *BC.* 16. id est *abcd. Gorziensis liber.* vel *C. In B.* legitur *turbato ordine* sicut me videtis habentem id est non habentem ossa ad spiritum referatis sicut me videtis habentem spiritus. Et quae *cett.* 17. illius *B.* 18. sic me *C.* 19. et *BC. Fr. Iunius.*

Luc. XXIV, 41. quin adhuc eis non credentibus propterea cibum desideravit, ut se ostenderet etiam dentes habere. Implevimus, ut opinor, sponsionem. Exhibuimus Iesum Christum prophetarum doctrinis, sententiis, affectibus, sensibus, virtutibus, passionibus, etiam resurrectione, Matth. XXVIII, 19. non alium quam creatoris, siquidem et apostolos mittens ad praedicandum universis nationibus in omnem terram exire sonum eorum Luc. XXIV, 47. Ps. XIX, 5. et in terminos terrae voces eorum psalmum adimplendo praecepit. Misereor tui, Marcion, frustra laborasti. Christus enim Iesus in evangelio tuo meus est.

LIBER QVINTVS.

Cap. I. Nihil sine origine nisi deus solus. Quae quantum praecedit in statu omnium rerum, tantum praecedat necesse est etiam in retractatu earum, ut constare de statu possit, quia nec habeas dispicere quid quale sit, nisi certus an sit, [1]cum cognoveris unde sit. Et ideo ex opusculi ordine ad hanc materiam devolutus apostoli [2]quoque originem a Marcione desidero, novus aliqui discipulus nec ullius alterius auditor, qui nihil interim credam nisi nihil temere credendum, temere porro credi quodcunque sine originis agnitione creditur, quique dignissime ad sollicitudinem redigam istam inquisitionem, cum is mihi affirmatur apostolus quem in albo apostolorum apud evangelium non deprehendo. Denique audiens postea eum a domino allectum, iam in caelis [3]quiescente, quasi inprovidentiam existimo si non ante [4]scivit illum sibi necessarium Christus, sed iam ordinato officio apostolatus et in sua opera dimisso ex incursu, non ex prospectu, adiciendum existimavit, necessitate, ut ita dixerim, non voluntate. Quamobrem, Pontice nauclere, si nunquam furtivas merces vel [5]illicitas in acatos tuas recepisti, si nullum omnino onus avertisti vel adulterasti, cautior utique et fidelior in dei rebus, edas velim nobis, quo symbolo susceperis apostolum Paulum, quis illum tituli charactere [6]percusserit, quis transmiserit tibi, quis imposuerit, ut possis eum constanter exponere, ne illius probetur qui omnia apostolatus eius instrumenta protulerit. Ipse

Cap. I. 1. cum *delet Fr. Iunius.* 2. quoque originem *BC. Veticenus utrique* quoque Pauli originem *reliqui, ex correctione Rhenani.* 3. quiescentem *BC.* 4. scit *BC.* 5. illicitos mercatos tuos *B.* 6. percussit *BC.*

se, inquit, apostolum est professus, et quidem non ab hominibus Gal. I, 1.
nec per hominem, sed per Iesum Christum. Plane profiteri potest semetipsum [7]quis, verum professio eius alterius auctoritate conficitur. Alius scribit, alius subscribit, alius obsignat, alius actis refert. Nemo sibi et professor et testis est. Praeter haec utique legisti multos venturos qui dicant, Ego sum Christus. Si est qui se Luc. XXI, 8.
Christum mentiatur, quanto magis qui se apostolum praedicet Christi? Adhuc ego in persona discipuli et inquisitoris conversor, ut iam hinc et fidem tuam obtundam, qui unde eam probes non habes, et impudentiam suffundam, qui vindicas, et unde possis vindicare non recipis. [8]Sit Christus, sit apostolus, ut alterius, dum non [9]probantur nisi de instrumento creatoris. [10]Nam mihi [11]Paulum etiam Genesis olim repromisit. Inter illas enim figuras et prophetica super filios suos benedictiones Iacob cum ad Beniamin [12]direxisset, Beniamin, inquit, lupus rapax ad matutinum comedet adhuc, Gen. XLIX, 27.
et ad vesperam dabit escam. Ex tribu enim Beniamin oriturum Paulum providebat, lupum rapacem ad matutinum comedentem, id est prima aetate vastaturum pecora domini ut persecutorem ecclesiarum, dehinc ad vesperam escam daturum, id est devergente iam aetate oves Christi educaturum ut doctorem nationum. Nam et Saulis primo asperitas insectationis erga David, dehinc paenitentia I Sam. XVIII sqq.
et satisfactio, bona pro malis recipientis, non aliud portendebat quam Paulum in Saule secundum tribus et Iesum in David secundum virginis censum. Haec figurarum sacramenta si tibi displicent, certe Acta Apostolorum [13]hunc mihi ordinem Pauli tradiderunt, a te Act. Apost. IX.
quoque non negandum. Inde apostolum ostendo persecutorem, non ab hominibus neque per hominem; inde et ipsi credere inducor; Gal. I, 1.
inde te a defensione eius expello, nec timeo dicentem, Tu ergo negas apostolum Paulum? Non blasphemo quem tueor. Nego, ut te probare compellam. Nego, ut meum esse convincam. Aut si ad nostram fidem spectas, recipe quae eam [14]faciunt. Si ad tuam provocas, ede quae eam praestruunt. Aut proba esse quae credis; aut si non probas, quomodo credis? Aut qualis es adversus eum credens a quo solo probatur esse quod credis? Habe nunc [15]et apostolum de meo sicut et Christum, [16]tam meum apostolum quam et Christum. Iisdem et hic dimicabimus lineis, in ipso gradu provocabimus praescriptionis, oportere scilicet et apostolum qui creatoris

7. quis *BC. Vaticanus uterque.* quivis *reliqui.* 8. Sit Christus, sit apostolus *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* Sic (Si *B.*) Christus, sic apostolus *reliqui.* 9. probatur *B.* 10. Nam *abcd. Gorziensis liber.* Non *reliqui.* 11. polus *B.* 12. dixisset *BC.* 13. hinc *BC.* hunc *reliqui et Gorziensis.* 14. faciant. Stativam *BC.* 15. et apostolum *cd. Vaticanus uterque.* apostolum *BC.* 16. quam meum *BC.*

negetur, immo et adversus creatorem proferatur, nihil docere, nihil sapere, nihil velle secundum creatorem, et inprimis tanta constantia alium deum edicere quanta a lege creatoris abrupit. Neque enim verisimile est ut avertens a Iudaismo non pariter ostenderet in cuius dei fidem averteret, quia nemo transire posset [17] a creatore nesciens ad quem transeundum sibi esset. Sive enim Christus iam alium deum revelaverat, sequebatur etiam apostoli testatio, vel ne non eius dei apostolus haberetur quem Christus revelaverat, et quia non licebat abscondi ab apostolo qui iam revelatus fuisset a Christo: sive nihil tale de deo Christus revelaverat, [18] tanto magis ab apostolo debuerat revelari, qui iam non posset ab alio, non credendus sine dubio si nec ab apostolo revelatus. Quod idcirco praestruximus, ut iam hinc profiteamur nos proinde probaturos nullum alium deum ab apostolo circumlatum, sicut probavimus nec a Christo, [19] ex ipsius utique epistulis Pauli, quas proinde mutilatas etiam de numero forma iam haeretici evangelii praeiudicasse debebit.

Cap. II. [1] DE EPISTULA AD GALATAS. Principalem adversus Iudaismum epistulam nos quoque confitemur quae Galatas docet. [2] Amplectimur etenim omnem illam legis veteris abolitionem, ut et ipsam de creatoris venientem dispositione, sicut saepe iam in isto ordine tractavimus de praedicata novatione a prophetis dei nostri. Quodsi creator quidem vetera cessura promisit, novis scilicet orituris, Christus vero tempus distinctionis istius (Lex et prophetae usque ad Ioannem) terminum in Ioanne statuens inter utrumque ordinem desinentium exinde veterum et incipientium novorum, necessarie et apostolus in Christo post Ioannem revelato vetera infirmat, nova vero confirmat, atque ita non alterius dei fidem curat quam creatoris, apud quem et vetera decessura praedicabantur. Igitur et legis destructio et evangelii aedificatio pro me faciunt in ista quoque epistula ad eam Galatarum praesumptionem pertinentes qua praesumebant Christum, ut puta creatoris, salva creatoris lege credendum, quod adhuc incredibile videretur legem a suo auctore deponi. Porro si omnino alium deum ab apostolo audissent, aliro utique scissent abscedendum sibi esse a lege eius dei quem reliquissent alium secuti. Quis enim expectaret diutius discere, quod novam deberet sectari disciplinam, qui novum deum recepisset? Immo quia eadem quidem divinitas praedicabatur in evangelio quae semper nota fuerat in lege, disciplina vero non eadem, hic erat totus quaestionis status, an lex creatoris ab evangelio deberet ex-

Luc. XVI, 16.

17. ad creatorem *BC.* 18. at tanto *BC., Fr. Iunius.* 19. exemplis Pauli *B.*
Cap. II. 1. DE *om. B. Totam inscriptionem om. d.* 2. et amplectimur *BC.*

cludi in Christo creatoris. Denique aufer hunc statum, et vacat quaestio. Vacante autem quaestione ultro omnibus agnoscentibus discedendum sibi esse ab ordine creatoris per fidem dei alterius nulla apostolo materia competisset id tam presse docendi quod ultro fides ipsa dictasset. Igitur tota intentio epistulae istius nihil aliud docet quam legis [3]discessionem venientem de creatoris dispositione, ut adhuc suggeremus. Si item nullius novi dei exserit mentionem, quod nusquam magis fecisset quam in ista materia, ut rationem scilicet [4]ablegandae legis unica hac et sufficientissima definitione proponeret novae divinitatis, apparet quomodo scribat, Miror vos tam cito transferri ab eo qui vos vocavit in gratiam ad Gal. I, 6. 7.
aliud evangelium, [5]ex conversatione aliud, non ex religione, ex disciplina, non ex divinitate: quoniam quidem evangelium Christi a lege evocare deberet ad gratiam, non a creatore ad alium deum. Nemo enim illos moverat a creatore, ut viderentur sic ad aliud evangelium transférri, quasi dum ad creatorem transferuntur. Nam et adiciens, quod aliud evangelium omnino non esset, creatoris confirmat id quod esse defendit. [6]Sed enim et creator evangelium repromittit, dicens per Esaiam, Ascende in montem excelsum, qui Ies. XL, 9.
evangelizas Sioni, extolle vocem in valentia tua, qui evangelizas Hierusalem; item ad apostolorum personam, Quam tempestivi pedes Ies. LII, 7.
evangelizantium pacem, evangelizantium bona, utique et nationibus evangelizantium, quoniam et, In nomine eius, inquit, nationes Ies. XLII, 4. 6.
sperabunt, [7]Christi scilicet, cui ait, Posui te in lumen nationum. Est autem evangelium etiam dei novi, quod vis tunc ab apostolo defensum. Iam ergo duo sunt evangelia apud duos deos, et men- Gal. I, 7.
titus erit apostolus dicens [8]quod aliud omnino non est, cum sit et aliud, cum sic suum evangelium defendere potuisset, ut potius demonstraret, non ut unum determinaret. Sed fortasse, ut fugias [9]hinc, et ideo, dices, subtexuit, Licet angelus de caelo aliter evan- Gal. I, 8.
gelizaverit, anathema sit, quia et creatorem sciebat evangelizaturum. Rursus ergo te implicas. Hoc est enim quo adstringeris. Duo enim evangelia confirmare non est eius qui aliud iam negarit. Tamen lucet sensus eius qui suam praemisit personam: Sed et si nos aut angelus de caelo aliter evangelizaverit. Verbi enim gratia dictum est. Ceterum si nec ipse aliter evangelizaturus, utique nec angelus. Ita angelum ad hoc nominavit, quo multo magis hominibus non esset credendum, quando nec angelo, [10]nec apostolo, non angelum

3. discessionem *bcd.* decessionem *reliqui.* 4. ablegendae *C.* obsequendae *B.* 5. et conversione *B.* 6. Sed *ego.* Sic *Leopoldus.* Si *libri omnes.* 7. Christus *BC.* 8. quod non aliud omnino non est *d.* 9. hinc, video, dices *Latinius.* 10. et nec *Ca.* *Pro* apostolo, non *rescribo* apostolus non *cett.*

Gal. I, 11—24. Act. Apost. XV, 5 sqq. ad evangelium referret creatoris. Exinde decurrens ordinem conversionis suae de persecutore in apostolum scripturam [11]Apostolicorum confirmat, apud quam ipsa etiam epistulae istius materia recognoscitur, intercessisse quosdam qui dicerent circumcidi oportere et observandam esse Moysi legem, tunc apostolos de ista quaestione consultos ex auctoritate spiritus renuntiasse non esse imponenda onera hominibus quae patres ipsi non potuissent sustinere. Quodsi et ex hoc congruunt Paulo Apostolorum Acta, cur ea [12]respuatis iam apparet, ut deum scilicet non alium praedicantis quam creatorem, nec Christum alterius quam creatoris, quando nec promissio spiritus sancti aliunde probetur exhibita quam de instrumento Actorum. Quae utique verisimile non est ex parte quidem apostolo convenire, cum ordinem eius secundum ipsius testimonium ostendunt, ex parte vero dissidere, cum divinitatem in Christo creatoris annuntiant, ut praedicationem quidem apostolorum [13]non sit secutus Paulus, qui formam ab eis dedocendae legis accepit.

Cap. III. Gal. II, 1. 2. Denique ad patrocinium Petri ceterorumque apostolorum ascendisse Hierosolymam post annos [1]quatuordecim scribit, ut conferret cum illis de evangelii sui regula, ne in vacuum tot annis cucurrisset aut curreret, si [2]quid scilicet citra formam illorum evangelizaret. Adeo ab illis probari et constabiliri [3]desiderarat, [4]quos, si
Gal. II, 3. quando, [4b]vultis Iudaismi magis adfines [5]subintellegi. [6]Cum vero nec Titum dicit circumcisum, iam incipit ostendere solam circumcisionis quaestionem [7]ex defensione adhuc legis concussam ab eis quos propterea falsos et [8]superinducticios fratres appellat, non aliud statuere pergentes quam perseverantiam legis, ex fide sine dubio integra creatoris, atque ita pervertentes evangelium, non interpolatione scripturae, qua Christum creatoris effingerent, sed retentione veteris disciplinae, ne legem creatoris excluderent. Ergo
Gal. II, 4. 5. propter [9]falsos, inquit, superinducticios fratres, qui subintraverant ad speculandam libertatem nostram, quam habemus in Christo, ut nos subigerent servituti, nec ad horam cessimus subiectioni. Intendamus enim et sensui ipsi et causae eius, et apparebit vitiatio scripturae. Cum praemittit, Sed nec Titus, qui mecum erat, cum esset Graecus, coactus est circumcidi, dehinc subiungit, Propter

11. Actorum Apostolicorum *cd.* 12. respuant *B.* 13. omnino *d.*, *cum Fulvio Ursino.*

Cap. III. 1. quatuordecim *Bd.* XIIII *reliqui libri.* 2. quid *abcd. Gorziensis.* qua *BC.* 3. desideraret *B.* desiderabat *Latinius.* 4. quos *Latinius.* Quod *libri omnes.* 4b. vult is *Fr. Iunius.* 5. intelligi *Latinius.* 6. cum nec Titum (particula vero *deleta*) *cd.* 7. ex defensione *abcd. Gorziensis.* et defensionem *reliqui.* 8. superductitios *BC.* 9. superinductitios, inquit, falsos *cd.* falsos, inquit, superinductitios (superductitios *BC.*) *reliqui.*

superinducticios falsos fratres, et reliqua, contrarii utique facti incipit reddere rationem, ostendens propter quid fecerit quod nec fecisset nec ostendisset, si illud propter quod fecit non accidisset. Denique dicas velim, si non subintroissent falsi illi fratres ad speculandam libertatem eorum, [9b] cessissent subiectioni? Non opinor. Ergo cesserunt, quia fuerunt propter quos crederetur. Hoc enim rudi fidei et adhuc de legis observatione suspensae competebat, ipso quoque apostolo ne [10] in vacuum cucurrisset aut curreret suspecto. Itaque frustrandi erant falsi fratres, speculantes libertatem Christianam, ne ante eam in servitutem abducerent Iudaismi quam Paulus sciret se non in vacuum cucurrisse, quam dexteras ei darent antecessores, quam ex censu eorum in nationes praedicandi munus [11] subiret. [12] Necessario igitur cessit ad tempus, et sic ei ratio constat Timotheum circumcidendi et rasos introducendi in templum, quae in Actis [13] edicuntur, adeo vera, ut apostolo consonent profitenti factum se Iudaeis Iudaeum, ut Iudaeos lucrifaceret, et sub lege agentem propter eos qui sub lege agerent, sic et propter [14] superinductos illos, et omnibus novissime omnia factum, ut omnes lucraretur. Si haec quoque intellegi ex hoc postulant, id quoque nemo [15] dubitabit, eius dei et Christi praedicatorem Paulum cuius legem quamvis excludens interim, tamen pro temporibus admiserat, statim amoliendam si novum deum protulisset. Bene igitur quod et dexteras Paulo dederunt Petrus et Iacobus et Ioannes, et de officii distributione pepigerunt, ut Paulus in nationes, illi in circumcisionem, tantum ut meminissent egenorum, et hoc secundum legem creatoris, pauperes et egenos foventis, sicut in evangelii vestri retractatu probatum est. Adeo constat de lege sola fuisse quaestionem, dum ostenditur quid ex lege custodiri convenerit. Sed reprehendit Petrum non recto pede incedentem ad evangelii veritatem. Plane reprehendit, non ob aliud tamen quam ob inconstantiam victus, quem pro personarum qualitate variabat, timens eos qui erant ex circumcisione, non ob aliquam divinitatis perversitatem, de qua et aliis in faciem restitisset, qui de minore causa conversationis ambiguae Petro ipsi non pepercit. [16] Sed quomodo Marcionitae volunt credi? De cetero pergat apostolus, negans ex operibus legis iustificari hominem, sed ex fide. Eiusdem tamen dei cuius et lex. Nec enim laborasset fidem a lege discernere, quam diversitas ipsius divinitatis ultro discrevisset, si fuisset. Me-

Gal. II, 9. 10.
Act. Apost. XVI, 3. XXI, 24 sqq. I Cor. IX, 20.
Gal. II, 9. 10.
Gal. II, 11—21.

9b. cessissentne subiectioni? Opinor. Ergo cesserant, quia fuerant *Fulv. Ursinus.*
10. in *om. BC.* 11. obiret *Latinius.* 12. Necessarium igitur cessitat tempus *BC.*
13. educuntur *C.* 14. superinductitios *ed.* 15. dubitavit *d.* 16. si quomodo *C.*

rito non reaedificabat quae destruxit. Destrui autem lex habuit ex
Luc. III, 4 sqq. quo vox Ioannis clamavit in eremo: Parate vias domini, ut fierent
rivi et colles et montes repleti et humiliati, et tortuosa et aspera
in rectitudinem et in campos, id est legis difficultates in evangelii
Ps. II, 1 sqq. facilitates. Meminerat iam et psalmi esse tempus: Disrumpamus a
nobis vincula eorum, et abiciamus a nobis iugum ipsorum, ex quo
tumultuatae sunt gentes et populi meditati sunt inania; astiterunt
reges terrae et magistratus congregati sunt in unum adversus do-
Gal. II, 16. minum et adversus Christum ipsius; ut iam ex fidei libertate iusti-
Gal. III, 11. Habac. II, 4. ficetur homo, non ex legis servitute, quia iustus ex fide [17] vivit.
Quodsi prophetes [18] Abacuc [19] praenuntiavit, habes et apostolum
[20] prophetas confirmantem, sicut et Christus. Eius ergo dei erit
fides, in qua [20b] vivet iustus, cuius et lex, in qua non iustificatur
operarius. Proinde si in lege maledictio est, in fide vero bene-
Deut. XI, 26. dictio, utrumque habes propositum apud creatorem: Ecce posui,
inquit, ante te maledictionem et benedictionem. Non potes distan-
tiam vindicare, quae etsi rerum est, non ideo auctorum, quae ab
Gal. III, 13. uno auctore proponitur. Cur autem Christus factus sit pro nobis
maledictio, ipso apostolo edocente manifestum est quam nobiscum
faciat, id est secundum fidem creatoris. Neque enim quia creator
Deut. XXI, 23. pronuntiavit, Maledictus omnis in ligno suspensus, ideo videbitur
alterius dei esse Christus et idcirco a creatore iam tunc in lege
maledictus. [20c] Et quomodo praemaledixisset eum creator quem
ignorat? Cur autem non magis competat creatori filium suum de-
disse maledictioni suae quam illi deo tuo subdidisse maledictioni,
et quidem pro homine alieno? Denique si atrox videtur hoc
in creatore circa filium, proinde tuo in deo; si vero [21] ratio-
nale et in tuo, proinde et in meo, et magis in meo. Facilius
enim crederetur eius esse per maledictionem Christi benedictionem
prospexisse homini qui et maledictionem aliquando et benedictionem
proposuerit ante hominem, quam qui neutrum unquam sit apud te
Gal. III, 14. professus. [22] Accepimus igitur benedictionem spiritalem per fidem,
inquit, ex qua scilicet [23] vivit iustus, secundum creatorem. Hoc
est ergo, quod dico eius dei fidem esse cuius est forma gratiae
Gal. III, 26. fidei. Sed et cum adicit: Omnes enim filii estis fidei, ostenditur
Gal. III, 15 sqq. quid supra haeretica industria eraserit, mentionem scilicet Abrahae,
qua nos apostolus filios Abrahae per fidem affirmat, secundum quam

17. vivet *c*. 18. Abacuc *d*. *Vaticanus unus*. ambacum *B*. Abacum *reliqui*. 19. pronuntiavit *Vaticanus unus*. 20. prophetias *Vaticanus unus*. 20 b. vivit *Fr. Iunius*. 20 c. *Malim* Ecquomodo. 21. rationale in tuo *abod*. *Gorriensis*. ratio nec lex in tuo *C*. ration lex in tuo *B*. 22. accipimus *B*. *Vaticanorum alter*. 23. vivit *BCab*. vivet *cd*.

mentionem hic quoque filios fidei notavit. Ceterum quomodo filii fidei? et cuius fidei, si non Abrahae? Si [24]enim Abraham deo credidit, et [25]deputatum est iustitiae, atque exinde pater multarum nationum meruit nuncupari, nos autem credendo deo magis proinde iustificamur, sicut Abraham, et vitam proinde consequimur, sicut iustus ex fide vivit: sic fit ut et supra filios nos Abrahae pronuntiarit, qua patris fidei, et hic filios fidei, per quam Abraham pater nationum fuerat repromissus. Ipsum quod fidem a circumcisione revocabat, nonne Abrahae filios constituere quaerebat, qui in carnis integritate crediderat? Denique alterius dei fides ad formam dei alterius non potest admitti, ut credentes iustitiae deputet, ut iustos vivere faciat, ut nationes filios fidei dicat. Totum hoc [26]eius est apud quem ante iam notum est sub eadem Abrahae mentione, dum ipso sensu revincatur.

Adhuc, inquit, secundum hominem dico: Dum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus positi, ad deserviendum eis. Atquin non est hoc humanitus dictum. Non enim exemplum est, sed veritas. Quis enim parvulus, utique sensu, quod sunt nationes, non elementis subiectus est mundi, quae pro deo [1]suspicit? Illud autem [2]fuit, quod cum, Secundum hominem, dixisset, tamen testamentum hominis nemo spernit aut [3]superordinat. Exemplo enim humani testamenti permanentis divinum tuebatur. Abrahae dictae sunt promissiones et semini eius. Non dixit seminibus, quasi pluribus, sed semini, tanquam uni, quod Christus est. Erubescat spongia Marcionis! Nisi quod ex abundanti retracto quae abstulit, cum validius sit illum ex his revinci quae servavit. Cum autem evenit impleri tempus, misit deus filium suum, utique is qui etiam ipsorum temporum deus est quibus saeculum constat, qui signa quoque temporum ordinavit, soles et lunas et sidera et stellas, qui filii denique sui revelationem in extremitatem temporum et disposuit et praedicavit. In novissimis diebus erit manifestus mons domini, et in novissimis diebus effundam de spiritu meo in omnem carnem, secundum Ioëlem. Ipsius erat sustinuisse tempus impleri cuius erat etiam finis temporis, sicut initium. Ceterum deus ille otiosus nec operationis nec praedicationis ullius, atque ita nec temporis alicuius, quid omnino egit quod efficeret tempus impleri [4]et iam implendum sustineri? Si nihil, satis vanum est ut creatoris tempora sustinuerit serviens creatori. Cui autem rei misit filium

Cap. IV. Gal. III, 15. IV, 3.

Gal. III, 15. 16.

Gal. IV, 4.

Ies. II, 2.

Ioël. III, 1.

24. enim *om. B.* 25. deputatus *Latinius.* 26. eius *om. b.*

Cap. IV. 1. suspicitur *B.* suscipit *Vaticanus uterque.* 2. fuit *Vaticanus uterque.* facit *BCabcd. Fr. Iunius.* 3. superordinat, exemplo etiam humani *Fr. Iunius.* 4. aut iam *Latinius. Probat Fr. Iunius.*

Gal. IV, 5. suum? Ut eos qui sub lege erant redimeret, hoc est ut efficeret
Ies. XL, 4. tortuosa in viam rectam et aspera in vias [5]lenes, secundum Esaiam,
Ies. II, 3. ut vetera transirent et nova orirentur, lex nova ex Sion et sermo
Gal. IV, 5. domini ex Hierusalem, et ut adoptionem filiorum acciperemus, uti-
Ies. XLII, 4. 6. que nationes, quae filii non eramus. Et ipse enim lux erit natio-
num, et in nomine eius nationes sperabunt. Itaque ut certum
[6]esset nos filios dei esse, misit spiritum suum in corda nostra.
Gal. IV, 6. Ioël. III, 1. clamantem: Abba, pater. In novissimis enim, inquit, diebus effun-
dam de meo spiritu in omnem carnem. Cuius gratia, nisi cuius et
Gal. IV, 9. promissio gratiae? Quis pater, nisi qui et factor? Post has itaque
divitias non erat revertendum ad infirma et mendica elementa. Ele-
menta autem apud Romanos quoque etiam primae litterae solent
dici. Non ergo per mundialium elementorum derogationem a deo
Gal. IV, 8. eorum avertere cupiebat, etsi dicendo supra, Si ergo his, qui [7]non
natura sunt dei, servitis, physicae, id est naturalis, superstitionis
elementa pro deo habentis [8]suggillabat errorem, nec sic tamen ele-
mentorum deum taxans. Sed quae velit intellegi elementa, primas
Gal. IV, 9. scilicet litteras legis, ipse declarat. Dies observatis et menses et
tempora et annos et sabbata, ut opinor, et coenas puras et ieiunia
et dies magnos. Cessare enim ab his quoque, sicut et circum-
Ies. I, 14. cisione, oportebat ex decretis creatoris, qui et per Esaiam, Neo-
menias vestras et sabbata et diem magnum non sustinebo, ieiunium
et ferias et [9]cerimonias vestras odit anima mea; et per Amos.
Amos V, 21. [10]Odi, reieci cerimonias vestras, et non [11]odorabor in frequentiis
Hos. II, 11. vestris; item per Osee, Avertam universas iocunditates eius et
[12]cerimonias eius et sabbata et neomenias eius et omnes frequentias
eius. Quae ipse constituerat, inquis, erasit? Magis quam alius;
[13]aut si alius, ergo ille adiuvit sententiam creatoris, auferens quae
et ille damnaverat. Sed non huius loci quaestio cur leges suas
creator infregerit. Sufficit quod infracturum probavimus, ut con-
firmetur nihil apostolum adversus creatorem determinasse, cum et
ipsa [14]amolitio legis a creatore sit. Sed [15]ut furibus solet aliquid
excidere de praeda in indicium, ita credo et Marcionem novissimam
Abrahae mentionem dereliquisse, nullam magis auferendam, etsi ex
Gal. IV, 21—26. 31. parte [16]convertit. Si enim Abraham duos liberos habuit, unum
ex ancilla, et [16b]alium ex libera, sed qui ex ancilla, carnaliter na-

5. laeves *Fr. Iunius.* 6. est et nos *BC.* 7. non *cd. Vaticani.* in *BCab.* 8. suggillabat *cd. Vaticani.* suggillat *reliqui.* 9. cerimonias vestras *cd. Vaticanorum alter* cerimonia vestra *reliqui.* 10. Odi et reici *B.* 11. odorabor *cd.* [*]odorabor *reliqui.* 12. cerimonias *cd. Vaticanorum alter.* cerimonia *reliqui.* 13. aut *BCd.* at *abc.* 14. abolitio *Vaticanorum alter.* 15. ut *BCcd. Vaticanus uterque.* et *ab.* 16. converrit *Latinius.* 16b. unum *Vaticanus alter.*

tus est, qui vero ex libera, per repromissionem (quae sunt allegorica, id est aliud portendentia: haec sunt enim duo testamenta, sive duae ostensiones, sicut invenimus interpretatum, unum a monte [17]Sina in synagogam Iudaeorum secundum legem generans in servitutem, [18]aliud super omnem principatum generans, vim, dominationem, et omne nomen quod nominatur, non tantum in hoc aevo, sed et in futuro, quae est mater nostra, in [19]quam repromisimus sanctam ecclesiam; ideoque adicit, Propter quod, fratres, non sumus ancillae filii, sed liberae), utique manifestavit et Christianismi generositatem in filio Abrahae ex libera nato allegoriae habere sacramentum, sicut et Iudaismi servitutem legalem in filio ancillae, atque ita eius dei esse utramque dispositionem apud quem invenimus utriusque dispositionis [20]delineationem. Ipsum quod ait, Qua Gal. V, 1.
libertate Christus [21]nos manumisit, nonne eum constituit manumissorem qui fuit dominus? Alienos enim servos [22]nec Galba manumisit, facilius liberos soluturus. Ab eo igitur praestabitur libertas apud quem fuit servitus legis. Et merito. Non [23]decebat manumissos rursus iugo servitutis, [23b]id est legis, [24]adstringi, iam psalmo adimpleto: Disrumpamus vincula eorum et abiciamus a nobis Ps. II, 1 sqq.
iugum ipsorum, postquam [25]archontes congregati sunt in unum adversus dominum et adversus Christum ipsius. De servitute igitur exemptos ipsam servitutis notam eradere perseverabat, circumcisionem, ex praedicationis scilicet propheticae auctoritate, memor dictum per Hieremiam, Et circumcidimini praeputia cordis vestri; Ier. IV, 4.
quia et Moyses, Circumcidetis duricordiam vestram, id est non car- Deut. X, 16.
nem. Denique si circumcisionem ab alio deo veniens excludebat, Gal. V, 6.
cur etiam praeputiationem negat quicquam valere in Christo, sicut [26]et circumcisionem? praeferre enim debebat aemulam eius quam expugnabat, si ab aemulo circumcisionis deo esset. Porro quia et circumcisio et praeputiatio uni deo deputabantur, ideo utraque in Christo vacabat propter fidei praelationem, illius fidei de qua erat scriptum: Et in nomine eius nationes credent, illius fidei quam Ies. XLII, 4.
dicendo per dilectionem perfici sic quoque creatoris ostendit. Sive Gal. V, 6.
enim dilectionem dicit quae in deum, et hoc creatoris est, Diliges Deut. VI, 5.
deum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis, sive quae in proximum, Et proximum tuum tanquam te, crea- Lev. XIX, 18.

17. Sina *d.* Syna *Cabc.* Synai *B.* 18. aliud *d.* alium *BCabc. Vaticani.* alterum *Latinius.* 19. quam *d., Fulv. Ursinus, Fr. Iunius.* quem *BCabc.* 20. declinationem *BC.* 21. vos *Cab.* 22. nec Galba manumisit *Fr. Iunius.* ne Galba manumisit *BCabc.* ne Galba quidem manumisit *d., Fulv. Ursinus.* 23. debebat *B.* 23b. id est *Babcd. Gorziensis.* vel *C.* 24. abstringi *B.* astringi *C.* 25. ἄρχοντες *abc.* 26. et circumcisionem *abcd. Gorziensis.* ex circumcisione *BC.*

Gal. V, 10. toris est. Qui autem turbat vos, iudicium feret. A quo deo? Ab optimo? Sed ille non iudicat. A creatore? Sed nec ille damnabit assertorem circumcisionis. Quodsi non erit alius qui iudicet nisi creator, iam ergo non [27]damnabit legis defensores nisi qui ipse eam cessare constituit. Quid nunc, si et confirmet illam
Gal. V, 14. ex parte [28]qua debet? Tota enim, inquit, lex in vobis adimpleta est: Diliges proximum tuum tanquam te. Aut si sic vult intelligi, Adimpleta est, quasi iam non adimplenda, ergo non vult ut diligam proximum tanquam me, ut et hoc cum lege cessaverit. Sed perseverandum erit semper in isto praecepto. Ergo lex creatoris etiam ab adversario probata est, nec dispendium, sed compendium ab eo consecuta est, redacta summa in unum iam praeceptum. Sed nec hoc alii magis competit quam auctori. Atque adeo cum dicit,
Gal. VI, 2. Onera vestra invicem sustinete, et sic adimplebitis legem Christi, si hoc non potest fieri nisi quis diligat proximum [29]sibi tanquam se, apparet, Diliges proximum [30]tibi tanquam te, per quod auditur, Invicem onera vestra portate, Christi esse legem, quae sit creatoris, atque ita Christum creatoris esse, dum Christi est lex cre-
Gal. VI, 7. toris. Erratis, deus non deridetur. Atquin derideri potest deus
Gal. VI, 7. Marcionis, qui nec irasci novit [31]nec ulcisci. Quod enim [32]severit homo, hoc et metet. Ergo retributionis et iudicii deus [33]intentat.
Gal. VI, 9. 10. Bonum autem facientes non fatigemur, et dum habemus tempus, operemur bonum. Nega creatorem bonum facere praecepisse, et diversa doctrina sit diversae divinitatis. Porro si retributionem prae-
Gal. VI, 9. 10. dicat, ab eodem erit et corruptionis messis et vitae. Tempore
Eccles. III, 17. autem suo metemus, quia et [34]Ecclesiasticus, Tempus, inquit, erit
Gal. VI, 14. omni rei. Sed et mihi, famulo creatoris, mundus crucifixus est, non tamen deus [35]mundi, et ego mundo, non tamen deo mundi. Mundum enim, quantum ad conversationem eius, posuit, cui renuntiando mutuo transfigimur et invicem morimur. Persecutores
Gal. VI, 17. vocat Christi. Cum vero adicit stigmata Christi in corpore suo gestare se (utique corporalia competunt), iam non putativam, sed veram et solidam carnem professus est Christi, cuius stigmata corporalia ostendit.

Cap. V. [1]De epistula ad Corinthios prima. Praestructio superioris epistulae ita duxit, ut de titulo eius non retractaverim, certus et alibi retractari eum posse, communem scilicet et eundem

27. damnavit *B.* 28. quia *BC.* 29. sibi *Cab.* suum *cd. Vaticanus unus.* sesum sibi *B.* 30. tibi *BCab.* tuum *cd. Vaticanus unus.* 31. neque *B.* 32. seminaverit *cd. In B. vocabulum* severit *vel* seminaverit *omissum est.* 33. intentatur *B.* 34. Ecclesiastes *cd.* 35. mundo *BC.*

Cap. V. 1. *Titulum om. d.*

in epistulis omnibus, quod non utique salutem praescribit eis quibus scribit, sed gratiam et pacem. Non dico quid illi cum Iudaico adhuc more, destructori Iudaismi? Nam et hodie Iudaei in pacis nomine appellant, et retro in scripturis sic salutabant. Sed intellego illum defendisse officio suo praedicationem creatoris: Quam maturi pedes evangelizantium bona, evangelizantium pacem. Evangelizator enim bonorum, id est gratiae dei, [2]pacem quam praeferendam sciebat. Haec cum a deo patre nostro et domino Iesu annuntiamus communibus nominibus utatur, competentibus nostro quoque sacramento, non puto dispici posse [3]quis deus pater et dominus Iesus praedicetur, nisi ex [4]accedentibus cui magis competant. Primo quidem patrem dominum praescribo non alium agnoscendum quam et hominis et universitatis creatorem et institutorem: porro patri etiam domini nomen [5]accedere ob potestatem, quod et filius per patrem capiat: dehinc gratiam et pacem non solum eius esse a quo praedicabantur, sed eius qui fuerit offensus. Nec gratia enim fit nisi offensae, nec pax nisi belli. Et populus autem per disciplinae transgressionem et omne hominum genus per naturae dissimulationem et deliquerat et [6]rebellaverat adversus creatorem. Deus autem Marcionis, et [7]quia ignotus, non potuit offendi, et [8]quia nescit irasci. Quae ergo gratia a non offenso? quae pax a non rebellato? [9]Ait crucem Christi stultitiam esse perituris, virtutem autem et sapientiam dei salutem consecuturis, et ut ostenderet unde hoc eveniret, [10]adicit: Scriptum est enim, Perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium irritam faciam. Si haec creatoris sunt [11]et quae ad causam crucis pertinent stultitiae [12]deputat, ergo et crux et per crucem Christus ad creatorem pertinebit, a quo praedicatum est quod ad crucem pertinet. Aut si creator, qua aemulus, ideireo sapientiam abstulit, ut crux Christi scilicet adversarii stultitia deputetur, [13]ecquomodo potest aliquid ad crucem Christi non sui creator pronuntiasse, quem ignorabat cum praedicabat? Sed et cur apud dominum optimum [14]et profusae misericordiae alii salutem referunt, credentes crucem virtutem et sapientiam dei esse, alii perditionem, quibus Christi crux stultitia reputatur, si non creatoris est aliquam et [14b]populi et humani generis offensam detrimento sapientiae atque prudentiae multasse?

I Cor. I, 2.
Iesa. LII, 7.
I Cor. I, 3.
I Cor. I, 18. 19.
Ier. XXIX, 14.

2. pacem quam *BC*. paci eam *reliqui*. 3. cur *e*. 4. accidentibus *d*. *Vaticanus uterque*. 5. accederet *B*. 6. debellaverat *BC*. 7. qua *Latinius*. 8. qua *Latinius*. 9. Aut *BC*. 10. aliquid *BC*. 11. et quae ad *cd*. *Vaticanus uterque*. et ad *reliqui*. 12. deputat *BCcd*. *Vaticanus uterque*. deputatae *reliqui*, *et Fulv. Ursinus*. 13. ecquomodo *ego*. et quomodo *libri omnes*. 14. ex professo trahere habet salutem *B*. 14b. populi *Babed*. *Gorziensis*. populo *C*.

Hoc sequentia confirmabunt, cum dicit, Nonne [15]infatuavit deus
I Cor. I, 20. 21. sapientiam mundi? eamque et hic adicit quare: Quoniam in dei
sapientia non intellexit mundus per sapientiam [16]dominum, boni
duxit deus per stultitiam praedicationis salvos facere credentes.
Sed prius de mundo disceptabo, [17]quatenus subtilissimi haeretici
hic vel maxime mundum per dominum mundi interpretantur, nos
autem hominem qui sit in mundo intellegimus, ex forma simplici
loquelae humanae, qua plerumque id quod continet ponimus pro
eo quod continetur. Circus clamavit, et forum locutum est, et ba-
silica fremuit, id est qui in his locis rem egerunt. Igitur quia
homo, non deus, mundi in sapientia non cognovit deum, quem
cognoscere debuerat, et Iudaeus in sapientia scripturarum et
omnis gens in sapientia operum, ideo deus idem qui [17b]in sa-
pientia sua non erat [18]agnitus statuit sapientiam hominum stul-
titia repercutere, salvos faciendo credentes quosque [19]in [20]stul-
I Cor. I, 22. tam crucis praedicationem. Quoniam Iudaei signa desiderant, qui
iam de deo certi esse debuerant, et Graeci sapientiam quaerunt,
qui suam scilicet, non dei, sapientiam sistunt. Ceterum si novus
deus praedicaretur, quid deliquerant Iudaei signa desiderantes qui-
bus crederent, aut Graeci sapientiam sectantes cui magis crederent?
Ita et remuneratio ipsa in Iudaeos et Graecos et zeloten deum
confirmat et iudicem, qui ex [21]retributione aemula et iudice infa-
tuaverit sapientiam mundi. Quodsi eius sunt et causae cuius adhi-
bentur scripturae, ergo [21b]de creatore tractans apostolus non in-
I Cor. I, 23. tellecto [22]creatorem utique docet [23]intellegendum. Etiam quod
scandalum Iudaeis praedicat Christum, prophetiam super illo con-
Ies. VIII, 14. XXVIII, 16. signat creatoris, dicentis per Esaiam, Ecce posui in Sion lapidem
offensionis et petram scandali; petra autem fuit Christus. Etiam
Marcion servat. Quid est autem stultum dei sapientius hominibus,
Cor. I, 25. nisi crux et mors Christi? Quid infirmum dei fortius homine, nisi
nativitas et caro dei? Ceterum si nec natus ex virgine Christus
nec carne constructus ac per hoc neque crucem neque mortem vere
perpessus est, nihil in illo [24]fuit stultum et infirmum; nec iam
I Cor. I, 27. 28. stulta mundi elegit deus, ut confundat [25]sapientiam, nec infirma
mundi elegit deus, ut confundat fortia, nec inhonesta et minima et
contemptibilia, quae non sunt, id est quae non vere sunt, ut con-

15. infatuabit *B*. 16. domini *B*. deum *cd*. 17. qustinus *C*. quantis *B*. 17b. in sapientia *Babcd*. *Gorziensis*. sapientia *C*. 18. adagnitus *Vaticanus unus*. 19. per *Fr. Iunius*. 20. stultitia crucis *B*. 21. retributione *abcd*. *Gorziensis*. trubetione *BC*. 21b. de deo tractans *d*., *Fulv. Ursinus*. 22. creatorem *ego*. de creatore *d*. creatore *reliqui*. 23. intellegendo *B*. 24. fit *d*. 25. sapientiam *BCrd*. *Vaticanus alter*. sapientia *ab*.

fundat quae sunt, id est quae vere sunt. Nihil enim a deo dispositum [26]est vere modicum et ignobile et contemptibile, sed quod ab homine. Apud creatorem autem etiam [27]vetera stultitiae et infirmitati et inhonestati et [28]pusillitati et contemptui deputari possunt. Quid stultius, quid infirmius, quam sacrificiorum cruentorum et [29]holocaustomatum [30]nidorosorum a deo exactio? Quid infirmius quam [31]vasculorum et [32]grabatorum purgatio? Quid inhonestius quam carnis iam erubescentis alia dedecoratio? Quid tam humile quam talionis indictio? Quid tam contemptibile quam ciborum exceptio? Totum, quod sciam, vetus testamentum omnis haereticus irridet. Stulta enim mundi elegit deus, ut confundat [33]sapientiam. Marcionis deus nihil tale, quia nec aemulatur contraria [34]contrariis redarguere, ne glorietur omnis caro, ut, quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in [35]domino glorietur. In quo? utique in eo qui hoc praecepit. Nisi creator praecepit ut in [36]deo Marcionis glorietur. I Cor. I, 29—31.

Igitur per haec omnia ostendit cuius dei sapientiam [1]loquatur inter perfectos, eius scilicet qui sapientiam [2]sapientium abstulerit et prudentiam prudentium irritam fecerit, qui infatuaverit sapientiam mundi, stulta eligens eius et disponens in salutem. Hanc dicit sapientiam in occulto fuisse quae fuerit in stultis et in pusillis et inhonestis, quae latuerit etiam sub figuris, [3]allegoriis et aenigmatibus, revelanda postmodum in Christo, posito in lumen nationum a creatore promittente per Esaiae vocem patefacturum se thesauros invisibiles et occultos. Nam ut absconderit aliquid is deus qui nihil egit omnino in quod aliquid abscondisse [3b]existimaretur, satis incredibile. Ipse si esset, latere non posset, nedum aliqua eius sacramenta. Creator autem tam ipse notus quam et sacramenta eius, palam scilicet decurrentia apud Israël, sed de significantiis obumbrata, in quibus sapientia dei delitescebat, inter perfectos narranda suo in tempore, proposita vero [4]in proposito dei ante saecula. Cuius et saecula, nisi creatoris? Si enim et saecula temporibus structa sunt, tempora autem diebus et mensibus et annis compinguntur, dies porro et menses et anni solibus et lunis et sideribus creatoris signantur in hoc ab eo positis (Et erunt enim, inquit, in signa mensium et annorum), apparet et saecula creatoris esse,

Cap. VI. I Cor. II, 6. Ies. XLII, 6. Ies. XLV, 3. I Cor. II, 7. Gen. I, 14.

26. est om. *BC.* 27. vera *Latinius. Probat Fr. Iunius.* 28. pusillitatni *Vaticanorum unus.* 29. holocaustomata *BC.* 30. idolorum *BC.* 31. saeculorum vasculorum *B.* 32. gabatarum *Petr. Ciacconius.* 33. sapientia *ab.* 34. a contrariis *BC.* 35. domino *Bcd. Vaticanus uterque.* deo *reliqui.* 36. deum *BC.*

Cap. VI. 1. loquitur *B.* 2. sapientum *Cab.* 3. allegoricis *BCab.* 3 b. aestimaretur *Vaticanus alter.* 4. inproposita *BC.*

et omne quod ante saecula propositum dicatur non alterius esse quam cuius et saecula. Aut probet dei sui saecula Marcion; ostendat et mundum ipsum in quo saecula deputentur, vas quodammodo temporum, et signa aliqua vel [5]ordinem eorum. Si nihil demonstrat, reverter ut et illud dicam, Cur autem ante saecula creatoris proposuit gloriam nostram? Posset videri eam ante saecula [6]proposuisse quam introductione saeculi revelasset. At cum id fecit paene iam totis saeculis creatoris [7]productis, vane ante saecula proposuit, et non magis intra saecula, quod revelaturus erat paene post saecula. Non enim eius est festinasse in proponendo eius et retardasse in revelando. Creatori autem competit utrumque et ante saecula proposuisse et in fine saeculorum revelasse, quia et quod proposuit et revelavit, medio spatio saeculorum in figuris et aenigmatibus et allegoriis praeministravit. Sed quia subicit de gloria nostra, quod eam nemo ex principibus huius aevi scierit,
I Cor. II, 8. ceterum si scissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent, argumentatur haereticus quod principes huius aevi dominum, alterius scilicet dei Christum, cruci [8]confixerint, ut [9]et hoc in ipsum [10]recidat creatorem. Porro cui supra [11]ostendimus quibus modis gloria nostra a creatore sit deputanda, praeiudicatum esse debebit eam quae in occulto fuerit apud creatorem merito ignotam etiam ab [12]omnibus virtutibus et potestatibus creatoris, quia nec famulis liceat consilia nosse dominorum, nedum illis apostatis angelis ipsique principi transgressionis, diabolo, quos magis extraneos fuisse contenderim ob culpam ab omni conscientia dispositionum creatoris. Sed iam nec mihi competit principes huius aevi virtutes et potestates interpretari creatoris, quia ignorantiam illis adscribit apostolus, Iesum autem et secundum nostrum evangelium diabolus quoque
Matth. IV, 1 sqq. in temptatione cognovit, et secundum commune instrumentum spi-
Luc. IV, 34. ritus nequam sciebat eum sanctum dei esse et Iesum vocari et in
Luc. XI, 21 sq. perditionem eorum venisse. Etiam parabola fortis illius armati, quem alius validior [13]oppressit et vasa eius occupavit, si in [14]creatoris accipitur apud Marcionem, iam nec ignorasse ultra potuit creator deum gloriae, dum ab eo opprimitur, nec in cruce eum figere adversus quem valere non potuit, et supereat ut secundum me quidem credibile sit scientes virtutes et potestates creatoris

5. ordinem eorum *ego*. ortaneorum *BCab*. ortum eorum *reliqui, ex coniectura Rhenani*. notas eorum *Fulv. Ursinus*. 6. profuisse *C*. 7. productis *Vaticanus uterque*. 8. eum fixerint *C*. cum fixerint *B*. 9. hoc et *BC*. 10. recidat *abcd*. redigat *BC., Fr. Iunius*. 11. ostendimus *cd*. *Vaticanorum alter*. ostenderimus *reliqui*. 12. hominibus *d*. 13. obrepsit *BC*. *Vaticanus uterque*. 14. creatoris *Cabc*. creatore *B*. creatorem *d., ex coniect. Fulvii Ursini*.

deum gloriae Christum suum [15]crucifixisse, qua desperatione et malitiae redundantia servi quoque scelestissimi dominos suos interficere non dubitant. Scriptum est enim apud me satanam in Iudam Luc. XXII, 3.
introisse. Secundum autem Marcionem nec apostolus hoc loco patitur ignorantiam adscribi virtutibus creatoris in gloriae dominum, quia scilicet non illas vult intellegi principes huius aevi. Quod si non videtur de spiritalibus dixisse principibus, ergo de saecularibus dixit, de populo principali, utique non inter nationes, de ipsis archontibus eius, de rege Herode, etiam de Pilato, et quo maior principatus huius aevi Romana dignitas praesidebat. Ita et cum destruuntur [16]argumentationes diversae partis, nostrae expositiones aedificantur. Sed vis adhuc gloriam nostram dei tui esse et apud eum in occulto fuisse. Et quare adhuc [17]eodem et deus instrumento et apostolus [18]nititur? Quid illi cum sententiis prophetarum ubique? Quis enim cognovit sensum domini, et quis illi consiliarius fuit? Esaias est. Quid illi etiam cum exemplis dei nostri? Is. XL, 13.
Nam quod architectum se prudentem affirmat, hoc invenimus significari depalatorem disciplinae divinae a creatore per Esaiam. Au- I Cor. III, 10. Is. III, 3.
feram [19]enim, inquit, a Iudaea inter cetera et sapientem architectum. Et [20]numquid ipse tunc Paulus destinabatur, de Iudaea, id est de Iudaismo, auferri habens in aedificationem Christianismi, positurus unicum fundamentum, quod est Christus? quia et de hoc I Cor. III, 11.
per eundem prophetam creator, Ecce ego, inquit, inicio in funda- Is. XXVIII, 16.
menta Sionis lapidem pretiosum, honorabilem, et qui in eum crediderit, non confundetur. Nisi [21]si structorem se terreni operis deus profitebatur, ut non de Christo suo significaret, qui futurus esset fundamentum credentium in eum, super quod prout quisque I Cor. III, 13 sqq.
superstruxerit, dignam scilicet vel indignam doctrinam, si opus eius per ignem probabitur, si merces illi per ignem rependetur, creatoris est, quia per ignem [22]iudicatur vestra superaedificatio, utique [23]sui fundamenti, id est sui Christi. Nescitis quod templum Ibid. v. 16.
dei sitis, et in vobis inhabitet spiritus dei? Si homo et res et opus et imago et similitudo et caro per terram et anima per afflatum creatoris est, [24]totus ergo in alieno habitat deus [25]Marcionis, si [26]non creatoris sumus templum. Quod si templum dei quis vitiaverit, vitiabitur, utique a deo templi. Ultorem intentans creatorem

15. crucifixerint *C.* crucifixernnt *C.* 16. argumentatione *BCa.* 17. edom *BC.* 18. utitur *Latinius. Probat Fr. Iunius.* 19. enim *Bcd. Vaticanus uterque.* etiam *Cab.* 20. non ipse *Vaticanorum unus.* 21. si *om. ab.* 22. iudicatur *abc.* 23. sui fundamenti *abcd. Gorziensis.* sui super fundamenti *BC.* 24. totus (*B*)*d.* tutus *C.* tuus *reliqui, ex coniect. Rhenani.* 25. Marcion si *abc.* 26. nos *ed. Semleri, vitiose.*

I Cor. III, 17—19. [27]intentabis. Stulti estote, ut sitis sapientes. Quare? Sapientia enim huius mundi stultitia est penes deum. Penes quem deum? Si nihil nobis et [28]ad hunc sensum pristina praeiudicaverunt, bene
I Cor. III, 19. 20. quod et hic adstruit: Scriptum est enim, [29]Deprehendens sapientes
Iob. V, 13. Ps. XCIV, 11. in nequitia illorum; et rursus, Dominus scit cogitationes sapientium, quod sint supervacuae. In totum enim praescriptum a nobis erit nulla illum sententia uti potuisse eius dei quem destruere deberet, si non illi doceret. Ergo, inquit, nemo glorietur in homine.
Ier. XVII, 5. Et hoc secundum creatoris disciplinam: Miserum hominem, qui
Ps. CXVIII, 8. spem habet in hominem! et, Bonum est fidere in deo, [30]quam fidere in [31]hominibus; ita et gloriari.

Cap. VII. Et occulta tenebrarum ipse illuminabit, utique per Christum,
I Cor. IV, 5. Ies. XLII, 6. Ps. VII, 10. qui [1]Christum illuminationem repromisit, se quoque lucernam pronuntiavit, scrutantem corda et renes. Ab illo erit et laus unicuique a quo et contrarium laudis, ut a iudice. Certe, inquis, vel hic
I Cor. IV, 9. mundum deum mundi interpretatur, dicendo, Spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus. [2]Quia si mundum homines mundi significasset, non etiam homines postmodum nominasset. Immo ne ita argumentareris, providentia spiritus sancti demonstra-
I Cor. IV, 14. 15. vit [3]quomodo dixisset, Spectaculum facti sumus mundo, dum angelis, qui mundo ministrant, et hominibus, quibus ministrant. Verebatur nimirum tantae constantiae vir, ne dicam spiritus sanctus, praesertim ad filios scribens, quos in evangelio generaverat, libere deum mundi nominare, adversus [4]quem nisi exserte non
Lev. XVIII, 8. posset videri praedicare. Non defendo secundum legem creatoris
I Cor. V, 1. displicuisse illum qui mulierem patris sui habuit. Communis et publicae religionis secutus sit disciplinam. Sed cum eum damnat
I Cor. V, 5. 13. dedendum satanae, damnatoris dei praeco est. Viderit et quomodo dixerit, In interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die domini, dum et de carnis interitu et de salute spiritus iudicarit, et auferri iubens malum de medio creatoris frequentissimam sententiam com-
I Cor. V, 7. memoraverit. Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Ergo azymi figurae erant nostrae apud creato-
Exod. XII. rem. Sic et pascha nostrum immolatus est Christus. Quare pascha [5]Christus, si non pascha figura Christi per similitudinem sanguinis salutaris et pecoris Christi? Quid nobis et Christo imagines [6]induit

27. intentabis *BC.* 28. ad unc sensum *bc.* adhuc sensum *a.* adhuc sensum *BCd.* 29. deprehendens *BCd. Vaticanorum alter.* deprehendes *reliqui.* 30. quam confidere *B.* 31. homine *cd. Vaticanorum alter.*

Cap. VII. 1. Christi *Fulv. Ursinus.* 2. Quia *d., Fulv. Ursinus.* Qui *BCabc* 3. quomodo *BC., Fr. Iunius.* quidnam *abcd.* 4. quem *om. BC.* 5. Christi *BC.* 6. induit *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* imbuit *BCabc.*

sollemnium creatoris, si non erant nostrae? Avertens autem nos
a fornicatione manifestat carnis resurrectionem. Corpus, inquit, I Cor. VI, 13.
non fornicationi, sed domino, et dominus corpori, ut templum
deo, et deus templo. Templum ergo deo peribit, et deus templo.
Atquin vides; [7] Qui dominum suscitavit, et nos suscitabit; in cor- Ibid. v. 14.
pore quoque suscitabit, quia corpus domino, et dominus corpori.
Et bene quod aggerat, Nescitis corpora vestra membra esse Christi? Ibid. v. 15.
Quid dicet haereticus? Membra Christi non resurgent, quae nostra
iam non sunt? Empti enim [8] sumus pretio magno. Plane [9] nullo, Ibid. v. 20.
si phantasma fuit Christus, nec habuit ullam substantiam corporis
quam pro nostris corporibus [9b] dependeret. Ergo [10] et Christus ha-
buit quo nos redimeret, et si aliquo magno redemit haec corpora,
in quae eadem [11] committenda fornicatio non erit, ut in membra iam
Christi, non nostra, utique [12] sibi salva praestabit quae magno com-
paravit. Iam nunc quomodo honorabimus, quomodo tollemus deum Ibid.
in corpore perituro? Sequitur de nuptiis congredi, quas Marcion
constantior apostolo prohibet. Etenim apostolus, etsi bonum con- I Cor. VII, 7 sq. 26 sq.
tinentiae praefert, tamen coniugium et contrahi permittit [13] et usui
esse, et magis retineri quam disiungi suadet. Plane Christus vetat
divortium, Moyses vero permittit. Marcion totum concubitum aufe-
rens fidelibus (viderint enim catechumeni eius), repudium ante
[14] nuptias iubens, cuius sententiam sequitur, Moysi an Christi?
Atquin et [15] Christus cum praecipit, mulierem a viro non discedere, I Cor. VII, 10. 11.
aut si discesserit, manere innuptam aut reconciliari viro, et repu-
dium permisit, quod non in totum prohibuit, et matrimonium con-
firmavit, quod primo vetuit disiungi, et, si forte disiunctum, voluit
reformari. Sed et continentiae quas ait causas? Quia tempus in Ibid. v. 29.
collecto est. Putaveram, quia deus alius in Christo; et tamen a
quo est collectio temporis, ab eo erit et quod collectioni temporis
congruit. Nemo alieno tempori consulit. Pusillum deum affirmas
tuum, Marcion, quem in aliquo coangustat tempus creatoris. Certe
praescribens tantum in domino esse nubendum, ne [16] qui fidelis Ibid. v. 39.
ethnicum matrimonium contrahat, legem tuetur creatoris, allophylo-
rum nuptias ubique prohibentis. Sed, Et si sunt qui dicuntur dei, I Cor. VIII, 5.
sive in caelis sive in terris, apparet quomodo dixerit; non [17] quasi
vere [18] sint, [19] sed quia sint qui dicantur, quando non sint. De idolis

7. qui dominum *cd.* quem dominus *reliqui.* 8. sumus pretio magno *Babcd.* (*Gorziensis.*) sumus magno *C. Vaticanus alter.* 9. nullo, si *abcd., ex emendatione Rhenani.* nullus in *BC.* 9 b. dependerit *C.* 10. et *om. d.* 11. mittenda *BCab.* admittenda *Petr. Ciacconius. Probat Fr. Iunius.* 12. sibi *om. B.* 13. et *om. BCab.* 14. nuptae *abcd.* 15. Christus *BCab.* Christi apostolus *cd.* 16. qui *abcd.* quid *BC.* 17. quasi *abcd.* quia si *C.* quia *B. Vaticanorum alter.* 18. sunt *Vaticanorum alter.* 19. sed quia sint *om. d.*

Ibid. v. 4. enim coepit de idolothytis disputaturus: Scimus quod idolum nihil sit. Creatorem autem et Marcion deum non negat; ergo non potest videri apostolus creatorem quoque inter eos posuisse qui dei dicantur et tamen non sint, quando, et si fuissent, nobis tamen
Ibid. v. 6. unus esset deus [20]pater. Ex quo omnia nobis, nisi cuius omnia?
I Cor. III, 21 sq. Quaenam ista? Habes in praeteritis, Omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive praesentia, sive futura. Adeo omnium deum creatorem faci, a quo et mundus et vita et mors, quae alterius dei esse non pos-
I Cor. IX, 13. sunt. Ab eo igitur inter omnia et Christus. Ex labore suo usum-
Ibid. v. 7. quemque docens vivere oportere satis exempla praemiserat militum, pastorum, rusticorum; sed divina [21]illi auctoritas deerat. Legem igitur opponit creatoris [22]ingratis, quam destruebat; sui enim dei
Ib. v. 9. 10. Deut. XXV, 4. nullam talem habebat. Bovi, inquit, terenti os non obligabis, et adicit, Numquid de [23]bubus pertinet ad dominum? etiam [24]de bubus
I Cor. IX, 13 sq. Deut. XVIII, 1 sq. propter homines benignum? Propter nos enim scriptum est, inquit. Ergo et legem allegoricam secundum nos probavit, et de evangelio viventibus patrocinantem, ac propter hoc non alterius esse evangelizatores quam cuius lex quae prospexit illis, cum dicit, Propter nos enim scriptum est. Sed noluit uti legis potestate, quia malui
I Cor. IX, 15 sqq. gratis laborare. Hoc ad gloriam suam retulit, quam negavit quemquam evacuaturum, non ad legis destructionem, qua alium probavit usurum. Ecce enim et in petram offendit caecus Marcion de qua
I Cor. X, 4. bibebant in solitudine patres nostri. Si enim petra illa Christus fuit, utique creatoris, cuius et populus. Cui rei figuram extranei sacramenti interpretatur? An ut hoc ipsum doceret figurata fuisse vetera in Christum ex illis recensendum? Nam et reliquum exitum
I Cor. X, 6. populi decursurus praemittit, Haec autem exempla nobis sunt facta. Dic mihi, a creatore alterius quidem ignoti dei hominibus exempla sunt facta, an alius deus ab alio mutuatur exempla, [25]et quidem aemulo? De illo me terret sibi a quo fidem meam transfert. Meliorem me illi adversarius faciet? Iam si deliquero eadem quae et
I Cor. X, 7 sqq. populus, eademne passurus sum, an non? Atquin si non eadem, vane mihi timenda proponit quae non sum passurus. Passurum autem a quo ero? Si a creatore, qualia infligere ipsius est? ad quale erit ut peccatorem aemuli sui puniat magis quam e contrario foveat deus zelotes? Si ab illo deo? Atquin punire non novit. Ita tota ista propositio apostoli nulla ratione consistit, si non ad disca-

20. pater, ex quo omnia. Ex quo omnia nobis, nisi cuius omnia? *Latinius. Ex probo hoc cum Fr. Iunio.* 21. illi (*B*)*cd.* illa *reliqui.* 22. ingratus (*h. e.* ingratus) *B.* 23. bobus *R.* 24. de bubus (bobus *B.*) *BCabc.* et bubus *d.* bubus *Fala. Ursinus, aut Io. a Wouwer.* 25. et quidem *abcd. Gorziensis liber.* equidem *BC.*

plinam creatoris est. Denique et in clausula praefationi respondet. Haec autem quemadmodum evenerunt illis, scripta sunt ad nos com- I Cor. X, 11
monendos, in quos fines aevorum deoccurrerunt. O creatorem et praescium iam et admoniterem alienorum Christianorum! [26] Praetereo si quando paria eorum quae retractata sunt, quaedam et breviter [27] expungo. Magnum argumentum dei alterius permissio omnium obsoniorum adversus legem. Quasi non et ipsi confiteamur I Cor. X, 25 sqq.
legis onera dimissa, sed ab eo qui imposuit, qui novationem repromisit. Ita et cibos qui abstulit, reddidit, quod et a primordio praestitit. Ceterum si quis alius deus fuisset destructor dei nostri, nihil magis suos prohibuisset quam de copiis adversarii vivere.

Caput viri Christus est. Quis Christus, qui non est viri auctor? Cap. VIII.
Caput enim [1] ad auctoritatem posuit, auctoritas autem non alterius I Cor. XI, 3.
erit quam auctoris. Cuius denique viri caput est? Certe de quo subicit, Vir enim non debet caput velare, cum sit dei imago. Igitur si creatoris est imago (ille enim Christum sermonem suum in- I Cor. XI, 7.
tuens hominem futurum, Faciamus, inquit, hominem ad imaginem Gen. I, 26.
et similitudinem nostram), quomodo possum alterum habere caput, non eum cuius imago sum? Cum enim imago sim creatoris, non est in me locus capitis alterius. Sed [2] et quare mulier potestatem super caput habere debebit? Si quia ex viro, et propter virum I Cor. XI, 9. 10.
facta est secundum institutionem creatoris, sic quoque eius disciplinam apostolus curavit de cuius institutione causas disciplinae interpretatur. Adicit etiam, Propter angelos. Quos? id est cuius? Ibid.
Si creatoris apostatas, merito, ut illa facies, quae eos scandali- Gen. VI, 1 sqq.
zavit, notam quandam referat de habitu humilitatis et obscuratione decoris: si vero propter angelos dei [2b] alterius, quid veretur, si nec ipsi Marcionitae feminas appetunt? Saepe iam ostendimus haere- I Cor. XI, 18. 19.
ses apud apostolum inter mala ut malum poni, et eos probabiles intellegendos qui haereses ut malum fugiant. Proinde panis et calicis [3] sacramento iam in evangelio probavimus corporis et san- Luc. XXII, 15 sqq.
guinis dominici veritatem adversus phantasma Marcionis. Sed et I Cor. XI, 29.
omnem iudicii mentionem creatori competere, ut deo iudici, toto paene opere tractatum est. Nunc de spiritalibus dico, haec quoque I Cor. XII, 1.
in Christum a creatore promissa, sub illa [4] praescriptione iustissima, opinor, qua non alterius credenda sit exhibitio quam cuius probata fuerit repromissio. Pronuntiavit Esaias, [5] Prodibit virga de radice Iess. XI, 1 sq.
Iesse, et flos de radice [6] ascendet, et requiescet super eum spiritus

26. Praeter eos quando *BC*. 27. expungo *C*.

Cap. VIII. 1. ad *om. B*. 2. et *om. B*. 2 b. alteros *Fr. Iunius*. 3. sacramentum *BC*. 4. proscriptione *BC*. 5. prodivit *BC. Vaticanus uterque*. 6. ascendet et *d. Cf. Contra Iud. cap.* 9. ascendet de virga et *reliqui*.

domini. Dehinc species eius enumerat: Spiritus sapientiae et intellegentiae, spiritus consilii et valentiae, [7]et spiritus agnitionis et religionis, spiritus eum [8]replebit timoris dei. Christum enim in floris figura ostendit oriturum [9]ex virga profecta de radice Iesse, id est [10]virgine generis David, filii Iesse, in quo Christo consistere haberet tota substantia spiritus, non quasi postea obventura illi qui semper spiritus dei fuerit, ante carnem quoque, ne ex hoc argumenteris prophetiam ad eum Christum pertinere qui ut homo tantum ex solo censu David postea consecuturus sit [11]dei sui spiritum, sed quoniam exinde quo floruisset in carne, sumpta ex stirpe David, requiescere in illo omnis haberet operatio gratiae spiritalis, et concessare et finem facere, quantum ad Iudaeos; sicut et res ipsa testatur, nihil exinde [12]spirante penes illos spiritu creatoris, ablato
Ies. III, 3. a Iudaea sapiente et prudente architecto et consiliario et propheta,
Luc. XVI, 16. ut [13]hoc sit, Lex et [14]prophetae usque ad Ioannem. Accipe nunc.
I Cor. XII, 4 sqq. quomodo et a Christo in caelum recepto charismata obventura [15]pro-
Ephes. IV, 8. nuntiarit. Ascendit in sublimitatem, id est in caelum: captivam
Ps. LXVIII, 19. duxit captivitatem, id est mortem vel humanam servitutem: [16]dedit data filiis hominum, id est donativa, quae charismata dicimus. Eleganter Filiis hominum ait, non passim Hominibus, nos ostendens
I Cor. IV, 15 filios hominum, id est vere hominum, apostolorum. In evangelio
Gal. IV, 19. enim, inquit, ego vos generavi, et, Filii mei, quos parturio rursus. Iam nunc [17]et illa promissio spiritus absolute facta per [18]Ioëlem:
Ioël. III, 1. In novissimis [19]diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem, et prophetabunt filii filiaeque eorum, et super servos et ancillas meas de meo spiritu effundam. Et utique si in novissimos dies gratiam spiritus creator repromisit, Christus autem spiritalium dis-
Gal. IV, 4. pensator in novissimis diebus apparuit, dicente apostolo, At ubi
I Cor. VII, 29. tempus expletum est, misit deus filium suum, et rursus, Quia tempus iam in collecto est, apparet et de temporum ultimorum praedicatione hanc gratiam spiritus ad Christum praedicatorum
I Cor. XII, 8—11. pertinere. Compara denique species apostoli et Esaiae. Alii,
Ies. XI, 2. inquit, datur per spiritum sermo sapientiae: statim et Esaias spiritum sapientiae posuit. Alii sermo scientiae: hic erit sermo intellegentiae et consilii. Alii fides in eodem spiritu: hic erit spiritus religionis et timoris dei. Alii donum curationum, alii virtutum: hic erit valentiae spiritus. Alii prophetia, alii distinctio spirituum

7. et *om. B.* 8. replebit *cd. Vaticanorum alter.* replevit *BCab.* 9. et *C.* ex *B.* 10. ex virgine *B.* 11. dei tantum sui *B.* 12. sperante *C.* 13. hoc *cd. Vaticanus uterque.* haec *reliqui.* 14. prophetae *cd. Vaticanus uterque.* prophetis *reliqui.* 15. pronuntiat *B.* 16. data dedit *d.* 17. ex illa *BC.* 18. Iobelem *BC. uti solent.* 19. diebus *cd. Vaticanorum alter.* temporibus *reliqui.*

alii genera linguarum, alii interpretatio linguarum: hic erit agnitionis spiritus. Vide apostolum et in distributione facienda unius spiritus et in [20]specialitate interpretanda prophetae conspirantem. Possum dicere ipsum, qui corporis nostri per multa et diversa membra unitatem charismatum variorum compagini adaequavit, eundem et corporis humani et spiritus sancti dominum ostendit, qui [21]meritum charismatum noluerit esse in corpore spiritus, quae nec in corpore humano collocavit, qui de dilectione quoque omnibus charismatibus praeponenda [22]apostolum instruxerit principali praecepto, quod probavit et Christus, Diliges dominum de totis praecordiis et totis viribus et tota anima tua, et proximum [23]tuum tanquam [24]te ipsum. Quod, [25]etsi in lege scriptum esset, commemorat in aliis linguis et in aliis labiis locuturum creatorem, cum hac commemoratione charisma linguarum confirmat, nec hic potest videri alienum charisma creatoris [26]praedicatione confirmasse. Aeque praescribens silentium mulieribus in ecclesia, ne quid [27]discendi duntaxat gratia loquantur (ceterum prophetandi ius et illas habere, iam ostendit, cum mulieri etiam [28]prophetanti velamen imponit), ex lege accipit subiciendae feminae auctoritatem, quam, ut semel dixerim, nosse non debuit nisi in destructionem. Sed ut iam a spiritalibus recedamus, res ipsae probare debebunt quis nostrum temere deo suo vindicet, et [29]an nostrae parti possit opponi haec, et si creator repromisit in suum Christum nondum revelatum, ut Iudaeis tantum destinatum, suas habitura in suo tempore, in suo Christo, et in suo populo operationes. Exhibeat itaque Marcion dei sui dona, aliquos prophetas, qui tamen non de humano sensu, sed de dei spiritu [30]sint locuti, qui et futura [31]praenuntiarint et cordis occulta traduxerint; edat aliquem psalmum, aliquam visionem, aliquam orationem, duntaxat spiritalem, in [32]ecstasi, id est [33]amentia, si qua linguae interpretatio accessit; probet [34]etiam mihi mulierem apud se prophetasse ex illis suis sanctioribus feminis [35]magnidicam: si haec omnia facilius a me proferuntur, et utique conspirantia regulis et dispositionibus et disciplinis creatoris, sine

I Cor. XII, 12 sqq.
I Cor. XII, 31. XIII, 1 sqq.
Luc. X, 27.
I Cor. XIV, 21. Ies. XXVIII, 11.
I Cor. XIV, 34. 35.
I Cor. XI, 5. 6.
I Cor. XIV, 34. Gen. III, 6.
I Cor. XIV, 26.

20. spiritalitate *Vaticanorum unus.* 21. meritum charismatum *abcd. Gorziensis.* merita charismatum *Rhenanus in marg. ed. princ.* meritus charismatum (charisma *B.*) *BC.* 22. apostolorum *BC.* 23. tuum *Bcd. Vaticanorum alter.* tibi *reliqui.* 24. te ipsum *cd. Vaticanorum alter.* te *reliqui.* 25. ac si *Fr. Iunius.* 26. praedicationes *BC.* 27. discendi duntaxat gratia *abcd. Gorziensis.* distandi duntaxat gratia *B.* discendi duntaxat gloria *C.* docendi duntaxat gloria *Rhenanus in marg. ed. princ.* 28. prophetanti *abcd. Gorziensis.* prophetandi *C.* prophetando *B.* 29. an nostrae parti *d.* a nostrae partis *C.* aurem partis *B.* quia nostrae parti *abc.* 30. sunt *B.* 31. pronunciarint *BC.* 32. extasi *C.* 33. in amentia *B.* 34. mihi etiam *d.* 35. magni ducam *d.* magnis. Dicam *BC.*

dubio dei mei erit et Christus et spiritus et apostolus. Habet professionem meam qui voluerit eam exigere.

Cap. IX. Interim Marcionites [1]nihil huiusmodi exhibebit, qui [2]timet iam [3]pronuntiare [4]cuius magis Christus nondum sit revelatus. Sicut meus expectandus est, qui a primordio praedicatus est, illius idcirco non est, quia non a primordio sit. Melius nos credimus in [5]Christum futurum quam haereticus in nullum. Mortuorum resurrectionem quomodo quidam tunc negarint prius dispiciendum est. Utique eodem modo quo et nunc; siquidem semper resurrectio carnis negatur. Ceterum animam et sapientiam plures divinam vindicantes salvam repromittunt, et vulgus ipsum ex praesumptione defunctos colit qua animas eorum manere confidit: [6]ceterum corpora aut ignibus statim aut [6b]feris aut etiam diligentissime condita temporibus tamen aboleri manifestum est. Si ergo carnis resurrectionem negantes apostolus refundit, utique adversus illos tuetur quod illi negabant, carnis scilicet resurrectionem. Habes compendio responsum. Cetera iam ex abundanti. Nam et ipsum, quod mortuorum resurrectio dicitur, exigit defendi proprietates [7]vocabulorum. Ita vocabulum mortuum non est nisi quod amisit animam, de cuius facultate vivebat. Corpus est quod amittit animam et amittendo fit mortuum; ita mortui vocabulum corpori competit. Porro si resurrectio mortui est, mortuum autem non aliud est quam corpus, corporis erit resurrectio. Sic et resurrectionis vocabulum non aliam rem vindicat quam quae cecidit. Surgere enim potest dici et quod omnino non cecidit, quod semper retro iacuit. Resurgere autem non est nisi eius quod cecidit; iterum enim surgendo, quia cecidit, resurgere dicitur. Re enim syllaba iterationi semper adhibetur. Cadere ergo dicimus corpus in terram per mortem, sicut et res
Gen. III, 19. ipsa testatur, ex dei lege. Corpori enim dictum est, Terra es et in terram ibis. Ita quod de terra est ibit in terram. Hoc [8]cadit
I Cor. XV, 21. quod in terram abit, hoc resurgit quod cadit. Quia per hominem mors, et per hominem resurrectio. Hic mihi et Christi corpus ostenditur in nomine hominis, qui constat ex corpore, ut saepe
I Cor. XV, 22. iam docuimus. Quodsi sic in Christo vivificamur omnes sicut mortificamur in Adam, [9]quando in Adam corpore mortificamur, sic ne-

Cap. IX. *Cf. lib. III, cap.* 20. 1. nihil ex huiusmodi *C.* nihil eiusmodi *d.* 2. tum etiam *BC.* 3. praenuntiare *ab.* 4. cuiusnam Christus *Latinius.* 5. Christo *BC.* 6. Verum *Fr. Iunius.* 6 b. ferris *BC.* 7. vocabulorum. Ita vocabulum mortuum non est *B.* vocabulorum. Mortuum non est *d., Fulv. Ursinus.* vocabulorum mortuorum. Ita mortuum vocabulum non est *C.* vocabulorum. Mortuorum ita vocabulum non est *abc., ex emendat. Rhenani. Nam etiam in Gorziensi codice erant depravata haec verba.* 8. cadit quod in terram abit *Petr. Ciacconius, Fr. Iunius.* abit quod in terram ibit *libri omnes.* 9. quomodo *Latinius. Probat Fr. Iunius.*

cesse est in [10]Christo corpore vivificemur. Ceterum similitudo non constat si non in eadem substantia mortificationis in Adam vivificatio concurrat in Christo. Sed interposuit adhuc aliquid de Christo, et propter praesentem discoptationem non omittendum. Tanto magis enim probabitur carnis resurrectio, quanto Christum eius dei ostendero apud quem creditur carnis resurrectio. Cum dicit, Oportet enim regnare eum, donec [11]ponat inimicos eius sub pedes eius, iam quidem et ex hoc [12]ultorem deum edicit, atque exinde ipsum qui hoc Christo repromiserit: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: virgam virtutis tuae emittet dominus ex Sion, et [13]dominabitur in medio inimicorum [14]tuorum tecum. Sed necesse est ad meam sententiam pertinere defendam eas scripturas quas et Iudaei nobis avocare conantur. Dicunt denique hunc psalmum in Ezechiam cecinisse, [15]quia is sederit ad dexteram templi, et hostes eius averterit deus et absumpserit; propterea igitur et cetera, Ante luciferum ex utero generavi te, in Ezechiam convenire [16]et in Ezechiae nativitatem. Nos edimus evangelia (de quorum fide aliquid utique iam in tanto opere istos confirmasse debemus), nocturna nativitate declarantia dominum, ut hoc sit ante luciferum, et ex stella magis intellecta, et ex testimonio angeli, qui nocte pastoribus annuntiavit natum esse eum maxime Christum, et ex loco partus, in diversorium enim ad noctem convenitur. Fortassean et mystice factum sit ut nocte Christus nasceretur, lux veritatis futurus ignorantiae tenebris. Sed nec, Generavi te, [17]edixisset deus, nisi [18]filio vero. Nam etsi de toto populo sit, Filios generavi, sed non adiecit Ex utero. Cur autem adiecit Ex utero tam vane, quasi [18b]aliqui hominum ex utero natus dubitaretur, nisi quia curiosius voluit intellegi in Christum: Ex utero generavi te, id est ex solo utero, sine viri semine, carni deputans ex utero spiritus. Quod et [19]in ipso hic accedit: Tu es sacerdos in aevum. Nec sacerdos autem Ezechias, nec in aevum, etsi fuisset. Secundum ordinem, inquit, [20]Melchisedec. Quid Ezechias ad Melchisedec altissimi sacerdotem, et quidem non circumcisum, qui Abraham circumcisum iam accepta decimarum oblatione

I Cor. XV, 25. 27.
Ps. CX, 1 sq. VIII, 7.
II Reg. XIX, 14 sqq. Ies. XXXVII, 14 sqq.
Ps. CX, 4.
Ies. I, 2.
Ps. CX, 4.

10. Christi *BC.* 11. ponam *BC.* 12. cultorem *BC.* 13. dominaberis *c.* 14. tuorum, Tecum. Sed *ab.* tuorum. Tecum etc. Sed *c.* tuorum. Tecum, et cetera. Sed *d.* 15. quia is sederit *abd.* quia is, aiunt, sedit *c.* qui, aiunt, sedit *Fr. Iunius.* qui sit sedit *BC. Hirsaugiensis, Gorziensis.* 16. et ante Ezechiae *BC. Pithoei liber.* 17. edixisset *BC. Vaticanorum alter.* dixisset *reliqui.* 18. filio vero *Petr. Claconius. Probavit etiam Fr. Iunius.* filio puero *libri omnes.* 18 b. aliqui *BC.* aliquis *reliqui.* 19. in ipso hic accedit *Bed. Vaticanorum alter.* ipso hic accedit *Cab.* in psalmo hic accedit *Leopoldus.* ex ipso? Hinc accedit *Latinius. Probavit Fr. Iunius, recepit Semler.* 20. Melchisedech *B. Sic etiam infra.*

benedixit? At in Christum conveniet ordo Melchisedec, quoniam quidem Christus proprius et legitimus dei antistes, praeputiati sacerdotii pontifex, [21] tum in nationibus constitutus, a quibus magis suscipi habebat, cognituram se quandoque circumcisionem et Abrahae gentem, cum ultimo venerit, acceptatione et benedictione digna-
Ps. LXXII, 1. bitur. Est et alius psalmus ita incipiens: Deus, iudicium tuum regi da, id est Christo regnaturo, et iustitiam tuam filio regis, id est populo Christi. Filii enim eius sunt qui in ipso renascuntur.
Ps. LXXII, 6. 8. 11. 17—19. [22] Sed et hic psalmus Salomoni canere dicetur. Quae tamen soli competunt Christo docere non poterunt [23] etiam cetera non ad Salomonem, sed ad Christum pertinere? Descendit, inquit, tanquam imber super vellus, et velut stillae destillantes in terram; placidam descensum eius et insensibilem describens de caelo in carnem. Salomon autem etsi descendit alicunde, non tamen sicut imber, quia non de caelo. Sed simpliciora quaeque proponam. Dominabitur, inquit, a mari ad mare, et a flumine usque ad terminos terrae. Hoc soli datum est Christo; ceterum Salomon uni et modicae Iudaeae imperavit. Adorabunt illum omnes reges. Quem omnes, nisi Christum? Et servient ei omnes nationes. Cui omnes, nisi Christo? Sit nomen eius in aevum. Cuius nomen [24] in aeternum, nisi Christi? Ante solem manebit nomen eius. Ante solem enim sermo dei, id est Christus. Et benedicentur in illo universae gentes. In Salomone nulla natio benedicitur, in Christo vero omnis. Quid nunc, si et deum [25] eum iste psalmus demonstrat? Et beatum eum dicent: Quoniam benedictus dominus deus Israëlis, qui facit mirabilia solus: benedictum nomen gloriae eius, et replebitur universa terra gloria eius. Contra [26] Salomon, audeo dicere, etiam quam habuit in deo gloriam amisit per mulierem in idololatriam usque [27] pertractus.
Ps. LXXII, 9. [28] Itaque cum in medio psalmo illud quoque positum sit: *Inimici* eius pulverem [29] lingent, subiecti utique pedibus ipsius, ad illud pertinebit propter quod hunc psalmum [30] et intuli et ad meam sententiam defendi, ut confirmaverim et regni gloriam et inimicorum subiectionem secundum dispositionem creatoris, [31] consecuturus non alium credendum quam creatoris.

Cap. X. Revertamur nunc ad resurrectionem, cui et alias quidem proprio volumine satisfecimus omnibus haereticis resistentes; sed nec
I Cor. XV, 29. hic desumus, propter eos qui illud opusculum ignorant. Quid, ait, facient qui pro mortuis baptizantur, si mortui non resurgunt?

21. cum *B*. 22. Sed si et hic *Latinius*. 23. et *B*. 24. in aeternum *ed. Vaticanorum alter*. aeternum *reliqui*. 25. cum *B*. meum *Rhenanus in marg. ed. princ.* 26. Salomonem *C*. 27. protractus *B*. 28. Atque *B*. 29. *lingunt BC*. 30 et adintuli *B*. 31. consecuturus *d*. consecuturum *reliqui*.

Viderit institutio [1]ista. Kalendae, si forte, Februariae respondebunt illi pro mortuis [2]petere. Noli ergo apostolum novum statim auctorem aut confirmatorem [3]eius denotare, ut tanto magis sisteret carnis resurrectionem, quanto illi, qui vane pro mortuis baptizarentur, fide resurrectionis hoc facerent. Habemus illum alicubi unius baptismi definitorem. Igitur et pro mortuis [4]tingui pro corporibus est tingui; mortuum enim corpus ostendimus. Quid facient qui pro corporibus baptizantur, si corpora non resurgunt? Atque adeo recte hunc gradum figimus, ut et apostolus secundam [5]disceptationem aeque de corpore induxerit. Sed dicent quidam, Quomodo mortui resurgent? quo autem corpore venient? Defensa etenim resurrectione, quae negabatur, consequens erat de qualitate corporis retractare, quae non videbatur. Sed de ista cum aliis congredi convenit. Marcion enim in totum carnis resurrectionem non admittens et soli animae salutem repromittens non qualitatis, sed substantiae facit quaestionem. Porro et ex his manifestissime obducitur quae apostolus ad qualitatem corporis tractat propter illos qui dicunt, Quomodo resurgent mortui? quo autem corpore venient? Iam enim praedicavit resurrecturum esse corpus, [6]si de corporis qualitate [7]tractavit. Denique si proponit exempla grani tritici, vel alicuius eiusmodi, vel quibus det corpus deus prout volet, si unicuique seminum proprium ait esse corpus, [8]ut aliam quidem carnem hominum, aliam vero pecudum et volucrum, et corpora caelestia atque terrena, et aliam gloriam solis, et lunae aliam, et stellarum aliam, — [9]nonne carnalem et corporalem portendit resurrectionem, quam per carnalia et corporalia exempla commendat? nonne etiam ab eo deo eam spondet a quo sunt et exempla? Sic et resurrectio, inquit. Quomodo? Sicut et granum corpus seritur, corpus resurgit. Seminationem denique vocavit dissolutionem corporis in terram, quia seritur in corruptela, [10]in honestatem, in virtutem. Cuius ille ordo in dissolutione, eius et hic in resurrectione corporis, scilicet sicut et granum. Ceterum si inferas corpus resurrectioni quod dedisti dissolutioni, ubi consistet diversitas exitus? Proinde et si seritur [11]animale, resurgit spiritale. Et si [12]habet aliquod proprium corpus anima vel spiritus, ut

Eph. IV, 5.

I Cor. XV, 35.

Ib. v. 37—41.

I Cor. XV, 42. 43.

Ib. v. 44.

Cap. X. 1. iste *C.* 2. petere *BCabc. Divionensis codex scriptus penes Rigaltium.* peterent *d., Fulv. Ursinus.* 3. eius *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* eum *reliqui.* 4. tingi *BCabc. Ita etiam paulo post.* 5. disceptationem *d., ex emendat. Rhenani et Fulv. Ursini.* discrepationem *reliqui, et Vaticanus uterque.* 6. si *ke ego.* id de *BCabc.* de *d.* ideo de *Petr. Ciacconius. Probat Fr. Iunius.* 7. tractari *d., verbis* iam enim — — corpus *parenthesi inclusis.* 8. et *cd.* 9. non *BC.* 10. in honestatem, in virtutem *Cab.* in honestate in virtute *B.* resurgit in honestatem et virtutem *cd.* 11. animale *bcd.* anima *BCa.* 12. habes *BCa.*

possit videri corpus animale animam significare et corpus spiritale spiritum, non ideo animam dicit in resurrectione spiritum [13]futuram, sed corpus, quod cum anima nascendo et per animam vivendo animale dici capit, futurum spiritale, dum per spiritum surgit in aeternitatem. Denique si non anima, sed caro seminatur in corruptela, dum dissolvitur in terram, iam non anima erit corpus animale, sed caro, quae fuit corpus animale, siquidem de animali
Ib. v. 46. efficitur spiritale, sicut et infra dicit, Non primum quod spiritale.
Ib. v. 45. Ad hoc enim et de ipso Christo praestruit: Factus primus homo Adam in animam vivam, novissimus Adam in spiritum vivificantem; licet stultissimus haereticus noluerit ita esse, dominum enim posuit novissimum pro novissimo Adam, veritus scilicet [14]ne, si et dominum novissimum haberet Adam, et eiusdem Christum defenderemus in Adam novissimo cuius et primum. Sed falsum relucet. Cur enim primus Adam, nisi quia et novissimus Adam? Non habent ordinem inter se nisi paria quaeque et eiusdem vel nominis vel substantiae vel auctoris. Nam etsi potest in diversis quoque esse aliud primum, aliud novissimum, sed unius auctoris. Ceterum si et auctor alius, et ipse quidem potest novissimus dici. Quod tamen intulerit, primum est, novissimum autem, si primo par sit. Par autem primo non est, quia non eiusdem auctoris est. Eodem
Ib. v. 47. modo et in nomine hominis revincetur. Primus, inquit, homo de humo terrenus, secundus dominus de caelo. Quare secundus, si non homo, quod et primus? Aut numquid et primus dominus, si et secundus? Sed sufficit si in evangelio filium hominis adhibet Christum et hominem, et in homine Adam eum negare non poterit. Sequentia quoque eum comprimunt. Cum enim dicit apostolus,
Ib. v. 48. Qualis qui de terra, homo scilicet, tales et terreni, homines utique, ergo et qualis qui de caelo homo, tales et qui de caelo homines. Non enim poterat hominibus terrenis non homines caelestes opposuisse, ut statum ac spem studiosius distingueret in appellationis societate. Statu enim ac spe dicit terrenos atque caelestes homines, tamen ex pari, qui secundum exitum aut in Adam aut in Christo deputantur. Et ideo iam ad exhortationem spei caelestis,
Ib. v. 49. Sicut portavimus, inquit, imaginem terreni, portemus et imaginem caelestis, non ad substantiam ullam referens resurrectionis, sed ad praesentis temporis disciplinam. Portemus enim, inquit, non portabimus, praeceptive, non promissive, volens [15]nos sicut ipse incessit ita incedere, et a terreni, id est veteris, hominis imagine abscedere, quae est carnalis operatio. Denique quid subiungit?

13. futurum *d*: 14. nisi et *BC*. 15. non *cd*.

Hoc enim dico, fratres, quia caro et sanguis regnum dei non possidebunt, opera scilicet carnis et sanguinis, quibus et ad Galatas scribens abstulit dei regnum, solitus et alias substantiam pro operibus substantiae ponere, ut cum dicit eos qui in carne sunt deo placere non posse. [16] Quando enim placere [17] poterimus deo, nisi dum in carne hac sumus? Aliud tempus operationis nullum opinor est. Sed si in [18] carne quamquam constituti carnis opera fugiamus, [19] tum non erimus in carne, dum non in substantia carnis non sumus, sed in culpa. Quodsi in nomine carnis opera, non substantiam, carnis iubemur exponere, operibus ergo carnis, non substantiae carnis, in nomine [20] carnis denegatur dei regnum. Non enim id damnatur in quo male fit, sed id quod fit. Venenum dare scelus est, calix tamen in quo datur reus non est. Ita et corpus carnalium operum vas est, anima est autem quae in illo venenum alicuius mali facti temperat. Quale [21] est autem ut, si anima auctrix operum carnis merebitur dei regnum per expiationem eorum quae in corpore admisit, corpus ministrum solummodo in damnatione permaneat? Venefico absoluto calix erit puniendus? Et tamen non utique carni defendimus dei regnum, sed resurrectionem substantiae suae, quasi iamnam regni, per quam aditur. Ceterum aliud resurrectio, aliud regnum. Primo enim resurrectio, dehinc regnum. Resurgere itaque dicimus carnem, sed mutatam consequi regnum. Resurgent enim mortui incorrupti, illi scilicet qui fuerant corrupti dilapsis corporibus in interitum. Et nos mutabimur, in atomo, in oculi momentaneo motu. Oportet enim corruptivum hoc, tenens utique carnem suam dicebat apostolus, induere incorruptelam, et mortale hoc immortalitatem, ut scilicet habilis substantia efficiatur regno dei. Erimus enim sicut angeli. Haec erit demutatio carnis, sed resuscitatae. Aut si nulla erit, quomodo induet incorruptelam et immortalitatem? Aliud igitur facta per demutationem tunc consequetur dei regnum, iam non caro nec sanguis, sed quod illi corpus [22] deus dederit. Et idem recte apostolus: Caro et sanguis regnum dei non [23] consequentur, demutationi illud adscribens, quae accedit resurrectioni. Si autem tunc fiet verbum, quod scriptum est apud creatorem, Ubi est, mors, [24] victoria tua vel contentio tua? Ubi est, mors, aculeus tuus? (verbum autem hoc creatoris est per prophetam), eius erit et nos, id est regnum, cuius et ver-

Ib. v. 50. Gal. V, 19—21. Rom. VIII, 8. I Cor. XV, 51—53. Matth. XXII, 30. Luc. XX, 36. I Cor. XV, 50. I Cor. XV, 55. Ies. XXV, 8.

16. Quomodo *B.* 17. poterimus deo *BCa.* deo poterimus *reliqui.* 18. carnem *B.* 19. esse *B.* 20. carnis *om. BC. Primum ex Gorziensi addidit Rhenanus.* 21. est *om. d.* 22. dei *BC.* 23. consequentur *Brd. Vaticanorum alter.* consequetur *reliqui.* 24. victoria tua vel contentio tua *cd. Vaticanorum unus.* victoria vel contentio (contemptio *B.*) tua *BC.* victoria? Ubi contentio tua *a., ex Gorziensi.*

bum fiet in regno. Nec alii deo gratias dicit, quod nobis victoriam utique de morte referre praestiterit, quam illi a quo verbum insultatorium de morte et triumphatorium accepit.

Cap. XI. [1]De epistula secunda ad Corinthios. Si deus com-
I Cor. XV, 57. mune vocabulum factum est vitio erroris humani, [2]quatenus plures dei dicuntur atque creduntur in saeculo, benedictus tamen deus domini [3]nostri Iesu [4]Christi non alius quam creator intellegetur,
Gen. I, 22. qui et universa benedixit, habes Genesim, et ab universis benedi-
Dan. III. citur, habes Danielem. Proinde si pater potest dici sterilis dei
II Cor. I, 3. nullius magis nomine quam creatoris, misericordiarum tamen pater idem erit qui misericors et miserator et misericordiae plurimus est
Ion. III, 10. dictus. Habes apud Ionam cum ipso misericordiae exemplo, quam
II Reg. XX, 1 sqq. Ninivitis exorantibus praestitit, [5]facilis et Ezechiae fletibus flecti,
I Reg. XXI, 27 sqq. et Achab, marito [5b]Iezabelis, deprecanti sanguinem ignoscere Na-
II Sam. XII, 13. buthae, et David agnoscenti delictum statim indulgere, malens sci-
Ezech. XXXIII, 11. licet paenitentiam peccatoris quam mortem, utique [6]ex misericordiae [7]affectu. Si quid tale Marcionis deus edidit vel edixit, agnoscam patrem misericordiarum. Si vero ex eo tempore hunc titulum ei adscribit quo revelatus, quasi exinde sit pater misericordiarum quo liberare instituit genus humanum, atquin et nos ex eo tempore negamus illum ex quo dicitur revelatus. Non potest igitur aliquid ei adscribere quem tunc ostendit cum [8]aliquid ei adscribit. Si enim prius constaret eum esse, tunc et adscribi ei potest. Accidens enim est quod adscribitur, accidentia autem antecedit ipsius rei ostensio cui accidunt, maxime cum iam alterius est quod adscribitur ei qui prius non sit ostensus. Tanto magis negabitur esse, quanto per quod affirmatur esse eius est qui iam ostensus est. Sic et testamentum novum non alterius erit quam qui illud repromisit;
II Cor. III, 2. 3. et si non littera, [9]at eius spiritus; hoc erit novitas. Denique qui litteram tabulis lapideis inciderat, idem et de spiritu edixerat,
Ioël III, 1. Effundam de meo spiritu in omnem carnem. Et si littera occidit,
II Cor. III, 6. spiritus vero vivificat, eius utrumque est qui ait, Ego occidam et
Deut. XXXII, 39. ego vivificabo, percutiam et sanabo. Olim duplicem vim creatoris [10]vindicavimus, et iudicis et boni, littera occidentis per legem et spiritu vivificantis per evangelium. Non possunt duos deos facere [11]quae, etsi diversa, apud unum recenseri praevenerunt. Commemorat et de velamine [12]Moysi, quo faciem tegebat incontemplabilem

Cap. XI. 1. *Titulum capitis non habet d.* 2. quatinus *C.* 3. nostri *Babcd. Gorziensis.* mei *C.* 4. Christi pater non alius *d., Fulv. Ursinus.* 5. facilius *BC.* 5 b. Iezabelis *cd. Vaticanorum alter.* Iezabel *reliqui.* 6. et *BC.* 7. affectum *C.* 8. aliud *d.* 9. et *BC.* 10. vindicavimus *cd. Vaticanorum unus.* vindicamus *reliqui.* 11. quae *d.* qui *reliqui.* 12. Moysei *c., cum utroque Vaticano.*

filiis Israël. Si ideo ut claritatem maiorem defenderet novi testa- II Cor.
menti, quod manet in gloria, [13]quam veteris, quod evacuari habe- III, 7. 13.
bat, hoc et meae convenit fidei praeponenti evangelium legi, et Exod. XXXIV, 29 sqq.
vide ne magis meae. Illic enim erit superponi quid ubi fuerit et
illud cui superponitur. At cum dicit, Sed [14]obtunsi sunt sensus II Cor.
mundi, non utique creatoris, sed populi, qui in mundo est. De III, 14.
[15]Israële enim dicit, Ad hodiernum usque velamen id ipsum in corde Ib. v. 15.
eorum. [16]Figuram ostendit fuisse velamen faciei in Moyse velaminis
cordis in populo, quia nec nunc apud illos perspiciatur Moyses
corde, sicut nec facie tunc. Quid est ergo adhuc velatum in Moyse
quod pertineat ad Paulum, si Christus creatoris a Moyse praedicatus
nondum venit? quomodo iam [17]operta et velata adhuc denotantur
corda Iudaeorum, nondum exhibitis praedicationibus [18]Moysi, id
est de Christo, in quo eum intellegere deberent? Quid ad apostolum Christi alterius, si dei sui sacramenta Iudaei non intellegebant,
nisi quia velamen cordis illorum ad caecitatem, qua non perspexerant Christum [19]Moysi, pertinebat? Denique [20]quod sequitur, Cum II Cor. III, 16.
vero converterit ad deum, auferetur velamen, hoc Iudaeo proprie
dicit, [21]apud quem et est velamen [22]Moysi, qui [23]cum transierit in
fidem Christi, intellegit Moysen de Christo praedicasse. Ceterum
quomodo auferetur velamentum creatoris in Christo dei alterius,
cuius sacramenta velasse non potuit creator, ignoti videlicet ignota?
Dicit ergo nos iam aperta facie, utique cordis, quod velatum est Ib. v. 18.
in Iudaeis, contemplantes Christum eadem imagine transfigurari a
gloria, qua scilicet et Moyses transfigurabatur a gloria domini, in
gloriam. Ita corporalem [24]Moysi illuminationem de congressu domini et corporale velamen de infirmitate populi proponens, et spiritalem revelationem et spiritalem claritatem in Christo superducens,
tanquam a domino, inquit, spirituum, totum ordinem [25]Moysi figu- Ibid.
ram ignorati apud Iudaeos, agniti vero apud nos Christi fuisse
testatur. Scimus quosdam sensus ambiguitatem pati posse de sono
pronuntiationis aut de modo distinctionis, cum duplicitas [26]earum
intercedit. Hanc Marcion captavit sic legendo: In quibus deus aevi
huius, ut creatorem ostendens deum huius aevi alium suggerat
deum alterius aevi. Nos contra sic distinguendum dicimus: In qui- II Cor. IV, 4.
bus deus, dehinc: aevi huius excaecavit mentes infidelium; In qui-

13. quod *BC*. 14. obtunsi *BCa*. obtusi *reliqui*. 15. Israele *cd. Vaticanus utrque*. Israel *reliqui*. 16. Figuram *d., Fr. Iunius*. figuratum *BCabc*. 17. operta et *abcd. Corsiensis*. optatus et *BC*. 18. Moysei *c., ex Vaticano utroque*. 19. Moysei *c., ex utroque Vaticano*. 20. quid sequitur? *BC*. 21. ad quem *BC*. 22. Moysei *Vaticanus utrque*. 23. tunc *B*. 24. Moysei *Bc. Vaticanus utrque*. 25. Moysei *Bc. Vaticanus utrque*. 26. eorum *Fr. Iunius*.

bus, Iudaeis infidelibus, in quibus apertum est aliquibus evangelium
Ies. XXIX, 13. adhuc sub velamine [27] Moysi. Illis enim deus, labiis diligentibus
Ies. VI, 10. eum, corde autem longe abscistentibus ab eo, minatus fuerat: Aure
Ies. VII, 9. audietis et non audietis, oculis videbitis et non videbitis, et: Nisi
Ies. XXIX, 14. credideritis nec intellegetis, et: Auferam sapientiam sapientium et
prudentiam prudentium irritam faciam. Haec autem non utique de
evangelio dei ignoti abscondendo minabatur. Ita [28] etsi huius aevi
deus, sed infidelium huius aevi excaecat cor, quod Christum eius
non ultro recognoverint de scripturis intellegendum. Et positum in
ambiguitate distinctionis hactenus tractasse, ne adversario prodesset, contentus [29] victoriae [30] nae ultro possum et in totum contentionem hanc praeterisse. Simpliciori responso prae manu [31] erit
esse huius aevi dominum diabolum interpretari, qui dixerit, pro-
Ies. XIV, 14. pheta referente, Ero similis altissimi, ponam in nubibus thronum
meum; sicut et tota huius aevi superstitio illi mancipata est qui
excaecet infidelium corda et inprimis apostatae Marcionis. Denique
II Cor. IV, 6. non vidit occurrentem sibi clausulam sensus: Quoniam deus, qui
dixit ex tenebris lucem lucescere, reluxit in cordibus nostris ad
Ies. XLIX, 6. Act. XIII, 47. illuminationem agnitionis suae in persona Christi. [32] Quis dixit, Fiat
Ies. IX, 2. Matth. IV, 16. lux? Et [33] *de* illuminatione mundi quis Christo ait, Posui te in
lumen nationum, sedentium scilicet in tenebris et in umbra mortis? Cui respondet spiritus in psalmo ex providentia futuri. Signi-
Ps. IV, 7. ficatum est, inquit, super nos lumen personae tuae, domine. Per-
II Cor. IV, 4. sona autem dei Christus dominus. Unde et apostolus supra, Qui
est imago, inquit, dei. Igitur si Christus persona createris dicentis, Fiat lux, et Christus et apostoli et evangelium et velamen et
Moyses et tota series secundum testimonium clausulae createris est
dei huius aevi, certe non eius qui nunquam dixit, Fiat lux. [34] Praetereo hic et de alia epistula, quam nos ad Ephesios praescriptam
Eph. II, 12. habemus, [35] haeretici vero ad Laodicenos. Ait enim meminisse nationes quod illo in tempore cum essent sine Christo, alieni ab
Israële, sine conversatione et [36] testamentis et spe promissionis,
etiam sine [37] deo essent, in mundo utique, etsi de creatore. Ergo
si nationes sine deo dixit esse, deus autem illis diabolus est, non
creator, apparet dominum aevi huius eum intellegendum quem nationes pro deo receperunt, non creatorem, quem ignorant. Quale
II Cor. IV, 7. est autem ut non eiusdem habeatur thesaurus in fictilibus vasis

27. Moysei *Bc. Vaticanus uterque.* 28. non huius *e.* 29. victor sane ultro *Fr. Iunius.* 30. nec ultra. Possum *Latinius.* 31. erit esse huius *Cab. Vaticanus uterque. Probat Fr. Iunius.* erit huius *(B)ed.* erit, scilicet huius *Latinius.* 32. Quis sic dicit? *edd. Semleri et Leopoldi, mendose.* 33. de *om. BCab.* 34. Praeterea *BC.* 35. haeretice *BC.* 36. testamente *B.* 37. deo *ed.* domino *reliqu.*

nostris cuius et vasa sunt? Nam si gloria dei est in fictilibus vasis tantum thesauri haberi, vasa autem fictilia creatoris sunt, ergo et gloria creatoris est, cuius vasa eminentiam virtutis dei sapiunt, et virtus ipsa; quia propterea in vasa fictilia commissa sunt, ut eminentia eius proberetur. Ceterum iam non erit alterius dei gloria ideoque nec virtus, sed magis dedecus et infirmitas, cuius eminentiam fictilia et quidem aliena ceperunt. Quodsi haec sunt fictilia vasa, in quibus tanta nos pati dicit, in quibus etiam mortificationem circumferimus [38] dei, satis ingratus deus et iniustus, si non et hanc substantiam [39] resuscitaturus est, in qua pro fide eius tanta tolerantur, in qua et mors Christi circumfertur, in qua et eminentia virtutis consecratur. Sed enim proponit, Ut et vita Christi manifestetur in corpore nostro, scilicet sicut et mors eius circumfertur in corpore. De qua ergo Christi vita dicit? qua nunc vivimus in illo? Et quomodo in sequentibus non ad visibilia nec ad temporalia, sed ad invisibilia et ad aeterna, id est non [40] ad praesentia, sed ad futura exhortatur? Quodsi de futura vita dicit Christi, in corpore eam dicens apparituram, manifeste carnis resurrectionem praedicavit, exteriorem quidem hominem nostrum corrumpi dicens, et non quasi aeterno interitu post mortem, verum laboribus et incommodis, de quibus praemisit adiciens, Et non deficiemus. Nam et interiorem hominem nostrum renovari de die in diem dicens hic utrumque demonstrat, et corporis corruptionem ex vexatione temptationum et animi renovationem ex contemplatione promissionum.

II Cor. IV, 7—10.
Ib. v. 10.
Ib. v. 16—18.
Ibid.

Terreni domicilii nostri non sic ait habere nos domum aeternam, non manu factam, in [1] caelo, quia quae manu facta sit creatoris intereat in totum dissoluta post mortem. Haec enim ad mortis metum et ad ipsius dissolutionis contristationem consolandam retractans etiam [2] per sequentia manifestius, cum subicit ingemere nos de isto tabernaculo corporis terreni quod de caelo est [3] superindui cupientes; siquidem et despoliati non [4] inveniemur nudi, id est recipiemus quod despoliati sumus, id est corpus. Et rursus: Etenim qui sumus in isto tabernaculo corporis, ingemimus, quod gravemur nolentes exui, sed superindui. Hic enim expressit quod in prima epistula [5] strinxit: Et mortui resurgent incorrupti, qui iam obierunt, et nos mutabimur, qui in carne [6] fuerimus [7] depre-

Cap. XII.
II Cor. V, 1.
II Cor. V, 2—4.
I Cor. XV, 42. 51. 53.

38. domini *vd.* 39. resuscitaturus est *abcd. Gorziensis.* resuscitaturus *C.* resurrecturus *B.* 40. ad *om. BC.*

Cap. XII. *Ad initium huius capitis in d. in marg. legitur* Ex Ep. II. ad Cor. 1. coelis *ed.* 2. persequentia *a.* 3. superinduere *BGab.* 4. inveniemur *c.* 5. struxit *B.* 6. fuerunt *B.* 7. reprehensi *BC.*

hensi a deo. [7b]Et illi enim resurgent incorrupti, recepto scilicet corpore, et [8]quidem integro, ut ex hoc sint incorrupti, et hi propter temporis ultimum iam momentum et propter merita vexationum antichristi compendium mortis, [9]sed mutati, [10]consequentur [11]superinduti magis quod de caelo est quam [12]exuti corpus. Ita si hi super corpus induent caeleste illud, utique et mortui recipient corpus, super quod et ipsi induant incorruptelam de caelo; quia
I Cor. XV,53. et de illis ait, Necesse est corruptivum istud induere incorruptelam et mortale istud immortalitatem. Illi induunt, cum receperint corpus, isti superindunt, quia non amiserint corpus, et ideo [13]non
II Cor. V, 4. temere dixit nolentes exui corpore, sed superindui, id est nolentes mortem experiri, sed vita praeveniri, uti devoretur mortale hoc a vita, dum eripitur morti per superindumentum demutationis. [14]Ideo quia ostendit hoc melius esse, ne contristemur mortis, si forte, praeventu, et arrabonem nos spiritus dicit a deo habere, quasi [15]pignoratos in eandem spem superindumenti, et abesse a domino, quamdiu in carne sumus, [16]ac propterea debere boni ducere abesse potius a corpore et esse cum domino, ut et mortem [17]libenter ex-
Ib. v. 5—10. cipiamus. Atque adeo omnes ait nos oportere manifestari ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque quae per corpus admisit sive bonum sive malum. Si enim tunc retributio meritorum, quomodo iam aliqui cum deo poterunt deputari? Et tribunal autem nominando et dispunctionem boni ac mali operis utriusque sententiae iudicem ostendit, et [18]corporum omnium repraesentationem confirmavit. Non enim poterit quod corpore admissum est non corpore [19]iudicari. Iniquus enim deus, si non per id punitur quis aut iura-
Ib. v. 17 Ies. tur per quod operatus est. Si qua ergo conditio nova in Christo,
XLIII, 19. vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia, impleta est Esaiae
II Cor. VI, 17. VII, 1. prophetia. Si etiam iubet ut mundemus nos ab inquinamento car-
II Cor. XI, 2. nis et sanguinis, non substantiam capere regnum dei, si et virginem sanctam destinat ecclesiam adsignare Christo, utique ut sponsam sponso, non potest imago coniungi inimico veritatis rei ipsius.
II Cor. XI, 13. Si et pseudapostolos dicit operarios dolosos transfiguratores sui, per hypocrisin scilicet, conversationis, non praedicationis adulteratae reos taxat. Adeo de disciplina, non de divinitate dissidebatur.
Ib. v. 14. Si transfiguratur satanas in angelum lucis, non potest hoc dirigi in creatorem. Deus enim, non angelus creator; in deum lucis, non

7b. hii et illi *BC.* 8. quidem *abcd.* qui de *BC.* 9. et mutati *BC.* demutati *Latinius.* 10. consequantur *Latinius.* 11. superindui *C.* 12. exui *BC.* 13. non *om. BC.* 14. Ideoque ostendit *Petr. Ciacconius.* 15. pigneratos *B.* 16. et *B.* 17. libenter *om. C.* 18. temporalium omnium *BC.* 19. vindicari *Latinius. Probat Fr. Iunius.*

in angelum transfigurare se dictus esset, si [20]non eum satanan significaret quem et nos et Marcion angelum novimus. De paradiso suus stilus est ad omnem quam patitur quaestionem. Hic illud forte mirabor, si proprium potuit habere paradisum deus nullius terrenae dispositionis, nisi si etiam paradiso creatoris precario usus est, sicut et mundo. Et tamen hominem tollere ad caelum II Reg. II, 11.
creatoris exemplum est in Helia. Magis vero mirabor dominum II Cor. XII, 7. 8.
optimum, perentiendi et saeviendi alienum, nec proprium saltem, sed creatoris angelum satanae colaphizando apostolo suo applicuisse, et ter ab eo obsecratum non concessisse. Emendat igitur et deus I Sam. II, 7 sq.
Marcionis secundum creatorem elatos aemulantem, ut deponentem Ps. CXLVII, 6.
scilicet de solio dynastas. Aut numquid ipse est qui et in corpus Luc. I, 52.
Iob dedit satanae potestatem, ut virtus in infirmitate comprobare- Iob. I, 12. II Cor. XII, 9.
tur? Quid et formam legis adhuc tenet Galatarum castigator, in Gal. I, 6 sqq.
tribus testibus praefiniens staturum omne verbum? Quid et non II Cor. XIII, 1.
parsurum se peccatoribus comminatur, lenissimi dei praedicator? Ib. v. 2.
Immo et ipsam durius agendi in praesentia potestatem a domino Ib. v. 10.
datam sibi affirmat. Nega nunc, haeretice, timeri deum tuum, cuius apostolus timebatur!

[1]De epistula ad romanos. [2]Quando opusculum profliga- Cap. XIII.
tur, breviter iam retractanda sunt quae rursus occurrunt, quaedam vero [3]tramittenda, quae saepius occurrerunt. Piget de lege adhuc congredi, [4]qui totiens probaverim concessionem eius nullum argumentum praestare diversi dei in Christo praedicatam scilicet et repromissam in Christum apud creatorem, [4b]quatenus et [5]ipsa epistula legem plurimum videtur excludere. Sed et iudicem deum ab apostolo circumferri saepe iam ostendimus et in iudice ultorem et creatorem in ultore. Itaque et hic, cum dicit, Non enim me Rom. I, 16. 17.
pudet evangelii, virtus enim dei est in salutem omni credenti, Iudaeo et Graeco, quia iustitia dei in eo revelatur ex fide in fidem, sine dubio et evangelium et salutem iusto deo deputat, non bono, ut ita dixerim secundum haeretici distinctionem, transferenti ex fide legis in fidem evangelii, suae utique legis et sui evangelii. [6]Quoniam et iram [7]dicit revelari de caelo super impietatem [8]et Rom. I, 18
iniustitiam hominum, qui veritatem [9]in iniustitia [10]detineant. Cuius

20. eum non satanam *B*.

Cap. XIII. 1. De *om. B.* ex ep. ad rom. *legitur in marg. d.* 2. Quanto *BC.* 3. exterminanda *B.* extra mittenda *C.* 4. qui toties probaverim concessionem *d.* qui toties probaverim cessionem *c.* quoties probaveram concessionem *ab.* quotiens probat vera cessione *B.* quoties probat vera concessionem *C.* 4b. quatinus *C.* quantus *B., uti solet.* quamvis *Latinius.* 5. ipse apostolus *cd.* 6. quomodo et *B.* 7. dei dicit *c.* 8. loci iniustitiam *BC.* 9. in iustitia *BC.* 10. detinent *cd.*

dei ira? Utique creatoris. Ergo et veritas eius erit cuius et ira,
Rom. II, 2. quae revelari habet in ultionem veritatis. Etiam adiciens, Scimus autem iudicium dei secundum veritatem esse, et [11] iram ipsam probavit, ex qua venit iudicium pro veritate, et veritatem rursus eiusdem dei confirmavit cuius iram probavit probando iudicium. Aliud est si veritatem dei alterius in iniustitia detentam creator iratus ulciscitur. Quantas autem foveas in ista vel maxime epistula Marcion [12] fecerit, [13] auferendo quae voluit, de nostri instrumenti integritate parebit. Mihi sufficit, quae proinde eradenda non vidit, quasi neglegentias et caecitates eius accipere. Si enim [14] iudicabit deus occulta hominum, tam eorum qui in lege deliquerunt, quam eorum qui sine lege, quia et hi legem [15] ignorant et natura faciunt quae sunt legis, utique is deus iudicabit cuius sunt et lex et ipsa natura,
Rom. II, 12—16. quae legis est instar ignorantibus legem. Iudicabit autem quomodo?
Rom. II, 2. Secundum evangelium, inquit, per Christum. Ergo et evangelium et Christus illius sunt cuius et lex et natura, quae per evangelium et Christum [15 b] vindicabuntur, adeo illo iudicio dei quod et supra,
Rom. I, 18. secundum veritatem. Ergo qua defendenda [16] reveletur de caelo ira, non nisi a deo irae, ita et hic sensus pristino cohaerens, in quo iudicium creatoris edicitur, non potest in alium deum referri, qui nec iudicat nec irascitur, sed in illum cuius [17] dum haec sunt, iudicium dico et [18] iram, etiam illa ipsius sint necesse est per [19] quem
Rom. II, 21. haec habent transigi, evangelium et Christus. Et ideo vehitur in transgressores legis, docentes non furari et furantes, ut homo dei
Exod. XII, 34 sq. legis, non ut creatorem ipsum his modis tangens, qui et furari vetans fraudem mandaverit in Aegyptios auri et argenti, quemadmodum et cetera in illum retorquent. Scilicet apostolus verebatur convicium deo palam facere, a quo non verebatur [20] divertisse? Adeo autem Iudaeos [21] incesserat, ut ingesserit propheticam increpationem: Propter vos nomen dei blasphematur. Quam ergo per-
Rom. II, 24. Ies. LII, 5. versum, ut ipse blasphemaret eum cuius blasphemandi causa malos
Rom. II, 29. exprobrat! Praefert et [22] circumcisionem cordis praeputiationi; apud [23] deum legis est facta circumcisio cordis, non carnis, spiritu, non
Ier. IV, 4. littera. Quodsi haec est circumcisio Hieremiae: Et circumcidemini
Deut. X, 16. praeputia cordis, sicut et Moyses: Circumcidemini duricordiam vestram, eius erit spiritus circumcidens cor cuius et littera metens

11. iram ipsam *cd. Vaticanorum alter.* iram ipsa *Cab.* ira ipsa *B.* 12. fecit *B.* 13. aut auferendo *B.* aut referendo *C.* 14. iudicavi *Vaticanus uterque.* 15. ignorantes natura *Petr. Cisconius. Probat Fr. Iunius.* 15 b. vindicabuntur a deo *Latinius. Probat Fr. Iunius.* 16. relevetur *bc.* 17. dum *om. b.* 18. iram *cd. Vaticani.* ira *reliqui.* 19. quae *edd. Semleri et Leopoldi, ex coniectura Latinii.* 20. devertisse *c.* 21. ingesserat *BC. Vaticanus uterque.* 22. circumcisionem cordis praeputiationem *c.* 23. deum enim legis *c.*

carnem eius, et Iudaeus qui in occulto eius et Iudaeus in aperto, quia nec Iudaeum nominare vellet apostolus non Iudaeorum dei servum. Tunc lex, nunc iustitia dei per fidem Christi. Quae est ista distinctio? Servivit [24] deus tuus dispositioni creatoris, dans ei tempus et legi eius: an eius tunc cuius et nunc? Eius lex cuius et fides Christi; distinctio [25] dispositionum est, non deorum. Monet iustificatos ex fide Christi, non ex lege, pacem ad deum habere. Ad quem? Cuius nusquam fuimus hostes, an cuius legi et naturae rebellavimus? Nam si in eum competit pax cum quo fuit bellum, ei et iustificabimur, et eius erit Christus, ex cuius fide iustificabimur, ad cuius pacem competit redigi hostes eius aliquando. Lex autem, inquit, subintroivit, ut abundaret delictum. Quare? ut superabundaret, inquit, gratia. Cuius dei gratia, si non cuius et lex? Nisi si creator ideo [26] legem intercalavit, ut negotium procuraret gratiae dei alterius et quidem aemuli, ne dixerim ignoti, ut, quemadmodum apud ipsum regnaverat peccatum in mortem, ita et gratia regnaret in iustitia in vitam per Iesum Christum, adversarium ipsius. Propter hoc omnia conclusserat lex creatoris sub delictum, et totum mundum deduxerat in reatum, et omne os obstruxerat, ne [27] qui gloriaretur per illam, ut gratia servaretur in gloriam Christi, non creatoris, sed Marcionis. Possum et hic de substantia Christi praestruere ex prospectu quaestionis subsecuturae. Mortuos enim nos, inquit, legi. Ergo corpus Christi et potest corpus contendi, non statim caro. Sed et quaecunque substantia sit, cum eius nominat corpus quem subicit ex mortuis resurrexisse, non potest aliud corpus intellegi quam carnis, in quam lex mortis est dicta. Ecce autem et testimonium perhibet legi, et causa delicti eam excusat. Quid ergo dicemus? Quia lex peccatum? Absit. Erubesce, Marcion. Absit. [28] Abominatur apostolus criminationem legis. Sed ego delictum non scio nisi per legem. O summum ex hoc praeconium legis, per quam [29] liquuit delictum [30] latere! Non ergo lex seduxit, sed peccatum per praecepti occasionem. Quid deo imputas legis quod legi eius apostolus imputare non audet? Atquin et accumulat: Lex sancta, et praeceptum eius iustum et bonum. Si taliter veneratur legem creatoris, quomodo ipsum destruat nescio. Quis discernit duos deos, iustum alium, bonum alium, cum is utrumque debeat credi cuius praeceptum et bonum et iustum est? Si autem et spiritalem confirmat legem, utique et [31] propheticam, utique et

Rom. II, 28 sq.
Rom. III, 21 sq.
Rom. V, 1.
Rom. V, 20.
Rom. V, 21.
Rom. VI, 2.
Rom. VI, 4.
Rom. VII, 7.
Ibid.
Ib. v. 10. 11
Ib. v. 12.
Ib. v. 14.

24. deus tuus *abcd. Gorziensis.* deus *BC.* 25. dispositio nunc est *BCab.* 26. enim om. *BC. Probat Fr. Iunius.* 27. qui *BCcd. Vaticanus uterque.* quis *ab.* 28. abhominati postulo criminationem *B.* abominari. postulo criminationem *C.* 29. licuit *BCa.* 30. latens *Petr. Ciacconius.* 31. prophetiam *B.*

figuratam. Debeo enim et hinc constituere Christum in lege figurate praedicatum, quo nec a Iudaeis omnibus potuerit agnosci.

Cap. XIV. Hunc si pater misit in similitudinem carnis peccati, non ideo
Rom. VIII, 3. Rom. VII, 23. phantasma dicetur caro quae in illo videbatur. Peccatum enim carni supra adscripsit, et illam fecit legem peccati habitantem in membris suis, et adversantem legi sensus. Ob hoc igitur missum filium in similitudinem carnis peccati, ut peccati carnem simili substantia redimeret, id est [1]carnea, quae peccatrici carni similis esset, cum peccatrix ipsa non esset. Nam et haec erit dei virtus in substantia pari perficere salutem. Non enim magnum, si spiritus dei carnem remediaret, sed si caro consimilis peccatrici, dum caro est, sed non peccati. Ita similitudo ad titulum peccati pertinebit, non ad substantiae mendacium. Nam nec addidisset Peccati, si substantiae similitudinem vellet intellegi, ut negaret veritatem; tantum enim Carnis posuisset, non et Peccati. Cum vero [2]tunc sic struxit, Carnis peccati, et substantiam confirmavit, id est carnem, et similitudinem ad vitium substantiae retulit, id est ad peccatum. Puta nunc similitudinem substantiae dictam, non ideo negabitur substantiae veritas. Cur ergo similis vera? Quia vera quidem, [3]sed non ex semine de statu [4]simili, sed vera de censu non [5]vero dissimili. Ceterum similitudo in contrariis nulla est. Spiritus non diceretur carnis similitudo, quia nec caro similitudinem spiritus caperet; sed phantasma diceretur, si id quod non erat videbatur. Similitudo autem dicitur, cum est quod videtur. Est enim, dum alterius par est. Phantasma autem, [6]qua hoc tantum est, non [7]est similitudo.
Rom. VIII, 9. Et hic autem ipse edisserens quomodo nolit esse nos in carne, cum simus in carne, ut scilicet non simus [8]in operibus carnis,
I Cor. XV, 50. ostendit hac ratione [9]scripsisse, Caro et sanguis regnum dei consequi non possunt, non substantiam damnans, sed opera eius: [10]quae quia possunt non admitti a nobis in carne adhuc positis non ad reatum substantiae, sed ad conversationis pertinebunt. Item si
Rom. VIII, 10. corpus quidem mortuum propter delictum, adeo non animae, [11]sed corporis mors est, spiritus autem vita propter [12]iustitiam cui mors obvenit propter delictum, id est corpori. Non enim alicui [13]resti-

Cap. XIV. 1. carnea *cd. Vaticanus uterque.* carni *BC.* carne *ab.* 2. utrumque substruxerit *Latinius.* utrumque sic *Fr. Iunius.* 3. sed *om. B.* 4. similis, et vera *Latinius. Probat Fr. Iunius.* 5. vero dissimili *ego.* vera de simili *Latinius. et Fr. Iunius.* vero dissimilis *BCabcd.* 6. qua hoc tantum est *Bcd. Vaticanus uterque.* quia hoc tantum est *Cab.* quia ostentum est *Latinius.* 7. similitudo est *B* 8. in *Bcd. Vaticanus uterque.* ex *Cab.* 9. se scripsisse *ed. Leopoldi.* 10. quae quia *abcd.* quia (*B?*) *edd. Semleri et Leopoldi.* quae *C.* 11. et *BC.* 12. iustitiam, ei utique obveniet vita propter iustitiam cui *d., Fulv. Ursinus.* 13. restituatur quid nisi *d., Fulv. Ursinus.*

tuitur nisi qui illud amisit, et ita erit resurrectio mortuorum, dum est corporum. [14]Nam subiungit: Qui suscitavit Christum a mortuis, Ib. v. 11.
[15]vivificabit et mortalia corpora vestra. Adeo et carnis resurrectionem confirmavit, absque qua nec corpus aliud dici capit nec mortale aliud intellegi, et Christi substantiam corporalem probavit; siquidem proinde vivificabuntur et mortalia corpora nostra, quemadmodum et ille resuscitatus est, non alias proinde, nisi [16]quia in corpore. Salio et hic amplissimum abruptum intercisae scripturae, sed apprehendo testimonium perhibentem apostolum Israëli, quod zelum dei habeant, sui utique, non tamen per scientiam. Deum Rom. X, 2—4.
enim, inquit, ignorantes, et suam iustitiam sistere quaerentes, non subiecerunt se iustitiae dei; finis [17]etenim legis Christus in [18]iustitia omni credenti. Hic erit argumentatio haeretici, quasi deum superiorem ignoraverint Iudaei, qui adversus eum iustitiam suam, id est legis suae, constituerint, non recipientes Christum, finem legis. Cur ergo [19]zelo eorum erga deum proprium testimonium perhibet, si non et [20]inscitiam erga eundem deum eis [21]exprobrat? quod zelo quidem dei agerentur, sed non per scientiam, ignorantes scilicet eum, dum dispositiones eius in Christo ignorant consummationem legi [22]staturo, atque ita suam iustitiam tuentur adversus illum. Atque adeo ipse creator et ignorantiam erga se eorum contestatur: Israël me non agnovit et populus [23]*meus* me non intellexit; et Ies. I, 3.
quod iustitiam suam magis sisterent, docentes doctrinas praecepta Ies. XXIX, 13.
hominum, nec non et congregati essent adversus dominum et ad- Ps. II, 2.
versus Christum ipsius, ex [24]inscitia scilicet. Nihil igitur potest in alium deum exponi quod competit in creatorem, quia et alias immerito apostolus Iudaeos de ignorantia suggillasset erga deum ignotum. Quid enim deliquerant, si iustitiam dei sui adversus eum sistebant quem ignorabant? Atquin exclamat: O profundum divitia- Rom. XI, 33.
rum et sapientiae dei, et [25]investigabiles viae eius! Unde [26]illa eruptio? Ex recordatione scilicet scripturarum, quas retro revolverat, ex contemplatione sacramentorum, quae supra disseruerat in fidem Christi ex lege venientem. Haec si Marcion de industria [27]erasit, quid apostolus eius exclamat, nullas intuens divitias dei, tam pauperis et egeni quam qui nihil condidit, nihil praedicavit, nihil denique habuit, ut qui in aliena descendit? Sed enim et [28]opes

14. Nam et subiungit *d.* 15. vivificavit *BC. Vaticanus uterque.* 16. qua *Fr. Iunius.* 17. etenim *BC. Vaticanus uterque.* enim *reliqui.* 18. iustitiam *cd.* 19. et zelo *bcd.* 20. inscitiam *C. Vaticanus uterque.* iustitiam *B.* inscientiam *abcd., ex Gorziensi.* 21. exprobras *b.* 22. staturo *d.* scauro *B.* statuturo *reliqui.* 23. meus *om. BCa.* 24. inscientia *cd.* 25. ininvestigabiles *cd.* 26. illa *d.* ista *Fr. Iunius.* enim *Latinius.* irae *BCabc.* 27. non erasit *d., Fulv. Ursinus.* 28. opes *abcd.* apostolus *BC.*

et divitiae creatoris olim absconditae, nunc reseratae. Sic enim re-
Ies. XLV, 3. promiserat: Et dabo illis thesauros occultos, invisibiles sperium eis.
Inde ergo exclamatum est: O profundum divitiarum et sapientiae
dei! cuius iam thesauri patebant. [29]Id Esaiae, et sequentia de
Ies. XI, 13 sq. eiusdem prophetae instrumento: Quis enim cognovit sensum domini,
Rom. XI, 34. 35. aut quis consiliarius [30]eius fuit? quis porrexit ei, et retribuetur
illi? Qui tanta de scripturis ademisti, quid ista servasti, quasi non
Rom. XII, 9. et haec creatoris? Plane novi dei praecepta vidimus. Odio, inquit,
habentes malum, et bono adhaerentes. Aliud est enim apud cre-
Ps. XXXIV, 15. atorem, Auferte malum de vobis, et declina a malo et fac bonum?
Rom. XII, 10. Amore fraternitatis invicem affectuosi; non enim id ipsum est, Dili-
Lev. XIX, 18.
Rom. XII, 12. ges proximum tanquam te. Spe gaudentes, utique dei. Bonum est
Ps. CXVIII, 9. enim sperare in [31]dominum, quam sperare in magistratus. Pres-
Rom. XII, 12.
Ps. XX, 2. suram sustinentes. Exaudiet enim te dominus in die pressurae.
Rom. XII, 14. Habes [32]psalmum. Benedicite, et nolite maledicere. Quis hoc do-
Rom. XII, 16. cebit quam qui omnia benedictionibus condidit? Non altum sapien-
Ies. V, 21. tes, sed humilibus [33]assentantes, ne sitis apud vos sapientes. Vae
Rom. XII, 17. enim audiant per Esaiam. Malum pro malo memini retribueritis.
Lev. XIX, 18. Et malitiae fratris [34]tui ne memineris. Nec vosmet ipsos ulcisce-
Rom. XII, 19.
Deut. XXXII, 35. tes. Mihi enim vindictam et ego vindicabo, dicit dominus. Pacem
Rom. XII, 18. cum [35]omnibus hominibus habetote. Ergo et legalis talio non re-
tributionem [36]iniuriae permittebat, sed inceptionem metu retribu-
tionis comprimebat. Merito itaque totam creatoris disciplinam prin-
Rom. XIII, 9. cipali praecepto eius concluseit, Diliges proximum tanquam te. Hoc
legis supplementum si ex ipsa lege est, quis sit deus legis iam
ignoro. Metuo ne deus Marcionis. Si vero evangelium Christi hoc
praecepto adimpletur, Christi autem non [37]est creatoris, quo iam
Matth. V, 17. contendimus dixerit Christus [38]an non, Ego [39]non veni legem dis-
solvere, sed [40]implere? Frustra de [41]ista sententia negando [42]Pon-
tus laboravit. Si evangelium legem non adimplevit, ecce lex evan-
Rom. XIV, 10. gelium adimplevit. Bene autem quod et in [43]clausula tribunal Christi
comminatur, utique iudicis et ultoris, utique creatoris, illum certe
constituens promerendum quem intentat timendum, etiamsi alium
praedicaret.

Cap. XV. [1]DE EPISTULA AD THESSALONICENSES PRIMA. Breviori-

29. de Esaiae, ut sequentia *Latinius et Fr. Iunius.* 30. eius *om. BC.* 31. domino *B.* 32. psalmo *B.* 33. adsectantes *d.* 34. tui ne memineris *B.* tui ne meminerit is *Cabc.* vestri ne memineritis *d.* 35. omnibus hominibus *cd. Vaticanus utrique,* omnibus *B.* hominibus *reliqui.* 36. iniuriae permittebat, sed *abcd., ex Corsini.* iniuriae, sed *BC. Latinius et Fr. Iunius.* 37. et *Latinius.* 38. aut *C.* 39. sed *om. BCa.* 40. adimplere *B.* 41. illa *B.* 42. Ponticus *cd., ex coniect. Rhenan.* 43. clausulam *B.*

Cap. XV. 1. EX EP. AD THESS. I. *d., in marg.*

bus quoque epistulis non [2]pigebit intendere. Est sapor et in pauris. Occiderant Iudaei prophetas suos. Possum dicere, Quid ad apostolum dei alterius, et quidem optimi, qui nec suorum delicta damnare dicatur, quique et ipse prophetas eosdem destruendo quodammodo perimat? [3]Quid enim mali admisit apud illum Israël, si occidit quos et ille reprobavit, si prior inimicam in eos sententiam statuit? Deliquit autem apud deum ipsorum. Is [4]exprobravit iniquitatem ad [5]quem pertinet laesus; certe quivis alius quam adversarius [6]laesi. Sed nec onerasset illos imputando etiam domini necem, qui et dominum interfecerunt, dicendo, et prophetas suos, licet Suos adiectio sit haeretici. Quid enim tam acerbum, si alterius dei praedicatorem Christum interemerunt, qui sui dei prophetas contrucidaverunt? Status autem exaggerationis, quod et dominum et famulos eius peremissent. Denique si alterius dei Christum, alterius prophetas peremerunt, aequavit impietates, non exaggeravit. Aequanda autem non fuit; ergo exaggerari non potuit, nisi in eundem dominum commissa ex utroque titulo. Ergo [7]eiusdem dei Christus et prophetae. Quam autem sanctitatem nostram voluntatem dei dicat, ex contrariis quae prohibet agnosceres. Abstinere [8]enim, inquit, a stupro, non a matrimonio: scire unumquemque suum vas in honore tractare. Quomodo? dum non in libidine, qua gentes. Libido autem nec apud gentes matrimonio adscribitur, sed extraordinariis et non naturalibus et [9]portentuosis. [10]*Lex naturae* luxuriae est, turpitudini quoque et immunditiae contraria, quae non matrimonium excludat, sed libidinem, quae vas nostrum in honore matrimonii tractet. Hunc autem locum salva alterius, id est pleuoris, sanctitatis praelatione tractaverim, continentiam et virginitatem nuptiis anteponens, sed non prohibitis. Destructores enim lei nuptiarum, non sectatores castitatis retundo. Ait eos qui remaneant in [11]adventum Christi cum eis qui mortui in Christo primi esurgent quod in nubibus auferentur in [12]aërem obviam domino. ignosco his iam tunc prospectis mirari substantias caelestes ipsam Hierusalem, quae sursum est, et per Esaiam pronuntiare, Quinam hic velut nubes volant, tanquam columbae cum pullis ad me? Hunc

I Thess. II, 15.
I Thess. II, 15.
I Thess. IV, 3. 4.
I Thess. IV, 17.
Gal. IV, 26.
Ies. LX, 8.

pigebat *B.* 3. Quid enim mali *cd. Vaticanorum alter.* Quid mali *reliqui.* 4. exprobrabit *Fr. Iunius.* et probavit *BC.* 5. quam *C.* 6. laesissent: nec *BC.* eius dominus dei *BC.* 8. enim *om. bcd.* 9. portentuosis *BCabc.* portentosis *d.* 10. Lex naturae luxuriae est, turpitudini quoque et immunditiae contraria *BC.* Sanctitas luxuriae est, turpitudini quoque et immunditiae contraria *d., Fulv. Latinius.* Lex uxoria est turpitudini quoque et immunditiae contraria *Latinius.* *Fr. Iunius.* Luxuria est turpitudini quoque et immunditiae non contraria *C. Vaticanorum unus.* Luxuria est turpitudini quoque et immunditiae contraria *Gorziensis.* 11. adventum *cd. Vaticanorum unus.* adventu *reliqui.* 12. aërem *cd. Vaticanorum unus.* aëre *reliqui.*

ascensum si Christus nobis praeparavit, ille erit Christus de quo
Amos IX, 6. [13]Amos: Qui ascensum suum aedificat in caelos, utique sibi et suis.
I Thess. V, 19. 20. Exinde a quo sperabo nunc, nisi a quo haec audivi? Quem spiritum prohibet extingui, et quas prophetias vetat [14]nihil haberi? utique non creatoris spiritum, nec creatoris prophetias secundum Marcionem. Quae enim [15]destruit, ipse iam extinxit et [16]nihil fecit, nec potest prohibere quae [17]nihil fecit. Ergo incumbit Marcioni exhibere hodie apud ecclesiam suam exinde spiritum dei sui qui non sit extinguendus, et prophetias quae non sint [17 b]nihil habendae. Et si exhibuit quod putat, sciat nos quodcunque illud ad formam spiritalis et propheticae gratiae atque virtutis [18]provocaturos, ut et futura praenuntiet et occulta cordis revelet et sacramenta edisserat. Cum nihil tale protulerit ac probarit, nos proferemus et spiritum et prophetias creatoris secundum ipsum praedicantes. Atque ita constabit [19]apostolus de quibus dixerit, de eis scilicet quae futura erant in ecclesia eius dei qui dum est, spiritus quoque [20]eius operatur, et promissio celebratur. Age nunc, qui salutem carnis abnuitis, et si quando corpus in huiusmodi praenominatur, aliud nescio quid interpretamini illud quam substantiam carnis, quomodo [21]apostolus omnes in novis substantiis certis nominibus distinxit [22]et omnes in uno voto constituit salutis, optans ut spiritus noster et
I Thess. V, 23. corpus et anima sine querela in adventu domini et [23]salutificatoris nostri Christi conserventur? Nam et animam posuit et corpus, tam duas res quam diversas. Licet enim et [24]animae corpus sit aliquod suae qualitatis, sicut et spiritus, cum tamen et corpus et anima distincte nominantur, habet anima suum vocabulum proprium, non egens communi vocabulo corporis; id relinquitur carni, quae non nominata proprio, communi utatur necesse est. Etenim aliam substantiam in homine non video post spiritum et animam cui vocabulum corporis accommodetur praeter carnem, hanc totiens in corporis nomine intellegens quotiens non nominatur; multo magis [25]hic, cum quae dicitur corpus suo nomine appellatur.

Cap. XVI. [1]De epistula ad Thessalonicenses secunda. Cogimur quaedam identidem iterare, ut [2]cohaerentia eis confirmemus.
II Thess. I, 6—8. Dominum et hic retributorem utriusque meriti dicimus circumferri

13. Amos *Fr. Iunius. Cf. Adv. Marc. III,* 24. Osee *libri omnes.* 14. nihili *d. Latinius, et Fulv. Ursinus.* 15. destruit *BCa.* destruxit *bcd.* 16. nihili fecit *(B)d., Latinius et Fulv. Ursinus.* 17. nihili fecit *d., Latinius, et Fulv. Ursinus.* 17 b. nihili *d.* 18. provolaturos *BC.* 19. apostolus *Fr. Iunius.* apostolem *BCabcd.* 20. eis *c., vitiose.* 21. Christus omnes *B.* 22. ut *B.* 23. salutificaris *BC.* 24. animae *abcd., ex emendat. Rhenani.* anima et *BC.* 25. hic.cumque *C.* huiuscumque *B.*

Cap. XVI. 1. ex ep. ii. ad thess. *legitur in marg. d.* 2. cohaerente eis *BC*

ab apostolo, aut creatorem aut, quod nolit Marcion, parem creatoris, apud quem iustum sit afflictatoribus nostris rependi [3]afflictationem, et nobis, [4]qui afflictemur, requietem, in [5]revelatione domini Iesu venientis a caelo cum angelis virtutis suae et in flamma ignis. Sed flammam et ignem delendo haereticus extinxit, ne scilicet nostratem deum faceret. Lucet tamen vanitas liturae. Cum enim ad ultionem venturum scribat apostolus dominum [6]exigendam Ibid. v. 8. 9.
de eis qui deum ignorent et qui non obaudiant evangelio, [7]quos sit poenam laituros exitialem, aeternam, a facie domini et a gloria valentiae eius, sequitur ut flammam ignis inducat, scilicet veniens ad puniendum. Ita et in hoc, nolente Marcione, crematoris dei [8]Christus, et in illo creatoris est, quod etiam de ignorantibus dominum ulciscitur, id est de ethnicis. Seorsum enim posuit, Evangelio non obaudientes, sive Christianos peccatores, sive Iudaeos. Porro de ethnicis exigere poenas, qui evangelium forte non norint, non est dei eius qui naturaliter sit ignotus, nec usquam nisi in evangelio sit revelatus, non omnibus scibilis. Creatori autem [9]etiam naturalis agnitio debetur, ex operibus intellegendo et exinde in pleniorem notitiam requirendo. Illius est ergo [10]etiam ignorantes deum plectere, quem non liceat [11]ignorare. Ipsum quod ait, A facie domini et a gloria valentiae eius, verbis [12]usus Esaiae, ex ipsa Ies. II, 19.
causa eundem sapit dominum consurgentem ut comminuat terram. Quis est autem homo delicti, filius perditionis, quem revelari prius II Thess. II, 3. 4.
oportet ante domini adventum, extollens se super omne quod deus dicitur et omnem religionem, [13]consessurus in templo dei et deum se iactaturus? Secundum nos quidem antichristus, ut docent veteres [14]ac novae prophetiae, ut Ioannes apostolus, qui iam antichri- IIo. IV, 1sqq.
stos dicit processisse in mundum praecursores antichristi spiritus, negantes Christum in carne venisse, et solventes Iesum, scilicet in deo creatore: secundum vero Marcionem nescio [15]ne sit Christus creatoris. Nondum [16]venit apud illum. [17]Quisquis est autem ex iudaeis, quaero cur veniat in omni virtute et signis et ostentis mendacii? Propterea, inquit, quod dilectionem veritatis non susce- II Thess. II, 10—12.
perint, ut salvi essent, et propter hoc [18]erit eis [19]instinctum falsaciae, ut iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Igitur si antichristus, [20]et secundum creato-

3. afflictionem *B.* 4. quis *B.* 5. revelationem *B. Vaticanus uterque.* 6. ad exigendum *bc., mendose.* 7. poenam quos sit *Latinius.* 8. Christus est, et *d.* 9. et *B.* 10. et *B.* 11. ignoreri *d.* 12. usus est Esaiae *B.* 13. consecuturus *Cab. Probat Fr. Iunius.* consecuturos *B.* 14. ac *BCa.* et *reliqui.* 15. nisi Christus sit *Fulv. Latinus.* 16. enim venit *d., Fulv. Ursinus.* 17. Quisquis est autem ex *d., Latinus et Fulv. Ursinus.* cuius quis est (est *om. c. cum Vatic. altero*) autem *reliqui.* 18. dabit eis *Latinius.* 19. in structum *Rhenanus.* 20. et secundum creatorem,

rem, deus erit creator, qui eum mittit ad impingendos eos in errorem qui non crediderunt veritati ut salvi fierent, eiusdem erit veritas et salus qui [21]eas summissu erroris ulciscitur, id est creatoris, cui et competit zelus [22]ipse errore decipere quos veritate non cepit. Si vero non est antichristus, secundum nos, ergo Christus est creatoris secundum Marcionem. Et quale erit ut ad ulciscendam veritatem suam Christum [23]creatoris summittat? [24]*At* si et de antichristo consentit, proinde dixerim, Quale est [25]ut [26]illi satanas, angelus creatoris, sit necessarius, [27]et occidatur ab eo, habens fallaciae operatione fungi [28]creatori? In summa, si indubitatum est eius esse et angelum et veritatem et salutem cuius et ira et aemulatio et fallaciae immissio adversus contemptores et desultores, etiam adversus ignorantes (ut iam et Marcion de gradu cedat, deum quoque [29]suum zeloten concedens), quis dignius irascetur? Puto, qui a primordio rerum [30]naturam [31]operibus, beneficiis, plagis, [32]praedicationibus, testibus ad agnitionem sui praestruxit, nec tamen agnitus est: [33]an qui semel [34]unico evangelii instrumento, et ipso incerto, [35]nae palam alium deum praedicante, productus est? Ita cui competit vindicta, ei [36]competet materia vindictae, evangelium dico, et veritas et salus. Iubere autem operari eum qui velit manducare eius disciplina est qui bovi trituranti os liberum iussit.

II Thess. III, 10. Deut. XXV, 4.

Cap. XVII. [1]De epistula ad Laodicenos. [2]Ecclesiae quidem veritate epistulam istam ad Ephesios habemus emissam, non ad Laodicenos; sed Marcion ei titulum aliquando interpolare gestiit, quasi et in isto diligentissimus explorator. Nihil autem de titulis interest, cum ad omnes apostolus scripserit dum ad quosdam, certe tamen eum deum praedicans in Christo cui competunt quae praedicantur. Cui ergo competent secundum boni existimationem, quam proposuerit in sacramento voluntatis suae, in dispensationem adimpletionis temporum ([3]ut ita dixerim, sicut verbum illud in Graeco [4]sonat) recapitulare (id est ad initium redigere [5]vel ab initio recensere) omnia in Christum quae in caelis et quae in terris, nisi cuius omnia

Eph. I, 9. 10.

deus *BCabc.* est secundum nos et deus, deus *d., cum Fulvio Ursino.* 21. eas summissu *ego.* ex summissu *cd.* ea summissu *Cab.* sine missu *B.* 22. ipsos *B.* 23. creatoris *d., Petr. Ciacconius et Fulv. Ursinus.* creatori *BCabc.* 24. At si et de *ego.* Sed et de *BCabc.* Sed etsi de *d., Fulv. Ursinus.* 25. ut *om. bc.* 26. illis *BC. Probat Fr. Iunius.* 27. ut *B.* 28. creatoris *B.* 29. suum *bcd., ex emendat. Rhenani.* summum *BCa.* 30. naturae *Fulv. Ursinus.* 31. operibus *Rhenani.* opibus *C., et a. in marg.* 32. praedicationibus, testibus *a (in marg.) d.* praedicationum est testibus *B.* praedicationum testibus *reliqui.* 33. nec qui *Fulv. Ursinus.* 34. unico *Cabd., Fr. Iunius.* unito *b. Vaticanus uterque, Fulv. Ursinus* iuncto *B.* 35. nae *C.* ne *Ba.* nec *reliqui.* 36. competet *cd. Vaticanus uterque.* competit *reliqui.*

Cap. XVII. 1. ex ep. ad laod. sev ephes. *legitur in marg. d.* 2. Ecce quidem *B.* 3. uti pax dixerim *BC.* 4. sonare *BC.* 5. vel *om. B.*

erunt ab initio, etiam ipsum initium, a quo [5b]et tempora et temporum [6]adimpletionis [7]dispensatio, ob quam omnia ad initium recensentur in Christo? Alterius autem dei quod initium, id est unde, cuius opus nullum? quae tempora sine initio? quae adimpletio sine temporibus? quae dispensatio sine adimpletione? Denique quid in terris egit iam olim, ut longa aliqua temporum adimplendorum dispensatio reputetur, ad recensenda omnia in Christo, etiam quae in caelis? Nec in caelis autem res ab altero actas existimabimus, quaecunque sunt, quam ab eo a quo et in terris [8]actas omnibus constat. Quodsi non capit alterius omnia ista deputari ab initio quam creatoris, quis credet ab alio ea recenseri in Christum alium, et non a suo auctore et in suum Christum? Si creatoris sunt, diversa sint necesse est a diverso deo; si diversa, utique contraria. Quomodo ergo contraria recenseantur in eum a quo denique destruuntur? Nam et sequentia quem renuntiant Christum, cum dicit, Ut simus in laudem gloriae nos, qui praesperavimus in Christum? Qui enim praesperasse poterunt, id est ante sperasse in deum quam venisset, nisi Iudaei, quibus Christus praenuntiabatur ab initio? Qui ergo praenuntiabatur, ille [9]et praesperabatur. Atque adeo hoc ad se, id est ad Iudaeos, refert, ut distinctionem faciat, conversus ad nationes: In quo et vos, cum audissetis sermonem veritatis, evangelium, in quo credidistis et signati estis spiritu promissionis eius sancto. Cuius promissionis? factae per Ioëlem: In novissimis diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem, id est et in nationes. Ita [9b]et spiritus et evangelium in eo erit Christo qui praesperabatur, dum praedicabatur. Sed et pater gloriae ille est cuius Christus rex gloriae canitur in psalmo ascendens: Quis est iste rex gloriae? dominus virtutum ipse est rex gloriae. Ab illo spiritus sapientiae optatur apud quem haec quoque spiritalium species enumeratur inter septem spiritus per Esaiam. Ille dabit illuminatos cordis oculos qui etiam exteriores oculos luce ditavit, cui displicet caecitas populi. Et quis caecus nisi pueri mei? et excaecati sunt famuli dei. Apud illum sunt et divitiae haereditatis in sanctis qui eam haereditatem ex vocatione nationum repromisit. Postula de me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam. Ille inoperatus est in Christum valentiam suam, suscitando eum a mortuis, et collocando eum ad dexteram suam, et subiciendo omnia, qui et dixit, Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos

Eph. I, 12. Ib. v. 13. Ioël III, 1. Eph. I, 17. Ps. XXIV, 10. Eph. I, 17. Ies. XI, 2. Eph. I, 18. Ies. XLII, 19. Eph. I, 18. Ps. II, 8. Eph. I, 19—22. Ps. CX, 1.

5b. et *om. b.* 6. adimpletionis *ego.* adimpletiones *Cabcd.* impletiones *B.* 7. et dispensatio *Fr. Iunius.* 8. actas *Fr. Iunius.* acta *libri omnes.* 9. et *om. BC.* 9b. et *om. BC.*

scabellum pedum tuorum; quia et alibi spiritus ad patrem de filio,
Ps. VIII, 7. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Si ex his alius deus et alius
Christus infertur quae recognoscuntur in creatore, quaeramus iam
Eph. II, 1. 2. creatorem. Plane, puto, invenimus, cum dicit illos delictis mortuos [10] in quibus ingressi erant, secundum aevum mundi huius, secundum principem potestatis [11] aëris, qui operatur in filiis incredulitatis. Sed mundum non potest et hic pro deo mundi Marcion interpretari. Non enim simile est creatum creatori, factum factori, mundus deo. Sed nec princeps potestatis aëris dicetur qui est princeps potestatis saeculorum. Nunquam enim praeses superiorum de inferioribus notatur, licet et inferiora ipsi deputentur. Sed nec incredulitatis operator videri potest, quam ipse potius [12] et a Iudaeis et a nationibus patitur. Sufficit igitur si haec non cadant in creatorem. Si autem et est in quem magis [13] competant, utique magis hoc apostolus [13 b] sciit. Quis iste? Sine dubio ille qui ipsi creatori filios incredulitatis obstruit, aëre isto [14] potitus, sicut dicere eum
Ies. XIV, 14. [15] propheta refert: Ponam in nubibus thronum meum: ero similis altissimo. Hic erit diabolus, quem et alibi (si tamen ita et apostolum legi volunt) deum aevi huius agnoscemus. Ita enim totum saeculum mendacio divinitatis implevit. Qui plane si non fuisset, tunc haec in creatorem spectasse potuissent. Sed et in Iudaismo
Eph. II, 3. conversatus [16] fuerat apostolus. Non quia interposuit de delictis, in quibus et nos omnes conversati sumus, ideo delictorum dominum et principem aëris huius creatorem praestat intellegi, sed quia in Iudaismo unus fuerat de filiis incredulitatis, diabolum [17] habens operatorem, cum persequeretur ecclesiam et Christum creatoris, pro-
Eph. II, 3. pter quod [17 b] et, Iracundiae filii [18] fuimus, inquit, sed natura. Ne quia filios appellavit Iudaeos creator, argumentetur hoc haereticus dominum irae creatorem. Cum enim dicit, Fuimus natura filii iracundiae, creatoris autem non natura sunt filii Iudaei, sed electione patrum, irae filios ad naturam retulit, non ad creatorem,
Ibid. ad summam subiungens, Sicut et ceteri, qui utique filii dei non sunt. Apparet communi naturae omnium hominum et delicta et concupiscentias carnis et incredulitatem et iracundiam [19] reputari, diabolo tamen captante naturam, quam et [20] ipse iam infecit delicti

10. non in quibus *BC*. 11. aeris huius qui *cd*. 12. et *om*. (*B*)*b*. 13. competant *d*., *ex emendat*. *Fulvii Ursini*. competat *BCabc*. 13 b. scivit *Latinius*. 14. potitus *Ca*. 15. propheta refert *Fr. Iunius*. profert et refert *Cabcd*. profert et ... erit *B*. 16. fuerat *om*. *cd*. *Reposuerunt Latinius et Fr. Iunius*. 17. habentis *C*. 17 b. et nos iracundiae *Gorziensis, teste Rhenano, qui in sua editione ita edi voluit*. et nõ iracundiae *C*. 18. sumus *B*., *et Gorziensis, teste Rhenano*. 19. reputare *d*., *cum Fulvio Ursino*. 20. ipse iam infecit *d*. ipse infecit *Fulv. Ursinus*. ipse iam fecit *BCab*. ipse suam fecit *c*., *ex emendat*. *Rhenani*.

semine illato. Ipsius, inquit, sumus factura, conditi in Christo. Ib. v. 10.
Aliud [21] est facere, aliud condere. Sed utrumque uni dedit. Homo autem factura creatoris est. Idem ergo condidit in Christo qui et fecit. Quantum enim ad substantiam, fecit, quantum ad gratiam, condidit. Inspice et cohaerentia. Memores, vos aliquando nationes Ib. v. 11. 12.
[22] in carne, qui [23] appellabimini praeputium ab ea quae dicitur circumcisio in carne manu facta, quod essetis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israëlis et peregrini testamentorum et promissionis eorum, spem non habentes, et sine deo in mundo. Sine quo autem deo fuerunt nationes, et sine quo Christo? Utique eo cuius erat conversatio Israëlis et testamenta et promissio. At Ibid. 13.
nunc, inquit, in Christo vos, qui eratis longe, facti estis prope in sanguine eius. A quibus erant retro longe? A quibus supra dicit, a Christo creatoris, a conversatione Israëlis, a testamentis, a spe promissionis, a deo ipso. Si haec ita sunt, ergo his prope fiunt nunc nationes in Christo a quibus tunc longe fuerant. Si autem conversationi Israëlis, quae est in religione dei creatoris, et testamentis et promissioni et ipsi deo eorum proximi sumus facti in Christo, ridiculum satis, si [24] nos alterius dei Christus de longinquo admovit creatori. Meminerat apostolus ita praedicatum de nationum vocatione ex longinquo vocandarum. Qui longe erant a me, Ies. XLVI, 12 sq.
appropinquaverunt iustitiae meae. Tam enim iustitia quam et pax creatoris in Christo annuntiabatur, ut saepe iam ostendimus. Itaque ipse est, inquit, pax nostra, qui fecit duo unum, Iudaicum scilicet Eph. II, 14. 15.
populum et gentilem. Quod prope et quod longe, soluto medio pariete inimicitiae, in carne sua. Sed Marcion abstulit Sua, ut inimicitiae daret carnem, quasi carnali vitio, non Christo aemulae. [25] Sic, uti alibi [26] dixi, et hic, non [27] Marrucine, sed Pontice, cuius supra sanguinem confessus es, hic negas carnem. Si legem praeceptorum sententiis vacuam fecit, adimplendo certe legem (vacat enim iam, Non adulterabis, cum dicitur, Nec videbis ad concupiscendum, vacat, Non occides, cum dicitur, Nec maledices) adversarium legis de adiutore non [28] potest facere. Ut duos conderet in semetipso, qui fecerat idem condens (secundum quod et supra: Ipsius enim factura sumus conditi in Christo), in unum novum ho- Eph. II, 10.
minem faciens pacem (si [29] vere novum, vere et hominem, non phantasma, novum autem et nove natum ex virgine dei spiritu), ut reconciliet ambos deo, et deo quem utrumque genus offenderat, et

21. est enim facere *cd.* 22. in carne fuisse qui *cd.* 23. appellamini *C.* 24. non *BC.* 25. Sic, uti *Fr. Iunius.* Sicuti *e.* Sicubi *reliqui.* 26. dixit *BC.* 27. Marrucinae *B.* 28. potest *BCab., Fr. Iunius.* potes *cd.* 29. vero *B.*

Ib. v. 15. 16. Iudaicum et gentilem populum in uno corpore, inquit, [30]cum interfecisset inimicitiam in eo per crucem. Ita et hic caro corpus in Christo, quod crucem pati potuit. Hoc itaque [31]annuntiante pacem eis qui prope, et eis qui longe, accessum consecuti simul ad patrem iam non sumus peregrini nec advenae, sed concives sancto-
Ib. v. 17—20. rum, sed domestici dei (utique eius a quo supra ostendimus alienos fuisse nos, et longe constitutos), superaedificati super fundamentum apostolorum. Abstulit haereticus, Et prophetarum, oblitus dominum posuisse in ecclesia, sicut apostolos, ita et prophetas. Timuit [32]scilicet ne et super veterum prophetarum fundamenta aedificatio
Ib. v. 21. nostra constaret in Christo, cum ipse apostolus ubique nos de pro-
Ib. v. 20. phetis exstruere non cesset. Unde enim accepit summum lapidem
Ps. CVIII, 22. angularem dicere Christum, nisi de psalmi significatione: Lapis, quem reprobaverunt aedificantes, iste factus est in summo anguli?

Cap. XVIII. [1]De manibus haeretici [2]praecidentis non miror si syllabas sub-
Eph. III, 8. 9. trahit, cum paginas totas plerumque [3]subducit. Datam inquit sibi apostolus gratiam novissimo omnium, illuminandi omnes, quae dispensatio sacramenti occulti ab aevis in deo, qui omnia condidit. Rapuit haereticus In praepositionem, et ita legi facit: Occulti ab [3b]aevis deo, qui omnia condidit. Sed emicat falsum. Infert enim
Eph. III, 10. apostolus, Ut nota fiat principatibus et potestatibus [4]in supercaelestibus per ecclesiam [4b]multifaria sapientia dei. Cuius dicit principatibus et potestatibus? Si creatoris, quale est ut principatibus et potestatibus eius ostendi voluerit deus ille sapientiam suam, ipsi autem non, quando nec potestates sine suo principe potuissent quid cognoscere? Aut si ideo deum non nominavit hic, quasi in illis et princeps ipse reputetur, ergo et occultatum sacramentum principatibus et potestatibus eius qui omnia [5]condidit pronuntiasset, proinde in illis deputans ipsum. Quod si illis dicit occultatum, [6]illi debebat dixisse manifestum. Ergo non deo erat occultatum, sed in deo omnium conditore, occultum autem principatibus [6b]et pote-
Ies. XL, 13. statibus eius. Quis enim cognovit sensum domini, aut quis con-

30. cum (tum *C.*) interfecit. Sed inimicitiam *BC.* 31. annunciare *BC.* 32. si nonne et super *BC.* „*Forte* timuit Simon ne et *cett. ut alludat ad Simonem Vergilianum.*", *Rhenani adnotatum est in marg. ed. principis. Hanc coniecturam, quamvis ab ipso Rhenano postea reiectam, comprobavit Fr. Iunius.*

Cap. XVIII. 1. *In vulgatis editionibus verba* De manibus — — subducit *sunt ad praegressum caput retracta.* 2. praecidentis non miror si syllabas subtrahit *cd.* praecidendis? Non miror si syllabas subtrahit *C.* praecidendus non miror si syllabas subtrahit *B., Rhenanus in marg. ed. princ.* praecidendis non miror si syllabas subtrahit *ab.* praecidentis non miror syllabas subtrahi *Latinius.* praecidentes? Non miror si syllabas subtrahit *Fr. Iunius.* 3. subducat *d., Latinius.* 3b. aeri *BC.* 4. insuper coelestibus *Ca.* 4b. multivaria *Vaticanus alter.* 5. condidit *d., ex emendat. Latinii, et Fulvii Ursini.* condit *BCabc.* 6. illi *d., Fr. Iunius.* ille *BC.* illis *reliqui.* 6b. et potestatibus *om. B.*

siliarius ei fuit? Hic captus haereticus fortasse [6c]mutavit [7]ut dicat deum suum suis [8]potestatibus et principatibus notam facere voluisse dispensationem sui sacramenti, quam ignorasset deus conditor omnium. Et quo competebat praetendere ignorantiam creatoris extranei et longa separatione discreti, cum domestici quoque superioris dei nescissent? Tamen et creatori notum erat futurum. An non utique notum quod sub caelo [9]et in terra eius habebat revelari? Ergo ex hoc confirmatur quod supra struximus. Si enim creator cogniturus erat quandoque occultum illud dei superioris sacramentum, et ita scriptura habebat: Occulti deo, qui omnia condidit, sic inferre debuerat, Ut nota fiat illi multifaria sapientia dei, tunc et potestatibus et principatibus cuiuscunque dei, cum quibus sciturus esset creator. Adeo subtractum constat quod et sic veritati suae salvum est. Volo nunc et ego tibi de allegoriis apostoli controversiam nectere. Quas [10]novus in prophetis habuisset formas? Captivam, inquit, duxit captivitatem. Quibus armis? quibus proeliis? de cuius gentis vastatione? de cuius civitatis eversione? quas feminas, quos pueros quosve regulos catenis victor inseruit? Nam et cum apud David Christus canitur succinctus gladio super femur, aut apud Esaiam spolia accipiens Samariae et virtutem Damasci, vere [11]eum et visibilem [12]extundis proeliatorem. Agnosce igitur iam et armaturam et militiam eius spiritalem, si iam [13]didicisti esse captivitatem spiritalem, ut et hanc illius agnoscas, vel quia [14]et captivitatis huius mentionem de prophetis apostolus sumpsit, a quibus et mandata. Deponentes mendacium loquimini veritatem [15]ad proximum quisque, et, Irascimini et nolite delinquere (ipsis verbis quibus psalmus exponeret sensus eius), sol [16]ut non [17]occidat super iracundiam vestram. Nolite communicare operibus tenebrarum. Cum iusto enim iustus eris, et [17b]cum perverso perverteris, et, Auferte malum de medio vestrum, et, Exite de medio eorum, et, Immundum ne [18]attigeritis; separamini, qui fertis vasa domini. Sic et, [19]Inebriari vino dedecori, inde est ubi sanctorum inebriatores increpantur: Et potum [20]dabatis sanctis meis vinum; quod prohibitus erat potare et Aaron sacerdos et filii eius, cum adirent ad sancta. Et psalmis et hymnis deo [21]canere docere illius est qui

Eph. IV, 8. Ps. LXVIII, 19. Ps. XLV, 4. Ies. VIII, 4. Ps. IV, 5. Eph. IV, 25. 26. Eph. V, 11. Ps. XVIII, 26. I Cor. V, 13. Deut. XXI, 21. Ies. LII, 11. Eph. V, 18. Amos II, 12. Lev. X, 9. Eph. V, 19.

6c. mutabit *Fr. Iunius.* 7. ut *Bd.* uti *reliqui.* 8. principatibus et potestatibus *B.* 9. et *om. bcd.* 10. novus in prophetis habuisset *Babcd.* novas in prophetis habuisset *C. Probat Fr. Iunius.* novimus in prophetis habuisse *Vaticanorum alter.* 11. eum *BC., Fulv. Ursinus.* 12. extundis *ego.* excondis *libri omnes.* 13. didicistis *B.* 14. et *om. B.* 15. ad proximum suum quisque *cd.* 16. ut *om. cd. Vaticanorum alter.* 17. excidat *C.* 17b. cum *om. C.* 18. attigeris *B.* 19. inebriati vino dedecore *B.* inebriari vino dedecor *d.* 20. dabitis *BCab.* 21. canerent *C.* canent *B.*

Ies. V, 11 sq. cum tympanis potius et psalteriis vinum bibentes incusari a deo
norat. Ita cuius invenio praecepta et semina praeceptorum vel
[22]augmenta, eius apostolum agnosco. Ceterum mulieres viris sub-
Eph. V, 22. 23. iectas esse debere unde confirmat? Quia vir, inquit, caput est
mulieris. Dic mihi, Marcion, de [23]opere creatoris deus tuus leg
sirae astruit auctoritatem? Hoc iam plane minus est, cum et ipse
Ibid. Christo suo et ecclesiae eius inde [23b]statum summit, sicut et Chri-
Ib. v. 25. 28. stus caput est ecclesiae? Similiter et cum dicit, Carnem suam
diligit qui uxorem [24]suam diligit, sicut et Christus ecclesiam. Vides
comparari operi creatoris Christum tuum et ecclesiam tuam. Quan-
Ib. v. 29. tum honoris carni [25]datur in ecclesiae nomine! Nemo, inquit, car-
nem suam odio habet (nisi plane Marcion solus), sed et nutrit et
fovet eam, sicut [25b]et Christus ecclesiam. At tu solus eam edisti,
auferens illi resurrectionem. Odisse debebis et ecclesiam, quia
proinde diligitur a Christo. At enim Christus amavit et carnem
sicut ecclesiam. Nemo non diliget imaginem quoque sponsae, immo
et servabit illam et honorabit et coronabit. Habet similitudo eum
[25c]veritate honoris consortium. Laborabo ego nunc eundem deum
probare [26]masculi et Christi, mulieris [27]et ecclesiae, carnis et spi-
ritus, ipso apostolo sententiam creatoris adhibente, immo et [28]di-
Eph. V, 31. 32. serente: Propter [29]hanc relinquet homo patrem et matrem, et erunt
duo in [30]carne una. Sacramentum hoc magnum [31]est. Sufficit inter
ista si creatoris magna sunt apud apostolum sacramenta, minima
Ibid. apud haereticos. Sed ego autem dico, inquit, in Christum et eccle-
siam. [32]Habet interpretationem, non separationem sacramenti.
[33]Ostendit figuram sacramenti ab eo praeministratam cuius erat
utique sacramentum. Quid videtur Marcioni? Creator quidem ignoto
deo figuras praeministrare non potuit, etiam quia adversario, si
noto. Deus superior ab inferiore et ad destruendum potius mutari
Eph. VI, 1. nihil debuit. [34]Obaudiant et parentibus filii. Nam etsi Marcion
Ibid. v. 2. abstulit, Hoc est enim primum in promissione praeceptum, lex
Exod. XX, 12. loquitur, Honora patrem et matrem, et, Parentes, enutrite filios in
Eph. VI, 4. disciplina et correptione domini. Audisti enim et veteribus dictum.
Exod. X, 2. Narrabitis haec in auribus filiorum vestrorum, et filii vestri aeque
in [35]auribus filiorum suorum. Quo iam mihi duos deos, si una

22. argumenta *B.* 23. corpore *B.* 23 b. satum *C.* 24. suam diligit *cd.*, *et utroque Vaticano.* diligit *reliqui.* 25. detur *B.* 25 b. et *om. Cod. Suppleta Pamelius ex utroque Vaticano.* 25 c. veritate honoris *d., Fulv. Ursinus.* virtutis honore *B.* veritatis honore *reliqui.* 26. masculi (masculis *B.*) et Christum *B.* 27. et *om. BC.* 28. differente *BC.* deferente *e., in marg.* 29. hoc *cd.* 30. in carnem unam *cd.* 31. est *om. B.* 32. Habes *Rhenanus in marg. ed. princ.* 33. Audisti *Rhenanus in marg. ed. princ.* 34. Oblādiant *B.* 35. auribus *B.* aures *reliqui.*

est disciplina? Et si duo sunt, illum sequar qui prior doruit. Sed adversus munditenentes luctatio si nobis, o quanti iam [36]dii crea- Eph. VI, 12.
tores! Cur enim non et hoc vindicem, unum munditenentem nominari debuisse, si creatorem significabat cuius essent quas praemisit potestates? Porro cum supra quidem induere nos iubeat armatu- Ib. v. 11.
ram in qua stemus ad machinationes diaboli, iam ostendit diaboli esse quae diabolo subiungit, potestates et munditenentes tenebrarum istarum, quae et nos diabolo deputamus. Aut si diabolus creator est, quis erit diabolus apud creatorem? An [37]sicut duo [38]dii, ita et duo diaboli, et pluraliter potestates et munditenentes? Sed quemodo creator et diabolus et deus idem, cum diabolus non idem et deus et diabolus? Aut enim ambo et dei, si [39]ambo iam diaboli, aut qui deus hic [40]et non diabolus, sicut nec diabolus deus. Ipsum vocabulum diaboli quaero ex qua delatura competat creatori. Fortasse detulit aliquam dei superioris intentionem, quod ipse ab archangelo passus est, et quidem mentito. Non ideo enim interdixerat illius arbusculae gustum ne dei fierent, sed ne de transgressione morerentur. Nec spiritalia autem nequitiae ideo creato- Eph. VI, 12.
rem [41]significabant quia adiecit, In caelis. Sciebat enim et apostolus in caelis operata esse spiritalia nequitiae, angelorum scandalizatorum in filias hominum. Et quale [42]erat [43]ut ambiguitatibus et Gen. VI, 1 sqq. Eph. VI, 19. 20.
per aenigmata nescio quae creatorem taxaret, qui in catenis iam constitutus [44]ob libertatem praedicationis constantiam manifestandi sacramenti in [45]apertione oris, quam ibi expostulare a deo mandabat, ecclesiae utique praestabat?

[1]De epistula ad colossenses. Soleo in praescriptione Cap. XIX.
adversus haereses omnes de testimonio temporum compendium figere, priorem vindicans regulam nostram omni haeretica posteritate. Hoc nunc probabit et apostolus, dicens, De spe reposita in Col. I, 5. 6.
caelis, quam audistis in sermone veritatis evangelii, quod pervenit ad vos, sicut et in totum mundum. Nam si [2]iam tum traditio evangelica ubique manaverat, quanto magis nunc? Porro si nostra est quae ubique manavit, magis quam omnis haeretica, nedum Antoniniani Marcionis, nostra erit apostolica. Marcionis autem cum totum impleverit mundum, ne tunc quidem se defendere poterit de apostolica. Eam enim et sic constabit esse quae prior mundum

36. dei *c*. 37. sicut *abcd. Gorziensis*. si *BC*. 38. dei *cd*. 39. ambo iam *abcd. Gorziensis*. iam *BC*. 40. et *om. B*. 41. significabant *cd. Vaticanus alter*. significabunt *BCab., Fr. Iunius*. 42. erit *cd., ex Vaticanorum altero*. 43. in *B*. 44. que ob *BC*. 45. apparitione *B*.

Cap. XIX. 1. ex epist. ad colobs. *legitur ad marg. d*. 2. iam tum *abcd. Gorziensis*. iam *BC*.

replevit, illius scilicet dei [2b] evangelio qui et haec cecinit de prae-
Ps XIX, 5. dicationibus eius: In omnem terram [2c] exiit sonus eorum, et in ter-
Col. I, 15. minos orbis verba eorum. Invisibilis dei imaginem ait Christum. Sed nos enim invisibilem dicimus patrem Christi, scientes filium semper retro visum, si quibus visus [3] est in dei nomine, ut imaginem ipsius; ne quam et hinc differentiam scindat dei visibilis et
Exod. XXXIII, 20. invisibilis, cum olim dei nostri sit definitio: [4] Dominum nemo videbit et vivet. Si non est Christus primogenitus conditionis, ut
Io. I, 3. sermo creatoris per quem omnia facta sunt et sine quo nihil factum est, si non in illo condita sunt universa in caelis et in terris,
Col. I, 15—17. visibilia et invisibilia, sive throni sive dominationes [5] sive principatus sive potestates, si non cuncta per illum et in illo sunt condita (haec enim Marcioni displicere oportebat), non utique tam nude posuisset apostolus, Et ipse est ante omnes. Quomodo enim ante omnes, si non ante omnia? Quomodo [6] ante omnia, si non primogenitus conditionis, si non sermo creatoris? Unde ante omnes probabitur fuisse qui post omnia apparuit? Quis scit priorem
Ib. v. 19. fuisse quem esse [6b] nesciit? Quomodo [7] item boni duxit omnem plenitudinem in semetipso habitare? Primo enim, quae est ista plenitudo, nisi ex illis quae Marcion detraxit, conditis in Christo, in caelis et in terris, angelis et hominibus, nisi ex illis invisibilibus et visibilibus, nisi ex thronis et dominationibus et principatibus et potestatibus? Aut si haec [7b] pseudapostoli nostri et Iudaici evangelizatores de suo intulerint, et ad plenitudinem dei sui Marcion, qui nihil condidit, ceterum quale est ut plenitudinem creatoris aemulus et destructor eius in suo Christo habitare voluerit? Cui
Col. I, 20. denique reconciliat omnia in semetipsum, pacem faciens per crucis suae sanguinem, nisi quem offenderant [8] una ipsa, adversus quem rebellaverant per transgressionem, cuius [9] novissime fuerant? Conciliari enim extraneo possent, reconciliari vero non alii quam suo.
Col. I, 21. Ita et nos quondam alienatos et inimicos sensu in malis operibus creatori redigit in gratiam, cuius [10] admiseramus offensam, colentes
Col. I, 24. conditionem adversus creatorem. Sicubi autem et ecclesiam corpus Christi dicit esse, ut hic ait adimplere se reliqua pressurarum Christi in carne pro corpore eius, quod est ecclesia, non propterea et in
Col. I, 22. totum mentionem corporis transferes a substantia carnis. Nam et supra reconciliari nos ait in corpore [11] eius per mortem; utique in

2b. evangelium *Fr. Iunius.* 2c. exivit *Latinius.* 3. est *om. BC.* 4. deum *rel.* 5. sive principatus *om. B.* 6. ante omnia *om. B.* 6b. nescivit *Latinius.* 7. item *cd. Vaticanus uterque.* autem *reliqui.* 7b. pseudospostoli *C.* 8. nai ipsa *B.* universa *Rhenanus, Latinius.* 9. novisse *BC.* 10. administramus *B.* 11. eius morte, quod est ecclesia, sed non prospere et in totum mentionem corporis trans-

eo corpore, in quo mori potuit per carnem, mortuus est, non per ecclesiam, plane propter ecclesiam, corpus commutando pro corpore, carnale pro spiritali. At cum monet cavendum a [12]subtililoquentia et philosophia, [13]ut inani seductione, quae [14]sit secundum elementa mundi, non secundum caelum aut terram dicens, sed secundum litteras saeculares et secundum traditionem, [15]scilicet hominum subtililoquorum et philosophorum, longum est quidem et alterius operis ostendere [16]hac sententia omnes haereses damnari, quod omnes ex [17]subtililoquentiae viribus et philosophiae regulis constent. Sed Marcion principalem suae fidei terminum de Epicuri schola agnoscat, [18]dominum inferens [19]hebetem, [20]ne timeri dicat eum, collocans et cum deo creatore materiam de porticu Stoicorum, negans carnis resurrectionem, de qua proinde nulla philosophia consentit. Cuius ingeniis tam longe abest veritas nostra, ut et iram dei excitare formidet, et omnia illum ex nihilo protulisse confidat, et carnem eandem restituturum repromittat, et Christum ex vulva virginis natum non erubescat, ridentibus philosophis et haereticis et ethnicis ipsis. Stulta enim mundi elegit deus, ut confundat sapientes, ille sine dubio, qui ex respectu huius suae dispositionis perditurum se sapientiam sapientium praeminabatur. Hac simplicitate veritatis contraria [21]subtililoquentiae et philosophiae nihil perversi possumus sapere. Denique si nos deus cum Christo vivificat, donans delicta nobis, non possumus credere ab eo delicta donari in quem admissa non [22]fuerint, ut retro ignotum. Age iam, cum dicit, Nemo vos iudicet in cibo et potu et in parte diei festi et neomeniae et sabbati, quae est umbra futurorum, corpus autem Christi, quid tibi videtur, Marcion? De lege iam non retractamus, nisi quod et hic quemadmodum exclusa sit edocet, dum scilicet de umbra transfertur in corpus, id est de figuris ad veritatem, quod est Christus. Ergo et umbra eius cuius et corpus, id est et [23]lex eius et Christus. Segrega alii deo legem, et alii deo Christum, si potes aliquam umbram ab eo corpore cuius umbra est separare. Manifeste legis est Christus, si corpus est umbrae. Si autem et aliquos taxat qui ex visionibus angelicis dicebant cibis abstinendum, ne attigeris, ne gustaveris, volentes in humilitate sensus incedere, non tenentes caput, non ideo legem et Moysen

Col. II, 8.
I Cor. I, 19 sqq.
Col. II, 13.
Ib. v. 16. 17.
Col. II, 18. 19. 22.

feres a substantia carnis. Nam et supra reconciliari nos ait in corpore eius per mortem *C.* 12. subtili eloquentia *Vaticanorum unus.* 13. et *d., Petr. Ciacconius.* 14. fit *b.* 15. homini scilicet *B.* 16. ac *bc.* 17. subtilis (subtili *B.*) eloquentiae *B. et Vaticanorum unus.* 18. deum inserens *B.* 19. nec hebetem *C.* 20. nec *BC.* 21. subtili eloquentiae *B. Vaticanorum unus.* 22. fuerunt *B.* 23. lex *d., ex emendatione Fulvii Ursini.* lux *BCabc.*

pulsat, quasi de angelica superstitione constituerit interdicere quorundam edulium. Moysen enim a deo accepisse legem ait.
Lib. v. 22. Denique hanc disciplinam, Secundum praecepta, inquit, et ex-
nam hominum deputavit in eos qui caput non tenerent. [illegible]
[24] ipsum in quo omnia recensentur, in Christum ad initium re-
Col. III. IV. etiam indifferentia escarum. Cetera praeceptorum, ut eaden[illegible]
Ies. LXIII, 19. II Cor. V, 17. sit iam alibi docuisse quam a creatore manarint, qui cum [illegible]
praedicaret transitura, nova facturus universa, mandans etiam [illegible]
Ier. IV, 3. vate vobis novamen novum, iam tum docebat [25] deponere [illegible]
hominem et novum induere.

Cap. XX. [1] De epistula ad philippenses. Cum praedicat[illegible]
[2] enumerat varietatem, quod alii ex fiducia vinculorum eius [illegible]
tius sermonem enuntiarent, alii per invidiam et contentionem. [illegible]
dam vero et per [4] sermonis existimationem, plerique ex dilectio[illegible]
Phil. I, 14—17. nonnulli ex aemulatione, iam aliqui et ex [5] simultate Christum p[illegible]
dicarent, erat utique vel hic locus taxandae ipsius praedicatio[illegible]
diversitate sententiae, quae tantam efficeret etiam animorum [illegible]
tatem. Sed causas solas animorum, non regulas sacramenti[illegible]
in diversitate proponens unum tamen Christum et unum eius [illegible]
Phil. I, 18. quocunque consilio praedicatum confirmat, et ideo, Nihil mea[illegible]
quit, sive causatione sive veritate Christus [6] annuntietur, quia [illegible]
annuntiabatur sive [7] ex causatione sive ex veritate fidei. Ad fi[illegible]
enim praedicationis retulit mentionem veritatis, non ad reg[illegible]
ipsius, quia una quidem erat regula, sed fides praedicantium [illegible]
rundam vera, id est simplex, quorundam [8] nimis docta. Quod [illegible]
ita sit, apparet eum Christum praedicatum qui semper annuntiatur. Nam si alius longe ab apostolo induceretur, fecisset diversitatem [9] novitas rei. Nec enim defuissent qui praedicationem e[illegible]
gelicam nihilominus in Christum creatoris interpretarentur, cu[illegible]
hodie maior pars sit omnibus in locis sententiae nostrae q[illegible]
haereticae. [10] Quo nec hic apostolus de diversitatis denotatione increpatione tacuisset. Ita cum diversitas ne taxatur quidem, [illegible]
vitas non probatur. Plane de substantia Christi putant et hic M[illegible]
cionitae suffragari apostolum sibi, quod phantasma carnis fuerit
Phil. II, 6. 7. Christo, cum dicit quod in effigie dei constitutus non rapi[illegible]

24. ipsum *d.*, *Fr. Iunius.* in ipsum *BCabc.* 25. exponere *C.* *In B. verba* [illegible] tum — — et novum *librarii incuria exciderunt.*

Cap. XX. 1. ex ep. ad philipp. *legitur in marg. d.* *In B. capitis inscriptio desideratur.* 2. emineret veritatem *B.* 3. audientius *B.* 4. boni aestimationem *Latinius.* boni existimationem *Fr. Iunius.* 5. simulate *C.* 6. annuntiaretur *B* 7. excusatione *BC.* 8. animis docta *BC.* nimis suspecta *Rhenanus ad marg. ed. princ.* 9. non ita spei *BC.* 10. Quo ne *ed.* Quin nec *Latinius.*

existimavit [11]pariari deo, sed [12]exhausit semetipsum accepta effigie servi, non veritate, et in similitudine hominis, non in homine, et figura inventus homo, non substantia, id est non carne; quasi non et figura et similitudo et effigies substantiae quoque accedant. Bene autem quod et alibi [13]Christum imaginem dei invisibilis appellat. Col. I, 15.
Numquid ergo et hic, qua in effigie eum dei collocat, aeque non erit [14]deus Christus [15]vere, si nec homo vere fuit in effigie hominis constitutus? Utrobique enim veritas necesse habebit excludi, si effigies et similitudo et figura phantasmati vindicabitur. Quodsi in effigie et in imagine, [16]qua filius [17]patris, vere [18]deus, praeiudicatum est etiam in effigie et imagine hominis, qua filius hominis, vere hominem inventum. Nam et inventum ratione posuit, id est certissime hominem. Quod enim invenitur, constat esse. Sic et deus inventus est per virtutem, sicut homo per carnem, quia nec morti subditum pronuntiasset non in substantia mortali constitutum. Plus est autem quod [19]adiecit, Et mortem crucis. Non enim Phil. II, 8.
[20]exaggeraret atrocitatem extollendo virtutem [21]subiectionis, quam imaginariam phantasmate scisset, frustrato potius eam quam experto, nec virtute functo in passione, sed lusu: Quae autem retro Phil. III, 5sq.
lucri duxerat, quae et supra numerat, gloriam carnis, notam circumcisionis, generis Hebraei ex Hebraeo censum, titulum tribus Beniamin, pharisaeae candidae dignitatem, haec [22]modo detrimento Ib. v. 7.
sibi deputat, non deum, sed stuporem, Iudaeorum. Haec [23]ac si Ib. v. 8. 9.
stercora existimat prae comparatione agnitionis Christi, non prae reiectione dei creatoris, habens iustitiam non suam iam quae ex lege, sed quae per ipsum, scilicet Christum, ex deo. Ergo, inquis, hac distinctione lex non ex deo erat Christi. Subtiliter satis. Accipe itaque subtilius. Cum enim dicit, Non quae ex lege, sed quae per ipsum, non dixisset Per ipsum de alio quam cuius fuit lex. Noster, inquit, municipatus in caelis. Agnosco veterem ad Phil. III, 20.
Abraham promissionem creatoris: Et faciam semen tuum tanquam Gen. XXII, 17.
stellas in caelo. [24]Ideo et stella a stella differt in gloria. Quodsi I Cor. XV, 41.
Christus adveniens de caelis [25]transfiguravit corpus humilitatis nostrae conformale corpori gloriae suae, resurget ergo corpus hoc Phil. III, 21.

11. parari *B.* 12. et hoc sit *B.* et haec sit *C.* 13. Christi *BC.* 14. deus *Bcd.* dei *reliqui.* 15. vero *BC.* 16. qua filius — — et imagine *om. B.* 17. in patris *C.* 18. deus, praeiudicatum est etiam in effigie *ego.* dei praeiudicatus est: et iam ne effigie *C.* dei praeiudicatus est: etiam in effigie *a.* dei praedicatus est, etiam in effigie *reliqui.* 19. adiecit (adiicit *B.*) mortem crucem *BC.* 20. exaggeraret *Latinius.* exaggerat *libri omnes.* 21. collectionis *BC., et a. in margine.* 22. non *BC.* nunc *Fr. Iunius.* 23. existere cor existimat *C.* exsistereto existimat *B.* 24. Ideo et stella *cd. Vaticanorum unus.* Idem stella *B.* Ideo stella *reliqui.* 25. transfiguravit *BC. Vaticanus uterque.* transfigurabit *reliqui.*

nostrum, quod humiliatur in passionibus, et [26] in ipsa lege mortis in terram deiectum. Quomodo enim [27] transfigurabitur, si nullum
I Cor. XV, 51 sq. erit? Aut si de eis dictum qui in adventu dei deprehensi in carne [28] deputari habebunt, quid facient qui primi resurgent? Non habe-
I Thess. IV, 16. 17. bunt de quo transfigurentur. Atquin, Cum illis, dicit, simul rapiemur in nubibus obviam domino. Si cum illis sublati, utique cum illis et transfigurati.

Cap. XXI. [1] De epistula ad Philemonem. Soli huic epistulae brevitas sua profuit ut falsarias manus Marcionis evaderet. Miror tamen, cum ad unum hominem litteras factas receperit, quod ad Timotheum duas et unam ad Titum de ecclesiastico statu compositas recusaverit. Affectavit, opinor, etiam numerum epistularum interpolare. Memento, inspector, quod [2] ea quae [3] praetractata sunt retro de apostolo quoque probaverimus, et si qua in hoc opus dilata erant expunxerimus, ne aut hic supervacuam existimes iterationem. [4] qua confirmavimus spem pristinam, aut illic suspectam habeas dilationem, qua eruimus [5] ipsa ista. Si totum opusculum inspexeris, nec hic redundantiam nec illic diffidentiam iudicabis.

26. in *delent Petr. Ciacconius et Fr. Iunius.* 27. transfiguraverit *d.* transfigurabit *ed. Semleri.* 28. demutari *Latinius. Probarunt Fr. Iunius et Nic. Rigaltius.*

Cap. XXI. 1. ex ep. ad philem. *habet d. in marg.* 2. ea quae *abcd.* aequae *BC.* 3. praetractata sunt *BCab. Fr. Iunius.* pertractata sunt *reliqui.* 4. quam *BC.* 5. ipsa ista *B.* tempora (tpa *C.*) ista *reliqui.* tempore ista *Fr. Iunius.*

ADVERSUS HERMOGENEM.

In scripturae discrepantia Tertulliani verbis subiecta

A significat librum Leidensem manu exaratum.
B - editionem principem, Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXI.
a - - Io. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV.
b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
c - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverp. a. MDLXXIX.
d - - Nicol. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Solemus haereticis compendii gratia de posteritate praescribere. Cap. I.
In quantum enim veritatis regula prior, quae etiam [1]futuras haereses [2]praenuntiavit, in tantum posteriores quaeque doctrinae [3]haereses praeiudicabuntur, quia sunt quae futurae veritatis antiquiore regula praenuntiabantur. Hermogenis autem doctrina tam novella est. Denique ad hodiernum homo in saeculo, et natura quoque haereticus, etiam turbulentus, qui loquacitatem facundiam existimet, et impudentiam constantiam deputet, et maledicere singulis officium bonae [5]conscientiae iudicet. Praeterea pingit [6]illicite, nubit assidue, legem dei in [7]libidinem defendit, in artem contemnit, bis falsarius, et cauterio et stilo, totus adulter, et praedicationis et armis, siquidem et nubentium contagio foetet nec ipse apostolicus Hermogenes in regula perseveravit. Sed viderit persona, cum II Tim. I, 15.
doctrina mihi quaestio est. Christum [8]dominum non alium videtur aliter [10]agnoscere, alium tamen facit quem aliter [11]agnoscit, immo totum quod est deus aufert, nolens illum ex nihilo universa fecisse. A Christianis enim [12]conversus ad philosophos, de ecclesia in aca-

Cap. I. 1. haereses futuras *A*. 2. renunciavit *B*. 3. haeresis *A*. 4. est *om. B*. 5. constantiae *AB*., *et a. in marg.* 6. illicite *d*., *ex emendat. Fulvii Ursini.* illite *BCabc. Om. A.* 7. libidine *A*. 8. dominum *om. A.* 9 aliter *om. Vaticanus codex ap. Pamelium.* sed aliter *Latinius.* 10. agnoscere *A. Vaticanus.* cognoscere *reliqui.* 11. agnoscit *A.* cognoscit *reliqui.* 12. ad philosophos conversus *A.*

demiam et porticum, inde sumpsit a Stoicis materiam cum domino ponere, quae et ipsa semper fuerit, neque nata, neque facta, nec initium habens omnino nec finem, ex qua dominus omnia postea fecerit.

Cap. II. Hanc primam umbram plane sine lumine pessimus pictor illis argumentationibus coloravit, [1]praestruens aut dominum de semetipso fecisse cuncta aut de nihilo aut de aliquo, ut, cum ostenderit neque ex semetipso fecisse potuisse neque ex nihilo, quod superest exinde confirmet, ex aliquo eum fecisse, atque ita aliquid illud materiam fuisse. Negat illum ex semetipso facere potuisse, quia partes ipsius fuissent quaecunque ex semetipso fecisset dominus, porro in partes non devenire, ut indivisibilem et immutabilem et eundem semper, qua dominus. Ceterum si de semetipso fecisset aliquid, ipsius fuisset aliquid. Omne autem, et quod fieret et quod faceret, imperfectum habendum, quia ex parte fieret et ex parte faceret. Aut si totus totum fecisset, oportuisset illum simul et totum esse et non totum, quia oporteret et totum esse, ut faceret semetipsum, et totum non esse, ut fieret de semetipso. [2]Porro difficillimum. Si enim esset, non fieret, esset enim; si vero non esset, non faceret, quia nihil esset. Eum autem, qui semper sit, non fieri, sed esse illum in aevum aeveram. Igitur non de semetipso fecisse illum qui non eius [3]fieret condicionis ut de semetipso facere potuisset. Proinde ex nihilo non potuisse eum facere sic contendit, bonum et optimum definiens dominum, qui bona atque optima tam velit facere quam sit; immo nihil non bonum atque optimum et velle eum et facere. Igitur omnia ab eo bona et optima oportuisse fieri secundum condicionem ipsius. Inveniri autem et mala ab eo facta, utique non ex arbitrio nec ex voluntate; quia si ex arbitrio et voluntate, nihil incongruens et indignum sibi faceret. Quod ergo non arbitrio suo fecerit, intellegi oportere ex vitio alicuius rei factum, ex materia esse sine dubio.

Cap. III. Adicit et aliud: deum semper deum [1]etiam dominum fuisse nunquam non deum. Nullo porro modo potuisse illum semper dominum haberi, sicut et semper deum, si non fuisset aliquid retro semper cuius semper dominus haberetur. Fuisse itaque materiam semper deo domino. Hanc coniecturam eius [2]iam hinc destruere properabo, quam hactenus propter non intellegentes adhe-

Cap. II. 1. Praestruens sit *Fr. Iunius.* praestruens autem *A.* 2. Id porro difficillimum *Fr. Iunius.* *Malim* Porro id difficillimum. 3. fuerit *ed., ex correct. Latinii.*

Cap. III. 1. etiam semper dominum *Fr. Iunius.* 2. tam *malim ego.*

cisse duxi, ut [3]sciant cetera quoque argumenta tam intellegi quam revinci. Dei nomen dicimus semper fuisse apud semetipsum et in semetipso, dominum vero non semper. [4]Diversa enim utriusque condicio. [5]Deus [6]substantiae ipsius [7]nomen, id est divinitatis, [8]dominus vero non substantiae, sed potestatis. Substantiam semper fuisse cum suo nomine, quod est deus; postea [9]dominus, accedentis scilicet rei [10]mentio. Nam ex quo esse coeperunt in quae potestas domini ageret, ex illo per accessionem potestatis et factus et dictus est dominus, [10b]quia et pater deus est et iudex deus est, non tamen ideo pater et iudex semper, quia deus semper. Nam nec pater [11]potuit esse ante filium, nec iudex ante delictum. Fuit autem tempus cum [12]ei delictum et filius non fuit quod iudicem et qui patrem [13]dominum faceret. Sic et dominus non [14]ante ea quorum dominus existeret, sed dominus tantum futurus quandoque, sicut pater per filium, sicut iudex per delictum, ita et dominus per ea quae sibi servitura fecisset. [15]Argumentari tibi videor, Hermogenes? Naviter scriptura nobis patrocinatur, quae utrumque nomen ei distinxit et suo tempore ostendit. Nam [16]deus quidem, [17]quod erat semper, statim nominat: In principio fecit deus caelum et terram; ac deinceps quamdiu faciebat quorum dominus futurus erat, deus solummodo ponit. Et dixit deus, et fecit deus, et vidit deus, [18]et nusquam adhuc dominus. At ubi universa perfecit, ipsumque vel maxime hominem, qui proprie [19]dominum intellecturus erat, dominus etiam [20]cognominatur. Tunc etiam dominus nomen adiunxit: Et accepit deus dominus hominem, quem finxit; Et praecepit dominus deus [21]Adae. Exinde dominus qui retro deus tantum, ex quo habuit cuius esset. Nam deus sibi erat, rebus autem tunc deus cum et dominus. Igitur in quantum putabit ideo materiam semper fuisse quia dominus semper esset, in tantum constabit nihil fuisse, [22]quia constat dominum non semper fuisse. Adiciam et ego propter non intellegentes, quorum Hermogenes extrema linea est, et quidem [22]experimenta illius retorquebo adversus illum. Cum enim neget materiam natam aut factam, sic quoque invenio [24]domini nomen deo non competisse in materiam, quia libera fuerit necesse

Gen. I, 1.

Gen. I, 3 sqq.

Gen. II, 15 sq.

3. sciat *AB*. 4. Diversa — — deus *om. A*. 5. sed deus *B*. 6. substantia *A*. 7. nom id divinitatis *A*. nomen, illud divinitatis *B*. 8. deum vero non substantia et potestati substantia *A*. 9. dominus *om. A*. 10. mentione *Fr. Iunius* merito *Latinius*. 10 b. *Malim* qua. 11. debuit *A*. 12. et *bcd*. 13. deum *Latinius*. 14. antea quorum *AB*. 15. argutari *Fr. Iunius*. 16. dominus *AB*. 17. qui *A*. 18. et *om. A*. 19. dominum *abcd*. dominus et *AB*. 20. cognominatur *abcd*. cognominaturus *AB*. 21. Adae. Exinde *A., et B. in marg*. Ac exinde *reliqui*. 22. qua *d*. 23. experimenta *ego*. ex paenitentia *ABab*. ex penu etiam *c., ex coniectura Latinii*. exorbitantia *Rhenanus in marg. B*. epinoemata *d., cum Fulvio Ursino*. 24. dominum *A*.

est quae originem non habendo non habuit [25]auctorem; quod erat [26]nemini debet, ideoque nemini serviens. Itaque ex quo deus potestatem suam exercuit in eam, faciendo ex materia, ex illo materia dominum deum passa demonstrat hoc illum tamdiu non fuisse quamdiu [27]fuit hoc utique.

Cap. IV. Hinc denique incipiam de materia retractare, quod eam deus sibi comparet proinde non natam, proinde non factam, proinde [1]aeternam, sine initio, sine fine propositam. Quis enim alius dei census quam aeternitas? Quis alius aeternitatis status quam semper fuisse et futurum esse ex praerogativa nullius initii et nullius finis? Hoc si dei est proprium, [2]solius dei erit, cuius est proprium, [3]scilicet quia [4]si et alii adscribatur, iam non erit dei proprium, sed
I Cor. VIII, 5. commune cum eo cui et adscribitur. Nam etsi sunt qui dicuntur dii sive in caelo sive in terra nomine, ceterum unus deus pater, ex quo omnia; [5]quo magis apud nos solius dei esse debeat quod dei proprium est, [6]et, ut dixi, iam non proprium esset, [7]quia alterius esset. Quod si [8]deus est, unicum sit necesse est, ut unius [9]sit. Aut quid erit unicum et singulare, nisi cui nihil adaequabitur? quid principale, nisi quod super omnia, nisi quod ante omnia, et ex quo omnia? Haec deus solus habendo [10]est, et solus habendo unus est. Si et alius habuerit, tot iam erunt dii [11]quot habuerint quae dei sunt. Ita Hermogenes duos deos [12]infert. Materiam parem deo infert. Deum autem unum esse oportet, quia quod summum sit deus est; summum autem non erit nisi quod unicum fuerit; unicum autem esse non poterit cui aliquid adaequabitur; adaequabitur autem deo materia cum [13]aeterna censetur.

Cap. V. Sed deus deus est, et materia materia est. Quasi diversitas nominum [1]comparationi resistat, si status idem vindicetur. Sit et natura diversa, sit et forma non eadem, [2]dummodo ipsius status una sit ratio. Innatus deus; an non et innata [3]materia? Semper deus; an non semper et materia? Ambo sine initio, ambo sine

25. auctorem *d., ex emend. Fulvii Ursini.* hanc rem *A.* rem *Babc.* 26. nemini debet, ideoque nemini serviens *A.* ideoque nemini serviens (?) *Vaticanus apud Pamelium.* nemini serviens *reliqui.* 27. fuit hoc utique *A.* fuit hoc *Babc.* fuit *d.* fuit haec *Fr. Iunius.*

Cap. IV. 1. aeternam, sine fine, sine initio propositam *cd.* aeternam. Sine initio, sine fine proposita *reliqui.* 2. solius dei est cuius et proprium. Nam *A.* 3. scilicet quia *ego.* sed quia *AB.* quia *reliqui.* 4. si et *Fulv. Ursinus.* et si *libri omnes.* 5. qui eo magis *AB.* 6. Etenim, ut dixi, non proprium esset, quia alterius esset quod (si deus unus est) unicum sit *Fr. Iunius.* 7. qui *edd. Leopoldi, vitiose.* 8. dei, unicum *Fulv. Ursinus.* 9. sit *desideratur in A.* 10. est, et solus habendo *om. B.* 11. quod habuerunt *A.* 12. infert, dum materiam *Fr. Iunius.* 13. materia censetur *A.* aeterna censebitur *Fr. Iunius.*

Cap. V. 1. comparatione *A.* 2. dummodo *abcd.* dum nomini *B., et a in marg.* dum nomina *A.* 3. et materia *A.*

fine, ambo etiam auctores universitatis, tam qui fecit quam de qua fecit. Neque enim potest non et materia auctrix omnium deputari, de qua universitas consistit. Quomodo respondebit? Non statim materiam comparari deo si quid dei habeat, quia non totum habendo non concurrat in plenitudinem comparationis? Quid deo reliquit amplius, ut non totum dei [4]materiae dedisse videatur? Vel qua, inquit, et sic habente materia, salva sit deo et [5]auctoritas et substantia, qua solus et primus auctor est, et dominus omnium [6]censeatur. Veritas autem [7]sic unum deum exigit, [8]defendendo ut solius sit quicquid ipsius est. Ita enim ipsius erit, si fuerit solius, et ex hoc alius deus non possit admitti, dum nemini licet habere de deo aliquid. Ergo, inquis, nec nos habemus dei aliquid. Immo habemus et habebimus, sed ab ipso, non a nobis. Nam et dei erimus, si meruerimus illi esse de quibus praedicavit, Ego dixi, Ps. LXXXII, 6. vos dii estis, et, Stetit deus in ecclesia deorum; sed ex gratia Ibid. v. 1. ipsius, non ex nostra proprietate, quia ipse est solus qui [9]deos faciat. [10]Materiae autem proprium facit quod cum deo habet: aut si a deo accepit quod est dei, ordinem dico aeternitatis, potest et credi et habere illam cum deo aliquid et deum illam non esse. Quale est autem cum confitetur ille aliquid cum deo habere, et vult solius dei esse quod materiam non negat habere?

Dicit salvum deo esse, ut et solus sit et primus et omnium Cap. VI. auctor et omnium dominus et nemini comparandus, [1]quae mox materiae quoque adscribit. [2]Ille quidem deus. Contestabitur deus; et iuravit nonnunquam per semetipsum quod alius non sit qualis Ies. LXV, 23. ipse. Sed mendacem eum faciet Hermogenes. Erit enim et materia qualis deus, infecta, innata, initium non habens nec finem. Dicet deus, Ego primus. Et quomodo primus, cui materia coaetanea est? Inter coaetaneos autem et contemporales ordo non est. Ies. XLI, 4. XLIV, 6. XVIII, 12. Aut et materia prima est? Extendi, inquit, caelum solus. Atquin Ies. XLIV, 24. non solus, cum ea [2b]etiam extendit de qua et extendit. Cum proponit salvo dei statu fuisse materiam, vide ne [3]irrideatur a nobis proinde salvo statu materiae fuisse [4]deum, [5]communi tamen statu amborum. Salvum ergo erit et materiae ut et ipsa fuerit, sed cum deo, quia et deus solus, sed cum illa. Et ipsa prima cum deo,

4. materia *A*. 5. auctoritatis (auctoritati *A*.) et substantiae *AB*. 6. censetur „alii" *apud Fr. Iunium*. 7. sit *A*. 8. defendo *A*. 9. deo facit *A*. 10. Materiae *d. ex emendat. Fulvii Ursini*. Materia *ABabc*.

Cap. VI. 1. per quae nec est. Materiae quoque *AB*. per quae nec est materia, ei quoque *Leopoldus*. 2. Ille *ABab., Latinius, Fr. Iunius*. Ego *cd*. 2b. etiam ego. enim *libri omnes*. 3. irrideatur *Babc*. rudest et *A*. ei reddatur *d., cum Fulvio Ursino*. 4. deum *d., Fr. Iunius, Fulv. Ursinus*. 5. communem tamen statum *A*.

quia et deus primus cum illa, sed et [6]illa incomparabilis cum deo, quia et deus incomparabilis cum illa, et auctrix cum deo et domina cum deo. Sic aliquid et non totum materiae habere. Ita illi nihil reliquit Hermogenes [7]quod non et materiae contulisset, [8]ut non materia deo, sed deus potius materiae comparetur. Atque adeo cum ea [9]quae propria dei vindicamus, semper fuisse, sine initio, sine fine, et primum fuisse, et solum, et omnium auctorem, materiae quoque [10]competant, quaero quid diversum et alienum a deo ac per hoc [11]privatum materia possederit per quod deo non compararetur? In qua omnia dei propria recensentur, satis praeiudicant de reliqua comparatione.

Cap. VII. Si minorem et inferiorem materiam deo, et idcirco [1]diversam ab eo, et idcirco incomparabilem illi contendit, ut maiori, ut superiori, praescribo non capere ullam diminutionem et humiliationem quod [2]sit aeternum et innatum, quia hoc et deum faciat tantum quantus est, nullo minorem neque subiectiorem, immo omnibus maiorem et sublimiorem. Sicut enim cetera quae nascuntur aut finiunt et idcirco aeterna non sunt, semel opposita fini, [3]qua et initio, admittunt ea quae deus non capit, diminutionem dico [4]interim et subiectionem, quia nata et facta sunt, ita et deus ideo ea non capit quia nec natus omnino nec factus est. [5]Et materiae autem status talis est. Igitur [6]ex duobus aeternis, ut innatis, ut infectis deo atque [7]materia, ob eandem rationem communis status, ex aequo habentibus id quod neque [8]diminui nec subici admittit, id est [9]aeternitatem, neutrum dicimus altero esse minorem sive maiorem, neutrum altero humiliorem sive superiorem, sed stare ambo ex pari magna, ex pari sublimia, ex pari solidae et perfectae felicitatis, quae censetur aeternitas. Neque enim proximi erimus opinionibus nationum, quae si quando coguntur deum confiteri, tamen et alios infra illum volunt. Divinitas autem gradum non habet, utpote unica, quae si et in materia erit, ut proinde innata et infecta [10]et aeterna, aderit utrobique, quia minor se nusquam poterit esse. Quomodo ergo discernere audebit Hermogenes, atque ita subicere deo materiam, aeternam aeterno, innatam innato, [11]auctricem auctori? dicere [12]audentem, Et ego prima, et [13]ego ante

6. ipsa *A*. 7. qui non materiae *A*. 8. et — — comparatur *A*. 9. quae om. *AB*. 10. competat *AB*. 11. privatim *d*.

Cap. VII. 1. diversum a deo *A*. 2. si *A*. 3. qua et initio, admittunt ea. quia et initio, admittunt *Fr. Iunius*. quae et initio admittunt *ABabcd*. 4. interitum *Fr. Iunius*. 5. Et materiae *Babc*. ex materiae *A*. Materiae *d*. 6. ex *A*. et *reliqui*. 7. materia *A*., *Fr. Iunius*. materiae *reliqui*. 8. diminui nec om. *A*. 9. aeternitatis *A*. 10. et aeternae aderint *A*. *Paterniacensis codex*. 11. autricem autori *AB*. 12. habentem et ergo *A*. 13. ergo *A*.

omnia, et [14]ego a qua omnia; pares fuimus, simul fuimus, ambo sine initio, [15]sine fine, ambo sine auctore, sine deo. Quis me [16]deus subicit contemporali, coaetaneo? Si quia deus dicitur, habeo et ego meum nomen. Aut ego sum deus [17]aut ille materia, quia ambo sumus quod alter est nostrum. Putas itaque materiam deo non comparasse, quam scilicet subiciat illi?

Atquin etiam praeponit illam deo et deum potius subicit materiae, cum vult eum de materia cuncta fecisse. Si enim ex illa usus est ad opera mundi, iam et materia superior invenitur, quae illi copiam operandi subministravit, et deus subiectus materiae videtur, cuius substantiae eguit. Nemo enim non eget eo de cuius utitur; nemo non subicitur [1]ei cuius eget ut possit uti: sic et nemo de alieno utendo non minor est eo de cuius utitur, et nemo, qui praestat de suo uti, non in hoc [2]superior est eo cui praestat uti. Itaque materia ipsa quidem deo non eguit, sed [3]egenti se deo praestitit, [4]divitem et locupletem et liberalem, [5]minori, opinor, et invalido [6]et minus idoneo de nihilo facere quae velit. Grande revera beneficium deo contulit, ut haberet hodie per quem deus cognosceretur et omnipotens vocaretur, nisi quod iam non omnipotens, si non et hoc potens, ex nihilo omnia proferre. Sane et sibi praestitit aliquid materia, ut et ipsa cum deo possit agnosci, coaequalis deo, immo et adiutrix; nisi quod solus eam Hermogenes cognovit, et haereticorum patriarchae philosophi. [7]Prophetis enim et apostolis usque adhuc latuit, puto et [8]Christo. Cap. VIII.

Non potest dicere deum [1]ut dominum materia usum ad opera mundi, [2]dominus enim non potuit esse substantiae coaequalis. Sed precario [3]forsitan usus est, et ideo precario, non dominio, ut, cum ea mala [4]esset, de mala tamen sustinuerit uti, scilicet ex necessitate mediocritatis suae, qua non valebat ex nihilo uti, non ex potestate, quam [5]si habuisset omnino ut deus in materiam, quam malam norat, ante eam in [6]bonum convertisset, ut dominus et bonus, ut ita de bono, non de malo uteretur. Sed quia bonus quidem, dominus autem non, ideo qualem habuit [8]tali usus ne- Cap. IX.

14. ergo *A.* 15. ambo sine *A.* 16. deo *volebat Fr. Iunius. Non opus est.* 17. aut *Fr. Iunius. Non opus est.*

Cap. VIII. 1. et de cuius ut lege *A.* 2. non superior *B. Negationem priorem erasit Rhenanus ex auctoritate codicis Gorziensis.* 3. egenti se deo *d., Fr. Iunius, Fulv. Ursinus.* eguisse se deo *Latinius.* eguisse deo *ABabc.* 4. divitem et locupletem et liberalem (liberare *A.*) *Ad., Fulv. Ursinus.* divite et locuplete et liberali *Babc.* 5. unica *A.* 6. et minus *om. A.* 7. Prophetas — apostolos — Christum *Fr. Iunius.* 8. et a Christo *A.* et Christum *B., qui continuat verba praecedentis IX.*

Cap. IX. 1. et *A.* 2. deus *AB.* 3. forsan *A.* 4. non esset *B.* 5. sibi *AB.* 6. bono *AB.* 7. quid enim (quidem *B.*) deum autem *AB.* 8. talia *A.* alia *B.*

cessitatem suam ostendit cedentem conditioni materiae, quam, si dominus fuisset, emendasset. Sic enim Hermogeni respondendum est, cum ex dominio defendit deum materia usum, et de re non sua, scilicet non facta ab ipso. Iam ergo malum ab ipso, qui est mali, si non auctor, quia non effector, certe permissor, quia dominator. Si vero materia non et ipsius, [9]qua malum, dei non erit, de alieno ergo usus aut precario usus est, qua egens eius, aut et iniuria, qua praevalens eius. His enim tribus modis aliena sumuntur, iure, beneficio, impetu, id est dominio, precario, vi. Dominio non suppetente eligat Hermogenes quid deo congruat, precario an vi de materia cuncta [10]fecisse. Non ergo melius censuisset deus nihil omnino faciendum quam precario aut vi faciendum, et quidem de malo?

Cap. X. Nonne etiam si materia optima fuisset, [1]aeque indecorum [2]sibi existimasset de alieno, licet [3]bono? Fatue satis itaque gloriae suae causa molitus est mundum, ut debitorem se alienae substantiae ostenderet, et quidem non bonae. Ergo, inquit, ex nihilo faceret, ut mala quoque arbitrio eius imputarentur? Magna, bona fide, caecitas haereticorum pro huiusmodi argumentatione, cum ideo aut alium deum bonum et optimum volunt credi quia mali auctorem existiment creatorem, [4]aut materiam cum creatore proponunt ut [5]malum a materia, non a creatore deducant, quando nullus omnino deus liberetur ista quaestione, ut non auctor mali videri proinde possit quisquis ille est qui malum etsi non ipse fecit, tamen a quocunque [6]et undeunde passus est fieri. Audiat igitur et Hermogenes, dum alibi de mali ratione distinguimus, interim se quoque nihil egisse hac sua iniectione. Ecce enim, etsi non auctor, sed [7]assentator mali invenitur deus, qui malum materiae tanto sustinuit de bono ante mundi constitutionem, quam ut bonus et mali aemulus emendasse debuerat. Aut enim potuit emendare, sed noluit, aut voluit quidem, verum non potuit infirmus deus. Si potuit et noluit, malus et ipse, quia malo favit, et sic iam [8]habetur reus, quod licet non [9]instituerit, [10]quia tamen, si noluisset [11]illud esse, non esset, ipse iam fecit esse quod noluit non esse. Quo [12]quid est turpius? Si id voluit esse quod ipse noluit fecisse, [13]adversum semetipsum egit, cum et voluit esse quod noluit fecisse, et noluit

9. qua malum dei non est, de alieno *d.*, *cum Fulvio Ursino.* 10. fecisset *c.*

Cap. X. 1. quae *B.* 2. si sibi *A.* 3. bono? Fatue satis itaque *Fr. Iunius* bono? Fatue satis ita *ab.*, *ex emendatione Rhenani.* bono factae satis., Itaque *f.* bona factis satis itaque *A.* bono? Fatue satis, si ita *cd.* 4. et *AB.* 5. alium *AB.* 6. et unde passus *A.* 7. adsectator *placuit Fr. Iunio.* 8. habetur reus et habetur eius *ABabc.* habetur auctor eius *d.*, *cum Fulvio Ursino.* 9. statuerit *A.* 10. qui *AB.* 11. id *A.* 12. quidem turpius *A.* 13. adversus *A.*

fecisse quod voluit esse. Quasi bonum voluit esse, et quasi malum noluit fecisse. Quod non [14]faciendo malum iudicavit, id sustinendo bonum [15]praenuntiavit. Malum pro bono sustinendo, et non potius eradicando, assertor eius inventus est, male, si per voluntatem, turpiter, si per necessitatem. Aut famulus erit mali deus aut amicus, cum materiae malo conversatus, nedum etiam de malo eius operatus.

Et tamen [1]unde nobis persuadet Hermogenes malam esse materiam? Non enim poterit non malum dicere cui malum adscribit. Nam definimus diminutionem et subiectionem capere non posse [2]quod sit aeternum, ut alii [3]coaeterno inferius deputetur. Ita et nunc nec malum dicimus competere illi, quia nec [4]subici ex hoc possit, quod nullo modo potest subici, quia aeternum est. [5]Sed cum alias summum bonum constet esse quod sit aeternum ut deus, per quod solus est deus, dum aeternus est, et ita bonus, dum deus, quomodo materiae inerit malum, quam ut aeternam summum bonum credi necesse est? Aut si quod aeternum est poterit et mali capax esse, poterit hoc et in deum credi, et sine causa gestivit malum a deo transferre, si competit et aeterno, competendo materiae. Iam vero si quod aeternum est malum potest credi, invincibile et insuperabile erit malum ut aeternum, et [6]tum nos frustra laboramus de auferendo malo ex nobis ipsis, [7]tum et deus [8]hoc frustra mandat et praecipit, immo et iudicium frustra constituit deus, [9]iniustitia utique punitorus. [10]Quodsi contra erit mali finis cum praeses eius diabolus abierit in ignem quem praeparavit illi deus et angelis eius, prius in puteum abyssi [11]relegatus, cum revelatio filiorum dei redemerit conditionem a malo, utique [12]vanitati subiectam, cum restituta innocentia et integritate conditionis pecora [13]condixerint bestiis, [14]et parvuli de serpentibus luserint, cum pater filio posuerit inimicos sub pedes, utique operarios mali, — [15]itaque si finis malo competit, necesse est competierit initium, [16]*et* erit materia habens initium, habendo et finem mali. Quae enim malo deputantur, secundum mali statum [17]competunt.

Cap. XI.

I Cor. V, 13.

Matth. XXV, 41.

Apoc. XX, 3.

Ies. XI, 6 sqq.

Ps. CX, 1.

14. faciendum *A*. 15. praenuntiavit *AB*. pronuntiavit *reliqui*.

Cap. XI. 1. non de *AB*. 2. quod sit aeternum *abcd.*, *ex emendat. Rhenani.* Quod si ita erit aeternum *AB*. *Ad quae veterum librorum vestigia propius accederet si mutaremus* quod sibi fuerit aeternum. 3. coetaneo *A*. 4. ex hoc subici *A*. 5. Sed *om. A*. 6. tam nos *Fulv. Ursinus*. ita nos *d*. tamen nos *ABabc*. tantum nos *Fr. Iunius*. 7. tum *d.*, *cum Fulvio Ursino*. quin et *Latinius et Fr. Iunius*. quam eis *A*. cum et *Babc*. 8. frustra hoc *A*. 9. in iustitia *ABabc*. 10. Quodsi contra *ego*. Quodsi tunc *d.*, *cum Fulvio Ursino*. quibus contra *ABabc*. 11. religatus *AB*. 12. vanitatis abiectam (obiectam *B*.) *AB*. 13. convixerint *Latinius*. 14. nec *AB*. 15. itaque *ABabc*. utique *d.*, *cum Fulvio Ursino*. 16. et erit *ego*. eritque *d.*, *cum Latinio*. erit *ABabc*. 17. competunt *ego*. computantur *Babcd*. deputatur *A*.

Cap. XII. Age nunc malam ac pessimam credamus esse materiam, utique natura, sicut deum bonum et optimum credimus, proinde natura. Porro naturam certam et fixam haberi oportet, tam in malo perseverantem apud materiam quam et in bono apud deum inconvertibilem et indemutabilem. Scilicet [1]quia, si demutabitur natura in materia de malo in bonum, demutari poterit et in deo de bono [2]in
Matth. III, 7.9. malum. Hoc loco [3]dicet aliquis: Ergo de lapidibus filii Abrahae non suscitabuntur, et genimina viperarum non facient paenitentiae
Ephes. II, 3. fructum, et filii irae non fient filii pacis, si natura mutabilis non erit? Temere ad ista exempla respicies, o homo. Non enim competunt ad causam materiae, quae innata est, [4]ea quae nata sunt, lapides et viperae et homines; horum enim natura habendo institutionem habere poterit et cessationem. Materiam vero tene semel aeternam determinatam, ut infectam, ut innatam, et ideo indemutabilis et incorruptibilis naturae credendam, ex ipsius etiam sententia Hermogenis, quam [5]opponit, cum deum negat ex semetipso facere potuisse, quia non demutetur quod sit aeternum, amissurum scilicet quod fuerat, dum fit ex demutatione quod non erat, si non esset aeternum; dominum vero aeternum aliud esse non posse quam quod est semper. Hac et ego definitione merito illum repercutiam. Materiam aeque reprehendo, cum ex illa mala, pessima
Gen. I, 21 sq. etiam, bona atque optima [6]a deo fiunt: Et vidit deus quia bona, et benedixit ea deus, utique [7]quia optima, non certe [8]quasi mala ac pessima. Demutationem igitur admisit materia, et si ita est, statum aeternitatis amisit; mortua est denique [9]sua forma. Sed aeternitas amitti non potest, quia nisi amitti non possit, aeternitas non est. Ergo nec demutationem potuit admisisse, quia si aeternitas est, demutari nullo modo potest.

Cap. XIII. Et [1]quaeretur quomodo ex ea bona facta sint, quae ex demutatione nullo modo facta sunt? Unde in mala ac pessima boni
Matth. VII, 18. atque optimi semen? Certe nec bona arbor fructus malos edit, quia nec deus nisi bonus, nec mala arbor bonos, quia nec materia est [2]nisi pessima. Aut si dabimus illi aliquid etiam boni germinis, iam non erit uniformis naturae, id est malae in totum, sed [3]iam tum duplex, id est bonae et malae naturae, et quaeretur iterum an [4]in bono et malo [5]potuerit convenire luci et tenebris, dulci et amaro. Aut si potuit utriusque diversitas boni et mali concurrisse,

Cap. XII. 1. quia *d.* qui *AB.* qua *reliqui.* 2. non in malum *AB.* 3. dicit *A.* 4. ea *om. A.* 5. apponit *Fr. Iunius.* 6. a deo fiunt *abcd.* ab eo fiunt *A.* fiunt *B.* 7. quia *A.* qua *cd.* quasi *Bab.* 8. qua *cd.* 9. sine sua forma *d., cum Fulvio Ursino.*

Cap. XIII. 1. quaeritur *A.* 2. nisi *om. AB.* 3. iam tum *abcd.* et tantum *AB.* 4. in ea bono *Fr. Iunius.* 5. poterit *d.*

et duplex natura fuisse materiae, amborum ferax fructuum, iam nec bona ipsa deo deputabuntur, ut nec mala illi imputentur, sed utraque species de materiae proprietate sumpta ad materiam pertinebit. Quo pacto neque gratiam bonorum deo [6]debebimus, nec invidiam malorum, quia nihil de suo operatus ingenio. Per quod probabitur manifeste materiae deservisse.

Nam et si dicatur licet ex occasione materiae, suo tamen arbitrio bona protulisse, quasi nactus bonum materiae, quamquam et *hoc* turpe sit, certe cum ex eadem etiam mala profert, vel haec utique non de suo arbitrio proferendo servit materiae, aliud non habens facere quam ex malo proferre, invitus utique, qua bonus, ex necessitate, ut invitus, et ex servitute, ut ex necessitate. Quid ergo dignius, ex necessitate eum condidisse mala, an ex voluntate? Siquidem ex necessitate condidit, si ex materia, ex voluntate, si ex nihilo. Iam enim sine causa laboras, ne malorum auctor constituatur [1]deus, quia et si de materia fecit, ipsi deputabuntur qui fecit, proinde quatenus fecit. Plane sic interest unde fecerit ac si de nihilo fecisset, nec interest unde fecerit, ut inde fecerit unde eum magis decuit. Magis autem [2]eum decuit ex voluntate fecisse quam ex necessitate, id est ex nihilo potius quam ex materia. Dignius est [3]deum etiam malorum auctorem liberum credere quam servum. Quaecunque potestas ei quam pusillitas competit. [4]Si et sic concedimus materiam quidem nihil boni habuisse, dominum vero, si *quid* boni edidit, sua virtute edidisse, aliae aeque oborientur quaestiones. Primo, si bonum in materia [5]omnino non fuit, non ex materia bonum factum, quod materia scilicet non habuit. Dehinc, si non ex materia, iam ergo ex deo factum. Si nec ex deo, iam ergo ex nihilo factum. Hoc enim superest secundum Hermogenis [6]dispositionem. Cap. XIV.

[1]Porro si bonum neque ex materia [2]factum est, quia non erat in illa, ut in mala, neque ex deo, quia nihil potuit ex deo fieri, sicut definit Hermogenes, invenitur bonum iam ex nihilo factum, ut ex nullo factum, ut neque ex materia neque ex deo. Et si bonum ex nihilo, cur non et malum? immo cur non omnia ex nihilo, si aliquid ex nihilo? Nisi si insufficiens fuit divina virtus omnibus producendis, quae aliquid protulerit ex nihilo. Aut si ex Cap. XV.

6. dividimus *A*.

Cap. XIV. 1. illis *A*. 2. eum *om. A*. 3. dominus *A*. 4. Sic et sic concedemus *A*. 5. omnino — — quod materia *omissa sunt in ed. Semleri*. 6. dispositionem *A*.

Cap. XV. 1. Porro *om. A*. 2. factum est — — ut neque ex materia *bis legunter in A*.

materia mala bonum processit, quia neque ex nihilo neque ex deo, [3]sequetur ut ex conversione processerit materiae contra [4]denegatam aeterni conversionem. Ita [4b]unde bonum constitit, iam negabit Hermogenes [5]illud constare potuisse. Necesse est autem ex aliquo eorum processerit ex quibus negavit procedere potuisse. Ceterum si ideo malum non ex nihilo, ne dei fiat, de cuius arbitrio videbitur factum, sed ex materia, ut ipsius sit de cuius substantia erit factum, et hic, ut dixi, auctor mali habebitur deus, qui cum eadem virtute et voluntate debuisset [6]omnia bona ex materia protulisse, aut tantum bona, non omnia tamen bona [7]protulit, sed etiam mala, utique aut volens esse mala, si poterat efficere [8]ne essent, aut non [9]valens efficere omnia bona, si voluit et non fecit, dum nihil intersit per infirmitatem dominus auctor mali extiterit an per voluntatem. Aut quae fuit ratio ut cum bona fecisset [10]quasi bonus, etiam mala protulisset [11]quasi non bonus, cum non congruentia sibi solummodo edidit? Quid necesse erat suo opere prolato etiam materiae negotium curare proinde et malum proferendo, solus ut cognosceretur bonus de [12]bono, materia autem [13]ne cognosceretur mala de malo? Plus bonum floruisset sine mali afflatu. Nam et Hermogenes expugnat quorundam argumentationes, dicentium mala necessaria fuisse ad inluminationem bonorum ex contrariis intellegendorum. Ergo [14]aut nec propterea locus mali proferendi fuit, aut si qua alia ratio exegit [15]illud induci, cur non [16]et ex nihilo potuerit induci, ipsa ratione excusatura [17]dominum, ne mali auctor existimaretur, quae nunc, [18]cum de materia operatur, mala excusat? Si excusat, adeo ubique et undique illuc compellitur quaestio quo nolunt, qui ipsam mali rationem non examinando, nec dinoscendo quomodo [19]illud aut deo adtribuant aut a deo separent, pluribus et indignioribus destructionibus [20]deum obiciunt.

Cap. XVI. Igitur in [1]praestructione huius articuli, et alibi forsitan retractandi, [2]equidem definio aut deo adscribendum et bonum et malum, quae ex materia fecit, aut materiae ipsi, ex qua fecit, aut utrumque utrique, quia ambo sibi obligantur, qui fecit et de qua fecit, aut alterum alteri; tertius enim praeter materiam et [3]deum

3. sequitur *A*. 4. denegant iam aeterni *AB*. 4b. *Malini* undeunde. 5. id *A*. 6. omnia bona ex *Ad.*, *Fulv. Ursinus*. 7. protulit, sed *ego*. protulisset, sed *Leopoldus*. protulisset *ABabcd*. protulisset, aut *Fr. Iunius*. 8. necesse est autem *A*. necesse esset: aut *B*. 9. volens *edd. Semleri et Leopoldi*. 10. qua *Latinius*. 11. qua *Latinius*. 12. bona *A*. 13. nec eo *A*. ut *Fr. Iunius*. 14. autem *A*. 15. id *A*. 16. et *om. A*. 17. deum *A*. 18. cum *om. AB*. 19. illud aut deo tribuant *A*. 20. deum obiiciunt *abcd*. deo obiiciunt *B*. deo dicunt *A*.

Cap. XVI. 1. praescriptione *A*. 2. quidem *B*. quid *A*. 3. deus *AB*.

non est. Porro si [4]dei erit utrumque, videbitur deus etiam mali auctor; deus autem, ut bonus, auctor mali non erit: si [5]materiae utrumque, videbitur materia etiam boni matrix; mala autem in totum materia boni non erit matrix: si [6]utriusque erit utrumque, in hoc quoque comparabitur deo materia, et pares erunt ambo, ex aequo mali ac boni adfines; aequari autem deo materia non debet, ne duos deos efficiat: si alterum alterius, utique [7]dei bonum et materiae malum, neque malum deo neque materiae bonum [8]adscribetur; et bona autem et mala deus de materia faciendo cum ea facit. Haec si ita sunt, nescio qua possit evadere sententia [9]Hermogenes, qui [10]deum, quoquo modo de materia malum condidit, sive voluntate, sive necessitate, sive ratione, non putet mali auctorem. Porro si mali auctor est ipse qui fecit, plane [11]socia materia per substantiae suggestum, [12]excusas iam causam materiae introducendae. Nihilominus enim et per materiam deus auctor mali ostenditur, si ideo materia praesumpta est ne deus mali auctor videretur. Exclusa itaque materia, dum excluditur causa eius, superest uti [13]deum omnia ex nihilo fecisse constet. Videbimus an et mala, cum apparuerit quae mala, et an mala interim [14]ea quae putas. Dignius enim de suo arbitrio produxit haec quoque producendo de nihilo, quam de praeiudicio alieno, si de materia produxisset. Libertas, non necessitas, deo competit. Malo voluerit mala a semetipso condidisse [15]quam non potuerit non condidisse.

Unici dei status hanc regulam [1]vindicat, non aliter unici, nisi quia solius, non aliter solius, nisi quia nihil cum illo. Sic et primus erit, quia omnia post illum: sic omnia post illum, quia omnia ab illo: sic ab illo, quia ex nihilo, ut illi quoque scripturae ratio constet. Quis cognovit sensum domini? aut quis illi consiliarius fuit? aut quem [2]consultatus est? aut viam intellegentiae et scientiae quis [3]demonstravit illi? quis tradidit et retribuetur ei? Nemo utique; [4]quia nulla vis, nulla materia, nulla natura substantiae alterius fuerat illi. Porro si de [5]aliquo operatus est, necesse est [6]ab ea ipsa acceperit et consilium et tractatum dispositionis, [7]ut viam intellegentiae et scientiae. Pro qualitate enim rei operari habuit, et

Cap. XVII.

Rom. XI, 34 sq.

4. dei erit *d.*, *cum Fulvio Ursino.* dei fuerit *Fr. Iunius.* deus erit *ABabc.* 5. materiae *Ad.*, *Fulv. Ursinus*, *Fr. Iunius.* materia *reliqui.* 6. erit utriusque. 7. dei bonum *d.*, *cum Fulvio Ursino.* deo unum *A.* deo bonum *reliqui.* 8. adscribitur *d.* 9. Hermogenis *d.* 10. deus *AB.* 11. soli materia per substantiam suggestum *A.* 12. excusas *AB.* excussas *Fr. Iunius.* excludis *abcd.* excludas *Hermanus ad marg. ed. princ.* 13. deus omnia *B.* deus per omnia *A.* 14. et quae *AB.* 15. quam quia non *Latinius.* *Comprobat Fr. Iunius.*

Cap. XVII. 1. vendicat *A.*, *ubique.* 2. consolatus est *A.* 3. demonstrabit *A.* 4. qua *A.* 5. aliqua *Fr. Iunius.* 6. ut ab ea *A.* 7. et *Fr. Iunius.*

secundum ingenium [8]materiae, non secundum suum arbitrium, adeo ut et mala pro natura non sua, sed substantiae fecerit.

Cap. XVIII. Si necessaria est deo materia ad opera mundi, ut Hermogenes existimavit, habuit deus materiam longe digniorem et [1]idoniorem, non apud philosophos [2]aestimandam, sed apud prophetas intellegendam, sophiam suam scilicet; haec denique sola cognovit sensum
I Cor. II, 11. domini. [3]Quis enim scit quae sunt dei, et quae in ipso, nisi spi-
Ies. XL, 14. ritus, [4]qui in ipso? Sophia autem spiritus; haec [5]illi consiliarius fuit, via intellegentiae et scientiae ipsa est; ex hac fecit, faciendo
Prov. VIII, 27 sqq. per illam, et faciendo cum illa. Cum pararet caelum, inquit, aderam illi, et cum fortia faciebat super ventos quae sursum [6]nubila, et cum firmos ponebat [7]fontes eius quae sub caelo est, ego eram compingens cum ipso. Ego eram, ad quem gaudebat; [8]cottidie autem oblectabar in persona eius, quando oblectabatur, cum perfecisset orbem, et inoblectabatur in filiis hominum. Quis non hanc potius omnium fontem et [9]originem [10]commendet? materiam [11]vero materiarum, non [12]fini subditam, non statu diversam, non motu inquietam, non habitu informem, sed insitam et propriam et compositam et decoram, quali [13]deus potuit eguisse, sui magis quam [14]alieni egens. Denique ut necessariam sensit ad opera mundi, statim eam condit et generat in semetipso. Dominus, inquit, condidit me [15]initium viarum suarum in opera sua: ante saecula fundavit me, priusquam faceret terram, priusquam montes collocarentur; ante omnes autem colles generavit me, prior [16]autem abysso genita [17]sum. Agnoscat ergo Hermogenes idcirco etiam sophiam dei natam et conditam praedicari, ne quid innatum et inconditum praeter solum deum crederemus. Si enim intra dominum quod ex ipso et in ipso fuit sine initio non fuit, sophia scilicet ipsius exinde nata et condita ex quo in sensu dei ad opera mundi disponenda coepit agitari, multo magis non capit sine initio quicquam fuisse quod extra dominum fuerit. Si vero sophia eadem dei sermo est, [18]sensu sophiae, et sine quo factum est nihil, sicut et dispositum sine sophia, quale est ut filio dei, sermone unigenito et primogenito.

8. naturae *A*.

Cap. XVIII. 1. idoniorem *ABab*. idoneiorem *reliqui*. 2. extimanda si apud prophetas intellegenda *A*. 3. Qui *A*. 4. Quod *A*. 5. illic *bc*. 6. nubilat quomodo firmos *A*. 7. fontes *acd*. montes *ABa (in marg.) b., Fr. Iunius*. 8. quotidie *cd*. 9. originem materiarum commendet? materiam vero non *codex Pithoei*. 10. commendetur *A*. 11. vere *Fr. Iunius*. 12. fini *ego*. sibi *Bat'd* sic *B., in marg.* sit *A*. 13. deo *AB*. 14. alieni *B (ex codice Paternacensi)* alienigenis *A., et codex Hirsaugiensis. Unde Rhenanus rescribendum censuit* suis magis quam alienigenis. 15. initio viarum in *A*. 16. item *Fr. Iunius*. 17. Cum agnoscat *AB*. 18. sensus et sophia et sine *codex Pithoei*. sensus sophiae, sine *Fr. Iunius*.

aliquid fuerit praeter patrem antiquius, et hoc modo utique generosius, nedum quod [19]innatum nato fortius, et quod infectum [20]facto validius? quia quod ut esset nullius eguit auctoris multo sublimius erit eo quod ut esset aliquem habuit auctorem. Proinde si malum quidem innatum est, [21]natus autem sermo dei ([22]Eructavit enim, inquit, sermonem optimum), non scio an a bono malum possit [23]adduci, validius ab infirmo, ut innatum a nato. Ita et hoc nomine materiam deo praeponit Hermogenes, praeponendo eam filio. *Filius* enim sermo, et deus sermo, et, Ego et pater unum sumus. Nisi quod sustinebit aequo animo filius eam praeponi sibi quae patri adaequatur. Ps. XLV, 2. Io. I, 1. Io. X, 30.

Sed et ad originale instrumentum [1]Moysi provocabo, unde et diversa pars suspiciones suas ingratis fulcire conatur, ne scilicet non inde instrui videretur unde oportet. Itaque occasiones sibi sumpsit quorundam verborum, ut haereticis fere mos est simplicia quaeque torquere. Nam et ipsum principium, in quo deus fecit et caelum et terram, aliquid volunt [2]fuisse quasi substantivum et corpulentum, quod [3]in materiam interpretari possit. Nos autem unicuique vocabulo proprietatem [4]suam vindicamus, principium initium esse, et competisse ita poni rebus incipientibus fieri. Nihil enim quod fieri habet sine initio esse, quin initium sit illi ipsum dum incipit fieri; ita principium sive initium inceptionis esse verbum, non alicuius substantiae nomen. Iam nunc si principalia [5]dei opera caelum et terra sunt, quae ante omnia deus fecit [6]suorum esse proprie principium, [7]quae priora sunt facta, [8]merito sic praefatur scriptura, In principio fecit deus caelum et terram, quemadmodum finisset, In finem deus fecit caelum et terram, si [9]post universa fecisset. Aut si principium aliqua substantia est, erit et finis aliqua materia. Plane licebit etiam substantivum aliquid principium esse alii rei, quae ex ipso sit futura, ut argilla principium testae, ut semen principium herbae. [10]Sed cum ita utimur vocabulo principii, quasi originis, non quasi ordinis nomine, adicimus et mentionem ipsius rei specialiter quam volumus principium alterius rei. De cetero si sic ponamus, verbi gratia, In principio fecit figulus [11]pelvim vel urnam, iam non materiam [12]significabit principium, non enim argillam nominavi principium, sed ordinem operis, quia figulus ante Cap. XIX. Gen. I, 1.

19. innatum nato *bcd.* innatum innato *a.* innatum *AB.* 20. factum *AB.* 21. natus autem *abcd.* id est *AB.* 22. eruptavit *A.* 23. abduci *A.*

Cap. XIX. 1. mons ei (*i. e.* moysei) *A.* 2. fecisse *A.* 3. in *om. A.* 4. suam *abcd.* cum *AB.* 5. deo *ABab.* 6. universorum *Latinius.* 7. qua priora sunt facta *Fr. Iunius.* 8. merito sic praefatur scriptura *abcd.* meritoque sic perfectam scripturam *AB.* meritoque sic praefatam scripturam *Fr. Iunius.* 9. prius *A.* 10. Sed ubi utimur *A.* 11. pelvem *A.* 12. significavit *AB.*

cetera primum pelvim et urnam fecit, exinde facturus et cetera: ad ordinationem operum principii vocabulum pertinebit, non ad originem substantiarum. [13]Possum et aliter principium interpretari, non [14]ab re tamen; nam et in Graeco principii vocabulum, quod est [15]ΑΡΧΗ, non tantum ordinativum, sed et potestativum capit principatum, unde et [16]Archontes dicunt principes et magistratus. Ergo secundum hanc quoque significationem principium [17]pro principatu et potestate sumetur. In principatu enim et in potestate deus fecit caelum et terram.

Cap. XX. Sed ut nihil aliud significet [1]Graeca vox quam principium, et principium nihil aliud capiat quam initium, habemus etiam illam initium agnoscere quae dicit, Dominus condidit me [2]in opera sua. Prov. VIII, 22. Si [3]enim per sophiam dei omnia facta sunt, et caelum [4]ergo et terram deus faciens in principio, id est initio, in sophia [5]sua fecit. Denique si principium materiam significaret, non ita scriptura instruxisset: In principio deus fecit, sed Ex principio; non enim in materia, sed ex materia fecisset. De sophia autem potuit dici In principio. In sophia enim primo fecit, in qua cogitando et disponendo iam fecerat, quoniam et si ex materia facturus fuisset, ante in sophia cogitando et disponendo iam [6]fecerat, quoniam erat initium viarum, quia cogitatio et dispositio prima sophiae fit operatio, de cogitatu viam operibus instituens. Hanc et inde auctoritatem scripturae mihi vindico, quod et deus qui fecit et ea quae fecit ostendens unde fecerit non proinde testatur. Nam cum in omni operatione tria sint principalia, qui facit, et quod fit, et ex quo fit, tria nomina sunt edenda in legitima operis enarratione, persona factoris, species facti, forma materiae. Si materia non edetur, ubi et opera et operae operator eduntur, apparet ex nihilo eum operatum. Proinde enim ederetur ex quo, si ex aliquo fuisset operatus. Denique evangelium ut supplementum instrumenti veteris [7]adhibebo, in quo vel eo magis debuerat ostendi deus ex aliqua materia universa fecisse, quo illic etiam per quem omnia Io. I, 1. 3. fecerit revelatur. In principio erat sermo; in quo principio scilicet deus fecit caelum et terram. Et sermo erat apud deum, et deus

13. Possum *d.*, *Fr. Iunius.* Possunt *Babc.* Possint *A.* 14. ab eo *A.* ab re *Priorius.* 15. arche *B.* archiae *A.* ἀρχὴ *reliqui.* 16. archontes *AB.* ἄρχοντα *abc.* ΑΡΧΟΝΤΑΣ *d.* 17. et pro *A.*

Cap. XX. 1. Graeca *om. A.* 2. initium viarum suarum in opera sua *cd.* 3. enim sophia *A.* 4. ergo *om. A.* 5. materiam suam fecit *A.* 6. fecerat, quoniam erat initium viarum, quia cogitatio — — — instituens. Hanc *ego.* fecerat, et sic erat initium viarum, quia cogitatio — — — instituens. Hoc *Fr. Iunius.* fecerat, quomodo etsi erat initium viarum cogitatio — — — instituens hanc *A.* fecerat. Quoniam et si erat initium viarum, quia cogitatio — — — instituens, hanc *reliqui.* 7. adhibeo *A.*

erat sermo. Omnia per illum facta sunt, et sine illo factum est nihil. Cum igitur et hic manifestetur et factor, id est deus, et facta, id est omnia, et per quem, id est sermo, nonne et unde omnia facta essent a deo per sermonem exegisset ordo profiteri, si ex aliquo facta essent? Ita quod non fuit, non potuit scriptura profiteri, et non profitendo satis [8]probavit non fuisse, quia profiteretur, si fuisset.

Ergo, inquis, si tu ideo praeiudicas ex nihilo facta omnia Cap. XXI.
quia non sit manifeste relatum de materia praecedenti factum quid, vide ne diversa pars ideo contendat ex materia omnia facta, quia proinde non aperte significatum sit ex nihilo quid factum. Plane retorqueri quaedam facile possunt, non statim et ex aequo admitti, ubi diversitas causae est. Dico enim, etsi non aperte scriptura pronuntiavit ex nihilo facta omnia, sicut nec ex materia, non tantam fuisse necessitatem aperte significandi de nihilo facta omnia, quanta esset, si ex materia facta fuissent, quoniam, quod fit ex nihilo, eo ipso, dum non ostenditur ex aliquo factum, [1]manifestatur ex nihilo factum, et non periclitatur ne ex aliquo factum existimetur, quando non demonstretur ex quo sit factum. Quod autem ex aliquo fit, nisi hoc ipsum aperte declaratur, ex [2]aliquo factum, [3]illud, dum ex quo factum sit [3]ostenditur, periclitabitur primo videri ex nihilo [4]factum, [5]quia non editur ex quo sit factum, dehinc, etsi ea sit condicione [6]ut omnino possit videri ex aliquo, proinde periclitabitur ex alio longe factum videri quam ex quo factum est, dum non proponitur unde sit factum. Ita [7]si ex nihilo deus cuncta fecisse [8]non potuit, [9]scriptura non adiecisset [10]illum ex nihilo fecisse. Ex materia eum fecisse omni modo debuit edixisse, [11]si et ex materia fecisset; quia [12]illud [13]in totum habebat intellegi, et si non significaretur, at istud in dubio, nisi significaretur.

Atque adeo spiritus sanctus hanc scripturae suae rationem Cap. XXII.
constituit, ut, cum quid ex [1]aliquo fit, et quod fit et unde fit referat. [2]Fructificet, inquit, terra herbam foeni, seminantem semen Gen. I, 11 sqq.
secundum genus et secundum similitudinem, et lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinem. Et factum

8. pronunciabit *A*.

Cap. XXI. 1. manifestum est ex nihilo *A*. 2. id dum *A*. dum illud *d*. 3. non ostenditur *d*. 4. factum *om. A*. 5. qua *A*. 6. ut omnino possit videri ex aliquo *ego*. ut non possit videri non ex aliquo *d*. ut non possit videri ex aliquo *Babc*. ut nunc possit videri ex aliquo *Fr. Iunius*. *In A. verba* ex aliquo — — factum videri *omissa sunt, sollemni incuria librarii*. 7. si *om. A*. 8. non *om. A*. 9. etsi scriptura — — fecisse, ex materia *d*. 10. illic *A*. 11. si et ex *d., ex emendat. Fulvii Ursini*. licet ex *ABabc*. 12. id *A*. 13. in totum *d., ex emendat. Fulvii Ursini*. in toto *ABabc*.

Cap. XXII. 1. alio quo *A*. 2. Fruticet *cd., ex coniectura Latinii*.

est sic. Et produxit terra herbam foeni seminantem semen secundum genus, et lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso [3]in similitudinem. Et rursus: Et dixit deus, Producant aquae repentia animarum vivarum, et volatilia volantia super terram per firmamentum caeli. Et factum est sic. Et fecit deos cetos magnos, et omnem animam animalium repentium, quae produxerunt aquae secundum genus ipsorum. Item post haec: Et dixit deus, Producat terra animam viventem secundum genus, quadrupedia et repentia et bestias terrae secundum genus ipsorum. Si ergo ex iam factis rebus alias res deus proferens ostendit per prophetam et dicit quid unde protulerit (quamquam possimus [4]undeunde illas prolatas [5]existimare, dumne ex nihilo; iam enim facta erant quaedam ex quibus prolatae videri possent), si tantam curam instructionis nostrae insumpsit spiritus sanctus, ut sciremus quid unde processerit, nonne proinde nos et de caelo et de terra compotes reddidisset significando unde ea esset operatus, si de aliqua materia origo constaret illorum, [6]ut tanto magis ex nihilo ea videretur operatus quanto nihil adhuc erat factum ex quo operatus videretur? Itaque sicut ea quae de aliquo prolata sunt ostendit unde prolata sint, ita quae non ostendit unde prolata sint ex nihilo prolata confirmat.

Gen. I, 1. Igitur in principio deus fecit caelum et terram. Adoro scripturae plenitudinem, qua mihi et factorem manifestat et facta. In evan-

Io. I, 3. gelio vero amplius et ministrum atque arbitrum [7]factoris invenio sermonem. An autem de aliqua subiacenti materia facta sint omnia nusquam adhuc legi. Scriptum [8]esse doceat Hermogenis officina.

Apoc. XXII, 18 sq. Si non est scriptum, timeat Vae [9]illud adicientibus aut detrahentibus destinatum.

Cap. XXIII. Gen. I, 2. Sed ex sequentibus argumentatur, quia scriptum sit, Terra autem erat invisibilis et incomposita. Nam et terrae nomen [1]redigit [2]in materiam, quia terra sit quae facta est ex illa. Et Erat in hoc dirigit, quasi quae semper retro fuerit innata et infecta. Invisibilis autem et rudis, quia informem et confusam et inconditam vult fuisse materiam. Has quidem opiniones eius [3]singillatim revincam; sed interim volo sic ei respondere. Putamus his articulis materiam

3. in similitudinem. Et rursus *d.* secundum genus. Et rursus (*A.*) in similitudinem. Factum est sic. Et produxit terra herbam foeni seminantem semen secundum genus, et lignum fructuosum faciens fructum cuius semen in ipso secundum genus. Et rursus *Babc.* 4. undeunde *d., Latinius, Fulv. Ursinus.* unde *ABabc.* 5. existimare *A. Divionensis codex apud Rigaltium.* estimare *B.* aestimare *reliqua.* 6. ne *A.* 7. factoris *codex Divionensis, Nicol. Rigaltius.* rectoris *ABabcd.* 8. est *AB.* 9. id *A.*

Cap. XXIII. 1. redegit *A* 2. in *om. AB.* 3. sigillatim *Aabc.*

demonstrari. Numquid tamen, quia erat ante omnia, et [4]tale aliquid esse ex ea factum scriptura significat? Atquin nihil tale significat. Fuerit licet materia, quantum sibi licet, vel potius Hermogeni: potuit et fuisse, et tamen nihil deus ex illa fecisse, vel quia non decebat deum alicuius eguisse, certe quia nec ostenditur quicquam ex materia fecisse. Sine causa ergo esset, inquis. Non plane adeo sine causa. Nam etsi mundus non est factus ex illa, sed haeresis facta est, [5]et quidem hoc impudentior, quod non ex materia facta est haeresis, sed materiam ipsam potius haeresis fecit.

Revertor nunc ad singulos articulos, per quos putavit significatam esse materiam, et primo de nominibus [1]expostulabo. Horum enim alterum legimus, quod est terrae, alterum non invenimus, quod est [2]materiae. Quaero ergo, cum materiae nominatio non [3]extet in scriptura, quomodo ei etiam [4]terrae appellatio accommodetur in alio iam genere substantiae nota. Quo magis materiae quoque nominatio extitisse debuerat, consecuta etiam terrae appellationem, ut scirem terram commune cum materia esse nomen, ne [5]illud ei soli substantiae [6]vindicarem cuius et proprium, in qua magis [7]notum est, vel ne illud in quamcunque aliam speciem, nec utique omni materiae, [8]communicare possem, si vellem. Cum enim non extat proprium vocabulum eius rei cui commune vocabulum adscribitur, [9]quanto non comparet cui adscribatur, cuicunque alii poterit adscribi. Ita Hermogenes, et si materiam [10]ostenderet nominatam, deberet eandem probare terram quoque cognominatam, ut ita utrumque illi vocabulum vindicaret. Cap. XXIV.

[1]Vult igitur duas proponi terras in ista scriptura, unam, quam in principio deus fecit, aliam, materiam ex qua fecit, de qua dictum sit: Terra autem erat invisibilis et rudis. Utique si quaeram ex duabus [2]quae cui nomen terrae accommodare debeat, dicetur, hanc, quae facta sit, ex illa, ex qua facta est, vocabulum derivasse, quia veri similius sit ab origine sobolem potius quam originem a sobole vocitari. Hoc si ita est, alia nobis [3]obvolvitur quaestio, an competat terram hanc quam deus fecit ex illa ex qua fecit cognomentum derivasse. Audio enim apud Hermogenem ceterosque materiarios haereticos terram quidem illam informem et invisibilem et Cap. XXV. Gen. I, 2.

4. talis id se ex ea factum aliquid *A*. 5. equidem *A*.

Cap. XXIV. 1. expostulando *A*. 2. materia *A*. 3. extet scripturae *A*. 4. terrena *A*. 5. id *A*. 6. vendicarem *A*. *Et ita scriptum est ubique*. 7. natum *AB*. 8. commutare *A*. 9. quando *Fr. Iunius*. 10. ostenderit *A*.

Cap. XXV. 1. Vide *A*. 2. quae cui nomen terrae accomodare debeat, dicetur *abcd*. *Gorziensis codex*. quae cui nomen terrae adcommodare (adcommodari *B*.) id dicetur *AB*. cui nomen terrae accomodari debeat id dicetur *Leopoldus*. quae, cui nomen terrae adcommodari debeat, dicetur *Fr. Iunius*. 3. obruitur *A*.

rudem fuisse, hanc vero [4]nostram proinde et formam et conspectum et cultum a deo consecutam, aliud ergo factam quam erat ea ex qua facta est. Porro aliud facta non potuit cum ea de [5]nomine sociari a cuius condicione [6]desciverat. Si nomen proprium materiae illius fuit terra, haec, quae non est materia, aliud scilicet facta, terrae quoque non capit nomen alienum et [7]statu suo extraneum. Sed materia facta, id est [8]terra, habuit cum sua origine consortium nominis, sicut et generis. Non [9]adeo. Nam et testam, licet ex argilla confectam, iam non argillam vocabo, sed testam, et electrum, licet ex auro et argento foederatum, nec argentum tamen nec aurum appellabo, sed electrum. A cuius habitu [10]quid divertit, pariter et a vocatu eius recedit, appellationis sicut et condicionis proprietate. Quam autem transierit de statu terrae illius, id est materiae, ista terra vel eo palam est quod haec apud Genesin testi-
Gen. I, 31. monium boni accepit: Et vidit deus quia bonum: illa autem apud Hermogenem in originem et causam malorum deputatur. Postremo si ideo haec terra quia et illa, cur non et materia haec quoque quia [11]et illa? Immo iam et caelum et omnia, si ex materia constant, et terrae et materiae vocari debuerunt. Satis ista de terrae nomine, [12]in quo materiam intellegi voluit, quod nomen unius elementi omnes sciunt, natura primum, [13]dehinc scriptura docente; [14]nisi si et Sileno illi apud Midam regem adseveranti de alio orbe credendum est, auctore Theopompo. Sed et deos multos idem refert.

Cap. XXVI. Nobis autem unus deus et una est terra, quam in principio deus fecit. Cuius ordinem incipiens scriptura decurrere primo factam eam edicit, dehinc qualitatem ipsius edisserit. Sicut et cae-
Gen. I, 1. lum primo factum professa, In principio deus fecit caelum, dehinc
Gen. I, 7 sq. dispositionem eius [1]superinducit, Et [2]separavit inter aquam, quae erat infra firmamentum, et quae [3]erat super firmamentum, et vocavit deus firmamentum caelum, ipsum quod in primordio fecerat.
Gen. I, 27. Proinde et de homine, Et fecit deus hominem, ad imaginem dei
Gen. II, 7. fecit illum. Dehinc qualiter [4]fecerit reddit: Et finxit deus hominem de limo terrae, et adflavit in faciem eius flatum vitae, et factus est homo in animam vivam. Et utique sic decet narrationem inire, primo praefari, postea prosequi; nominare, deinde describere. Alio-

4. nostram video formam *A*. 5. nominatione *d*. 6. destinaverat *A*. 7. statu suo *Latinius*. 8. ex terra *AB*. 9. adeo *Ad*. a deo *B*. audio *reliqui*. 10. quid *Aabcd*. quod *B*. qui *Fr. Iunius*. 11. et *om. d*. 12. in quo materia intellegi voluit *d*. in quod materiae intellegi volunt *A*. 13. dehinc *ABa*. deinde *reliqui*. 14. nisi si et *B., Fr. Iunius*. ni si et *a*. nisi et *bcd*. non si et *A*.

Cap. XXVI. 1. superducit *AB*. 2. separat *A*. 3. erat *om. bcd*. 4. fecit *A*

quin vanum, si eius rei cuius nullam praemiserat mentionem, id est materiae, ne ipsum quidem nomen, subito formam et habitum promulgavit, ante enarrat qualis esset quam [5]an esset, ostendit figuram [6]deformati, nomen abscondit. At quanto credibilius secundum nos eius rei dispositionem scriptura subiunxit cuius institutionem simulque nominationem praemisit? Quam denique integer sensus est: In principio deus fecit caelum et terram, terra autem Gen. I, 1.
erat invisibilis et rudis; quam deus scilicet fecit, de qua scriptura cum maxime [7]edixerat? Nam et Autem ipsum velut fibula coniunctivae particulae ad connexum [8]narrationi [9]adpositum est: Terra autem. Hoc enim verbo revertitur ad eam de qua supra dixerat, et alligat sensum. Adeo aufer hinc Autem, et soluta compago est, ut tunc possit de alia terra dictum videri: Terra erat invisibilis et rudis.

[1]Sed tu supercilia capitis, nutu digiti accommodato, altius tol- Cap. XXVII.
lens et quasi retro iactans, Erat, [2]inquis, quasi semper [3]fuerit, scilicet innata et infecta, et idcirco materia credenda. At ego sine ullo lenocinio pronuntiationis simpliciter respondebo de omni re posse dici Erat, etiam de ea quae facta, quae nata sit, quae aliquando non fuerit, et quae materia non sit. Omne enim quod habet esse, [4]undeunde habet, sive per initium [5]sive sine initio, hoc ipso quod est etiam Erat dicetur. Cui competit prima verbi positio in definitionem, eiusdem etiam declinatio verbi [6]decurret in relationem. Est definitionis caput, Erat [7]relationis facit. [8]Hae sunt argutiae et subtilitates haereticorum, simplicitatem communium verborum torquentes [9]in quaestionem. Magna scilicet quaestio est, si erat terra, quae facta est. Sane discutiendum an ei competat invisibilem et rudem fuisse quae facta est, an ei ex qua facta est, ut eiusdem sit Erat cuius et quod erat.

Atquin non tantum probabimus istum habitum huic terrae com- Cap. XXVIII.
petisse, sed et illi alii non competisse. Nam si [1]nuda sic materia

5. an om. *A.* 6. deformat *Fr. Iunius.* 7. ediderat *d.* *In A. omissa sunt verba* maxime — — ipsum. 8. narrationis *A.* 9. oppositum *d.*

Cap. XXVII. 1. Sed tu supercilia capitis, nutu digiti accommodato *d.* Sed a supercilio capitis et nutu digiti adcommodato *Babc.* *Divionensis codex.* et supercilio et capitis nudu et digiti. Sed tu accommodato *A.* Sed tu supercilio, et capitis nutu digitis accommodato *Fr. Iunius.* *Mihi olim placuit* Sed tu supercilio capitis et nutu digiti accommodato te altius tollens, *vel* accommodato altius te tollens *cett.* 2. inquit *A., Fr. Iunius.* 3. fuerat *A.* 4. undeunde habet (habeat *d.*) *d., ex emendat. Latinii et Fulvii Ursini.* unde habet *ABab.* unde habeat *c.* 5. sive sine initio *Aabcd. Gorziensis liber.* sive initio *B.* 6. decurrit *A.* 7. relationis *A., Fr. Iunius.* relationi *reliqui.* 8. Haec *A.* 9. in quaestionem magnam. scilicet *AB.*

Cap. XXVIII. 1. nuda sic materia *Fr. Iunius.* nuda sit materia *AB.* nuda materia *reliqui.*

deo subiacebat, nullo scilicet elemento obstruente, siquidem nondum quicquam erat praeter ipsam et deum, utique invisibilis esse non poterat, quia etsi tenebras volet in substantia fuisse materiae, cui articulo respondere debebimus suo ordine, etiam homini tenebrae visibiles sunt (hoc enim ipsum, quod sunt tenebrae, [2]videtur), nedum deo. Et utique si invisibilis esset, nullo modo cognosceretur qualitas eius. Unde ergo compertus est Hermogenes [3]informem et confusam et [4]inquietam illam fuisse, quae ut invisibilis latebat? Aut si hoc a deo revelatum est, probare debet. Sic et an rudis dici potuerit expostulo. Certe enim [5]rude illud est quod imperfectum est. Certe imperfectum non potest esse nisi quod factum est; quod enim [6]minus factum est, imperfectum [7]est. Certe, inquis. Ergo materia, quae facta non erat in totum, imperfecta esse non potuit; quae imperfecta non fuit, etiam rudis non fuit. Initium non habens, quia facta non fuit, caruit et rudimento. Initii enim accidens [8]est rudimentum. Terra vero, quae facta est, meruit et rudis dici. Statim enim ut facta est, habuit imperfectae locum, ante perfectionem.

Cap. XXIX. Siquidem omnia opera sua deus ordine consummavit, incultis primo elementis depalans quodammodo mundum, dehinc exornatis velut dedicans. Nam et [1]lumen non statim splendore solis implevit, et tenebras non statim solatio lunae temperavit, et caelum non statim sideribus stellisque signavit, et [2]maria non statim [3]belluis frequentavit, et ipsam terram non statim varia fecunditate dotavit; sed primo esse ei contulit, dehinc non [4]in vacuum esse
Ies. XLV, 18. supplevit. Sic enim et Esaias, Non in vacuum, ait, fecit illam sed inhabitari. Postea ergo quam facta est, futura etiam [5]perfecta interim erat invisibilis et rudis, rudis quidem hoc quoque ipso quod invisibilis, [6]ut nec [7]visui perfecta simul et ut de reliquo nondum instructa, invisibilis vero, ut adhuc aquis tanquam [8]munimento genitalis humoris obducta, qua forma etiam adfinis eius caro nostra
Ps. XXIV, 1 sq. producitur. Nam et David ita canit: Domini est terra et plenitudo eius, orbis terrae, et omnes qui habitant in illa; ipse super mare fundavit eam, et super flumina praeparavit eam. Segregatis enim aquis in [9]cavationem sinuum emicantior facta est arida, quae antea hac aquis tegebatur. Exinde itaque et visibilis efficitur, dicen

2. videntur *AB*. 3. informam *A*. 4. inquietam *ABab*. inconditam *cd*. incult. *Fr. Iunius*. 5. id *A*. 6. initias factum *A*. 7. est *om. A*. 8. est *om. A*.

Cap. XXIX. 1. lumine *A*. 2. materia *A*. materiam *B*. 3. uel uis *A*. invacuum *Babc*. 5. perfectum *A*. 6. et *A*. 7. vi sui *B*. 8. monimento momento *A*. 9. cavationem sinuum *d*. cavatiorem sinum *reliqui*.

[10]deo: Congregetur aqua in [11]congregatione una, et videatur arida. Gen. I, 9.
Videatur, inquit, non Fiat. Iam enim facta erat, sed invisibilis
usque tunc videri sustinebat. Arida autem, quod erat futura ex
[12]divortio humoris, tamen terra. Et vocavit deus aridam terram, Ib. v. 10.
non materiam. Sic et perfectionem postea consecuta desinit rudis
haberi, cum pronuntiat deus: [13]Fructificet terra herbam foeni semi- Ib. v. 11.
nantem semen secundum genus, et secundum similitudinem, et
lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in simili-
tudinem. Item: Producat terra animam vivam secundum genus, et Ib. v. 24.
quadrupedia et repentia et bestias terrae secundum genus. Implevit
igitur ordinem suum scriptura divina. Quam enim praedixerat in-
visibilem et rudem, ei et visionem reddidit et perfectionem. Non
alia autem materia erat invisibilis et rudis. [14]Ergo materia [15]erit
postea visibilis et perfecta. Volo itaque videre materiam; visibilis
enim facta est. Volo et perfectam eam recognoscere, ut ex illa
etiam foeni herbam et ex [16]illa decerpam lignum [17]fructuosum, et
ex illa animalia usui meo [18]famulentur. Sed materia quidem nus-
quam, terra vero haec, id est coram. Hanc video, hac perfruor,
ex quo invisibilis et rudis esse desiit. De qua manifestissime
Esaias: Haec dicit dominus, qui fecit caelum, iste deus, qui de- Ies. XLV, 18.
monstravit terram et [19]fecit illam. Certe eandem demonstravit
quam et fecit. Quomodo demonstravit? utique dicendo, Videatur Gen. I, 9.
arida. Quare videri iubet, nisi quia retro non videbatur? ut
sic quoque eam non in vacuum fecisset faciendo visibilem, et Ies. XLV, 18.
ta [20]habilem. Et sic per omnia probatur nobis hanc, quam inco-
imus, eandem et factam esse a deo et ostensam, nec aliam fuisse
udem et invisibilem quam quae et facta et ostensa est. Atque
a, Terra autem erat invisibilis et rudis, ad eam pertinet quam Gen. I, 2.
eus cum caelo separavit.

Sic et sequentia coniecturam Hermogenis instruere videbuntur, Cap. XXX.
t tenebrae super abyssum, et spiritus dei super aquas ferebatur; Gen. I, 2.
nsi et hae confusae substantiae massalis illius molis argumenta
ertendant. Atquin [1]singillatim [2]definiens tenebras, abyssum, [3]spi-
tum dei, aquas, nihil confusum nec in confusione incertum [4]aesti-
are facit tam [5]divsia relatio certorum et distinctorum elemento-
m. Hoc quidem amplius, cum situs proprios eis adscribit, tene-

. domino *A*. 11. congregationem unam *cd*. 12. devortio *Fr. Iunius*. 13. ructificet *Aab*. *Gorziensis liber*. Fruticet *Bcd*. 14. Ergo nec materia *Fulv. Ursinus*. . erat *A*. 16. illa *om. A*. 17. fructum *AB*. 18. famulem *A*. 19. facit *ABab*. . habitabilem *Latinius*.

Cap. XXX. 1. sigillatim *A*. 2. diffinjens *A.*, *ubique*. 3. spiritus *ABab*. aestimare (extimare *A.*) facit *A.*, *et Vaticanus apud Pamelium*. aestimari facit qui. 5. divisa *Babcd*. diversa *A*. *Vaticanus codex*. *Fr. Iunius*.

bras super abyssum, [6]spiritum super aquas, negavit confusionem substantiarum, quarum demonstrando dispositionem demonstravit etiam distinctionem. [7]Vanissimum denique ut materia, quae informis inducitur, de tot formarum vocabulis informis adseveretur, non edito quid sit [8]illud corpus confusionis, quod unicum utique credendum est, si informe est. Uniforme etenim, quod informe est, informe autem, quod ex varietate confusum est, unam habeat necesse est speciem, quod non [9]habet speciem, dum ex multis unam [10]habet speciem. Ceterum [11]aut habebat in se species istas materia, de quarum vocabulis [12]intellegenda esset, tenebras dico et abyssum et spiritum et aquas, aut non habebat. Si [13]enim habebat, quomodo [14]inducitur non habens [15]formas? si [16]non habebat, agnoscitur?

Cap. XXXI. Sed et [1]illud utique captabitur, de caelo solo et de terra ista [2]scripturam significasse, [3]quod eam in principio deus fecerit, de speciebus autem supra dictis nihil tale, et ideo eas quae factae non significentur ad infectam materiam pertinere. Respondebimus huic quoque scrupulo. Scriptura divina satis [4]dissereret, si summas ipsas rerum a deo factas commendasset caelum et terram, habentes utique suggestus suos proprios, qui in ipsis summis intellegi possent. Suggestus autem caeli et terrae primo tunc fuerint tenebrae et abyssus et spiritus et aquae. Nam terrae quidem [5]suberat abyssus et tenebrae. Si enim abyssus infra terram, tenebrae autem [6]super abyssum, sine dubio et tenebrae et abyssus infra terram. Caelo vero spiritus et aquae subiacebant. Nam si aquae super terram, [7]quae eam texerant, spiritus autem super aquas, pariter et spiritus et aquae super terram. Quae vero super terram, ea utique infra caelum. Et sicut terra abysso et tenebris, ita et caelum [8]spiritui et aquis incubabat et [9]complectebatur. Et ita novum non est ut id solum quod continet nominetur, qua summale, in isto autem intellegatur et quod continetur, qua portionale. Ecce, si dicam, civitas exstruxit theatrum et circum, scena autem erat talis et talis, et statuae super euripum, et obeliscus super omnia ferebatur, quia non et has species edixerim factas a civi-

6. spiritum *cd.* spiritus *ABab.* 7. Vanissimum *abcd.* Vanitimum *AB. Vaticanus codex. Probat Fr. Iunius.* 8. id *A.* 9. habeat *Fr. Iunius.* 10. habeat *A.* 11. autem *A.* 12. intellegenda esset *d., Fulv. Ursinus.* intellegendas esse *Babc.* intellegae se *A.* 13. autem *Fr. Iunius.* 14. ducitur habens *A.* 15. formam *A. Vaticanus.* 16. nunc *A.* 17. agnoscitur? *ABabc.* quomodo agnoscitur? *d., cum Fulvio Ursino.*

Cap. XXXI. 1. id *A.* 2. scriptura *A.* 3. quo te a principio deus fecit *A.* 4. dissereret si summas *abcd.* dissereret summas *B.* dissensi summas *A.* 5. superat *A.* 6. super *om. A.* 7. quale eam *B.* 8. spiritus *AB.* 9. complectebatur *ego.* complectebantur *ABabcd.* contemplabantur *Vaticanus.*

tate, non [10]erunt ab ea cum circo et theatro? an ideo non adieci factas has quoque species [11]quia inerant eis quae facta praedixeram, et [12]inesse quibus inerant intellegi poterant? Sed vacet hoc exemplum, ut humanum; aliud de auctoritate scripturae ipsius arripiam. Gen. II, 7. Fecit, inquit, deus hominem de terra, et adflavit in faciem eius flatum vitae, et factus est homo in animam vivam. Faciem quidem Gen. II. 21. 23. eius hic nominat, sed nec ipsam factam a deo dixit, [13]cutem vero III, 5. 19. IV, 10. et ossa et carnem et oculos et sudorem et sanguinem postea loquitur, quae nec tunc facta a deo [14]significavit. Quid respondebit Hermogenes? Numquid et membra hominis ad materiam pertinebunt, quia non nominatim facta referuntur? An et haec in hominis factitatione censentur? Proinde membra [15]erant caeli et terrae abyssus et tenebrae, spiritus [16]et aquae. In corporibus enim membra sunt facta, in corporibus et membra sunt nominata. Nullum elementum non membrum est eius elementi quo continetur. Omnia autem elementa caelo aut terra continentur.

Haec responderim pro scriptura praesenti, [1]quatenus hic so- Cap. XXXII. lorum corporum factitationem [2]commendare videtur caeli et terrae. [3]Sciat esse qui ultro in corporibus et membra cognoscerent, et ideo compendio usa est. Providit tamen et hebetes et insidiosos, qui dissimulato tacito intellectu ipsis quoque membris verbum factitationis [4]significatorium exigerent. Itaque et propter istos singulas species factas docet aliis in locis. Habes Sophiam, Prior autem Prov. VIII, 24. abysso genita sum, dicentem, ut credas abyssum quoque genitam, id est factam, quia et filios facimus, licet generemus. Nihil interest facta an nata sit abyssus, dum initium [5]detur illi, quod non daretur si materiae [6]subiecta esset. De tenebris vero ipse [7]dominus per Esaiam: Ego, qui struxi lucem et feci tenebras. De spiritu Ies. XLV, 7. aeque Amos: Qui solidat tonitruum et condit spiritum, et adnun- Amos IV, 13. tiat in homines Christum suum; eum spiritum conditum ostendens qui in terras conditas deputabatur, qui super aquas ferebatur, libra- tor et adflator et animator universitatis, non, ut quidam putant, [8]ipsum deum [9]significans spiritum, quia deus spiritus; neque enim aquae dominum sustinere sufficerent: [10]sed eum spiritum dicit de quo etiam venti constiterunt, ut ait per Esaiam: Quia spiritus a Ies. LVII. 16.

10. erant *A.* 11. quia *d., cum Latinio et Fulvio Ursino.* qua *ABabc.* 12. inesse *abcd.* inest se *AB.* 13. cutem *ab., ex codice Gorziensi, uti videtur.* cui tam *AB. Vaticanus.* costam *cd.* 14. significat *A.* 15. erunt *d.* 16. ea quae *AB.*

Cap. XXXII. 1. quatinus *B., Fr. Iunius, quemadmodum solet.* q̃ts *A.* 2. commendari *AB.* commentari *Rhenanus ad marg. ed. princ.* 3. Scit *AB. Vaticanus.* Sciit *abc.* Scivit *d., cum Latinio.* 4. significatorum *AB.* 5. dedit *A.* 6. subiecta esset *abcd.* subiiciatur esset *AB.* 7. ad minus *AB.* 8. in spiritu domini *A.* 9. significans *ego.* significari *libri omnes.* 10. sed cum eum *A.*

me exivit, et flatum omnem ego feci. Item de aquis eadem So-
Prov. VIII, 28. phia: Et [11]cum firmos ponebat fontes [12]quae sub caelo, ego eram modulans cum ipso. Cum ergo et eas species probamus a deo factas, etsi in Genesi tantummodo nominantur sine factitationis mentione, respondebitur fortasse ex diverso plane factas eas, sed
Gen. I, 2. ex materia, ut stilus quidem [13]Moysi, Et tenebrae super abyssum, et spiritus dei super aquas ferebatur, materiam sonet, ceterae vero scripturae quae ex materia factae [14]sunt species in disperso demonstrent. Ergo sicut terra de terra, ita et abyssus ex abysso, et tenebrae ex tenebris, et spiritus et aquae ex spiritu [15]et aquis constiterunt. Et sicut supra diximus, non potuit informis fuisse materia, [16]si species habebat, ut et aliae ex ea sint confectae; nisi quod non aliae, sed ipsae ex semetipsis. Siquidem non capit diversas fuisse quae [17]iisdem nominibus eduntur, quod iam [18]operatio divina otiosa videri possit, si [19]quae erant fecit, [20]cum generatio sola esset quae non erant facta si fierent. Igitur [21]ut concludam,
Gen. I, 2. aut materiam tunc significavit Moyses, [22]scribens, Et tenebrae super abyssum, et spiritus dei super aquas ferebatur, [23]aut cum [24]hae species alibi postea demonstrantur factae a deo, debuerunt aeque demonstrari ex materia quam Moyses [25]praemiserat factae, aut si species istas, et non materiam, significavit Moyses, ubi materia demonstrata sit quaero.

Cap. XXXIII. Sed dum [1]illam Hermogenes inter colores suos invenit (inter scripturas enim dei invenire non [2]potuerit), satis est quod omnia et facta a deo constat, et ex materia facta non constat, quae etiam si fuisset, ipsam quoque a deo factam credidissemus, quia nihil innatum praeter deum praescribentes [3]obtineremus. In hunc usque articulum locus est [4]retractatui, donec ad scripturas provocata deficiat exhibitio materiae. Expedita summa est: [5]Nihil invenio factum nisi ex nihilo, quia quod factum invenio, non fuisse cognosco. Etiamsi quid ex aliquo factum est, ex facto habet censum, ut ex terra herba et fructus et pecudes et figuratio hominis ipsius, ut

11. quom *B.* quomodo *A.* 12. qui sub caelo *Ab.* quae sub caelo est *cd.* 13. mons ei (*h. e.* moysei) *A.* 14. sint *cd.* 15. ex *AB.* 16. si *om. AB.* 17. hisdem *c., ex Vaticano.* his de *A.* 18. et operatio *A.* 19. quae erant *abcd.* quae fuerant *Leopoldus.* qua ferant *AB.* 20. cum generatio sola esset quae non erant facta si fierent *ego.* cum generosiora esset (essent *abc.*) quae non erant facta quam (qua *A.*) si fierent *ABabc.* cum generosior esset, quae non erant facta si fierent *d.* cum generosiora essent, quae non erant facta, si fierent *Leopoldus.* 21. cum *A.* 22. scribens *A.* scribit *B.* cum scribit *reliqui.* 23. at *B.* 24. has *A.* 25. promiserat *AB.*

Cap. XXXIII. 1. illa *A.* 2. potuerit *ABc. Vaticanus.* potuit *d.* potuerit *ab.* 3. optineremus *B.* 4. retractaui *B.* 5. nihil invenio factum nisi ex nihilo *ego.* nihil invenio factum, nihil ex nihilo *ABabcd.* nihil invenio non factum, nihil ex nihilo *Fr. Iunius.* nihil invenio factum nihil non ex nihilo *Leopoldus.*

ex aquis natatiles et volatiles animae. Huiusmodi origines rerum ex his prolatarum potero materias appellare, [6]sed factas a deo et ipsas.

Ceterum omne ex nihilo constitisse illa postremo [1]divina dispo- Cap. XXXIV.
sitio suadebit quae omnia [2]in nihilum redactura est. Siquidem et Ies. XXXIV, 4.
caelum [3]convolvetur ut liber, immo nusquam fiet cum ipsa terra, Matth. XXIV, 21.
cum qua primordio factum est. Caelum et terra praeteribunt, in- Ib. v. 35.
quit, caelum primum et terra prima abierunt, et locus non est Apoc. XXI, 1.
inventus illis, quia scilicet quod [4]et finit locum amittit. Sic et
David: Opera manuum [5]tuarum caeli et ipsi peribunt. Nam et [6]si Ps. CII, 26 sq.
mutabit illos velut opertorium, et mutabuntur, [7]sed mutari perire
est pristino statui, [8]quem, dum mutantur, amittunt. Et stellae Apoc. VI, 13
quidem de caelo ruent, sicut fici arbor cum valido commota vento
[9]acerba sua amittit, montes vero tanquam cera liquescent a con- Ps. XCVII, 5.
spectu domini, cum surrexerit scilicet confringere terram. Sed et Ies. II, 19.
paludes, inquit, arefaciam, et quaerent aquam, nec invenient; Ies. XLI, 17.
[10]etiam mare [11]hactenus. Quae omnia et si [12]alter putaverit [13]spi- Ies. XLII, 15.
ritaliter interpretanda, non tamen poterit auferre veritatem ita futurorum quomodo scripta sunt. Si quae enim figurae sunt, ex rebus consistentibus fiant necesse est, non ex vacantibus, quia nihil potest [14]ad similitudinem de suo praestare nisi sit ipsum quod tali similitudine praestet. Revertor igitur ad causam, definientem omnia ex nihilo edita in [15]nihilum perventura. Ex aeterno enim, id est ex materia, nihil deus interibile fecisset, nec ex maioribus minora condidisset, cui magis congruat ex minoribus maiora producere, id est ex interibili aeternum. Quod et carni nostrae pollicetur, cuius [16]virtutis et potestatis suae hunc iam [17]arrabonem voluit in nobis collocasse, ut credamus etiam illum universitatem ex nihilo velut emortuam, quae scilicet non [18]erat, in hoc, ut esset, suscitasse.

De cetero vero statu materiae, etsi non est retractandum (prius Cap. XXXV.
enim erat ut eam esse constaret), tamen ac si constiterit, persequendus est ordo, quo magis eam non esse [1]constet cuius nec

6. si *A*.

Cap. XXXIV. 1. divina *om. d.* 2. in nihilum *abcd.* *Malim* et in nihilum. ex nihilo *AB.* in nihilo *Rhenanus ad marg. ed. princ.* 3. volvetur *A.* 4. finit et locum amittit *malim ego.* et finitio cum amittit *AB.* 5. suarum *AB.* 6. si mutavit *AB.* sic mutabit *Fr. Iunius.* 7. sed mutari *Acd. Vaticanus.* sed et mutari *reliqui.* 8. quae *AB.* 9. acerva *AB.* 10. et *A.* 11. hactenus *ABd. Vaticanus.* Oceanus *reliqui.* 12. alter *cd., ex emendat. Latinii.* aliter *ABab.* 13. spiritualiter *A.* 14. ad similitudinem *ABbc., Fr. Iunius.* adsimilitudinem *a.* alii similitudinem *d., Latinius.* 15. nihilo *AB.* 16. virtutis et potestatis suae *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* virtute et potestate sua *Fr. Iunius.* virtutes et potestates suas *ABabc.* 17. adrabonem *AB.* 18. erit *AB.*

Cap. XXXV. 1. constat *A.*

[2]reliquus status consistat, simul ut contrarietates suas agnoscat Hermogenes. Prima, inquit, facie videtur nobis incorporalis esse materia; exquisita autem ratione recta invenitur neque corporalis neque incorporalis. Quae est ista ratio recta, quae nihil recti renuntiat, id est nihil certi? Nisi fallor enim, omnis res aut corporalis [3]aut incorporalis sit necesse est (ut concedam interim esse aliquid incorporale de substantiis duntaxat, cum ipsa substantia corpus sit rei cuiusque); certe post corporale et incorporale nihil tertium. Age nunc sit et tertium, quod illa recta ratio Hermogeniana compererit, [4]quae neque corporalem neque incorporalem materiam facit, ubi est? quale est? quid vocatur? quid describitur? quid intellegitur? [5]Tantum hoc ratio renuntiavit, nec corporalem materiam nec incorporalem.

Cap. XXXVI. Sed ecce contrarium [1]subicit, aut alia fortasse ratio ei occurrit, ex parte corporalem renuntians materiam et ex parte incorporalem. Iam ergo [2]ne neutrum sit, utrumque materia censenda est? Erit enim corporalis et incorporalis adversus renuntiationem [3]reciprocationis illius, plane rationem non [4]reddentis sententiae suae, sicut [5]nec alia reddit. [6]Corporale enim materiae vult esse de quo corpora edantur, incorporale vero inconditum motum eius. Si enim, ait, corpus tantummodo esset, nihil ei incorporale appareret, id est motus: si vero in totum [7]incorporalis fuisset, nullum corpus ex ea fieret. Quanto haec rectior [8]ratio! Nisi quod, si tam rectas lineas [9]ducis, Hermogenes, quam [10]ratiocinaris, pictor te hardior non est. Quis enim tibi concedit motum in secundam partem substantiae [11]deputare, cum substantiva res non sit, quia nec corporalis, sed accidens, si forte, substantiae et corpori, ut actus et pulsus, ut lapsus, [12]ut casus, ita et motus. Nam [13]si vel a semetipso [14]quid movetur, actus eius est motus, certe pars substantiae non est, sicut tu motum substantiam facis materiae incorporalem. Omnia denique moventur [15]aut a semetipsis, ut animalia, aut ab aliis, ut [16]inanimalia, tamen nec hominem nec lapidem et corpora-

2. reliquos (reliquo *B.*) statu *AB.* 3. aut incorporalis *om. AB.* 4. quod *AB.* 5. tamen *Latinius, apud Pamelium.*

Cap. XXXVI. 1. subiicitur *A.* 2. ne neutrum sit (sit *om. b.*), utrumque *abcd.* ne utrum sit utrumque *A.* nonne utrum sit utrumque *B. Vaticanus, Fr. Iunius* nonne utrumque *Latinius.* 3. reciprocationis *B* (*in marg., ni fallor ex codice Hirsaugiensi*). *Vaticanus. Probat Fr. Iunius.* reciprocitatis *A.* reparationis *B.* rectae rationis *abcd.* 4. reddentes *AB.* 5. haec *AB., Fr. Iunius.* 6. Corporalem enim materiam sed vultis sed equo corpore dantur *A.* 7. incorporale *A.* 8. rationis si quod fit (sit *B.*) rectas *AB.* 9. duci *AB.* 10. ratiocinaris *Fr. Iunius.* rationes satis *AB.* ratio ista *abcd.* 11. deputaret *AB.* 12. et *A.* 13. si vel ego, *non Leopoldo.* sive *ABabcd.* 14. quod *A.* 15. aut ut a semetipsis *A.* 16. inanimalia *Babd.* animalia *c., per errorem, ni fallor, operarum.* inanimata *Vaticanus.* animalia inanimata *A.*

lem et incorporalem dicemus, quia et corpus habeat et motum, sed unam omnibus formam solius corporalitatis, quae substantiae res est; si qua [17]incorporalia eis [18]adsunt, aut actus, aut passiones, aut officia, aut libidines, eorum non portiones deputamus. Quo ergo [19]facit portionem materiae in motum disponere, qui non ad substantiam pertinet, sed ad substantiae habitum? Quid enim, si immobilem placuisset tibi inducere materiam, numquid immobilitas secunda pars formae videretur? Sic itaque nec motus. Sed de motu et alibi licebit.

Nunc enim video te ad [1]illam rursus rationem reverti quae tibi nihil [2]certi renuntiare consuevit. Nam [3]sicut nec corporalem nec incorporalem [4]infers materiam, ita nec bonam nec malam [5]adlegas, et proinde [6]superargumentans, Si enim, inquis, esset bona, quae semper hoc fuerat, non desideraret compositionem dei: si esset natura mala, non accepisset translationem in melius, nec quicquam compositionis suae adplicuisset illi deus tali natura; [7]in vacuum enim laborasset. Verba haec tua sunt, quorum te et alibi meminisse oportuerat, ne quid his contrarium [8]inferres. Sed [9]quoniam de mali et boni ambiguitate super materiam in praeteritis aliquid [10]retractavimus, nunc ad praesentem et solam propositionem et argumentationem tuam respondebo. Nec dicam et hic te certum aliquid debuisse pronuntiasse, aut [11]bonam aut malam aut tertium aliquid, sed [12]nec hic quod tibi libuit pronuntiasse custodisse. [13]Rescindis enim quod pronuntiasti, nec bonam nec malam, quia, cum [14]dicis, Si esset bona, non desideraret componi [15]a deo, malam [16]portendis, et cum [17]adponis, Si esset mala natura, non admitteret in melius translationem, bonam [18]subostendis. Atque ita et boni et mali adfinem constituisti, [19]quam nec bonam nec malam pronuntiasti. [20]Ut autem argumentationem, qua putasti te propositionem tuam confirmaturum, retundam, [21]oppono etiam illud: Si bona fuisset materia semper, quare non desiderasset in melius reformari? Quod bonum non desiderat, aut non optat, aut non

Cap. XXXVII.

17. incorpora *B.* in corpore *A.* 18. assistunt *A.* 19. portionem facit *A.*

Cap. XXXVII. 1. aliam *d.* 2. certa *A.* 3. sit ut *bc.* 4. infers *d.* infert *reliqui.* 5. adlegas, et *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* 6. superargumentans, Si enim *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* superargumentesset. Si enim *Babc.* super argumenta sed si enim *A.* super argumentas, Sed enim si *Rhenanus in marg. ed. princ.* 7. invacuum *Babc* (*nam quod c. habet,* luvacum, *typographorum est error*). 8. infert *AB.* inferret *Pamelius et Fr. Iunius.* 9. quomodo *A.* 10. tractavimus *d.* 11. bonam aut malam *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* bona aut mala *ABabc.* 12. ne *d.* 13. rescindens *A.* Rescindes *B.* 14. discessisset bona *A.* 15. habeo malam (mala *A.*) *AB.* 16. portentis *B.* 17. adponere si essent *A.* adpones si esset *B.* 18. subostendes *B.* subostendens *A.* 19. ei quam *AB.* 20. Si autem *AB.* 21. illud: Oppono etiam illud si *B.* id opinionis id si *A.*

[22]capit profectum, ut fiat de bono melius? Aeque si mala natura fuisset, quare non potuerit a deo converti, ut a potentiore, ut ab
Matth. III, 9. eo qui lapidum quoque naturam convertere valeat in filios Abrahae? Nempe ergo non tantum comparas [23]dominum materiae, sed et subicis, a quo [24]natura materiae devinci et edomari [25]in melius non potuisset. Sed et quam hic non vis [26]natura malam alibi te confessum [27]negabis.

Cap. XXXVIII. De situ materiae id tracto quod et de [1]modo, ut perversitatem tuam traducat. Subiacentem [2]facis deo materiam, et utique locum illi, qui sit [3]infra deum. In loco ergo materia. Si in loco, ergo intra locum: si intra locum, ergo determinatur a loco intra quem est: si determinatur, habet lineam extremam, quam, quantum proprie pictor, [4]agnoscis finem esse omni rei cuius linea extrema est. Non ergo erit infinita materia, quae, dum in loco [5]est, a loco determinatur, et dum determinatur ab illo, extrema eam linea patitur. At tu infinitam facis, dicens, Infinita est autem eo quod semper est. Et si qui discipulorum tuorum voluerit argumentari, quasi [6]infinitam aevo, non [7]modo [4]corporis intellegi velis, atquin corporaliter infinitam, [9]ut corporaliter immensam et incircumscriptam, sequentia ostendunt. Unde, inquis, nec tota fabricatur, sed partes eius. Adeo corpore infinita, non tempore est. Et obduceris [10]corpore eam infinitam [11]faciens, [12]cum locum [13]ei adscribens intra locum et [14]extremam loci lineam [15]includis. Sed tamen cur non totam eam formaverit deus non scio, nisi qua [16]aut invalidus aut invidus. Itaque [17]dimidium eius quae non tota formata sit quaero, [18]ut qualis tota fuerit agnoscam. Debuerat enim deus ut exemplarium antiquitatis ad gloriam operis palam fecisse.

Cap. XXXIX. [1]Sit nunc definitiva, sicut rectius tibi videtur, per demutationes suas et translationes, [2]sit et [3]comprehensibilis, ut quae fabricatur, inquis, a deo, quia et convertibilis et demutabilis et dispartibilis. Demutationes enim eius, inquis, dispartibilem eam ostendunt. Et hic a lineis tuis excidisti, quibus circa personam dei usus es, praescribens deum [4]illam non ex semetipso fecisse, quia in partes venire non posset [5]qui sit aeternus et manens in aevum ac

22. capit perfectum *A*. cupit profectum *Fulv. Ursinus*. 23. deum *d.*, *Latinius*. 24. naturam materiae (materiam *B.*) *AB*. 25. in melius non potuisset *abcd*. melius potuisset *AB*. 26. naturam *AB*. 27. negavit *AB*.

Cap. XXXVIII. 1. motu *cd*. 2. facit *AB*. 3. intra *AB*. 4. agnoscit *AB*. 5. quo est, a loco *AB*. est a loco in quo est *Fr. Junius*. 6. infinitatem *d*. infinite *A*. 7. motu *c*. meo *A*. 8. corpore *A*. 9. ut *om. abcd*. 10. corpore eam *abcd*. corpoream *AB*. 11. facies *B*. 12. eum *AB*. 13. et *AB*. 14. extremam *ABa*. 15. includes *AB*. 16. aut *om. A*. 17. ut dimidium *AB*. 18. ut *om. AB*.

Cap. XXXIX. 1. Sic *A*. 2. sic *A*. 3. comprehensibiles *B*. 4. illam *AB*. 5. quis ita aeternus *AB*.

per hoc immutabilis et indivisibilis. Si et materia eadem aeternitate censetur, neque initium habens neque finem, eadem ratione non poterit pati [6]dispertitionem et demutationem, qua nec deus. In aeternitatis consortio posita participet [7]cum illo necesse est et vires et leges et condiciones aeternitatis. [8]Aeque cum dicis, Partes autem eius omnia simul ex omnibus habent, ut ex partibus totum dinoscatur, utique eas partes intellegi vis quae ex illa prolatae sunt, quae hodie videntur a nobis. Quomodo ergo omnia ex omnibus habent, utique ex pristinis, quando quae hodie videntur aliter habeant quam pristina fuerunt?

Dicis in melius reformatam materiam, utique [1]*de* deterioribus, Cap. XL.
et vis meliora deteriorum exemplarium ferre? Confusa res erat, nunc vero composita est, et vis ex compositis incomposita praeberi? Nulla res speculum [2]est rei alterius, id est non coaequalis. Nemo se apud tonsorem pro homine mulum inspexit; nisi si qui putat in hac exstructione mundi [3]dispositae iam et comptae informem et incultam materiam respondere. Quid hodie informe in mundo, quid [4]retro speciatum in materia, [5]ut speculum sit mundus materiae? Cum ornamenti nomine sit penes Graecos mundus, quomodo [6]inornatae materiae imaginem [7]praefert, ut dicas totum eius ex [8]partibus cognosci? Certe ex illo [9]toto erit etiam hoc, quod non venit in deformationem. Et supra edidisti non totam eam [10]fabricatam. Igitur vel hoc rude et [11]confusum et incompositum non potest in expolitis et distinctis et compositis recognosci, quae nec partes materiae appellari convenit, cum a forma eius ex mutatione divisa recesserunt.

Revertor ad motum, ut ubique te lubricum ostendam. Incon- Cap. XLI.
ditus et inconfusus et turbulentus fuit materiae motus. Sic enim et ollae undique ebullientis similitudinem [1]opponis. Et quomodo alibi alius a te adfirmatur? Cum enim vis materiam nec bonam nec malam inducere, Igitur, inquis, subiacens materia, aequalis momenti habens motum neque ad bonum neque ad malum pluri-

[6] dispersionem *A. Vaticanus.* 7. cum illic *A.* cum illi *B.* 8. Aeque *d.* Atque *reliqui.*

Cap. XL. 1. de deterioribus *cd., Rhenanus, Latinius.* deterioribus *ABab., Fr. Iunius.* 2. est rei alterius *A.* alterius rei *cd., ex Vaticano.* est alterius *Bab.* 3. dispositae iam et comptae *cd., Latinius.* disposita iam et compta *ab., Fr. Iunius.* disposita iam et contempta *AB.* 4. retro *abcd.* tetrum *AB.* 5. aut *AB.* 6. inornata *AB.* 7. praefert *AB. Vaticanus.* refert *reliqui.* 8. passibus *AB.* 9. totum *B.* 10. fabricatam *ABac. Vaticanus.* fabricatum *bd.* 11. confusum et incompositum non potest *abcd. Gorziensis. Emendaverat ita iam antea Rhenanus.* configet non incompositum non impotestis *A.* confugi et mihi coputum non in potest *B.*

Cap. XLI. 1. oppones *AB.* apponis *d.*

decor solummodo apparens, et magnes lapis solummodo adpropinquans. Quid simile deus fabricans mundum et decor vulnerans animum, aut magnes attrahens ferrum? Nam et si apparuit deus materiae, sed non vulneravit illam, quod decor animum; et si adpropinquavit, sed non cohaesit illi, quod magnes ferro. Puta nunc exempla [4]tua competere. Certe si apparendo et adpropinquando materiae fecit ex illa deus mundum, utique ex quo apparuit fecit, et ex quo adpropinquavit. Ergo quando non fecerat retro, nec apparuerat illi nec adpropinquaverat. Et cui credibile est deum non apparuisse materiae, vel qua consubstantiali suae per aeternitatem? ab ea longe fuisse quem credimus [5]ubique esse et ubique apparere,
Dan. III, 21. cui etiam inanimalia et incorporalia laudes canunt apud Danielem? Quantus hic locus in quo deus a materia tantum distabat ut neque appareret neque adpropinquaret ante mundi molitionem? Credo, peregrinatus est ad illam de longinquo, cum primum ei voluit apparere et adpropinquare.

Cap. XLV. At enim prophetae et apostoli non ita tradunt mundum a deo factum, apparente solummodo et adpropinquante materiae, quia nec
Prov. VIII, 22. materiam ullam nominaverunt, sed primo sophiam conditam, [1]initia
Io. I, 3. viarum in opera ipsius, dehinc et sermonem prolatum, per quem
Ps. XXXIII, 6. omnia facta sunt et sine quo factum est nihil. Denique sermone eius caeli confirmati sunt et spiritu ipsius universae virtutes eorum.
Ies. XLVIII, 13. Hic est [2]dei dextera [3]et manus ambae, per quas operatus est [4]
Ps. CII, 26. Ies. XL, 12. que molitus est. Opera enim manuum tuarum, inquit, caeli,
XLVIII, 13. quas et mensus est [5]caelum et palmo terram. [6]Noli ita deo adulari, ut velis illum solo visu et solo accessu tot ac tantas substantiae protulisse, et non propriis viribus instituisse. Sic enim et Hieremias commendat: Deus faciens terram in valentia sua, para-
Ier. LI, 15. orbem in intellegentia sua, et suo sensu extendit [7]caelos. [8]Ha-
Ps. LXIV, 7. sunt vires eius quibus enixus totum hoc condidit. Maior est gloria eius si laboravit. Denique septima die requievit ab operibus. Utrum-que suo more. Aut si [9]apparens solummodo et adpropinquans fecit hunc mundum, numquid, cum facere desiit, rursus apparere et adpropinquare cessavit? Atquin magis apparere coepit et ubique conveniri deus ex quo factus est mundus. Vides ergo quemad-

qui *abcd*. *In A. omissa sunt verba* et adpropinquans ei — — apparens. 4 tua *abcd*. ut *AB*. 5. ubique esse et ubique apparere *ABabcd*. *Vaticanus*. ubique ubique apparere *b*. ubique et undique apparere? *Latinius*.

Cap. XLV. 1. initia *Bab*. initium *cd*., *ex coniectura Pamelii*. initiarum 2. deus dextera (dextra *B*.) *AB*. 3. dei et *c*. 4. ea quae *d*., *cum Latinio*. terram et palmo coelum *cd*., *ex coniectura Pamelii*. 6. Non ita *AB*. 7. coelum *d*., *cum Latinio*. 8. Haec *AB*. 9. appraehenso dummodo quia *A*. adpre dummodo et *B*.

modum operatione [10]dei universa consistunt, valentia facientis terram, intellegentia parantis orbem, et sensu extendentis caelum, non apparentis solummodo, nec adpropinquantis, sed adhibentis tantos animi sui nisus, sophiam, valentiam, sensum, sermonem, spiritum, virtutem. Quae illi non [11]erant necessaria [12]ut apparendo tantummodo et adpropinquando [13]perfectus fuisset. Haec autem sunt invisibilia eius, quae [14]secundum apostolum ab institutione Rom. I, 20.
mundi [15]de factis eius [16]conspiciuntur, non materiae nescio quae, sed sensualia ipsius. Quis enim [17]cognovit sensum domini, de quo exclamat, Profundum divitiarum et sophiae, ut [18]ininventibilia iudicia Rom. XI, 33.
eius et [19]ininvestigabiles viae eius. [20]Quid haec magis sapiunt quam ut ex nihilo omnia facta [21]sint? quae nec inveniri nec investigari [22]nisi soli deo possent, [23]alioquin investigabilia, si ex materia sunt investigata [24]et inventa. Igitur [25]in quantum [26]constitit materiam nullam fuisse, ex hoc etiam, quod nec talem competat fuisse qualis [27]inducitur, in tantum [28]probatur omnia a deo ex nihilo facta. Nisi quod Hermogenes [29]eundem statum describendo materiae [30]quo est ipse, inconditum, confusum, turbulentum, ancipitis et praecipitis et fervidi motus, [31]documentum artis [32]suae dum ostendit, ipse se pinxit.

10. dei universa consistunt *d.*, *ex emendat. Latinii.* deus universa constituit *ABabc.* 11. erunt *AB.* 12. si *d.*, *cum Latinio.* 13. perfectus *Latinius.* profectus *ABabcd.* 14. secundum apostolum *abcd.* secundum ea coelum *B.* sec ea secundum *A.* 15. de factis *d.*, *Latinius, Fr. Iunius.* factis *Babc.* facta *A.* 16. conspicientur, non *abcd.* conspici unum ne *AB.* 17. constituit *AB.* 18. inventibilia *ABab.*, iudices *Rhenani.* 19. ininvestigabiles *cd.* investigabiles *reliqui.* 20. Quod *A.* 21. sunt *bc.* 22. nisi soli deo *A.* nisi solo deo *abc.* nisi a solo deo *d.*, *cum Fulvio Ursino.* 23. aliae quid *A.* 24. et non inventa *AB.* 25. et *A.* 26. constitutam *AB.* 27. dicitur *AB.* 28. probaretur *AB.* 29. eodem statu (statum *B.*) describendi *AB.* 30. quod *AB.* 31. documentum *abcd.* documentis *B.* In *A.* hoc vocabulum *desideratur.* 32. suae de ostendit ipse pinxit *AB.*

ADVERSUS VALENTINIANOS.

In scripturae discrepantia Tertulliani verbis subiecta

A significat librum Vindobonensem, manu exaratum.
B - - Leidensem, manu exaratum.
C - editionem principem, Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXI.
a - - Io. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV.
b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
c - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX.
d - - Nicol. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Cap. I. [1]Valentiniani, frequentissimum plane collegium inter haereticos, quia plurimum ex apostatis veritatis et ad fabulas facile est et disciplina non terretur, nihil magis curant quam occultare quod praedicant; si tamen praedicant qui occultant. Custodiae officium conscientiae [2]officium est. Confusio praedicatur, dum religio [3]adseveratur. Nam et illa [4]Eleusinia, haeresis et ipsa [5]Atticae superstitionis, quod tacent pudor est. Idcirco et [6]aditum prius cruciant diutius initiant [7]*ante*quam consignant, [8]cum epoptas quinquennium instituunt, ut opinionem suspendio cognitionis aedificent, atque ita tantam maiestatem exhibere [9]videantur quantam [10]praestruerunt cupiditatem. Sequitur iam silentii officium. Attente custoditur quod tarde invenitur. Ceterum tota in [11]adytis divinitas, [12]tota [13]suspiria

Cap. I. 1. Valentini *Io. Croiius Specim. Coniecturarum et Observatt. in quaedam loca Origenis, Irenaei, Tertulliani et Epiphanii, ad calcem Irenaei Opp. edit. Io. Grabe. p.* 15. 2. offucium *Ios. Scaliger.* 3. adservatur *Fr. Iunius.* 4. eleusina *b.*, *et codex scriptus Bibl. Laurentianae XII. plut. XXVI.* 5. actice *AB.* 6. adita *Cl. Salmasius in Solin. p.* 7. aditurum *Fr. Iunius.* 7. antequam *ego.* linguam *d.* quem *Fr. Iunius.* quam *ABCabc. Laurentianus.* cum os signant *rescripsit Cl. Salmasius l. l.* 8. cum epoptas quinquennium *ego.* cum epoptas ante quinquennio *Ios. Scaliger* cum epoptas ante quinquennium *d., Salmasius.* cum et portas quinquennium *AB. Laurentianus.* cum et portas ante quinquennium *Cabc.* 9. videntur *Ios. Scaliger* 10. praestruxerint *A.* 11. additis *B.* 12. tota *ABd. Laurentianus.* tot *reliqui* 13. suspiria epoptarum *d., Ios. Scaliger.* suspiria portarum *ABC. Laurent.* siparia portarum *abc. Fr. Iunius et Cl. Salmasius* (*in Ael. Spartianum p.* 33. *et in Solin. l. l.*) *rescripserunt* post tot suspiria epoptarum.

epoptarum, totum signaculum linguae, simulacrum membri virilis revelatur. Sed naturae venerandum nomen allegorica dispositio praetendens patrocinio coactae figurae sacrilegium [14]obscurat, et convicium [15]falsi simulacris excusat. Proinde quos nunc destinamus[1] haereticos, [16]sanctis nominibus et titulis et argumentis verae religionis vanissima atque turpissima figmenta configurantes facili [17]caritati ex divinae copiae occasione, quia de multis multa succedere est, [18]Eleusinia [19]Valentiniani fecerunt [20]lenocinia, sancta silentio magno, sola taciturnitate caelestia. Si bona fide quaeras, concreto vultu, suspenso supercilio, Altum est, aiunt. Si subtiliter temptes, per [21]ambiguitates bilingues communem fidem adfirmant. Si scire te subostendas, negant quicquid agnoscunt. Si cominus [22]certes, tuam simplicitatem sua caede dispergunt. Ne discipulis quidem propriis [23]ante committunt quam suos [24]fecerint. Habent artificium quo prius persuadeant quam edoceant. Veritas autem docendo persuadet, non suadendo docet.

Ideoque simplices notamur apud illos, ut hoc tantum, non etiam sapientes; quasi statim [1]deficere cogatur a simplicitate sapientia, domino utramque iungente: Estote prudentes ut serpentes, et simplices ut columbae. Aut si nos propterea insipientes quia simplices, num ergo et illi propterea non simplices quia sapientes? Nocentissimi autem qui non simplices, sicut stultissimi qui non sapientes. Et tamen [2]malim eam partem meliori [3]sumi vitio. Si forte praestat minus sapere quam peius, errare quam fallere. Porro facies dei [4]expectatur in simplicitate [5]quaerendi, ut docet ipsa [6]Sophia, non quidem Valentini, sed Salomonis. Deinde infantes testimonium Christi sanguine litaverunt. Pueros vocem qui crucem clamant? Nec pueri erant nec infantes, id est simplices non erant. [7]Repuerascere nos et apostolus iubet secundum deum, ut malitia infantes per simplicitatem, ita demum sapientes sensibus; simul dedi in [8]sapientiae ordinem de simplicitate [9]manantis. In summa Christum columba demonstrare solita est, serpens vero

Cap. II.

Matth. X, 16.

Sap. Sal. I, 1.

I Cor. XIV, 20.

1. observat *AB. Laurent.* 15. falsis *ABCabc. Laurent.* 16. sumptis *Laurent.* 17. caritati *d., ex emendat. Latinii.* claritati *ABCabc. Laurent.* credulitati *Croi.* [illegible] p. 13. 18. Eleusinia *d. Laurent., Fr. Iunius.* Eleusiniana *ABabc.* Eleusiniana [illegible]cana *Croi. l. l.* 19. Valentiani *d. Laurent.* Valentinjana *reliqui.* 20. lenocinia [illegible]ncta, silentio magna, sola *d., in Erratis.* 21. ambiguitatis *B. Laurent.* 22. certes [illegible]tam *abc.* certes, fatuam *d.* certe statuam *ABC. Laurent.* 23. animam commit[illegible]nt *Laurent.* 24. fecerunt *Laurent.*

Cap. II. 1. deficere cogitur *ABC. Laurent.* 2. malim eam *ego.* malim in [illegible]am *libri omnes.* 3. suum initio *AB.* summi vitio *Laurent.* 4. expectatur *ego.* [illegible]spectat *ABCabc. Laurent.* spectat *d., Latinius, Fr. Iunius.* 5. quaerentes *cd.* [illegible] sapientia *duo Vaticani, apud Pamelium, et Laurentianus.* 7. repuerescere *AB.* [illegible]urent. 8. sapientia *AB. Laurent.* 9. manantis *d.* manandi *ABC. Laurent., et* [illegible]*ex Pithoei apud Rigaltium.* amando *abc.*

temptare. Illa et a primordio divinae pacis praeco; ille a primordio divinae imaginis praedo. Ita facilius simplicitas sola deum et agnoscere poterit et ostendere, prudentia sola concutere potius et prodere.

Cap. III. [1]Abscondat itaque se serpens quantum potest, totamque prudentiam in latebrarum ambagibus torqueat; alte habitet, in caeca [2]detrudatur, per anfractus seriem suam evolvat, tortuose procedat, nec semel totus, lucifuga bestia. Nostrae columbae [3]etiam domus simplex, in editis semper et apertis et ad lucem. Amat [4]figura spiritus sancti orientem, Christi figuram. Nihil veritas erubescit nisi solummodo abscondi; quia nec pudebit ullum aures ei dedere, eum deum recognoscere, quem iam illi natura commiait, quem quotidie in operibus omnibus sentit, hoc solo minus notum, [5]quod unicum non putavit, quod [6]in numero nominavit, quod in alis adoravit. Alioquin a turba eorum et aliam frequentiam suadere, a domestico principatu ad incognitum transmovere, a manifesto ad occultum retorquere, de limine [7]fidem offendere est. Iam si et in totam fabulam initietur, [8]nonne tale aliquid dabitur te in infantia inter somni difficultates a nutricula audisse, Lamiae turres et pectines Solis? Sed qui ex alia conscientia venerit fidei, si statim inveniat tot nomina Aeonum, tot coniugia, tot [9]genimina, tot exitus, tot eventus, [10]felicitates, infelicitates dispersae atque concisae
I Tim. I, 4. divinitatis, dubitabitne ibidem pronuntiare has esse fabulas et genealogias indeterminatas, quas apostoli spiritus [11]his iam tunc pullulantibus seminibus haereticis damnare praevenit? Merito itaque non simplices, merito tantummodo prudentes, qui talia [12]nec facile producunt neque exerte defendunt, sed nec omnes quos edocent perdocent; utique astute, ut pudenda, ceterum inhumane, si honesta. Et tamen simplices nos [13]omnia scimus. Denique hunc primum cuneum congressionis armavimus, detectorem et designatorem totius conscientiae illorum, primamque hanc victoriam auspicamur, quia quod tanto impendio absconditur, etiam solummodo demonstrare destruere est.

Cap. IV. Novimus, inquam, optime originem quoque ipsorum, et scimus

Cap. III. 1. Abscondit *AB. Laurent.* 2. detrudat *AB. Laurent.* 3. etiam domus simplex *ABd. Laurent.* domus simplex, etiam *Cabc.* 4. figura *d.* figuram *reliqui et Laurent.* 5. quam quod *AB. Laurent.* 6. innumeros *Fr. Iunius.* 7. fidem offendere est *C(in marg.)cd. Vaticani tres.* fidem ostendere est *AB.* offendere est *ab., Ios. Scaliger.* 8. nonne tale aliquid *Cabcd.* nonne dicti aliquid *Laurent.* nomen gloriae aliquid *AB.* 9. genimina *abcd. Gorziensis.* gemina *reliqui.* 10. felicitatis *ABC. Laurent.* 11. hiis *AB.* 12. nec *AB. Laurent.* neque *reliqui.* 13. omnia scimus *C(in marg.)abcd. Laurent. Gorziensis.* omnia sumus *AB.* omnes sumus *C.*

cur Valentinianos appellemus, licet non esse videantur. Abscesserunt enim a conditore, sed minime origo deletur, et si forte mutatur, testatio est ipsa mutatio. [1]Speraverat episcopatum Valentinus, quia et ingenio poterat et eloquio. Sed alium ex martyrii praerogativa loci potitum indignatus de ecclesia authenticae regulae abrupit. Ut solent animi pro prieratu exciti praesumptione ultionis accendi, ad expugnandam conversus veritatem et cuiusdam veteris opinionis [2]semitam nactus *astu* colubroso viam declinavit. Eam postmodum [3]Ptolemaeus [4]intravit, nominibus et numeris Aeonum distinctis in [5]personales substantias, sed extra deum determinatas, quas Valentinus in ipsa summa divinitatis [6]ut sensus et affectus [7]motus incluserat. Deduxit et Heracleon inde tramites quosdam, et Secundus, et magus [8]Marcus. Multum circa imagines legis Theotimus operatus est. Ita nusquam iam Valentinus, et tamen Valentiniani, qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochiae [9]Axionicus memoriam Valentini [10]integra custodia [11]regularum [12]eius consolatur. Alioquin tantum se huic haeresi suadere permissum est quantum lupae feminae formam [13]quotidie [14]supparare sollemne est. [15]Quidni? cum spiritale illud semen suum sic in unoquoque [16]recenseant? Si aliquid novi adstruxerint, revelationem statim appellant praesumptionem, et charisma ingenium, nec unitatem, sed diversitatem. Ideoque prospicimus seposita illa sollemni dissimulatione sua plerosque [17]dividi, de quibusdam articulis etiam bona fide dicturos, Hoc ita non est, et, Hoc aliter accipio, et, Hoc non agnosco. Varietate [18]enim innovatur regularum facies. Habet etiam colores [19]ignorantiarum.

Mihi autem cum archetypis erit limes principalium magistro- Cap. V.
rum, non cum adfectatis ducibus passivorum discipulorum. Nec undique dicemur ipsi nobis finxisse materias, quas tot iam viri sanctitate et praestantia insignes, nec solum nostri antecessores, sed ipsorum haeresiarcharum contemporales, instructissimis voluminibus et prodiderunt et [1]retuderunt, ut Iustinus, philosophus et

Cap. IV. 1. separaverat *AB. Laurent.* 2. semitam nactus astu colubroso viam declinavit *ego.* semini nactus colubroso viam delinavit (deliniavit *C.*) *ABC. Laurent.* semini actu colubroso viam deliniavit *abc.* semen nactus Colarbaso viam deliniavit *f, cum Latinio.* seminia nactus Colorbaso viam delinavit *Fr. Iunius.* 3. Ptolomaeus *cd.* ptolemius *Laurent.* 4. instravit *d., cum Latinio. Probavit etiam Fr. Iunius.* 5. personali (personale *C.*) substantia *ABC. Laurent.* 6. et *AB. Laurent.* 7. et motus *d.* 8. et marcus *AB.* 9. Axionicus *Cabcd.* Arionicus *AB. et tres Vaticani.* 10. integram *AB.* 11. regular *C.* regulare *AB., et C. in marg.* 12. ius *A.* ius *B.* 13. cottidie *AB.* 14. superare *ABC.* 15. Quid iniquum *ABC.* 16. recenseat *AB.* 17. dividi, de quibusdam *ego.* dividi quibusdam *libri omnes.* 18. cum *Fr. Iunius.* 19. ignorantia earum *Ios. Scaliger, et Fr. Iunius.*

Cap. V. 1. retulerunt *AB.*

martyr, ut Miltiades, ecclesiarum sophista, ut Irenaeus, omnium doctrinarum curiosissimus explorator, ut Proculus [2]noster, virginis senectae et Christianae eloquentiae dignitas, quos in omni
I Cor. XI,19. opere fidei, quemadmodum in isto, optaverim assequi. Aut si in [3]totum haereses non sunt, ut qui eas pellunt finxisse credantur, [4]mentietur apostolus praedicator illarum. Porro si sunt, non alias erunt quam quae retractantur. Nemo tam otiosus fertur stilo ut materias habens fingat.

Cap. VI. Igitur hoc libello, quo demonstrationem solum [1]promittimus illius arcani, ne quem ex nominibus tam peregrinis et coactis et compactis et ambiguis caligo suffundat, quomodo eis usuri simus prius demandabo. Quorundam enim de Graeco interpretatio non occurrit ad expeditam proinde nominis formam, quorundam nec de sexu genera conveniunt, quorundam usitatior in Graeco notitia est. Itaque plurimum [2]Graeca ponemus; significantiae per paginarum limites aderunt, nec Latinis quidem deerunt Graeca, sed in lineis desuper notabuntur, ut signum hoc sit personalium nominum propter [3]ambiguitates [4]eorum quae cum alia significatione communicant. Quamquam autem distulerim [5]congressionem, solam interim professus narrationem, sicubi [6]tamen indignitas meruerit suggillari, [7]omnino erit delibatione transfunctoria [8]expugnatio. [9]Congressionis lusionem deputa, lector, [10]ante pugnam. Ostendam, sed non [11]imprimam vulnera. Si et ridebitur alicubi, materiis [12]ipsis satisfiet. Multa [13]sunt sic digna revinci, ne gravitate [14]adoretur. Vanitati proprie festivitas cedit. Congruit et veritati ridere, quia laetans, de aemulis suis ludere, quia secura est. Curandum plane ne risus eius rideatur si fuerit indignus; ceterum ubicunque dignus risus, officium est. Denique [15]hoc modo incipiam.

Cap. VII. Primus omnium Ennius, poeta Romanus, Coenacula maximum caeli, simpliciter pronuntiavit, [1]elati situs nomine, vel quia levem illic epulantem legerat apud Homerum. Sed haeretici quantas supernitates supernitatum, et quantas sublimitates sublimitatum in

2. noster *d., Ios. Scaliger.* noster et *Rhenanus.* nostrae *ABCabc., Fr. Iunius.* 3. tota haeresi *AB.* 4. mercetur *AB.*

Cap. VI. 1. praemittentes solius *ABC.* 2. Graeca *d.* Graeco *reliqui, et tres Vaticani.* 3. ambiguitatem *Vaticanorum unus.* 4. eorum qui *C.* quae *AB.* 5. congestionem *ABC.* 6. tamen *om. AB.* 7. omnino erit delibatione transfunctoria *ego.* non erit delibatione transfunctoria *abd.* non erit delibatione transpunctoria *ABC. codex Pithoei.* non erit deliberatione transfunctoria *c., partim cum Vaticanis.* non erit de libatione transfunctoria *Rhenanus. Quod nec Pamelius improbavit.* non erit deliberatio nec transpunctoria *Ios. Scaliger.* non erit deliberatione transpunctoria *Fr. Iunius.* 8. depugnatio *Ios. Scaliger.* 9. Congressioni *Rigaltius.* 10. haud *ab.* an *Vaticanorum unus.* 11. in prima *AB.* 12. ipsis *om. B.* 13. sic digna sunt *AB.* 14. adornentur *Fr. Iunius.* 15. hic *AB.*

Cap. VII. 1. de lati *d., cum Latinio.*

habitaculum dei sui cuiusque suspenderint, extulerint, expanderint, mirum est. Etiam creatori nostro [2]Enniana coenacula in aedicularum disposita sunt forma, aliis atque aliis pergulis superstructis et unicuique deo per totidem scalas distributis quot [3]haereses fuerint. Meritorium factus est mundus. Insulam [4]Feliculam credas tanta tabulata caelorum, [5]nescio ubi. Illic [5b]etiam Valentinianorum deus ad summas tegulas habitat. Hunc substantialiter quidem [6]*Αἰῶνα Τέλειον* appellant, personaliter [7]vero *Προαρχὴν* et *Τὴν Ἀρχὴν*, etiam Bython, quod in sublimibus habitanti minime congruebat. Innatum, immensum, infinitum, invisibilem aeternumque definiunt, quasi statim probent esse, si talem definiant qualem scimus esse debere, [8]ut sic et ante omnia fuisse dicatur. Sed ut sit expostulo, nec aliud magis in huiusmodi [9]denoto quam quod post omnia inveniuntur [10]qui [11]ante omnia fuisse dicuntur, et quidem non [12]sua. Sit itaque [13]Bythos [14]iste infinitis retro aevis in maxima et altissima quiete, in otio plurimo placidae et, ut ita dixerim, [15]stupentis divinitatis, qualem iussit Epicurus. Et tamen quem solum volunt, dant ei secundam in ipso et cum ipso personam, [16]Ennoean, quam et [17]Charin et Sigen insuper nominant. Et forte accedunt in illa commendatissima quiete [18]monere eum de proferendo tandem initio rerum a semetipso. [19]Hoc vice seminis in [20]Sigae suae [21]veluti genitalibus vulvae locis collocat. Suscipit illa statim et praegnans efficitur et parit, utique silentio, Sige, et quem parit, [22]Nus est, simillimum patri et parem per omnia. Denique [23]solus hic capere sufficit immensam illam et incomprehensibilem magnitudinem patris. [24]Ita et ipse pater dicitur et initium omnium et proprie Monogenes. Atquin [25]non proprie, siquidem non solus [26]agnascitur. Nam cum illo processit et femina, [27]cui Veritas *nomen*. Monogenes, quia prior genitus, quanto congruentius Protogenes vocaretur? Ergo [28]Bythos et Sige, Nus et Veritas prima quadriga defenditur Valen-

2. et humana *AB*. 3. haeresis *B*. 4. Feliculam *om. C., sed habet in marg.* 5. nescio ubi *uncinis inclusa sunt in d. Rigaltius ea spuria esse iudicavit, nescio cur. Adscripsit „Haec reperiuntur in codicibus antiquis, sed nihilo magis probanda."* 5b. enim *Ad.* 6. aeona teleion *A. Omittit haec verba B.* 7. vero τιροαρχο enpappophneti ϭibythion *A. Om. haec verba B. Pro* Bython, *quae emendatio est Pamelii, hic et in seqq. ubique scriptum est* Bythion *in ABCab.* 8. ut sic *abcd.* sic *ABC.* 9. devoto *AB.* 10. quae *AB.* 11. ante *om. AB.* 12. sua. Sit *abcd.* suase *ABC.* 13. bittios *AB.* Bythios *Cab.* 14. istos *AB.* 15. stupentibus *AB.* 16. Ennoean *cd.* et notam *reliqui.* 17. carni et sigenui supernominant *AB.* 18. monere *d., ex emendat. Latinii. Probavit etiam Fr. Iunius.* movere *ABCabc.* 19. hac *AB.* 20. Sigae suae *Cabcd.* signe sue *AB.* Siges suae *alii.* 21. veluti *d.* velut in *reliqui.* 22. avis est *AB. In sequentibus malim* simillimus patri et par ei per omnia. 23. sulus *AB.* 24. Ita *om. AB.* 25. non *om. AB.* 26. agnascitur *cd., ex emendat. Latinii.* agnoscitur *ABCab.* 27. cui Veritas nomen. Monogenes *Fr. Iunius.* cui veritas Monogenes *ABCabc.* Veritas nomen. Monogenes *d.* 28. Bythios *ABCab., ubicunque.*

tinianae factionis, matrix et origo cunctorum. Namque ibidem [29]simul accepit prolationis suae officium emittit et ipse [30]ex semetipso Sermonem et Vitam, quae si retro non erat, utique nec in [31]Bytho. Et quale est ut [32]in deo vita non fuerit? Sed et haec soboles ad initium universitatis et [33]formationem Pleromatis totius emissa facit fructum, Hominem et Ecclesiam procreat. Habes Ogdoadem, Tetradem duplicem, ex [34]coniugationibus masculorum et feminarum, cellas, ut ita dixerim, primordialium Aeonum, fraterna connubia Valentinianorum deorum, census omnes sanctitatis et maiestatis haereticae, nescio criminum an numinum turbam, certe fontem reliquae fecunditatis.

Cap. VIII. Ecce enim secunda Tetras, Sermo et Vita, Homo et Ecclesia, quod in patris gloriam [1]fruticasset, [2]huic numero gestientes et ipsi tale quid patri de suo offerre, alios ebulliunt fetus, proinde [3]coniugales, per copulam utriusque naturae. Hac Sermo et Vita decuriam Aeonum simul fundunt, illac Homo et Ecclesia, duos amplius, [4]aequiparando parentibus, quia et ipsi duo cum illis decem tot efficiunt quot ipsi procreaverunt. Reddo nunc nomina, quos decuriam dixi: [5]Bythios et [6]Mixis, *Agerates et Henosis, Autophyes* et Hedone, Acinetos et [7]Syncrasis, Monogenes et Macaria. Contra duodenarius numerus hi erunt: Paracletus et Pistis, Patricos et Elpis, Metricos et Agape, [8]Ainus et Synesis, Ecclesiasticus et Macariotes, [9]Theletus et Sophia. Cogor hic quid ista nomina desiderent proferre de pari exemplo. [10]In scholis Karthaginiensibus fuit quidam [11]frigidissimus rhetor Latinus, [12]Phosphorus nomine. Cum virum fortem peroraret, Venio, inquit, ad vos, optimi cives, de proelio cum victoria mea, cum felicitate vestra, ampliatus, gloriosus, fortunatus, maximus, triumphalis. Et scholastici statim familiae [13]Phosphori Θεῷ acclamant. [14]Audisti [15]Fortunatam et Hedonen et Acinetum [16]et Theletum? [17]Acclama familiae [18]Ptolemaei

29. simul ac cepit *a.*, *Fr. Iunius.* 30. a semet ipso *AB.* 31. bythion *AB.* 32. inde obita non *ABC.* 33. formationem *Grabe ad Irenaeum* p. 8. formaei *AB.* formati *abcd.* formam *Fr. Iunius, et Croi.* p. 19. 34. coniugationibus *ABcd. Corziensis liber.* coniunctionibus *C.*

Cap. VIII. 1. fructificasset *AB.* 2. huic *ABC., Fr. Iunius.* hinc *reliqui.* 3. coniugalis *ABC.* coniugaleis *reliqui.* 4. aequiperando *A.* 5. Bythios *ABCabc. Vaticanorum duo.* Bythos *d.* 6. Mixis, Agerates et Henosis, Autophyes et Hedone, Acinetos *cd., ex Irenaeo.* Mixis et Hedone, Acinetos *Cab.* mavis esthedones cinctos *AB.* 7. sinerasis *AB.* 8. Ainus *cd.* Aenos *reliqui.* 9. et Eletus *C.* et electus *AB.* Teletus *abc. Vaticani tres.* 10. In scholis *cd., ex emendat. Rhenani.* In iscirs *Cab.* mis olis *A.* nus olis *B.* In solis *tres Vaticani.* 11. frigidissimus *d*, *Fr. Iunius.* rigidissimus *reliqui.* 12. Phorphorus *C.* phophorus *A.* phophortus *B.* 13. Phosphorifae acclamant *C.* perhophorifae *B.* phophorifae acclamant *A.* 14. Audis tu *Latinius.* 15. Fortunatum (*AB.*) *edd. Semleri et Leopoldi.* 16. et haeletum *ABC.* et Teletum *ab.* 17. at elavis *AB.* 18. tholomeifae hoc *A.* Ptolemaeifae. Hoc (*B*)*C.*

Θεοῦ. Hoc erit Pleroma illud arcanum, divinitatis tricenariae plenitudo. Videamus quae sint istorum privilegia numerorum, quaternarii et octonarii [19]et duodenarii. Interim in tricenario fecunditas tota deficit; castrata est vis et potestas et libido genitalis Aeonum. Quasi non et numerorum tanta adhuc coagula superessent, et [20]nulla alia de paedagogio nomina. Quare enim non et quinquaginta et centum procreantur? quare non et [21]hetaeri et [22]syntrophi nominantur?

Sed et [1]hoc exceptio personarum est, quod solus ille Nus ex omnibus immensi patris fruitur [2]notione, gaudens et exultans, illis utique [3]maerentibus. Plane Nus, [4]quantum in ipso fuit, et voluerat et temptaverat ceteris quoque communicare quae norat, quantus et quam incomprehensibilis pater; sed intercessit mater Sige, illa scilicet quae et ipsis haereticis suis tacere praescribit; etsi de patris nutu aiunt factum, volentis omnes in desiderium [5]sui accendi. Itaque dum macerantur intra semetipsos, dum tacita cupidine cognoscendi patrem uruntur, paene scelus factum est. Namque ex illis duodecim Aeonibus, quos Homo et Ecclesia [6]ediderant, novissima natu Aeon (viderit soloecismus, Sophia enim nomen est) incontinentia [7]sui sine coniugis [8]Theleti [9]societate prorumpit in patrem inquirere, et genus contrahit vitii quod exorsum quidem fuerat in illis aliis qui circa Nun, in hunc autem, [10]id est in Sophiam, [10b]derivarat, ut sedem vitio in corpore alibi [11]innata in aliud membrum perniciem suam efflare. Sed enim sub [12]praetextu dilectionis in patrem aemulatio superabat in Nun, solum de patre gaudentem. Ut vero impossibilia contendens Sophia [13]frustrata erat, et vincitur difficultate et extenditur affectione, modico abfuit prae vi dulcedinis et laboris devorari et in reliquam substantiam dissolvi; nec alias quam pereundo cessasset nisi bono fato in Horon [14]incursasset. Quaedam et huic vis. Est fundamentum universitatis illius *et* ex-

Cap. IX.

19. et denarii et duodenarii *Fr. Iunius.* 20. mille alia *Fr. Iunius.* 21. hetaeri *ego.* sterceiae *Cabc.* hercitae *d.* stercere *A. In B. verba* quare — — nominantur *desiderantur.* stercoiae *Vaticanorum duo.* stercesae *Vaticanorum tertius.* synerceiae *Salmasius in Notis ad Consecr. Temp. in Ag. Herodis in Nov. Suppl. Poleni ad Thes. Antiqu. Rom. et Gr. tom. II. p.* 625. 22. syntrophae *Salmasius l. l.*

Cap. IX. 1. haec *AB.* 2. ratione *AB.* 3. merentibus *C.* 4. et quantum *ABC.* 5. suis *AB.* 6. ediderant *ABcd. tres Vaticani.* ediderunt *reliqui.* 7. sui sine *cd., ex tribus Vaticanis.* suisne *ABC.* suive *ab., cum libro Gorziensi.* sui sive *Latinius.* 8. Theleti *Croi. l. l. p.* 27. filetis *B.* Phileti *reliqui.* 9. societate *ABCcd. tres Vaticani.* satietate *ab. Gorziensis, Latinius.* 10. id est *Aabcd.* idem *B.* vel *C.* 10 b. deriverat *AB.* 11. innata *ego.* connata *Cabcd.* conata *A(B). tres Vaticani, Fr. Iunius.* 12. praetexto *Caed. tres Vaticani.* praetextu *ABb.* 13. frustrata erat *ego.* frustra erat *Fr. Iunius.* frustrarat *ABCabcd.* 14. incursasset. Quaedam et huic vis. Est fundamentum universitatis illius et extrinsecus custos, quem et *ego.* incursasset, (quaedam et huic vis est, fundamentum, universitatis illius extrinsecus custos) quem et *abcd.* incursasset. Quaedam et huic vis est fundamentum, universitatis illius ex-

trinsecus custos, quem et Crucem appellant et Lytroten et Carpisten. Ita Sophia periculo exempta et tarde persuasa, [15]declinata investigatione patris, conquievit, et totam [16]animationem, Enthymesin, cum passione, quae insuper acciderat, exposuit.

Cap. X. Sed quidam exitum Sophiae et restitutionem [1]aliter somniaverunt. Post irritos conatus et spei deiectionem deformatam cum pallore, credo, et macie et incuria [2]formae, uti quae patrem non minus denegatum dolebat quam amissum. Dehinc in illo maerore ex semetipsa sola, nulla opera coniugii, concepit et procreat feminam. Miraris [3]haec? Et gallina sortita est de suo parere; sed et vultures feminas tantum [4]parere aiunt. Et tamen sine masculo [5]mater, et metuere postremo, ne finis quoque [6]insisteret, et haerere de ratione casus, curare de occultatione. Remedia nusquam. Ubi enim iam tragoediae et comoediae, a quibus forma mutuaretur exponendi quod [7]citra pudorem erat natum? Dum in malis res est, suspicit, convertit ad patrem. Sed incassum [8]enisa, [9]ut vires deserebant, in preces [10]succidit. Tota etiam propinquitas pro ea supplicat, vel maxime Nus. [11]Quidni? Causa mali tanti? Nullus tamen Sophiae exitus vacuit. Omnes aerumnae eius operantur. Siquidem et illa tunc conflictatio in materiae originem pervenit. Ignorantia, [12]pavor, maeror substantiae fiunt. [13]Ibi demum pater aliquando motus quem supra diximus Horon per [14]Monogenem Nun in haec [15]promit in imagine sua, [16]feminam marem, [17]quia de patris sexu ita variant. Adiciunt autem [18]Horon etiam [19]Metagogem, id est circumductorem, vocari et [20]Horotheten. Huius praedicatione opera et repressam ab illicitis et purgatam a malis et deinceps confirmatam Sophiam et coniugio restitutam; et ipsam quidem in Pleromatis [21]censu remansisse, Enthymesin vero eius et illam

trinsecus custos, et quem *ABC.* incursasset quemdam (et hic vis est, fundamentum universitatis, illius extrinsecus custos) quem et *Fr. Iunius.* 15. declinata *Abcd.* et *tres Vaticani.* de inclinata *Cab., Fr. Iunius.* 16 animationem, Enthymesin, cum *ego.* animationem Enthymesi cum *C.* animationem Synthemesi cum *AB.* Enthymesin id est animationem cum *reliqui, ex emendat. Rhenani.*

Cap. X. 1. dicit. Somniaverunt post irritos *AB.* 2. proprie atque *AB.* *Pro* uti *ab. habent* ut. 3. hoc *B.* 4. parere *non habent Bd. codex Pithoei.* 5. matres. Metuere *Fr. Iunius.* mater. Primo quidem contristari propter incessantem generationis, metuere *cd., ex Irenaeo.* 6. insisteret, et haerere *ego.* insisteret, haerere *libri omnes.* 7. citra *cd., ex uno Vaticano.* circa *reliqui.* 8. enissa *A.* 9. ut *Fr. Iunius.* et *libri omnes.* 10. succedit *ABC.* 11. quid in *ABCd.* 12. pavorem *ABC.* pavor et *Fr. Iunius.* 13. Ibidem pater *ABC.* 14. per Monogenen Nun, quem supra diximus Horon, in haec *cd., ex correct. Pauchii.* monogenum in *AB.* 15. promit *ABCod. Vaticanorum duo.* praemittit *ab., ex Irenaeo.* 16. feminam marem *ego.* femina marem *ABC.* foeminamare *abcd.* feminamarem *Grabe ad Iren. p.* 12. 17. qui de hac patris ex uita *AB.* qui aede patris ex uita *C.* 18. Horo *ABC.* 19. Metagogia circumductorem *ABC.* Metagogea id est circumductorem *reliqui.* 20. Horoten *ABC.* 21. censura mansisse *Ca.* censu mansisse *AB.*

[22]appendicem Passionem [23]ab Horo relegatam et crucifixam et [24]extra eum factam (Malum, quod aiunt, foras!), spiritalem tamen substantiam illam, ut naturalem quendam impetum Aeonis, sed informem et [25]inspeciatam, quatenus nihil adprehendisset, ideoque fructum infirmum et feminam pronuntiatam.

Igitur post [1]Enthymesin extorrem et matrem eius Sophiam coniugi reducem ille iterum Monogenes, ille [2]Nus, otiosus [3]plane de patris cura atque prospectu, solidandis rebus et Pleromati muniendo iamque figendo, ne qua [4]eiusmodi rursus concussio [5]incuteret, novam excludit copulationem, Christum et Spiritum Sanctum. [6]Turpissimum putem duorum masculorum. Aut femina erit Spiritus Sanctus, et vulneratur a femina masculus. [7]Numen in his datur unum, [8]procurare concinnationem Aeonum. [9]Et ab eius officii societate duae scholae protinus, duae cathedrae, inauguratio quaedam dividendae doctrinae Valentini. Christi erat [10]inducere Aeonas naturam coniugiorum (vides quam rem [11]plane) et innati coniectationem, et idoneos efficere generandi in se agnitionem patris, quod capere eum non sit neque comprehendere, non visu denique, non auditu compotiri eius, nisi per [12]Monogenem. Et tamen tolerabo quod ita [13]disserunt patrem nosse, [14]ne nos et illud. Magis denotabo doctrinae perversitatem, quod docebantur [15]incomprehensibile quidem patris causam esse perpetuitatis ipsorum, [16]comprehensibile vero eius generationis illorum et formationis esse rationem. Hac enim dispositione illud, opinor, insinuatur, [17]expedire deum non adprehendi, siquidem inadprehensibile eius perpetuitatis est causa, adprehensibile autem non perpetuitatis, sed nativitatis et formationis, egentium perpetuitatis. Filium autem constituunt adprehensibilem patris. [18]Quomodo tamen adprehendatur tum prolatus Christus edocuit. Spiritus vero Sancti propria,

Cap. XI.

22. adpendicen passione *ABC.* 23. abhorrere ligatam et *ABC.* 24. extra eum factam *d., ex Irenaeo.* extra aevum facta *AB.* extra aevum factam *Cabc. codex Pithoei.* 25. inspeciatam *bcd., Fr. Iunius ad lib. Adv. Hermog. cap.* 40. inspectatam *reliqui.*

Cap. XI. 1. enthymesim *A.* 2. Nous *C.* 3. illa ne de *AB.* 4. huiusmodi *AB.* 5. incuteret *ABCad. Vaticani.* incurreret *bc., ex emendat. Rhenani.* 6. turpissimum putem *ABCabc.* turpissimum par *d., ex emendat. Latinii et Ios. Scaligeri.* 7. nomen in his *ABC.* Numen his *reliqui.* 8. procreare *A.* 9. et dabis officii societatem *ABC.* 10. enim docere *Fr. Iunius.* 11. plane *ABCd.* piam *reliqui.* 12. Monogenen *ACabcd.* monogen *B.* 13. disserunt *ego.* discedunt *ABC.* discunt *abcd.* discebant *Rigaltius.* 14. ne nos et illud. Magis denotabo doctrinae *distinxi ego, librorum AB. et trium Vaticanorum vestigia secutus.* ne nos et illud magis. Denotabo doctrinae *Rigaltius.* ne nos et illud magis. Doctrinae denotabo *C.* ne nossent. Illam magis denotabo *abcd., ex emendat. Rhenani.* 15. incomprehensibilem *ABC.* 16. comprehensibilem *ABC.* 17. experiri *ABC.* 18. et quo quomodo *ABC.*

[19]ut de doctrinae studio omnes peraequati gratiarum actionem prosequi nossent, et veram inducerentur quietem.

Cap. XII. Itaque omnes forma et [1]scientia peraequantur, facti omnes quod unusquisque; nemo aliud, quia [2]alteri omnes. Refundunt in Nus omnes, in Homines, in Theletos, [3]aeque feminae, [4]in Sigas, in Zoas, in Ecclesias, [5]in Fortunatas, ut Ovidius [6]Metamorphoses suas delevisset, si hodie maiorem cognovisset. Exinde refecti sunt, et constabiliti sunt, et in requiem ex veritate compositi magno cum gaudii fructu hymnis patrem concinunt. Diffundebatur et ipse laetitia, [7]utique bene cantantibus filiis et nepotibus. Quidni diffunderetur omni iocunditate, Pleromate liberato? Quis nauclerus non etiam cum dedecore laetatur? Videmus quotidie nauticorum lascivias gaudiorum. Itaque ut nautae ad symbolam semper exultant, tale aliquid et Aeones, unum iam omnes etiam forma, nedum sententia: convenientibus ipsis [8]quoque novis fratribus et magistris Christo et [9]Spiritu Sancto [10]quod optimum atque pulcherrimum unusquisque florebat conferunt in medium. Vane, opinor. Si enim unum erant omnes, ex supra dicta peraequatione vacabat symbolae ratio, quae ferme ex varietatis gratia constat. Unum omnes bonum conferebant, quod omnes erant. De modo forsitan fuerit ratio, aut de forma ipsius iam peraequationis. Igitur ex aere [11]collaticio, quod aiunt, in honorem et gloriam patris pulcherrimum Pleromatis sidus fructumque perfectum compingunt, [12]Iesum. Eum cognominant Soterem et Christum et Sermonem de [13]patritis, et Omnia iam, ut ex omnium defloratione constructum, Graculum Aesopi, Pandoram Hesiodi, Acci Patinam, Nestoris Cocetum, Miscellaneam [14]Ptolemaei. [15]Quam propius fuit de [16]aliquibus Atticis curis [17]Pancra-

19. unde doctrinae *ABC*.

Cap. XII. 1. sententia *c*. sapientia *d*. 2. alteri omnes. Refundunt in Nus omnes, in Homines, in Theletos *ego*. alteri omnes. Refundunt in Nus, in Sermones, in Homines, in Philetos *d*. alter. Omnes refundunt in Nus, in Sermones, omnes in Homines, in Christos *c*. alter. Omnes refundunt in Nus, omnes in Homines, in Philetos (*a. in marg. habet* Teletos) *ab*. alteri omnes refundunt in Nun, omnes in Homines, in Philetos *ABC*. 3. aeque *ABd*. et quae *reliqui*. 4. in Sigas *abd*. in Sicas *C*. inscias *AB*. in Alethias *c., ex Irenaeo*. 5. in Spiritus *c. ex Irenaeo*. 6. metamorphoseis *Cabcd*. metamorphosis *AB*. 7. et utique *ABC*. *Proba Fr. Iunius*. 8. quoque novis (nobis *AB*.) fratribus *ABabcd*. *Gorziensis*. quoque fratribus *C*. 9. Spiritu Sancto *ABcd*. *tres Vaticani*. Spiritu *reliqui*. 10. quod optimum atque pulcherrimum uniuscuiusque (unicuique *praestare visum est Fr. Iunio*) florebat *Latinius*. quod optimum atque pulcherrimum florebat, unusquisque *Fr. Iunius*. quod optimo atque pulcherrimo unusquisque florebat *Ios. Scaliger*. 11. collaticio *(a. in marg.) bcd*. collocatio *Ca*. collacio *AB*. 12. Iesum *abcd*. Ieiunium *C*. ieiunium *AB*. 13. patritis *Ios. Scaliger*. patruitis *libri omnes*. 14. Ptolemaei *(B)Cabcd*. Ptolemaei Philonici. *Ios. Scaliger*. Ptolemai philonici *tres Vaticani*. ptolemei philemei *A*. 15. Quam *Cabcd*. Quin *ABC (in marg.)*. 16. aliquibus Atticis curis *d*. Atticis historiis *abc*. aliquibus hostias curis *ABC*. aliquibus hostis scurris *codex Pithoei, apud Rigaltium*. aliquibus historiis (?) *tres Vaticani, apud Pamelium*. 17. Pan-

pian vocari a tam otiosis auctoribus nominum. Ut autem tantum sigillarium extrinsecus quoque [18]inornassent, satellites ei angelos proferunt, per genus; si inter se, potest fieri, si vero Soteri [19]consubstantivos (ambigue enim positum inveni), quae erit eminentia eius inter satellites coaequales?

Continet hic [1]igitur ordo primam [2]processionem pariter et nascentium et nubentium et generantium Aeonum: Sophiae ex desiderio patris periculosissimum casum, [3]Hori oportunissimum auxilium, Enthymeseos et coniunctae Passionis expiatum, [4]Christi et Spiritus Sancti paedagogatum, Aeonum tutelarem reformatum, Soteris pavoninum ornatum, Angelorum comperaticium antistatum. Quod superest, inquis, Vos valete et plaudite! Immo quod superest, inquam, vos audite et [5]proficite. Ceterum haec intra coetum Pleromatis decucurrisse [6]dicuntur, prima tragoediae scena. Alia autem trans aiparium cothurnatio est, extra Pleroma dico. Et tamen [7]si talis sub sinu patris intra ambitum Hori [8]custodis, [9]qualis extra iam in libero, ubi deus non erat? Cap. XIII.

Namque Enthymesis, sive iam Achamoth, [1]quod abhinc [2]scriptum hoc solo ininterpretabili nomine, ut cum vitio individuae Passionis explosa est in loca luminis aliena, quod Pleromatis res est, in vacuum atque inane illud Epicuri, miserabilis etiam de loco [3]est. Certe nec forma nec facies ulla, [4]intempestiva scilicet et abortiva genitura. Dum ita rerum habet, flectitur a superioribus Christus, deducitur per Horon, aborsum ut illud [5]informet de suis viribus, solius substantiae, non etiam scientiae, forma. Et tamen cum [5b]aliquo peculio relinquitur. [6]Iteratur odor incorruptibilitatis, quo compos [7]casus sui potiorum desiderio [8]superaretur. Hac misericordia functus, non sine Spiritus Sancti societate, recurrit Christus in Pleroma. Usus est rerum ex [9]liberalitatibus queque nomina accedere. Enthymesis de actu fuit, Achamoth unde [10]ad- Cap. XIV.

carpiam *abc*. Pancarpon *d*. *ΠΑΓΚΑΡΠΟΝ Η ΤΟ ΠΑΝ Rigaltius* (*cf. Gell. N. A. XX*, 11.). pancapipan inrapian *AB*. pancapipan nirapiā *C*. pancarpi pannirapiam *tres Vaticani, apud Pamelium*. pancapipannirapiam *codex Pithoei, apud Rigaltium*. pancarpineum myraphium *Leop. Krahner in Diss. Antiqu.* 1853. *fasc. V. p.* 395 *sq.* 18. inornarent *d*. 19. constantivos *ABC*.

Cap. XIII. 1. igitur *om. AB*. 2. professionem *ABC*. 3. mori *C*. morti *AB*. 4. Christo *ABC*. 5. proficite *ego*. proiicite *ABCabcd*. proh dicite *Ios. Scaliger*. 6. dicantur *AB*. 7. si talis *abcd*. exitus *AB*. 8. custodes *ABC*. 9. quales *AB*.

Cap. XIV. 1. quod *libri omnes*. *Reposuerim* quomodo *vel* ut. 2. scriptam *ABC*. 3. est certe, nec forma nec facie ulla *Fr. Iunius*. 4. intempestiva *ego*. devesciva *AB*. devestiva *C., et tres Vaticani*. defectiva *abcd., ex emendat. Rhenani*. 5. informat *ABC*. 5b. alio *B*. 6. interim ordor *d., ex emendat. Latinii*. iterato, odore *Fr. Iunius*. 7. se casus *ABC*. 8. superaretur *ego*. superatur *AB*. suppararetur *Cabcd*. 9. libertatibus *Vaticanorum unus*. 10. quaeritur adhuc *AB*.

huc quaeritur, Sophia de [11] patre manat, Spiritus Sanctus [12] ex angelo. Accipit Christi, a quo derelictam se statim senserat, desiderium. Itaque prosiluit et ipsa lumen eius inquirere. Quem si omnino non noverat, ut invisibiliter operatum, quomodo lumen eius ipsum cum ipso requirebat? [13] Et tamen temptavit, et fortasse adprehendisset, si non idem Horos, qui matri eius tam prospere venerat, nunc tam importune filiae occurrisset ut etiam [14] inclamaverit in eam, Iao! quasi, Porro Quirites! aut, Fidem Caesaris! Inde invenitur Iao in scripturis. Ita depulsa quominus pergeret, nec habens supervolare crucem, id est Horon, quia nullum [15] Catuli Laureolum fuerit [16] exercitata, ut destituta [17] Passioni illi suae in [18] trica multiplici atque perplexa, omni genere eius coepit adfligi, maerore, quod non perpetrasset inceptum, metu, ne [19] sicut luce, ita et vita orbaretur, consternatione, [20] tum ignorantia. Nec ut mater eius. Illa [21] enim Aeon. At haec pro condicione deterius, insurgente adhuc et alio fluctu, [22] conversionis scilicet in Christum, a quo [23] vivificata fuerat, et in hanc ipsam conversionem temperata.

Cap. XV. Age nunc, discant Pythagorici, agnoscant Stoici, Plato ipse, unde [1] materia, quam innatam volunt, et originem et substantiam traxerit in omnem hanc struem mundi; quod nec Mercurius ille Trismegistus, magister omnium physicorum recogitavit. Audisti conversionem, genus aliud passionis. Ex hac omnis anima [2] huius mundi dicitur constitisse, etiam ipsius Demiurgi, id est dei nostri. Audisti maerorem et timorem. Ex his initiata sunt cetera. Nam ex lacrimis eius universa aquarum natura manavit. [3] Hinc aestimandum quem exitum duxerit, quantis lacrimarum generibus inundaverit. Habuit et salsas, habuit et amaras et dulces et calidas et frigidas guttas et bituminosas et ferruginantes et sulphurantes utique et venenatas, ut et Nonacris inde sudaverit, quae Alexandrum occidit, et [4] Lyncestarum inde defluxerit, quae ebrios efficit, et Salmacis inde se solverit, quae masculos [5] molles. Caelestes imbres [6] pipiavit [7] Achamoth, et nos in cisternis etiam alienos luctus d

11. patre *d.* matre *reliqui.* 12. ex angelo. Accipit Christi, a quo derelictam se statim *ego.* ex angelo accipit Christum a quo derelicta se (se om. *tres Vaticani teste Pamelio*) statim *ABCab. tres Vaticani.* ex angelo accipit Christi, a quo derelicta statim *c.* ex angelo apud Christum, a quo derelicta statim *d.* 13. Et tamen *ego.* ẽ amen *A.* est amẽ *B.* Tamen *reliqui.* 14. inclamarit *d.* 15. catuli *ABC.* 16. exercita *AB.* 17. ut passioni *ABC.* 18. tricha multiplici perplexa trichea multiplicia atque perplexa *ABC.* 19. si ut *ABC.* 20. cum *AB.* 21. ex scilicet Aeon *c., ex Vaticanis tribus (?).* 22. conversionis scilicet in *ABd.* conversionis in *reliqui.* 23. vivente vivificata *A.*

Cap. XV. 1. materiam *ABC.* 2. huius mundi *bcd.* huiusmodi *ABCc.* Hinc *AB.* 4. licesiarium *C.* licessarium *AB.* 5. molles *ABd. codex Pithoei.* molles facit *c., Vaticani tres (?), apud Pamelium.* mollescit *C.* mollefacit *ab.* punpiavit *A.* pimpiavit *B.* 7. Achamothe. Nos *Cab. codex Paterniacensis.*

lacrimas servare curamus. Proinde ex consternatione et pavore [8]corporalia elementa ducta sunt. Et tamen in tanta circumstantia solitudinis, in tanto [9]circumspectu destitutionis ridebat interdum, qua conspecti Christi recordans; [10]eo de gaudii risu lumen effulsit. Cuius hoc providentiae beneficium, [11]quale illam ridere [12]cogebat, idcirco, ne semper nos in tenebris [13]moraremur! Nec obstupescas [14]qui laetitia eius tam splendidum elementum [15]radiaverit mundo, cum maestitia quoque eius tam necessarium instrumentum [16]defluxerit saeculo. O risum illuminatorem! o fletum rigatorem! Et tamen poterat remedio iam agere cum illius loci horrore — omnem enim [17]obscuritatem eius [18]discussisset quotiens ridere voluisset, — vel ne cogeretur desertores suos supplicare.

Convertitur enim ad preces et ipsa more materno. Sed Christus, quem iam pigebat [1]extra Pleroma proficisci, vicarium [2]praeficit [3]Paracletum. Soterem (hic erit Iesus, largito ei patre [4]universorum Aeonum summam potestatem, subiciendis eis omnibus, uti in ipso secundum apostolum omnia [5]conderentur) ad eam emittit cum officio atque comitatu coaetaneorum Angelorum, credas et cum duodecim [6]fascibus. Ibi demum adventu pompatico eius concussa Achamoth protinus [7]velamentum sibi obduxit ex officio primo venerationis et verecundiae; dehinc contemplatur eum fructiferumque suggestum. Quibus inde conceperat viribus occurrit illi, [8]*Κύριε Χαῖρε*. Hic, opinor, susceptam ille confirmat atque [9]conformat agnitione [10]iam et ab omnibus iniuriis Passionis [11]expumicat, non eadem neglegentia in [12]exterminium discretis quae acciderat in casibus matris. Sed enim exercitata vitia et [13]usu viriosa confudit; atque ita massaliter solidata [14]defixit seorsum in materiae corporalem paraturam, commutans ex incorporali passione indita [15]habilitatem atque naturam, qua pervenire mox posset in aemulas [16]aequiparantias corpulentiarum, ut duplex substantiarum condicio

Cap. XVI.

Col. I, 16.

moch enos *AB*. 8. corporali *ABC*. 9. circumspectu *Cab.*, *Ios. Scaliger*. circumspecto *ABc*. *tres Vaticani*. circumsepto *d*. 10. eo de gaudii risu *Fr. Iunius*. eodem gaudio risus *Ios. Scaliger*. eo de gaudio risus *d.*, *ex emendat. Latinii*. eodem gaudio risu *ABCabc*. 11. quale (qualem *B*.) *ABcd*. *Vaticani*. quae *Cab*. qua *Fr. Iunius*. 12. cogebatur *AB*. 13. moremur *AB*. 14. quis *AC*. quin *Ios. Scaliger*. 15. radiavit *AB*. 16. defluxerit *abcd.*, *ex Gorziensi libro*. defuerit *ABC*. *codex Pithoei*. defuderit *Rigaltius*. 17. obstructionem *AB*. 18. discussisset *d*. discussit sed *ABCabc*.

Cap. XVI. 1. rursus extra *cd.*, *ex Irenaeo*. 2. praefecit *cd*. *tres Vaticani*. 3. paraclito *A*. 4. universo *ABC*. 5. conderentur *cd*. *tres Vaticani*. confoederentur *reliqui*. 6. fascibus *A(B)C*. 7. sibi velamentum *AB*. 8. quirie (quiri *A*.) chaere *ABCab*. 9. conformat *d.*, *ex emendat. Latinii*. confirmat *ABCabc*. 10. eam *Fr. Iunius*. 11. expugnat *AB*. 12. extremum discretionis (discreptionis *B*.) quae (quam *A*.) *AB*. 13. visu ossa viri confundit *AB*. 14. defixit *Latinius*. 15. habitabilitatem *A*. *Vaticani tres*. 16. aequiperantias *AB*.

ordinaretur, de vitiis pessima, de conversione passionalis. Haec erit materia, quae nos commisit cum Hermogene ceterique qui deum ex materia, non ex nihilo, operatum cuncta praesumunt.

Cap. XVII. Abhinc [1]Achamoth expedita tandem de malis omnibus eorum proficit et in opera maiora frugescit. Prae gaudio enim tanti [2]ex infelicitate successus concalefacta simulque contemplatione [3]ipsa angelicorum luminum, ut ita dixerim, subfermentata (pudet, sed aliter exprimere non est) quodammodo [4]subavit [5]interea et ipsa in illos, et conceptu statim intumuit [6]spiritali, ad imaginem ipsam quam vis laetantis [7]et laetitia prurientis intentionis imbiberat et sibi intimarat. Peperit denique, et facta [8]est exinde trinitas [9]generum ex trinitate causarum, unum materiale, quod ex passione, aliud animale, quod ex conversione, tertium spiritale, quod ex imaginatione.

Cap. XVIII. Hac auctoritate trium scilicet liberorum agendis rebus [1]exercitior facta formare singula genera constituit. Sed spiritale quidem non ita potuit [2]attingere, ut et ipsa spiritalis. Fere enim pari et consubstantiva in alterutrum valere societas naturae negavit. Eo animo [3]se unum ad animale convertit, prolatis Soteris disciplinis. Et primum, quod cum magno horrore blasphemiae et pronuntiandum et legendum est et audiendum, deum [4]fingit hunc nostrum et omnium, praeter haereticorum, patrem [5]et Demiurgum et regem universorum, quae [6]post illum. Ab illo [7]enim; si tamen ab illo et non [8]ab ipsa potius Achamoth, a [9]qua occulto, nihil sentiens eius, et velut [10]sigillario extrinsecus ductu in omnem operationem movebatur. Denique ex hac personarum in operibus ambiguitate nomen illi Metropatoris miscuerunt, distinctis appellationibus ceterum secundum status et situs operum, ut animalium quidem substantiarum, quas ad [11]dexteram commendant, Patrem nuncupent, [12]materiarum vero, quas ad laevam delegant, Demiurgum nominent, Regem autem communiter in universitatem.

Cap. XIX. Sed nec nominum proprietas competit proprietati operum, [illegible]

Cap. XVII. 1. Achamotha *ABCab*. 2. exin felicitate *ab*. 3. ipsa om. *A*. 4. subavit *abcd*. substruit *ABC*. *Pithoeanus codex*. 5. interea et ipsa ego. [illegible] et ipsa *ABCabc*. intra se ipsa *d*., *cum Latinio*. 6. spirituali (*B*)*Cab*. 7. et [illegible] 8. exinde trinitas generum est *cd*. 9. generis *tres Vaticani*. *Probat Fr. Iunius*.

Cap. XVIII. 1. exercitatior *AB*., *Fr. Iunius*. 2. effingere *Latinius*. *Probat Fr. Iunius*. 3. se unum *a*. si unum *ABC*. unum *reliqui*. 4. fingit hunc [illegible] fingi adhuc *reliqui*. 5. et Demiurgum et (et om. *b*.) regem *abcd*. et deum Demiurgum et regem *C*. et deum regum et regem *AB*. 6. postea illum *ABC*. enim omnis, si tamen *cd*. 8. ab ipsa *Acd*. *tres Vaticani, teste Pamelio*. ab ipsa *BC*. in ipso *a*. in ipsa *b*. 9. quo *ABC*. 10. singillario *ABC*. *Vaticanorum* [illegible] *codex Pithoei*. singulario *duo Vaticani*. 11. dexteram *A*(*B*)*d*. dextram reliqui. 12. materiarum *Fr. Iunius*. *Cf. infra cap.* 20. materialium *cd*., *ex Irenaeo*. materiarum *ABCab*.

quibus nomina [1]omnia, cum deberet illa haec omnia vocitari, a qua res agebantur, nisi quod iam nec ab illa. Cum enim dicant Achamoth in honorem Aeonum imagines commentatam, rursus hoc in Soterem auctorem detorquent, quo per illam sit operatus, ut ipsam quidem imaginem Patris invisibilis et incogniti [2]daret, incognitam scilicet et invisibilem Demiurgo, eundem autem Demiurgum [3]Nun filium effingeret, Archangeli vero, Demiurgi opus, reliquos Aeonas exprimerent. Cum imagines audio tantas trium, quaero, non vis nunc ut imagines rideam perversissimi pictoris illorum? [4]feminam Achamoth, imaginem patris? et ignarum matris Demiurgum, multo magis patris? imaginem [5]Nu ignorantis patrem et Angelos famulos, simulacra dominorum? Hoc est mulum de asino pingere, et Ptolemaeum describere de Valentino.

Igitur Demiurgus extra Pleromatis limites constitutus in igno- Cap. XX.
miniosa aeterni exsilii vastitate novam provinciam condidit, hunc mundum, repurgata confusione et distincta diversitate duplicis substantiae illius [1]disclusae, animalium et materiarum. Ex incorporalibus corpora aedificat, gravia, levia, sublimantia atque vergentia, caelestia atque terrena. [2]Tum ipsam caelorum septemplicem scenam solio desuper suo finit. Unde et Sabbatum [3]dictus ab hebdomade sedis suae, et [4]Ogdoada mater [5]Achamoth ab argumento Ogdoadis [6]primogenitalis. Caelos autem [7]noëros deputant, et interdum angelos eos faciunt, sicut et ipsum Demiurgum, sicut et Paradisum Archangelum quartum, [8]quoniam et hunc supra caelum tertium pangunt, ex cuius virtute sumpserit Adam, [9]deversatus illic inter [10]nubeculas et [11]arbusculas. Satis [12]meminerat Ptolemaeus puerilium dicibulorum, in mari poma nasci et in arbore pisces; sic et in caelestibus nuceta praesumpsit. Operatur Demiurgus ignorans, et ideo fortasse non scit arbores in sola terra institui oportere. Plane mater sciebat. Quidni suggerebat, quae et effectum suum ministrabat? Sed tantum fastigium filio exstruens per ea opera, quae illum et patrem et deum et regem ante Valentinianorum ingenia testantur, cur sibi quoque ista noluit esse nota postea quaeram.

Cap. XIX. 1. omnia *om. AB.* 2. darent incognitam scilicet (Licet *C.*) *ABC.* 3. nūn *Cabc.* vivi *AB.* 4. Foemina Chamoth *ABC.* 5. Nus *d.* non *AB.* Nū *reliqui.*

Cap. XX. 1. disclusae *ego.* destrusae *ABCabc. duo Vaticani.* distrusae *Fr. Iunius.* de strue *d.* 2. cum *ABCc. tres Vaticani.* 3. dictus *Fr. Iunius.* dictum est *ABC.* dictum *reliqui.* 4. Ogdoada *Cab., Fr. Iunius.* ordo ada *AB.* Ogdoas *cd.* 5. Chamoth *ABC.* 6. primogenitalis *cd. Vaticani tres.* primi genitalis *ABC.* primigenialis *ab.* 7. noëtos, *vel νοητούς alii ex Irenaeo.* 8. quomodo *C.* quam *AB.* 9. diversatus *d.* 10. nuculas *Fr. Iunius.* 11. arbustulam *A.* arbustula *B.* 12. meminerit *B.*

Cap. XXI. Interim tenendum Sophiam cognominari et Terram et Matrem, quasi Matrem Terram, et quod magis rideas, etiam Spiritum Sanctum. Ita omnem illi honorem contulerunt feminae, puto et barbam, ne dixerim cetera. Alioquin Demiurgus adeo rerum non erat compos, [1]de animalibus scilicet censu invalitudinis spiritalia accidere, ut se solum ratus contionaretur, Ego deus, et absque me non est. Certe tamen non fuisse se retro sciebat. Ergo et factum intellegebat et [2]factitatorem facti esse quemcunque. Quomodo ergo solus sibi videbatur, etsi non certus, [3]saltim suspectus de aliquo [4]factitatore?

Is. XLV, 5.

Cap. XXII. Tolerabilior infamia est apud illos in diabolum, vel quia origo sordidior capit. Ex nequitia enim maeroris illius deputatur ex qua angelorum et daemonum et omnium spiritalium [1]malitiarum genituras notant. Et tamen diabolum quoque opus Demiurgi affirmant, et Munditenentem appellant et superiorum magis [3]gnarum defendunt, ut spiritalem natura, quam Demiurgum, ut animalem. Meretur ab illis praelationem cui omnes haereses [2]procurantur.

Eph. VI, 12.

Cap. XXIII. Singularium autem potestatum arces his finibus collocant. In summis summitatibus [1]praesidet tricenarius Pleroma, Horo signante lineam extremam. Inferius illum metatur medietatem Achamoth, filium calcans. Subest enim Demiurgus in Hebdomade sua, magis diabolus, in isto nobiscum [2]communi mundo, coëlementato et concorporificato, ut supra [3]editum est, ex Sophiae utilissimis casibus, qua nec aërem [4]haberet reciprocandi spiritus spatium, tenerum omnium corporum vestem, colorum omnium [5]indicem, organum temporum, si non et istum Sophiae maestitia colasset, sicut animalia metus, sicut conversio eius ipsum Demiurgum. His omnibus elementis atque corporibus ignis inflabellatus est. Cuius originalem Sophiae passionem quia nondum ediderunt, ego interim argumentabor motiunculis eius excussum. Credas enim illam in tantis vexationibus etiam febricitasse.

Cap. XXIV. Cum talia de deo vel de diis, quālia de homine figmenta? Molitus [1]enim mundum Demiurgus ad hominem manus confert, et substantiam ei capit non ex ista, inquiunt, arida, quam [2]nos unicam [3]novimus, terra (quasi non, etsi arida postmodum, adhuc

Cap. XXI. 1. de animali scilicet censu invalidus *Fronto Ducaeus ad Irenaeum I*, 1, 10. 2. factitorem *A(B)*. 3. saltem *cd*. 4. factitore *AB*.

Cap. XXII. 1. malitiae *c*. militarium *C*. 2. generarum *B*. genararum *A*. gnarurem *Hildebrandus*. 3. procurant *Ios. Scaliger*.

Cap. XXIII 1. praesident *(A)BC*. 2. convenit *ABC*. 3. dictum *AB*. 4. habere *ABC*. 5 indicem *ABC*.

Cap. XXIV. 1. ergo *b*. 2. nos *om. AB*. 3. novimus terra *ego*. novimus terram *libri omnes*.

[4]tamen tunc aquis ante [5]segregatis superstite limo siccaverit), sed ex invisibili corpore materiae illius scilicet philosophicae, de fluxili et fusili eius, quod unde fuerit haud queo aestimare, quia nusquam est. Si enim fusile et fluxile liquoris est qualitas, liquor autem omnis de Sophiae fletibus fluxit, sequitur ut limum ex pituitis et gramis Sophiae [6]constitisse credamus, quae lacrimarum proinde sunt faeces, sicut aquarum quod desidet limus est. Figulat ita hominem Demiurgus et de afflatu suo [7]animat. Sic erit et choicus et animalis, ad imaginem et similitudinem factus; quadruplex [8]res; ut imago quidem choicus deputetur, [9]materialis scilicet, etsi non ex materia Demiurgus, similitudo autem animalis, hoc enim et Demiurgus. Habes duos. Interim carnalem superficiem postea aiunt choico supertextam, et hanc esse pelliceam tunicam obnoxiam sensui.

Inerat autem in Achamoth ex substantia Sophiae matris peculium quoddam seminis spiritalis, sicut et ipsa [1]Achamoth in filio Demiurgo sequestraverat, ne hoc [2]quidem gnaro. Accipe industriam clandestinae providentiae huius. Ad hoc enim et deposuerat et occultaverat, ut, cum Demiurgus animam mox de suo afflatu in Adam communicaret, pariter et semen illud spiritale, quasi per [3]canalem, anima derivaret in choicum, atque ita feturatum in corpore materiali, velut in utero, et adultum illic, idoneum inveniretur suscipiendo quandoque [4]sermoni perfecto. Itaque cum Demiurgus traducem animae suae [5]committit in Adam, latuit homo spiritalis [6]flatu ipsius insertus, et pariter corpori inductus, quia non magis semen noverat matris Demiurgus quam ipsam. Hoc semen Ecclesiam dicunt, Ecclesiae supernae speculum et hominis [7]censum, proinde eum ab Achamoth deputantes quemadmodum animalem a Demiurgo, choicum substantia [8]ἀρχῆς, [9]carnem materia. Habes novum, id est quadruplum, Geryonem. Cap. XXV.

Sic et exitum singulis dividunt. Materiali quidem, id est carnali, quem et sinistrum vocant, indubitatum interitum; animali vero, quem et dextrum appellant, dubitatum eventum, utpote inter materialem spiritalemque [1]nutanti et illac debito [2]qua plurimum Cap. XXVI.

4. tantum quod aquis *Latinius.* 5. segregatum superstiti *AB.* 6. constituisse *ABC., Fr. Iunius.* 7. sic animat *A.* 8. res est *B.* 9. materiali *ABC.*

Cap. XXV. 1. Achamotha *ABC.* 2. quidem *om. AB.* 3. canalem anima derivaret *ego.* canalem, animâ derivaretur *Fr. Iunius.* canalem animam derivaretur *abc.* carnalem animam derivaret (derivaretur *C.*) *ABC.* 4. sermone *ABC.* 5. commisit *Fr. Iunius.* 6. flatu ipsius insertus *Fr. Iunius.* flatu Iesus insertus *ABC.* flatu insertus *reliqui.* 7. incensum *A(B)C.* 8. arches *C.* archas *AB.* 9. carnem (carne *A.*) materias *AB.* carne materia *C.*

Cap. XXVI. 1. nuncianti *(A)BC.* 2. quam *ABC.*

adnuerit. Ceterum spiritalem emitti in animalis comparationem, ut erudiri cum eo et exerceri in conversationibus [3]possit. Induisse enim animalem etiam sensibilium disciplinarum; in hoc et paturam mundi prospectam, in hoc et [4]Soterem in mundo [5]repraesentatum, in [6]salutem scilicet animalis. [7]Alia adhuc compositione [8]monstruosum volunt illum [9]prosicias earum substantiarum [10]induisse quarum summam [11]saluti esset redacturus, ut spiritalem quidem [12]susceperit ab Achamoth, animalem vero, [13]quem mox a Demiurgo induit; Christum, ceterum corporalem ex animali [14]substantiam, sed miro et inenarrabili rationis ingenio [15]constructam, administrationis [16]causa ideo tulisse quo congressui et conspectui et contactui et defunctui ingratis [17]subiaceret. Materiale autem nihil in illo fuisse, utpote salutis alienum. Quasi [18]aliis fuerit necessarius quam egentibus salute. Et totum hoc, ut carnis nostrae habitum alienando a Christo a spe etiam salutis [19]expellant.

Cap. XXVII. [1]Nunc reddo de Christo, in quem [2]tanta licentia [3]Iesum inserunt quidam, [4]quanta spiritale semen animali cum inflatu infulciant, fartilia nescio quae commenti et hominum et deorum suorum. Esse [5]etiam Demiurgo suum Christum, filium naturalem. Denique animalem prolatum ab ipso, promulgatum [6]prophetis, in praepositionum quaestionibus positum, id est per virginem, non ex virgine editum, quia delatus in virginem transmeatorio potius quam generatorio more processerit per ipsam, non ex ipsa, non matrem eam, sed viam passus. Super hunc itaque Christum devolasse [7]tunc in baptismatis sacramento [8]Iesum per effigiem columbae. Fuisse autem et in Christo etiam ex Achamoth spiritalis seminis condimentum, ne marcesceret scilicet reliqua farsura. Nam in figuram principalis Tetradis quatuor eum substantiis stipant, spiritali Achamothiana, animali Demiurgina, [9]corporali inenarrativa, et alia

3. possit *cd.* potuit *ABCab.* 4. Soterem animalem in mundo *cd.*, *ex Irenaeo male intellecto.* 5. praesentatum *AB.* 6. salutarem *AB.* 7. Alia *om. AB.* 8. monstruosum *ABd.* monstrosum *reliqui.* 9. prosicias *d.*, *ex emendat. Petri Gassendi* prospicias *ABC. liber Pithoei.* prospicientias *reliqui, et liber Gorziensis.* prosicias *Pamelius, ex Irenaei interprete Latino.* 10. invidisse *ABC.* 11. saluti *abcd. Gorziensis.* salutis *reliqui.* 12. susceperis *A(B)C.* 13. quam mox a Demiurgo induerit *Fr. Iunius.* 14. substantiam *ego.* substantia *libri omnes.* 15. constructam *edit. Semleri, nescio unde.* 16. causa ideo tulisse *ego.* causa incontulisse *AB. liber Pithoei.* causam vi contulisse *Ca.* vi contulisse *bc.* causam contulisse *d.* causam circumtulisse *Rigaltius.* via contulisse *Fr. Iunius.* 17. subiacent *ABC.* 18. aliis *AB.* 19. expellant *abcd. Gorziensis liber.* excipiant *C. In AB. desiderantur haec ultima verba* a spe etiam salutis expellant.

Cap. XXVII. 1. Nunc reddo de Christo *om. AB.* 2. tanti licentiam *AB.* 3. Ien *C.* iens *A.* 4. quantum *AB.* 5. enim *cd.* 6. profertis *ABC.* 7. tunc Iesum in baptismatis sacramento. Soterem per *Fr. Iunius.* 8. Iesum *Cab. Rigaltius.* Soterem *cd.*, *ex Irenaeo I*, 1, 13. Iēm *A.* ītm *B.* Iem *codex Pithoei, penes Rossisium.* 9. corporali inenarrativa *d.* corporalis sine enarrativa *B.* corporalis [illegible]

[10]Sotericiana, id est columbina. Et Soter quidem permansit in Christo, impassibilis, [11]inlaesibilis, inadprehensibilis. Denique cum ad adprehensiones [12]venitur, discessit ab illo in cognitione Pilati. Proinde nec matris semen admisit iniurias, aeque insubditivum, et ne ipsi quidem Demiurgo compertum. Patitur vero animalis et carneus Christus in [13]delineationem superioris Christi, [14]qui ad Achamoth formandam [15]substantivali, non agnitionali, forma cruci, id est Horo, fuerat innixus. Ita omnia [16]in imagines urgent, plane et ipsi imaginarii Christiani.

Interea Demiurgus omnium adhuc nescius, [1]etsi aliquid et ipse per prophetas contionabitur, ne huius quidem operis sui intellegens (dividunt enim et [2]prophetiale [3]patrocinium in Achamoth, [4]in semen, [5]in Demiurgum), ubi adventum Soteris accepit, propere et ovanter [6]accurrit cum omnibus viribus [7]suis, centurio de evangelio. Et de omnibus inluminatus ab illo etiam spem suam discit, quod successurus [8]sit in locum matris. Ita exinde securus dispensationem mundi huius, vel maxime ecclesiae protegendae nomine, quanto [9]tempore oportuerit, insequitur. Cap. XXVIII. Matth. VIII, 5 sq.

Colligam nunc ex disperso ad concludendum, quae de totius generis humani dispositione [1]disserant. Triformem naturam primordio [2]professi, et tamen [3]inunitam in Adam, inde [4]iam dividunt per singulares generum proprietates, nacti occasionem distinctionis huiusmodi ex posteritate ipsius Adae, [5]moralibus quoque differentiis tripartitae. Cain et Abel [6]et Seth, fontes quodammodo generis humani, in totidem derivant argumenta naturae atque [7]essentiae. Choicum saluti degeneratum ad Cain redigunt, animale mediae spei [8]deliberatum ad Abel componunt, spiritale certae saluti praeiudicatum in Seth recondunt. Sic et animas ipsas duplici proprietate discernunt, bonas et malas, secundum choicum statum ex Cain et animalem ex Abel. [9]Spiritalem ex Seth de obvenientia superducunt, iam non naturam, sed indulgentiam, ut [10]quos Achamoth [11]in Cap. XXIX.

enarrativa *A.* corporalis Ine enarrativa *C.* corporali Iesuaciana *abc.* 10. sorticiana *A.* 11. invisibilis *Fr. Iunius.* 12. veniretur *Fr. Iunius.* 13. declinationem *AB.* 14. qui ad Achamoth formandam *abcd.* qui Achamoth formandum *C.* qui Achamoth formam dum *AB.* 15. substantiali *A.* substantionali *B.* 16. in imagine surgent *ABC.*

Cap. XXVIII. 1. etsi (*A*)*bcd.* ut si *BCa.* 2. prophetiáre *ABC.* 3. praeconium *Fr. Iunius.* 4. in *om. ABC.* 5. et in (*A.*) *edd. Semleri et Leopoldi.* 6. occurrit *Vaticanorum unus.* 7. suis *om. AB.* 8. est *B.* 9. te oportuerit *C.*

Cap. XXIX. 1. disserant *abcd., ex emendat. Rhenani.* iusserat *ABC. Paterniacensis, Hirsaugiensis, Gorziensis.* 2. profecti *C.* proferti *AB.* 3. unitatem *AB., et C. in marg.* unitatam *Hildebrandus.* unitam *Pamelius.* 4. eam *Fr. Iunius.* 5. moratilibus *AB.* 6. Sed *ABC.* 7. sententiae *BC.* ſmſe *A.* 8. delibratum *Fr. Iunius.* 9. et spiritalem *Fr. Iunius.* 10. qua *Fr. Iunius.* 11. de *Fr. Iunius.*

superioribus in animas bonas depluat, id est animali cenni inscriptas. Choicum enim genus, id est [12]malas animas, unquam capere salutaria. Immutabilem enim et inreformabilem [13]naturae naturam pronuntiaverunt. Id ergo granum seminis spiritalis modicum et parvulum iactu, sed [14]eruditu huius fides augetur atque provehitur, [15]ut supra diximus, animaeque hoc ipso ita ceteris [16]praevertunt, ut Demiurgus tunc ignorans magni eas fecerit. Ex [17]earum ergo laterculo et in reges et in sacerdotes [18]allegare consueverat, quae nunc quoque, si plenam atque perfectam notitiam adprehenderint istarum [19]naeniarum, [20]naturificatae iam spiritalis conditionis [21]germanitate certam obtinebunt salutem, immo omnimodo debitam.

Cap. XXX. Ideoque nec operationes necessarias sibi existimant, nec ullo disciplinae [1]munia observant, martyrii quoque eludentes necessitatem qua volunt interpretatione. Hanc enim regulam animali senni praestitutam, ut salutem, quam non de privilegio status possidemus, de suffragio actus elaboremus. Nobis enim [2]inscriptura huius seminis, [3]qui imperfectae essentiae sumus, [4]quia amoribus [5]Phileti, et utique abortui [6]deputamur, quod mater illorum. Sed nobis quidem [7]Vae, si excesserimus in [8]aliquo disciplinae iugum, si [9]obtorpuerimus in operibus sanctitatis atque iustitiae, si confitendum alibi, nescio ubi, et non sub potestatibus istius saeculi apud tribunalia praesidum optaverimus. [10]Illi vero [11]de passivitate vitae et diligentia delictorum generositatem suam vindicent, [12]blandiente suis Achamoth, [13]quoniam et ipsa [14]delinquendo profecit. Nam et honorandorum coniugiorum supernorum [15]gratia edicitur apud illos meditandum atque celebrandum semper sacramentum [16]comiti, id est [17]feminae, adhaerendo; alioquin degenerem, nec legitimum veritatis, qui deversatus in mundo non amaverit feminam nec se ei inserit. Et quid facient spadones quos videmus apud illos?

Cap. XXXI. Superest de consummatione et dispensatione mercedis. [1]Ubi

12. animas malas *AB*. 13. naturae naturam *ABab*. *Gorziensis liber*. naturam *cd*. 14. eruditus *ABC*. 15. ut supra diximus *ego*. supra diximus *ABC*. ceu praediximus *abd*., *ex emendat. Rhenani*. ceu supra diximus *c*., *ex tribus Vaticanis*. 16. praevertant *ABC*. 17. earum ergo (*B*)*abcd*. eorum ergo *C*. earum ergo *C*. *in marg*. earum *A*. 18. allegare *AC*. allegere (*B*)*abcd*. 19. veniarum *AB*. 20. maturificatae *Fr. Junius*. 21. germanitate (germanitatem *AB*.) *ABCabd*. *Latinus*. germinatae *c*. germinatu *los. Scaliger*.

Cap. XXX. 1. munera *A*. 2. in scriptura *ABC*. 3. quae *AB*. 4. quia novus *AB*. quia novimus *C*. qui amoribus *ab*. 5. Philetum *ABC*. 6. deputatur *ABC*. 7. vae si *abcd*. quasi *AC*. *Non habet B*. 8. aliquod *ABC*. 9. obtortuerimus *ABC*. 10. Alii *AB*. 11. de *AB*. et de *reliqui*. 12. blandiuntur *ABC*. 13. quomodo *AB*. 14. blandiendo *b*. 15. gratia edicitur *ego*. gratiae dicitur *ABCab*. gratia dicitur *cd*. 16. committi *ABC*. 17. semini adhaerendum *ABC*.

Cap. XXXI. 1. Ubi totum messem Achamoth *abcd*. Subito Achamoth totum

Achamoth totam messem seminis sui [2]perfecerit, dein colligere in horreum [3]coeperit, vel cum ad molas delatum et defarinatum in [4]consparsionis [5]alvearia absconderit, donec totum [6]confermentetur, tunc consummatio [7]urgebit. Igitur inprimis ipsa Achamoth, de regione medietatis, de tabulato secundo in summum [8]transfertur restituta [9]Pleromati, et statim excipit [10]compacticius ille Soter, sponsus [11]scilicet, *et* ambo [12]coniugium novum [13]fient; hic erit in scripturis sponsus, [14]et sponsalis Pleroma (credas enim, ubi de loco in locum transmigratur, leges quoque Iulias intervenire): [15]sicut et scenam et Demiurgus tunc de Hebdomade [16]caelesti in superiora mutabit, in vacuum iam coenaculum matris, [17]sciens iam, nec videns illam. [18]Nam si ita erat, semper ignorare maluisset.

Humana vero gens in [1]hoc exitus ibit: Choicae et materialis Cap. XXXII.
notae [2]totum *interit* interitum, quia omnis caro foenum; et anima Ies. XL, 6.
mortalis apud illos, nisi quae salutem fide invenerit. Iustorum animae, id est nostrae, ad Demiurgum in medietatis receptacula transmittentur. Agimus gratias, contenti erimus cum deo nostro deputari, [3]*in* quo census. Nihil animale in Pleromatis palatium admittitur nisi spiritale examen Valentini. Illic itaque primo [4]despoliantur homines ipsi, id est interiores (despoliari [5]autem est deponere animas quibus induti videbantur), easque Demiurgo suo reddent, quas ab eo [6]averterant. Ipsi autem spiritus in totum fient intellectuales, neque [7]detentui neque conspectui obnoxii, atque ita invisibiliter in Pleroma [8]recipientur. Furtim, si ita est. Quid [9]deinde? Angelis distribuentur, satellitibus Soteris. In [10]filios putas? [11]Non. Sed in [12]adparitores? Ne istud quidem. Sed in

massam *ABC*. *Rescribendum puto* Ubi ergo Achamoth totam messem. 2. perfecerit *ego*. presserit *libri omnes*. 3. coepit *AB*. 4. consparsionem *ABCa*. conspersionis *bcd*. 5. salutaris *C*. salutas *AB*. salutar *C*. *in marg*. 6. confrequenter *ABC*. 7. vigebit *AB*. 8. transferetur *C*. transferretur *AB*. 9. Pleromati et *abcd*. Pleromatine *AC*. pleromati *B*. 10. compacticius *abcd*., *ex emendat Rhenani*. compartivus *AB*. comparcinus *C*. *libri Rhenani*. comparcivus *Fr. Iunius*. comparaticius *Ios. Scaliger*. confarcivus *Leop. Krahner l. l. p.* 395. 11. scilicet, et *ego*. scilicet *libri omnes*. 12. novum coniugium *AB*. 13. fient, hic erit *Fr. Iunius*. fiet. Hic erit *ABCabc*. Et hic erit *d*. 14 et sponsalis Pleroma *ABCabc*. et sponsa, et sponsale, Pleroma *d*. 15. sicut et scenam et Demiurgus *ego*. sicut et Cainam (camam *A*. caniam *tres Vaticani*) et Demiurgus *ABCabcd*. sicut et Canuleiam. Et Demiurgus *Fr. Iunius*. sicut et Caianam. Et Demiurgus *Ios. Scaliger*. 16. subcaelesti *cd*., *ex coni. Pamelii*. 17. scientiam *ABC*. 18. quam *Fr. Iunius*.

Cap. XXXII. 1. hoc *ad. codex Pithoei*. 2. totum interit interitum *ego*. totum interitum *ABCab*. in totum interitum *cd*., *ex coni. Pamelii*. totum interiturum *Fr. Iunius*. 3. in quo census *ego*. quo ascensus *d*. qua census *reliqui*. 4. despoliantur *ACab*. 5. est autem *B*. 6. avertant *c*. *Typographi error videtur*. 7. detentui *abcd*. detenui *reliqui*. 8. recipiuntur *ABC*. 9. deinde (denique *A*.) de angelis *AB*. 10. filio *ABC*. 11. non unius sed *AB*. 12. adparateris *AC*. apparitoris *B*.

[13]imagines? Utinam vel [14]hoc. In quid ergo, si non pudet dicere? In sponsas. Tunc illi Sabinas raptas [15]iure matrimonii claudent. Haec erit spiritalium merces, hoc praemium credendi. Fabulae tales útiles, ut Marcus [16]aut Gaius [17]in hanc carnem barbatam et [18]haec omnia, severus maritus, pater, avus, proavus, certe quod sufficit masculus, in [19]nymphone Pleromatis ab angelo, tacendo iam dixi, et forsitan parias aliquem [20]Onesimum Aeonem. His nuptiis recte deducendis pro face et flammeo tunc, credo, ille ignis arcanus erumpet, et universam substantiam depopulatus ipse quoque decineratis omnibus in nihilum finietur, et nulla iam fabula. Sed [21]nae ego temerarius, qui tantum sacramentum etiam inludendo prodiderim. Verendum mihi est ne Achamoth, quae se nec filio agnitam voluit, insaniat, ne Theletus irascatur, ne [22]Fortuna acerbetur. Et tamen homo sum Demiurgi; illuc habeo devertere ubi post excessum omnino non [23]nubitur, ubi superindui [24]potius quam despoliari, ubi etsi despolior sexui meo, deputor angelis, non angelus, non angela. Nemo [25]mihi quicquam faciet, quem [26]nec tunc masculum invenient.

Cap. XXXIII. Producam denique [1]velut epicitharisma post fabulam tantum etiam illa quae, ne ordini obstreperent, et lectoris [2]intentionem interiectione dispargerent, hunc malui in locum distulisse aliter atque aliter commendata ab emendatoribus Ptolemaei. Extiterunt enim de schola [3]ipsius discipuli super magistrum, qui duplex coniugium [4]Bytho suo adfingerent, Cogitationem et Voluntatem. Cum enim satis non erat Cogitatio, qua nihil producere potuisset, ut duabus [5]facillimo prolatu. Primum coniugium [6]Monogenem et Veritatem, ad [7]imaginem quidem Cogitationis feminam Veritatem, ad imaginem voluntatis [8]marem Monogenem. Voluntatis enim [9]vis, ut quae effectum praestat Cogitationi, [10]maris obtinet censum.

Cap. XXXIV. [1]Pudiciores alii honorem divinitatis recordati, ut etiam unius [2]coniugii dedecus ab eo avellerent, maluerunt nullum [3]Bytho sexum

13. imaginis *ABC*. 14. hoc, inquit. Erro, si non putet dicere in sponsa est tunc *ABC*. 15. iure matrimonii claudent *ego*. iure matrimonii plaudent *abcd*. inter se de matrimoniis laudent *ABC*. 16. et *AB*. 17. in hac carne *Fr. Iunius*. 18. haec omnia *abcd*., *ex emendat. Rhenani*. haec anima *ABC*. hac anima *Fr. Iunius*. 19. symphone *ABCab*. 20. novissimum *Rhenanus*. 21. ne *C*. 22. Fortunata *Pamelius*. 23. obnubitur *d*., *tres Vaticani, teste Pamelio*. obumbitur *AB*. *Ex his scriptorum vestigiis divino* concumbitur. 24. potuit *ABC*. 25. mihi *om. AB*. *In d certe* Nemo mihi — — invenient *uncinis sunt notata*. 26. nec *ego*. et *libri omnes*.

Cap. XXXIII. 1. veluti *c*. 2. intuitionem *AB*. 3. illius *AB*. 4. Bytho *c*. Bythio *ABCab*. 5. facillime prolatum *ABC*. 6. Monogenem et *abcd*. Monogenem *ABC*. 7. imagines *ABC*. 8. marem Monogenem. Voluntas *om. AB*. 9. vis, ut quae *abcd*. visa utique *reliqui*. 10. veritatis *ABC*.

Cap. XXXIV. 1. Pudicitiores *A(B)*. *tres Vaticani*. 2. coniugii *(B)cd*. *tres Vaticani*. coniugis *ACab*. 3. Bythio *ABCab*.

deputare, [4]et fortasse, Hoc deum, [5]non, Hic deus, neutro genere [6]pronuntiant. Alii contra magis et masculum et feminam dicunt, ne apud solos Lunenses Hermaphroditum existimet annalium commentator Fenestella.

[1]Sunt qui nec principatum [2]Bytho defendant, sed postumatum, Cap. XXXV. [3]Ogdoadem ante omnia praemittentes, ex Tetrade quidem et ipsam, sed [4]et aliis nominibus derivatam. Primo enim constituunt Proarchen, secundo Anennoëton, tertio [5]Arrheton, quarto Aoraton. [6]Ex Proarche itaque processisse primo et quinto loco [7]Archen, ex Anennoëto secundo et sexto loco Acatalepton, ex [8]Arrheto tertio et septimo loco Anonomaston, ex Invisibili quarto et octavo loco [9]Agenneton. Hoc quae ratio disponat, ut singula binis locis et quidem tam intercisis nascantur, malo ignorare quam discere. Quid enim recti habent quae tam perverse proferuntur?

Quanto meliores qui totum hoc taedium de medio amoliti nul- Cap. XXXVI. lum Aeonem voluerunt alium ex alio per gradus revera [1]Gemonios structum, sed mappa, quod aiunt, missa semel octoiugem istam ex [2]Patre et Ennoea eius [3]exclusam. Ex ipso denique eius [4]motu nomina gerunt. Cum, inquiunt, cogitavit proferre, hoc Pater dictus est. Cum protulit, quia [5]vera protulit, hic Veritas appellata est. Cum semetipsum voluit probari, hoc Homo pronuntiatus est. Quos autem praecogitavit cum protulit, tunc Ecclesia nuncupata est. Sonuit Homo Sermonem, et hic est primogenitus filius, et Sermoni accessit Vita, et Ogdoas prima conclusa est. Sed hoc [6]taedium omnino pusillum.

Accipe alia ingenia [1]circulatoria insignioris apud eos magistri, Cap XXXVII. qui [2]et pontificali sua auctoritate in hunc modum censuit: Est, inquit, ante omnia Proarche, inexcogitabile et inenarrabile [3]et innominabile, quod ego nomino Monoteta. Cum hac erat alia virtus, quam et ipsam appello [4]Henoteta. [5]*Monotes et Henotes*, id est [6]Solitas et Unitas, cum unum essent, protulerunt non [7]proferentes

4. ut *alii apud Fr. Iunium.* 5. nec *A.* 6. pronuncient *C.*

Cap. XXXV. 1. Sunt, inquit, qui *ABC.* 2. Bythio *ABCab.* 3. Ogdoaden *d.* 4. et *om. abc.* 5. archeton *ABC.* 6. Et *A.* 7. Archen, ex Anenoëto secundo et sexto *om. AB.* 8. arceto *ABC.* 9. Ageneton *C.*

Cap. XXXVI. 1. Gemonio *C.* gemonie *AB.* 2. parte *ABC.* 3. exclusam *abcd.* ex causam *AB.* ex causa *C.* 4. motu nomina gerunt *abcd. Gorziensis.* motum ominare gerunt *ABC.* 5. vero *ABC.* 6. taedium omnino pusillum *ego.* taedium non pusillum *ABCd. tres Vaticani.* taedium pusillum *reliqui.*

Cap. XXXVII. 1. circulatoria *ego.* circumiamana *AB.* Circurianiana *Cab.* Cicuria Enniane *c., ex emendat. Io. Harrisii. Probat Fr Iunius.* Currucae Enniani *Rigaltius.* cercuriana *d., Latinius.* Lyncuriana *Rhenanus.* 2. ex *abc.* 3. et innominabile *abcd., ex Irenaeo.* Inenarrabile *ABC.* 4. Ennoteta *ABC.* 5. Monotes et Henotes *desideratur in ABC. Addidit primum ex Irenaeo Rhenanus.* 6. solita sed unitas *ABC.* 7. praeferentes *C.* proserentes (*B.*)

initium omnium intellectuale, innascibile, [8]invisibile, quod sermo [9]Monada vocavit. Huic adest [10]consubstantiva virtus, quam appellat Unio. [11]Hae igitur virtutes, Solitas, [12]*Singularitas*, Unitas, Unio, ceteras prolationes [13]Aeonum propagarunt. [14]O differentia! Mutetur Unio et Unitas, [15]Singularitas [16]est summa et [17]Solitas. [18]Quamquam designaveris, unum est.

Cap. XXXVIII. Humanior iam Secundus, [1]ut brevior, [2]Ogdoadem in duas Tetradas dividens, in [3]dexteram et sinistram, in lumen et tenebras; tantum quod desultricem et defectricem illam virtutem non [4]vult ab aliquo [5]deducere [6]Aeonum, sed a fructibus de substantia [7]venientibus.

Cap. XXXIX. De ipso iam [1]domino [2]Iesu quanta diversitas scinditur! Hi ex omnium Aeonum flosculis eum construunt: illi ex solis decem constitisse contendunt, quos Sermo et Vita protulerunt; inde et in ipsum Sermonis et Vitae concurrerunt [3]tituli: isti ex [4]duodecim potius, ex Hominis et Ecclesiae fetu, ideoque Filium Hominis [5]aiunt pronuntiatum: [6]alii a Christo et Spiritu Sancto constabiliendae [7]universitati provisis confictum et [8]iure paternae appellationis haeredem. Sunt qui Filium Hominis aliunde conceperint dicendum, [9]quoniam ipsum Patrem pro magno nominis sacramento Hominem appellasse praesumpserint, ut quid amplius speres de eius dei fide cui nunc adaequaris. Talia ingenia [10]superfruticant apud illos et materni seminis redundantia. Atque ita [11]inolescentes doctrinae [12]Valentinianorum in silvas iam [13]exoleverunt Gnosticorum.

8. invisibile *om. AB.* 9. Monada *desideratur in ABC: Addidit Rhenanus ex Irenaeo.* 10. cum substantia *ABC.* 11. Haec *ABC.* 12. Singularitas *desideratur in ABC. Addidit primum Rhenanus.* 13. Aeonum *abcd. Gorziensis.* eorum *ABC.* 14. et differentiam *AB.* 15. et singularitas *AB.* 16. est summa et *ego.* et suum et *ABC.* et suum *reliqui.* 17. Solitas *abcd. Gorziensis.* solita *reliqui.* 18. quamquam designaveris *ABC.*

Cap. XXXVIII. 1. et *B.* 2. Ogdoaden (*B*)*C.* 3. dextram *d.* 4. vult *AB.* 5. deducereo *B.* 6. triginta Aeonum *cd., ex Irenaeo.* 7. venientibus *ab.* eorum venientibus *cd., ex Irenaeo.* veniant *reliqui.*

Cap. XXXIX. 1. domino *ACabcd.* dicto *C. in marg.* dicant *B.* 2. Iesu *ABC.* 3. tituli *ego.* oculi *ABCd.* flosculi *abc.* 4. duodecim *abcd.* Christo *ABC.* Ex vulgaria *scripta Rhenani.* 5. aiunt *d.* avite *reliqui.* 6. alia Christo *ABC.* 7. universitati *ABC.* 8. iure *abcd.* in se *ABC.* esse *Fr. Iunius.* 9. quoniam *Fr. Iunius.* quamquam *libri omnes.* 10. superfruticant *Cabcd.* superfructificant *AB. C. in marg.* 11. inolescentes *d., ex emendat. Latinii. Probavit etiam Fr. Iun.* insolescentes *reliqui.* 12. Valentiniorum *AB.* 13. exoleverint quaestitorum *A*

*DE

CARNE CHRISTI.

In scripturae discrepantia Tertulliani verbis subiecta

significat codicem manu exaratum Parisiensem, Agobardinum (*Aβ* ex collatione Steph. Baluzii, *Aφ* ex Hildebrandi).
- - - - Vindobonensem n. CCLXXXII.
- - - - Leidensem.
- editionem principem Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXI.
- - Io. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV. (siglum *mg.* additum notat scripturam ex margine eius libri prolatam).
- - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
- - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX.
- - Nic. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Qui fidem resurrectionis ante istos [1]Sadducaeorum propinquos Cap. I.
ne controversia [2]moratam ita student inquietare, ut eam [3]spem egent etiam ad carnem pertinere, merito [4]Christi quoque carnem questionibus [5]distrahunt, tamquam aut nullam omnino aut quoquo modo aliam praeter humanam, ne, si humanam constiterit fuisse, reiudicatum sit adversus illos eam resurgere omni modo, quae in Christo resurrexerit. Igitur unde illi destruunt carnis vota, inde nobis erunt praestruenda. Examinemus corporalem substantiam omini; de spiritali enim certum est. [8]Caro quaeritur. Veritas et talitas eius [9]retractatur: an fuerit, [10]et unde, et cuiusmodi fuerit. enuntiatio eius dabit legem nostrae resurrectioni. Marcion, ut

* DE CARNE CHRISTI ADVERSUS QVATVOR HAERESES *inscripsit Iac. Pamelius, ex cap. 2 libri De Resurrectione Carnis.*

Cap. I. 1. saduceorum *B., et codex scriptus Bibl. Laurentianae n. XII. plut. XXVI.* moratam ita student *d.* morata ista student *A.* orta student *amg.* moratam student *BCDabc. Laurent., et codex Montispessulanus, olim P. Pithoei.* 3. semper *amg.* Christi quoque carnem *Ad.* quoque carnem Christi *reliqui. Laurent. et Montisp.* destruunt *A.* destruunt *Ios. Mercerus.* 6. Christo *ACd. Laurent., Fulv. Ursinus.* Christum *BDabc. Montispessul., et Vindobonensis codex scriptus n.* 283. 7. erunt this *C.* erunt *d.* 8. Carnis quaeritur veritas *abc.* 9. retractatur *Aabcd.* retractantur *BCD. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 10. et unde et cuiusmodi fuerit n. *A.*

carnem Christi negaret, negavit etiam nativitatem, aut ut nativitatem negaret, negavit et carnem, scilicet ne invicem sibi testimonium [11]responderent nativitas et caro, quia nec nativitas sine carne nec caro sine nativitate; quasi non eadem licentia haeretica et ipse potuisset aut admissa carne nativitatem negare, ut [12]Apelles discipulus et postea desertor [13]ipsius, aut [14]et carnem et nativitatem confessus aliter [15]illas interpretari, ut condiscipulus et condesertor eius Valentinus. Sed et qui carnem Christi putativam introduxit, aeque potuit [16]nativitatem [17]quoque [18]phantasma confingere, ut et [19]conceptus et praegnatus et partus virginis et ipsius exinde infantis [20]ordo τῷ δοκεῖν [21]haberentur. Eosdem oculos eosdemque sensus fefellissent quos carnis opinio [22]elusit.

Cap. II. Luc. I, 26 sqq. Plane nativitas a Gabriele adnuntiatur. Quid illi cum angelo creatoris? [1]Et in virginis uterum conceptus inducitur. Quid illi Ies. VII, 14. cum [2]Esaia [3]propheta creatoris? Odit moras, qui subito Christum Luc. II, 1 sqq. [4]de caelo deferebat. [5]Aufer hinc, [6]inquit, molestos semper Caesaris census et diversoria angusta et sordidos [7]pannos et dura Luc. II, 9 sqq. praesepia. Viderit angelica multitudo dominum suum [8]noctibus Matth. II, 1 sqq. honorans. Servent potius pecora pastores; et [9]magi ne fatigentur Matth. II, 17. de loginquo; dono illis aurum suum. Melior sit et Herodes, ne Ier. XXXI, 15. [10]Hieremias glorietur. Sed nec circumcidatur infans, ne doleat Luc. II, 24 sqq. [11]nec ad templum deferatur, [12]ne parentes suos [13]oneret sumptu [14]oblationis, nec in manus tradatur [15]Simeoni, [16]ne [17]senex moriturus exinde contristetur. Taceat et anus illa, [18]ne fascinet pueros

11. responderent *A.* redderent responderent *Dab. Montisp. Vindob.* 283. Vaticanum unus. redderent et responderent *BCcd. Laurent., et duo Vaticani apud Pamelium* redderent *Fulv. Ursinus.* 12. appelles *B. Vindob.* 283. 13. eius *B.* 14. et *om. Ad.* 15. illas *Aamgbcd.* illis *BCDa. Montisp. Laurent. Vindob.* 283. 16. nativitatem *Ad.* nativitatis *reliqui. Montisp. Laurent. Vindob.* 283. 17. quoque *om.* 18. phantasma *Ad.* phantasmata *reliqui. Montisp. Laurent. Vindob.* 283. 19. conceptus praegnantis *B. Vindob.* 283. 20. ordo τῷ δοκεῖν *Fr. Iunius, et sic* *in edit. Rhenani a.* 1528. ordo τὸ δοκεῖν *abcd.* ordo to docin *A.* *BC. Laurent. Vindob.* 283. ordo tocoxin *D. Montisp.* 21. haberentur *M. Laurent.* haberetur *reliqui. Montisp. Vindob.* 283. 22. elusit (*Aβ*)*d.* clusit *Acp.* *liqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283.

Cap. II. 1. et virginis utero? *abc.* et virginis uterum *C.* 2. Esaia *B.*) *BCDd. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. esset a *A.* essentia *abc.* 3. propheta *om. BCDabc. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 4. de caelo referebat *A.* de caelis referebat *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 5. Aufers *Montisp. Vindob.* 283. auferas *D. in marg.* 6. inquid *Aβ.* 7. panos *Acp.* „*al. deest* noctibus" *legitur in marg. libri a.* 9. magi efatigentur *BC.* *Montisp. Vindob.* 283. magis ne fatigentur *A.* 10. ieremias *A.* 11. ne *Montisp.* 12. nec *AβB.* 13. honeret *Montisp.* honoret *BC. Laurent. Vindob.* 283. 14. oblationis *abcd.* obligationis *ABCD.* (*et edd. Rhenani a.* 1528. *et a.* 1539. *sic* *Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 15. Simeoni *ADd. Montisp.* Simeonis *reliqui.* *rent. Vindob.* 283. 16. nec *Montisp.* 17. senex moriturus exinde contristetur senem moriturum exinde contristet (constet *D.*) *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 18. nec fascinet nec (vel *Vindob.* 283) faticinet *BC. Vindob.* 283. nec fascinet *marg. eadem manu* nec fatiscinet) *Laurent.*

rum. His, opinor, consiliis tot originalia instrumenta Christi delere, Marcion, ausus [19]es, ne caro eius probaretur. [20]Ex quo, oro te? Exhibe auctoritatem. Si [21]propheta es, praenuntia aliquid: si apostolus, praedica publice: si apostolicus, cum [22]apostolis senti: si [23]tantum Christianus es, crede quod traditum est: si nihil istorum es, merito dixerim, morere. Nam [24]et mortuus es, qui [25]non [26]es Christianus, non [27]credendo quod [28]creditum Christianos facit, et eo magis mortuus es [29]quo magis non es Christianus, [30]qui cum fuisses, excidisti, rescindendo quod retro credidisti, [31]sicut et ipse confiteris in quadam [32]epistula et tui non negant et nostri probant. Igitur rescindens quod credidisti [33]iam non credens rescidisti, non tamen quia credere [34]desisti, recte [35]rescidisti, [36]atquin rescindendo quod credidisti [37]probas ante quam rescinderes aliter fuisse. Quod [38]credidisti aliter, illud [39]ita erat traditum. Porro quod traditum erat, id erat verum, ut ab eis traditum quorum fuit tradere. Ergo quod erat traditum rescindens quod erat verum rescidisti. Nullo iure fecisti. Sed plenius eiusmodi praescriptionibus adversus omnes haereses alibi iam usi sumus. Post quas nunc ex abundanti [40]retractamus, desiderantes rationem qua non putaveris natum esse Christum.

Necesse est, quatenus hoc putas arbitrio tuo licuisse, ut aut impossibilem aut inconvenientem deo existimaveris nativitatem. Sed deo nihil impossibile nisi quod non vult. An ergo [1]voluerit nasci (quia si voluit, [2]et potuit et natus est) consideremus. Ad compendium decurro. Si enim nasci se deus noluisset, quacunque de causa, nec hominem se videri praestitisset. Nam quis hominem videns eum negaret natum? [3]Ita quod noluisset esse, nec videri Cap. III.

19. es *Ad.* ē *Montisp.* est *reliqui. Laurent. Omittit voculam Vindob.* 283. 20. Ex quo oro te exhibe auctoritatem *Aφ.* Ex qua oro te exhibe auctoritatem *Aβ.* *Et ita legit in A. etiam Rigaltius.* Ex qua, oro te exhibe, auctoritate? *Rigaltius.* Ex qua, oro te, auc|oritate? *BCDabcd. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 21. profetes es *A.* 22. apostolicis *BC.* 23. tantummodo *BC. Vindob.* 283., *et tres Vaticani ap. Pamelium.* 24. et *om. B.* 25. non *om. BC. Laurent. Vindob.* 283. 26. est *A.* 27. credendum *A.* 28. creditum *BCamgbcd. Laurent. Vindob.* 283. traditum *ADa. Montisp.* 29. quo magis non es Christianus *Aamgbcd.* qui non es Christianus *Da.* qui non Christianus es *BC. Laurent. Vindob.* 283. *Quid extet in Montisp. non audeo affirmare; in schedis mihi commissis scriptum est* „quo magis non qui". 30. quod *Fulv. Ursinus.* 31. sicuti *c.* 32. epistula *A., ubicunque.* 33. iam credens *amg.* 34. desisti *ABCDa. Montisp.* (*Vindob.* 283.) desiisti *bcd.* (*Laurent.*) 35. credidisti *amg.* 36. Atquin *Bc. Laurent. Vaticani tres.* Adquin *Montisp.* Atqui *Dab.* Atque in *Ad. Hildebrandus.* an q'm *C.* 37. probas ante quam rescinderes aliter fuisse quod credidisti *om. A.* 38. rescidisti *amg.* 39. iterat traditum *A.* 40. retractemus *A.* retractamus *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283.

Cap. III. 1. nolnerit *d., Laurent. Vindob.* 283., *Fulv. Ursinus.* 2. et potuit et natus est *Ad.* potuit et natus est *abc.* et natus est *BCD. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 3. Ita quod *Ad.* Itaque quod *reliqui, et Laurent. Montisp. Vindob.* 283.

[4]omnino voluisset. Omnis rei displicentis etiam opinio reprobatur, quia nihil interest utrum [5]sit quid [6]an non sit, si cum non sit [7]esse praesumitur. Plane interest [8]ut falsum non [9]putetur quod [10]vere non est. Sed satis erat illi, inquis, conscientia sua. [11]Viderint homines si natum putabant, quia hominem videbant. Quanto ergo dignius [12]quantoque constantius humanam sustinuisset existimationem [13]vere natus, eandem existimationem etiam non natus subiturus cum iniuria conscientiae suae [14]quam tu [14b]ad fiducium [15]reputas, ut non natus adversus conscientiam suam natum [16]se existimari sustineret? Quid tanti fuit [17]edoce, quod sciens Christus quid esset [18]id se quod non erat exhiberet? [19]Non potes dicere, [20]Ne si natus fuisset et hominem vere induisset, deus esse desisset, amittens quod erat, [21]dum fit quod non erat. Periculum enim status sui deo nullum est. Sed ideo, inquis, nego deum in hominem vere conversum, ita ut [22]et nasceretur et carne [23]corporaretur, [24]quia qui sine fine est etiam inconvertibilis sit necesse est. [25]Converti enim in aliud finis est pristini. Non competit ergo conversio [26]cui non competit finis. Plane natura convertibilium ea lege est, ne permaneant in eo quod convertitur in eis, et ita non permanendo pereant, dum [27]perdunt convertendo quod fuerunt. Sed nihil deo par est; natura eius ab omnium rerum condicione distat. Si ergo [28]quae a deo distant, [29]a quibus deus distat, cum convertantur amittunt quod fuerunt, ubi erit diversitas divinitatis a ceteris rebus, nisi ut contrarium [30]obtineat, id est ut deus et [31]in omnia converti possit et [32]qualis est perseverare? Alioquin par erit eorum quae conversa amittunt quod fuerunt, quorum utique [33]in omnibus

4. homini *A. Hildebrandus.* 5. quid sit *B.* sit quod *C.* 6. aut *A.* 7. praesumitur esse *BC. Laurent. Vindob.* 283. 8. ut falsum *A.* illud ut falsum *BCabc. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 9. putetur *Laurent.* (*at in marg. corr. eadem non patiatur*), *et Vaticanorum unus. Probat Fr. Iunius.* 10. verum *B. Laurent.* 11. Viderunt *ab., typographorum, ni fallor, errore.* 12. quo constantius *A.* 13. vere natus eandem existimationem *om. A.* 14 quantum ad *A.* 14b. ad fiducium *d.* 15. reputans (reputas *Aβ.*) non tantum adversus *A.* 16. esse *A.* 17. edoce quod sciens *A.* edoce ut consciens *cd., ex emendat. Rhenani.* edoce cum sciens *BCab. Laurent. Montisp. Vindob* 283., *et Gorziensis et Hirsaugiensis ap. Rhenanum.* edocuit cum sciens *D. Paternicensis.* 18. id se *Ad.* is se *BC Laurent. Vindob.* 283. esse se *Dabc. Montisp.* 19. et non *A.* 20. ne si *Ad.* nisi *BC. Laurent. Montisp. Vindob.* si *Dabc.* 21. dum fit *Ad.* dum assumit *Dabc Laurent. Montisp. Vindob.* 283. assumens *B.* 22. et *om. Aβ.* 23. corporaretur *A* operaretur *d.* 24. quia sine fine *BC. Laurent. Vindob.* 283. 25. *In margine ad a. ad haec verba* Converti enim — — competit finis *adnotatum legitur „Haec desunt in aliis.“* Pro Converti enim *BC. Laurent. Vindob.* 283. *habent* enim converti 26. eius cui *Ad.* 27. pereunt *A.* perdent *BC Vindob* 283 prodent *Laurent.* 28. quae a deo *Aabcd.* a deo *reliqui, et Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 29. a quibus *Fulv. Ursinus.* 30. contineat *bc.* 31. in *om. Vindob.* 283 32. qua *A Vindob.* 283. 33. in *A.* deus in *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 34 in par *d., cum Fulvio Ursino.*

[34]par non est, [35]sic nec in exitu conversionis. Angelos creatoris conversos in effigiem humanam aliquando legisti, et credidisti, et tantam corporis [36]gestasse veritatem, ut [36b]et pedes eis laverit Abraham, et manibus ipsorum ereptus sit Sodomitis [37]Loth, conluctatus quoque homini angelus toto [37b]corporis pondere dimitti [38]desideraverit, [39]adeo detinebatur. Quod [40]enim angelis [41]inferioribus dei [42]licuit conversis in corpulentiam humanam, [43]ut angeli nihilominus permanerent, hoc [44]tu potentiori deo [45]auferes, quasi non valuerit [46]Christus vere hominem indutus deus perseverare? Aut numquid et angeli illi [47]phantasmata carnis apparuerunt? Sed non audebis hoc dicere. Nam si sic apud te angeli creatoris sicut et Christus, [48]eius dei erit Christus cuius [49]angeli tales qualis et Christus. Si scripturas opinioni tuae resistentes non de industria alias reiecisses, alias corrupisses, confudisset te [50]in hac specie [51]evangelium Ioannis, praedicans spiritum columbae corpore [52]lapsum [53]desedisse super dominum. Qui spiritus cum [54]hoc esset, tam vere erat et columba quam et spiritus, nec interfecerat [55]substantiam propriam assumpta substantia [56]extranea. Sed quaeris corpus columbae ubi sit resumpto spiritu in caelum, aeque [57]et angelorum. Eadem ratione interceptum est qua et editum fuerat. Si vidisses cum de nihilo proferebatur, scisses [58]et cum in nihilum subducebatur. Si non fuit initium visibile, nec finis. Tamen corporis soliditas erat [59]quoquo momento corpus videbatur. Non potest non fuisse quod scriptum est.

Gen. 18.
Ibid. v. 19.
Ibid. v. 32.

35. sic nec *AqBCD* (*in marg.*). *Laurent. Montisp. Vindob.* 283. si nec *Dabcd.* 36. veritatem gestasse *Aqp.* 36b. et *om. B.* 37. lot *A.* 37b. pondere corporis *B. Laurent. Vindob.* 283. pondere *C.* 38. desideraverit *ABCDd. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. desideravit *abc.* 39. ab eo a quo detinebatur *abc.* 40. enim *A.* ergo *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 41. inferioribus dei *Aβ.* inferioris dei *Aqp.* inferioribus deo (dum *C. Vindob.* 283.) *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 42. licuit conversis *ego.* licuit uti conversis *A.* licuit uti conversi *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 43. ut angeli *A.* angeli *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 44. ut *A.* 45. auferes *Ad.* aufers *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 46. Christus eius *Ad. In reliquis et in Laurent. Montisp. Vindob.* 283. *extat* Christus. 47. phantasmata *d.* phantasma *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 48. eius dei erit *Ad.* eius dei substantiae *amg.* eiusdem substantiae *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 49. angeli, angeli tales *BCDabc. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 49b. corrumpisses *A.* 50. in hac specie *Aamgd.* hinc *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 51. euuangelium Iohannis *A.* 52. delapsum *Ad.* lapsum *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 53. desedisse *ADabd. Montisp.* descendisse *BCc. Vaticani tres, Laurent. et Vindob.* 283. 54. *In marg. libri a. legitur „al. deest* hoc". 55. propriam substantiam *BC. Laurent. Vindob.* 283. 56. contraria *b.* 57. et angelorum *Ad.* et angelorum et *abc.* angelorum et *DC. Montisp.* angelorum. At *B. Laurent. Vindob.* 283. 58. et cum *A.* cum *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. 59. quoqno *Ad.* quo *reliqui. Laurent. Montisp. Vindob.* 283. — *Hic desino annotare scripturam discrepantem codicum Laurentiani et Vindobonensis* 283.

Cap. IV. Igitur si neque [1]ut impossibilem neque ut periculum deo repudias corporationem, superest ut quasi indignam reicias et accuses. Ab ipsa quidem exorsus [2]nativitate, perora, age, iam quercitias genitalium in utero elementorum, [3]humoris et sanguinis habita coagula, carnis ex eodem [4]coeno alendae per novem menses. Describe uterum [5]de die insolescentem, gravem, anxium, [6]nec somno tutum, incertum libidinibus [7]fastidii et gulae. Invehere iam [8]et in ipsum mulieris enitentis pudorem, [9]vel pro periculo honorandum vel pro natura religiosum. Horres utique et infantem cum suis impedimentis [10]profusum, utique et [11]ablutum dedignaris, [12]quod pannis [13]dirigitur, quod [14]unctionibus formatur, quod blanditiis deridetur. Hanc [15]venerationem naturae, Marcion, despuis, et quomodo natus es? odisti nascentem hominem, et quomodo diligis aliquem? Te quidem plane non amasti, cum ab ecclesia et fide Christi recessisti. Sed videris, si tibi [16]displices, aut si aliter [17]es natus. Certe Christus dilexit hominem illum [18]in immunditiis in utero coagulatum, [19]illum per pudenda prolatum, illum per lacrimis nutritum. [20]Propter eum descendit, propter eum praedicavit, propter eum omni se humilitate deiecit usque ad mortem, et mortem crucis; amavit utique quem [21]magno redemit. Si Christus [22]creatoris est, suum merito amavit; si ab alio [23]deo est, magis adamavit, [24]quando alienum redemit. Amavit ergo cum homine etiam nativitatem, etiam carnem eius. Nihil amari [25]potest sine eo per quod est [26]id quod est. [27]Aut aufer nativitatem, et exhibe hominem, [28]aut adime carnem, et praesta quem deus redemit, [29]si haec sunt [30]homo, quem deus redemit. Tu haec erubescenda illi facis, [31]quem redemit, et indigna, quae nisi dilexisset non redemisset? [32]Natu-

Phil. II, 8.

Cap. IV. 1. ut *om. A.* 2. odio habita nativitate *abc.* 3. umoris *AC.* 4. caeno *A.* ceno *C.* 5. de die (diae *A.*) insolescentem *ABCD. Montisp.* de die inolescentem *d.* de die in diem insolescentem *abc.* 6. nec somno tutum *d.* nec sono totum *A.* nexum, totum (totam *B.*) *BCDabc. Montisp.* nixum, totum *Fabr. Ursinus.* 7. fatidii *A.* 8. et *om. B.* 9. vel pro periculo honorandum non comparent *in edd. Semleri et Leopoldi.* 10. perfusum *C.* 11. ablutum dedignaris *A.* oblitum. Dedignaberis *reliqui, et Montisp.* 12. quoque pannis quod dirigitur *B.* 13. ducitur *A., Rigaltius.* 14. vinctionibus *c.* 15. venerationem naturae Marcion *Ad.* venerationem (venationem *D.*), o Marcion, naturae *reliqui, codices Rhenani et Montisp.* 16. displicet *A.* 17. es natus, Certe *Ad.* natus est. Et certe es natus es. Certe *bc.* natus. Et certe *BCD. Montisp.* 18. immunditiis *BC.* in mundicitiis *bc.* 19. per pudenda prolatum *om. A.* 20. Propter eum descendit *om. A.* 21. magno *ADabd. Montisp.* magno pretio *BCc. Vaticani tres.* 22. creatoris *Ad.* creator eius *reliqui. Montisp.* 23. deus *Aφ.* dē *Aβ.* 24. quando *Aφ.* quamdō *Aβ.* 25. poterat *C.* 26. et *Aφ.* 27. Aut aufer *ACDabc.* aut auferes *B.* aut aufers *Montisp.* Aufer *d.* 28. aut adime *ego.* aut adhibe *d.* adime *reliqui. Montisp.* 29. si haec sunt homo quem deus redemit *om. BC.* 30. homini *amg.* 31. quem *B.* 32. Nativitatem reformata morte (mortali i. e. *Erratis*) regeneratione *Ad.* Nativitate reformata regeneratione *reliqui. Montisp.*

tatem reformat a morte regeneratione caelesti, carnem ab omni vexatione restituit, leprosam emaculat, caecam [33]reluminat, [34]paralyticam redintegrat, [35]daemoniacam [36]expiat, mortuam resuscitat, [37]et nos illam erubescemus? Si revera de lupa aut sue aut vacca prodire voluisset et ferae aut pecoris corpore indutus regnum caelorum praedicaret, tua, [38]opinor, illi censura [39]praescriberet, Turpe hoc deo, et indignum hoc dei filio, et stultum. Propterea [40]quia ita credat; [41]si plane stultum [42]si de nostro sensu iudicemus deum. Sed circumspice, Marcion, si tamen non delesti: Stulta I Cor. I, 27. [43]mundi elegit deus, ut confundat [44]sapientia. Quenam haec stulta sunt? Conversio [45]hominum ad culturam veri dei, reiectio erroris, [46]disciplina iustitiae, pudicitiae, [47]misericordiae, patientiae, innocentiae [48]omnis? Haec quidem stulta non sunt. Quaere ergo de quibus dixerit; et si [49]praesumpseris invenisse, [50]num erit tam stultum quam credere in deum natum, et quidem ex virgine, et quidem carneum, qui per illas naturae contumelias volutatus [51]sit? Dicat [52]haec aliquis stulta non esse, et [53]alia sint quae deus [54]in aemulationem elegerit sapientiae saecularis. Et tamen apud illam facilius creditur [55]Iuppiter taurus factus aut [56]cygnus quam vere [57]homo Christus penes Marcionem.

Sunt plane et alia tam stulta, quae pertinent ad contumelias Cap. V. [1]et passiones dei. [1b]Aut prudentiam [2]dicant deum crucifixum. [3]Aufer [4]hoc quoque, Marcion, immo hoc potius. Quid enim [5]indignius deo, quid magis erubescendum, nasci [6]an mori? carnem gestare an crucem? circumcidi an suffigi? educari an sepeliri? in praesepe deponi an in [7]monimento recondi? Sapientior eris si nec ista credideris. Sed non [7b]eris sapiens, nisi stultus [8]in saeculo fueris, dei stulta credendo. An ideo passiones a Christo non [9]re-

33. reluminat *A*. perluminat *reliqui*. *Montisp*. 34. paraliticam *Aβ*. 35. demonicam *BC*. *Montisp*. 36. captat *A*. 37. et nos illam erubescemus *A*. et nasci in illam erubescit? *Dabcd*. *Montisp*. et nasci in illam non erubescit *BC*. *Vindob*. 283. 38. oppinor *Aβ*. 39. proscriberet *A*. 40. quia *Ad*. qui *reliqui*. *Montisp*. 41. si plane *A*. Sit plane *reliqui*. *Montisp*. 42. si *om. d*. 43. multi *Aφ*. 44. sapientia *Ad*. sapientiam *c*. sapientes *reliqui*. *Montisp*., *Fulv. Ursinus*. 45. hominum ad culturam *A*. hominis ad cultum *reliqui*. *Montisp*. 46. disciplinae *amg*. 47. misericordiae, patientiae *A*. patientiae, misericordiae *reliqui*. *Montisp*. 48. omnis? Haec *A*. Omnia haec *reliqui*. *Montisp*. 49. praesumpseris *A*. te praesumpseris *reliqui*. *Montisp*. 50. num (non *Ad*.) erit tam stultum quam credere *Aamgd*. non erit iam (tam *B*.) stultum credere *BCDabc*. *Montisp*. 51. est *B*. 52. ergo *BC*. *Vindob*. 283. 53. alia sunt quae deus *B*. alias iniquo deus *A*. 54. elegerit in accumulationem scientiae secularisne sapientiae *B*. 55. luppiter *A*. 56. cycnus *AφC*. 57. homo adversus marcionem *B*.

Cap. V. 1. et *om*. *Aβ*. 1 b. apud *amg*. 2. dicant *Aamgbcd*. dicam *reliqui*, *et Montisp*. 3. Aufers *BCDa*. 4. haec *bc*. 5. indignus *A*. 6. an *om*. *A*. 7. monimento *A*. monumento *d*. monumentum *reliqui*, *et Montisp*. 7 b. erit *c*., *errore, ni fallor, typographi*. 8. in saeculo *Ad*. saeculo *reliqui*, *et Montisp*. 9. recidisti (recedisti *C*.) *ABC*. *Vindob*. 283. rescidisti *reliqui*, *et Montisp*.

cidisti, quia ut phantasma vacabat [10]a sensu earum? Dicimus retro aeque illum et nativitatis et infantiae [11]imaginariae vacua ludibria subire potuisse. Sed iam [12]hic [12b]responde, interfector veritatis, nonne vere crucifixus est deus? nonne vere mortuus [13]est, ut vere crucifixus? nonne vere [14]resuscitatus, ut vere scilicet mortuus? [15]Falso se statuit inter nos scire Paulus [16]tantum Iesum crucifixum, falso sepultum ingessit, [17]falso resuscitatum inculcavit. Falsa est igitur et fides nostra, et phantasma [18]erit totum quod speramus a Christo. Scelestissime [19]hominum, qui interemptores excusas dei. Nihil enim ab eis passus est Christus, si nihil vere est passus. Parce unicae spei totius orbis, [20]qui destruis necessarium [21]dedecus fidei. Quodcunque deo [22]indignum est, mihi expedit. Salvus
Matth. X, 32 sqq. Marc. VIII, 38. Luc. IX, 26. [22b]sum, si non confundar de domino meo. [23]Qui mei, inquit, confusus fuerit, confundar et ego [24]eius. Alias non invenio materiam confusionis quae me per contemptum ruboris [25]probent bene [26]impudentem et feliciter stultum. [27]Crucifixus est [28]dei filius; non pudet, quia pudendum est. Et mortuus est dei filius; [29]prorsus credibile est, quia ineptum est. Et sepultus resurrexit; certum est, quia impossibile [30]est. Nam quomodo vera in illo erant, si ipse non fuit verus, si non vere habuit in se quod figeretur, quod [31]moreretur, quod sepeliretur et resuscitaretur? carnem scilicet [32]hanc sanguine suffusam, ossibus [33]structam, nervis intextam, venis implexam, quae nasci et mori novit, [34]humanam sine dubio, et natam de homine. [35]Ideoque mortalis haec [36]erit in Christo, [37]quia Christus homo et filius hominis. Aut cur homo Christus [38]et hominis filius, si nihil hominis et nihil ex homine? [39]nisi si aliud [40]aliud est homo quam caro, aut aliunde caro hominis quam de homine, aut aliud [40b]est Maria quam homo, [41]aut homo deus Mar-

10. a sensu *Aamgbcd.* assensum *B.* ad sensum *CDa. Montisp.* 11. imaginaria *Aamgd., tres Vaticani.* imaginaria et *abc.* imaginarium imaginarie (et imaginarie *R.*) *reliqui, et Montisp.* 12. hinc *d.* 12b. respondebo *BC. Vindob.* 283. 13. est ut *A* ut *Ccd., tres Vaticani.* et *reliqui, et Montisp.* 14. suscitatus *Aφ.* 15. Falso se ego. Falsum se *A.* Falso ergo *cd., ex tribus Vaticanis.* Falso enim *C.*, *Hadebrandus.* Falso *reliqui, et Montisp.* 16. tantum ihm *A.* tantum *reliqui, et Montisp.* 17. et falso suscitatum *C.* 18. erit *Ad.* est *reliqui, et Montisp.* 19. hominum qui interedemptores *A.* 20. quid *Ad.* 21. dedecus *Ad.* (et *Montisp.*) decus *reliqui.* 22. indignius *B.* 22b. sim *A.* 23. Qui mei inquit (*Aφ*)*d. Montisp., Fulv. Ursinus.* Qui me inquit (inquid *Aβ.*) *AβBCDabc.* 24. eum *f.*, ex *tribus Vaticano.* 25. probant *B.* 26. imprudentem *B.* 27. Crucifixus *Aamgd.* Natus *reliqui.* Datus *Montisp.* 28. filius dei *BC. Vindob.* 283. 29. prorsus om. *A.* Ineptum est. Nam quomodo vera in illo *A.* est (*om. BCD.*). Sed haec quomodo in illo *reliqui, et Montisp.* 31. moriretur *Montisp.* 32. hanc *om. Ad.* 33. structam *A* substructam *reliqui, et Montisp.* 34. Humana sine dubio, ut nata *Ad.* 35. Ideoque *Abcd.* Ideo quia *reliqui, et Montisp.* 36. erit *Ad.* est *reliqui, et Montisp.* 37. quia Christus *om. ABCD. Montisp.* 38. et hominis filius *A.* et filius hominis *reliqui, et Montisp.* 39. nisi si (*Aφ*)*BCDabc. Montisp.* nisi (*Aβ*)*d.* 40. alius *A.* 40b. et *om. BCD.* 41. aut homo deus Marcionis. Aliter *Ad.* Deus Marcionis est aut

cionis. Aliter non diceretur homo Christus sine carne, nec hominis filius sine aliquo parente homine, [42]sicut nec deus sine spiritu dei, nec dei filius sine deo patre. Ita utriusque substantiae census hominem et deum exhibuit, hinc natum, inde non natum, hinc [43]carneum, inde spiritalem, hinc infirmum, inde praefortem, hinc morientem, inde viventem. Quae proprietas conditionum, divinae et humanae, [44]aequa utique naturae cuiusque veritate dispuncta est, eadem [45]fide [46]et spiritus et [47]carnis. Virtutes [48]spiritus dei deum, passiones carnem hominis probaverunt. Si virtutes non sine spiritu, [49]perinde et passiones non sine [49b]carne. Si caro cum passionibus ficta, et spiritus ergo cum virtutibus falsus. Quid dimidias mendacio Christum? Totus veritas fuit. Maluit, [50]crede, nasci quam [51]ex aliqua parte mentiri, et quidem in semetipsum, ut carnem [52]gestaret sine ossibus duram, sine musculis solidam, sine sanguine cruentam, sine tunica vestitam, sine fame esurientem, sine dentibus edentem, sine lingua loquentem, ut phantasma [53]auribus fuerit sermo eius per imaginem vocis. Fuit itaque phantasma etiam post resurrectionem, cum manus et pedes suos discipulis inspiciendos [54]offert, Aspicite, [55]dicens, quod ego [56]sum, quia spiritus ossa non habet, sicut me habentem videtis; sine dubio manus et pedes et ossa, quae spiritus non habet, sed caro. Quomodo hanc vocem interpretaris, Marcion, [57]qui a deo optimo et simplici et bono tantum [58]infers Iesum? [59]Ecce fallit et decipit et circumvenit omnium oculos, omnium sensus, omnium accessus et contactus. Ergo iam Christum [60]non de caelo deferre debueras, sed de aliquo circulatorio coetu, nec deum praeter hominem, sed [61]magum hominem, nec salutis pontificem, sed spectaculi artificem, nec mortuorum [62]resuscitatorem, sed vivorum avocatorem. Nisi quod et si magus fuit natus est. Luc. XXIV, 39.

BCD. Montisp. Deus Marcionis haud aliter *ab.* Deus Marcion haud aliter *c.* Denique, Marcio, haud aliter *Fulv. Ursinus.* 42. sic nec *BC. Vindob.* 283. 43. carnem *B.* 44. aequa utique natura cuiusque veritate *A.* aequa utique naturae veritate cuiusque *abc.* aequa utique naturae utriusque veritate *d.* aequa utique naturae veritate *BCD. Montisp.* aequa utique utriusque veritate *Fulv. Ursinus.* 45. vice *amg.* 46. et spiritus *Ad.* spiritus *reliqui. Montisp., et Divionensis apud Rigaltium.* 47. carnis *Aamgbcd.* caro *reliqui. Montisp., et Divionensis apud Rigaltium.* 48. spiritus dei deum (dm̃) *A.* spiritum dei domini *Hildebrandus.* spiritum dei *reliqui libri, et Montisp.* 49. perinde *ACd.* proinde *reliqui, et Montisp.* 49 b. carne *om. Aβ.* 50. credi et nasci *amg.* credi nasci *C.* 51. ex aliqua parte *ADd.* ex aliqua se parte *abc.* ex aliqua parte se *BC.* 52. gestare *BC.* 53. fuerit auribus *B.* 54. offert *ABCD. Montisp.* offerret *abcd.* 55. inquid dicens *A.* inquit *d.* 56. sim spiritus *A.* 57. quia deo *D.* 58. inter ihm̃ *A. In marg. libri a. adnotatum legitur „Al. deest* Iesum." 59. Caece *D., at in marg. habet „Alias* Ecce." 60. de caelo non deferre *B.* 61. magnum *AβBC.* 62. resuscitatorem *A.* suscitatorem *reliqui, et Montisp.*

Cap. VI. Sed [1]quidem discentes [2]Pontici illius, supra magistrum sapere compulsi, concedunt Christo carnis veritatem, sine praeiudicio tamen [3]renuendae nativitatis. Habuerit, inquiunt, [4]carnem [5]dum omnino non natam. [5b]Pervenimus igitur de calcaria, quod dici solet, in [6]carbonariam, a Marcione ad [7]Apellen, qui, posteaquam a disciplina Marcionis [8]in mulierem carne lapsus, [9]dehinc [10]in virginem Philumenen spiritu eversus est, solidum Christi corpus. [11]sed sine nativitate, [12]suscepit ab eo praedicare. [13]Et angelo quidem illi Philumenes eadem voce apostolus respondebit [14]qua ipsam
Gal. I, 8. illum iam tunc praecinebat, dicens, Etiamsi angelus de [15b]caelis aliter evangelizaverit vobis quam nos [15]evangelizavimus, anathema sit. His vero, [16]quae insuper [17]argumentantur, nos [18]resistemus. [19]Confitentur vere corpus habuisse Christum. Unde materia, si non [19b]ex ea qualitate in qua videbatur? Unde corpus, si [20]non caro corpus? Unde caro, si non nata? Quia nasci [21]haberet ea fuerit quae nascitur, De sideribus, inquiunt, et de substantiis [22]superioris mundi mutuatus est carnem. Et utique proponunt non esse mirandum corpus sine nativitate, cum et apud nos angelis licuerit sine uteri opera in [23]carnem processisse. Agnoscimus quidem ita relatum, sed tamen quale est ut alterius regulae fides ab ea [24]fide quam impugnat [25]instrumentum [26]argumentationibus suis mutuetur? Quid illi cum [27]Moyse qui deum Moysi [28]reiecit? Si alius deus est, aliter sint res eius. [29]Sed utantur haeretici omnes scripturis eius

Cap. VI. 1. quidam *d.*, *ex emendat. Fulvii Ursini.* quid iam *ABCDabc. Montisp.* 2. pontificis *BC.* 3. renuendae *Montisp.* 4. carne *Aβ.* 5. dominus (dus *A*) non natam *A. Rigaltius.* 5 b. Pervenimus igitur *abcd.* paruimus. Igitur *BCD. Montisp.* Paruimus igitur *A.* 6. carbonaria *ABC. Montisp.* 7. Apellen *ABDab.* Appellen *C.* Apellem *cd.* (*Montisp.*) 8. in mulierem carne lapsus (lapsus est *abc.*) *ABCabcd.* et *D. in marg.* in muliere carne lapsus *Montisp.* in muliere lapsus *D.* 9. dehinc *C.* deinc *Aβ.* dein *Aφ.* et dehinc *reliqui, et Montisp.* 10. in virginem Philumenen (Philumenem *amgd.*) spiritu eversus est (eversus est *om. Aφ.* spiritum versus *amg.*) *Aamgd.* in (in *om. ab.*) virgine Philumene (Philomene *BC.*) spiritu eversus est (est *om. C.*) *BCDabc. Vaticani tres, et Montisp.* in virgine Philumene spiritu eversus est *Ios. Scaliger.* 11. sed *Ad., Fulv. Ursinus.* et *BCDa* (*etiam amg.*) *bc. Montisp.* 12. suscepit ab eo praedicare *Aφ.* suscepit ab ea praedicare (*Aβ*)*d.* suscipere ab eo carnem *amg.* suscepit ab ea, praedicans *BCDabc. Montisp.* susceptum ab eo praedicat *Fulv. Ursinus.* 13. Et angelo quidem illi Philumenes eadem voce apostolus respondebit *Ad.* Angelo quidem Philumenensi respondebit eadem voce *amg.* ab (et *BC.*) angelus quidem illi (illius *c.*) Philumenes (Philomenes *BC.*). Eadem voce apostolus respondebit *reliqui, et Montisp.* ut angelus quidem Philumenes illi eadem voce apostolus respondebit *Fulv. Ursinus.* 14. quia *BCD. Montisp.* 14b. coelo *Cc. tres Vaticani.* 15. euangelizaveris *A.* 16. quae *Ad.* qui *reliqui, et Montisp.* 17. argumentatur *A.* 18. resistemus *ACabcd. Montisp.* (in quo s. p. erat resistamus.) resistimus *reliqui.* 19. Confitentur *ABCDd. Montisp.* Confitentur *reliqui.* 19 b. et ex qualitate *B.* 20. non *om. Aβ.* 21. habere *Aφ.* 22. superioribus *Aφ. Hildebrandus.* 23. carne *Ad.* 24. fide *om. B.* 25. instrumentum *D* (in *marg. legitur* „*Alias* instrumentum.“). *Montisp. m. pr.* instrumentum *C. Montisp. m. sec.* 26. argumentorum mutuetur *A.* 27. Moysi *D. Montisp.* 28. reiecit *ABC. tres Vaticani.* reiicit *reliqui, et Montisp.* 29. Et *BCD. Montisp.*

cuius utuntur etiam mundo. Erit [29b] illis [30] hoc quoque [31] testimonium iudicii, quod de exemplis ipsius blasphemias suas instruunt. [32] Facile est [33] veritati etiam nihil tale adversus eos praescribenti obtinere. Igitur qui carnem Christi ad exemplum proponunt angelorum, non natam dicentes, [34] licet carnem, comparent velim et causas tam Christi [35] quam et angelorum ob quas in [36] carnem [37] processerint. Nullus unquam angelus ideo descendit, [38] ut crucifigeretur, ut mortem experiretur, ut a morte [39] resuscitaretur. Si nunquam eiusmodi fuit causa angelorum corporandorum, habes causam cur non nascendo [40] acceperint carnem. Non venerant mori, ideo nec nasci. [41] At vero Christus [42] mori missus nasci quoque necessario habuit, ut [43] mori posset; non enim mori solet nisi quod nascitur. Mutuum debitum [44] est nativitati cum mortalitate. Forma moriendi causa nascendi [45] est. Si propter id quod moritur mortuus [46] est Christus, id autem moritur quod et nascitur, [47] consequens [48] erat, immo praecedens, ut aeque nasceretur propter id quod nascitur, quia propter id ipsum mori habebat quod, [49] quia nascitur, moritur. Non competebat non nasci pro quo mori competebat. [50] Atquin tunc quoque inter [51] angelos illos ipse dominus apparuit Abrahae sine nativitate, cum carne scilicet, pro eadem causae diversitate. Sed vos hoc non recipitis, non [52] eum Christum recipientes [53] qui iam tunc et adloqui et liberare et iudicare humanum genus [54] ediscebat in carnis habitu non natae adhuc, quia nondum moriturae, nisi prius et nativitas eius et mortalitas [55] annuntiarentur. Igitur probent angelos illos [56] carnem de sideribus concepisse. Si non probant, quia nec scriptum est, nec Christi caro inde erit, cui angelorum accommodant exemplum. Constat angelos carnem non propriam [57] portasse, [58] utpote [59] naturâ substantiae [60] spiritalis, etsi [61] corporis alicuius, sui tamen generis, in carnem autem humanam transfigurabiles ad tem-

29 b. illius *A*. 30. quoque hoc *B*. 31. testimonium *A*. in testimonium *reliqui, et Montisperssul.* 32. et facile *B*. a facile *C*. 33. veritatem *A*. 34. licet carnem *Ad*. scilicet carneam *reliqui. Montisp.* 35. quam et (*Aφ*)*CDabc. Montisp.* quam (*Aβ*)*Bd*. 36. carne *Ad*. 37. processerint *Ad*. processerunt *BCDb*. venerunt *D* (*in marg.*) *amgbc*. 38. ut *om. A*. 39. suscitaretur *Ad*. 40. acceperunt *BC*. 41. Ad *Aβ*. Ac *C*. 42. mori *om. A*. 43. posset mori *BC*. 44. est nativitati *A*. est inter se nativitati *reliqui, et Montisp.* 45. et si propter *A*. 46. Christus est *BC*. 47. et *om. A*. 48. erat *A*. item erat *abcd*. autem erat *BCD. Montisp.* 49. quia nascitur *Ad*. quia id quod nascitur *reliqui, et Montisp.* 50. Atquin (Adquin *A*.) *ABCbcd. tres Vaticani, Montisp.* Atqui *Da*. 51. angelos illos *ACd. Montisp.* illos angelos *reliqui*. 52. enim *A*. 53. quia *CD. Montisp.* 54. sediscebat *A*. 55. annuntiaretur (adnuntiaretur *Aφ*.) *AB*. adnunciarentur *reliqui, et Montisp.* 56. carnem de sideribus concepisse *Ad*. de sideribus accepisse substantiam carnis *reliqui, et Montisp.* 57. portasse *A*. gestasse *reliqui, et Montisp.* 58. utpote *Ad*. utpute *Montisp.* utputa *reliqui*. 59. natura *A* (*Rigaltius in A. legit* a natura) *BDa. Montisp.* naturae *bc*. naturas *d*. naturam *C*. 60. spiritualis *C., ubique fere*. 61. corporalis *A*. corpus *B*.

pus [62]videri et [63]congredi cum hominibus posse. Igitur cum relatum non sit unde [64]sumpserint carnem, relinquitur intellectui nostro non dubitare hoc esse proprium angelicae potestatis, ex nulla materia corpus sibi sumere. Quanto magis, inquis, ex [65]aliqua? Certum est. Sed nihil de [66]hoc constat, quia scriptura non exhibet. Ceterum [67]qui valent facere semetipsos quod natura non sunt, cur non valeant [68]ex nulla [69]substantia facere? Si fiunt quod non sunt, cur non [70]ex eo [71]fiant quod non est? Quod [72]autem non est cum fit, ex nihilo est. Propterea nec [73]requiritur nec ostenditur quod [74]postea factum sit corporibus illorum. Quod de nihilo fuit, nihil factum est. Possunt nihil ipsum convertere in carnem qui semetipsos potuerunt convertere in carnem. Plus est [75]naturam demutare quam facere materiam. [76]Sed et si de materia necesse [77]fuit angelos sumpsisse carnem, credibilius utique est de terrena materia quam de ullo genere caelestium substantiarum, cum adeo terrenae qualitatis [78]extiterit ut terrenis pabulis pasta sit. [79]Fuerit, sit nunc quoque siderea [80]eodem modo terrenis pabulis pasta quando terrena non esset, [81]quo terrena caelestibus pasta est quando caelestis non esset (legimus enim manna esui populo fuisse: Panem, [82]inquit, angelorum edit homo), non tamen infringitur semel [83]separata conditio dominicae carnis ex causa alterius dispositionis. Homo vero futurus usque ad mortem eam carnem oportebat [84]indueret cum [85]est mors. Eam porro carnem, cuius [86]est mors, nativitas antecedit.

Ps. LXXVIII, 24.

Cap. VII. Sed quotiens de nativitate contenditur, omnes, qui respiciunt eam ut praeiudicantem de carnis in Christo veritate, ipsum denegant volunt [1]negare esse natum, [2]quia dixerit: Quae mihi mater, et qui mihi fratres? Audiat igitur et [3]Apelles quid iam responsum sit a nobis Marcioni eo libello [4]quo evangelium ipsius provocaremus, considerandam scilicet materiam [4b]pronuntiationis istius. Primo quidem nunquam quisquam [5]annuntiasset illi matrem et fratres eius

Matth. XII, 48. Luc. VIII, 20 sq.

62. videri *Ad.* ut videri *reliqui, et Montispessul.* 63. congredi cum (concreditum *A.*) hominibus posse *A.* 64. sumpserit *A.* 65. aliquo *B.* 66. hoc *C.* eo *reliqui, et Montispessul.* 67. quia *D.* 68. ex *ABC.* etiam ex *ed. tres Vaticani.* et ex *Dab. Montispessul.* 69. substantiam *BD. Montisp.* 70. et et *C. Montispessul.* 71. fiat *A.* fiunt *B.* 72. aut *Aφ.* 73. relinquitur *amg.* 74. postea *om. A.* 75. naturam ipsam demutare *B.* 76. Sed et si *Ad.* Sed si *reliqui, et Montisp.* 77. fuit *Ad.* fuisset *reliqui, et Montisp.* 78. existerit *A.* 79. Fuerit, sit nunc *A.* Fuerit nunc *abcd.* Nunc sic *BCD. Montisp.* 80. eodem *B.* 81. cum *amg.* 82. inquid *Aβ., ut solet.* 83. seperata *C., pro more.* 84. ut indueret *abcd.* 85. et *Aβ.* 86. et *Aβ.* — *Codicis Montisp. scripturae exaratae hic desino.*

Cap. VII. 1. negasse natum *A.* 2. quia *A.* quod *reliqui.* 3. Appelles *C. ut solet.* 4. quo ad evangelium (Euuangelium *Aβ.*) *Ad.* 4b. annuntiationis *BC.* 5. annuntiassed illi *Aβ.* adnuntias sed illi *Aφ.*

foris [6]stantes qui non certus esset [7]et habere illum matrem et fratres [8]et ipsos esse quos tunc nuntiabat, vel retro cognitos vel tunc ibidem [9]compertos; [10]licet propterea abstulerint haereses [11]ista de evangelio, [12]quod et creditum patrem eius [13]Ioseph fabrum et matrem Mariam et fratres et sorores eius [14]optime notos sibi esse dicebant qui mirabantur doctrinam eius. Sed [15]temptandi gratia nuntiaverant ei matrem et fratres, quos non habebat. [16]Hoc quidem scriptura non dicit, alias non tacens cum quid [17]temptationis gratia factum est [18]erga eum. Ecce, [18b]inquit, surrexit legis doctor temptans eum. Et alibi, Et accesserunt ad eum pharisaei [19]temptantes eum. Quod nemo prohibebat hic quoque [20]significari temptandi gratia factum. Non recipio quod extra scripturam de tuo [21]infers. Dehinc materia temptationis debet subesse. Quid [22]temptandum [23]putaverint in illo? utique natusne esset an non? Si enim [24]hoc negavit responsio eius, hoc captavit nuntiatio [25]temptatoris. Sed nulla [26]temptatio, tendens ad agnitionem eius de quo dubitando temptat, ita subito [27]procedit, ut non ante praecedat quaestio quae dubitationem inferens cogat temptationem. Porro si nusquam de nativitate Christi volutatum est, quid tu argumentaris voluisse illos per temptationem sciscitari quod nunquam produxerunt in quaestionem? Eo [28]adicimus etiam, si temptandus esset de nativitate, non utique hoc modo temptaretur, earum personarum [29]annuntiatione quae poterant etiam nato Christo non fuisse. Omnes nascimur, et tamen non omnes aut fratres [30]habemus aut matrem. Adhuc potest [31]et patrem magis habere quam matrem, et avunculos magis quam fratres. Adeo non competit temptatio nativitatis, quam licebat et sine matris et sine fratrum nominatione constare. Facilius plane est ut [32]certi illum et matrem et fratres habere divinitatem potius temptaverint eius quam nativitatem, an intus agens sciret quid foris esset, mendacio [33]petitus [34]praesentiae annuntiatae eorum, qui in [35]praesentia non erant. Nisi quod [36]sic [37]vacuisset

Matth XXII, 35. Matth. XIX, 3.

6. stantes *A.* stare *reliqui.* 7. et *om. BCDabc.* 8. et in ipsos *A.* 9. repertos *BC., et D. in marg.* 10. licebit *A.* 11. istas de euuangelium (euangelium *Aφ.*) *A.* istae de evangelio *BCD.* 12. quod creditum *A.* quod et creditum est *e.* quodam et creditum *B.* 13. Iosep *Aβ.* 14. obtime *Aβ.* 15. temptandi *AB., ubicunque.* 16. et hoc *C., pro more.* 17. temptationis *Aβ., ubique.* 18. erga *A.* circa *reliqui.* 18b. inquid *Aβ.* 19. temptantes eum *A.* tentantes *reliqui.* 20. significarit *A.* 21. inferis *A.* 22. temptantum *Aβ.* 23. putaverint *A.* putaverunt *reliqui.* 24. hoc *om. B.* 25. tentaris *D., sed* tentatoris *est in marg.* temptationis *C.* 26. est tentatio *ab.* 27. praecedit *C.* 28. adiecimus *bc.* 29. annuntiationem *A.* 30. habent *A.* 31. et *om. A.* 32. certe illum non et matrem et fratres habere, sed divinitatem *amg.* 33. petitus *Aamgbcd.* potius *reliqui.* 34. praesentiae annuntiatae eorum *Aad.* praesentiae eorum *reliqui.* 35. praesentia *Ad.* praesenti *reliqui.* 36. sic *A.* si *B.* etsi *reliqui.* 37. vacuisset *ABDacd. Rhenani exemplaria, et tres Vaticani.* valuisset *amgb.* voluisset *C.* vacavisset *D. in marg.*

temptationis [38] ingenium. Poterat enim evenire, ut quos illi sustinebant foris [38b] stare, ille eos sciret absentes esse, vel [39] valetudinis vel negotii vel peregrinationis [40] notae iam necessitate. Nemo temptat eo modo quo [41] sciat posse se ruborem temptationis referre. Nulla igitur materia temptationis competente [42] liberatur simplicitas [43] nuntiationis, quod vere mater et fratres eius super venissent. Sed quae ratio responsi matrem et fratres ad praesens negantis discat
Io. VII, 5. etiam [44] Apelles. Fratres domini non [45] crediderant in illum, [46] sicut evangelio ante Marcionem edito continetur. Mater aeque non demonstratur [47] adhaesisse illi, cum [48] Marthae et Mariae aliae in commercio eius frequententur. Hoc denique in loco apparet incredulitas [49] eorum: cum [50] Iesus doceret viam vitae, cum dei regnum praedicaret, cum languoribus et vitiis [51] medendis operaretur, extraneis defixis in illum [52] tam proximi aberant. Denique supervenient et foris subsistunt, nec introeunt, non computantes scilicet quid intus ageretur, nec [53] sustinent [54] saltem, quasi necessarius aliquid afferrent eo quod ille [55] cum maxime agebat, sed amplius [56] interpellant et a tanto opere [57] revocatum volunt. Oro te, [58] Apelle, vel tu, Marcion, si forte tabula ludens vel de histrionibus aut auriga contendens tali nuntio avocareris, nonne dixisses: Quae mihi mater, aut qui fratres? Deum praedicans et probans Christus, legem et prophetas adimplens, tanti retro aevi caliginem [59] dispargens, indigne usus [60] est hoc dicto ad percutiendam incredulitatem foris stantium vel ad excutiendam importunitatem ab opere revocantium? Ceterum ad negandam nativitatem [61] alius [62] fuisset [63] ei locus et tempus et ordo sermonis, non eius qui [64] posset [65] pronuntiari etiam ab eo cui et mater esset et fratres. Cum [66] indignatio parentes negat, non negat, sed [67] obiurgat. Denique potiores fecit alios, et meritum praelationis ostendens, audientiam scilicet verbi, demonstrat qua condicione negaverit matrem et fratres. Qua enim alios

38. ingenium. Poterat enim evenire *A.* ingenium, poterat evenire *reliqui.* 38b. stare *om. A.* 39. valetudine *Ad.* 40. notae *Ad.* nota *reliqui.* 41. sciat posse se *A.* se sciat posse *B.* posse se sciat *reliqui.* 42. libratur *A. Hildebrandus.* 43. nuntiationis *d.* enuntiationis *A. Hildebrandus.* nuntiatoris *reliqui.* 44. Appelles *C.* pelles *A.* 45. crediderunt *Cabc.* 46. sicut evangelio (euangelio *A.*) *Ad.* sicut et in evangelio *reliqui.* 47. adaesisse *Aβ.* 48. Martha et Maria alia abc. 49. illorum *B.* 50. Iesus *A.* is *reliqui.* 51. medens *B.* 52. tam *Fr. Hildebrandus.* 53. sustinenter *Aγ.* sustinentur *Aβ.* sustinentes *Hildebrandus.* 54. saltem *Aγ.* saltim *B.* 55. cum maxime *C.* quo maxime *A.* tum maxime *reliqui.* 56. interpellent *A.* 57. vocatum *A. Hildebrandus.* 58. Apello *A.* Apelles *reliqui.* 59. dispergens *B.* 60. et *A.* 61. alius fuisset *Ad.* alius necessarius fuisset *reliqui.* alius necessarior fuisset *Fulv. Ursinus.* 62. ei fuisset *B.* 63. et *A. Hildebrandus.* 64. posset *Ad., Fulv. Ursinus.* possit *reliqui.* 65. enuntiari *B.* 66. indignatio parentes negat, non negat *Ad.* indignatione parentes negat, non negant *amg.* indignatio parentes non neget *Dabc.* indignatio non negat *BC.* 67. obiurget *Dabc.*

sibi adoptavit qui ei adhaerebant, ea abnegavit illos qui ab eo adsistebant. Solet etiam [68]adimplere Christus quod alios docet. Quale ergo erat si docens non tanti [69]facere matrem [70]aut patrem aut fratres quanti dei verbum [71]ipse dei verbum [72]annuntiata matre et fraternitate desereret? Negavit itaque parentes quomodo docuit negandos pro dei [73]opere. [74]Sed et alias figura est synagogae in matre [75]abiuncta et Iudaeorum in fratribus incredulis. Foris [76]erat in illis Israël, discipuli autem novi intus audientes et credentes [77]cohaerentes Christo ecclesiam deliniabant, quam potiorem matrem et digniorem fraternitatem recusato carnali genere [78]nuncupavit. Eodem sensu denique et illi exclamationi respondit, non matris uterum et ubera negans, sed feliciores designans qui verbum dei audiunt.

Solis istis capitulis, quibus maxime instructi [1]sibi videntur [2]Marcion et Apelles, secundum veritatem integri et incorrupti [3]evangelii interpretatis satis esse debuerat ad probationem carnis humanae in Christo per defensionem nativitatis. Sed quoniam et isti [4]Apelleiaci carnis ignominiam praetendunt maxime, quam volunt ab igneo [5]illo [6]praeside mali sollicitatis [7]animabus [8]adstructam et idcirco [9]indignam Christo, et idcirco de sideribus illi substantiam competisse, debeo [10]eos de sua paratura repercutere. Angelum [11]quendam inclitum nominant qui mundum hunc instituerit et instituto eo paenitentiam [12]admiserit. Et hoc suo loco [12b]tractavimus. Nam est [13]nobis et ad illos libellus, an qui spiritum et voluntatem et virtutem Christi habuerit ad ea opera, dignum aliquid paenitentia [14]fecerit, [15]cum angelum etiam de figura erraticae [16]ovis [17]interpretantur. Teste igitur paenitentia institutoris sui [18]peccatum erit mundus, siquidem omnis paenitentia confessio [19]est delicti, quia locum non habet nisi in delicto. Si mundus delictum est, [20]qua

Cap. VIII.

68. implere *A*. 69. faceret *A*. 70. aut patrem aut *Aφ*. aut (*Aβ*)*BCDabcd*. 71. ipse dei verbum *om. A*. 72. annuntiata *A*. nuntiata *reliqui*. 73. opera *BC*. 74. Sed et *A*. Sed *reliqui*. 75. adiunctae *amg*. 76. erat *om. BC*. 77. cohaerentes *A*. et cohaerentes *reliqui*. 78. nuncapat *abc*. nuncupant *BCD*. *At D. in marg. habet „Alias* nuncupavit."

Cap. VIII. 1. sibi videntur *Ad*. videntur sibi *reliqui*. 2. marcione apelles *A*. 3. eunangelii interpraetatis *Aβ*. 4. Apelleiaci *Ad*. Apelliaci *D. in marg.* (*ex Hirsaugiensi, ni fallor.*) *Ita praebent libri iterum infra cap.* 24. Apelleciani *Dab*. Apelleciani *c*. appellatieni *B*. appellatione *C*. Appelliciani *edit. Rhenani a.* 1528. *in marg*. Apelliaciani *codex Pithoei*. Apellationi *codex Divionensis, apud Rigaltium*. 5. isto *B*. 6. praeside esse alii solicitatis animalibus *amg*. 7. anibus *B*. avibus *C*. 8. adstructam *Aabcd*. abstructam *BCDdmg*. 9. indignam Christo et idcirco *om. A*. 10. eos *A*. illos *BDabcd*. *Om. C*. 11. inclitum quendam *B*. 12. admiscuerit *Latinius*. 12b. tractamus *B*. 13. nobis et ad illos *Aφ*. nobis adversus illos (*Aβ*)*BCDabcd*. 14. fecerit *om. A*. 15. eum *A*. 16. omnis *A*. 17. interpretantur *Ad*. interpretentur *reliqui*. 18. peccatum *A*. delictum *reliqui*. 19. et *A*. 20. qua *ego*. quam *ADd*. quia *reliqui*.

corpus et membra delictum erit [21] perinde et caelum et [22] caelestia
Matth. VII, 17. et quicquid inde conceptum prolatumque est. [23] Et mala arbor malos
[24] fructus edat necesse est. Caro igitur Christi de caelestibus structa
de [25] peccati [26] constat elementis, peccatrix de peccatorio [27] censu. et
[28] pars iam erit eius [29] substantiae, id est nostrae, quam ut peccatricem [30] Christo dedignantur inducere. [31] Ita si nihil de ignominia interest, aut [32] aliquam purioris notae [33] materiam excogitent Christo quibus displicet nostra, aut [34] eandem agnoscant [35] qua etiam [36] cae-
I Cor. XV, 47. lestis melior esse non potuit. Legimus plane, Primus homo de terrae limo, secundus homo de caelo. Non tamen ad materiae differentiam spectat, sed tantum terrenae retro substantiae carnis primi hominis, [37] id est Adae, caelestem de spiritu substantiam opponit secundi hominis, id est Christi. Et [38] adeo ad spiritum, non [39] ad carnem caelestem hominem refert, ut [40] quos ei comparat constet in hac [41] carne terrena caelestes fieri, spiritu scilicet. Quodsi secundum carnem quoque caelestis Christus, non [42] compararentur illi non secundum carnem caelestes. Si [43] ergo qui fiunt caelestes, qualis [44] et Christus, terrenam carnis substantiam gestant, [45] hinc quoque confirmatur ipsum etiam Christum in carne terrena fuisse caelestem, sicut [46] ii sunt qui ei adaequantur.

Cap. IX. Praetendimus adhuc nihil quod ex alio acceptum sit, ut [1] aliud sit quam id de quo sit acceptum, ita [2] aliud esse ut non suggerat unde sit acceptum. Omnis materia sine testimonio originis suae non est, etsi demutetur in novam proprietatem. Ipsum certe corpus [3] nostrum hoc, quod de limo [4] figulatum etiam ad fabulas nationum veritas transmisit, [5] utriusque originem elementi confitetur,

21. perinde *ACd*, proinde *reliqui*. 22. caelestia et quicquid *Ad*. caelestia cum coeli. Si caelestia, et quicquid *reliqui*. 23. Et mala *Ad*. Mala *reliqui*. 24. fructus *Ad*. 25. peccati *ABCcd*., *D. in marg., et tres Vaticani*. peccatis *reliqui*. 26. constat *Ad*. constitit *reliqui*. 27. sensu *B*. censui *Aβ*. 28. pars iam erit *Ad*. pars erit *B*. par erit *reliqui*. 29. substantia id est nostra *amg*. substantia vel nostra *C*. substantiae vel nostrae *B*. 30. Christo dedignantur inducere *Ad*. Christus dedignatur induere *reliqui*. 31. Istas nihil *A*. 32. aliquam *A*. aliam *reliqui*. 33. materiae *A*. 34. eandem agnoscant *Ad*. omnia cognoscant *B*. eam cognoscant *reliqui*. 35. quae *A*. 36. caelestis *ABD* (*in marg.*) *abcd*. caelesti *CD*. 37. id est Adae *om. A*. 38. ab eo. *amg*. 39. ad *om. A*. 40. quos ei (*Aβ*)*d*. quos *Aq*. quos sic *reliqui*. 41. materia *C*. 42. compararentur (*Aβ*)*BDabcd*. comparentur *Aq*. compararent *C*. 43. ergo qui fiunt (*Aβ*)*abcd*. ergo ..... unt *Aq*. ergo fiunt *reliqui*. 44. et *Ad*. et *reliqui*. 45. hinc *Aamgbcd*. hic *BDa*. et hic *C*. 46. ii (hii *A*.) sunt *Ad*. sunt *reliqui*.

Cap. IX. 1. aliud — — acceptum ita *om. A*. 2. aliud esse ut non suggerat *Ad*. in totum aliud est cui non suggerat *CDabc*. ita in totum aliud esse cui suggerat *B*. ita in totum aliud est quin suggerat *Fr. Iunius*. 3. nostrum hoc *A*. nostrum *d*. hoc nostrum *reliqui*. 4. figulatum etiam *ABCcd*. *tres Vaticani*. figulatum est etiam *reliqui*. figulatum est, et ism *Latinius, Fr. Iunius*. figulatum esse etiam *Fulv. Ursinus*. 5. utriusque originem elementi *Ad*. utrumque originem elementum *BCDabc*.

[6]carne terram, [7]sanguine aquam. Nam licet [8]alia sit species qualitatis, hoc est quod ex alio aliud fit, ceterum quid est sanguis quam rubens humor? quid caro quam terra [9]in figura sua? Considera singulas qualitates, musculos ut [10]glebas, ossa ut saxa, etiam circum papillas calculos quosdam. Aspice nervorum tenaces [11]conexus ut traduces radicum, et venarum ramosos discursus et ambages rivorum, et lanugines ut muscos, et comam ut cespitem, et ipsos medullarum in abdito thesauros ut metalla carnis. Haec omnia terrenae originis signa et in Christo fuerunt [12]et sunt quae illum dei filium [13]celaverunt, non alias tantummodo hominem existimatum [14]quam extantem humana substantia corporis. Aut edite aliquid in illo caeleste de Septentrionibus et [15]Virgiliis et [16]Suculis emendicatum. Nam quae enumeravimus, adeo terrenae testimonia carnis sunt ut et nostrae. Sed nihil novum, [17]nihilque peregrinum deprehendo. Denique verbis [18]et factis tantum, doctrina et virtute sola, [19]Christum hominem obstupescebant. Notaretur [20]autem etiam carnis in illo novitas miraculo habita. Sed carnis terrenae non mira condicio ipsa erat quae cetera eius miranda faciebat, cum dicerent, Unde huic [21]doctrina et signa ista? Etiam despicientium Matth. XIII, 54. formam [22]eius haec erat vox. [23]Adeo nec humanae honestatis corpus fuit, nedum caelestis claritatis. Tacentibus [24]apud nos quoque prophetis de ignobili aspectu eius, ipsae passiones ipsaeque contumeliae [25]loquuntur. Passiones [26]quidem humanam carnem, contumeliae [27]vero inhonestam [28]probavere. An ausus esset [29]aliqui ungue summo [30]perstringere corpus novum, [31]sputaminibus contaminare faciem, [32]nisi merentem? Quid dicis caelestem carnem quam unde caelestem intellegas non habes? Quid terrenam negas quam unde [33]terrenam agnoscas habes? Esuriit sub diabolo, sitiit

6. carne terram *Ad.* carne terrenam *BDabc.* carnem terra *amg.* carne terrenam *Fulv. Ursinus.* 7. sanguine aquam. Nam *Ad.* sanguine aquanam (a qua non *C.*) *BCDabc.* sanguinem aqua. Nam hic *amg.* sanguine aquenum *Fulv. Ursinus.* 8. alia sit species (*Aβ*)*d.* alia species *Aφ.* alia facies sit *BC.* alia sit facies *reliqui.* 9. in figura sua *A.* conversa in figuras suas *reliqui.* 10. clebas *A.* 11. conexus *Aβ.* conuexus (*Aφ BC*)*Dabcd.* 12. et sunt *Ad.* haec sunt *reliqui.* 13. celaverunt *ABC.* celavere *reliqui.* 14. quam extantem humana substantia *Ad.* quam ex humani substantia *Dabc.* quam ex humana substantia *BC.* 15. Virgiliis *Ad.* Vergiliis *reliqui.* 16. suculis semendicatum *A.* Suculiis emendicatum *B.* Siculis (Siculus *C.*) emendatum *CD.* 17. nihilque *A.* et nihil *reliqui.* 18. et factis tantum *A.* tantummodo et factis *reliqui.* 19. Christum hominem *Ad.* Christi homines *reliqui.* 20. autem etiam *Ad.* etiam *reliqui.* 21. doctrinam *A.* 22. eius haec erat *om. Aφ.* 23. Adeo *om. B.* 24. apud nos quoque (*Aβ*)*Cabcd.* apud vos quoque *Aφ D.* quoque apud vos *B.* 25. locuntur *Aβ.* 26. quidam *Aφ.* 27. vere *BC.* 28. probaverunt *C.* probaverant *B. Omitt. Ad.* 29. aliqui *Aφ.* aliquis (*Aβ*)*BCDabcd.* 30. pertinguere *Aβ.* perunguere *Aφ.* 31. sputaminibus *Ad.* nullam sputaminibus *Dabc.* illam sputaminibus *D. in marg.* nullam sputaminibus *BC.* 32. nisi *om. B.* 33. terrenam *om. A.*

sub Samaritide, [34]lacrimatus est super Lazarum, [35]trepidat ad mortem (Caro enim, inquit, infirma), sanguinem [36]fundit postremo. Haec sunt, opinor, signa caelestia. Sed quomodo, [37]inquam, contemni et pati [38]posset, sicut et [39]dixi, si quid in illa carne [40]de caelesti generositate radiasset? Ex hoc ergo convincimus [41]nihil in illa de caelis fuisse, propterea ut contemni et pati posset.

Matth. XXVI, 41.

Cap. X. Convertor ad [1]alios aeque sibi prudentes, qui carnem Christi animalem affirmant, quod anima caro sit facta, ergo et caro anima, et sicut caro animalis, ita et anima carnalis. Et hic itaque causas requiro. Si, ut animam salvam faceret, in semetipso suscepit animam Christus, quia salva non esset nisi per ipsum, dum in ipso, non video cur eam carnem fecerit animalem induendo carnem, quasi aliter animam salvam facere non posset, nisi [2]carnem factam. Cum enim nostras animas non tantum non carneas, sed etiam [3]a carne disiunctas salvas praestet, quanto magis illam, quam ipse suscepit, etiam non carneam redigere potuit in salutem? Item cum [4]praesumant non carnis, [5]sed animae nostrae solius liberandae causa processisse Christum, primo quam absurdum est ut animam solam liberaturus id [6]genus corporis eam fecerit quod non erat liberaturus? Deinde si animas nostras per illam, quam gestavit, liberare susceperat, illam quoque, quam gestavit, nostram gestasse debuerat, id est nostrae formae, cuiuscunque [7]formae est in oculis anima nostra, non tamen [8]carneae. Ceterum non nostram animam liberavit, si carneam habuit; nostra enim carnea non est. Porro si non nostram liberavit, [9]quia carneam liberavit, nihil ad nos, quia non nostram liberavit. Sed nec liberanda erat, quae non erat nostra, ut scilicet carnea. Non enim periclitabatur, si non erat nostra, [10]id est non carnea. Sed liberatam constat illam. Ergo non fuit carnea, et fuit nostra, [11]si ea fuit quae liberaretur, [12]quoniam periclitabatur. Iam ergo si anima non fuit carnalis in Christo, nec caro [13]potest animalis fuisse.

34. lacrimatus est *Ad.* lacrimatur *reliqui.* 35. trepidat *ABCDabc.* trepidavit *d.* 36. postremo fundit *Acp. et Aβ.* postremo fudit *A. teste Rigaltio.* fundit (sic pro fudit *tres quoque Vaticani*) postremo *BC.* fudit postremo *reliqui.* 37. inquam *A.* inquit is *amg.* 38. possit *B.* 39. dixit *A.* 40. de *om. BCD.* 41. nihil ab de caelesti abfuisse *amg.*

Cap. X. 1. alios *Aβabcd.* illos *BCD., et A. teste Rigaltio.* illos alios *Acp.* 2. carnem *AC.* carneam *reliqui.* 3. a carne *Aabcd.* in carne *reliqui.* 4. praesumat *BD.* 5. *His verbis* sed animae nostrae *desinit codex Agobardi. Siglum A. igitur non ultra comparebit.* 6. gestu *amg.* 7. formae est *om. BC.* 8. carneae *Babcd.* carne *D.* carnea *C.* 9. quia carnem (carneam *cd., ex emendat. Latini*) liberavit, nihil ad nos *abcd.* nihil ad nos, quia carnea non est *CD. Vaticanorum unus.* si carneam habuit, nihil ad nos, quia carnea non est *C.* 10. vel non carnea *C.* et non carnea *B.* 11. si ea non fuit *BC., et D. in marg.* 12. quomodo *BC., et D. in marg.* 13. potuit *B.*

Sed aliam [1]argumentationem eorum convenimus, exigentes cur animalem carnem [2]subeundo Christus animam carnalem videatur habuisse. Deus enim, [3]inquiunt, gestivit animam visibilem hominibus exhibere, faciendo eam corpus, quae retro invisibilis extiterit, natura nihil, nec semetipsam, videns prae impedimento carnis huius, ut etiam disceptaretur [4]nata anima an non. Itaque animam corpus effectam in Christo, ut eam et nascentem et morientem, et quod sit amplius, resurgentem videremus. [5]Et hoc autem quale [6]erat ut per carnem demonstraretur anima sibi [7]aut nobis, quae per carnem non poterat agnosci, ut sic ostenderetur, dum id fit cui [8]latebat, id est caro? Tenebras videlicet accepit ut lucere [9]posset. Denique [10]ad hoc [11]prius retractemus an isto modo ostendenda fuerit anima, [12]dehinc an in totum invisibilem eam retro [13]allegent, utrum quasi incorporalem, an etiam habentem aliquod genus corporis proprii. Et tamen cum invisibilem dicant, corporalem [14]eam constituunt, habentem quod invisibile sit. Nihil enim habens invisibile quomodo [15]potest invisibilis dici? Sed [16]ne esse quidem potest [17]nisi habens per quod sit. Cum autem sit, habeat necesse est aliquid per quod est. [18]Si habet aliquid per quod est, hoc erit corpus eius. Omne quod est, corpus est sui generis. Nihil est incorporale [19]nisi quod non est. Habente igitur anima invisibile corpus, qui visibilem eam facere susceperat utique dignius id eius visibile [20]fecisset quod invisibile habebatur, quia nec hic mendacium aut infirmitas deo competit; mendacium, si aliud animam quam quod erat demonstravit, infirmitas, si id quod erat demonstrare non valuit. Nemo ostendere [21]volens hominem [22]cassidem aut personam ei inducit. Hoc autem factum est [23]animae, si in carne [24]conversa alienam induit superficiem. Sed et si incorporalis anima deputetur, ut aliqua vi rationis occulta sit quidem anima, corpus tamen non sit, quicquid est anima, [25]proinde impossibile deo non erat, et proposito eius congruentius competebat, nova aliqua corporis specie [26]eam demon-

Cap. XI.

Cap. XI. 1. eorum argumentationem *B.* 2. Christus subeundo *B.* 3. inquit gestavit *BCD.* 4. nata anima an non, mortalisne sit an non *abcd., ex Gangneii codicibus.* nata est anima an non *BCD. Vaticani tres.* 5. Et hoc (*BC*)*d., Fulv. Ursinus.* Ex hoc *reliqui.* 6. erat *d., Fulv. Ursinus.* erit *BCDabc.* 7. aut a nobis *B.* autem a nobis *C.* 8. licebat *BC.* 9. posset *BCd.* possit *reliqui.* 10. ad hoc *BCDa.* adhuc *amgbcd.* 11. prius *om. BC.* 12. dehinc an in totum *a., ex libris Gangneii.* dehinc in totum *bc.* an in totum *BCDd.* 13. adlegant *BC.* 14. eam *om. BC.* 15. invisibilis potest *BC.* 16. nec *BC. tres Vaticani.* 17. nihil *BC., et D. in marg.* 18. Si habet aliquid *abcd., ex codd. Gangneii.* Si aliquid *D.* hoc aliquid *C.* hoc liquido *B.* 19. nihil *BCD.* 20. fecisse *BCD.* 21. volens *om. B.* 22. cassidam *B.* 23. animale *BCD.* 24. in carne conversa *d., ex emendat. Rhenani et Fulvii Ursini.* in carne conversum *B.* in carne conversam *reliqui.* conversans *Ios. Scaliger.* in carnem conversam *Latinius.* 25. perinde *C.* 26. eam demonstrare *om. B.*

strare quam ista communi omnium, alterius iam notitiae, se sine causa visibilem [27]ex invisibili facere gestisset animam, istis videlicet quaestionibus opportunam, per carnis [28]in illam humanae defensionem. Sed non poterat Christus inter homines nisi homo videri. Redde igitur Christo fidem suam, ut qui homo voluerit incedere, animam quoque humanae conditionis [29]ostenderit, non faciens eam carneam, sed induens eam carne.

Cap. XII. Ostensa sit nunc anima per carnem, si constiterit illam ostendendam [1]quoquo modo fuisse, [2]id est incognitam sibi et nobis. Quamquam in hoc vana distinctio est, quasi nos seorsum ab anima simus, cum totum quod sumus anima sit. Denique sine anima nihil sumus, ne hominis quidem, sed cadaveris nomen. Si ergo ignoramus animam, ipsa se ignorat. [3]Ita superest hoc solummodo inspicere, an se anima [4]hic ignorarit, ut nota [5]quoquo modo fieret. Opinor, sensualis [6]est animae natura. Adeo nihil animale sine sensu, nihil sensuale sine anima. Et ut [7]impressius dixerim, animae anima sensus est. Igitur cum omnibus anima sentire praestet, et ipsa sentiat omnium etiam sensus, nedum qualitates, [8]cui verisimile est ut ipsa sensum sui ab initio sortita non sit? Unde illi scire [9]quod interdum sibi sit necessarium, et [10]naturalium necessitate, si non scit suam qualitatem, cui quid necessarium est? Hoc quidem in omni anima recognoscere est, notitiam sui dico, sine qua notitia sui nulla [11]anima se ministrare potuisset. Puto autem magis hominem, animal solum rationale, [12]competere et animam esse sortitum quae illum [13]faciat animal rationale, ipsa in primis rationalis. [14]Porro quomodo rationalis quae efficit [15]hominem rationale animal, si ipsa rationem suam nescit, ignorans semetipsam? Sed adeo non ignorat, ut auctorem et arbitrum et statum suum norit. Nihil adhuc de deo discens deum nominat. Nihil adhuc de iudicio eius admittens deo commendare se [16]dicit. Nihil magis audiens quam spem nullam esse post mortem et bene et male [17]defuncto cuique imprecatur. Plenius haec prosequitur libellus quem scripsimus DE TESTIMONIO ANIMÆ. Alioquin si [18]anima semetipsam ignorans erat ab initio, nihil a Christo cognovisse debuerat nisi qualis esset. Nunc autem non effigiem suam didicit a Christo, sed

27. et invisibilem *C.* 28. in illam humanae defensionem *abcd., ex codd. Gangneii.* humanae defensionem *reliqui, et codex Pithoei.* 29. ostenderet *B.*

Cap. XII. 1. quo modo fuisse *BCD., Fr. Iunius.* 2 et incognitam *B.* et incognitam *C.* 3. Itaque *cd., ex uno Vaticanorum.* 4. hic ignorarit *abcd., ex libris Gangneii.* 5. quo modo *BCD., Fr. Iunius.* 6. est *om. B.* 7. pressius *B.* 8. qui *D.* 9. quid *BC.* 10. naturalium *BCDad. codex Pithoei.* naturali *abcd.* 11. anima a se *abc., ex libris Gangneii.* 12. competere et *ego.* computes et *B.* compotem et *abcd.* 13. facit *abcd.* 14. Porro quomodo rationalis quae *abcd., ex codd. Gangneii.* quae *reliqui.* 15. rationale hominem *B.* 16. dicit *B.* 17. cuique defuncto *BC.* 18. anima *om. BC.*

salutem. Propterea [19] filius dei descendit et animam subiit, non ut ipsa se anima cognosceret in Christo, sed ut Christum in semetipsa. Non enim se ignorando de salute periclitatur, sed dei verbum. Vita, Io. I, 4.
inquit, manifestata est, non anima. Et veni, inquit, animam salvam Luc. IX, 56.
facere, non dixit ostendere. Ignorabamus nimirum animam, licet invisibilem, nasci [20] et mori, nisi corporaliter exhiberetur. Ignoravimus plane resurrecturam cum carne. Hoc erit quod Christus manifestavit. Sed et hoc non aliter in se quam in [21] Lazaro aliquo, cuius caro non erat animalis, ita nec anima carnalis. Quid ergo amplius innotuit nobis de animae [22] ignoratae retro dispositione? Quid invisibile [23] eius fuit quod [24] visibilitatem per carnem desideraret?

Caro facta est anima ut anima ostenderetur. Numquid ergo et Cap. XIII.
caro anima facta est, ut caro manifestaretur? Si caro anima est, iam non [1] anima est, sed caro. Si anima caro est, iam non caro est, sed anima. Ubi ergo caro, et ubi anima est, alterutrum facta est. Immo si neutrum sunt, dum alterutrum alterum fiunt, certe perversissimum ut carnem nominantes animam intellegamus, et animam significantes carnem interpretemur. Omnia periclitabuntur aliter accipi quam sunt, et amittere quod sunt, dum aliter accipiuntur, si aliter quam sunt cognominantur. Fides nominum salus est proprietatum. Etiam cum demutantur qualitates, accipiunt vocabulorum possessiones. Verbi gratia argilla excocta testae vocabulum suscipit. Nec communicat [2] cum vocabulo pristini generis, quia nec cum ipso genere. [3] Proinde et anima Christi caro facta non potest non id esse quod facta est, et id non esse quod fuerit, aliud scilicet facta. Et [4] quoniam proximum adhibuimus exemplum, plenius eo utemur. Certe enim testa ex argilla unum est corpus unumque vocabulum unius scilicet corporis. Nec [5] potest testa dici et argilla; quia quod fuit, [6] non est, quod autem non est, et non adhaeret. Et anima non adhaeret. Ergo et anima caro facta uniformis [7] soliditas [8] et singularitas [9] tota est et [10] indiscreta substantia. In Christo vero invenimus animam et carnem simplicibus et nudis vocabulis

19. dei filius *BC*. 20. et non mori incorporaliter ut nobis nascens et moriens corporaliter exhiberetur *amg*. 21. lasaro *B.*, *uti solet*. 22. ignoratae *BCamgbcd.*, *et D. in marg.* ignorantiae *Da*. 23. eius quid *BC*. 24. invisibilitatem *edd. Semleri et Leopoldi, nescio unde.*

Cap. XIII. 1. est caro, sed anima *B*. 2. cum vocabulo *BCD. codex Pithoei.* vocabulo *reliqui*. 3. perinde anima *C*. 4. quomodo *C*. 5. potest testa dici et *BC. codex Pithoei.* potest dici testa et *c.*, *ex tribus Vaticanis.* potest dici et *Dabd.* 6. non est, quod autem non est, et non adhaeret, et anima non adhaeret. Ergo *abc.*, *ex libris Gangneii.* non est, quod autem non est, omnino non adhaeret. Ergo *d.*, *ex emendat. Fulvii Ursini.* non est, non adhaeret. Ergo *reliqui, et codex Pithoei.* 7. soliditas *amg*. solidata *BCDabcd*. 8. et *ego*. sed *BCDabc*. scilicet *d.*, *cum Fulvio Ursino*. 9. tota *amgd.*, *Latinius et Fulv. Ursinus*. tuta *BCDabc*. 10. indiscrepata *amg*.

editas, id est animam animam et carnem carnem, nusquam animam carnem aut carnem animam, quando ita nominari debuissent, si ita fuissent, sed etiam sibi quamque substantiam divise [11] pronuntiatas ab ipso, [12] utique pro duarum qualitatum [13] distinctione, seorsum animam et seorsum carnem. [14] Quid anxia est, inquit, anima mea usque ad mortem? et, Panis, quem ego dedero pro salute mundi, caro mea est. Porro si anima caro fuisset, unum [15] esset in Christo carnea anima aut caro animalis. At cum dividit species, carnem et animam, duo ostendit. Si duo, iam non unum; si non unum, iam nec anima carnalis nec caro animalis. Unum [16] enim est anima caro, aut caro anima. Nisi et seorsum aliam gestabat animam praeter eam quae caro erat, et aliam circumferebat carnem praeter illam quae anima erat. Quodsi una caro et una anima, illa tristis usque ad mortem et illa panis pro mundi salute, salvus est numerus duarum substantiarum in suo genere distantium, excludens carneae animae unicam speciem.

Matth. XXVI, 38.
Io. VI, 51.

Cap. XIV. [1] Sed angelum, aiunt, gestavit Christus. Qua ratione? Qua et hominem. Eadem ergo est et causa ut hominem gestaret Christus. Salus hominis fuit causa, scilicet ad restituendum quod perierat. Homo perierat, hominem restitui oportuerat. Ut angelum gestaret Christus, nihil tale de causa est. Nam et si angelis perditis reputatur in ignem praeparatum diabolo et angelis eius, nunquam tamen illis restitutio repromissa est. Nullum mandatum de salute angelorum suscepit Christus a patre. Quod pater neque repromisit neque mandavit, Christus administrare non potuit. Cui igitur rei angelum quoque gestavit, nisi ut satellitem fortem, cum quo salutem hominis operaretur? [2] Idoneus enim non erat dei filius qui solus hominem liberaret, a solo et singulari serpente deiectum. Ergo iam non unus deus, nec unus salutificator, si duo salutis artifices, et utique alter altero indigens. An vero ut per angelum liberaret hominem? Cur ergo descendit ad id quod per angelum erat expediturus? Si per angelum, quid et ipse? si per se, quid et angelus? Dictus est quidem magni consilii angelus, [3] id est nuntius, officii, non naturae vocabulo. Magnum enim cogitatum patris super hominis scilicet restitutione, adnuntiaturus saeculo erat. Non ideo tamen sic angelus intellegendus [4] ut aliqui Gabriel aut Michael.

Matth. XXV, 41.

11. pronuntiatas ab ipso *d.*, *Fulv. Ursinus.* pronuntiata ab ipso *omg.* pronuntiata sub ipsa *C.*, *Hildebrandus.* pronunciata sub ipso *reliqui.* 12. ubique *Io. a Wower.* 13. discreptione *C.* 14. Et anxia *Latinius.* 15. est *B.* 16. est enim *B.*

Cap. XIV. 1. Sed et angelum *BC.*, *Hildebrandus.* 2. Idoneus enim *abc.* Ideo reus enim (ei *B.*) *BCD.* 3. vel nuntius *BC.* 4. ut aliqui Gabriel *BCed. seu Vaticani.* ut Gabriel *reliqui.*

Nam et filius a domino vineae mittitur ad cultores, sicut et famuli, de fructibus petitum. Sed non propterea unus [5]ex famulis deputabitur filius quia famulorum successit officio. Facilius ergo dicam, si forte, ipsum filium angelum, id est nuntium patris, quam angelum in filio. Sed cum de [6]filio ipso sit pronuntiatum: Minuisti Ps. VIII, 6.
eum [7]modicum quid [8]citra angelos, quomodo videbitur angelum induisse, sic infra angelos deminutus, dum homo [9]fit, qua caro et anima et filius hominis? [10]qua autem spiritus dei et virtus altis- Luc. I, 35.
simi, [11]num potest infra angelos haberi, deus scilicet et dei filius? Quanto ergo, dum hominem gestat, minor angelis factus est, [12]tanto non, dum angelum gestat. [13]Poterit haec opinio [14]Hebioni convenire, qui nudum hominem et tantum ex semine [15]David, id est non et dei filium, constituit Iesum; plane prophetis aliquo gloriosiorem, ut ita [16]in illo angelum fuisse edicat quemadmodum in Zacharia. Nisi quod [17]a Christo nunquam est dictum: Et ait mihi Zach. I, 14.
angelus, qui in me loquebatur. Sed nec quotidianum illud omnium prophetarum: Haec dicit dominus. Ipse enim erat dominus coram [18]ex sua auctoritate pronuntians: Ego autem dico vobis. Quid ultra [19]ad haec? Esaiam exclamantem audi: Non angelus neque Ies. LXIII, 9.
legatus, sed ipse dominus salvos eos fecit.

Licuit et Valentino ex privilegio haeretico carnem Christi [1]spi- Cap. XV.
ritalem comminisci. Quidvis eam fingere potuit quisquis humanam credere [2]noluit, quando, quod ad omnes dictum [3]est, si humana non fuit nec ex homine, non video ex qua substantia [4]ipse se Christus hominem et filium hominis [5]pronuntiarit: Nunc autem vul- Io. VIII, 40.
tis occidere hominem, veritatem ad vos locutum, et: Dominus est Matth. XII, 8
sabbati filius hominis. De ipso enim Esaias: Homo in plaga, et Ies. LIII, 3.
sciens ferre imbecillitatem. Et [6]Hieremias: Et homo est, et quis Ier. XVII, 9.
[7]cognovit illum? Et Daniel: Et super nubes tanquam filius homi- Dan. VII, 13.
nis. [8]Etiam Paulus apostolus: Mediator dei et hominum homo Chri- I Tim. II, 5.
stus Iesus. Item Petrus in Actis Apostolorum: Iesum Nazarenum Act. I, 22.
virum vobis a deo destinatum, utique hominem. Haec sola sufficere vice praescriptionis debuerunt ad testimonium carnis humanae

5. de *B.* 6. filio *om. C.* 7. modicum *BCcd., D. in marg., tres Vaticani.* modico *Dab.* 8. circa *BC.* 9. sit *d.* 10. Qua *abcd.* Quia *BCD.* 11. num *ego.* non *libri omnes.* 12. tanto non, dum *d.* tanto nondum *abc.* quanto nondum *BCD.* 13. Poterat *B.* 14. Hebioni *Bbcd.* Ebioni *Da.* ebuuoni *C.* 15. David natum, non item et *Bc., ex duobus Vaticanis.* david vel non et *C.* David non idem et *D.* 16. in illo angelum fuisse edicat *BCD. codex Pithoei.* in nonnullis angelum (angelus *d., ex emendat. Latinii*) fuisse dicatur *abcd.* 17. a Christo *abcd.* Christo *reliqui.* 18. et *BCc. tres Vaticani.* 19. adhuc *d., ex emendat. Fulvii Ursini.*

Cap. XV. 1. spiritualem *C., ubique.* 2. voluit *BC.* 3. sit *Fulv. Ursinus.* 4. ipse se *d., cum Fulv. Ursino.* 5. pronunciavit *BC.* 6. ieremias *BC.* 7. cognoscet *cd., ex cap.* 14. *libri Contra Iudaeos. Mallem* cognorit *vel* cognoverit. 8. Et *BC.*

et ex homine sumptae et non spiritalis, sicut nec animalis nec sidereae nec imaginariae, si sine studio et artificio contentionis haereses esse potuissent. Nam ut penes quendam ex Valentini [9]factiuncula legi, primo non putant [10]terrenam et humanam Christo substantiam informatam, ne deterior angelis dominus deprehendatur, qui non terrenae carnis [11]extiterunt, dehinc quod oporteret similem nostri carnem similiter nasci, non de spiritu, nec de deo, sed ex viri voluntate. Et cur non de corruptela, sed de incorruptela? Et quare non, sicut [12]et illa resurrexit et in caelo resumpta est, ita et nostra par eius statim adsumitur? Aut cur illa par nostrae non aeque in terram dissoluta est? Talia [13]et ethnici [14]volutabant. Ergo dei filius in tantum humilitatis exhaustus? et. Si resurrexit in exemplum spei nostrae, cur nihil tale de nobis probatum est? Merito ethnici talia; sed merito et haeretici. Nunquid enim inter illos distat, nisi quod ethnici non credendo cre-
Ps. VIII, 6. dunt, at haeretici credendo non credunt? Legunt [15]denique: Minorasti eum modico citra angelos, et negant inferiorem substantiam
Ps. XXII, 7. Christi, nec hominem se, sed vermem pronuntiantis, qui nec formam habuit nec speciem; sed forma eius ignobilis, [16]despecta citra
Ies. LIII, 2. omnes homines, homo in plaga, et sciens ferre imbecillitatem. Agnoscunt hominem deo mixtum, et negant hominem. Mortuum credunt, et quod est mortuum ex incorruptela natum esse contendunt, quasi corruptela aliud sit a morte. Sed et nostra caro statim resurgere debebat. Exspecta. Nondum inimicos suos Christus oppressit, ut cum amicis de inimicis triumphet.

Cap. XVI. Insuper argumentandi libidine ex forma ingenii haeretici locum sibi fecit Alexander ille, quasi nos affirmemus [1]idcirco Christum terreni census induisse carnem, ut evacuaret [2]in semetipso carnem peccati. Quod etsi diceremus, quacunque ratione muniremus sententiam nostram, dum ne tanta amentia, qua putavit tanquam ipsam carnem Christi opinemur ut peccatricem evacuatam in ipso, cum illam et ad [3]dexteram patris in caelis praesidere meminerimus, et venturam inde suggestu paternae claritatis praedicemus, adeo ut evacuatam non [4]possumus dicere, ita nec peccatricem nec evacuatam in qua dolus non fuit. Defendimus autem non carnem peccati evacuatam esse in Christo, sed peccatum carnis, non materiam,

9. factiuncula *ego.* fatiuncula *amg.* ratione *BCDa. codex Pithoei.* factione *b.* natione *d., Fr. Iunius.* 10. terrenam et humanam *abcd., ex libris Gangneii.* terrenam *reliqui.* 11. extiterit *BCD.* 12. et *om. B.* 13. et ethnici *BCcd. duo Vaticani.* ethnici *reliqui.* 14. volutabunt *d., Fulv. Ursinus.* 15. enim *B.* 16. despecta *Dabd.* defecta *BCc. duo Vaticani.* deiecta *Hildebrandus.*

Cap. XVI. 1. idcirco Christum *abcd., ex codd. Gangneii.* Christum *reliqui.* 2. in se ipso *BC.* 3. dextram *C.* 4. possimus *Fr. Iunius.*

sed naturam, nec substantiam, sed culpam, secundum apostoli auctoritatem, dicentis, Evacuavit peccatum in carne. Nam et alibi, In [5]similitudine, inquit, carnis peccati fuisse Christum, non quod similitudinem carnis acceperit, quasi imaginem corporis et non [6]veritatem, sed similitudinem peccatricis carnis vult intellegi; quod ipsa non peccatrix caro Christi [7]eius fuit par cuius erat peccatum, genere, non vitio Adae: quando hinc etiam confirmamus eam fuisse carnem in Christo cuius natura est in homine peccatrix, et sic in illa peccatum evacuatum, [8]quod in Christo sine peccato [9]habeatur quae in homine sine [10]peccato non habebatur. Nam neque ad propositum Christi faceret, evacuantis peccatum carnis, non in ea carne evacuare illud in qua erat natura peccati, neque ad gloriam. Quid enim magnum, si in carne meliore et alterius, id est non peccatricis [11]naturae, [12]naevum peccati redemit? Ergo, [13]inquis, si nostram induit, peccatrix fuit caro Christi. Noli constringere explicabilem sensum. Nostram [14]enim induens suam fecit; [15]suam faciens non peccatricem eam fecit. Ceterum quod ad omnes dictum sit qui ideo non putant carnem nostram in Christo fuisse quia non fuit ex viri semine, recordentur Adam ipsum in hanc carnem non ex semine viri factum. Sicut terra conversa est in hanc carnem sine viri semine, ita et dei verbum [16]potuit sine coagulo in eiusdem carnis [17]transire materiam. Rom. VIII, 3.

Sed remisso Alexandro cum suis syllogismis, quos in argumentationibus torquet, etiam cum psalmis Valentini, quos magna impudentia quasi idonei alicuius auctoris interserit, ad unam [1]iam lineam congressionem dirigamus, an carnem Christus ex virgine acceperit, ut hoc praecipue [2]modo humanam eam constet, si ex humana matrice substantiam traxit. Quamquam [3]liquuit iam et de nomine hominis [4]et de statu qualitatis et de sensu tractationis et de exitu passionis humanam constitisse. Ante omnia autem commendanda erit ratio quae praefuit ut dei filius [5]de virgine nasceretur. [6]Nove nasci debebat [7]novae nativitatis dedicator, de qua signum daturus dominus ab Esaia praedicabatur. [8]Quod est istud signum? Ecce virgo concipiet in utero, et pariet filium. Concepit Cap. XVII. Ies. VII, 14.

5. similitudinem *Cc. duo Vaticani.* 6. veritatis *CD.* 7. par eius cuius *BC.* 8. quae *C., Hildebrandus.* 9. habetur *BC.* 10. peccato habebatur nequicquam. Nam *B.* peccato non habetur. Nam *C.* 11. natura *CD.* 12. nexum *Fr. Iunius.* 13. inquit *B.* 14. enim *om. BC.* 15. suam faciens non peccatricem eam fecit *om. BCD. Addidit haec verba primum ex Gorziensi Rhenanus.* 16. potuit *om. B.* 17. materiam transire potuit *B.*

Cap. XVII. 1. iam *om. BC.* 2. eam humanam modo *B.* 3. liquuit *a.* liquit *bcd.* licuit *reliqui.* 4. et *om. BCDa.* 5. de virgine *om. B.* 6. Nonne *BC.* 7. ratione *C.* 8. Quid *BC.*

igitur virgo et peperit [9]Emmanuelem, nobiscum deum. Haec est nativitas nova, dum homo nascitur in deo. In quo homine deus natus est carne antiqui seminis suscepta sine semine antiquo, ut illam novo semine, [10]id est spiritaliter, reformaret exclusis antiquitatis sordibus expiatam. Sed tota novitas ista, sicut et in omnibus, de [11]veteri figurata est, rationali per virginem dispositione [12]homine domino nascente. Virgo erat [13]adhuc terra, nondum opere compressa, nondum sementi subacta; ex ea hominem factum [14]accipimus a deo in animam vivam. Igitur si primus Adam [15]ita traditur, merito sequens, vel novissimus Adam, ut apostolus dixit, [16]proinde de terra, id est carne [17]nondum generationi resignata, in spiritum [18]vivificantem a deo [19]est prolatus. Et tamen [20]ne mihi vacet incursus [21]nominis Adae, unde Christus Adam ab apostolo dictus est, si terreni non fuit census [22]homo eius? Sed et hic ratio defendit, quod [23]deus imaginem et similitudinem suam a diabolo captam aemula operatione recuperavit. In virginem enim adhuc Evam irrepserat verbum aedificatorium mortis. In virginem aeque introducendum erat dei verbum exstructorium vitae, ut quod per eiusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eva serpenti: credidit Maria Gabrieli. Quod illa credendo deliquit, haec credendo delevit. [24]Sed Eva nihil tunc concepit in utero ex diaboli verbo. Immo concepit. Nam exinde ut abiecta pareret et in doloribus pareret verbum diaboli semen illi fuit. Enixa est denique diabolum fratricidam. Contra Maria eum edidit qui carnalem fratrem [25]Israël interemptorem suum salvum quandoque praestaret. In vulvam ergo deus verbum suum detulit, bonum fratrem, ut memoriam mali fratris [26]eraderet. Inde prodeundum fuit Christo ad salutem hominis quo homo iam damnatus intraverat.

Cap. XVIII. Matth. XII, 41. 42. Nunc ut simplicius respondeamus, non competebat ex semine humano dei filium nasci, [1]ne, si totus esset filius hominis, non esset et dei filius, nihilque haberet amplius [2]Salomone, et amplius Iona; [3]ut de [4]Hebionis opinione credendus erat. Ergo iam dei

9. hemanuelem *B*. Emanuelem *CD*. 10. vel spiritaliter (spiritualiter *C*.) *BC*. 11. utero *B*. 12. homine domino *abc.*, *ex codd. Gangneii*. domino *Dd*. domini *B*. 13. adhuc *om. BC*. 14. accepimus *Cd*. 15. ita *BCab*. *Gorziensis*. de terra *C*. terra *D*. 16. perinde *C*. 17. nondum *amgbcd*. non *reliqui*. 18. reformatem *C*. 19. prolatus est *BC*. 20. nae *abc*. 21. nominis Adae, unde Christus Adam *d*. incursus Adae, unde Christus Adam *ab*. in Christum, Adam *c*. nomines ad eundem Christum *BCD*. 22. eius homo *BC*. 23. deus *amgbcd*. dei *BCDa*. 24. Sed et Eva *BCD*. 25. suum interemptorem Israhel *BC*. 26. eraderet *d*, *ex emendat. Rhenani*. evaderet *amgbc*. redderet *BCDa*.

Cap. XVIII. 1. nisi totus *BCDa*. 2. Solomone *C*. 3. ut *ego*. et *libri omnes*. 4. Ebionis *CDa*.

filius [5]ex patris dei semine, id est spiritu, ut esset [6]*et* hominis filius, [7]caro ei sola competebat ex hominis carne sumenda sine viri semine. Vacabat enim [8]semen viri apud habentem [9]dei semen. Itaque sicut nondum natus ex virgine patrem deum habere potuit sine [10]homine matre, aeque cum de virgine nasceretur, potuit matrem [11]habere hominem sine homine patre. Sic denique homo cum deo, dum caro hominis cum spiritu dei; caro sine semine ex homine, spiritus cum semine ex deo. Igitur si fuit dispositio rationis super filium dei ex virgine proferendum, cur non ex virgine acceperit corpus, quod de virgine protulit? Quia aliud est quod a deo sumpsit, [12]quoniam, inquiunt, verbum caro [13]factum est. [14]Vox ista Io. I, 14.
quid caro factum sit contestatur, nec tamen periclitatur quasi statim aliud sit factum caro, et non verbum. Si ex carne factum est verbum caro, aut si ex [15]semine ipso factum est, [16]scriptura dicat. Cum scriptura non [17]dicat nisi quod sit factum, non et unde sit factum, ergo ex alio, non [18]ex semetipso suggerit factum. Si non [19]ex semetipso, sed ex alio, iam hinc [20]tracta ex quo magis credere congruat carnem factum verbum, nisi ex carne, in qua et factum est, vel quia ipse dominus sententialiter et definitive pronuntiavit, Quod in carne natum est, caro est, quia ex carne na- Io. III, 6
tum est. Sed si de homine tantummodo dixit, non et de semetipso, plane [21]nega hominem Christum, et ita defende non et in ipsum competisse. [22]Atquin subicit: Et quod de spiritu natum est, Io. III, 6.
spiritus est, quia deus spiritus est, et de deo natus est. Hoc utique vel eo magis in ipsum tendit, si et in credentes eius. Si ergo et hoc ad ipsum, cur non et illud supra? Neque enim dividere [23]potes hoc ad ipsum, illud supra ad ceteros homines, qui utramque substantiam Christi et carnis et spiritus non [24]negas. Ceterum [25]si tam carnem habuit quam spiritum, [26]cum de duarum substantiarum conditione pronuntiat quas et ipse gestat, non potest videri de spiritu quidem suo, de carne vero non sua determinasse. Ita cum ipse sit de spiritu dei et spiritus deus est, [27]ex deo natus ipse est et ex carne hominis, homo in carne generatus.

5. ex patris *om. C.* 6. et hominis *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* hominis *BCDabc.* 7. caro ei sola competebat *ego.* caro ea sola quae erat *Da.* caro ea sola quae *BC.* caro ei sola erat *bcd.* 8. viri semen *bcd.* 9. semen dei *BC.* 10. homine matre *abcd., ex codd. Gangneii.* homine *reliqui.* 11. habere hominem *abcd., ex codd. Gangneii.* habere *reliqui.* 12. quomodo *B.* quomodo ergo *C.* 13. factum est *BCamgbcd.* facta est *Da.* 14. Vox itaque ista *B.* 15. semine ipso *Dcd. tres Vaticani.* semine eius *B.* semine *C.* semetipso *ab.* 16. dicit scriptura *B.* 17. dicit *BC.* 18. ex semetipso *abcd.* ex semine ipso *reliqui.* 19. ex semetipso *abcd.* ex semine ipso *reliqui.* 20. tracta *om. BC.* 21. nec de homine Christo *amg.* 22. Atquin *Babcd.* Adquin *D.* an qui *C.* Atqui *D. in marg.* 23. potest *CD.* 24. negant *amg.* 25. si *om. BCD.* 26. cum *om. BCD.* 27. et deus ex deo *d., cum Fulvio Ursino.*

Cap. XIX. Io. I, 13. Quid est ergo, Non ex sanguine nec ex voluntate carnis nec ex voluntate viri, sed ex deo [1]natus est? Hoc quidem capitulo ego potius utar cum adulteratores eius obduxero. Sic enim scriptum esse contendunt: Non ex sanguine nec ex carnis voluntate nec ex viri, sed ex deo [2]nati sunt, quasi supra dictos credentes in nomine eius designet, ut ostendat [3]esse semen [4]illud arcanum electorum et [5]spiritalium, quod sibi imbuunt. Quomodo autem ita [6]erit, cum omnes, qui credunt in nomine domini, [7]pro communi lege generis humani ex sanguine et ex [8]carnis et ex viri voluntate nascantur, etiam Valentinus ipse? Adeo singulariter, ut de domino, scriptum est: Et ex deo natus est. Merito, quia verbum dei, et cum verbo dei spiritus, et in spiritu dei virtus, et quicquid dei est Christus. Qua caro autem, non ex sanguine nec ex carnis et viri voluntate, [9]quia ex dei voluntate verbum caro factum est. Ad carnem enim, non ad verbum, pertinet negatio formalis nostrae nativitatis, quia caro sic habebat nasci, non verbum. Negans autem ex carnis quoque voluntate natum cur non negavit etiam ex substantia carnis? Neque enim quia ex sanguine negavit, substantiam carnis renuit, sed materiam seminis, quam constat sanguinis esse calorem, ut despumatione mutatum in coagulum [10]sanguinis feminae. Nam ex coagulo in caseo [11]vis est substantiae quam medicando constringit, id est lactis. Intellegimus ergo ex concubitu nativitatem domini negatam, quod sapit voluntas viri et carnis, non ex vulvae participatione. Et quid utique tam exaggeranter inculcavit non ex sanguine nec ex carnis voluntate aut viri natum, nisi quia [12]ea erat caro quam ex concubitu natam nemo dubitaret? Negans porro ex concubitu non [13]negavit ex carne, immo [14]confirmavit ex carne, quia non [15]proinde negavit ex carne sicut ex concubitu negavit. Oro vos, si dei [16]spiritus non de vulva carnem participaturus descendit in vulvam, cur descendit in vulvam? Potuit enim extra eam fieri caro spiritalis; simplicius multo quam intra vulvam fieret [17]extra vulvam. Sine causa [18]eo se intulit unde nihil extulit. Sed non sine causa descendit in vulvam. Ergo ex illa accepit, quia si non ex illa accepit, sine causa in illam descen-

Cap. XIX. 1. nati sunt *d. Inepte.* 2. nati sunt *amg., Fulv. Ursinus et Sabaterius.* natus est *CDabcd. In B. librarii incuria exciderunt plane verba* Hoc quidem capitulo — — sed ex deo nati sunt. 3. semen esse *BC.* 4. illud *amplcl.* illius *BCD.* 5. spiritualium *Cabc.* 6. erat *B.* 7. pro communi *a., ex codd. Gangneii.* communi *reliqui.* 8. carne *B.* 9. qua *B.* 10. sanguinis feminae. Nam ex coagulo *om. BCD. Addidit ea verba de suis codd. primum Gangneius.* 11. eius est *BCD.* 12. erat ea *BC.* 13. denegavit *C.* 14. confirmat *B.* 15. perinde *C.* 16. spiritus *BCDd. tres Vaticani.* filius *reliqui, ex coniectura, ni fallor, Rhenani.* 17. extra vulvam *om. c.* 18. ei se *B.*

dit, maxime eius qualitatis caro futurus quae non erat vulvae, id est spiritalis.

Qualis est autem tortuositas vestra, ut ipsam EX syllabam Cap. XX.
[1]praepositionis officio adscriptam auferre quaeratis, et alia magis
[2]uti, quae in hac specie non invenitur penes scripturas sanctas? Per virginem dicitis natum, non ex virgine, et in vulva, non ex vulva, quia et angelus in [3]somnis ad Ioseph, Nam quod in ea Matth. I, 20.
natum est, inquit, de spiritu sancto est, non dixit ex ea. Nempe tamen, etsi ex ea dixisset, in ea dixerat; in ea enim erat [4]quod ex ea erat. Tantundem ergo et cum dicit in ea et ex ea consonat, quia ex ea erat quod in ea erat. Sed bene quod idem dicit [5]Matthaeus, originem domini decurrens ab Abraham usque ad Mariam, Iacob, inquit, generavit Ioseph, virum Mariae, ex qua nascitur Matth. I, 16.
Christus. Sed et Paulus grammaticis istis [6]silentium imponit. Misit, Gal. IV, 4.
inquit, deus filium suum factum ex muliere. Numquid per mulierem, aut in [7]muliere? Hoc quidem impressius, quod factum [8]potius dicit quam natum; simplicius [9]enim enuntiasset natum. Factum autem dicendo et, Verbum caro factum est, consignavit, et carnis Io. I, 14.
[10]veritatem ex virgine factae adseveravit. Nobis quoque ad hanc speciem psalmi patrocinabuntur, non quidem apostatae et haeretici et Platonici Valentini, sed sanctissimi et receptissimi prophetae David. [11]Ille apud nos canit Christum, per quem se cecinit ipse Christus. [12]Accipe Christum et audi dominum patri deo colloquentem: Quia tu es qui avulsisti me ex utero matris meae. [13]Ecce Ps. XXII, 10 sq.
unum. Et spes mea ab uberibus matris meae, super te sum proiectus ex vulva. Ecce aliud. Et ab utero matris meae deus meus es tu. Ecce [14]aliud. Nunc ad sensus ipsos decertemus. [15]Avulsisti, inquit, ex utero. Quid avellitur, nisi quod inhaeret, quod infixum, innexum est ei a quo ut auferatur avellitur? Si non adhaesit utero, quomodo avulsus est? [16]si adhaesit qui avulsus est, quomodo adhaesisset, nisi dum ex utero est per illum nervum umbilicarem, quasi folliculi sui traducem, [17]adnexus origini vulvae? Etiam cum quid extraneum extraneo adglutinatur, ita concarnatur et convisce-

Cap. XX. 1. propositionis *CD*. 2. utique in *D*. 3. somniis *C*. 4. quod ex ea erat *om. BCD. Addidit haec primum de suis libris Gangneius.* 5. matteus *C*. matheus *B*. 6. imponit silentium *BC*. 7. muliere *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* mulierem *BCDabc*. 8. potius dicit *abcd., de codd. Gangneii.* dicit *reliqui*. 9. enim *om. B*. 10. veritatem ex virgine factae *codex Pithoei, Rigaltius.* veritati ex virgine factae *BCD*. veritatem ex virgine factam *abcd*. 11. Ille qui apud *C*. 12. Accipe Christum et audi dominum patri deo colloquentem *amgbcd*. Accipe et David domino patri deo eloquentem *BDa*. *Omittit C*. 13. Ecce unum — — uberibus matris meae *om. C*. 14. aliud *Bcd. duo Vaticani*. aliter *reliqui*. 15. Avulsisti me, inquit *d., ex coniect. Petri Ciacconii.* 16. si adhaesit qui avulsus est *om. BC*. 17. adnexus *amgbcd*. adnexum *BC*. adnexam *D*.

ratur cum eo cui adglutinatur ut, cum avellitur, rapiat secum ex corpore aliquid a quo avellitur, [18]quasi sequelam quandam abruptae unitatis et [19]traducis mutui coitus. Ceterum [20]quae ubera matris suae nominat? sine dubio quae hausit. Respondeant obstetrices, medici et physici de [21]uberum natura, an aliter manare soleant sine vulvae genitali passione, [22]pendentibus exinde [23]venis sentinam illam inferni sanguinis in mamillam [24]et ipsa translatione decoquentibus in materiam lactis [25]laetiorem. Inde adeo fit ut uberum tempore menses sanguinum vacent. Quodsi verbum caro ex se factum est, non ex vulvae communicatione, nihil operata vulva, [26]nihil functa, nihil passa, quomodo fontem suum [27]transfudit in ubera, quae nisi habendo non mutat? Habere autem sanguinem non potuit lacti subministrando, si non haberet causas sanguinis ipsius, avulsionem scilicet suae carnis. Quid fuerit novitatis in Christo ex virgine nascendi palam est, [28]scilicet solummodo hoc quod ex virgine, secundum rationem quam [29]edidimus, [30]eo ut virgo esset regeneratio nostra spiritaliter ab omnibus inquinamentis sanctificata per Christum, virginem et ipsum, etiam carnaliter, ut ex virginis carne.

Cap. XXI. Si ergo contendunt hoc competisse novitati, ut quemadmodum non ex viri semine, ita nec ex virginis carne caro fieret dei verbum, quare non hoc sit tota novitas, ut caro non [1]ex semine [2]natus carne processerit? [2b]Accedam adhuc cominius ad congressum. Ecce inquit, virgo concipiet in utero. Quidnam? utique dei verbum non viri [3]semen, certe ut pareret filium. Nam et pariet, inquit, filium. Ergo [4]ut ipsius fuit [5]concepisse, ita ipsius est quod peperit, licet non ipsius fuerit quod concepit. Contra si verbum ex se caro factum est, iam ipsum se concepit et peperit et vacat prophetia. Non enim virgo concepit neque peperit, [6]sed non quicquid peperit ex [7]verbo concepto caro ipsius est. Sed

Matth. I, 23. Ies. VII, 14.

Ibid.

18. quasi *om. BC.* 19. traducis *amgbc.* producis *BCd. codex Pithoei.* producem *D.* 20. et ubera *BC.* 21. liberum *C.* liberorum *D.* 22. pendentibus *Dabc.* suspendentibus *BCd. codex Pithoei.* pandentibus *Latinius.* 23. venis sentinam illam inferni (interni *amgbc.*) sanguinis in mamillam *amgbc.* venis sentinam illam inferni sanguinis *d. Pithoei liber.* venis inferni sanguinis in mamillam *B.* venissent in mamillam inferni sanguinis *BC.* venis sentinam illam infernis sanguinis in mamillam *Fulv. Ursinus.* 24. ex ipsa *B.* 25. lactiorem *B.* latiorem *B.* 26. nihil functa *amgbcd.* nihil iuncta *BC.* nihilo iuncta *D.* 27. in ubera transfudit (transfundit *C.*) *BC.* 28. scilicet hoc solum scilicet quod *B.* scilicet quod *C.* 29. edimus *C.* 30. eo uti *ego.* et uti *libri omnes.*

Cap. XXI. 1. ex *om. d.* 2. nata *delet Latinius.* 2b. Accedam adhuc cominius *d., ex emendat. Rhenani.* Accedant adhuc comminius *Cabc.* Accedant adhuc communius *BD.* 3. semen *amgbcd.* semine *reliqui.* 4. ut *om. BC.* 5. conceptio *B.* 6. sed (si *codex Pithoei*) non quod peperit *BC. codex Pithoei.* 7. verbi *BC.*

[8]haec autem prophetae vox evacuabitur? an et angeli- conceptum
et partum virginis [9]annuntiantis? [10]an et omnis iam scriptura, quae-
cunque matrem pronuntiat Christi? Quomodo enim mater, nisi
quia in utero eius fuit? Sed nihil ex utero eius accepit quod ma-
trem eam faceret in cuius utero fuit. Hoc nomen non debet caro
[11]extranea. Matris uterum non appellat nisi filia uteri caro. Filia
uteri porro non est si sibi nata est. [12]Tacebit igitur et [13]Elisabeth
[14]prophetam portans iam domini sui conscium infantem, et insuper
spiritu sancto adimpleta. Sine causa enim dicit, Et unde mihi ut Luc. I, 43.
[15]mater domini mei ad me veniat? Si Maria non filium, sed ho-
spitem in utero gestabat Iesum, quomodo dicit, [16]Benedictus fructus Luc. I, 42.
[17]uteri tui? Quis hic fructus uteri, qui non ex utero germinavit,
qui non in utero radicem egit, qui non eius est cuius est uterus
et qui utique fructus uteri, Christus? An quia ipse est flos de Ies. XI, 1.
virga [18]profecta ex radice Iesse, radix autem Iesse genus David,
virga ex radice Maria ex David, flos ex virga filius Mariae, qui
dicitur Iesus Christus, ipse erit et fructus? Flos enim fructus, quia
per florem et ex flore omnis fructus [19]eruditur in fructum. Quid
ergo? Negant et fructui suum florem et flori suam virgam et virgae
suam radicem, quominus [20]suam radix [21]sibi vindicet per virgam
proprietatem eius quod ex virga est, floris et fructus; siquidem
omnis gradus generis ab ultimo ad principalem recensetur, ut iam
nunc carnem Christi, non tantum Mariae, sed et David per Mariam
[22]et Iesse per David sciant adhaerere. [23]Ideo hunc fructum ex lum-
bis David, id est ex posteritate carnis eius, iurat illi deus [24]con-
sessurum in throno ipsius. Si ex lumbis David, quanto magis ex Ps. CXXXII, 11. Act. II, 30.
lumbis Mariae, ob quam in lumbis David?

Deleant igitur et testimonia daemonum filium David procla- Cap. XXII.
mantia [1]Iesum, sed testimonia apostolorum delere non [2]poterunt,
si daemonum indigna sunt. Ipse inprimis Matthaeus, fidelissimus
evangelii commentator, ut comes domini, non aliam ob causam
quam ut nos originis Christi carnalis compotes faceret ita exorsus

8. autem haec *BC.* 9. annuntiantis *ego.* annuntiantes *libri omnes.* 10. an omnis scriptura *BC.* 11. extraneae *Latinius.* 12. Tacebat *BD.* 13. helysabeth *C.* elisabet *B.* 14. propheta portans *amg.* prophetam praedicans *Da.* prophetam praecans *C.* 15. mater domini mei ad me veniat *abcd., de codd. Gangneii.* veniat mater domini mei ad me *B.* mater domini mei ad me *CD.* 16. Benedictus *Bcd., duo Vaticani.* Beatus *reliqui.* 17. ventris *BC.* 18. profecta *c.* proiecta *reliqui.* 19. eruditur *Dabcd.* eruitur *BC., D. in marg., tres Vaticani.* 20. suam radix *abcd., de codd. Gangneii.* radix *reliqui.* 21. vendicet (*sic libri omnes*) sibi *B.* 22. et Iesse per David sciant *abcd., de codd. Gangneii.* per David sciant *BC.* sciant *D.* 23. Ideo hunc *cd.* deo. Hunc *BCDab. Probat Fr. Iunius.* 24. concessurum *d.* consensurum *C.*

Cap. XXII. 1. Iesum *BCcd. tres Vaticani.* ad Iesum *reliqui.* 2. poterunt *Babcd., et D. in marg.* potuerunt *CD.*

Matth. I, 1. est: Liber geniturae Iesu Christi, filii David, filii Abraham. His originis fontibus genere manante cum gradatim ordo deducitur [3]ad Christi nativitatem, quid aliud quam caro ipsa Abrahae et David per singulos traducem sui faciens in virginem usque describitur inferens Christum, immo ipse Christus [4]producitur de virgine? Sed et Paulus, utpote eiusdem evangelii et discipulus et magister et testis, [5]qua eiusdem [6]ipsius Christi apostolus, confirmat Christum
Rom. I, 3. II Tim. II, 8. ex semine David secundum carnem, utique ipsius. Ergo ex semine David caro Christi. [7]Si secundum Mariae carnem ex semine David, ergo ex Mariae carne est, dum ex semine est David. Quocumque detorseris [8]dictum, aut ex carne est Mariae quod ex semine est David, aut ex David semine est quod ex carne est Mariae. Totam hanc controversiam dirimit idem apostolus, ipsum definiens esse [9]Abrahae semen. Cum Abraham, utique multo magis David, quasi recentioris. Retexens enim [10]promissionem benedictionis nationum in [11]nomine Abraham, Et in semine tuo benedicentur omnes na-
Gal. III, 8. 16. tiones, Non, inquit, dixit seminibus, tanquam de pluribus, [12]sed semine, de uno, quod est Christus. Qui haec legimus et credimus, quam debemus et possumus agnoscere in Christo carnis qualitatem? utique non aliam quam [13]Abraham, siquidem semen Abraham Christus; nec aliam quam Iesse, siquidem ex radice Iesse flos Christus; nec aliam quam David, siquidem fructus ex lumbis David Christus; nec aliam quam ex Maria, siquidem ex Mariae utero Christus; et adhuc superius nec aliam quam Adam, siquidem secundus Adam Christus. Consequens ergo est ut [14]aut illos spiritalem carnem habuisse contendant, quo eadem [15]conditio substantiae deducatur in Christo, aut concedant carnem Christi spiritalem non fuisse, [16]quae non de spiritali stirpe censetur.

Cap. XXIII. Sed agnoscimus adimpleri propheticam vocem Simeonis super
Luc. II, 34. adhuc recentem infantem dominum [1]pronuntiatam: Ecce hic positus est in ruinam et suscitationem multorum in Israël, et in signum. [2]quod [3]contradicetur. Signum enim nativitatis Christi secundum
Ies. VII, 14. Esaiam: Propterea dabit [4]vobis dominus ipse signum: Ecce virgo concipiet in utero, et pariet filium. Agnoscimus ergo signum con-

3. ad (an *C.*) Christi nativitatem *Comgbcd.* a Christi nativitate *BDa.* 4. producitur *amgbc.* proditur *BCDad. codex Pithoei.* 5. quia *D. in marg.* 6. ipsius Christi *abcd.* Christi *BCD. At iam in edit. Rhenani a.* 1528. *additum legitur* ipsius. 7. Si *ego.* Sed *libri omnes.* 8. fructum *amg.* 9. abraham *BC.* 10. benedictionem promissionem *B.* 11. semine *amg.* 12. sed semine (semini *c.*), tanquam de uno *cd.* 13. abrahae *C.* 14. aut et illos *B.* 15. condictio *B.* 16. qua *edd. Semleri. Nescio unde.*

Cap. XXIII. 1. pronunciantem *C.* 2. cui *Bc. Vaticanorum unus.* 3. contradicetur *BCD* (*in marg.*) *abcd.* contradicitur *D.* 4. nobis *B.*

tradicibile, conceptum et partum virginis Mariae, de quo Academici [5]isti: Peperit [6]et non peperit, virgo [7]et non virgo; quasi non, etsi ita dicendum esset, a nobis [8]magis dici conveniret. Peperit enim, quae ex sua carne, et non peperit, quae non ex [9]viri semine, et virgo, quantum a viro, non virgo, quantum a partu: non tamen [10]ut ideo non peperit, et ideo virgo quae non virgo, quia non de visceribus suis mater. Sed apud nos nihil dubium, nec retortum in ancipitem defensionem. Lux lux, et Tenebrae tenebrae, et Est est, et Non non; quod [11]amplius, hoc a malo [12]est. Pe- Matth. V, 37.
perit quae peperit; et si virgo concepit, in partu suo [13]nupsit. Nam nupsit ipsa patefacti corporis lege, in quo nihil [13b]interfuit de vi masculi admissi, an emissi; [14]idem illud sexus [15]resignavit. Haec denique vulva est propter quam et de aliis scriptum est: Omne Exod. XIII, 2.
masculinum adaperiens vulvam sanctum vocabitur domino. Quis [16]vere sanctus quam [17]dei filius? Quis proprie vulvam adaperuit quam qui [18]clausam patefecit? Ceterum omnibus nuptiae patefaciunt. Itaque magis patefacta est, quia magis erat clausa. Utique magis non virgo dicenda est [19]quam virgo, [20]saltu quodam mater ante quam nupta. Et quid ultra de hoc retractandum est? Cum hac ratione apostolus non ex virgine, sed ex muliere editum filium dei pronuntiavit, [21]agnovit adapertae vulvae [22]nuptialem passionem. Legimus quidem apud Ezechielem de vacca illa quae peperit [23]et non peperit. Sed videte ne [24]vos [25]iam [26]nunc providens spiritus sanctus notarit hac voce, disceptaturos super uterum Mariae. Ceterum non contra illam suam simplicitatem pronuntiasset dubitative, Esaia dicente, Concipiet et pariet. Ies. VII, 14.

Quod enim Esaias iaculatur in suggillatione haereticorum ipso- Cap. XXIV.
rum, et inprimis, Vae qui faciunt dulce amarum et tenebras lucem, Ies. V, 20.
istos scilicet notat qui nec vocabula ista in luce proprietatum suarum conservant, ut anima non alia sit quam quae vocatur, et caro non [1]alia quam quae videtur, et deus non alius quam qui praedicatur. Ideo etiam Marcionem prospiciens, Ego sum, inquit, deus, Ies. XLV, 5.

5. isti *amgbcd.* uti *CDa.* nostri *B.* 6. et *om. amg.* 7. et *om. amg.* 8. dici magis *BC.* 9. viri *BCD (in marg.) abcd.* virili *D.* 10. ut ideo non pepererit *D. in marg., ex Hirsaugiensi, ni fallor.* ut ideo, Peperit et non peperit *d.* et ideo non peperit *Fr. Iunius.* 11. amplius, hoc *BCcd. tres Vaticani.* amplius hoc, hoc *Dab.* 12. est *om. BCD.* 13. nupsit. Nam nupsit ipsa *ego.* nupsit, non nupsit ipsa *ab., de codd. Gangneii.* nupsit, ipsa *reliqui.* 13 b. fuit *B.* 14. idem *BCd., Fulv. Ursinus.* id est *reliqui.* 15. resignaverit *d.* 16. vero *B.* 17. sancti filius *BCD (in marg.). tres Vaticani.* 18. clusam *C. tres Vaticani.* inclausam *B.* 19. quae *C.* 20. salvi quodam (quondam *B.*) *BC.* 21. adagnovit *B.* 22. passionem nuptialem *B.* 23. et *om. b.* 24. vos *BCd.* nos *reliqui.* 25. tam *C.* 26. tunc *cd. tres Vaticani.*

Cap. XXIV. 1. alia sit quam quae videtur *B.* alia sit quam videtur *c., ex tribus Vaticanis.*

et alius absque me non est. Et cum [2]alias id ipsum eodem modo
Ies. XLVI, 9. dicit, Ante me deus non fuit, nescio quas illas Valentinianorum
Io. I, 13. Aeonum genealogias pulsat. Et, Non ex sanguine neque ex carnis
et viri voluntate, sed ex deo natus est, Hebioni respondit. Aeque,
Gal. I, 8. Etiamsi angelus de [3]caelis aliter evangelizaverit vobis quam nos,
anathema sit, ad [4]energema [5]Apelleiacae virginis [6]Philumenes [7]filium
I Io. IV, 3. dirigit. Certe qui negat Christum in carne venisse, hic antichristus
est. [8]Nudam et absolutam et simplici nomine naturae suae pronuntians carnem omnes disceptatores eius ferit. Sicut et definiens ipsum quoque Christum unum multiformis Christi argumentatores quatit, qui alium faciunt Christum, alium Iesum, alium elapsum de mediis [9]turbis, alium detentum, alium in secessu montis in ambitu nubis sub tribus [10]arbitris clarum, alium ceteris passivum, ignobilem, alium magnanimum, alium vero trepidantem, novissime alium passum, alium resuscitatum, per quod suam quoque in alia
Act. I, 11. carne resurrectionem adseverant. Sed bene quod idem veniet de caelis qui est passus, idem omnibus apparebit qui est resuscitatus.
Io. XIX, 37. Et videbunt et agnoscent qui eum confixerunt, utique ipsam carnem in quam saevierunt, sine qua nec ipse esse poterit nec agnosci: ut et illi erubescant qui adfirmant carnem in caelis vacuam sensu ut vaginam exempto Christo sedere, aut qui carnem et animam tantundem, aut tantummodo animam, carnem vero non iam.

Cap. XXV. Sed hactenus de materia praesenti. Satis iam enim arbitror instructam esse carnis in Christo et ex virgine natae et humanae probationem. Quod et solum discussum sufficere potuisset, [1]citra singularum ex [2]diverso opinionum congressionem quam et argumentationibus earum et scripturis, quibus utuntur, [3]provocavimus ex abundanti, uti eo quod probavimus quid et unde fuerit [4]Christi caro [5]quid non fuerit adversus omnes [6]praeiudicaverimus. Ut autem [7]clausulam de praefatione communi faciat [8]resurrectio [9]nostrae carnis alio libello defendenda, hic habebit praestructionem, manifesto iam quale fuerit quod in Christo [10]resurrexit.

2. alias *c.*, *ex tribus Vaticanis.* alius *B.* alio *CDab.* in alio *d.*, *cum Fabrii Ursino.* 3. coelo *cd.*, *cum tribus Vaticanis.* 4. emergemam *B.* vergemam *C.* 5. Apelliacae *BCDabc.* 6. philomonem *BC.* 7. filium en'on (enen *C.*) dirigit *F.* 8. Rudem *C.* 9. turbis *om. B.* 10. testibus *B. Vaticani tres.*

Cap. XXV. 1. citra *amgbcd.* sed citra *CD. codd. Rhenani omnes.* sed circa *L.* 2. adverso *C.* 3. provocamus *B.* pronuntiamus *C.* 4. caro Christi *BC.* 5. quid et non *B.* 6. praeiudicaverimus (*BC*)*c.* praecaverimus *d.*, *ex emendat. Fabrii Ursini.* praedicaverimus *reliqui.* 7. clausulam *Bcd. Vaticanorum unus.* clausula *reliqui.* 8. resurrectionem *C.* 9. carnis nostrae *cd.* 10. resurrexit *BC* (*in marg.*) *abcd.* resurrexerit *D.*

DE

ESURRECTIONE CARNIS.

In scripturae discrepantia Tertulliani verbis subiecta

ignificat codicem scriptum Vindobonensem n. 282., a quo non discrepat Vindobon. n. 283., teste Hildebrando.
- - - Leidensem.
- editionem principem, Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXI. Siglum *mg* additum denotat scripturam ex margine libri prolatam.
- - Io. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV. Siglum *mg* additum denotat scripturam ex margine prolatam.
- - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL. Sig. Gelenius usus est ad hunc librum codice scripto Io. Lelandi, ex Masburensi coenobio advecto.
- - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX. Iac. Pamelius usus est ad hunc librum codice scripto Io. Clementis, et tribus codicibus Vaticanis.
- - Nicol. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Fiducia Christianorum resurrectio mortuorum. [1]Illa credentes Cap. I.
nus. Hoc credere veritas cogit, veritatem deus aperit, sed
gus inridet, existimans nihil superesse post mortem. Et tamen
unctis parentant, et quidem impensissimo officio pro moribus
um, pro temporibus [2]esculentorum, ut quos [3]negant sentire
equam, etiam desiderare [3b]praesumant. At ego magis [4]ridebo
gus, tunc quoque, cum ipsos defunctos atrocissime exurit, quos
tmodum gulosissime nutrit, [5]isdem ignibus et promerens et of-
lens. O pietatem de crudelitate ludentem! Sacrificat [6]an insul-
cum [7]crematis cremat? Plane cum vulgo interdum et sapien-
sententiam [8]suam iungunt. Nihil esse post mortem Epicuri

Cap. I. 1. illa *Cd.* illam *reliqui.* 2. esculentorum (obsculentorum *B.*) *ABCacd. Vaticani.* sepultorum *amgb., Gasp. Scioppius.* 3. negat *ABC. Laurentianus co-n.* 12. *plut.* 26. *Probat Fr. Iunius.* 3 b. praesumat *ABC. Laurentianus. Probat Iunius.* 4. rideo *unus de Vaticanis.* 5. isdem *C.* hisdem *A.* iisdem *reliqui. n BCabcd.* cui *A. Laurent., et tres Vaticani.* 7. crematos *Cmg.* 8. suam *gunt abcd., de codd. Gangneii.* iungunt *reliqui, et Laurent.*

schola est. [9]Ait et Seneca omnia post mortem finiri, etiam ipsam. Satis est autem si non [10]minor philosophia Pythagorae et [11]Empedoclis et Platonici immortalem animam e contrario reclamant, immo adhuc proxime etiam in corpora remeabilem affirmant, etsi non in eadem, [12]etsi non in humana tantummodo, ut [13]Euphorbus in Pythagoram, Homerus in pavum recenseantur. Certe recidivatum animae corporalem pronuntiaverunt, tolerabilius [14]mutata quam negata qualitate, pulsata [15]saltem, licet non [16]adita veritate. Ita saeculum resurrectionem mortuorum nec cum errat ignorat.

Cap. II. Si vero et apud deum aliqua secta est Epicureis magis adfinis quam prophetis, sciemus quid audiant a Christo Sadducaei. Christo enim servabatur omnia retro occulta nudare, dubitata dirigere, praelibata supplere, praedicata repraesentare, mortuorum [1]certe resurrectionem, non modo per semetipsum, verum etiam in semetipso probare. Nunc autem ad alios Sadducaeos praeparamur, partiarios sententiae illorum. Ita dimidiam agnoscunt resurrectionem, solius scilicet animae, aspernati carnem, sicut et ipsum dominum carnis. Nulli denique alii salutem [2]corporali substantiae invident quam alterius divinitatis haeretici. Ideoque [3]et Christum aliter disponere coacti, ne [4]creatoris [5]habeatur, in ipsa prius carne eius erraverunt, aut nullius veritatis contendentes eam secundum Marcionem et [6]Basiliden, aut propriae qualitatis secundum haereses [7]Valentini et [8]Apellen. Atque ita sequitur ut salutem eius substantiae excludant cuius Christum [9]consortem negant, certi illam summo praeiudicio resurrectionis instructam, si iam in Christo [10]resurrexit caro. Propterea et nos volumen praemisimus DE CARNE CHRISTI, quo eam et solidam probamus [11]adversum phantasmatis [12]vanitatem, et humanam vindicamus adversus qualitatis proprietatem, cuius [13]conditio Christum et hominem et filium hominis inscripserit. Carneum enim atque corporeum probantes eum proinde et obducimus praescribendo nullum alium credendum deum praeter creatorem, dum talem ostendimus Christum, in quo [14]dinoscitur deus, qualis

9. Dicit *B.* 10. minus *A.* 11. Empedoclis et *ego.* Empedocli. Sed et *d.*, *Fulv. Ursinus.* Empedocli. Sed *reliqui.* 12. et non *AB.* 13. euphorbius in pithagoram *AB.* 14. immutata *A. duo Vaticani, et Laurent.* 15. saltem *amgd.*, *Latinius.* salute *reliqui, et Laurent. Probavit secundis curis Nicol. Rigaltius.* 16. abdita *A. Laurent.* addita *C., codd. Rhenani.*

Cap. II. 1. certe *om. A.* 2. corporalis *B.* 3. et *om. A.* 4. creatoris *amgd.*, *Fulv. Ursinus. Probat curis secundis Nicol. Rigaltius.* creator carnis *reliqui, codex Pithoei et Laurent.* 5. haberetur *lo. a Wouwer.* 6. Basilidem *A.* 7. de Valentini *AB.* 8. Appellem *A.* Appellen *B.* 9. consortem negant *abcd., de libris Gangneii.* negant *reliqui, et Laurent.* 10. resurrexit *ABbcd. Laurent.* resurrexerit *Ca.* 11. adversus *AB.* 12. vanitatem *Cabd., Gasp. Scioppius et Fulv. Ursinus.* nativitatem *AB. tres Vaticani, et Laurent.* 13. est editio *B.* editio *tres Vaticani.* addictio *Laurent.* 14. dignoscitur *d.*

promittitur a creatore. Obducti dehinc de deo carnis auctore et de Christo carnis redemptore iam et de resurrectione carnis revincentur. Congruenter [15]scilicet. Et hoc ferme [16]modo dicimus ineundam cum haereticis disceptationem. Nam et ordo semper a principalibus deduci exposcit, ut de ipso prius constet a quo dicatur dispositum esse quod quaeritur. Atque adeo et haeretici ex conscientia infirmitatis nunquam ordinarie tractant. Certi enim quam [17]laborent in alterius divinitatis insinuatione adversus deum mundi omnibus naturaliter notum de testimoniis operum, certe et in sacramentis priorem et [18]in praedicationibus manifestiorem, sub obtentu quasi urgentioris causae, [19]id est ipsius humanae salutis ante omnia [20]requirendae, a quaestionibus resurrectionis incipiunt, quia durius creditur resurrectio carnis quam una divinitas; atque ita tractatum viribus ordinis sui destitutum et scrupulis potius oneratum, [21]depretiantibus carnem, paulatim [22]ad alterius divinitatis temperant sensum ex ipsa spei concussione et demutatione. Deiectus enim [23]unusquisque vel motus de gradu eius spei quam susceperat apud creatorem facile iam declinatur ad alterius spei auctorem etiam [24]ultro suspicandum. Per diversitatem enim promissionum diversitas insinuatur deorum. Sic multos [25]inretitos videmus, dum ante de resurrectione carnis [26]eliduntur quam de unione divinitatis [27]elidunt. Igitur quantum ad haereticos, demonstravimus quo cuneo [28]occurrendum sit a nobis. Et occursum est [29]iam suo quoque titulo, de deo quidem unico et Christo eius adversus Marcionem, de carne vero domini etiam adversus quatuor haereses, ad hanc maxime quaestionem praestruendam; uti nunc de sola carnis resurrectione ita [30]digerendum sit, tanquam penes nos quoque incerta, id est penes creatorem. Nam et multi rudes, et plerique sua fide dubii, et simplices plures, quos instrui, dirigi, muniri oportebit, quia et hoc latere unio divinitatis [31]defendetur. [32]Sicut enim negata carnis resurrectione concutitur, ita vindicata [33]constabilitur. Animae

15. scilicet. Et hoc *d.* scilicet hoc *Fr. Iunius.* scilicet et de deo auctore carnis et de Christo carnis redemptore. Hoc *ABCabc. Laurent.* 16. dicimus ineundam modo *A.* dicimus in eundem *a.* dicimus in eandem *B.* 17. laborant *AB. Laurent.* 18. in *om. Laurent.* 19. vel ipsius *AB.* 20. requirenda ea quaestionibus *amg.* 21. depretiantibus carnem *abcd.* depreciatibus carnis *ABC. Laurent.* 22. ad alterius *abc.* alterius *reliqui. Laurent.* 23. unusquisquis *A.* 24. ultro *Cabd. Laurent., Fulv. Ursinus.* ultra *ABc. tres Vaticani.* 25. hereticos *B.* 26. elidunt *B.* 27. elidant *A.* se elidunt *Ludov. de la Cerda.* 28. occurrendum *bcd.* decurrendum *reliqui, et Laurent.* 29. iam *amgbcd.* etiam *ABCa. Laurent.* 30. digerendum sit, tanquam penes nos quoque incerta (incertum *AB.*) id est (vel est *B.* ne est *A. Laurent.*) penes creatorem *ABabc. Laurent. Haec scriptura primum emanavit de codd. Gangneii.* digeram tanquam penes nos incertum, dum sit quoque certum penes creatorem *Cd. Probavit Fr. Iunius.* 31. defenditur *tres Vaticani.* 32. Sicuti *bcd.* 33. stabilitur *A.*

autem salutem credo retractatu carere. Omnes enim fere haeretici eam [34]quoquo modo [35]volunt, tamen non negant. Videri unus [36]aliqui Lucanus, nec huic quidem substantiae parcens, quam secundum Aristotelem dissolvens aliud [37]quid pro ea subicit, [38]tertium quiddam resurrecturus, neque anima neque caro, id est non homo, sed ursus forsitan, [39]qua Lucanus. Habet et iste a nobis plenissimum de omni statu animae stilum, quam inprimis immortalem tuentes solius carnis [40]et defectionem agnoscimus et refectionem cum maxime adserimus, redactis in ordinarium materiae corpus, si qua et alibi pro causarum incursione [41]praestricta distulimus. Nam [42]ut quaedam praelibari sollemne est, ita et differri necesse est, dummodo et praelibata suppleantur suo corpore et dilata reddantur suo nomine.

Cap. III. [1]Est quidem et [2]de communibus sensibus sapere in dei rebus, sed in testimonium veri, non in adiutorium falsi, quod sit secundum divinam, non contra divinam dispositionem. Quaedam enim et natura nota sunt, [3]ut immortalitas animae penes plures, [4]ut deus noster penes omnes. Utar ergo et sententia Platonis alicuius pronuntiantis, Omnis anima immortalis; utar et conscientia populi contestantis deum deorum. Utar et reliquis communibus sensibus, qui deum iudicem praedicant: Deus videt, et, Deo commendo. At
I Cor. XV, 32. Ies. XXII, 13. cum aiunt, Mortuum [5]quod mortuum, et, [6]Vive dum vivis, et, Post
Ies. XLIV, 20. mortem omnia finiuntur, etiam ipsa, tunc meminero et cor vulgi
I Cor. I, 20. III, 19. cinerem a deo [7]deputatum et ipsam sapientiam saeculi stultitiam pronuntiatam. Tunc si [8]et haereticus ad vulgi vitia vel saeculi ingenia confugerit, Discede, dicam, [9]ab ethnico, haeretice; etsi unum estis omnes qui deum [10]fingitis, dum hoc tamen in Christi nomine facis, dum Christianus tibi videris, alius ab ethnico [11]es; redde illi suos sensus, quia nec ille de tuis instruitur. Quid caeco duci inniteris, si [12]vides? Quid vestiris a nudo, si Christum induisti? Quid alieno uteris clypeo, si ab apostolo armatus es? Ille potius a te discat carnis resurrectionem confiteri quam tu ab illo diffiteri;

34. quomodo *C.* (*At in marg. est* quoquo modo). *Probat Fr. Iunius.* 35. [illegible] *d., Latinius.* 36. aliqui (alicui *A.*) *ABCbcd.* aliquis *a.* 37. quid *om. AB.* 38. tertium quiddam resurrecturus *bc.* tertium quiddam resurrecturum *a.*, *de* [illegible] *Gangneii.* quiddam resurrecturum *ABC. Laurent.* quasi sit tertium quiddam resurrecturum *d., ex emendat. Fulv. Ursini.* 39. qua *bcd.* tanquam *reliqui, et Laurent.* 40. et defectionem agnoscimus et refectionem cum maxime *abcd.* et defectionem (defectione *AB. Laurent.*) cummaxime *reliqui, et Laurent.* 41. perstricta *c.*, *ex* [illegible] *Vaticanis.* praestructa *Laurent.* 42. et *AB. Laurent.*

Cap. III. 1. Equidem *A.* 2. de *om. BC* (*sed C. in marg. habet*). 3. et [illegible] 4. et *A.* 5. quidem *A.* 6. Vive dum (*B*)*bcd.* vividum *amg.* Vivam dum [illegible] Vivendum *AC. codex Pithoei.* 7. reputatum *A.* 8. et *om. ABCa.* 9. ab [illegible] *om. A.* 10. fugitis *A. duo Vaticani.* 11. es *om. ABC.* 12. videris *BC.*

quia si [13]et a Christianis negari [14]eam oporteret, sufficeret illis de sua scientia, non de vulgi ignorantia instrui. Adeo non erit Christianus qui eam negabit quam confitentur Christiani, et his argumentis negabit quibus [15]utitur non Christianus. [16]Aufer denique haereticis [17]quae cum ethnicis sapiunt, ut de scripturis solis quaestiones suas [18]sistant, et stare non poterunt. Communes enim sensus simplicitas ipsa commendat et compassio sententiarum et familiaritas opinionum, eoque [19]fideliores existimantur, quia nuda et aperta et omnibus nota definiunt. Ratio autem divina in medulla [20]est, non in superficie, et plerumque aemula manifestis.

Itaque haeretici inde statim incipiunt, et inde praestruunt, dehinc [1]interstruunt, unde sciunt facile capi mentes, de communione favorabili sensuum. An aliud prius vel magis audias [2]ab haeretico quam ab ethnico? et [3]non protinus et non ubique convicium carnis, in originem, in materiam, in casum, in omnem exitum eius, immundae a primordio ex faecibus terrae, immundioris deinceps ex seminis sui limo, frivolae, infirmae, criminosae, [4]onerosae, molestae, et post totum ignobilitatis elogium caducae in originem terram et cadaveris nomen, et de isto quoque nomine periturae in nullum inde iam nomen, in omnis [5]iam vocabuli mortem? Hancne ergo [6]vir sapiens et visui et contactui et recordatui tuo ereptam [7]persuadere vis, quod se receptura quandoque sit in integrum de corrupto, in solidum de casso, in plenum de inanito, in aliquid omnino de nihilo, et utique [8]redhibentibus [9]eam ignibus et undis et [10]alvis ferarum et [11]rumis alitum et lactibus piscium et ipsorum [12]temporum propria gula? Adeone autem eadem sperabitur quae intercidit, [13]ut claudus et luscus [14]et caecus et leprosus et paralyticus [15]revertantur, ut redisse non libeat ad pristinum? an integri, ut iterum talia pati timeant? Quid tum de consequentiis carnis? Rursusne omnia necessaria illi, et inprimis pabula atque potacula, et pulmonibus natandum, et intestinis aestuandum, et pudendis non pudendum, et omnibus membris laborandum? Rursus ulcera et vulnera et febris [16]et podagra et mors [17]reoptanda? Ni-

Cap. IV.

13. et *om. Bbc.* 14. illam *B.* 15. utuntur non Christiani *cod. Io. Clementis.* 16. Aufer *ACmgabcd.* Aufers *BC.* 17. quae cum ethnicis *bcd.* quaecumque ethnici *ABCa. tres Vaticani.* 18. instruant *Latinius.* 19. fideliores *ABCmgabcd.* fideliorihus *C.* 20. est *om. A.*

Cap. IV. 1. ingstruunt *A.* inconstruunt *B.* 2. tam ab haeretico *d., cum Fulvio Ursino.* 3. non protinus *om. b. Habent reliqui, et tres Vaticani.* 4. onerosae *om. B.* 5. vocabuli iam *A.* 6. vir *ABCabc.* vis *d.* 7. persuadere vis quod *a., de libris Gangneii.* persuadere, quod *reliqui.* 8. rehibentibus *B.* retibentibus *A.* rehibentibus *C.* 9. ea imaginibus *ABC.* 10. alius *ABC.* 11. ruinis *ABC.* 12. temporum *om. ABC. Addidit primum de suis codd. Gangneius.* 13. et *(A)BC.* 14. et *om. ABCa.* 15. revertentur *A.* 16. et podagra *om. ABC. Addidit primum de suis libris Gangneius.* 17. reoptanda *B. tres Vaticani.* re-

mirum haec erunt vota carnis recuperandae, iterum cupere de ea evadere. Et nos quidem haec aliquanto honestius pro stili padore. Ceterum quantum etiam [18]spurciloquio liceat illorum in congressibus [19]experire, tam ethnicorum quam haereticorum.

Cap. V. Igitur quoniam et rudes quique de communibus adhuc sensibus sapiunt, et dubii et simplices per eosdem sensus [1]denuo inquietantur, et ubique [2]primus iste in nos aries [3]temperatur quo carnis condicio [4]quassatur, necessario et a nobis carnis primum condicio munietur, [5]vituperatione laudatione depulsa. Ita nos rhetoricari quoque provocant haeretici, sicut [5b]etiam philosophari. Futile et frivolum istud corpusculum, quod malum denique appellare non horrent, etsi angelorum fuisset operatio, ut Menandro et [6]Marco placet, etsi ignei alicuius exstructio aeque angeli, ut Apelles docet, sufficeret ad auctoritatem carnis [7]secundae divinitatis patrocinium. Angelos post deum novimus. Iam nunc [8]quisquis ille summus deus haeretici cuiusque est, non immerito ab ipso quoque deduceremus carnis dignitatem, a quo voluntas producendae ei adfuisset. Utique enim prohibuisset fieri quam fieri scisset, si fieri noluisset. Ita et secundum illos aeque caro dei res. [9]Nihil operis non eius est qui passus est esse. Bene autem quod [10]et plures et duriores [11]quaeque doctrinae totam hominis figulationem deo nostro cedunt. Quantus hic sit satis nosti, qui unicum credidisti. Incipiat iam tibi caro placere, cuius artifex tantus est. Sed et mundus, inquis, dei opus
I Cor. VII, 31. est, et tamen praeterit habitus huius mundi, apostolo quoque auctore; nec idcirco restitutio mundi [12]praeiudicabitur quia dei opus est. Et utique si universitas inreformabilis post decessum, quid portio? Plane, si portio universitati adaequatur. Ad distantiam
Io. I, 3. enim provocamus. Primo quidem, [13]quod omnia sermone dei facta sunt, et sine illo nihil. Caro autem [14]et sermone dei [15]constitit
Gen. I, 26. propter formam, ne quid sine sermone. Faciamus enim hominem, ante praemisit, et amplius, manu, propter praelationem, ne um-
Gen. I, 27. versitati [16]compararetur. Et finxit, [17]inquit, deus hominem. Magnae sine dubio differentiae ratio, pro condicione scilicet rerum. Minora

ptanda *A.* redoptanda *reliqui.* 18. spurciloquio liceat *BCc. tres Vaticani.* spurciloquium liceat *a.* spurciloquii liceat *Ab.* spurciloquii licet *d., cum Fulvio Ursino et Gasp. Scioppio.* 19. experire *ego.* experiri *libri omnes.*

Cap. V. 1. inquietantur denuo *A.* 2. primus *Abcd.* in primis *reliqui.* 3. comperatur qui *A.* 4. quassetur *A.* 5. vituperatione laudatione depulsa *Abc. tres Vaticani.* vituperationem laudatione depellas *bcd.* 5 b. etiam *om. B.* 6. marcio *B.* Marcioni *duo Vaticani.* 7. sedem *B.* secundum *AC.* 8. quisque ille et summus *A.* 9. nihil non est, eius est *A.* Nihil operis non est, eius est *C.* nihil operis non est *B.* Nihil operis non est eius *a.* 10. et *om. bcd.* 11. quoque *A.* 12. praeiudicatur *Ca.* 13. omnia quod *AB.* 14. ex *B.* 15. constetit *codex Clementis.* 16. comparetur *AB. tres Vaticani.* 17. deus hominem inquit *AB.*

enim quae fiebant eo cui fiebant, siquidem homini fiebant, cui mox a deo addicta sunt. Merito igitur ut famula iussu et imperio et sola vocali potestate universa processerant. Contra homo, ut dominus eorum, in hoc ab ipso deo exstructus est, ut dominus esse [18]posset, dum fit a domino. Hominem autem memento carnem proprie dici, quae prior vocabulum hominis occupavit: Et finxit deus Gen. II, 7.
hominem, limum de terra. Iam homo, qui adhuc limus. Et insuf-
flavit in faciem eius flatum vitae, et factus est homo, id est limus, Gen. II, 7 sq.
in animam vivam, et posuit deus hominem, quem finxit, in paradiso. Adeo homo figmentum primo, dehinc totus. Hoc eo commendarim, uti quicquid omnino homini a deo prospectum atque [19]promissum est, non [20]soli animae, verum et carni scias debitum, [21]ut si non ex consortio generis, certe vel ex privilegio nominis.

Persequar itaque propositum, si tamen tantum possim carni Cap. VI.
[1]vindicare quantum contulit ille qui eam fecit, iam tunc gloriantem, quod illa pusillitas, [2]limus, in manus dei quaecunque sunt pervenit, satis beatus etsi solummodo contactus. Quid enim, si nullo amplius opere statim figmentum de contactu dei constitisset? Adeo [3]magna res agebatur, qua ista materia exstruebatur. Itaque totiens honoratur quotiens manus dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur. Recogita totum illi deum occupatum ac [4]deditum, manu, sensu, opere, consilio, sapientia, providentia, et ipsa inprimis adfectione, quae [5]liniamenta [6]dictabat. Quodcunque enim limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus, quod [7]et limus [8]et caro sermo, quod et terra tunc. [9]Sic enim praefatio patris ad filium: [10]Faciamus hominem ad imaginem Gen. I, 26.
et similitudinem nostram. Et [11]fecit hominem deus, id utique quod finxit, ad imaginem dei fecit illum, scilicet [12]Christi. Et sermo enim deus, qui in effigie dei constitutus non rapinam existimavit Phil. II, 6.
[13]parem esse deo. Ita limus ille iam tunc imaginem induens Christi futuri in carne non tantum dei opus erat, sed et pignus. Quo nunc facit ad [14]infuscandam originem carnis [15]nomen terrae ventilare, ut sordentis, ut iacentis elementi? cum, et si alia materia [16]excudendo homini competisset, artificis fastigium recogitari oporteret, qui illam et [17]eligendo dignam iudicasset et tractando fecis-

18. possit *ABCa. tres Vaticani.* 19. permissum *B.* 20. solum *B.* 21. et si *B.*
Cap. VI. 1. vindicari *A.* 2. huius immani *B.* homo in manu *A.* 3. res magna *A.* 4. dedicatum *Ca.* 5. lineamenta *c.* 6. dictabat *amgb.* ductabat *c. tres Vaticani, Io. Harrisius.* ducebat (*A*)*d., Fulv. Ursinus.* decebat *BCa.* 7. et *om. AB.* 8. et sermo caro *bc.* 9. Si enim *A.* Sicut enim *B.* 10. et faciamus *B.* 11. hominem deus fecit *A.* 12. Christum *amg.* 13. parem esse *Cmg.* par *AB.* par in *C.* pariari *reliqui, ex emendat. Rhenani.* 14. infuscandum *AB. tres Vaticani.* 15. non *AB.* 16. excludendo *edit. Priorii.* 17. elegendo *cod. Io. Clementis.*

set. Phidiae manus Iovem Olympium ex ebore [18]molitur, et adoratur, nec iam bestiae et quidem insulsissimae deus est, [19]sed summum saeculi numen, [20]non quia elephantus, sed quia Phidias tantus: deus vivus, [21]deus verus quamcunque materiae vilitatem non de sua operatione purgasset et ab omni infirmitate sanasset? An hoc supererit, ut honestius homo deum quam hominem deus finxerit? Nunc etsi scandalum limus, alia iam res est. Carnem
Gen. III, 19. [22]iam teneo, non terram; licet [23]et caro audiat: Terra es, et in terram ibis. Origo recensetur, non substantia revocatur. Datum est esse aliquid [24]origine [25]generosius et demutatione felicius. Nam et aurum terra, quia de terra; hactenus tamen terra, ex quo aurum, longe alia materia, splendidior atque nobilior de [26]obsoletiore matrice. Ita et deo licuit carnis aurum de limi, quibus putas, sordibus [27]excusato censu eliquasse.

Cap. VII. [1]Sed dilutior videatur auctoritas carnis, quia non et ipsam proprie manus divina tractavit, sicuti limum. [2]Quando in hoc [3]tractavit limum, ut postmodum caro fieret ex limo, [4]carnis utique negotium gessit. Sed adhuc velim discas [5]quando et quomodo caro [6]floruerit ex limo. Neque enim, ut quidam volunt, illae [6b]pelliceae tunicae, quas Adam et Eva paradisum exuti induerunt, [7]ipsae erunt carnis ex limo reformatio, cum aliquanto prius et Adam sub-
Gen. II, 23. stantiae suae traducem in [8]femina iam carnem recognoverit (Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro ex carne mea), et ipsa delibatio masculi in feminam carne suppleta sit, limo, opinor, supplenda, si Adam adhuc limus. [9]Obliteratus igitur [10]et devoratus est limus in carnem. Quando? cum factus est homo in animam vivam de dei flatu, [11]vapore scilicet idoneo torrere quodammodo limum in aliam qualitatem, quasi in testam, ita in carnem. [12]Sic et figulo licet argillam temperato ignis adflatu in materiam robustiorem [13]recorporare [13b]et aliam ex alia [14]stringere speciem, aptiorem pristina
Rom. IX, 20. et sui iam generis ac nominis. Nam etsi scriptum est, Numquid argilla [15]dicet figulo? id est homo deo, etsi apostolus, In testaceis.

18. molitur, et adoratur *ABCac. tres Vaticani.* molitae adorantur *bd.* 19. sed *bd.* et *reliqui.* 20. non quia elephantus, sed quia Phidias tantus *abcd.* elephantus, non (sed *B.*) quia phidias tantus *AB.* elephantus, sed quia Phidias tantus *C.* 21. et deus *cd., ex cod. Io. Clementis.* 22. iam *om. AB.* 23. et *om. b.* 24. in origine *liber Pithoei* originis *A.* 25. ingenerosius *Gasp. Scioppius.* 26. obsoletiore *ABCa. tres Vaticani.* 27. excusato *AB. tres Vaticani.*

Cap. VII. 1. Sed ne dilutior *ab.* 2. quid *A.* 3. tractaverit *AB.* 4. carni *ABC.* 5. quomodo et quando *Ca.* 6. fluxerit *A. tres Vaticani.* 6b. pellicae *B.* 7. ipsi *B.* 8. femina iam carnem *c., de cod. Io. Clementis.* femina iam carne *bd.* feminae iam carne *reliqui.* 9. Obliteratur *b.* 10. devoratusque *A.* 11. vapore scilicet et idoneo *ABCa. cod. Pithoei.* 12. si et *A.* 13. incorporare *B.* 13b. et in aliam *Gasp. Scioppius.* 14. stringere *ABCa. tres Vaticani.* fingere *bcd.* 15. dicit *A. duo Vaticani.*

ait, vasculis, tamen et argilla homo, quia limus ante; et testa caro, quia ex limo per adflatus [16]divini vaporem, quam postea [17]pelliceae tunicae, [18]id est cutes superductae, vestierunt. Usque adeo, si detraxeris cutem, nudaveris carnem. Ita quod hodie spolium efficitur, si [19]detrahatur, hoc fuit indumentum, cum superstruebatur. Hinc et apostolus circumcisionem despoliationem carnis appellans Col. II, 11. tunicam [20]cutem [20b]adfirmavit. Haec [21]cum ita sint, habes et limum de manu [22]dei gloriosum et carnem de adflatu dei gloriosiorem, quo pariter caro et limi rudimenta deposuit et animae ornamenta suscepit. Non es diligentior deo, uti tu quidem Scythicas et Indicas gemmas et Rubentis Maris grana candentia non plumbo, non aere, non ferro, ne argento quoque [23]oblaquees, sed electissimo et insuper operosissimo [24]descrobes auro, [25]vinis item et unguentis pretiosissimis quibusque vasculorum prius congruentiam cures, [26]proinde [27]perfectae [28]ferruginis gladiis vaginarum adaeques dignitatem, — deus vero animae suae umbram, spiritus sui auram, oris sui operam vilissimo alicui commiserit capulo, et indigne collocando utique damnaverit. Collocavit autem, an potius inseruit et immiscuit carni? tanta quidem concretione, ut incertum haberi possit utrumne caro animam, an carnem anima circumferat, utrumne animae caro, an anima [29]appareat carni. Sed [30]et magis animam invehi atque dominari credendum est, ut magis deo proximam. Hoc quoque ad gloriam carnis exuberat, quod proximam deo et continet et ipsius dominationis compotem praestat. Quem enim naturae usum, quem mundi fructum, quem elementorum saporem non per carnem anima depascitur? quidni? per quam omni instrumento sensuum [31]fulciatur, visu, auditu, gustu, odoratu, contactu? per quam divina potestate respersa est, nihil non sermone perficiens, vel tacite praemisso? Et sermo enim de organo carnis est. Artes per carnem, studia, ingenia per carnem, opera, negotia, officia per carnem, atque adeo totum vivere animae carnis est, ut non vivere animae [32]nil aliud sit quam a carne [33]divertere. Sic etiam ipsum mori carnis est, cuius et vivere. Porro si universa per carnem [34]subiacent animae, carni quoque [35]subiacent. Per quod utaris, [36]cum eo utaris necesse

16. domini *B.* 17. pelliciae *B.* pellice *A.* 18. vel cutes *AB.* 19. detrahitur *AB.* 20. cutim *B.* 20b. adfirmavit *ABCa. tres Vaticani.* confirmavit *bcd.* 21. cuncta sint *A.* 22. domini *A.* 23. oblaquesset, sed *BC.* oblaquesses sed *A.* 24. describes *A.* 25. vinis item *om. ABCa.* 26. perinde *B.* 27. perfectae *d., codex Pithoei.* perfecte *Ca.* perspectae *amgbc., et B. m. pr.* prospectae *AB.* 28. ferruginis *amgbd.* ferroginis *a., ex cod. Io. Clementis.* ferrugineis *reliqui.* 29. appareat *bcd.* pareat *reliqui, et tres Vaticani.* 30. etsi *bc.* 31. fulciatur *ABCa. tres Vaticani.* fulta est *bcd.* 32. nil (nihil *d.*) aliud *Cmgabcd.* aliud *reliqui.* 33. devertere *cd.* 34. subiaciant *A.* 35. subiacent *Abcd.* subiaceant *reliqui.* 36. cum eo utaris *om. ABC. codex Pithoei. Addidit primum de suis codd. Gangneius.*

est. Ita caro, dum ministra et famula animae deputatur, consors et cohaeres invenitur. Si temporalium, cur non et aeternorum?

Cap. VIII. Et haec quidem velut de publica forma humanae conditionis [1]suffragia carni procuraverim. Videamus nunc de propria [2]etiam Christiani nominis forma quanta huic substantiae frivolae ac [3]sordidae apud deum praerogativa sit: etsi sufficeret illi quod nulla omnino anima salutem possit adipisci nisi dum [4]est in carne crediderit; adeo [5]caro salutis est cardo. [6]De qua cum anima deo [7]allegitur, ipsa est quae efficit ut anima [8]allegi possit. [9]Scilicet caro abluitur, ut anima emaculetur; caro ungitur, ut anima consecretur; caro signatur, ut et anima muniatur; caro manus [10]impositione adumbratur, ut et anima spiritu illuminetur; caro corpore et sanguine [11]Christi vescitur, ut et anima de deo saginetur. Non possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit. Nam et sacrificia deo grata, conflictationes dico animae, ieiunia et seras et aridas escas et adpendices huius officii sordes caro de proprio suo incommodo [12]instaurat. Virginitas quoque et viduitas et [13]modesta in occulto matrimonii dissimulatio et una notitia eius de bonis carnis deo [14]adolentur. Age iam, quid de ea sentis, cum pro nominis fide in medium extracta et odio publico exposita decertat, cum in carceribus maceratur teterrimo lucis exilio, penuria mundi, squalore, paedore, contumelia victus, ne somno quidem libera, quippe ipsis etiam cubilibus vincta ipsisque stramentis lacinata, cum iam et in luce omni tormentorum machinatione laniatur, cum denique suppliciis erogatur, enisa reddere Christo vicem moriendo pro ipso, et quidem per eandem crucem saepe, nedum per atreciora quoque ingenia poenarum. Nae illa beatissima et gloriosissima quae potest apud Christum dominum [15]parere debito tanto, ut hoc solum debeat ei quod ei debere desierit, hoc magis vincta [16]quod absoluta.

Cap. IX. Igitur ut retexam, quam deus manibus suis ad imaginem dei struxit, quam de suo adflatu ad similitudinem suae vivacitatis animavit, quam incolatui, fructui, [1]dominatui totius suae operationis praeposuit, quam [2]de sacramentis suis disciplinisque vestivit, cuius

Cap. VIII. 1. in suffragium *bcd.* 2. et *A.* 3. solide *A.* 4. est *om. b.* 5. caro *om. A.* 6. Denique cum *d., cum Fulvio Ursino.* 7. alligitur *Cob.* adigatur *B. tres Vaticani.* allegatur *A.* 8. alligi *Cob.* alligari *AB.* 9. Scilicet caro *d., cum Fulvio Ursino.* Sed et caro *reliqui libri.* 10. impressione *B.* 11. vescitur Christi *A.* 12. instauratur *BCa.* 13. modesta *Cmgabcd.* modestia *ABC.* 14. adolantur *C.* adulantur *BCmg.* adulentur *amg.* 15. pariare *Petr. Cucrosius.* par esse *Latinius.* 16. quo *amgc. tres Vaticani.* quam *B.*

Cap. IX. 1. dominatui *om. AB.* 2. de sacramentis *ABc. tres Vaticani.* sacramentis *reliqui.*

munditias amat, cuius castigationes probat, cuius passiones sibi adpretiat, haeccine non resurget, totiens dei? [3]Absit, absit ut deus manuum suarum operam, ingenii sui curam, adflatus sui vaginam, molitionis suae reginam, liberalitatis suae haeredem, religionis suae sacerdotem, testimonii sui militem, Christi sui sororem, in aeternum destituat interitum. Bonum deum novimus: solum, Luc. XVIII, 19. optimum [4]a Christo eius addiscimus; qui dilectionem mandans post Matth. XXII, 37 sqq. suam in proximum [5]faciet et ipse quod praecepit. Diliget carnem tot modis sibi proximam, etsi infirmam, sed Virtus in infirmitate II Cor. XII, 9. perficitur, etsi imbecillam, sed Medicum non desiderant nisi male Luc. V, 31. habentes, etsi inhonestam, sed Inhonestioribus maiorem circumda- I Cor. XII, 23. mus honorem, etsi perditam, sed Ego, inquit, veni, ut quod Luc. XIX, 10. [6]periit salvum faciam, etsi peccatricem, sed Malo [7]mihi, inquit, Ez. XVIII, 23. salutem peccatoris quam mortem, etsi damnatam, sed Ego, inquit, Deut. XXXII, 39. percutiam et sanabo. Quid ea exprobras carni quae deum expectant, quae in deum sperant, [8]quae honorantur ab illo, quibus subvenit? Ausim dicere, si haec carni non accidissent, benignitas, gratia, misericordia, omnis vis dei benefica [9]vacuisset.

Tenes scripturas quibus caro infuscatur, tene etiam quibus Cap. X. inlustratur. Legis [1]cum quando deprimitur, adige oculos et [2]tum quando [3]relevatur. Omnis caro foenum. Non [4]hoc solum pronun- Ies. XL, 7. tiavit Esaias, sed et, Omnis caro videbit salutare dei. Notatur in Ies. XL, 5. Genesi dicens [5]deus, Non manebit spiritus meus in hominibus istis, Gen. VI, 3. quia caro sunt. Sed et auditur per Ioëlem: Effundam de spiritu Ioël III, 1. meo in omnem carnem. Apostolum quoque ne de uno stilo noris, quo carnem plerumque compungit. Nam [6]etsi negat habitare boni Rom. VII, 18. quicquam in carne sua, etsi adfirmat eos qui in carne sint deo Rom. VIII, 8. placere non posse, quia concupiscat adversus spiritum, et si qua Gal. V, 17. alia ita ponit ut carnis non tamen substantia, sed actus inhonoretur, dicemus quidem alibi nihil proprie carni exprobrari oportere nisi in animae suggillationem, quae carnem ministerio sibi [7]subigit. Verum interim [8]et in illis litteris Paulus est, cum stigmata Christi Gal. VI, 7. in corpore suo portat, cum [9]corpus nostrum ut dei templum vitiari I Cor. III, 16 sq. vetat, cum corpora nostra membra Christi facit, cum monet tol- I Cor. VI, 15. lere et magnificare deum in corpore nostro. Itaque si ignominiae Ibid. v. 20.

3. Absit, absit *Acd. tres Vaticani.* Absit *reliqui.* 4. a Christo eius *ABCmgabcd.* a Christo *C.* 5. facit *emg.* 6. perierat *B.* 7. mihi *om. A.* 8. quae honorantur *bcd.* et honorantur *B.* honorantur *reliqui.* 9. vacuisset *Cabcd.* vacavisset *ABCmg.*

Cap. X. 1. cum caro deprimitur *d., cum Fulvio Ursino.* 2. tum (cum *BCab.*) quando *ABCabc. tres Vaticani.* cum caro *d., cum Fulvio Ursino.* 3. revelatur *tres Vaticani.* 4. hoc *om. bc.* 5. deus *om. ab.* 6. si *B.* 7. subicit *A. Vaticani.* subiit *B.* 8. et *om. ab.* 9. corpus *om. cd.*

carnis resurrectionem eius expellunt, cur non dignitates potius inducent? [10]Quoniam deo magis congruit in salutem redigere quod reprobarit interdum, quam in perditionem [11]dedere quod etiam [12]aliquando probavit.

Cap. XI. Hucusque de praeconio carnis adversus inimicos et nihilominus amicissimos eius. Nemo enim tam carnaliter vivit quam qui negant carnis resurrectionem. Negaptes [1]enim poenam despiciunt et disciplinam. De quibus luculenter et [2]paracletus per prophetidem Priscam: Carnes sunt, et carnem oderunt. Quam si tanta auctoritas munit quanta illi ad meritum salutis patrocinari possit, numquid etiam dei ipsius potentiam et potestatem et licentiam recensere debemus, an tantus sit qui valeat dilapsum et devoratum et quibuscunque modis [3]ereptum tabernaculum carnis reaedificare atque restituere? An et aliqua nobis exempla huius sui iuris in publico naturae [4]promulgarit, [5]ne qui forte adhuc [6]sitiant deum nosse, qui non alia lege credendus est quam ut [7]omnia posse credatur? Plane apud philosophos habes qui mundum hunc innatum infectumque defendant, sed multo melius quod omnes fere haereses natum et factum mundum annuentes conditionem deo nostro adscribunt. Igitur confide illum totum hoc ex nihilo protulisse, et deum nosti fidendo quod tantum deus valeat. Nam et quidam infirmiores hoc [8]prius credere de materia. *De materia* [9]potius subiacenti volunt ab illo universitatem dedicatam secundum philosophos. Porro [10]et si ita in vero haberetur, cum [11]tamen longe alias substantias longeque alias species ex reformatione materiae diceretur protulisse quam fuisset ipsa materia, non minus defenderem ex nihilo eum protulisse, si ea protulerat quae omnino non fuerant. Quo enim interest ex nihilo quid proferri, an ex aliquo, dum quod non fuit fiat, quando etiam non fuisse nihil sit fuisse? Sic et fuisse e contrario nonnihil est fuisse. Nunc etsi interest, tamen utrumque [12]mihi adplaudit. Sive enim ex nihilo deus molitus est cuncta, poterit et carnem [13]in nihilum [14]prodactam exprimere de nihilo: sive de ma-

10. quomodo *AB*. 11. debere *edit. Semleri vitiose*. 12. aliquando probavit *cd. ex uno Vaticanorum*. aliam quando probavit *A*. probavit *reliqui*.

Cap. XI. 1. eius *A*. enim eius *cd. duo Vaticani, teste Pamelio*. 2. paracletus *AB*. 3. exemplum *AB. tres Vaticani*. 4. promulgavit (*A*)*d.*, *Fulv. Ursinus*. promulgaret *BC. Paterniacensis codex*. promulget *Cmg*. 5. et qui *AB*. 6. sitiant *AC. tres Pithoei. Nec improbat Rigaltius*. sciant *Babc. Coraiensis codex*. nesciant *d. cum Fulvio Ursino*. 7. posse omnia *A*. 8. prius credere de materia. De materia ex prius credere, de materia *Cabcd*. prius de materia *AB. tres Vaticani*. 9 [illegible] *Fulv. Ursinus*. 10. si ita *A*. 11. tamen (*AB*)*cd*. tam *reliqui*. 12. mihi [illegible] 13. in nihilo *B*. ex nihilo *A*. 14. prodactam *ego*. productam *ABCabc*. perdectam *d.*, *Fulv. Ursinus*.

teria [15]modulatus est [16]alia, poterit et carnem quocunque debaustam evocare de alio. Et utique idoneus est reficere qui fecit, quanto plus est fecisse quam refecisse, initium dedisse quam reddidisse. Ita restitutionem carnis faciliorem credas institutione.

Aspice nunc ad ipsa quoque exempla divinae potestatis. Dies moritur in noctem et tenebris usquequaque sepelitur. Funestatur mundi honor, omnis substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta, ubique iustitium est, [1]quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cum dote, cum sole, eadem et integra et tota universo orbi reviviscit, interficiens mortem suam, [2]noctem, rescindens sepulturam suam, tenebras, haeres sibimet existens, donec et nox reviviscat cum suo et [3]illa suggestu. [4]Reaccenduntur enim et stellarum radii, quos matutina [5]succensio extinxerat; reducuntur et siderum absentiae, quas temporalis distinctio exemerat; [6]reornantur et specula lunae, quae menstruus numerus adtriverat. Revolvuntur [7]hiemes et aestates, [8]verna et autumna cum suis viribus, [9]moribus, fructibus. Quippe etiam terrae de caelo disciplina est arbores vestire post spolia, flores denuo colorare, herbas rursus imponere, exhibere eadem quae absumpta sint semina, nec prius exhibere quam absumpta. Mira ratio: de fraudatrice servatrix; ut reddat, intercipit; ut custodiat, perdit; ut integret, vitiat; ut etiam ampliet, prius decoquit. Siquidem uberiora et cultiora restituit quam [10]exterminavit; revera fenore interitu, et iniuria usura, et lucro damno. Semel dixerim, universa conditio recidiva est. Quodcunque [11]conveneris, fuit; quodcunque amiseris, nihil non iterum est. Omnia in statum redeunt cum abscesserint; [12]omnia incipiunt cum desierint; ideo finiuntur, ut fiant. Nihil deperit nisi in salutem. Totus igitur hic ordo revolubilis rerum testatio est resurrectionis mortuorum. Operibus [13]eam praescripsit deus ante quam litteris, viribus praedicavit [14]ante quam vocibus. Praemisit tibi naturam magistram, summissurus et prophetiam, quo facilius credas prophetiae discipulus naturae, quo statim admittas, cum audieris quod ubique iam videris, [15]nec dubites deum carnis etiam [16]resuscitatorem, quem omnium noris resti-

Cap. XII.

15. modulatus *ABCmgamgbcd.* moderatus *Ca.* 16. aliam *amg.*

Cap. XII. 1. quies rerum *om. d. Habent reliqui, et Pithoei codex.* 2. mortem *AB.* 3. illorum *AB.* 4. Reaccenduntur *AB. tres Vaticani.* Redaccenduntur *reliqui.* 5. succensio *amgbcd.* suggestio (suggesto *B.*) *ABCa. cod. Pithoei.* 6. reornantur *AB. tres Vaticani.* redornantur *abcd.* redonantur *C.* 7. et hiemes *A.* 8. verna *Ad.* et verna *Cabc.* et vernae *B.* 9. fructibus et moribus *A.* 10. exinaniverit *A.* 11. cognoveris *amg.* 12. omnia incipiunt cum desierint *om. ABC. Addidit primum Gangneius de suis libris.* 13. antea *A.* 14. antea *A.* 15. ne *AB.* 16. suscitatorem *A.*

tuterem. Et utique si omnia homini resurgunt, cui procurata sunt, porro non homini nisi et carni, quale est ut ipsa deperent in totum, propter quam et cui nihil deperit?

Cap. XIII. Si parum universitas resurrectionem figurat, si nihil tale conditio signat, quia [1]singula eius non tam mori quam desinere dicantur, nec [2]redanimari, sed reformari [3]existimentur, accipe [4]plenissimum atque firmissimum huius spei specimen, siquidem animalis est res et vitae obnoxia et morti. Illum dico alitem orientis peculiarem, de singularitate famosum, de posteritate monstruosum, qui semetipsum [5]libenter funerans renovat natali fine decedens atque succedens, iterum phoenix ubi [6]iam nemo, iterum ipse qui non iam, alius idem. Quid expressius atque signatius in hanc causam,
Ps. XCII, 13. aut cui alii rei tale documentum? Deus etiam scripturis suis, [7]Et florebit enim, inquit, velut phoenix, id est de morte, de funere, uti credas de ignibus quoque substantiam corporis exigi posse.
Matth. X, 33. Multis passeribus [8]antestare nos dominus pronuntiavit; [9]si non et phoenicibus, nihil magnum. [10]Sed homines semel interibunt, avibus Arabiae de resurrectione securis?

Cap. XIV. Talia interim divinarum virium liniamenta non minus parabolis [1]operato deo quam locuto veniamus et ad ipsa edicta atque decreta eius, quo cum maxime divisionem istam materiae ordinamus. [2]Exorsi enim sumus ab auctoritate carnis, an ea sit cui dilapsae salus competat, dehinc prosecuti de potentia dei, an tanta sit quae salutem conferre dilapsae rei soleat. Nunc si probavimus utrumque, velim etiam de causa requiras, an sit aliqua tam digna quae resurrectionem carnis necessariam et rationi certe omni modo debitam [3]vindicet, quia subest dicere, etsi caro capax restitui, etsi divinitas idonea restituendi, [4]sed causa restitutionis praeesse debebit. Accipe igitur et causam, [5]qui apud deum [6]discis tam optimum quam et iustum, de suo optimum, de nostro iustum. Nisi enim homo deliquisset, optimum solummodo deum nosset ex naturae proprietate. At nunc etiam iustum [7]eum patitur ex [8]causae necessitate, tamen et hoc ipso optimum, [9]dum et iustum. Et bono enim iuvando et malo puniendo iustitiam exhibens utramque sententiam bono praestat, hinc vindicans [10]istud, inde remunerans

Cap. XIII. 1. signacula *amg.* 2. redivinari *B.* 3. existimantur *A.* 4. plenissimum *duo Vaticani.* 5. lubenter *cd.* 6. nemo iam *AB.* 7. Et florebit *cd.* *ex uno Vaticano.* Et florebis *reliqui.* 8. antistare *cd. tres Vaticani.* 9. similes et phoenicibus *amg.* 10. Scilicet *Fr. Iunius.*

Cap. XIV. 1. operatio deo quam locutio *AB.* 2. eorsi *A.* 3. vendicet *B.* 4. sed *bcd.* etsi *ABC.* et sic *a.* et *Rhenanus in marg. ed. princ.* 5. quia, quia deum dicis *Fr. Iunius.* 6. discit *A.* 7. eum *AB.* 8. causae suae *bc.* causa *A.* causae *reliqui.* 9. deum *ABCa.* 10. istud om. *b.*

illud. Sed cum Marcione plenius disces an hoc sit [11]dei totum. Interim talis est [11b]noster, merito iudex, quia dominus, merito dominus, quia auctor, [12]merito auctor, quia deus. Hinc et ille nescio quis haereticorum merito non iudex, non enim [13]dominus, merito non [14]dominus, non enim auctor, nescio iam si deus, qui nec [15]auctor, quod deus, nec dominus, [16]quod auctor. Igitur [17]si deo et domino [18]et auctori congruentissimum est iudicium in [19]hominem destinare de hoc ipso, an dominum et auctorem suum agnoscere et observare [20]curarit an non, [21]id quoque iudicium resurrectio expunget. Haec erit tota causa, immo necessitas resurrectionis, congruentissima scilicet [22]deo [23]destinatio iudicii; de cuius dispositione [24]dispicias an utrique substantiae humanae diiudicandae censura divina [25]praesideat, tam animae quam et carni. Quod enim congruet iudicari, hoc competet etiam resuscitari. Dicimus plenum primo perfectumque credendum iudicium dei, ut ultimum iam atque exinde perpetuum, ut sic quoque iustum, [26]dum non in aliquo minus, ut sic quoque [27]deo dignum, dum pro tanta eius patientia plenum atque perfectum; itaque [28]plenitudinem perfectionemque iudicii nonnisi de totius hominis repraesentatione constare, totum porro hominem ex utriusque substantiae [29]concretione [30]parere, idcircoque in utraque exhibendum quem totum oporteat iudicari, qui nisi totus utique non vixerit: qualis ergo vixerit, talem iudicari, quia de eo quod vixerit habeat iudicari. Vita est enim causa iudicii, per tot substantias dispungenda per [31]quot et [32]functa est.

Age iam scindant adversarii nostri carnis animaeque contextum Cap. XV.
prius in vitae administratione, ut ita audeant scindere illud etiam in vitae remuneratione. Negent [1]operarum societatem, ut merito possint etiam mercedem negare. Non sit particeps in sententia caro, si non fuerit et in causa. Sola anima revocetur, si sola decedit. At enim non magis sola decedit quam sola [2]decucurrit illud unde decedit, vitam hanc dico. Adeo autem non [3]sola anima trans-

11. „deus. *alias* dei votum" *amg.* 11 b. merito noster *ABCa.* 12. merito auctor *om. A.* 13. dominus *Fulv. Ursinus.* deus *ABCabcd.* 14. deus *AB.* 15. nec auctor nec dominus. Igitur *Fulv. Ursinus.* 16. quod auctor (*B*)*bcd.* auctor *reliqui.* 17. si de deo *Fulv. Ursinus.* in deo *A.* 18. et non auctori *ABC.* 19. homine *B.* 20. curarit *bcd.* curaret *reliqui.* 21. id quoque *bc.* utique *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* itaque *ABCa.* 22. et deo *ABC.* 23. destinatio iudicii *abcd.* destinatio: Dicis *C.* destinata dicis *AB.* 24. despicias *AB.* 25. praesidet *A.* 26. dominum non *AB.* 27. dignum deo *AB.* 28. plenitudinem *Cabd.* perfectam (perfectum *B.*) plenitudinem *reliqui, et tres Vaticani.* 29. concretione *amgbcd.* congregatione *ABCa.* 30. parari *Latinius.* 31. quod *BCa.* 32. defuncta *A.*

Cap. XV. 1. operum *codex Io. Clementis.* 2. decucurrit *ABCabcd. tres Vaticani.* decurrit *codex Io. Clementis.* 3. sola *ABbcd.* solum *reliqui.*

igit vitam, ut nec cogitatus, [4]licet solos, licet non ad [5]effectum per carnem deductos, auferamus a [6]collegio carnis, siquidem in carne et cum carne et per carnem agitur ab anima quod agitur in corde. Hanc denique carnis speciem, [7]arcem animae, etiam dominus in [8]suggillationem cogitatuum taxat: Quid cogitatis in cordibus vestris nequam? et: Qui [9]conspexerit mulierem ad concupiscendum, iam [10]adulteravit in corde. Adeo et sine opere et sine effectu cogitatus carnis est actus. Sed etsi in cerebro, vel in medio superciliorum discrimine, vel [11]ubiubi philosophis placet, principalitas sensuum consecrata est, quod [12]*ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΝ* appellatur, caro erit omne animae cogitatorium. Nunquam anima sine carne est, [13]quamdiu in carne est. Nihil non cum illa agit, sine qua non est. Quaere adhuc an cogitatus quoque per carnem [14]administrentur, qui per carnem dinoscuntur extrinsecus. Volutet aliquid anima, vultus operatur indicium, facies intentionum omnium speculum est. Negent factorum societatem cui negare non possunt cogitatorum. Et illi quidem delinquentias carnis enumerant: ergo peccatrix tenebitur supplicio. Nos vero etiam virtutes carnis opponimus: ergo et bene operata tenebitur praemio. Et si [15]anima est quae agit et impellit in omnia, carnis obsequium est. Deum non licet aut iniustum iudicem credi aut inertem; iniustum, si sociam bonorum operum a praemiis arceat, inertem, si sociam malorum a suppliciis secernat, cum humana censura eo perfectior habeatur [16]quo etiam ministros facti cuiusque deposcit, nec [17]parcens nec invidens illis, quominus cum auctoribus aut poenae aut [18]gratiae communicent [19]fructum.

Matth. IX, 4.

Matth. V, 28.

Cap. XVI. Sed cum imperium animae, obsequium carni distribuimus, prospiciendum est [1]ne et hoc alia argumentatione subvertant, ut velint carnem sic in officio animae collocare, non quasi ministram, ne [2]ex hoc sociam cogantur agnoscere. Dicent enim ministros et socios habere arbitrium ministrandi atque sociandi et potestatem suae voluntatis in utrumque, homines scilicet et ipsos; idcirco cum auctoribus [3]merita communicare, quibus operam sponte [4]accommo-

4. liceat solos solos licet *B*. licet solos solos licet *A*. 5. effectum (*AB*)*bcd*. defectum *reliqui*. 6. conlegio *A*. 7. artem *AB*. 8. suggillatione *bc*. 9. conspexerit mulierem ad concupiscendum *cd.*, *de codice Io. Clementis*. ad concupiscendum conspexerit *A*. conspexerit ad concupiscendum *reliqui*. 10. adulterat *A*. adulterium *B*. 11. ubiubi *bcd*. ubi *reliqui*. 12. *ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΝ A*. agenonicon *B*. egemonicon *Ca*. hegemonicon *bcd*. 13. quamdiu in carne est om. *ABC*. 14. administrantur *BCa*. administratur *A*. 15. est anima *AB*. 16. quod *b*. 17. parens *B*. 18. gratis *B*. 19. fructus *A*.

Cap. XVI. 1. ne et hoc *cd. tres Vaticani*. ne ex hoc *B*. ne et ex hoc *reliqui*. 2. ex hoc *cd.*, *ex codice Io. Clementis*. et *reliqui*. 3. merito *AB*. 4. accommodarint *ABCa*.

dant: carnem autem nihil sapientem, nihil sentientem per semetipsam, non velle, non nolle de suo habentem [5]vice potius vasculi apparere animae, ut instrumentum, non ut ministerium. Itaque animae solius iudicium praesidere, qualiter usa sit vasculo carnis, vasculum vero ipsum non esse sententiae obnoxium, quia nec calicem [6]damnari, si quis eum veneno [7]temperarit, nec gladium ad bestias [8]pronuntiari, si quis eo latrocinium fuerit operatus. Iam ergo innocens caro ex [9]ea parte qua non reputabuntur illi operae malae, et nihil prohibet innocentiae nomine salvam eam fieri. Licet enim nec [10]bona opera [11]reputentur illi, [12]sicut nec [13]mala, [14]divinae tamen benignitati magis competit innocentes liberare. [15]Beneficus enim debet; optimi est autem etiam quod non [16]debetur offerre. Et tamen calicem, non dico venenarium, in quem mors aliqua [17]ructarit, sed [18]frictricis vel [19]archigalli vel gladiatoris aut carnificis [20]spiritu infectum, quaero an minus damnes quam oscula ipsorum? nostris quoque sordibus nubilum, vel non pro animo temperatum, elidere solemus, quo magis puero irascamur. Gladium [21]vero latrociniis ebrium quis non a domo tota, nedum a cubiculo, nedum a capitis sui officio [22]relegabit, praesumens scilicet nihil aliud se quam [23]inludia animarum somniaturum, [24]urguentium et inquietantium sanguinis sui concubinum? At enim et calix bene sibi conscius, et de diligentia [25]ministerii commendatus, [26]de coronis quoque potatoris sui [27]inornabitur aut aspergine florum honorabitur. Et gladius bene de bello cruentus et melior homicida laudem suam consecratione pensabit. [28]Est ergo et in vascula et in instrumenta sententiam figere, ut dominorum et auctorum meritis et ipsa communicent; ut huic quoque argumentationi satisfecerim, licet ab exemplo vacet diversitas rerum. Omne enim vas vel instrumentum aliunde in usus venit, extranea omnino materia a substantia hominis. Caro autem ab exordio uteri [29]consata, [30]conformata, con-

5. iure *B.* 6. damnari *ABCacd. tres Vaticani.* damnaris *b.* 7. temperaverit *A.* 8. pronuntiari *ABCacd. tres Vaticani.* pronuntiaris *b.* 9. ea *om. bc.* 10. bonae operae *cd.* 11. imputentur *B.* 12. sic nec *A.* 13. malae *cd.* 14. divina tamen benignitate *B.* 15. Beneficus (Beneficos *AB.*) enim debet; optimi (optumi *B.*) est autem *ABa.* beneficis enim debet. Optimi est autem *bcd.* beneficus est atque optimus. Debet autem etiam *C. Probant Fr. Iunius et Ios. Scaliger.* 16. debetur *ABcd.* debereturˇ *reliqui, Fr. Iunius.* 17. ructarit *bcd.* ructaret *ACa.* reputaret *B.* 18. frictricis *bc.* fictricis *ABCad. tres Vaticani et liber Pithoei.* fascinatricis *Fulv. Ursinus.* Thracis *Petr. Ciacconius.* architrecis *G. Canterus Nov. Lectt. IV,* 12. 19. Galli *Petr. Ciacconius.* 20. in spiritu *B.* 21. vel *ABC.* 22. relegabit *ABCa. tres Vaticani.* relegarit *bcd.* 23. inludia *abcd.* invidia *AC. codex Pithoei.* invidiam *B., Nicol. Rigaltius.* 24. urguentium *c. tres Vaticani et codex Io. Clementis.* urgentium *reliqui.* 25. ministri *amg.* 26. de *om. ABC.* 27. inornabitur *ab.* inorbitur *C. et cod. Pithoei.* morbiter *B.* mo'biter *A.* inorabitur *cd. tres Vaticani.* 28. Est *Acd. tres Vaticani.* Estne *reliqui.* 29. consata *Abcd.* consita *reliqui.* 30. confirmata *AB.*

I Thess. IV, 4. genita animae etiam in omni operatione miscetur illi. Nam etsi vas [31]vocatur apud apostolum, quam iubet in honore [32]tractari, eadem tamen ab eodem homo [33]exterior appellatur; ille scilicet limus qui prior titulo hominis incisus est, non calicis aut gladii aut vasculi ullius. Vas enim capacitatis nomine dicta est, qua animam capit et continet, homo vero de communione naturae, quae eam non instrumentum in operationibus [34]praestat, sed ministerium. Ita et ministerium tenebitur iudicio, [35]et si de suo nihil sapiat, qua portio est eius quae sapit, non [36]supellex. Hoc et apostolus sciens nihil carnem agere per semetipsam quod non animae deputetur nihilominus peccatricem iudicat carnem, ne eo quod [37]ab anima [38]videatur impelli iudicio liberata credatur. Sic et cum aliquas hu-
I Cor. VI, 20. dis operas carni indicit, Glorificate, [39]inquit, et tollite deum in corpore vestro, certus et hos [40]conatus ab anima agi, idcirco tamen et carni eos mandat, quia et illi fructum [41]repromittit. Alioquin nec [42]exprobratio competisset in alienam [43]culpae nec adhortatio in extraneam [44]gloriae; et exprobratio enim et exhortatio vacarent erga carnem, si vacaret et merces quae in resurrectione captatur.

Cap. XVII. Simplicior quisque fautor sententiae nostrae putabit carnem etiam idcirco repraesentandam esse iudicio, quia aliter anima non capiat passionem tormenti seu refrigerii, utpote incorporalis; hoc enim vulgus existimat. Nos [1]autem animam corporalem et hic profitemur et in suo volumine probamus, habentem proprium genus [2]substantiae soliditatis, per quam quid et sentire et pati possit. Nam et nunc animas torqueri foverique penes inferos, [3]licet nudas, licet adhuc exules carnis, [4]probabit Lazari exemplum. [5]Dedit igitur adversario dicere: Ergo quae habet corpulentiam propriam, de suo [6]sufficiet ad facultatem passionis et sensus, ut non egeat repraesentatione carnis. Immo eatenus egebit, non [7]qua sentire quid sine carne non possit, sed [8]qua necesse est illam etiam cum carne sentire. Quantum enim ad agendum de suo sufficit, tantum [9]et ad patiendum. Ad agendum autem minus de suo sufficit. Habet enim de suo solummodo cogitare, velle, cupere, disponere. Ad perfi-

31. vocat apostolus *A. tres Vaticani.* vocatur apostolum *B.* 32. tractare *Ca.* 33. appellatur exterior *ABCa.* 34. habet *b.* 35. etsi *bcd.* ut *reliqui.* 36. supplex *amg.* 37. ab *om. A.* 38. videtur *AB. tres Vaticani.* 39. inquit, et tollite *A. tres Vaticani.* tollite *reliqui.* 40. conatus *ABCmgabcd.* coronatus *C.* 41. repromittit *Aabcd.* repromittunt *reliqui.* 42. exprobatio *B., uti solet.* 43. culpam *amg.* 44. gloriam *amg.*

Cap. XVII. 1. autem *om. AB.* 2. substantivae *Cmg.* 3. licet *om. A.* 4. probabit Lazari *BCa.* probavit Lazari *bcd.* Lazari probabit *A.* 5. Dedim *c.* 6. sufficiat *AB.* 7. qua *Cmgcd. tres Vaticani.* quia *ABCab.* 8. qua *Cmgcd. tres Vaticani.* quia *ABCab.* 9. etiam *codex Io. Clementis.*

ciendum autem operam carnis expectat. Sic itaque et ad patiendum societatem carnis expostulat, ut tam plene per eam pati possit quam sine ea plene agere non potuit. Et ideo in quae de suo sufficit, eorum interim sententiam pendit, concupiscentiae et cogitatus et voluntatis. Porro si haec satis essent ad plenitudinem meritorum, [10]ut non requirerentur et facta, sufficeret in totum anima ad perfectionem iudicii de his iudicanda in quae agenda sola suffecerat. Cum vero etiam [11]facta devincta sint meritis, facta autem per carnem administrentur, iam non sufficit animam sine carne foveri sive cruciari pro operibus etiam carnis, etsi habet corpus, [12]etsi habet membra, quae [13]proinde illi non sufficiunt ad sentiendum [14]plene, quemadmodum nec ad agendum perfecte. Idcirco pro [15]quoquo modo egit, pro eo et patitur apud inferos, prior degustans iudicium, sicut prior induxit admissum; expectans tamen et carnem, ut per illam etiam facta compenset cui cogitata mandavit. Denique haec erit ratio in ultimum finem destinati iudicii, ut exhibitione carnis omnis divina censura perfici possit. Alioquin non [16]sustineretur in finem quod et nunc animae [17]decerpunt apud inferos, si solis animabus destinaretur.

Hucusque praestructionibus egerim ad muniendos sensus omnium scripturarum, quae carnis [1]recidivatum pollicentur. Cui cum [2]tot auctoritates iustorum patrociniorum procurent, honores dico substantiae ipsius, [3]tum vires dei, [4]tum exempla earum, [5]tum rationes iudicii et necessitates ipsius, utique secundum praeiudicia tot auctoritatum scripturas intellegi oportebit, non secundum ingenia haereticorum, de sola incredulitate venientia, quia incredibile habeatur restitui substantiam interitu subductam, non quia [6]aut substantiae ipsi [7]inemeribile sit, aut deo [8]impossibile, aut iudicio [9]inhabile. Plane incredibile, si nec [10]praedicatum divinitus fuerit; nisi quod etsi praedicatum id a deo non fuisset, ultro praesumi debuisset, ut propterea non praedicatum, quia tot auctoritatibus praeiudicatum. At cum divinis quoque vocibus [11]persónat, tanto abest ut aliter intellegatur quam desiderant illa a quibus etiam sine divinis vocibus [12]persuadetur. Videamus igitur hoc primum, quo- Cap. XVIII.

10. et *A*. 11. facta *om. A*. 12. et habet *a*. 13. perinde *B*. 14. plene, quemadmodum *om. ABCa*. 15. quoquo *ABcd. tres Vaticani*. quo *reliqui*. 16. sustinuerunt *AB*. 17. decerpunt *bcd*. decerpuntur *reliqui*.

Cap. XVIII. 1. recidiva cum pollicentur *AB*. 2. tota auctoritate si iustorum *ABC*. 3. cum *AB*. 4. cum *AB*. 5. cum *AB*. 6. aut *bcd*. et *reliqui*. 7. memorabile *B*. inremeabile *coni. Rhenanus, uti legitur in marg. ed. princ.* 8. inpassibile *B*. 9. inhabitabile *ABC*. 10. praeiudicatum *Ca*. 11. personet *d*. 12. persuadeatur *BCa*.

nam [13]titulo spes ista [14]proscripta sit. Unum, opinor, apud omnes [15]edictum dei pendet, Resurrectio mortuorum. Duo verba expedita, decisa, detersa. Ipsa conveniam, ipsa discutiam, cui se substantiae addicant. Cum audio resurrectionem homini immittere, quaeram necesse est quid eius cadere sortitum [16]sit; siquidem nihil resurgere expectabit nisi quod ante succiderit. Qui ignorat carnem cadere per mortem, potest eam nec stantem nosse per vitam. Sen-
Gen. III, 19. tentiam dei natura pronuntiat: Terra es, et in terram ibis. Et qui non [17]audivit, videt. Nulla mors non ruina membrorum [18]est. Hanc corporis sortem dominus quoque expressit, [19]cum ipsa sub-
Io. II, 19. stantia indutus, Diruite, inquit, templum istud, et ego illud triduo resuscitabo. Ostendit enim cuius sit dirui, cuius elidi, cuius iacere, [20]cuius et relevari et resuscitari; quamquam et animam
Matth. XXVI, 38. [21]circumferret trepidantem usque ad mortem, sed non cadentem
Io. II, 21. per mortem; quia et scriptura, De corpore, inquit, suo dixerat. Atque adeo caro est quae morte subruitur, ut exinde a cadendo cadaver [22]renuntietur. Anima porro nec vocabulo cadit, quia nec habitu ruit. [23]Atquin ipsa est quae ruinam corpori infert cum efflata est, sicut ipsa est quae illud de terra [24]suscitabit ingressa. Non potest cadere quae [25]suscitabit ingressa; non potest ruere quae [26]elidit egressa. Artius dicam, ne in somnum quidem cadit anima cum corpore, ne tum quidem sternitur cum carne. [27]Etenim agitatur in somnis et iactitatur; quiesceret autem, si iaceret, [28]et iaceret, si caderet. Ita nec in [29]veritatem mortis cadit quae nec in [30]imaginem eius ruit. Sequens nunc vocabulum, Mortuorum, aequa dispice cui substantiae [31]insidat; quamquam in hac materia admittamus interdum mortalitatem animae assignari ab haereticis, ut, si anima mortalis resurrectionem consecutura est, praeiudicium sit et carni non minus mortali resurrectionem communicaturae. Sed nunc proprietas vocabuli vindicanda est suae sorti. Iam quidem eo ipso quod resurrectio caducae rei est, [32]id est carnis, eadem erit et in nomine Mortui, quia caducae rei est resurrectio, quae dicitur mortuorum. Sic et per Abraham, patrem fidei, divinae familiaritatis virum discimus. Postulans enim Sarae humandae locum de filiis

13. titulo *ABCmgabcd.* stilo *C.* 14. prescripta sit *AB.* perscripta *c. tres Vaticani.* 15. pendet edictum dei *A.* 16. sit *om. AB.* 17. audivit *cd., ex cod. Io. Clementis.* audit *reliqui.* 18. est *om. ABC. Addidit primum Gangneius de suis codd.* 19. cum *om. b.* 20. eius *c., ex tribus Vaticanis.* 21. circumferret *tres Vaticani.* circumferet *B.* et circumferet *A.* circumferat *reliqui.* 22. resuscietur *b.* 23. Atqui *C.* Atque *a.* 24. suscitavit *ab.* 25. suscitavit *Cab. hi duo desiderantur verba* Non potest cadere quae suscitabit ingressa. 26. elegit *Ch.* 27. Etenim *cd., ex cod. Io. Clementis.* Sed enim *reliqui.* 28. et iaceret, si caderet *om. ABC. Addidit haec primum de suis codd. Gangneius.* 29. veritate *ABCa.* 30. imagine *ABCa.* 31. insideat *B.* insidiat *A.* 32. istud est *AB.*

[33]Chet, Date ergo, inquit, mihi possessionem sepulchri vobiscum, Gen. XXIII, 4.
et humabo [34]mortuum meum, carnem scilicet. Neque enim animae humandae spatium desiderasset, et si anima mortalis crederetur, et si Mortuus dici mereretur. Quodsi [35]Mortuus corpus est, corporum erit resurrectio, cum dicitur mortuorum.

Et haec itaque dispectio tituli et praeconii ipsius, fidem utique Cap. XIX.
defendens vocabulorum, illuc proficere debebit, ut, si [1]quid [2]pars diversa turbat obtentu figurarum et aenigmatum, manifestiora quaeque praevaleant, et de incertis certiora [3]praescribant. Nacti enim quidam sollemnissimam eloquii prophetici formam, allegorici et figurati plerumque, non tamen semper, resurrectionem quoque mortuorum manifeste annuntiatam in imaginariam significationem distorquent, asseverantes ipsam etiam mortem spiritaliter intellegendam. Non enim hanc esse in vero quae sit in medio, [4]discidium carnis atque animae, sed ignorantiam dei, per quam homo mortuus deo non minus in errore iacuerit quam in sepulchro. Itaque et resurrectionem eam vindicandam qua quis [5]adita veritate redanimatus et revivificatus deo ignorantiae morte discussa velut de sepulchro veteris hominis eruperit, quia et dominus scribas et pharisaeos sepulchris dealbatis [6]adaequaverit. Exinde ergo resurrectionem [7]fide Matth. XXIII, 27.
consecutos cum domino esse [8]cum eum in baptismate induerint. Hoc denique ingenio etiam in colloquiis saepe nostros decipere [9]consueverunt, quasi et ipsi resurrectionem carnis admittant. Vae, inquiunt, qui non in hac carne resurrexerit; ne statim illos percutiant, si resurrectionem statim abnuerint. Tacite autem secundum conscientiam suam hoc sentiunt: Vae, qui non, dum in hac carne est, cognoverit arcana haeretica; hoc est enim apud illos resurrectio. Sed et plerique ab [10]excessu animae resurrectionem vindicantes de sepulchro exire de saeculo evadere interpretantur, quia et saeculum mortuorum sit habitaculum, id est ignorantium deum, [11]vel etiam de ipso corpore, quia et corpus vice sepulchri conclusam animam in saecularis vitae morte [12]detineat.

Ob huiusmodi igitur coniecturas primam praestructionem eo- Cap. XX.
rum depellam, qua volunt omnia prophetas per imagines contionatos; quando, si ita esset, ne ipsae quidem imagines distingui potuissent, si non et veritates praedicatae fuissent, ex quibus

33. Chet *bcd*. Heth *Ca*. eth *AB*. 34. mortuum meum *bd*. mortuam meam *ABCac. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis*. 35. mortuum *a*.

Cap. XIX. 1. qua *C*. 2. diversa pars *AB*. 3. praescribantur *A*. praescribatur *B*. 4. dissidium *Ca*. 5. addita *ABC*. 6. aequaverit *A*. 7. fidei *b*. 8. cum baptisma induerint *ABC*. 9. consueverunt *ABc. tres Vaticani*. consuerunt *reliqui*. 10. excussu *A*. 11. vel *om. AB*. 12. detinebat *b*.

imagines [1]deliniarentur. Atque adeo si omnia figurae, quid erit illud cuius figurae? Quomodo speculum [2]obtendes, si nusquam est facies? Adeo autem non omnia imagines, sed et veritates, nec omnia umbrae, sed et corpora, ut in ipsum quoque dominum insigniora quaeque luce clarius praedicarentur. Nam et virgo con-
Ies. VII, 14. cepit in utero non figurate, et peperit [3]Emmanuelem, nobiscum
Ies. VIII, 4. [4]deum Iesum, non oblique; et si oblique, Accepturum virtutem
Ies. III, 13. Damasci et spolia Samariae, sed manifeste, Venturum in iudicium cum presbyteris et [5]principibus populi. Nam et tumultuatae sunt gentes in persona Pilati, et populi meditati sunt inania in persona
Ps. II, 1 sq. Israëlis. Astiterunt reges terrae, Herodes, et archontes congregati sunt in unum, Annas et Caiphas, adversus dominum et adversus
Ies. LIII, 7. Christum eius. Qui et tanquam ovis ad [6]iugulationem adductus est, et tanquam agnus [7]ante tondentem, scilicet Herodem, sine voce:
Ies. L, 6. sic non aperuit os [8]suum; dorsum suum ponens ad flagella, et maxillas [9]ad palmas, et faciem non avertens a [10]sputaminum iacu-
Ies. LIII, 12. lis; deputatus etiam inter iniquos, perfossus manus et pedes, sor-
Ps. XXII, 8. 17. 19. tem passus in vestimento, et potus amaros, et capitum irridentium
LXIX, 22. Zach. XI, 12 sq. nutus, triginta argenteis appretiatus a proditore. Quae hic figurae apud [11]Esaiam, quae imagines apud David, quae aenigmata apud
Ier. XXXII, 9 sqq. Hieremiam, ne virtutes quidem eius per parabolas [12]profatos? Aut
Matth. XI, 5. numquid nec oculi patefacti sunt caecorum, nec inclaruit lingua
Ies. XXXV, 5 sq. mutorum, nec manus aridae et genua dissoluta revaluerunt, [13]nec [14]claudi salierunt ut cervus? Quae [15]etsi spiritaliter quoque interpretari solemus secundum [16]comparationem animalium vitiorum a domino [17]remediatorum, cum tamen et carnaliter adimpleta sunt, ostendunt prophetas in utramque speciem praedicasse, salvo eo [18]quod plures voces eorum nudae et simplices et ab omni allegoriae nubilo purae defendi [19]possunt: ut cum exitus gentium et urbium resonant, Tyri et Aegypti et Babylonis [20]et Idumaeae et [21]Carthaginiensium navium, ut cum ipsius Israëlis plagas aut venias, captivitates, restitutiones, ultimaeque dispersionis exitum perorant. Quis haec [22]interpretabitur magis quam recognoscet? Res in lit-

Cap. XX. 1. declinarentur *B*. 2. obtendas *A*. obtendens *B*. 3. Emanuelem (*AB*)*C*. 4. deum *Bcd*. hemman *A*. dominum *reliqui*. 5. principibus *ABCa*. tres *Vaticani*. archontibus *bcd*. 6. iugulationem *ABCad*. *tres Vaticani*. victimam *b*. 7. ante se tondentem *b*. ante tondentem *reliqui*, *et tres Vaticani*. 8. suum *om. AB*. 9. in *AB*. *tres Vaticani*. *Cf. Adv. Marcion. III*, 5. 10. sputaminum iaculis *ABCd*. *tres Vaticani*, *et cod. Pithoei*. foeditate sputorum *b*. foeditate sputaminum *c*. 11. ysaiam *A*. isayam *B*. 12. praefatos *cod. Io. Clementis*. praefatas *A*. 13. nec *om. A*. 14. clodi *bc*. 15. etsi *BCab*. etsi ipsi *cd*., *de cod. Io. Clementis*. et *B*. 16. corporationem *B*. 17. mediatorum *A*. 18. quo *d*. 19. possint *bcd*. possent *B. m. pr.* 20. et *om. Ca*. 21. Carthaginiensium *cd*., *de cod. Io. Clementis*. Carthaginensium *reliqui*. 22. interpretatur *B*.

teris tenentur [23]ut litterae in rebus [24]leguntur. Ita non semper nec in omnibus allegorica forma est prophetici eloquii, sed interdum et in quibusdam.

Si ergo interdum et in quibusdam, inquis, cur non et in edicto resurrectionis [1]spiritaliter intellegendae? [2]Quoniam quidem plurima ratio intercedit. Primo enim quid facient [3]tot ac talia instrumenta divina, ita aperte corporalem contestantia resurrectionem, ut nullam admittant figuratae significantiae suspicionem? Et utique aequum [4]sit, quod et supra demandavimus, incerta de certis et obscura de manifestis praeiudicari, vel ne inter discordiam certorum et incertorum, manifestorum et obscurorum fides dissipetur, veritas periclitetur, ipsa divinitas ut inconstans denotetur. [5]Tum quod verisimile non est ut ea [6]species sacramenti in quam fides tota committitur, in quam disciplina tota commititur, ambigue [7]annuntiata et obscure [8]proposita videatur, quando spes resurrectionis, nisi manifesta de periculo et praemio, neminem ad eiusmodi praesertim religionem, publico odio et hostili elogio obnoxiam, persuaderet. Nullum opus certum est mercedis incertae. Nullus timor iustus est periculi dubii. Et merces autem et periculum in resurrectionis pendet eventu. [9]Sed et si temporalia et localia et personalia dei decreta atque iudicia in urbes et gentes et reges tam [10]aperta prophetia iaculata est, quale est ut aeternae dispositiones eius et universales in omne [11]hominum genus lucem sui fugerint? [12]quae quanto maiora, tanto clariora esse deberent, ut maiora crederentur. Et puto deo nec livorem nec dolum nec inconstantiam nec lenocinium adscribi posse, per quae fere promulgatio maiorum cavillatur. Cap. XXI.

Post haec ad illas [1]etiam scripturas respiciendum est quae non sinunt resurrectionem secundum animales istos, ne dixerim spiritales, aut hic iam in veritatis agnitione praesumi aut ab excessu statim vitae vindicari. Cum enim et tempora totius spei fixa sint sacrosancto stilo, nec liceat eam ante constitui [2]quam in [3]adventum, opinor, Christi, vota nostra suspirant [4]in saeculi huius occasum, [4b]in transitum mundi quoque ad diem domini magnum, Cap. XXII.

23. ut *om. A.* 24. legantur *bcd.*

Cap. XXI. 1. spiritualiter *B., ubique.* 2. quoniam *om. A.* 3. tot ac talia *bcd.* tot alia *reliqui.* 4. est sic et *A.* 5. tunc *BC.* 6. spes *coni. Ludov. de la Cerda.* 7. annuata *BC.* 8. pronuntiata atque proposita *A.* 9. Sed et si *abcd.* Etsi *ABC.* 10. aperte *d., Latinius.* 11. humanum *B. tres Vaticani.* 12. quae *om. d.*

Cap. XXII. 1. quoque *A.* 2. quam in *bcd.* aeque in *cod. Io. Clementis.* in *reliqui.* 3. adventum *Bcd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* adventu *Aab.* 4. in *om. ABCa.* 4b. est *A.*

diem irae [5]et retributionis, diem ultimum et occultum, nec alii [6]praeter patri notum, et tamen signis atque portentis et concussionibus elementorum et conflictationibus nationum praenotatum. Evolverem prophetias, si dominus ipse tacuisset (nisi quod et prophetiae vox erant domini), [7]sed plus [8]est quod [9]illas suo ore consignat. Interrogatus a discipulis quando eventura essent quae interim de templi exitu [10]eruperat, ordinem temporum primo Iudaicorum usque ad excidium Hierusalem, dehinc communium usque
Luc. XXI, 24. ad [11]conclusionem saeculi [12]digerit. Nam posteaquam edixit, Et tunc erit Hierusalem conculcatui nationibus, donec adimpleantur tempora nationum, [13]allegandarum scilicet a deo et congregandarum cum [14]reliquiis Israëlis, inde iam in orbem et in saeculum praedi-
Ioël III, 3 sqq. Dan. VII, 13 sq. cat, secundum Ioëlem et Danielem et universum concilium prophetarum, futura signa in sole et [14b]in luna et in stellis, [15]conlisionem [16]nationum cum stupore sonitus maris, et motus [17]refrigescentium hominum prae metu et expectatione eorum quae imminent
Luc. XXI, 26. 28. orbi terrae. Virtutes enim, inquit, caelorum commovebuntur, et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus, cum plurimo potentatu et gloria. Ubi autem coeperint ista fieri, [18]emergetis, et elevabitis capita vestra, quod redemptio vestra [19]adpropinquaverit. Et tamen adpropinquare eam dixit, non adesse iam, et cum coeperint ista fieri, non cum facta fuerint, quia cum facta fuerint, tunc aderit redemptio nostra, quae eo usque adpropinquare dicitur, erigens interim et [20]excitans animos ad proximum iam [21]spei fructum. Cuius etiam parabola subtexitur tenerescentium arborum in
Matth. XXIV, 32 sq. 42. Luc. XXI, 29 sqq. 36. caulem floris [22]et *florem* dehinc frugis antecursorem. Ita et vos, cum videritis [23]omnia ista fieri, scitote in proximo esse regnum dei. Vigilate ergo omni [24]tempore, ut [25]digni habeamini effugere omnia ista, et stetis ante filium hominis, utique per resurrectionem omnibus [26]ante transactis. Ita etsi in agnitione sacramenti [27]fruticat, sed in domini repraesentatione florescit atque frugescit. Quis ergo dominum tam intempestive, tam acerbe excitavit, iam
Ies. II, 19. ad dexteram dei, ad confringendam terram secundum Esaiam, quae.

5. et *om. A.* 6. praeter patri *ABd. cod. Pithoei.* praeterquam patri *reliqu.* 7. si *B.* 8. est *om. AC.* 9. illos *A.* 10. eruperat *ABCa. tres Vaticani.* eruperant *reliqui.* 11. consummationem *A. tres Vaticani.* 12. digerit *b., Fulv. Ursinus.* dirigit *reliqui, et tres Vaticani.* 13. allegandarum *bc.* allegendarum *reliqui.* 14. reliquo *b.* 14b. in luna *ABcd. tres Vaticani.* luna *reliqui.* 15. conlisionem *Vaticanorum unus.* conclusionem *reliqui.* 16. gentium *A.* 17. perfrigescentium *Vaticani apud Pamelium.* 18. evergetis *Fulv. Ursinus.* 19. adpropinquarit *bd.* 20. exertans *B.* exortans *A.* 21. perfructum *A.* 22. et florem dehinc *cye.* et dehinc florem (*AB?*)*cd.* et dehinc *Cab.* 23. ista omnia *A.* 24. intempore *AB.* 25. digni habeamini *ABCacd. tres Vaticani.* dignemini *b.* 26. transactis ante *A.* 27. fruticat *cd.* fructificat *Latinius.* fructificasset *ABCab.*

puto, adhuc integra est? Quis inimicos Christi iam subiecit pedi- Ps. CX, 1.
bus eius secundum David, quasi velocior patre, [28]omni adhuc po-
pularium coetu [29]reclamante Christianos ad leonem? Quis caelo
descendentem Iesum talem conspexit qualem ascendentem [30]apostoli Act. Apost. I, 11.
viderant, secundum angelorum constitutum? Nulla ad hodiernum
tribus ad tribum pectora ceciderunt, agnoscentes quem pupugerunt. Zach. XII, 10. Io. XIX, 37.
Nemo adhuc excepit Heliam, nemo adhuc fugit antichristum, nemo Maleach. IV, 5.
adhuc Babylonis exitum flevit. [31]Et est iam qui [32]resurrexerit, nisi I. Io. IV, 3. Apoc. XII, 6.
haereticus? Exiit plane iam de corporis sepulchro, etiam nunc Apoc. XVIII, 2.
febribus [33]et [34]hulceribus obnoxius, et conculcavit iam inimicos,
etiam nunc luctari habens cum mundi potentibus. Et utique iam
regnat, etiam nunc Caesari quae sunt Caesaris debens. Matth. XXII, 21.

Docet quidem apostolus, Colossensibus scribens, mortuos Cap. XXIII.
fuisse nos aliquando alienatos et inimicos sensus domini, cum in
operibus pessimis agebamus, dehinc consepultos Christo in baptis-
mate, et conresuscitatos in eo per fidem efficaciae dei, qui illum
[1]suscitarit a mortuis. Et vos, cum mortui essetis [2]in delictis et Col. II, 12 sq. 20.
[3]praeputiatione carnis vestrae, vivificavit cum eo, donatis vobis
omnibus delictis. Et rursus: Si cum Christo mortui estis ab ele-
mentis mundi, quomodo [4]quasi quidam viventes in mundo senten-
tiam fertis? Sed cum ita nos mortuos faciat spiritaliter ut tamen
et corporaliter quandoque morituros agnoscat, utique et [5]resuscitatos
proinde spiritaliter deputans aeque non negat etiam corporaliter
resurrecturos. Denique, Si [6]resurrexistis, inquit, cum Christo, ea Col. III, 1 sq.
quae sursum sunt quaerite, ubi est Christus in dextera dei resi-
dens, ea quae sursum sunt sapite, non quae deorsum. Ita animo
ostendit resurgere, quo solo [7]adhuc possumus caelestia attingere.
Quae non quaereremus nec saperemus, si possideremus. Subicit
etiam, Mortui enim estis, scilicet delictis, non [8]vobis, [9]et vita Col. III, 3.
vestra abscondita est cum Christo in deo. Nondum ergo adpre-
hensa est, quae abscondita est. Sic et Ioannes, Et nondum, ait, I Io. III, 2.
[10]manifestatum est quid futuri [11]simus. Scimus quia, si [12]mani-
festaverit, similes [13]eius erimus. Tanto abest ut simus iam quod
nescimus, utique scituri, si iam essemus. Adeo contemplatio est

28. omnium *A*. 29. clamante *bcd*. 30. apostoli viderunt *B*. viderant apostoli *A*. 31. Et est *bcd*. Est *reliqui*. 32. resurrexerit *ABCacd*. *tres Vaticani*. resurrexit *b*. 33. vel *A*. 34. hulceribus *Cabc*. ulceribus *reliqui*.

Cap. XXIII. 1. suscitarat *A*. suscitavit „*alii*", *nescio qui, apud Fr. Iunium*. 2. in *om. ABCa*. *tres Vaticani*. 3. praeputio *b*. 4. quasi quidam *Ac*. *tres Vaticani*. quidam quasi *reliqui*. 5. resuscitaturos *AB*. 6. resurrexisti *A*. 7. possumus adhuc *A*. 8. vobis *Acd*. *Vaticanorum duo*. nobis *reliqui*. 9. et *Acd*. *duo Vaticanorum, et cod. Io. Clementis*. 10. manifestatum *Cmgabcd*. manifestum *ABC*. 11. sumus *ABCa*. 12. manifestatus fuerit *cod. Io. Clementis*. 13. eius *ABcd*. *tres Vaticani, et cod. Io. Clementis*. ei *reliqui*.

spei in hoc spatio per fidem, non [14]repraesentatio, nec possessio, sed expectatio. De qua spe et expectatione Paulus ad Galatas:
Gal. V, 3. Nos enim spiritu ex fide spem iustitiae expectamus; non ait, tenemus. Iustitiae autem dei dicit ex iudicio quo [15]iudicabimur de
Phil. III, 11 sqq. mercede. Ad quam pendens et ipse cum Philippensibus scribit, Si [16]qua, inquit, concurram in [17]resurrectionem, quae [18]est a mortuis, non quia iam accepi aut [19]consummatus sum. Et utique crediderat, et omnia sacramenta cognoverat, vas electionis, doctor nationum, et tamen [20]adicit: Persequor autem, si adprehendam, in quo sum adprehensus a Christo. Eo amplius: Ego me, fratres, non puto adprehendisse: unum plane, oblitus posteriorum in priora me extendens secundum scopum persequor ad palmam incriminationis, per quam concurrerem; utique in [21]resuscitationem a mortuis,
Gal. VI, 9. suo tamen tempore, sicut ad [22]Galatas: Bene autem facientes ne taedeat, tempore enim suo [23]metemus. Sicut et ad Timotheum de
II Tim. I, 18 sq. [24]Onesiphoro: Det illi [25]dominus invenire misericordiam in illo die. In quem diem [26]ac tempus et ipsi [27]praecipit [28]custodire mandatum inmaculatum, inreprehensibile, in apparentiam domini Iesu Christi, quam suis temporibus ostendet beatus et solus [29]potentator et rex regnantium [30]et dominus dominantium, de deo dicens. De quibus
Act. Apost. III, 19 sqq. temporibus et Petrus in Actis: [31]Paeniteat itaque vos et [32]resipiscite ad abolenda delicta vestra, [33]uti tempora vobis superveniant refrigerii ex persona dei, et mittat praedesignatum [34]vobis Christum, quem oportet accipere caelos [35]ad usque tempora exhibitionis omnium quae locutus est deus ore sanctorum prophetarum.

Cap. XXIV. [1]Quae haec tempora cum Thessalonicensibus disce. Legimus
I Thess. I, 9 sq. enim: Qualiter conversi sitis ab idolis ad serviendum [2]vivo et vero deo [3]et ad expectandum [4]e caelis filium eius, quem suscitavit ex
I Thes. II, 19. mortuis, Iesum. Et rursus: Quae enim spes nostra vel gaudium vel exultationis corona, [5]quam ut et vos coram domino [6]deo nostro

14. repraesentatio *cd., de cod. Io. Clementis.* praesentatio *reliqui.* 15. iudicabitur *ABC.* 16. qua *BCabcd. cod. Io. Clementis, et unus de Vaticanis.* quo modo inquit *A. duo Vaticani.* 17. resurrectionem *Bbcd.* resuscitationem *reliqui.* 18. est *om. ABCab. Addidit primum Iac. Pamelius ex cod. Io. Clementis.* 19. consumatus *C.* 20. adicit *om. A.* adiecit *edd. Semleri et Leopoldi.* 21. resurrectionem *ABC.* 22. galathas *AB., pro more.* 23. metemus *ABCa., Fr. Iunius.* 24. honesiforo *AB.* 25. deus *A. duo Vaticani.* 26. et *A.* 27. praecepit *B.* 28. mandatum custodiri *A.* potens *ab.* potentator *reliqui, et tres Vaticani.* 30. et dominus dominantium *om. ABCa.* 31. Paeniteat itaque vos *ABcd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* Poeniteat vos *reliqui.* 32. resipiscite *cd., de emendat. Erasm.* respicite *reliqui.* 33. uti *AB.* ut *reliqui.* 34. vobis *bcd.* nobis *reliqui.* 35. usque ad *A.*

Cap. XXIV. 1. Quae haec *abcd.* Quae *C.* Haec *ABCmg.* 2. uno *B.* 3. et ad *ACab.* ad et *d.* et *Bc. tres Vaticani.* 4. e caelis *Acd. tres Vaticani.* a caelo *reliqui.* 5. quam ut et vos *Bab.* quam et vos *Acd.* quam ut vos *C.* quae et vos *edit. Semleri.* 6. deo *om. ABcd. tres Vaticani.*

Iesu Christo in [7]adventu ipsius? Item: Coram deo et patre nostro in [8]adventu domini nostri Iesu Christi, cum universis sanctis eius. De quorum dormitione minus [9]maerenda docens simul et tempora resurrectionis exponit, [10]dicens, Si enim credimus quod Iesus mortuus sit et [11]resurrexerit, sic et deus eos qui dormierunt per Iesum adducet cum ipso. Hoc enim dicimus vobis in sermone [12]domini, quod nos, qui vivimus, qui remanemus in [13]adventum domini nostri, non praeveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus in iussu et in voce archangeli et tuba dei descendet de caelo, et mortui in Christo primi resurgent, deinde nos, qui vivimus, [14]qui simul cum illis tollemur in nubibus obviam [15]Christo in aërem, et ita semper cum domino erimus. Quae vox archangeli, quae tuba dei audita iam, nisi forte in cubiculis haereticorum? Nam etsi tuba dei evangelicus sermo dici potest, [16]qui illos iam [17]vocaret, sed aut mortui erunt iam corporaliter, ut resurrexerint, et quomodo vivunt? aut in nubes erepti, et quomodo hic sunt? Miserrimi revera, ut apostolus pronuntiavit, qui in ista tantum vita sperantes habebuntur, [18]excludendi, dum praeripiunt quod post illam repromittitur, frustrati circa veritatem, non minus quam [19]Phygellus et Hermogenes. Et ideo maiestas spiritus sancti perspicax eiusmodi sensuum et in ipsa ad Thessalonicenses epistula suggerit: De temporibus autem et temporum spatiis, fratres, non est necessitas scribendi vobis. Ipsi enim certissime scitis quod dies domini quasi fur nocte ita [20]adveniet. Cum dicent, Pax, et, Tuta sunt omnia, tunc illis repentinus insistet interitus. Et in secunda pleniore sollicitudine ad eosdem: Obsecro [21]autem vos, fratres, per adventum domini nostri [22]Iesu Christi et congregationem nostram ad illum, ne cito commoveamini animo neque turbemini, neque per spiritum neque per sermonem, scilicet [23]pseudoprophetarum, neque per epistulam, scilicet [24]pseudapostolorum, ac si per nostram, quasi insistat dies domini. Ne quis vos seducat ullo modo. [25]Quoniam nisi veniat abscessio primo, huius utique regni, et reveletur delinquentiae homo, id est antichristus, filius perditionis, [26]qui adversatur et superextollitur [27]in omne quod [28]deus

I Thess. III, 13.

I Thess. IV, 13 sqq.

I Cor. XV, 19.

I Thess. V, 1 sqq.

7. adventum *AB*. 8. adventu *ABcd. tres Vaticani.* adventum *reliqui.* 9. miseranda *b.* 10. dicens *om. AB.* 11. resurrexerit *BCcd. tres Vaticani.* resurrexit *Aab.* 12. domini *Acd. duo Vaticani.* de *reliqui.* 13. adventu *A.* 14. qui *om. bc.* 15. domino *c., ex duobus Vaticanis.* 16. quis *AB.* 17. vocarit *c., ex tribus Vaticanis.* 18. excludendi *c., ex cod. Io. Clementis.* excludentes *B.* excludendo *reliqui.* 19. Phygelus *BCabc.* phigellus *A.* 20. veniet *A.* advenient *B.* 21. autem vos *cd., de cod. Io. Clementis.* vos *reliqui.* 22. Iesu Christi *om. ABCab. Addidit primum Pamelius de cod. Io. Clementis.* 23. pseudoàpostolorum *C.* 24. pseudoprophetarum *BC.* 25. quō *C.* quomodo *B.* 26. quia *c., error, puto, typographi.* 27. in *om. ABC.* 28. dicitur deus *AB.*

dicitur vel religio, uti sedeat in [29]templo dei, adfirmans deum se. Nonne meministis quod cum apud vos essem, haec dicebam vobis? Et nunc [30]quid detineat scitis, ad revelandum eum in suo tempore. Iam enim arcanum iniquitatis agitatur; tantum qui nunc tenet teneat, donec de medio fiat. Quis, nisi [31]Romanus status, cuius abscessio in decem reges dispersa [32]antichristum superducet? Et
II Thess. II, 1 sqq. tunc revelabitur iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, et evacuabit apparentia adventus sui, cuius est adventus secundum operationem [33]satanae in omni virtute et signis atque portentis mendacii et in omni seductione iniustitiae eis qui pereunt.

Cap. XXV. Etiam in Apocalypsi [1]Ioannis ordo temporum sternitur, quem
Apoc. VI, 9. martyrum quoque animae sub altari ultionem et iudicium flagitantes
Apoc. XV, 7. XVI, 1. sustinere didicerunt, ut prius et orbis de pateris angelorum plagas
Apoc. XVII, 9 sqq. suas ebibat, et prostituta illa civitas a decem regibus dignos exitus
Apoc. XIX, 19 sq. referat, et bestia antichristus cum suo pseudopropheta certamen ecclesiae [2]dei inferat, atque ita diabolo in [3]abyssum interim [4]rele-
Apoc. XX, gato primae resurrectionis praerogativa de [5]soliis ordinetur, dehinc et [6]igni dato universalis resurrectionis censura de libris iudicetur. Cum igitur et status temporum ultimorum scripturae notent, et totam Christianae spei frugem in [7]exodio saeculi collocent, apparet [8]aut tunc adimpleri totum quodcunque [9]nobis a deo repromittitur, et vacat quod hic iam ab haereticis vindicatur, aut, si et agnitio sacramenti resurrectio [10]est, salva utique illa creditur quae in ultimo praedicatur, et sequitur ut eo ipso, [11]quo haec spiritalis [12]vindicatur, illa corporalis praeiudicetur; quia si nulla tunc annuntiaretur, merito sola haec et tantummodo spiritalis vindicaretur. Cum vero et in ultimum tempus [13]edicitur, corporalis agnoscitur, quia non et tunc spiritalis [14]annuntiatur. Cur enim iterum annuntiaretur resurrectio eiusdem conditionis, id est spiritalis, cum aut nunc eam deceret expungi sine ulla differentia temporum, aut tunc sub omni [15]clausula temporum? Ita nobis magis competit etiam spiritalem defendere resurrectionem ab ingressu fidei, qui plenitudinem eius agnoscimus [16]in exitu saeculi.

29. dei templo *AB*. 30. qui teneat *ABCa*. 31. Rhomanus *C*. 32. antichristum *Cmgabcd*. antichristi *ABC*. 33. sathane *AB*.

Cap. XXV. 1. Ioannis *om. ABCa*. 2. dei *om. ABCab*. *Addidit de cod. Io. Clementis primum Pamelius*. 3. abisso *AB*. 4. religato *ABCa*. 5. soliis *Acd. teste Io. Clementis*. solis *reliqui*. 6. igne *ABCa*. 7. exodio *d., Fr. Iunius*. exordio *reliqui*. 8. autem *BC*. 9. a nobis deo *A*. 10. est *om. ABC*. 11. quo *cd., de codice, ni fallor, Io. Clementis*. quod *reliqui*. 12. vindicatur *Acd*. vindicetur *reliqui*. 13. educitur *ABC*. 14. annunciaretur *Ca*. *In AB. desiderantur verba* annuntiatur. Cur enim iterum. 15. clausula temporum? Ita *ABCacd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis*. clausura. Ita *b*. 16. in exitu *codex Io. Clementis*. exitu *BCmgc*. exitum *ABCab*.

Unum adhuc respondebo ad propositionem priorem allegorica- Cap. XXVI.
rum scripturarum, licere et nobis corporalem resurrectionem de
patrocinio figurati [1]proinde eloquii prophetici vindicare. Ecce enim
divina [2]in primordio sententia terram hominem pronuntiando, Terra Gen. III, 19.
es et in terram ibis, secundum substantiam scilicet carnis, quae
de terra erat sumpta, et quae prior homo [3]fuerat appellata, sicut
ostendimus, dat mihi disciplinam in carnem quoque interpretandi,
si quid irae vel gratiae in terram deus statuit, quia nec proprie
terra iudicio eius obnoxia est, quae nihil boni seu mali admisit.
Maledicta quidem [4]quae hauserit sanguinem, sed et hoc ipsum in Gen. IV, 11.
figuram carnis homicidae. Nam et si iuvari seu laedi habet terra,
[5]id quoque [6]propter hominem, [7]ut ille [8]iuvetur sive laedatur per
[9]consistorii sui exitus; quo magis ipse pensabit quae propter illum
etiam terra patietur. Itaque et cum comminatur terrae deus, carni
potius comminari eum dicam, et cum quid terrae pollicetur, carni
potius polliceri eum intellegam, ut apud David: Dominus regnavit, Ps. XCVII, 1. 4 sq.
[10]exultet terra, id est caro sanctorum, ad quam pertinet regni divini
fructus. Dehinc subiungit: Vidit, et concussa est terra: [11]montes
sicut cera liquefacti sunt a facie domini, caro scilicet profanorum:
et, Videbunt [12]enim eum qui confixerunt. Atque adeo [13]si simpli- Zach. XII, 10.
citer de [14]terra elemento utrumque existimabitur pronuntiatum, quo- Io. XIX, 37.
modo congruet et [15]concuti et liquefieri eam a facie domini, quo
supra regnante exultavit? Sic et apud Esaiam: Bona terrae edetis; Ies. I, 19.
bona carnis intellegentur quae illam manent in regno dei reforma-
tam et angelificatam et consecuturam, quae nec oculus vidit nec I Cor. II, 9.
auris audivit nec in cor hominis ascenderunt. Alioquin satis vanum
ut ad obsequium deus fructibus agri et cibariis vitae huius invitet,
quae etiam inreligiosis et blasphemis semel homini addicta condi-
tione communicat, pluens super bonos et malos, et solem suum Matth. V, 45.
[16]emittens super iustos et iniustos. Felix nimirum fides, si ea con-
secutura [17]est quibus hostes dei et Christi non modo utuntur, ve-
rum etiam abutuntur, ipsam conditionem colentes adversus con- Rom. I, 25.
ditorem. Bulbos et tubera in [18]terrae bonis deputabis, domino
pronuntiante ne in pane quidem victurum hominem. Sic Iudaei Matth. IV, 4.
terrena solummodo sperando caelestia amittunt, ignorantes et pa-

Cap. XXVI. 1. perinde *B*. 2. in *om. ABCa*. 3. fuerit *A*. 4. quae *Acd. tres Vaticani*. quod *BCmgab*. quo *C*. 5. id *om. ABC*. 6. per *B*. 7. uti *ABCa*. 8. iubetur *C*. 9. consistoris *BC*. 10. exultavit *ABCa. tres Vaticani*. 11. montes — — profanorum *om. A*. 12. enim eum qui *bc*. enim in quem *Fulv. Ursinus*. enim eum in quem *reliqui, et tres Vaticani*. 13. si *om. AB*. 14. terrae *ABCa*. 15. concuti et *bcd*. concutiet *ABC*. conveniet *a*. 16. emittens *cd., de cod. Io. Clementis*. mittens *reliqui*. 17. sunt *C*. 18. terra *ABC*.

nem de caelesti repromissum et oleum divinae unctionis [19]et vinum spiritus, aquam animae vigorantis ex vite Christi. Sicut et ipsam terram sanctam Iudaicum proprie solum reputant, carnem potius domini interpretandam, quae exinde et in omnibus Christum induitis sancta sit terra, vere sancta per incolatum spiritus sancti, vere lacte et melle manans per suavitatem spei ipsius, vere Iudaea
Rom. II, 28. 29. per dei familiaritatem. Non enim qui in manifesto Iudaeus, sed qui in occulto. Ut et templum [20]dei [21]eadem sit et Hierusalem
Ies. LI, 9. audiens ab Esaia, Exsurge, exsurge Hierusalem, [22]induere fortitudinem brachii tui: Exsurge, sicut in [23]primordio [24]diei, scilicet in illa integritate [25]quae fuerat ante delictum transgressionis. Quae enim in eam Hierusalem voces eiusmodi [26]competent exhortationis et advocationis, quae occidit prophetas et [27]lapidavit [28]ad se missos, et ipsum postremo dominum suum [29]confixit? Sed nec [30]ullo omnino terrae salus repromittitur, quam [31]oportet cum totius mundi habitu praeterire. Etiam si quis audebit terram sanctam paradisum potius argumentari, quam [32]et patrum dici capiat, Adae scilicet et Evae, proinde et in paradisum restitutio carni videbitur repromissa, quae eum [33]incolare et custodire sortita est, ut talis illuc homo revocetur qualis inde [34]pulsus est.

Cap. XXVII. Habemus etiam vestimentorum in scripturis mentionem ad
Apoc. III, 4. XIV, 4. spem carnis [1]allegorizare, quia et Apocalypsis Ioannis, Hi sunt, ait, qui vestimenta sua non coinquinaverunt cum mulieribus; virgines
Matth. XIX, 12. scilicet significans, et qui semetipsos castraverunt propter regnum
Apoc. III, 5. caelorum. Itaque in albis erunt vestibus, id est in claritate [2]innubae carnis. Et in evangelio indumentum nuptiale sanctitas carnis
Matth. XXII, 11 sq. agnosci potest. Itaque Esaias docens quale ieiunium elegerit do-
Ies. LVIII, 8. minus cum subicit de mercede bonitatis, Tunc, inquit, lumen tuum temporaneum erumpet et vestimenta tua citius orientur, non [3]subsericam utique nec pallium, sed carnem volens accipi ortum carnis resurrecturae de mortis occasu praedicavit. Adeo nobis quoque suppetit [4]allegorica defensio corporalis resurrectionis. Nam et cum

19. et vinum spiritus aquam animae *ABCabd. codex Pithoei.* et aquam spiritus et vinum animae *c., ex cod. Io. Clementis.* 20. dei *om. C.* 21. ad eadem *b.* 22. indue *ABC.* 23. primordii *BCmg. tres Vaticani.* 24. diei *abcd.* die *ABCmg. tres Vaticani. Desideratur in C. Nam primum Gangneius addidit de suis codicibus.* 25. quae *ABcd. tres Vaticani.* qua *reliqui.* 26. competerent *edit. Priorii, ritusque inde edd. Semleri et Leopoldi.* 27. lapidat *b.* 28. missos ad se *AB.* 29. confecit *AB. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* 30. illi *A.* 31. oporteret *(A?) edd. Semleri et Leopoldi.* 32. etiam *AC. duo Vaticani.* 33. incolere *codex Io. Clementis.* 34. depulsus est *ABCmg.*

Cap. XXVII. 1. allegorisare *A., pro more suo s pro z ponendi.* 2. innube in nube *reliqui.* innube *codex Pithoei.* 3. subsericam *bcd.* subucalam *a.* subscribam *reliqui, et cod. Pithoei.* 4. allegorice *ABCa.*

legimus, Populus meus, introite [5]in cellas promas quantulum, donec Ies. XXVI, 20.
ira mea praetereat, sepulchra erunt cellae promae, in quibus paulisper requiescere habebunt qui in finibus saeculi sub ultima ira per antichristi vim [6]excesserint. Aut cur cellarum promarum potius [7]vocabulo usus est, et non alicuius loci receptorii, nisi quia in cellis promis caro salita [8]et usui reposita servatur, depromenda illinc suo tempore? Proinde enim et corpora medicata condimentis sepulturae mausoleis et monumentis [9]sequestrantur, processura inde cum iusserit dominus. Quod cum ita intellegi congruat ([10]ecquae enim ab ira dei cellariorum nos refugia servabunt?), hoc ipso [11]quod ait, Donec ira praetereat, quae extinguet antichristum, post iram ostendit processuram carnem de [12]sepulchro, in quo ante iram fuerit inlata. Nam et de cellariis non aliud effertur quam quod infertur, et post antichristi eradicationem agitabitur resurrectio.

Scimus autem [1]sicut vocibus ita et rebus prophetatum. Tam Cap. XXVIII.
dictis quam et factis praedicatur resurrectio, cum Moyses manum Exod. IV, 6 sq.
in sinum condit et [2]emortuam profert, et rursus insinuat et vividam explicat, nonne hoc de toto homine portendit, siquidem trina Ibid. v. 2—9.
virtus dei per illa trina signa [3]denotabatur, cum suo ordine primo diabolum serpentem quamquam formidabilem subactura [4]homini, dehinc carnem de sinu mortis retractura, atque ita omnem sanguinem [5]exsecutura iudicio. De quo apud eundem [6]propheten, [7]Quo- Gen. IX, 5.
niam et vestrum, inquit deus, sanguinem exquiram de omnibus bestiis, et de manu hominis et de manu fratris exquiram eum. Porro nihil exquiritur nisi quod reposcitur, nihil reposcitur nisi quod et reddetur, et utique reddetur, quod ultionis nomine reposcetur et exquiretur. Neque enim vindicari poterit quod omnino non fuerit. Erit autem dum restituitur [8]uti [9]vindicetur. In [10]carnem itaque dirigitur quicquid in sanguinem praedicatur, sine qua non erit sanguis. Caro suscitabitur [11]ut sanguis [12]vindicetur. Sunt et quaedam ita pronuntiata ut [13]allegoriae quidem nubilo careant, nihilominus tamen ipsius simplicitatis suae sitiant interpretationem, quale est apud Esaiam: Ego occidam et vivificabo. Certe postea Ies. XXXVIII, 16.
quam occiderit vivificabit. Ergo per mortem occidens per resur- I Sam. II, 6.

5. in *om. A.* 6. excesserunt *A.* 7. usus vocabulo est *AB.* 8. et *om. edd. Semleri et Leopoldi.* 9. sequestrentur *a.* 10. ecquae *ego.* et quae *libri omnes.* 11. quo *c., de cod. Io. Clementis.* 12. sepulchris in quae *bc.*

Cap. XXVIII. 1. sicut et *AB.* 2. mortuam *AB.* 3. notabatur *b.* 4. hominum dehinc *A.* 5. iudicio executura *AB.* exquisitura iudicio *Fr. Iunius.* 6. prophetam *ABd.* propheten *reliqui.* 7. quomodo *AB.* 8. ut *bc.* 9. vindicentur *AB.* 10. carne *AB.* 11. ut *om. AB.* 12. vindicabitur *A.* 13. allegorice *A.*

rectionem vivificabit. Caro est autem quae [14]occiditur per mortem, caro itaque et vivificabitur per resurrectionem. Certe si occidere carni animam [15]eripere est, vivificare, contrarium eius, carni animam [16]referre est, caro resurgat necesse est, cui [17]anima per occisionem erepta referenda est per vivificationem.

Cap. XXIX. Igitur si et allegoricae scripturae et argumenta rerum et simplices voces resurrectionem carnis, quamquam sine nominatione ipsius substantiae, [1]subradiant, quanto magis quae hanc spem in ipsas substantias corporales [2]speciali mentione determinant non erunt deducendae in [3]quaestionem? Accipe Ezechielem. Et facta est, inquit, super me manus domini, et extulit me [4]in spiritu dominus et posuit me in medio campi, is erat ossibus refertus, et circumduxit me super ea per circuitum, et ecce multa super faciem campi. Et ecce arida satis. Et ait ad me, Fili hominis, si vivent ossa ista? Et dixi, Adonai, domine, tu scis. Et ait ad me, Propheta in ossa haec et dices, Ossa arida, audite sermonem domini. [5]Haec dicit dominus Adonai ossibus istis: Ecce, ego adfero in vos spiritum, et vivetis, et dabo in vos spiritum, et reducam [6]in vos carnes: [7]circumdabo [8]vobis cutem, et dabo in [9]vobis spiritum, et vivetis, et cognoscetis quod ego dominus. Et prophetavi secundum praeceptum, et ecce vox, dum propheto, et ecce motus, et accedebant ossa ad ossa. Et vidi, et ecce super ossa nervi et caro ascendit, et circumpositae sunt eis [10]carnes, et spiritus in eis non erat. Et ait ad me, Propheta ad spiritum, fili hominis, propheta et dices ad spiritum, Haec dicit dominus Adonai: A quatuor ventis [11]veni, spiritus, et spira in istis interemptis, et vivant. Et prophetavi ad spiritum sicut praecepit mihi, et [12]introivit in ea spiritus, et vixerunt et [13]constiterunt super pedes suos valentia magna satis. Et ait ad me, Fili hominis, ossa ista omnis domus [14]Israël est. Ipsi dicunt, Exaruerunt ossa nostra, et periit spes nostra avulsi sumus in eis. [15]Propterea propheta ad eos: Ecce ego patefacio sepulchra vestra, et eveham vos de sepulchris vestris, populus meus, et inducam vos in terram [16]Israël, et cognoscetis quod ego dominus [17]aperuerim sepulchra vestra et eduxerim vos de sepulchris

Ezech. XXXVII, 1—14.

14. occiditur *Aamgbcd.* occiderit *BCa.* 15. eripere est — — animam *om. AB. Addidit de suis codicibus primum Gangneius.* 16. refert caro *AB.* referet, caro *C.* 17. animam per occasionem ereptam *AB.*

Cap. XXIX. 1. obradiant *codex Io. Clementis.* 2. spāli *b.* spiritale *c.* 3. quaestione *AB.* 4. in *om. b.* 5. et haec *AB.* 6. in vos *ABc. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* vos in *reliqui.* 7. et circumdabo *ABC.* 8. in vobis *ABCa.* 9. vos *c.* 10. carnes *ABCab. cod. Pithoei.* cutes *cd.* 11. caeli *codex Io. Clementis.* 12. introit *B.* 13. constiterunt *ABcd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* steterunt *reliqui.* 14. Israelis *b.* 15. propheta propterea *A.* 16. Israelis *b.* 17. aperuerim *cd., de cod. Io. Clementis.* aperui *reliqui.*

vestris, populus meus, et dabo [18]vobis spiritum, et vivetis et [19]requiescetis in terra vestra, et cognoscetis quod ego dominus locutus [20]sim et fecerim, dicit dominus.

Hanc quoque praedicationem scio qualiter concutiant in allegoriae argumentationem, Quia dicendo, Ossa ista omnis domus [1]Israël est, [2]imaginem ea fecerit [3]Israëlis et a propria condicione transtulerit: atque ita figuratam esse non veram resurrectionis praedicationem; statum enim Iudaeorum deformari quodammodo emortuum et exaridum et dispersum in campo orbis. [4]Itaque et imaginem resurrectionis in illum [5]allegorizari, quia recolligi habeat et recompingi os ad os, id est [6]tribus ad tribum et populus ad populum, et recorporari [7]carnibus facultatum et nervis regni, atque ita de sepulchris, id est de habitaculis captivitatis tristissimis atque [8]teterrimis, educi et refrigerii nomine [9]respirari et vivere exinde in terra sua Iudaea. Et quid post haec? Morientur sine dubio. Et quid post mortem? Nulla, opinor, [10]resuscitatio, si non haec erit ipsa quae Ezechieli revelatur. [11]Sed enim et alias praedicatur resurrectio; ergo [12]et haec erit, et temere in statum eam Iudaicarum rerum convertunt. Aut si alia est illa quam defendimus, nihil mea interest, dum sit et corporum resurrectio, sicut et rerum Iudaicarum. Denique hoc ipso, quod recidivatus Iudaici status de [13]recorporatione [14]et [15]readunatione [16]ossuum figuratur, id quoque eventurum ossibus probatur. Non enim [17]posset de ossibus figura componi, si non id ipsum et ossibus eventurum esset. Nam etsi figmentum veritatis [18]in imagine est, imago ipsa in veritate est sui. Necesse est esse prius sibi quo alii configuretur. De vacuo similitudo non competit, de nullo parabola non convenit. Ita oportebit [19]ossuum quoque credi revisceratione et respirationem, qualis dicitur, de qua possit exprimi Iudaicarum rerum reformatio, qualis [20]adfingitur. Sed magis religiosum est veritatem [21]de suae [22]auctoritate [23]simplicitatis defendi, quam sensus divinae propositionis expostulat. Si enim ad res Iudaicas spectaret haec visio, statim

Cap. XXX.

18. in vos *c*. 19. requiescitis *a*. 20. sum *AB*.

Cap. XXX. 1. Israël (Israelis *Bb*.) est *ABbcd*. est Israel *Ca*. 2. in imaginem *Cabc*. 3. Israelis et *b*. Israeli, sed *ABCa*. *cod. Pithoei*. Israel et *cd*. *Vaticani* (?). 4. Atque ita *B*. 5. adlegorisari *A*. 6. tribum *AB*. 7. carnibus facultatum (facultatem *AB*.) et nervis *ABamgbcd*. carnis facultate (facultatem *C*.) nervis *Ca*. 8. deterrimis *B*. 9. respirare *cd*. 10. resurrectio *B*. 11. Si enim alias *B*. 12. aut *Fr. Iunius*. 13. corporatione *a*. 14. ac *A*. 15. readunatione *c*., *ex cod. Io. Clementis*. redamnatione *B*. redanimatione *reliqui*. 16. ossuum *ABc*. *tres Vaticani*. ossium *reliqui*. 17. possit *A*. 18. imaginis *A*. 19. ossuum *ABc*. *tres Vaticani*. ossium *reliqui*. 20. effingitur *A*. 21. suae de *B*. de sua *ab*. 22. veritate *ABC*. 23. et veritate *ab*.

revelato situ [24]ossuum subiecisset, Ossa ista omnis domus [25]Israëlis est, et cetera deinceps. At cum ostensis ossibus de propria spe eorum [26]quid obloquitur, nondum nominato Israële, [27]et fidem temptat prophetae, Fili hominis, si vivent ossa [28]haec? ut et ille responderet, Domine, tu scis. Non utique deus prophetae fidem de ea re temptasset quae futura non esset, quam nunquam Israël audisset, quam credi non oporteret. Sed [29]quoniam praedicabatur quidem resurrectio mortuorum, Israël vero pro sua incredulitate diffidens [30]scandalizabatur, et aspiciens habitum senescentis sepulturae desperabat [31]resurrectionem, vel non in eam potius [32]animum dirigebat, sed in circumstantias suas, idcirco deus et prophetam, [33]qua et ipsum dubium, praestruxit ad constantiam praedicationis revelato ordine resurrectionis, et populo id credendum mandavit quod prophetae revelavit, ipsos dicens esse ossa quae erant resurrectura qui non credebant resurrectura. Denique in clausula, Et cognoscetis, inquit, quod ego dominus locutus sim et fecerim, id utique facturus quod fuerat locutus. Ceterum non id facturus quod locutus, si aliter facturus [34]quam locutus.

Cap. XXXI. Plane [1]si et populus allegorice [2]mussitaret ossa sua arefacta et spem suam perditam, dispersionis [3]exitu querulus, merito [4]videretur et deus figuratam desperationem figurata promissione consolatus. Sed cum dispersionis quidem iniuria nondum populo accidisset, resurrectionis vero spes apud illum saepissime [5]cecidisset, [6]et manifestus est de corporum interitu labefactans fiduciam resurrectionis, ita et deus eam [7]restruebat fidem, quam populus destruebat. Quamquam et si aliqua praesentium rerum tunc conflictatione [8]maerebat [9]Israël, non idcirco in parabola accipienda esset revelationis intentio, sed in testationem resurrectionis, ut in illam spem erigeret illos, aeternae scilicet salutis et [10]necessarioris restitutionis, et averteret a respectu praesentium rerum. Ad hoc eam
Malach. IV, 2 sq. et [11]alii prophetae: [12]Exibitis de sepulchris velut vituli de vinculis
Ies. LXVI, 14. soluti, et [13]conculcabitis inimicos. Et [14]rursus: Gaudebit [15]cor ve-

24. ossuum *Ac. tres Vaticani.* ossium *reliqui.* 25. Israel *c.* 26. qui *Ac.* 27. et *om. Ca.* 28. haec *om. ABC. Addidit de suis codd. primum Gangneius.* 29. quem *A* quomodo *B.* 30. scandalisabatur *A., uti solet.* 31. in resurrectionem *A.* 32. animam *AB.* 33. qua et *ABd.* quasi et *reliqui.* 34. quam locutus *om. ABC. Addidit primum de suis libris Gangneius.*

Cap. XXXI. 1. et si *Bb.* 2. vicissaret *A.* vicissitaret *B.* 3. exitum *ABd.* 4. videtur *bc.* 5. cecidisset *bcd.* cecinisset *reliqui, tres Vaticani. In margine legitur „forte* descivisset." 6. et *om. ABabc.* ut *Latinius.* 7. restruebat *ABd. tres Vaticani.* restituebat *a., de cod. Gorzienei.* 8. maerebat *bcd.* haerebat *reliqui, et tres Vaticani.* 9. Israeli non *ABC.* 10. necessioris *A.* 11. alii prophetae *d.* alii prophetes *C.* alibi prophetes *A (m. pr.) BCmgabc.* alibi prophete *A m. sec.* 12. exhibitis *B.* 13. conculcabit *A.* 14. rursum *bcd.* 15. et *A.*

strum, et ossa vestra [16]velut herba orientur, quia et herba de dissolutione et corruptela seminis reformatur. In summa, si proprie in Israëlis statum resurgentium [17]ossuum imago contenditur, cur etiam non Israëli tantummodo, verum et omnibus gentibus eadem spes annuntiatur et recorporandarum et redanimandarum [18]reliquiarum et de sepulchris [19]exsuscitandorum mortuorum? De omnibus enim dictum est: Vivent mortui, [20]et exsurgent de sepulchris: ros Ies. XXVI,19.
enim, [21]qui a te est, [22]medela est ossibus eorum. Item alibi: Veniet adorare omnis caro in conspectu [23]meo, dicit dominus. Ies. LXVI,23.
Quando? [24]cum praeterire coeperit habitus mundi huius. Supra enim: Quemadmodum caelum [25]novum et terra nova, quae ego Ies. LXVI,22.
facio, in conspectu meo, dicit dominus, ita stabit semen vestrum. Tunc ergo [26]et quod subicit implebitur: Et exibunt, utique de se- Ies. LXVI,24.
pulchris, et videbunt artus [27]eorum qui impie egerunt, [28]quoniam vermis illorum non decidet et [29]ignis eorum non extinguetur, [30]et erunt conspectui omni carni, scilicet quae resuscitata et egressa de sepulchris dominum pro hac gratia adorabit.

Sed ne solummodo eorum corporum resurrectio videatur prae- Cap. XXXII.
dicari quae sepulchris demandantur, habes scriptum: Et mandabo Apoc. XX,13.
piscibus maris et [1]eructabunt ossa quae sunt comesta, et [2]faciam compaginem ad compaginem et os ad os. Ergo, inquis, et pisces resuscitabuntur et ceterae bestiae et alites carnivorae, ut [3]revomant quos comederunt, quia et apud Moysen legis exquiri sanguinem de omnibus bestiis? Non utique. Sed idcirco nominantur bestiae et pisces in [4]redhibitionem carnis et sanguinis, quo magis exprimatur resurrectio etiam devoratorum corporum, cum de ipsis devoratoribus exactio edicitur. Puto autem huius quoque divinae potestatis documentum idoneum Ionam, cum incorruptus [5]utramque substantiam, carnem atque animam, de alvo piscis [6]evolvitur. Et [7]utique triduo concoquendae carni viscera ceti [8]suffecissent [9]quam capulum, quam sepulchrum, quam senium requietae atque [10]reconditae alicuius sepulturae; salvo eo quod et bestias, [11]feros in Christianum

16. velut herba *Bamgbcd.* velociter *ACa. cod. Pithoei.* 17. ossuum *Ac. Vaticani.* ossium *reliqui.* 18. reliquarum *AB.* 19. excitandorum *ACa.* 20. et *om. AB.* 21. qui a te est *bcd.* qui a te *reliqui.* 22. medela est *cd.* medulla est *b.* medela *reliqui.* 23. meo *bcd.* dñi, eo *C.* domini eo *Ba.* domini et *A.* 24. tum *A.* 25. novum *om. AB.* 26. et quod subicit *A.* et quod suum dicit *BCa.* quod subicit *reliqui.* 27. eorum *om. A.* 28. quomodo *AB.* 29. ignis illorum *A.* illorum ignis *B.* 30. et erit satis conspectui *ABCa.*

Cap. XXXII. 1. eructuabunt *c., ex tribus Vaticanis.* eruptabunt *B.* 2. faciam *amgbcd.* facient *ABCa.* 3. vomant *ABC.* 4. redibitionem *AB.* redhibitione *bc.* 5. utramque substantiam, carnem atque animam *ABd.* utraque substantia, carne atque anima *reliqui.* 6. evomitur *Latinius.* 7. utique triduum *AB.* 8. tam suffecissent *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* 9. qua *Cmg.* 10. conditae *ABCa.* 11. feras *BC.*

vel maxime nomen homines, vel ipsos etiam iniquitatis angelos figuravit, de quibus sanguis [12]exigetur per ultionem penandam. Quis ergo discendi magis adfinis quam praesumendi, et credendi diligentior quam contendendi, et divinae potius sapientiae religiosus quam suae libidinosus, audiens aliquid a deo destinatum in carnes et cutes et nervos et ossa aliud quid haec [13]commentabitur, quasi non in [14]hominem destinetur quod in istas substantias praedicatur? Aut enim nihil in [15]hominem destinatur, non liberalitas regni, non severitas iudicii, non quodcunque est resurrectio, aut si in hominem destinatur, necesse est in eas substantias destinetur ex quibus homo structus est, in quem destinatur. Illud etiam de argutissimis istis [16]demutatoribus [17]ossuum et carnium et nervorum et sepulchrorum requiro, cur, si quando in animam quid pronuntiatur, nihil aliud animam interpretantur, nec [18]transfingunt [19]eam in alterius rei argumentum, cum vero in aliquam speciem corporalem quid edicitur, omnia potius adseverant quam quod nominatur? Si corporalia parabolae, ergo et animalia; si non et animalia, ergo nec corporalia. Tam enim corpus homo quam et anima; ut non possit altera species admittere aenigmata, altera excludere.

Cap. XXXIII. Satis haec de prophetico instrumento. Ad evangelia nunc provoco; hic quoque occursurus prius eidem astutiae eorum qui proinde et dominum omnia in parabolis pronuntiasse contendunt, quia
Matth. XIII, 34. scriptum [1]est: Haec omnia locutus est Iesus in parabolis, et sine parabola non loquebatur ad illos, scilicet [2]Iudaeos. Nam et disco-
Ibid. v. 10. Ibid. v. 13. puli, Quare, aiunt, in parabolis loqueris? et dominus, Propterea in parabolis loquor ad eos, ut videntes non videant, et audientes non
Ies. VI, 9 sq. audiant, secundum Esaiam. Quodsi ad Iudaeos in parabolis, iam non ad omnes; si [3]non ad omnes in parabolis, iam non semper nec omnia parabolae, sed quaedam, [4]cum ad quosdam. Ad quosdam autem, dum ad Iudaeos; nonnunquam plane et ad discipulos.
Luc. XVIII, 9. Sed quomodo referat [5]scriptura considera: Dicebat autem et [6]parabolam ad eos. Ergo et non parabolam dicebat; quia non notaretur, cum parabolam loquebatur, si ita semper loquebatur. Et tamen nullam [7]parabolam non aut ab ipso invenias [8]edisseratam, ut de seminatore in verbi [9]administratione, aut a commentatore evangelii praeluminatam, ut iudicis superbi et viduae instantis ad persevere-

12. exigatur *A*. 13. commendabitur *AB*. 14. homines *Cmg*. 15. homine *A*. 16. demutationibus *AB*. 17. ossuum *Ac*. *Vaticani*. ossium *reliqui*. 18. transfingunt *Ad*. transfigunt *BCa*. transfigurant *bc*. 19. ea *edit*. *Semleri*, *mendose*.

Cap. XXXIII. 1. sit *ABCmg*. 2. ad Iudaeos *Bd*. 3. non *om*. *ABC*. 4. et *A*. 5. scriptura *om*. *AB*. 6. parabola *A*. 7. parabolam *om*. *b*. 8. edisseratam *ABCbc*. *tres Vaticani*, *codd*. *Paterniacensis*, *Hirsaugiensis*, *Gorziensis*. edissertatam et edissertam *codex Io*. *Clementis*. 9. administrationem *AB*.

rantiam orationis, aut ultro coniectandam, ut arboris fici dilatae in spem ad instar Iudaicae infructuositatis. Quodsi nec parabolae [10]obumbrant evangelii lucem, tanto abest ut sententiae et [11]definitiones, quarum aperta natura est, aliter quam sonant sapiant. Definitionibus autem et sententiis dominus edicit sive iudicium sive regnum dei sive resurrectionem. Tolerabilius [12]erit, inquit, Tyro Matth. XI,24. et [13]Sidoni in die iudicii; et, Dicite illis quod adpropinquaverit Matth. X,7. regnum dei; et, [14]Retribuetur tibi in resurrectione iustorum. Si Luc. XIV,14. nomina [15]absoluta sunt rerum, id est iudicii et regni dei et resurrectionis, ut nihil eorum in parabolam comprimi possit, nec ea in parabolas compellantur quae ad [16]dispositionem et transactionem et passionem regni, [17]iudicii et resurrectionis praedicantur; atque ita corporalia [18]defendentur ut corporalibus destinata, id est non spiritalia, quia non figurata. Nam et ideo [19]praestruximus tam corpus animae quam et carnis obnoxium [20]esse mercedibus pro communi operatione pensandis, ne corporalitas animae occasionem subministrans figurarum corporalitatem carnis excludat, cum utramque participem et regni et iudicii et resurrectionis oporteat credi. Et nunc eo pergimus, uti corporalitatem carnalem proprie demonstremus a domino significari in omni resurrectionis mentione, salva animali, quam et ipsam pauci receperunt.

In primis cum ad hoc venisse se dicit, uti quod periit salvum Cap. XXXIV. faciat, quid [1]dicis [2]perisse? Hominem sine dubio. Totumne an ex Luc. XIX,10. parte? Utique totum. Siquidem transgressio, quae perditionis humanae causa est, tam animae instinctu ex concupiscentia quam [3]et carnis [4]actu ex degustatione commissa totum hominem elogio transgressionis inscripsit, atque exinde merito perditionis implevit. Totus itaque salvus fiet qui [5]periit totus [6]delinquendo. Nisi si et [7]ovis illa sine corpore amittitur et sine corpore revocatur. Nam si caro quoque eius cum anima, quod pecus totum est, humeris boni pastoris advehitur, ex utraque utique substantia restituendi hominis exemplum est. Aut quam indignum deo, dimidium hominem redigere in salutem? paene minus facere; cum etiam saecularium principum plena semper indulgentia vindicetur. Diabolus [8]validior in hominis iniuriam intellegitur, totum eum elidens: deus infirmior renuntiabitur, non totum eum relevans? [9]Atquin et apostolus sug-

10. adumbrant *edd. Semleri et Leopoldi. Nescio unde.* 11. diffinitiones *AB. Vaticani. Ubique.* 12. erit *om. A.* 13. sydonii *B.* 14. retribuatur *A.* 15. absolute *C.* 16. dispositionem *ABCmgabcd.* dispensationem *C.* 17. et iudicii *puto scribendum.* 18. defendantur *d.* 19. praestrinximus *C.* 20. esses *AB.*

Cap. XXXIV. 1. dicas *ABcd. tres Vaticani.* 2. periisse *A.* 3. ex *B.* 4. actu *om. A.* 5. perit *ACad.* 6. delinquendo totus, nisi *bc.* 7. illa ovis *AB.* 8. valentior *a.* 9. Atquin *cd. tres Vaticani.* aut quin *AB.* Atqui *reliqui.*

Rom. V, 20. gerit, Ubi delictum [10]abundaverit, illic gratiam [11]superabundasse. Quomodo denique salvus habebitur qui poterit et perditus [12]dici? carne scilicet perditus, anima vero salvus. Nisi quod iam et anima in perdito constituatur necesse est, ut salva effici possit, id enim salvum effici oportebit quod perditum fuerit. Porro autem recipimus animae immortalitatem, [13]ut perdita non in interitum credatur, sed in supplicium, [14]id est in [15]gehennam. Et si ita est, iam non animam spectabit salus, salvam scilicet sua natura per immortalitatem, sed carnem potius, quam interibilem constat apud omnes. Aut si et anima interibilis, id est non immortalis, quod et caro iam et carni forma illa ex aequo [16]proficere debebit, [17]proinde mortali et interibili, [18]quia id quod perit salvum facturus est dominus. Nolo nunc contentioso fune deducere hac an [19]illac hominem perditio depostulet, dum [20]utrimque eum salus [21]destinet in ambas substantias peraequata. Ecce enim ex quacunque substantia hominem [22]perisse praesumpseris, ex altera non perit. Salvus ergo erit iam ex qua non [23]perit, et salvus nihilominus fiet ex qua perit. Habes totius hominis restitutionem, dum et quodcunque eius perit salvum facturus est dominus, et quodcunque non perit, utique non erit perditurus. Quis ultra de utriusque substantiae securitate [24]dubitabit, cum [25]altera salutem consecutura sit, [26]altera amissura
Io. VI, 38 sq. eam non sit? Et tamen adhuc sensum rei exprimit dominus. Ego, dicens, veni, non ut meam, sed ut patris, qui me misit, faciam voluntatem. Quam, oro te? Ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo quicquam, sed resuscitem [27]illud in novissima die. Quid a patre Christus acceperat, nisi quod et induerat? Hominem sine dubio, carnis animaeque texturam. Neutrum ergo eorum quae accepit perire patietur, immo nec quicquam utriusque, [28]immo nec modicum. Quodsi modicum caro, ergo nec carnem, quia nec modicum, nec quicquam, [29]quia nec quicquam. [30]Atquin si non et carnem resuscitabit novissima die, iam non modicum patietur perire de homine, sed pro tanta dixerim parte prope totum. Ingerens
Io. VI, 40. amplius, [31]Hoc est patris voluntas, ut omnis qui [32]aspicit filium et credit in eum habeat vitam aeternam, et suscitem illum [33]novissimo

10. habundaverit *A*. 11. superbabundasse *A*. 12. dici *om. ABC*. *Addidit de suis libris primum Gangneius*. 13. non ut perdita *B*. 14. vel in *AB*., *uti solent*. 15. iehennam *B*. 16. perficere *edd. Leopoldi et Semleri, mendose*. 17. proinde *Cmgabcd*. 18. qua *ABc*. 19. illa *AB*. 20. utrinque *ACmgabcd*. utramque *BC*. 21. destinet *Cmg*. destruet *A*. 22. periisse *A*. 23. periit *B*. 24. dubitavit *c*. 25. alterutra *C*. 26. altera amissura eam non sit *om. ABC*. *Addidit haec verba suis libris primum Gangneius*. 27. illud novissimo die *AB*. 28. nec immo nec *l*. 29. quia nec quicquam *om. ABCab*. *Addidit ea verba de cod. Io. Clementis primus Pamelius*. 30. Atquin *ABcd*. *tres Vaticani*. Atqui *reliqui*. 31. Hoc *ABCa*. Haec *reliqui*. 32. aspicit *ABCa*. videt *reliqui*. 33. novissimo *AB*.

die, plenitudinem exstruit resurrectionis. Distribuit enim [34]utrique substantiae per officia [35]propriam mercedem salutis, et carni, per quam [36]filius aspiciebatur, et [37]animae, per quam credebatur. Ergo, dices, illis erit promissa res a quibus Christus videbatur. Sit plane ita, ut [38]et ad nos eadem spes inde manaverit. Nam si videntibus, et idcirco credentibus, fructuosa tunc [39]fuerunt opera carnis atque animae, multo magis nobis. Feliciores enim, [40]inquit, qui non [41]viderunt et [42]credunt; quando, et si illis negaretur carnis resurrectio, certe felicioribus competisset. Quomodo enim felices, si ex parte perituri? Io. XX, 29.

Sed et [1]praecipit eum potius timendum qui [2]corpus et animam occidat in gehennam, id est dominum solum, non qui corpus occidant, animae autem nihil nocere possint, id est humanas potestates. Adeo hic et anima immortalis natura [3]recognoscitur, quae non possit occidi ab hominibus, et carnis esse mortalitatem, cuius sit occisio, atque ita resurrectionem quoque mortuorum carnis esse, quae in gehennam nisi resuscitata non poterit occidi. Sed [4]quoniam et hic de interpretatione corporis quaestio cavillatur, ego corpus hominis non aliud intellegam quam omnem istam struem carnis, [5]quoquo genere materiarum concinnatur atque variatur, quod videtur, quod tenetur, quod denique ab hominibus occiditur. Sic et parietis corpus non aliud admittam quam caementa, quam saxa, quam lateres. Si quis arcanum aliquod corpus inducit, ostendat, revelet, [6]probet ipsum esse etiam quod occidatur ab homine, et de illo erit dictum. Item si animae corpus [7]opponitur, vacabit astutia. Cum enim utrumque proponitur, corpus atque animam occidi in gehennam, distinguitur corpus ab anima, et relinquitur [8]intellegi corpus id quod in promptu sit, caro scilicet, quae sicut occidetur in gehennam, si non magis a deo timuerit occidi, ita et vivificabitur in vitam aeternam, si maluerit ab hominibus potius interfici. Proinde si quis occisionem carnis atque animae in gehennam ad interitum et finem utriusque substantiae arripiet, non ad supplicium (quasi consumendarum, non quasi puniendarum), recordetur ignem gehennae aeternum praedicari in poenam aeternam, et inde aeternitatem occisionis agnoscat propterea humanae ut temporali praetimendam. Tunc et aeternas substantias credet quarum aeterna sit Cap. XXXV. Matth. X, 28.

34. utique *B*. 35. priora *b*. 36. filius aspiciebatur *ABCmgamgbcd*. filius hominis aspiciebatur *C*. 37. anima *AB*. 38. et *om. A*. 39. fuerint *A*., *cod. Io. Clementis*. 40. inquit *om. ABCab*. *Addidit de cod. Io. Clementis primum Pamelius*. 41. vident *ABCa*. 42. credent *BCa*.

Cap. XXXV. 1. praecepit *B*. 2. et corpus *AB*. 3. cognoscitur *A*. 4. quam *AB*. 5. quoquoquam *A*. 6. et probet *AB*. 7. opponit *bc*. 8. intellegi corpus *bcd*. corpus intellegi *A*. corpus. Intellige *reliqui*.

occisio in poenam. Certe cum post resurrectionem corpus cum anima occidi habeat [9]a deo in gehennam, satis de utroque constabit, et de carnali resurrectione, et de aeterna occisione. Absurdissimum alioquin, si idcirco resuscitata caro [10]occidatur in gehennam, uti finiatur, quod et non resuscitata pateretur. In hoc scilicet reficietur, ne sit cui non esse iam evenit. Eidem nos spei fulciens
Matth. X, 29. passerum quoque [11]subiungit exemplum, quod ex duobus non cadat [12]alter in terram sine dei voluntate, ut et carnem quae ceciderit in terram [13]proinde credas et resurgere posse per eiusdem dei voluntatem. Nam etsi passeribus hoc non licet, sed [14]nos multis passeribus [15]antestamus, eo quod cadentes resurgamus, quorum denique capillos capitis omnes numeratos [16]adfirmans salvos utique repromittit. Perituros enim quae ratio in numerum redegisset?
Io. VI, 39. nisi quia hoc est, Ut omne, quod pater mihi dedit, non perdam ex eo quicquam, id est nec capillum, sicut nec oculum nec dentem. Ceterum unde erit fletus et [17]dentium frendor, nisi ex oculis
Matth. VIII, 11 sq. XIII, 42. XXV, 30. XXII, 12. Apoc. II, 7. et [18]ex dentibus? occiso scilicet etiam corpore in gehennam et detruso in tenebras exteriores, quae oculorum propria sunt tormenta, si quis in nuptiis minus dignis operibus fuerit indutus, constringendus statim manibus et pedibus, utpote qui cum corpore surrexerit. Sic ergo et recumbere ipsum in dei regno, et sedere in [19]thronis Christi, et [20]adsistere [21]tunc ad dexteram [22]vel sinistram, et edere de ligno vitae, corporalis dispositionis fidelissima [23]indicia sunt.

Cap. XXXVI. Videamus nunc an et [1]Sadducaeorum versutiam elidens nostram magis sententiam [2]erexerit. Causa, opinor, quaestionis fuit destructio resurrectionis, siquidem Sadducaei neque animae neque carnis admittunt salutem, et ideo ex [3]qua vel maxime [4]specie resurrectionis fides labefactatur, ex [5]ea argumentum problemati suo accommodaverunt; [6]de carnis scilicet obtentu nupturae necne post
Matth. XXII, 23 sqq. Marc. XII, 18 sqq. Luc. XX, 27 sqq. resurrectionem, sub eius mulieris persona quae septem fratribus nupta in dubio haberetur cui eorum restitueretur. Porro servetur sensus tam quaestionis quam responsionis, et controversiae occursum est. Si enim Sadducaei quidem respuebant resurrectionem, dominus autem eam [7]confirmabat, et scripturarum ignaros incre-

9. a deo *om. ABCa.* 10. occidetur *A.* 11. subiunxit *d.* 12. unus *codex lo. Clementis.* 13. perinde *B.* 14. non *AB.* 15. antistamus *cd.* 16. adfirmat *d.* 17. frendor dentium *A.* 18. ex *om. bcd.* 19. thronis duodecim Christi *c.*, *lo. cod. lo. Clementis.* 20. addiscere *A.* 21. ad dexteram tunc *d.* 22. vel ad sinistram *AB.* 23. iudicia *A.* vitia *B.*

Cap. XXXVI. 1. Saducaeorum *AB. Ubique fere.* 2. erexit *A.* erepsit *B* 3. quo *b.* 4. spes resurrectionis labefactatur *b.* 5. eo *b.* 6. sed *A.* 7. confirmabat *cd. cod. lo. Clementis.* confirmat *reliqui.*

pans, earum scilicet quae resurrectionem praedicassent, et virtutis dei incredulos, idoneae utique mortuis resuscitandis, postremo subiciens, [8]Quoniam autem mortui resurgant, sine dubio et confirmando esse quod negabatur, id est resurrectionem mortuorum apud [9]deum vivorum, talem quoque eam confirmabat esse qualis negabatur, utriusque scilicet substantiae humanae. Neque enim, si nupturos tunc [10]negavit, ideo nec resurrecturos [11]demonstravit. [12]Atquin filios resurrectionis [13]appellavit, per eam quodammodo nasci habentes; [14]post quam non nubent, sed resuscitati Similes enim erunt angelis, qua non nupturi, quia nec morituri, [15]sed qua transituri in statum angelicum per indumentum illud incorruptibilitatis, per substantiae resuscitatae tamen demutationem. Ceterum [16]nec quaereretur nupturi sive morituri necne rursus essemus, si non eius [17]vel maxime substantiae restitutio [18]in dubium vocaretur quae proprie et morte et nuptiis fungitur, id est carnis. [19]Habes igitur dominum confirmantem adversus haereticos Iudaeorum, quod et nunc negatur apud Sadducaeos Christianorum, solidam resurrectionem.

Luc. XX, 37. Matth. XXII, 30. Luc. XX, 34. Marc. XII, 25.

[1]Sic et si carnem ait nihil prodesse, ex materia dicti dirigendus est sensus. Nam [2]quia durum et intolerabilem existimaverunt sermonem eius, quasi vere carnem suam illis edendam determinasset, ut in [3]spiritum disponeret statum salutis, praemisit, Spiritus est qui vivificat, atque ita subiunxit, Caro nihil prodest, [4]ad vivificandum scilicet. Exsequitur etiam quid velit intellegi spiritum: Verba, quae locutus sum vobis, spiritus sunt, vita sunt. Sicut et supra: Qui audit sermones meos, et credit in eum qui me misit, habet vitam aeternam, et in iudicium non [5]veniet, sed [6]transiet de morte [7]ad vitam. Itaque sermonem constituens vivificatorem, quia spiritus et vita sermo, eundem etiam carnem suam dixit, quia et sermo caro erat factus, proinde in causam vitae adpetendus et devorandus auditu et ruminandus intellectu et fide [8]digerendus. Nam et paulo ante carnem suam panem quoque caelestem [9]pro-

Cap. XXXVII. Io. VI, 63. Io. VI, 53 sqq. Io. VI, 63. Ibid. Io. V, 24. Io. I, 14. Io. VI, 51.

8. quam *ABC*. 9. deum *cd.* *codex Io. Clementis.* dominum *reliqui.* 10. negabit *ABC.* 11. demonstrabit *ABC.* 12. Atquin *Acd. cod. Io. Clementis.* At quoniam *B.* Atqui *reliqui.* 13. appellavit *cd., de cod. Io. Clementis.* appellat, ut *reliqui.* 14. postquam *edd. Semleri et Leopoldi, mendose.* 15. sed et qua *Fr. Iunius.* 16. ne *b., et edit. Semleri, mendose.* 17. vobis maxime *A.* 18. in deum *ABC.* 19. Habeo *B.*

Cap. XXXVII. 1. Licet si *ABCa.* 2. qui *B.* 3. spiritu *bc.* 4. sed ad *Ca.* sed *A.* *In B. non leguntur verba* Caro nihil — — Exsequitur etiam. *Rescribi poterat* Caro nihil prodest, scilicet ad vivificandum. Sed exsequitur *cett.* 5. venit *B.* invenit *A.* 6. transiet *ABCad. tres Vaticani.* transibit *b.* transit *c.* 7. in *c., de cod. Io. Clementis.* 8. dirigendus *C.* 9. pronuntiavit *B.*

nuntiarat, [10]urguens usquequaque per allegoriam necessariorum pa-
Io. VI, 31 sqq. bulorum memoriam patrum, qui panes et carnes Aegyptiorum praeverterant divinae vocationi. Igitur conversus ad recogitatus illorum
Io. VI, 63. quia senserat [11]dispergendos, Caro, ait, nihil prodest. Quid hoc ad destruendam carnis resurrectionem, quasi non liceat esse aliquid [12]quod etsi nihil prosit, aliud tamen ei prodesse possit? Spiritus prodest; vivificat enim. Caro nihil prodest; mortificatur enim. Itaque secundum nos magis [13]collocavit utriusque propositionem. Ostendens enim quid prosit, et quid non prosit, pariter inluminavit quid cui prosit, spiritum scilicet carni mortificatae vivificatorem.
Io. V, 25. Veniet enim hora, inquit, cum mortui audient [14]vocem filii dei, et qui audierint, vivent. Quid mortuum, nisi caro? et quid vox dei, nisi sermo? et quid sermo, nisi spiritus, merito carnem resuscitaturus, quod [15]factus est ipse, [16]et ex morte, quam passus [17]est ipse, et ex sepulchro, quo illatus est ipse? Denique cum dicit
Io. V, 28 sq. Ne miremini, quod veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt audient [18]vocem filii dei, et procedent, qui bona fecerunt, in vitae resurrectionem, qui mala, in resurrectionem iudicii, — nemo iam poterit aliud mortuos interpretari qui [19]sint in monumentis, nisi corpora et carnem, quia nec ipsa monumenta aliud quam cadaverum stabula, siquidem et ipsi homines veteres, id est peccatores, id est mortui per ignorantiam dei, quos monumenta intellegendos argumentantur haeretici, de monumentis processuri in iudicium aperte praedicantur. Ceterum quomodo de monumentis monumenta procedent?

Cap. XXXVIII. Post dicta domini facta [1]etiam eius quid sapere credamus, de capulis, de sepulchris mortuos [2]resuscitantis? Cui rei istud? Si ad simplicem ostentationem potestatis, aut ad praesentem gratiam redanimationis, non adeo magnum illi denuo morituros [3]suscitare. Enimvero si ad fidem potius sequestrandam futurae resurrectionis, ergo et illa corporalis praescribitur de documenti sui forma. Nec sustinebo dicentes idcirco tunc resurrectionem animae soli destinatam in carnem quoque [4]praecucurrisse, quia non potuisset aliter ostendi resurrectio animae invisibilis nisi per visibilis substantiae [5]resuscitationem. Male deum norunt qui non [6]putant illum posse quod non putant; et tamen sciunt potuisse, si instrumentum loan-

10. urguens *c., de cod. Io. Clementis.* urgens *reliqui.* 11. dispargendos *C.* 12. quod si *AB.* 13. collucavit *Latinius, Fr. Iunius.* 14. filium dei *A.* 15. factus *ABCmgbcd.* factum *Ca.* 16. et *om. AB.* 17. est *om. AB.* 18. filii dei vocem *AB.* 19. sunt *B.*

Cap. XXXVIII. 1. eius etiam *AB.* 2. resuscitatos *AB.* 3. suscitare *ABcd.* sed *Vaticani.* suscitari *reliqui.* 4. praecurisse *B.* 5. resurrectionem *B.* 6. putant *A.*

nis norunt. Qui enim animas adhuc solas martyrum sub altari quiescentes conspectui subdidit, posset utique et resurgentes oculis exhibere sine carne. At ego deum malo decipere non posse, de fallacia solummodo infirmum, ne aliter documenta praemisisse quam rem disposuisse videatur, immo ne, si exemplum resurrectionis sine carne non valuit inducere, multo magis plenitudinem exempli in eadem substantia exhibere non possit. Nullum vero exemplum maius est eo cuius exemplum est. Maius [7]est autem si animae cum corpore [8]resuscitabuntur in documentum sine corpore resurgendi, ut tota hominis salus dimidiae patrocinaretur, quando exemplorum condicio illud potius [9]expeteret quod minus haberetur, animae dico solius resurrectionem, velut gustum carnis etiam resurrecturae suo in tempore. Atque adeo secundum nostram [10]veri aestimationem exempla illa mortuorum a domino suscitatorum commendabant [11]quidem et carnis et animae resurrectionem ne cui substantiae negaretur hoc donum, [12]qua tamen exempla, eo minus aliquid edebant (non enim in gloriam nec [13]in incorruptibilitatem, sed in mortem aliam [14]suscitabantur) quam [15]ediderit Christus. Apoc. VI, 9 sqq.

Resurrectionem apostolica quoque instrumenta testantur. Nam et apostolis nullum aliud negotium fuit, duntaxat apud Israëlem, quam veteris testamenti resignandi et novi consignandi, et potius iam dei in Christo contionandi. Ita et de resurrectione nihil novi [1]intulerunt, nisi quod et ipsam in gloriam Christi annuntiabant, de cetero simplici et nota iam fide receptam sine ulla qualitatis quaestione, solis refragantibus Sadducaeis. Adeo facilius fuit negari in totum mortuorum resurrectionem quam aliter intellegi. Habes Paulum apud summos sacerdotes sub [2]tribuno inter Sadducaeos et Pharisaeos fidei suae professorem. Viri, inquit, fratres, ego Pharisaeus sum, filius Pharisaeorum, de spe nunc et de resurrectione iudicor apud vos, [3]utique communi, ne, quia iam transgressor legis videbatur, de praecipuo fidei totius articulo, id est de resurrectione, ad Sadducaeos sapere existimaretur. Ita quam nolebat videri rescindere fidem resurrectionis utique confirmabat secundum Pharisaeos, respuens negatores eius Sadducaeos. Proinde et apud Agrip- Cap. XXXIX. Act. Apost. XXIII, 6.

7. esset *Fulv. Ursinus.* 8. resuscitarentur *Fulv. Ursinus.* 9. expectaret *B.* exparet *A.* 10. veri aestimationem *edit. Leopoldi.* vero aestimationem *ABCad. cod. Pithoei.* veri existimationem *c., cum tribus Vaticanis.* veritatem *amgb.* 11. et carnis quidem *B.* 12. qua *ego.* quae *libri omnes.* 13. in *om. ABabc.* 14. suscitabuntur *AB.* 15. Christus ediderit *AB.*

Cap. XXXIX. 1. intulerunt *ed., de cod. Io. Clementis.* intulerant *reliqui.* 2. tribuno *ABCad. cod. Pithoei.* tribus *bc.* 3. utique communi, ne quia *bcd.* utique communione qua *amg.* utique commune quia *AB.* utique communi, quia *C.* utique ne quia *a.*

Act. Apost. XXVI, 22. pam nihil se ait proferre citra quam prophetae annuntiassent. Ergo servabat resurrectionem quoque qualem prophetae annuntiarant.
Gen. IX, 5 sq. Nam et de resurrectione mortuorum apud Moysen scriptum commemorans corporalem eam norat, in qua scilicet sanguis hominis exquiri habebit. Itaque talem praedicabat qualem et Pharisaei susceperant et dominus ipse defenderat, et Sadducaei, ne talem quoque
Act. Apost. XVII, 32. crederent, in totum esse noluerant. Sed nec Athenienses aliam intellexerant a Paulo portendi. Denique irriserant, non irrisuri omnino, si animae solius restitutionem ab eo audissent; suscepissent enim vernaculae suae philosophiae frequentiorem praesumptionem. At [4]ubi nationes praeconium resurrectionis inauditae retro ipsa novitate concussit, et digna incredulitas rei tantae quaestionibus fidem [5]torquere coepit, tunc et apostolus per totum paenae instrumentum fidem huius spei corroborare curavit, et esse eam ostendens et nondum transactam, et, de quo magis [6]quaerebatur, corporalem et, quod insuper dubitabatur, non aliter corporalem.

Cap. XL. Nihil autem mirum, [1]si et ex ipsius instrumento [2]captentur
I Cor. XI, 19. argumenta, cum oporteat haereses esse; quae esse non possent, si non et perperam scripturae intellegi possent. [3]Natae denique haereses duos homines ab apostolo editos, interiorem, [4]id est animam, et exteriorem, id est carnem, salutem quidem animae, id est interiori homini, exitium vero carni, id est exteriori adiudica-
II Cor. IV, 16. verunt, quia scriptum sit Corinthiis: Nam etsi homo [5]noster exterior corrumpitur, sed interior renovatur [6]de die et die. Porro nec anima per semetipsam homo, quae figmento iam [7]homini appellato postea inserta est, nec caro sine anima homo, quae post exitium animae cadaver inscribitur. Ita [8]vocabulum homo consertarum substantiarum duarum quodammodo [9]fibula est, sub quo vocabulo non possunt [10]esse nisi cohaerentes. Porro apostolus [11]interiorem hominem non tam animam quam mentem atque animum intellegi mavult, id est non substantiam ipsam, sed substantiae saporem. Siquidem Ephesiis scribens in interiorem hominem habitare Christum sensibus utique [12]intimandum dominum significavit. Denique
Eph. III, 16 sq. adiunxit: Per fidem, et in cordibus vestris, et in dilectione; fidem quidem et dilectionem non substantiva animae ponens, sed conceptiva; in cordibus autem dicens, quae substantiva sunt carnis,

4. ubi iam nationes *AB*. 5. torquere *ABbcd*. extorquere *Ca*. 6. querebatur *b*.
Cap. XL. 1. sed et ipsius *AB*. 2. captantur *AB*. 3. Natae *ABC*. 4. id *AB*. *Ubique*. 5. exterior noster *A*. 6. de die in die *AB*. die et die *d*. 7. homine *ABCa*. 8. vocabulum homo *ABCacd*. *tres Vaticani et cod. Io. Clementis*. vocabulum *b*. 9. fabula *ABC*. 10. esse nisi cohaerentes *ABCmgabcd*. esse cohaerentes *C*. 11. hominem interiorem *AB*. 12. initiandum *d*.

[13]iam et ipsum interiorem hominem carni deputavit, [14]quem in corde constituit. Inspice nunc quomodo exteriorem quidem hominem corrumpi [15]allegarit, interiorem vero renovari [16]die ac die. Nec illam corruptelam carnis [17]affirmes quam ex die mortis in perpetuum defectura patiatur, sed quam in istius vitae spatio ante mortem et usque ad mortem vexationibus et pressuris, tormentis atque suppliciis, nominis causa [18]experietur. Nam et homo interior hic utique renovari habebit per suggestum spiritus, proficiens fide et disciplina [19]die ac die, non illic, id est non post resurrectionem, ubi non utique [20]die ac die renovari habemus, sed semel ad summam. De sequentibus disce: Quod enim [21]ad praesens est, inquit, temporale et leve pressurae nostrae [22]per supergressum in supergressum aeternum gloriae pondus [23]perficiet nobis, non [24]intuentibus quae videntur, id est passiones, sed quae non videntur, id est mercedes. Quae enim videntur, temporalia sunt, quae vero non videntur, aeterna [25]sunt. Pressuras enim et laesuras, quibus corrumpitur homo exterior, ut leves et temporales, idcirco contemnendas affirmat, praeferens mercedum aeternarum invisibilium et gloriae pondus in compensationem laborum, quos hic caro patiendo corrumpitur. Adeo non illa est corruptio quam in perpetuum carnis interitum ad resurrectionem expellendam exteriori homini adscribunt. Sic et alibi, Siquidem, ait, compatimur, uti et [26]conglorificemur: reputo enim non dignas esse passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae in nos habet revelari. Et hic minora ostendit incommoda praemiis suis. Porro si per carnem compatimur, cuius est proprie passionibus corrumpi, eiusdem erit et quod pro compassione promittitur. Atque adeo carni [27]adscripturus pressurarum proprietatem, [28]ut et supra, dicit, Cum venissemus autem in Macedoniam, nullam remissionem habuit caro nostra, dehinc ut [29]et animae [30]daret compassionem, In omnibus, inquit, compressi: extrinsecus pugnae, debellantes scilicet carnem, intrinsecus timor, afflictans scilicet animam. Adeo etsi corrumpitur homo exterior, non [31]ut amittens resurrectionem, sed ut sustinens vexationem, corrumpi [32]intellegetur [33]ex hoc non sine interiore. Ita amborum

II Cor. IV, 17 sq.

Rom. VIII, 17 sq.

II Cor. VII, 5.

13. nam *AB*. 14. quam *edd. Semleri et Leopoldi, mendose*. 15. allegarit *Cmgbcd*. allegaret *ABCa*. 16. de die ac die *c*. 17. affirmans *A*. 18. experiretur *AB*. 19. de die ac die *c*. 20. de die ac die *c*. 21. et *AB*. 22. per supergressum in supergressum *ABd*. per supergressum *bc*. supergressum insupergressum *Ca*. 23. perfici a nobis *ABCa*. 24. intuentibus *ABCmgbcd*. ut tuentibus *Ca*. 25. sunt *om. d*. 26. conglorificamur *A*. 27. adscripturus *ego*. adscribitur ut *ABC*. asscribit *reliqui, de emendat. Rhenani*. 28. ut et supra, dicit *ego*. ut et supra dicat *abcd., de emendat. Rhenani*. mutet supra dicit *ABC*. 29. et *om. d*. 30. daret *om. AB*. 31. ut *om. Ca*. 32. intellegetur *cd. cod. Io. Clementis*. intelligeretur *ABC*. intelligitur *ab*. 33. ex hoc *ego*. et hoc *libri omnes*.

[34]erit etiam conglorificari, sicut et compati. Secundum [35]collegia laborum consortia [36]etiam decurrant necesse est praemiorum.

Cap. XLI. Eandem [1]adhuc sententiam exsequitur remunerationes vexatio-
II Cor. V, 1. nibus praeferens. Scimus enim, inquit, [2]quoniam etsi [3]terrena domus [4]nostri huius tabernaculi dissolvatur, habemus domum non manu factam aeternam in caelis, id est [5]per hoc quod dissolvetur caro nostra per passiones [6]domicilium consecuturi sumus in caelis.
Matth. V, 10. Meminerat evangelicae [7]definitionis: Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quia illorum est regnum caelorum. Non tamen carnis [8]restitutionem negavit, si compensationem mercedis opposuit, cum ipsi compensatio debeatur cui dissolutio [9]reputatur, scilicet carni. Sed quia domum dixerat carnem, eleganter voluit et in mercedis comparatione vocabulo domus uti, ipsi domui quae dissolvetur per passionem meliorem domum repromittens per resurrectionem
Io. XIV, 2. (nam et dominus multas mansiones quasi domus apud patrem repromittit; quamquam [10]et de domicilio mundi potest intellegi, quo dissoluto aeterna sedes repromittatur in caelis, quia et quae sequuntur ad carnem manifeste pertinentia [11]ostendunt priora non ad carnem pertinere): divisionem enim facit apostolus cum subiicit.
II Cor. V, 2 sq. Nam et [12]in hoc ingemiscimus domicilium nostrum, quod de caelo est, superindui desiderantes, siquidem [13]exuti non nudi [14]inveniamur. id est ante volumus [15]superinduere virtutem caelestem aeternitatis quam carne exuamur. Huius enim gratiae privilegium illos manet qui ab adventu domini deprehendentur in carne et propter duritiam temporum antichristi merebuntur compendio mortis per demutationem expunctae concurrere cum resurgentibus, sicut Thessalonicensibus scribit: Hoc enim dicimus vobis in sermone domini, quod nos qui vivimus, qui remanemus in [16]adventum domini, non [17]prae-
I Thess. IV, 13 sqq. veniemus eos qui dormierunt: Quoniam ipse dominus [18]in iussu et [19]in voce archangeli et in tuba dei descendet de caelo, et mortui

34. erit *om. AB.* 35. conlegia *A.* 36. etiam *bcd.* quoque *reliqui.*

Cap. XLI. 1. ad hoc *Ca.* 2. quomodo *AB.* 3. terram *A.* 4. nostri huius tabernaculi *cod. Io. Clementis.* nostra huius tabernaculi *cd.* nostrae tabernaculum *A.* nostri tabernaculi *reliqui.* 5. per (pro *b.*) hoc quod *bcd. tres Vaticani* pro hoc quod *C.* pro hoc *a. Gorziensis codex.* quod per hoc *AB.* 6. quod domilium *Ca.* 7. diffinitionis *ABCa.* 8. resurrectionem *B.* 9. deputatur *cd., de cod. Io. Clementis.* 10. et de *ABbc.* de *Ca.* nec de *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* 11. ostendunt priora non (vero *A.* nec *AB.*) ad carnem pertinere *ABabc. Birunensis codex.* ostenduntur *C (ex Paterniacensi, nisi fallor, libro).* ostendunt priora omnino ad carnem pertinere *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* 12. in hoc ingemiscimus *cd., de cod. Io. Clementis.* hoc gemimus *reliqui.* 13. induti *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* 14. inveniemur *AB.* 15. superinducere *AB.* 16. adventum eius. *Cf. supra cap.* 24. adventu *libri omnes.* 17. praeveniemus *A.* 18. in iussu et *om. b.* 19. in (in *om. d.*) voce archangeli et in tuba *bcd.* in voce angeli et (et *om. a.*) tuba *Ca.* in voce tubae *AB.*

in Christo resurgent primi: dehinc nos cum ipsis [20]simul rapiemur in nubibus obviam [21]domino in aëra, et ita semper cum domino erimus.

[1]Horum demutationem ad Corinthios [2]reddit, dicens, Omnes quidem resurgemus, [3]non autem omnes demutabimur, in atomo, in momentaneo motu oculi, in novissima tuba; sed illi scilicet soli qui invenientur in carne. Et mortui, inquit, [4]resurgent, nos demutabimur. Hac ergo prius [5]dispositione [6]prospecta reliqua [7]revocabis ad superiorem sensum. Nam cum [8]adicit, Oportet [9]enim [10]corruptivum istud induere incorruptelam, et mortale istud induere immortalitatem, hoc erit illud domicilium de caelo quod gementes in hac carne [11]superindui desideramus, utique super carnem in qua deprehendemur, quia gravari nos ait, qui [12]simus in tabernaculo, quod [13]nolimus exui, sed potius superindui, uti devoretur mortale a vita, scilicet dum [14]demutamur, superinduendo quod est de caelis. Quis enim non desiderabit, dum in carne est, superinduere immortalitatem et continuare vitam [15]lucrifacta morte per vicariam demutationem, ne inferos [16]experiatur usque novissimum quadrantem [17]exacturos? Ceterum demutationem etiam post resurrectionem consecuturus est, inferos iam expertus. Abhinc enim definimus carnem [18]quidem omni modo resurrecturam atque [19]illa ex demutatione superventura habitum angelicum suscepturam. Aut si in his solis qui invenientur in carne demutari eam oportebit, [20]ut devoretur mortale a vita, id est caro ab illo superindumento caelesti [21]et aeterno, ergo qui mortui deprehendentur, vitam non consequentur, privati iam materia et, ut ita dixerim, esca vitae, id est carne: aut necesse est recipiant eam et illi, ut et in ipsis mortale devorari possit a vita, si vitam sunt consecuturi. Sed in mortuis, inquis, iam devoratum erit mortale istud. Non utique in omnibus. Quantos enim licebit vel pridianos inveniri, tam recentia cadavera, ut nihil [22]in illis devoratum videri possit? Utique enim devoratum non aliud existimas quam interceptum, quam abolitum, quam omni

Cap. XLII. I Cor. XV, 51 sq.

I Cor. XV, 53.

20. simul rapiemur *Cmgabcd.* rapiemur *ABC.* 21. domino in aera *cd., de cod. Io. Clementis.* Christo *reliqui.*

Cap. XLII. 1. et horum *A.* 2. dedit *c.* 3. sed non omnes *A.* 4. resurgent primi, et nos immutabimur (demutabimur *d.*) *bd.* resurgent et nos demutabimur *c.* 5. positione *ABCa.* 6. perspecta *B.* 7. vocabis *A.* 8. addicit *A.* 9. etenim *AB.* 10. corruptivum *Bcd. Vaticani.* corruptum *reliqui.* 11. superindui *c., de cod. Io. Clementis.* superinduere *reliqui.* 12. sumus *Acd. tres Vaticani.* 13. volumus *AB.* 14. demutamur *ABCmg. cod. Io. Clementis, tres Vaticani.* demutatur *Cabcd.* 15. lucrificata *codex Io. Clementis.* lucrifactam *C., et inde edd. Semleri et Leopoldi, mendose.* 16. experitatur *A.* 17. exacturus *AB.* 18. omni modo quidem *ABCa.* 19. illam *c., ex cod. Io. Clementis.* 20. uti *cd.* 21. et aeterno *cd., de cod. Io. Clementis.* aeterno *reliqui.* 22. in *om. ABC. Addidit primum de suis libris Gangneius.*

sensu ereptum, quod comparere omni genere cessaverit. Nec Gigantum autem antiquissima cadavera devorata constabit, quorum [23]crates adhuc vivunt. Diximus iam de isto alibi. Sed et [24]proxime in ista civitate [25]cum odei fundamenta tot veterum sepulturarum sacrilega collocarentur, quingentorum fere annorum ossa adhuc succida et capillos olentes populus exhorruit. Constat non tantum ossa durare, verum et dentes incorruptos perennare, quae ut semina retinentur [26]fruticaturi corporis in resurrectione. Postremo etsi tunc devoratum invenietur mortale in omnibus mortuis, certe a morte, certe ab aevo, certe per aetatem, numquid [27]a vita, numquid a superindumento, numquid ab immortalitatis ingesta? Porro [28]qui ab his ait [29]devoratum iri mortale, ab aliis negavit. Et utique hoc a divinis viribus, non a naturalibus legibus perfici praestarique conveniet. Ergo cum a vita habeat devorari quod mortale est, id exhiberi omnifariam necesse est, ut devoretur, et devorari, ut demutetur. Si ignem dicas accendi oportere, non potes id per quod accenditur alibi necessarium adfirmare, alibi non. Sic et cum infulcit: Siquidem exuti [30]non nudi inveniamur, de eis scilicet qui non in vita nec in carne deprehendentur a die domini, non alias negavit nudos quos praedixit exutos, nisi quia [31]et revestitos voluit intellegi eadem substantia qua fuerant spoliati. Ut nudi enim invenientur carne deposita vel ex parte discissa sive detrita (et hoc enim nuditas potest dici); dehinc [32]recipient eam, ut redinduti [33]carnem fieri possint etiam superinduti immortalitatem; superindu enim nisi vestito iam convenire non [34]poterit.

Cap. XLIII. II Cor. V, 6 sq. [1]Proinde cum dicit, Itaque confisi semper et scientes quod, cum [2]immoramur in corpore, [3]peregrinamur a domino, per fidem enim incedimus, non per speciem, manifestum est hoc quoque non pertinere ad offuscationem carnis quasi separantis nos a domino. [4]Et hic enim exhortatio fastidiendae vitae huius obvertitur, siquidem peregrinamur a domino quamdiu vivimus, per fidem incedentes, non per speciem, id est spe, non re. Et [5]ideo subiungit.

23. etates *A.* erates *B.* 24. proxime *Cabd.* proxume *c., ex cod. Io. Clementis.* proxima *AB.* 25. cum odei *bcd.* cum hodie *ABC.* cum eo die *a.* 26. fruticaturi *Fr. Iunius.* fructificaturi *libri omnes.* 27. e vita *C.* 28. quia his ait *AB a.* 29. devorat non iri *AB.* 30. non nudi inveniamur *c., ex cod. Io. Clementis.* non inveniemur (invenientur *B.*) nudi *ABCabd.* 31. et revestitos *c., ex cod. Io. Clementis.* revestitos *reliqui.* 32. et dehinc *c., cum cod. Io. Clementis.* 33. carne *ABCa.* 34. potest *a.*

Cap. XLIII. 1. Perinde *B.* 2. immoramur *cd., de cod. Io. Clementis.* immoremur *reliqui.* 3. peregrinamur *Acd. cod. Io. Clementis.* peregrinemur *reliqui.* 4. Et hic enim — — — peregrinamur a domino *om. ABC. Addidit ex de ms libris primum Gangneius.* 5. iam *B.*

[6]Fidentes autem et bonum [7]ducentes magis peregrinari a corpore II Cor. V, 8.
et immorari ad dominum, scilicet ut per speciem magis incedamus quam per fidem, per rem potius quam per spem. Vides quam [8]et hic corporum contemptum ad martyriorum praestantiam referat. Nemo enim peregrinatus a corpore statim immoratur penes dominum, nisi ex martyrii praerogativa, [9]paradiso scilicet, non inferis, [10]diversurus. Defecerant autem apostolo verba ad significandum de corpore excessum? An ratione etiam nove loquitur? Temporalem enim absentiam a corpore volens significare peregrinari [11]nos ab eo dixit, [12]quoniam qui [13]peregrinatur etiam revertetur in domicilium. Exinde etiam ad omnes, [14]Et ideo gestimus, inquit, sive peregri- II Cor. V, 9 sq.
nantes, sive immorantes placibiles deo esse: omnes enim manifestari nos oportet [15]pro tribunali [16]Christi Iesu. Si [17]omnes, et totos: si [18]totos, et interiores et exteriores, id est tam animas quam et corpora: Uti unusquisque, inquit, reportet [19]quae per corpus, secundum quae gessit, bonum sive malum. [20]Hoc iam quomodo legas quaero. Quasi [21]turbate enim per hyperbaton [22]struxit. Utrumne quae per corpus reportanda [23]erunt, an quae per corpus gesta sunt? Sed et si quae per corpus reportanda sunt, corporalis indubitate resurrectio est, et si quae per corpus gesta sunt, per corpus utique pensanda sunt, per quod et gesta sunt. [24]Ita et totus hic a capite tractatus apostoli tali clausula detextus, qua carnis resurrectio ostenditur, secundum haec erit intellegendus quae cum clausula consonant.

Si enim adhuc ad superiora respectes, unde mentio hominis Cap. XLIV.
exterioris et interioris inducta est, nonne et dignitatem et spem carnis integram invenies? [1]Cum enim de lumine quod illuxerit II Cor. IV, 6 sq.
deus in cordibus nostris ad illuminationem agnitionis gloriae suae in persona Christi dicit habere nos thesaurum istum in testaceis [2]vasis, scilicet [3]in carne, utrumne quia testacea est secundum originem [4]in limo destruetur, an quia divini thesauri conditorium est extolletur? [5]Atquin si lumen ipsum [6]dei illud verum, quod est in

6. Fidentes *ABCacd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* Audentes *b.* 7. ducentes *Cmgabcd.* dicentes *ABC.* 8. hic et *bc.* 9. scilicet paradiso *Ca.* 10. diversurus *ACmg.* deversurus *BCabcd.* 11. nos ab eo *ABCmgabcd.* se deo *C.* 12. quomodo *B.* quo *A.* 13. peregrinabitur *AB.* 14. et ideo gestimus *bcd.* Gestimus *reliqui.* 15. placibiles illi esse *c., ex cod. Io. Clementis.* placere illi *b.* 15. ante tribunal *c., ex Vaticanis.* 16. Christi Iesu *BCad. tres Vaticani.* Christi *bc.* Iesu Christi *A.* 17. omnis et totus *A.* 18. omnes *ABCa.* 19. quae per corpus *ABd.* praeterita corporis sui *codex Io. Clementis.* per corpus *reliqui.* 20. et hoc *AB.* 21. perturbate *A.* 22. instruxit *ABC.* 23. sunt *edd. Semleri et Leopoldi. Nescio unde.* 24. Ita et *ABcd. tres Vaticani.* Ita *reliqui.*

Cap. XLIV. 1. Dum *bcd.* 2. vasis istis *A.* 3. et in *AB.* 4. scilicet ex limo *bc.* 5. Atqui *Cab.* 6. dei illud *abc. De codd. Gangneii.* illud *reliqui.*

persona Christi, vitam in se continet, eaque vita cum lumine committitur in carnem, peritura est in quam vita committitur? Plane sic periturus et ipse thesaurus; perituris enim peritura creduntur,
II Cor. IV, 10. sicut veteribus utribus novum vinum. Cum item subicit, Semper mortificationem Christi Iesu circumferentes in corpore nostro, qualis ista res est quae post dei templum iam et sepulchrum Christi potest dici? Cur autem [7]mortificationem domini circumferimus in
Ibid. v. 11. corpore? [8]Ut et [9]vita, inquit, manifestetur. Ubi? in [10]corpore. In quo? in mortali. Ergo in carne plane mortali secundum culpam, sed et vitali secundum gratiam; vide quantam, ut in illa vita Christi manifestetur. In re [11]ergo aliena [12]salutis, in substantia perpetuae dissolutionis manifestabitur vita Christi aeterna, iugis, incorrupta, iam et dei vita? Aut cuius temporis vita domini manifestabitur in corpore nostro? Illa quidem, [13]quam vixit usque in passionem, [14]quae non modo [15]apud Iudaeos in manifesto fuit, ve-
Ps. CVII, 16. rum etiam omnibus nunc gentibus prodita [16]est. Adeo eam significat quae portas adamantinas mortis et aeneas [17]seras inferorum infregit, quae exinde iam nostra est. Denique manifestabitur in corpore. Quando? post mortem. Quomodo? dum resurgimus in corpore, sicut et Christus. Ne enim quis argumentetur nunc habere manifestari vitam Iesu in corpore nostro per disciplinam sanctitatis et patientiae et iustitiae et sapientiae, quibus domini vita
II Cor. IV, 11. floruerit, providentissima apostoli intentio ingerit: Si enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Iesum, ut vita eius manifestetur in corpore nostro mortali. [18]Adeo defunctis nobis hoc ait futurum in corpore nostro. Quodsi tunc, quomodo nisi resusci-
Ibid. v. 14. tato eo? Proinde et in clausula, Scientes, ait, quod, qui suscitavit Iesum, et nos suscitabit cum ipso, quia iam [19]resurrexit a mortuis. Nisi quia Cum ipso Sicut ipsum sapit; si vero Sicut ipsum, non utique sine carne.

Cap. XLV. Sed et rursus alia caecitate in duos homines inpingunt, in
Eph. IV, 22 sqq. veterem et in novum, monente apostolo deponere nos veterem hominem, qui corrumpitur per concupiscentiam seductionis, renovari autem [1]spiritu sensus, et induere novum hominem, qui secundum deum conditus est, in iustitia et religione veritatis, ut et hic ad duas substantias distinguendo, vetustatem ad carnem, novitatem ad

7. et mortificationem *AB*. 8. Uti *cd*. 9. vita Iesu, inquit *c.*, *de cod. Io. Clementis*. 10. corpore nostro *c.*, *de cod. Io. Clementis*. 11. ergo *om. AB*. 12. salutis *ABd*. salutis (saluti *C.*), sed in *reliqui*. 13. quam *ABcd. tres Vaticani*, *de cod. Io. Clementis*. qua *Cab*. 14. quae *om. b*. 15. in manifesto apud Iudaeos *AB*. 16. est *om. AB*. 17. fores *A*. 18. Adeo *bc*. Ideo *reliqui*. 19. resurrexit *Cab*.
Cap. XLV. 1. Spiritu sensus *ABCacd. Vaticani tres*. sensu spiritus *ac*.

animam, corruptionem perpetuam veteri [2]defendat, id est carni. Porro si secundum substantias, nec anima novus homo quia posterior, nec caro ideo vetus quia prior. Quantulum enim temporis inter manum dei et adflatum? Ausim dicere, Etiam si multo prior anima [3]quam caro, eo ipso, quod anima impleri se expectavit, priorem eam fecit. Omnis enim consummatio atque perfectio, etsi ordine postumat, effectu [4]tamen anticipat. [5]Magis illud prius est sine quo priora non possunt. Si caro vetus homo, quando istud? A primordio? [6]Atquin Adam novus totus, [7]et ex novo vetus nemo. Nam et exinde a benedictione geniturae caro atque anima simul fiunt sine calculo temporis, [8]ut quae simul in utero etiam [9]seminantur, quod docuimus in commentario animae. Contemperant fetu, [10]coaetant natu. Duos istos homines sane ex substantia duplici, non tamen et aetate, sic unum edunt, dum prior [11]neuter. Rectius est totos nos aut veteres aut novos esse; qua enim alterum [12]possimus esse nescimus. Sed apostolus veterem hominem manifeste notat. [13]Expone enim, inquit, secundum pristinam conversationem veterem hominem, non secundum alicuius substantiae senium. Neque enim carnem praecipit deponamus, sed quae et alibi carnalia ostendit, opera, non corpora accusans, de quibus et hic subicit, Deponentes mendacium loquimini veritatem unusquisque ad proximum suum, [14]quoniam membra alterutrum sumus. Irascimini autem, et nolite delinquere. Sol non occidat super iracundiam vestram. [15]Neque dederitis [16]diabolo locum. Qui [17]furabatur, iam non furetur, immo potius laboret operando manibus, uti habeat [18]impartire indigenti. Omnis sermo turpis non procedat [19]ex ore vestro, sed [20]qui sit optimus ad aedificationem fidei, ut gratiam audientibus praestet. Et nolite contristare spiritum dei sanctum, in quo signati estis in redemptionis die. Omnis amaritudo et ira et clamor et blasphemia [21]et indignatio auferatur a vobis cum omni malitia. Estote autem in alterutrum benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et deus [22]vobis donavit in Christo. Igitur qui

Eph. IV, 22.
Gal. V, 19 sqq.
Eph. IV, 25—32.

2. defendant *ab*. 3. quam *om. ABC. Addidit de suis libris primum Gangneius.* 4. tamen *om. ABCab. Addidit de cod. Io. Clementis primum Pamelius.* 5. mavis *AB*. 6. atqui *Cab*. et quoniam *B*. 7. et *om. A*. 8. et *d*. 9. figurantur *bc*. 10. coaetaneant *bc*. cecant *A*. coheant *B*. 11. neuter. Rectius est totos *ego*. neutre (neutrae *B*. neuter *Cmg.*) citius est. Totos *ABC*. neuter. Citius est totos *a*. neutra (neuter *c.*) est. Citius est totos *bc*. neuter est. Scitius est totos *d*. 12. possimus esse *amgbcd*. possidemus esse *ABC*. possidemus alterum esse *a*. 13. Exponens *b*. Exponentes *c*. 14. quomodo *AB*. 15. Ne dederitis *b*. 16. locum diabolo *bcd*. 17. furabatur *ABCmgabcd. Gorziensis*. furatur *C*. 18. impertire *A*. 19. de *B*. 20. qui sit *ad. Gorziensis*. quis *ABC*. qui *Cmg*. si quis *bc*. 21. et indignatio *om. ABCab. Addidit de cod. Io. Clementis primum Pamelius.* 22. vobis *om. A*.

carnem veterem hominem existimant, cur non mortem sibi properant, ut vetere homine deposito praeceptis apostoli occurrant? Nos enim, qui totam fidem in carne [23]administrandam credidimus, immo [24]et per carnem, cuius est et os ad proferendum optimum quemque sermonem et lingua ad non blasphemandum et cor ad non indignandum et manus ad operandum et largiendum, tam vetustatem hominis quam novitatem ad moralem, non ad substantialem, differentiam pertinere defendimus. Atque ita pariter agnoscimus hominem qui secundum pristinam conversationem vetus fuerit eundem et corrumpi ita dictum secundum concupiscentiam seductionis, quemadmodum et veterem secundum pristinam conversationem, non secundum carnem, per interitum perpetuum. Ceterum carne tam salvum quam eundem, utpote vitiosam disciplinam, non corpulentiam, exutum.

Cap. XLVI. Talem ubique apostolum recognoscas, ita carnis opera damnantem, ut carnem damnare videatur, sed ne ita quis existimet ex aliorum vel cohaerentium sensuum suggestu procurantem. Nam et dicens eos qui in carne [1]sunt deo placere non posse statim de
Rom. VIII, 8 sq. pravo intellectu ad integrum revocat, adiciens, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Eos enim quos in carne esse constabat negando in carne esse in operibus carnis non esse [2]monstrabat: atque [3]ita illos demum deo placere non posse, non qui in carne essent, sed qui carnaliter viverent, placere autem [4]deo illos qui in
Rom. VIII, 10. carne positi secundum spiritum incederent. Et rursus corpus quidem [5]ait mortuum, sed propter delinquentiam, sicut spiritum vitam propter iustitiam. Vitam autem morti opponens in carne constitutae sine dubio illic et vitam repromisit ex iustitia ubi mortem [6]determinavit ex delinquentia. Ceterum frustra opposuit vitam morti, si non est illic ubi est et ipsa cui eam opposuit, excludendae utique de corpore. Porro si vita mortem de corpore excludit, non potest id perficere nisi [7]illuc penetret ubi est quod excludit. Et
Rom. VIII, 11. [8]quid ego nodosius, cum apostolus absolutius? Si enim, inquit, spiritus eius qui suscitavit Iesum habitat in [9]vobis, qui suscitavit Iesum a mortuis [10]suscitabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis; ut et si animam quis corpus mortale praesumpserit, cum hoc et carnem negare non possit, carnis quoque [11]resuscitationem cogatur agnoscere secundum eiusdem

23. administrandum *AB*. 24. et *om. A*.

Cap. XLVI. 1. sunt *Acd. tres Vaticani*. sint *reliqui*. 2. monstrabit *AR*. 3. ita *om. d*. 4. illos deo *bc*. 5. inquit *b*. 6. declinaverit *A*. 7. illuc *Latini* illac *Fulv. Ursinus*. 8. quod *AB*. 9. nobis *A*. 10. vivificabit *c*, *de cod. b. Clementis*. 11. resurrectionem *B*.

status communionem. Ex sequentibus adhuc discas opera carnis damnari, non ipsam. Itaque fratres, ait, debitores sumus non [12]carni [13]ad vivendum: [14]Si secundum carnem vixeritis, futurum est ut moriamini, si vero spiritu [15]carnis actus mortificaveritis, vivetis. Porro ut ad singula quaeque respondeam, si in carne constitutis, secundum spiritum tamen [16]degentibus, salus repromittitur, iam non caro adversatur saluti, sed operatio carnis. Operatione autem carnis exclusa, quae causa est mortis, salva iam caro ostenditur, causa carens mortis. Lex enim, inquit, spiritus vitae in Christo Iesu manumisit [17]me a lege delinquentiae et mortis, certe quam praemisit habitare in membris [18]nostris. Ergo iam membra nostra lege mortis non tenebuntur, quia nec delinquentiae, a quibus manumissa sunt. Quod enim invalidum erat legis, in quo infirmabatur per carnem, misso deus filio suo [19]in simulacro carnis delinquentiae, et per [20]delinquentiam damnavit [21]delinquentiam in carne, non carnem in delinquentia; neque enim domus cum habitatore damnabitur. Habitare enim peccatum dixit in corpore nostro. Damnata autem delinquentia caro absoluta est, sicut indemnata [22]ea lege mortis et delinquentiae obstricta est. Sic [23]et sensum carnis mortem appellavit, dehinc et inimicitiam ad deum, sed non carnem ipsam. Cui ergo, dices, reputabitur sensus carnis, si non substantiae ipsi? Plane, si probaveris aliquid carnem de suo sapere. Si vero sine anima nullius est sensus, [24]intellege sensum carnis ad animam esse referendum, carni interdum [25]deputatum, quia [26]propter carnem et per carnem administratur. Et ideo habitare ait delinquentiam in carne, quia et [27]anima, a qua delinquentia inducitur, inquilina est carnis, mortificatae quidem, sed non suo, verum delinquentiae nomine. Nam et alibi, Quomodo, inquit, etiam nunc velut viventes in mundo sententiam fertis? non ad mortuos scribens, sed ad eos qui desinere deberent mundialiter vivere.

Rom. VIII, 12 sq.

Rom. VIII, 2. VII, 17. 20. 23.

Rom. VIII, 3.

Rom. VII, 20.

Rom. VIII, 6 sq.

Col. II, 20.

[1]Haec enim erit vita mundialis, [2]quam veterem hominem dicit confixum esse Christo, non corporalitatem, sed [3]moralitatem. Ceterum si non ita [4]accipimus, non est corporalitas nostra confixa,

Cap. XLVII. Rom. VI, 6.

12. carne *AB*. 13. ad vivendum *ABCab*. ut secundum carnem vivamus *cd*. 14. si enim secundum *cd*. 15. carnis artus *A*. actus carnis *bc*. 16. id egentibus *A*. indigentibus *B*. 17. te *amg*. 18. vestris *C*. 19. in simulacro in similitudine carnis *AB*. in similitudine carnis *tres Vaticani*. 20. delinquentiam *ABcd*. *tres Vaticani, et cod. Io. Clementis*. carnem *reliqui*. 21. delinquentem *A*. 22. a lege *A*. ea legi *B*. 23. et si sensum *ABCa*. 24. intelleges *B*. 25. deputatum *ABCmgabcd*. deputandum *C*. 26. propter carnem et *om*. *bcd*. 27. anima a qua *abcd*. *Gorziensis*. anima *AB*. animae *C*.

Cap. XLVII. 1. Et haec erit *A*. 2. qua *d*. 3. moralitatem *d*., *ex emendat. Fulvii Ursini*. mortalitatem *reliqui*. 4. accepimus *AB*.

nec crucem Christi caro nostra perpessa est; [5]sed quemadmodum adiecit, Uti evacuetur corpus delinquentiae per emendationem vitae,
Rom. VI, 2. 7. 11. non per interitum substantiae, sicut ait, Uti hactenus delinquentiae serviamus. [6]Et ut hac ratione commortui [7]Christo credamus quod etiam [8]convivemus illi. Sic enim, inquit, et vos reputate mortuos quidem vos. Cuinam? carni? Non, sed delinquentiae. Ergo salvi erunt carni, viventes autem deo [9]in Christo Iesu, per carnem utique, cui mortui non erunt, delinquentiae [9b]scilicet mortui, non
Rom. VI, 12 sq. carni. Nam et adhuc ingerit: Ne ergo regnaverit in corpore vestro mortali delinquentia ad [10]obaudiendum illi et ad exhibendum membra vestra arma iniustitiae delinquentiae: sed exhibete vosmet ipsos deo velut ex mortuis vivos, non velut vivos, sed velut ex mortuis vivos,
Rom. VI, 19—23. et membra vestra arma iustitiae. [11]Et rursus: Sicut exhibuistis membra vestra famula immunditiae et [12]iniquitatis ad iniquitatem, ita et nunc exhibete membra vestra [13]famula iustitiae in [14]sanctificium; cum enim servi essetis delinquentiae, liberi eratis iustitiae. Quem ergo fructum habebatis super his de quibus nunc [15]confundimini? finis [16]enim illorum mors. Nunc [17]vero liberi facti a delinquentia, famulati autem deo, habetis fructum vestrum in [18]sanctificium, finem autem vitam aeternam. Stipendia enim delinquentiae mors, donativum autem dei vita aeterna in Christo Iesu domino nostro. Ita per [19]totam hanc sensuum [20]seriem ab iniustitia et delinquentia membra nostra divellens et iustitiae et sanctimoniae adiungens, et transferens eadem a stipendio mortis ad donativum vitae aeternae, carni utique compensationem salutis repromittit, cui nullam omnino competisset imperari propriam sanctimoniae et iustitiae disciplinam, si non ipsius esset et praemium disciplinae, sed nec ipsum baptisma committi, [21]si per regenerationem [22]non etiam
Rom. VI, 3 sq. restitutioni inauguraretur, hoc quoque apostolo ingerente: An ignoratis quod quicunque in [23]Christum Iesum tincti sumus, [24]in mortem eius tincti sumus? consepulti ergo illi sumus per baptisma in mortem, uti, quemadmodum surrexit Christus a mortuis, ita et nos in novitate vitae incedamus. Ac ne de ista tantum vita putes dictum

5. sed *om. ab. Habent reliqui libri, et tres Vaticani et cod. Io. Clementis.* 6. in hac parte commortui *A.* 7. in Christo *ABCab.* 8. convivemus *cd., de cod. Io. Clementis.* convivamus *reliqui.* 9. in *om. A.* 9b. scilicet *om. C.* 10. obaudiendum *B.* 11. Et rursus *om. B.* 12. iniquitati *c., de cod. Io. Clementis.* 13. famula *om. edd. Semleri et Leopoldi, mendose.* 14. sacrificium *C.* 15. confundemini *B.* 16. enim *cd., ex emend. Pamelii.* ergo *reliqui.* 17. ergo *AB.* 18. sacrificium *C.* 19. portam *ABC.* 20. seriemque *ABC.* 21. si *om. ABC. Addidit primus in suis libris Gangneius.* 22. nisi etiam *Cmg.* 23. Christum Iesum *cd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* Iesum *Cab.* Iesu *AB.* 24. in mortem eius tincti sumus *om. AB.*

quae ex fide [24b] per baptisma in novitate [25] incedenda est, providentissime [26] adstruit: Si enim [27] complantati fuerimus simulacro mortis Rom. VI, 5.
Christi, [28] ita et resurrectionis erimus. Per simulacrum enim morimur in baptismate, sed per veritatem [29] resurgimus in carne, sicut
et Christus; Ut, sicut regnavit in morte delictum, ita et gratia Rom. V, 21.
regnet per iustitiam in vitam sempiternam per Iesum Christum dominum nostrum. Quomodo [30] ita, si non aeque in carne? Ubi enim
mors, ibi et vita post mortem, quia et vita ibi ante ubi postea
mors. Nam si regnum mortis nihil operatur quam carnis dissolutionem, [31] proinde vitam contrariam morti contrarium oportet operari, id est carnis redintegrationem, uti, sicut devoraverat mors
invalescendo, ita et mortali devorato ab immortalitate audire possit,
Ubi est mors aculeus tuus? ubi est mors contentio tua? Sic enim I Cor. XV, 55.
et gratia illic [32] superabundabit, ubi et iniquitas [33] abundavit. Sic et Rom. V, 20.
virtus in infirmitate [34] perficietur, quod [35] perit salvum faciens, quod II Cor. XII, 9.
mortuum est vivificans, quod percussum est sanans, quod languit
medicans, quod [36] ereptum est redimens, quod famulatum est libe- Ezech. XXXIV, 16.
rans, quod seductum est revocans, quod elisum est suscitans; et
quidem de terra in caelum, ubi nostrum municipatum Philippenses Phil. III, 20 sq.
quoque ab apostolo discunt, unde et [37] salutificatorem nostrum expectamus Iesum Christum, qui [38] transfigurabit corpus nostrae humilitatis [39] conformale corpori gloriae suae, sine dubio post resurrectionem, quia nec ipse Christus glorificatus est ante passionem. [40] Haec
erunt corpora nostra quae Romanos obsecrat exhibere hostiam Rom. XII, 1.
vivam, sanctam, [41] placibilem deo. Quomodo vivam, si peritura
sunt? quomodo sanctam, si profana sunt? quomodo [42] placibilem,
si damnata sunt? Age iam, quod ad Thessalonicenses [43] ipsius solis
radio putem scriptum, ita claret, qualiter accipient lucifugae isti
scripturarum: Ipse autem deus pacis sanctificet vos totos? Non suf-
ficit? [44] Sed sequitur: Et integrum corpus vestrum et anima et I Thess. V, 23.
spiritus sine querela conserventur in praesentia domini. Habes
omnem substantiam hominis saluti destinatam, nec alio tempore
quam in adventu domini, qui clavis est resurrectionis.

24b. post *c., de cod. Io. Clementis.* 25. incedenda *amgbcd.* vivenda *reliqui, et tres Vaticani.* 26. assernit *B.* 27. complantati (contemplati *B.*) fuerimus *ABCd. tres Vaticani.* consati fuerimus *a.* consati sumus *bc.* 28. simul et *bc.* 29. resurgemus *c., de cod. Io. Clementis.* 30. ista *ABC.* 31. perinde *B.* 32. superabundavit *ABC. tres Vaticani.* 33. abundabit *bc.* 34. perficeretur *A.* 35. periit *cd., ex emendat. Pamelii.* 36. arreptum *A.* eruptum *B.* 37. salvificatorem *b.* 38. transfiguravit *ABCab.* 39. conformatum *b.* 40. Nec *AB.* 41. placabilem *ABC.* 42. placibilem *cd., de cod. Io. Clementis.* placibilia *Bab.* placabilia *reliqui.* 43. ut ipsius *bc.* 44. sed *ABCmgabcd. Hirsaugiensis codex.* quod *C., ex Paterniacensi, ni fallor, codice.*

Cap. XLVIII. I Cor. XV, 50. Sed caro, inquis, et sanguis regnum dei [1]haereditate possidere non possunt. Scimus hoc quoque scriptum, sed de industria distulimus hucusque, ut quod adversarii in prima statim acie obstruunt, in ultima congressione prosterneremus, omnibus quaestionibus quasi auxiliis eius ante [2]deiectis. Sed et nunc [3]expetent praecedentia recognosci, ut et huic sensui sua origo praeiudicet. [4]Opinor, apostolus disposita ad Corinthios omni [5]distinctione ecclesiasticae disciplinae summam et sui evangelii et fidei illorum in dominicae mortis et resurrectionis demandatione concluserat, ut et nostrae spei regulam inde deduceret unde constaret. Itaque subicit, I Cor. XV, 12—18. Si autem Christus praedicatur quod a mortuis [6]resurrexit, quomodo quidam dicunt in vobis resurrectionem mortuorum non esse? quae si non est, nec Christus resurrexit. Si [7]autem Christus non [8]resurrexit, inanis est praedicatio nostra, [9]vacua est et fides vestra. [10]Inveniemur enim falsi testes dei, qui testimonium [11]dixerimus quod resuscitaverit Christum, quem non resuscitavit. Nam si mortui non resurgunt, nec Christus resurrexit. Si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, quia adhuc in delictis vestris estis, et qui in Christo dormierunt, perierunt. Per [12]haec cui nos rei credendae videtur exstruere? Resurrectioni, inquis, mortuorum, quae negabatur; certe suo exemplo dominicae resurrectionis volens eam credi. Certe, inquis. Exemplum porro ex diversitate an ex parilitate componitur? Utique, inquis, ex parilitate. Quomodo autem Christus resurrexit? in carne, an non? Sine dubio, si mortuum, si sepultum audis secundum scripturas, non alias quam in carne; aeque resuscitatum in carne [13]concedis. Ipsum enim quod cecidit in [14]morte, quod iacuit in sepultura, hoc [15]et resurrexit; non tam Christus in carne quam caro in Christo. Igitur si ad exemplum Christi resurgemus, qui resurrexit in carne, iam non ad exemplum I Cor. XV, 21. Christi resurgemus, si non in carne et ipsi resurgemus, Quia per hominem, inquit, mors, et per hominem resurrectio, ut [16]separaret quidem auctores, mortis Adam, Christum resurrectionis, eiusdem autem constitueret substantiae resurrectionem [17]cuius et mortem.

Cap. XLVIII. 1. haereditate *Cabcd. tres Vaticani.* haereditati *AB.* 2. deiectis *Cabcd. Vaticani, et cod. Io. Clementis.* disiectis *ABCmg.* 3. expectent *cd. tres Vaticani.* 4. Ut opinor *ABCa.* 5. disiunctione *A.* 6. resurrexit *Acd. cod. Io. Clementis.* resurrexerit *reliqui.* 7. autem *om. ABCab. Addidit de cod. Io. Clementis primum Pamelius.* 8. resurrexerit *C.* 9. vacua est et (et *om. a.*) fides vestra *om. ABCd. Addidit ea de suis libris primum Gangneius.* 10. Inveniemur autem *c. de cod. Io. Clementis.* 11. diximus *d.* diximus adversus deum *c., de cod. Io. Clementis.* 12. hoc *AB.* 13. concedit *edit. Semleri, vitiose.* 14. mortem *c., ex tribus Vaticanis et cod. Io. Clementis.* 15. et *om. ab.* 16. separet *ACa.* separent *b.* 17. cuius et mortem — — — comparationem *in edd. Semleri et Leopoldi prae omissa sunt.*

per ipsorum auctorum in nomine hominis comparationem. Si enim sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur, carne vivificabuntur in Christo, sicut in Adam carne moriuntur. Unusquisque autem in suo ordine, scilicet quia et in suo Ib. v. 22 sq.
corpore. Ordo enim [18]meritorum dispositorum nomine disponetur. [19]Merita autem cum corpori quoque adscribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, ut possit esse meritorum. Si autem Ibid. v. 29.
et baptizantur [20]quidam pro mortuis, videbimus an [21]ratione. Certe illa praesumptione hoc eos instituisse [22]contendit [23]qua alii etiam carni [24]vicarium baptisma profuturum existimarent ad spem resurrectionis, quae nisi corporalis, [25]non alias sic baptismate corporali obligaretur. [26]Quid et ipsos baptizari ait, [27]si non quae baptizantur I Cor. XV, 29.
corpora resurgunt? [28]Anima enim non lavatione, sed [29]responsione sancitur. Quid et nos, inquit, omni [30]hora periclitamur? utique Ib. v. 30.
per carnem. Quotidie morior; utique periculis carnis, per quam Ib. v. 31 sq.
et depugnavit ad bestias Ephesi, illas scilicet bestias Asiaticae pressurae, de qua in secunda ad eosdem: Nolumus enim vos ignorare, II Cor. I, 8.
fratres, de pressura nostra apud Asiam, quod [31]super quam supra gravati sumus citra vires, uti de vita haesitaremus. Omnia haec, nisi fallor, eo enumerat ut, nolens vanam credi carnis [32]conflictationem, indubitate velit credi carnis resurrectionem. Vana enim habenda est conflictatio eius cuius nulla erit resurrectio. Sed dicet quis: Quomodo resurgent mortui? quo autem corpore venient? Iam I Cor. XV, 35.
hic de qualitatibus corporum disserit, an eadem ipsa an alia resumantur. Sed cum eiusmodi [33]quaestio posterior habeatur, [34]sufficiet interim ex hoc quoque corporalem definiri resurrectionem, cum de qualitate corporum quaeritur.

Ventum est nunc ad carnem et sanguinem revera totius quae- Cap. XLIX.
stionis; [1]quas substantias quali conditione exhaeredaverit [2]apostolus [3]a dei regno aeque de antecedentibus discere est. Primus, inquit, I Cor. XV, 47.
homo de terra choicus, id est limaceus, id est Adam, secundus homo de caelo, id est sermo dei, id est Christus, non alias tamen

18. meritorum dispositorum (dispositor *B.*) nomine disponetur *ABCa. cod. Pithoei.* meritorum dispositor horum nomine disponetur *Rigaltius emendat.* meritorum nomine disponetur *b.* non aliud quam meritorum dispositor *cd., de codd. tribus (?) Vaticanis.* 19. In veritate autem *AB.* 20. quidem *BCa.* 21. ratione. Certe *bcd.* ratione certa *reliqui.* 22. contendit *bcd.* portendit *reliqui.* 23. quia *b.* 24. ut vicarium *ABCad.* 25. non alias sic *bcd.* non nisi alias in *reliqui.* non alias in *Fulv. Ursinus.* non alias hic *Latinius.* 26. Qui et *ABCa.* 27. id est (vel *AB., pro more*) si *ABCa.* 28. Animae *ACa.* Diem *B.* 29. purgatione *b.* 30. opera *A.* 31. super quam supra gravati *ABCad.* super quam gravati *c., de codd. Vaticanis.* supergravati *b.* 32. conflictionem *B.* 33. quaestio materia posterior *A.* 34. sufficit *AB. tres Vaticani.*

Cap. XLIX. 1. quasi *bc.* 2. apostolus *Cmgabcd.* apostoli *ABC.* 3. a dei regno *om. ABC. Addidit ea verba de suis libris primum Gangneius.*

homo, licet de caelo, nisi quia et ipse caro atque anima, quod homo, quod Adam. Nam [4]et supra novissimus Adam [5]dictus de consortio substantiae commercium nominis traxit, quia nec Adam
I Cor. XV, 48. ex semine caro, quod et Christus. Qualis ergo choicus, tales et choici, qualis caelestis, tales et caelestes. Substantia tales? an primo disciplina, dehinc et dignitate, quam disciplina captavit? [6]Atquin substantia nullo modo separabuntur choici atque caelestes semel ab apostolo homines dicti. Si enim et Christus solus vere caelestis, immo et supercaelestis, homo tamen, [7]qua caro atque anima, nihilo ex ista substantiarum condicione [8]a choica qualitate discernitur, proinde et qui caelestes secundum illum non de substantia praesenti, sed de futura claritate caelestes praedicati intelleguntur; quia et retro unde distinctio ista manavit de dignitatis
Ib. v. 41. differentia ostensa est alia supercaelestium gloria, alia superterrenorum, et alia solis, [9]alia lunae, alia stellarum, quia et stella a stella differt in gloria, non tamen in substantia. Denique praemissa differentia dignitatis in eadem substantia et nunc sectandae et [10]tunc [11]capessendae subiungit etiam exhortationem, ut et hic habitum Christi sectemur ex disciplina, et illic fastigium consequamur et
Ib. v. 49. gloria: Sicut portavimus imaginem choici, portemus etiam imaginem supercaelestis. Portavimus enim imaginem choici per collegium transgressionis, per consortium mortis, per exilium paradisi. Nam [12]etsi in carne [13]hic portatur imago Adae, sed non carnem monemur [14]exponere: si non carnem, ergo conversationem, ut [15]proinde et caelestis imaginem gestemus in nobis, non iam dei, nec iam in caelo constituti, sed secundum liniamenta Christi incedentes in sanctitate et iustitia et veritate. Atque adeo ad disciplinam [16]totum hoc dirigit, ut hic dicat portandam imaginem Christi in ista carne et in isto tempore disciplinae. Portemus enim praeceptivo modo dicens huic tempori [17]loquitur, in quo homo nulla alia substantia est quam caro et anima; aut [18]si quam aliam, id est caelestem, substantiam haec fides spectat, huic tamen repromissa sit cui ad illam [19]elaborare mandatur. Cum igitur imaginem et choici et caelestis in conversatione constituat, illam [20]eierandam,
Ib. v. 50. hanc vero sectandam, dehinc [21]adiungat, Hoc enim dico (id est

4. et si supra *ABC*. 5. dicet *ABC*. 6. Atquin substantia *Acd*. *codex Io. Clemens*: At qui substantia *C*. Atqui substantia *reliqui*. Atqui a substantia *edd. Semleri et Leopoldi*. *Nescio unde*. 7. quam *AC*. 8. a *om. AB*. 9. et alia *A*. 10. nunc *edit. Semleri*. *Vitiose*. 11. capescendae *A*. 12. si et *Cabc*. 13. hic portatur *d ex emendat. Fulvii Ursini*. sic putatur *ABCabc*. 14. exponere *ABCad*. *tres Fabricii*. ponere *reliqui*. 15. perinde *B*. 16. hoc totum *A*. 17. sequitur *A*. 18. etsi *ABC*. 19. laborare *AB*. 20. eierandam *amgbcd*. gerendam *ABCa*. 21. adiungit *ABCa*.

propter ea [22]quae supra dixi, coniunctio [23]est enim sensus supplementum antecedentibus reddens), quod caro et sanguis regnum dei haereditate possidere non possunt, nihil aliud intellegi mandat carnem et sanguinem quam supra dictam imaginem choici; quae si in conversatione censetur vetustatis, conversatio autem vetustatis non [24]capit dei regnum, [25]proinde caro et sanguis non capiendo dei regnum ad conversationem rediguntur [26]vetustatis. Plane si nunquam apostolus pro operibus substantiam posuit, nec hic ita utatur. Si vero in carne adhuc constitutos negavit esse in carne, in operibus carnis negans esse, formam eius subruere non debes, non substantiam, sed opera substantiae alienantis a dei regno. Quibus etiam ad Galatas [27]manifestatis praedicere se et praedixisse profitetur quod qui talia [28]agunt regnum dei non [29]sunt haereditate consecuturi, non portantes scilicet imaginem caelestis, sicut [30]portaverant choici, ideoque ex vetere conversatione nihil aliud [31]deputandi quam caro et sanguis. Nam et si subito in hanc definitionem erupisset apostolus, eliminandam carnem et sanguinem a dei regno, sine ullius supra sensus praestructione, nonne duas istas substantias [32]proinde hominem veterem [33]interpretaremur carni et sanguini deditum, id est esui et potui, cuius sit dicere adversus fidem resurrectionis, Manducemus et bibamus, cras enim moriemur? Et hoc enim infulciens apostolus [34]carnem et sanguinem de fructibus ipsorum manducandi et bibendi suggillavit. Gal. V, 21. I Cor. XV, 32.

Sed et omissis huiusmodi interpretationibus, [1]carnis et sanguinis opera taxantibus, ipsas quoque substantias non aliter quam sunt intellectas licebit [2]resurrectioni vindicare. Non enim resurrectio carni et sanguini directo [2b]denegatur, sed dei regnum, quod obvenit resurrectioni (est autem et in iudicium resurrectio), immo et confirmatur carnis resurrectio generalis, cum specialis excipitur. Dum enim in quem statum non resurgat edicitur, in quem resurgat subauditur. Atque ita dum pro meritis [3]distinctionem resurrectionis opus substantiae, non genus, patitur, apparet hinc quoque carnem et sanguinem nomine culpae, non substantiae, arceri a dei regno, nomine tamen formae resurgere in iudicium, quia non resurgant in regnum. Adhuc dicam: Caro et sanguis regnum dei-[4]haereditate Cap. L. I Cor. XV, 50.

22. Quae? quae (quaeque *B.*) supra dixi. Propterea coniunctio *ABCa.* 23. est. Est enim *Aa.* 24. capiat *ABCa.* 25. perinde *B.* 26. vetustatis *abcd.* veritatis *ABCamg.* 27. manifestatus *AB.* 28. agant *ABCa.* 29. sunt *bcd.* sunt in *A.* sint in *reliqui.* 30. portaverunt *AB.* 31. existimandi *codex Io. Clementis.* 32. perinde *B.* 33. interpretaremur *amgbcd.* interpretaretur *ABCa.* 34. carnem et sanguinem *om. A.*

Cap. L. 1. sanguinis et carnis *A.* 2. resurrectione *AB.* 2b. denegatur *bc.* negatur *reliqui.* 3. disuinctionem *A.* 4. haereditati *AB. Vaticani.*

possidere non possunt. Merito sola et per semetipsa, ut esten-
Io. VI, 63. deret adhuc spiritum illi necessarium. Spiritus enim est qui vivificat in regnum dei, caro nihil prodest. Prodesse tamen [5]illi dicit potest, id est spiritus, et per spiritum opera quoque spiritus. Resurgunt itaque [6]ex aequo omnis caro et sanguis in qualitate sua. Sed quorum [7]est adire regnum dei, [8]induere oportebit vim incorruptibilitatis et immortalitatis, [9]sine qua regnum dei adire non possunt antequam consequi eam possint. Merito ergo caro et sanguis,
I Cor. XV, 53. ut diximus, sola regnum dei capere deficiunt. Iam vero cum devorari habeat corruptivum istud ab incorruptibilitate, id est caro, et mortale istud ab immortalitate, id est sanguis, post resurrectionem ex demutatione, merito [10]demutata [11]ac devorata caro et sanguis regnum dei [12]haereditate possidere [13]possunt, non tamen [14]non resuscitata. Sunt qui carnem et sanguinem Iudaismum velint accipi propter circumcisionem, alienum et ipsum a dei regno, quia et ille [15]vetustati deputetur, et hoc titulo iam et alibi ab apostolo
Gal. I, 16. [16]denotetur, qui post revelatum in se filium dei ad evangelizandum eum in nationibus statim non retulerit ad carnem et sanguinem, id est ad circumcisionem, id est ad Iudaismum, sicut ad Galatas scribit.

Cap. LI. Sed pro omnibus iam stabit quod [1]in clausulam reservavimus, etiam pro apostolo ipso, revera maximae [2]inconsiderantiae revincendo, si tam abrupte, ut quidam volunt, clausis, quod aiunt, oculis, sine distinctione, [3]sine condicione, omnem passim carnem et sanguinem a regno dei [4]extrusit, utique [5]et ab ipsa regia cae-
Marc. XVI, 19. lorum, cum illic adhuc [6]sedeat Iesus ad dexteram patris, homo,
I Cor. XV, 45. [7]etsi deus, Adam novissimus, etsi sermo primarius, caro et sanguis, etsi nostris puriora, idem tamen et substantia et forma qua
Act I, 9 sqq. ascendit, talis etiam descensurus, ut angeli adfirmant, [8]agnoscendus
Io. XIX, 37. scilicet eis qui illum convulneraverunt. Hic sequester dei atque
I Tim. II, 5. hominum appellatus ex utriusque partis deposito commisso sibi carnis quoque depositum servat in semetipso, arrabonem summae
II Cor. V, 5. totius. Quemadmodum enim nobis arrabonem spiritus reliquit, ita [9]et a nobis arrabonem carnis accepit, et vexit in caelum pignus

5. illis *c.* 6. ex aequo *amgbcd.* ex eo quo *ABCa.* 7. est *om. ABCa.* 8. indicere *AC.* 9. sed qua *AB.* 10. non demutata *d., cum Fulvio Ursino.* 11. vel *A* 12. haereditati *libri mei omnes, et Vaticani codices.* 13. possunt *bc.* non possunt *ABCad., Fulv. Ursinus.* 14. non *om. d.* 15. vetustate *A.* 16. denotatur *b.*

Cap. LI. 1. in *om. ABCa.* 2. inconsiderantia revincende *AB.* 3. sine conditione *abcd.* sine condictione *amg. Haec verba quae desiderantur in ABC. primum de suis libris addidit Gangneius.* 4. extruxit *ABCa.* 5. et *om. A.* 6. sedens *edit. Semleri, nescio unde.* 7. si et *A.* 8. agnoscendis *ABC.* 9. et nobis *edi Semleri et Leopoldi, vitiose.*

totius summae illuc quandoque redigendae. [10]Securae estote, caro et sanguis, usurpastis et caelum et regnum dei in Christo. Aut si negent vos in Christo, negent et in caelo Christum, qui [11]vobis caelum negaverunt. Ita nec corruptela, inquit, [12]incorruptelam hae- I Cor. XV, 50.
reditati habebit. Non ut carnem et sanguinem existimes corruptelam, quando ipsa [13]sint potius obnoxia corruptelae, per mortem scilicet; siquidem mors est, quae carnem et sanguinem non modo corrumpit, verum etiam consumit. Sed [14]quoniam opera carnis et Ibid.
sanguinis non posse consequi regnum dei edixerat, quo magis hoc exaggeraret, [15]ipsi quoque corruptelae, id est [16]morti, cui carnis et sanguinis opera proficiunt, haereditatem incorruptelae ademit. Nam et paulo post ipsius mortis quodammodo mortem expressit, Devo- I Cor. XV, 55 sq.
rata est mors, dicens, in [17]contentionem. Ubi est, mors, aculeus tuus? ubi est, mors, [18]potentia tua? Aculeus autem mortis delinquentia; haec erit corruptela. Virtus autem delinquentiae lex; illa alia sine dubio quam constituit in membris suis militantem adver- Rom. VII, 23.
sus legem animi sui, ipsam scilicet vim delinquendi contra voluntatem. Nam [19]et supra novissimum inimicum mortem evacuari ait. I Cor. XV, 26.
Hoc modo nec corruptela haereditatem incorruptelae [20]consequetur, id est nec mors [21]perseverabit. Quando et quomodo defectura? Cum in atomo, in momentaneo oculi motu, in novissima tuba et mortui resurgent incorrupti. Qui hi, nisi qui ante corrupti, id est corpora, id est caro et sanguis? Et nos [22]demutamur. De qua habitudine, nisi in qua deprehendemur? Oportet enim corruptivum Ib. v. 50—53.
istud induere [23]incorruptionem, et mortale istud induere immortalitatem. Quid mortale, nisi caro? quid corruptivum, nisi sanguis? [24]Ac ne putes [25]aliud sentire apostolum providentem tibi, et ut de carne dictum intellegas laborantem, cum dicit istud corruptivum et istud mortale, cutem ipsam tenens dicit. Certe istud nisi de subiecto, nisi de comparenti, pronuntiasse non potuit. Demonstrationis corporalis est verbum. Aliud [26]autem corruptivum, aliud corruptela, et aliud mortale, et aliud mortalitas. Aliud enim quod patitur, aliud quod pati efficit. Ita quae patiuntur corruptelam et mortalitatem, caro scilicet et sanguis, [27]ea necesse est patiantur et incorruptelam et immortalitatem.

10. Securi *C.* 11. nobis *A.* 12. in incorruptelam *AC.* 13. sunt *A.* 14. quomodo *AB.* 15. ipsi *ABCamgbcd.* ipse *a.* 16. mortis *AB.* 17. contentione *ABC. tres Vaticani.* 18. contentio *cd., de emendat. Pamelii.* 19. et si supra *ABCa.* 20. consequetur *cd., de cod. Io. Clementis.* consequitur *reliqui.* 21. perseveravit *ABC.* 22. demutabimur *cd., de coniect. Pamelii.* 23. incorruptionem, et mortale istud *om. ABCab. Addidit de cod. Io. Clementis primum Pamelius.* 24. at *A.* 25. aliquid aliud *c., de cod. Io. Clementis.* 26. autem erit corruptivum *ABC.* 27. necesse est ea *B.*

Cap. LII. [1]Videamus iam nunc quo corpore venturos mortuos disputet. Et bene quod erupit statim ostendere, [2]quasi quis eiusmodi quaerat.
I Cor. XV,36. Stulte, inquit, tu quod seminas [3]non vivificatur nisi mortuum fuerit. Hoc ergo iam de exemplo seminis constet, non aliam vivificari carnem quam ipsam quae erit mortua, et ita sequentia relucebunt. Nihil enim adversus regulam exempli licebit intellegi; [4]ne, quia
Ib. v. 37. sequitur, Et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, idcirco aliud resurrecturum corpus quam quod moriendo seminatur existimes. Ceterum excidisti ab exemplo. Nunquam enim frumento seminato et in terra dissoluto [5]hordeum erumpit, et non id ipsum genus grani eademque natura et [6]qualitas et forma. Denique unde, si non id ipsum? et corruptela enim ipsum est, dum ipsius est. Non enim et suggerit quomodo [7]non quod futurum est corpus
Ib. v. 37. 38. [8]seminetur? dicens, Sed nudum granum, si forte, frumenti, [9]aut alicuius eiusmodi: deus autem [10]dat illi corpus prout vult. Certe ei grano quod nudum seminari ait. Certe, inquis. Ergo salvum est cui dare habet deus corpus. Quomodo autem salvum est, si nusquam est, si non resurgit, [11]si non id ipsum resurgit? Si non resurgit, salvum non est. Si non est et salvum, accipere [12]corpus a deo non potest. Sed enim salvum [12b]omni modo constat. [13]Ad quid ergo dabit illi deus prout vult corpus, habenti utique proprium corpus illud nudum, nisi ut iam [14]non nudum resurgat? Ergo [15]additum erit quod corpori superstruitur, nec exterminatur illud cui superstruitur, sed augetur. Salvum est autem quod augetur. Seritur enim solummodo granum sine folliculi veste, sine fundamento spicae, sine munimento aristae, sine superbia culmi. Exsurgit autem copia [16]feneratum, compagine aedificatum, ordine structum, cultu munitum et usquequaque vestitum. Haec sunt ei corpus a deo aliud, in quod non abolitione, sed ampliatione mutatur. Et unicuique seminum suum corpus [17]deputavit non suum, id est non pristinum; ut tunc et illud suum sit quod extrinsecus a deo acquirit. Servi igitur exemplo, et conserva speculum eius carni, [18]eandem credens fructificaturam quae sit seminata, ipsam, etsi [19]pleniorem, non aliam, etsi aliter [20]revertentem. Accipiet

Cap. LII. 1. Videmus *ABCa.* 2. est. quis *A.* 3. non — — fuerit. hoc nonne — — fuerit? *AC.* nonne non — — fuerit? *B.* numne — — fuerit? numquam — — fuerit? *Fulv. Ursinus.* 4. ne *om. C.* 5. ordeum erupit *AB.* 6. qualitate *c.* 7. vero *A.* 8. seminatur *cd.* 9. aut *bcd.* vel *reliqui.* 10. dat *om. A.* 11. si non id ipsum resurgit? Si non resurgit *om. AB.* 12. a deo corpus *A.* 12b. omnino *tres Vaticani.* 13. At *AB.* 14. nudum *Cmg.* nondum *ABC.* 15. additicium erit corpus quod corpori *c., de cod. Io. Clementis.* 16. funeratum *A.* 17. deputavit (*A*)*cd.* putavit *b.* putari *reliqui.* 18. eadem *A.* 19. pleniorem *ABcd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* plenior est *reliqui.* 20. reverentem *Bbc.*

enim et ipsa suggestum et ornatum qualem illi deus voluerit superducere secundum merita. Sine dubio ad hoc [21] dirigit, Non omnis I Cor. XV, 39.
caro eadem caro; non ad denegandam substantiae communionem, sed praerogativae peraequationem, corpus honoris, non generis, in differentiam redigens. In hoc et figurata subicit exempla animalium et elementorum. Alia caro hominis, id est servi dei, qui vero homo est, alia iumenti, id est ethnici (de quo et propheta, Assi- Ps. XLIX, 21.
milatus est, inquit, homo [22] inrationabilibus iumentis), alia caro [23] volatilium, id est martyrum, qui ad superiora conantur, [24] alia I Cor. XV, 39.
piscium, id est quibus aqua baptismatis sufficit. Sic et de supercaelestibus corporibus [25] argumenta committit. Alia solis [26] gloria, id est Christi, et alia lunae, id est ecclesiae, et alia stellarum, id est seminis Abrahae. Et stella enim a stella differt in gloria, et Ib. v. 41.
corpora terrena et caelestia, [27] Iudaeus scilicet et Christianus. Ceterum si non figurate, satis vane mulorum et milvorum [28] carnes et corpora caelestium luminum [29] apposuit humanis, non pertinentia ad condicionis comparationem, sicut nec ad resurrectionis consecutionem. Postremo cum per haec differentiam gloriae, non substantiae, conclusisset, Sic, inquit, et resurrectio mortuorum. [30] Quomodo? Ib. v. 42.
Non de alio aliquo, sed de sola gloria differens. Rursus enim resurrectionem ad eandem substantiam revocans et ad granum denuo spectans, Seminatur, inquit, [31] corruptela, resurgit incorruptela; I Cor. XV, 42 sqq.
seminatur in dedecoratione, resurgit in gloria; seminatur in infirmitate, resurgit in virtute; seminatur corpus animale, resurgit spiritale. Certe non aliud resurgit quam quod seminatur, nec aliud seminatur quam quod dissolvitur humi, nec aliud [32] dissolvitur humi quam caro. [33] Hanc enim [34] sententia dei elisit: Terra es, et in Gen. III, 19.
terram ibis; quia et de terra erat sumpta. Hinc et apostolus concepit seminari eam dicere, cum [35] redhibetur in terram, quia et seminibus [36] sequestratorium terra est, [37] illic deponendis et inde repetendis. Ideoque et [38] reconsignat imprimens: Sic enim scriptum I Cor. XV, 45.
est; ne aliud existimes esse seminari quam In terram ibis, ex qua es sumptus, sic [39] ne alterius quam carnis; sic enim scriptum est.

Sed corpus animale animam quidam argumentantur, ut [1] illum Cap. LIII.

21. Dirigit *bcd.* direxit *Ca.* dixerit *AB.* 22. inrationalibus *A.* 23. volucrum *cd., de cod. Io. Clementis.* 24. alia autem piscium *cd., de cod. Io. Clementis.* 25. argumentari convenit *C.* 26. gloria *ABCacd. tres Vaticani.* claritas *b.* 27. Iudaeus scilicet et Christianus *Cmgabcd.* Iudaeos scilicet et Christianos *ABC.* 28. carnis *edit. Semleri, vitiose.* 29. opposuit *bc.* 30. Quomodo *ABamgbcd.* quoniam *Ca.* 31. in corruptela, resurgit in incorruptela *bc.* 32. humi dissolvitur *AB.* 33. et hanc *A.* 34. sententia dei *amgbcd.* sententia deus *a.* sententiam deus *reliqui.* 35. rehibetur *ACa.* 36. sequestratorum *AB.* 37. illis *A.* 38. reconsignat *bcd.* consignat *reliqui.* 39. nec *AB.*

Cap. LIII. 1. illum a carne avocent recidivatum *cd., de cod. Io. Clementis.*

a carne avocent recidivatum. Porro cum constet fixumque sit *illud* resurrecturum corpus quod fuerit seminatum, ad ipsius rei [2]exhibitionem provocabuntur. Aut ostendant animam seminatam post mortem, id est mortuam, id est humi elisam, disiectam, dissolutam, quod in illam [3]a deo decretum non est, proponant corruptelam eius et dedecorationem, infirmitatem, ut ipsius sit etiam [4]exsurgere [5]in incorruptelam et in gloriam et in virtutem. Sed enim in [6]Lazaro praecipuo resurrectionis exemplo caro iacuit in infirmitate, caro paene computruit in dedecorationem, caro *interim* [7]putuit in corruptionem, et tamen Lazarus caro resurrexit, cum anima [8]quidem, sed incorrupta, quam nemo vinculis lineis strinxerat, nemo in sepulchro collocarat, nemo iam foetere senserat, nemo quatriduo viderat seminatam. Totum habitum, totum exitum Lazari omnium quoque caro hodie experitur, anima vero nullius. In qua ergo [9]stilus apostoli comparet, de qua eum loqui constat, ea erit
1 Cor. XV, 44. et corpus animale, cum seminatur, et [10]spiritale, cum suscitatur. Nam ut ita [11]intellegas manum adhuc porrigit, aeque de eiusdem scripturae auctoritate factum retexens primum hominem Adam in animam [12]vivam. Si Adam homo primus, caro autem homo ante animam, sine dubio caro erit facta in [13]animam vivam. [14]Porro in animam cum esset corpus, utique [15]animale corpus est facta. Quid eam appellari [16]velint quam quod per animam facta est, quam quod ante animam non fuit, quam quod post animam non erit, nisi cum resurgit? Recepta enim anima rursus animale corpus efficitur, ut fiat spiritale. Non enim resurgit nisi quod fuit. Ita unde carni competit corpus animale dici, inde animae nullo modo competit. Caro enim ante corpus quam animale corpus. Animata enim postea facta est corpus animale. Anima vero etsi corpus, tamen quia [17]ipsa est corpus non [18]animatum, sed [19]animans potius, animale corpus non potest dici, nec fieri quod [20]facit. Alii [21]enim accidens facit illud [22]animale: non accidens autem alii quomodo se faciet [23]animale? Sicut ergo [24]ante animale corpus caro recipiens

illam a carne avocent recidivatam *reliqui*. 2. exhibitionem *ABCamgbcd*. exhortationem *a*. 3. decretum a deo non est *A*. decretum non est a deo *B*. 4. exsurgere *bcd*. consurgere *reliqui*. 5. in corruptelam *AB*. 6. Lasaro *A*. Lazaro. 7. putuit *d*. putruit *reliqui*. 8. sed quidem incorrupta *A*. 9. salus *A*. 10. spirituale *B*. *Ubique*. 11. intelligat *c*. 12. vivam *ABc*. *tres Vaticani*. viventem *reliqui*. 13. animam vivam *ego*. animam *Ad*. animam viventem *reliqui*. 14. Facta porro in animam *d*. Porro inanimum *edd. Semleri et Leopoldi*, *mendose*. 15. ad animale *BCa*. 16. vellent *b*. 17. ipsa *om. A*. 18. animatum (*B*)*d*. *Pamelius*. animata *reliqui, et tres Vaticani*. 19. animans *bcd*. anima *reliqui*. 20. facit *ABcd*. *Pamelii codices*. fecit *reliqui*. 21. enim *ABCmgabcd*. sunt *C*. 22. animale *amgbcd*. autem *reliqui*. 23. animalem *ABCa*. 24. ante *om. ABC*. *Addidit primum de suis libris Gangneius*.

animam, ita et postea spiritale induens spiritum. Hunc ordinem apostolus disponens in Adam quoque et in Christo eum merito distinguit, ut in capitibus distinctionis ipsius. Et cum Christum I Cor. XV, 45 sq. novissimum Adam appellat, hinc [25]eum [26]recognosce ad carnis, non ad animae, resurrectionem omnibus doctrinae viribus operatum. Si enim et primus homo Adam caro, non anima, [27]qui denique in animam vivam factus est, et novissimus Adam Christus ideo Adam quia homo, ideo homo quia caro, non quia anima; atque ita subiungit, Non primum quod spiritale, sed quod animale, postea quod Ib. v. 46. spiritale, secundum utrumque Adam. [28]Ecquid tibi videtur corpus animale et corpus spiritale in eadem carne distinguere, cuius distinctionem in utroque Adam, id est in utroque homine, [29]praestruxit? [30]Ex qua enim substantia pariant inter se Christus et Adam? Scilicet [31]ex carne; licet et ex anima. Sed carnis nomine homo uterque sunt; prior enim caro homo. Ex illa et ordinem admittere potuerunt, ut alter primus, alter novissimus homo, id est Adam, deputarentur. Ceterum diversa in [32]ordinem disponi non possunt, de substantia duntaxat. De loco enim aut tempore aut condicione forsitan possint. Hic autem de substantia carnis primus et novissimus dicti sunt, sicut et rursus primus homo de terra et secundus de caelo; quia etsi de caelo secundum spiritum, sed homo secundum carnem. Itaque cum carni conveniat ordo in utroque Adam, non animae, ut primus [33]homo in animam vivam, novissimus in spiritum vivificantem distincti sint, aeque distinctio eorum carni distinctionem praeiudicavit; ut de carne sit dictum, Non [34]primum Ibid. quod spiritale, sed quod animale, postea quod spiritale, atque ita eadem sit et supra intellegenda: Et quae seminetur corpus animale, I Cor. XV, 44 sq. et quae resurgat corpus spiritale, quia non [35]primum quod spiritale, sed quod animale, quia primus Adam in animam, novissimus Adam in spiritum. Totum de homine, totum de carne, quando de homine. Quid ergo dicemus? Nonne et nunc [36]habet caro spiritum ex fide? ut quaerendum sit quomodo corpus animale dicatur seminari. Plane accepit et hic [37]spiritum caro, sed arrabonem, animae autem non arrabonem, sed plenitudinem. Itaque etiam propterea maioris substantiae nomine animale corpus nuncupata est, in qua

25. enim *A*. ergo *B*. 26. recognosse *a*. 27. quidni quae in animam facta est *bc*. 28. Et quid *Ca*. et quod *AB*. 29. praestrinxit *A*. 30. Ex qua *ABCd*. Aequa *a*., *de coniect. Rhenani*. Utraque *bc*. 31. et carne et anima. Sed *bc*. 32. ordine *AB*. 33. homo Adam in *c*., *de uno Vaticanorum*. 34. in primum *c*. 35. prius *codex Io. Clementis*. 36. caro habet *A*. 37. spiritum ex fide, ut quaerendum sit quomodo corpus animale dicatur seminari. Plane accepit et hic spiritum caro, sed arrabonem *ACa*.

seminatur, futura proinde [38]per plenitudinem spiritus insuper spiritale, in qua resuscitatur. Quid mirum, si magis inde vocata est unde conferta est quam unde [39]respersa est?

Cap. LIV. Ita de vocabulorum occasionibus plurimum quaestiones subornantur, sicut et de verborum communionibus. Nam quia et illud
II Cor. V, 4. apud apostolum positum est: Uti devoretur mortale a vita, caro scilicet, devorationem quoque ad perditionem scilicet carnis arripiunt, quasi non bilem et dolorem dicamur devorare, id est abscondere [1]ac tegere et intra nosmetipsos continere. Denique cum
I Cor. XV, 53. et illud scriptum sit: Oportet mortale [2]hoc induere immortalitatem, ostenditur quomodo mortale devoretur a vita, dum indutum immortalitate absconditur et tegitur et intus continetur, non dum absumitur et amittitur. Ergo et mors, inquis, salva erit, cum fuerit devorata. Ideo discerne pro sensibus communionem verborum, et integre [3]intellegis. Aliud enim mors et aliud mortale. [4]Aliter itaque devorabitur mors et aliter mortale. Mors non capit immortalitatem, mortale autem capit. Denique et scriptum est quod necesse sit mortale hoc induere immortalitatem. Quomodo ergo capit, dum devoratur a vita? [5]Quomodo devoratur a vita, dum recipitur et redigitur et includitur in ipsam? Ceterum mors merito
Ib. v. 55. [6]in interitum devoratur, quia et ipsa in hoc devorat. Devoravit, inquit, [7]mors invalescendo, et ideo devorata est in contentionem. Ubi est, mors, aculeus tuus? ubi est, mors, contentio tua? Proinde et vita, mortis scilicet [8]aemula, per contentionem devorabit in salutem quod per [9]contentionem suam devoraverat mors in interitum.

Cap. LV. Quamquam igitur resurrecturam carnem probantes hoc ipso non aliam resurrecturam probemus quam de qua agitur, tamen singulae quaestiones et causae earum proprios [1]quoque flagitant congressus, licet aliunde iam caesae. Interpretabimur itaque plenius et vim et rationem demutationis, quae ferme subministrat alterius carnis resurrecturae praesumptionem, quasi demutari desinere sit in totum et de pristino perire. Discernenda est autem demutatio ab omni argumento perditionis. Aliud enim demutatio, aliud per-

38. per *om. ABC. Addidit de suis libris primum Gangneius.* 39. respersa *bcd.* dispersa *reliqui.*

Cap. LIV. 1. ac tegere *Cmgabcd.* et tegere *A.* attegere *B.* adtegere *C.* 2. hoc *om. B.* 3. intellegas *A.* intelliges *bc.* 4. Aliter itaque devorabitur mors et aliter mortale *om. ABC. Addidit primum de suis libris Gangneius.* 5. Quomodo devoratur a vita *om. ABC. Addidit haec de suis libris primum Gangneius.* 6. in interitum *bcd.* interitu *reliqui.* 7. mors *om. A.* 8. evulsa *A.* 9. contentionem suam devoraverat *Fr. Iunius.* contentionem tuam devoraverat *ABCa.* contentionem devoraverat *reliqui.*

Cap. LV. 1. quosque *cod. Io. Clementis.*

ditio. Porro non aliud, si ita demutabitur caro ut pereat. Peribit autem demutata, si non ipsa permanserit in [2]demutatione, quae exhibita fuerit in resurrectione. Quemadmodum enim perit, si non resurgit, ita et si resurgit quidem, verum in demutationem subducitur, aeque perit. Aeque enim non erit, [3]ac si non [4]resurrexerit. Et quam ineptum, si in hoc resurgit ut non sit, quae potuit non resurrexisse, [5]nec esse, quia non esse iam coeperat. Non miscebuntur omnino diversa, mutatio atque perditio, operibus utique diversa. Perdit haec, illa mutat. Quomodo ergo quod perditum est mutatum non est, ita quod mutatum est perditum non est. Perisse enim est in totum non esse quod fuerit; mutatum esse aliter esse est. [6]Porro dum aliter est, id ipsum potest esse; habet enim esse quod non perit. Mutationem enim passum est, non perditionem. Atque adeo potest et demutari [7]quid [8]et ipsum esse nihilominus, ut et totus homo in hoc aevo [9]substantia quidem ipse sit, multifariam tamen demutetur, et habitu et ipsa corpulentia et valetudine et condicione et dignitate et aetate, studio, negotio, artificio, facultatibus, sedibus, legibus, moribus, nec quicquam tamen [10]amittat hominis, nec ita [11]alius [12]efficiatur ut cesset idem esse, immo nec [12b]alius efficiatur, sed aliud. Hanc formam demutationis divina etiam documenta testantur. Mutatur [13]Moysi manus, et quidem ad instar emortuae, exsanguis [14]et [15]exalbida, frigida, sed et recepto calore et refuso colore eadem caro et sanguis est. Mutatur [16]postea et facies eiusdem incontemplabili claritate. Sed [17]Moyses erat [18]proinde qui non videbatur. Sic et Stephanus angelicum iam fastigium induerat, sed non alia genua [19]lapidationi succiderant. Dominus quoque in secessu montis etiam vestimenta luce mutaverat, sed liniamenta Petro agnoscibilia servaverat; ubi etiam [20]Moyses et Helias, alter in imagine carnis nondum receptae, alter in veritate nondum defunctae, eandem tamen habitudinem corporis etiam in gloria perseverare docuerunt. De quo exemplo instructus et Paulus, Qui [21]transfiguravit, inquit, corpus humilitatis nostrae, [22]conformale corpori gloriae suae. Quod [23]si et transfigurationem et conversionem in [24]transitum substantiae cuiusque de-

Exod. IV, 6 sq.

Exod. XXXIV, 29. 35.

Act. App. VI, 15. VII, 59.

Matth. XVII, 3 sqq.

Phil. III, 21.

2. demutationem *ABC.* 3. ac si *cd., de cod. Io. Clementis.* si *reliqui.* 4. resurrexit *B.* 5. necesse *ABC.* 6. Sed porro *ABCa.* 7. quod *B.* 8. et *om. AB.* 9. substantiae quidem ipsa *B.* 10. amittat hominis *bcd.* admittat homini *ABCa.* 11. aliud *c., de duobus Vaticanis.* 12. efficiatur *cd., de cod. Io. Clementis.* efficitur *reliqui.* 12b. aliud *A.* 13. mosei *AC.* moisi *B.* Mosi *d.* 14. et *delet Fr. Iunius.* 15. albida *bc.* ex albida *d.* 16. et postea *A.* 17. moises *B.* Moses *bcd.* 18. perinde *B.* 19. in lapidatione *bc.* 20. moises *B.* Moses *bcd.* 21. transfigurabit *c.* 22. conforme fieri corpori claritatis suae *bc.* 23. si et *bcd.* etsi *reliqui.* 24. transitu *AB.*]

fendis, ergo et Saul in alium virum conversus de corpore [25]suo excessit, et ipse [26]satanas cum in angelum lucis transfiguratur, qualitatem suam amittit. Non opinor. Ita et in resurrectionis [27]eventum mutari, converti, reformari licebit cum salute substantiae.

Cap. LVI. Etenim quam absurdum, quam vero [1]et iniquum, utrumque autem quam deo indignum, aliam substantiam operari, aliam [2]mercede dispungi, ut haec quidem caro per martyria lanietur, alia vero coronetur, item e contrario haec quidem caro in spurcitiis volutetur, alia vero damnetur. Nonne praestat omnem semel fidem a spe resurrectionis abducere quam de gravitate atque iustitia dei ludere? Marcionem pro Valentino resuscitari? quando neque mentem neque memoriam neque conscientiam hominis hodierni credibile sit aboleri per indumentum illud mutatorium immortalitatis et incorruptelae, [3]vacaturo scilicet emolumento et fructu resurrectionis et statu divini utrobique iudicii. Si non meminerim me esse qui merui, quomodo gloriam deo dicam? quomodo canam illi [4]novum canticum, nesciens me esse qui gratiam [5]debeam? Cur autem solius carnis demutatio excipitur, non et animae simul, quae in omnibus praefuit carni? Quale est [6]ut eadem anima quae in hac carne totum vitae ordinem decucurrit, quae in hac carne deum didicit et Christum induit et spem salutis seminavit, in alia nescio qua metat fructum? Nae illa [7]gratiosissima caro cui gratis vita constabit. Quodsi non et anima mutabitur, iam nec animae resurrectio est; nec ipsa enim resurrexisse [8]credetur, si non alia [9]resurrexerit.

Cap. LVII. Hinc iam illa [1]vulgaris incredulitatis [2]argutia est. Si, [3]inquiunt, ipsa eademque substantia revocatur cum sua forma, linea, qualitate, ergo et cum insignibus suis reliquis. Itaque et caeci et [4]claudi et paralytici, et ut quis insignis excesserit, ita et revertetur. Quid nunc, etsi ita dedignaris tantam gratiam qualiscunque a deo consequi? Non enim et nunc animae solius admittens salutem dimidiatis hominibus [5]eandem adscribis? Quid est credere resurrectionem, nisi integram credere? Si enim caro de dissolutione reparabitur, multo magis de [6]vexatione revocabitur. Minoribus maiora praescribunt. Cuiuscunque membri detruncatio vel obtusio nonne

25. suo *om. d.* 26. sathanas *AB.* *Quemadmodum solent.* 27. eventu *Cmg.*

Cap. LVI. 1. et iniquum *cd., de cod. Io. Clementis.* ethnicum *reliqu.* 2. mercede *ACmgabcd.* mercedem *BC.* 3. vacaturo *om. A.* 4. canticum novum *AB.* 5. deo debeam *cd.* 6. ut *om. C.* 7. generosissima *B.* 8. creditur *AB.* 9. resurrexit *AB.*

Cap. LVII. 1. vulgares incredulitatis argutiae *codex Io. Clementis.* 2. argutio *AB.* 3. ipsa inquiunt eadem substantia *AB.* 4. clodi *codex Io. Clementis.* 5. eandem *cd. tres Vaticani.* eam *ab.* eadem *reliqui.* 6. vitiatione *Fr. Junius.*

mors membri est? Si universalis mors resurrectione rescinditur, quid portionalis? Si demutamur in gloriam, quanto magis in incolumitatem? Vitiatio corporum accidens res est, integritas propria est. In hac nascimur. Etiam si in utero [7]vexemur, iam hominis est passio. Prius est genus quam casus. Quomodo vita confertur a deo, ita et refertur. Quales eam accipimus, tales et recipimus. Naturae, non iniuriae reddimur; quod nascimur, non quod laedimur, reviviscimus. Si non integros deus suscitat, non suscitat mortuos. Quis enim mortuus integer, etsi integer moritur? Quis incolumis qui exanimis? Quod corpus illaesum, cum interemptum, cum frigidum, cum expallidum, cum edurum, cum cadaver? Quando magis homo debilis, nisi cum totus? Quando magis paralyticus, nisi cum immobilis? [8]Ita nihil aliud est mortuum resuscitari quam integrum fieri, ne ex ea parte mortuus adhuc sit ex qua non [9]resurrexerit. Idoneus deus reficere quod fecit. Hanc suam et potestatem et liberalitatem satis [10]iam in Christo spopondit, immo et ostendit non tantum [11]resuscitatorem carnis, verum etiam redintegratorem. Atque adeo et apostolus, Et mortui, inquit, resurgent incorrupti. Quomodo, nisi integri, qui retro corrupti tam vitio valetudinis quam et senio sepulturae? Nam et supra utrumque proponens, oportere et corruptivum istud induere incorruptelam, et mortale istud immortalitatem, non iteravit [12]sententiam, sed differentiam demandavit. Immortalitatem enim ad [13]rescissionem mortis, incorruptelam ad obliterationem corruptelae dividendo alteram ad resurrectionem, alteram ad redintegrationem temperavit. Puto autem et Thessalonicensibus omnis substantiae integritatem repromisit. Itaque nec in posterum timebuntur corporum labes. Nihil poterit [14]amittere integritas vel conservata vel restituta, ex quo illi etiam, si quid [15]amiserat, redditur. Praescribens enim [16]adhuc easdem passiones obituram carnem, si eadem resurrectura dicatur, naturam adversus dominum suum temere defendis, [17]legem adversus gratiam impie asseris. Quasi [18]domino deo non liceat et mutare naturam et sine lege servare. [19]Quomodo ergo legimus, Quae impossibilia apud homines, possibilia apud [20]deum sunt, et, Stulta mundi elegit deus, ut [21]sapientiam mundi confundat? Oro te, si famulum tuum libertate mutaveris, quia eadem caro atque anima

I Cor. XV, 52.
I Cor. XV, 53.
I Thess. IV, 13 sqq.
Matth. XIX, 26.
I Cor. I, 27 sq.

7. vitiemur *c., de cod. Io. Clementis.* 8. item *AB.* 9. resurrexit *AB.* 10. iam *om. A.* 11. resurrectorem *B.* 12. sententiam — — enim ad *om. A.* 13. recisionem *B.* 14. amittere *d.* admittere *reliqui.* 15. amiserit *B.* 16. ad hòc *ABC.* 17. legis *A.* 18. domino deo *cd., de cod. Io. Clementis.* domino *reliqui.* 19. Quomodo *abcd.* Quo *reliqui, Fr. Iunius.* 20. deum sunt *ABcd. tres Vaticani.* deum *reliqui.* 21. sapientiam *cd. tres Vaticani.* sapientia *reliqui.*

permanebunt, quae flagellis et compedibus et stigmatibus obnoxiae retro fuerant, idcircone [22]illa eadem pati oportebit? Non opinor. [23]Atquin et vestis albae nitore et [24]aurei anuli honore et patroni nomine ac tribu mensaque honoratur. Permitte hanc et deo potestatem per vim [25]demutationis illius condicionem, non naturam, reformandi, dum et passiones auferuntur et munitiones conferuntur. Ita manebit quidem caro etiam post resurrectionem, [26]eatenus passibilis, qua ipsa, qua eadem, [27]ea tamen impassibilis, [28]qua in hoc ipsum manumissa a domino, ne ultra pati possit.

Cap. LVIII. [1]Iocunditas, inquit Esaias, aeterna super caput eorum. Nihil
Ies. XXXV, 10. aeternum nisi post resurrectionem. Aufugit, inquit, dolor et mae-
Ibid. Apoc. VII, 17. ror et gemitus ab illis. Proinde et Ioanni angelus: Et delebit deus omnem lacrimam ab oculis eorum; utique ex iisdem oculis qui retro fleverant, quique adhuc flere potuissent, si non omnem lacri-
Apoc. XXI, 4. mae imbrem indulgentia divina siccaret. Et rursus: Deus enim delebit omnem lacrimam ab oculis eorum, et mors hactenus; igitur et corruptela hactenus, [3]proinde per incorruptelam fugata quemadmodum [4]mors per immortalitatem. Si dolor et maeror et gemitus ipsaque mors ex laesuris et animae et carnis obveniunt, quomodo auferentur, nisi cessaverint causae, [5]scilicet laesurae carnis atque animae? Ubi casus adversi apud [6]deum? aut ubi incursus infesti apud Christum? ubi [7]daemonici impetus apud spiritum sanctum iam et ipso diabolo cum angelis suis ignibus merso? ubi necessitas, aut quod dicitur fortuna vel fatum? quae resuscitatis post veniam? quae reconciliatis ira post gratiam? quae infirmatis
Deut. XXIX, 5. post virtutem? quae imbecillitas post salutem? Quod vestimenta et calciamenta filiorum Israëlis quadraginta illis annis indetrita, et inobsoleta manserunt, quod [9]et [10]in ipsis corporibus unguium et capillorum [11]facilia crementa habilitatis et dignitatis iustitia defert
Dan. III, 27. [12]ne etiam enormitas [13]corruptelae deputaretur, quod Babylonii ignem trium fratrum nec tiaras nec [14]sarabara, quamquam Iudaeis [15]alienas
Ion. II, 1 sqq. laeserunt, quod Ionas devoratus a belua maris, in cuius alvo non fragia digerebantur, triduo post incolumis exspuitur, quod hodie
Gen. V, 24. II Reg. II, 11. Enoch et Helias, nondum resurrectione dispuncti, quia nec mor-

22. illas *AB*. *tres Vaticani*. 23. Atquin *Acd*. *tres Vaticani*. Atqui *reliqui*. anuli aurei *B*. 25. illius demutationis *d*. 26. carnis *AB*. 27. et *dum. ea scripturam apud Semlerum notatam invenio. Sed mei libri omnes habent ea* quia *ABCa*.

Cap. LVIII. 1. Iucunditas *A*. 2. igitur et corruptela hactenus *em.* 3. perinde *B*. 4. mors *om. BC*. 5. laesurae animae scilicet et carnis *A*. 6. de *cd., de cod. Io. Clementis*. dominum *reliqui*. 7. daemoniaci *d*. 8. et inobsoleta et obsoleta *A*. inobsoleta *reliqui*. 9. et *om. B*. 10. in *om. A*. 11. et *ABCa*. 12. nec *A*. 13. corruptela *ABCa*. 14. sarabas *Ca*. sarabaras sarabaeas *Cmg*. 15. alienas *ABCac*.

functi, qua tamen de orbe translati et hoc ipso iam aeternitatis candidati, ab omni vitio et ab omni damno et ab omni iniuria et contumelia [16]emunitatem carnis ediscunt: cuinam fidei testimonium signant, nisi qua credi oportet haec futurae integritatis [17]esse documenta? Figurae enim nostrae fuerunt, apostolo auctore, quae scripta sunt ut et dominum potentiorem credamus omni corporum lege, et carnis magis utique [18]conservatorem, cuius etiam vestimenta, etiam calciamenta protexit. Deut. XXIX, 5.

Sed futurum, inquis, aevum alterius est dispositionis et aeternae; igitur huius aevi substantiam non aeternam diversa possidere non posse. Plane, si homo propter dispositionem futuram, et non dispositio propter hominem. Sed enim apostolus scribens, Sive mundus sive vita sive mors sive futura sive praesentia, omnia vestra sunt, eosdem constituit haeredes etiam futurorum. Nihil tibi largitur Esaias, dicens, Omnis caro foenum, et alibi, Et videbit omnis caro salutare [1]dei. Exitus, non substantias, distinxit. Quis enim iudicium [2]dei non in sententia duplici statuit salutis et poenae? Omnis igitur caro foenum, quae igni destinatur, et omnis caro videbit salutare dei, quae saluti ordinatur. Ego me scio neque alia carne adulteria commisisse, neque nunc alia carne ad continentiam eniti. Si quis est bina pudenda circumferens, potest iam et demere foenum carnis immundae, et solam sibi reservare quae visura sit [3]dei salutare. Sed cum idem prophetes etiam nationes ostendat nunc deputatas velut pulverem et salivam, nunc speraturas et credituras in nomen et in brachium domini, numquid et [4]de nationibus fallimur? et aliae quidem sunt credituae, aliae in pulverem deputatae, ex diversitate substantiae? Sed et Christus intra oceanum, et de isto caelo quod nobis [5]incubat, verum lumen nationibus [6]offulsit. Et ipsi Valentiniani hic errare didicerunt; nec alia [7]erit forma nationum credentium nisi quae et non credentium, de carne, de anima. Sicut ergo easdem nationes non genere, sed sorte distinxit, ita et carnes, quae in ipsis nationibus [8]una substantia est, non materia, sed mercede [9]disiunxit. Cap. LIX. I Cor. III, 22. Ies. XL, 7. Ib. v. 5. Ib. v. 15. 17. Ies. XLII, 4.

Ecce autem, ut adhuc controversiam [1]exaggerent [2]carni, carni Cap. LX.

16. emunitatem *ABCd. codex Pithoei.* immunitatem *reliqui.* 17. documenta esse *B.* 18. et conservatorem *BCa.*

Cap. LIX. 1. dei *ABcd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* domini *Cab.* 2. dei *Acd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* domini *reliqui.* 3. dei *cd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* domini *reliqui.* 4. nationes fallimur *A.* 5. incumbat *ABC.* 6. effulsit *ABbc.* 7. forma erit *A.* 8. una substantia est, non materia *om. AB.* 9. distinxit *A.*

Cap. LX. 1. exaggerant *Ca.* exaggeraret *AB.* 2. carni, carni maxime *B.* carni maxime *reliqui.*

maxime [3]eidem, de officiis quoque membrorum argumentantur, aut et ipsa dicentes permanere debere in suis operibus et fructibus ut [4]eidem corpulentiae adscripta, aut, quia constet discessura esse officia membrorum, corpulentiam quoque [5]eradant, [6]cuius scilicet perseverantia credenda non sit, [7]ut quae sine membris, quia nec membra credenda sint sine officiis. Quo enim iam, inquiunt, spelunca haec oris et dentium statio et gulae lapsus et [8]compitum stomachi et [9]alvi gurges et intestinorum [10]perplexa proceritas, cum esui et potui locus non erit? quo huiusmodi membra admittunt, subigunt, devolvunt, dividunt, digerunt, egerunt? quo manus ipsae et pedes et operarii quique artus, cum victus etiam cura cessabit? quo renes conscii seminum, et reliqua genitalium utrinsque sexus, et [11]conceptuum stabula, et uberum fontes, [12]discessuro concubitu et fetu et educatu? postremo quo totum corpus, totum scilicet vacaturum? [13]Ad haec ergo praestruximus non oportere committi futurorum atque praesentium dispositiones, intercessura tunc demutatione, et nunc superstruimus officia ista membrorum necessitatibus vitae huius eo usque consistere, donec et ipsa vita transferatur a temporalitate in aeternitatem, sicut animale corpus in
I Cor. XV, 53. spiritale, dum mortale istud [14]induit immortalitatem et corruptivum istud incorruptelam; et ipsa autem liberata tunc vita [15]a necessitatibus liberabuntur et membra ab officiis, nec ideo non erunt necessaria. Licet enim officiis liberentur, sed iudiciis retineantur, ut
II Cor. V, 10. [16]quisque referat per corpus prout gessit. Salvum enim hominem tribunal dei exigit; salvum vero sine membris [17]non licet esse, ex quorum non officiis, sed substantiis constat. Nisi forte et navem sine carina, sine prora, sine puppi, sine compaginis totius incolumitate [18]salvam adseverabis. Et tamen navem procella dissipatam [19]vel carie dissolutam redactis et recuratis omnibus membris eandem saepe conspeximus etiam titulo restitutionis gloriantem. De dei artificio et arbitrio et iure torquemur? Porro si dives dominus et liberalis adfectui aut gloriae suae praestans solam navis restitutionem hactenus eam [20]voluerit operari, idcirco [21]tu negabis necessariam illi compaginem pristinam, ut exinde iam vacaturam, cum

3. eidem *ABCcd. tres Vaticani, et cod. Io. Clementis.* fidem *ab.* 4. idem *AB.* 5. credant *AB.* 6. quibus *A.* 7. ut quae *ego.* utique *libri omnes.* 8. competum *a.* competum *C.* compum *B.* cōpletum *amg.* 9. alvei *AC.* 10. perlexa *A.* perlexa *B.* 11. conceptu[s] non stabula *A.* concepta non stabula *B.* 12. discessuro *ABCad. tres Vaticani.* decessuro *bc.* 13. At ergo *A.* 14. induet *ad.* 15. a necessitatibus *abcd.* necessitatibus *reliqui.* 16. quisque *ego.* quis *libri omnes.* 17. non licet esse *bc., Rhenanus in marg. edit. princ.* non. Licet esse *ego.* non licet enim *AB.* non liquet eum *ad.* non licet eum *amg.* 18. salvum *AB.* 19. et carinam dissolutam *codex Io. Clementis.* 20. valuerit *B.* 21. tunc *ABC.*

soli saluti navis sine operatione conveniat? Igitur hoc tantummodo discere sufficit, an dominus hominem saluti destinando carnem destinarit, an eandem [22]velit denuo esse quam non debebis [23]ex futura membrorum vacatione praescribere denuo esse non posse. Licet enim [24]esse quid denuo et nihilominus vacare; nec potest autem dici vacare, si non sit. At enim si sit, poterit et non vacare; nihil enim apud deum vacabit.

Sed accepisti, homo, os ad vorandum atque potandum: cur non potius [1]ad eloquendum, ut à ceteris animalibus distes? cur non potius ad praedicandum deum, ut etiam hominibus [2]antistes? Denique Adam ante nomina animalibus enuntiavit quam de arbore decerpsit, ante etiam prophetavit quam [3]voravit. Sed accepisti dentes [4]ad macellum [5]corrodendum: cur non potius ad omnem hiatum et rictum [6]tuum [7]coronandum? cur non potius ad pulsus linguae [8]temperandos, ad vocis articulos offensione signandos? denique et [9]edentulos esse audi, et vide ut [10]honori oris et organum dentium quaeras. Forata sunt inferna in viro et in femina, nimirum qua libidines [11]fluitent: cur non magis [12]defluxura colentur? Est adhuc [12]feminis intus quo semina congerantur: an quo sanguinis onera [14]secedant, quem pigrior sexus discutere non sufficit? Dicenda enim et haec, quatenus quae volunt [15]et qualiter volunt et quorum volunt officia membrorum ludibriose de industria suffundendae resurrectionis oblatrant, non recogitantes ipsas prius causas necessitatis tunc vacaturas, cibi, famem, et potus, sitim, et concubitus, genituram, et operationis, victum. Sublata enim morte neque victus [16]fulcimenta ad praesidia vitae neque generis [17]supparatura gravis erit membris. Ceterum et hodie vacare intestinis et pudendis licebit. Quadraginta diebus [18]Moyses et Helias ieiunio functi solo deo alebantur. Iam [19]tunc enim dedicabatur, Non in [20]pane [21]vivit homo, sed in dei verbo. Ecce virtutis futurae liniamenta. Nos quoque, ut possumus, [22]os cibo excusamus, etiam sexum a congressione

Cap. LXI.

Exod. XXIV, 18. I Reg. XIX, 8. Matth. IV, 4.

22. denuo velit *A*. 23. et *ABCa*. 24. esses *AB*.

Cap. LXI. 1. ad eloquendum — — non potius *om. A*. 2. antistes *ABCcd. cod. Io. Clementis*. antestes *reliqui*. 3. devoravit *A*. 4. demacellum *AB*. 5. coornandum *c. Error, ni fallor, typographi*. 6. tuum *om. a*. 7. coornandum *codex Io. Clementis*. 8. temporandos *c., ex duobus Vaticanis*. 9. edentulos esse audi *ego*. edentulos audi *bcd*. edentulus. Sed audi *ABC*. edentulus es? Sed audi *a*. edentulus audis? *Fr. Iunius*. 10. honori *bc*. honorem *reliqui*. 11. fluitant *A*. 12. defluxura *ABC. codex Pithoei, Fr. Iunius et Nic. Rigaltius*. de fluxura *a*. qua potnum defruta *bcd*. 13. in feminis *c., ex cod. Io. Clementis*. 14. succedant *B*. 15. et quorum volunt et qualiter volunt *ABd*. 16. fulciamenta *A*. 17. supparatura *ACmgabcd*. subparitura *C*. *In B. desiderantur verba* ad praesidia — — supparatura. 18. Moses *bcd*. 19. tunc *om. A*. 20. pane solo *codex Io. Clementis*. 21. vivet *cd*. 22. a cibo *cd*.

subducimus. [23] Quot spadones voluntarii? [24] quot virgines [25] Christo maritatae? [26] quot steriles utriusque naturae infructuosis genitalibus structi? [27] Nam [28] si et hic iam vacare est et officia et emolumenta membrorum temporali vacatione, ut in temporali dispositione, nec homo tamen minus salvus est, proinde homine salvo, et quidem magis tunc, ut in aeterna dispositione, magis non desiderabimus quae iam hic non desiderare consuevimus.

Cap. LXII. Sed huic disceptationi finem dominica pronuntiatio imponit. Matth. XXII, 30. Luc. XX, 36 Erunt, inquit, tanquam angeli. Si non nubendo, quia nec moriendo, utique nec ulli simili necessitati succidendo corporalis conditionis, quia et angeli aliquando tanquam homines fuerunt, edendo et bibendo et pedes lavacro porrigendo; humanam enim induerant superficiem salva intus substantia propria. Igitur si angeli facti tanquam homines in eadem substantia spiritus carnalem tractationem susceperunt, cur non et homines facti tanquam angeli in eadem substantia carnis spiritalem subeant dispositionem, non magis sollemnibus carnis obnoxii sub angelico indumento quam angeli tunc sollemnibus [1] spiritus sub humano? nec ideo non permansuri in carne, quia non et in sollemnibus carnis, cum nec angeli idcirco non et [2] in spiritu permanserint, quia non et in sollemnibus spiritus. Denique non dixit, Erunt angeli, ne homines negaret. sed Tanquam angeli, ut homines conservaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit.

Cap. LXIII. [1] Resurget igitur caro, et quidem omnis, et quidem ipsa, et quidem integra. In deposito est ubicunque apud [2] deum per fidelissimum sequestrem dei et hominum Iesum Christum, qui et homini deum et hominem deo reddet, carni spiritum et spiritui carnem. Utrumque iam in semetipso foederavit, sponsam sponso et sponsum sponsae [3] comparavit. Nam et si animam [4] quis contendent sponsam, vel dotis nomine sequetur animam caro. Non erit anima prostituta, ut nuda suscipiatur a sponso. Habet instrumentum, habet cultum, habet mancipium suum carnem; ut [5] collactanea comitabitur. Sed caro [6] est sponsa, quae et in Christo Iesu [7] spiritum sponsum per sanguinem [8] pacta est. Huius interitum quem putas, secessum scias esse. Non sola anima seponitur. Habet et caro [9] secessus suos interim, in aquis, in ignibus, in alitibus, in bestiis:

23. quod *AB*. 24. quod *AB*. 25. Christi *ABCa*. 26. quod *AB*. 27. Nam *om. bc*. 28. et si *Ca*.

Cap. LXII. 1. spiritibus *c*. *Error typographi, ni fallor*. 2. in *om. ABC*.

Cap. LXIII. 1. Resurget *ABcd*. *tres Vaticani*. Resurgit *reliqui*. 2. dominum *AB*. 3. confoederavit *amg*. 4. qui *A*. quid *B*. 5. collactanea *ad*. collectanea *b*: collatanea *C*. *tres Vaticani*. collatane *A*. collato ne *B*. 6. et *A*. 7. spiritum *om. bc*. 8. pacta *bcd*. passa *reliqui*. 9. sinus suos *amg*. suos sinus *bc*.

cum in haec dissolvi videtur, velut in vasa transfunditur. Si etiam ipsa vasa defecerint, cum de illis quoque effluxerit in suam matricem terram, quasi per ambages resorbetur, ut rursus ex illa [10]repraesentetur Adam auditurus a domino, Ecce Adam quasi unus ex Gen. III, 22. nobis factus est, vere tunc compos mali, quod evasit, et boni, quod invasit. Quid, anima, invides carni? Nemo tam proximus tibi, quem post dominum diligas; nemo magis frater tuus, [11]quae tecum etiam in deo nascitur. Tu potius illi exorare debueras resurrectionem; per te, si forte, deliquit. Sed nihil mirum, si odisti, cuius auctorem quoque respuisti, quam et in Christo aut negare aut mutare [12]consuesti, proinde et ipsum sermonem dei, qui caro factus est, vel stilo vel interpretatione corrumpens, arcana etiam apocryphorum superducens, blasphemiae fabulas. At enim deus Ioël III, 1 sq. omnipotens adversus haec incredulitatis et perversitatis ingenia providentissima gratia sua effundens in novissimis diebus de suo spiritu in omnem carnem, in servos suos et ancillas, et fidem laborantem resurrectionis carnalis animavit et pristina instrumenta manifestis verborum et sensuum luminibus ab omni ambiguitatis obscuritate purgavit. Nam quia haereses esse oportuerat, ut pro- Cor. XI, 19. babiles quique [13]manifestentur, hae autem sine aliquibus occasionibus scripturarum audere non poterant, idcirco pristina instrumenta quasdam materias [14]illis videntur subministrasse, et ipsas quidem [15]iisdem litteris revincibiles. Sed [16]quoniam [17]nec dissimulare spiritum sanctum oportebat quominus et [18]huiusmodi eloquiis superinundaret quae nullis haereticorum versutiis semina [19]subspargerent, immo et veteres eorum cespites vellerent, idcirco iam omnes retro ambiguitates et quas volunt parabolas aperta atque perspicua totius sacramenti praedicatione discussit per novam prophetiam de [20]paracleto inundantem. Cuius si hauseris fontes, nullam poteris sitire doctrinam, nullus te ardor exuret quaestionum, resurrectionem quoque carnis usquequaque potando [21]refrigerabis.

10. repraesentetur *ABCmgbcd.* praesentetur *Ca.* 11. quam quae *abc., de libris Gangneii.* 12. consuevisti *A.* 13. manifestentur *ABCa. tres Vaticani.* manifestarentur *bcd.* 14. illis *om. ABC. Addidit de suis libris primum Gangneius.* 15. isdem *B.* eisdem *A.* 16. quomodo *B.* quem *A.* 17. necdum *abc.* 18. eiusmodi *d.* 19. subspergerent *A.* 20. paraclito *B.* 21. refrigeraberis *edit. Leopoldi.*

*DE

ANIMA.

In scripturae discrepantia Tertulliani verbis subiecta

A significat codicem scriptum Agobardinum, Parisiensem (*Aβ* ex collatione Steph. Baluzii, *Aφ* ex collatione Hildebrandi).
B - editionem principem, Io. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV. Literae *mg.* siglo *B* additae denotant scripturam in margine libri prolatam.
C - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL. Sigism. Gelenius in hoc libro usus est codice scripto Mediolanensi.
a - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX.
b - - Nic. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Cap. I. [1]De solo censu animae congressus Hermogeni, quatenus et istum ex materiae potius suggestu quam ex dei flatu constitisse praesumpsit, nunc ad reliquas conversus quaestiones plurimum vi-

* DE CENSV ANIMAE *A.* Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI CARTHAGINENSIS (CARTHAGINENSIS *om. C.*) DE ANIMA LIBER. *BC.*

Cap. I. 1. DE IMMORTALITATE ANIMAE ‖ Si substantia animae, et *an* corporalis, et an effigiata, unum esse animam et spiritum, non separari animam et animum, an sit, ubi sit quod dicitur hegemonicon, de quinque sensibus corporalibus, quod philosophi et haeretici distinguunt inter sensualia et intellectualia, Intellectum semper animae inesse, De caeteris naturalibus animae, Unde animae adversus haereticos qui eam de coelis deferunt: Adversus argumentum Platonis, quod discentias reminiscentias dicat: De contemptu animae adversus eos qui post partum corpori eam inducunt: Adversus Platonicum dogma, quod non ex mortuis fiant vivi: Ad Pythagorae et Empedoclis opiniones de metempsychosi et metensomatisimo: Adversus Simonis opinionem et Carpocratis haereticorum: De sexu animae et carnis, quod simul in utero formentur, in eum: De aetate carnis et animae: De cibis, quomodo ad animam pertinere videantur: Nullam pene animam sine daemonio esse: Quomodo caro peccatrix dicatur: De bono et malo animae: De morte: De somno pertinente ad tractatum mortis: Et de anima Hermotimi: De Hermotimo: De somniis, quomodo ea patiatur anima, et unde eveniant: De ira mortis, et de Menandro haeretico: Nihil animae in corpore manere post mortem, ut videtur quibusdam: De animae excessu, De receptu, De inferis, et an in eos omnes animae compellentur: An commorentur hic animae post mortem, et ad inferis commeent, An aliquid interim animae patiantur apud inferos, De solo censu animae *cett. B. In A. quinque capita desiderantur cum sexti dimidia.*

debor cum philosophis dimicaturus. Etiam in carcere [2]Socratis de animae statu [3]velitatum est. Nescio iam hoc primum, an opportuno in tempore [4]magistri, etsi nihil de loco interest. Quid enim liquido saperet anima tunc Socratis, iam sacro navigio regresso, iam cicutis damnationis exhaustis, iam morte praesente utique consternata ad aliquem [5]motum, secundum naturam, aut [6]externata, si non secundum [7]naturam? Quamvis enim placida atque tranquilla, quam nec coniugis fletus statim viduae nec liberorum conspectus exinde pupillorum lege pietatis inflexerat, vel in hoc tamen mota, ne moveretur, ipsa constantia concussa est adversus inconstantiae concussionem. Quid autem aliud saperet vir quilibet iniuria damnatus praeter iniuriae solamen? nedum philosophus, gloriae animal, cui nec consolanda est iniuria, sed potius insultanda. Denique post sententiam obviae coniugi et muliebriter inclamanti, Iniuste damnatus [8]es Socrates! iam et de gratulatione responderat, Volebas autem iuste? [9]Quo nihil mirandum, si et in carcere [10]inviscatas Anyti et Meliti palmas [11]gestiens infringere ipsa morte coram [12]immortalitatem vindicat animae necessaria praesumptione ad iniuriae frustrationem. Adeo omnis illa tunc sapientia Socratis de industria venerat consultae aequanimitatis, non de fiducia compertae veritatis. Cui enim veritas comperta sine deo? cui deus cognitus sine Christo? cui Christus exploratus sine spiritu sancto? cui spiritus sanctus accommodatus sine fidei sacramento? Sane Socrates facilius diverso spiritu agebatur. Siquidem aiunt daemonium illi a puero adhaesisse, pessimum revera paedagogum, etsi post deos et cum deis daemonia deputantur penes poëtas et philosophos. Nondum enim Christianae potestatis documenta processerant, quae vim istam perniciosissimam nec unquam bonam, [13]atquin omnis erroris artificem, omnis veritatis avocatricem sola traducit. Quodsi idcirco sapientissimus Socrates secundum Pythii quoque daemonis suffragium, scilicet negotium navantis socio suo, quanto dignior atque [14]constantior Christianae sapientiae adsertio, cuius adflatui tota vis daemonum cedit? Haec sapientia de schola caeli deos quidem saeculi negare liberior, quae nullum Aesculapio [15]gal-

2. Socrati *Ios. Scaliger.* 3. vel ita velificatum est *B.* 4. magisterii *Ios. Scaliger.* 5. motum *ab., cum Latinio.* modum *BC.* 6. exsternata *b.* externum *reliqui.* 7. consternata *B.* 8. est *B.* 9. quo nihil *B.* Nihil *reliqui.* 10. inviscatas *C., Gasp. Scioppius.* in te inuiscatas *B.* lemniscatas *reliqui, de coniect. Latinii.* 11. gestiens *BmgCab.* gestio *B.* 12. immortalitatem vindicat animae *ab., de emendat. Latinii.* immortaltem vindicans animam *B.* immortalitatem vindicans animae *C.* 13. atquin omnis erroris *ego.* atqui hominis erroris *BC.* antiqui erroris *ab., de coniect. Latinii.* 14. constantior Christianae sapientiae *b., de emendat. Fulvii Ursini.* constantiae Christianae atque sapientiae *reliqui.* 15. gallicenm *B.*

linaceum reddi iubens praevaricetur, nec nova inferens dæmonia, sed vetera depellens, nec adulescentiam vitians, sed omni bono pudoris informans, ideoque non unius urbis, sed universi orbis iniquam sententiam sustinens pro nomine veritatis, tanto [16]scilicet perosioris quanto plenioris, ut et mortem non de poculo per habitum iocunditatis absorbeat, sed de patibulo et vivicomburio per omne ingenium crudelitatis exhauriat, interea in [17]isto tenebrosiore carcere saeculi inter suos Cebetas et suos Phaedonas, si quid de anima [18]examinandum est, ad dei regulas [19]diriget. Certe nullum alium potiorem animae [20]*demonstras* demonstratorem quam auctorem. A deo [21]discas quod a deo habeas, aut nec ab alio, si nec a deo. Quis enim revelabit quod deus texit? [22]Inde sciscitandum est unde et ignorare tutissimum est. Praestat per deum nescire, quia non revelaverit, quam per hominem scire, quia ipse praesumpserit.

Cap. II. Plane non negabimus aliquando philosophos iuxta nostra sensisse. Testimonium est veritatis [1]eventus ipsius. Nonnunquam et in procella confusis vestigiis caeli et freti aliqui portus offenditur prospero errore, nonnunquam et in tenebris aditus quidam et exitus deprehenduntur caeca felicitate. Sed et natura pleraque suggerunt quasi de publico sensu, quo animam deus dotare dignatus est. Hunc nacta philosophia ad gloriam propriae artis inflavit prae studio (non [2]mirum si istud ita dixerim) eloquii quidvis struere atque destruere eruditi magisque dicendo persuadentis quam docendo. Formas rebus imponit, eas nunc peraequat, nunc privat, de certis incerta praeiudicat, provocat ad exempla, quasi comparanda sint omnia, omnia praescribit, [4]proprietatibus etiam inter similia diversis, nihil divinae licentiae servat, [5]leges naturae opiniones suas [6]facit: ferrem, si naturalis ipsa, ut [7]compos naturae de conditionis consortio probaretur. Visa est quidem sibi et ex sacris, quas putant, litteris hausisse, quia plerosque auctores etiam deos existimarit antiquitas, nedum divos, ut Mercurium Aegyptium, cui praecipue Plato adsuevit, ut Silenum Phrygem, cui a pastoribus perducto

16. scilicet et *B.* 17. istos tenebrosiores carceres *B.* 18. examine examinandum *B.* 19. diriget *BC., Fr. Iunius.* dirigat *ab.* 20. demonstras demonstratorem quam auctorem. A deo *ego.* demonstratorem quam auctorem reperiet. A deo *b., cum Fulvio Ursino.* demonstratorem quam auctorem a deo *BCa.* 21. discas quod a deo habeas *ego.* discat quod a deo habeas *BCa.* discat quod a deo habeat *b., cum Fulvio Ursino.* 22. Inde sciscitandum est unde *b.* Unde sciscitandum est inde *Ios. Scaliger.* Unde sciscitandum est? Unde *BCa.*

Cap. II. 1. inventus *a.* 2. mirum * non istud *B., inter voc.* mirum et non *spatio duorum vocabulorum, vel* 11 *litterarum, vacuo relicto.* 3. sint omnia *b.* [illegible] *emendat. Fulvii Ursini.* sit, omnia *B.* omnia *Ca.* 4. proprietatibus *b., de emendat. Latinii.* propria aetatibus *BCa.* 5. legis *B.* 6. fecit *B.* 7. cum post naturae *B.*

[8]ingentes aures suas Midas tradidit, ut [9]Hermotimum, cui Clazomenii mortuo templum contulerunt, ut Orpheum, ut Musaeum, ut Pherecydem Pythagorae magistrum. Quid autem, si philosophi etiam illa incursaverunt quae penes nos apocryphorum confessione damnantur, certos nihil recipiendum quod non conspiret germanae et ipso iam aevo pronatae propheticae paraturae, quando et pseudoprophetarum meminerimus et multo prius apostatarum spirituum, qui huiusmodi quoque ingeniorum calliditate omnem faciem saeculi instruxerint? Postremo si etiam ad ipsos prophetas adisse credibile est indagatorem quemque sapientiae ex negotio curiositatis, tamen plus diversitatis invenias inter philosophos quam societatis, cum et in ipsa societate diversitas eorum deprehendatur. Siquidem vera quaeque et consonantia prophetis aut aliunde commendant aut aliorsum subornant, cum maxima iniuria veritatis, quam efficiunt aut adiuvari falsis aut patrocinari. Hoc itaque commiserit nos et philosophos in ista praesertim materia, quod interdum communes sententias propriis argumentationibus vestiant, contrariis alicubi regulae nostrae, interdum sententias proprias communibus argumentationibus muniant, consentaneis alicubi regulae illorum, ut prope exclusa sit veritas a philosophia per veneficia in illam sua, et ideo utroque titulo societatis adversario veritatis urgemur et communes sententias ab argumentationibus philosophorum liberare et communes argumentationes a sententiis eorum separare, revocando quaestiones ad dei litteras, exceptis plane quae sine laqueo alicuius praeiudicii ad simplex testimonium licebit adsumere, quia et ex aemulis nonnunquam testimonium necessarium, si non aemulis prosit. Nec ignoro quanta sit silva materiae istius apud philosophos pro numero etiam ipsorum commentatorum, quot varietates sententiarum, quot palaestrae opinionum, quot propagines quaestionum, quot implicationes expeditionum. Sed et medicinam inspexi, sororem, ut aiunt, philosophiae, sibi quoque hoc negotium vindicantem, [10]ut ad quam magis animae ratio pertinere videatur per corporis curam. Unde et plurimum sorori refragatur, quod animam quasi coram in domicilio suo tractando magis norit. Sed viderit utriusque praestantiae ambitio. Habuit et philosophia libertatem ingenii et medicina necessitatem artificii ad extendendos de anima retractatus; late quaeruntur incerta, latius disputantur praesumpta. Quanta difficultas probandi, tanta operositas suadendi, ut merito Heraclitus ille tenebrosus vastiores caligines animadvertens apud

8. ingentem *B*. 9. Hermotimum *ab.*, *ex emendat. Pauli Leopardi Emendatt. VIII*, 3. *Cf. infra cap.* 44. Hermippum *BC*. 10. quidem, ad *B*.

examinatores animae taedio quaestionum pronuntiarit termines animae nequaquam [11] invenisse omnem viam [12] ingrediendo. Christiano autem paucis ad scientiam huius rei opus est. Nam et certa semper in paucis, et amplius illi quaerere non licet quam quod inveniri
I Tim. I, 4. licet; infinitas enim quaestiones apostolus prohibet. Porro non amplius inveniri licet quam quod a deo discitur; quod autem a deo discitur, totum est.

Cap. III. Atque utinam nullas haereses oportuisset existere, ut proba-
I Cor. XI, 19. biles quique emicarent. Nihil omnino cum philosophis super anima quoque experiremur, patriarchis, ut ita dixerim, haereticorum.
Col. II, 8. Siquidem et ab apostolo iam tunc philosophia concussio veritatis providebatur; Athenis enim expertus linguatam civitatem cum omnes illic sapientiae atque facundiae caupones degustasset, inde concepit [1] praemonitorium illud edictum. Proinde enim et animae ratio per
Ies. I, 22. philosophatas doctrinas hominum miscentes aquas vino. Alii immortalem negant animam, alii plusquam immortalem adfirmant, alii de substantia, alii de forma, alii de unaquaque dispositione disceptant, hi statum eius [2] aliunde ducunt, hi exitum aliorsum abducunt, prout aut Platonis honor aut Zenonis [3] vigor aut Aristotelis tenor aut Epicuri stupor aut Heracliti maeror aut Empedoclis
Ies. II, 3. furor persuaserunt. Deliquit, opinor, divina doctrina ex Iudaea
Matth. IV, 19. potius quam ex Graecia oriens. Erravit et Christus piscatores omnes quam [4] sophistam ad praeconium emittens. Si qua igitur in hunc modum de nidoribus philosophiae candidum et purum aërem veritatis infuscant, ea erunt Christianis enubilanda, et percutientibus argumentationes originales, id est philosophicas, et opponentibus definitiones caelestes, id est dominicas, ut et illa, quibus ethnici a philosophia capiuntur, destruantur, et haec, quibus fideles ab haeresi concutiuntur, retundantur. Una iam congressione dicisse adversus Hermogenem, [5] ut praefati sumus, quia animam ex dei flatu, non ex materia [6] vindicamus, muniti et illic divinae determi-
Gen. II, 7. nationis inobscurabili regula, Et flavit, inquit, deus flatum vitae in faciem hominis, et factus est homo in animam vivam, utique ex dei flatu, de isto nihil amplius revolvendum. Habet suum titulum et suum haereticum. Ceteris hinc exordium inducam.

Cap. IV. [1] Post definitionem census quaestionem status patitur. Consequens enim est ut ex dei flatu animam professi initium ei [2] depu-

11. inveniens *B.* 12. ingrediens *B.*

Cap. III. 1. praemonitorum *B.* 2. alium deducunt *B.* 3. rigor *Fr. Iunius.* 4. sophistas *b., cum Fulvio Ursino.* 5. En, ut *B.* 6. vindicavimus *Fr. Iunius.*

Cap. IV. 1. DE INNATA. Post *B.* DE SVBSTANTIA ANIMAE ET AN CORPORALIS. Post *C.* 2. deputemus *b., de emendat. Fulvii Ursini.* deputaremus *B.*

temus. Hoc Plato excludit, innatam et infectam animam volens. Et natam autem docemus et factam ex initii constitutione. Nec statim erravimus utrumque dicentes, quia scilicet aliud sit natum, aliud factum, utpote illud animalibus competens. Differentiae autem sua habendo loca et tempora habent aliquando et passivitatis commercia. Capit itaque et facturam [3]provenisse poni, siquidem omne quod quoquo modo accipit esse generatur. Nam et factor ipse parens facti potest dici; sic et Plato utitur. Igitur quantum ad fidem nostram factae nataeve animae, depulsa est philosophi opinio auctoritate prophetiae quoque.

Accerserit Eubulum aliquem et Critolaum et Xenocratem, et Cap. V.
isto in loco amicum Platonis Aristotelem. Fortassean exstruentur magis ad auferendam animae corpulentiam, si non alios e contrario inspexerint, et quidem plures, corpus animae vindicantes. Nec illos dico solos qui eam de manifestis corporalibus effingunt, ut Hipparchus et Heraclitus ex igni, ut Hippon et Thales ex aqua, ut Empedocles et Critias ex sanguine, ut Epicurus ex atomis, si et atomi corpulentias de coitu suo cogunt, ut Critolaus et Peripatetici eius ex quinta nescio qua substantia, si et illa corpus, quia corpora includit, — sed etiam Stoicos allego, qui spiritum praedicantes animam paene nobiscum, qua proxima inter se flatus et spiritus, tamen corpus animam facile persuadebunt. Denique Zeno consitum spiritum definiens animam hoc modo instruit. Quo, inquit, digresso animal emoritur, corpus est: consito autem spiritu [1]digresso animal emoritur, ergo [2]consitus spiritus corpus est; consitus autem spiritus anima est, ergo corpus est anima. Vult et [3]Cleanthes non solum corporis lineamentis, sed et animae notis similitudinem parentibus in [4]filios respondere, de speculo scilicet morum et ingeniorum et adfectuum, corporis autem similitudinem et dissimilitudinem capere et animam. Itaque corpus similitudini vel dissimilitudini obnoxium. Item corporalium et incorporalium passiones inter se non communicare. Porro et animam compati corpori, cui laeso ictibus, vulneribus, ulceribus condolescit, et corpus animae, cui adflictae cura, angore, amore [5]cohaerescit per detrimentum [6]socii vigoris, cuius pudorem et [7]pavorem rubore atque pallore testetur. Igitur anima corpus ex corporalium passionum communione. Sed et Chrysippus manum ei porrigit, constituens cor-

3. provenisse poni *ego.* pro inesse poni *BC.* pro nasci poni *a.* dici generari, pro in esse *b., de coniect. Fulvii Ursini.*

Cap. V. 1. digresso *om. B.* 2. Consitus autem spiritus *B.* 3. Cleantes *B.* 4. filiis *Fr. Iunius.* 5. cosegrescit *Latinius.* 6. socii et vigoris *B.* scilicet vigoris *c., cum Fulvio Ursino.* 7. pavore *B.*

poralia ab incorporalibus derelinqui omnino non posse, quia nec contingantur ab eis (unde et Lucretius, Tangere enim et tangi nisi corpus nulla potest res), derelicto autem corpore ab anima affici morte. Igitur corpus anima, [8]quae nisi corporalis corpus non [9]derelinqueret.

Cap. VI. [1]Haec Platonici subtilitate potius quam veritate conturbant. Omne, inquiunt, corpus aut animale sit necesse est aut inanimale. Et si quidem inanimale est, extrinsecus movebitur, si vero animale, intrinsecus. Anima autem nec extrinsecus movebitur, ut quae non sit inanimalis, nec intrinsecus, ut quae ipsa potius moveat corpus. Itaque non videri eam corpus, quae non corporalium forma ex aliqua regione moveatur. Ad hoc nos mirabimur incongruentiam primo definitionis provocantis ad ea quae in animam non conveniunt. Non enim potest anima animale corpus dici aut inanimale, cum ipsa sit quae aut faciat corpus animale, [2]si adsit, aut inanimale, si absit ab illo. Itaque quod facit non potest esse ipsa, ut dicatur animale vel inanimale. Anima enim dicitur substantiae suae nomine. Quodsi non capit animale corpus dici aut inanimale, quod est anima, quomodo provocabitur ad animalium et inanimalium corporum formam? Dehinc si corporis est moveri extrinsecus ab aliquo, ostendimus autem supra moveri animam et ab alio, cum vaticinatur, cum furit, utique extrinsecus, [3]cum ab alio, merito quod movebitur extrinsecus ab alio secundum exempli propositionem corpus [4]agnoscam. Enimvero si ab alio moveri corporis est, quanto magis movere aliud? Anima autem movet corpus, et conatus eius extrinsecus foris parent. Ab illa est enim impingi et pedes in incessum et manus in contactum et oculos in conspectum et linguam in effatum, velut [5]sigillario [6]motu superficiem intus [7]agitante. Unde haec [8]vis [9]incorporali animae? unde vacuae res solida propellere? Sed quomodo divisi videntur in homine sensus corporales et intellectuales? Corporalium aiunt rerum qualitates, ut [10]terrae, ut ignis, corporalibus sensibus renuntiari, ut [11]tactui, ut visui, incorporalium vero intellectualibus conveniri, ut benignitatis, ut malignitatis. Itaque incorporalem esse animam constat, cuius qualitates non corporalibus, sed intellectualibus sensibus comprehendantur. Plane, si non huius definitionis gradum excluserit.

8. quam si corporali *B.* 9. derelinquet *BC.*

Cap. VI. 1. Videntur haec Platonicis *B.* 2. si adsit, aut inanimale *om.* *B* 3. qui *B.* quis *Fulv. Ursinus.* *Possis* quia. *Delet Fr. Junius.* 4. adagnoscam *B* 5. singillario *a.* 6. motus *B.* 7. agitantem *B.* 8. vis *b.*, *de conrodat. Lus* visio *BCa.* 9. incorporalis *B.* 10. terra *BC.* 11. tactu, ut visu *b.*, *cum Jun. Ursino.*

Ecce enim incorporalia ostendo corporalibus sensibus subici, sonum auditui, colorem conspectui, odorem odoratui, quorum exemplo etiam anima corpori accedit, ne dicas idcirco ea per corporales renuntiari sensus quia corporalibus accedant. Igitur si constat incorporalia quoque a corporalibus comprehendi, cur non et anima, quae corporalis, ab incorporalibus renuntietur? Certe definitio exclusa sit. De insignioribus argumentationibus erit etiam illa, quod omne corpus corporalibus [12]ali iudicant, animam vero ut incorporalem incorporalibus, sapientiae scilicet studiis. Sed nec hic gradus stabit, etiam Sorano methodicae medicinae instructissimo auctore respondente animam corporalibus quoque ali, denique [13]deficientem eam cibo plerumque fulciri. Quidni? quo adempto in totum dilabitur ex corpore. Ita [14]etiam ipse Soranus plenissime super anima commentatus quatuor voluminibus, et cum omnibus philosophorum sententiis expertus, corporalem animae substantiam vindicat, etsi illam immortalitate [15]fraudavit. Non enim omnium est credere quod Christianorum est. Sicut ergo Soranus ipse rebus ostendit animam corporalibus ali, proinde et philosophus exhibeat illam [16]incorporalibus pasci. Sed nemo unquam cunctanti de exitu animae [17]mulsam aquam de eloquio Platonis infudit aut micas de [18]minutiloquio [19]Aristotelis [20]infersit. Quid autem facient tot ac tantae animae rupicum et [21]barbarorum, quibus alimenta sapientiae desunt, [22]et tamen [23]indocta prudentia pollent, et sine academiis et porticibus Atticis et [24]carceribus Socratis denique ieiunantes [25]a philosophia nihilominus vivunt? Non enim substantiae ipsi alimenta proficiunt studiorum, sed disciplinae, quia nec opimiorem animam efficiunt, sed ornatiorem. Bene autem quod et artes Stoici corporales affirmant. Adeo sic quoque anima corporalis, si et artibus ali creditur. Sed enormis intentio philosophiae solet plerumque nec prospicere pro pedibus. [25b]Sic [26]Thales in puteum. Solet [27]et sententias suas non intellegendo valetudinis corruptelam suspicari. [28]Sic Chrysippus [29]ad elleborum. Tale aliquid opinor ei accidit, cum duo [30]in unum corpora negavit, [31]alienato a prospectu et recogitatu [32]praegnantum,

12. ali iudicant *Cab.* adiudicant *B.* 13. deficientem eam *b., de emendat. Fulvii Ursini.* deficiente in ea *B.* deficientem a *Ca.* 14. et ne ipse *B.* 15. fraudabit *B.* 16. ita corporalibus *B.* 17. mulsiam *B.* 18. multiloquio *Bmg. Verbis* de minutiloquio *incipit codex Agobardinus* (*fol.* 118. *b.*). 19. Aristotilis *Aβ.* 20. infersit *Aab. Latinius.* intersit *reliqui.* 21. barbarorum *ABCa.* baronum *b., de emendat. P. Pithoei et Fulv. Ursini.* 22. et *om. BCa.* 23. indoctae *AB.* 24. caesaribus sacratis *A.* 25. a philosophia *BCa.* philosophia *Ab.* 25 b. Scit *Desid. Heraldus in Tertull. Apolog.* p. 44. 26. tales *A.* 27. et *om. A.* 28. Scit *Desid. Heraldus l. l.* 29. ad Delleborum *B.* ad elborum *ABmg.* 30. in unum (*Aγ*)*BCa.* unum (*Aβ*)*b.* 31. alienato *Fr. Iunius.* alienata *ABCa.* alienatus *b., cum Fulvio Ursino.* 32. praegnata unquam e non singulatim quotidie *A.*

quae non singula [33]quotidie corpora, sed [34]et bina et [35]terna in unius uteri ambitu perferunt. Invenitur etiam in iure civili Graeca quaedam quinionem [36]enixa filiorum, semel omnium mater, unici [37]fetus parens multiplex, unici uteri puerpera numerosa, quae tot stipata corporibus, paene dixerim populo, sextum ipsa corpus fuit. Universa conditio testabitur corpora de corporibus processura iam illic esse unde procedunt. [38]Secundum sit necesse est quod ex alio [39]est. Nihil porro ex alio est nisi dum gignitur; [40]sed tunc duo sunt.

Cap. VII. Luc. XVI, 23 sqq. Quantum ad philosophos satis haec, quia quantum ad nostros, ex abundanti; quibus corporalitas animae in ipso evangelio relucebit. Dolet apud inferos anima cuiusdam, et punitur in flamma, et cruciatur in lingua, et de digito animae felicioris implorat solatium roris. Imaginem existimas exitum illum pauperis laetantis et divitis maerentis? et quid illic [1]Lazari nomen, si non in veritate res est? Sed etsi imago credenda est, testimonium erit veritatis. Si enim non haberet anima corpus, non caperet imago animae imaginem corporis, nec mentiretur de corporalibus membris scriptura, si non erant. Quid est autem illud quod ad inferna transfertur post divortium corporis, quod detinetur [2]illic, quod in diem iudicii reservatur, ad quod et Christus moriendo descendit? Puto, ad animas patriarcharum. [3]Sed quamobrem, si nihil anima [4]sub terris? Nihil enim, si non corpus. Incorporalitas [5]enim ab omni genere custodiae [6]libera est, [7]immunis et a poena et a [8]fovella. Per quod enim punitur aut fovetur, hoc erit corpus. Reddam de isto plenius et [9]opportunius. Igitur si quid tormenti sive [10]solatii anima [11]praecerpit [12]in carcere seu diversorio inferum, in igni vel in sinu Abrahae, probata erit corporalitas animae. Incorporalitas enim nihil patitur, non habens per quod pati possit, aut si habet, hoc erit corpus. In quantum enim omne corporale passibile est, in tantum quod passibile est corporale est.

Cap. VIII. Abruptum alioquin et absurdum idcirco quid de corporalium eximere censu quia ceteris corporalibus exemplis non adaequet. [1]Et ubi proprietatum privata discrimina, per quae magnificentia

33. cotidie *BC*. 34. labina et *A*. 35. terrena *AC*. 36. enixa, filiorum semel distinguit *Aφ*. 37. festus *A*. 38. seorsum *Bmg*. 39. est *Ab*. sit *BCa*. 40. sed tunc *om. Ab*.

Cap. VII. 1. eleazari *A*. 2. illic *om. Ab*. 3. Sed quamobrem *om. A*. 4. detinet sub *BCa*. 5. enim *om. A*. 6. enim liber est *A*. 7. immunis et (*Aβ*) et *Aφ*: immunis *BCab*. 8. fovella *AB*. fovela *reliqui*. 9. oportunius *b*. 10. solacii *Aβ*. 11. praecepit (*Aβ*)*b*. 12. in carcere *Cab*. carcere in corpore *B*. in corpore *A*.

Cap. VIII. 1. et ubi *AβB*. ubi *reliqui*.

auctoris ex operum eorundem diversitate signatur, ut sint tam [2]discreta quam paria, tam amica quam et aemula? Siquidem et ipsi philosophi ex contrariis universa constare condicunt secundum amicitiam et inimicitiam [3]Empedoclis. Sic igitur etsi corporalia [4]incorporalibus obiacent, ipsa quoque ita inter se differunt, ut differentia species eorum ampliet, non genus mutet, ut sint corporalia, sic multa in dei [5]gloriam, dum varia, [6]sic varia, dum diversa, sic diversa, dum his alii qualitatum sensus, alii illis, dum his alia alimenta, [7]alia illis, dum haec invisibilia, illa visibilia, dum haec gravia, illa levia. Aiunt enim et idcirco animam incorporalem renuntiandam, quia digressa eà graviora efficiantur corpora defunctorum, cum leviora esse deberent, unius corporis pondere exempto, si anima corpus. Quid enim, inquit Soranus, si [8]mare negent corpus, quia extra mare immobilis et gravis navis efficitur? Quanto ergo validius corpus [9]animae, quod tanti postea ponderis corpus levissima mobilitate circumfert? Ceterum [10]et si invisibilis anima, [11]est pro condicione corporis sui et [12]pro proprietate substantiae et pro natura etiam eorum quibus invisibilis esse sortita est. Solem noctuae nesciunt [13]oculis: aquilae ita sustinent ut natorum [14]suorum generositatem de pupillarum audacia iudicent; [15]alioquin non educabunt, ut degenerem, quem solis radius averterit. Est [16]adeo [17]alteri quid invisibile, [18]alteri non, quod non ideo incorporale sit quia non ex aequo vis valet. Sol enim corpus, siquidem ignis; sed quod aquila confiteatur, neget noctua, non tamen praeiudicans aquilae. Tantundem et [19]animae corpus invisibile carni, si forte, spiritui vero visibile [20]est. Sic Ioannes in spiritu dei factus animas martyrum conspicit. Apoc. VI, 9.

[1]Cum animae corpus asserimus propriae qualitatis et [2]sui generis, iam haec [3]condicio proprietatis de ceteris accidentibus corpulentiae [4]praeiudicabit [5]et haec adesse *ei*, quam corpus [6]ostendimus, sed et ipsa sui generis pro corporis proprietate, aut etsi non adsint, hoc esse proprietatis, non adesse corpori animae quae corporibus [7]ceteris adsint. Et tamen non inconstanter profitebimur Cap. IX.

2. discretam *A*. 3. Empedoclis *om. A*. 4. incorporalibus — — ut sint corporalia *om. A*. 5. gloriam *b., de emendat. Fulvii Ursini*. gloria *ABCa*. 6. sic varia *om. A*. 7. alii *A*. 8. mare *om. A*. 9. animae — — ponderis corpus *om. A*. 10. et si *ABCa*. est *b., cum Latinio*. 11. est *ego*. et *libri omnes*. 12. pro *om. AB*. 13. oculis *ABCa*. oculi *b., cum Fulv. Ursino*. 14. sorum *Aβ*. 15. alioquin *A*. alioqui *reliqui*. 16. ideo *BCa*. 17. alteri quid invisibile *om. A*. 18. aliter *Aφ*. 19. anima *A*. 20. est *om. BCab*.

Cap. IX. 1. DE EFFIGIE. Cum *AB*. DE EFFIGIE ANIMAE. Cum *C*. 2. sensui *A*. 3. condicio *A. Ubique*. conditio *BC. Ubique*. 4. praeiudicabit *A*. praeiudicavit *reliqui*. 5. aut haec adesse ei, quam *b., de emendat. Fulvii Ursini*. haec adesse quam (qua *a*.) *ABCa*. 6. ostendamus *Ca*. 7. ceteris *Ab., Fulv. Ur-*

[8]sollemniora quaeque et omnimodo debita corpulentiae adesse animae quoque, ut habitum, ut terminum, ut illud trifariam [9]distantivum, longitudinem [10]dico, et latitudinem, et sublimitatem, quibus metantur corpora [11]philosophi. Quid nunc quod et effigiem animae damus? Platone nolente, quasi periclitetur de animae immortalitate. Omne enim effigiatum compositum et structile affirmat: dissolubile autem omne compositicium et structile; sed animam immortalem, igitur indissolubilem, [12]qua immortalem, et ineffigiatam, qua indissolubilem, ceterum compositiciam et structilem, si effigiatam: tamquam alio eam modo effigians intellectualibus formis, pulchram iustitia et disciplinis philosophiae, deformem vero contrariis artibus. [13]Sed nos corporales quoque illi inscribimus lineas, non tantum ex fiducia corporalitatis per aestimationem, verum et ex constantia gratiae per revelationem. Nam quia spiritalia charismata agnoscimus, post [14]Ioannem quoque prophetiam meruimus [15]consequi. Est hodie soror apud nos revelationum charismata sortita, quas in ecclesia inter dominica sollemnia per [16]ecstasin in spiritu patitur: conversatur cum angelis, aliquando etiam cum domino, et videt et audit sacramenta, et quorundam corda [17]dinoscit, et medicinas desiderantibus [18]submittit. Iam vero prout scripturae leguntur aut psalmi canuntur aut allocutiones proferuntur aut petitiones delegantur, ita inde materiae visionibus subministrantur. Forte nescio quid de anima disserueramus, cum ea soror in [19]spiritu esset. Post transacta sollemnia dimissa plebe, quo usu solet nobis [20]renuntiare quae viderit (nam et diligentissime digeruntur, ut etiam probentur), Inter cetera, inquit, ostensa est mihi anima corporaliter, et spiritus videbatur, sed non inanis et vacuae qualitatis, immo quae etiam teneri repromitteret, tenera et lucida et [21]aëri coloris, et forma per omnia humana. [22]Hoc visio, et deus testis, et apostolus charismatum in ecclesia futurorum idoneus sponsor: [23]tu nec si res ipsa de singulis persuaserit, [24]credas? Si enim corpus anima, sine dubio inter illa quae supra sumus professi. Proinde et coloris proprietas omni corpori [25]adhaeret. Quem igitur alium animae aestimabis colorem quam aërium ac lucidum? Non

I Cor. XII, 1 sqq.

sinus, Fr. Iunius. et ceteris *BCa.* 8. sollemniora *Aβ.* solenniora *B.* [illegible] 9. distantivum *b., Fulv. Ursinus, Latinius, Fr. Iunius, Ios. Scaliger.* distantinum *Aβ* [illegible] 10. dico et *om. A.* 11. philosophis *Aφ.* 12. qua *b., Fulv. Ursinus et Ios. Scaliger.* quam *BCa. In A. desiderantur verba* qua immortalem — indissolut[illegible] 13. Et *Aφ.* 14. Iohannen *Aφ.* 15. consequi *Ab.* et consequi *reliqui.* 16 [illegible]tasin *ABC.* 17. dignoscit *b.* 18. summittit. Iam vero *ab.* sumit. Ita vero [illegible] sumit. Iam *BC.* 19. spm̃ *Aφ.* 20. renuntiare ..... gentissime *Aγ.* [illegible] aetherii *BmgC.* 22. Hoc visio, et deus *Ab.* Haec visio est. Deus *reliqui.* 23. [illegible] nec si *b.* tunc et si *AB.* tu nisi *Ca.* 24. ne credas *Ca.* 25. aderit. Quae igitur [illegible]

[26]ut aër sit ipsa substantia [27]eius, etsi hoc [28]Aenesidemo visum est et Anaximeni, puto secundum quosdam et Heraclito, nec ut lumen, etsi hoc placuit Pontico Heraclidi. Nam [29]et cerauniis gemmis non ideo substantia ignita est quod coruscent rutilato rubore, nec [30]beryllis ideo aquosa materia est quod [31]fluctuent [32]colato nitore. Quanta enim et alia color sociat, natura dissociat? Sed quoniam omne tenue atque perlucidum aëris aemulum est, hoc erit anima, qua flatus [33]est et spiritus tradux, siquidem prae ipsa tenuitatis subtilitate de fide corporalitatis periclitatur. Sic et effigiem de sensu iam tuo concipe [34]non aliam animae humanae deputandam praeter humanam, [35]et quidem eius corporis quod unaquaeque circumtulit. Hoc [36]nos sapere interim primordii contemplatio inducat. [37]Recogita enim, cum deus flasset in faciem [38]hominis flatum vitae, et factus esset homo in animam vivam, [39]totum utique per faciem statim flatum illum in [40]interiora transmissum et per universa corporis spatia diffusum [41]simulque divina aspiratione densatum omni intus linea expressum esse, [42]quam densatus impleverat, et velut in forma gelasse. Inde igitur et corpulentia animae ex densatione solidata est et effigies [43]expressione formata. Hic erit homo interior, alius exterior, dupliciter unus; habens et ille oculos et aures suas, quibus [44]Paulus dominum audire et videre debuerat, habens et ceteros artus, per quos et in [45]cogitatibus utitur et in [46]somniis fungitur. Sic et diviti apud inferos lingua est, et pauperi digitus, et sinus Abrahae. Per has lineas et animae martyrum sub altari intelleguntur. A primordio enim in Adam concreta et configurata corpori anima, ut totius substantiae, ita et conditionis istius semen [47]effecit.

II Cor. XII, 2—4.

Luc. XVI, 23 sq.

Apoc. VI, 9.

[1]Pertinet ad statum fidei simplicem animam determinare secundum Platonem, id est uniformem, [2]duntaxat substantiae nomine. Viderint artes et disciplinae, viderint et [3]effigies. Quidam enim volunt aliam illi substantiam naturalem inesse spiritum, [4]quasi aliud sit vivere, quod venit ab anima, aliud spirare, quod fiat a spiritu.

Cap. X.

26. uter sit *Aφ*. 27. ei *Aφ*. 28. Aenesidemo *A*. Enesidemo *B*. 29. et *om. A*. 30. berullis *A*. 31. flutuent *Aφ*. 32. collato *B*. 33. est *om. A*. 34. non aliam *BCab*. alienam *ABmg*. 35. etsi quidem *AB*. 36. nobis *A*. 37. Recogitat *Aφ*. 38. homini *A*. 39. totus itaque *Aφ*. totustique *Aβ*. totus utique *B*. 40. interiora ..... corporis *Aφ*. 41. simulque ..... aspiratione *Aφ*. 42. quam densatus *b*. quem densatus *Aβ*. quem densatur *Aφ*. quam densatum *reliqui*. 43. ex impressione *A*. 44. Paulus dominum *b., de emendat. Fulvii Ursini*. populus dominum *BCa*. populus domino (dño *A.*) *ABmg*. 45. cogitationibus *Aφ*. 46. somnis *a*. 47. effecit *A*. efficit *reliqui*.

Cap. X. 1. DE SIMPLICITATE SVBSTANTIAE QVOD (QD̃ *A.*) ET SPIRITVS (SPS̃ *A.*) IPSA SIT. Pertinet *AB*. VNVM ESSE ANIMAM ET SPIRITVM. Pertinet *C*. 2. dumtaxat *Aβ*. duntaxat *BCab*. 3. haereses *b., cum Fulvio Ursino*. 4. quasi aliud — — quod fiat a spiritu *om. A*.

Nam et animalibus non omnibus utrumque adesse. Pleraque enim vivere solummodo, non etiam spirare, eo quod non habeant organa spiritus, pulmones et arterias. Quale est autem in [5]examinatione humanae animae culicis atque formicae argumenta respicere, quando et vitalia pro cuiusque generis dispositione omnibus propria animalibus temperaverit artifex deus, ut nulla inde coniectura [6]captanda sit? Nam [7]neque homo, si pulmonibus et arteriis structus est, idcirco aliunde [8]spirabit, aliunde vivet, neque formica, si membris huiusmodi caret, idcirco negabitur spirare, quasi solummodo vivens. Cui vero tantum patuit in dei opera, ut alicui [9]haec deesse praesumpserit? Herophilus ille medicus aut lanius, qui [10]sexcentos exsecuit, ut naturam scrutaretur, qui hominem [10b]odit, ut nosset, nescio an omnia interna eius liquido explorarit, ipsa morte mutante quae vixerant, et morte non [11]simplici, sed ipsa inter artificia exsectionis [12]errante. Philosophi pro certo renuntiaverunt culicibus et formicis et tineis deesse pulmones et arterias. Dic mihi, inspector curiosissime, oculos habent ad videndum? Atquin et pergunt quo volunt, et vitant et appetunt quae videndo sciunt: designa oculos, denota [13]pupillas. Sed [14]et exedunt tineae: demonstra [15]mandibulas, deprome genuinos. Sed et personant culices, ne in tenebris quidem aurium caeci: tubam pariter et [16]lanceam oris illius ostende. Quodvis animal unius licet puncti aliquo alatur necesse est: [17]exhibe pabuli transmittendi, decoquendi defaecandique membra. Quid ergo dicemus? Si per haec vivitur, erunt haec in omnibus utique quae [18]vivent, etsi non videntur, etsi non [19]apprehenduntur pro mediocritate. Hoc magis credas, si deum recogites tantum artificem in modicis quantum et in maximis. Si vero non putas capere tam minuta corpuscula dei ingenium, sic quoque magnificentiam eius agnoscas, [20]quod modicis animalibus sine necessariis membris nihilominus vivere instruxerit, salvo etiam [21]risu sine oculis, et esu sine denticulis, et digestu sine alveis, quemadmodum et incedunt quaedam sine pedibus manante impetu, quod angues, et insurgente conatu, quod vermes, et spumante reptatu, quod limaces. Ita et spirari cur non putes sine pulmonum follibus et sine fistulis arteriarum, ut pro magno amplectaris argumento idcirco animae humanae spiritum accedere, quia sint quae spiritu

5. animatione *ABmg*. 6. aptanda *A*. 7. neque homo — — vivet om. *A*. 8. respiravit *B*. 9. haec om. *A*. 10. sexcentos *ABmgCab*. septingentos *B*. 10b. odit *B*. odiit *reliqui*. 11. simplicis *A*. 12. errante. Philosophi *AB*. errante philosophi *C*. errantes philosophi *Ca*. 13. pupulas *Ab*. pupillas *BCa*. 14. et om. *A*. 15. mandibula *Fr. Iunius*. 16. lanceam *Ab*. hiantiam *reliqui*. 17. exhibe *Ab*. exhibens *reliqui*. 18. videntur *Bmg*. 19. adprehendantur *B*. 20. quomodo deus *A*. 21. usu *B*.

careant, et idcirco ea spiritu carere, quia [22]flaturalibus [23]artibus structa non sint? Vivere sine spiritu existimas aliquid, spirare sine pulmonibus non putas? Quid est, oro te, spirare? flatum, opinor, [24]ex semetipso agere. Quid est [25]non vivere? flatum, opinor, ex semetipso non agere. Hoc enim respondere debebo, si non idem est spirare quod vivere. Sed mortui erit non agere flatum: ergo [26]viventis est agere flatum. Sed et spirantis est agere flatum: ergo et spirare viventis est. Utrumque si sine anima decurrere potuisset, non fuisset animae spirare, sed solummodo vivere. At enim vivere spirare est, [27]et spirare vivere est. Ergo totum hoc et spirare et vivere eius est cuius et vivere, [28]id est animae. Denique si separas spiritum [29]et animam, separa et opera. Agant [30]in discreto aliquid ambo, seorsum anima, seorsum spiritus; anima sine spiritu vivat, spiritus sine anima spiret; alterum relinquat corpora, alterum remaneat, mors et vita conveniant. Si enim duo sunt anima et spiritus, dividi possunt, ut divisione eorum alterius discedentis, alterius [31]manentis, mortis et vitae concursus eveniat. Sed nullo modo eveniet: ergo duo non erunt, [32]quae dividi non possunt, quae dividi possent, si fuissent. Sed licet et duo esse concreta. Sed non erunt concreta, si aliud est vivere, aliud spirare. [33]Distinguunt substantias opera. Et quanto nunc firmius est ut unum credas, cum distantiam non das ut ipsa sit anima spiritus, dum ipsius est spirare cuius et vivere? Quid enim, si diem aliud haberi velis, aliud lucem, quae [34]accidat diei, cum dies ipsa lux sit? Plane erunt et alia genera lucis, [35]ut ex ignium ministerio. Erunt enim et aliae spiritus species, ut ex deo, ut ex diabolo. Ita cum de anima et spiritu agitur, ipsa erit anima spiritus, sicut ipsa dies lux. Ipsum est enim quid per quod est quid.

Sed ut animam spiritum dicam praesentis quaestionis ratio compellit, quia spirare alii substantiae adscribitur. Hoc dum animae vindicamus, quam uniformem et simplicem agnoscimus, spiritum necesse est certa condicione dicamus, non status nomine, sed actus, nec substantiae titulo, sed operae, quia spirat, non quia spiritus proprie est. Nam et flare spirare est. Ita et animam, quam flatum ex proprietate defendimus, spiritum nunc ex necessi- Cap. XI.

22. de flaturalibus *Aβ*. 23. artibus *AB*. artubus *reliqui*. 24. semet ipsum *A*. 25. non *om. Aφ*. 26. viventis est — — ergo *om. A*. 27. et spirare vivere est. Ergo *Ab*. si et spirare vivere. Si (Sic *a*.) ergo *BCa*. 28. id est *om. A*. 29. et anima *b., de emendat. Fulvii Ursini*. natura *A*. naturam *reliqui*. 30. in discreto *Aβ*. 31. inmanentis *Aβ*. 32. quae dividi non possent: et fuissent, sed licet duo esse concreta, sed non erunt concreta *B., in quo verba* quae dividi — — sed non erunt *uncinis sunt inclusa*. quae dividi non possunt concreta *Ca*. 33. distinguunt *Aβ*. 34. accedat *A*. 35. aut *A*.

tate pronuntiamus. Ceterum adversus [1]Hermogenem, qui eum ex materia, non ex dei flatu contendit, flatum proprie tuemur. Ille enim adversus [2]ipsius scripturae fidem flatum in spiritum vertit, ut, dum incredibile est spiritum dei in delictum et mox in iudicium devenire, ex materia potius anima credatur quam ex dei spiritu. Idcirco nos et illic flatum eam defendimus, non spiritum, secundum scripturam et secundum spiritus distinctionem, et hic spiritum ingratis pronuntiamus secundum spirandi et flandi [3]communionem. Illic de substantia quaestio est; spirare enim substantiae actus est. Nec diutius de isto, nisi propter haereticos, qui nescio quod spiritale semen infulciunt animae de Sophiae matris occulta liberalitate conlatum ignorante factore; cum scriptura factoris magis dei [4]sui [5]conscia nihil amplius promulgaverit quam deum flantem in faciem hominis flatum vitae, et hominem factum in animam vivam, per quam exinde [6]et vivat et [7]spiret, satis declarata differentia spiritus et animae in sequentibus instrumentis, ipso deo [8]pronuntiante.
Is. LVII, 16. Spiritus ex me prodivit, et flatum omnem ego feci. Et anima enim
Is. XLII, 5. flatus factus ex spiritu. Et rursus, Qui dedit flatum populo super terram, et spiritum calcantibus eam. Primo enim anima, id est flatus, populo in terra incedenti, id est in carne carnaliter agenti, postea spiritus eis qui terram calcant, id est opera [9]carnis subigunt, quia et apostolus non primum quod spiritale [10]est, sed quod animale, postea spiritale. Nam etsi Adam statim prophetavit magnum
Eph. V, 31 sq. illud sacramentum in Christum et ecclesiam: Hoc nunc os ex ossi-
Gen. II, 24 sq. bus meis, et caro ex carne mea; propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et [11]agglutinabit se [12]uxori suae, et erunt duo in [13]unam carnem, accidentiam spiritus passus est. Cecidit enim [14]ecstasis super illum, sancti spiritus [15]vis operatrix prophetiae. Nam et malus spiritus accidens res est. Denique Saulem tam dei spiritus postea vertit in alium virum, id est in propheten, cum
I Sam. X, 12. dictum est, Quid hoc filio Cis? an et Saul in prophetis? quam et [16]malus spiritus postea [17]vertit in [18]alium virum, in apostatam scilicet. Iudam quoque aliquamdiu cum electis deputatum usque ad loculorum officium, etsi iam fraudatorem, traditorem [19]tamen nondum, [20]postea diabolus intravit. Igitur si neque dei neque diaboli spiritus ex nativitate conseritur animae, solam eam constat ante

Cap. XI. 1. Hermogenen *A*. 2. ipsius *om. Aφ*. 3. communionem *Ab*. conditionem *reliqui*. 4. sui *om. A*. 5. conscientia *A*. consciam *B*. 6. et *om. A*. 7. spiret, satis declarata differentia *ego*. spiret, satis declarat ad differentia (differentias *B*.) *AB*. spiret: satis declarans differentias *Cab*. 8. pronuntiant *A*. 9. carne *B*. 10. est *om. A*. 11. agglutinabit *Aβ*. adglutinabit *BCab*. 12. mulieri *A*. 13. carnem unam *b*. 14. extasis *ABCa*. 15. vi *Aβ*. sui *Aφ*. 16. malus *A*. 17. vertit *Ab*. evertit *reliqui*. 18. malum *Aφ*. 19. tandem *Ca*. 20. sed postea *B*.

eventum spiritus utriusque; si solam, et simplicem et uniformem substantiae nomine, atque ita non aliunde spirantem quam ex substantiae suae sorte.

[1]Proinde et animum, sive mens est, *NOYΣ* apud Graecos, Cap. XII.
[2]non aliud quid intellegimus quam suggestum animae ingenitum et insitum et [2b]nativitus proprium, quo agit, quo sapit, quem secum habens ex semetipsa [3]se commoveat in semetipsa, atque ita moveri videatur ab illo tanquam substantia [4]alia, ut volunt qui etiam universitatis [5]motatorem animum decernunt, illum deum Socratis, illum Valentini [6]Unigenitum ex patre [7]*BYΘΩ* et matre [8]*ΣIΓHI*. [9]Quam Anaxagorae turbata sententia est! Initium [10]enim omnium commentatus animum, [11]et universitatis oscillum de illius axe suspendens, purumque eum affirmans et simplicem et [12]incommiscibilem, hoc vel maxime [13]titulo segregat ab animae [14]commixtione, et tamen eundem alibi [15]animae addicit. Hoc etiam [16]Aristoteles denotavit, nescio an sua paratior implere quam aliena [17]inanire. Denique et ipse definitionem animi cum differret, interim alterum animi genus pronuntiavit, illum divinum, quem rursus et inpassibilem subostendens abstulit et ipse eum a consortio animae. Cum enim animam passibilem constet eorum quae sortita est pati, [18]aut per animum et cum animo [19]patietur; si concreta est animo, non [20]potest animus inpassibilis induci, aut si non per animum, nec cum animo [21]patietur anima, non erit concreta illi, [22]cum quo nihil et qui nihil patitur. Porro si nihil per illum et cum illo anima patietur, iam nec sentiet nec sapiet nec movebitur per illum, ut volunt. Nam et sensus passiones facit [23]Aristoteles. Quidni? et sentire enim pati est, quia pati sentire est. Proinde et sapere sentire est, et moveri sentire est, ita totum pati est. Videmus autem nihil istorum animam experiri ut non et animo deputetur, quia per illum et cum illo [24]transigitur. Iam ergo et commiscibilis est animus adversus [25]Anaxagoran, et passibilis adversus [26]Aristotelem. [27]Ceterum si discretio admittitur, ut substantia duae res

Cap. XII. 1. DE ANIMO. Proinde *AB*. NON SEPARARI ANIMAM ET ANIMVM. Proinde *C*. 2. quo non *AB*. 2b. nativitus *ABmgCab*. nativum *B*. 3. se commoveat in semetipsa *om. A*. 4. alio *A*. 5. mutatorem *Bmg*. 6. unigenitum *A*. Monogenem *b*. Monogenen *BCa*. 7. *BYΘω A*. *βύθῳ BCa*. Bytho *b*. 8. Sige *b*. *CEIΓHNE A*. *κειρήνῃ B*. *εἰρήνῃ C*. *ἐννοίᾳ a*. 9. Quam *Ab*. quamvis *reliqui*. 10. enim *om. Ab*. 11. et *Ab*. ut *reliqui*. 12. incommissibilem *B*. 13. titulos *A*. 14. commixtione *A*. commistione *reliqui*. 15. animae addicit *b*. animae dicit *A*. animam (anima *B*.) edicit *BCa*. 16. Aristotiles *A*. 17. inanire *ABmgCab*. damnare *B*. 18. aut per *om. A*. 19. patiatur *Aφ*. 20. poterit *A*. 21. patiatur *A*. 22. cum quo nihil et qui *b*., *de emendat. Fulvii Ursini*. cum quo nihil et per quem *Fr. Iunius*. cum qua nihil et cui *BCa*. 23. Aristotiles *A*. *Ubique*. 24. transigatur *Ab*. 25. Anaxagoran *Aφ*. Anaxagoram *reliqui*. 26. Aristotilen *A*. 27. Caeterum *A*. *Ubique*.

sint, animus atque anima, alterius erit et passio et sensus et stupor omnis et actus et motus, alterius autem otium et quies et stupor et nulla iam causa, et aut animus [28]vacabit aut anima. Quodsi constat ambobus haec omnia reputari, ergo unum erunt utrumque, et Democritus obtinebit differentiam tollens, et quaeretur quomodo unum utrumque, ex duarum substantiarum confusione, an ex unius dispositione. Nos autem animum ita dicimus animae concretum, non ut substantia alium, sed ut substantiae officium.

Cap. XIII. Ad hoc [1]dispicere superest principalitas ubi sit, id est [2]quid cui praeest, ut cuius principalitas apparuerit, illa sit [3]substantiae [4]massa, id autem, cui massa substantiae praeerit, in officium naturale substantiae deputetur. Enimvero quis non animae dabit summam omnem cuius nomine totius hominis mentio titulata est? Quantas animas pasco, ait dives, [5]non animos, et animas salvas optat gubernator, non animos, et rusticus in opere, et in proelio miles animam se, non animum, ponere affirmat. Cuius nominatiora periculo aut vota sunt, animi an animae? Quid autem agere dicuntur [6]moribundi, animum an animam? Ipsi postremo philosophi ipsique medici, quamvis de animo quoque [7]disputaturi, faciem tamen operis frontemque materiae de anima unusquisque proscripsit. Ut autem et a deo discas, animam [8]semper deus alloquitur, animam [9]compellat atque advocat, ut animum sibi advertat. Illam salvam venit facere Christus, illam perdere in gehennam comminatur, illam pluris fieri vetat, illam et ipse bonus pastor pro pecudibus suis ponit. Habes animae principalitatem, habes in illa et substantiae unionem, cuius [10]intellegas instrumentum esse animum non patrocinium.

Cap. XIV. Singularis alioquin et simplex et de suo tota est non magis instructilis aliunde quam divisibilis ex se, quia nec dissolubilis. Si enim structilis et dissolubilis, iam non immortalis. Itaque quia [1]iam non mortalis, neque dissolubilis neque divisibilis. Nam et dividi dissolvi est, et dissolvi mori est. [2]Dividitur autem in partes nunc in duas a Platone, nunc in tres a Zenone, nunc [3]in quinque et in sex a Panaetio, [4]in septem a Sorano, [5]etiam in octo penes Chrysippum, etiam in novem penes [6]Apollophanem, sed et in [7]duodecim apud quosdam Stoicorum, et in duas amplius apud

28. vocabit *Acp.*

Cap. XIII. 1. despicere *A.* 2. qui *BCa.* 3. substantia *Acp.* 4. massa — — praeerit in *om. A.* 5. non sit animos *A.* 6. moribundum animum et anima *A.* 7. disputaturi *Ab.* disputarent *reliqui.* 8. semper deus *A.* deus semper *reliqui.* 9. compellatque advocat *A.* 10. intellegas *AB.* intelligam *reliqui.*

Cap. XIV. 1. iam *om. A.* 2. Dividetur *Ab.* 3. inquitque *Acp.* 4. et in hac 5. etiam VIII. penes *A.* 6. Apolphanen *A* 7. duodecim *ABmq.* decem *Ba.*

Posidonium, [8]qui a duobus exorsus titulis, principali, quod aiunt [9]ἡγεμονικὸν, et a rationali, [10]quod aiunt λογικὸν, in decem et septem exinde prosecuit; [11]ita aliae ex aliis species dividunt animam. Huiusmodi autem non tam partes animae habebuntur quam vires et efficaciae et operae, sicut de quibusdam et Aristoteles iudicavit. Non enim membra sunt substantiae animalis, sed ingenia, ut motorium, ut actorium, ut cogitatorium, et si qua in hunc modum [12]distinguunt, ut et ipsi illi [13]quinque [14]notissimi sensus, visus, auditus, gustus, tactus, odoratus. Quibus omnibus etsi certa singulis domicilia in corpore determinaverunt, non idcirco haec quoque distributio animae ad animae sectiones pertinebit, quando ne ipsum quidem corpus ita dividatur in membra ut isti volunt animam. Atquin ex multitudine membrorum unum corpus efficitur, ut concretio sit potius ipsa divisio. Specta portentosissimam Archimedis munificentiam, organum hydraulicum dico, tot membra, tot partes, tot compagines, tot itinera vocum, tot compendia sonorum, tot commercia modorum, tot acies tibiarum, et una moles erunt omnia. Sic et spiritus, qui illic de tormento aquae anhelat, non ideo separabitur in partes, quia per partes administratur, substantia quidem solidus, opera vero divisus. Non longe hoc exemplum [15]est a Stratone et Aenesidemo et Heraclito; nam et ipsi unitatem animae tuentur, quae in totum corpus [16]diffusa, et ubique ipsa, velut flatus in calamo per cavernas, ita per sensualia variis modis emicet, non tam concisa quam dispensata. Haec omnia quibus titulis nuncupentur, et quibus ex se divisionibus [17]detineantur, et quibus in corpore metationibus sequestrentur, medici potius [18]cum philosophis considerabunt, nobis pauca convenient.

[1]Inprimis an sit [2]aliqui summus in anima gradus vitalis et sapientialis, quod [3]ἡγεμονικὸν appellant, id est principale, [4]quia si negetur, totus animae status [5]periclitatur. Denique qui negant principale, ipsam prius animam nihil censuerunt. Messenius [6]aliqui Dicaearchus, ex medicis autem Andreas et Asclepiades, ita abstulerunt principale, dum in animo ipso volunt esse sensus, quorum vindicatur principale. Asclepiades etiam illa argumentatione vectatur, Cap. XV.

8. quia duobus *B*. 9. hegemonicon *A*. ἡγεμονικόν *BCab*. 10. quod aiunt ..... decem septem *Aβ*. quod aiunt ..... decem septem *Acφ*. quod aiunt ἡγεμονικὸν in duodecim *ab*. 11. ita aliae *Ab*. ita in alias *reliqui*. 12. distinguunt *Aβ*. 13. in quinque *C*. 14. novissimi *Acφ*. 15. est *om. A*. 16. defusa *Ab*. 17. detineantur *ABmg*. deriventur *reliqui*. 18. tum philosophi *Ca*.

Cap. XV. 1. DE HEGEMONICO. In primis *B*. DE HEMOGENICON. In primis *A*. DE HEGEMONICO AN SIT ET UBI SIT. In primis *C*. 2. aliqui *Ab*. aliquis *reliqui*. 3. egemonicon *A*. 4. quia si *BCa*. Si *Ab*. 5. periclitetur *A*. 6. aliquis *BCa*.

quod pleraque animalia ademptis eis partibus corporis, in quibus plurimum existimatur principale consistere, et insuper vivant [7]aliquatenus et sapiant nihilominus, ut muscae et vespae et [8]locustae, si capita decideris, ut caprae et testudines et anguillae, si corda detraxeris; itaque principale non esse, quod si fuisset, [9]amissus cum suis sedibus vigor animae non perseveraret. Sed plures et philosophi adversus [10]Dicaearchum, Plato, Strato, Epicurus, Democritus, Empedocles, Socrates, Aristoteles, et medici adversus [11]Andrean et Asclepiaden, Herophilus, [12]Erasistratus, Diocles, [13]Hippocrates, et ipse Soranus, iamque omnibus plures Christiani, qui apud deum de utroque [14]deducimur, et esse principale in anima et certo in corporis recessu consecratum. Si enim scrutatorem et [15]dispectorem cordis deum legimus, si etiam prophetes eius occulta cordis traducendo probatur, si [16]deus ipse recogitatus cordis in populo praevenit, Quid cogitatis in cordibus vestris nequam? si et David, Cor mundum conde in me deus, et Paulus corde ait credi in iustitiam, et [17]Ioannes corde ait suo unumquemque reprehendi, si postremo qui viderit feminam ad concupiscendum, iam adulteravit in corde, simul utrumque dilucet, et esse principale in anima, [18]quod intentio divina conveniat, id est vim sapientialem atque vitalem (quod enim [19]sapit, vividum est), et in eo [20]thesauro corporis haberi [21]ad quem deus respicit, ut neque extrinsecus agitari potes principale istud secundum Heraclitum, [22]neque per totum corpus ventilari secundum [23]Moschionem, neque in capite concludi secundum Platonem, neque in vertice potius praesidere secundum [24]Xenocratem, neque in cerebro cubare secundum [25]Hippocraten, sed nec circa cerebri fundamentum, ut [26]Herophilus, nec in membranulis, ut Strato et Erasistratus, nec in superciliorum meditullio, ut Strato Physicus, nec in tota lorica pectoris, ut Epicurus, sed [27]quod et Aegyptii renuntiaverunt, [28]et qui divinarum [29]commentatores videbantur, [30]ut et ille versus Orphei vel Empedoclis: Namque [31]homini sanguis circumcordialis est sensus. Etiam Protagoras, etiam [32]Apollodorus et Chrysippus [33]haec sapiunt, ut vel ab istis retusus Asclepiades capras suas quaerat sine corde balantes et

Sap. Sal. I, 6. Prov. XXIV, 12. Ps. CXXXIX, 23. Matth. IX, 4. Ps. LI, 12. Rom. X, 10. I Io. III, 17. Matth. V, 28.

7. aliquatinus *A*. 8. lucustae *A*. 9. amisso cum suis vigor *Ab*. 10. dicearcum *A*. 11. Andrean et Asclepiaden *A*. Andream et Asclepiadem *reliqui*. 12. herasistratus *A*. 13. ipocrates *A*. 14. deducimur *BCa*. ducimur *Ab*. docemur *los. Mercerus*. 15. despectorem *A*. 16. dñs (*h. e.* dominus) *A*. 17. iohannes *A*. 18. quod intentio *BCa*. quo intentio (intensio *b*.) *Ab*. 19. rapit *Bmg*. 20. thesauro *C*. 21. atque deus *A*. 22. nec *Acφ*. 23. Moschionem *BmgCab*. Moscionem *B*. oschionem *A*. 24. Xenocraten *Acφ*. 25. hippocraten *Acφ*. 26. herophilo *A*. 27. et quod *a*. 28. ei qui *BCa*. 29. commentatores *BCa*. commemoratores *ABmgb*. 30. ut et *ABb*. et *reliqui*. 31. hominis *BCa*. 32. Apollo daras *A*. 33. hac *Aβ*.

muscas suas abigat sine capite volitantes, et omnes iam sciant se potius sine corde et cerebro vivere qui dispositionem animae [34]humanae de condicione bestiarum praeiudicarint.

Est et illud ad fidem pertinens, quod Plato bifariam partitur animam, per [1]rationale et inrationale. Cui definitioni et nos quidem [2]applaudimus, sed non ut naturae deputetur utrumque. Naturale enim rationale credendum est quod animae a primordio sit ingenitum, a rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale quod deus iussu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu suo emiserit? Inrationale autem posterius intellegendum est, ut quod acciderit ex serpentis instinctu, ipsum illud transgressionis admissum, atque exinde inoleverit [3]et coadoleverit in anima ad instar iam naturalitatis, quia statim in naturae primordio accidit. Ceterum cum idem Plato solum rationale dicat, ut in anima dei ipsius, si nos etiam inrationale naturae adscripserimus, quam a deo anima nostra [4]sortita est, aeque inrationale de deo erit, utpote naturale, [5]quia naturae deus auctor est. Sed enim a diabolo immissio delicti, inrationale autem omne delictum, igitur a diabolo inrationale, a quo et delictum, extraneum a deo, a quo est inrationale alienum. [5b]Proinde [6]diversitas horum ex distantia auctorum. Proinde cum Plato soli deo segregans rationale duo genera subdividit ex [7]rationali, indignativum, quod appellant [8]θυμικόν, et concupiscentivum, quod vocant [9]ἐπιθυμητικόν, ut illud quidem commune sit nobis et leonibus, istud vero cum muscis, rationale porro cum deo, video et de hoc mihi esse retractandum propter ea quae in Christo deprehenduntur. Ecce enim tota haec trinitas et in domino, [10]et rationale, quo docet, [11]quo disserit, quo salutis vias sternit, et indignativum, quo invehitur in scribas et pharisaeos, [12]et concupiscentivum, quo pascha cum discipulis suis edere concupiscit. Igitur apud nos non semper ex inrationali censenda sunt indignativum et concupiscentivum, quae [13]certi sumus in [14]domino rationaliter decucurrisse. Indignabitur deus rationaliter, quibus scilicet debet, et concupiscet deus rationaliter, quae digna sunt ipso. Nam et malo indignabitur, et bono concupiscet salutem. Dat et apostolus nobis concupiscentiam. Si quis episcopatum concupiscit, bonum opus concupiscit. [15]Sed bonum opus dicens rationalem concu-

Cap. XVI.

I Tim. III, 1.

34. humanae de *om. A.*

Cap. XVI. 1. rationalem et irrationalem *BCa.* 2. applaudimus *A.* adplaudimus *reliqui.* 3. et coadoleverit *om. Aφ.* 4. sortita et aeque *Aβ.* 5. quia naturae *om. Aφ.* 5 b. Proinde *delet Fr. Iunius.* 6. delicti diversitas *AB.* 7. rationali *Ab.* inrationali *reliqui.* 8. thymicon *A.* 9. ΕΠΙΘΥΜΗΤΙΚΟΝ *A.* 10. et *om. Ab.* 11. quae *ABCa.* 12. et *om. b.* 13. certissimus *Aφ.* 14. dominum *Ab.* 15. et *Ab.*

piscentiam ostendit. Concedit [16]et indignationem. Quidni, quam et
Gal. V, 12. ipse suscepit? Utinam et praecidantur, inquit, qui vos subvertunt.
Rationalis [17]est indignatio quae ex affectu disciplinae est. At cum
Eph. II, 3. dicit, Fuimus aliquando natura filii irae, inrationale indignativum
[18]suggillat, quod non sit ex ea natura quae a deo est, sed ex illa
Matth. VI, 24. quam diabolus induxit, dominus et ipse dictus sui ordinis: Non
Io. VIII, 44. potestis duobus dominis servire, pater et ipse cognominatus: Vos
ex diabolo patre estis. Ne timeas et illi proprietatem naturae alte-
Matth. XIII, 25 rius adscribere posterioris et adulterae, quem legis avenarum super-
seminatorem et frumentariae segetis nocturnum interpolatorem.

Cap. XVII. [1]Contingit nos illorum etiam quinque sensuum quaestio, quos
in primis litteris discimus, quoniam et hinc aliquid haereticis pro-
curatur. Visus est et auditus et odoratus et gustus et tactus. He-
rum fidem Academici durius damnant, secundum quosdam et Hera-
clitus et Diocles et Empedocles; certe Plato in Timaeo, inrationa-
lem [2]pronuntians sensualitatem et opinioni [3]coimplicitam. Itaque
mendacium visui obicitur, quod remos in aqua inflexos vel infractos
adseverat adversus conscientiam integritatis, quod turrem quadran-
gulatam de longinquo rotundam persuadeat, quod aequalissimam
porticum angustiorem in ultimo infamet, quod caelum tanta subli-
mitate suspensum mari iungat. [4]Perinde auditus [5]fallaciae reus,
ut cum caeleste murmur putamus, et plaustrum est, vel tonitru
meditante pro certo de plaustro credimus sonitum. Sic et odoratus
et gustus arguuntur, siquidem eadem unguenta eademque vina po-
steriore quoque usu [6]depretiantur. Sic et tactus reprehenditur,
siquidem eadem pavimenta manibus asperiora, pedibus laeviora cre-
duntur, et in lavacris idem [7]calidae lacus ferventissimus primo,
dehinc temperatissimus renuntiatur. Adeo, inquiunt, sic quoque
fallimur sensibus, dum sententias vertimus. Moderantius Stoici
non omnem sensum nec semper de mendacio onerant. Epicurei
constantius parem omnibus atque perpetuam defendunt veritatem,
sed alia via. Non enim sensum mentiri, sed opinionem. [8]Sensum
enim pati, non opinari; animam enim [9]opinari. Absciderunt et
opinionem [10]a sensu et sensum ab anima. Et unde opinio, si non
a sensu? Denique nisi visus rotundam senserit turrem, nulla opinio
rotunditatis. Et unde sensus, si non ab anima? Denique carens
anima corpus carebit et sensu. Ita et sensus ex anima est, et

16. et *om. A.* 17. et *Ab.* 18. suggilat *A.*

Cap. XVII. 1. DE QVINQVE SENSIBVS. Contigit *AB.* Contigit *Ca.* 2. pronuntiat *BCa.* 3. complicitam *BCa.* 4. Proinde *Bmg.* 5. fallacia *A.* 6. depraetiantur *A., pro more.* 7. calidae *Ab.* calidus *reliqui.* 8. Sed sum *Ag.* 9. non opinari *b.* 10. a sensus et unde *A.*

opinio ex sensu, et anima totum. Ceterum optime proponetur esse utique aliquid quod efficiat aliter quid a sensibus renuntiari quam sit in rebus. Porro si potest id renuntiari quod non sit in rebus, cur non perinde possit per id renuntiari quod non sit in sensibus, sed in [11]eis rationibus quae interveniant suo nomine? Atque adeo licebit eas recognosci. Nam ut in aqua remus inflexus vel infractus appareat, aqua in causa est; denique extra aquam integer visui remus. Teneritas autem substantiae illius, qua speculum ex lumine efficitur, prout icta seu mota est, ita et imaginem vibrans evertit lineam recti. Item ut turris habitus eludat, intervalli condicio compellit in aperto; aequalitas enim circumfusi aëris pari luce vestiens angulos obliterat lineas. Sic et uniformitas porticus acuitur in fine, dum acies in concluso stipata illic tenuatur quo et extenditur. Sic et caelum mari unitur, ubi visio absumitur, quae quamdiu viget, tamdiu dividit. Auditum vero [12]quid aliud decipiet quam sonorum similitudo? Et si postea minus spirat unguentum, et minus sapit vinum, et minus lacus fervet, in omnibus ferme prima vis tota est. Ceterum de scabro ac laevi merito manus ac pedes tenera scilicet et callosa membra dissentiunt. Igitur hoc modo nulla sensuum frustratio causa carebit. Quodsi causae fallunt sensus et per sensus opiniones, iam nec in sensibus constituenda fallacia est, qui causas [13]sequuntur, nec in opinionibus, quae a sensibus diriguntur sequentibus causas. Qui insaniunt, alios in aliis vident, ut Orestes matrem in sorore, et Aiax [14]Ulixen in armento, ut Athamas et Agaue in filiis bestias. Oculisne hoc mendacium exprobrabis, an furiis? Qui redundantia fellis auruginant, [15]amara sunt omnia. Num ergo gustui praevaricationem exprobrabis, an [16]valetudinem? Omnes itaque sensus evertuntur vel circumveniuntur ad tempus, ut proprietate fallaciae careant. Immo iam ne ipsis quidem causis adscribendum est fallaciae elogium. Si enim ratione haec accidunt, ratio [17]fallacia perhiberi non meretur. Quod sic fieri oportet, mendacium non est. Itaque si et ipsae causae infamia liberantur, quanto magis sensus, quibus iam et causae libere praeeunt, cum hinc potissimum et veritas et fides et integritas sensibus vindicanda sit, quod non aliter renuntient [18]quam illa ratio mandavit quae efficiat aliter [19]quid a sensibus renuntiari [20]quam sit in rebus. Quid agis, [21]Academia procacissima? Totum vitae statum evertis, omnem na-

11. eis *Ab.* his *reliqui.* 12. quiad aliud *A.* 13. secuntur *Aβ.* 14. Ulixen *A.* Ulyssem *reliqui.* 15. mara *A. m. pr.* 16. valetudine *Aφ. m. pr.* valetudini *Aφ. m. sec., sed eadem.* 17. fallacia *ABmgCab.* fallaciae *B.* 18. quam *ego.* quam quod *libri omnes.* 19. quit *Aβ.* 20. quam *ACab.* quod *B.* 21. Academia procacissima *Ab.* Academice procacissime *reliqui.*

turae ordinem turbas, ipsius dei providentiam excaecas, qui cunctis operibus suis intellegendis, incolendis, dispensandis fruendisque fallaces et mendaces dominos praefecerit sensus. An non istis universa conditio subministratur? An non per istos secunda quoque mundo instructio accessit, tot artes, tot ingenia, tot studia, negotia, officia, commercia, remedia, consilia, [22]solatia, victus, cultus ornatusque? Omnia totum vitae saporem condierunt, dum per hos sensus solus omnium homo animal rationale [23]dinoscitur intellegentiae [24]et scientiae capax, et ipsius Academiae. Sed enim Plato, ne quod testimonium sensibus signet, propterea et in Phaedro ex Socratis persona negat se cognoscere posse semetipsum, ut monet Delphica inscriptio, et in [25]Theaeteto adimit sibi scire atque sentire, [26]et in Phaedro post mortem differt sententiam, veritatis postumam scilicet, et tamen nondum [27]mortuus philosophabatur. [28]Non licet, non licet nobis in dubium sensus istos [29]devocare, ne et in Christo de fide eorum deliberetur, ne forte dicatur quod falso

Luc. X, 18. Matth. III, 17. [30]satanan prospectarit de caelo praecipitatum, aut falso vocem patris

Matth. VIII, 15. audierit de ipso [31]testificatam, aut deceptus sit cum Petri socrum

Matth. XXVI, 7—12. tetigit, aut alium postea unguenti senserit spiritum quod in sepel-

Luc. XXII, 19 sq. turam suam acceptavit, alium postea vini saporem quod in sanguinem

Matth. XXVI, 27 sq. sui memoriam consecravit. Sic enim et Marcion phantasma eum

I Cor. XI, 25. maluit credere, totius corporis in illo dedignatus veritatem. Aliquam

Matth. XVII, 3 sqq. ne in apostolis quidem eius ludificata natura est. Fidelis fuit et

Io. II, 1 sqq. visus et auditus in monte, fidelis et gustus vini illius, licet aquae

Io. XX, 27. ante, in nuptiis Galilaeae, fidelis et tactus exinde creduli Thomae.

IIo. I, 1. Recita [32]Ioannis testationem: Quod vidimus, inquit, quod audivimus, oculis nostris vidimus, et manus nostrae contrectaverunt, de sermone vitae. Falsa utique testatio, si oculorum et aurium et manuum sensus natura mentitur.

Cap. XVIII. [1]Convertor ad intellectualium partem, quemadmodum illam Plato [2]a corporalibus separatam haereticis commendaverit, agnitionem ante mortem consecutus. Ait enim in [3]Phaedone: Quid tunc erga ipsam prudentiae possessionem? Utrumne impedimentum erit corpus, an non, si quis illud socium assumpserit in quaestionem? Tale quid dico, habetne veritatem aliquam visio et auditio homini-

22. solacia *A.*, *pro more.* 23. dinoscitur *ABCa.* dignoscitur *b.* 24. et scientiae *om. Ab.* 25. teaehteto *A.* 26. et *om. A.* 27. mortuis *Bmg.* 28. Non licet, non licet *Ab.* Non licet *reliqui.* 29. devocare *Ab.* revocare *reliqui.* 30. satanan *A.* Sathanam *B.* Satanam *Cab.* 31. testificatum *A.* 32. Iohannis *A*

Cap. XVIII. 1. DE INTELLECTVALIBVS. Convertor *AB.* QVOD PHILOSOPHI ET HAERETICI DISTINGVANT INTER SENSVALIA ET INTELLECTVALIA. Convertor *C.* 2. a *in A. addidit m. sec.* 3. Phaedone *ab.* Phaedo *A.* Praeter *reliqui.*

bus, an non? An [4]non etiam poëtae haec nobis semper obmussant, quod neque audiamus certum neque videamus? Meminerat scilicet et Epicharmi Comici: Animus cernit, animus audit, reliqua surda et caeca sunt. Itaque rursus illum ergo ait supersapere qui mente maxime sapiat, neque visionem proponens neque [5]ullum eiusmodi [6]sensum attrahens animo, sed ipsa mente sincera utens in [7]recogitando ad capiendum sincerum quodque rerum, [8]segressus potissimum ab oculis et auribus et, [9]quod dicendum sit, a toto corpore, ut turbante et non permittente animae possidere veritatem atque prudentiam, quando communicat. Videmus igitur adversus sensus corporales aliam portendi paraturam, [10]ut multo idoniorem, vires scilicet animae, intellectum operantes eius veritatis cuius res non sint coram nec subiaceant corporalibus sensibus, sed absint longe a communi conscientia in arcano et in superioribus et apud ipsum deum. Vult enim Plato esse quasdam substantias invisibiles, [11]incorporales, supermundiales, divinas et aeternas, quas appellat ideas, id est [12]formas, exempla et causas naturalium istorum manifestorum et subiacentium corporalibus sensibus, et illas quidem esse veritates, haec autem imagines earum. Relucentne iam haeretica semina Gnosticorum et Valentinianorum? Hinc enim arripiunt differentiam corporalium sensuum et intellectualium virium, quam etiam parabolae decem virginum attemperant, ut quinque stultae sensus corporales figuraverint, stultos videlicet quia deceptui faciles, sapientes autem intellectualium virium notam expresserint, sapientium scilicet quia contingentium veritatem illam arcanam et supernam et apud pleroma constitutam, haereticarum [13]idearum sacramenta. Hoc enim sunt [14]et Aeones et genealogiae illorum. Itaque et sensum dividunt, et intellectualibus quidem a spiritali suo semine, sensualibus vero ab animali, quia spiritalia nullo modo capiat et illius quidem esse invisibilia, huius vero visibilia et humilia et temporalia, quae sensu conveniantur in imaginibus constituta. Ob haec ergo praestruximus neque animum aliud quid esse quam animae suggestum et structum, neque spiritum extraneum quid quam quod et ipsa per flatum, ceterum accessioni deputandum quod aut deus postea aut diabolus [15]adspirarit. Et nunc ad differentiam sensualium et intellectualium non aliud admittimus

Matth. XXV, 1 sqq.

4. non *om. Aφ.* 5. illum *Bmg.* 6. sensum attrahens animo *Bmgab.* attrahens animo *C.* attrahens animum *AB.* 7. cogitando *A.* 8. segressus *b.* si egressus *ABCa.* 9. quo *a.* 10. aut *B.* uti *Aβ.* 11. incorporales supermundiales *om. A.* 12. formas exemplares et *BCa.* 13. dearum *A (m. pr.) Bmg.* 14. et aeones *Ab.* et αἰῶνες *reliqui.* 15. adspirarit *b. in Erratis.* adspiraret *ABCab.* adspirarat *edit. Priorius.*

quam rerum diversitates, corporalium et spiritalium, visibilium et invisibilium, publicatarum et arcanarum; quod illae sensui, istae intellectui attribuantur, [16]apud animam tamen et istis et illis [17]obsequio deputatis, quae perinde per corpus corporalia sentiat quemadmodum per animum incorporalia intellegat, salvo eo ut etiam sentiat dum intellegit. Non enim et sentire intellegere est, et intellegere sentire est? Aut quid erit sensus, nisi eius rei quae sentitur intellectus? Quid erit intellectus, nisi eius rei quae intellegitur sensus? Unde ista tormenta cruciandae simplicitatis et [18]suspendendae veritatis? Quis mihi exhibebit sensum non intellegentem quod sentit, aut intellectum non sentientem quod intellegit, ut probet alterum [19]sine altero posse? Si corporalia quidem sentiuntur, incorporalia vero intelleguntur, rerum genera diversa sunt, non domicilia sensus et intellectus, id est non anima et animus. Denique a quo sentiuntur corporalia? si ab [20]anima, ergo iam et sensualis est animus, non tantum [21]intellectualis, nam dum intellegit, sentit, [22]quia si non sentit, nec intellegit: si vero ab anima corporalia sentiuntur, iam ergo [23]et intellectualis est vis animae, non tantum sensualis, nam dum sentit, intellegit, quia si non intellegit, nec sentit. Proinde a quo intelleguntur incorporalia? si ab animo, ubi erit anima? si ab anima, ubi erit animus? Quae enim distant, abesse invicem debent, cum suis muneribus operantur. Putabis quidem abesse animum ab anima, [24]si quando. Nam ita effici ut nesciamus [25]nos vidisse quid vel [26]audisse, quia alibi fuerit [27]animus. Adeo contendam immo ipsam animam nec vidisse nec audisse, quia alibi fuerit cum sua vi, id est animo. Nam et cum dementit homo, [28]dementit anima, non peregrinante, sed compatiente tunc animo. Ceterum animae principaliter casus est. Hoc [29]unde firmatur? quod anima digressa nec animus in homine inveniatur; ita illam ubique sequitur, a qua [30]nec in fine subremanet. Cum vero [31]sequitur et addicitur, perinde intellectus animae [32]addicitur quam sequitur animus, cui addicitur intellectus. Sit nunc et potior [33]sensu intellectus, et potior cognitor sacramentorum, dum-

16. aput *Aβ*. 17. obsequio *om. A*. 18. suspendae *A*. 19. sine altero *Bm*; *Cab* ex altero *AB*. 20. animo *AβBb*. anima (*Aφ*)*Ca*. 21. intellectuaris *A*. 22. quia *B*. *In A. desiderantur verba* quia si non sentit, nec intellegit; *B. habet* [illegible] *inclusa, et in margine adnotatum ea aliis in libris deesse.* 23. et intellectualis *B* intellectualis *Ab*. intellectus *Ca*. 24. si quando. Nam ita effici ut *ego*. si quando. Nam ita efficiunt ut (ut *om. A.*) *ABCa*. Siquando animo ita efficimur ut *b.*, *cum Fulv. Ursino*. 25. nos *om. A*. 26. audisse, quia *b.*, *cum Fulv. Ursino*. audisse nec audisse quia *AB*. audisse nec non audisse quia *Ca*. 27. animus. Adeo contendam immo ipsam animam nec vidisse nec audisse quia alibi fuerit *om. A*. 28. anima dementit *Aβ*. 29. inde firmatur quod *b.*, *cum Fulv. Ursino*. 30. ne *A*. neque *Aφ. m. pr.* 31. sequitur *om. A*. 32. adicitur *Aβ*. 33. sensui *AB*.

modo et ipse propria vis animae, quod et sensus. Nihil [34]mea interest, nisi cum idcirco praefertur sensui intellectus, ut ex hoc quoque separatior habeatur quo [35]potior affirmatur. Tunc mihi post differentiam etiam [36]praelatio retundenda est, [37]perventuro quoque usque ad potioris dei persuasionem. Sed de deo suo quoque campo experiemur cum haereticis. Nunc de anima titulus et [38]de intellectu non insidiose praeferendo locus. Nam etsi potiora sunt quae intellectu attinguntur ut spiritalia quam quae sensu ut corporalia, rerum erit praelatio, sublimiorum scilicet adversus humiliores, non intellectus adversus sensum. Quomodo enim praeferatur sensui intellectus, a quo informatur ad cognitionem veritatum? Si enim veritates per imagines apprehenduntur, id est invisibilia per visibilia noscuntur, quia et apostolus nobis scribit, Invisibilia enim Rom. I, 20.
eius a conditione mundi de factitamentis intellecta visuntur, et Plato haereticis, Facies occultorum ea quae apparent, et necesse [39]est omnino hunc mundum imaginem quandam esse alterius alicuius, [40]equidem ibi videtur intellectus duce uti sensu et auctore et principali fundamento, nec sine illo veritates posse contingi. Quomodo ergo potior erit eo per quem est, quo eget, cui debet totum quod attingit? Ita utrumque concluditur, neque praeferendum sensui intellectum, per quem enim quid constat, inferius ipso est, neque separandum a sensu, per quod enim quid est, cum ipso est.

[1]Sed ne illi quidem praetereundi qui vel modico temporis Cap. XIX.
viduant animam intellectu. Proinde enim viam sternunt postea inducendi eius, sicut [2]et animi, a quo scilicet proveniat intellectus. Volunt infantiam sola anima contineri, qua tantummodo vivat, non ut pariter sapiat, quia nec omnia sapiant quae vivant. Denique arbores vivere, nec tamen sapere, secundum [3]Aristotelem, et si quis alius substantiam animalem in universa communicat, quae apud nos in homine privata res est, non modo ut dei opus, quod et cetera, sed ut dei flatus, quod haec sola quam dicimus cum omni instructu suo nasci. Et si ad arbores provocamur, amplectemur exemplum, siquidem et illis necdum arbusculis, sed stipitibus adhuc et surculis etiamnunc, simul de scrobibus oriuntur, inest propria vis animae. Verum pro temporis ratione remoratur coalescens et coadulescens robori suo, donec aetas [3b]adimpleat habitum, quo

34. in ea *Bmg.* 35. patior *A.* 36. praelatiore tundenda *B.* 37. perventuro quoque usque *ego.* perventura quoque usque *BCa.* perventura usque *A.* perventuro usque *b.* 38. de *om. Cab.* 39. est *ABb.* esse *reliqui.* 40. equidem ibi videtur *ego.* et quid sibi videtur *B.* et quod sibi videtur *Ca.* videtur *Ab.*

Cap. XIX. 1. INTELLECTVM SEMPER (SEMPER *om. A.*) ANIMAE INESSE. Sed *AB.* Sed *reliqui.* 2. et animi a quo *b.* et animim a quo *Aφ.* et animi ma quo *Aβ.* et anima quo *B.* in anima *Ca.* 3. Aristotelen *A.* 3b. impleat *Ab.*

natura fungatur. Aut unde mox illis et frutices inoculantur et folia formantur et germina inflantur et flosculi inornantur et [4]suci condiuntur, si non in ipsis omnis paratura generis quiescit, et partibus promota grandescit? Inde igitur et sapiunt unde vivunt, tam vivendi quam sapiendi proprietate, et quidem ab infantia et ipsae sua. Video enim et vitem adhuc teneram et inpuberem intellegentem tamen iam opera sua et volentem [5]alicui adhaerere, [6]cui [7]innixa et innexa proficiat. Denique non expectata rustica disciplina, sine arundine, sine [8]cervo, si quid attigerit, ultro [9]amabit, et quidem viriosius [10]amplexabitur de suo ingenio quam de tuo arbitrio. Properat esse secura. Video et [10b]hederas quantum velis [11]primas statim ad superna conari et nullo praeeunte suspendi, quod malunt [12]parietibus invehi textili silva quam humi teri voluntaria iniuria. Contra quibus de aedificio male est, ut crescendo recedunt, ut [13]refugiunt? Sentias ramos aliorsum [14]destinatos, et animationem arboris de divortio parietis intellegas; [15]contenta sua est parvitate, quam ex primordio providentissimi fruticis [16]edidicit, [17]timens etiam ruinam. Has ego sapientias et scientias arborum cur non contendam? Vivant ut philosophi volunt, [18]sapiant ut philosophi nolunt. [19]intellegat et infantia ligni, quo magis hominis? cuius anima velut surculus quidam ex matrice Adam in propaginem deducta et genitalibus feminae foveis commendata cum omni sua paratura [20]pullulavit tam intellectu quam et sensu? Mentior si non statim infans, ut vitam vagitu salutavit, hoc ipsum se testatur sensisse atque intellexisse quod natus est, omnes simul ibidem dedicans sensus, et luce visum et sono auditum et [21]humore gustum [22]et aëre odoratum et terra tactum. Ita prima illa vox de primis sensuum [23]vocibus et de primis intellectuum pulsibus cogitur. Plus est quod de prospectu [24]lacrimabilis vitae quidam [25]augurem incommodorum vocem illam flebilem interpretantur, [26]quo etiam praesciens habenda sit ab ingressu nativitatis, nedum intellegens. [27]Exinde et matrem spiritu probat, et nutricem spiritu examinat, et gerulam spiritu

4. suci *A.* succi *reliqui.* 5. alicubi *Ca.* 6. cum *BCa.* 7. innixa *b.*, *Latinio.* 8. cervo *ABmgCb.* orno *B.* corno *a.* 9. ambibit *b.*, *cum Latinio.* 10. amplexabitur *om. Ab.* 10b. ederas *A.* 11. primas *Ab.* premas *reliqui.* 12. in parietibus *Aφ. m. pr.* 13. refugiunt? Sentias *b.*, *de emendat. Fulvii Ursini.* refugiunt sentias *ABCa.* 14. destinatum *C.* 15. contenta sua est parvitate *ego.* contenta sua parvitate *Ca.* contenta sunt pravitate *B.* continentia (continenta *Aβ.*) est parvitate *ABmg.* contenta est parvitate *b.* 16. Se didicit *AB.* 17. timentis *a.*, *cum Latinio.* 18. sapiant ut philosophi nolunt *om. Aφ.* 19. intelligat et infantia *b.*, *de emendat. Fulvii Ursini.* intellegant et infantiam *ABCa.* 20. pullulavit *ABmg.*, *Fulvius Ursinus.* pullulabit *BCab.* 21. umore *Aβ.* 22. et odoratum aere *A.* 23. vocibus *om. Ab.* 24. lachrymabilis *BCa.* 25. augorem *Aβ.* augerem *Aφ.* 26. quo quod *reliqui.* 27. Non enim exinde *Ba.* *In B. verba* Non enim [illegible] *sunt cum nota in margine ea aliis libris deesse.*

agnoscit, fugiens extranea ubera, et recusans ignota cubilia, [28]neminem appetens nisi ex usu. Unde illi iudicium novitatis et moris, si non sapit? unde illi et offendi et demulceri, si non intellegit? Mirum satis ut infantia naturaliter animosa sit non habens [29]animum, et naturaliter affectiosa sit non habens intellectum. At enim Christus ex ore [30]lactantium et parvulorum [31]experiendo laudem nec pueritiam nec infantiam [31]hebetes pronuntiavit, quarum altera cum suffragio occurrens testimonium ei potuit offerre, altera pro ipso trucidata utique vim sensit.

[1]Et hic itaque concludimus [2]omnia naturalia animae ut substantiva eius ipsi inesse et cum ipsa procedere atque proficere ex quo ipsa censetur. Sicut et Seneca saepe noster: Insita sunt nobis omnium artium et aetatum semina, [3]magisterque ex occulto deus producit ingenia, ex seminibus scilicet insitis et occultis per infantiam, quae sunt et intellectus. Ex his enim producuntur ingenia. Porro [4]et frugum seminibus una generis cuiusque forma est, processus tamen varii. Alia integro statu evadunt, alia etiam meliora respondent, alia degenerant pro condicione caeli et soli, pro ratione operis et curae, pro temporum eventu, pro licentia casuum: ita et animam licebit semine uniformem fetu multiformem. Nam et hic etiam de locis interest. Thebis hebetes [5]et brutos nasci relatum est, Athenis sapiendi dicendique acutissimos; ubi penes [6]Colyttum pueri mense citius eloquuntur [7]praecoca lingua. Siquidem et Plato in Timaeo Minervam affirmat, cum urbem illam moliretur, nihil aliud quam regionis naturam prospexisse, talia ingenia pollicitam, unde et ipse in Legibus Megillo et [8]Cliniae praecipit condendae civitati [9]locum procurare. Sed Empedocles causam argutae indolis et obtusae in sanguinis qualitate constituit; perfectum ac profectum de doctrina [10]disciplinaque deducit. [11]Tamen vulgata iam res est gentilium proprietatum. Comici Phrygas timidos inludunt, Sallustius vanos Mauros et feroces Dalmatas pulsat, mendaces Cretas etiam apostolus inurit. Fortassean et de corpore et [12]de valetudine aliquid accedat. Opimitas sapientiam impedit, [13]exilitas expedit, paralysis mentem prodigit, phthisis servat. Quanto

Cap. XX.

Tit. I, 12.

28. et neminem *BCa*. 29. animum — — non habens *om. A*. 30. lactantium *A*. lactentium *reliqui*. 31. experiendo *ABmgb*. expediendo *reliqui*. 32. hebetes *Cab*. hetbentes *Aβ*. habentes *Aγ B*.

Cap. XX. 1. DE NATVRALIBVS. Et hic *AB*. DE CAETERIS NATVRALIBVS ANIMAE. Et hic *C*. 2. omnia *om. Aφ*. 3. magister quae ex *A*. 4. ut *ab*. 5. et brutos *om. A*. 6. colyttum *A*. Colytum *reliqui*. 7. praecoca *Aφ*. praecace *Aβ*. praecoce *reliqui*. 8. incliniae *A*. 9. locum procurare *b*. loci vim procurare *A*. locum praeparerent *BCa*. 10. disciplinaque *Cab*. disciplinamque *AβB*. disciplinam *Aφ*. 11. Tam mulgata *Aφ*. 12. de *om. Aβ*. 13. exilitas expedit *om. A*.

magis de accidentibus habebuntur quae [14]circa corpulentiam [15]et valentiam vel acuunt vel [16]obtundunt. Acuunt doctrinae, disciplinae, artes [17]et experientiae, negotia, studia, obtundunt inscitiae, [18]ignaviae, desidiae, libidines, inexperientiae, otia, vitia; super haec si et [19]alia quae praesunt potestates. Enimvero praesunt: secundum nos quidem [20]deus dominus et diabolus aemulus, secundum communem autem opinionem [21]et providentiae fatum et necessitas, et [22]fortunae arbitrii libertas. Nam haec et philosophi [23]distinguunt, et nos secundum fidem disserenda suo iam [24]vovimus titulo. Apparet quanta sint quae unam animae naturam varie collocarint, ut vulgo naturae deputentur, quando non species sint, sed sortes naturae et substantiae unius, illius scilicet quam deus in Adam contulit et matricem omnium fecit; atque adeo sortes erunt, non species substantiae unius, [25]item varietas ista [26]moralis, [27]quae quanta nunc est, tanta non fuerit in ipso principe generis Adam. Debuerant enim fuisse haec omnia in illo, ut in fonte naturae, atque inde cum tota varietate [28]manasse, si varietas naturae fuisset.

Cap. XXI. Quodsi uniformis natura animae ab initio in Adam ante tot ingenia, ergo non multiformis [1]per tot ingenia, [2]nec qua triformis, ut adhuc trinitas Valentiniana [3]caedatur, quae nec ipsa in Adam recognoscitur. Quid enim spiritale in illo? Si quia prophetavit magnum illud sacramentum in Christum et ecclesiam: Hoc os et ossibus meis, et caro ex carne mea, vocabitur mulier; propterea relinquet homo patrem et matrem, et agglutinabitur mulieri suae, et erunt duo in [4]carnem [5]unam; hoc postea obvenit, cum in illum deus amentiam immisit, spiritalem vim, qua constat [6]prophetia. Si et malum in eo apparuit transgressionis admissum, nec hoc naturale deputandum est, quod instinctu serpentis operatus est, tam non naturale quam nec [7]materiale, quia et materiae fidem iam exclusimus. Quodsi nec spiritale nec quod dicitur materiale proprium in illo fuit ([8]et si ex materia, fuisset mali semen), superest ut solum in illo et unicum fuerit naturale quod censetur animale, quod [9]statu

Gen. II, 23 sq.

14. citra *Ab*. 15. et valentiam *om. A*. 16. optundunt *Aβ*. 17. et experientiae *?* experientiae *Aβ*. experimentiae *Acφ*. et experientia *Cab*. 18. ignaviae *Ab*. [illegible] *reliqui*. 19. aliquae *Ios. Mercerus*. 20. deus dominus *Ab*. dominus deus [illegible] 21. et (et *om. Ab.*) providentiae fatum *ABb*. et providentia et fatum *reliqui*. 22. fortunae arbitrii *Ab*. fortunae et arbitrii *B*. fortuna et arbitrii *Ca*. 23. [illegible] gunt *A*. *Ubique fere*. 24. vovimus *ABmgb*. novimus *BCa*. 25. item ea [illegible] *ABCa*. ut et *b*. 26. moralis *BmgCab*. mortalis *AB*. 27. quae quanta [illegible] quum quanta *Fulv. Ursinus*. quanta *libri omnes*. 28. manasse varietas *Aβ*. [illegible] nasset varietas *Acφ*.

Cap. XXI. 1. per *Ab*. quia uniformis per *BCa*. 2 nec qua triformis [illegible] nec quadriformis *A*. iam nec quadriformis *Bmg*. iam nec triformis *BCa*. 3. [illegible] datur *Bmg*. 4. carne *A*. 5. unam *om. A*. 6. profetia *Aβ*. 7. materiale [illegible] et *om. A*. 8. et si *ABCa*. nam si *b., ex emendat. Fulv. Ursini*. 9. statu *A*[illegible]

simplex et [10]uniforme defendimus. De hoc plane relinquitur quaeri an demutabile debeat [11]credi, quod naturale dicatur. [12]Idem enim convertibilem negant [13]naturam, ut trinitatem suam in singulis proprietatibus figant; quia arbor bona malos non ferat fructus nec mala bonos, et nemo de spinis metat ficus et de tribulis uvas. Ergo si ita est, neque de lapidibus filios Abrahae suscitare poterit deus, nec genimina viperarum facere paenitentiae fructus. Et erravit apostolus scribens: Eratis et vos aliquando tenebrae, et fuimus et nos aliquando natura filii irae, et in his vos quoque fuistis, sed abluti estis. Sed [14]nunquam discordabunt sententiae sanctae. Non dabit enim arbor mala bonos fructus, si non inseratur, et bona malos dabit, si non colatur. Et lapides [15]filii Abrahae fient, si in fidem Abrahae [16]formentur. Et genimina viperarum fructum paenitentiae facient, si venena malignitatis exspuerint. Haec erit vis divinae gratiae, potentior utique natura, habens in nobis subiacentem sibi liberam [17]arbitrii potestatem, quod [18]αὐτεξούσιον dicitur; [19]quae cum sit et ipsa naturalis atque mutabilis, quoquo vertitur, [20]natura convertitur. Inesse autem nobis [21]τὸ αὐτεξούσιον naturaliter iam et Marcioni ostendimus et Hermogeni. Quid nunc, si naturae condicio sic erit definienda, ut duplex determinetur, natorum et innatorum, factorum et infectorum? atque ita quod natum factumque constiterit, eius natura capiet demutationem; et renasci enim poterit et refici. Innatum autem et infectum immobile stabit. Quod cum soli deo competat, ut soli innato et infecto et idcirco immortali [22]et inconvertibili, absolutum est ceterorum omnium natorum atque factorum convertibilem et demutabilem esse naturam, ut, et si trinitas animae adscribenda esset, ex mutatione accidentiae, non ex institutione naturae deputaretur.

Luc. VI, 43 sq.

Matth. III, 7 sqq.

Eph. V, 8. II, 3. I Cor. VI, 11.

Cetera animae naturalia iam a nobis audiit Hermogenes cum ipsorum defensione et probatione, per quae dei potius quam materiae propinqua cognoscitur. Hic solummodo nominabuntur, ne praeterita videantur. Dedimus enim illi et libertatem arbitrii, ut supra scripsimus, et dominationem rerum, et divinationem [1]interdum, seposita quae per dei [2]gratiam obvenit ex prophetia. Itaque iam ab isto dispositionis retractatu recedam, ut ordinem eius expungam. Definimus animam dei flatu natam, immortalem, [3]cor-

Cap. XXII.

10. uniformem *AB*. 11. credi quod naturale *om. Aφ*. 12. Idem *AB*. lidem *reliqui*. 13. naturalem *Bmg*. 14. numquam *Aβ*. 15. fili *Aβ*. fil *Aφ*. 16. fient formentur *Aβ*. 17. arbitrarii *A*. 18. autexusion *A*. αὐτοεξούσιον *Aφ*. *m. sec. in marg.* 19 quaecumque sit *Aβ*. 20. natura convertitur *om. A*. 21. *TOαYTEZOυCION Aφ*. 22. et inconvertibili *om. A*.

Cap. XXII. 1. interdum *om. A*. 2. gratia *A*. 3. corporalem *om. A., et in marg. B., quo ipso in libro vox uncinis inclusa conspicitur, adnotatum est eam alibi deesse.*

poralem, effigiatam, substantia simplicem, de suo [4]sapientem, varie procedentem, liberam arbitrii, [5]accidentiis obnoxiam, per ingenia mutabilem, rationalem, dominatricem, divinatricem, ex una redundantem. Sequitur nunc ut quomodo ex una redundet consideremus, id est unde et quando et qua ratione sumatur.

Cap. XXIII. [1]Quidam de caelis devenisse se credunt, tanta persuasione quanta [2]et illuc indubitate regressuros repromittunt, ut [3]Saturninus Menandri Simoniani discipulus induxit, hominem affirmans ab angelis factum primoque opus [4]futile [5]et invalidum et instabile in terra vermis instar palpitasse, quod consistendi vires deessent, dehinc ex misericordia summae potestatis, ad cuius effigiem nec tamen plene perspectam temere structus fuisset, [6]scintillulam vitae consecutum, quae [7]illud exsuscitarit et erexerit et constantius animarit et post decessum vitae ad matricem relatura sit. Sed et Carpocrates tantundem sibi de superioribus vindicat, ut discipuli eius animas suas iam et Christo, nedum apostolis, et peraequent et cum volunt praeferant, quas [8]proinde de sublimi virtute conceperint, despectrice mundi potentium principatuum. Apelles sollicitatas refert animas terrenis escis de supercaelestibus sedibus ab igneo angelo, deo [9]Israëlis et nostro, qui exinde illis peccatricem [10]circumfinxerit carnem. Examen Valentini semen Sophiae [11]infulcit animae, per quod historias atque [12]Milesias Aeonum suorum ex imaginibus visibilium recognoscunt. Doleo bona fide Platonem omnium haereticorum condimentarium factum. Illius est enim et in [13]Phaedone quod animae hinc euntes sint illuc, et inde huc. Item in Timaeo, quod [14]genimina dei delegata sibi mortalium genitura accepto initio animae immortali mortale ei circumgelaverint corpus; tum quod mundus hic imago sit alterius alicuius. Quae omnia ut fidei commendet, et animam retro in superioribus cum deo egisse in commercio idearum, et inde [15]huc transvenire, et hic quae retro norit de exemplaribus recensere, novum elaboravit argumentum. μαθήσεις ἀναμνήσεις, id est discentias reminiscentias esse. Venientes enim [16]inde huc animas oblivisci eorum in quibus prius

4. sapientem *ABb*. patientem *BmgCa*. 5. accidentiis *b*., *de emendat. Fulvii Ursini*. accidentis *ABCa*.

Cap. XXIII. 1. VNDE ANIMA. Quidam *AB*. VNDE ANIMA, ADVERSVS HAERETICOS QVI EAM DE COELIS DEFERVNT. Quidam *C*. 2. et illuc *Ab*. illuc *reliqui*. 3. Saturninus *ACa*. Saturnus *B*. Saturnius *b*. 4. futile *Ab*. 5. et invalidum *om*. *A*. 6. scintullulam *B*. 7. illud *Ab*. illum *reliqui*. 8. proinde sublimi *A*. 9. israbelis *A*. Israel *b*. 10. circumfixerit *A*. 11. infulsit *edd. Semleri et Leopoldi*. *Nescio unde*. 12. millesias *A*. 13. Phaedrone *B*. 14. genimina *Ab*. gemina *B*. germina *reliqui*. 15. hunc *A*. 16. inde hoc *AB*. huc inde *Ca*.

fuerint, dehinc ex his visibilibus edoctas [17]recordari. Cum [18]igitur huiusmodi argumento illa insinuentur a Platone quae haeretici mutuantur, satis haereticos repercutiam, si argumentum Platonis elidam.

[1]Primo quidem oblivionis capacem animam non cedam, quia tantam illi [2]concessit divinitatem, ut deo adaequetur. Innatam eam facit, quod et solum armare potuissem ad testimonium plenae divinitatis; [3]adicit immortalem, incorruptibilem, incorporalem, quia hoc et deum credidit, [4]invisibilem, ineffigiabilem, uniformem, principalem, rationalem, intellectualem. Quid amplius proscriberet animam, si [5]eam deum nuncuparet? Nos autem, qui nihil deo [6]adpendimus, hoc ipso animam longe infra deum expendimus quod natam eam agnoscimus, ac per hoc dilutioris divinitatis, [7]et exilioris felicitatis, ut flatum, non ut spiritum, et si immortalem, [8]ut hoc sit divinitatis, tamen passibilem, ut hoc sit nativitatis, ideoque et a primordio exorbitationis capacem, et inde etiam oblivionis affinem. Satis de isto cum [9]Hermogene. Ceterum quae, ut haberi merito possit ex peraequatione omnium proprietatum deus, nulli passioni subiacebit, ita nec oblivioni, cum tanta sit [10]iniuria oblivio quanta est gloria eius cuius iniuria est, memoria scilicet, quam et ipse Plato sensuum et intellectuum salutem, et Cicero thesaurum omnium studiorum praedicavit. [11]Nec hoc iam in dubium deducetur, an tam divina anima memoriam potuerit amittere, sed an quam [12]amiserit recuperare denuo possit. Quae enim non debuit oblivisci, si oblita sit, nescio an valeat recordari. [13]Ita utrumque meae animae, non Platonicae congruet. Secundo gradu opponam: Natura compotem animam facis idearum illarum, an non? Immo natura, inquis. Nemo ergo concedet naturalem scientiam naturalium excidere artium. Excidet studiorum, excidet doctrinarum, disciplinarum; [14]excidet fortasse et ingeniorum et affectuum, quae naturae videntur, non tamen sunt, quia, ut praemisimus, et pro locis et pro institutionibus et pro corpulentiis ac valetudinibus et pro potestatibus dominatricibus et pro libertatibus arbitrii ex accidentibus

Cap. XXIV.

17. edoctas (et doctas *Aβ.*) recordari *Ab.* recordari edoctas *reliqui.* 18. igitur *om. A.*

Cap. XXIV. 1. ADVERSUS PLATONIS *μαθήσεις καὶ ἀναμνήσεις* (*in A. Graeca sunt m. sec. addita*). Primo *AB.* ADVERSVS PLATONIS ARGVMENTVM QVOD DISCENTIAS REMINISCENTIAS DICAT. Primo *C.* 2. congessit *Bmg.* 3. addicit *B.* 4. invisibilem *om. A.* 5. eum *Aφ. m. sec.* 6. adpendimus *Aβ.* appendimus *BCab.* 7. et *om. BCa.* 8. ut hoc sit divinitatis *om. A. In B. totus hic locus ita habetur* immortalem, tamen passibilem, ut hoc sit divinitatis: Et cum immortalem, tamen passibilem, ut hoc sit nativitatis, *verbis* tamen passibilem *ante* ut hoc sit divinitatis *per uncinas inclusis quo significantur a Gangneio in aliis libris desiderari.* 9. cum hermogene. cum ermogene *Aφ.* 10. iniuriae *Bmg.* 11. Nec ne hoc *A.* 12. amisit *Ab.* 13. Ita *om. A.* 14. excidet *Ab.* excident *reliqui.*

constant. Naturalium vero scientia ne in bestiis quidem deficit. Plane obliviscetur feritatis leo, mansuetudinis eruditione praeventus, et cum toto suggestu iubarum delicium fiet Berenices alicuius reginae, lingua genas eius emaculans. Mores bestiam relinquent, scientia naturalium permanebit. Non obliviscetur idem naturalium pabulorum, [15]naturalium remediorum, naturalium terrorum; et si de piscibus, et si de placentis regina ei obtulerit, carnem desiderabit, et si languenti theriacam composuerit, simiam leo requiret, et si nullum illi venabulum [16]offirmabit, gallum tamen formidabit. Perinde et homini omnium forsitan obliviosissimo inobliterata perseverabit sola scientia naturalium, ut sola scilicet naturalis, memor semper manducandi in esurie et bibendi in siti, et oculis videndum et auribus audiendum et naribus odorandum et ore gustandum et manu contrectandum. Hi sunt certe sensus, quos philosophia depretiat intellectualium praelatione. Igitur si naturalis scientia sensualium permanet, quomodo intellectualium, quae potior habetur, [17]intercidit? Unde nunc ipsa vis oblivionis antecedentis recordationem? Ex multitudine, ait, temporis. Satis [18]inprospecte. Quantitas enim temporis non pertinebit ad eam rem quae innata dicatur, ac per hoc potissimum aeterna credatur. Quod enim aeternum est eo quia [19]et innatum est neque initium neque finem temporis admittendo nullum modum temporis patitur. Cui temporis modus nullus est, nec ulla demutatione [20]tempori subest, nec [21]ea de multitudine temporis vis est. Si tempus in causa est oblivionis, cur ex quo anima corpori inducitur, memoria delabitur, quasi exinde tempus anima sustineat, quae sine dubio prior corpore non fuit utique sine tempore? Ingressa vero corpus statimne obliviscitur, an aliquanto post? Si statim, [22]ecquae erit temporis nondum [23]subputandi multitudo? infantia scilicet. Si [24]aliquando post, ergo illo in spatio ante tempora oblivionis memor adhuc aget anima? Et quale est ut postea obliviscatur, et rursus postea recordetur? Quoquo autem tempore illam oblivio inruerit, quantus hic etiam habebitur modus temporis? tota, opinor, vitae decursio satis non erit ad [25]evertendam memoriam tanti ante corpus aevi. Sed rursus Plato causam demutat in corpus, quasi et hoc fide dignum, et nata substantia innatae vim extinguat. Magnae autem [26]ac multae

15. naturalium remediorum *om. A.* 16. offirmabit *A.* obfirmabit *reliqui.* 17. intercidet *A.* 18. in prospectis *AB.* 19. et *om. Aβ.* 20. tempori *Ab., Latinus* temporis *reliqui.* 21. ea de *b.* eadem *BCa.* eadem in *Latinius.* In *A* [illegible] *derantur haec verba* nec ea de multitudine temporis vis est. 22. ecquae erit [illegible] et quaerit *A.* et quae erit *reliqui.* 23. subputandi *AB.* supputandi *reliqui.* 24. aliquando *A.* aliquanto *reliqui.* 25. evertendam *b., de emendat. Latini.* [illegible]tendam *ABCa.* 26. ac *AB.* et *reliqui.*

differentiae corporum pro gentilitate, pro magnitudine, pro habitudine, pro aetate, pro valetudine. Num ergo et oblivionum differentiae aestimabuntur? Sed uniformis oblivio est; ergo non erit corporalitas multiformis [27]in causa exitus uniformis. Multa item documenta, teste ipso Platone, divinationem animae probaverunt, quae proposuimus iam Hermogeni. Sed nec quisquam hominum non et ipse aliquando praesagam animam suam sentit, aut [28]ominis aut periculi aut gaudii augurem. Si divinationi non obstrepit corpus, nec memoriae opinor officiet. In eodem certe corpore [29]et obliviscuntur animae et recordantur. Si qua corporis ratio incutit oblivionem, quomodo contrariam eius admittet recordationem? quia et ipsa post oblivionem recordatio memoria recidiva est. Quod primae memoriae adversatur, cur non et secundae [30]refragetur? Postremo, qui magis reminiscerentur quam pueruli, [31]ut recentiores animae, ut nondum immersae domesticis ac publicis curis, ut ipsis solis [32]deditae studiis, quorum discentiae [33]reminiscentiae fiunt? Immo cur non ex aequo omnes recordamur, cum ex aequo omnes obliviscamur? Sed tantummodo philosophi. [34]Ne hi quidem omnes. Plato scilicet solus in tanta gentium silva, in tanto sapientium prato, idearum et oblitus [35]et recordatus est. Igitur [36]si nullo modo consistit argumentatio, ista praecipua, totum illud pariter eversum est cui accommodata est, ut animae et innatae et in caelestibus conversatae et consciae divinorum illic et inde delatae et hic recordatae crederentur, ad [37]occasiones plane haereticis subministrandas.

[1]Iam nunc [2]regrediar ad causam huius excessus, [3]uti reddam Cap. XXV.
quomodo animae ex una redundent, quando et ubi [4]et qua ratione sumantur. De qua [5]specie nihil refert, a philosopho, an ab haeretico, an a vulgo quaestio occurrat. Nulla interest professoribus veritatis de adversariis eius, maxime tam audacibus quam sunt primo isti, qui praesumunt, non in utero concipi animam, nec cum carnis figulatione compingi atque produci, [6]sed effuso iam partu nondum vivo infanti extrinsecus inprimi. Ceterum semen ex concubitu muliebribus locis sequestratum motuque naturali vegetatum

27. in causa exitus uniformis *om. A.* 28. ominis *BmgCab.* hominis *AB.* 29. et *om. A.* 30. refragatur *Ab.* 31. ut recentiores *ABCab.* virentiores *Bmg.* 32. debitae *A.* debite *B.* 33. reminiscentiae *om. A.* 34. nec ii quidem *Latinius.* 35. et *om. A.* 36. et si *A.* 37. occansiones *A.*

Cap. XXV. 1. ANIMAM ET CARNEM SIMVL CONCIPI. Iam *AB.* DE CONCEPTV ANIMAE ADVERSVS EOS QVI POST PARTVM CORPORI EAM INDVCVNT. Iam *C.* 2. egredias *Aφ.* 3. uti *ABC.* ut *ab.* 4. et qua *Ab.* et ex qua *reliqui.* 5. specie nihil *A.* 6. sed effuso *b., Latinius.* sed et effuso *ABCa.*

[7]compinguescere in [8]solam substantiam carnis; eam editam, et de uteri fornace fumantem et calore solutam, ut ferrum ignitum et ibidem [9]frigidae immersum, ita aëris rigore percussam et vim animalem rapere et vocalem sonum reddere. Hoc Stoici cum Aenesidemo, et ipse interdum Plato, cum dicit [10]perinde animam extraneam alias et extorrem uteri prima [11]adspiratione nascentis infantis adduci, sicut [12]exspiratione [13]novissima educi. Videbimus an [14]sententiam [15]finxerit. Ne ex medicis quidem defuit [16]Hicesius, et naturae et artis suae praevaricator. Puduit, opinor, illos [17]hoc statuere quod feminae agnoscerent. [18]At quanto [19]ruboratior exitus, a feminis revinci quam probari? In ista namque specie nemo tam idoneus magister, arbiter, testis, quam sexus [20]ipsius. Respondete, matres, vosque praegnantes, vosque puerperae, steriles et masculi taceant, vestrae naturae veritas quaeritur, vestrae passionis fides convenitur, an aliquam in fetu sentiatis vivacitatem alienam de vestro de quo palpitent ilia, micent latera, tota ventris ambitio pulsetur, ubique ponderis regio mutetur, an hi motus gaudia vestra sint et certa securitas, quod ita infantem et vivere confidatis et ludere, an si desierit [21]inquies eius, illi prius pertimescatis, an et audiat iam [22]in vobis, cum ad novum sonum excutitur, an et ciborum vanitates illi desideretis, illi etiam fastidiatis, an et valetudinibus invicem communicetis, ille quidem [23]usque ex contusionibus vestris, quibus et ipse intus per eadem membra signatur, rapiens sibi iniurias matris. Si [24]livor ac rubor sanguinis passio est, sine anima non erit [25]sanguis: si valetudo [26]animae accessio est, sine anima non erit valetudo: si alimonia, inedia, crementa, decrementa, pavor, motus, tractatio est animae, [26b]his qui fungitur vivet. Denique [27]desinit vivere qui desinit fungi. Denique et mortui edentur, quomodo, [27b]nisi et vivi? qui autem et mortui, nisi qui prius vivi? Atquin et [28]in ipso adhuc utero infans trucidatur necessaria crudelitate, cum [29]in exitu [30]obliquatus denegat partum; matricida, [31]ni moriturus. Itaque [32]et inter arma medicorum et [33]organon est

7. compisguescere *A.* 8. solidam *Pricaeus ad Apul. Metam. p.* 447. 9. frigide *AβB.* 10. perinde *ABmgCab.* proinde *B.* 11. adspirationē *A.* 12. aspirtione *Bmg.* 13. novissima educi *b., de emendat. Fulvii Ursini.* novissime educi *A* novissime duci *reliqui.* 14. ex sententias *A.* ex sententia *Rigaltius.* 15. finxerit *A. m. pr., prob. Rigalt.* 16. Hicesius *Cab.* hiceius *A.* hic Esius *B.* 17. id *A.* 18. Et *ABmg.* 19. ruboratior *b., de emendat. Latinii.* roboratior *reliqui.* 20. ipsus *Ios. Scaliger.* 21. inquias ei; *Aβ.* 22. et in *C.* 23. usque ex *ego.* usque et *AB.* usque eo, de *b., cum Fulvio Ursino.* usque de *Latinii.* usque *Ca.* 24. livorum ac *A.* 25. sanguis — — non erit *om. A.* 26. animae *b., de emendat. Fulvii Ursini.* omnis *BCa.* 26b. is *B.* iis *Fulv. Ursinus.* 27. desiit *A.* 27b. si et *A.* 28. in *om. A.* 29. inexit *A.* 30. obliquatus (*Aq*)*BCab.* obligatus *AβBmg.* 31. ni *Cab.* qui *AB.* *In B. hoc vocabulum uncinis inclusum est.* 32. est *A.* 33. organon est quo *b., ex emendat. Fulvii Ursini.* organa ex quo *BCa.*

quo prius patescere secreta coguntur tortili temperamento, cum [34]anulocultro, quo intus membra caeduntur anxio arbitrio, cum hebete unco, quo totum [35]facinus [36]extrahitur violento puerperio. Est etiam aeneum spiculum, quo iugulatio ipsa dirigitur caeco latrocinio: [37]ἐμβρυοσφάκτην appellant de infanticidii officio, utique viventis infantis peremptorium. Hoc et Hippocrates habuit et Asclepiades et Erasistratus et maiorum quoque prosector Herophilus et mitior ipse Soranus, certi animal esse conceptum, atque ita [38]miserti [39]infelicissimae huiusmodi infantiae, ut prius occidatur, ne [40]viva lanietur. De qua sceleris necessitate nec dubitabat, credo, [41]Hicesius, iam natis animam superducens ex aëris frigidi pulsu, quia [42]et ipsum vocabulum animae [43]penes Graecos de refrigeratione [44]respondens. Num ergo barbarae Romanaeque gentes aliter animantur, [45]quia animam aliud [46]quid quam ψυχὴν cognominaverunt? Quantae vero nationes sub ferventissimo axe censentur, colorem quoque excoctae? Unde illis [47]anima, quibus aëris rigor nullus? Taceo cubiculares aestus et omnem illic caloris paraturam enitentibus necessariam, [48]quas afflari vel maxime periculum est. In ipsis paene balneis fetus elabitur, et statim vagitus auditur. Ceterum si aëris rigor thesaurus est animae, extra Germanias et [49]Scythias et Alpes et [50]Argaeos nemo debuit nasci. Atquin et populi frequentiores apud orientalem et meridialem temperaturam et ingenia expeditiora, omnibus [51]Sarmatis etiam mente torpentibus. Et animi enim de rigoribus scitiores provenirent, si animae de frigusculis evenirent; cum substantia enim et vis. His ita praestructis possumus illos quoque recogitare qui exsecto matris utero vivi aërem hauserunt, Liberi aliqui et Scipiones. Quodsi qui, ut Plato, perinde non putat duas animas in unum convenire, sicut nec corpora, ego illi non modo duas animas in unum congestas ostendissem, sicut et corpora, in fetibus, verum et alia multa [52]cum anima conserta, daemonis scilicet, nec unius, ut in Socrate ipso, verum et septenarii spiritus, ut in Magdalena, et legionarii numeri, ut in Marc. XVI, 9.

cum organia ex quo *A.* 34. anulocultro (anulo cultro *AB.*) *ABb.* anulo cultrato *reliqui.* 35. facinus *ABb.* pecus *Ca.* 36. extrahitur *Ab.* attrahitur *reliqui.* 37. ἐμβρυοσφάκτην *b., ex emend. Fulvii Ursini.* ἐμβρυοπάκτην *B.* ΕΜΒΡΥΟΡΣΕΚΤΗΝ (ἐμβρυορσέκτην *Bmg.*) *ABmg. Rigaltius in A. legi dicit* ΕΜΒΡΥΟΣΕΚΤΗΝ. *Refragatur utraque mea eius libri collatio.* ἐμβρυορέκτην *Ca.* ἐμβρυονέκτην *Latinius.* ἐμβρυοῤῥήκτην *alii.* 38. miserti *Ab.* miserati *BCa.* 39. infelicissime *B.* 40. viva lanietur. De qua *BCab.* vivat. De qua *A.* 41. hic Esius *B.* 42. ut *B.* 43. paenes *A.* 44. respondens *ABCa.* respondeat *b., partim ex coniect. Fulvii Ursini, qui reponit atque distinguit* refrigeratione. Respondeat num *cett.* 45. qui *A.* 46. quicquam ψυχὴν *A.* 47. animam *A.* 48. quae *edd. Semleri et Leopoldi. Vitiose.* 49. Scythias *b.* cythias *Aβ.* cythas *Aφ.* Scythas *reliqui.* 50. algeos *Aβ.* 51. armatis *AB.* 52. ut cum *AB.*

Marc. V, 1 sqq. Geraseno, quo facilius anima cum anima [53]conseretur ex societate substantiae quam spiritus nequam ex diversitate naturae. At idem in sexto Legum monens cavere ne vitiatio seminis ex aliqua vilitate concubitus labem corpori et animae supparet, nescio de [54]pristina magis, an de ista sententia sibi exciderit. Ostendit enim animam de semine induci, quod curari monet, non de prima aspiratione nascentis. Unde, oro [55]te, similitudine animae quoque parentibus de ingeniis respondemus secundum [56]Cleanthis testimonium, si non [57]et ex animae semine educimur? Cur autem et veteres astrologi genituram hominis ab initio conceptus [58]digerebant, si non exinde [59]et anima est? Ad quam aeque pertinet, [60]si quid est, flatus.

Cap. XXVI. Sed omnis inaequalitas sententiae humanae usque ad dei terminos. In nostras iam lineas gradum colligam, ut quod philosophis medicisque respondi, Christiano probem. De tuo, frater, fundamento fidem [1]aedifica. Aspice viventes uteros sanctissimarum feminarum, nec modo spirantes iam illic infantes, verum etiam prophetantes. Gen. XXV, 22 sq. Ecce viscera Rebeccae inquietantur, et longe adhuc partus, et aëris nullus impulsus. Ecce duplex fetus in locis matris [2]tumultuatur, et nusquam adhuc populi duo. Portentosa forsitan petulantia infantiae ante certantis quam viventis, ante [3]animosae quam animatae, si tantummodo matrem [4]subsultando turbasset. At cum partus aperitur et numerus inspicitur et auguratus recognoscitur, puto, iam non animae solummodo probantur [5]infantum, sed et pugnae. Detinebatur qui praevenerat nasci a praevento necdum plenius edito, tantum manu nato. Et si ipse animam de prima [6]aspiratione [7]potabat, Platonico more, aut de aëris rigore carpebat Stoica forma, quid ille qui expectabatur, qui adhuc intus detinebatur et foris iam detinebat? Nondum, [8]opinor, spirans planta fratris invaserat, etiamnunc calens matre se priorem prodisse cupiebat. O infantem et aemulum et validum et olim contentiosum credo, quia vivum. Aspice etiam singulares conceptus, et quidem monstrosiores, sterilis et virginis, quae vel hoc ipso imperfectos edere potuissent pro eversione naturae, ut altera [9]semini stupida.

53. conseretur (*Aφ*)*b.*, *de emendat. Fulvii Ursini.* conferetur *AβBCa.* 54. pristinis *Ab.* 55. te *om. A.* 56. Cleantis *B.* 57. et *om. Ab.* 58. digerebant *BmgCab.* dirigebant *AB.* 59. et *om. A.* 60. quidquid est flatus *Bmg.* si quid est status *b.*, *cum Fulvio Ursino.*

Cap. XXVI. 1. aedificem *Bmga.* 2. tumultuantur *edd. Semleri et Leopoldi. Nescio qua auctoritate.* 3. animos aequa (aeque *B.*) animate *AφB.* 4. subsultando *Aβ.* 5. infantum *A.* infantium *reliqui.* 6. aspiratione *Ab.* spiratione *reliqui.* 7. potabat *ABmgCab.* portabat *B.* 8. *Post voc.* opinor *in A. exciderunt duo integra folia. Sequens folium incipit sub med. cap. XXVIII. verbis* qui mollera mentitus est. 9. semini *b.* seminis *BCa.*

altera intacta. Decebat, si forte, sine anima nasci, qui fuerant non rite concepti, sed et illi vivunt in suo quisque utero. Exultat Elizabeth, Ioannes intus impulerat; glorificat dominum Maria, Christus intus instinxerat. Agnoscunt matres suos invicem fetus, agnitae mutuo ab ipsis utique viventibus, qui non tantum animae erant, verum et spiritus. Sic et ad Hieremiam legis dei vocem: Priusquam te in utero fingerem, novi te. Si fingit deus in utero, et afflat ex primordii forma: Et finxit deus hominem, et flavit in eum flatum vitae. Nec nosset autem hominem deus in utero nisi totum: Et priusquam exires de vulva, sanctificavi te. Et mortuum adhuc corpus? Utique nequaquam. Deus enim vivorum, non mortuorum.

Luc. I, 36. 46.
Ier. I, 5.
Gen. I, 27. III, 7.
Ier. I, 5.
Matth. XXII, 30.

Quomodo igitur animal conceptum? simulne conflata [1]utriusque substantia corporis animaeque, an altera earum praecedente? Immo simul ambas et concipi et confici [2]et perfici dicimus, sicut et promi, nec ullum intervenire momentum in conceptu quo locus ordinetur. Recogita enim de novissimis prima. Si mors non aliud determinatur quam disiunctio corporis animaeque, contrarium morti vita non aliud definietur [3]quam coniunctio corporis animaeque. Si disiunctio simul utrique substantiae accidit per mortem, hoc debet coniunctionis forma mandasse pariter obvenientis per vitam utrique substantiae. Porro vitam a conceptu agnoscimus, quia animam a conceptu vindicamus; exinde enim vita, quo anima. Pariter ergo in vitam [4]compinguntur quae pariter in mortem separantur. [5]Tunc si alteri primatum damus, alteri secundatum, seminis quoque discernenda sunt tempora pro statu ordinis. Et quando collocabitur corporis semen, quando animae? Immo si tempora seminum dividentur, et materiae diversae habebuntur, ex distantia temporum. Nam etsi duas species confitebimur seminis, corporalem et animalem, indiscretas tamen vindicamus, et hoc modo contemporales [6]eiusdemque momenti. Ne itaque pudeat necessariae interpretationis. Natura veneranda est, non erubescenda. Concubitum libido, non condicio foedavit. Excessus, non status est impudicus, siquidem benedictus status apud deum: Crescite et in multitudinem proficite. Excessus vero maledictus, adulteria et stupra et lupanaria. In hoc itaque sollemni sexuum officio quod marem ac feminam miscet, in concubitu dico communi, scimus et animam et carnem simul fungi, animam concupiscentia, carnem opera, animam instinctu, carnem actu. Unico igitur impetu utriusque toto homine concusso [7]despu-

Cap. XXVII.
Gen. I, 27.

Cap. XXVII. 1. utrique *Bmg.* 2. et *om. B.* 3. Iam *B.* 4. compinguntur *BmgCab.* confinguntur *B.* 5. Tunc si *Bab.* Si *C.* 6. eius denique *B.* 7. despumatur *b., de emendat. Fulvii Ursini.* despumat in *BCa.*

matur semen totius hominis, habens ex corporali substantia humorem, ex animali calorem. Et si frigidum nomen est animae Graecorum, [8]quare corpus exempta ea friget? Denique, ut adhuc verecundia magis [9]pericliter quam probatione, in illo ipso voluptatis [10]ultimae aestu, quo genitale virus expellitur, nonne aliquid de anima quoque sentimus exire? atque adeo marcescimus et [11]devigescimus cum lucis detrimento? Hoc erit semen animale protinus ex animae destillatione, sicut et virus illud corporale semen ex carnis defaecatione. Fidelissima primordii exempla. De limo caro in Adam. Quid aliud limus quam liquor opimus? inde erit genitale virus. Ex afflatu dei anima. Quid aliud afflatus dei quam vapor spiritus? inde erit quod per virus illud efflamus. Cum igitur in primordio duo diversa atque divisa, limus et flatus, unum hominem coëgissent, confusae substantiae ambae iam in uno semina quoque sua miscuerunt, atque exinde generi propagando formam tradiderunt, ut et nunc duo, licet diversa, etiam unita pariter effluant, pariterque insinuata sulco et arvo suo pariter hominem ex utraque substantia effruticent, in quo rursus semen suum insit secundum genus, sicut omni conditioni genitali praestitutum est. Igitur ex uno homine tota haec animarum [12]redundantia, obser-
Gen. I, 27. vante scilicet natura dei edictum: Crescite et in multitudinem pro-
Gen. I, 28. ficite. Nam et in ipsa praefatione operis unius, Faciamus hominem, universa posteritas pluraliter praedicata est: Et praesint piscibus maris. Nihil mirum; repromissio segetis in semine.

Cap. XXVIII. [1]Quis ille nunc vetus sermo apud memoriam Platonis de animarum reciproco discursu, quod hinc abeuntes [2]eant illuc, et rursus huc veniant et [3]vivant, et dehinc [4]e vita abeant, rursus ex mortuis effici vivos? Pythagoricus, ut volunt [5]quidam; divinum Albinus existimat, [6]Mercurii forsitan Aegyptii. Sed nullus sermo divinus nisi dei unius, quo prophetae, quo apostoli, quo ipse Christus intonuit. Multo antiquior Moyses etiam Saturno nongentis circiter annis, nedum pronepotibus eius, certe divinior multo, qui decursus generis humani ab exordio mundi quoque per singulas nativitates nominatim temporatimque digessit, satis [7]probans divinitatem operis ex divinatione vocis. Si vero Samius sophista Platoni auctor est

8. quale et corpus et *B*. 9. periclitetur *Bmg*. 10. ultimo *b*., *de emendat. Fulvii Ursini*. 11. devirescimus *Bmg*. 12. redundantia, observante *C*. redundantia observante agitur *B*. redundantia agitur, observante *ab*.

Cap. XXVIII. 1. ADVERSVS PLATONEM, NON EX MORTVIS FIERI VIVOS. Quis ille *BC*. 2. sint *B*. 3. fiant *B*. 4. ita habeant *B*. 5. quidam; divum Albinus existimat *ego*. quidam divinus. Albinus (Malbinus *Bmg*.) existimat *B*. quidam divinus, Albini, ut existimo, aut *Ca*. quin et divinus, ut Albinus existimat, est *b*., *cum Fulvio Ursino*. 6. Mercurii *B*. 7. probatus *B*.

[8]de animarum recidivatu revolubili semper ex alterna mortuorum atque viventium suffectione, certe ille Pythagoras, etsi bonus cetera, tamen ut hanc sententiam exstrueret, non turpi modo, verum etiam temerario mendacio incubuit. Cognosce, qui nescis, et crede nobiscum. Mortem simulat; subterraneo latitat, [9]septennio illic patientiam damnat, interea quae de posteris defunctis ad fidem rerum esset relaturus ab unica conscia et ministra matre cognoscit; ut satis sibi visus est corpulentiam interpolasse ad omnem mortui veteris horrorem, de adytis fallaciae emergit, ut ab inferis redditus. Quis non crederet revixisse quem crediderat obisse, audiens praesertim ab eo quae de posteris mortuis nisi apud inferos non videretur cognoscere potuisse? Sic ex mortuis vivos effici senior sermo est. Quid enim, si et iunior? Neque veritas desiderat vetustatem, neque mendacium devitat novellitatem. Teneo plane falsum, antiquitate generosum; quidni falsum, cuius testimonium quoque ex falso est? Quomodo credam non mentiri Pythagoram, qui mentitur ut credam? quomodo mihi persuadebit [10]Aethalidem et Euphorbum et Pyrrhum piscatorem et [11]Hermotimum se retro ante Pythagoram fuisse, ut persuadeat vivos ex mortuis effici, qui iterum se Pythagoram peieravit? Quanto enim credibilius ipse ex semetipso [12]semel redisset in vitam quam totiens alius atque alius, tanto et in durioribus fefellit, [13]qui molliora mentitus est. Sed clypeum Euphorbi olim Delphis consecratum recognovit, et suum dixit, et de signis vulgo ignotis probavit. Respice ad [14]hypogeum eius, et si capit, crede. Nam qui talem commentus est stropham, cum iniuria bonae valetudinis, cum fraude vitae septennio excruciatae infra terram inedia, ignavia, umbra, cui tanti fuit fastidium caeli, quam non accesserit temeritatem, quam non [15]temptaverit curiositatem, ut ad notam [16]clypei illius perveniret? Quid autem, si in historiis aliquibus occultioribus [17]repperit? Quid si defectae iam traditionis superstites aliquas famae aurulas hausit? Quid si ab [18]aedituo redempta clam inspectione cognovit? Scimus etiam [19]magiae licere explorandis occultis [20]per catabolicos et [21]paredros et pythonicos spiritus. Non enim et [22]Pherecydes, Pythagorae magister, his [23]forsitan artibus divinabat, ne dicam somniabat? Quid si idem

8. de animarum *B.* animarum de *Cab.* 9. septennio illic patientiam *B.* septenni se illic patientia *reliqui.* 10. Ephalidem *B.* 11. Hermotimum *ab.* Hermippum *BC., Fulv. Ursinus.* 12. semel *b., de emendat. Fulv. Ursini.* semet *B. Omitt. reliqui.* 13. *His verbis* qui molliora *pergit A.* 14. hypogium *A.* 15. temptaverit *A. Ubique.* tentavit *reliqui.* 16. clipei *A. Ubique.* 17. repperit *AβB.* reperit *reliqui.* 18. aedetuo *Aβ.* 19. magiae licere *Ab.* magiae elicere *B.* magos elicere *reliqui.* 20. procatabolicos *C.* 21. parhedros *A.* 22. Pyrecides *A.* 23. forsitan *A.* forsan *reliqui.*

daemon in illo fuit qui et in Euphorbo res sanguinis [24]gessit? Denique qui se [25]Euphorbum ex argumento [26]clypei probarat, cur neminem Troianorum commilitonum aeque recognovit? Nam et illi iam revixissent, si vivi ex mortuis fierent.

Cap. XXIX. Mortuos quidem ex vivis effici constat, non ideo tamen et ex mortuis vivos. Ab initio enim vivi priores, unde ab initio aeque mortui posteriores. Non aliunde quam ex vivis. Illi [1]habuerunt unde [2]potius orirentur, dum ne ex mortuis. Isti non [3]habuerunt unde magis deducerentur, [4]nisi ex vivis. Igitur si ab initio viri non ex mortuis, cur postea ex mortuis? Defecerat ille, quicunque est; [5]originis fons? An formae paenituit? et quomodo in mortuis salva est? Non quia ab initio mortui ex vivis, idcirco semper ex vivis? Aut enim in utraque parte forma initii perseverasset, aut in utraque mutasset, [6]ut si vivos ex mortuis postea fieri oportuerat, perinde oporteret etiam non ex vivis effici mortuos. Si non peraequare deberet fides institutionis, non usquequaque contraria ex contrariis reformari alternant. Et nos enim opponemus contrarietates nati et innati, visualitatis et caecitatis, iuventae et senectae, sapientiae et insipientiae; nec tamen [7]ideo innatum de nato provenire, quia contrarium ex contrario fiat, nec [8]visualitatem iterum ex caecitate, [9]quia de visualitate caecitas accidat, nec iuventam rursus de senecta [10]revivescere, quia ex iuventa senecta marcescat, nec insipientiam [11]ex sapientia denuo [12]obtundi, quia [13]de insipientia sapientia acuatur. Haec et Albinus Platoni suo veritus subtiliter quaerit contrarietatum genera distinguere. Quasi non et haec tam absolute in contrarietatibus posita sint quam et illa quae [14]ad sententiam magistri sui [15]interpretantur, vitam dico et mortem. Nec tamen ex morte vita reddatur quia ex vita mors deferatur.

Cap. XXX. Quid autem ad cetera respondebimus? Primo enim si ex mortuis vivi, sicut mortui ex vivis, unus omnino et idem numerus semper haesisset omnium [1]hominum, ille scilicet numerus qui primus vitam introisset. Priores enim [2]mortuis vivi, dehinc mortui ex vivis, [3]et rursus ex mortuis vivi. Et dum hoc semper ex [4]isdem, ita totidem semper, qui ex [5]isdem. [6]Nam neque plures aut paucio-

24. gessit *Cab.* cesait *AB.* 25. in Euphorbum *A.* 26. clipei *A.*

Cap. XXIX. 1. habuerunt *Ab.* habuerant *reliqui.* 2. potius orirentur rentur *Aφ.* errentur *B.*) *ABb.* proficiscerentur *Ca.* 3. habuerunt *Ab.* habe- *reliqui.* 4. nisi ex vivis *om. Ca.* 5. origini *Ab.* 6. ut si *BCa.* Si ut idoneo *Aφ.* 8. cuiusualitatem *A.* 9. quia de visualitate *om. A.* 10. re- vescere *A.* reviviscere *reliqui.* 11. in sapientiam *A.* 12. obtendi *Ca.* 13. de *AB.* ex *Cab.* 14. ad sententiam *BmgCab.* absentiam *AB.*

Cap. XXX. 1. hominum *om. Ab.* 2. ex mortuis *BCa.* 3. et rursus ex mortuis vivi *om. A.* 4. hisdem *A.* iisdem *reliqui.* 5. isdem *A.* iisdem 6. Nam *om. Ab.*

res exissent quam [7]redissent. Invenimus [8]autem apud Commentarios etiam Humanarum Antiquitatum paulatim humanum genus exuberasse, dum [9]Aborigines vel vagi vel extorres vel gloriosi quique occupant terras, ut Scythae [10]Parthicas, [11]ut Temenidae Peloponnesum, ut Athenienses Asiam, ut [12]Phryges Italiam [13]et Phoenices Africam, dum sollemnes etiam [13b]migrationes, quas [14]ἀποικίας [15]appellant, consilio exonerandae popularitatis, in alios fines examina gentis eructant. Nam et [16]Aborigines nunc in suis sedibus permanent, et alibi amplius gentilitatem feneraverunt. Certe quidem ipse orbis in promptu est, cultior de die et instructior pristino. Omnia iam pervia, omnia nota, omnia negotiosa, solitudines famosas retro fundi amoenissimi obliteraverunt, silvas arva domuerunt, feras pecora fugaverunt, [17]harenae seruntur, saxa panguntur, paludes eliquantur, tantae [18]urbes quantae non casae quondam. Iam nec insulae horrent, nec [19]scopuli terrent; ubique domus, ubique populus, ubique respublica, ubique vita. Summum testimonium frequentiae humanae. Onerosi sumus mundo, vix nobis elementa sufficiunt, et necessitates [20]artiores, et [21]querellae apud omnes, dum iam nos natura non [22]sustinet. Revera lues et fames et bella et voragines civitatum pro remedio deputanda, [23]tamquam tonsura [24]insolescentis generis humani; et tamen, cum eiusmodi secures maximam mortalium vim semel caedant, [25]nunquam restitutionem eius vivos ex mortuis reducentem post mille annos semel orbis expavit. Et hoc enim sensibile fecisset aequa vis amissionis et restitutionis, si vivi ex mortuis fierent. Cur autem mille annis post, [26]et non statim ex mortuis vivi, cum, si non statim supparetur quod [27]erogatum, in totum absumi periclitetur praeveniente restitutionem defectione, quia nec [28]pariasset commeatus hic vitae miliario tempori longe scilicet brevior et idcirco facilior ante extingui quam redaccendi? Igitur quae hoc modo intercidisset, si vivi ex mortuis fierent, quando non intercidit, non erit credendum vivos ex mortuis fieri.

Iam vero si ex mortuis vivi, utique singuli ex singulis. Singu- Cap. XXXI.

7. redissent *A. Rigaltius.* redirent *BCab.* 8. etiam *AB.* 9. ab origine *ABmg.* 10. Particas *AB.* Parthicam *Fulv. Ursinus.* 11. ut Temenidae Peloponnesum *Ios. Scaliger.* ut Menidae Peloponnesum *BCa.* ut Amyclae Peloponnesum *b., cum Fulvio Ursino. In A. haec verba desiderantur.* 12. Phyges *B.* 13. et *AB.* ut *reliqui.* 13b. emigrationes *in A. legit Rigaltius.* 14. ἀποικίας *ABmgb.* μετοικίας *BCa.* 15. vocant *A.* 16. Aborigines *b., de emendat. Fulvii Ursini.* origines *ABCa.* 17. harenae *ABCa.* arenae *b.* 18. urbes iam quantae *b.* iam urbes quantae *Fulv. Ursinus.* 19. scopoli *A.* 20. artiores *ABb.* arctiores *reliqui.* 21. querellae *A.* querelae *reliqui.* 22. sustineret *Aφ.* 23. tamquam *Aβ. Ubique fere.* 24. inolescentis *b.* 25. numquam *Aβ. Ubique fere.* 26. et non *om. A.* 27. erogatur *b., cum Fulvio Ursino.* 28. parias, sed *B.*

lorum ergo corporum [1]animas ut singulas in singula corpora reverti oportuerat. Porro si et binae et trinae et quinae usque uno utero resumuntur, non erunt ex mortuis vivi, quia non singuli ex singulis. Et hoc autem modo primordii forma [2]signatur, cum et nunc plures animae de una proferuntur. Item cum varia aetate [3]discedant animae, cur una revertuntur? Omnes enim ab infantia [4]imbuuntur. [5]Quale est autem ut senex defunctus infans revertatur? si decrescit foris anima [6]retrograda aetate, quanto magis erat ut progressior reverteretur mille post annis? Certe vel coaetanea suae mortis, ut aevum quod reliquisset iterum recepisset. Sed et si [7]eaedem semper revolverentur, licet non corporum quoque formas [7b]easdem, tamen vel ingeniorum et studiorum et [7c]affectionum pristinas proprietates secum referre deberent, quoniam temere [8]eaedem haberentur carentes [9]his per quae [10]eaedem probarentur. Unde scias, inquis, an ita quidem fiat occulte, sed conditio miliarii aevi interimat facultatem recensendi, [11]quia ignotae tibi revertuntur? Atquin scio non ita fieri, cum [12]Pythagoran Euphorbum mihi opponis. [13]Ecce enim [14]Euphorbum, militarem et bellicam animam satis constat vel de ipsa gloria clypeorum [14b]consecratorum, [15]Pythagoran vero tam residem et imbellem, ut proelia tunc Graeciae vitans [16]Italiae maluerit [17]quietem geometriae et astrologiae et musicae devotus, alienus studio et affectu Euphorbi. Sed et Pyrrhus ille fallendis piscibus agebat, Pythagoras contra [18]nec edendis, ut animalibus abstinens. [19]Aethalides autem et [20]Hermotimus fabam quoque in pabulis communibus irruerat, Pythagoras vero ne per fabalia quidem transeundum discipulis suis tradidit. Quomodo ergo [21]eaedem animae recuperantur, quae nec ingeniis nec institutis nec victibus eaedem probabuntur? Iam nunc de tanto [22]Graeciae censu [23]quatuor solae animae recensentur. Sed et quid utique de solo Graeciae censu, [24]ut non ex omni gente, [25]et ex omni aetate ac dignitate, ex omni denique sexu, et [26]μετεμψυχώσεις et μετε-

Cap. XXXI. 1. anima *edd. Semleri et Leopoldi. Vitiose.* 2. signatur *Bmg.* singulatur *ABb.* 3. discedant *AB.* decedant *reliqui.* 4. imbuuntur. Quale *A* imbuuntur, qua infans revertatur (revertitur *Fr. Iunius*). Quale *BCa.* 5. quod *Af* 6. retrogradua *A.* 7. aedem *A.* eadem *Bmg.* 7b. easdem, licet non [illegible] tamen quoque fortes casam vel ingeniorum *BCa.* 7c. adiectionum *BCa.* 8. eadem *A.* 9. iis *b.* 10. aedem *A.* 11. quia ignotae tibi (*Aβ*)*b.* quia (qua) ignorata et ibi *BCa.* qua ignota et ibi *Aφ.* quia ignota et sibi *Ios. Mercerus.* 12. Pythagoram, Euphorbum *BCab.* pythagoran euporbum *A.* 13. Ecce enim Euphorbum mihi opponis, ecce *BCa.* 14. Euphorbum *om. A.* 14b. consecrator *A.* 15. Pythagoram *BCab.* 16. in italiae *A.* 17. quiete *A.* 18. recedentis *A.* 19. Aethalides *AB.* Ephalides *C.* 20. Hermotimus *ab., de emendat., Pauli Leoperdi.* Hermippus *BC.* Ermippus *A.* 21. aedem *A.* 22. Graegie *Aβ.* gregie *Aφ.* 23. quatuor — — Graeciae censu *om. A.* 24. ut *delet Fulc. Ursinus.* 25. et ex omni ex *reliqui.* 26. μετεμψυχώσεις et μετενσωματώσεις *b.* μετεμψύχωσις et

ωματώσεις [27]quotidie existant, cur solus Pythagoras alium atque ium se recognoscat, non et ego? aut si privilegium philosopho- ım est, et utique Graecorum, quasi non et Scythae et Indi philo- ɔphentur, cur neminem [28]se retro meminit Epicurus, neminem hrysippus, neminem Zeno, ne ipse quidem Plato, quem forsitan estorem credidissemus ob mella facundiae?

[1]Sed enim Empedocles, qui se deum delirarat, idcirco, opinor, Cap. XXXII. edignatus aliquem se heroum recordari, [2]Thamnus et piscis fui, ıquit. Cur non magis et pepo, tam insulsus, et chamaeleon, tam ıflatus? Plane ut piscis, ne aliqua [3]sepultura conditiore putesce- ɛt, assum se maluit in [4]Aetnam praecipitando. Atque exinde in lo finita sit metensomatosis, ut aestiva coena post assum. [5]Per- ıde igitur et hic [6]dimicemus necesse est adversus [7]portentosiorem raesumptionem, bestias ex hominibus et homines ex bestiis revol- entem. Viderint thamni. Licebit et [8]raptim; ne plus ridere quam ocere cogamur. Dicimus animam humanam nullo modo in bestias ıosse transferri, etiamsi secundum philosophos ex [9]elementiciis ubstantiis [10]censeretur. Sive enim ignis anima, sive aqua, sive anguis, sive spiritus, sive aër, sive lumen, recogitare debemus ontraria quaeque singulis speciebus animalia: igni [11]quidem ea quae igent, colubros, stelliones, salamandras, etiam quaecunque de emulo producentur elemento, de aqua scilicet: Perinde contraria [12]aquae illa quae arida et [13]exsucida; denique siccitatibus gaudent [14]locustae, papiliunculi, chamaeleontes: item contraria sanguini quae arent purpura eius, [15]cochleas, vermiculos et maiorem piscium ensum: spiritui vero contraria quae spirare non videntur, carentia ıulmonibus et arteriis, culices, formicas, tineas et hoc genus mi- ıutalia: item aëri contraria, quae semper subterraneum et sub- ıquaneum viventia carent haustu eius (res magis quam nomina [16]noveris): item contraria lumini quae caeca in totum, vel solis

ıετενσωμάτωσις *BCa*. metempsycosis et metemsomatosis *A*. 27. cotidie *BC*. 28. se *Ab*. et *reliqui*.

Cap. XXXII. 1. ANIMAE *ΜΕΤΕΜΨΥΧΩΣΙΣ* ET *ΜΕΤΕΝΣΩΜΑΤΩΣΙΣ*. ıed enim *B*. AD METEMPSYCHOSIS ET METENSOMATOSIS. Sed enim *A*. AD- ıERSVS PYTHAGORAE ET EMPEDOCLIS OPINIONES DE METEMPSYCHOSI ET ıETENSOMATOSI. Sed enim *C*. 2. tamnus *Aφ*. 3. sepultura conditiore pu- ɛsceret *b., de emendat. Fulv. Ursini*. sepultura conditio reputesceret *AB*. sepul- ıurae conditio reputesceret *Ca*. sepulturae condicione putesceret *Ios. Mercerus*. 4. Aethnam *AB*. 5. Perinde *ABmgCab*. Proinde *B*. 6. demicemus *A*. 7. por- ensiorem *Aφ*. 8. raptim *b*. lapti *ABC*. lapathi *a., cum Latinio, qui et alteram pse proposuit emendationem* licet bis elati. *Fulv. Ursinus volebat* licebit et lupati. 9. elementiciis substanciis *Aβ*. 10. censetur *Aφ*. 11. quidem *om. A*. 12. aquae *Fr. Iunius*. utique *b., de emendat. Fulvii Ursini*. atque *ABCa*. 13. exucida *BC*. exsucina *A*. exuccida *a*. exsuccida *b*. 14. lucustae *A*. 15. cocleas *Aβ*. 16. noveris *ABab*. noverim *BmgC*.

tenebris habent oculos, talpas, vesperugines, noctuas. Haec ut ex apparentibus et manifestis [17]substantiis doceam. Ceterum si et atomos Epicuri tenerem, et numeros Pythagorae viderem, et ideas Platonis offenderem, et entelechias [18]Aristotelis occuparem, invenirem fors his quoque speciebus animalia quae nomine contrarietatis opponerem. Contendo enim ex quacunque substantia supra dicta constitisset humana anima, non potuisse [19]eam in tam contraria unicuique substantiae animalia reformari et censum eis de sua translatione conferre, a quibus excludi ac respui magis haberet quam admitti et capi nomine huius primae contrarietatis, quae substantivi status diversitatem committit, tunc et reliquae per consequentem ordinem cuiusque naturae. Nam et sedes alias humana anima sortita est et victus et instructus et sensus et affectus et concubitus et fetus; item ingenia, tum opera, gaudia, taedia, vitia, cupidines, voluptates, valetudines, medicinas, suos postremo et vitae modos et exitus mortis. Quomodo igitur illa anima quae terris inhaerebat, nullius sublimitatis, nullius profunditatis intrepida, ascensu etiam [20]scalarum fatigabilis, submersu etiam piscinarum strangulabilis, aëri postea insultabit in aquila aut mari postea desultabit in anguilla? Quomodo item pabulis liberalibus et delicatis atque curatis educata, non dico paleas, sed spinas et agrestes amaritudines frondium et bestias [20b]sterquiliniorum, vermium etiam [21]venena ruminabit, si in capram transierit, vel in coturnicem, immo [22]et cadaverinam, immo et humanam, sui utique memor in urso et leone? [23]Sic et cetera ad incongruentiam [24]rediges, ne singulis perorandis immoremur. [25]Ipsius animae humanae quisquis modus, quaecunque mensura, quid faciet in amplioribus longe vel minutioribus animalibus? Necesse est enim [26]et corpus omne anima compleri, et animam omnem [27]corpore obduci. Quomodo ergo anima hominis complebit elephantum? quomodo item [28]obducetur in culice? si tantum [29]extendetur aut [30]contrahetur, profecto periclitabitur. Et ideo adicio, [31]si nulla ratione capax est huiusmodi translationis in animalia nec modulis corporum nec ceteris naturae suae legibus [32]adaequantia, numquid ergo demutabitur secundum qualitates generum et vitam eorum [33]contrariam humanae vitae, facta et ipsa contraria humanae

17. substanciis *Aβ., pro more.* 18. Aristotilis *A., pro more.* 19. iam *ABmg.* 20. scalarum fatigabilis, submersu etiam *om. A.* 20 b. sterquilinorum *Aφ. m. sec.* 21. venenarum inabit *B.* 22. et *om. A.* 23. Si caetera *A.* 24. rediges *Ab.* redige *reliqui.* 25. Ipse *A.* 26. et *om. A.* 27. corpori *ABmg.* 28. obducetur *b., de emendat. Fulvii Ursini.* obduceretur *reliqui.* 29. extendetur *AB., Fulv. Ursinus.* extenderetur *reliqui.* 30. contrahetur *b., de emendat. Fulvii Ursini.* contraheretur *ABCa.* 31. si *ABb.* quod *reliqui.* 32. anaequantia *A.* 33. Contrarium *Aφ.*

scopulos, cui non expediat apud [26]Pythagoran et Empedoclem sententiam pati? Nam et qui laboribus atque servitiis puniendi in asinos utique et mulos recorporabuntur, quantum sibi de pistrinis et aquilegis rotis gratulabuntur, si metallorum et ergastulorum et operum [27]publicorum ipsorumque carcerum, licet otiosorum, recordentur! [28]Perinde qui integre morati commendaverint iudici vitam, quaero praemia, sed potius invenio supplicia. Nimirum magna merces bonis in animalia quaecunque restitui. Pavum se meminit Homerus Ennio somniante; sed poëtis nec vigilantibus credam. Etsi pulcherrimus pavus et quo velit colore cultissimus: sed tacent pennae, sed displicet vox, [28b]et poëtae nihil aliud quam cantare malunt. Damnatus est igitur Homerus in pavum, [29]non honoratus. Plus de saeculi remuneratione gaudebit, pater habitus liberalium disciplinarum, ut malit famae suae ornamenta quam [30]caudae. Age nunc, ut poëtae in pavos vel in cycnos transeant, si vel cycnis decora vox est, quod animal indues viro iusto [31]Aeaco? quam bestiam integrae feminae Didoni? quam volucrem patientia, quam pecudem sanctimonia, quem piscem innocentia sortientur? Omnia famula sunt hominis, omnia subiecta, omnia mancipata. Si quid horum futurus est, [32]deminoratur illic ille cui ob merita vitae imagines, statuae [33]et tituli, honores publici, privilegia rependuntur, cui curia, cui populus suffragiis immolat. O iudicia divina post mortem humanis [34]mendaciora, [35]contemptibilia de poenis, fastidibilia de gratiis, quae nec pessimi metuant nec optimi cupiant, [36]ad quae magis scelesti quam sancti quique properabunt, illi, ut iustitiam saeculi citius evadant, isti, ut tardius eam capiant. Bene philosophi docetis, utiliter suadetis, leviora post mortem supplicia vel praemia, cum, si quod iudicium animas manet, gravius [37]debeat credi in dispunctione vitae quam in administratione, quia nihil plenius quam quod extremius, nihil autem plenius quam quod divinius. Deus itaque iudicabit plenius, quia extremius per sententiam aeternam tam supplicii quam refrigerii, nec in bestias, sed in sua corpora revertentibus animabus. Et hoc semel, [38]et in eum diem quem solus pater novit, ut pendula expectatione sollicitudo fidei

26. Phytagoran et Empedoclen *A*. 27. publicorumque carcerum *A*. 28. Prinde *A*. proinde *B*. 28 b. *Verba* et poëtae — — malunt *uncinis inclusa sunt in b*. 29. non honoratus *Bmgab*. honoratus *AB*. 30. caudae. Age *b., de emendat. Latinii, et los. Merceri*. caudae. At age *los. Scaliger*. gaude. age *Aφ*. gaudae. Age *Aβ*. gaudeat. Age *reliqui*. gaudia *Fulv. Ursinus*. 31. Aeaco *b., de emendat. Fulvii Ursini*. Deiocae *a., de emendat. Pauli Leopardi Emendatt. VIII*, 3. Deloco *C*. de loco *AB*. Deioci *Latinius*. 32. diminoratur *ABCa*. 33. et *om. A*. 34. mendiciora *a*. 35. contemptebilia *Aβ*. 36. ad quae *b., cum Fulvio Ursino*. at quae *A*. atque *BCa*. ad quem *los. Mercerus*. 37. debet *A*. 38. et *om. A*.

probetur, semper diem observans, dum semper ignorat, quotidie timens, quod quotidie sperat.

Cap. XXXIV. [1]Nulla quidem [2]ad hodiernum dementiae huiusmodi sententia erupit [3]sub nomine haeretico quae humanas animas [4]refingat in bestias. Sed necessarie hanc quoque [5]speciem intulimus et exclusimus ut superioribus cohaerentem, quo perinde in [6]pavo retunderetur Homerus sicut in Pythagora Euphorbus, atque ita hac etiam [7]metempsychosi sive metensomatosi repercussa illa rursus caederetur quae aliquid haereticis [7b]sumministravit. Nam et Simon Samarites in [8]Actis Apostolorum redemptor spiritus sancti, posteaquam damnatus ab [9]ipso cum pecunia sua [9b]interitum frustra flevit, conversus ad veritatis expugnationem quasi pro solatio ultionis, fultus etiam artis suae viribus, ad praestigias virtutis alicuius [10]Helenen quandam Tyriam de [11]loco libidinis publicae eadem pecunia redemit, dignam sibi mercedem pro spiritu sancto. Et se quidem [12]fingit summum patrem, illam vero iniectionem suam primam, qua iniecerat angelos [13]et archangelos condere: huius eam propositi compotem exsilisse de patre et in inferiora desultasse, atque illic praevento patris proposito angelicas potestates genuisse, ignaras patris artificis mundi huius; ab his [14]compari inde animo retentam, ne digressa [15]ea alterius genimina viderentur, et idcirco omni contumeliae addictam, ut [16]nusquam discedere depretiatam liberet, humanae quoque formae [17]succidisse velut vinculis carnis coercendam; ita multis aevis per alios atque alios habitus femininos volutatam etiam illam Helenam fuisse exitiosissimam Priamo, et Stesichori postea oculis, quem [18]et excaecasset ob convicium carminis, dehinc reluminasset ob satisfactionem laudis; proinde migrantem eam de corporibus in corpora postrema dedecoratione sub titulo prostitisse Helenam viliorem. Hanc igitur esse ovem perditam, ad quam descenderit [19]pater summus, Simon scilicet, et primum recuperata ea et revecta, nescio humeris an feminibus, exinde ad hominum respexerit salutem quasi per vindictam liberandorum ex illis angelicis potestatibus, quibus fallendis et ipse configuratus aeque, [20]et hominibus hominem ementitus, in Iudaea quidem filium,

Act. App. VIII, 18 sqq.

Cap. XXXIV. 1. ADVERSVS OPINIONEM SIMONIS HAERETICI. Nulla *ABC*. 2. in *Ab*. 3. suo *A*. 4. revincat *Bmg*. 5. speciem *Aβ*. *Ut solet*. 6. pavo retunderetur *Ab*. pavone tunderetur *reliqui*. 7. sumministravit *Aβ*. subministravit *reliqui*. 8. hactis *Aβ*. 9. Petro *aut* apostolo *maluit Ios. Mercerus*. 9b. interitum (*Aφ*)*BCa*. in interitum (*Aβ*)*b*. 10. Helenen *A*. Helenem *B*. Helesi *C*. Helenam *ab*. 11. locis *A*. 12. finxit *b*., *cum Latinio*. 13. et archangelos *om. A*. 14. compari inde animo *ego*. vero per invidiam *b*., *cum Latinio*, *ex Irenaeo I*, 23. non (non *om. a*.) perinde animo (animam *Aφ*. *m. pr*.) *ABCa*. 15. ea alterius *Cb*. ea alter *Bmg*. ex alterius *AB*. 16. nunquam *Bmg*. 17. succedisse *A*. 18. et *om. A*. 19. patrem *A*. 20. et hominibus *ABb*. hominibus et *Ca*.

in Samaria vero patrem gesserit. O Helenam inter poëtas [21]et haereticos laborantem, tunc adulterio, nunc stupro infamem! Nisi quod de Troia gloriosius eruitur quam de lupanari; [22]mille navibus de Troia, nec mille denariis forsitan de lupanari. Erubesce, Simon, tardior in requirendo, inconstantior in [23]retrahendo. At Menelaus [24]statim insequitur amissam, statim [25]repetit ereptam, decenni proelio extorquet, non latens, [26]non fallens, non [27]cavillabundus. Vereor ne ille magis pater fuerit qui circa Helenae recuperationem et vigilantius et [28]audentius et diutius laboraverit.

[1]Sed non tibi soli metempsychosis hanc fabulam instruxit. Cap. XXXV. Inde etiam Carpocrates utitur pariter magus, pariter fornicarius, etsi Helena minus. Quidni? cum propter omnimodam divinae et humanae disciplinae eversionem constituendam recorporari animas asseveraverit. Nulli enim vitam istam rato fieri nisi universis quae arguunt eam expunctis, quia non natura quid malum habeatur, sed opinione. Itaque metempsychosin necessarie imminere, si non in primo quoque vitae huius commeatu omnibus inlicitis satisfiat. Scilicet facinora tributa sunt vitae. Ceterum totiens animam revocari habere quotiens minus quid intulerit, reliquatricem delictorum, donec exsolvat novissimum quadrantem, detrusa identidem in car- Matth. V, 26. cerem corporis. Huc enim temperat totam illam [2]allegorian domini certis interpretationibus relucentem, et primo quidem simpliciter intellegendam. Nam [3]et ethnicus homo adversarius noster est, [4]incedens in eadem via vitae communis. Ceterum oportebat nos de I Cor. V, 10. mundo exire, si cum illis conversari non liceret. Huic ergo [5]bonum Luc. VI, 45. animi praestes [6]iubet. Diligite [7]enim inimicos vestros, inquit, [8]et Luc. VI, 27. XII, 58. orate pro maledicentibus vos, ne aliquo commercio negotiorum Matth. V, 25. iniuria provocatus abstrahat te ad suum iudicem, et [9]in custodiam delegatus ad exsolutionem totius debiti arteris. Tum si in diabolum transfertur adversarii mentio, ex observatione comitante cum illo quoque moneris eam inire concordiam quae deputetur ex fidei conventione; pactus es enim [10]renuntiare ipsi et pompae et angelis eius. Convenit inter vos de isto. Haec erit amicitia [11]observatione sponsionis, ne quid eius postea resumas ex his quae [12]eierasti, quae illi reddidisti, ne te ut fraudatorem, ut pacti transgressorem

21. sed *B*. 22. mille navibus — — lupanari *om. A*. 23. trahendo *A*. 24. statim insequitur amissam *om. A*. 25. perpetit *A*. 26. non fallens *om. Aβ*. 27. cavellabundus *A*. 28. exaudentius *A*.

Cap. XXXV. 1. AD (ADVERSVS *C*.) CARPOCRATIS OPINIONEM. Sed *ABC*. 2. allegorian *Aφ*. allegoriam (*Aβ*)*BCab*. 3. et *om. Aφ*. 4. incaedens in eadem viam *A*. 5. boni *A*. 6. inbet *om. A*. 7. enim *om. Ab*. 8. et *om. Ca*. 9. ad *A*. 10. renuntiasse *Aφ*. 11. observatione *ABCb*. observatio *Bmga*. 12. ei eierasti *BCa*.

Apoc. XII, 10. iudici deo obiciat, [13]sicut eum legimus alibi sanctorum criminatorem et de ipso etiam [14]nomine delatorem, et iudex te tradat angelo
Matth. V, 25. executionis, et ille te in carcerem mandet infernum, unde non dimittaris, nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expensa. Quid his sensibus aptius? quid his interpretationibus verius? Ceterum [15]apud Carpocratem si omnium facinorum debitrix anima est, quis erit inimicus et adversarius eius intellegendus? credo, [16]mens melior, quae illam in aliquid innocentiae inpegerit adigendam rursus ac rursus in corpus, donec in nullo rea deprehendatur bonae vitae. Hoc est ex malis fructibus bonam arborem intellegi, id est ex pessimis praeceptis doctrinam veritatis agnosci. Spero huiusmodi haereticos Heliae quoque invadere exemplum, tanquam in [17]Ioanne [18]sic repraesentati, ut metempsychosi [19]patrocinetur pro-
Matth. XVII, 12. nuntiatio domini: Helias iam venit, et non cognoverunt eum. et
Matth. XI, 14. alibi: Et si vultis audire, hic est Helias, qui venturus est. Numquid ergo et Iudaei ex opinione Pythagorica consulebant [20]Ioannem:
Io. I, 21. Tu es Helias? et non ex praedicatione divina: Et ecce mittam vo-
Malach. IV, 5. bis [21]Helian Thesbiten? Sed enim metempsychosis illorum revocatio est animae iam pridem morte functae et in aliud corpus iteratae.
II Reg. II, 11. Helias autem non ex decessione vitae, sed ex translatione venturus est, nec corpori restituendus, de quo non est exemptus, sed mundo reddendus, de quo est translatus, non ex postliminio vitae, sed ex supplemento prophetiae, idem et ipse, et sui nominis et sui hominis. Sed quomodo Helias [22]Ioannes? Habes angeli vocem: Et
Luc. I, 17. ipse, inquit, praecedet coram populo in virtute et in spiritu Heliae. non in anima eius nec in carne. Hae enim substantiae sui cuiusque
Num. XII, 2 sqq. sunt hominis. Spiritus vero et virtus extrinsecus conferuntur ex dei gratia; ita et transferri in alterum possunt ex dei voluntate, ut factum est retro de [23]Mosei spiritu.

Cap. XXXVI. [1]In has quaestiones inde, opinor, excessimus quo nunc revertendum est. Constitueramus animam in ipso et ex ipso seri homine, et unum esse a primordio semen, sicut et carnis in totum generis examen, propter aemulas scilicet opiniones philosophorum et haereticorum, et illum sermonem Platonis veternosum. Nunc ordinem sequentium exinde tractatuum teximus. Anima in utero seminata pariter cum carne pariter cum ipsa sortitur et sexum. ab

13. sicuti *a*. 14. nomine diaboli delatorem *BCa*. 15. ad Carpocraten *A*. 16. meus *B*. 17. Iohanne *A*. *Ubique fere*. 18. sic *om*. *Ab*. 19. patrocinatur praenuntio *Ab*. 20. Iohannem *Aβ*. Iohannen *Aφ*. 21. Helian *A*. Helian *ceteri liqui*. 22. Iohannes *A*. 23. Mosei *ABCa*. Mosis *b*.

Cap. XXXVI. 1. DE SEXV ANIMAE ET CARNIS (CARNIS ET ANIMAE *AB*) PARITER ORIENTE. In has *AB*. DE SEXV ANIMAE ET CARNIS QVOD SIMUL IN VTERO FORMENTVR. In has *C*.

pariter, ut in causa sexus neutra substantia teneatur. Si enim [2]in seminibus utriusque substantiae [3]aliquam [4]intercapedinem eorum conceptus admitteret, ut aut caro [5]aut anima prior seminaretur, esset etiam sexus proprietatem alteri substantiae adscribere per temporalem [6]intercapedinem seminum, ut aut caro animae aut anima carni insculperet sexum, quoniam et Apelles, non pictor, sed haereticus, ante corpora constituens animas viriles ac [7]muliebres, sicut [8]ab Philumena didicit, utique carnem ut posteriorem ab anima facit accipere sexum. Et qui animam post partum [9]carni superducunt, utique ante formatae marem aut feminam de carne sexum praeiudicant animae. Utriusque autem substantiae [10]indiscreta semina et [11]unita suffusio eorum communem subeunt generis eventum, qua lineas duxerit quaecumque illa est ratio naturae. Certe et hic se primordiorum forma testatur, cum masculus [12]temperius effingitur, prior enim Adam; femina aliquanto serius, posterior enim Eva. Ita diu caro informis est, qualis ex [13]Adae latere decerpta est, animal tamen et ipsa iam, quia et illam tunc Adae portionem [14]animam agnoscam. Ceterum et ipsam dei afflatus animasset, si non ut carnis, ita et animae ex Adam tradux fuisset in femina.

Cap. XXXVII.

[1]Omnem autem hominis in utero serendi, struendi, [2]fingendi paraturam aliqua utique potestas divinae voluntatis ministra modulatur, quamcumque [3]illam rationem agitare sortita. [4]Haec aestimando etiam superstitio Romana deam finxit Alemonam alendi in utero fetus, et Nonam et Decimam a [5]sollicitioribus mensibus, et Partulam, quae partum gubernet, et Lucinam, quae producat in lucem. Nos officia divina angelos credimus. Ex eo igitur fetus in utero homo a quo forma completa est. Nam et [6]Mosei lex tunc aborsus reum talionibus [7]iudicat, cum iam [8]hominis est causa, cum iam illi vitae et mortis status deputatur, cum [9]et fato iam inscribitur, etsi adhuc in matre vivendo cum matre plurimum communicat sortem. Dicam aliquid et de temporibus animae nascentis, [10]ut ordinem decurram. Legitima nativitas ferme decimi mensis ingressus est. Qui numeros ratiocinantur, et decurialem numerum ut exinde reliquorum [11]parentem colunt, denique perfectorem nativi-

Exod. XXI, 22.

2. in *om. AB.* 3. in aliquam *AB.* 4. intercapidinem *Aφ.* 5. ut *A.* 6. intercapidinem *Aφ.* 7. mulieres *A.* 8. ab Philumena *b.* ad Philumena *A.* a Philomena *BCa.* 9. carnis ducunt *A.* 10. indiscreta *(Aβ)BmgCab.* discreta *AφB.* 11. unitas effusio *A.* 12. temperius *AB.* temporius *reliqui.* 13. Adae *om. A.* 14. animatam *b., cum Fulvio Ursino.*

Cap. XXXVII. 1. DE AETATE ANIMAE. Omnem *AB.* DE AETATE CARNIS ET ANIMAE. Omnem *C.* 2. figendi *A.* 3. illa *b., cum Fulvio Ursino.* 4. Hoc *A.* 5. sollitioribus *A.* 6. Mosei *A., los. Scaliger.* Moysis *b.* Moysi *BCa.* 7. indicit(?) *Aφ.* 8. hominis est causa cum iam illi *om. A.* 9. et *om. A.* 10. Ordine decurram *A.* 11. parentum *Ca.*

tatis humanae. Ego ad deum potius argumentabor hunc modum temporis, ut decem menses decalogo magis inaugurent hominem, ut tanto temporis numero nascamur quanto disciplinae numero [12]renascimur. Sed et cum septimo mense nativitas plena est, facilius quam octavo, honorem sabbati agnoscam, ut [13]quo die dedicata [14]est dei conditio, [15]eo mense interdum producatur dei imago. Concessum est properare nativitati, et [16]tamen [17]idonee occurrere in [18]hebdomadem, in auspicia resurrectionis et requietis et regni. Ideo ogdoas nos non creat; tunc enim nuptiae non erunt. [19]Societatem carnis atque animae iamdudum commendavimus a [20]concretione seminum ipsorum usque ad figmenti perfectionem. [21]Perinde nunc [22]et a nativitate defendimus, inprimis quod simul crescunt, sed [23]diversa ratione pro generum condicione, caro modulo, anima ingenio, caro habitu, anima sensu. Ceterum animam substantia crescere negandum est, ne etiam [24]decrescere substantia dicatur, [25]atque ita et defectura credatur; sed vis eius, in [26]qua naturalia peculia consita [27]retinentur, salvo substantiae modulo, quo a primordio inflata est, paulatim cum carne producitur. Constitue certum pondus auri vel argenti, rudem adhuc massam: collectus habitus est illi, et futuro interim minor, tamen continens intra lineam moduli totum quod natura est auri vel argenti. Dehinc cum in laminam massa laxatur, maior efficitur initio suo per [28]dilatationem ponderis [29]certi, non per adiectionem, dum extenditur, non dum augetur. Etsi sic quoque augetur, dum extenditur; licet enim habitu augeri, cum statu non licet. Tunc [30]et splendor ipse provehitur auri vel argenti, qui fuerat quidem et in massa, sed obscurior, non tamen [31]nullus. Tunc [32]et alii atque alii habitus accedunt pro facilitate materiae, qua duxerit eam qui [33]aget, nihil conferens modulo nisi effigiem. Ita et animae crementa reputanda, non substantiva, sed [34]provocativa.

Matth. XXII, 30.

Cap. XXXVIII. [1]Quamquam autem et retro praestruxerimus, omnia naturalia animae ipsi substantiae inesse pertinentia ad sensum et intellectum, et [2]ex ingenito animae censu, sed paulatim per aetatis spatia procedere et varie per accidentia evadere pro artibus, pro institutis.

12. nascimur *A*. 13. quoto *Ca*. 14. est *om*. *BCa*. 15. eo *Ab*. tuto *BCa*. 16. tam *b*. 17. idonee *Cab*. ideo ne *AφB*. idoneo ne *Aβ*. 18. ebdomadem *Aβ*. 19. sotietate *Aβ*. 20. congregatione *ABmg*. 21. Perinde *Ab*. Proinde rebus. 22. et nativitatem *A*. 23. divisa *Ab*. 24. adcrescere *Aβ*. crescere *Aφ*. 25. adque *Aβ*. 26. quantunaturalia *A*. 27. retinetur *A*. 28. dilationem *B*. 29. certa non ad periectionem *A*. 30. explendor *A*. *Probavit Nic. Rigaltius*. 31. nullum *Bmg*. 32. et *om*. *A*. 33. agit *ab*. 34. provectiva *Fr. Iunius*.

Cap. XXXVIII. 1. DE CIBIS QVOMODO AD ANIMAM PERTINEANT (PERTINERE VIDEANTVR *BC*.). Quanquam *ABC*. 2. ex *om*. *A*.

pro locis, pro dominatricibus potestatibus, quod tamen faciat ad carnis animaeque propositam nunc societatem, pubertatem quoque animalem cum carnali dicimus convenire, pariterque et illam suggestu sensuum, et istam processu membrorum exsurgere a quarto decimo fere anno, non quia Asclepiades inde sapientiam supputat, nec quia iura civilia abhinc agendis rebus attemperant, sed [3]quod et haec [4]de primordio ratio est. Si enim Adam et Eva ex agnitione boni et mali pudenda tegere senserunt, [5]ex quo id ipsum sentimus, agnitionem boni et mali profitemur. Ab his autem annis et suffusior et vestitior sexus est, et concupiscentia oculis arbitris utitur et communicat placitum, et intellegit quae sint, et fines suos ad instar ficulneae contagionis [6]prurigine accingit, et hominem de paradiso integritatis educit, exinde scabida etiam in ceteras culpas, [7]et [8]delinquendi non naturales, cum iam non ex instituto naturae, sed ex vitio. Ceterum proprie naturalis concupiscentia unica est alimentorum solummodo, quam deus et in primordio contulit: Ex omni ligno, inquit, edetis, et secundae post diluvium Gen. II, 16. geniturae supermensus est: Ecce dedi vobis omnia in escam tanquam [9]olera [10]foeni, [11]prospectans non tam animae quam carni, Gen. IX, 3 sq. etsi propter animam. Auferenda est enim argumentatoris occasio, qui quod anima desiderare videatur alimenta, hinc quoque mortalem eam intellegi cupit, quae cibis sustineatur, denique derogatis eis evigescat, postremo subtractis intercidat. Porro non solum proponendum est quisnam ea desideret, sed et cui; et si propter se, sed et cur, et quando, et quonam usque; tum quod aliud [12]natura desideret, aliud necessitate, aliud secundum proprietatem, aliud in causam. Desiderabit igitur cibos anima, [13]sibi quidem ex causa necessitatis, carni vero ex natura proprietatis. Certe enim domus animae caro est, et inquilinus carnis anima. [14]Desiderabit itaque inquilinus ex causa et necessitate huius nominis profutura domui toto [15]inquilinatus sui tempore, non ut ipse substruendus, nec ut ipse [16]loricandus, nec ut ipse tibicinandus, sed tantummodo continendus, quia non aliter contineri possit quam domo fulta. Alioquin licebit animae dilapsa domo ex destitutione [17]propriorum subsidiorum incolumi abire, habenti sua

3. qm̃ *Aφ*. 4. a primordio *Aβ*. 5. et quoad ipsum *A*. 6. prurigine *BmgCab*. purigine *AB*. 7. et delinquendi non naturales *om. b*. 8. delinquenti *Fr. Iunius*. 9. holera *BCa*. 16. feni *A*. 11. prospectans *b., cum Fulvio Ursino*. prospectam *AB*. prospectum *Ca*. 12. est natura desiderare *Bmga*. 13. si (*sed* sibi *in marg. ab ead. manu*) quidem *Aφ*. quidem *Aβ*. 14. Derabit *Aφ*. 15. inquilinatui *A*. 16. loricandus *b., de emendat. Latinii*. gloriandus *ABCa*. 17. priorum *AβBmg*.

firmamenta et propriae condicionis alimenta, immortalitatem, rationalitatem, sensualitatem, intellectualitatem, arbitrii libertatem.

Cap. XXXIX. Quae omnia nativitus animae collata idem, qui in primordio invidit, nunc quoque obumbrat atque depravat, quominus aut ultro prospiciantur aut qua oportet administrentur. [1]Cui enim hominum non adhaerebit spiritus nequam, ab ipsa etiam ianua nativitatis animas aucupabundus, vel qua invitatus tota illa puerperii superstitione? Ita omnes idololatria obstetrice nascuntur, dum [2]ipsi adhuc uteri infulis apud idola confectis redimiti genimina sua daemoniorum candidata profitentur, dum in partu Lucinae et Dianae [3]eiulatur, dum per totam [4]hebdomadam Iunoni mensa proponitur, dum ultima die Fata [5]Scribunda advocantur, dum prima etiam constitutio infantis super terram [6]Statinae deae sacrum est. Quis non exinde aut totum [7]filii caput [8]reatui vovet, aut [9]aliquem excipit crinem, aut tota novacula prosecat, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat, pro gentica, pro avita, pro publica aut privata devotione. Sic igitur et [10]Socraten puerum adhuc spiritus daemonicus invenit. Sic et omnibus genii deputantur, quod daemonum nomen est. Adeo nulla ferme nativitas munda est, utique ethnicorum. Hinc enim et apostolus ex sanctificato alterutro sexu sanctos procreari ait, tam ex seminis [11]praerogativa quam ex institutionis disciplina. Ceterum, inquit, immundi nascerentur, quasi designatos tamen [12]sanctitatis ac per hoc etiam salutis intellegi volens fidelium filios, ut huius spei [13]pignore matrimoniis, quae retinenda censuerat, [14]patrocinaretur. Alioquin meminerat dominicae definitionis: Nisi quis [15]nascetur ex aqua et spiritu, non [16]introibit in regnum dei, id est non erit sanctus.

Io. III, 5.

Cap. XL. Rom. V, 14. 21. [1]Ita omnis anima eo usque in Adam censetur, donec in Christo recenseatur, tamdiu immunda, quamdiu recenseatur; peccatrix autem, quia immunda, [2]respuens ignominiam suam et in carnem ex societate. Nam etsi caro peccatrix, secundum quam incedere prohibemur, cuius opera damnantur concupiscentis adversus spiri-

Cap. XXXIX. 1. NVLLAM FERE (PENE *C.*) ANIMAM SINE DAEMONIO ESSE. Cui enim *ABC.* 2. ipsa *AφB.* 3. heiulatur *A.* eiulantur *Bmg.* 4. hebdomadem *C.* 5. scribundo *Fr. Iunius.* 6. statim Aedeae *B.* Statim aedeae *Aφ.* Statimae deae *C.* 7. feli *AφB.* 8. ea tui *ABmg.* 9. aliquid excipit crimen *A.* 10. Socraten *B.* 11. procreativa *ABmg.* 12. sanctitatis ac (hac *A.*) per hoc etiam salutis *A*[illegible] sanctitati ac per hoc etiam saluti *b.* 13. pignore *Ab.* pignora *reliqui.* 14. patrocinaretur (*Aβ*)*Bb.* patrocinarentur (*Aφ*)*Ca.* 15. nascatur *BCa.* 16. ibit (*AB*)*b.* inibit *Aφ.*

Cap. XL. 1. QVOMODO CARO PECCATRIX DICATVR. Ita *ABC.* 2. respuens ignominiam suam et in carnem ex societate *ego.* respuens ignom[illegible] suam et in carnem et societatem *Bmg.* recipiens ignominiam ex carnis societate *BCab.* recipiens ignominiam ex carnis exsocietate *A.*

ım, ob quam carnales [3]notantur, non tamen suo nomine caro ıfamis. Neque enim de proprio sapit quid aut sentit ad suadenam vel imperandam peccatelam. Quidni? quae ministerium est, ministerium non quale servus vel minor amicus, [4]animati et omines, sed quale calix, vel quid aliud eiusmodi, corpus, non ıima. Nam et calix ministerium sitientis [5]est; nisi [6]tamen qui itit calicem sibi accommodarit, nihil calix ministrabit. Adeo nulla roprietas hominis in [7]choico, nec ita caro homo tanquam alia s animae et alia persona, sed res est [8]alterius plane substantiae alterius condicionis, addicta tamen animae ut suppellex, ut inrumentum in officia vitae. Caro igitur increpatur in scripturis, ıia nihil anima sine carne in operatione libidinis, gulae, [9]vinontiae, saevitiae, [10]idololatriae ceterisque carnalibus non sensibus, d effectibus. Denique sensus delictorum etiam sine effectibus ıputari solent animae. Qui [11]viderit ad concupiscentiam, iam adulravit in corde. Ceterum quid caro sine anima perinde in operaıne probitatis, iustitiae, tolerantiae, pudicitiae? Porro quale est cui nec bona documenta propria subscribas, ei crimina [12]adpins? Sed ea per quam delinquitur convenitur ut illa a qua delinitur oneretur, etiam [13]in ministerii accusationem. Gravior invidia t in praesidem cum officia pulsantur. Plus caeditur qui iubet ando nec qui obsequitur excusatur. Matth. V, 28.

[1]Malum igitur animae, praeter quod ex obventu spiritus neam superstruitur, ex originis vitio antecedit, naturale quodamıdo. Nam, ut diximus, naturae corruptio alia natura est, habens ım deum et patrem, ipsum scilicet corruptionis auctorem, ut nen insit et bonum animae illud principale, illud divinum atque rmanum, et proprie naturale. Quod enim a deo est, non tam ıinguitur quam obumbratur. Potest enim obumbrari, quia [2]non deus, extingui non potest, quia a deo est. Itaque sicut lumen iquo obstaculo impeditum manet, sed non comparet, si tanta ısitas obstaculi [4]fuerit, ita et bonum in anima a malo oppresn pro qualitate eius aut in totum vacat [5]occultata luce, aut qua ıur radiat inventa libertate. Sic pessimi et optimi quidam, et Cap. XLI.

notantur *Ab*. notantur infamia *reliqui*. *In B. vox* infamia *uncinis est inclusa*. animati et homines *ego*. animalia nomine (*Aφ*)*B*. animalia nomina (*Aβ*)*b*. nalis nomine *reliqui*. 5. est *om. A*. 6. tamen *om. Aβ*. 7. choicho *A*. 8. rius conditionis. Plane substantiae *B*. alterius condicionis *intermissis reliquis A*. inulentiae *A*.. 10. idolatriae *Aβ*. 11. viderit *ABC*. viderit mulierem *ab*. 12. ugnas *A*. 13. in *om. A*.

Cap. XLI. 1. DE MALO ET BONO ANIMAE. Malum *ABC*. 2. non est deus *A*. 3. aliquod *Aφ*. 4. fuerit uia: ita *AB*. 5. occultata luce *b*. occulta ıte *ABCa*.

nihilominus unum omnes animae genus. Sic et in pessimis aliquid boni, et in optimis nonnihil pessimi. Solus enim deus sine peccato, et solus homo sine peccato Christus, quia et deus Christus. Sic et divinitas animae in praesagia erumpit ex bono [6]priore, et conscientia dei in testimonium prodit, Deus bonus, [7]et, Deus videt, et, Deo commendo. Propterea nulla anima sine crimine, quia nulla sine boni semine. Proinde cum ad fidem pervenit reformata per secundam nativitatem ex aqua et superna virtute, detracto corruptionis pristinae aulaeo totam lucem suam conspicit. Excipitur [8]etiam a spiritu sancto, sicut in pristina nativitate a spiritu profano. Sequitur animam nubentem spiritui caro, ut dotale mancipium, [9]et iam non animae famula, sed spiritus. O beatum [10]connubium, si non admiserit adulterium!

Cap XLII. [1]De morte iam superest; ut illic [1b]materiam ponat ubi ipsa anima consummat. Quamquam Epicurus vulgari satis opinione negarit mortem ad nos pertinere. Quod enim dissolvitur, inquit, sensu caret, [2]et quod sensu caret, nihil ad nos. Dissolvitur autem et caret sensu non ipsa mors, sed homo qui eam patitur. At ille ei dedit passionem cuius est actio. [3]Quodsi hominis est pati mortem dissolutricem [4]corporis et peremptricem sensus, quam ineptum ut tanta vis ad hominem non pertinere dicatur. Multo coactius Seneca, Post mortem, ait, omnia finiuntur, etiam ipsa. Hoc si ita est, iam et mors ad semetipsam pertinebit, [5]si et ipsa finitur; eo magis ad hominem, in quo inter [5b]omnia finiendo et ipsa finitur. Mors nihil ad nos, ergo et vita nihil ad nos. Si enim [6]quo dissolvimur praeter nos, etiam [7]quo compingimur extra nos. Si ademptio sensus nihil ad nos, nec adeptio sensus quicquam ad nos. Sed mortem quoque interimat [8]qui et animam. [9]A nobis ut [10]de postuma vita et de alia provincia animae, [11]ita de morte tractatur, ad quam vel ipsi pertinemus, si ad nos illa [12]non pertinet. [13]Denique nec speculum eius somnus aliena materia est.

Cap. XLIII. [1]De somno prius [2]disputemus, post, mortem qualiter anima decurrat. Non utique extranaturale est somnus, ut quibusdam philosophis placet, cum ex his eum deputant causis quae praeter

6. proprio *Bmg.* 7. et *A.* est *reliqui.* 8. etiam a spiritu *BCab.* etiam spiritu *A.* 9. et iam non *om. A.* 10. conubium *Aβ.* connubium *reliqui.*

Cap. XLII. 1. DE MORTE. De *ABC.* 1 b. materiam *ego.* materia *libri omnes.* 2. et *om. Ab.* 3. quid si *A.* 4. corporis et peremptricem *bis extant in Ab.* 5. sic *A.* 5 b. omnibus *Aφ.* 6. quod *AB.* 7. quod *Aφ.* 8. qui *Ab.* quia *reliqui.* 9. A nobis *ABb.* in nobis *reliqui.* 10. de postuma vita et *b.* depositum a vita et *AB.* depositum habitat, et ut *Ca.* 11. ista *Vir Doctus ad eum exemplaris mei.* 12. non pertinet *om. Ab.* 13. Denique nec *om. A.*

Cap. XLIII. 1. DE SOMNO. Prius *AB.* DE SOMNO PERTINENTE AD TRACTATVM MORTIS. De somno prius *C.* 2. disputem *A.*

naturam haberi videntur. Stoici somnum resolutionem sensualis vigoris affirmant, Epicurei deminutionem spiritus animalis, Anaxagoras cum Xenophane defetiscentiam, Empedocles et Parmenides refrigerationem, [3]Strato segregationem consati spiritus, Democritus [4]indigentiam spiritus, Aristoteles marcorem circumcordialis caloris. Ego me nunquam ita dormisse praesumo ut ex his aliquid agnoscam. Neque enim credendum est defetiscentiam esse somnum, contrarium potius defetiscentiae, quam scilicet tollit, [5]siquidem homo somno magis reficitur quam fatigatur. Porro nec semper ex fatigatione concipitur somnus, et tamen cum ex illa est, illa iam non est. Sed nec [5b]refrigescentiam admittam aut marcorem aliquem caloris, cum adeo corpora somno concalescant, [6]ut dispensatio ciborum per somnum non facile procederet calore properabili [7]et rigore tardabili, si somno refrigeraremur. Plus est [8]quod etiam sudor digestionis aestuantis est index. Denique [9]concoquere dicimur, quod caloris, non frigoris operatio est. [10]Perinde deminutionem animalis spiritus aut indigentiam spiritus aut segregationem consati spiritus [11]immortalitas animae non sinit credi. Perit anima si minoratur. [12]Superest, si forte, cum Stoicis resolutionem sensualis vigoris somnum determinemus, quia corporis solius quietem procuret, non et animae. Animam enim ut semper mobilem et semper exercitam numquam [13]succidere quieti, alienae scilicet a statu immortalitatis; nihil enim immortale finem operis sui admittit, somnus autem finis est operis. Denique corpori cui mortalitas competit, ei soli quies finem operis [14]adulatur. Qui ergo de somni naturalitate dubitabit, habet quidem dialecticos in dubium deducentes totam naturalium [15]et extranaturalium discretionem, ut [16]et quae putaverit citra naturam esse naturae vindicari sciat posse, a qua ita esse sortita [17]sunt, ut citra eam haberi videantur, et utique aut natura omnia aut nulla natura. Apud nos autem id poterit audiri quod dei contemplatio suggerit, auctoris omnium de quibus quaeritur. Credimus enim, si quid est natura, rationale aliquod opus dei esse. Porro somnum ratio praeit, tam aptum, tam utilem, tam necessarium, ut absque illo nulla anima sufficiat, recreatorem corporum, redintegratorem virium, probatorem valetudinum, pacatorem operum, medicum laborum, cui legitime fruendo dies cedit,

3. Strato segregationem *om. A.* 4. indigentiam spiritus *om. A.* 5. si quid *A.* 5b. refrigerescentiam *Aβ.* 6. et *Ca.* 7. et rigore tardabili *om. A.* 8. quod *om. Ab.* 9. conquoque recedimur *A.* 10. Perinde *A.* Proinde *reliqui.* 11. immortalis anima *BCa.* 12. Supest est si forte *Aφ.* 13. succidere *b., de emendat. Latinii.* succedere *ABCa.* 14. adlatur *A.* adlatura *los. Mercerus.* 15. et extransturalium *om. A.* 16. et *om. Ab.* 17. est *AB.*

nox legem facit, auferens rerum etiam colorem. Quodsi vitale, salutare, auxiliare somnus, nihil eiusmodi non rationale, [18]nihil non naturale. Sic et medici omne contrarium vitali, salutari, auxiliari extra [19]naturales cardines relegant. Nam et aemulas somno valetudines, phreneticam [20]atque cardiacam, praeter naturam iudicando naturalem somnum praeiudicaverunt; etiam in lethargo non naturalem notantes testimonio naturali respondent, cum in suo temperamento est. Omnis enim natura aut defraudatione aut enormitate rescinditur, proprietate mensurae conservatur. Ita naturale erit statu, quod non naturale effici potest decessu vel excessu. Quid, si [21]et esum et potum de naturae sortibus eximas? nam et in his plurima somni [22]praeparatura est. Certe his a primordio naturae suae homo inbutus est. Si apud deum discas, ille fons
Gen. II, 21. generis, Adam, ante ebibit soporem quam sitiit quietem, ante dormiit quam laboravit, immo quam et edit, immo quam et profatus est, ut videant naturalem indicem somnum omnibus naturalibus principaliorem. Inde deducimur etiam imaginem mortis iam tunc eum recensere. Si enim Adam de Christo [23]figuram dabat, somnus Adae mors erat Christi dormituri in mortem, ut de iniuria perinde
Io. XIX, 34. lateris eius vera mater viventium figuraretur ecclesia. Ideo et somnus tam salutaris, tam rationalis, etiam in publicae et communis iam mortis effingitur exemplar. Voluit enim deus, et alias nihil sine exemplaribus in sua dispositione molitus, paradigmate Platonico plenius humani vel maxime initii ac finis lineas [24]quotidie agere nobiscum, manum porrigens fidei facilius adiuvandae per imagines et parabolas, sicut sermonum, ita et rerum. Proponit igitur tibi corpus amica vi soporis elisum, blanda quietis necessitate prostratum, immobile situ, quale ante vitam iacuit, et quale post vitam iacebit, ut testationem plasticae et sepulturae, [25]expectans animam quasi nondum conlatam et quasi iam [26]ereptam. Sed et illa sic patitur, ut alibi agere videatur, dissimulatione praesentiae futuram [27]absentiam [28]ediscens; de Hermotimo sciemus. Et tamen interim [29]somniat: unde tunc somnia? Nec quiescit nec ignavescit omnino, nec naturam immortalitatis [30]feriis soporis addicit. Probat

18. nihil non naturale *ab*. nihil non naturale rationale quod rationale *B.*, *quo in libro haec verba uncinis inclusa extant, cum nota in marg.* „al. desunt." *In C. plane nihil horum comparet.* 19. naturales *AB*. naturae *BmgCab*. 20. atque cardiacam *om. A*. 21. et esum (*Aβ*)*Bb*. esum (*Aφ*)*Ca*. 22. paratura *a*. 23. figuram dabat *ABb*. figurabat *BmgCa*. 24. cotidie *BC*. 25. spectans *A*. 26. ereptam *ABmgCab*. erectam *B*. 27. absentiae *A*. 28. ediscens (Edisce *A*.) de Hermotimo sciemus et tamen *AB*. ediscens, et tamen *reliqui*. 29. somniat, unde tunc (sunt *B*) somnia, nec *AB*. somniat, nec *reliqui*. 30. feriis soporis *ego*. serii (sere *A?* sernii *Aβ*.) soporis *AB*. servam soporis *Ca*. servam sopori *b*., cum *Fulv. Ursinio, Fr. Iunio, Ios. Scaligero*.

se mobilem semper; terra, mari peregrinatur, [31]negotiatur, agitatur, laborat, ludit, dolet, gaudet, licita atque inlicita persequitur, ostendit quod sine corpore etiam plurimum possit, quod et suis instructa sit membris, sed nihilominus necessitatem habeat rursus corporis agitandi. Ita cum evigilaverit corpus, redditum officiis eius resurrectionem mortuorum tibi affirmat. [32]Haec erit somni et ratio naturalis et natura rationalis. Etiam per imaginem mortis fidem initiaris, spem meditaris, discis mori et vivere, discis vigilare, dum dormis.

[1]Ceterum de Hermotimo, anima, ut aiunt, in somno carebat, Cap. XLIV.
quasi per occasionem [2]vacaturi [3]hominis proficiscente de corpore. Uxor hoc prodidit. Inimici dormientem nacti pro defuncto cremaverunt. Regressa anima tardius, credo, homicidium sibi imputavit. Cives [4]Clazomenii [5]Hermotimum templo consolantur. Mulier non adit ob notam uxoris. Quorsum istud? [6]Ut ne, quia facile est vulgo existimare secessionem animae esse [7]somnum, hoc quoque Hermotimi argumento credulitas subornetur. Genus fuerat gravioris aliquanto soporis, ut de incubone praesumptio est, [8]vel de ea valetudinis labe quam Soranus opponit excludens incubonem, aut tale quid vitii quod etiam [9]Epimeniden in fabulam impegit, quinquaginta paene annos somniculosum. Sed et Neronem Suetonius, et [10]Thrasymedem Theopompus negant umquam somniasse, nisi vix Neronem in ultimo exitu post pavores suos. Quid, si et Hermotimus ita fuit, ut otium [11]animae nihil operantis in somnis divortium [12]crederetur? Omnia magis coniectes quam istam licentiam animae sine morte fugitivae, et quidem ex forma [13]continuam. Si enim tale quid semel accidere dicatur, ut deliquium solis aut lunae, ita et animae, sane [14]persuaderer divinitus factum; congruere enim hominem seu moneri seu terreri [15]a deo, velut fulgure rapido, momentaneae mortis ictu: si non magis in proximo esset somnium credi quod vigilanti potius accidere deberet [16]si non somnium magis credi oporteret.

[1]Tenemur hic de somniis quoque Christianam sententiam ex- Cap. XLV.

31. negotiatur, agitatur *om. A.* 32. At haec *A.*

Cap. XLIV. 1. DE HERMOTIMO. Caeterum *AB.* DE HERMOTIMI ANIMA. Caeterum *C.* 2. vacaturi *ABb.* vagaturi *Ca.* 3. hominis *b.* nominis *AB.* luminis *Ca.* 4. Clazomeni *A.* 5. Hermotimum *BmgCab.* Hermippum *AB.* 6. ut ne quia facile *B.* ne quia facile *Ab.* ut quia non facile *reliqui.* 7. somnum *a.* somnium *reliqui.* 8. vel de ea valetudinis labe *BCa.* vel valetudinis *Ab.* 9. Epimeniden *A.* Epimenidem *reliqui.* 10. Thasimedem *B.* Tharismedem *A.* Thrasimedem *reliqui.* 11. animae nihil operantis in somnis divortium *om. A.* 12. crederet, ut *Latinius.* 13. continuae *Latinius.* 14. persuadere *A.* 15. Adeo vult ut fulgure *A.* 16. si non somnium magis credi oporteret *om. b.*

Cap. XLV. 1. DE SOMNIIS. Tenemur *AB.* DE SOMNIIS QVOMODO EA

promere, ut de accidentibus [2]somni, sed non modicis iactationibus animae, quam ediximus negotiosam et exercitam semper [3]ex perpetuitate motationis, quod divinitatis et immortalitatis est ratio. Igitur cum quies corporibus evenit, quorum solatium [4]proprium est, vacans illa a solatio alieno non quiescit, et si caret opera membrorum corporalium, suis utitur. Concipe gladiatorem sine armis, vel aurigam sine curriculis, gesticulantes omnem habitum [5]artis suae atque conatum: pugnatur, certatur, sed vacua [6]iactatio est. Nihilominus tamen fieri videntur quae fieri tamen non videntur; actu enim fiunt, effectu vero non fiunt. Hanc vim [7]ecstasin dicimus, excessum sensus et amentiae instar. Sic et in primordio
Gen. II, 21. somnus cum ecstasi dedicatus: Et misit deus ecstasin in Adam, et [8]obdormivit. Somnus enim corpori provenit in quietem, ecstasis animae accessit adversus quietem, et inde iam forma somnum ecstasi miscens et natura de forma. Denique et oblectamur et contristamur et conterremur in somniis quam affecte et anxie [9]et passibiliter, cum in nullo permoveremur, a vacuis scilicet imaginibus, si compotes somniaremus. Denique [10]et bona facta gratuita sunt in somnis et delicta secura; non magis enim [11]ob stupri visionem damnabimur quam ob martyrii coronabimur. Et quomodo, inquis, memor est somniorum anima, scilicet quam compotem esse non licet? Hoc erit proprietas amentiae huius, quia non fit ex corruptela bonae valetudinis, sed ex ratione naturae; nec enim exterminat, sed avocat mentem. Aliud est concutere, aliud movere, aliud evertere, aliud agitare. Igitur quod memoria suppetit, sanitas mentis est, quod sanitas mentis salva memoria stupet, amentiae genus est. [12]Ideo non dicimur furere, sed somniare; ideo et prudentes, si quando sumus. Sapere enim nostrum licet obumbretur, non tamen extinguitur; nisi quod et ipsum potest videri vacare tunc, ecstasin autem hoc quoque operari de suo proprio, ut sic nobis sapientiae imagines inferat, quemadmodum et erroris.

Cap. XLVI. Ecce rursus urgemur [1]etiam de ipsorum somniorum retractatu quibus anima iactatur [2]exprimere. Et quando perveniemus ad mortem? Et hic dixerim, Cum deus dederit, nullae longae morae eius quod eveniet. Vana in totum somnia Epicurus iudicavit, liberans a negotiis divinitatem et dissolvens ordinem rerum et in passivitate

PATIATVR ANIMA ET VNDE EVENIANT. Tenemur *C.* 2. somni, et non *b* somnii et non *AB.* somnii sed non *Bmg.* 3. et *B.* 4. proprium *om. A.* 5. artis suae atque conátum *om. A.* 6. iactio *A.* 7. extasin *ABC.* *Ra ubicunque nihil annotavero.* 8. obdormiit *Aβ.* dormiit *Acφ.* 9. et *om. A.* 10. ei *R.* 11. obtupri *A.* 12. Ideoque *Acφ.*

Cap. XLVI. 1. et iam *B.* 2. *Malim* expromere.

omnia spargens, [2b]ut eventui exposita et fortuita. Porro si ita est, ergo erit aliquis et veritatis eventus, quia non capit solam eam eventui omnibus debito eximi. Homerus duas portas divisit somniis, corneam veritatis, fallaciae [3]eburneam. Respicere est enim, inquiunt, per cornu, ebur [4]autem caecum est. [5]Aristoteles [5b]maiori [6]sententiam mendacio [7]recitans agnoscit et [8]verum. Telmessenses nulla somnia evacuant, imbecillitatem coniectationis incusant. Quis autem tam extraneus humanitatis ut non aliquam aliquando visionem fidelem senserit? Pauca de insignioribus perstringens Epicuro pudorem imperabo. Astyages Medorum regnator quod filiae Mandanae adhuc virginis vesicam in diluvionem Asiae fluxisse somnio viderit Herodotus refert; item anno post nuptias eius ex [9]isdem locis vitem exortam toti Asiae incubasse. Hoc etiam Charon Lampsacenus Herodoto prior tradit. Qui filium eius [10]tanto operi interpretati sunt, non fefellerunt; siquidem Asiam Cyrus et mersit et pressit. Philippus Macedo nondum pater Olympiadis uxoris naturam obsignasse [11]viderat anulo, leo erat signum. Crediderat praeclusam genituram (opinor, quia leo semel pater est) Aristodemus vel Aristophon, coniectans immo nihil vacuum obsignari, filium et quidem maximi impetus portendi. Alexandrum qui sciunt, leonem anuli recognoscunt. Ephorus scribit. Sed et [12]Dionysii [13]Siciliae tyrannidem [14]Himeraea quaedam somniavit. Heraclides prodidit. Et [15]Seleuco regnum Asiae Laodice mater nondum eum [16]enixa praevidit. Euphorion [17]provulgavit. [18]Mithridaten [19]quoque ex somnio Ponti potitum a Strabone cognosco, et [20]Baralirem [21]Illyricum a Molossis usque Macedoniam ex somnio dominatum de [22]Callisthene disco. Noverunt et Romani veritatis huiusmodi somnia. Reformatorem imperii, puerulum adhuc et privatum loci, [23]et Iulium Octavium tantum, et sibi ignotum Marcus Tullius iam et Augustum et civilium turbinum sepultorem de somnio [24]norat. In [25]Vitellii commentariis conditum est. Nec haec sola species erit summarum praedicatrix potestatum, sed et periculorum et exitiorum: ut cum Caesar in [25b]proelio perduellium Bruti et [26]Cassi [27]Philippis aeger [28]alias, maius tamen ratus discrimen ab hostibus relaturum se, Ar-

2b. et *Aφ*. 3. eburnam *Aφ*. 4. autem *om. A*. 5. aristotiles *A*. *Ut solet*. 5b. maiori *ego*. maiore *libri omnes*. 6. sententiam *om. A*. 7. ei recitans *B*. 8. veram *b*. 9. isdem *A*. hisdem *BCa*. iisdem *b*. eiusdem *Ios. Scaliger*. 10. tanti operis *Bmg*. 11. visus erat *Ios. Scaliger*. 12. dionisius *A*. 13. silicielie *Aφ. m. pr.* 14. hemerea *AB*. 15. Seleucho *B*. 16. praenixa *A*. 17. promulgavit *Aφ*. 18. mitridaten *A*. Mithridatem *reliqui*. 19. quoquo *A*. 20. Baralirem *Ab*. Balaridem *BCa*. 21. Illyricum mallosis *A*. 22. gallis tenendis cognoverunt *A*. 23. et *om. A*. 24. norant *Ca*. 25. vitelliis *ABCa*. 25b. praelium *ABCa*. 26. Cassi *A*. Cassii *reliqui*. 27. Philippus *AB*. 28. alias, maius tamen ratus discrimen ab hostibus relaturum se, Artori *ego*. alias maius tamen alias crimen ab

tori visione destituto tabernaculo evadit: ut cum Polycrati Samio filia crucem prospicit de solis [29]unguine et lavacro Iovis. Revelantur et honores et ingenia per quietem, praestantur et medelae, produntur et furta, conferuntur et thesauri. Ciceronis denique dignitatem, parvuli etiamnunc, gerula iam [30]sua inspexerat. Cycnus de sinu Socratis demulcens homines discipulus Plato est. [31]Leonymus pyctes ab Achille curatur in somniis. Coronam auream cum ex arce Athenae [32]perdidissent, Sophocles [33]tragicus somniando redinvenit. Neoptolemus tragoedus apud [34]Rhoiteum Troiae sepulchrum Aiacis monitus in somnis [35]ab ipso ruina liberat, et cum lapidum senia deponit, dives inde auro redit. Quanti autem commentatores [36]et affirmatores in hanc rem? [37]Artemon, Antiphon, Strato, Philochorus, Epicharmus, Serapion, Cratippus [38]et Dionysius Rhodius, Hermippus, tota saeculi litteratura. Solum, si forte, ridebo qui se existimavit persuasurum quod prior omnibus Saturnus somniarit; nisi si et prior omnibus vixit [39]Aristoteles. Ignosce ridenti. Ceterum Epicharmus etiam summum apicem inter divinationes somniis extulit cum Philochoro Atheniensi. Nam et oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut Amphiarai [40]apud Oropum, Amphilochi apud Mallum, Sarpedonis in Troade, [41]Throphonii in [42]Boeotia, Mopsi in [43]Cilicia, [44]Hermionae in Macedonia, [45]Pasiphaae in Laconica. Cetera cum suis et originibus et ritibus et [46]relatoribus, cum omni deinceps historia somniorum Hermippus [47]Berytensis quinione voluminum satiatissime exhibebit. Sed et Stoici deum malunt providentissimum humanae institutioni inter ceteras praesidia divinatricum artium et disciplinarum [48]somnia quoque [49]nobis indidisse, peculiare solatium naturalis oraculi. Haec quantum ad fidem somniorum a nobis quoque consignandam, et [50]aliter [51]interpretandam. Nam de oraculis etiam ceteris, apud quae nemo dormitat, quid aliud pronuntiabimus quam [52]daemonicam esse rationem eorum spirituum qui iam tunc in ipsis hominibus habitaverint, [53]vel memorias eorum affectaverint ad omnem malitiae suae sce-

hostibus relaturum se artori *AB*. alias maiestatem, alias crimen (discrimen *c.*) ab hostibus relaturus, Artorii *Ca*. maius tamen alias discrimen Artorii *b.*, *reliqui deletis*. 29. unguine *Aβ*. 30. suam *C*. 31. Leonymus *AB*. Cleonymus *reliqui*. 32. prodidissent *B*. 33. tragicus *Aβ*. 34. Rheteum *ab*. ritreum *A*. Erythreum *BC*. 35. ab ipso ruina liberat *Ab*. ab ipsa ruina liberatur *reliqui*. 36. et affirmatores *om. A*. 37. archemon *Aφ*. 38. et *om. A*. 39. aristotiles *A*. *Pro ore* 40. apudor optumam philoci *A*. apud Horopum Amphiloci *BC*. 41. Triphon *Ef*. 42. boetia *Aβ*. 43. Calicia *A*. 44. Hermoniae *edd. Priorii, Semleri, Leopoldi Mendose*. 45. pasiphe *A*. Pasiphese *BC*. 46. relationibus *edd. Semleri, Leopoldi. Mendose*. 47. Berytensis *Ab*. Berithensis *B*. Beritensis *Ca*. Berienses *Fulv. Ursinus*. 48. omnia *edit. Leopoldi, vitiose*. 49. magis *Bmg*. magis pro nobis (*sic*) *Aφ*. 50. taliter *b*. 51. interpretendum *AB*. 52. daemonicam *b*. 53. vel ad memorias *BC*.

nam, in ista aeque specie divinitatem mentientes, eademque industria etiam per beneficia fallentes medicinarum et [54]admonitionum et praenuntiationum, [55]quo magis laedant iuvando, dum per ea quae iuvant ab inquisitione verae divinitatis abducunt ex [56]insinuatione falsae? Et utique non clausa vis est, nec sacrariorum circumscribitur terminis; vaga et pervolatica et interim libera est. Quo nemo dubitaverit domus quoque daemoniis patere, nec tantum in adytis, sed in cubiculis homines imaginibus circumvenire.

Definimus enim a daemoniis plurimum incuti somnia, etsi interdum vera et gratiosa, [1]sed, de qua industria diximus, affectantia atque captantia, quanto magis vana et frustratoria et turbida [1b]et ludibriosa et immunda. Nec mirum si eorum sunt imagines quorum et res. A deo autem, pollicito scilicet et gratiam spiritus sancti in omnem carnem, et sicut prophetaturos, ita et somniaturos servos suos et ancillas suas, ea deputabuntur quae ipsi gratiae comparabuntur, si qua honesta, sancta, prophetica, revelatoria, aedificatoria, [2]vocatoria, quorum liberalitas soleat et in profanos destillare, imbres etiam et soles suos peraequante deo iustis et iniustis, siquidem et Nabuchodonosor divinitus somniat, et maior paene vis hominum ex visionibus deum discunt. Sicut ergo dignatio dei [3]et in ethnicos, ita et temptatio mali [4]in sanctos, a quibus nec interdiu absistit, ut vel dormientibus obrepat qua potest, si vigilantibus non potest. Tertia species erunt somnia quae sibimet ipsa anima videtur inducere ex intentione circumstantiarum. Porro [5]quoniam non est ex arbitrio somniare (nam [6]et Epicharmus ita sentit), quomodo ipsa erit sibi causa alicuius visionis? Num ergo haec species naturali [7]formae relinquenda est, servans animae etiam in [8]ecstasi res suas perpeti? Ea autem, quae neque a deo neque a daemonio neque ab anima videbuntur accidere, et praeter opinionem et praeter interpretationem et praeter [9]enarrationem facultatis, ipsi proprie ecstasi et rationi eius separabuntur.

Cap. XLVII.

Ioël III, 1.

Matth. V, 45.

Dan. II, 1 sqq.

Certiora et [1]colatiora somniari affirmant sub extimis noctibus, quasi iam emergente animarum vigore [2]prodacto sopore. Ex temporibus [3]autem anni verno magis quieta, quod [4]aestas dissolvat animas et [5]hiems quodammodo obduret, et autumnus, temptator

Cap. XLVIII.

54. admonitionum praenuntiationem *Aβ*. admonitionum praenuntiatione *Aφ*. 55. quo *AB*. quae *reliqui*. 56. insinuationem *Aβ*.

Cap. XLVII. 1. sed qua *Fr. Iunius*. 1b. et *om. b*. 2. vocatoria *om. A*. 3. et in *om. A*. 4. et in *Ab*. 5. quoniam *b., de emendat. Latinii*. qua *Fulv. Ursinus*. quam *ABCa*. 6. et picharmus *Aβ*. 7. forma *Aβ*. 8. extasi *ABC*. *Ubique*. 9. narrationem *A*.

Cap. XLVIII. 1. collatiora *B*. 2. producto *edd. Semleri et Leopoldi. Mendose*. 3. autem *om. A*. 4. aestas *om. A*. 5. hiemps *A*. hyems *B*.

alias valetudinum, [6]sucis pomorum vinosissimis diluat. Item ex ipsius quietis situ, si neque resupina neque dextero latere decumbat, neque conresupinatis internis, quasi [7]refusis [8]loculis, statio sensuum [9]fluitet, aut [10]compressa iecoris [11]angina sit mentis. Sed haec ingeniose aestimari potius quam constanter probari putem (etsi Plato est qui ea aestimavit); et fortassean casu procedant. Alioquin ex arbitrio erunt somnia, si dirigi poterunt. Nam quod et de cibis distinguendis vel [12]derogandis nunc praesumptio nunc superstitio disciplinam somniis praescribit, examinandum est. Superstitio, ut cum apud oracula incubaturis ieiunium indicitur, [13]ut castimoniam [14]inducat, praesumptio, ut cum Pythagorici ob hanc quoque speciem fabam respuunt onerosum et [15]inflatui pabulum. Atquin trina
Dan. II, 16 sqq. illa cum Daniele fraternitas legumine solo contenti, ne regiis ferculis contaminarentur, praeter sapientiam reliquam somniorum praecipue gratiam a deo redemerunt et [16]impetrandorum et disserendorum. [17]Ieiuniis autem nescio an ego solus plurimum ita somniem ut me somniasse non sentiam. Nihil ergo sobrietas, inquis, ad hanc partem? Immo tanto magis ad hanc quantum et ad omnem; si et ad superstitionem, multo amplius ad religionem. Sic enim et daemonia expostulant eam a suis somniatoribus, ad lenocinium sci-
Dan. X, 1 sq. licet divinitatis, quia familiarem dei norunt, quia et [18]Daniel rursus trium hebdomadum statione [19]aruit victu, sed ut deum inlicceret humiliationis officiis, non ut animae somniaturae sensum et sapientiam strueret, quasi non [20]in ecstasi acturae. Ita non ad ecstasin summovendam sobrietas proficiet, sed ad ipsam ecstasin commendandam, ut in deo fiat.

Cap. XLIX. Infantes qui non putant somniare, cum [1]omnia animae pro modo aetatis expungantur in vita, animadvertant succussus et nutus et renidentias eorum per quietem, ut ex re comprehendant motus animae somniantis facile per carnis teneritatem erumpere in superficiem. Sed et quod Libyca gens [2]Atlantes [3]caeco somno [4]noctem transigere dicuntur, animae [5]utique natura [6]taxatur. Porro aut Herodoto fama mentita est, nonnunquam in barbaros calumniosa, aut magna vis eiusmodi daemonum in illo climate dominatur. Si enim [7]et [8]Aristoteles [9]heroem quendam Sardiniae notat incubatores

6. sucus *A*. succus *B*. 7. repulsis *ABmg*. 8. localis *AB*. 9. fluit et aut *AB*. 10. compressu *Ca*. 11. sagina *ABmg*. 12. decorandis *A*. decurandis *b*. 13. ut castimoniam inducat *om. A*. 14. inducit *B*. 15. inflatui *ABb*. inflatum reliqua. 16. imperandorum *A*. 17. ieiunus *Aφ., Fr. Iunius*. 18. danihel *Aφ*. 19. carui *Ios. Mercerus*. 20. in *om. A*.

Cap. XLIX. 1. omni *A*. 2. atlantico *A*. Athlantico *B*. 3. caecos A^2. 4. noctem *Cab*. non *B*. *Omitt. A., et in Bmg. legitur „al. deest* non." 5. itaque A^2. 6. taxantur *AB*. 7. et *om. Aβ*. 8. Aristotiles *A*. 9. heroem *B*.

fani sui visionibus privantem, erit et hoc in daemonum libidinibus, tam [10]auferre somnia quam inferre, ut Neronis quoque seri somniatoris et [11]Thrasymedis insigne inde processerit. Sed et a deo deducimus [12]somnia. Quid ergo nec a deo [13]Atlantes somniarent, vel quia nulla iam gens dei extranea est, in omnem terram et in terminos orbis evangelio coruscante? Num ergo aut fama mentita est Aristoteli, aut daemonum adhuc ratio est, dum ne [14]animae aliqua natura credatur immunis somniorum?

[1]Satis de speculo mortis, id est de somno, [2]tum etiam de Cap. L.
negotiis somni, id est de somniis. Nunc ad originem huius excessus, id est ad [3]ordinem mortis, quia nec ipsam sine quaestionibus, licet finem omnium quaestionum. Publica totius generis humani
sententia mortem naturae debitum pronuntiamus. Hoc stipulata est Gen. II, 17
dei vox, hoc spopondit omne quod nascitur; ut iam hinc non Epicuri stupor suffundatur, negantis debitum istud ad nos pertinere, sed haeretici [4]magis Menandri Samaritani furor conspuatur, dicentis mortem ad suos non modo non pertinere, verum nec pervenire. In hoc scilicet se a superna et arcana potestate legatum, ut immortales et incorruptibiles et statim resurrectionis compotes fiant qui baptisma eius induerint. Legimus quidem pleraque aquarum genera miranda, [5]scilicet ut ebriosos reddit Lyncestarum vena vinosa, [6]ut lymphaticos efficit Colophonis [7]scaturigo daemonica, [8]ut Alexandro accidit Nonacris Arcadiae venenata. Fuit et Iudaeae lacus medicus [8b]ante Christum. Plane Stygias paludes poëta tradidit mortem diluentes. Sed et Thetis filium planxit. Quamquam si et Menander in [9]Stygem mergit, moriendum erit nihilominus, ut ad Stygem venias; apud inferos enim dicitur. Quaenam et ubinam ista felicitas aquarum, quas nec [10]Ioannes baptizator praeministravit nec Christus ipse discipulis demonstravit? Quod hoc Menandri balneum? [11]comicum credo. Sed [12]cur tam infrequens, tam occultum, [13]quo paucissimi lavant? Suspectam enim faciam tantam raritatem securissimi atque tutissimi sacramenti, apud quod nec pro deo ipso mori lex est, cum contra omnes iam nationes ascendant in montem domini et in aedem dei Iacob, mortem per martyrium quo-

10. auferes omnia *Aβ*. 11. tharsimedis *A*. 12. somnia *BmgCab*. omnia *AB*. 13. Athlantes *B*. 14. animae *om*. *BCa*.

Cap. L. 1. DE MORTIS VI (VI *om*. *A*.) ET DE MENANDRO HAERETICO. Satis *ABC*. 2. tum *b*., *cum Fulv. Ursino*. cum *ABCa*. 3. ordinem *ABmgCab*. originem *B*. 4. magis *Ab*., *Fulv. Ursinus*. magi *reliqui*. 5. scilicet ut *ego*. Sed aut *libri omnes*. 6. ut *ego*. aut *libri omnes*. 7. scaturrigo daemonica *A*. 8. ut *ego*. aut *libri omnes*. 8 b. amne Christi *Bmg*. 9. Stygen *B*. 10. Iohannes *A*. *Ubique*. 11. magicum *b*., *cum Fulv. Ursino*. 12. quur *B*. 13. quod paucis simulabant *Bmg*.

que flagitantis, quam [14]de Christo etiam suo exegit? Nec magiae tantum dabit quisquam, ut eximat mortem, aut repastinet vitis modo vitam aetate renovata. Hoc enim [15]ne Medeae quidem licuit
Gen. V, 24. Hebr. X, 5. [16]in hominem, etsi licuit in [17]vervecem. Translatus est Enoch et
II Reg. II, 11. Helias, nec mors eorum reperta est, dilata scilicet. Ceterum mo-
Apoc. XI, 3. rituri reservantur, ut antichristum sanguine suo extinguant. Obiit
Io. XXI, 23. et Ioannes, quem in adventum domini remansurum frustra fuerat spes. Fere enim haereses ad nostra exempla prosiliunt, inde sumentes praesidia quo pugnant. Postremo compendium est: Ubi sunt illi quos Menander ipse perfudit, quos in Stygem suam mersit? Apostoli perennes veniant, assistant. Videat illos meus Thomas, audiat, contrectet, et [18]credidit.

Cap. LI. [1]Opus autem mortis in medio est, discretio corporis animaeque. Sed [2]quidam ad immortalitatem animae, quam [3]quidem non a deo edocti infirme tuentur, ita argumentationes emendicant, ut velint credi etiam post mortem quasdam animas adhaerere corporibus. Ad hoc enim et Plato, etsi quas vult animas ad caelum statim expedit, in [4]Politia tamen cuiusdam insepulti cadaver opponit longo tempore sine ulla labe prae animae scilicet individuitate servatum. Ad hoc et Democritus crementa unguium et comarum in sepulturis aliquanti temporis denotat. Porro et aëris qualitas corpori illi potuit tutela fuisse. Quid enim, si aridior aër et solum salsius? quid, si et ipsius corporis substantia [5]exsucior? quid, si et genus mortis ante iam [6]corruptrices materias [7]erogarat? Ungues autem cum exordia nervorum sint, merito nervis resolutione porrectis provectiores [8]et quotidie deficiente carne expelli videntur. Comae quoque alimenta de cerebro, quod aliquamdiu durare praestat secreta munitio. Denique in viventibus etiam pro cerebri ubertate vel [9]affluit capillago vel deserit. Habes medicos. Sed nec modicum quid animae subsidere in corpore est, decessurum quandoque et ipsum, cum totam corporis scenam tempus aboleverit. Et hoc enim in opinione quorundam est. Propterea nec ignibus funerandum aiunt, parcentes superfluo animae. Alia est autem ratio pietatis istius, non reliquiis animae adulatrix, sed crudelitatis etiam corporis nomine aversatrix, quod et ipsum homo non utique mereatur poenali exitu impendi. Ceterum anima [10]indivisibilis, ut

14. dextro etiam *A*. 15. ne Medię *A*. Nemediae *B*. 16. in hominem, etsi licuit *om. A*. 17. verbecem *AB*. 18. credat *a*.

Cap. LI. 1. NIHIL ANIMAE IN CORPORE SVBREMANERE. Opus *AB*. NIHIL ANIMAE IN CORPORE SVBREMANERE POST MORTEM. Opus *C*. 2. quidem *b*. *cum Fulv. Ursino*. 3. quidem *ego*. quidam *libri omnes*. 4. Politiam *A*. 5. exsuctior *A*. exsuccior *reliqui*. 6. corruptelae *ABmgb*. 7. erogat *ABmg*. 8. sed cotidie *B*. 9. afluit *Aβ*. affuit *B*. 10. invisibilis *ABmg*.

immortalis, etiam mortem [11]indivisibilem exigit credi, non quasi immortali, sed quasi [12]indivisibili animae [13]indivisibiliter accidentem. Dividetur autem [14]et mors, si et anima, superfluo scilicet animae quandoque [15]moriturae. Ita portio mortis cum animae portione remanebit. Nec ignoro aliquod esse vestigium opinionis istius. De meo didici. Scio feminam quandam vernaculam ecclesiae, forma et aetate integra functam, post unicum et breve matrimonium cum in pace dormisset et morante adhuc sepultura interim oratione presbyteri componeretur, ad primum [16]halitum orationis manus a lateribus dimotas in habitum supplicem conformasse rursumque condita pace situi suo reddidisse. Est et [17]illa relatio apud nostros, in coemeterio corpus corpori iuxta collocando spatium [18]recessu communicasse. Si et apud ethnicos [19]tale quid traditur, [20]ubique deus potestatis suae signa proponit, suis in solatium, extraneis in testimonium. Magis enim credam [21]in testimonium ex deo factum quam ex ullis animae reliquiis, quae si inessent, alia quoque membra movissent, et si manus tantum, sed non in causam orationis. Corpus etiam illud non modo fratri cessisset, verum et alias mutatione situs sibimet ipsi refrigerasset. Certe [22]undeunde sunt ista, signis potius et ostentis deputanda, naturam facere non possunt. Mors, si non semel tota est, non est. Si quid animae remanserit, vita est. Non magis vitae miscebitur mors quam diei [23]nox.

Hoc igitur opus mortis, [1]separationem carnis atque animae, Cap. LII.
seposita quaestione fatorum et fortuitorum, bifariam distinxit humanus affectus, in ordinariam et extraordinariam formam, ordinariam quidem naturae deputans, placidae cuiusque mortis, extraordinariam vero praeter naturam iudicans, violenti cuiusque finis. Qui autem primordia hominis novimus, audenter determinamus mortem non ex natura secutam hominem, sed ex culpa, ne ipsa quidem naturali; facile autem usurpari naturae nomen in ea quae videntur a nativitate ex accidentia adhaesisse. Nam si homo in mortem directo institutus fuisset, tunc demum mors naturae adscriberetur. Porro non in mortem institutum eum probat ipsa lex, condicionali comminatione suspendens, et arbitrio hominis addicens mortis eventum. Denique si non deliquisset, nequaquam [2]obisset.

11. invisibilem *ABmg.* 12. invisibili *AB.* 13. indivisibiliter *BCab.* invisibiliter *AB.* 14. et *om. Ab.* 15. moituro *b., cum Fulv. Ursino.* 16. halitum *Ab.* habitum *BCa.* aditum *Fulv. Ursinus.* 17. illa *AB.* alia *reliqui.* 18. accessu *AB.* 19. tale aliquid tradit *A.* 20. ubique *Ab.* utique *reliqui.* 21. in testimonium *om. Ab.* 22. undeunde *b., cum Fulvio Ursino, Ios. Mercero et Ios. Scaligero.* unde *ABCa.* 23. et nox *A.*

Cap. LII. 1. separatio *AB.* 2. obisset *A.* obiisset *reliqui.*

Ita non [3]erit natura quod ex oblationis potestate accidit per voluntatem, non ex instituti auctoritate per necessitatem. Proinde etsi varii exitus mortis, ut est multimoda condicio causarum, nullum ita [4]dicimus lenem ut non vi agatur. Ipsa illa ratio operatrix mortis, simplex licet, vis est. [5]Quid enim? quae tantam animae et carnis societatem, tantam a conceptu concretionem sororum substantiarum divellit ac dirimit. Nam etsi prae gaudio quis spiritum exhalet, ut Chilon Spartanus, dum victorem Olympiae filium amplectitur, etsi prae gloria, ut [6]Clidemus Atheniensis, dum [7]ob historici stili praestantiam auro coronatur, etsi per somnium, ut Plato, etsi per risum, ut P. Crassus, multo violentior mors quae per aliena grassatur, quae animam per commoda expellit, quae tunc mori affert cum iocundius [8]vivere est in exultatione, in honore, in [9]requie, in voluptate. Vis est illa [10]navigiis, cum longe a [11]Capharei saxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quassata decumanis, adulante flatu, labente [12]cursu, laetante comitatu, intestino repente perculsu cum tota securitate desidunt. Non secus [13]naufragia sunt vitae, etiam tranquillae mortis eventus. Nihilo refert integram abire corporis navem, an dissipatam, dum animae navigatio evertatur.

Cap. LIII. [1]Sed [2]quo deinde anima nuda et explosa [2]devertet? Sine dubio prosequemur ex ordine. Prius tamen quod est loci huius explebimus, ne, quia varios exitus mortis ediximus, expectet quis a nobis rationes singulorum, medicis potius relinquendas, [3]propriis [4]arbitris omnium letalium rerum sive causarum et ipsarum corporalium condicionum. Plane ad immortalitatem animae hic quoque protegendam in [5]mentione mortis aliquid de [6]eiuscemodi exitu interstruam. [7]in quo paulatim ac minutatim anima dilabitur; habitum enim sustinens defectionis abducitur, dum absumi videtur, et coniecturam praestat interitus de excessus temperatura. Tota autem in corpore et ex corpore est ratio. Nam quisquis ille exitus mortis, sine dubio aut materiarum aut regionum aut viarum vitalium eversio est: materiarum, ut fellis, ut sanguinis; regionum, ut cordis, ut iecoris; viarum, ut venarum, ut arteriarum. Dum igitur haec ex propria

3. erit *AB*. erat *reliqui*. 4. diximus *AB*. 5. Quidni? quae *Desid. Heraldus in Tertull. Apolog. pag.* 180. 6. Clydemus *AB*. 7. ob historici stili praestantiam *ego*. ab historicis diu (dui *Αφ.*) praestantium *AB*. ab histrionibus ob praestantiam *reliqui*. 8. vere *B*. 9. requiete *A*. 10. navigii *AB*. 11. chapereis *Aγδ*. chaperei *Aβ*. 12. cursu, laetante *Cab*. cursulae tantae *B*., *quae ea verba uncinis habet inclusa*. *Non habet A*. 13. naufraugia *B*.

Cap. LIII. 1. DE ANIMARVM EXCESSV. Sed quo deinde (*verbis* „Sed quo deinde" *in A. carie corrosis; in B. pro.* quo deinde *legitur* quod inde) *ABC* 2. divertit *Ab*. 3. propris *Aβ*. 4. arbitriis *B*. 5. mentionem *B*. 6. eiuscemodi *Ab*. eiusmodi *reliqui*. 7. in quoque protegendam animam dilabitur *A*.

quaque iniuriae causa vastantur in corpore, ad usque ultimam eversionem et [8]rescissionem vitalium, id est naturalium finium, situum, officiorum, necessario et anima, dilabentibus paulatim instrumentis et domiciliis et spatiis suis, paulatim et ipsa migrare compulsa deducitur in diminutionis effigiem, non alio modo quam quo et aurigam ipsum quoque defecisse praesumitur, cum vires equorum defatigatio denegavit, quantum de dispositione destituti hominis, non de passionis veritate. Perinde auriga corporis spiritus animalis, [9]deficientis vectaculi nomine, non suo, deficit, opere decedens, non vigore, actu [10]elanguens, non statu, constantiam, non substantiam decoquens, quia [11]comparere cessat, non quia esse. Sic et rapida quaeque mors, ut cervicum messis, semel [12]ac tantam iauuam pandens, [12b]ut [13]ruinae vis semel omnia [14]vitalia elidens, ut apoplexis, interior ruina, nullam animae moram praestat nec discessum eius in momenta discruciat. At ubi longa mors, [15]prout deseritur [16]anima, ita et deserit; non tamen [17]conciditur hac facie, sed extrahitur, et dum extrahitur, postremitatem suam partem videri facit. Non omnis autem pars statim et [18]abscisa est, quia postera est, nec quia exigua est, statim et [19]ipsa peritura est. Sequitur seriem suus finis, et mediocritas trahitur [20]ad summa, et reliquiae universitati cohaerentes expectantur ab illa, non [21]derelinquuntur. Atque ita ausim dicere, totius ultimum totum est, quia, licet minus atque posterius sit, ipsius est. Hinc denique [22]evenit saepe animam in ipso divortio potentius agitari sollicitiore obtutu, extraordinaria loquacitate, dum ex maiore suggestu iam in libero constituta [23]per superfluum quod adhuc cunctatur in corpore enuntiat quae videt, quae audit, quae incipit nosse. Si enim corpus istud Platonica sententia carcer, ceterum apostolica dei templum, cum in Christo est, sed interim animam consepto suo obstruit et obscurat et concretione carnis infaecat, unde illi, velut [24]per corneum specular, obsoletior lux rerum est. Procul dubio cum vi mortis exprimitur de concretione carnis, et ipsa expressione colatur; certe de oppanso corporis erumpit in apertum ad meram et puram et suam lucem, statim semetipsam in expeditione substantiae recognoscit et in divinitatem ipsa libertate resipiscit, ut de [25]somno emergens ab imaginibus ad veritates. Tunc et enuntiat [26]quae videt, tunc [27]exultat

8. recessionem *Ca.* 9. deficientis vectaculis *Aβ.* deficiens vectaculis *Aφ.* 10. elanguens *ABb.* languens *reliqui.* 11. comparere *ABmgCab.* comparare *B.* 12. ac *om. a.* 12b. aut *b., cum Fulvio Ursino.* 13. ruina *A.* 14. vitalia *om. C.* 15. prout *BmgCab.* proubi *AB.* 16. mors ita *Bmg.* 17. conceditur hac facies *ABmg.* condicitur hac facie *B.* 18. abscisa *Aβ.* abscissa *(Aφ)BCab.* 19. ipsa *om. a.* 20. a summa *Aβ.* 21. relinquuntur *A.* 22. venit *A.* 23. per *om. Aβ.* 24. per *om. A.* 25. somnio *Aβ.* 26. et videt *AB.* 27. exaltat *B.*

aut trepidat, prout paraturam [28]devorsorii sui sentit, de ipsius statim angeli facie, [29]evocatoris animarum, Mercurii poëtarum.

Cap. LIV. [1]Quo igitur deducetur anima iam hinc reddimus. Omnes [2]ferme philosophi, qui immortalitatem animae, [2b]qualiterqualiter volunt, [3]tamen vindicant, ut [4]Pythagoras, ut Empedocles, ut Plato, quique aliquod illi tempus indulgent ab excessu usque in conflagrationem universitatis, [5]ut Stoici, suas solas, id est [6]sapientum, animas in supernis mansionibus collocant. Plato quidem non temere philosophorum animabus hoc praestat, sed eorum qui philosophiam scilicet exornaverint amore puerorum. Adeo etiam inter philosophos magnum habet privilegium impuritas. Itaque apud illum in aetherem sublimantur animae sapientes, apud Arium in [7]aërem, apud Stoicos sub lunam. Quos quidem miror quod imprudentes animas circa terram prosternant, cum [8]illas a sapientibus multo superioribus erudiri affirment. Ubi erit [9]scholae regio in tanta distantia [10]diversoriorum? qua ratione discipulae ad magistras [11]conventabunt, tanto discrimine invicem absentes? quis autem illis postumae eruditionis usus ac fructus, iamiam conflagratione perituris? Reliquas animas ad inferos deiciunt. Hos Plato velut gremium terrae describit in Phaedone, quo omnes labes mundialium sordium confluendo et ibi desidendo exhalent, [12]et quasi [13]coeno immunditiarum [14]suarum [15]crassiorem haustum et privatum illic aërem stipent.

Cap. LV. Nobis inferi non nuda cavositas nec subdivalis aliqua mundi sentina creduntur, sed in fossa terrae et in alto vastitas et in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas, siquidem [1]Christo in corde [2]terrae triduum mortis legimus expunctum, id est in recessu intimo et interno et [3]in ipsa terra operto et intra ipsam [4]clauso et inferioribus adhuc abyssis [5]superstructo. Quodsi Christus deus, quia et homo mortuus secundum scripturas et sepultus [6]secundum easdem, [7]huic quoque legi satisfecit forma humanae mortis apud inferos functus, nec ante ascendit in sublimiora caelorum quam descendit in inferiora terrarum, ut illic patriarchas et prophetas com-

28. devorsorii *AB*. diversorii *C*. deversorii *ab*. 29. vocatoris *Ab*.

Cap. LIV. 1. DE RECEPTV. Quo (Quod *Aβ*.) *ABC*. 2. fermae *A*. 2b. qualiterqualiter *ego*. qualiter *libri omnes*. 3. tamen *Ab*. tantum *reliqui*. 4. Pythagoras *Aβ*. 5. et *A*. 6. sapientium *A*. 7. haerem *Aβ*. 8. illa *Aφ*. 9. scolae *Aβ*. 10. diversoriorum *BCab*. deversorium *A*. 11. conventabunt *BCab*. convertentur *ABmg*. 12. et *om. AB*. 13. caeno *Aβ*. 14. suarum *om. A*. 15. grossiorem *AβB*. gressiorem *Aφ*.

Cap. LV. 1. Christo *Ab*. Christum *reliqui*. 2. trita id est *A*. 3. et *B*. 4. clauso *AB*. cavato *BmgCab*. 5. superstructo. DE INFERIS ET AN ILLVC OMNES ANIMAE COMPELLENTVR (COMPELLANTVR *C*.). Quodsi *AC*. DE INFERIS ET AN ILLVC OMNES. Quodsi ? 6. secus *Ab*. 7. huic *ABb*. hac *ta*.

potes sui-faceret, habes et [8]regionem inferum subterraneam credere, et illos cubito pellere [9]qui satis superbe non putent animas fidelium inferis dignas. Servi super [10]dominum, et discipuli super magistrum, aspernati, si forte, in Abrahae sinu expectandae resurrectionis solatium [11]capere. Sed in hoc, inquiunt, Christus inferos adiit, ne nos adiremus. Cetérum quod discrimen ethnicorum et Christianorum, si carcer mortuis idem? [12]Quomodo ergo [13]anima exhalabit in caelum, Christo illic adhuc [14]sedente ad dexteram patris, nondum dei iussu per tubam archangeli audito, nondum illis, quos domini adventus in saeculo invenerit, obviam [15]ei ereptis in aërem, cum his qui mortui in Christo primi resurgent? Nulli patet caelum, terra adhuc salva, ne dixerim clausa. Cum transactione enim mundi reserabuntur regna caelorum. Sed in aethere dormitio nostra cum [16]puerariis Platonis, aut in aëre cum Ario, aut circa lunam cum Endymionibus Stoicorum. Immo, inquis, in paradiso, quo iam tunc et patriarchae et prophetae appendices dominicae resurrectionis ab inferis migraverint. Et quomodo [17]Ioanni in spiritu Apoc. VI, 9.
paradisi regio revelata, quae subicitur altari, nullas alias animas apud se praeter martyrum ostendit? Quomodo Perpetua fortissima martyr sub die passionis in revelatione paradisi solos illic [18]commartyres [19]suos vidit, nisi quia [20]nullis romphaea paradisi ianitrix [21]cedit nisi qui in Christo decesserint, non in Adam? Nova mors pro deo et extraordinaria pro Christo alio et [22]privato excipitur hospitio. Agnosce itaque differentiam ethnici et fidelis in morte, si pro deo occumbas, ut [23]paracletus monet, non in mollibus febribus et in lectulis, sed in martyriis, si crucem tuam tollas et sequaris dominum, ut ipse praecepit. Tota [24]paradisi clavis tuus sanguis est. [25]Habes etiam de paradiso a nobis libellum, quo constituimus omnem animam apud inferos sequestrari in diem domini.

[1]Occurrit disceptatio, an hoc ab excessu statim fiat, an quas- Cap. LVI.
dam animas aliqua ratio detineat hic interim, an etiam receptas liceat postea ab inferis ex arbitrio vel ex imperio intervenire. Nec harum enim opinionum [2]suasoriae desunt. Creditum est [3]insepultos non [4]ante ad inferos [5]redigi quam iusta perceperint, secundum

8. originem *C.* 9. quia *C.* 10. dño *A.* 11. carpere *Ba.* 12. quo ergo *B.* 13. animam *AB.* 14. sedente ad dexteram patris *om. A.* 15. ei ereptis *ABb.* ei raptis *Ca.* 16. puerariis *Ab.* pueris *reliqui.* 17. Iohanni *A.* 18. commartyres *Cab.* contra martyres *B.* martyras *A.* 19. suos *om. A., uncinis inclusum habet B.* 20. romphea *Aβ.* 21. caedit *BCa.* 22. privato .... pitur *Aφ.* 23. paraclitus *A.* 24. paradysi *Aφ.* 25. habet *A.*

Cap. LVI. 1. AN COMMORENTVR HIC ANIMAE POST MORTEM VEL AB INFERIS COMMEENT. Occurrit *C.* 2. suasoria *Ios. Scaliger.* 3. insepultus *B.* 4. ante *om. AB.* 5. redici *Aφ.*

Homericum Patroclum funus in [6]somnis de Achille flagitantem, quod non alias adire portas inferum posset, [7]arcentibus eum longe animabus sepultorum. Novimus autem praeter [8]poëtica iura pietatis quoque Homericae industriam. Tanto magis enim curam sepulturae collocavit, quanto etiam moram eius iniuriosam animabus incusavit, simul et ne quis defunctum domi detinens ipse amplius cum illo maceretur enormitate solatii dolore nutriti. Ita [9]querellas animae insepultae ad utrumque confinxit, ut instantia funeris et honor corporum servetur et [10]memoria affectuum temperetur. Ceterum quam vanum ut anima corporis iusta sustineat, quasi aliquid ex illis ad inferos avehat? Multo vanius si iniuria deputabitur animae cessatio sepulturae, quam pro gratia deberet amplecti. Utique enim tardius ad inferos abstrahi [11]mallet, quae nec mori voluit. Amabit impium haeredem, per quem adhuc pascitur luce. Aut si qua pro certo iniuria est tardius sub terram detrudi, titulus autem iniuriae cessatio est sepulturae, perquam iniquum [12]eam iniuria affici cui non [13]imputabitur cessatio sepulturae ad proximos scilicet pertinens. [14]Aiunt et inmatura morte praeventas [15]eo usque vagari [16]istic, donec [17]reliquatio compleatur [18]aetatum, [19]quantum pervixissent, si non intempestive [20]obissent. Porro aut constituta sunt tempora unicuique, et constituta [21]praeripi posse [22]non credam, aut si constituta sunt quidem, dei tamen voluntate vel aliqua [23]potestate mutilantur, frustra mutilantur, si iam impleri [24]sustinentur. Aut si non sunt constituta, nulla erit reliquatio temporum non constitutorum. Adhuc addam. Ecce obiit verbi gratia infans sub uberum fontibus, puta nunc puer investis, puta vesticeps, qui tamen [25]octoginta annos victurus fuisset, hos praereptos ut anima eius hic post mortem transigat quale est? Aetatem enim non potest capere sine corpore, quia per corpora operantur aetates. Nostri autem illud quoque recogitent, corpora eadem recepturas in [26]resurrectione animas in quibus [27]decesserunt. [28]Idem ergo sperabuntur et corporum modi et [29]eaedem aetates, quae corporum [30]modos faciunt. Quo ergo pacto potest infantis anima hic transigere praerepta tempora, ut octogenaria resurgat in corpore mensis unius?

6. somniis *AB*. 7. argentibus *A*. 8. poetice *A*. 9. querellas *A*. querelas *reliqui*. 10. memoria *ABmqb*. moeror *BCa*. 11. mallet *ACa*. malet *B*. 12. ea iniuriam *B*. 13. imputatur *C*. 14. AN DEMORENTVR HIC ANIMAE POST MORTEM. Aiunt *AB*. 15. eosque vagari *Aβ*. 16. istic *Aβ*. isthic *BCab*. 17. relinquatio *A*. 18. aetatum (aestatum *A*.) *ABb*. aetatis *reliqui*. 19. quantum *ego*. qua cum *ABCa*. quas tum *b*., *cum Fulvio Ursino*. quacum *Latinius*. 20. obissent *A*. obiissent *reliqui*. 21. praecipi *C*. 22. ne credam *B*. 23. potestatum utilantur *Aφ*. potestatu mutilantur *Aβ*. potestatum mutilantur *Bmq*. 24. sustinent *Ca*. 25. LXXX annos *A*. 26. resurrectionem *A*. 27. discesserunt *C*. 28. Idem *AB*. Iidem *reliqui*. 29. aedem *A*. 30. modo *AB*.

Aut si hic necesse erit ea tempora impleri quae fuerant destinata, num et ordinem vitae, quem sortita sunt tempora pariter cum illis hic destinatum, pariter hic anima decurret, ut et studeat ab infantia pueritiae delegata, et militet ab [31]adulescentia [32]iuventae excitata, et censeat a iuventa [33]senectae ponderata, et fenus exprimat, et agrum urgeat, naviget, litiget, nubat, laboret, aegritudines obeat, et quaecumque illam cum temporibus manebant tristia ac laeta? Sed haec sine corpore quomodo transigentur? vita sine vita? Sed vacua erunt tempora solo decursu adimplenda. Quid ergo prohibet apud inferos ea impleri, ubi perinde nullus est usus illorum? Ita dicimus omnem animam, quaqua aetate decesserit, in ea stare ad eum diem usque quo perfectum illud repromittitur ad angelicae plenitudinis mensuram temperatum. Proinde [34]extorres inferum habebuntur quas vi ereptas arbitrantur, [35]praecipue per atrocitates suppliciorum, crucis dico et securis et gladii et ferae; nec isti porro exitus violenti quos iustitia decernit, violentiae vindex. Et ideo, inquies, scelestae quaeque animae inferis [36]exulant. Alterum ergo constituas compello, [37]aut bonos inferos aut malos. Si malos placet, [38]et iam praecipitari illuc animae pessimae debent: si bonos, cur idem animas immaturas et innuptas et pro condicione aetatis puras et innocuas interim [39]indignas inferis iudicas?

Aut optimum est hic retineri secundum [1]aeros, aut pessimum secundum [2]biaeothanatos, ut ipsis iam vocabulis utar quibus auctrix opinionum istarum [3]magia sonat, [4]Ostanes et Typhon et Dardanus et Damigeron et Nectabis et Berenice. Publica iam [5]litteratura est quae animas etiam insta aetate sopitas, etiam proba morte disiunctas, etiam prompta humatione dispunctas, evocaturam se ab inferum incolatu pollicetur. Quid ergo dicemus [6]magian? quod omnes [7]paene, fallaciam. Sed ratio fallaciae solos non fugit Christianos, qui spiritalia nequitiae, non quidem socia conscientia, sed inimica scientia novimus, nec invitatoria operatione, sed expugnatoria dominatione tractamus multiformem luem mentis humanae, totius erroris artificem, salutis pariter animaeque [8]vastatorem. Sic etiam magiae, secundae [9]scilicet idololatriae, in qua se daemones Cap. LVII.

31. adulescentia *A.* adolescentia *reliqui.* 32. iuventae *ego.* iuventa *ACab.* inventa *B.* 33. senecta *b., in Erratis.* 34. nec extorres *b., cum Fulvio Ursino.* 35. praecipua atrocitate *ABmgb.* 36. exultant *Aφ.* 37. aut bonos aut malos inferos (*Aβ.*) 38. etiam *AβB.* 39. indignas inferis iudicas *b., Fr. Iunius, Fulv. Ursinus.* dignas inferis iudicas *ABC.* dignas inferis non iudicas *a.*

Cap. LVII. 1. aeros *BmgCab.* achoros (*h. e.* ahoros) *AB.* 2. biaeothanato *A.* 3. magia *Ab.* magica *BCa.* 4. Ostanes *C.* ostentantes *AB.* Hostanes *ab.* 5. litteratura (*Aφ*)*BCa.* littera (*Aβ*)*Bmgb.* 6. magian *Aφ.* magiam *reliqui.* 7. poenae *B.* 8. vastatorem. Sic etiam *ABCa.* vastatricem scientiam *b., cum Fulvio Ursino.* 9. scilicet et *B.*

perinde mortuos fingunt quemadmodum in illa deos (quidni? cum et dii mortui), [10]aeque invocantur quidem [11]aori et [12]biaeothanati sub illo fidei argumento, quod credibile videatur eas potissimum animas ad vim et iniuriam facere quas per vim et iniuriam saevus [13]et immaturus finis extorsit, [14]quasi ad vicem offensae. [14b]Sed daemones operantur sub [15]obtentu earum, et hi vel maxime qui in ipsis tunc fuerunt cum adviverent, quique illas in huiusmodi [16]impegerant exitus. Nam et suggessimus nullum paene hominem [16b]carere daemonio, et pluribus notum est daemoniorum quoque opera et immaturas et atroces effici mortes, [17]quas incursibus deputant. Hanc quoque fallaciam spiritus nequam [18]sub personis defunctorum delitescentis, nisi fallor, etiam rebus probamus, cum in exorcismis interdum aliquem se ex parentibus [19]hominis sui affirmat, interdum gladiatorem vel bestiarium, sicut et alibi deum, nihil magis curans quam hoc ipsum excludere quod praedicamus, ne facile credamus animas universas ad inferos redigi, ut et iudicii et resurrectionis fidem [20]turbent. Et tamen ille daemon, postquam circumstantes circumvenire temptavit, instantia divinae gratiae victus id quod in vero est invitus confitetur. Sic et in illa alia specie magiae, quae iam quiescentes animas evellere ab inferis creditur et conspectui exhibere, non alia fallaciae vis est [20b]operantior. Plane, quia et phantasma praestatur, quia et corpus affingitur; nec [21]magnum illi exteriores oculos circumscribere cui interiorem mentis aciem excaecare perfacile est. Corpora denique videbantur Pharaoni et Aegyptiis magicarum virgarum dracones. Sed [22]Mosei veritas mendacium [23]devoravit. Multa utique et adversus apostolos [24]Simon et Elymas magi; sed plaga caecitatis de praestigiis non fuit. Quid novi aemulatio veritatis a spiritu immundo? Ecce hodie eiusdem Simonis [25]haereticos tanta praesumptio [26]artis extollit, ut etiam prophetarum animas ab inferis movere se spondeant. Et credo quia mendacio possunt. Nec enim pythonico tunc spiritui minus licuit animam Samuelis effingere, post deum mortuos consulente Saule. Absit alioquin ut animam cuiuslibet sancti, nedum prophetae, a daemonio credamus extractam, edocti quod ipse sata-

Exod. VII, 12.
Act. Apost. VIII, 9 sqq. XIII, 8 sqq.
I Sam. XXVIII, 6 sqq.

10. aeque *ego*. Itaque *libri omnes*. 11. hacori *A*. achori *B*. 12. vistaanati *b*., *in Erratis, quod quid sibi velit non assequor*. 13. etiam maturus *AB*. 14. quasi ad invicem *ABmg*. 14b. Sed *om. B*. 15. ostentu *A*. 16. impegerant *b*., *cum Fulvio Ursino*. 16b. capere *Aβ*. 17. quasi *Aφ*. 18. supsonis *A*. 19. hominis sui *los. Mercerus*. hominem suis *b*., *cum Fulvio Ursino*. hominem sui *ABCa*. hominem fuisse *Fr. Iunius*. 20. turbet *b*., *cum Fulvio Ursino*. 20b. operantior *ego*. operatior *libri omnes*. 21. imaginum *B*. 22. Mosei *ABCa*. Moysis *b*. 23. devorat *A*. 24. Simon et *Ab*. Simon dedit et *BCa*. Simon edidit et *Ios. Scaliger*. 25. haeretici *ABmg*. 26. artis extollit *BmgCab*. se artis extollit *A*. artifex tollit *B*.

nas transfiguretur in angelum lucis, nedum in hominem lucis, etiam deum se adseveraturus [27]in fine, [28]signaque portentosiora editurus ad evertendos, si fieri possit, electos. Dubitavit, si forte, tunc prophetam se dei adseverare, et utique Sauli, in quo iam ipse morabatur. Ne putes alium fuisse qui [29]phantasma administrabat, alium qui commendabat, sed [30]eundem spiritum et in [31]pseudoprophetide et in apostata facile mentiri quod fecerat credi, per quem [32]Saulis [33]thesaurus illic erat ubi et cor ipsius, ubi scilicet deus non erat. Et ideo per quem visurum se credidit, vidit, quia per quem vidit, et credidit. Si et de nocturnis imaginibus opponitur saepe non [34]frustra mortuos [35]visos (nam et [36]Nasamonas propria oracula apud parentum sepulchra mansitando captare, ut Heraclides scribit vel [37]Nymphodorus vel Herodotus, et Celtas apud virorum fortium busta eadem de causa abnoctare, ut Nicander affirmat), non magis mortuos vere [38]patimur in somnis quam vivos, [39]sed eadem ratione mortuos qua et vivos [40]et omnia quae videntur. Non enim quia videntur vera sunt, sed quia adimplentur. Fides somniorum de effectu, non de conspectu renuntiatur. Nulli autem animae omnino inferos patere satis dominus in argumento [41]illo pauperis requiescentis et divitis [42]ingemiscentis ex persona Abrahae sanxit, non posse [43]inde relegari [44]renuntiatorem dispositionis infernae, quod vel tunc licere potuisset, ut Moysi et prophetis crederetur. Sed etsi quasdam revocavit in corpora dei virtus, in documenta iuris sui, non idcirco communicabitur fidei et audaciae magorum et fallaciae somniorum et licentiae poëtarum. Atquin in resurrectionis exemplis, cum dei virtus sive per prophetas sive per Christum sive per apostolos in corpora animas repraesentat, solida et contrectabili et satiata veritate praeiudicatum est hanc esse formam veritatis, ut omnem mortuorum exhibitionem incorporalem praestigias iudices.

II Cor. XI, 14. II Thess. II, 4. Matth. XXIV, 24. Luc. XVI, 26.

[1]Omnes ergo [2]animae penes inferos, [3]inquis? Velis ac nolis, et supplicia iam illic et refrigeria; habes pauperem et divitem. Et

Cap. LVIII Luc. XVI, 19 sqq.

27. in fine *Ab*. insigne *B*. *Reliqui omittunt*. 28. signa si fieri possit electos *A*. 29. fantasma *A*. 30. eodem spū *Bmg*. eodem spiritu *Aφ*. 31. pseudopropheti *A*. 32. Sauli *A*. 33. thensaurus *Aφ*. 34. frustra *ABb*. frustrari *reliqui*. 35. uinos *Aβ*. 36. Nasamonas *Aβ*. Nasamas *Aφ*. Nasammonas *reliqui*. 37. nymphidorus *A*. 38. patitur *ABmg*. 39. si eadem *A*. 40. et omnia quae videntur. Non enim quia videntur vera sunt, sed quia *Ab*. et omnia quae videntur vera sunt. Non enim quia videntur vera sunt, sed quia *B*. At somnia quae videntur vera sunt. Non enim quia videntur vera sunt *reliqui*. 41. illo *om. Aφ*. 42. ingemescentis *Aφ*. 43. inde *om. Ca*. 44. renuctiatorem *Aβ*.

Cap. LVIII. 1. AN PVNIANTVR APVD INFEROS ANIMAE. Omnes (Omnis *A*.) *AB*. AN ALIQVID INTERIM PATIANTVR. APVD INFEROS ANIMAE. Omnes *C*. 2. anima *A*. 3. inquit *A*.

quia distuli nescio quid ad hanc partem, iam [4]opportune in [5]clausula reddam. Cur enim non putes animam et puniri et foveri in inferis interim sub expectatione utriusque iudicii in quadam usurpatione et candida eius? Quia salvum debet esse, inquis, [6]in iudicio divino negotium suum sine ulla praelibatione sententiae; [7]tum quia et carnis [8]operienda est restitutio ut consortis operarum atque mercedum. Quid ergo fiet in tempore isto? dormiemus? At enim animae nec in viventibus dormiunt; corporum enim est somnus, quorum et ipsa mors cum speculo suo somno. Aut nihil vis agi illic, quo universa humanitas trahitur, quo spes omnis sequestratur? Delibari putas iudicium, an incipi? praecipitari, an praeministrari? Iam vero quam iniquissimum [9]etiam apud inferos, si et nocentibus adhuc illic bene est, et innocentibus nondum? Quid, [10]amplius vis esse post mortem [11]confusam spem et incerta expectatione ludentem, an vitae recensum iam et ordinationem iudicii inhorrentem? Semper autem expectat anima corpus, ut doleat aut [12]gaudeat? Nonne et de suo sufficit sibi ad utrumque titulum passionis? Quotiens [13]inlaeso corpore anima sola torquetur bile, ira, taedio, plerumque nec sibi noto? Quotiens item corpore afflicto furtivum sibi anima gaudium exquirit, et a corporis [14]importuna tunc societate secedit? Mentior si non de ipsis cruciatibus corporis et gloriari et gaudere sola consuevit. Respice ad Mutii animam, cum dexteram suam ignibus solvit; respice [15]ad Zenonis, cum illam Dionysii tormenta praetereunt. Morsus ferarum ornamenta sunt iuventutis, ut in Cyro ursi cicatrices. Adeo novit et apud inferos anima et [16]gaudere et dolere sine carne, quia et in carne [17]et inlaesa si velit dolet, et laesa si velit gaudet. Hoc si ex arbitrio suo in vita, quanto magis ex iudicio dei post mortem? Sed nec omnia [18]opera cum carnis ministerio anima [19]partitur; nam et solos cogitatus et nudas voluntates censura divina persequitur. Qui viderit ad concupiscendum, iam adulteravit in corde. Ergo [20]vel propter [21]hoc congruentissimum est animam, licet non expectata carne, [22]puniri quod non sociata carne commisit. Sic et ob cogitatus pios et benevolos, in quibus carne non eguit, sine carne recreabitur. Quid nunc, si et [23]in carnalibus prior est quae concipit, quae

Mauh. V, 28.

4. oportune *Aβ*. 5. clausula *Ab*. clausulam *BCa*. 6. in *delet Fulv. Ursinus*. 7. tum *Cab*. et tunc *B*. *Non habet A*. 8. opperienda *Aβ*. 9. etiam *A*. 10. amplius *ABCa*. ampliationem *b*., *cum Fulvio Ursino*. 11. confusam spem *ego*. confusa spe *libri omnes*. 12. geat *Aφ*. 13. inlaeso *A*. in laeso *B*. illaeso *Cab*. 14. tunc importuna societate *A*. 15. ad *om*. *A*. 16. gaudere et dolere (dolere *Aφ*.) *ABC*. dolere et gaudere *ab*. 17. et inlaesa *A*. inlaesa *reliqui*. 18. opera optima cum *AB*. 19. partitur (*Aφ*)*BmgCab*. patitur *AβB*. 20. vel *om. ab*. 21. haec *AβB*. 22. puniri quod non sociata carne *om. A*. 23. in *om. A*.

[24]disponit, quae mandat, quae impellit? Et si quando invita, prior tamen tractat quod per corpus actura est. Nunquam denique conscientia posterior erit facto. Ita huic quoque ordini competit [25]eam priorem pensare mercedes cui [26]priori [27]debeantur. In summa, cum carcerem illum, [28]quem evangelium demonstrat, inferos [29]intellegimus, et novissimum quadrantem modicum quoque delictum mora resurrectionis illic luendum [30]interpretamur, nemo dubitabit [31]animam aliquid pensare penes inferos salva resurrectionis plenitudine per carnem quoque. Hoc etiam [32]paracletus frequentissime commendavit, si [33]qui sermones eius ex agnitione promissorum charismatum admiserit. Ad omnem, ut arbitror, humanam super anima opinionem ex doctrina fidei congressi iustae dumtaxat ac necessariae [34]curiositati satisfecimus. Enormi autem et otiosae tantum deerit discere quantum libuerit [35]inquirere.

Matth. V, 25 sqq.

24. desponit *A*. 25. eam *ABb*. etiam *Ca*. 26. priori *ABmgCab*. priores *B*. 27. debeatur *A*. 28. quem *b., de emendat. Fulvii Ursini.* quod *ABCa*. 29. intelligamus *b., cum Fulvio Ursino*. 30. interpretemur *b., cum Fulvio Ursino*. 31. ad animam *Aβ*. 32. paraclitus *A*. 33. qui *A*. quis *reliqui*. 34. curiositati satisfecimus *b., cum Fulvio Ursino. Ita etiam Ios. Mercerus.* curiositatis fecimus *ABmg*. curiositatis faciemus *B*. curiositatis satisfaciemus *Ca*. 35. inquirere. TERTVLLIANI DE CENSV ANIMAE EXPLICIT. *Aβ*. inquirere. Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI DE ANIMA FINIS. *B*.

*ADVERSUS PRAXEAN.

In scripturae discrepantia Tertulliani verbis subiecta

A significat codicem scriptum Vindobonensem.
B - editionem principem Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXLI.
a - - Io. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV.
b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
c - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX.
d - - Nicol. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Cap. I. Varie diabolus aemulatus est veritatem. Adfectavit illam aliquando defendendo concutere. Unicum dominum vindicat, omnipotentem mundi conditorem, ut et de unico haeresim faciat. Ipsum dicit patrem descendisse in [1]virginem, ipsum ex ea natum, ipsum passum, denique ipsum esse Iesum Christum. Excidit sibi caliber,
Matth. IV, 3. 6. quia Iesum Christum post baptisma Ioannis temptans ut filium dei
Ps. XCI, 11. adgressus est, certus filium [2]deum habere vel ex ipsis scripturis de quibus tunc temptationem struebat. Si tu es filius dei, dic, ut lapides isti panes fiant. Item: Si tu es filius dei, deice te hinc: scriptum est enim, [3]quod mandavit angelis suis super te, utque pater, ut te manibus suis tollant, necubi ad lapidem pedem tuum offendas. [4]Aut numquid mendacium evangeliis [5]exprobravit, dicens, [6]Viderit Matthaeus et Lucas; ceterum ego ad ipsum deum accessi, ipsum omnipotentem [7]cominus temptavi. Ideo et accessi, ideo et temptavi. Ceterum si filius dei esset, nunquam illum [8]fortasse
I Cor. XIII, 19. dignarer. Sed enim ipse potius a primordio mendax est, et s

* ADVERSVS PRAXEAN *ABa (in subscriptione) bd. codex Leidensis.* ADVERSVS PRAXEAM *a (in inscriptione)., codex Florentinus bibl. Laurent. c. XII. plut.* LIV ADVERSVS PRAXEAN LIBER. DE TRINITATE. *c.*

Cap. I. 1. virginem *Aabcd. Leidensis, Laurentianus.* virgine *B.* 2. de *Leidens., et Laurent. m. sec.* 3. quod *om. Laurent.* 4. Atqui nunc *A.* 5. et probavit *A. Leid.* exprobrabit *abc.* 6. videat *Laurent.* 7. comminus *Bab. Vaticani.* eo minus *A. Leid.* 8. tentasse dignarer *Fulv. Ursinus.*

quem hominem de suo [9]subornavit, ut [10]Praxean. Nam iste primus ex Asia hoc genus perversitatis intulit [11]Romam, homo et alias inquietus, [12]insuper de iactatione martyrii inflatus ob solum et simplex et breve carceris taedium, quando, et si corpus suum tradidisset exurendum, nihil [13]profecisset, dilectionem dei non habens, cuius charismata [14]quoque expugnavit. Nam idem tunc [15]episcopum Romanum, [16]agnoscentem iam prophetias Montani, Priscae, Maximillae, et ex ea agnitione pacem ecclesiis Asiae et Phrygiae inferentem, falsa de ipsis prophetis et ecclesiis eorum [17]adseverando et praecessorum eius auctoritates defendendo coëgit et litteras pacis revocare iam emissas et a proposito recipiendorum charismatum [18]concessare. Ita duo negotia diaboli Praxeas Romae procuravit, prophetiam expulit et haeresim intulit, [19]paracletum fugavit et patrem crucifixit. [20]Fruticaverant avenae Praxeanae hic quoque superseminatae, dormientibus [21]multis in simplicitate doctrinae; traductae dehinc, per quem deus voluit, etiam evulsae videbantur. Denique caverat pristinum doctor de emendatione sua, et manet chirographum apud [22]psychicos, apud quos tunc gesta res est; exinde silentium. Et nos quidem postea agnitio paracleti atque defensio disiunxit a [23]psychicis. Avenae vero illae [24]ubique tunc [25]semen excusserant. Ita aliquamdiu per [26]hypocrisin subdola vivacitate latitavit, et nunc denuo erupit. Sed et denuo eradicabitur, si voluerit dominus, in isto commeatu; si quo minus, die suo colligentur omnes [27]adulterae fruges, et cum ceteris scandalis [28]igni inextinguibili cremabuntur.

I Cor. XIII, 3.

Matth. XIII, 26.

Matth. XIII, 30.

Itaque post tempus pater natus et pater passus, ipse deus, dominus omnipotens, Iesus Christus praedicatur. Nos vero et semper et nunc magis, ut [1]instructiores per [2]paracletum, deductorem scilicet omnis veritatis, unicum quidem deum credimus, sub hac tamen dispensatione [3]quam *οἰκονομίαν* dicimus, ut unici dei sit et

Cap. II.

9. subornavit *ABd. Leid. Laurent.* subornaverit *reliqui.* 10. Praxeam *Laurent.* 11. Romam, homo *ego.* Romae, homo *d., ex emend. Fulvii Ursini.* Romanae humo *Babc.* romano humo *A (m. pr.). Leid. Laurent. In A. manus sec. adscripsit* „romanas humo vel romanus homo vel romanis homo alias." 12. insuper intollerabili iactatione *Laurent.* 13. perfecisset *Laurent.* 14. quaeque *Laurent.* 15. christum *Laurent.* xpm *A. Leid.* „Crispum vel Priscum" *in A. adscripsit m. sec.* 16. ignoscentem *A. Leid. Laurent.* 17. adservando *A. Leid. Laurent.* asserendo *A. m. sec.* 18. cessare *A. Leid. Laurent.* 19. paraclitum *A. Ubique.* 20. fruticaverant *cd.* fructiferant *A. Leid. Laurent.* fructificaverant *reliqui.* 21. multum *Laurent.* 22. psychicos *cd. codex Paterniacensis.* physicos *ABab. Leid. Laurent. Gorziensis.* 23. physicis *ABab. Leid. Laurent. Paterniac. Gorz.* 24. utique *d., cum Fulvio Ursino.* 25. sanctum *Laurent.* 26. hipocresin *Laurent.* hypocrisim *A. Leid.* 27. adultae *A. Leid. Laurent. Probat Petr. Ciacconius.* 28. igne *tres Vaticani et Laurent.*

Cap. II. 1. instruncans *A. Leid.* 2. paraclytum deductionem *Laur.* 3. quam oeconomiam dicimus *d.* quoniam oibonomiam ditius *A. Leid.*

Io. I, 3. filius [4]sermo ipsius, qui ex ipso processerit, per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil. [5]Hunc missum a patre in virginem [6]et ex ea natum, hominem et deum, filium hominis et filium dei, et cognominatum Iesum Christum; hunc passum, hunc mortuum et sepultum, secundum scripturas, et resuscitatum a patre, et in [7]caelo resumptum sedere ad dexteram patris, venturum iudicare vivos et mortuos; qui exinde miserit, secundum promissionem suam, a patre spiritum sanctum [8]paracletum, sanctificatorem fidei eorum qui credunt in patrem et filium et spiritum sanctum. Hanc regulam ab initio evangelii decucurrisse, etiam ante priores quosque haereticos, [9]nedum ante [10]Praxean [11]hesternum, probabit tam ipsa posteritas omnium haereticorum quam ipsa novellitas Praxeae hesterni. Quo peraeque adversus universas haereses iam hinc praeiudicatum sit id esse verum quodcunque primum, id esse adulterum quodcunque posterius. Sed salva ista praescriptione ubique tamen propter instructionem et [12]munitionem quorundam dandus est etiam retractatibus locus, vel ne videatur unaquaeque perversitas non examinata, sed praeiudicata, [13]damnari, maxime haec quae se existimat meram veritatem possidere, dum unicum deum non alias putat credendum quam si ipsum eundemque et patrem et filium et spiritum sanctum dicat; quasi non sic quoque unus sit omnia, dum ex uno omnia, per substantiae scilicet unitatem, et nihilominus custodiatur [15]οἰκονομίας sacramentum, quae [16]unitatem in [17]trinitatem disponit, tres dirigens, patrem et filium et spiritum [18]sanctum, tres autem non statu, sed gradu, nec substantia, sed forma, nec potestate, sed specie, unius autem substantiae et unius status et unius potestatis, quia unus deus, ex quo et gradus isti et formae et species in nomine patris et filii et spiritus sancti deputantur. [19]Quomodo numerum sine divisione patiuntur procedentes [20]tractatus demonstrabunt.

Cap. III. Simplices enim quique, ne dixerim imprudentes et idiotae, quae maior semper credentium pars est, quoniam et ipsa regula fidei a pluribus diis saeculi ad unicum et verum deum transfert, non intellegentes unicum quidem, sed cum sua [1]οἰκονομίᾳ esse

4. semodo illius *Laur.* 5. nunc *A. Leid. Laur.* 6. et *om. A. Leid. Laur.* 7. caelo *ABub. Leid. Laur.* coelos *cd.* 8. paraclytum *Laur.* 9. etiam ante *Laur.* 10. Praxeam *d. Laur.* 11. externum *A. Leid.* 12. monitionem *A. Leid.* 13. dominari *A. Leid. Laur.* 14. omīda *L.* 15. oeconomiae *d.* oikonomie *A.* 16. unitatem *om. A. Leid. Laurent.* 17. trinitate *Laurent.* 18. sanctum *om. A. Leid. Laur.* 19. Quomodo *ABabc. Leid. Laur.* Quomodo autem *d., cum Fulvio Ursino.* 20. tractatus *ABab. Leid. Laur.* retractatus *cd., ex conieci. Pamelii.* — *Hic desinunt annotare scripturam cod. Laurent., quae tantum non in omnibus consonat cum scriptura codd. Vindobonensis et Leidensis.*

Cap. III. 1. oeconomia *d.* oikonomoda *A.*

credendum, expavescunt ad [2]*οἰκονομίαν*. Numerum et dispositionem trinitatis divisionem praesumunt unitatis, quando unitas ex semetipsa derivans trinitatem non destruatur ab illa, sed administretur. Itaque duos et tres iam iactitant a nobis praedicari, se vero unius dei cultores praesumunt, quasi non et unitas inrationaliter collecta haeresim faciat, et trinitas rationaliter expensa veritatem constituat. [3]Monarchiam, inquiunt, tenemus. Et ita [4]sonum ipsum vocaliter exprimunt etiam Latini, [5]et tam modifice, ut putes illos tam bene intellegere [6]monarchiam quam enuntiant. Sed [7]monarchiam sonare student Latini, [8]*οἰκονομίαν* intellegere nolunt etiam Graeci. At [9]ego, si quid utriusque linguae [10]praecerpsi, [11]monarchiam nihil aliud significare scio quam singulare et unicum imperium; non tamen praescribere monarchiam ideo quia unius sit [12]eum cuius sit aut filium non habere, aut ipsum se sibi filium fecisse, aut monarchiam suam non per quos velit administrare. Atquin nullam dico dominationem ita unius sui esse, ita singularem, ita monarchiam, ut non etiam per alias proximas personas administretur, quas ipsa prospexerit officiales sibi. Si vero et filius fuerit ei cuius monarchia sit, non statim [13]dividi eam et [14]monarchiam esse desinere, si particeps eius adsumatur et filius, sed proinde illius esse principaliter a quo communicatur in filium, et dum illius est, proinde monarchiam esse, quae a duobus tam unicis continetur. Igitur si et monarchia [15]divina per tot legiones et exercitus angelorum administratur, sicut scriptum est: Milies centies centena milia adsistebant ei, et milies centena milia [16]apparebant ei, nec ideo unius esse desiit, ut desinat monarchia esse, [17]quia per tanta milia virtutum procuratur: quale est ut deus divisionem et dispersionem pati videatur in filio et in spiritu sancto, secundum et tertium sortitis locum, tam consortibus substantiae patris, [18]quas non patitur in tot angelorum numero? [19]Ecquid nata a substantia patris membra et pignora et instrumenta et ipsam vim ac totum censum monarchiae eversionem deputas eius? Non recte. Malo te ad sensum rei quam ad sonum vocabuli exerceas. Eversio enim monarchiae

Dan. VII, 10.

2. oeconomiam *d.* Iconomiam *A.* 3. *μοναρχίαν abc.* 4. sonum *abcd.* solium *A. Patern. Hirsaug. Gorz. Leid.* 5. et tam modifice *ego.* etiam Opici *abcd.* et tam opifice *AB. Leid.* et tam opice *A. m. sec.* etiam opifices *Rigaltius.* 6. *μοναρχίαν abc.* 7. *μοναρχίαν abc.* 8. oeconomiam *d.* oikonomiam *A.* 9. vero *A. Leid.* 10. praetersi *A. Leid.* praecepi *A. m. sec.* 11. *μοναρχίαν abc.* 12. eum *d.* eius *reliqui.* 13. dividit *A.* 14. monarchia esse desinit *A. m. sec.* 15. domini *A. m. sec.* 16. appropersabant *A. Leid.* 17. quia *om. A. Leid.* 18. quam *A.* quod *Latinius.* 19. Ecquid nata a substantia patris membra *ego.* Et quidem tam a substantia patris membra *Aa. Leid.* et quidem tam alienorum a substantia patris? membra *bc.* et quidem tam a substantia alienis? Membra *d., cum Fulvio Ursino.*

illa est tibi intellegenda, cum alia dominatio suae conditionis et proprii status ac per hoc aemula superducitur, cum alius deus infertur adversus creatorem, [20] cum Marcione, cum plures, secundum Valentinos et [21] Prodicos; tunc in monarchiae [22] eversionem, cum in creatoris destructionem.

Cap. IV. Ceterum qui filium non aliunde deduco, sed de substantia patris, nihil facientem sine patris voluntate, omnem a patre consecutum potestatem, quomodo possum de fide destruere monarchiam, quam a patre filio traditam in filio servo? Hoc mihi et in tertium gradum dictum sit, quia spiritum non aliunde puto quam a patre per filium. Vide ergo ne tu potius monarchiam destruas, qui dispositionem et dispensationem eius evertis in tot nominibus constitutam in quot deus voluit. Adeo autem [1] manet in suo statu, licet trinitas inferatur, ut etiam restitui habeat patri a filio, siqui-
I Cor. XV, 24. dem apostolus scribit de ultimo fine: Cum tradiderit regnum deo et patri. Oportet enim eum regnare usque dum ponat inimicos
Ps. CX, 1. eius deus sub [2] pedes ipsius, scilicet secundum psalmum: *Sede ad* dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuo-
I Cor. XV, 28. rum. Cum autem subiecta erunt illi omnia [3] absque eo qui ei subiecit omnia, tunc et ipse [4] subicietur illi qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. [5] Videmus igitur non obesse monarchiae filium, etsi hodie apud filium est, quia et in suo statu est apud filium, et cum suo statu restituetur patri a filio. Ita eam nemo hoc nomine destruet, [6] si filium admittat, cui et traditam eam a patre et a quo quandoque restituendam patri constat. Hoc uno capitulo epistulae apostolicae potuimus iam et patrem et filium ostendisse duos esse, praeterquam ex nominibus patris et filii: etiam ex eo, quod qui tradidit regnum et cui tradidit, item qui subiecit [7] et cui subiecit, duo sint necesse est.

Cap. V. Sed quia duos unum [1] volunt esse, ut idem pater et filius habeatur, oportet et totum de filio examinari, an sit, et qui sit, et quomodo sit, et ita res ipsa formam suam scripturis et interpretationibus earum patrocinantibus vindicabit. Aiunt [2] quidam et Ge-

20. cum Marcione *ego*. Tunc male *libri omnes*. 21. Prodicos *A*(*m. sec.*) *a* (*m. marg.*) *cd*. Proclos *ab*. prodigos *AB. Leid*. 22. eversio est cum creatoris destructio est *A. m. sec.*

Cap. IV. 1. in suo statu manet *A. Leid*. 2. pedibus *A. Leid*. 3. absque *d., cum Fulv. Ursino*. 4. subicitur *A. Leid*. 5. Videamus *A. Leid*. 6. si filium *A* (*m. sec.*) *abcd*. *Emendavit ita primum Rhenanus*. filium *A* (*m. pr.*) *B. Leid*. 7. et cui subiecit *om. AB. Leid*.

Cap. V. 1. esse volunt *A. Leid*. 2. quidam *A. Leid*. *Vaticanorum duo*. *Ciacconius*. quidem *reliqui, et Vaticanorum tertius*.

nesim in Hebraico ita incipere: In principio deus fecit sibi filium. Hoc ut firmum non sit alia me argumenta deducunt ab ipsa dei dispositione, qua fuit ante mundi constitutionem ad usque filii generationem. Ante omnia enim deus erat solus, ipse sibi et mundus et locus et omnia. Solus autem, quia [3]nihil aliud extrinsecus praeter illum. Ceterum ne tunc quidem solus; habebat enim secum quam habebat in semetipso rationem, suam scilicet. Rationalis enim deus, et ratio in ipso prius, et ita ab ipso omnia. Quae ratio sensus ipsius est. Hanc Graeci [4]λόγον dicunt, quo vocabulo etiam sermonem appellamus. Ideoque iam in usu est nostrorum per simplicitatem interpretationis sermonem dicere in primordio apud deum fuisse, cum magis rationem competat antiquiorem haberi, quia non sermonalis a principio, sed rationalis deus etiam ante principium, et quia ipse quoque sermo ratione consistens priorem eam ut substantiam suam ostendat. Tamen et sic nihil interest. Nam etsi deus nondum sermonem suum miserat, proinde eum cum ipsa et in ipsa ratione intra semetipsum habebat tacite cogitando et disponendo secum quae per sermonem mox erat [5]dicturus. Cum ratione enim sua cogitans atque disponens sermonem eam efficiebat quam sermone tractabat. Idque [6]quo facilius intellegas, ex te ipso [7]ante recognosce, ut ex imagine et similitudine Gen. I, 26.
dei, [8]quo habeas et tu in temetipso rationem, qui es animal rationale, a rationali scilicet artifice non tantum factus, sed etiam ex substantia ipsius animatus. Vide, cum tacitus tecum ipse congrederis [9]ratione, hoc ipsum agi intra te, occurrente ea tibi cum sermone ad omnem cogitatus tui motum, ad omnem sensus tui pulsum. Quodcunque cogitaveris, sermo est; quodcunque senseris, ratio est. Loquaris illud in animo necesse est, et dum loqueris, conlocutorem pateris sermonem, in quo inest [10]haec ipsa ratio qua cum eo cogitans loquaris per quem loquens cogitas. Ita secundus quodammodo in te est sermo, per quem loqueris cogitando, et per quem cogitas loquendo; ipse sermo alius est. [11]Quanto ergo plenius hoc agitur in deo, cuius tu quoque imago et similitudo censeris, quod habeat in se etiam tacendo rationem et in ratione sermonem? [12]Possum itaque non temere [13]praestruxisse et tunc deum ante universitatis constitutionem solum non fuisse, habentem in

3. nihil aliud *Aed. tres Vaticani, Leid.* 4. acren *A. m. pr.* arceren *Leid.* 5. daturus *A. Leid.* 6. quo *om. A. Leid.* 7. ante recognosce *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* a me recognosce *Babc.* a more cognosce *A. m. pr.* a me cognosce *A. m. sec., et Leid.* 8. quo *Babc.* quod *A. Leid.* quam *d., cum Fulvio Ursino.* 9. ratione *Aabcd. Gorziensis.* rationem *B.* 10. lex *A. Leid.* 11. Quando *AB. Leid.* 12. Possim *A. Leid.* 13. praesumpsisse *A. Leid.*

semetipso proinde rationem et in ratione sermonem, quem secundum a se faceret agitando intra se.

Cap. VI. Haec vis et haec divini sensus dispositio apud scripturas eiusdem in sophiae nomine ostenditur. Quid enim sapientius ratione dei sive sermone? Itaque sophiam quoque exaudi, ut secundum personam conditam. Primo dominus creavit me initium viarum in opera sua, priusquam terram faceret, priusquam montes collocarentur; ante omnes autem colles generavit me, in sensu suo scilicet condens et generans. Dehinc adsistentem eam ipsa separatione cognosce. Cum pararet, inquit, caelum, aderam illi simul; et [1]cum fortia faciebat super ventos, quae sursum nubila, et [2]cum tutos ponebat fontes eius, quae sub caelo, ego eram cum illo compingens, ego eram, ad quam gaudebat; [3]cottidie autem oblectabar in persona ipsius. Nam ut primum deus voluit ea quae cum sophiae ratione et sermone disposuerat intra se in substantias et species suas edere, ipsum primum protulit sermonem, habentem in se individuas suas [4]rationem et sophiam, ut per ipsum fierent universa per quem erant cogitata atque disposita, immo et facta iam, quantum in dei sensu. Hoc enim eis deerat, ut coram quoque in suis speciebus atque substantiis cognoscerentur et tenerentur.

Prov. VIII, 22 sq. Ib. v. 27 sqq.

Cap. VII. Tunc igitur etiam ipse sermo speciem et ornatum suum sumit, sonum et vocem, cum dicit deus, Fiat lux. Haec est nativitas perfecta sermonis, dum ex deo procedit; conditus ab eo primum ad cogitatum in nomine sophiae, Dominus condidit me initium viarum; dehinc generatus ad effectum, Cum [1]pararet caelum, aderam [2]illi: exinde eum parem sibi faciens de quo procedendo filius factus est primogenitus, ut ante omnia genitus, et unigenitus, ut solus ex deo genitus; proprie de vulva cordis ipsius, secundum quod [3]et pater ipse testatur: [4]Eructavit cor meum sermonem optimum. Ad quem deinceps gaudens proinde [5]gaudentem in persona illius: Filius meus es tu, ego hodie genui te, [6]et ante luciferum genui te. Sic et filius ex sua persona profitetur patrem in nomine sophiae: Dominus condidit me initium viarum in opera sua; ante omnes autem colles generavit me. Nam si hic quidem sophia videtur dicere conditam se a domino in opera et vias eius, alibi autem per sermonem ostenditur omnia facta esse et sine illo nihil factum, sicut et rursum: Sermone eius caeli confirmati sunt et spiritu eius omnes

Gen. I, 3. Prov. VIII, 22. Prov. VIII, 27. Col. I, 15 sqq. Ps. XLV, 1. Ps. II, 7. Prov. VIII, 22. Io. I, 3. Ps. XXXIII, 6.

Cap. VI. 1. quom *Bab.* 2. quom *Bab.* 3. quotidie *ed.* 4. rationem et sophiam *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* rationes sophiam *reliqui, et Leid.*

Cap. VII. 1. pareret *A. Leid.* 2. illi simul. Exinde *ed.* 3. et *om. A. Leid.* 4. eruptavit *A. Leid.* 5. gaudentem in *ed.* gaudenti in *AB. Leid.* gaudentem *ab.* 6. et ante luciferum genui te *om. A. Leid.*

vires eorum, utique eo spiritu qui sermoni inerat, apparet unam eandemque vim esse nunc in nomine sophiae, nunc in appellatione sermonis, quae initium accépit viarum in dei opera, et quae caelum confirmavit, per [7] quam omnia facta sunt, et sinè [8] qua nihil factum est. Nec diutius de isto, quasi non ipse sit sermo et in sophiae et in rationis et in omnis divini animi et spiritus nomine, qui filius factus est dei, de quo prodeundo generatus est. Ergo, inquis, das aliquam substantiam esse sermonem, spiritu et sophiae traditione constructam? Plane. [9] Non vis enim eum substantivum habere in re per substantiae proprietatem, ut res et persona quaedam videri possit, et ita capiat secundus a deo constitutus duos efficere, patrem et filium, deum et sermonem. Quid est enim, dices, sermo, nisi vox et sonus oris, et sicut grammatici tradunt, aër offensus, intellegibilis auditu, ceterum vacuum nescio quid et inane et incorporale? At ego nihil dico de deo inane et vacuum [10] prodire potuisse, ut non de inani et vacuo prolatum, nec carere substantia quod de tanta substantia processit et tantas substantias fecit; fecit enim et ipse quae facta sunt per illum. Quale est ut nihil sit ipse sine quo nihil factum est, ut inanis solida et vacuus plena et incorporalis corporalis sit operatus? Nam etsi potest aliquando quid fieri diversum eius per quod fit, nihil tamen potest fieri per id quod vacuum et inane est. Vacua et inanis res est sermo dei, qui filius dictus est, qui ipse deus cognominatus est? Et sermo erat apud deum, et deus erat sermo. Scriptum est: Non sumes nomen dei in vanum. Hic certe est qui in effigie dei constitutus non rapinam existimavit esse se aequalem deo. In qua effigie dei? utique in alia, non tamen in nulla. Quis enim [11] negabit deum corpus esse, etsi deus spiritus est? Spiritus enim corpus sui generis in sua effigie. [12] Sed et si invisibilia illa, quaecunque sunt, habent apud deum et suum corpus et suam formam, per quae soli deo visibilia sunt, quanto magis quod ex ipsius substantia emissum est sine substantia non erit? Quaecunque [13] ergo substantia sermonis fuit, illam dico personam, et illi nomen filii vindico, et dum filium agnosco, secundum a patre defendo.

Prov. VIII, 22. Ps. XXXIII, 6. Io. I, 3. Io. I, 1. Exod. XX, 7. Phil. II, 6.

[1] Hoc si [2] qui putaverit [3] me [4] προβολὴν aliquam introducere, id est prolationem rei alterius ex altera, quod facit Valentinus, alium atque alium Aeonem de Aeone producens, primo quidem

Cap. VIII.

7. quem *Ac. Vaticanorum duo.* 8. quo *A(m. sec.).* 9. Non vis *ABabcd. Hirsaug. Gorz. Leid.* Novimus *Paterniac.* 10. prodere *A. Leid.* 11. negavit *B. Leid.* 12. Sed et si invisibilia *ABa. Leid.* Sed et invisibilia *reliqui.* 13. etiam *A.*

Cap. VIII. 1. Hic *Latinius.* 2. qui *om. A. Leid.* 3. me *om. A. Leid.* 4. probolen *B.* probolem *A. Leid.*

dicam tibi, non ideo non [5]utatur et veritas vocabulo isto et re [6]ac censu eius quia et haeresis utitur; immo [7]haeresis potius ex veritate accepit quod ad mendacium suum strueret. Prolatus est sermo dei an non? Hic mecum gradum fige. Si prolatus est, cognosce [8]προβολὴν veritatis, et viderit haeresis, si quid de veritate imitata est. Iam nunc quaeritur quis quomodo utatur aliqua re et vocabulo eius? Valentinus [9]προβολὰς suas discernit et separat ab auctore, et ita longe ab eo ponit, ut Aeon patrem nesciat; denique desiderat nosse, nec potest, immo et paene devoratur et dissolvitur in
Matth. XI, 27. reliquam substantiam. Apud nos autem solus filius patrem novit,
Io. I, 18. et sinum patris ipse exposuit, et omnia apud patrem audivit et
Io. VIII, 26. vidit, et [10]quae mandatus est a patre, ea et loquitur; nec suam.
Io. VI, 38. sed patris perfecit voluntatem, quam de proximo, immo de initio
I Cor. II, 11. noverat. Quis enim scit quae sint in deo nisi spiritus qui in [11]ipso est? Sermo autem spiritu structus est, et ut ita dixerim, sermonis corpus est spiritus. Sermo ergo et in patre semper, sicut
Io. XIV, 11. dicit, Ego in patre, et apud deum semper, sicut scriptum *est: Et*
Io. I, 1. sermo erat apud deum, et nunquam separatus a patre, aut alius a
Io. X, 30. patre, quia, Ego et pater unum sumus. Haec erit [12]προβολὴ veritatis, custos unitatis, qua prolatum dicimus filium a patre, sed non [13]separatum. Protulit enim deus sermonem, quemadmodum etiam paracletus docet, sicut radix fruticem et fons fluvium et sol radium. Nam et istae species προβολαὶ sunt earum substantiarum ex quibus prodeunt. Nec dubitaverim filium dicere et radicis fruticem, et fontis fluvium, et solis radium, quia omnis origo parens est, et omne quod ex origine profertur progenies est, multo magis sermo dei, qui etiam proprie nomen filii accepit: nec frutex tamen a radice, nec fluvius a fonte, nec radius a sole discernitur, sicut nec a deo sermo. Igitur secundum horum exemplorum formam profiteor me duos dicere, deum et sermonem eius, patrem et filium ipsius. Nam et radix et frutex duae res sunt, sed coniunctae; et fons et flumen duae species sunt, sed [14]indivisae; et sol et radius duae formae sunt, sed cohaerentes. Omne quod prodit ex aliquo secundum sit eius necesse est de quo [15]prodit, non ideo tamen est separatum. Secundus autem ubi est, duo sunt, et tertius ubi est, tres sunt. Tertius enim est spiritus a deo et filio, sicut tertius a radice fructus ex frutice, et tertius a fonte

5. utitur *AB. Leid.* utetur *Latinius.* 6. accessu eius *AB. Leid.* 7. haeresi *A. Leid.* 8. probolen *B.* probolem *A. Leid.* 9. probolas *AB. Leid.* 10. ad quae *Latinius.* 11. christo (xpo *A.*) *A. Leid.* 12. probole *AB. Leid.* 13. separatum *Aabcd. Gorz.* separatim *Leid.* paratum *B.* 14. indiversae *A. Leid.* 15. procedit *A. Leid.*

rivus ex flumine, et tertius a sole apex ex radio. Nihil tamen a matrice alienatur, a qua proprietates suas ducit. Ita trinitas per [16]consertos et connexos gradus a patre decurrens et monarchiae nihil obstrepit et [17]οἰκονομίας statum protegit.

Hanc me regulam professum, qua inseparatos ab alterutro patrem et filium et spiritum testor, tene ubique, et ita quid quomodo dicatur agnosces. Ecce enim dico alium esse patrem, et alium filium, et alium spiritum. Male accepit idiotes quisque aut perversus hoc dictum, quasi diversitatem sonet et ex diversitate separationem [1]protendat, patris et filii et spiritus. Necessitate autem hoc dico, cum eundem patrem et filium et spiritum contendunt, adversus [2]οἰκονομίαν monarchiae adulantes, non tamen diversitate alium filium a patre, sed distributione, nec divisione alium, sed distinctione, quia non sit idem pater et filius, vel modulo alius ab alio. Pater enim tota substantia est, filius vero derivatio totius et portio, sicut ipse profitetur: Quia pater maior me est. A quo et [3]minoratus canitur in psalmo, [4]modicum quid citra angelos. Sic et pater alius a filio, dum filio maior, dum alius qui generat, alius qui generatur, dum alius qui mittit, [5]alius qui mittitur, dum alius qui facit, alius per quem fit. Bene quod et dominus usus hoc verbo in persona paracleti non divisionem significavit, sed dispositionem. Rogabo enim, inquit, patrem, et alium advocatum mittet vobis, spiritum veritatis. Sic alium a se paracletum, quomodo et nos a patre alium filium, ut tertium gradum ostenderet in paracleto, sicut nos secundum in filio, propter [6]οἰκονομίας observationem. Ipsum, quod pater et filius dicuntur, nonne aliud ab alio est? Utique enim omnia quod vocantur, hoc erunt, et quod erunt, hoc vocabuntur, et [7]permiscere se diversitas vocabulorum non potest omnino, quia nec rerum quarum erunt vocabula. Est, est, non, non; nam quod amplius est, hoc a malo est.

Cap. IX.

Io. XIV, 28.
Ps. VIII, 6.

Io. XIV, 16.

Matth. V, 37.

Ita aut pater aut filius est, et neque dies eadem et nox, neque pater idem et filius, ut sint ambo unus et utrumque alter, quod vanissimi isti Monarchiani volunt. Ipse se, inquiunt, filium sibi fecit. [1]Atquin pater filium facit, et patrem filius. Et qui ex alterutro fiunt, a semetipsis sibi fieri nullo modo [2]possunt, ut pater se sibi filium faciat, et filius se sibi patrem praestet. Quae instituit

Cap. X.

16. consortes *A. Leid.* 17. oikonomie *A. Leid.* oeconomiae *d.*

Cap. IX. 1. portendat *Fr. Iunius.* pertendat *A. m. sec.* 2. oikonomia *A. Leid.* oeconomiam *d.* 3. minoratus *abcd.* minor natu *AB. Leid.* 4. modico *B.* dico *A. Leid.* 5. alius qui mittitur *om. edit. Semleri.* 6. oeconomiae *d.* oikonomie *A. Leid.* 7. permisceri diversitas *A. Leid.*

Cap. X. 1. Et pater et filius et qui *A. Leid.* 2. possint *A. Leid.*

deus, etiam ipse custodit. Habeat necesse est pater filium, ut pater sit, et filius patrem, ut filius sit. Aliud est autem habere, aliud esse. Verbi gratia, ut maritus sim, habeam oportet uxorem, non ipse mihi ero uxor. Sic etiam, ut pater sim, filium habeo, non ipse mihi ero filius, et ut filius sim, patrem habeo, non ipse mihi ero pater. Quae enim me faciunt si habuero, [3]tunc ero pater, si filium habeam, filius ero, si patrem. Porro si ipse ero quid eorum, iam non habeo quod ipse ero, nec patrem, quia ipse ero pater, nec filium, quia ipse ero filius. In quantum autem alterum ex his habere me oportet, alterum esse, in tantum, si utrumque fuero, alterum non ero, dum alterum non habeo. Si enim ipse ero filius, qui et pater, iam non habeo filium, sed ipse sum filius. Non habendo autem filium, dum ipse sum filius, quomodo pater ero? Habere enim filium debeo, ut pater sim. Non sum ergo filius, quia patrem non habeo, qui facit filium. Aeque si ipse sum pater, qui et filius, iam non habeo patrem, sed ipse sum pater. Non habendo autem patrem, dum ipse sum pater, quomodo filius ero? Habere enim patrem debeo, ut filius sim. Non ergo ero pater, quia filium non habeo, qui facit patrem. Hoc erit totum ingenium diaboli, alterum ex altero excludere, dum utrumque in unum sub monarchiae favore concludens neutrum haberi facit, ut et pater non sit, qui scilicet filium non habet, et filius non sit, qui aeque patrem non habet; dum enim pater est, filius non erit. Sic monarchiam tenent qui nec patrem nec filium continent. Sed
Matth. XIX, 26. nihil deo difficile. Quis hoc nesciat? Et impossibilia apud saecu-
I Cor. II, 27. lum possibilia apud deum quis ignoret? Et stulta mundi elegit deus, ut confundat [4]sapientia. Legimus [5]omnia. Ergo, inquiunt, difficile non fuit deo ipsum se et patrem et filium facere adversus traditam formam rebus humanis. Nam et sterilem parere contra naturam difficile deo non fuit, sicut nec virginem. Plane nihil deo [6]difficile. Sed si tam abrupte in praesumptionibus nostris hac sententia utamur, quidvis de deo confingere poterimus, quasi fecerit, quia facere potuerit. Non autem, quia omnia potest facere, [7]ideo quoque credendum est illum fecisse etiam quod non fecerit. Sed an fecerit requirendum. Potuit, [8]si voluisset, deus pennis hominem ad volandum instruxisse, quod et milvis praestitit; non tamen, quia potuit, statim et fecit. Potuit et [9]Praxean et omnes pariter

3. et mihi ero *A. Leid.* 4. sapientiam *cd.* 5. omnimoda *A. Leid.* 6. difficile. Sed si *abcd.* difficile est. sed si *A. m. sec.* difficile sensi *AB. Leid.* 7. ideo quoque *ego.* ideo utique *d., cum Fulvio Ursino.* ideoque *ABabcd. Leid.* 8. si voluisset *A. Leid., et Hirsaug. a manu emendatrice.* ita salvus sim *Babd.* si voluisset. ita salvus sim *c., ex tribus suis Vaticanis(?).* 9. Praxeam *d.*

haereticos statim extinxisse; non tamen, quia potuit, extinxit. Oportebat enim et milvos esse et haereticos, oportebat et patrem crucifigi. Hac ratione erit aliquid et difficile deo, id scilicet quodcunque non fecerit, non quia non potuerit, sed quia noluerit. Dei enim posse velle est, et non posse nolle, quod autem voluit, et potuit et ostendit. Ergo quia, si voluit semetipsum sibi filium facere, potuit, et quia, si potuit, fecit, tunc [10]probabis illum et potuisse et voluisse, si probaveris illum fecisse.

Probare autem tam aperte debebis ex scripturis, [1]quam nos probamus illum sibi filium fecisse sermonem suum. Si enim filium nominat, filius autem non alius erit [2]quam qui ex ipso prodiit, sermo autem prodiit [3]ex ipso, hic erit filius, non ipse de quo prodiit. Non enim ipse prodiit ex semetipso. Porro qui eundem patrem dicis et filium, eundem et protulisse ex semetipso facis, et prodisse quod deus est. Si potuit fecisse, [4]non tamen fecit. Aut exhibe probationem quam expostulo meae similem, id est sic scripturas eundem filium et patrem ostendere, quemadmodum apud nos distincte pater et filius demonstrantur; distincte, inquam, non divise; sicut ego profero dictum a deo, [5]Eructavit cor meum sermonem [6]optimum, aeque tu contra opponas alicubi dixisse deum, Eructavit [7]me cor meum sermonem optimum, ut ipse sit qui et eructavit et quod eructavit, et ipse qui protulerit et qui prolatus sit, si ipse est [8]et sermo et deus. Ecce ego propono patrem filio dixisse, Filius meus es tu, ego hodie [9]generavi te. Si velis ut credam ipsum esse patrem et filium, ostende sic pronuntiatum alibi: Dominus dixit ad se, filius meus sum ego, ego hodie generavi [10]me; proinde et, Ante luciferum generavi me; et, Dominus [11]condidi me initium viarum in opera mea, ante omnes autem colles generavi me, et si qua alia in hunc modum sunt. Quem autem verebatur deus dominus universitatis ita pronuntiare, si ita res erat? An verebatur ne non crederetur, si simpliciter se et patrem et filium pronuntiasset? Unum tamen veritus est, mentiri; veritus autem semetipsum et suam veritatem. Et ideo veracem deum credens scio illum non aliter quam disposuit pronuntiasse, nec aliter disposuisse quam pronuntiavit. Tu porro eum mendacem efficias, et fallacem et deceptorem fidei huius, si, cum ipse esset sibi filius,

Cap. XI.

Ps. XLV, 1.

Ps. II, 7.

Ps. CX, 3.

Prov. VIII, 22.

10. probabitur *A. Leid.*

Cap. XI. 1. quoniam *A. Leid.* 2. quam ex *A.* quoniam ex *Leid.* 3. ex semet ipso *bc.* 4. non tamen *abcd.* quod tamen non *AB. Leid.* 5. eruptavit *A.* 6. optimum, aeque tu *ego.* optimum. Sic tu *d., cum Fulvio Ursino.* optimum. Haec tu *reliqui.* 7. me *om. bcd.* 8. et *om. bc.* 9. genui te *Leid., et tres Vaticani.* 10. te me *A. m. pr.* 11. condidit *Ac. Leid., et tres Vaticani.*

alii dabat filii personam, quando scripturae omnes et demonstrationem et distinctionem trinitatis ostendant, a quibus et praescriptio nostra [12]deducitur, non posse unum atque eundem videri qui loquitur et de quo loquitur et ad quem loquitur, quia neque perversitas neque fallacia deo congruat, ut, cum ipse esset ad quem loquebatur, ad alium potius et non ad semetipsum [13]loquatur. Accipe igitur
Ies. XLII, 1. et alias voces patris de filio per Esaiam. Ecce filius meus, quem elegi, dilectus meus, in quem bene sensi; ponam spiritum meum super ipsum, et iudicium [14]nationibus annuntiabit. Accipe et ad
Ies. XLIX, 6. ipsum: Magnum tibi est, ut voceris filius meus ad statuendas tribus Iacob et ad convertendam dispersionem Israëlis; posui te in lucem nationum, ut sis salus in extremum terrae. Accipe nunc et
Ies. LXI, 1. filii voces de patre: Spiritus domini super me, quapropter unxit me ad evangelizandum hominibus. Item [15]in psalmo ad patrem de
Ps. LXXI, 18. eodem: Ne [16]dereliqueris me, donec annuntiem brachium tuum na-
Ps. III, 2. tivitati universae venturae. Item in alio: Domine, quid multiplicati sunt, qui [17]comprimunt me? Sed et omnes paene psalmi, [18]qui Christi personam sustinent, filium ad patrem, id est Christum ad deum, verba facientem repraesentant. Animadverte etiam spiritum
Ps. CX, 1. loquentem ex tertia persona de patre et filio: Dixit dominus domino meo, sede ad [19]dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sca-
Ies. XLV, 1. bellum pedum tuorum. Item per Esaiam: Haec dicit dominus do-
Ies. LIII, 1 sq. mino meo Christo. Item per eundem ad patrem de filio: Domine, quis [20]credidit auditui nostro, et brachium domini cui revelatum est? Annuntiavimus de illo, sicut puerulus, sicut radix in terra sitienti, et non erat forma eius, nec gloria. Haec pauca de multis. Nec enim affectamus universas scripturas evolvere, cum et in singulis capitulis plenam maiestatem et auctoritatem contestantes maiorem congressum in retractatibus [21]habeamus. His itaque paucis [22]tamen manifeste distinctio trinitatis exponitur. Est enim ipse qui pronuntiat spiritus, et pater, ad quem pronuntiat, et filius, de quo pronuntiat. Sic et cetera, quae nunc ad patrem de filio vel ad filium, nunc ad filium de patre vel ad patrem, nunc ad spiritum pronuntiantur, unamquamque personam in sua proprietate constituunt.

Cap. XII. Si te adhuc numerus scandalizat trinitatis quasi non connexae in unitate simplici, interrogo quomodo unicus et singularis plura-
Gen. I, 26. liter loquitur, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem

12. deducatur *A. Leid.* 13. loquatur *abcd.* loquebatur *AB. Leid.* loqueretur *Fr. Iunius.* 14. gentibus *A. Leid.* 15. ad patrem in psalmo *A. Leid.* 16. derelinqueris *AB. Leid.* 17. conserviunt *A. Leid.* 18. qui Christi *A. m. sec.* Christi *reliqui.* 19. dextram *B.* 20. credit *A. Leid.* 21. habemus *AB. Leid.* 22. tamen *Ad. Leid.* tam *reliqui.*

nostram, cum debuerit dixisse, Faciam hominem ad imaginem et similitudinem meam, [1]utpote unicus et singularis? Sed et in sequentibus: Ecce Adam factus est tanquam unus ex nobis. Fallit Gen III, 22
aut ludit, ut, cum unus et solus et singularis esset, numerose loqueretur. Aut numquid angelis loquebatur, ut Iudaei interpretantur, quia nec ipsi filium agnoscunt? An quia ipse erat pater, filius, spiritus, ideo pluralem se [2]praestans pluraliter sibi loquebatur? Immo quia iam adhaerebat illi filius, secunda persona, sermo ipsius, et tertia, spiritus in sermone, ideo pluraliter pronuntiavit, Faciamus, et, Nostram, et, Nobis. Cum quibus enim faciebat hominem, et quibus faciebat similem? [3]Filio quidem, qui [4]erat induturus hominem, spiritu vero, qui erat sanctificaturus hominem; quasi [5]cum ministris et arbitris ex unitate trinitatis loquebatur. Denique sequens scriptura distinguit inter personas: [6]Deus hominem ad ima- Gen. I, 27.
ginem dei fecit illum. Cur non suam, si unus [7]qui faciebat, et non erat ad cuius faciebat? Erat autem ad cuius imaginem faciebat, ad filii scilicet, qui homo futurus certior et verior imaginem suam fecerat dici hominem, qui tunc de limo formari habebat, imago [8]veri et similitudo. Sed et in antecedentibus operibus mundi quomodo scriptum est? [9]Primum quidem, nondum filio apparente: Et dixit deus, Fiat lux, et facta est. Ipse statim sermo lux vera, Gen. I, 3.
quae illuminat hominem venientem in hunc mundum, et per illum mundialis quoque lux. Exinde autem in sermone, Christo assistente et amministrante, deus voluit fieri, et deus fecit. Et dixit deus, [10]Fiat firmamentum, et fecit deus firmamentum; et dixit deus, Fiant Gen. I, 6. 16.
luminaria, et fecit deus luminare maius et minus. Sed et cetera utique idem fecit qui et priora, id est sermo dei, per quem omnia Io. I, 3.
facta sunt et sine quo factum est nihil. Qui si ipse deus est, secundum Ioannem, Deus [11]erat sermo, habes duos, alium dicentem, Io. I, 1.
ut fiat, alium facientem. Alium autem quomodo accipere debeas iam professus sum, personae, non substantiae, nomine, ad distinctionem, non ad divisionem. [12]Ceterum ubique teneam unam substantiam in tribus cohaerentibus, tamen alium dicam oportet ex necessitate sensus eum qui iubet, et eum qui facit. Nam nec iuberet, si ipse faceret, dum [13]iuberet fieri per eum. Tamen iubebat,

Cap. XII. 1. ut puto *A. m. pr.* ut puta *A. m. sec.* ut pute *Leid.* 2. praerens *Fulv. Ursinus.* 3. Cum filio *d., cum Fulvio Ursino.* 4. erat induturus *bc.* induiturus erat *A. Leid.* 5. comministris *Fr. Iunius.* 6. Et fecit deus *cd.* hominem deus *A.* 7. qui *om. A. Leid.* 8. veri *d., cum Fulvio Ursino.* vero *reliqui, et Leid.* 9. primo *A. Leid.* 10. Fiat — — et dixit deus *om. A. Leid.* 11. et *A.* 12. Ceterum ubique teneam *A. Leid.* Ceterum ubique teneo *Babc.* Ceterum etsi ubique teneo *d.* 13. iuberet enim, fieret per eum *Latinius.*

[14]haud sibi iussurus, si unus esset, aut sine iussu facturus, quia non expectasset ut sibi iuberet.

Cap. XIII. Ergo, inquis, si deus dixit et deus fecit, [1]sic alius deus dixit et alius fecit; duo dii praedicantur. Si tam durus es, puta interim; [2]et ut adhuc amplius hoc putes, accipe et in psalmo duos deos
Ps. XLV, 7sq. dictos: Thronus tuus deus in aevum, virga regni tui: Dileristi iustitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te deus, deus tuus. Si ad deum loquitur, et unctum deum [3]a deo *affirmat*, affirmasset hic duos deos pro virgae regnatu. Inde et Esaias ad personam
Ies. XLV, 14. Christi, et [4]Seboin, inquit, viri elati ad te transibunt, et post te sequentur vincti manibus, [5]et te adorabunt, quia in te deus est; tu enim es deus noster, et nesciebamus, deus Israëlis. [6]Et hic enim dicendo, Deus in te, et, Tu deus, duos proponit, [6]qui erant, [7]in Christo et spiritum sanctum. Plus est quod in evangelio toti-
Io. I, 1. dem invenies: In principio erat sermo, et sermo erat apud deum, et deus erat sermo. Unus qui erat, et alius penes quem erat. Sed
Ps. CX, 1. et nomen domini in duobus lego. Dixit dominus domino meo,
Ies. LIII, 1. Sede ad dexteram meam. Et Esaias haec dicit: Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium domini cui revelatum est? Brachium enim [8]tuum omnino dixisset, si non dominum patrem, et dominum filium intellegi vellet. Etiam adhuc antiquior Genesis:
Gen. XIX, 24. Et pluit dominus super Sodomam et Gomorram sulphur et ignem de caelo a domino. Haec aut nega scripta, aut quis es, ut non putes accipienda quemadmodum scripta sunt, maxime quae non in allegoriis et parabolis, sed in definitionibus [9]certis et simplicibus habent sensum? Quodsi ex illis [10]es qui tunc dominum non sustinebant dei se filium ostendentem, [11]ne eum dominum crederent,
Ps. LXXXII, 6. recordare tu cum illis scriptum esse: Ego dixi, Vos dii estis, et
Ps. LXXXII, 1. filii altissimi; et, Stetit deus in ecclesia deorum, ut, si homines per fidem filios dei factos deos scriptura pronuntiare non timent, scias illam multo magis vero et unico dei filio [12]domini nomen iure contulisse. Ergo, [13]inquis, provocabo te, ut hodie quoque ex au-

14. aut *A.*, *Latinius*.

Cap. XIII. 1. sic *ego*. si *libri omnes*. 2. et ut tu *A*. ut et ut *Leid*. 3. a deo affirmat, affirmasset hic duos deos pro virgae regnatu. Inde *ego*. a deo affirmat, sed hic duos deos pro virga regni tui. Inde (unde *A.*) *ABabc*. *Leid*. a deo affirmat, scilicet hic duos deos proponit. Inde *d.*, *cum Fulvio Ursino*. 4. Seboin *Bab*. Sebom *A*. *Leid*. Sabain *cd*. 5. et ad te *A*. *Leid*. 6. qui erant *ABabc*. *Leid*. *Probat Latinius*. qui erat et in quo erat *d.*, *cum Fulvio Ursino*. 7. in Christo et spiritum sanctum. Plus est *ego*. in Christum et spiritum sanctum. Plus est *Latinius*. in Christo et spiritu ipsum, plus est *A*. *Leid*. in Christum et spiritum. Ipsum plus est *Babc*. Christum et spiritum. Ipsum plus est *d.*, *cum Fulvio Ursino*. 8. tuum omnino *ego*. tuum, non domini *d.*, *cum Fulvio Ursino*. suum non *ABabc*. *Leid*. 9. et certis *bcd*. 10. es om. [illegible] 11. [illegible] *Leid*. 12. dei *A*(*m. sec.*) *bcd*$_2$ domini *A*(*m. pr.*) *Ba*. deum *Leid*. [illegible] inquit *Leid*.

ctoritate istarum scripturarum constanter duos deos et duos dominos praedices. Absit. Nos enim, qui et tempora et causas scripturarum per dei gratiam inspicimus, maxime paracleti, non hominum, discipuli, duos quidem definimus, patrem et filium, et iam tres cum spiritu sancto, secundum rationem oeconomiae, quae facit numerum, ne, ut vestra perversitas infert, pater ipse credatur natus et passus, quod non licet credi, quoniam non ita traditum est. Duos tamen deos et duos dominos nunquam ex ore nostro proferimus; non quasi non et pater deus, et filius deus, et [14] spiritus sanctus deus, et deus unusquisque, sed quoniam retro et duo dii et duo domini praedicabantur, ut, ubi venisset Christus, et deus agnosceretur et dominus vocaretur, quia filius dei et domini. Si enim una persona et dei et domini in scripturis inveniretur, merito Christus non esset admissus ad nomen dei [15] et domini. Nemo enim alius praeter unus deus et unus dominus praedicabatur, et futurum erat ut ipse pater descendisse videretur, quia unus deus et unus dominus [16] legebatur, et tota oeconomia eius obumbraretur, quae in materiam fidei [17] prospecta atque dispensata est. At ubi venit Christus et cognitus est a nobis quod [18] ipse sit qui numerum retro fecerat, factus secundus a patre, et cum spiritu tertius, et iam pater per ipsum plenius manifestatus, redactum est iam nomen dei et domini in unionem; [19] et, quia nationes a multitudine idolorum transirent ad unicum deum, [20] ut differentia constitueretur inter cultores unius et plurimae divinitatis. Nam et lucere in mundo Christianos oportebat, ut filios lucis, lumen mundi unum et deum et dominum colentes et nominantes. Ceterum si ex conscientia, qua scimus dei nomen et domini et patri et filio et spiritui convenire, deos et dominos nominaremus, extinxissemus faces nostras etiam ad martyria timidiores, quibus evadendi [21] quaque [22] pateret occasio, iurantibus statim per deos et dominos, ut quidam haeretici, quorum dei plures. Itaque deos omnino non dicam nec dominos, sed apostolum sequar, ut, si pariter nominandi fuerint pater et filius, deum patrem appellem et Iesum Christum dominum nominem. Sorum autem Christum potero deum dicere, sicut idem apostolus. Ex quibus Christus, qui est, inquit, deus super omnia benedictus in aevum omne. Nam et radium solis seorsum solem vocabo; so-

Rom. I, 7.

Rom. IX, 5.

14. spiritus sanctus deus *ABcd. tres Vaticani et Leid.* spiritus deus *reliqui.* 15. et domini *Acd. Leid., tres Vaticani.* et ad domini *reliqui.* 16. loquebatur *A. Leid.* 17. profecta *A. Hirsaug.* 18. ipse sit *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* ipse *ABabo. Leid.* 19. ut *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* 20. et *d., cum Fulvio Ursino. Ita et Leidensis liber.* 21. quaquam *A (m. pr.).* quoque *A (m. sec.) d., Fulv. Ursinus.* 22. pateret *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* pater et *A. m. sec.* pater *A (m. pr.). Leid.* patet *reliqui.*

lem autem nominans, cuius est radius, non statim et radium solem appellabo. Nam etsi soles [23]duos *non* faciam, tamen et solem et radium eius tam duas res et duas species unius et indivisae substantiae numerabo, [24]quam deum et sermonem eius, quam patrem et filium.

Cap. XIV. Adhuc et illa nobis regula adsistit duos vindicantibus, patrem et filium, [1]quae invisibilem deum determinavit. Cum enim Moyses in Aegypto desiderasset domini conspectum, dicens, Si ergo inveni gratiam coram te, manifesta mihi te, ut cognoscenter videam te. Non potes videre, inquit, faciem meam; non enim videbit homo faciem meam et vivet, id est morietur qui viderit. Invenimus enim et a multis deum visum, et neminem tamen eorum qui eum viderant mortuum; visum quidem deum, secundum [2]hominum capacitates, non secundum plenitudinem divinitatis. Nam patriarchae deum vidisse [3]referuntur, ut Abraham et Iacob, et prophetae, ut Esaias, ut Ezechiel, et tamen mortui non sunt. Igitur aut mori debuerant, si eum viderant; deum enim nemo videbit et vivet: aut si deum viderunt, et mortui non sunt, scriptura mentitur deum dixisse, Faciem meam homo si viderit, non vivet: aut scriptura mentitur. [4]cum invisum, aut cum visum deum profert. Iam ergo alius erit [5]qui videbatur, quia non potest idem invisibilis definiri qui videbatur, et consequens erit [6]ut invisibilem patrem intellegamus pro plenitudine maiestatis, visibilem vero filium agnoscamus pro modulo derivationis, sicut nec solem nobis contemplari licet, quantum ad ipsam substantiae summam, quae est in caelis, radium autem eius toleramus oculis pro temperatura portionis, quae in terram inde porrigitur. Hic ex diverso volet aliquis [7]etiam filium invisibilem contendere, ut sermonem, ut spiritum, et dum [8]unam condicionem patris et filii vindicat, unum potius atque eundem confirmare patrem et filium. Sed diximus scripturam differentiae patrocinari per visibilis et invisibilis distinctionem. Nam et illud [9]adiciunt ad argumentationem, quod si filius tunc ad Moysen loquebatur, ipse faciem suam nemini visibilem pronuntiaret, quia scilicet ipse invisibilis pater fuerit in filii nomine. [10]Ac per hoc sic eundem volunt

Exod. XXXIII, 13. 18. 20.

23. duos non faciam *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* duos faciam *ABabc. Leid.* 24. qua *B. Leid.*

Cap. XIV. 1. quem *AB. Leid.* 2. hominum capacitatem *A.* hominis capacitatem *Leid.* 3. se referunt *A. Leid.* 4. cum invisum aut cum visum deum profert *Babcd.* neque eum invisum neque visum eum deum praefert *A.* in quo quae eum visum refert *m. sec. correxit.* neque eum invisum aut eum visum domini praefert *Leid. Secundum quas scripturas commode reposueris* quae eum invisum quaeque visum eundem praefert, *vel* refert *aut* profert. 5. quiqui *Leid.* 6. ut *om. b.* 7. et *A.* ut *Leid.* 8. unicam *bcd.* 9. adicient *A. Leid.* 10. atque *A.*

accipi [11]et visibilem et invisibilem, quomodo eundem patrem et filium, quoniam et paulo supra, antequam faciem Moysi negasset, scriptum sit dominum ad Moysen locutum coram, velut si quis loquatur ad amicum suum, non minus quam et Iacob, Ego vidi, inquit, dominum facie ad faciem. Ergo visibilis [12]et invisibilis idem. Et quia idem utrumque, ideo et ipse [13]pater invisibilis, qua et filius, visibilis. Quasi non expositio scripturae, quae fit a nobis, filio competat, patre seposito in sua [14]invisibilitate. Dicimus enim et filium suo nomine eatenus invisibilem, qua sermo et spiritus dei ex substantiae condicione iam nunc, [15]et [16]qua deus et sermo et spiritus [17]dei, visibilem autem fuisse ante carnem eo modo quo dicit ad Aaron et Mariam, Etsi fuerit prophetes in vobis, in visione cognoscar illi, et in [17b]somnio loquar illi, non quomodo Moysi, os ad os loquar [18]illi in specie, id est in veritate, et non in aenigmate, id est non [19]*in* imagine; sicut et apostolus: Nunc videmus tanquam per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Igitur cum Moysi servat conspectum suum et colloquium facie ad faciem in futurum (nam hoc postea adimpletum est in montis secessu, sicut legimus in evangelio visum cum illo Moysen colloquentem), apparet retro semper in speculo [20]et aenigmate et visione et somnio deum, id est filium dei, visum, tam prophetis et patriarchis quam et ipsi adhuc Moysi. Et ipse quidem dominus si forte coram ad faciem loquebatur, non tamen ut est homo faciem eius videret, [21]nisi forte in speculo [22]et in aenigmate. Denique si sic Moysi locutus est dominus, ut et Moyses faciem eius [23]cominus sciret, quomodo statim atque ibidem desiderat faciem eius videré, [24]quam quia viderat, non desideraret? Quomodo aeque et dominus negat videri faciem suam posse, quam ostenderat, [25]si tamen ostenderat? Aut quae est facies dei, cuius conspectus negatur, si erat quae visa est? Vidi, inquit Iacob, deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea. Alia debet esse facies, quae, si videatur, occidit. Aut numquid filius quidem videbatur, [26]etsi facies, [27]sed ipsum hoc in visione et [28]somnio et speculo et aenigmate, quia [29]sermo et

Gen. XXXII, 30.

Num. XII, 6 sqq.

I Cor. XIII, 12.

Gen. XXXII, 30.

11. et *om. bcd.* 12. et *om. bc.* 13. pater invisibilis, qua et filius, visibilis *ego.* qua pater invisibilis et qua filius *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* pater invisibilis quia et filius *ABabc. Leid.* 14. invisibilitate *cd., ex emendat. Harrisii.* visibilitate *reliqui.* 15. et *om. A.* 16. qua *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* quia *ABabc. Leid.* 17. dei *om. bcd.* 17 b. somnis *A. Leid.* 18. illis *ABa. Leid.* 19. in imagine *d, ex emend. Fulvii Ursini.* imagine *reliqui.* 20. et in aenigmate *A.* 21. ni forte *B.* 22. et *om. A. Leid.* 23. comminus *Ba.* 24. quam (quoniam *A.*) quia viderat *Acd. Leid., et tres Vaticani.* quam si videret *reliqui.* 25. si tamen ostenderat *om. A. Leid.* 26. et sic *d., cum Fulvio Ursino.* 27. et *A.* 28. somnio *d., Fulv. Ursinus.* somno *ABabc. Leid.* 29. sermo et spiritus *Ad. Leid. Sic coniec. etiam Fulv. Ursinus.* sermo spiritus *reliqui.*

spiritus nisi imaginaria forma videri non potest? Faciem autem suam dicit invisibilem patrem. Quis enim pater? [30]Non facies erit filii nomine auctoritatis, quam genitus a patre consequitur? Non enim et de aliqua maiore persona congruit dicere: Facies mea est
Io XIV, 28. ille homo, et faciem mihi praestat. Pater, inquit, maior me est.
Thren. IV, 20. Ergo facies erit filii pater. Nam et scriptura quid dicit? Spiritus personae eius Christus dominus. Ergo si Christus personae paternae spiritus est, merito [31]spiritus, cuius personae erat, id est patris, eum faciem suam ex unitate scilicet pronuntiavit. [32]Mira res plane, an facies filii pater accipi possit, qui est caput [33]eius.
I Cor. XI, 3. Caput enim Christi deus.

Cap. XV. Si hunc articulum quaestionibus scripturae veteris non expediam, de novo testamento summam confirmationem nostrae interpretationis, ne quodcunque in filium reputo, in [1]patrem proinde defendas. Ecce enim [2]et in evangeliis et in apostolis visibilem et invisibilem deum deprehendo sub manifesta et personali distinctione
Io. I, 18. condicionis utriusque. Exclamat quodammodo Ioannes: Deum nemo vidit unquam. Utique nec retro. Ademit enim temporis quaestionem dicendo [3]deum nunquam visum. Confirmat et apostolus de
I Tim. VI, 16. deo: Quem nemo vidit hominum, sed nec [4]videri potest, [5]scilicet
I Io. I, 1. quia morietur qui [6]videbit. [7]Idem ipsi apostoli et vidisse se Christum et contrectasse testantur. Porro si ipse est Christus [8]et pater et filius, quomodo [9]et visus est et invisus? Ad hanc diversitatem visi et invisi in unum conferendam quis ex diverso non argumentabitur recte utrumque dictum, visibilem quidem in carne, invisibilem [10]vero ante carnem, ut idem sit pater invisibilis ante carnem qui et filius visibilis in carne? Atquin si idem ante carnem invisibilis, quomodo visus etiam retro invenitur ante carnem? [11]Aeque si idem post carnem visibilis, quomodo et nunc invisibilis pronuntiatur ab apostolis, nisi quia alius, [12]quem et retro visum in aenigmate [13]plenius visibilem caro effecit, sermo scilicet, qui et caro factus est, alius, quem nunquam quisquam vidit, nisi pater, scilicet cuius est sermo? Denique inspiciamus quem apostoli vide-
I Io. I, 1. rint. Quod vidimus, inquit Ioannes, quod audivimus, oculis no-

30. Non *d., Fulv. Ursinus.* Num *ABabc. Leid.* 31. spiritus cuius personae erat *Fr. Iunius.* spiritus cuius persona erat *ABabc. Leid.* cuius spiritus persona erat *d., Fulv. Ursinus.* 32. Mira res *Fulv. Ursinus.* Mirarer *ABabcd. Leid.* 33. eius Christi. caput *A. Leid.*

Cap. XV. 1. patre *A. Leid.* 2. et *om. A. Leid.* 3. dominum *ABab. Leid.* 4. videri *ABab. Leid.* videre *cd.* 5. quia scilicet *bc.* 6. viderit *d., cum Fulvio Ursino.* 7. Idem *B.* idest *A. Leid.* Iidem *reliqui.* 8. et pater *Acd. Leid., et tres Vaticani.* pater *reliqui.* 9. et visus *A. Leid.* visus *Babcd.* 10. vero *om. bc.* 11. Sed quae *A. Leid.* 12. quem et retro visum *d., ex emendat. Fulv. Ursini.* qui et retro visus *Aabc. Leid.* 13. visibilem plenius caro efficit *A. Leid.*

stris vidimus, et manus nostrae contrectaverunt de sermone vitae.
Sermo enim vitae caro factus, et auditus, et visus, et contrectatus, quia caro, qui ante carnem sermo tantum in primordio apud deum patrem, non pater apud sermonem. Nam etsi deus sermo, sed apud deum, quia ex deo deus, quia cum patre apud patrem.
Et vidimus gloriam eius, tanquam unigeniti a patre, utique filii, Io. I, 14.
scilicet visibilis, glorificati a patre invisibili. Et ideo, [14] quoniam sermonem dei deum dixerat, [14b] ne adiuvaret adversariorum praesumptionem, quasi patrem ipsum vidisset, [15] ad distinguendum inter invisibilem patrem et filium visibilem superdicit ex abundanti, Deum I Io IV, 12.
nemo vidit unquam. Quem deum? Sermonem? Atquin, Vidimus et audivimus [16] et contrectavimus de sermone vitae, praedictum est.
Sed quem deum? scilicet patrem, apud quem [17] deum erat sermo, unigenitus [18] filius, [19] qui esse in sinu patris ipse disseruit. Ipse et Io. I, 18.
auditus et visus, et ne phantasma crederetur, etiam contrectatus.
Hunc et Paulus [19b] conspexit, nec tamen patrem vidit. Nonne, in- I Cor. IX, 1.
quit, vidi Iesum? Christum autem et [20] ipse [21] deum cognominavit:
Quorum patres et ex quibus Christus secundum carnem, [22] qui est Rom. IX, 5.
super omnia deus benedictus in aevum. Ostendit [23] et ipse visibilem [24] dei filium, id est sermonem dei, [25] quia qui caro factus est
Christus dictus est. De patre autem ad Timotheum: Quem nemo I Tim. VI, 16.
vidit hominum, sed nec videre potest; exaggerans amplius: Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem; de quo
et supra dixerat: Regi autem saeculorum, immortali, invisibili, soli I Tim. I, 17.
deo; ut et contraria ipsi filio adscriberemus, mortalitatem, accessibilitatem; quem mortuum contestatur secundum scripturas, [26] et I Cor. XV, 3.
a se novissime visum, per accessibilem utique lucem, quamquam et illam [27] neque ipse sine periculo luminis expertus est, neque
Petrus et Ioannes et Iacobus [28] sine rationis et amentia, qui si,
non passuri filii gloriam, sed patrem vidissent, credo, morituri
ibidem. Deum enim nemo videbit et vivet. Si haec ita sunt, Exod. XXXIII, 20.
constat eum semper visum ab initio qui visus fuerit in fine, et eum

14. quomodo *AB.* quem *Leid.* 14b. ut *AB. Leid.* 15. ad *om. b.* 16. et contrectavimus *om. A. Leid.* 17. deum *d., Fulv. Ursinus.* deus *ABabc. Leid.* 18. scilicet filius *d., cum Fulvio Ursino.* 19. qui esse in sinu patris ipse disseruit *ego.* qui est in sinu patris ipse disseruit *Babc.* qui in sinum patris, ipse disseruit *d.* qui sinum (suum *Leid.*) patris ipse deseruit *A. Leid.* 19b. conspicit *A.* 20. ipse *d., Fulv. Ursinus.* ipsum *ABabc. Leid.* 21. dominum *ABa. Leid.* 22. quae est persona omni *A. Leid.* 23. et ipse *abcd. Leid. Gorziensis.* et *AB.* 24. dei *cd. Vaticanorum unus.* domini *reliqui.* deum *Leid., et duo Vaticani.* 25. qui quia *A. Leid.* 26. et *abcd.* ut *reliqui, et Leid.* 27. neque et ipse *AB. Leid.* 28. sine rationis et amentia *abd.* sine irratione et amentia *c.* sine ratione et amentia *AB. Leid., cod. Pithoei, et tres Vaticani.* sine rationis examentia *Fulv. Ursinus.* sine erratione et amentia *Rhenanus.*

nec in fine visum qui nec ab initio fuit visus, et ita duos esse visum et invisum. Filius ergo visus [29]est semper, et filius conversatus est semper, et filius operatus est semper, ex auctoritate
Io. V, 19. patris et voluntate, quia Filius nihil a semetipso potest facere, nisi viderit patrem facientem, in sensu scilicet [30]facientem. Pater enim sensu agit, filius vero [31]qui in [32]patris sensu est videns
Io. I, 3. perficit. Sic omnia per filium facta sunt, et sine illo factum [33]est nihil.

Cap. XVI. Nec putes sola opera mundi per filium facta, sed et quae a
Io. III, 35. deo exinde gesta sunt. Pater enim, qui diligit filium et omnia tradidit in [1]sinu eius, utique a primordio diligit et a primordio tra-
Io. I, 1. didit. Ex quo, A primordio sermo erat apud deum, et deus erat
Matth. XXVIII, 18. sermo, cui data est omnis potestas a patre in caelis et in terra.
Io. V, 22. Non iudicât pater quemquam, sed omne iudicium tradidit filio. a primordio tamen. Omnem enim dicens potestatem, et omne iudicium, et omnia per eum facta, et omnia tradita in manu eius, nullam exceptionem temporis permittit, quia omnia non erunt si non omnis temporis fuerint. Filius itaque est [2]qui ab initio iudicavit, turrem superbissimam elidens [3]linguasque [4]disperdens, orbem totum aquarum violentia puniens, pluens super Sodomam et Gomorram ignem et [5]sulphurem, [6]dominus a domino. Ipse enim et ad humana semper colloquia descendit, ab Adam usque ad patriarchas et prophetas, in visione, in [7]somnio, in speculo, in aenigmate, ordinem suum praestruens ab initio semper [8]quem erat persecuturus in finem. Ita semper ediscebat et deus in terris cum hominibus conversari, [9]non alius quam sermo, qui caro erat futurus. Ediscebat autem, ut nobis fidem sterneret, ut facilius crederemus filium dei descendisse in saeculum, [10]si et retro tale [11]quid gestum cognosceremus. Propter nos enim sicut scripta sunt, ita et gesta sunt, in quos aevorum fines [12]decucurrerunt. Sic etiam adfectus humanos sciebat iam tunc, suscepturus etiam ipsas substantias ho-
Gen. III, 9. minis, carnem et animam, interrogans Adam, quasi nesciens, Ubi
Gen. VI, 6. es, Adam? paenitens quod hominem fecisset, quasi non praescius:
Io. II, 25. temptans Abraham, quasi ignorans quid sit in homine, offensus.

29. fuit *A. Leid.* 30. facientem *Aabcd. Leid., et codd. scripti Rhenani.* sententem *B.* 31. quod *Fulv. Ursinus.* 32. sensu patris *A. Leid.* 33. est om. *A. Leid.*

Cap. XVI. 1. sinu *ABab. Leid.* manu *cd., ex corr. Pamelii.* 2. qui ab abab. *Leid.* qui et ab *AB.* 3. linguasque *Babcd.* linguas *A. Leid.* 4. dispertiens *d. Fulv. Ursinus.* 5. sulphur *Fr. Iunius.* 6. dominus a domino *cd.* deus a deo *reliqui, et Leid.* 7. somnio *d., Fulv. Ursinus.* somno *reliqui, et Leid.* 8. quem erat persecuturus in finem. Ita *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* quae (qui *A. Leid.*) erat persecuturus infinita *ABabc. Leid.* 9. non alius potuit quam sermo *cd., ex interpolatione Pamelii.* 10. si et *abcd.* et *AB. Leid.* 11. quod *A. Leid.* 12. decurrerunt *A.*

reconciliatus eisdem, et si qua haeretici adprehendunt quasi deo indigna ad destructionem creatoris, ignorantes haec in filium competisse, qui etiam passiones humanas et sitim et esuriem et lacrimas et ipsam nativitatem ipsamque mortem erat subiturus, propter hoc minoratus a patre modicum [13]citra angelos. Sed haeretici quidem nec filio dei deputabunt [14]convenire quae tu [15]ipsi patri inducis, quasi ipse se [16]deminoraverit propter nos, cum scriptura alium dicat ab alio minoratum, non ipsum a semetipso. [17]Quid si et alius, qui coronabatur [18]gloriam et honorem, alius qui coronabat, utique filium pater? Ceterum quale est ut deus omnipotens ille invisibilis, quem nemo vidit hominum nec [19]videre potest, ille qui inaccessibilem lucem habitat, ille qui non habitat in manu factis, a cuius conspectu terra [20]contremiscit, montes liquescunt ut cera, qui totum orbem manu adprehendit velut nidum, cui caelum thronus et terra scabellum, in quo omnis locus, non ipse in loco, qui universitatis extrema linea est, ille altissimus in paradiso ad vesperam [21]deambulaverit, quaerens Adam, et arcam post introitum Noë clauserit, et apud Abraham sub quercu refrigeraverit, et Moysen de rubo ardenti vocarit, et in fornace Babylonii regis quartus [22]apparuerit (quamquam filius hominis est dictus), [23]ni haec in imagine et speculo et aenigmate fuissent? Scilicet et haec nec de filio dei credenda [24]fuisse, si scripta non essent, fortasse non credenda de patre, licet scripta, quem isti in vulvam Mariae deducunt, et in Pilati tribunal imponunt, et in [25]monumento Ioseph [26]reconcludunt. Hinc igitur apparet error illorum. Ignorantes enim a primordio omnem ordinem divinae dispositionis per filium decucurrisse, ipsum credunt patrem et visum et congressum et operatum et sitim et esuriem passum (adversus prophetam dicentem, Deus aeternus non sitiet nec esuriet omnino: quanto magis nec morietur nec sepelietur?), et ita unum deum semper egisse, id est patrem; quae per filium gesta sunt.

Ps. VIII, 6.
I Tim. VI, 16.
Act. App. XVII, 24.
Ioël II, 10.
Ps. XCVII, 5.
Ies. X, 14.
Ies. LXVI, 1.
Ies. XL, 28.

Facilius existimaverunt patrem in filii nomine egisse quam filium in patris, dicente ipso domino, Ego veni in patris mei nomine; item ad ipsum patrem, Nomen tuum manifestavi hominibus; condicente etiam scriptura: Benedictus qui venit in nomine domini,

Cap. XVII.
Io. V, 43.
Io. XVII, 6.
Ps. CXVIII, 26.

13. quid citra *d., cum Fulvio Ursino.* 14. devenire *edit. Semleri mendose.* 15. ipse *AB. Leid., tres Vaticani.* 16. deum minoraverit *A. Leid.* 17. Quod *edit. Semleri, mendose.* 18. gloriam et honorem *AB. Leid., Paterniac., tres Vaticani.* gloria et honore *abcd. Gors.* 19. videri *A. Leid.* 20. contremescit *AB.* 21. deambulavit *AB. Leid.* 22. apparuit *A. Leid.* 23. et in imagine et speculo et aenigmate. Scilicet *AB. Leid.* 24. fuissent *Fulv. Ursinus.* 25. monumento *Acd. Leid. Vaticanorum unus.* monumentis *reliqui.* 26. concludunt *d., cum Fulv. Ursino.*

utique filius in patris nomine. [1]Et nomen patris Deus omnipotens, Altissimus, Dominus virtutum, Rex Israëlis, Qui est. [2]Quatenus ita scripturae docent, haec dicimus et in filium competisse, et in [3]his filium venisse, et in [4]his semper egisse, et sic ea in se
Io. XVI, 15. hominibus manifestasse. Omnia, inquit, patris, mea sunt. Cur non et nomina? [5]Cum ergo legis Deum omnipotentem, et Altissimum, et Deum virtutum, et Regem Israëlis, et Qui est, vide ne per haec filius etiam demonstretur suo iure Deus [6]omnipotens, qua sermo Dei omnipotentis, quaque omnium accepit potestatem, Altissimus, qua dextera dei exaltatus, sicut Petrus in Actis contionatur,
Act. App. II, 22. Dominus virtutum, quia omnia subiecta sunt illi a patre, Rex Israëlis, quia illi proprie [7]excidit sors gentis istius, item Qui est, quoniam multi [8]filii dicuntur, et non sunt. Si autem volunt et Christi nomen patris esse, [9]audient suo loco. Interim hic mihi [10]promptum sit responsum adversus id quod [11]et de Apocalypsi
Apoc. I, 8. Ioannis proferunt: [12]Ego dominus [13]qui est, et qui fuit et venit, omnipotens, et sicubi alibi dei omnipotentis appellationem non putant etiam filio convenire. Quasi qui venturus [14]sit non omnipotens, cum et filius omnipotentis tam omnipotens [15]sit quam deus dei filius.

Cap. XVIII. Sed hanc societatem nominum paternorum in filio ne facile perspiciant perturbat illos scriptura, si quando unicum deum statuit, quasi non eadem et deos et dominos duos proposuerit, ut supra ostendimus. Ergo quia duos et unum, inquiunt, invenimus, idem ambo unus atque idem, et filius et pater. Porro non pericitatur scriptura, ut illi de tua argumentatione succurras, ne sibi contraria videatur. Habet rationem et cum unicum deum statuit et cum duos, patrem et filium, ostendit, et sufficit sibi. Filium nominari ab eo constat. Salvo enim filio recte unicum deum potest determinasse, cuius est filius. Non enim desinit esse [1]qui habet filium, ipse unicus, suo scilicet nomine, quotiens sine filio nominatur. Sed filio autem nominatur, cum principaliter determinatur ut prima persona, quae ante filii nomen erat proponenda, quia pater ante cognoscitur, et post patrem filius nominatur. Igitur unus deus pater,
Ios. XLV, 5.

Cap. XVII. 1. Sed et nomina *d., Fulv. Ursinus.* 2. quatinus *A.* 3. his *A.* 4. hiis *A.* 5. Cur *bc.* 6. omnipotens *om. AB. Leid.* 7. exivit *Latinius.* 8. dii *Fr. Iunius.* 9. audiunt *AB. Leid.* 10. promptum *ego.* promotum *libri omnes.* 11. et *om. A. Leid.* 12. Ergo *AB. Leid.* 13. qui est et qui fuit et venit *abcd. Gorz.* qui est et qui venit *A. Leid.* qui est et qui erat et qui fuit et venit *B.* 14. sit non omnipotens *ego.* non sit omnipotens *d., cum Fulvio Ursino.* sit omnipotens *ABabc.* tam omnipotens sit *Leid.* 15. sit quam deus dei filius *d., ex emendat. Fulv. Ursini.* sit dei filius quam deus dei filius *ABabc. Leid.*

Cap. XVIII. 1. quod *A. Leid.*

t absque eo alius non est. Quod ipse [2]inferens non filium negat, ed alium deum. Ceterum alius a patre filius non est. Denique ıspice sequentia huiusmodi pronuntiationum, et invenies fere ad lolorum factitatores atque cultores definitionem earum pertinere, t multitudinem falsorum deorum unio divinitatis expellat, habens ımen filium, quanto individuum et inseparatum a patre, tanto in ıtre reputandum, etsi non nominatum. Atquin si nominasset lum, separasset, ita dicens: Alius praeter me non est, nisi filius ıeus. Alium enim etiam filium fecisset, quem de aliis excepisset. uta solem dicere, Ego sol, et alius praeter me non est, nisi ıdius meus: nonne [3]denotasses vanitatem, quasi non et radius in ıle deputetur? Itaque [4]praeter semetipsum non esse alium deum, ɔc propter idololatriam tam nationum quam Israëlis; etiam propter ıereticos, qui, sicut nationes manibus, ita et ipsi verbis idola bricantur, id est alium deum et alium Christum. Igitur [5]et cum unum pronuntiabat, filio pater procurabat, ne ab alio deo Chri- Ies.
us venisse credatur, sed ab illo qui praedixerat, Ego deus et alius XLV, 5. 18. XLIV, 6.
ısque me non est, qui se unicum, sed cum filio, ostendit, cum Ies. XLIV, 12.
ıo caelum solus extendit.

Quin et hoc dictum eius in argumentum singularitatis arri- Cap. XIX.
ent: Extendi, inquit, caelum solus. Quantum ad ceteras virtutes, Ibid.
lus, praestruens adversus coniecturas haereticorum, qui mundum angelis et potestatibus diversis volunt structum, qui et ipsum ɛatorem aut angelum faciunt, aut ad alia quae extrinsecus, ut opera ımdi, ignorantem quoque subornatum. Aut si sic solus caelum tendit, quomodo isti praesumunt in perversum haeretici, quasi ıgularis non admittatur sophia illa dicens, Cum pararet [1]caelum, Prov. VIII, 27.
ɔ aderam [2]illi? Et si [3]dixit *apostolus*, Quis cognovit sensum Rom. XI, 34.
mini, et quis illi consilio fuit? utique praeter sophiam [4]ait, quae aderat. In ipso tamen et cum illo universa compingebat, non Prov. VIII, 30.
ıorante quid faceret. Praeter sophiam autem Praeter filium dicit, ı est Christus, sophia et virtus dei, secundum apostolum, solus ens sensum patris. Quis enim scit quae sunt in deo, nisi spi- I Cor. II, 11.
ıs, qui in ipso est? non qui extra ipsum. Erat ergo qui non um deum faceret, nisi a ceteris solum. [5]Sed et evangelium re-
ıetur, quod dicat omnia per sermonem a deo facta esse, et sine Io. I, 3.

inserens *AB. Leid.* 3. denotasses *d.* denotasset *ABabc. Leid.* 4. per *AB.* t. 5. cum et *A. Leid.*

Cap. XIX. 1. coelos *cd.* 2. illi simul. Et *cd.* 3. dixit apostolus, Quis cum *Fulvio Ursino.* dixit, quis *ABabc. Leid.* 4. ait *d., ex emendat. Fulvii ni.* non fuit *A., et Latinius ex codice aliquo Vaticano.* fuit *Babc. Leid.* 5. et *abcd.* Sed *AB. Leid.*

Ps. XXXIII, 6. [6]eo nihil factum. Nisi enim fallor et alibi scriptum est: Sermone eius caeli firmati sunt, et [7]spiritu eius [8]omnes virtutes eorum. Et sermo autem, virtus et sophia, ipse erit dei filius. Ita si per filium omnia, caelum quoque per filium extendens non solus extendit, nisi illa ratione [9]qua a ceteris solus. Atque adeo statim de filio
Ies. XLIV, 25. loquitur. Quis alius deiecit signa ventriloquorum et divinationes a corde, avertens sapientes retrorsum et consilium eorum infatuans?
Matth. III, 17. sistens verba filii sui, dicendo scilicet, Hic est filius meus dilectus, hunc audite. Ita filium subiungens ipse interpretator est quemodo caelum solus extenderit, scilicet cum filio solus, sicut cum
Ies. XLIV, 24. filio unum. Proinde et filii erit vox: Extendi caelum solus, quia
Ps. XXXIII, 6. sermone caeli confirmati sunt. Quia sophia [10]in sermone adsistente paratum est caelum, et omnia per sermonem sunt facta, competit et filium solum extendisse caelum, quia solus operationi patris
Ies. XLI, 4. ministravit. Idem erit dicens: Ego primus, et [11]in superventura
Io. I, 1. ego sum. Primum scilicet omnium sermo. In principio erat sermo, in quo principio prolatus a patre est. Ceterum pater non habens initium, ut a nullo prolatus, ut innatus, non potest videri. Qui solus fuit semper, ordinem habere non potuit. Igitur si propterea eundem et patrem et filium credendum putaverunt, ut unum deum vindicent, [12]salva est unio eius qui, cum sit unus, [13]habet et filium, aeque et ipsum eisdem scripturis comprehensum. Si filium nolunt secundum a patre reputari, ne secundus duos faciat deos dici, ostendimus etiam duos deos in scriptura relatos et duos dominos; et tamen ne de isto [14]scandalizentur, rationem reddimus qua dei non duo dicantur nec domini, sed qua pater et filius duo, et hoc non ex separatione substantiae, sed ex dispositione, cum individuum et inseparatum filium a patre pronuntiamus, nec statu, sed gradu alium, qui etsi deus dicatur, quando nominatur singularis, non ideo duos deos faciat, sed unum, hoc ipso, quod et deus ex unitate patris vocari habeat.

Cap. XX. Sed argumentationibus [1]eorum adhuc [2]retundendis opera praebenda est, si quid de scripturis ad sententiam suam excerpent, cetera nolentes intueri, quae et [3]ipsa regulam servant, et quidem salva unione divinitatis et monarchiae [4]sonitu. Nam sicut in veteri-

6. ipso *A. Leid.* 7. spiritu oris eius *d., cum Fulvio Ursino.* 8. omnes virtutes *Acd. Leid., tres Vaticani.* omnis virtus *reliqui.* 9. qua a ceteris *B* (in marg., ex *Hirsaugiensi, ni fallor*) *d., Fulv. Ursinus.* qua de ceteris *A. Leid.* qua ceteris *Babc.* 10. id est sermone *d., cum Fulvio Ursino et Fr. Iunio.* 11. insuper veniens *d.* 12. salvus *AB. Leid.* 13. habet *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* habent *ABabc. Leid.* 14. scandalizarentur *A. Leid. et Vaticani.*

Cap. XX. 1. eorum *om. A. Leid.* 2. retundendum *A. Leid.* 3. ipsam *d. Leid.* 4. sonatu *A. Leid.*

bus nihil aliud tenent quam, Ego deus et alius praeter me non est, ita in evangelio responsionem domini ad Philippum tuentur, Ego et pater unum sumus, et qui me viderit, [5]videt et patrem, et ego in patre et pater in me. [6]His tribus capitulis totum instrumentum utriusque testamenti volunt [7]cedere, cum oporteat secundum plura intellegi pauciora. Sed proprium [8]hoc est omnium haereticorum. Nam quia pauca sunt quae in silva [9]inveniri possunt, pauca adversus plura defendunt, et posteriora adversus priora suscipiunt. Regula autem omni [10]rei semper ab initio [11]constituta in prioribus et in posteriora praescribit, utique et in pauciora. Is. XLV, 5. Io. XIV, 9 sq.

Aspice itaque quanta praescribant tibi etiam in evangelio ante Philippi consultationem et ante omnem argumentationem tuam. Et in primis ipsa statim praefatio Ioannis evangelizatoris demonstrat quid retro fuerit qui caro fieri habebat. In principio erat sermo, et sermo erat apud deum, et deus erat sermo; hic erat in principio apud deum; omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Nam si haec non aliter accipi licet quam quomodo scripta sunt, indubitanter alius ostenditur qui fuerit a principio, alius apud quem fuit; alium sermonem [1]dei, alium deum (licet et deus sermo, sed qua dei filius, non qua pater), alium per quem omnia, alium a quo omnia. Alium autem quomodo dicamus saepe iam edidimus. Quo alium dicamus, necesse est [2]non eundem; *non eundem* autem, non quasi separatum; [3]dispositione alium, non divisione. Hic ergo factus est caro, non ipse cuius erat sermo. Huius gloria visa est tanquam unici a patre, non tanquam patris. Hic [4]unius sinum patris disseruit, non sinum suum pater. Praecedit enim: Deum nemo vidit unquam. [5]Inde et si agnus dei [6]ab Ioanne designatur, non ipse cuius est dilectus. Certe filius dei semper, sed non ipse, cuius est filius. Hoc [7]eum Nathanaël statim sensit, sicut et alibi Petrus: Tu es filius dei. Hoc et ipse recte sensisse illos confirmat, [8]Nathanaëli quidem respondens, Quia [9]dixi, vidi te sub ficu, ideo credis; Petrum vero beatum adfirmans, Cap. XXI. Io. I, 1 sqq. Io. I, 14. Io. I, 18 Io. I, 29. Matth. XVI, 16. Io. I, 50. Matth. XVI, 17.

5. vidit *AB*. 6. Legis *A*. Legibus *Leid*. 7. credere *AB*. *Leid*. 8. est hoc *Leid*. 9. invenire *Fr. Iunius*. 10. rei (re *A*. *Leid*.) semper ab *Acd*. *Leid*. *Vaticani*. 11. constituta in prioribus et in posteriora praescribit, utique et in pauciora *ego*. constituta in prioribus et in posteriora praescribit, utique et in paucioribus *ABabc*. *Leid*. constituta ex prioribus et ex pluribus et in posteriora praescribit, utique et in pauciora *d*., *cum Fulvio Ursino*.

Cap. XXI. 1. dei, alium deum *Fr. Iunius*. dei, alium dominum *ABabc*. *Leid*. esse, alium deum *d*., *Fulv. Ursinus*. 2. non eundem, non eundem autem *ego*. non eundem autem *ABabc*. *Leid*. non eundem; alium autem *d*., *cum Fulvio Ursino*. 3. sed dispositione *d*., *cum Fulvio Ursino*. 4. unus *cd*. 5. Idem et agnus *d*., *cum Fulvio Ursino*. 6. a Iohanne *A*. *Leid*. 7. eum *ABcd*. *Leid*., *et tres Vaticani*. enim *ab*. *Gorz*. 8. Nathanael *ABa*. *Leid*. 9. dixit *B*.

cui non caro neque sanguis revelasset, quod et patrem senserat, sed pater qui in caelis est. Quo dicto utriusque personae constituit distinctionem, et filii in terris, quem Petrus agnoverat dei filium, et patris qui in caelis, qui Petro revelaverat quod Petrus
Io. II, 16. agnoverat dei filium Christum. Cum in templum introiit, aedem patris appellat, ut filius. Cum ad Nicodemum dicit: Ita, [9b] inquit, dilexit deus mundum, ut filium suum unicum dederit, in quem omnis qui crediderit non pereat, sed habeat vitam sempiternam.
Io. III, 16 sqq. Et rursus: Non enim misit deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvus sit mundus per eum; qui crediderit in illum, non iudicatur; qui non crediderit in illum, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unici filii dei. Ioannes autem cum
Io. III, 35 sq. interrogaretur [10] quid de Iesu contingeret, Pater, inquit, [11] dilexit filium, et omnia tradidit in manu eius; qui [12] credidit in filium, habet vitam aeternam; qui non [13] credidit in filio dei, non videbit deum, sed ira dei manebit super eum. Quem [14] vero Samaritidi
Io. IV, 25 sq. ostendit? Si Messiam, qui dicitur Christus, filium utique [15] se, non patrem, demonstravit, qui et alibi Christus, dei filius, non pater,
Io. IV, 34. dictus est. Exinde discipulis, Meum est, inquit, ut faciam voluntatem eius qui me misit, ut consummem opus eius. Et ad Iudaeos
Io. V, 17. de paralytici sanitate: Pater meus usque modo operatur, et ego operor. Pater et ego, filius dicit. Denique propter hoc magis Iudaei illum interficere volebant, non [16] tantum quod solveret sabbatum, sed quod patrem suum deum diceret, aequans se deo. Tunc
Io. V, 19—27. ergo dicebat ad eos, Nihil filius facere potest a semetipso, [17] nisi [18] videat patrem facientem; quae enim ille facit, eadem et filius facit. Pater enim diligit filium, et omnia demonstravit illi, quae ille [19] fecit, et maiora [20] istis opera demonstravit illi, ut vos miremini. Quomodo enim suscitat mortuos et vivificat, ita et filius quos vult [21] vivificat. Neque enim pater iudicat, sed omne iudicium dedit filio, uti omnes honorent filium, sicut honorant patrem. Qui non honorat filium, non honorat patrem, qui filium misit. Amen, amen dico vobis, quod qui audit sermones [22] meos et credit ei qui me misit, habet vitam aeternam, et in iudicium non [23] veniet, sed transit [24] de morte in vitam. Amen dico vobis, [25] quod veniet hora qua mortui audient vocem filii dei, et [26] cum audierint, vivent.

9 b. inquit *om. cd.* 10. quid Iesu *Petr. Ciacconius, et Fr. Iunius.* 11. diligit *cd.* 12. credit *cd.* 13. credit *cd.* 14. vero *om. A. Leid.* 15. sed *A. Leid.* 16. tamen quod solveret *B.* tamen solveret *A. Leid.* 17. nihil nisi *A. Leid.* 18. viderit *cd.* 19. facit *A. Leid.* 20. istis *cd.* ista *ABgb. Leid.* 21. vivificabit *A. Leid.* 22. meos *om. AB. Leid. Pro* sermones *A. habet* sermonem. 23. venit *d., cum Fulvio Ursino.* 24. de vita vel morte in vitam *A. Leid.* 25. quando *A Leid.* 26. qui *Latinius.*

Sicut enim pater habet vitam aeternam a semetipso, ita et filio dedit vitam aeternam [27]habere in semetipso, et iudicium dedit illi facere in potestate, [28]quia filius hominis est, per carnem scilicet, sicut et filius dei, per spiritum eius. Adhuc adicit, Ego autem Io. V, 36 sq. habeo maius quam Ioannis testimonium; opera enim, quae pater mihi dedit consummare, illa ipsa de me testimonium perhibent, quod me pater miserit; et qui me misit pater, ipse testimonium dixit de me. Subiungens autem, Neque vocem eius audistis un- Io. V, 37. quam, neque formam eius vidistis, confirmat retro non patrem, sed filium fuisse, qui videbatur et audiebatur. Denique [29]dicit, Ego Io. V, 43. veni in patris mei nomine, et non me recepistis. Adeo semper filius erat in dei et regis et domini [30]omnipotentis et altissimi nomine. Interrogantibus autem quid facere debeant respondit, Ut Io. VI, 29. credatis in eum quem deus misit. Panem quoque se adfirmat, Io. VI, 32. quem pater praestaret de caelo; ergo omne, quod ei daret pater, ad se venire, nec reiecturum se, quia de caelo descendisset, non ut suam, sed ut patris faceret voluntatem; voluntatem autem patris esse uti qui viderit filium et crediderit in eum, vitam et resurrectionem consequatur; neminem porro ad se venire posse, nisi quem pater adducat; omnem, qui a patre audisset et didicisset, venire ad se, Non quasi patrem aliquis viderit, adiciens et hic, ut Io. VI, 37 sqq. 44 sqq. ostenderet patris esse sermonem, per quem docti fiant. At cum discedunt ab eo multi, et apostolis suis offert si velint discedere et ipsi, [31]quid respondit Simon Petrus? Quo [32]discedimus? verba Io. VI, 66 sqq. vitae habes, et nos credimus quod tu sis Christus. Patrem illum esse, an patris Christum?

Cuius autem doctrinam dicit, ad quam mirabantur? suam an Cap. XXII. patris? Aeque ambigentibus inter se, ne ipse esset Christus, utique non pater, sed filius, [1]Neque nescitis, inquit, unde sim, et non Io. VII, 28 sq. veni a [2]me ipso, sed est verus qui me misit, quem vos non nostis; ego novi illum, [3]quia apud illum sum. Non dixit, Quia ipse sum, et, Ipse me misi, sed, Ille me misit. Item cum misissent ad invadendum eum pharisaei, Modicum adhuc temporis, ait, vo- Io. VII, 33. biscum sum, et vado ad eum qui me misit. At ubi se [4]negat esse solum, Sed ego, inquit, et qui me misit pater: nonne duos de- Io. VIII, 16. monstrat, tam duos quam inseparatos? Immo totum erat hoc quod

27. a semetipso *A. Leid.* 28. quia *ABa. Vaticani duo.* qua *reliqui, et Leid.* 29. dicebat *A. Leid.* 30. et omnipotentis *d., cum Fulvio Ursino.* 31. et quid *A. Leid.* 32. discedemus *c.*

Cap. XXII. 1. Neque nescitis *Leid.* neque me scit *A.* Atque me scitis *Fr. Iunius.* Neque me scitis *Babcd.* 2. metipso *A. Leid.* 3. quia apud ipsum sum *A.* qui ab illo sum, et ille me misit *cd.* 4. negatur *A. Rescripserim* negans.

docebat, inseparatos duos esse; siquidem et legem proponens, duo-
Io. VIII, 18. rum hominum testimonium confirmantem, subiungit: Ego testimonium dico de me, et testimonium dicit de me, qui me misit, pater. Quodsi unus esset, dum idem est et filius et pater, non uteretur legis patrocinio fidem imponentis non unius testimonio, sed duo-
Io. VIII, 19. rum. Item interrogatus, ubi esset pater, neque se neque patrem notum esse illis respondens, duos dixit [5]ignotos. Quodsi ipsum
Ibid. nossent, patrem nossent, non quidem quasi ipse esset pater et filius, sed quia per individuitatem neque agnosci neque ignorari
Io. VIII, 26. alter sine altero potest: Qui me, ait, misit, verax est, et ego quae
Ibid. v. 27. ab eo audivi, ea [6]et loquor in mundum; interpretante extrinsecus scriptura non cognovisse illos quod de patre dixisset, cum scilicet cognoscere debuissent sermones patris in filio esse, legendo apud
Ier. I, 9. Hieremiam, Et dixit mihi dominus, Ecce dedi sermones meos in
Ies. L, 4. os tuum; et apud Esaiam, Dominus [7]dat mihi linguam disciplinae ad cognoscendum, quando oporteat dicere sermonem; sicut ipse
Io. VIII, 28 sqq. rursus, Tunc, inquit, cognoscetis quod ego sim, et a [8]memetipso nihil loquar, sed sicut me docuit, ita et loquor, quia et qui me misit mecum est. Et hoc ad testimonium individuorum duorum. Item in altercatione Iudaeorum [9]exprobrans quod occidere eum vel-
Io. VIII, 38. 40. 42. 49 sq. 54 sq. lent, Ego, inquit, quae vidi penes patrem meum, loquor, et vos, quod vidistis penes patrem vestrum, id facitis; et nunc vultis occidere hominem veritatem vobis locutum, quam audivit a deo: et. Si deus esset pater vester, dilexissetis me; ego enim ex deo exivi et veni (et tamen non [10]separantur, licet exisse dixerit, ut quidam arripiunt huius dicti occasionem; exivit autem a patre ut radius ex sole, ut rivus ex fonte, ut frutex ex semine); ego daemonium non habeo, sed [11]honoro patrem meum; et, [12]Si ego me [13]ipse glorificem, nihil est gloria mea; est qui me glorificet, pater, quem vos dicitis deum esse vestrum, nec nostis illum, at ego novi eum; et si dicam, non novi, ero similis vestri, mendax; sed novi illum, et
Io. VIII, 56. sermonem eius servo. [14]At cum subiungit, Abraham diem meum vidit, et laetatus est, nempe demonstrat filium Abrahae retro visum non patrem. [15]Item super caecum illum patris opera dicit se facere
Io. IX, 35. oportere, cui post restitutionem luminum, Tu, inquit, credis in
Io. IX, 36 sq. filium dei? et interroganti, quis esset iste, ipse se demonstrans utique filium demonstravit, quem credendum [16]esse dixerat. Dehinc
Io. X, 15. 17 sq. cognosci se profitetur a patre, et patrem a se, et ideo se diligi a

5. esse ignotos *A*. 6. et *om. A. Leid.* 7. mihi dat *A. Leid.* 8. me ipso *A. Leid.* 9. exprobans *A.* 10. separamus *B.* speravi *A. Leid.* 11. honorifico *A. Leid.* 12. ego si *A. Leid.* 13. ipsum gloricer *A* (?). ipsum glorificor *Leid.* 14. Ac *cd.* 15. Ipse *A. Leid.* 16. esse *om. A. Leid.*

patre quod animam suam ponat, quia hoc praeceptum accepisset a patre. Et interrogatus a Iudaeis, si ipse esset Christus (utique [17]dei, nam usque in hodiernum Iudaei Christum dei, non ipsum patrem sperant, quia nunquam Christus pater scriptus est venturus), Loquor, inquit, vobis, et non creditis; opera, quae ego facio Io. X, 21 sq.
in nomine patris, ipsa de me testimonium dicunt. Quod testimonium? ipsum scilicet esse de quo interrogabant, id est Christum dei. De ovibus etiam suis, quod nemo illas de manu eius eriperet, [18]Pater, qui maior est omnibus, mihi dedit; et, Ego et pater unum Io. X, 28 sqq.
sumus. Hic ergo iam gradum volunt figere stulti, immo caeci, qui non videant, primo, Ego et pater, duorum esse significationem; dehinc in novissimo, Sumus, non ex unius esse persona, quod pluraliter dictum est; tum, quod Unum sumus, non Unus sumus. Si enim dixisset, [19]Unus sumus, potuisset adiuvare sententiam illorum. Unus enim singularis numeri significatio videtur; adhuc cum duo masculini generis. Unum dicit neutrali verbo, quod non pertinet ad singularitatem, sed ad unitatem, ad similitudinem, ad coniunctionem, ad dilectionem patris, qui filium diligit, et ad obsequium filii, qui voluntati patris obsequitur. Unum sumus, dicens, ego et pater, ostendit duos esse, quos aequat et iungit. Adeo addit etiam multa se opera a patre ostendisse, quorum nihil lapidari Io. X, 32.
mereretur. Et ne putarent ideo se illum lapidare debere, quasi se Io. X, 33.
deum ipsum, id est patrem, voluisset intellegi, quia dixerat, Ego et pater unum sumus, qua filium dei deum ostendens, non qua ipsum deum, Si in lege, inquit, scriptum est, Ego dixi, vos dii Io. X, 34 sqq.
estis, et non potest solvi scriptura, quem pater sanctificavit et misit in mundum, vos eum blasphemare dicitis, quia [20]dixerat, Filius dei sum? Si non facio opera patris mei, nolite credere; si vero facio et mihi credere non vultis, vel propter opera credite; et scitote, quod ego in patre sim, et pater in me. Per opera ergo [21]erit pater in filio, et filius in patre; et ita per opera intellegimus unum esse [22]patrem. Adeo totum hoc perseverabat inducere, ut duo tamen crederentur in una virtute, quia aliter filius credi non posset nisi duo crederentur.

Post haec autem [1]Martha filium dei eum confessa non magis Cap. XXIII. Io. XI, 27. Matth. XVI, 16.
erravit quam Petrus et Nathanaël; quamquam et si errasset, statim

17. deus *B.* 18. Pater (Pater est *A. Leid.*), qui maior est omnibus, mihi dedit (dedit mihi *Vaticani*) *A. Leid., et tres Vaticani.* Pater enim quod mihi dedit, maius est omnibus *Babcd.* 19. unus sumus *d.* quod unus sumus *ABabc. Leid.* 20. dixi *cd., de coniect. Pamelii.* dixerit *Fr. Iunius.* 21. erat *d., cum Fulvio Ursino.* 22. patrem et filium *d., cum Fulvio Ursino.*

Cap. XXIII. 1. Martha *cd.* Maria *reliqui, et Leid.*

didicisset. Ecce enim ad suscitandum fratrem eius a mortuis ad
Io. XI, 41 sq. caelum et ad patrem dominus suspiciens, Pater, inquit, utique
filius, gratias ago tibi, quod me semper exaudias: [2]propter istas
turbas circumstantes dixi, ut credant [3]quod tu me miseris. Sed et
Io. XII, 27 sq. in conturbatione animae: Et quid dicam? pater, salvum me fac de
ista hora: atquin propter hoc veni in istam horam; verum, pater,
Io. V, 43. glorifica nomen tuum; in quo erat [4]filius. Ego, inquit, veni in
patris mei nomine. Inde scilicet suffecerat filii ad patrem vox.
Ecce [5]ex abundantia respondet de caelo pater, filio [6]contestaturus,
Matth. XVII, 5. Hic est filius meus dilectus, in quo bene sensi, audite illum. Ita
Io. XII, 28. [7]et *in* isto, Glorificavi, et glorificabo rursus, quot personae tibi
videntur, perversissime [8]Praxea, nisi quot et voces? Habes filium
in terris, habes patrem in caelis. Non est separatio ista, sed dispositio divina. Ceterum scimus deum etiam intra abyssos esse, et ubique consistere, sed vi et potestate. Filium quoque, ut individuum, cum ipso ubique. Tamen in ipsa [9]*οἰκονομίᾳ* pater voluit filium in terris haberi, se vero in caelis. [10]Quo et ipse filius suspiciens et orabat et postulabat a patre, quo et nos erectos docebat orare: Pater noster, qui es in caelis; [11]cum sit et ubique.
Matth. VI, 9.
Ps. VIII, 6. Hanc sedem suam voluit [12]pater: minoravit filium modico citra angelos ad terram [13]dimittendo, gloria tamen et honore coronaturus illum in caelos resumendo. Haec iam praestabat illi, dicens, Et glorificavi, et glorificabo. Postulat filius de terris, pater promittit a caelis. Quid mendacem facis et patrem et filium? Si [14]aut pater de caelis loquebatur ad [15]filium, cum ipse esset filius apud terras, aut filius ad patrem precabatur, cum ipse esset filius apud caelos: quale est ut filius item [16]postularet a semetipso, postulando a patre, [17]si filius erat pater? aut iterum pater sibi ipse promitteret, promittendo filio, si pater erat? Ut sic duos divisos diceremus, quomodo iactitatis, tolerabilius [18]erat duos divisos quam unum deum versipellem praedicare. Itaque ad istos [19]nunc dominus pronuntiavit.
Io. XII, 30. Non propter me [20]ista vox venit, sed propter vos, ut credant et
hi, et patrem et filium in suis quemque nominibus et personis et
Io. XII, 44. locis. Sed adhuc exclamat Iesus et dicit, Qui credit in me, non
in me credit, sed in eum credit qui me misit, quia per filium in

2. sed propter *Latinius*. 3. quia tu *A. Leid.* 4. et filius *d.* 5. ex abundantia respondit *Latinius*. 6. contestaturus *ego*. contestatur *libri omnes*. 7. et in isto *cd.* et isto *reliqui, et Leid.* 8. Praxean *A. Leid.* 9. oeconomia *d.* oikonomia *A. Leid.* 10. Quod *AB. Leid.* 11. et cum *d.* 12. pater mihi turmis (turmis *A*) minoravit *A. Leid.* 13. demittendo *d., Fulv. Ursinus.* 14. autem *AB. Leid* 15. filium si autem pater cum ipse *A. Leid.* 16. postularet *d., cum Fulvio Ursino* postulet *ABabc. Leid.* 17. si *om. AB. Leid.* 18. erit *A. Leid.* 19. tunc *d., cum Fulvio Ursino.* 20. vox ista *A. Leid.*

patrem creditur, et auctoritas credendi filio pater est. Et qui [21] con- Io. XII, 45.
spicit me, conspicit eum qui me misit. Quomodo? quoniam scilicet a memetipso non sum locutus, sed, qui me misit pater, ipse Io. XII, 49.
mihi mandatum dedit, quid dicam, et quid loquar. Dominus enim dat mihi linguam disciplinae ad cognoscendum, quando oporteat Ies. L, 4.
dicere sermonem quem ego loquor. Sicut mihi pater dixit, ita et Io. XII, 19.
loquor. Haec quomodo dicta sint, evangelizator et utique tam carus discipulus Ioannes magis quam Praxeas [22] noverat, ideoque ipse de suo sensu, Ante autem sollemnitatem paschae, inquit, sciens Iesus Io. XIII, 1. 3.
omnia sibi tradita a patre esse, et se ex deo [23] esse, [24] et ad deum vadere. Sed Praxeas ipsum vult patrem de semetipso exisse, et ad semetipsum abisse, ut diabolus in cor Iudae non filii traditionem, sed patris ipsius inmiserit. Nec diabolo bene, nec haeretico, quia nec in filio bono suo diabolus operatus est traditionem. Filius enim traditus est dei, qui erat in filio hominis, sicut scriptura subiungit: Nunc glorificatus est filius hominis, [25] et deus glorificatus Io. XIII, 31.
est in illo. Quis deus? Utique non pater, sed sermo patris, qui erat in filio hominis, id est in carne, in qua et glorificatus iam, virtute vero et sermone, et ante [26] Iesus. [27] Et deus, inquit, [28] glorificabit illum in semetipso, id est pater filium, [29] quem in semetipso habens, etsi porrectum ad terram, mox per resurrectionem [30] morte devicta.

[1] Erant plane qui et tunc non intellegerent. [2] Quoniam et Tho- Cap. XXIV.
mas aliquamdiu incredulus, [3] Domine, inquit, non scimus quo eas, Io. XIV, 5.
et quomodo viam novimus? Et Iesus: Ego sum via, veritas et Io. XIV, 6 sq.
vita: nemo venit ad patrem nisi per me; si cognovissetis me, cognovissetis et patrem; [4] sed abhinc nostis illum, et vidistis illum. Et pervenimus iam ad Philippum, qui spe excitatus videndi patris, nec intellegens quomodo visum patrem audisset, Ostende, inquit, Io. XIV, 8 sq.
nobis patrem, et sufficit nobis. Et dominus: Philippe, tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Quem dicit cognosci ab illis debuisse (hoc enim solum discuti oportet), quasi patrem, an quasi filium? Si quasi patrem, doceat Praxeas tanto tempore Christum cum eis conversatum patrem aliquando non dico intellegi, verum vel aestimari potuisse. Nobis omnes scripturae, et veteres

21. conspicit me *abcd.* me conspicit *A.* conspicit *B. Leid.* 22. nominat *AB. Leid.* 23. exisse *d., cum Fulvio Ursino.* 24. et *om. bc.* 25. et *om. A. Leid.* 26. Iesus. Et *Fr. Iunius.* Iesum, et *libri omnes.* 27. et *om. A. Leid.* 28. glorificabit *ego.* glorificavit *libri omnes.* 29. quem in *AB. Leid.* in *reliqui.* 30. glorificavit morte devicta *d., cum Fulvio Ursino.*

Cap. XXIV. 1. Erant tibi (*h. e.* ibi) plane quippe qui *A. Leid.* 2. quomodo *A. Leid.* 3. Domine, inquit *ego.* Domine enim, inquit *cd.* Domino enim inquit *ABab.* 4. sed et abhinc *ABa. Leid.*

Christum dei, et novae filium dei, praefiniunt. Hoc et retro praedicabatur, hoc et ab ipso Christo pronuntiabatur, immo iam et ab ipso patre coram de caelis filium profitente et filium glorificante: Hic est filius meus; et, Glorificavi, et glorificabo. Hoc [5]et a discipulis credebatur, hoc et a Iudaeis non credebatur; hoc se volens credi ab illis omni hora patrem nominabat, et patrem praeferebat, et patrem honorabat. Si ita est, ergo non patrem tanto tempore secum conversatum ignoraverant, sed filium, et dominus, eum se ignorari exprobrans quem ignoraverant, eum utique agnosci volebat quem tanto [6]non agnosci tempore exprobraverat, id est filium. Et apparere iam potest quo modo dictum sit: Qui me videt, videt et patrem, scilicet quo et supra: Ego et pater unum sumus. Quare? quia, Ego ex deo exivi et veni; et, Ego sum via; Nemo ad patrem venit nisi per me; et, Nemo ad me venit nisi pater eum adduxerit; et, Omnia mihi pater tradidit; et, Sicut pater vivificat, ita et filius; et, Si me cognovistis, et patrem cognovistis. Secundum haec enim vicarium se patris ostenderat, per quem pater et videretur in [7]factis, et audiretur in verbis, et cognosceretur in filio, facta et verba patris administrante; quia invisibilis pater, quod et Philippus didicerat in lege, [8]et meminisse debuerat: Deum nemo videbit, et vivet. Et ideo suggillatur patrem videre desiderans, quasi visibilem, et instruitur visibilem eum in filio fieri ex virtutibus, non ex personae repraesentatione. Denique si patrem eundem filium vellet intellegi dicendo, Qui me videt, patrem videt, quomodo subicit, Non [9]credis quia ego in patre, et pater [10]in me? Debuerat enim subiunxisse, Non [11]credis quia ego sum pater? Aut quo exaggeravit, si non illud manifestavit quod voluerat intellegi, se scilicet filium esse? Porro dicendo, Non [12]credis quia ego in patre, et pater in me, propterea potius exaggeravit, ne, quia dixerat, Qui me vidit, et patrem vidit, pater existimaretur, quod nunquam [13]existimari se voluit, qui semper se filium et a patre venisse profitebatur. Igitur et manifestam fecit duarum personarum coniunctionem, ne pater seorsum quasi visibilis in conspectu desideraretur, et [14]ut filius repraesentator patris haberetur. Et nihilominus hoc quoque interpretatus est, quomodo pater esset in filio, et filius in patre. Verba, inquit, quae ego loquor vobis, non sunt mea, utique [15]quia patris; pater autem manens in me facit opera. Per opera ergo virtutum et verba doctrinae manens in filio pater per ea videtur per quae

Matth. XVII, 5. Io. XII, 28. Io. XIV, 9. Io. X, 30. Io. XVI, 27 sq. Io. XIV, 6. Ibid. Io. VI, 44. Matth. XI, 27. Io. V, 21. Io. XIV, 7. Exod. XXXIII, 20. Io. XIV, 10. Io. XIV, 10.

5. et discipulis *A. Leid.* 6. tempore non agnosci exprobaverit *A.* 7. factis et audiretur in *om. edd. Semleri et Leopoldi, vitiose.* 8. et *om. A. Leid.* 9. creditis *cd.* 10. in me est *cd.* 11. creditis *cd.* 12. creditis *cd.* 13. se existimari *A. Leid.* 14. ut *om. A. Leid.* 15. quae a patre *A. Leid.*

manet, et per eum in quo manet, ex hoc ipso apparente proprietate utriusque personae, dum dicit, Ego sum in patre, et pater in me. Atque adeo, Credite, ait. Quid? Me patrem esse? Non puto scriptum esse, sed, Quia ego in patre, et pater in me, si quo minus, vel propter opera credite, ea utique opera per quae pater in filio, non visu, sed sensu videbatur. Io. XIV, 10. Ibid. v. 11. Ibid.

Post Philippum et totam substantiam quaestionis istius quae in finem evangelii, [1]perseverant in eodem genere sermonis, quo pater et filius in sua proprietate [2]distinguuntur. Paracletum quoque a patre se postulaturum, cum ascendisset ad patrem, et missurum repromittit, et quidem alium. Sed iam praemisimus quomodo alium. Ceterum, De meo sumet, inquit, sicut ipse de patris. Ita connexus patris in filio et filii in paracleto tres efficit cohaerentes, alterum ex altero. Qui tres unum sunt, non unus, quomodo dictum est, Ego et pater unum sumus, ad substantiae unitatem, non ad numeri singularitatem. Percurre adhuc, et invenies quem patrem credis (vice patris dictum et patrem agricolam [3]utique in terra tu putas fuisse), hunc rursus in caelis a filio agnosci, cum illuc respiciens discipulos suos patri [4]tradidit. Sed et si in isto evangelio non [5]est revelatum, Deus meus, ad quid me dereliquisti? et, Pater, in tuis manibus depono spiritum meum, tamen post resurrectionem et [6]devictae gloriam mortis, exposita [7]necessitate omnis humilitatis, cum iam patrem se posset ostendere tam fideli feminae, ex dilectione, non ex curiositate nec ex incredulitate Thomae, tangere eum adgressae, Ne, inquit, contigeris me, nondum ascendi ad patrem meum, vade autem ad fratres meos ([8]quin et in hoc filium ostendit, filios enim appellasset illos, si pater fuisset), et dices eis, Ascendo ad patrem meum et patrem vestrum, deum meum et deum vestrum. Pater ad patrem, et deus ad deum? an filius ad patrem, et sermo ad deum? Ipsa quoque clausula evangelii propter quid consignat haec scripta, nisi, Ut credatis, inquit, Iesum Christum filium dei? Igitur quaecunque ex his putaveris ad demonstrationem eiusdem patris et filii proficere tibi posse, adversus definitivam evangelii sententiam niteris. Non ideo enim scripta sunt, ut patrem credas [9]Iesum Christum, sed ut filium. Cap. XXV. Io. XIV, 16. Io. XVI, 14 sq. Io X. 30 Io. XV, 1. Io. XVII, 11. Matth. XXVII, 46. Luc. XXIII, 46. Io. XX, 17. Io. XX, 31.

Propter unum Philippi sermonem et domini responsionem ad Cap. XXVI.

Cap. XXV. 1. perseverat *Latinius.* 2. distinguntur *d., cum Fulvio Ursino.* distinguitur *ABabc. Leid.* 3. uti quem *edit. Leopoldi.* et quem *Fr. Iunius.* 4. tradit *d., cum Fulvio Ursino.* 5. esset *d., cum Fulvio Ursino.* 6. devictae gloria *B.* devicta gloria *A. Leid.* 7. necessitatem *B.* 8. quin et in hoc se filium *d., cum Fulvio Ursino.* quia et (et *om. A.*) in hoc filium *ABabc. Leid.* 9. in Iesum *AB. Leid.*

eum [1]videmur Ioannis evangelium [2]decucurrisse, ne tot [3]manifeste pronuntiata et ante et postea unus sermo subvertat, secundum omnia potius quam adversus omnia, etiam adversus suos sensus interpretandus. Ceterum ut alia evangelia non interponam, quae [4]nativitate dominica [5]fidem confirmant, sufficit [6]eum qui nasci habebat ex virgine ab ipso annuntiari angelo filium dei determinatum.
Luc. I, 35. Spiritus dei superveniet in te, et virtus altissimi obumbrabit te: propterea quod nascetur ex te [7]sanctum, vocabitur filius dei. Volent quidem et hic argumentari, sed veritas praevalebit. Nempe, inquiunt, filius dei deus est, et virtus altissimi altissimus est. Nec pudet illos inicere [8]quod, si esset, scriptum fuisset. Quem enim verebatur, ut non aperte pronuntiaret, Deus superveniet, et altissimus obumbrabit te? Dicens autem, Spiritus dei, etsi [9]spiritus dei, tamen non directo deum nominans portionem totius intelligi voluit, quae cessura erat in filii nomen. Hic spiritus dei idem erit
Io. I, 14. sermo. [10]Sicut enim Ioanne dicente, Sermo caro [11]factus est, [12]spiritum quoque intellegimus in mentione sermonis, ita et hic sermonem quoque agnoscimus in nomine spiritus. Nam et spiritus substantia est sermonis, et sermo operatio spiritus, et duo unum sunt. Ceterum alium Ioannes profitebitur carnem factum, alium angelus carnem futurum, si non et spiritus sermo est, et sermo spiritus. Sicut ergo sermo dei non est ipse cuius est, ita nec spiritus, et si deus dictus est, non [13]tamen ipse est cuius est dictus. Nulla res alicuius ipsa est cuius est. Plane cum quid ex ipso est, et sic eius est, dum ex ipso sit, potest tale quid esse quale et ipse ex quo est et cuius est. Et ideo spiritus [14]deus, et sermo deus, quia ex deo, non tamen ipse ex quo est. [15]Quod deus dei, tanquam [16]substantiva res, non erit [17]ipse deus, sed hactenus deus, [18]qua ex ipsius dei substantia, [19]qua et [20]substantiva res est, et ut portio aliqua totius. Multo magis virtus altissimi non erit ipse altissimus, [21]quia nec substantiva res est, quod est spiritus, sicut nec sapientia, nec providentia; et haec enim substantiae non sunt, sed accidentia uniuscuiusque substantiae. Virtus spiritui accidit, nec ipsa erit spiritus. His itaque rebus, [22]quodcunque sunt, spi-

Cap. XXVI. 1. videmus *cd.* 2. decurrisse *A. Leid.* 3. manifesto *A. Leid.* 4. de nativitate *cd.* 5. idem *d., cum Fulvio Ursino.* 6. enim *AB. Leid.* 7. vocabitur sanctus *A. Leid.* 8. quod — — verebatur *om. A. Leid.* 9. spiritus dei *c.* spiritus dei deus *d., cum Fulvio Ursino.* 10. Sicut *cd. Leid., tres Vaticani.* Sic *reliqui.* 11. factum *A. Leid.* 12. spiritus *a.* 13. enim *A. Leid.* 14. dei deus et sermo dei deus *d., Fulv. Ursinus.* 15. Quod si *d., cum Fulvio Ursino.* 16. substantia *A. Leid.* 17. ipse ipse deus *A. Leid.* 18. qua *Latiniss.* quam *libri omnes.* 19. qua et *d., cum Fulvio Ursino.* quae et *ABabc. Leid.* 20. substantia *A. Leid.* 21. quia *Aabcd.* qui *B. Leid.* 22. quotcunque *a.*

ritu dei et sermone et virtute, conlatis in virginem, quod de ea nascitur, filius dei est. [23]Hoc se et in istis evangeliis ipse testatur statim a puero. Non scitis, inquit, quod in patris mei me esse oportet? Hoc et satanas eum in temptationibus novit: Si filius dei es. Hoc [24]et exinde daemonia confitentur: Scimus qui sis, filius dei. Patrem et ipse adorat. Christum se dei a Petro [25]agnitum non negat. [26]Insultans in spiritu ad patrem, Confiteor, inquit, tibi pater, quod absconderis haec a sapientibus. Hic quoque patrem nemini notum nisi filio affirmat, et [27]patris filium [28]confessurum confessores et [29]negaturum negatores suos apud patrem, inducens parabolam filii, non patris, in vineam missi post aliquot servos, et occisi a malis rusticis, et a patre defensi, ignorans et ipse diem et horam ultimam soli patri notam, disponens regnum [30]discipulis, quomodo et sibi dispositum dicit a patre, habens potestatem legiones angelorum postulandi ad auxilium a patre si vellet, exclamans quod se deus reliquisset, in patris manibus spiritum ponens, et post resurrectionem spondens missurum se discipulis promissionem patris, et novissime mandans ut tinguerent in patrem et filium et spiritum sanctum, non in unum. Nam nec semel, sed ter, ad singula nomina in personas singulas tinguimur.

Luc. II, 49. Matth. IV, 3. 6. Marc. I, 24. Matth. VIII, 29. VI, 6 sqq. XVI, 17. XI, 25. Matth. X, 32. Matth. XXI, 37 sqq. Matth. XXIV, 36. Luc. XXII, 29. Matth. XXVI, 53. XXVII, 46. Luc. XXIII, 46. XXIV, 49. Matth. XXVIII, 19.

Et quid ego in tam [1]manifestis [2]morabor, cum ea aggredi debeam de quibus manifesta obumbrare quaerunt? Undique enim obducti [3]de distinctione patris et filii, quam manente coniunctione disponimus, ut solis et radii et fontis et fluvii, per individuum tamen numerum duorum et trium, aliter eam ad suam nihilominus sententiam interpretari conantur, ut aeque in una persona utrumque distinguant, patrem et filium, discentes filium carnem esse, id est hominem, id est Iesum, patrem autem spiritum, id est deum, id est Christum. Et qui unum eundemque contendunt patrem et filium, iam incipiunt dividere illos potius quam [4]unare. Si enim alius est Iesus, alius Christus, alius erit filius, [5]alius pater, quia filius Iesus, et pater Christus. Talem monarchiam apud Valentinum fortasse didicerunt, duos facere, Iesum et Christum. Sed et haec iniectio eorum ex [6]praetractatis iam retusa est, quod sermo dei vel spiritus dei et virtus altissimi dictus sit, quem patrem faciunt. Non

Cap. XXVII.

23. si hoc se *AB. Leid.* 24. et *om. A. Leid.* 25. cognitum *A. Leid.* 26. exultans *A. Leid., et Vaticanorum unus.* 27. patri *A. Leid.* 28. confessurus *Leid.* 29. negaturus *A. Leid.* 30. discipulorum *A. Leid.*

Cap. XXVII. 1. manifestatis *A. Leid.* 2. morebor *AB. Leid.* moror *reliqui.* 3. de distinctione *ego.* distinctione *Babcd.* distinctionem *A. Leid.* 4. unare *Babcd.* iuuare *A. Leid.* unire *tres Vaticani, teste Pamelio.* 5. alius *om. AB. Leid.* 6. praetractatis *Ad. Leid., et B. in marg., ex Hirsaugiensi, ni fallor, codice.* retractatis *Babc.*

enim ipsae sunt cuius dicuntur, sed ex ipso et ipsius. Et aliter tamen in isto capitulo revincentur. Ecce, inquiunt, ab angelo prae-
Luc. I, 35. dicatum est: Propterea quod nascetur sanctum, vocabitur filius dei. Caro itaque nata est, caro [7]itaque erit filius dei. Immo de spiritu dei dictum est. Certe enim de spiritu sancto virgo concepit, et quod concepit, id peperit; id ergo nasci habebat quod erat conceptum et pariundum, id est spiritus, cuius et vocabitur nomen
Matth. I, 23. [8]Emmanuel, quod est interpretatum: Nobiscum deus. Caro autem deus non est, ut de illa dictum sit, [8b]Vocabitur sanctum filius dei,
Ps. LXXXVII, 5 sed ille qui in ea natus est deus, de quo et psalmus: Quoniam deus homo natus est in illa, et aedificavit eam voluntate patris. Quis deus in ea natus? sermo et spiritus, qui cum sermone de patris voluntate natus est. Igitur sermo in carne, [9]dum et de hoc quaerendum, quomodo sermo caro sit factus, utrumne quasi transfiguratus in carne, an indutus carnem. Immo indutus. Ceterum deum inmutabilem et informabilem credi necesse est, [10]ut aeternum. Transfiguratio autem interemptio est pristini. Omne enim, quodcunque transfiguratur in aliud, desinit esse quod fuerat, et incipit esse quod non erat. Deus autem neque desinit esse neque aliud potest esse. Sermo autem deus et sermo domini manet in aevum, perseverando scilicet in sua forma. Quem si non capit [11]configurari, consequens est ut sic caro factus intellegatur, dum [12]fit in carne, et manifestatur et videtur et contrectatur per carnem. quia et cetera sic accipi exigunt. Si enim sermo ex transfiguratione et demutatione substantiae caro factus est, una iam [13]erit substantia Iesus ex duabus, ex carne et spiritu, [14]mixtura quaedam, ut electrum ex auro et argento, et incipit nec aurum esse. id est spiritus, neque argentum, id est caro, dum alterum altero mutatur, et tertium quid efficitur. Neque ergo deus erit Iesus: sermo enim desiit esse, qui caro factus est: [15]neque homo caro: caro enim non proprie est, [16]quia sermo fuit. Ita ex utroque neutrum est; aliud longe tertium est quam utrumque. Sed enim invenimus illum directo et deum et hominem expositum, ipso hoc
Ps. LXXXVII, 5. psalmo suggerente, Quoniam deus homo natus est in illa, [17]aedificavit eam voluntate patris; certe usquequaque filium dei et filium hominis, cum deum et hominem, sine dubio secundum utramque

7. utique *d., cum Fulvio Ursino.* 8. emanuhel *B.* 8b. quod nascetur sanctum. vocabitur filius dei *d., cum Fulvio Ursino.* 9. Denique et de hoc *Latinius.* 10. in aeternum *A. Leid.* 11. configurari *Babc.* transfigurari *d., cum Fulvio Ursino.* consignari *A.* 12. fit *Bd. Leid.* sit *Aabc.* 13. erit *d., cum Fulvio Ursino.* erit *ABabc. Leid.* 14. ex mixtura *A. Leid.* 15. neque caro, id est homo; caro enim *d., cum Fulvio Ursino.* 16. qui *d., cum Fulvio Ursino.* 17. et aedificavit *AB. Leid.*

substantiam in sua proprietate distantem, quia neque sermo aliud quam deus, neque caro aliud quam homo. Sic et apostolus de utraque eius substantia docet. Qui factus est, inquit, ex semine Rom. I, 3. David. Hic erit homo et filius hominis, qui definitus est filius dei Ib. v. 4. secundum spiritum. Hic erit deus et sermo, dei filius. Videmus duplicem statum, non confusum, sed coniunctum, in una persona, deum et hominem Iesum. [18] De Christo autem [19] differo. Et adeo salva est utriusque proprietas substantiae, ut et spiritus res suas egerit in illo, id est virtutes et opera et signa, et caro passiones suas functa sit, esuriens sub diabolo, sitiens sub Samaritide, flens Lazarum, anxia usque ad mortem, denique et mortua est. Quodsi tertium quid esset, ex utroque confusum, ut electrum, non tam distincta documenta parerent utriusque substantiae. Sed et spiritus carnalia et caro [20] spiritalia egisset ex translatione, [21] aut neque carnalia neque spiritalia, sed tertiae alicuius formae [22] ex confusione; immo aut sermo mortuus esset aut caro mortua non esset, si sermo conversus esset in carnem; aut caro enim immortalis fuisset, aut sermo mortalis. Sed quia substantiae ambae in statu suo quaeque [23] distincte agebant, ideo illis et operae et exitus sui occurrerunt. Disce igitur cum Nicodemo: Quia quod [24] in carne natum est, Io. III, 6. caro est, et quod de spiritu, spiritus est. Neque caro spiritus fit, neque spiritus caro. In uno plane esse possunt. Ex his Iesus constitit, ex carne homo, ex spiritu deus, quem tunc angelus ex ea Luc. I, 35. parte, qua spiritus erat, dei filium pronuntiavit, servans carni filium hominis dici. Sic et apostolus etiam dei et [25] hominum appellans I Tim. II, 5. sequestrem utriusque substantiae confirmavit. Novissime qui filium dei carnem interpretaris, exhibe qui sit filius hominis. Aut numquid spiritus erit? Sed spiritum patrem ipsum vis haberi, quia deus spiritus, quasi non et dei spiritus, sicut et sermo deus et dei sermo.

Itaque Christum facis patrem, stultissime, qui nec ipsam vim Cap. XXVIII. inspicias nominis huius, si tamen nomen [1] est Christus, et non appellatio potius; unctus enim [2] significatur. Unctus autem non magis nomen est quam vestitus, quam [3] calceatus, accidens nomini res. [4] An tu, si ex aliquo argumento vestitus quoque vocaretur Iesus, quomodo Christus ab unctionis sacramento, aeque Iesum filium dei diceres, vestitum vero patrem crederes? Nunc de Christo.

18. de quo Christo *A. Leid.* 19. differo *Acd. Leid., tres Vaticani.* dissero *Bab.* 20. spiritualia *A. Ubique.* 21. aut *d., cum Fulvio Ursino.* ut *ABabc. Leid.* 22. ex *om. abcd.* 23. distinctae *abc.* 24. de *Latinius.* 25. hominis *A. Leid.*

Cap. XXVIII. 1. est *om. A. Leid.* 2. significat *A. Leid.* 3. calciatus *A.* 4. An tu *d., cum Fulvio Ursino.* At tu *ABabc. Leid.*

Si pater Christus est, pater unctus est, et utique ab alio. Aut si a semetipso, proba. Sed non ita docent Acta Apostolorum in illa
Act. App. IV, 27. [5]exclamatione ecclesiae ad deum: Convenerunt enim universi in ista civitate adversus sanctum filium [6]tuum, quem unxisti, Herodes et Pilatus cum nationibus. Ita et filium dei Iesum contestati sunt et filium a patre unctum. Ergo [7]Iesus idem erit Christus, qui a patre
Act. App. II, 36. unctus est, non pater, qui filium unxit. Sic et Petrus: Firmissime itaque cognoscat omnis domus Israël, quod et dominum et Christum, id est unctum, fecerit eum deus, hunc Iesum, quem vos
I Io. II, 22. IV, 2 sq. V, 1. crucifixistis. Ioannes autem etiam mendacem notat eum qui negaverit Iesum esse Christum, contra de deo natum omnem qui cre-
I Io. I, 7. diderit Iesum esse Christum. Propter quod et hortatur ut credamus nomini filii eius Iesu Christi, ut scilicet communio sit nobis cum patre et filio eius Iesu Christo. Sic et Paulus ubique deum patrem ponit et dominum nostrum Iesum Christum. Cum ad Ro-
Rom. I, 8. manos scribit, gratias agit [8]deo per dominum nostrum Iesum Chri-
Gal. I, 1. stum; cum ad Galatas, non ab hominibus se apostolum [9]praefert, nec per hominem, sed per Iesum Christum et deum patrem. Et habes [10]tota instrumenta eius, quae in hunc modum pronuntiant, et duos proponunt, deum et patrem, et dominum nostrum Iesum Christum, filium patris, et [11]Iesum ipsum esse Christum, in altero quoque nomine dei filium. Nam exinde eo iure quo utrumque nomen unius est, id est dei [12]filii, etiam alterum sine altero eiusdem est. Et sive Iesus tantummodo positum est, intellegitur et Christus, quia [13]Iesus unctus est, sive solummodo [14]Christus, idem est et Iesus, quia unctus est Iesus. Quorum nominum alterum est proprium, quod ab angelo impositum est, alterum accidens, quod ab unctione convenit, dum tamen Christus filius sit, non pater. Postremo quam caecus est qui nec in Christi nomine intellegit alium deum portendi, si [15]Christi nomen patri adscribat. Si enim Chri-
Io. XX, 17. stus pater deus est, qui dicit, Ascendo ad patrem meum et patrem vestrum, [16]et deum meum [17]et deum vestrum, utique alium patrem super se [18]et deum ostendit. Si item pater Christus est, alius est
Amos IV, 13. qui solidat tonitruum et condit spiritum, et adnuntiat in homines

5. exclamatione ecclesiae ad deum *Acd. Leid.*, *Vaticanorum unus, et B. in marg., ex cod. Hirsaugiensi pulo.* exclamatione ad deum *Bab.* 6. tuum Iesum quem *cd.* 7. Iesus *Acd. Vaticani tres, et B. in marg., ex Hirsaugiensi, pulo, codice.* dominus *Bab.* (*Leid.*) 8. deo dicens per *A. Leid.* 9. profert *A. Leid.* 10. totum instrumentum *AB. Leid.* 11. Iesum *om. A. Leid.* 12. filii *d., ex emendat. Fulvii Ursini.* filius *ABabc. Leid.* 13. Iesus Christus unctus est *AB. Leid.* 14. deest et Iesus *AB. Leid.* 15. Christi nomen patri *ABab. Leid.* Christo nomen patri *c.* Christo nomen patris *d., Fr. Iunius.* 16. et ad deum *A.* 17. et ad deum *A. Leid.* 18. et deum *om. A. Leid.*

Christum suum. Et si adstiterunt reges terrae, et [19]archontes congregati sunt in unum adversus Christum ipsius, alius erit dominus contra cuius Christum congregati sunt reges et [20]archontes. Et si: Haec dicit dominus domino meo Christo, alius erit dominus qui loquitur ad patrem Christi. Et cum apostolus scribit: Ut deus domini nostri Iesu Christi det vobis spiritum sapientiae et agnitionis, alius erit deus Christi Iesu, charismatum spiritalium largitor. Certe, ne per omnia evagemur, [21]qui suscitavit Christum, suscitaturus est et mortalia corpora [22]nostra, [23]iamque alius erit suscitator quam pater mortuus et pater suscitatus, si Christus, qui est mortuus, pater [24]est.

Ps. II, 2. Ies. XLV, 1. Eph. I, 17. Rom. VIII, 11.

Obmutescat, obmutescat ista blasphemia. Sufficiat Christum filium dei mortuum dici, et hoc, quia ita scriptum est. Nam et apostolus non sine onere pronuntians Christum mortuum [1]adicit, Secundum scripturas, ut duritiam pronuntiationis scripturarum auctoritate molliret et scandalum auditori everteret. Quamquam cum duae substantiae censeantur in [2]Christo Iesu, divina et humana, constet autem immortalem esse divinam, [3]ut mortalem quae humana sit, apparet quatenus eum mortuum dicat, id est qua carnem et hominem et filium hominis, non [4]qua spiritum et sermonem et dei filium. [5]Dicendo denique, Christus mortuus est, id est unctus, id quod unctum est mortuum ostendit, id est carnem. Ergo, inquis, et nos eadem ratione [6]dicentes qua [7]vos filium non blasphemamus in dominum deum; non enim ex divina, sed ex humana substantia mortuum [8]dicimus. [9]Atquin blasphematis, non tantum quia mortuum dicitis patrem, sed et quia crucifixum. [10]Maledictione enim crucifixi, quae ex lege in filium competit (quia Christus pro nobis maledictio factus est, non pater), Christum in patrem convertentes in patrem blasphematis. Nos autem dicentes Christum crucifixum non maledicimus illum, sed maledictum legis referimus, quia nec apostolus hoc dicens blasphemavit. Sicut autem de quo quid capit dici sine blasphemia dicitur, ita quod non capit, blasphemia est, si dicatur. Ergo nec compassus est pater filio. [11]Scilicet directam blasphemiam in patrem veriti diminui eam hoc modo spe-

Cap. XXIX. I Cor. XV, 3. Gal. III, 13. Deut. XXI, 23.

19. ἄρχοντες *abc*. 20. ἄρχοντες *abc*. 21. si qui *Fulv. Ursinus*. 22. vestra *c*. 23. iamque *d*. tamquam *ABabc. Leid*. utique *Fulv. Ursinus*. 24. est *om. A. Leid*.

Cap. XXIX. 1. adicit *A. Leid., et tres Vaticani*. adiecit *Babcd*. 2. Iesu Christo *A. Leid*. 3. ut *ego*. sicut *d., Fulv. Ursinus*. cum *ABabc. Leid*. 4. quasi *A. Leid*. 5. Denique dicendo *A. Leid*. 6. dicentes qua vos (nos *AB. Leid.*) *ABab. Leid*. dicentes patrem qua vos *c*. patrem mortuum dicentes *d., cum Fulvio Ursino*. 7. non filium *Leid*. non filii *A*. 8. dicimus *om. A. Leid*. 9. Atquin *abcd*. At cum *AB. Leid*. 10. Maledictio enim *AB. Leid*. 11. Scilicet *ego*. Sic enim *d., cum Fulvio Ursino*. Sicut *ABabc. Leid*.

rant, [12]concedentes iam patrem et filium duos esse, si filius [13]sic quidem patitur, pater vero compatitur. Stulti et in hoc. Quid est enim compati quam cum alio pati? Porro si impassibilis pater, utique et incompassibilis; aut si compassibilis, utique [14]passibilis. Nihil ei [15]vel hoc timore tuo praestas. Times dicere passibilem quem dicis compassibilem. Tam autem [16]incompassibilis pater est quam impassibilis etiam filius ex ea condicione qua deus est. Sed [17]quomodo filius passus est, si non compassus est et pater? [18]Separatur a filio, non a deo. Nam et fluvius, si aliqua turbulentia contaminatur, quamquam una substantia de fonte decurrat nec secernatur a fonte, tamen fluvii iniuria non pertinebit ad fontem: et licet aqua fontis [19]sit quae patiatur in fluvio, dum non in fonte patitur, sed in fluvio, non fons patitur, sed fluvius, qui ex fonte est. Ita [20]et spiritus dei quod pati [21]possit in filio, [22]quia non [23]in patre pateretur, sed in filio, pater passus non videretur. Sed sufficit nihil spiritum dei passum suo nomine, quia, [24]si quid *passus*, passus est in filio. *Aliud* quidem erat ut pater cum filio pateretur in carne. [25]Aeque hoc [26]retractatum. Nec quisquam [27]negabit: quando [28]nec nos pati pro deo [29]possumus, nisi spiritus dei [30]sit in nobis, qui [31]et loquitur de nobis quae sunt confessionis, non ipse tamen patiens, sed pati posse praestans.

Cap. XXX. Alioquin si ultra [1]pergas, potero tibi durius respondere, et te cum ipsius domini pronuntiatione committere, uti dicam quid de isto quaeris? [2]Habes ipsum exclamantem in passione, Deus meus, deus meus, ut quid me dereliquisti? Ergo aut filius patiebatur a patre derelictus, et pater passus non est, qui filium dereliquit; aut si pater erat qui patiebatur, ad quem deum exclamabat? Sed haec vox carnis et animae, id est hominis, non sermonis nec spiritus

Matth. XXVII, 46.

12. contendentes *A.* 13. sic quidem *ego.* quidem *d., cum Fulvio Ursino.* sicquidem *ABabc. Leid.* 14. et passibilis *A. Leid.* 15. vel hoc timore tuo *d.*, [illegible] *emendat. Fulvii Ursini.* veluti mortuo *ABab.* veluti mortuus *Leid.* veluti [illegible] *B. in marg.*) morituro *B* (*in marg., ex codice, puto, Hirsaugiensi*) *c., tres Vatic.* 16. compassibilis *AB. Leid.* 17. quando — — est et pater, separatur *Fulv. Ursinus.* 18. Separabatur *d.* 19. sit quae *d.* utique (*vel* aeque) *Latinius* [illegible] *ABabc. Leid.* 20. et spiritus dei quod pati *ego.* etsi spiritus dei quid pati [illegible] et spiritus dei qui pati *Ac. Leid., et tres Vaticani.* et spiritus dei pati *B.* [illegible] qui pati *ab. Gorziensis.* 21. possit *ABabc. Leid.* posset *d., cum Fulv. Ursino.* 22. quia tamen non *d., cum Fulvio Ursino.* 23. in patre est pateretur *A. Leid.* 24. si quid passus, passus est in filio. Aliud quidem erat ut pater cum filio [illegible] si quid passus est, in filio quidem erat, ut pater cum filio *ABabc. Leid.* si quid passus est, in filio quidem passus est, in quo erat et pater cum filius *d.* [illegible] *Fulvio Ursino.* 25. Aeque *ego.* quia *libri omnes.* 26. retractatum *abcd.* [illegible] retractatus *AB. Leid.* retractavimus *Rhenanus.* 27. negavit *AB. Leid.* 28. [illegible] *A. Leid.* et *reliqui.* 29. possumus, nisi *A.* possumus, si *B.* non possumus nisi *abcd. In Leid. verba* pati pro deo — — — patiens, sed *omissa sunt.* 30. [illegible] vobis sit *A.* 31. *Reposuerim* eloquitur.

Cap. XXX. 1. pergens *AB. Leid.* 2. Habet *AB. Leid.*

id est non dei, propterea emissa est, ut impassibilem deum ostenderet, qui sic filium dereliquit, dum hominem eius tradidit in mortem. Hoc et apostolus sensit, scribens: Si pater filio non pepercit. Rom. VIII, 32.
Hoc et Esaias prior pronuntiavit: Et dominus eum tradidit pro delictis nostris. Ies. LIII, 6.
Sic reliquit, dum non [3]parcit, sic reliquit, dum [4]tradit. Ceterum non reliquit pater filium, in cuius manibus filius spiritum suum posuit. Luc. XXIII, 46
Denique posuit, et statim obiit; spiritu enim manente in carne caro omnino mori non potest. Ita relinqui a patre mori fuit filio. Filius igitur et moritur et resuscitatur a patre secundum scripturas. I Cor. XV, 3.
Filius ascendit in superiora caelorum, qui et descendit in [5]interiora terrae. Io. III, 13. Eph. IV, 9.
Hic sedet ad dexteram patris; non pater ad suam. Hunc videt Stephanus, cum [6]lapidatur, adhuc stantem ad dexteram dei, ut exinde sessurum, donec ponat illi pater omnes inimicos sub pedibus suis. Marc. XVI, 19. Act. App. VII, 55. Ps. CX, 1.
[7]Hic et venturus est rursus super nubes caeli talis qualis et ascendit. Hic interim acceptum a patre munus effudit, spiritum sanctum, tertium [8]nomen divinitatis [9]et tertium gradum maiestatis, unius praedicatorem monarchiae, sed et [10]οἰκονομίας interpretatorem, si quis sermones novae prophetiae eius admiserit, et [11]deductorem omnis veritatis, quae est in patre et filio et spiritu sancto secundum Christianum sacramentum. Act. App. I, 11. Luc. XXI, 27.

Ceterum Iudaicae fidei ista res, sic unum deum credere, [1]ut filium adnumerare ei nolis, et post filium spiritum. Cap. XXXI.
Quid enim erit inter nos et illos nisi differentia ista? Quod opus evangelii, quae est substantia novi testamenti, statuens legem et prophetas usque ad Ioannem, si non exinde pater et filius et [2]spiritus, tres crediti, unum deum sistunt? Sic deus voluit novare sacramentum, ut nove unus crederetur per filium et spiritum, ut coram iam deus in suis propriis nominibus et personis cognosceretur, qui et retro per filium et spiritum praedicatus non intellegebatur. Viderint igitur antichristi, qui negant patrem et filium. Negant enim patrem, dum eundem filium dicunt, et negant filium, dum eundem patrem credunt, dando [3]illis quae non sunt, auferendo quae sunt. I Io. IV, 15.
Qui vero confessus fuerit Christum filium dei, non patrem, deus in illo manet, et ipse in deo. Non credimus [4]testimonio dei, quo testatus est de filio suo. Qui filium non habet, nec vitam habet. Non habet autem filium qui eum alium quam filium credit. I Io. V, 9. 12.

3. parcet *AB. Leid.* 4. tradet *AB. Leid.* 5. inferiora *A. Leid.* 6. lapidatur *d., Fulv. Ursinus.* lapidaretur *ABabc. Leid.* 7. et hic *A. Leid.* 8. numen *abc.* 9. et tertium gradum maiestatis *Ad. Leid.* et tertium nomen maiestatis *abc. In B. haec non comparent.* 10. oikonomia *A. Leid.* oeconomiae *abcd.* 11. deductoris *ABa. Leid.*

Cap. XXXI. 1. et filium ei adnumerare *A.* 2. spiritus sanctus *A. Leid.* 3. illi *A. Leid.* 4. testimonio *Ad. Leid.* testimonium *reliqui.*

*ADVERSUS IUDAEOS.

In scripturae discrepantia Tertulliani verbis subiecta

λ significat codicem Fuldensem, hodie deperditum, ex collatione Franc. Modii.
A - - Leidensem.
B - editionem principem Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXII.
a - - Io. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV.
b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
c - - Isc. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX.
d - - Nic. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

Cap. I. Proxime accidit, disputatio habita [1]est Christiano et proselyto Iudaeo. Alternis vicibus contentiōso fune uterque diem in vesperam traxerunt. Obstrepentibus etiam quibusdam [2]ex partibus singulorum nubilo quodam veritas obumbrabatur. Placuit ergo, [3]quod per [4]concentum disputationis minus plene potuit dilucidari, [5]inspici curiosius et [6]lectionibus stilo quaestiones [7]retractatas terminare. Nam occasio quidem [8]defendendi etiam gentibus [9]divinam gratiam [10]habuit hinc praerogativam, quod sibi [11]vindicare dei legem instituerit homo ex gentibus nec de prosapia Israēlitūm Iudaeus. Hoc enim sat [12]est, posse gentes admitti ad dei legem, ne Israël adhuc
Ies. XL, 15. superbiat quod gentes velut stillicidium situlae aut pulvis ex area
Gen. XXII, 18. deputentur. Quamquam habeamus ipsum deum idoneum pollicitorem et fidelem sponsorem, qui Abrahae [13]promiserit quod in semine eius benedicerentur [14]omnes nationes terrae, et quod ex

* CONTRA IVDAEOS *habet codex Bibl. Magliabechianae num.* 527., *et codex Fuld., teste Vet. Catalogo Bibl. Fuldensis a Kindlingero edito pag.* 81. 16.

Cap. I. 1. est *om. codex Laurent. num.* 55. *plut.* 89. *Cf. Bandini Catal. Laur. tom. III. pag.* 318. 2. ex partibus λ*d.* spectantibus *reliqui, et Laurent.* 3. quod *A. Laurent.* 4. contentum *A. Laurent., Ios. Scaliger.* 5. curiosius inspici *A. Laurent.* 6. lectionis *cd. Vaticanus codex apud Pamelium.* 7. retractabat terminare *A.* retractas exterminare *A. Laurent.* 8. defendendae *A. Laur.* 9. divinam *Fr. Iun.* sibi divinam *libri omnes.* 10. hinc habuit *A. Laurent.* 11. vendicare *cod. Vaticanus.* 12. esse *bcd.* 13. promiserit λ. promiserat *reliqui.* 14. omnes *om. ABabc. Laurent.*

utero Rebeccae duo populi et duae gentes essent processurae, uti- Gen. XXV, 23.
que Iudaeorum, id est [15]Israëlis, et gentium, id est [16]nostrae. Uterque ergo [17]populus et gens est appellatus, ne de nominis appellatione privilegium gratiae sibi quis audeat defendere. Duos etenim populos et duas gentes processuras ex unius feminae utero deus destinavit, nec discrevit [18]gratia in nominis appellatione, sed in partus editione, ut, [19]qui prior esset de utero processurus, minori subiceretur, id est posteriori. Sic namque ad Rebeccam deus locutus [20]est: Duae gentes in utero tuo sunt, et duo populi de [21]ventre Ibid.
tuo dividentur, et populus populum superabit, et maior serviet minori. Itaque cum populus seu gens Iudaeorum anterior sit tempore et maior per gratiam primae dignationis in lege, noster vero minor aetate temporum [22]intellegatur, utpote in ultimo saeculi spatio [22b]adeptus notitiam divinae miserationis, procul dubio [23]per [24]edictum divinae elocutionis [25]prior *et* maior populus, id est Iudaicus, serviat necesse est minori, et minor populus, id est Christianus, superet maiorem. Nam et secundum [26]divinarum scripturarum memorias populus Iudaeorum, [27]id est antiquior, derelicto deo idolis [28]deservivit et divinitate [29]abrelicta simulacris fuit deditus, dicente populo ad Aaron, Fac nobis deos, qui nos antecedant. Quod cum Exod. XXXII, 23.
ex monilibus feminarum et anulis virorum aurum fuisset igne conflatum et processisset eis bubulum caput, [30]huic figmento universus Israël [31]abrelicto deo honorem dederunt, dicentes, Hi sunt dei qui Exod. XXXII, 4. 8.
nos eiecerunt de terra Aegypti. Sic namque posterioribus temporibus, quibus reges eis imperabant, et cum Hieroboam vaccas aureas et lucos colebant et Bahali se mancipabant. Unde [32]probatur I Reg. XII, 28. I Reg. XII, 28. XVI, 31 sq.
eos semper idololatriae crimine reos designatos ex instrumento divinarum scripturarum. Noster vero populus minor, id est posterior, relictis idolis, quibus ante [33]deserviebat, ad eundem [34]deum conversus est a quo Israël, ut supra memoravimus, abscesserat. Sic namque populus minor, id est posterior, populum maiorem superavit, dum gratiam divinae dignationis consequitur, a qua Israël est repudiatus.

15. Israel *cd., ex uno Vaticano.* 16. nostrae *λ.* noster *reliqui, et Laur.* 17. et populus *AB.* id est populus *Laur.* 18. gratia *λ. Rigaltius.* gratiam *ABabcd. Laur.* 19. qui *om. A. Laur.* 20. est dicens: Duae *cd., ex Vaticano.* 21. utero *λ.* 22. intelligatur, utpote *λd.* de Rebecca, de duobus populis, intelligitur id posse *reliqui, et Laur.* 22b. adeptos *B.* 23. per *λ.* secundum *reliqui, et Laur.* 24. dictum *B. At in marg. habet* sedictum. 25. prior et maior *d., cum Fulv. Ursino.* prior maior *λBabc.* prior *A. Laur.* 26. divinarum scripturarum memorias *λ.* scripturarum divinarum memorias *d.* memorias *reliqui, et Laur.* 27. maior, id est *d., cum Fulv. Ursino.* 28. deservivit *λA. Laur., et Vaticanus.* servivit *reliqui.* 29. relicta *A. Laur.* 30. huic *bcd.* cui *reliqui, et Laur.* 31. relicto *d., cum Fulvio Ursino.* 32. putabatur *b.* 33. deserviebant *A. Laur.* 34. deum *om. ab*

Cap. II. Igitur gradum conferamus, et summam [1]quaestionis ipsius certis lineis [2]determinemus. Cur etenim deus, universitatis conditor, mundi totius gubernator, hominis plasmator, universarum gentium sator, legem per Moysen uni populo dedisse credatur, et non omnibus gentibus attribuisse dicatur? Nisi enim omnibus eam dedisset, nullo pacto ad eam etiam proselytos ex gentibus accessum habere permitteret. Sed ut congruit bonitati dei et aequitati ipsius, utpote plasmatoris [3]generis humani, omnibus gentibus eandem legem dedit, quam certis [4]et statutis temporibus observari praecepit, quando voluit, et per quos voluit, et sicut voluit. Namque in principio mundi ipsi Adae et Evae legem dedit, ne de fructu arboris plantatae in medio paradisi ederent, quod si contra fecissent, morte morerentur. Quae lex eis sufficeret, si esset custodita. [5]In hac enim lege Adae data omnia praecepta condita recognoscimus quae postea pullulaverunt data per Moysen, id est, Diliges dominum deum tuum de toto corde tuo et ex tota anima tua, et, Diliges proximum [6]tibi tanquam te, et, Non occides, Non moechaberis, Non [7]furaberis, Falsum testimonium non dices, Honora patrem tuum et matrem, et, Alienum non concupisces. Primordialis [8]enim lex est data Adae et Evae in paradiso quasi matrix omnium praeceptorum dei. Denique si dominum deum suum dilexissent, contra praeceptum eius non fecissent; si proximum diligerent, id est semetipsos, persuasioni serpentis non credidissent, atque ita in semetipsos homicidium non commisissent, [9]excidendo de immortalitate, faciendo contra dei praeceptum; a furto quoque abstinuissent, [10]si de fructu arboris [11]clam non degustassent, nec a conspectu domini dei [12]sui sub arbore delitescere gestissent, nec falsum asseveranti diabolo participes efficerentur, credendo ei quod similes [13]dei essent futuri, atque ita nec deum offendissent, et patrem, qui eos de limo terrae quasi ex utero matris figuraverat; si alienum non [14]concupissent, de fructu inlicito non [15]degustassent. Igitur [16]in hac generali et primordiali dei lege, quam in arboris fructu observari deus sanxerat, omnia praecepta legis [17]posterioris specialiter indita fuisse cognoscimus, quae suis temporibus edita germinaverunt. Eiusdem est enim postea [18]superducere legem quae

Gen. II, 17.
Deut. VI, 5.
Lev. XIX, 18.
Exod. XX, 12—16.

Cap. II. 1. quaestionem *A*. 2. terminemus *A*. *Vatic*. 3. humani generis *A*. 4. et *om*. *λ*. 5. In hanc enim legem Adae datam *A*. 6. tuum *A*. 7. furaberis *λd*. fraudaveris *reliqui*. 8. enim lex est *λ*. lex est enim *reliqui*. 9. excidendo *λAB* (*in marg.*) *abcd*. excedendo *B*. 10. si *λd*. et *reliqui*. 11. non clam *A*. 12. sui *λd*. nostri *reliqui*. 13. dei *λd*. deo *reliqui*. 14. concupissent *λAcd*. *Vatic*. concupiscerent *reliqui*. 15. degustassent *λ*. gustassent *reliqui*. 16. in hac *λd*. hac *reliqui*. 17. superioris *A*. 18. superducere *ego*. subducere *λd*. docere *reliqui*.

ante praemiserat praeceptum, [19]quoniam et ipsius est erudire postea
qui [20]antea iustos formare instituerat. Quid enim mirum, si is
auget disciplinam qui instituit, si is proficit qui coepit? Denique
ante legem Moysi scriptam in tabulis lapideis legem fuisse contendo
non scriptam, quae naturaliter intellegebatur et a patribus custo-
diebatur. Nam unde Noë iustus inventus, si non [21]illi [22]naturalis Gen. VI, 8.
egis iustitia [23]praecedebat? unde Abraham amicus dei deputatus, si
ion de aequitate et iustitia legis naturalis? unde Melchisedech sa- Iac. II, 23.
erdos dei summi nuncupatus, si non ante Leviticae legis sacer- Gen. XIV, 18.
lotium Levitae fuerunt, qui sacrificia deo offerebant? Sic enim
ost supra scriptos patriarchas data lex est Moysi, eo tempore
ostea quam ab Aegypto excesserunt, post intervallum multorum
emporum [24]et spatia. Denique [25]post quadringentos et triginta
nnos Abrahae data est lex. Unde intellegimus dei legem etiam
nte Moysen, nec in [26]Choreb tantum aut in Sina et in eremo pri-
ium, sed antiquiorem, primum in paradiso, [27]deinde patriarchis,
lque ita et Iudaeis certis temporibus reformatam, ut non iam ad
oysi legem ita attendamus, quasi ad principalem legem, sed ad
ibsequentem, quam certo tempore deus et gentibus exhibuit et
promissam per prophetas in melius reformavit, et praemonuit
futurum ut, sicuti certo tempore data est lex per Moysen, ita
mporaliter observata et custodita credatur. Nec adimamus hanc
i potestatem pro temporum condicione legis praecepta reforman-
m [29]in hominis [30]salutem. Denique qui contendit et sabbatum
huc observandum quasi salutis medelam et circumcisionem octavi
i propter mortis comminationem, doceat in praeteritum iustos
bbatizasse aut circumcidisse, et sic amicos dei effectos. Nam si
cumcisio purgat hominem, deus Adam incircumcisum cum face-
, cur eum non circumcidit, vel postea quam deliquit, si purgat
cumcisio? Certe in paradiso constituens eum incircumcisum co-
um paradisi praefecit. Igitur cum neque circumcisum neque sab-
izantem deus Adam instituerit, consequenter quoque sobolem
s, Abel, offerentem sibi sacrificia, incircumcisum nec sabbati-
tem laudavit, accepto ferens quae offerebat in simplicitate cor-
, et reprobans sacrificium fratris [31]eius Cain, qui quod offerebat
i recte dividebat. Noë quoque incircumcisum deus, sed et non

quomodo *A*. 20. antea *λ*. ante *reliqui*. 21. illi *λA*. illum *reliqui*. 22. ralis? Unde fides statim procedebat *λ*. 23. procedebat *praeter λ. habet* *A*. 24. et *om. λ*. 25. post CCCC et triginta *A*. 26. Choreb *c*. Chores :. chorus *A*. Coreb *d*. Oreb *reliqui*. 27. deinde *λ*. post deinde *A*. post ui. 28. futuram *AB*. 29. in ioannis *A*. 30. salute *AB*. 31. eius Cain *λd*. eius *c., ex Valic.* eius *A*. Cain *reliqui*.

sabbatizantem, de diluvio liberavit. Nam et Enoch iustissimum non circumcisum nec sabbatizantem de hoc mundo transtulit, qui necdum mortem gustavit, ut aeternitatis candidatus iam nobis ostenderet nos quoque sine legis onere Moysis deo posse placere. Melchisedech quoque, summi dei sacerdos, incircumcisus et non sabbatizans ad sacerdotium dei allectus est. [32]Probat et Loth, frater Abrahae, quod pro meritis iustitiae sine legis observatione de Sodomitarum incendio sit liberatus.

Cap. III. Gen. XVII, 24. Sed Abraham, [1]inquis, circumcisus est. Sed ante deo placuit quam circumcideretur, nec tamen sabbatizavit. Acceperat enim circumcisionem, sed quae esset in signum temporis illius, non in salutis praerogativam. Denique sequentes patriarchae incircumcisi Gen. XIV, 18. fuerunt, ut Melchisedech, [2]qui [3]ipsi Abrahae iam circumciso, revertenti de proelio, panem et vinum obtulit incircumcisus. Sed et Exod. IV, 24 sq. filius, inquit, Moysi [3b]tum ab angelo praefocatus [3c]fuisset, si non Seffora mater eius calculo praeputium infantis circumcidisset. [4]Unde, inquit, maximum periculum est, si praeputium carnis quis non circumciderit. [5]Atquin si salutem circumcisio omnimodo [6]afferret, etiam ipse [7]Moyses in filio suo non intermisisset quo minus octava die circumcideret eum, [8]cum constet [9]Sefforam coactam ab angelo id fecisse in itinere. Consideremus itaque quod non potuerit unius infantis coacta circumcisio omni populo praescribere et quasi legem huius praecepti [10]condere. Nam providens deus quod hanc circumcisionem in signum, non in salutem, esset daturus populo Israël, idcirco filium Moysi, ducis futuri, instigat circumcidi, ut, cum coepisset per eum populo dare praeceptum circumcisionis, non aspernaretur populus, videns exemplum istud in [11]ducis filio iam celebratum. Dari enim habebat circumcisio, sed in signum, unde Israël in novissimo tempore dinosci haberet, quando secundum sua merita in sanctam civitatem ingredi prohiberetur, [12]per verba Ies. I, 7 sq. prophetarum dicentium: Terra vestra deserta, civitates vestrae [13]igni exustae, regionem vestram in conspectu vestro [14]extranei comedent, et deserta et subversa a populis extraneis derelinquetur filia Sion, sicut casa in vinea, et sicut custodiarium in cucumerario, et quasi civitas, quae expugnatur. [15]Cur ita? Quoniam sub-

32. Probat et λd. Et probatus *reliqui*.

Cap. III. 1. inquit *bcd*. 2. ut qui *bc*. 3. ipsi *om. b*. 3b. cum *Af*. 3c. fuisset Sephora *A*. 4. Unde, inquit — — — non circumciderit (*om.* λ.). 5. Atquin λ. Et ideo *reliqui*. 6. afferret λd. adfert *reliqui*. 7. Moses λ. 8. cum λ. quando *reliqui*. 9. Sepphorā *B*. 10. condere λd. condere in salutem *reliqui*. 11. ducis filio λd. ducis filium *B* (*in marg.*) *c*. iudicis filium *Af*. 12. per λd. secundum *reliqui*. 13. exustae igni *A*. 14. extranei λ. alienis *reliqui*. 15. Cur ita? Quoniam λ. Et ideo *reliqui*.

sequens sermo prophetae exprobrat eis [16]dicens: Filios [17]genui et Ies. I, 2.
exaltavi, ipsi autem [18]reprobaverunt me. Et iterum: Et si exten- Ibid. v. 15.
deritis manus, avertam faciem meam a vobis; et si multiplicaveritis
preces, non exaudiam vos; manus enim vestrae sanguine plenae
sunt. Et iterum: Vae gens peccatrix, populus plenus peccatis, filii Ibid. v. 4.
[19]scelesti, dereliquistis deum, et [20]ad indignationem [21]provocastis
sanctum Israël. Haec igitur dei providentia fuit, dandi circumcisionem Israël in signum unde dinosci [22]possent, cum adveniret tempus, [23]quo meritis suis supradictis in Hierusalem admitti [24]prohiberentur; quod et quia futurum erat, nuntiabatur, et quia factum videmus, recognoscimus. [25]Sicut [26]enim circumcisio carnalis, quae temporalis erat, [27]imbuta est in signum populo contumaci, ita spiritalis [28]data est in salutem populo obaudienti, dicente propheta Hieremia, [29]Innovate vobis, et [30]ne seminaveritis in spinis: circum- Ier. IV, 3 sq.
cidimini deo, et circumcidite praeputium cordis vestri. [31]Et alio
loco dicit, Ecce enim dies [32]venient, dicit dominus, et disponam Ier. XXXI, 31 sq.
domui Iudae et domui Iacob testamentum novum, non tale quale iam dedi patribus eorum in die quo eos eduxi de terra Aegypti. Unde intellegimus et priorem circumcisionem tunc datam cessaturam, et novam legem non talem, qualem iam dederat patribus, processuram annuntiari, sicut Esaias praedicavit, dicens quod in novissimis diebus manifestus futurus esset mons domini et domus dei super [33]vertices montium: et exaltabitur, inquit, super colles, Ies. II, 2 sq.
et venient super illum omnes gentes, et ambulabunt multi et dicent: venite, ascendamus in montem domini et in domum dei Iacob, non in Esau prioris [34]filii, sed in Iacob sequentis, id est populi nostri, cuius mons Christus est, sine manibus concidentium praecisus, implens omnem terram, apud Danielem ostensus. Denique ex hac Dan. II, 35.
domo dei Iacob etiam legem novam processuram sequentibus verbis
annuntiat Esaias, dicens, De [35]Sion enim exiet lex et verbum do- Ies. II, 3 sq.
mini ex Hierusalem, et iudicabit inter gentes, id est inter [36]nos, qui ex gentibus sumus [37]vocati: et concident, inquit, gladios suos in aratra et lanceas suas in falces, et non accipiet gens super gentem gladium, et iam non [38]discent [39]pugnare. Qui igitur intel-

16. Esaias dicens *AB*. 17. genui λ. generavi *reliqui*. 18. reprobaverunt me λ. spreverunt me *reliqui*. 19. scelesti λ. *Vatic.* scelerati *reliqui*. 20. ad λ. in *reliqui*. 21. provocastis λ. misistis *reliqui*. 22. possent λ. posset *reliqui*. 23. quod *AB*. 24. prohiberetur *bcd*. 25. Sic *AB*. 26. enim λ. ergo *reliqui*. 27. tributa *d., ex cons. Rhenani*. 28. data est λ*d*. circumcisio est *reliqui*. 29. Innovate vobis λ*d*. Innovate vobis (nobis *a*.) novitatem *reliqui*. 30. ne seminaveritis λ. nolite seminare *reliqui*. 31. Et alio loco dicit *om. b*. 32. veniunt *cd*. 33. verticem *A. Vatic.* 34. filii λ*AB* (*in marg.*) *abcd. Gorsiens.* populi *B*. 35. Syon *B*. 36. eos *bcd*. 37. orti *A*. 38. dicentur *B*. 39. pugnare. Qui igitur λ. proeliari. Igitur *reliqui*.

leguntur alii quam nos, qui nova lege edocti ista observamus, obliterata veteri lege, cuius [39b] abolitionem futuram actus ipse demonstrat? Nam vetus lex ultione gladii se vindicabat, et oculum pro oculo eruebat, et vindictam iniuriae retribuebat; nova autem [40] lex clementiam designabat, et pristinam ferocitatem gladiorum et lancearum ad tranquillitatem convertebat, [41] et belli pristinam in aemulos legis et hostes exsecutionem in [42] pacificos actus arandae et colendae terrae reformabat. Igitur, sicut supra ostendimus, quod vetus lex et circumcisio carnalis cessatura pronuntiata est, ita et novae legis et spiritalis circumcisionis observantia in pacis obsequio
Ps. XVIII, 44 sq. eluxit. Populus enim, inquit, quem non noveram, servivit mihi, in [43] obauditu auris [44] obaudivit mihi. Prophetae annuntiaverunt. Quis autem populus qui deum ignorabat, nisi noster, qui retro deum nesciebamus? et quis in auditu auris [45] audiit ei, nisi nos, qui relictis idolis ad deum conversi sumus? Nam Israël, qui deo fuerat cognitus, quique ab eo in Aegypto exaltatus fuerat, et per Erythraeum pelagum transvectus est, quique in eremo manna cibatus [46] XL annis ad instar aeternitatis redactus, nec humanis passionibus [47] contaminatus aut saeculi huius [48] cibis pastus, sed angelorum panibus manna cibatus satisque beneficiis deo obligatus.
Ps. LXXVIII, 24. domini et dei sui oblitus est, dicens ad Aaron, Fac nobis deos,
Exod. XXXII, 1. qui nos [49] antecedant; Moyses enim ille, qui nos eiecit de terra Aegypti, [50] dereliquit nos, et quid [51] illi acciderit, nescimus. Et ideo nos, qui non populus dei retro, facti sumus populus eius accipiendo novam legem, [52] supra dictam, et novam circumcisionem, ante praedictam.

Cap. IV. Sequitur itaque ut, quatenus circumcisionis carnalis et legis veteris abolitio expuncta suis temporibus demonstratur, [1] ita sabbati quoque observatio [2] temporaria fuisse demonstretur. Dicunt enim Iudaei quod a primordio sanctificaverit deus diem septimum, requiescendo in eo ab omnibus operibus suis quae fecit, et inde
Exod. XX, 8 sqq. etiam Moysen dixisse ad populum, Mementote diem sabbatorum, [3] sanctificare eum; omne opus servile non facietis in eo, praeterquam quod ad animam pertinet. Unde nos intellegimus [3b] magis

39 b. abolitionem *AB*. 40. lex *om. ABab. Habent reliqui et Vatic.* 41. et belli pristinam in aemulos exsecutionem *Rigalt.* belli et pristinam et aemulos et hostes executione λ. et belli pristina in aemulos legis (legis *om. A. Divion.*) et hostes (hostes *A. Divion.*) executionem *ABabcd., codex Divionensis teste Rigaltio.* 42. pacificis *A. codex Divion.* 43. obauditu λ*d.* auditu *reliqui.* 44. obaudivit λ*d.* obedivit *reliqui.* 45. audiit λ*d.* obedivit *reliqui.* 46. quadraginta annis *bcd.* 47. condemnatus *A.* 48. cibos *A.* 49. antecedant λ. praecedant *reliqui.* 50. dereliquit nos *om.* λ. 51. acciderit illi *A.* 52. supra λ*bcd.* et supra *reliqui.*

Cap. IV. 1. itaque *AB.* 2. temporaria λ*d.* temporalia *A.* temporalis *reliqui.* 3. sanctificate *d.* 3 b. nos magis sabbatizare ab *A.*

sabbatizare nos [4]ab omni opere servili semper [5]debere, et non tantum septimo quoque die, sed per omne tempus. Ac per hoc quaerendum nobis quod sabbatum nos deus vellet custodire? Nam sabbatum aeternum et sabbatum temporale scripturae designant. Dicit enim Esaias propheta, Sabbata vestra odit anima mea; et alio loco dicit, Sabbata [6]mea profanastis. Unde dinoscimus sabbatum temporale esse humanum, et sabbatum aeternum censeri divinum, de quo per Esaiam praedicat: Et erit, inquit, mensis ex mense et dies de die et sabbatum de sabbato, et veniet omnis caro adorare in Hierusalem, dicit dominus. Quod intellegimus adimpletum temporibus Christi, quando omnis caro, id est omnis gens, adorare in Hierusalem venit, deum patrem, per Iesum Christum filium eius, sicut per prophetam [7]praedictum est: Ecce proselyti per me ad te ibunt. Sic igitur ante hoc sabbatum temporale erat et sabbatum aeternum praeostensum et praedictum, quomodo et ante circumcisionem carnalem fuit et spiritalis circumcisio praeostensa. Denique doceant, sicuti iam praelocuti sumus, Adam sabbatizasse, aut Abel hostiam deo sanctam offerentem sabbati [8]religione placuisse, aut Enoch translatum sabbati cultorem fuisse, aut Noë, arcae fabricatorem, propter diluvium immensum sabbatum observasse, aut Abraham in observatione sabbati Isaac filium suum obtulisse, aut Melchisedech in suo sacerdotio legem sabbati accepisse. Sed dicturi sunt Iudaei, ex quo hoc praeceptum datum est per Moysen, exinde observandum fuisse. Manifestum est itaque non aeternum [9]nec spiritale, sed temporale fuisse praeceptum, quod quandoque cessaret. Denique adeo non in vacatione [10]sabbati, id est [11]diei septimi, haec sollemnitas celebranda est, ut Iesus Nave, [12]eo tempore quo Hiericho civitatem debellabat, praeceptum sibi a deo diceret uti populo mandaret ut sacerdotes arcam testamenti dei septem diebus circumferrent in circuitu civitatis, atque ita septimi diei circuitu peracto sponte [13]ruerent muri civitatis. Quod ita factum est, [14]et finito spatio diei septimi, sicut praedictum erat, [15]ruerunt muri civitatis. Ex quo manifeste ostenditur in numero istorum dierum septem incurrisse diem sabbati. Septem enim dies, undecunque initium [16]acceperint, sabbati diem secum concludant necesse est, quo die non tantum sacerdotes [17]sint operati, sed et in ore gladii praeda facta sit [18]civitas ab omni populo Israël. Nec dubium est opus servile eos operatos, cum praedas belli agerent ex dei

Is. I, 14. Ezech. XXII, 8. Is. LXVI, 23. Is. XLIX. Ios. VI, 4 sq.

4. ab *om. ab.* 5. debere *om. A.* 6. mea *om. A.* 7. praedicatum *Acd. Vatic.* dictum *b.* 8. religione *λcd.* religionem *reliqui.* 9. nec spiritale *om. λ.* 10. sabbati id est *om. λA.* 11. septimi diei *A.* 12. suo *bc.* 13. ruerunt *AB.* 14. ut *λA.* 15. ruerent *λ.* 16. acceperunt *A.* 17. operati sint *A.* 18. civitatis *λ.*

I Macc. II, 41 sqq. praecepto. Nam et temporibus [19]Maccabaeorum sabbatis pugnando fortiter fecerunt, et [20]hostes allophylos expugnaverunt, legemque paternam ad pristinum vitae statum pugnando sabbatis revocaverunt. Nec putem aliam legem eos defendisse nisi in qua de die sabbatorum meminerant esse praescriptum. Unde manifestum est ad tempus et praesentis causae necessitatem [21]huiusmodi praecepta valuisse, et non ad perpetui temporis observationem [22]huiusmodi legem eis deum ante dedisse.

Cap. V. Sic et sacrificia terrenarum oblationum et spiritalium sacrificiorum [1]praedicata ostendimus, et quidem a primordio maioris filii, id est Israël, terrena fuisse in Cain praeostensa sacrificia, et minoris filii Abel, id est populi nostri, sacrificia diversa demonstrata.

Gen. IV, 3 sqq. Namque maior natu [2]Cain de fructu terrae obtulit munera deo, minor vero filiùs Abel de fructu ovium suarum. Respexit deus in Abel et in munera eius, in Cain autem et in munera eius non respexit. [3]Et dixit deus ad Cain, Quare concidit vultus tuus? [4]nonne, si recte quidem offeras, non recte autem dividas, peccasti; quiesce. Ad te enim conversio [5]tua, et ipse tui dominabitur. Et tunc dixit Cain ad Abel fratrem suum, Eamus in campum, et abiit cum eo [6]illic et interfecit eum. Et tunc dixit [7]deus ad Cain, Ubi est [8]Abel frater tuus? Et dixit, Nescio; numquid custos [9]fratris mei sum ego? [10]Cui deus dixit, Vox sanguinis fratris tui [11]proclamat ad me de terra. Propter quod maledicta terra, quae aperuit os suum ad excipiendum sanguinem fratris tui. Gemens et tremens eris super terram, [12]et omnis qui te invenerit occidet [13]te. Ex hoc igitur [14]actu duplicia duorum populorum sacrificia praeostensa iam

Deut. XII, 1. 5 sq. [15]tunc a primordio animadvertimus. Denique cum per Moysen in

Lev. XVII, 3 sqq. [15b]Levitico lex sacerdotalis [16]conscriberetur, invenimus praescriptum populo Israëli ut sacrificia [17]nullo alio in loco offerrentur deo quam

19. Maccabaeorum *d.* Macchabaeorum *A.* Machabaeorum *reliqui.* 20. hostes *λB* (*marg.*) *abcd.* hostiles *AB.* 21. huiusmodi praecepta valuisse et non *λd.* contaluisse, ut (et *A.*) non *ABabc.* 22. huiusmodi legem eis deum ante dedisse *d.* huiusmodi legem eisdem ante dedissem *λ.* huiusmodi legem eis deus ante dedisset *reliqui.*

Cap. V. 1. praedicata *λd.* praedicta *reliqui.* 2. Cayn *A. Ubique.* 3. Vers. Et dixit deus — — — omnis qui me invenerit, occidet *uncinis notata sunt in A.* 4. nonne *λd.* quo *A.* quoniam *reliqui.* 5. tua (tuas *λ.*), et ipse tui dominabitur *λd.* eius, et tu dominaberis eius *reliqui.* 6. illic *om. λ.* 7. Iesus *abc.* 8. Abel *habent Acd. Vatic. Non habent reliqui.* 9. fratris mei sum ego *Acd.* fratris sum ego fratris mei (*λ*)*Bab.* 10. Cui deus dixit *λ.* Et dixit ei deus *reliqui.* 11. proclamat *λ.* clamat *reliqui.* 12. et dixit Cain ad dominum, Maius delictum meum quam ut remittatur mihi, et eiicies me hodie a facie terrae, et a facie tua abscondas, et ero gemens et tremens super terram, et omnis qui me invenerit *cd., de coniectura et suppletione Pamelii.* 13. occidet te *λ.* occidet *reliqui.* 14. actu duplicia *ego.* actu plicia *λ.* ac duplici ad *A.* duplicia *reliqui.* 15. tunc *λ.* nunc *reliqui.* 15b. in Levitico *delent Latinius et Fr. Iunius.* 16. praescriberetur *A.* 17. nullo alio *λ.* nullo *reliqui.*

in terra [18]promissionis, quam dominus deus daturus esset populo Israëli et [19]fratribus eorum, [20]ut introducto [21]Israële illic celebrarentur sacrificia et holocausta tam pro peccatis quam pro animabus, et nusquam alibi nisi [22]in terra sancta. Cur itaque postea per prophetas praedicat [23]spiritus futurum ut [24]in omni loco et in omni terra offerantur sacrificia deo, [25]sicut per Malachiam angelum, unum ex duodecim prophetis, dicit: Non recipiam sacrificium de manibus vestris, quoniam ab oriente sole usque ad occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus [26]omnipotens; et in omni loco [27]offerunt sacrificia munda nomini meo. Item in psalmis David [28]dicit: Adferte deo patriae gentium; indubitate quod [29]in omnem terram exire habebat praedicatio apostolorum: adferte deo claritatem et honorem, adferte deo sacrificia nominis eius: Tollite hostias et introite in atria eius. Namque quod non terrenis sacrificiis, sed spiritalibus deo litandum sit, ita legimus, ut scriptum est: Cor contribulatum [30]et humiliatum hostia deo est. Et alibi: Sacrifica deo sacrificium laudis, et redde altissimo vota tua. Sic itaque sacrificia spiritalia laudis designantur, et cor contribulatum acceptabile sacrificium deo demonstratur. Itaque quomodo carnalia sacrificia reprobata intelleguntur, de quibus et Esaias loquitur dicens, Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? dicit dominus, ita sacrificia spiritalia accepta praedicantur, ut prophetae adnuntiant. Quoniam et si adtuleritis, inquit, mihi similam, vanum [31]supplicamentum, execramentum mihi est. Et adhuc dicit, Holocaustomata et sacrificia vestra et adipem hircorum et sanguinem taurorum nolo, nec si veniatis [32]videri mihi: quis enim exquisivit haec de manibus [33]vestris? quoniam ab oriente sole usque in occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus. De spiritalibus vero sacrificiis addit dicens, Et in omni loco sacrificia munda [34]offerunt [35]nomini meo, dicit dominus.

Mal. I, 10 sq.
Ps. XCVI, 7 sq.
Ps. LI, 19.
Ps. L, 14.
Ies. I, 11.
Ib. v. 13.
Ib. v. 11 sq.
Mal. I, 11.

18. repromissionis *Acd. Vatic.* 19. patribus *ABabc.* 20. ut *λd.* et *reliqui.* 21. Israele *λ.* Israel *reliqui.* 22. in terra sancta *λAcd. Vatic.* in terram sanctam *reliqui.* 23. spiritus *om. λ.* 24. in omni loco et in omni terra *λ.* in omni terra aut in omni loco *reliqui.* 25. sicuti (sicut *d.*) per *λd.* sicuti ipse per *reliqui.* 26. omnipotens *om. λ.* 27. offerunt *ego.* ferunt *λ.* offerentur *ab.* offeruntur *reliqui, et Vatic.* 28. dicit *om. λ.* 29. in omnem terram *λd.* in omni terra *reliqui.* 30. et humiliatum hostia deo est *λd.* hostia est dei *reliqui.* 31. supplicamentum, execramentum mihi est. Et adhuc *λd.* est; incensum abominatio est mihi. Et alibi *reliqui.* 32. videre *λ.* 33. vestris? quoniam ab oriente sole usque in occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus dicit dominus. De spiritalibus *λ.* vestris? De spiritalibus *d.* vestris? Spiritalia vero sacrificia, de quibus praedictum est, et sicut supra dixit: Non est mihi voluntas in vobis, dicit dominus. Sacrificia non accipiam de manibus vestris: quoniam ab oriente sole usque in occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus. De spiritalibus *reliqui.* 34. offerunt *λ.* offerentur *reliqui.* 35. nomini meo *λB (in marg.) abcd.* mihi *AB.*

Cap. VI. [1]Igitur cum manifestum sit et sabbatum temporale ostensum et sabbatum aeternum [1b]praedictum, circumcisionem [2]quoque carnalem praedictam et circumcisionem spiritalem praeindicatam, legem quoque temporalem et legem aeternalem denuntiatam, sacrificia carnalia et sacrificia spiritalia praeostensa, sequitur ut praecedenti [3]tempore datis omnibus istis praeceptis carnaliter populo [4]Israeli superveniret tempus quo legis antiquae et ceremoniarum veterum praecepta cessarent, et novae legis promissio et spiritalium sacrificiorum agnitio et novi testamenti pollicitatio superveniret, [5]fulgente nobis lumine ex alto, qui sedebamus in tenebris et in umbra mortis [6]detinebamur. Itaque necessitas nobis incumbit ut, quoniam [7]praedicatam novam legem a prophetis praediximus, [8]et eam non talem qualis iam [9]data esset patribus eorum eo tempore quo eos de terra Aegypti produxit, ostendere et probare [10]debeamus tam legem illam veterem cessasse quam legem novam promissam nunc operari. Et quidem [11]primum quaerendum, an expectetur novae legis lator, et novi testamenti haeres, et novorum sacrificiorum sacerdos, et novae circumcisionis purgator et aeterni sabbati cultor, qui legem veterem compescat, et [12]novum testamentum statuat, [13]et nova sacrificia offerat, et ceremonias antiquas reprimat, et circumcisionem veterem cum suo sibi sabbato compescat, et novum regnum, quod non corrumpatur, adnuntiet. [14]Hic, [15]inquam, novae legis lator, sabbati spiritalis cultor, sacrificiorum aeternorum antistes, regni aeterni aeternus dominator, quaerendum an iam venerit [16]nec ne, [17]ut, si iam venit, serviendum [18]sit illi, si necdum venit, sustinendus [19]sit, dummodo [20]manifestum sit adventu eius

Luc. I, 78 sq. Matth. IV, 16.

Cap. VI. 1. DE SABBATO ET CIRCVMCISIONE ET (ET *om. A.*) LEGIS ET (ET *om. Abc.*) VETERIS ET NOVAE OBSERVATIONE SIC DICIT (OBSERVATIONE SIC DICIT *om. A.* SIC DICIT *om. bc.*). Igitur cum (λ)*ABabc. Inscriptio non comparet in d.* 1 b. praedictum λ*d.* praedicatum *reliqui.* 2. quoque carnalem λ carnalem *reliqui.* 3. tempori *c. Valic.* 4. Israeli λ. *Ita semper.* Israel *reliqui.* 5. *Forte* effulgente *Gasp. Scioppius.* 6. detinebamur. *Acd. Valic.* detinebamur. oriretur lumen. *Bab.* detinebamur oriretur λ., *in schedis a Fr. Iunio vulgatis. Sed secundum schedas ipsius Gasp. Scioppii, quae usque hodie asservantur in bibliotheca Seminarii Patavini (unde partis earum apographum transmissum ad me debeo eximiae humanitati eruditissimorum virorum Iosephi Valentinelli et Dominici Barbaro, Bibl. Seminarii Patavini et Bibl. St. Marci apud Venetos Praefecti.) in λ. desiderabatur utrumque vocabulum, et* oriretur *et* lumen. 7. praedictam λ. *Pro* quando in *A.* erat quomodo. 8. et eam non talem λ., *sec. sched. Patav.* et non talem *bcd.* eam et non talis *ABa.* 9. esset data *A.* 10. debemus *A.* 11. primum λ. inprimis *reliqui.* 12. novum λ*bcd.* vetus *ABa.* 13. et *om.* (λ)*bcd.* 14. DE NATIVITATE CHRISTI. ADVENTVS PRIMVS. Hic (Hic nam *B.*) (λ)*Bab.* DE NATIVITATE CHRISTI ET ADVENTV EIVS PRIMO. Nam *A.* 15. etiam *ABcd.* 16. an nec ne (λ)*ABab.* 17. ut λ. Et *reliqui.* 18. sit λ. est *reliqui.* 19. sit λ. est *reliqui.* 20. manifestum sit adventu (*ita habent schedae Gasp. Scioppii Patav., et in Iunianis legitur* adventum) eius comprimi λ*d.* manifestus sit adventus eius comprimere (cum primae *B.* comprimae *A.*) *AB* (*in marg.*) *abc.*

comprimi legis veteris praecepta, et [21]oriri debere novae legis exordia. Et in primis definiendum est non potuisse cessare legem antiquam et prophetas nisi venisset is qui per eandem legem et per eosdem prophetas venturus adnuntiabatur.

Igitur in isto gradum [1]conseramus, an qui venturus [2]adnuntiabatur Christus iam [3]venerit, an venturus adhuc speretur. Quod ipsum ut probari possit, [4]etiam tempora sunt nobis requirenda quando venturum Christum prophetae adnuntiaverunt, ut, si [5]intra ista tempora [6]recognoverimus venisse eum, sine dubio ipsum esse credamus quem venturum prophetae canebant, in quem nos, gentes scilicet, crediturí adnuntiabamur, et cum constiterit venisse, indubitate etiam legem novam ab ipso datam esse credamus, et testamentum novum [7]in ipso et per ipsum nobis [8]dispositum non diffiteamur. Venturum enim Christum [9]et Iudaeos non refutare scimus, utpote qui in adventum eius spem suam porrigant. Nec de isto pluribus quaerendum, cum retro omnes prophetae de eo [10]praedicaverunt, ut [11]Esaias: [12]Sic dicit dominus deus Christo meo domino, cuius tenui dexteram, ut exaudiant illum gentes: fortitudines regum disrumpam, aperiam ante illum portas, et civitates non [13]claudentur illi. Quod ipsum adimpletum videmus. Cui enim [14]dexteram tenet pater deus, nisi Christo, filio suo? quem exaudierunt omnes gentes, id est cui omnes gentes crediderunt, cuius et praedicatores apostoli in psalmis David ostenduntur: In [15]universam, inquit, terram exiit sonus eorum, et usque ad terminos terrae verba eorum. In quem enim alium universae gentes crediderunt, nisi in [16]Christum, qui iam venit? Cui enim [17]gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitae, et qui [18]habitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, et incolentes Pontum et Asiam [19]*et* Pamphyliam, immorantes Aegyptum, et regionem Africae quae est trans Cyrenen inhabitantes, [20]Romani et incolae, tunc et in Hierusalem Iudaei, et ceterae gentes, [21]ut iam Getulorum varietates, et Maurorum multi fines, [22]Hispaniarum omnes termini, et

Cap. VII.

Iesaias XLV, 1.

Ps. XIX, 5.

Act. App. II, 9 sqq.

21. oriri λ. operari *reliqui*.

Cap. VII. 1. conseramus λ. conferamus *reliqui*. *Pro* gradum *in AB. est* gradu. 2. adnuntiabat (*sic*) Christus λ. Christus adnuntiabatur *AB* (*in marg., ex Hirsaugiensi, ut puto*) *cd. Vatic.* est Christus *Bab.* 3. venit *A.* 4. et *A.* 5. intra λ. in *reliqui.* 6. recognovimus *A.* 7. in λ*d.* ab *reliqui.* 8. expositum non diffideamur *A.* 9. et Iudaeos non λ. nec Iudaeos *reliqui.* 10. praedicaverunt λ. praedicaverint *A.* praecinuerint *Babd.* praecanuerint *c., ex Vatic.* 11. Isaias *Ba.* 12. Sic dicit λ. dicit: Sic dicit *reliqui.* 13. clauduntur *A.* 14. tenet dexteram *A.* 15. universam, inquit, terram λ. universa terra, inquit *A.* universa, inquit, terra *reliqui.* 16. Christo *AB.* 17. gentes λ. et aliae gentes *reliqui.* 18. habitant λ. inhabitant *reliqui.* 19. et *om.* λ*ABab.* 20. Romam *B.* 21. etiam *AB.* 22. Spaniarum *A.*

Galliarum diversae nationes, et Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, et Sarmatarum, et Dacorum, et Germanorum, et Scytharum, et abditarum multarum gentium et provinciarum et insularum multarum nobis [23]ignotarum, et quae enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen
Ies. XLV, 1 sq. qui iam venit, regnat, utpote ante quem omnium civitatum portae sunt apertae, et cui nullae sunt clausae, ante quem serae ferreae sunt comminutae, et valvae aereae apertae. Quamquam et istu spiritaliter [24]sint intellegenda, [24 b]quod praecordia singulorum varis modis a diabolo obsessa fide Christi sint reserata, attamen perspicue sunt adimpleta, utpote in quibus omnibus locis populus nominis Christi [25]inhabitet. Quis enim [26]omnibus gentibus regnare potuisset, nisi Christus, dei filius, qui omnibus in aeternum [27]regnaturus nuntiabatur? [28]Nam si Salomon regnavit, sed in finibus Iudae tantum; a Bersabeae usque Dan termini [28 b]eius regni signantur. Si vero Babyloniis et Parthis regnavit Darius, [29]non habuit in omnibus gentibus potestatem; si Aegyptiis Pharao, vel [29 b]quisquis ei in [30]haereditario regno successit, illic tantum [31]potitus est regni sui dominium; [32]si Nabuchodonosor cum suis regulis, ab India usque Aethiopiam habuit regni sui terminos; [33]si Alexander Macedo, [34]non amplius quam Asiam universam et ceteras [35]regiones, postequam devicerat, tenuit; [36]si Germani, adhuc usque limites [37]suos transgredi non sinuntur; [38]Britanni intra oceani [39]sui ambitum clausi sunt, Maurorum [40]gentes et Getulorum [41]barbaries a Romanis obsidentur, ne [42]regionum suarum fines excedant. Quid [43]de ipsis Romanis dicam, qui de legionum suarum praesidiis imperium suum muniunt, nec trans istas gentes porrigere vires regni sui possunt? Christi autem [44]nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur aequaliter; non regis apud illum maior gratia, non [45]barbari alicuius [46]inferior laetitia, non [47]digni-

23. ignoratarum *A*. 24. sunt *A*. 24 b. quod *ego*. quo *libri omnes*. 25. habitet (*λ*)*ab*. 26. omnibus (in omnibus *A*.) gentibus *λAB*. omnibus *reliqui*. 27. gentibus regnaturus *cd*., *Vatic. teste Pamelio*. 28. DE REGNO CHRISTI AETERNO Nam (*λ*)*ABabc*. 28 b. regni eius *AB*. 29. non habuit *λd*. non habuit potestatem ulterius, ultra fines regni sui, non habuit *reliqui*. 29 b. quisquis *Latinius*. quasque *libri omnes*. 30. haereditario regno *λ*. haereditate regni *reliqui*. 31. potitus 32. Sic *d*. 33. Sic *d*. 34. non amplius quam *λ*. nunquam *reliqui*. 35. naturaque postea quam *A*. 36. Sic *d*. 37. suos transgredi *λd*. transgredi *reliqui*. 38. Britanni *λd*. Britanniae *reliqui*. 39. sui ambitum clausi *λd*. sui ambitu clausae *A*. ambitum conclusae *reliqui*. 40. gens *bcd*. 41. barbariae *AB*. 42 religionum *AB*. 43. de ipsis Romanis dicam *λ*. de Romanis dicam *reliqui*, praeter *A*., *qui invertit* dicam de Romanis. 44. nomen *λ*. regnum et nomen *reliqui*. 45. barbari *λAB* (*in marg., ex Hirsaug., ni fallor*) *abcd*. *Gors*. barbara *B*. 46. inferior *λd*. imperiosi *reliqui*. 47. dignitatem *λ*., *in schedis Iunianis*.

tatum aut natalium cuiusquam discreta merita; omnibus aequalis, omnibus rex, omnibus iudex, omnibus deus et dominus est. Nec dubites credere quod [48]asseveramus, cum videas fieri.

Itaque requirenda tempora [1]praedictae et futurae nativitatis Christi et passionis eius et exterminii civitatis Hierusalem, id est vastationis eius. [2]Dicit enim Daniel et civitatem sanctam et sanctum [3]exterminari cum duce venturo, et destrui pinnaculum usque ad interitum. Venturi itaque Christi ducis sunt tempora requirenda, quae [4]investigabimus in Daniele, quibus computatis [5]probabimus venisse eum etiam ex temporibus praescriptis et ex signis competentibus et ex [6]operationibus eius. Quae [7]probamus [8]et ex consequentibus quae post adventum eius futura adnuntiabantur, ut [9]tam adimpleta [10]omnia quam prospecta credamus. Sic igitur de eo Daniel praedicavit, ut et quando et quo in tempore gentes esset liberaturus ostenderet, [11]et quoniam post passionem [12]Christi ista civitas exterminari haberet. Dicit enim sic: In primo anno sub Dario, filio Assueri, ex semine Medorum, qui regnavit super regnum Chaldaeorum, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum. Et adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel, quem vidi in visione in principio, volans, et tetigit me, quasi hora sacrificii vespertini, et intellegere fecit me, et locutus est mecum, et dixit, Daniel, nunc exivi imbuere te intellegentia, in principio [13]obsecrationis tuae exivit sermo. Et ego veni, ut adnuntiem tibi, quia vir desideriorum tu es, et cogita in verbo et intellege in visione. LXX hebdomadae breviatae sunt super plebem tuam et super civitatem sanctam, quoad usque inveteretur delictum, et signentur peccata, et exorentur iustitiae, et [14]inducatur iustitia aeterna, [15]et ut signetur visio et prophetes, [16]et ungatur sanctus sanctorum. Et scies et [17]perspicies et intelleges a profectione sermonis [18]integrando et reaedificando Hierusalem usque ad Christum ducem [19]hebdomadas [20]*septem et dimidiam et* [21]LXII et dimidiam;

Cap. VIII.

Dan. IX, 26.

Dan. IX, 1 sq. 21—27.

48. asseveramus, cum videas λ., *in schedis Iunianis.* asseveramus, cum videamus *d., et schedae Gasp. Scioppii.* asseveres (asseveras *B.*), cum videamus *reliqui.*

Cap. VIII. 1. praedictae et λ*d.* praedictae *A.* praedicta et *reliqui.* 2. DE PASSIONE CHRISTI ET VASTATIONE HIERVSALEM. Dicit (λ)*ABabc.* 3. exterminari λ*d.* terminari *reliqui.* 4. investigabimus λ*Bd.* investigamus *A.* investigavimus *reliqui.* 5. probavimus *A.* 6. operibus *ab.* 7. probabimus *Gasp. Scioppii schedae.* 8. et *om. cd.* 9. iam λ*A.* 10. omnia quam prospecta *d.* omnia iam perfecta *A.* omnia quam perspecta *Babc.* omnes praecepta λ. 11. ut quoniam *A.* et quod iam *Barth. ad Stat. tom. III, pag.* 410. 12. Christi *om.* λ. 13. obsecrationis *cd.* observationis *reliqui.* 14. conducatur λ. 15. ut et λ. 16. et λ*ab.* et ut *reliqui, et Vatic.* 17. percipies λ. 18. in integrando λ. 19. hebdomadas *Acd.* hebdomades *reliqui.* 20. septem et dimidiam et *desideratur in* λ*ABab. Adiecit primum Pamelius.* 21. sexaginta et duae et dimidia λ.

et convertet et aedificabitur in [22]altitudinem et [22b]convallationem, et innovabuntur tempora; et post hebdomadas has [22c]LXII, [23]exterminabitur unctio, et non erit; et civitatem [24]et sanctum exterminabit cum duce adveniente, et concidentur quomodo in cataclysmo usque [25]in finem belli, quod concidetur usque ad interitum. Et confirmabit testamentum [26]in multis. Hebdomada una et dimidia hebdomadis auferetur meum sacrificium et libatio, [27]et in sancto exsecratio vastationis, [28]*et* usque ad finem temporis consummatio dabitur super hac vastatione. Animadvertamus igitur terminum quomodo [29]in vero praedicit LXX hebdomadas futuras, in quibus si receperint eum, aedificabitur in [30]altitudinem et in longitudinem, et innovabuntur tempora. Providens autem deus quid esset futurum, [31]quoniam non tantum non recipient eum, verum et insequentur et tradent eum morti, et recapitulavit et dixit, in [32]LX et II et dimidia hebdomadis nasci illum et ungi [33]sanctum sanctorum; [34]hebdomadas autem VII et dimidia cum implerentur, pati [34b]habere, et civitatem exterminari post unam et dimidiam hebdomadam, [35]quo scilicet se-
Dan. IX, 26. ptem et dimidia hebdomadae completae sunt. Dicit enim sic: Et civitatem et sanctum exterminari cum duce venturo, et concidentur sicut in cataclysmo, et destruet pinnaculum usque ad interitum. Unde igitur [35b]ostendimus [36]quoniam venit Christus intra [37]LXII et dimidiam hebdomadas? [38]Numerabimus [39]autem a primo anno Darii, [40]quomodo in ipso tempore ostenditur Danieli visio ipsa. Dicit enim: [41]Et intellege et conice [42]ad perfectionem sermonis respondere me tibi haec. Unde a primo anno Darii debemus computare, quando hanc [43]visionem vidit Daniel. [44]Videamus igitur anni quomodo impleantur usque ad adventum Christi. Darius enim regnavit annis XVIIII. Artaxerxes regnavit annis [45]XL et I. Deinde rex Ochus, qui et Cyrus, regnavit annis XXIIII. [47]Argus anno uno. Alu-

22. altitudinem λ. latitudinem *Fr. Iunius.* laetitiam *reliqui.* 22 b. in convallationem *A.* 22 c. LXXII *d.* 23. exterminabitur λ. et exterminabitur *reliqui.* 24. et sanctum λ*cd.* sanctam *reliqui.* 25. ad *cd.* 26. in *om. c.* 27. in sancto λ. 28. et *om.* λ*ABab.* 29. in vero praedicit (praedixit *d.*) λ*d.* in verbo dixit *reliqui.* 30. altitudinem λ. latitudinem *reliqui.* 31. quoniam λ. quomodo *A.* et quoniam *reliqui.* 32. LX et II (et duabus *habent schedae Palav. Gasp. Scioppii*) et dimidia hebdomadas (*sic*) λ. sexaginta duabus hebdomadibus *cd.* LXXII hebdomadibus *reliqui.* 33. sancta λ. 34. hebdomadas *A.* hebdomades *reliqui.* 34 b. habere *AB.* 35. quo scilicet tempore septem *d., cum Fulv. Ursino.* 35 b. ostendimus *Hieron. Comment. in Daniel. cap.* 9. *tom. III, pag.* 1115. *Opp. ed. Bened.* 36. quomodo *A.* quia *Hieron.* 37. LXXII et dimidia *A.* sexaginta duas *Hieron.* 38. numeravimus *A.* numeremus *Hieron.* 39. autem *om. Hieron.* 40. quomodo in ipso *cod. Divion. ap. Rigalt.* quoniam ipso *Hieron.* 41. ei, Intellige *Hieron.* 42. ad perfectionem λ*d.* a profectione *Babc.* a prophetatione *AB* (*in marg.*). *Hieron., et cod. Divion. ap. Rigalt.* 43. vidit visionem *Hieron.* 44. Videmus igitur anni quomodo implentur *A.* 45. XL et I. Deinde λ. XL. *reliqui, et Hieron. Verba* Deinde rex *non habet Hieron.* 47. Achus *Ios. Scaliger.*

Darius, qui et Melas nominatus est, [48]annis XXI. Alexander Macedo [49]annis XII. Deinde post Alexandrum, qui et Medis et Persis regnarat, quos [50]revicerat et in [51]Alexandria regnum suum firmaverat, [52]quando et nomine suo eam appellavit, [53]post eum regnavit illic in Alexandria Soter annis XXXV, cui [54]succedit Philadelphus [55]regnans [56]annis XXX et VIII. [57]Huic succedit Euergetes, annis XXV. Deinde Philopator annis XVII. Post hunc Epiphanes, annis XXIIII. Item alius Euergetes, [58]annis XXVIIII. [59]Item alius Soter annis XXXVIII. Ptolemaeus [60]annis XXXVII. Cleopatra [61]annis XX, mensibus V. Item adhuc Cleopatra conregnavit [62]Augusto annis XIII. Post Cleopatram Augustus aliis [63]annis XLIII imperavit; nam omnes anni imperii Augusti fuerunt anni LVI. [64]Videamus autem quoniam [65]quadragesimo et primo anno imperii Augusti, [66]quo post mortem Cleopatrae XX et VIII annos imperavit, nascitur Christus. Et supervixit idem Augustus ex quo nascitur Christus annis XV, et erunt reliqua tempora annorum in diem nativitatis Christi [67]in annum XL primum, qui post mortem Cleopatrae XX et VIII Augusto: [68]efficiuntur [69]anni CCCCXXX et VII, [70]menses V. Unde adimplentur LXII hebdomadae et dimidia, quae efficiunt annos CCCCXXXVII, [71]menses VI in [72]die nativitatis Christi. Et [73]manifestata est iustitia aeterna, et unctus est sanctus sanctorum, id est Christus, et signata est visio et [75]prophetes, et dimissa sunt peccata, quae per fidem nominis Christi omnibus in eum credentibus [76]diluuntur. Quid est autem quod dicit signari visum et [77]prophetiam? Quoniam omnes prophetae

48. annis XXI. λ*AB.*, *Hieron.* annis XXII. *reliqui.* 49. annis XII. *Ba(uterque in marg.)cd.*, *Hieron.* annis XI. λ. annis X. *ABab.* 50. devicerat *Hieron.* 51. Alexandriam *AB.* 52. quando *om. Hieron.* 53. post eum regnavit λ*c.* postea regnavit *ABab.* regnavit *d.*, *Hieron.* 54. succedens *cd.* successit *Hieron.* 55. regnans λ., *Hieron.* regnavit *Acd.* et regnavit *Bab.* 56. annis XXX et VIII. λ. annis triginta et octo *A.* annis XXXVIII. *Bab.* triginta novem *cd.* 57. Post hunc Evergetes regnavit *Hieron.* 58. annis XXVIIII. *Ba(uterque in marg.)cd.*, *Hieron.* annis XX et VII. λ. annis XXVII. *ABab.* 59. Item alius Soter annis XXX et VIII. λ. Soter annis XXXVIII. *Acd.*, *Hieron.* Soter annis XXXIIII. *Bab.* 60. annis XXXVII. λ*ABab.*, *Hieron.* annis XXXVIII. *Ba(uterque in marg.)cd.* 61. annis XX, mensibus V. *ABab.*, *Hieron.* annis XX, mensibus VI. *cd.* annis XX et II, mensibus V. λ. 62. Augusto λ*d.*, *Hieron.* sub Augusto *ABabc.* 63. annis XLIII imperavit *ego.* annis XXX et III., imo XLII imperavit λ. annis XLIII. *Acd.*, *Hieron.* 64. Videamus λ*ABab.*, *Hieron.* Videmus *cd.* 65. in quadragesimo *Hieron.* 66. quo post mortem Cleopatrae XX et VIII annos imperavit λ. quo (qui *Hieron.*) post mortem Cleopatrae imperavit *ABabcd.*, *Hieron.* 67. annum XL primum qui post mortem Cleopatrae XX et VIII Augusto. λ. in (et in *c.*) annum Augusti quadragesimum primum, post mortem Cleopatrae *c.*, *Hieron.* anni XLI *ABabd.* 68. efficiuntur λ. efficiuntur autem *ABabd.* *Omitt. c.*, *et Hieron.* 69. anni CCCCXXX et VII λ. anni CCCCXXXVII *reliqui.* 70. menses V. λ*ABab.*, *Hieron.* menses VI *cd.* 71. Unde adimplentur — — — menses V. *om.* λ*A.* 71. menses VI *Babcd.*, *Hieron.* 72. die λ. diem *reliqui*, *et Hieron.* 74. manifestata (λ)*B(in marg.)cd.*, *Hieron.* manifesta *ABab.* 75. prophetia *d.*, *cum Hieron.* 76. diluuntur *ego.* tribuuntur λ*ABab.*, *Hieron.* remittuntur *cd.*, *ex Pomerio.* 77. prophetiam λ*bcd.*, *Hieron.* prophetam *reliqui.*

nuntiabant de [78]illo quod esset venturus et pati haberet. Igitur quoniam [79]adimpleta est prophetia per adventum eius, propterea signari visionem et prophetiam dicebat, quoniam ipse [80]est signaculum omnium prophetarum, adimplens omnia quae retro de eo [81]nuntiaverant. [82]Post enim adventum Christi et passionem ipsius iam [83]non visio neque prophetes est qui Christum nuntiet venturum. Denique hoc si non ita est, exhibeant Iudaei prophetarum post Christum aliqua volumina, angelorum aliquorum visibilia miracula, quae retro patriarchae viderunt usque ad adventum [84]Christi, qui iam venit, ex quo signata est visio et prophetia, id est statuti.
Matth. XI,13. Et merito evangelista: Lex et prophetae usque ad Ioannem [85]baptistam. Baptizato enim Christo, id est sanctificante aquas in suo baptismate, omnis plenitudo spiritalium retro charismatum in Christo cesserunt, signante visionem et prophetias omnes, quas adventu suo adimplevit. Unde firmissime dicit adventum eius signare [86]visus et prophetiam. Itaque ostendentes et numerum annorum et tempus LX duarum et dimidiae hebdomadarum [87]adimpletarum, quibus completis venisse Christum, id est natum, videamus [88]quid aliae VII et [89]dimidia hebdomades, quae sunt subdivisae in [90]abscisione priorum hebdomadarum, in quo actu sint adimpletae. Post enim Augustum, qui supervixit post nativitatem Christi, anni XV efficiuntur. Cui [91]successit Tiberius Caesar, et imperium habuit [92]annis II. mensibus VII, [93]diebus XXVIII. Huius quintodecimo anno imperii passus est Christus, annos habens [94]quasi XXX, cum pateretur. Item Caius Caesar, qui et Caligula, annis III, mensibus VIII, diebus XIII. [95]Nero Caesar [96]annis XI, mensibus IX, diebus XIII. Galba mensibus VII, [97]diebus VI. [98]Otho III diebus. Vitellius mensibus VIII, [99]diebus XX et VII. Vespasianus anno primo imperii sui [1]de-

78. ipsi *cd., Hieron.* 79. impleta *Hieron.* 80. est signaculum *λABd., Hieron.* signaculum *reliqui.* 81. nuntiaverant *λA.* prophetae nuntiabant *Hieron.* prophetae nuntiaverant *Babcd.* 82. Post enim adventum eius et passionem ipsius *λ.* Post adventum enim et passionem eius *Hieron.* 83. non est visio neque prophetia quae *Hieron.* 84. eius *λ.* 85. baptistam *λ.* baptizatorem *reliqui.* 86. visus et prophetiam *λ., secundum schedas Iunianas.* visum et prophetiam (*λ., ex schedis Scioppianis*) *d.* visum et prophetas *reliqui.* 87. adimpletarum, quibus completis *λ.* adimpletarum, tunc *ABabc.* adimpletum, tunc *d.* adimpleta et tunc *Scioppii schedae Patavinae.* 88. quid aliae *λABab., Hieron.* aliae *cd.* 89. dimidia *cd., Hieron.* dimidiae *reliqui.* 90. abscisione *λABab.* abscissione *cd., Hieron.* 91. successit *cd., cum Hieronymo et Pomerio.* 92. annis XX *λ.* annis XXII *reliqui, et Hieron.* 93. diebus XXVIII *λBa* (*uterque in marg.*)., *et Hieron.* 94. quasi triginta tres *Hieron.* 95. Nero *λcd., Hieron.* Tiberius Claudius annis XIII. mensibus VII, diebus XX. Nero *ABab.* 96. annis IX *cd., Hieron.* 97. diebus XXVIII *Ba* (*uterque in marg.*)., *Hieron.* 98. Otho III diebus *λ.* Otho mensibus III, diebus V *reliqui, et Hieron.* 99. diebus XX et VII *λ.* diebus XXVIII *Ba* (*in marg.*)., *et Hieron.* diebus X *reliqui.* 1. debellat *λ.* debellavit *reliqui et Hieron.*

bellat Iudaeos, et fiunt [2]anni LII, [3]menses VI. Nam imperavit [4]annis XI. Atque ita [5]in die suae expugnationis Iudaei impleverunt hebdomadas LXX praedictas [6]in Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus et debellatis Iudaeis postea cessaverunt illic libamina et sacrificia, quae exinde illic celebrari non potuerunt; nam et unctio illic exterminata est post passionem Christi. Erat enim praedictum exterminari illic unctionem, sicut est in psalmis prophetatum: Exterminaverunt manus meas et pedes. Quae [7]passio huius exterminii intra tempora LXX hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Caesare, [8]consulibus Rubellio [9]Gemino et [10]Fufio Gemino, mense Martio, temporibus paschae, die VIII Calendarum Aprilium, die prima azymorum, quo agnum [11]occiderunt ad vesperam, sicuti a Moyse fuerat praeceptum. Itaque omnis synagoga [12]Israël eum interfecit, dicentes ad Pilatum, cum vellet eum dimittere, Sanguis huius super nos et super filios nostros, et, Si hunc dimiseris, non es amicus Caesaris, ut adimpleri possent omnia quae de eo fuerant scripta.

Ps. XXII, 17.

Matth. XXVII, 25. Io. XIX, 12.

Cap. IX.

[1]Incipiamus igitur probare nativitatem Christi a prophetis esse nuntiatam. [2]Sicut Esaias praedicat: Audite domus David, non pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniam deus praestat [3]agonem, propter hoc ipse deus dabit vobis signum. Ecce virgo [3b]concipiet et pariet filium, et vocabitis nomen eius Emmanuel, quod interpretatur Nobiscum deus. Butyrum et mel manducabit, quoniam, priusquam cognoscat infans vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci, et spolia Samariae adversus regem Assyriorum. Itaque dicunt Iudaei: Provocemus istam praedicationem Esaiae, et faciamus comparationem, an Christo qui iam venit competat illi primo nomen quod Esaias praedicavit, [4]et signa eius quae de eo nuntiavit. [5]Equidem Esaias praedicat eum [6]Emmanuel vocitari oportere, dehinc virtutem sumpturum Damasci et spolia Samariae adversus regem Assyriorum. Porro, inquiunt, iste, qui venit, neque sub eiusmodi nomine est dictus neque re bellica fun-

Ies. VII, 13 sqq. VIII, 4.

2. anni LII *Ba* (*uterque in marg.*). anni numero quinquaginta duo *cd.*, *ex Hieronymo.* anni XLII *ABab.* anni XL et duo λ. 3. menses VI, dies VII. Nam λ. 4. annis XI. *ABabc.*, *Hieron.* annis XII. λ. annis IX. *d.* 5. in die suae expugnationis λ. in diem expugnationis suae *reliqui, et Hieron.* 6. in Daniele λ*ABab.* a Daniele *cd.*, *Hieron.* 7. passio Christi huius λ. 8. consulibus *A.* Coss. *reliqui.* 9. Geminio *A.* 10. Fufio Gemino *Fr. Iunius.* Rufino Gemino *d.* Rufio Geminio *A.* Rufio Gemino *reliqui.* 11. occiderunt ad vesperam sicuti a Moyse λ. ut occiderent ad vesperam a Moyse *reliqui.* 12. Israel λ. filiorum Israel *reliqui.*

Cap. IX. 1. ITEM PROBATIO NATIVITATIS CHRISTI. Incipiamus (λ)*Babc.* PROBATIO NATIVITATIS CHRISTI SALVATORIS NOSTRI. Incipiamus *A.* 2. Sicut Esaias praedicat λ. Sic Esaias dicit *reliqui.* 3. agonem λ. certamen *reliqui.* 3b. concipiet in utero et *cd.* 4. signa λ. insignia *reliqui.* 5. Et quidem *Scioppii schedae Patavinae.* 6. Emanuel vocitari λ. Emmanuelem vocari *reliqui.*

ctus. At nos e contrario admonendos eos [7]existimavimus, uti cohaerentia quoque huius capituli recognoscant. Subiuncta est enim et interpretatio Emmanuel, Nobiscum deus, uti non solum sonum nominis [8]spectes, sed et sensum. Sonus enim Hebraicus, quod est Emmanuel, [9]interpretationem habet, quod est Nobiscum deus. Quaere ergo an ista vox, Nobiscum deus, quod est Emmanuel, exinde quo Christus inluxit agitetur in Christo. Et puto, [10]non negabis. Nam qui ex Iudaismo credunt [11]in Christum, ex quo in eum credunt, Emmanuel cum volent dicere, nobiscum deum esse significant, atque ita constat iam venisse illum qui praedicabatur Emmanuel, quia quod significat Emmanuel venit, id est Nobiscum deus. [12]Aeque sono nominis inducuntur, cum virtutem Damasci et spolia Samariae [13]et regnum Assyriorum sic accipiunt, quasi bellatorem portendant Christum, non animadvertentes [14]quia scriptura praemittat, Quoniam prius quam cognoscat puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci et spolia Samariae adversus regem Assyriorum. Ante est enim inspicias aetatis demonstrationem, an virum iam Christum exhibere ista aetas possit, nedum imperatorem. Scilicet vagitu ad arma esset convocaturus infans, et signum belli non tuba, sed [15]crepitaculo daturus, nec ex equo vel de muro, sed de nutricis et gerulae suae dorso sive collo hostem designaturus, atque ita Damascum et Samariam pro mammis subacturus. Aliud est si penes vos infantes in [16]proelium erumpant, credo ad solem uncti prius, dehinc pannis armati et butyro stipendiati, qui ante norint [17]lanceare quam lancinare. [18]Enimvero si nusquam hoc natura concedit, ante militare quam virum facere, ante virtutem Damasci sumere quam patrem nosse, sequitur ut figurate pronuntiatum videatur. Sed et virginem, inquiunt, parere natura non patitur, et tamen credendum est prophetae. Et merito. Praestruxit enim fidem [19]incredibili rei, dicendo quod signum esset futurum. Propterea, inquit, dabitur vobis signum. Ecce virgo concipiet in utero et pariet filium. Signum autem a deo, nisi novitas

7. existimamus *A.*, *Scioppii schedae Patav.* 8. spectes *d.*, *cum Latinio, ex lib. 5 Adv. Marc. cap.* 12. 9. interpretationem habet quod est, Nobiscum deus. Quaere λ id est nobiscum deus, suae gentis est. Sensus autem eius quod est deus nobiscum, ex interpretatione communis est. Quaere *ab.* suae gentis est. Sensus autem eius, quod est, Deus nobiscum ex interpretatione communis est. Quaero *cd.* quod est Emanuel, id est nobiscum deus, suae gentis est. Quaere *B.*, *cuius in marg. Rhenanus notavit verba* Sensus autem eius, quod est deus nobiscum ex interpretatione communis est. *in cod. Paterniacensi in marg. adscripta extare.* id est nobiscum deus. Quaere *A.* 10. non λ. ex toto non *reliqui.* 11. in Christum λ Christo *reliqui.* 12. Aeque et sono *cd. Vatic.* 13. adversus regem *cd.* 14. quia λ. quid *reliqui.* 15. crepitaculo λ*B.* crepitacillo *abcd.* crepitucillo *A.* 16. proelio *AB.* 17. lanciari λ. 18. Etenim vero *AB.* 19. incredibilem λ.

aliqua monstruosa fuisset, [20]signum non videretur. Denique si, quando ad deiciendos aliquos ab hac divina praedicatione vel convertere [21]simplices quosque gestitis, mentiri audetis, quasi non virginem, sed iuvenculam concepturam et parituram [22]scriptura contineat, hinc quoque revincimini, quod nihil signi videri possit res cotidiana, iuvenculae scilicet praegnatus et partus. Et signum ergo nobis posita virgo mater merito creditur, infans vero bellator non aeque. [23]*Non* enim et hic signi ratio [24]versaretur, sed signo nativitatis novae adscripto exinde post signum alius iam ordo infantis edicitur, mel et butyrum [25]manducaturi. Nec hoc utique in [26]signum. Est infantiae. Sed accepturum virtutem Damasci et spolia Samariae adversus regem Assyriorum, hoc est mirabile signum. [27]Servate modum aetatis, et [28]quaerite sensum praedicationis, immo reddite veritati quae credere non vultis, et [29]intellegitur prophetia [30]qua renuntiatur expuncta. [31]Credantur orientales illi Magi infantiam Christi [32]ut regem auro [33]et ture munerantes, et [34]accepit infans virtutem Damasci sine proelio et armis. Nam praeter quod omnibus notum est Orientis virtutem, [35]id est enim vires, auro et odoribus pollere solitam, [36]certe est divinis scripturis virtutem quoque [36b]ceterarum gentium aurum constituere. Sicut per Zachariam dicit: Et Iudas [37]praetendit apud Hierusalem, et congregabit omnem valentiam populorum per circuitum, aurum et argentum. Nam de hoc auri munere etiam David dixit: Et dabitur illi de auro Arabiae. Et iterum: Reges Arabum et Saba munera [38]adferent illi. Nam et Magos reges fere habuit Oriens, et Damascus Arabiae retro deputabatur, antequam transscripta esset in Syrophoenicen ex distinctione Syriarum, cuius tunc virtutem Christus accepit, accipiendo insignia eius, aurum scilicet et odores, spolia autem Samariae,

Zach. XIV, 14.

Ps. LXXII, 15.

Ps. LXXII, 10.

20. signum *om. A.* 21. simplices λ., *Fulv. Ursinus.* singulos simplices *reliqui.* 22. scriptura *om.* λ. 23. Non enim et hic *cd., ex lib. III Adv. Marc. cap.* 13. enim et hic λ. et hic enim *reliqui.* 24. versaretur λ. versatur *reliqui.* 25. manducaturi. Nec *Bcd.* manducaturi (manducaturum *A.*). Et *reliqui.* 26. signum. Est infantiae. Sed *ego.* signum est infantiae; sed (λ)*Aab.* signum, infantis est. sed *B.* signum; et hoc enim infantiae est. Sed *cd.* 27. serva *A.* 28. quaere *A.* 29. intellegitur λ*A.* tam intelligitur *reliqui, et Vatic.* 30. qua (quae *A.*) renuntiatur expuncta λ*A.* quam renuntiatur expuncta *cd. Vatic.* renunciata quam creditur expuncta *reliqui.* 31. Credantur orientales λ. credatur. Accepit Christus infans virtutem Damasci et spolia Sammariae. orientales *A.* Accepit Christus infans virtutem Damasci et spolia Samariae. Maneant enim orientales *Babc.* Maneant enim orientales *d.* 32. ut regem *ABabc.* regem λ. recentem *d.* 33. et ture munerantes λ*d.* thure et myrrha remunerantes *reliqui.* 34. accepit λ*ABabc.* acceperit *d.* 35. id est enim λ. id est vires *reliqui. Delet Fulv. Ursinus.* 36. certe est divinis λ. certe est ex divinis *A.* certe est creatori (creatoris *c.*) et ex divinis *Babc.* certum est et ex divinis *d., cum Fulvio Ursino.* 36b. certarum *b.* 37. praetendit apud Hierusalem *ego. Cf. Adv. Marc. III,* 13. praetendit apud Israë λ. praetendit Israel *B.* praetendit Hierusalem *ab.* pertendet Hierusalem *cd.* 38. offerent *A.*

ipsos Magos, qui cum illum cognovissent et muneribus honorassent et genu posito adorassent, quasi [39]dominum et regem, sub testimonio [40]ducis et indicis stellae, spolia sunt facti Samariae, id est idololatriae, credentes videlicet in [41]Christum. [42]Idololatriam enim Samariae nomine notavit, ut ignominiosae ob idololatriam, [42b]quae desciverat tunc a deo sub rege Hieroboam. Nec hoc enim novum scripturis divinis, figurate uti translatione [43]nominum ex comparatione criminum. Nam et [44]archontas Sodomorum appellat [45]archontas vestros, et populum vestrum populum Gomorrae vocat, cum iam olim essent civitates istae extinctae. Et alibi per prophetam ad populum Israël, [46]Pater, inquit, tuus Amorraeus et mater tua [47]Cethaea, quorum ex genere procreati non sunt, sed ob consimilem impietatem, quos aliquando etiam filios suos dixerat [48]per Esaiam prophetam: Filios generavi et exaltavi. Sic et Aegyptus nonnunquam totus orbis intellegitur apud illum, [49]superstitionis et maledictionis elogio. Sic et Babylon apud Ioannem nostrum [50]Romae urbis figura est, proinde et magnae et regno superbae et sanctorum debellatricis. Hoc itaque modo Magos quoque Samaritanorum appellatione titulavit, [50]despoliatos, quod [51]habuerant cum Samaritis, ut diximus, [52]idololatriam [53]adversus dominum. Adversus regem autem Assyriorum, adversus diabolum, qui [54]ad hoc se regnare putat, si sanctos a religione dei deturbat. Adiuvabitur autem haec nostra interpretatio, dum et alibi bellatorem Christum scripturae designant ob [55]armorum quorundam vocabula [56]et eiusmodi verba. Sed ex reliquorum sensuum comparatione convincetur Iudaei. Accingere, inquit [57]David, [58]ensem super femur. Sed quid supra legis de Christo? [59]Tempestivus decore super filios hominum, [60]effusa est gratia in labiis tuis. Valde autem absurdum est si, quem ad bellum ense cingebat, ei de tempestivitate decoris et labiorum gratia blandiebatur, de quo subiungens dicebat. Et-

Ies. I, 10.

Ezech. XVI, 3.

Ies. I, 2.
Ies. XIX, 1.

Apoc. XVII, 5.

Ps. XLV, 4.

Ps. XLV, 3.

39. dominum et regem λd. deum et regem c. dominum regem *reliqui*. 40. ducis et indicis *ego*. indicis et ducis *abcd*. iudicis et indicis λAB. indicis et [illegible] *schedae Scioppii Patav*. 41. Christum λd. Christo *reliqui*. 42. Si idolatriam [illegible] 42 b. qua *cd*. 43. nominum λd. hominum *reliqui*. 44. ἄρχοντας *abc*. ἄρχοντας *abc*. 46. Pater, inquit λd. dicit: Pater, inquit *reliqui*. 47. Cethea Cethea *reliqui*. 48. per Esaiam prophetam *om*. λ. 49. Romae (Romae *schedae Scioppii Patav*.) urbis figura est λd. 50. dispoliatos λ. et dispo[illegible] *schedae Scioppii Patav*. despoliatos *Latinius*. et spoliatos *A*. et despoliatos [illegible] 51. aberant λ. 52. idololatria λ. *Unde, ni fallor, reponendum ex* λ. aberant [illegible] cum Samaritis, ut diximus, idololatria. 53. adversus dominum *om*. *cd*. 54. hoc λ. *Probat Fr. Iunius*. ob hoc *schedae Scioppii Patav*. 55. arborum λ. et *om*. λ. 57. David *om*. λ. 58. ensem super femur λ. ensem *femur* [illegible] ensem supra femur *reliqui*. 59. Tempestivus λd. orosco balli tempestibus *A*. ὡραῖος τῷ κάλλει, Tempestivus, *reliqui*. 60. effusa λd. [illegible] *reliqui*.

tende et [61]prospera, procede et regna. Et adiecit: Propter lenita- Ps. XLV, 5.
tem et iustitiam tuam. Quis [62]ense operabitur, et non contraria lenitati et iustitiae exercet, id est dolum et asperitatem et iniustitiam, [63]propriam scilicet negotii proeliorum? Videamus ergo an alius sit ensis ille cuius est alius actus, id est dei sermo divinus, bis acutus [64]duobus testamentis legis antiquae et legis novae, acutus sapientiae suae aequitate, reddens unicuique secundum actum suum. [65]Licuit ergo et Christo dei in psalmis sine bellicis rebus ense sermonis dei praecingi figurato, cui praedicta tempestivitas congruat cum gratia labiorum, quem tunc cingebatur super femur apud David, quando venturus in terras ex dei patris decreto nuntiabatur. [66]Deducet, [67]inquit, te [68]magnitudo dexterae tuae, [68b]virtus Ps. XLV, 6.
scilicet gratiae spiritalis, de qua Christi agnitio deducitur. Sagittae Ps. XLV, 5.
tuae, inquit, acutae, pervolantia [69]ubique dei praecepta, minantes traductionem uniuscuiusque cordis, et [70]compungentes et transfigentes conscientiam [71]quamque. Populi sub te cadent, utique Ps. XLV, 5.
adorantes. Sic bellipotens et armiger Christus [72]est; sic accipiet spolia non solius Samariae, verum et omnium gentium. Agnosce et spolia figurata, cuius et arma allegorica didicisti. Atque ita in tantum Christus, qui venit, non fuit bellator, quia non talis ab Esaia praedicabatur. Sed [73]si Christus, inquiunt, qui venturus creditur, [74]non Iesus dicitur, quare is qui venit [75]Iesus Christus appellatur? Constabit autem utrumque nomen in Christo dei, in quo invenitur etiam [76]Iesus appellatus. Disce erroris tui morem. Dum Moysi successor destinaretur, Auses filius Nave transfertur certe Num. XIII, 17.
de pristino nomine, [77]et incipit vocari Iesus. Certe, inquis. Hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia Iesus Christus secundum populum, quod sumus nos nationes in [78]saeculo desertae commorantes antea, introducturus esset in terram repromissionis melle et lacte manantem, id est in vitae aeternae [79]possessionem, qua nihil dulcius, [80]idque non per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed per Iesum, id est per novae legis gratiam, pro-

61. prospera, procede et regna λ. prosperare et regna *c., ex libro Adv. Matc. III, cap.* 14. prospera et regna *reliqui.* 62. ense (ensem *A.*) operabitur λ*A.* enim ense operabitur *d.* ensem accingetur (accingitur *bc.*) *Babc.* 63. propriam scilicet negotii λ. propria scilicet negotia *reliqui.* 64. ut duobus (λ)*Aab.* 65. Licet *edd. Semleri et Leopoldi.* 66. Deducet λ*A.* Et deducet *cd. Vatic.* Deducit *reliqui.* 67. te inquam *A.* 68. magnifice dextra tua λ. 68 b. virtutis *B. in marg., ex Hirsaug., puto, libro.* 69. utique *d., cum Latinio et Fulvio Ursino.* 70. compungentis et transfigentis *AB.* 71. quamque λ*cd.* Namque *reliqui.* 72. est; sic accipiet λ*d.* accipiet *reliqui.* 73. si *om.* λ. 74. non Iesus dicitur λ*d.* a Iudaeis et dicitur, non est Iesus *Babc.* non est Iesus, a Iudaeis dicitur *A.* 75. inquiunt, Iesus *A.* 76. Christus λ. 77. et incipit λ*cd. Vatic.* incipit *reliqui.* 78. saeculo desertae λ. seculi deserto *cd.* seculo deserto *reliqui.* 79. repromissionem *AB.* 80. in quam *AB.* id quod non *Fulv. Ursinus.*

venire habebat, circumcisis nobis petrina acie, id est Christi prae-
I Cor. X, 4. ceptis (petra enim Christus multis modis et figuris [81] praedicatus
est), ideo is vir, qui in huius sacramenti [82] imagines parabatur,
etiam nominis dominici inauguratus est figura, ut Iesus nominare-
tur. Nam qui ad Moysen loquebatur, ipse erat dei filius, qui et
Exod. XXXIII, 20. semper videbatur. Deum enim patrem nemo vidit unquam, et vivit.
Et ideo constat ipsum dei filium Moysi esse locutum, et dixisse ad
Exod. XXIII, 20 sq. populum: Ecce, [83] ego mitto angelum meum ante faciem tuam, id
est populi, qui te custodiat in itinere, et introducat [84] te in terram,
quam [85] praeparavi tibi; intende illi et audi eum, et ne [86] inobau-
diens fueris ei, non enim [86 b] celavit te, quoniam nomen meum su-
per illum est. Populum enim introducturus erat Iesus in terram
repromissionis, non Moyses. Angelum quidem dixit eum ob magni-
tudinem virtutum, quas erat editurus (quas virtutes fecit Iesus, fare
et ipsi legitis), et [87] ob officium prophetae, nuntiantis scilicet divi-
nam voluntatem; sicuti et praecursorem Christi, Ioannem, futurum
angelum appellat per prophetam spiritus dicens ex persona patris:
Mal. III, 1. Matth. XI, 10. Ecce, mitto angelum meum ante faciem tuam, id est Christi, qui
praeparabit viam tuam ante te. Nec novum est spiritui sancto an-
gelos appellare eos quos ministros suae virtutis deus praefecit.
Idem enim Ioannes non tantum angelus Christi vocatus est, sed et
Ps. CXXXII, 7. lucerna lucens ante Christum. Paravi [88] enim lucernam Christo meo.
David praedicat; [89] quem ipse Christus, veniens adimplere prophe-
Io. V, 35. tas, dicit ad Iudaeos. Ille fuit, inquit, lucerna ardens et lucens.
Io. I, 29. utpote qui non tantum vias eius parabat in [90] eremo, sed et agnum
dei demonstrando illuminabat mentes hominum praeconio suo, ut
eum esse intellegerent agnum quem Moyses passurum [91] nuntiabat.
Sic et Iesus ob nominis sui futurum sacramentum; id enim nomen
suum confirmavit quod ipse ei indiderat, quia non angelum ser
[91 b] Ausen, sed Iesum eum iusserat exinde vocari. Sic igitur utrum-
que nomen competit Christo dei, ut et Iesus appellaretur. Et
quoniam ex semine David genus trahere deberet virgo ex qua nasci
oportuit Christum, ut supra memoravimus, evidenter [92] propheta in
Ies. XI, 1 sq. sequentibus [93] dicit: Et nascetur, inquit, virga de radice Iesse,
quod est Maria, et flos de radice eius [94] ascendet, et requiescet

81. praedictus λ. 82. imagines parabatur (λ)ab., *Fr. Iunius.* imaginem parabatur *Ad., Fulv. Ursinus.* imagine parabatur *c.* imagine sperabatur *B.* 83. ego mitto λ. λ*Acd. Vatic.* ego *reliqui.* 84. te in λ. in *reliqui.* 85. praeparavit *AB.* 86. inobaudiens λ. inobediens *reliqui.* 86 b. celabit *d. in Addendis, Fr. Iunius.* 87. ob officium λ*d.* officium *reliqui.* 88. enim λ*d.* enim inquit *reliqui.* 89. Iesus *cd. Vatic.* 90. aeterno λ. 91. nominabat *bc.* 91 b. ausen *AB.* 92. propheta λ*d.* Esaias propheta *reliqui.* 93. dicit λ*d. Vatic.* dixit *reliqui.* 94. ascendet, et requiescet λ*cd.* Ascendet *reliqui.*

[95]super illum spiritus dei, [96]spiritus sapientiae et intellectus, [97]spiritus agnitionis et pietatis, spiritus consilii et [98]veritatis, spiritus dei timoris implebit illum. Neque enim ulli hominum universitas spiritalium documentorum competebat [99]nisi in Christum, [1]flori quidem [2]ob gloriam, [3]ob gratiam adaequatum, ex stirpe autem Iesse deputatum, per Mariam scilicet inde censendum. Fuit enim de patria Bethlehem et de domo David, sicut apud Romanos in censu descripta est Maria, ex qua nascitur Christus. Expostulo etiam, [4]ut qui a prophetis praedicabatur ex Iesse genere venturus et omnem humilitatem et patientiam et tranquillitatem esset exhibiturus, an venerit. [5]Aeque ita is homo, qui talis ostenditur, ipse erit Christus, qui venit. De hoc enim propheta [6]dicit: Homo in plaga positus, et sciens ferre imbecillitatem, qui tanquam ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus coram tondente se non aperuit os suum. [7]Si neque contendit, neque clamavit, neque audita est foris vox eius qui arundinem [8]contusam, Israëlis fidem, non comminuit, qui linum ardens, id est momentaneum ardorem gentium, non extinxit, sed [9]lucere magis fecit ortu luminis sui, non potest alius esse quam qui [10]praedicabatur. Oportet itaque actum Christi eius, qui venit, ad scripturarum regulam recognosci. Duplici enim, nisi fallor, operatione distinctum eum legimus, [11]praedicationis et virtutis. Sed de utroque [12]titulo [13]sit dispositum. Itaque specialiter [14]dispungamus ordinem coeptum, docentes praedicatorem adnuntiatum Christum, ut per [15]Esaiam: Exclama, inquit, in vigore, et ne peperceris, exalta ut tuba vocem tuam, [16]et adnuntia plebi meae facinora ipsorum, et domui Iacob delicta eorum: Me de die in diem quaerunt, et cognoscere vias meas cupiunt; quasi populus, qui iustitiam fecerit, et iudicium dei non dereliquerit, et reliqua. Virtutes autem facturum a patre: [17]Ecce deus noster iudicium [18]retribuet, ipse veniet et salvos faciet nos; tunc infirmi curabuntur, et oculi caecorum videbunt, et aures surdorum audient, [19]et mu-

Ies. LIII, 3. 7.
Ies. XLII, 2 sq.
Matth. XII, 19 sq.
Ies. LVIII, 1 sq.
Ies. XXXV, 4 sqq.

95. in λABab. super cd. 96. spiritus λd. et spiritus reliqui. 97. spiritus consilii et virtutis, spiritus agnitionis et pietatis cd. 98. veritatis (λ)ab. virtutis reliqui, et Vatic. 99. nisi Christo λAB. 1. flori cd., ex lib. Adv. Marc. III, cap. 17. floridum (λ)ab. florido AB. 2. ob gloriam om. cd. 3. ob gratiam om A. 4. ut qui λ. et quia reliqui. 5. Aeque ego. atque reliqui. 6. dicit λd. Esaias dicit reliqui. 7. Si λd. Sic reliqui. 8. concussam Vatic. contusam, id est quassam cd., ex lib. Adv. Marc. III, cap. 17. 9. lucere λd. lucernam reliqui. 10. praedicebatur abc. 11. praedicationem et Virtutem A. 12. titulo λcd. populo reliqui. 13. sit dispositum ego. sic dispositam (λ)ABab. sic disponam cd. Sed cf. Adv. Marc. III, 17. 14. dispungimus A. 15. Esaiam λd. Esaiam dixit reliqui. 16. et adnuntia λd. adnuntia reliqui. 17. Ecce λ. Esaias dicit: Ecce reliqui. 18. retribuit bcd. 19. et mutorum (multorum b.) linguae solventur, et claudus saliet velut cervus λABab. et claudus saliet velut cervus, et mutorum (multorum c.) linguae solventur cd.

Amalech proeliabatur, [40]expansis manibus orabat residens, quando in rebus tam attonitis, magis utique genibus positis et manibus caedentibus pectus et [41]facie humi volutata orationem commendare debuisset, nisi quia illic, ubi nomen [42]domini Iesu [43]dicebatur, dimicaturi quandoque adversus diabolum, crucis habitus quoque erat necessarius, per [44]quem Iesus victoriam esset relaturus? Idem
Num. XXI, 9. rursus Moyses, post interdictam omnis rei similitudinem, cur aeneum serpentem ligno impositum pendentis habitu in spectaculum Israeli salutare proposuit eo tempore quo a serpentibus post idololatriam exterminabantur, nisi quod hic dominicam crucem intentabat, qua serpens diabolus [45]designabatur, et laeso cuique ab eiusmodi colubris, id est angelis eius, a delictorum peccantia [46]ad Christi crucis sacramenta [47]intento, salus efficiebatur? Nam qui in illam tunc respiciebat, a morsu serpentium liberabatur. Age nunc, si legisti
Ps. XCVI, 10. penes prophetam in psalmis: [48]Deus regnavit a ligno, expecto quid intellegas, ne forte lignarium aliquem regem significari [48b]putetis, et non Christum, qui exinde a [49]passionis ligni superata morte
Ies. IX, 6. regnavit. Proinde et Esaias, Quoniam puer, inquit, natus est [50]nobis, et datus est [51]nobis filius. Quid novum, si non de filio dei dicit? [52]et natus est [53]nobis, cuius [54]initium imperii factum est super humerum ipsius? Quis omnino regum insigne [55]potestatis suae humero praefert, et non aut capite diadema, aut [56]manu sceptrum, aut [57]aliquam propriae vestis notam? Sed solus novus rex [58]aevorum, Christus Iesus, [59]novam gloriam et potestatem et sublimitatem suam in humero extulit, crucem scilicet, ut secundum [60]superiorem prophetiam exinde dominus regnaret a ligno. De hoc enim ligno etiam deus insinuat per Hieremiam quod essetis dicturi.
Ier. XI, 19. Venite, [61]immittamus in panem eius lignum, et conteramus eum a terra vivorum, et nomen illius non memorabitur amplius. Utique in [62]corpus eius lignum missum est. Sic enim Christus revelavit panem corpus suum appellans, cuius retro corpus in [63]pane prophetes [64]nuntiavit. Si adhuc quaeres dominicae crucis praedicatio-

40. expansis λd. extensis *reliqui*. 41. faciem humi volutantem *A*. 42. domini Iesu (ihesus *A*.) λ*A*. nomen Iesu *reliqui*. 43. dicebat *A*. dimicabat *cd*. 44. quem λ. quam *reliqui*. 45. publicabatur *cd*. 46. ad crucis istius sacramenta λ. ad Christi crucem istius sacramenta *A*., *et B. in marg*. 47. intento salus *abcd*. intentus salvus λ*AB*. 48. Deus λ*d*. dominus *reliqui*. 48b. putemus *A*. 49. passionis ligni λ. passione Christi *reliqui*. 50. vobis λ. 51. vobis λ. 52. Filius natus *d*., *cum Fulvio Ursino*. 53. vobis λ. 54. initium imperii λ. imperium initium *AB*. imperium *reliqui*. 55. potestati *cd*. *Pro* humero in *A*. *cd*. humerum, *item in marg. B*. 56. manu λ., *Fulv. Ursinus*. in manu *reliqui*. 57. aliqua proprietate usus nova (λ)*ABab*. 58. aevorum λ. saeculorum *reliqui*. 59. novae gloriae *cd*. 60. superiorem λ*cd*. priorem *Bab*. *Omitt. A*. 61. immittamus λ. mittamus *reliqui*. 62. corpore *b*. 63. pane λ*c*. panem *reliqui*. 64. figuravit *cd*.

intellectus gratiam dei quaereret. [19]Itaque inprimis Isaac, cum a patre hostia duceretur, [20]lignumque ipse sibi portans, Christi exitum iam tunc denotabat, in [21]victimam concessi a patre, lignum passionis suae baiulantis. Ioseph et ipse Christum [22]figuratus vel hoc solo, ne cursum demorer ipse, quod persecutionem a fratribus passus est et venumdatus est in Aegyptum ob dei gratiam, sicut et Christus [23]ab Israël carnaliter a fratribus venumdatus, a Iuda cum traditur. Nam et benedicitur [24]a patre in haec verba Ioseph: Tauri decor eius, cornua unicornis cornua eius, in eis nationes ventilabit pariter ad summum usque terrae. Non utique rhinoceros destinabatur unicornis [25]nec minotaurus bicornis, sed Christus in illo significabatur, taurus ob utramque dispositionem, aliis ferus, ut iudex, aliis mansuetus, ut salvator, cuius cornua [26]essent crucis extima. Nam et in antenna navis, quae crucis pars est, [27]hoc extremitates huius vocantur, unicornis autem [28]medius stipitis palus. Hac denique virtute crucis et hoc more cornutus universas gentes et nunc ventilat per fidem, auferens a terra in caelum, et tunc ventilabit per iudicium, [29]deiciens de caelo in terram. Idem erit et alibi taurus apud eandem scripturam. Cum Iacob [30]in Simeonem et Levi [31]porrexit benedictionem, de scribis et pharisaeis prophetat; ex illis enim deducitur census illorum. Interpretatur enim spiritaliter sic. Simeon et Levi perfecerunt iniquitatem ex sua secta, qua scilicet Christum [32]sunt persecuti. In concilium [33]eorum ne veniat anima mea, et in stationem eorum ne incubuerint [34]viscera mea, quoniam in indignatione sua interfecerunt homines, id est prophetas, [35]et in concupiscentia sua subnervaverunt taurum, id est Christum, quem post necem prophetarum interfecerunt, et nervos eius suffigendo clavis desaevierunt. Ceterum vanum, si post [36]homicidium iam ab eis [37]commissum [38]aliis et non ipsis exprobrat carnificinam. Iam vero Moyses, quid utique [39]tantum tunc, cum Iesus adversus

Deut. XXXIII, 17.

Gen. XLIX, 6.

Exod. XVII, 11.

19. ITEM PATRIARCHAE OSTENDVNT FIGVRAM CRVCIS. Itaque (λ)*Babc.* QVOD PATRIARCHAE OSTENDANT FIGVRAM SANCTAE CRVCIS. Itaque *A.* 20. et lignum ipse sibi portaret *cd.* 21. victima *B.* vicenam *A.* 22. figuratus λ*Ac* (*sed in edit. Colon.* 1617 *extat* figurans). *Vatic.* figuravit *reliqui.* 23. ab Israel carnaliter a fratribus λ. ab Israel a fratribus *ABab.* a Iudaeis carnalibus fratribus *cd., ex Vaticano.* 24. a patre *om. cd.* 25. nec λ. vel *reliqui.* 26. essent crucis extima *cd. Cf. Adv. Marc. III,* 18. essent crucis aestimata λ. essent aestimata (extimata *A.*) *ABab.* 27. cornua extremitates huius (huius *om. d.*) *d., cum Fulvio Ursino.* hoc extremitates huius cornua *c.* 28. media stipite (λ)*ABab. Divionensis liber apud Rigaltium.* medio stipite *schedae Scioppii Patav.* media stipitis palus *cd. Cf. Adv. Marc. III,* 18. 29. deiciens λ*cd.* descendens *reliqui.* 30. in Simeonem λ*d.* Simeon *Babc.* cum Simeone *A.* 31. porrexit λ*d.* exporrigit *reliqui.* 32. persecuti sunt *A.* 33. eorum ne λ*ABcd. Vatic.* ne *ab.* 34. iecora *cd.* 35. et in λ*d.* in *reliqui.* 36. homicidia λ. 37. commissa λ. *secund. sched. Scioppii Patav.* 38. alicuius bovis ipsis *cd., ex lib. III Adv. Marc. cap.* 18. 39. tunc tantum *cd.*

saccum, et super omne caput calvitium, et ponam eum quasi luctum [83]dilecti, et eos qui cum illo quasi diem maeroris. Hoc enim et Moyses initio primi mensis novorum facturos vos prophetavit, cum omne vulgus filiorum Israël ad vesperam agnum esset immolaturum et hanc sollemnitatem diei huius, id est paschae azymorum, cum amaritudine manducaturos praecanebat, et adiecit pascha esse domini, id est passionem Christi. Quod ita quoque adimpletum est, ut prima die azymorum interficeretis Christum, [84]et ut prophetiae implerentur, [85]properavit dies vesperam facere, id est tenebras efficere, quae media die factae sunt, atque ita dies festos vestros convertit deus in luctum, et cantica vestra in lamentationem. Post [86]passionem enim Christi etiam captivitas vobis et dispersio obvenit, [87]praedicta ante per spiritum sanctum.

Matth. XXVI, 56.

Cap. XI. [1]Nam et pro istis meritis vestris cladem vestram futuram Ezechiel nuntiat, et non solum in isto saeculo, quae iam evenit, sed in die [2]retributionis, quae subsequetur. Qua clade nemo liberabitur, nisi qui [3]passione Christi, [4]quem respuitis, fuerit obsignatus. Sic enim scriptum est: Et dixit [5]dominus ad me, [6]fili hominis, vidisti quae seniores Israël faciunt: unusquisque eorum in tenebris, unusquisque in cubiculo absconso; quoniam dixerunt, non videt nos dominus, dereliquit dominus terram; et dixit ad me adhuc conversus videbis facinora maiora, quae isti faciunt; et introduxit me ad limina ianuae domus domini quae aspicit ad aquilonem, et ecce illic mulieres sedentes et [7]plangentes Thammuz; et dixit dominus ad me: fili hominis, vidisti? numquid modica [8]domus Iuda, ut faciant facinora quae fecerunt? et adhuc visurus es affectiones maiores eorum; et introduxit me in aedem domus domini interiorem, et ecce in liminibus [9]domus domini inter medium elam et inter medium altaris, quasi [10]viginti et quinque viri posteriora sua dederunt ad templum domini et facies suas contra Orientem, hi adorabant solem; et dixit ad me: vides, fili hominis? numquid pusilla [11]domui Iudae, ut faciant facinora quae fecerunt [12]hi? quoniam impleverunt impietates suas, et ecce ipsi quasi subsannantes; ego faciam cum indignatione mea.

Ezech. VIII, 12—18. IX, 1—6.

83. dilecti λd. delicti *reliqui*. 84. te ut *AB* (*in marg., ex Hirsaug., ni fallor*) *cd. Vatic.* ut et (λ)*Bab.* 85. Properavit λ*AB* (*in marg.*) *abcd. Vatic.* Prophetavit *B.* 86. enim passionem *A.* 87. praedicta ante per λ. praedicta per *A.* praedicata per *reliqui.*

Cap. XI. 1. DE VASTATIONE ISRAEL (ISRAELIS *A.* HIERVSALEM *bc.*) POST PASSIONEM DOMINI (*haec tria vocabula desiderantur in A.*). Nam (λ)*ABabc.* 2. retributionis λ*d.* tribulationis *reliqui.* 3. passionem *A.* 4. quam *ABabc.* 5. dominus ad me *om.* λ. 6. filius λ. 7. plangebant tremum λ. 8. domus λ*ac. Vatic.* domui *Babd.* 9. domus λ. templi *reliqui.* 10. viginti et quinque λ. viginti quinque *Ba* (*uterque in marg*) *cd.* viginti *ABab.* 11. domus Iuda *Ac.* 12. hic *Acd. Vatic.*

non parcet oculus meus, [13]neque miserebor; [14]exclamabunt ad aures meas [15]voce magna, et non exaudiam eos, sed neque miserebor, et [16]clamavit in aures meas voce magna dicens: adproximavit vindicta civitatis huius, et unusquisque habuit vasa exterminii in manu sua; et ecce sex viri veniebant [17]ad viam portae altae quae respiciebat ad aquilonem, et uniuscuiusque bipennis dispersionis erat in manu eius, et unus vir in medio eorum indutus [18]podere et zona saphiri [19]circa lumbos eius, et introierunt et steterunt [20]proxime altaris aerei, et claritas dei Israël ascendit a Cherubin, quae [21]fuit super [21 b]eam in [22]subdivali domus, et vocavit hominem qui indutus erat [23]podere, qui habuit super lumbos suos zonam, et dixit ad eum dominus: transi [24]per mediam Hierusalem, et scribe signum [25]Tau in frontibus virorum qui gemunt et dolent super omnia facinora quae fiunt in medio eorum; et in his dixit ad audientem: ite post eum [26]in civitatem et concidite, et nolite parcere oculis vestris, et ne misereamini senioris aut iuvenis aut virginis, et parvulos et mulieres interficite omnes, ut perdeleantur, [27]omnes autem, super quos est Tau signum, ne accesseritis, et a sanctis meis incipite. Huius autem signi sacramentum variis modis praedicatum est, in quo vita hominibus praestruebatur, in quo Iudaei non essent crediturí; sicut Moyses ante nuntiabat in Exodo, dicens, [28]Eiciemini de terra in [29]quam introibitis, et in nationibus illis non eritis in requiem, et [30]erit instabilitas [31]vestigii pedis tui, et dabit [32]deus tibi cor taedians et tabescentem animam et oculos deficientes, ut non videant, et erit vita tua pendens in ligno ante oculos tuos, et non credes vitae tuae. Itaque quoniam impleta est prophetia per adventum eius, id est per nativitatem, quam supra memoravimus, et passionem, quam evidenter ediximus, propterea et Daniel signari visionem et propheten dicebat, quoniam Christus est signaculum omnium prophetarum, adimplens omnia quae retro erant de eo nuntiata; post enim adventum eius et passionem ipsius iam non visio neque prophetes. Unde firmissime dicit adventum eius signare visum et prophetiam. Itaque ostendentes et numerum annorum et tempus LXII et dimidiae hebdomadarum adimpletarum probavimus tunc venisse Christum, id est natum, et [33]septem et dimidiae heb-

Deut. XXVIII, 65 sq.

13. sed neque *A*. 14. et exclamabunt *c. Vatic.* 15. voces magnas *A*. 16. exclamabit *AB*. 17. ad viam λ*d*. a via *reliqui*. 18. podere λ*Acd. Vatic.* poderem *reliqui*. 19. circa lumbos λ. in lumbis *reliqui*. 20. proxime λ. in proximis *reliqui*. 21. fuerunt *AB*. 21 b. ea *d., Fr. Iunius*. 22. subdival *cd*. 23. podere λ*Acd. Vatic.* poderem *reliqui*. 24. per *om. Acd*. 25. Tau *om.* λ. 26. in civitatem post eum *A*. 27. ad eos omnes autem *A*. 28. Eicimini *A*. 29. qua *AB*. quem *a*. 30. erit instabilitas λ. non (non *om. A*) erit stabilitas *reliqui*. 31. vestigio *cd*. 32. deus tibi λ. tibi deus *reliqui*. 33. septem λ*cd*. quatuor *reliqui*.

domadarum, quae sunt subdivisae in [34]abscisionem priorum hebdomadarum, intra quae tempora passum ostendimus Christum, atque ita LXX [35]hebdomadibus conclusis et civitate exterminata et sacrificium et unctionem exinde cessare. Sufficit hucusque de his interim ordinem Christi [36]decucurrisse, [37]quo talis probatur qualis adnuntiabatur, [38]etiam ex ista consonantia scripturarum, [39]qua ex praeiudicio maioris partis adversum Iudaeos elocuti sumus. Neque enim in dubium deducant vel negent quae scripta proferimus; ut ex hoc quoque paria esse scripturis divinis negare non possint, ut quae post Christum futura praecanebantur adimpleta cognoscantur. [40]*Aut*, nisi ille venisset post quem habebant expungi quae nuntiabantur, quae completa [41]sunt etiam probarentur?

Cap. XII. [1]Aspice universas nationes de voragine erroris humani exinde emergentes ad dominum deum creatorem et [2]Christum eius, et si audes [3]negare prophetatum, statim tibi promissio patris occurrit in
Ps. II, 7 sq. psalmis, dicens: Filius meus es tu, ego hodie genui te; pete a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam et possessionem tuam terminos terrae. Nec poteris eum [4]David filium dicere quam Christum, aut terminos terrae David potius promissos, qui intra unicam Iudaeam regnavit, quam Christo, qui totum iam orbem evangelii
Ies. XXII, 6 sq. sui fide cepit, sicut per Esaiam dicit: Ecce dedi te in dispositionem generis mei in lucem gentium, [5]ut aperias oculos caecorum, utique errantium, exsolvere de vinculis vinctos, id est [6]de delictis liberare, et de domo carceris, id est mortis, sedentes in tenebris, ignorantiae scilicet. Quae si per Christum eveniunt, non in alium erunt prophetata quam per [7]quem expuncta [8]consideramus.

Cap. XIII. Igitur quoniam filii Israël adfirmant nos errare recipiendo Christum, qui iam venit, praescribamus eis ex ipsis scripturis iam venisse Christum, qui praedicabatur. Quamvis ex temporibus Danielis praedicantis [1]probaverimus iam venisse Christum, qui nuntiabatur. Nasci enim eum oportuit in Bethlehem Iudae. Sic enim
Mich. V, 1. Matth. II, 6. scriptum est in propheta: Et tu, Bethlehem, non minima es in [2]ducibus [3]Iudae; ex te enim exiet dux qui [4]pascet populum meum

34. abscisione *Vatic.* 35. hebdomadis *A.* 36. decucurrisse (λ)*ab.* decurrisse *reliqui.* 37. quod *AB.* 38. non alius haberi debeat quam qui illic adnuntiabatur, etiam *c., ex lib. Adv. Marc. III,* 20. 39. quas *d., cum Fulvio Ursino.* 40. Aut nisi *ego.* nisi (λ)*ABab.* Neque enim dispositio expuncta inveniretur, nisi *cd. ex lib. Adv. Marc. III,* 20. 41. esse *cd.*

Cap. XII. 1. ITEM (ITEM *om. A.*) DE CLARITATE GENTIVM IN CHRISTO IESV. Aspice (λ)*ABabc. Pro* Aspice *in* (λ)*ABab. extat* Aspicite. 2. ad deum Christum *cd.* 3. nega *cd.* 4. David λ*AB.* magis David *reliqui.* 5. ut (et λ) aperias λ*ABab.* aperire *reliqui.* 6. de *om. B.* 7. aliquem *AB.* 8. consideremus *A.*

Cap. XIII. 1. probavimus *A.* 2. iudicibus *A.* 3. Iuda *cd.* 4. pascat *cd.*

Israël. Si autem adhuc natus non est, qui processurus dux de tribu Iuda [5]ex Bethlehem nuntiabatur? Oportet enim eum de tribu Iuda et a Bethlehem procedere; animadvertimus autem [6]nunc neminem de genere Israël in civitate Bethlehem remansisse, et exinde quod interdictum est ne in confinio ipsius regionis demoretur quisquam Iudaeorum, ut hoc quoque esset adimpletum [7]per prophetam: Terra vestra deserta, civitates vestrae igni exustae, id est, quod belli tempore eis evenerit, regionem vestram in conspectu vestro [8]exteri comedent, et deserta et subversa erit a populis alienis. Et alio loco [9]sic per prophetam dicitur: Regem cum claritate videbitis, id est Christum, facientem virtutes in gloria dei patris, et oculi vestri videbunt terram de longinquo, quod [10]vos pro meritis vestris post expugnationem Hierusalem [11]prohibiti ingredi in terram vestram de longinquo eam oculis tantum videre permissum est. Anima, inquit, vestra meditabitur timorem, scilicet quo tempore [12]excidium sui passi sunt. Quomodo igitur nascetur dux de Iudaea, et quatenus [13]procedet de Bethlehem, sicuti divina prophetarum volumina [14]enunciant, cum nullus omnino sit illic in hodiernum derelictus ex Israël, cuius ex stirpe possit nasci Christus? [15]Si enim secundum Iudaeos adhuc non venit, cum venire coeperit, unde ungetur? Lex enim praecepit in captivitate non licere unctionem chrismatis regalis confici. Si autem iam nec unctio [15b]est [16]illic, ut Daniel prophetavit (dicit enim, Exterminabitur unctio), ergo iam non est [17]illis unctio, quia nec templum, ubi erat cornu de quo reges ungebantur. Si ergo non est unctio, unde ungetur dux qui nascetur in Bethlehem? aut quomodo procedet de Bethlehem, cum de [18]semine Israël nullus omnino sit in Bethlehem? Iterato denique [19]ostendamus et venisse iam Christum [20]per prophetas, et passum, et in caelis iam receptum, et inde venturum secundum praedicationes prophetarum. Nam post adventum eius secundum Danielem quod ipsa civitas exterminari haberet legimus, et ita factum recognoscimus. Dicit enim scriptura [21]sic: Civitatem et sanctum simul exterminari cum duce, indubitate qui de Bethlehem et de tribu Iuda esset processurus. Unde et manifestum est quod civitas simul in tempore exterminari deberet cum ducator eius in ea pati habe-

Ies. I, 7.

Ies. XXXIII, 17 sq.

Dan. IX, 26.

Dan. IX, 26.

et ex *A*. 6. nunc λ*d*. tunc *reliqui*. 7. id est propheta λ. 8. externi *A*. *lic*. 9. sic propheta dicit *A*. 10. vos *AB*. vobis *reliqui*. 11. prohibiti λ*AB*. phibitis *reliqui*. 12. excidii λ*A*. 13. procederet *AB*. 14. enuntiant λ. nunnt *reliqui*. 15. Si enim secundum λ*d*. Secundum *reliqui*. 15 b. non est *AB*. illic λ. illis *reliqui*. 17. illis *ego*. illic *libri omnes*. 18. semine λ*B* (*in rg., ex Hirsaug., puto*). scIe *A*. germine *Babcd*. 19. ostendamus λ*d*. ostenmus *reliqui*. 20. per λ. secundum *reliqui*. 21. sic: Civitatem λ. sic et itatem *reliqui*. sic: et civitatem *distinguit Fr. Iunius*.

Ies LXV, 2. ret, [22]per scripturas prophetarum, dicentium: Expandi manus meas
tota die ad populum contumacem [23]et contradicentem mihi, qui
ambulat [24]in via non bona, sed post peccata sua. Et in psalmis
Ps. XXII, 17 sq. LXIX, 22. dicit: Exterminaverunt manus meas et pedes, dinumeraverunt omnia
ossa mea: Ipsi autem contemplati sunt et viderunt me, et in siti mea
potaverunt me [25]aceto. Haec David passus non est, ut de se me-
rito dixisse videatur, sed Christus, qui crucifixus est. Manus autem
et pedes non exterminantur, nisi eius [26]qui in ligno suspenditur.
Unde et ipse David regnaturum [26b]ex ligno dominum dicebat; nam
Ps. XCV, 4. et alibi propheta ligni huius fructum praedicat dicens, Terra dedit
Gen. II, 24. benedictiones suas. Utique illa terra virgo, nondum pluviis [27]irri-
gata, nec imbribus fecundata, ex qua homo tunc primum plasmatus
Ioël II, 22. est, ex qua nunc Christus [28]per carnem ex virgine natus est. Et
lignum, inquit, [29]attulit fructum suum, non illud lignum in para-
diso quod mortem dedit protoplastis, sed lignum passionis Christi,
unde vita pendens a vobis [30]credita non est. Hoc enim lignum
tunc in sacramento erat quo Moyses aquam amaram indulcavit, unde
populus, qui siti peribat in eremo, bibendo revixit; sicuti [31]nos,
qui de saeculi calamitatibus extracti, in quo commorabamur siti
pereuntes, id est [32]verbo divino privati, [33]ligni passionis Christi
[34]aquam baptismatis potantes [35]fide, quae est in [36]eum, reviximus, [37]a
Ier. II, 10 sq. qua fide Israël excidit, [38]per Hieremiam dicentem: Mittite, et
interrogate nimis, si facta sunt talia, si mutabunt gentes deos
suos, et isti non sunt dii; populus autem meus mutavit gloriam
suam, ex quo nihil proderit eis; expavit caelum super isto. [39]Et
Amos VIII, 9. quando expavit? Indubitate quando passus est Christus. Et ho-
ruit, inquit, plurimum nimis, et sol media die [40]tenebricavit. Et
quando horruit nimis, nisi in passione Christi, cum terra quoque
contremuit, et velum templi scissum est, et monumenta diruptu
Ier. II, 13. sunt? Quoniam duo haec mala fecit populus [41]meus: Me, inquit,
dereliquerunt fontem aquae vitae, et foderunt sibi lacus contritos,
qui non [42]poterunt aquam continere. Indubitate non recipiendo
Christum, fontem aquae vitae, lacus [43]contritos coeperunt habere.

22. per λ. secundum *reliqui*. 23. et *om. bcd*. 24. in via non bona λ. in viam non bonam *A*. viam non bonam *reliqui*. 25. acetum λ. 26. qui a ligno c. *Vatic*. 26b. dominum ex ligno *A*. 27. irrigata λ. rigata *reliqui*. 28. per λ secundum *reliqui*. 29. obtulit *A*. 30. credi *b*. 31. vos *edd. Semleri et Lorpe. Mendose*. 32. verbo divino privati *Fr. Iunius*. verbo divino probati λλ. verbo divino propinati *Babc*. verbi divini potu privati *d., cum Fulvio Ursino*. 33. ligni ligno *reliqui*. 34. aquam (per aquam λ.) baptismatis λ*ABabc*. aquam edulcatam baptismatis *d., cum Fulvio Ursino*. 35. fidem λ. 36. eo *A*. 37. a qua *ABabcd*. qua λ. 38. per λ. secundum *reliqui*. 39. Et quando λ. Et quomodo et quando *reliqui*. 40. tenebricavit λ*cd*. tenebriavit *A*. tenebricavit *reliqui*. 41. meus *om. ABabc*. 42. poterunt λ*d*. poterant *reliqui*. 43. contritos

id est synagogas in dispersiones gentium, in quibus iam spiritus sanctus non immoratur, ut in praeteritum in templo commorabatur ante adventum Christi, qui est verum dei templum. Nam et istam sitim divini spiritus eos passuros dixerat propheta Esaias, dicens: Ecce, qui serviunt mihi, manducabunt, vos autem esurietis: servientes mihi potabuntur, vos autem sitietis, et [44]a contribulatione spiritus ululabitis; remittetis enim nomen vestrum in satietatem electis meis, vos autem interficiet dominus; eis autem, qui serviunt mihi, nomen nominabitur novum, quod benedicetur in terris. Adhuc [45]huius ligni sacramentum [46]etiam in Regnorum legimus celebratum. Nam cum filii prophetarum super flumen [47]Iordanem lignum securibus caederent, exsiliit ferrum, et mersum est in flumine, atque ita Helisaeo propheta superveniente petunt ab eo filii prophetarum uti ferrum flumini quod mersum fuerat erueret. Atque ita [48]Helisaeus accepto ligno et misso in eum locum ubi submersum fuerat ferrum, statim supernatavit, et lignum mersum est, quod receperunt filii prophetarum. Ex quo intellexerunt quod Heliae spiritus in eum sit repraesentatus. [49]Quid manifestius huius ligni [50]sacramento, quod duritia huius saeculi mersa in profundo erroris, et a ligno Christi, id est passionis eius, in baptismo liberatur, ut quod perierat olim per lignum in Adam, id restitueretur per lignum Christi? nobis [51]utique, qui successimus in loco prophetarum, ea sustinentibus hodie in saeculo quae semper passi sunt prophetae propter divinam religionem. Alios enim lapidaverunt, alios fugaverunt, plures vero ad mortis necem tradiderunt, quod negare non possunt. Hoc lignum sibi et Isaac, filius Abrahae, ad sacrificium ipse portabat, cum sibi eum deus hostiam fieri praecepisset. Sed [52]quoniam haec fuerant sacramenta quae temporibus Christi perficienda servabantur, et Isaac cum ligno reservatus est, [53]ariete oblato in vepre cornibus haerente, et Christus suis temporibus lignum humeris suis portavit, inhaerens cornibus crucis, corona spinea in capite eius circumdata. Hunc enim oportebat pro omnibus gentibus fieri sacrificium, qui tanquam ovis ad victimam ductus est, et velut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. Hic enim Pilato interrogante nihil locutus est; in humilitate enim iudicium eius sublatum est. Nativitatem autem eius quis [54]enarrabit? quia nullus omnino hominum nativitatis Christi

Is. LXV, 13 sqq.

II Reg. IV, 4 sqq.

Is. LIII, 7 sq.

λd., *Fulv. Ursinus.* contribulatos *reliqui.* 44. ad contribulationem *B.* 45 huius *om. A.* 46. etiam *om. bcd.* 47. Iordanen *B.* 48. Helisaeus *om. Scioppii schedae Patav.* 49. Quod λ. 50. sacramentum λ. 51. utique *Fulv. Ursinus.* igitur *libri omnes.* 52. quomodo *A. Uti solet.* 53. et ariete *B.* 54. enarrabit λ*Acd.* enarravit *reliqui.*

fuit conscius in conceptu, cum virgo Maria [55]a verbo dei praegnans inveniretur, et quia tolleretur a terra vita eius. [56]Cur itaque post resurrectionem eius a mortuis, quae die tertia effecta est, caeli eum receperunt? Secundum prophetiam [57]Osee emissam huiusmodi:
Hos. VI, 1. Ante lucem surgent ad me dicentes, Eamus et revertamur ad dominum [58]deum nostrum, quoniam ipse eripiet et liberabit nos. Post biduum, [59]in die tertia, quae est resurrectio eius gloriosa, de terra in caelos eum recepit, unde et venerat ipse spiritus ad virginem, cuius neque nativitatem neque passionem Iudaei agnoverunt. Igitur quoniam adhuc [60]contendunt Iudaei necdum venisse [61]Christum, quem tot modis approbavimus venisse, recognoscant Iudaei eximum suum, quem post adventum Christi relaturi [62]praedicabantur ob impietatem qua eum et despexerunt et interfecerunt. Primo enim,
Ies. II, 20. ex qua die, secundum [63]dictum Esaiae, proiecit homo abominamenta sua aurea et argentea, quae fecerunt [64]adorare vanis et [65]nocivis, id est, ex quo gentes nos [66]dilucidato pectore per Christi veritatem proiecimus idola (videant Iudaei), et quod sequitur ex-
Ies. III, 1 sq. punctum est. [67]Abstulit enim dominus sabaoth in Iudaeis et ab Hierusalem inter cetera et sapientem architectum, qui aedificat ecclesiam dei templum et civitatem sanctam et domum domini. Nam
Ies. V, 6. exinde destitit apud illos dei gratia. Et mandatum est nubibus, ne pluerent imbrem super vineam [68]Sorech, id est caelestibus beneficiis, ne [69]provenirent domui [70]Israëlis. Fecerat enim spinas, ex quibus Christum coronaverat, et non iustitiam, sed clamorem, quo
Luc. XVI, 16. Matth. XI, 13. in [71]crucem eum extorserat. Et ita subtractis [72]charismatis prioribus lex et prophetae usque ad Ioannem fuerunt; et piscina Bethsaida usque [73]ad adventum Christi. [74]Valetudines ab Israële [75]curare desiit deinde, [76]cum ex perseverantia furoris sui nomen domini per
Ies. LII, 5. ipsos blasphemaretur, sicut scriptum est: Propter vos nomen dei blasphematur in gentibus. Ab illis enim incepit infamia, et tempus medium a Tiberio usque ad Vespasianum. [77]Qui cum ista commi-

55. a verbo λ. verbo *reliqui*. 56. Cur itaque λ*AB*. Cum utique *reliqui*. 57. Osee *cd*. Esaiae *reliqui*. 58. deum nostrum λ. deum *reliqui*. 59. in die λ de *reliqui*. 60. Iudaei contendunt *A*. 61. Christum eorum quem *cd*., *ex* λ*b Adv. Marc. III*, 23. 62. praedicabantur λ. praecinebantur *reliqui*. 63. dictum *bcd*. 64. adorandis *cd*. 65. noctuis *cd*. 66. dilucidato pectore per Christi veritatem *d*., *ex emendat. Fulvii Ursini*. dilucidata pectora per Christi veritatem λ*ABab*. *Divionensis codex penes Rigaltium*. dilucidata per Christum veritatem 67. Abstulit λ. •Tulit *reliqui*. 68. Sorech λ*cd*. Soreth *reliqui*. 69. provenerent domus *AB*. 70. Israelis *ABa*. Israël *reliqui*. 71. cruce *AB*. 72. charismatis prioribus λ*Acd*. *Valic*. charismatum roribus *Bab*. charismatum prioribus *reliqui Divionensis penes Rigalt*. 73. ad *om*. λ. 74. valetudines ab Israele (Israel *A*) λ curando invaletudines (valetudines *B*.) ab Israel *reliqui*. 75. curare desiit deinde λ desiit a beneficiis deinde *reliqui*. 76. cum ex λ*Acd*. *Valic*. cum *reliqui*. 77. Qui cum ista λ. Qui cum ita *B. in marg., ex Hirsaug., ut puto*. Quae cum ita *reliqui*.

sissent, nec intellexissent Christum in tempore suae visitationis [78]inveniendum, facta est terra eorum deserta, et civitates eorum igni exustae; [79]regionem ipsorum in conspectu eorum extranei devorantes, [80]derelicta est filia Sion tanquam specula in vinea [81]vel Ies. I, 7 sq.
ut in cucumerario casula, ex quo scilicet Israël dominum non cogno- Ibid. v. 3.
vit, et populus eum non intellexit, sed dereliquit magis et ad indignationem provocavit sanctum Israël. [82]Sic et machaerae condicionalis comminatio: Si nolueritis nec obaudieritis, gladius vos Ibid. v. 20.
comedet. [83]Ex quo probamus machaeram Christum fuisse, quem non audiendo perierunt, qui et in psalmo dispersionem eius postulat a patre dicens, Disperge illos in virtute tua. Qui et [84]rursum Ps. LIX, 12.
per Esaiam exustionem eorum orat: Propter me, inquit, haec facta Ies. L, 11.
sunt vobis, in anxietate dormietis. Haec igitur cum pati [85]praedicarentur Iudaei propter Christum, et passos eos esse inveniamus, et in dispersionem demorari cernamus, manifestum est propter Christum Iudaeis ista accidisse, conspirante sensu scripturarum cum exitu rerum et [86]ordinis temporum. Aut si nondum venit Christus, propter quem haec passuri praedicabantur, cum venerit, ergo patientur. [87]Et ubi tunc filia Sion relinquenda, quae [88]nulla hodie est? ubi civitates exurendae, quae iam in tumulis exustae sunt? ubi dispersio gentis, quae iam extorris? Redde statum Iudaeae, quem Christus inveniat, et alium [89]contende venire.

Discite nunc ex [1]abundantia erroris vestri ducatum. Duos dici- Cap. XIV.
mus Christi habitus a prophetis demonstratos totidem adventus eius [2]praenotatos. Unum in humilitate, utique primum, cum tanquam ovis ad victimam duci habebat, et tanquam agnus ante tondentem sine voce, sic non aperuit [3]os suum, ne aspectu quidem honestus. Annuntiavimus enim, inquit, de illo sicut puerulus, sicut radix in Ies. LIII, 2 sq.
terra sitienti, et non erat ei species neque gloria. Et vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem, sed species eius inhonorata, deficiens citra filios hominum, homo in plaga, et sciens ferre infirmitatem, scilicet ut positus a patre in lapidem offensionis, et Ies. VIII, 14.
minoratus ab eo modicum citra angelos, vermem se pronuntiat, et Ps. VIII, 6.
non hominem, ignominiam hominis et abiectionem populi. [4]Quae Ps. XXII, 7.

78. inveniendum, facta est terra — — — comminuet et conteret (*cap.* 14.) *om.* λ. 79. regionem *Acd. Vatic.* regiones *reliqui.* 80. derelicta est *Acd. Vatic.* derelicta *reliqui.* 81. velut *ABabc.* 82. Sicut (*A*)*Bab.* 83. probavit Christum fuisse *cd.* 84. rursus *A.* 85. praedicarentur *Acd.* praedicentur *reliqui.* 86. ordine *Fr. Iunius.* 87. et *om. ab.* 88. nulla hodie est *abcd.* invia hodie est *Gorziens. Cf. Rhenan. ad lib. III Adv. Marc. cap.* 23. invidia hodie est *reliqui.* 89. contendere venire *A.*

Cap. XIV. 1. abundanti *d*, *cum Latinio.* 2. praenotasse *cd.* 3. os suum, nec (ne *d.*) *Acd. Vatic.* os ne *reliqui.* 4. ITEM DE SECVNDO ADVENTV CHRISTI. Quae *Bab.* DE SECVNDO ADVENTV. Quae *A.*

ignobilitatis argumenta primo adventui competunt, sicut sublimitatis secundo, cum fiet, iam non lapis offensionis, nec petra scandali, sed lapis summus angularis post reprobationem adsumptus et sublimatus in consummationem, et petra sane illa apud Danielem de monte praecisa, quae imaginem saecularium regnorum comminuet et conteret. De quo secundo adventu [5]eiusdem Daniel dixit: Et ecce cum nubibus caeli tanquam filius hominis veniens venit usque ad veterem dierum, et aderat in conspectu eius, et qui adsistebant, adduxerunt illum, et data est ei potestas regia, et omnes nationes terrae secundum genus et omnis gloria [6]servient illi, et potestas illius aeterna, quae non auferetur, et regnum eius, quod non corrumpetur. Tunc scilicet speciem honorabilem et decorem habiturus est indeficientem [7]ultra filios hominum, tempestivus enim decore citra filios hominum. Effusa est gratia, inquit, in labiis tuis, propterea benedixit te deus in [8]aeternum. Accingere ensem tuum [9]circa femur tuum, [10]potentissime tempestivitate et pulchritudine tua; cum et pater postea, cum diminuit illum modicum [11]quid citra angelos, gloria et honore coronavit illum, et subiecit omnia sub pedibus eius. Et tunc cognoscent eum, quem pupugerunt, et caedent pectora sua tribus ad tribum, utique quod retro non agnoverint eum in humilitate condicionis humanae constitutum. Hieremias inquit: [12]Homo est, et quis cognoscet illum? quia et nativitatem eius, inquit Esaias, quis [13]enarrabit? Sic et apud Zachariam [14]in persona ipsius, immo et in ipsius nominis sacramento, [15]verissimus sacerdos patris Christus [16]ipsius duplici habitu in duos adventus [17]deliniatur. Primo [18]sordibus indutus est, id est carnis passibilis et mortalis indignitate, cum et diabolus adversabatur ei, auctor scilicet Iudae traditoris, qui eum etiam post baptismum temptaverat. Dehinc spoliatus [19]pristina sorde, exornatus podere et mitra et [20]cidari munda, id est secundi adventus; quoniam gloriam et honorem adeptus demonstratur. Nec poteritis eum [21]Iosedech filium dicere, qui nulla omnino veste sordida, sed semper sacerdotali fuit exornatus, nec unquam sacerdotali munere privatus. Sed Iesus [21b]iste Christus, dei patris summi sacerdos, qui primo adventu suo humana forma et passibilis venit in humilitate usque ad passionem, [22]ipse etiam effectus hostia per omnia pro omnibus nobis, qui post

Dan. II, 35.
Dan. VII, 13 sq.
Ps. XLV, 3 sqq.
Zach. XII, 10.
Ier. XVII, 9. Ies. LIII, 8. Zach. III, 3. 5.

5. idem *Acd. Vatic.* 6. serviet *A.* 7. ultra λ. supra *reliqui.* 8. aeternum λ*A.* saecula *reliqui.* 9. super *A.* 10. potentissime λ. potens *reliqui.* 11. quidem λ*A.* 12. Et homo *cd.* 13. enarravit (λ)*ABab.* 14. ait in *AB.* 15. verissimus (λ)*ABab.* verus summus *reliqui.* 16. ipsius (λ)*ABab.* Iesus *reliqui.* 17. delineatur *cd* declinatur *A.* 18. sordidis *cd.* 19. pristina sorde λ. pristinas sordes *reliqui.* 20. cidarim mundum *AB.* 21. Ioseph λ*AB.* 21 b. iste *om. A.* 22. ipse effectus est hostia *A.*

resurrectionem suam indutus [23]poderem sacerdos in aeternum dei patris nuncupatus est. Sic enim et duorum hircorum, qui ieiunio offerebantur, faciam interpretationem. Nonne et illi utrumque ordinem nominis Christi, qui iam venit, ostendunt? pares quidem atque consimiles propter eundem domini conspectum, [24]quia non in [25]alia venturus est forma, ut [26]qui agnosci habet a quibus et laesus est. Unus autem eorum circumdatus coccino, maledictus et consputatus et convulsus et compunctus, a populo extra civitatem abiciebatur in perditionem, manifestis [27]notatus insignibus Christi passionis, qui coccinea circumdatus veste et consputatus et omnibus contumeliis afflictus extra civitatem crucifixus est. Alter vero, pro delictis oblatus [28]et sacerdotibus tantum templi in pabulum datus, secundae repraesentationis argumenta signabat, [29]qua delictis omnibus [30]expiatis sacerdotes templi spiritalis, id est ecclesiae, dominicae gratiae quasi visceratione quadam fruerentur, ieiunantibus ceteris a salute. Igitur quoniam primus adventus et plurimis figuris obscuratus et omni inhonestate prostratus canebatur, secundus vero et manifestus et deo condignus, idcirco quem facile et intellegere et credere potuerunt, eum solum intuentes, id est [31]secundum, qui est in honore et gloria, non immerito decepti sunt circa [32]obscuriorem, certe indigniorem, id est primum. Atque ita in hodiernum negant venisse [33]Christum suum, quia non in sublimitate venerit, dum ignorant in humilitate primo fuisse venturum. Sufficit hucusque de his [34]interim ordinem Christi decucurrisse, quo talis probatur qualis adnuntiabatur, ut iam ex [35]ista consonantia scripturarum divinarum intellegamus et quae post Christum futura praedicabantur ex dispositione divina credantur expuncta. Nisi enim ille venisset post quem habebant expungi, nullo modo [36]evenissent quae in adventum eius futura praedicabantur. Igitur si universas nationes de profundo erroris humani exinde emergentes ad deum creatorem et Christum eius cernitis ([37]quod prophetatum non audetis negare, quia etsi negaretis, statim vobis in psalmis, sicuti iam praelocuti sumus, promissio patris occurreret, dicentis: Filius meus es tu, ego hodie genui te, pete a me et dabo tibi gentes haereditatem tuam et possessiouem tuam terminos terrae), nec poteritis in istam praedicationem magis David filium Sa-

Lev. XVI, 5 sqq.

Ps. II, 7 sq.

23. podere *Acd.* 24. qui λ. 25. heliae *A.* 26. quia cognosci *AB.* 27. notatus λ*B* (*in marg.*) *cd.* notis (*A*)*Bab.* 28. est *A.* 29. qui λ*A.* 30. expiatos λ*A.* expiati *d.* 31. per qui λ. 32. obscuriorem, certe indigniorem λ*A.* indigniorem, certe obscuriorem *reliqui.* 33. Christum suum λ*Acd. Vatic.* Christum *reliqui.* 34. ordinem interim decurrisse *A.* 35. inde *A.* 36. evenissent λ*cd.* venissent *reliqui.* 37. quod *om. cd.*

lomonem vindicare quam Christum dei [38]filium, nec terminos terrae David filio promissos, qui intra unicam Iudaeam regnavit, quam Christo filio dei, qui totum iam orbem evangelii sui radiis illuminavit. Denique et thronus in aevum magis Christo dei filio competit quam Salomoni, temporali scilicet regi, qui soli [39]Israēli regnavit. Christum enim hodie invocant nationes, quae eum non sciebant, et populi hodie ad Christum confugiunt, quem retro ignorabant. Non potes futurum contendere quod vides fieri. Haec aut prophetata nega, cum coram videntur, aut adimpleta, cum leguntur, aut si non negas utrumque, in eo erunt adimpleta in quem sunt prophetata.

38. filium, nec λ., *Fr. Iunius.* filium dicere, nec *reliqui.* 39. Israel *cd.*

De Tertulliani scriptis quae temporum iniuria interierunt nostrae aetati horum certe notitia remansit:

LIBER DE AARON VESTIBVS.

Hieronymus Epist. 128. ad Fabiolam, tom. II. p. 586. Opp. ed. Bened.: „Fertur in indice Septimii Tertulliani liber *De Aaron Vestibus*, qui interim usque ad hunc diem a me non est repertus. Si a vobis propter celebritatem Urbis fuerit inventus, quaeso ne meam stillam illius flumini comparetis. Non enim magnorum virorum ingeniis, sed meis sum viribus aestimandus."

LIBER DE SVPERSTITIONE SAECVLI.

Reperitur titulus in tabula libro Agobardino praefixa, qui id opusculum cum aliis nunc deperditis olim continuit.

LIBER DE ANIMAE SVMMISSIONE.

Titulus reperitur in tabula libro Agobardino praefixa.

LIBER DE PARADISO.

Titulus reperitur in tabula libro Agobardino praefixa, et ab ipso Tertulliano commemoratur De Anima cap. 55: „Habes etiam *De Paradiso* a nobis libellum, quo constituimus omnem animam apud inferos sequestrari in diem domini." Alii loci de paradiso, qualem constituerit Tertullianus, sunt Apolog. cap. 47. Adv. Iud. cap. 2. De Patient. cap. 5. De Resurr. Carnis cap. 26. Adv. Marc. II, 2. 10. et inprimis De Anima cap. 55.

LIBER DE SPE FIDELIVM.

Titulus reperitur in tabula libro Agobardino praefixa. Et meminit ipse Tertullianus Adv. Marc. III, 24: „De restitutione vero Iudaeae, quam et ipsi Iudaei ita ut describitur sperant, locorum et regionum nominibus inducti, quomodo allegorica interpretatio in Christum et in ecclesiam et habitum et fructum eius spiritaliter competat et longum est persequi et in alio opere digestum, quod inscribimus DE SPE FIDELIUM, et in praesenti vel eo otiosum, qui non de terrena, sed de caelesti promissione sit quaestio. Nam et confitemur in terra nobis regnum repromissum, sed ante caelum, sed alio statu, utpote post resurrectionem in mille annos, in civitate divini operis Hierusalem caelo delata, quam et apostolus matrem sursum designat, et politeuma nostrum, id est municipatum, in caelis esse pronuntians alicui utique caelesti civitati eum deputat. Hanc et Ezechiel novit et apostolus Ioannes" cett. Hieronymus in Ezech. cap. 36. p. 952. tom. III. Opp. ed. Bened.: „Neque enim iuxta Iudaicas fabulas, quas illi δευτερώσεις appellant, gemmatam et auream de caelo expectamus Hierusalem, nec rursum passuri circumcisionis iniuriam nec oblaturi taurorum et arietum victimas, nec sabbati otio dormiemus. Quod et multi nostrorum et *praecipue Tertulliani liber* qui inscribitur *De Spe Fidelium*, et Lactantii institutionum volumen septimum pollicetur, et Victorini Petavionensis episcopi crebrae expositiones, et nuper Severus noster in dialogo cui Gallo nomen imposuit. Et ut Graecos nominem et primum extremumque coniungam, Irenaeus et Apollinarius." Adde Hieron. Praef. in lib. XVIII. in Esaiam p. 478. tom. III. Opp. ed. Bened., et Catal. Scriptt. Eccles. cap. 18. in Papia., et inde Gennad. De Ecclesiae Dogmatt. cap. 55.

LIBRI VII DE ECSTASI.

Hieronymus De Scriptt. Eccles. cap. 53: „— specialiter autem adversum ecclesiam texuit volumina De Pudicitia, De Persecutione, De Ieiuniis, De Monogamia, *De Ecstasi libros sex, et septimum, quem adversus Apollonium composuit.*" Idem ibid. cap. 24: „Hunc (Melitonis, Sardensis episcopi) elegans et declamatorium ingenium *laudans* (MSS. Gemblac. et Sigeberg. pro *laudans — dicit* habent *cavillatur) Tertullianus in septem libris quos scripsit adversus ecclesiam pro Montano dicit* (*cavillatur dicens* habet MS. Guelpherbyt.) *eum a plerisque nostrorum prophetam putari.*" Idem ibid.

cap. 40: „*Tertullianus sex voluminibus adversus ecclesiam editis, quae scripsit περὶ Ἐκστάσεως, septimum proprie adversus Apollonium elaboravit, in quo omnia quae ille arguit conatur defendere.*" Ex his ut septimus proprie erat adversus Apollonium, ita priores sex recte collegisse videtur I. A. Fabricius fuisse scriptos adversus Soterem episcopum Romae, ex verbis Auct. Praedestinati Haer. 26: „Scripsit contra eos (Montanistas) librum sanctus Soter, Papa Urbis, et Apollonius, Ephesiorum antistes. *Contra quos scripsit Tertullianus, presbyter Carthaginiensis. Qui cum omnia bene et prime et incomparabiliter scripserit, in hoc solum se reprehensibilem fecit quod Montanum defendit, agens contra Soterem supradictum Urbis Papam.*" I. Pamelius hos libros Graeco sermone editos censuit. De ecstasi cf. Tertull. De An. cap. 45. cap. 11. cap. 21. cap. 9. Adv. Prax. cap. 15. Adv. Marc. V, 8.

LIBER ADVERSVS APELLEIACOS.

Tertullianus De Carne Chr. cap. 8: „Sed quoniam et isti Apelleiaci carnis ignominiam praetendunt maxime, quam volunt ab igneo illo praeside mali sollicitatis animabus adstructam, et idcirco indignam Christo, et idcirco de sideribus substantiam illi competisse, debeo illos de sua paratura repercutere. Angelum quendam inclytum nominant, qui mundum hunc instituerit et instituto eo paenitentiam admiscuerit. Et hoc suo loco tractavimus. *Nam est nobis adversus illos libellus, an qui spiritum et voluntatem et virtutem Christi habuerit ad ea opera, dignum aliquid paenitentia fecerit, cum angelum etiam de figura erraticae ovis interpretentur*" cett. Cf. Vincent. Lirin. Commonitor. cap. 24. Adde Adv. Omn. Haer. cap. 6. Tertull. De Anima cap. 23. De Praescript. Haeret. cap. 34. De Resurr. Carnis cap. 5.

LIBER DE CENSV ANIMAE, ADVERSVS HERMOGENEM.

Tertullianus De Anima cap. 1: „*De solo censu animae congressus Hermogeni, quatenus et istam ex materiae potius suggestu quam ex dei flatu constitisse praesumpsit,* nunc ad reliquas conversus quaestiones plurimum videbor cum philosophis dimicaturus." Ad quae verba cf. adnott. Rigaltii. Ibid. cap. 3: „*Una iam congressione decisa adversus Hermogenem,* ut praefati sumus, *quia animam ex dei flatu, non ex materia vindicamus,* muniti et illic divinae determinationis inobscurabili regula, Et flavit, inquit, deus

flatum vitae in faciem hominis, et factus est homo in animam vivam, utique ex dei flatu, de isto nihil amplius revolvendum. *Habet suum titulum, et suum haereticum.*" Cf. ibid. cap. 11. Ibid. cap. 22: „*Cetera animae naturalia iam a nobis audiit Hermogenes, cum ipsorum defensione et probatione, per quae dei potius quam materiae propinqua cognoscitur.*" Adde ibid. cap. 24: „Nos autem qui nihil deo adpendimus, hoc ipso animam longe infra deum expendimus, quod natam eam agnoscimus, ac per hoc dilutioris divinitatis et exilioris felicitatis, ut flatum, non ut spiritum, et si immortalem, ut hoc sit divinitatis, tamen passibilem, ut hoc sit nativitatis, ideoque et a primordio capacem exorbitationis et inde etiam oblivionis adfinem. *Satis de isto cum Hermogene.*", et paulo infra: „Multa item documenta, teste ipso Platone, divinationem animae probaverunt, *quae proposuimus iam Hermogeni.*"

LIBER DE FATO.

Fulgentius Planc. p. 562. Merc.: „Nam et *Tertullianus* in libro *quem de Fato scripsit*, ita ait: „Redde huic fratri primum problematis mancipatum." Tertull. De Anima cap. 20: „super haec si et alia quae praesunt potestates. Enimvero praesunt; secundum nos quidem deus dominus et diabolus aemulus, secundum communem autem opinionem providentiae fatum et necessitas, et fortunae arbitrii libertas. Nam haec et philosophi distinguunt, *et nos secundum fidem disserenda suo iam vovimus titulo.*" Hieronymus Catal. Scriptt. Eccles. cap. 58. tradit sub Minucii Felicis nomine librum de Fato, contra Mathematicos, extitisse, alioquin et ipsum hominem diserti, sed cum Minucii stilo non convenientem. Hunc Tertulliano fortasse potiori iure adscribendum censuit I. Pamelius.

LIBER DE CARNE ET ANIMA.

Titulus reperitur in tabula libro Agobardino praefixa.

LIBER DE TRINITATE.

Hieronymus Catal. Scriptt. Eccles. cap. 70: „Scripsit (Novatianus) — — et de Trinitate grande volumen, *quasi epitomen operis Tertulliani faciens*, quod plerique nescientes Cypriani existimant." Cf. Rufinus in Hieron. Opp. ed. Bened. tom. IV, p. 415. Novatianum

librum de Trinitate sub Tertulliani nomine extitit in codd. mss. I. Gangneii, qui illum primus edidit, inque Masburensi, quo Sig. Gelenius usus est, et in aliis. Cf. Praefat. p. XVII.

LIBER AD AMICVM PHILOSOPHVM DE NVPTIARVM ANGVSTIIS.

Hieronymus Epist. ad Eustochium de Custodia Virgin. p. 37. tom. IV. Opp. ed. Bened.: „Et in principio libelli praefatus sum me de angustiis nuptiarum aut nihil omnino aut pauca dicturum. Et nunc eadem admoneo, ut, si tibi placet scire quot molestiis virgo libera, quot uxor adstricta sit, *legas Tertullianum ad amicum philosophum*, et de virginitate alios libellos, et Beati Cypriani volumen" cett. Idem Adv. Iovin. I. p. 157. tom. IV. Opp. ed. Bened.: „Non est huius loci nuptiarum angustias describere et quasi in communibus locis rhetorico exultare sermone. Plenius super hac re contra Helvidium, et in eo libro quem ad Eustochium scripsi, arbitror absolutum. Certe *et Tertullianus, cum esset adhuc adolescens, lusit in hac materia.* Et praeceptor meus Gregorius Nazianzenus" cett. Quorum locorum ex priori qui alios et de Virginitate libros Tertulliano vindicandos censerent utique non defuerunt. Viderint quo iure, cum neque ipsa Hieronymi verba huiusmodi interpretationi satis respondeant, neque alia illorum usquam testimonia aut vestigia extent. Et recte interim statuisse nobis videtur I. Pamelius illis Hieronymi verbis significari libros Ad Uxorem, De Exhortatione Castitatis, De Virginibus Velandis, quorum de virginitate plurima materia est. Nec maiori iure Tertullianum et de Circumcisione, et de Mundis et Inmundis Animalibus, et de eo Quod deus iudex sit, peculiares libellos edidisse quidam collegerunt. Quod enim Adv. II, 27 „Iudicem quidem, inquit, et illum esse iam ostendimus in libello suo," horum verborum verior cum aliis interpretatio repetenda erat ex cap. 26 et 27. libri primi adversus Marcionem, per quem totum de deo optimo et tamen iusto disputaverat; certe de carmine pseudepigrapho illo De Resurrectione vel De Iudicio Domini quid conici, quod Allixius non sine probabilitate Verecundo episcopo, saeculi sexti scriptori, adiudicavit, et ratio et stilus eius carminis vetant. De libris de Circumcisione et de Animalibus Mundis et Inmundis coniectant ex verbis Hieronymi Epist. ad Damasum p. 563. tom. II. Opp. ed. Bened., ubi, quod ab eloquentissimis viris Tertulliano et Novatiano de circumcisione et de animalibus mundis et immundis iam plene disputatum sit, eisdem quaestionibus respondendo sese excusat. Atque

Novatiano quidem ab Hieronymo in Catal. Scriptt. Eccles. aliquis peculiaris de Circumcisione libellus adscribitur, sed de Tertulliani his libris cum certiora testimonia inveniantur nulla, rectius utique statuamus Hieronymum respicere locos Adv. Marc. II, 18. et Adv. Iud. cap. 3 et 8.

LIBER DE SPECTACVLIS. Graece.

Tertull. De Corona cap. 6: „Sic itaque et circa voluptates spectaculorum infamata conditio est ab eis qui natura quidem omnis dei sentiunt ex quibus spectacula instruuntur, scientia autem deficiunt illud quoque intellegere, omnia esse a diabolo mutata. *Sed et huic materiae propter suaviludios nostros Graeco quoque stilo satisfecimus.*"

LIBER DE BAPTISMO. Graece.

Tertull. De Baptismo cap. 15: „Sed circa haereticos sane quae custodiendum sit digne quis retractet. Ad nos enim editum est. Haeretici autem nullum habent consortium nostrae disciplinae, quos extraneos utique testatur ipsa ademptio communicationis. Non debeo in illis cognoscere quod mihi est praeceptum, quia non idem deus est nobis et illis, nec unus Christus, id est idem, ideoque nec baptismus unus, quia non idem: quem cum rite non habeant, sine dubio non habent, nec capit numerari quod non habetur; ita nec possunt accipere quia non habent. *Sed de isto plenius iam nobis in Graeco digestum est.*"

LIBER DE VIRGINIBVS VELANDIS. Graece.

Tertull. De Virgin. Veland. cap. 1: „Proprium iam negotium passus meae opinionis Latine quoque ostendam virgines nostras velari oportere ex quo transitum aetatis suae fecerint" cett.

I. Pamelium in Epistula dedicatoria ad Philippum II., Hispaniarum regem, Graeci cuiusdam Tertulliani exemplaris, quod esset in bibliotheca illius regis, mentionem fecisse iam in Praefatione tom. I. huius meae editionis commemoravi. Sed de hoc exemplari famam mendacem fuisse existimandum est, quandoquidem nihil postea de eo innotuit.

LIBRI SUPPOSITICII.

*ADVERSUS OMNES HAERESES.

In scripturae discrepantia scriptoris verbis subiecta

A significat codicem scriptum Leidensem.
B - editionem principem Beati Rhenani, quae prodiit Basileae a. MDXXI.
a - - Io. Gangneii, quae prodiit Parisiis a. MDXLV.
b - - Sigism. Gelenii, quae prodiit Basileae a. MDL.
c - - Iac. Pamelii, quae prodiit Antverpiae a. MDLXXIX.
d - - Nicol. Rigaltii, quae prodiit Parisiis a. MDCXXXIV.

[1]Quorum haereticorum, ut plura praeteream, pauca perstringam. Taceo enim Iudaismi haereticos, Dositheum, inquam, Samaritanum, qui primus ausus est prophetas quasi non in spiritu sancto locutos repudiare, taceo Sadducaeos, qui ex huius erroris radice surgentes ausi sunt ad hanc haeresim etiam resurrectionem Cap. I.

* ADVERSVS OMNES HAERESES *inscriptio est in A., in Laurentianis duobus apud Bandinium, Catal. Bibl. Mediceo-Laurentianae tom. I, p.* 764., *et tom. III, p.* 318., *in Magliabechiano n.* 528., *in Vaticano apud Pamelium. In editione princ. legitur* Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI ADVERSVS OMNEIS HAERESES, SEV POTIVS DE HAERESIBVS LIBER., *quorum titulorum alter petitus videtur ex codice Hirsaugiensi, siquidem in codice Paterniacensi, hodie Seletstadiensi, hic libellus inscriptione caret, alter ab ipso Rhenano, illum quidem reprobante, insuper additus. Trithemius citat* CONTRA OMNES HAERESES., *et in codice Laurentiano plut.* 26. *cod.* 13. *ap. Bandin. tom. I, p.* 764., *et in Magliabechiano n.* 527. *inscriptio est* ADVERSVS OMNES HAERETICOS. *In abc. hic libellus non est inscriptus, annexus libro Tertulliani* DE PRAESCRIPTIONE HAERETICORVM. *Rigaltius denuo separavit, inscriptionem vero suppressit.*

Cap. I. 1. Duorum *liber Paterniacensis seu Seletstadiensis. Nec aliter Io. Trithemius De Scriptt. Eccles. cap.* 29., *ubi prima huius libelli verba attulit.*

carnis negare, praetermitto Pharisaeos, qui [2]additamenta quaedam [3]legis [4]adstruendo a Iudaeis divisi sunt, unde etiam hoc accipere ipsum quod habent nomen digni fuerunt, cum his etiam Herodianos, qui Christum Herodem esse dixerunt: ad eos me converto qui ex evangelio haeretici esse voluerunt. Ex quibus est primus omnium Simon Magus, qui in Actis Apostolorum condignam meruit ab apostolo Petro iustamque sententiam. Hic ausus est summam se dicere virtutem, id est summum deum, mundum autem ab angelis suis institutum, [5]ad daemonem se errantem, qui esset [6]sapientia, [7]descendisse quaerendum, apud Iudaeos se in phantasmate [8]dei non passum, sed esse quasi passum. Post hunc Menander discipulus ipsius, similiter magus, eadem dicens quae Simon [9]aeque quicquid se Simon dixerat, hoc se Menander esse dicebat, negans habere posse quemquam salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset. Secutus est post haec et Saturninus, et hic similiter dicens [10]innascibilem Virtutem, id est deum, in summis [11]et illis infinitis partibus et in superioribus manere, longe autem [12]distantes ab hoc angelos [13]inferiorem mundum fecisse, et quia splendor quidam luminis [14]desursum in inferioribus [15]refulsisset, ad similitudinem [16]illius luminis [17]angelos hominem instituere curasse: hunc super terram iacuisse reptantem; cuius lumen illud et virtutem [18]illam superiorem propter misericordiam scintillam salvam esse, [19]ceteri hominis perire: Christum in [20]substantia corporis non fuisse, et phantasmate tantum quasi passum fuisse: resurrectionem carnis nullo modo futuram esse. Postea Basilides haereticus erupit. Hic esse [21]dicit summum deum nomine [22]Abraxan, [23]quo mentem creatam, quam Graece [24]νοῦν appellat; inde verbum; ex illo [25]providentiam, virtutem et sapientiam, ex ipsis inde principatus et potestates et angelos factos, deinde infinitas angelorum editiones et probolas, ab istis angelis [26]trecentos sexaginta quinque caelos in-

2. adimendo *A*. 3. legi *cd*. 4. adstruenda *A*. 5. ad daemonem se errantem qui esset *ego*. a daemone se errante qui esset (etiam *A*.) *A. Hirsaugiensis* libr. a (ac *B*.) daemone se oberrante qui esset *Babcd*. ad oves aberrantes se qui esset *Nic. Rigaltius*. ad daemonem secum errantem qui esset *Fr. Iunius*. ad Ennoeam se ovem errantem, quae esset *Desid. Heraldus ad Arnob. Adv. Nati. p.* 90. ad Ennoeam se aberrantem, quae esset *Semler*. 6. sapientiam descendisse quaerendam *c*. 7. discendisse *B*. 8. dei passum . post hunc Menander *A*. 9. aeque quicquid *A* ipse, quicquid *reliqui*. 10. innoscibilem *Fr. Iunius*. 11. illis et *Fr. Iunius*. 12. distantur et ab hoc *B*. 13. inferiorem *d., ex coniectura Fulvii Ursini*. inferiores *reliqui*. 14. defusum *A*. 15. refulsisse *A*. 16. illam superiorem propter illius *c*. 17. angelos hominem instituere curasse *ego, cum Fulvio Ursino et Ios. Scaliger*. angelos hominem instituere, angelos curasse *libri omnes*. 18. illam superiorem propter *om. d*. 19. ceteram *AB*. ceterum *Semler*. 20. substantiam *A*. 21. dicat *A*. 22. abraxen *A*. Abraxaen *B*. 23 ex quo *cd*. 24. nunc *A*. 25. providentiam, ex providentia *d., lac. Pamelius*. providentia, ex providentia *c*. providentia *b*. 26. CCCLXV caelos *A*.

stitutos, et mundum in [27]honore [28]Abraxae, cuius nomen hunc in se habeat numerum computatum. In ultimis quidem angelis, et qui hunc fecerunt mundum, novissimum ponit Iudaeorum deum, id est deum legis et prophetarum, quem deum negat, sed angelum dicit: huic sortito obtigisse semen Abrahae, atque ideo hunc de terra [29]Aegypto filios Israël in [30]terram Chanaan transtulisse: hunc turbulentiorem prae ceteris angelis, atque ideo et seditiones frequenter et bella concutere, sed et humanum sanguinem fundere: Christum autem non ab hoc, qui fecerit mundum, sed ab illo Abraxa missum, venisse in [31]phantasmate, sine substantia carnis fuisse; [32]hunc passum [33]apud Iudaeos non [34]esse, sed vice ipsius Simonem crucifixum esse; unde nec in eum credendum esse qui sit crucifixus, ne quis confiteatur in Simonem credidisse. Martyria negat esse facienda. Carnis resurrectionem graviter impugnat, negans salutem corporibus repromissam. [35]Alter haereticus Nicolaus emersit. Hic de septem diaconis, qui in Actis Apostolorum allecti sunt, fuit. Hic dicit tenebras in [36]concupiscentia luminis et quidem foeda et obscoena [37]fuisse; ex hac permixtione pudor est dicere quae foetida [38]et immunda. Sunt et cetera obscoena. [39]Aeones enim refert [40]quosdam turpitudinis natos, et [41]complexus et permixtiones exsecrabiles obscoenasque conjunctas, et quaedam ex ipsis adhuc turpiora. Natos praeterea daemones [42]et deos et spiritus septem, et alia [43]satis sacrilega pariter et foeda, quae referre erubescimus, [44]et iam praeterimus. Satis est nobis, quod totam istam haeresim Nicolaitarum Apocalypsis domini gravissima sententiae auctoritate damnavit dicendo, Quia hoc tenes, odisti doctrinam [45]Nicolaitarum, quam et ego odi. Apoc. II, 6. 15.

Accesserunt his haeretici etiam illi qui Ophitae nuncupantur. Cap. II. iam serpentem magnificant in tantum, ut illum etiam ipsi Christo praeferant. [1]Ipse enim, inquiunt, scientiae nobis boni et mali orinem dedit. Huius animadvertens potentiam et maiestatem Moyses, inquiunt, aereum posuit serpentem, et quicunque ipsum adspexeunt, sanitatem consecuti sunt. [2]Ipse, aiunt praeterea, Christus in vangelio suo imitatur serpentis ipsius sacram potestatem [3]dicendo,

7. honorem *Fr. Iunius. Probo.* 28. Abraxat *AB.* 29. Aegypto *a.* ex Aegypto *AB.* egypti *bcd.* 30. terra *ABa.* 31. phantasma *A.* 32. hunc passum *om. A.* 33. Iudaeis *Acd. liber Vaticanus.* 34. ex se, sed *A.* 35. Aliter *Fr. Iunius.* 36. oncupiscentiam luminis, sed *AB.* 37. *Verba* fuisse — — et cetera obscoena m. *A.* 38. et immunda sunt., *verbis* et cetera obscoena *deletis, d.* et immunda nt. Sunt et cetera obscoena. *Leopoldus.* 39. Aeones *Nic. Rigaltius.* Homines *d.* mnes *reliqui.* Communes *Latinius.* 40. quosdam turpitudinis natos *ABabcd.* nasdam turpitudinis notas *Semlerus et Leopoldus.* 41. complexos *A.* 42. et n. *bc.* 43. satis inducit *Fr. Iunius.* 44. etiam *AB.* 45. Nicholaitarum *A.*

Cap. II. 1. Ipsi *A.* 2. Ipsi *AB.* 3. docendo *B.*

Io. III, 14. Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. Ipsum introducunt ad benedicenda [4]eucharistia sua. Sed tota istius erroris et [5]scena et doctrina inde fluxit. Dicunt enim de illo summo primario Aeone complures alios Aeones existisse [6]inferiores, omnibus tamen istis Aeonem antestare cuius sit nomen Ialdabaoth. Hunc autem conceptum esse ex altero Aeone [7]Aeonibus inferioribus permixto, [8]seque postea, cum in superiora voluisset [9]eniti, gravitate materiae permixta sibi non potuisse ad [10]superiora pervenire, in medietate relictum extendisse se totum, [10b]effecisse sic caelum. [11]Ialdabaoth tamen inferius descendisse et fecisse sibi filios septem: quem occlusisse superiora [12]dilatatione, ut, quia angeli quae superiora essent [13]scire non possent, ipsum solum deum putarent. Virtutes igitur illas et angelos inferiores hominem fecisse, et quia ab [14]infirmioribus et mediocribus virtutibus institutus esset, quasi vermem iacuisse reptantem; illum vero Aeonem, ex quo Ialdabaoth [15]processisset, invidia commotum scintillam quandam iacenti homini immisisse, qua excitatus per prudentiam saperet et intellegere posset superiora. Sic rursum Ialdabaoth [16]istum in indignationem conversum ex semetipso edidisse virtutem et similitudinem serpentis, et hanc [17]fuisse virtutem in paradiso, id est istum fuisse serpentem cui Eva quasi filio dei crediderat. Decerpsit, inquiunt, de fructu arboris, atque ideo generi humano scientiam bonorum et malorum contribuit. Christum autem non in substantia carnis fuisse; salutem carnis sperandam omnino non esse. Nec non etiam erupit alia quoque haeresis, quae dicitur [18]Cainaeorum. Et ipsi enim magnificant [19]Cain, quasi ex [20]quadam potenti virtute conceptum, quae operata [21]sit in ipso. Nam Abel ex inferiore virtute conceptum procreatum, et ideo inferiorem repertum. Hi qui [22]hoc adserunt, etiam Iudam proditorem defendunt, admirabilem illum et magnum esse memorantes propter utilitates quas humano generi contulisse iactatur. Quidam enim ipsorum gratiarum actionem Iudae propter hanc causam reddendam putant. Animadvertens enim, inquiunt, Iudas, quod Christus vellet [23]veritatem subvertere, tradidit illum, ne subverti veritas posset. Et ait

4. eucharistia *ABabd. liber Divionensis, teste Rigaltio.* eucharistica *c.* 5. scoena *B. Voculam* et *ante* scena *non agnoscit A.* 6. inferiore omnibus tum istis secondum cuius *A.* 7. a quibus insertoribus permistos (permixtus *B.*) *AB.* 8. quae *B.* 9. empta gravitatem *A.* 10. superiora *Acd. Vaticanus.* superna *reliqui.* 10 b. et fecisse *Latinius.* 11. ialdabothum inferius *A.* 12. dilatione *Bab.* 13. scrutine *A.* 14. infirmibus *A.* 15. sedere in iudicio commotum *A.* 16. istum redignationem conversus *A.* 17. virtutem fuisse *A.* 18. Chaldaeorum *AB.* 19. chain *A.* 20. quodam potentis *A.* 21. sit imponam Abel *A.* 22. hoc ass. *A.* 23. virtutem *A.*

sic contra disputant et dicunt. Quia potestates [24]huius mundi [25]nolebant pati Christum, ne humano generi per mortem [26]ipsius salus pararetur, saluti consulens generis humani tradidit Christum, ut salus, quae impediebatur per virtutes quae obsistebant ne pateretur Christus, impediri omnino non posset, et ideo per passionem Christi non posset salus humani generis [27]retardari. Sed et illa haeresis processit quae dicitur [28]Sethoitarum. Huius perversitatis doctrina [29b]haec est: Duos homines ab angelis constitutos, Cain et Abel, propter [29]hos magnas inter angelos contentiones et discordias extitisse; ob hanc causam illam virtutem quae super omnes virtutes esset, quam matrem pronuntiant, dum Abel interfectum dicerent, [30]voluisse concipi et nasci hunc Seth loco Abelis, ut evacuarentur angeli illi qui duos priores illos homines condidissent, dum hoc semen mundum [31]oritur et nascitur. Permixtiones enim dicunt angelorum et hominum iniquas fuisse, ob quam causam illam virtutem, quam, sicut diximus, pronuntiant matrem, ad vindictam etiam cataclysmum inducere, ut et illud permixtionis semen tolleretur et hoc solum semen, quod esset purum, integrum custodiretur. Sed enim illos, [32]qui seminis illos prioris institutissent, occulte et latenter et [33]ignorante illa matre virtute cum illis octo animabus in arcam misisse, etiam semen [34]Cham, [35]quo semen malitiae non periret, sed cum ceteris conservatum et post cataclysmum terris [36]redditum exemplo ceterorum excresceret et effunderetur et totum orbem et impleret et occuparet. De Christo autem sic sentiunt, ut [37]dicant illum tantummodo [38]Seth [39]et pro ipso Seth ipsum fuisse.

Carpocrates praeterea hanc [1]tulit sectam: Unam [2]esse dicit virtutem, in superioribus principalem, ex hac prolatos angelos atque virtutes, quos distantes longe a superioribus [3]virtutibus mundum istum in inferioribus partibus [4]condidisse: Christum non ex virgine Maria natum, sed ex semine Ioseph [5]hominem tantummodo genitum, sane prae ceteris iustitiae [6]cultu, vitae integritate melio- Cap. III.

24. huius *Acd. Vaticanus.* hac *reliqui.* 25. volebant *A.* 26. ipse salus pareret *A.* 27. tractari sed illa *A.* 28. Sethitarum *Fr. luniss.* sed tortarum *A.* 28 b. hoc *A.* 29. hoc *A.* 30. voluisset *B.* 31. moritur et *Bd.* morte et *A.* 32. qui seminis illos prioris *abcd.* quo (quos *in marg.*) seminis illos priores *B.* quos mines illos priores *A.* quo seminio illos priores *Fr. luniss.* 33. ignorante illam matrem virtutem octo animabus *A.* 34. Cham *Bd.* Chain *A.* Cain *B. in marg., et reliqui.* 35. id est semen *A.* 36. reddito exemplo eterorum excrescere *A.* 37. illum dicant *A.* 38. sed *AB.* 39. et pro ipso Seth ipsum *abcd. liber Gorziensis.* et pro ipso sed ipsum *B.* sed per ipsum sedet ipsum *A.*

Cap. III. 1. *Malim* coluit. 2. dicit esse *A.* 3. virtutibus *abcd. liber Gorziensis.* virtutum *AB.* 4. contumeliis Christum *A.* 5. homine *A., et B. in marg.* 6. cultu, vitae integritate *abcd., B. in marg., et liber Gorziensis.* cultu et vitae integritate *Leopoldus.* cultu integritate *AB.*

rem; hunc apud Iudaeos passum, solam animam ipsius [7]in caelo [8]receptam, eo quod et [9]firmior et robustior [10]ceteris fuerit; ex quo [11]colligeret, [12]retentata animarum [13]sola salute, [14]nullas corporis resurrectiones. Post hunc [15]Cerinthus haereticus erupit, similia docens. Nam et ipse mundum institutum esse ab illis dicit; Christum ex semine Ioseph natum proponit, hominem illum tantummodo sine divinitate contendens, ipsam quoque legem ab angelis datam perhibens, Iudaeorum deum non dominum, sed angelum promens. Huius successor [16]Ebion fuit, [17]Cerintho non in omni parte consentiens, quod [18]a deo dicat mundum, non ab angelis factum, et quia scriptum sit, Nemo discipulus super magistrum, nec servus super dominum, legem [19]etiam proponit, scilicet ad excludendum evangelium et vindicandum Iudaismum.

Matth. X, 24. Luc. VI, 40 Io. XIII, 16.

Cap. IV. Valentinus autem haereticus [1]multas [2]introduxit fabulas. Has ego [3]circumcidens breviter expediam. Introducit enim [4]Pleroma et Aeones triginta; exponit autem hos per syzygias, id est coniugationes quasdam. Nam dicit in primis esse Bython et Silentium, ex his [5]processisse Mentem et Veritatem, ex quibus erupisse Verbum et Vitam, de quibus rursum creatum Hominem et Ecclesiam. Sed enim ex [6]his quoque processisse duodecim Aeonas; de Sermone autem et Vita Aeonas alios decem: [7]hanc esse Aeonum triacontada, quae [8]fit in Pleromate ex [9]ogdoade et decade ac duodecade. Tricesimum autem Aeonem Bython illum videre voluisse et ad videndum illum ausum esse in superiora [10]conscendere, et quoniam ad magnitudinem ipsius [11]videndam capax non fuit, in [12]defectione fuisse et paene dissolutum esse, nisi [13]qui missus ad constabiliendum illum, ille quem [14]appellat Horon, confirmasset illum dicto [15]Iao pronuntiato. [14b]Istum autem Aeonem in defectionem factum [15]Achamoth dicit in passionibus desiderii quibusdam fuisse et ex passionibus materias edidisse. [16]Expavit enim, inquit, et extimuit et

7. in *om. d.* 8. rectam *A.* 9. infirmior *A.* 10. ex ceteris *ABa.* 11. colligere *A.* colligere est *Fr. Iunius.* 12. retentata *ego.* retenta *Latinius, prob. Bersd. Herald. ad Arnob. Adv. Natt. p.* 91. tentatam *A.* tentata *reliqui.* 13. solam salutem *A.* 14. multas *AB.* 15. Corinthus *AB.* 16. Hebion *cd.* 17. Corintho *AB.* 18. ab eo *A.* 19. esse proponit *AB.*

Cap. IV. 1. multa *A.* 2. introducit *d.* 3. circumcidens *A., et B. in marg.* circumdicens *B.* circumducens *reliqui, et Barth. Adverss. XIII,* 16. *p.* 740. circumducere *Latinius.* 4. pleromata aeonis *A.* pleromate aeones *B.* 5. processisse Mentem *P. Ciacconius. Probavit etiam Fr. Iunius.* processisse semen Mentem *libri omnes.* 6. his *Acd. Vaticanus.* eis *reliqui.* 7. hanc *cd.* haec *reliqui.* 8. fit *Acd. Vaticanus.* sit *B (in marg.) ab.* sint *B.* fiat *Fr. Iunius.* 9. octoade *ABcd.* 10. pleromatis conscendere *cd.* 11. videndum *A.* 12. dilectione *A.* 13. qui missus *Latinius.* quia missus *B (in marg.) cd.* quia misis *A.* quia misisset *reliqui.* qui amissus *Fr. Iunius.* 14. appellant *cd.* 14b. Istum — — factum *indicat Ios. Scaliger.* 15. Achamote *Bab.* athamote *A.* 16. expandit *A.*

[17]contristatus est, et ex his passionibus concepit et edidit. Hinc fecit caelum et terram et mare et omnia quaecunque sunt in eis, ob quam causam omnia infirma esse et fragilia et caduca et mortalia, quaecunque sunt ab ipso facta, quoniam quidem ipse fuerit de [18]defectione conceptus atque prolatus; hunc tamen instituisse istum mundum ex his materiis quas [19]Achamoth vel pavendo vel timendo vel contristando vel [20]sudando praestiterat. Nam ex pavore, inquit, tenebrae factae sunt, ex [21]timore et ignorantia spiritus nequitiae et malignitatis, ex tristitia et lacrimis humida fontium, fluminum materia marisque. Christum autem missum ab illo propatore, [22]qui est Bythos. Hunc autem in [23]substantia corporis nostri non fuisse, sed [24]spiritale nescio quod corpus de caelo deferentem, quasi [25]aquam per fistulam, sic per Mariam virginem transmeasse, nihil inde vel accipientem vel mutuantem. Resurrectionem huius carnis negat, [26]sed alterius legis et prophetarum quaedam probat, quaedam improbat, id est omnia improbat, dum quaedam reprobat. Evangelium habet etiam suum praeter [27]haec nostra. Post hunc extiterunt [28]Ptolemaeus et Secundus haeretici, qui cum Valentino per omnia consentiunt, in illo solo differunt. Nam cum Valentinus [29]Aeonas tantum triginta finxisset, isti addiderunt alios complures; quatuor enim primum, deinde alios [30]quatuor adgregaverunt. Et quod dicit Valentinus Aeonem [31]tricesimum excessisse de Pleromate, ut in defectionem, negant isti. Non enim ex illa triacontade fuisse hunc qui fuerit in defectionem propter desiderium videndi propatoris. Extitit praeterea Heracleon alter haereticus, qui cum Valentino paria sentit, sed novitate quadam pronuntiationis vult videri alia sentire. Introducit enim [32]in primis illud fuisse [33]quod pronuntiat, et deinde ex [34]illa monade duo, ac deinde reliquos Aeonas. [35]Deinde introducit totum Valentinum.

Non defuerunt post hos Marcus [1]quidam et Colarbasus, novam haeresim ex Graecorum alphabeto componentes. Negant enim veritatem sine istis posse litteris inveniri, immo totam plenitudinem et perfectionem veritatis in istis litteris esse dispositam. Propter hanc Cap. V.

17. contristata *cd.* 18. de defectione (*aut* desperatione) *ego.* deceptatione *AB.* de aporiatione *reliqui, ex Irenaeo.* de temptatione *Ios. Scaliger.* 19. Achamote *Bab.* athamote *A.* 20. suadendo *AB.* 21. timore ignorantiam *A.* 22. qui est Bythos *abcd.* qui est bython *A.* qui est bythion *B.* quem bython *B. in marg.* 23. substantiam *A.* 24. spiritalem *A.* 25. aqua *B.* 26. sed alterius legis *ego.* Sed alterius, legis *Fr. Iunius.* sed non alterius. Legis *Latinius.* sed alterius. Legis *libri omnes.* 27. haec *om. A.* 28. ptholomaeus *A.* 29. aeones *b.* 30. quatuor *cd., ex Irenaeo et Philastro.* octo *ABab.* 31. triginta (*A*)*B.* 32. illud in primis *A.* 33. quod dominum pronuntiat *I. M. Routh, ex Philastro.* quod pronuntiat ex ipso monadem et deinde *Iac. Pamelius.* 34. illo *A.* 35. deni *A.*

Cap. V. 1. quidem *A.*

enim causam Christum dixisse, Ego sum *A* et *Ω*. Denique Iesum Christum descendisse, id est columbam in Iesum venisse; quae Graeco nomine cum *περιστερὰ* pronuntietur, [2]habere [3]secum numerum DCCCI. Percurrunt isti [4]*Ω*, *Ψ*, *X*, *Φ*, *Y*, *T*, totum usque ad [5]*A*, *B*, et computant ogdoadas et decadas. [6]Ita afferre illorum omnes vanitates [7]et ineptum sit et otiosum. Quod tamen non tantum iam vanum, sed etiam periculosum sit, alterum deum fingunt praeter creatorem, Christum in substantia [8]negant carnis fuisse, negant carnis resurrectionem futuram.

Cap. VI. Accedit his Cerdon quidam. Hic introducit initia duo, id est duos deos, unum bonum et alterum saevum, bonum superiorem, saevum hunc mundi creatorem. Hic prophetias et legem repudiat, deo creatori renuntiat, superioris dei filium Christum venisse tractat, hunc in substantia carnis negat, in phantasmate solo fuisse pronuntiat, nec omnino passum, sed quasi passum, nec ex virgine natum, sed omnino nec natum. Resurrectionem animae tantummodo probat, corporis negat. Solum evangelium Lucae, nec tamen totum recipit. [1]Apostoli Pauli neque omnes neque totas epistolas sumit. Acta Apostolorum et Apocalypsim quasi falsa reicit. Post hunc discipulus ipsius emersit Marcion quidam nomine, Ponticus genere, episcopi filius, propter stuprum cuiusdam virginis ab ecclesiae communicatione abiectus. Hic ex occasione qua dictum sit,
Matth. VII, 17. Omnis arbor bona bonos fructus facit, mala autem malos, haeresim Cerdonis approbare conatus est, [2]*ut* eadem diceret quae ille superior haereticus ante dixerat. Extitit post hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis sectator atque discipulus, et hic per eadem vadens blasphemiae genera eadem docet quae Marcion et Cerdon docuerant. Post [3]hos subsequitur Apelles, discipulus Marcionis, qui posteaquam in carnem suam lapsus est, a Marcione segregatus est. Hic introducit unum deum [4]infinitis superioribus partibus. Hunc potestates multas angelosque fecisse; [5]praeterea et aliam virtutem, quam [6]dici dominum dicit, sed angelum [7]ponit. [8]Hoc vult videri mundum institutum ad imitationem mundi superioris; cui [9]mundo permiscuisse paenitentiam, quia non illum tam perfecte

2. habere *ABabc*. habeat *d*. 3. secum *ego*. secum hunc *Ios. Scaliger*. secundum *libri omnes*. 4. u t x q ut *A*. 5. alphabeta *AB*. Alpha Beta *abcd*. 6. ita ut afferre *cd*. 7. et ineptum *A*., *Fr. Iunius*. ut ineptum *Bab*. ineptum *cd*. 8. negant *om. A*.

Cap. VI. 1. epistolas Pauli apostoli *A*. 2. ut eadem diceret *ego*. eadem diceret *A*. eadem dicere *Babcd*. eadem dicens (*aut* eademque dicere) *Fr. Iunius*. 3. hunc *A*. 4. infiniti *Fr. Iunius*. in infinitis *I. M. Routh*. 5. praeterea *Fr. Iunius et Ios. Scaliger*. propterea *libri omnes*. 6. dici dominum dicit *Ios. Scaliger*. dicit dominum dici *Fr. Iunius*. dicit, dominum dicit *libri omnes*. 7. poneret *A*. 8. Hinc (*vel* Ab hoc) *Fr. Iunius*. 9. mundo *B* (*in marg.*) *abcd*. mundi *AB*.

fecisset quam ille superior mundus institutus fuisset. Legem et prophetas repudiat. Christum neque in phantasmate dicit fuisse, sicut Marcion, neque in substantia veri corporis, ut evangelium docet, sed [10]ideo [11]quod e superioribus partibus [12]descenderet, ipse descensu sideream sibi carnem et aëream contexuisse: hunc in [13]resurrectione singulis quibusque elementis quae in [14]descensu suo mutuata fuissent in ascensu reddidisse, et sic dispersis quibusque corporis sui partibus in [15]caelo spiritum tantum reddidisse. Hic carnis resurrectionem negat. Solo utitur [16]et apostolo, sed Marcionis, id est non toto. Animarum solarum dicit salutem. Habet praeterea privatas, sed extraordinarias [17]lectiones suas, quas [18]appellat phaneroseis, Philumenes cuiusdam puellae, [19]quam quasi [20]prophetissam sequitur. Habet praeterea suos libros, quos inscripsit Syllogismorum, in quibus probare vult quod omnia [21]quaecunque Moyses de deo scripserit vera non sint, sed falsa sint.

His haereticis omnibus accedit [1]Tatianus quidam alter haereticus. Hic Iustini Martyris discipulus fuit; post hunc [2]diversa sentire coepit. Totus enim secundum Valentinum [3]sapit, adiciens illud, [4]Adam nec salutem consequi posse, quasi non, si rami salvi [5]fiunt, et radix salva sit. Accesserunt alii haeretici, qui dicuntur Secundum Phrygas, sed horum non una doctrina est. Sunt enim qui [6]Kata [7]Proclum [8]dicuntur, [9]sunt alii qui [10]Secundum Aeschinem pronuntiantur. Hi habent aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam non communem, sed peculiarem et suam: et communem quidem illam, qua in apostolis [11]quidem dicant spiritum sanctum fuisse, paracletum non fuisse, et qua dicant paracletum plura in Montano dixisse quam Christum in evangelium protulisse, nec tantum plura, sed etiam meliora atque maiora. [12]Privatam autem blasphemiam illi qui sunt Kata Aeschinem hanc habent qua adiciunt etiam hoc, [13]uti dicant Christum ipsum esse filium et patrem. Cap. VII.

Est praeterea his omnibus etiam Blastus accedens, qui latenter Iudaismum vult introducere. Pascha enim dicit non aliter custo- Cap. VIII.

10. ideo *ego*. in eo *ABabc.*, *Fr. Iunius*. eo *d*. 11. quo *B*. 12. descenderet ipse, descensu *Fr. Iunius*. 13. resurrectionem *A*. 14. decessu suo mutatus fuisse *A*. 15. caelum *A*. 16. et *om. A*. 17. lcões *A*. 18. appellant *B*. 19. quamquam si *AB*. 20. prophetismam sic habet praeterea *A*. 21. quae Moyses *A*.

Cap. VII. 1. taccanus quidem *A*. 2. diversa *d.*, *Latinius*, *Iac. Pamelius*. divisa *ABabc*. 3. capit *AB*. 4. Adam *abcd.*, *ex Irenaeo*. quod iam *B*. quodam *A*. *Vaticanus*. 5. fiant *d*. 6. tanta *A*. 7. Procolum *Vaticanus*. 8. dicuntur *Acd*. *Vaticanus*. dicantur *reliqui*. 9. sunt alii qui *ego*. sunt aliqui qui *A*. sunt qui *reliqui*, *praeter B.*, *in quo verba* sunt — pronuntiantur *non comparent*. 10. secundum Aeschinem pronuntiantur (pronuntientur *ab.*) *Aabcd*. 11. quidem *ABcd*. *Vaticanus*. quidam *ab*. 12. Privatam autem *Acd*. *Vaticanus*. Privam autem *Ios. Scaliger*. Privatam *reliqui*. 13. ut *d*.

diendum esse, nisi secundum legem Moysi XIIII. mensis. Quis autem nesciat [1]quoniam evangelica gratia evacuatur, si ad legem Christum [2]redigit? Accedit his [3]Theodotus haereticus Byzantius, qui posteaquam [4]Christi pro nomine [5]adprehensus negavit, in Christum blasphemare non destitit. Doctrinam enim introduxit qua Christum hominem tantummodo diceret, deum autem illum negaret, ex spiritu quidem sancto natum ex virgine, sed hominem solitarium atque [6]nudum, [7]nulla alia prae ceteris nisi sola iustitiae auctoritate. Alter post hunc [8]Theodotus haereticus erupit, qui et ipse introduxit alteram sectam et ipsum hominem Christum tantummodo dicit ex spiritu sancto [9]et virgine Maria conceptum pariter et natum, sed hunc inferiorem esse quam Melchisedech, eo quod dictum
Hebr. V, 6. VI, 20. VII, 17. sit de Christo: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. [10]Nam illum Melchisedech [11]praecipuae gratiae caelestem esse virtutem, eo quod agat Christus pro hominibus deprecator et advocatus ipsorum factus; Melchisedech facere pro caelestibus angelis atque virtutibus. Nam esse illum usque adeo Christo meliorem, ut [12]ἀπάτωρ sit, ἀμήτωρ sit, ἀγενεαλογητὸς sit, cuius neque initium neque finis comprehensus sit aut comprehendi possit. Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam haeresim introduxit, quam [13]Victorinus corroborare curavit. Hic deum patrem omnipotentem Iesum Christum esse dicit, hunc crucifixum passumque contendit [14]et mortuum, praeterea se ipsum sibi sedere ad dexteram suam cum profana et sacrilega temeritate proponit.

Cap. VIII. 1. quomodo *A.*, *pro more.* 2. redditur *A.* 3. theodocus *A.* *Vaticanus.* 4. Christi *abcd.* *Paterniacensis, Gorziensis, Vaticanus.* Christum *AB.* *Hirsaugiensis.* 5. adprehensus *ABab.* *Paterniacensis, Gorziensis, Hirsaugiensis.* comprehensus *cd.*, *ex Vaticano.* 6. mundum *A.* 7. nulla alia *cd.*, *ex Vaticano.* nullo alio *reliqui.* 8. theodocus *A.* *Vaticanus.* 9. et *ego.* ex *libri omnes.* 10. Nam illum Melchisedech *om. A.* 11. praecipua gratia *A.* praecipua et Graecis *B.* praecipuam et egregiam *B. in marg.* 12. apator sit, ametor sit, agenealegitos (agenealogetus *d.*) *ABabcd.* 13. *Repone* Victor. 14. et *om. ABabc.* — *Subscriptio in B. est* Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE HAERESIBVS LIBRI FINIS.

[1]EX LIBRIS TERTULLIANI

DE EXECRANDIS GENTIUM DIIS.

Tantum caecitatis invasit genus Romanum, ut inimicum suum Dominum vocent et ablatorem bonorum adeo datorem sibi esse praedicent, atque illi gratias agant; vocant ergo illos nominibus humanis, non propriis; nesciunt enim eorum nomina; quia sint daemones intelligunt, sed historias veterum Regum legunt, quorum actum cum videant fuisse mortalem, deifico honorificant eos nomine. Iovem quem vocant quemque putant summum Deum, quando natus est, a constitutione mundi erant ad illum tempus anni ferme tria

1. Hoc fragmentum, cuius apographum debeo humanitati V. Cl. I. Geel, bibliothecae Leidensis praefecti, ab Ios. Maria Suaresio ex bibliotheca Vaticana erutum prodiit Romae anno MDCXXX. Cui editor haec praefatus est: „Candido Lectori Iosephus Maria Suaresius Avenionensis Salutem. Candide Lector. Patet mihi facilis aditus ad bibliothecam Vaticanam, benignitate Cardinalis Amplissimi Francisci Barberini bibliothecarii atque Maecenatis mei, qui vere bibliotheca vivens vocari posset, et benevolentia Felicis Contelorii custodis, viri scientiis omnibus instructi. Illic ego dum singula lustro, incidi peropportune in pervetustum codicem e membrana, perscriptum litteris Longobardicis, qui praefert aetatem sexcentorum aut septingentorum annorum, cumque Bedae Chronicon, et alia quae continebat, percurrissem, in calce inveni fragmentum librorum Tertulliani de execrandis gentium divis, cuius ultimi versus fuerant erasi, et quod in Iovis elevanda divinitate solum insumitur. Id ego cum semel iterumque perlegissem, ac deinde contulissem, assentimus (*sic*) cum his quae de Iove scribit idem Tertullianus in libris adversus Nationes et in Apologetico; diversum penitus reperi stilum, tamen purum putum Tertullianeum et ego agnovi et amici, quibus ostendi, omnes consenserunt. Hoc igitur, quamvis fragmentum, diutius latere nolui et nunc in commune et in publicum emitto auspiciis Urbani Pont. Max., quo in Cathedra Petri sedente non Musae tantum politioresque litterae ac disciplinae, poetis et historicis passim exundantibus et exsudantibus quasi reddita iuventute revirescunt, verum etiam sanctorum Patrum operibus undique prodeuntibus in lucem orthodoxa religio ubique terrarum caput attollit et reflorescit. Deum precor ut ipsum et illustrissimum Cardinalem Franciscum Barberinum Atlantis tanti Herculem ad Ecclesiae suae decus diutissime sospitem esse velit. Tu, lector, apprecare, et hoc meo munusculo gratus utere, fruere." Cuius fragmenti stilum quo iure aut nomine statim „purum putum Tertullianeum" agnoscere potuerit Suaresius cum suis amicis, ego non facile assequor. Multum enim a vigore stili Tertullianei abhorret. Qua de causa hoc ἀποσπασμάτιον declamatori potius alicui Tertulliani scriptorum non plane ignaro quam ipsi tribuerim

millia. Hic in Graecia nascitur de Saturno et Ope, et ne a patre interficeretur, aut si fas est dicere, denuo pareretur, Cretam delatus consilio matris in antro Idaeo nutritur, a [2]Cretibus hominibus natis arma quatientibus occultatur, caprae ubera sugit, cuius excoriatae pelle amictus utitur nutricis suae, scilicet a se interfectae: sed tres cincinnos aureos ei assuit centenum boum singulos pretium valentes, sicut meminit auctor eorum Homerus, credere si aequum est. Hic adulta aetate cum patre annis compluribus bellum gessit, superavit, parricidio domum invasit, sorores virginis stupravit, quarum unam in connubio elegit, patrem armis fugavit: caetera autem actus illius scripta sunt. Ex connubiis alienis aut virginibus violatis filios sibi adulteros generavit, pueros ingenuos attaminavit, tyrannico regalique imperio oppressit populos, sine lege: hunc pater quem Initialem deum fuisse opinantur errantes, celari in insula Creta ignoravit, filius quoque, quem potentiorem deum credunt, fugatum a se patrem latere in Italia nescit. Si erat in caelo, cur non videbat quid in Italia gereretur? Non enim in angulo est terra Italia. Quamquam si fuisset deus, latere eum nihil debebat: latuisse autem ibi, quem Itali Saturnum vocitaverunt, liquido opprobatum est, a cuius latitatione lingua Hesperia Latina nominata est usque in hodiernum: sicut etiam auctor eorum Virgilius meminit: ergo in terra generatus dicitur, dum, et ne ab eo regno pellatur, timet, et tamquam aemulum quaerit necare, et subreptum nescit latere, et postea deus filius patrem prosequitur, interficere quaerit immortalis immortalem, credi potest, et intervallo pelagi fallitur, et fugisse ignorat, et cum haec agerentur inter duos deos in terris caelum desertum est. Nemo administrabat pluvias, nemo tonabat, nemo gubernabat tantum molem orbis. Nec enim possunt dicere actum illorum, et bella in caelo esse facta: haec enim in monte Olympo fiebant in Graecia: sed nec caelum [3]Olympum vocatur, caelum enim caelum est, de quibus ergo actibus eorum primum tractabimus, de nativitate, de latitatione, de ignorantia, de parricidio, de adulteriis, de obscenis actibus, de rebus non a deo, sed ab hominibus immundissimis et truculentissimis commissis, qui si essent in his temporibus, omnibus legibus rei subiacerent, quae multo iustiores et severiores quam actus illorum. Patrem armis pulsavit, lex Falcidia et Sempronia parricidam in culeo cum feris ligaret, et sorores corrupit, lex Papinia omnibus poenis per singula membra probrum puniret, connubia aliena invasit, lex Iulia adulterum suum capite afficeret, pueros ingenuos attaminavit, lex Cornelia transgressi

2. „*Forte* Curetibus" *legitur in marg.* 3. „*Forte* Olympus" *legitur in marg.*

foederis ammissum novis exemplis novi coitus sacrilegum damnaret. Hic nec divinitatem habuisse ostenditur: erat enim homo: latuit uem fuga patris: huic tali homini, tam nefando regi, tam obsceno tamque crudeli dei assignatus est honos ab hominibus, qui utique cum sit in terra natus et per incrementa aetatum adultus, in qua omnia haec mala admisit et modo non sit in ea, quid putatur, nisi mortuus, aut nunquid putat stultus error pennas ei natas in senectute, unde ad caelum volaret? sed possunt et hoc credere orbati sensu homines, si tamen credunt eum cygnum factum esse, ut generaret Castores, et aquilam, ut contaminaret Ganymedem, et taurum, ut violaret Europam, aurum, ut violaret Danaen, et equum, ut generaret Pirithoum, hircum, ut generaret [4]Egyppam de capra, Satyrum, ut opprimeret Antiopam, haec quia adulteria spectant, ad quae proni sunt peccatores: ideo facile credunt, ut male facti auctoritates et omnis spurcitiae de ficto deo mutuentur. Num caetera quae credi possunt actus illius, quae et vera sunt quaeque sine transfiguratione eum aiunt gessisse quam sint inemendata animadvertunt: ex Semele generat Liberum, ex Latona Apollinem et Dianam, ex Maia Mercurium, ex Alcmena Herculem. At caeteras eius corruptelas quas ipsi confitentur, nolo conscribere, ne rursus foeditas iam sepulta auribus renovetur. Sed horum paucorum mentionem feci, quos deos et ipsos credunt errantes scilicet de incesto patre generatos, adulterinos, suppositiios, et Deum videntem aeternum sempiterni [5]numinis praescium futurorum, immensum talibus cum nefandis criminibus diffuderunt.

4. „*Forte* Aegipana" *legitur in marg.* 5. „*Forte* filium *deest*" *legitur in marg.*

CARMEN DE IONA PROPHETA.*

Post Sodomum et Gomorum viventia funera in aevum,
Et cinerum senio signata incendia poenae,
Et frustra solis oculis nascentia poma,
Et pariter facti mortem maris et salis illic,
5 Si quid homo est poenam mutati corpore servans,
Paene alios ignes superi decusserat imbris
Urbs aequi iustique viam transgressa Ninive.
Nam quis subversae menti metus? Omnia vulgo
Poenarum documenta vacant, ubi possidet error.
10 At bonus et nostri patiens et plectere serus
Omnipotens dominus nullam iaculabitur iram,
Ni prius admoneat durataque pectora pulset,
Praesagos agitans augusta mente prophetas.
Namque Ninivitum meritis mandarat Ionan
15 Praefari exitium dominus; sed conscius ille
Parcere subiectis et debita cedere poenae
Supplicibus, facilemque boni, cessabat obire,
Ne vanum caneret, cessura pace minarum.
Mox fuga consilium, si qua est tunc ista facultas,
Evitare deum dominique evadere dextram.
Quo subter totus trepidans compescitur orbis.
At ratio est quod agit sancto de corde prophetes?
Littoris in labio portu celeberrimus fido
Urbs oras Cilicum contra libratur lappe.
Inde igitur Tarsos properus rate poscit Ionas.
Eiusdem per signa dei; nec denique mirum
Si dominum in terris fugiens invenit in undis
Parvula nam subito maculaverat aëra nubes
Vellere sulphureo, de semine concita venti
Paulatimque globum pariens cum sole coruscus haesit,
Deceptumque diem caliginis agmine claudit.
Fit speculum caeli pelagus, niger aetherius undas
Inficit, in tenebras ruit aether et mare surgit.
Nec quicquam medium est, fluctus dum nubila tangunt,
Gloria ventorum quos omnes turbine miscet.

* TERTVLLIANI CARMEN DE IONA PROPHETA *inscriptio est in cod. ms. saec. II bibl. Vindob. n.* 16. *In cod. P. Pithoei, ex quo primus hoc carmen edidit Fr. Iuretus, qui una continebat carmen Sodoma, inscriptum erat* DE NINIVE., *quo mutato Iuretus titulum posuit* CARMEN DE IONA ET NINIVE. *Afri quidem stili proprietates in hoc carmine, ut etiam in carmine Sodoma, satis manifestae sunt. Utrumque etiam quarum Tertulliani stili auctorem prodit. Carmen* DE IONA PROPHETA *reddo hic ex recensione Fr. Iuretus gravioribus aliquot vulneribus de ope cod. Vindob. sanatis. Ampliorem operam in posterum differo.*

v. 7. viam *Vind.* fuerant *cod. Pith.* forum, *aut* fines *rescribendum proposuit Pithoeus.* *v.* 13. augusta *Vind.* angusta *Iur. Ibid.* prophetas *cod. Vindob. Et ita coniecerat Iuretus a quo editum est ex cod. Pithoei* prophetam. *v.* 22. rationem *Vindob.* ratus *Iur.* *v.* 24 *Ita rescripsi ex auctor. Vindob. Iuretus edidit* ora est Cilicum, contra libratur lappe. *v.* 25. poscit *Vindob.* scandit *Iur.* *v.* 26. eiusdemque pre signa dei *Vindob.* eiusdem fert acta *Iur.* *v.* 30. globum pariens *Vindob.* globus pariter *Iur.* *v.* 34. medium est fluctus dum nubila tangit *Vindob.* medios fluctus dum nubila tangunt *Iur.*

iversus furor in profugum frendebat Ionan.
Ina ratis certamen erat caeloque fretoque,
'unditur hinc illinc, tremit omnis silva sub ictu
luctifrago, subter concussae spina carinae
alpitat, antennae stridens labor horret ab alto,
psa etiam infringi dubitans inflectitur arbor.
lauticus interea genitus clamor omnia temptat
ro rate proque anima, spiras mandare morantes
blaqueare mithram, clavorum stringere nisus,
el reluctantes impellere pectore gyros.
ars maris interni puteum gravem odore vicissim
gregie rapiunt. Tum merces atque onus omne
raecipitant, certantque pericula vincere damnis.
unt miserae voces ad singula fragmina ponti,
xpanduntque manus nullorum ad numina divum,
uos maris et caeli vis non timet, haud minus illos
uppibus abstrusos irato turbine mergens.
escius haec reus ipse cavo sub fornice puppis
ternentem inflata resonabat nare soporem,
m tunc in somno domini formando figuram.
unc simul undisecae qui cogit munia prorae,
see soporatum placida, requiete superbum
stitit impulsans: Quid, ait, discrimine in isto
omnia nare canis? tantoque in turbine portum
olus habes? en unda operit, spes unica divum est.
a quoque, quisque tibi deus est, dic vota precesque
digetans patrium supplex inflectito numen.
Exin quis culpae propior, quis causa procellae,
Discere sorte placet, nec sors mentitur Ionan.
Tunc rogitant, quis, et unde hominum, quis denique rerum, 65
Quo populo, qua sede cluis? famulum ille fatetur
Praetimidumque dei, qui caelum sustulit alte,
Qui terram posuit, qui totum corpore fudit,
Ipsius sese profugum causasque revelat.
Diriguere metu. Quid nos igitur tibi culpae? 70
Quid fore nunc? quonam placabimus aequora facto?
Namque magis multoque magis freta saeva tumebant.
Tunc domini vates ingesta spiritus infit:
En ego tempestas, ego tota insania mundi,
In me, inquit, vobis aether ruit et mare surgit, 75
In me terra procul, mors proxima, nulla dei spes.
Quin date praecipitem causam, navemque levantes
Unum onus hoc magnum pelago iactate volentem.
Ast isti frustra nituntur vertere cursum
In reditum, nec clavus enim torquere sinebat, 80
Dura nec antennae mutari libra volebat.
Postremo ad dominum: Ne nos in mortis hiatum,
Unam animam propter dederis, ne sanguine iusti
Respersisse velis, si sic tua dextera ducit —
Iamque illic imo exoriens de gurgite cetus 85
Squamosum conchis, evolvens corporis agmen,
Urgebat propius concusso marmore fluctus,
Sponte dei praedam rapiens, quam puppis ab arce

39. concussae spina carinae *Vind.* concussa est spina *Iuret.* *v.* 40. antennae *Vind.* itemna *Iuret.* *v.* 42. genitus *Vindob.* geminus *Iur.* *v.* 46. gravem odore *Vindob.* aveolere *Iuret.* *v.* 47. *Ita correxi ex Vindob.* Egregias rapiunt tunc merces, atque ius omnes *edit. Iuretus.* egregiae tunc rapiunt merces atque onus omnes *cod. Pith.* 50. nomina *Vind.* lumina *Iur.* *v.* 52. abstrusos *Vindob.* obtrusos *Iur.* *v.* 59. Somna nare canis *Vindob.* Somniare capit *Iur.* *v.* 60. en *Vindob.* nos *Iur.* *In cod. Pith.* siderabatur *vocabulum* nos. *v.* 62. *Hunc versum adieci ex cod. Vindob., in quo* Indetas *pro* Indigetans. *v.* 63. propior *Vindob.* propriae *Iuret.* *v.* 67. *Ita Vindob. Iut. edidit* Praetimidum fidumque dei, qui sustulit altum *secundum cod. Pith. in quo men reperiebatur* Praetimidum fidumque dei qui caelum sustulit alto. *v.* 68. totum *ndob.* totam *Iuret.* *v.* 73. *Hunc versum addidi ex cod. Vindob.* *v.* 86. conchis evolns *Vindob.* e conchis evolvere *Iuret.* *v.* 87. propius *Vindob.* proprios *Iuret.* *v.* 88. i *Vindob.* sua *Iuret.* *In cod. Pith. aberat ea vocula.*

Provolutatam limosis faucibus hausit,
90 Viventemque dapem longam properavit in alvum,
Cumque viro caeli rabiem pelagique voravit,
Sternitur aequoris unda, resolvitur aetheris umbra.
Hinc fluctus, illinc flatus reddunturamici,
Securamque viam placida signante carina
95 Candida caeruleo florent vestigia sulco.
Nauta at tum domino leti venerando timorem
Sacrificat gratas, tum portus intrat amicus.
Navigat et vates alio susceptus laus
Navigio fluctumque secat sub fluctibus ima,
Viscera velificans, anima inspirata ferina. 100
Conclusus, neque tinctus aquis, maris intimus exter,
Inter semesas classes resolutaque putri
Corpora digestu, sua iam tum funera discens.
In signum sed enim domini quandoque futurus,
Non erat exitii, sed mortis testis abactae. 105

INCERTI AUCTORIS CARMEN SODOMA*.

Iam deus omnipotens primaevi tempora saecli
Vindice diluvio cunctis aboleverat undis,
Quas caelum sparsit terrae, maris expulit aequor;
Hactenus haud liquido poenas decernere pactus
5 Excidio, quoties hiemes induceret aër;
Frenandis varium pluviis mandaverat arcum,
Purpureo et viridi signantem nubila limbo.
Iridis hunc nomen, propria est quae fibula nimbis.
Sed recidiva hominum periter cum gente secunda
10 Impietas, iterumque mali nova pullulat aetas,
Excidio iam non imbres sortita, sed ignes.
Sic Sodomum meruit tellus ardentibus uri
Roribus, et finis portendere signa futuri.
Effera luxuries illic inimica pudoris
Instar legis erat, fugeret quam praemia 15 hospes
Ante vel ad Scythicas vel apud Busiridis aras,
Exoptans per sacra necem caesumque cruorem
Fundere Bebrycium, et Libycas satiare palaestras,
Anteque vel Circaea novas per pocula formas
Sumere, quam laesum Sodomis mutare 20 sexum.
Pulsabant caelum invidia connubia mista
Incestu parili generis natura rebellis
In sese, laesumque viri cum corpore semen.
Tempore sed certo deus omnia prospectantem
Iudicat iniustos, patiens ubi criminis aetas 25
Cessandi spatium vis nulla coëgerit irae.
Iamque dies ultrix aderat. Deo de grege missi
Angelico, forma iuvenes, qui spiritus ambo

v. 90. properavit *Vindob.* percepit *Iuret.* v. 96. Nauta *Vindob.* Nautae *Iuret.* v. 97 *Ita rescripsi et explevi hunc versum de cod. Vindob. Nam in cod. Pith. verba* tum portus intrat amicus amicos *desiderabantur.* v. 102—103. *Ita cod. Vind. Apud Iuret. legitur* resolutaque corpora putri Digestu, sua iam velua *funera discens. v. 105. Ita cod. Vindob. Iuretus edidit* Non erat exitio, sed caeli gloria factus.

* *Edidit hoc Africanae Musae carmen, sub nomine Cypriani, primus Gul. Morelius Paris. MDLX., e codice bibliothecae S. Victoris Paris. Alius codex ms. exstabat olim in bibliotheca Monasterii Laurisheimensis, cum nomine Tertulliani, unde illud carmen edituram Io. Sicchardum testatur est B. Rhenanus in Praef. ad Tertulliani opera edit. MDXXVIII. Publicatur hic ex recensione Steph. Baluzii, qui praeter Victorianum adhibuit etiam Colbertinum codicem.*

Diva ministerio domini mandata ferebant,
30 Succedant Sodomis. Illic de stirpe piorum
Transvena Loth aderat, sapiens iustique colonus
Unus erat meminisse deum; solet utilis arbor
In silvis latitare feris velut hospita fructu.
Is tunc pro porta residens (vix moenia adibant
35 Caelicolae), quamquam divinos nescius, ultro
Advocat, appellat, patrio veneratur honore,
Hospitioque vocat longe stabulare parantes;
Enisus longis precibus, pia pignora mensa
Officiisque probis studio dispungit amicos.
40 Nox requiem dederat, lux solverat altera noctem,
Et Sodoma in foribus strepitat cum lege pudenda.
Loth contra supplex: Ne vos nunc pasta libido
Incendat, iuvenes, istam foedare iuventam!
Quo luxus genitura vocat? quo semina frustra?
45 Quo nullae nuptant animae, non lustra colentes,
Non stabulis reduces, non undis subter hiantes,
Nec quae pennarum modulis prope nubila pendent,
Nec quae per terram protracto corpore reptant.
Omne genus luxu genus est; sed femina coniux
50 Omnibus, et nunquam cuiquam nisi femina mater.
Nunc si fas iuvenilis habet vastare pudorem,
Sunt intus natae biiuges mihi, nubilis aetas,
Virginitas in flore tumet, iam dedita messi,
Digna cupido viris, tulerit quam vestra voluptas:
55 Dedo pater proque hospitibus pensabo dolorem.
Vulgus ad haec demens: Quisnam tu, quantus, et unde,
Qui nobis domineris, ait, legesque recondas?
Transvena num rector Sodomorum ut ingerat iras?
Nunc igitur tute ipse lues quod nostra cupido est,
60 Pro natis proque hospitibus; satis unus in omnes.
Dicta et facta simul, vulgi mora nulla furentis.
Turbidus hiberno ut dum volvitur impete torrens,
Rivorum innumeros uno pede fertur in amnes,
Si qua illic arbor rapidis offenditur undis,
Haud mansura diu, quantum radice licebit 65
Crinitas durare moras, ubi subter adesam
Perdit humum circumfosso iam caudice pendens,
Huc illuc certam differt incerta ruinam, —
Haud aliter Loth in media vertigine vulgi
Nutabat vinci prope iam; sed diva potestas 70
Subvenit. Angelici iuvenes de limine raptum
Restituunt tectis, demens sed vulgus ibidem
Poenarum auspiciis interdiu lumine multant.
Tunc decreta dei reserant, dignam adfore poenam
De caelo Sodomis, ipsum meruisse salutem 75
Iustitiae titulo: Quin ergo accingeris isthinc
Festinare fugam, pariterque educere si quid
Gentis habes! nos exitium iam inducimus urbi.
Loth generos citus adloquitur, sed dura hominum mens,
Credere despexit monitum risitque timorem. 80
Tempore mox quo lux tenebras conscendere temptat,
Et bicolor caeli facies de nocte dieque est,
Instabant iuvenes Chaldaeam educere gentem
Ex Sodomis, iustamque domum donare saluti:
Eia, age, Loth, exsurge tuamque adsume iugalem, 85
Et natas duplices, atque hinc exterminus ito
Praeveniens Sodomum poenas. Manibus quoque amicis
Producunt trepidos atque haec ibi caetera mandant.
Serva Loth animam, ne visum in terga retrorsum
Vertere forte velis, coeptum vel sistere gressum; 90
In montem propera. Timuit Loth ardua tardo
Ereptare gradu, caelestes ne prius irae
Opprimerent; alios igitur deposcere portus
Adgreditur, parvam quam contra aspexerat urbem.
Huc, inquit, contendo fugas, vix moenibus 95 exstat,

v. 73. Ita reposui de coniectura Rivini et Baluzii. Morelius edidit Poenarum auspiciis interdum lumina multant, *ex cod. Victorino, cum quo concinit cod. Colbert., nisi quod* lumine *praebet. Colbertini scripturam recepit Baluzius.*

Hic positus custos Adamus cum coniuge fida,
65 Atque opifex, tali formatur voce Tonantis:
Ne trepidate simul licitos praecerpere fructus,
Quos nemus intonsum ramo frondente creavit:
Solliciti ne forte malum noxale legatis,
Quod viret ex gemino discreta ad munia succo.
70 Nec minus interea caecos nox alta tenebat,
Ac modo formatos vestis nec texerat artus.
Has inter sedes et bacis mitibus ortus,
Spumeus, astuto vincens animalia sensu,
Serpebat tacite spiris frigentibus anguis,
75 Livida mordaci volvens mendacia sensu,
Femineo temptat sub pectore mollia corda:
Dic mihi cur metuas felicia germina mali?
Numquid poma deus non omnia nota sacravit?
E queis si studeas mellitos carpere victus,
80 Aureus astrigero remeabit cardine mundus.
Illa negat, vetitosque timet contingere ramos;
Sed tamen infirmo vincuntur pectora sensu.
Ilicet ut niveo iam mitia dente momordit,
Adfulsit nulla maculatum nube serenum.
85 Tum sapor illecebram mellitis faucibus indens,
Compulit insueto munus deferre marito.
Quod simul ac sumpsit, detersa nocte nitentes
Emicuere oculi, mundo splendente, sereni.
Ergo ubi nudatum prospexit corpus uterque,
90 Cumque pudenda vident, ficulnis frondibus umbrant.
Forte sub occiduo domini iam lumine solis
Agnoscunt sonitum, trepidique ad devia tendunt.
Tum dominus caeli maestum compellat Adamum:
Dic ubi nunc degas? Respondit talia supplex:
95 O domine, adfatus pavido sub corde tremisco,
Magne, tuos; nudusque metu frigente fatigor.
Tum dominus: Quis poma dedit noxalia vobis?
Tradidit haec mulier, dum dicit lumina promptim
Candenti perfusa die liquidumque serenum
100 Adfulsisse sibi, solemque et sidera caeli.
Protinus ira dei turbatam territat Evam,
Auctorem vetiti dum quaerit maximus acti.
Illa sub haec pandit: Serpentis suasa loquentis
Accepi, fallente dolo, blandoque rogatu;
105 Nam sua vipereis intexens verba venenis,
Haec mihi prae cunctis narravit dulcia pomis.
Ilicet omnipotens condemnat gesta draconis,
Praecipiens cunctis invisum visere monstrum,
Pectore mox fuso prorepere, tum sola morsu
Mandere, mansuro quaecunque in tempori 110
bello
Humanos inter sensus ipsamque labentem,
Vertice ut abiecto pronus post crura virorum
Serperet, ut calcent dum labens comminus instat.
Femina fraudigeris misere decepta loquelis,
Praecipitur duro discrimine ponere partus, 115
Servitiumque sui studio perferre mariti.
Tu vero cui visa fuit sententia verax
Coniugis, immiti cessit quae victa draconi,
Deflebis miserum per tempora longa laborem,
Nam tibi triticeae surget pro germine mellis 120
Carduus, et spinis multum pabiarus acutis,
Ut cum visceribus lassis et pectore maesto
Plurima sollicitos praestent suspiria victus,
Donec in occiduo venientis tempore mortis,
Unde geris corpus, terrae reddare iacturi. 125
His actis dominus trepidis dat taedia vitae,
Deiectosque procul sacratis dimovet hortis,
Obversosque locat, medioque eliminat igni,
In quo perceleri Cherubim evolvitur aestu,
Dum calidus defervet apex flammasque volutat. 130
Queis dominus, pigro ne frigore membra reprent,
Consuit evulsas pecudum de viscere pelles
Operiens nudos calidis de vestibus artus.
Ergo ubi coniugio sese iam fidus Adamus
Esse virum sensit, nomen genitricis amatae 135
Exhibet uxori. Bino qui germine factus
Continuo genitor diversis nuncupat ortis.
Atque Cain hic nomen habet, cui iunctus
Abelus.
Innocuus huius servabat cura bidentes,
Ast alius curvo terram vertebat aratro. 140
Hi cum perpetuo ferrent sua dona tonanti,
Dissimiles fructus sensu suadente dederi.
Nam prior uberibus fuerant quae prosata pleno
Obtulit, ast alius miti se devovet agno,
Exta manu sincera gerens, adipemque nivalem. 145
Confestimque placet domino pia vota tonanti.
Quod propter gelida Cain incanduit ira.
Quem deus adloquio dignatus talibus infit
Dic mihi, si rectum vivas et nosse cernas,
Degere non possis contracto a crimine perus? 150
Desine mordaci fratrem disperdere sensu.
Qui tibi cum domino subiectus colla daturus
Nec tamen his fractus fratrem deducit ad aras.
Atque ubi deprensum deserto in gramine vidit,

155 Elidit geminis frangens pia guttura palmis.
Quod fractum dominus caelo speculatus ab alto
Disquirit quonam terrarum degat Abelus?
Ille negat positum custodem se fore fratris.
Cui deus effatur: Nonne vox sanguinis eius
160 Ad me missa sonat celsumque ascendit ad axem?
Nosce igitur mansura tibi pro crimine tanto.
Nam modo quae maduit germani sanguine terra,
Inviso maledicta tibi commissa negabit
Semina, et adsumptis fructum non proferet herbis.
Torpidus ut multo collidens membra tremore... 165

INCERTI AUCTORIS CARMEN DE IUDICIO DOMINI*.

Quis mihi ruricolas aptabit carmine Musas,
Et verni roseas titulabit floribus auras?
Aestivaeque graves maturas messis aristas
Quis dabit, et tumidas autumni vitibus uvas?
5 Quisve hiemi placidas semper laudabit olivas,
Recludetque ipsis renovatas fontibus undas,
Frondentesque vago caedet de gramine flores?
Protinus aetherei modulabor luminis auras.
Iam mihi luciferas liceat contingere Musas,
10 Pandere secretas fluviali vertice lymphas,
Et laetas alio positas sub sidere silvas,
Aeternasque simul modulabor carmine flammas,
Unde mare tumidum, immensa fluctuet unda,
Quae virtus solidas moveatque tremiscere terras,
15 Et lux unde novo praefulserit aurea mundo,
Quisve hominem laeto potuisset fingere limo,
Unde genus vacuo potuisset crescere saeclo;
Et quae vivendi populo sit multa cupido,
Quaeve creata malo, moriendi quaeve propago,
20 Unde bonus roseis sit odorque ruborque coronis.
Quid faciat laetis ut vitis abaestuet uvis,
Et plena e teneris tendantur ut horrea culmis,
Arbor ut in glacie nigris pubescat olivis.
Germinibus quis det varii incrementa vigoris,
Mollibus et matrem pullorum protegat umbris. 25
Omnia nosse bonum quae sint miracula rerum,
Ut dominum liceat per cuncta agnoscere verum,
Qui lucem, maria et caelum terramque paravit,
Ornavitque novum variato sidere mundum,
Et pecudes primum et volucres procedere 30 iussit,
Et dedit aequoreas compleri piscibus undas,
Et fecundatas animabus cogit arenas.
Talia compositis deducam carmina Musis,
Atque salutares exponam fontibus undas,
Et laetum placidis venientem nubibus imbrem, 35
Inque animas hominum penitus ultroque fluentem,
Excipiat plenis in nostra novalia rivis.
Nunc age, securam vivamque adtingere lympham,
Et celeres vitam amissam reparare per undas
Si velit, aeternae et poenas evadere flammae, 40
Ignarusque dei, venturique inscius aevi,
Et potius venturae adipisci praemia vitae,
Hunc unum meminisse deum, solumque precandum,

v. 159. Nonne *edit. Morelius de cod. Victor. Probavit Baluzius, qui tamen ipse edidit* Numnam.

* *Hoc carmen, quod primus edidit G. Fabricius, a P. Allixio fuisse Verecundo adscriptum supra memoravi. Cf. Inc. Auct. de XII Scriptt. Eccl. cap.* 6. *p.* 69. *Bibl. Eccles. Fabricii. Nec diversum puto fuisse illud „Metrum Tertulliani de Resurrectione" quod olim extabat in splendidissima bibliotheca Monasterii Laurisheimensis, teste vetere eius catalogo, quem publicavit Ang. Maius Spicil. Rom. tom. V. p.* 186.

Qui totum in libra posuit sub limine mundum,
45 Aeternumque manens, semperque futurus in aevum,
Saecula cuncta tenens, ante omnia saecula solus,
Ingenitus, sine fine deus, sedemque supernam
Solus habens, solus caelos supereminet altos,
Omnipotens solus, cui parent omnia rerum,
50 Qui sibi, cum placitum est, hominem formavit in aevum,
Pastorem pecudum et dominum dedit esse ferarum,
Qui sermone tenus potuit protendere caelum,
Et solidam verbo potuit suspendere terram,
Et dicto citius disiunxerat aequoris undam,
55 Ac manibus caram dilexit fingere formam,
Atque suam voluit faciem quoque inesse decoram,
Spirituque adflavit vivendi vultibus auram.
Immemor ille dei, temere committere tale,
Non ultra monitum quidquam contingeret. Unum,
60 Unde malum sciret pariter dinoscere et aequum
Protinus, illicitum vetuit contingere pomum.
Quanta deus homini permisit munera mundi,
Et praedulce sui signavit pignus amoris?
Iusque dedit volucrum, pontumque solumque domandum,
65 Utilia et carae tribuit mandata salutis.
Sub ditione dedit terras, animasque volantum,
Pennatumque genus, pecudum genus omne ferarum
Et genus aequoreum, et deformia monstra natantum.
Sed quoniam primo transgressus crimine legem
70 Iamiam primus homo domini mandata reliquit,
Coniuge quae mala cuncta suasit, morte peribat.
Peccatique malum commisit femina primum,
Transgressaque suum decepit lege maritum,
Eva inducta dolo patefecit limina leto,
75 Et sibi cum genere procreavit funera toto.
Hinc nefas incautum, mors hinc quasi semen in aevum
Spargitur. Inde magis facinus percrebuit atrox,
Atque labor corruptum agitavit saevior orbem,
(Callidus hoc zelo serpens illexit in ipso)
Inde magis populi accesserunt commissa malorum,
Atque nefanda malis pepererunt semina malis.
Ideiroo dominus solus, cui summa potestas,
Et super alta tenens summi fastigia caeli,
Altum in praecelsis habitans in saecula lucem,
Praesentisque memor quoque praescius ante futuri,
Progeniem meriti decretum servat in aevum,
Et cunctas animas, tum corpora tardis gubernans,
Quae ratione movent hominem per multa agentem,
Ut primum positi membrorum pondera caelum,
Terrenisque leves resolutis nexibus ibunt.
Ac proprias capient diversis partibus oras.
Ast alias laetis revocari protinus auris,
Servari penitus decretae ad praemia legis,
Dum motis iterum revirescant corpora membris.
Illic occultis claudentur prava tenebris.
Tunc homines primae pensare praemia vitae
Incipient, crimenque suum culpasque putare,
Et poenis retinere, procul de morte futuris,
Iudiciisque dei memores astare piorum,
Expectare suam suorumque ex crimine poenam,
Funditus aut pecorum sine nomine vivere vitam,
Incassumque deo iam surdo fundere fletum
An deus omnipotens, cuius sub lege regunt
Omnia, non valeat post mortem reddere vitam?
Aut aliquid dominus rerum non posse videtur?
Si potuit tenebris pulsis extendere lucem,
Atque omnem verbo subito componere molem,
Omnia de nihilo quoque voce potente parare.
Cur non ex aliquo possit componere notum,
Quae fuerat quondam, quam fixerat ante figuram,
Assimilemque sibi iubeat resurgere formam?
Cum sint cuncta dei, reddit magis omnia tellus.
Iussa retexet enim quidquid contexerat olim
Si quem forte rogis abolevit flamma sepultum,
Aut aliquem caecis disiecerit aequor in undis,
Si cuiusque fame satiarunt viscera pisces,
Aut fixere ferae crudelia funera membris,
Alitibus iacuit raptato corpore sanguis.

v. 50. *Ita rescripsi cum Fr. Iunio. Vulgo extat* Qui sibi complacitum hominem cet.
v. 60. *Ita scripsi cum Rivino. Vulgo extat* dinosceret aequum.

Ultima non domino rapient sua munera magno.
120 Apparere deo vivos de morte necesse est,
Resumptisque suis homines astare figuris.
Arida sic vacuis redduntur semina tervis
Et penitus fixis putrescunt mortua sulcis.
Nonne animatur et hinc reparatis culmen aristis,
125 Atque iterum vivis flavescunt fortia granis,
Consurguntque novae vario cum fenore messes?
Sidera cuncta cadunt, iterumque renata nitescunt.
Et dies in densa moritur cum lumine nocte,
Occidit et iam nox rebus mox luce retectis,
130 Iamque suis alia atque alia dies surgit ab astris,
Solque cadit, splendorifero qui lumine clarus,
Lux perit umbrato venienti vespere mundo
Et renovata suo vivit fuligine phoenix,
Et sua mox volucris, mirum, post busta resurgit.
135 Tempore nuda suis foliis quoque fruticat arbor,
Pomorumque iterum curvantur germine rami.
Ad vocem ergo dei mundo per cuncta tremente,
Et motis penitus virtutibus aëris alti,
Tunc fragor insolitus, tunc maxima murmura caeli,
140 Adveniente deo, totius iudice mundi.
Protinus innumeri concurrunt ire ministri,
Convallantque deum cum maiestate superna;
Angelica in terras descendent agmina caelo;
Omnes, turba dei, quibus est divina facultas,
145 Vultibus et forma virtutis spiritus omnes.
Igneus his vigor est, rutilantia corpora, caeli
Vis divina micat, hinc totus murmurat orbis,
Hinc trepidans penitus, vel quanta est, terra remugit,
Parturiens homines, quos reddere iussa docebit.
150 Omnes mirantur. Turbantur denique nimbi,
Astraque mota pavent, subitae virtutis ab alto.
Sic veniente deo, sonitus cum voce potentis,
Omnia continuo ruptis per regna sepulchris,
Omnis humus latis effundit hiatibus ossa,
155 Viventesque patens populos eructat arena.
Haerent membra comis, nectunturque ossa modullis,
Consertique regunt spirantia corpora nervi,
Et simul infuso mutantur sanguine venae,
Dimissaeque cavis animae redduntur apertis,
Organa quaeque sua repetant surgentia parte. 160
Proh, miranda fides, hinc omnis pullulat aetas,
Pullulat antiquo mortuorum pulvere turba!
Matres atque patres repetita luce resurgunt,
Magnanimi iuvenes, pueri innuptaeque puellae,
Defunctique senes animis viventibus astant, 165
Infantumque gemens resonat vagitibus orbis.
Tam variae gentes venient de sedibus imis,
Eoumque manus, et quas videt ultima tellus,
Quaeque colunt medii devexo in climate mundi,
Riphaeasque tenent algentis sideris arces: 170
Omnis adest, pavidus finis cuiusque colonus,
Rusticus, Atrides posito diademate regni,
Pauperibus mixtus coaequalis in agmine dives.
Altus ubique tremor; precibus tunc ingemit orbis,
Tendentesque manus populi clamore stupescunt. 175
Ipse sedens dominus, sublimi lumine clarus,
Atque potens cunctis micat in virtutibus ignis,
Excelsoque throno caelestis sede coruscat;
Martyribus septus, numero candente virorum,
Delectisque suis comitatus vatibus extat, 180
Clara quibus niveis effulgent corpora stolis.
Iamque sacerdotes nitidis in vestibus astant,
Gestantes rutilas insigni fronte coronas,
Submissique omnes genibus veneranter adorant.
Hagie, Hagie, Sancte Deus vox omnibus una est. 185
Hic dominus geminam mandabit sistere plebem,
Imperat et iuxta numerum discernere pravos,
Appellans placidis verbis sua iussa secutos,
Indutosque iubet devicta morte vigorem
Semper inextinctas habitare ad luminis auras, 190
Ire per antiquum semper florentia regna,
Promissas per opes, per semper amoena vireta,
Degere perpetuam praeclaro in corpore vitam.
Est locus Eois domino dilectus in oris,
Lux ubi clara, nitens, spiratque salubrior aura, 195
Aeternusque dies, atque immutabile tempus:
Est secreta deo regio, ditissima campis

v. 159. *Ita scripsi cum Fr. Iunio. Vulgo extat* Dimissisque.

Atque beata nimis, sudaeque in cardine sedis,
Aër laetus ibi semperque in luce futurus,
200 Lenis et aspirans vitalia flamina ventus,
Omnia fert fecunda solo praedivite tellus,
Flores in pratis fragrant, et purpura campis
Omnia praerutila miscet non invida luce.
Flos alium laetus suo lumine vestit amictus,
205 Roscidaque hic multo variantur semine rura,
Et roseis nivea crispantur floribus arva.
Nescitur quibus usque locis felicior ora,
Quae melior specie, vel plus praecellat honore.
Talia florigeris numquam nascuntur in hortis
210 Lilia, nec nostris efflorent talia campis,
Nec sic nata rubet, mox ut rosa panditur aura,
Purpura nec Tyrio sic est intincta rubore.
Gemma coloratis fulget speciosa lapillis;
Inde nitet prasinus, illinc carbunculus ardet,
215 Herbosaque viret praegrandis luce smaragdus:
Hic et odoriferis nascuntur cynnama virgis,
Et spisso laetum folio confragrat amomum.
Hic iacet ingenitum radiantis luminis aurum,
Et nemora alta tenent florenti tempore caelum,
220 Viventesque gravant uberrima germina ramos.
Porrexit similes non illis India lucos,
Non ita densa levat in monte cacumina pinus,
Nec sic alticoma est umbra crispata cupressus,
Nec vernus melius floret cum tempore ramus.
225 Hic abietes celso florent in vertice nigrae,
Aeternumque virent solae sine grandine silvae.
Nulla cadunt folia, et nullo flos tempore defit.
Flos quoque floret ibi rubens, ceu purpura Tarsi,
Flos hic credo, rosa est, rubor atque odor acer in ipso,
230 Sic foliis speciem praefert, sic spirat odorem.
Arbos stat, cum flore novo, pulcherrima pomis,
Vitalem et frugem felicia robora densant.
Mella viridanti confragrant pinguia canna,
Lac etiam plenis manat potabile rivis;
235 Vitam aspirat ibi quidquid pia terra virescit,
Et pulchre redolet munus medicabile Cretae.
Fons illic placidis levi fluit agmine campis;
Quattuor inde rigant partitas flumina terras.
Ver, puto, semper agit vestitus floribus hortus,
240 Non frigus variat hiberni sideris auram,
Et reficit foetam meliori flamine terram.
Nox ibi nulla; suas defendunt astra tenebras;
Iraeque insidiaeque absunt, et dira cupido,
Exclususque metus, pulsae de limine curae.

Hic malus extorris dignas exivit in oras, 245
Nec vetitos unquam datur huic contingere lucos.
Illic prisca fides electa in sede quiescit,
Insistit gaudens aeterno in foedere vita,
Et secura salus placidis laetatur in arvis,
Semper victura semperque in luce futura. 250
Hic quicumque pius, aequique bonique colonus,
Quique deum metuit sincera mente tonantem,
Atque suos coluit sacra pietate parentes,
Et degit reliquam semper sine crimine vitam,
Aut inopem fidis opibus solatus amicum est, 255
Atque laboranti nimium subvenit egeno,
Pauperis adiutor pupillorumque patronus
Eruit innocuos, subvenit crimine pressis,
Hospitibus largae tribuit sua pignora mensae,
Omnia divine gessit, pia munera iussa, 260
Non alicui nocuit, non unquam aliena cupivit,
Illi exultantes divinis laudibus omnes,
Hortantesque simul referunt ad sidera voces,
Psallentes domino celebrant per gaudia grates,
Innocuamque viam nuntiis comitantibus ibant. 265
Haec postquam dominus felicia dona peregit,
Et pariter iustos aeterna in regna remisit,
Tum miseranda venit lugens sua crimina turba,
Effundit gemitus lacrimis arentibus omnes,
Et sua testatur crebris ululatibus acta, 270
Flammas pro meritis, stagnantia tela tremescunt.
Corripit angelicus coetus prohibetque precari,
Et prohibet seras clamando fundere voces:
Sublata venia fundum iaciuntur in imum.
O miseri, quoties maiestas cognita vobis! 275
Audistis sonitus, vidistis fulgura caeli,
Assiduas pluvias, ventorum et grandinis iras
Experti! quoties noctesque diesque serenas
Tempora fecundant pulchris dei munera donis,
Vernabantque rosae, frugum nec defuit aestas, 280
Autumnus varie fundebat mollia poma,
Aspera hiems quamvis glaciales fregit olivas:
Cuncta deus tribuit, bonitas nec defuit ex[illegible]
Terra deum tremuit, pontus de voce pepend[illegible]
Et fluvius siccas trepidus refugit arenas. 285
Et genitura deum quaevis per cuncta fatetur
Vos, miseri, dominum caeli terraeque negastis,
Praeconesque dei, horrendum, saepe fugastis,
Et iustos potius crudeli caede necastis,

290 Et fraus in vobis post crimen semper inhaesit.
Ergo sementis fructum capietis iniquae:
Noscitis esse, deumque tamen ridere soletis;
Ibitis in tenebras ignis et sulphuris altas,
Passuri ardentes iustas cruciatibus iras,
295 Aeternae deus ossa iubet descendere poenae,
Ire sub ardorem rabidae sine fine gehennae,
Urgeri molem per stagna rotantia flammae,
In flammamque iubet converti elementa minantem,
Atque omnem caeli descendere nubibus ignem.
300 Tunc avidus rapido est inclusus tartarus igne,
Atque procellosis flamma intus fluctuat undis,
Totaque vertentes confundit terra favillas.
Flammeus est sulcus, dentes vertuntur acuti,
Omnibus et torrens armabitur igneus annis.
305 Impete tartareo frendent incendia mundo,
Illic praecipiti cursu torrentur in aestu,
Hinc fugiunt, illinc cursu referuntur acuto;
Obvia fit saevae flammae fugientibus ira,
Agnoscuntque suam iam tum de crimine poenam.
310 Iamque vaga a nullo tellus possessa colono,
Aequoris extremo pressa et sub fine profundo,
Qua sol emenso radio disterminat orbem,
Et qua transacto conduntur sidera mundo;
Aether gliscit, atris obstrusa luce tenebris,
315 Ultima secretis stagnant flammantia rivis.
Est natura loci signatis ignea poenis,
Infernisque palus candens ardoribus atrox.
Intonat horrificis facinus poenale caminis,
Aestuat, et rapitur lato de vortice flammae,
320 In tormenta ruens, fluctuque et gurgite saevo,
Turbida coenoso fundo miscetur arena.
Huc captiva gemens mittetur turba malorum,
Arsurumque nefas, scelerati corporis agmen,
Magnus plangor ibi, luctus sociante boatu,
325 Et stridor rabidus, ululatus et inde dolentum.
Exsurgent flammaeque procul, artusque sonori,
Ignis inardescet gemitusque feretur ad auras.
Tunc humana mali pendet commissa propago,
Incipietque suas ad caelum tendere palmas,
330 Et dominum tunc nosse volet, quem nosse volebat
Antea non, cum nosse illis foret utile tempus.
Illic quisque suae profitebitur effera vitae
Iniustasque manus et saevae crimina mentis,
Horrescetque suae quae noverit impia vitae.
Iam primum quicumque deum male senserit 335 ante,
Et vaga mentito coluisset numine saxa,
Atque cruentiferis signis sacraverit aras,
Et picturatas timuit sine voce figuras,
Ac falsi tenues veneratus numinis umbras,
Et quoscumque malus seduxit protinus error, 340
Si quis adulter erat, si natos ense necarat,
Si raptor grassatus erat, si fraude clientes
Distulerat, si mente parum versatus amica,
Sive suas hominum macularat sanguine palmas,
Miscueratve latebrosa si morte venenum, 345
Aut si vestitus scelerato pectora fuco,
Sive malo alterius lucro et gaudebat iniquo,
Admisit quicumque nefas quodcumque malorum,
Ingens ardor eum atque ignis torquebit amarus,
Suppliciumque dabunt peracerbo funere 350 cuncti.
Plurima sic hominum maerentum turba iacebit.
Hoc quoties olim sancti cecinere prophetae,
Flatu et saepe dei moniti dixere futura,
Nemo suas, miserum! nemo, eheu! praebuit aures.
Sed deus omnipotens voluit sua praemia nosci, 355
Atque minas positae per plurima talia legis.
Mittendo statuit plures et verba sonantes
Divina, excitosque iubet prodire sepulchris
Secum, cum fracto surrexerat ipse sepulchro.
Obstupuere quidem plures patuisse sepulchra, 360
Et cerni in clara praemortua corpora luce,
Miratique pios sermones, dulcia dicta,
Ipsa voce suas tendunt ad sidera palmas,
Gratanturque deo, et victori talia Christo.
Illos non tumulos certum est repetisse silentes, 365
Amplius aut terrae retineri viscere clausos;
Relliqua sed recubat nunc turba cubilibus imis,
Ille dies donec completo tempore magnus
Adveniat. Cuncti dominum iam agnoscite verum,
Qui solus facit hanc animam sua cernere luce, 370
Eandemque potest in tartara subdere poenis,
Et cui cuncta patet vitae mortisque potestas.
Posse deum, nam velle sat est, factumque loquendo

v. 305. *Vulgo extat* Impetu.

Implet, et obstando plane nihil impedit illum.
375 Ille meus solus, cui credo sensibus inis.
At quoniam leto cursus concluditur omnis,
Quicumque est hodie, secum putet omnia mente,
Atque ideo dum vita manet, dum cernere lucem,
Dum vitam mutare licet, quam terminus aevi,
380 Obruat incautos, et nescia lumina solvat
Ultimus ille dies, mortis quia lege tenetur.
Quod pretium superest, carae invigilate saluti,
Et faciles certique bonum decurrite cursum.
Abstergete piis commissa piacula sacris,
385 Atque vagas nimium mundi vitate procellas,
Tum rectas et adite vias et sancta tenete.
Hinc laetis animis pravum depellite crimen,
Et concreta diu proluatur pectore culpa,
Commissasque mali labes abolete nefandas,
Aeternisque deum precibus placate tremendum.
Pessima cuncta bonis cedant mortalia vitis,
Et servate novam iamiam sine crimine vitam,
Incipiantque bonis veriisque assuescere mentes.
Laudibus et faciles divinis reddite voces.
Sic meliora piis fingrabunt omnia votis,
Sic quoque caelestis capietis munera vitae.
Cumque deo longum semper vivetis in aevum,
Aurea siderei cernentes gaudia regni.

INCERTI AUCTORIS ADVERSUS MARCIONEM

LIBRI QUINQUE*.

LIBER PRIMUS.

Impietas profunda mali, mens invida vitae,
Seductos homines spe postquam cepit inani,
Nudavit, suadendo nefas, sibi credere falsum.
Non impune quidem; facti nam protinus ille,
Ut reus et tanti sceleris temerarius auctor,
Accepit maledicta merens. Sic postea demens
Amplius aggressus, desperatissimus hostis,
Infudit mentes hominum caligine mersas.
Oblitos dominum docuit spem linquere certam,
Idola vana sequi, turbam sibi fingere divum.

* *Haec carmina Nicol. Rigaltius praefatus est sic: „Adversus Marcionem poëmata quae sequuntur omitti placuerat; non tantum quod parum digna Tertulliano videantur, sed praesertim quod ea minime esse Tertulliani Septimius ipse testetur. Plane, indigna esse tam excellentis ingenii viro satis indicat stilus, toties violatae prosodiae reus, toties rebus tractandis impar, toties telis in hostem stringendis hebes et inficetus. Denique ipse Tertullianus principio suarum adversus Marcionem disputationum, unde adserendis versibus suae argumenta video peti, manifeste praefatur iterum ac tertio curatum abs se opus; earum rerum curarum poëticam fuisse ullam non tradit, immo nullam fuisse poëticam significat, qui primum se opusculum quasi properatum pleniore postea compositione rescidisse ait. Nam si quis versibus in Marcionem praeluserat, id properatum dici non debuit, sed praelusum. Quod vero pleniore postea compositione rescidit, si poësis fuit, poësi pleniore rescindi debuit, non rhetorica dissertatione, non disputatione dialectica. Etenim diverso scribendi genere diversa manserit eiusdem argumenti tractatio; partes egerit suas poëta, suas dialectica, suas rhetor. Quae* De Virginibus Velandis, *quae* De Corona, *quae* De Spectaculis *Graeco stilo vulgaverat, edidit postea Latino. Latinis autem Graeca non rescidit, sed Graecis addidit Latina. Quod si Graeca rescindere voluisset, sane posterioribus quoque Graecis prorsus illa retractando reformasset. Ita quicquid scriptionis adversus Marcionem suae rescidit disputatio fuit, non poëma. Disputationem properatam, nec satis absolutam, pleniore postea disputatione rescidit, et prioris exilitatem posterioris abundantia mersit. Haec de primo et secundo libro dixisse sufficiat; nisi hoc etiam adiecisse profuerit, quod in editione Iunia*

Sortes, augaria, stellarum nomina falsa,
Nascentum geneses constringere posse videri
Extorum inspiciis, rasque exspectare futuras,
Terribilis magicae refugarum audacia ductos,
Conflictam molem mirantes, spernere vitam,
Impulit in praeceps, scelerata insania mersos,
Sanguine gaudentes, homicidia saeva minari,
Corpore in alterius tunc carnis vulnus amare,
Ardentes etiam, calida dulcedine captos,
Foedera naturae transcendere, corpora munda
Complexu infando, sexum maculare virilem,
Femineos usus vulgi contamine mixtos
Illicitos, castosque sinus generique dicatos,
In coitum obscenum pro luxu suasit haberi.
Talia praeterito grassatus tempore gessit
Per latebras animae, sepis manante veneno.
Non quia culparent homines, nam sponte secuti:
Ille dolo suasit, homo libertate peregit.
Haec dum continuo per saecula perfidus halat,
Consiliumque suum seductis cordibus infert,
Sperans, heu! sceleris veniam se stultus habere,
Ignarus qualis maneat sententia facti,
Turba prophetarum tectis sapientia verbis
Spiritu deque dei praesaga voce loquuntur.
Publice non audet dominum maledicere nude,

Septimius necessario de tribus illis praefandum sibi esse duxit, ne quem varietas operis in disperso reperta confunderet. Quae verba fidem sane faciunt iis quae supra diximus, trium scilicet adversus Marcionem curarum nullam fuisse poëticam. Nam si ulla fuisset, ea utique de reliquarum conditione excipienda fuerat, quam stili diversitas ab omni confusione vindicabat. Illud etiam observandum, quod primam illam feturam se rescidisse ait Septimius, nec in vulgus exisse eam queritur; ut iam credibile non sit eius superfuisse quicquam praeter ea quae ipse in secundam pleniorem transfudit. Transfudisse autem poëtica si credimus, hoc etiam fateamur necesse est, sic disiectum fuisse poëtam, ut iam membra eius inveniri nequeant ulla. Immo si quid poëticum in praeclaris istis disputationibus notabitur, qualis ea forte Ponti, quae praefationem sequitur, descriptio, eius vestigium in totis quinque Carminum libris non apparet. Postremo, quod omnem adimat dubitationem, si prima fetura versus in Marcionem fudit Septimius, eam cum rescidit, versus ipse suos pessumdedit; et frustra quaerimus. Secundam vero non fuisse poëticam tertia declarat, quam de secundae emendatione et amplificatione compositam Septimius profitetur. Sic igitur absolvimus: Versus istos qualescumque Tertulliani nomine fuisse a Fabricio, sola manuscripti codicis nescio cuius auctoritate adducto, inscriptos. Quod quam leve ac frivolum haberi debeat, praesertim cum neminem codicis illius notarem satis idoneum Fabricius dederit, sciunt huiusmodi rerum periti, quorum manibus versata quaesitissimi auctoris exemplaria vetera, nihil poëticum renuntiavere. Sed nec veterum scriptorum quisquam inter poëtas Christianos Tertullianum connumeravit. Ceterum haec poëmatia, quamvis inaequali versificatore male depexa, non adeo spernimus, ut in iis esse boni aliquid negemus: immo plerisque locis utiliter cum Septimianis Marcionibus committi et componi affirmamus. Itaque et hic conspici patimur tanquam appendices. At quia certum nescimus auctorem, damus nomen Incerti.“ Codex ms. ex quo G. Fabricius haec carmina edidit, communicatus cum eo erat a Io. Heroldo. Alter, unde emendatiora prodirent hucusque non innotuit, nec ille ipse quo Fabricius est usus hodie superstes esse videtur. Opusculi auctorem Gallicae prosapiae hominem fuisse suspicor, Victorinum Massiliensem rhetorem, nisi omnia me fallunt. Et sane Inc. Auctor de XII Scripti. Eccles. (in Fabricii Bibl. Eccles. p. 69.) cap. 7. commemorat Victorinum aliquem episcopum qui versibus scripserit unum opusculum adversus Manichaeos, et alterum „adversus Marcionistas.“ Quod opusculum puto esse ipsa haec adversus Marcionem, ut hodie inscribuntur, carmina, nomenque Victorini celebriori Tertulliani cessisse sive errore sive fraude hominum qui cum apud Tertullianum legissent operis contra Marcionem extitisse eius priorem compositionem, pro illa hunc inferioris et saeculi et ingenii inficetum fructum venderent. Extat et gravius suspicionis eius argumentum. Ang. Maius in Auctt. Class. tom. V. p. 382 sqq. edidit Victorini de Nativitate, Passione et Resurrectione Domini carmen, cuius carminis versus 21—23 leguntur in hoc Adv. Marcionem vel Marcionitas carmine I, 44—46., et item versus 95—96. et 99—100. repetuntur Adv. Marc. V, 244—245. et 252—253. Carmen, quod omnibus membris laborat, paucis mutatis recudi feci ex recensione Pamelii, quam Rigaltius quoque plerumque secutus est. Ampliori enim labori in emendando eo ponendo par fructus desperandus erat.

v. 31. *Ita scripsi cum Barthio. Vulgo extat* scelerisque viam. *v.* 34. *Vulgo* loquentum, Publice non audens.

Secreto ingenio sperans se posse latere.
Tandem lux animae carnis captiva tenetur,
Desperatorum certat spes fortior hoste.
Ipse figurator, renovator corporis ipse,
40 Gloria vera patris, dei filius, unicus auctor,
Iudex et dominus venit, rex inclytus orbis,
Oppressis veniam dare promptus, solvere vinctos,
Cuius amicitiae auxilio, patientia poenae,
Et deus et renovatus homo miscetur in unum,
45 Virgo sancta parit, patefit nova ianua vitae,
Dicta prophetarum factis impleta probantur,
Templa sacerdotes linquunt, stellae quoque ductu
Mirantur dominum tantum secernere partum.
In vinum vertuntur aquae, memorabile visu,
50 Lumina redduntur caecis, iussuque trementes
Daemones expulsi clamant, Christumque fatentur.
Omnia sanantur verbo iam tabida membra,
Iam graditur claudus, surdus spem protinus audit,
Dat dextram mancus, loquitur magnalia mutus,
55 Fit mare tranquillum iussu, ventique quiescunt.
Omnia cognoscunt dominum, confunditur hostis,
Iamque triumphatus ferus armis paret iniquis.
Omnia cum revocata videt quae ceperat ipse
Cladis in interitum mersam iam surgere carnem,
60 In caelos hominem devicta morte levari,
Signari populos, effuso pignore sancto,
Mirandae virtutis opus, invisaque facta,
Audit et extremas flammarum in gurgite poenas
A domino sibi perpetuas tenebrasque paratas,
65 Irrevocata dei sententia. Nudus, inermis,
Damnatus, victus, periturus morte perenni,
Iam reus, et nullam veniam se certus habere,
Protinus extremum nefas ausus, spargere passim
Auribus horrendum verbum neque voce loquendum
70 Abiectos a plebe dei, sine luce vagantes,
Inventos sine mente viros, terrena sequentes,
Agressus pravi pravos docet esse magistros.
Praedicat his duos esse patres, divisaque regna,
Esse mali causam dominum qui condidit orbem,
Quique figuravit carnem spiramine vivum, 75
Quique dedit legem, et vatum qui voce locutus.
Hunc negat esse bonum, iustum tamen esse fatetur,
Crudelem, durum, belli cui saeva voluptas,
Iudicio horrendum, precibus mansuescere nullis,
Esse alium suadens, nulli qui cognitus unquam, 80
Qui non est usquam, falsum sine nomine numen,
Constituens nihil, et nulla praecepta locutus.
Hunc ait esse bonum, nullum qui iudicat, aequ
Sed pareit cunctis, vitam non invidet ulli
Iudicium negat esse reis, dulcique cruentum 85
Circumfert miseris mixtum cum melle venenum.
Surgere posse negat carnem, cui causa ruinae
Ipse fuit, quam contemptam spoliavit iniquae.
Propterea maledictus habet sine fine dolorem.
Hostis huic semper; vario quia vulnere vitam 90
Nititur excutere et, de qua ruit ipse, salutem.
Inque hoc et Christum terris venisse repente,
Sed nulla socium carnis compagine factum.
Spiritus at forma, et fictum sub imagine corpus,
Fallere vult homines, quod non est, esse videri. 95
Hoc decet ergo deum, caligine ludere suasos,
Mentiri nefas, aut hominem se dicere falso?
Portatur, graditur, vestitur, rite quiescit,
Tractatur, patitur, suspenditur et sepelitur:
Omnia sunt hominis quae sancto in corpore 100
versans,
A patre vero deo missus, qui cuncta creavit,
Perfecit proprie, sua, non aliena requirens:
Cognitus ipso opere, populis sperantibus olim,
Perque prophetarum vocem notissimus orbi:
Et nunc errantem manifesto in limine mortis 105
Ignotum dominum quaerunt, notumque relinquunt.
Quorum falsa fides, falsus deus, irrita merces,
Falsa resurrectio, mortis devictio falsa,
Martyria et vacua, et Christi quoque nomen inane.
Quem magicae nebulae similem venisse docentes,
Mendacem facti dementes esse fatentur,
Nequidquam passum, populum sine crimine fictum.
Sic verax deus? hi domino referuntur honores?
Heu miseri gratis ingrata morte perempti!

115 Qui caeco duce praecipites in fossa ruistis,
Et velut in somnis thesauri munere dives
Exsultat manibusque tenet spe lusus inani,
Decepti vacuam speratis muneris umbram.
Ah! taciti rictus funestave praeda draconis,
120 Speratis pro pace truces homicidia blanda?
Audetis culpare deum, qui tanta creavit?
In cuius terris nimia pietate profusa
Immemores large laudatis dona ruentes,
Ipsum factorem reprobatis, facta probantes,
125 Artificem mundi? cuiusne opus estis et ipsi?
Qui vobis magnos parvis donavit honores,
Prosevit fruges, animalia cuncta subegit,
Tempora qui certis fecundat mensibus anni,
Dulcores, potus varios, pingues et odores,
130 Iucundos flores, nemorumque umbracula grata,
Mirificos tribuit succos pubentibus herbis,
Fontes et fluvios diffundit dulcibus undis,
Sideribus caelum totumque illuminat orbem,
Immensus solus dominus, iustusque bonusque,
135 Cognitus ex opere, aspectu non cognitus ulli;
Quem stultae quamvis gentes errore copertae,
Florentes opibus, alieno nomine laudent,
Factoremque tamen gnari culpare verentur.
Nec quisquam tantum, nisi vos, nova porta gehennae,
140 Ingrati eligitis dominum maledicere vestrum.
Haec vobis per Marcionem, Cerdone magistro,
Terribilis refuga adtribuit fera munera mortis;
Nec venit in mentem quod vos a nomine Christi
Seductos ad Marcionis tulit infima nomen.
145 Dicite, de multis quid vobis displicet unum?
Quidve deus fecit quod non sit laude vehendum?
Aut illud, quod vos nimium, patientia larga
Indignos, dulcem permittit cernere lucem?
Qui legitis vera, et concisa ea falsa docetis,
150 Quae sunt postque futura, prius haec facta probatis:
Aut incredibilem quid differt credere vestrum?
Nec mirum si vos versutus cepit inermes,
Persuadens duos esse patres, damnatus ab uno,
Esse deos, qui principio seduxerat omnes,
155 Post ea multiplici manantem vulnere pestem
Distribuit multis, et inemendabile crimen,
Infandos omni magicae dementia plenos
Pervasit sese virtutem dicere summam,
Fingere cum meretrice nefas, peragrare, volare.
Namque Valentino deus est insanus, et aevo 160
Triginta tribuit caelos, patremque Profundum;
Bis docuit tingi, transducto corpore flamma.
Tantos esse deos Basiliden credere iussit,
Quantos et dies annus habet; tot denique mundos.
Marcus per numeros argumentatus acute 165
Tradidit in magicae formam violare pudicam,
Offerri calicem, precibusque in sanguine verti.
Hebioni Christum sussit de semine natum,
Et circumcidi docuit, legique vacare,
Fontibus amissis elementa resumere legis. 170
Extremum facinus verbis extendere nolo,
Aut omnes causas aut nomina dicere cuncta.
Est per pauca satis crudelia multa notare,
Infandosque homines atque organa saeva draconis,
Per quos nunc tantum sceleris infeste locutus 175
Semper factorem mundi culpare laborat.
Sed revocate pedem saevi latronis ab antro,
Dum spatium datur, et patiens pietate perenni
Facta per errorem miseris deus omnia donat.
Credite vero patri vero, qui condidit orbem, 180
Verum qui dominum misit renovare ruinam
Imparibus legi, peccati in gurgite mersis,
Per vates olim promissam afferre salutem.
Qui mandata dedit, hic et peccata remittit.
Exigit hic aliquid merito, quia credidit ante, 185
Aut donat large dominus, quasi debita servis.
Denique conclusos populos poenamque merentes
Deleto elogio cunctos jubet ipse lavari.
Ergo totus homo credit, totusque lavatur.
Abstinet aut patitur pro nomine vulnera vere, 190
Versus surgit homo, vere mors victa silebit;
Sed non pars hominis anima, sua parte relicta,
Percipiet palmam, socia quam carne laborans
In stadio luctata simul coniuncta meretur.
Grande nefas portare duos per vincula pondus, 195
Quorum sit locuples unus atque alter egenus,
Et miserum sperni, felici praemia reddi.
Non facit hoc iustus, mercedis redditor aequus,
Et bonus et dives, quem credimus omnia posse;

v. 151. *Vulgo* incredibile. *Scribendum puto* Aut incredibilem (*sc.* deum) qui differt caedere vestrum? *v.* 175 *et* 176. *Vulgo legitur* sceleris sine teste locuti — — laborant. *v.* 178. *Vulgo* perennis.

200 Suavis in ingratos, miserendi plena voluntas.
Quin potius, cui maior inest mortalis egestas,
Possit ut aequari socio praelatus, id ultro,
Quicquid eget, tribuet locuples; sic credere iussum,
Nec velle illicite dominum culpare docendo,
205 Suscitet ut qui animam, tamquam sit passa ruinam,
Liberet a morte, et viventi facta maneret
Copia de solo merito, quia fortiter egit,
Et caro communem semper sortita laborem
Linquatur terrae, mortis sit praeda perennis.
210 Ergo hominis anima placuit deo fortibus actis?
Nullo sola modo potuit sine carne placere.
Vincla tulit, poenas: caro membris vincula gessit.
Contempsit mortem: sed carnem morte reliquit.
Illa dolens gemuit: haec victa a vulnere caesa est.
215 Illa petit requiem: haec ferro in pulvere fusa,
Piscibus, alitibus, tabo cinerique relicta est.
Frangitur infelix laniata, sparsa liquescit:
Surgere non meruit? quid enim committere sola
Exanimis potuit? quae sic causa invida vitae
220 Impedit aut prohibet dei dona capessere carnem,
Cumque sua socia coniunctam vivere semper,
Cernere quid fuerit conversa in pulvere quondam?
Post meritos renovata ferat deo laudis honores,
Non ignara sui, fragilis, mortalis et aegra.
225 Certatis, magni possit quid vivida virtus,
Qui bonus atque potens vitam non invidet ulli?
Haec captiva fuit mortis, haec vincta peribit,
Quam dominus mira sapientia fecit et arte?
Hanc virtute sua miranda suscitat ipse,
230 Hanc revocat dux ipse, et hanc sua gloria vestit.
Ergo dei aptavit ars et sapientia corpus,
Quod cupit his fieri: deest hoc virtute reduci?
Causa potest pietati nulla resistere sanctae,
Ne maior sit causa mali quam summa potestas,
235 Ut cognoscat homo iam nunc dei munere salvus,
Mortalis quondam, nunc inviolabile et ingens
Vestitus lumen, visus cum corpore totus,
Immensum virtute deum, pietate perennem,
Per Christum regem, per quem via lucis aperta est,
Et iam luce nova, iam dono plenus utroque, 240
Fructibus et vivae paradisi laetus amoenis
Laudet in aeternum caelesti dives in aula.

LIBER SECUNDUS.

Postquam fracta fides refugis spiraculis hostis,
Et glomerata dolis emersit postis operta,
Sponte sua mendax contempto numine sensu
Confixit plagas, fallaci tramite callens
Sanctorum dictis sua miscuit impia verba, 5
Inque bonum semen lolium miserabile seruit.
Inde volens omnem causam constare ruinae,
Scilicet ut sua facta deo subsignet inque
Ocius, et possit suasos infligere poenis,
Veris falsa tegens, et lenibus aspera sertens, 10
Et roseis sertis hastae mucrone operto,
Improvisa necans incautos morte suprema.
Supremum nefas in tantum dementia mersos
Abruptos homines numen sine fine tremendum
Dividere in partes, Christi sublimia facta 15
Falsa laude sequi, culpareque gesta priora.
Innumerata dei miracula, visa nec unquam,
Tam temere scelus illicitum componere verbis,
Ante nec audita, contentaque corde nec ullo,
Adversum sese duo testamenta sonare, 20
Contra prophetarum domini committere verba,
Dissimili longe sententia velle probare,
Omnem legis et infamem deducere causam.
Sanctorumque patrum vitam reprobare priorem,
Quos in amicitiam adlexit deus, ad sua dona. 25
Accipitur sine principio pro parte minori.
Quattuor ex uno cum sint, ex quattuor unum.
His tamen una placet, reprobant tres denique partes,
Auctoremque sui Paulum per multa capessunt.
Necnon ex ipso furiebat in extima verba, 30
Omnia quae veteri de foedere cumque locutus,
Dura videntur eis, merito quia corde gratiae
Pondus apostolicum, fulgentis gratia verbi,
Lumina praeducit menti, neque cernere possunt

v. 205. *Vulgo* Suscitet aut quam animam.
v. 4. *Vulgo* pallens. v. 28. *Vulgo* reprobat.

35 Spiritu lata. Putant hebetes animalia digna.
Sed vos, qui nondum penitus, duce numine falso
Mente ipsa reprobi penetrastis ad intima mortis,
Discite de fonte fluvium manare perennem,
Qui nutrit lignum (bis seni gratia fructus),
40 Exit et in terram ventosque in quattuor orbis,
Tot fluit in partes fontis cloor et sapor unus.
Sic et apostolico decurrit ecclesia verbo,
Ex utero Christi patris omnis gloria plena,
Sordida diluere et fata mortua vivificare.
45 Quattuor in numero diffusum in gentibus unum,
Electaque fide susceptum, doctor opimus
Tradit evangelium Paulus sine crimine mundum,
Abque hoc et Galatas vetuit discedere sanctos,
Quos falsi fratres se circumcidere suasos
50 Atque elementa sequi, nova libertate relicta,
Umbra futurorum veteri servire docebant.
Has habuit Galatis causas conscribere Paulus,
Non ut evangelii partem pro corpore toto
Exciperent modicam, maiori parte relicta.
55 Atque adeo non verba libri, sed missus in orbem,
Ipse Christus evangelium est, si cernere vultis,
A patre qui venit, solus bona nuntia portans,
Testificata prius cuius ingens gloria complet,
Ostendens opere quantus sit conditor orbis.
60 Cuius facta simul dictis coniuncta fideles
Illi, Matthaeus, Marcus, Lucasque, Ioannes,
Conscripsere mera, non extera verba locuti,
Spiritu sancta dei, tanto praesente magistro
Hic agnus paschae suspenditur hostia ligno;
65 Hunc Paulus face conscribens decreta Corintho
Occisum tradit vitamque deumque futurum,
Promissum patribus, quos illectaverat ante.
Cernite quid virtus, quid paschae possit imago.
Sic verum quid sit poteritis paschae videre.
70 Ne fidus pater et vates, cui pignus et haeres
Carus erat, quem forte deus donaverat illi,
Hunc deo mactaret, merito temptatus amore,
Supplicium magnum, sanctus pro sanguine sanguis
Connexus capite spinis tetenditur agnus
75 Hostia sancta deo. Cuius de morte piacli,
Esset ut in signum et vastatae pignora gentis,
Sanguine signantur postes et limina multa,
Immane auxilium, caro testis creditur esca.
Iesus transgressus Iordan terraque potitus
Lege dedit pascham, gaudens atque immolat 80
agnum.
Et reliqui magni reges sanctique prophetae,
Non ignorantes certae promissa salutis,
Ingentemque, metu pleni transcendere legem,
Venturam summae virtutis imagine molem,
Inspectam e speculo celebrarunt ordine pa- 85
scham.
Denique, si celeri primordia mente recurras,
Invenies funesta nimis, post impia verba.
Credulus, heu, facile nudatus tegmine vitae
Pellibus ut tegeretur homo, suspenditur agnus,
Aut peccata necat, aut sanguine fanera delet, 90
Aut coperit nudos, fovet aut suo velleve vulnus:
Num pecoris sanguis humano sanguine pluris,
Ut pro peccatis oblatus dirimat iram,
Aut multae plebis velati sit carior agnus
Auxilium immane? tantae tutela salutis, 95
Oblatus potuit pretium satis esse redemptis?
At deus omnipotens, caeli terraeque creator,
Immensus, vivus, perfectus, luce perennis,
His non placatur, pecudum neque sanguine
gaudet.
Omnia mactentur pecora, grex omnis in aures 100
Decremet, ut veniam vel peccati expiet unius.
Nequaquam domini sapiens maculata figura
Tam vili pretio caro foeda paravit honores;
Sed spes et promissa fides mortalibus olim,
Haec operata tulit, magnae rationis imago, 105
Praemeditata patris, nimia pietate parata,
Venturam Christum terris, hominemque futurum.
Quem visum Ioannes, baptismi primus apertor,
Et vatum socius, necnon et apostolus ingens,
Praecursor missus certus, testisque fidelis, 110
Augustus vita, sublimi laude notatus,
Olim pascha dei verum quaerentibus agnum
Ostendit tandem venisse piacula facti,
Qui delicta suo multorum sanguine solvat,
Pro reprobis probus et carus, pro vilibus unus, 115
Corpore homo vitaque deus, mactatus ut agnus
Acciperet nos et nobis se effunderet ipsum.
Sic placuit domino mortem spoliare superbam;

v. 35. *Vulgo* lata putant. v. 39. *Vulgo* bissenos. v. 65. *Vulgo* phase conscribensi v. 75. *Vulgo* piati. v. 92. Num *Rivinus*. Non *vulgo extat*. v. 94. sit *Rivinus*. s *vulgo legitur*. v. 101. unius *Fr. Iunius*. *Vulgo* unus.

Sic poterit miserandus homo sperare salutem.
120 Hunc pascham Paulus mactatum praedicat agnum.
Nec species domini pecoris sublimis inertis
Consimilis patitur quapropter dicitur agnus,
Sed quia lanities renovata haec corpora vestit,
Dat tegimen multis, unquam nec deficit ipse.
125 Sic dominus virtute patris, quos morte redemit,
Exutos sua luce tegit, quae semper in illo est.
Ergo pastor ovem qui perdidit, ipse requirit.
Is robur spinasque uvae calcare paratus,
Aut rabiem superare lupi, pecudumque potiri,
130 Eripere et fortis, contemptis dentibus ultro,
Obiectat sese leo pelle obtectus ovili,
Decipiens habitu raptoris sanguine fauces.
Adam vi captum sic quaerit Christus ubique,
Ipse viam gradiens qua mors operata ruinam est,
135 Omnia peslustrans veterum monumenta virorum,
Singula perspiciens, exemplis omnibus unus,
Ex utero incipiens inimicam expellere mortem,
Conceptae simul in gremio cum semine carnis
Aetates omnes tacita sapientia lustrans,
140 Debita suscipiens, cunctos mundare paratus,
Reddere factori multos, quos sparserat unus.
Et quia terribilis puteo demersus iniquo
Vir cecidit, suasit virgo subducta dracone,
Consilio placuit, tegmen caeleste reliquit.
145 Arguit hos lignum nudos, mors atra coëgit;
Ex eadem massa simili ratione refecta
Iam renovata redit, flos carnis et hospita pacis.
Virgine desponsa caro non ex semine nato
Artifici coniuncta suo, sine debito mortis.
150 Angelus haec mandata patris per sidera defert
Lucida, ut angelica credantur nuntia fama,
Virginis ut virgo, carnis caro debita solvat.
Talibus ingressus sequitur vestigia mortis
Parvulus immanis, senior puer et iuvenis vir.
155 Post, ubi iusta viri completa est roboris aetas,
Paulatim solitus socias deperdere vitas,
In foedas etiam rugas et inertia membra
Mutari specie vacuatis sanguine venis,
Constitit, haud habitum passus veterascere carnis.
160 Qua die quove loco cecidit clarissimus Adam,
Quave manum extendit temere contingere lignum,
Hac eadem redeunte die volventibus annis
In stadio ligni fortis congressus athleta,
Extenditque manus, poenam et pro laude secutus
Devicit mortem, quia mortem sponte reliquit. 165
Exuit exuvias carnis et debita mortis,
Serpentis spolium devicto principe mundi
Adfixit ligno, refugarum immane tropaeum.
In cuius signum Moses suspenderat anguem,
Ut, quotquot fuerant multis serpentibus ictu, 170
Adspicerent ipsum victum fixumque dracones.
Post, ubi secretas inferni venit ad undas
Atque suum victor captivum luce retexit
Adstanti iussumque patris virtute perepti,
Sponte suum corpus quod liquerat ipse recepit. 175
Causa haec mortis erat, eadem via facta salutis;
Nuntius ille doli, sed pacis nuntius iste:
Sponsa virum necuit, genuit sed sponsa leonem;
Virgo viro nocuit, sed vir de virgine vicit.
Cuius in exemplum sopito corpore somno 180
Sumitur ex latere mulier, quae costa mariti;
Quam carnem de carne sua deque ossibus ossa
Evigilans dixit, praesaga mente locutus.
Mira fides, merito Paulus certissimus auctor,
Christum de caelis Adam docet esse secundum. 185
Veritas ipsa suis exemplis usa refulget.
Nec cupit ex alieno acres ostendere gressus:
Pauperis hoc opus est, propriae virtutis egeni.
Haec Paulus docuit magnus mysteria docta.
Scilicet in Christo esse decus, tuum, ecclesia, cernens. 190
Huius de latere ligno pendentis in alto
Corporis exanimi sanguis manavit et humor.
Femina sanguis erat, aquae erant nova dona lavacri,
Haec populi vera est viventis ecclesia mater,
De Christi nova carne caro, deque ossibus 195 ossum.
Golgatha locus est, capitis calvaria quondam;
Lingua paterna prior sic illum nomine dixit;
Hic medium terrae est, hic est victoria signum.
Os magnum hic veteres nostri docuere repertum,
Hic hominem primum suscepimus esse sepultum, 200

v. 130. *Vulgo* Eripere fortis. *v.* 156. *Vulgo* socia deperdere vita. *v.* 160 *et* 161 *vulgo inverso leguntur ordine.* *v.* 171. *Vulgo* fictum.

Hic patitur Christus, pio sanguine terra madescit,
Pulvis Adae ut possit veteris cum sanguine Christi
Commixtus stillantis aquae virtute levari.
Haec ovis est una, quam se per sabbata vivam
205 Inferni e puteo statuit subducere pastor.
Propterea cunctae carnis praemortua membra
Curabat sabbatis, aut caeci a germine nati
Lumina, quae nondum dederat, cernendo peregit,
Aut hominem totum exanimem per sabbata vivum
210 Deque sepultura praesenti plebe vocavit,
Ipse novi factor, veteris bonus ipse refector,
Aut quae defuerunt supplens aut perdita reddens.
Haec ineunte die sancto sperantibus in se
Facturus plene pro pacto posse docebat.
215 Quid? caro si moritur, nec spes datur ulla salutis,
Quas habuit causas hominem se fingere Christus,
Et medicare homines, aut curam carnis habere?
Si revocat paucos, cur non revocabit et omnes?
Corruptela potens liquefactum solvere corpus,
220 Non poterit virtus domini revocare solutum?
Credunt interitu qui non sua corpora solvi,
Non credunt domino, sua qui vult mersa levare,
Aut nolle praestare bonum, neque posse potentem
Dicunt, ignari quanto de crimine lactent,
225 Infirmas ausi causas praeponere morti.
In grano latet arbor, et hoc nisi terra sepultum
Putrescat, non dat decoratos arbore fructus.
Iam liquidae stringentur aquae; stridente rigore
Saxa fient, et semper erunt, nisi magna potestas
230 Solverit inducto molli spirante tepore.
Viticulae in gracili latet ingens corpore botrus;
Si quaeras, non est: cum vult deus, esse videtur.
Arboribus folia, spinis rosa, germina campis
Mortua deficiunt, et rursus viva resurgunt.
235 Haec homini deus ante oculos revocata reformat,
Propter quem locuples primus large omnia fecit.
Omnia nuda cadunt, suo corpore singula vestit:
Cur hominem solum, cui tantos fudit honores,
Non tantum revocet sibi, quem super omnia fecit?
Ergo caro et sanguis dei regno digna negatur, 240
Tamquam sit Paulus proprie de carne locutus.
Ille quidem magna docuit, sed inania corda
Carnali sermone putant; nam pristina facta
Sanguinis et carnis voluit sub nomine dicta
Caelestis magni memoratus verna magistri, 245
Qui per aquam de se genitis sui nomen honoris
Donavit, pignusque suo de spiritu fudit,
Ut cuius fuerant homines virtute redempti,
Huius et acciperent renovati nomen honoris,
Ergo, quia populis nondum suo fonte renatis, 250
Sordibus antiquis tectis, (ea debita mortis)
Ex veteri causa regnum caeleste negavit,
Dicens humanum rursus debere renasci,
Quod natum est de carne, caro est, de spiritu, vita,
Radicis veteris nova germina gloria mutans, 255
Ablutum corpus iam non de carne vocari:
Hoc sequitur Paulus, sic est de carne locutus.
Denique dixit oportere superindui vestem,
Hunc habitum fragilem, mortalem contegi formam,
Non aliud corpus dari, sed prius illud inermem 260
Undique regno dei lato circumdari totum,
Momento aspectus oculi mutabitur, inquit.
Ut rufae cerae facies dispanditur herba,
Et mutat proprium candenti sole colorem,
Sic eadem caro fulgenti de gloria sumens 265
Gaudebit semper gaudens et morte carebit,
Devictum clamans crudelem corporis hostem,
Glutitam mortem fortis victoria Christi,
Ingentes deo summa ferens ad sidera laudes.

LIBER TERTIUS.

Iam genuit, quondam sterilis cognomine, mater,
Iamque novus gaudet populus de libera natus,
Expulsa famula merito cum prole superba;
Viventis quoque fontis aquas ingrata relinquit,

v. 218. *Vulgo* revocavit et. v. 245. *Vulgo* verba. v. 268. *Vulgo* Christus.

5 Et tepidis erraas ardenti sidere potat.
Iam possunt gentes Abraham clamare parentem,
Quae vocem domini simili ratione secutae
Omnia liquerunt peregre se sistere vitae.
Laetare, o sterilis, promissam concipe plebem;
10 Erumpe et clama, quae nulla prole beata,
De qua dicebat per vates spiritus olim:
Haec genuit gentem multis ex gentibus unam,
Cuius principio semper pia membra laborant.
Huius Abel iustus, pastor pecudumque magister,
15 Fraternae occidit quem olim violentia dextrae.
Huius Enoch, insigne decus, de corpore membrum,
A deo digressos populos facinusque sequentes,
Dum furit in terris refugarum turba latronum,
Sacrilegum genus ut fugeret crudele gigantum,
20 Consilio revocabat, in omnibus ipse fidelis.
Ingenti gemitu placuit, meritoque labore
Translatum magno pignus servatur honore.
Perfectus laude et sine culpa Noë repertus
Testificante deo iustus in adultera plebe,
25 Bis quinquagenis arcam qui texuit annis,
Venturum excidium factis et voce ferebat;
Promeruit tantis ereptus mortis ab undis,
Et cum prole sua servatus. Gente sequente
Est Abraham, cuius gnatos vos esse negatis,
30 Qui primus genere et patria et genitore relicto
Voce dei suasus secessit in extera regna,
Tantos dei meruit sublimis dignus honores,
Gentibus ut pater et populis credentibus esset.
Cum patribus Iacob, quorum pater ipse, per omne
35 Vitae suae spatium laetissima tempora Christi
Praececinit verbis, acta, virtute, labore.
Hunc sequitur Ioseph, foedae sine sorde inventae,
Carceris et durae conflicta calumnia poenae:
Gloria post gemitus, regnique secunda corona,
40 Inque fame panis tribuendi larga potestas.
Tam propria Christi, tam lucida lucis imago
Omnibus est manifesta, quibus sunt lumina menti,
Ut speculo vultus firmam spem cernere possint.
Iudas ipse pater, regalis sortis origo,
45 Unde duces geniti, cuius de semine reges
Numquam defuerunt, donec ventura potestas
Gentibus expectata diu promissa veniret.
Dux populi Moses, qui limina regia liquit,
Spernens divitias florentes tempore parvo,
Maluit adflictus populi portare labores 50
Subnixa cervice, minis non territus ullis,
Quam sibi delicias multasque remittere poenas,
Pro magnaque fide, pro tanto mirus amore,
Armatus virtute dei magnalia gessit,
Percussit gentem plagis, terramque reliquit. 55
Confundit regem durum, populumque reduxit,
Calcavit fluctus, hostes demersit in undis,
Fecit aquam dulcem per lignum, semper amaram,
Cum Christi populo manifeste multa locutus,
Cuius de facie lux et nitor ore refulsit, 60
Acceptam legem per paucos fudit in orbem,
Exempla implicita propriorum certa laborum,
Percussit petram, iussus quoque flumina fudit;
Extenditque manus, ut signo vinceret hostem.
Omnia de Christo, per Christum cuncta locuntur. 65
Hic probus et magnus cum laudis pace quiesit.
At Iesus Nave filius, Auses ante vocatus,
Spiritus hunc sanctus socium sibi nomine iunxit:
Hinc fluvium scidit, et populum transire coegit,
Distribuit terram gratis, promissa paterna, 70
Solem cum luna statuit, dum vinceret hostem,
Expulit externas gentes prolemque gigantum,
Excidit lucos, aras et templa subegit,
Omnia legitima solemnia mente peregit;
Nominis exemplum Christi, virtutis imago. 75
Quid de Iudicibus populi per singula dicam?
Quorum virtutes si conscribantur in unum,
Verborum spatio numerosa volumina complent.
Attamen ex multis paucorum dicere vitam
Corporis explendi verborum postulat ordo. 80
Ex quibus ut Gedeon dux agminis, acer in hostem,
Non virtute sua tutelam acquirere genti,
Firmatusque fide signum petit excita mente,
Quo vel non posset vel posset vincere bellum.
Vellus ut in noctem positum de rore maderet, 85
Et tellus omnis circum siccata iaceret,
Hoc inimicorum palmam coalescere mundo.
Atque iterum solo remanenti vellere sicco,
Hoc eadem tellus roraret nocte liquore.
Hoc etenim signo praedonum stravit acervos, 90
Congressus populo Christi, sine milite multa,
Tercentene equite (numerus Tau littera Graeca)

Armatis facibusque et cornibus ore canentum.
Vellus erat populus ovium de semine sancto;
Nam tellus variae gentes fusaeque per orbem;
Verbum quod nutrit, sed nox est mortis imago,
Tau signum crucis, et cornu praeconia vitae,
Lucentesque faces in lychno spiritus ardens.
Scilicet hoc testamen erat virtutis imago,
Non prius angelica mortis fera praelia vinci,
Quam populo indocili merito sua culpa relicto
Florentesque fide gentes in laude receptae.
Debbora quin mulier super omnem maxima famam,
Pro patria quae belligero subnixa labori
Stipite sub palmae populum vicisse canebat,
Quapropter victi simul hostes terga dedere,
Sisara dux fugit, cui non vir nec manus ulla
Restitit. Hic Baal Christi victoria signo
Extemplo refugam devicit femina ligno.
Iephtha fide firma, qui duro vulnere votum
Ausus mercedem belli deo dicere grandem,
Hic quia quae non vult dominus promiserat amena,
Occurrit primo carum sibi pectore pignus,
Nulli sperata cecidit quod sorte repente.
Promissum ut staret, solvit pia iura parentis,
Peccati votum violenta mente coperuit
Immanis timor, orbatae solatia vitae
Pro scelere obtinuit famam, pro crimine laudem.
Nec non Samsonis super omnia corpora vires;
Spiritus hoc donum; capiti concessa potestas.
Pro populo solus, nullo mucrone nec armis,
Os retinens asini, prostravit corpora mille.
Vincula nulla virum vinctum potuere tenere;
Gloria sed postquam captivi mota recessit,
Occidit, atque hostes victus sua morte redemit.
Mirificus Samuel, cui reges ungere primum
Praeceptum, dare chrisma, viros ostendere christos,
Talibus in vitae spatio laudabilis egit,
Et quoque post requiem prophetica iura teneret.
Psalmographus David, magnus rex atque propheta,
Passurum Christum submissa voce canebat,
Monte quod ingratus populus sine lege peregit,
Ni deus ex utero fructum promiserat olim,
Prolem sublimi solio suo ponere sanctam.
Fixa fides domini quae spenderat omnia fecit.
Aemulus Ezechias, populi corrector inertis,
Oblitis legem qui restauravit iniquis,
Haec olim mandata dei prior omnia iussit,
Qui precibus bellum, non ferri cuspide solvit.
Hic moriens lacrimis annos ac tempora vitae
Accepit, merito talem tulit actus honorem.
Ingenti zelo Iosias, rector et ipse,
Tantum nemo supra nec postea taliter egit.
Idola destituit, destruxit templa nefanda,
Atque sacerdotes super aras igne cremavit,
Ossa prophetarum falsorum cuncta refodit,
Incenditque aras, adolenda cadavera lignis.
Insignis fidei in laudem, memorabile, tactus
Nobilis Helias, qui nondum debita mortis
Gustavit, quoniam rursum venturus in orbem est.
Ergo infracta fides, populum regemque furentem,
Militiam domini qui deseruere beatam,
Verberibus, flammis castigans hostes amaris,
Sidera conclusit, tenuitque in nubibus imbrem.
Esse deum ostendit cunctis, apparuit error.
Nam madidae partes hostiae fluvio super aras
De caelo precibus veniens vi flamma comedit;
Et quotiens voluit, totiens ruit ignis ab alto.
Divisit fluvium, transgressus et avia fecit,
Sublatus curru paradisi vectus in aulam est.
Huius discipulus sortis successor Heliseus,
Qui duplicem Heliae petiit sibi sumere sortem,
At castigandem violento verbere plebem,
Tantum pro domino et talem spiravit amorem.
Iordane percusso, pedibus via facta regressus,
Demersam fluvio relevavit virga securim,
Mortificumque cibum in vitalem transtulit escam,
Detinuit pluvias iterato tempore duplo,
Mundavitque lepras, hostes caligine cepit;
Cuius post obitum iam condita membra sepulchro
Abiectus quidam, mactatus caede latronum,
Mortuus, ut tetigit, revocata luce revixit.
Esaias, locuples vates et fontis aperti.
Tam manifesta fides, verbum dei ore profudit,
Largaque per Christum patris est promissa voluntas,

v. 109. *Ita Rivinus. Vulgo* Exemplo refuga. v. 131. submissa *emendavit Pamelius.*
tea erat cuius sc.

Praetestata viam vitae atque probata per ipsum est.
Quem populus sectum ligno sine labe repertum,
Immeritum, demens crudeli morte peremit.
Sanctus Hieremias, quem gentibus esse prophetam
180 Aeterni virtus iussit, dixitque futurum;
Qui quoniam plebis facta inlaudanda revolvit,
Et fore captivam, nisi paenituisset iniquos,
In famulos fieri praesaga voce locutus,
Vincula dura tulit, squallenti carcere clausus,
185 Inque luto putei fames hausit tabida membra.
Sed postquam quae noluerant audire probavit,
Atque hostes vinctum populum duxere triumphis,
Horrida vix tandem caruit sua dextra catenis;
Nulla morte virum constat, neque caede peremptum.
190 Ezechiel fidus, dives cui gratia verbi
Concessa est, peccatorum secreta videre,
Afflictus lugere suos, veniamque precari,
Cernere vindictam sanctorum caede futuram,
Sanctorumque locum regni carnisque salutem,
195 Spiritu implicitus, gressus aditusque videre.
Osea, Amos, et Micheas, Ioël, Abdia, Ionas,
Atque Naum, Habacuc, Sophonias, Aggaeusque,
Zacharias vim passus, et angelus ipse Malachim,
Hi vates domini, quorum chorus usque canentum,
200 Ac pariter laudis propriam meruere coronam.
Quam magnus Daniel! qualis vir! quanta potestas!
Qui falsos testes ipsorum prodidit ore,
Servavitque animam damnatam crimine ficto,
Somnia secreta et regis prior ore resolvit,
205 Praevidit Christum regnorum solvere membra,
Pro domino reus est, factus quoque praeda leonum,
Servatisque palam cunctis in pace quievit.
Huius tres socii, vix digna laude canendi,
Ex numero tanto decretum regis iniquum
210 Contempsere pii, quorum data corpora flammis,
Tradere se poenis potius pro nomine magno,
Quam genibus nixi simulacro pandere palmas.
Iam praeclara fides, iam spes super omnia fulgens
Extinxit rabidos ignes et vicit iniquos.
Esdras vates, legis doctor et ipse sacerdos, 115
Qui populum captum post tempora plena reduxit,
Ignibus et multa consumpta volumina vetum
Spiritu completus memori omnia reddidit ore.
Grandis Ioannes super omnes semine natos,
Cuius difficile poterimus dicere laudes: 220
Ablutor carnis, domini praecursor apertus,
Ablutor Christi, prior ipse renatus ab illo,
Foederis ille novi primus veterisque supremus,
Proque via vera prior hostia caesus christi.
Ecce deus Christus; pariter bis sena iuventus, 225
Omnibus una fides, amor unus et una potestas,
Flos hominum; mundo lucentes lumine Christi
Et comites et apostolici, qui vera locuti
Auribus audivere, oculis videre salutem,
Tractavere manu corpus de morte receptum, 230
Convixere cibo assidue, testantur et spi.
Hunc Paulus, praelectus apostolus in vice missus,
In caelos raptus vidit quoque; missus ab illo,
Barnaba cum comite sociisque prioribus, una
Foedere coniunctis, per gentes tradit ubique 235
Esse caput Christum, sunt cuius ecclesia membra,
Corporis ipse salus, membrorum vita perennis,
Ipse caro factus, pro cunctis ipse peremptus,
Ipse resurrexit primus, spes una salutis;
Discipulisque suis formam dedit: hi simul 240
omnes
Indignas varie poenas pro nomine passi.
Talia membra gerit specioso corpore mater
Libera, quod nunquam domini praecepta reliquit,
Inque domo senuit, domino lectissima semper.
Invidiam, poenas eius pro nomine passa. 245
Nam sterilis quoniam, nondum secura futuri,
Ediderit populum caelesti semine natum,
Atque suae famulae portarit spreta dolorem,
Hanc sterilem quondam nunc tempus cernere matrem
Haeredem natum suae libertatis habere, 250
Non similem famulae, quamquam de semine caeli

184. *Pro* carcere *Fabricius ediderat* currere. v. 248. *Vulgo* portavit.

Conceptum genuit, sibi conditione ingatum.
Absit ut illicitis verbis, temeraria voce,
Egregios homines, ardentia sidera caeli,
255 Semine coniunctos tantum, vel sanguine, plebi
In solidum passim famulum dicatis atrocem,
Aut populum domini legis mandata secutum
Servili specie quisquam putet esse loquendum.
Sed peccatorum vacuam sine mente catervam,
260 Qui promissa dei dubia spe corde locarunt,
Praesentis vitae misera dulcedine victos,
Debita servitio capitis sua culpa subisset,
Si legem plebi peccati causa ingabit.
Nam servire deo, totoque incumbere corde,
265 Intemerata fides, libertas sponte paratur.
Ergo patres iusti, sancti sine labe prophetae,
Adventum domini multi cecinere futurum,
Testanturque fide caelestia iussa profanis,
Cum quibus immanes, satiati gloria Christi,
270 Consortes virtutis, verbo sacrata replentes
Firmarere fidem, factis praedicta probando.
Quorum discipuli, qui successere per orbem,
Conflati virtute viri, nostrique magistri,
Coniunctos operis nobis tribuere honores.
275 Ex quibus electum magnum plebique probatum
Hac cathedra Petrus, qua sederat ipse, locatum
Maxima Roma Linum primum considere iussit.
Post quem Cletus et ipse gregem suscepit ovilis.
Huius Anacletus successor sorte locatus.
280 Quem sequitur Clemens; is apostolicis bene notus.
Eusaristus ab hoc rexit sine crimine legem.
Sextus Alexander Sixto commendat ovile;
Post expleta sui qui lustri tempora tradit
Telesphoro; excellens hic erat, martyrque fidelis,
285 Post illum socius legis, certusque magister,
Cum vestri sceleris socius, praecursor et auctor
Advenit Romam Cerdo, nova vulnera gestans;
Detectus, quoniam voces et verba venenii
Spargebat furtim; quapropter ab agmine pulsus
290 Sacrilegum genus hoc genuit spirante dracone.
Constabat pietate vigens ecclesia Romae
Composita a Petro, cuius successor et ipse
Iamque loco nono cathedram suscepit Hyginus.
Post hunc deinde Pius, Hermas cui germine frater,
Angelicus pastor, quis tradita verba locutus, 295
Atque pio suscepit Anicetus ordine sortem.
Sub quo Marcion hic veniens, nova Pontica pestis,
Nondum secretum facinus suo corde reclusum,
Passim vulgo loquens latebrosa perfidus arte.
Sed postquam coepit mortis proferre sagittas, 300
Abiectus merito tam saevi criminis auctor,
A sanctis reprobus, patuit mirabile monstrum.

LIBER QUARTUS.

Haec populo iuvenis, qui dives, liber et haeres
Possidet aeternam spem laudis iure dicatam,
Non ut doctores (solus daret omnia Christus),
Sed famulos Christi, iubet inviolata potestas
Ingenti zelo flagrantes, pacis amore 5
Armatos, molem belli deducere terrae,
Excelsas turres et moenia saeva malorum
Surgentesque minas populi contra agmina sancti
Detrahere, vacuas voces dissolvere vento.
Quapropter merito nos aemulamenta locuti 10
Ipsius ex verbis etiam monumenta salutis
Nitimur exprimere, quae gratia larga profudit,
Praedonisque plagam sanctis aperire copertam,
Ex improviso ne quis rudis, inscius, audax
Incidat, et captus caelestia dona relinquat. 15
Ergo deus cunctis mortalibus unus ubique est,
Aeternum regnum, profundae lucis origo,
Fons vitae, potus sapientia conditus omni.
Protulit ipse orbem, cuius sinus omnia cingit.
Nulla illam regio, nullus locus ambitu claudit; 20
Materies nulla est facta, ut sit sponte perennis,
Quae fuerit semper, nullo factore creata;
Caelorum, terrae, maris infernique locator
Spiritus, aëris est divisor, conditor, auctor,

v. 277. Ex his et qui inde sequuntur versibus comparatis cum verbis Tertulliani De Praescr. Haeret. cap. 32. recte monuit Rigaltius apparere horum carminum non posse Tertullianum esse auctorem. v. 296. Pio ediderunt Fabricius et Rigaltius.

25 Solus perpetuus deus est, immensa potestas.
Hunc lex esse deum populo monstraverat unum,
Cuius vox Mosi pollens in monte locuta est.
Illius haec virtus, sapientia, gloria, verbum,
Filius, immenso genitum de lumine lumen;
30 Per vatum voces hunc unum clamitat esse
Ordine suscipiens Paulus; sic tradit et ipse
Unum hunc esse patrem, per quem sunt omnia facta,
Atque unum Christum, per quem deus omnia fecit,
Ad quem se curvare genu plane omne fatetur,
35 Ex quo omnis patria in caelo terraque vocatur,
Qui zelat populum summo pietatis amore
Ut pater, et sancte vult omnem vivere carnem,
Apparere sibi mundam sine crimine plebem.
Hoc zelo nostram custodit lege salutem,
40 Legitimos monet esse, iubet, castigat et instat,
Corripiens Galatas fratres et apostolus idem,
Talem se Paulus zelum se scripsit habere.
Reddidit ergo deus gratis peccata paterna
In cataclysmo enecans pariter cum prole parentes
45 Genteque iam quarta genitos de stirpe nepotes,
Cum fere nongentos hos tunc adiuverit annos.
Iudicium durum, sententia saeva videtur,
Parvulus et Sodomis adhuc insons, mollis, inermis,
Ut careat vita: quid enim peccaverat infans?
50 Quod crudele putes, hoc est pietatis honestum.
Auctores sceleris, facinus ne crescerent ultra,
Extinxit, sobolemque patrum peccata sequentum.
Sed non cum patribus poenas innoxius infans
Perpetuas luit, ignarus, neque criminis auctus;
55 Ne fieret sceleris consors aetatis adultae,
Sponte futura mala, mors immatura resolvit.
Our deus ergo iubet pecorum sibi sanguine fundi,
Legeque constringit ne quis transcenderet errans
In populo, lapidum praesenti morte minatus,
60 Atque iterum haec reprobat, negat haec sibi munera grata,
Corripiens plebem peccati examine pressam,
Ipse iubet verax, iustus simul ipse repellit?
Si quaeris causas, errans desiste moveri;
Causa etenim fidei rationis imagine maior.
Aspice per speculum fulgentis luminis umbram, 65
Quid vituli sanguis, vitulae cinis, hircus uterque;
Hic dimissus abit, cadit alter at hostia templi.
Sanguine nam vituli populum, simul omnia vasa
Atque sacerdotes et scripta volumina legis
Sparsit aquae mixto vates, sic iussus ab alto 70
Non propriam spem, nec speciem virtute vacantem,
Exemplo vituli passurum in corpore Christum;
Qui iuga dura ferens humeris temonis arato
Fortiter abrupit sua pectora vomere ferri,
Infundens sulcis animae sui sanguinis undam. 75
Nam templi vasa haec designant corpora nostra.
Ipse dei templum verum, non ante dicatum,
Namque suo socios homines sibi sanguine fecit,
Atque sacerdotes voluit sui corporis esse,
Ipse patris summi perfectus iure sacerdos. 80
Auditum, visum, gressum mundavit inertem,
Aspersitque libro testes praesaga locutus,
Demonstrans legem suo vinctam sanguine sancto.
Hanc et per vitulam manifestat victima causam,
Sanguine de cuius pro plebe piacula sumens 85
Intra velamen primus Levita ferebat,
Castrorum extra fores corpus iussaque cremavit,
Cuius de cinere mundabat corpora lapsa.
Hoc dominus noster, qui nos sua morte redemit,
Extra castra, volens populi vim passus iniqui, 90
Implevit legem, factis praedicta probando,
Qui vere mundat plebem contamine plenam,
Omnia concedens, quasi dives corporis auctor,
Intra velamen caeli cum sanguine gressus,
Effudit quem pro multorum mortibus suus 95
Ergo sacerdotem magnum decet hostia sancta.
Quam digne perfectus habens offerre probetur.
Corpus habet, haec est mortalibus hostia vera,
Hanc dignam magnis pro cunctis obtulit omnem.
Hircorum species homines docere esse repulsos 100

v. 100. docet *Rivinus*. dicat *Pamelius*. decet *Fabricius*.

Ex duobus populis steriles, sine fructibus ambos,
Quos in evangelio dominus quoque dixit, et haedos
Abs ovibus cerni stantes in parte sinistra,
Esse quidem quosdam domini pro nomine passos,
105 Sic actum sterilem fructum velasse, supremo
Hos merito dignos arae, decet esse prophetas;
Abiectos alios, Lazaro ut dives iniquus,
In sua duritie qui permansere repulsi.
Nam velum in medio pendens cernebat utrosque,
110 Inque duas partes aedem diviserat unam.
Interiora quidem sanctorum sancta vocata.
Isthic ara sita effulgebat nobilis auro,
Testamenta simul, tabularum legis et arca,
Pellibus agnorum caeli contecta colore,
115 Interius vestita auro, media omnia ligno.
Hic tabulae legis, hic manna est urna repleta,
Hic Aaron est virga, crucis quae germina profert,
Ipsi dissimilis, styracis tamen arbore nata.
Atque super Cherubim per formam quattuor unam
120 Pandebant pinnas et sagmina iussa tegebant.
Exterius velum, pars aedis aperta patebat,
In faciem lato gravis aeris stabat aheno,
Et candelabrum bis ternis undique ramis
Connexis medio calamo, totidemque lucernae.
125 Aurea materies complebat lumine templum.
Ergo prior templi facies communis, aperta,
Declarat ritum populi sub lege morantis,
In cuius tenebris septemplex spiritus unus
Lucebat sanctus semper plebemque tegebat.
130 Hoc candelabrum verum vivaeque lucernae
Per legem et vates perlucent corde subactis;
Inque typum terrae facta ara traditur esse.
Hic operae populi, quas non sine sanguine semper
Obtulit effuso, vitam sine lege, cruore,
135 In patulo passim comparuit omnibus olim.
Isthic et dominus pro cunctis hostia factus
Totam designat terram, specialiter aram.
Foederis hinc etiam novi inenarrabilis auctor,
Discipulus Ioannes animas pro nomine passas
Testatur tali sese vidisse sub ara, 140
Clamantes dei vindictam pro caede potentis.
Isthic interdum requies, sub corpore terrae
In parte ignota quidam locus extat apertus,
Luce sua fretus, Abrahae sinus iste vocatur,
Altior a tenebris, longe semotus ab igne, 145
Sub terra tamen, haec ara vocatur abena,
In qua velamen pullum memoravimus esse.
Dividit hoc partes ambas, unamque recludit,
Dissitam ab aeterna, cultura et temporis usu.
Non inimica sibi, quamvis distantis amoris, 150
Tempore divisa et spatio, et ratione ligata.
Una domus, quamvis velo partita videtur,
Atque adeo passo domino, velamine rupto,
Caelestes patuere plagae, caelataque sancta,
Atque duplex quondam facta est domus una 155 perennis.
Interius templum, populum de nomine Christi
Caelesti cultu, ipsa dei mandata sequentem
(Personae hic propriae vere non umbra ligatur),
Perfectis rebus completum tradidit ordo.
Arca sub exemplo corpus venerabile Christi 160
Ostendit, sacro per lignum spiritu iunctum.
Aëriae pellea, caro, non ex semine nata,
Extensa in ligno, simul intus spiritus ardens
Aurigera specie conflatus, iungitur illi,
Ut caro pace data cum spiritu mixta vigeret. 165
Carnis et urna typum domini fert aurea plena,
Foederis ipsa novi dominum declarat aperte
Manna, quod est panis caelestis, verus, in illum
Traditus a patre, quem tribuit pro pignore sanctis;
Perfecte dabit hunc illis qui vincula pacis 170
Semper amatores operum tenuere bonorum.
Et tabulae duplices conscriptae legis in arca
Significant simul haec in Christo condita semper,
Qui vetus atque novum mandatum pertulit ipse,
Arca patris summi, per quem dedit omnia 175 dives.
Et virga styracis fructus nucis adtulit ipsa
(Virginis haec species, genuit quae sanguine corpus),
Coniuncta in ligno sedabit mortis amarum

v. 131. *Ita ed. Rivinus. Vulgo* perlucens. v. 148. unamque *ed. Rivinus. Vulgo* unaque.

Interius fractum dulcem, de spiritu sancto.
180 Sicut Esaias virgam de semine Iesse
Praedixit Mariam, de qua flos exit in orbem.
Ara nitens auro caelum declarat in alto,
Quo sanctae subiere preces, sine crimine missae.
Hanc aram dominus dixit, qua munera si quis
185 Offert, ut primum pacem cum fratre retractet,
Sic demum flagrare preces ad sidera possunt.
Hoc Christus, victor solus primusque sacerdos,
Obtulit incensum, precibus non arbore natum.
Nam Cherubim cum sit bis binis vultibus unum,
190 Est unum verbum, per quattuor ordine ductum,
De patre quae Christus plenissima pertulit ipse
Mandati sperata novi solatia vitae.
Aut quater alae sex, veteris praeconia verbi,
Testificantis ea quae postea facta docemur.
195 His alis volitant caelestia verba per orbem;
His etiam Christi sanguis contextus habetur,
Obscure vatum praesago dictus ab ore.
Alarum numerus antiqua volumina signat,
Esse satis certa viginti quattuor ista,
200 Quae domini cecinere vias et tempora pacis.
Haec cohaerere novo cum foedere cuncta videmus.
Sic quoque Ioannes, sic pandit spiritus illi
Tot numero solio senioribus insuper albis,
Atque coronatis cohibentibus omnia mitra,
205 Ad solium domini vitreum et mare stare sub igne,
Quattuor aligera atque oculis animalia plena
Intus et exterius, quae sunt arcana patere:
Significat verbo simul omnia clausa videri;
Nam vitreum flammae mixtum mare dona lavacri
210 Spiritu conflato credentibus esse tributa.
Quae pietas domini! quis tantum dicere possit,
Ante tribunale, ante pavimentumque paravit,
Ut fora iudiciumque sibi anticipare volentes
Et fugerent, esset properanti copia lata.
215 Sic igitur lex et miri cecinere prophetae,
Omnia sic coniuncta vigent, veterique novique
Foederis, ille sacra et verborum iuncta facta.
Sic et apostolicae voces testantur ubique,
Nec quidquam veteris non est novo denique iunctum.
Sic errant, et dictorum sic facta retorquent 220
Qui falsas finxere vias; dominumque deumque
Aeternum regem, qui tantum protulit orbem,
Detrectant, aliud quaerunt sub nomine facta,
Mentibus orbati, quas amisere furentes,
Externum legi Christum affirmare volentes, 225
Nec mundi dominum, carnis neque velle salutem,
Nec virtute patris, factorem corporis ipsum;
Quos obturatis fugiendum est auribus ultro,
Ne sermone suo maculent innoxia corda.
Nos igitur, quos tanta dei perfudit benedictio 230
Veraque doctoris caelestia verba magisti
Instituere bonis recta et monumenta dederi,
Semper honoremus dominum, sine fine canamus,
Gaudentes puraque fide certaque salute.
Nati vero deo nutrimur pane perenni, 235
Aeternam toto sperantes pectore vitam.

LIBER QUINTUS.

Primus erat referens inimici ex ordine verba,
Quae refuga illicite mollitus protulit antes.
Hinc etiam carnis spes et victoria Christi.
Et species breviter falsarum dicta viarum.
Inde sequens coniuncta docet mysteria legis. 5
Inque novo deus quae foedere tradidit unus.
Tertius ingenua gentem de matre creatam,
Vatibus et patribus sacratos esse ministros,
Quos numero bis sex de eunctis, Christe, legebas;
Maiorum natu cum nomine tempora lustri 10
Tempora servata, sceleris cui paruit auctor
Ignotus, sine lege, vagus, cum prole relictus
Quartus et ipse refert obscura piacula legis
Esse typum veteris, quae paruit hostia vere.
Iamdudum expectata piis cum semine sancto 15
Hic quintus multos nexus nodosque resolvit.

v. 192. *Ita Fr. Iunius. Vulgo* Mandata.

In planum mala convolvit quaecumque latebant,
Argumenta trahens, sed non sine teste prophéta.
Et quamvis hostes muniti fortibus armis
20 Vincamus, tamen inlicita, polluta, nefanda,
Commaculata simul, sic miscuit omnia serpens,
Caecorum sine luce viam, contamine vocem;
Ut, dum factorem mundi contendimus ipsum
Esse deum solum, vatum quoque voce locutum,
25 Ignotumque alium quemquam non esse probamus,
Vix mundum linguam sermonis culpa reservet.
Complexu vario notum dum laude sequentes
Culpamusque alios ignoti tempora sera;
Sed cogunt nos multa doli celata venena,
30 Ancipiti quemquam cum crimine, pendere verba.
Quisnam ergo deus? quem verum dicitis esse
Ignotum populis, alienum denique mundo?
Hunc quem nemo prius nóraf, hic venit ab alto?
Si sua, cur tam sera petit? si non sua, quare
35 Ut praedo rapit, et populum sub lege morantem
Ignotis totiens per legem vocibus opplet?
Si misereri etiam venit et succurrere cunctis,
Et relevare gravi devictos funere mortis,
Carnis et obsceno spiramen solvere vinclo,
40 Qui cohibetur homo interior, concisus inique,
Cur tam sero pius vigilans, semperque benignus?
Qui numquam prius omnino se praebuit ulli?
Transmissis numero alienos ore requirens,
Numquam expectatus, non notus, missus in orbem.
45 Pastor ovem quaerens, quam non amiserat ante,
Debuit exutus carnem, quasi victor et ipse
Spiritus, ut fuerat semper, talesque volebat,
Omnes expulsas animas sine corpore passim
Eripere, et carnem spoliatam linquere terrae;
50 Una die pariter complere cadavere mundum,
Evacuare orbem, atque animas adtollere caelo.
Progenies hominum nasci cessasset in unum,
Et nulla posthac generis prosapia vestri
Nata foret, postemque novam fudisset in orbem.
Vel quia tunc nihil ex his factum ostenditur 55 esse,
Debuerat finem generi statuisse futuro,
Connubii solido complexus corde replesset,
Fecisset torpore viros, sine germine fructus,
Feminei sexus cubitus taedere dedisset,
Clausisset penitus carnis genitalia membra, 60
Nulla voluntas nostro animo, neque posse facultas.
Post haec posset et interior homo sanguine iunctis
Haerere infusus carni, semperque periret.
Semper ovis perit, ergo nec est servare potestas?
Cum semper nascatur homo, sub crimine 65 mortis
Quod pastoris opus, si sic inventa docentur?
Inquaesita ergo, sed non erepta probatur.
Nunc vero delectus adest connubia adire,
Ut semper fuit, quem iunxit certa propago,
Nascuntur gentes et vix numerabile vulgus, 70
Accipient animas nascentem corpora viva;
Nec Paulum decuit, quamvis pro tempore, quosdam
Hortari, velut ipse fuit, pari sorte manere,
Temporis angusti cernens instantia multa;
Nam teneras alias aetates nubere iussit, 75
Nec se fraudari, sed debita reddere pacto.
Vos autem astuta quis suasit fraude manere,
Diviso prolis securos degere amore,
Crimen adulterii committere, perdere vitam?
Et quamquam perit, id falsare agnomine 80 verbi?
Quapropter vocis tam dulcia cuncta profundit
Impavidi quidquid placet, ut factitis oportet,
In faciem casti, maculati crimine furtim,
Hac causa vos connubio privavit honesto.
Sed quid plura? bene est disiunctos scilicet 85 esse,
Expedit et mundo, ne vestri germinis ullus
Nascatur; tandem cessabunt organa mortis.
Partem hominis, dum speratis retinere salutem,
Totus homo vester deperdit mente profana,
Interior simul et veterem quem dicitis hostem; 90
Sed nec homo solum spiramen dicitur esse;

v. 72. quosvis *pro* quosdam *ed. Pamelius et Rigaltius.* *v.* 91. Sed et *ed. Pamelius et Rigaltius.*

240 Infernum petit; hic animas pro crimine vinctas,
Quae sine praesidio conclusae pondere legis
Olim promissa et sperata et tarda rogabant,
Sanctorum in requiem dedit, et cum luce retraxit.
Tertia namque die subiens cum corpore victor,
245 Immani virtute patris, via facta salutis,
Inque creatura portans hominemque deumque
Conscendit caelos, captivus ille reducens
Primitias, munus domino caramque figuram,
Conseditque patri lucis virtute recepta,
Gloria qua munitus erat, dum vinceret hostem, 250
Spiritu coniunctus, de nobis carne ligatus.
Hunc pater et dominum et Christum regemque deumque
Iudicio regnoque dato missurus in orbem est.

INDEX RERUM.

A.

Aaron principalis sacerdos De Monog. 6.
— et filii eius cum adirent ad sanctum, prohibiti sunt potare vinum Adv. Marc. V, 8.
— *urgetur*, et iubet inaures feminarum suarum in ignem conferri Scorp. 3.
Abelis sacrificia, quae offerebat in simplicitate cordis, deus accepit Adv. Iud. 2.
Abeona dea Ad Natt. II, 11.
Abicere nihil aliud nisi amittere id quod erat quis consecuturus si non abiceretur, Adv. Marc. I, 27.
Abluitur caro, ut anima emaculetur De Carne Chr. 25.
Abraham pedes angelorum lavit De Carne Chr. 3.
— quidam priorem constituunt quam mundum Adv. Marc. I, 10.
— *filium* iussus immolare De Patient. 6.
— deo ante placuit quam circumcideretur Adv. Iud. 3.
— *fidei pater*, et divinae familiaritatis vir De Resurr. Carn. 18.
— nullius aquae nisi fidei sacramento deo placuit De Bapt. 13.
— digamus De Monog. 6.
— pater fidei in uxoris suae specie pertimuit decorem, et sororem mentitus Saram salutem contumelia redemit De Cultu Femin. II, 2.
— amicus dei non aliunde iustus deputatus nisi de aequitate et iustitia legis *naturalis* Adv. Iud. 2.
— pater nationum repromissus Adv. Marc. V, 3.
Abrahae semen Christus De Patient. 6.
— semen benedictum in omnes gentes Adv. Iud. 1.
— sinus Adv. Marc. IV, 34.
— dominus apparuit inter ipsos angelos De Carne Chr. 6.
In Abraham typica fidei contestatio De Patient. 6.
Abraxan Basilides dixit esse summum deum Adv. Omn. Haer. 1.
Absolutio mortis si est, quomodo absolveret a morte qui non devinxit ad mortem? Adv. Marc. I, 28.
Abstinentia nubendi in facultate dinoscitur Adv. Marc. I, 30.
Abstinentiae testimonium vacat, cum licentia eripitur Adv. Marc. I, 30.
Acci Patina Adv. Valent. 12.
Accidens et accidentia Adv. Marc. V, 11.
Achab rex veniam meruit paenitentiae nomine Adv. Marc. IV, 10.
— sanguinem Nabothae deprecatione delevit De Pudic. 6.
Achamoth Valentinianorum Adv. Valent. 14 sqq. Adv. Omn. Haer. 4.
Adam an in paradiso sit factus Adv. Marc. II, 10.
— de ficuineis foliis pruriginem retinuit De Pudic. 6.
— perit per impatientiam alterius De Patient. 5.
— incircumcisus in paradiso habitavit Adv. Iud. 2.
— confessus seductionem et non occultata seductrice rudis admodum fuit haereticus Adv. Marc. II, 2.
— ante lapsum innocens erat et deo de proximo amicus et paradisi colonus De Patient. 5.
— in ergastulum terrae laborandae relegatus in ipso opere prono et devexo ad terram usurpatum ex illa spiritum mundi universo generi suo tradidit De Patient. 5.
— ante nomina animalibus enuntiavit quam de arbore decerpsit, ante etiam prophetavit quam voravit De Resurr. Carn. 61.

Adam omnibus animalibus nomina imposuit De Virg. Vel. 5.
— novissimus Christus De Resurr. Carnis 53.
— paradisi colonus Adv. Iud. 2.
— propter statum legis deditus morti est, sed spes ei salva est Adv. Marc. II, 25.
— damnatur in mortem ob unius arbusculae delibationem, et exinde prosiliunt delicta cum poenis, et pereunt iam omnes qui paradisi nullum cespitem norunt Adv. Marc. I, 22.
— liber et sui arbitrii et suae potestatis a deo institutus Adv. Marc. II, 5.
— an coactus sit peccare Adv. Marc. II, 6.
— et Evam deus non maledixit Adv. Marc. III, 13.
— et Eva quamdiu intellectu carebant, nudi agebant Adv. Iud. 2.
— nudus certe et investis figulo suo constitit, post demum sapientiam haud dum licitam praereptam potitur De Pall. 3.
— unus Evae maritus, et Eva una uxor illius, una mulier, una costa Ad Uxor. I, 2.
— ante nuptiarum congressum vir cognominatus est De Virg. Vel. 8.
— et Eva ex agnitione boni et mali pudenda tegere senserunt, ex quo id ipsum sentiamus, agnitionem boni et mali profitemur De Anima 38.
—, fons generis, ante ebibit sopore quam sitiit quietem, ante dormivit quam laboravit, quam edit, immo quam et profatus est Apolog. 50.
— non ex semine viri factus De Carne Chr. 16.
— princeps generis et delicti voluit quod deliquit De Exhort. Castit. 2.
— statim prophetavit De Anima 20.
— homo animalis non recepit quae sunt spiritus Adv. Marc. II, 2.
— salutem non posse consequi Tatianus dixit Adv. Omn. Haer. 7.
Adae quid acciderit post lapsum Adv. Marc. II, 10.
— delictum Adv. Marc. II, 2.
— deus ostendit exitum transgressionis, ne ignorantia periculi neglegentiam invaret obsequii Adv. Marc. II, 4.
— quod evenit non deo, sed ipsi debet exprobrari Adv. Marc. II, 5.
— et Evae lex data, in qua omnia praecepta condita recognoscimus Adv. Iud. 2.
— adempta paradisi gratia et dei familiaritas Adv. Marc. II, 2.
— et Evae restitutio promissa De Resurr. Carn. 26.
Adae paenitentia De Paenitent. 2. 12.
Adeona dea Ad Natt. II, 11.
Adflatus dei nil aliud quam vaper spiritus De Anima 27.
Admetus rex Apolog. 14. Ad Natt. II, 17.
Adrumeticus Mavilus ad bestias damnatus, cuius mortem divina ultio subsecuta est Ad Scap. 3.
Adventiciorum deorum ara ad fanum Carnae Ad Natt. II, 9.
Adulter qui apud deum De Paenitent. 3.
Adulteria in templis commissa Apol. 15.
Adulterium nihil aliud quam matrimonium illicitum De Monog. 15.
— est nubere, manente matrimonio Adv. Marc. IV, 34.
— sine libidinis impatientia nemo nubit De Patient. 5.
— est cum quoquo modo disiunctis duobus alia caro, immo aliena miscetur De Monog. 9.
Aegeus Thesei pater oblivione filii ad mortem pulsus Ad Natt. II, 14.
Aegypti superstitio Apolog. 24. Adv. Marc. II, 14. Adv. Iud. 9. Scorp. 2. Ad Natt. II, 3. 8.
Aegyptii dii Capitolio prohibiti inferri a Pisone et Gabinio Cons. Apolog. 6., sed arae eorum et cultus per vim popularium postea restituta Ad Natt. I. 10.
— auro et argento spoliati ab Iudaeis Adv. Marc. IV, 24.
Aegyptiorum, Chaldaeorum, Phoenicum archiva Apolog. 19.
— gens rixosa, suis regibus recentem, in extraneis deiecta, gulae et spercitiae dedita Ad Natt. II, 8.
— plerique quatuor deos statuunt, Solem, Lunam, Caelum, Terram Ad Natt. II, 2.
— gens aves et bestias consecrat et capite damnat qui eiusmodi deum occiderint Apol. 24.
— regnum De Ieiun. 16. Apol. 26. Ad Natt. II, 17.
— dii ibis et crocodilus Adv. Marc. II. 14.
— hierophantae Adv. Marc. I, 13.
Aegyptus nonnunquam totus orbis intellegitur superstitionis et maledictis encomio Adv. Iud. 9. Adv. Marc. III, 13.
— foedissima decemplici castigatione percussa Adv. Marc. II, 14.
— et Aethiopia omnis gens vocatur, a specie ad genus De Spectac. 3.
Aegroti fratres visitandi De Cultu Femin. II, 11.
Aemilius, M. Ad Natt. I, 10. Apolog. 5.
Aemulatio schismatum mater est De Bapt. 17.
Aemulationem sequi furorem, bilem, iram et dolorem De Spectac. 15.

Aenesdarum urbs religiosissima Apolog. 9.
Aeneas a Diomede paene interfectus, sed a matre Venere servatus Apolog. 14.
— pater, miles nunquam gloriosus, lapide debilitatus Ad Natt. II, 9.
— proditor patriae Ad Natt. II, 9.
— num iure pius sit cognominandus Ad Natt. II, 9.
— Laurentino proelio nusquam comparuit Ad Natt. II, 9.
Aenesidemus animae unitatem tuetur De Anima 14.
Aenesidemi opinio de substantia animae De Anima 9.
Aequanimitatis mira fides De Patient. 3.
Aequitatis caninae stupor De Patient. 2.
Aëri et ferro totius vitae necessitates sunt innixae De Cultu Femin. I, 4.
Aeschines haereticus Adv. Omn. Haeret. 7.
Aesculapii sacerdotes pallium gestabant et crepidas De Pallio 1. 4.
— mater fulmine icta periit perinde ac filius Ad Natt. II, 14.
Aesculapius avaritiae merito et quia necenter medicinam exercuerat fulmine indicatus a Iove Apolog. 14. Ad Natt. II, 14.
— post mortem in deos relatus Ad Natt. II, 14.
— Apollinis filius, Iovis nepos, Saturni pronepos Ad Natt. II, 14.
— incerto patre natus, quippe expositus repertus, et canino ubere educatus, ex relatu Socratis Argivi Ad Natt. II, 14.
— medicinarum demonstrator Apol. 23.
— primus medelas exploravit De Corona 8.
Aesopi de puteo asinus, proverb. Adv. Marc. IV, 23.
— Graculus Adv. Valent. 12.
Aesopus histrio ex avibus pretiosis convivium instituit De Pall. 5.
Aestiva coena post assum finiebatur De Anima 32.
Aestus cubiculares parturientium et enixarum De Anima 25.
Aetatis auctoritas De Virg. Vel. 11.
— procacitas verecundiam debentis vindicanda Adv. Marc. II, 16.
Aetates per corpora operantur De Anima 56.
Aeternitas non habet tempus. Omne enim tempus ipsa est. Quod facit, pati non potest. Caret aetate quod non licet nasci Adv. Marc. I, 8.
Aeternitatis candidatus Enoch Adv. Iud. 2.
— status quis alius quam semper fuisse et futurum esse, ex praerogativa nullius initii et nullius finis Adv. Hermog. 4.
Aeternum non posse diminutionem et subiectionem capere Adv. Hermog. 12.
Afferenda dea Ad Natt. II, 11.
Afflatum nominat Graeca scriptura animam, non spiritum Adv. Marc. II, 9.
— minorem esse spiritum, et si de spiritu accidit, ut aurulam eius, non tamen spiritum Adv. Marc. II, 9.
Afri infantes immolabant Saturno Apolog. 9.
— Caelestem deam colebant Apolog. 24. Ad Natt. II, 8.
— per Serapidem iurabant Ad Natt. II, 8.
Agape fratrum Ad Martyr. 2.
Agnitio dei satis intellegit quid sibi incumbat De Patient. 4.
Agnus paschae Adv. Iud. 10.
Agones mortuarii De Spectac. 13.
Agonothetes noster deus vivus est Ad Martyr. 3.
Aiax Ulyssem in armento vidit De Anima 17.
Albae vestis nitore libertus honoratur De Resurr. Carnis 57.
Albini sententia de animabus De Anima 29. cf. 28.
—, Clodii, seditio Apolog. 35. Ad Natt. I, 17.
Albus color hiemi dicatus De Spectac. 9.
Alcinoi pometum De Pall. 2.
Alea Curii De Pall. 5.
Alexander Macedo duodecim annis regnavit Adv. Iud. 8.
— Macedo nunquam Asiam universam et ceteras regiones posteaquam devicerat tenuit Adv. Iud. 7.
— Polyhistor De Pallio 3.
— haereticus Valentinianus De Carne Christi 16. 17.
Alexandri sublimitas Apolog. 11.
Alimona dea De Anima 37.
Allegorica forma mos est in omnibus propheticis eloquiis De Resurr. Carnis 20.
Alteria bustuaria De Pall. 4.
Altinae oves De Pall. 3.
Amalthea Iovis nutrix Apolog. 25. Ad Natt. II, 17.
Amara quibus omnia sint De Anima 17.
Amazonum regnum Apolog. 26.
Ambitionis repudiatio nulla in egestate Adv. Marc. I, 30.
Amicos diligere omnium est, inimicos autem solorum Christianorum Ad Scap. 1.
Ammon ovium dives De Pall. 3.
Amphilochi apud Mallum oraculum De Anima 46.
Amphiarai apud Oropum oraculum De Anima 46. Cf. Ad Natt. II, 3. 7.

Amphitheatri saevitia et feritas De Spectac. 19.
Anacharsis cum regno Scythiae philosophiam non mutavit De Pall. 5.
— philosophus ignorantes musicam deridebat Apolog. 1.
Anaphes insulae clades Apolog. 40. Ad Natt. I, 9.
Anaxagoras cum Xenophane defetiscentiam somnum vocat De Anima 43.
— depositum hostibus denegavit Apolog. 46.
Anaxagorae turbata sententia de animo De Anima 12.
Anaxarchus cum in exitum ptissanae pilo contunderetur, Tunde, tunde, inquit, Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non tundis Apolog. 50.
Anaximander plures mundos putavit De Pall. 2.
— universa caelestia deum dixit Adv. Marc. I, 13.
Anaximenes aërem deum dixit Adv. Marc. I, 13.
Anaximenis opinio de animae substantia De Anima 9.
Ancharia Asculanorum numen Apolog. 24. Ad Natt. II, 8.
Andreas medicus De Anima 15.
ad Andromacham nihil, proverb. De Pudic. 8.
Angelicae potestatis proprium ex nulla materia corpus sibi sumere De Carne Chr. 6.
Angelificata caro De Resurr. Carn. 26.
Angelus seductionis in virgine Philumene De Praescript. Haeret. 6.
— malitiae satanas De Testim. Animae 3.
— seduxit hominem Adv. Marc. II, 8.
— perditionis malus an impatiens De Patient. 5.
Angeli qui ad Abraham et Loth venerunt, quali substantia fuerint Adv. Marc. III, 9. De Carne Chr. 6.
— apostatae Ad Uxor. I, 8.
— desertores metallorum opera nudarunt, herbarum ingenia traduxerunt, et incantationum vires provulgarunt, et omnem curiositatem usque ad stellarum interpretationem designarunt De Cultu Femin. I, 2.
— desertores, qui duxerunt filias hominum De Idol. 9. De Cultu Fem. II, 10. De Veland. Virg. 7. Adv. Marc. III, 5.
— post libidinum vaporata momenta caelum suspirabant De Cultu Femin. I, 2.
— mali certi erant omnem et gloriam et ambitionem et affectionem per carnem placendi deo displicere De Cultu Femin. I, 2.
Angeli tamquam homines aliquando fuerunt De Resurr. Carn. 62.
— conversi in corpulentiam humanam De Carne Chr. 3.
Angelis in baptismo renuntiamus De Cultu Femin. I, 2.
— perditis restitutio nulla reprominsa est De Carne Chr. 14.
Angelorum corporandorum quae cum De Carne Chr. 5.
— de salute nullum mandatum Christus a patre suscepit De Carne Chr. 14.
— pedes lavit Abraham De Carne Chr. 3.
Angelos carnem non propriam gestare, utpote naturae substantiae spiritalis De Carne Chr. 6.
— Plato non negavit Apolog. 22.
— desertores dei, amatores feminarum, proditores curiositatis De Idol. 9.
— omnes prospicere de caelo et singulos denotare De Spectac. 27.
Angelum quendam inclytum mundum institisse haereticum dogma De Carne Chr. 8.
Anguis apud Aegyptios cultus Ad Natt. II, 8.
Anima per semetipsam non homo De Resurr. Carnis 40.
— de caelo oriunda Apolog. 17.
— primi hominis ex materia dei Adv. Marc. IV, 37.
— dicitur substantiae suae nomine De Anima 6.
— ante quam prophetia Adv. Marc. I, 10.
— in homine an deliquerit, et an possit ad originalem summam referri corruptio portionis Adv. Marc. II, 9.
— Christiana fieri, non nasci solet De Testim. Animae 1.
— in nobis ut depositum habitat Adv. Prax. 14.
— nulla sine crimine De Anima 41.
— apud inferos dolet, et punitur in flamma Adv. Marc. IV, 8.
— omnes summa pares, non disciplina De Idol. 14.
— frigidum est nomen, quare corpus exempta ea friget De Anima 27.
— memor somniorum De Anima 45.
— eousque in Adam censetur, donec in Christo recenseatur, tamdiu immunda, quamdiu recenseatur De Anima 40.
— si minoratur, perit De Anima 43.
— habet suum vocabulum proprium, non egens communi vocabulo corporis Adv. Marc. V, 15.
— prior quam littera, et prior sermo quam liber, et prior sensus quam stilus, et prior homo ipse quam

philosophus et poëta De Testimon. Animae 5.
Anima corporalis, habens proprium genus substantiae et soliditatis, per quam quid et sentire et pati possit De Resurr. Carnis 17. 45. 53. De Anima 5 sqq. Apolog. 48. Adv. Marc. V, 10. 15.
— a Platone dicitur innata et infecta De Anima 4.
— nata et facta ex initii constitutione De Anima 4.
— movet corpus, et conatus eius extrinsecus foras parent De Anima 6.
— dividitur in partes, nunc in duas a Platone, nunc in tres a Zenone, nunc in quinque et in sex a Panaetio, et in septem a Sorano, etiam in octo penes Chrysippum, etiam in novem penes Apollophanem, sed et in duodecim apud quosdam Stoicorum, et in duas amplius apud Posidonium De Anima 14.
— ipsa est spiritus, sicut ipsa dies lux De Anima 10.
— et spiritus an duo sint De Anima 10.
— habet de suo solummodo cogitare, velle, cupere, disponere; ad perficiendam autem operam carnis expectat De Resurr. Carnis 17.
— prior degustat iudicium, sicut prior induxit admissum De Resurr. Carnis 17.
— et corpus simul fiunt De Anima 27. De Resurr. Carnis 45.
— ruinam corpori infert, cum efflata est De Resurr. Carnis 18.
— somnum non capit cum corpore De Resurr. Carnis 18.
— nec vocabulo cadit, quia nec habitu ruit De Resurr. Carnis 18.
— an prior sit condita quam corpus De Resurr. Carnis 45.
— non didicit effigiem suam a Christo, sed salutem De Carne Chr. 12.
— non lavatione sed purgatione sancitur De Resurr. Carnis 48.
— inquilina carnis De Resurr. Carn. 46.
— non potest animale corpus dici De Anima 6.
— hominis immortalis Apolog. 48.
— an carnalis De Carne Chr. 11.
— animae sensus est De Carne Chr. 12.
— passibilis De Anima 21.
— non potest pati quicquam sine corpore Apolog. 48. De Testim. An. 4.
— sine corpore non pereat Apolog. 48.
— carnis infectrix De Anima 40.
— nunquam sine carne est, quamdiu in carne est De Resurr. Carnis 15.
— quae agit et impellit in omnia, carnis obsequium est De Resurr. Carnis 15.
Anima omnis immortalis, pronuntiatum Platonis De Resurr. Carnis 3.
—, secundum opinionem Tertulliani, est dei flatu nata, immortalis, corporalis, effigiata, substantia simplex, de suo sapiens, varie procedens, libera arbitrii, accidentiis obnoxia, per ingenia mutabilis, rationalis, dominatrix, divinatrix, ex una redundans De An. 22.
de Animabus infantium qui sub uberum fontibus moriuntur De Anima 56.
Animae a primordio conscientia dei dos est Adv. Marc. II, 5.
— color aërius et lucidus De Anima 9.
— instrumentum esse animum, non patrocinium De Anima 13.
— thesaurus an aëris sit rigor De An. 25.
— conflictationes, ieiunia et aridae escae De Resurr. Carnis 8.
— de statu in carcere Socratis velitatum est De Anima 1.
— definitio De Anima 13.
— vocabulum penes Graecos de refrigeratione respondet De Anima 25.
— effigiem esse Plato negat De Anima 9.
— posterorum Adae ex traduce De An. 9. 19. 22. 27. 36.
— divinationem multa documenta probaverunt De Anima 24.
— conscientia an a deo formata sit, an litteris dei, non multum refert De Testim. An. 5.
— ornamenta quando caro susceperit De Resurr. Carnis 7.
— omnia naturalia et substantiva eius ipsi inesse, et cum ipsa proficere De Anima 20.
— sedes De Anima 15.
— super animum principalitas De An. 13.
— totum vivere carnis est, ut non vivere animae nihil aliud sit quam a carne divertere De Resurr. Carnis 7.
— de sede variae opiniones philosophorum De Anima 15.
— de conceptu adversus eos qui post partum corporis eam inducunt De Anima 25.
— sensualis natura De Carne Chr. 12.
— sexus De Anima 36.
— scelestae an inferis exulent De An. 56.
— de deo testimonium Apolog. 17.
— apud inferos an aliquid patiantur De Anima 58.
— nostrae solius causa an Christus venerit De Anima 5.
— de recepta variae philosophorum opiniones De Anima 54.
— de similitudine in parentibus De Anima 26.
— et carnis ex Adam tradux in femina De Anima 36.

Animae duae an in unum conveniant Adv. Marc. IV, 23.
de Animae et carnis sexu, quod simul in utero formentur De Anima 36.
Animae domus caro, et inquilinus carnis anima De Anima 38.
— qualitas quomodo interpretanda Adv. Marc. II, 9.
— naturalis timor in deum unde De Testim. Animae 2.
— de qualitate variae philosophorum opiniones Apolog. 47.
— sensus delictorum etiam sine effectibus imputari solent De Anima 40.
— quaedam an post mortem adhaereant corporibus De Anima 51.
— et spiritus connubium Adv. Marc. II, 9.
— de malo et bono Adv. Marc. IV, 24.
— semper intellectum inesse De Anima 19.
— mutae et irrationales medicinas sibi divinitus attributas in tempore agnoscunt De Paenit. 12.
Animam oblivionis capacem esse dixit Plato De Anima 24.
— separavit deus a conditione factoris Adv. Marc. II, 9.
— immortalem esse tradit Plato De Resurr. Carnis 1.
— Hicesius iam natis superduxit ex aëris frigidi pulsu De Anima 25.
— manere post vitae dispunctionem, et expectare diem iudicii, proque meritis aut cruciatui destinari, aut refrigerio sempiterno De Testim. An. 4.
— substantia non crescere De Anima 37.
— humanam nullo modo in bestias posse transferri, etiam si secundum philosophos ex elementiciis substantiis censeretur De Anima 32.
— et corpus ipsum in saeculo isto expositum omnibus ad iniuriam gerimus De Patient. 8.
— deus semper alloquitur, animam compellat atque advocat, ut animum sibi advertat De Anima 13.
— Plato bifariam partitur, rationalem et irrationalem De Anima 16.
— utrumne caro, an carnem anima circumferat De Carne Chr. 24.
— peccatricem esse potius quam carnem De An. 40. 58. Adv. Marc. V, 10.
— carni, ut magis deo proximam, dominari De Carne Chr. 24.
— Plato dicit extraneam, uteri prima adspiratione nascentis infantis adduci, sicut exspiratione novissima educi De Anima 25.
in Anima an sit aliquis summus gradus vitalis et sapientalis, quod ἡγεμονικὸν appellatur De Anima 25.
de Anima philosophorum opiniones diversae De Anima 3.
pro Animis defunctorum oratio De Monog. 10.
Animarum tota redundantia ex uno homine De Anima 27.
— de excessu De Anima 53.
— de reciproco discursu Platonis sententia De Anima 28.
Animas duplici proprietate discernunt Valentiniani Adv. Valent. 29.
— torqueri foverique penes inferos, licet nudas, licet adhuc exules carnis, probat Lazari exemplum De Resurr. Carnis 17.
— sanctorum in sinu Abrahae seu paradiso foveri et gaudere ad diem usque iudicii domini Apolog. 47. De Pa. 7. 9. 55. 56. De Resurr. Carnis 17. Adv. Marc. III, 24. IV, 34. Scorp. 12.
— defunctorum olim humano sanguine propitiari creditum est De Spectac. 12.
— reverti in sua corpora De Anima 33.
Animalia non omnia vivere et spirare De Anima 10.
— terrigena et aquigena Adv. Marc. II, 12.
— minutiora maximus artifex de industria ingeniis aut viribus amplexus Adv. Marc. I, 14.
Animi pro priorato exciti praesumptionis ultionis accendi solent Adv. Hermog. 37.
— omne bonum aut nascitur, aut eruditur, aut cogitur De Idol. 16.
— divini et humani sub eisdem licet vocabulis sensuum, magna diversitas Adv. Marc. II, 16.
Animus totum hominem circumfert, et quo velit transfert Ad Mart. 2.
— audit, animus cernit, reliqua surda et caeca sunt De Anima 12.
Anna mater Samuelis spiritu gloriam deo reddidit Adv. Marc. IV, 14.
Anni pubertatis apud ethnicos De Virg. Vel. 11.
Antelii daemones De Corona 13.
Antenor proditor patriae Ad Nati. II, 9.
Antichristus Marcion fuit Adv. Marc. III, 8.
— delinquentiae homo, filius perditionis De Resurr. Carnis 24.
Antichristi, qui negant Christum in carne venisse, et qui non putant hominem esse filium dei De Praescript. Haeret. 33.
— sunt, Christi rebelles De Praescript. Haeret. 4.
— post eradicationem agitabitur resurrectio De Resurr. Carnis 27.
Antinous pro deo habitus Adv. Marc. I, 18. Apolog. 13. Ad Nati. II, 10.
Antiphon auctor, de somniis De An. 46.
Antipodes Ad Nati. I, 8.
Antitheses Marcionis Adv. Marc. IV, 1.

Antemnae, quae crucis pars est, extremitates cornua vocantur Adv. Marc. III, 18.
Antonius Caracalla lacte Christiano educatus Ad Scap. 4.
Antonini principatus De Praescript. Haeret. 30.
Antonii vinolentia De Pall. 5.
Anubis deus Apolog. 6. Ad Natt. II, 8.
Anubis Moechus, in fabula Apolog. 15.
Anulus pronubus Apolog. 6.
Aori De Anima 56.
Apaturia sacra Liberi Patris Apolog. 39.
Apelles sollicitatus refert animas terrenis escis de supercaelestibus sedibus ab igneo angelo deo Israëlis et nostro, qui exinde illis peccatricem circumfixerit carnem De Anima 23. Cf. De Resurr. Carnis 5.
— Marcionis de discipulo emendator Adv. Marc. IV, 17. De Carne Chr. 1. Adv. Omn. Haer. 6.
— creatorem angelum gloriosum superioris dei adfirmat, et facit deum legis et Israëlis, illum igneum De Praescript. Haeret. 33.
— resurrectionem carnis infringit De Praescript. Haeret. 33.
— Philumenes signis et praestigiis inductus novam haeresim induxit De Praescript. Haeret. 6.
— de Philumene quid de Christi carne censuerit Adv. Marc. III, 11.
— ab energemate Philumenes circumventus Phaneroseis conscripsit De Praescript. Haeret. 30.
— haereticus ante corpora constituens animas viriles ac muliebres, sicut ab Philumena didicit, utique carnem, ut posteriorem, ab anima accipere facit sexum De Anima 36.
— haereticus De Resurr. Carnis 2. De Praescr. Haer. 37. De Resurr. Carn. 2.
— lapsus in feminam desertor continentiae Marcionensis De Praescript. Haeret. 30. Ce Carne Chr. 6.
Apellis error de corpore humano De Resurr. Carnis 5.
— de anima opinio De Anima 23.
Apices sacerdotum Apolog. 15.
Apicius cocus Apolog. 3. De Pall. 5.
Apis aedificia Adv. Marc. I, 14.
Apocalypsim Ioannis Marcion respuit Adv. Marc. IV, 5.
Apollinares ludi De Spectac. 5. De Bapt. 5.
Apollinem apud Graecos θυραῖον, et Antelios daemones ostiorum praesides legimus De Idolol. 15.
Apollo Admeto in servitium addictus Apolog. 14. Ad Natt. II, 17.
Apollo Socratem sapientissimum cecinit Apolog. 46.
— inberbis figuratur Ad Natt. I, 10.
— Croesum ambiguis oraculis fefellit Ad Natt. II, 17.
— Delphos suos adversum Pyrrhum defendere non valuit Ad Natt. II, 17.
Apollodorus scriptor De Anima 15.
Apollophanes philosophus De Anima 14.
Apologeticorum adversus gentes scriptores De Testim. Animae 1.
Apoplexis, interior ruina De Anima 53.
Apostoli quid De Praescript. Haeret. 20.
— a Paulo cur reprehensi Adv. Marc. IV, 3.
— non alterius Christum annuntiarunt quam eius dei quem Christus praedicavit Adv. Marc. III, 1.
— septuaginta super duodecim adlecti Adv. Marc. IV, 24.
— proprie spiritum sanctum habent, qui plane habent in operibus prophetiae efficaciam virtutum, atque documentorum linguam, non quasi ex parte, quod caeteri De Exhortat. Castit. 4.
— an omnia sciverint et an omnia omnibus tradiderint De Praescript. Haeret. 23.
— figuras veteris testamenti explicarunt De Praescript. Haeret. 20.
— ecclesias condiderunt praedicando, tam viva voce quam per epistulas De Praescript. Haeret. 21.
Apostolicae ecclesiae suboles apostolicarum ecclesiarum De Praescript. Haeret. 20.
Apostolici contraria apostolis tradiderunt De Praescript. Haeret. 32.
Apostolis nullum aliud negotium fuit, dumtaxat apud Israëlitas, quam veteris testamenti resignandi et novi consignandi, et potius iam dei in Christo contionandi. De Resurrect. Carnis 39.
— quod non damnatur, immo defenditur, hoc erit indicium proprietatis De Praescript. Haeret. 32.
ab Apostolis id traditum esse constat, quod apud ecclesiam apostolorum fuit semper sacrosanctum Adv. Marc. IV, 5.
in Apostolis quidam dicunt spiritum fuisse, paracletum vero non fuisse Adv. Omn. Haeret. 7.
Apostolorum traditio non alia agnoscenda erit quam quae hodie apud ipsorum ecclesias editur Adv. Marc. I, 21.
Apostolos domini habemus auctores, qui nec ipsi quicquam e suo arbitrio quod inducerent elegerunt, sed acceptam a Christo disciplinam fideli-

ter nationibus adsignaverunt De Praescript. Haeret. 6.
Apostolos duodecim solos cur Christus elegerit Adv. Marc. IV, 18.
— quidam negant tinctos esse De Bapt. 10.
Apostolus publice praedicare debet De Carne Chr. 2.
— ad omnes, dum ad quosdam scripsit Adv. Marc. V, 17.
Appion historicus Apolog. 19.
Aqua et sanguis de vulnere perfossi lateris exivit De Bapt. 16. De Pudic. 22.
Aquae laudes De Bapt. 3.
— omnes de pristina originis praerogativa sacramentum sanctificationis consequuntur invocato deo De Bapt. 4.
Aquam ingressi, Christianam fidem in legis suae verba dum profitemur, renuntiasse nos diabolo et pompae et angelis eius ore nostro contestamur De Spectac. 4.
Aquarioli Apolog. 43.
Aquarum natura omnis a deo constituta De Bapt. 5.
— quaedam genera miranda De An. 50.
Aquas Christus in suo baptismate sanctificavit Adv. Iud. 8.
Aquilae solem ita sustinent, ut natorum suorum generositatem de pupillarum audacia iudicent De Anima 8.
Aquilicia Apolog. 41.
Arabes Dusaren et Obodan colunt Apolog. 24. Ad Natt. II, 8.
Arabia in Syrophoeniciam transcripta Adv. Iud. 9.
Arabicae mulieres non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato contentae sint dimidiam frui lucem quam totam faciem prostituere De Virg. Vel. 17.
Arachnes officina De Pall. 3.
Araneae retia Adv. Marc. I, 14.
Aratus varia monstra inter sidera deliniavit Scorp. 10.
Arbitri infantis De Monog. 8.
Arbitrii libera potestas De Anima 21.
— libertas homini in utramque partem concessa est Adv. Marc. II, 6.
Arbitrio nostro eligendum nihil in ecclesia De Praescript. Haeret. 23.
— in nostro quod positum est, non debemus in dei referre voluntatem De Exhortat. Castit. 2.
Arbitrium liberum in Adam Adv. Marc. II, 5.
— liberum in Cain Adv. Marc. II, 25.
Arbores vivere, nec tamen sapere secundum Aristotelem De Anima 19.
Arcesilaus philosophus trinam formam divinitatis statuit Ad Natt. II, 2.
Ἀρχὴ vocabulum, non tantum ordinativum, sed et potestativum capit principatum Adv. Hermog. 19.
Archigallus Apolog. 25.
Archimedis portentosissima munificentia, organum hydraulicum De Anima 14.
Arenae atrocitas Apolog. 38.
— feris vescebantur Romani Apolog. 9.
Argivi finibus pepulerunt philosophos Apolog. 47.
— iuvenes, Cleobis et Biton Ad Natt. II, 9.
Argonautarum militia ab Hercule desertor Ad Natt. II, 14.
Argus anno uno regnavit Adv. Iud. 4.
Ariadnae sertum ex auro et indicis gemmis De Corona 7.
Ariadne a Theseo in littore derelicta Ad Natt. II, 14.
Arida saginatio athletarum De Pall. 4.
Aristaeus auctor Apolog. 18.
Aristarchii ab Aristarcho grammatico Ad Natt. I, 4.
Aristarchus grammaticus Apolog. 3.
Aristides iustitia nobilis Ad Natt. I, 19.
Aristippus in purpura sub magna gravitatis superficie nepotatur Apolog. 46.
Aristodemi de somnio Philippi regis coniectura De Anima 46.
Aristophon somnii interpres apud Philippum regem De Anima 46.
Aristoteles turpiter Alexandro adulatur Apolog. 46.
— familiarem suum Hermiae turpiter loco excedere fecit Apolog. 46.
— marcorem circumcordialis calorem somnium vocat De Anima 43.
— amicus Platonis De Anima 5.
— de somniis De Anima 46.
— dialecticae institutor De Praescript. Haeret. 7.
— narrat quendam Sardiniae haruspicum incubatores sui fani somniis prodiisse De Anima 49.
— citatus De Anima 12. 14. 15. 46.
— animam dissolvit De Resurr. Carnis 2.
Aristotelis minutiloquium De Anima 3.
— tenor De Anima 3.
Arius philosophus animas sublimat in aërem De Anima 54. 55.
Armatura Christi, et militia spiritalis Adv. Marc. V, 18.
Arpocrates deus Apolog. 6. Ad Natt. I, 14.
Arrius Antoninus in Asia Christianorum crudelis persecutor Ad Scap. 4.
Artaxerxes quot annis regnarit Adv. Iud. 9.
Artemon scriptor de somniis De An. 46.
Artium omnium et aetatum semina cum nobis insita sunt De Anima 20.
Ascensus deus Ad Natt. II, 15.
Asclepiades medicus de vi principali anima De Anima 15. 16.

Asclepiades a quarto decimo anno sapientiam supputat De Anima 38.
— Cynicus unicae vacculae, cuius et lacte alebatur, dorso insedens totum orbem peragravit Ad Natt. II, 14.
Asclepiodotus Apolog. 23.
Asculanorum numen Ancharia Apol. 24. Ad Natt. II, 8.
Asdrubalis uxor, quae iam ardente Carthagine maritum suum supplicem Scipionis videret, cum filiis suis in incendium patriae devolavit Ad Martyr. 4. Ad Natt. I, 18. II, 9.
Asininum caput a Christianis cultum Apolog. 16. Ad Natt. I, 11.
Asinius Celer mulli unius obsonium sex sestertiis detulit De Pall. 5.
— Gallus pro mensa quantas pecunias dederit De Pall. 5.
Asinus de Aesopi puteo Advers. Marc. IV, 23.
Asper praefectus modice vexatum Christianum hominem, et statim deiectum, nec sacrificium compulit facere, ante professus inter advocatos et adsessores dolere se incidisse in hanc causam Ad Scap. 4.
spis a vipera venenum matuatur, proverb. Adv. Marc. III, 8.
ssyriorum regnum Apolog. 26. Ad Natt. II, 17.
- bellum antiquissimum Apolog. 19.
tartes Syriae deus Apolog. 24.
tra intercidunt Ad Natt. II, 6.
dei sunt, secundum Arcesilaum Ad Natt. II, 2.
trologi taxantur De Idol. 9.
veteres cur genituram hominis ab initio conceptus digerant De An. 25.
, aruspices, augures et magi de Caesaris capite consulti Apolog. 35.
yages Medorum regnator somnio vilit Mandanae filiae adhuc virginis veicam in diluvionem Asiae fluere De inima 46.
yanax Hectoris filius Ad Natt. II, 9.
rgatis Syrorum numen Apolog. 24. d Natt. II, 8.
smas et Agaue in filiis bestias videont De Anima 17.
enae linguata civitas De Anima 3.
nienses intellexerunt Paulum loqui e resurrectione carnis De Resurrect. arnis 39.
supplicio affecerunt Socratis criminatores Apolog. 14.
Theseum colunt Ad Natt. II, 14.
esculapio et matri eius sacrificant Ad Natt. II, 14.
niensium cicadae De Virg. Vel. 10.
nis sapiendi et dicendi acutissimos nasci, ubi penes Colyttum pueri mense citius eloquantur praecoce lingua De Anima 20.
Athenis erat ara Diis Ignotis inscripta Ad Natt. II, 9.
Atlantico mari maiorem memorat Plato Asiae vel Africae terram ereptam Apolog. 40. Ad Natt. I, 9.
Atomi Epicuri De Anima 32.
Atticorum mysteriorum luxuria Apolog. 39.
Attis castratus Apolog. 15.
— in fabula repraesentatus Apolog. 15. Ad Natt. I, 10.
Audientes optare intinctionem, non praesumere oportet De Paenitent. 6.
Aufidius Lurco primus sagina corpora vitiavit De Pall. 5.
Augustus post natum Christum vixit quindecim annis Adv. Iud. 8.
— post Cleopatram aliis annis quadraginta octo regnavit Adv. Iud. 8.
— imperii formator ne dominum quidem dici se volebat Apolog. 34.
Avidius Cassius Apolog. 35.
Aurelii M. Imperat. litterae de Legione Fulminatrice Apolog. 5.
Aurelius M. Imperat. quo die apud Syrmium occubuerit Apolog. 25.
— protector Christianorum Apolog. 5.
Aureos anulos antiquis et castis Romanorum temporibus non habebant praeter unum quem sponsus oppignerasset Apolog. 5.
Aures cordis requirit deus ab suis auditoribus Adv. Marc. IV, 19.
Aurum, quia vernaculum est et copiosum apud barbaros, quosdam auro vinctos in ergastulis habent, et divitiis malos onerant, tanto locupletiores, quanto nocentiores De Cultu Femin. I, 4.
— et argentum unde De Cultu Femin. I, 4.
Auses filius Nave successor Moysi Adv. Marc. III, 16.
Axionicus haereticus Valentinianus Adv. Valent. 4.

B.

Babylon Romanae urbis figuram portat, proinde et magnae et regno superbae et sanctorum debellatricis Adv. Iud. 9. Adv. Marc. III, 13.
Babyloniorum regnum Apolog. 26.
Babylonis turris superbissima Adv. Marc. IV, 27.
Bacchanalia olim exterminata Apolog. 6.
Balaam propheta accersitus a rege Balach ad maledicendum Israëlem Adv. Marc. IV, 28.

Balae, quod non cogitaverat, dominus suggessit Adv. Marc. IV, 39.
Balaridem Illyricum a Molossis usque ad Macedoniam ex somnio dominatum De Anima 46.
Baptisma vicarium carni quidam profuturum existimarunt ad spem resurrectionis De Resurrect. Carnis 48.
— in remissionem delictorum Adv. Marc. I, 28.
— servat Marcion morti aut repudio Adv. Marc. IV, 11.
post Baptisma eucharistia exhibebatur baptizatis in primitiva ecclesia Adv. Marc. IV, 34.
Baptismate maculas carnis respersae paenitentia dilui posse De Pudic. 12.
Baptismate sordes abluuntur, maculae vero martyrio candidantur De Pudic. 9.
in Baptismate per simulacrum morimur, sed per veritatem resurgimus in carne De Resurrect. Carnis 47.
Baptismi aqua felix sacramentum, quia ablutis delictis pristinae caecitatis in vitam aeternam liberamur De Bapt. 1.
— ratio in quibus recognoscatur De Bapt. 4.
Baptismo omne tempus habile De Bapt. 20.
e Baptismo egressi peruncti sunt olim Adv. Marc. IV, 34.
in Baptismo caro spiritaliter mundatur De Bapt. 4.
sine Baptismo nemini competere salutem De Bapt. 20.
Baptismum diabolus in suis exercet De Bapt. 5.
— ingressuri orationibus crebris, ieiuniis et geniculationibus usi sunt olim De Bapt. 20.
post Baptismum susceptum lavacro quotidiano per totam hebdomadam abstinuerunt De Corona 3.
Baptismus Ioannis ex deo Adv. Marc. IV, 38.
— an sit necessarius quibus fides satis est De Bapt. 13.
— obsignatio est fidei quae fides a paenitentia fide incipitur et commendatur De Paenitent. 6.
— olim celebratus in die paschae et pentecostes Apolog. 3.
Baptizamur, nec semel, sed ter, ad singula nomina in personas singulas Adv. Prax. 26.
— non ideo ut delinquere desinamus, sed quia desiimus, quoniam iam cordi loti sumus De Paenitent. 6.
— ter, amplius aliquid respondentes quam dominus in evangelio determinavit De Corona 3.
Baptizandi haeretici De Praescript. Haeret. 12. De Bapt. 15. De Pudic. 19.
Baptizare debet episcopus et presbyter De Bapt. 17.
Baptizari quosdam pro mortuis De Resurrect. Carnis 48.
Barnabae titulo citatur Epist. ad Hebr., quam apud ecclesias receptam pronuntiat De Pudic. 20.
Basilidis haeresis De Resurrect. Carn. 2. Adv. Omn. Haeres. 1.
Baxa Syria De Pall. 4.
Beatum hominem quid faciat Adv. Marc. II, 19.
Βέκκος appellabatur panis apud Phrygas Ad Natt. I, 8.
Belenus Noricorum deus Apol. 24. Ad Natt. II, 8.
Beli progenies a Nilo De Pall. 2.
Bellica machina nomen a scorpio habet Adv. Marc. III, 14.
Bellonarii nigro habitu utebantur De Pall. 4.
— sanguine initiabantur Apol. 9.
Benedictio divina Ad Uxor. II, 6.
— inter vias nihil aliud quam ex occursu mutua salutatio Adv. Marc. IV, 24.
Benedictionem a domino qui accipiunt Adv. Marc. II, 16.
Benignitatis paternae legem Christus in omnes extendit Adv. Marc. IV, 16.
Berenices magis De An. 57.
— reginae leo mansuetus De An. 24.
Berosus Chaldaeus Apolog. 19.
Beryllis aquosa materia, fluctuans celsio nitore De An. 9.
Bethsaida piscina usque ad adventum Christi curando invaletudines Israël desiit post Christum Adv. Iud. 13.
Biaeothanati ab inferis exulant De An. 57.
Biblia in linguam Graecam transfusa Apolog. 18.
Bibliothecae apud Serapium Ptolomaei Apolog. 18.
Blasphemia quae omnino vitanda De Idolol. 14.
Blasphemiae formidandae admonitio Adv. Marc. IV, 28.
Blastus haereticus Iudaismum latenter voluit inducere Adv. Omn. Haer. 8.
Bombycis stamina Adv. Marc. I, 14.
Bona dea, Fauni filia, summa fuit pudicitia Ad. Natt. II, 9.
Bonitas creatoris aeterna Adv. Marc. II, 3.
Bonitatis perfectae est totum hominem redigere in salutem Adv. Marc. I, 22.
— gradus secundus est in extraneos, qui in proximos primus est Adv. Marc. IV, 16.
Bonorum quorundam, sicuti et malorum, intolerabilis est magnitudo De Patient. 1.

Bonum quod est vitare non oportere, quia delictum sit quod bonum est recusare De Fuga in Persec. 4.
— omne ad deum pertinet De Patient. 4.
— deus dispensat, ut cuique dignatur De Patient. 1.
— et malum natura est notum Adv. Marc. IV, 16.
Bonus deus natura solus Adv. Marc. II, 6.
Brachmanae Apol. 42.
Britanniae intra Oceani ambitum conclusae Adv. Iud. 7.
Britannicum mare conchae genus profert De Cultu Femin. I, 5.
Britonum stigmata De Virg. Veland. 10.
Bulbi et tubera in terrae bonis, De Resurr. 26.
Byrsa Carthaginis arx Ad Natt. II, 14.

C.

Cadaver a cadendo De Resurr. Carn. 18.
Cadere dicimus corpus in terram per mortem, sicut res ipsa testatur Adv. Marc. V, 9.
Caecilius Capella Ad Scap. 3.
Caecina Severus De Pall. 4.
Caeculus deus Ad Natt. II, 15.
Caelestis dea apud Afros culta Apol. 12. 24. Ad Natt. II, 8.
— virgo pluviarum pollicitatrix. Apol. 23.
Caeli et Terrae filii olim appellati quorum parentes ignoti Ad Natt. II, 12.
Caelo descendisse olim dicebantur ex inopinato apparentes Ad Natt. II, 12.
Caelum et astra animalia secundum Varronem Ad Natt. II, 3.
Caesares cur multi olim observaverint Apolog. 35.
— *ante* apotheosin deos nuncupare maledictum est Apol. 34.
— dicteriis lacerati Apol. 35.
— *a deo secundi*, post eum primi Apol. 29.
— magni ideo quia caelo minores Apol. 30.
— Parthici, Medici, Germanici cognominati Ad Natt. I, 17.
— necessarii saeculo Apol. 21.
Caesaris genius Apol. 28. 33.
Caesarum sollemnia Apol. 35.
— statuis famosi libelli adfixi Ad Natt. I, 17.
— ad imagines preces factae et sacrificia data Ad Natt. I, 17.
Cain primus homicida et primus fratricida De Patient. 5.
— sacrificium deus reprobavit, quod non recte divisisset Adv. Iud. 2.
— deus maledixit Adv. Marc. II, 25.
— semen in arca fuisse, quo semen malitiae non periret Adv. Omn. Haer. 2.
n Cain terrena praeostensa sacrificia Adv. Iud. 5.
Cainaeorum haeresis Adv. Omn. Haer. 2.
Calendis Februariis instituebantur lustrationes et preces pro defunctorum salute Adv. Marc. V, 10.
Calices coronis ornatae et aspergine florum honoratae De Resurr. Carn. 16.
Calicis aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxie patimur De Coron. 3.
Caligula, Gaius Caesar, quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
Callimachus Iunoni vitem induxit De Corona 7.
Callinicus rhetor Apol. 50.
Callisthenes auctor De An. 46.
Camenae in aquas transfiguratae Adv. Marc. I, 13.
Cancri in caelum translati Ad Natt. II, 15.
Candelifera dea Ad Natt. II, 11.
Canes in caelum translati Ad Natt. II, 15.
— in sacris Christianorum, eversores luminum et lenones tenebrarum Apol. 2. 7. Ad Natt. I, 2. 16.
Cantabrum Ad Natt. I, 13.
Capharea saxa De An. 52.
Capilli adhuc olentes cadaverum quingentorum fere annorum Carthagine effossorum De Resurr. Carn. 42.
Capitalia septem delicta Adv. Marc. IV, 9.
Capitolini ludi De Spectac. 5.
Capitolium a Senonibus occupatum Apolog. 40.
— quinto quoque anno cum aliis fanis proscribebatur Ad Natt. I, 10.
— omnium daemonum templum De Spectac. 12.
— curia deorum Apol. 6.
Caprae et sine cordibus vivunt. De An. 15.
— et mensae divinantes per daemonas Apol. 23.
Captivi dei Apol. 10. 25.
Carcer Christiano hoc praestat quod eremus prophetis Ad Martyr. 2.
in Carcerem ad osculanda vincula martyris reptarunt mulieres Ad Uxor. II, 4.
Carcerum dii Ad Natt. II, 16.
Cardea dea De Idol. 15. Ad Natt. II, 15.
Carmentae deae Ad Natt. II, 11.
Carnae deae fanum Ad Natt. II, 9.
Carnalia spiritalia significant in lege Adv. Marc. IV, 9.
Carnaliter maxime eos vivere qui carnis negant resurrectionem De Resurr. Carn. 11.
in Carne et cum carne et per carnem agitur ab anima quod agitur in corde De Resurr. Carn. 15.
Carnem Christi quidam animalem adfirmant De Carne Chr. 10.
— omni modo resurrecturam, atque illa ex demutatione superventura habitum angelicum susceptura, Paulum ostendere De Resurr. Carn. 41.

Carnem Christi in caelis vacuam sensu quidam adfirmant, ut vaginam, exempto Christo, sedere De Carne Chr. 24.
— animalem Christi quidam adfirmant De Carne Chr. 10.
— suam solus Marcion odit Adv. Marc. V, 18.
— saginari, et spiritum esurire non prodest Ad Martyr. 1.
— Christi non fuisse peccatricem De Carne Chr. 16.
— ab omni vexatione Christus restituit De Carne Chr. 4.
— et sanguinem quidam pro Iudaismo accipiunt De Resurr. Carn. 51.
— an Christus de sideribus et de substantiis superioris mundi mutuaverit De Carne Chr. 6.
in Carnem dirigitur quidquid in sanguinem praedicatur, sine qua non erit sanguis De Resurr. Carn. 28.
Carnis vocabulum Adv. Marc. V, 10. 15.
— afflictatio, hostia domino placatoria per humiliationis sacrificium De Patient. 13.
— opera ita apostolus damnat, ut carnem damnare videatur De Resurr. Carn. 46.
— Christi humanae et ex homines sumptae testimonia De Carne Chr. 15.
— salutem quidam haeretici negant Adv. Marc. IV, 37.
— virtutes etiam indicandae De Resurr. Carn. 16.
— tunica De Carne Chr. 24.
— concupiscentia aetatis officia defendit, decoris messem requirit, gaudet de contumelia sua Ad Uxor. I, 4.
— proprium passionibus corrumpi De Resurr. Carn. 40.
— restitutio facilior quam institutio De Resurr. Carn. 11.
— despoliationem apostolus vocat circumcisionem De Carne Chr. 24.
— sensus et carnis vita quid De Pudic. 17.
— restitutionis causa De Resurrect. Carnis 14.
— redemptor Christus De Resurr. Carn. 2.
— ipsum mori est, cuius et vivere De Carne Christ. 25.
— nihil proprie exprobrari, nisi in animae suggillationem, quod carnem ministerio sibi subigit De Carne Chr. 25. De Resurr. Carn. 16.
de Carnis et animae aetate De Paenitent. 2.
Caro non tingitur apud Marcionitas, nisi virgo, nisi divortio baptisma mercata, quasi non etiam spadonibus ex nuptiis nata Adv. Marc. I, 27.
— Christi sancta De Monog. 3.
Caro angelorum quaenam De Carne Chr. 6.
— terrena materia est, spiritus caelestis Ad Uxor. I, 4.
— iungitur, et caro de nuptiis tollitur Adv. Marc. I, 24.
— quomodo peccatrix dicatur De An. 40.
— increpatur in scripturis, quia nihil anima sine carne in operatione libidinis, gulae, vinolentiae, saevitiae, idololatriae, ceterisque carnalibus non sensibus, sed effectibus De An. 40.
— Christi sola erat ex hominis carne sumenda, sine viri semine De Carne Chr. 18.
— Christi ex semine David De Carne Christi 21.
— est sponsa, quae in Christo Iesu sponsum per sanguinem pacta est De Resurr. Carn. 63.
— suos sinus habet, in aquis, in ignibus, in alitibus, in bestiis, cum in haec dissolvi videtur, velut in ista transfunditur De Resurr. Carn. 63.
— ministra et famula animae deputatur De Resurr. Carn. 8.
— salutis est cardo De Resurr. Carn. 8.
— signatur, ut et anima munitur De Resurr. Carn. 8.
— qualis resurrectura sit De Resurr. Carn. 4.
— et sanguis omnis resurgunt ex aequo in qualitate sua De Resurrect. Carnis 50.
— seminatur in corruptela, dum dissolvitur in terram Adv. Marc. V, 10.
— ab exordio conflata, confirmata, congenita animae, etiam in omni operatione miscetur illi De Resurrect. Carnis 16.
— spirat quando spiritum habet, expirat autem cum illum amittit Adv. Marc. IV, 42.
— nostra cur non statim resurgat De Carne Chr. 15.
— sine anima non homo De Resurr. Carn. 40.
— suscitabitur, ut sanguis vindicetur De Resurr. Carn. 28.
— nihil aliud quam terra conversa in figuras suas De Resurr. Carn. 8.
Carpocrates magus et fornicarius De An. 35.
— tantumdem sibi de superioribus vindicat, ut discipuli eius animas suas iam et Christo, nedum apostolis, et persequent, et cum volunt praeferunt De An. 23.
Carthaginiensium agones Scorp. 6.
Carthaginis captae caedes crudelissima Ad Natt. II, 14.

Carthaginis arx Byrsa Ad Natt. II, 14.
Carthago Iunoni dilecta Apol. 25. Ad Natt. II, 17.
in Caseo ex coagulo vis est substantiae De carne Chr. 19.
Casiniensium deus Deluentinus Apol. 24. Ad Natt. II, 8.
Cassius Severus Apolog. 10. Ad Natt. II, 12.
—, Avidius Apol. 35.
Castigationis divinae dignatione gratulari nos decet De Patient. 11.
Castitatis exactor omnis maritus De Cultu *Femin. II*, 4.
Castores in sidera sepulti Ad Natt. II, 15.
Castorum phantasmata Apol. 22.
Castra tenebrarum, paganismus De Corona 11.
— lucis, ecclesia De Corona 11.
Cataclysmus omnium rerum abolitor De Cultu Femin. I, 3.
Cataphryges Adv. Omn. Haer. 7.
Catechumeni haereticorum ante perfecti quam edocti De Praescript. Haeret. 41.
Catechumenis opus est divinis sermonibus aures rigare De Paenitent. 6.
Catilinarii sanguinis humani gustatu confoederati Apol. 9.
Cato sapiens et gravis Apolog. 11.
— Graecas litteras senex didicit De Pall. 3.
— uxorem suam amicis communicavit Apol. 39.
— ficum viridem Africanam in senatum intulit. Ad Natt. II, 16.
Catulli mimographi Laureolus Adv. Valent. 14.
Cebetis tabula ex Vergilii versibus De Praescript. Haeret. 39.
Cellae vinariae loculi Apol. 6.
Celtae apud virorum fortium busta pernoctare De An. 57.
Censores saepe inconsulto populo de diis novis eorumque cultu decreverunt. Ad Natt. I, 10.
Censuales Graecorum Apol. 19.
Centenariae coenae Apol. 6.
Centurionis fides Adv. Marc. IV, 18.
Cerasia Lucullus et Gn. Pompeius ex Ponto primi Italiae promulgaverunt Apolog. 11. Ad Natt. II, 16.
Cereales ludi De Spectac. 6.
Cereri albae vestes placent De Pall. 4.
— sacrificant Aediles et Flaminicae De *Idolol.* 10.
— Africanae viduae adsistunt Ad Uxor. I, 6.
Cereris sacerdos in sacris Eleusiniis rapi solebat in deae raptus memoriam. Ad Natt. II, 7.
Ceres Pharia, filia Pharaonis Ad Natt. II. 8.
— Pharia rudi palo et informi ligno sine effigie prostabat. Apol. 16. Ad Natt. I, 12.
Cerinthus Christum ex semine Ioseph natum proponit, hominem illum tantummodo sine divinitate contendens, ipsam quoque legem ab angelis datam perhibens, Iudaeorum deum non dominum, sed angelum prodens. Adv. Omn. Haer. 3.
Cervus sagitta transfixus ut ferrum et irrevocabiles moras eius de vulnere expellat, scit sibi dictamo medendum De Paenitent. 12.
— aetatis suae arbiter, serpente pastus veneno languescit in iuventatem De Pall. 4.
Chaldaeum semen in Aegyptum educatum. De Pall. 4.
Chamaeleontis natura De Pall. 4.
Charismata spiritalia De An. 9.
— sunt donativa Adv. Marc. V, 8.
Charon Lampsacenus historiographus Herodoto prior. De An. 46.
Chiliasmus Tertulliani De Resurr. Carnis 25. Adv. Marc. I, 29. III, 24. IV, 29.
Chilon Spartanus dum victorem Olympiae filium amplectitur, prae gaudio spiritum exhalat De An. 52.
Chrestianus nomen a suavitate vel benignitate modulatum Apol. 3. Ad Natt. I, 4.
Christi informis species et inhonesta forma De Carne Chr. 9. Adv. Iud. 16. De Patient. 3.
— mors deliquio solis notata Apolog. 21.
— nominis vis in daemoniis excutiendis Apolog. 23.
— patientia describitur De Patient. 3.
— originalia instrumenta delere Marcion ausus est De Carne Chr. 2.
— regnum et nomen ubique porrigitur Adv. Iud. 7.
— duo habitus a prophetis demonstrantur, et totidem adventus eius praenotantur Adv. Iud. 14. Adv. Marc. III, 7.
— nomen non ex natura veniens, sed ex dispositione, proprium eius efficitur a quo dispositum invenitur Adv. Marc. III, 15.
— institutio quaerenda et custodienda De Praescript. Haeret. 9.
— regnum in omnes nationes Adv. Marc. V, 10.
— amor erga homines De Carne Chr. 10.
— venturi ducis tempora requirenda in Daniele Adv. Iud. 13.
Christiana virgo ad lenonem damnata Apol. 50.

Christianae sanctitatis antistites duae De Monog. 8.
— religionis aetas. Ad Natt. I, 7. 9. Apol. 7.
Christianam sectam mentiti Ad Scap. 4.
Christianarum sectarum varietas Apolog. 47.
— litterarum nullum ius capiunt non Christiani De Praescript. Haeret. 37.
Christiani iurabant per Caesaris salutem. Apol. 33.
— sacras suas litteras non supprimebant. Apol. 31.
— veri descriptio De Testim. An. 5.
— sanguine animalium omnibusque suffocatis et morticinis in epulis abstinebant. Apol. 9.
— primis saeculis templa non habebant Apol. 15.
— daemonia fugant Apol. 23. 37. 44.
— coronis non utebantur Apol. 42.
— magis damnati quam absoluti gaudent Ad Scap. 1.
— spiritalium sectatores De Cultu Femin. II, 3.
— ad bestias, clamatum De Patient. 5.
— se fratres appellabant Apol. 39.
— habebant communem bonorum usum Apol. 39.
— nunquam inventi sunt seditiosi aut contrarii magistratibus Ad Scap. 2.
— institutio est de portico Salomonis De Praescript. Haeret. 7.
— ad leones Apolog. 40. De Resurr. Carnis 22. De Pat. 5.
— de solo nomine olim condemnati Apolog. 2.
— orare solebant ante et post coenam Apol. 39.
— spectacula non frequentabant Apol. 38. 42.
— vulgo lapidibus et incendiis petiti Apol. 37.
— publici hostes iudicati quia Caesares non divino honore prosequerentur Apolog. 35.
— ne mortui quidem et sepulti tuti sunt ab iniquissimi vulgi furoribus Apol. 37.
— deum per Christum colunt Apolog. 21.
— caelum suspicientes, manibus expansis, capite nudo, orare solebant Apol. 30.
— precantur pro imperatoribus, pro ministris eorum et potestatibus, etiam pro inimicis, pro statu saeculi, pro rerum quiete, pro mora finis Apolog. 30. 39.
— non sunt factio Apol. 40.
— fiunt, non nascuntur Apol. 18.
— per totum orbem disseminati Apol. 1. 37.
— tertium genus appellati a Romanis Ad Natt. I, 8.
Christiani infructuosi negotiis dicebantur Apolog. 42.
— omnis publicae cladis et popularis incommodi rei Apol. 40.
— iure non utebantur nisi in condendis et sepeliendis mortuis Apol. 42.
— fortes et constantes in subeundis suppliciis Ad Natt. I, 18.
— Semaxii et Sarmenticii dicti Apol. 50.
— male Chrestiani pronuntiati Apol. 3. Ad Natt. I, 4.
— iniuste damnati Apol. 2.
— Iudaicae religionis propinqui Apol. 16.
— Solem venerari credebantur Apolog. 16.
— ad orientem regionem preces mittebant Apol. 16. Ad Natt. I, 13.
Christianis multi praesulum gentilium bene voluerunt Ad Scap. 4.
Christianismus aedificatur cum adligatur Ad Scap. 4.
Christianorum nomen a Christo deductum Adv. Marc. IV, 14.
— quod est non omnium est credere De An. 6.
— ea est lex quae omnibus benefacit et nulli est detrimento Apolog. 39.
— vita inculpata Ad Scap. 4.
— est etiam mortuorum deum credere et tamen viventem in aevo aeternum Adv. Marc. II, 13.
— causa Apolog. 1.
— coenae Apol. 39.
— persecutores Nero et Domitianus Apolog. 5.
— militum quondam precationibus sua Germanica discussa Apol. 5.
— deus caput asininum Apol. 15. Ad Natt. I, 11.
— protector M. Aurelius Apol. 5.
— deus Onokoietes Ad Natt. I, 14.
— obstinationes Ad Natt. I, 17.
— dogma de iudicio extremo Ad Natt. I, 20.
— inter se iudicia Apol. 39.
— hostes quinam Apol. 7.
— arcae communes Apol. 39. 42.
— coetus Apol. 2. 39. Ad Natt. I, 7.
— negotia Apol. 39.
Christianos oportet lucere in mundo ut filios lucis Adv. Prax. 13.
Christianum nomen non omnes imperatores persecuti sunt Apolog. 5.
erga Christianum nomen iniquitatis odium Apolog. 1.
Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris, quem sciens a deo constitui, necesse est ut et ipsum diligat et revereatur et honoret et salvum velit cum toto Romano imperio, quamque saeculum stabit. Ad Scap. 2.

Christianus nusquam aliud est De Corona 11.
— animo adversus libidinem caecus est Apolog. 46.
— in daemonas accepit potestatem De Fuga in Persec. 10.
— non intellegendus qui ab ecclesiae grege erraverit De Pudic. 7.
— qui non est, mortuus est De Carne Chr. 2.
— credet quod traditum est De Carne Chr. 2.
— extra carcerem saeculo renuntiavit, in carcere etiam carceri Ad Martyr. 2.
— nemo nisi qui ad finem usque perseveraverit De Praescript. Haeret. 3.
Christo filio dei soli servatur sine delicto manere De Praescript. Haeret. 3.
de Christo multi varie sentiunt, dicunt et scribunt De Anima 34.
in Christo Iesu duae substantiae, divina et humana Adv. Prax. 29.
Christum confitemur semper egisse in dei patris nomine, ipsum ab initio conversatum, ipsum congressum cum patriarchis et prophetis, filium creatoris, sermonem eius, quem ex semetipso proferendo filium fecit Adv. Marc. II, 27.
— in lege figurate praedicatum, quo nec a Iudaeis omnibus potuerit agnosci Adv. Marc. V, 13.
— nasci ex semine humano non competebat De Carne Chr. 18.
— semper in prophetis locutum De Cultu Femin. II, 13.
— Iudaei planum in signis et aemulum in doctrinis existimabant Adv. Marc. III, 6.
— in hodiernum diem Iudaei negant venisse, quia non in sublimitate venerit Adv. Marc. III, 7.
— phantasma fuisse Marcionitae dicunt Adv. Marc. III, 8.
— varie olim ethnici in dedecus Christianorum depinxerunt Apolog. 16.
— in similitudine carnis peccati fuisse De Carne Chr. 16.
— mendacio Marcion dimidiat De Carne Chr. 4.
— alium esse constituit Marcion, qui Tiberianis temporibus a deo quodam ignoto revelatus sit in salutem omnium gentium, alium qui a deo creatore in restitutionem Iudaici status sit destinatus, quandoque venturus Adv. Marc. IV, 6.
— dei filium et veteres et novae scripturae omnes praefiniunt Adv. Prax. 14.
— bellatorem Iudaei fore dicunt Adv. Iud. 9.
Christum ipsum esse filium et patrem, quidam dixere De Bapt. 52.
per Christum pater plenius manifestatus Adv. Prax. 13.
post Christum Iesum nobis curiositate non est opus, nec inquisitione post evangelium De Praescript. Haeretic. 8.
Christus belli potens et armiger accipiet spolia, non solius Samariae, verum et omnium gentium Adv. Iud. 9.
— dei filius nullam de impudicitia habet matrem Apol. 21.
— magus habitus a Iudaeis Apol. 21.
— animam sponte dimisit Apol. 21.
— est signaculum omnium prophetarum, adimplens omnia quae retro erant de eo nuntiata Adv. Iud. 8. 11.
— duodecimo Tiberii Caesaris anno revelatus De An. 43.
— lignum humeris suis portavit, inhaerens cornibus crucis, corona spinea in capite eius circumdata Adv. Iud. 13.
— fabri aut quaestuariae an sit filius De Spectac. 13.
— nullius paenitentia debitor tinctus est De Bapt. 12.
— quomodo baptizarit De Bapt. 10.
— dicitur a chrismate, quod est unctio, quae domino nomen accommodavit De Bapt. 7.
— ex deo natus et ex carne hominis De Carne Chr. 18.
— secundus Adam De Carne Chr. 23.
— ex Mariae carne est, dum ex semine est David De An. 57.
— gratiae dei disciplinaeque auctioris arbiter et magister, inluminator et deductor generis humani Apol. 21.
— sordidatus et ornatus Adv. Marc. III, 7.
— fundamentum credentium Adv. Marc. V, 6.
— in secessu montis etiam vestimenta luce mutaverat, sed liniamenta Petro agnoscibilia servaverat De An. 21.
— sequester dei et hominum Adv. Prax. 27.
— spiritus dei Apol. 21. De Orat. 1. Adv. Marc. I, 19. III, 6. 16. IV, 21. Adv. Prax. 26.
— piscatores elegit ad praeconium evangelii, non sophistas De An. 3.
— verus disceptator et eliminator humanarum macularum Adv. Marc. IV, 35.
— proprius et legitimus dei antistes De Resurr. Carn. 20.
— ex virgine Maria natus Adv. Marc. IV, 10.
— dictus magni consilii angelus De Carne Chr. 14.
— Herodi a Pilato velut munus missus Adv. Marc. IV, 42.

Christus ab hominibus, non a spiritibus immundis volebat sé filium dei agnosci Adv. Marc. IV, 8.
— respuit immundi spiritus praeconium, cui sancti abundabant Adv. Marc. IV, 8.
— a primordio egit in patris nomine Adv. Marc. IV, 10.
— accepit a patre hominem, carnis et animae texturam De Resurrect. Carnis 34.
— non glorificatus ante passionem De Resurr. Carn. 47.
— per tropaeum crucis triumphavit Adv. Marc. IV, 20.
— homo, quia caro, non quia anima De Resurr. Carn. 53.
— Iesus catholicus patris sacerdos Adv. Marc. IV, 9.
— qui venturus est an iam venerit Adv. Iud. 7.
— non poterat inter homines nisi homo videri De Carne Chr. 11.
— cur homo et filius hominis, si nihil hominis et nihil ex homine habet De Carne Chr. 5.
— quid a patre acceperit De Resurr. Carn. 34.
— etsi in hominis figura proposuerat latere, nihil tamen de impatientia hominis imitatus est De Patient. 3.
— natus ex virgine De Carne Chr. 3.
— quo anno passus Adv. Iud. 8.
— nocte natus, lux veritatis futuris ignorantiae tenebris Adv. Marc. V, 9.
— verum dei templum Adv. Iud. 13.
— Iesus in ipso nominis sacramento, verus et summus sacerdos patris est Adv. Marc. III, 7.
— cogitabatur homo futurus, quando limus exprimebatur De Resurrect. Carn. 6.
— filius dei visibilis pro modulo derivationis Adv. Prax. 13.
— agnus dei ab Ioanne appellatur Adv. Prax. 21.
— ab Adam usque ad patriarchas et prophetas, in visione, in somno, in speculo, in aenigmate, ordinem suum praestruens ab initio semper Adv. Prax. 16.
— an nomen sit, et non appellatio potius Adv. Prax. 28.
— panis quem pater praestitit de caelo Adv. Prax. 21.
— vicarium se patris ostenderat, per quem pater et videretur in factis et audiretur in verbis, et cognosceretur in filio, facta et verba patris administrante Adv. Prax. 24.
— exivit a patre, ut radius ex sole, ut rivus ex fonte, ut frutex ex semine Adv. Prax. 22.
Christus quinto decimo anno imperii Tiberii passus est Adv. Iud. 5.
— filius fuit in dei et regis et domini omnipotentis et altissimi nomine Adv. Prax. 21.
— humanae naturae vocabulum Adv. Prax. 29.
— repraesentator patris Adv. Prax. 21.
— fons aquae vitae Adv. Iud. 13.
Chrysippus, valetudinis corruptelam suspicatus ad elleborum confugebat quotiescunque sententias suas non intellegebat De Anima 6.
— sanguinem circumcordialem animam interpretatus est De Anima 15.
— in octo partes animam dividit De Anima. 14.
— De Testim. Animae 3.
de Cibis si lex aliquid detraxit et immunda pronuntiat animalia quae nonnunquando benedicta sunt, consilium exercendae continentiae intellege, et linenos impositos illi gulae agnosce quae cum panem angelorum esset, cucumeres et pepones Aegyptiorum desiderabat Adv. Marc. II, 18.
Cibum Christus desideravit, ut ostenderet discipulis se etiam dentes habere Adv. Marc. V, 43.
Cicero citatus De Anima 24.
Ciceronianae mensae De Anima 33. De Pallio 5.
Cimonis filiae in patrem nobilis pietas Ad Natt. II, 9.
Cincius Severus Thistri dedit remedium quomodo responderent Christiani, ut dimitti possent Ad Scap. 4.
Circensium ludorum pompa De Spect. 7.
Circi ornamenta quaenam De Spectac. 8.
— insania Apolog. 38. Adv. Marc. I, 15.
— maledicta in Caesares Ad Natt. I, 7.
Circumcisio an purget hominem Adv. Iud. 3.
— nota servitutis Adv. Marc. V, 4.
— populo in signum data, non in salutem Adv. Iud. 3.
Circumcisionem acceperat Abraham, quae esset in signum temporis illius, non in salutis praerogativam Adv. Iud. 4.
Circus Soli principaliter consecratus De Spectac. 8.
— a Circe dictus De Spectac. 9.
Claudius Herminianus in Cappadocia postquam, indigne ferens uxorem suam ad Christianos transisse, Christianos crudeliter tractavit, paene Christianus decessit Ad Scap. 3
— Saturninus de Coronis scripsit earumque origines, causas, species et solemnitates edisseruit De Coronis 10. 12. 13.

Clazomenii Hermotimum templo consolantur De Anima 44.
Claves regni caelorum Scorp. 10.
Clavis resurrectionis Christus Scorp. 1.
Cleanthes spiritum permeatorem et factitatorem universitatis adfirmavit Apolog. 21.
Cleanthis opinio de anima De Anima 5.
— testimonium de anima De Anima 26.
Clemens Romanorum ecclesiae episcopus a Petro ordinatus De Praescript. Haeret. 32.
Clementiae caelestis abundantia libidinemne faciat humanae temeritatis De Paenitent. 7.
Cleobis et Biton, Argivi iuvenes, pietatis in parentes nobile exemplum Ad Natt. II, 9.
Cleopatra quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
Cleopatrae mors Ad Martyr. 4. Ad Natt. I, 18.
Clidemus scriptor Atheniensis dum ob *historici* stili praestantiam auro coronatur, prae gaudio moritur De Anima 52.
Clivicola dea Ad Natt. II, 16.
Clodii Albini seditio Apolog. 35. Ad Natt. I, 17.
Co insulae clades Apol. 40. Ad Natt. I, 9.
Coagula foeda sanguinis De Bapt. 10.
Coci ab Apicio Apicii dicti Apolog. 4.
Coena aestiva post assum finiebatur De Anima 32.
— *Christianorum* qualis Apolog. 39.
Coenacula in superioribus aedificiorum partibus Adv. Valent. 7.
Coenae purae Iudaeorum Ad Natt. I, 14.
— centenariae Apolog. 6.
Coetus Christianorum antelucani ad canendum deo et Christo Apolog. 2. 39.
Cogitatus an per carnem administrentur, qui per carnem dinoscuntur extrinsecus De Resurrect. Carnis 15.
Colarbasi haeresis negabat veritatem posse inveniri nisi in Graecorum alphabeto Adv. Omn. Haer. 5.
Colere humani iuris et naturalis potestatis est unicuique quod putaverit Ad Scap. 2.
Colloquium familiaritis indicium Adv. Marc. IV, 22.
Colophonis scaturigo daemonica lymphaticos efficit De Anima 50.
Columba a primordio divinae pacis praeco Adv. Hermog. 35.
— avis non solum innocua, sed et pudica De Monog. 9.
— felle caret De Bapt. 8.
Columbae corpus ubi sit resumpto spiritu in caelum De Carne Chr. 3.
— unum matrimonium De Monog. 8.
Columnae Sessiae a sementationibus De Spectac. 8.
Colyttus Athenarum demos De An. 20.
Coma mulieri pro operimento est De Virg. Vel. 7.
Comici Phrygas timidos illudunt De An. 20.
Comitiali morbo humano sanguine medebantur Romani Apolog. 9.
Communicatio pacis De Praescript. Haeret. 20.
Conchae maris poma De Cultu Femin. I, 5.
Concoctio caloris, non frigoris, operatio est De Anima 43.
Concubitum libido, non condicio, foedavit De Anima 27.
Concupiscentia naturalis proprie unica est alimentorum, quam deus in primordio condidit De Anima 38.
— oculis arbitris utitur De Anima 38.
Concupiscentiam nobis dat apostolus De Anima 16.
Confessio satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciae De Paenitent. 8.
— tantum revelat delictum quantum dissimulatio exaggerat De Paenitent. 8.
Confessionem amat Christus Adv. Marc. IV, 28.
Confitendorum potius delictorum exempla quam negandorum nobis proponuntur in Cain et Adam Adv. Marc. II, 25.
Coniugii unio in auctoribus generis humani De Monog. 4.
Coniugium non sine consensu patrum rite et iure contrahitur Ad Uxor. II, 8.
Connubii fructus Adv. Marc. IV, 25.
Connubium Marcion aufert Adv. Marc. IV, 17.
— aversatur deus Marcionis Adv. Marc. IV, 25.
Consevius deus Ad Natt. II, 11.
Constituere et concipere licet omni fideli, dumtaxat quod deo congruat, quod disciplinae conducat, quod saluti proficiat De Corona 4.
Consualia De Spectac. 5.
Consuetudinem nemo respuit quam damnare non potest De Virg. Vel. 1.
Consuetudinis vis De Corona 4.
Consuetudo sit tantisper, ut consuetudini etiam consuetudinem opponamus De Spectac. 4.
— etiam in civilibus rebus pro lege suscipitur cum deficit lex De Corona 4.
— fere initium ab aliqua ignorantia vel simplicitate sortita in usum per successionem corroboratur, et ita adversus veritatem vindicatur De Virg. Vel. 1.

Consus apud metas Circi sub terra delitescit De Spectac. 8.
— deus Ad Natt. II, 11.
Contemptus derisu levior Ad Natt. I, 10.
Contendendi vi amittitur veritas De Resurrect. Carnis 32.
Continentiae bonum etsi praefert apostolus, tamen coniugium et contrahi permittit, et usui esse, et magis retineri quam disiungi suadet Adv. Marc. V, 7.
— consilia De Pudic. 16.
per Continentiam qui negotiabitur, magnam substantiam sanctitatis, parsimonia carnis spiritum acquiret De Exhortat. Castit. 10.
Contionatores non ultro eliguntur, sed testimonio tum vitae tum doctrinae De Testim. Animae 6.
Contumacia timorem subvertit De Paenitent. 5.
Contumeliae natura De Bapt. 18.
Convivarum admonitor spiritus sanctus Adv. Marc. IV, 31.
Convivium dominicum Ad Uxor. II, 4.
— Christianorum quale Apolog. 39.
Convocationes nocturnae Ad Uxor. II, 4.
Corinthium mare terrae motus ebibit Apolog. 40. Ad Natt. I, 9.
Cornelius Nepos Apolog. 10. Ad Natt. II, 12.
— Tacitus mendaciorum loquacissimus Apolog. 16. Ad Natt. I, 11. II, 12.
Corona Christi spinea De Corona 9. 13.
— Magna De Corona 7.
— Christianorum militum De Corona 12.
— in capite femineo nihil aliud quam formae lena, quam summa lasciviae nota, extrema negatio verecundiae, conflatio illecebrae De Corona 14.
Coronae origo de mendacio erubescenda est De Corona 7.
Corpora medicata condimentis sepulturae mausoleis et monumentis sequestrantur De Resurrect. Carnis 27.
Corpori omni coloris proprietas adhaeret De Anima 9.
Corporibus salutem esse promissam negat Basilides De Orat. 2.
Corporis sui figuram panis dedisse Christum Adv. Marc. III, 19.
— eadem habitudo etiam in gloria permanet De Resurrect. Carnis 55.
— divini et humani magna diversitas Adv. Marc. II, 16.
— nullius sanguis potest esse nisi carnis Adv. Marc. IV, 40.
Corporum vitiatio accidens res est, integritas propria est De Resurrect. Carnis 57.
Corpulentia putativa Adv. Marc. III, 11.
Corpus omne anima necesse est compleri, et animam omnem corpore obduci De Anima 32.
— cum evigilaverit redditum officiis suis resurrectionem mortuorum ubi affirmat De Anima 43.
— domini accipere De Orat. 14.
— Christi in pane censetur De Orat. 6.
— carens anima carebit et sensu De Anima 17.
— hominis an operatio angelorum sit De Resurrect. Carnis 5.
— istud Platonis sententia est carcer De Anima 53.
— vice sepulchri conclusam animam a saecularis vitae morte an detineat De Resurrect. Carnis 19.
— nostrum figulatum de limo De Anima 17.
— apostolica sententia dei est templum, cum in Christo est De Anima 17.
— hominis non aliud intellegitur quam omnis ista strues carnis, quoque genere materiarum concinnatur atque variatur, quod videtur, quod tenetur, quod denique ab hominibus occiditur De Carne Chr. 9.
— est quod amittit animam et mutando fit mortuum Adv. Marc. V, 9.
— est sui generis omne quod est De Carne Chr. 11.
— Christi panis Adv. Iud. 10.
— animale quomodo dicatur semiuvum De Resurrect. Carnis 53.
Corruptivum aliud, et aliud corruptela De Testim. Animae 2.
Corybantia aera Apolog. 25.
P. Crassus per risum mortuus est De Anima 52.
Cratetis vestiendi mos De Pall. 5.
Cratippus scriptor De Anima 46.
Credendum nihil temere Adv. Marc. V, 1.
Credentium maior pars simplices, imprudentes et idiotae Adv. Marc. IV, 2.
Crepidae Graecatae De Pall. 2.
Creta Iovis patria et sepulchrum exhibet Apolog. 25. Ad Natt. II, 17.
Cretes mendaces De Anima 20.
Critae pro censoribus De Pudic. 5.
Critias ex sanguine animam constare dixit De Anima 5.
Critolai opinio de anima De Anima 5.
Crocodilorum apud Aegyptios cultus Ad Natt. II, 8.
Croesus liberalis rex ambiguis ab Apolline oraculis falsus Apolog. 22. Ad Natt. II, 17.
— testudinem cum agnina carne clarculum coxit Apolog. 22.
Κρόνον interpretabantur χρόνον Ad Natt. II, 12.

Cruce signare lectulum et corpusculum Ad Uxor. II, 5.
Cruces intestina sunt tropaeorum Apolog. 16. Ad Natt. I, 13.
Crucis habitus necessarius dimicaturis adversus diabolum Adv. Marc. III, 18.
— pars antenna Ad Natt. I, 12.
— excessus sedilis Ad Natt. I, 12.
— forma Apolog. 16. Ad Natt. I, 12.
— signaculo frontem terimus ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum et calciatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubicula, ad sedilia quacunque nos conversatio exercet De Corona 3.
Ctesias de incestis Persarum testis Apolog. 9. Ad Natt. I, 16.
Cullei parricidae supplicium Ad Natt. II, 13.
Cultum nullum a deo maledictum nisi muliebrem in viro De Idol. 16.
— feminae habitum dicimus quem mundum muliebrem vocant De Cultu Femin. I, 4.
Cunina dea Ad Natt. II, 11.
Cupiditas non in concupiscentia alieni tantum est constituta De Patient. 7.
Cupiditatem omnium malorum esse radicem De Patient. 7.
— carnis quibus excusationibus coloremus De Exhortat. Castit. 12.
Curiarum Romanarum commessationes luxuriosae Apolog. 39.
Curiositas Christianis vitanda in rebus divinis De Praescript. Haeret. 18.
Curiositatem exercent haeretici in negotio salutis De Praescript. Haeret. 34.
Curiositates multae suspectae in expositione parabolarum De Pudic. 9.
Curis Pater in Faliscorum honore est Apolog. 24.
Curitis Iuno Apolog. 24.
Cybele dea sacros sibi habebat leones Ad Natt. II, 8.
Cybeles et Attidis amor in theatro repraesentatus Apolog. 15. Ad Natt. I, 10.
— sacerdotes mendicantes Apolog. 13.
Cygnus de sinu Socratis demulcens homines De Anima 46.
Cynopae vel Cynocephali Apolog. 8. Ad Natt. I, 8.
Cyri et Darii regno vixit Zacharias prophetarum novissimus Apolog. 19.
Cyrus Asiam et mersit et pressit De Anima 46.
— quot regnarit annis Adv. Iud. 8.

D.

Daemon se cum anima conserere solet ex societate substantiae et ex diversitate naturae De Anima 35.
Daemones nomen Christianum insequuntur Apolog. 2. 27. Ad Natt. I, 3.
— ex occulto instigant iudicum animos in Christianos Apolog. 2.
— praeministratores fabularum quaerundam ad destruendam veritatem Christianam Apolog. 21.
— orti de angelis quibusdam sua sponte corruptis, damnati a deo cum generis auctoribus Apolog. 22.
— sacrarum scripturarum interpolatores Apolog. 47.
— corporibus valetudines infligunt et casus acerbos et extraordinarios per vim excessus Apolog. 22.
— magis potestate adsistunt Apolog. 23.
— Christianorum afflatu et contactu fugantur Apolog. 23. 44.
— delitescunt sub nominibus et imaginibus mortuorum et quibusdam signis et oraculis fidem divinitatis operantur Apolog. 21.
— et poëtis et philosophis noti Apol. 22.
— nullum nomen habent singulare, sed ibi nomen inveniunt ubi et pignus De Idol. 15.
— valetudinum curatores Apolog. 22.
Daemonia magistri sunt saeculi huius De Idol. 18.
— somnia incutiunt De Anima 47.
— saepius se fingunt aliquem ex parentibus τῶν ἐνεργουμένων De An. 57.
Daemonio paene nullum hominem carere De Anima 57.
Daemoniorum incursus immaturarum et atrocium mortium causa De Anima 57.
Daemonium Socratis Apolog. 22.
Daemonum velocitas divinitas credita Apolog. 22.
— pabula Ad Scap. 2.
— oracula ambigua Apolog. 22.
— libidines in somniatores De An. 48.
— operatio Apolog. 22.
Dalmatae feroces De Anima 20.
Damascus Arabiae olim deputabatur antequam in Syrophoenicen transcripta esset Adv. Marc. III, 13.
Damigeron magus De Anima 57.
Damnationis tradux unde venerit De Testim. Animae 3.
Damnatos olim in partes secari a creditoribus quae leges erant postea publico consensu abrogatae sunt Apol. 4.
Danaë a Iove stuprata sub specie aurei imbris Apol. 21. Ad Natt. II, 12.
Danaus quo tempore in Argos venerit Apolog. 19.
cum Daniele trina fraternitas legumine solo contenti, ne regis ferculis contaminarentur De Anima 48.
Danielis hebdomadae Adv. Iud. 8 sqq.

Dardanus magus De Anima 57.
Darii et Cyri regnum Apolog. 19.
Darius Codomannus quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
—, qui et Melas nominatus est, quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
David delicta in domum Uriae confessus veniam assecutus est Adv. Marc. II, 17. De Pudic. 8.
— uni genti Iudaicae praefuit Adv. Marc. IV, 14.
— vir bonus secundum cor domini postea caedis et stupri reus est De Praescript. Haeret. 3.
Debitores quomodo olim puniti Apolog. 4.
Debitum in scripturis delicti figura est De Corona 7.
Decima dea De Anima 37.
— Herculis Apolog. 14.
Decor libidinem invitat De Cultu Femin. II, 2.
— non est accusandus, ut felicitas corporis, ut divinae plasticae accessio, ut animae aliqua vestis urbana, timendus tamen est vel propter iniuriam et violentiam spectatorum De Cultu Femin. II, 2.
Decretum vetus ne qui deus ab imperatore consecraretur nisi a senatu probatus Apolog. 5.
Decuriarum Romanarum epulae luxuriosissimae Apolog. 39.
Defuncti a Scythis comeduntur Apolog. 9.
Defunctis parentabant De Resurrect. Carnis 1. De Monog. 10.
Defunctos cur vulgus colat Adv. Marc. V, 9.
Dei hoc principaliter proprium est nullius exempli capere comparationem Adv. Marc. I, 4.
— omnia, et nihil nostrum De Patient. 7.
— nomen quasi naturale divinitatis, potest in omnes communicari quibus divinitas vindicatur Adv. Marc. III, 15.
— bonitatem semper cum ratione conspirare Adv. Marc. I, 29.
— trinitas Apolog. 17.
— qualitates Apolog. 17.
— ira De Testim. Animae 2. De Anima 16. Adv. Marc. I, 1. II, 16. IV, 15. 31.
— opus est quod nascitur, diaboli negotium est quod fingitur De Cultu Femin. II, 7.
— habemus aliquid, sed ab ipso, non a nobis Adv. Hermog. 4.
— patientia in quibus rebus appareat De Patient. 1.
— notitiam Moysi stilus a primordio mundi, paradiso et Adam, et non ab Aegypto et Moyse recenset Adv. Marc. I, 10.
Dei filius de virgine nasci debuit De Carne Chr. 17.
— res nulla constat pretio Apolog. 39.
— posse velle est, et non posse nolle, quod autem voluit, et potuit et ostendit Adv. Prax. 10.
— bonitas a primordio operum perspecta persuadebit nihil a deo mali evenire potuisse De Pudic. 11.
Deieratio quid De Idol. 21.
Deis ignotis arae Athenis erant prostitutae Ad Natt. II, 9. Adv. Marc. I, 9.
Delatores Christianorum damnantur Apolog. 9.
Deli insulae clades Apolog. 40. Ad Natt. I, 9.
Deliciae discutiendae, quarum nullitas et fluxu fidei virtus effeminari potest De Cultu Femin. II, 13.
Delicta voluntatis interdicta De Paenitent. 3.
— non in carne apparent, quia nemo super cutem portat maculam idololatriae, aut stupri, aut fraudis De Bapt. 4.
Delicti sui reum unumquemque iniuriam Adv. Marc. II, 15.
— remissio et retentio iudicem deum sapiunt Ad Martyr. 14.
— cessatio radix est veniae De Pudic. 10.
Delictorum capitalium septem maculae Adv. Marc. IV, 9.
— quaedam esse carnalia, id est corporalia, quaedam vero spiritalia De Paenitent. 3.
Delictum defusum in varias criminum venas de suo fonte De Patient. 5.
— omne aut agitur aut cogitatur De Paenitent. 3.
Delinquendi nulla est necessitas quatenus una est necessitas non delinquendi De Corona 11.
Delocus, vir iustus De Anima 33.
Delphica inscriptio Γνῶθι σεαυτόν Apolog. 48.
Delphini Neptuno voti De Spectac. 15.
Delphos suos contra Pyrrhum regem Apollo defendere non valuit Ad Natt. II, 17.
Delphyn draco De Corona 7.
Deluentinus Casiniensium deus Apol. 24. Ad Natt. II, 8.
Demetrius Phalereus scriptor Apol. 18.
— Phalereus grammaticorum temporis Ptolemaei Philadelphi probatissimus Apol. 18.
Democritus indigentiam spiritus somnum vocat De Anima 43.
— quid de anima censuerit De Anima 12. 15.

Democritus excaecat seipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset et doleret si non esset potitus Apolog. 46.
— quid de deorum origine statuerit Ad Natt. II, 3.
Demosthenis eloquentia Apolog. 11.
Demutatio a perditione discernenda De Resurrect. Carnis 55.
Dentes incorruptos permanere, qui ut semina retinentur fruticaturi corporis in resurrectione De Resurrect. Carnis 42.
— dati ad pulsus linguae temperandos, ad vocis articulos offensione signandos De Resurrect. Carnis 61.
Dentium statio De Resurrect. Carnis 60.
Deo non competit infirmitas aut mendacium De Carne Chr. 11.
— scriptura oculos, dexteram et pedes tribuit, nec ideo tamen humanis comparabuntur, quia de appellatione sociantur Adv. Marc. II, 16.
— quidam denegant proprietates suas, simplicitatem et potestatem De Bapt. 2.
— nihil est par, et natura eius ab omnium rerum conditione distat De Carne Chr. 3.
— status sui nullum periculum est De Bapt. 1.
— non placet quod non ipse produxit De Cultu Femin. II, 2.
— neque perversitas neque fallacia congruit Adv. Prax. 11.
— an aliquid sit difficile Adv. Prax. 10.
— nihil subitum, quia nihil a deo non dispositum Adv. Marc. III, 2.
Deo omnia condita esse De Anima 57.
De Deo nemo tempore Pauli disceptavit Adv. Marc. I, 21.
— — quaecunque Moyses scripsit, falsa esse Apelles probare conatur Adv. Prax. 22.
a Deo omne divinum Adv. Marc. II, 16.
Deorum totum artificium est contumeliosum et impium Apolog. 12.
— Romanorum varietas et multitudo Ad Natt. II, 12. 15.
— gentilium de cruce origo Ad Natt. I, 12.
— templa et fana quinto quoque anno publice proscripta Ad Natt. I, 10.
— triplex census secundum Varronem, unum physicum de philosophis, alterum mythicum de poëtis, tertium gentile Ad Natt. II, 1.
— triplex genus secundum Dionysium Stoicum et Arcesilaum Ad Natt. II, 2.
— duplex genus secundum Xenocratem Ad Natt. II, 2.
— publicorum Romae ara in Palatio, adventiciorum ad fanum Carnae Ad Natt. II, 9.
Deos duos Marcion effert, tanquam duas symplegadas naufragii sui Adv. Marc. I, 2.
— fingere humana mediocritas novit facilius quam verum deum sectari Adv. Marc. I, 18.
Derisus gravior contemptu Ad Natt. I, 10.
Deum non potuisse humanos congressus inire, nisi humanos et sensus et affectus susceptisset, per quos vim maiestatis suae intolerabilem utique humanae mediocritati humilitate temperaret, sibi quidem indigna, homini autem necessaria, et ita iam deo digna, quia nihil tam deo dignum quam salus hominis Adv. Marc. II, 27.
— summum, magnum, unicum credi oportere Adv. Marc. I, 5.
— iudicare de nostro sensu plane stultum De Carne Chr. 4.
— nos a prophetis et a Christo, non a philosophis erudimur Adv. Marc. II, 16.
— nemo unquam vidit Adv. Marc. II, 27.
— in hominem vere conversum negat Marcion De Carne Chr. 3.
— sufficit dici, ut necesse sit bonum credi Scorp. 5.
— probant opera et beneficia Adv. Marc. I, 17.
— definimus primo natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum, natura ex operibus, doctrina ex praedicationibus Adv. Marc. I, 17.
— ignorantes rem quoque eius ignorent necesse est, quia nullus thesaurus omnino extraneis patet De Paenitent. 1.
— nunquam latuisse, sed a primordio mundi conditi cum ipsis statim rebus in hominum devenisse cognitionem Adv. Iud. 14.
— summum esse magnum, in aeternitate constitutum, innatum, infectum, sine initio, sine fine Adv. Marc. I, 3.
— corpus esse, etsi deus spiritus est Adv. Prax. 8.
— discunt maior paene vis hominum ex visionibus De Anima 47.
— manuum suarum operam non destituere De Resurrect. Carnis 9.
— immutabilem et informabilem credi necesse est, ut aeternum Adv. Prax. 27.
— intra abyssos esse, et ubique consistere, sed vi et potestate Adv. Prax. 23.
Deus Christianorum verus Prometheus Apolog. 18.
— Christianorum asininus Ad Natt. I, 11.
— corporalis ex opinione Stoicorum, incorporalis ex Platonicorum, sed aliis aliter visum Apolog. 47.

Deus composite, materia incondite moventur Adv. Hermog. 42.
— an crucifixus sit De Carne Chr. 5.
— quod proposuit et revelavit, medio spatio saeculorum in figuris et aenigmatibus et allegoriis praeministravit Adv. Marc. V, 6.
— commune vocabulum factum est vitio erroris humani Adv. Marc. V, 11.
— non vocis, sed cordis auditor est Ad Martyr. 13.
— ignotus esse non debuit, et Christus agnosci debuit Adv. Marc. III, 3.
— pusillus inventus est, ut homo maximus fieret Adv. Marc. II, 27.
— universitatis conditor, mundi totius gubernator, hominis plasmator, universarum gentium sator Adv. Iud. 2.
— visus secundum hominum capacitates, non secundum plenitudinem divinitatis Adv. Prax. 14.
— solus erat ante omnia, ipse sibi et mundus et locus et omnia Adv. Prax. 5.
— corporeus, quod nihil non corporale sit De Paenitent. 3. Adv. Hermog. 35 De Carne Chr. 11. Adv. Marc. II, 16. Adv. Prax. 7.
— pater invisibilis pro plenitudine maiestatis Adv. Prax. 14.
— est sermo, sed apud deum, quia ex deo deus, quia cum patre apud patrem Adv. Prax. 15.
— solus sine peccato et solus homo sine peccato Christus, quia et deus Christus De Anima 41.
— solus sine origine Adv. Marc. V, 1.
— alius personae, non substantiae nomine, ad distinctionem, non ad divisionem Adv. Prax. 12.
— exactor innocentiae malitiam excogitatam odit De Spectac. 2.
— quod damnat nusquam et nunquam excusatur De Spectac. 20.
— sicut homini vitae spatium induxit, ita homo sibi mortis statum attraxit Adv. Marc. II, 8.
— aliud et aliud quae dei Adv. Marc. I, 3.
— si non unus est, non est Adv. Marc. I, 3.
— semper notus nunquam latuit, quia semper illuxit Adv. Marc. II, 1.
— summum est magnum, et forma, et ratione, et vi, et potestate Adv. Marc. I, 3.
— unicus est, et non aliter deus nisi summum magnum Adv. Marc. I, 3.
— non est contentiosus Ad Scap. 2.
— versipellis Monarchianorum Adv. Praxean 23.
— nec natus omnino nec factus Adv. Hermog. 7.
Deus punitorus est in iustitia De Carne Chr. 15.
— solus perfectus Adv. Marc. II, 16.
— de incorruptibilitatis proprietate solus felix Adv. Marc. II, 16.
— in quantum est deus, nec malum admittit, nec bonum damnat, et in tantum nec paenitentiae boni sed mali apud eum locus est Adv. Marc. II, 21.
— nunquam magis creditur, nisi cum magis timetur De Fuga in Persec. 1.
— omnium conditor, nihil non ratione providit, disposuit, ordinavit, nihil sine ratione tractari intellegique voluit De Paenitent. 1.
— de nostro iustus, de suo optimus De Resurrect. Carnis 14.
— non alia lege credendus est quam ut omnia posse credatur De Resurrect. Carnis 11.
— etsi natura bonus, tamen et iustus De Pudic. 2.
— in omnia sufficit, et nihil a conspectu eius remotum De Paenitent. 3.
— de Epicuri schola Adv. Marc. I, 25.
Diaboli pompam in signaculo fidei eiuramus De Spectac. 23.
— vocabulum ex qua delatura competit creatori Adv. Marc. V, 18.
— ignes iacula, per quae fidei ustio et conflatio administratur, ex dei tamen voluntate De Fuga in Persec. 3.
— unum opus est temptare quod in te est an velis, at ubi voluisti, sequatur ut te sibi subigat, non operatus in te voluntatem, sed nactus possessionem voluntatis De Exhort. Castit. 3.
a Diabolo omnia esse mutata De Corona 7.
Diabolum Valentiniani Munditenentem appellant Adv. Valent. 20.
Diabolus in exorcismo cum onerarentur, quod ausus esset fidelem mulierem aggredi, Constanter et iustissime eadem, inquit, feci, in meo eam inveni De Spectac. 26.
— recuperata praeda adversus dominum gaudet De Paenitent. 5.
— mendacium divinitatis operatur De Corona 7.
— an a deo sit factus Adv. Marc. II 10.
— quotidie adicit aliquid ad iniquitatis ingenia De Virg. Vel. 1.
— interpolator naturae De Cultu Femin. I, 7.
— auctor delicti Adv. Marc. II, 25.
— morositatem Iudaicae legis imitatus est De Praescript. Haeret. 40.
— primis parentibus non imposuit delinquendi voluntatem, sed materiam voluntatis subministravit De Exhort. Castit. 2.

Diabolus pessimus et deus optimus De Patient. 5.
— primos homines elusit De Spectac. 18.
— se regnare putat, si sanctos a religione dei deturbat Adv. Iud. 9.
— quomodo et ipse doceat verberandam maxillam patienter offerre De Spectac. 23.
Dialectica ab Aristotele instituta, artifex struendi et destruendi, versipellis, in sententiis coacta, in coniecturis dura, in argumentis operaria contentionum, molesta etiam sibi ipsi, omnia retractans, ne quid omnino tractaverit De Praescript. Haeret. 7.
Diamastigosis apud Lacedaemonas solemnitas maxima est Ad Martyr. 4.
Diana Scytharum Scorp. 7.
— flagellata, titulus, uti videtur, alicuius mimi Apolog. 15.
— virgo Ad Natt. I, 10.
Dicaearchus Messenius quid de anima statuerit De Anima 15.
Dicta domini omnibus posita omnia De Praescript. Haeret. 8.
Dido cum post virum dilectissimum nubere cogeretur, se ipsam combussit De Exhort. Castit. 13. Apolog. 50. Ad Natt. I, 18.
Dies sanguinis in sacris Matris Deum Apolog. 25.
— Solis laetitiae dedicatus apud Christianos Apolog. 16. Ad Natt. I, 13.
— Saturni a parte Romanorum otio et victui datus Apolog. 16. Ad Natt. I, 13.
— exspectationis, dies ultimi iudicii Ad Uxor. I, 5.
— domini magnus, dies irae et retributionis De Resurrect. Carnis 22.
Diespiter deus Ad Natt. II, 11.
Digami deiecti ab officio sacerdotali De Exhortat. Castit. 7.
Digamos non sinit apostolus praesidere Adv. Marc. I, 7.
Digitus dei Adv. Marc. IV, 26.
Dii Romanorum certi et incerti et selecti, secundum Varronis tripertitam divisionem Ad Natt. II, 9.
— ethnicorum mixta partim forma, et leonino et canino capite, cornuti ut caprae et arietes, a lumbis hirci, a cruribus serpentes, et alites a planta et tergo Apolog. 17. Ad Natt. I, 14.
— Romanorum captivi Ad Natt. II. 7.
— Romanorum nuptiales Ad Natt. II, 11.
— tristitiae apud Romanos Ad Natt. II, 15.
— ianitores Ad Natt. II, 15.
— lupanarium, culinarum et carcerum Ad Natt. II, 16.
— proprii eorum qui in eisdem locis aras vel aedes habent, et alii eorum qui in alieno loco vel mercedibus habitant Ad Natt. II, 15.
Dii secundum opinionem quorundam dicti a θέειν Ad Natt. II, 4.
— seligi non possunt ut bulbi Ad Natt. II, 9.
— novi nisi senatus probatione publice non assumpti Apolog. 5. Ad Natt. I, 10.
— mendicantes Apolog. 13. 42.
— periurii vindices Ad Natt. I, 10.
— Graeci a Romanis adoptati Ad Natt. I, 8.
— sua ipsorum templa et fana tueri nequeunt Apolog. 29.
— Romanorum novi, veteres, barbari, Graeci, Romani, peregrini, captivi, adoptivi, proprii, communes, masculi, feminae, rustici, urbani, nautici, militares Apolog. 10.
— provinciales et municipales Apol. 24. Ad Natt. II, 8.
— privati et domestici, Lares atque Penates Apolog. 13. Ad Natt. I, 10.
— Romanorum communes et proprii Ad Natt. II, 15.
— Romanorum hostiles Ad Natt. II, 9.
Dilectio perfecta est fugatrix timoris, et animatrix confessionis Scorp. 12.
— summum fidei sacramentum, Christiani nominis thesaurus De Patient. 12.
Diocles medicus quid de anima statuerit De Anima 15. 17.
Diodorus Siculus citatus Apolog. 10. Ad Natt. II, 12.
— refert Iovem post devictos Titanas primum coronatum De Corona 7.
Diogenes lutulentis pedibus superbos Platonis toros superbia deculcat Apolog. 46.
— meridie lucernam accendit, et hominem quaesivit Adv. Marc. I, 1.
— cum Phryne meretrice rem habuit Apolog. 46.
— Herculis inrisor Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
— mortis constanter subeundae hortator Apolog. 50.
Diogenis responsa duo memorabilia de eo an dii essent et quid in caelis agatur Ad Natt. II, 2.
— aliquod dictum Apolog. 39.
Diomedes Venerem et Aenean sauciat Apolog. 14.
Dionysiorum Atticorum luxuria Apolog. 39.
Dionysius Rhodius De Anima 46.
— Stoicus trifariam deos distinxit Ad Natt. II, 2.
— Stoicus deos distinguit nativos et factos Ad Natt. II, 14.

Flammeum in nuptiis Adv. Valent. 32.
Florales ludi De Spectac. 6.
Florem capite sectari tam contra naturam est quam cibum aure, quam somnum nare De Corona 5.
Fluviona dea Ad Natt. II, 11.
Foedera sanguinis humani gustatu inter populos quosdam conflata Apolog. 9.
Forculus deus De Idolol. 15. Ad Natt. II, 15.
Formae laude sola frui et de bono corporis gloriari licet De Cultu Femin. II, 3.
Formam fidelis non expectat De Cultu Femin. II, 4.
Formicis, culicibus et tineis deesse pulmones et arterias De Anima 10.
a Fornicatione avertens nos Paulus manifestat carnis resurrectionem Adv. Marc. V, 7.
Fortuna Barbata Ad Natt. II, 11.
Fortunae Muliebri coronam non imponit nisi univira De Exhortat. Castit. 6.
Forum olitorium Apolog. 13.
Fraternitatis appellatio De Praescript. Haeret. 20.
in Frontibus signare De Praescript. Haeret. 40.
Frugalitas saeculum spernit Ad Uxor. I, 8.
Fufius Geminus consul Adv. Iud. 8.
Fugae praeceptum suam habuisse rationem De Fuga in Persec. 6.
— praeceptum temporale De Fuga in Persec. 6.
Fugiendum in persecutione non esse Ad Uxor. I, 3. De Corona 1.
Fulmen non solius est Iovis Apolog. 14.
Fulmine icti non decinerescunt Apol. 49.
Fur significat diabolum Adv. Marc. IV, 29.
Fuscianus praefectus Urbis Ad Natt. I, 16.

G.

Gabinius consul Apolog. 6. Ad Natt. I, 10.
Gaiana haeresis De Praescript. Haeret. 33.
— haeresis contra baptismi doctrinam De Bapt. 1.
ad Galatas epistula nihil aliud docet quam legis discessionem venientem de creatoris dispositione Adv. Marc. V, 3.
— — epistula Iudaismi expugnatrix Adv. Marc. V, 2.
Galaticus rubor De Pall. 4.
Galba alienos servos non manumisit Adv. Marc. V, 4.
— quot annos et menses regnarit Adv. Iud. 8.
Galli senes Mercurio immolabant Apol. 9.
Gallici muli Ad Uxor. I, 4.
Gallinae pariunt sine masculis Adv. Valent. 10.
Ganymedes Iovis exoletus Ad Natt. II, 11.
Ganymedes a Iove raptus Ad Natt. II, 12.
— post mortem in sidus sepultus Ad Natt. II, 15.
Gehenna, damnatorum locus, est ipse arcani subterraneus ad poenam thesaurus Apolog. 18. 47. 48.
Gemmae unde De Cultu Femin. I, 4.
Gemmis ceraunei non ideo substantia ignita est quod coruscent rubido rubore De Anima 9.
Gemonii gradus Adv. Valent. 36.
Generis humani quodammodo fontes Cain, Abel, Seth Adv. Valent. 29.
Genii sunt daemones Apolog. 33.
Genitale virus ex afflatu dei manatum De Anima 27.
Genius Caesaris Apolog. 28. 33. Ad Natt. I, 18.
— daemonum nomen De Anima 39.
Gentes posse admitti ad dei legem Adv. Iud. 1.
Gentiles cultores plurimae divinitatis Adv. Prax. 13.
Gentilium querelae adversus Christianos Apolog. 1.
Germani limites suos transgredi non annuntur Adv. Iud. 7.
Germanica sitis militum Christianorum quondam precibus discussa Apolog. 5.
Germanici baiuli Adv. Marc. V, 5.
Germanicus, cognomen Caesaris Ad Natt. I, 17.
Getulorum barbaries a Romanis obscura Adv. Iud. 7.
— varietates Adv. Iud. 7.
Gigantum antiquissima cadavera devorata non sunt, quorum crates adhuc vivunt De Resurr. Carnis 42.
Gloriae piis nullam studium, quia gloria exaltationis ingenium est De Cultu Femin. II, 3.
Gnosticorum haeretica semina De Anima 10. Scorp. 1.
Grachi obscena omina De Pall. 1.
Graeca mulier quinionem enixa filiorum De Anima 6.
Graeci unde κόσμον appellaverint mundum Apolog. 17.
— et Tusci simulacrorum fabricatores Apolog. 25.
— suam sapientiam, non dei, quaerunt Adv. Marc. V, 2.
Graeciae dii a Romanis adoptati Ad Natt. I, 8.
Graeculorum mos liberos captandi Ad Natt. I, 16.
Grammatici ab Aristarcho appellati Apolog. 4.
Grani incrementa De Cultu Femin. I, 5.
Grano deus dat corpus prout vult De Resurr. Carnis 52.

teris quoque patrocinabitur evangeliis, quae proinde per illas, et secundum illas habemus Adv. Marc. IV, 5.
Ecclesias apud unamquamque civitatem apostoli condiderunt, a quibus traducem fidei et semina doctrinae ceterae exinde ecclesiae mutuatae sunt et quotidie mutuantur ut ecclesiae fiant De Praescript. Haeret. 22.
Ecclesiastica bona quibus danda Apol. 39.
Ecclesiasticae disciplinae praescripta de muliere in virginem spectant De Virg. Vel. 9.
Ecstasis De Virg. Vel. 1. De Anima 47. De Resurr. Carnis 11. 63. Adv. Marc. IV, 22. V, 8. Adv. Prax. 1. 15. 30.
— excessus est sensus et amentiae instar De Anima 45.
— exemplum in muliere Christiana De Anima 9.
— sancti spiritus vis operatrix prophetiae De Anima 11.
Edicta principalia Apolog. 4.
Edula dea Ad Natt. II, 11.
Egregori daemonum patres Apolog. 22. De Idol. 9.
Eidolon unde deductum Adv. Marc. IV, 5.
Electrum ex auro et argento Adv. Prax. 27. Adv. Hermog. 25.
Elementa apud Romanos primae litterae solent dici Adv. Marc. V, 4.
— dii esse non possunt Ad Natt. II, 5.
Elephantus bestia insulsissima De Resurr. Carnis 6.
Eleusinia Apolog. 7.
Eleusiniorum initiatus Adv. Valent. 1.
Eleutherius episcopus Romanus De Praescript. Haeret. 30.
Elysii campi Apolog. 47. Ad Natt. I, 20.
Ἐμβρυοσφάκτης, medicorum instrumentum De Anima 25.
Emendatio culpam non antecedit Adv. Marc. IV, 4.
Emmanuel est, Nobiscum deus Adv. Iud. 9.
Empedocles causam argutae indolis et obtusae in sanguinis qualitate constituit De Anima 20.
— animam ex sanguine constare dixit De Anima 5.
— et Parmenides refrigerationem somnum vocant De Anima 46.
— deum se deliravit De Anima 32. Cf. De Pall. 4.
— in ignes Aetnei montis desilivit Apolog. 50.
— ex contrariis universa constare dixit De Anima 8.
— hegemonicon esse statuit De Anima 15.
— sensuum fidem damnat De Anima 17.
Empedocles immortalitatem animae vindicavit De An. 54. De Resurr. Carnis 1.
Empedoclis versus citati De Anima 15. 32.
— furor De Anima 3.
Energema Apelleiacae virginis Philumenes filius De Carne Chr. 24.
Ennius citatur Adv. Valent. 6. De An. 33.
Enoch liber De Cultu Femin. II, 10.
— apud Iudam apostolum testimonium possidet De Cultu Femin. I, 4.
— de hoc mundo translatus necdum mortem gustavit, ut aeternitatis candidatus Adv. Iud. 2. De Resurrect. Carnis 58.
— antiquissimus propheta De Idol. 15.
— scriptura qua ordinem angelorum dedit, non recipitur a quibusdam, quia nec in armarium Iudaicum admittitur De Cultu Femin. I, 3.
— et Helias translati sunt, nec mors eorum reperta est, dilata scilicet De Anima 50.
— ostendit nobis quod sine legis Moysi onere deo possimus placere Adv. Iud. 2.
Entelechiae Aristotelis De Anima 32.
ad Ephesios epistulam vocant haeretici ad Laodicenos Adv. Marc. V, 11.
Ephorus scriptor De Anima 46.
Epicharmus somniorum veritatem affirmavit De Anima 46.
Epicitharisma post fabulam Adv. Valent. 33.
Epicurei diminutionem spiritus animalis somnum vocant De Anima 43.
— animi aequitatem voluptatis veritatem decernebant Apolog. 38.
Epicuri deus otiosus et iners Adv. Marc. IV, 15. Apolog. 47. Ad Natt. II, 2.
— vacuum et inane Adv. Val. 14.
— memorabile dictum Ad Natt. II, 4.
— stupor De Anima 3.
— schola nihil esse post mortem docet De Resurr. Carnis 1.
Epicuro videtur animam non divinam, sed mortalem esse De Testim. Animae 2.
Epicurus solis orbem pedalem deprehendit Ad Natt. II, 4.
— omnem cruciatum et dolorem deprecatur Apolog. 45.
— deum ex atomis constare putavit Apolog. 47.
— mundum negavit a quoquam constitutum Ad Natt. II, 3.
— dixit animam esse in tota lorica pectoris De Anima 15.
— animam ex atomis dixit esse De An. 5.
— animam interire tradit De Praescript. Haeret. 24.
— vulgari satis opinione negavit mortem ad nos pertinere De Anima 42.
Epimenides quinquaginta paene annis somniculosus De Anima 44.

Epiphanes quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
Episcoporum ordo De Praescript. Haeret. 32.
Episcopus Romanus Montani, Priscae et Maximillae prophetias agnoscens et ex ea agnitione pacem ecclesiis Asiae et Africae inferens pacis litteras a Praxea cogitur revocare Adv. Prax. 1.
— coronari non debet De Corona 9.
Epistolae ad Timotheum et Titum de ecclesiastico statu compositae Adv. Marc. V, 21.
Epona dea Apolog. 16. Ad Natt. I, 12.
Epularum luxuria in sacris Apolog. 39.
Epulum Iovis Apolog. 13.
Equiria De Spectac. 5.
Erasistratei medici de magistro nominati Apolog. 4. Ad Natt. I, 4.
Erasistratus medicus ἐμβρυοσφάκτην instrumentum novit De Anima 25.
— medicus animam dixit esse in membranulis De Anima 15.
Erichthonius Minervae et Vulcani filius De Virg. Vel. 3.
Erigona in sidus sepulta Ad Natt. II, 15.
Esaiae mors De Corona 7.
per Esdram omne instrumentum Iudaici litteraturae constat restauratum De Cultu Femin. I, 3.
Ethnici deum Christianorum in tempore tribulationis invocaverunt Ad Scap. 4.
— non credendo credunt, haeretici credendo non credunt De Carne Chr. 15.
ab Ethnico nemo discat carnis resurrectionem De Resurr. Carnis 3.
Etruscae coronae De Corona 13.
Eva mater viventium De Carne Chr. 17.
— serpenti quasi filio dei credidit De Praescript. Haeret. 47.
— enixa diabolum fratricidam De Carne Chr. 17.
— quomodo a satana seducta De Patient. 5.
de Eva trahunt mulieres ignominiam primi delicti et invidiam perditionis De Corona 14.
in Evam virginem adhuc irrepserat verbum aedificatorium mortis De Carne Chr. 17.
Evangelia corrosit Marcion De Resurr. Carnis 63.
Evangelicum instrumentum apostolos habere auctores Adv. Marc. IV, 2.
Evangelicus sermo tuba dei De Resurr. Carnis 24.
Evangelii promulgandi munus apostolis ab ipso domino impositum Adv. Marc. IV, 2.
in Evangelio eadem divinitas praedicata quae semper nota fuerat in lege, disciplina vero non eadem Adv. Marc. V, 2.
Evangeliorum auctoritas Adv. Marc. IV, 2.
Evangelium Christi a lege evocat ad gratiam, non a creatore ad alium deum Adv. Marc. V, 2.
Eubulus quid de anima statuerit De Anima 5.
Eucharistia De Carne Chr. 15.
Eucharistiae usus olim apud veteres De Resurr. Carnis 1.
— sacramentum et in tempore victus et omnibus mandatum a domino etiam antelucanis coetibus nec de aliorum manu quam praesidentium sumitur De Corona 3.
Euergetes quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
— alius annis viginti septem regnavit Adv. Iud. 8.
Eunuchi in comitatu feminarum delicatarum Ad Uxor. II, 8.
Euphorbi clypeum olim Delphis consecratum recognitum De Anima 31.
Euphorbus in Pythagoram mutatus De Resurr. Carnis 1.
Euphorion scriptor De Anima 46.
Euripus, statuae et obelisci in circo Adv. Hermog. 31.
Europa a Iove stuprata Ad Natt. II, 12.
Exemplum nullum maius eo cuius exemplum est De Resurr. Carnis 35.
Exilitas sapientiam expedit De Anima 20.
Exomologesis a domino instituta De Paenitent. 12.
— prosternendi et humilificandi hominis disciplina est, conversationem iniungens misericordiae illicem De Paenitent. 9.
— mysterium paenitentiae De Paenitent. 12.
— gehennam extinguit De Paenitent. 12.
— est qua delictum domino nostro confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione paenitentia nascitur, paenitentia deus mitigatur De Paenitent. 9.
Exorcismi daemonum De Anima 57.
Ezechiae regis humiliatio De Ieiun. 7.
— lacrimis deus largitus est spatium vitae Adv. Marc. II, 17.
— fletum deus exaudivit Adv. Marc. IV, 6.
Ezechias rex inflatus propter divites thesauros Adv. Marc. IV, 15.
Ezechielis apocryphus liber citatur De Carne Chr. 23.

F.

Fabam Pythagorici respuunt, onerosam et inflatui pabulum De Anima 46.
Fabularum mimicarum materiae Ad Nat. I, 10.

Facies intentionum omnium speculum De Resurr. Carnis 15.
Faliscorum luno Apolog. 24.
Famae natura Apolog. 17. Ad Natt. I, 7.
— cupido post mortem omnibus fere ingenita De Testim. Animae 4.
— non esse credendum Apolog. 9.
'amem fides scit non minus sibi contemnendam propter deum quam omne mortis genus De Idol. 12.
'arinus deus Ad Natt. II, 11.
'ascinum etiam apud ethnicos metuendum De Virg. Vel. 15.
ata scribunda De Anima 39.
anni filia, Bona Dea, prae pudicitia ne conversabatur quidem inter viros Ad Natt. II, 9.
annus Pici filius mente ictus in ius agitabatur Ad Natt. II, 9.
elicula insula Adv. Valent. 7.
ellitatio Apolog. 9. Ad Natt. I, 16.
emina naturale est vocabulum De Virg. Vel. 4.
- mas Adv. Valent. 10.
eminae habitus duplicem speciem circumfert De Cultu Femin. I, 4.
- multae Christo adhaeserunt, et a praefectis gentilibus defensae contra furentem populum Ad Scap. 4.
minam salvis oculis Christianus intuetur Apolog. 46.
nestella annalium commentator Adv. Valent. 34.
rarum morsus ornamenta sunt inventutis, ut in Cyro ursi cicatrix De Anima 58.
'etrio Iovi Romulus ludos instituit De Spectac. 5.
rum et aes maiori in usu sunt apud homines quam aurum et argentum De Cultu Femin. I, 4.
us in balneo elabitur cum vagitu De Anima 25.
um viridem, ante quam Cato senatui Africanam intulit, Romae nemo noverat Ad Natt. II, 16.
e, non pecunia, tuti sunt Christiani De Fuga in Persec. 14.
i ara Apolog. 23.
bonae et solidae non est omnia ad voluntatem dei referre De Exhort. Castit. 2.
status non admittit allegationem necessitatis De Corona 11.
'egula una omnino est, sola immobilis et irreformabilis De Virg. Vel. 1.
'omenta de scripturarum interlectione Ad Uxor. II, 6.
'egula et merces Adv. Marc. IV, 36.
necessarium decus De Carne Chr. 5.
'egula De Praescript. Haeret. 13.
Fidei qualitas de genere conversationis aestimari potest De Praescr. Haer. 42.
— Christianae confessio Adv. Prax. 2.
— ipsius inprimis reddenda ratio apud Christi tribunal De Praescr. Haer. 44.
Fideles per figuram sunt templa dei et altaria et luminaria et vasa De Corona 9.
Fidem an ex personis probemus, an ex fide personas De Praescript. Haeret. 3.
— eius dei esse cuius et forma gratiae fidei Adv. Marc. V, 7.
— Abrahae patientia probavit De Patient. 6.
Fides laudanda quae ante credit observandum esse quam didicit De Corona 2.
— semper in creatore et Christo stetit, sed conversatio et disciplina mutavit Adv. Marc. I, 21.
— aetatis De Virg. Vel. 12.
— nunquam sollicitior et disciplinatior in ieiuniis De Fuga in Persec. 1.
— frivola et frigida deprehendens eos qui conveniunt in ecclesiam timide De Fuga in Persec. 3.
— viam demonstrat per quam ad deum perveniemus Adv. Marc. IV, 24.
— salvum facit, non exercitatio scripturarum De Praescript. Haeret. 14.
— per dilectionem perficitur Adv. Marc. V, 5.
— famem non timet De Idol. 12.
— ubi fuerit, ibi nec ipsae bestiae nocere possunt Adv. Marc. IV, 24.
— integra secura est de salute De Bapt. 18.
— nominum salus proprietatum De Carne Chr. 19.
— habet temptationem et probationem De Praescript. Haeret. 2.
Figulus figulo, faber fabro invidet, proverbium Ad Natt. I, 20.
Figurae ex rebus consistentibus fiant necesse est, quia nihil potest alii similitudinem de suo praestare nisi sit ipsum quod tali similitudine praestet Adv. Hermog. 34.
Figurate uti translatione nominum creatori non novum Adv. Marc. III, 14.
Filii Christi, qui in ipsum renascuntur Adv. Marc. V, 9.
— in quibus fides non est, genitura perversa est Adv. Marc. IV, 31.
Filium dei Christum semper visum ab hominibus in vera, etsi non nata, carne Adv. Iud. 9. De Carne Chr. 6. Adv. Marc. II, 27. III, 6. 9. V, 19. Adv. Prax. 14. 16.
Filius dei an sit, et qui sit, et quomodo sit Adv. Prax. 5.

Humanae conditionis contemplatio Ad Martyr. 6.
Humilis nullus nisi patiens De Patient. 11.
Humilitate animae in victus quoque castigatione quidem deo immolant De Cultu Femin. II, 9.
— deo nihil carius, nihil acceptius modestia, nihil perosius gloria et studio hominibus placendi Adv. Iud. 7.
Humilitatem profitentur Christiani De Cultu Femin. II, 9.
Hydrophobi De Bapt. 60.
Hyaenae sexus annalis est, marem et feminam alternat De Pall. 3.
Hylas Herculis pullus Ad Natt. II, 14.
Hymenaeus De Praescript. Haeret. 3.
Hypocrisin deus omnem damnat De Spectac. 23.

I.

Iacob posterioris et praelatioris populi figura est Adv. Marc. II, 24.
— conluctatur cum angelo tota corporis mole De Carne Chr. 3.
— Christum dominum videt Adv. Marc. II, 24.
Ialdabaoth Aeona summarium fuisse Adv. Omn. Haer. 2.
Iana diva Ad Natt. II, 15.
Ianus Pater Ad Natt. II, 15.
— bifrons Apolog. 28.
— hospitio accepit Saturnum Ad Natt. II, 12. 13.
— quomodo apud Salios vocetur Apolog. 5. Ad Natt. II, 12.
— deus a ianua De Idol. 15. De Corona 13.
Iao vox quid significet Adv. Valend. 14.
Iapetus regnavit decima genitura hominum, teste Sibylla Ad Natt. II, 12.
Idaeum antrum Apolog. 25. Ad Natt. II, 17.
Ideae Platonis De Anima 32.
Idolis totum saeculum satanas et angeli eius repleverunt De Spectac. 8.
— nihil immundius De Corona 10.
sub Idolis mortuorum daemonia delitescunt De Spectac. 12.
Idololatria secunda De Corona 10.
— ex rebus dei constat De Cultu Femin. I, 7.
— fit etiam sine idolo De Idol. 3.
— principale crimen generis humani, summus saeculi reatus, tota causa iudicii De Idol. 1.
— moechiae soror Scorp. 3.
Idololatriae substantiam cohibuit deus Adv. Marc. II, 22.
— Iudaei perpetuo rei fuerunt Adv. Iud. 1.
— solemnitas nulla sine ambitione cultus et ornatus De Idol. 1.
Idololatriam nec impune facit Christianus, quia dei conditio est et ius et merum et ignis et animalia quae victimae fiunt, cum et ipsa materia quae adoratur dei sit De Cultu Femin. I, 7.
ad Ieiunandum ut homo facilius deo formaretur, paucis et non galosis escis adsuefactus a lege Adv. Marc. II, 18.
Ieiunantium deo vires De Ieiun. 7.
Ieiunia cum azymis in festis Iudaeorum Ad Natt. I, 14.
de Ieiunio Montanistarum De Ieiun. 1.
Ieiunium quale dominus elegerit De Resurr. Carnis 27.
— indicebatur incubaturis De Ieiun. 15.
Iesum qui vult videre, David filium credat per virginis censum Adv. Marc. IV, 36.
Iesus nomen proprium filii dei, quod ab angelo impositum est, Christus autem accidens, quod ab unctione convenit Adv. Prax. 28.
Iezabel propter Achab oratione condita Adv. Marc. V, 11.
Ignes super moenia Carthaginis pependisse per noctem Ad Scap. 3.
Ignis aeterni testimonium Apolog. 48.
— duplex species Apolog. 47.
— gehennae incorruptibilis Apolog. 47.
— anima mundi secundum Varronem Ad Natt. II, 3.
Ignium summa poena Ad Martyr. 4.
Iliacum bellum quando factum Apolog. 19.
Imaginum suggestus in signis militaribus Apolog. 16.
Imago dei vivi ut imago idoli et mortua fiat indigna res De Corona 11.
Imbres continuos omnia perdidisse Ad Scap. 3.
Immortale nihil finem operis sui admittit De Anima 43.
Immortalitas animae Apolog. 48.
Impatientiae stimulus summus nihil libido De Patient. 10.
— species in amissione nostrorum non excusatur De Patient. 9.
Impatientiam adhibere est gentilium omnibus detrimentis De Patient. 7.
— et malitiam inter se conspirare De Patient. 5.
Imperator quomodo a Christianis orandus Ad Scap. 2.
Imperatores cogitent se homines esse Apolog. 33.
Imperatori non licuit consecrare deum nisi a senatu ante probatum Apolog. 5.
pro Imperatoris salute oratio, quae ab eo postulatur qui praestare potest Ad Scap. 2.

npossibile deo nihil nisi quod non vult De Carne Chr. 3.
npudicitia omnis execranda De Spectac. 13.
npudicus est excessus, non status De Anima 27.
achi Argivi aetas Apolog. 19.
cesta in sacris Christianorum Apolog. 2. 6.
credulitas miratur simplicia dei mandata De Bapt. 2.
cubaturis apud oracula ieiunium indicebatur De Anima 48.
licae et Scythicae gemmae De Resurr. Carnis 7.
lici maris conchae De Cultu Femin. I, 2.
ignatio rationalis est quae ex affectu disciplinae est De Anima 16.
orum Gymnosophistae Apolog. 42
dia semper maeroris sequela De Ieun. 7.
ntes testimonium Christi sanguine tarunt Adv. Valent. 1.
a matribus debellati De Virg. Vel. 14.
an somnient De Anima 48.
mortui quomodo edantur De Anima 25.
penes Africam Saturno immolati pam usque ad proconsulatum Tiberii polog. 8.
ntis impedimenta De Carne Chr. 5.
adhuc in utero matris existentis animae motus describuntur De Anima 24.
i aliud, et aliud Abrahae sinus De rne Chr. 3.
iarum dies De Spectac. 12.
aferis, et an illuc omnes animae mpediantur De Anima 55.
ilium status damnatio Adv. Marc. 29.
ae uteri De Anima 39.
itas non a deo, sed a diabolo De ga in Persec. 2.
adhibetur, ut iustitia probetur ifundens iniquitatem De Fuga in sec. 2.
ndi modus in Eleusiniis sacris Adv. ent. 1.
am vindicari disciplinae interest . Marc. IV, 16.
tiae caput idololatria De Idol. 2.
ntes liberare divinae competit beitati De Resurr. Carnis 16.
supplicio alterius laetari non tet, cum magis competat innoi dolere, quod homo, par eius, nocens factus est ut tam crudeimpendatur De Spectac. 19.
ntia Christianorum Apolog. 45.
alios in aliis videre De An. 17.
tos creditum est non ante ad inferos redigi quam iusta perceperint, secundum Homericum Patroclum, funus in somnis de Achille flagitantem De Anima 46.
Insignia dignitatum et honestorum natalium non temere nec impune usurpare licebat Apolog. 6.
Institutio omnis rei non reprobenda, sed exorbitatio Adv. Marc. I, 30.
Interpretes sacrarum litterarum veteris testamenti septuaginta et duo Apolog. 18.
Invisibilia apud deum habent et suum corpus et suam formam per quae soli deo visibilia sunt Adv. Prax. 8.
Invisibilis deus pater Adv. Marc. V, 19.
Ioannes antecursor et praeparator viarum domini Adv. Marc. IV, 33.
— non minus militantibus et publicanis quam filiis Abraham paenitentiae erat praeco De Pudic. 10.
— in oleum igneum demersus nihil est passus, in insulam postea relegatus De Praescript. Haeret. 36.
— veluti limes constitutus inter vetera et nova, ad quem desineret Iudaismus, et a quo inciperet Christianismus Adv. Marc. IV, 33.
— baptista novum aliquem ordinem orationis induxit Adv. Marc. IV, 26.
— scandalizatur auditis virtutibus Christi Adv. Marc. IV, 18.
— cummunis homo, et unus de turba Adv. Marc. IV, 18.
— et Matthaeus ex apostolis fuerunt Adv. Marc. IV, 2.
— obiit, quem in adventum domini remansurum frustra fuerat spes De Anima 50.
Ioanni in spiritu paradisi regio revelata De Anima 55.
— apostolo tribuitur Apocalypsis Adv. Marc. III, 14. Scorp. 12. De Fuga in Persecut. 9.
Ioannis baptistae mors Scorp. 8.
— ecclesiae Adv. Marc. IV, 5.
— Apocalypsis et Epistula prima et secunda eiusdem sunt auctoris De Praescript. Haeret. 33.
— evangelium ante Marcionem editum De Carne Chr. 7.
— Apocalypsin Marcion respuit Adv. Marc. IV, 5.
Iob patientia et laus De Patient. 14.
Iobo diabolus nullam potuit incutere temptationem nisi a deo accepisset potestatem, ne in substantiam quidem eius De Fuga in Persec. 2.
Ionas devoratus a belua maris triduo post incolumis expuitur De Resurr. Carnis 58.

Ionas exemplum dominicae passionis De Pudic. 10.
— incorruptus utraque substantia, carne atque anima, de alvo piscis evolvitur De Resurr. Carnis 32.
Ionathas filius Saulis resignati ieiunii culpam deprecatione delevit Adv. Marc. IV, 10.
Iones Nelei comites Asiam novis urbibus instruunt De Pall. 2.
Iordanes amnis finium arbiter De Pallio 2.
Ioseph fuisse uniungum, et patre meliorem Scorp. 10.
—, Iacobi filius, post mortem Serapis dictus Ad Natt. II, 8.
Iosephus scriptor Apolog. 19.
Iovem in substantiam fervidam figurant veteres Adv. Marc. I, 13.
Ioves trecenti a Varrone sine capitibus introducti Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
Iovi aquilicia immolata Apolog. 40.
Iovis mortui testamentum in theatro recitatum Apolog. 15.
— adulteria et furta Apolog. 21.
— sepulchrum et crepundia ostenduntur in Creta Apolog. 10.
— epulum Apolog. 13.
Ira ex impatientia De Patient. 5.
Irenaeum ad verbum imitatur Tertullianus Adv. Valent. 7 sqq.
Irenaeus omnium doctrinarum curiosissimus explorator Adv. Valent. 5.
Isaac monogamus De Monog. 17.
— lignum portans Christi exitum denotavit Adv. Iud. 11.
Isidis cultus Italia prohibitus Apolog. 6. Ad Natt. I, 10.
— sacerdotes mendicantes Apolog. 13.
Isis Pharia rudi palo et informi ligno sine effigie figurata Apolog. 16. Ad Natt. I, 10.
— a quibusdam pro filia Pharaonis, Aegypti regis, habita Ad Natt. II, 8.
— olim regina Aegypti Ad Natt. II, 17.
— prima repertas spicas capite circumtulit De Corona 7.
Israëlem per impatientiam semper in deum deliquisse De Patient. 5.
Isthmia sacra Neptuni instituta De Spectac. 11.
Italia a Saturno Saturniae nomen sortita Ad Natt. II, 12.
Iuba rex scriptor Apolog. 19.
Iudae quidam propter traditionem gratiarum actionem reddendam putant Adv. Omn. Haer. 2.
Iudaea despectrix gentilium divinitatum Apolog. 27.
— gens tam distincta fuit a primordio, per tribus et populos et familias et domos, ut nemo facile ignorari de genere potuisset Adv. Marc. IV, 36.
Iudaei dispersi, palabundi, caeli et soli extorres per orbem vagantur Apol. 21.
— pro mago habebant Christum Apolog. 21.
— etiamnunc Christi adventum expectant Apolog. 21.
— per Moysen hominem colere deum didicerunt Apolog. 21.
— cur Christum respuerint Adv. Marc. III, 6.
— dei sui sacramenta non intelligunt Adv. Marc. V, 11.
— diem Saturni celebrant Apolog. 16. Ad Natt. I, 14.
— terrena solummodo sperando caelestia amittunt De Resurr. Carnis 26.
— ante Hebraei vocati Apolog. 18.
— a Tiberio usque ad Vespasiani tempus locum paenitentiae habuerunt Adv. Marc. III, 23.
— domestica olim dei gens Apolog. 18. 21.
— ob delicta eiecti extra deum esse coeperunt De Praescript. Haeret. 8.
Iudaeis ne advenarum quidem iure licebat patriam visere post Hierosolymitarum excidium Apolog. 21.
— vectigal impositum olim, si libere vellent synagogas suas frequentare et suum cultum exercere Apolog. 19.
— omnis vis intellectus adempta Adv. Marc. III, 24.
de Iudaeis nullus derelictus in hodiernum diem ex Israël cuius ex stirpe possit nasci Christus Adv. Iud. 13.
Iudaeorum sabbata et coenae puri, ritus lucernarum et ieiunia cum azymis, et orationes littorales Ad Natt. I, 14.
— deus victimis, templum donis, et ipsa gens foederibus aliquandiu a Romanis honorata Apolog. 27.
— libri sacri in bibliothecam Alexandriae transportati et in Graecum sermonem conversi Apolog. 18.
— populus derelicto deo idolis servit Adv. Iud. 1.
— salutatio Adv. Marc. V, 5.
— ex Aegypto in Palaestinam transitus Apolog. 40.
— conversio ad Christum Adv. Marc. V, 5.
— victus exceptiones Apolog. 21.
Iudaeus quotidie lavat, quia quotidie inquinatur De Bapt. 13.
Iudex omnis remunerator est causae De Paenitent. 2.
— deus et vindex Adv. Marc. IV, 36.
— deus non iniustus De Resurr. Carnis 14. De Paenitent. 2.
Iudicabit dominus occulta hominum, non

Impossibile deo nihil nisi quod non vult De Carne Chr. 3.
Impudicitia omnis execranda De Spectac. 13.
Impudicus est excessus, non status De Anima 27.
Inachi Argivi aetas Apolog. 19.
Incesta in sacris Christianorum Apolog. 2. 6.
Incredulitas miratur simplicia dei mandata De Bapt. 2.
Incubaturis apud oracula ieiunium indicebatur De Anima 48.
Indicae et Scythicae gemmae De Resurr. Carnis 7.
Indici maris conchae De Cultu Femin. I, 2.
Indignatio rationalis est quae ex affectu disciplinae est De Anima 16.
Indorum Gymnosophistae Apolog. 42
Inedia semper maeroris sequela De Ieiun. 7.
Infantes testimonium Christi sanguine litarunt Adv. Valent. 1.
— a matribus debellati De Virg. Vel. 14.
— an somnient De Anima 48.
— mortui quomodo edantur De Anima 25.
— penes Africam Saturno immolati palam usque ad proconsulatum Tiberii Apolog. 8.
Infantis impedimenta De Carne Chr. 5.
— adhuc in utero matris existentis animae motus describuntur De Anima 24.
Inferi aliud, et aliud Abrahae sinus De Carne Chr. 3.
Inferiarum dies De Spectac. 12.
de Inferis, et an illuc omnes animae compellantur De Anima 55.
Infidelium status damnatio Adv. Marc. IV, 29.
Infulae uteri De Anima 39.
Iniquitas non a deo, sed a diabolo De Fuga in Persec. 2.
— ita adhibetur, ut iustitia probetur confundens iniquitatem De Fuga in Persec. 2.
Initiandi modus in Eleusiniis sacris Adv. Valent. 1.
Iniuriam vindicari disciplinae interest Adv. Marc. IV, 16.
Iniustitiae caput idololatria De Idol. 2.
Innocentes liberare divinae competit benignitati De Resurr. Carnis 16.
— de supplicio alterius laetari non oportet, cum magis competat innocenti dolere, quod homo, par eius, tam nocens factus est ut tam crudeliter impendatur De Spectac. 19.
Innocentia Christianorum Apolog. 45.
Insanos alios in aliis videre De An. 17.
Insepultos creditum est non ante ad inferos redigi quam iusta perceperint, secundum Homericum Patroclum, funus in somnis de Achille flagitantem De Anima 46.
Insignia dignitatum et honestorum natalium non temere nec impune usurpare licebat Apolog. 6.
Institutio omnis rei non reprobanda, sed exorbitatio Adv. Marc. I, 30.
Interpretes sacrarum litterarum veteris testamenti septuaginta et duo Apolog. 18.
Invisibilia apud deum habent et suum corpus et suam formam per quae soli deo visibilia sunt Adv. Prax. 8.
Invisibilis deus pater Adv. Marc. V, 19.
Ioannes antecursor et praeparator viarum domini Adv. Marc. IV, 33.
— non minus militantibus et publicanis quam filiis Abraham paenitentiae erat praeco De Pudic. 10.
— in oleum igneum demersus nihil est passus, in insulam postea relegatus De Praescript. Haeret. 36.
— veluti limes constitutus inter vetera et nova, ad quem desineret Iudaismus, et a quo inciperet Christianismus Adv. Marc. IV, 33.
— baptista novum aliquem ordinem orationis induxit Adv. Marc. IV, 26.
— scandalizatur auditis virtutibus Christi Adv. Marc. IV, 18.
— communis homo, et unus de turba Adv. Marc. IV, 18.
— et Matthaeus ex apostolis fuerunt Adv. Marc. IV, 2.
— obiit, quem in adventum domini remansurum frustra fuerat spes De Anima 50.
Ioanni in spiritu paradisi regio revelata De Anima 55.
— apostolo tribuitur Apocalypsis Adv. Marc. III, 14. Scorp. 12. De Fuga in Persecut. 9.
Ioannis baptistae mors Scorp. 8.
— ecclesiae Adv. Marc. IV, 5.
— Apocalypsis et Epistula prima et secunda eiusdem sunt auctoris De Praescript. Haeret. 33.
— evangelium ante Marcionem editum De Carne Chr. 7.
— Apocalypsin Marcion respuit Adv. Marc. IV, 5.
Iob patientia et laus De Patient. 14.
Iobo diabolus nullam potuit incutere temptationem nisi a deo accepisset potestatem, ne in substantiam quidem eius De Fuga in Persec. 2.
Ionas devoratus a belua maris triduo post incolumis expuitur De Resurr. Carnis 58.

Lateranses Adv. Marc. IV, 43.
Latiares ludi De Spectac. 6.
Laurea Apollini vel Libero sacrata est De Corona 12.
Laureis et lucernis ornabantur diebus festis Romanorum domus Apolog. 35.
Laurentino proelio Aeneas nusquam apparuit Ad Natt. II, 9.
Laureolus Catulli Adv. Valent. 14.
Lauretum maius et minus Apolog. 35.
Lavationibus gentes deos suos efferunt De Bapt. 5.
in Lazaro caro non erat animalis, nec anima carnalis De Carne Chr. 12.
Lazarus apud inferos in sinu Abrahae De Idol. 13.
— praecipuum exemplum resurrectionis De Resurr. Carnis 52.
Leaena meretrix noluit coniurationis conscios prodere Ad Martyr. 4. Ad Natt. I, 18.
Lectisternia in sollemnibus Caesarum Apolog. 35. Ad Natt. I, 10.
Leda a Iove stuprata Ad Natt. II, 12.
Legem et prophetas cum evangelicis et apostolicis litteris miscuerunt sancti homines De Praescript. Haeret. 36.
— habuisse arcanam significantiam Adv. Marc. II, 19.
— et prophetas Apelles repudiat De Bapt. 52.
— eandem dedit deus omnibus gentibus, ut congruit bonitati et aequitati ipsius Adv. Iud. 2.
ante Legem Moysi scriptam in tabulis lapideis lex fuit non scripta, quae naturaliter intellegebatur et a patribus custodiebatur Adv. Iud. 2.
Leges humanae etiam apud gentes Adv. Marc. II, 17.
— Iuliae Apolog. 4. Ad Uxor. I, 5. De Exhort. Castit. 12.
— Papiae vanissimae Apolog. 4.
— Romanorum sumptuariae Apolog. 6.
— prohibent infantes editos enecare, sed non observantur Ad Natt. I, 15.
Legio Fulminatrix Apolog. 5.
Legis novae lator an expectetur Adv. Iud. 5.
— contemptus in arbitrii libertatem homini deputatus Adv. Marc. II, 5.
— obtrectator qui habendus Adv. Marc. IV, 27.
— finis Christus, in iustitiam omni credenti Adv. Marc. V, 15.
— criminationem abominatur apostolus Adv. Marc. V, 13.
— praecepta pro temporum condicione reformavit deus in hominis salutem De Ieiun. 8.
Lentulus augur De Pall. 4.
Lentulus mimographus in Catinensibus citatus De Pall. 4.
— mimographus Apolog. 15. Ad Natt. I, 10.
Leo simia curatur a morbo De An. 24.
— gallum formidat De Anima 24.
— semel est pater De Anima 46.
Leones sacri Caelesti deae et Cybelae Apolog. 12.
— Mithrae Adv. Marc. I, 13.
Leonis Aegyptii scripta De Corona 7.
Leosymnus pyctes ab Achilla curatur in somniis De Anima 46.
Lepidi violenta iudibria De Pall. 1.
Levana dea Ad Natt. II, 11.
ante Leviticae legis sacerdotium Levitae fuerunt Adv. Iud. 2.
Lex Moysi est data eo tempore postequam ab Aegypto excesserint, post intervallum multorum temporum et spatia Adv. Iud. 2.
— naturalis non scripta Adv. Iud. 2.
— evangelii Adv. Iud. 3.
— nulla vetat discuti quod prohibet admitti Apolog. 5.
— suspecta quae se non vult probari Apolog. 5.
— decemviralis de nexis lege Poetelia abrogata Apolog. 4.
— primordialis est data Adae et Evae in paradiso, quasi matrix omnium praeceptorum dei Adv. Iud. 2.
— non ponitur ei qui non habet obsequium debitum legi in sua potestate Adv. Marc. II, 4.
— vetus ultione gladii se vindicabat Adv. Iud. 3.
— post quadringentos et triginta annos Abrahae est data Adv. Iud. 2.
— non seduxit, sed peccatum per praecepti occasionem Adv. Marc. V, 13
— suspecta est quae probari se non vult, improba autem, si non probari dominetur Apolog. 4.
Libanus mons turis vocabulo est penes Graecos Adv. Marc. IV, 16.
Libelli festivi Caesarum statuis adfixi Ad Natt. I, 17.
Liber Pater vitis demonstrator Apolog. 11.
Liberalia De Spectac. 4. 10.
Liberalibus in publico discumbere solebant Romani Apolog. 42.
Liberi munus, Vulcani opus De Corona 7.
Liberum arbitrium in Adam Adv. Marc. II, 5.
— patrem cum suis mysteriis consules senatus auctoritate non modo Urbe, sed universa Italia eliminaverunt Apolog. 6. Ad Natt. I, 10.

eorum qui in lege deliquerunt, quam eorum qui sine lege, quia et hi legem ignorant et natura faciunt quae sunt legis Adv. Marc. V, 13.
Iudicatos olim in partes secari a creditoribus leges quae erant abrogatae sunt publico consensu Apolog. 4.
Iudicia domestica in causa Christianorum Apolog. 1.
Iudicii extremi dies describitur De Spectac. 3.
— prima origo hinc unde delicti De Pat. 5.
Iudicium extremum ex fide Christianorum Ad Natt. I, 20.
— dei in suos non in compede, aut pileo vertitur, sed in aeternitate aut poenae aut salutis De Patient. 4.
— deus constituit aeternum de gratis et ingratis De Testim. Animae 5.
Iuliae leges Apolog. 4. Adv. Valent. 31.
Iulius Octavius praevisus Imperator De Anima 46.
Iuno Curitis Apolog. 24.
— Aeneae infesta Ad Natt. II, 9.
—, Minerva et Iuppiter dii sunt antiquissimi secundum Varronem Ad Natt. II, 12.
Iunonem in aëream substantiam figurant Adv. Marc. I, 13.
Iunoni post partum per totam hebdomadam mensa proponitur De Anima 39.
— Samos sacra Apol. 25. Ad Natt. II, 17.
— Carthago urbs dilecta Apolog. 25. Ad Natt. II, 17.
Iuppiter Aequus a Vergilio appellatus Ad Natt. II, 14.
— regno privat Saturnum Ad Natt. II, 12.
— foede subat in sororem uxorem sub commemorationa amicarum iam pridem dilectarum Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
—, Iuno et Minerva antiquissimi dii secundum Varronem Ad Natt. II, 12.
— Cretensis et Cretae rex Apolog. 25. Ad Natt. II, 17.
— Latiaris eiusque cruenta sacrificia Apolog. 9.
— a monstro liberatus cum ceteris diis succubuisset Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
— Sarpedonis casum flet Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
— Optimus appellatus Ad Natt. II, 14.
— furtivus infans, indignus et tecto et ubere humano, capra nutritus in Creta Ad Natt. II, 13.
— sub bovis specie stuprat Europam, sub specie aurei imbris in pergulas Danaes se immittit, sub aquilae Ganymedem rapit, sub cygni Ledam constuprat Ad Natt. II, 13.
— incestus Apolog. 9. Ad Natt. II, 13.
Iuppiter conversus in taurum et cygnum De Carne Chr. 5.
Iurat deus per semetipsum, ut vel iuranti deo credas alium deum omnino non esse Adv. Marc. II, 26.
Iustificata mulier per paenitentiam ex fide Adv. Marc. IV, 18.
Iustinus Martyr Adv. Valent. 5.
Iustitia violentiae vindex De Anima 57.
Iustitiae debitum severitas Adv. Marc. II, 13.
Iuventa dea Ad Natt. II, 11.

L.

Laberii dictum de sententia Pythagorae Apolog. 48.
Laberius mimographus citatus De Pall. 1.
ex Labore suo unumquemque vivere oportere Adv. Marc. V, 7.
Lacedaemonii primo penulam ludis excogitarunt Apolog. 6.
Lacedaemoniorum puerorum constantia in flagris perferendis Apolog. 50. Ad Natt. I, 19.
Lacrimantes immolare nefas Apolog. 9.
Lacus Indaeae medicus ante Christum De Anima 50.
Laedentis fructus est in dolore laesi De Patient. 8.
Laetitiae publicae omnis est luxuria captatrix De Corona 13.
Laicis sacerdotalia munera iniuncta De Praescript. Haeret. 41.
Lais Attica meretrix Apolog. 13.
Lamech primus duabus maritatus, tres in unam carnem effecit De Exhortat. Castit. 6.
per Lamech vim passa est institutio dei De Monog. 4.
Lamiae turres inter fabulas nutricum Adv. Hermog. 38.
Lanarum in morbis usus Ad Natt. II, 5.
Languoribus et vitiis medendis operatus est Christus De Carne Chr. 7.
Lanistae Ad Natt. I, 18.
Lanuvinae mulieres cur Herculeum pollictum non gustent Ad Natt. II, 8.
Laodice mater Seleuco regnum Asiae nondum enixa praevidit De Anima 46.
ad Laodicenos epistula Adv. Marc. V, 11.
Laomedon rex Iliî Apolog. 14.
Lapis caninum telum Ad Natt. II, 9.
Larentina meretrix Apolog. 13. 25. Ad Natt. II, 10. 17.
— Romuli nutrix Ad Natt. II, 10.
— prope mortem populo Romano legavit agrum satis amplum Ad Natt. II, 6.
Lares et Penates privati sunt et domestici dei Apol. 13. Ad Natt. I, 10. II, 16.
Larissaeus heros naturam concussit in virginem mutando De Pall. 4.

Lunensium solorum est Hermaphroditus secundum Fenestellam Adv. Valent. 34.
Lupae popularium libidinum nundinae De Praescript. Haeret. 16.
— feminae formam quotidie supparare sollemne est Adv. Valent. 4.
Lupanaria maledicta apud deum De Anima 27.
Lupanarium nove institutorum ad amatores alliciendos festus habitus Apolog. 35.
— dii apud Romanos Ad Natt. II, 16.
Luperci Apolog. 27.
Lurconiana condimenta De Anima 33.
Lux mundialis Adv. Prax. 15.
Luxuria perditrix castitatis De Exhort. Castit. 12.
— Romana Apolog. 6.
Lycurgus Lacedaemoniorum legislator Apolog. 4.
— inedia se confecit quod Lacedaemones leges suas emendassent Apolog. 4. 46.
Lymphati De Bapt. 5.
Lyncestarum vena vinosa ebriosos reddit De Anima 50. Adv. Valent. 15.

M.

Macedones incestus suspecti Apolog. 9. Ad Natt. I, 16.
Magi capras et mensas divinare faciunt per daemones Apolog. 23.
— de Caesarum salute consultabantur Apolog. 36.
— simulabant se lunam ad terram posse suis incantationibus detrahere Ad Natt. II, 6.
— somnia immittunt Apolog. 23.
— pueros in eloquium oraculi elidunt Apolog. 23.
— defunctorum infamant animas Apolog. 23.
— norunt et angelos et daemonas Apolog. 22.
Magiae species est astrologia De Idolol. 9.
Magiam nihil esse quam fallaciam De Anima 57.
Magis adsistit angelorum et daemonum potestas Apolog. 25.
Magnae Matris sacerdotes mendicantes Apolog 13.
— Matris in sacris masculus amputabatur Ad Natt. II, 8.
Magnam Matrem in terram figurant Adv. Marc. I, 13.
Magnes ferrum attrahit Adv. Hermog. 44.
Magnitudo in mediocritate probatur Adv. Marc. I, 14.
Mala quomodo deus condere dicatur Adv. Marc. II, 14.
Mala dicuntur et delicta et supplicia Adv. Marc. II, 14.
— ultoria, non peccatoria Adv. Marc. II, 24.
in Maleficio nulla ordinis ratio De Patient. 10.
Maleficium nullum sine formidine est, quia nec sine scientia sua Adv. Marc. IV, 17.
Mali operatio lata et diffusa De Patient. 11.
Malitia semper domino odiosa De Patient. 10.
Malitiae apud Graecos interdum pro vexationibus et laesuris, non pro malignitatibus ponuntur Adv. Marc. II, 24.
Malitiam proximi sui quisque se reogitet Adv. Marc. IV, 16.
Malorum improbator deus De Bapt. 15.
Malum unde Adv. Marc. I, 1.
— omne aut timore aut pudore naturae perfudit Apolog. 1.
Mandana filia Astyagis De Anima 46.
Manethon Aegyptius Apolog. 19.
Mannae cocatilis pluvia De Paenitent. 4.
Manum Moyses emortuam profert De Resurr. Carnis 28.
Manumissionis insignia De Resurr. Carnis 57.
Manus baptizatis imponitur per benedictionem, advocans et invitans spiritum sanctum De Bapt. 8.
Marci evangelium Petri adfirmatur, cuius interpres Marcus Adv. Marc. IV, 5.
— haeresis de corporis humani creatione De Resurr. Carnis 5.
Marcion connubium tollit Adv. Marc. I, 1. 30. II, 23. IV, 23.
— ex dei sui lege nuptias damnat, neminem tinguit nisi caelibem aut spadonem, morti aut repudio baptismum servat Adv. Marc. IV, 11.
— deum quem invenerat extincto in mine fidei amisit Adv. Marc. I, 1.
— tres habet deos Adv. Marc. I, 13.
—, Ponticus genere, episcopi filius, propter stuprum cuiusdam virginis ab ecclesiae communicatione abiectus De Anima 55.
— scripturarum partem reiecit, partem corrupit De Carne Chr. 43.
— primus ausus est alium deum solus bonitatis praeter creatorem inducere De Praescript. Haeret. 34.
— in totum carnis resurrectionem non admisit, et soli animae salutem repromisit Adv. Marc. V, 10.
— negat Christi nativitatem De Carne Chr. 2.
— carnem Christi negat De Carne Chr. 1.

ion Lucae evangelium approbat Adv. rc. IV, 2.
ecuniam in primo calore fidei ca- licae ecclesiae contulit Adv. Marc. 4.
surpat partem doctrinae Sadducae- m De Praescript. Haeret. 33.
enitentiam confessus De Praescript. eret. 30.
hil boni de thesauro Cerdonis malo fert Adv. Marc. IV, 17.
vum testamentum a vetere sepa- it De Pudic. 20.
xatur De Resurr. Carnis 14.
ispares deos constituit, alterum icem ferum, bellipotentem; alte- m mitem, placidum, et tantum- do bonum atque optimum Adv. c. I, 6.
nis sanctae feminae Adv. Marc. 8.
dei terminus de schola Epicuri . Marc. V, 19.
istula De Carne Chr. 2.
eresis Adv. Marc. III, 6. De Prae- pt. Haeret. 7. 10. 37. 38. 43. Adv. n. Haer. 6.
us unde venerat De Praescript. ret. 7.
oprium et principale opus legis et gelii separatio Adv. Marc. I, 19.
nitae taxantur De Praescript. Hae- 29. Ad Uxor. I, 3.
nitarum deus Scorp. 5.
nanni Apolog. 37.
Aurelius in Germanica expedi- Christianorum militum oratio- s ad deum factis imbres in siti etravit Ad Scap. 4.
gus, haereticus Adv. Valent. 4. Omn. Haer. 5.
ngelista et Lucas ex apostolicis n instaurarunt Adv. Marc. IV, 2.
credidit Gabrieli archangelo De e Chr. 17.
spiritu sancto concepit, et quod epit, id peperit Adv. Prax. 27.
o communi lege patefacto cor- Christum peperit De Carne Chr. . Adv. Marc. III, 2. IV, 21. V, 19.
aliud sit quam homo De Carne 5.
genere David Adv. Iud. 9.
o quantum a viro, non virgo tum a partu De Carne Chr. 23.
o fuit, licet Hebion resistat De Vel. 6.
o verbo dei praegnans inventa Iud. 14.
ni dolis et artibus infames Adv. . V, 17.
Mars trigonus Adv. Marc. I, 18.
— tredecim mensibus vinculis retentus Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
— miles Ad Natt. I, 10.
Martyres designati Ad Martyr. 1.
Martyri sufficiat propria delicta purgasse De Pudic. 22.
Martyrii ratio Apolog. 50.
Martyrorum praedicatio et remuneratio Scorp. 8.
— genera Apolog. 31. Ad Natt. I, 18.
Martyrium adversatur idololatriae Scorpiace 8.
Martyrum animas conspicit Ioannes in spiritu dei factus De Anima 8.
Massagetarum inhumanitas Adv. Marc. I, 1. Apolog. 9.
Materia quod caret, non admittit sapientiae eventum Adv. Marc. III, 6.
Materiae consanguineae De Cultu Femin. I, 4.
Materiam parem deo infert Hermogenes Adv. Hermog. 4.
Materiarii haeretici Adv. Hermog. 25.
Mathematici, aruspices, arioli cett. Apolog. 43.
— plurimum Marcionitae De Paenitent. 4.
Matrimonia gentilium fideles subeuntes stupri reos esse Ad Uxor. II, 2.
Matrimonii numerus a maledicto viro coepit De Exhort. Castit. 5.
— dissimulatio modesta in occulto De Resurr. Carnis 6.
— in occulto dissimulatio deo grata De Resurr. Carnis 8. Cf. De Virg. Veland. 10. Ad Uxor. I, 6.
— sanctitas apud pristinos Romanos Apolog. 6.
— necessitas causa Ad Uxor. I, 3. 4.
— felicitas, quod ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignatum angeli renuntiant, pater rato habet Ad Uxor. II, 7.
— separationem neque in evangelio, neque ipsius Pauli epistulis ex praecepto dei invenias permissam De Exhort. Castit. 4.
— debiti consensu pari sublatio Ad Uxor. I, 7.
per Matrimonii nexum duo in carnem unam efficiuntur Ad Uxor. II, 7.
Matrimonium disiunctum sanat patientia De Patient. 12.
— repudiatae Christus illicitum facit Adv. Marc. IV, 34.
— est, cum deus iungit duos in unam carnem, aut iunctos deprehendens in eadem carne coniunctionem signavit De Monog. 9.
— secundum an dicendum quasi species stupri De Exhort. Castit. 9.

Matrimonium defendendum cum inimice accusatur spurcitiae nomine in destructionem creatoris, qui coniugium pro rei honestate benedixit Adv. Marc. I, 30.
Matronarum albi calcei De Pall. 4.
— indecens cultus De Pall. 4.
Matthaei laus De Cultu Femin. II, 4.
Matthaeus fidelissimus evangelii commentator De Carne Chr. 22.
Mauri vani De Anima 20.
— regulos suos pro diis habebant Apolog. 24.
— Varsutinam deam colunt Ad Natt. II, 8.
Maurorum numerositas Apolog. 37.
— gens a Romanis in fines suos repressa Adv. Iud. 7.
Maximilla Montano adhaesit De Ieiun. 1. Adv. Prax. 1.
Medea tragoedia Hosidii Getae De Praescript. Haeret. 39.
Medici Caesares cognominati Ad Natt. I, 17.
— ab Erasistrato appellati Apolog. 4. Ad Natt. I, 4.
Medicina soror philosophiae De An. 2.
de Medico tali nihil iudicandum, qui nutriat morbum in mora praesidii et periculum extendat dilatione remedii, quo pretiosius aut formosius curet Adv. Marc. I, 22.
Medicus sine instrumento artis esse non potest Adv. Marc. II, 16.
Medorum regnum Apolog. 27. Ad Natt. II, 17.
Megalenses ludi De Spectac. 6.
Megarenses obsonant, quasi crastina die morituri, aedificant vero quasi nunquam morituri, Diogenis dictum Apolog. 39.
Melampi initiationes Apolog. 21.
Melchisedech summi dei sacerdos incircumcisus, et non sabbatizans, ad sacerdotium dei allectus est Adv. Iud. 2.
— sacerdos dei summi unde nuncupatus, si non ante Leviticae legis sacerdotium Levitae fuerunt, qui sacrificia dei offerebant Adv. Iud. 2.
— panem et vinum obtulit Abrahae Adv. Iud. 3.
Melle et sale recentes partus medicati Adv. Marc. IV, 21.
Memoriam Cicero thesaurum omnium studiorum praedicat De Anima 24.
— sensuum et intellectuum salutem esse De Anima 24.
Menander Ephesius Apolog. 18.
— Comicus De Anima 50. De Pall. 4.
— haereticus Samaritanus De Anima 50.
Menander haereticus filius Simonis Magi Adv. Omn. Haer. 1.
Menandri haeretici de corporis crastina error De Resurr. Carnis 5.
Mendacio multa sunt necessaria Adv. Marc. II, 29.
Mendacium non aedificatur sine demolitione veritatis Adv. Marc. II, 1.
— cupiditatis minister De Idol. 11.
Mendesius Ptolemaeus Apolog. 18.
Mendicorum patronus deus Adv. Marc. IV, 13.
Menedemus philosophus providentiae iudex Apolog. 18.
Mens dea Ad Natt. II, 11.
pro Mercedum differentia operarum quoque credenda distantia est Adv. Marc. IV, 26.
Merces homini qualis apud deum Adv. Marc. II, 19.
Mercurium Aegyptium Plato vocatus est De Anima 2.
Mercurius pennatulus in galeis, in caduceo ignitulus, mortuos contario animans in theatro repraesentabatur Ad Natt. I, 11. Apolog. 15.
— primus litteras enarravit De Corona 8.
— Trismegistus, magister omnium physicorum Adv. Valent. 15.
— Gallorum Scorp. 7. Apolog. 9.
— auctor primae vestis De Pall. 3.
— Aegyptius novit animam digressam a corpore non refundi in animam universi, sed manere deterministam, et patri rationem reddat eorum quae a corpore gesserit De Anima 33.
— inventor litterarum De Testim. Animae 5.
Meretricum habitus a matronarum diversus Apolog. 6.
Meridiani ludi Apolog. 15. Ad Nat. I, 10.
Meritorum varietas Scorp. 6.
— nomine ordo resurgentium disputatur De Carne Chr. 9.
Metellus deum Albarnum invenit Adv. Marc. I, 18.
Μετεμψύχωσις De Anima 33. 35. Apolog. 48. Ad Natt. I, 20.
Metennii uxor sub Romulo trucidata impune a marito, quod vinum gustaverat Apolog. 6.
Μετενσωμάτωσις De Anima 33.
Metus in deum ubi, ibi gravitas honesta, et diligentia attonita, et curo solicita, et adlectio exploratu, et communicatio deliberata cett. De Praescript. Haeret. 43.
Midae rosetum De Pall. 2.
Miles pulchrior est in pugna proelio sua-

:us, quam in fuga salvus De Fuga in
'ersec. 10.
es nemo ad bellum cum deliciis ve-
ıit, nec de cubiculo ad aciem proce-
it Ad Martyr. 2.
ısiae oves De Pall. 3.
ariorum somnium Adv. Marc. III, 24.
taris statio per universas provincias
isposita ad latrones vestigandos Apo-
ıg. 2.
.es Mithrae De Corona 14.
ia nec delictorum impunitatem, aut
artyriorum immunitatem permittit De
ɔrona 11.
ın totum Christianis conveniat De
ɔrona 11.
iam licere usque ad causam coronae
ı Corona 12.
ıdes ecclesiarum sophista Adv. Va-
ıt. 5.
ı dei quidem horremus omnes, ni-
ominus tamen vix a malo avelli-
ır Adv. Marc. II, 13.
'va, non solum artium, sed armo-
n quoque dea De Corona 12.
thenas suas contra Xerxen defen-
'e non valuit Ad Natt. II, 17.
uno et Iuppiter secundum Varro-
n sunt dii omnium antiquissimi Ad
:t. II, 12.
'ima est molita navem De Corona 8.
vae lanicii dispensationem, structu-
ıque telarum tribuunt De Pall. 3.
lea furvis formis De Testim. Ani-
ı 2.
ralia De Idol. 10.
ram cum urbem Athenas molire-
. nihil aliud quam regionis natu-
ı prospexisse, ac optima ingenia
icitam De Anima 20.
et Rhadamanthus inferorum iudi-
Apolog. 23. Ad Natt. I, 20.
ılorum signa et virtutes solae Chri-
ı non probant Adv. Marc. III, 3.
:ordiae mater patientia De Pa-
t. 3.
:ordiarum pater idem qui miseri-
, miserator et misericordiae plu-
ıs est dictus Adv. Marc. V, 11.
ı leones avidae et ardentis natu-
sacramenta philosophantur Adv.
:. I, 13.
ia De Praescript. Haeret. 40.
atem ex somnio Ponti potitum
ınima 46.
ia pudori procurat Ad Uxor. I, 8.
iae laus De Exhort. Castit. 2.
- in Serapidis capite Ad Natt.
.
hia et oeconomia Adv. Prax. 30.
hiani haeretici Adv. Prax. 10.
Monogamia in ipsis animalibus recognoscitur, ne vel bestiae de moechia nascerentur De Monog. 4.
Monogamiae disciplinam neque novam neque extraneam esse, immo et antiquam, et propriam Christianorum De Monog. 4.
Mons Saturnius Apol. 10. Ad Natt. II, 12.
Montani ieiunia De Ieiun. 1.
Montanus Adv. Omn. Haer. 7.
Montes ardentes Apolog. 49.
— quomodo dulcorem destillarint Adv. Marc. III, 5.
Mopsi osculum in Cilicia De Anima 46. Cf. Ad Natt. II, 7.
Morbo comitiali recente humano sanguine medebantur Romani Apolog. 9.
Mori non solet nisi quod nascitur De Carne Chr. 6.
Morituri reservantur, ut antichristum sanguine suo extinguant De Anima 50.
Mors dea Ad Natt. II, 15.
— Christiano utilis Scorp. 5.
— non aliud terminatur quam disiunctio corporis et animae De Anima 27.
— est quae carnem et sanguinem non modo corrumpit, verum etiam consumit De Resurr. Carnis 51.
— Christi pondus et fructus Christiani nominis Adv. Marc. III, 8.
— aliud et aliud mortale De Resurr. Carnis 54.
— non capit immortalitatem, mortale autem capit De Resurr. Carnis 54.
— nulla non ruina membrorum est Adv. Marc. V, 8.
Morte sublata neque victus fulcimento ad praesidia vitae, neque generis supparatura gravis erit membris De Resurr. Carnis 61.
Mortem non ex natura secutam hominem, sed ex culpa, ne ipsa quidem naturali De Anima 52.
— quidam spiritaliter innuunt esse intellegendam De Resurr. Carnis 19.
— timemus, quam evadere non possumus De Testim. Animae 4.
post Mortem nihil superesse vulgus existimat De Resurr. Carnis 1.
Mortes daemoniorum opera et immaturas et atroces effici, quas incursibus deputant veteres De Anima 57.
Morticinis et suffocatis omnibus abstinebant veteres Christiani Apolog. 9.
Mortis regnum nihil operatur quam carnis dissolutionem De Resurr. Carnis 47.
— portae adamantinae De Resurr. Carnis 44.
— metus non tantus est quantus tormentorum Ad Martyr. 4.

Mortis dolor vacare debet cum constet de resurrectione mortuorum De Patient. 9.
in Mortis periculo multi ex praesidibus gentilibus recordati sunt se deliquisse in Christianos. Ad Scap. 3.
per Mortis imaginem fide initiaris, spem meditaris, discis mori et vivere, discis vigilare, dum dormis De Anima 44.
Mortui vocabulum corpori competit Adv. Marc. V, 9.
— coronati olim De Corona 10.
— desiderium patientia temperandum De Patient. 9.
— in deorum imaginibus consecrati Ad Natt. I, 11.
— templis et aris honorati Ad Natt. I, 11.
Mortuis parentabant veteres Christiani De Resurr. Carnis 1.
Mortuorum vocabulum cui substantiae incidat De Anima 29.
— nomina, id est deos, nihil esse, sicut nec ipsa simulacra eorum De Spectac. 10.
— exhibitio incorporalis an possit De Anima 57.
Mos per Caesares eierandi Ad Natt. I, 11.
Moschion dixit animam per totum corpus ventilari De Anima 15.
Moyses quadraginta diebus ieiunavit De Resurr. Carnis 61.
— dei de proximo arbiter De Monog. 6.
— nec videtur primus in templo suum litterarum deum mundi dedicasse Adv. Marc. I, 10.
— propheticus, non poeticus pastor, De Corona 7.
— an deum viderit Adv. Prax. 14.
Moysi aetas Apolog. 19. De An. 28.
— donatus est populus ad praesens Adv. Marc. II, 26.
— manus mutabatur De Resurr. Carnis 55.
— causato linguae tarditatem dominus os repromisit Adv. Marc. IV, 39.
— locutus est filius dei Adv. Iud. 9.
— filius cur circumcisus Adv. Iud. 3.
ad Moysi legem non ita attendendum, quasi ad principalem legem, sed ad subsequentem, quam certo tempore deus et gentibus exhibuit, et repromissam per prophetas in melius reformavit Adv. Iud. 2.
Muliebribus qui vestitur damnatur in lege De Spectac. 23.
Mulier non natura nomen est uxoris, sed uxor condicione nomen est mulieris De Virg. Vel. 5.
— quae tragoedum audierat, ultra quintum diem non vixit De Spectac. 26.
— est diaboli ianua, arboris illius resignatrix, divinae legis prima desertrix De Cultu Femin. I, 1.
Mulierem etiam virginem dici De Virg. Vel. 4.
Mulieres haereticae procaces audent docere, contendere, et forsitan tingere De Praescript. Haeret. 41.
— Romanae olim vino abstinebant Apolog. 6.
— benedictae quae agonem subeunt Ad Martyr. 4.
— desponsatae habent exemplum Rebeccae De Virg. Vel. 11.
— apud Iudaeos incedunt velatae De Corona 4.
Mulieri nullum virile munus in ecclesia permittitur De Virg. Vel. 9.
Mulieribus prophetandi ius esse Adv. Marc. V, 8.
Mulieris caput obnoxium velamento De Corona 14.
— uno nomine spiritus sanctus eam virginem intellegi voluit, quam proprie non nominando a muliere non separavit, non separando commiscuit et a qua non separavit De Virg. Vel. 4.
Mulierum superbus ornatus describitur De Cultu Femin. I, 2.
— sexus in luxum valde propensus est, et natura φιλόκοσμος De Cultu Femin. I, 8.
— Christianarum habitus De Cultu Femin. II, 13.
Mundi totius habitus praeteribit De Resurr. Carnis 26.
— anima est ignis secundum Varronem Ad Natt. II, 3.
Mundus ex bonis omnibus constitit Adv. Marc. II, 3.
— cultior est de die, et instructior pristino De Anima 30.
— ornamenti nomine est penes Graecos Ad Uxor. I, 7.
— natus innatusve sit, decessurus maneusve, variae philosophorum opiniones Apol. 11. 47.
— ex diversis substantiis officiisque constat De Pall. 2. Apolog. 48.
— apud Graecos ornamenti et cultus non sordium nomen est Adv. Marc. I, 13. V, 5. Apolog. 16.
Munerarii greges noxiorum pascebant Apolog. 44.
Munus quando deo offerendum Adv. Marc. IV, 9.
Murcia dea marcoris De Spectac. 5.
Musaei initiationes Apolog. 21.
Musaeus De Anima 2.
Mutius manum suam dexteram in ara cremavit, ut hoc factum eius famam haberet Ad Martyr. 4. Apolog. 50.

ſutunus et Tutunus dei Apolog. 25. Ad Natt. II, 12. 17.
ſysteriorum omnium silentii est fides Apolog. 7.
— Atticorum luxuria Apolog. 39.

N.

labuchodonosor, cum suis regulis, ab India usque ad Aethiopiam habuit regni sui terminos Adv. Iud. 7.
— divinitus somniat De Anima 47.
— regem Babylonum confessio in regnum restituit De Paenitent. 12.
abuchodonosoris paenitentia De Pat. 13.
arniensium deus Visidianus Apol. 24. Ad Natt. II, 8.
asammones propria oracula apud parentum sepulchra mansitando captant De Anima 57.
ascitur nemo alii, moriturus sibi De Pall. 5.
athan consolatur Davidem, peccatum suum agnoscentem Adv. Marc. IV, 10.
itivitas septimo mense plena est facilius quam octavo De Anima 37.
Christi a Gabriele annuntiatur De Carne Chr. 2.
itivitati cum mortalitate mutuum est debitum inter se De Carne Chr. 6.
itivitatis Christi Romana archiva testes sunt Adv. Marc. IV, 7.
novae dedicator Christus nove nasci debuit De Carne Chr 17.
itura se non potest nolle, quae se ita dirigit, ut si cessaverit, non sit Adv. Marc. I, 22.
ipsa legis est instar Adv. Marc. V, 13.
veneranda est, non erubescenda De Anima 27.
magistra, anima discipula De Testim. Animae 5.
cui nulla est, naturalia instrumenta non suppetunt Adv. Marc. I, 18.
turae corruptio alia natura est De Anima 41.
reverenda opera Marcion reprehendit Adv. Marc. III, 11.
turam plus est demutare quam facere materiam De Carne Chr. 6.
itra Naturam omne quod est, monstri meretur notam penes omnes, penes nos vero etiam elogium sacrilegii n deum, naturae dominum et auctorem De Corona 5.
res intestino perculsae subito mersae De Anima 52.
ifragio plerique liberati exinde repulium et navi et mari dicunt De Paenitent. 8.
itae ad symbolam exultantes Adv. Valent. 12.
Nazarenos cur Iudaei Christianos vocent Adv. Marc. IV, 8.
Necthabis tragus De Anima 57.
Negatio omnis idololatriae est De Fuga in Persec. 12.
— martyrii est recusatio De Idol. 22.
Negatores depellebantur olim a communicatione De Monog. 16.
Neoptolemus tragoedus apud Rhoetenm Troiae sepulchrum Aiacis monitus in somnis a ruina liberat, et cum lapidum senia deponit, dives inde auro rediit De Anima 46.
Neptunales ludi De Spectac. 6.
Neptunum Consum vocarunt De Spect. 5.
Neptunus Apolog. 14. Ad Natt. II, 2.
— equestris est quem Graeci Ἵππιον appellant De Spectac. 8.
Nero Caesar quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
Neronem ex Caesaribus primum in Christianos distrinxisse gladium Apol. 5. 21.
Nervus umbilicaris De Carne Chr. 20.
Nestoris Cocetum Adv. Valent. 12.
Nicander affirmat Celtas apud virorum fortium busta ad oracula captanda abnoctare De Anima 57.
— de scorpio citatur Scorp. 1.
Nicolaitae De Praescript. Haeret. 34.
Nigidius haereticus De Praescript. Haeret. 30.
Nigri Pescennii seditio repressa Apolog. 35. Ad Natt. I, 17.
Nilus fluvius Apolog. 40. Ad Natt. I, 9.
Ninive peccatrix, de exitio liberatur De Ieiun. 7.
Ninivitae scelerum veniam consecuti Adv. Marc. IV, 10.
a Ninivitis deus avertit destinatum exitium Adv. Marc. II, 24. V, 2.
Ninus quo tempore regnaverit De Pall. 2.
Nocentissimi qui non simplices, sicut stultissimi qui non sapientes Adv. Valent. 2.
Noë incircumcisus neque sabbatizans de diluvio liberatus Adv. Iud. 2.
— holocausta deo grata Adv. Marc. II, 22.
— non aliunde iustus inventus nisi ex naturali iustitia legis Adv. Iud. 2.
— in praedicationis delegatione successit Enoch De Cultu Femin. I, 3.
per Nomen intellegitur professio Christianorum De Resurr. Carnis 40.
Nominum communio condicionibus praeiudicat Adv. Marc. I, 7.
Nona dea De Anima 37.
Nonacris Arcadiae venenata occidit Alexandrum De Anima 50. Advers. Valent. 15.
Noricorum deus Belenus Apolog. 24. Ad Natt. II, 8.

Nortia Vulsiniensium dea Apolog. 24. Ad Natt. II, 8.
Notarius quidam cum a daemone praecipitatur, a Christiano liberatur Ad Scap. 4.
Noviani Fullones De Pall. 4.
Novum omne et incognitum subitum est Adv. Marc. IV, 24.
Nudipedalia Apolog. 40.
Numa sacra Romanorum instituit Ad Natt. II, 17.
Numae Pompilii superstitiones De Praescript. Haeret. 40. Apolog. 21. 25.
Numeri Pythagorae De Anima 31.
Numidae caesariati De Pall. 40.
Numiternus Atiniensium deus Ad Natt. II, 8.
Numorum imagine signatorum inventor Saturnus Apolog. 10.
Nuptiae si non erunt, sanctitas nulla est Adv. Marc. I, 30.
— nusquam prohibitae Ad Uxor. I, 3.
— non sunt contrahendae Christiano cum ethnicis, ne eum ad idololatriam usque deducant, a qua apud illos nuptiae incipiunt De Corona 12.
— secundae damnantur De Virg. Vel. 10. 11. Ad Uxor. I, 1. Adv. Hermog. 11. De Resurr. Carnis 8. De Pudic. 1.
Nuptiale indumentum in evangelio sanctitas carnis agnosci potest De Resurr. Carnis 27.
Nuptiarum nulla restitutio Christianis saeculo digressis in diem resurrectionis repromittitur Ad Uxor. I, 1.
Nuptias de affectu et animo fieri De Virg. Vel. 11.
— Marcion abstulit Adv. Marc. I, 1. 30.
— Tertullianus non proicit sed deponit, nec praescribit sed persuadet sanctitatem Adv. Marc. I, 30.
Nutricum fabulae lamiae turres et pectines Solis Adv. Valent. 3.
Nymphodorus scriptor De Anima 57.

O.

Obeliscus, statuae et euripus in Circo Adv. Hermog. 31. De Spectac. 8.
Oblatio vera Adv. Marc. IV, 41.
— panis De Praescript. Haeret. 40.
Oblationes pro defunctis, pro naliciis, annua die factae De Corona 3.
Oblivionis an tempus in causa sit De Carne Chr. 22.
Obodas et Dusares Arabum dii Ad Natt. II, 8.
Obsequi malo nemo patitur Adv. Marc. IV, 11.
Obsequii exhibitio debita a nobis domino deo De Patient. 4.
Observatio inveterata tenenda, etsi nulla scriptura eam determinavit, certe consuetudo corroboravit, si tradita prius non est De Corona 3.
Obsonia ferina de arena Apolog. 9.
Obstetrices carnifices De Monog. 17.
Obstetricibus apud Aegyptum cur deus benefecerit Adv. Marc. IV, 23.
Occidi est carni animam eripere De Resurr. Carnis 28.
Ochus, qui et Cyrus, quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
Ocriculanorum dea Valentia Apolog. 24.
Octavo mense cur non nascemur De Anima 37.
Odeum Carthaginiense De Resurr. Carnis 42.
Odium gentilium erga nomen Christianum Apolog. 1.
— timor spirat Apolog. 27.
Oeconomia et monarchia Adv. Prax. 30.
Oedipus tragoedia Apol. 9. Ad Natt. I, 16.
Oenotria olim Italia appellata Apol. 19. Ad Natt. II, 12.
Offensa comes est frustratae voluntatis Adv. Marc. I, 26.
Officiales coronae De Corona 11.
per Oleum curati infirmi Ad Scap. 4.
Olympia sacra Iovi instituta De Spectac. 11.
Olympii dii Ad Natt. II, 3.
Omne totum est et integrum et nulla sui parte defectum De Virg. Vel. 5.
Omphale in Hercule prostituta Ad Nat. II, 14. De Pall. 4.
Onesimus Adv. Valent. 32.
Onokoietes Christianorum deus Apolog. 16. Ad Natt. I, 14.
Opera dei incolere nemo dignus quam ipsius imago et similitudo Adv. Marc. II, 4.
—, non corpus accusat apostolus De Resurr. Carnis 45.
— vere bona et Christiana Ad Uxor. II, 5.
Operatio daemonum Apolog. 22.
in Operatione omni tria principalia Adv. Hermog. 20.
Operationis tempus in carne Adv. Marc. V, 10.
Opus inferius artifice Adv. Marc. II, 9.
— salutis et incolumitatis non est hominis, sed dei proprium Adv. Marc. IV, 12.
— certum nullum est mercedis incertae De Resurr. Carnis 21.
Ophitae Adv. Omn. Haer. 2.
Opimitas sapientiam impedit, exilitas expedit, paralysis mentem praeripit, phthisis servat De Anima 20.
Ops unde dicta Ad Natt. II, 12.
— Saturno adiuncta Ad Natt. II, 12. 13.

Orare in quae verba Ioannes docuerit non extat De Orat. 1.
Oratio pro defunctis De Anima 51.
— legitima De Fuga in Persec. 2.
— facta positis genuflis Ad Martyr. 12.
Orationem ducit spiritus ad deum, Adv. Marc. IV, 40.
Orationes littorales Iudaeorum Ad Natt. I, 14.
— Christianorum Apolog. 30. 39.
Orationis religio ab ipso Christo ordinata De Orat. 9.
Orbana dea Ad Natt. II, 15.
Orcus deus Ad Natt. II, 3.
Ordinationes haereticorum omnes temerariae, leves et inconstantes De Praescript. Haeret. 41.
Ordo a principalibus deducendus De Resurr. Carnis 2.
Orestes insanus matrem in sorore vidit De Anima 17.
Organum hydraulicum Archimedis De Anima 14.
Oriens Christi figura Adv. Valent. 3.
Orientem versus preces mittebantur a veteribus Christianis Apolog. 16. Ad Natt. I, 13.
Originis vitium De Anima 41.
Ornatus habitum dicimus, quem mundum muliebrem convenit dici De Cultu Femin. I, 4.
Orphei initiationes Apolog. 21.
Os cur homo acceperit De Resurr. Carnis 61.
Osculo debuit Christus tradi De Resurr. Carnis 60.
Osculorum propinquis offerendorum olim necessitas Apolog. 6.
Osirin, quod semper sepelitur et in vivido quaeritur et cum gaudio invenitur, reciprocarum frugum et vividorum elementorum et recidivi anni fidem argumentantur Adv. Marc. I, 13.
Ossa quingentorum fere annorum adhuc succida Carthagine visa De Resurr. Carnis 42.
Othanes magus De Anima 57.
Otia quondam a piratis direpta Ad Natt. II, 14.
Ovo quot menses regnarit Adv. Iud. 8.
Ovum in Circo honori Castorum adscribunt De Spectac. 8.
Ovis dei, Christiani De Fuga in Persec. 2.
Ovis proprie est Christianus De Pudic. 7.

P.

Pagam passim haeretici cum omnibus miscent De Praescript. Haeret. 41.
Paviana testudo De Pall. 3.
Paenitentia dei quae? Adv. Marc. II, 24.
Paenitentia confessi est delicti De Carne Chr. 8.
— quid sit De Paenit. 1. Adv. Marc. II, 24.
Paenitentia vana ubi emendatio nulla De Paenitent. 2.
— frustra agetur si caret venia De Pudic. 3.
— confessio evenit etiam in bonis factis ad invidiam et exprobrationem eius qui beneficii ingratus extiterit Adv. Marc. II, 24.
ex Paenitentia maturescit emendationis fructus De Pudic. 10.
Paenitentiae nomen in Graeco sono non ex delicti confessione, sed ex animi demutatione compositum est Adv. Marc. II, 24.
— instrumentum metus De Paenitent. 7.
— stimulus ex fide Adv. Marc. IV, 18.
Paenitentiam sapere confessionem mali operis alicuius vel erroris Adv. Marc. II, 24.
—, quae per dei gratiam ostensa et indicta nobis in gratiam nos domino revocat, semel cognitam atque susceptam nunquam posthac iteratione delicti resignari oportere De Paenit. 4.
Palaestrica diaboli negotium est De Spectac. 18.
Pallas Attica sine effigie, rudi palo et informi ligno olim prostabat Apol. 16. Ad Natt. I, 12.
Pallii grande beneficium sub cuius recogitatu improbi mores vel erubescunt De Pall. 5.
Panaetius Stoicus animam in quinque et in sex partes divisit De Anima 14.
Pandorae caput primum coronatum est a Charitibus, cum ab omnibus muneraretur De Corona 7.
Panem Christus corpus suum appellat Adv. Iud. 10. Adv. Marc. I, 14. III, 19.
Panis et calicis sacramento corporis et sanguinis dominici veritas probatur adversum phantasma Marcionis Adv. Marc. V, 8.
Pannis sepulturae involucrum initiatur Adv. Marc. IV, 21.
Papiae leges vanissimae Apolog. 4.
Par factum par habet meritum De Patient. 10.
Parabolae non obumbrant evangelii lucem De Resurr. Carnis 33.
in Parabolis cur Christus Iudaeis locutus De Resurr. Carnis 33.
Paracleti Montanici vis De Fuga in Persecut. 14.
— administratio quae De Virg. Vel. 1.
Paracletus multa docuit, quae in illum distulit dominus De Monog. 2.
— Montani De Anima 55. 58. De Resurr.

Carnis 11. 63. Adv. Marc. I, 29. V, 15. Adv. Prax. 1. 8. 13., alibi.
Paracletus novam doctrinam Montanistis submistravit De Monog. 2.
— Monogamiae potius restitutor quam institutor De Monog. 3.
Paradisi ianitrix romphaea nullis cedit nisi qui in Christo decesserunt De Anima 55.
— clavis tuus sanguis est De Anima 55.
de Paradiso libellus Tertulliani De An. 55.
Paradisus est locus divinae amoenitatis recipiendis sanctorum spiritibus destinatus Apolog. 47.
Paralysis mentem prodigit De Anima 20.
Paredri spiritus De Anima 28.
Parentationis species est idololatria De Virg. Vel. 4.
Parentes in Christo non negat indignatio, sed obiurgat De Carne Chr. 7.
Paridis iudicium in theatro repraesentatum Apolog. 15.
Parmenides et Empedocles somnum refrigerationem affirmavit De Anima 43.
Parricidarum poena culleus Ad Natt. II, 13.
Parthenius Domitiani Imper. oppressor Apolog 35.
Parthici Caesares appellati Ad Natt. I, 17.
Parthorum numerositas Apolog. 37.
Partula dea, quae partum gubernat De Anima 37.
Partus in utero trucidatio De Anima 25.
— varia tempora De Anima 37.
Pasiphaae in Laconica oraculum De Anima 46.
Pastor bonus Christus De Pudic. 7.
— Hermae scriptura De Orat. 16. De Pudic. 10. 20.
Pater deus invisibilis Adv. Marc. II, 27.
— deus visibilis in filio ex virtutibus, non ex personae repraesentatione Adv. Prax. 24.
— ante de filio testatus quam filius de patre Adv. Marc. III, 2.
Patientia prima inde a deo, unde indignatio prima De Patient. 3.
— quem nobis patrem requirat De Pat. 6.
— Christi dei aures aperit De Patient. 13.
— et fidem subsequitur et antedecit De Patient. 6.
— misericordiae mater De Patient. 3.
— in detrimentis exercitatio est largiendi et communicandi De Patient. 7.
Pati pro deo non possumus nisi spiritus dei sit in nobis, qui et loquitur de nobis quae sunt confessionis, non ipse tamen patiens, sed pati posse praestans Adv. Prax. 29.
— id ipsum quod aliis feceris res amarissima Adv. Marc. II, 18.
Patientia dei alumna De Patient. 15.
— fatigetur improbitas De Patient. 9.
Patientiae exemplum deus De Patient. 1.
— voluptate Christus discessurus volebat saginari De Patient. 3.
— utilitas et voluntas De Patient. 5.
— proprium non aemulari De Pat. 12.
— ius De Patient. 13.
Patientiam omnes philosophi animiae laudant De Patient. 1.
— plane novam docet Christus Adv. Marc. IV, 16.
Patrem descendisse in virginem, ipsum natum et passum dicunt Praxeani Adv. Prax. 1.
Patri domini nomen accedere ob potestatem, quod et filius per patrem capit Adv. Marc. V, 5.
Patriarchae benedicti non modo plurbus uxoribus, verum etiam concubinis coniugia miscuerunt De Exhort. Castit. 6. Ad Uxor. I, 2.
— incircumcisi fuerunt Adv. Iud. 3.
Pauli pseudepigraphon quoddam a presbytero quodam Asiae constructum De Bapt. 17.
— ius De Carne Chr. 22.
Paulum in Saule figurari Adv. Marc. V, 1.
Paulus an solus baptismum Christi tuderit De Bapt. 12.
— Ioannis in exitu coronatur De Praescript. Haeret. 36.
— an eandem doctrinam cum reliquis apostolis praedicaverit De Praescript. Haeret. 23.
— noluit uti legis potestate, quin gratis maluit laborare Adv. Marc. V, 7.
— apud Agrippam nihil se ait proferre citra quam prophetae annuntiasset De Resurr. Carnis 39.
— apostolus Christi, doctor nationum in fide et veritate, vas electionis, ecclesiarum conditor, censor disciplinarum De Pudic. 40.
— apud summos sacerdotes sub tribuno inter Sadducaeos et Pharisaeos fidei suae egregius professor De Resurr. Carnis 23. 34.
— in album apostolatus allectus Adv. Marc. V, 1.
— calefecit tanquam nutrix parvulos fidem docendo quaedam per veniam, non per imperium De Monog. 14.
— reprehendit apostolos, quod non recta pede incederent Adv. Marc. I, 20.
— columna immobilis disciplinarum De Pudic. 16.
— apostolus de persecutore primus ecclesiae sanguinem fudit Scorp. 12.
— de tribu Beniamin ortus Adv. Marc. V, 1.

Pauper spiritu nullus nisi humilis De Patient. 13.
Pauperes dominus semper iustificat et divites praedamnat De Patient. 7.
Paventina dea Ad Natt. II, 11.
Pavum se meminit Homerus Ennio somniante De Anima 33.
Pax piorum bellum est satanae De Pall. 4.
Peccator ante veniam deflere se debet, quia tempus paenitentiae idem quod periculi et timoris De Paenitent. 6.
— traditur diabolo quasi carnifici in poenam De Fuga in Persec. 2.
Peccatoris restituti exemplum De Paenitent. 7.
Peccatum nisi malum factum dici non meretur De Paenitent. 2.
— omne impatientiae adscribendum De Patient. 5.
Penates et Lares domestici dii Apol. 13. Ad Natt. I, 10. II, 16.
Penelopae nobilis constantia Ad Natt. II, 9.
Penulae in theatris usus primum a Lacedaemoniis excogitatus Apolog. 6.
Peragenor deus Ad Natt. II, 11.
Peregrinamur a domino quamdiu vivimus De Resurr. Carnis 43.
Perfica dea Ad Natt. II, 11.
Peripatetici animam ex substantia quinta esse dicunt De Anima 5.
— solem orbe suo maiorem statuerunt Ad Natt. II, 4.
— omnes effeminatissimi De Pall. 4.
Petronae martyris firmissimae visio De Anima 55.
Phasae cum matribus coire dicebantur Apolog. 9. Ad Natt. I, 16.
— solem adorabant eiusque imaginem in linteo depictam venerabantur Apolog. 16.
Phanum regnum Ad Natt. II, 16.
Persecutionis status animadvertendus, utrum a deo obvenisit, an a diabolo, quo facilius de obitu eius constare possit De Fuga in Persec. 1.
Perdore exuri est probari de fidei tenore De Fuga in Persec. 2.
Persecutionum fontes synagogae Iudaeorum Scorp. 10.
Petrus post mortem in sidus sepultus Ad Natt. II, 15.
Petra dei Christus est dominus Adv. Marc. V, 12.
Persona una duplex status, non confusus, sed coniunctus, deus et homo Adv. Prax. 27.
Pinda dea Ad Natt. II, 11.
Pietas Romana in indicandis Christianis Apolog. 2.
— Cimonis filiae, nobilis in patrem Ad Natt. II, 9.
Pescennii Nigri seditio repressa Apol. 35. Ad Natt. I, 17.
Petra Christus, multis modis et figuris praedicatus Adv. Iud. 9.
Petro cur nomen mutatum Adv. Marc. IV, 13.
Petrum aedificandae ecclesiae petram dictum an aliquid latuerit De Praescript. Haeret. 22.
Petrus reprehenditur ob inconstantiam victus a Paulo Adv. Marc. IV, 3. V, 3.
— Romae passus et passioni dominicae adaequatus De Praescript. Haeret. 36.
Phaëtontis fabula in theatris repraesentata Apolog. 15.
Phalli in Eleusiniis cultus Adv. Valent. 1.
Phaneroses Philumenae Apellis Adv. Omn. Haer. 6.
Pharao periit cum suis ob impaenitentem vitam De Paenitent. 12.
— negavit deum Adv. Marc. II, 14.
Pharaonis cor cur induratum Adv. Marc. II, 14.
— duritia nascentium enecatrix Adv. Marc. I, 30.
Pharia Ceres vel Isis filia Pharaonis erat Ad Natt. II, 9.
— — quomodo repraesentata sit Apolog. 16. Ad Natt. I, 12.
Pharisaei haeresis Adv. Omn. Haer. 1.
Pherecydes Saturnum ante omnes refert coronatum De Corona 7.
— Pythagorae magister De Anima 2. 28.
Phidias Olympium Iovem ex ebore expressit De Resurr. Carnis 6.
Philadelphus quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
Philetus De Praescript. Haeret. 3.
Philippus Macedo nondum pater Olympiadis uxoris naturam obsignari anulo viderat De Anima 46.
Philochorus citatus De Anima 46.
Philomelae casus Ad Natt. I, 8.
Philopator quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
Philosophi variis sectarum libidinibus inter se discordantes De Patient. 1.
— mundum hunc innatum infectumque defendunt De Resurr. Carnis 11.
— et Christiani magna differentia Apolog. 46.
— de deo nihil certi proferre sunt ausi Apolog. 46.
— veritatem inimice adfectant et corrumpunt, ut qui gloriam captant Apol. 46.
— mendici olim orbem terrarum peragrantes Ad Natt. II, 14.
— de sectarum suarum auctoribus nomina sortiti Apolog. 4. Ad Natt. I, 4.
— homines gloriae Apolog. 47.
— lege ex quibusdam civitatibus depulsi Apolog. 47.

Philosophi veritatis affectatores, non possessores Ad Natt. I, 4.
— famae negotiatores, verborum operatores, rerum destructores, amici erroris, veritatis interpolatores et furatores Apolog. 47. Ad Natt. II, 2.
— deorum inrisores Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
— deorum destructores Apolog. 46.
— haereticorum patriarchae Adv. Hermog. 8. De Anima 3.
— daemones norunt Apolog. 22. 46.
— de sacris libris sua ingenia inrigarunt Apolog. 47. Ad Natt. II, 2.
— statuis et salariis honorati Apol. 46.
— physici Ad Natt. II, 2.
Philosophia a quibusdam civitatibus eiecta Apolog. 47.
— habuit libertatem ingenii, et medicina necessitatem artificii ad extendendos de anima retractatus De An. 2.
— ad gloriam proprise artis inflata, de certis incerta praeiudicat De Anima 2.
Philosophorum schola negat carnis restitutionem De Praescript. Haeret. 7.
— deus Adv. Marc. II, 27.
— ingenia vetus instrumentum interverterunt Apolog. 47.
— de somno variae opiniones De An. 43.
— de animae natura variae opiniones De Anima 5.
— petulantia in leges, ritus, cultus, mores Ad Natt. I, 4.
— famulatoria mendicitas Ad Natt. II, 14.
Philosophos etiam prophetas legisse De Anima 2.
Philosophus discipulus Graeciae et hominum Apolog. 47.
— totum se ad famam comparandam dirigit Apolog. 46. 47.
— gloriae animal De Anima 1.
Philumene virgo Apellis Adv. Marc. III, 11. De Carne Chr. 6.
Phoenices in Africam eructant De Pallio 4.
Phoenix se ipsum funerans et renovans resurrectionis exemplum De Resurrect. Carnis 13.
Phosphorus frigidissimus quidam rhetor Latinus Carthagine Adv. Valent. 8.
Phrygas timidos comici illudunt De An. 20.
Phryges omnium gentium antiquissimi putati secundum ingenium et artificium Psammetichi Ad Natt. I, 8.
Phrygum lingua panis bekkos dicebatur Ad Natt. I, 8.
Phryne Attica meretrix Apolog. 14. 46.
Phthisis mentem servat De Anima 20.
Phygellus De Praescript. Haeret. 3. De Resurr. Carnis 24. De Fuga in Persecut. 2.
Physcon rex libidinosissimus De Pall. 4.
Physica superstitio Adv. Marc. V, 4.
Physici philosophi elementa deos putabant cumque his etiam alios deos allegabant Ad Natt. II, 3.
Picus rex Italiae Ad Natt. II, 9.
Pietatis deposita Apolog. 39.
Pindarus De Corona 7. Apolog. 14. Ad Natt. II, 14.
Piratae ad Ostiam usque praedando progressi Ad Natt. II, 14.
in Piscium cerebris lapidositas quaedam De Cultu Femin. I, 5.
Pisistrati studium in instruendis bibliothecis Apolog. 18.
Piso ludos Iovi Feretrio institutos Tarpeios dictos et Capitolinos refert De Spectac. 5.
— consul Apolog. 6.
Pius Imperat. Apolog. 5.
Placendi voluntas viris propter feminas, et feminis propter viros vitio naturae ingenita est De Cultu Femin. IV, 8.
— per decorem studium non est de integra conscientia De Cultu Femin. II, 8.
Plato animam in capite includi dicit De Anima 15.
— mundum ab aliquo institutum censuit Ad Natt. II, 3.
— mundum rotundum esse statuit Ad Natt. II, 3.
— angelos non negavit Apolog. 22.
— citatus De Pall. 2. De Resurr. Carnis 1. 3. Adv. Marc. I, 13. De Anima 1. 2. 3. 4. 6. 9. 14. 15. 16. 17. 18. 20. 23. 24. 25. 26. 43. 48. 51. 54.
— factitatorem universitatis neque inveniri facilem et inventum enarrari omnes difficilem affirmavit Apol. 46.
— inferorum iudicium statuit Apol. 22.
— Aegyptiorum doctrinae alumnus De Anima 2.
— ventris gratia Dionysio adulatur Apolog. 46.
— a Dionysio tyranno venditus Apolog. 46.
— de immortalitate animae De Resurr. Carnis 1.
— per somnium moritur De Anima 32.
— vult esse substantias quasdam invisibiles, incorporales, supermundiales, divinas et aeternas quas appellat deos De Anima 18.
— describit Iovem in caelo comitatum exercitu deorum pariter et daemonum Apolog. 24.
— poëtas ut deorum criminatores ex civitate eliminandos censebat Ad Natt. II, 7.
— putavit campestre solummodo cataclysmo esse abolitum Apolog. 40.

Platonici incorporalem deum statuunt Apolog. 47.
— deum statuunt curantem rerum et arbitrum et iudicem Apolog. 47. Ad Natt. II, 2.
— deum intra mundum esse statuunt Apolog. 47. Ad Natt. II, 2.
Platonis superbi tori a Diogene Cynico deculcati Apolog. 46.
— ex philosophia haeretici sua figmenta hauserunt De Anima 23.
— sententia de mundo De Pall. 2.
— honor De Anima 3.
— de mundo dogma Apolog. 11.
— Christianismus De Praescript. Haer. 7.
— de Atlantide insula narratio Apol. 40. Ad Natt. I, 9.
Plinii epistola de Christianis ad Traianum imper. Apol. 2.
Plotius rex deo Sancto propter hospitalitatem fanum consecravit Ad Natt. II, 2.
Pluto gladiatorum cadavera deducens cum malleo repraesentatus Apolog. 15. Ad Natt. II, 9.
Poetae pariter et philosophi tribunal apud inferos ponent Apolog. 47. Ad Natt. I, 20.
— et philosophi statuunt animarum reciprocationem et iudicii distributionem Ad Natt. I, 20.
— deorum irrisores Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
— et philosophi de fontibus divinae litteraturae hauserunt suaque ingenia rigarunt Apolog. 47.
Poetarum studia diis infesta Ad Natt. I, 10.
Poetas et deorum criminatores Plato ex civitate eliminandos censebat Ad Natt. II, 7.
Poetis nec vigilantibus credendum De Anima 33.
Polycarpus Smyrnaeorum ecclesiam gubernavit ab Ioanne ordinatus De Praescript. Haeret. 32.
Polycrati Samio dies crucem praespicit de Solis unguine et lavacro levis De Anima 46.
Polycratis sapientia Apolog. 11.
Poma quae contacta cinerescunt Apolog. 40.
Pompeii aeae trinae De Pall. 1.
— oppidum Vesuvii ignibus eversum Apolog. 40. Ad Natt. I, 9.
Pompeius Magnus veritus quandoque memoriae suae censoriam animadversionem Veneris aedem theatro a se exstructo superposuit, et ad dedicationem edicto populum vocans non theatrum, sed Veneris templum nuncupavit De Spectac. 10.
Pompeius piratarum victor Ad Natt. II, 14.
— cerasia ex Ponto primus Italiae praemulgavit Ad Natt. II, 16.
— cum Hierosolyma cepisset, in templo nullum reperit simulacrum Apol. 16. Ad Natt. I, 11.
Pontifex maximus et Flaminica nubant semel De Monog. 17. Ad Uxor. I, 8.
Pontificis maximi, episcopi episcoporum edictum de moechis et fornicatoribus De Pudic. 1.
Pontius Pilatus de Christo deque eius mortis et resurrectionis miraculis ad Tiberium Caesarem retulit Apolog. 21.
Pontus inhospitalis Adv. Marc. I, 1.
— cerasiorum patria Ad Natt. II, 16.
Porta caeli strata a Christo Adv. Marc. III, 24.
Portare Graeci etiam pro eo solent ponere quod est tollere Adv. Marc. IV, 8.
Portas duas Homerus divisit somniis, corneam veritatis, fallaciae eburneam De Anima 46.
Posidonius quot in partes animam diviserit De Anima 14.
Postes laureis praestruebantur et lucernis ornabantur laetis diebus Apol. 35.
Posteriora dea Ad Natt. II, 11.
Potina dea Ad Natt. II, 11.
Praedicare prius est, posterius tingere De Bapt. 14.
Praedicatores alios non esse recipiendos quam apostolos quos Christus instituit De Praescript. Haeret. 21.
Praesidibus nec suis haeretici reverentiam exhibent De Praescript. Haer. 42.
Praestitia dea Ad Natt. II, 11.
Praesumptio impedimentum est timoris, timor fundamentum salutis De Cultu Femin. II, 2.
— inverecundiae portio est, inflat petitorem, despicit datorem De Paenit. 7.
Praxeas haereticus Adv. Omn. Haer. 8.
— haereticus Montani prophetiae infestus Adv. Prax. 1.
Precantes ad orientem se convertere solebant Apolog. 16.
Precibus factis assidebant vett. Christiani De Orat. 16.
Prema dea Ad Natt. II, 11.
Primogenitus Christus, ut ante omnia genitus, et unigenitus, ut solus ex deo genitus Adv. Prax. 7.
Principale nihil aliud nisi quod super omnia, nisi quod ante omnia, et a quo omnia Adv. Hermog. 4.
Principatuum affectatores increpantur a Christo Adv. Marc. IV, 27.
Principium sive initium inceptionis esse

verbum, non alicuius substantiae nomen Adv. Hermog. 19.
Prisca prophetis De Resurr. Carnis 11. Adv. Prax. 1.
Priscilla Montanista De Ieiun. 1.
Pristinus pseudo-martyr De Ieiun. 12.
Procli haeresis Adv. Omn. Haer. 7.
Proculus contemplator Romuli in caelum recepti Ad Natt. I, 10. Adv. Marc. IV, 7.
— virginis senectae et Christianae eloquentiae dignitas Adv. Valent. 5.
—, Torpacion cognominatus, Euhodiae procurator Ad Scap. 4.
Prodesse cum possis, nolle, nihil malignius Adv. Marc. I, 22.
Prodicus haereticus Scorp. 15. Adv. Prax. 3.
Professionis ritus Adv. Marc. V, 1.
Promerendi artificium obsequium est De Patient. 4.
Prophetae multa figurate per allegorias, per aenigmata et parabolas scripserunt, aliter intellegenda quam scripta sunt Adv. Marc. III, 5.
— an omnia per imagines contionati sint De Resurr. Carnis 19.
— ab officio prophetandi nomen habent Apolog. 18.
— fuerunt vox domini De Anima 32.
Prophetarum sors in mundo Adv. Iud. 13.
— eloquium manifeste resurrectionem mortuorum annuntiat De Resurr. Carnis 19.
Prophetici eloquii proprietas Adv. Marc. III, 2.
Prosa dea Ad Natt. I, 11.
Protagoras ubi animam collocarit De Anima 15.
Proverbia: Figulus figulo, faber fabro invidet Ad Natt. I, 20. Τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον Ad Natt. II, 13. Nihil ad Andromacham De Pudic. 8. Aspis a vipera venenum mutuatur Adv. Marc. III, 8. Caecus a caeco deducitur Adv. Marc. III, 3. De calcaria ad carbonariam De Carne Chr. 6. De caelo in coenum De Spectac. 25. Qui fugiebat, rursus proeliabitur De Fuga in Persec. 10. Tanti si vitrum, quanti margaritum? Adv. Marc. II, 4. Ad Mart. 2. Tempus omnia revelat Apolog. 7. Thales in puteum De Anima 6.
Psalmi Valentini magna impudentia conscripti De Carne Chr. 7. 20.
— fere omnes Christi personam prophetant Adv. Prax. 11.
Psammetichus rex Aegypti quomodo quae gens primogenita sit exploraverit Ad Natt. I, 8.
Pseudapostoli virtutes maximas edent ad fallaciam muniendam corruptae praedicationis De Praescript. Haeret. 44.
Pseudapostoli adulteri evangelistarum sunt De Praescript. Haeret. 4.
Pseudoprophetae sunt falsi praedicatores De Praescript. Haeret. 4.
Ptolemaei Miscellanea Adv. Valent. 12.
Ptolemaeorum regnum quot annos comprehenderit Adv. Iud. 8.
Ptolemaeus Philadelphus eruditissimus omnium Ptolemaeorum et omnis literaturae sagacissimus studio bibliothecarum ex suggestu Demetri Phalerei libros sacros a Iudaeis postulavit, accepit et in linguam Graecam vertendas curavit Apolog. 19.
— haereticus cum Valentino per omnia sensit Adv. Omn. Haer. 4. Adv. Valent. 4. 8.
— Mendesius scriptor Apolog. 19.
Publicanorum nomen cur tam execrabile De Pudic. 9.
Pubertatis animalis et corporalis tempora conveniunt De Anima 38.
Pudens praeses missum ad se Christianum in elogio concussione eius intellecta dimisit, scisso eodem elogio sine accusatore negans se audituram hominem secundum mandatum Ad Scap. 4.
Pudicitia templi dei aedituus et antistes De Cultu Femin. II, 1.
— ubi, ibi vacua pulchritudo De Cultu Femin. II, 3.
— an in sola carnis integritate et stupri aversione consistat De Cultu Femin. II, 1.
— ibi ubi deus est De Cultu Femin. II, 1.
— est flos morum, honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, praeiudicium omnis bonae mentis De Pudic. 1.
Pudicitiae Christianae satis non est esse verum et videri De Cultu Femin. II, 13.
— verae conscientia a feminis nationum abest, quia nihil verum in his quae deum nesciunt, praesidem et magistrum veritatis De Cultu Femin. II, 1.
Pudorem resignari per osculum et dexteras De Virg. Vel. 13.
— esse priorem quam corporis plagam Scorp. 20.
Pudoris verba inimica per loquacitatem inrepunt Ad Uxor. I, 8.
— quidam magis memores quam sanctis De Paenitent. 10.
Puerorum dicibula Adv. Valent. 24.
Pulchritudinis proprie usus et fructus luxuria De Cultu Femin. II, 3.
Purpura regum vestis De Idol. 18.
Purpurae sacerdotum Apolog. 15.
Pyctes corona premit vulnera Scorp. 6.

'yrrhon scripsit librum de morte et dolore constanter tolerando Apolog. 50.
'yrrhus rex Apollinis oraculo falsus Apolog. 22.
— piscator De Anima 31.
'ythagorae metempsychosis Apolog. 43.
— de mundo dogma Apolog. 11.
— et Empedoclis opinio de metempsychosi et metensomatosi De An. 28. 32.
ythagoras deum ex numeris constare dixit Apolog. 47.
— animam immortalem vindicavit De Anima 54.
— ne per fabalia quidem transeundum esse discipulis suis tradidit De An. 31.
— Platoni auctor de animarum recidivatu revolubili semper ex alterna mortuorum et viventium suffectione De Anima 28.
— imbellis proelia Graeciae vitans Italiae maluit quietem geometriae et astrologiae et musicae agere, quam belligerare De Anima 31.
tyrannidem apud Thurios affectavit Apolog. 46.
thagorici cur fabam respuerint De Anima 48.
thii daemonii suffragium Socratem sapientissimum pronuntiavit De Anima 1.
honici spiritus De Anima 28.

Q.

nestiones infinitae Christianis cavendae De Anima 2.
indeterminatas apostolus odit Adv. Marc. I, 9.
nestioni omni iusta et digna est praescriptio ad propositum interrogationis ertinere debere sensum responsionis dv. Marc. IV, 39.
litates cum demutantur, etiam acciiunt vocabulorum possessiones De arne Chr. 13.
s corporibus solatium proprium est e Anima 45.
ndecimviri Sibyllini Apolog. 27.
ntilla De Bapt. 1. adnot.
inus nomen Romuli inter caelites lati Ad Natt. II, 9.

R.

legem commendat De Corona 4.
ivina in medulla, non in superficie Resurr. Carnis 4.
nm inter se spiritus et caro comnicant, spiritus ob imperium, caro ministerium De Bapt. 4.
cca de disciplina Christi De Virg. . 11.
nspecto procul sponso velamen asit De Corona 4.
Rebeccae viscera inquietantur, et longe adhuc partus De Anima 26.
— ex utero duo populi et duae gentes prodierunt Adv. Iud. 1.
Rebellium in castris facile proficitur De Praescript. Haeret. 41.
Recidivatus Iudaeorum status De Resurr. Carnis 30.
Regibus sacerdotia quaedam adscripta sacrique apparatus Ad Natt. I, 10.
Regnum nobis in terra an sit repromissum Adv. Marc. III, 24.
— dei quorum est adire, induere oportebit vim incorruptibilitatis et immortalitatis De Resurr. Carnis 50.
Reguli supplicium Apolog. 50. Ad Natt. I, 18.
Reiciendum a nobis nihil omnino est quod pertinet ad nos De Cultu Femin. I, 3.
Religio sortita est invidiam statim ut coli deus coepit Scorp. 8.
— Romanorum tota castrensis Apol. 16.
— alterius nec alii obest aut prodest Ad Scap. 2.
— nulla potior quam dei vivi De Bapt. 5.
Religionis non est cogere religionem, quae sponte suscipi debeat, non vi, cum et hostiae ab animo libenti expostulentur Ad Scap. 2.
Renuntiatur in baptismo diabolo et pompae eius De Corona 3.
Repudium ab initio num fuit De Monog. 9.
— aut discordia fieri, aut discordiam facere De Monog. 10.
— per annos circiter sexcentos a. U. nulla domus Romana scripsit Apol. 6.
Rescripta principalia Apolog. 4.
Resurgere non est nisi eius quod cecidit Adv. Marc. V, 9.
— nihil expectabit, nisi quod ante ceciderit De Resurr. Carnis 18.
Resurrectio carnis a fidelibus simplici et nota iam fide recepta, sine ulla qualitatis quaestione De Resurr. Carnis 49.
— tam dictis quam factis praedicatur De Resurr. Carnis 21.
— saeculi Apolog. 48. Ad Natt. I, 19.
— mortuorum fiducia Christianorum De Resurr. Carnis 1.
— carnis durius creditur quam una divinitas De Resurr. Carnis 2.
— Christi in exemplum spei nostrae De Carne Chr. 15.
— ianua regni caelestis Adv. Marcion. V, 10.
— mortuorum unum apud omnes edictum pendet De Resurr. Carnis 18.
Resurrectione Christi infirmata etiam nostra subversa est Adv. Marc. III, 8.

Resurrectionem apostolica instrumenta testantur De Resurr. Carnis 39.
— Christi credentes in nostram quoque credimus De Patient. 9.
— animae soli destinatam Lazaro resuscitato idcirco in carnem quoque praecucurrisse quidam dicebant quia non potuisset aliter ostendi resurrectio animae invisibilis nisi per visibilis substantiae resurrectionem De Resurr. Carnis 38.
Resurrectionis haereticae interpretationes De Resurr. Carnis 19.
— praesumptores vocantur Christiani De Testim. Animae 5.
Retributio nulla non ex indicatione constitit Adv. Marc. IV, 24.
Rex in suo solio usque ad deum, tamen infra deum, comparatus autem ad deum excidet iam de summo magno, translato in deum Adv. Marc. I, 4.
Rhadamanthus apud inferos iudex Apolog. 23. Ad Natt. I, 20.
Rhodi insulae clades Apolog. 40. Ad Natt. I, 9.
Rhodia lex Adv. Marc. III, 6.
Robigo dea De Spectac. 5.
Roma diis suis maior Apolog. 26.
Romae daemoniorum conventus consedit De Spectac. 7.
Romana superstitio incertis diis sacrificavit Adv. Marc. I, 9.
— superstitio varias ianitrices potestates colit Scorp. 10.
— ecclesia felix, cui totam doctrinam apostoli cum sanguine suo profuderunt De Praescript. Haeret. 36.
Romanae ecclesiae evangelium Petrus et Paulus sanguine suo signatum reliquerunt Adv. Marc. IV, 5.
Romani pro merito religiositatis imperio aucti Apolog. 25. Ad Natt. II, 17.
— antiquissimis temporibus templis aut simulacris ad cultum deorum non usi sunt Apolog. 25. Ad Natt. II, 17.
— pro salute imperatorum eorumque domus adversus liberos et coniuges deierant Ad Natt. II, 9.
— aliquamdiu honorabant Iudaeorum deum victimis, templum donis, gentem foederibus Apolog. 27.
— Saturnalibus diluculo lavari solebant Apolog. 42.
— Liberalibus in publico discumbere solebant Apolog. 42.
— Graecine deos adoptarunt Ad Natt. I, 8.
— antiquitatis mutatores et exclusores in cultu, habitu, victu, apparatu, sermone, et tamen vetustatis semper laudatores Ad Natt. I, 10.
Romani si non armis, saltim lingua semper rebelles in Caesares Ad Natt. I, 18.
— episcopi auctoritas Adv. Prax. 1.
Romanensis ecclesia De Praescript. Haeret. 30.
Romanorum regnum quousque dilatatum Adv. Iud. 7.
— religio tota castrensis Apolog. 16.
— mos liberos exponendi et necandi Apolog. 9. Ad Natt. I, 15.
— sordes in sacrificiis Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
— dii certi, incerti et selecti secundum Varronis partitionem Ad Natt. II, 9.
Romuli nutrix Larentina dea Ad Natt. II, 10.
Romulus fratrem interfecit, virgines rapuit, et tamen inter caelites receptus est Ad Natt. I, 10. II, 9.
— ascensus sui in caelum habuit Proculum affirmatorem Adv. Marc. IV, 7. Ad Natt. I, 10.
— Consum deum invenit Adv. Marc. I, 15.
Rosae ex horto Midae lectae De Coron. 14.
Rotae aquilegae malis metatae De An. 33.
Rubellius Geminus Consul Adv. Iud. 8.
Rubentis maris grana De Resurr. Carn. 7.
Rufi convivia De Pall. 5.
Rumina dea Ad Natt. II, 11.
Rutilius sanctissimus martyr, cum totos fugisset persecutionem de loco in locum, etiam periculum, ut putabat, numis redemisset, post totam securitatem, quam sibi prospexerat, et inopinato apprehensus et praesidi oblatus, tormentis dissipatus, et pro fugae castigatione dehinc ignibus datus, passionem quam vitarat misericordiae retulit De Fuga in Persec. 5.

S.

Sabaei Apolog. 42.
Sabazia mysteria Apolog. 22.
Sabbata Romanis celebrata Apolog. 15. Ad Natt. I, 14.
Sabbati diem benedictione patris a primordio sanctum Christus sua benedictione efficit sanctiorem Adv. Marc. IV, 12.
— dominus dictus, quia sabbatum in rem suam tuebatur Adv. Marc. IV, 12.
— an Christus sit destructor De An. 16.
— observatio quasi salutis medela Adv. Iud. 2.
circa Sabbati legem Pharisaei in totum erraverunt, non animadvertentes constitutionaliter eam indicentem ferias operum sub certa specie eorum Adv. Marc. IV, 12.
Sabbatizare nos ab omni opere servi.

semper debere, et non tantum septimo quoque die, sed per omne tempus Adv. Iud. 4.
bbato pugnarunt Machabaei fortiter Adv. Iud. 4.
bbatum quod nos deus vult custodire Adv. Iud. 4.
fuisse temporale praeceptum Adv. Iud. 4.
temporale, et sabbatem aeternum Adv. Iud. 4.
cerdotes denuo nubere lex prohibet De Monog. 7.
cramentorum divinorum res satan in idolorum mysteriis aemulatur De Praescript. Haeret. 40.
crificantium Romanorum sordes Apolog. 14.
crificare solummodo debebant Iudaei uno in loco Adv. Iud. 5.
crificia ab invitis non sunt desiderata Ad Scap. 2.
deo grata De Resurr. Carnis 8.
terrenarum oblationum et spiritalia sacrificia Adv. Iud. 5.
crificii spectatores De Idol. 16.
participatio De Orat. 14.
crificiis spiritalibus deo litandum Adv. Iud. 5.
crificiorum onera et operationum et oblationum negotiosas scrupulositates cur deus instituerit Adv. Marc. II, 18.
rationalis institutio Adv. Marc. II, 22.
crificium Christus factus pro omnibus gentibus Adv. Iud. 13.
crilegi olim existimati Christiani, qui tamen nec in furto usquam deprehensi, nedum in sacrilegio Ad Scap. 2.
Iudaei resurrectionis negatores Adv. Marc. IV, 17.
neque animae neque carnis admittunt salutem De Resurr. Carnis 36.
Iudaeorum callida quaestio de nuptiarum frequentia De Monog. 7.
propria opinio De Praescript. Haeret. 33.
culi aurei rex Saturnus Ad Natt. II, 13.
Saeculo omnia imaginaria, et nihil veri De Corona 13.
culum est dei, saecularia autem idoli De Spectac. 16.
vitia semper cum impudicitia concordat Ad Natt. I, 16.
et melle medicati infantes Adv. Marc. IV, 21.
i quomodo Ianum appellent Apol. 10.
d Natt. II, 12.
orum epulae luxuriosae Apolog. 39.
insties citatur de Mauris De An. 20.
macis fons Adv. Valent. 15.
omon gloriam quam habuit in deo amisit, per mulierem in idololatriam usque pertractus Adv. Marc. V, 9.
Salomon reicitur, a mulieribus alienis possessus et idolis Moabitarum et Sodomorum mancipatus Adv. Marc. II, 21.
— omni gratia et sapientia donatus a domino ad idololatriam a mulieribus inducitur De Praescript. Haeret. 3.
Salomoni ira dei accessit post luxuriam et idololatriam Adv. Marc. III, 20.
Salomonis dictum „Initium sapientiae metus in deum" Ad Natt. II, 2.
Salutificator unus De Carne Chr. 14.
Samaria desciverat ab Israele, habens schisma illud ex novem tribubus, quas avulsas per Achiam prophetam collocaverat apud Samariam Hieroboam Adv. Marc. IV, 35.
Samariae spolia Adv. Iud. 9.
— nomine idololatriam notari Adv. Iud. 9.
Samaritani de montibus et puteis patrum semper gloriati sunt Adv. Marc. IV, 35.
Samarites intellexit vero se deo omnipotenti oblationem, gratiarum scilicet actionem, apud verum templum et verum pontificem eius Christum facere debere Adv. Marc. IV, 34.
Sameas a leonibus occiditur De Ieiun. 16.
Samia vasa Apolog. 25.
Samos Iunoni sacra Apolog. 25. Ad Natt. II, 17.
Samothracia mysteria Apolog. 7.
Samuelis anima an a Pythonico spiritu evocata De Anima 57.
Sancus vel Sanctus deus Apolog. 13.
— propter hospitalitatem a rege Plotio fano honoratus Ad Natt. II, 9.
Sanguine omni abstinebant veteres Christiani Apolog. 9.
Sanguinis dies in sacris Matris Deum Apolog. 25.
Sanguis nihil aliud quam rubens humor De Carne Chr. 9.
— humanus recens de iugulo exceptus comitiali morbo medetur Apolog. 9.
Sapiens nullus nisi saeculo stultus fiat De Bapt. 12.
— non credit incerto Apolog. 7.
Sapientiae saecularis materia temeraria interpres divinae naturae et dispositionis De Praescript. Haeret. 7.
Sapor etiam in rebus parvis Adv. Marc. V, 15.
Sardanapalus libidinum insignis De Pall. 4.
Sarmatae mente torpentes De Anima 25.
Sarpedonis in Troade oraculum De Anima 46.
Satan manceps erroris Ad Natt. I, 9.
— sanctorum est delator et criminator De Anima 35.

Satan docuit Cain ab homicidio incipere De Patient. 3.
— decidit e sublimitate caelesti Adv. Marc. II, 11.
— principaliter fidei verae adversatur De Patient. 5.
Satanae in servos dei vivi nihil licebit, nisi permiserit dominus, ut aut ipsum destruat per fidem electorum in temptatione victricem aut homines eius fuisse traducat qui defecerunt ad ipsum De Fuga in Persec. 2.
— nomen „malum" vulgo Romano in usum maledicti usurpatum Apolog. 22.
Satanas cum in angelum lucis transfiguratur, qualitatem suam non amittit De Resurr. Carnis 35.
— in angelum lucis transfiguratur Adv. Marc. V, 12.
Saturnalibus diluculo lavari mos erat Romanis Apolog. 42.
Saturni dies otio et victui decretus a Iudaeorum similis, item lavacra subtracta aut in vesperum dilata Apol. 16. Ad Natt. I, 14.
— vita enarratur Apolog. 10. Ad Natt. II, 3.
— sacerdotes latioris purpurae ambitio et Galatici ruboris superiectio notat De Pall. 4. De Testim. Animae 2.
Saturnia civitas Apol. 10. Ad Natt. II, 12.
— Italiae a Saturno nomen indita Apolog. 10. Ad Natt. II, 12.
Saturninus Menandri Simoniani discipulus De Anima 23. Adv. Omn. Haer. 1.
Saturnius mons Apol. 10. Ad Natt. II, 12.
Saturno olim infantes immolabantur Apolog. 9. Ad Natt. II, 7.
— Ops adiuncta Ad Natt. II, 12.
Saturnum Afrorum hominum victima placari apud saeculum licuit Scorp. 7.
Saturnus quadratus Adv. Marc. I, 18.
— antiquissimus Romanorum deus Apolog. 10. Ad Natt. II, 11.
— senex figuratus Ad Natt. I, 10.
— allegorice est tempus Ad Natt. II, 12.
— quare falcatus figuretur Ad Natt. II, 12.
— a sationibus dictus Ad Natt. II, 12.
— revera in terris vixisse narratur Ad Natt. II, 12.
— Attico hospitio exceptus Ad Natt. II, 12.
— peragravit plurimas terras antequam in Oenotria consedit Ad Natt. II, 12.
— litterarum inventor Apolog. 10.
— signavit primus imagine numos et inde aerario praesidet Apolog. 10.
— regnavit decima genitura hominum secundum testimonium Sibyllae Ad Natt. II, 12.
Saul eligitur, sed nondum despector prophetae Samuelis Adv. Marc. II, 23.
Saul bonus prae caeteris postea evertitur De Praescript. Haeret. 3.
Scalae quas somniabat Iacob, alias ascensum in superiora, aliis descensum ad inferiora demonstrant De Fuga in Persec. 1.
Scandalum non bonae rei, sed malae exemplum est aedificans ad delictum De Virg. Vel. 3.
Scholae bestiarum Apolog. 35.
Sciapodes Apolog. 8. Ad Natt. I, 8.
Scientia naturalium ne in bestiis quidem deficit Adv. Marc. III, 11.
Scipio Africanus matris utero excectus De Anima 25.
Scire nihil est omnia scire De Praescript. Haeret. 14.
Scorpii remedia Scorp. 1.
— in caelo Ad Natt. II, 15.
Scorpium magnum de medico malum terra suppurat Scorp. 1.
Scriptura ubi non facit temptationis mentionem, non admittit temptationis interpretationem Adv. Marc. IV, 19.
— negat quod non notat De Monog. 4.
— figurate solet uti translatione hominum ex comparatione criminum Adv. Iud. 9.
— legem condit, natura contestatur, disciplina exigit De Virg. Vel. 12.
Scripturae sensus certae interpretationis expetit gubernaculum De Praescript. Haeret. 9.
— plenitudo adoranda Adv. Hermog. 24.
— medullas nemo magis novit quam ipsa Christi schola Scorp. 12.
Scripturam omnem aedificationi habilem divinitus inspirari De Cultu Femin. I, 3.
Scripturarum et expositionum et omnium traditionum Christianarum veritas ubi sit De Praescript. Haeret. 19.
— collatio cum haereticis non habenda De Praescript. Haeret. 19.
— congressionibus nihil proficimus apud haereticos De Praescript. Haeret. 15.
Scripturas alius manu, alius sensus expositione invertit De Praescript. Haeret. 38.
ex Scripturis solis quaestiones solvendae De Resurr. Carnis 3.
Scythae exuberantes Persas De Pall. 4.
— mortuos suos devorant Apolog. 9.
Scythicae et Indicae gemmae De Resurr. Carnis 7.
Secundus haereticus cum Valentino consensit Adv. Hermog. 37. Adv. Omn. Haer. 4. Adv. Valent. 4.
Seffora mater calculo praeputium infantis circumcidit, qui alias fuisset ab angelo praefocatus Adv. Iud. 3.
Selginae oves De Pall. 4.

Semen humanum est sanguinis calor, ut despumatione mutatum in sanguinis feminae coagulum De Carne Chr. 19.
Seminare in lacrimis et in exultatione metere Adv. Marc. IV, 14.
Seminationem vocat apostolus dissolutionem corporis in terram Adv. Marc. V, 10.
Senatus sanciebat deos Apolog. 5. 13. Ad Natt. I, 10.
Seneca omnia post mortem finiri ait, etiam ipsam De Resurr. Carnis 1.
— omnium et artium et aetatum semina nobis insita dixit De Anima 20.
— in Fortuitis citatus Apolog. 50.
— scripsit librum contra superstitiones Apolog. 12.
Senes Mercurio immolabantur apud Gallos Apolog. 9.
Senones Galli Capitolii occupatores Apolog. 40.
de Sensibus quinque quaestio De An. 17.
Sensualitatem Plato in Timaeo irrationalem pronuntiat et opinioni coimplicitam De Anima 17.
Sensum pati non opinari, animam enim opinari Stoici dicunt De Anima 17.
Sensus communes simplicitas ipsa commendat De Resurr. Carnis 4.
— eius rei quae sentitur intellectus De Anima 10.
Sensuum fallacia De Anima 17.
Sentinus deus Ad Natt. II, 11.
Sentire pati est, et pati sentire De Anima 12.
Sentius Saturninus Adv. Marc. IV, 19.
Sepiis piscibus comparantur Marcionitae Adv. Marc. II, 20.
Septem delicta capitalia Adv. Marc. IV, 9.
Sepulchra nobilium cum aris et statuis Apolog. 13. Ad Natt. I, 10.
le Sepulchro exire quidam dicunt esse de saeculo evadere De Resurr. Carn. 20.
Sepultura Christi quomodo sublata e medio Adv. Iud. 11.
Sequester dei atque hominum Christus De Resurr. Carnis 51.
Serapei Alexandrini bibliotheca Apol. 18.
Serapiacarum epularum luxuria Apol. 39.
Serapion scriptor de somniis citatus De Anima 46.
Serapis deus Apolog. 6.
— toto orbe cultus Ad Natt. II, 8.
— est Ioseph, Iacobi patriarchae filius Ad Natt. II, 8.
— cur Anubin cynocephalum iuxta se habeat Ad Natt. II, 8.
— cur modium et spicas in capite gestet Ad Natt. II, 8.
Sergius Paulus De Idol. 9.
Sermo quomodo caro factus sit, utrumne quasi transfiguratus in carne, an indutus carnem Adv. Prax. 27.
Sermo est vox et sonus oris, et aër offensus, intellegibilis auditu, ceterum vacuum quid et inane et incorporale Adv. Prax. 7.
— de organo carnis est De Resurr. Carnis 7.
— deus, et sermo domini manet in aeternum, perseverando scilicet in sua forma Adv. Prax. 27.
Sermonem apud deum in primordio fuisse quidam per simplicitatem dicunt, cum magis rationem competat antiquiorem haberi quia non sermonalis a principio, sed rationalis deus etiam ante principium Adv. Prax. 5.
Serpens aeneus in ligno positus Adv. Iud. 11.
— a primordio divinae imaginis praedo Adv. Hermog. 35.
Serpentis simulacrum cur Moyses erexerit De Idol. 5.
— exuviae et senium De Pall. 3.
— effigies non ad idololatriae titulum pertinebat, sed ad remedium Adv. Marc. II, 22.
Servi captivi vel mali status in exequiis immolabantur De Spectac. 12.
Servorum vincula ex auro apud gentes quasdam De Cultu Femin. II, 10.
Servos alienos nec Galba manumisit, facilius liberos solutarus Adv. Marc. V, 4.
Setthoitae dicunt duos homines ab angelis constitutos, Cain et Abel, propter hos magnas inter angelos contentiones extitisse cett. Adv. Omn. Haer. 2.
Severus principum constantissimus Apolog. 4.
— imperator Adv. Marc. I, 15.
— Cincius Ad Scap. 4.
in Sexuum solenni officio, quod marem et feminam miscet, in concubitu dico communi, scimus et animam et carnem simul fungi, animam concupiscentia, carnem opera, animam instinctu, carnem actu De Anima 27.
Sibylla Apolog. 19.
Sibyllae aetas maior omni litteratura Ad Natt. II, 12.
— testimonium de aetate Saturni Ad Natt. II, 12.
Sibyna, genus venabulorum Adv. Marc. IV, 1.
Sicarii poena De Anima 33.
Siccitates depulsae sunt geniculationibus, et ieiunationibus Christianorum Ad Scap. 4.
Sicilia olim pars Italiae Apolog. 40.
Sigerius Domitiani interfector Apolog. 35.

Signatur caro, ut et anima munitur De Resurr. Carnis 8.
Signorum militarium suggestus imaginum Apolog. 16.
— sapetitas Apolog. 16.
— et virtutum temeraria fides non admittenda Adv. Marc. III, 3.
Silenus reconditioris doctrinae auctor De Anima 2.
— quid penes aures Midae blattit De Pall. 2. Adv. Valent. 25.
Simon Magus maledictus ab apostolis de fide eiectus est De Idol. 9.
— — statua et inscriptione honoratus Apolog. 13.
— — ausus est summam se dicere virtutem, id est summum deum, mundum autem ab angelis suis institutum Adv. Omn. Haer. 1.
— Samaritanus redemptor spiritus sancti De Anima 34.
Simonem esse crucifixum eius haeresis affirmabat, non Christum Adv. Omn. Haer. 1.
Simoniana magia est disciplina angelis serviens De Praescript. Haeret. 23.
Simonianorum praestigiae De Anima 57.
Simplicitas sapientiae coniuncta Adv. Valent. 2.
Simplicitatem volunt esse haeretici prostrationem disciplinae, cuius penes nos curam lenocinium vocant De Praescript. Haeret. 41.
Sinus Abrahae Adv. Marc. IV, 34.
Siphara vexillorum et cantabra Apol. 16. Ad Natt. I, 13.
Sirenes monstrosae fabulosaeque cantrices Adv. Marc. III, 5.
Sirmium oppidum Apolog. 25.
Sitis Germanica Christianorum militum precibus dissoluta Apolog. 5.
Smaragdi in cingulis latentes De Cultu Femin. I, 8.
Sobolem verosimilius est ab origine potius quam originem a sobole vocitari Adv. Hermog. 25.
Socordiae Apolog. 23.
Socrates consolabatur uxorem muliebriter de eius damnatione inclamantem De Anima 1.
— quercum, hircum et canem deierabat in deorum contumeliam Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
— et Cato uxores suas amicis communicaverunt Apolog. 39.
— corruptor adulescentium pronuntiabatur Apolog. 46.
— quod deos destrueret damnatus Ad Natt. I, 4.
— sapientissimus hominum a Pythio renuntiatus Ad Natt. I, 4.
Socrates deos esse negavit et tamen Aesculapio gallinaceum in fine praecari iubebat Apolog. 46.
— Argivus retulit Aesculapium incerto patre esse natum Ad Natt. II, 14.
Socrati daemonium a pueritia adhaesit De Anima 1. 39. Apolog. 22.
Socratis disputatio de anima De Anima 1.
— vox „si daemonium permittit" Apolog. 46.
— damnatio rescissa post mortem eius et aurea eius imago in templo collocata Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
Sodoma et Gomorra Apolog. 40.
Sol quibus salubris non sit Adv. Marc. II, 2.
— in conventu Uticensi extincto paene lumine adeo portentum fuit, ut non potuerit ex ordinario deliquio hoc fieri Ad Scap. 5.
— unicus mundum hunc temperat Adv. Marc. II, 2.
— corpus, siquidem ignis De Anima 5.
— obscuratus meridie cum Christus moreretur Apolog. 21.
— putabatur Christianorum deus Apolog. 16. Ad Natt. I, 13.
Solem noctuae nesciunt oculi De Anima 8.
Solis imago in linteo picta in cultu Persarum Apolog. 16.
— orbem pedalem deprehendit Epicurus, Peripatetici contra illum orbe suo maiorem esse statuerunt Ad Natt. II, 4.
— pectines, nutricum fabula Adv. Valent. 3.
— dies laetitiae dedicatus Apolog. 16.
Solisternia et lectisternia, tensae et carrus, laetitiae et ludi regum honores Ad Natt. I, 10.
Sollemnia Caesarum Apolog. 35.
Solon quid Croeso praedicaverit Apolog. 19.
Somni plurima praeparatura est in esu et potu De Anima 43.
Somnia plurima incuti a daemonibus De Anima 47.
— certiora sub extimis noctibus De Anima 48.
— vana in totum Epicurus iudicavit. Liberans a negotiis divinitatem, et dissolvens ordinem rerum, et in passivitate omnia spargens, et eventum exposita et fortuita De Anima 46.
Somniorum visiones nobis non impetandi De Anima 45.
— an aliqua natura credendo immunis De Anima 49.
— fides de effectu, non de conspectu renuntiatur De Anima 56.

Somno magis reficitur homo quam fatigatur De Anima 43.
Somnum Stoici sensualis vigoris resolutionem affirmant De Anima 43.
— quid esse censuerint philosophi De Anima 43.
Somnus non est extranaturale, ut quibusdam philosophis placet De An. 43.
— est recreator corporum, redintegrator virium, probator valetudinum, placator operum, medicus laborum, cui legitime fruendo dies cedit, nox legem facit, auferens rerum etiam colorem De Anima 43.
— mortis exemplar De Anima 43.
— corpori provenit in quietem De An. 45.
— finis operis De Anima 43.
Sophocles tragicus somniando redinvenit coronam auream, quam ex arce Athenae perdiderant De Anima 46.
Soranus medicus quatuor libros de anima scripsit De Anima 6.
— animam corporalibus ali dixit De An. 6.
— animae substantiam vindicat De An. 6.
— animam in septem partes divisit De Anima 14.
— hegemonicon statuit De Anima 15.
— novit ἐμβρυοσφάκτην De Anima 25.
— sopore graviore indicavit Hermotimi corpus affectum De Anima 44.
Soror quaedam revelationum charismata sortita mira narravit Adv. Marc. IV, 9.
Soter in Alexandria trigiata quinque annis regnavit Adv. Iud. 8.
Spartiatae olim philosophos civitate eiecerunt Apolog. 47.
Spectaculo an liceat Christianis uti De Spectac. 2. 24.
Spectaculorum universam paraturam ex idololatria constare De Spectac. 4.
— origenes de superstitione conceptae Apolog. 38.
— quaedam novae crudelitates Ad Natt. I, 18.
— circa voluptates infamata conditio est ab eis qui natura quidem dei omnia sentiunt ex quibus spectacula instruuntur, scientia autem deficiunt illud quoque intellegere, a diabolo esse mutata omnia De Corona 6.
Spectaculum omne sine concussione spiritus non est De Spectac. 15.
Speculum omni occasione mulier consulit De Cultu Femin. II, 8.
— alterius est nulla res Adv. Hermog. 40.
Spei est contemplatio in hoc spatio per fidem, non praesentatio, nec possessio, sed expectatio De Resurr. Carnis 23.
Spes unica totius orbis De Carne Chr. 5.
Speusippus philosophus in adulterio dicitur perisse Apolog. 46.
Spirare est flatum ex semetipso agere De Monog. 2.
Spiritum columbae corpore lapsum desedisse super Christum De Carne Chr. 3.
— dei haeretici delicto infuscant De Carne Chr. 14.
Spiritus adversarius ex diversitate praedicationis apparet, primo regulam adulterans fidei, et ita ordinem adulterans disciplinae De Monog. 2.
— omnium animarum animator Apol. 48.
— dei Saulum vertit in alium virum De Anima 20.
— dominatur, caro famulatur De Bapt. 4.
— nequam omnibus hominibus adhaeret, ab ipsa etiam ianua nativitatis animas aucupabundus De Anima 38.
— sanctus tertium numen divinitatis et tertium nomen maiestatis Adv. Prax. 30.
— sanctus ultro agnoscitur, nec expectat sanctitatis admonitionem, quae propria natura est eius De Monog. 3.
— sanctus, doctor veritatis De Praescript. Haeret. 28.
— sanctus apostolorum animas et mentes confirmavit, et evangelica sacramenta distinxit, et in ipsis illuminator rerum divinarum fuit Adv. Prax. 31.
— sanctus per locêlem promissus, sed per Christum redditus Adv. Prax. 30.
— sancti vicariam vim Christum misisse, qui credentes agat De Praescript. Haeret. 13.
— sancti natura declarata per columbam, animal simplicitatis et innocentiae De Bapt. 8.
Spongiae et linguae inter scribendum usus Ad Natt. I, 19.
Sponsiones in amphitheatro factae De Carne Chr. 7. De Spectac. 16.
Statilius taurus De Pall. 1.
Statina dea De Anima 39. Ad Natt. II, 11.
Statio militaris per provincias ad latrones vestigandos Apolog. 2.
— sensuum sanguis circumcordialis De Anima 48.
Stationes Ad Uxor. II, 4.
— in vesperam productae De Ieiun. 1.
Statuae et euripus in circo Adv. Hermog. 31.
Stella a stella differt in gloria, non tamen in substantia De Resurr. Carnis 49.
Stephanus angelicum fastigium induit Adv. Iud. 13.
— cum lapidaretur, vidit adhuc stantem Christum ad dexteram dei, ut exinde sessurum, donec ponat illi pater omnes inimicos sub pedibus suis Adv. Prax. 30.
Sterculus deus Apolog. 25. Ad Natt. II, 9. 17.

Sterilem parere contra naturam deo non fuit, sicut nec virginem Adv. Prax. 10.
Stesichorus Castori et Polluci equos a Mercurio tributos narrat De Spectac. 4.
Stoici deum volunt sic per materiam decucurrisse quomodo mel per favos Adv. Hermog. 44.
— deum malunt providentissimum humanae institutioni inter cetera praesidia divinatricum artium et disciplinarum somnia quoque nobis indidisse, peculiare solatium naturalis oraculi De Anima 46.
— animas imprudentes circa terram prosternunt, reliquas ad inferos deiciunt De Anima 54.
— negant de deo quicquam nasci Ad Natt. II, 3.
— statuunt deum extra mundum positum Apolog. 46. 47.
Stoicorum opinio de anima De Anima 5.
— opinio de somno De Anima 43.
Stoicus Christianismus De Praescr. Haer. 7.
Strato physicus dixit animam esse in superciliorum meditullio De Anima 15.
— auctor De Anima 46.
— et caelum et terram deum dixit Adv. Marc. I, 13.
— segregationem consati spiritus somnum dicit esse De Anima 43.
— unitatem animae tuetur De Anima 15.
— medicus in membranulis esse animam dixit De Anima 15.
Stygias paludes poëta tradidit mortem diluentes De Anima 50.
Subigus deus Ad Natt. II, 11.
Substantia aliud est, et aliud natura substantiae De Anima 32.
— nulla digna est quam deus induat Adv. Marc. III, 10.
Suetonius de Nerone citatus De Anima 44. Cf. Scorp. 15.
Suffixorum ossa a carnifice suffringebantur Apolog. 21.
Suffocatis et morticinis abstinebant veteres Christiani Apolog. 9.
Suggestus imaginum in signis militaribus Apolog. 16.
Summum magnum necesse est sit unicum Adv. Marc. I, 3.
Superinducticii fratres turbarunt primaevam ecclesiam Adv. Marc. V, 3.
Superstitio vulgaris communis idololatriae cum in simulacris de nominibus et fabulis veterum mortuorum pudet, ad interpretationem naturalium refugit, et dedecus suum obumbrat Adv. Marc. I, 13.
Surgere potest et quod omnino non cecidit, et quod semper retro iacuit Adv. Marc. V, 9.
Suspiciones impudicas omni modo cavendas esse De Cultu Femin. II, 12.
Sustinere in finem nihil aliud quam pati in finem Scorp. 9.
Sutrinorum dea Hostia Apolog. 24.
Syracusas moeniunt Corinthii cum Archia De Pall. 3.
Syri Astarten sive Atargatim colebant Apolog. 24. Ad Natt. II, 8.

T.

Tacitus citatus Apolog. 16. Ad Natt. I, 10
— mendaciorum loquacissimus Apol. 16. Ad Natt. I, 11.
Tarpeii ludi De Spectac. 5.
Tatianus haereticus, Iustini discipulus Adv. Omn. Haer. 8.
Tatius Cloacinam invenit Adv. Marc. I, 19.
Tauricae fabulae de sacrificiis humanis Apolog. 9.
Telmessenses nulla somnia evacuant, imbecillitatem coniectationis incusant De Anima 46.
Temeritatis modus testatio est timoris De Paenitent. 7.
Templa milites salva praestant Apolog. 29.
— adulteriorum sedes Apolog. 9.
Templorum reditus ex tributis pro solis sacri, pro solo templi Ad Natt. I, 14.
Templum Aegyptiorum numinum Romae restitutum Apolog. 6.
— dei catholicum Christus, in quo deus colitur Adv. Marc. III, 21.
Temporum ratio unde nata Adv. Marc. II, 3.
Temptatio non maior quam persecutio De Fuga in Persec. 2.
Temptationem praecedit quaestio ortus ex dubitatione De Carne Chr. 7.
Temptationes sequi post baptismum Adv. Hermog. 18.
Temptationibus viâ non est aperienda De Cultu Femin. II, 2.
Tempus omnia revelat Apolog. 7. Ad Natt. I, 7.
Tensa regum honor Ad Natt. I, 10
Terra quare maledicta De Resurr. Carnis 26.
— sequestratorium est seminibus deponendis et inde repetendis De Resurr. Carnis 32.
— vere sancta per incolatum spiritus sancti De Resurr. Carnis 26.
— carnis nostrae matrix Adv. Marc. I, 14.
— virgo fuit nondum opere compressa, ex qua hominem factum accipimus a deo in animam vivam De Carne Christi 18.

Terra repromissionis est vitae aeternae possessio Adv. Iud. 9.
Terrae cum corpore humano comparatio De Carne Chr. 9.
— et caeli filius Saturnus Ad Natt. II, 12.
— filii vulgo appellati qui incerti erant generis Apolog. 10. Ad Natt. II, 12.
Terrenae originis signa De Carne Christi 9.
Terrenorum amissio quomodo ferenda De Patient. 7.
Tertium genus hominum Ad Natt. I, 20.
Tertullianus se vocat peccatorem De Bapt. 20.
— in persona Christi alloquitur haereticos ironice De Praescript. Haeretic. 44.
Testa ex argilla facta non est amplius argilla Adv. Hermog. 25.
Testamenti veteris decessio et successio novi Adv. Marc. IV, 22.
Testamentum novum oportebat in eodem suggestu consignari in quo conscriptum vetus fuerat Advers. Marc. IV, 22.
— novum compendiatum est, et a legis laciniosis oneribus expeditum Adv. Marc. IV, 1.
Thales physicorum princeps Apolog. 19.
— in puteum De Anima 6. Ad Natt. II, 4.
— aquam deum esse dixit Adv. Marc. I, 13.
— ex aqua animam constare dixit De Anima 5.
Thaletis responsum de divinitate sciscitanti Croeso datum Apolog. 19. 46. Ad Natt. II, 2.
Thallus scriptor Apolog. 10. 19. Ad Natt. II, 12.
Thamar ornata se prostituit De Cultu Femin. II, 12.
Theatra a censoribus destructa Apolog. 6.
Theatri impudicitia Apolog. 38.
Theatrum Pompeii cum sacrario Veneris De Spectac. 10.
Thebani olim philosophos civitate eiecerunt Apolog. 47.
Thebis hebetes et brutos nasci relatum est De Anima 20.
Thenatius Apolog. 23.
Theodotus haereticus Byzantius Christum haereticum tantummodo dixit, deum negavit cett. Adv. Omn. Haeret. 8.
— haereticus alter et ipse Christum hominem tantummodo dixit, ex spiritu sancto, ex virgine Maria conceptum pariter et natum Adv. Omn. Haer. 8.
Theopompus citatus Adv. Hermog. 25. De Anima 44.
Theotimus haereticus multum circa imagines legis operatus est Adv. Valent. 4.
Theseus apud Athenienses cultus Ad Natt. II, 15.
— in Ariadnen impius, et per oblivionem patri fuit causa mortis Ad Natt. II, 15.
Thrasymedem nunquam somniasse De Anima 44.
Tiberii tempore nomen Christianum in saeculum intravit Apolog. 5.
a Tiberio usque ad Antoninum sunt anni fere centum quindecim et dimidium anni, cum dimidio mensis Adv. Marc. I, 19.
Tiberis exundatio Apolog. 40. Ad Natt. I, 9.
Tiberius Caesar quot annis regnarit Adv. Iud. 8.
— Imper. ad senatum retulit de Christiana secta eiusque auctorem consecrare voluit Apolog. 5.
— proconsul Apolog. 9.
Timaeus retulit Lydos ex Asia transvenas in Etruria consedisse De Spectac. 7.
Timor odium spirat Apolog. 27.
— iustus nullus est periculi dubii De Resurr. Carnis 21.
— hominis dei honor est De Patient. 7.
— salutis fundamentum est De Cultu Femin. II, 2.
Titan regnavit decima genitura hominum teste Sibylla Ad Natt. II, 12.
Titanii de Caelo et Terra oriundi Ad Natt. II, 3.
Titanorum rex Saturnus Apolog. 19.
Tituli et decreta Caesarum post mortem lancinata ad memoriam extinguendam Ad Natt. II, 7.
Togae origo et historia De Pall. 1.
— plus laesere rem publicam quam loricae De Patient. 1.
Tormenta apud tyrannos solos pro poena adhibita Apolog. 2.
Τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον, proverbium Ad Natt. II, 13.
Traditio evangelica Adv. Marc. V, 19.
— etiam non scripta observanda De Corona 3.
— apostolica nihil passa est in tempore suo circa dei regulam Adv. Marc. I, 21.
— in multis disciplinis praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix De Corona 4.
Tragoediae et comoediae sunt scelerum et libidinum auctrices, cruentae et

lascivae, impiae et prodigae De Spectac. 18.
Traianus Imp. Christianos damnat et absolvit Adv. Marc. IV, 34. Apolog. 2. 5.
Transfiguratio interemptio est pristini: omne enim quodcunque transfiguratur in aliud desinit esse quod fuerat, et incipit esse quod non erat Adv. Marc. IV, 34.
Transgressio, quae perditionis causa est, tam animae instinctu ex concupiscentia quam et carnis actu ex degustatione commissa totum hominem elogio transgressionis inscripsit De Resurr. Carnis 34.
Tribunal dei salvum hominem exigit De Resurr. Carnis 60.
Tribuum Romanorum luxuriosae epulae Apolog. 39.
Trinitas dei Apolog. 21.
— rationaliter expensa, veritatem constituit Adv. Prax. 3.
— per consertos et connexos gradus a patre decurrens et monarchiae nihil obstrepit et oeconomiae statum protegit Adv. Prax. 8.
Trinitatis distinctionem et demonstrationem scripturae omnes ostendunt Adv. Prax. 11.
in Trinitate unitas quomodo disposita Adv. Prax. 2.
Triumphantes imperatores comitantium vocibus homines esse moniti Apolog. 33.
Trochilus Argivus De Spectac. 4.
Troianum bellum quando factum Apolog. 19.
Trophonii in Boeotia oraculum De Anima 46.
— initiationes Apolog. 21.
Tuba dei evangelicus sermo dici potest De Resurr. Carnis 24.
Tunica incendialis Ad Natt. I, 18.
Tunicae Carthaginensium De Pall. 1.
Tus et merum in sacrificiis De Corona 10. Apolog. 30.
— Arabicae arboris lacrimae Apolog. 30. 42.
Tusci simulacrorum fabricatores Apolog. 25.
Tutulina a tutelis fructuum De Spectac. 8.
Typhon De Anima 57.
Tyranni soli tormenta pro poenis adhibebant Apolog. 2.
Tyrrhenus dux De Spectac. 5.

V.

Vae, quomodo Christus pronuntiarit Adv. Marc. IV, 15.
Valentia-Ocriculanorum dea Apolog. 24.
Valentini haeresis Adv. Omn. Haer. 4. De Resurr. Carn. 2.
Valentini psalmi De Carne Chr. 17. 20.
— libri Sophia Adv. Valent. 2.
— Aeones De Praescript. Haeret. 33.
— monstrosa nomina Scorp. 10.
— error de resurrectione De Praescript. Haeret. 33.
Valentinismi frequentissimum inter haereticos collegium Adv. Valent. 1.
— taxantur De Praescript. Haeret. 29. Scorp. 10. De Resurr. Carnis 50.
Valentinianorum semina haeretica De Anima 10.
— Aeonum genealogiae De Carne Chr. 24.
Valentinus episcopatum speraverat, quia et ingenio poterat et eloquio Adv. Valent. 4.
— materiam ad scripturam excogitavit De Praescript. Haeret. 38.
— Platonis sectator De Paenitent. 4. De Carne Chr. 20.
— cur ab ecclesiae authenticae regula abruperit Adv. Valent. 4.
— Aeonas suos spargit, et unius hominis vitium in originem deducit dei creaturae De Praescript. Haeret. 34.
— adulter veritatis De Praescript. Haeret. 30.
— condiscipulus Apellis De Carne Chr. 2.
Varro M. Terentius citatus Ad Natt. I, 10. II, 1. 3. 8. De Spectac. 5.
— Romani stili Diogenes trecentos Iovis sine capitibus induxit Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
— ex omnibus retro digestis libros Rerum divinarum composuit Ad Natt. II, 1.
— triplicem deorum censum distinxit Ad Natt. II, 1.
— animalia dixit caelum et astra Ad Natt. II, 3.
— cur deos elementa putaverit Ad Natt. II, 5.
— antiquissimos deos ponit Iovem, Iunonem, Minervam Ad Natt. II, 12.
— ignem mundi animam facit Ad Natt. II, 3.
— statuit deos humanae originis Ad Natt. II, 13.
Varronis M. Terentii libri Rerum divinarum a Tertulliano ad compendium electa Ad Natt. II, 1.
Varsutina dea Maurorum Ad Natt. II, 8.
Vas capacitatis nomine dicta est caro De Resurr. Carnis 16.
Vasa escaria et potoria ex aere De Cultu Femin. I, 4.
— sordida, id est terrena et fictilia, antiquis temporibus adhibebantur in sacris Romanorum Ad Natt. II, 17.
Vasculorum omnifariam varum cur deus distinxit Adv. Marc. II, 18.

gal Iudaeorum Alexandrine, si libere
um cultum exercere vellent Apo-
g. 19.
galium publicorum fraudationes Apo-
g. 42.
torii in circo Ad Natt. I, 19.
a facilis difficilium Ad Uxor. II, 1.
lia dea Ad Natt. II, 11.
s humana sagitta sanctata Apolog.
l. Ad Natt. I, 10.
i dei administratio De Praescript.
eret. 41. De Cultu Femin. II, 11.
o dei praeponenda sunt omnia Adv.
rc. IV, 19.
um insultatorium et triumphatorium
lv. Marc. V, 10.
livinum nullum nisi dei unius, quo
ophetae, quo apostoli, quo ipse Chri-
s intonuit De Anima 28.
lei quid Apolog. 21.
lei seminis similitudo est De Prae-
ript. Haeret. 31.
ilius citatus Apolog. 7. 25. Ad Natt.
7. 13. II, 13. 14. 17. De Anima 50.
iliocentones De Praescr. Haeret. 39.
as nihil erubescit nisi solummodo
scondi De Bapt. 18.
latet mendacio Adv. Marc. I, 11.
empiterna et antiqua res De Virg.
l. 1.
locendo persuadet, non persuadendo
cet Adv. Valent. 1.
dium parit Apolog. 46.
aucis amatur De Pudic. 1.
bi quaerenda De Praescript. Hae-
t. 35.
ulli comperta sine deo, nulli deus
gnitus sine Christo, nulli Christus
gnitus sine spiritu sancto, nulli spi-
us sanctus accommodatus sine fidei
cramento Adv. Marc. IV, 4.
atem se Christus nominavit, non
nsuetudinem De Virg. Vel. 1.
arie diabolus aemulatur Adv. Prax. 1.
lecet totis viribus uti suis, non ut
borantem Adv. Marc. III, 1.
ati tantum obstrepit adulter sensus,
antum et corruptor stilus De Prae-
ript. Haeret. 17.
atis cuneo omnis extunditur haere-
s Adv. Marc. I, 21.
ntegritas De Spectac. 5.
implicitate hostes, non curiositate
negotio domini vincendi Adv. Marc.
. 21.
estimonium ubique occupat princi-
tum De Praescript. Haeret. 35.
nterfector Marcion De Carne Chr. 5.
s Imperator Apolog. 5.
se faciunt favos, et Marcionitae etiam
ciunt ecclesias Adv. Marc. II, 5.
Vespasianus anno primo imperii sui debellavit Iudaeos, et imperavit annis undecim Adv. Iud. 8.
Vespronius Candidus Christianum aliquem quasi civibus suis satisfacere dimisit Ad Scap. 4.
Vestalium virginitas Ad Uxor. II, 1.
Vestam in ignem transfigurant Adv. Marc. I, 13.
Vestibula diebus laetis et festis lucernis illuminabantur postesque laureis ornabantur Apolog. 35.
Vestimenta mulierum qualia olim fuerint De Virg. Vel. 16.
Vestimentorum in scripturis allegoria De Resurr. Carnis 24.
Victor pontifex Adv. Omn. Haer. 8.
Victoriae Apolog. 25. Ad Natt. I, 13.
Viduae non renubentes Ad Uxor. I, 4.
Viduas Africanae Cereri assistere Ad Uxor. I, 6.
Viduitas laudatur De Resurr. Carn. 8.
Viduus Romanorum deus extra muros relegatus Ad Natt. II, 15.
Virgellius Saturninus Ad Scap. 3.
Vino abstinebant mulieres antiquae Romae Apolog. 6.
Vinolentia Antonii De Pall. 5.
Virginem traditam a Christo stupraverunt adulterio haeretici, perversi homines De Praescript. Haeret. 44.
— in muliere intellegi apostolus voluit De Virg. Vel. 7.
— quae caelat, etiam se mulierem negat De Virg. Vel. 16.
per Virginem Christum natum, non ex virgine Valentiniani dicunt De Carne Chr. 20.
Virgines suas Corinthios olim velasse De Virg. Vel. 8.
— penes Israël illicitum est ad virum tradere, nisi post contestatam sanguine maturitatem De Virg. Vel. 11.
— suas plures ecclesiae per Graeciam abscondunt De Virg. Vel. 2.
— oportere velari De Virg. Vel. 1.
— Christo maritatae De Resurr. Carn. 61.
— apud ethnicos velatas ad viros ductas De Virg. Vel. 11.
— hominum adversus virgines dei ambiunt De Virg. Vel. 3.
Virginitas deo gratum sacrificium De Resurr. Carnis 8.
— gratia constat, continentia vero virtute De Virg. Vel. 10.
— vera et tota et pura nihil magis timet quam semetipsam, etiam feminarum oculos pati non vult, alios ipsa oculos habet De Virg. Vel. 15.
— concta et invita quae admittat flagitia De Virg. Vel. 14.

Virginitas ostentaticia De Virg. Vel. 3.
Virginitatem et continentiam nuptiis cur anteponat Tertullianus Adv. Marc. V, 15.
Virgo poterit felicior haberi, at vidua laboriosior Ad Uxor. I, 8.
— Caelestis pluviarum pollicitatrix Apolog. 23. Ad Natt. II, 8.
Virtus duritia exstruitur, mollitia vero destruitur Ad Martyr. 3.
Virum necessarium sexui, ut auctoritatis et solatii causa, vel ut a rumoribus caro tuta sit Ad Uxor. I, 4.
Visidianus Narniensium deus Apolog. 24. Ad Natt. II, 8.
Visitandorum fratrum gratia vicatim aliena, et quidem pauperiora quaeque tugurla circuibat vetus ecclesia Ad Uxor. II, 4.
Vita nihil aliud quam coniunctio corporis et animae De Anima 27.
Vitalia pro cuiusque generis dispositione omnibus propria animalibus temperavit artifex deus De Anima 10.
Vitellii commentaria De Anima 46.
Vitellius quot mensibus regnarit Adv. Iud. 8.
Vitia solent in corpore alibi innata in aliud membrum perniciem suam efflare Adv. Valent. 9.
Vitrum si tanti, quanti margaritum? proverb. Ad Martyr. 2.
Vittae sacerdotum Apolog. 15.
Vitumnus deus Ad Natt. II, 11.
Ultio penes errorem solatium videtur doloris, penes veritatem redarguitur malignitatis De Patient. 10.
Ultionis metu omnis iniquitas refrenatur Adv. Marc. IV, 16.
— modum regere non possumus per impatientiam doloris De Patient. 10.
Unctio benedicta de pristina disciplina De Bapt. 7.
— carnaliter currit in nobis, sed spiritaliter proficit De Bapt. 7.
Unctionem chrismatis regulis Iudaeorum confici in captivitate per legem non licebat Adv. Iud. 13.
Unctiones infantum De Carne Chr. 4.
Ungues nervorum exordia De Anima 51.
Unicornis medius stipitis palus Adv. Iud. 11.
Unitas irrationabiliter collecta haeresim facit Adv. Prax. 3.
Universitas ex diversitate et aemulis substantiis composita Apolog. 48.
Voleta dea Ad Natt. II, 11.
Volumnus deus Ad Natt. II, 11.
Voluntas dei est sanctificatio nostra De Exhort. Castit. 1.
— nulla sine concupiscentiae stimulo Adv. Marc. I, 25.
de Voluntate dei quomodo loquendum Adv. Prax. 31.
Volupia dea Ad Natt. II, 11.
Vulcanus faber Ad Natt. I, 10. II, 12.
— Aeneae inimicus Ad Natt. II, 9.
Vulsiniensium dea Nortia Apolog. 24. Ad Natt. II, 8.
Vulsinios ignis delevit Apolog. 40. Ad Natt. I, 9.
Vultures sine masculis pariunt Adv. Valent. 10.
Vulva fontem suum transfundit in ubera De Carne Chr. 20.
Vulvae adapertae nuptialem passionem agnovit apostolus in Maria virgine De Carne Chr. 23.
in Vulvam filium dei descendisse De Carne Chr. 19.
— — deus verbum suum detulit De Anima 20.
Uxor nulla suo marito deformis De Cultu Fem. II, 3.

X.

Xenocrates Academicus bifariam fecit deorum genus, Olympios et Titanios Ad Natt. II, 3.
— incorporalem animam statuit De An. 5.
— animam in vertice praesidere dixit De Anima 15.
Xenophanes et Anaxagoras somnum definierunt defetiscentiam spiritus animalis De Anima 43.
Xerophagia De Ieiun. 1.
Xystarches spiritus sanctus Ad Martyr. 3.

Z.

Zachaeus, etsi allophylus, fortasse tamen aliqua notitia scripturarum ex commercio Iudaico afflatus Adv. Marc. IV, 37.
Zacharias, Iudaicorum prophetarum ultimus, quando vixerit Apolog. 19.
— inter altare et aedem trucidatur Scorp. 8.
Zeno consitum spiritum definiit animam De Anima 5.
— aërem et aetherem deum dixit Adv. Marc. I, 13.
— Stoicus animam in tres partes divisit De Anima 14.
— quid λόγον determinet Apolog. 21.
— mundialem materiam a deo separat vel eum per illam tamquam mel per favos transisse dixit Ad Natt. II, 4.
Zenon aliquis philosophus tyrannidem apud Prienenses affectavit Apolog. 46.
Zenonis de natura dogma Ad Natt. II, 3.
— disciplina materiam deo aequat De Praescript. Haeret. 7.
— vigor De Anima 3.
— Eleatae constantia Apolog. 50.

INDEX VERBORUM.

A.

praepos. c. abl. pro adiectivo Ad Natt. I, 10 „deum *a Pessinunte*".
nativitate De Virg. Vel. 11.
primo nomine aetatis De Virg. Vel. 11.
re Adv. Hermog. 19.
acum linire De Idol. 8.
alienare (= removere) Ad Natt. II, 12.
ascanti Valentini Scorp. 10.
dicare filium Apolog. 3.
matrimonium De Exhort. Castit. 13.
dicere (= abdicare, reicere) Adv. Marc. V, 15.
esse modico Adv. Valent. 9.
esus De Ieiun. 12 (ex coni. Rigaltii; iam vulgo extat *Abusus*).
hinc (= inde ab hoc loco) Adv. Valent. 14. 17.
re de rebus (= discedere e vita) Ad Uxor. I, 5. Cf. De Testim. Animae 4.
atio Adv. Marc. IV, 19.
ativus substantivi pro adverbio Adv. Hermog. 11 „iniustitia". Ad Natt. I, 4 „temeritate". Ibid. I, 18 „animo".
in *is* adiectivorum in *e* pro *i* Scorp. 1 „dulce". Ibid. 7 „inaestimabile". De Cultu Femin. II, 9 „facile".
absol. gerundii Scorp. 8 „ut et iam *patiendo* quae patienda essent".
absol. adiectivorum neutr. more participiorum posit. De Carne Chr. 25 „*manifesto*".
absol. particip. absolute positorum Adv. Marc. II, 12 „*iudicato*". De Public. 12 „*satisfacto*".
egare Adv. Marc. V, 2.
olefacere Apolog. 35. De Cultu Femin. I, 3.
olitio et Amolitio Adv. Marc. V, 4. crit.
ominamentum Adv. Iud. 13.
orsivus et Abortivus Adv. Marc. III, 8.
orsum Adv. Valent. 14.
Aborsus De Anima 37 „*aborsus* reum talionibus indicat".
Abrelinquere De Virg. Vel. 5. Adv. Iud. 1.
Abrumpere (intrans.) Apolog. 37 „*abrupissemus* a vobis". De Pudic. 7. Adv. Valent. 4 „*abr.* de aliqua re".
Abrupte Adv. Prax. 10. De Resurr. Carn. 51.
Abruptum Adv. Marc. V, 14 „Salio et hic amplissimum *abruptum* intercisae scripturae".
Abruptus (= praefractus, durus) Adv. Marc. I, 1 „Marcion — Caucaso *abruptior*". De Corona 1 „*abrupto* et praecipiti et mori cupido". Adv. Marc. IV, 12 „*abrupta* defensio" et „*abrupta* provocatio". Cf. Adv. Marc. IV, 29. De Idol. 12. De Anima 8 „*abruptum* et absurdum". De Pudic. 9 „aspera et *abrupta*".
Abscessio De Resurr. Carnis 24.
Abscisio Adv. Iud. 8. 11.
Absconditor Adv. Marc. IV, 25.
Absentias reducere De Resurr. Carn. 12.
Absit De Resurr. Carnis 9. Adv. Prax. 13. De Patient. 8. De Pudic. 1. 17. 19. De Paenitent. 7. Adv. Marc. I, 27. V, 13. De Pall. 2. De Spectac. 19. De Cultu Femin. II, 6. Ad Uxor. II, 2.
Absolvere De Corona 1 „speculatoriam *de pedibus absolvit*".
Abstruere Adv. Marc. IV, 27.
Abundans c. genit. Adv. Marc. II, 24.
Abuti (c. accus.) Adv. Marc. III, 15. Apolog. 23. crit.
Abyssus Adv. Hermog. 11. 32.
Ac si Adv. Marc. IV, 29. 34. 35. V, 20. Adv. Hermog. 35.
Acataleptos Aeon Valent. Adv. Valent. 35.
Acatus Adv. Marc. V, 1.
Accendones De Pall. 5.
Acceptabilis Ad Natt. I, 19 „*acceptabilior* praesumptio". Adv. Iud. 5 „*acceptabile* sacrificium".

Acceptatio Adv. Marc. V, 9. De Pudic. 5.
Acceptator De Patient. 4 „*acc.* bonorum dens". De Paenitent. 2.
Acceptio (= acceptatio) Adv. Marc. IV, 35.
Accepto facere De Exhort. Castit. 2. De Pudic. 16. Adv. Marc. IV, 1.
— ferre Apolog. 13. Ad Natt. I, 7. Adv. Iud. 2.
Accessibilis Adv. Prax. 15.
Accessibilitas Adv. Prax. 15.
Accidens Adv. Hermog. 36.
Accidentia De Anima 20. 21. 52. Ibid. 22. „*accidentiis* obnoxium".
Accipere c. inf. (= suscipere) Adv. Marc. IV, 34.
Accommodus Scorp. 2.
Accuratus (= quod maiori curae est) Apolog. 22 „quae illis *accuratior* pascua est".
Accusativi Graeco more positi De Pall. 1 „Romanum praecoqua", et „senium non fastigium exemptis", et „Campania — erepta Pompeios", et „Vulsinios pristinos exusta Tuscia". Adv. Prax. 9 „mandatus quid". De An. 28 „bonus cetera". De Pudic. 22 „omnia sanctus". De Pall. 4 „omnia candidatus". De Testim. Animae 2 „calceatus galeam". De Pall. 4 „fugari mentes". Adv. Marc. III, 18 „figuratus Christum". De Pall. 4 „aeratus crepidam". De Virg. Vel. 11 „nupta animam". Apolog. 35 „insculpta scenam". Ad Natt. I, 3 „id reum" cett.
Acerbare Adv. Valent. 32 „ne Fortuna *acerbetur*". Apol. 50 „flagella *acerbata*".
Acerbus (= immaturus) Adv. Hermog. 34 „*acerba* sua amittit ficus". De Virg. Vel. 11 „virgo *acerba*".
Acerra Apolog. 9. Adv. Marc. I, 27.
Acervus De Fuga in Persec. 1 „confusum *acervum* fidelium". Cf. De Patient. 14. adn. crit.
Acessere Apolog. 39.
Achamoth Aeon Adv. Valent. 14. 15 sqq. 20.
Achamothianus (= ad Achamoth pertinens) Adv. Valent. 27.
Acie figere De Pall. 4.
Acies apostolica De Pudic. 17.
— tibiarum De Anima 14.
Acinetus Aeon Scorp. 10. Adv. Valent. 8 et seqq.
Aconitum hostilitatis De Pall. 2.
Acor De Paenit. 6 „poma in *acorem* senescere incipiunt". Adv. Marc. I, 2 „*acore* haeretico totam massam desipuit".
Acquiescere (= sedere) De Pall. 1 „*acquiescebat* humeris pallium".
Actis referre Adv. Marc. V, 1.
Activa verba medisli sensu usurpata De Ieiun. 10 „dirigere". De Virg. Vel. 5 et 7 „convertere". De Ieiun. 7 „admovere" cett. De Pall. 2 „inquietare". Ibid. 1 et 2 „mutare". Ibid. 2 „exhumare". Ibid. 1 „producere". Ibid. 3 „stipare". Ibid. 3 „explicare" cett.
Acto anno Ad Natt. II, 12.
Actor (= administrator, custos) Adv. Marc. IV, 29.
Actorium De Anima 14.
Actrix De Spectac. 19 „comoediae et tragoediae libidinum *actrices*".
Actus (= administratio bonorum alterius) Adv. Marc. IV, 33 „ab actu summotus".
Acus De Paenitent. 11 „acum crinibus distinguendis". De Virg. Vel. 11 „ex lasciviore crinem sibi inserunt".
Acutus De Pall. 5 „si pergam ad acuta tecum". De Anima 20 „acutissimus dicendi sapiendique".
Ad hodiernum Apolog. 5. 10 Ad Natt. I, 9 Adv. Valent. 4. De Resurr. Carnis 22. De Anima 34. Adv. Hermog. 1. Scorp. 7.
— summum (= insuper) Adv. Marc. V, 17.
Adaequare De Anima 32. 33. Intransitive De Orat. 12 „quod gentilibus adaequent". De Anima 32 „nec ceteris naturae suae legibus *adaequantis*". De Anima 8. De Pall. 2.
Adaequatio comparationis Ad Natt. I, 1 15. De Pudic. 9 „*adaequ.* exemplorum".
Adagnitio et Agnitio Adv. Marc. IV, 25. crit.
Adagnoscere et Agnoscere Adv. Marc. V, 5. crit. De Carne Chr. 23. crit. De Anima 6. crit.
Adauctor De Testim. Animae 2.
Adcognoscere Adv. Marc. IV, 20. 21.
Addere (absolute positum) De Anima 56. et saepius.
Addicere Apolog. 26 „nos criminis addicite". De Fuga in Persec. 8 „status sensui *addicitur*". Ibid. 14. De Paenitent. 6. De Anima 43.
Addictio De Pudic. 18.
Additicius De Resurr. Carnis 52 „adc. corpus".
Adducere praeputium De Monog. 11.
Adeo (= itaque, igitur, transitionem serviens) Apolog. 1. 4. 19. 22. 23. 24. 25. 28. 36. 46. 47. Ad Natt. I, 3. 5. II. 13. Adv. Marc. V, 14. cett.
Adfari (= fari, loqui) Apolog. 21.
Adfectati duces passivorum discipularum Adv. Valent. 5.
Adfectator Adv. Marc. IV, 27.
Adfecte De Anima 45.

ectio Adv. Iud. 11. De Anima 31. De esurr. Carnis 6. De Cultu Femin. II, 1.
ectiosus (= παθῶν δεκτικός) De nima 19.
ectuosus Adv. Marc. V, 14.
nis (c. genit.) Adv. Hermog. 16. 29. 7. De Resurr. Carnis 32. Adv. Marc. , 3 „*adf.* Iudaismi". De Anima 24 *adf.* oblivionis". De Patient. 7.
nitas De Idol. 13 „ad idololatriae *dfinitates*".
rmator De Anima 46.
ator Adv. Hermog. 32.
atus De Paenitent. 3. Adv. Marc. II, 9.
e Idol. 13 „*adfl.* idololatriae".
lictatio carnis De Patient. 5. 13. Adv. larc. V, 16.
ictator Adv. Marc. V, 15. 16. crit.
lictio et Adflictatio De Paenitent. 9.
luere De Anima 51 „*adfluit* capillago".
enerare Adv. Marc. IV, 19 „omnibus atis *adgenerantur* et fratres".
enicular De Paenitent. 9 „*adg.* caris ei".
glutinare De Anima 11. De Paenitent. „*adglutinari* contumaciae". De An. 1 „*adgl.* mulieri".
gregare Ad Natt. I, 2 „spectaculis *adregaretur* gratia".
nerentia (?) Adv. Marc. IV, 24. crit.
cere absolute posit. Adv. Hermog. 3.
ectiva pro adverbiis posita Scorp. 12 „*placidum* quiescunt". De Exhort. Castit. 6 „*innumerum* nubere".
pro subst. posita Adv. Marc. IV, 22 „principales". De Orat. 29 „imbrium tilia". De Paenitent. 7 „periculosa". De Ieiun. 17. De Pall. 2. Ad Natt. I, 12 „seminalia" cett.
mplere De Virg. Vel. 16. Adv. Marc. II, 5. 21. IV, 9. V, 14. 17. Ad Natt. , 6. De Carne Chr. 7. De Resurr. Carnis 20. 25. Ad Natt. I, 6.
mpletio Adv. Marc. V, 17 „*adimpleiones* temporum". Ibid. IV, 33.
nferre (?) Adv. Marc. V, 9. crit.
nvenire Apolog. 4. crit. De Idol. 16.
Scorp. 1. De Ieiun. 11.
pes De Ieiun. 6.
re De Orat. 1 „*ad.* ad dominum". bid. 12 „*ad.* ad idola".
orare De Idol. 21 Scorp. 1. Apol. 32 „*adiur.* daemonas".
utare De Patient. 5.
utorium (= auxilium) Adv. Marc. I, 1. II, 10. De Monog. 4.
aborare De Patient. 13 „*adl.* patientiam".
ocutio (= sermo, homilia) De An. 9.
nentare sententiam Adv. Marc. IV, 33.
Admentationes (= iacula, tela) Ad Natt. I, 10.
Admentum Scorp. 1.
Administrare Adv. Marc. III, 19 „*adm.* stropham". De Cultu Femin. II, 8 „*adm.* pudicitiam". De Orat. 19 „*adm.* disciplinam". De Cultu Femin. II, 11 „*adm.* verbum dei".
Administratio De Resurrect. Carnis 15 „*adm.* vitae". Adv. Valent. 26.
Admovere (intrans.) De Ieiun. 7 „*admovebant* proelio".
Adnotatio quaestoris Apolog. 13.
Adolatio et Adulatio Apolog. 25. 34. De Cultu Femin. II, 10. crit.
Adolere De Resurr. Carnis 8 „virginitas quoque et viduitas — — de bonis carnis deo *adolentur*".
Adolescere Ad Natt. I, 1 „quotidie *adolescentem* numerum".
— et Adoliscere Apolog. 21. crit.
Adoptatio et Adoptio Ad Natt. I, 16. II, 2. crit.
Adorare (= orare) De Orat. 1. De Pudic. 2. Adv. Iud. 13. Adv. Hermog. 22.
— (= honorare, magni facere) Adv. Valent. 6. Cf. Apolog. 15.
Adoratio et Adulatio Apolog. 25.
Adpingere De Anima 40 „ei crimina *adpingas*".
Adprehendere (= intellegere, percipere) Adv. Valent. 11.
Adprehensibilis Adv. Valent. 11.
Adpretiare De Resurr. Carnis 9 „cuius passiones sibi *adpretiat*".
Adsacrificium De Idol. 16.
Adsectari Adv. Marc. V, 14 „*adsectantes* humilibus". De Monog. 13 „viduae *adsectatae*" h. e. appetitae.
Adsenescere De Exhort. Castit. 13.
Adsequi (= sequi) Scorp. 12 „*ads.* vestigia".
Adsessores iudicum Ad Scap. 4.
Adsidere (= adsidue incumbere) Apol. 19.
Adsiduitas sordium De Bapt. 15.
Adsignare (= tanquam sigillo impresso confirmare, testificari, dicere, attribuere) De Patient. 13 „Haec et viduam tenet et virginem adsignat". De Patient. 15 „patientia — — exomologesin *adsignat*, hominem regit" cett. De Pudic. 21 „Disciplina hominem gubernat, potestas *adsignat*". De Praescript. Haeret 6 „acceptam a Christo disciplinam fideliter nationibus *adsignaverunt*". Scorp. 8 „*adsignans* silicibus cruoris sui perpetuas maculas". De Pallio 5 „totumque contracti umbonis figmentum custodibus forcipibus *adsignet*". Adv. Hermog. 41 „loca autem *adsignas* cum materiae motum

ab utraque regione suspendis". Ad Natt. I, 3.
Adsimilitudo (?) Adv. Hermog. 34. crit.
Adsistere De Ieiun. 17 „adversus haec non carne et sanguine, sed fide et spiritu robusto oportet *adsistere*".
Adsolare (=deprimere, ruere) Ad Natt. I, 10. Apolog. 15.
Adspiratio daemonum Apol. 22.
Adstringere crimine De Paenitent. 3.
Adsumere sibi ultionem De Patient. 10.
Adtemperare De Praescript. Haeret. 40. De Anima 38.
Adtinere aliquid De Patient. 12.
Adverbia more Graeco pro adiectivis inserta De Pall. 1 „principes *semper* Africae". De Cultu Femin. II, 9 „*retro* dignitas". De Orat. 1. De Pall. 1. De Paenit. 12 „ignis *intrinsecus* fetus". De Spectac. 1 „solatia *extrinsecus* oculorum". De Virg. Vel. 3. Adv. Valent. 18. 20. De Praescript. Haer. 4. Adv. Marc. V, 1 „*primo* asperitas". Apol. 2. 5. 9. Ad Natt. I, 16 „*ubique* saltus luxuriae". Ibid. I, 7. 12. II, 5. Apolog. 25. 48.
Adverbium c. praepositione structum De Pall. 2 „*per ubique* orbis". De Virg. Vel. 3 „*ad usque proxime*".
Adversari aliquem Adv. Marc. IV, 23.
Adversarius spiritus De Monog. 2.
Adversio Adv. Marc. II, 13.
Advertere ad aliquid Adv. Marc. II, 22.
Advivere De Corona 7. De Anima 57. Adv. Marc. IV, 19 „omnibus natis mater *advivit*".
Adulari De Anima 43 „ei soli quies finem operis *adulatur*". De Pudic. 2. De Paenitent. 6 „gratiae suae *adulantur*". De Anima 52 „*adulante* flatu".
— et Adolari Apolog. 31.
Adulatrix De Anima 51.
Adulter De Praescript. Haeret. 17 „*ad.* sensus". De Pudic. 10 „*adultera* scriptura". Adv. Marc. I, 27 „*ad.* dominatio". De Praescr. Haeret. 38 „*adulter* stilus". Adv. Prax. 1 „*adulterae* fruges". Ad Natt. I, 16 „*adultera* nox". Apolog. 47 „*adulteris* nostris", i. e. haereticis. De Idol. 1 „*adulter* veritatis. De Praescript. Haeret. 30.
Adulterare (= interpolare, corrumpere) Apolog. 47. De Spectac. 2. Adv. Marc. IV, 3. 4.
Adulterator De Carne Chr. 19.
Adulterium De Spectac. 24 „*adulterium* est omne quod fingitur". De Praescr. Haeret. 31 „*adult.* avenarum". Ibid. 18 „*adulteria* scripturarum". De Cultu Femin. I, 7 „*adulteria* colorum". Apolog. 47 „*adulteria* disciplinae". Adv. Marc. I, 20 „*adult.* evangelii". Ibid. I, 21.
Adumbrare De Pudic. 17 „*adumbr.* obscura manifestis". De Spectac. 12. De Virg. Vel. 7.
Adunare De Pudic. 5.
Advocare (= consolari, iuvare, auxiliari) Adv. Marc. IV, 14. 15. De Pudic. 13.
Advocatio (= παράκλησις, consolatio, auxilium) De Resurr. Carnis 26. De Patient. 11. Adv. Marc. IV, 15. De Corona 11. Apolog. 2. Adv. Marc. I, 16. De Pudic. 17.
Advocator Adv. Marc. IV, 15 „*adv.* mendicorum".
Advocatus Ad Scap. 1 „inter *advocatos* et assessores". De Idol. 23. De Monog. 3.
Advolvere De Paenitent. 9 „*advolvi* presbyteris".
Ad usque Adv. Marc. II, 19. De Virg. Vel. 3 „*ad usque* proxime".
Adytum De Pall. 5 „*adyta* Cloacinarum".
Aedifex De Idol. 11.
Aedificare (= instruere, firmare, promovere, augere, iuvare) Ad Scap. 4 „haec secta, quam tunc magis *aedificari* scias cum caedi videtur". Ad Mart. 3. De Virg. Vel. 3 „*aedificans* ad delictum". De Idol. 10 „diabolo fides *aedificatur*". Adv. Marc. I, 5. II, 1. V, 6. Adv. Valent. 1. De Praescript. Haer. 3 „*aedificari* in ruinam".
Aedificatio De Patient. 4. De Paenitent. 5. De Corona 2.
Aedificatorius De Carne Chr. 17 „*aed.* verbum". De Anima 47.
Aeditus De Cultu Femin. II, 1.
Aeditualis De Pudic. 16 „*aed.* lex".
Aemulanter De Praescript. Haeret. 40.
Aemulari alicui De Patient. 16.
Aemulatio (= invidia, odium) Apolog. 2. 7. 47. Ad Natt. I, 20. Adv. Marc. IV, 3. „*aem.* legis". Ibid. V, 16. Adv. Valent. 9 „*aem.* in aliquem".
Aemulator De Spectac. 2.
Aemulus (= adversarius, inimicus) De Spectac. 2. De Ieiun. 1. De Anima 43. Ad Natt. I, 7. Apolog. 2. 21. 23. 27. 48. Adv. Marc. I, 26. V, 17. 19. Adv. Valent. 9 „*aem.* in aliquem".
Aeneadae (= Romani) Apolog. 9. Ad Natt. II, 17.
Aeneius Adv. Marc. I, 5 „*Aeneius* serrae".
Aenigma (= figura) De Resurr. Carnis 19. 32. Adv. Marc. IV, 35. Adv. Prax. 14.
Aeon Adv. Valent. 3 sqq. 8.
Αἰὼν Τέλειος Adv. Valent. 7.
Aequanimitas De Patient. 2 „aequ. canina".
Aequanimiter De Patient. 8.

ıare Apolog. 46 „*aequamur* de diiplina".
ıilibratus impetus aginae Adv. Herog. 41.
ıiparantiae corpulentiarum Adv. Vant. 16.
ıiparare c. dat. Adv. Valent. 8.
rius De Idol. 8.
tus De Pall. 4 „*aer.* crepidam".
nus De Cultu Fem. I, 8 „*aërinae* oves".
us De Anima 9 „*aërius* color".
ulapius (= templum vel statua Aescupii) De Testim. An. 2 „sub *Aescupio* stans".
ıt Aescolapius Apolog. 23. crit.
imaré (= divinare, arbitrari, opiıri, existimare) Adv. Valent. 24. De ıll. 2. 5. Apolog. 16. 21. 32. Ad ıtt. I, 7. 11.
imatio (= cogitatio, opinio) De An. 9.
ɔolog. 1. 24. 45.
iva (= aestas) Apolog. 40.
uare Apolog. 44 „*aestuat* carcer".
:orp. 6 „*aestuant* in gradus (= cert de primatu)". Ad Uxor. I, 5 „nulla utero, nulla in uberibus *aestuante* rcina nuptiarum".
uarium De Spectac. 27 „*aest.* suffagiorum".
s Ad Natt. I, 16 „aetate (h. e. aete adulescentuli) Romam in venalio refertur". De Cultu Femin. II, 9 *ıetates* requietae".
rualis Adv. Iud. 6.
rnus et Externus confus. Apolog. 8.
it.
aeus Apolog. 50 „*Aetn.* incendia".
ım (= saeculum) De Pall. 2.
is De Cultu Femin. II, 13.
ίπη Apolog. 39.
ɔe Aeon Adv. Valent. 8.
Adv. Marc. V, 15. 19. IV, 20.
ınetos Aeon Adv. Valent. 35.
:atos Aeon Adv. Valent. 8.
:e Adv. Marc. IV, 22 „*agere* homiem". De Exh. Cast. 7 „*agere* sacerɔtem". De Anima 31 „*agere* vitam".
dv. Marc. IV, 18 „*agere* praeparatuım". Ibid. IV, 23 „si vero alii *agis*", e. procuras. Ibid. IV, 29. Ad Uxor. 5 „*ag.* nuptias et mercimonia".
ɔ Paenitent. 10 „*ag.* lacrimas super iquem". Apolog. 22 „*ag.* corrupteıs". Ibid. 23 „*agi* daemone". Ad att. I, 2 = iudicio persequi.
ıae aequilibratus impetus Adv. Herıog. 41.
are De Resurr. Carnis 24. 27 „*ag.* esurrectionem". Ad Natt. II, 10 „*ag.* ɔntroversiam alicui".
ıen De Orat. 1 „*agmen* verborum".
Agnitio Adv. Marc. V, 20. Apolog. 21.
Agnitionalis Adv. Valent. 27.
Agnoscibilis De Resurr. Carnis 55.
Agonisticus De Idol. 24. De Spectac. 18.
Agonothetes Ad Mart. 3. De Fuga in Persec. 1.
Aierunt De Fuga in Persec. 6.
Ainus Aeon Valent. Adv. Valent. 8.
Albarius De Idol. 8.
Albidus et Exalbidus De Resurr. Carn. 55.
Album Adv. Marc. V, 1 „*alb.* apostolorum". Ad Natt. I, 10.
Alere preces ieiuniis De Paenitent. 9.
Algor De Pall. 5.
Alias (= alioquin, alia ratione, alibi) De Anima 46. Apolog. 39. Ad Natt. I, 20. De Carne Chr. 7 cett.
Alienus c. gen. Adv. Valent. 26 „*al.* salutis". Adv. Marc. I, 21. IV, 6. V, 12 „*al.* saeviendi". Adv. Valent. 14. 26.
— de aliqua re De Anima 25 „*alienam de* vestro".
Alio pro Alii De Idolol. 11. De Monog. 3.
Aliorsum De Anima 2. De Pudic. 8 „*al.* subornare". Ibid. 9 „*al.* transducere parabolas".
Aliquanti (= aliquot) Adv. Marc. II, 10.
Aliquatinus De Anima 15. crit.
Aliqui pro Aliquis Apolog. 23. De Monog. 12. De Resurr. Carnis 2. De Praescript. Haeret. 3. 14. Adv. Marc. I, 22. II, 1. IV, 36. V, 9 cett.
Aliquis vel Aliqui pronomen nominibus propriis additum Apolog. 11. 12. 15. 19. 50. De Carne Chr. 12. 14. De Resurr. Carnis 1. De Anima 5. 15. De Exhort. Castit. 13. De Monog. 6. 10. De Bapt. 5. Adv. Marc. I, 4. 29. De Orat. 14.
Aliquo (= aliquanto) De Carne Chr. 14.
Aliud est si Adv. Marc. III, 13. V, 13.
Alius (= alter) De Monog. 8. De Pudic. 2. Adv. Marc. V, 3.
— praeter De Carne Chr. 1.
— (= diversus) ab aliquo Adv. Marc. III, 16. IV, 11. 18. V, 1. De Resurr. Carnis 3. De Carne Chr. 15.
— — alius (= alter — alter) Adv. Marc. IV, 1. V, 13.
— atque alius Adv. Prax. 8.
— idem De Resurr. Carnis 13.
Allectio De Praescript. Haeret. 43.
Allegare et Allegere Adv. Valent. 29. De Resurr. Carnis 8. 22. 40. Apolog. 11. Ad Natt. I, 7. crit.
Allegere Apolog. 11 „*allegendae* humanitatis in divinitatem". De Resurr. Carnis 8 „*allegitur* deo anima". Adv. Marc. V, 5. De Exhort. Castit. 7.
Allegoria (= parabola, figura, aenigma) Adv. Marc. IV, 25 „*allegoriae* nubilo

carere". De Resurr. Carnis 28. Adv. Marc. V, 4.
Allegorice De Resurr. Carnis 31. Adv. Marc. V, 4.
Allegoricus De Resurr. Carnis 19. 27. 29. Adv. Marc. III, 14. 24. Adv. Iud. 9. Ad Natt. II, 12. Adv. Valent. 1. De Pudic. 8.
Allegorizare De Resurr. Carnis 27. 30. Adv. Marc. IV, 17.
Allevare De Orat. 11.
Allevator De Carne Chr. 6. Adv. Marc. IV, 36.
Alte De Spectac. 10 „*altius* praescribere". De Corona 10. De Exhort. Castit. 2 „*alte* et impresse". De Corona 6.
Altegradius De Virg. Vel. 17.
Alter (= alius) De Carne Chr. 11. 16. Adv. Marc. V, 17. De Resurr. Carnis 2. De Pall. 5. De Spectac. 14. Scorp. 15. Apolog. 8
— (= unus, alteruter) De Resurr. Carnis 35. De Anima 56.
Altercari (= disputare, contendere) Apolog. 2. De Spectac. 3. De Praescript. Haeret. 18.
Altercatio Adv. Marc. I, 9. De Ieiun. 11.
Alternare De Pall. 5. De Anima 29 „*alternant* reformari".
Alteruter Apolog. 39. De Resurr. Carnis 45. Adv. Prax. 10. De Fuga in Persec. 1 „alterutra (= mutua) diligentia". De Pudic. 2 „*alt.* oppositio".
Alterutro (= mutuo) Ad Uxor. II, 8.
Alvearia conspersionis Adv. Valent. 33.
Alveus (= alvus) Apolog. 9. De Resurr. Carnis 60. crit.
Amare Adv. Marc. II, 10 „*amarius* punire".
— (= solere) De Pall. 2 „temporatim vestiri *amantem*". Adv. Marc. II, 28. (= malle) Apolog. 1. Scorp. 6.
Amarus De Spectac. 16 „quid *amarius* circo?" Adv. Marc. IV, 20 „*amarior* admonitio". De Monog. 10.
Amasius Apolog. 3.
Amazona (= Amazo) Adv. Marc. I, 1. Cf. Hygin. fab. 30 „reginam *Amazonis*", et p. 350 ed. Stav. „Antiopam *Amazonam*".
Ambitio (= ambitus) De Anima 25 „*amb.* ventris". De Virg. Vel. 8 „*amb.* capillorum". De Idol. 1. Apolog. 7. Ad Natt. I, 7. De Pall. 4.
Ambitus De Paenit. 11 „*ambitus* obire". De Pudic. 18 „*amb.* paenitentiae". Apolog. 50 „*amb.* sarmentorum".
Ambulatorius titulus Ad Natt. I, 16.
Amentia (= ecstasis) De Anima 21. Cf. Apolog. 22.
Amicus minor (= amiculus) De Anima 40.
Amoliri (= abolere) Adv. Marc. V, 3.
Amolitio et Abolitio Adv. Marc. V, 4. crit.
Ampliatus (= celebratus, glorificatus) Adv. Valent. 8.
Amplitudo (= amplificatio) Adv. Marc. IV, 11.
Amputare (= exsecare, genitalibus truncare) Ad Natt. II, 8.
An — necne Adv. Iud. 6. crit.
An — an Adv. Hermog. 27.
Anabibazon Adv. Marc. I, 18.
Anathema De Ieiun. 1. Adv. Marc. IV, 4 Scorp. 1.
Anennoetos Aeon Adv. Valent. 35.
Angela Adv. Valent. 32.
Angelicus De Anima 56 „*ang.* plenitudo". Apolog. 27 „*ang.* paratura".
Angelificare De Resurr. Carnis 28. 37 „*angelificata* caro".
Angelus De Orat. 12 „*ang.* orationis". De Anima 35 „*ang.* executionis". De Testim. Animae 3 „*ang.* malitiae". De Patient. 5 „*ang.* perditionis". De Praescript. Haeret. 6 „*ang.* seductionis". De Bapt. 6 „*ang.* baptismatis arbiter". De Anima 54 „*ang.* vocator animarum". De Pudic. 14 „*ang.* ecclesiae". De Orat. 3 „*angelorum* candidati". Ibid. „*angelorum* circumstantia". Adv. Marc. V, 16 = diabolus.
Angina De Anima 48 „ne iecoris angina sit mentis".
Anguinus (= in modum anguis) Ad Natt. I, 14 „dii *anguini*".
Angulatus Ad Natt. II, 4.
Anhelando praefari Apolog. 23.
Anima (= animal) Adv. Hermog. 33.
Animadvertere Adv. Marc. II, 28 „*animadvertit* deus ad hominis salutem".
Animal gloriae De Anima 1.
— sapientiae De Patient. 1.
Animalis De Ieiun. 1 „an. fides".
Animare De Cultu Femin. II, 6 „an. capillum sole" h. e. insolationem colorem inducere. De Pudic. 8 „an. inter se colorum comparationes" h. e. ita comparare ut alter alterius vigore excitetur.
Animas pascere De Anima 13.
Animatio et Examinatio De Anima 14. crit.
— (= ἐνθύμησις) Adv. Valent. 9. (= ira) Adv. Marc. II, 3.
Animator Apolog. 48. Adv. Hermog. 3.
Animatus Scorp. 15. Apolog. 37. De Orat. 9.
Animi tremens De Pall. 4.
Animosus De Fuga in Persec. 10. De Anima 19.
Annalis De Pall. 3 „ann. sexus".

Annus (= annona) Apolog. 40.
Anonomastos Aeon Adv. Valent. 35.
Ante est Adv. Marc. III, 13 „*ante est* inspicias" cett.
Antecessor Adv. Marc. IV, 2. V, 3. De Virg. Vel. 1. De Fuga in Persec. 6. Adv. Valent. 5. De Praescript. Haeretic. 32.
Antecessivus De Virg. Vel. 4.
Antecursor Adv. Marc. IV, 33. De Resurr. Carnis 22 „*antec.* flos frugis".
Antelius daemon De Idol. 15.
Antelucanus Apolog. 2. 39. De Corona 3.
Antenna crucis Ad Natt. I, 12.
Anterior Adv. Iud. 1.
Antiae De Pall. 4.
Antichristus Adv. Marc. V, 16. saep.
Anticipare (intrans.) De Resurr. Carnis 45 „*antic.* effecta".
Antidotum Ad Natt. II, 5.
Antiquitatum cani Ad Natt. II, 12.
Antistare (= potiorem esse, praestare) Scorp. 9. De Virg. Vel. 1. 10 „continentia virginitati *antistat*". Apolog. 30. De Resurr. Carnis 35. De Fuga in Persec. 4.
— et Antestare De Resurr. Carnis 13.
Antistatus Adv. Valent. 13 „*ant.* angelorum", h. e. apparitura, satellitium.
Antistes (= praeses, sacerdos) Apolog. 1 „*antistites* imperii Rom." De Fuga in Persec. 2 „*ant.* veri dei". Ad Natt. I, 11 „*ant.* crucis". De Pall. 4 „*ant.* latrinarum" (= lena).
Antistita De Cultu Femin. II, 1 „*ant.* et aeditua templi".
Antithesis Adv. Marc. I, 19. II, 29. IV, 1., et saepius.
Anuloculter De Anima 25.
Anxiare De Paenitent. 10.
Apatos Aeon Adv. Valent. 35.
Apus De Anima 56.
Apelleiacus, Apelleicus, Apelliacus De Carne Chr. 8. 24.
Aperire veritatem De Resurr. Carnis 1.
Apartum De Anima 26.
Apertio Adv. Marc. V, 18.
Apex Apolog. 15. Adv. Marc. III, 17. Adv. Iud. 10. De Pall. 4. De Pudic. 5 „*apices* facinorum eminentissimi". De An. 46 „*apicem* summum alicui effere"; h. e. summum tribuere.
Apiciana condimenta De Anima 33.
Apis aedificia (= favi) Adv. Marc. I, 14.
Apocarteresis Apolog. 46. Adv. Marc. I, 14.
Apocryphus De Anima 2. De Pudic. 10. 20.
Apoplexis De Anima 53.
Apopnictus De Bapt. 5.
Aposiopesis exemplum Adv. Valent. 32.
Apostata veritatis Adv. Valent. 1. Adv. Marc. V, 8.
Apostaticus Adv. Marc. IV, 5 „*apost.* census, non apostolicus".
Apostolatus Adv. Marc. I, 21. V, 1.
Apostolicus De Praescr. Haer. 31. 32. 33. Adv. Marc. I, 21. IV, 2. De Pudic. 21. Adv. Marc. V, 2 „apostolica", = apostolica acta. De Carne Chr. 2 „apostolicus" = apostolorum discipulus.
Apotheca Adv. Marc. IV, 28.
Apotheosis Apolog. 34.
Apparentia Adv. Marc. I, 19. De Resurr. Carnis 23 „*app.* Christi".
Apparere (= apparitoris ministerio fungi) Apolog. 48. Ad Natt. II, 5. Adv. Marc. IV, 7, De Resurr. Carnis 7 „caro apparet *animae*". De Speci. 17 „*apparent* aures spiritui". De Monog. 17.
Apparitio De Praescript. Haeret. 43 „*app.* devota".
Apparitor De Spect. 17.
Appendix De Anima 55 „*appendices* dominicae resurrectionis patriarchae". De Resurr. Carnis 8 „*appendices* ieiunii sordes". De Ieiun. 17 „*appendices* gulae lascivis et luxuriis".
Appetitio De Cultu Fem. II, 2.
Applaudere alicui De Resurrect. Carnis 11.
Applicare Apolog. 12 „*appl.* bestias diis". Adv. Marc. V, 12. De Scorp. 1.
Apud conscientias pulsare Apolog. 9.
— pro In Apolog. 1. 10. 18. 22. 37. Ad Natt. II, 8. 12. De Anima 28. cett.
Apulae (= theatri vela) De Spectac. 10.
Aqua manualis Apolog. 39.
Aquae tormentum De Anima 14.
— ferruginantes, bituminosae, sulphurantes, venenatae Adv. Valent. 15.
Aquaticulus De Ieiun. 16.
Aquariolus Apolog. 43.
Aquatilis De Patient. 5 „*aqu.* sequela potrae."
Aquatio De Ieiun. 7.
Aquigenus Adv. Marc. II, 12.
Aquilicia immolare Apolog. 40.
Aquilegae rotae De Anima 33.
Aquilex Adv. Marc. III, 5.
Aquilianus De Paenit. 12.
Aquosus De Anima 9 „*aqu.* berylli materia".
Arabiae aliquid incendere De Corona 10. Cf. Apolog. 30.
Aranea Apolog. 12.
Araneus De Pall. 3. Adv. Marc. I, 14.
Arbiter De Pall. 2 „Iordanis amnis *finium arbiter*".
Arbitrari (= dividere) De Pall. 1 „tunicam longiorem cincta *arbitrante* suspenditis". Cf. De Pall. 2.

Arbitratrix Adv. Marc. II, 12 „*arbitr.* operum eius".
Arbitrium anxium De Anima 25.
Arbuscula Adv. Marc. V, 18.
Arbustus (= robustus) Adv. Marc. II, 29 „qui res suas *arbustiores* in primordiis praecuraverit".
Ἀρχή Valentin. Adv. Valent. 7. 35.
Arcana Apolog. 21., h. e. archiva. De Resurr. Carnis 63 „*arc.* apocryphorum".
Arcere (= vetare) Ad Natt. I, 6.
Archangelus Adv. Valent. 20.
Archetypus Adv. Valent. 6 „*archetypi* principalium magistrorum".
Archigallus Apolog. 25. De Resurr. Carnis 16.
Archiva Apolog. 19. 21. crit. Adv. Marc. IV, 7.
Archon De Corona 9. Adv. Hermog. 19.
Arcuatus Scorp. 1 „*arcuato* impetu surgens".
Ardor Scorp. 1 „*ardor* persecutionis". De Fuga in Persecut. 3. Apolog. 46 „*ard.* impudicus".
Areae Ad Scap. 3.
Arefacere Adv. Marc. IV, 20.
Arenarius De Paenit. 5 „*aren.* numerorum". Ad Natt. II, 14 „*ar.* vilitas".
Arere De Anima 48 „*arere* victu". De Ieiun. 16 „*arei* annus".
Argaei (= Argivi) Apolog. 47.
Argentarius Apolog. 6 „*arg.* metalla".
Argumentari (= argutiis agere, argute excogitare, conicere) De Carne Chr. 6. 16. De Resurr. Carn. 37. 53. 60. Adv. Prax. 15. 26. De Spect. 4. 8. Ad Natt. I, 12. Adv. Hermog. 3. Adv. Iud. 10. De Anima 37.
Argumentatio (= argutia, opinio) Ad Natt. II, 2. 4. De Anima 3. Adv. Marc. II, 5 „*argumentationum* ossa obrodere".
Argumentator De Carne Chr. 24 „*arg.* Christi multiformis". De Anima 38.
Argumentum (= historia, fabula, narratio) Ad Natt. I, 16 „*argumentorum* venae". Adv. Marc. III, 5. Ad Natt. I, 10 „saltant dei vestri *argumenta* et historias".
Arida (= arida terra) Adv. Marc. II, 12.
Aridus victus De Ieiun. 2 „*aridae* escae". De Ieiun. 1 „*aridi* ieiuniis". Apolog. 40 „*arida* saginatio", h. e. ξηροφαγία. De Pall. 4.
Aries De Resurr. Carnis 5 „et ubique primus iste in nos *aries* temperatur."
Arietare Scorp. 6 „calces *arietant*".
Arithmi (= lib. Numerorum) Adv. Marc. IV, 23.
Arma allegorica Adv. Marc. III, 14.
Armare (= instruere) De Anima 24. Adv. Marc. I, 11. Adv. Valent. 3 „*armare* congressionis cuneum".
Armarium De Idol. 3. De Cultu Fem. I, 3 „quia nec in *armarium* Iudaicum admittitur", i. e. canonem scripturarum.
Armillae De Pall. 4.
Arrabo Adv. Hermog. 34 „virtutis divinae *arrabonem* praestat". Adv. Marc. V, 16 „*arr.* spiritus". De Resurr. Carnis 53 „non *arrabonem*, sed plenitudinem". De Resurr. Carnis 51.
Arrhetos Aeon Adv. Valent. 35.
Arripere aliquid ad aliquid (= referre) De Resurr. Carnis 35.
Artare De Anima 35.
Arte De Exhort. Castit. 2 „*arte* et impresse recogitandum esse". De Resurr. Carn. 17 „*artius* dicere".
Arteriarum fistulae De Anima 10.
Artibus dativ. voc. Artus De Anima 10.
Articulus (= locus, caput) Adv. Marc. II, 24. IV, 11. De Resurr. Carnis 30. Adv. Hermog. 23. 28. 33. Adv. Prax. 15. cett. De Fuga in Persec. 1.
Artifex Ad Natt. II, 3 „*artificem* et arbitrum motus". Scorp. 5 „*artifex* manus". De Spect. 24 „*artifex* puerorum", i. e. pugil. De Carne Chr. 5 „*artifices*", i. e. histriones. De Carne Chr. 5 „spectaculi *artificem*", et „*artifex* salutis". Ad Natt. II, 4 „*art.* naturae". Ibid. II, 1 „*art.* errorum."
Artus De Paenit. 9 „in *arte* negotium est". De Pall. 1. De Anima 30 „necessitates *artiores*".
Arula Ad Natt. I, 6.
Arx tyrannicae dominationis figura Apolog. 4.
Ascia Apolog. 12.
Asilus De Pudic. 10.
Asinarius Apolog. 16. Ad Natt. I, 11.
Aspergere ignominia De Cultu Fem. II, 2.
Aspergo De Paenitent. 6 „*asp.* aquae". De Bapt. 5. De Resurr. Carnis 16 „*asp.* florum".
Aspernamentum Adv. Marc. IV, 14. De Pudic. 8. Scorp. 2.
Aspernator Adv. Marc. IV, 15.
Aspicere ad aliquem Adv. Marc. IV, 14. De Pall. 2. Apolog. 21.
Aspritudo De Cultu Femin. II, 6 „*asp.* pulveris".
Assentator mali (= qui assentitur malum fieri sinit) Adv. Hermog. 10.
Atellanus gesticulator De Spectac. 17.
Atomus Apolog. 47. De Anima 5. De Resurr. Carnis 42. 51 „in *atomo*, in momentaneo oculi motu". Item Adv. Marc. III, 24. et V, 10.
Atquin (= at, immo) De Fuga in Persec. 6. Apolog. 2. 8. 41. Ad Natt. I, 6. 7. 15. II, 9. De Anima 1. Adv. Marc. I, 33. II, 23. V, 11. De Carne Chr. 2.

Atticae curae Adv. Valent. 12.
Attonitus (= sollicitus, attentus, intentus) De Praescript. Haeret. 43 „diligentia *attonita*, et cura sollicita". De Idol. 24. De Fuga in Persec. 1 „in *attonito* est ecclesia". Adv. Marc. III, 18.
Attractio relativi pronominis durior Adv. Valent. 8. 16.
Auctor (= ἀρχηγός, magister, doctor) De Fuga in Persec. 11 „ipsi *auctores*, id est diaconi et presbyteri et episcopi". Apolog. 19 „*auctores* sapientiae", i. e. philosophi. Ibid. 21 „*auct.* originales" i. e. patriarchae.
Auctoramentum ventris Apolog. 39.
Auctorare Ad Natt. I, 19 „*auct.* se ad lanistas". Ad Martyr. 5 „*auct.* se ad ignes". Ad Scap. 1 „*auctorati* animas nostras".
Auctoratus (= auctoritate firmatus, ratus factus) De Corona 2 „*auct.* observatio". De Pudic. 20 „a deo satis *auctorati* viri".
Auctrix De Corona 4. Adv. Marc. V, 10. Adv. Hermog. 5. 6. 7. De Anima 57.
Aucupabundus De Anima 39 „*aucupab.* animas".
Audacia pupillarum Adv. Valent. 30.
Audenter Adv. Marc. V, 19 „*audentius* enuntiare". Ibid. IV, 12. De Anima 52.
Audere (absolute) De Resurr. Carn. 63.
Audientes (= discipuli) De Paenitent. 6.
Audientia De Carne Chr. 7.
Audire (= celebrari) De Pall. 2.
Auditio (= cognitio, iudicium) Apolog. 9.
Avenae Adv. Prax. 1 „*avenae* Praxeanae". De Praescript. Haeret. 31 „*avenarum* sterile foenum".
Aversari et Adversari Adv. Marc. III, 6. IV, 7. crit.
Aversatio De Cultu Femin. II, 1.
Aversatrix De Anima 51.
Avertere onus Adv. Marc. V, 1.
— (= averti) Adv. Marc. V, 1.
Augur De Anima 19 „*augurem* incommodorum vocem".
Augustianus Adv. Marc. IV, 36 „*Aug.* census".
Avius c. genit. De Pudic. 10 „disciplinae *avia* veri".
Aulaeum De Anima 41. 42. Apolog. 48.
Aulicus Apolog. 13 „*aul.* paedagogia".
Avocare aliquid alicui Adv. Marc. V, 9.
Avocator De Carne Chr. 5.
Avocatrix veritatis vis De Anima 1.
Aura canicularis Adv. Marc. I, 19.
Auratus De Idol. 6 „*auratior* statua".
Aures debere alicui De Patient. 5.
— tradere alicui De Anima 2.
Auribus graviter audire Adv. Marcion. III, 6.
Auriculas pertundere infantium De Cultu Femin. II, 10.
Auriga De Monog. 1.
Aurium et linguarum traduces Apolog. 7.
Auruginare (= ictero laborare) De An. 17.
Aurula Adv. Marc. II, 9.
Auspex (= laeti auspicii) Scorp. 9.
Auspicari Adv. Marc. IV, 21. De Corona 1. De Patient. 5.
Auspicia poenae Ad Uxor. I, 6. De Idol. 15.
Aut et — aut et Adv. Marc. IV, 39.
Aut — aut (= sive — sive) De Idol. 20.
Autem quinto loco collocat. Adv. Marc. IV, 31.
— et Etiam confus. De Anima 30.
Αὐτεξούσιον De Anima 21.
Authenticus Adv. Marc. IV, 35 „*auth.* pontifex dei patris". De Monog. 11 „*auth.* Graecum exemplar". De Praescript. Haeret. 36 „*auth.* litterae apostolorum". Adv. Valent. 4 „*authenticae* regulae ecclesiae". Adv. Marc. IV, 2 „*auth.* paratura".
Authophyes Aeon Adv. Valent. 8.
Autumna (= autumnus) De Corona 9. De Resurr. Carnis 12.
Axis Apolog. 50. De Pudic. 22.

B.

Bacchanalium furiae Apolog. 37.
Bacchantia indumenta De Pall. 4.
Baiuli Germanici Ad Uxor. I, 4.
Balbuticus benignitas (= ben. imperfecta) Adv. Marc. IV, 17.
Balneum comicum De Anima 50.
Baltei De Spectac. 3.
Baptisma De Corona 3. De Pudic. 19. De Resurr. Carnis 47. 48. saep.
Baptismum De Bapt. 15.
Baptismus De Bapt. 1. 8. 12. 16. 18. 19. saep.
Baptizator Adv. Iud. 8. De Bapt. 12.
Barbam acrius caedere De Cultu Femin. II, 8.
Barbaria Ad Natt. II, 9. De Virg. Vel. 2 „*Barbariae* Graeciae".
Barbarismus Ad Natt. I, 3.
Barbarum sonare Apolog. 3.
Barbarus De Virg. Vel. 17 „*barbarior* modestia". De Anima 6.
Basiliae Adv. Marc. IV, 14 21.
Basilica Adv. Marc. V, 5.
Bardus Adv. Hermog. 36 „bardior".
Baxa (calcei genus) De Idolol. 8. De Pall. 4.
Bekkos vocab. Phrygium Ad Natt. I, 8.
Bellonae (= Bellonae templum) De Pall. 4 „in *Bellonae*".
Bene est a caelo De Pall. 1.
Bene quod Apolog. 7. De Ieiun. 13. De

Carne Chr. 24. De Resurr. Carnis 52. Adv. Marc. IV, 7. 31. 43. V, 14. 29.
Benedictionem exporrigere Adv. Marc. III, 18.
Benedictus De Cultu Femin. II, 5. De Praescript. Haeret. 30. Ad Mart. 1.
Beneficiarii De Fuga in Persec. 13.
Bestiae lectuli et tegetis Adv. Marc. I, 14.
Bestiarius Apolog. 9. 42.
Biaeothanatus De Anima 57.
Bibere Apolog. 39 „*bib.* spiritum sanctitatis". De Pudic. 16 „*bib.* notitiam apostoli". Cf. De Pudic. 9.
Bilem facere de De Fuga in Persec. 11. Cf. Scorp. 1.
Bilinguis ambiguitas Adv. Valent. 1.
Bipennis dispersionis Adv. Iud. 11.
Bisacutus Adv. Iud. 9.
Bisulcum aliquid ferri De Paenitent. 11.
Blandiri sibi de aliqua re Ad Uxor. II, 2.
Blasphemabilis De Cultu Femin. II, 12.
Blasphemare Adv. Marc. V, 13. De Cultu Femin. II, 11.
Blasphemia De Idol. 14. De Pudic. 13.
Blatire De Pall. 2.
Boeotiae (= in Boeotia) Apolog. 21.
Bona fide (= certo, profecto, plane, ἀτεχνῶς) De Anima 23. Adv. Valent. 1. 4. Adv. Hermog. 10.
Boni ducere Adv. Marc. V, 5. 12. 19.
Bonum factum De Pudic. 1.
— decoris De Cultu Femin. I, 2. De Pudic. 1. De Testim. Animae 4 „*bon.* vitae". De Spect. 15 „*bon.* naturae".
Botronatus De Cultu Femin. II, 10.
Botulus Apolog. 9. De Ieiun. 1.
Brabium Ad Mart. 3.
Brachmanae et Bragmanni Apol. 42. crit.
Bratteam exprimere De Idol. 8.
Breviare Adv. Iud. 8.
Breviarium De Orat. 1.
Breviloquentia in usu praepositionum *ante* et *post* Adv. Prax. 15 „*ante* carnem". Ibid. „*post* carnem". Ibid. 25 „*post* Philippum et totam substantiam quaestionis". Adv. Marc. IV, 21. V, 8. Scorp. 11. De Bapt. 20 „*post* baptismum". De Pudic. 18. Apolog. 2 „*post* tribunal". Ibid. 10. 25. 39 „*post* aquam manualem". Ad Natt. II, 12 „*post* plurimas terras". Ibid. I, 4. II, 17. De Monog. 11.
Breviloquentiae aliae species De Pall. 3 „praeter urbem censere aliquem". Apolog. 35 „omnibus tot". Adv. Prax. 25 „demonstrationem eiusdem patris et filii".
Britonum stigmata De Virg. Vel. 10.
Bromae De Idol. 10. 14.
Buccella De Monog. 11.
Buccinae De Pall. 2.
Byssinum sanctitatis De Cultu Femin. II, 13.
Bythios Aeon Adv. Valent. 8.
Bythos Aeon Adv. Valent. 7. 23. De An 12.

C.

Cacabacius Adv. Hermog. 41.
Cacabulum Apolog. 13.
Cacabus De Ieiun. 17.
Cactus subdolae familiaritatis De Pall. 2.
Cadaver unde dictum De Resurr. Carnis 18.
Cadaverinus De Anima 32.
Cadere Apolog. 9 „cum *ceciderint* tenebrae".
— comicus in alienum matrimonium De Paenitent. 3.
— (= interire) Ad Natt. I, 7.
Caducus De Spectac. 4 „*cad.* in terram libido". De Resurr. Carnis 4.
Caecus Adv. Marc. IV, 16. De Virg. Vel. 10 „*caec.* bonum". Apolog. 22. De Anima 10 „aurium *caeci*", h. e. non videntes". Apolog. 9. De Patient. 1 „*caeca* vivere". De Anima 49 „caec. somnus", qui somniis caret. Adv. Valent. 3 „caeca (sc. loca)", h. e. obscura.
Caecutire in aliquid Adv. Marc. II, 2.
Caedere Adv. Marc. III, 18 „*caed.* pectus orando". Apolog. 40 „*ceciderunt* orbem clades". De Resurr. Carnis 55 „*caed.* quaestiones", h. e. profligare. De Anima 21. Ad Natt. II, 9 „*caed.* silvam erroris". Apolog. 4 „*caed.* silvam legum".
Caelator De Idol. 3.
Caelum Apolog. 40 „caelum invidia tendere". Ibid. 9 „de caelo supervenire". Ibid. 10 et Ad Natt. II, 12 „caeli filii". Apolog. 40 „caelum stetit". De Ieiun. 16 „caelum stupet". De Spectac. 25 „de caelo in coenum", proverb. Apolog. 4 „de caelo ruere".
Caesariatus De Pall. 4.
Caesio Apolog. 39 „*caesionum* caterva".
Calcaneum De Cultu Femin. II, 7.
Calcare (= inculcare, insultare) Adv. Marc. III, 23. De Spect. 29.
Calcaria De Carne Chr. 6.
Calceus De Pall. 4 „*calc.* mulieb'is". De Virg. Vel. 12 „*calc.* multiformem stipare".
Calciare vel Calceare (= instruere, armare) De Pall. 4 „*calc.* aure". De Testim. Animae 3 „Minervam *calcat* furvis galeam formis". Adv. Marc. I, 5 „*calceati* vanam gloriam". Ibid. III, 14. De Corona 1 „*calciatus* de evangelica paratura".

ılendarium (= liber in quo accepti repensique ratio continetur, census) De Cultu Femin. I, 8.
ıere Scorp. 1 „*calentes* offendere". De Exhort. Castit. 10 „*calentes* concupiscentiae".
ıhendrum De Pall. 4.
ıligatus De Idol. 19 „*cal.* militia".
ıli pugnorum De Spectac. 23.
ıliblepharum De Cultu Femin. II, 10.
llositas Ad Natt. II, 1 „*call.* erroris". De Testim. Animae 5 „*call.* usus communis".
lor fidei catholicae Adv. Marc. IV, 4.
lvitium Ad Natt. I, 10. Adv. Iud. 10.
mpus orbis De Resurr. Carnis 30.
nales (in foro) De Pall. 5.
ncelli De Pall. 5. Scorp. 10.
ndida (= spes, honor, praelibatio, praegustatio) De Corona 1 „*cand.* martyrii". Ad Uxor. I, 7. Scorp. 12 „*cand.* claritatis". Adv. Marc. IV, 7. 34. V, 29. De Anima 58.
ndidare Scorp. 12 „*cand.* maculas".
ndidatus De Idol. 18. Ad Uxor. II, 7 „*cand.* dei". De Corona 7 „*cand.* diaboli". De Orat. 3. De Anima 39. De Bapt. 10. Adv. Iud. 2 „*cand.* aeternitatis". Adv. Marc. II, 25 „*cand.* restitutionis". De Resurr. Carnis 58.
nere (= praedicare) De Bapt. 5 „*canebat* ista figura". Ad Uxor. II, 2. Adv. Iud. 7. De Carne Chr. 20. Adv. Marc. V, 9. Apolog. 2. 39.
ni antiquitatum (= ultimae antiquitates) Ad Natt. II, 12. Similiter Pacianus ad Sympron. I, p. 306. C (in Vol. VIII. Bibl. Patr. Lugd.) „*canos* apostolicae aetatis" dicit.
nicula Scorp. 1 „*can.* persecutionis". Adv. Marc. I, 1 „*can.* Diogenes".
nnus De Pall. 4 „*can.* constantia". De Patient. 2 „*caninae* aequanimitatis tupor". Apolog. 8 „*can.* tenebrae". Ad Natt. II, 9 „*can.* telum".
ıtabrum Apolog. 16. Ad Natt. I, 12.
ıtherius Apolog. 16.
ıtrix Adv. Marc. III, 5.
ıus (= antiquissimus) Apolog. 19.
ıax restitui De Resurr. Carnis 14. Adv. Marc. IV, 10 „*cap.* appellationis". De Anima 32.
ıacitas Apolog. 21 „*capac.* disciplinae auctioris".
ıere (= recipere, admittere, capacem esse, ἐνδέχεσθαι) Adv. Marc. IV, 16 „fidem non *capit*". De Idol. 17 „an servus dei alicuius dignitatis aut potestatis administrationem *capiat*". Adv. Hermog. 7. 11. 32. 19 „nihil aliud *capiat* quam initium". Ibid. 20. 37. Adv. Marc. I, 4. 6. IV, 10. 11. 21. De Resurr. Carnis 54. cett. De Anima 32 „contraria non *capit*". Adv. Valent. 2. 38. Adv. Prax. 7 „et ita *capiat* secundus a deo constitutus duos efficere". De Pudic. 1 ubi ex vett. libris restituendum plane est „non *capiunt* et indulgeri quasi modica". Capit (imperson.) c. inf. Apolog. 17 „non *capit* aestimari". De Spectac. 3 „*cap.* interpretari". Adv. Marc. III, 6 „*cap.* intellegi". Ad Natt. II, 3 „*capit* videri". De Idol. 10 „*capit* discere". De Cultu Fem. I, 2. De Praescript. Haeret. 44. De Bapt. 15. De Monog. 2. De Pudic. 1. De Anima 4. 6. 46. Adv. Marc. II, 9. III, 6. IV, 16. 34. V, 10. 14. 17. De Fuga in Persec. 1. Hinc Adv. Valent. 21 „vel quia origo sordidior *capit*" h. e. potest.
Capillago De Anima 51 „*cap.* adfluit".
Capillamentum De Cultu Femin. II, 7 „*capillamentorum* enormitates".
Capillatura De Cultu Femin. II, 7 „*capillaturae* structores".
Capillus De Cultu Femin. II, 6 „transferre *capillum*". De Virg. Vel. 12 „vertunt *capillum*".
Capitulum (= caput, locus, περιοχή) Ad Natt. I, 18. Ad Uxor. II, 2. Adv. Prax. 20. De Praescript. Haeret. 5. De Pudic. 16. De Monog. 11. De Virg. Vel. 4. 6. De Exhort. Castit. 3.
— (= parvum caput, extrema particula) Apolog. 14. Ad Natt. I, 10. De Pall. 3.
Caprificus De Praescript. Haeret. 36 „*caprif.* vana et ventosa".
Caprigena Ad Natt. I, 14.
Captare Adv. Marc. I, 12. V, 17. De Carne Chr. 4. De Monog. 14. De Spectac. 2. De Exhort. Castit. 12. 13. De Resurr. Carnis 16. 49. 40 „*capt.* argumenta". Adv. Hermog. 31. De Anima 47.
Captatela De Pall. 5.
Captura De Iejun. 13.
Capulum De Resurr. Carnis 32. 38. De Pudic. 14.
Capulus (= vagina, loculus, receptaculum) De Resurr. Carnis 7.
Caput (= origo, fons) Ad Natt. II, 5 „in *capite* esse". De Idol. 24, u. e. primario loco esse.
Carbonaria De Carne Chr. 6.
Carcer corporis Apolog. 17. et alibi.
Cardiaca De Anima 43.
Cardines circi et theatri De Spectac. 3. 20.
Cardo (= legitima norma, lex) De Cultu Femin. II, 5.
Carnalis Adv. Valent. 24. Adv. Prax. 27

„carnalia". De Praescr. Haeret. 6. Adv. Marc. III, 11. 12. V, 19. De Carne Christi 19
Carnaliter De Resurr. Carnis 11 „*carn.* vivere". De Exhort. Castit. 5. Adv. Marc. V, 4. De Anima 11. De Carne Chr. 20.
Carnens Adv. Marc. III, 11.
Carnificare Ad Natt. I, 2.
Carnificina Adv. Iud. 11.
Carpistes (Valent. Aeon) Adv. Valent. 9.
Cassis et Cassida De Carne Chr. 11. crit.
Cassum De Pall. 4 „*cassum* laborantis".
Castificare De Pudic. 19. De Monog. 3.
Castimonia De Pudic. 19. De leiun. 2.
Castra lucis De Idol. 19.
Castrare (= vulnerare, exsecare) Apolog. 25 „*castr.* lacertos". Adv. Valent. 8 „*castrata* libido". De Exhort. Castit. 7. De Cultu Femin. II, 9. Ad Natt. I, 8. De Monog. 3.
Castrator Adv. Marc. I, 1. Ad Natt. II, 13.
Castrensis De Corona 11. Apolog. 16.
Castus De leiun. 16 „*casto* Isidis et Cybeles".
Catabolicus De Anima 28.
Catachresis Adv. Marc. III, 16.
Cataclistus (= pretiosus) De Pall. 3 „*catacl.* vestis".
Cataclysmus Apolog. 40. Ad Natt. I, 7. 9. Ad Scap. 3.
Cataphractes De Pall. 4.
Catechizare De Idol. 10 „*cat.* de idolis". Adv. Marc. IV, 29 „*cat.* alicui". De Corona 11 „quem Petrus *catechisat*".
Catechumenus De Corona 1. De Praescript. Haeret. 41. Adv. Marc. V, 7.
Catervatim Apolog. 35.
Catharticum De Pall. 5.
Cathedra De Spectac. 3. De Praescript. Haeret. 36 „*cathedrae* apostolorum". Adv. Valent. 11 (= schola).
Catholice (= generaliter) De Praescript. Haeret. 26. De Fuga in Persec. 3.
Catholicus (= generalis) De Monog. 2 „*cath.* traditio". De Praescript Haeret. 26. 30. Adv. Marc. IV, 9 „*cath.* patris sacerdos Christus". Ibid. III, 21 „*cath.* dei templum". Ibid. II, 17. III, 21. 22.
Caucaso abruptior Adv. Marc. I, 1.
Cavea Apolog. 15. De Spectac. 30 „*cavea* utraque". Adv. Marc. I, 27 „*cav.* saeviens". Ad Natt. I, 2. 10.
Cavere (= statuere) Adv. Marc. II, 12.
Cavillabundus De Anima 34.
Cavillari De Resurr. Carnis 21. 35. De Corona 11. De Pudic. 10. De Pall. 2 „*cavillantur* fontium venae", h. e. intermittunt.
— et Cavillare De Resurr. Carnis 21. adnot.
Cavositas De Anima 55. De Pudic. 20 „*cavositates* in parietibus".
Caupo De Anima 3 „*caup.* sapientiae et facundiae".
Cauponium Apolog. 40.
Causa De Carne Chr. 14 „de *causa* esse". De Anima 24 „in *causa* esse".
— mei (= mea causa) Scorp. 9.
— (= morbus) De Pudic. 20.
Causam purgare Apolog. 2 „*causam* collocare". Apolog. 1.
Causari De Fuga in Persec. 8 „*caus.* de infirmitate carnis".
Causatio De Idol. 12. De Corona 11. De Exhort. Castit. 12 „*causationibus* coercare". Adv. Marc. V, 20.
Cauter De Pall. 5 „*cauterem* adigere".
Cauterium Ad Natt. I, 10. Adv. Hermog. 1. De Paenitent. 10. Apolog. 15.
Cautionem delegare (= cavere) Adv. Marc. II, 5.
Cea Ad Natt. I, 9.
Cedere de gradu Adv. Marc. V, 16.
— alicui (= pertinere ad) Adv. Valent. 6.
Celeber conviviis (= convivia celebrans, frequentans) De Paenitent. 11.
Cella proma De Resurr. Carnis 27.
— carceris Adv. Marc. III, 20.
Cellae vinariae loculi Apolog. 6.
Cellarium (= cella, promptuarium) De Idol. 11. De Resurr. Carnis 27.
Cellula Adv. Marc. I, 14.
Censere (= censura, i. e. iudicio et prudentia uti) De Anima 56.
— praeter urbem (= ex urbe pellere) De Pall. 3.
— alicui aliquid Adv. Marc. I, 3.
Censeri (= censum suum vel aestimationem habere, originem ducere) Adv. Marc. I, 8. Apolog. 15 „de contemptu utique *censentur*". Ad Natt. I, 10. De Exhort. Castit. 5 „De uno matrimonio *censemur* utrobique, et carnaliter in Adam, et spiritaliter in Christo". De Anima 32 „etiam si (anima humana) ex elementiciis substantiis *censeretur*". Apolog. 12 „in metalla damnamur: inde *censentur* dii vestri". De Carne Chr. 22 „quae non de spiritali cum *censetur*".
Censor (= iudex, vindex) De Pall. 2.
Censorius De Virg. Vel. 15 „*cens.* lumen". De Pall. 4 „*cens.* intentio".
Censualis Apolog. 19 „*censuales* libri Graecorum".
Censura (= iudicium, nota animadversionis) De Pudic. 1. 16 „*censurae* securis". De Carne Chr. 4. De Resurr. Carnis 25. De Anima 33. 58. Apolog. 2. 39. Ad Natt. I, 10.
Census Adv. Marc. IV, 7 „de *census* de-

nique Augusti? quem testem fidelissimum dominicae nativitatis Romana archiva custodiunt". Ibid. IV, 19. 36 „vel de recentibus Augustianis *censibus*, adhuc tunc fortasse pendentibus". Adv. Iud. 9.

ansus (= origo, natura; nam in censuales libros referebantur cuiusque parentes atque natales, cf. Adv. Marc. V, 7.) De Corona 10 „proprietatem stius habitus et ex originis *censu* et ex superstitionis usu idolis vindicanus". Apology. 7 „*census* istius disciplinae — a Tiberio est". Ibid. 10 „ab illo *census* totius divinitatis". Ibid. 21 „hunc edidimus *censum* et sectae et nominis". Ad Natt. I, 12 „omne omnino genus *censum* ad originem referit". Ibid. II, 12 „Saturni *census*". De Corona 13 „in solo *censu* coronarum". De Resurr. Carnis 14. 15. Adv. Hermog. 4. 33. Adv. Valent. 7. De Carne Chr. 5. 8. 16. De Anima 32. De Praescript. Haeret. 32. De Monog. 5. Adv. Marc. I, 29. IV, 34 „*census* Abrahae". Ibid. IV, 40. V, 20. III, 20 „*census* Mariae virginis". De Anima 38 „ex ingenito animae *censu*". De Spectac. 7. De Anima 1 „de solo *censu* animae congressus Hermogeni". De Virg. Vel. 11. De Monog. 4.

ansus (= numerus, apparatus) De Anima 8. 19. 31. 32 „maiorem piscium *censum*". Adv. Prax. 3. Ad Natt. II, 1. De Virg. Vel. 4.

centenarius De Corona 14 „*cent.* rosae". De Pall. 5 „*centenarii* ponderis lanceae". Apolog. 6 „*cent.* coenae".

centonarius De Praescript. Haeret. 39.

cesium Apolog. 11. Ad Natt. II, 14.

cenunius De Cultu Femin. I, 1 „et *cenunia* coruscarent". De Anima 9 „*cenunii*s gemmis".

cernere (= secernere, purgare) De Fuga in Persec. 2 „ut *cerneret* vos velut frumentum".

certare ad caelum Apolog. 25.

certe (= certo) Apolog. 1. Ad Natt. I, 1.

certus aliquid Adv. Marc. IV, 10. cum inf. et acc. c. inf. Adv. Marc. V, 5. De Carne Chr. 7.

cervicum messis De Anima 53.

cervus (= sustentaculum) De Anima 19.

cespites (veteres haereticorum) vellere De Resurr. Carnis 63.

cessare (= deficere, deesse, superfluum esse, desinere, desistere) De Exhort. Castit. 10 „*cessat* a sua femina". Apolog. 12 „*Cesso* iam de istis". Adv. Iud. 3. De Resurr. Carnis 42. 58. De Corona 10. Adv. Marc. I, 11. 20. 22. IV, 9. V, 4.

Cessatio De Pudic. 10 „*cess.* delicti". Adv. Marc. I, 12 „*cessationis* et defectionis". Adv. Hermog. 12.

Cessatrix Adv. Marc. I, 24.

Cestuum viriae De Pall. 4.

Ceterum (= alioquin) De Praescript. Haeret. 10. Adv. Marc. II, 29. IV, 29 43. V, 9. 19. De Paenitent. 6. De Patient. 12. Scorp. 1. De Carne Chr. 21. De Virg. Vel. 2. 17. De Monog. 10. Adv. Marc. I, 23. IV, 18. Adv. Valent. 3. De Resurr. Carnis 37. 46. etc.

— (= sed) De Carne Chr. 9. De Anima 53. De Corona 4. 13. De Fuga in Persec. 2. Apolog. 40. Adv. Hermog. 4., et saepius.

Character Adv. Marc. V, 1 „*charactere* tituli percutere".

Charis Adv. Valent. 7.

Charisma Adv. Valent. 4. De Praescript. Haeret. 29. De Anima 9. Adv. Prax. 1.

Chirographum De Pudic. 19. De Resurr. Carnis 49 „*chir.* mortis". Adv. Prax. 1.

Choicus (= materialis, limaceus) Adv. Valent. 24. 29. De Resurr. Carnis 49. De Anima 40.

Chrisma Adv. Iud. 13.

Christianismus Adv. Marc. IV, 33. V, 4.

Christianizare Adv. Marc. I, 21.

Cibare Adv. Iud. 3 „manna *cibatur*".

Cicadae Atheniensium De Virg. Vel. 10.

Cicercula Adv. Marc. I, 11.

Cicutae damnationis De Anima 1.

Cidaris Adv. Iud. 14.

Cinctus (= zona) De Pall. 1.

Cinerarius (= structor comae et capillamenti) Ad Uxor. II, 8.

Cinerescere Apolog. 40.

Cinis De Ieiun. 16 „*cinere* conspersi". De Pudic. 18 „*cineres* paenitentium". De Patient. 13 „*cineri* et sacco inolescit".

Circulator De Praescript. Haeret. 43.

Circulatorius De Carne Chr. 5 „*circ.* coetus". De Idol. 9 „*circ.* secta". Apolog. 23 „*circ.* praestigiae".

Circuli ex auro De Cultu Femin. I, 2. 7.

— (= zonae) Ad Natt. II, 5.

Circumcisio spiritalis Ad Uxor. I, 2. Adv. Iud. 3.

Circumcola Scorp. 3 „*circumcolarum* gentium".

Circumcordialis De Anima 15 „*circ.* sanguis". Ibid. 43 „*circ.* calor".

Circumdare honorem alicui De Resurr. Carnis 9.

Circumducere (= circumcidere, minuere) De Praescript. Haeret. 49. Adv. Marc. IV, 10.

Circumferre deum Adv. Marc. V, 1. 13. 16. IV, 12. 18 „*circumf.* mortificationem

Christi". De Resurr. Carnis 44 „*circumferre* carnem". De Carne Chr. 13 „*circumf.* animam". De Resurr. Carnis 18.
Circumferre se sibi (= circumspicere) Adv. Marc. I, 14.
Circumfigere Adv. Marc. IV, 42.
Circumgelare De Anima 23 „*circumgelaverint* ei mortale corpus".
Circumiectus De Pall. 5 „uno *circumiectu*".
Circumlator Adv. Marc. I, 19. 22.
Circummeare De Pall. 1.
Circumradere capillum De Cultu Femin. II, 8.
Circumscribere (= describere) De Exhort. Castit. 1.
— (= fraudare, detrahere) Adv. Marc. IV, 14. De Ieiun. 6 „*circumscripti* victus". De Exhort. Castit. 1. Apolog. 17. 22.
Circumscriptio Adv. Marc. IV, 37. De Patient. 5.
Circumscriptor Adv. Marc. I, 27. II, 7.
Circumspectus De Pall. 3. De Ieiun. 5 „solitudinis incopiosae *circ.*".
Circumspicere (= indagare, intellegere, agnoscere) De Pall. 4. Adv. Marc. IV, 10.
Circumstagnare De Pudic. 22.
Circumstantia De Orat. 3 „*circ.* angelorum". De Ieiun. 9. De Anima 47 „*circumstantiarum* (h. e. rerum) intentio". Adv. Valent. 15. De Orat. 10. De Resurr. Carnis 30, u. e. vexatio.
Circulator De Praescript. Haeret. 42. Adv. Marc. I, 27.
Cirri Germanorum De Virg. Vel. 10.
Cisterna De Idol. 8 „*cisternam* liare". Adv. Valent. 15.
Cito (= facile) Adv. Marc. IV, 26. Citius (= potius, facilius) Adv. Marc. II, 14. IV, 14. Apolog. 28. De Pudic. 1. 15. De Anima 3.
Citra (= extra, praeter) De Ieiun. 13. De Carne Chr. 25.
— et Circa De Anima 20. crit.
— quam De Resurr. Carnis 39.
Civilis Apolog. 2 „*civ.*, non tyrannica dominatio".
Clamare crucem Adv. Valent. 2.
Clancularius De Pall. 4 „*clancularis* Lydia".
Clarere De Resurr. Carnis 47.
Clarius adorare De Orat. 13.
Classes discursationum Apolog. 39.
Clavis Adv. Marc. IV, 28 „*cl.* agnitionis". Ibid. IV, 27. De Ieiun. 15 „*cl.* macelli". De Pudic. 21 „*clavem* imbuit".
Clausula (= finis) Apolog. 32 „*cl.* saeculi". De Resurr. Carnis 25 „temporum *claus.*". De Idol. 9. De Fuga in Persec. 6. De Pudic. 19. De Ieiun. 10. Adv. Marc. V, 7. 14. De Carne Chr. 23. De Anima 58.
Clerus De Monog. 12.
Clibanus gehennae Adv. Marc. IV, 30.
Clima De Anima 49.
Climacterica De Idol. 9.
Cloaca corporis (= uterus) Adv. Marc. IV, 21.
Cloacinarum adyta De Pall. 4.
Clodus et Claudus De Resurr. Carnis 20.
Cludere Adv. Marc. I, 7. 15. IV, 12. 16. 30. Ad Natt. II, 15. De Carne Chr. 1. 23. Adv. Marc. III, 3 „*cl.* fidem". Apolog. 12.
Cluere De Pall. 3.
Clypeo alieno uti De Praescript. Haeret. 3.
Clypeus (solis) Apolog. 16.
Coacte De Anima 42 „*multo* coactius".
Coactus Adv. Valent. 1 „*coactae* figurae patrocinio". De Monog. 8 „*coactae* argumentationes". De Pudic. 9. De Paenitent. 11 „*coacti* ruboris". De Orat. 15. De Bapt. 12. De Patient. 16. De Virg. Vel. 14. De Pall. 5 „*coacta* alimenta". Adv. Valent. 6.
Coadulescere De Anima 16.
Coaequalis Apolog. 11. Adv. Hermog. 29. Adv. Valent. 12.
Coaetaneus Adv. Valent. 16. Adv. Hermog. 6. 7.
Coaetare et Coaetaneare De Resurr. Carnis 45.
Coaeternus Adv. Hermog. 11.
Coagulum De Carne Chr. 16. 19. 4 „*coagula* sanguinis et humoris". Adv. Valent. 8 „*coag.* numerorum".
Coangustare Adv. Marc. V, 7.
Coccinatus De Testim. Animae 2 „*coccinatum* pallium".
Coccinum De Paenitent. 11. Adv. Marc. IV, 10.
Cocetum Adv. Valent. 12.
Coelementatus Adv. Valent. 23.
Coena Ad Natt. I, 13. Adv. Marc. V, 4 „*coena* pura". Apolog. 6 „*c.* centenaria". De Spectac. 13 „*coenam* dei edere".
Coenacula caeli Adv. Valent. 7. 31.
Coenare aliqua re Apolog. 9.
— supremam Apolog. 42 „*coen.* disciplinam". Apolog. 40.
— dei Ad Uxor. II, 6.
Coenulentus De Pall. 4.
Coetus incesti sanguinis Apolog. 9. Adv. Marc. II, 12 „*coetus* maris".
— popularis Adv. Marc. IV, 39.
Cogere lutum vino Apolog. 21.
— alicui aliquid (= adigere) De Paenitent. 2.

Cogere (= cogendo efficere) De Pall. 5 „*cog.* feras". Cf. De Carne Chr. 7.
Cogitatorium De Anima 11. 14. De Spectac. 2. De Resurr. Carnis 15.
Cogitatum magnum De Carne Chr. 14.
Cogitatus De Exhort. Castit. 1. De Monog. 10. De Anima 58. De Resurr. Carnis 15. 17. Adv. Prax. 5.
Cognoscenter (= γνωστῶς) Adv. Prax. 12. 14. Adv. Marc. IV, 22.
Cognoscere (= inquirere) aliquid Adv. Marc. II, 20.
Cohabitare Apolog. 42.
Cohaeres De Resurr. Carnis 7.
Cohaerescere De Anima 5.
Coillo potentes Lares De Spectac. 5.
Coimplicitus De Anima 17.
Coinquinare et Communicare De leiun. 2. De Patient. 8. De Spectac. 17. crit. Adv. Marc. I, 28.
Coire ad deum Apolog. 39.
Coitio De leiun. 13.
Coitus atomorum De Anima 5. De Pall. 2.
Colare Adv. Valent. 23. De Anima 53 „*colatur* lux".
Colatus (= purus) Ad Natt. I, 5 „*col.* serenitas". De Anima 48 „certiora et *colatiora* somniari". De Anima 9.
Collactaneus De Resurr. Carnis 63 „collactanea".
Collaticius Adv. Valent. 12 „*coll.* aes".
Collectus De Monog. 14 „*collectiore* iam tempore". De Anima 37 „*collectus* habitus massae auri". De Cultu Femin. II, 9. Ad Uxor. I, 5. Adv. Marc. V, 8 „tempus in *collecto* est".
Collegiarius De Spectac. 11 „*coll.* ministri".
Collegium (= consortium) De Resurr. Carnis 40 „*collegia* laborum". Ibid. 49 „*coll.* transgressionis". Ad Natt. I, 20.
Colligere (= se colligere, convenire, συνάγειν) De Fuga in Persec. 14. ex disperso Adv. Valent. 29.
Colliniare vel Collineare De Pudic. 10 „an ethnico peccatori de interpretatione de restitutione *conliniet*", h. e. conveniat restituendo peccatori.
Collocare causam apud aliquem Apol. 1.
Colluctatio De Virg. Vel. 11.
Clurae (= scutorum umbones, κολούραι) De Cultu Femin. II, 7.
Colonus De Patient. 5 „*col.* paradisi homo". Adv. Iud. 2.
Color (= pars vel genus controversiae) Adv. Marc. IV, 12.
Adv. Valent. 4 „*colores* ignorantiarum". De Pudic. 8 „*colores* inter se minimare". De Cultu Femin. I, 7 „*colorum* iniustorum adulteria".
Colorare argumentationibus Ad Natt. II, 12. De Exhort. Castit. 12. De Pall. 3.
Coloratus De Spectac. 3 „*col.* ut leno".
Colubrinus De Spectac. 19 „*col.* vir".
Colubrosus Adv. Valent. 4 „*col.* astus".
Columbinus Adv. Valent. 27.
Columnae apostolatus Adv. Marc. I, 10. IV, 3.
Coma De Pall. 4 „*comam* struere".
Comare De Pall. 3.
Combibere inquinamentum De Spect. 14.
Comedere linguam (= l. dentibus abscidere) Apolog. 50.
Comesor Adv. Marc. I, 1 „*com.* mus".
Comesus et Comestus Apolog. 50.
Cominus De Carne Chr. 21 „*cominus* accedere". Adv. Marc. II, 29 „*com.* caedere". Ibid. III, 5.
Comitiare (= convicium facere, infamare) De Pall. 5.
Commartyr De Anima 55.
Commeatus (= prorogatio, spatium, mora) De Fuga in Persec. 9. Scorp. 10. Adv. Marc. III, 9. Apolog. 32 „*comm.* imperii Romani". Ibid. 46 „*comm.* deliberandi". De Paenitent. 6 „*comm.* delinquendi". De Anima 30. Adv. Marc. II, 10. III, 9. Adv. Prax. 1. Ad Natt. II, 2.
Commemorare (= commonefacere) Ad Scap. 3.
Commemorari (= commemorare) De Idol. 20. Adv. Marc. IV, 22.
Commemoratio (= recordatio, admonitio) De Orat. 13.
Commemorator et Commentator De An. 15. crit.
Commendabilis Adv. Marc. II, 13.
Commendare (= probare) De Resurr. Carnis 5. 38. De Anima 2. 37. 57. De Pall. 4. Adv. Hermog. 18. 32. 33. 45. De Orat. 2. De Exhortat. Castit. 10. Adv. Marc. V, 10. De Carne Christi 17.
Commendatio (= probatio) Apolog. 2 „*comm.* innocentiae".
Commendatus Adv. Valent. 7 „*commendatissima* quies".
Commentari (= comminisci) Apolog. 40. Ad Natt. I, 8. Adv. Marc. I, 19. Adv. Valent. 19.
— (= interpretari, explicare) Apol. 21.
Commentator Apolog. 10. De Carne Chr. 22. De Resurr. Carnis 33.
Commercium (= communio, communis usus) De Anima 14 „*commercia* modorum". De Resurr. Carnis 49 „*comm.* nominis".
Comminabundus Adv. Marc. IV. 15.
Comminativus Adv. Marc. II, 25.
Commiscibilis De Anima 12.

Commisero (= συνταλαίπωρος) Adv. Marc. IV, 9. 36.
Commissio iniuriae Adv. Marc. II, 18.
Committere baptisma De Resurr. Carnis 47. De Patient. 1 „*com.* pacem alicui".
— discordiam Adv. Marc. I, 19.
Commodum vitae De Testim. Animae 4.
Commovere limites De Praescript. Haeret. 37.
Communicare De Virg. Vel. 2. 3. De Spectac. 12 „*communicare* maculas". Apolog. 39 „*comm.* amicis uxores". Adv. Marc. III, 15 „*comm.* aliquid in aliquem". Adv. Valent. 25. De Spectac. 3. intrans. Adv. Marc. II, 16 „*commun.* aliqua re", h. e. communiter uti.
— (= contaminare, coinquinare) De Patient. 8. De leiun. 2. De Spect. 17.
— cum aliqua re (= convenire) Adv. Valent. 6.
Communicatio Apolog. 39. De Praescript. Haeret. 43. De Pudic. 15. De Bapt. 15. De Carne Chr. 20 „*comm.* vulvae".
Communicator De Pudic. 22.
Communio nominum Adv. Marc. IV, 10. Ad Natt. I, 17 „*comm.* comparationis". De Resurr. Carnis 46. 52 „*comm.* verborum". Ibid. 54. De Carne Chr. 7 „*comm.* sensuum" (= communes sensus).
Communis De Resurr. Carnis 2 „*comm.* sensus". Apolog. 24 „*comm.* aestimatio".
Communiter Apolog. 17.
Compacticius Adv. Valent. 31.
Compactus Adv. Valent. 6 „*comp.* nomen".
Compago De Resurr. Carnis 52. 60. Ad Natt. I, 16 „*compagines* generis".
Comparare (= efficere) Adv Marc. II, 9.
Comparaticius Adv. Valent. 13.
Compassio De Resurrect. Carnis 3. 40 „*comp.* sententiarum".
Compati Adv. Prax. 29. De Resurr. Carnis 40. Scorp. 13.
Compellere (= cogere, extorquere) Adv. Marc. II, 15.
Compendiare Adv. Marc. IV, 1 „*compendiatum* est novum testamentum et a legis laciniosis oneribus expeditum". Ibid. IV, 9.
Compendium Adv. Marc. IV, 1. 16 „*compendio* substringere". Ibid. V, 9 „*comp.* figere". De Carne Chr. 3. Ad Natt. II, 12. Ibid. I, 1. De Virg. Vel. 4. Adv. Marc. V, 12 „*comp.* mortis". De Anima 14 „*compendia* sonorum".
Compensare De Cultu Femin. II, 9.
Compensatio Scorp. 6. De Pudic. 12. Apolog. 50. De Resurr. Carnis 40. 41.
Comperiri (= comperire) Adv. Hermog. 28 „compertus est".
Compescere Adv. Iud. 6 „*comp.* legem", h. e. abrogare.
Competere (in aliquem, et alicui) Apolog. 4. Ad Natt. I, 2. 5. II, 13. Adv. Marc. I, 16. II, 29. III, 3. 9. 15. 17. 20. IV, 13. 25. V, 9. 13. 14. 16. De Carne Chr. 11. Competit (imperson.) = convenit, par est. De Pudic. 21. et alibi.
Compingere oscula Ad Natt. I, 20.
Compinguescere in aliquid De Anima 25.
Compitum stomachi De Resurr. Carnis 60.
Complantare De Resurr. Carnis 47.
Complaudere Adv. Marc. IV, 15.
Complexus miscere Ad Natt. I, 20.
Componere adulteria Apolog. 15.
— (= pacem componere) Adv. Marc. IV, 28.
— (= coniungere) De Patient. 6 „gratiam fidei patientia *composuit*".
— (= praeparare, disponere) De Paenitent. 2.
Compos De Anima 45. De Pall. 2. Adv. Hermog. 22.
— dei De Pudic. 1. 10. De Paenitent. 2. Scorp. 8 „*comp.* veritatis" Adv. Hermog. 22 „*compotem* reddere" (= instruere).
Compositicius De Anima 9.
Compossessor De Idol. 14.
Compotiri (alicuius) Adv. Valent. 11.
Comprehensibilis Apolog. 48. Adv. Hermog. 39.
Compressare Scorp. 3.
Compressatus (= vexatio) Ad Natt. II. 8. crit.
Compressio Adv. Marc. IV, 34 „*ex compressione* matrimonium".
Comprimere (= vexare) De Resurr. Carnis 40 „in omnibus *compressi*".
Compulsare Apolog. 20 „*compulsant* regna regnis".
Compulsatio (= concertatio, aemulatio) Apolog. 21. 22.
Computare (= aestimare, intellegere, percipere, magni habere) De Carne Chr. 7. De Pudic. 8 „non *computaverunt* dominum". De Patient. 7.
Computatio matrimonii Ad Uxor. I, 3.
Computrescere De Resurrect. Carnis 53 „*computruit* in dedecorationem".
Conari (= conari surgere) Apolog. 40. De Anima 19. De Resurr. Carnis 52 „*con.* ad aliquid".
— (= niti, reniti, resistere) De Virg. Vel. 14.
Concalcatus De Resurr. Carnis 22.
Concalefactus Adv. Valent. 17.
Concalescere De Virg. Vel. 14.

Concarnatio De Monog. 9.
Concarnatus De Carne Chr. 20.
Concatenationes temporum Apolog. 19.
Concedere (= cedere, decedere) Adv. Marc. IV, 16.
Concentus disputationis Adv. Iud. 1.
Conceptivus De Resurr. Carnis 40 „conceptivum".
Conceptus De Resurr. Carnis 60 „*conceptuum* stabula". Apolog. 9 „*conceptum* dissolvere". De Exhort. Castit 12. De Carne Chr. 1. 2.
Concessare Adv. Prax. 1 „*conc.* a proposito". De Fuga in Persec. 6. Adv. Marc. I, 21. V, 8.
Concessio (= cessio, decessus) Adv. Marc. V, 13.
Conchula Adv. Marc. I, 13.
Conchyliata vestis De Cultu Femin. II, 10.
Conchylium (= purpura) De Pall. 3 „omni *conchylio* pressior".
Conciliare temperamenta colorum De Pudic. 8.
Conciliatus De Pudic. 13 „*conc.* et concineratum".
Concilium (= compositio) De Pall. 1 „*conc.* luminis". Ibid. 4 „*conc.* nominis".
Concineratus De Pudic. 13.
Concinere (aliquem) Adv. Valent. 11.
Concinnatio (= *καταρτισμός*) Adv. Valent. 11.
Concipere (= suscipere, conari, putare) De Pudic. 18 „*conc.* respondere". De Resurr. Carnis 52 „*conc.* dicere". Adv. Valent. 35.
Concivis De Resurr. Carnis 41.
Concludere saeculum Apolog. 21.
Conclusio saeculi De Resurrect. Carnis 22.
Concolorare De Pudic. 8.
Concordia lactis et mellis De Corona 3.
Concorporare De Pudic. 5. 15. Ad Natt. I, 9.
Concorporatio Adv. Marc. IV, 4.
Concorporificatus Adv. Valent. 23.
Concretio et Congregatio De Resurr. Carnis 14. De Anima 37. crit.
Concretus Adv. Valent. 1 „*concreto* vultu", h. e. immobili, austero, gravi. Adv. Hermog. 43 „*concr.* motus materiae".
Concubinis coniugia miscere De Exhort. Castit. 6.
Concubinus De Resurr. Carnis 16 „sanguinis sui *concubinum*".
Concubitalis consatio Ad Natt. II, 11.
Conculcatus De Resurr. Carnis 22 „erit *conculcatui*".
Concupiscentia Apolog. 17. 45. 46. Adv. Marc. V, 17. De Cultu Femin. II, 2.
Concupiscentivum De Anima 16.
Concupiscere in aliquid De Cultu Femin. II, 2.
Concurrere in memorias suas Apolog. 9.
Concussibilis Adv. Marc. I, 25.
Concussio De Spectac. 15. De Anima 2. De Resurr. Carnis 2. 22. Adv. Marc. IV, 21.
— (= terror inlatus) Adv. Marc. IV, 41. Apolog. 7. Ad Scap. 4. Scorp. 10.
Concussura De Fuga in Persec. 13.
Concutere (= violare) Adv. Marc. IV, 12. De Patient. 6. De Resurr. Carnis 2. 39. Apolog. 50. Adv. Valent. 2. De Fuga in Persec. 12 „*concutit* miles", h. e. terret, pecuniam extorquet. Ad Natt. I, 16 (= concuti).
Condecet Adv. Marc. II, 16.
Condensus De Virg. Vel. 17 „in *condensum* abstrudere".
Condere pacem De Anima 51, h. e. osculum pacis dare, quo signaculo concludebatur oratio.
Condesertor De Carne Chr. 1.
Condicere condicionem Adv. Marc. IV, 6.
— ad balneas Ad Uxor. II, 4.
— (= simul dicere, consentire, pacisci) Adv. Hermog. 11 „pecora *condixerant* bestiis". De Anima 7. 8. De Pudic. 2. 7. De Corona 11. Adv. Prax. 17 „*condicente* etiam scriptura". Adv. Marc. II, 2 „*condicet* illi apostolus". Scorp. 14 „*condixerat* Petrus".
Condicionabilis Scorp. 9.
Condicionalis De Anima 52 „*cond.* comminatio". De Idol. 12. Adv. Iud. 13 „*cond.* machaera". Adv. Marc. III, 23. V, 20. Scorp. 8.
Condicionaliter Adv. Marc. IV, 12. 34.
Condignus De Cultu Femin. II, 9. c. genit., Adv. Marc. III, 7.
Condimentarius De Anima 23 „Platonem omnium haereticorum *condimentarium* factum".
Condiscipulus De Carne Chr. 1.
Conditio (= creatio, creatura) De Corona 6. 10. De Cultu Femin. I, 8. De Resurr. Carnis 11. 26. Adv. Marc. I, 14. II, 26. V, 19. De Anima 6. De Spectac. 2. De Pudic. 8. Adv. Hermog. 11.
Conditorium De Resurr. Carnis 44 „*cond.* divini thesauri caro".
Conditrix Apolog. 50.
Conditus De Anima 32 „*conditiore* sepultura". De Spectac. 27. De Ieiun. 12 „*condito* mero praemedicatum".
Condolescere alicui De Anima 5.
Confarcivus Adv. Valent. 31 (ex emendat. Krahneri).
Confermentare Adv. Valent. 31.

Conferre gradum ad aliquem Ad Natt. II, 1. Adv. Iud. 2. 7.
Confessio De Anima 2 „*conf.* apocryphorum".
Confessor De Corona 1.
Confessus et Confossus Apolog. 50.
Conficiura De Idol. 8 „*conf.* idoli".
Configurare De Pudic. 9. De Resurr. Carnis 9. Adv. Valent. 1. De Anima 9.
Confinium delictorum De Pudic. 5.
Confirmative Adv. Marc. IV, 41.
Confiscare De Pall. 5. De Fuga in Persec. 12 „animam in *confiscato* habent", h. e. tanquam in fisco repositam.
Conflabellare De Spectac. 25.
Conflare Apolog. 25 „*conflata* regna in imperii Rom. summam".
Conflictatio Ad Uxor. II, 5. De Bapt. 20 „*confl.* carnis". De Resurr. Carnis 8. 22. 31. 48. De Patient. 14. Adv. Marc. IV, 39. Adv. Valent. 10.
Conflictatrix Adv. Marc. II, 14.
Conflictatus Adv. Marc. IV, 37.
Confoederare disciplinam Apolog. 2.
Conformalis De Resurr. Carnis 47. 55. Adv. Marc. V, 20.
Conformatus (= una formatus) De Resurr. Carnis 16.
Confundi (alicuius rei, et aliquam rem) Scorp. 13. De Fuga in Persec. 7. De Carne Chr. 5.
Confusio (= pudor, contumelia) Adv. Valent. 1. De Virg. Vel. 11.
Congestio Adv. Valent. 6.
Conglorificare De Resurr. Carnis 40.
Congregare (= se congregare) cum aliquo Ad Natt. I, 5.
— pecuniam Apolog. 39. Ad Natt. II, 17.
Congregatio tabulata De Pall. 1.
— et Concretio De Anima 37.
Congrex De Paenitent. 11 „nullis comessationibus *congreges*".
Congressio carnis De Idol. 2. De Resurr. Carnis 61.
— (= certamen) Apolog. 25. De Praescript. Haeret. 16 „*congr.* scripturarum", h. e. de scripturis.
Congressus (partic. pass.) Adv. Marc. II, 27.
— (= congressio) De Carne Chr. 21. De Resurr. Carnis 55.
Congruenter Adv. Marc. IV, 17 „congruentius". Adv. Valent. 7. De Carne Chr. 11. De Resurr. Carnis 2.
Congruentia De Resurr. Carnis 7.
Congruere Adv. Prax. 14 „*congruit* dicere".
Coniectari (= coniectare) Ad Natt. II, 12.
Coniectatio (= κατάληψις) Adv. Valent. 11.
Coniector De Idol. 9.
Coniugalis Adv. Valent. 8.
Coniugatio (= συζυγία) Adv. Valent. 7.
Coniugium (= coniux) De Exhort. Castit. 6. De Pudic. 16.
Coniunctivus Adv. Hermog. 26 „coni. particulae velut fibula".
Conlaborare De Paenitent. 10.
Conlocutor Adv. Prax. 5.
Connubium fraternum Adv. Valent. 7.
Conquassare De Ieiun. 3.
Conrecumbere De Testim. Animae 4.
Conregnare (alicui) Adv. Iud. 8. Scorpiace 13.
Conresupinatus De Anima 48.
Conresuscitatus De Resurr. Carnis 23.
Consacrare Ad Natt. I, 12.
Consacraneus Ad Natt. I, 12. Cf. Apolog. 16.
Consanguineus De Cultu Femin. I, 4 „*consanguineae* materiae aurum et argentum".
Consanguinitas doctrinae De Praescript. Haeret. 32.
Consatio Ad Natt. II, 11 „*consationes* concubitales".
Consatus De Resurrect. Carnis 16. De Anima 43.
Consciens De Carne Chr. 3 „*consc.* Christus quid esset"
Conscientia De Testim. Animae 6. Apolog. 29. 30. 39. De Cultu Femin. II, 1. Adv. Valent. 3. De Exhort. Castit. 3 „*consc.* erubescens". De Monog. 10 „*consc.* unius feminae". Apolog. 9 „apud *conscientias* pulsare aliquibus". Ibid. 15 „*conscientiae* omnium".
Conscius De Resurr. Carnis 16 „bene sibi *conscius* calix".
Conscriptio (= scriptum, scriptura) Adv. Marc. IV, 37 „*conscr.* iniqua".
Consecrare in deos Apolog. 11.
Consectaneus et Consecraneus Apol. 16
Consecutio (= adeptio) De Resurr. Carnis 52.
Consequire De Resurr. Carnis 23. 47
Consequenter Adv. Iud. 2.
Consequentia De Resurr. Carnis 4.
Conserere gradum Adv. Marc. III, 2. Adv. Iud. 7.
Conserva Ad Uxor. I, 1 „*cons.* in domino".
Conservabilis Adv. Marc. II, 13.
Conservator (= observator) Ad Natt. I, 7
Conservitium De Cultu Femin. II, 1.
Considerare in aliquid Adv. Marcionem IV, 16.
Consignare Apolog. 8 „talis institutus et *consignatus*". Adv. Valent. 1 „*cons.* linguam". Adv. Marc. V, 5. De Anima 46 Adv. Prax. 25. De Resurr. Carnis 24

39. 52. De Carne Chr. 20 (= una significare).
Consimilis Adv. Marc. V, 14. Adv. Iud. 9. 14.
Consistere (= gradum figere, quasi pugnaturus, actione experiri, iudicio congredi) Ad Natt. II, 3. Apolog. 4. 19. 46. De Idol. 13. De Monog. 2.
Consistorium De Resurr. Carnis 23. 26 „*consist.* hominis terra". Ad Uxor. II, 6 „*cons.* libidinum novum". De Spectac. 17 „*cons.* impudicitiae".
Consitus (= σύμφυτος) De Anima 5. Cf. Consatus.
Consolari De Spectac. 12 „mortem homicidiis". De Anima 1. 44. De Pall. 4. Adv. Valent. 4.
Consonantia Adv. Iud. 11. 14 „*cons.* scripturarum". Adv. Marc. III, 20.
Consors Adv. Prax. 3.
Consortium Apolog. 11. 39. 21 „*cons.* nominis". De Praescript. Haeret. 34. Adv. Marc. V, 18. Adv. Hermog. 42. De Resurr. Carnis 5. 40. 49.
Consparsio v. Conspersio.
Conspector De Cultu Fem. II, 13 „*consp.* cordis deus". Ad Natt. II, 7.
Conspersio (= farina aqua conspersa atque coacta) Adv. Valent. 31. Adv. Marc. IV, 24. V, 7.
Conspiratus De Spectac. 10. Apolog. 37.
Conspuere De Anima 50.
Constabilire De Resurr. Carnis 2. Adv. Valent. 11.
Constans (= intrepidus, fortis) De Patient. 8 „*constantissima* duritia petrae". Adv. Marc. IV, 19 „*constantissimum* argumentum". Ibid. V, 7. De Anima 1.
Constanter (= indubitanter) Adv. Marc. IV, 12 „*const.* tueri". Ibid. V, 1. De Bapt. 17. De Anima 17. Adv. Prax. 13. De Carne Chr. 3.
Constantia gratiae De Anima 9.
Constitutio infantis De Anima 39.
— (= status) De Praescript. Haeret. 16.
Constrictare Adv. Marc. II, 16.
Construere famam asseveratione Apol. 7.
Constuprare (= violare, inficere) De Spectac. 27 „*constupratus* sēr". Apolog. 15. Ad Natt. I, 10.
Consubstantialis Adv. Hermog. 44.
Consubstantivus Adv. Valent. 12. 17. 37. (= ὁμοούσιος).
Consuetudo De Virg. Vel. 9 „*cons.* opinionis".
Consultare Apolog. 35 „*cons.* astrologos". De Pudic. 18 „*consultata* Christi".
Consultari (= consultum rogare) Adv. Hermog. 18 „quem *consultatus est*".
Consultatio De Idol. 15.
Consummare De Fuga in Persec. 6. De Paenitent. 3. De Resurr. Carnis 23. Apolog. 48. De Anima 42 (= prodigere, conficere).
Consummatio (= confectio, finis) Adv. Valent. 31. De Spectac. 29. Adv. Marc. V, 14.
Consummator Adv. Marc. IV, 22.
Contaminabilis Adv. Marc. IV, 20.
Contaminare (= contingere) Apolog. 17.
Contaminator Apol. 11 „*cont.* puerorum".
Contemno quaerere De Patient. 5.
Contemplatio (= respectus, ratio) Apolog. 39.
Contemporalis Adv. Marc. I, 15. Adv. Hermog. 6. De Anima 27. Adv. Valent. 5.
Contemporare De Resurr. Carnis 45.
Contemptibilis Apolog. 45. De Anima 33.
Contendere de histrionibus aut aurigis De Carne Chr. 7. Cf. De Spectac. 16.
— Adv. Valent. 9 „*cont.* impossibilia".
Contenebrare incesta Apolog. 2., h. e. per tenebras committere. De Ieiun. 10 „*contenebratus* orbis". De Praescript. Haeret. 12.
Contentio (= studium, aemulatio) De Spectac. 7. Adv. Marc. V, 20.
Contentiosus De Resurr. Carnis 34 „*contentioso* fune deducere".
Contentus c. genit. Adv. Marc. V, 11.
Contesserare (= communicare) De Praescript. Haeret. 36 „quid — cum Africanis quoque ecclesiis *contesserarit*".
Contesseratio hospitalitatis De Praescr. Haeret. 21.
Contestificari De Testim. Animae 1. crit.
Contextus carnis et animae De Resurr. Carnis 14.
Continentia virgo Apolog. 10.
Contractuum obnexus Adv. Marc. IV, 37.
Contradicere aliquid De Carne Chr. 23.
Contradicibilis De Carne Chr. 23 „*contrad.* signum".
Contrahere narem Adv. Marc. I, 13.
Contraponere Ad Martyr. 4.
Contrarietas De Praescript. Haeret. 32. Adv. Marc. II, 21. 29. IV, 1. Adv. Hermog. 35.
Contrario De Spectac. 3.
Contrectabilis De Anima 57.
Contrectatus Adv. Prax. 15.
Contribulare Adv. Iud. 5.
Contristare Adv. Marc. IV, 12 „*contr.* sabbatum", h. e. violare. De Pudic. 13. 14. Ad Martyr. 1. 2. Apolog. 39. De Carne Chr. 2. De Paenitent. 7. De Anima 45. De Resurr. Carnis 45.
Contristatio Adv. Marc. II, 11. V, 12.
Controversiam agitare alicui Ad Natt. II, 10.

Contrucidare Adv. Marc. V, 15.
Convenientia (= consensus, concordia) De Patient. 12. Adv. Marc. IV, 16. De Praescript. Haeret. 23.
Convenire spectaculis Apolog. 42.
— (= deprehendere, invenire, petere, iudicio aggredi) Apolog. 31 „*conv. de* re aliqua in crimen". Ibid. 35 „*de* qua in secundum sacrilegium *convenimur*". De Resurr. Carnis 12. 18. De Ieiun. 13. 18 „*convenio* vos et praeter pascha ieiunantes". Adv. Marc. II, 17. Apolog. 10 „maiestatis rei *convenimur*". Ad Natt. I, 12 „quantoque genus censetur in origine, tanto origo *convenitur* in genere". De Corona 8. 10. Ad Natt. I, 17. Ad Martyr. 2. De Carne Chr. 11. Adv. Marc. I, 6. IV, 6. Adv. Hermog. 45.
Conventare (ad aliquem) De Anima 54.
Conversari in gladio (= militare, gladio uti) De Corona 11.
— De Patient. 4 „*conv.* pro ingenio dominico".
Conversatio (= habitus vel ratio vivendi agendique) De Idol. 20. Ad Uxor. II, 5. De Virg. Vel. 1 „*conv.* Christiana". De Praescript. Haeret. 41 „*conv.* haeretica". De Orat. 11 „*conv.* humana". De Cultu Femin. II, 10. Adv. Marc. V, 12. 14. De Paenitent. 1. 9. De Resurr. Carnis 45. 49. Adv. Marc. I, 20. De Anima 6. Ad Natt. I, 10. II, 5. De Pudic. 9. De Fuga in Persec. 9.
Conversio Adv. Hermog. 15. De Carne Chr. 3.
Convertere (= mutare) Adv. Marc. V, 4.
— (= converti) De Virg. Vel. 5. Adv. Valent. 10.
Converti in aliqua re Apolog. 21.
Convertibilis De Carne Chr. 3. De An. 21. Adv. Hermog. 39.
Convicium falsi Adv. Valent. 1. Adv. Marc. V, 13 „*conv.* facere alicui".
Convictum variare Adv. Marc. IV, 3.
Conviolare Apolog. 39.
Conviscerare De Carne Chr. 20 „concarnatur et *conviscératur*".
Convivere De Idol. 14 „*conv.* cum ethnicis".
Convorare Adv. Marc. I, 1.
Convulnerare Apolog. 22. De Resurr. Carnis 51. De Patient. 8.
Convulsus De Patient. 12 „*convulsus* animum in fratrem".
Coodibilis Adv. Marc. IV, 9. 36.
Cor terrae De Anima 55.
Cordis valva Adv. Prax. 7.
Corium leoninum De Corona 7. De Pall. 2 „*cor.* serpentis". Ibid. 2 „de *corio* suo ludere", proverbium.
Corneus De Anima 53 „*cornea* specular". De Ieiun. 12 „*cornea* contra ungulas", h. e. sensus exper.
Cornua crucis Adv. Iud. 13. Adv. Marc. III, 18.
Cornutus Ad Natt. I, 14. Apolog. 21.
Coronamentum De Corona 1.
Coronare (= honore prosequi) Apol. 50 Ad Natt. II, 6.
Coronarius De Corona 6. 10.
Corporalis Adv. Marc. IV, 21. De An. 5 „*corporalia*". Adv. Hermog. 35. 36.
Corporalitas De Anima 7. 9. Adv. Hermog. 36. De Carne Chr. 12. De Resurr. Carnis 47.
Corporaliter Adv. Hermog. 38. De Resurr. Carnis 33.
Corporare De Carne Chr. 3. 6. De Pall. 2.
Corporatio De Carne Chr. 3. 4. 6.
Corpulentia De Anima 5. 24. 28. De Carne Chr. 3. Adv. Marc. III, 10. 11. Adv. Valent. 16 „*corpulentiam* ut quiparantiae". De Resurr. Carnis 17. 45. 55. 60.
Corpulentus Adv. Hermog. 19.
Corpus temporum Apolog. 26. De Ieiun. Vel. 2 „*corpus* Christianum". Apolog. 39. De Praescript. Haeret. 22.
Corpusculum Adv. Marc. III, 17. De Resurr. Carnis 5.
Correptio (= reprehensio, castigatio, vituperium) De Praescript. Haeret. 6 De Pudic. 14.
Corroborare Apolog. 7 „*corr.* in agnomen". De Resurr. Carnis 39 „*corr.* fidem spei".
Corruptibilitas Adv. Marc. II, 16.
Corruptivus Adv. Marc. V, 10. 12. De Resurr. Carnis 50. 51.
Corruptorius De Resurr. Carnis 50 „*corr.* conditio". Adv. Marc. II, 16.
Coruscare gloria Apolog. 34.
Cothurnatio Adv. Valent. 13.
Crates De Resurr. Carnis 42.
Credere baptismum alicui De Bapt. 15.
— in aliquid De Patient. 9. 16. Adv. Marc. I, 12. Adv. Hermog. 11.
— in aliqua Apolog. 23.
— ut Adv. Marc. III, 18.
Cremare De Resurr. Carnis 1 „*cremari* cremare". De Corona 11. = sacrificare.
Cremator Adv. Marc. V, 16.
Crementum Adv. Marc. II, 11 „*crem.* generis". De Anima 51. De Resurr. Carnis 58 „*crementa* unguium".
Crepida De Pall. 4.
Crepidulum De Pall. 4.
Crepitacillum Adv. Marc. III, 13. Adv. Iud. 9.
Criminator Apolog. 14.

ıae Scorp. 3.
ciare aditum Adv. Valent. 1.
ciarius De Praescript. Haeret. 2 „*cruciarii* exitus".
et Cruciatorius De Praescript. Haeret. 2. crit.
cis antenna Ad Natt. I, 12 „*cr.* cornua". Advers. Iud. 13 „*cr.* spicea".
ıdv. Iud. 11. Adv. Marc. III, 19 „*cr.* xtima". Ibid. III, 18.
ditare Apolog. 9 „alvei — *crudilantes* adhuc de visceribus humanis". De eiun. 16 „*crud.* ortygometras". Scorpiace 5.
dus De Cultu Femin. II, 5 „*cr.* et erina habitudo". De Paenitent. 11 „*crudae* salutationes", h. e. antelucanae. „*cr.* mulieres". De Cultu Femin. I, 2. Adv. Marc. IV, 18 „*cr.* adhuc fides".
ıx (= forceps distinendis servandisque togis) De Pall. 5.
Aeon (i. e. Horos) Adv. Valent. 9.
bicularis De Anima 25 „*cub.* aestus".
bito pellere De Anima 55, h. e. monere, confutare.
cumerarium Adv. Iud. 3. 13.
leus Ad Natt. II, 13. De Anima 31.
mi superbia De Resurrect. Carnis 52.
ltimonia De Pall. 4.
ıtura (= cultus, veneratio) De Idol. 15 „*cult.* in homines". Apolog. 16. De Carne Chr. 4.
us De Pall. 4 „rapax a *culo* resina".
n particula causalis c. indicativo modo ıtructa Apolog. 1. Adv. Marc. V, 18. De Praescript. Haeret. 3., et alibi saepissime.
maxime (= modo, iam, hoc ipso empore, hoc ipso maxime tempore) De Monog. 10. De Spectac. 1. 10. ıpolog. 5. De Bapt. 1. De Paenit. 6. ıdv. Marc. IV, 29. 31. Adv. Hermog. 26. (= maxime, quam maxime) De Orat. 10. De Resurr. Carnis 14. De Idol. 2. ıpolog. 5. De Fuga in Persec. 9. De Pudic. 3. 13. 15. Adv. Marc. II, 26. II, 4. IV, 35. 37.
nolare (aliquid alicui) Ad Natt. II, 5. De Bapt. 17.
ıeus Adv. Marc. I, 21 „*cun.* veritatis". ıdv. Valent. 3 „*cuneum* armare congressionis". De Resurr. Carnis 2 „*cuneo* occurrere". De Pudic. 5.
ıare Apolog. 46 „curant *saluti* suae". De Ieiun. 16 „*curatia* deum officia". De Anima 32 „*curata* ac delicata pabula". Ibid. 33 „*curata* mora finis".
ıatio Adv. Marc. V, 8.
ıiositas De Praescript. Haeret. 14. 40 „*curiositates* piaculorum et votorum". Apolog. 5 „omnium *curiositatum* explorator".
Currere (= decurrere, absolvi, fungi) Adv. Marc. II, 16 „cetera bona per quae opus bonum *currit* bonae severitatis". Ad Natt. II, 13. De Ieiun. 11 „*currunt* eidem deo cui et vetera". Adv. Marc. III, 5. De Bapt. 7.
— in vacuum Adv. Marc. IV, 2.
Curricula extima saeculi Apolog. 21.
Cursitare Apolog. 35.
Custodia regularum Adv. Valent. 4.
Custodiae (= qui custodiis tenentur) Apolog. 44.
Custodiarium Ad Martyr. 2. Adv. Iud. 3.
Custodire De Pudic. 21 „*cust.* legem". (= servare, observare) De Corona 10 „*custodire* ab aliqua re".
Cutis De Pall. 4 „*cutem* fingere". De Resurr. Carnis 7 „cutes". De Pall. 4 „iuxta *cutem* tonsor".
Cylindrus De Cultu Femin. I, 6.
Cymatium De Idol. 8 „*cymatia* distendere".
Cynopae (= Cynopes, Cynocephali) Apolog. 8. Ad Natt. I, 8.

D.

Daemoniacus De Resurr. Carnis 58. De Carne Chr. 4. Apolog. 27.
Daemonicus De Anima 39. 46. De Spectac. 10. Apolog. 27. De Carne Chr. 4.
Damnaticius De Praescript. Haeret. 34.
Damnator Ad Natt. I, 3.
Danais (= Danae) Apolog. 21.
Dare extra gregem De Pudic. 7.
— c. infin. Adv. Marc. IV, 19.
Dativus quartae declin. in u. De Orat. 11. De Virg. Vel. 11.
— pro *ab* praeposit. apud passivum Adv. Hermog. 45. Adv. Valent. 27.
— pro *ad* praeposit. apud gerund. Apolog. 2 „latronibus vestigandis". Ibid. 2 „veritati extorquendae". Ibid. 6 „stuprandis moribus". Ibid. 11 „talibus puniendis". Ibid. 16 „speculandis arcanis". Ibid. 16 „frustrandis bestiis". Ibid. 18 „demerendo sibi". Ibid. 25 „fingendis simulacris". Ad Natt. I, 10 „nocentibus erogandis". cett. cett.
De praepositio pro *ex, secundum, ab, propter* posita sexcenties reperitur, ex usu Afrorum. Ut Adv. Marcionem V, 14. 17. 20. Adv. Hermog. 2. Apolog. 23. De Resurr. Carnis 1. cett. cett.
— praepositio vi instrumentali usurpata Apolog. 1. 9. 23. 24. 50. Ad Natt. I, 5. Adv. Hermog. 32. De Spect. 25. Adv. Marc. V, 6 „*de* significantiis obumbrata". Adv. Valent. 6., et saepius.

De cetero (= ceterum) Adv. Hermog. 19. De Resurr. Carnis 39.
— — (= in posterum) Apolog. 2. De Pudic. 13. De Ieiun. 1.
— conperto Apolog. 1.
— causa esse De Carne Chr. 14.
— futuro Adv. Marc. I, 25. IV, 31.
— praesenti Adv. Marc. I, 25.
— limine (= statim ab initio) Adv. Valent. 3.
— longinquo Adv. Hermog. 44. De Idolol. 13. De Orat. 20.
— proposito Adv. Marc. III, 17.
— die (= in dies) Apolog. 6. Ad Natt. I, 7. 10. De Paenitent. 12. De Carne Chr. 4. De Anima 30.
— proximo Adv. Hermog. 42. Adv. Prax. 8. Adv. Marc. III, 24. IV, 5. De Monog. 6. De Ieiun. 12. Ad Uxor. II, 3. De Patient. 7.
— meo, De suo, De tuo, De nostro cett. De Anima 58. De Bapt. 17. De Resurr. Carnis 14. 17. Adv. Valent. 10. De Anima 51. Adv. Marc. IV, 29. cett.
— falso Apolog. 23.
— pectore Apolog. 30.
— praeterito Apolog. 2.
— vero Apolog. 23.
Debellare De Virg. Vel. 14 „*deb.* infantes". Apolog. 30.
Debellator Apolog. 5. 25. adn.
Debellatrix Adv. Iud. 9.
Debitum (= delictum) De Orat. 7.
Debitrix De Anima 35.
Debuccinare De Virg. Vel. 13.
Decachinnare Apolog. 47. Ad Natt. I, 19.
Decalogus De Anima 37. De Pudic. 5.
Decedere de gradu De Pudic. 7.
— de concessione Apolog. 2.
Decemplex Adv. Marc. II, 14.
Decessio Adv. Marc. IV, 22.
Decineratus Adv. Valent. 32.
Decinerescere Apolog. 48.
Decisus (= certus, definitus) De Resurr. Carnis 18.
Declinare Adv. Valent. 9. Apolog. 21.
Decolorare canitiem De Cultu Femin. II, 8.
Decoquere stercora De Ieiun. 6 Apolog. 42 „*decoqu.* templorum vectigalia". De Carne Chr. 20 „*dec.* aliquid in aliquid".
Decoramentum De Cultu Femin. II, 12.
Decoriare (= corio privare) De An. 33.
Decrescere ad occursum personae maioris De Paenitent. 11.
Deculcare Apolog. 46.
Decurialis numerus De Anima 37.
Decurrere (= absolvi, absolvere, defungi) Adv. Marc. III, 1. IV, 3. 38. De Anima 10. Adv. Marc. IV, 1 „*decurrit* ordo". Ibid. II, 13. V, 1. 2 „*decurrere* ordinem", h. e. cursum. Ibid. V, 7. Adv. Hermog. 26. 27. Adv. Valent. 13. Adv. Prax. 2. 16. De Anima 37. De Resurr. Carnis 15. 34 „*dec.* ordinem vitae". De Carne Chr. 20 „originem *dec.*" cett. cett.
Decurri et Decucurri Adv. Marc. IV, 5. Adv. Iud. 11.
Decursio De Anima 24.
Decursus Adv. Marc. III, 21. 24. IV, 30.
Decussio De Cultu Femin. II, 8.
Decutere De Praescript. Haeret. 20 „*decusso* uno ex apostolis".
Decutire (= cute exuere vel exui) Ad Natt. I, 14.
Dedamnare (= absolvere, sententiam damnationis rescindere) De Pudic. 15.
Dedecoratio Adv. Marc. V, 5.
Dedecorator Apolog. 14.
Dedicare (= rem novam primum instituere, initiare, inchoare) De Paenitent. 2. Apolog. 12. Ad Natt. II, 15. De Monog. 4. 6. De Ieiun. 8. Adv. Marc. I, 10. 22. Scorp. 1. De Resurr. Carnis 6. 11. cett. cett.
Dedicator (= auctor, initiator, praecep.) Apolog. 5. Adv. Marc. IV, 5.
Dedignatio De Pudic. 7 „*dedign.* castigationis".
Dedocere Adv. Marc. V, 2. De Ieiun. 6. 14.
Dedolare fidem Adv. Marc. II, 19.
Deducere (= movere, persuadere, ἀφηγεῖν) De Anima 43 „inde *deducunt* recensere".
— laterinas Adv. Marc. II, 20.
Deductor (καθηγητής, doctor) Apol. 21. „illuminator atque *deductor* generis humani". De Fuga in Persec. 1. 11. Adv. Prax. 2. De Corona 4 „*ded.* sensis veritatis".
Dee (vocativ.) Adv. Marc. I, 30.
Defaecare De Paenitent. 11 „*def.* sanctitatem vini".
Defaecatio De Anima 27 „*def.* carnis".
Defarinatus (= in farinam redactus) Adv. Valent. 30.
Defectio De Monog. 15. De Resurr. Carnis 2.
Defectrix Adv. Valent. 38.
Defectus (= vigore destitutus, obsoletus, emortuus) De Anima 28 „*defectae* traditionis". De Idol. 12. Adv. Marc. I, 24. Ad Natt. II, 9.
Defendere (= asserere, vindicare) Ad Natt. II, 5 „*def.* elementis dominatum". Adv. Marc. I, 16. II, 6. V, 1. De Spectac. 29. Adv. Iud. 1. De Idolol. 9. De Bapt. 14. De Virg. Vel. 6. 10. De Spectac. 5 „Consulam ab Ec-

nulo *defendunt*". Adv. Marc. III, 2. De Pudic. 16. De Monog. 5. Adv. Prax. 5. De Carne Chr. 16. De Resurr. Carnis 11. cett. cett.
endere (= vindicare, ulcisci) Apol. 4. Adv. Marc. I, 26. II, 18. De Monog. 4. De Pudic. 5.
ensa (= defensio) Adv. Marc. II, 18.
ensare De Corona 11. 7 „ab heluco cerebrum *def.*"
ensio (= prohibitio, remotio) Adv. Marc. I, 22.
(= assertio) De Resurr. Carnis 27.
ensorius Adv. Marc. II, 14.
erre (= emere) De Pall. 5.
icere Adv. Iud. 14 „*deficiens* citra filios hominum". De Corona 6 „*deficiunt* intellegere", h. e. nequeunt intelligere. De Resurr. Carnis 50 „*deficiunt* capere".
igere De Resurr. Carnis 58 „*defixit* incrementa unguium", i. e. crescere retuit, inhibuit.
(= statuere, firmare) Adv. Marc. IV, 6.
inire (= statuere) Apolog. 4.
initive De Carne Chr. 18.
loratio Adv. Valent. 12.
odere vulnera Ad Natt. I, 10.
ormare (= effigiare) Apolog. 12. Adv. Marc. IV, 33.
unctus Adv. Valent. 26 „*defunctui* subiacere".
undere Apolog. 50 „*def.* statuas". De Patient. 5. Ad Natt. I, 12.
ungi (= non amplius fungi, desinere) Adv. Marc. I, 29 „connubii res — matura *defungi*". Ad Uxor. I, 7 „defuncto — viro etiam matrimonium *defungitur*". Apolog. 48.
generatus Adv. Valent. 29 „*deg.* sanati".
glubere (= deglubere) De Pall. 3.
glutire Ad Natt. II, 12 „*deglutivit* satum".
gustare De Resurr. Carnis 17 „*deg.* iudicium". Scorp. 1 „*deg.* martyria". Apolog. 2 „*deg.* infanticidia".
gustatio De Resurr. Carnis 34.
haurire De Pall. 8. De Resurr. Carnis 11 „carnem quocunque *dehaustam*", h. e. prodactam, absumptam.
honestatio De Pudic. 18.
hortatio (rei alicuius) Adv. Marcion. IV, 15.
hortatorius Apolog. 22 „*dehort.* a bono".
icere (sc. de gradu) Adv. Marc. III, 13. De Pall. 2 „siderum distincta confusio interdum *deicit* aliquid".
iectare De Pall. 4.
Deiecte Adv. Marcion. I, 6 „deiectius". Ibid. II, 27.
Deiectio Adv. Marc. IV, 36.
Deiectus (= demissus) Ad Natt. II, 9.
Deierare (= iurare, eierare, damnare) Apolog. 14. 33. 35. 46. De Praescript. Haeret. 33. Ad Natt. I, 10. 17. 18. II, 9.
Deificus Apolog. 11.
Delatura (= delatio, διαβολή) Adv. Marc. V, 18.
Delegare Adv. Marc. II, 5. De Anima 9. 56. De Patient. 2.
Delibare et Delibrare Apolog. 9.
Delibatio Adv. Valent. 6 „*delib.* transductoria". De Resurr. Carnis 7 „*del.* masculi in feminam". De Patient. 8.
Deliberare (= liberare) Adv. Marc. II, 19. IV, 21 „*deliberatus* decem mensium cruciatu". Adv. Valent. 29.
— (= dubitare) De Anima 17.
Delictum ad mortem De Pudic. 2. 19.
Deliniare et Delineare De Resurr. Carn. 20.
Delinquentia De Resurr. Carnis 24. De Pudic. 1. 19.
Delirare De Anima 32 „*del.* se deum".
Delitiscere Apolog. 21. Ad Natt. I, 16. De Spectac. 8.
Delphyn De Corona 7.
Demandare (= proponere, asserere, praemittere) Adv. Marc. III, 5. 8. De Praescript. Haeret. 22. De Resurrect. Carnis 21. 32. 57.
Dementire Apolog. 23. De Anima 18.
Demerere Apolog. 18. 21. Ad Natt. II, 8. Adv. Marc. II, 1. IV, 28.
Demessus aliquid Adv. Marc. I, 13.
Deminorare Adv. Prax. 16. De Anima 33.
Demiurgus Adv. Valent. 15.
Demolitio Adv. Marc. II, 1.
Demonstrare (aliquem in aliquem) Adv. Marc. IV, 22.
Demorari De Ieiun. 2 „cibi *demorati*", h. e. dilati. Ibid. 16 „*demorantis* stellae". Adv. Marc. II, 10.
Demutabilis Adv. Hermog. 39.
Demutare Apolog. 7. 13.
— (= demutari) Adv. Marc. IV, 15.
Denigrare De Resurr. Carnis 12.
Denique (= adeo, proinde, igitur) Apolog. 42. De Fuga in Persec. 2. 6. De Patient. 4. De Pudic. 1. 13. De Ieiun. 1. De Pall. 1. De Exhort. Castit. 13. De Bapt. 10. Adv. Marc. I, 10. IV, 5. 25. 28. 39. V, 9. 10. 15. 17. Adv. Hermog. 20. Adv. Valent. 6. De Anima 17. 19. 42. 46. 52. cett. cett.
Denotare (= reprehendere, arguere) Adv. Valent. 7. 11. Adv. Prax. 18. Ad Natt. I, 1. 5. 15. Adv. Marc. V, 10. 11. Apolog. 1. 2. 3. 7. De Pall. 1. 4.

Denotatio De Cultu Femin. II, 13. Adv. Marc. V, 20.
Denotatus Ad Natt. I, 10 „denotatior".
— De Pall. 4 „denotatui".
Densare Ad Mart. 3. Apolog. 39 „*dens.* fidem", h. e. pressius observare.
Denuntiatio De Praescript. Haeret. 44 „*denuntiationes* scripturarum apostolicarum". Adv. Marc. IV, 11 „*den.* paenitentiae".
Depalare (= palis impactis statuere et circumcludere, condere) Adv. Hermog. 29 „*depalans* mundum". Apolog. 10. Ad Natt. II, 12.
Depalator Adv. Marc. V, 6.
Depasci De Resurr. Carnis 7.
Depellere crimen Apolog. 24 „*dep.* praestructionem". De Resurr. Carnis 20.
Dependere Apolog. 35 „*dep.* officia".
Deperire Apolog. 1.
Depetere Adv. Marc. IV, 20.
Depilare De Pall. 4.
Deplangere Adv. Marc. II, 24.
Depluere (aliquid) Adv. Valent. 29.
Deponere Adv. Marc. III, 18 „*depositis* genibus". De Resurr. Carnis 63 „in *deposito* est". Apolog. 39. 46.
— (= minuere, depretiare) De Spect. 22.
— (= reicere, irritum facere) Adv. Marc. V, 2.
Depostulare De Resurr. Carnis 34.
Depostulator Apolog. 35 „*dep.* Christianorum".
Deprecari (= valde precari) c. acc. c. inf. Ad Scap. 3. Apolog. 1.
Deprecator Apolog. 40.
Deprecatrix Adv. Marc. V, 12.
Deprehendere (= comprehendere, convincere) De Fuga in Persec. 3.
— et Reprehendere Apolog. 12.
Depretiare (= ad minus pretium redigere, parvifacere, contemnere) De Spectac. 22. De Fuga in Persec. 10. Apolog. 45. De Anima 24. 34. Ad Natt. I, 10 „*depr.* aliqua indignitate". Ad Scap. 3. Adv. Marc. I, 14. De Resurr. Carnis 2.
Depretiator Adv. Marc. IV, 29.
Depugnare De Anima 52 „*depugnata* turbinibus navigia".
Depugnatio De Spectac. 18 „*dep.* humani oris".
Deputare (= putare, censere, tribuere, addicere) Apolog. 4. 11. 14. 16. 21. 23. 35. 38. 41. 46. Adv. Val. 32 „*dep.* cum aliquo". Ad Natt. I, 4 „*dep.* malitiae". Ibid. I, 2. 5. 7. 8. 10. 12. 18. II, 7. 14. Adv. Marc. V, 10 „*deput.* detrimento". Ibid. IV, 15. 39. Adv. Hermog. 25. 36 „*dep.* aliquid in aliquid". De Spect. 18. De Test. An. 3. De Idol. 4. cett. cett.
Deputare (= abscidere velut surculum de arbore) Apolog. 19. 20. Cf. Adv. Marc. II, 24. III, 20. Adv. Valent. 2.
Deradere Apolog. 12.
Deridere De Carne Chr. 4 „*deridetur* nefans blanditiis".
Derigere alicui rei De Idol. 18.
Derivare (intransit.) Adv. Valent. 9. De Pudic. 21. Apolog. 21.
Derivatio Adv. Prax. 9 „filius vere *derivatio* ipsius et portio".
Derisus Ad Natt. I, 10.
Derodere De Spectac. 21 „*derosa* corpora et dissipata".
Derogare legi Adv. Marc. I, 21.
Derogatio Adv. Marc. V, 4.
Derogator Adv. Marc. I, 27. IV, 21.
Desaevire Apolog. 37. Adv. Marc. III, 15.
— (= saeve et crudeliter tractare) Adv. Marc. I, 24. III, 18.
Desaltare originem carnis (h. e. actum creandi, concubitum) Adv. Marc. III, 11.
Describere De Idol. 8 „*descr.* signum", h. e. statuae liniamenta formare.
— (= adscribere, definire, statuere) Adv. Marc. II, 9 „malum *descr.* deo".
Descrobare De Resurr. Carnis 7 „*descr.* auro gemmas".
Desculpere Ad Natt. I, 12.
Desertor De Idol. 4. 9. Apolog. 36 „*desertores* angeli". De Carne Chr. 1.
Designare (= notare) De Pall. 4.
Designator De Spectac. 10. Adv. Valent. 3.
Desinere de aliqua re Adv. Marc. I, 6. *Desin.* ab aliqua re De Coron. 2.
— Adv. Iud. 2 „*desinit* virginem", h. e. virgo esse desinit.
— (= deesse) De Cultu Femin. II, 9.
Desipere (= insipidum reddere) Adv. Marc. I, 2. De Pudic. 13. 18.
Despectrix Apolog. 27.
Despoliare Adv. Valent. 32 „*despoliat* sexui meo".
Desponsare De Virg. Vel. 6 „*desponsata*".
Despuere Ad Natt. I, 7. 10. De Idol. 11.
Despumare De Monog. 3 „*desp.* carnis fervorem". De Anima 27 „*despumatur* semen".
Despumatio De Carne Chr. 19.
Destinare (= devovere, addicere) Adv. Marc. IV, 33.
— (= notare, denotare, petere) Adv. Valent. 2 „*destinare* haereticos". Apolog. 6. De Pall. 4 „*destinare* deum". Adv. Iud. 9. Adv. Marc. III, 6. 13. 15. IV, 15. 23. De Idol. 1.
Destinatio Apolog. 48.
Destinatum (= voluntas, consilium, votum) Apolog. 25.
Destricte Adv. Marc. I, 3 „*destr.* praesum-

tiare". De Idol. 5 „*destrictius* repercutere". De Pudic. 19.
Destructio Adv. Hermog. 15 „indignioribus *destructionibus*".
Destructor Apolog. 46. Adv. Marc. IV, 12. 36. 39. V, 13 sq.
Destruere Apolog. 46 „*destr.* deos". Adv. Marc. V, 15. IV, 12 „*destr.* sabbatum".
Desultare De Anima 32 „*des.* mari".
Desultor (= contemptor) Adv. Marc. V, 16.
Desultrix Adv. Valent. 38.
Detector Adv. Marc. IV, 36.
Detentus Adv. Valent. 32 „*detentui* obnoxii".
Detergere De Resurr. Carnis 18 „*det.* verba".
Determinare Apolog. 18. 20. Adv. Marc. IV, 4. De Anima 27. 43.
— (= definire, praescribere, mandare) De Pudic. 20. 18. De Orat. 1. De Corona 3. De Praescript. Haeret. 10 „*determinare* fossam alicui". Apol. 21.
Determinatio Adv. Marc. IV, 34 „*det.* localis".
Determinator De Pudic. 11 „*determinator* disciplinae".
Deterrere Adv. Marc. IV, 29 „post *deterritam* negationem".
Detersus De Resurr. Carnis 18 „*det.* verbum", h. e. tersum, finitum, certum.
Detestator Adv. Marc. IV, 27. V, 4.
Detexere (= intexere) De Pudic. 14.
Detinere (= tenere, accusare) De Anima 14. Ad Natt. I, 4. 7. 16. Apolog. 3. Ad Uxor. II, 8. De Cultu Femin. II, 6.
Detondere De Pall. 2 „gladius *detotondit*".
Detractare Ad Natt. I, 7. Ad Uxor. II, 2.
Detractator Ad Natt. II, 7.
Detractatus De Spectac. 3.
Detrahere (c. abl. pro dat.) Ad Natt. I, 18.
Détrimentum cutis Ad Natt. I, 13.
Detriumphare aliquem Apolog. 27.
Devehi De Cultu Femin. II, 1 „*dev.* de simplicitate". De Orat. 8 „*devehe* nos a malo".
Devergere Adv. Hermog. 41. Adv. Marc. V, 2. De Exhort. Castit. 2. De Praescript. Haeret. 18.
Deversari De Paenit. 1 „*dev.* irrationaliter in paenitentiae actu".
Deversio Adv. Marc. IV, 11.
Devertere De Resurr. Carnis 43 „*deversurus* paradiso, non inferis". Adv. Marc. III, 8.
Deviare Apolog. 27 „*dev.* a disciplina".
Devigescere et Devirescere De Anima 26. crit.
Devinctio De Spectac. 2 „*devinctiones* magicae".
Devolvi ad aliquid (= pervenire ex ordine instituto) Adv. Marc. V, 1.
Devorare De Resurr. Carnis 37 „*dev.* auditu". Ibid. 54 „*dev.* bilem". De Pudic. 13 „*devorantur* abundantia maeroris". De Pall. 2. De Pudic. 14. De Res. Carnis 11. 54. 42 „*devoratum* corpus", h. e. interceptum. Ibid. 7 „*devoratus* est limus in carnem".
Devoratorius De Idol. 1 „*devoratoria* salutis".
Devotamentum Scorp. 2.
Devovere De Pall. 5 „*devoto* in terga tabulato", h. e. reiecto.
Deus vocabuli etymon Ad Natt. I, 17.
Dexterа Adv. Marc. I, 20 „*dexteras* iungere". Ibid. IV, 2 „*dexteras* miscere".
Diabolus Adv. Marc. V, 18.
Disconus De Praescript. Haeret. 41.
Dialectica De Praescript. Haeret. 7.
Διαμαστίγωσις Ad Mart. 4.
Dicere (= notare, criminari) Apol. 2. 7.
Dicibulum Adv. Valent. 20 „*dicibula* puerilia", h. e. nugae.
Dictata suggerere Ad Mart. 1.
Didicisse (= solere) Ad Natt. I, 18. Cf. De Resurr. Carnis 25.
Die et die Scorp. 13. Die ac die De Resurr. Carnis 40.
Differenter De Ieiun. 2.
Differentia De Pudic. 2. Adv. Marc. IV, 6 „*differentiam* scindere".
Differre Apolog. 40 „*dilati* ab omni fruge vitae", h. e. remoti.
— (= spargere, disseminare) Apolog. 7.
Digamus De Monog. 12. Ad Uxor. I, 7. De Exhort. Castit. 7.
Digerere De Resurr. Carnis 37. De Ieiun. 12. Ad Natt. II, 12.
— (= recensere, narrare) De Patient. 5. De Pall. 3. Apolog. 47 „*digesta* sancta", h. e. libri sancti. Ad Natt. II, 1 „ex omnibus retro *digestis*". De Bapt. 1. Adv. Marc. IV, 5 „*digestum* Lucae". Ibid. IV, 3 „inde sunt nostra *digesta*". Apolog. 19. Ad Natt. I, 3. 7. 9. II, 1. 9. 11. De Resurr. Carnis 2. 22.
Digestus (= digestio) De Anima 10.
Digitorum supputarii gesticuli Apol. 19.
Digitus dei Adv. Marc. IV, 26.
Dignatio De Corona 14. Adv. Iud. 1.
Digne (= merito) De Patient. 7.
Dignitas De Cultu Femin. II, 2 „*dign.* formae". De Pudic. 5 „*dign.* mali". De Resurr. Carnis 58 „*dignitatis* iustitia".
Dignus c. inf. Scorp. 5. De Paenit. 8. De Resurr. Carnis 22. Adv. Valent. 6. Apolog. 18., et saepius.
— de aliqua re Ad Natt. II, 15.
Diiungere pro Disiungere Ad Uxor. II, 2.
Dilectio Apolog. 39.

Dilector Adv. Marc. IV, 23.
Diligentia Ad Natt. I, 7. Ad Uxor. II, 8. De Praescript. Haeret. 43.
— (= amor, cupido, cura) Adv. Valent. 30 „*dil.* delictorum". De Fuga in Persec. 1.
Dilucere De Anima 15.
Dilucidare Adv. Iud. 1.
Diluere (= solvere) De Testim. An. 4. Diluius = minutus De Resurr. Carnis 7 „*dilutior* auctoritas". De Anima 24 „*dilutioris* divinitatis". De Testim. Animae 4 „*dilutior* redis", h. e. ebrius. De Pall. 2 „si quid mare *diluit*". De Bapt. 2. 4.
Diluvio (= diluvium) De Anima 46.
Dimidiare De Resurr. Carnis 57 „*dimidiati* homines". De Carne Chr. 5 „*dimidiare* mendacio Christum".
Dimidiatio Adv. Marc. I, 24 „*dim.* salutis".
Dimidius De Ieiun. 9 „*dimidiam* gulam deo immolat".
Dimittere delicta Adv. Marc. IV, 10., et saepius.
— spiritum Apolog. 21.
— (= omittere) Ad Scap. 4.
— De Exhort. Castit. 10 „*dim.* debitorem". De Anima 9. Adv. Marc. IV, 24 „*dimissae* manus", h. e. resolutae.
Dimovere poenam ab aliquo Apolog. 5.
Dinumerare (= recensere) Apolog. 1 „*dinumerant* in semetipsos".
Diploma Apolog. 25.
Directo Apolog. 23 „*dir.* nosse". De Spectac. 20 „*dir.* prohibere". Adv. Marc. I, 26. II, 14. IV, 10. V, 12. De Anima 52.
Dirigere (= dirigi, converti, contendere, consistere, disputare) De Ieiun. 10. Ad Natt. II, 10. De Monog. 12. De Pudic. 17. Adv. Marc. IV, 37 „*dirigo* in gradum alterius quaestionis". Adv. Marc. I, 9. IV, 12. 14. V, 1. De Praescript. Haeret. 15.
— (= intendere) De Orat. 5. De Patient. 13.
— pannis infantem De Carne Chr. 4.
Dirimere De Ieiun. 10 „*dir.* stationes".
Discedere (= decedere, mori) De Ieiun. 12. De Anima 31.
— (= dissolvi, desinere, cessare) De Resurr. Carnis 60.
— et Decedere De Resurr. Carnis 60. crit.
Discentes (= discipuli) De Patient. 3. De Bapt. 11. De Praescript. Haeret. 3. 30. De Carne Chr. 6.
Discentia De Anima 23. 24 „discentiae", h. e. μαθήσεις.
Disceptare (in aliquid) De Corona 8.
Disceptator Adv. Marc. IV, 35 „*disceptator* et elimator humanarum [illegible]rum". De Carne Chr. 24.
Discernere Adv. Valent. 16 „in [illegible]nium *discretis*". De Anima 1[illegible] „*discreto*".
Discidium De Resurr. Carnis 15. [illegible] Paenit. 12.
— et Dissidium De Resurr. Carnis 1[illegible]
Disciplina Apolog. 7. 30. 35. De Corona 1. De Ieiun. 16. Ad Scap. 1 „*disc.* patientiae". De Idol. 13 „*disc.* [illegible]". De Praescript. Haeret. 10 „*disc.* [illegible]nis". Ibid. 44 „*disc.* pressior". De Orat. 1 „*disc.* orandi". De Monog. [illegible] „*disc.* monogamiae". De Resurr. Carnis 44 „*disc.* sanctitatis". De Pudic. 5 „*disciplinae* tenor". Ibid. 12 „*disciplinae* compendia". Apolog. 22 „*disciplinam* confoederare". Ibid. 39 „*disciplinam* inculcare". Adv. Valent. 1. De Resurr. Carnis 26 „*disc.* interpretandi".
Disciplinatus De Fuga in Persec. 1. „*disciplinatior* fides".
Discipulatus Adv. Marc. IV, 2.
Disconvenientia De Testim. Anim. 4.
Discordia diversitatis De Pall. 2.
Discretio Apol. 41. De Anima 27. 5[illegible]
Discrimen De Resurr. Carnis 15. „[illegible] medium superciliorum".
Discriminare De Pudic. 2.
Discriminator (?) = criminator Ad Nat. I, 10. crit.
Discursatio Apolog. 39 „*discursatio* classes".
Discursus De Carne Chr. 9 „*disc.* [illegible] venarum".
Discussor Ad Natt. I, 3.
Discutere (= examinare) Apolog. 5. Ad Natt. I, 6. II, 1. 13.
Dispargere Adv. Marc. II, 20. Adv. Valent. 33 „*disp.* intentionem alicuius". De Carne Chr. 7.
Dispartibilis Adv. Hermog. 39.
Dispectare Adv. Marc. II, 17.
Dispector (= probator, examinator, [illegible]dex) Ad Uxor. II, 8. Apolog. 45.
Dispendium Apolog. 44. Adv. Marc. V, 1.
Dispensatio (= oeconomia) Adv. Prax. 2. 3. 4. Adv. Marc. V, 18.
— (= digestio) De Anima 43 „[illegible] ciborum".
Disperdere Adv. Prax. 16.
Dispergere (= frustrari, dissolvere) Apolog. 5 „*disp.* poenam". Adv. Valent. 1.
Dispersio Ad Natt. I, 6. De Resurr. Carnis 31. Adv. Hermog. 39. crit.
Dispertitio Adv. Hermog. 39.
Dispicere (= examinare, excutere) Adv. Marc. II, 6. 15. Scorp. 10. Ad Nat. I, 7. 10. II, 12. Adv. Marc. IV, 10. V, 5. 3.

De Resurr. Carn. 18. Apolog. 1. 15. De Pudic. 10. De Corona 7.
isplicere ab aliqua re De Fuga in Persec. 4.
isponere (= διατίθεσθαι) De Carne Chr. 2. Apolog. 2 „*disponitis* nos aliter". Adv. Iud. 4. De Resurr. Carnis 2.
– (= ordinare, statuere) De Exhort. Castit. 12. Apolog. 2. 17. 19. 21. 23. 24. Ad Natt. I, 20. II, 7. De Resurr. Carnis 48.
ispositio et Dispensatio De Resurr. Carnis 33.
ispositio (= ordo, voluntas, lex, institutum, natura) Apolog. 22. 41. De Monog. 6 „dispositiones", h. e. oeconomiae. Adv. Marc. I, 2. II, 27. III, 20. IV, 7. V, 2. 4. 9. 12. 14. Apolog. 7. 18. 19. 21. 48. Ad Natt. I, 10. De Carne Chr. 17. 18. De Anima 57. De Resurr. Carnis 35 „*disp.* corporalis". Adv. Valent. 1 „*disp.* allegorica".
)ispositor De Resurr. Carnis 48 „*dispositor* meritorum ordo".
)ispunctio (= rationum examinatio, iudicium, consummatio) Apolog. 18 „ad utriusque meriti *dispunctionem*". Ibid. 19 „*disp.* cotidiana saeculi totius".
)ispunctor Adv. Marc. IV, 17.
ispungere (= conferre accepta et data, examinare, consummare, expungere) De Resurr. Carnis 56 „mercede *disp.* aliquem". Ibid. 58 „*disp.* resurrectione", h. e. resurrectione ex merito afficere. De Exhort. Castit. 2. De Anima 33. 57. De Resurr. Carnis 14. Adv. Marc. IV, 10. 22. Ad Natt. I, 2. Apolog. 45. De Monog. 8. De Carne Chr. 5. Apolog. 37. 44. 48. De Patient. 8. De Spectac. 18. De Testim. Animae 3.
issecare (= torquere, gravare) De Patient. 14.
issimulatio (= cessatio, neglegentia) Adv. Marc. V, 5.
issipare De Spectac. 12. 21 „corpora feris *diss.*". Apolog. 46. 9 „*dissipatur* memoria". Adv. Marc. IV, 37 „*diss.* conscriptionem iniquam".
)issolubilis Apolog. 47. De Anima 14.
)issolutrix De Anima 42.
)issolutus (= diffusus) De Praescript. Haeret. 9.
– (= infirmus, paralyticus) Adv. Marc. IV, 12 „*diss.* manus, *diss.* genua invalescunt".
)istantivus De Anima 9 „illud trifariam *distantivum*".
)istat (= differt) Ad Natt. I, 15.
)istrahere Scorp. 15 „Paulus *distrahitur*".
Distributio iudicii Ad Natt. I, 20.
Distrusus (?) Adv. Valent. 20. crit.
Disturbare Apolog. 9 „*dist.* animas nascentium".
Diventilare De Testim. Animae 5 „*diventilatae* opiniones".
Diversorium De Anima 7. Adv. Marc. V, 19.
Diversus (c. dat.) De Monog. 10.
Diversus (= contrarius) Adv. Marc. I, 20. III, 15. IV, 10. V, 6. De Resurr. Carnis 19 „*div.* pars". Adv. Hermog. 19. 21.
Divertere De Pudic. 1 „*divertit* a sententiis pristinis". De Praescript. Haeret. 5. De Cultu Femin. II, 2. Adv. Marc. III, 22 „*div.* a Iudaismo".
Dividere forum toris Apolog. 35.
Divinatrix De Anima 22. 46.
Divinitas (= dii) Apolog. 10. 11. 27.
Divise Adv. Prax. 11. De Carne Chr. 13.
Divisibilis De Anima 14.
Divisus et Diversus De Anima 37.
Divitium genit. pro Divitum Ad Uxor. II, 8.
Divortium De Anima 53 „*div.* animae". Ibid. 7 „*div.* corporis".
Diuturnitas Romana Apolog. 33.
Dogma De Anima 33.
Domesticus Apolog. 18 „*dom.* gens dei". De Praescript. Haeret. 38. Apolog. 39 „*domestici* senes". Adv. Marc. I, 23. Apolog. 1.
Domina mater ecclesia Ad Mart. 1.
Dominari (c. genit.) Apolog. 27.
Dominatio ex arce (= dom. tyrannica) Apolog. 4.
Dominatus De Resurr. Carnis 9.
Dominicus De Pudic. 9. Adv. Iud. 9. 14. De Resurr. Carnis 48. 62 „*dom.* pronuntiatio".
Donare De Pudic. 17 „*don.* fornicationem". Ibid. 19 „*donato* chirographo mortis". Apolog. 50 „*don.* se incendiis". Adv. Marc. V, 19 „*don.* delicta".
Donativum Adv. Marc. V, 8 „donativa", i. e. charismata. De Corona 1. Ad Uxor. I, 3. De Praescript. Haeret. 12. De Resurr. Carnis 47.
Dormire De Anima 43 „*dormiturus* in mortem". De Ieiun. 16 „*dormiunt* cum sororibus".
Dormitio (= mors) De Patient. 9. De Monog. 10. De Resurr. Carnis 24. De Anima 55.
Dos Ad Uxor. I, 4. De Testim. Animae 4 „*dotem* corporis". De Resurr. Carn. 63.
Dotalis De Anima 41 „*dot.* mancipium". Ad Uxor. II, 8. De Monog. 11.
Dotare Adv. Hermog. 29.
Draco (= diabolus) Ad Uxor. I, 6.
Dracontarium De Corona 14.

Dubitative De Carne Chr. 23.
Dubitatus (= dubius) Adv. Valent. 26 „*dub.* eventus".
Ducatio De Corona 11.
Ducator Adv. Iud. 13.
Ducatus Adv. Iud. 14. Ad Natt. II, 5. Adv. Marc. III, 7. De Pudic. 5.
Ducere magni Adv. Marc. V, 8.
— lucri De Corona 11.
— boni Adv. Marc. V, 5. 12. 19.
— (= boni ducere, velle) Adv. Hermog. 3.
— exitum Adv. Valent. 15.
Dulcor Adv. Marc. III, 5.
Dum (= quod) Adv. Marc. IV, 8. 9.
Dumtaxat (= maxime, praesertim) De Virg. Vel. 6. De Cultu Femin. II, 3. Adv. Marc. II, 2. V, 8. Apolog. 39. De Resurr. Carnis 39. Adv. Hermog. 35.
— (= certe, saltem) De Resurr. Carnis 53. De Anima 58. De Orat. 20.
Duplicitas Adv. Marc. V, 11.
Durare De Virg. Vel. 14 „*duratur* frons". De Cultu Femin. II, 3.
Dure Apolog. 4. De Pudic. 1. De Bapt. 5. De Anima 17.
Duricordia Adv. Marc. V, 4. 13., σκληροκαρδία.
Duritas Ad Natt. I, 18.
Duritia Apolog. 27. Ad Natt. I, 10. Adv. Marc. I, 14. 30. III, 15.
Durus (= difficilis, obstinatus, stolidus, obtusus) De Testim. Animae 2. De Resurr. Carnis 5. 37. Adv. Prax. 13. De Praescript. Haeret. 7.
Dux (= deductor, doctor, καθηγητής) De leiun. 10 „*duce* universae veritatis".

E.

Ea (= eatenus) De Resurr. Carnis 57.
Eadem (= simul, una) Apolog. 19. 21. Adv. Marc. IV, 5.
Eatenus De Resurr. Carnis 57. Ibid. 17 „*eatenus* — qua". Adv. Marc. III, 2. 24 „*eatenus* dum".
Ebibere De Pudic. 16 „*ebib.* notitiam apostoli". Apolog. 40 „*ebibit* terrae motus Corinthium mare". De An. 43 „*ebibit* soporem Adam".
Ebriamen De leiun. 8.
Ebrius (= saturatus, plenus, plene expertus) De Resurr. Carnis 16 „*ebrius* latrociniis gladius". De leiun. 9 „*ebrius* cibis".
Ebullire (transit. et intransit.) Adv. Valent. 8 „*ebulliunt* alios fetus". Ad Scap. 3 „*ebull.* vermibus". Adv. Marc. I, 27 „*ebull.* in omnem libidinem". Scorp. 1. De Idol. 3.
Eburnacius (?) Adv. Marc. IV, 15. crit.
Ecclesia (Aeon) Adv. Valent. 7. 8. 9. 12.
Ecclesia (de Iudaeorum sacris) Adv. Marc. IV, 24.
Ecclesiasticus (Aeon) Adv. Valent. 8.
— De Exhort. Castit. 13 „*eccl.* ordinis". Adv. Marc. V, 21.
Ecquomodo Adv. Marc. IV, 20.
Ecstasis De Anima 9. 11. 45. 48. De leiun. 3. Adv. Marc. IV, 22. V, 8.
Ectroma De Praescript. Haeret. 7.
Edentulus De Resurr. Carnis. 61.
Edere puberes (de re obscena) Apol. 8.
Edicere (= dicere, pronuntiare) Apolog. 35. De Corona 4. 10. De Resurr. Carnis 22. 33. 50. Adv. Marc. I, 9. 11. 13. Adv. Hermog. 26. 31. De Carne Chr. 14. Adv. Valent. 30.
Edictum Apolog. 4. De Anima 1 „*ed.* praemonitorium". De Resurr. Carnis 3. De Pudic. 5. 1 „*ed.* peremptorium". Adv. Marc. IV, 14. V, 11.
Ediscere De Carne Chr. 6. Adv. Prax. 16. De Resurr. Carnis 58.
Edisserare et Edissertare et Edissertere De Resurr. Carnis 33. crit.
Editio (= munus) De Spectac. 12.
Edomare Adv. Marc. II, 19. 15 „*ed.* haeritiam". Ibid. II, 29.
Educare (= educere) De Pall. 2. De Virg. Vel. 12.
Educator Adv. Marc. I, 23.
Educatus (= educatio) De Resurr. Carnis 60.
Educere se in vulgus Apolog. 21.
Edulcare Adv. Iud. 13.
Edulia Adv. Marc. V, 19.
Edurus De Resurr. Carnis 57 „*ed.* cadaver".
Effatus Ad Natt. II, 11. De Anima 6.
Effeminare De Pudic. 2 „*eff.* disciplinam". Ibid. 4 „*effeminatus* aures".
Efferre summum apicem alicui (= plurimum tribuere) De Anima 46.
Effigiatus De Anima 22 „*eff.* anima" Ibid. 9.
Effigies (= species) De Anima 53 „*eff.* deminutionis".
Effligere Adv. Marc. IV, 12 „*eff.* spicas manibus".
Effruticare Ad Natt. I, 5. De Anima 27 „*effr.* aliquid".
Effumigatus Ad Mart. 1 „*eff.* colebat".
Ἡγεμονικόν De Anima 15.
Egere (c. genit.) Adv. Hermog. 8.
Egiturus Adv. Marc. IV, 29 „expeditionem — *egiturum*".
Εἶδος et Εἴδωλον De Idol. 3.
Eicere uxorem Apolog. 3.
— de aliqua re De Idol. 9.
Eierare De Pudic. 14. De Idol. 18.
Eiuratio libidinum De Pudic. 1.
Eiusmodi (instar substantivi usurpatum)

Apolog. 49. Ad Natt. I, 6. De Ieiun. 7 „caelum *pro eiusmodi* militat". De Bapt. 12. De Spectac. 16. 21. 28. De Pudic. 20. De Testim. Animae 6. De Idol. 14. De Praescript. Haeret. 5. Cf. s. v. Huiusmodi.
Elaborare De Pudic. 5 „*elab.* homicidium moechiae". De Cultu Femin. II, 2 „*elaborata* pulchritudo". Adv. Valent. 30 „*elab.* salutem". Apolog. 2 „*elaboratis* audire". De Resurr. Carnis 49 „*elab.* ad aliquid".
Elanguere De Anima 53.
Elatrare De Pall. 5 „*el.* causas". Ad Natt. I, 4 „*el.* in aliquem".
Ἐλαύνειν εἴς τινα Apolog. 9. Ad Natt. I, 16.
Electrum Adv. Prax. 27. Adv. Hermog. 25.
Eleemosyna (= misericordia, stips, ἔρανος) De Patient. 7. Ad Uxor. II, 8. De Virg. Vel. 13 „*eleemosynae* operatio". De Idol. 22.
Elementa (i. e. sol et luna) De Ieiun. 10. Cf. Ad Natt. II, 3.
Elementicius De Anima 32.
Elevatio De Praescript. Haeret. 42.
Eliberare (= liberare) Adv. Marc. II, 19. crit.
Elidere (= interficere, conficere, reprimere) Ad Scap. 4. Apolog. 23. De Cultu Femin. II, 7. De Bapt. 20. De Spectac. 18. De Pudic. 9. 22. Adv. Marc. I, 22. II, 10. IV, 20 „*elid.* mare". Ibid. IV, 38. De Resurr. Carnis 2. 16. 18. 34. 36. 52. Scorp. 6.
Elimare De Pudic. 14 „*elim.* superbia". De Paenit. 11 „*elim.* dentes".
Elimator Adv. Marc. IV, 35 „*elim.* humanarum macularum".
Eliminare Apolog. 6. Ad Natt. II, 7. De Resurr. Carnis 49.
Elinguare Ad Natt. I, 8.
Elinguus et Elinguis De Pall. 6.
Eliquare Ad Natt. I, 8. De Pall. 3 „*eliqu.* filum". De Res. Carnis 6. Adv. Marc. I, 4. De Anima 30 „*eliqu.* paludes".
Ellipsis comparativi *Magis.* Apolog. 1. 21. Ad Natt. I, 4. 7. 8. 12. II, 9. 12. De Testim. Animae 2. De Bapt. 2. De Virg. Vel. 3. 11. 17. Adv. Marc. II, 11. 19. IV, 19. 36. V, 6. De Resurr. Carnis 32. Adv. Hermog. 14. 24.
— voc. *templum* apud genitivos nominum deorum De Pall. 4 „Bellonae". Similiter Adv. Iud. 13 „in Regnorum", sc. libris. De Pudic. 20 „Abrahae", h. e. Abrahae filii. Similiter usurpat Tertullianus genitivos pronominum Cuius (Adv. Hermog. 8 „*de cuius* utitur"), Eiusmodi et Huiusmodi, quos v. articulos.
Ellipsis durior pronominis demonstr. Adv. Marc. IV, 39. V, 9.
Elogium (= testimonium bonum aut malum, libellus) Apolog. 2. 15. 24. 44. Ad Scap. 4. De Carne Chr. 21. De Resurr. Carnis 4 „*elog.* ignobilitatis". Ibid. 21. 34 „*elogio* inscribere". De Spectac. 17. De Corona 5. Adv. Marc. I, 22. Ad Natt. I, 2. 10.
Eloquium (= sermo, pronuntiatum, dictum) De Paenit. 4. Apolog. 18. 23. 48. Ad Natt. I, 4. II, 4. Adv. Marc. IV, 19. De Resurr. Carnis 63.
Elpis (Aeon) Adv. Valent. 8.
Elucescere (in aliquid) Adv. Iud. 3.
Eluctari agrum De Pall. 4.
Emancipatio De Fuga in Persec. 12.
Ἐμβροσιάκτης De Anima 25.
Emendatio (= poena) Apolog. 46.
Emendator Adv. Valent. 33.
Emendicare De Anima 51.
Ementiri hominem De Anima 34.
Ementitus (passive) Ad Natt. II, 12.
Emicare De Anima 2. Adv. Hermog. 29 „*emicantior* facta est arida".
Emissicius De Pall. 3 „*emiss.* ocelli".
Emortuus De Resurr. Carnis 28. 30. 55.
Emunitas De Carne Chr. 58.
Enallage modorum Ad Natt. I, 3. 9. Adv. Prax. 13. Apolog. 35. 39. De Paenit. 2. De Spectac. 21. Scorp. 10.
— temporum Apolog. 23. 35. De Monog. 12. Adv. Marc. II, 13. 25. IV, 12. V, 11. De Carne Chr. 9. Adv. Hermog. 34. De Patient. 5. De Exhort. Castit. 10.
— numeri Apolog. 31.
— subiecti De Ieiun. 7.
— structurae accus. c. inf. et particulae *quod* Adv. Marc. V, 15.
Enarrare (= effari) De Pall. 1.
Endromis De Pall. 4 „*endromidis* solocem".
Enecatrix Adv. Marc. I, 30.
Enectus Apolog. 14. Ad Natt. I, 10. II, 8.
Energema De Carne Chr. 24. De Praescript. Haeret. 30.
Enervis De Pall. 4.
Enim tertio loco collocatum Ad Natt. II, 17. De Spectac. 30. De Idol. 12.
— et Etiam Ad Natt. I, 7. Apolog. 31. De Paenit. 6. De Virg. Vel. 10.
— et Autem Adv. Marc. III, 13.
— (= profecto, utique, scilicet) De Pudic. 3.
Ennoia (Aeon) Adv. Valent. 7. 36.
Enodator De Pall. 5 „*enod.* vocis".
Enormis Apolog. 19. De Paenit. 11. De Anima 6. 58. De Virg. Vel. 15 „*enormioris* gloriae eventus". De Resurr. Carnis 58.

Enormitas Ad Natt. II, 5. De Resurr. Carnis 58. De Ieiun. 6. De Pudic. 1. De Anima 43. 56. Adv. Marc. I, 2.
Entelechia De Anima 32.
Enthymesis (Aeon) De Praescript. Haeret. 7. Adv. Valent. 9. 10. 11. 13.
Enubilare Adv. Marc. IV, 36 „*enub.* caecitatem".
Enundinare De Idol. 9 „*enund.* spiritum sanctum".
Eperchomenos (= superventicius) Adv. Marc. IV, 23. 25.
Epicitharisma Adv. Valent. 33.
Ἐπιθυμητικόν De Anima 16.
Epinoema Adv. Hermog. 3.
Episcopatus Adv. Valent. 4.
Episcopus De Monog. 12. De Ieiun. 13. De Praescript. Haeret. 32. 41. De Fuga in Persec. 13. De Corona 9. De Bapt. 17. De Pudic. 1. cett.
Episcynium (= severitas, austeritas) De Pall. 4.
Epistates Ad Mart. 3.
Epitheton De Pall. 4.
Epopta Adv. Valent. 1.
Epulae esculentae Apolog. 9.
Epulo De Ieiun. 16.
Epulum Iovis Apolog. 13.
Equidem et Et quidem Adv. Marc. IV, 36. Adv. Hermog. 23.
Equiria De Spectac. 5.
Equuleus De Monog. 15.
Eradere Apolog. 4 „*erad.* legis crudelitatem". Adv. Marc. II, 17. IV, 6. V, 14.
Eradicare Apolog. 5. 9. Ad Natt. I, 2. 18. Adv. Marc. IV, 17.
Eradicatio Ad Natt. I, 10. De Resurr. Carnis 27.
Eremus Ad Mart. 2.
Ereptio De Idol. 2 „*er.* animae".
Erga (= contra) Apolog. 1. 2.
— (= circa) De Pudic. 20. Adv. Marc. IV, 35.
Ergastulum Apolog. 27 „*ergastula* rebellantia". Adv. Marc. II, 2.
Erigere (= aedificare, struere) De Resurr. Carnis 36.
Eripere De Resurr. Carnis 47. 11 „*ereptum* tabernaculum carnis". Ibid. 24 „in nubes *erepti*". Ibid. 42 „*eripi* aliqua re". De Pall. 2 „Campania *erepta* Pompeios". Apolog. 21. De Praescript. Haeret. 13. 24. De Testim. Animae 4 „*ereptus* de bono vitae".
Erogare (= impendere, conficere, interficere, necare) De Resurr. Carnis 8. Apolog. 44. 48. De Spectac. 6. 12. De Idol. 4. De Praescript. Haeret. 2. De Anima 30. 51. De Pudic. 16. Ad Natt. I, 10.
— legem Adv. Marc. II, 4.
Erogatio De Idol. 5.
Erogator De Pudic. 16. De Praescript. Haeret. 2. De Resurr. Carnis 8.
Erraticus De Carne Chr. 9.
Erroris silva Ad Natt. II, 9.
— vada incursare Ad Natt. I, 16.
Erubescentia De Paenit. 9.
Erubescere ad aliquem De Pudic. 21. *erub.* alicui Adv. Marc. I, 1. De Pall. 1. Apolog. 4. 9. 10 „*erubescit* abscondi". Adv. Valent. 3 „*erub.* aliquid". De Carne Chr. 4.
Eructare Apolog. 48. De Anima 30. De Cultu Femin. II, 13.
— et Eructuare Apolog. 48. De Resurr. Carnis 33.
— et Eruptare Adv. Prax. 11. cet.
Erudire De Praescript. Haeret. 30 „ad perditioni". De Patient. 3 „*erudit.* patientiam". Adv. Marc. II, 16 „*erudimur* deum a Christo". Ibid. II, 17 „*erud.* in aliquid". Ibid. II, 18. De Carne Chr. 21 „flos *eruditur* in fructum". De Pudic. 8. De Pall. 2. Adv. Valent. 29.
Eruditio De Anima 24 „*erud.* mansuetudinis".
Eruditor De Orat. 14. De Pall. 4 „*eruditor* monstrum".
Eruditus Adv. Valent. 29 „*erudita* hanc fides augetur".
Eruere Apolog. 2. 7. Ad Natt. I, 2. 7. 17.
— ab aliqua re De Fuga in Persec. 2.
Erumpere De Resurr. Carnis 22 „*erump.* aliquid". Ibid. 52 „*erupit* ostendere". Adv. Marc. I, 17 „*erumpunt* dicere".
Eruptio Adv. Marc. V, 14. Apolog. 35 „*eruptio* impietatis". Ibid. 39 „*eruptiones* lasciviarum". De Test. Animae 5.
Esca De Resurr. Carnis 8. 42 „*esca* vitae". Adv. Marc. II, 18 „*esca* non gloriosa". De Ieiun. 1.
Escatilis Adv. Marc. I, 1. De Patient. 5 „*escat.* pluvia manna".
Esculentus De Ieiun. 5 „esculentiora".
Esse in malis Adv. Valent. 10 „est in malis res".
— in causa, et Esse in causam Apolog. 2. 40. De Anima 24. Ad Scap. 5.
— de causa De Carne Chr. 14.
— liquido Apolog. 1.
— moris Apolog. 8.
— pariter Apolog. 19 „(Moyses) Inacho *pariter* aetate *est*".
Essentia Adv. Valent. 29.
Est De Pudic. 2 „*est* examinare". Ibid. 8. 7 „*erit* retractare". De Resurr. Carnis 3. 49. Adv. Valent. 11. De Carne Chr. 12. Apolog. 7. De Anima 5. De Corona 8. 10. Ad Natt. II, 3. Adv. Marc. IV, 9 „*fuit* ei erasisse".

Esuries Adv. Prax. 16.
Esurire (= appetere) De Corona 7. Scorp. 1 „*esuriunt* martyria".
Et abundat De Exhort. Castit. 12. Adv. Marc. II, 12. IV, 15. 16. De Resurr. Carnis 28. crit. Adv. Valent. 31.
Et quis et Ecquis De Anima 24. crit.
Et (= aut) Adv. Valent. 8. Adv. Marc. V, 4.
Et si et Si et confus. Adv. Hermog. 3. De Resurr. Carnis 51. crit.
Etenim secundo loco collocatum Apolog. 1. Adv. Iud. 2. Adv. Marc. III, 1.
Etiam quoque De Idol. 20.
Ethnicalis De Spectac. 4 „*ethn.* litterae".
Ethnice De Pudic. 9.
Etiam et Adv. Marc. II, 14 „ut *etiam et* hinc respondeam haereticis".
Evacuare (= infirmare, abolere, pro irrito habere) De Carne Chr. 15. 21. De Anima 33. 46 „nulla somnia *evacuant*". De Patient. 12. De Monog. 7. 13. Adv. Marc. V, 7. 11. De Resurr. Carnis 24. 51.
Evacuatio Adv. Marc. IV, 24.
Evangelicus Adv. Marc. IV, 2 „*evang.* instrumentum".
Evangelium De Orat. 1 „*evangelium* expunctor". Adv. Hermog. 20. Adv. Marc. IV, 4. cett.
Evangelizare Adv. Marc. IV, 2.
Evangelizator De Praescript. Haeret. 4. Adv. Marc. V, 7. 19. Adv. Prax. 21. 23.
Evaporare Scorp. 5.
Eucharistia De Orat. 14. Adv. Iud. 14. De Praescript. Haeret. 36. 47. Adv. Marc. I, 23. De Pudic. 9. 18. De Corona 3.
Eventilare De Fuga in Persec. 1 „*event.* acervum fidelium".
Eversor Apolog. 7 „*eversores* luminum canes".
Evidenter Adv. Iud. 11.
Evigescere (= vigorem amittere) De Anima 38.
Evigilare (= expergefieri) Adv. Marc. III, 24. De Anima 43.
Evigoratus (= vigore privatus) Apol. 17. De Pall. 4.
Evomere errorem De Pudic. 8.
Euripus De Spectac. 8. Adv. Hermog. 31.
Ex praepositio vi instrum. posita Ad Natt. I, 11 „corpora exanimata *e cauterio probat*".
— aequo Apolog. 36. De Resurr. Carnis 50. Ad Uxor. I, 8 „*ex aequo* haberi". Adv. Hermog. 16.
— aperto Apolog. 18.
— abundanti Adv. Marc. III, 1. 6. 7. IV, 19. 38. V, 4. 9. De Carne Christi 2. 25. De Anima 7. Adv. Prax. 15. Apolog. 17. De Corona 7.
Ex abundantia Adv. Prax. 23. Adv. Iud. 14.
— diverso Adv. Hermog. 32. Adv. Marc. IV, 19. 29. 36. De Carne Chr. 25. Adv. Prax. 15. Ad Natt. II, 3. De Pudic. 9. De Virg. Vel. 10.
— toto Adv. Iud. 9. crit.
— pari Ad Natt. I, 11. De Patient. 16. De Paenitent. 3. Ad Scap. 2.
— parte Adv. Hermog. 36.
— multis (= ex magna parte) De Pall. 5.
— fide Adv. Marc. II, 17. IV, 16. Apolog. 2. Ad Natt. I, 18. II, 1.
— otio Apolog. 48.
— arce dominatio Apolog. 4.
Exactio Ad Natt. I, 10 „*exactio* quaestoris". De Resurr. Carnis 32. Adv. Marc. IV, 11 „*exactio* comparationis".
Exactor De Cultu Femin. II, 4 „*exactor* castitatis". De Spectac. 2 „*ex.* innocentiae". Apolog. 36 „*ex.* benignitatis". Ibid. 40.
Exaggeranter De Carne Chr. 19.
Exalbidus De Resurr. Carnis 55.
Exaltatio (= superbia) De Cultu Femin. II, 3.
Examinare in aliquid Adv. Marc. III, 1.
Examinator Apolog. 9.
Examinatorius Scorp. 7 „martyria fidei *examinatoria*".
Exancillari Apolog. 17 „*exancillata* falsis deis".
Exanimare fruges Apolog. 22.
Exaperire Apolog. 18 „in Graecum sermonem *exaperta*".
Exaridus De Resurr. Carnis 30.
Exarmare De Cultu Femin. II, 9 „*exarmata* forma". De Pudic. 1 „*exarmata* iura". De Idol. 20.
Exarticulatus Ad Natt. I, 8 „*exart.* sonus".
Exasperare Apolog. 21.
Exasperatio Adv. Marc. II, 16.
Exauctorare De Pall. 4.
— (= auctoritate privare) Adv. Marc. III, 3.
Excaecare et Exsecare Apolog. 46. crit.
Excantare Ad Martyr. 1.
Excandicare De Pudic. 16 „*exc.* silvam".
Excedere Adv. Marc. I, 5 „*excessa* iam unione". Apologet. 46 „*exc.* a regula".
Exceptaculum De Spectac. 2.
Exceptio Apolog. 21 „*exc.* victus". Adv. Marc. V, 12. Apolog. 36 „*exc.* personarum". Adv. Valent. 9. De Ieiun. 10.
Excerebratus Adv. Marc. IV, 11.
Excernere De Pudic. 21.
Excessus sedilis in cruce Ad Natt. I, 12.
— (= exorbitantia, morbus) Apolog. 10.

22. De Anima 27. Adv. Marc. I, 29. De Pudic. 1. De Spectac. 2. Scorp. 5 „*exc.* fellis".
Excessus (= mors) De Testim. An. 4. Ad Uxor. I, 6. II, 1. Adv. Valent. 32. De Resurr. Carnis 19. 22.
— (= digressio, diverticulum) Ad Natt. I, 14. De Praescript. Haeret. 31. De Anima 25. 50.
Excetra delictorum De Patient. 5.
Excidere (de sorte) Adv. Prax. 17 „*excidit* sors illi", h. e. accidit.
— (sc. de memoria) Adv. Marc. IV, 11 „*excidit* mihi de aliqua re".
— De Virg. Vel. 7. Apolog. 49 „*exc.* a deo". De Ieiun. 6 „*excidit* sibi ipse homo". Ad Natt. I, 16 „*exc.* domo". Adv. Prax. 1. De Resurr. Carnis 52. Adv. Iud. 2 „*exc.* de immortalitate". Adv. Hermog. 39 „*exc.* a lineis suis". Ad Natt. II, 8 „*exc.* probationi". Ad Scap. 4. De Spectac. 8. 26. Adv. Marc. III, 4. IV, 17. 22. De Carne Chr. 2. De Virg. Vel. 14 „*exc.* de virginitatis gratia". Adv. Marc. V, 4 „furibus aliquid *excidere* solet de praeda in indicium".
Excipere (= accipere) De Bapt. 17.
— (= excludere) Adv. Valent. 26. crit.
Excitare (= excutere) Adv. Marc. IV, 16 „*exc.* dentem".
Exclamare (= declamare) Apolog. 39.
Excludere (= parere, gignere) Adv. Valent. 11. 36. De Resurr. Carnis 6.
— (= abrogare, evertere, reddere irritum vel superfluum infirmare) Adv. Marc. I, 1. 20. 21. II, 29. III, 19. IV, 9. 20. V, 3. 13. 19. 20. De Idol. 11. De Pudic. 8 „*excl.* parabolas". Apolog. 4. De Anima 6 „*excl.* gradum definitionis". Ibid. 57. De Resurr. Carnis 2. De Idol. 23.
Exclusor Ad Natt. I, 10.
Excoctus De Anima 25 „colorem *excoctae* gentes".
Excondere (= condere, facere) Adv. Marc. V, 18. crit.
Excornis De Pall. 5.
Excremare Ad Natt. I, 10. De Cultu Femin. II, 6 „quodcunque immundo spiritui „*excremari* solet".
Excruciare Ad Uxor. II, 6 „*excruciata* re".
Excusare (= detrectare) De Resurrect. Carnis 61 „os cibo *excusamus*". De Pudic. 12 „*excusant* cervicem nostram a tanto iugo". De Resurr. Carnis 6. 61. De Ieiun. 16. Adv. Hermog. 16. Adv. Valent. 1.
Excutere daemonia Apolog. 21. 44 „*exc.* lacrimas Ad Natt. I, 10.
Excutere (= temptare) Adv. Marcion. IV, 28.
Executio Adv. Iud. 3.
Executor Adv. Marc. I, 27.
Exedratus De Pall. 4 „*exedratae* exviae".
Exemplaris Ad Natt. I, 5. De Anima 15 „*ex.* forma".
Exemplarium De Anima 37. Adv. Marc. I, 16. De Idol. 5. Adv. Hermog. 35.
Exemplum (= figura, imago) Apolog. 35. De Resurr. Carnis 38. 52. Adv. Marc. V, 7. 4 „non *exemplum* sed veritas".
— (= poena) Ad Scap. 3.
Exequi Adv. Marc. I, 27 „ex. delatis".
— (= enarrare) De Spectac. 8.
Exercere convivium Ad Uxor. II, 1.
Exercitari aliquid Adv. Valent. 14.
Exercitatio scripturarum De Praescript. Haeret. 14.
Exercitatorius De Paenitent. 12 „*exercitatoria* iacula".
Exercitatus De Praescript. Haeretic. 17 „*exercitatissimus* scripturarum". Idem 14.
Exercitus Adv. Valent. 18 „*exercitus* quidis rebus".
Exerte Ad Uxor. II, 1. Adv. Valent. 3.
Exertus De Bapt. 18 „*exerta* dignitas". Apolog. 21 „*ex.* divinitas". Ibid. 37. Ad Natt. I, 20 „*exertior*".
Exhaereditare de aliqua re De Exhort. Castit. 12.
Exhaurire Adv. Marc. V, 20. De Carne Chr. 15 „*exhaustos* in tantum humilitatis".
Exhibere De Patient. 1. Adv. Marc. II, 23. Apolog. 36. 48.
Exhibitio (= praestatio, repraesentatio, impletio, τελείωσις) De Idol. 6. 8. 12. De Corona 8. De Monog. 8. 16. De Cultu Femin. II, 1. De Resurr. Carnis 17. 23 „*exhibitionis* omnium quae locutus est deus tempus". Ibid. 1 „*exh.* carnis". Adv. Hermog. 33. Adv. Marc. V, 8. De Resurr. Carnis 53. De Anima 57.
Exhorrentia (?) Adv. Marc. IV, 24.
Exhortatio De Pudic. 15 „*exh.* sacramoniarum". Liber DE EXHORTATIONE CASTITATIS. De Resurrect. Carnis 43 „*exh.* fastidiendae vitae". Ibid. 49 „*exh.* dignitatis sectandae".
Exhortatus (passive) De Bapt. 18.
Exigere (= depellere) De Testim. Animae 4. Apolog. 33 „*exigere* daemonas de hominibus". Ibid. 48 „*exig.* lapidibus".
Exilium De Resurr. Carnis 40 „*exil.* animae". Ibid. 8 „*exil.* locis". Ibid. 49 „*exil.* paradisi".

imere De Pall. 1 „*exemptus* senium".
Apolog. 2 „*eximi* debito poenae".
inde — quo Adv. Marc. II, 12.
— quod Adv. Marc. III, 12. Adv. Iud. 13.
— ex quo Adv. Marc. III, 21. Adv. Hermog. 18.
(= inde, ex hoc) Adv. Marc. III, 12. IV, 42. V, 9. 15. Adv. Iud. 13 „*exinde* quod interdictum est".
tialis Adv. Marc. V, 16.
itus (= finis, exitium, mors, sors) Apolog. 18. 21. 23. 50. De Resurrect. Carnis 25 „*exitus* saeculi". Adv. Marc. I, 1. III, 18. IV, 14. Scorp. 7 „*exitus* martyrum cantantur". Ibid. 15 „*ex.* apostolorum". De Fuga in Persec. 3. Ad Scap. 3 „in *exitu* Byzantino". De Ieiun. 10 „*ex.* domini". De Pudic. 13. Adv. Valent. 10. De Resurr. Carnis 20. 31. 53. De Anima 6. 51. Ad Natt. I, 16. Scorp. 4. 9. De Ieiun. 10.
odium (= finis, clausula) De Resurr. Carnis 25 „*ex.* saeculi".
odoratus De Pall. 4.
olescere (in aliquid) Adv. Valent. 39. De Virg. Vel. 17 „*exol.* ab aliqua re".
omologesis De Paenitent. 9. De Patient. 15.
onerare De Anima 30 „*exon.* popularitatem".
orator De Pudic. 19.
orbitare Apolog. 6. 9. 16. 20. Ad Natt. I, 13. II, 2. De Pudic. 8 „*exorb.* a numine vero". De Praescript. Haeret. 4 „*exorb.* ad haereses". De Idol. 8. De Pall. 5. Adv. Marc. I, 29.
orbitatio De Idol. 14 „*exorb.* disciplinae". De Anima 24.
orbitator Adv. Marc. II, 14. III, 6 „*exorb.* Iudaismi".
orcismus De Spectac. 26. De Anima 57. De Praescript. Haeret. 41 „*exorcismum* agere".
orcizare De Idol. 11.
ordium De Cultu Femin. I, 2 „*exordia* oculorum producere".
pallidus De Resurr. Carnis 57.
pandere De Paenitent. 10 „*exp.* frontem". Apolog. 30. Adv. Iud. 11 „*expansis* manibus orare". Adv. Marc. I, 23. III, 18.
(= explicare, interpretari) Adv. Marc. II, 21.
pavescere Apolog. 39 „*exp.* ad lucem veritatis". Ibid. 37. Adv. Prax. 3. Ad Natt. I, 7. De Orat. 22. Ad Martyr. 3. De Spectac. 17.
pectabilis Adv. Marc. III, 16.
pediri adversus aliquem (h. e. velle congredi) Adv. Marc. IV, 5.
Expedite (= compendiose) Apolog. 47. De Orat. 8.
Expeditus (= facilis, pronus) De Spectac. 1 „*expeditum* morti genus".
Expellere et Expuere Apolog. 50.
Experimentum (= argumentum) Adv. Hermog. 3.
Expiare De Carne Chr. 4 „*exp.* daemoniacum". Ibid. 18 „*expiatam* carnem sordibus antiquitatis".
Expiatus (= expiatio) Adv. Valent. 13.
Expingere De Cultu Feminarum II, 1 „quae (sc. femina) non vel idcirco *expingi* se curet". Ibid. II, 12. et 2.
Expirare Ad Martyr. 2 „*expirat* triste". De Pudic. 19 „in haeresim *expirare*".
Expiratio De Anima 25.
Explicabilis De Carne Chr. 16.
Explodere De Anima 53 „*explosa* anima".
Exploratus inire Ad Natt. I, 8.
Expolitus De Praescript. Haeret. 34 „*expolitiores* haereses".
Exponere (= deponere, exuere) De Resurr. Carnis 45 „*exp.* veterem hominem". De Pall. 5 „*exponitur* vestis". De Orat. 12 „*exposita* penula". Ibid. 15. De Praescript. Haeret. 40. Adv. Marc. V, 10. Adv. Valent. 9. De Resurr. Carnis 45. 49. Adv. Prax. 25.
— crucibus aliquem (h. e. dedere) Apolog. 9.
Expositio De Pall. 5 „*expos.* indumenti", i. e. depositio. De Pudic. 9 „*expositiones* coactae".
Expostulare (= postulare, provocare, interrogare) De Corona 1 „*expostulatus* causas". Adv. Marc. III, 17. Adv. Hermog. 24. 28. Adv. Valent. 7.
Expressor Apolog. 46 „*expr.* veritatis".
Exprimere Apolog. 35 „*expr.* fauces", h. e. strangulare. De Ieiun. 9 „*expr.* exomologesin". Apolog. 41 „omni continentia *expressi*", h. e. ἐκπεπιεσμένοι. De Anima 56 „*expressum* fenus".
— (= excludere) Adv. Marc. I, 4.
— (= exponere) De Anima 46 „*expr.* de re".
Exprobrare alicui De Ieiun. 7. Adv. Marc. IV, 7.
Expromere (absol.) de aliqua re De Anima 45.
Expugnabilis Adv. Marc. II, 13.
Expugnator multitudo (?) Ad Natt. II, 1.
Expugnatorius De Anima 57 „*exp.* dominatio".
Expumicare (= laevigare, purgare) Adv. Valent. 16 „*exp.* ab iniuriis".
Expunctio De Idol. 16 „*exp.* operae meae". De Praescript. Haeret. 10.

Expunctor De Orat. 1.
Expungere (= dispungere, perficere, implere, consummare) Apolog. 2 „*exp.* debito poenae", h. e. afficere. Adv. Iud. 8 „*expuncta* prophetia". Apolog. 15. 21. 35. 48. De Corona 1. Adv. Marc. II, 20. III, 12. 17. 20. IV, 16. 20. 34. V, 21. De Orat. 10. De Paenitent. 3. De Idol. 13. Ad Natt. I, 7. De Resurr. Carnis 41 „*exp.* mortem". Ibid. 14. 25 „*exp.* iudicium". De An. 49. Scorp. 10. Ad Martyr. 6.
Exquisitio Ad Natt. I, 3. De Ieiun. 4 „*exqu.* sanguinis".
Exsecare De Anima 10.
Exsecramentum Apolog. 22. Adv. Iud. 5.
Exsectio De Anima 10.
Exsecutor Ad Natt. I, 6.
Exserere mentionem Adv. Marc. V, 2.
Exsors Adv. Marc. I, 28 „*exs.* salutis".
Exspectare (= spectare) De Spectac. 3. Apolog. 22 „*exsp.* ad arbitrium alicuius". Cf. De Pudic. 7.
Exsplendor (?) De Anima 37. crit.
Exstructe De Cultu Femin. II, 11 „*exstructius* prodire".
Exstructio De Resurr. Carnis 5. Adv. Hermog. 40 „*exstr.* mundi".
Exstructorius De Carne Chr. 17 „*exstr.* vitae verbum".
Exstruere aliquem alicui rei De Resurr. Carnis 48. De Anima 5 „*exst.* aliquem ad aliquam rem". Ibid. 28 „*exstr.* sententiam".
Exsuccus et Exsuctus De Anima 51. crit.
Exsucus De Anima 51 „*exsucior* corporis substantia".
Exsufflare Ad Uxor. II, 5. De Idol. 11. = contemnere.
Exsugere De Praescript. Haeret. 39 „*exsuxit* tragoediam ex Vergilio".
Exsuperantia De Patient. 11.
Exsuppurare De Pall. 5.
Extendere (= crucisare, proritare, instigare) Adv. Valent. 9. Apolog. 8. Ad Uxor. I, 3.
— (= augere) De Cultu Femin. II, 3. De Idol. 11 „*ext.* diligentiam".
Exterminare (= relegare, vastare, delere) De Spectac. 17 „*ext.* sexum pudoris". De Resurr. Carnis 52. Adv. Iud. 8. 10.
Exterminium (= vastatio) Adv. Iud. 8. 11. 13. Adv. Valent. 16.
Externatus De Anima 1 „*externata* anima".
Externus et Aeternus Apolog. 8.
Extimare (= extimum collocare, ad extimum relegare) De Corona 5.
Extimatio temporalis De Cultu Femin. II, 9.
Extimus Apolog. 21. Adv. Iud. 11. Adv. Marc. III, 18.
Extorquere Apolog. 9 „spiritum extorq. Ibid. 31. De Ieiun. 12 „revelationes *extorq.* xerophagiis". Adv. Iud. 13.
Extorris c. genit. De Anima 56 „*extorres* inferum".
Extranaturalis De Anima 43.
Extraneus (= alienus) De Anima 45 „*extr.* humanitatis" Adv. Marc. II, 14 „*extr.* mali". Ibid. IV, 11 „*extr.* legis". De Anima 49 „*extraneus* de nulla gens". Apolog. 31 „*extr.* a tribis". De Cultu Femin. II, 11 „*extr.* fidei". De Pudic. 9 „nomen *extr.* Apolog. 1. 7. 9. 16. 25. 32. Ad Nat. I, 7. 11. 17. 18. 20. II, 14. crit. De Resurr. Carnis 16 „*extr.* gloriae". Adv. Marc. II, 13. IV, 11. V, 19.
Extraordinarius De Idol. 5. De Pudic. 5. Adv. Marc. V, 15.
Extremissimus Apolog. 19.
Extremitas Ad Natt. I, 1 „*extremitas* temporum". Adv. Marc. V, 4. De Paenitent. 2. De Exhort. Castit. 6.
Extremius De Anima 33.
Extrinsecus habitus De Pall. 1.
Extundere (= efficere) Adv. Marc. V, 19.
Exuberare Adv. Marc. IV, 21. De Pat. 2 „Scythae *exuberant* Persas". Apolog. 11. De Anima 30. De Resurr. Carnis 7.
Exuere De Spectac. 21 „*ex.* vestem". De Resurrect. Carnis 45 „*exu.* aliquid".
Exul Apolog. 42 „*exules* vitae". De Resurrect. Carnis 17 „*ex.* carne". De Paenitent. 11 „*ex.* a felicitate". Ad Natt. I, 8 „*exul* vocis".
Exulare De Patient. 13 „*ex.* ab humana forma".
Exungues De Pall. 5.
Exuviae Apolog. 21 „*exuv.* sepulcri". De Cultu Femin. II, 7 „*ex.* alienae capitis".
— (= deorum vestimenta) De Pall. 4

F.

Fabale De Anima 31 „per *fabalia* nat transeundum".
Facere alicui Adv. Valent. 32. Scorp. 3 „qui solum corpus occidunt, animae autem nihil *faciunt*". Ibid. „quomodo vultis ut vobis *faciant* homines" crit. Ad Scap. 5 „sed cui nihil *facere* possis". De Patient. 5 „neutrum alteri *facere*", h. e. convenire.
— (= vadere, proficisci) De Pall. 3 „quo ad illum ex Libya Hammon *fecit*".

Facere liberos (= τεκνοποιεῖσθαι) Adv. Marc. IV, 17. Adv. Hermog. 32.
— c. infin. Scorp. 10.
Facies De Cultu Femin. II, 9 „*facies* frugi". Adv. Marc. V, 3 „in *faciem* resistere alicui". Adv. Hermog. 35 „*facie* prima", h. e. primo obtutu.
Facilis c. inf. Apolog. 45. 46. Adv. Marc. V, 11., et saepius.
— ad aliquid Adv. Valent. 1.
Facilitas De Pall. 3 „*facil.* materiae".
Facilius (= citius, potius, aptius) Apolog. 5. 39. 46. Ad Natt. I, 10. De Corona 7. 9. De Fuga in Persec. 2. Adv. Marc. I, 13. IV, 7. 9. 17. 18. De Ieiun. 10. De Anima 1. Scorp. 10. Adv. Prax. 17.
Facinus (= res) De Anima 25.
Factio (= haeresis) Adv. Valent. 7.
Factitamentum De Anima 18.
Factitatio Adv. Hermog. 31. 32 „*fact.* hominis".
Factitator Adv. Prax. 18 „*fact.* idolorum Adv. Valent. 21. Apolog. 21. 46.
Factiticius De Spectac. 18 „*factiticii* corporis cura".
Factiuncula De Carne Chr. 15.
Factum velle Apolog. 25.
Factura Scorp. 2. Adv. Marc. V, 17. De Anima 4.
Facula Scorp. 6. De Pudic. 22. Apolog. 37.
Falsarius De Idol. 5. Adv. Marc. IV, 3.
Falsum De Anima 28. Apolog. 10 „cum *falso*". Adv. Marc. IV, 42 „habe *falsi* tui praedam".
Familia Adv. Marc. IV, 20 „*familiae* dirimendae sorte".
— dei Scorp. 6. De Patient. 3.
— (= schola, discentes, sectatores) Adv. Valent. 8 „*fam.* Phosphori".
Familiaris substantia Apolog. 39.
Famis pro Fames Ad Natt. I, 9.
Famose Adv. Marc. I, 22 „*famosius* curare".
Famositas De Spectac. 23.
Famosus (= nobilis) Ad Natt. I, 18.
Famulare (= famulum facere, δουλοῦν) Apolog. 39 „*famulandae* libertatis". Ibid. 21 „*fam.* elementa". De Resurr. Carnis 47 „*famulati*", et paulo post „quod *famulatum* est liberans". Cf. Adv. Hermog. 29. crit.
Famularis Apolog. 21 „*fam.* et vectigalis".
Famulatorius Ad Natt. II, 14 „*fam.* mendicitas". De Anima 33 „*fam.* animal".
Famulatus De Idol. 11 „*famulatus* idolorum".
Farsura Adv. Valent. 27.
Farsus et Fartus De Ieiun. 12. De Pall. 4.
Fartilis Adv. Valent. 27 „*fartilis* nescio quae".
Fasces De Ieiun. 16 „*fasces* retro averterunt".
Fascinare De Carne Chr. 2.
Fascinum De Virg. Vel. 15.
Fasti Iudaici Adv. Marc. IV, 3. De Ieiun. 13.
Fastidibilis De Anima 33.
Fastidiosus Ad Natt. II, 7 „*fastidiosior* adulescens". Apolog. 15.
Fastidium De Patient. 10 „*fast.* ultionis". De Spectac. 29. Adv. Marc. II, 4.
Fastigium Apolog. 25 „*fast.* Romanum". De Exhort. Castit. 4. De Anima 33. De Resurr. Carnis 55 „*fast.* angelicum induere". Ibid. 6.
Fata Scribunda De Anima 39.
Fatigabilis De Anima 32.
Fato bono Adv. Valent. 9.
Fatum providentiae De Anima 20.
Fauces exprimere Apolog. 35.
Favorabilis De Resurr. Carnis 4.
Febricitare Adv. Marc. I, 24.
Fecunditas (= fecunda, numerosa proles) Adv. Valent. 7.
Felicitas De Praescript. Haeret. 39. De Anima 2. De Pudic. 8 „*fel.* comparationum".
Feliciter (= fecunde, fertiliter) Ad Natt. I, 16.
Feliculus Adv. Valent. 7 „*Felicula* insula".
Fenerare De Patient. 6 „*fen.* malum malo". Adv. Marc. IV, 17. 39.
Feralis De Cultu Femin. I, 4. „*ferales* officinae metallorum".
Ferculum De Ieiun. 9.
Feretrum De Patient. 14.
Feriae De Idol. 10 „*fer.* scholarum". Ibid. „*feriae* creatae".
Ferinus Apolog. 9 „*fer.* obsonia".
Fermentatio Adv. Marc. IV, 30.
Ferocire Apolog. 5 „*fer.* gladio in aliquem".
Ferramentum Adv. Marc. II, 16 „*ferramenta* medici".
Ferre accepto Apolog. 13. Ad Natt. I, 7. Adv. Ind. 2.
Ferruginare Adv. Valent. 15 „*ferruginantes* aquae".
Ferrugo (= acies) De Resurr. Carnis 7 „*ferruginis* perfectae gladius".
Fervura Scorp. 5 „*ferv.* delicti".
Festivi libelli (h. e. famosi) Ad Natt. I, 17.
Feturatus (= κυοφορηθείς) Adv. Valent. 25.
Fetus (= fetura) De Resurr. Carnis 45. 60.

Fibula Adv. Hermog. 26. De Resurr. Carnis 40. De Pall. 1 „*fibulae* morsus". De Pudic. 16 „*fibulam* relaxare". De Corona 11.
Fictrix v. Frictrix.
Ficulneus De Pudic. 6. De Anima 38 „*ficulnea* contagio".
Ficus papaver De Praescript. Haeret. 36.
Fidelis De Ieiun. 11. Apolog. 46. De Praescript. Haeret. 41 „*fid.* catechumenus". De Corona 10.
Fideliter De Exhort. Castit. 12, h. e. ut fidelem vel Christianum decet. De Pudic. 14 „*fidelius* argumentaveris". Apolog. 6 „*fidelissime* tueri".
Fides De Praescript. Haeret. 36. Apolog. 39 „*fidem* pascere sanctis vocibus". De Pudic. 18 „ante *fidem*", h. e. ante baptismum. Ibid. 2. 17 „post *fidem*". Ibid. 16 „*fidem* ingressa". Apolog. 2. 35. 42 „ex *fide*". De Fuga in Persec. 3 „*fides* frivola et frigida". Adv. Prax. 16 „*fidem* sternere alicui". Apolog. 48 „*fidem* infigere". De Monog. 2 „*fidem* dicere pro aliqua re", h. e. spondere. De Praescript. Haeret. 37 „*fidei* committere". Ibid. 36 „*fidem* potare".
Fiduciam figere Apolog. 39.
Fiduciata pignora De Idol. 23.
Figere (= cruci figere) De Patient. 3.
— (= pro fixo statuere) Adv. Marc. IV, 6. 27. De Resurr. Carnis 16 „*fig.* sententiam". Adv. Marc. V, 19 „*fig.* compendium".
— osculis pedes Adv. Marc. IV, 18.
— fiduciam Apolog. 39.
— notam Ad Natt. I, 17.
— statum De Ieiun. 10.
— gradum Adv. Marc. V, 10. Adv. Prax. 8. 22.
Figmentum De Pall. 5 „*figm.* umbonis". De Resurr. Carnis 30.
Figulare De Bapt. 3. De Exhort. Castit. 5. Adv. Valent. 24 „*fig.* hominem".
Figulatio De Resurrect. Carnis 5. De Anima 25 „*figul.* carnis".
Figura (= aenigma, parabola, imago) Adv. Iud. 9 „*figura* Romae Babylon". Adv. Marc. II, 21. III, 5. 16. V, 6. 8. Scorp. 12. De Corona 9. Adv. Iud. 14. De Resurr. Carnis 20., et saepius.
Figuraliter De Testim. Animae 2.
Figurare Adv. Iud. 10 „*fig.* in praedicationibus". De Praescript. Haeret. 31. De Resurrect. Carnis 13 „universitas *figurat* resurrectionem", h. e. per figuram docet. Adv. Iud. 9 „*figurata* spolia", h. e. allegorica. De Resurr. Carnis 19 „*figurata* locutio". Ibid. 11. 12. 26. Apolog. 21 „*figuratus* caro", h. e. caro factus. Adv. Iud. 10 „*figuravit* corpus in panem". Scorp. 12.
Figurate (= per figuram, allegorice) De Idol. 5. Adv. Iud. 9. Adv. Marc. III, 14. IV, 20.
Figuratio Adv. Hermog. 33 „*fig.* [illegible] nis".
Figurato Adv. Marc. III, 14. Adv. Iud. 9.
Filii (= liberi) Apolog. 9.
Fimbria De Virg. Vel. 17.
Fimus concupiscentiae De Pudic. 6.
Fines (= extremae partes, pudenda) De Anima 38.
Fingere cutem De Pall. 4. De Cultu Femin. II, 5 „*ficta* facies".
Finire De Ieiun. 10 „*finiri* senta[illegible] officio possit".
— (= conficere, interficere) Scorp. 1 „bestiis *finiendis*".
Finis De Virg. Vel. 17 „*fines* [illegible] capitis". Adv. Marc. I, 22 „[illegible] lignitatis", h. e. suprema [illegible] De Pudic. 19 „*in finem* moechi[illegible]
— (= mors) Scorp. 9.
Finitio (= definitio, praeceptum) De Pudic. 12.
Firmamentum caeleste De Bapt. 3.
Firme Adv. Iud. 11. 8 „*firmissime* [illegible]
Fistula De Anima 10 „*fistulae* [illegible] rum".
Fixura Scorp. 1 „*fix.* serpentis".
Flabellare De Pall. 4 „*flab.* in adfectation[illegible] nem".
Flabrum De Pall. 2.
Flagellare Scorp. 1 „*flag.* in [illegible]
Flagellum De Spectac. 21 „*fla*[illegible] virgae gladiatorum".
Flagrare Apolog. 6 „*fl.* odium".
Flagrum Apolog. 46 „*flagra* rumpere".
Flaminica De Monog. 17. De Exhort. Castit. 13 „*fl.* univira".
Flammeum Adv. Valent. 32.
Flaturalis De Anima 10.
Flatus De Anima 9. Adv. Marc. II. De Idol. 16 „*fl.* idololatriae".
Flectere Ad Natt. I, 4 „*flectim*[illegible] indigentes".
Flocculus Ad Natt. I, 5 „*fl.* nubic[illegible]
Floralis De Spectac. 6 „*fl.* ludi".
Florere aliquid Adv. Valent. 12.
— (de colore et luce) De Idol. 18. Apolog. 11. Adv. Hermog. 15. De [illegible] lio 3.
Flos De Virg. Vel. 6 „*flos* virginis". De Corona 5 „*flores* in scirpo".
Fluctuare (de gemmis) De Anima 9 „[illegible] ctuant colato nitore".
Fluitare De Anima 48. De Monog. [illegible] Adv. Marc. IV, 20 „*fluitans* sanguine femina". Ibid. II, 2.
Flustrum De Pall. 2.

Fluxus (= mollitia) De Pall. 4 „*fl.* Menandricus". De Spectac. 10.
Foculus (= acerra) Apolog. 9.
Foederare Adv. Hermog. 25 „electrum ex auro et argento *foederatum*". De Resurrect. Carnis 63 „*foed.* sponsum sponsae". De Pall. 2.
Follicare De Pall. 3.
Folliculus De Resurrect. Carnis 52. De Carne Chr. 20, = secundae.
Follis (de corpore) Apolog. 50.
Foras Ad Uxor. II, 8 „*foras* nubere".
Foratus (= perforatio) De Pall. 4 „*for.* aurium".
Forceps De Pall. 5 „*forcipes* vestium custodes", h. e. crux.
Foris Apolog. 35. De Virg. Vel. 13. De Pudic. 2 „qui *foris* sunt".
Forma De Testim. Animae 3 „Minervam calcians galeam furvis *formis*", h. e. ornamentis. De Anima 9 „in *forma* gelasse".
— (= lex, institutum, ratio, condicio) Apolog. 2 „*forma* reorum iudicandorum". Ad Natt. I, 7 „*forma* mysteriorum". De Idol. 18. 8 „ex *forma* dominica agere". Ibid. 19. De Anima 2. 6. 45. De Carne Chr. 15 „ex *forma* ingenii haeretici". De Ieiun. 10. Adv. Marc. I, 4. 11. 18. II, 10. III, 5. IV, 22. V, 3. De Idol. 13 „da *formam* qua velis agi". De Exhort. Castit. 5. De Carne Chr. 16 „*forma* moriendi et nascendi". De Resurr. Carnis 8.
Formalis De Carne Chr. 19 „*form.* nativitas".
Formare (= informare) De Bapt. 1. Adv. Marc. IV, 16.
— loquellam Ad Natt. I, 8.
— unctionibus infantem De Carne Chr. 4.
Formator imperii Apolog. 34.
Formula De Idol. 3 „omnis forma vel *formula* idolum se dici exposcit".
Fornicari De Pudic. 6.
Fornicarius De Anima 25.
Fornicatio De Pudic. 1. 13.
Fors (= forsitan, forte) Ad Uxor. II, 2. De Patient. 2. 3 „haec patientiae species — *fors* ut de supernis aestimetur". De Anima 32. Ad Natt. I, 8. De Cultu Femin. II, 13.
Fortassean Apolog. 21. De Anima 20. Adv. Marc. V, 9.
Fortuna (Aeon) Adv. Valent. 32.
Fortunata (Aeon) Adv. Valent. 8. 12.
Fossam determinare alicui De Praescript. Haeret. 10.
Fovea (= lacuna) Adv. Marc. V, 13 „quantas *foveas* in ista epistula Marcion fecerit". De Anima 19 „*foveae* genitales".
Fovella (= refrigerium) De Anima 7.
Fovere (= refrigerare) De Anima 58. De Resurr. Carnis 17.
Frater (Christiani appellatio) Apolog. 39. De Paenitent. 10.
Fraternitas Apolog. 39. De Pudic. 13. De Virg. Vel. 12. De Praescript. Haeret. 20. Scorp. 8.
Fraternus De Pudic. 9 „*fr.* species". Adv. Valent. 7 „*frat.* connubium".
Fratres (de sorore et fratre) Ad Natt. II, 13.
Fraudare De Pall. 2 „*fraudatis* castris". Apolog. 20 „*fraudant* maria insulas".
Fraudatrix De Resurr. Carnis 12.
Frendor De Resurr. Carnis 35.
Frequens c. genit. De Ieiun. 17 „*frequentior* convivandi".
Frequentare Adv. Hermog. 29 „*fr.* maria beluis". De Testim. Animae 4 „*fr.* memoriam". Ad Uxor. II, 8. Apol. 22.
Frequentia Apolog. 20 „*frequentiae* mortium". Adv. Marc. V, 4.
Frictrix (= τριβάς) De Resurr. Carnis 16. De Pall. 4.
Frigere Apolog. 38 „*fr.* ab omni ardore gloriae".
Frigescere Adv. Marc. II, 18.
Frigidus De Fuga in Persec. 3 „*fr.* fides". De Cultu Femin. I, 8 „*fr.* gloria". Ibid. II, 9 „*frigidior* aetas". De Exhort. Castit. 12. Adv. Valent. 8 „*frigidissimus* rhetor".
Frigusculum De Anima 25 „de *frigusculis*".
Frivolus Adv. Marc. I, 15 „*frivola* creatoris". De Fuga in Persec. 3. „*fr.* fides". Ad Natt. I, 5. Adv. Marc. IV, 29. De Resurr. Carnis 8.
Frons Scorp. 9 „in *fronte* consistit mentis status". De Virg. Vel. 14 „*fr.* duratur". Ibid. 2 „*fr.* durior".
Fructificare Adv. Hermog. 29. De Resurr. Carnis 42.
Fructificatio Adv. Marc. IV, 39 „*fructificationes* arbuscularum".
Fructuosus Apolog. 23. Adv. Hermog. 22. Adv. Marc. II, 11 „*fructuosa* arborum". De Resurr. Carnis 34.
Fructus De Cultu Femin. II, 3 „*fr.* pulchritudinis". Adv. Marc. I, 26 „*fr.* irae". De Patient. 8 „*fr.* laedentis in dolore laesi est". Adv. Marc. IV, 39 „*fr.* filii", h. e. fruitio.
Frugescere Adv. Valent. 17. De Resurr. Carnis 22.
Frui (c. acc.) Apolog. 27 „*fruendae* malignitatis". De Virg. Vel. 17. Adv. Marc. II, 7.
Frumentari (= frumento iuvare) Ad Natt. II, 8 „universae Aegypto et *fru-*

mentandae et exinde curandae eum praefecit".
Frustrare Adv. Valent. 9. crit. Ad Natt. II, 17.
Frustrari (= decipere, fraudare, fallere) Apolog. 5. Adv. Marc. III, 8. Apolog. 16 „*frustrandis* bestiis".
Frustratio De Anima 1 „*fr.* iniuriae".
Frustratorius De Anima 47.
Fruticare De Pudic. 16. Adv. Valent. 8. Adv. Prax. 2.
— et Fructificare De Resurr. Carnis 22. Adv. Prax. 1. Adv. Valent. 8. Adv. Hermog. 22. 29.
Frux Apolog. 21 „*fruge* aurium et oculorum multari". De Pudic. 16 „a iusta *fruge* naturae". Apolog. 40 „ab omni vitae *fruge* dilati". De Resurr. Carn. 24 „*frugem* Christianae spei". Ibid. 22. *Frugi* De Cultu Femin. II, 9 „*frugi* facies". Apolog. 25. Ad Natt. II, 17 „*frugi* religio".
Fuga numaria De Fuga in Persec. 12.
Fulcimenta victus De Resurr. Carnis 61.
Fulcire animam cibo De Anima 6.
Fuligo De Cultu Femin. II, 5 „*fuligine* oculos porrigunt".
Fumariola ignis aeterni De Orat. 12.
Fumigare Apolog. 42.
Funambulus De Pudic. 10 „*fun.* iustitiae".
Fundamentum De Pudic. 17 „*fundamenta* moechiae effossa". De Anima 26.
Fundere (de partu) Adv. Valent. 8.
— stolam De Pall. 4.
Funerare De Anima 51 „*funerandum* ignibus". De Resurr. Carnis 13.
Funestare De Resurr. Carnis 11 „*funestatur* mundi honor". Ibid. 12.
Funis De Virg. Vel. 14 „*funis* delictorum". Adv. Iud. 1. De Resurr. Carnis 34 „*fune* contentioso deducere". De Pudic. 2. Adv. Marc. IV, 4 „*funem* contentiosum ducere", h. e. altercari.
Fungi (c. accus.) De Corona 8 „*functus* hominem Christus". Adv. Marc. II, 17. crit. Ibid. IV, 18. De Carne Christi 20.
— alicui (= satisfacere, morigerari) Ad Natt. II, 10. De Ieiun. 10. Adv. Marc. V, 16.
— alicui virum De Pall. 4.
— (= impetrare) Adv. Marc. IV, 26 „unde sum *functus*".
— (= defungi, mori) De Anima 51.
Fungus De Spectac. 24 „*fungi* aurium", h. e. tubera.
Furator Apolog. 47.
Furia De Pudic. 4 „*furiae* libidinum". Apolog. 6 „*furias* immolare". Ibid. 37. Ad Natt. II, 14.
Furnus Adv. Marc. IV, 30 „*furnus* et clibanus gehennae".
Furtivus Ad Natt. II, 13 „*furt.* infans". De Anima 58 „*furt.* gaudium".
Furvus De Test. Animae 3 „*furvis* formis".
Furunculus Adv. Marc. II, 25. III, 16. De Fuga in Persec. 12.
Fusilis Adv. Valent. 24.

G.

Gaius (nomen personae fictae) Apol. 48. Adv. Valent. 32.
— Seius (nomen personae fictae) Apolog. 3. Ad Natt. I, 4.
Galaticus De Pall. 4 „*Gal.* rubor".
Galaticari De Ieiun. 14.
Galerus De Pall. 4. De Cultu Femin. II, 7.
Gaudere c. genit. Apolog. 2.
Gaza Adv. Marc. IV, 28 „*gazae* et apothecae deliciarum".
Gehenna Ad Uxor. I, 4. Adv. Marc. IV, 39. Apolog. 47 „*gehennam* comminari".
Gelare De Anima 9.
Gelascere Scorp. 1.
Gemmare Adv. Marc. II, 7 „*gemmantes* radii siderum".
Gemonii gradus Adv. Valent. 36.
Genealogia De Idol. 10. De Praescript. Haeret. 7. Adv. Valent. 3 „*genealogiae* indeterminatae".
Generatorius Adv. Valent. 27.
Generositas De Carne Chr. 9. Adv. Marc. IV, 5. V, 4.
Geniculatio Ad Scap. 4. Adv. Hermog. 20.
Genimen Adv. Valent. 3. Adv. Hermog. 12. De Anima 21. 23. 34. 39.
Genitalis De Anima 27 „*gen.* virus". Adv. Hermog. 29 „*gen.* humor". De Resurr. Carnis 61 „*genitalia* infructuosa". Adv. Valent. 7. De Anima 19 „*genitales* foveae". De Carne Chr. 4. Adv. Valent. 8 „*genit.* libido".
Genitivus pro ablat. post comparativum Apolog. 40 „maiorem *Asiae* vel *Africae* terram". De Carne Chr. 3 „angelis inferioribus *dei*".
Genitura (= generatio, proles) Adv. Valent. 14 „*gen.* abortiva". De Patient. 2. De Carne Chr. 22. De Anima 25. Adv. Valent. 22. Ad Natt. II, 12. = aevum. Adv. Marc. IV, 31.
Genius (= daemon) Apolog. 32. 35. De Anima 39.
— loci De Pall. 4 „*gen.* coloniae". De Idol. 22 „*genii* imperatorum". Ad Scap. 2.
Genticus De Anima 39 „*gentic.* devotio".

Gentilis Ad Natt. II, 8. De Cultu Femin. II, 4.
Gentilitas De Anima 24. 30.
Gentilitus De Pall. 3.
Genua Adv. Marc. IV, 24 „*gen.* resoluta". De Pudic. 13 „*gen.* omnium invadentem".
Genuini (dentes) De Pall. 4. De An. 10.
Gerere liberos Ad Uxor. I, 5.
— impune (= impune agere) Adv. Marc. II, 21.
Germanicus Apolog. 5 „*Germ.* sitis". Ad Scap. 4. Ad Uxor. I, 4 „*Germ.* baiuli".
Germanitas Adv. Valent. 9.
Germinare De Testim. Animae 5. Adv. Iud. 2.
Gerula De Anima 46. Adv. Marc. III, 13.
Gerundium c. verbo *habere* De Virg. Vel. 17.
— pro gerundivo De Resurr. Carnis 6. crit. „ad *infuscandum* originem". De Idol. 20. De Bapt. 15 „quae *custodiendum* sit". De Pall. 4 „Physconem *tacendum* est".
Gestare De Carne Chr. 5. 13 „*gestare* carnem". Ibid. 14 „*gest.* hominem" et „*gest.* angelum". Adv. Marc. IV, 34.
Gestatio De Bapt. 5 „*gest.* divini spiritus in aquis".
Gesticulari De Anima 45.
Gesticulatio De Spectac. 21.
Gesticulator Atellanus De Spectac. 17.
Gesticuli supputarii Apolog. 19.
Gladius Ad Scap. 4 „sub *gladio* estis". Ibid. *gladio* tenus". De Resurr. Carnis 16 „*gl.* ebrius latrociniis".
Gloria De Orat. 14 „*gl.* vestium". Adv. Marc. IV, 34 *gl.* delicierum". De Cultu Femin. II, 3.
Gloriatus (?) = glorificatus Adv. Marc. III, 22.
Glorificare Adv. Marc. IV, 18.
Gloriosus De Anima 30. De Ieiun. 11. Adv. Marc. II, 17 „*gl.* esca". Adv. Valent. 8. De Resurr. Carnis 8.
Gluten De Pudic. 5. Apolog. 12.
Gomphus Apolog. 12.
Gradus De Pudic. 7. De Praescript. Haeret. 8 „*cedere* de gradu". De Pudic. 10 „in *gradu* totus es". De Ieiun. 13 „in *gradu* isto state". Adv. Iud. 2. Ad Natt. II, 1 „*gradum* conferre". Adv. Marc. I, 9 „ad lineas et in *gradum*". Adv. Iud. 7 „*gradum* conserere". Adv. Marc. III, 2. IV, 2. V, 10. 16. De Ieiun. 11. Adv. Prax. 8. 22. De Virg. Vel. 11 „*gradum* figere". De Ieiun. 13 „*gradum* movere". Adv. Marc. IV, 37 „in *gradum* alterius dirigere". Scorp. 8 „*gradum* insistere". De Pudic. 21 „in *gradum* hunc decurram". Ad Natt. II, 13 „*gradum* ad gradum comparare". Apolog. 27 „*gradum* obstruere". De An. 6 „*gradus* definitionis hic stabit". Adv. Marc. III, 5 „de *gradu* primo proluserim". Ibid. IV, 9 „de *gradu* pellere". Ibid. I, 1 „*gradum* sustinere". Ibid. I, 19 „ad *gradum* occurrere".
Graecanicus De Virg. Vel. 2.
Graecari De Pall. 4.
Graecatim De Pall. 4.
Graeciae (= Graeciae provinciae) De Ieiun. 13.
Graeco (= Graece) Adv. Valent. 6. crit.
Graecus (= cinaedus) Ad Natt. I, 16.
Grama (= pituita) Adv. Valent. 24.
Grandescere De Anima 19.
Granum Apolog. 30 „*grana* turis". De Resurr. Carnis 7 „*grana* Rubentis Mariae", h. e. bacae. Ad Natt. I, 12.
Gratiam meminisse alicui Ad Natt. II, 5.
— invenire apud virum Adv. Marc. IV, 34.
Gratiositas Adv. Marc. I, 9.
Gratiosus De Anima 47 „*gratiosa* somnia". De Resurr. Carnis 56 „*gratiosissima* caro".
Gratis Adv. Marc. V, 7.
Gratuitas (?) De Cultu Femin. II, 8 „respectu obeundae *gratuitatis*".
Gratulatio Ad Uxor. II, 8 „*gr.* trepida".
Gravare Adv. Marc. IV, 42.
Grex Christi Adv. Marc. IV, 11 „*grex* dei". De Pudic. 7.
Gubernaculum Apolog. 11 „*gub.* rationis".
Gula diaboli De Spectac. 16. Scorp. 6. De Resurr. Carnis 4 „*gula* propria ipsorum temporum". De Ieiun. 3. De Pudic. 8. De Resurr. Carnis 60 „*gulae* lapsus". De Ieiun. 17 „*gulae* appendices lascivia et luxuria". Ibid. 9 „*gulam* dimidiam deo immolare". Ibid. 16 „*gulam* suam mactat idolo suo ethnicus".
Gulose De Resurr. Carnis 1 „*gulosissime* nutrire".
Gurges alvi De Resurr. Carnis 60.
Gustus De Ieiun. 10 „*gustum* mellis". De Pall. 4.
Gymnicus De Spectac. 11 „*gymn.* artes".

H.

Habere c. inf. De Resurrect. Carnis 27 „*habemus* allegorizare". De Testim. Animae 6 „*hab.* dicere". De Ieiun. 8. De Pudic. 13 „erudiri *haberent*". De Anima 55. Scorp. 10. De Fuga in Persec. 12. De Virg. Vel. 11. Apolog.

22. 37. Ad Natt. II, 5. Adv. Marc. V, 1. 6. 8. 9. 13. 20. Adv. Hermog. 17. 19. 20. Adv. Valent. 14. De Resurr. Carnis 26. De Carne Chr. 6.
Habere Adv. Valent. 14 „dum ita rerum *habet*", h. e. dum eius res in eo sunt statu.
— timori, pudori Scorp. 11. Ad Natt. I, 1.
— haereditati et Habere haereditate De Resurr. Carnis 50. 51. crit.
— in quaestu Apolog. 38.
Habitare mercedibus Ad Natt. II, 15.
Habilis De Bapt. 9 „*hab.* baptismo". Adv. Hermog. 29 „*hab.* terra postquam visibilis".
Habitaculum De Resurr. Carnis 30.
Habitus Apolog. 30. 35 „*hab.* tabernae". De Spectac. 8. De Corona 5. De Pall. 4. 5. De Anima 1 „*hab.* iocunditatis". Ibid. 51 „*hab.* supplex". De Resurr. Carnis 5 „*hab.* huius mundi".
Hactenus (= non amplius, non ultra, nunquam posthac) De Praescript. Haeret. 11. 36. De Pall. 2 „*hact.* Sodoma". Adv. Hermog. 34. De Resurr. Carnis 6. 51. 68. De Exhort. Castit. 1. De Testim. Animae 1. De Paenitent. 7. De Pudic. 10. 19. Adv. Marc. I, 24. V, 11.
— — qua Adv. Prax. 26.
Haereditarius Scorp. 9 „*haered.* discipuli".
Haerentia (?) Adv. Marc. IV, 24.
Haeresiarcha Adv. Valent. 5.
Haeresis De Virg. Vel. 1. De Ieiun. 11.
Haereticus De Praescript. Haeret. 6. 37. De Monog. 2. De Pudic. 19.
Hamatilis Scorp. 1 „*hamat.* spiculum".
Hastarium Apolog. 13. Ad Natt. I, 10.
Haurire fulmine Ad Natt. II, 14.
— (= percipere) Apolog. 15.
Haustus (de aëre) Apolog. 22. De Anima 54 „*haustus* crassior".
Hebdomada Adv. Iud. 8. saepius. De Anima 39.
Hederatus De Corona 7.
Hedone (Aeon) Adv. Valent. 8.
Hegemonicon De Resurr. Carnis 15.
Helucus De Corona 7.
Henosis (Aeon) Adv. Valent. 8.
Henotes (Aeon) Adv. Valent. 37.
Heraclitus et Heracletus Apolog. 47.
Herbidus De Ieiun. 4.
Herculanus Apolog. 39.
Herculeus Ad Natt. II, 7.
Heri, de tempore non ita pridem elapso Apolog. 4.
Hermogenianus Adv. Hermog. 35.
Hesternus (= novellus) Apolog. 37 „*hesterni* sumus". Adv. Prax. 2 „*hest.* Praxeas".
Hesternus et Externus Apolog. 37.
Hiare Ad Natt. II, 1. Scorp. 5 [illegible] ad venenum". Apolog. 9 „[illegible] stianorum sanguinem [illegible] iobiantibus.
Hibernum Adv. Marc. I, 1 „totas [illegible] *hibernum*". Apolog. 40.
Hic (= in hac re) Apolog. 1. [illegible] pius.
Hierosolyma, ae Adv. Marc. V, 3.
Hierusalem Apolog. 16.
Histriculus De Pall. 4.
Histrionicus Ad Natt. I, 10 „[illegible] terae".
Hoc (= ex hoc, ideo) Adv. Marc. [illegible]
Hodiernum et In hodiernum [illegible] 13. De Idol. 3. Apolog. 40. [illegible] *Ad hodiernum.*
Homerocentones De Praescript. [illegible]
Homo Adv. Marc. III, 6 „*hom.* [illegible] Ibid. IV, 11 „*homo* legis". [illegible] 38 „*homo* violentiae". Ibid. [illegible] gloriae".
— (Aeon) Adv. Valent. 7. 8. 9. 12. [illegible]
Honestare Ad Natt. II, 7.
Honestas De Carne Chr. 9 „nec hu[illegible] nae *honestatis* corpus fuit".
Honor De Exhort. Castit. 13 „[illegible] nis suae". De Resurr. Carnis [illegible] oris". De Cultu Femin. I, 7. [illegible] Marc. IV, 12. De Patient. 15 [illegible] taciturnitatis".
Honorabilis Adv. Iud. 14 „[illegible] cies".
Honorarium De Idol. 10 „[illegible] dimagistrorum".
Honorarius et Onerarius Apolog. [illegible]
Honoriger De Virg. Vel. 10.
Horos (Aeon) Adv. Valent. 9. 10. [illegible]
Horoscopa araneorum De Pall. 3.
Horothetes (= Horos Aeon) Adv. [illegible] lent. 10.
Horrentia (?) Adv. Marc. IV, 24. [illegible]
Hortari alicui rei Scorp. 11.
Hospitus Adv. Marc. I, 2 „hospi[illegible] nitas", h. e. nova, peregrina.
Hostes et Hospites Apolog. 46.
Hostia De Spectac. 17 „*hostia* [illegible] publicae".
Hosticus Apolog. 35 „*hosticum* [illegible]
Hostilitas Apolog. 37 De Pall. 2 „[illegible] num *hostilitatis*".
Hucusque adhuc Adv. Marc. IV, 17.
Huiusmodi substantivi instar [illegible] (Cf. s. v. *Eiusmodi*) Ad Natt. [illegible] Adv. Marc. V, 15. Adv. Valent. [illegible] *huiusmodi*". Ad Scap. 4. De Pa[illegible] De Exhort. Castit. 1. De Orat. 12.
Humanitas (= homines) Apolog. [illegible]
Humanitus Adv. Marc. III, 9. [illegible]
Humectus De Bapt. 3.

Humiliare Adv. Marc. II, 14. V, 20. Adv. Iud. 5.
Humiliatio Adv. Hermog. 7. De Virg. Vel. 13. De Anima 48.
Humilificare De Paenitent. 9.
Humilitas De Cultu Fem. II, 3. 9 „*hum.* Christiana". De Corona 14.
Humor genitalis Adv. Hermog. 29.
Hyacinthinus De Cultu Femin. I, 8.
Hydrophobus De Bapt. 5.
Hyperbaton De Resurr. Carnis 43.
Hypobrychium De Idol. 24.
Hypocrisis De Spectac. 23. Adv. Marc. IV, 23. 28. V, 12.
Hypocrita Adv. Marc. I, 14.
Hypogeum et Hypogium De Anima 28.
Hypsoma (solis) Ad Scap. 3.

I.

Iaculari De Carne Chr. 24 „*iaculatur* Esaias". Adv. Marc. IV, 34 „*iaculatus est* figura in Herodem". De Resurr. Carnis 21. De Pudic. 17. De Ieiun. 2. De Patient. 11. Ad Natt. I, 4 „*iacul.* libertatem suam in aliquem".
Iaculum De Resurr. Carnis 20 „*iacula* sputaminum". De Paenitent. 12.
Iam nunc De Spectac. 10. 29.
Ianitrix Scorp. 10 „*ianitrices* potestates".
Iao vox Adv. Valent. 14.
Ibi (= in hac re, hoc loco) De Anima 18. Adv. Marc. II, 20.
Ibidem (= in eadem re, eodem loco vel tempore) Apolog. 2. 50. Scorp. 1. 10. Adv. Marc. IV, 35. De Patient. 8. De Corona 3. De Fuga in Persec. 1. De Ieiun. 7. De Pall. 3. Adv. Valent. 3. 7. De Carne Chr. 7. De Anima 19.
Ἰχθύς De Bapt. 1.
Idea De Anima 23.
Idem pro Iidem, Isdem pro Iisdem Apolog. 10. 15. 37. 41. 48. Ad Natt. II, 14. 15. De Anima 56. Adv. Prax. 15., et saepius.
Idiotes et Idiota Ad Martyr. 1. De Pudic. 16. Adv. Prax. 3. 9.
Idioticus De Testim. Animae 1 „*idiotica* sapientia".
Idolicus De Idol. 13.
Idololatres De Idol. 1.
Idololatria De Corona 10.
Idolothytum De Idol. 10. 12.
Idolum De Idol. 3. De Corona 7. 10. De Ieiun. 16.
Idonee De Anima 37.
Idoneus c. inf. De Resurr. Carnis 7. 11. De Pudic. 6.
— comparat. *Idonior* et *Idonius* De Pall. 3. De Anima 18. Adv. Hermog. 18.
Idoneus c. genit. De Pudic. 20. Adv. Valent. 11.
Ieiunare Adv. Marc. IV, 11. De Ieiun. 3. De Pudic. 16 „*ieiun.* a iusta fruge naturae", h. e. matrimonii fructu. De Anima 6. Adv. Marc. III, 7 „*ieiun.* a salute". De Orat. 14. De Ieiun. 13. De Pudic. 1. Adv. Iud. 14.
Ieiunatio Ad Scap. 4.
Ieiunium De Paenitent. 9. 11. Ad Natt. I, 13. Ad Uxor. II, 8. De Ieiun. 1. 2. 13. 15. Adv. Marc. IV, 10 „*ieiun.* resignare", h. e. violare. De Corona 3. De Orat. 14. De Patient. 13.
Ieiunus c. genit. De Pudic. 1 „*ieiunas* pacis".
Iesus Aeon Adv. Valent. 12.
Ignavescere De Anima 43.
Igneus Adv. Marc. I, 13. Apolog. 40 „*ign.* imber".
Igni et Igne De Spectac. 30.
Ignis Apolog. 47 „*ign.* thesaurus". Ibid. 47. 48 „*ignis* arcanus". De Paenit. 12. De Praescript. Haeret. 3. Adv. Marc. I, 27 „*ignis* coquitur in gehenna". Adv. Valent. 23 „*ignis* inflabellatus". De Pudic. 19 „*ign.* stagnum". De Pall. 2 „*ignium* imbres". Ad Mart. 4 „*ignium* poena". Ad Natt. II, 3 „*ignis* supernus", h. e. astra.
Ignitulus Ad Natt. I, 10.
Ignorabilis Adv. Marc. III, 6.
Ignorantia Adv. Valent. 4 „*ignorantiae*".
Ignoscentis De Paenitent. 7.
Ignotus (= ignarus) Ad Natt. II, 2.
— ab aliquo Adv. Marc. V, 6.
Iliacus exitus Apolog. 19., h. e. Ilii excidium. Similiter Apolog. 33 „Romana diuturnitas".
Illaesibilis Adv. Valent. 27.
Ille aliquis Apolog. 11.
— — ille De Spectac. 10. Adv. Marc. V, 18.
Illecebra Apolog. 50.
Illex De Paenitent. 9 „*illices* misericordiae". Apolog. 41 „*inlices* incommodorum".
Illiberis (= sine liberis) Adv. Marc. IV, 34.
Illuminare Apolog. 4. Adv. Marc. IV, 12. 13. De Resurr. Carnis 37. Adv. Valent. 28 „*inluminatus* de omnibus".
Illuminatio Adv. Hermog. 15.
Illuminator Adv. Marc. IV, 2. 17 „*illum.* religionis". Apolog. 21 „*illum.* generis humani". De Corona 7.
Imaginari De Spectac. 30.
Imaginarius De Corona 13. Adv. Marc. III, 8. 11 „*imag.* caro". De Carne Chr. 5. 4 „*imag.* infantiae". Adv. Valent. 27 „*imag.* Christiani". De Mo-

nog. 10. Adv. Marc. I, 20 „*imag.* bonitas". Ibid. V, 20. De Resurr. Carnis 29.
Imaginatio Adv. Valent. 17.
Imago (= figura, parabola, allegoris) De Resurr. Carnis 30. De Pudic. 9. Adv. Marc. V, 18. De Monog. 6. Adv. Valent. 4.
— (= persona) Apolog. 15. Ad Natt. I, 10.
Imbonitas Ad Martyr. 3.
Imbuere De Ieiun. 5 „*imb.* restitutionem hominis". De Pudic. 21 „*imb.* clavem".
— et Induere Adv. Marc. II, 16.
— (= dedicare, initiare) Adv. Marc. III, 24.
Immiscere sibi aliam carnem De Monog. 9.
Immisericordia De Spectac. 20.
Immissio Adv. Marc. V, 16.
Immoderantia De Bapt. 20 „*immod.* ventris".
Immolare De Spectac. 10 „*imm.* mollitiae". De Cultu Femin. II, 9. De Ieiun. 10 „*imm.* orationem". De Pudic. 10 „*imm.* paenitentiam deo". De Anima 33. Apolog. 6 „*imm.* furias". Apolog. 40 „*immol.* aquilicia". De Patient. 13. De Orat. 27.
Immorari (= habitare, incolere) Adv. Iud. 7 „*immor.* Aegyptum".
Immunis ab aliqua re De Anima 7 „*immunis* a poena et fovella".
Immunitas (= libertas) De Orat. 21.
Immusicus (= ἄμουσος) Apolog. 1.
Impassibilis Adv. Valent. 27. De Anima 12. Apolog. 50. De Resurr. Carnis 57. Adv. Prax. 29. 30.
Impatiens Scorp. 3 „*imp.* absentiam".
Impatienter De Patient. 7.
Impellere Adv. Marc. IV, 17 „*impellit* illi nostrum obsequium". Apolog. 12 *impell.* ad bestias".
Impendere (= tradere, erogare, conficere, immolare) Apolog. 10. 44 „tot iusti *impendimur*". De An. 51 „*imp.* poenali exitu". Adv. Marc. II, 26. De Spectac. 19. Ad Natt. I, 10.
Impendium Adv. Valent. 3.
Impense De Idol. 5 „*impensius* respondebimus".
Impensus De Resurr. Carnis 1 „*impensissimum* officium".
Imperfectus cum genit. Adv. Marc. I, 24.
Imperialis Adv. Marc. II, 4 „*imp.* verbum".
Impertire et Impartire Apolog. 29. 42. Adv. Marc. IV, 7. De Resurr. Carnis 45.
Impetigo De Pall. 5.
Impetus mentis malae (in se diuerare) Apolog. 1.
Impietas Adv. Marc. V, 15 „*impietas*
Impiissimus Ad Natt. I, 10.
Impingere (transitive et intransitive) Idol. 2 „*imp.* osculum". Apolog. 3 „*imp.* in odium", h. e. incurrere. Ibid. „*imp.* in suffragium". De Praescript. Haeret. 4. Adv. Marc. IV, 7 „*imp.* oculos in aliquid". De Anima 6. Adv. Marc. III, 11 „*imp.* in quaestionem". Ibid. V, 16 „*imp.* aliquem in errorem".
Implere Adv. Marc. IV, 11. 6 „*impl.* prophetias". De Praescript. Haeret. 2 „*impl.* repromissum".
— (= absolvere) Adv. Marc. IV, 2
Implicare retractatus De Praescript. Haeret. 7.
Implicatio De Anima 2 „*implicatio* quaestionum".
Imponere (= condere) De Pall. 1 „*imp.* moenia". Apolog. 48.
Importabilis Adv. Marc. IV, 27.
Importare concupiscentiam alicui De Cultu Femin. II, 2.
Importunitas De Exhort. Castit. 12 „*import.* liberorum".
Importunus Apolog. 41 „*importunissimi* humanis". Scorp. 5.
Impossibilis De Carne Chr. 3. 4. Adv. Valent. 9. Adv. Hermog. 42.
Imprecari De Carne Chr. 12 „*imprecatur* bene vel male defuncto".
Impresse De Exhort. Castit. 3 „*impresse*". Apolog. 18. De Ieiun. 10 „*impressius*". De Carne Chr. 12 „*impressius* dicere". Ibid. 20. Adv. Marc. III, 8. Apolog. 5.
Impressus De Bapt. 18 „*impr.* divinis scripturae", h. e. divinis scripturis velut repletus atque stipatus. Adv. Marc. II, 25 „*impressus* sonus".
Imprimere De Pall. 4 „*impressus* graviter". Adv. Valent. 6 „*impr.* ungenera". Apolog. 6 „*impr.* leges". De Monog. 12.
Impune habere De Cultu Femin. II, 2
Impuratus Apolog. 23 „*impuratae* linguae".
Imputativus Adv. Marc. II, 25 „*imputativus* sonus".
In praeposit. apud vocab. temporis in simplici ablativo Apolog. 19 „*in tempore*".
— cum ablat. pro accusat. structura Apolog. 12. 19. 21. Ad Natt. I, 11. Scorp. 3. 9. De Bapt. 20. De Pall. 1 in Persec. 2. Adv. Marc. IV, 22 in Carne Chr. 6. Adv. Iud. 8 „in ... cesserunt".

a cum accusat. pro ablat. structum Apolog. 40. De Carne Chr. 1. crit. De Orat. 1. Scorp. 11. De Fuga in Persec. 7. De Idol. 15. Adv. Marc. II, 22.
- significatione instrumentali De Resurr. Carnis 44. crit. Adv. Marc. V, 20 „in ipsa lege". De Idol. 7. 22. De Pall. 1. 3. De Bapt. 19.
- aperto (= aperte) De Anima 17.
- causam esse De Idol. 15.
- causa esse Apolog. 2. De Pudic. 14.
- continenti Apolog. 23. De Praescript. Haeret. 5.
- disperso Adv. Hermog. 32. Adv. Marc. I, 1. 4.
- discreto De Anima 10.
- facili esse De Cultu Femin. II, 9.
- hodiernum Adv. Iud. 13. 14. De Anima 34. Adv. Prax. 22. De Idol. 3. Apolog. 40.
- primo (= in primis) De Pudic. 17. crit.
- quantum — in tantum Adv. Hermog. 45. Adv. Prax. 10.
- summa Adv. Valent. 2. Adv. Marc. V, 16.
- saeculum introire (= nasci, innotescere) Apolog. 5.
- totum De Carne Chr. 11. De Resurr. Carnis 55. De Corona 11. Scorp. 9. De Praescript. Haeret. 38. Adv. Marc. IV, 7. 34. V, 7. 19.
- vacuum (= frustra) Adv. Hermog. 29. 43. De Praescript. Haeret. 29.
accusatus Apolog. 49. Ad Natt. I, 2.
accessibilis Adv. Prax. 15. 16.
acrescere Scorp. 1. 12 „*inacrescit* nausea".
aequatus De Spectac. 22.
aestimabilis Apolog. 17. Scorp. 7.
affectatus De Pall. 4.
alterare (?) De Virg. Vel. 4.
animalis Adv. Hermog. 36. 44. Apolog. 48. Ad Natt. II, 11. De Anima 6.
anire De Anima 21.
apprehensibilis Adv. Valent. 11. 27. Adv. Hermog. 43.
ardescere Adv. Marc. I, 29.
auratus De Pall. 3 „patagio *inauratior*".
cantatio De Cultu Femin. I, 2.
cantator De Idol. 9.
cedere De Praescript. Haeret. 37 „*inc.* in regula".
cendialis tunica Ad Natt. I, 18.
cendium De Pall. 4 „*inc.* gloriae". Scorp. 5 „*inc.* sinapis".
centivum De Pall. 4.
ceptio Adv. Marc. V, 14. Adv. Hermog. 19.
certus cum genit. Adv. Marc. II, 25.
cestum verecundum Ad Natt. I, 16.
Incidere Adv. Marc. I, 9 „*inc.* titulum". Apolog. 25. Cf. De Pudic. 10.
— (= supervenire) Apolog. 50.
Incinctus De Corona 7.
Incircumcisus Adv. Iud. 2.
Incircumscriptus Adv. Hermog. 38.
Incitator Ad Natt. II, 3.
Inclamatio Adv. Marc. IV, 15 „*incl.* austerior".
Inclarescere De Resurr. Carnis 20 „*inclaruit* lingua mutorum".
Inclinare fidem De Testim. Animae 1.
Includere (= perficere, implere) De Paenitent. 6.
Incognoscibilis Adv. Marc. II, 27. crit.
Incolare De Resurr. Carnis 26.
Incolatus Apolog. 22. De Corona 13. De Anima 57 „*inc.* inferum". Ad Natt. II, 5. De Resurr. Carnis 9.
Incommiscibilis De Anima 12. 21.
Incommunis De Pall. 3.
Incomparabilis (c. dat.) Adv. Hermog. 7.
Incompassibilis Adv. Prax. 29.
Incomprehensibilis Apolog. 17. 48. Adv. Valent. 7. 9. 11.
Inconcessibilis De Pudic. 9 „*inconc.* peccata".
Inconcinnitas Adv. Hermog. 41.
Inconcussus Adv. Marc. I, 19 „*inconcussa* pax".
Incondite De Fuga in Persec. 3 „*inc.* convenire in ecclesiam". De Pudic. 14 „*inc.* agere".
Incongressibilis Adv. Marc. II, 27.
Incongruens Adv. Hermog. 2.
Incongruentia De Anima 6. Adv. Marc. II, 25 „*incongruentiae*".
Inconsiderans Adv. Marc. II, 29 „*inconsiderantissimus*".
Inconsiderantia De Resurr. Carnis 51.
Inconsiderate De Praescript. Haeret 26.
Inconsiderato et Inconsiderate De Praescript. Haeret. 1.
Inconstans c. genit. Ad Natt. II, 2.
Inconstantia victus Adv. Marc. V, 3., h. e. conversationis ambiguitas.
Incontaminabilis Adv. Marc. IV, 9.
Incontemplabilis De Resurr. Carnis 55. Adv. Marc. V, 11.
Incontemptibilis Apolog. 45.
Incontinens De Ieiun. 16 „*incont.* gulae".
Incontradicibilis Adv. Marc. IV, 39 „*incontradicibilius*".
Inconveniens (c. dat.) De Carne Chr. 3.
Inconvenientia Adv. Marc. IV, 16.
Inconvertibilis De Carne Chr. 3. De An. 21. Adv. Hermog. 12.
Incopiosus De Ieiun. 5 „*inc.* sofitudo".
Incoquere lanas De Cultu Femin. II, 10.
Incorporabilis Adv. Marc. III, 17.
Incorporalis Apolog. 47. Ad Natt. II, 11.

Adv. Valent. 16. 20. De Carne Chr. 11. Adv. Hermog. 35. 36. 41. 44.
Incorporalitas De Anima 7.
Incorporaliter Ad Natt. II, 12.
Incorporus (?) Adv. Hermog. 36. crit. „*incorpora*".
Incorruptela Adv. Marc. III, 24. V, 10. 12.
Incorruptibilis Adv. Hermog. 12. De Anima 24. 50.
Incorruptibilitas Ad Uxor. I, 7. Apolog. 48. Adv. Marc. II, 16. Adv. Valent. 14. De Resurr. Carnis 36. 38. 50.
Incorruptorius Adv. Marc. II, 16.
Incorruptus Adv. Marc. V, 10. 12. De Resurr. Carnis 42.
Incredulitas Apolog. 46. De Carne Chr. 7. De Resurr. Carnis 18. 39. 57. 63. Adv. Marc. IV, 28. V, 17.
Incredulus c. genit. De Resurr. Carnis 36. De Carne Chr. 7.
Increpatio Adv. Marc. V, 20.
Increpitus Adv. Marc. IV, 8 „*increpitu* daemonia expellens".
Increscere Ad Natt. I, 7.
Incriminatio De Resurr. Carnis 23.
Incrispare De Idol. 8 „*incr.* ornamenta parietibus".
Incubare apud oracula De Anima 48.
— (= incumbere, operam dare) De Patient. 10 „*incub.* patientiae". De Paenitent. 1. 6. De Spectac. 27 „ipsumque aërem, qui desuper *incubat*". De Praescript. Haeret. 22 „*incub.* pectori alicuius".
Incubator De Anima 49.
Incubo De Anima 44.
Inculcare (= calcare, cum contemptu tractare) De Paenitent. 7. Ad Natt. I, 10. Scorp. 6.
— disciplinam Apolog. 39.
Inculcatio praeceptorum Apolog. 39.
Incumbere Apol. 12 „*incumbunt* asciae". De Pall. 2 „quem (mundum) *incumbimus*", h. e. habitamus. Ad Natt. II, 9 „*inc.* in amplexum". Adv. Marcionem V, 15 „*incumbit* mihi", h. e. debeo.
Incursare Ad Natt. I, 2 „*inc.* incesta". Ibid. I, 7. De Pudic. 4 „*inc.* viduam". De Cultu Femin. II, 13. Adv. Valent. 9 „*incursasset* in Horon". Ad Natt. I, 16 „*inc.* lata vada erroris". De Patient. 10.
Incursio De Pudic. 19 „*incursionis* quotidianae delicta".
Incursus De Idol. 20 „*inc.* idololatriae". De Anima 57. De Carne Chr. 17 „*inc.* nominis Christi". De Corona 8 „*inc.* quaestionis". Adv. Marc. V, 1. Apolog. 37. De Anima 57 „*inc.* daemoniorum".
Incusabilis Ad Natt. I, 12 „*incusabiles*".
Incussus Adv. Marc. II, 25 „*inc.* sem[illegible]
Incutere infamiam Apol. 21. Adv. Ma[illegible] III, 20 „*incut.* risum".
Indago Adv. Marc. IV, 9 „de copiosa *dagine* piscium".
Indefectus Apolog. 21 „*indef.* matru[illegible] De Pall. 3.
Indefensus Apolog. 2. Ad Natt. I, 2.
Indeficiens Adv. Marc. III, 7. Adv. Iud. 14.
Indemutabilis De Pudic. 12. Adv. Hermog. 2. 12.
Indeterminabilis Adv. Marc. I, 9 „[illegible] quaestiones".
Indeterminatus De Praescript. Haeret. [illegible] Adv. Valent. 3.
Indicativus pro coniunctivo in [illegible] enuntiati condicionalis Apol[illegible]
— pro coniunctivo in oratio[illegible] Apolog. 13. 25. 42. Ad Nat[illegible] II, 17. De Anima 33 „si [illegible] *det*". De Resurr. Carnis 15. [illegible] Praescript. Haeret. 8. Ad Martyr. [illegible] De Orat. 22. De Monog. 7. De [illegible] Vel. 9.
Indicere (= postulare) Apolog. [illegible]
Indictio De Ieiun. 1 „*ind.* spiritalis".
Indifferens Apolog. 36 „*ind.* benignitas".
Indifferenter De Ieiun. 11.
Indifferentia Adv. Marc. V, 19.
Indigentia De Anima 43.
Indigetare precem De Ieiun. 16.
Indignativum De Anima 16.
Indignativus De Anima 16.
Indignitas Adv. Iud. 14. Adv. Marc. [illegible] 21.
Indignus Adv. Valent. 6 „*ind.* [illegible]
— c. dat. De Cultu Femin. II, [illegible]
Indimissus Adv. Marc. IV, 34.
Indiscretus Apol. 39. De Carne Chr. [illegible]
Indissolubilis De Anima 9.
Individuitas Adv. Marc. IV, 22. Adv. Prax. 22. De Anima 51.
Individuus Adv. Prax. 6. De Patient. [illegible] De Praescript. Haeret. 22. Adv. Ma[illegible] IV, 23. Adv. Valent. 14.
Indivisibilis Adv. Hermog. 2. De An. [illegible]
Indivisibiliter De Anima 51.
Indivisus et Indiversus Adv. Prax. [illegible]
Indoctus (= quod non doctum est) De Anima 6 „*ind.* sapientia".
Indubitanter Adv. Prax. 21.
Indubitate De Spectac. 2. 3. 4. De Virg. Vel. 14. De Resurr. Carnis [illegible] 48. Adv. Iud. 5. 7. 13.
Indubitato Adv. Marc. I, 9.
Indubitatus Adv. Valent. 26. Adv. Marc. V, 16.
Inducere animo De Idol. 14.
— originem alicui Apolog. 16, h. e. derivare.

nducere (de calceis) De Pall. 5.
— ad edictum Adv. Marc. IV, 14.
— exordium De Anima 3.
— aliquem aliquid (= deducere, introducere, docere) Adv. Valent. 11.
nduere De Bapt. 12. De Anima 15 „*ind.* baptisma". De Carne Chr. 3. 26. De Fuga in Persec. 10. De Resurr. Carnis 19 „*ind.* deum". De leiun. 1 „*ind.* frenos gulae". De Fuga in Persec. 1 „*ind.* ordinem alicui". Adv. Marc. II, 10. Apolog. 15 „*ind.* deum".
— et Imbuere Adv. Marc. V, 7.
ıduiturus Adv. Prax. 12. crit.
ıdulcare Adv. Iud. 13.
ıdulgentia De Exhort. Castit. 3. Adv. Valent. 29. Adv. Marc. IV, 29 „*indulgentiae*", h. e. dona.
ıdulgere (= concedere, dare) Apolog. 16. 19. De Bapt. 10. De Exhort. Castit. 5. 6.
ıdultor Adv. Marcionem IV, 9 „*ind.* legis".
ılumentum incorruptibilitatis Ad Uxor. I, 7.
durare Adv. Marc. I, 19 „*ind.* in haeresin".
duviae De Pall. 4.
ebriari vino Adv. Marc. V, 18.
ebriator Adv. Marc. V, 18.
effigiabilis De Anima 24.
effigiatus De Anima 9
eluctabilis Adv. Marc. I, 4.
emeribilis De Resurr. Carnis 18.
enarrabilis Adv. Valent. 26. 37.
enarrativus Adv. Valent. 27.
enatabilis De Idol. 24 „*inenat.* profundum".
excogitabilis Adv. Valent. 37.
exercitus Apolog. 47. Ad Natt. II, 2.
exorabilis Apolog. 34.
experientia De Anima 20 „*inexperientiae*".
extinguibilis Adv. Prax. 1.
ettricabilis De Idol. 24.
execare De Anima 23. 53.
ımare Apolog. 23. 39. Ad Natt. I, 5. I, 7. De Ieiun. 16. De Pudic. 1. De Corona 6. 13. De Pall. 5. De Anima 7. Adv. Marc. I, 3.
mia De Cultu Femin. II, 2 „*inf.* assergere". De Anima 17 „*inf.* senium". Adv. Valent. 22 „*inf.* in alienem", h. e. infamatio.
mis c. genit. Apolog. 39.
ns furtivus Ad Natt. I, 7.
ntare Adv. Marc. I, 14.
ntaria (= quae infantes amat) Ad Natt. I, 2. Cf. *Puerarius.*
ntia De Anima 19. 26 „*inf.* animosa". e Monog. 11 „*inf.* fidei". De Anima 19 „*inf.* ligni". Ad Natt. I, 7 „*infantiae*", h. e. infantes.
Infantia (= impotentia fandi) De Pall. 6.
Infanticida Apolog. 4. Ad Natt. I, 15.
Infanticidium Ad Natt. I, 15. Apolog. 2 „*infanticidia* degustare".
Infatigabilis De Exhort. Castit. 5.
Infatuare De Idolol. 9 „*inf.* sapientiam".
Infectus (= non factus) Adv. Marc. I, 7.
Infelicitas De Paenitent. 3 „*inf.* perficiendi". De Spectac. 10 „*infel.* turis et sanguinis".
Infercire De Anima 6 „*inf.* micas". Adv. Marc. III, 10.
Inferi De Anima 7. 54. 58. De Resurr. Carnis 17. 43. 48. Adv. Marc. III, 24. IV, 34. De Fuga in Persec. 12. Apolog. 47.
Inferiae De Spect. 12 „*inferiarum* dies".
Inferius c. accus. Adv. Valent. 23.
Infernus De Resurr. Carnis 61 „*inferna* forata in viro et femina".
Infestatio Apolog. 1.
Inficere (aliquem alicuius rei) De Pudic. 14.
Infidelis De Spectac. 23.
Infigere fidem Apolog. 48.
Infingere De Cultu Femin. II, 5.
Infinitivus finalis Apolog. 22. 39. Adv. Valent. 3 „*damnare* praevenit". Ibid. 7 „accedunt *movere*". Ibid. 9 „prorumpit *inquirere*". Ibid. 14 „prosiluit *inquirere*". Adv. Hermog. 19 „fecit *esse*". De Resurr. Carnis 5 „provocant *rhetoricari*". Ibid. 52 „erupit *ostendere*". Adv. Hermog. 1 „sumpsit *ponere*". Adv. Marc. I, 17 „erumpunt *dicere*". Ibid. IV, 31 „*invitare* venit". Ibid. IV, 22 „discessit *percutere*". Ibid. IV, 33 „processit *annuntiare*". Ibid. V, 11 „*recenseri* praevenerunt". Ibid. IV, 31 „venit *invitare*". Ibid. III, 18. IV, 19. Ad Natt. II, 3 „*credi* proposuit". Scorp. 1. Ad Scap. 5. De Bapt. 5. De Pall. 1. De Pudic. 13. 21. De Exhort. Castit. 10.
— pro accus. c. infin. Adv. Marc. V, 14. Apolog. 25. Ad Natt. I, 3. De Paenitent. 6. De Pudic. 9. De Pall. 2. De Carne Chr. 4.
— substantive positum De Pudic. 9. De Resurr. Carnis 7 „totum *vivere*". De Anima 45 „*sapere*".
— pro ut De Ieiun. 7 „impetravit *implere*". De Pudic. 2.
— pro gerundio De Exhort. Castit. 10 „*occasio* non *habere*". Adv. Marc. V, 16 „zelus errore *decipere*".
Infirmus c. genit. Adv. Marc. II, 8 „*inf.* dominandi".

Infirmus c. inf. De Resurr. Carnis 11.
Inflabellare ignem Adv. Valent. 23.
Inflammare pretia De Cultu Femin. I, 9.
Inflatni pabulum De Anima 48.
Infoederatus De Praescript. Haeret. 12.
Informabilis Adv. Prax. 27.
Informare alicui aliquid (= induere) De Carne Chr. 15.
Informator Adv. Marc. I, 2 „*inf.* scandali huius".
Informitas De Praescript. Haeret. 42. Adv. Hermog. 42.
Infrenatio Adv. Marc. I, 29 „*infr.* libidinis".
Infrendere Apolog. 12.
Infringere Adv. Marc. II, 19. De Carne Chr. 6 „*infringitur* conditio domini". Apolog. 25 „*infr.* diem lucernis".
Infructuositas De Resurr. Carnis 33.
Infructuosus Apolog. 42 „*infr.* in negotiis". Ibid. 44. De Resurr. Carnis 61 „*infructuosa* genitalia".
Infula De Monog. 12. De Anima 39 „*infulae* uteri".
Infulcire De Resurr. Carnis 42. 49.
Infuscare (= polluere, violare) De Anima 3 „*inf.* purum veritatis aërem". Adv. Marc. II, 9 „*inf.* spiritum dei delicto". Ibid. IV, 27 „*inf.* creatorem". De Resurr. Carnis 10 „*inf.* carnem". Ibid. 6 „*inf.* originem carnis". Adv. Marc. II, 20. IV, 28.
Ingemescere De Spectac. 30.
Ingeminare Scorp. 4.
Ingenium (= res ingenio facta et inventa, artificium, strophe) De Spectac. 10 „*ingenia* artium". De Corona 8. 14 „*ingenia* diaboli". De Pall. 1. 3. De Paenitent. 5. De Cultu Femin. I, 2 „*ingenia* herbarum". Ibid. II, 5. De Anima 1. 14. Adv. Marc. IV, 25 „*ingenia* subministrare". De Resurrect. Carnis 8 „*ingenia* poenarum". De Pudic. 22 „*ingenia* carnificis". Adv. Prax. 10. De Carne Chr. 7. De Resurr. Carnis 3. 8. Apolog. 7. 22. 49. Ad Natt. I, 7. 8. 16. II, 12. 14. Adv. Marc. V, 19. Ad Martyr. 4. Adv. Valent. 4.
— (= natura) De Exhort. Castit. 9. De Praescript. Haeret. 40 „*ingenium* materiae".
Ingerere (= proferre, afferre) Adv. Marc. IV, 27. 31. 39. De Carne Chr. 5. De Resurr. Carnis 47.
— in sinum De Pudic. 22.
— nuptias De Monog. 1. 6.
Ingestus immortalitatis De Resurr. Carnis 42, h. e. superindumentum immortalis.
Inglorius De Idol. 18 „*ingl.* aspectu".
Ingluvies De Pall. 2. De Ieiun. 1.
Ingratia De Paenitent. 2. 1 „in ingratiam cadere". Adv. Marc. II, 24 „ingratia boni operis".
Ingratis (= invite, ἀκουσίως) Apolog. 4. 27. 48. Adv. Hermog. 19. Adv. Valent. 26. Scorp. 10 „*ingratis* humansus carcer", h. e. male, vix humansus. De Anima 12. Adv. Marc. II, 24. III, 24.
— (= frustra) Adv. Hermog. 19. Adv. Marc. V, 7.
Ingratus c. genit. Apolog. 40. Adv. Marc. II, 24. III, 24.
Ingredi fidem De Pudic. 16.
Ingustare Scorp. 7.
Inhabilis De Resurr. Carnis 18.
Inhabitare vestes De Pall. 3.
Inhalare Apolog. 23 „*inhal.* aris".
Inhonestas (= deformitas) Adv. Marc. 14.
Inhonestus (= deformis) Adv. Marc. 14. De Resurr. Carnis 9.
Inhonorabilis Ad Natt. I, 5. Adv. Marc. III, 17.
Inhonorare (= honore privare, non honorare) Adv. Marc. IV, 15. De Resurr. Carnis 10. Apolog. 13. crit. Adv. Marc. III, 17 „*inhonoratus*". Adv. Iud. 14 „*inhonorata* species".
Inhorrere De Anima 58.
Inhospitaliter Adv. Marc. IV, 24.
Inhumane (= inciviliter) Adv. Valent. 3.
Inicere Apolog. 23. De Praescript. Haeret. 22. Adv. Prax. 26.
— (= consilium capere, animum inducere) De Anima 34 „quae inicere angelos condere".
Iniectio (= ἐπιβολή, εἰςβολή, ἔννοια, νόημα) Adv. Hermog. 10. Adv. Marc. III, 21 „*iniectionem* sistere". De Pudic. 13 „*iniectiones* Satanae". Adv. Marc. I, 22. IV, 1. De Anima 34. Adv. Prax. 27.
Ininterpretabilis Adv. Valent. 14.
Ininventibilis Adv. Hermog. 45.
Ininvestigabilis Adv. Hermog. 45. Adv. Marc. II, 2.
— et Investigabilis Adv. Hermog. 45.
Inire De Praescript. Haeretic. 18 „quaestiones". Ibid. 8 „in. certamen". Ibid. 16 „in. eversionem stomachi aut cerebri".
Initiari aliquid Apolog. 8. Adv. Marc. IV, 11. 21.
— alicui rei et aliqua re Apolog. 16. crit.
Initiatio Adv. Marc. IV, 33. Apolog. 2. 21.
Initiator Adv. Marc. IV, 14. 22.
Initiatrix Ad Natt. II, 7.
Initiatus Ad Natt. I, 7 „*initiatum* mortibus".
Initium solis (= oriens) Ad Natt. I, 13.
Iniuria (= damnum) Apolog. 3. 38.

Iniustitia Adv. Marc. II, 11. III, 14. 22. IV, 10 „*iniustitiae*". De Resurr. Carnis 47.
Iniustus (= non conveniens, discors) De Cultu Femin. II, 5 „*iniustorum* colorum adulteria".
nlaesibilis Adv. Valent. 27.
nlex v. s. Illex.
nludium De Resurr. Carnis 16 „*inludia* somniorum".
nnascibilis Adv. Valent. 37.
nnatus Adv. Hermog. 27.
nnominabilis Adv. Valent. 37.
Innovare Adv. Valent. 4.
nnovatio Adv. Marc. I, 1. IV, 1.
nnubus De Resurr. Carnis 27 „*innuba* caro".
nnumerus De Exhort. Castit. 6 „*innumerum* nubere".
nnuptus De Bapt. 19.
Inobaudientia Adv. Marc. IV, 17.
Inobaudire aliquem Adv. Marc. III, 16.
Inoblectari Adv. Hermog. 18 „*inobl.* in aliqua re".
Inobliteratus De Anima 24.
Inobscurabilis De Anima 3 „*inobscur.* regula".
Inobsoletus De Resurr. Carnis 58.
noculare De Anima 19 „*inoc.* frutices".
nofficiosus Apolog. 40 „*inofficiosa* dei gens".
nolescere Adv. Valent. 39. De Patient. 2. 13 „*inol.* cineri et sacco". Apolog. 40 „*inol.* criminibus". Ad Natt. II, 12. Scorp. 1. Cf. De Virg. Vel. 10.
— et Insolescere De Patient. 2.
noperari Adv. Marc. II, 11. V, 17 „*inop.* aliquid in aliquem".
nornare De Anima 19. De Resurr. Carnis 16.
npraeputiatus De Monog. 11.
npraescientia Adv. Marc. II, 7.
nprospecte De Anima 24.
nprovidentia Adv. Marc. V, 1.
nquies De Anima 25.
nquietare Ad Natt. I, 10. Apolog. 15 „*inqu.* honorem divinitatis", h. e. inquinare, turbare. De Spectac. 15 „*inqu.* spiritum sanctum". Apolog. 38. De Corona 11. De Carne Chr. 1.
— (= inquietari) De Pall. 2.
nquietator De Spectac. 23 „*inqu.* animarum".
nquilinatus De Anima 38.
nquilinus De Anima 38 „*inquilinus* carnis anima".
nquinamentum Apolog. 15. 30. Ad Natt. I, 10. Adv. Marc. V, 12.
nquisitor Adv. Marc. V, 1.
nquit praepositum De Pudic. 2. De Pall. 5. Adv. Iud. 14.
Inquit pro *dicit* c. acc. c. infin. Ad Natt. I, 1. De Idol. 23. Adv. Marc. V, 18.
— abundat post *dicit* Adv. Prax. 21. Adv. Iud. 9. crit.
— absolute positum Apolog. 1. De Monog. 1. De Fuga in Persec. 5.
Inrationabiliter De Paenitent. 1. Adv. Prax. 3.
Inrationalis et Inrationabilis De Anima 32. crit. De Resurr. Carnis 52. crit.
Inrationaliter Adv. Marc. II, 6.
Inrecuperabilis (= quod sanari non potest) De Pudic. 14.
Inreformabilis Adv. Valent. 29. De Resurr. Carnis 5.
Inreligiositas Apolog. 24. 25.
Inreligiosus Ad Natt. I, 10. II, 9.
Inremissibilis De Pudic. 16.
Inrepercussus Apolog. 16.
Inreprehensibilis De Resurr. Carnis 23.
Inrespirabilis De Idol. 24.
Inreverens Adv. Marc. II, 14. De Orat. 13. Ad Natt. I, 10 „*inreverentissimus*".
Inreverentia Ad Natt. I, 17.
Inrevocabilis De Paenitent. 12 „*inrevocabiles* morae".
Inrisiloquium De Paenitent. 10.
Inrisui iudicare Apolog. 49.
Inrogare se rogo Ad Natt. II, 13.
Inruere De Anima 14 „*inruit* oblivio". Ibid. 31.
Inrufare Apolog. 22. De Ieiun. 17.
Inrumpere Ad Natt. I, 7 „*inr.* tenebras lumine". Adv. Marc. IV, 20 „*inr.* legem". Apolog. 3 „id quod ignorant *inrumpunt*".
Insanire (= irasci) De Idol. 21.
— (= vaticinari) Ad Uxor. I, 6.
Inscientia (= inscitia) Adv. Marc. V, 14. crit.
Inscribere De Resurr. Carnis 40 „caro cadaver *inscribitur*". Adv. Marc. II, 17 „sed ipse mundus *inscriptus est*", sc. hoc testimonio. De Resurr. Carnis 34 „*inscr.* transgressionis elogio". Adv. Valent. 29 „censui animali *inscriptas*". Apolog. 21. 50 „*inscr.* alicui imagines". De Resurr. Carnis 2.
Insculptus aliquid Apolog. 35 „*insc.* scenam".
Insectatio Adv. Marc. V, 1.
Insecutor (= persecutor) Apolog. 5.
Insensibilis Apolog. 22. Adv. Marc. V, 9.
Inserere Adv. Marc. V, 18 „*inser.* catenis regulos". Apolog. 16 „*ins.* suspicionem".
Insidere (alicui rei) De Resurrect. Carnis 18.
Insidiare (?) Ad Uxor. II, 7.
Insignis De Pall. 4 „*insignes* libidinum". Apolog. 6 „*insignis* dignitatum". De

Spectac. 21 „*insignior* homicida". Apolog. 21. De Spectac. 12 „*insignissimus*".
Insignis c. genit. De Pall. 4.
Insigniter Adv. Marc. III, 19. Adv. Iud. 7.
Insilire aliquem et in aliquem (= insultare, increpare) Adv. Marc. IV, 15. 23.
Insinuare Ad Uxor. I, 6 „*insin.* viris uxores". De Resurr. Carnis 2. 28 „*insin.* manum", h. e. in sinum condere. De Anima 23. 27 „*insin.* sulco et arvo". De Monog. 8. Adv. Marc. III, 19. Adv. Valent. 11. Adv. Iud. 10.
Insinuatio De Anima 49. De Resurr. Carnis 2 „*insin.* alterius divinitatis".
Insinuator Ad Natt. II, 1.
Insistere (= instare) De Resurr. Carnis 24. Adv. Marc. IV, 39.
— suis rebus Scorp. 14.
— lineae Adv. Marc. IV, 15.
Insolentia De Spectac. 20 „*insol.* stadii".
Insolescere Ad Natt. II, 12 „*insolescere* vox coepit". De Carne Chr. 4 „uterum de die in diem *insolescentem*". De Anima 30.
— et Inolescere Adv. Valent. 39. De Anima 30.
— (de voce pubescentium) Ad Natt. II, 12.
Insonare De Ieiun. 15.
Inspecistus (= sine specie, ἀνείδεος) Adv. Valent. 10.
Inspectatio (= contemplatio, examinatio) Adv. Marc. IV, 35. Ibid. II, 17 „ad *inspectationem* doctrinarum".
Inspectio (= examinatio) Ad Natt. I, 4.
— (= conspectus, adspectus) Ad Natt. I, 20.
Inspector (= lector) Adv. Marc. V, 21.
Inspicere (= dispicere, examinare) De Monog. 3. Adv. Marc. I, 14.
Inspirare De Corona 8. Ad Natt. I, 20.
Inspiratio De Patient. 1.
Inspumare Apolog. 12.
Instabilitas Adv. Iud. 11 „*instabil.* pedis".
Instanter Ad Scap. 4.
Instantia De Spectac. 19 „*inst.* quaestionis". De Patient. 10. De Anima 56 „*inst.* funeris". Adv. Marc. IV, 36 „*inst.* orandi". De Orat. 4 „sub *instantiam* passionis".
Instaurare De Ieiun. 16. Adv. Marc. IV, 2.
Instigatio Apolog. 23.
Instinctor Adv. Marc. II, 10.
Instinctum Adv. Marc. V, 16.
Instinctus Adv. Marc. I, 2. De Resurr. Carnis 34.
Institutio Apolog. 17.
Institutum (= mos) Apolog. 47.
Institutum (= instituta causa) Ad Nat. I, 3.
Instructilis De Anima 14.
Instructio (= instructum) De Anima 1[illegible]
Instructus Apolog. 6. De Anima 19. [illegible]
Instruere (= struere, sistere) Adv. Hermog. 30.
Instrui aliquid De Ieiun. 7. Adv. Marc. III, 15.
Instrumentum (= apparatus, paratura, liber) Apolog. 18. 19. 47. 21 „*instrumenta* Iudaeorum", h. e. sacra Iudaeorum. Ibid. 17 „*instr.* elementorum". De Corona 8. De Pudic. 7. Adv. Marc. V, 6. 13. IV, 1. 10 „*instr.* Danielis". Adv. Hermog. 19. De Resurr. Carnis 40. 21 „*instrumenta* divina". Ibid. [illegible] „*instr.* Iohannis". Ibid. 38. 39 „*instrumenta* apostolica". De Carne Chr. 2. Adv. Prax. 28. De Resurr. Carnis 63. Cf. Dirksen Manuale Latinitatis Font. Iur. Civ. Roman. s. v. *Instrumentum* pag. 484 §. 2.
Insuavitas Ad Martyr. 3. De Paenit. 1[illegible]
Insubditivus Adv. Valent. 27.
Insufficiens Adv. Hermog. 15.
Insufficientia Ad Uxor. I, 4.
Insufflare De Resurr. Carnis 5.
Insulsus De Resurr. Carnis 6 „*insulsissima* bestia elephantus". Ad Natt. I, 3
Insultare De Anima 1 „*insult.* [illegible]". Ad Natt. I, 18 „*ins.* flagris", h. e. contemnere. Adv. Marc. I, 7.
Insultatorius Adv. Marc. V, 10.
Insuper nominare Adv. Valent. 7.
Insuperabilis Adv. Hermog. 11.
Insuperatus Ad Natt. II, 17.
Insurgens conatus De Anima 10.
Insusurrare Adv. Marc. II, 7.
Intaminatus De Corona 14.
Integer ab aliqua re Apolog. 11.
Integrator Apolog. 47 „*integr.* veritatis".
Integre De Resurr. Carnis 54. Apolog. 46.
Integritas De Pudic. 1. De Anima 1[illegible] „*integr.* remorum in aquis".
Intellectio Ad Natt. II, 12.
Intellectualis Adv. Valent. 32. 37. De Anima 6.
Intellectualitas De Anima 38.
Intellegens c. genit. Adv. Valent. 25.
Intellegere aliquid in aliquid (= interpretari) Adv. Marc. IV, 33.
— (absolute positum) Adv. Iud. 14
Intellegibilis Adv. Marc. IV, 25. Adv. Prax. 7.
Intempestivus Adv. Valent. 14 „*intemp.* genitura".
Intendere De Spectac. 20 „*intend.* impudicitiae". De Ieiun. 2. Adv. Marc. V, 3. 15.

Intentare (= intendere, persequi) Ad Natt. I, 16. Adv. Marc. V, 4. 6. 14. Adv. Iud. 10.
Intentatio (= intentio) De Pudic. 14. 15. Apolog. 27 „*intent.* laesae divinitatis". Ibid. 46 „*int.* criminum".
Intentio De Ieiun. 11. De Pall. 4. Adv. Marc. II, 20. 29. III, 5. 11. 17. IV, 34. Adv. Valent. 33. De Resurr. Carnis 15. 31. 44.
Intercalare Adv. Marc. V, 13 „*interc.* legem".
Intercedere (= interpellare) Adv. Marc. I, 1.
Intercidere Adv. Marc. V, 14.
Intercipere De Paenitent. 3 „difficultas perpetrationem *intercepit*". De Exhort. Castit. 1 „*interceptum* matrimonium". Ad Natt. II, 6. Apolog. 25. De Resurr. Carnis 12. 42.
Interdicere Apolog. 45 „*interd.* de maliloquio". De Monog. 15 „*interd.* de cibis".
Interdictio Adv. Marc. V, 19.
Interdictor Adv. Marc. II, 9.
Interemptibilis Adv. Marc. III, 6.
Interemptio (de re inanimi) Adv. Prax. 27.
Interemptrix De Spectac. 17 „*interemptrices* pudoris sui".
Interesse c. dat. Apolog. 33 „*interest homini* deo credere". De Anima 25 „*interest* nulla professoribus veritatis". Apolog. 9 „licet parricidium homicidio *intersit*".
Interfector De Carne Chr. 5 „*interf.* veritatis".
Interficere De Carne Chr. 3 „*interf.* substantiam". Apolog. 48 „*interfecta* lux". De Resurr. Carnis 12 „*interf.* mortem", et „*interf.* noctem". Apolog. 48.
Interbiare Apolog. 48.
Interibilis Adv. Hermog. 34. De Resurr. Carnis 34.
Interiectio Ad Uxor. II, 6 „*interi.* scripturarum".
Interiendo pro Intereundo De Pudic. 7.
Interim dum De Corona 8.
Interire interitum Adv. Valent. 32.
Interlocutio De Pudic. 14 „*interl.* iudicii".
Interminabilis De Praescript. Haeret. 7. Adv. Marc. II, 3.
Interpellatio Ad Scap. 3.
Interpolare Adv. Marc. IV, 1 Apolog. 46. De Cultu Femin. II, 6.
Interpolator De Spectac. 2. Apolog. 46. De Cultu Femin. I, 7. De Anima 16 „*interp.* segetis frumentariae". De Praescript. Haeret. 7.
Interpretare Ad Natt. I, 4 „Christianum nomen de unctione *interpretatur*". De Bapt. 19. De Praescript. Haeret. 40. Adv. Iud. 9. 10. Adv. Marc. III, 18.
Interpretari (= deputare, tribuere) De Virg. Vel. 15. Adv. Marc. V, 7 „*interpr.* aliquid alicui rei". Adv. Hermog. 19 „*interpr.* aliquid in aliquid". De Corona 11.
Interpretator Adv. Prax. 19.
Interpretatorius Ad Natt. II, 4.
Interrogationes duae uno membro conflatae Apolog. 19 „*quae quando* sint gesta". Ibid. 22 „*quid ubi* geratur". Ibid. 48 „*quis in quam* bestiam reformari videretur". Adv. Hermog. 22 „*quid unde*". Ibid. 25 „*quae cui*". De Fuga in Persec. 8. Scorp. 1. Ad Martyr. 4. De Anima 13. De Resurr. Carnis 49 „*quas quali*". Adv. Prax. 8 „*quis quomodo*".
Interrogative Adv. Marc. IV, 41.
Interrogatorius Adv. Marc. II, 25 „*interrog.* sonus".
Interstes (= limes) Adv. Marc. IV, 33.
Interstruere Adv. Marc. IV, 39. De Resurr. Carnis 4. De Anima 53.
Intervellere barbam De Cultu Femin. II, 8.
Intervenire Apolog. 2. De Bapt. 5 „*interv.* aquis". De Patient. 6. 15.
Interventus De Bapt. 4.
Interversio Adv. Marc. III, 1.
Internula De Pall. 5.
Intervomere Adv. Marc. II, 20.
Intestina tropaeorum Apolog. 16. Ad Natt. I, 12.
Intestinum iter Adv. Marc. IV, 20.
Intimare Scorp. 1 „*int.* virus". De Cultu Femin. I, 4. De Resurr. Carnis 40 „*int.* sensibus". Adv. Valent. 17.
Intinctio (= baptismus) De Paenitent. 6. 2 „*int.* paenitentiae", h. e. subsignatio. De Patient. 13.
Intinguere (= baptizare) De Paenitent. 6. De Bapt. 4.
Intonare De Pudic. 12 „*intonuit* evangelium".
Intra cutem caesus et ultra De Pall. 3.
— vos est, h. e. in manu et potestate vestra est Adv. Marc. V, 9.
Intrare in saeculum Apolog. 5.
Intrepidus c. genit. De Anima 32.
Introgressus Adv. Marc. III, 21 „*introgr.* atque decursus vocationis in nationes".
Introire in saeculum Apolog. 5.
Intuitio Adv. Valent. 33. crit.
Intus ac foris Adv. Marc. I, 14.
Invadere De Corona 4 „*inv.* velamen". De Pudic. 13 „*inv.* omnium genua". Ad Uxor. II, 4 „*inv.* de poculo". De Paenitent. 2. 4 „*invad.* paenitentiam".

Invalescere Adv. Marc. IV, 24. Ad Natt. I, 11. De Resurr. Carnis 47. 54.
Invaletudo (= infirmitas) Adv. Iud. 13. crit. „curando *invaletudines*". Adv. Valent. 21.
Invalidus (c. genit.) Adv. Marc. II, 8 „*inval.* sustinendi".
Invehere Ad Uxor. II, 8 „*inv.* dotalia". De Patient. 13. De Anima 19 „*invehi* parietibus malunt hederae". De Carne Chr. 7. Apolog. 30.
Inverecundia Apolog. 7 „*inverecundiam* libidinum procurare".
Investigabilis (= quod investigari potest) Adv. Hermog. 45.
— (= ininvestigabilis) Adv. Marc. V, 14.
Investigatio Adv. Valent. 9.
Investis (= nudus) De Pall. 3.
— (= nondum vesticeps) De Anima 56 „*inv.* puer". De Virg. Vel. 8. 11. De Orat. 22.
Invidia Apolog. 40 „*invidia* caelum tundere". De Orat. 5. De Fuga in Persec. 10. De Ieiun. 16 „*invidiam* supplicem obiciunt idolis suis".
Invidiosus De Pudic. 22 „*invidiosae* cicatrices". Adv. Marc. II, 24.
Invincibilis Adv. Hermog. 11.
Inviscatus De Anima 1 „*inviscatae* palmae".
Invisibilis (Aoratos) Aeon Adv. Valent. 35.
— Apolog. 17. 22. Adv. Marc. V, 11. 14. 19. 20. Adv. Hermog. 23. 25. 29. 45. Adv. Valent. 7. 37. De Carne Chr. 11.
Invisibilitas Adv. Prax. 14.
Invisibiliter Adv. Valent. 14. 32.
Invisus (= non visus, invisibilis) Adv. Prax. 14.
Invitator De Cultu Femin. II, 2 „*invit.* libidinis decor". De Patient. 16. Adv. Marc. IV, 31. 25 „*invit.* vitae aeternae".
Invitatorius De Anima 57 „*invit.* operatio".
Invituperabilis Adv. Marc. II, 10.
Invitus c. genit. Apolog. 39.
Inundare Apolog. 18. 25. Adv. Valent. 15.
Inundatio Ad Natt. II, 2 „*inund.* argumentationis".
Inunitus (= ἐνωθείς, unitus) Adv. Valent. 29.
Inurere De Cultu Femin. II, 6. De An. 20 „*inurit* mendaces Cretas", h. e. notat. De Ieiun. 2 „*inusta* conscientia".
Ipse (= idem) De Resurr. Carnis 1. Adv. Marc. V, 16.
Ire in aliquem (= obsistere) Adv. Marc. I, 29.
Israelitum genit. Adv. Iud. 1.
Ita rerum Adv. Valent. 14.
Itaque postpositum Adv. Marc. II, 1, et saepius.
Iterabilis Adv. Marc. II, 28 „*iter.* iniur."
Iterare De Resurr. Carnis 57 „*iter.* sententiam". De Anima 35 „*iterata* animae in alia corpora". De Pudic. 14 „*iter.* veniam".
Iteratio De Paenitent. 5 „*iter* delicti". Adv. Marc. V, 21.
Iterato Adv. Iud. 13.
Iubere c. simpl. coniunct. De Idol. 14. De Anima 35.
—, sequente *ut*, Adv. Marc. IV, 29. V, 12.
— c. dat. structum Adv. Prax. 12.
Iudaismus Adv. Marc. IV, 33. V, 3. 17.
Iudicare De Paenitent. 5 „*iudicata* i. e. cognito.
— (= damnare, punire) Apolog. 4. 14. 18. De Spectac. 15. 17. De Anima 57 „*iudicat* talionibus". Apolog. 5. 16 „*iud.* in aliquid". Ibid. 49 „*iud.* arrisui". De Praescript. Haeret. 13 „*iud.* igni perpetuo". De Virg. Vel. 17. Scorp. 10.
Iudicatio Adv. Marc. IV, 24.
Iudicato Adv. Marc. II, 12.
Iudiciarius Adv. Marc. II, 24 „*mala iudiciaria*", h. e. quae a iudice infliguntur.
Iugalis Ad Natt. II, 9.
Iugulatio De Anima 25.
Iugum Adv. Marc. II, 11 „eodem iugo urgeris", h. e. pari necessitate. Ad Uxor. II, 8 „*iugum* fidelium".
Iungere sententiam cum aliquo De Resurr. Carnis 1.
Iuppiteri et Iuppiteres Apolog. 14. Cf. Ad Natt. I, 10.
Iurare per genium Caesaris Apolog. 32.
— aliquem Apolog. 16 „*iurat* signa".
Iuridicina De Pall. 3.
Iurulentia De Ieiun. 1. Apolog. 8.
Iustificatrix Adv. Marc. IV, 36.
Iustitia De Idol. 11 „*iust.* quaestus". De Cultu Femin. II, 5 „*iust.* corporis excolendi". De Pall. 1 „*iust.* vestis". Adv. Hermog. 41 „*iust.* mutationis". De Resurr. Carnis 58 „*iust.* habilitatis et dignitatis".
Iustitium De Ieiun. 16. 19. De Resurr. Carnis 12., h. e. quies.
Iuvare (= refrigerare) Adv. Marc. V, 12.
Iuvencula Adv. Iud. 9. Adv. Marc. III, 13. De Monog. 13.
Iuvenesco De Exhort. Castit. 6 „*iuvenesc.*".
Iuxta De Pudic. 4 „*iuxta* moechum iudicari". De Monog. 15 „*iuxta* alterum iudicare". De Pudic. 19 „*iuxta est* ut dicamus". De Anima 2 „*iuxta* nostra philosophos sensisse".

L.

Labare De Pudic. 9 „*labat* de valetudine".

Labi De Carne Chr. 6. De Praescript. Haeret. 30 „*labi* in feminam". De Praescript. Haeret. 3 „*labi* a regula". De Pudic. 13 „*labentem* omnium vestigia".

Laborare (= elaborare) Adv. Marc. II, 2 „*laborandae* terrae ergastulum". Ad Natt. I, 3 „*lab.* confessionem".

Laboratus De Virg. Vel. 10 „*laboratior* continentia".

Lac Adv. Marc. IV, 5. Ad Scap. 4 „*lacte* Christiano educatus". De Corona 3 „*lactis* et mellis concordia". Adv. Marc. I, 14 „*lactis* et mellis societas". De Carne Chr. 20 „decoquentibus in materiam *lactis* lactiorem".

Lacessere et Lacescere Ad Natt. I, 10. De Praescript. Haeret. 4. crit.

Lacinia De Pudic. 13 „*lacinias* omnium invadentem".

Laciniosus De Virg. Vel. 4 „*lac.* sermo". Adv. Marc. IV, 1 „*laciniosa* onera legis Mosaicae". Ibid. IV, 29 „*lacin.* et implicita vita". De Cultu Femin. II, 9 „*laciniosae* ineptiae pomparum".

Lacon Apolog. 46. 50.

Lacrima Apolog. 30 „*lacrimae* arboris Arabicae".

Lacrimabilis De Anima 19.

Lacrimosus Adv. Marc. IV, 30 „*lacr.* austeritas".

Lactans et Lactens De Anima 19. crit.

Lactes piscium De Resurr. Carnis 4.

Laedi aliquid De Resurr. Carnis 56.

Laesura De Patient. 7 „divitiarum *laesurae*". De Resurr. Carnis 40. 48 „*laesurae* carnis". Adv. Marc. II, 10. De Ieiun. 7.

Laetus De Cultu Femin. I, 1 „*laetior* habitus". De Carne Chr. 20 „materia *laetior* lactis". Ad Martyr. 3.

Laicus De Praescript. Haeret. 41. De Fuga in Persec. 11. De Monog. 11. De Exhort. Castit. 7. De Bapt. 17.

Lamia Adv. Valent. 3 „*Lamiae* turres".

Lamnae De Corona 12.

Lana De Cultu Femin. II, 10 „*lanas* incoquere". Ad Natt. II, 5.

Lancea De Pudic. 7 „*lancea* solis". De Anima 10 „*lanc.* calicis". Ad Natt. II, 5.

— et Hiantia De Anima 10.

Lanceare Adv. Marc. III, 13. Adv. Iud. 9.

Lancinare Ad Natt. II, 7. De Corona 14. Adv. Iud. 9. (Adv. Marc. I, 1. III, 13. De Resurr. Carnis 8.

Languescere De Pall. 3 „*languescit* in iuventutem".

Languor De Praescript. Haeret. 2.

Lanicium De Pall. 3 „*lanicii* dispensatio".

Lanicutis De Pall. 1.

Lanificium De Exhort. Castit. 12 „*lanif.* dispensare".

Lanista Ad Natt. I, 18. De Idol. 11.

Lanositas De Pall. 3 „*lanos.* muscosa".

Lanugo De Cultu Femin. II, 8 „*lanuginem* subducere".

Lapidare Scorp. 10.

Lapidatio Adv. Marc. IV, 39 „*lapid.* familiaris inermi tumultui". De Resurr. Carnis 55.

Lapidositas De Cultu Femin. I, 5 „*lapidositas* in pisticum cerebris".

Lapilliscere Ad Natt. II, 12 „*lapill.* ubera coeperunt".

Lapis De Anima 46 „*lapidum* senia deponit". Apolog. 48 „*lapidibus* exigere".

Lapsus gulae De Resurr. Carnis 60.

Laqueus Ad Natt. I, 16 „*laqueo* sibi mederi". De Anima 2 „*laqu.* praeiudicii".

Lar De Praescript. Haeret. 42 „sine *lare* extorres vagantur".

Largiter c. genit. Apolog. 37 „*larg.* ultionis".

Laeivire (= exorbitare) Apolog. 48.

Laterculum Adv. Valent. 29. Ad Natt. I, 13 „*latere.* septem dierum".

Latere c. dat. structum Adv. Marc. I, 1 „ne *cui* lateat". Adv. Hermog. 8. De Carne Chr. 11.

Laterensis Adv. Marc. IV, 43.

Lateriuus Adv. Marc. II, 20 „pro *laterinis* deductis".

Latiaris De Spectac. 6 „*latiares* ludi".

Latitudo De Idol. 2 „*latit.* idololatriae". Ibid. 8. 2 „*latit.* diaboli". Ad Natt. II, 9 „*lat.* erroris". De Spectac. 30 „*lat.* spectaculi".

Latrare Apolog. 46 „*latrant* in principes philosophi". Cf. s. v. Elatrare.

Latrinae De Pall. 4 „*latrinarum* antistes". De Ieiun. 6 „praemeditatorium efficitur *latrinarum*".

Latus De Resurr. Carnis 2 „et hoc *latere* defendetur". Ad Uxor. II, 4. Adv. Marc. IV, 34. De Ieiun. 11.

Lavacrum (= baptisma) De Pudic. 9. 13. 16. Apolog. 42.

Lavantium praedo Apolog. 44.

Lavatio De Bapt. 5.

Laudatio (= commendatio) Adv. Marc. IV, 11. De Resurr. Carnis 5.

Laurus (= lauretum) Apolog. 35.

Laxamentum Adv. Marc. IV, 36.

Lazarus et Eleazarus De Anima 7. crit.

Lectio Apolog. 22.
Lectisternium Ad Natt. I, 10.
Lector De Praescript. Haeret. 41.
Legalis. De Monog. 7 „*legales* scripturae".
Legare Ad Natt. I, 16 „*leg.* in vincula".
Legatarius De Spectac. 6 „*legatariae* editiones", sc. ludorum.
Legatio De Paenitent. 9 „*legationes* deprecationis".
Legatus Adv. Marc. II, 14. Ad Uxor. I, 1.
Legifer (= legislator) Apolog. 19.
Legionarius De Anima 25 „*legion.* numerus".
Legitimus De Anima 37 „*legit.* nativitas". De Fuga in Persec. 2 „*legit.* oratio", h. e. dominica. De Ieiun. 2. Ad Natt. I, 7 „*legit.* Christianus".
— c. genit. Adv. Valent. 30 „*legitimus* veritatis".
Lena De Corona 14.
Leno De Cultu Femin. II, 9 „*leno* vestitus". Cf. De Orat. 14. Apolog. 7 „*lenones* tenebrarum canes".
Lenocinator gratiae Adv. Marc. I, 22.
Lenocinium Adv. Marc. I, 23. Adv. Hermog. 27 „*lenoc.* pronuntiationis". De Anima 48 „*lenocinium* divinitatis religio".
Lenticula De Ieiun. 17.
Lentigo Ad Natt. I, 5 „*lent.* sordescens".
Leo De Pudic. 22 „*leonem* concedere". De Spectac. 26 „expostulare *leones* in aliquem".
Leoninus De Corona 8 „*leon.* corium". De Paenitent. 12 „*leon.* horror capilli".
Leprosus Adv. Marc. IV, 9. De Pudic. 20 „*leprosorum* purgatio". Apolog. 21 „*leprosos* purgare".
Lethargus De Anima 43.
Levare tunicam De Spectac. 21.
Lex Adv. Iud. 2 „*lex* non scripta", h. e. naturalis. De Corona 6 „*lex* naturalis". Ibid. 6 „*lex* communis in publico mundi". Adv. Iud. 2 „*lex* primordialis". Adv. Marc. V, 13 „*lex* figurata". Scorp. 2 „*lex* evangeliorum radix", h. e. vetus testamentum, quo significatu vocabulum *lex* saepissime usurpatur.
Liare cisternam De Idol. 8.
Libamen Adv. Iud. 8.
Libellulus Ad Natt. I, 20. Adv. Marc. II, 1.
Libellus Ad Natt. I, 17 „*libelli* festivi".
Libens Adv. Marc. I, 1 „sol nunquam *libens*".
Liber c. genit. De Anima 22 „*libera* arbitrii anima".
— c. infin. De An. 1 „*liberior* negare".
Liberalia Apolog. 42. De Spectac. 5. 10.
Liberalitas (= donativum) De Corona 1 „*liberalitas* imperatorum expungebat in castris". Apolog. 29 „*liberalitas* aliquid alicui conferre".
Liberaliter De Ieiun. 9 „*liberalius* poscere".
Liberare De Carne Chr. 7. Adv. Marc. I, 25 „*lib.* in aliquid".
Libertas Apolog. 24 „*libert.* religionis". De Virg. Vel. 7 „*lib.* capitis", h. e. caput non velatum. Adv. Marc. II, 5 „*lib.* arbitrii". Ibid. V, 3. IV, 21 „*lib.* oris bovi terenti". De Paenitent. 6 et De Resurr. Carnis 57 „*libertas* mutare", h. e. liberare, manumittere.
— (= licentia) Ad Natt. I, 4.
Libidinosus c. genit. De Virg. Vel. 11. De Resurr. Carnis 32.
Libido Apolog. 15. 9 „*libidinis* [illegible]". De Bapt. 12 „*lib.* stili". Adv. Marc. V, 13. De Ieiun. 1. De Pudic. 14. De Resurr. Carnis 61 „*libidinis* humor". i. e. semina.
Libitina De Corona 13.
Librare caput sub gladio De Pudic. 22. De Pall. 1 „*libr.* arietem".
Librator Adv. Hermog. 32 „*libr.* universitatis".
Libripens Adv. Marc. II, 6.
Licebit De Pudic. 7. Adv. Marc. III, 7. De Carne Chr. 7. crit.
Licentia Adv. Marc. I, 3 „*lic.* poetica, pictoria, haeretica". De Exhort. Castit. 8.
Lignarius Adv. Iud. 11 „*lign.* res". Adv. Marc. III, 19.
Lilium De Corona 14 „*lilia* utraque". Ad Uxor. I, 4.
Limaceus (= de limo, choicus) De Resurr. Carnis 49.
Limare Scorp. 5.
Limax De Anima 10.
Limes Adv. Marc. IV, 33. Adv. Valent. 5 „*limes* mihi erit cum illis". De Pudic. 1 „*limitem* figere". De Spectac. 20. De Praescript. Haeret. 37 „*limites* commovere".
Limus De Bapt. 3. Adv. Valent. 24. De Pudic. 7.
Linea Adv. Hermog. 3 „extrema linea non intellegentium Hermogenes". Ibid. 38 „*linea* extrema pict.". Adv. Marc. I, 7 „*lineae* dimicationis". Ibid. II, 9 „*lineae* dei". De Carne Chr. 17 „ad unam *lineam* congressionem dirigere". De Pudic. 6 „ad *lineam* dimicare". De Anima 43 „agere *lineas*". Adv. Marc. I, 9 „ad *lineas* rursus et in gradum". Scorp. 4 „certas lineas praeducere". Adv. Marc. III, 5. Ibid.

IV, 17 „*lineae* insistere". Ibid. I, 7 „*lineis* claudere". Ibid. V, 1 „*lineis* iisdem dimicare". De Carne Chr. 17. De Resurr. Carnis 57.
Liniamentum De Resurr. Carnis 49 „secundum *liniamenta* Christi incedentes", h. e. in sanctitate, veritate, iustitia. De Resurr. Carnis 55 „*liniamenta* agnoscibilia". Ibid. 6. 14. 49. 61.
Lingua De Patient. 8 „*linguae* amaritudo". De Resurr. Carnis 61 „*linguae* pulsus temperantur dentibus". Adv. Marc. IV, 37 „*linguae* tarditas". De Patient. 6 „*linguae* venenum".
Linguatulus Ad Natt. I, 8.
Linguatus De Anima 3 „*linguata* civitas".
Linire abacum De Idol. 21.
Linum ardens Adv. Iud. 9.
Linteatus De Testim. Animae 2 „*lint.* pallium".
Linteus De Corona 8. De Spectac. 26.
Linteolum De Virg. Vel. 17.
Lippire Adv. Marc. I, 2 „*lippientibus* singularis lucerna numerosa est".
Liquare De Pall. 3.
Liquere De Pall. 3. Scorp. 6 „etiam Africae *liquuit*". De Carne Chr. 17.
Liquido esse Apolog. 1 „quid sit *liquido* in causa Christianorum".
Litare De Patient. 10 „*litare* deo honorem". Adv. Valent. 2 „*litaverunt* sanguine testimonium Christi". Adv. Iud. 5.
Litigare De Corona 11.
Litterae De Idol. 5 „*malae* litt." Ibid. 23 „*litt.* vicariae oris nostri". De Corona 7 „*litt.* saeculares". Ad Natt. II, 12 „*litt.* divinae". Apolog. 22 „*litt.* sanctae". Adv. Prax. 1 „*litteras* pacis revocare". De Anima 17 „*litt.* primae", h. e. rudimenta.
Litterator De Idol. 9.
Litteratura Apolog. 18. 47 „*litter.* divina". De Idol. 10. Ad Natt. I, 10. II, 2. 12.
Litura Adv. Marc. V, 16.
Localis De Resurr. Carnis 21 „*localia* iudicia dei".
Λόγος Apolog. 21. Adv. Prax. 5.
Loculus Apolog. 6 „*loculi* cellae vinariae". De Cultu Femin. I, 8. De Anima 20.
Locus De Fuga in Persec. 11 „*loci* minoris Christianus". De Anima 25 „*locis* muliebribus sequestratum semen". De Carne Chr. 7 „*locus* receptorius". De Pall. 4 „tunc *locorum*". Apolog. 31 „in aliquo *loco* casus invenimur". De Anima 46 „privatus *loci*".
Longinquare De Pudic. 5.
Longinquus De Spectac. 2 „de *longinquo*". Ibid. 22. De Idol. 13.
Longum est si Ad Martyr. 4.
Loquella Adv. Marc. IV, 11. Ad Natt. I, 8 „*loquellam* formare".
Loqui (= alloqui, dicere, appellare) Adv. Marc. IV, 22. Adv. Hermog. 31.
Lorica De Anima 15 „*lorica* pectoris".
Loricare De Anima 38. De Ieiun. 12.
Lubricus (= inconstans) Adv. Hermog. 41.
Lucar Scorp. 8.
Lucere Adv. Marc. V, 16 „*lucet* vanitas liturae".
Lucerna De Pudic. 7 „*lucernae* spiculum lumen". Adv. Iud. 9 „*luc.* Christo Iohannes". Ad Natt. I, 13 „*lucernarum* ritus Iudaicus.
Lucernatus De Idol. 15 „*lucernata* ianua".
Lucifuga De Resurr. Carnis 47 „*lucif.* scripturarum". Adv. Valent. 3 „*lucif.* bestia".
Lucius et Lucius Titius, nomina ficta, Apolog. 3. Ad Natt. I, 4.
Lucri ducere Adv. Marc. V, 20.
— habere De Corona 11.
— facere De Resurr. Carnis 42.
Lucrificare De Praescript. Haeret. 24.
Lucro facere (= lucri facere) Ad Uxor. II, 7. Cf. De Praescript. Haeret. 24. crit.
— et Lucrificare De Resurrect. Carnis 42. crit.
Luctari Ad Natt. II, 11 „*luctantes* sponsae".
Luculenter De Resurr. Carnis 11.
Ludere De Pall. 3 „de corio suo *ludere*", proverbium. Apolog. 29. De Pudic. 6. 14. 22. Ad Natt. II, 10 „*lud.* calculis". Apologet. 23 „*lud.* miracula".
Ludicrae meridianorum crudelitates Apolog. 15.
Ludificare De Anima 17.
Ludus meridianus Ad Natt. I, 10.
Luere (= solvere, exsolvere) De Idol. 13.
Lumen Apolog. 39 „post *lumina*". De Cultu Femin. I, 2 „*lumina* lapillorum". De Pudic. 8. De Pall. 1 „*lumina* concilium". Apolog. 11 „*lumina* florent".
Luminaria caelestia Adv. Marc. II, 3. Adv. Prax. 12.
Luminosus Scorp. 10. De Fuga in Persec. 14 „*luminosa* nox Christi".
Luna Adv. Hermog. 29 „*luna*, solatium tenebrarum". De Resurr. Carnis 12 „*lunae* specula".
Lunula De Cultu Femin. II, 10.
Lupa Apolog. 25 „*lupa* prostitutissima".

Adv. Valent. 4. De Pall. 4. Ad Natt. I, 5. II, 10.
Lupanar Apolog. 40 „*lupanaribus* operantibus". Ibid. 35 „*lupanaris* novi habitus". De Idol. 15 „*lupanaris* novi facies".
Lurconianus De Anima 33 „*Lurconiana* condimenta".
Luridatus Adv. Merc. IV, 8 „*luridati* delinquentiae maculis".
Lusio Adv. Valent. 6.
Lusitare Ad Natt. II, 13.
Lusorius De Spectac. 18 „*lusoria* scena".
Luteus De Pall. 4 „*lutea* unctio".
Luxuria (= ardor impudicus, libido) Ad Natt. II, 13.
Luxuriari cum aliqua (= concumbere) Ad Natt. I, 10.
Lymphaticus De Anima 50.
Lymphatus De Bapt. 5.
Lytrotes (= Horos) Aeon Adv. Valent. 9.

M.

Macaria Aeon Adv. Valent. 8.
Macariotes Aeon Adv. Valent. 8.
Macellum De Ieiun. 15 „*macelli* claves tibi tradidit". De Resurr. Carnis 61 „ad *macellum* corredendum". Apolog. 21.
Macerare lavacro faciem morosiorem De Virg. Vel. 12.
Maceratio victus De Ieiun. 3.
Machaera De Praescript. Haeret. 43. Adv. Marc. IV, 29. Scorp. 10. Adv. Marc. III, 14 „*mach.* allegorica". Adv. Iud. 13 „*mach.* condicionalis". De Pudic. 14 „*mach.* spiritalis".
Machina Ad Natt. I, 18 „*mach.* confingendi corporis".
Machinari Ad Scap. 2 „*mach.* ultionem".
Mactare De Ieiun. 16 „*mactat* gulam suam idolo".
Maculae ligneae (nostrum *maser*) De Pall. 5.
Madescere (= emolliri, moveri) De Orat. 16.
Maerere et Haerere De Resurr. Carnis 31. crit.
Magia De Anima 57. De Idol. 9. Scorp. 1. Ad Uxor. II, 5 „*magiae* aliquid operari".
Magicus De Spectac. 2 „*magicae* devinctiones".
Magis Apolog. 23 „*magis* proxima est". De Idol. 11 „*magis* proximum".
— (= potius) De Resurr. Carnis 45 „*magis* illud prius est". De Pudic. 16 „*magis* est". Adv. Merc. IV, 19. De Anima 31 „*magis* est ut".
— (= frequentius) De Pudic. 1. De Paenitent. 8 „is actus, qui magis Graecum vocabulo exprimitur".
Magis comparativi ellipsis Apolog. 21. Ad Natt. I, 4. 7. 8. 12. II, 9. 12. Cf. s. v. Ellipsis.
— velle Adv. Marc. IV, 15.
Magister Apolog. 40 „*mag.* innocentiae". Ad Natt. I, 7 „*mag.* secretorum". Ad Scap. 4. Ad Martyr. 1 „*magistri* praedistorum".
Magisterium De Pall. 5 „*magist.* quiete". De Patient. 1 „*mag.* exhibendi".
Magna Corona, dies Libero sacra, De Corona 7.
Magnalia sentire Ad Uxor. II, 7.
Magnanimis De Patient. 12.
Magnes, lapis, Adv. Hermog. 44.
Magnidicus Adv. Marc. V, 8. crit.
Magni facere De Spectac. 22.
Magnificare De Spectac. 22. De Cultu Femin. II, 11. Ad Natt. I, 8.
Magnus et Magus conf. Apolog. 21. 22. crit.
Magus Apolog. 22. De Praescript. Haeret. 43. De Idol. 9. De Pudic. 5.
Maiestas Apolog. 6 „*maiest.* legum". Ibid. 22. Ad Natt. I, 17. Adv. Valent. „*maiestatis* census".
Maior aetas Apolog. 9., h. e. senex.
— ignis De Praescript. Haeret. 2.
Malagma Ad Natt. II, 5.
Male esse Ad Natt. II, 5 „*male* est valetudine". De Anima 19 „quibus de aedificio *male est*". De Praescript. Haeret. 24.
Maleficus Adv. Marc. I, 18 „*mala* stella".
Maletractatio De Pudic. 13.
Malignitas Adv. Marc. II, 28 „*malignitates* et malitiae".
Maliloquium Apolog. 45. De Spectac. 2.
Malitiae spiritales (= spiritalia nequitiae, daemones) Adv. Valent. 22.
Malitiositas Adv. Marc. III, 15. 23.
Malle sequente coniunctivo simplici, potius, Adv. Hermog. 16.
— alicui De Pall. 1 „*maluit* Romanus deus". Apolog. 25. crit. De Pall. 1 „*malle* alicui aliquid".
— quietem De Anima 31.
Malleus (in manu Platonis) Apolog. 18.
Malum Adv. Valent. 10 „*malum* forma". De Carne Chr. 8 „igneus ille *mali* praesses". Adv. Valent. 10 „in *malis* res est".
Malus (= ὁ πονηρός) Apolog. 22. De Cultu Femin. II, 5. De Idol. 16. 21. Ad Uxor. II, 3., et saepius.
Mammonas De Patient. 7. Adv. Marc. IV, 33. De Fuga in Persec. 12. 13. De Corona 12.
Manare De Anima 10 „*manante* impetu".

Adv. Marc. I, 19 „*manare* deus dignatus est de caelo".
anceps Apolog. 11 „*manc.* divinitatis". De Pudic. 14. De Idol. 1 „*mancipes* idolorum". De Spectac. 10. Adv. Marc. IV, 8. Ad Natt. I, 9. II, 2. 13. Genit. plur. „*mancipium*".
ancipare Apolog. 9. 21. 24 „*mancipamur* deo". De Corona 6. De Idol. 1. 12. Adv. Marc. II, 23.
landator Adv. Marc. III, 2. 4.
landatus De Bapt. 10 „*mandatu* tamen, non potestate".
— aliquid Adv. Prax. 8.
landibulae De Anima 10.
lane primo Ad Natt. II, 10.
lanifestari (= manifestare) De Resurr. Carnis 23. crit.
lanifesto Adv. Prax. 26. crit.
lanifestus c. genit. De Pudic. 15 „*manif.* sceleris".
lanna De Ieiun. 5. Adv. Iud. 3. De Patient. 5 „*mannae* escatilis pluvia".
lansio De Resurr. Carnis 41.
lansitare De Anima 57.
lanticularius Apolog. 44.
lanualis Apolog. 39 „post equam *manualem*".
lanumissor Adv. Marc. V, 4.
lanumittere De Fuga in Persecut. 12 „*manumisit* hominem deus".
lanus Apolog. 30. Ad Natt. I, 12 „*manibus* expansis". De Orat. 13 „*manibus* temperate ac probe elatis". De Bapt. 8 „*manibus* desuper accommodatis". Ibid. „*manibus* transversum obliquatis". Ibid. „*manibus* intermutatis". De Spectac. 21 „*manu* agere". De Idol. 5 „*manibus* operari ad victum". Ibid. 7 „*manus* idolorum matres". Adv. Hermog. 45 „*manus* dei sophia". De Bapt. 8 „*manus* imponere". De Resurr. Carnis 8. De Orat. 11 „*manus* puras allevare". De Paenitent. 2 „*manus* violenta". De Anima 5 „*manum* porrigere". De Resurr. Carnis 53. De Pudic. 15 „*manum* tradis gurgiti immunditiarum". Ad Natt. II, 1 „ingenti *manu* veritas obsidetur". Apolog. 38 et Ad Scap. 4 „*manum* facere". De Idol. 8 „*manus* pretia".
Mappa De Spectac. 16 „*mappam* mittere". De Anima 6. Adv. Valent. 36.
Marcionensis De Praescript. Haeret. 30 „*Marc.* continentia".
Marcor De Spectac. 8. De Anima 43.
Marcus (nomen fictum) Adv. Valent. 32.
Margarita De Cultu Femin. II, 13.
Margaritum De Pall. 5. De Cultu Fem. I, 5.
Margo (= terminalis lapis) De Pall. 5 „de *margine* qualibet vel ara".
Maritalis De Cultu Femin. II, 12.
Maritatus De Exhort. Castit. 5. 7. 6 „*maritatus* duabus". De Virg. Vel. 6. crit. De Monog. 4. Adv. Marc. IV, 34. Apolog. 11. De Resurr. Carnis 61 „*maritata* Christo (vel Christi)".
Mariti (de viro et uxore) De Exhort. Castit. 9.
Marmorarius De Idol. 8.
Marruccinus Adv. Marc. V, 17.
Martyr De Ieiun. 12 „*martyres* incerti". Ad Martyr. 1. De Pudic. 21. 22. Scorp. 6. De Anima 55.
Martyrium De Praescript. Haer. 29 „*martyria* coronata". Scorp. 7 „*martyria* fidei examinatoria". Adv. Valent. 4. De Anima 22. Apològ. 50. De Patient. 13 „*mart.* secunda intinctio". De Pudic. 22. Scorp. 1 „degustare *martyrium*".
Massa De Anima 37. De Praescript. Haeret. 3 „*massa* frumenti". De Anima 13 „*massa* substantiae".
Massalis Adv. Marc. IV, 18 „*mass.* summa". Adv. Hermog. 30 „*mass.* moles".
Massaliter Adv. Valent. 16 „*massaliter* solidata". De Fuga in Persec. 13.
Mater De Orat. 2 „*mater* ecclesia". De Monog. 17 „*mater* natura". De Idol. 7 „*matres* idolorum manus".
Materialis Adv. Valent. 17.
Materiarius (haereticus) Advers. Hermog. 25.
Mathematicus De Idol. 9.
Mathesis De Idol. 9.
Μάθησις De Anima 23.
Matrimonium Ad Uxor. I, 7 „*matrimonii* servitute iterata". De Resurr. Carnis 8 „*matrimonii* dissimulatio". Adv. Marc. IV, 23 „*matrimonii* fructus". De Monog. 10. Ad Uxor. I, 2 „*matrimonii* plurifariam uti". De Paenitent. 3 „in alienum *matrimonium* cadere". De Exhort. Castit. 1 „*matr.* interceptam". De Monog. 11 „*matr.* postulare".
Matrix Apolog. 21. Adv. Iud. 2 „*matrix* omnium praeceptorum dei". Adv. Hermog. 16 „*matrix* boni materia". De Resurrect. Carnis 6 „*matrix* auri terra". Adv. Marc. IV, 35. II, 16 „*matrix* virtutum bonitas". De Fuga in Persec. 13 „*matrices* beneficiariorum". De Praescript. Haeret. 21 „*matrices* ecclesiae". De Patient. 5. De Virg. Vel. 5. Adv. Hermog. 16. Adv. Valent. 7.
Matronalis De Idol, 14 „*matronales* feriae". De Cultu Femin. II, 12 „*matron.* decoramenta".
Mattea De Testim. An. 4 „*matteis* et obsoniis".

Maturare De Paenitent. 2 „*maturavit* ad misericordiam".
Maturus c. infin. Adv. Marc. I, 29 „*matura* defungi".
Mauretania et **Mauritania** Apolog. 24. crit.
Mausoleum De Resurr. Carnis 27.
Maxilla De Spectac. 23 „*maxillam* verberandam offerre".
Mederi c. accus. De Bapt. 5. Ad Natt. I, 16 „*med.* sibi laqueo".
Medicamen De Virg. Vel. 12.
Medicare De Carne Chr. 19. De Resurr. Carnis 27. 47. De Bapt. 4 „*medicatis* quodammodo aquis per angeli interventum". Ibid. 5.
Medicator Adv. Marc. III, 17.
Medicina Scorp. 5. De Anima 2. Ibid. 6 „*med.* methodica". De Spectac. 29 „*medicinas* facere". De Pall. 5 „*medicinas* moribus dicere".
Medicinalis De Corona 8 „*medicinale* aliquid mandare". De Idol. 11 „*medic.* pigmenta".
Medietas De Bapt. 3. Adv. Valent. 23. 32.
Medius Adv. Marc. IV, 8 „per *medios* evasit". Ad Natt. I, 18 „*medio* pacis". De Pall. 2 „*medio* tenus". Adv. Valent. 7 „*media* spes", h. e. ancipitis eventus.
Medulla Adv. Marc. I, 14 „*medullas* terrae extorquere victui". Scorp. 12 „*medullae* scripturarum". De Carne Chr. 9. De Resurr. Carnis 3 „in *medulla* est ratio divina", h. e. in medio, in intimo.
Megalensis De Spectac. 6.
Megarensis Apolog. 39.
Mel Adv. Marc. I, 14 „*mellis* et lactis societas". De Anima 32 „*mella* facundiae Platonis".
Melius vitium (h. e. minus vit.) Adv. Valent. 2.
Memisisse gratiam alicui Ad Natt. II, 5.
Memoria Apolog. 9 „*memoria* dissipatur". De Anima 24 „*mem.* recidiva". **Memoriae** (= annales, historiae) Apolog. 18. Adv. Iud. 1 „*memoriae* scripturarum". Apolog. 19 „urbes historiarum canas et *memoriarum*". Ad Natt. II, 12. Similiter Apolog. 9 „ut ita sparsum genus per commercia humana concurrat in *memorias* suas"., ubi *memoriae* interpretor genealogias.
Menandricus De Pall. 4 „*Menandricus* fluxus".
Mendicare De Testim. An. 5. Apolog. 13 „*mendicans* religio". Ibid. 42.
Mendice De Pall. 5 „*mendicius* coenare".
Mendicitas Ad Natt. II, 14 „*mendic.* famulatoria". Adv. Marc. I, 14 „*mendicitates*".
Mensis De Carne Chr. 20 „*mensis* maguinum". Ad Natt. II, 5 [illegible] „*mensum*".
Menstruus Apolog. 39 „*menstrua* [illegible]
Mentionem exserere Adv. Marc. [illegible]
Mentior si Ad Natt. I, 10. De [illegible] 19. 58. De Ieiun. 6. De Praescr. Haeret. 42. Adv. Marc. IV, 29 „*mentiatur si*".
Mentiri Apolog. 23 „*ment.* Christiani audentes". De Virg. Vel. 7 „si in virgini caesum capillum decori [illegible] tur". De Anima 28. De Cultu Fem. II, 12 „habitus qualitate quaestum *mentiente*", h. e. simulante, [illegible] repraesentante.
Mentitus (passive) Ad Natt. II, 12 „*mentitis* argumentationibus". De Patient. 16.
Meracus De Virg. Vel. 17 „*mera* barbarior modestia".
Mercatus miscere Apolog. 42.
Mercatus (partic. pass.) Adv. Marc. [illegible]
Mercedibus habitare Ad Natt. II, 13.
Mercenarius Apolog. 16. Ibid. 2 „*mercenaria* advocatio".
Mergere De Idol. 1 „*merg.* stupro".
Mergitare De Corona 3.
Meridiani Apolog. 15. Ad Natt. I, 10 „*meridianus* ludus".
Meritatus (= meritus) Adv. Marc. IV, 34.
Merito esse De Pall. 4.
Merito (= consequenter, recte) Adv. Marc. III, 2. De Orat. 18. De Carne Chr. 1. 4. 17. 19. Adv. Hermog. [illegible] De Resurr. Carnis 5. 14. 15. 25. 3[illegible] 50. 53. 54. De Anima 6. 51. Adv. Prax. 14., et saepius.
Meritorius Ad Natt. II, 10 „*meritorum* scortum". Adv. Valent. 7 „*meritorium* sc. domicilium.
Meritum (= quod quis meruit sive bene sive mali) De Resurr. Carnis [illegible] De Monog. 4. Apolog. 1. 14. 41. 45. Ad Natt. I, 3. 7.
— (= dignitas, momenta) De Paenitent. 2 „*merita* paenitentiae expendi rent".
Messiae Columnae De Spectac. 8.
Messis Ad Uxor. I, 4 „*messis* decora". Adv. Valent. 31. crit. „*messem* premere". De Anima 53 „*messis* carcum".
Meta De Spectac. 5. 8. 29 „*metas* consummationis expecta".
Metagogeus Aeon (= Horos) Adv. Valent. 10.
Metalla Apolog. 6. 29. 44. De Carne Chr. 9 „*metalla* carnis", i. e. medulla. De Pudic. 22. De Cultu Femin. I, 4. Apolog. 27 „*metalla* rebellantia".

Metare De Pudic. 5 „*metamur* ab idololatria".
Metari Adv. Valent. 23 „*metatur* medietatem Achamoth". De Virg. Vel. 17.
Metatio (= hospitium, domicilium) De Pall. 2. De Anima 14.
Metator Adv. Marc. I, 8.
Methodicus De Anima 6 „*method.* medicina".
Metricos Aeon Adv. Valent. 8.
Metropator Aeon Adv. Valent. 18.
Metus De Praescript. Haeret. 43 „*metus* in deum".
Mileaiae Aeonum De Anima 23.
Militare c. inf. De Pall. 1 „militat muros *frangere*".
Militia De Idol. 19 „*mil.* caligata". De Corona 12. Ad Mart. 3 „*militia* dei".
Milliarius De Anima 30 „*mill.* tempus". Ibid. 31 „*mill.* aevum".
Minae condicionales Scorp. 8.
Minerval De Idol. 10.
Ministerium (= minister, ministra) De Anima 40. De Corona 5. Ad Natt. I, 18. *Cf.* De Paenit. 12.
Ministrare Apolog. 2. De Spectac. 27. Adv. Prax. 10 ubi est pro „ministrum esse".
Ministratio De Pudic. 15.
Minorare De Anima 43 „perit anima si *minoratur*". De Corona 14. Adv. Marc. III, 7.
Minus est quod Apolog. 6.
Minutalis De Cultu Femin. I, 4 „*minutalia* terrae". De Anima 32. Adv. Marc. I, 4 „*minutalia* regna".
Minutatim De Anima 53.
Minutiloquium De Anima 6.
Miscellaneus Adv. Valent. 12 „*Miscellanea* Ptolemaei".
Miscellus De Corona 13. De Testim. Animae 4.
Miscere Apolog. 42 „*misc.* mercatus". Ibid. 27 „*misc.* aliquid aliqua re". Ibid. 47 „*misc.* in incertum". Ad Natt. I, 20 „*misc.* complexus". De Praescript. Haeret. 27 „*misc.* iura". Ibid. 41 „*misc.* pacem".
Miserabilis De Ieiun. 7. 9. De Pudic. 5. 22 „*miserabilior* paenitentia".
Miserescere Adv. Marc. II, 24.
Misericordia Apolog. 9 „filios exponitis suscipiendos ab aliqua praetereunte *misericordia* extranea".
Missi (= apostoli) De Praescript. Haeret. 20.
Missilia De Pall. 2 „*miss.* cum imbribus". De Paenit. 12.
Missio De Fuga in Persec. 11.
Mitra De Virg. Vel. 17.
Mittere mappam De Spectac. 16.
Mixtio Ad Natt. II, 3.
Mixtura Adv. Prax. 27.
Moderanter De Anima 17 „*moderantius*".
Modestia De Orat. 1. De Exhort. Castit. 1. Apolog. 39 „*mod.* publica".
Modialis Ad Natt. II, 8.
Modicus Adv. Marc. II, 27. De Idol. 4. Adv. Valent. 9 „*modico* abfuit".
Modifice (= iuste, commode) Adv. Prax. 3.
Modo Apolog. 34 „non modo", h. e. οὐχ ὅπως.
Modulari Ad Natt. I, 10 „*mod.* Iovis elogia". Adv. Hermog. 32. De Bapt. 8. Apolog. 27. De Praescript. Haeret. 42. De Resurr. Carnis 11. De Ieiun. 4. Adv. Marc. II, 12. 29. De Anima 37.
Modulatus (passive) Ad Natt. I, 3 „(nomen) de suavitate vel benitate *modulatum* est". Ibid. II, 4 „(interpretatio) a cursu et motu *modulata*". Apolog. 27. De Orat. 11. 13. 14.
Modulatio De Pall. 2 „*modulatione* menstruae".
Modulate Ad Natt. I, 8 „*modulatius*".
Modulatrix De Bapt. 2. 3. 4 „*modulatrices* aquae".
Modulus Ad Natt. I, 12 „*moduli* plumbei". De Anima 32 „*moduli* corporum". Ibid. 37 „*moduli* linea". Apolog. 21. Adv. Prax. 9. 14. De Pudic. 14. Adv. Marc. IV, 18 „ex forma prophetici *moduli*". De Pudic. 7. De Orat. 22.
Moechia De Pudic. 5. 17. 20.
Moechus De Pudic. 20.
Molinus Adv. Marc. IV, 35 „*mol.* saxum".
Moliri inlecebras De Exhort. Castit. 9. De Pall. 5.
Molitio (= operatio, creatio) Adv. Hermog. 44 „*mol.* mundi". De Resurr. Carnis 9. Adv. Marc. I, 11.
Momentaneus De Resurr. Carnis 42 „*momentaneo* oculi motus". Adv. Marc. V, 10.
Momento Apolog. 22.
Monarchia De Cultu Femin. II, 6. Adv. Prax. 3. sqq.
Monarchianus Adv. Prax. 10.
Moneta De Patient. 8.
Monere c. infin. De Pudic. 20.
Moneta De Idol. 15 „*moneta* dei". Adv. Marc. IV, 38. De Fuga in Persec. 12. Ad Natt. II, 7 „*monetam* reperculere".
Monilia Ad Natt. I, 12.
Monitor Apolog. 30 „sine *monitore* orare".
Monogamia De Monog. 1 sqq. Et alibi saepius.
Monogamus De Monog. 11.
Monogenes Aeon Adv. Valent. 7. 8. 10. 11. 33.
Monotes Aeon Adv. Valent. 37.
Monstrum De Ieiun. 1. De Corona 6.

De Pudic. 5. Apolog. 20. De Pall. 4 „*monstrum* rupex et silvicola“.
Monumentum De Resurr. Carnis 37.
Mora Apolog. 27 „*mora* poenae“. Ibid. 39 „*mora* finis“. De Anima 35. De Paenit. 12 „ut ferrum et irrevocabiles *moras* eius de vulnere expellat“.
Moralis De Resurr. Carnis 45.
Moratus De Carne Chr. 1 „*moratam* sine controversia fidem“. De Patient. 4 „*moratos* secundum dominum“. De Anima 33. Adv. Marc. IV, 15.
Mordacitas De Paenit. 10. 11 „*mord.* pulveris“.
Mori De Resurr. Carnis 12 „dies *moritur* in noctem“.
Morose (= accurate) De Pall. 4 „pallium *morosius* ordinatum“.
Morositas (= scrupulosa curiositas) Adv. Marc. IV, 35. De Praescript. Haeret. 40 „*moros.* Iudaicae legis“. Ad Natt. II, 4. De Orat. 20. De Virg. Vel. 12.
Morosus De Virg. Vel. 12 „*morosior* facies“. De Corona 1 „*morosissime* speculatoria“.
Mors De Resurr. Carnis 16 „*mors* aliqua ructavit in calicem“. De Fuga in Persec. 7. De Pudic. 19 „*mors* secunda“. De Pall. 2 „*mortem* vivere“. De Testim. Animae 3 „in *mortem* datus“. Adv. Iud. 13 „ad *mortis* necem“. Adv. Marc. IV, 29 „*mortis* postremitas“. Apolog. 20 „*mortium* frequentiae“.
Mortalitas Ad Natt. II, 6. 13. De Resurr. Carnis 18. Adv. Prax. 15.
Mortificare Adv. Marc. II, 14. V, 9. De Resurr. Carnis 37.
Mortificatio Adv. Marc. V, 11. De Resurr. Carnis 44.
Mortuarius De Spectac. 11 „*mortuarii* agones“.
Mos Adv. Iud. 9 „disce *morem* erroris tui“. Adv. Marc. II, 24 „*mos* paenitentiae divinae“. De Resurr. Carnis 12 „*mores* veris et autumni“. De Patient. 7 „in *mores* bestiarum“. De Bapt. 11 „*more* communi“. Apolog. 8 „*moris* esse“.
Motatio De Anima 45. Adv. Hermog. 41.
Motator Ad Natt. II, 3. De Anima 12. 21.
Motiunculae (= febriculae) Adv. Val. 23.
Motorius De Anima 14 „*motorium* animae“.
Movere (intrans.) Ad Natt. I, 9 „*movit* terra“. De Ieiun. 4. Apolog. 40.
Moyses Accus. „*Moysen*“ Apolog. 19., et sic ubique fere. Genit. *Moysi* vel etiam *Mosei* aut *Moysei*, ubique fere. Adv. Marc. III, 21. V, 11. De Resurr. Carnis 55. De Anima 35. 37. 57.
Muliebris De Spectac. 23 „*muliebribus* curari“. De Virg. Vel. 11 „*muliebri* pati“. Muliebres (sc. vestes) De Spectac. 17. 23. De Idol. 14. De Patient. 2.
Mulier De Virg. Vel. 4. 5.
Mulieritas De Virg. Vel. 14. 12 „*mulieritatem* professae“.
Mulleolus De Pall. 4 „*mulleolum* intra calceum“.
Mullus De Pall. 5 „*mulli* unus dominum“.
Mulsa aqua de eloquio Platonis De Anima 6.
Multare Apolog. 21 „*multati* supplicio“.
Multicia synthesis De Pall. 4.
Multifarius Adv. Marc. V, 15. I, 4.
Multificatus Adv. Marc. IV, 15.
Multimodus De Anima 52.
Multinubentia De Pudic. 1. De Idol. 1.
Multinubus De Virg. Vel. 3.
Multipartitus De Praescript. Haeret. 3.
Multitudo temporis De Anima 3.
Multivarius Adv. Marc. V, 18. et
Multivorantia De Pudic. 1. De Idol. 1.
Multum est si Apolog. 21.
Mulus Adv. Hermog. 40. Adv. Valent. 3 „*mulum* de asino pingere“, proverb.
Mundare (aliqua re) De Pudic. 19.
Mundialis De Spectac. 9. Adv. Marc. I, 1. IV, 26 „*mund.* spiritus“. Ad Nat. II, 4. 5. De Resurr. Carnis 47 „*mund.* vita“. Adv. Prax. 12 „*mund.* lux“.
Mundialiter De Resurr. Carnis 47 „*mund.* vivere“.
Munditenens (= κοσμοκράτωρ) Adv. Valent. 22. 23. Adv. Marc. V, 18. De Fuga in Persec. 12.
Mundipotens De Resurr. Carnis 22.
Mundus. Apolog. 24 „*mundi* principes“. De Res. Carnis 22 „*mundi* transitus“. Apolog. 17. Adv. Marc. I, 13 „*mundus* κόσμος“. Adv. Valent. 20. De Cultu Femin. I, 4 „*mundus* muliebris“.
Mundus ab aliqua re Ad Natt. I, 5.
Munerare Adv. Iud. 9. De Idol. 9.
Munerarius Apolog. 44 „*munerarii* mortuorum greges pascant“.
Munia elementorum Apolog. 20.
Municipalis De Corona 13 „*municipales* solemnitates“.
Municipatus (= πολίτευμα) Adv. Hermog. III, 24.
Munificentia (= munus) De Anima 33 „*munif.* portentosissima Archimedis“.
Munificus (c. genit.) De Corona 12. De Orat. 22.
Munire aliquem De Resurr. Carnis 2.
Murciae Metae De Spectac. 8.
Muscosus De Pall. 3 „*muscosa* lanuginitas“.
Musica De Pall. 6 „*musicum* palatum“.

Apolog. 1 „*musica*“ (plur. neutr., = artes).
nussitare De Pudic. 7. 9. De Corona 1. Adv. Marc. IV, 28. De Resurr. Carnis 30. 31. Apolog. 11. De Ieiun. 5 „*mussitavit* in Moysen“.
nussitare et Musitare Apolog. 11. De Corona 1. crit.
utare et Nutare Apolog. 47. crit.
- De Resurr. Carnis 57 „*mut.* servum libertate“. De Paenitent. 6. Ad Natt. I, 10 „*mutari* ab aliqua re“. Apolog. 20 „*mut.* humilitate“.
- (intrans.) De Pall. 4 „*mutando* in virginem“. De Anima 23. 29.
- (= motare) De Paenit. 9.
utatio et Motatio Adv. Hermog. 41.
utatorius De Resurr. Carnis 56 „*mutat.* indumentum“.
utatus (= mutatio) De Pall. 4.
uttire De Testim. Animae 6. De Praescript. Haeret. 24.
lutuare Adv. Valent. 10.
lutuari (= capere, nancisci) Adv. Marc. III, 7.
lystice Adv. Marc. V, 8.
lysticus Ad Natt. II, 3 „*myst.* theologia“.
lythicus (= mythographus) Ad Natt. I, 20.

N.

aeniae (= nugae) Adv. Valent. 29.
aevus Ad Natt. I, 5 „*naevus* effruticet“. De Carne Chr. 16 „*naevum* peccati redemit Christus“.
amque postpositum Adv. Iud. 1.
aris De Corona 5. Adv. Marc. I, 13 „*narem* contrahere“.
asci aliquid De Resurr. Carnis 56.
ascibilis Adv. Marc. III, 11. 19.
asus Adv. Marc. II, 25 „*naso* agere“. De Pudic. 2 „*naso* deridere“.
atalis De Idol. 10 „*natale* idoli“. Adv. Marc. I, 10 „*natales* agnitionis“.
atare pulmonibus De Resurr. Carnis 4.
atatilis Adv. Hermog. 33 „*natatiles* animae“.
ativitas De Idol. 9 „*nativitatem* interpretari“. De Exhort. Castit. 1. De Carne Chr. 1. 7. De Anima 24. 27. 37. 39. 41. Adv. Prax. 7. 16. Adv. Marc. IV, 27. Scorp. 10.
ativitas De Anima 12. 39. 21 „*nativitas* proprium“.
atura De Pudic. 1. De Anima 46 „*natura* uxoris obsignata anulo“, h. e. pudenda uxoris. Apolog. 2 „*nat.* et forma iudicandi“. De Pudic. 4 „ultra *naturae* iura“. De Paenit. 11 „*natura* tenus“.
aturalis De Corona 6 „in *naturalibus* tabulis“. Adv. Iud. 2 „*nat.* lex“. Apolog. 1 „*naturalia* mali“. Ibid. 9. 20. De Carne Chr. 12. De Anima 20. 38 „*naturalia* animae peculia“. Adv. Marc. I, 22. IV, 1. De Virg. Vel. 11.
Naturalitas De Anima 16. 43.
Naturaliter Adv. Marc. V, 16.
Naturificatus Adv. Valent. 29.
Naufragium De Pudic. 13 „*naufr.* iuxta fidem“. De Idol. 11 „*naufr.* circa fidem“. De Anima 52 „*naufragia* vitae“. De Resurr. Carnis 58.
Naufragus De Cultu Femin. II, 9 „*naufraga* et exarmata forma“. Ad Natt. II, 5 „*naufragorum* petrae“.
Navicularius Adv. Marc. IV, 9 „*naviculariorum* collegium“.
Navigatio De Anima 52 „*navig.* animae“.
Navigium De Anima 1. 52.
Navis De Resurr. Carnis 60. De Pudic. 5 „*navis* ecclesiae“.
Nausea Scorp. 1 „*nausea* inacrescit“.
Nauseare De Monog. 17 „*nauseantes* uteri“.
Nazaraeus Adv. Marc. IV, 7. 8.
Ne (= ne quidem) De Spectac. 10. crit. Adv. Marc. V, 4.
— (= ut non) De Carne Chr. 3.
— quoque De Resurr. Carnis 7. De Anima 33.
— particula more Graecorum μὴ posita Apolog. 3 „nemo *retractat ne* ideo bonus Gaius“. Ibid. 7 „nemo *recogitet ne* primum illud os mendacium seminaverit“. Ibid. 15 „*nescio ne* plus de vobis dei vestri quam de Christianis querantur“. Ibid. 26 „*videte ne* ille — ordinarit“. Ibid. 48 „*persuasum quis habeat ne* forte bubulam de aliquo proavo suo obsonet?“ Ad Natt. I, 4 „nemini *subvenit ne* ideo bonus quis et prudens“. Ibid. I, 7 „*recogitet ne* — seminaverit“. Ibid. I, 8 „*recogitate ne* — obtineant“. Ibid. I, 10 „*considerate ne* vobiscum communicemus“., et postea „*nescio ne* plus querantur“. Adv. Marc. V, 16. IV, 35 „*expectare ne*“. Ibid. IV, 17 „*eligant ne*“. Apolog. 9 „*legite necubi* relatum sit“.
Nebulare Apolog. 36 „*neb.* vestibula lucernis“.
Nec — saltem Apolog. 48. De Pudic. 13. Adv. Marc. IV, 1.
— (= ne quidem) De Resurr. Carnis 1. De Anima 18. Apolog. 46 „Christianus *nec* in pauperem superbit“., et postea „Christianus *nec* inimicum suum laedit“. De Corona 11. 13. 14. De Monog. 1. 2. Adv. Marc. IV, 5., et sic saepissime.
— quidem Apolog. 14. Adv. Iud. 14.

Adv. Marc. IV, 10. De Carne Chr. 11. orit.
Nec et Adv. Marc. IV, 24.
— (= neve) Adv. Marc. IV, 36.
— non Adv. Marc. V, 14.
Necdum (= nondum vero) Adv. Iud. 6.
Necessaria (= necessitates) De Corona 8.
Necessarie Adv. Marc. V, 2.
Necessarius (comparat.) De Patient. 11 „necessarior". De Testim. Animae 4 „necessarior sententia". De Cultu Femin. I, 4 „necessariores operae". De Carne Chr. 7 „necessarius aliquid". Adv. Marc. I, 17 „necessarior". Ibid. IV, 19 „necessarius". De Pudic. 12. orit. De Resurr. Carnis 31.
— (= socius, conscius) De Idol. 11.
Necesse est (aliquem) De Pall. 5.
Necessitas De Pudic. 16 „necess. carnis", h. e. matrimonii. Apolog. 13 „necess. domestica". Ibid. 45 „ex necessitate delinquenti". Adv. Marc. IV, 12 „necessitatem opponere". Ibid. IV, 14 „necessitates", h. e. angustiae. De Corona 11 „necessitates".
Necrothytae De Spectac. 13.
Nectere controversiam alicui Adv. Marc. V, 18.
Necubi Apolog. 9. Adv. Prax. 1.
Nedum ut Adv. Marc. I, 23.
Negare De Carne Chr. 7 „neg. parentes". Adv. Marc. I, 1 „Euxinus qui dicitur, natura negatur" sc. esse.
Negatio De Corona 14 „neg. verecundiae".
Negator De Praescript. Haeret. 11. De Resurr. Carnis 39.
Neglegere de aliqua re Ad Nati. I, 10.
Negotiari De Cultu Femin. II, 11 „ut negotietur luxuria". De Pudic. 3. De Exhort. Castit. 10 „negotiaberis magnam substantiam sanctitatis". Scorp. 6 „negot. livores".
Negotiatio Ad Mart. 2. De Idol. 11. Ad Nati. II, 5 „negot. mundialia".
Negotiator Apolog. 47 „negot. famae et vitae".
Negotiosus De Anima 30. Adv. Marc. II, 18 „neg. scrupulositas".
Negotium De Cor. 1. Scorp. 5 „neg. facere alicui". Adv. Marc. II, 1. De Virg. Vel. 1 „neg. poti". De Anima 2 „neg. navare alicui". Ad Scap. 4 „neg. partiri". De Res. Carnis 7 „neg. carnis gessit". De Pudic. 17 „negotia libidinis". Adv. Marc. IV, 34 „neg. immundicum." Ibid. IV, 29 „negot. agere alicui". Adv. Iud. 9 „negotia proeliorum dolus, asperitas, iniustitia". Apolog. 46 „neg. divinum, non philosophiae". De Anima 2 „neg. curiositatis".
Nemo Adv. Marc. I, 8 „iustis ratio saeculis neminem". Apolog. 47 „omnia rebus neminem". Ad Nat. II, 1.
— (= nullus) Adv. Prax. 13 „nemo enim praeter unus deus". De Resurr. Carnis 13. Apolog. 11. Ad Uxor. I, 2. Adv. Marc. I, 28. IV, 22 „nemo bene".
Nempe enim Ad Mart. 3.
Neomenia et Nomenia De Idol. 14. cit.
Neophytus De Praescript. Haeret. 41. Adv. Marc. I, 20.
Nepotari Apolog. 46.
Nequam De Spectac. 4 „nequam spartna", Et saepius alibi appellantur in daemones.
Nervus De Corona 8 „nervus in tabula strinxit". Apolog. 8 „nervi ad indinem".
Nex mortis Adv. Iud. 13 „ad mortem necem tradiderunt".
Nidor Apolog. 22. 23. 25 „nidor cibi". De Ieiun. 16 „nidor spiritus nocti". Ad Uxor. II, 6. Ad Mart. 2 „nidoribus spurcis verberari". De Anima 3 „de nidoribus philosophiae". De Idol. 8.
Nidorosus Adv. Marc. V, 5 „nidorosa sacrificia".
Nigratus Adv. Marc. IV, 8 „nigratus quarantiae tenebris".
Nihil (= non) Apolog. 11. 41. De Spectac. 1.
— facere (= οὐδενοῦν) Adv. Marc. II, 9. 15.
— habere Adv. Marc. IV, 15.
— tale Adv. Marc. V, 15.
— et Nisi conf. Adv. Hermog. 31.
Nimietas Adv. Hermog. 43.
Nimis plurimum Adv. Iud. 13.
Niniviticus De Ieiun. 16 „Niniviticum satitium".
Nisi pro Praeter Adv. Marc. II, 2. II, 7. 24. 36.
— pedendat Adv. Marc. IV, 21.
— quod De Virg. Vel. 11. Adv. Marc. I, 28. II, 2. III, 6. IV, 17. 23. Ad Valent. 19. Adv. Hermog. 18. 22. 43.
— quia Adv. Marc. IV, 22. 24.
— si. Adv. Marc. IV, 12. V, 13. Adv. Hermog. 15.
Nivencere De Pall. 3.
Necenter Apolog. 14.
Nocentia Apolog. 40 „nocentiae indet et exactor". Adv. Marc. II, 13.
Nocere c. accus. De Exhort. Castit. 12.
Nodose De Resurr. Carnis 46 „nodosius".
Nolentia Adv. Marc. I, 25.
Nomen (= nomen Christianum) Apol. 2. Scorp. 10. De Resurr. Carnis 5. 48.
Nominalis De Idol. 16 „nominalium solemnitas".

Nominatio Apolog. 23.
Nominatorius De Anima 13 „*nominatoria* pericula".
Nominatus De Anima 13 „*nominatiora* pericula aut vota".
Non per hyphen nominibus iunctum De Resurr. Carnis 3 „*non Christianus*". Apolog. 2. 35. 45. Ad Natt. I, 2. 17. II, 3. De Patient. 6. Adv. Marc. IV, 31. V, 15. 16.
— et Omnino conf. Adv. Valent. 36. crit.
— abundat post *Nullis nisi* De An. 56.
Nona De Ieiun. 10 „*nona* dirimendis stationibus". Ibid. „non ultra *nonam* ieiunandum".
Nosse reverentiam De Praescr. Haer. 42.
— (= scire, posse) Apolog. 35. Adv. Marc. V, 4.
Nostras Scorp. 10 „*nostrates*", h. e. Christiani. Adv. Marc. V, 16 „*nostratem* deum".
Nota De Paenit. 6 „*notae* militum". Ad Natt. I, 17 „*notam* figere".
Notarius Ad Scap. 4.
Notatio De Ieiun. 2.
Novacula De Spectac. 23 „*novacula* mutare vultum".
Novamen Adv. Marc. I, 20 „*nov.* novum". Ibid. IV, 11 „novare *novamen*".
Novare novamen Adv. Marc. IV, 11.
Novatio De Ieiun. 13. Adv. Marc. V, 2.
Novellitas De Anima 28. Adv. Prax. 2.
Novellus Apolog. 21.
Novianus De Pall. 4 „*Noviani* fullones".
Novissime (= denique) De Carne Chr. 24.
Novitas De Pall. 1. 4. De Ieiun. 10. De Virg. Vel. 1 „*novitates* admittit disciplina".
Novitiolus De Paenit. 6 „*novitioli*", h. e. catechumeni. Apolog. 47 „*novitiola* paratura".
Novus Apolog. 35 „*novus* ac *novus*". Ibid. 8 „*nova* anima", h. e. modo nata.
Nox Ad Natt. I, 16 „*nox* adultera".
Noxietas Apolog. 2.
Noxius Apolog. 16 „*noxius* mercenarius". Ibid. 9. 15. 44.
Nubere (de utroque sexu) De Corona 13 „non *nubendum* etiuniciis". Ibid. 4 „*nuptum* venire". De Monog. 7. 11. Ad Uxor. I, 7. De Exhort. Castit. 6. De Ieiun. 1. De Pall. 4. Adv. Valent. 32. Adv. Hermog. 1. Adv. Marc. IV, 38.
Nubicula et Nubecula Adv. Valent. 20. Ad Natt. I, 5.
Nubilus De Pall. 2. Apolog. 40. De Patient. 15. De Resurr. Carnis 16 „*nub.* sordibus".
Nucetum Adv. Valent. 20.
Nudare (= aperire, patefacere) De Resurr. Carnis 2.
Nudipedalia De Ieiun. 16. Apolog. 40 „*nudip.* denuntiare".
Nudipes De Pall. 5.
Nuditas De Anima 33.
Nudus Apolog. 6 „*nuda* theatra", h. e. non tecta.
Nullificamen Adv. Marc. III, 7.
Nullificare De Ieiun. 15.
Nullificatio Adv. Marc. IV, 14.
Nullus nominibus propriis ad emphasin additum Apolog. 5 „*nullus Hadrianus* — *nullus* Vespasianus" cett. Cf. s. v. Aliquis.
— (substantive) Apolog. 8 „infantem *nullius* inimicum, *nullius* reum". De Corona 10. Scorp. 6. Ad Scap. 2. 4. De Idol. 11. 16.
— originis (= sine origine) Ad Natt. II, 12.
— (= neuter) Adv. Hermog. 15.
Num et Non De Carne Chr. 4. crit.
Numarius De Fuga in Persec. 12 „*numarii* fuga", h. e. redemptio.
Numerare (= enumerare) Adv. Marc. V, 20.
Numerose Adv. Prax. 12 „*num.* loqui", h. e. pluraliter.
Numerus De Exhort. Castit. 7 „*numerus* incipit post unum".
Numus De Paenit. 6 „*numum* examinare". Ibid. „*numus* sculptus, rasus, adulter".
Nunc de tempore praeterito Adv. Marc. IV, 19. 22. 25. III, 15. De Carne Chr. 23. Adv. Prax. 23.
— et Tunc Adv. Iud. 13. crit.
Nundinae libidinum De Pall. 4.
Nundinare abusui Ad Natt. II, 13.
Nundinaticius De Virg. Vel. 3 „*nundinaticia* capita".
Nunquam non Adv. Hermog. 2.
Nuntiatio Ad Natt. II, 1.
Nuntiator Ad Natt. I, 7.
Nuper de tempore dudum perfecto Ad Natt. I, 14.
Nuptiarum De Idol. 16 „*nuptiarum* solemnitas".
Nuptiae (= matrimonium) Adv. Valent. 32. De Exhort. Castit. 1. 9. 2 „*nuptias* sublatas restaurare". Ibid. 12 „*nuptias* bonas facere". De Virg. Vel. 11 „*nuptiarum* passio". Ibid. 17 „in *nuptias* incidere". De Ieiun. 2. De Pudic. 6. Ad Uxor. II, 8. De Monog. 1. 6 „*nuptias* ingerere".
Nus Aeon Adv. Valent. 7. 10. 12.
Nusquam fieri (= perire, nusquam amplius reperiri) Adv. Hermog. 34.
Nutare et Mutare Apolog. 47.
Nutricare Adv. Marc. II, 19.
Nutricula Adv. Valent. 3.

Natu tradere De Pall. 4.
Nymphon Adv. Valent. 32.

O.

Obba Apolog. 13.
Obaemulari Adv. Marc. IV, 31.
Obaudientia De Exhort. Castit. 1.
Obaudire De Pudic. 13. Adv. Marc. IV, 20. 35. 15 „*obaudiendus*". De Resurr. Carnis 47. Adv. Iud. 3.
Obauditus Adv. Iud. 3.
Obducere (= convincere, revincere) Adv. Hermog. 38. Apolog. 39. 46. 50. De Ieiun. 11. Adv. Marc. I, 21. III, 16. V, 10. De Resurr. Carnis 2. De Carne Chr. 19. De Pudic. 7 „*obduxerò* diversae partis praesumptionem". Adv. Prax. 27.
Obdurare Ad Natt. II, 1 „*obdurari* in callositatem". De Bapt. 2 „*obdurat* hominum mentes".
Obeliscus De Spect. 8. Adv. Hermog. 31.
Obex Scorp. 10 „*obex* praescriptionis".
Obfirmare (= firmum facere contra aliquem, defendere) De Anima 24 „nullum illi venabulum *obfirmare* poterit". Adv. Marc. IV, 24.
Obfusio (= rubor) De Exhort. Cast. 11.
Obhumare De Pall. 2.
Obiacere De Anima 8.
Obiectare Scorp. 6. De Corona 10.
Obire ambitu (de candidatis) De Paenit. 11.
Obitus De Fuga in Persec. 1 „*ob.* persecutionis".
Oblaqueare (gemmas argento) De Resurr. Carnis 7.
Oblatio Ad Uxor. II, 8. De Praescript. Haeret. 4 „*obl.* panis". De Virg. Vel. 13. De Corona 3. De Exhort. Castit. 11 „*oblationes* pro defunctis". Apolog. 2. De Carne Chr. 2.
Oblectator De Corona 8 „*obl.* hominis sui deus".
Obligamentum De Corona 14 „*oblig.* capitis". De Idol. 15. Adv. Marc. III, 22 „*obligamenta* et onera legis".
Obligare De Idol. 2 „*obl.* sacerdotiis". De Spectac. 18.
Obligatio Apolog. 28. De Carne Chr. 2. crit.
Obliquare De Anima 25 „*obliquatus* in utero infans".
Obliquatio humerorum Ad Natt. I, 12.
Oblique (= ἐκ πλαγίου) De Testim. Animae 2.
Obliquus Ad Natt. I, 17 „*obliqua* dicta".
Obliterare Ad Uxor. I, 5. II, 3 „*oblit.* fidem". De Monog. 3. De Anima 30.
Obmussare De Anima 18.
Obmussitare De Pall. 4.
Obmutescere De Ieiun. 12.
Obnexus Adv. Marc. IV, 37 „obn. malentiorum contractuum".
Obnoxius (c. genit.) De Anima 22 crit. Adv. Marc. IV, 37. crit.
Obnubilare De Anima 3.
Oboedire De Exhort. Castit. 1.
Obrepere De Paenit. 6 „obr. baptismo". Adv. Marc. III, 16.
— et Opprimere Adv. Marc. V, 6. crit.
Obrodere Adv. Marc. II, 5.
Obscurare Ad Natt. I, 7. Apolog. 1. Scorp. 6 „*obscurat* sanguinem pulsus". Adv. Iud. 14 „*obsc.* figura".
Obscure De Pudic. 13 „obscurus maneretur quam indignatur".
Obsecutor Adv. Marc. II, 14. IV, 9 „ob. legis". Ibid. IV, 26.
Observantia Adv. Iud. 3 „ob. circumcisionis".
Observare ab aliqua re (= abstinere) De Pudic. 12.
Observatio De Corona 2.
Obsignare De Cultu Femin. II, 9 „ob. se spadonatui". Ad Uxor. I, 5 „ob. carnem". De Idol. 10. 11 „obsignata fides". Ad Natt. II, 8. Adv. Marc. V, 1.
Obsignatio De Paenit. 6 „obs. fidei".
Obsolefactus De Virg. Vel. 11 „*obsolefacta* vox".
Obsoletare Scorp. 6 „*obs.* vestitum nuptialem". Apolog. 15.
Obsoletus De Anima 53 „obsoletus iur".
Obsonium (= cibus) Adv. Marc. I, 2.
Obstetricare Ad Natt. II, 12.
Obstetrix De Anima 39 „*obstetrix* idololatria". De Monog. 16. De Pudic. 5.
Obstinatio De Spectac. 1. Apolog. 2. 27. „*obstin.* fidei".
Obstrepere De Spectac. 22 „obstrepens gratis voluptatis". Ibid. 1 „*obstr.* religioni". De Corona 5 „obstrepit usui". De Cultu Femin. II, 9 „*obstrepens* pudicitiae".
Obstrepitaculum Adv. Marc. I, 20.
Obstrictus De Praescript. Haer. 41 „saculo *obstrictos*".
Obstruere Apolog. 1 „*obstruit* delinquenti". Ibid. 4 „*obstruitur* legum auctoritas". Ibid. 27 „*obstr.* gradum". De Paenit. 6 „nisi a custodibus corporis *obstructi*", h. e. prohibiti. De Virg. Vel. 15. De Praescript. Haer. 15. Adv. Marc. IV, 12 „*obstr.* os alicui".
Obtentus Adv. Marc. IV, 9. De Resurr. Carnis 19.
Obtorpescere Adv. Valent. 30.
Obtritus Adv. Marc. IV, 14 „obtritus corde".
Obtundere Adv. Marc. V, 1 „obt. fidem".

bid. IV, 38 „*obt.* errorem". De Pudic. 7., h. e. refellere.
ıunsio (vel Obtusio) Adv. Marc. III, 5 „*obt.* salutarium sensuum". De Resurr. Carnis 57.
ıtus De Anima 53 „*obtusus* sollicitior".
renientia Adv. Valent. 29. Adv. Marc. I, 3 „*obven.* bonitatis".
renire De Praescript. Haeret. 23 „quia adversarius eius Paulus *obvenerat*". Adv. Marc. V, 8.
renticius Adv. Marc. II, 3. 12 „*obventicia* bonitas".
rentus De Anima 41.
vertere De Resurr. Carnis 43.
viam esse (= cohibere) De Pudic. 16.
ımbrare De Corona 8 „*obumbrans* corruptelam". Apolog. 35 „*obumbr.* aureis postes". De Fuga in Persec. 5. Apolog. 47. De Anima 45 „*obumbrat* sapere nostrum in somnis". Adv. Iud. 1 „veritas *obumbrabatur*". Adv. Marc. I, 13.
umbratrix Apolog. 9 „*obumbratrices* templi scelerum arbores".
casio Apolog. 35 „*occ.* luxuriae". De Cultu Femin. II, 3. De Exhort. Castit. 8. De Resurr. Carnis 63 „*occasiones* scripturarum". De Exhort. Castit. 10 „*occ.* non habere", h. e. non habendi.
cidere De Pall. 4 „*occisae* in publico castitatis".
cisio De Resurr. Carnis 35.
cisorius De Anima 33 „*occis.* animal".
cupare De Resurr. Carnis 5 „*occup.* vocabulum". Apolog. 17 „*occup.* oculis".
currere De Patient. 2. De Praescript. Haeret. 30. Apolog. 46 „soli innocentiae *occurrimus*". Adv. Marc. I, 25., h. e. praesto esse, apparere.
oiugis Adv. Valent. 36.
ılare De Paenitent. 12 „*oculat* suos pullos hirundo". De Pudic. 8 „*oc.* purpura vestes". Apolog. 21 „*oc.* in cognitionem veritatis".
ılatus Adv. Marc. II, 25 „*oculatior* Ieus". Ibid. IV, 36 „*oculata* fides".
ılus De Virg. Vel. 17. 14 „*oculis* percutere". Apolog. 40 „*oculis* tenus". De Cultu Femin. II, 5 „*oculos* fuligine corrigunt". Apolog. 3 „*oculis* clausis". Item De Resurr. Carnis 51. Apolog. 45 „*oculorum* solitaria concupiscentia". Ad Natt. I, 15 „*oculos* trucidatus".
eum De Resurr. Carnis 42.
ire Adv. Marc. IV, 10 „*odientes*". Ibid. IV, 35 „non *odies* fratrem". Apolog. 3 „*oditur* secta".
Odor Apolog. 25 „*odor* nutricis". De Idol. 11 „*odorum* incendia".
Odoratus De Anima 6.
Oeconomia (= dispensatio) Adv. Prax. 2. Ibid. „*oeconomiae* sacramentum".
Offarcinatus Adv. Marc. IV, 24 „*offarc.* oneribus consparsionum".
Offendiculum Adv. Marc. IV, 13.
Offensa De Paenitent. 1. Adv. Marc. V, 5. 19 „*offensam* admittere".
Offensio De Resurr. Carnis 61 „ad vocis articulos *offensione* (linguae) signandos".
Offensus (= offensio) Adv. Marc. IV, 39.
Offerentia Adv. Marc. IV, 24 „*offer.* causarum".
Offerre De Pudic. 2 „*off.* afflictationem suam deo". De Ieiun. 15 „*offerimus* deo xerophagiarum duas hebdomadas". De Bapt. 9. Apolog. 2. 6. Ad Uxor. II, 4. Adv. Marc. IV, 7 „*off.* panem doctrinae". Ibid. IV, 9 „*off.* orationem et actionem gratiarum apud ecclesiam". De Monog. 10 „*offerre* annuis diebus". De Exhort. Castit. 7. De Corona 8.
Officialis De Idol. 17. Adv. Prax. 3 „*officiales* principis". Adv. Marc. I, 25.
Officina Adv. Marc. III, 11 „*off.* hominis producendi", h. e. uterus. De Pall. 5.
Officium Ad Uxor. II, 3 „*officia* sexus". Ibid. I, 4 „*officia* aetatis". De Anima 40 „cum *officia* pulsantur". De Fuga in Persec. 13 „*officia* militaria redimere". De Ieiun. 2 „*officia* cibi demorati". Adv. Marc. V, 16. De Ieiun. 11 „*officia* divina", h. e. munia. Ibid. 16. 10 „*officia* stationum". Ibid. 15 „*officii* detractatores". Ad Scap. 4. De Anima 27. De Pall. 5. De Idol. 17. De Ieiun. 11 „*officia* pabuli retardati". Ibid. 13 „*officium* facere alicui". Item Apolog. 25. De Resurrect. Carnis 16 „*off.* capitis", h. e. cervical. De Anima 40. Adv. Valent. 16. De Anima 37 „cum *officia* divina angelos credimus".
Offocare De Idol. 24 „*offocant* fluctus".
Offula Apolog. 8. Ad Natt. I, 7.
Offulgere et Effulgere De Resurr. Carnis 59.
Offundere Apolog. 22 „*offundit* haustus pestilentes". De Pall. 4.
Offuscare De Spectac. 23. Adv. Marc. II, 12 „*off.* iustitiam de mali causa".
Offuscatio Ad Natt. I, 10 „*offusc.* deorum", h. e. iniuriam. Adv. Marc. II, 12. De Resurr. Carnis 43 „*off.* carnis".

Ogdoadu Adv. Valent. 20.
Ogdoas Adv. Valent. 7. 35. 36.
Oleaster De Corona 7. De Praescript. Haeret. 36.
Olentia suavis Adv. Marc. II, 22.
Oleum De Praescript. Haeret. 36 „*oleum igneum*". De Resurr. Carnis 26 „*ol.* divinae unctionis".
Olim (= dudum) Ad Martyr. 4 „*non olim*". Cf. Adv. Marc. V, 19.
— (= vulgo, fere) Apolog. 14. De Cultu Femin. I, 6. Adv. Marcion. IV, 11. V, 19.
Olitorius Apolog. 13 „*olitor.* forum".
Oluscolum Adv. Marc. IV, 27 „*olusculo* decimantes".
Omnis (= res omnis generis) De Pudic. 9.
— cognomen Iesus Valentin. Adv. Valent. 12.
Omnifarium Adv. Marc. II, 19. Scorpiace 2.
Omnino et Non conf. Adv. Prax. 13. Adv. Valent. 6. 36. Adv. Hermog. 21.
Onager Apolog. 16. Ad Natt. I, 11.
Onerare (= criminari, obligare, incommodo afficere) De Spectac. 26 „*cum oneraretur* immundus spiritus". De Pudic. 5. De Patient. 10. Adv. Marc. I, 22. IV, 27. 34. 42. V, 15.
Onerarius et Honorarius Apolog. 39.
Ὀνοκοίτης Apolog. 16. Ad Natt. I, 14.
Opera (= opus) Apolog. 14 „*operae structoriae*".
Operans Adv. Marc. II, 4 „*operantior* bonitas". De Anima 57 „*operantior* vis".
Operari De Corona 11 „*oper.* proelio". Adv. Iud. 9 „*oper.* ense". Adv. Marc. II, 12 „*operata*", h. e. modulata. Apolog. 40 „balneis *operantibus*". De Anima 56. Apolog. 47. 1 „domesticis iudiciis *operata* infestatio sectae huius", ubi *operari* est operam dare, et etiam De Carne Chr. 7 „cum languoribus et vitiis medendis *operaretur*". De Idol. 23 „*op.* fratribus", h. e. fratres eleemosyna iuvare, refrigerare. Apolog. 35.
Operarius Adv. Marc. V, 12 „*operarii* doloso". De Anima 33 „*operaria*", h. e. ergastula. De Patient. 14 „*oper.* illo victoriae dei". Ibid. 16 „ventris *operarios*". Adv. Marc. IV, 1. 19. De Resurr. Carnis 60.
Operatio Adv. Valent. 30. Apolog. 23. 39 „*operatio* dilectionis". De Virg. Vel. 13 „*oper.* eleemosynae". Adv. Marc. I, 22. 23. IV, 16. De Idol. 23. Adv. Marc. V, 16 „*oper.* fallaciae". De Resurr. Carnis 5. 9 „h. e. opus". Ibidem 61.
Operator Apolog. 46 „verborum et factorum *oper.*"
Operatrix De Anima 52 „ratio *operatrix* mortis". Ibid. 11 „*oper.* propitiae".
Operose De Corona 14 „*operosius* ornari".
Operositas De Orat. 14 „*operos.* crinium". De Cultu Femin. II, 7 „*operos.* ordinandi crinis". Ibid. II, 10.
Operosus Apolog. 21 „*operosissimae* superstitiones". De Resurrect. Carnis 7 „*operosissimo* describes ture". De Virg. Vel. 16. Ad Natt. I, 4.
Opertorium Adv. Hermog. 34.
Opici (= rudes, imperiti) Adv. Prax. 1 crit.
Opimitas De Pudic. 9 „*opim.* carnis corporis".
Opimus De Anima 6 „*opimis* mus" Ad Natt. II, 8 „*opimissimus* hic". De Anima 27 „*opimus* liquor".
— et Optimus De Orat. 21. De Patient. 8.
Opinionis Adv. Marc. IV, 35.
Oportet c. dat. De Paenitent. 7.
Oppandere Apolog. 16. 46. De Anima 31 „*oppansum* corporis".
Oppido De Pall. 3 „de mediocribus *oppido*".
Oppigerare Apolog. 6 „*oppign.* pronubo anulo".
Optare (= sibi eligere) Apolog. 46.
Orare Apolog. 30 „*orare* de pectore". Ibid. et Adv. Iud. 11 „*or.* manibus expansis". Item Adv. Marc. II, 19. De Monog. 10 „*or.* pro mortuo". Scorp. 3 „*or.* aliquem" et „*or.* in aliquem". Ad Scap. 3. Adv. Marc. IV, 26. 36.
Oratio De Orat. 1. 2. 3. 4. 5. 6 „*orat.* dominica". De Idol. 10 „*or.* vanguior". Ibid. 15 „*orat.* ordinaria". Ibid. 7 „*orationem* commendare". Ibid. 11 „*orationem* immolare". Ad Natt. I, 13 „*orationes* littorales". De Idol. 51 „ad primum halitum *orationis*" Apolog. 39 „*oratio* praegustatur" Ad Uxor. II, 5 „*oratum* per noctes surgere".
Orator (= qui orat) Adv. Marc. IV, 36.
Orbis citri De Pall. 5.
— terrae Apolog. 16.
Orbitas De Patient. 16 „*orbitates* accipere".
Ordinare Ad Uxor. I, 1 „*ord.* tabulas" Apolog. 18 „*ord.* saeculum". De Cultu Femin. II, 7 „*ord.* crinem". Scorp. 10 „*ord.* potestates". De Resurr. Carnis 14. 59. De Bapt. 3 „*ordinat* mundum per elementa". Apol. 21. De Corona 5.

linarie De Resurr. Carnis 2 „*ordin.* ractare“.
linarius De Ieiun. 15 „*ordinaria* oratio“, h. e. dominica. De Corona 5 „*ordin.* usus“. Adv. Marc. IV, 14 „*ordinariae* sententiae“.
linatio De Praescript. Haeret. 41 „*ordinationes* haereticorum temerariae“. Ad Natt. II, 7. De Patient. 5. De Carne Chr. 1. Adv. Hermog. 19. De Anima 18 „*ordin.* iudicis“.
linativus Adv. Hermog. 19.
lo De Patient. 10. De Resurr. Carnis 18 „*ordo* dispositor meritorum“. Ibid. 25 „*ordo* temporum aeternitur“. De Monog. 11 „*ordo* ecclesiae“. De Exhort. Castit. 7 „*ordo* et plebs“. Ibid. „*ordo* sacerdotalis“. De Idol. 7, 8 „*ordo* ecclesiasticus“. De Exhort. Castit. 13. De Monog. 12 „*ordines* ecclesiastici“.
(= res, ratio, dispositio, argumentum, decursus) Adv. Marc. IV, 7 „*ordinem* facere“. Apolog. 22. De Pudic. 9. Adv. Marc. IV, 21. Adv. Hermog. 5 „*ordo* aeternitatis“. Adv. Marc. V, 2. IV, 31. 11 „*ordo* Iohannis“. Ibid. III, 7. 13. 16. IV, 22. V, 1. 11 „*ordo* Moysi“. Adv. Hermog. 29 „*ordinem* implere“. De Resurr. Carnis 56 „*ordinem* vitae decurrere“. De Carne Chr. 1. Adv. Hermog. 19.
ganum Adv. Valent. 23 „*org.* temporum“. De Corona 5 „*organa* membrorum“. De Spectac. 10 „*organis* et lyris“.
ens Adv. Valent. 3. Apolog. 16. De Resurr. Carnis 13 „*orientis* alas“. Adv. Marc. III, 13 „*orientis* virtus, aurum et odores“.
ginalis De Praescript. Haeret. 21 „*originales* ecclesiae“. De Monog. 7 „*orig.* personae“. Apolog. 21 „*originales* auctores“, h. e. patriarchae. Adv. Marc. II, 9 „*orig.* summa“. De Carne Chr. 2 „*originalia* instrumenta“. Adv. Hermog. 19. De Anima 3 „*originales* argumentationes“.
ygometra Adv. Marc. IV, 26.
De Resurr. Carnis 61 „*oris* honor“. Ibid. 60 „*oris* spelunca“. Adv. Marc. IV, 12 *os* obstruere alicui.
(= lingua, sermo) De Idol. 23.
cillum De Pall. 1 „*oscillum* pendulum impetus“. De Anima 19 „*osc.* universitatis“.
culum Adv. Marcion. IV, 18 „*osculis* figere pedes“. De Orat. 14 „*osculum* signaculum orationis“. Ad Uxor. II, 4 „ad *osculum* convenire“. Ad Natt. I, 20 „*osculo* compingere“.
Osana De Resurr. Carnis 30. 32.
Ostendere (= probare) De Praescript. Haeret. 2. Apolog. 10 „Sic per omnia „*ostendam*“.
Ostensio Adv. Marc. V, 4.
— et Ostentatio De Cultu Femin. I, 7. crit.
Ostentaticius De Virg. Vel. 3 „*ostentaticia* virginitas“.
Otiosus (= inutilis) Apolog. 10 „*otiosum* est etiam titulos persequi“. De Paenitent. 3 „*otiosum* videri potest“. Ad Uxor. I, 5. De Corona 1 „*otiosum* coronamentum“.
Ovanter Adv. Valent. 28 „*ovanter* occurrere“.
Ovecula De Pall. 5. crit.

P.

Pabulum (= cibus) Apolog. 7 „*pab.* infanticidii“. De Ieiun. 11 „*pabuli* recusati, recisi, retardati, officia“.
Pacator De Anima 43 „*pac.* operum somnus“.
Pacatorius Adv. Marc. IV, 29 „*pacat.* indicium“.
Pacisci Apolog. 3 „de utilitatibus suis cum odio *paciscuntur*“. De Paenitent. 2 „*pactus* ignoscere“. De Pudic. 12.
Paedagogatus Adv. Valent. 13.
Paedagogium Apolog. 14 „*paedagogia* aulica“. Adv. Valent. 8.
Paenitentia Adv. Marc. II, 24 „*paenit.* dei“. De Paenitent. 7 „*paenit.* secunda“. De Bapt. 10 „*paenitentiae* praepositus Iohannes“. Ibid. 12 „*paenitentiae* debitor“. De Pudic. 18 „*paenitentiae* ambitus“. Ibid. 10 „*paenitentiam* immolare“. Adv. Marc. II, 24 „*paenitentiam* gerere“.
Paenitere De Pudic. 8. 13 „*paenitens*“. Adv. Marc. II, 24 „*paenitendus*“.
Paenula De Corona 1. 8. Apolog. 6 „*paenulae* odium“.
Paenulatus De Orat. 12.
Pagenus De Idol. 20 „*pagana* fides“. De Pall. 4.
Pala Adv. Marc. V, 7. De Fuga in Persecu. 1.
Palabundus Apolog. 21.
Palaestra De Pall. 4. Ad Martyr. 3. De Anima 2 „*palaestrae* opinionum“.
Palaestrica De Spectac. 18. Apolog. 35 „*palaestricam* exercere“.
Palam Ad Natt. II, 7 „*palam* est homines fuisse“. Ibid. II, 4 „*palam* est ut“. Adv. Hermog. 25 „*palam* est quod“. De Carne Chr. 20. Ad Natt. II, 10 „*palam* facere de aliqua re“. Ibid. II, 13.

Palea De Praescript. Haeret. 3 „*paleae* levis fidei".
Palliatus De Pall. 5 „sermo *palliatus*", h. e. philosophicus.
Pallium De Pall. 5 „*pall.* duplex Cratetis". Ibid. „*pallii* quatuor anguli". De Virg. Vel. 12 „*pallium* extrinsecus iactare".
Palmatus De Corona 13 „*palmatae* togae". De Idol. 18. Apolog. 50 „*palmata* vestis".
Palpitare De Spectac. 30 „*palp.* ad tribunal Christi".
Palus De Ieiun. 11 „*palos* terminales figere".
Pancarpia Adv. Valent. 12.
Pangere Apolog. 46 „*pang.* gratiam". Ibid. 9 „*pang.* filios". Ibid. 50 „*pepigerunt* de laude".
Panis Adv. Marc. IV, 7 „doctrinae suae *panem* offert". De Ieiun. 9 „*panem* velut cinerem". Ibid. 15 „*panem* mandat postulandum". De Praescript. Haeret. 41 „*panis* oblatio". Adv. Marc. IV, 26 „*panis* quotidianus". Ibid. V, 8 „*panis* et calicis sacramentum". De Ieiunio 5 „*panis* angelicus", h. e. manna.
Pannus Adv. Marc. IV, 12 „*pannum* haereticae novitatis adsuere". Ibid. III, 13 „*panni*". De Carne Chr. 2.
Papa De Pudic. 13 „*papa* benedictus".
Papaver ficus De Praescript. Haeret. 36.
Papilio Ad Martyr. 3 „*papiliones* militum".
Papilionculus De Anima 32.
Par De Exhort. Castit. 5 „*parem* homini necessariam prospexit deus".
— cum genit. De Spectac. 19. De Patient. 16. Apolog. 11. Adv. Marc. IV, 15. 29. 39. V, 14. 16. De Carne Chr. 3. 15. 16.
Parabola Adv. Marc. IV, 11. 25. De Pudic. 7.
Paracletus (vel Paraclitus) Adv. Prax. 1 „*paracleti* agnitio". De Virg. Vel. 1. De Fuga in Persec. 14. Adv. Valent. 16. Adv. Prax. 9. De Monog. 3. De Pudic. 21. Adv. Hermog. 8. 16. De Anima 58. De Resurr. Carnis 11.
Paradigma De Anima 43.
Paradisus De Patient. 5 „*paradisi* colonus". Scorp. 12 „*paradisi* compos". De Resurr. Carnis 43 „*paradiso*, non inferis, deversurus". De Anima 17. De Exhort. Castit. 13. Adv. Marc. V, 12. Apolog. 47.
— Archangelus Adv. Valent. 20.
Paralyticus Apolog. 21 „*paralyticos* restringere". De Carne Chr. 4 „*paralyticos* redintegrare".
Parasitus Apolog. 39.
Paratacticae structurae De Praescript. Haeret. 43 „Quaerite et invenietis, *ubique meminerunt*" cett. De Corona 1 „Proxime factum est, *liberalitas* praestantissimorum imperatorum *expugnabatur in castris*". Adv. Iud. 1 „Proxime accidit, *disputatio habita est* Christiano" cett.
Paratura (= apparatus, instrumentum, materia) Apolog. 47 „*parat.* novitiola". De Spectac. 4. 3 „*parat.* spectaculorum". De Pall. 3 „*parat.* materiarum". Adv. Valent. 26 „*parat.* mundi". Adv. Marc. II, 1. IV, 2 „*parat.* authentica". Ibid. IV, 12 „*parat.* pridiana". Ibid. I, 11. Apolog. 22 „*paraturae* caelestes". De Anima 44 „in his (sc. esu et potu) parata somni *paratura* est". De Corona 1 „calceatus de evangelii *paratura*". Scorp. 10. De Monog. 7. De Ieiun. 11. De Virg. Vel. 12. Adv. Marc. III, 2. IV, 29. 31. 43. De Anima 37. 25 „*parat.* coloris". Adv. Valent. 26 „*parat.* mundi". De Anima 53 „*parat.* deversorii".
Paredrus De Anima 28 „*paredri* spiritus".
Parens multiplex De Anima 6.
Parentare De Resurr. Carnis 1. De Spectac. 6. Ad Uxor. I, 5 „*parentare* abstinentiam nubendi". De Exhort. Castit. 12. De Spectac. 13 „de *parentato* non edimus".
Parentatio De Spectac. 12.
Parentes (= propinqui) Ad Martyr. 2. Scorp. 3.
Parere debito (= solvere debitum) De Resurr. Carnis 8.
— (= apparere) De Resurr. Carnis 14. De Spectac. 8. De Bapt. 3. De Anima 6. Adv. Prax. 27. Adv. Marc. I, 13. IV, 8. V, 13. De Cultu Femin. II, 5.
Pariare et **Pariari** (= parem esse) De Resurr. Carnis 6. 53. Adv. Marc. II, 29. V, 20. De Anima 30. 32.
Parilitas Adv. Marc. I, 5. 6. De Resurr. Carnis 48. 58.
Pariter esse aetate alicui Apolog. 19.
Parricidalis De Pudic. 14 „*parricid.* libido".
Pars Apolog. 21 „ex *parte* Romanus". Adv. Hermog. 2 „in *partes* non devenire". Ad Natt. I, 13., n. e. regna.
Parsimonia carnis De Exhort. Castit. 10.
Partiarius Adv. Marc. II, 23. I, 24. 26 „*partiaria* exitii". De Resurr. Carnis 2 „*partiarios* sententiae illius". Adv. Marc. III, 15.
Participare Ad Uxor. II, 6 „de peculio

partic." De Idol. 13 „*partic.* idolothyta". De Bapt. 18. Ad Natt. I, 6 „*partic.* cum aliquo".
Partualis Adv. Marc. III, 11 „*part.* sanguis". Ibid. IV, 20.
Parum est si Apolog. 6. 21. Ad Natt. II, 8. De Patient. 2. De Fuga in Persec. 12. De Idol. 7.
Pascere Ad Natt. I, 18 „*pasc.* linguam", h. e. comedere. Scorp. 12 „*pasc.* patientiam". De Anima 56 „*pasci* luce". De Testim. Animae 1. Apologet. 39 „*pasc.* fidem". De Praescript. Haeret. 36.
Pascha Adv. Hermog. 19. De Ieiun. 14. Adv. Marc. V, 7.
Pascua Apolog. 22.
Passibilis Adv. Marc. III, 7. De Resurrect. Carnis 57. De Anima 57. Adv. Iud. 14.
— cum genit. De Anima 12.
Passibiliter De Anima 45.
Passim (= indistincte) Adv. Marc. V, 8.
Passio De Spectac. 15 „*passio* spiritus". De Virg. Vel. 11 „*passio* nuptiarum". De Anima 25 „*passio* praegnantis". De Resurr. Carnis 20 „*passio* genitalis vulvae". De Carne Chr. 23 „*passio* nuptialis adaperiae vulvae". De Resurr. Carnis 33 „*passio* resurrectionis". De Anima 58 „*passio* utraque", h. e. poenae et refrigerii.
— appendix Enthymesis Adv. Valent. 9. 10. 13. 14.
Passionalis De Testim. Animae 4 „*passion.* caro". Adv. Valent. 16.
Passive (= passim, promiscue) De Ieiun. 2 „*pass.* currant".
Passivitas (= promiscua ratio, inconstantia) Apolog. 9 „*passiv.* luxuriae". De Corona 8. De Pall. 4. Adv. Hermog. 41 „*passiv.* et turbulentia". Adv. Valent. 30 „*passiv.* vitae". Adv. Marc. IV, 16 „*passiv.* sententiae". De Anima 4 „*passivitatis* commercia". Ibid. 46. Ad Natt. II, 5.
Passivitus (= passim, promiscue) De Pall. 3 „*passivitus* utiles".
Passivus (= promiscuus, inconstans, varius) De Carne Chr. 24. De Monog. 6. Adv. Marc. I, 7. 20. De Ieiun. 2. Ad Natt. II, 2. Adv. Valent. 5.
Patinare De Exhort. Castit. 6.
Patinatio De Exhort. Castit. 6.
Pator De Corona 1. De Fuga in Persec. 11. De Pudic. 7. De Paenitent. 8. De Pudic. 10 „*Pastoris* scriptura".
Pagium De Pall. 3.
Pafacere De Carne Chr. 3 „*palefacti* corporis lege".
Pater Apolog. 8 et Ad Natt. I, 7 „*pater* sacrorum". Apolog. 34 „*paterfamilias*, non dominus".
Pati de deo Apolog. 23.
— (= πάσχειν, sortiri) Apolog. 21 „deum patrem non de sororis incesto nec de stupro filiae aut coniugis alienae *passus est*", h. e. habuit, sortitus est. Ibid. 17 „et sanitatem suam *patitur*", h. e. nanciscitur. De Spectac. 15. De Anima 9. Scorp. 1. 9. De Virg. Vel. 14. De Pall. 4. Ad Natt. II, 3. 10. Adv. Marc. V, 12. De Anima 4 „*pati* quaestionem". Adv. Prax. 5. Adv. Valent. 27. De Resurr. Carnis 14. Adv. Hermog. 38. 39.
Patientia Scorp. 12 „*patientiam* pascere". De Patient. 2 „*pat.* canina". Ibid. 10 „*patientiam* administrare". Ibid. 11 „*patientiam* gerere". Ibid. 2 „*patientiam* perpetrare".
Patriarcha Ad Natt. II, 12 „*patriarcha* deorum". Adv. Hermog. 8 „*patriarchae* haereticorum philosophi". De Anima 3.
Patricos Aeon Adv. Valent. 8.
Patrocinari Apolog. 18 „quibus aut vetustas aut curiositas aliqua ad famam *patrocinabatur*". De Testim. Anim. 1. Adv. Marc. V, 7. De Carne Chr. 20. De Resurr. Carn. 11. 38. Adv. Prax. 14.
Patrocinium Adv. Valent. 1. De Anima 13. Ad Natt. II, 7 „*patrocinia* humanae doctrinae", h. e. philosophi. De Patient. 16 „*patrocinia*", h. e. patroni. De Resurr. Carnis 18.
Patruitus (?) Adv. Valent. 12 „de *patruitis*".
Pavoninus Adv. Valent. 13 „*pavon.* ornatus".
Pauper Apolog. 25 „*pauperes* ritus".
Paupere De Cultu Femin. II, 11 „*pauperius* incedit".
Paupertas De Patient. 13 „*paup.* lucis".
Paupertinus Adv. Marc. I, 14 „*paupertina* elementa". Ad Natt. II, 17 „*paup.* superstitio".
Pax De Anima 51 „*pacem* condere", h. e. orationi finem imponere. Ad Martyr. 1. 4. De Praescript. Haeret. 30 „*pacem* recipere". Ibid. 41 „*pacem* miscere". Adv. Prax. 1 „*pacem* inferre". De Pudic. 3. 22 „*pacem* ecclesiasticam reddere". De Virg. Vel. 2 „jus *pacis* communicare". Adv. Marc. V, 5 „salutatio in *pacis* nomine". De Pudic. 15 „*pacis* ecclesiasticae postliminium". De Orat. 14 „*pax* conferenda cum fratribus". De Pudic. 12 „*pacem* reddere". De Patient. 1 „*pacem* committere alicui". Adv. Prax. 1 „*pacis* litteras revocare".
Peccantia Adv. Iud. 10. 11.

Peccatela De Anima 40.
Peccator omnium notarum De Paenitent. 12.
Peccatorius Adv. Marc. II, 24 „mala *peccatoria*". De Carne Chr. 8 „*peccat.* census".
Peccatrix De Pudic. 11. De Carne Chr. 8. 16.
Peccatum De Pudic. 9 „*pecc.* inconcessibilia". Ibid. 10 „*pecc.* naturalia, *pecc.* voluntaria". Ibid. 12 „*pecc.* non remissibilia". Ibid. 2. 7. 19 „*pecc.* remissibilia, *pecc.* irremissibilia". De Bapt. 10 „*pecc.* dimittere".
Pectines Solis Adv. Valent. 3.
Peculiariter De Pudic. 22.
Peculium De Anima 37 „*peculia* naturalia animae". De Pudic. 22. Adv. Valent. 14. 25. De Fuga in Persecut. 11.
Pecus (= fetus in utero figuratus) Adv. Marc. IV, 21. De Resurr. Carnis 34.
Pellicatus De Pudic. 5.
Pelliceus De Cultu Femin. I, 1 „*pell.* tunicae". De Resurr. Carnis 6. 7., h. e. cutes. Adv. Valent. 1. 24.
Pellitus De Pall. 3.
Pellucidus De Pall. 4 „*pellucido* textu".
Peloris De Cultu Femin. I, 6.
Pendere De Pudic. 10 „*pendente* vestigio ingrederis". De Resurr. Carnis 18 „*pendet* edictum dei". Adv. Marc. IV, 36 „adhuc *pendentibus* Augustinianis censibus".
Pendere sententiam De Resurr. Carnis 17., h. e. sententiam pati, punire.
Pendulus De Pall. 1 „*pend.* impetus". De Anima 33 „*pend.* expectatio".
Penes (= apud, in) De Pall. 2 „*penes* aures Midae blattit". De Paenitent. 4 „*penes* aquas seritur". De Praescript. Haeret. 8 „*penes* deum fuerant". Apolog. 3. 9. 10. 19. 21. 23. 30. 37. 39. 46. 50. Ad Natt. I, 12. 14. 15. 16. II, 9. Adv. Hermog. 41. De Pudic. 1. Adv. Marc. IV, 24. 36. De Anima 2. De Carne Chr. 20 „*penes* scripturas sanctas".
Penetrabilis De Spectac. 26 „*penetr.* daemoniis".
Pennatulus Ad Natt. I, 10.
Pensare Ad Natt. II, 13 „*pens.* pretium". De Carne Chr. 4 „*pens.* laudem". De Resurr. Carnis 32 „*pens.* ultionem". Ibid. 16. 43. De Anima 58 „*pens.* mercedes".
Pensitare Apolog. 5.
Pensum facere Adv. Marc. I, 1.
Penuria mundi De Patient. 13. De Resurr. Carnis 8.
Peplus De Pall. 4.
Pepo De Anima 32 „*pepo* tam insulsus". Adv. Marc. IV, 40.
Per (= propter) Adv. Marc. IV, 18 „*per* paenitentiam".
Peraequare De Anima 2. 29. Adv. Valent. 11. 12. De Resurr. Carnis 34.
Peraequatio De Pudic. 8 „*peraequ.* exemplorum". Adv. Marc. IV, 29. Adv. Valent. 12. De Resurr. Carnis 52 „*peraequ.* praerogativae". De Anima 21.
Peraeque Adv. Prax. 2.
Perculsus De Anima 52.
Percutere De Ieiun. 2. Scorp. 1 „*percut.* diffidentia". Adv. Marc. V, 1 „*percut.* tituli charactere".
Perdelere Adv. Iud. 11.
Perdere paenitentiam De Pudic. 15 Ad 21 „*perd.* ecclesiam".
Perditio Apolog. 50. De Carne Chr. 14. 17. De Praescript. Haeret. 32. De Resurr. Carnis 34. 55.
Perditrix (castitas) De Exhort. Castit. 13.
Perditus Ad Natt. I, 14 „*perditissimus* Iudaeus".
Perdocere Adv. Valent. 3.
Perducere unguento Adv. Marc. IV, 15.
Perductor Apolog. 43.
Pereger Ad Uxor. II, 4.
Peregrinari Apolog. 19 „*peregrinatus est* in historias et litteras orbis".
Peremptorius De Pudic. 1 „*peremptorium* edictum". De Anima 25 „*peremptorium* infantis spiculum".
Peremptrix De Anima 42.
Perennare De Resurr. Carnis 43 „dentes incorruptos *perennare*". De Paenitent. 4 „*perennat* foliis". De Ieiun. 6 „*perennare* ieiunium".
Perfecte Apolog. 45 „*perfectius*".
Perfecti primae coniugat. tertia per contracta De Pall. 3 „*promulgerit*". De Paenitent. 5.
Perfectus De Resurr. Carnis 7 „*perfectae* ferruginis gladius". Adv. Marc. I, 24 „*perfecta* malitia". Apolog. 6. Ad Martyr. 1 „*perfectissimus* gladiator".
Perficere De Paenitent. 3 „*perficere* felicitas". De Patient. 12 „*perficere* nus ad altare".
Performare (ad malum) Apolog. 1.
Perfrui Adv. Hermog. 25.
Perfundere De Anima 50. Apolog. 9 „*perf.* pudore". Ibid. 40 „Valentinus *perfudit* ignis de caelo".
Pergere ad acuta De Pall. 5.
Pergula Adv. Valent. 7 „aliis atque aliis *pergulis* superstructis".
Periclitari (= κινδυνεύειν) De Bapt. 17. De Pudic. 4 „*periclitentur* [illegible]". De Ieiun. 3 „*periclitentur* [illegible]".

Adv. Hermog. 21. De Corona 1. De Carne Chr. 13. 18.
·iculosus De Paenitent. 7 „*periculo-*ıa", h. e. pericula.
·iculum Adv. Prax. 15 „*peric.* lumi-ıis", et „*peric.* rationis".
·iet et Peribit Adv. Marc. IV, 39.
·indigere Scorp. 13.
·iscelium De Cultu Femin. II, 13.
·lucidus De Anima 9.
·luminare caecum De Carne Chr. 4. crit.
·mestor Apolog. 21 „*perm.* universi-ıatis".
·missio Ad Uxor. I, 3.
·missor Adv. Marc. I, 22. Adv. Her-nog. 9.
·o De Pall. 5 „*perones* effeminati". De Cultu Femin. II, 10 „*perones* Par-horum bullati".
·orare De Carne Chr. 4. De Resurr. Carnis 20 „*peror.* exitum urbium". Apolog. 12. De Spectac. 12. 24. De Idol. 7. Adv. Marc. III, 11 „*perora* in illa opera". Apolog. 18. De Anima 32 „ne singulis *perorandis* immoremur". De Patient. 1. Adv. Marc. IV, 21. Adv. Valent. 8 „*peror.* virum fortem", h. e. declamare.
·origa (?) De Monog. 1.
·osus De Paenitent. 5. De Virg. Vel. 16. De Anima 1.
·pastinare (?) De Cultu Femin. II, 9 „*perpastinantes* usum divitiarum".
·peram philosophantes Adv. Marcion. V, 25.
·pes Apolog. 18 „ignis *perpes* et in-ıtis".
·petrabilis Ad Uxor. II, 1.
·petuitas Adv. Valent. 11.
·rogare De Pall. 5. De Idol. 11 „*per-ıog.* fidei conscientiam".
·servare De Patient. 5 „*pers.* patien-iam". Ad Uxor. I, 1 „*perservanda* carnis integritas". De Pall. 4.
·severare Apolog. 9 „*perseveratur* fa-ıinus". De Pall. 4 „*persev.* puel-ıam".
·sona Adv. Marc. IV, 14 „*persona* no-ıninis". De Corona 1. De Paenitent. 11 „*personae* maioris occursus". De Monog. 7 „*pers.* originalis". De Carne Chr. 11 „*personam* aut cassidem in-luere". De Spectac. 23. De Pudic. 5 „*personae* acceptatio". Apolog. 36 „*personarum* exceptio".
·sonalis De Resurr. Carnis 21 „*per-ıonalia* iudicia". Adv. Prax. 15 „*per-ıon.* distinctio".
·sonare De Resurrect. Carnis 19. De Anima 10.
Perspicax c. genit. De Resurr. Carnis 24 „*perspic.* eiusmodi sensuum".
Perstare (alicui rei) Adv. Marc. IV, 9.
Persuadere aliquem De Anima 44. De Resurr. Carnis 4. crit. 18. Adv. Val. 9.
Pertinere aliquid De Spectac. 10.
Pertinenter Adv. Marc. IV, 38. 9 „*pertinentius*". Ibid. IV, 31 „*pertinentissime*".
Perversio (= vitiatio, turbatio) Adv. Marc. IV, 5.
Perversitas Ad Uxor. I, 3 „*perversitates*".
Perversus De Carne Chr. 13 „*perversissimum*". Adv. Prax. 9 „*perversus* quisque". Apolog. 1. Ad Natt. I, 1 „in *perversum* transfugae". De Praescript. Haeret. 30 „in *perversum* aemulari". Adv. Marc. II, 16 „*perversum* est ut".
Pervertere (= turbare, interpolare) Adv. Marc. IV, 5.
Pervigilium De Bapt. 20.
Pervivere De Anima 56.
Pervolare Apolog. 23 „*perv.* turres".
Pervolaticus De Anima 46 „vaga et *pervolatica*".
Pessinunta (= Pessinus) Apolog. 15. crit.
Pessum abire Apolog. 40.
— ire Ad Natt. I, 9.
Petitio De Anima 9 „*petitiones* delegare".
Petrinus Adv. Marc. III, 16. Adv. Iud. 9 „*petrina* acie circumcisi".
Phanerosis De Praescript. Haeret. 30.
Phantasma Apolog. 23. 22 „*phantasmata* Castorum". De Idol. 4. Adv. Marc. I, 27. V, 14. 20. De Carne Chr. 1. 5. De Resurr. Carnis 2. De Anima 57.
Pharisaeus Adv. Marc. V, 20.
Φεῦ Adv. Valent. 8.
Philosophia De Pall. 5 „*phil.* elinguis". De Praescript. Haeret. 7 „*phil.* saecularis". De Anima 6 „*philosophiae* intentio enormis". Ibid. „*philosophia* ieiunantes".
Philyra De Pall. 3 „*philyrae* taeniis".
Phrenetica De Anima 43.
Phrygio De Idol. 3. De Cultu Femin. I, 1.
Physicus Ad Natt. II, 2 „*physica* theologia". Adv. Valent. 15.
Physiologice Ad Natt. II, 13.
Physiologicus Ad Natt. II, 4.
Pieria Apolog. 21 „*Pieriae*", h. e. in Pieria.
Pigmentatus De Cultu Femin. II, 13.
Pigmentum De Idol. 11 „*pigmenta* medicinalia". Scorp. 1. De Cultu Femin. II, 8 „*pigm.* muliebre".
Pignerare Adv. Marc. V, 12 „*pigneratos* in eandem spem superindumenti". Apolog. 13.
Pignus Ad Natt. I, 16. II, 9. Adv. Prax. 3., de liberis.

Pilenm petere De Spectac. 21.
Pinnula Adv. Marc. I, 13 „*pinn.* tetraonis".
Pipiare De Monog. 16 „*pipiantes* infantes". Adv. Valent. 15 „*pipiavit* imbres", h. e. effudit pipinns.
Piscatura Adv. Marc. IV, 8.
Piscina De Bapt. 5 „*pisc.* Bethsaida". De Anima 32 „*piscinarum* submersio strangulabilis".
Pisculentus Adv. Marc. II, 20 „*pisculentum*".
Pistis Aeon Adv. Valent. 8.
Pituita Adv. Valent. 24 „*pituitis* et gramis".
Placentem sibi esse de aliqua re Adv. Marc. IV, 35.
Placibilis De Resurrect. Carnis 43. 47 „*placib.* deo".
— et Placabilis De Resurr. Carnis 47. crit.
Placidum quiescere Scorp. 12.
Plaga Scorp. 5 „occursum est huic *plagae*". Adv. Marc. III, 15.
Plagiarius Adv. Marc. I, 27.
Plagiator Adv. Marc. I, 23.
Plagula De Orat. 1 „nova plagula novo vestimento".
Planca De Paenitent. 12 „*plancae* duae humanae salutis".
Plane De Pall. 4 „quo *planius* adeantur".
Planus Adv. Marc. III, 6 „*planum* in signis existimarunt". Ibid. III, 15.
Plasmare De Spectac. 23. Adv. Iud. 13.
Plasmator Adv. Iud. 2.
Plastes et Plasta Apolog. 16. De Idol. 3. Ad Natt. I, 12.
Plasticus De Cultu Femin. II, 2 „*plastica* divina". Ibid. II, 5 „*plastica* dei". De Spectac. 18. Ad Natt. I, 12 „*plasticae* manus". De Anima 43.
Platonica (= schola Platonica) De Praescript. Haeret. 30.
Plaudere in sinum De Pudic. 6.
Plausor Apolog. 35.
Plebs Ad Natt. I, 10 „*plebs* caelitum".
Plenitudo Apolog. 46 „*plen.* scientiae". De Spectac. 20 „*plenit.* veritatis". De Ieiun. 6., h. e. satietas. Adv. Marc. V, 19.
Plenus aliquid Adv. Marc. II, 22.
Pleroma Adv. Valent. 8. 10. 11. 12. 13. 22. 32.
Plerumque (= pleraeque regiones) Apolog. 20.
Plumatus Apolog. 21.
Plumbatus Apolog. 29.
Pluraliter Adv. Marc. V, 18. Adv. Prax. 12. 22.
Pluriferiam Ad Uxor. I, 2.
Pluriferius Adv. Marc. I, 4.
Plurimus De Monog. 11 „plurim. matrimonii licentia". Adv. Prax. 3 „*plurima* divinitas", h. e. [illegible] tris. Adv. Iud. 13 „*plurimum* [illegible] De Spectac. 27 „*plurimum* [illegible] Adv. Marc. II, 24. V, 13.
— eum genit. Adv. Marc. V, 11 „*plurimus* misericordiae". Ibid. II, 24.
Plus nubere De Exhort. Castit. 7 „[illegible] *plus* nubunt".
— (= magis) De Pall. 5 „*plus* [illegible]". Adv. Hermog. 15 „*plus* bonum [illegible] set sine mali afflatu". De Anima 33 „*plus* gaudere".
— est quod De Corona 8. De Anima 19. 43. Scorp. 9. Apolog. 6. De Resurr. Carnis 22.
— est si De Pudic. 9. Adv. Marc. [illegible]
Poculum Scorp. 12 „*pocula* [illegible] rum".
Poderes Adv. Iud. 11. 14.
Poenalis De Cultu Femin. I, 1 „[illegible] opus metalli". Apolog. 27 „[illegible] vitus". De Anima 51 „[illegible]
Poenicus De Pall. 2 „ne [illegible] Romanos erubescat".
Poetica (= poesis) Ad Natt. II, 11
Poeticus (= poeta) Apolog. 37.
Politeuma Adv. Marc. III, 24.
Politia Ad Martyr. 3.
Pollens De Ieiun. 6 „*pollentioris* [illegible]
Pollicitator Adv. Iud. 1 „*poll.* [illegible]
Pollicitatrix Apolog. 23 „*pollicit.* [illegible] rum".
Pollinctor Scorp. 7. Apolog. 13.
Pollucere De Idol. 2.
Pollucibilis De Ieiun. 17 „[illegible] obsonandi".
Polluctor Apolog. 39.
Polluctum Ad Natt. II, 7. Apolog. 39.
Pometum De Pall. 2.
Pompa De Pudic. 5 „*pompa* et [illegible] stus moechiae". De Spectac. 24. De Idol. 10. 15. De Corona 13 „[illegible] diaboli".
Pompaticus De Cultu Femin. II, 9 „[illegible] *paticae* feminae". Adv. Valent. 16 „[illegible] adventus".
Pompatus De Spectac. 7 „*pompatus* [illegible] gestus".
Pomum De Ieiun. 1. De Pudic. 16 „[illegible] *pomo* matrimonii ieiunare". De Cultu Femin. I, 6 „*maris pomo*".
Ponderare (de aliqua re) Ad Natt. I, 7. De Anima 56 „*pond.* aliquid alteri", h. e. destinare, tribuere, delegare.
Pone De Pall. 3 „*pone* parum [illegible] nandus".
Ponere Apolog. 12 „*pon.* cervicem". De Anima 4 „in esse poni".
Pontifex Maximus De Praescript. Haer. 40

De Exhort. Castit. 13. De Pudic. 1. 21. De Monog. 17. Apolog. 26.
ntifex saluti De Carne Chr. 5.
ntificalis Adv. Valent. 37 „*pontif.* auctoritas".
pina De Ieiun. 12 „*popinas* exhibere martyribus incertis".
pularis Apolog. 40 „*populare* incommodum". De Pall. 4 „*popularium* libidinum mundinae". De Spectac. 3 „discrimen *popularium*". De Resurr. Carnis 22.
pularitas Adv. Marc. I, 10 „*popul.* maior generis humani". De Anima 30 „*popularitatem* exonerare". De Corona 13 „*popularitatis*".
rigere Apolog. 42 „*porrig.* manum". Ibid. 21 „*porrigitur* ex sole radius". De Cultu Femin. II, 5 „*porrigunt* oculos fuligine".
ro Quirites Adv. Valent. 14.
(= at, atenim, atquin) De Corona 7. Apolog. 9. 23. 25. 37. Ad Natt. II, 8. I. 5. 8. De Idol. 14. Scorp. 9. 10. Ad Uxor. II, 2. Adv. Hermog. 1. 3. 12. Adv. Marc. IV, 8. 27. 28. V, 1. 9. 10. 6. 18. 19. Adv. Prax. 21. De Carne Chr. 7. De Anima 16. 38. 43. 51. De Resurr. Carnis 7. 12. 14. 34. 36. 40. 6. 55. cett. cett.
tare De Bapt. 1 „*port.* fidem". De Carne Chr. 6 „*port.* carnem".
tendere (= significare, interpretari, praedicere) De Fuga in Persec. 4. De Pudic. 7. Adv. Marc. IV, 29. 30. 35. , 1. 4. 10. Adv. Prax. 28. Adv. Hermog. 37.
tentosus et Portentuosus De Anima 3 „*portentosissima* munificentia Archimedis". Adv. Marc. V, 15. De Anima 32 „*portentosior*".
licus Salomonis De Praescript. Haeret. 7.
tionalis De Virg. Vel. 4. De Ieiun. 9 „*portionale* ieiunium". Adv. Hermog. 1. De Resurr. Carnis 57.
io Apolog. 5 „*portio* Neronis de crudelitate".
itio et Dispositio De Resurr. Carnis 2. crit.
tio Ad Natt. I, 7. Adv. Hermog. 27 „*positio* verbi prima", h. e. praesens tempus.
se (= posse esse, posse fieri) Adv. Marcion. IV, 24. De Resurrect. Carnis 45.
essio martyrii De Pudic. 22.
sidens c. genit. Adv. Marc. II, 4. 6 „*possid.* mundi".
sidere haereditate et Possidere haereditati Scorp. 2. De Resurr. Carnis 48. 49. 50. Adv. Marc. II, 23 „*possessus* a mulieribus".
Possum dicere Ad Mart. 4. De Fuga in Persec. 2. De Exhort. Castit. 7. De Monog. 3 „*possum* contendere". Scorp. 7. Ad Uxor. I, 3. De Ieiun. 10 „*possum* figere". Adv. Marc. V, 8. 13.
Posteritas De Praescript. Haeret. 31 „*poster.* mendacitatis". Ibid. 34. Adv. Marc. I, 23. V, 19 „*post.* haeretica", h. e. posteriores haeretici. Adv. Prax. 2 „*poster.* haereticorum".
Postliminium De Pudic. 14 „*postlim.* ecclesiasticae pacis". De Anima 35 „*postlim.* vitae".
Postquam cum praes. De Exhort. Castit. 10.
Postremissimus De Cultu Femin. II, 1.
Postremitas De Anima 53 „*postr.* mortis".
Postremo (= denique) De Testim. Animae 2.
Postulare De Monog. 11 „*postul.* matrimonium". Apolog. 42 „*postulamur* titulo iniuriarum". De Patient. 5 „*post.* aliquid de aliquo".
Postumalis Adv. Valent. 31 „*postum.* principatus".
Postumare De Resurr. Carnis 45 „ordine *postumat*". Apolog. 19 „*postumant* Moysi prophetae ceteri", h. e. aetate minores sunt.
Postumatus Adv. Valent. 34.
Postumus Apolog. 40 „*post.* clades". De Anima 54 „*postuma* eruditio". Ibid. 42 „*post.* vita". Ibid. 17 „*postuma* veritatis sententia". Scorp. 1 „de *postumo* corporis", h. e. de canda. De Testim. Animae 4 „*postuma* fama".
Potaculum (= potatio, potio) Apolog. 39. De Resurr. Carnis 4.
Potare fidem De Praescript. Haeret. 36.
Potare (= potu refrigerare) De Spectac. 30 „felle et aceto *potatus*". Adv. Iud. 13.
Potens c. inf. Scorp. 8.
Potentator De Resurr. Carnis 23.
Potentatus De Resurr. Carnis 22.
Potestas De Anima 20. 24. 38 „*potestates* dominatrices".
Potestativus Adv. Hermog. 19.
Potiri aliquid Apolog. 17 „*pot.* sanitatem". De Pall. 2. 3.
Prae manu esse Apolog. 28. Scorp. 10. De Testim. Animae 4. Adv. Marc. V, 11.
Praebibere Scorp. 1 „*praeb.* tutelam".
Praecanere (= praedicere, prophetare) Adv. Iud. 11. De Idol. 9. 15.
Praecellentia Apolog. 23.
Praeceps (= abruptus) De Corona 1. — ire Adv. Marc. IV, 38 „sciens *praeceps* ituros homines".

Praeceptive Adv. Marc. V, 10.
Praeceptivus De Resurr. Carnis 49 „*praeceptivo* modo".
Praecessio De Monog. 12.
Praecinere (= praedicere, prophetare) De Carne Chr. 6.
Praecipere c. accus. et infin. pro *ne* Adv. Marc. V, 7.
Praecipitare Ad Scap. 4 „*praecipitatus* a daemone". Apolog. 41. 22 „fruges in flore *praecipitat*", h. e. interficit, decutit.
Praecludere aliquid ab aliqua re Ad Natt. I, 2.
Praeclusor Adv. Marc. IV, 27 „*praecl.* legis".
Praecogitare Adv. Valent. 36.
Praecogitatio Adv. Marc. IV, 39.
Praeconium De Resurr. Carnis 11. 19.
Praecoquus Ad Natt. I, 15 „*praecoquum* infantem exhauritis", h. e. immaturum. Adv. Marc. III, 8 „*praecoquus* et abortivus". Ibid. IV, 27 „*praecoqua* dilectio". De Pall. 1 „*praecoqua* Romanum".
Praecordia Apolog. 35 „*praec.* scenam insculpta". Adv. Iud. 7 „*praec.* a diabolo obsessa". De Ieiun. 2 „de totis *praecordiis* credere".
Praecox De Anima 20 „*praecoce* lingua".
— et Praecocus De Anima 20. crit.
Praeculcare De Monog. 10.
Praecurare Adv. Marc. II, 29.
Praecursor Adv. Marc. V, 16. Adv. Iud. 9.
Praedamnare De Idol. 17. Apolog. 3. Adv. Marc. II, 29.
Praedamnatio Apolog. 27.
Praedesignatus De Resurr. Carnis 23.
Praedicare (= praedicere) Adv. Iud. 3.
Praedicator (= propheta) Apolog. 18.
Praedicatrix De Anima 46.
Praedo lavantium Apolog. 44.
Praeesse (= praestare) De Pudic. 16 „*praeest* nubere quam uri". De Carne Chr. 17 „*praeest* ut".
— (= antea esse) De Resurr. Carnis 14.
Praefari (= prophetare) Apolog. 18. 20 „*praef.* futura".
— alicui rei (= materiam praebere, in causa esse) Apolog. 14. Ad Natt. I, 10.
Praeferre (= prae se ferre) Adv. Prax. 24. 28.
Praefocare Adv. Iud. 3.
Praeformator De Praescript. Haeret. 30.
Praefortis De Carne Chr. 5.
Praefugere Adv. Iud. 5.
Praegnatus Adv. Marc. III, 13. Adv. Iud. 9. De Carne Chr. 1.
Praegustare Apolog. 39 „*praegust.* orationem".
Praeindicare Adv. Iud. 6.
Praeiudicare De Corona 2 „*praeiudicat* suae parti". Apolog. 3. Scorp. 6. De Spectac. 3. 4. De Pudic. 15. De Virg. Vel. 6. Adv. Marc. II, 16 „*praeiud.* a aliquo aliquid". Ibid. IV, 35. V, 1. 15. 20. Adv. Hermog. 6. De Resurr. Carnis 5. 18.
Praeiudicium De Anima 2 „sine longo alicuius *praeiudicii*". Apolog. 39 „*praeiud.* futuri iudicii". De Virg. Vel. 7 „*praeiud.* naturae".
Praelatio Apolog. 13. Ad Natt. I, 10. Adv. Valent. 22. De Carne Chr. 7. De Anima 24.
Praelator De Pudic. 2 „*praelator* misericordiae quam iudicii".
Praelatus Adv. Marc. I, 9. III, 24 „*praelatior* populus".
Praelegare Ad Uxor. I, 1.
Praelegere (= eligere prae aliis) Ad Natt. I, 14.
Praelibare De Resurr. Carnis 1.
Praeloqui Adv. Iud. 4. 14.
Praeluminare De Res. Carnis 33 „*praeluminata* parabola".
Praemaledicere Adv. Marc. V, 3.
Praemeditatorium De Ieiun. 6 „*praemedit.* latrinarum".
Praemeditatus Adv. Marc. II, 17.
Praeminari Adv. Marc. V, 19. Apolog. 21.
Praeministrare Apolog. 21. Ad Natt. I, 7. II, 3. Adv. Marc. IV, 14. V, 6. 18.
Praemittere (= praefari) Ad Uxor. I, 1. Adv. Marc. IV, 22.
— Ad Uxor. I, 5 „liberos praemittere optamus", h. e. ante mori videri. Hinc *Praemissus* idem quod defunctus. De Exhort. Castit. 1 „*praemissus* mar". Ad Uxor. I, 4. De Monog. 10. De Ieiun. 12.
Praemonitorius De Anima 3 „*praemonitorium* edictum".
Praenominare (= praenomen indere) Adv. Marc. V, 15.
Praenotare De Resurr. Carnis 22.
Praenubere De Orat. 22.
Praenuntiare Adv. Marc. V, 8. De Cult. Femin. II, 12. Adv. Hermog. 18.
Praenuntiatio De Anima 46.
Praenuntius De Anima 35 „*praenuntius* domini Iohannis".
Praeopimus De Paenit. 8.
Praeostendere Adv. Iud. 4. 5.
Praeparatura Adv. Marc. IV, 13. 18 „*praeparaturam* agere". De Anima 43.
Praepositus De Paenit. 6 „*praepos.* baptismo". De Fuga in Persec. 11 „*praepos.* ecclesiae".
Praepotentia Adv. Marc. II, 7.
Praeputiatio Adv. Marc. V, 4. 13. De Resurr. Carnis 23.
Praeputiatus Adv. Marc. V, 9.

aerogativa Apolog. 5 „*praerog.* suffragii". Adv. Marc. IV, 22. 31. Adv. Hermog. 4. Adv. Iud. 3. 1 „*praerogativam* habere". Adv. Valent. 4 „*praerog.* martyrii". De Resurr. Carnis 8. 25. 43. 52. De Anima 39.
aerupium et Praeruptum Adv. Marc. IV, 38.
aescientia Adv. Marc. II, 7 „*praesc.* dei".
aescius c. genit. Apolog. 12.
aescribere (= exceptione uti, exceptione perimere, obicere) Adv. Prax. 20 „*praescribit* ex pluribus in pauciora". Apolog. 4. 7. 47. Ad Natt. I, 3. 20. De Carne Chr. 4. De Fuga in Persec. 1. De Resurr. Carnis 57. Adv. Iud. 3.
(= in initio scribere, praefari) Adv. Marc. V, 5. 11 „*praescriptus*", h. e. inscriptus.
aescriptio (= praescriptum, lex) Ad Natt. I, 12 „*praescr.* naturalis".
(= clausula qua reus adversarii intentionem oppugnat, exceptio, defensio) Adv. Marc. I, 1 „*praescr.* novitatis". De Patient. 4 „*praescriptionis* compendio". De Bapt. 3. Adv. Marc. III, 1 „*praescriptionis* compendia". Ad Natt. II, 1. II, 12. Adv. Prax. 11.
aescriptive Adv. Marc. IV, 1 „*praescr.* occurrere".
aesentaneus Apolog. 29. Ad Natt. I, 7.
aesentare (= repraesentare) De Praescript. Haeret. 36. crit. De Resurr. Carnis 63.
aesentia Scorp. 1 „*praes.* rerum". De Carne Chr. 7 „in *praesentia* esse".
aeses De Carne Chr. 8. Adv. Hermog. 11 „*praeses* mali diabolus".
aesessio De Monog. 12.
aesidere Apolog. 39. De Pudic. 14. 21. De Ieiun. 17. De Resurr. Carnis 13. 14. 16.
aesignare Adv. Marc. I, 11. 13.
aesperare in aliquem Adv. Marc. V, 17.
aestans (= liberalis) Adv. Marc. II, 16. III, 29. IV, 24.
aestantia (= quod quis, vel qua quis quid praestat) De Ieiun. 7 „de *praestantia* humana", h. e. de viribus humanis. Adv. Marc. II, 16 „*praest.* dei propter merentes". Ibid. IV, 29.
aestare Adv. Marc. IV, 35 „*praest.* fratri militiam", h. e. repraesentare.
(absolute posit.) Adv. Hermog. 34.
aestigia Adv. Marc. III, 24 „*praest.* magnae promissionis". Apolog. 33 „*praestigiae* circulatoriae".
aestringere De Exhort. Castit. 3. Apolog. 13. 41. De Resurr. Carnis 2.
Praestructim De Pall. 3.
Praestructio Adv. Marc. IV, 14. V, 5. De Resurr. Carnis 18. 20.
Praestruere Ad Natt. II, 3. 12. Apolog. 35. 47 „*praestructa* antiquitas". De Idol. 5. Adv. Prax. 19. De Corona 11. Ad Uxor. I, 3. Adv. Marc. I, 11. III, 11. 13. IV, 2. 9. 16. 19. 38. V, 1. 10. 13. 16. De Pall. 3. De Praescript. Haeret. 15. 44. De Pudic. 1. De Monog. 9. De Resurr. Carnis 2. 4. 33. 60. Adv. Valent. 1. De Carne Chr. 1. De Anima 38.
Praesul (= praeses) Ad Scap. 4.
Praesumere Apolog. 16. 21.
Praesumptio Apolog. 21. 25. 48. 49. 50 „*praes.* perdita". Ad Natt. I, 19 „*praes.* acceptabilior". De Paenit. 6 „*praes.* intinctionis". De Pudic. 7 „*praesumptionem* diversae partis obducere". Adv. Prax. 15. Adv. Valent. 4. De Resurr. Carnis 39.
Praesumptor De Testim. An. 4 „*praes.* resurrectionis". De Paenit. 6.
Praesumptorie Adv. Marc. IV, 41 „*praes.* aliquid elocutum".
Praetendere (= praesidio esse) De Pudic. 17 „*praetendunt* pro castitate". Adv. Marc. II, 1. 6. III, 13.
Praeter (= extra) De Pall. 3 „*praeter* urbem censere". De Pudic. 16.
— (= praeterquam) Apolog. 6. De Resurr. Carnis 22. Ad Natt. I, 11. Adv. Marc. IV, 24. 34 „*praeter* ex causa adulterii". Scorp. 8. Adv. Prax. 13. De Virg. Vel. 2. Adv. Valent. 18.
— quam (= aliter quam) Scorp. 11.
Praeterea (= antea, olim) Ad Natt. I, 4.
Praeteresse alicui rei (= abstinere, renuntiare) Apolog. 38.
Praeterire (= non curare, contemnere) De Anima 58. De Bapt. 2.
— de aliqua re Adv. Marc. V, 11.
Praetexta puerilis De Idol. 18.
Praetextum Adv. Valent. 9 „*praetexto* dilectionis". De Paenit. 5.
Praetimere De Resurr. Carnis 35.
Praetorium Ad Scap. 3.
Praetractare Adv. Marcion. V, 21. Adv. Prax. 27.
Praetractatus De Fuga in Persec. 4.
Praevalere alicuius Adv. Hermog. 9.
Praevaricare De Fuga in Persec. 7.
Praevaricari De Fuga in Persec. 7 „*praev.* voluntatem suam". De Patient. 9 „*praev.* fidem". Apolog. 2 „*praev.* in leges". De Idol. 20. De Virg. Vel. 8. De Anima 1.
Praevaricatio Ad Natt. II, 14 „*praev.* venalis medicinae". De Anima 17 „*praev.* gustus".

Praevaricator De Anima 25 „*praev.* naturae et artis". Adv. Marc. IV, 43.
Praevellere (alicui aliquid) Scorp. 13.
Praevenire Apolog. 21 „*praevento* carnificis officio". Ibid. 19., h. e. aetate praecedere. De Bapt. 5 „*praevenit* descendere". Adv. Marc. V, 11. 12.
Praevertere (= anteponere) De Pall. 5. De Resurr. Carnis 37.
Praevulsa setarum Ad Natt. I, 10.
Prasinum De Spectac. 4.
Pratum De Anima 24 „in tanto sapientium *prato*". De Corona 14 „*pratum* caeleste", h. e. Iris.
Praurigo (?) De Monog. 1.
Precarius Adv. Hermog. 9 „*precario* aut iniuria". Adv. Marc. IV, 22. V, 12.
Premere messem (?) Adv. Valent. 31.
Presbyter De Praescript. Haeret. 43. De Exhort. Castit. 6. 7. 8. 9. De Paenit. 9.
Presse Adv. Marc. V, 2. De Pudic. 18 „et adhuc *pressius*".
Pressura (= vexatio) Ad Uxor. II, 5. De Resurr. Carnis 40. 48 „*press.* Asiatica Pauli". De Ieiun. 9 „*press.* pabuli". Adv. Marc. V, 14.
Pressus De Praescript. Haeret. 41 „*pressior* disciplina". De Pall. 3 „omni conchylio pressior". De Praescript. Haeret. 44 „*pressiora* testimonia".
Pretiose Adv. Marc. I, 22 „*pretiosius* curare".
Pretiositas De Pall. 5 „*pretios.* avium". De Cultu Femin. II, 10.
Pretium (= merx) De Paenit. 6.
Prex Apolog. 43 „*preces* sternere alicui".
Pridianus De Resurr. Carnis 42.
Primarius Adv. Marc. IV, 15 „*primaria* unguenta".
Primates Adv. Marc. IV, 27 „*primatus* locorum et honores". De Anima 27. De Ieiun. 17.
Primigenialis Adv. Valent. 29. crit.
Primogenitalis Adv. Valent. 20.
Primogenitus Apolog. 21.
Primordialis Apolog. 21. De Ieiun. 4 „*primordiale* delictum". Ad Natt. I, 12 „*primord.* granum". Adv. Valent. 7. Adv. Iud. 2.
Primoris De Corona 8. De Pudic. 19 „in *primore* epistula". De Praescript. Haeret. 31 „in *primore* constituere". Apolog. 19. 21.
Primus pro Prior Adv. Marc. IV, 35.
Princeps mundi Apolog. 24.
Principalis De Corona 13 „*principales* prosperitates". De Anima 43 „*principalior*". Adv. Marc. IV, 36. De Patient. 5 „*principalia* delicta". De Anima 15 „*principale*" (in anima), h. e. τὸ ἡγεμονικόν. Adv. Marc. V, 2 „*principalis* epistula". Adv. Valent. 5.
Principalitas De Praescript. Haeret. 31 „*princip.* veritatis". De Anima 12. Apolog. 6.
Principaliter Scorp. 2. Adv. Prax. 15.
Principatus Adv. Hermog. 19. Adv. Valent. 35. Adv. Marc. I, 24 „*princip.* culpae".
Principium Adv. Hermog. 19 „*princip.* testae argilla". De Corona 12.
Prioratus Adv. Valent. 4.
Pristinus Adv. Iud. 3 „pristina beneficia". De Resurr. Carnis 55 „de pristino perire", h. e. demutari. Ad Natt. I, 1. Adv. Iud. 9. De Orat. 1. De Cultu Fem. 3. Adv. Prax. 1 „pristinus doctor". De Ieiun. 12. Adv. Marc. IV, 22 „*prist.* populus", h. e. Iudaeus.
Prius est (sequ. simpl. conjunctivus pro ut) Adv. Marc. III, 24. IV, 28. Adv. Hermog. 41 „*prius est* ut".
Priusquam c. praes. De Orat. 11.
Privare (= privum et proprium facere) De Anima 2 „nunc paraclitum, nunc *privat*".
Privatus De Paenit. 3 „*privatum*", h. e. res propria. De Anima 46 „*privatum* loci". Ibid. 54 „*priv.* aer".
Pro De Pall. 4 „*pro* stupro erat poena".
Προοχή Aeon Adv. Valent. 35.
Probabilis De Bapt. 1 „*prob.* fides".
Probator De Anima 43.
Probe De Orat. 13 „temperate ac *probe* elatis manibus".
Problema De Resurr. Carnis 36.
Probole (= prolatio) Adv. Prax. 8.
Probrosus Ad Natt. I, 5 „*probrosissimus*".
Probus De Cultu Femin. II, 13 „*probum* vestrum apparebat".
Procax Apolog. 23. De Orat. 13 „*procacissimus* Pharisaeus".
Procedere De Cultu Femin. II, 11. Ad Uxor. II, 4. Apolog. 13. De Ieiun. 15.
Proceritas perplexa intestinorum De Resurr. Carnis 60.
Processio De Praescript. Haeret. 43 „*processio* modesta".
Processus De Anima 20 „*processus* ut seminam". Ibid. 38 „*proc.* mentorum", h. e. progressus.
Proclivare Adv. Hermog. 41 „in aliquam magis *proclivarunt*".
Proclivium Ad Uxor. II, 1.
Proclivum De Spectac. 3.
Procreatione De Anima 39. crit.
Procurare alicui Adv. Prax. 18 „*procurabat* pater". De Cultu Femin. II, 1 „*procurans* affectioni". Adv. Marc. IV, 1 „*proc.* evangelio". Apolog. 24. De Patient. 13. De Pudic. 9. Adv.

Marc. I, 25 „*procurat* liberando homini". Ibid. IV, 17. 28. 38. V, 13. De Resurr. Carnis 12. 18. Adv. Valent. 11. Adv. Prax. 18.
Procuratio De Idol. 11.
Procurator Ad Scap. 4. De Idol. 11 „*procur.* idolorum".
Prodactus et Productus Adv. Marc. V, 6. Apolog. 18. crit.
Prodere De Orat. 13 „*prod.* petitiones suas".
Prodigere (= consumere, absumere) De Pudic. 8 „*prodacta* substantia". De Paenit. 10. De Anima 48 „*prodacto* sopore". Adv. Marc. V, 6 „*prodactis* saeculis". De Anima 20 „*prodigit* mentem paralysis". Apolog. 48 „*prodig.* in nihilum". Ibid. 18. De Resurr. Carnis 11.
Prodigia (?) = index Ad Natt. I, 7.
Prodigus De Pall. 1 „tunicae trans crura *prodigae*".
Profanare De Idol. 10 „*profanatus* idolo".
Profanus c. genit. Adv. Marc. IV, 11 „*prof.* Iudaismi".
Profectio (= expeditio, agmen) Adv. Marc. IV, 24.
Profectus Adv. Marc. III, 24 „*prof.* diei". Ad Natt. I, 10.
Professio Apolog. 42. Ad Natt. I, 7. Adv. Marc. V, 1. 8.
Professor Adv. Marc. V, 1.
Professus (pass.) De Pudic. 4.
Proficere in aliquid De Spectac. 19.
Profligare (= impendere, finire) Apolog. 42 „*profligantur* merces Sabaeorum Christianis sepeliendis". Adv. Marc. V, 12 „*profligatur* opusculum".
Profundus Ad Natt. II, 17 „*profundissima* cura". Profundum Adv. Marc. IV, 34. V, 14. De Idol. 24.
Profusor Adv. Marc. I, 24
Progressus De Anima 31 „*progressior*".
Prohibere (sequ. simpl. coniunctivo) Adv. Marc. IV, 35.
Proiecte De Pudic. 13.
Proinde — quemadmodum Apolog. 9.
— — sicut Adv. Marc. IV, 39. V, 3.
— est (c. infin.) Adv. Marc. II. 16.
Prolatio De Praescript. Haeret. 10 „*prol.* quaerendi". Ad Natt. I, 3. Adv. Valent. 7. 37. Adv. Prax. 8.
Prolatus Adv. Valent. 33 „*prolatu* facillimo".
Prolevare De Paenit. 4 „*prolevare* mersum".
Prolixus Apolog. 30 „*prolixam* vitam".
Proludere Adv. Marc. II, 4. III, 5 „*proluserim* quasi de gradu primo".
Proluere Apolog. 9 „*prol.* humano sanguine".
Proma Ad Uxor. II, 4 „*proma* praeclusa". Adv. Marc. II, 10 „*promas* tuas replesti". De Resurr. Carnis 27 „*proma* cella".
Promereri De Exhort. Castit. 3. De Ieiun. 3 „*promer.* deum". Apol. 21. 24.
Promisce De Orat. 21.
Promissive Adv. Marc. V, 11.
Promotio De Praescript. Haeret. 43 „*promotio* emerita".
Promotus (= promotio) De Corona 3.
Promovere Apolog. 1. Ad Natt. I, 1 „*promov.* animum ad aliquid".
— (= proficere, perficere) De Praescript. Haeret. 32.
Promptus c. infin. Scorp. 1 „*promptam* mederi theriacam".
Promulgare De Pall. 3. De Idol. 22 „*promulgare* se nemo debet". Apol. 10. 11. Adv. Marc. IV, 2. 5. De Praescript. Haeret. 20. 23. Adv. Hermog. 26.
— et Provulgare Apolog. 11. De Anima 46. crit.
Promulgatio Adv. Hermog. 21.
Promulsis (= lanx) De Pall. 5.
Pronomen demonstr. abundat De Virg. Vel. 11. De Orat. 6. De Anima 12. Adv. Iud. 9., et saepius.
Pronubus De Exhort. Castit. 13. Ad Natt. I, 2 „*pronubi* canes". Apolog. 6 „*pronubo* anulo oppignerare".
Pronuntiare De Testim. Animae 1 „prope Christianum *pronuntiare*". Apolog. 46 „*pronuntiare* aliquem ad bestias". Ibid. 2. De Resurr. Carnis 16.
Pronuntiatio et Praenuntius De Anima 35.
Pronus Adv. Valent. 37 „nec malo nec bono *pronus*". Adv. Hermog. 41.
Propago Scorp. 9 „*prop.* nominis". De Anima 2 „*propagines* quaestionum".
Prope Apolog. 1. Ad Natt. I, 1. 4 „*propius* experiri".
— esse De Pall. 4 „culpae *prope est*". Ibid. 2 „*prope sis* eandem negare".
— aliquem pronuntiare De Testim. Animae 1.
Properabilis De Anima 43.
Properare sibi mortem De Resurr. Carnis 45.
Prophetare Adv. Marc. IV, 21. 39.
Prophetes (= prophetis) De Pudic. 19. (?)
Prophetia Adv. Iud. 9 „*prophetia* expuncta". De Ieiun. 3. 17. Apolog. 19. Adv. Marc. IV, 8. 18. 19. V, 12. 15. De Resurr. Carnis 21.
Prophetialis Adv. Valent. 28 „*prophetiale* patrocinium".
Propheticus Adv. Marc. III, 5 „*propheticum* eloquium".
Prophetis De Resurr. Carnis 11.
Propitiabilis De Ieiun. 15.

Propitiare (= adorare, venerari) De Spectac. 12. Apolog. 16.
Proponere edictum De Pudic. 1.
Propositio (= πρόβλημα) Adv. Hermog. 37.
Propositum Adv. Marc. III, 17 „de *proposito*".
Proprietas De Corona 10. De Praescript. Haeret. 35. De Bapt. 2. De Fuga in Persec. 2 „ex *proprietate* possidere".
Proprius (comparat.) Adv. Marc. IV, 13. crit.
Propudiosus De Pall. 4 „*propudiosi* Caesares".
Proriga (?) De Monog. 1.
Prosapia Ad Natt. II, 12. Adv. Iud. 1.
Proscribere Adv. Marc. II, 17 „*proscripsit*, Non occides". Ibid. I, 25. De Anima 24 „quid amplius *proscriberet* animam". De Resurr. Carnis 18 „quonam titulo spes *proscripta* sit".
Proscriptio Apolog. 4. Ad Natt. I, 14 „*proscr.* picturae".
Prosecare (= sacrificare) Apolog. 9 „maior aetas apud Gallos Mercurio *prosecatur*". Ibid. 46 „gallinaceum *prosecare* Aesculapio".
Prosector De Anima 25.
Proselytus Adv. Iud. 1 „*prosel.* Iudaeus".
Proseminator Ad Natt. II, 13.
Prosiciae (= ἀπαρχαί) Adv. Valent. 26.
Prosilire Adv. Valent. 14 „*prosiluit* inquirere".
Prospecte Apolog. 6 „*prosp.* decernere".
Prospector Adv. Marc. IV, 34.
Prospectus De Corona 14 „ex apostoli *prospectu*". Adv. Marc. V, 1. Adv. Valent. 11., h. e. providentia. De Anima 6.
Prosper c. genit. De Pall. 1 „*prosperos* temporum".
Prosperatus Apolog. 6 „*prosperata* felicitas".
Prospex De Testim. Animae 5.
Prospicere (= conspicere, videre) Adv. Valent. 4.
Prostare (sub titulo) De Anima 34. Apolog. 6.
Prostibulum De Praescript. Haeret. 30. De Spectac. 17. Apolog. 6.
Prostituere Apol. 46 „*prostit.* lucernas".
Prostitutus De Cultu Femin. II, 12. De Resurr. Carnis 63. Apolog. 25 „*prostitutissima* lupa".
Prostratio De Praescript. Haeretic. 41 „*prostr.* disciplinae".
Prostratus Apolog. 25 „*prostratissimus*".
Protectio De Fuga in Persec. 5.
Protector Apolog. 5. 6. Ad Natt. II, 1.
Protelare Adv. Marc. IV, 21 „sexcenta hominum milia *protelavit*". De Spectac. 1 „*protel.* in occasionem". De Paenit. 4 „*protel.* in portum".
Protervus De Patient. 12 „*protervum* sapit".
Protogenes Aeon Adv. Valent. 7.
Protoplastus De Exhort. Castit. 2.
Protractus De Orat. 5 „*protractum* saeculo postulare".
Providens De Anima 46 „*providentissimum* institutioni humanae". De Resurr. Carnis 63 „med. *providentissimus*".
Providenter Apolog. 20. De Resurr. Carnis 47 „*providentissime*".
Provincia Adv. Valent. 20. De Anima 61 „*prov.* animae".
Provincialis De Corona 13.
Provocare De Idol. 9. Apolog. 27 „*provocati* ad sacrificandum". Ibid. 39 „*provocatur* deo canere". De Corona 11 „*provocare* de aliqua re", h. e. postulare. Item Apolog. 46 „*provocamur* de pudicitia". Adv. Marc. II, 1. V, 1. De Pudic. 7. Adv. Hermog. 33. Adv. Marc. V, 15 „*prov.* aliquid ad aliquem".
Provocaticius Adv. Marc. II, 3.
Provocatio Adv. Marc. IV, 11. 12.
Provocativus De Anima 37 „*provocativa* incrementa".
Prouti pro Prout (?) De Anima 53. crit.
Provulgare De Virg. Vel. 13. Adv. Marc. IV, 21. Ad Natt. II, 16. De Cultu Femin. I, 2.
Proxime c. genit. Adv. Iud. 11.
Proximo (= nuper, proxime) De Ieiun. 9.
Proximus Apolog. 27. De Corona 7 „de *proximo* colere deum". De Patient. 7. 5 „de *proximo* amicus dei". De Ieiun. 12. Ad Uxor. I, 8. II, 3. De Cultu Femin. II, 9. De Monog. 6.
— (= promptus, manifestus) Apolog. 23 „magis fides *proxima* est adversus semetipsos confitentes quam pro semetipsis negantes". Ad Natt. II, 12. De Idol. 11.
Prurigo De Pudic. 6.
Prurire Adv. Valent. 17 „*prurientes* intentionis laetitia".
Psallere (= psalmum canere) De Ieiun. 13.
Psalmus De Anima 9. De Exhort. Castit. 10. Adv. Marc. V, 9. De Spectac. 5 „*psalmum* comminisci".
Psalticus Scorp. 8 „*psalticae* poeticae lucar".
Pseudapostolus Adv. Marc. IV, 5. 19 1. 12. De Carne Chr. 7.
Pseudochristus Adv. Marc. III, 3.
Pseudopropheta Adv. Marc. IV, 15.
Pseudoprophetis De Anima 57.
Psychicus (= catholicus) Adv. Prax. 1. De Monog. 1. De Ieiun. 1. Adv. Marc. IV, 22.

Pubertas Adv. Valent. 4. Apolog. 22 „*pub.* frugum".
Publicare Adv. Iud. 11. Apolog. 42 „*publicamus* usui vestro operas nostras". De Fuga in Persec. 9. Ad Natt. I, 16 „*publ.* libidinem".
Publicatio De Paenitent. 10 „*publ.* sui". De Virg. Vel. 14. 3 „*publ.* virginis". De Pudic. 1.
Publicus De Orat. 13 „in *publicum* agnitionis extrahere". De Corona 6 „in *publico* mundi".
Pudenda De Resurr. Carnis 4. De Ieiun. 1.
Pudicitiam trucidare De Pudic. 4.
Pudor (= pudendum) De Spectac. 21. De Virg. Vel. 11.
Pudorem imperare alicui De Anima 46.
Puellam perseverare De Pall. 4.
Puer Adv. Marc. IV, 23 „*pueri*", h. e. parvuli.
— (= servus) Apolog 14.
Puerarius De Anima 54. 55., h. e. paedico.
Pueritas Ad Natt. II, 9 „*puer.* vitii".
Puerpera numerosa De Anima 6.
Puerperium Adv. Marc. III, 11 „*puerperii* spurcos, anxios, ludicros exitus".
Pugnus Scorp. 6 „*pugni* quassant". De Spectac. 23 „*pugnorum* artifex". Ibid. „*pugnorum* calli".
Pullulare De Paenit. 5. Adv. Valent. 3. Adv. Iud. 2.
Pullulatio Apolog. 19.
Pulmentum De Spectac. 27.
Pulmo De Anima 10 „*pulmonum* folles". De Resurr. Carnis 4 „*pulmonibus* natare".
Pulpamentum De Pall. 5.
Puls De Spectac. 12 „*pultes* pridianae".
Pulsare De Praescript. Haeret. 10 „*pulsabit* me hac pronuntiatione". Apolog. 20. 9 „*puls.* apud conscientias". Adv. Marc. IV, 38 „*pulsata* traditione scribarum". De Praescript. Haeret. 8 „*pulsate* et aperietur". De Pall. 5 „*pulsare* musicam". De Anima 36 „*pulsare* veritatem". De Resurr. Carnis 1., h. e. veritatem quaerere, vestigare. Adv. Marc. IV, 29. V, 19. De Carne Chr. 24., h. e. pungere.
Pulsator De Orat. 6 „*pulsator* ille nocturnus".
Pulsus De Resurr. Carnis 61 „*pulsus* linguae".
Pumex speculi De Pall. 4.
Purgare De Resurr. Carnis 6. Adv. Marc. II, 9 „*purgatur* de mali exprobratione". Apolog. 21 „*purg.* leprosos". Ibid. 6 „ut viam mihi ad manifestiora *purgem*". Ibid. 2 „*purgare* causam". (Cf. Scorp. 10. crit.) Adv. Marc. IV, 27.
Purificantia De Exhort. Castit. 10.
Purificatio De Exhort. Castit. 10. De Ieiun. 2.
Purpura De Idol. 18. De Pall. 4. De Cultu Femin. II, 13 „*purp.* pudicitiae". De Pudic. 8 „*purpura* oculare vestes". De Corona 13. De Ieiun. 16 „*purpuras* ponere", h. e. deponere.
Purpuratus De Idol. 18 „*purpurati* regum".
Purpureus De Cultu Femin. II, 10 „*purpureae* oves".
Purulentia De Pall. 5 „*purul.* civitatis".
Purus Ad Scap. 2 „*pura* prece". De Paenit. 9. De Resurr. Carnis 20 „*purus* ab aliqua re".
Pusillitas Adv. Marc. II, 25. 28. 27 „*pusillitates* dei". Ibid. IV, 9. 20. Adv. Hermog. 14. De Resurr. Carnis 6.
Pustulare De Cultu Femin. II, 5 „*pustulat* concha intrinsecus".
Puta (= pone, exempli gratia) De Pudic. 22. De Ieiun. 13. Adv. Marc. II, 7. IV, 30. 38. De Anima 56. Adv. Prax. 13. 18.
Putativus De Carne Chr. 1 „*putativa* caro Christi". Adv. Marc. III, 11 „*putat.* in Christo corpulentia". Ibid. III, 8. 9. 11. V, 4.
Putescere De Resurr. Carnis 53 „*putuit* in corruptionem".
— et Putrescere De Resurr. Carnis 53. crit.
Putens De Bapt. 5 „*putei* qui rapere dicuntur". Adv. Hermog. 11 „*puteus* abyssi".
Pyctes De Ieiun. 17. Scorp. 6. De Anima 46.
Pyra Ad Natt. II, 14.
Pythagoricus (sc. philosophus) Adv. Valent. 15.
Pythicus Scorp. 6 „*Pyth.* agon".
Pythonicus De Anima 28 „*python.* spiritus". Ibid. 57.

Q.

Qua (= in quantum, quatenus, quandoquidem, ut) Apolog. 5. 47. De Pall. 3. De Pudic. 19. De Virg. Vel. 6. Adv. Marc. II, 14. 15. IV, 1. 8. 36. V, 15. 20. Adv. Hermog. 38. 44. cett. cett.
Quadrans De Orat. 7 „ad novissimum *quadrantem*". De Anima 58.
Quadratus De Pall. 1 „*quadrata* iustitia vestis".
Quadriga (= τετραχτύς) Adv. Valent. 7.
Quadrigarius De Spectac. 22. De Pudic. 7 „*quadrig.* furor".
Quaerere (= studere, operam dare) Adv. Marc. III, 13.
Quaestuarius Apolog. 13 „*quaestuaria*

maiestas". De Cultu Femin. II, 12. De Spectac. 30 „*quaestuariae* filius".
Quaestui sedere De Cultu Femin. II, 12.
Quale est Adv. Marc. I, 23. 26. De Fuga in Persec. 5. 7. De Ieiun. 13. De Pudic. 7. 15. De Monog. 8. De Spectac. 19. De Paenit. 25. Apolog. 9. De Orat. 11. De Virg. Vel. 5 „*quale est* ut" cett. De Praescript. Haeret. 29. Adv. Marc. III, 10. IV, 30. V, 7. 11. 16. 18. 19. Ibid. III, 15 „*quale est* quod". Adv. Hermog. 5 „*quale est* cum". Adv. Marc. III, 3 „*quale est* si". De Carne Chr. 6. 7. 11. Adv. Valent. 7. De Res. Carnis 21. 56. Adv. Hermog. 18. cett.
Qualiter qualiter De Anima 54.
Quam pro Nisi De Paenit. 19. Ad Natt. I, 10.
— (= quantopere, quam valde, qualis) Ad Natt. I, 10 „*quam* derisores inveniamini nominum vestrorum". Adv. Marc. V, 3. 5. 19. Adv. Hermog. 25. Adv. Valent. 12.
— et (praegresso) Tam Adv. Marc. IV, 24. 30. Adv. Hermog. 12. De Resurr. Carnis 14. 32. 43.
— — quam pro Tam — quam Ad Natt. I, 10 „*quam* ipse — *quam* ii" cett. Ibid. „*quam* eorum qui eiusmodi factitent, *quam* eorum qui ita suscipiunt". De Idol. 4. 18 „*quam* dignitatis *quam* potestatis". De Orat. 22. Adv. Marc. V, 1. crit.
Quando (= quandoquidem) De Pudic. 19. De Ieiun. 2. Scorp. 3. De Pall. 2. De Praescript. Haeret. 22. Adv. Marc. IV, 38. V, 2. 7. 18. Adv. Hermog. 44. Adv. Prax. 11. 22. 23. cett.
Quanti (= quot) Apolog. 1. 50. De Anima 46. Ad Scap. 4. De Resurr. Carnis 42. De Idol. 6. Adv. Marc. V, 18.
Quanto — quanto (= quanto — tanto) De Carne Chr. 14. crit. (?)
Quantulum (= aliquantulum) De Resurr. Carnis 27.
Quantulus De Bapt. 10. De Resurr. Carnis 27.
Quantum (= quod ad) De Pall. 4.
— (= quanto) De Virg. Vel. 14.
— velis (= quantumvis) De Virg. Vel. 14.
— (= in quantum) Apolog. 3. Scorp. 5. De Idol. 18. Adv. Marc. IV, 11.
Quantus De Pudic. 21 „*quantus* es indulgere?"
Quasi (= ad) De Ieiun. 10.
— non Apolog. 50. Ad Natt. II, 15.
— (= qua) Adv. Hermog. 19 „*quasi* originis nomine".
Quassare Scorp. 6. De Anima 52. De Resurr. Carnis 5 „*quassatur* condicio carnis".
Quatinus Apolog. 19. et saepius.
Qui (= uter) De Virg. Vel. 2. Adv. Hermog. 25.
— pro Quis Scorp. 11. De Spectac. 15. De Idol. 3. De Praescript. Haeret. 9. 12. Adv. Marc. I, 1. IV, 14.
Quia scilicet De Virg. Vel. 10.
Quia pro Quod post verba sentiendi et declarandi De Idol. 20. Adv. Iud. 9. De Anima 57 „*credo quia*" cett. Adv. Marc. IV, 10 „*apparet quia*". De Praescript. Haeret. 4.
Quidni De Anima 12. 28. 35. 40. Ad Nat. II, 1. De Resurr. Carnis 7.
Quies resupina De Anima 46.
Quiescere Ad Natt. II, 13 „*quiescit* par"
Quingenarius De Pall. 5 „*quingenarii* promulsis".
Quinio De Anima 46 „*quinio* nummum". Ibid. 6 „*quin.* filiorum".
Quinquatria De Idol. 10.
Quique pro Quisque De Virg. Vel. 11.
Quirinalis De Spectac. 5 „*Quirin.* lumen".
Quis (= quibus) De Pall. 3. 4.
— pro Uter De Anima 13.
Quisque pro Uterque De Carne Chr. 5.
Quo (= aliquanto) Adv. Prax. 1.
— (= quorsum, quem in finem) De Virg. Vel. 13. Adv. Marc. V, 14. 15. 24. De Resurr. Carnis 60 „*quo* admittant". Ibid. 6. Adv. Prax. 5.
Quod et Quia et Quoniam post verba sentiendi et declarandi pro accus. c. infin. Apolog. 7. Adv. Iud. 8. Ad Martyr. 4. De Bapt. 10. De Idol. 24. De Virg. Vel. 17.
Quod (= quoad) De Testim. Animae 4 „*non quod* de bono vitae eripiam". De Spectac. 10.
Quominus post verbum Despicere Adv. Marc. IV, 35.
Quomodo et Quoniam confus. De Resurr. Carnis 52. crit.
Quoniam post verba sentiendi et declarandi pro accus. c. infin. (V. s. v. Quod et Quia) Adv. Iud. 8.
— (= cum) De Virg. Vel. 3.
Quorsum (= cur, quem in finem) Adv. Marc. IV, 7. De Anima 44.
Quotidianus De Pudic. 19 „*quotidianae* incursionis delicta".

R.

Racematio Apolog. 35 „*racem.* parricidarum".
Radiare Ad Natt. I, 4 „*radiant* de sua". Apolog. 11.
Radius De Resurr. Carnis 47 „*radio* suis scriptum".

amulus Adv. Marc. I, 17 „*ramulos* quaestionis excutere".
ancidus Ad Natt. I, 10.
ananculus De Spectac. 27 „*ranunc.* venenatus".
apax De Pall. 4 „*rapax* a culo resina".
apere De Bapt. 5 „putei qui *rapere* dicuntur".
aptor Apolog. 11 „*raptores* virginum".
arescere Apolog. 20.
atio Adv. Prax. 5 „*ratio* dei", h. e. λόγος. De Carne Chr. 13 „*rationis* dispositio". De Corona 4 „*rationis* interpretatio". Scorp. 1 „*ratione* tormenti", h. e. in modum tormenti.
rationalis Adv. Marc. I, 23 „*ration.* bonitas". De Orat. 12 „*rat.* officium". Adv. Marc. IV, 19. V, 3.
rationalitas De Anima 38.
rationaliter De Anima 16.
rato fieri De Anima 35.
- habere Adv. Marc. IV, 1. Ad Uxor. II, 9.
raedificare De Pudic. 14. Adv. Marc. V, 3. De Resurr. Carnis 11.
radunatio et Redanimatio De Resurr. Carnis 30.
ratus Apolog. 3. 4. Adv. Marc. II, 15. Ad Natt. I, 3. De Spectac. 5. De Idol. 1. 11. De Anima 39.
rebellare Apolog. 27 „*rebellantia* ergastula". Adv. Marc. V, 5 „*rebell.* aliquem".
rebellis Ad Natt. I, 17 „*rebelles* lingua".
recapitulare Adv. Marc. V, 17. Adv. Iud. 8.
recens Adv. Marc. III, 13 „*rec.* Christus".
recensere (aliquid in aliquem) Adv. Marc. V, 17.
recensus vitae De Anima 58.
receptor Ad Natt. I, 2.
receptorius De Resurr. Carnis 27 „*recept.* locus".
receptus De Orat. 10 „*receptus* solis". Adv. Marc. IV, 5 „*receptior* auctoritas". De Testim. Animae 1 „ex libris *receptissimis* quibusque". De Pudic. 20. De Spectac. 12. Ad Natt. II, 1 „*receptorum* auctoritates", h. e. institutorum. De Carne Chr. 20 „*receptissimus* propheta David".
recidivatus De Anima 28 „*recid.* animarum". De Resurr. Carnis 1 „*recid.* animae". Ibid. 30. 31 „*recid.* Iudaici status". Ibid. 18 „*recid.* carnis". Ibid. 52. 53.
recidivus Adv. Marc. IV, 25 „*recid.* vita". Ibid. I, 13 „*recid.* annus". De Anima 4 „*recid.* memoria". De Resurr. Carnis 12 „*recidiva* est universa conditio". De Pudic. 16 „de *recidivo* fruticare".
Reciprocare Adv. Valent. 23 „*reciprocare* spiritum". De Corona 3 „*recipr.* serram". De Monog. 5 „ad caput, id est ad initium, universa *reciprocare* in Christo". Apolog. 48 „*reciprocandarum* in corpora animarum". Ad Natt. II, 5.
Reciprocatio Ad Natt. I, 19 „*reciproc.* animarum". Adv. Hermog. 36. crit.
Reciprocicornis De Pall. 1.
Reciprocitas Adv. Hermog. 36. crit.
Reciprocus Adv. Marc. I, 13 „*reciprocae* fruges". De Patient. 8 „*reciproco* impetu".
Recitare Apolog. 2 „*recit.* de tabella". De Fuga in Persec. 14. De Anima 46.
Recludere (= includere) De Idol. 18.
Recogitare Apolog. 45. 48. De Anima 27. De Praescript. Haeret. 44. De Resurr. Carnis 6.
Recogitatus De Pall. 6. Adv. Marc. IV, 43 „in *recogitatu* mulierum illarum". De Resurr. Carnis 37. De Anima 6. 15.
Recognoscere Apolog. 4. 17. 37. 39. De Pall. 5. Ad Natt. I, 2. 10. 15. II, 9. Adv. Marc. V, 17. De Resurr. Carnis 20.
Recolligere De Monog. 11 „*recolliguntur* in Christo omnia ad initium".
Recompingere De Praescript. Haeret. 30. De Resurr. Carnis 30
Reconciliare Adv. Marc. V, 19.
Reconcludere Adv. Prax. 16.
Recondere (aliquid in aliquid et in aliqua re) De Carne Chr. 5. crit.
Reconsignare De Resurr. Carnis 52.
Recontrare Ad Natt. II, 9 „*recontrans* regibus suis".
Recordatus De Resurr. Carnis 4 „*recordatui* tuo ereptam".
Recorporare De Resurr. Carnis 7 „*recorp.* in materiam robustiorem". De Anima 33 „*recorp.* in asinos". Ibid. 35. De Resurr. Carnis 30. 31.
Recorporatio De Resurr. Carnis 30.
Recorrigere Adv. Marc. IV, 5 „*recorrecti* ad regulam".
Recreator De Anima 43 „*recr.* corporum somnus".
Recuperatio (= sanatio) De Pudic. 20.
Recusabilis Adv. Marc. IV, 35.
Recurare De Resurr. Carnis 60 „*recuratis* omnibus membris". Adv. Marc. I, 20. Ad Natt. II, 14 „*rec.* ad vitam".
Recusare (= removere, abicere) De Pall. 3 „*recusantur* anni". Adv. Marc. I, 20 „*recusata* vetustas".
Recusatio (= protestatio) Ad Natt. I, 2.
Redaccendere (vel Reaccendere) De Re-

surr. Carnis 12. De Ieiun. 4 „*redacc.* salutem inedia". De Anima 30.
Redanimare De Resurr. Carnis 13. 31. 19 „*redanimatus* deo".
Redanimatio De Resurr. Carnis 30. 38.
Reddere testimonium De Idol. 9. Ad Scap. 4. Apolog. 14.
— (= exhibere, referre, proferre) De Anima 54. 58. Adv. Valent. 27.
Redemptor De Idol. 11 „*red.* victimarum". De Anima 34.
Redhibere et Rehibere De Resurr. Carnis 52. crit.
Redhibere Adv. Marc. II, 2 „*redhibitus* materiae suae".
Redhibitio De Resurr. Carnis 32 „*redhib.* carnis".
Redigere in ecclesiam (= pacem accipere) De Pudic. 19.
— aliquem aliquid (?) Adv. Hermog. 23.
Redimere De Fuga in Persec. 12 „*redim.* persecutionem". Apolog. 39 „*redim.* religionem". Ad Natt. I, 7 „*red.* crimen".
Redinduere De Resurr. Carnis 42 „*redindutus*".
Redintegrare De Pudic. 21 „*redintegr.* debiles". De Carne Chr. 4 „*redintegr.* paralyticum".
Redintegratio Adv. Marc. IV, 10 „*redint.* membrorum". De Resurrect. Carnis 47. 57.
Redintegrator De Anima 43 „*redint.* virium". De Resurr. Carnis 57.
Redinvenire De Anima 46.
Redoptare et Reoptare De Resurr. Carnis 4. crit.
Redoptare De Resurr. Carnis 5.
Redornare et Reornare De Resurr. Carnis 12 crit.
Redornare De Resurr. Carnis 12.
Reducere absentias De Resurr. Carnis 12.
Redundantia De Pall. 1 „*redund.* palliii". Apolog 31 „*redund.* benignitatis". Ad Natt. I. 1 „*redund.* Christianorum". De Anima 27 „*redund.* animae". De Pudic. 20. Adv. Marc. I, 29. IV, 17. 29. V, 6. 21.
Redundare Ad Natt. I, 7. Adv. Marc. IV, 21. De Anima 22 „*redundat* ex una". De Cultu Femin. II, 8 „*redundantior* nitor".
Refectio De Resurr. Carnis 2.
Referre vicem Apolog. 37.
— scelus impune Adv. Marc. IV, 41.
— actis Adv. Marc. V, 1.
Reficere (= iterum facere) De Resurr. Carnis 11.
Refigere De Pudic. 20 „*ref.* cruci".
Refingere De Anima 34 „*ref.* animas in bestias".
Reformare (= mutare, solvere, [illegible]) Adv. Marc. IV, 5. V, 7. Ad Natt. [illegible] De Praescript. Haeret. 44 „*ref.* [illegible] les". Apolog. 48 „*reformari* in bestiam". De Carne Chr. 4 „*ref.* [illegible] a morte nativitatem". De Pudic. [illegible] De Bapt. 5.
Reformatio De Resurr. Carnis [illegible]
— (= sanatio) De Pudic. 20.
Reformator De Anima 46 „*ref.* imperi[illegible]
Reformatus Adv. Valent. 13 „[illegible] tutelarem *reformatum*".
Refrigerare (= refrigerio iuvare et refrigerio iuvari) De Ieiun. 10. De Resurr. Carnis 63. Adv. Prax. 16 „[illegible] *frigeraverit* apud Abraham". Adv. Marc. IV, 16. Ad Scap. 4. De Anima [illegible] „*refrig.* alicui".
Refrigeratio De Anima 25. 42.
Refrigerium Ad Uxor. II, 6. 5. De Ieiun. 58. De Fuga in Persec. 12. Adv. Marc. II, 17. De Testim. Animae 4. Apolog. 39, 49. De Virg. Vel. 9. De Ieiun. 10. De Resurr. Carnis 39 „per [illegible] aeternam tam supplicii quam *refrigerii*". Ibid. 17. 23. 30. De Ieiun. 33.
Refrigescentia De Resurr. Carnis 44. De Anima 43.
Refrigescere De Anima 43. De Resurr. Carnis 23 „*refrigescentium* praemem".
Refuga De Cultu Femin. I, 4 „*refuga* metalli".
Refutare De Patient. 5. Apolog. 23. Adv. Iud. 7.
Regeneratio De Carne Chr. 4. 24. De Resurr. Carnis 47.
Regerere Ad Natt. I, 10 „*reg.* in [illegible]rium". De Patient. 11 „*regestus* [illegible] patientiae materias". De Pall. 1 „*regestus* ab utroque laterum". Apolog. 47 „*regestum* ex digestis".
Regnare (transit.) Apolog. 25 „orbis [illegible] *regnatur*".
Regnator De Anima 46.
Regnatus (= regnum) Adv. Prax. 12.
Regnum De Fuga in Persec. 14 „*reg.* episcoporum". Adv. Marc. IV, 38 „[illegible]men *regni*". De Pudic. 1 „*regnum* [illegible] votum". De Orat. 5 „*regnum* [illegible]ni". Adv. Marc. III, 24 „*regnum* coeleste". Ibid. IV, 35. De Ieiun. 15. De Pudic. 16 „*regnum* dei".
Regressus De Paenit. 5 „*regressus* [illegible]
Regula Adv. Prax. 2. De Virg. Vel. [illegible] De Praescript. Haeret. 3. 12. 42 „[illegible] fidei". De Monog. 2 „*regulam* [illegible] adulterans". Apolog. 46 „*reg.* disciplinae". De Ieiun. 1. De Praescr. Haer. [illegible] Adv. Marc. I. 5 „*regula* unum [illegible] sistens". Ibid. I, 21 „*reg.* de[illegible] III, 17 „*reg.* scripturarum".

Reiectio Adv. Marc. V, 20.
Relatio Adv. Hermog. 27.
Relator De Anima 46.
Relegare Apolog. 39 „*releg.* a communicatione orationis".
— (= delegare) De Anima 57.
Relevare (= solvere, refrigerare, resuscitare) De Fuga in Persec. 13 „*relev.* a debitis". De Corona 1 „*relevari* auspicatus". De Paenit. 8. De Resurr. Carnis 18.
Religio Apolog. 16. 25. 35. Ad Natt. II, 17 „*rel.* frugi". Ibid. I, 10. Ad Scap. 2. Apolog. 24. 28. 39. Scorp. 8.
Religiositas Apolog. 25. Ad Natt. II, 17.
Religiosus Apolog. 16 „*religiosi* crucis". Scorp. 8 „*religiosi* dei". De Resurr. Carnis 32.
Reliquatio (= quod reliquatur debitor, quod restat) De Anima 56 „donec *reliquatio* completur annorum".
Reliquatrix De Anima 35 „*reliqu.* delictorum".
Relucere De Corona 1. Adv. Marc. V, 10 „*relucet* falsum". De Resurr. Carnis 52 „*relucebunt* sequentia". De Anima 18. 35.
Reluminare De Anima 34. Apolog. 21 „*relum.* caecos". De Carne Chr. 4.
Remaledicere De Idol. 21. Adv. Marc. IV, 16.
Remeabilis De Resurr. Carnis 1 „*remeab.* in corpora anima".
Remediare Adv. Marcion. II, 22. V, 14. De Bapt. 5 „*remediare* vitia corporis". De Praescript. Haeret. 23. 38. De Resurr. Carnis 20. De Bapt. 10 „*remediare* de aliqua re". Ad Scap. 4 „*remed.* a daemonibus et valetudinibus". Adv. Marc. IV, 11. 35.
Remediator Adv. Marc. IV, 35 „*remed.* languorum". Ibid. IV, 8 „*remed.* valetudinum".
Remedio agere Adv. Valent. 15.
Rememinisse Adv. Marc. IV, 1.
Reminiscentia Ad Natt. II, 13.
Remissa (= remissio) Adv. Marc. IV, 18 „*rem.* peccatorum".
Remissio Adv. Marc. IV, 28 „*rem.* delicti".
Remunerare Apolog 46 „statuis et salariis *remunerantur*". Adv. Marc. IV, 38.
Remuneratio Adv. Marc. V, 5.
Remunerator Apolog. 37. Adv. Marc. IV, 29. 36.
Ren De Resurr. Carnis 60 „*renes* conscii seminum".
Renidentia De Anima 49 „*renidentiae* infantium in somnis".
Renodus De Virg. Vel. 17. crit.
Renuere (= negare) De Carne Chr. 19.
Renuntiare (= nuntiare, denuntiare, pronuntiare) De Corona 4. Adv. Marc. IV, 15. 16. De Anima 6. 17. Adv. Hermog. 36. De Resurr. Carnis 18. 34.
— (= repudiare, abdicare) Apolog. 38 „*renunt.* spectaculis".
Renuntiatio Ad Natt. II, 4. De Carne Chr. 1. Adv. Hermog 36.
Renuntiator De Pall. 4. De Anima 57.
Repastinare (= coërcere) De Anima 50 „*repast.* vitam". Adv. Marc. II, 18. De Cultu Femin. II, 9 „*repast.* divitiarum usum". De Paenit. 11.
Repastinatio De Exhort. Castit. 6.
Rependere Adv. Marc. V, 16.
Repensare. Adv. Marc. III, 19 „*repens.* mortem". Apolog. 37 „*repensatum* pro iniuria". Adv. Iud. 10. De Idol. 8.
Repentinus Apolog. 10.
Repercutere (= iterum percutere, repellere, refutare) Ad Natt. II, 7 „*reperc.* monetam". De Spectac. 25. De Idol. 5. Apolog. 41. 15 „*repercussis* opinionibus". De Pudic. 2. 7. De Ieiun. 10. Adv. Marc. I, 9. II, 20. IV, 10. 23. De Anima 23. 34. Adv. Hermog. 12.
Repertrix De Pudic. 7.
Repraesentare Adv. Marc. I, 14. IV, 6. 9 „*repr.* curationem". De Patient. 3 „*repraes.* ignes". Adv. Marc. IV, 6 „*repraes.* promissiones".
Repraesentatio De Ieiun. 13. De Resurr. Carnis 17. 14 „*repr.* totius hominis". Apolog. 23 „*repraes.* ignis aeterni". Adv. Marc. IV, 16 „*repraes.* talionis". Ibid. V, 12 „*repraes.* corporum". De Corona 15. De Pudic. 14 „*repraes.* poenae".
Repraesentator Adv. Prax. 24 „*repraes.* patris".
Reprehendere et Deprehendere Apolog. 12. 19. Ad Natt. II, 4. Adv. Marc. V, 12.
Reprobare Adv. Marc. IV, 15. V, 15. De Carne Chr. 3.
Reprobatio Ad Natt. I, 10.
Reprobatrix Adv. Marc. IV, 36.
Reprobus Apolog 30 „*repr.* bos". De Pudic. 19 „*reproba* terra". Ad Natt. II, 9. Scorp. 12.
Repromissio Adv. Iud. 5 „*repromissionis* terra". Adv. Marc. IV, 16. V, 4. 8.
Repromittere De Anima 9. Apolog. 48. Scorp 9. Adv. Marc. IV, 14. V, 4. 10. 19.
Repropitiare Ad Natt. I, 17.
Reptatus De Anima 10.
Repudiare Adv. Marc. IV, 34 „*repudiatae* matrimonium".
Repudiatio Adv. Marc. I, 29.
Repudium De Monog. 10. 11. Apolog. 6

„*repudium* scribere". Ibid. 12 „*repud.* erroris". De Paenit. 7 „*repud.* dicere". Adv. Marc. IV, 34 „*repudii* libellum dare".
Repuerascere Adv. Valent. 2.
Repugnare aliquid De Pall. 2. Adv. Marc. III, 16.
Repurgare Apolog. 17.
Reputare (= aestimare, considerare, deputare, tribuere) Apolog. 27. 50. Scorp. 6. Adv. Marc. I, 22. II, 14. 15. 24. IV, 39. crit. V, 18. De Resurr. Carnis 3. crit. De Testim. Animae 6. Ad Scap. 4. De Orat. 7. De Monog. 14. De Ieiun. 6. De Carne Chr. 3 „*reput.* ad aliqu.". De Anima 12. Adv. Prax. 15 „*reput.* in aliquem". De Resurr. Carnis 16. 41. 46.
Reputare et Deputare De Resurr. Carnis 41.
Reputatio Adv. Marc. III, 6.
Requies Adv. Marc. V, 16 „*requietem*". De Anima 52.
Requietus De Cultu Femin. II, 9 „*requietas* aetates". De Resurr. Carnis 32 „*requieta* sepultura".
Requirere Apolog. 2. 4. Adv. Iud. 7. 8.
Requisitio Ad Natt. I, 2.
Res connubii Adv. Marc. I, 29. V, 1 „*res* dei". Apolog. 39. De Corona 10. De Patient. 1. De Paenit. 1 „*res* matrimonii inardescunt". Adv. Marc. I, 29. De Bapt. 5. De Idol. 6 „*res* idolorum". De Anima 28 „*res* sanguinis". De Ieiun. 6 „*res* sensus". De Corona 5 „*res* spiraculi". Ad Mart. 2 „*res* saeculi".
— (= substantia familiaris, pecunia) Ad Uxor. II, 7 „*re* excruciata".
— (= respublica) De Pall. 5.
Resalutare Adv. Marc. IV, 24.
Rescindere (= abolere, tollere, infirmare) De Paenit. 2 „*rescissa* sententia irarum pristinarum". De Carne Chr. 2. Adv. Marc. II, 23. De Pudic. 14. Apolog. 14 „*rescissa* damnatione". Adv. Marc. IV, 12 „*resc.* sabbatum". De Resurr. Carnis 12. 39. 57. De Anima 43.
— (= deputare, desumere, derivare) Ad Natt. II, 4. De Exhort. Castit. 3.
Rescissio (= infirmatio) De Resurr. Carnis 57 „*resc.* mortis". De Anima 53 „*résc.* vitalium finium".
Rescribere Adv. Marc. I, 22 „*rescrib.* elogium".
Resculpere De Ieiun. 5 „*resculpserat* crimen primi hominis".
Reservari De Pudic. 19. De Cultu Femin. II, 6. Adv. Iud. 13.
Reses De Anima 31 „*residem* et imbellem".
Residuus De Paenit. 7 „*resid.* auxilium".
Resignaculum Adv. Marc. II, 10.
Resignare (= reserare, recludere, vulare) Apolog. 6 „*resignati* locati". De Carne Chr. 23. De Resurr. Carnis 39. De Paenit. 5 „*resign.* paenitentiam" De Virg. Vel. 5 „*resign.* virginitatem". Adv. Marc. IV, 10 „*resignati* veteris culpa". De Cultu Femin. I, 1. De Pudic. 6. De Orat. 22. Cf. Adv. Marc. II, 10.
— et Signare Adv. Marc. I, 28.
Resipiscere Apolog. 17 „*resipuit* et crapula". De Pudic. 9 „*resipuit* ad patrem reverti".
— et Respicere De Res. Carnis 23. crit.
Resolvere Adv. Marc. IV, 24 „*resolut.* genua".
Resolute Ad Natt. I, 19 „*resolute* cachinnare".
Resonare De Ieiun. 10 „horas ire illas quae publice *resonant*".
Respectus Ad Natt. I, 4.
Respergere De Resurr. Carnis 7 „*respersa* est divina potestate". Ibid. 53. De Pudic. 12.
Respirare aliquem (= revivificare, ἀναψυχοῦν) De Resurr. Carnis 30.
Respiratio (= resurrectio) De Resurr. Carnis 30.
Resplendere (= denuo splendere) Apolog. 48.
Respondere (= spondere) Apolog. 9. 24. De Anima 6. 20. De Testim. Animae 3. De Carne Chr. 1 „*respond.* testimonium alicui".
— (= similem esse) De Anima 25.
Responsio (= sponsio) De Resurr. Carnis 48 „*responsione* anima sancitur". De Corona 3. 11.
Respuere (= spernere) De Carne Chr. 7 De Resurr. Carnis 36.
— (= refundere, redundare) aliquid in aliquid De Anima 40.
Restaurare De Exhort. Castit. 2 „*restaur.* nuptias". Apolog. 48.
Restituere De Paenit. 5 „*restituis* in delicta". De Carne Chr. 4 „*restit.* carnem ab omni vexatione".
Restitutio De Corona 9 „*restitutam* gratulatio". Adv. Marc. II, 25 „*restitutis* candidati".
Restringere Apolog. 21 „*restr.* paralyticos".
Restruere De Resurr. Carnis 31 „*restr.* fidem". Apolog. 6.
— et Restituere De Resurr. Carnis 31.
Resultare Apolog. 24 „*resultavit* in nos exprobratio".
Resupinus De Anima 48 „*resup.* quies".
Resurgere in opera carnis De Monog. 16.

Resurrectio Ad Natt. I, 7. 19. Apolog. 48. Adv. Marc. V, 9. De Anima 55. Scorp. 6.
Resuscitare Adv. Marc. IV, 28. V, 10.
Resuscitatio De Resurr. Carnis 38.
Resuscitator De Resurr. Carnis 12. 57. Adv. Marc. III, 8. De Carne Chr. 5.
Retectus (= nudus) De Virg. Vel. 17.
Retentio (oppos. *Remissio*) delicti Adv. Marc. IV, 28. Ad Mart. 4.
Retexere (= narrare) Ad Natt. II, 7. De Bapt. 15. De Carne Chr. 22. De Resurr. Carnis 9.
Retiariorum spongiae De Spectac. 24.
Retinaculum De Spectac. 1. Adv. Marc. IV, 21 „*retinac.* infantis in utero". De Cultu Femin. II, 13.
Retinere Ad Natt. I, 4. Adv. Marc. I, 28.
Retis De Pall. 3.
Retorpescere Scorp. 1.
Retorquere Apolog. 4. Adv. Hermog. 21. Ad Natt. I, 5. 10. 14. De Test. An. 2. Adv. Marc. IV, 12.
Retractare (= de novo tractare, iterum atque iterum tractare, considerare, in disceptationem vocare, detrectare) Apolog. 3. 5. 25. 39. Adv. Valent. 5. Scorp. 7. De Patient. 4. Ad Uxor. II, 2. Ad Natt. I, 8. II, 1. 2. De Carne Chr. 1. 2. Adv. Marc. III, 4. IV, 7. V, 4. 5. 12. 19. Adv. Hermog. 4. 37.
Retractator (= detrectator) De Ieiun. 15.
Retractatus De Resurr. Carnis 2 „*retractatu* caret". Apolog. 4. 11. De Spectac. 2. Adv. Prax. 2. 11. Adv. Marc. I, 7. De Praescript. Haeret. 7. De Ieiun. 11. Adv. Hermog. 33. De Anima 2.
Retribuere vicem Adv. Marc. IV, 31.
Retributio Adv. Iud. 11 „*retributionis* dies". Apolog. 18. De Corona 6. Adv. Marc. IV, 17. 24. 27. 31. V, 4. 7. 12. 14. De Resurr. Carnis 22.
Retributor Adv. Marc. IV, 29. V, 16.
Retro (= antea) Apolog. 1. 2. 3. 4. 21. 27. 40. Ad Natt. I, 1. 4. 7. II, 1. 11. De Idol. 15. De Spectac. 9. 29. Adv. Marc. V, 17. 19. 20. De Resurr. Carnis 58.
Retrogradus De Anima 31. crit.
Retrosior (= prior, antiquior) Apol. 19.
Retundere (= refutare, repellere) De Anima 34. Adv. Prax. 20. De Ieiun. 11. Adv. Marc. II, 29. IV, 1. 34. 36. V, 9. 15. Adv. Hermog. 37. Adv. Valent. 5.
Revalescere De Resurr. Carnis 20 „*revaluerunt* genua dissoluta".
Revelare De Corona 4. De Idol. 5.
Revelatio Adv. Valent. 4. De Virg. Vel. 17. De Ieiun. 12.
Revelator Adv. Marc. IV. 25.
Revelatorius De Anima 47.
Revestire De Res. Carnis 42 „*revestitus*".
Revincere (= evincere, convincere, refellere, confutare) Adv. Marc. III, 4. 8. IV, 17. V, 4. 10. De Testim. Animae 1. Apolog. 1. 2. 10. 19. 21. 40. 46. Ad Natt. I, 1. 16. De Cultu Femin. II, 6. Adv. Hermog. 23. Adv. Valent. 6.
Revincibilis De Resurr. Carnis 63.
Revisceratio De Resurr. Carnis 30 „*revisceratione*m et respirationem".
Revivificare De Resurr. Carnis 19 „*revivificatus*".
Reviviscere De Resurr. Carnis 12. 56.
Revocabilis (= remissibilis) De Pudic. 1.
Revocare (= rescindere, infirmare) De Virg. Vel. 3. Adv. Prax. 1. Adv. Marc. IV, 40.
— (= monere, retinere) Apolog. 34.
Revolubilis De Resurr. Carnis 12 „*revol.* ordo". De Anima 28.
Revolvere (= volutare, haesitare) De Paenit. 4.
— (= reicere, regerere, obicere) De Bapt. 14. Adv. Marc. V, 14.
— (= retractare, demonstrare) De Ieiun. 7.
Reus Ad Natt. I, 3 „*reus* aliquid". Adv. Marc. II, 7 „*reus* alicui".
Rhetoricari De Resurr. Carnis 5.
Rhinoceros Adv. Marc. III, 18. Adv. Iud. 11.
Rhodius Adv. Marc. III, 6 „*Rhodia* lex".
Rictus De Resurr. Carnis 61.
Ridere risum Adv. Valent. 6.
Rigare sitim Apolog. 37.
Rigator Adv. Valent. 15 „*rig.* fletus".
Rimula Ad Natt. I, 7.
Risiloquium De Paenit. 10.
Risum incutere Adv. Marc. III, 20.
— ridere Adv. Valent. 6.
Ritus Apolog. 25 „*ritus* pauperes".
Rivalitas De Pudic. 5 „*rivalitates*".
Rixosus Ad Natt. II, 9 „gens *rixosa*".
Robur Ad Mart. 3 „*robur* aedificare".
Robustus Ad Natt. I, 18 „*robustior* antiquitas". De Ieiun. 17 „*robust.* spiritus".
Rogo se inrogare Ad Natt. II, 14.
Rogus (= ara) Scorp. 7.
Roma Apolog. 9 „*Roma* Aeneadarum religiosissima urbs". Ibid. 26 „*Roma* silvestris". De Spectac. 7 „*Roma* urbs, in qua daemoniorum conventus consedit". Adv. Iud. 9 „sanctorum debellatrix *Roma*".
Romanensis De Praescript. Haeret. 30 „*Rom.* ecclesia".
Romanitas De Pall. 4.
Romphaea De Fuga in Persec. 11.
Rosa centenaria De Corona 14.
Rosetum De Pall. 2.
Roseus Adv. Marc. IV, 10.

Rotundus (= aequabilis) Ad Natt. II, 4.
Rubens Mare De Resurr. Carnis 17 „*Rubentis Maris* grana".
Rubor (= pudor) Ad Natt. II, 9.
Ruboratus (= pudendus) Adv. Iud. 13 „*ruboratior* exitus".
Ructare Apolog. 28 „*ructando* curari". Ibid. 39. De Testim. Animae 1 „*ructas* sapientiam".
Ructus (= prophetis) De Ieiun. 17.
Rudem et pileum petere De Spectac. 21.
Rudis (= tenellus, immaturus, imperitus) Apolog. 8 „*rudem* sanguinem". Ad Natt. I, 7. Adv. Marc. I, 20 „adhuc in gratia *rudis*". Ibid. V, 3 „*rudis* adhuc fides et adhuc suspensa".
Rudimentum Adv. Hermog. 28. De Resurr. Carnis 7.
Ruere Apolog. 4 „*ruere* de caelo". De Pudic. 6.
Ruga De Pall. 4 „*rugas* vestis formare".
Rugositas De Patient. 15 „*rugos.* frontis".
Ruma (= gula) De Resurr. Carnis 4 „*rumis* alitum".
Ruminare De Pall. 3 „*ruminat* follicans". De Resurr. Carnis 37 „*rumin.* intellectu". Adv. Marc. I, 25 „hanc sententiam *ruminans*".
Rumpere Apolog. 6 „*rump.* flagra". Ad Natt. II, 13 „*rump.* aditum". Adv. Marc. IV, 22 „*rump.* viam".
Runcare De Pall. 2.
Runcina Apolog. 12.
Rupex De Pall. 4. Apolog. 21. De An. 6.
Ruratio Ad Natt. II, 5. crit.
Rursus De Anima 35 „*rursus* ac *rursus*". — convertere De Praescript. Haeret. 22.
Rus De Pall. 2 „orbis Romani imperii *rus*".
Ruspare De Pall. 2.
Russatus De Corona 1 „*russ.* sanguinis sui spe".
Russeus De Spectac. 9.
Rutilatus De Anima 9 „*rutil.* rubor".

S.

Sabaei Apolog. 42 „*Sabaeorum* merces".
Sabbatizare (ab aliqua re) Adv. Iud. 2. 4.
Sabbatum Ad Natt. I. 13. De Anima 37. Adv. Iud. 4. De Ieiun. 14. Adv. Valent. 20.
Saccus De Cultu Femin. I, 8. De Paenit. 11. De Ieiun. 16. 7 „*saccum* induere". De Paenit. 9 „*sacco* et cineri incubare". Apolog. 40.
Sacerdos Scorp. 7. Ad Natt. I, 7. Adv. Marc. IV, 9. De Ieiun. 16 „*sac.* cocus". Adv. Iud. 14. De Spectac. 16 „*sacerdotes* pacis". De Cultu Femin. II, 12 „*sacerdotes* pudicitiae". Ad Uxor. I, 6 „*sacerdotes* gehennae". De Pall. 4 „*sacerdos* suggestus".
Sacerdotalis De Virg. Vel. 9 „*sac.* officium". De Praescript. Haeret. 41. De Monog. 12 „*sacerd.* disciplina".
Sacerdotium Ad Uxor. I, 6. 7 „*sacerdotium* viduitatis". De Pall. 1. h. e. sacerdotes.
Sacramentum (= iusiurandum, res sacrae, doctrina sacra, mysterium, figura, aenigma) De Spectac. 24 „*sacramentum* principis sui destituere". Scorp. 5 „*sacramento* consignatus miles". Ad Natt. I, 16 „*sacramenta* nostrae religionis". Adv. Iud. 11 „*sacramentum* crucis". Ibid. 13. De Praescript. Haeret. 40 „*sacramenta* Christi". De Anima 18 „*sacramenta* idearum [illegible] carum". Apolog. 49. 50 „*sacramentum* aquae, olei, panis". Adv. Marc. I, 13. III, 22 „*sacramenta* ecclesiae". Ibid. V, 1 „*sacramenta* figurarum". Ibid. V, 12 „nostrum *sacramentum*". De Idol. 6. Apolog. 15 „*sacramentum* nostri ordo". De Corona 13. De Praescript. Haeret. 20 „*sacram.* fidei". De Bapt. 13 „*sacramenti* amplitudo". Apolog. 7 „*sacram.* infanticidii". De Exhort. Castit. 7 „*sacramenta* obire". Ibid. 13 „*sacramenta* dei satanas infectat". De Anima 9 „*sacramenta* videt et [illegible]". De Ieiun. 7. 9., ubi *sacramenta* [illegible] somniorum mysteria. Adv. Marc. III. 16 „*sacramenti* imagines". Ibid. IV, 5. V, 15. 17. Adv. Iud. 9. 10. 14. De Pudic. 14. De Resurr. Carnis 23. Apolog. 19. 23. 47. De Idol. 19. De Corona 11. De Bapt. 12. De Testim. Animae 2. Adv. Valent. 39 „*sacramentum* nominis". Adv. Marc. II. 27. III. 7. 19. 19. IV, 1. 40. V, 4. De Bapt. 1. 4. De Praescript. Haeret. 21 „*sacramentum* aliquod tectum". Adv. Prax. 2. De Monog. 11 „*sacramentum* monogamiae". De Ieiun. 3. 7. De Pudic. 9. De Resurr. Carnis 21. 22. 25.
Sacrarium Apolog. 16.
Sacrificalis De Praescript. Haeret. 8.
Sacrificare Ad Scap. 2. De Spectac. 12 „de *sacrificato* non edimus".
Sacrificatio De Idol. 9.
Sacrificium Adv. Iud. 5 „*sacrificia* [illegible] talia". De Resurr. Carnis 8. De Ieiun. 16 „*sacrificiorum* orationes". Adv. Iud. 6 „*sacrificiorum* aeternorum substantia". Adv. Marc. III. 22. IV. 1. 9. De Ieiun. 16 „*sacrif.* carnale". De Patient. 13 „*sacrif.* humiliationis".
Sacrilege Apolog. 12.
Sacrilegus c. genit. De Resurrect. Carnis 42.

crosanctus Adv. Marc. IV, 5. De Resurr. Carnis 22 „*sacros.* stilus".
ecularis De Corona 7 „*saeculares* litterae". De Spectac. 18 „*saecularis* litteratura".
eculum (= corpus temporum, mundus, universitas hominum) De Praescript. Haeret. 30. De Spectac. 8. 26. De Resurr. Carnis 19. Apolog. 26. 21 „*saeculi* extimi curricula". Ad Mart. 2. 5. Adv. Hermog. 1 „in *saeculo* esse". Adv. Valent. 15.
(= ethnici, idololatrae) De Pudic. 1.
vire aliquem pro in aliquem De Anima 33.
gax Apolog. 18 „*sagacissimus* omnis litteraturae".
ginare De Patient. 3 „*sag.* voluptate patientiae". De Idol. 11 „*saginat* daemonium". De Resurr. Carnis 8.
ginatio arida De Pall. 4.
acitas De Ieiun. 1.
larium Apolog. 46.
lii Apolog. 26. 39.
lire Adv. Marc. V, 14 „*salio* amplissimum abruptum".
liva De Ieiun. 6 „*saliva* virgine". De Cultu Femin. II, 10 „*salivae* concharum".
macis fons Adv. Valent. 15.
sugo Ad Natt. II, 12 „*salsuginem* olere".
tare (argumenta et historias) Ad Natt. I, 10.
tem et Saltim Apolog. 48. Adv. Marc. IV, 1. Adv. Valent. 21.
ltitare De Corona 10.
ltus Apolog. 9 „*saltus* libidinis". De Carne Chr. 23 „*saltu* quodam mater antequam nupta".
lvificator et Salutificator De Resurr. Carnis 47. crit.
lvus Apolog. 46 „*salvis* oculis feminas videre".
lutare vestigia Apolog. 21.
lutatio Adv. Marc. V, 5 „*salut.* in pacis nomine". De Paenit. 11 „*salutationes* crudae".
lutificator De Ieiun. 6. De Pudic. 2. Adv. Marc. II, 19. De Carne Chr. 14. De Resurr. Carnis 47.
marites (fem.) Adv. Marc. IV, 35. Sed corrigendum ibi videtur „*Samaritis*" et „*Samaritin*". Cf. De Carne Chr. 9 „sitit sub *Samaritide*".
mius Apolog. 25 „*Samia* vasa". Adv. Marc. III, 5 „*Samiae*", h. e. placentae genus.
nare De Resurr. Carnis 6 „*san.* ab infirmitate".
ncire Adv. Marc. IV, 14. De Resurr. Carnis 48. 16 „*sancitur* anima responsione". De Ieiun. 16.
Sanctificare De Virg. Vel. 9. De Carne Chr. 20 „*sanctif.* ab aliqua re".
Sanctificator Adv. Prax. 2 „*sanctif.* fidei".
Sanctificium De Resurr. Carnis 47.
Sanctitas De Anima 39.
Sanctus De Pudic. 2 „apud *sanctos* fratres indicentur". Adv. Marc. IV, 7. De Spectac. 24.
Sanguinare Adv. Marc. IV, 20 „*sanguinantis* feminae", h. e. αἱμαρροούσης.
Sanguis De Anima 28 „*sanguinis* res". De Resurr. Carnis 61 „*sanguinis* onera", h. e. menstrua. Adv. Marc. III, 11 „*sanguinis* tributum". Ibid. IV, 20 „*sanguinis* partualis fluxus". Scorp. 5. Ibid. 1 „*sang.* animi". Ibid. 6 „*sanguinis* lavacrum". Apolog. 9 „*sanguis* futurus", h. e. semen". De Carne Chr. 20 „*sanguinum* mensea".
Sannam facere Ad Natt. I, 17.
Sapa Adv. Marc. III, 5 „*sapa* de petris".
Sapere Apolog. 22. De Ieiun. 6 „*sap.* ad lasciviam". De Exhort. Castit. 3 „*sap.* voluntatem dei". De Pudic. 10 „quibus non *sapiant* ipsa pericula". De Monog. 11 „*sapiat* hoc capitulum cum ceteris". De Anima 33 „sic et divina pronuntiatio *sapit*". Apolog. 5 „*sapientibus* divinum humanumque". De Pudic. 8 „aliis contra *sapientibus*". De Idol. 10. De Virg. Vel. 1. 5 „*sapit* de futuro". De Ieiun. 17 „*sapis* Esaiae venatorem". De Resurr. Carnis 44. De Praescript. Haeret. 5 „*sapere* ad aliquid". De Ieiun. 10. De Idol. 1 „*sapiunt* adversus deum". Scorp. 7 „verba non sone solo *sapiunt*". Ibid. 11. De Exhort. Castit. 10 „*sapit* spiritaliter". De Resurr. Carnis 33 „sententiae dei non aliter *sapiunt* quam sonant".
Sapientia De Praescript. Haeret. 7 „*sap.* saecularis". De Ieiun. 6 „*sapientiae* membris impeditis". Apolog. 19 „*sapientiae* auctores", h. e. philosophi.
Sapientialis De Anima 15.
Sapor De Resurr. Carnis 40 „*sapor* substantiae non substantia ipsa". Adv. Marc. II, 18 „*sapor* passionis".
Sarabara De Pall. 4. De Orat. 12. De Resurr. Carnis 58.
Serapiacus, Serapiacus, Serapicus Apolog. 39. crit.
Sarcina De Corona 14 „*sarc.* humilitatis". Ad Uxor. I, 5 „*sarc.* nuptiarum".
Sarmenticius Apolog. 50.
Satanas Apolog. 22. De Spectac. 5., et alibi.

Satulles Adv. Val. 12. De Carne Chr. 15.
Satiare Apolog. 8 „*satiare* panem sanguine". Ad Natt. II, 12 „*satiata* disputatione", h. e. expleta et absoluta. Ibid. I, 2. Scorp. 1. De Pudic. 20.
Satiste De Anima 46 „*satiatissime*".
Satistus De Anima 57 „solida et *satiata* veritate", h. e. plena.
Satis est quod Adv. Hermog. 32.
Satis agere Ad Uxor. I, 1.
Satisfacere De Pudic. 13. 9 „*satisfacient* patri". De Patient. 3.
Satisfactio De Patient. 3 „*satisfactionis* habitu".
Saturare De Paenit. 3 „solatium sui *saturans*". De Orat. 27 „*saturata* oratio".
Saturitas De Ieiun. 7. Adv. Marc. IV, 31.
Saturnalicius De Fuga in Persec. 13.
Scabidus De Anima 38 „*scabida* in ceteras culpas".
Scabiosus Apolog. 14.
Scabra carnis De Pudic. 20.
Scalpellum De Pall. 5.
Scalpitilis Scorp. 2.
Scalptus numus De Paenit. 6.
Scamnum Ad Mart. 3 „ad *scamna* produxit".
Scandalizare Adv. Marc. IV, 18. V, 18 „angeli *scandalizati* in filias hominum". De Ieiun. 4. 12. De Praescript. Haeret. 1. De Virg. Vel. 3. Adv. Marc. IV, 43 „*scandalizatus* de aliqua re". Ibid. V, 8 „*scandal.* aliquem". Ibid. IV, 35. Adv. Prax. 12.
Scandalum De Virg. Vel. 3. Adv. Marc. III, 1.
Scantinius De Monog. 12 „*Scantinia* lex".
Scapula De Pall. 2 „*scapulae* mentium".
Scena Apolog. 35. De Spectac. 18 „*scena* lusoria" et „*scena* agonistica". Adv. Valent. 20 „*scena* caelorum". De Anima 46 „*scena* malitiae". Ibid. 51 „*sc.* tota corporis". Adv. Marc. III, 11 „*scenam* phantasmatis decurrere".
Scenicus De Pudic. 7 „*scenica* foeditas". De Spectac. 10. 22.
Schisma De Praescript. Haeret. 42.
Schola Apolog. 35 „*sch.* bestiarum". De Idol. 10 „*scholarum* ferias".
Sciapodes Apolog. 8. Ad Natt. I, 8.
Scibilis Adv. Marc. V, 16.
Scilicet c. accus. c. infin. Adv. Marc. IV, 34.
Scindere De Idol. 18 „*scindimus* quod est scriptum", h. e. rescindimus. Apolog. 47 „*scind.* tramites". Adv. Marc. IV, 6 „*scind.* differentiam". Ibid. V, 19.
Scire (= nosse) Apolog. 5. 21 „*scit* Christum". Ad Scap. 2. De Pall. 4. De Virg. Vel. 14. Adv. Marc. III, 20.
Sciria leonina De Pall. 4. (?)
Scirpus De Corona 5 „in scirpo lacere".
Scobina Apolog. 12.
Scopae De Pudic. 9.
Scorpius Adv. Marc. IV, 24. Scorp. 1.
Scribere repudium Apolog. 6.
Scrinium (= scriptura) Apolog. 19
Scriptura Adv. Marc. III, 19 „*scriptura* iniustam dissipare". De Spectac. 5 „*script.* obelisci". De Praescript. Haeret. 17. Apolog. 20 „*scripturarum* (sc. sacrarum) maiestas". De Praescript. Haeret. 36. Adv. Marc. III, 17. De Resurr. Carnis 21. 63. De Pudic. 1. Scorp. 12 „*scripturarum* medullas mersae". Ad Uxor. II, 2. De Fuga in Persec. 12.
Scrupeus De Pall. 4 „*scrupea* tabula".
Scrupulositas De Praescript. Haeret. 7. De Ieiun. 2 „*scrupul.* victus". Ad Nat. II, 2. De Virg. Vel. 11. Apolog. 6. Adv. Marc. V, 18.
Scrupulosus De Cultu Fem. II, 10 „*scrupulosa* vulnera scribae", h. e. subtilia.
Scrupulus De Resurr. Carnis 2. Ad Scap. 4 „*scrupulo* percussus".
Scurrilitas De Spectac. 17.
Scytalosagittipelliger De Pall. 4.
Secare (= prosecare, sacrificare) Ad Natt. II, 2 „*sec.* gallinaceum".
— (= exsecare) Ad Uxor. II, 6 „ut ad licentiam *sectis*".
Secrete De Orat. 1.
Secta Apolog. 1. 3. 21 „*secta* nostra". Ibid. 40 „*secta* Christianorum". Ad Scap. 4 „*secta* Christi". De Fuga in Persec. 12. De Patient. 1. Ad Natt. I, 4. De Testim. Animae 3. De Monog. 11 „*secta* monogamorum".
— (= institutum, indoles) De Pudic. 14 „*secta* apostoli". Adv. Marc. IV, 13 „*secta* creatoris". Ibid. IV, 27 „modum administrare".
Sectatio Ad Uxor. I, 6.
Sectator De Cultu Fem. II, 2. Apol. 4.
Secundatus De Anima 27 „alteri primum damus, alteri secundatum".
Secundus De Corona 10 „*secunda* idolatria". Scorp. 12 „*secundae* mansuetudinis". Ad Uxor. II, 1 „*sec.* caelia". Scorp. 6 „*sec.* solatio". Apolog. 35 „*secundae* maiestatis relig.
Secaris Apolog. 4 „*secures* praecipuae edictorum et rescriptorum". Adv. Marc. I, 29. et De Paenit. 5 „*secuerem*". De Pudic. 16 „*secure*".
Securus De Testim. Animae 4 „*securi*", h. e. mortui.
Secus (= secundum) De Anima 55 „*sec.*
Secutor De Praescript. Haeret. 33 „*sec.* Marcionis Apelles".

d et Scilicet confus. Ad Scap. 2. Ad Natt. I, 13. De Corona 6. De Praescript. Haeret. 44. De Anima 50. Adv. Marc. IV, 34. Adv. Hermog. 4.
d et Si confus. Ad Natt. I, 2. De Carne Chr. 22. crit.
d (= tamen) De Monog. 6. De Pudic. 3. 17. De Pall. 3. Adv. Marc. II, 7. 17. 25. III, 17. IV, 16. 22. V, 9. 10. 11. De Resurr. Carnis 60. Adv. Hermog. 34. Adv. Marc. II, 3.
latio (= ἠρέμησις) Adv. Marc. IV, 33 „*sedat.* legis et prophetarum".
lilis Ad Natt. I, 12 „*sedile* crucis". De Spectac. 27 „*sedilia* hostium dei". lucere aliquid aliqua re Ad Natt. I, 6. es frumentaria De Anima 16.
iressus (= segregatus) De Anima 18. gicus De Pall. 3 „*Selgicae* oves".
listernium Ad Natt. I, 10.
naxius Apolog. 50.
nel (= in perpetuum) De Fuga in Persec. 2. De Corona 13. Scorp. 1. Apolog. 9. 10. 11. 12. 23. 41. Adv. Marc. IV, 8.
et iterum De Praescript. Haeret. 30.
nen De Anima 26 „*semini* stupida".
d Natt. I, 16 „*seminum* dispersio". De Pudic. 6 „*seminis* limus".
nentatio De Spectac. 8.
nentivus De Ieiun. 4.
nesus Ad Natt. I, 7.
ninalis Ad Natt. II, 12 „*seminalis* aeli". Adv. Marc. I, 13 „terram *seminalia* demessem".
ninare Apolog. 21 „*semin.* sanguinem hristi". Ibid. 7 „*semin.* mendacium".
ninarium Ad Natt. I, 14 „*semin.* inimiae nostrae". De Exhort. Castit. 6 „*semin.* generis", h. e. concubitus.
ninium De Praescript. Haeret. 33 „*seminia* ex illis sumpsisse".
nitractatus De Fuga in Persec. 1 „*seminitractata* materia".
per De Pall. 1 „principes *semper* fricae".
nrius versus (= hexameter) Ad Natt. , 12.
nsta De Anima 56.
nsus De Cultu Femin. II, 6. De Paent. 11. Scorp. 6 „post stadii *senectutem*". Apolog. 4 „post tantae auoritatis *senectutem*".
nscere De Resurr. Carnis 30 „*senecentes* sepulturae". De Paenitent. 6 noma *senescentia*". De Pall. 4 „stuia *senescentia*". De Exhort. Castit. 6. x domesticus Apolog. 39.
um De Resurr. Carnis 30. 57 „*senum* sepulturae". De Anima 46 „*sena* lapidum". De Resurr. Carnis 32 „*senium*, requietae atque reconditae sepulturae". Ibid. 45 „*senium* alicuius substantiae". Adv. Marc. III, 15 „indutus nominum *senio*".
Sensualitas De Anima 38.
Sensus De Anima 2 „de publico *sensu*". De Pudic. 19 „aliud in *sensu* est". De Anima 21 „*sensus* sunt passiones". De Fuga in Persec. 4.
Sententialiter De Carne Chr. 18 „*sentent.* et definitive pronuntiare".
Sentina De Anima 55 „*sent.* subdivalis". De Carne Chr. 20 „*sent.* inferni sanguinis".
Sentire aliquid impatienter De Patient. 7.
— c. genit. Adv. Valent. 18 „nihil *sentiens* eius".
Sepelire in sidera Ad Natt. II, 15.
Sepia Adv. Marc. II, 20 „*sepiae* isti".
Septem collium plebs Apolog. 35.
— idolorum tabula De Idol. 10.
— maculae capitalium delictorum Adv. Marc. IV, 9.
Septemplex Adv. Valent. 20 „*sept.* scena caelorum".
Septenarius De Anima 25 „*sept.* spiritus".
Septimontium De Idol. 10. Cf. Ad Natt. II, 15.
Sepulchrum De Resurr. Carnis 37 „*sepulchra* stabula cadaverum". Ibid. 19 „*sepulchrum* animae". Ibid. 44.
Sepultor Adv. Marc. IV, 42. De Anima 46 „*sep.* civilium turbinum".
Sepultura Apolog. 37. De Idol. 11. De Anima 56 „*sepulturae* mora". De Resurr. Carnis 27. Ibid. 30 „*sepult.* senescens". Ibid. 32 „*sepulturae* sexium".
Sequela De Patient. 5. De Carne Chr. 20 „*sequ.* abruptae unitatis".
Sequester (= cui custodia rei, proprie de qua disceptatur, commissa est) De Resurr. Carnis 51. 63. Adv. Prax. 27 „*sequ.* dei et hominum Christus".
Sequestrare (= sequestri commendare, depositum servare) De Resurr. Carnis 38. 27 „*sequestrantur* mausoleis corpora". Adv. Valent. 25. De Patient. 15. De Anima 14. 25. 55. 58.
Sequestratorium De Resurr. Carnis 52 „seminibus *sequestratorium* terra est".
Serapeum Ad Natt. I, 10.
Serapis Ad Natt. I, 10 „*Serape*". Ibid. „*Serapem*". Ibid. II, 8 „*Serapidem*".
Serapiacus Apolog. 39 „*Serapiacae* coenae".
Sericatus De Pall. 4.
Sericum De Pall. 4. De Cultu Femin. II, 13 „*sericum* prohibitis".
Sermo De Virg. Vel. 4 „*sermo* lacinio-

sus". Adv. Iud. 9 „*sermo* dei bis acutus". De Anima 36 „*sermo* veternosus". Ibid. 28. Adv. Prax. 7 „*sermo*", h. e. vox. Ibid. „*sermonis* nativitas".
Sermo Aeon Adv. Valent. 7. 8. 12. 36.
Serpens Adv. Valent. 2. Adv. Hermog. 11 „de *serpentibus* parvuli luderint".
Serram reciprocare De Corona 3.
Servatrix De Resurr. Carnis 12.
Serviculus De Idol. 10.
Serviliter Ad Natt. II, 6.
Servitium De Patient. 2 „*servitia* elementorum". Adv. Marc. II, 17 „*servitia*", h. e. servi.
Servitus Ad Uxor. I, 7 „*servitute* matrimonii iterata". De Cultu Femin. II, 7 „*serv.* ornatus". Ad Natt. II, 5 „*servitutes* et officia elementorum". Apolog. 27 „*serv.* poenalis".
Serus Adv. Marc. IV, 26 „*serum* tempus". De leiun. 1 „*serae* escae".
Servus Adv. Marc. I, 7 „*servorum* nomina Alexander, Darius, Holofernes". De Idol. 18 „*servus* Christi".
Sessile columnae, a sementationibus, De Spectac. 8.
Sessus (= consessus) De Spectac. 3. crit.
Severus et Verus confus. Apolog. 5.
Sexus De Spectac. 17 „*sex.* pudoris". Ad Uxor. II, 3 „*sex.* officia". De Resurr. Carnis 61 „*sex.* pigrior". Ibid. „*sexum* a congressione subducere". Adv. Valent. 32 „*sexui* despoliari", h. e. non fungi.
Si (= si quidem) De Pudic. 13. Ad Natt. I, 9.
— (= an) Ad Mart. 2. Apolog. 6. 8. 13. 21. 23. 25. Adv. Prax. 21. De Anima 33 „*si* non".
— forte (= εἰ τύχοι, scilicet, nempe, utique) De Corona 5. De leiun. 14. De Fuga in Persec. 1. Ad Mart. 2. Apolog. 16. De Anima 8. 46. Adv. Marc. II, 2. III, 4. IV, 17. V, 12. De Resurr. Carnis 52. 63. Adv. Valent. 2. Adv. Hermog. 36. De Anima 57. De Carne Chr. 14.
— utique (elliptice, uti Si forte) Apolog. 49. De Cultu Femin. I, 9. Adv. Marc. IV, 7. 36.
— quando Ad Natt. II, 14. De Pudic. 1. Adv. Marc. III, 15. V, 3. 7.
— tamen Adv. Marc. II, 6. 27. IV, 9. V, 17. Adv. Valent. 1. 18. De Resurr. Carnis 6. Adv. Prax. 28.
— et et Et si De Resurr. Carnis 61.
— quis (= quisquis) De Anima 19. De Pall. 2 „*si quae* missilia". Ibid. 5 „*si quid* interula subter est". Apolog. 19 „*si quis* istos aut probat aut revincit".
Sibyna (= venabulum) Adv. Marc. III, 21. IV, 1.
Sic — sic pro Sic — ut De leiun. 13.
Siccare aliquid ab aliqua re De leiun. 1.
Sicubi De Pall. 1. 2. Adv. Marc. IV, 7. V, 19. Scorp. 13. Adv. Valent. 6. Adv. Prax. 17 „*sicubi* alibi".
Sige (vel Sige) Aeon Adv. Valent. 7. 12.
Sigillarium De Orat. 12 „*sigillaria* ebnicorum". Adv. Valent. 12.
Sigillarius Adv. Valent. 18 „*sigillario* extrinsecus ductu". De Anima 6 „*sigillario* motu superficiem intus agitante".
Signaculum (= signum, sigillum) De Pall. 4 „*signaculis* squamarum". Apolog. 21 „*signac.* corporis". Adv. Marc. III, 22 „*signac.* frontium". De Spectac. 24 „*signac.* fidei". Ibid. 4. Adv. Iud. 8. 11 „*signac.* prophetarum Christus". Ad Natt. II, 5 „*signacula* temporum". Adv. Valent. 1 „*signac.* linguae".
Signare (= signo notare, consignare, confirmare, obsignare sigillo, statuere, absolvere) Ad Uxor. II, 5 „*sign.* lectulum, corpusculum". Scorp. 1 „*sign.* adversus venenatos morsus". De Corona 11 „*signata* fide". Adv. Iud. 8. Ad Natt. II, 15. Apolog. 21. Ad Uxor. II, 12 „ea origo Saturno *signatur*", h. e. adsignatur. Apolog. 10 „*signatus* numus". De Patient. 15. Ad Natt. II, 12 „nec fideliora eius vestigia quam in ipsa Italia *signata* sunt". Apolog. 48 „*signatum* et ipsum humanae resurrectionis exemplum". Adv. Hermog. 29., ubi est pro signis uterque vel insignire. Adv. Valent. 1. Adv. Marc. I, 28.
Signatio Ad Uxor. II, 8 „*sign.* fortis".
Significantia De Resurr. Carnis 21 „*significantiae* figuratae auspicio". Adv. Marc. II, 19 „*significantiae* legis". Ibid. 1. 6 „*significantiis* obumbrata".
Signum Adv. Iud. 9. 11. Adv. Marc. III, 13. IV, 39.
Silentium rerum Apolog. 37.
Silicernium Apolog. 13.
Silva Ad Natt. II, 9 „*silvam* erroris caedere". De Exhort. Castit. 6. Apolog. 6 „*silvam* legum caedere". De Cereus 10. De Praescript. Haeret. 37 „*silvam* alicuius caedere", proverb.
Silvicola De Pall. 4.
Similitudo (= ὁμοίωμα, simulacrum, parabola) De Paenit. 8. 12. De Idol. 5. 12. Adv. Marc. IV, 1. 11. 26. 29. V, 18. Adv. Iud. 10.
Simplex De Cultu Femin. II, 4. Adv. Valent. 2. Scorp. 1. De leiun. 10 „*simplicis* culpae reus".
Simplicitas Ad Natt. II, 2 „*simpl.* veri-

tatis". De Bapt. 2. De Cultu Femin. II, 7. Adv. Valent. 1. De Praescript. Haeret. 41 „*simplicitas* haereticorum".
Simpliciter Ad Uxor. II, 5.
Simpulum Apolog. 13.
Simul (= simul atque) Apolog. 1. Ad Natt. I, 5. Adv. Valent. 7. De Pudic. 7. De Paenit. 6. De Virg. Vel. 11. 12.
— et De Spectac. 22.
Simulacrum De Resurr. Carnis 47 „per *simulacrum* morimur in baptismate".
Singillatim De Idol. 15.
Singulare (= singulum facere) De Anima 31. crit.
Singularitas De Exhort. Castit. 1. De Resurr. Carnis 13.
— Aeon Adv. Valent. 37.
Singulariter De Carne Chr. 19.
Sinus De Idol. 13 „*sinus* Abrahae". De Anima 9. Adv. Marc. III, 24. IV, 34. De Pudic. 6 „in *sinum* plaudere". Ibid. 22 „in *sinum* ingerere".
Siparium Adv. Valent. 13.
Sipharum Ad Natt. I, 12. Apolog. 16.
Sirena Apolog. 7.
Sistere De Resurr. Carnis 3 „*sistant* quaestiones suas de scripturis". De Ieiun. 14. Adv. Marc. V, 10 „ut tanto magis *sisteret* carnis resurrectionem". Ibid. V, 5. Ibid. I, 7 „*sistere* non potes duos pares". Ibid. III, 21. De Pudic. 6. 1 „*sistimus* foris digamos". Adv. Marc. V, 10. 14.
itis Apolog. 16 „*siti* macerare". Ibid. 47 „*sitim* rigare".
itire De Resurr. Carnis 28 „*sit.* interpretationem".
ive — vel Ad Natt. I, 16.
naragdus De Cultu Femin. I, 6. II, 23.
›brietas (= σωφροσύνη) De Paenit. 8.
›ccus De Idol. 18.
›ciare (= participando facere) De Bapt. 3.
›cietas De Spectac. 29 „*societates* ecclesiarum", Adv. Marc. I, 14 „*soc.* mellis et lactis".
›dalicium Ad Uxor. II, 6.
l Ad Natt. II, 5 „*solis* stationes". Ad Scap. 3 „*solis* deliquium". De Orat. 10 „*solis* receptus". Adv. Valent. 7 pectines". De Pudic. 7 „*solis* lancea". Ad Natt. I, 13., h. e. Solis dies.
lamen De Anima 1 „*sol.* iniuriae".
latium De Anima 56 „*solatii* enormitas". Ad Natt. II, 7 „*solat.* consecrationis". De Idol. 10 „*solatia* sepulturae". De Corona 8. Adv. Hermog. 29 „*solat.* lunae".
enne De Corona 12. Apolog. 35 „*solennia* Caesaris". Ad Uxor. II, 2. 4. 6. De Spectac. 6.
ennis Adv. Valent. 4 „*solenne* est". Adv. Marc. IV, 12 „*solennissimus* Iudaeorum dies". De Resurr. Carnis 19 „*solennissimam* eloquii prophetici formam".
Solennitas De Idol. 13. 16 „*solennitates* profanae".
Solidare Adv. Marc. III, 6 „deo *solidante* tonitruum".
Solidus De Exhortat. Castit. 2 „*solida* fides". Adv. Valent. 16. De Resurr. Carnis 37 „*solida* resurrectio". De Monog. 3 „*solida* et tota virginitas". Ad Uxor. I, 1. et De Monog. 16 „*solidum* capere", h. e. haeredem fieri ex asse, vel omnem haereditatem adire. Cf. Dirksen Manuale s. v. Solidum p. 895.
Solisternium Ad Natt. I, 10.
Solitarius Apolog. 45 „*solit.* concupiscentia oculorum".
Solitas Aeon Adv. Valent. 37.
Sollicitatio De Virg. Vel. 14.
Sollicitudo De Ieiun. 13. De Exhort. Castit. 9 „in *sollicitudine* habere".
Sollicitus De Fuga in Persec. 1 „*sollicitior*". De Anima 53 „*sollicitior* obtutus".
Soloecismus Ad Natt. I, 3.
Solox De Pall. 4 „*solocem* endromidis".
Solvendo esse Adv. Marc. IV, 17.
Solum (= solitudo) De Patient. 13.
Solutim De Pall. 5.
Solutor Adv. Marc. IV, 17., h. e. qui pecuniam solvit.
Somniator Scorp. 2.
Somniculosus De Anima 44. Apolog. 25 „*somniculosa* diplomata".
Somnus caecus (h. e. sine somniis) De Anima 49.
Sonare Apolog. 3 „*sonat* barbaricum". Adv. Marc. IV, 5.
Sonitus Adv. Prax. 20 „*sonitus* monarchiae".
Sonus De Orat. 13. Adv. Marc. II, 24. III, 12. V, 11.
Sophia De Orat. 1 „*sophia* caelestis". Adv. Hermog. 18. De Ieiun. 9. Apolog. 19. Scorp. 7.
— Aeon Adv. Valent. 8. 9. 10. 11. 13.
Sophista (= sapiens) Adv. Val. 5 „Miltiades ecclesiarum *sophista*". De Ieiun. 7. De Idol. 9.
Sopitus (= mortuus) De Anima 57.
Sordere Ad Uxor. II, 3 „*sordent* talibus ecclesiae".
Sordescere Ad Natt. I, 5 „*sordescit* lentigo".
Sorditas Apolog. 19. crit.
Soror De Testim. Animae 6 „*soror* veritatis". De Pall. 1 „*soror* civitas". De Cultu Femin. II, 1 „*sorores*", h. e.

conservae. Ibid. I, 1. De Ieiun. 17. Apolog. 12 „*sorores* materiae".
Sors Ad Natt. II, 17 „*sors* temporum". Apolog. 22 „*sortes* temporum". De Pall. 1 „*sortes* saeculares". De Anima 44 „de naturae *sortibus* eximere". Ad Natt. II, 13. De Spectac. 16.
Sortire Apolog. 2 „latronibus vestigandis per provincias militaris statio *sortitur*". De Praescript. Haeret. 1.
Sortiri Adv. Valent. 10 „gallina *sortita est* de suo parere". De Anima 8 „*sortita est* esse invisibilis". De Resurr. Carnis 26.
Soter Aeon Adv. Valent. 12. 19.
Sotericianus (= ad Soterem pertinens) Adv. Valent. 27.
Spado (= nuptiarum osor, innuptus) De Monog. 1. 3. De Resurr. Carnis 61 „*spado* voluntarius".
Spadonatus De Cultu Femin. II, 9.
Spaniae pro Hispaniae Adv. Iud. 7. crit.
Sparsilis De Pudic. 2.
Sparteoli Apolog. 39.
Spatalium De Cultu Femin. II, 13.
Spatha De Cultu Femin. II, 13.
Specialitas Adv. Marc. V, 8.
Specialiter Adv. Hermog. 19. Adv. Iud. 2.
Speciatus Adv. Hermog. 10.
Species (= causa, casus, ὑπόθεσις, argumentum) De Pudic. 7. De Idol. 15. Apolog. 1. Ad Natt. I, 18.
Speciositas De Cultu Femin. II, 2.
Spectare et Expectare De Spectac. 4.
Specular corneum De Anima 53.
Specularis materia Apolog. 35.
Speculator Apolog. 45 „*specul.* omnium deus". Scorp. 12 „*spec.* alicui". Adv. Marc. II, 25 „*spec.* vineae vel horti".
Speculatoria De Corona 1 „*specul.* morosissima".
Speculum De Cultu Femin. II, 8 „*spec.* consulere". Ibid. I, 1. De Resurr. Carnis 52 „*spec.* exempli". Adv. Marc. IV, 31 „*spec.* parabolae". De Pudic. 8. De Resurrect. Carnis 12 „*specula* lunae".
Specus fauciuin Ad Natt. I, 8.
Spelaeum De Corona 14 „*spel.* Mithrae".
Spelunca oris De Resurr. Carnis 60.
Sperare (= putare) De Pall. 4.
— (= timere) De Pall. 2.
Spernere (= secernere, segregare) Ad Natt. I, 7.
Spica De Resurr. Carnis 52 „*spicae* fundamentum". Adv. Marc. IV, 12 „*spicas* effligere".
Spiraculum De Corona 5.
Spiritalis De Ieiun. 11. De Exhort. Castit. 12 „*spir.* uxor". De Ieiun. 1 „*spir.* disciplina". Apolog. 46 „*spiritales* potestates". Ibid. 22 „*spiritales* substantiae". Adv. Marc. III, 14 „*spiritales* nequitiae". De Praescript. Haeret. 38. 39. 40 „*spiritalia* nequitiae", h. e. daemones. Adv. Marc. V, 18. IV, 24 „*spiritalia* malitiae". De Anima 57 „*spiritales* nequitiae".
Spiritalitas Adv. Marc. V, 8. crit.
Spiritaliter De Exhort. Castit. 10 „*spir.* sapere". Adv. Marc. IV, 20. Adv. Hermog. 34. De Resurr. Carnis 20. 21.
Spiritus Apolog. 48. 21 „*spir.* permeator universitatis". Ibid. 18 „*spiritu* divino inundatus". Ad Mart. 3 „*spiritu* mixit". Adv. Marc. IV, 22 „in *spiritu* homo constitutus". De Patient. 7 „concutere *spiritum*". Cf. Ad Nat. I, 16. De Cultu Femin. II, 2 „*spiritum* permovent scandalo". Ibid. II, 5 Apolog. 20. Ibid. 27 „*spir.* [illegible] paraturae". Ibid. 39 „*spir.* sanctitatis". Ibid. 47 „*spir.* errore". De Paenit. 10 „*spir.* communis inter fratres". De Orat. 10 „*spir.* inquietus". De Paenit. 10 „*spir.* sordium". Ad Uxor. II, 2 „*spir.* cernit". [illegible] II, 5. 6. Apolog. 21 „*spiritum* [illegible]tere". Ibid. 9 „*spiritum* extorquere". De Anima 10. 11. Adv. Marc. II, 9. De Ieiun. 18 „*spir.* robustus". De Pudic. 9 „*spir.* sancti indumentum". De Praescript. Haeret. 21 „*spir.* sanctus dei villicus", h. e. vicarius. [illegible] 36 „*spiritu* sancto vestit". Adv. Prax. 30. De Spectac. 15. Ibid. 10 „*spiritu* nequam", h. e. daemones. Ibid. 6. 8. De Anima 9 „in *spiritu* esse", i. e. in ecstasi.
— Sanctus Aeon Adv. Valent. 11. 12. 1[illegible]
Spoliarium De Corona 13.
Spoliare Adv. Iud. 14 „*spoliatus* [illegible]nas sordes".
Spongia Adv. Marc. V, 4. De Spectac. 2[illegible] „*spongiae* retiariorum".
Sponsalis Adv. Valent. 31 „*sponsa*[illegible] (cubiculum). De Idol. 16 „*sponsa*[illegible] solennitas". De Virg. Vel. 1 „*sponsalia*".
Sponsio (= certatio pignorum, de[illegible] rei incerto) De Spectac. 16.
Sponsor (= arbiter) De Bapt. 18.
Spumans reptatus De Anima 10.
Spurciloquium De Resurr. Carnis 4
Spurcus Apolog. 30 „*spurca* con[illegible]
Sputamen De Resurr. Carnis 20 „[illegible] *minum* iaculis". De Carne Chr. 9 „[illegible] *taminibus* contaminare".
Sputamentum De Spectac. 30 „[illegible] *mentis* dedecoratus".
Squallens Apolog. 4 „*squallentes* [illegible] legum".

ıamatus Apolog. 21.
bilitas Adv. Iud. 11.
bulum De Resurr. Carnis 37 „*stabula* cadaverum", h. e. monumenta.
bid. 60 „*stabula* conceptuum".
lium De Spectac. 11. 18. Scorp. 6 „*stadii* senectus". De Corona 4.
re. Scorp. 10 „in terrenis *stare* non ıotui". De leiun. 13 „*state* in isto ıradu". Adv. Marc. IV, 5 „ordo reıensus stabit in Iohannem". Ad Natt. , 9. Apolog. 40 „*stat* caelum". De 'all. 1 „*stabant* vestes in viris".
ticulum Ad Natt. I, 12 „*static.* ligni".
ıcorp. 2.
tio Apolog. 2. De Orat. 14 „*statio* nilitaris". Apolog. 16 „*statio* derecta". De leiun. 10 „*statio* caeli". De Exıdrt. Castit. 9 „*statio* secunda nuptia-. ıum". De Anima 48 „*statio* sensuum". De Resurr. Carnis 60 „*stat.* dentium". De Praescript. Haeret. 10 „*stat.* creıendi". De leiun. 1 „*stationes* in veıperum protractae". Ibid. 10 „*statio* ıera". De Orat. 14. 19. De Anima 18. De Corona 11.
tivus Ad Natt. I, 16 „*stativus* titulus".
tumen Ad Natt. I, 12.
tus De Idol. 18. De Pudic. 6 „*statum* vertere". De Corona 3 et Adv. Marc. IV, 12 „*statum* facere". Ad Natt. I, 12 „*status* nominis". De Spectac. 12 „mali *status* servos". De Fuga in Persec. 4 „*status* et sensus rei coinsque". Adv. Marcion. I, 16. IV, 6 „*status* Iudaicus". Ibid. V, 12 „*status* scripti et voluntatis". Ibid. V, 14. 15. 2 „*status* quaestionis". Ibid. V, 18 „*statum* sumere". De Anima 37. Ibid. 4 „*stat.* animae". Ibid. 17 „*stat.* ordinis".
lla De Idol. 9 „*stellarum* arbitrium". Adv. Marc. I, 18 „*stella* malefica". De Idol. 9 „*stellarum* interpretes". De Cultu Femin. I, 2 „*stellarum* interpretatio".
llaris De Pall. 5 „qui *stellarem* conectat", h. e. qui stellarem artem exerıet, qui stellas interpretatur".
mma De Praescript. Haeret. 30.
rilitas Apolog. 43.
rnere preces deo Apolog. 43.
fidem Adv. Marc. I, 16. Adv. Prax. 16.
ordinem De Resurr. Carnis 25.
rquilinium De Anima 32 „*sterquilinıorum* bestiae".
gma De Virg. Vel. 10. De Resurr. Carnis 57. Adv. Marc. IV, 9 „*stigmata* lelictorum". Ibid. V, 4.
licidium Ad Natt. II, 1 „*stillicidium* ıeritatis".
Stilus (= scriptura) De Idol. 23 „loquitur in *stilo*". De Bapt. 12 „*stili* libido". Scorp. 1 „*stilo* theriacam temperare". De Pudic. 14 „singulari *stilo* figit". De Resurr. Carnis 2 „*stilum* plenissimum habet". Ibid. 22 „*stilo* sacrosanctо". Ibid. 10 „non de uno *stilo* noveris apostolum". De Praescript. Haeret. 38 „*stilus* adulter". De Pudic. 13 „*stilum* vertere". Apolog. 19. Ad Natt. I, 10. De Pall. 2. De Resurr. Carnis 2. 10. 63.
Stipare De Virg. Vel. 12 „*stip.* calceum multiformem". De Anima 54 „*stip.* aërem". De leiun. 6 „*stipatum* escis". Ad Mart. 4. De Anima 56 „*stipatus* est orbis oraculis". Intransitive De Pall. 3.
Stipendiari Adv. Marc. III, 13. Adv. Iud. 9 „*stipendiati* butyro".
Stips Apolog. 39. 42. Ad Natt. II, 10. De Spectac. 17 „*stipes* meretricum". De Idol. 10 „*stipes* novi discipuli".
Stipula Ad Natt. I, 20. Apolog. 39.
Stipulatio De Fuga in Persec. 12.
Stisia (?) De Pall. 4.
Stoica (= Stoica disciplina) De Praescript. Haeret. 30.
Stola De Pall. 4. De Idol. 18 „*stola* puerilis". De Cultu Femin. II, 13 „*stolae* martyriorum". De Pall. 4 „*stolam* fundere".
Stomachus De Praescript. Haeretic. 16 „*stomachi* eversio aut cerebri". De Res. Carnis 60 „*stomachi* compitum".
Strangulabilis De Anima 32. 50.
Strena De Idol. 10.
Strictura De leiun. 9 „*str.* potus".
Strictus Ad Mart. 3 „*strictior* disciplina".
Stringere fulmina Apolog. 48.
— (= perstringere) Adv. Marc. V, 12.
Strangyla De Pall. 4.
Strepha (= dolus, techna, fraus, versutia) Apolog. 15 „*strophae* histrionum". De Anima 28 „*stropham* commentari". Adv. Marc. III, 10 „*stropham* administrare". Ad Natt. I, 10. De Spectac. 29.
Strophiola De Corona 14.
Stropulus De Virg. Vel. 10.
Structilis De Anima 9. 14.
Structio (= instructio) De Patient. 3.
Structor De Cultu Femin. II, 7 „*structores* capillaturae".
Structorius Apolog. 14 „*structoriae* operae".
Structura benedictionis (h. e. ordo) Adv. Marc. III, 24.
Struere De Carne Chr. 8 „*struere* carnem". De Anima 2 „*struere* atque *destruere* eruditum eloquium". De

Pall. 4 „*struere* comam". De Resurr. Carnis 61 „*structa* ossibus caro".
Struere (= instruere) De Virg. Vel. 9. Adv. Marc. IV, 24. De Resurr. Carnis 61 „infructuosis genitalibus *structus*".
Strues Adv. Valent. 15 „*struses* mundi". Ibid. 20. De Resurr. Carnis 35 „*str.* carnis".
Strumentum (= instrumentum) De Praescript. Haeret. 38. crit.
Struthiocamelus De Virg. Vel. 17.
Studere aliquid De Patient. 1. Ad Uxor. I, 8 „*stud.* ad aliquid".
Stupere De Ieiun. 16 „*stupet* caelum". Ad Natt. II, 1 „cor *stupet* saliens". Adv. Valent. 7 „placidae et *stupentis* divinitatis".
Stupescere De Cultu Femin. II, 13 „*stup.* in duritiem".
Stupidus Adv. Marc. I, 26. Ad Natt. II, 4 „*stup.* curiositas". De Anima 26 „*stupida* semini", h. e. sterilis.
Stupor Apolog. 37 „*stupor* quasi mortui orbis". De Anima 12 „*stup.* et quies". De Cultu Femin. I, 5. Adv. Marc. I, 8 „*stuporem* aedificare". Ad Natt. II, 9 „*stupores* Attici". Adv. Marc. IV, 20. V, 20. De Anima 50 „*stupor* Epicuri".
Stuporatus De Cultu Femin. II, 3 „*stuporata* gloria".
Stuprare Apolog. 6 „*stuprare* mores". De Praescript. Haeret. 44 „*stupr.* adulterio fidem".
Suadere aliquem Scorp. 2. De Cultu Femin. I, 1. De Pall. 6. Adv. Valent. 3. 4. „*suad.* alicui quid", h. e. simulare.
Suasoria De Anima 56 „*suasoriae*". De Ieiun. 2.
Suaviludius (= qui ludorum suavitate delectatur) De Corona 6. De Spect. 20.
Sub De Anima 48 „*sub* extimis noctibus". De Cultu Femin. II, 13. Apolog. 35 „*sub* ipsa eruptione". De Anima 56 „*sub* uberum fontibus". Apolog. 8 „*sub* tali conscientia vivere". Adv. Valent. 30 „confiteri *sub* potestatibus saeculi". Apolog. 9 „*sub* Catilina". De Carne Chr. 9 „*sub* diabolo esurit et *sub* Samaritide sitit". Ibid. 24 „*sub* tribus arbitris".
Subactio Adv. Marc. IV, 7.
Subaquaneus De Anima 32.
Subare Apolog. 14. 46 „*subans* ardori". Adv. Valent. 17. De Pudic. 22. De Monog. 15.
Subcessivus De Virg. Vel. 4.
Subdere publicanis Ad Natt. I, 10.
Subdivalis Adv. Iud. 11. De Anima 55 „*subdivalis* sentina mundi".
Subdividere Adv. Iud. 8. 11.
Subdivum (= serenum) De Pall. 2.
Subducere De Resurr. Carnis 61 „*subd.* carnem a congressione". De Anima 25.
Subfermentatus Adv. Valent. 17.
Subiacere Adv. Marc. III, 15. Apolog. 15 „*subiacet* intellegi", h. e. [illegible]. De Patient. 7. Adv. Hermog. 22. 28. 31. 41. De Anima 21. 24. Adv. Valent. 26. De Resurr. Carnis 7. 11.
Subiectare Adv. Marc. IV, 39.
Subiectio De Patient. 4 „morigera *subiectio*". Ad Uxor. II, 6 „*subiect.* nominis". Adv. Marc. V, 12. Adv. Hermog. 7.
Subiectus (= humilis, obediens) Ad Natt. I, 20. Apolog. 3. Adv. Hermog. 7 „*subiectior*".
Subicere (= imponere) Apolog. 9 „*subicitur* ignorantibus".
— (= posthabere) Ad Natt. II, 1.
Subigere Adv. Iud. 9 „*subig.* [illegible]". De Anima 20 „*subig.* opem carnis". De Carne Chr. 17 „*subig.* semen". Ad Natt. II, 14 „*subig.* oculis orbem". Ibid. II, 11 „*subig.* viam". Adv. Marc. II, 20 „*subig.* in ergastulum".
Subintellegere Adv. Marc. V, 3.
Subintrare Adv. Marc. V, 3.
Subintroire Adv. Marc. V, 13.
Sublectio Adv. Marc. IV, 31.
Sublimare Adv. Marc. II, 14. III, 7. Adv. Iud. 14. Adv. Valent. 20., i. e. in sublime tendere.
Sublimis Apolog. 33 „*sublimissimus* carnus". De Pall. 1 „*sublimior*".
Sublimitas Apolog. 11. Adv. Valent. 7 „*sublimitates*".
Sublimus De Pall. 4 „aspice tuum vel *sublimis*", sc. oculis.
Submersus De Anima 32 „*submersa* piscinarum strangulabilis".
Subministrare Apolog. 39. De Praescript. Haeret. 2 „*submin.* in scandalum".
Subministratio Apolog. 48.
Subministrator Apolog. 23 „*subminist.* vitae".
Submissus Adv. Marc. V, 16 „*submissus* erroris".
Subnero De Pall. 4.
Subnervare (= nervos succidere) Adv. Iud. 10. 11 „*subn.* taurum".
Subnixus De Patient. 4 „*subn.* servitute".
Subnubilus Apolog. 47.
Suboles Ad Natt. I, 12 „*sub.* arborum". Ibid. II, 12. De Praescript. Haeret. 29 „*sub.* apostolicarum ecclesiarum".
Subornare Ad Uxor. I, 4. De Resurr. Carnis 54. De Anima 2.
Subostendere Adv. Valent. 1. De Praescript. Haeret. 25. Adv. Marc. IV, 28. Adv. Hermog. 37.

bradiare De Resurr. Carnis 29 „*subrad.* aliquid".
bremanere De Anima 18 „*subrem.* ab aliqua re".
bresidere Ad Uxor. II, 1.
bruere De Ieiun. 3.
bscribere (= tabulis subscribere nomen, signare, dare, concedere) Apolog. 6 „centum aera in unam coenam *subscribere*". Ibid. 19. De Idol. 23. 13 „*subscr.* timiditati". De Virg. Vel. 10. De Fuga in Persec. 6. De Pudic. 1.
bsecivus Adv. Marc. I, 15.
bsericus De Resurr. Carnis 27 „*subserica*".
bsignare (= signare, probare, sacrare) Ad Uxor. I, 5 „*subsignatae* apud deum viduitati". De Patient. 1. Adv. Marc. I, 27.
bsignatio De Paenit. 2 „*subsign.* paenitentiae".
bspargere De Resurr. Carnis 63.
bstantia Apolog. 39 „*subst.* familiaris". De Cultu Femin. I, 9. II, 2 „totam fidei *substantiam*". Adv. Prax. 25 „*subst.* quaestionis". De Anima 11. De Exhortat. Castit. 10. De Orat. 4 „*subst.* passionis". Adv. Marc. IV, 15.
bstantialis De Resurr. Carnis 45.
bstantialiter Adv. Marc. IV, 35. Adv. Valent. 7.
bstantiva pro adiectivis De Pall. 4 „*servos* suggestus". Ibid. „*renuntiator* habitus". De Virg. Vel. 14. crit. Apolog. 9 „*virgo* continentia".
bstantivalis Adv. Valent. 27.
bstantivus (= οὐσιώδης) Adv. Prax. I. 26. Adv. Hermog. 19. 36. De Resurr. Carnis 40.
bstillum De Pall. 2.
bstruere De Anima 38.
bsultare De Anima 26.
btemen De Pall. 1 „*subtemines* stulium".
bter De Patient. 16 „*subter* ignis". De Pall. 5 „*subter* esse".
bterraneus De Anima 32 „*subterraneum* et subaqueneum viventia". Ibid. 38 „*subterraneo* latitat". Apolog. 47 „*subterranea* poena". Ad Natt. I, 8 „de *subterraneo* Antipodes".
btililoquentia Adv. Marc. V, 19.
btililoquus Adv. Marc. V, 19.
btinuire De Pall. 4.
bvenire (= in mentem venire) Ad Natt. I, 4.
bverbustus De Pall. 4.
bvertere De Praescript. Haer. 1 „*subv.* idem". De Idol. 2 „*subv.* servos dei". De Exhort. Castit. 1 „*subversus* a diabolo".
Succedere (= contingere) Adv. Valent. 1.
Succensio De Resurr. Carnis 12 „*succ.* matutina", h. e. oriens sol.
Successio (= successores) Ad Natt. II, 3.
Succidere De Resurr. Carnis 55 „*succiderent* genua lapidationi". De Anima 44 „*succ.* quieti". De Resurr. Carnis 62 „*succ.* necessitati". De Corona 6 „*succ.* vanitati". Apolog. 27 „*succ.* condicioni suae". De Patient. 5. 14. De Pudic. 1. De Resurr. Carnis 34. De Anima 43. Adv. Marc. II, 10. IV, 8. Adv. Valent. 10 „*succ.* in preces".
Succidus De Resurr. Carnis 42 „*succ.* ossa".
Succussus De Anima 49 „*succ.* infantium in somnis".
Succutere De Ieiun. 15.
Suculae De Carne Chr. 9.
Sudes De Fuga in Persec. 2. De Pudic. 13.
Sudum De Pall. 2.
Suere coronam De Pall. 4.
Suffectio De Anima 28.
Suffectura Adv. Marc. I, 28.
Sufferentia De Orat. 4. 29. Adv. Marc. IV, 15.
Sufficiens Adv. Marc. V, 2 „*sufficientissimus*".
Sufficio Adv. Marc. I, 1 „hanc nondum exemplariis *suffectam*", h. e. sufficienter exscriptam, nondum exemplariis multiplicatam. Adv. Valent. 7. Adv. Marc. II, 26 „*sufficit*, si" cett. Ibid. II, 19. V, 17. 18.
Suffocatam De Ieiun. 4.
Suffragium Apolog. 5 „*suffragii* praerogativa". Ad Natt. II, 5 „*suffr.* elementorum". Apolog. 21. De Spectac. 27 „*suffragiorum* aestuarium".
Suffundere (= rubore suffundere, pudefacere) Apolog. 4. 37. De Resurr. Carnis 61. Adv. Marc. II, 3. V, 1. Scorp. 10. De Carne Chr. 5 „*suffusa* sanguine caro". Adv. Valent. 6 „*suffundit* aliquem caligo".
Suffusio De Exhort. Castit. 13.
Suffusus De Anima 37. 38 „ab his autem annis et *suffusior* et vestitior sexus est".
Suggerere (= suppeditare, relatione facta denuntiare) De Spectac. 10 „*sugg.* volumus de artibus". Apolog. 24. 25. 33. 47. 50. Ad Natt. I, 6. 14. Ad Scap. 4. Ad Mart. 1. De Idol. 9. De Corona 6. De Fuga in Persec. 9. 12. Adv. Marc. IV, 9. V, 2. De Carne Chr. 9. De Anima 2. Adv. Marc. 27.
Suggestus (= apparatus, ornatus) De Idol. 18. Apolog. 16. Ad Natt. I, 12. De Spectac. 7. 10. 12. De Corona 13.

De Cultu Femin. II, 2. De Bapt. 3. Adv. Hermog. 16. 31. Adv. Valent. 16. De Anima 1. 21. 24 „*sugg.* lubarum leonis". Ibid. 38 „*sugg.* sensuum". De Resurr. Carnis 52 „*sugg.* et ornatus". De Pudic. 5 „*sugg.* et pompa moechiae": De Corona 13. De Carne Chr. 16. De Anima 12. 18. „*sugg.* et structus".

Suggestus (= suppeditatio, suggestio, insinuatio, hortatus) Apolog. 18. Adv. Hermog. 16. De Anima 1. 38. De Resurr. Carnis 26. 40, 46.

Suggillare (= notare) Apolog. 4 „*sugg.* iniquitatem". Ibid. 39. Adv. Marc. IV, 17. 18. 27. 34. V, 14. Adv. Valent. 6. De Resurr. Carnis 49.

Suggillatio Apolog. 11. De Resurr. Carnis 10.

Suggillatus Adv. Marc. IV, 34. crit.

Sulphur (masc.) Adv. Prax. 16 „*sulphurem*".

Sulphurantes aquae Adv. Valent. 15.

Sulphuratus Adv. Marc. I, 28 „*sulphuratior* gehenna".

Sumere aliquid ritio Adv. Valent. 2.

Summa Ad Natt. II, 17 „*summa* regnorum". Adv. Marc. IV, 18 „*summa* incessalis". Ibid. V, 4 „redacta *summa* in unum". Ibid. V, 16 „in *summa*". Ibid. V, 17 „ad *summam*".

Summalis Adv. Hermog. 31.

Summaliter Ad Natt. II, 3.

Summitas Adv. Valent. 23 „*summitates* summae".

Sumptuose De Pall. 5 „*sumptuosius* esurire".

Super De Pudic. 19. 13 „*super* ethnicum denuntiare", h. e. plus quam. De Pall. 2 „*super* Alcinoi pometum".

Superabundare Adv. Marc. V, 18.

Superacervare Ad Natt. I, 15.

Superaedificare Adv. Marc. V, 17.

Superaedificatio Adv. Marc. V, 6.

Superargumentari Adv. Hermog. 37.

Superbia De Cultu Femin. I, 4 „*sup.* gemmarum". De Resurr. Carnis 52 „*sup.* culmi".

Superbibere Scorp. 15.

Supercaelestis De Resurr. Carnis 49. De Anima 23.

Supercilium Adv. Hermog. 27 „*supercilia* strictis tolletis". Adv. Valent. 1 „*supercilio* suspenso". Adv. Marc. I, 8 „*supercilio* suporem aedificant". De Pudic. 14 „de *quali supercilio*". De Res. Carnis 15 „*superciliorum* discriben".

Superdicere De Pudic. 15. Adv. Prax. 15.

Superducere (= insuper addere, adicere) Ad Natt. I, 11. De Corona 11. De Patient. 6. De Orat. 1. De Praescript. Haeret. 21. 28. De Pudic. 20. De Monog. 14. De Cultu Femin. II, 5. Adv. Marc. II, 1. III, 3. 4. IV, 23. Adv. Valent. 29. De Anima 36. De Resurr. Carnis 52. 63.

Superducere et Superinducere Adv. Hermog. 26.

Superextolli De Resurr. Carnis 34.

Superferre De Corona 13. De Bapt. 4.

Superficialis Adv. Marc. IV, 25.

Superficies Apolog. 46. 16. De Cultu Femin. II, 1. 11. 13. De Praescript. Haeret. 4. 3 „*superf.* nominis". Ad Natt. I, 5. Adv. Valent. 24 „*superf.* carnalis". Adv. Marc. IV, 34.

Superfruticare Adv. Valent. 39.

Supergredi De Cultu Femin. II, 3.

Supergressus (= ὑπερβολή) De Resurr. Carnis 40.

Superiectio De Pall. 4 „Gallicis rebus *superiectio*".

Superinductitius Adv. Marc. V, 1. 3. De Monog. 14.

Superinductus (= superinductitius) Adv. Marc. V, 8.

Superinduere Apolog. 48. Adv. Marc. V, 12. Adv. Hermog. 26. Adv. Valent. 32. De Resurr. Carnis 42.

Superinduuntur De Resurr. Carnis 42 „*superind.* caeleste". Adv. Marc. III, 24. V, 12. De Cultu Femin. II, 4.

Superinundare De Resurr. Carnis 63.

Supermetiri De Anima 38.

Superius (= insuper) De Carne Chr. 22.

Supermundialis De Anima 18.

Supernitas Adv. Valent. 7 „*supernitas* superuitatum".

Supernominare Apolog. 18.

Supernus ignis (= astra) Ad Natt. II, 3. Adv. Prax. 3.

Superordinare Adv. Marc. V, 4.

Superponere De Orat. 10 „*superpon.* iram homicidio".

Supersapere (= magis sapere) De Anima 10.

Superscendere Ad Natt. I, 7 „*superscendit* omnem admirationem". De Pudicit. 10.

Superseminare Adv. Prax. 1.

Supersellio Adv. Marc. I, 5.

Superstruere De Orat. 10. Adv. Marc. III, 20. Apolog. 12. De Pudic. 6. De Resurr. Carnis 60. 52.

Superterrenus De Resurr. Carnis 49.

Supertexitus Adv. Valent. 24.

Supervacue Ad Mart. 1.

Supervectari De Bapt. 4 „*supervectari* aquis".

Supervenire (= accedere) De Virg. Vel. 1 „*supervenientia* renuntiabit". Ad Natt. I, 7 „*superv.* alicui rei".

Supervincere Scorp. 12.
Supparare De Cultu Femin. II, 7. De Anima 25 „*supp.* labem animae". Ibid. 30 „*supparatur* quod erogatur". Adv. Valent. 4. 14. Adv. Marc. IV, 34.
Supparatura De Resurr. Carnis 61 „*suppar.* generis".
Supparum De Pall. 4.
Suppetit si Scorp. 10.
Suppleudere De Pudic. 19 „*suppl.* videtur diversae partis". De Idol. 12.
Supplementum Adv. Marc. IV, 16. De Anima 35.
Supplex habitus De Anima 51.
Supplicamentum Adv. Iud. 5.
Suppliciamentum De Fuga in Persec. 9 „*suppl.* stagni ignis".
Sapparare Scorp. 1.
Supputarius Apolog. 19 „*supputarii* digitorum gesticuli".
Suprascriptus De Pall. 5.
Suprastruere (?) De Pudic. 6. crit.
Supremus Apolog. 42 „*supremam* coenantibus", h. e. supremam coenam.
Suscipere De Carne Chr. 6 „*suscepti* praedicare".
Suscitare Adv. Marc. IV, 19 „*susc.* auditui".
Suscitatio De Carne Chr. 23.
Suscitator De Carne Chr. 5. crit.
Suspectus (= suspicax) De Cultu Femin. II, 4. Ad Uxor. I, 1. Apolog. 21. Adv. Marc. V, 3. Adv. Valent. 21.
Suspendere De Anima 18 „*susp.* veritatem". Scorp. 6 „*susp.* votum". De Pall. 3. Apolog. 40 „*suspendunt* ab imbribus aestiva hiberna". De Orat. 3. Adv. Valent. 1 „*suspenso* supercilio".
Suspendium Adv. Valent. 1 „*susp.* cognitionis".
Suspensio De Orat. 5.
Suspitare De Pudic. 13. crit.
Suspitere (= aestimare, revereri) Apolog. 18. 25. 33.
Suspicio De Resurr. Carnis 21 „*susp.* significantiae figuratae".
Suspirare Apol. 44 „*suspirant* metalla".
— aliquem (= ardere) Apolog. 15. Ad Natt. I, 10.
Suspirium De Cultu Femin. II, 3 „*suspiria* adulescentum post se trahere". Adv. Valent. 1.
Sussultare De Anima 26. crit.
Sustinere (= expectare, sperare, differre) Scorp. 2. 10. 13. De Paenit. 6 „*sust.* venism delictorum". De Cultu Femin. II, 13. Adv. Iud. 6. De Fuga in Persec. 11. De Virg. Vel. 11. Ad Mart. 2. De Monog. 3. Adv. Hermog. 29. De Carne Chr. 7. De Anima 56.
Susum De Praescript. Haeret. 22.
Sutrina De Pall. 5.
Suus pro Eius De Spectac. 28.
Symbola Adv. Valent. 12.
Symbolum Adv. Marc. V, 1. De Paenit. 6.
Συμμισούμενος Adv. Marc. IV, 9.
Symplegades Adv. Marc. I, 1 „tanquam duas *Symplegades* naufragii sui".
Synagoga Adv. Marc. IV, 7.
Synchysis De Spectac. 30.
Syncrasis Aeon Adv. Valent. 8.
Synesis Scorp. 2. 3. 12. Adv. Marc. II, 18.
— Aeon Adv. Valent. 8.
Synodus deorum Apolog. 14.
Συνταλαίπωρος Adv. Marc. IV, 9.
Synthesis multicia De Pall. 4.
Syntrophes Adv. Valent. 9.
Syrma De Pall. 3 „*syrmate* solutior".

T.

Tabella Apolog. 2 „de *tabella* recitare". De Virg. Vel. 12. Ad Natt. I, 15.
Tabernaculum Apolog. 15 „*tabernacula* aedituorum et sacerdotum". De Resurr. Carnis 11 „*tabern.* carnis".
— (= taberna) De Ieiun. 16.
Tabidosus Apolog. 14.
Tabidus Ad Natt. I, 10.
Tabiosus De Pudic. 14. Cf. Apolog. 14. crit.
Tabula De Paenit. 4 „*tab.* naufragii". De Carne Chr. 7 „*tabula* ludere". Ad Uxor. I, 1. II, 3 „*tabulae* nuptiales". De Virg. Vel. 12 „*tabulae* sponsalium". De Pall. 5 „nihil de *tabularum* fide laborat", ubi tabulae in toga sunt umbonis ἐπιπτυχαί.
Tabulare De Pall. 1 „*tabulata* congregatione", i. e. umbone ex pluribus tabulis concto. Cf. s. v. Tabula. De Pall. 5 „*tabulata* in torga devoto". Scorp. 10 „*tabulata* caelorum".
Tabularius Apolog. 39 „*tabularii* supputandis sumptibus".
Taediare Adv. Iud. 11 „*taedians* cor".
Taenia De Corona 7. De Pall. 3.
Tale nihil Adv. Marc. IV, 1. 7. 35. V, 15. Adv. Hermog. 23. De Resurr. Carnis 13. De Carne Chr. 6. 14. 15.
— quid *vel* aliquid Adv. Marc. V, 11. De Pudic. 7. Adv. Hermog. 23. Adv. Valent. 3. 8. 12. De Anima 44. 54. Adv. Prax. 16. 26.
Talis Adv. Marc. II, 18. IV, 16. V, 5. 14. De Anima 37 „*talionibus* iudicare".
Talis et talis Adv. Hermog. 31.
— nullus Adv. Marc. V, 7.
Tam (= adeo, tantopere) Adv. Marc. IV, 17.
— — quam et Adv. Marc. I, 29. II, 12. IV, 24. Adv. Hermog. 12. De Resurr. Carnis 28. 33.

Tam non — quam nec De Anima 20.
Tanti (= tot) De Anima 30. De Idol. 6. Adv. Marc. II, 5. Apolog. 1. 40. 50. Ad Natt. I, 10. Ad Scap. 4.
Tanto abest (= tanto magis abest) De Testim. Animae 2. Adv. Marc. I, 23. II, 11. III, 6. Apolog. 34. De Resurr. Carnis 18. 23. 33.
Tantum quod (= nisi quod, vixdum) Apolog. 3. Ad Natt. I, 4. Adv. Marc. IV, 26. 29. 31. Adv. Valent. 38.
Tantum ut Adv. Marc. V, 3.
Tantundem De Carne Chr. 20. 24. De Anima 23.
Ταπεινοφρόνησις De Ieiun. 12.
Tardabilis De Anima 43 „rigore *tardabili*".
Tardare (intrans.) Adv. Marc. IV, 24.
Tardus De Idol. 12 „cum etiam sepelire *tardum* fuit fidei".
Taurea Ad Martyr. 5 „*taureae* venatorum".
Taxare Adv. Marc. IV, 20. 27. 28. V, 12. 19. 20. De Anima 49. De Resurr. Carnis 15. 50.
Tector albarius De Idol. 8.
Tectorium De Idol. 8 „*tectoria* inducere".
Telinum De Pall. 4.
Temerarius (= quod temere et sine arte fit) Ad Natt. II, 17. Apolog. 25 „*temeraria* de caespite altaria".
Temere (= sine haesitatione) De Pall. 4.
Temperamentum Adv. Marc. IV, 7. De Anima 25 „*temper.* tortile".
Temperare De Resurr. Carnis 2. Apolog. 42. 33 „*temperans* maiestatem Caesaris infra deum". Ibid. 2 „*temp.* tormenta quaestioni". Ibid. 22 „*temp.* ambiguitates". Ibid. 47 „*temp.* onus voluminis". De Pudic. 21 „*temp.* aliquem ad delinquentiam". Ibid. 6 „aliorsum *temp.*". De Resurr. Carnis 16 „*temperatus* veneno calix". Ibid. 5 „*temperatur* in nos aries". Ad Natt. I, 12 „*temperatum* sub terra granum". Ibid. I, 2 „*temp.* fidem".
Temperatura De Anima 43. 25 „*temper.* meridionalis".
Tempestivitas (= forma) Adv. Marc. III, 14. Adv. Iud. 14.
Tempestivus (= ὡραῖος) Adv. Iud. 9 „*temp.* decore". Adv. Marc. V, 2.
Templatim Apolog. 42.
Temporalis Apolog. 48. De Idol. 23. De Resurr. Carnis 21 „*temporalia* indicia dei".
Temporalitas De Pall. 1.
Temporaliter (= ad tempus) Adv. Iud. 2 „*tempor.* observata lex".
Temporaneus De Resurr. Carnis 27.
Temporarius Adv. Iud. 4.
Temporatim De Pall. 2 „*temporatim* mistiri amantem". De Anima 28.
Tempori De Anima 36 „*temporius* eligitur".
Temptamentum Apolog. 9.
Temptator De Anima 48 „*tempt.* valetudinum autumnus".
Tempus uberum De Carne Chr. 20.
Tenax De Cultu Femin. II, 1 „*ten.* sui".
Tendere De Ieiun. 1 „si *tenderetur* sola luxuria". Ad Natt. I, 2., h. e. tergere.
Tenebrae Apolog. 8 „*ten.* caminae".
Tenebricare Adv. Iud. 13 „sol *tenebricavit*".
Tenebrescere Adv. Iud. 10.
Tenebricus De Pall. 4 „*tenebrica* vestis".
Tenebrosus Adv. Marc. II, 28.
Tener De Patient. 15 „*teneras* servitatis".
Tenere (= obligare, accusare) Apolog. 3. Ad Scap. 4. De Monog. 6. Scorp. 9. De Pudic. 16. De Monog. 12 „*tenere* alicui rei". De Resurrect. Carnis 16 „*ten.* iudicio".
Tenerescere De Resurr. Carnis 22 „*tenerescentes* arbores in caulem fere".
Teneritas Ad Natt. II, 1 „*tener.* consuetudinis". De Corona 5.
Tenor De Pudic. 20 „*tenor* abstinentiae". De Testim. Animae 1 „*ten.* memoriae".
Tenus De Paenit. 1 „natura *tenus* norunt". De Pall. 2 „medio *tenus*". Apolog. 40 „oculis *tenus*". Adv. Marc. I, 24 „anima *tenus*". De Virg. Vel. 17 „cerebro *tenus*". De Idolol. 18 „verbo *tenus*".
Tepidus De Pall. 4 „*tepidior* vis".
Tergiversatio Apolog. 1.
Terminus Adv. Marc. V, 2 „*terminum* in Iohanne statuens". De Pudic. 13 „*termin.* domini", h. e. sententia.
Terra Apolog. 40 „*terra* movit". De Corona 14 „*terra* carnis". De Testim. Animae 4 „sit *terra* tibi gravis". Adv. Iud. 13. De Carne Chr. 17 „*terra* virgo". Ad Natt. II, 12. Apolog. 10 „*terra* filii". De Anima 55 „*terra* cor". De Patient. 5 „*terrae* dens homo".
Terrenus Scorp. 6 „*terrenae* dignitatis".
Tertium genus Ad Natt. I, 8. 20. Scorp. 10.
Testa De Carne Chr. 13. De Resurr. Carnis 7.
Testari Adv. Marc. III, 24 „*testor* ut".
Testatio Adv. Marc. V, 1.
Testimonialis De Ieiun. 16.
Testimonium perhibere alicui Adv. Marc. V, 14.
Testis Adv. Marc. III, 9 „*testibus* senibus subiecit". De Bapt. 6. Adv. Marc. IV, 22 „in tribus *testibus*".

Testitrahus De Pall. 1.
Testudo Ad Mart. 3 „*testudinem* densare". De Pall. 3 „*test.* Pacuviana".
Teter (= gravis, austerus) Scorp. 5. Apolog. 5 „*tetriore* damnatione".
Tetrao Adv. Marc. I, 13.
Tetras Adv. Valent. 7. 8.
Tetricus De Pall. 4 „*tetricum* vellus".
Textrinum De Testim. Animae 1.
Textura De Resurr. Carnis 34 „*text.* carnis et animae".
Thamnus De Anima 32.
Thebaeus Apolog. 47.
Θέειν Ad Natt. II, 4.
Theletus Aeon Adv. Valent. 8. 9. 12. 32.
Thensa De Spectac. 7. De Corona 13 „*thensas* deducere". Ad Natt. I, 10.
Thensaurus et Thesaurus De Anima 15. crit. 57. crit.
Theologia Ad Natt. II, 2 „*theol.* physica". Ibid. II, 3 „*theol.* mythica".
Θεομαχεῖν Ad Scap. 4.
Theriaca Scorp. 1. De Anima 24.
Thesaurus Adv. Marc. I, 22 „*thesauri* naturalium proprietatum". De Paenit. 12 „*thes.* ignis aeterni". Apolog. 47.
Θυμικόν De Anima 16.
Tiara De Resurr. Carnis 58.
Tibi et Ter confus. Adv. Marc. I, 14.
Tibicinare (= struere) De Anima 38.
Timiditas De Idol. 20.
Timor De Paenit. 7 „*tim.* dei". De Cultu Femin. II, 2. Ad Uxor. II, 7.
— (= quod timorem incutit) Scorp. 14.
Tinctura De Cultu Femin. II, 10 „*tincturae* vellerum".
Tinguere (= baptizare) De Resurr. Carnis 47. Adv. Marc. I, 23. De Bapt. 12. Adv. Prax. 26. De Praescript. Haer. 40.
Tirocinium De Monog. 11 „*tiroc.* ecclesiae".
Tisana et Ptisana Apolog. 50.
Titanius Ad Natt. II, 3.
Titillare De Virg. Vel. 14 „*titillari* digitis demonstrantium". De Pudic. 22. De Ieiun. 12 „*titillare* ungulis".
Titulare Adv. Marc. I, 25. Adv. Iud. 9 „*tit.* appellatione". Adv. Marc. III, 13. De Anima 13.
Titulus (= inscriptio, appellatio, liber, index, summarium, nomen, forma, causa, ius) De Idol. 1. De Resurr. Carnis 16 „*titulo* hominis incisus est". Adv. Marc. V, 1 „*tituli* character". De Anima 14 „*titulis* nuncupantur". Adv. Marc. V, 17. Apolog. 48. 50. Ad Natt. I, 5. Ad Scap. 5. De Paenit. 2. 7 „*tituli* damnationis erasi". De Pudic. 1 „*tituli* libidinum". Apolog. 42 „alio iniuriarum *titulo* postulamur". Ibid. 19 „nullo *titulo* damnari licet". Ibid. 1 „idem *titulus* et onerat et revincit". De Ieiun. 8 „*titul.* viduitatis univirae". Adv. Marc. II, 22 „*tit.* officii". De Idol. 11 „*tit.* idololatriae". Apolog. 28 „*tit.* ambulatorius, stativus". Ad Natt. I, 16. II, 14. Adv. Marc. II, 3. 5. IV, 9. De Idol. 13. 14. De Bapt. 18 „habet suum *titulum*". De Ieiun. 9. Apolog. 1. 6. 40.
Titulus et Oculus confus. Adv. Val. 39.
Tonitruum Apolog. 11. Adv. Hermog. 32. Adv. Prax. 28.
Tonsor De Pall. 4 „iuxta cutem *tonsor*". Adv. Hermog. 40.
Tonsura De Anima 30 „*tonsura* inolescentis generis humani".
Torcularis forum Adv. Marc. IV, 40.
Tormentum De Anima 14 „*torm.* aquae". Scorp. 1. De Anima 18.
Torpescere Apolog. 1 „*torpescit* curiositas".
Tortuose Adv. Valent. 3 „*tort.* procedere".
Tortuositas De Carne Chr. 20. Adv. Marc. IV, 43.
Tortuosus De Spectac. 18 „*tort.* ad obligandum".
Tot omnes Apolog. 35.
Totum (= in totum) Adv. Marc. I, 29. Apolog. 21. Ad Natt. I, 18. De Orat. 22.
Trabea De Idol. 18.
Trabem de oculo auferre Ad Natt. I, 20.
Tractatio De Resurr. Carnis 62. De Paenit. 9. Adv. Hermog. 17 „*tract.* dispositionis".
Tradere ad virum De Virg. Vel. 11.
Traditio De Corona 3 „*trad.* non scripta". Ibid. 4. De Ieiun. 10. De Pudic. 1. De Anima 28. De Paenit. 7. Adv. Marc. V, 19 „*trad.* evangelica".
Traditor De Corona 4.
Traducere (= convincere, refutare, ostendere, manifestare) Adv. Marc. VI, 5. 25. 36. De Anima 1. Ad Scap. 2 „*trad.* daemonas". De Pudic. 8. 22 „*trad.* cogitatus". De Fuga in Persec. 12. 2 „*traducat* homines eius fuisse". Adv. Marc. I, 24. De Ieiun. 10 „*traductus* de delicto". Ad Natt. I, 10. De Cultu Femin. I, 2. Adv. Hermog. 38. Adv. Prax. 1.
Traductio (= refutatio, notatio, detectio) Adv. Marc. IV, 35 „*traductione* traducens proximum tuum". De Praescript. Haeret. 22. Adv. Marc. II, 20 „ut *traductionem* sui sentiunt". Ibid. III, 4. 14. V, 8 „*traductiones* cordis". Ibid. IV, 25. Adv. Iud. 9.
Tradux De Praescript. Haeret. 20 „*trad.* fidei et semina doctrinae". Apolog. 7 „*traduces* liguarum et aurium". Ibid. 21 „*traduces* qualitatum". Ad Natt

I, 7. 12. De Praescript. Haeret. 32 „*traduces* apostolici seminis". Apolog. 9 „*tradux* proficiet incesti". Ad Natt. I, 4 „*tradux* mali nominis". Adv. Valent. 25 „*trad.* animae". De Testim. Animae 3 „*tradux* damnationis". De Carne Chr. 9. 20. 22. Apolog. 21. Ad Natt. I, 16. Scorp. 9. De Anima 1.
Tramittere Adv. Marc. IV, 5 „*tram.* evangelii veritatem". Ibid. V, 13.
Transactio (= consummatio) De Anima 55 „*trans.* mundi".
Transferre De Pall. 4 „*transf.* habitum". Adv. Iud. 9 „*transferri* de pristino nomine".
Transfigere De Resurr. Carnis 32.
Transfigurabilis De Carne Chr. 6.
Transfigurare Apolog. 12. De Cultu Femin. II, 5. De Pall. 4. Adv. Marc. V, 20.
Transfiguratio De Virg. Vel. 11. Adv. Prax. 27. De Resurr. Carnis 55.
Transfigurator Adv. Marc. V, 12.
Transfingere et Transfigurare De Resurr. Carnis 32. crit.
Transfretanus Apolog. 25.
Transfretare De Patient. 1 „*transfretantes* sine gubernaculo rationis".
Transfuga in perversum Apolog. 1.
Transfunctorius (= perfunctorius) Adv. Valent. 6 „*transfunctoria* delibatio". Adv. Marc. I, 27 „*transfunctoria* praecepta".
Transgressio (= peccatum) Apolog. 6. Ad Natt. I, 10. De Corona 11. Adv. Marc. V, 5. 6. 18. De Resurr. Carnis 49.
Transgressor De Pudic. 14. Adv. Marc. V, 13 „*transgr.* legis". De Resurr. Carnis 39.
Transigere Apolog. 38. De Orat. 14 „*transig.* de aliqua re". De Spectac. 13. De Patient. 10. Ad Uxor. II, 3. 8. Adv. Marc. V, 13.
Transitus De Virgin. Vel. 1 „*transitum* aetatis facere". De Resurr. Carnis 22 „*trans.* mundi".
Translucere Apolog. 35.
Transmeatorius Adv. Valent. 27 „*transmeatorio* more".
Transmovere Adv. Valent. 3.
Transnominare Adv. Marc. IV, 39.
Transcribere Adv. Iud. 9 „*transcripta* in Syrophoenicen Arabia". Adv. Marc. IV, 10 „*transcripseris* ab homine in diabolum elogium mali".
Transvena De Spectac. 4.
Transvenire Apolog. 19.
Transversim De Bapt. 8 „*transversim* obliquatis manibus".
Transvertere De Praescript. Haeret. 37 „*transverti* fontes".
Transvolare Ad Natt. II, 15 „*transv.* cetera". De Pall. 2.
Tribulus Adv. Marc. I, 24.
Tributum Apolog. 42 „*trib.* dependere". Ibid. 13. Ad Natt. I, 10 „*tributa* constituere agri". De Patient. 2 „*tributa* genturae totius".
Trica Adv. Valent. 14.
Tricenarius Adv. Valent. 8.
Trinitas Adv. Valent. 17.
Triumphalis Adv. Valent. 8.
Triumphatorius Adv. Marc. V, 10.
Tritarare Adv. Marc. V, 16.
Tropaeum Adv. Marc. IV, 20. Apolog. 16
Trucidare De Pudic. 4 „*trucid.* pudicitiam". Ad Natt. I, 16 „*trucidatus* scelos".
Trulla Apolog. 13.
Truncare Apolog. 4 „*truncare* legum silvam".
Tuba culicis De Anima 10.
Tuguria circuire Ad Uxor. II, 4.
Tumere Scorp. 6 „*tumet* victoria". De Pall. 4 „*tumens* animi".
Tumultuosus Ad Scap. 4.
Tumultus Adv. Marc. IV, 8. 39 „*tumultus* inermis".
Tunc locorum De Pall. 4.
— deinde Apolog. 9.
— e. praes. Apolog. 22.
Tundere invidia caelum Apolog. 41.
Tunica Ad Natt. I, 18 „*tun.* incendiaria". Ad Mart. 6. De Spectac. 21 „*tunica* levore". De Cultu Femin. I, 1 „*tun.* pellicea". De Carne Chr. 5. Adv. Valent. 29.
Turarius De Idol. 11.
Turba De Fuga in Persec. 14 „*turba* fidelium".
Turbo De Anima 46 „*turbines* cruciatus".
Turbulentia Adv. Hermog. 41.
Turbulentus Adv. Hermog. 1.
Turpiloquium De Pudic. 17.
Tus Ad Uxor. II, 6. Apolog. 30.
Tutela De Pall. 5 „*tut.* pedum calceus". Adv. Marc. IV, 9 „*tut.* legis".
Tutelinae (columnae) De Spectac. 6.
Tutor Apolog. 4 „*tutores* legum".
Tutulus De Pall. 4.
Typicus De Patient. 6 „*typica* constitutio fidei".
Typus De Idol. 24. De Exhort. Castit. 6.
Tyrius De Pall. 4. De Cultu Femin. I, 7. De Paenit. 11 „in *Tyrio* et coccino".

V.

Vacare (= vacuum esse, superfluum esse, otiosum esse, cessare, non esse) De Carne Chr. 16 „*vacabit* vivi semen". Apolog. 2 „*vacabunt* tormenta".

De Corona 10. Apolog. 1 „*vacante* notitia". Adv. Marc. I, 29. De Patient. 1 „*vac.* a sanitate". De Pudic. 3 „*vac.* ab emolumento". De Pall. 4. De Carne Chr. 5. Adv. Marc. IV, 32. V, 2. 4. 17. Adv. Hermog. 31. 34. De Resurr. Carnis 16. 25. 35. 56. 60. Adv. Valent. 12. 10 „*vac.* alicui rei". De Carne Chr. 17. De Pall. 2 „*vacans* hominum". De Pudic. 4 „*vacantem* locum complevit". Imperson. De Pall. 1 „cum ita *vacat* et iuvat". Praeter perfecti formam Vacavi reperitur non semel Vacui, et plusquamperf. Vacueram. De Resurr. Carnis 9. 10 „*vacuisset*". De Carne Chr. 7. De Pall. 4 „*vacuerat*". Adv. Valent. 10 „*vacuit*". De Pudic. 8.

catio Apolog. 48.

cuus (= inanis) De Orat. 12 „*vacua* observatio". De Carne Chr. 5 „*vacua* ludibria". Adv. Marc. IV, 16 „in *vacuum*", h. e. frustra.

dum Ad Natt. I, 16 „incursant *vada* erroris".

e Adv. Marc. IV, 15 „*Vae,* non tam admonitionis quam maledictionis". Ibid. „*Vae,* austerior inclamatio". Ibid. IV, 41 „*Vae,* imprecationis et comminationis".

gina De Resurr. Carnis 9 „*vag.* adflatus divini caro". Ibid. 7.

gus Apolog. 3 „*vagos,* viles, improbos". De Spectac. 2 „*vaga* vita". Ad Uxor. I, 8 „*vaga* mulier".

lentia Adv. Iud. 9. Adv. Marc. III, 13. IV, 15. V, 2. 8. 16. 17. De Anima 20. De Resurrect. Carnis 29. Adv. Hermog. 45.

letudo De Anima 17 „*valet.* gustus".

ne Apol. 49. De Pudic. 1 „*vanissime*".

nitas Apolog. 40. De Anima 25 „*vanitates* ciborum". De Virg. Vel. 6. De Paenit. 11 „*van.* oris de ieiunio".

nus Apolog. 11. De Exhort. Castit. 7 „*vani* erimus". De Idol. 10 „in *vano* collocare nomen dei". Ibid. 20. De Pall. 2 „*vanum* iam antiquitate".

por De Resurr. Carnis 7.

poratus De Cultu Femin. I, 2 „post *vaporata* libidinum momenta".

riare Adv. Valent. 10. De Pall. 1.

rietas De Pudic. 20 „*varietas* efflorait in cutem", i. e. vitiligo. Adv. Iud. 7 „*varietates* Getulorum".

ıa exterminii Adv. Iud. 11.

ıtatrix De Anima 57.

ıtitas Adv. Valent. 20 „*vast.* exilii".

era De Carne Chr. 20 „*ubera* manant". De Monog. 17 „*ubera* fluitantia". De Resurr. Carnis 60 „*uberum* fontes". Ad Natt. II, 12 „*ubera* lapilliscunt".

Ubique De Pall. 2 „per *ubique* orbis".

— (= quoquo) Adv. Marc. V, 19.

Ubiubi De Fuga in Persec. 10.

Vectaculum De Anima 53. De Bapt. 3.

Vectare De Pudic. 12 „*vectante* vos spiritu sancto". De Anima 15 „*vectatur* illa argumentatione".

Vectigal Apolog. 30. 42 „*vectigalia* templorum decoquunt". De Idol. 17. Apolog. 18 „*vectigalis* libertas".

Vectigalis Apolog. 13 „*vectigales* dii". De Fuga in Persec. 13.

Vehi (= invehi) Adv. Marc. V, 13 „*vehitur* in transgressores".

Vel (= et) De Anima 57 „*vel* Nymphodorus *vel* Herodotus".

— pro Aut Adv. Iud. 9 „nec ex equo *vel* de mulo". Ibid. 10. crit.

Velamen Adv. Marc. V, 11. De Corona 4.

Velamentum Adv. Valent. 16. De Fuga in Persec. 6 „ad *velamentum* timiditatis". Apolog. 36.

Velificare Scorp. 1. De Idol. 24.

Velis ac nolis De Anima 58.

Velle aliquid alicui De Paenit. 8 „*quid* illa nobis *velunt?*"

Vellere veteres caespites De Resurr. Carnis 63.

Vena De Anima 50 „*vena* vinosa Lyncestarum". Apolog. 19. De Patient. 5 „*venas* criminum defundens de suo fonte". Ad Natt. I, 16 „*venae* argumentorum fluunt." De Idol. 8 „*venae* artium".

Venaliciarius Ad Natt. I, 16.

Venalicium Ad Natt. I, 16.

Venator Ad Mart. 5 „*venatorum* taurese".

Venatorius (= venator) Ad Natt. I, 19.

Vendere crimen Apolog. 7. Ad Natt. I, 7.

Venenarius De Ieiun. 5. De Resurr. Carnis 16 „*venenar.* calix". Apolog. 43.

Venetus color De Spectac. 10.

Venia Adv. Marc. IV, 21 „ad *veniam* pabuli". De Pudic. 3 „*venia* ad dominum remissa".

Venter Adv. Marc. III, 20 „*venter* Davidis". Apolog. 39 „*ventris* auctoramentum". Ibid. 46. De Patient. 19 „*ventris* operarii", h. e. parasiti.

Ventilare De Pall. 4 „*ventilante* serico". Scorp. 7 „*ventilans* deum homicidam". De Anima 15 „*ventil.* per totum corpus". De Corona 5 „*ventilavit* in naribus odoratum". De Bapt. 15. De Resurr. Carnis 6.

Ventriloquus Adv. Prax. 19.

Ventosus De Praescript. Haeret. 36 „*ventosa* et vana caprificus".

Ventus Scorp. 1 „in *ventum* Christianos".

Verecundus De Paenit. 10 „*verecundiores* partes corporis". Ad Natt. I, 16 „*verecundum* incestum".
Veritas Aeon Adv. Valent. 7. 33. 36.
Vermibus ebullire Ad Scap. 3.
Vernaculus Apolog. 35 „*vernaculam* septem collium plebem". Ad Natt. I, 17. De Resurr. Carnis 39. De Anima 51 „*vernaculam* ecclesiae feminam". De Cultu Femin. I, 6.
Vernum De Resurr. Carnis 12. De Spectac. 10.
Vero (= vere) Adv. Hermog. 18.
Verruca De Cultu Femin. I, 5.
Verrucula Ad Natt. I, 5 „*verrucula* exsurgat".
Versiformis De Pall. 2.
Versipellis De Praescript. Haeret. 7. Adv. Prax. 23. Adv. Marc. IV, 15.
Versutia De Resurr. Carnis 63 „*versutiae* haereticorum".
Vertere ad propria Apolog. 47.
Vertere (intrans.) De Pall. 2. Adv. Hermog. 41. crit. De Anima 33.
— statum De Pudic. 6.
— capillum De Virg. Vel. 12.
— habitum De Pall. 2.
Vertex De Pall. 4 „*vertex* immunis cultri".
— (= vortex) De Idol. 24.
Vertiginare De Pall. 3.
Vervecinus Adv. Marc. IV, 40.
Verus De Resurr. Carnis 19 „esse in *vero*". Ibid. 11 „in *vero* haberetur". De Pudic. 1 „*veram* et meram".
— et Severus confus. Apolog. 5.
Vescere (?) De Ieiun. 5 „quis nos *vescet* carne?", h. e. pascet.
Vesica De Anima 46. De Spectac. 21 „*vesicae* necessitate".
— (= tumor, vaniloquentia) Apolog. 48. crit.
Vesperugo De Anima 32.
Vesticeps De Anima 56.
Vestificina De Pall. 3 „*vestificinae* ingenia".
Vestigium Apolog. 7 „*vestigia* immunda". De Pudic. 13 „*vestigia* lambere". Apolog. 21 „*vestigio* patriam salutare".
Vestimentum De Bapt. 13 „*vestim.* fidei".
Vestire De Pall. 1 (u. e. vestimento dare). De Praescript. Haeret. 36 „*vestit* spiritu sancto". De Anima 3 „*vestiunt* propriis argumentationibus". De Resurr. Carnis 9 „*vestivit* sacramentis suis disciplinisque". Adv. Marc. III, 15 „*vestitus* tota lege". De Pall. 4 „*vestiri* cum toga". De Anima 17 „*vestire* luce". Ibid. 38 „*vestitior* sexus est".
Vestis De Pall. 4 „*vestis* inflatior". De Resurr. Carnis 52 „*vestis* folliculi in grano". Apolog. 50 „*vestis* palmata".
Vestitus De Cultu Femin. II, 9 „*vestitus* lenones".
Veteranus Apolog. 19 „*veter.* stilus".
Veternosus (= vetus) De Anima 36 „*veternosus* sermo".
Veternus Scorp. 5 „*veternum* mortis excludit". De Pall. 5 „nullis *veternus* parco".
Vetustas De Ieiun. 10 „*vetustates*", h. e. vetus testamentum". Ad Natt. I, 10.
Vexillum Ad Natt. I, 12. Apolog. 16.
Via De Spectac. 3. Ad Natt. II, 11 „*viam* subigere".
Vibrare Ad Natt. I, 13. Apolog. 16 „*vibr.* labra ad solis ortum".
Vicarius Adv. Marc. III, 6 „*vicarius* patris Christus". Ibid. IV, 35 „*vicarii* dei", h. e. prophetae. Adv. Valent. 16 „*vicar.* paracletus". De Praescript. Haeret. 13 „*vicaria* vis spiritus sancti". De Resurr. Carnis 42 „*vicaria* demutatio". De Idol. 23 „*vicariae* oris nostri litterae". De Resurr. Carnis 48 „*vicarium* baptisma". Adv. Prax. 24. De Virg. Vel. 1 „*vicarius* domini, spiritus sanctus". Adv. Marc. IV, 35 „*vicaria* documenta" (oppos. *propria*).
Vicatim Apolog. 35 „*vic.* epulari". Ibid. 42. Ad Uxor. II, 4.
Vice (= more, ad instar) Apolog. 27. 48.
Vicem iniuriae cohibere Adv. Marc. IV, 16.
— — sinere Apolog. 45.
— prohibet deus Adv. Marc. II, 28
— captare Adv. Marc. IV, 31.
— opponere Adv. Marc. IV, 38.
— reddere De Resurr. Carnis 8.
— referre Apolog. 37.
Vicis occursurae metus (h. e. talionis) Adv. Marc. II, 18.
Victima De Cultu Fem. I, 7. II, 12 „*victimae* publicarum libidinum".
— (= sacrificium) Adv. Iud. 13. 14. et saepius.
Victoriatus De Virg. Vel. 13.
Victuarius De Cultu Femin. II, 10 „*victuaria* exhibitio".
Victus Adv. Marc. V, 3 „*victus* incertitudinis", h. e. conversationis ambiguae. Apolog. 21 „*victus* exceptiones". De Cultu Femin. II, 9 „*victus* castigatus". De Anima 31.
Vicus Isidis De Idol. 20.
Viderit (formula Tertulliano solemnis) quid improbat aut missum facit) Apolog. 42 „*viderint* qui per capillum odorantur". Ibid. 16 „*viderit* habitus". Ibid. 25. Ad Natt. I, 7. 12 II, 7. Scorp. 10. De Spectac. 7. De Corona 13. De Resurr. Carnis 2 7. Adv. Marc. IV, 7. V, 7. Adv. Hermog. 1. cett.

aare De Anima 19 „*viduant* animam ntellectu".
uatus De Virg. Vel. 9 „in *viduatu*".
ans De Exhort. Castit. 3. De Bapt. 5 „*viduae* aquae". Ad Uxor. I, 8. Adv. Marc. I, 29 „*vidua* caro", h. e. inupta.
or (= rigor) De Anima 3. Cf. Salm. d De Pallio p. 293.
orare De Resurr. Carnis 26. De Pulic. 2.
cus De Praescript. Haeret. 28 „dei *vilicus* spiritus sanctus".
tas De Pudic. 15. 18. De Anima 25 „*vilitas* concubitus", h. e. φαυλότης.
arius Apolog. 6 „*vinariae* cellae loculi".
cipes De Pall. 5.
demia parricidarum Apolog. 35.
ositas De Ieiun. 1 „ne quid *vinositatis*".
osus De Anima 48 „*vinosissimi* suci oma".
um De Paenit. 11 „*vini* senectutem defaecare". De Ieiun. 6 „*vinis* inundatus". De Resurr. Carnis 26 „*vin.* spiritus". Adv. Marc. IV, 15 „*vinum* liquatum". De Fuga in Persec. 13 „*vinum* febricitanti", proverb.
lentia Apol. 21 „*viol.* suffragiorum". Scorp. 1 „*violentiae* gestus". Apolog. 38 „*violentiae* homines".
De Pall. 3 „*virum* fungi alicui". De Virg. Vel. 10 „*vir* virgo".
giliocentones De Praescript. Haer. 39.
ginari (= παρθενεύεσθαι) De Virg. Vel. 12 „*virg.* capitis nuditate".
go De Ieiun. 6 „*virgo* saliva". Apolog. 9 „*virgine* continentia". Adv. Iud. 13 „*virgo* terra". De Virg. Vel. 9 „*virgo* vidua". Ibid. 8 „*virgo* inter viros", h. e. masculus investis. Cf. Ibid. 4. De Pudic. 15 „*virginis* erogator". De Virg. Vel. 10 „vir *virgo*". Adv. Marc. I, 29 „*virgo* caro".
iae cestuum De Pall. 4.
idicare De Pudic. 20 „*viridicantes* cavositates".
idis (= recens) Ad Natt. II, 16.
iose De Anima 19 „*viriosius*".
iosus (= fortis) Adv. Valent. 16 „*viriosa* usu".
tus (= vires) Adv. Iud. 9 „*virt.* Damasci". Adv. Marc. III, 13 „*virt.* orientis, aurum et odores". Adv. Prax. 26 „*virtus* altissimi". Virtutes sunt vires magicae, miracula Apolog. 21. De Praescript. Haeret. 30. 44. 13 „*virtutes* facere".
rulentia et Iurulentia Apolog. 9.
rus De Pudic. 6 „*virus* libidinis". De Anima 27 „*virus* genitale".
Vis Apolog. 9 „*vis* erroris". Ibid. 17 „*vis* magnitudinis". Ibid. 37 „*vis* numerorum et copiarum". Ibid. 38 „*vis* deo grata". De Carne Chr. 23 „*vis* masculi admissi". Apolog. 32 „*vim* orbi imminentem".
Visceratio Adv. Iud. 14.
Visibilis Ad Natt. II, 4. Adv. Marc. IV, 22. V, 11. 18. 19.
Visibilitas De Carne Chr. 12.
Visio De Anima 45 „*visio* stupri". Ibid. 9. 46. Adv. Marc. V, 8. 19 „*visiones* angelicae".
— (= visus, facultas videndi) Adv. Marc. IV, 36. Cf. Adv. Hermog. 29.
Visitare Ad Uxor. II, 4. 8. De Cultu Femin. II, 11.
Visualitas De Anima 29.
Visum (= visio) Adv. Iud. 8.
Vita Adv. Marc. IV, 25 „*vita* legalis". De Anima 52 „*vitae* naufragio". Apolog. 42 „*vitae* exules".
— Aeon Adv. Valent. 7. 8. 36.
Vitalis De Anima 15. 43. 53. De Resurr. Carnis 44.
Vitiatio Adv. Marc. IV, 4.
Vitium Adv. Valent. 2 „*vitium* melius", h. e. levius.
Vitrum Ad Mart. 4.
Vitta De Pall. 4. Apolog. 15.
Vivacitas De Resurrect. Carnis 9. Adv. Prax. 1 „*vivac.* subdola".
Vivax De Ieiun. 6 „*vivacioris* cordis".
Vivere Adv. Marc. V, 7 „*viv.* de evangelio". De Pall. 2 „*vivere* mortem". De Resurr. Carnis 42 „*vivunt* adhuc crates cadaverum". Adv. Marc. I, 18 „*vivere* de stellis". De Anima 32 „*viv.* subterraneum et subaquaneum".
Vivescere (= revivescere) Apolog. 48.
— et Viviscere Apolog. 48. Ad Natt. II, 11.
Vivicomburium De Anima 1. 33.
Vividus De Resurr. Carnis 21.
Vivificare Adv. Marc. II, 14. IV, 34. V, 9. 14. 19. Adv. Valent. 14. De Resurr. Carnis 28.
Vivificatio De Resurr. Carnis 28.
Vivificator Adv. Marc. II, 9. De Resurr. Carnis 37.
Vivos vorare (de fellitatione) Apolog. 6. Ad Natt. I, 16.
Ullus (= quisquam) De Bapt. 17. Apolog. 12 „*ullum*", h. e. nulla res.
Ultimare De Pall. 1.
Ultimo Apolog. 21. 26 Adv. Marc. V, 9.
Ultorius Adv. Marc. II, 24 „*ultoria* mala".
Umbilicaris De Carne Chr. 20 „*umbilic.* nervus".
Umbilicus De Cultu Femin. II, 7 „*umbilici* scutorum".

Umbo De Pall. 5 „*umbonis* figmentum".
Umbra prima Adv. Hermog. 1.
Umbra futurorum Adv. Marc. V, 19.
Umbraculum Apolog. 21.
Unare et Unire Adv. Prax. 27. crit.
Unctio De Pall. 4 „*unctio* lutea". De Bapt. 7. Adv. Iud. 8. 13. Adv. Prax. 28. De Carne Chr. 4 „*unctionibus* formatur".
Uncus De Anima 33.
Undeunde Adv. Hermog. 10. 22. 27. Adv. Marc. III, 9. 10. IV, 18. 33. Ad Natt. II, 12. De Paenit. 3.
— et Unde De Anima 51.
Unguen De Anima 46 „*unguine* solis".
Unguentum Adv. Marc. IV, 18 „*unguento* perducere". Ibid. IV, 15 „*unguenta* primaria".
Unguere Ad Mart. 3 „*uncti* spiritu sancto". Adv. Prax. 28. De Ieiun. 15 „*uncta* et accurata esca".
Unguis De Anima 51. De Carne Chr. 9 „*ungue* summo perstringere".
Ungula (tormenti genus) De Ieiun. 12 „contra *ungulas* corneus". Apolog. 30 „*ungulae* fodiant". Ibid. 12 „*ungulis* deradere latera".
Unicornis Adv. Iud. 11. Adv. Marcion. III, 18.
—, Unicornius, Unicornuus Adv. Iud. 10. crit.
Uniformis Adv. Hermog. 13. 30.
Uniiugus De Monog. 6.
Unio Aeon Adv. Valent. 37.
Unio De Monog. 4 „*unio* coniugii", h. e. monogamia. De Resurr. Carnis 2 „*unio* divinitatis".
Unitas Aeon Adv. Valent. 37.
Unitas De Ieiun. 13 „*unitas* ieiunationum". Adv. Prax. 22.
Universitas (= mundus) De Resurr. Carnis 13. Adv. Hermog. 32. Adv. Prax. 11. Adv. Marc. V, 5.
Universum conditionis Adv. Marc. I, 29.
Univira Ad Uxor. I, 7. 8. De Monog. 17. De Exhort. Castit. 11. 13. De Ieiun. 8.
Univiratus Ad Uxor. II, 1.
Unus atque alius Ad Natt. I, 4. II, 2.
— aut alius De Fuga in Persec. 12.
Vocabulum (= nomen) Ad Natt. I, 6. II, 12.
Vocalis De Spect. 30 „*vocales* tragoedi".
Vocaliter Adv. Prax. 3 „*vocal.* exprimunt sonum".
Vocatio De Pudic. 9.
Vocatorius De Anima 47 „somnia *vocatoria*".
Vocatus (= appellatio, vocatio) Ad Uxor. II, 7. Adv. Hermog. 25.
Volaticus De Paenit. 11 „*volat.* gaudium". Ad Uxor. I, 4 „*volatica* desideria". De Pall. 5 „qui *volaticem* spectat", h. e. augur.
Volatilis anima Adv. Hermog. 33.
Volsella De Pall. 4 „furax a mente *volsella*".
Voluntarius De Pudic. 22 „*volunt.* peccator".
Voluntas De Exhort. Castit. 11 „*voluntates* bonae mentes". Ibid. 3 „minor *voluntas* maiore deletur".
— (= ratio, consilium, significatio) De Patient. 8.
— Aeon Adv. Valent. 33.
Voluptas De Cultu Femin. II, 9 „forta *voluptas*".
Voluptuosus Ad Uxor. I, 1 „*volupt.* dedecus".
Volutare (transit. et intransit.) De Pudic. 10. 18. Adv. Marc. III, 18. Ad Natt. II, 1. Ad Uxor. II, 8. Apolog. 40 „*volutes* in sacco et cinere". Adv. Marc. IV, 29. 43 „*volutata* in recogitatu". De Resurr. Carnis 15 „*volutat* aliquid anima", De Carne Chr. 7. 15.
Vomere De Pudic. 8 „*vom.* errorem".
Vorago Adv. Iud. 12. Adv. Marc. III, 20 „*vor.* erroris".
Vorare Apolog. 20 „*voratae* urbes".
— vivos (de fellitatione) Apolog. 6. Ad Natt. I, 16.
Vorator Ad Natt. II, 12.
Voratrina Apolog. 39.
Vortex De Idol. 24 „*vortex* desorbet ad inferos".
Votivus Apolog. 9 „*votivae* cruces".
Votum De Resurr. Carnis 22 „*vota* nostra suspirant in huius saeculi occasum". De Corona 12 „*votorum* annua nuncupatio". Scorp. 6 „*votum* suspendere". De Ieiun. 11.
— (= nuptiae) Apolog. 6. Ad Natt. II, 12.
Vovere Apolog. 24. De Ieiun. 6. De Corona 12 „*vovimus* esse futurum".
Vox Ad Natt. II, 12 „*vox* insolescit". De Virg. Vel. 11 „*vox* obsolefacta". Adv. Prax. 7 „*vox*, aër offensus". De Resurr. Carnis 61 „*vocis* articuli". De Pall. 6 „*vocis* primus emodator".
Urgere De Cultu Femin. II, 5 „*urgere* cutem medicaminibus". De Paenit. 11 „*urg.* in genas aliquid coacti ruboris". Scorp. 1 „*urg.* calcem bestiae". De Anima 56 „*urg.* agrum". De Pall. 4 „*urg.* oculis". De Resurr. Carnis 2 „*urgentior* causa".
Urna (= sortes) De Spectac. 16.
Usitatus De Praescript. Haeret. 3 „*usitatissimi* in ecclesia".
Usque De Virg. Vel. 3 „ad *usque* praeme". Adv. Iud. 7 „*usque* Dan". De Res. Carn. 42. De An. 56 „*usque* quo".

Usquequaque De Anima 29. Adv. Prax. 27. De Resurr. Carnis 12. 37. 52. 63. Adv. Marc. IV, 43.
Usurpabilis Adv. Marc. II, 6.
Usurpare Scorp. 12 „*usurp.* candidam claritatis". Apolog. 39 „*usurp.* matrimonia amicorum". Adv. Marc. II, 9 „*usurpata* iam quaestio est". De Resurr. Carnis 51 „*usurpastis* caelum in Christo".
Usurpatio De Anima 58 „in *usurpatione* et candida iudicii", h. e. anticipatione.
Usui esse (= in usu esse) Adv. Marc. IV, 1.
Usus ordinarius De Corona 5.
Ut pro Quod Ad Natt. II, 2. Adv. Iud. 10 (post *credo*). Adv. Marc. III, 18.
— c. infin. De Pudic. 13., ubi restitue *velitis magis* pro *malitis*. Cf. Glossar. Irenaei.
Ut quid (= ἵνα τί) De Pudic. 2. 18. Adv. Prax. 30.
Ut puta Adv. Marc. IV, 9. V, 2. crit.
Utensilitas De Cultu Femin. I, 4.
Uterque c. plur. verbi De Resurr. Carnis 53. Adv. Iud. 1.
Uterus De Anima 25 „*uteri* fornax". De Monog. 17 „*uteri* nauseantes".
Uti c. accus. De Testim. Animae 4. Ad Natt. I, 12. De Corona 10. De Fuga in Persec. 6.
Utique (= ἤτοι, scilicet) De Resurr. Carnis 48. De Anima 25. Adv. Hermog. 11. 12. Adv. Marc. III, 7. IV, 1. 22. 28. 36. V, 15. 19., et saepius.
Utpote et Ut puta De Carne Chr. 6. crit.
Utrobique De Idol. 6. De Exhort. Castit. 5. Adv. Hermog. 7.
Uvidus De Ieiun. 1 „*uvidiora* poma".
Vulnerare De Cultu Femin. II, 13 „*vulneratur* spiritus per aures". De Ieiun. 6. Adv. Valent. 10.
Vulnus Ad Natt. I, 10 „*vulnera* defodere".
Vulva Adv. Valent. 7. Adv. Prax. 7 „de *vulva* cordis".
Uxor De Exhort. Castit. 12 „*uxor* spiritalis".

X.

Xenium Adv. Marc. IV, 42.
Xerophagia De Ieiun. 1. 2. 5. 9. 12. 17.
Xystarches Ad Mart. 3.
Xysticus De Pudic. 7 „*xystica* vanitas". De Pall. 4 „*xysticae* munditiae". De Spectac. 22. 30.
Xystus Apolog. 38 „*xysti* vanitas".
— et Systus Apolog. 30.

Z.

Zelotypus Apolog. 3. Ad Natt. I, 5.
Zona De Pall. 5 „*zonae* tormentum".

Lipsiae, impressit J. B. Hirschfeld.

CORRIGENDA.

pag. 121 lin. 1 rescribe „Hic erit crimen ubi veritas et dei".
- 643 - 6 pone comma ante „debitam".
- 644 - 11 pone comma ante „creatoris".
- 1062 - 20 repone „Trophonii".